

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

For Mrs. A. C. C. 1891

Y DRYSORFA;

Y CYNNWYS

AMRYWIAETH O BETHAU AR AMCAN CREFYDDOL, YN ATHRAWIAETHOL,
ANNOGAETHOL, A HANESIOL,

YNGHYD A

HANESIAETH CENHADOL A GWLADWRIAETHOL,

AC AMRYWIOL GYFANSODDIADAU MEWN

BARDDONIAETH A PHERORIAETH.

A GYHOEDDWDYD DAN OLYGIAD

Y TRIEFYDDIOLY CALFFTAUDDO,
GAN JOHN PARRY.

LLYFR VIII.

CAERLLEON: ARGRAFFWYD GAN J. A J. PARRY

MDCCLXXXVIII.

RHAGYMDRODD:

NEU

Lythyr y Cyhoeddwr at ei Gydwladwyr y Cymry.

ANWYL GYDWLADWYR,

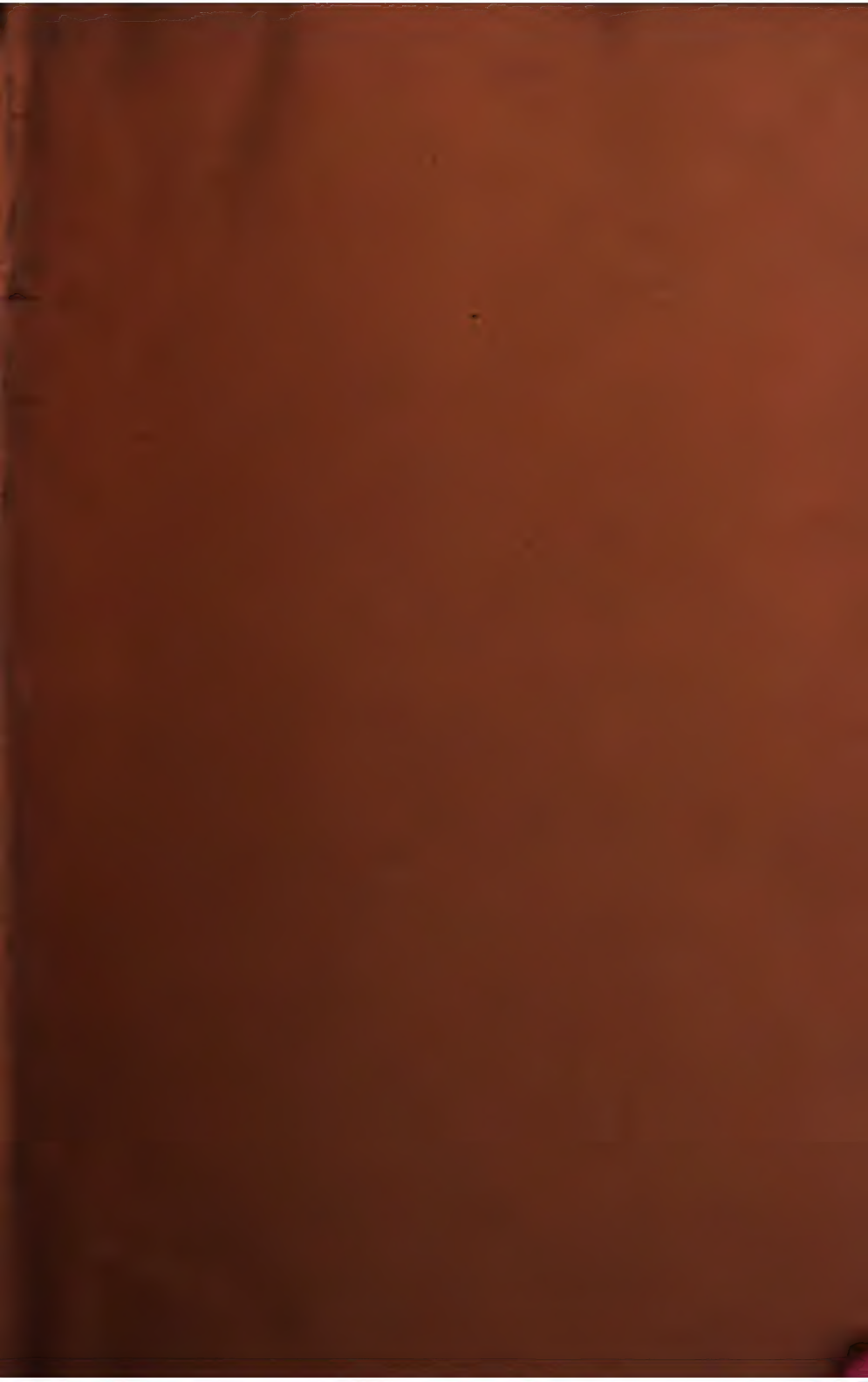
Gyda mawr hyfrydwch yr ydym yn cyflwyno yr Wythfed Gyfrol o'r Drysorfa i'ch dwylaw, gan ddymuno codi colofn o goffiadwriaeth am fawr ddaioni yr Arglwydd tuag attom, a'i galw yn Ebenezer, gan ddywedyd, "Hyd yma y cynnorthwyodd yr Arglwydd ni." Nerthwyd ni etto am flwyddyn gyfan i sefyll yn gynnorthwy i'r Arglwydd yn erbyn y cedyrn: i'e, nerthwyd ni o wendid, i fod yn gryfion mewn rhyfel i yru byddinoedd yr estroniaid i gilio.

Ynghoroph y flwyddyn hon fe roddes Duw ymwared mawr a rhyfedd i filoedd o'n cyd-ddynion, a'n cyd-ddeiliaid, sef i'r holl Gaethion yn Nhrefedigaethau Brydain Fawr. Yn ol trefn ei Ragluniaeth ddoeth a da, fe ornwch-iywodraethodd Duw ddynion a phethau, fel y trodd y fantol, bron yn annisgwiliadwy, er gollyngdod i'r holl Brentisiaid yn Jamaica, Demarara, Antigua, &c., ar yr un dydd; sef y dydd cyntaf o Awst diweddaf. Gallwn ddywedyd yn ddiau am y dydd hwn, "Dyma y dydd a wnaeth yr Arglwydd, gorfoleddwn a llawenychwn ynddo." "O'r Arglwydd y daeth hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni." Yn hyn, fel mewn pethau ereill, gwrandawodd yr Arglwydd ar weddïau ei bobl, ac fe lwyddodd yn rhyfeddol eu hymdrechiadau.

Drwy fod y duwiolion yn Mrydain yn tosturio wrth y trueiniaid hyn, ac yn arfer pob moddion cyfreithlawn tuag at eu rhyddâu o'u caethiwed caled, ac i hyny ddyfod i glustiau y caethion druain, fe ennillwyd eu meddyliau i barchu gwir Gristionogion, ac yn enwedig Cenhadon yr Efengyl, fel yr addfedwyd hwynt yn rhyfedd i dderbyn yn ewyllysgar ac awyddus bob addysg Gristionogol o'u genau hwynt. Parottodd hyn hefyd feddyliau y Caethion i gymmeryd eu harwain a'u rheoleiddio yn eu llawenydd a'u gwleddoedd ar ddiwrnod eu rhyddhad. Dydd rhyfedd oedd hwnw yn yr India Orllewinol. Yn awr y maent oll yn gweithio am gyflog fel pobl ereill ar ddyddïau yr wythnos, ac yn addoli Duw, ac yn derbyn addysg wrth y miloedd ar y Sabbathau.

Pl. for Alg. Book

Pl. for Alg. Book

	TU DAL.
COFFADWRIAETH.—Mrs. Foulkes, Machynlleth, 14, 43 Mr. Edward Jones, Rhosllanerchrugog, 276 Mr. Thomas Jones, Manchester 276 Mr. John Williams, Caerlleon	289
Coffadwriaeth y Cyflawn	21
Coroniad y Frenines	221, 251
Crynodeb o Bregeth David Cadwalader	47
Cydwylbod Euog	175
Cydymdeimlad	176
Cydymdeimlad ac Elusengarwch	90
Cyfarchiad at Athrawon yr Ysgol Sabbathol	107
Cyfraith Newydd Priodas	219
Cymdeithasfa Ddehendirol y Trefnyddion Calfinaidd	181
Cymdeithas Gerddorawl Bangor	16
Cymdeithas Gerddgar Môn	18
Cymdeithas Genhadol Gymroaidd	149
Cymdeithas Traethodau Crefyddol Misol i Gymru	212
Cymmeriad Sylfaenydd Cristionogaeth	36
Cymylau a Gwlaw	176
Cynnygiad am Drefn Newydd i wneuthur Llesad i'r Cymry	212
Cynghor i Wyr Priod	176
CYNGHORION MEDDYGOL.—Rhag y Peswch, 94 Rhag y Scurvy, 94 Rhag y Cryd Cymmalau	350
Darlith ar Enedigaeith Crist	116
Dewisyn o Bregeth Esob Hopkins	364
Diemwnt	245
DIARWEST.—Paham yr wyf yn Ddirwestwr? 21 Effeithiau Anngghymmedroldeb, 22 Cymmeryd Diodydd Meddwawl yn Feddyginiath, 22 Ynys fawr Jersey, 23 Gofyniad ac Atebiad, 23 Rhybydd, 23 Dirwest yn Liverpool, 29 Llwyrr-ymwrthod yn Ddyledswydd, 55 Cymmedroldeb a Dirwest, 57 Cyfarfod Dirwestol Llangefni, 57 Abergel, 89 Y Meddyg Dirwestawl, Llythyr I. 82, Llythyr II. 102, Llythyr III. 209 Gwely anghau y Meddwyn, 83 Newydd da i Ddirwestwyr, 84 Effeithiau anghauawl Meddwod, 84 Cyfarfod Chwarterol Llanuwchllyn, 84 Y Gymdeithas Ddirwestawl yn Gymdeithas Grefyddawl, 114 Dirwest, 144 Dirwest yn erbyn Anghymmedroldeb, 145 Cynnadledd rhwng Meddwyn a Gwerthwr Gwirodydd, 145 Hanes Cymdeithas Ddirwestawl Llanon, 203 Traethawd ar Ddirwestiaeth, 205 Cyfess Dirwestwr, 207 Cymdeithas Ddirwestawl Gymreig Llundain, 210 Trydedd Gymmanfa Ddirwestawl Gwynedd, 211 Cylochwyl Cymdeithas Ddirwestawl Woodstock, 245 Gwaith i Ddirwestwyr, 275 Newydd da am Ddirwest o'r Iwerddon, 282 Gwyl Ddirwestawl Dosparth Caerdydd, 310 Dirwestwyr Meifod, 346 Cynnydd Dirwestiaeth, 374 Y Ddiod oreu	374
"Duw cariad yw"	5
Dylod mewn pryd i Foddion Gras	164
Dyledswyddau Gwas	137
Egluriad Ysgrhythryol	271
Elusengarwch Brenhinesol	89
Elusengarwch yn Nghaerlleon	90
Enwau Gweinidogion y Methodistiaid Calfinaidd yn Siroedd Gwynedd	155
Erchylldra Meddwod	81
Esgoriad	94
Ewyllys diweddaf	60
Ffon led ryfedd	287
Ffurfiad y Daran	277
Ffyddlondeb Gwr Eglwysig mewn sefyllfa uchel	215
Gadewch eich "Hunan Fychan" gartref	175
GOFYNIOD AC ATEBIOD.—Ynghylch taro y ddaear a meilddith, 20 Ateb 20 Cyssondeb Mat. xxv. a Luc xix. 20. Ateb 47 Cyssondeb Act. i. 15. a 2 Cor. 15. 6. 20 Ateb 47 Ynghylch Diodydd Dirwestawl, 20 Ateb 48 Eglurhad ar Rhuf. 3. 30. 21 Geiriau anghynnefn i'w hegluro, 46, 117, 177, 344 Ateb 80, 142, 177, 344 Am Gladdu ar y Sabbath, 46 Ateb 81 Cyfieithiad o Emyr Saesonig, 80 Ateb 142 Ynghylch cyflawni pech-	

TU DAL.

od, 117. Ysgrifennu Ton-nodau ar y Sabbath, 117	Ateb 142	Bedd-argraph	
Saesneg i'w gyfieithu, 141	Ateb 178	Eglurhad ar Deut. 14. 26	142 Yn
nghylich Gweledigaethau Ioan, 177	Ateb 274	Ynghylch Creadigaeth	
Efa, 214 Gwahaniaeth Geiriau, 177	Ateb 274	Ynghylch amser terfyn-	
edig dyn ar y ddaear, 274	Ateb 307	Cofrestru Bedyddiadau, 274	
Ateb 307 Cyssoni Mat. 8. 28. A Maro 5. 2.	306	Ateb 343	Eglurhad ar
Mat. 12. 40. 307	Ateb 343
Grammadeg Groeg yn Gymraeg 345
Grammadeg Cymraeg	112, 184, 310
Gwaredigaeth ryfeddol 84
Gweddî Ddirgel 341
Gwin 246
Gwlad Canaan 365
Gwlaw, &c. 245
Gwraig Grefyddol 175
Gwroldeb Menyw 156
Haelioni Boneddigion Cymru 89
Hanes Cyfarfod Blynnyddol Ysgolion Sabbathol Penllwyn, Sir Aberteifi 154
Hanes Dechreuad a Chynnnydd y Trefnyddion Calfinaidd yn Llanarmon 8
Hanes Thomas Kouli Khan 148
Hanes y Coffi 146
Hanes Ysgol Sabbathol Llanlluan 75
Hanesiaeth Eglwysig	6, 40, 72, 101, 132, 169, 201, 242, 272, 307, 329,		357
Hanesion Tramor 189
Hanesyn am Mr. Whitfield 136
HANESIAETH CENHADOL.—Uitenhage, 23	Rarotonga, 57	Madagascar, 86	
Ynysoedd Mor y De, 88	Yr India Ddwyreiniol, 121	Y Negroaid yn Ber-	
bice, 121	Yr India Ddwyreiniol, 151	Cyfarfodydd Llundain, 185	Cam-
den, y Llong Genhadol, 155, 186, 348	Port Elizabeth, 186	Cyfarfod Blynnydd-	
ol y Gymdeithas, 215	Philippolis, 249	Deheudir Affrica, 282	Bedydd
un o'r Chineaidd, 311	Cenhadaeth Huahine, 346	Borabora, 347	Maia-
oiti, 347	Ordeiniad Cenhadon, 347	Ymadawiad Cenhadon, 347	Cym-
deithas Genhadol Llundain, 348	Y Genhadaeth Gymreig, 348	Yr India	
Orllewinol, 368	Demarara, 368	Berhice, 368	Jamaica, 368
Sefydliad Cymdeithas Genhadol Gymreig 369
Hanesyn nodedig 215
HELYNION YR AMSEROEDD.—Y Senedd Ymerodrol, 27, 62, 91, 125, 127,			
156, 189, 220, 255, 285	Spaen, 29, 189, 318	Amrywiaethau, 29, 30, 92.	
93, 126, 127, 190, 219, 221, 254, 316, 317, 350, 374	Tân mawr yn Llundain, 61	Gwrthryfel yn Canada, 62, 93	America, .. 93, 218, 349
Henafaid 176
Hunan-ymholiad 2
Hunan-ymofynion Difrifol am bob boreu 71
HYBYSIADAU CREFYDDOL.—Agoriad Capel Rhymney, 24	Capel Bilston, 24		
Penderfyniadau Cymdeithasfa Llanrwst, 58	Capel Rhoellannerchrugog, 59		
Ysgolion Cymraeg, 122	Cymdeithasfa Flynyddol Manchester, 152	Ysgolion Cymraeg yn y flwyddyn 1751, 153, 187, 217	Cyfrif Ysgolion Sabbathol Gwynedd, 188
Cymdeithasfa y Trefnyddion Calfinaidd yn y Bala, 216	Cymdeithasfa y Bala, 253	Cymdeithasfa Amlwch, 253	Cyfarfod Pregethu yn Newmarket, 284
Cymdeithasfa Kendal, 284	Cyfarfod Blynnyddol Ysgol Sabbathol Berthen Gron, 284	Cymdeithasfa Bangor, 314	America, Cymdeithas Moriah, 315
Dublin, Sylw ar yr achos Cymreig yn Dublin, 315	Cymdeithasfa Dolgellau, 349	Cyfarfod Chwarterol yr Ysgol Sabbathol yn Rhyl, 370	Bibl Gymdeithas Gynnorthwyol Rhuddlan a Rhyl, 371
Cymdeithasfa Bangor a Rhuthin, 371	Agoriad Addoldy Llan-gendeyrn, Sir Gaerfyrddin 372
Lamech yn cysuro ei wragedd 135
Llif ddyfroedd dychrynlyd 220
Llydaw 26, 110
Llygredigaeth y Natur ddynol 140
LYTHYAU.—Un o Ddublin, 19	Un o America, 25	Un oddiwrth Amicus, 51	
Un ar agwedd yr America, 51	Un y Parch. T. Charles, Bala 244

	TU DAL.
Llythyr Hen Weinidog at ei Fab.—Llythyr VIII, 37, 68, 99, Llythyr IX. 182 Llythyr X.	197, 229
Malais	137
Marwolaethau 30, 94, 158, 222, 255, 287, 318, 351,	375
Marwola-th ddisyfyd	124
Marwoldeb Mabanaidd	178
Mr. Hone, yr Anffyddiwr	272
Myfyrdod ar Weithredoedd Natur	4
Myfyrdod ar y Flwyddyn newydd	1
Nodiad Hen Weinidog ar Ganu Mawl	341
"Ond yna wyneb yn wyneb"	71
Oriau olaf Mr. John Jones, Gwern yr Ewig, gerllaw y Bala	147
Oriawr hynod	245
PERORIAETH.—Erfyniad, 32 Tal y waen, 96 Lovely, 159 Rhosyn Saron, 224	
Pereriniaeth	320
Pregeth fer ar Zec. 2. 4.	135
RHAGORIAETHAU Y BIBL.—Hanes yr Apostolion, 4 Dosparthiad o Lyfrau y Testament Newydd, yr Efengyl yn ol Matthew, 35 Marc, 66 Luc, 98 Ioan, 131 Actau yr Apostolion, 162 Yr Epistol at y Rhufeiniaid, 195 Yr Epistol cyntaf at y Corinthiaid, 227 Yr ail Epistol at y Corinthiaid, 259 Yr Epistol at y Galatiaid, 260 At yr Ephesiaid, 293 At y Philippiaid	356
Rhagoroldeb Llyfr y Psalmau	228
Rheolau Cymdeithasan Cerddorawl	54
Rhybydd a Chyngor caredig	246
Rhybydd i Feddwon	124
Rhyfeddodau y Chwydd-wydr	315, 372
Sillebiaeth Cymraeg	113, 185, 311
Sirioldeb	143
Sylwadau ar Gyfnwidiad Tymher	67
Sylwadau ar y Drefn Gyfryngol	298
Sylwedd Pregeth y Parch. Robert Williams, Dublin	327
Talfyriad o Bregeth Mr. Owen Williams, Towyn	234
Teithiau Sabbathol.—Sir Gaernarfon, 25 Sir Fon	154
Y Cymry yn Birmingham, Bilston, &c.	137
Y diweddar Barch. Rowland Hill	136
Y DYSGAWDWR CYFFREDINOL.—Am Lywodraeth a Chyfreithiau, 84, 150	
Am y Gelfyddyd o Ryfel	278
Y Frenines a'r Sabbath	125
Y Frongoch, neu Robin Goch	364
Y Ffydd Gadwedigol	140
Y Lydawaeg	26, 110
Ymddiried yn Nuw	364
Ymddyddan ynghylch Dysgyblaeth Eglwysig	264, 299, 332
Ymddyddan ynghych Crefydd Deulnaidd a Goror Clawdd Offa	268
Ymosodiad terfysgelyd	281
Y Pechod Gwreiddiol	178
Y Pregethwr a'r Gwrandawr	261, 303, 334, 359
Yr amlygiad o ddoethineb y Creawdwr yn ei Weithredoedd	176
Yr Hen Destament yn gysson a'r Newydd	74
Yr Unfed awr ar ddeg	162
Y Tueddfryd angenrheidiol i Iachawdwriaeth dragwyddol	173

Y DRYSORFA.

RHIF. LXXXV.

IONAWR, 1838.

LLYFR VIII.

MYFYRDOD AR Y FLWYDDYN NEWYDD.

WELE flwyddyn arall wedi myned heibio! Y mae cylch amser fel ffrwd chwern yn parhau-ddylifo; a llanw dygwyddiadau yn chwyddo ei gamrau mawreddig, fel nad oes a luddias nac a ettyl ei ymdaith; un genhedlaeth a â heibio, un arall a ddaw yn ei lle; ac yn fuan, bydd y rhai sydd yn ym-symyd ar esgynlawr bywyd yn bresenol, wedi ymadael oll, ac eraill wedi eu cyfleu yn eu lleoedd.

Gan hyn, y gofyniad pwysig ydyw, a ydym yn iawn-ymddwyn yn ein dosparth-iadau, yn cyflawni dyben ein bodolaeth ar y ddaear, ac yn ddiwyd yn nghylch ein par-tioad i esgyn i drigfan mwy cysurus yn y byd yr ydym yn prysur-deithio iddo. Gall y daionus a'r drygionus, y crefyddol a'r anghrefyddol dreulio olynïad dyddiau mis-oedd a blynyddoedd gyd a chyffelyb, deim-ladau mewn amrywiol ystyriaethau; ond y mae gan yr anghrefyddol achos cryf i ys-tyried eu sefyllfa gyda sobrwydd a difrif-wch dwys, oherwydd eu bod yn prysuro i wyddfod eu Barnwr, a'u cyfiwr yn anmhar-od; ac oddieithr i gyfnewidiad buan gym-meryd lle yn eu sefyllfa a'u cymmeriad hwy suddant cyn pen hir i golledigaeth dragrwyddol! Ond gall y dosparth arall sydd yn credu yn Nghrist, yn mwynhan maddsuant pechodau trwy fydd yn ei aberth ef, sef y rhai a sancteiddiwyd gan yr Yspryd Glan, ac ydynt yn byw bywyd o dduwioldeb a rhinwedd, syfyrio ar dreiglïad amser nid yn unig heb arswyd, ond gyda thawelwch a chysur. Tra y byddo pob blwyddyn, mis, a diwrnod yn prysuro ded-fryd y pechadur anedifeiriol, y maent ar yr un pryd yn prysuro diwedd i holl hebwlun y Cristion, ac yn ei ddwyn yn nes at ddech-reu y gogoniant tragrwyddol hwnw, a add-awyd iddo yn yr Efenfyl.

Ond wrth ddechreu bwyd yn arall, saf-wn am yohydig, i syfyrio ar y rhan dreul-iedig, y rhan bresenawl, a' rhan ddyfodawl o'n hoes.

1. Adolygwn y gyfran hono o'n bywyd ag sydd eisoes wedi ei threulio. Wrth wneuthyr hyn, dylem ddefnyddio gostyng-eiddrwydd, edifeirwch, a dyolchgarwch. Ya-tyriwn yn ddylfai y troseddiadau lliosog o omeddiad a chyflawniad, dirgel a chyhoedd, y buom yn euog o honynt; dylem olrhainio y gyfres ffaidd, a'r llechres ddu, eu chwilio yn ddylfai, cymmeryd cyfrif llawn o hon-ynt, galaru o'u herwydd, eu cyffesu ger bron gorsedd gras, gan weddio am faddeuant o honynt a glanhad oddiwrthent drwy Iesu Grist.

Galw i gof, ddarllenwydd, yr amrywiol freintiau a dderbynïalist, a'r cymmwynasau neillduol a chyffredinol a fwynehaist trwy haeledd daioni Duw; mysyria ar amynedd, cyd-ddygiad, a charedigrwydd yr Arglwydd tu ag attat, nes y byddo dy galon yn ym-enynu gan gariad cydnabyddol, a mawr yn dylifo yn ewyllysgar oddi dy wesusau.

2. Ond, beth fydd ein hystyriaethau ar y flwyddyn bresennol? Cofia mai hwn ydyw yr unig amser y gallwn ei alw yn eiddo i ni ein hunain; y mae y treuliedig wedi myned heibio, ac ni ellir galw munudyn o hono byth yn ol. Os darfu i ni ei gamddefnydd-io, nid oes genym ond edifarhau am ein ffolineb a'n drygweddan. Ac am yr amser dyfodol, y mae yn eithaf ansicr, ie yn gym-maint felly, fel nas gwyddom pa mor fuan na thrwy ba ddigwyddiad, y terfynir ein trigïad ar y ddaear.

Treuliwn y munud sydd mewn gafael yn well, gan èangu a chryfhau ein diwydrwydd yn dyfal-geisio glanhad oddiwrth ein beiau,

sancteiddiad drwy ras, a pharottoad erbyn y cyfnewidiad prysur sydd yn ein haros.

Beth bynnag yw ein dyledswydd yr awr bresennol, ymdrechwn mewn ymddibyniad ar gynorthwy gras Duw i'w chydawni gyda fyddlondeb, sirolddeb, a diwydrwydd; oherwydd bu seguryd, difatterwch, ac oferedd yn ddystryw i filoedd;—'Yn awr yw yr amser cymmeradwy, ac wele yn awr ddydd yr Iachawdwriaeth.'

3. Dylid meddwl hefyd yn ddiifrifol am yr amser dyfodol, er ei fod yn ansicr; pa un a adewir ni ar y ddacser hyd y foru, neu a ychwanegir rhabhlyneddoedd etto at ein hoed, sydd hollol anhysbys; ond os caniatia yr Arglwydd ohiriad i'n hamser yn y bywyd hwn etto, penderfynwn dreulio gweddill o'n dyddiau mewn llafur am sancteiddrwydd, ac i fod yn ddiwyd yn ngwasanaeth ein Duw, mewn ymddibyniad ar gynhorthwy Dwyfol raa.

O barth yr amgylchiadau cyfyng yr ydym i fyned drwyddynt yn y rhan sydd yn ol o'n heinioes, na feithrinwn feddyliau rhagofalus, oherwydd mae y peryglon a'r profedigaethau, y gofidiau a'r mwynnderau, y poenau a'r cysuron, y trallodau a'r diddantion, a ragosodwyd yn ein rhan, yn hollol guddiedig oddiwrthym; ni ddylem, gan hyny, fod yn rhy byrdorus yn nghylch ein sefyllfa ddyfodol yn y byd.

Gadawn y cwbl dan sylw a gofal y Duw hwnw, sydd anfeidrol mewn doethineb a daioni, gan weddio am gyflawnder o bob gras, er ein galluogi i fyned trwyddynt gydag amynedd a thawelwch.

Os ymddiriedwn yn ei ofal tyner ef, gan drosglwyddo ein hunain iddo mewn pob gweithred dda, amddiffynir, cedwir, a chynhorthwyr ni yn awr profedigaeth, cynhelir ni yn amser calodi, ac fe wneir i bob peth gydwethio er ein daioni, a'n derchafiad i ogoniant yn NEF Y NEFORDD.

Cyf. IORWERTH GLAN ALED.

HUNANYMHOLIAD.

Parhad tu dalen 366.

2. Mae y perygl o esgeuluso y ddyledswydd o Hunanymholiad yn ymddangos os ystyriwn y dianrhydedd ydym yn ei dafu ar Dduw yn yr esgeulusdra o hyn. Mae y rhai a esgeulusant eu holi eu hunain, yn eu hystyried eu hunain yn anymddibynol,

canyis ni chymmerant y drafferth i edrych i mewn iddynt eu hunain, a ydynt yn ateb dyben eu creadigaeth. Mae dynion drwy hyn yn gwneuthur eu hunain megis duwiau; yn tasu ddirmyg mawr ar yr hwn sy deilwng o bob anrhydedd, trwy anufuddhau i orchymyn pendant y mae efe wedi ymstwng i'w roddi i ni, 'Eithr holed dyn ef ei hun.' Yr oedd Dafydd, brenin Israel yn ddiwyd gyda'r ddyledswydd hon, 'Yn ymddiddan â'i galon ar ei wely,' Psal. 4. 4. 'Bob nos,' medd efe, 'yr wyf yn gwneuthur fy ngwely yn foddfa; yr wyf yn gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau.' Psal. 6. 6. Yr oedd efe yn trin ei fatter rhyngddo a Duw law-law: neb ond efe a Duw wrtho. Crefydd y chwilio a'r profi, hon a ddeil brawf; ac nid treulio ein hoed ar antur heb wybod beth ydym yn ei gylch.

3. Mae y perygl o esgeuluso y ddyledswydd hon yn ymddangos os ystyriwn pa mor ddiifrifol y byddwn yn fuan yn cael ein holi a'n profi, gan yr hwn sy berffaith mewn gwybodaeth. Dyma y pryd y cawn weled pa fath rai oeddyd yn y byd. Dyma yr amser y byddwn yn rhoi cyfrif o'n gorchwyliaeth, ac o'r talentau a dderbyniasom yn y byd. Dyma y pryd y cawn ein gosod yn dragwyddol mewn un o ddau le.

Yn wyneb hyn, gwelwn mor resynol yw cyflwr y rhai sydd yn parhau mewn diofalwch a chysgadrwydd yspryd ynghylch pethau a berthynant i'w dragwyddol heddwch, ac yn esgeuluso y moddion y mae Duw wedi drefnu i'w hachub. Am hyny, iawn ddesnyddiwn ein tymhor, cyn myned o flaen y frawdle, fel y gallom roddi ein cyfrif i fynu yn llawen ac nid yn drist.

IV. Ystyriwn pa fath beth yw bywyd o hunanymholiad.

(1.) Mae yn fywyd ag sydd yn rhyngu bodd Duw. Mae yn fywyd rhesymol iawn, byw i Dduw ydyw. Rhuf. 6. 11. Byw yn yr olwg ar bethau Duw yn y dyn. 2 Pedr 1. 5, 6, 7. Rhyw fywyd cyassegredig yw. Byw mewn myfyrdod ynghyfraith yr Arglwydd ddydd a nos, gan holi ei hunan yn ei hwyneb hi. A ydyw efe yn amcanu am gydfurfio â hi mewn meddwl, gair, a gweithred? Ai hi yw rheol ei ymarweddiad? Ei les barhaus ef yw, 'O am gyfeirio fy ffridd i gadw dy ddeddfau.' Cyfarwydda fy nghamrau yn ol dy air, ac na lyweddraethed

dim anwiredd arnaf.' 'Bydded ymadroddion fy ngenau, a myfyrdod fy nghalon yn gymmeradwy ger dy fron, O Arglwydd, fy nghraig a'm prynwr.' Nid oes gan hwn ond un i'w foddhau.

Holwn ninnau ein hunain, a ydym ni o nifer ei bobl ef? A ydyw ein nodweddiad yn cyfateb i'r rhai y mae Duw yn addaw rhodio yn eu mysg? 2 Cor. 6. 16. A oes parch genym i orchymynion Duw? A ydym yn ymestwng i'w ewylls ef?

(2.) Mae bywyd o hunanymholiad yn fywyd o heddych a phob dyn. Mae cariad at bob dyn yn natur Crefydd Crist, 1 Ioan 4. 22. Ac yn effeithio er lluddias talu drwg am ddrwg, a sen am sen. Egwyddor y credadyn yw 'gwnawn dda i bob dyn, yn enwedig i'r rhai sydd o deuln'r ffydd, Gal. 6. 10. Mae yn caru hyd yn nod ei elynion, ac mae ei ymgais am ddilyn heddych a phawb, o fewn terfynau sancteiddrwydd. Er fod y byd yn drahaus ac erlidgar, y mae efo wedi cyfranogi o yspryd ei Athraw, fel y mae yn galla gweddio dros y rhai a wnelont niwed iddo.

(3.) Dyma y bywyd sy debycaf o fwynhau gwir heddych cydwybod. O y fath drysor gwerthfawr yn yr enaid yw cydwybod dda! Mae cydwybod dda yn wir angurheidioler dedwyddwch. Canys heb hon nis gallwn gael hyder ar Dduw; na nesáu atto yn gymmeradwy mewn un ddyledswydd; na chael cymmunde ag ef. Heb hon nis gallwn agor ein genau yn gysson o blaid ei achos. Rhyw gyfeilles ryfedd o hoff yw cydwybod dda, wedi ei phuro trwy waed Crist. Dyma oedd yr achos fod Paul a Silas yn gweddio ac yn canu mawl yn y carchar, Act. 16. 24. Mae yr ysgrythrau yn dangos yn amlwg fod y dauwlion yn ymdrechbu llawer am gyrhaeddyd a chadw cydwybod dda. Hon a fu gynnalïaeth gysurus iddynt yn wyneb llawer o ddiffygïadau ac ystormydd a'u cyfarfyddodd hwynt yn y byd, Iob 13. 15. a 23. 10, 12. a 27. 5, 6. a 31. 1—40. Psal. 7. 3, 5. a 44. 17, 22. Esa. 38. 3. Act. 24. Rhuf. 9. 1. 2 Cor. 1. 12. Heb. 13. 18. 1 Pedr 3. 16, 21. 1 Tim. 1. 5.

(4.) Mae yn fywyd o ddiwydrwydd parhaus. Nid gwaith arddechreu ein crefydd yn unig yw hunanymholiad; ond peth cysson ar

hyd ein hees ar y ddaear. Ac os pallwn ynddo, buan yr ymddengys culni yn ein henaïd. Mae hunanymholiad yn peri na byddom na segur na diffrwyth yngwybod-aeth ein Harglwydd Iesu Grist. 2 Pedr. 1. 8.

(5.) Mae yn fywyd ffrwythlawn. Dyma y rhai sy'n cynnyddu fwy fwy ar ddelw Duw. Y rhai hyn a dderbyniant fywaf o les dan geryddon, fel y mae'r winwydden yn cynnyddu pan dorrer y canghenau diffrwyth ymaith: dyma y rhai adderbyniant fwyaf o lesâd trwy wrandawïad y gair, a chynghorion y brodyr. Mae eu heneidiau yn cael eu gwneud fel daear ffrwythlawn. Dyma lle y mae ffydd, edifeirwch, a chariad at Dduw yn fwyaf llewyrchus; a dyma y rhai sydd yn ymddwyn yn fwyaf addas i efengyl Crist.

V. Rhesymau er annogaeth i bawb i fyned at y ddyledswydd bwysig hon.

(1.) Awn ar frys at holi ein hunain, rhag maitwyllo ein hunain yr ydym. Dymafatter sydd yn teilyngu y difrifoldeb mwyaf, rhag cymmeryd sothach yn lle perl; rhag cymmeryd yr ũs yn lle gwenith, a Christ dychymygol yn lle Crist yr Ysgrythrau, ac i ninnau heb ddysod i wybod hyn nes y byddo yn rhy ddiweddar. Mat. 7. 22. 23. Iob 27. 8.

(2.) Mae yn rhesymol i ni holi ein hunain, oblegid 'pob un a ddwg ei faich ei hun.' Mae yr annuwiol wrth bechu yn caaglu baich yr hwn a'i sodda i eigion trueni byth. Esa. 3. 4. Jer. 17. 10. a 32. 19. Rhuf. 14. 12. Nid yn ol y blaid y perthynom iddi, nac yn ol barn ereill am danom, ond yn ol y peth ydym mewn gwirionedd yngolwg Duw y'n bernir ni yn y dydd olaf. Jer. 3. 36. 2 Cor. 5. 10, 11. Llewfn gyda Dafydd am galon lân, ac yspryd ulawn.

(3.) Mae yn rhesymol i ni holi ein hunain er ein mantais; fel y caffom orfoledd ynom ein hunain. Ni ddichon fod ein gorfoledd o'r iawn ryw os nad ydym yn adnabod ein hunain. Nid tristwch i gyd yw crefydd Crist. Mae gan y gwir gristion achos gorfoledd mewn amryw ystyriaethau. Nid pethau tymhorol yw testyn ei orfoledd, ond pethau ni welir, y rhai ydynt dragwyddol. 'Rhoddaist lawenydd yn fy nghalon,' medd Dafydd, 'mwy na'r amser yr amlhaodd eu

hŷd a'u gwin hwynt' Psal. 7. 4. Ac meddai Paul, 'Hyn yw ein gorfoledd ni, sef tystiolaeth ein cydwybod, mai mewn sylmrwydd a phurdeb dauwl yr ymddygasom yn y byd. 2 Cor. 1. 12.

Gwelwn fod rhwymau difrifol arnom i fod yn bwysig gyda'r ddyledswydd o holi ein hunain. Ac yngwyneb ofnan lawer a ydym yn holi ein hunain yn iawn, dyneswn yn fynych at orsedd gras, gan daer weddio gyda'r Psalmydd, 'Chwilia fi, O Dduw, a gwybydd fy nghalon; prawffi, a gwybydd fy meddyliau, atgwel a oes ffordd annuwl genyf; a thywys fi i'r ffordd dragywyddol.' Psal. 139. 23. 'Pwy a ddeall ei gamweddau? glanha fi oddiwrth fy meiau cuddiedig; Golch fi yn llwyr ddwys oddiwrth fy anwiredd, a glanha fi oddiwrth fy mhechod. Glanha fi ag issop—crea galon lân ynof O Dduw, ac adnewyddda yspryd uniawn o'm mewn,' &c. Fel hyn yr oedd efe yn deisyf gyda thaerni am gael ei hun a'i achos yn dda ger bron Duw.

Yn awr mi derfynaf hyn, gan ddymuno ar y nob a'i darlhenio, i ymdrech i'w gwblhau mor bell âg y mae yn cydfynio â phur eiriau Duw. A'r Arglwydd daionus yn ei drugaredd a'n dygo oll i'r iawn, ac at ein dyledswyddau.

A. R. C.

Caerludd.

Rhagoriaethau y Bibl.

7. PEDR.

Pedr, mab Jona, a brawd Andreas yr apostol ydoedd frodor o Bethsaida. Ei enw ar y cyntaf ydoedd Simon, ond yr Iesu a'i galwodd ef Cephas, neu, fel y'i cyfieithir, Petr, pob un o'r ddau air o'r un ystyr yn arwyddo carreg neu graig, ac yn dangos y mawr angenrheidrwydd o sefydlogrwydd mewn fydd a dyledswydd. Pedr ydoedd yn mhilth y mwyaf ffyddlawn a brwdfrydig o ddisgyblion Crist: ond ei frwdfrydedd, ar rai achlysuron, a'i harweiniai hyd yn nod i chwidredd a byrbwylltra, yr hyn a achlysurodd ei gwmparswydustwy ei gamwedd galarus o wadu ei Arglwydd, ac a ddygodd warthnôd ar ei goffadwriaeth. Ei edifeirwch, pa fodd bynag, ydoedd yn gyfarfâl nodedig, a'i fywyd a'i lasur canlynol dynt yn ei brofi i fod yn un o'r rhai enwocaf

o'r disgyblion, a mwyaf defnyddiol o apostolion Iesu Grist. Ychydig iawn a wyddys mewn sicrwydd am y gweinidog hynod hwn i'r efengyl, heblaw yr hyn a'grybwyllir yn y Testament Newydd, hyd dderbyniad y Cenhedloedd i eglwys Crist, Act. xv. Y Pab yddion ydynt yn haeru ei fod yn esgob Rhufain dros bum mlynedd ar hugain, ond nid oes genym ddim amlygrwydd, yn mhellach na thraddodiad amheus iddo ef erioed fod yn Rhufain, llawer llai ei fod yn esgob yr eglwys gristionogol yu y ddimas hono. Mae traddodiad yn dywydd iddo ddyfod i Rhufain yn amser yr erlledigaeth dan Nero; a'i fod wedi cuol ei ddaid a'i roddi i farwolaeth dair milledir o'r dâtinas. Dywedir hefyd, wedi ei farnu i'w groesoheilio, wrth gosio y modd gwarthus y darfu iddo wadu ei lachdwdwr, iddo ddeisyf caniatâd i ddyoddef a'i ben i lawr, fel yn amheiliwng o gael marw yn yr un ystum a'i Arglwydd, yr hyn ydoedd dull ei gospedigaeth, O. C. 66. Mae genym ddau epistol wedi eu hyagrifenu gan yr apostol ymroddedig hwn.

8. JUDAS.

Iudas neu Lebbëus, yr apostol, yr hwn a gyfenwid Thaddëus, ydoedd frawd i Iago y lleiaf, ac ysgrifenydd yr epistol sydd yn dwyn ei enw. Yn nechreuad ei weinidogaeth, efe a bregethodd yr efengyl yn Iudea, Samaria, Galilea, ac Idumea, ac wedi hyn yn Arabia, Syria, Mesopotamia, a Persia, gan gadarnau ei athrawiaeth a gwyrthiau. Nid oes genym hyssgrwydd sicr am y lle y terfynodd ei weinidogaeth, er ei fod yn cael ei adrodd gan rai mai y Magi a'i rhoddasant i farwolaeth yn Persia.

YR EFFAITHIAU A DARFANT O FYFYRDOD PRIODAWL AR WEITHREDOEDD NATUR.

Yn mha le bynnag y byddom, fe'n cychwynir gan weithredoedd Duw, fel nas gallwn dafu ein golygon i un man, heb ganfod llaw yr hwn a'n furrhodd, oddieithr i hynny gael ei achosi trwy amnhuredd cymmysgld meddyliau ein calonau ein hunain.

Tröed dynion diosaf a difeddwl draw am ychydig oddiwrth gyrchfan oferedd, gan sefyll ac ystyried gweithredoedd rhyfeddawl Duw, gyda difrifoldeb, a gwneuthŷr prawf manylaid o'r effaithiau a gynnwrehtir gan y cyfryw ymddygiad. Eangid eu cysur yn llawer mwy, pe byddai eu hadnabyddiaeth

o weithredoedd Duw yn gyfiawnach; pe en-
cilient o gymdeithas dynion penrhydd ac
afreolaidd, at olygfeydd ysplenydd natur;
pe trigent yn amlach yn mlith eu rhyfedd-
odau, gan ymddifysu yn fwy digymmysg yn
eu godidawgrwydd.

Ffurfiar hyn fwy o archwaeth ynddynt at
ymborthl ar gysuron o natur anllygredig a
diniwed, gan ddangos iddynt fwy o ardderch-
awgrwydd mewn mwnderau tyner, pell
mewn rhagoriaeth, uwchlaw cynnwrf a
therfysg ymddifysion rhydd-wyllt plant y
byd.

Onid pan yr ystyri'r *gweithredoedd natur*
yn eu perthynas â'u Creawdwr, achlysurant
ymysniadau uwch a phwysfawrocach fyth;
gan hyny, goddefer imi alw fy nghyfeillion
i ddefnyddiau y aëbiant presennol er taffu
golwg ar, a dwysystyried y byd o'n cylch.

Derchafwch eich trem ar fwa anferth y
nef, yr hwn sydd fel cylch i'r Æangder;
deliwech sylw ar yr *Hawl* ysplenydd yn ym-
deiglaw uwch eich penau y dydd, a'r Llenad
yn ei mawrhydi llariaidd y nos, yn gylchedig
gan y llengoedd hyny o ser, sydd yn ym-
ddangos i'r golygon fel llüoedd afrifawlo
fydoedd; gwrandewch ar rû chwyddedig y
daran yn ymdori, a chrychferwad y dymestl
yn troelli ei phleth ág udiadau y weilgi.
Arolygwch etto, y rhyfeddodau a lanwant y
ddae'r ar ba un yr ydych yn trigo; dwys
ystyriwch y llaw nerthawl a chadarn, sydd
yn dwyn Cynbauhaf a Haf, Gwanwyn a
Gauaf, oddiamgylch mewn trefn rïo aid;
yn addurnaw y ddaear â phrydferthion
aneirif; yn ei brith-wisgaw ág amrywiol
ddospeirith o fywiolion, ac yn arllwys cysur-
on yn helaeth ar eu hamryfal driglaidd; er
ar yr un pryd yn derchafu llywodraeth
arswyd ymhlith y cenedloedd, pan y bodd-
heir ei ewyllys, drwy i'r Elfenau farchogaeth
eu rhwysg, gan anadlu chwydroelliad
arolygwyl yn ngwyneb cywrein-drefnion
dynionach, o dan lywodraeth awenau doeth-
ineb a chyfiawnder yr Ior.

Wedi sylwi arnoch eich hunain yn
gylchedig gan y fath olygfeydd aruthrawl,
ac wedi syn-dremio ar bob cŵr, a rhyfeddu
y gorwychedd serch-ddenawl yn ei unedig-
aeth â doethineb a daioni, yr hwn a ledir
per eich bron, onid ydych yn teimlaw eich
hunain yn llethedig gan arswyd difrifawl a

goruchel? Onid oes rhyw beth yn aibrwd
o'ch mewn, fod ymostyngiad a pharchedig-
aeth yn ddyledus i'r Creawdwr anfeidrawl
oddiwrth yr holl fodau rhesymawl a greodd?

Wedi eich cenhad-hau i arolygu ei
weithredoedd ef, ac wedi eich cyffen yn
nghanol gwrth-ddrychau mo'r ryfeddawl, a
ellwch chwi gredu y dygwyd chwi i'r fath
le, heb amgen bwriad nag i chwi ymsuddo
mewn mwnderau llygredig, anifeilaidd, a
disylwedd; yn ddiethir i bob teimlad
dyledus oddiwrth y rhyfeddodau a gan-
fyddwch, i bob parchedigaeth i'r Duw hwnw
a roddodd fodolaeth i chwi, ac a gyfododd
adeilad aruthrawl natur, ar ba un nid edrych-
wch ond gyda llygaid ystyfnig ac anystyr-
iawl?

Na: gadewch i'r golygfeydd a ymledant
o'ch blaen, ddëor teimladau cydnabyddawl
yn eich mhynwesau, eich deffroi o feddwad
difreiniawl penrhyddid, i ymarferyd ysgog-
iadau o natur ardderchocchach. Y mae pob
gwrth-ddrych a ganfyddir mewn natur (pa
un bynnag a'i bychan ai mawr) yn alluawg
i wasanaethu er eich hyfforddiad; o'r seren
danllyd, hyd y gwybedyn ysgafn-gorff; o'r
wrelichionen ddisffanawl, hyd fiodau gweiniad
gwanwyn; o'r maes gwyrd-dlas, hyd y
mynydd cribawg; y maent oll yn arddangos
gallu goruchel yr hwn y dylech grynu ac
addoli o'i flaen, yn pregethu athrawiaeth, ac
yn bywiogi yspryd duwiolder a pharchedig-
aeth.

Mewn perthynas i'w weithredoedd ef,
gan hyny, goddefer i gynhyrifiadau o ddifrif-
oldeb a diolchgarwch alw o'ch eneidiau ym-
adroddion cyffellyb i'r rhai hyn; *'Arolywydd,
pa le bynnag y byddwch, a pha beth bynnag a
fyddwch yn fwydych, na ad imi byth dy ang-
hosio di fel AWDUR NATUR! Na ad imi
anghosio mai dy greddar ydych; nertha fi
i fod yn un o dy addolwyr fyddlaennaf, yn
nheul sawreddig y bydsawd, y cyflewyr
ynddi; a bydded pa'ch i, ac ofn tu agat
Dduw yn EGWYDDORION FLAKEDIG YN FY
NGHALON.*

IORWERTH GLAN ALED.

‘DUW CARIAD YW.’

‘Nid yw holl berffeithiau Duw, a'u gwa-
hanol-fyrd yn gweithredu, ond cynnifer o
amlygiadau ei gariad. Pa beth ydyw ei
Hollalluogrwydd ond braich ei gariad? Pa

beth yw ei Hollbresennoldeb ond y cyfrwng drwy ba un y mae efe yn edrych ar wrthrychau ei gariad? Pa beth yw ei Ddoethineb ond dysfais ei gariad? Pa beth yw cynnygiadau yr Efengyl ond gwahoddiadau ei gariad? Pa beth yw byggythion ei gyfraith ond rhybuidion ei gariad? Llais uchel ei gariad yw yn dywedyd, 'Y dyn, na wna i ti dy hun ddim niwed.' Maent yn glawdd oddeutu pydew dinystr, i rwystro dynion rhyfygus rhag syrthio iddo.

Pa beth ydoedd cnawdoliaeth y Gwaredwr ond ymddangosiadau cyfothocaf ei gariad? Pa beth ydoedd y gwaethol wyrthiau a gyflawnodd efe ond ymostyngiadau ei gariad? Pa beth oedd ocheneidiau Crist ond anadl ei gariad? Pa beth ydoedd gweddian Crist ond dadlenon ei gariad? Pa beth oedd ei ddaugrau ond gwlithog ddefnyddu ei gariad? Pa beth yw y nesoedd ond *Alps* ei drugaredd, o uchder pa un y mae ei fendithion yn disgyn mewn mil o frydiau i wrteithio a dyfrhau ei Eglwys sefydledig wrth ei draed?—Y Parch. Dr. Waugh.

Cyf. MARA.

Caerfyrddin.

Hanesiaeth Eglwysig.

Sef Hanes Eglwys Crist o ddyddiau yr Apostolion hyd yn awr.

Fe lwyddodd yr Efengyl yn rhyfeddol iawn yn nyddiau yr Apostolion, fel y gwelwn wrth ddarllen Llyfr yr Actau. Mewn ufuddod i orchymyn eu Harglwydd, 'Ewch a dysgwch yr holl genhedloedd; aeth yr Apostolion allan i gyhoeddi y 'Newyddion da o lawenydd mawr,' i amrywiol wledydd y Cenhedloedd. Bu disgyniad yr Yspryd Glan ar Ddydd y Pentecost, pryd yr oedd cynnifer o bobl o wahanol wledydd ac amrywiol ieithoedd yn Ierusalem yn offerynol i gychwyn y gwaith mawr hwn, Act. ii. 1—12. Llanwodd yr Apostol Paul y Gwledydd o Ierusalem hyd Iliricum a chyhoeddiad o air y gwirionedd 'ddyfod Crist Iesu i'r byd i gadw pechaduriaid.'

Fe fu y doniau gwyrtliol a ddisgynasant ar yr Eglwys yn nyddiau yr Apostolion hefyd yn offerynol ryfeddol er ymlaenaid yr Efengyl; fel y gwelwn yn neillduol yn yr Eglwys liosog a blodenog Corinth, 1 Cor. 12. 8—10. Yr oedd y doniau hyn yn

amrywiol ac yn gyhoeddus iawn; megis datguddio dirgeledigaethau, llefaru mewn amrywiol ieithoedd, iachau y cleifion, &c.

Pedr hefyd a bregethodd yr Efengyl yn mhlith yr Iuddewon gwasgaredig drwy holl Syria; ac Asia leiaf. Efe a estynnodd ei lafur i Babilon,* lle y bu yn offerynol i blanu Eglwys, 1 Pedr 5. 18. Ac o'r lle yr ysgrifennodd efe ei Epistol cyntaf, os nid yr ail hefyd. Planwyd Eglwys yn Rhufain, Corinth, Galatia, Ephesus, Philipi, Colossa, Thessalonica, Asia leiaf, a holl Wlad y Groegiaid, &c. Aeth sain yr Efengyl drwy y rhan fwyaf o'r byd, ag oedd yn adnabyddus y pryd hynny, sef hyd eithaf terfynuau llywodraeth Rhufain.

Tra bu yr Apostolion byw, edrychid i fynu attynt, ac ymofynid i hwynt, gan yr holl Gristionogion, ar bob achlysur o bwys. A phan gyfodai unrhyw ddad yn mhlith yr Eglwys anfonid at yr Apostolion am eu barn a'u penderfyniadau hwy ar yr achos, er sefydlu undeb a thangnefedd yn eu plith.

Tua diwedd yr oes Apostolaidd, ie mor foreu a'r flwyddyn Oed Crist 65, cododd erledigaethau mawrion a dynystriol iawn yn erbyn y grefydd gristionoga, y naill ar ol y llall, y rhai a barhasant, heb nemawr o seibiant, hyd y bedwaredd can mlynedd o Oed Crist, neu fel y geirw Ysgrifenywyr yn gyffredinol, hyd y bedwaredd Ganrif. O'r erledigaethau creulawn hyn fe gyfrisir yn gyffredinol ddeg o nifer.

Yr erledigaeth gyntaf a gyfododd yn nghanol y byd Paganauidd, sef yn Rhufain.

Yr Ymerawdwr Nero, yr hwn nid oedd nodedig am ddim ond am ei greulonderau, yn fuan wedi ei ddyfod i'r orsedd, a laddodd ei Warcheidwaid, a'i fam ei hun, a'i wraig ei hun. A chyn hir efe a ddyfeisiodd ffordd i erlid a ladd y Cristionogion. Yn ei ynydrwydd am ddrychafiad a mawredd iddo ei hun, efe a roddes ddinas Rhufain

* Yr oedd hen ddinas fawr Babilon wedi ei llwyr ddinystrio rai oesoedd cyn hyn, ac nid adeiladwyd hi hyd y dydd hwn. Ond gelwir y wlad o amgylch y fan lle yr oedd y ddinas fawr hono, yn Babilon, neu Babilonia, ac weithiau Caldea, Psal. 137. 1.: oddiyma yr ysgrifennodd Pedr ei Epistol. Cynnwysai y wlad hon y taleithian canlynol:—Vologesocerta, Borsippa, Idicocara, Coche, Sura, a Pompeiditha.

ar dân, i'r dyben, mewn rhan, o gael yr anrhydedd o'i hadeiladu hi o newydd, yn ddinas ardderchog, i ddangos ei gyfoeth a'i fawredd. Rhoddes hi ar dân mewn amryw fanau ar unwaith, a hi a fu yn llosgi am saith niwrnod, hyd nes y llosgodd pum ran o saith o honi yn ulw. A rhag i ddialled y trigolion gyfodi i'w erbyn a'i ferthyru am ei draha, efe a ddyfeisiodd ac a gyhoeddodd y celwydd mwyaf maleisus a ddaeth erioed o ben dyn, sef 'mai y Cristionogion a roddodd y ddinas ar dân!' Hyn a wnaeth efe i'r dyben hefyd o godi a chynnyrfu cynfigen y trigolion i'w herhyn hwynt.

Llywyddodd Nero i ennyn llid y bobl i ymddial yn ddiarbed ar y Cristionogion. Dyfeisiwyd amryw iol ffyrdd i'w dysfatha yn y modd creulonaf. Gwniwyd cannoedd o honynt i fynu yn fyw mewn sachau, gan ystafello carth gyda hwynt o amgylch eu cyrph. Yna taenwyd pyg (*picé*) ar hyd y sachau oddiallan; wedi hyn rhwymwyd y sachau hyn wrth bolion plannedig yn y ddinas, yn rhes fawr ar hyd yr heol, a dodwyd tân ymhyn y rhes i'w llosgi y naill ar ol y llall ar ei hyd. Gwnaed hyn amryw weithiau yn y nos, i oleuo Nero a thrigolion y ddinas yn eu mynedfa i'w cyfarfod ydd anllad a llygredig. Gwniwyd llawer o honynt i fynu mewn crwyn anifeiliad gwylltion, ac yna dodid hwynt o flaen cwn i'w llarpio a'u darnio yn ddirugaredd, er difyrwch i'r bobl anwâr. Hoeliwyd eraill ar groesau, gosodedig yn ngerddi Nero, er dirmyg arnynt am son cymmaint am 'yr hwn a hoeliwyd ar y groes.' Ereill a ddirdynwyd, ac a laddwyd drwy y moddion mwyaf creulon a chiaidd a allasai dynion y fall dydfestio: a dyma y pryd y lladdwyd yr Apostol Paul.

Oddeutu yr amser pan oedd yr erledigaeth yn boeth iawn yn Rhufain, cododd erledigaeth ofnadwy yn Ierusalem. Lladdwyd Iago, brawd yr Arglwydd: a phan oedd efe yn gweddio, yn gyffelyb i'w Arglwydd o'i flaen, 'O Dduw, madden iddynt, canys ni wyddant beth maent yn ei wneuthur,' tarawodd un o'r erlidwyr ef ar ei ben a chlwb, ac efe a fu farw yn y fan. Fodd bynnag, hon oedd un o weithredoedd olaf a gyflawnodd yr Iuddewon yn erbyn y Cristionogion, canys cyflawnwyd mesur eu hanwirededd hwynt, a'r dialled cyflawn a ddia-

gynodd arnynt yn ofnadwy iawn, yn ol yr hyn a ragdywodwyd gan Grist yn Luc 19. 43, 44.

Ni fu yr Iuddewon erioed yn esmwyth dan iau y Rhufeiniaid, ac fe fu ymddygiad eu Llywodraethwr diweddar, Geasius Florus, yn achlysur o gynnryfu eu digaseidd yn fwy nag erioed. Yr yspryd gwrthryfelgar, wedi bod yn hir dan gudd, a ail ennynodd yn awr yn fwy nag erioed. Ni chafodd 'erwyddion yr amserau,' cyffredinol nac anglyffredinol, ddim effaith ddaionus ar y genedl wargaled ac ynfyd hon. Yn unig y Cristionogion, y rhai oeddynt yn Ierusalem, gan ystyried cynghor eu Harglwydd yn Luc 21. 20, 21, a ymbarottoisiant i ffoi o'r ddinas gyda brys; a'r brenin Agrippa a barottodd iddynt y dref fechan, Pella, y tu hwnt i'r Iorddonen i breswyllo ynddi, megis mewn dinas noddfa. A diau i lawer o honynt ffoi i leodd ereill hefyd, canys yr oedd nifer y Cristionogion y pryd hyn yn rhy Hosog i'w cynnwys yn y dref hono.

Gwarchaeuwyd ar Ierusalem gan luoedd Vespasian, Milwriad Rhufeinaidd; a phan ddewiswyd ef i fod yn Ymerawdwr, cymmerodd ei fab Titus ei swydd ef yn y gwarchae. Yr oedd y ddinas y pryd hyn yn agos yn anorchfygadwy, am ei bod wedi ei hamddiffyn mor gadarn wrth natur, a thrwy gelfyddyd, ac iddi y fath warchawdlu. Ychydig cyn i Titus ei gwarchae hi, yr oedd lliaws o bobl wedi dyfod i fynu i Ierusalem i gadw gwyl y pasc; ac y mae Josephus, Hanesydd Iuddewig enwog, yn sicrhau, fod dros filiwn a hanner o bobl y pryd hyn wedi eu cau i fynu yn Ierusalem.

Dyma awr olaf y ddinas fawr Ierusalem wedi dyfod, y ddinas enwocaf yn yr holl fyd. Pan oedd Abraham yn offrymu ei fab Isaac ar ben mynydd Moriah, lle wedi hyn y adeiladwyd y Deml, nid oedd y fan y pryd hyn y ddim amgen nag anialwch. Erbyn i feibion Israel adael yr Aipht yr oedd yno ddinas wedi ei hadeiladu, yr hon yn nobarthiad gwlad Canaan, a syrthiodd i ran Iuda a Benjamin. Y ddinas, fel yr oedd y pryd hyn, a losgwyd, ond y Iebusiaid a'i hail-adeiladasant hi, a Dafydd frenin a'i hennillodd hi oddiarnynt, ac a'i gwnaeth yn breswylfod brenhinol.

Dan deyrnasiad Dafydd, ac yn enwedig Solomon, yr oedd Ierusalem yn ddinas en-

wog a chyfoethog iawn. A Solomon a chwanegodd yn ddirfawr at ei hardderch-ogrydd drwy adeiladu ynddi y Deml sanctaidd, yr hon oedd yn rhyfeddod yr holl fyd. Llosgwyd y Deml hon ynghyd a'r Ddinas gan Nebucodonosor, brenin Babilon. Ond mewn 'amseroedd blinlon' fe adeiladwyd Teml arall gan yr Iuddewon ar ol eu dychweliad o Babilon, yr hon oedd ymhell islaw i'r gyntaf. Bu ymosod grymus ar Ierusalem yn amser y Maccabeaid. Ond fe'i hamddiffynwyd hi yn rhyfeddol y pryd hyny, rhag ei llwyr ddyfetha.

Yna Herod fawr a ail-adeiladodd y Deml mewn rhan, ac a'i haddurnodd hi yn ddirfawr a chostau mawrion. Pan ddaeth Crist i'r Deml hon, yr hyn oedd yr anrhydedd mwyaf a allai y Deml gael, yn ol y brophwydoliaeth, 'Bydd mwy gogoniant y tŷ hwn na'r cyntaf,' Hag. 2. 9. yr oeddis wedi bod chwe blwydded a deugain yn ei hadeiladu, yn ei helaethu, ac yn ei haddurno hi.

Fel hyn yr oedd y Deml wedi dyfod drachefn yn un o'r adeiladau harddaf yn y byd, fel yr oedd yn rhyfeddol i edrych arni, Marc 13. 1. 'Ac yr oedd Titus ei hun yn dymuno yn fwy na dim na ddinystrid hi. Ond yr oedd raid cyflawni gair yr Iesu, 'A welli di yr adeiladau mawrion hyn? Ni adewir maen ar faen ar nis dattodir,' Marc 13. 2. Pa ddyben a attebai muriau cedyrn y ddinas i'r trigolion!

Parhaodd y gwarchae nes y daliwyd y trigolion llosgod â newyn tost iawn. A phan ddarfu yr holl fwyd, hwy a ddechreuasant fwyta llygod, lleidr, &c.; ac hyd yn nod cnawd dynol; ac yfasant waed dyn! Lladdodd mamau eu plant eu hun i'w bwyta rhag newynu! I chwanegu at y dinystr anaele, yr oedd ymyrson, rhyfela, a thywallt gwaed eu gilydd y naill ddydd ar ol y llall yn parhau ymhlith y trigolion yn Ierusalem. Dangosodd yr Iuddewon i'r byd y pryd hyn, fod y farn a ddisgynasai arnynt oddiwrth Dduw yn farn gyfiawn. Eu pechodau yn erbyn yr Arglwydd oeddynt ofnadwy, a'u barn hwynt oddiwrth Dduw oedd ofnadwy iawn.

O'r diwedd rhuthrodd milwyr Rhufain i mewn i'r ddinas am ben y trigolion newyn-lyd, ac a laddasant bawb a'u gwrthwynebedd—llosgwyd y deml gan y milwyr yn eu cynddeirigrwydd, er ymhwedd o Titus y

Milwriad am iddynt ei harbed, ni adawyd maen ar faen o honi—llwyr ddinystriwyd Ierusalem, caethgludwyd dauarbymtheg a phedwar ugain o filoedd o'r Iuddewon, a lladdwyd drwy y naill flordd a'r llall o honynt un cant ar ddeg o filoedd yn y gwarchae digyffelyb hwn!

Fel hyn y dinystriwyd y ddinas enwog hon; ac fel hyn y terfynwyd Trefniadau llywodraeth wladol yr Iuddewon, ynghyd a'u holl sefydliadau crefyddol hwynt fel cenedl.

(I'w barhau.)

HANES

Dechrenad a Chynnydd y Trefnyddion Calviniaidd yn Llanarmon Dyffryn Ceir- iog, Swydd Ddinbych.

Haeddbarch Syr,—Yr ydym yn ddyledus am gynnwysiad yr Hanes canlynol i'r hen wr parchus hwnw, Mr. John Hughes, Ael- yceorydd, oddigorth ychydig frawddegau a ychwanegwyd gan Mr. Richard Morris, Llanarmon. Gobeithiwn y cawn weled cyn hir y cyfryw hanes a hwn, o barth dechreuad a chynnydd y Trefnyddion Calviniaidd, o ranau ereill o'r Dywysogaeth.

Yr eiddoch yn ddiifant,

J. THOMAS,
J. PHILLIPS.

Bala, 1837.

Nid oes yr un ardal yn Nghymru o'r bron na dilynwyd dechreuad yr achos cref- yddol ynddi â phethau hynod a rhyfeddol iawn. Pan oedd yr erlidwyr fel meirch porthiannus yn prancio yn eu cynddar- eidd, gofalodd yr Arglwydd am ryw Obed Edom i lettya yr arch, yr hwn sydd heddyw, â'i deulu hysyd â'u cofiadwriaeth yn fen- digedig.

Ym mhlith rhai o'r ardaloedd hyn, nid y fwyaf anenwog yw Llanarmon, Dyffryn Ceiriog; eylwedd hanes yn a roddir yn y llinellau canlynol:—

Bernir fod rhai o ddilynwyr y Parch. Howel Harris, yr hen Ddiwygiwr enwog Cymreig, wedi bod yn pregethu mewn tŷ yn y plwyf hwn, a elwir Pen-y-cae-mawr, o'r blynyddoedd 1740 i 1750. Ni wyddis yn iawn pwy ydoedd y gwr hwn, a fu yn pregethu gyntaf yn yr ardal hon, ond gellir barnu fod ei weinidogaeth ef wedi bod yn foddion i gŵylid mawr mewn dau wr yn y gymmuniogaeth, sef Edward Jones, Caehir, a Robert Edwards, Megen, i fyned i'r Bala, ym mhen oddeutu wyth mlynedd

wedi hyny i wrando pregothau i'r Gymmanfa (*Association*) Erbyn iddynt fyned i'r dref, yr oeddynt yno wythnos yn rhy fuan. Yn chwerrwr y siomedigaeth hon clywodd Mrs. Foulkes, gwraig Mr. Thomas Foulkes, (hen bregethwr ffyddlon yn ei ddydd gyda'r Trefnyddion Calvinaidd,) a mam i wraig y diweddar Barch. T. Charles, G.C. o'r Bala, am danynt, ac wedi iddi alw arnynt ati croesawodd hwynt yn wresog yn ei thŷ, gan eu gwahodd yn daer i ddyfod wedi hyny yr wythnos drachefn. Yn y cyfamser dechrau Mr. T. Foulkes, holi, pa fath le oedd Llanarmon? ac a gaffai efe ddyfod yno i bregethu? Wedi yr ymddiddan hwn, aeth y gwyr i'w ffordd yn llawen, a chyhoeddiad Mr. Foulkes gyda hwy; ond erbyn rhoddi y gair allan, bu cynnwrf aratuirol trwy yr holl fro, a hyny i'r fath raddau fel na chaed cadw dim moddion cyhoeddus y Sabboth hwnw yn mhlwyf Llanarmon. Ond er eu siomi fel hyn yn eu cais, bu i'r Arglwydd ofalu am i'w air gael ei bregethu, a hyny yn y dull canlynol:—Yr oedd brawd i wraig Robert Edwards, Megen, yn dal tyddyn yn mhlwy Llanislin, yr hwn a elwir Ty'n y fedw, yn nghymyddogaeth Llanarmon, ac yma yr agorwyd y drws i gael cynnal yr odfa gyntaf.

Pan ddeallwyd fod yno un yn dyfod i bregethu, fe ddaeth lluaaws mawr o wrandawyr ynghyd, a'r olwg arnynt yn dra anystyriol; ond wrth wrando ar eiriau yr hen weinidog ffyddlon ag oedd yn pregethu ar y pryd, ac edrych ar ei ddagrau, dychwelent i'w cartref leoedd yn wahanol iawn wrth yr hyn oeddynt yn dyfod yno ar y cyntaf: ac amryw o'r rhai oeddynt yn bresennol, o ba rai y mac un yn fyw hyd y dydd hwn, a dystiasant iddynt gael llawer o les i'w beneidiau yn yr odfa hon. Wedi hyn y bu cynnwrf mawr yn y plwyf. Pan y caed cyhoeddiad gwr dieithr drachefn yr oedd yn anhawdd cael lle iddo i bregethu. Yr oedd yr erlidwyr erbyn hyn wedi ymgynhyrfu i eithafion creulondeb, ac un gwr urddasol a gyfodas i ddarllen y Weithred Seneddol (*Act*) iddynt, gan nodi, yn eiddigedus ddigon, fod Pam Punto ddirwy ar bwy bynag a'i derbynias i'w dŷ, a phum swlt ar y neb a elai i'w wrando. Ar ol hyn yr oedd y terfysg yn cynnyddu fwyfwy—tanlloedd cyfuin yn ymrannu yn erbyn

eu hunain—y gwyr yn anfoddloni i'w gwragedd fyned i wrando—a'r rhieni yn ceryddu eu plant. Er cymmaint oedd y bygythio a'r ceryddu, y cynnwrf a'r terfysg, yr oedd yno rai yn zelog am i air yr Arglwydd gael ei bregethu, ac yn yspryd y Diwygwyr cyntefig, am ddangos eu bod ar du yr Arglwydd, ac yn meddwl am ei enw ef; er bod y byd yn tyrfu, a'i benaethiaid yn creuloni ynghyd.

Yn y cyfswng hwn daeth un gwr dieithr i bregethu i Megen (amaethŷ agos i'r Llan) a phenderfynodd gwraig Richard Hughes Sarphele, fyned yno, deued y canlyniad a ddeuai, a'r hyn a'i chwellodd i fyned i wrando gyntaf oedd clywed fod y gwyr hyn yn arfer gweddio drosti pan oedd hi yn glaf. Pan oedd yn ymbarotoi fel hyn i fyned, daeth ei gwr ati, ac a ddywedodd wrthi yn dlifrifol iawn—'Qs ydwyt ti yn myned i'r odfa mi âf finnau ac a roddaf y tir yma i fyddu.' Ond er y cwbl i gyd myned a wnaeth hi i'r odfa, ac aeth yntau ar gefn ei farch i roddi y tir i fyddu; ond wrth fyned heibio i'r tŷ lle y cynnellid yr odfa, fe ddisgynodd oddiar ei farch, ac a orweddodd ar y tŷ, i wrando ar y gwr yn pregethu; a bernir iddo gael peth boddlonrwydd yn yr hyn a draddoddid, oherwydd bu iddo ddychwelyd adref heb fyned gam ym mhellach i roddi ei dir i fyddu.

Parhau yr oedd y terfysg o hyd, a llawer o chwedlau celwyddog yn cael eu taennu am y pregethwyr hefyd. Yr oedd amryw o bregethwyr o'r Deheudir a'r Gogledd yn arfer dyfod y ffordd hon, ac yn eu phlith un Lewis Evans, Llanillugan, yr hwn a fu yn pregethu gyntaf yn y fan y mae Capel Tre Geiriog yn sefyll arno yn bresennol. Bu y gwr hwn yn destyn nodedig i falais y gelynlion, ac ym mhlith llawer o golwyddau ereill taenasant y gair fod Lewis Evans wedi cael ei grogi am ladrata ceffylan. Ond pan oedd y swm yn uchel, a'r chwedl yn cael ei thrafod felysaf gan y gelynlion, daeth gair fod gŵr dieithr yn dyfod yno yn fuan i bregethu, ac er mawr lawenydd i'r bobl druain a erlidid ar air a gweithred, ac a garent ymgasglu i wrando gair yr esengyl, pwy oedd y gwr dieithr, neb amgen na Lewis Evans ei hun. Fel hyn y datguddiodd Duw eu celwyddau yn y fan, a pharodd ddistawrwydd trwyddol ar lawer o

erlidwyr, a chynewiuiad meddwl yn llawer o honynt; a gwelodd y wlad yn gyffredinol mai celwyddau oedd llawer o'r chwedlau a daenid ganddynt.

Ond er y cwbl, yr oedd yr anhawsdra i gael lle i bregethu yn parhau o hyd. Yn mhen ychydig o amser fe roddodd Richard Hughes, Sarpble, genad iddynt i ddyfod i bregethu o dan fasarnen gysgodfawr ag oedd yn tyfu wrth y tŷ. A phan y digwyddai wlawio byddai mor hynaws a gadael iddynt ddyfod i mewn i'r tŷ.

Pa fodd bynag buan y gwybu y meistr tir am hyn, ac efo a roddes rybudd i R. Hughes i ymadael â'r fferm neu beidio achlesu pregethu yn ei dŷ. Ond ymadael orfuwyd, a myned i le gwaelach.

Cynnelid moddion crefyddol o hyd yn Sarpble hyd yr amser yr ymadawodd R. Hughes oddi yno, a chafodd llawer y fath les ynddynt na ollyngasant yn anghof tra y buont ar y ddaear, ac am ba'un, y mae lle cryf i hyderu y maent yn canu yn awr yn y nef, yn enwedig mewn un bregeth gan Mr. Dafydd Morris ar yr ymadrodd hwnw, 'Dyros gyfrif o'rh oruchwyliaeth.' Cymaint oedd effeithiau rhyfeddol yr odfa hon fel yr oedd pawb o'r bron yn wylu. Ac fel yr oedd llawer o'r gwrandawyr yn llefain, ac yn gweddio, ac yn molianu Duw, cyfodai rhyw hen wrigau yn firochwyllt yn eu canol, gan daer erfyn arnynt a dywedyd, 'Bobl bach anwyl! peidiwch a myn'd o'ch synnwyr; ond er y cyfan yr oedd dylanwadau gwlithawl yr odfa yn lluddias iddynt dewi, ac yn boddii cyngor yr hen wraig mewn distawrwydd.

Pan oeddynt ar ymadael â Sarpble yn ol rhybudd y meistr tir, a'r dodrefn ar y troliau, daeth Mr. Davies, Castell Nedd, yno i bregethu wrth y drws; ac ar ei bregeth dywedai mai o achos yr efengyl yr oedd y teulu hwn yn ymadael; ac yna gofynai yn ddifrifol iawn, a oedd yno neb a dderbynai bregethu i'w dŷ drachefn. Gadawodd y gofyniad i orphwys yn bwysig ar galonau ei wrandawyr: ac er iddi gau yma, gofalodd yr Arglwydd ar fod i bedwar o fanau gael eu hagar yn fuan fel na bu attaliad ar bregethiad gair ei ras yn yr ardal hon wedi dechreu unwaith.

Ym mhen peth amser wedi hyny cafwyd cyhoeddiad y Parch. Dafydd Morris, a gwr dieithr arall o'r Deheudir i ddyfod i breg-

chu yno. Yn y cyfamser daeth hen odfa wlithog Sarpble gynt i gôf, a phenderfynwyd cael Cyfarfod Pregethu yno. Daeth y Parch. Dafydd Morris a'i gofallt yno yn ol eu haddewid; a'u cyfeillion oeddynt wedi arlwyio cinllaw iddynt yn y tŷ tafarn. Erbyn hyn, feglybu Offeiriad y Plwyf am danynt, a chynhyrwyd ei anffodlonrwydd yn fawr, i.e. gymmaint fel ag y gyrodd at y dafarnwraig, os byddai iddi eu croesawu yn ei thŷ y collai hi ei *Licence* yn y fan; ac felly y bu efe y tro hwn yn foddion i attal pregethu yn y fan hono. Ond fe gododd gwr arall yn ymwared iddynt, a rhoddodd genad iddynt i ddyfod i bregethu wrth ddrws ei dŷ ef; a rhoddes gadair hefyd iddynt i sefyll arni. Pan oeddynt ar ddechreu y moddion canwyd cloch yr Eglwys, a chan na ddaethai y bobl i mewn iddi, daeth yr Offeiriad allan yn ffyrnig a llidiog, gan gyfeirio at y Parch. Dafydd Morris, cyn iddo gymmeryd ei destyn, a gof-n iddo, 'Pa le mae dy *Licence* di?' Yna D. Morris a gymmerth afael yn y Bibl, ac a'i hestynodd ato gan ddywedyd 'Dyma hi.' Ar hyn gorchymynai yr Offeiriad iddo fyned adref i'w wlad ei hun, a gadael llonydd i bobl gwledydd ereill. Gyda'r gair dechreuai yr erlidwyr luchiau tom a cherig, a rhai o honynt a ymddiosgent yn noethlymun gan herio y goreu o honynt i ymladd a hwy. Felly gorfu i Dafydd Morris a'i gyfallt fyned i'w ffordd heb bregethu diu, er mawr dristwch i'r rhai ag oedd wedi ei hir-ddisgwyl a phroff y fath fias trwy weinidogaeth y gwr enwog hwn o'r blaen.

Un tro arall yr oedd John Evans, o'r Bala, wedi ei gyhoeddi i bregethu yno, ond fe ddeallodd Lewis Edwards, Tŷ 'ntwll, fod cynddaredd y gelynyion yn fawr dros ben, fel y penderfynodd fyned i gyfarfod John Evans i ben Berwyn, i ddeisyf arno droi yn ol, ac fel hyny fu y tro hwn; ond tystiai John Evans lawer gwaith fod yn edifar iawn ganddo wneuthur hyny erioed.

Ond wedi iddi gau fel hyn yn hollol i bob golwg ddynol, gofalodd yr Arglwydd am agor manau ereill o dderbyniad croesawgar i'r efengyl yn ddiodei. Bu llygad yr Arglwydd yn neillduol ar Rich. Hughes a'i deulu yn eu hamgylchiadau goindus. Cyn pen hir daeth dwy o'i ferched, a dau o'i feibion yn ol i'r ardal hon i breswyllo, a chawsant rai o'i ffermydd goreu yn y plwyf.

Ym mhen ychydig flynyddoedd wedi hynny daeth Richard Hughes ei hun a'i wraig yn ol drachefn i blwyf Llanarmon; ac fel hyn y cawsant gyfleusdra nodedig i fwyngau moddion gras tra y buont yn y byd. Cawsant eu bendithio hefyd â hir ddyddian, a gweled oedran teg; o herwydd yr oedd un o honynt yn naw a phedwar ugain, a'r llall yn unarbymtheg a phedwar ugain mwydd oed, pan y galwyd hwy o'r byd torfyaglyd presennol i'r trigfannau tragwyddol fry.

Yr oedd arwyddion nodedig o ddauw: Mab ar Catherine, gwraig Richard Hughes. Yr oedd yn fyddlon ac yn zelog iawn i fynydd i foddlon gras, ac yn garedig ryfoddol i weision yr Arglwydd Iesu Crist. Arferai weddio llawer yn y dirgel; ac y mae rhai yn fyw heddyw a gawsant hyfrydwch a blas mawr yn gwrandio arni, pan na wyddai hi fod neb yn meddwl ac yn gwybod am dani ond ei Thad nefel yn unig. Diolchai yn wresog iawn yn ei gweddian mai 'had Abraham a gymmerodd efe, ac nid naturiaeth angylion,' a chan mai felly yr oedd fod gobath iddi hithau; ac yna taer erfyniai ar i'r Arglwydd roddi gras i'w phlant. Mynych iawn hefyd y clywyd hi wrth fynydd i foddlon gras, yn gweddio yn daer am gymmerth i'r pregethwr, a bendith iddi hithau; ac wrth ddychwelyd diolchai yn wresog iawn am i'w chlustiau hi gael clywed erioed am drefn fawr yr iachawdwr-iaeth yn Nghrist.

Gan amlhan yr amlhaedd yr Arglwydd eu had hwynt hefyd ar y ddacar fel y bu iddynt ddeg o blant. A phan y bu farw yr beawr hybarch Richard Hughes, yr oedd ei hiliogaeth wedi cynyddu i 168 o rifelli: a bernir eu bod erbyn hyn oddeutu 350 o leiaf, a hyny mewn llai na chan mlynedd o amser. Ac nid yn unig bu iddynt hwy fwyngau amler flynyddoedd eu hunain, ond cafodd eu plant hefyd etifeddu yr un fendith ar eu hol, a gweled eu hepl yn aml yn eu dyddiau. Y mae chwech o blant i R. Hughes yn fyw yn presennol; fe fu farw un yn nyddiau ei fabandod, ond cyrhaeddodd y tri ereill yr oedran teg o 75 i 85 o flynyddoedd.

Ym mhlith ereill o blant R. Hughes yr oedd Elizabeth Edwards, Tŷntwll, yr hon a fu farw ychydig fisodd yn ol, wedi bod

yn profesu crefydd Crist am 63 o flynyddoedd, a chadw cartref cysurus i'r achos am oddeutu 57 o flynyddoedd. Ac arferir yr un tynerwch a thiriondeb i weision yr Arglwydd gan ei mab ar ei hol, sef Richard Edwards, hyd y dydd hwn.

Y mae y rhan fwyaf o hiliogaeth R. Hughes yn profesu crefydd Crist; ac yn wrandawyr cyason iawn i bregethiad y gair hyd y dydd hwn. Ac nis gallwn lai na sylwi nad oes yr un o honynt wedi ei wasgu mor isel yn ei amgylchiadau ag i orfod rhedeg at blwyf am gynnalïaeth, neu gerdded o ddrws i ddrws i gardota; yr hyn a'n harwain at eirian Dafydd, pan y mae yn dywedyd 'Ni welais y cyfiawn wedi eu adn, na'i hâd yn cardota bara.'

Yr oedd Margaret Evans, o Ddolwen, hefyd yn ddiwyd iawn ym mhob moddion gras, a goddefodd lawer oddiwrth ei gwr ym moreu ei dydd oherwydd ei bod yn myned i wrando y gair; ond trwy fwyneidd-dra a doethineb ennillodd ei gwr i wrando ar Dafydd Cadwalader, o'r Bala, a chafodd y fath flas, a bendith hefyd, wrth wrando; fel yr ymunodd ef a'i wraig â'r Gymdeithas Eglwysig, a buont yn cyd broffesu am amryw flynyddoedd, ac yn dra diwyd ym moddion gras, ac yn llettyegar iawn i weinidogion y Gair. Ond ar ol marwolaeth Margaret Evans daeth cwmwl du dros ei gwr, trwy ienu yn anghydimarus; ac er ei dderbyn ef yn ol i'r eglwys ar ei edifeirwch, a chael lle cryf i obeithio am ei adferiad, etto nid oedd mor oleu arno hyd ddydd ei farwolaeth ag ydoedd yn nyddiau Margaret ei wraig gyntaf.

Fe fu pobl y Bala yn ymdrechgar iawn ara gael yr achos i fynau yn Llanarmon, sef Thomas Foulkes, Shôn Moses, William Evans Fedwarian, John Evans, Dafydd Edward, a Dafydd Cadwalader. John Evans a fu yn sefydlu y Gymdeithas Eglwysig gyntaf erioed yma. Bu y Parch. T. Charles hefyd yn fyddlon iawn i ddyfod i'r ardal hon ac i anfon ysgolfeistrïaid i gadw ysgol ddyddiol; a bu pump o'r rhai hyn yn diwyd lafariu yma yn ei ddyddiau ef, sef Robert Morgan, Edward Jones Cychynau, Robert Jones Llangynog, Thomas Owen gynt o'r Bala, a'r Parch. Daniel Evans, Harlech; a gellir ychwanegu fod eu

dyfodiad hwy i'r wlad hon wedi bod yn dra bendithfawr, a llawer wedi dysgu darllen trwy eu hofferynoliaeth hwy, o'r rhai a fuasent yn byw a marw yn gwbl ymddifad o fedru na deall egwyddorion cyntaf gwybodaeth a dysg.

Yr oedd trigolion y Bala hefyd yn dra gofalus am anfon pob gwr dieithr a ddeuai i ymweled a hwy i Lanarmon. A deisyfa ieuengctyd Llanarmon hysbysu fod clywed hen hanesion y dyddiau gynt yn cynnesu llawer ar eu calonau at eu cyfeillion yn Sir Feirionydd, yn enwedig y Bala, a gob-eithiant y bydd clywed am zêl eu hen dadau yn eu cynhyrfu hwythau i gyfrif Berwyn yn wastadedd i dlyfod i ymweled â hwynt.

Cryn orchwyl ydyw rhoddi hanes dechreuad a chynnydd yr achos crefyddol yn y lle hwn er ys tringain mlynedd a rhagor. Bu tymestl ar dymestl yn curo arno, a chorwyntoedd croesion, a malais, a llid, ond erbyn heddyw y mae arwyddion amlwg ei fod yn dyfod i fynu yn barhaus er gwaethaf y gwrthwyoebiadau oll. Y mae yn wir fod llawer o golofnau gedyrn wedi eu tynu oddi tano, a brodyr anwyl wedi eu colli ym mlodeu eu dyddiau er galar a siomedigaeth chwerw i lawer a adawyd ar ol.

Bu y ddau wr a soniwyd am danynt yn nechreu yr hanes hwn, sef Edward Jones, Caehir, a Robert Edwards, Megen, yn wyr da a ffyddlon hyd derfyniad eu hoes, ac yr oedd pob arwyddion eu bod wedi cael grym duwioldeb, a gobaith da yn Iesu Grist.

Yr oedd Edward Jones, Caehir, yn un nodedig iawn mewn duwioldeb. Wrth wrando y gair byddai ei lygaid yn ffynonau o ddagrau. Yn ei deulu yr oedd yn wir yn halen y ddacar, a thystiai un ag oedd yn berffaith adnabyddus âg ef nas gwelodd ef un amser yn bwyta ei fwyd heb fod y Bibl yn agored o'i flaen. Byddai yn wrol iawn hefyd yn arfer gweiddi deuluaidd, er na chafodd erioed gan y wraig biggu ar ei gliniau, na dangos dim cymmeradwyaeth o'i waith. Tystiai un gweinidog iddo hefyd ei fod wedi ei ddal lawer gwaith yn ffos y clawdd, â'i chws yn ddagrau ar ei ruddiau yn ymdrechu â Duw am y fendith. Gellir dywedyd am dano fod ei fywyd yn nefolaidd, a'i ddiwedd yn dangnefedd.

Yn ei glefyd olaf ymwelodd W. Evans a Lewis Edwards, a chyfaill arall âg ef, ac er eu mynediad i mewn i'r ystafell yr oedd llawer o gymmyddogion wedi ymgasglu yno, ac yntau yn ymddangos yn gwbl ddisylw o bawb; ond pan welodd ei gyfeillion crefyddol bywiocaodd ei yspryd gymmaint yn ei leagedd fel y meddyliodd rhai ei fod wedi troi i wella; ond y geiriau oedd fel yn cael ei sibwrdd yn barhaus yn ei glustiau oedd, 'Dring i fynu yma, dring i fynu yma.'

Am Robert Edwards, Megen, hefyd, ni bu yntau yn ol mewn dim i'r un a nodwyd eisoes, ond rhag chwyddo yr hanes hwn i ry-ormod meithder ni choffhawn ond am un amgylchiad tra nodedig a ddigwyddodd yn ei deulu. Bu i'w wraig golli ei golwg naturiol am hir amser, ac felly ymddifadwyd hi o foddion gras, ac o gael cyfarfod a phobl yr Arglwydd; ond cyn diwedd eu hoes adferodd yr Arglwydd ei golwg iddi yn ol, fel y cafodd eilwaith gyflawn fwyntad o freintiau'r efengyl. Bu farw yn dawel yn yr Arglwydd, a chroesodd afon angeu fel llong o dan lawn hwyliau, a laniodd yn orfoleddus yn yr hafan dymunol.

Yr oedd Edward Lewis, tad i Lewis Edwards o'r Ty'n twll yn ffyddlon iawn gydag achos Duw hyd derfyn ei oes, a chafwyd arwyddion amlwg ei fod yn marw yn gysurus iawn. Yr oedd ei fab, Lewis Edwards (gwr y diweddar Elizabeth Edwards, a enwyd eisoes) yn un tra nodedig o dduwiol a llafurus gyda gwaith ac achos yr Arglwydd.

Arferai fyned i'r Cymmanfa oedd a'r Cyfarfodydd Misol i ymofyn am gyhoeddiadau, &c. a llawer gwaith y bu yn cychwyn i'r Bala, am bedwar o'r gloch y boreu, Sabbath y cymundeb, ac yn dychwelyd yr un noswaith yn ol, yr hyn rhwng myned a dyfod oedd 30 milldir o leiaf. Nid oedd na Chyfarfod Eglwysig na Chyfarfod gweddi yn cael eu cynnal o fewn pedair milldir i'w gartref na byddai efe yn bresennol ynddynt, na byddai ei iechyd yn caniatáu; ac er mawr syndod a thristwch i'w frodyr crefyddol, ac i'r byd yn gyffredinol, efe a fa-farw yn dawel yn yr Arglwydd, heb gael ei gystuddio ond am 24 awr yn unig. Syrthiodd oddiar ei farch, ac erbyn ei ddwyn i'r tŷ, nid oedd yn foddlon i fyned i'w wely heb gael penlinio yn gyntaf, er na allai ddywedyd gair.

A phan oedd ar ymadael â'r byd c'lywyd ef yn canu yn beraidd ei fod yn cael ymadael byth â phechod cas.

Yr oedd Griffith Edwards, Cwm Llawnog, hefyd yn wr dysym iawn, a chafodd y fraint o ddechreu yn foren, a pharhau yn ffyddlon gyda'r un gwaith da a'r rhai a enwyd eisoes. Teithiodd lawer i foddion gras; ac er mor anghysbell oedd ei driglan ni byddai ei le ef ynddynt un amser yn wag, os byddai yn iach, a'i amgylchiadau yn caniatáu. Yr oedd yn wr nodedig am ei eirwiredd a'i ddiagrithrwydd. Gweddai yn daer am gael etifoddu y gwirionedd; ac annogai ei frodyr i ymofyn am fod yn fawr gyda'r Arglwydd, ac yna byddent yn fychain yn eu golwg eu hunain. Edrychid arno mewn flair a marchnad fel gwr geirwir, 'yn ofni Duw, ac yn cilio oddiwrth ddygioni.' Bu farw mewn tangnesedd, gan adael tystiolaeth dda ar ei ol ei fod wedi profi digon yn yr iachawdwriaeth i gyflenwi holl ddiffygion ei enaid euog a thlawd. Efe a hunod yn yr Iesu yn y 74 flwyddyn o'i oedran.

Bu Thomas Evans, o Lwythder, hefyd, yn blanhigyn hawddgar iawn dros dymhor, ond buan y chwythodd corwyntoedd angau drosto, ac yntau fel rhosyn yn y dymhestl a'i ddail wedi chwalu, ond ei argl yn hyfryd, canys y mae ei goffadwriaeth hyd heddyw yn fendigedig. Yn ei gwmp ef yr ymddisadwyd Sion o berl prydyferth a rhagorol, a hir fu ei galar ar ei ol; ond y mae hyn yn ei chysuro yn fawr iddo ymadael o'r maes a'r goron ar ei ben.

Richard White o Dre Geiriog hefyd a fu yn weithiwr difell yn ei ddydd. Efe a fu yn preswyllo yn nhref Corwen; ac efe a roddes dir i adeiladu Capel Corwen, a Chapel Tre Geiriog, hefyd, a bu yn ofalus iawn am gael cadw cartref i'r achos tra y bu efe byw.

Edward Morris, a'i wraig hefyd, a fuont yn ffyddlon a charedig iawn at achos yr Arglwydd. Cawsant y fraint o ddechreu yn moren eu dyddiau a pharhau hyd ddiwedd eu hoes. Teithiodd Edward Morris lawer, ar ei draed yn wastadol, i Gymmanfaoedd pellenig a Chyfarfodydd Misol; a phob amser y gelwid arno gan yr eglwys i gymmeryd y swydd arno, byddai ei wraig yn ebrwydd yn ei annog i ufuddhau. Yr

oedd yn wr deallus yn yr athrawiaeth sydd yn ol duwioldeb—yn graff ei olygiadau—yn sefus ei brofiadau—ac yn syml a didderbyn wyneb yn ei rybuddion ac yn ei gynghorion—ac yn danllyd yn erbyn gwn o clustogau dan benlinoedd neb; ac etto yn ymdrechgar i goleddu a chynnal y rhai gweiniad a llesg. Bu farw yn dawel yn yr Arglwydd, a'r geiriau hyn ar ei wsfusau, 'Sicrha y gair wrth dy was yn yr hwn y perai i mi obeithio,' wedi cyrhaedd yr oedran teg o 71 o flynyddoedd.

Bu Mary Morris, ei wraig, hefyd gyda'r achos hyd ddydd ei marwolaeth, a Mair mewn gwirionedd ydoedd. Darllenai ei Bibl yn astud iawn, a gweddai lawer yn daer ac yn ymdrechgar, a bu yn ddiwyd iawn yn cerdded i foddion gras ym mhell ac yn agos. Ymdrechodd yn egniol, yn ngwyneb gwendid mawr, i fyned i Gymmanfaoedd y Bala y blynyddoedd olaf o'i hoes, ac er ei beio am ei zel gan rai o'i chyfeillion, etto cafodd ei llawn wobrwyo gan ei Thad nefol, canys y pregethau yr ymdrechodd fwyaf trwy wendid i'w cyrhaedd oeddynt yn rhoi y cysur cryfaf iddi wrth farw. Aeth adref yn orfoleddus, a'i phwys yn ddiysgog ar gyfammod Duw, heb gwyno am ddim ond o herwydd iddi gario yn ei mynws un meddwl cul am Dduw erioed yn ei hoes.

Gormod o orchwyl fyddai enwi y personau hyn bob yn un ac un ag y mae lle i farnu a chredu fod yr efengyl wedi bod yn allu Duw er iachawdwriaeth iddynt; ac y llanwyd eu calonau a zel a ffyddlondeb gyda gwaith ac achos eu Harglwydd yn eu dydd ac yn eu cenhedlaeth.

Bellach ni a derfynwn yr hanes hwn yn ngeiriau yr adroddydd ei hun:—'Yr wyf wedi gweled llawer o gyfnewidiadau yma; ac yr wyf yn cofio fy nam yn myned i'r odfa gyntaf. Yr wyf wedi gweled tri Chapel wedi cael eu hadeiladu yn yr ardal hon—un yn Nhref Geiriog—y llall yn Nglas Aber—a'r llall yn Llanarmon—Mae lle arall i bregethu ac i gadw ysgol yn Nantyr; ac felly, erbyn hyn y mae pedwar lle cysurus i bregethu yn y man yr oedd ammharch ac erlid yn ffyrnig a dychrynlyd ychydig flynyddoedd yn ol, ac y mae yr addoldai hyn oll heb ddim dyled arnynt. (Disgwylir y bydd Capel newydd i gael

ei adelladu yn Nantyr cyn pen' hir iawn.) Mae nifer yr asolodau yn awr rhwng y pedwar lle oddeutu triugain a deg heblaw y plant, a heddwch yn eu plith, a blaenoriaid yr wyf fi yn eu caru. Ond y peth rhyfeddaf o'r cwbl yw fy mod i fy hun ar gael gyd âg achos mor dda, wedi llawer o ystormydd a thymestloedd, yn y seithfed flwyddyn a phedwar hugain o'm hoedran. Mae yn llawen iawn genyf yn y diwedd fod gyda'r bobl y mae rhyw arwyddion fod yr Arglwydd yn eu plith, ac yn eu bendithio, a'm dymuniad a'm gweddi yn wastadol yw

Trig yn Sion, aros yno

Lle mae'r llwythau'n dod ynghyd;

Byth na 'mad oddiwrth dy bobl

Nes yn ulw'r elo'r byd.'

COFFADWRIAETH

Mrs. Foulkes, o Machynlleth, yr hon a fu farw Medi 24, 1837, yn y 80 flwyddyn o'i hoedran.

Mrs. Lydia Foulkes a hanoedd o deulu yr ymwelodd yr Arglwydd yn foreu â hwynt, sef yn nechreu y diwygiad nerthol a gymmerodd le yn Nghymru oddeutu can mlynedd yn ol, pryd y flurfiwyd corph y Methodistiaid Calvinaidd. Ei Nain o du ei Mam ydoedd Mrs. Bowen o'r Tyddyn, Sir Drefaldwyn, yr hon a gyfrifid yn wraig dduwlad a rhinweddol iawn. Bu farw yn nhŷ ei merch yn y Bala oddeutu 88oed. Parhaodd yn ffyddlon i ddilyn moddion gras hyd o fewn ychydig amser i'w marwolaeth: âi i Gapel y Bala y sabbathau wrth ei dwy ffon, gan gymmeryd teisen yn ei phocedd, ac arhosai yno heb ymadael o'r naill gyfarfod i'r llall.

Ei Thad oedd o deulu Plas yn dref, Bala, yr hwn a alwyd yn Idoed, pan ddaeth pregethu gyntaf yno. Wedi ei briodas gwnaeth rodd-weithred (*Deed of gift*) o gynnysgaeth ei wraig i Mr. Howel Harris at gynnal achos crefydd yn y sefydliad yn Trefeca, canys yno yr oedd hi pan ddechreuodd cydnabyddiaeth rhyngddynt, wedi ymsefydlu gyd âg amryw eraill er mwyn bod o dan weinidogaeth Mr. Harris, trwy yr hwn y cawsai ei dychwelyd. Bu iddynt 6 o blant; dau sydd eto yn fyw; dygwyd hwynt oll i fynu yn grefyddol o'u mebyd, a pharhasant yn ffyddlon asolodau o Eglwys Dduw yn mhllith corph y Methodistiaid Calvinaidd. Bu ef farw yn ddyn ieuanc o

ddentu 33oed. Dywedodd ar ei wely anghu 'nid yw fy adnabyddiaeth o honot ti Arglwydd ond bach; ond caf dy adnabod megys ac yr wyt.' Gan adrodd y geiriau hyny 'Merch y Brenhin sydd oll yn ogoneddus o fewn, &c.' Gofynnodd ei wraig iddo mewn dagrau, pa beth a ddenai o'r plant os gadewid hwynt a hithau yn ymddifad o hono? ei ateb oedd, 'Pwy a'u gwnaeth; mae yr un Duw yn alluog i ofalu am danynt.'

Mrs. Foulkes a gafodd y fraint o hanu o rieni duwlo a gwasanaethgar i achos crefydd yn Nghymru: ei Nain fel y crybwyllwyd yn Sir Drefaldwyn, a'i Thad a'i Mam yn Sir Feirionydd, oeddynt yn mysg y rhai cyntaf a broffesasant Grist mewn amserau tywyll, ac a weiniasant o'r hyn oedd ganddynt at gynnal ei achos ac ymgeleddu ei weision, pan nad oedd ond ychydig a'u derbynai i'w tai; a gellir yn ddibetrus ddywedyd fel y dywedodd Paul am Timotheus fod y ffydd ag oedd yn gyntaf yn ei Nain a'i Mam yn ddiarnheul ynddi hithau befyd. Yma y canlyn grynodedd o hanes boreuol ei hoes a gafwyd yn mysg ei phapurau (yn ei llaw ysgrifen ei hun) ar ol ei inarwolaeth.

'Ar ddeisyfiad fy mhiant y rhai lawer gwaith a'm cymhellasant i wneuthur rhyw goffadwriaeth o gynllun boreuol fy oes, yr wyf yn ysgrifennu hyn. Myfi oeddwn ferch hynaf Simon Lloyd o'r Bala; ganwyd fi y 7d o Awst 1758. Yr argraffadau cyntaf a weithredwyd ar fy meddwl o natur grefyddol a gymmerodd le wrth ddarllen ar fy mhen fy hun un noswaith y 19 ben. o Ioan a'r 30 ad. 'A chan ogwyddo ei ben, efe a roddes i fynu yr yspryd.' Cof genyf i mi wyllo, a meddwl fod ei ddyoddefiadau ar Galfaria trus fy mhochodau i. Ni allaf yn hawdd gofio fy oedran y pryd hyn; fe allai o ddeutu 10 neu 11. Teimlwn gariad mawr at bobl yr Arglwydd, yn enwedig gweinidogion yr efengyl. Ni wyddwn ond ychydig yn brofiadol am fy nghydw'r syrtiedig wrth natur nes oeddwn oddeutu 18oed, pryd y dygwyd fi dan argyhoeddiadau dŷfnioc o fy mhêchadurus a thruenus sefyllfa: teimlais lygredigaeth fy nghalon yn gryf iawn; gwelais na fedrwn garu Duw na'i bobl: ac oddiwrth y golygiadau hyn yn penderfynu mai gelyn iddo oeddwn, a bod yr holl addewidion yn y Bibl yn fy erbyn. Ni

allaf byth adrodd teimladau gofidus fy meddwl tros amryw fisoedd, collais fy nghwsig am fis cyfan, gan edrych am ddim ond digofaint a chospedigaeth haeddiannol am fy mhachod.

Fy anwyl Fam agymmerodd lawer o boen gyda mi, gan goffau yr addewidion, ond ni allaswn gredu eu bod i mi mwy nag a allaswn ehedeg, neu symud mynydd. Cystuddiwyd a chernodiwyd fi'n ddirfawr gan elyn fy enaid. Meddyliais nad oedd trugaredd i mi, gan iddo beri i mi goelio fy mod wedi pechu y pechod anfaddeuol. Byddwn yn aml yn darllen y Bibl i edrych a gawn ryw gysur; ond yr oedd bygythiadau a tharanau cyfraith doredig Duw, yr hon yr oeddwn i yn euog yn ngwyneb pob pwnc o honi yn nghodwm Adda, yn gyffredinol yn fy meddyliau ddydd a nos. Yr holl Feibl oedd fel pe buasai yn fy erbyn, o herwydd yr oeddwn yn meddwl fod yr Arglwydd yn cymmeryd gofal ei bobl ei hun rhag iddynt bechu y pechod mawr; a phan ddarllenawn yr addewidion y gelyn a ddirgel gymhellai ar fy meddwl, Oh, hyn a gollaiat ti dros byth: hyn a'm gwanai fel cleddyf hyd onid oedd fy einioes yn druenus uwchlaw disgrifiad. Ewyllysiais lawer gwaith pe buaswn megys un o'r anifeillaid direswm nad oes ynddynt enaid, ond yr oedd genyf fi ran anfarwol i fyw byth, a hyny fel yr oeddwn yn ofni mewn trueni. Fy anwyl Fam a ymresymai lawer â mi, ac a ymdrechai i'm cysuro gymmaint ag a allai; ond yr oedd fy anghrediniaeth yn rhy gryf i un gallu ond Duw. Dywedodd wrthyf un diwrnod, 'Y weledigaeth sydd etto dros amaer gosodedig, ond hi a ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla: os erys, disgwyl am dani: canys gan ddyfod a daw, nid oeda.'

Fy anghrediniaeth a chaledwch fy nghalon oedd gyfryw, fel na allaswn gymmeryd cysur oddiwrth ddim tra yr oeddwn yn adfyfrio ac yn tremio ar drueni fy sefyllfa. Yr wyf yn cofio yn dda i mi feddwl, 'Yr wyt wedi byw 18 mlynedd mewn pechod ac yn elyn Duw.' Er hyny mae'n rhaid i mi ddywedyd, nad oedd dim yn fy ymddygiad allanol yn feisus yn ngolwg y byd, ond gwyddwn fod yr Arglwydd yn canfod y galon, a theimlwn trwy brofiad galarus fod hon bob amaer yn ddrygonus. Y geiriau hyny yn Heb. 4, 12. a ddygwyd yn rymus

i fy meddwl, 'Canys bywiol yw gair Duw, a nerthol, a llymach nag un cleddyf dau-finiog, ac yn cyrhaeddyd trwodd hyd wahaniad yr enaid a'r yspryd, a'r cymmalau a'r mer; ac yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.' Y gair hwn fel llawer eraill a wnai i mi grynau, gan nad oedd genyf ddim i'm cuddio oddiwrth ei lygaid treiddgar ef. Ni wyddwn ddim am Waredwr i'm rhyddau oddiwrth ddychryn y gyfraith y pryd hyn, nid oedd yr amser appwyntiedig etto wedi dyfod.'

Yna y mae hi yn coffau am ddyfodiad ei Modryb, Mrs. Powell, Pwllheli, i'r Bala; yr hon wrth ei gweld yn y fath drallod a'i gwahoddodd yn daer i ddychwelyd gyda hi, fel y ca'i ddarllen llyfr oedd ganddi o hanes bywyd Mr. John Hart, yr hwn a gawsai waredigaeth ryfeddol oddiwrth ofnau ac anobaith yn nghylch ei gyflwr. 'Hyn' meddai 'oedd yr unig gymhelliaid i mi dderbyn y gwahoddiaid. Tranoeth wedi fy nyfod yno hi ddaeth â'r llyfr, ac a ddarllenodd ranau o hono, lle y traethir am ddaioni a thrugaredd yr Arglwydd iddo. Meddyliais ei fod yn hynod o gyfaddas a chymhwysiadol i mi, a'r dagrau oeddnynt yn dylifo pan ddarllenai am y cyfnewidiad a weithredwyd arno et: dywedodd fy Modryb wrthyf, 'Dyma y peth a gewch chwithau ei brofi.' Yr oedd fy nghalon yn barod i ymdori gan ddymuniadau awyddus i hyny fod, ar yr un pryd yn meddwl fod y newyddion yn rhy dda i mi; er hyny, 'nid fy meddyliau i yw eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi yw fy ffyrdd i, medd yr Arglwydd.' 'Cyn belled ag yw y dwyrain oddiwrth o gorllewin, y pellhâodd efe ein camweddau oddi wrthym.'

Cydnabyddiaeth i fy Modryb, gwaig dduwiol iawn, yr hon oedd yn byw oddeutu tair milltir yn y wlad, a ddaeth i'r Dref ac am gwahoddodd i'w Thy: bum yno oddeutu wythnos: dydd sabbath y Pasg ydoedd, 'Mr. Lewis ei gwr a ddywedodd, 'Miss Lloyd, a ddewch chwi gyda ni heddyw i'r Ty' mawr, mae Mr. Davies, Castellnedd, yno yn pregethu? Yr oeddwn yn rhy ragrithiol i ddywedyd, na ddeuaf, gan fy mod o ran fy nheimpladau mor druenus fel na allaswn dderbyn dim llesâd; pa fodd bynag fy syniadau cnawdol a ddarostyngwyd, a myned a wnaethum. Mr. Davies a gymmerodd

L. Camm o ffurthwng

ei destyn yn Zeph. 2, 3. y rhan olaf, 'fe allai y cuddir chwi yn nydd digofaint yr Arglwydd.' dywedais yno fy hun pwy a wyr na chuddir finnau? ac ar hyn dechreuais weddio ar yr Arglwydd am dwgaredd; efo a glywodd, ac ni throes fy ngweddi oddi wrtho

Yr holl bregeth oedd gyfeiriol attaf fi; cyffelybodd y galon ddadgenedledig i ddacwr wedi ei chloi i fynu gan rew caled, nad oedd dim ond dylanwad yr Haul a'i dalmerai ac a'i toddai; felly nid oedd fflim ond dylanwad Haul Cyfiawnder a allai dreiddio i galon pechadur. Crybwyllodd gymhariaeth arall ynghylch twr y Jebus-iaid, nad oedd neb a allasai gymeryd yr amddiffynfa gadarn hono nes i Dafydd a'i wŷr ei darostwng: cyffelybodd hyn i waith yr Arglwydd ar galonau pechaduriaid. Teimlais y fath gyfiowdiad yn fy meddwl na allaf ei gymharu i ddim ond bywyd o feirw, neu garcharor yn derbyn maddeuant ac yn cael ei ryddau o'i holl gadwynau. Y geiriau hyn a argraffwyd yn nerthol ar fy meddwl, 'Obleged ti a'm cerast cyn seiliad y byd'; er mai am yr Arglwydd Iesu y llefarir, etto mae plant Duw wedieu hethol ynddo ef cyn seiliad y byd. Yr oeddwn mewn syndod, ac fe'm northwyd i greu yn yr Arglwydd Iesu; yna profais lawenydd a heddwch, ei gariad a dwalltwyd ar led yn fy nghalon, yr oeddwn yn rhyfeddu iddo ef seiddwl am un mwr wael; er mwyn pechaduriaid y daeth i'r byd, ac i roddi ei fywyd gwerthfawr yn iawn tros bechod.

Efo a dywalltodd win ac olew yn fy mriwiau llyngodd, ac a amlygodd ei gariad i'r penaf o bechaduriaid; ei archwaith oodl felysach i'm genau na'r mêl, ie na'r diliau mêl. Mr. Davies gan ei fod yn offiriad, a gyfranodd y Sacrament: aethym i'r ordinhad a chynnorthwywyd fi i roddi fy hun i'r Arglwydd; gwledd oedd o basgedigion breision, o loyw-wîn puredig: cymylau fy anobeith a wasgarwyd, ac megys Hannah gynt, ni bum athrist mwy. Dyma y dydd dedwyddaf a fwynheals erioed; ac i'w gosio tra byddwyf byw. Ond Oh, mor anffyddlon ydwyf i'r Arglwydd, yr hwn a wnaeth gymaint i mi y mwya' anniolehar. Wrth ddychwelyd gartref o Sir Gaernarfon, y geiriau gwerthfawr yma a ddaeth i fy meddwl, pa rai fun ddyddanwch a chynnalieith i mi lawer gwaith, 'Canys mwy i'r Arglwydd ni'm newidir; am hyny ni ddifethwyd chwi, meibion Iacob.' O Iesu gwerthfawr! mae efo yr un o hyd er i mi gyfnewid filoedd o weithiau, ac a fu'm anniolehar iddo; bydded i'r pechodau mawrion hyn gael eu golechi yn y ffynnon a agorwyd i bechod o'r dyfnaf liw.

Yna y mae hi yn crybwyll fod ei Mam y dydd sadwrn blaenorol i Sabbath y Pasg rhag-grybwylledig, wedi myned i'r maes i roi tro, ac iddi syrthio ar ei gliniau mewn lle dirgel yn nghongol cao i weddio drosdi,

ac nad hwn ydoedd yr unig dro y byddai arferol o weddio ac ymdrechgu gyda'r Arglwydd yn ei bachos. Ac am dani ei hun hi a ddywed, 'Gallwn innau gosodi llawer congl yn Nhŷ, ac yn Ngardd fy Mam pan yn ieuanc, y byddwn arferol o fyned i weddio yn ddirlgel: ond ni gallaf goffau hyn heb euogrwedd pan seddylwyf fel yr ydwyf wedi esgeuluso y ddyledswydd hon.'

Byddai arferol o fyned ar brydiau i Langeitho i wrando y Parch. Daniel Rowlands, dywedai, 'fod ei bregethau yn werth myned i'r America i'w clywed; nid edrychwn ar feithder y ffordd na blinder y daith.' Un tro colodd sypyn o ddillad oedd ganddi gyda hi wedi eu parottoi erbyn y Sabbath, 'ac yr oeddwn,' meddai, 'yn lled drallodig fy meddyliau, rhag i hyny attal i mi wrando y bregeth, pa mor ddistad bynag oedd y peth ynddo ei hun, dyrcheafis fy meddyliau at yr Arglwydd am gymhorth i wrando yn ddirwysr, a thra parhaodd y bregeth ni ddwygwyddodd y peth unwaith i fy meddwl.'

Pan ydoedd ynghylch 22 oed, ac yn wael ei hiechyd, bu am dymor yn Nhŷ Ewythr iddi yn Sir Frecheiniog; daeth ei brawd ag oedd y pryd hyn yn Beriglor yn Gloucestershire yno i'w chyfarfod, tuag at yr hwn dywedai, y teimlai serchogrwedd mawr; bu'r ymweliad iddynt eu dau yn hyfryd ac acelladol. Cafodd y tro hwn y rhagorffaint o fod yn nghymdeithas y duwiol Lady Huntington, a'i chyfeillais ragorol, Lady Ann Erskine. Un noswaith ar ol addoliad teuluaid, ymofynodd y gyntaf a hi ynghylch y diwygiad yn y Bala, a John Evans, ac wedi rhoi ateb i'w Harglwyddes am y pethau hyn, mae yn dywedyd am dani, 'Gwelais gymaint o ostyngeddwrwyd yn y Foneddige anrhydeddus hon, ag a wn-aeth i mi gywilyddio am fy malchder fy hun.' Yma y canlyn yn fyr ei banes o'i phriodas a Mr. Foulkes, Pregethwr parchus yn nyssg y Methodistiaid Cefnau, hyd farwolaeth ei hanwyl forch, Mary. 'Pan oeddwn yn 29 oed, priodais gyda Mr. T. Foulkes, Bala; bu'm byw yn ddedwydd gydag ef 14 blynedd; bu i ni 8 o blant: claddasom ddau faban, mab, a merch, yn yr un pythefnos, o'r Pas, oddeutu dwy flynedd cyn marwolaeth Mr. Foulkes. Yna dechreuodd fy nghofidiau pan amddifadwyd fi o fy anwyl briod. Cleddais fy mab hynaf Thomas, pan oedd yn 23 oed, yn mhen 7 wythnos ar ol ei briodas a Miss Jane Charles, merch y Parch. D. Charles, Caerfyrddin. Yn mhen dwy flynedd wedyn, cleddais fy anwyl Mary, yn 25 oed. Y trallodion hyn agos a'm dygasant i'r bedd, ond cynnaliwyd fi yn eu gwyneb yn rhyfeddol iawn.'

(I'w orphen yn y nesa!)

GYNDEITHAS GERDDORAWL.

Egwyddorion Rheolau Cymdeithas Gerddorawl

1. I'r ...
Hand ...

and y Tabernacl, Bangor; a sefydlwyd Mai 12fed, 1837.

Sefydlwyd y Gymdeithas ddywededig, ar yr ystyriaethau—

1 Fod Canu yn ddyledswydd eglur yn y gwirionedd dwyfol. 1 Cron. 16. 8, 9. 23. Salm 96. 12. a 98. 1, 4, 5.

2 Fod yn ddyledswydd ar yr *Eglwys* yn *neillduol*, wneuthur mawl yr Arglwydd yn ogeoneddus; ac mai iddi hi yn unig yr oedd llywodraeth a threfniad hyny yn mhob oes, dan bob goruchwyliaeth; a'i fod yn orchymyn ar bawb gyduno â hi i foliannu. Salm 147. 12. a 30. 4. a 32. 11. Zech. 2. 10. Deut. 32. 43. Salm 117. a 148. 11.—13. a 150. 6.

3 Fod canu yn rhan o addoliad dwyfol. Salm 100. 2—4. 2 Cron. 29. 27, 28, 29. Salm 149. 1. Neh. 12. 42, 43. Luc. 24. 52. 53. Math. 26. 30.

4 Fod yr Arglwydd wedi dangos ei fodd-lonrwydd a bendithio y rhan yma o'r gwaith. 2 Cron. 20. 21, 22. 2 Bren. 3. 14, 15. Act. 16. 25, 26.

5 Fod cyfarwyddiadau wedi eu rhoddi pa fodd i'w gyflawni. 1 Cor. 14. 15. Salm 66. 2.

6 Yn nghyd a'r pethau yna, iselder y gwaith, a llygredigaeth cyffredinol ei bleidwyr gwresocaf, a enynol addid i'r ymdrech presenol:—mewn hyder o'i weled yn fiam, a'r wlad yn cael ei goddeithio—a llygredigaeth yn trengu gan y tanbeidrwydd.

RHEOLAU.

I. Bod y Gymdeithas i gael ei chynnal unwaith bob wythnos, ac i barhau am oddeutu dwy awr bob tro.

II. Bod i bob cyfarfod perthynol iddi gael ei ddechreu trwy darllen rhan o'r Bibl, canu mawl, a gweddi; a'i ddiwedd trwy weddi.

III. Fod pob un o'r meibion sydd mewn oed yn aelodau y Gymdeithas, i ddechreu y cyfarfod, yn eu cylich; sef darllen rhan o'r Bibl, a rhoddi Hymn neu Salm i ganu; ac aelod profosedig i gyflawni y rhan arall o'r gwasanaeth dechreuol.

IV. Dewiser gan y Gymdeithas gymaint o Swyddogion ac a fyddo angenrheidiol i drefnu achosion damweiniol a ddigwyddia iddi; a phan ddyger geru bronau achwyniad yn erbyn un o'r aelodau bydded iddynt ymofyn yn fanwl am gywirdeb y cyhuddiad, ac ymdrecher i ymdrin a'r achos mewn yspred cariad ac addfynder.

V. Pwy bynag a gaiff ar ei feddwl ymuno a'r Gymdeithas rhaid iddo amlygu hyny i un o'r Swyddogion cyn ymddangos yn bersonol ynddi i gynnwys ei hun iddi.

VI. Ni dderbyniir neb yn aelod o'r Gymdeithas, heb ymddiddan ag ef am ddyben ei ddyfodiad, a'i olygiad ar y gwaith, a chael ganddo addewidion boddlonawli y bydd iddo ymdrech i ymddwyn yn ol ei Rheolau.

VII. Rhaid i'r neb a gaffo ar ei feddwl ymuno a'r Gymdeithas, ufuddhau i'r Rheol-

au llywodraethol, ac ymdrech i'w gyraedd ei hamcan.

VIII. Pwy bynag o'r aelodau fyddo yn absenol *dri chyfarfod* nesaf i'w gilydd, a *ddiarddeir*, os na bydd rhyw achlysuron *anocheladwy* yn ei rwystro.

IX. Pwy bynag o'r aelodau a ymddygo yn afreolus wrth fyned, dyfod, neu mewn cyfarfodydd crefyddol; neu ynte a elo allan o honant cyn gorphen yr addoliad, a ddygir i gyfrif am ei ymddygiad yn y cyfarfod gymdeithasol nesaf i hyny.

X. Ni oddeir neb yn aelod yn y Gymdeithas hon, a fyddo yn arfer tyngu, meddwi, ymladd, halogi y Sabbath, a chyffelyb bethau.

XI. Pa bethau bynag a ddigwyddia yn y Gymdeithas, naill ai ymddyddan, cyngor, cerydd, neu unrhyw ymddygiad, o ba natur bynag, yn y naill aelod tu ag at y llall, nid ydynt i gael eu hysbysu i neb nad yw yn perthyn iddi; ac os ceir prawf eglur fod neb o'r aelodau yn wirfoddol ddatguddio cyfrinach y Gymdeithas, i berson neu bersonau nad ydynt yn aelodau ynddi, amddifader y cyfryw o'r aelodaeth.

XII. Nid oes neb wedi y torer ef allan i gael ei dderbyn yn ol, heb arwyddion amlyg ei fod yn *edifiriol* am ei drosedd; ond os trosedd trwy feddwdod, ni dderbyniir y cyfryw yn ol, heb iddo ymuno a'r 'Gymdeithas Ddirnestol.'

XIII. Ni chaniateir i neb nad yw yn aelod o'r Gymdeithas ei *phresenoli* oddi eithr y byddo efe yn aelod o gyffelyb Gymdeithas mewn lle arall, neu yn Gantwr neu Gantor- es dda, ac yn hoffi bod cynnydd ar Beror- iaeth yn mhob lle; ac er hyny bydd yn ofynol iddo neu iddi, grybwyll yn flaenorol wrth un o'r aelodau, ac i'r aelod hwnw ofyn caniatid gan y Gymdeithas, ac os caniatid yna duedd i mewn ac eistedded o'r neilldu i wrandaw, hyd oni chymhellir ef gan un o'r Swyddogion i ddyfod yn mlaen i gyn- nulleidfa y Cantorion.

XIV. Bod i holl aelodau y Gymdeithas ymdrech i feithrin ysbryd cariad tu ag at eu gilydd, yr hwn yw yr unig sylfaen yr ymddibyna pob Cymdeithas arno am ei chynnydd a'i pharaad.

ANNOGAETH I UNDEB CERDDORAWL.

Mr. Golygydd.—Wedi gosod ger bron y darlennydd 'Egwyddorion a Rheolau y Gymdeithas Gerddorawl,' Dymunem alw ystyriaeth pawb yn gyffredinol trwy'r wlad, i addysgu yr un tonau. Ymddengys yr angenrheidrwydd am hyn, wrth ystyried y cynnulliadau o wahanol ranau y wlad yn achos crefydd, yn fisol, chwarterol, ac ar achlysuron eraill: a'r anmhosibylrwydd iddynt gyd-foliannu ar gyhoedd, heb fedru yr un tonau. Hefyd, byddai dewis yr un rhai i fod mewn ymarferiad cyffredinol, yn gytun ac annogaeth i gyflawniad y ddyledswydd, ac yn hyfrydych a phleser i fwy-

hau y fraint o gyd ymdrech i wneuthur mawl yr Arglwydd yn ogoneddus.

Heblaw hyna, wrth ystyried yr ymarferiad a wneir a'r rhan yna o'r gwaith, yn y gwahanol ardaloedd a chapelau, gydag achos Dirwest y dyddiau hyn, yr hyn sydd gysylltiedig âg ardderchogrwydd y gorymdeithiad, a chryn ymdrech yn cael ei arferyd ac yn ganmoladwy ynddynt, pe byddai yr amcan yn unig ond cyfnewid tuedd y genedl ieuanc.

Bellach, pa donau a ddygir i arferiad, neu yntau, pa lyfr argraffedig sydd yn cynnwys y tonau mwyaf buddiol i hyny? Y Casgliad rhagorafa wyddom am dano a wnaed i'r Cymry, ydyw "PERORIAETH HYFRYD," gan y Parch. J. Parry, Caerllocon. Y mae'n cynnwys llawer o hondonau arferedig, a foddha yr henafigwr; ac o'r tu arall, er boddio yr ieuanc, cynnwysa ardderchog Gyfansoddiad—gwaith i'r meddwl—a llafur i ymarfer. Ei bris sydd lai na'i werth; a'r rhataf a gynnygiwyd i'r Cymry ydyw. Diamau genym na ddylai yr un gynulleidfa fod hebddo.

EREZEZER THOMAS,
Bangor, Tach. 15, 1837, THOMAS WILLIAMS.

CYMDEITHAS GERDDORAWL.

ERTHYGLAU ATHROFA GERDDGAR MON.

A ffurfiwyd er addysgu canu yn 'Gerddgar ac yn Soniarus.'

1. Fod y Gymdeithas hon i ymgynull unwaith bob wythnos, ac i barhau am oddeutu dwy awr o amser.

2. Fod pob cyfarfod perthynol iddi, i'w ddechreu trwy ddarllen cyfran o'r Bibl, canu mawl, a gweddio: a'i ddiweddiad hefyd fydd trwy fawl a gweddio.

3. Fod pob un o'r meibion sydd mewn oed yn aelod ynddi, i ddechreu y cyfarfod yn eu cych, sef darllen cyfran o'r Bibl, rhoddi pennill o hymn neu Salm allan i ganu: ac un o'r rhai professedig i gyflawni y rhan o'r gwasanaeth dechreuol.

4. Dewiser gan y Gymdeithas gymaint o Swyddogion a fyddo angenrheidiol i drefnu achosion damwiniol a ddigwyddia iddi; a phan ddyger dan eu sylw achwyniad yn erbyn un o'r aelodau; bydded iddynt ymofyn yn fanwl am gywirdeb y cyhuddiad, ac ymdrech i ymdrin a'r achos mewn cariad ac addfwynder.

5. Nid oes i neb weithredu ynddi fel Athraw (Cerdorol), ond a dewiser gan aelodau y Gymdeithas i'r Swydd, ac a gymeradwyer gan gyfarfod Blynyddol y Gymdeithas.

Dylai pob cangen o'r Gymdeithas sylwi yn fanwl ar gymwysderau eu hathrawon cyn eu dewis; ar iddynt fod yn rhai ufudd a gostyngedig; ac anwyddys i gyfranau eu gwybodaeth i eraill, er lles a chynnydd y Gymdeithas.

6. Pwy bynag a owwyllsia fod yn aelod yn y Gymdeithas hon, rhaid iddo ufuddhau

i'w rheolau, ac ymdrech i'w gyraedd ei hamcan, sef dysgu canu.

7. Pwy bynag o'r aelodau fydd absenol dri chyfarfod nesaf i'w gilydd, a ddiarddelir; os na bydd achosion anocheladwy yn ei rwystro.

8. Pwy bynag o'r aelodau a ymddygo yn afreolus wrth fyned, dyfod, neu mewn cyfarfod crefyddol, neu a elo allan o unrhyw gyfarfod crefyddol cyn gorphen yr addoliad, a ddygir i gyfrif o'r ymddygiad yn nghyfarfod canlynol y Gymdeithas.

9. Ni oddcir neb yn aelod ynddi a fyddo yn arfer tyngu, meddwi, ymladd, halogi y Sabbath, a phethau cyffelyb.

10. Ni dderbyniir neb yn aelod iddi, heb ymddiddan ychydig ag ef am ddiben ei ddyfodiad, a'i olygiad ar waith y Gymdeithas: a chael ganddo addewidion boddlonol i'r Gymdeithas, y bydd iddo ymdrech i ymddwyn yn ol ei rheolau.

11. Pa bethau bynag a ddigwyddia ynddi, naill ai ymddiddan, cyngor, cerydd, neu ryw ymddygiad o ryw natur yn y naill aelod tuag at y llall, nid ydynt i gael eu hysbysu i neb nad yw yn perthyn i iddi: ac os ceir prawf eglur fod neb o'r aelodau yn gwirfoddol ddatguddio cyfrinach y Gymdeithas i unrhyw berson, nad ynt yn aelodau ynddi, ymddisfadir y cyffryw o fod yn aelod.

12. Ni chaniateir i neb nad yw yn aelod ynddi ei phresenoli, heb iddo grybwyll yn flaenorol wrth un o'r aelodau, ac i'r cyffryw ofyn caniatad iddo gan y Gymdeithas; ac os caniateir iddo, yna deued i mewn ac eistedded o'r neilldu i wrando.

13. Bydded i holl aelodau y Gymdeithas hon ymdrech i feithrin yspryd cariad tuag at eu gilydd, yr hyn yw sylfaen pob cymdeithas i ymddibynna arno, am ei chynydd a'i pharhad.

14. Nid oes neb wedi y torrer ef allan i gael ei dderbyn yn ol, heb arwyddion amwg ei fod yn edifeiriol am ei drosedd.

 Derbynniasom hefyd Egwyddorion a Rheolau Cymdeithas Gerddorawl Gymreig y Trefnyddion Calfinaidd yn Liverpool, ynghyd a dymuniad y Prif Athraw, Mr. Benjamin Williams, am i ni gynydd ffurio un Corph o Reolau Cyffredinol y Gymdeithas Gerddorawl, allan o'r Rheolau hyn oll, a'u cyhoeddi yn y Drysorfa, i'r dyben o fod yn gynllun i holl Gymru i ffurio Cymdeithasau onusurf ymhob ardal, yr hyn a ymdrechwn ei wneuthur i'w cyhoeddi yn ein Rhifyn nesaf. Mae yn amwg i ni wrth y llythyrâu ydym yn eu derbyn o wahanol fanau o'r wlad mai ymlaen yr â y Gymdeithas hon megys tîm, nes llenwi'r holl Dywys ogaeth: fe fydd canu rhyfedd yn ein plith cyn hir, a digon rhaid wrth ddiwygiad ar y pen hwn, canys mae y canu mawl wedi bod yn bur wael ac isel mewn llawer ardal.

Dyns duedd a thymmer Cenedl y Cymry;—Maent yn lled araf a phwyllys wrth dderbyn unrhyw beth newydd; ond wedi dechreu ymaflyd vnddo, nid oes o'u bath am weithredu gydag awgrym a zel dirfawr. Felly y mae gyda Chymdeithas Dirwestol; ac felly y bydd gyda Chymdeithas Gerddorawl. C—r.

Llythyr, &c.

Anwyl Syr,—Yr ydym ni y Cymry fel cenedl dan rymau mawr i chwi fel Golygydd Trysorfa lawn o bethau buddiol er ein porthi i gwybodaeth ac â deall: ac nid wyf yn amheu, ond sylwi ar ei chysonddarllenwyr, na welid fod dybenion daionus eisoes wedi eu hatteb, ac effeithiau dymunol i'w canfod megis yn ffrwyth o fedda yn ein hiaith, ein tai, a'n hardaloedd drysorau gwerthfawr eich Cylchgrawn.

Mae ein breintiau ni fel cenedl mor fawr ac mor aml fel ag y mae yn beth anhawdd i ni seithu gweled y rhwymau sydd arnom i gyd'nabod mewn diolchgarwch yr Hwn a'n cofiodd yn ein *hiel-radd*, gan anfon attom yn ein hiaith air yr Iachawdwriaeth, a chodi a chymwysio dynion o blith ein cenedl i fynegi i ni ffordd Iachawdwriaeth. Y Gair a ddarllenir, a bregethir, ac a heuir ymhob rhyw fodd yn ein plith a gaffo ei gyd dymheru a fydd o'n mewn, fel y byddo ein ffrwyth yn sancteiddrwydd a'n diwedd yn fywyd tragwyddol.

Gelwir y duwoliion yn halen y ddacar, disgwylir iddynt hwy gan hyny fod yn ddefnyddiol i'r byd tra ynddo. Nid yw y goleu a'r hwn y cynysgaeddwyd hwy i'w guddio dan lestr, ac nid yw y talentau a ymddiriedwyd iddynt i'w cuddio yn y ddacar. Y mae nid yn unig y dyddledswydd o weddio am lwyddiant yr Efyngyl, ond hefyd y fraint o arfer moddion i'r dyben iddi gael ei phregethu i bob creadur, yn orphwysedig ar bobl yr Arglwydd.

Nis gellir dweud am grefyddwyr Cymru en bod yn segur, ac nad dynt yn gwneuthur dim tuag at anfon yr Efyngyl a'i breintiau dros derfynau eu gwlad en hunain, canys cyfrannt yn helaeth bob blwyddyn tuag at anfon y Bibl a Chenhadon heddi i eithafodd y byd. Hefyd, mewn amryw ardaloedd yn nghyffiniau tywyll Clawdd Offa, mae y trigolion yn mwynhau breintiau yr Efyngyl, a hyny ar draul y Cymry. Ac i'r manau yr arwein Rhagluniaeth nifeiri o'n cydgenedl allan o wlad eu genedigaueth, y mae eu brodyr yn Nghymru yn gofalu am anfon yr Efyngyl ar eu hol.

Ac, O, mor hyfryd yw darllen yn y Drysorfa am y sibrdad sydd y dyddiau hyn yn Nghymru yn mherthynas i anfon yr Efyngyl at ein brodyr yn ol y cnawd, y pabyddion druan yn Ffrainc, ac at ein cymydogion, ac fabyddion yr Iwerddon. Yr wyf yn

hyderu y sefydlir Cymdeithas i ddwyn hyn i weithrodiaid. Y fraint a gaffom, Frodyr anwyl, i fod yn sicr, ddiymod. a helaethion yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, gan chwanegu fwy fwy oddiar ystyriaeth fod tir lawer etto i ni i'w felddiannu, ond i ni yn gydwylbodol a hunan ymwadol estyn ein camrau yn nes at derfynau yr ymardrodd—'Yr hyn a ALLODD hon, hi a'i gwneath.'

Fe allai mai nid anfuiddiol fyddai crybwyll gair yn mherthynas i'r Genhadaeth Gymreig yn mhurf ddinas yr Iwerddon. Bydd yn hyfryd gan laweroedd glywed, or cymaint ein hanfanteision, fod gwaith yr Arglwydd yn hytrach yn llwyddo yn ein plith. Ar ddydd yr Arglwydd bydd genym Ysgol, Cyfarfod Eglwysig, a Phregethu ddwy waith; nos Llun, cyfarfod gweddi yn gyffredin mewn llong; nos Fercher, pregeth yn y Capel; a nos Wener, Cyfarfod Eglwysig: y mae genym hefyd Gymdeithas Ddirwestawl Gymreig. Mae nifer y gwrandawyr wedi bod gymaint, aml i dro yn ddiweddar, fel ag yr oedd ein haddoldy bron yn rhy gyfyng i'w cynwys: ac nid yw Zion *wan* yn ein plith yn gwbl heb neb yn ei cheisio. Heblaw y cannoedd Cymry ag sydd yn drigiannol yn Dublin, a'r morwyr Cymreig ag sydd yn arfer dod yma yn gyson, (y morwyr gan mwyaf sydd yn gwnoud i synu ein cynulleidfaoedd), y mae yma yn bresennol hefyd uwchlaw 300 o Filwyr Cymreig. Rhwng pob dosparth o Gymry yn Dublin, y mae yma faes helaeth i lasuri ynddo; ac am nad oes etto ond ychydig mewn cydmariaeth yn ymgynull at eu gilydd i addoli yn gyhoeddus, y mae y lasur gan hyny yn fwy, gan y byddis yn myned o dŷ i dŷ i'r dyben i alw sylw ein gilydd at bethau tragwyddol. Bydd ysgrifenydd y llinellau hyn yn treulio llawer o amser i ymweled a'r milwyr Cymreig yn y Barracks, gan fyned o ystifell i ystafell i gyfranu traethodau, &c.: nid ymhelaethaf ar y pethau hyn yn bresennol. Gobeithio y cofia ein cyfeillion yn Nghymru am danom, gan weddio drosom, a'n cynorthwyo mewn pethau angenrheidiol i fyned yn mlaen gyda gwaith yr Arglwydd. Yr ydym yn hyderu drwy haelioni ein brodyr yn Nghymru, y cawn Addoldy cyfaddas i'r Cymry yn Dublin cyn bo hir.

Defnyddiaf y cyfleusdra hwn i hysbysu i'm cydwladwyr fy mod wedi ysgrifenu llyfryn yn Gymraeg, ac yn bwriadu i gyhoeddi ar fyder. Ni fydd ei bris ond bychau: ei deitl yw—

'Eglwys Rhufain yn gyfeiliornus; neu Pabyddiaeth yn groes i Air Duw: gydag Addoldiad, yn cynnwys helaethiad eglurhaol ar amryw sylwadau blaenorol.'

Ei gynwysiad sydd fel y canlyn:—

I. Arweiniad i mewn-graddol ymddangosiad pabyddiaeth—uchafiaeth a'u dardd y Pab.

II. Hynafiaeth y wir grefydd: neu at-
tebiad i'r gofyniad, 'Pale yr oedd Arlyst-
iaeth (*Protestantism*) cyn amser Luther?'

III. Am awdurdod Eglwys Rhufain ar
reol fydd, ac ar hawl y bobl yn gyffredinol
i ddarllen Gair Duw.

1. Am berffaith reol fydd.

2. Am hawl y bobl yn gyffredinol i ddar-
llen Gair Duw.

IV. Am addoliad cyhoeddus mewn tafod-
iaith ddiethr.

V. Nifer y Sacramentau.

VI. Cyfranogi o Gwpan y cymun:

VII. Traws-sylweddïad.

VIII. Aberth yr Offeren.

IX. Cyflawnhad.

X. Dirgel Gyffea.

XI. Maddeuant pechodau.

XII. Gweddio ar Saint ac Angyllon.

XIII. Addoli Delwau.

XIV. Am Briodas.

XV. Ymattal oddiwrth fwydydd.

XVI. Eneiniad Eithaf, (*Extreme Unction*.)

XVII. Purdan.

XVIII. Ysryd Erlidgar Eglwys Rhufain.

At-ddodiad.

A. Yr Apocrypha, heb fod yn rhan o Air
Duw.

B. Budr-elw Pabyddiaeth.

C. Byr nodweddïad rhai o saint Eglwys
Rhufain—ychydig hanes rhai o'r delwau
a'r creiriau a addolir—Siampiau o'r gwrth-
iau pabaidd.

c. Ch. Chwil-llys, (*Inquisition*).

Fy mhrif ddyben yn cyhoeddi y fath
lyfryn ydyw i gynorthwyo y Cymry yn
Dublin i lynu yn eu proffes o Brotestan-
iaeth a'u harfogi ag Ysgrhythrau, &c i am-
ddiffyn yr umrhyw yn erbyn ymosodiadau y
pabyddion.

Gall y lyfryn fod yn fuddiol hefyd yn y
manau hyny yn Nghymru ag y mae pab-
yddiaeth wedi ei sefdlu ynddynt.

Ac, hefyd gall fod yn fuddiol er dangos
i'r Cymry yn gyffredinol beth yw Pabydd-
iaeth, i'r dyben o gynhyrfu eu tosturiaethau
i anfon rhai i brogethu yr athrawiaeth sydd
yn ol dwiolddeb i'r pabyddion druaïn.

Yr wyf wedi cael yr annogaethau cryfaf
i gyhoeddi y lyfryn uchod, gan y rhai a
gymerasant y drafferth o'i ddarllen drwyddo
oll—Y rhai ag yr wyf yn ystyried yn frain
i mi gael ymddwyn yn ol eu cynghor.

Yr eiddoch, &c.

ROBERT WILLIAMS.

Dublin, Hydref 23, 1837.

Gofynion.

Syr,—A oes rhyw beth i'w ddeall yn
chwaneg wrth 'Daro y ddacae'r a mellidith,'
yn Mal. 4. 6, na'r hyn a ddywedodd Duw
wrth Adda ar ol y cwmp, yn Gen. 3. 17.
'Mellidgedig fydd y ddacae'r o'th achos di?'

Twroo.

Atteb. Oes: mae y fellidith a gyhoeddodd

Duw wrth Adda ar ol y cwmp, pan y
dywedodd, 'Mellidgedig fydd y ddacae'r
o'th achos di; trwy lasur y bwyttai o honi
holl ddyddiau dy einloes. Drain hefyd ac
ysgall a ddwg hi i ti, a llyisiau y maes a
fwyttai di. Trwy chwys dy wynob y
bwyttai fara hyd pan dychwelech i'r ddacae-
r; oblegid o honi y'th gymmerwyd; canys
pridd wyt ti, ac i'r pridd y dychwelli,' mae
hon, meddaf yn fellidith gyffredinol wedi
disgyn ar yr holl ddacae'r, ac felly y mae ei
heffaith i'w gweled ymhob gwlad, ac ymhob
oes er y pryd hyny hyd yr awr hon, a hyny
am gamwedd y dyn cyntaf.

Ac er nad oes dim gwahaniaeth rhwng y
fellidith hono a'r un a fygythir yn Malachi
o ran eu natur, ond y mae hono yn fellidith
chwanegol at y llall, ac yn fellidith mwy
llëawl, yn perthynu yn fwyaf pennodol i
wlad Canaan, lle yr oedd yr Iuddewon yn
preswyllo y pryd hyny. Ac yn wir mae yn
amlwg na chofiodd y genedl anhydyn a
throfaus hono mo 'gyfraith Moses,' gwas
yr Arglwydd, 'y deiddfau a'r barnodigaeth-
au y rhai a orchymynodd efe i Israel,'
Mal. 4. 4. A hwy a wrthodasant wrando
ar Ioan Fedyddiwr, yr hwn a ddacae'r yn
Ysbryd a nerth Elias, i droi calon y tadau
at y plant, a chalonn y plant at eu tadau,
adn. 6. Ac am hyny fe darawodd yr Ar-
glwydd eu dacae'r hwynt a mellidith yn ol y
bygythiad, fel y gwelir hyd y dydd hwn.
Mae gwlad Canaan yn ddiareb o ddiiffrwyth.
Y wlad a fu 'yn llifeirio o laeth a mel,' sydd
yn awr mor anial a diffrwyth, fel mai prin
yr adwaenir hi mewn cydmariaeth i'r hyn
a fu; canys yr Arglwydd a wnaeth 'dir
frwythlawn yn ddiiffrwyth am ddrygoni y
rhai a drigant ynddo,' Psal. 107. 34.

CYHOEDDWR.

Syr,—Ai yr un peth a feddylir wrth
ddammeg y talentau yn Matt. xxv. a Luc.
xix. Ac os yr un yw, pa fodd y mae cym-
maint o wahaniaeth rhwng y ddau Efenigyl-
wr yn ymadroddi am yr un peth?

Twroo.

Syr,—Byddai yn dda genyf gael gweled
cyssondeb rhwng y ddwy adnod ganlynol,
Act. i. 15. a 2 Cor. xv. 6. Dywedir yn un
mai 'again a chant oedd nifer yr enwau,'
ond dywedir yn y llall, fod 'pum cant o
frodryr' wedi gweled eu Harglwydd, ar un-
waith. Mae rhyw niwl yn rhwystro i mi
weled cyssondeb yr adnodau hyn: byddaf
yn ddiolchgar i bwy bynaz a chwalo y niwl
hwn, drwy gyfrwng y Drysorfa fuddiol a
difyr.

Twroo.

Syr.—Byddai dda genyf fi ac amryw
ereill gael hyabysrwydd drwy gyfrwng y
Drysorfa, pa fodd y mae gwneuthur y
diodydd, *Lemonade, French Cordial, a Gin-
ger Beer.*

B. B.

Barchus Syr,—Dymunaf gael drwy gyfrwng y Drysorfa, eglurhad ar Rhuf. 3. 30., sef yn fwyaf neillduol, pa wahaniaeth sydd rhwng. 'cyfiawnhan wrth fydd,' a 'chfyfiawnhan trwy fydd?' GLAN CADWYN.

'COFFADWRIAETH Y CYFIAWN.'

Dywedodd un gwr newn llythyr at gyfall, am y diweddwr Barch. Ebenezer Richards, Tregaron; wedi crybwyll am y golled a gawsom drwy ei farwolaeth ef:—'Efe oedd ein Saul ni, yr oedd yn uwch o'i ysgwyddau i fynu na phawb. Efe oedd ein Solomon, yr oedd yn ddoethach na neb o bonom. Efe oedd ein Moses ni, yr oedd yn flyddlon yn ei holl dŷ Ef. Efe oedd ein Paul ni, yr oedd gofal yr holl Eglwys arno. Gwyddom yn ddigon da, er ein gofid, i wr mawr a thywyasog syrthio yn Israel.'

DIRWEST.

PAHAM YR YDWYF YN DDIRWESTWR?

Mae yn hyfrydwch nid bychan genyf weled a chlywed, a darllen, am y diwygiad Dirwestol; ac y rhai yn werthfawr iawn bod y Drysorfa yn parhau i ddynoethi y tywyll sydd mewn *gwlybyroedd* meddwawl, (o'm rhan i, gwell genyf beidio eu galw yn *ddiodydd* mewn modd yn y byd: oblegid yr un mor gysson o'r bron fyddai galw y *bawbogan* yn fwyd,) pa rai sydd yn brif felldith ein gwlad, ac yn distrywio cyrph ac eneidiau dynion. Mae y *gwlybyroedd* meddwawl wedi gweuthur y fath ddrygau yn ein gwlad, hyd nes mae yn bryd i bob perchen rheswm ddyfod i'r maes i ryfela yn y rhyfel sanctaidd, yn yr hwn yr ydwyf finnau er fy ngwaeledd, am ymladd ymhob dull a modd ac y bo gweddus i mi. Ac yn wir, nid ydwyf yn gwylyddus genyf. A gobeithio na thrangwyddwch wrthyf, fy mrodyr Dirwestol, oblegid fy ngwaeledd a'm hanfedrusrwydd, gan nad ydwyf ond ieuangc a diddysg, ond yn hytrach—

'Dowch bawb yrghyd, gwelwch y fraint A gadd y llai na'r lleia' o'r saint.'

Fel profiad, nid oes genyf bron ddim i'w ddywedyd, oblegid ni bum erioed yn feddw, ac ni allodd neb erioed roddi y nodweddiad du hwnw, o ddiotwr arnaf; ond bum yn yfed rhyw ychydig o honynt droiau wrth deithio, a'u heffeithiau arnaf fi oedd, codi cor yn fy mhen, ac anhwylio fy nghorph. Ond cyn gynted ag y cawyd cyfarfod i areithio ar Ddirwest yn yr ardal yr ydwyf yn byw ynddi, cefais y fraint o ymuno â hi, a hyn yn *wirfoddol*; ond gwael oedd fy ngwaith yn ymuno â hi, os nad allaf roddi rhyw reswm am hyn, gan nad oeddwn feddwyn na diotwr o'r blaen; oblegid hen *greff* ambell *Anti-teetotaler*, (go ffol hefyd) yw dweud, mai meddwon, a rhai yn methu cadw eu hunain yn sobr, yw y *Teetotalers*. Ond nid felly y mae, oblegid yr ydwyf fi fy hun wedi bod mewn sefyllfa o brawf er

tros 25ain o flynyddoedd, bellach, ac ni bum erioed yn gaethwas iddynt: ond pahan y rhoddais fy enw? Mi atebaf, mi a'i rhoddais er mwyn pawb. Ac onid yw yn bryd hefyd? *onid yw yn achos?* Canys y maent wedi darostwng creadur rhesymol ymhell islaw un creadur *afresymol*. Ond fe allai mai mwy boddhaol fyddai i mi ymdrin a'r peth yn y tri phen canlynol—

I. *Er fy mwyn fy hun.* Gan fy mod yn sobr, i beth y gadawaf fy enw ymysg y meddwon a'r diotwyr?—na, denaf allan o'u canol hwynt. Gan fy mod yn bwriadu byw yn Ddirwestwr, pahan na roddaf fy enw yn Ddirwestwr? Gan nad ydwyf am yfed dim o'r *gwlybyroedd* meddwawl, yn ddirgel nac yn gyhoedd, ond am gilio ymhell oddiwrth y *gwlybyroedd* pechadurus, ffaidd, a meiddigedig hyn, ac yn ddyledswydd arnaf, fel yr ydwyf ag enw o Grigion arnaf, roddi esiampl dda, deilwng i'w dilyn, i ereill; ac am fy sicrhau fy hun *ymhell bell* oddiwrthynt; ac a rosaffi yn *Feros* felldigedig, a'm brodyr yn y rhyfel? Oblegid rhai cadarnach na myfi a gwympwyd trwy eu dwylaw, a rhai duwiolach na myfi a syrhiasant yn ysglyfaeth iddynt, a thrwy syrthio i'w crafanguau, hwy a syrhiasant i byllau ereill, ac y mae eu coffadwriaeth yn warth yn hyn hyd heddyw. Am hynny diangaf i barddeg fryn Dirwest am fy einioes, o'r lleoedd lleidiog, corsiog, siglenog, o ymarfer *cymmedrol* fel y'i gelwir a'r gwlybyroedd lladronaidd hyn, pa rai yn ddiau sydd yn brif felldith yn ein gwlad. Er bod llawer yn barod i ddywedyd, ein bod yn synied yn amgen nag y dyliid synied, gan haeru fod cymmedroldeb o honynt yn dda, a hanner peint o honynt yn dda yn eu lle. Ond pa le y mae ei le; maent yn hollol ddistaw yn ei gylch; ac etto, beiddiant ddywedyd ein bod yn synied yn amgen nag y dyliid synied. Ond atebaf, *nac ydym*, ddim amgen na synied i sobrwyyd, gyda'ch cenad, yr hyn sydd ddyledus arnom. Gadawaf y pen hwn, gan ofyn, Ai synied i sobrwyyd yw ymarfer a'r gwlybyroedd meddwawl, pa rai sydd yn gwneud y

Sobr yn feddw, a'r meddw yn feddwach, Y ffol yn ffol, a'r ffol yn ffolach, Gwneud yr adan yn arianach, Y mwyn yn gas, a'r cas yn gasach, Y gwâr yn frwnt, a'r brwnt yn fryntach, Gwneud y creulon yn greulonach, Y cryf yn wan, a'r gwan yn wanach, Yr heini yn llesg, a'r llesg yn llesgach. Yr iach yn glaf, a'r claf yn glafach, Yr hardd yn hyll, a'r hyll yn hyllach, Y glân yn fudr, a'r fudr yn fudrach Gwneud y cawr yn wanllyd swpach' Gwneud y gwirion yn wirionach, Pob ynfytyn yn ynfytach, A phob hurtyn lawer hurtiach, Y farll yn dlawd, a'r dlawd yn dlotach, Y llawn yn wag, a'r gwag yn wacach, Y clyd yn llwm, a'r llwm yn llymach,

Yn lle gwisgoedd hardd rhon't sitrach,
 'Troir' pendefig gyda'r geriach,
 Y da yn ddrwg, a'r drwg yn ddrycach,
 Y galon galed yn galletach,
 Y câr ymhell, a'r pell ymhellach,
 Suddo'r dwfn yn llawer dyfnach,
 Y craff yn ddwl, a'r dwl yn ddylach,
 Gwneud y dall yn llawer dallach,
 Dwyn yr iechyd a'r synwrau
 Parch ac enw a meddiannau,
 Ac ar ol rhyw *fyr, fyr*, yspaid,
 Lladd y corph, a damnio yr enaid,
 Ffarwel, ffarwel, ffarwel bythol,
 I'r holl wlybyroedd, meddwl, swynol.

II. *Yr ydwyf yn rhoddi fy enw er mwyn
 fy nghyfeillion, a'm cymmudogion oll.*

Ar yr egwyddor fawr hono, 'Câr dy gym-
 mydog fel ti dy hun.' A pha fodd y caraf
 fy nghymmydog fel fi fy hun os na wnaif
 fy ngoreu o'r peth a allaf ei wneud iddo
 fel fi fy hun? Wedi i mi ddiange fel hyn o
 ryw le peryglus, a fyddaf fi foddlon i adael
 fy nghyd greadur yno, os gallaf wneuthur
 rhyw beth tuag at ei ddwyn oddiyno?—na
 fyddaf; os bydd genyf gariad atto, yn ddiau.
 Os bydd tŷ fy nghymmydog yn myned ar
 dân, os gallaf fi ddiffodd y tân hyny, ac
 heb wneud, pa faint gwell a fyddaf na
 phe buaswn wedi ei losgi ef? Os gwelaf
 fy nghymmydog yn boddî, ac os bydd yn
 fy ngallu estyn llaw i'w achub ac heb wn-
 euthur, onid priodol fyddai dywedyd mai
 myfi a'i boddodd ef? Iê, oddiar fy llaw i
 y gofynir ei waed ef. Terfynaf ar y pen hwn
 etto, gan waeddi fel Dafydd frenin gyt—
 'Gwared fi oddiwrth waed, O Dduw.' 'Llan-
 wer ni âg yspryd achub, yspryd doethineb,
 ac ofn yr Arglwydd, cyngor, a chadernid,
 cariad a phwyll.'

Onid yn III, ac yn benaf. *Er mwyn
 Sion ni thawaf, ac er mwyn Ierusalem ni
 ostagef.* O! fel yr archollwyd Sion gan y
 gwlybyroedd dinystriawl hyn! O fel y
 gwaedwyd calonau llawer o dduwiolion yr
 holl oesau ganddynt! Pa nifer a roddwyd
 yn eu beddau dan eu creithiau, a'u heffeith-
 iau sydd yn *blot* ar eu *character* a'u cofad-
 wriaeth hyd y dydd hwn. Ac yn awr
 apeliaf at fy mrodyr crefyddol, os ydych
 am glirio eich nodweddiad ger bron byd ac
 eglwys,

Gwell ll'wgu'r chwant, ffarwelio'n glau
 A'r holl wlybyroedd sy'n dwyn gwae.

Nid yw y Gymdeithas hon wedi gwneyd
 drwg i neb namyn da i bawb. Ni thrig
 ynddi neb meddw, ac etto derbynia y medd-
 won penaf. I'm golwg i y mae fel rhyw
 Ierusalem, yr hyn o'i gyfieithu yw Gwled-
 igaeth heddwch, a gellir gofyn yn hon, Pa
 le mae meddwod? efe a gauwyd allan—pa
 le mae ymladdau? hwy a gauwyd allan—
 pa le mae y tlodi a'r gwarth a ddygwyd i
 mewn trwy seddwod? hwy a gauwyd allan
 —ie, pa le mae y cynenau, y dadwrdd, a'r
 anghydfod, y crocsau, a'r blinderau, y put-

einto, a'r anlladrwydd, a llofruddiaeth, y
 rhai a achoswyd trwy gynhyrfiadau y
 gwlybyroedd dychrynlyd hyn? gyda gor-
 foledd yr atebaf o un o dyrau y ddinas hon,
 hwy a gauwyd allan.

Bellach, onid iawn y gelwir hi Ierusalem?
 Am hyny y dymunaf heddwch Ierusalem—
 1. Fel y byddo i mi gael trigo yn ei heddwch—2. Dymunaf lonyddwch iddi gan ei
 gelynlion, a bod iddynt ddyfod a thrigo yn
 ei heddwch hi—ie, llwydded y rhai a'i hoff-
 ant. Y llwythau fyddo yn esgyn yno, a
 gorseddfeingciana barn yn cael eu gosod;
 a heddwch fyddo o fewn ei rhagfur a flyn-
 iant yn ei phalasaau. Er mwyn fy mrodyr
 a'm cyfeillion y dywedaf yn awr, heddwch
 fyddo i ti; ond yn benaf er mwyn tŷ yr
 Arglwydd ein Duw y ceisiaf i ti ddaloni.

RODLANT Y COED.

EFFEITHIAU ANGHYMMEDRODDEB.

Yn ddiweddar, aeth Cyfreithiwr o'r enw
 Robert Fitzgerald, Bride Street, Dublin, i'w
 wely mewn cyflwr o feddwod, ac a gafwyd
 boreu dranoeth wedi marw!!

Ychydig Sabbathau yn ol, cafwyd corph
 Mr. John Martindale, o Buckabank, yn ag-
 os i Carlisle, ar fin afon Caldeu. Efe a
 adawodd Dalston y nos o'r blaen yn dra
 meddw, gyda dyn o'r enw Edward Blamire.
 Cynnaliwyd celain-ymholiad ar y corph
 dranoeth, ond ni allwyd gwybod yr iawn
 pa fodd y cyfarfyddodd A'i farwolaeth am
 nad oedd Blamire yn gwybod pa le na pha
 fodd y gadawodd ef.

Llosgi i Farwolaeth.—Ar foreu Sul,
 Ebrill 2, llosgodd bachgen bach, dwy flyn-
 edd oed, o'r enw John Head, yn Hamp-
 tead-row, Llundain, i farwolaeth, o herwydd
 meddwod ei fam! Ymrafaeliodd ei dad
 a'i fam ar nos Sadwrn, ac yn ei wylltineb,
 aeth y tad allan yn ei ol. Oddeutu un o'r
 gloch y boreu aeth ei wraig i chwilio am
 dano, ond ni ddychwelodd yr un o honynt
 hyd doriad y dydd. Ym mhnen enyd can-
 fyddai rhyw ddynion ystafell y tŷ yn mygu
 yn arw, ac wedi myned i mewn canfasant
 y plentyn bach wedi llosgi yn *cinder* a'i
 dad a'i fam wedi meddwl.

Marw wrth yfed.—Ychydig ddyddiau yn
 ol, aeth dyn o'r enw Thomas M'Donaghue
 i ymladdfa yn Aintree, yn agos i Le'rwill,
 ac wrth ddychwelyd adref efe a syrthiodd
 o'r fen yr oedd ynddi yn agos i *Black Bull*.
 Gwelwyd ef yn yfed gwirod yn helaeth yn
 Scotland Road. Efe a fu farw yn ddisym-
 mwrth yn y fan, a'r meddyg a dystiai, ar ol
 chwilio y corph, mai y parlys a'i tarawodd,
 a hyny o herwydd yfed i ormodedd.

*Cymmeryd diodydd Meddwol fel Medd-
 yginiaeth.*—'Dowch i mewn,' meddai rhyw
 borthmon wrth brynu gwartheg, 'fel y
 cussom hanner galwyn uwch ben y fargen.'
 'Na, na,' eba'i'r Dirwestwr, 'dim i mi o

hwna beth bynag. 'Ond chwi wyddoch y gallwn ei gymmeryd fel meddyginaeth,' meddai y porthmon. 'O! os felly,' ebai y dirwestwr, 'Dowch gyda mi i *Shup y Drug-gist* acw i nol blychuid o *Morrison's Pills* bob un!'

Ynys fawr Jersey.—Wrth gyfreithiau Jersey, y mae meddwon anniwgyddig yn cael eu hymddifadu o'r fraint o rod-di pleidlais yn Etholiadau y Taleithiau, ac o gael swydd na rhan mewn un cyfarfod plwyfol na chyfreithiol yn yr Ynys.

Gofyniad ac Attebiad.—'Onid yw Alcohol yn un o roddion Duw?' ebai rhyw ddyn wrth Ddirwestwr, 'Ydyw,' atebai yntau, yn gymmair o 'rodd Duw,' ag ydyw yr olew poeth, yr *arsenic* a'r *prussic acid*—tebyg fel y mae y cleddyf, y drylliau, (*guns*), a'r magnelau (*Cannons*), a'r bwledau; a'r manau y lladdodd yr offerynnau hyn eu miloedd y lladdodd eich diodydd alcohol-aidd chwi eu myrddiynau.

Rhybudd.—Y rhybudd canlynol a gymmeryd oddiar gefn papur o werth *dollar* yn Wheeling, Va.:—'Gyfeillion, cymmerwch rhybudd: dyma y *dollar* olaf a feddaf o waddol (*fortune*) o 30,000 o ddollars. Whiskey yw yr achos. *Dyn andwyol.*'

Hanesiaeth Cenhadol.

UITENHAGE, AFRICA DDEHEUOL.

Yr ymarferiad o foddion gras yn y dosparth hwn o'r maes cenhadawl, a fu yn fendithiol iawn i'r trigolion. Mae yr eglwys a gynnullwyd trwy bregethiad yr Efengyl yn y lle hwn yn amrywio genhedloedd a llwythau yn Affrica Ddeheuol; ond y maent yn rhwymau a fydd yr Efengyl wedi dyfod yn un teulu, ac yn un corph yn cynyddu iddo ef yr hwn yw y Pen, sef Crist. Yn yr hanes a dderbyni'r naill dro ar ol y llall oddi wrth Mr. Messer, y Cenhadwr ffyddlawn a llafurus yn Uitenhage, y mae seiliau cedym i obeithio y bydd i waith yr Arglwydd fyned rhagddo, ac ymhelaethu yn ddirfawr yn y dosparth hwnw o'r wlad. Yr hanes canlynol a dynwyd allan o lythyr a anfonwyd at Ysgrifenydd y Gymdeithas yn mis Rhagfyr 1836.

'Yr wyf yn diolch i chwi am eich llythyr caredig a ysgrifenasoch yr 26ain o Mai diweddaf, yn yr hwn yr hysbysasoch eich dymuniad a'ch gweddi ar fy rhan; mae ein cyd-weddian wedi cael eu gwrandau yn y nef, a'r ateb wedi disgyn i lawr, canys, mi fedyddiais ddeg o bobl mewn oedran a deuddeg o blant er pan dderbynais eich llythyr: onid yw yn achos o ddiolchgarwch i Dduw, oherwydd yn y pum mlynedd o'm preswylad yn y wlad hon, fe gasglwyd yma Eglwys o 122 o nifer o aelodau, sef 53 o brentisiaid, 59 o Hottentotiaid, a 10 o'r

Caffariaid; a 91 o blant y rhai sydd yn profesu, wedi eu bedyddio.

Yr wyf yn meddwl nad anghosaf byth y Sabbath diweddaf: yr oedd yn ddiwrnod nodedig iawn yn Uitenhage. Bedyddiwyd dwy eneth ieuaine o'r prentisiaid, yr oedd llawer o bobl wynion yn bresennol, effeithiodd yr hyn a ddywedwyd yn y bedydd ar amryw o honnynt nes oeddynt yn wlo yn hiddl. Yn wir yr oedd yr holl gynulleidfa dan ryw ddylanwadau effeithiol iawn, ac yr oeddwn I fy hun hefyd yn profi cymmaint o wedd wyneb yr Arglwydd nes oeddwn yn methu dal i weinyddu yr ordinhad sanctaidd. Y mae 14 o bersonau yn awr ar brawf yn aros cael eu bedyddio, ac nid oes un amheuaeth ynaf ynghylch gwirionedd eu ffydd yn Nghrist; ac mae eu nifer yn amhau beunydd. Mi fyddaf yn fynych yn methu peidio meddwl pan fyddaf mewn cyfarfod eglwysig, y byddai yn hyfryd gan Gyfarwyddwyr ac aelodau y Gymdeithas Cenhadol, pe gallent weled a'u llygaid eu hunain pa beth y mae'r Arglwydd yn ei wneuthur yn ein plith.

Nid oes dim llawer er pan fuom yn dywedyd mewn Cyfarfod cyhoeddus, wrth weled ac ystyried, fel y mae gras Duw yn ymddangos yn nychweliad pechaduriaid, y dorf liosog o wrandawyr astud, a'r olygia sydd yn ymddangos o chwaneg o lwyddiant ar yr efengyl, a chwanegiad at yr eglwys yn y lle hwn, y dymunwn fod yn ieuengach nag ydyf o bum mlynedd ar hugain, i'r dyben o gael pregethu yr Efengyl fendigedig o hyn y hwy. A phan dywelitais fy meddwl yn y modd yma, canfyddais lawer oedd yn dangos yn eu gwedd olygiad serchialdol iawn tuag at yr.

Wrth ysgrifenu ar yr 2il dydd o Mehefin mae Mr. Messer yn dywedyd fel hyn:—Mae Duw yn parhau i fendithio fy llafur; yn gymaint a darfod i mi yn ddiweddar, gael y mawr foddlonrwydd o fedyddio un-ar-ddeg o bobl mewn oedran, ac wyth o blant. Mae y gwrandau yn chwanegu yn fy nghapel yn barhaus, fel y bu raid i mi adeiladu esgynlawr (*GALLERY*), yr hwn a gynnwys uwchlaw cant o bobl, ac yr wyf yn dysgwyl y gorphenir ef ymhyn y pythefnos.

Yn y mis Mai diweddaf nynei a adnewyddasom y Gymdeithas Gymmedroldeb, ac mewn un prydawn cawsom gant a thringau i law-arwyddo yr ardstiad, oll yn bobl o liw. Yr ydym yn disgwyl y llwyddwn i wneuthur mawr lleshad yn y modd hwn. Byddai ein nerth ein hunain a'n holl lafar yn ofer heb weddi; ond gwyyddom mai drwy daer weddio y cawn gynhorth yr Hwn a addawodd wrando gweddiad ei bobl.

Am i Dduw pob gras fod gyda chwi a minnau, ac am i'w achos mawr ef lwyddo yn ein dwylaw, ydyw taer a gwir dymuniad eich gostyngyddiaid wasanaethu yn yr efengyl,

J. G. MESSER.

Ymadawiad Cenhaden o Frydain i fyned i'r India Ddwyreiniol.

Yn fuan wedi y Cyfarfod nodedig a gynaliwyd yn Llys Exeter, Hydref 17, 1837, am yr hwn y crybwyllasom ein ein Rhifyn diweddfaf, y cyfryw o'r Cenhaden ag oedd-ynt i fyned i Travancore yn yr India ddwyreiniol, a gychwynasant ar fwrdd llong a elwir Severn, Cadpen Wake. Cychwynasant o Graves End ar yr 20fed o Hydref diweddfaf. Y Cenhaden y rhai a aethant allan i gyhoeddi newyddion da i bechadurlaid ar ddarford am danynt, oeddynt y Parch. Charles Mead, yr hwn oedd yn dychwelyd yn ol i'r maes llafur lle y bu o'r blaen yn Neyoor, ei fab hefyd, a'i ferch; y Parch. J. T. Pattison, a Mrs. Pattison; y Parch. John Abbs, a Mrs. Abbs, y Parch. John Cox, a Mrs. Cox; y Mr. Ramsay, Cenhadr Meddygol, Mrs. Ramsay, a Miss Paul; a'r Parch. J. Russell. Yr holl frodyr na buont allan o'r blaen o'r nifer uchod, ydynt i lasurio yn Travancore.

Hysbysiadau Crefyddol.

AGORIAID CAPEL.

Hydref 31, a Tachwedd 1, agorwyd Addoldy newydd perthynol i'r Trefnyddion Calfniaidd, o'r enw Bethlehem, yn Heol Evan Wyn, Rhymney, Swydd Forganwg. Ei hyd yw 45 o droedfedd, wrth 31 o led oddi-fewn. Mae ynddo 43 o gorau ar y llawr, a 10 ar yr oriel, yr hon sydd oll yn rhydd, ond y rhechr flaenaf. Nid yn aml y gwelir tŷ mwy cryf, hardd, a chyfeus; ond nid yn rhodreagar; mae yn cael ei oleuo gan 18 o ffenestri mawrion, yr hyn a'i gwna yn hynod o ysgafn a goleu: ac felly y mae yn dangos mawr fedrusrwydd yr adeiladydd, sef, y Parch. William Davies, Ysgwydd-gwyn.

Haeddawl yw cofiau am y gwr boneddig haelionus, Edmund Williams, Ysw. Maes y rhyddid, Ynad Heddwch. Rhoddodd y tir dan y Capel, ynghyd ag amryw latheni o'i flaen, er gwasanaeth Cwrt, ac hefyd i hel-aethu y Capel os bydd achos; yn cynnwys Ammod-rwym (*Lease*) am 99 o flynydd-oedd; am y awm bychan o bum swllt yn y flynydd. Yr ydys wedi cyfrif fod y rhodd hon o eiddo Mr. Williams yn werth £70, yn ol fel y prisir deaar at achosion o'r fath, yn y Gweithfaoedd Haiarn. Yr ydym yn diolch iddo o'n calonau; gan ddymuno iddo ef, a'u deulu, bob dedwyddwch a llwyddiant, fel boneddwr, yn y byd sydd yr awr hon; ac yn yr hwn a fydd fywyd tragwyddol. Nid yw y Capel hwn mo chwarte: milltir o fewn terfyn Swydd Forganwg, am hyny efe a gyfrisir o fewn y nifer a berthynant i Gyfarfod Misoel Swydd Fynwy. Y gwasanaeth cyhoeddus a fu yn y drefnaglynol:

Nos fawrth, am 6 o'r gloch, dechreuwyd gan Mr. William Lewis, Llancirwg; preg-

ethodd Mr. Dafydd Davies, Trecastell, oddiwrth Ps. 51. 12. a'r Parch. Thomas Elias, Llangamarch oddiwrth Dat. 1. 13.

Am 10, yr all dydd, dechreuwyd gan Mr. John Davies, Dowlais; pregethodd Mr. Evan Evans, Nantglo, oddiwrth Actau 2. 17, a'r Parch. Morgan Howells, Casnewydd, oddiwrth Ioan 20. 31.

Am 2, dechreuwyd gan Mr. Thos. Evans, Penycas; pregethodd Mr. William Bowen, Pontypwl, oddiwrth Gal. 4. 16. a'r Parch. Thomas Elias, oddiwrth Dat. 22. 1.

Yn yr hwyr, am 6, cynhaliwyd cyfarfod Dirwestol yn Ebenezer; dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan Mr. John Evans, Kendal; gwedi hyny yn unfryd dewiswyd Mr. William Williams, Rhymney, yn Gad-eirydd. Cyfarfodd y gynulleidfa liosog ynghylch natur a dyben y cyfarfod; yna galwodd ar Mr. Dafydd Davies, Trecastell, ac ar ei ol ef, y Parch. Thomas Elias, Llangamarch. Ar y diwedd daeth ymlaen, 41 o newydd, i bleidio sobrrwydd a dirwest. Cwrdd da iawn oedd hwn. Llauer o'r rhai a ymunasant oeddynt y meddwon gwaethaf yn yr ardal. Mewn Cwrdd aelodau yr wythnos oedd yn canlyn, ychwanegwyd 11 drachefn at ein Cyndeithas.

Rhymney.

DEWI EGWAN.

AGORIAID CAPEL BILSTON.

Mawr yw daioni, a hynod yw trugaredd Duw tuag attom ni cenedl y Cymry. Nid yn unig mae hyfryd sain yr Efengyl yn llenwi ein gwlad ein hunain, ond hefyd clywir hyfrydlais yr Efengyl yn seinio yn ein clustiau, yn ein hiaith ein hun yn yr hon y'n ganed ni, mewn gwledydd eraill hefyd.

Y mae yn Bilston a'i hardaloedd ganoedd o'n cydgenedl, ag y mae llawer o honnynt yn marw o eislau gwybodaeth, yn trengu yngafael y pechodau ffaidd o feddwdod, godineb, a holiad sabbathan Duw.

Ond darfu i'r Duw mawr, o'i ryfeddod ras, anfon ei Efengyl attynt yn eu hiaith eu hunain ei's oddeutu tair blynedd bellach. Ond yr oedd yr achos yn isel iawn yn eu plith; yr oeddynt heb eu huno ag un corph crefyddol yn Nghymru. Ond danfonasant eu cwyn at y Trefnyddion Calfniaidd i Gymru; a hwy a wrandasant arnynt, ac ymaent wedi addaw anfon Gweinidogion attom, heblaw y Pregethwyr sydd yn llafurio yn ein plith. Yr oedd y lle oedd gennym i addoli yno yn fychan ac anghyfeus. Eithr ar y Sab-bath y 29 o Hydref, 1837, cawsom y fraint llawr o gynnal cyfarfod i agor Capel cyfeus iawn, yn Heol yr Undeb, (*Union Street*), Bilston.

• Hen Gapel y Trefnyddion Calfniaidd, yr hwn sydd fildir a bannwr yn uwch i synu yn y Cwm; adeiladwyd ef yn y flynydd-yn 1806, ac fe'i hail-adeiladwyd yn y flynyddyn 1834.

Y boreu, am 10, gweddiodd Mr. John Jones, Tipton, a phregethodd Mr. Edward Price, Birmingham ar Gen. 26. 22, a Mr. Robert Davies, Soar, ar Eph. 1. 10. Am 2, Gweddiodd Mr. Evan Lloyd, Birmingham, a phregethodd Mr. Robert Davies, ar Tit. 2. 14, a gweinyddodd yr ordinhad sanctaidd o swpper yr Arglwydd.

Am 6, gweddiodd Mr. John Jones a phregethodd Mr. Edward Price, ar Marc 2. 17, a Mr. Robert Davies ar Ioan 3. 19.

Yr oedd y Capel bron yn llawn o wrandawyr; ac hefyd cawsom fwynhau gwledd ddeublyg, o herwydd daeth cyfeillion o Birmingham attom, a buom yn cydwledda o ran ein cyrph yn yr Ysgoldy, ac yr wyf yn hyderu y bu pob perchen ffydd yn cydwledda ar gorph a gwaed Crist wrth weled yr arwyddion o'i gorph ef wedi ei ddryllio, a'i waed ef wedi ei dywallt. A diau y gallwn dystio, mai gwir yw y gair hwnw a lefarodd yr Arglwydd, 'Ymhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deufat attat ac y'th fendithiaf.' Disgwyliwn y bydd i Mr. Robert Davies, yn ol ei addewid, anfon attoch hanes helaethach o'i ymweliad â ni.

PETER ELLIS.

Bilston.

TEITHIAU SABBATHOL SIR GAERNARFON.

1. Rhiw Gysfylechi, Llanfair, ac Aber.
2. Gatehouse, Felin hen, a Pentir.
3. Llanllechid, a Carneddi.
4. Caerhŷn, a Bangor.
5. Capel y graig, a Tan y maes.
6. Rhyd fawr, Cwm y Glo, a Llanrug.
7. Dinorwig, a'r Ysgoldy.
8. Rehoboth, a'r Capel Coch.
9. Rhyd ddu, Salem, a Waun fawr.
10. Cae Athro, a Caernarfon.
11. Bont newydd, a Rhos tryfan.
12. Carmel, Bwlan, a Brynrodyn.
13. Tal sarn, Mynydd, a Llanllyfni.
14. Bryn eura, Capel uchaf, Sion.
15. Llanllithfaen, Nefyn, ac Edeyrn.
16. Nefyn, Boduan, a'r Efail newydd.
17. Carn Madryn, Dinas, a Dyrdweiliog.
18. Rhyd lios, Uwchmynydd, a Pen y Caerau.
19. Pen y Graig, Tŷ mawr, a Rhyd bach.
20. Llanengan, Nant, a Pigstreet.
21. Rhyd y Clafdy, Pentre uchaf, a Pwll-heli.
22. Pwllheli, Abereirch, a Bryn bachau.
23. Four Crosses, Cwm Coryn, Ysgoldy.
24. Pencoe, Brynengan, a Bwlch derwyn.
25. Garn, y Gyfyng, a Bethel.
26. Bont fechan, a Cricerth.
27. Bryn melyn, Horeb, a Tremadoc.
28. Peniel, Bethania, a Beddgelert.

DAFYDD JONES.

LLYTHYR O AMERICA.

Cincinnati, Hydref 11, 1837.

Barchus Gyfaill,—Mae y Cymry yn awr yn son am ddechreu Cyhoeddiad Misol yn New York, a elwir 'Y Cymro o'r Hen wlad yn yr America.' Ei gyhoeddwr yw y Parch. W. Rowlands, o Ddehendir Cymru. A chan fod genym Gyhoeddiad o'r fath, gwell genym i chwi beidio ag anfon y Drysorfa i Cincinnati yn rhagor, nid am na fyddai yn ddâ genyf ddarllen y Drysorfa; ond y gost a'r drafferth sydd i'w chael yn y wlad bellenig hon. Ac os bydd dim rhyf. edd a buddiol yn cymeryd lle neu yn cael eu cyhoeddi yna, cawn ef trwy ein Cyhoeddiad Americanaidd. Y mae y Parch. E. Jones, wedi cyraedd yna ers 6 wythnos yn ol, ac y mae efe yn iach, a'i deulu.

Nid yw y wlad hon mor fwyiog ag y bu er dechreu yr haf hwn, o herwydd chwyldroad yn y Banks, a llawer o ddynion yn cario eu gweithiau ymlaen tuhwnt i'w gallu â'r Arian benthygiol a llôg uchel arnynt. Y mae Brydain wedi ein curo yn deg ar farsandiacth, trwy anfon yma fwy nag a ddanfonasom ni yna, nes oedd y ddyled yn troi yn erbyn y wlad hon. A bu gorfod i'r bankiau gloi eu harian gwynion yn eu daear-gelloedd rhag eu dyhysbyddu o'u Trysorau.

Ond y mae y Gweithfaoedd yn cael eu cario ymlaen yn lled fwyiog yn bresenol; a geill pob dyn a dynes a fyno weithio gael gwaith a chyflog dâ, yn enwedig yn Nhal-aethiau Ohio, Indiana, ac Illinois; ac ymhob man arall pan ewch oddiwrth gyffiniau y Môr.

Y mae yma alwad mawr am weithwyr, i'r Camlasau, a'r Cledrffydd; y maent yn cael o 15 i 20 dollar yn y mis, a'u bwyd. Crefstwyr yn cael cymaint ddwy waith a gweithwyr. Y mae gryn alwad am y diwedddaf yn amryw gyrau o'r wlad,

Y mae y tiroedd wedi codi agos yr haner yma y ddwy flynedd ddiweddaf; ond tir y Llywodraeth sydd yr un bris eto, Sef (*Dollar o chwarter*): y mae yn werth o 50 i 100 dollar yn agos i'r ddinas hon. Yn agos i'r Aton Ohio gellir cael tir am o 10 i 20 dollar;

Y mae triphlŷon y wlad hon yn hynod am gefnogi Dysgeidiaeth. Mae y llywodraeth yn rhoddi 640 Erw o dir ymhob 6 milldir ysgwar, trwy yr holl wlad, ac y mae yn y ddinas hon 9 o ysgoldai helaeth i roddi addysg yn rhad i bob plentyn o 6 i 14 oed. Y mae yma yn cael eu hargraflu 4 o Newyddiaduron dyddiol; tua 9 o rhai wythnosol: a llawer mwy o Gyhoeddiadau Misol. Argraffodd un Argraffdŷ y flwyddyn ddiweddaf dros 5000, o Gyfrolau (*Volumes*). Gwerthir llyfrau yn llawer is yma nag yna; ond yr wyf yn gwled fod y dreth yn cael ei lleihau ar Newyddiaduron yna.

Y mae yma fel yna llawer o gyhoeddiadau
E

o blaid Cymmedroldeb, ond y mae y rhan fwyaf o honynt yn awr yn troi at yr 'hollol ymwrthodiad,' fel yr unig foddion i ddfodi Meddwod o'r wlad; ac os dywedwch chwithau ddim o blaid sobrwydd, dywedwch mai hollol ymwrthodiad yw yr unig ffordd i ymladd â Meddwod a'i orchfygu. Mae yma lawer o son am bobl Cymru a Lloegr yn eu hymladdfeydd â Meddwod.—Y mae Dr. Beecher yn byw yn agos i'r ddinas hon, ac yn areithio yn aml o blaid Cymedroldeb, ond yn ddiweddar y mae yn areithio o blaid 'hollol ymwrthodiad' a phob math o ddiodydd meddwol.

Clywsom fod llawer o bobl o Ewrob yn, ac wedi, laniau yn yr America, ac o herwydd fod glanau y môr a dinasoedd porthladdol wedi eu llenwi â phob math o ddynion, yroedd yn anhawdd iddynt gael gwaith; ac yna troi yn ol adref gan farnu mai felly yroedd pob man yma. Ond pe buasent yn ymwithio i ganol y wlad, cawsant ddigon o waith a chyflog lled ddâ rhagor yna. Dywedwch wrth bawb a weloch yn dyfod yma, am beidio troi yn ol nes gweled talaith Ohio ac Indiana, &c. ac aros yno fwyddyn o leiaf, o achos mae pob beth yn ymddangos i ddiethryn mewn diethrwlad fel pe bai y byd wedi ei droi a'i wyneb i wared; ac wrth hyn yn camgasglu.

Cofiwch ni at ein hen gyfeillion a'n brodyr a'n chwiorydd crefyddol, gan obeithio nad ydynt yn ein hanghofio wrth orsedd grâs; yno y gallwn gyfarfod hyd nes y cawn gyfarfod yn y Gymanfa fawr, lle y cawn ymborthi ar gariad anorchfygol, ac anherfynol, heb ffinio byth. Amen.

Y mae y Grefydd Gynreig yma yn myned yn mlaen yn lled gyson; heb ddim rhyw bethau neillduol iawn; ymbell i un 'yn ymofyn y ffordd tu a Seion, a'u hwynebau tu ag yno.' Y mae arnom angen mawr am i'r Ysbyrd Glan ein hanwain i bob gwirionedd, ac at fynonau bywiol o ddyfroedd, lle y mae y sychedig yn cael tori ei syched mawr mewn anialwch sych a difaith.

Yr eiddoch,

THOMAS PARRY.

LLYDAW.

At Olygydd y Drysorfa—Cynhwysa eich Rhifyn diweddaraf Gofnodau Cymdeithasfa Fwllbelli; ac yn mhlith pethau eraill sylwadau teilwng mewn perthynas i gyflwr gresynol y Llydawiaid, ynghyd a'r amcan daionus o anfon Cenhadau oddiwrth y Trefnyddion Calfaniaid i bregethu yr Ewngyl iddynt. Dywedir gan Yagrifenydd y Cofnodau, 'Cyfieithwyd y Testament Newydd i'w hiaith gan y Parch. D. Jones o Gaerfyrddin.' Mae gradd o gam gymmeriad yn y dywediad hwn fely mae yn hyspys i bwy bynnag sydd yn feddiannol ar un o'r Testamentau Llydawaeg. Ar ei du dalen enawwl y gwelir yr hyn a ganlyn:

'Troet è Brezounek, gant I. F. M. M. A. Le Gonidec.' Gwnaed y cyfieithiad gan y gwr bonheddig hwn dan arolyglacth y Parch. D. Jones, yr hwn a fu farw cyn ei orphen. Wedi hynny ymgymmerodd y Parch. Thos. Price, Crughywel (*Carnhuarwan*) a'r gwaith, ac y mae yn deilwng o sylw i'r Cymro dysgedig hwn fyned i Lydaw ar ei draul ei hun, er mwyn cael y Cyfieithiad yn y blaen yn gywir, a diodedi; ac nid yn unig hynny, ond darllenodd y cwbl yn *feirniadol*, cyn ei roddi i'r byd yn gyhoeddus.

Mae y Bibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor wedi argraffu Mil o Destamentau yn nhasodiaith y Bretoniaid; ond er fod deugmlynedd bron wedi myned heibio er pan y daethant allan o'r wasg yn Angouleme, mae yn alarus dwedod fod llawer o honnt yn aros yn ystod y Gymdeithas, yn Paris, hyd y dydd hwn, a hynny nid o ddiffyg ewyllys da tawg at ein cyd genedl yn eu tlodi, ond yn hollol' oblegid diffyg offerynnau addas i'w dosparthu.

Mae yr Hen Destament hefyd, wedi ei gyfieithu gan M. Le Gonidec, a'i adolygu gan Mr. Price, ac yna yr Ysgrif yn nghanu yn Llyfregell y Bibl Gymdeithas; ond nid yw yn debygol yr argreffir ef, nes byddo galwad am dano, naill ai oddiwrth y Llydawiaid eu hunain, neu ryw rai eraill sydd yn awyddus bod yn wasanaethgar i'w heneidiau.

Yr wyf yn llawenhan wrth weled arwyddion o gynnydd ar yspryd Cenhadol a Biblaidd yn ein plith, a gobeithiaf y bydd i'r dymuniad am anfon Cenhadau a Biblau i'r Llydawiaid a'r Gwyddelod ddwyn ffrwyth toreithiog.

Ond gan mai amcan y llythyr hwn ydyw rhoddi 'parch i'r hwn y mae parch yn ddyledus' mewn cyssylltiad a'r cyfieithiad Llydawaeg, terfynaf trwy hyspys y bydd yn bleser genyf weled aml erthygl yn eich cyhoeddiad buddiol, mewn perthynas i Lydaw a'r Iwerddon, yn rhifynau y fwyddyn ddyfodol. Ydwyf yr eiddoch,

THOMAS PHILLIPS.

Gelli, (Hay) Rhag. 16, 1837.

Y LLYDAWAEG.

Mae tair o gangenleithoedd (*Dialects*) yn Llydaw, ac mae y gwahanleith rhugddynt yn gyffelyb i'r gwahanleith sy rhwng y Gymraeg yn Ngogledd a'r Gymraeg yn Neheudir Cymru. Cangenleith *Treguier*—Cangenleith *Vanne*—a Changenleith *Quimper*. Ond mae yn ddigon amlwg mai yr Iaith Gymraeg yw eu gwreiddyn hwynt oll, er fod y Foneddiges yn lled anhawdd ei hadnabod ar yr olwg gyntaf am ei bod mewn gwig Ffrengig. Canys mae y Llydawiaid, heblaw eu bod yn cymmysgu llawer o'r Iaith Ffrengig gyda eu hiaith eu hun, y maent hefyd yn ffurio eu hymadroddion,

ac yn sillebu eu geiriau yn ol dull ac or-graff Ffrainc. Er Engraffi:—

'Evel ur bluen e dorn un hini a scrif buan.' Hyn yn ein dull ni o sillebu fyddai, *Fel yr bluen yn dŵn a rhyo un ysgrif buan.*

Eto:—Me a gred er Speret Santel, hac an iis universal.' Sef, *Ylli a greda yr Yspryd Sanctaidd, ac yn eglwys universal, (neu gyffredinol.)* &c. &c.

Gwel hefyd y Bennod gyntaf o Ioan yn ein Rhifyn diweddaf, tu dalen 366. adn. 1. 'Er penn kenta edo er Ger.' *Er pen cynta' yr oedd y Gair.* 'Hag ar Ger a ioa gand Doue.' *Ac ar Gair a oedd gyda Duw.*

Adn. 2. 'He-man a ioa er penn kenta gand Doue.' *Hwn oedd er y pen cynta' gyda Duw.* Adn. 14. 'Hag ar Ger a zo bet great kik.' *Ac ar gair a grewyd yn gig.* 'Hag eo bet o ohoim enn hon touez.' *Ac efe a drigodd yn ein plith ni.* 'Ha gwolet hon euz he c'hloar.' *A gwoled ei (glory) gogoniant ef.* 'Gloar o c'hiz euz a Vap penn-her ann Tad.' (Glory.) *gogoniant megis hag anedig Pab a Tad.* 'Leun a drugarez na a wirionedd.' *Llawn a drugaredd (gras) a gwirionedd.*

Wrth yr engreiffian hyn a llawer chwaneg a ellid eu nodi, gŵelwn y byddai yn hawdd iawn i Gymro ddyysgu y Llydawang, oherwydd y mawr gyffelybrwydd sy rhyng-ddi a'r Gymraeg, canys nid ydynt ond dwy gangen o'r un iaith.

Y mae yn nodedig iawn fod y Llydawiaid yn arferdy cyfnewidiad llythyrenau yn debyg i'r Cymry; megis newid *B i V; K neu C i G, ac i Ch; D i Z neu Dd; M i V; P i B; T i D, &c.*—Ffuriant rif liosog geiriau, fel ninnau, trwy gyfnewid llythyrenau; megys,

Unig.**Llios.***Cazec neu Caseg**Kezec neu cosig.**Davad**Deved neu defaid.**Gavr**Gueur neu geifr.**Yar neu Iar**Yer neu ieir.**Castel neu Castell**Kestel neu cestyll.**Dant**Dent neu daint.**Draen neu draen**Drein neu drain.**Ascorn neu asgrwn**Eskern neu esgrwn.*

Mae y terfyniadau hefyd a arferant hwy i fwrto rhif liosog yn gyffelyb i'r eiddom ninnau; megys,

Unig.**Llios.***Merh neu merch**Merhed neu merched.**Bugail neu bugail**Bugulion neu bugeilion.**Sul**Sulien neu sulian**Erob**Escobed neu esgobaid**Disquibl neu dyscybl**Disquiblen neu dyscyblion.*

Ffuriant ereill trwy newid llythyrenau ac ychwanegu terfyniad, fel ninnau; megys,

Unig.**Llios.***Gwas neu gwas**Gwasion neu gweision.**Mab**Mibien neu meibion.*

Ffuriant hefyd rif liosog benywaidd trwy fwrto ymaith derfyniad fel ninnau; megys,

Unig.**Llios.***Leuen neu lleuen**Leu neu llau.**Logoden neu llygoden**Logod neu llygod.*

Llawer iawn o anghreiffiau o'r fath a ellid ychwanegu: a thuag at am eiriau cyffelyb y maent ymron yn aneirif. Ond fel y dywed. asom o'r blaen, y mae eu dull ffrengigaidd o silliadu yn gwnëdd llawer o honynt yn anamlwg iawn.

Helyntion yr Amseroedd.**Y SENEDD YMERODROL.**

Tŷ yr Arglwyddi.—Y matter mwyaf ei bwys a ddygwyd ger gwydd y Tŷ yn fuan ar ol passio Cyfarchiad i'r Frenhines am ei grasusaf Araeth, oedd Araeth Arglwydd Brougham ar Sefydliad trefn Addysg gyffredinol i blant Lloegr a Chymru. Mae yr anhawsdra o sefydlu Cyfraith i roi Dysgoidiaeth i blant pawb yn ddiwahan, o hyd yn ymddangos yn beth anhawdd iawn i'w wneud, gan gymmait sy o zel bleidgar ym mhawb yn gyffredinol. Canys os rhoddir awdurdod Ysgolion y llywodraeth yn nwy-law Gweinidogion yr Eglwys wladol, fe haera yr Ymneillduwyr y caiff eu plant hwy eu gorthrymu, drwy gael eu gwasgu a'u rhwyngu i fyned i'r Eglwys Wladol i addoli ar y Sabbathau, yn lle myned gyda'u rhieni i'r Capeli. Ac o'r tu arall, os rhoddir awdurdod yr Ysgolion yn llaw yr Ymneillduwyr, bydd yr Eglwyswyr yn ofni y gwneir y plant oll yn Ymneillduwyr.

Drachefn, os addysgir y plant yn athrawiaeth yr Ysgrhythrau, a'u harfer i ddarllen eu Biblau, fe anffoddolona hyny rieni Pabaid, fel nad anfonant eu plant i'r Ysgolion, ac yna bydd eu plant hwy, yn enwedigol plant rhieni tlodion o honynt, yn parhau yn ddiddysg: ac yn y modd hyn ni ddysgir plant pawb. Hefyd, os byddis yn darllen y Testament Newydd yn yr Ysgolion, ni enfyn yr Iuddewon eu plant iddynt.

Ac os na ddarllenir y Bibl mewn un modd yn yr Ysgolion hyn, bydd miloedd o Eglwyswyr ac Ymneillduwyr syml a duwiol yn ofni yn ddifawr rhag i'r Ysgolion fod yn Athrofaid digrefydd, ac o fesur ychydig myned yn llawn o anffyddiaeth, ac yn erlidgar yn erbyn crefydd. Pwy bynag a ystyrio yn ddwys yr anhawsderau hyn a'u cyffelyb, ni ryfedda fod cymmaint o wahanol farnau ac o groes-ddadlue ar y achos pwysfawr hwn yn nau Dŷ y Senedd, pa bryd bynag yr ymdrinir a'r peth.

Mae Arglwydd Brougham yn awyddus iawn ers blynnyddau am osod rhyw drefn i fynu i roi dysgeidiaeth i blant pawb yn ddiwahan. Efe a roddes gyngiad ar hyn o'r blaen, ychydig flynyddau yn ol; ond ni lwyddodd, canys cyfododd plaid gref o Ymneillduwyr yn erbyn ei drefn y pryd hyn oblegid fod y drefn yn rhol awdurdod

Offeiriad y plwyfau i ddewis Athrawon yr Ysgolion, gan farnu oherwydd hyn y gwesgid y plant i fyned i'r Eglwys Wladol i addoli, neu os nad aent yno, yr edrychid arnynt fel rhai anufudd, ac yr ymddygid yn erlidgar tuag atynt fel y cyfryw: felly ni wnaed Cyfraith i'r perwyl hyd y dydd hwn.

Onid yn ei Araeth ddiweddar, mae Arglwydd Brougham wedi dwyn i mewn gynnygiad am Drefn newydd i sefydlu Ysgolion Gwladol i roi Dysgeidiaeth i holl blant deiliaid ei Mawrhydi yn Lloegr a Chymru y rhai a ewyllsiond anfon eu plant i'r Ysgolion i gael eu dysgu ynddynt.

Y drefn sy debyg i hyn:—Bod tri o foneddigion yn cael eu pennodi i'r Ddirprwywyr, a dau o Weinidogion y Llywodraeth yn cael eu huno i hwynt yn gwneud i fynu bump o Ddirprwywyr i arolygu yr holl Ysgolion drwy Loegr a Chymru i ddysgu plant pawb yn ddiwahan. Bod yr holl orchwyl dan olygiad a llywddiaeth y pum Boneddwywyr hyn. Na byddo dim caeth reolaeth yn cael ei ddefnyddio mewn un modd mewn perthynas i'r rhieni na'r plant, na threfn eu dysgeidiaeth chwaith; ond bod rhyddid mawr yn cael ei ddefnyddio ymhob rhan o'r ymddirniad. Na byddo dim gorfodaeth yn cael ei osod ar nob, ond yn unig, gorfodaeth ar fod yr Ysgrifthyrau Sanctaidd, yr holl Feibl, yn cael ei ddarllen ymhob Ysgol. Ac os bydd rhieni o Babyddion neu Iuddewon yn ewyllsio, hwy gânt gymmeryd eu plant allan o'r Ysgol pan fyddo y Bibl yn cael ei ddarllen. Mae yr Ysgollon, gan mwyaf i gael eu sefydlu yn y trefydd, oherwydd fod yno lawer o blant gweithwyr tlodion, y rhai na feddant foddion i roddi dysgeidiaeth iddynt. Bod y Llywodraeth i roi arian i gynnal yr Ysgolfeistriaid, ond y bydd raid troi pob ffrwd a aller yn gyflawn eu cael i gynnorthwyo; megis yr holl Gymun-roddion y rhai a adawyd yn unig at roddi addysg i blant.

Mae y llywodraethwyr yn barnu fod Arglwydd Brougham yn un o'r gwyr mwyaf addas i roi-cynnygiad am drefn dysgeidiaeth o nob yn y deyrnas, o herwydd ei fod mor awyddus am gael y peth i ben, a'i fod wedi chwilio i mewn i'r achos gyda manylrydd mawr ers llawer blwyddyn. Mae yn debygol y gwneir rhyw beth o'r cynnygiad yn yr eisteddfod presennol.

Dydd Iau, Rhag. 7. Dyg Mr. Bains o Dŷ y Cyffredin Ysgrif 'Ardystiaeth Swyddwyr y Corphoraethau,' i Dŷ yr Arglwyddi, i'w ystyried a'i bassio yn Gyfraith.

Dydd Gwener. Dyg Dug Richmond Archiad oddiwrth Aelodau Ariandai, Masnachwyr, ac ereill o Brighton, yn deisyf ar eu Harglwyddi wneud cyfraith i leihau tollau llythyrau.

Dyg Arglwydd Brougham Archiad i mewn oddiwrth Eglwyswyr Devonshire; ac un arall o'r un Sir oddiwrth Fedyddwyr; ac un arall oddiwrth Anymddibynwyr, oll

yn deisyf ar eu Harglwyddi basio cyfraith i gael y Caethion oll yn rhyddion yn yr India Orilewinol, oblegid fod eu Meistr-iaid yn eu gorthrynu hwynt, mewn amryw fanau yn llawn mor dost ag oeddynt cyn eu prentisio hwynt.

Tŷ y Cyffredin.—Rhag. 6. Dywedodd Arg. John Russell y bydd i Eirchion yn erbyn etholiad amryw o aelodau y Tŷ, i gael eu cymmeryd dan sulw ar y Gŵd dydd o Chwefror nesaf. Haerai amryw o'r Ar-eithwyr ar yr achlysur hwn fod Cyngrair gan y Tories yn erbyn dewisiad Aelodau ag oeddynt yn Whigs. Ac fe gododd dadl boethlyd iawn ar yr achlysur hwn, yr hyn a barhaodd agos ar hyd amser y cyfarfod y dydd hwn. Ac ymhell ar y nos fe ddarllenwyd Ysgrif 'Ardystiaeth Swyddwyr y Corphoraethau,' y drydedd waith, a phas-iwyd hi. Yna Dyg Arg. John Russell Ysgrif Cyfraith am reoleiddio amser taliad y trethi gan bleidleiswyr Aelodaeth y Senedd, ac am ddiddymu traul y Stampian ar dderbyniad rhyddfreniad prentisiaid mewn Dinasoedd a Threfydd Bwrdeistod. I ddiweddu cynnadledd y dydd hwn, dywedodd Arg. John Russell wrth Arg. Stanley, 'nad oedd efe ddim i fyned allan o'r Tŷ y tro hwn gan feddwl y bydd i'r Cyngrair a fuff-iwyd i'r dyben o gasglu arian drwy ragdal-iadan i geisio bwrw yr Aelodau Gwyddelig allan o'r Tŷ, gael myned heibio yn ddisulw gan y Senedd.'

Rhag. 7. Dygwyd Archiad o Westminster, ac un o Edinburgh, ac o amrywiol fanau ereill yn dymuno am i'r Tŷ lunio cyfraith am fod i holl bleidleiswyr yn newisiad Aelodau y Senedd gael rhoi eu pleidair i mewn yn ol trefn coelbren, (ballot) fel nad allai neb gael gwybod o hlaid pwy y rhoddir y pleidlais, ond y pleidleiswyr eu hunain. Gan farnu nad oes un ffordd arall i gael gwybod gwir feddwl y wlad am wrthwyr y dewisiad. Mae cymmaint o hudoliaeth, bygwth, denu, a gwobrwyo yn bod ymhlith Meistriaid tiroedd, Meistriaid gweithydd, &c. yn newisiad Aelodau y Senedd, fel nad ydyw y pleidleiswyr yn cael tegwch a rhyddid i ddewis y neb a fynont: canys y mae cannoedd o bobl, i.e. miloedd lawer yn gorfod rhoi eu pleidlais yn erbyn eu hewylls. Cynnwysai yr Eirchion hyn hefyd dymuniad am helaethiad ar y rhagorffaint o bleidleisio ar yr achlysur hwn. Hefydnam fod dewisiad o newydd Aelodau y Senedd yn cael ei wneud yn amlach na phob saith mlynedd.

Dywedodd Cadeirydd y Tŷ, fod yr ymr-afael a'r gwrthddadlen a fu yn y Tŷ ddydd mercher diweddar wedi cael effaith ddwys ar ei feddwl ef, fel ag yr oedd efe yn teimlo rhwymau arno i hysbysu i'r Tŷ, mai os gweiai efe y cyffelyb ymddygiad etto y bydd rai iddo ef roddi ei swydd i fynu o fod yn Gadeirydd i'r Tŷ.

Rhag. 8. Dywedodd Mr. O'Connell y

bydd iddo ef ofyn caniatlad am ddwyn i mewn Ysgrif am Ryddfreiniaid yr Iuddewon yn fuan ar ol y gwyllau.

Dyweddodd Arglwydd John Russell y bydd iddo ef roi cynnygiad am ail ddarlleniaid yr Ysgrif am Gorphoraethau y Werddon ar y 15ed o'r mis hwn, Rhagfyr. Ac y bydd iddo bennodi dydd yn fuan wedi hynny am iddi gael ei hystyried mewn Eisteddfod.

Rhestr y Tâl-ddognau blynyddol, (Pension List).

Dyg Canghellwr y Drysorlys gynnygiad i mewn am i Eisteddfod gael ei ffurfio i edrych i mewn i'r Cyfreithiau a wnaed mewn perthynas i'r Tâl-ddognau blynyddol (*Pension List*). Ac wrth ddwyn hyn i mewn efe a wnaeth Araeth faith iawn. Syr Robert Peel hefyd a wnaeth Araeth faith ar yr un achlysur, ac amryw ereill hefyd. Ond o'r diwedd rhanwyd y Tŷ, a chafwyd o blaid y Cynnygiad..... 295
Yn erbyn 233

Mwy o blaid o 62

Penodwyd Eisteddfod i chwilio i mewn i'r angenrheidrwydd am Drefn gyffredinol Dysgeidiaeth i'r werin. Y boneddigion canlynol a sefydlwyd ar hyn o orchwyl:—Mr. Slaney, Syr R. Peel, Mr. P. Thomson, Syr H. Verney, Arg. Sandon, Mr. J. Parker, Mr. Wyse, Arg. Ashley, Mr. P. Scrope, Syr S. Canning, Mr. G. W. Wood, Mr. Estcourt, Syr G. Strickland, Mr. Hawes, a Mr. V. Smith; a bod pump yn ddigonol i weithredu.

Pennodwyd hefyd Eisteddfod i chwilio i mewn i'r cynnygiad am wneud Cyfraith newydd i beidio carcharu am ddyled; a'r gwyr canlynol a enwyd at hyn o orchwyl:—Yr Arg. Ganghellwr, Arg. Arlwydd, Arg. Y Gyfrin Sêl, Duc Richmond, Duc Wellington, Ardalydd Salisbury, Iarll Devon, Arg. Redesdale, Arg. Ellenborough, Arg. Melbourne, Arg. Colchester, Arg. Lyndhurst, Arg. Brougham, Arg. Denman, Arg. Abinger, ac Arg. Langdale.

Tŷ yr Arglwyddi. Rhag. 10. Dyg Arg. Ganghellwr genadwri oddiwrth y Frenhines i mewn yn deisyfu ar eu Harglwyddi ystyrked achos ei pharchus Fam, Duces Kent, gan ei bod mor agos i'r goron, am iddynt drefnu mewn perthynas iddi yn ol ei sefyllfa bresennol.

Cynnygiodd Arg. Melbourne ar fod i genadwri ei Mawrhydi gael ei hystyried gan y Tŷ; a chytunwyd i hynny fod.

Rhag. 15. Dyg Arglwydd Radnor Archiad oddiwrth Lyfrwerthwyr Llundain yn deisyf cael gostyngiad yn nholl llythyrau. Ac Arg. Brougham un-arall yn deisyf cael diddymiad ar garchariad am ddyled.

Tŷ y Cyffredia. Rhag. 12. Cafodd Mr. Hume caniatlad i ddwyn Ysgrif i mewn am leihau y draul yn newislad Aelodau i'r Senedd yn Lloegr a Chymru. Dyg Cang-

hellwr y Drysorlys i mewn gynnygiad, mewn atlebiad i'r Genadwri oddiwrth y Frenhines, ar fod ychwanegiad o swm o £22,000 i 30,000 yn cael ei wneud at gynnalïaeth Duces Kent. Ac â hyn ni chytunai Mr. Hume mewn un modd. Er hynny cytuno a wnaed: ond ystyrir y peth ymhellach.

Rhag. 13. Darllenwyd Ysgrif Diwygiad ar Gyfraith Etholiad, ac ar Gyfraith Rhyddfreiniaid Prentisiaid, yr ail waith, a dodwyd hi at sulw Eisteddfod. Hysbysodd Mr. Charles Wood fod cytundeb ar droed i anfon Llythyrgod y Llywodraeth o Liverpool i Dublin.

Rhag. 16. Drwy resymau a osodwyd o flaen y Tŷ gan Mr. Goulburn, fe wnaeth y Canghellwr y cynnygiad hwn, 'Bod i'r hyn oll oedd Duces Kent yn ei dderbyn cyn hyn i gael ei diddymu, ac yn lle hynny bod y llywodraeth yn rhoi iddi £30,000 yn y flwyddyn.' Yr hyn a ystyrir ymhellach ddydd llun.

SPAEN.

Mae Don Carlos, y gwrthryfelwr, yn parhau i gyfnerthu ei fyddinoedd mewn parottoad am ryfel tost etto yn erbyn lluoedd y Frenhines. Dywedir fod gan Don Carlos un mil arddge ar hugain (31,000) o filwyr dan arfau o bob math. Ac mae Espartero yn ymbarottoi, yntau hefyd, i'w wrthwynebu ef. Mae y naill yn ymgadw oddiwrth y llall yn bresennol, yn gwilio eu gilydd, gan ddysgwyl mantais i daro. Ond mae yn debygol na faidd y naill na'r llall wneud nemawr gynnygiad am ryfel yn nyfnder y gauaf.

DIRWEST YN LIVERPOOL.

Mae Mr. John Finch o Liverpool yn ysgrifenu at gyhoeddwr y Newyddiadur y Cronicle, o'r un lle, fel hyn. *Liverpool, Rhagfyr 4. 1837.*

Syr,—Yr wyf yn credu fod deng mil ar hugain o drigolion Liverpool eisoes wedi llawarwyddo aelodaeth o'r Cymdeithasau Dirwestol, ac fel y mae llaweroedd o'r rhai hyn yn benau teuluoedd, mae yn ddigon tebygol fod tair gwaith y nifer hynny yn meddï llesad o'r cyfnewidiad sydd yn eu bucheddau. Mae genym ynghylch ugain o gyfarfodydd dirwestol bob wythnos yn y dref hon, ac y mae o bedwar i chwe chant yn yr wythnos yn ymuno a'u byddinoedd.

JOHN FINCH.

Dyn yn cael ei ddu i farnolaeth gan ddarn o gig. Dydd Sabbath y 10 o Ragfyr diweddaf, yn Liverpool, yr oedd dyn o'r enw John Kelly, gweithiwr wrth y dydd, yn bwyttia ei ginïaw, yn ei dŷ, yn Union Court, Banastre Street, efe a alwodd ar ei wraig am ddwyn iddo lymaid o ddwfr. Efe a'i hyfodd, ac yn y fan, efe a ollngodd y cwpan i lawr o'i law, ac a gwympodd yn

wysg ei gefn, gan ymddangos fel pe buasai yn tagu Rhedodd ei wraig atto, ac a'i cyfododd i fynu, ac a ddododd ei bysedd yn eienau; ond efe a'utynodd allan, ac a fu farw yn fuan iawn. Galwyd am Feddys, yr hwn a'i chwiliodd ef, i edrych beth fu yn achos o'i farwolaeth. Ac efe a gafodd ddarn o gig eidion yn ei wddf ef, yr hwn a fesurai fodfedd bob flordd.

Caerleon.—Nos lun, Rhagfyr 18, cynnaliwyd cyfarfod mawr yn Llŷs y ddinas i ystyried cyflwr y Prentisiaid yn yr India Orllewinol. Mae yn hysbys i'n darllenwyr yn gyffredinol fod ein Llywodraeth wedi talu ugain miliwn o bunnau i berchenogion y Caethion am eu gollwng yn rhydd; a'r modd a drefnwyd i hyn oedd eu prentisio hwynt, a thrwy hyn talu rhyw ychydig o gyflog iddynt am eu gorchwyl; ac yn y cyfamer rhai moddion addysg iddynt i'w parotai i ddyfod yn hollol rydd yn y flwyddyn 1840. Mae yn amlwg wrth dystiolaethau lawer fod yr hen feistriaid yn parhau i orthrymu, curo, fflangellu, a chosbi eu prentisiaid yn y modd creulonaf; ie mewn rhai parhau o'r India Orllewinol yn llawer gwaeth nag y gwnaethant pan oeddynt yn Gaethion. Yr oedd yn y cyfarfod hwn wr boneddig, o'r enw Mr. Sturge, yr hwn a aeth i'r India ar ei draul ei hun, fel y gwelai a'i lygaid ei hun y gwirionedd am ymddygiad y Meistriaid calon galed tu ag at eu prentisiaid. Penderfynwyd anfon Elrhion i'r Senedd am ollwng y Prentisiaid yn rhydd, am na chyflawnodd y Meistriaid ammodau Cyfraith y Rhyddhad.

Y Senedd.—Mae yn debygol y bydd i'r Senedd dorri i fynu i gadw Gwyliau y Nadolig ar ddydd gwener Rhag. 22. Ac yr agorir hi drachefn y dydd cyntaf o Chwefror, 1838.

Mae yr Ysgrif am adeiladu Dan Dy newyddion i gynnal Cyfarfodydd y Senedd, yn lle yr hen rai, wedi cael ei darllen yn Nhŷ y Cyffredin dair gwaith.

Rhybudd i gyrrwyr troliau. Mae amryw o berchenogion troliau wedi cael eu dirwyo yn Nghaerlleon, am fod gyrrwyr y cyfryw troliau wedi eu gadael i sefyll yn hwy ar yr heol nag y mae yn angenrheidiol at lwytho neu ddadlwytho. Ac hefyd am fod y gyrrwyr yn eistedd yn eu troliau ar y ffordd fawr heb frwyn i ddal penau eu meirch yn eu llaw.

Canada.—Mae hi yn bur derfysglyd yn Canada, canys cafwyd allan fradwriaeth yno, ac mae amryw o'r bradwyr wedi eu cymmyrd i fynu, a'u carcharu. Mae rhyw aflonyddwch ymysg y trigolion yn parhau.

MARWOLAETHAU.

Dydd Sadwrn, Rhagfyr 16, 1837, bu farw yn 76 mlwydd oed, Mr. Wilcoxon, yr hwn a fu yn Weinidog i'r gynulleidfa yn Common-

hall Street, Caerlleon, dros 33 o flynyddoedd. Mawr a hir y teimlir y gollodd am dano, a'r hiraeth ar ei ol. Fe fu y gwr llafur hwn yn pregethu yr Efengyl hanner cant o flynyddoedd, yn rhad; sef heb dderbyn dim tâl gan neb am ei lafur. Yr oedd yn bregethwr effro, yn gyfaill fyddlon, yn gymmydlog hynaws, ac yn fasnachwr cyfiaw.

Dydd Mercher, Rhagfyr 20, bu farw yn Nghaerlleon, Mr. Hemingway, yr hwn a fu lawer o flynyddoedd yn Olygwr Newyddiadur y Cronicle yn Nghaerlleon.

Damwain ddychrynnydd.—Dydd sadwrn y 9 fed o Ragfyr, aeth dyn o'r enw George Leigh ar ben un o'r Cerbydau gwyllion ar y ffordd haiarn yn agos i Liverpool, ac a syrthiodd i lawr, ac fe aeth olwynion y Cerbydau dros ei goesau, ac a dorrodd y ddwy. Dygwyd ef i'r Clafdy ac a fu farw yn fuan yno.

BARDDONIAETH.

Y GAN FUDDUGOL AR DDIRWEST.

Testyn Caradoc yn y "Seren Ddirwestol."

DIRWEST.

Neud Awen ardderchawg daeth awr i ti ganu,
Anwïw yw dy gymell â'th yspryd yn dân;
Pa'nd *Dirwest* gyweiria dy delyn ffrysteiddgu,
A'i phennill melysawl yn fwynnaid a chwery
Pan deri dy fys ar y rhês tannau mân.

Cyweiria dy delyn yn mhoethder yr ornest,
Mae byddin y 'cedyn' ar giliaw i'w ffau,
Cyn hir y cei chwareu hen gleddyf y goncwast,
A swniau dy gerddi yn fwyn gyda *Dirwest*,
'Nol bolltiaw y porth a rhoi cymmorth i'w gau.

Dirwest—dy enw sy'n hyfryd yn seiniaw;—

Dirwest—wyd un o dduwiesau y nef;—

Dirwest—mae'r anial o'th ol yn blodeuaw,
A niwl cyfeiliornad canrifoedd yn ciliaw,
A heddwch yn llon ar y gron ddacae'r gref.

Ha! *Dirwest* orenwawg—genyt ti 'n ddian
Mae'r gareg* a eura ddefnyddiau yr oes;
Bu farw'r athronydd gan weled ei heisian
Ond wele yr awrhon yn nghanol y dyddiau,
Dirwest yn llaw y *Dirwestydd* a'i rhoes.

Y bwthyn mil-drllog yr awrhon gyweiriaist;
Y plantos croen-lymion ddilladaist yn llad;
Y wreigan alarws yn weddus a drwsiaist;
Y byrddau gorweigion a brader a hulaist;
Y *llodion* a chwarddant yn *ngyfoeth* y wlad.

Pan gyntaf eisteddaist ar lenydd yr aber,
Gan ganmol y ffrwd a ddolnai ger bron,
Ti ddygaist fy nghalon â'th arawd oedd geinber,
'Dyma w'n anian ddarlhawodd ein Gwiwuer,
Wna wendid yn nerth—a wna brudd-der yn llon.

* Philosopher's stone.

"A *der* lleinw Iechyd ei gwydryn serchogaidd,
Wrth *ddor* y mae glendid a harddwch y'nglyn'
A *der* yw adfywiant y bywyd llysieuaidd,
A *der* yw adgyfuerth y bywyd 'nifeilaidd,
A *der* ydyw diod iachusawl y dyn."

Yr ychain a redant i rydan yr afon,
Dychwelant yn fywiog i'w prang ar y ddol;
Y meirch a weryrant ar laswellt ei mision,
Gan dori eu syched a'i grisial ddwr gwiwlon;
Nid oes a'i diystyra ond dyn yn dra ffol.

Is gwraidd y tew lwyni yn Eden bwyslawg
Y troellai'r *IEHOFA* y gloyddwr yn lli',
Arweiniai yr afon trwy'r gwely blodenaawg,
A'i rhin y goleithiai y coedydd canghenawg,
A'u ffrwythan yn hardd a chwardd arni hi.

Mor deg yn y boreu oedd gweled ein rhiaint
Yn rhodiaw ar lenydd afonydd yr ardd;
A murmur y dwr eu hoff anthem gyd-blethant
Gan ddwedyd—"O Arglwydd *IEHOFA* 'r gogoniant
Mor *berffaith* yw 'th waith, mor hyfryd, mor
hardd."

Ond, O! tua'r nawn pan duai'r terfyngylch,
A dyn ei fyddaru gan bechod a'i stwr,
Dyw edai yr adyn wrth sylu'n falch ogyrch,
"*Nid perffaith* gweithredoedd yr Ioa o fy am-
gylch,"

Myf a'i perffaithiaf—cymmysgaf y dwr."

A'r dwr a gymmysgodd—daeth allan yn wenwyn,
A'i natur a suddodd o dano yn flin;
Gwnaeth win yr *IEHOFA* yn ddiod y meddwyn—
Ah! adyn andywawl, ystyria synydyn,
Perffaithiaf waith Duw yn dy ddinasyr dy hun.

"Yf *ddor*," meddai Duw, "ngi a frithaf y ddaear
Ag amler o hono yn llon ar bob llaw;
Cei gylwed y nentydd a'r afon yn trdar,
Cei weled y llynoedd a'r moroedd yn hawddgar."
"Yf *ddor*," meddai natur, "daioni it' ddaw."

"Rhof *ddor* ar y dolau 'n arisnaidd wythienan,
A phlethaf yr helyg yn hardd ar ei fin,
Gwnaf iddo dyfu yn nannedd y creigiau,
Ymwriaw a rhuaw yn serthawg raidrau,
Yn loywlau ei bryd—archwaetha ei rin."

"O! na," meddai'r dyn, "mi a sathra'r gwinwryfau,
Mi feddwaf yn dost yn nghyfeddach y gwin;
O'th lysian dystyllaf ryw amler gwirodau,
Mi dynaf y cwrw yn rhuddgoch o'th heiddiau,
Perffaithiaf dy waith, ac archwaethaf eu rhin."

"Paid, paid," medd *IEHOFA*;—"paid, paid,"
meddai natur,
Yn azeb yr Ioa fel craig lefair y bryn;
Ond Duw a gynhyrfodd i ddinasyr prysur,
Wrth weled y meddwyn yn gwrthod ei gysur,
Fe dynedd ei law, ac fe gwmpodd i'r llyn.

Yn ffrydlif ei afaeth yr yfai y meddwyn

Holl gysur a heddwch ei blantos a'i wraig;
Aeth heibio ddoethineb heb unwaith ei herlyn,—
Cyfrifodd ddynoliaeth yn wael-beth ysgymmun,—
Gwatworodd ei Dduw yn ei serch at ei saig.

Llefarodd yr Arglwydd mewn rhuad taranau,
Gan luchio ei felt at y meddwyn i'w ladd;
Ysgytiodd ef hefyd dros gopa y creigiau,
Rhoes iddo ef wely yn ngwaelod dyfnderau,
Ond ef ni chydnaabu *IEHOFA* un gradd.

"Paid, paid," ebai Dirwest, "a'th fariau *IEHOFA*,
Rho imi dy fendith ni fyddaf yn llor;
Gad imi gael esgyn i fryniau hen Walia,
A swniau fy nghân o Bumlymon i'r Wyddfa,
Mi gasglaf ei phlant o dan aobrwydd yn dorf."

Ac wele o'i deutu y Cymry ymgasglodd
I wrando ar swyn ei thelynan a'i chân;
Hi ganfu y meddwyn—i'w chol hi a'i cipiodd,
Dechreuai ei suo i gwsag—ac fe sobrodd,
Coffciodd ei llwybrau moesgarawl a glân.

Y gwr ym mraich *Dirwest* i'r deml sy'n cyrchu,
A'i wraig i'w fraich yntau yn fwyn ac yn fâd;
A'r plant bach yn nwyllau eu gilydd dan wenu
A blethant eu hanthem i Dduw, gan foliannu
Y dydd y coffciodd hoff *Dirwest* en Tad.

Ac heddyw i *Grefydd* y gwnaeth ef yn anrheg,
Cyflwynodd ef iddi yn llon ac yn llad;
Mae'n dygu anthemau Ierusalem wiwdeg.
Ac at yr *IEHOFA* fel plentyn yn rhedeg,
Gan waeddi'n hyderus—"Fy nhad, O! fy nhad!"

Mae gwaer y Milfwyddiant yn euro'r Eryri,
A chymyl caddugawl y ddunos yn ffol;
A ei yn nghymysgiad awelon y llwyni,—
"Partowch ffordd yr Arglwydd heb esgus a diogi
Mae'r oerhyd yn dyfod heb rwystr i'w droi."

Mae'r ddaear oedd gyntaf ar fyned byth heibio,
A'i hanaf bleacran, ei pbechod, a'i bâr;
Disgynodd yr Arglwydd, a chrea nn etto,
A hoffa ei eneid ym muriau'r un sobrodd,
A bydd ei phreswylwyr yn llonydd a gwâr.

Fe kyfyd ei habell yn llon gyda dynion,
Fe drig yn eu canol i'w tywys a'i law;
Yr anial fydd dryfrith gan fl o rhes oochion,
A'r lili yng'lyma o gylch y boncyffion,
A'r Arglwydd yn hidlaw ei fendith fel gwlaw.

Y man lle'r ymrwyfai y dreigiau gwenwynig,
Yno y tyfy corseuau a'r brwyn;
Ynghanol dyffryndir y crasdir sychedig,
Y tardda slynonau o ddwr bendigedig;—
Lle pigai y drain bydd slynnidwydd yn llwyn.

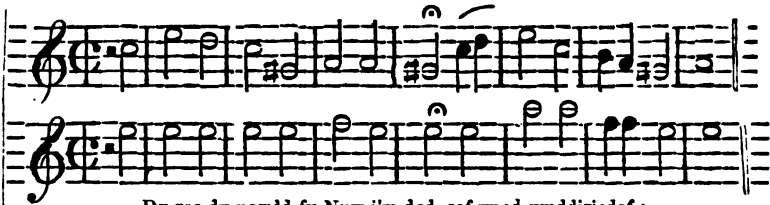
Yr oenig a chwery a phalfau y bleiddiau;
Y fuwch gyda'r arth a borant ynghyd;
A'r plentyn ymafa yn nghanol y dreigiau,
Gan chwarae a'u colyn, a chyfrif eu cylchau;
Can's mynydd sancteiddrwydd i Dduw fydd y
byd. AP ALFRED.

PBRORIARTH.

ERFYNIAD,

Psalm 57.

(Gan R. MILLS, Llanidloes.)

Dy ras dy nawdd fy Nuw i'm dod, sef ynod ymddiriedaf :

Nes myned heibio'r afwydd hyn dan d'edyn ymgysgodaf:

Dan, &c.

Dan, &c.

Y DRYSORFA.

RHIF. LXXXVI.]

CHWEFROR, 1838.

[LLYFR VIII.]

COFIANT

MR. WILLIAM JONES O GAERFYRDDIN.

Ar yr 28ⁱⁿ o Fedi diweddf, bu farw Mr. William Jones, o Gaerfyrddin; un o ddiac-oniaid yn Eglwys y Trefnyddion Calfniaidd, yr hwn wedi ymdrechu gyda ffyddlondeb o blaid achos yr Arglwydd yn ei holl ranau, a aeth i mewn i lawenydd ei Arglwydd.—Er cydnabod daioni yr Arglwydd tuag atto, a chymell eraill i obeithio yn yr Arglwydd, dymunai wneuthur ychydig o'i fywyd yn gyhoeddus.

Ganwyd ef yn y flwyddyn 1783, yn agos i Gaerfyrddin; a phan oddeutu 12 oed ymddisfayd ef o'i fam. Er y pryd hwn ni byddai y gair heb effaith ar ei feddwl. Elai yn aml i wrando pregethan cryn bellder o ffordd, yn caewedig arferai fyned i Gapel Llanlluan, lle y cyrchai lluaus o bobl yn fisol: eithr arosai yn wrandawr yn unig. Parïodd yn y dull hwn am ysdod pum mlynedd, pan y newidiodd ei sefyllfa, ac a aeth i Gaerfyrddin i ysgol a gynhaliwyd gan y diweddar Barch. D. Peter, dan weinidogaeth yr hwn yr eisteddai fynychaf; ac ar rai amserau elai i Gapel y Trefnyddion gyda'i fodryb. Aeth un Sabbaeth yno i wrandaw y diweddf Barch. D. Rees o Lanfynydd, ac fel yr oedd y pregethwr yn egluro y gwirionedd, llewyrchodd y gair i'w feddwl gyda nerth anorchfygol. Tybiai fod pob gair wedi cyfeirio atto ef yn bersonol; a'i sefyllfa wrth natur a'i dychrynai i'r fath radd fel na wyddai pa beth i'w wneuthur, na phaele i droi am ddihangfa. Ofnai hefyd ddatguddio ei feddwl i neb, canys ni chredai y teimlodd neb ond ei hun y cyfryw bethan.

Yr oedd y gair cyn hyn wedi effeithio ar ei deimladau nes yr wylai yn fynych; ond yn awr canfyddai echryslondeb ei sefyllfa, ac eglurwyd ei golledigaeth iddo, a'r prof-

iadau hyn a ddilynent ei ysbryd nos a dydd am rai wythnosau. Eithr yn wyneb hyn, trôdd at rai o'r physygywyr gau, ac esmwythiai ei wasgfa wrth addaw diwygio, ac ymdrochai yn ei nerth ei hun i'w gyflawni. Ond er y cyfan yr oedd y cybl yn aneffeithiol, canys yn fynych pan ymneilldual o ddadwrdd y byd wrtho ei hun, cyfodent i'w feddwl gyda eu nerth cyntefig; yna meddyliai am ymofyn am le yn nhŷ Dduw. Ar amserau ereill meddyliai am adael y dref; ond methodd dyfod i benderfyniad, pan un Sabboth wrtho ei hun yn myfyrio ar y pethau hyn, cynyddodd ei wasgfa, ac aeth allan i'r maesydd, ac yno meddyliodd fod pechaduriaid fel ei hun ar yr awr hono yn gwledda ar ddanteithion yr Efengyl ac yntau yn marw o newyn, a phenderfynodd i fyned atynt. Trôdd yn ei ol at ddrws y Capel, lle yr oedd y Gymdeithas grefyddol yn cael ei chynnal, eithr nid ymddangosai yn weddaidd iddo aros yn y fan hyn; felly dychwelodd yn ol i'r tŷ yn flinderog ac yn llwythog heb dderbyn unrhyw esmwythiad.

Yn yadod yr holl amser hwn yr oedd Rhagluniaeth Duw wedi bod yn hynod o dirion tuag atto, pan byddai ei feddwl yn anesmwyth yn mherthynas i bothau y bywyd hwn, yr Arglwydd yn fynych a agorai y ffordd o'i flaen nes y gorfyddid arno gyd-nabod ei law ef ynddi.

Ynghylch yr amser hwn cyfarfu âg ef amgylchiad tra nodedig, yn mha un yr eglurwyd trugaredd Duw yn rhyfeddol tuag atto. Aeth allan un hwyr yn yr haf ar ol dybenu gorchwylion y dydd, i ymdrochi, ac wedi myned i'r âwfr suddodd yn ddisyngawth i'r gwaelod, lle y glynnodd ei draed fel na fedrai symud; ac felly y bu am gryn amser: ei synwrau a arosodd gydag ef; ac yn y

sefyllfa hon myfyriai ar ei gyflwr yabrydol, a gwelai fod ei fywyd ar orphen, a chydychryn annhraethadwy ystyriai y canlyn- iadau; ond fel y mae yr Arglwydd yn fyn- ych yn dewis dangos ei drugaredd wedi darostwng dyn i'w eithafoedd, felly yn hyn, cyfeiriwyd rhyw wr ieuango i ddyfod i'r lle hwn, ac wrth weled dillad ar y tu arall, ym- fwriondd i'r dwfr, wrth ymaflyd yn nhroed yr hwn y cyfodwyd ef i fynu, ac felly efe waredwyd o safn marwolaeth. Yr amgylch- iad hwn wedi y pethau blaenorawl a effeith- iodd ar ei feddwl nes y cynhyrwyd ef trwy gymorth gras i gyflwyno ei hun i'r Ar- glwydd, ac i'w bobl trwy ei ewylllys ef, nid heb lawer o ofnau ac nimmheion rhaeadro droi yn ol. Hysbysodd ei feddwl i aelod eglwysig, yr hwn a'i cynghorai i droi at yr Arglwydd yn ei gylch, ac felly a dder- byniwyd i Eglwys Crist yn 22 oed.

Arferai yr amser hwn, ddarllen y Bibl bob cyfleustra, eithr yr oedd anghen arno ddvagu ffordd yr Arglwydd yn fanylach: parhâi yn anwybodus ynghylch trefn yr Iachawdwriaeth trwy Grist; eithr ceisiai osod i fynu ei gyfiawnder ei hun; ond wrth fyned yn mlaen hyd y 43 o Esaiah darllenodd y 22, 23, 24 adnodau, a'i galon a ballodd o'i fewn. Teimlai ei fod yn darllen ei ddedyrd ei hun, a disgwyliai bob mynodyn suddo i anobaith. Etto cyf- iawnhâi yr Arglwydd pe buasai yn ei gondemnio. Ond pan ddaeth at y 25ain ammosibl byth traethu ei deimladau: yr oedd fel rhyddid i un wedi ei daedfrydu i farwolaeth! syrthiodd ei gadwynau oddiarno, a derbyniodd lawn faddenant: ffrydiodd y dagrau o'i lygaid; ac etto medrai neidio gan orfoledd! dysgleiriodd trefn yr Iach- awdwriaeth trwy Gyfyngwr i'w olwg gyda gogoniant annhraethadwy: derbyniodd trwy foddion gras gysuron anadnabyddus iddo cyn hyn; ac er i gymylau dywyllu ei brof- iad, ac attal llewyrch wyneb yr Arglwydd; etto nid oedd un amser yn hollol dywyll: y gair yn yr hwn y parwyd iddo obeithio a gynhaliai ei yspryd rhaeadro anobeithio

Wedi ei gynnal gan yr Arglwydd fel aelod eglwysig am 22ain o flynyddoedd, dymun- wyd arno gan y diweddar Barch. D. Charles, ei gyfaill anwyl, i fod yn Flaenor yn yr Eglwys; a chydysniodd â'i gais, er yr ofnai

o herwydd mawredd y gwaith, a chyfrifol- deb y swydd. Cwynai yn fynych oblegid ei waeledd yn ngwasanaeth yr Arglwydd, ond nid oedd byth yn hllino arno.

Yma, fe allai, y byddai yn suddiol nodi un amgylchiad er cefnogiad i'r rhai fyddo yn ymdrechu gyda gwaith yr Arglwydd yn wyneb gwrthwynebiadau. Tuag 20 mlyn- odd yn ol, wrth fyned i le ynghylch dwy filldir o'r dref, i gynnal ysgol Sabbathol, gwelai ar y ffordd nifer luosog o blant ar y maesydd yn halogi dydd yr Arglwydd: ys- triodd a ellid gwneuthur rhywbeth er eu haddysgu a'u hyfforddi yn y pethau a ber- thynent i'w heddwch. Felly, erbyn y Sab- bath canlynol, erfyniodd am ystafell i'w casglu ynghyd; ac yn hyn efe a lwyddodd: daeth amryw ynghyd, eithr yn hollol an- nhrefnus ac anwaraidd, fel nad oedd modd i'w caslu yn eu lleoedd; eithr wedi parhau am amryw Sabbathau dofwyd hwynt ychyd- ig; a'u nifer a gynnyddodd nes bod yr ys- tafell yn rhy gyfyng iddynt. Yna ymofyn- wyd am ystafell arall; ond yr oedd hyn yn beth anhawdd ei gael.

Aeth i mewn i un tŷ lle yr oedd hen wraig ac ychydig blant yn eistedd, a gofynai a fedrai hi ddarllen; atebodd, nas medrai. Gofynwyd ganiatad i ddanfôn dosparth o blant atti; ond dywedodd nad oedd ei gwr gartref. Y Sabbath canlynol yr oedd y drws wedi ei foltio: ac felly y parhaodd am rai Sabbathau canlynol. Ond o'r diwedd cafwyd ef yn agored, a gofynwyd i'r hen wr, a fedrai efe ddarllen; atebodd, y med- rai ychydig. Deisyfiwyd arno gymmeryd ychydig o blant dan ei ofal; ac wedi taer ymbil, llwyddwyd yn hyn hefyd. Rhy faith fyddai rhoddi yr hanes i gyd; ond y canlyniad fu i'r wraig ymuno â'r Eglwys, yn yr hon y mae etto yn aelod; a'r ysgol a gynnyddodd i nifer 180; a chyfodwyd ys- goldy yno.

Yr oedd ei galon ef yn y gwaith hwn, a phan y cyfyngwyd ef gan afiechyd rhag myned i gysegr yr Arglwydd profai yr un teimladau a'r Salmydd, 'Ei enaid a hir- act'odd ac a frysiodd am ei gynteddu.' Ei gystudd a gynnyddodd yn raddol, ac yr oedd ei dabernacl yn dadfeilio beunydd; ond ei ddymuniaid parhaus oedd, 'Gwneler di ewylllys;' ni chlywid un grwgnach oddi-

wrtho; ond cydnabyddai yn ddolchgar diriondeb yr Arglwydd yn ei ddiddynfarn mor raddol, ac yn dattod cylymau natur mor arafaiidd.

Ychydig amser cyn ei ymadawiad ymwelodd ychydig gyfeillion crefyddol âg ef; ac wrth ymddiddan gorphwysodd ar ei feddwl y gair hwnw, 'Etto, cyfammod tragywyddol a wnaeth efe â mi,' cofseidiai y meddyddrych nes i'w deimladau orlifo, a'i lygaid yn ffyrdiau o ddagrau; adseiniau y gair 'tragywyddol;' ond methodd amlygu ei feddwl iddynt. Pan nesaodd at rydan yr Iorddonen ymorphwysai ei feddwl gyda thawelwch neillduol ar drefn yr Iachawdwriaeth, ac er na feddodd raddau helaeth o fwynhad; etto addewidion dianwadal yr ysgrythrau a barai iddo hyderu ar ffyddlondeb yr Arglwydd.

Pan ofynwyd iddo, pa fodd y teimlai yn wyneb nesâd Brenin y dychrynialân? atebai, fod y cwbl yn dangnefeddus; yr oedd wedi ymddiried ei hun yn hollol i law yr hwn y credai yn ddiammau oedd abl i gadw yr hyn a roddid atto. Ei eiriau diweddaf oeddynt, 'Y mae pob peth yn dda.' Ac felly gorphwysodd ar fynwes ei Iachawdwr, ac a aeth i dangnefedd.

Ehagoriaethau y Eibl.

Pen iiii.

DOSPARTHIAID O LYFRAU Y TESTAMENT NEWYDD.—MATTHEW.

Matthew a ysgrifennodd ei Efengyl er defnydd i'r credinwyr Hebraidd, ac fel y tybir gan rai, yn eu hiaith eu hunain, oddeutu pum mlynedd ar ol esgyniad Crist. Y llyfr hwn yw yr unig ran o'r Testament Newydd y crodir iddo gael ei ysgrifennu yn Hebraeg; ond gan ei fod yn foreu iawn yn yr Hebraeg a'r Groeg, penderfynir gan feirniaid cael iddo gael ei gyfeithu i'r Groeg tra yr ydoedd Matthew yn fyw, naill ai ganddo ei hun, neu dan ei gyfarwyddyd ef, oddeutu O. C. 60.

Matthew sydd yn rhanedig i wyth-arbunain o bennodau, yn cynnwys pump o brif ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Sydd yn cynnwys dwy o bennodau, y rhai ydynt yn adrodd achau Crist o Abraham, gyd â rhai sylwadau neillduol yn nghylich ei enediggaeth a'i fab-

andod. Yn y dosparthiad hwn mae dau beth hynod:

1. Dyfodiad y doethion i addoli y baban Iesu, ac i offrymu rhoddion iddo fel y Mesiah addawedig.

2. Rhagluniaeth neillduol Duw yn diddymu amcanion drygionus y Brenin Herod, pan yn ceisio difetha y Brenin a'r Iachawdwr babanaidd, pen. ii.

Dos. II. Sydd yn ddwy bennod, yn cynnwys hanes Ioan Fedyddiwr, a dechreuad Crist ar ei weinidogaeth gyhoeddus, pen. iii. iv. Yn y dosparthiad hwn mae dau beth teiung o sylw.

1. Nodweddiad a gweinidogaeth Ioan, pen. iii.

Bedydd a themptiad Crist, pen. iiii. iv.

Dos. III. Sydd yn cynnwys coffadwriaeth o ymddiddanion a gwrthiau Crist, hyd ei wedd newidiad pen. v.—xvii. Y pethau mwyaf nodedig yn y dosparthiad hwn ydynt,

1. Pregeth ein Harglwydd ar y mynydd, pen. v.—vii.

2. Coffadwriaeth o restr o wyrthiau a gyflawnwyd gan Grist, pen. viii. ix.

3. Anfoniad y deuddeg apostol i bregethu yr efengyl, pen. x.

4. Cyflesiad o ffydd yr apostolion, pen. xvi.

5. Gwedd-newidiad Crist, pan yr ymddangosai Moses ac Elias yn ymddiddan ag ef am ddull a dyben ei farwolaeth, yn Ierusalem, er einprynedigaeth ni, pen. xvii.

Dos. IV. Sydd yn adrodd amrywiol o ymddiddanion a gwrthiau Crist, o'i wedd-newidiad hyd o fewn deud-ddydd i'w groes-hoeliad, pen. xviii.—xxv. Y pethau mwyaf hynod a goffeir yn y dosparthiad hwn,

1. Mynediad Crist i Ierusalem, pen. xxi.

2. Prophwydoliaeth ein Hiachawdwr am ddinystyr y ddinas a'r deml, o achos anffyddiaeth a drygioni yr Iuddewon, pen. xxiv.

3. Darluniad o'r farn gyffredinol, pen. xxv.

Dos. V. Sydd yn adrodd dyoddefiadau, marwolaeth, ac adgyfodiad Crist. Y pethau mwyaf nodedig a gynhwysir yn y dosparthiad rhyfeddol hwn ydynt,

1. Drygioni arswydus Iudas, yn bradychu ei Arglwydd â chusan, pen. xxvi.

2. Gwendid pechadurus Pedr yr gwadu ei Arglwydd, pen. xxvi.

3. Pechod yageler yr Iuddewon a Philat yn condemnio ac yn croeshoelio Crist, pen. xxvii.

4. Edifeirwch Iudas, a'i dystiolaeth am ddiniweidrwydd yr Iesu, pen. xxvii.

5. Adgyfodiad Crist, y gwyrtiaen oeddynt yn ei ddilyn, y profion o'i wirionedd, a'i orohymyn i'w apostolion, pen. xxviii.

Gan fod Matthew wedi ysgrifenu i gadarnáu y Cristionogion Hebraidd, gyda phriodoldeb neillduol y cyfarwyddwyd ef i ddangos y modd y disgynodd Crist o Abraham, trwy Dafydd; ac iddo gael ei eni yn Bethlehem fel y rhag-ddwyedwyd gan y prophwyd Micah. Yr ymadroddion hyny hefyd yn yr ysgrifenedau prophwydolaethol, y rhai ydynt yn cyfeirio at amrywiol swyddau a gweithredoedd y Messiah, ydynt yn cael eu nodi yn fwy enwedigol gan yr efengylwr hwn na'r lleill, er boddlonrwydd i'r Iuddewon.

Cyfeiriadau yn Matthew.

Pen. i. 23.	Esa. vii. 14.	Pen. xii. 43.	2 Cron. ix. 1.
ii. 2.	Num. xxiv. 17.	xiii. 14.	Esa. vi. 9.
6.	Mic. v. 2.	35.	Pa. lxxviii. 2.
15.	Hos. xi. 1.	xv. 7.	Esa. xxxix. 18.
17.	Ier. xxxi. 16.	30.	xxiv. 6.
23.	Barn. xiii. 6.	xix. 7.	Deut. xxiv. 1.
1 Sam. i. 11.		xxi. 4.	Zec. ix. 9.
iii. 8.	Esa. xl. 2.	13.	Esa. lvi. 7.
iv. 4.	Deut. viii. 3.	42.	Pa. cxviii. 22.
7.	vi. 16.	xxii. 4.	Diar. ix. 2.
14.	Esa. ix. 1, 2.	24.	Deut. xxv. 5.
x. 35.	Mic. vii. 6.	44.	Pa. cx. 1.
36.	Pa. xli. 9.	xxiv. 16.	Dan. ix. 27.
xi. 10.	Mal. iii. 1.	xxvii. 9.	Zec. xi. 11, 12.
13.	1 Sam. xxi. 6.	34.	Pa. lix. 21.
Num. xxviii. 9.		35.	xxii. 18.
7.	Hos. vi. 6.	38.	Esa. lili. 12.
42.	1 Bren. x. 1.	60.	9.

CYMMERIAD SYLFAENYDD MAWR CRISTION-OGAETH.

Ni bu unrhyw berson ar y ddaear erioed, o'r fath gymmeriad hynod a Sefydliwr ein crefydd: gwelwn ynddo ef yn unwedd, dynerwch, urddas, a llarieidd-dra, ynghyd â pherffeithrwydd o bob doethineb a daioni, yr hyn a'i harddengys yn amlwg, fel Bod goruchel.

Ond gwreiddiaid ei uchafiaeth yn gwbl yn ei feddwl dwysawl ei hun: ni chafodd ef y manteision allanol hyny, oeddynt yn ardderchogi deddf-rodawyr eraill;—nid oedd ganddo ef un dylanwad yn y llywodraeth wladawl—dim cyfoeth bydawl—ac nid ymgeisiodd at ddim gallu daeol. Mab ydoedd i wraig y Saer, a dilynai yr un alwedigaeth ei hun; mor dylodion oeddynt ei

rieni cyfrifedig fel yn amser ei enedigaeth, nis gallai ei fam, gael amgen ystafell na lletty yr anifail; ac mor dylawd ydoedd ef ei hunan, fel y byddai yn aml heb yr un lletty o gwbl.

Gellir casglu, na chafodd ddim manteision i gyrhaeddodd dysgeidiaeth, oddiwrth y syndod a amlygwyd yn mhlith ei gymmydogion, pan y clywsant ef yn llefaru mor awdurdodawl yn y Synagog—Yn mha le y cafodd y *dyn hwn y pethau hyn*? Pa doethineb yw *hon* a roddwyd iddo ef? Onid hwn yw y Saer, mab Mair? Onid yw ei frodyr a'i chworiwyd ef gyda ni?

Modd bynnag, afreidiol yw i ni sefyll ar y pen hwn; ond a ydoedd yn ddichonadwy iddo, drwy unrhyw hyfforddied a allasai ei wlad ei hun, neu wlad arall weinyddu iddo, gyrhaeddwyd y fath wrodeb a doethineb goruchel—y fath ymarweddiad santaidd, a diffycheulyd, a'r fath athrawiaeth bur, a diwyrni, pa rai yr hynodwyd ef a hwynt, mor ragorawl?

Nid oeddynt ei ganlynwyr cyntaf ond ychydig o bysgodwyr tylodion, i ba rai yr ydoedd mor bell oddiwrth wneuthur unrhyw rag-ddarbodaeth, fel pan yr anfonodd hwynt i bregethu yr Efengyl, ac i iachau clefyden, &c. ni ddarfu eu cynnyagaeddu â dim ond dwy bais, pár o sandalau, a ffon. Yn yspaid y tair blynedd wddi dechreu ei weinidogaeth, fe aeth oddiamgylch yn ostyngedig a llariaidd gan wneuthur daioni, dysgu doethineb, a gogoneddu Ddw; ac yn y diwedd, fel y rhagwelodd, ac y rhag-ddwyedodd ei hunan, fe'i croeshoeliwyd yn gyhoeddus ar bren. *HWN—y person mawreddus hwn*, ag sydd heddyw yn gweinyddu cyfreithiau i'r byd! *HWN*, a fu yn awdwr rhinwedd a dedwyddwch i filiwnau, a miliwnau o ddynolryw; a hwn yw *Efe*, a barchwyd fel Person Dwysawl gan y dynion goreu a doethlawnaf a anadlasant erioed, ac a ymgoneddasant ynddo fel ANFEIDROL WAREDW, A PHRYNWR Y BYD!

Cyf. IŴUAN O LEYN.

Fy Iesu gwiw, fy Iesu gwiw—

Y mwynaf fu erioed—

O'th fron daeth Balm, iacha fy mriw,
Gogoniant iti foed.

Rhag lliid cyflawder cuddio wnaif,

Fy mhen o fewn dy glwy;

Perffethiawl loches yno gaf,

Na raid im' ofni mwy.

Rhuddlan.

IŴUAN O LEYN.

LLYTHYR VIII.

Oddi wrth hen Weinidog, at ei fab, ar ddechreuad ei Weinidogaeth.

Anwyl Blentyn—Fy Llawenydd a'm Coron: dywedodd Solomon, mai '*coron henafgwyr yw eu hwyryon*;' ac Ioan hefyd, yr anwylaf o'r Apostolion, a'i cyfrifodd yn llawenydd mwyaf iddo, 'glywed fod ei blant yn rhodio yn ol gwirionedd.' Mae profiadau a theimladau henafgwyr yn achos eu plant yn ddieithr iawn nes dyfod henaaint: ac ar ei ddyfodiad ef, ail ennynir y serch babanaidd: ond ryw fodd gydag ymorphismiad gwrth gyferbyniol i'r arferiad gynt. Mae yn gofus genyf dy ddysgu i gerdded, gan dy gymeryd erbyn dy law; a'r pryd hwnw yr oedd dy bwys di arnaf fi; ond wedi dyfod henaaint mae serch yn cyfeirio at yr un gwrthrych i osod y pwys a'r gogwydd ag y buwyd yn derbyn am pwys gynt.

Ond gofid o'r mwyaf i lawer un oedranus, yw, fod y ffon y pwysir arni yn treiddio i gledr y llaw. Mae y plant heb "ddygu talu'r pwyth i'w rhieni." Ond dywediad synwylawn yw—"Gwell cyngor hen na'i faeddu: ac y mae diareb o'r Bibl i'r un perwyl," *ac Fy mab, gwrando ar dy dad a'th genhedlodd; ac na ddiystyra dy fam pan heneiddio.*" Ond gwelaf fy mod yn crwydro oddi wrth y pethau y bwriedais dy gyfarch. Mae fy llythrau (er eu meithed) yn dderbyniol genyt, ac mae hyn yn fy nirgymmell yn y parhad o ysgrifenu.

Yn fy llythyr o'r blaen, bum yn gydymaith it yn dy deithiau, gan nodi dy beryglon, cyfarwyddo dy ocheliadau, a'th gysuro yn wyneb siomedigaethau. Ond fel yr wyf yn deall, se ddarfu iti aros ddwy awr ar fy ol heb fyn'd i'th orweddle nos Sadwrn yn y —, a chan i mi godi o'th flaen boren Sabbath cefais olygfa anadnabyddys iti: ti ryfeddit mor brysur oedd y forwyn yn arloesi'r ty, ac mor ffdwanllyd oedd y lodes fach yn glanhau dy esgidiau, gan osod euog-ryddl en bai wrth dy ddrysdi, oberwydd dy annoethineb yn eu cadw ar eu traed y nos o'r blaen: cymer addysg oddi wrth hyn yna.

Ond mae yn sicr wedi dy ddyfodiad cysurawn adref o'th deithiau fod dy hiraeth di a'th gyfeillion mewn ymrysonfa serchiadol am weled a mwynhau eich gilydd. Oh fel y bydd y teulu cariadus a dedwydd yn hyfryd groesawi y tad tirion ar ei ddyfodiad i'w an-

nedd wedi hir absenoldeb! digon prin y bydd ganddo ddigon o ddwyllaw i'w boddioni, na digon o wenau ganddynt hwythau i'w groesawi: a rhyfedd gymaint o newyddion fydd i'w hadrodd, a helyntion i'w traethu o bob tu. Ac mae rhyw beth yn debyg gydag Eglwysi Crist a'u gweinidogion; ei braidd ef a'u bugeiliaid: felly y tystia Apostol mawr y cenhedloedd am y Thesalonïaidd, fod 'ganddynt goffa da am danom yn wastadol, gan hiraethu am ein gweled ni megis yr ydym ninau am eich gweled chwithau.' Ac, Oh, fel y byddai cyfrinach achlysurol y disgyblion a'r apostolion yn dirgymell tost wylo, syrthio ar wddf, a chusanu! A'r cysur dymunol fyddai ymgyfarfod a'u gilydd nes ymdori mewn diolchgarwch i Dduw, a bod yn gysurus, ie mewn enbydrwydd!

Ond yma yn y byd llaw mae pechod, y mae peryglon ymhob cyfelliach, ie weithiau lle y bo'r Saint yn ei gwneud i synu. Mae Satan yn medru'r ffordd i ddyfod i blith meibion Duw, hyd yn nod pasf fyddont yn sefyll ger bron yr Arglwydd; a thrwy ei ystryw ef, a'u llygredd hwythau, mae yn bosibl iddynt gael eu hanafu, hyd yn nod gan eu gilydd! Oddi wrth hyn, dichou gwrthddadl godi, mai os felly, yna goreu pa bellaf y byddont ar wahan. O na, er i Satan ddod yn eu plith, se fedr eu Duw hwynt ei nodi allan gan ofyn, 'O ba le y daethost?' ie, a throli ei gyhuaddianau a'i wawd i ddirmyg barnol. Erbyn hyn ti welli mai diben penaf y llythyr yma yw ymdrin ychydig a'r gyfeillach achlysurol, neillduol, a chyffredinol y mae a fy o Gweinidog yr Efrogyl gyda ei Eglwys a'i gynulleidfa. Diammen fod rhyw ymweliadau a chyfeillach fel hyn yn gyfreithlon, ac yn arferol hefyd gan saint y Goruchaf ymhob gwlad ac oes. Gwelwn hanes y Prophwydi santaidd yn cael eu gwahodd i deiau a gwleddoedd; Crist a'i ddisgyblion i fwyta bara, ac i'r briodas; ac amryw esiamplau eraill a ellir noli yn yr ysgrythyrau a hanesion Eglwysig.

Ond mae yn dra phriodol i ni goslo bod yn gynnill ryfeddol yn hyn, gan ystyried mor fyr ydym ni o rinweddau y Santaidd brophwydi; ac mor berffaith mewn doniau a santeiddrwydd ydoedd Crist. Nid oedd berygl iddo ef gael ei lychwino yn un man,

ond nid felly ni. Mae cymaint o lygredd ynom ni eisoes, fel y byddai agos mor briodol ein gweled yn anturio i efelychu Crist uwch ben bedd Lazarus i'w godi yn fyw, ag ydyw gweled gweinidogion yr Efyngyl yn ymbresennoli mewn llawer gwledd a chwmni (ag y maent yn eu britho y dyddiau hyn) er disgwyl bod o ryw lesad yno.

Ond y peth cyntaf i sylwi arno, ydyw, mewn perthynas i fyn'd a pheidio myn'd. Na ddos i leodd y byddi yn sicr benderfynol nad oes ofn Duw yn cael lle yn un congl o'r tŷ, eu bod yn elynion amlwg i grefydd Crist. Oh! meddi, 'nid oes berygl i mi gael fy ngwahodd i'r cyfryw le.' Hwyrach hyny, ond dichon fod camddybenion yn annog rhai felly i'th wahodd weithiau. Ni buasai y prophwyd hwnw yn edrych yn wyneb Iehoram, Brenin Israel, oni bai ei fod yn perchï wyneb Iehosaphat Brenin Iuda. Os bydd un o air da, o'r gwrandawr yn synnu ein gwel'd yn rhywle, gan ddweud, 'Ni ddigwyliais eich gweled chwi yma.' Yna, mae yn debyg y gelli benderfynu na ddylesit fod yno. Na ddos etto i leodd y gwyddost y bydd y gwahodd-edigion yn gyffredinol yn rhai didduw a llygredig.

Wel, meddi, 'onid oedd Crist yn bwyttu gyda phechaduriaid, ac yn myned i'r briodas yn Cana yn Galilea?' Digon gwir; ond ni ddarllenwn iddo fyn'd at na phublican na phechadur i ryw wledd arbenig fel y rhai yr ydyf fi yn son am danynt yn bresennol, ac yn dy annog di i ymgadw oddiwrthynt. Ac am y briodas y bu efe ynddi, gellid barnu, ond ystyried, mai nid putteiniaid ydoedd y par ieuainge, na chyfeddach a meddwod oedd y ddarpariaeth, na neb llai na'i fam, ei berthynasau, a'i ddigybllion ydoedd y gwahoddedigion. Ac feily yr oedd y cwmni yn llawer mwy cyfreithlon ac anrhydeddus, nag ydyw'r cwmni lle y gwelir llawer un sydd 'yn gwisgo crys o rawn i dwylo' yn eu plith.

Gochel hefyd fynych ymgyrchu i le, ac at deulu, y byddi wedi deall fod ymrson a chlynnen rhyngddynt ag eraill o'th gynulleidfa. Mae yr ystryw yma yn bod yn aml, sef croesaw'r gweinidog er enghill ei gefnogaeth; ac se ganfyddir hyny gan yr ochor arall, am byny gochel y ddwy. Er,

fea llai y dichon it gael hamdden i wneud lle, ac oer'tr tân mewn lle fel hyn; ond gwell ydyw myn'd yno heb dy wahodd, neu achub cyfle heb gymaint a'u cydsyniad, nag ar ryw wahoddiaid i wledd, a'r cyffalyb. Mae rhagfarn mor brysus, a hynod mor fuan yr anghyfreithlona y gynulleidfa, ac o bosibl mai gwaeth fydd y rhwyg.

Ar y cyfan, os peth anhawdd genyt fydd cydsynio â phob gwahoddiaid, a myned i bob neithior y'th gymhellir, bydded it foddioni dy hun a rhesymau digonol am dy nacâd. Ac os edliwir ganddynt hwythan, nad ydwynt yn ymweled â hwynt mor aml ag y dymunant, bydded genyt resymau digonol tros dy ymddygiad. Mae bod yn wrthodwr o groesaw yn taro yn agos i deimladau y croesawwr; am hyny rhaid rhoi digon o rwystr rhag i ddigalondid, na rhagfarn feddiannu y meddwl siomedig. Mae gan y tad sydd gyda ei waith gymaint o garlad a gofal dros y teulu, ag sydd gan y fam er mae hi sydd gyda hwynt beunydd.

Ond wedi i amgylchiad a gwahoddiaid a chyfreithlondeb gyd gyfarfod yn briodol, digon gweddus a theilwng ydyw dy weled ymhlith dy gynulleidfa yn eu cyfarfodydd croesawgar a'u hymwelïadan, (*visits*.) Nid wyf heb ameu nad ydyw esgeuluso'r Gweinidog yn beth i'w feio, yn y fath gyfarfodydd, oblegid pwy mor deilwng o'i gyfeillach, a phwy mor anrhydeddus i wychu un ymweliad (*visit*) sydd gan yr eglwys, a'r ydyw eu gweinidog? Mae fod a fyuo ein disgybllion â chael eu hathraw i'w cwmni, yn dangos eu parch iddo, ac yn gosod addurn ar y gwahoddedigion. Meddwl yr wyf ei bod yn arferiad gan y duwiolion ymhob oes i gael eu bugeillaid yn eu mysg ar ryw oriau o gyfrinach. Cawn hanes i lawer prophwyd a sant gael ei gymhell i'r cwmni, ond pddi wrth hyn gwel yr anghenrheidrwydd sydd genym i gadw ein hunain ar dir hardd a theg, fel ag i ennill y fath barch a derbyniad gan ein pobl, nes y byddant yn ei chyfrif yn anfri ein hesgusodi, ac yn anrhydedd a budd cael ein cwmni.

Ond gwyllia fod mor segur a medru fforddio cydsyniad a chymeradwyaeth i bob codiad bŷs; na bod mor frysig ag y goill dy gyfeillion ddarllen yn dy agwedd, 'Pa'm na wahoddwch chwi fi i ginio?' pa'm na

pharotowch i mi ddysgliad o dē da? Pa'm na byddaf fi bresennol yn eich swpper arbennig? A pha'm na feddylicch yn ddyledus i mi fod yn eich cwmpeini a'ch gwleddoedd destlusaidd? O, na, fachgen, cymer ofal, mae gormod o hyn mewn llawer gweinidog da, ac edliwir hyn yn eu cefnau. Dywed iad nodedig o deilwng ydyw eiddo Mr. Wesley ar y pen hwn, wrth ei bregethwyr; meddai, 'Nid oes mwy a fynoch a bod yn foneddigion. nag sydd a fynoch a bod yn feistri dawns' (*Dancing Masters*.)

Ond digon priodol ydyw dy rybuddio hcfyd am fod yn ocheigar pa fodd i ymddwyn yn y cyfrywleoedd. Llawer o gyfarwyddiadau a roddwyd yn hyn, a da genyf gofio fod y Bibl yn drysordy cyflawn i droi iddo am addurn gweddus ymhob man. Da fyddai i baw gofio mai prif ddiiben y fath gwmnïaeth yw llesad ac adeiliadaeth y meddwl; ac nid caelglu bloneg a brasder i'r corph; gwneud y corph yn was i'r enaid, ac nid yr enaid i'r corph. Nid wyf heb gofio fod ambell i bregethwr yn lled anhawdd ei foddio ar fwydydd; fe gwyna 'ci fod yn hochian yn arw, a'i fod yn galed iawn; ac mae yn bechod anfadduol bron, cynnyg y dwfr glân, a'r llaeth enwyn yn ddio! Bu eu hamgen hwy yn dderbyniol o laeth yn narpariaeth Abraham gynt. O meddaf, na byddai y diodydd eraill wedi myn'd yn ddiofryd beth! Na feddwl mai dywediad cywir ydurd eiddo y dyn hwnw, a gynygiodd wydriad o *kum* ac wŷ i'r pregethwr; gan haeru, 'y gwna un ryddhau ei lais, a'r llall symblu yr ysbryd!' Pa beth, y *kum* meddwol, symblu ysbryd pregethwr! Gwelaf fy mod yn ymdroi heb fyn'd at y peth penaf.

(I w barhau.)

ADDOLIAD TEULUAIDD.

Masnachydd duwiol, wrth ymddiddan â gweinidog am addoliad teuluaidd; a adroddodd yr amgylchiad addysgiadol caulynol mewn perthynas iddo ei hun.

Pan ddechreuais i fasnach gyntaf fy hun, penderfynais, trwy ras, y byddwn neillduol o gydwylbodol gyda gweddi deuluaidd. Yn ganlynol, bum ddyfal dros flynyddoedd lawer, yn yr ymarferiad hyfryd o addoliad teuluaidd. Foreu a hwy, pob person yn

fy nheulu a elwid bob amser ger bron; ni chaniatawn hyd yn nod fy mhrentisiaid fod yn absennol ar un cyfrif. Wedi ychydig flynyddoedd, ymddangosodd buddioldeb y gorchwyllion hyn yn ddigon amiwg: benidithion nef a ddear a'm dilynasant. Yr oedd iechyd a dedwyddwch ym fy nheulu, a llwyddiant ar fy masnach. O'r diwedd, yr oedd cynnydd cyflym fy masnach y fath, a'r angenrheidrwydd o gyflwyno pob munud i'm cwsmeriaid, fel y dechreuais feddwl fod gweddi deuluaidd yn cadw gormod o amser yn y boreu. Cyfododd petrusder duwiol mewn perthynas i adael y rhan hon o'm dyledswydd; ond, o'r diwedd, llwyddodd elw bydol i'm hynnill i esgeuluso galw fy mhrentisiaid ger bron. Ac nid hir wedi hyn, tybiwyd mai gweddus, er mwyn dyriad gwresocchach ymluen ar ein masnach, oedd cadw addoliad gyda'm gwraig, pau gyfodem yn y boreu, digonol am y dydd.

Er y dilynai cyhuddiadau cydwybod yr esgeulusdra gwrthun hwn, etto, galwadau masnach lwyddiannus, a gobaith am gynnydd mewn tenlu, a ymddangosent mor oruchel ac awdurdodol, fel y teimlais yn hawdd cael esgus dros y pechod hwn, yn euwedig am nad oeddwn yn hollol esgeuluso gweddi. Yr oedd fy nghydwylbod erbyn hyn bron fel 'wedi ei serio â haiarn poeth;' pryd y gwelodd yr Arglwydd yn dda fy neffroi trwy ragluniaeth neillduol.

'Ryw ddiwrnod, derbyniais lythyr oddi-wrth wr ieuangc a fu gynt yn brentis i mi, cyn i mi esgeuluso gweddi deuluaidd. Heb amman fy mod yn parhau gyda gweddi deuluaidd: ar y pwng hwn yn benaf yr oedd ei lythyr. Yr oedd wedi ei osod yn y modd mwyaf caruaid a pharehus; ond bernwch fy syndod a'm dyryswech, pan ddarllenais y geriau hyn: 'O, fy meist'r anwyl, byth, byth, nis gallaf fod yn ddigon diolchgar i chiw am y rhagorffaint werthfawr a ganiattawyd i mi yn eich gwasanaeth teuluaidd. O, Syr, bydd tragwyddoldeb yn rhy fyr i glodfori Duw am yr hyn a ddysgais yna. Yna y gwelais gyntaf fy sefyllfa golledig a thruenus fel pechadur. Yna y dechreuais ddyysgu ffordd iachawdwriaeth; ac yna y dechreuais brofi gwerthfawrwydd Crist fel gobaith gogoniant. O, Syr, caniatwch i mi ddywedyd, byth, byth, nac

esgeuluswch yr ymarferiadau gwerthfawr hyn; mae genych otto deulu a mwy o brentisiaid: bydded eich tŷ yn enedigaethfa i'w heneidiau.'

Nis gallaswn ddarllen ymbellach; yr oedd pob llinell yn meddenu damnedigaeth yn fy wyneb—arswydais—dychrynais—fe'm terfysgwyd wrth feddwl y gofynid gwaed fy mhlant a'm prentisiaid ar fy nwy-law! Wedi fy llenwi â dyrswch, a'm trochi mewn dagrau, ffôis i'r dirgel am noddfa—lledais y llythyr ger bron Duw—ymdrechais âg ef mewn gweddi—ond haws i chiwi amgylfred nag i mi adrodd fy nheimpladau: digon yw dywedyd, ddarfod i oleuni dori ar fy enaid trallodedig, a chefais brofiad melus fod trugaredd a maddeuant, i.e. i un mor druenus a myfi. Cynnullais fy nheulu yn ebrwydd o'm deutu, cyflwynais hwynt ger brou yr Arglwydd, ac o'r dydd hwnw hyd heiddyw, ni feiddlais esgeuluso gweddi deulaidd. Yr wyf yn penderfynu trwy ras, pryd bynag y bydd masnach yn rhy helaeth i ganiattau gweddi deulaidd, y rhoddaf y gormodedd o honi i fyndu, ac y glynaŷ gyda'm dyledswydd. Gwell colli ychydig sylltau, na bod yn llofrudd ysbrydol fy nheulu, ac yn offeryn dinystr i'm henaidd i'w hun. Tra y dylem ni ymgyssegru yn bersonol i Dduw; ni ddylem esgeuluso ein teuluoedd hefyd. Ond, O, pa mor ddi-rywiedig ydym yn y gorchwyl hwn. 'Yn nyddiau ein tadau,' ebai enwog Esob Burnet, 'pan ddelai person at ddrws cymmydog yn y boreu, gan dymuno ymddiddau â meist'r y tŷ, byddai mor gyffredin i'r gweision ddywedyd wrtho yn rhydd, 'Mae fy meist'r ar weddi,' ag yw dywedyd yn awr, 'Mae fy meist'r heb godi.' Arferai yr hen Dduc Bedford ddywedyd, 'Yr wyf yn ystyried gweddiau gweinidogion a phobl Duw fel y muriau goreu oddeutu fy nhŷ.'

Dywedir am y Milwriad Gardiner, y byddai ganddo bob amser ei ddwy awr gyda Duw yn y boreu. Os byddai ei fyddin i gychwyn am bedwar, byddai yntau ar ei draed am ddau.

Cadwai Syr Thomas Abney weddi wastadol yn ei deulu dros yr holl amser y bu ef yn Arglwydd Maer Llundain; ac ar brydnawn y dydd yr aeth ef i'w swydd, ymneillduodd heb rybudd oddiwrth y gynnull-

eldfa gyhoeddus yn Guildhall, wedi swpper, aeth i'w dŷ, cyflawnodd yno addoliad teuluaidd, ac yna dychwelodd at y gynulleidfa.

Dr. Doddridge a arferai ddywedyd yn fynych, na byddai efe un amser yn cynnyddu yn dda mewn dysgeidiaeth ddynol heb weddi, ac mai, pryd y gweddai wresoccaf, y byddai swaf ei gynnydd mewn myfyrdodau.

Yr enwog Dr. Boerhaave a gydnabyddai, fod treulio awr bob boreu mewn gweddi ddirlgel a myfyrdod, yn rhoddi iddo yspryd a grym i waith y dydd, ac yn cadw ei dymmer yn fywiog, amynoddgar, a thawel.

Casg. a Chyf. DANIEL EVANS.

Llanbedr.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 8.)

Mae yn ddiambheuol y bu dinystr Ierusalem, a chwymp llywodraeth a threfn eglwysig yr Iuddewon, dan lywyddiaeth Rhagluniaeth fawr y nef, yn llesâd i'r grefydd Gristionogol, ac yn achlysur o sefydliad ac ymdaeniad helaethach o Efengyl ein Harghwydd Iesu Grist. Fe eglurwyd yn awr i'r holl fyd, fod gan Gristionogaeth, er iddi darddu megis o'r grefydd Iuddewig, wreiddyn ynddi ei hun. Ac fe fu crïstionogion hyd y pryd hwnw yn cael eu cymysgu â'r Iuddewon, a hyn er mawr ansantais iddynt, ond ar ol dinystr Ierusalem, nis gallai hyn fod. Drwy hyn hefyd fe ddacth yr Eglwys Gristionogol yn fwy anymddibynol ar seremonïau Iuddewig; canys cyn hyny, yr oedd hi yn rhoi bri ar rai o honynt, er fod hyn yn y canlyniad o hono yn attal ei llewyrch a'i hysbrydolrwydd. Nid yw Crïstionogaeth i gael un man mwy na'u gilydd fel canolbwynt, yn Ierusalem, na Rhufain, nac un man arall, canys addoliad a gwasanaeth ysbrydol i Dduw ydyw, yr hwn ay 'raid ei addoli mewn ysbryd ac mewn gwirionedd.'

Nid yw yn sicr i neb o'r Apostolion, ond Ioan, gael byw i weled dinystr Ierusalem. Mae yn debyg ddarfod i'r Apostol hwn, ryw gymmaint o amser cyn hyny, fyned i breswyllo i Ephesus, yn Asia leiaf. Ond pan gyfododd erledigaeth newydd yn erbyn y Crïstionigion dan lywodraeth Domitian, wedi i'r Eglwys gael llonydd am ddeng mlynedd ar hugain, fe gafodd yr Apostol

Ioan ei wysio o flaen yr Ymerawdwr hwn. Dywed Tertullian i'r Ymerawdwr Domitian orchymyn iddo gael ei dafu i bair o olew berwedig, ac iddo ddyfod allan heb gae dim niwed. Wedi hyny alltudiwyd ef i Ynys a elwir Patmos, yn y môr Aegea; ac yn y fan hono efe a gafodd weledigaethau rhyfeddol, ac yno yr ysgrifennodd efe Llyfr y Datguddiad.

Ynghylch y pryd hwn, yr ymofynnodd Domitian i fanylrydd mawr iawn, a gaffai efe neb o hiliogaeth Dafydd yn fyw; canys efe a glywsai y byddai i'r Messiah o hil Dafydd fod yn Frenhin ar yr holl deyrmasoedd; ac fe fuasai yn ddaganddo gael gwar-ed o bonynt allan o'r byd, fel y byddai iddo gael llonyddwch oddiwrth ofn y cyfryw un. Parodd yr ymofyniad hwn i ddau o wyrion 'Iudas brawd yr Arglwydd,' i gael eu dwyn ger bron yr Ymerawdwr. Ond pan ddangosasant iddo eu dwylaw wedi eu caledu drwy lasurwaith cyffredin, ac felly brofi mai pobl dionidion oeddnynt, ac nad oedd dim perygl iddo ef oddiwrthynt, efe a'u gollyngodd hwynt ymaith mewn dirmyg. Lladdwyd nifer mawr o'r saint, yn enwedig yn Asia Leiaf, yn yr Erledigaeth waedlyd hon; ond cyn hir fe laddwyd Domitian yr Ymerawdwr, ac yna gostegodd y storm.

Y pryd hyn gollyngwyd Ioan yn rhydd, ac efe a ddychwelodd i Ephesus, lle wedi hyny, yr ysgrifennodd efe ei dri Epistol, yn nghyd a'r Efengyl sydd ar ei enw. Yn ei Epistolau yn enwedigol, y mae efe yn cyfeirio yn fynych at athrawon cyfeiliornus, y rhai y pryd hyny a geisient lygru Eglwys Crist a'i athrawiaeth ef.

Bu farw Ioan yn hen iawn, tua diwedd y ganrif gyntaf. Yn ei ddyddiau olaf, efe a arferai ddywedyd yn fynych, 'Blant bychain, cerwch eich glydd.' Gwers rwydd iawn, er hyny fe fu Cristionogion yn ei dyegu hi dros ddeunaw can mlynedd, ac etto maent heb ei medru yn dda hyd y dydd hwn.

Yn fuan ar ol yr oes Apostolaidd, mae yn amlwg ddarffod i'r Eglwys iselu o ran bywiogrwydd ysbrydol, zel dduwiol, a llafur ceriad, fel yr oedd hi yn cynnyddu mewn llwyddiant allanol. Ni chafwyd ynddi y cynllywdd ardderchog, y zel dduwiol, yr andeb diysgog, y ffydd gref, a'r athrawiaeth bur, y rhai a'i haddurnent hi yn oes yr

Apostolion. Ni welid y rhai hyn ynddi, meddaf, yn eu gogoniant fel cynt; fel y tebygid yn ddioed wedi marw yr olaf o'r Apostolion fod pob peth yn ymddangos megis yn dechreu troi yn eu hol.

Peth rhyfedd yw hyn, ac mae yn ddigon gwir, fod yr erledigaethau a gyfododd y naill dro ar ol y llall, ar ol y bedwaredd ganrif, wedi bod yn offerynol i gadw yr Eglwys rhag rhedeg ymhellach mewn gwrthgiliad. Cadwodd yr erledigaethau llymion hyny yr Eglwys yn fywiog mewn zel dduwiol dros y gwirionedd, yr hwn, cyn y storm a ddechreuai oori. Purwyd a nithiwyd yr Eglwys yn rhyfeddol drwy y gwyntoedd a chwythodd arni yn yr erlidigaethau tost a godwyd yneiherbyn: gwasanaethodd y profiad tanllyd hwn i'w phuro oddiwrth lawer o'r sorod, a'r sothach a gasglasai hi yn ei llonyddwch a'i thywydd teg.

Ond er mor angenrheidiol fu tân erlidigaethau yn gyffredinol tuaq at ledaennu Cristionogaeth, ac er hardded oedd ffurwythau ffydd, a gobaith, a chariad y rhai y buont yn offerynol o'u dwyn i'r goleu, nid yw y cyfryw amser heibulus mor gynnorthwyol i addfedu yr Eglwys yn ngwybodaeth y gwirionedd. Mae stormydd a thymhestloedd yn cynnyrfu y tir, ac yn peri cynnydd ar dyfiant; ond y sypiau grawnwin y rhai a addfedwyd yngwres yr haul a gynuyrchant y gwin goren. Er hyny, mae gan yr Eglwys yn ein hamser heddychol ni achos i ryfeddu y grasusan ardderchog a ddysgleirient yn yr Eglwys yn y dyddiau heibulus hyny.

Yn niwedd yr oes Apostolaidd, welo Ierusalem yn ganneddau; ond nid oedd y golenni a gynneuodd yr Arglwydd yn y ddinas hono ddim wedi diffoddi, ond ymdaenodd i amrywiol wledydd o amgylch. Darfu i olynwyr yr Apostolion barhau i gyhoeddi heddwch i bell ac i agos, yn yr holl fanau ag y bu eu rhag-flaenwyr yn llafurio o'u blaen. Yr oedd yn aros anseirf lannerchan o diroedd paganaidd i han yr had da ynddynt, ac ni bu i ddisgyblion yr Iesu ang-hofio gorchymyn eu Harglwydd, 'Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur.' Fe llyddodd eu llafur yn hel-aeth ar hyd yr ail a'r drydedd ganrif; ond nid oes genym hanes mor fanwl am eu llafur a'u llwyddiant ag sy genym am y Cenhadau yn ein dyddiau ni; canys y pryd

hyny, yr oeddynt yn *gwneuthur* mwy, ac yn *gagrifenu* llai.

Yn Palestina, hyd yn nod ar ol y rhyfel blin a dinystriol a fu yn y wlad, se gafwyd yno gryn nifer o eglwysi crïstionogol, a'r rhai yr ymunodd amryw o'r genedl Iuddewig ar ol dinystr eu teml, a rhoi dyrnod mar ol i ddsgwyliad y genedl hono am Fessiah i ddyfod.

Yn Tyrus a Siden hefyd, ac yn Damascus, yr oedd llawer o grïstionogion. Ac yr oedd yr Eglwys liosog yn Antiochia yn dal i fynu yn flocuon, yn lled gffilyb i'r hyu oedd hi yn nyddiau yr Apostolion. Yn y gwledydd cymmydogaethol, ac yn y gwledydd fth pellach yr oedd y grefydd grïstionogol wedi estyn ei hadenydd, ac yn llwyddo.

Yn foreu iawn cafodd yr Efengyl dderbyniad llwyddiannus yn yr Aipht, yn enwedig yn Alexaria, lle yr oedd nifer mawr o'r Iuddewon yn trigfanu. Ac oddiyno hi ymdaenodd dros y Môr coch i Arabia, lle y bu Paul gynt yn hau yr had da; ac o'r wlad hono hi a gyrhaeddodd i'r India Ddwyrainiol. Pa fodd y cyrhaeddodd yr Efengyl i Persia, nid yw yn hysbys; ond mae yn sicr fod yno llaws o grïstionogion yn y dyddedd ganrif.

Mae Haneswyr eglwysig yn hysbysu i ni pa fodd y daeth yr Iberniaid yn Georgia, yn Nehendir Rwsia, yn adnabyddus a'r grefydd grïstionogol. Yr oedd yn y wlad hono ferch o grïstionoges, wedi ei dwyn yno yn gaethes, yr hon a weddiodd ar Grist am iachau plentyn claf ei meist, ac efe a iachawyd. Wedi hyny fe gymmerwyd y frenhines yn glaf, a galwyd ar y gaethes grïstionogol i weddio drosti, a hi a iachawyd. A phan oedd y Brenin, ei gwr hi, un diwrnod ar ol hyny mewn perygl dirfawr wrth hela, efe a gofiodd am Dduw y Crïstionogion, ac a weddiodd arno, ac efe a waredwyd. Efe, o hyny allan, a drodd i fod yn grïstion, ac a ddysgodd ei ddeiliaid yn y grefydd grïstionogol hyd eithaf ei wybodaeth, hyd oni ddaeth pregethwyr o Rwsain yno i'w hyfforddi yn fanylach. Y pethau hyn a fu rhwng y blynyddoedd o Oed Crist 320 a 330. Fel hyn gwelwn ddarfod i afiechyd droi yn iachawdrieth, a chaethes dlawd fod yn offerynol er rhyddhad llaweroedd.

Yn Asia leiaf, ac yn enwedig yn Ionai,

a Phrygia, se wreiddiodd ac se sefydlodd teyrnas Crist yn rhyfeddol o gadarn. Iâ yn gymmaint felly, fel y darfu i Oruchwiliwr Rhufeinaidd o Bythinia, ardal arall o Asia leiaf, ysgrifenu at ei feistr, yr Ymerawdwr Trajan, gan ddgwyd, fod holl demlau ac allorau yr eulunod yn yr holl dalaith yn cael eu hesgeuluso, ac nad oedd ond ychydig iawn o bobl yn dwyn eu hab-erthau a'u rhoddion i'r Offeiriad.

Tu a diwedd yr oes yr ydym yn awr yn son am dani, sef yn Nghyngorfa Nicea yn Bythinia, yn y flwyddyn 325, nid oedd dim lai na 318 o Esgobion crïstionogol wedi ymgynnull ynghyd, a'r rhan fwyaf o honynt oeddynt o Asia leiaf.

Yr oedd Crïstionogaeth wedi gwreiddio yn ddwfn hefyd yn Macedonia, a gwlad Groeg; ac yr oedd yn parhau i lwyddo yn y gwledydd hyny. Mor foreu a dyddian Paul, cyrhaeddodd llais yr Efengyl hyd Dalmatia ac Illyricum, a hi a bregethwyd o ddentu glanau afon Danube. Yr oedd lluoedd buddngol Agustus Cesar ers llawer dydd, wedi gweithio eu ffordd cyn belled a hyny, a thrwy hyny agorwyd ffordd i'r Efengyl i fyned yno. Er mwyn cadw meddiant o'r gwledydd hyny, yr oedd efe wedi plannu trefedigion ar lanau Danube, y rhai yn eu sefydliad cyntaf oeddynt yn mbeil dros gan mil o nifer o drefedigion Rhufeinaidd, ac wedi hyny efe a chwanaegodd lawer atynt, drwy symudiad tigras y naill dro ar ol y llall. Ymehanegodd y Trefedigaethau hyn nes cyrhaeddwyd o honynt hyd Rhesia Uchaf, perthynol i'r Gresoniaid; a thrwy hyn y sylfaenwyd y dinasoedd poblogaidd, y rhai a flocuuant hyd y dydd heddyw, sef dinasoedd Lorch yn Awstria, a Salsburg, Augzburg, Ratisbon, Bregenz, Trent, Bozer, Chur, &c. Mae yn naturiol i ni feddwl fod cryn gyfathrach yn cael ei ddal i synu rhwng y Trefedigaethau hyn a'u mam wlad, ac fe dderbyniodd y trefedigion hyn, (heblaw pethau buddiol ereill,) fendithion Crïstionogaeth o'u mam wlad, o leiaf, hwy dderbyniafant y newyddion cyntaf yn en cylich hwynt oddiyno. Mae Tertullian yn dywedyd i ni fod ynghylch y flwyddyn 174 lawer iawn o Grïstionogion ymysg Milwyr Rhufain.

Yr oedd Helvetia, a elwid wedi hyny,

Switzerland i gyd oll wodi ei chymeryd i fynu o fewn cylch Ymerodraeth Rhufain, oeddeu triugain mlynedd wedi genedigaeth Crist. Yr oedd amddiffynfeydd a dinasoedd Rhufeinaidd wedi eu hadeiladu yma ac aecw drwy yr holl wlad; o ba rai Wiffisburg neu Aveniches, a Windiach oeddynt y rhai enwocaf. Gellir edrych ar y sefydliadau hyn megis cynnifer o gamlesydd, ar hyd pa ral o bryd i bryd y rhedai dyfroedd bywiol yr efengyl i mewn i'r wlad fynyddig hono, lle y mae'r mynyddoedd naturiol yn segor ar llaw o afonydd i ffrwythloniaid sydd yn rhedeg tu a'r Môr Gogleddol a Môr y Canoldir.

Yn Germani, pryd yr oedd canol y wlad yn cael ei gorchuddio gan goedwigoedd mawrion, a'i chyfanneddu gan lwythau o ddynion anwir a rhyfelgar, gallwn olrhain parottoadau at wareiddio y trigolion yn dechreu gyntaf oeddeu glanau yr afonydd mawrion, drwy offerynoiaeth cyfeillach masnachol a'u cynnyddogion. Darfu i sefydliad trefedigaethau Rhufeinaidd, ac ymdaeniad Cristionogaeth gerdded megis law yn llaw a'u glydd yn Germani, o fewn cylch y tri chanrif cyntaf. Ac oeddeu glanau yr afonydd Danube a Rhine y cyfarfddwn gyntaf a'r cyfryw Drefedigaethau a sefydliadau cristionogol. Yn y canlyniaid o hyn fe ymdaenodd Eglwys Crist hyd yn nod drwy berfeddion Germani yn y canrifoedd canlynol.

Cawn hanes boreuol iawn am ddinasoedd yn cael eu hadeiladu ar lan orllewinol yr afon Rhine, megis Rorach, yr hon a elwir yn awr Augst, Bâle, Breisach, Strasburg, Worms, Spire, Menz, ac yn enwedig Cologne, a Treves. Dywedir mai yn Treves y plannwyd yr Eglwys Gristionogol gyntaf yn Germani. Fel hyn y bu i'r Rhufeinaid fod yn offerynol, yn eu sefydliad cyntaf yn Germani, i ddwyn i mewn ddysegeidiaeth paganaidd Rhufain cyn i Gristionogaeth erioed roi ei throed i lawr yno; ac er nad oedd dysgeidiaeth eilunaddolgar Rhufeinaid neww well nag un Germani, etto drwy iddynt newid y naill am y llall fe barottowyd y ffordd iddynt gyfnewid hono am yr un oreu, sef y ddysegeidiaeth Gristionogol. Pa fodd bynag am hyn, cawn fod Irenaeus, Euseb Lyons, yn yr ail ganrif yn dywedyd fod gan yr Eglwys Cristionogol Germani,

y rhai a breswyliant yn Nhaleithiau y Rhine Uchaf a'r Isaf yr un credo a'r un athrawiaeth a'r Cristionogion yn y dwyrain. Ac ymhen y pum mlynedd ar hugain ar ol hyny dywed Tertullian yr un peth.

(I'w barhau.)

COFFADWRIAETH

AM Y DDIWEDDAR MRS. FOULKES.

(Parhael tu dal. 16.)

Cafodd Mrs. Foulkes gymborth i gwblhau yr hyn oedd benderfyniad yn ei meddwl pan fu farw ei gwr, sef aros yn wedd gyda'i olhanwyl blant hyd ddiwedd ei hoed: dysgwyd hi yn ngwyneb yr amgylchiadau yr oedd ynddynt, i gyslawni ei dyledswyddau perthynasol yn ddloeth; a'r addewid lawnhon a'i dilynodd weddill ei hoed, 'Tad yr amddisaid, a Barnwr y gweddwon, yw Duw, yn ei breswylfa Sanctaidd.' Yr allor deuluaidd a gadwyd i fynu ganddi, a dilynodd siampl ei phriod haelionus mewn elusengarwch; gadawodd ddrws agored, i weision Crist, o'r De a'r Gogledd; a diammau na bu hyn iddi yn golled, canys bendith y Obededom a ddaeth iddi: a gollir barnu o'r amser y dybena hi ei hanes, lle y dywed i'w 'thrallodion agos a'i dwyn i'r bedd,' ddarfydd iddi dreulio yspaid mawr o'i hoed, nid llai nag ugain mlynedd wedi hyn, yn hynod o gysurus a di brofedigaethau; mwyngau iechyd lled dda, gwelod ei phlant wedi newid eu sefyllfa er ei hollol foddionrwydd, er hyn y chalon ni ddychafwyd i'w dinystr ei hun, cafodd ei chadw yn ostyngedig, ac mewn teimlad o'i amherffeithrwydd a'i gwaeledd, ac o'i hangen yspydol.

Mae'r ysgrifen canlynol o'i gwaith, yn rhy werthfawr i'w adael heibio. 'Chwef. 14, 1835 nos sadwrn. Treuliais yn ddiweddar fy nosweithiau heb gwsig hyd ryw bryd yn y boren. Yr oeddwn yn ymdrech i attal meddyliau ofer, ac i'w dwyn ar ryw ystyriaethau difrifol. Ni wn pa fodd y bu i mi ddechreu meddwl am ddyled y deyrnas, nid oedd genyf ddim yn flaenorol i'm harwain at y mater hwn; fy meddyliau yn fuan a droisant at ddyled fawr tairnas Crist, ac nid oedd bossibl ei thalu heb i Dywysog y gogoniant gael ei wneuthur yn gnawd, dyfod i'r byd hwn i fyw a marw tros ein pechodau. Arweiniodd fi i fyfyrrio ychydig ar ddyoddefiadau Crist yn yr Ardd, nes y chwsiodd ei werthfawr waed yn

ddafnau mawr f'r llawr; oddiyno efe a ddygwyd i Galfaria i'w hoellio ar y Groes; pan oedd agos trosodd, Efe a ogwyddodd ei ben ac a ddywedodd, 'Gorphenwyd,' ac a roddodd i fynu yr yspryd. Fel hyn y talwyd dirfawr ddyled teyrnas Crist, y boddlonwyd cyfiawnder Duw, ac y cafodd ei holl ddeiliaid eu rhyddhau dros byth. O na byddem fyddlon ddeiliaid y Gwaredwr gwerthfawr hwn. Y boreu cefais ychydig gwag, a meddyliais fod fy merch Lydia yn sefyll wrth y gwely, ac i mi ddywedyd, nid oes dim cymdeithas â Duw heb ffsyrdod: ar hyn deffroais.'

Ar yr un papyryn, nos Sabbath canlynol ysgrifennodd fel hyn, 'Yr wyf yn fynych yn ei theimlo yn hynod o dywyll ar fy meddwl mewn perthynas i fy anwybodaeth a'm hadnabyddiaeth o Dduw, fel na wn beth i'w wneud; y geiriau hyn a ddaethant yn gyssurus i fy meddwl Mal. 4. 2. 'Ond Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginaeth yn ei esgyll.' Oni wna effaith yr Haul gyfnewidiad rhyfoddol ar y ddacar? diwalla ac adfywia y grawn gyweddig, dwg fywyd i'r llysiâu adfeillionig o bob rhyw, pa faint mwy y bydd i Haul cyfiawnder adfywio grasangwywedig a methiedig ei bobl; ie gwna dywyllwch yn olenni, a dwg y careharofion o'u cadwynau, ac a esyd y caethion mewn rhyddid. Cadwer ni o dan ddylanwad ei Yspryd daionus ein holl ddyddiau, a'n dysgu ganddo i rodio yn ei lwybrau, nes cael goruchafiaeth ar ein holl eilynion ysprydol.'

Ymwelodd a'i theulu yn Môn y tro olaf yn Mehefin, 1836. Mwynhaodd iechyd cysurus hyd Chwef. 1837 pan y cymmerwyd hi 'n glaf o'r Influenza yn Nhŷ ei merch Mrs. Williams, lle y profodd bob ymgeledd, tynerwch, a thirlondeb, ar a allasai y byd hwn weini iddi; i'r hon y mae'r ysgrifenydd yn rhwymedig am y sylwadau canlynol am dani cyn ei chlefyd, ac amryw ddywedadau o'i heiddio yn ei chystudd, fel y gwelir rhagllaw. 'Gallaf ddywedyd ei bod yn gwneuthur y defnydd goreu o'i hamser tra bu yn aros yn fy nhŷ; darllenai lawer, a gweddiai lawer yn y dirgel; y Bibl oedd y Llyfr cyntaf a gymmerai bob bereu, yna ymasiai mewn rhyw orchwyl bychan am ychydig, megis gweu, neu wrŷo; byddai ganddi ryw Awdwr buddiol bob amser wrth ei llaw, ei

ehof oedd y pryd yma yn dda, ac iddo wedi hyny aumharu i raddau mawr yn mhob peth ond yn mhethau y Bibl: adroddai gyda blas yr hyn a ddarllenai, a choffai rannau o waith anrhywiol Awdwyr a ddarllenasai, ac ymddiddanion crefyddol fu rhyngddi â dynion enwog a duwiol, a'r pregethau a wrandasai yn ieuanc; fel yr oedd ei chymdeithas bob amser yn adeiladol a dyddanus, ond heb ysgafder.

Ar ychydig o adferiad o'r clefyd a enwyd, syrthiodd i ddigalonddi ac iselder mawr iawn; ofnau ac amheuan am ei chyfiwr, y gelyn fel y dywedai wedi ei chael i lawr, ac yn ei churo yn nhrigfa dreigiau: aml y cwynai, O mi wn beth a wnaif,--gweddiwch drosuwyf,--a ydych yn cael cymhorth yn fy achos? Bu am rai wythnosau yn y dyffryn tywyll hwn fel un bron soddi dan orthymder; a phicellau tanllyd yn amoad arni, a pha rai y byddai mewn rhyfel ddydd a nos. Gellir dywedyd tra parodd y tywydd blin yma, ei bob yn gweddio yn ddibaid. Byddai yr addewidion mwyaf cysuolawn yn dylifo i'w meddwl, etto yn ei gadael yn yr un man, hyd oni ymwelodd yr Arglwydd yn raddol a gwasgar y cymylau.

Dywedodd un boreu, 'yr wyf wedi bod yn ymladd â fy ngelynion cyn dydd; maent bron wedi cael yr oruchafiaeth arnaf: yr wyf yn debyg i'r Iuddewon wrthadeillu yr ail Deml, yn adeiladu âg un llaw, ac â'r llall yn dal arf: yr wyf mewn ymdrech gwastrddol â'm gelynion: dywedwyd wrthi, 'yr ydych yn sicr o gael yr oruchafiaeth fy mewn bach,' atebodd, 'Yr oedd yr addewidion yn dyfod mor aml y boreu heddyw i fy meddwl ag y gallawn eu derbyn.' A dyma rai o lawer o'r adnodau fyddai yn eu hadrodd 'Wele, ar gleidr fy nwyllaw y'th argreffais, &c. canys yn y dydd blin y'm cuddia o fewn ei babell, &c.—y mae yn attal ei wŷnt garw ar ddydd dwyrein-wŷnt &c.—Ond o gariad ar fy enaid y gwaredaist ef o bwl llygredigaeth: canys ni a deiaist fy holl bechodau o'r tu ol i'th gefn. Yn wir mi feddylw'n fy mod yn cael dyddanwob yn yrysgrhythran, ni buasai y diafol ddim yn anfon y fath addewidion cysurus a rhain i fy meddwl.' Un noswaith pan oedd yn isel iawn, yr adnod hon a ddaeth i'w meddwl, 'A Duw y tangnefodd a saith ostan dan eich isiad olwyl ar fyfys.'

Trymaodd ei chlefyd tua diwedd Mis Mai, a chymmerwyd hi gan wasgfeuron, yn mha rai y meddylwyd amryw weithiau ei bod yn ymadael. Ei hymdrech cyntaf pan ddadebrai ychydig o honynt fyddai canmol yr Arglwydd. Dywodal, y mae'r arfau yn dynwr iawn, ni roddodd fy Nhâd ddirfawr boenan arnaf, canys ein byr ysgafu gystudd ai, sydd odidog ragorol, &c. byddai y golygliadau oedd yn ei gael lawer tro ar ddrugaredd a fyddlondeb yr Arglwydd mor rymus, fel y methai ei natur ddal yn yr olwg; torai allan a dywedai yn eglur, fyddlon yw'r hwn a addawodd. Fe ddywedodd wrthyf lawer gwaith, 'Ni'th roddaf di i synu, ac ni'th lwyf adawaf chwaith, &c. Canys myfi yr Arglwydd ni'm newidir: am hyn ni ddi-fethwyd chwi, meibion Iacob. &c. Dy noddfa yw Duw trwygyddol: Efe a wthia dy elyn o'th flaen, ac addwyd, dyfetha ef, aylwyd wrthi fod y drefn oll o räs, atebodd 'gallaf selio hyn yn wir.' 'Canys esfe a edrychodd ar waeledd ei wasanaethyddes &c. Fel hyn y parhâodd mewn cryn gystudd oddiwrth ddiwyg anadl, ac aml lewyg hyd ddiwedd Gorphenaf.

Dechreu Awst, teimlodd beth adferiad, fel y barnwyd yn ddiogel ei symud i fwynhan awyr ei hên wlad, dan obcithio y byddai o les iddi. Cychwyrwyd o'r Fron Goch y 10d. o'r Mis hwn, a chyrrhaeddwyd Machynlleth y 12d. Dyoddesodd y daith yn well na dygwylid; a meddylid ei bod yn cryfhan ychydig, hyd foren Sabbath y 24 o Medi, pryd oddeutu 6ar gloch y boren, yn nychweliad ysgafu o'r llesmeiriau, ei hyspryd dedwydd a ehedodd i drigfanau purach. Ar ol ei chynnorthwyo i'w gwely nos Sadwrn, diolchodd i'w merch, am ei thirioneb; gan chwanegu, 'diolch i'r Arglwydd am roddi plentyn mor dynwr o hon-wyf yn fy hên ddyddian.'

Gadawodd 4 o blant mewn galar ar ei hol; tair merch, ac un mab, heblaw 15 o wrylon, a gwelinasant i'w hangenrheidiau mewn tynerweb a gofal yn ei chystudd, ac nid oedd eu cariad tuag att, tuhwnt i'w aorch a'i hanwylded hithau tuagattent hwy. Dywedai, mai ei chysur mwyaf mewn pethau tymmororol oedd gwled ei phlant; ac yr oedd eu lles yn mboob ystyr yn agos iawn at ei meddwl; a'i hagonwydd at ei mab Mr.

Foulkes, o Gaer, oedd nodedig hyd y diwedd; a'i fyddlondeb yn fawr mewn gweddian drosto, ac yn ddiymollyngiad fel Iacob nes cael y fendith a geisai ar ei ran.

Yr hyn a ganlyn sydd ychydig o lawer o bethau pwysig iawn a ddywedodd wrth Mr. Foulkes, ac wrth ei holl blant, pan ymwelodd esfe a hi yn Sir Fon. 'Derbyniodd fi gyda'r aorchhawgrwydd mwyaf, ac a'm anogodd yn ddwys fel hyn. 'Cais yn ddi-frifol y rhan a ddewisodd Mair, cais hi yn gyntaf; nid yn ail, nac yn olaf; ond yn gyntaf a ddoed, nid yn glaiur, cais deyrnas Duw a'i gyfiawnder ef. Y sawl a geisiant deyrnas, rhaid iddynt wneuthur hyn mewn dwysder a difrifoldeb. Ni chetiaisais y byd erioed i'r un o'm plant, na phethau y byd; cafed y neb a'i myno hwynt; sothach ydynt: Oh, na, fy anwyf blant a'm hwyrion, ceisiwch ran Mair, y rhan dda: os yw Crist yn eiddoch, nid yw o fawr bwys pe eich rhan yma fyddai ar y domen. Pethau'r byd, amrhydedd, a phleserau, ni wantan lea-dichâwi; a chan droi at ei mab, hi a ddywedodd, 'Cais ddiwthineb, cais Crist fy anwyf John, cais yr Arglwydd; dyma'r cwbl sy arnaf eisiau i ti. Oh! na fydded yr un o honoch yn golledig. Cŵl yw'r ffordd, rhygŵl i gig a gwaed, i chwanton bydol; ymdrechweh i fyned i mewn trwy y porth o yfng.'

Dro arall, 'Na fydded i'r un o honoch dynn yn ol i golledigaeth, nid oes gonyf ond pris isel ar yr hyn a gystrif y byd yn fawr. Na foed yr un o'm plant, na'm hwyrion, yn eisiau y dydd y gwneio Duw i synu ei briodoledd.' Ellwalth, yn ei feirio at ei mab 'Bydded i'r Arglwydd ddal ei asael arnat, mae yr asael sicra frŷ; gan chwanegu, 'A chariad trwygyddol y'th gerals, &c.' Ei merch hynaf a ddywedodd, 'Cariad mwy na hwn nid oes gan neb; esf bod i un roi ei einioes dros ei gyfeillion,' 'ie,' meddai, 'dros ei elynion, O! na chaem dynn y llen, canys gwled yr ydym yr awr hon trwy ddrych, mewn dammeg; ond yna, wyneb yn wyneb, &c.' Dro arall, 'Ni roddwn ein pethau gwerthfawr megis per-lau, a thysau, i ddieithriad i'w cadw; ond y mae Efe yn fyddlon i'r hyn yr ymddiriedir ef, ac a geidw yr hyn a roddir atto erbyn y dydd hwnaw; dydd anau, dydd marwolaeth, y dydd hwnaw, ond to?' Gan

chwanegu drachefn wrth ei mab, 'Y rhan a ddewisodd Mair, fo yn rhan i ti; bydd ddyfal i'th osod dy hun yn brofedig gan Dduw; glyn wrth yr Arglwydd, cais Ef yn mhob anhawdau; ti gei brofedigaethau a gwrthwynebiadau, oddiwrth satan, ac oddiwrth dy galon dy hun.'

Dro arall, gan gyfeirio att i hun, 'Pa mor anffrwythlon y bum, dim ond hunan a phechod,' Attebodd ei mab, 'nid felly.' Meddai hithan, 'Y mae yn wir: ydyw fy anwyl fachgen.' 'Ychydig a drwg fu dyddiau fy einioes, &c.' 'Am hynny efe a ddichon hefyd yn gwbl iachau, &c.' bob amser yn adrodd yr oll o'r ymadrodd, neu yr adnod a ddechreuai. 'Y mae arnaf ofn twyll fy nghalon yn fwy na dim, yn dywyllodrus y gwelais fy hun erioed, peth rhyfedd iawn os achubir fi: byddaf yn meddwl weithiau fy mod wedi cael e'r hir amser y peth sicr; ond mae y cymylau yn aul yn myned rhyngwyf a'r Haul.' Ei merch, Lydia, a ddywedodd, ond y maent yn cael eu chwalu; attebodd, 'Ydynt y maent,' gan chwanegu, 'Corsen ysig nis tyr.' Gofynodd hefyd iddi pa beth a ddywedant wrth ei chyfeillion crefyddol yn Machynlleth, 'Dywedwch wrthynt mai pechadur tlawd diles ydwyf, ond fy mod yn ddiragrith yn caru yr holl frodyr: os dechreuwd gwaith da yuwyf, Efe a'i gorphen hyd y dydd hwnw: ni'm rhydd i synu, ac ni'm gedu chwaith. Y gymdeithas yma sydd yn grof, ond yn y nef hi fydd yn fwy: a fy mod yn dymuno rhan yn eu gweddiau.'

Nos Sabbath canlynol ar oly claddedigaeth traddodwyd pregeth ragorol ac addas i'r amgylchiad, oddiwrth Phil. 1. 23. rhan olaf gan y Parch. Fou'k Evans, i gynnul cidfa liosog: a dymunol fyddal ei gweled yn argraffedig. Y sylwadau a wnawd ar 'y pethau mwyaf nodedig yn ei chrefydd' sydd ddarluniad mor gywir o'i nodweddiad, ac mae talfyriado honynt yn briodol i'w gosod yma.

'Yn iaf. Un agos iawn at ei chyflwr a'i mater tragwyddol ei hun oedd bob amser.

Yn 21. Mawr mewn gweddi. Yr oedd doniau helaeth ganddi yn gyhoeddus fel y byddai arferol yn ei thro o weddio yn ei theulu; ond gweddiau dirgel aml iawn nos a dydd, yr oedd yn gwybod llawer am fyned i'w hystafell, a'i thalu yn yr amlwg.

Yn 3dd. Awyddus am foddion grŵs, a diwyd iawn yn dyfod iddynt; pwyr bynag fyddai yn absemmol, byddai hi yn brosemmol.

Yn 4dd. Gofalus iawn yn dwyn ei phlant i synu yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd, trwy weddio drostynt, dweud wrthynt, a bod yn siampl iddynt.

Yn 5d. Hae'ionus. Cyfranau'n helaeth at gael Biblau i'r Paganïaid, anfon Cenhadon atynt, porthi y newynog, dilladu y noeth, &c.

Ac yn 6d. Uwchlaw pob peth, ei chariad at, a'i hymgeledd i, weision ac achos Crist.' Sylwodd, mai un isel iawn oedd o ran ei themladau, fel y dywedodd un hen gyfaill am dani, 'y byddai hi a'i briw yn agored yn wastad.' At hyn geillir chwanegu ei bod yn ymofyngar am wybodaeth ac adeiladaeth ysprydol, yn darllen llawer ar Lyfrau da mewn duwinyddiaeth, megis Brooks, Boston, a Flavel, ac amryw o'r hen awdwr. Ond y Bibl oedd ei phrif lyfr yn yr hwn, byddai fel y wenyen yn tyngu mēl o bob adnod. Ei ffyddlondeb oedd nodedig mewn rhybuddio yr annychweledig, nid arbedai y cyfoethog mwy na'r tlawd; ychydigoriau cyn myned i'r byd tragwyddol ar yr heol, cyfarfu a hen gymmydog iddi, i'r hwn wedi iddo ei chyfarch yr atebodd. 'Wel, yr ydych chwithau yn myned i ffridd fel finnanau, mae yn rhaid i chi gael peth na chwasoeh o'r blaen, sef adnabod Iesu Crist. Ffarwel i chi, ni chaf ddyweud dim wrthyth byth mwy.' Ond ystyried y darlennydd mai pa ragoriaeth bynag oedd ynddi, pwyr a'i gwnaeth; a pha waeleddau bynag, na chofir mo honynt byth mwy.

Gcfynion.

Anwyl Syr,—Cawsoch seibiant go hir heb i mi afonyddu arnoch am eglurhad ar Eiriau anghynnesin o'r Ysgrhythyr Lân. Ond anfonwyf atoch etto y rhai canlynol, a nodais allan o Lyfr Deuteronomium, gan ddymuno cael y cyffelyb eglurhad arnynt a arferech roi i mi y llynedd.

- Deut. 19. 6. Goddhweddyd
11. Cynllwyn,—dieneiddio
12. Dialydd
20. 19. Gwarchglawdd
21. 9. Afaith
20. Glwth
22. 8. Nen.

22. 10. Dirwy.
23. 1. Dispaidd.
10. Damwala.
20. Estron.
24. Gwala.
24. 11. Gwystl.
25. 5. Cvfathrachwr.
28. 22. Diffanlad.
29. Ymbalfalu.
35. Esgeirian.
37. Gwatwargerdd.
53. Gwarchae.
54. Moethus.
29. 11. Gwchynydd.
14. Cyngrair.
32. 13. Callestr.
15. Pwyntiaist.
25. Briglwyd.
33. 17. Bryniau tragwyddol.
15. Myrddiwn.
20. Ehangydd.
22. Cenaw.
27. Breichiau tragwyddol.
29. Tarian.

Cord llai.

JOHN POWELL.

Syr,—Byddai yn dda genyf gael sulw rh ai 'ch Gohebwyr caredig a synhwyl, ar y gorchwyl o gladdu y marw ar y Sab-bath. A oes seiliau ysgrhythrol yn gwa-hardd hyny? PEN Y DARREN.

Atteblon.

Atteb i 'Ofyniad Turoy yn Rhif. 85, tu dalen 20. Sef, Ai yr un peth o feddyllir wrth ddammeg y talentau yn Matt. xxv. a Luc xix. ? Ac os yr un yr, pa fodd y mae cymaint o wuhuntineth rhwng y ddau Efeuglyst yn ymadroddi am yr un peth ?

Att. Nid yr un ddammeg yw hono yn Luc xix. 12—17, a'r un yn Matt. xxv. 14—30. ond y mae y ddwy yn lled gyffelyb i'w gilydd. Fo lefarodd ein Harglwydd y ddammeg yn Luc gryn amser o flaen y ddammeg yn Matthew. Mae y naill ddam-meg yn cadarnhau y llall, ac mae y naill yn egluro y llall.

Fo lefarodd Crist " ddammeg y deg darn o arian," oddiar " ei fod ei yn agos i Jeru-salem," ac am i'r bobl " dybied yr ymddang-osa i teyrnas Dduw yn y fan," Luc xix. 11. Ac fo 'i lefarodd hi i'r dyben o'u hargy-boeddi hwynt o'u tyb ddychymygol ar y pen hwn; ac i'w rhybuddio o'r perygl a'r goep a dyneant arnynt eu hunain drwy ei wrthod ef, pan gaent weled modyn ddisail oedd eu dychymygiol am deyrnas ddaearol y Meesiah.

Drachefn, efo a lefarodd " y ddammeg gyffelyb" yn Matthew, i'r dyben o alw i'w cof drachefn am y mawr bwys o fod yn barod erbyn ei ddyfodiad ef, trwy ddiwyd ymarferiad o'r holl fantelsion a roddes efo iddynt. CYHOEDDWR.

Atteb i 'Ofyniad arall Turoy ar yr un tu dalen, sef dangos cyswondol y ddwy adnod ganlynol, Act i. 15. a 2 Cor. xv. 6. Dyr-edir yn un mai " ugain a chant oedd nifer yr enau;" ond dyre'tir yn y llall, fod pum cant o frodyr," wedi gwelod eu Har-glwydd ar unwaith.

Att. Mae yn ddigon hawdd chwalo y niwl sydd yn rhwystro i Turoy weled cys-wondol yr adnodau hyn. Canys nid am yr un gynnulleidfa y traetha yr adnodau sy dan sulw; nac am yr un amser, nac am yr un lle ychwaith. Nid oes dim perthynas rhwng yr adnodau a'u gilydd, heblaw fod y ddwy yn adnodau o'r Ysgrhythrau sane-taidd, ac yn y dosparth hanesiol o'r Ys-grhythrau. Cyffelyb ydynt a phe dywedad un dyn fod " deuddeg cant o bobl yn y Cysar-fod misol yn Nghaernarfon yn mis Mai; a dyn arall ddywedyd fod " pymtheng mil o wrandawyr yn Nghymdeithasfa 'r Bala, yn mis Mehefin."

Yn gyntaf, nid am yr un gynnulleidfa y traethant. Dywed Luc yn Act i. am y gyn-nulleidfa yn yr hon y dewiswyd Matthias yn Apostol, yn lle Judas yr hwn a aethaf i'w le ei hun. " Ac yn y dyddiau hyny, Pedr a gyfododd i fyuu yn nghanol y dis-gybllion, ac a ddywedodd (a nifer yr enau yn yr un man oedd ynghylch ugain a chant). Ha wyr frodyr, &c. adn. 15, 16. Ond y gynnulleidfa yn 1 Cor. xv. 6, oedd " fwy na phum cant" o frodyr, y rhai o welsant yr Arglwydd Jesu ar unwaith, ar ol adgyfodi o hono.

Yn ail, nid ydynt yn traethu am yr un amser. Dywed Paul yn 1 Cor. xv. Am y rhai a welsant yr Iesu ar ol ei adgyfodiad, cyn ei esgyniad i'r nefoedd. Ond dywed Luc yn Act i. am y rhai a ymgynnullasant yn nghyd, ar ol esgyniad Crist.

Yn drydydd, nid yn yr un lle yr oeddynt wedi ymgynnull. Dywed Paul am y brod-yr a ymgynnullasant yn Galilea i weled Crist ar ol ei adgyfodiad. Yn Galilea yr oedd Crist fwyaf adnabyddus, ac yno yr oedd llawer o'i ddiasgybllion yn byw, ac yno

y trefnodd efe i gyfarfod A hwynt, fel y gwelwn yn Mat. xxviii, 16. 'Ar un disgbl ar ddeg a aethant i Galilea i'r mynydd lle yr ordeiniasai yr Iesu iddynt.' Mae yn debyg mai mynydd Tabor oedd hwn, lle y gwedd newidiwyd ef yngwydd tri o honynt, ryw amser yn ol. Yr oedd chwaneog o ddil. ynwyr i Grist o lawer yn Galilea, nag oedd ganddo yn Iudea. Gwel Ioan ii. 23, a vii. 31, a viii. 30. a x. 42, a xii. 42. a iv. 1. Mae yn amlwg fod yr un disgbl ar ddeg wedi myned yno, ac mae yn debyg iddynt hysbysu i'r ddeg a thriugain am y cyfarfod mawr hwn ar y mynydd. Yr oedd Crist ei hun wedi dywydd wrthyn yn Mat. xxv. 32, "Wedi i mi adgyfod, mi a af o'ch blaen chwi i Galilea." Ac yr oedd y cyfarfod hwn yn hysbys i'r angylion, Marc xvi. 7, "Eithr ewch ymaith, ddiweddch i'w ddiag. ybllion ef, ac i Pedr, ei fod ef yn myned o'ch blaen chwi i Galilea, yno y cewch ei weled ef, fel y dywedodd i chwi," meddai yr angel wrth y gwragedd.

Onid y lle yr oedd y cyfarfod y crybwyllir yn Act. I. am dano oedd goruwch ystafell yn Ierusalem, adn. 13. Felly fe welir fod y ddau le ymbellach o lawer oddiwrth eu gilydd na Chaernarfon a'r Bala, fel y soniwyd uchod.

CYHOEDDWR.

Atteb i Ofyniad H. B. yn yr un tu dalen; am unenithur math o ddiodydd.

I. I wneud 'Lemonade.'

Cymmerwch bedwar *Lemon*; naddwch ymaith y oeren oddiam ddau o honynt; yna tasellwch y pedwar yn fân a theneu; a dodwch ddwy owns o siwgr gwyn ynghymysg A hwynt mewn llestr. Wedi hyny tywclitwch chwart o ddwfr berwedig ar y cyfan. Dodwch ganad arnynt nes oeri o honynt. Pan oerout, qwesgwch y cwbl drwy llaen i lestr arall, ac fe fydd yn *Lemonade* rhagorol. Ond os byddwch yn meddwl ei fod yn rhy wan, gellwch ddodi pump *lemon* yn lle pedwar.

II. I wneud 'Ginger Beer,' a 'Pop.'

Y prif wahaniaeth sy rhwng *Ginger Beer* a *Pop*, ydyw fod *Pop* yn cael ei bottlu yn ddioed, a *Ginger Beer* yn cael ei ddodi mewn balir dros ychydig ddyddiau. Hefyd arferir berwi y defnyddiau i wneud *Ginger Beer*, yr hyn ni wneir yn y *Pop*. Dylid pottelu y ddau fath mewn *pottellau* cerrig (*Stone bottles*), a rhwymo y cyro i lawr â llinyn neu wire. Os gwneir hyn yn ofalus fe ettyb y llinynau a'r cyro amryw weithiau drosodd: y funud y dattodir y llinyn fe saetha'r corcyn allan yn ddiwymmwrth. Dylid doddi y pottellau, cyu gyntod ag y gwagheir hwynt, mewn dwfr oer am rai oriau, gan eu hysgwyrdd hwynt a'u troi a'u gyddfaen yn isaf, a'u scwrio yn dda mewn dwfr poeth cyn eu defnyddio drachefn.

I wneud 'Pop.'

Cymmerwch bwys o siwgr gwyn garw,

neu siwgr coch da. Dwy owns o *Cream of tartar*; ac un owns o *Ginger* wedi ei guro a'i ysigo. Tywelltwch arnynt un galwyn (pedwar chwart) o ddwfr berwedig; cymmysgwch hwynt yn dda yn y dwfr poeth, a dodwch ganad arnynt nes oeri o honynt.

Da fyddai gwneud hyn yn y nos, y peth olaf cyn myned i orphwys, yna efe a fydd yn barod i'w ddodi i'w weithio y peth cyn-taf yn y boreu; ac fel hyn y gweithiweh ef:—Cymmerwch ddwy lonsid llwy fwyta helaeth o furum, a dodwch ef mewn llonaidd cwpan dde o'r drwyth; gadewch iddo sefyll am ychydig o funudau mewn lle cynnes, yna tywelltwch ef i'r llall; cymmysgwch y cyfan yn dda a gadewch iddo sefyll am wyth awr. Byddwch ofalus am yr amser, canys os pottellwch ef yn gynt fe dyr y costrelau yn chwllfrw—ac os gadewch ef yn hwy, efe a farweiddia. Yna heliwech ymaith yr ewyn oddiar ei wyneb ef, hidlwch ef, pottellwch ef, a chorciwch ef, gan eu rhwymo fel y dywedwyd uchod. Ni ddylai y corcyn gyffwrdd â'r ddiod. Bydd yn gymmwys i'w yfed dranoeth.

I wneud 'Ginger Beer.'

Cymmerwch bwys o siwgr gwyn, neu siwgr arall, ond gwyn yw'r goreu, a hanner owns o *Ginger* wedi ei ysigo a'i dasellu; un *lemon*; a chwarter owns o *Cream of Tartar*. Ond rhai a roddant bwys a hanner o siwgr, owns o *Ginger*, a hanner owns o *Cream of Tartar*.

Berwch y siwgr mewn Galwyn o ddwfr, a gellwch ddodi gwyn wy ynddo i loywi y ddiod. Wedi hyny heliwech ymaith yr ewyn oddiarno. Tra byddo yn boeth dodwch y *Ginger* ynddo, a chroen y *lemon* wedi ei dasellu; a berwch ef drachefn am hanner awr: cymmerwch ymaith y rhaglyn gwyn teueu oddiam y *lemon*, a dodwch y *lemon* yn y drwyth. Wedi ei dynu oddiar y tân, ac iddo oeri, dodwch diwy lonaidd llwy fwyta o furum ynddo. Dodwch ef yn y balir heb ei hidlo, a chauwch y twll arno.

Ymlheu y pythefnos fe fydd yn barod i'w ollwng allan i'w bottlu; ac yn mhien y pythefnos arall, fe fydd yn barod i'w ddoddi: ynddio; ac fe geidw yn hwy na *Pop*. Bydd rhai yn ei wneud heb y *Cream of Tartar*, ond os dodir ef yn y ddiod, doilwch ef ynddi pan fyddo hi yn boeth, ond na farwch ef.—*Mrs. Copley's Cookery.*

ADOLYGIAD PREGETHAU

Y DIWEDDAR BARCH. D. CHARLES O GAERFFYDDIN.

(Pariaid o Rhif. 84. tu dalen 369.)

A ddichon dim da ddyfod a Nazareth! Mynych yr ydym wedi cyfarfod A gofyniad tebyg i hyn wrth ymddyddan a'n brodyr y Saeson. Anghyffredin fel y maent yn tosturio wrth ein hanwybodaeth. Braidd yr addefant fod y Cymmry druan yn meddai ar gynneddau naturiol fel dyddiau

eraill. Ond hawdd iawn y gallwn hebgor eu canmoliaeth a ninan yn gwybod ein bod yn y pethau mwyaf eu pwys yn rhagori arnynt fil o weithiau. Gyda golwg ar enwogrwydd gwladol, nis gellir ffurfio barn gywir am danom; oblegid nid oes modd i Gymmro fel Cymmro gael lle i lafurio yn y maes hwn. Yr unig dir teg i wneyd cymhariaeth rhwng y ddwy genedl yw mewn pethau crefyddol. Yn y fan yma etto y mae ganddynt hwy lawer gwell manteision nag sydd genym ni. Ond gadewch iddynt; y mae genym ninan gystadwyfiedad o'r Bibl ag sydd ganddynt hwythau: ac o ran ei ddeall a'i defnyddio, nid oes arnom ofn dweyd mai gwell yw lloffiad grawnwin Cymru na chasgliad grawnwin Lloegr.

Yr ydym wedi bod yn gwrandaw y rhan fwyaf o bregethwyr y Saeson ag y mae dim son am danynt; ac y mae yn rhaid i ni dysio nas gall y Cymury fod yn waelach yn eu golwg hwy nag ydynt hwy yn ein golwg ninau. Nid ydym yn sicr fod mwy na dan bregethwr gwir sawr wedi codi yn yr oes hon allan o Gymru; a'r ddau hyny yw Robert Hall a Dr. Chalmers. Y mae eraill megis Jay o Bath, Parsons o York, a James o Birmingham yn meddu doniau hynod o felus ac adeiladol; y diammau fod Dr. Pye Smith wedi casglu ynghyd lawer iawn o ddysgediaeth; ond nis gellir dweyd fod neb o honynt oddieithr y ddau uchod yn perchen yr hyn a eill y Saeson, *genius*. Y mae rhyw ychydig heblaw hyn wedi cyrhaedd y ganolradd, ac fe allat, gydag amser, y gwelir hwy yn yr uchelradd. Ond am y lleill, y doraeth hyd yn nod o'u pregethwyr mwyaf parchus, beth bynag a ddaw o honynt, nid rhaid iddynt ofni yr ant byth yn waelach nag ydynt: oblegid y maent eisoes wedi cyrhaedd perffethrwydd yn y gelfyddyd o ddweyd ychydig mewn llawer. Os oes neb o'n darllenwyr yn barnu yn wahanol darlennu o'u pregethau yn y *Pulpit* neu y *Preacher*, ac os gall wneyd hyny heb hebiau ni a gytunwn i alw ein geiriau yn ol, ac nid cyn hyny.

Nid yw yn anhawdd esponio o ba le y mae y gwahaniaeth hwn rhwng y ddwy genedl yn tarddu. Ti a wyddost, ddarlennydd, neu o leiaf ti a ddylit wybod, fod achos i bob effaith. A'r achos o hyn yw, fod ffrwydd meddwl cyffredin yn Lloegr yn rhedeg ar *novels*, *politics*, a phrydyddiaeth. Ar y pethau hyn y mae bron yr holl ddawn a'r athrylith sydd yn eu plith yn cael eu gwastraffu. Dyma flaith anwadadwy. A gall y neb a fydd gael prawf o hyn wrth gymharu eu hysgrifeniadau, yn enwedig eu cyhoeddiadau cyfnodawl. Y mae yr ysgrifenydd treiddgar hwnw, John Foster, wedi cyfansoddi traethawd i ddangos 'yr achosion fod mor lleied o archwaeth mewn dynion athrylithgar a'r athrawiaeth yr efengyl.' Nid ydym yn dweyd ein bod yn cydfyned

a phob un o'i resymau; ond y mae ei waith yn ysgrifenu ar y pwnc yn profi ein gosodiad. Aros ychydig bach, ddarlennydd mwyn; ni a ddygwyr yr ymresymiad hwn i derfyniad yn union bellach. Ti a welir mor amlyg a'r haul mai gwehilion y Saeson, yn gyffredin, o ran dawn a chymwysderau naturiol sydd yn meddwl am y weinidogaeth. Ond yn Nghymru, drwy drugaredd, y mae yn hollol i'r gwrthwyneb. At wrandaw neu draddodi pregethau y mae y genedl yn gyffredinol yn tueddu, neu fel y dywed ambell wr ieuanc y dyddiau hyn, yn tuedd-bennu. Ac yn ol yr hen ddywedriad, 'yn mhob gwlad y megir glew:' ac nid yn unig yn mhob gwlad, ond yn mhliith pob graddau. Os oes anghyffartalwch yn bod, y mae yn ddiau fod y rhagoriaeth o du y graddau iselaf.

Yn awr y canlyniad naturiol yw, fod llawer mwy o ddynion doniol yn bregethwyr yn Nghymru nag yn Lloegr. Dyma i ti anghraifft, ddarlennydd o'r hyn a eill y dysgedigion yn ymresymiad *a priori*. Pe na buaset wedi clywed na gwelod pregeth erioed gan Gymmro na Sais; etto os wyt yn deall fod dau a dau yn gwneyd pedwar, y mae yn hawdd i ti gael allan ar ba ochr y mae y rhagoriaeth yn rhwym o fod yn ol natur pethau. Nis gellir gwadu, fel y dywedwyd yn ein hysgrif flaenorol, fod llawer yn esgyn areithafoedd gyda ninau at ba rai y gellir cymwysu y rhan gyntaf o brophwyddoliaeth yr hen batriarch am ei fab Issachar: ond nid ydynt yn agos mor ddigymysg felly ag y gwelir hwy yn mhliith ein brodyr y Saxoniaid.

Ond pa gysylltiad, medd rhyw un, sydd rhwng hyn i gyd a'r testyn? Wele, cymer bwyll, anwyl gyfaill, cymer bwyll, a thi a ganfyddi ein bod yn ergydio mor gywir at y uod, er nad a'n llaw chwith, a phe buasem o deulu y Benjaminiaid. Nid ysgrifonau tocyn canmoliaeth i neb, nac er mwyn neb, yw ein gwaith. Nid ydym yn dysgwyl nac yn dymuno i'n darllenwyr gymeryd ein barn ni fel rheol. Ein dyben yw dysgu ein cydwladwyr hoff i farnu drostynt eu hunain mewn perthynas i bregethau a phregethwyr: ac yna y mae yn ddiammau genym y rhoddir un o'r lleoedd blaenaf yn meddyliant pawb o honynt i Charles o Gaerfyrddin; ac y rhoddir y derbynriad gwresocaf i'w bregethau. Er ein gofid yr ydym yn gorfod cyfaddaf, er fod ganddynt lawer o zel, ac er fod y zel hono yn cael ei chyfeirio at y pethau mwyaf canmoladwy, ac er ein bod yn credu yn ddiragrith ei bod yn zel Duw, etto yn fynych nis gellir dweyd ei bod ar ol gwybodaeth. Er cymaint eu breintiaid, y mae yn rhaid dweyd y gwir—nid yw llawer o honynt ddim gwell na phlantos yn bwhman. Megis mai nid wrth ei big y mae adnabod cyfflog, felly hyd yn nod yn Nghymru hyd yma nid wrth ei boblogrwydd y mae adnabod preg-

ethwr. Yn mhilith plant gwragedd ni chododd neb mwy na Charles o Gaerfyrddin er dyddiau yr Apostolau. Nis dywedwn na chododd rhai cymaint; ond nid neb mwy. Ac etto, yn ei fywyd mor ddibris oedd ei weinidogaeth mewn cymhariaeth i lawer o'i frodyr y rhai nid oeddynt deilwng i gael eu henwi yr un diwrnod ag ef. Ac yn awr ar ol ei farwolaeth, yr ydym yn camsynied yn mhell os na fydd y rhan fwyaf o'r rhai a fedrant frygawthan tipyn ar yr 'iaith nesaf attom,' yn esgeuluso prynu y pregethau anghlymarol hyn er mwyn gwastraffu eu harian am ryw sothach Saesonig, rhyw *nambly pambly* o wlad y Cockney's. Yn yr ysgrif o'r blaen, ni a amcanum ddangos y lle sydd yn gweddu i'r Awdwr hybarch yn mhilith ei gyd-genedl: ac un o'n dybenion yn yr ysgrif hon yw profi ei ragoriaeth ar y rhan fwyaf, os nid pawb o weinidogion y Saeson.

Nid oes neb o bregethwyr yr oes hon yn Lloegr heblaw y ddau a enwyd eisoes yn haeddu eu cyfelybu am hauer mynydd i Charles o Gaerfyrddin. Y cyntaf o'r ddau hyn yw Robert Hall. Pe dywedem am y gwr enwog hwn, nad oedd yn ddyn o feddwl tra mawr, ac o gyrrhaeddiadau tra eang, ni a ddywedem yn groes i'n barn. Y mae athrylith yn seren yn mhob brawddeg o'i waith. Y mae ei ddrach-feddylliau tan-baid yn ymddangos mewn iaith mor dryloyw fel y maent yn debyg i 'afalau aur mewn gwaith arian cerfiedig.' Yn y pethau hyn nid oes neb yn ei barchu yn fwy na ni ein hunain. Dirfawr yw y gwahan-iaeth sydd rhyngddo a'r cyffredinolrwydd o weinidogion y Saeson. Ond i fyned rhagom, y mae gan Robert Hall ddigonedd o'r danteithion mwyaf costus ar ei fwrdd: ond wedi'r cwbl y mae rhyw un peth yn ddiffygiol. Nis gallwn byth ddarllen ei waith heb gosio am y disgrifiad o'u teimladau a roddir gan y teithwyr hyn a fu yn gorfod byw mewn manau lle yr oedd aml-edd o bob math o fwydydd, ond heb un gronyn o halen o fewn yr holl wlad. Dyma yr achos o'r diffyg yr oeddym yn son am dano. Rhy fach o halen athrawiaeth gras sydd yn ei waith. Ac os nad ydym yn camfarnu, dyma ni wedi cael allan un achos ei fod mor ddiystyr o Dr. Owen. Nid ydym yn dweud ei fod yn gyfeiliornus ei farn. Pell oddiwrth hyn. Ond y mae yn rhaid addef nad yw athrawiaethau mwyaf sylfaenol yr efengyl yn cael cymaint o le ag sydd yn deilwng iddynt yn ei ysgrifeniadau.

Yn awr ni a drowm at Charles o Gaerfyrddin. Yn ei bregethau ef y mae drych-feddylliau mor hardd ac mor ogoneddus a dim sydd yngwaith Robert Hall; a'r hyn sydd yn coronni y cwbl yw yr ysbryd efengylaidd sydd yn rhadedg drwyddynt. Yma y mae ymarferiad dwiwl, p. o. f. d. crefyddol, ac athrawiaeth gras yn toddi yn eu gilydd. Mae yn wir nad oes cymaint o ol celfyddyd

ar y gemau aneirif sydd ganddo. Nid yd- ynt yn ymddangos mor llyfn oddtallan; ond beth er hyn? Y maent yn fwy werth- fawr o ran eu maint ac hefyd o ran eu natur yn dufewnol. Fe allai nad ydynt wedi eu gosod ychwaith mor drefnus. Y maent yn fwy tebyg i

"Orient pearls at random strung."

Ac o gymaint a hyny, y maent yn fwy tebyg i waith y Creawdwr ei hun. Wrth ddarllen ysgrifeniadau Robert Hall, yr ydym yn cael ein harwain drwy ganol y gerddi mwy- af prydferth, ar hyd y rhodfeydd mwyaf hyfydlawn; ond wrth ddarllen pregethau Charles o Gaerfyrddin, yr ydym yn teimlo ein hunain ynghanol creadigaeth Duw— y creigiau cedym dan ein traed, y brynian oesawl ar bob llaw, yr ehangder anfeisurrol yn ymdaenu o'n blaen, ac yn ymestyn hyd anfeidroldeb.

Beth bynag a ddywedwyd genrm am fawredd Robert Hall, ni a ddywedwn yr un peth yn fwy diysgog etto am Dr. Chalmers. Efe sydd un wedi derbyn meddwl digon galluog i dreiddio i ddyfnderoedd pob math o wybodaeth, ac y mae wedi cysegru y cwbl at wasanaeth yr efengyl. Nid oes neb yn yr oes hon wedi ysgrifenu yn fwy llwyddiannus, nid yn unig yn erbyn an- ffyddiaeth, ond hefyd yn erbyn Arminiaeth. Efe yn ddau yw un o brif amddiffynwyr y Bibl a'i athrawiaeth. Ond y mae hyn yn peri nad oes modd gwneyd cymhariaeth deg rhyngddo a Charles o Gaerfyrddin. Y mae llwybr y ddau yn dra gwahanol. Gwaith y naill yw ymresymu, ond gwaith y llall yw traethu. Gwaith y naill yw dangos gwirionedd y Bibl, a pha athrawiaethau a gynwysir yn y Bibl; ond gwaith y llall yw dangos pa bethau sydd yn gynnwysedig yn yr athrawiaethau hyn. Y mae gan bob un o honnynt ei ffordd a'i ddull ei hun. Cad- wyd hwynt ar gyfer gwahanol amgylchiad- au, a chafodd pob un o honnynt ei ddonio yn gyfatebol i'r gorchwyl oedd ganddo i'w gyflawni. Rhy anhawdd yw penderfynu, ac nid oes achos ceisio penderfynu, pa un yw y mwyaf o honnynt; ond gellir dweud eu bod ill dau yn 'feistriaid y gynnulleid- fa,' 'yn weithwyr difed,' yn iawn gyfranu gair y gwirionedd.

Yn awr, os saif y pregethau hyn o ddiffyg cefnogaeth, bydd yn warth tragwyddol, ac yn golled anadferadwy i ni oll fel cenedl. Nid yw eu gwerthiad yn ddim i ni yn ber- sonol. Ond er mwyn ein gwlad, er mwyn oesoedd etto i ddyfod, er mwyn achos cref- ydd, er mwyn pob peth sydd yn fwyaf an- wyl a gwerthfawr yn ein golwg, yr ydym yn gobeithio, ac yn dymuno ar iddynt gael derbyniad cyffredinol.

(I'w barhau.)

Derbyn yr Iesu, yna holl fendithion byw- yd a gogoniant a fydd yn eiddo am byth.

Llythyrau, &c.

Olygydd Parchedig,—Pan yn edrych dros Rifynau eich Trysorfa suddiol yn awr ac eilwaith, teimlais ormod o duedd uwch ben llawer cangen o'i chynwys i ymfoddloni ar yn unig ddarlaiu yr vchydig linellau a hysbysa wrthrych y traethawd a ganlyna, a gadael heibio sylwi ar ystyr yr ysgrif i'n ei holl ranau; gan dybied y gallai fod genyf ryw ddychymyg o'm heiddo fy hun ar natur y ddarlith, &c. Ond gwelais cyn heddyw fy mod yn hyu yn debyz i Naaman y Syriad yn dirmygu ymolchi yn nyfroedd yr Iorddonen cyn ei brofi. A themlais yr arzoeddiad o'm hunan ddigonolrwydd hyn yn suddiol er fy nychwelyd i ail sylw ar lawer Traethawd ac y bu ei ddarlaiu yn siomedigaeth werthfawr i'm hyspyrd. Ond nid un amser yn swy felly na phan yr ail edrychais ar 'Lythyr (ie holl Llythyrau) *Hen Weinidog at ei Fab*, cyhoeddig yn yr amrywial Rifynau o'ch Trysorfa, i ba rai, (er yr nodant fy meiau,) yr wyf tan rwmiau i ruddi cwmoliaeth gref. Canys niddigwyddodd i mi erioed na chlywed na gweled hyfforddiadau mwy priodol i ni fel oes o ddynion cyhoeddus, nag a welai yn y llythyrau hyn, a meddyliwn pe byddai i chi, neu arall, etto, eu cyhoeddi yn un Pamphlet ar ei ben ei hun y gallai fod yn suddiol iawn i lawer nas gwelsant hwynt yn y Drysorfa.

Ond y peth a gymhellodd hyn o sylw arnynt yw, awydd cryf am i bob pregothwr leuanga a allai fod wedi eu bwrw yn fled-rwydd trwy eu dwslaw, ddysfod eilwaith uwch eu pen, fel yr aeth Samson gynt at 'seerbw y llew, lle y cyfarfyddant â gwerthfawrocach danteithion na diliau mel, &c.

Mae en cyfarwyddiadau yn sanctuidd a deniadol, a'u hargyhoeddion yn efengyl-aidd iawn. A meddyliwn ped ymdruid â'u hystyr yn ein Cymanfaau, yn yspryd y llythyrau crybwylledig, na byddai gan neb achos cynio en bod ynddynt yn cael eu trin yn greulon yn lle eu hyfforddi: a byddai cyddurfiad â'u rheolau yn ddwygwiad gwerthfawr ar unwaith yn ein plith.

Maddauad eu Hawddr, anhysbys i mi, yr hyfder hyn ar ei lasur, ac estyner ei ddysidiau er bod yn 'Hynach Gweinidog,' i ryw ddaioni chwanegol er lles i'w wyrion, ac eraill, yn gystal ag i'w Fab.

Mae.

AMICUS.

Anwyl Syr,—Fe allai fod ambell un o ddarlennwyr y Drysorfa yn gofyn, Ai byw yw E. L. I? Mi a atebaf mai byw yw i ryw bethau; ond wedi bod yn farw mewn perthynas i ysgrifenu i'r Drysorfa.

Digwyddodd, trwy ryw anhap, i ddau neu dri o'm llythyrau byrion, fod yn yr un mis; a dywedodd gwaig yn fy ardal wrthyf, 'Y

mae llawer o bethau go waal yn cael eu rhoddi yn y Drysorfa yn awr: meddyliais ei bod yn ewyllysio i mi ddeall hyny, ac mai nid ei meddwl ei hun yn unig, oedd hyny; ond meddwl llawer o wyr call y byddai hi yn cyfeillachu a hwynt. Penderfynais, os oedd fy mhethau gwaal i yn cael eu rhoddi yn erbyn y Drysorfa, ac nid yn fy erbyn i yn bersonol, (oherwydd byddwn yn arferol o roddi fy enw, rhag i neb arall gael ei feio), na chai y Drysorfa ei gwarthuddo o'm plegid. Gwybum hefyd, nad oedd fy null o drin bwyd yn boddio llawer o'm cymydogion.

Digwyddodd imi un tro dasfu *harpoon* (trifar) at gynfigen; clywais adrodd fod un o'm cymmydogion, ar ol darllen y dysgrifiad, yn dasfu y llyfr o'i law, a thori allan, a gweiddi, 'D—l a elo ag ef.' Ni fuasai waeth iddo fy enwi, pan mewn gwirionedd nad oeddwn yn meddwl am y creadur rheglyd, mwy nag am un o drigolion y lleuad, os oes yno drigolion: ond fod y *Cap* yn digwydd *ffilio*. Dywedodd pregothwr wrthyf yn Lloegr, y medrai efe bregethu am flwyddyn heb son am etholedigaeth; ac nid hyn yn unig, ond medrai bregathu etholedigaeth, ac ni fedrai ei wrandawyr ei ddeall. Y mae yn wir ei fod wedi cael *College Education*, yr hyn nis cefais i, ond bwrdd Long: ac felly ni ddysgais y gelfyddyd o ysgrifenu, na llefaru na ddymunwn i'm darllenwyr ddeall fy meddwl, a mawr fydd fy nhrafterth i wneyd hyny. Ond oherwydd fy mod yn ysgrifenu mor drwsig, ac heb fod wrth archwaeath yr oes, meddyliais paham y tywnwn fy nghymydogion caredig yn fy mhen, trwy luchio cerig (nid attynt hwy) ond at y pethau y maent yn hoffi; ac mai, fy nocthineb i oedd aros yn llonydd; ac wrth wrando fel hyn ar y cnawd ni bu nemawr o gymelliad ar fy meddwl i ysgrifenu hyd yn awr.

AMERICA. Fe allai fod llawer o'm cydgenedl, fel y bwm fy hun, yn meddwl am y wlad hono, nad oes ei chyffelyb yn y byd am ryddid; a bod pawb yno megis meibion Brenin. Ond nid arian yw pob peth sydd yn disgleirio. Y mae yn America 2,300,000 (dwy filiwn a thri chan mil) o gaethion! Ac yn eu plith, bob dydd y codo haul, y mae tua chant o blant yn cael eu chwanegu attynt. Fe fernir fod hyn cymaint nifer (saf y plant a enir) ag y mae pob gwlad trwy'r byd yn ddwyn o Affrica y dyddiau hyn yn flynyddol. Hysbys i'w i lawer fod Cymdeithas yn Edinburgh i ddiddymu caeth fasnach trwy'r byd. Anfonodd y Gymdeithas Mr. George Thompson yn y flwyddyn 1833 i'r America, i ymddiffyn achos y Gymdeithas; tiriodd yn New York, a chafodd dderbyniad croesawus gan lawer, er fod aml un yn edrych arno fel oenad o uffern wedi dysfod i aflonyddu y byd.

Pa fodd bynag fe fu yn foddion i siglo, ac i ynnill llawer iawn o blaid y Caethion. Traddododd 2 neu 3 chant o ddarlithoedd

(*Lectures*) ar yr achos, a gadawodd yno o 10 i 12 cant o weinidogion yr Efengyl yn bleidwyr gwreang dros ryddhad y Caethion. Sefydldodd lawer o Gymdeithasau newyddion, llyfrau misol, a phapurau newyddion yn yr un achos; ac y mae y peiriannau hyn mor gryf, nad oes dim a attal eu gyrfa, ac i lawr y daw caethfasnach pwy bynag a'i dalio i fynu.

Fe allai na fyddai yn anfuddiol hysbysu fod yr Unol Dalaethau, fel y'u gelwir, yn 12-Talaeth, a chan bob talaeth eu cyfreithiau eu hunain; ac fod y 6 Talaeth Ogleddol wedi cyduno i ddiddymu caeth fasnach, ac na oddefir i neb brynu na gwerthu dyn, na'i gadw yn gaeth. Ond yn y 6 Talaeth Ddehenol y mae yr holl gaethion uchod: ac y mae eu cyfreithiau yn cyduno a'u gilydd mewn perthynas i'r caethion: fel y mae yn berygl bywyd i neb agor ei enau yn erbyn y fasnach. Yn y Talaethau hyn ni chafodd Mr. Thompson am wyf yn ei wybod, ddywedyd dim yn gyhoeddus ar yr achos. Dioddefodd lawer o erlid, a pherygl bywyd. Nid oes neb ond Boneddigesau yn meiddio sefyll i fynu i areithio ar yr achos. Y mae y cyfreithiau mor greulawn, fod y dyn a fyddo yn euog (o ail drosedd) o addysgu ei gaethyddyn llythren ar lyfr, yn euog o farwolaeth!

Ni seiddia pregethwr er perygl ei alludio, gyffwrdd a'r gair 'Y meistrïad, gwnoch i'ch gweision yr hyn sydd gyfiawn ac uniawn, &c.' Er fod yn ofidus adrodd, y mae pregethwyr, a chrefyddwyr yn ddwfn yn y fasnach. Hefyd y mae llawer o'r Caethion yn eiddo i'r Eglwysi. Mae yno ddanion wedi gadael yn eu llythyr cymun gaethion at gynal achos Duw. Mae y caethion yn waelach eu parch yno na caethion neb; oherwydd y maent yn cael eu llogi gan hwn, a'r llall, dros amser mwy, neu lai; ac felly yn cael eu gyru fel hen gefylau Bardy.

Mae y fath galedwch wedi meddiannu llawer, fel y mae ganddynt blant o'u merched caethion; ac y mment yn eu pesgi fel anifeiliaid i'r farchnad i'w gwerthu. Welo ychydig o hanes America y dydym yn clywed cymaint o son am eu rhyddid. Pan laniodd Mr. Thompson yn Lerpwl, dywedodd, ei fod yn barod i gusanu y ddau, oherwydd rhyddid cyfreithiau ei wlad!

Byddai yn rhyfaith ini fyned dros yr hanes a rydd Mr. T. am y gorthrymder a chreulondeb caeth fasnach yn yr America. Fe allai y bydd i hyn gynhyrfu y Cymry i 'goffio am y rhai sydd yn rhywm.' Llauer a ddichon taer weddi y cyfiawn. Elias oedd ddyn, yn rhaid iddo ddiodeff fel ninau, ac mewn gwedd efe a weddiodd na byddai gwlaw, ac ni bu gwlaw ar y ddaear dair blynedd a chwe mis, &c. Iago. 5. 16, &c.

Dyma ran o'r ddolen ddu, ond y mae Mr. T. yn dyrchafu America yn uchel am lawer o rinweddau, yn enwedig eu hymdrech gorchestol o blaid Cymdeithas ddir-

westol; a mawr yw y llywyddiant oedd ar hyn ymhlith eu Seneddwr, Pregethwyr, Crefyddwyr, Masnachwyr, Llongwyr, Milwyr, a phob math o ddynion. Hysbyseu iai fod yr achos hwn wedi llwyddo trwy i Bregethwyr gymeryd yr achos i fynu, a thrwyddyt hwy i'r penaethiaid, a'r Masnachwyr, &c. Mae yn awr dros fil o'r Llongau yn hwylio i bob parth o'r byd, heb ddioddydd meddwawl ynddynt, yr hyn sy fwy peth nag y mae llawer yn ei ystyried.

Yn y flwyddyn 1834, fe golodd 17 o longau Lloegr wrth gludo teithwyr i'r America, ac fe foddodd 701 o'r teithwyr Fe anfonodd Mr. Buchanan, prif Genadwr yn New York, at Gyfeisteddwr Llongau yn Llundain, am iddynt alluduo diodydd meddwawl o'r llongau, er diogelwch bywydau a meddiannau. Sylwai Mr. T. fod dau-oldeb yn cynyddu yn America yn ol y graddau y mae egwyddorion dirwestawl yn cynyddu; a fe addefa pob dyn diragfarn mai felly y mae yn Nghymru hefyd.

Tach. 1837.

E. LL.

Annerchiad oddiwrth Ysgol Sabbathol y Cefn canol, at Ysgol Sabbathol y Trefnyddion Calfinaidd yn Nghroesoswallt, Tach. 1, 1837.

Anwyl Gyfeillion,—Erys blynyddau yn ol yr oeddech chwi a ninnau, yn gyd-nabyddus iawn o'n gilydlo, a hyny yn benaf o herwydd fod gofal mawr genych am danom. A hawdd iawn oedd gwybod hyny, oblegid yr oedd amryw o honoch, yn ymhyfrdy mewn ymwelod yn aml & ni, a ninnau yn mawr ymhytrdy mewn cael ymweliadau genych. Mae rhyw ddiethrwrch wedi cymmeryd lle. Ow! Beth ydyw yr achos o hono? A aeth Cyrn y bwch, fel mnyddodordd yr Alps, neu, a aeth pedair milledir yn bedwar ugain? Gobeithio yr ydym yr adnewyddir cyfeillgarwch rhyngom, ac yr anfonwch rai etto i ymwelod & ni. O anwyl Gyfeillion, gwyddom eich bod wedi cael capel newydd; gobeithio eich bod yn myned rhagoch mewn pob dauol.

Yr ydym ni er ys rhai misoedd wedi bod mewn gradd o lesgeidd, oblegid hyn hawsach i ni gwyno na chynghori; ie gweddeiddiach i ni gwyno nac ymfrostio. O, pe gwyddai trigolion anwyl Gogledd Cymru am (ie ond y ddegedd ran) ein helynt gyd a phethau crefydd yn y gongl hon o Oror Offa, diammeu y cydymdeimlent yn helathach o lawer â'r Goror dlawd yn mhllth y Saeson a'r Cymry hefyd. O, y mae yn gweddu i ni gredu ein bod yn llesg iawn; oblegid y mae dwy o'n hysegolion canghenol wedi marw er ys naw mis, lle yr oedd yn agos i gant yn dyfod ynghyd i ymoyn addysg grefyddol, ac yr ydym yn ofni na adgyfodant ya hir iawn, os gwnant byth. O yr Ysgolion anwyl ag oedd yn dechreu bod yn fuddiol iawn i

eneidiau; ond yn awr maent wedi marw, a bryn yn unig o eisiau moddion addas i fod yn amgeledd iddynt. Mewn disfrif, a oes dim modd dangos pethau fel hyn i ddeiliaid yr Ysgolion Sabbathol drwy Ogledd Cymru? Diau pe gwybyddent y gweithredent yn heluethach.

Peth arall sydd yn profi ein bod yn llesg iawn ydyw, Fod y Cyfarfodydd Athrawon yn anamlach nag y buont: ac mae ambell athraw yn lled ddiymdrech am ddyfod iddynt. Ai nid arwydd o lesgedd ydyw fod y cyfarfodydd egwyddori yn fwy anaml? Llai o adrodd pennodau ar ddechreu yr odfanon; llai o Gateceisio ar y Sabbathau gan y Pregethiwyr; llai o gerdded i ymofyn i'r Ysgol ac i suddion eraill o ras gan yr Athrawon. Ac, O! beth os ydyw pethau fel hyn yn arwyddion fod llai o weddio dirgel am wyneb yr Arglywydd yn y moddion? Mae yn hawdd i chwi ddeall fod gan y pethau a enwyd dorf o berthynasau niweidiol a gwir elynol i achos ein Duw. O! Beth a wnawn? Duw a drugarhaon wrthym. Onder hyny y mae golwg led oethiol yr achubir ni o'n llesgedd, o herwydd rhai pethau, yn enwedig y diwygiad dirwestol. O ddiwygiad gwerthfawr iawn! Mae pob profeswr a phroffeswraig ag sydd yn feddiannol ar y gronyn lleiaf o symledd sanctaidd (yr ydym yn gobeithio fod pawb ag sydd yn enwi enw Crist yn y Cefn canol yn feddiannol ar y cyfryw symledd) naill a'i wedi ymuno neu yn myml ymuno â'r Gymdeithas ddirwestol.

Och rhag y diodydd meddwol! Maent wedi gorthymu rhai o honom yn galed ac yn dost iawn. O, do; hwy laddasant berthynasau agos i rai o honom, ac o braid yn wir y diangodd rhai o honom ninnau heb gael ein cwbl ladd ganddynt. Mae y rhau fwyaf o honom ag sydd yn yr Ysgol Sabbathol yn ddirwestwyr. Ie yr ydym fel Ysgol bron yn gryno a rhyw ogwedd ynom tu a thr ymmodl dirwest. O dioleh! O dioleh i Dduw am ein gweithio i hyn yma. O gyfeillion, mae lle i feddwl y bydd holl ddeiliaid yr Ysgol Sabbathol yma ac yn mhob man cyn bohir yn ddirwestwyr trwyadl. Ie hi a mor oleu yn ddiaf fel ag y bydd yfed diodydd meddwol fel diod gyffredin mor warthus a chellwair â'r puteiniaid aflanaf, neu fod yn gam i lladron echrystionaf, nen ddal cymdeithas â'r llofruddion creulonaf. Och! Och, y fath ladron puteinllyd a llofraddiog a fu y diodydd dinystrïol hyn mewn tref a gwlad. Auweddaidd i Bagan, pa faint mwy i Grietion sipian y gwlybyroedd tanllyd hyn a afwyddasant Grietionogaeth ac a laddasant fwy o drigolion ein gwlad nag un rhyw beth y gwyddom am dano. Ymaith a hwynt, ymaith a hwynt. Darydder hwynt o'r byd yn lla, Amen, ac Amen.

Hefyd, y mae, fel y gwyddoch, ryw gistiau hyochain wedi eu gosod y leni mewn amryw Gapelau, ac y mae un o'r cyfryw yn ein Capel ninnau. Hynod mor ddiasylw ydyw y pregethiwyr o honi mewn dyweyd o'i phlaid nac yn ei herbyn: a chan fod y pregethiwyr mor ddiasylw o honi mewn son am dani na rhoddi ynddi, y mae llawer yn dilyn eu siampl yn fanwl iawn yn hyn beth bynnag, oblegid yn o sicr ni wyr llawer ag ardd yn yr Ysgolion Sabbathol, ac yn yr odsauon, da i ba beth mewn gwirionedd ydynt. Gofynnodd bhyw un yn ddiweddar iawn i amryw o blant yr Ysgol Sabbathol, a chafodd atebion fel y canlyn.

Gof. Beth ydyw y peth yma ag sydd yn y Capel? Att. Box ydyw. Gof. Wel fy mhiant anwyl, Box i ba beth ydyw? Att. Box i ddal prës ydyw. Gof. I ddal prës at ba wasanaeth attolwg? Att. Ni wyddom ni ddim eba i plant. Pe gwyddai pawb brif ddyben y gist fe allai ygwneid mwy mewn dau fis nag a wnaed mewn deg.*

Ein nifer yn awr yn yr Ysgol, heblaw y caugnann, ydyw ynghylch un ugain ar ddeg. O! beth a wnawn i'r ddwy gangen sydd wedi marw?

Er ein bod yn llesg, a'r ganaf yn dechreu, a'r ardal yn anwastad, a'r fyrrd yn ludron, a'r capel yn rhy fychan, a'i nen yn adfeileddig iawn, yr ydym yn penderfynu, trwy gymhorth gras, i lyau wrth yr Ysgol Sabbathol. Pwy a wyr na wna ein Duw y llesgaf o honom fel Dafydd?

Fe allai y galluoga ein Duw daionus ni i ddywedyd etto, "Nid oes wythnos yn myned heibio heb fod genym naill ai cyfarfod athrawon, ai cyfarfod egwyddori, neu gyfarfod dirwestaidd yn y Capel. Ac y mae cyfarfodydd mewn cyrau o'r ardal hefyd; ac y mae y bobl ag sydd yn perthyn iddynt yn dyfod ynghyd yn dda iawn. Mae pennodau yn cael eu hadrodd yn gyhoeddus bob Sabbath. Mae y pregethiwyr yn cateisio y gynnulleidfia yn aml ar y Sabbathau. Mae rhyw rai yn cerdded yr ardal yn aml rhag fod neb yn esgeulusu moddion gras. Mae pawb yn yr ardal yn perthyn i'r Ysgol Sabbathol. Mae yr holl gymdogaeth fel nn gwr wedi llwyr ymrwthod â'r diodydd meddwol. Mae Duw yn tywallt ei Yspryd yn helaeth iawn arnom, ac y mae Iesu yn werthfawr gen holl deuluoedd yr ardal. Yr ydym wedi cael Capel newydd eang cyssurus, ac y mae yr Arglywydd yn ei lenw a'i ogoniant. Iddo ef y byddo y gogoniant am hyn."

O am gymhorth i chwi a ninnau ynghyd a phawb ag sydd o ochor Crist yn anlwlch Goror Offa i ddrychafu bauer yn enw

* Nid oes neb a wyr oddiwrt y llythyr hwn chwaith i ba ddyben y dodir arian yn y Box.

ein Duw. Annogaeth ac addewid ein Iesu i'r Sion yn y broydd anial hyn, ydyw, 'Helaethu le dy babell, ac estynant gortynnau dy breswylfeydd; nac attal, estyn dy raffau, a sicrh dy boelion. Canys ti a dorri allan ar y llaw ddebau, ac ar y llaw aswy; a'th had a etifeidia y cenhedloedd, a diinsoedd anrheithiedig a wnant yn gyfineddol.' O gwneir, fe ddywedir etto am anialwch erchyll Offa. 'Y tir anrheithiedig hwn a aeth fel Gardd Eden,' &c. O na lwfshawn ac na ddigalonnwch; ond, 'awn a ueddiannwn y wlad.' Mae Duw o'n plaid. Fel y gwelo y Cymry auwyl ansawdd y Goror, hwy weddiant yn daerach, hwy anfonant bregethwyr ac athrawon i'r maes anial hwn yn lliosocach. Er mor dda ydynt yn awr, hwy gyfrannant hefyd yn llawer helaethach. Beth na wneir pan ystvier fod miloedd o'r Saeson a'r Cymry hefyd yn marw o eisiau gwybodaeth! Pan ddygo Duw y Goror i'r enedigaeth, efe a bar esgor hefyd. O, efe a dywallt ei Yspryd o'r Uchelder, ac yna y troir anialwch y Goror yn ddoidir hyfydd. Ac yna fe gyhoeddir, Aeth holl Oror Clawdd Offa yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Garst ef.—Gras fyddo gyda chwi oll, Amen.

Oddiwrth yr Ysgol Sabbathol yn y Cefn Canol.

O. Y—Nid oedd bwriad i'r llathyr uchod fyned yn mhellach na Chroesoswallt; ond gaa fod annogaeth iddo ymddangos ger gwydd y Dywysogaeth, dywedaf air fel hyn. O Eglwys Crist—O ddeiliaid lliosog yr Ysgolion Sabbathol—O wrandawyr yr Efyngyl yn mhob artial o'r Dywysogaeth—Cydlmroddwch yn ewllysgar i fod yn gymmorth i'r Arglwydd yn llannerch anial y Goror. A'r Arglwydd a'ch gwobrwyo yn helaeth iawn. Wele y flwyddyn 1837 er ein bygwth a newyn tost wedi ei choroni gan yr Arglwydd i fod yn gnyd fawr odiaeth. O coroned y Cymry y flwyddyn 1838 trwy fod yn gymnorthwyol iawn i achos yr Arglwydd yn y Goror. Oblegid yn wir y mae yn newynog ac yn sychedig, ac yn ddiethr, ac yn noeth, yn glaf ac yn ngharchar; Te, y mae bron a marw yn lân mewn llawer ardal. O anwyl, anwyl Gymry, Brysiwch i ymweled ag ef, gan weini iddo o'r pethau sydd i'gennych. O na ddyweled neb wrth achos y Goror diwad, 'Cerdia ymaith a thyred amser arall, ac y foru ni a roddaf, a chennyt beth yn awr.' Ond, 'Tra yr ydyd yn cael amser cyfaddas gwnawn dda i bawh, yn enwedig i achos Iesu yn y Goror.' Gobeithiaf fod miloedd lawer o'r Cymry hynaws a'u hoedl ynqlyn wrth boedl achos ein Iesu yn Ngoror Clawdd Offa.

DANIEL DAVIES.

Pa beth bynag a ddichon i Dduw byth ei ofyn, a pha beth bynag a ddichon dyn fod mewn angen am dano, maent oll yn Nghrist.

RHEOLAU CYFFREDINOL CYMDEITHASAU CERDDORAWL

Cymdeithas Gerdorawl y Trefnyddion Calfinaidd yn —

A sefydiwyd —, 1838, i'r dyben o ddygu ac ymarfer Canu Mawl i Dduw mewn modd gweddus, deallus, a oherddgar. Swyddogion y Gymdeithas.

Noddwyr:

(Yma doder enwau pregethwyr y lle.)

Prif Athraw;—Mr. —.

Athrawon,

Mr. —, Mr. —, Mr. —, Mr. —.

Trysorydd:—Mr. —.

Ysgrifenydd:—Mr. —.

RHEOLAU.

I. Bod i'r Gymdeithas hon gael ei galw, Cymdeithas Gerdorawl y Trefnyddion Calfinaidd, yn —.

II. Bod i holl orchwyllion y Gymdeithas gael eu dwyn ymlaen dan olygiad ac yn ol cyfarwyddyd Noddwyr, Athrawon, a Chyfeisteddwyr etholedig yn flnyddol gan yr aelodau o'u plith eu hunain.

III. Ni chaniatteeir i neb ond yr aelodau fod yn wyddfodol yn nghyfarfodydd y Gymdeithas.

IV. Ni dderbynnir neb yn aelodau ond y rhai a fyddont o ymarweddiad diargyhoedd, yn ddeiliaid o'r Ysgol Sabbathol, ac heb fod yn euog o esgeuluso yr un o ordinhadan cyhoeddus yr efengyl.

V. Bod y Gymdeithas i gadw un cyfarfod bob wythnos i ddygu ac i ymarfer Canu Mawl. Ac nid oes i un Cyfarfod barhau yn hwy na dwy awr.

VI. Bod pob Cyfarfod i gael ei ddechreu drwy ddarllen cyfran o'r Ysgrhythr, a gweddi, ac i ddybenu drwy weddi.

VII. Bodi bwy bynag a ewyllysio ddyfod yn aelod o'r Gymdeithas, amlygu hyny i un o'r Swyddogion, cyn ymddangus yn ber-sonol i gynnwys ei hun iddi. Hysbysed y Swyddog hyny i'r lleill.

VIII. Ni dderbynnir neb yn Aelod o'r Gymdeithas heb ymddyddan ag ef am ddyben ei ddyfodiad, a'i olygiad ar y gwaith, a chael ganddo addewid foddionol y bydd iddo ymdrechu i ymddywn yn ol ei Rheolau.

IX. Bod i'r holl Aelodau ofalu am fod yn bresennol ymhob Cyfarfod y Gymdeithas. Ac os esgeulusa neb dri chyfarfod olynol, bydd i'r cyfryw gael ei ddiaelodi, oni bydd achlysuron anocheladwy yn peri ei fod yn absennol.

X. Os goddiweddir un o'r Aelodau ar ryw fai, neu ddyfod achwyniad yn erbyn neb o honnynt, hysbyser hyny i Swyddogion y Gymdeithas, ac ymosyfiant hwy a fydd y peth felly. Ac os gwir fydd y peth, yna gwnaed y Swyddogion a allont i adgyweirio y cyfryw un yn eu plith eu hunain, mewn Cyfarfod neildnol; ac os llywyddant, da; oni d ymdrinor a'r achos mewn Cyfarfod

cyffredinol, a bydded llais y nifer liosocaf yn benderfyniad ar yr achos. Na ddar-ddeler neb ond mewn Cyfarfod cyffredinol.

XI. Bod y Swyddogion i ymgysfardd bob mis, i ystyried achosion y Gymdeithas; ac i benderfynnu ar y Tônau mwyaf addas i 'w dysgu, &c.

XII. Bod i bob un o'r Aelodau i ymddarostwng i ddsygu canu yn ol cyfarwydd- yd yr Athrawon, ac i ymarfer â chanu v Tônau a bennoder ganddynt; a chanu y rhan hono o'r Beroriaeth a osodant iddo. Ac os chwennycha un gael ei symmud i ddosparth arall, hysbyser hyn; ac os golygir ei gais yn rhesymol, caniatiaer ei ddymuniaid iddo.

XIII. Bod y neb a daeno ar led, nen a hysbyso unrhyw gyfrinach o eiddo y Gymdeithas, mewn ceryddu am fai, diarddel, &c. gael ei alw i gyffris, a'i geryddu yn ol graddau ei drosedd.

XIV. Bod i'r holl Aelodau ymdrechu am feithrin cariad a thanguedd ymalith eu gilydd, yr hyn yw sylfaen a rhwymyn Cymdeithas.

XV. Bod Tocynau (*Tickets*) i gael eu hargraffu; a bod i bob aelod gadw un o honynt yn ei feddiant, fel os bydd iddo gael ei alw ar ryw achlysur i fyned oddi cartref, y caffo yr un rugorfraint mewn ardal arall ag y mae yn gael gartref.

 Chwaneged unrhyw Gymdeithas Reol neu Reolau llawr at y rhai uchod, os bydd yn angenrheidiol.

Gwel y darlennydd fod y gwagloedd lle mae y llinellau uchod wedi eu gadael i'w llenwi â'r enwau priodol i bob ardal.

Nid ydym wedi pennodi fod canu yn angenrheidiol wrth ddechreu na diwedd y Cyfarfodydd wythnosol, canys cyfarfod i gannu ydyw pob un o honynt. Ddild hefyd grynhoi y weddi mewn cyfarfodydd fel hyn, at achos y cyfarfod, heb amgylchu llawer, rhag gormod meithder, Dylid darllen rhyw ddosparth o'r Ysgrhythr a fyddo yn rhoddi estiampl, neu annogaeth, neu gyfarwydd yd yn y gorchwyl sydd mewn llaw. 'Gwneier pob peth yn weddaidd ac mewn trefn.'

DIRWEST.

LLWRYMWRTHOD YN DDYLEDSWYDD.

Mae edrych yn ddirifrol ar weithrediadau y Gymdeithas Ddirwestol yn peri i Ddyn-garwyr a Christionogion brwdfrydig waeddi mewn syndod uwch ei phen, fel y prophwyd, 'O olwyn!'

1. Mae hon yn olwyn gadarn iawn, wrth ystyried fod Duw o'i phlaid, a thrwy hyn y mae hi yn anorchfygol. 'Canys os yw Duw trosom, pwy a all fod i'n herbyn?' Mae diafol yn ei herbyn, a'r byd, etto ni orchfygant mo honi; ond gan syrthio y

syrth y gwlybyroedd meddwol o'i blaen fel Haman o flaen Mordecai; ac fel Dagon o flaen yr Arch.

2. Mae hon yn olwyn werthfawr iawn, wrth ystyried ei gweithrediadau. Ei gwaith ydyw adferu meddwon i dir sobrwydd; ac hefyd, attal y sobr rhag myned yn feddw. Y dull trwy ba un y mae hon yn gweithio ydyw drwy gariad; a thra parhao hi i weithio felly, nid oes a'i gorchfyga. Ac yr ydwyf fi yn meddwl na all dim ddwyn y sefydliad hwn i lawr ond anghariad.

3. Olwyn anorchfygol ydyw hon, ymae yn rhaid iddi gael ffordd rydd o'i blaen, onde, hi a âr draws ei gwrthwynebwyr. Y mae yn wir fod yr Arglwydd yn ysgrubio ambell un o wrthwynebwyr hon i dragywyddoldeb yn ddisymwyth. Am hyn dy-munwn ddweud wrth y gwrth-ddirwestwyr, 'Ciliwch o'r ffordd, ciliwch o'r llwybr,' rhag ofn i chwi gael eich dryllio gan olwynion y cerbyd.' Y mae hyn yn fy arwain i sylwi fod yn ddyledswydd ar baw ymunio â'r Gymdeithas hon. Nid wyf yn bwriadu sylwi y dylem lwyrmwrthod oherwydd bod gwlybur meddwol yn niweidiol; ond yr wyf yn amcanu sylwi y dylem ymwrthod a hwy er pe baent yn llesol, am eu bod yn achlysuron i bechodau eraill; canys yr ydym yn cael fod yr Arglwydd yn gwahardd achlysuron i bechodau yn gystal a'r pechodau.

Yn 1. Gwaharddodd i'r Israeliaid godi colofnau yn agos i'w allor, a gorchymynodd iddynt ddinystrio colofnau y Canaanaid. 'Na chodwch i chwi golofn,' ebai Duw, 'a thorwch eu colofnau,' Lef. 26. 1. Deut. 12. 3. A phaham y gorchymynodd yr Arglwydd iddynt wneud hyn? Rhag iddynt fod yn fagi ac yn dramgwydd iddynt. Wel, gallasai rhyw un ddywedyd, oni ddarfu i Iacob godi colofn a'i heneinio? Ac oni chododd Moses ddeuddeg colofn, ac os ydyw yn bechod i mi godi colofnau, paham nad oedd yn bechod iddynt hwythau? Felly y mae llawer gyda y gwlybyroedd meddwol. Onid oedd Noe, Lot, &c. meddant, yn yfed gwin, ac onid ydyw mor gyfreithlon i mi yfed gwin ag oedd iddynt hwythau? Nac ydyw.

Yn (1). Am nad oedd yr Arglwydd wedi codi Cymdeithas yn amser Noah i lwyrmwrthod; ac nid oes air o son yn y Bibl fod Noe wedi yfed diodydd meddwol ond unwaith.

(2) Nid oedd Noe yn gwybod dim am natur y gwlybwr hwn y pryd hyn; ond yr ydym ni yn gwybod yn burion eu bod yn meddwi ein cydgreuduriaid, ac wedi achosi y trueni mwyaf, o ganlyniad dylem llwyrmwrthod â hwy, Deut. 16. 21.

Yn 2. Gwaharddodd yr Arglwydd i'r Israeliaid blannu llwyni coed yn agos i'w allor; ac fe orchymynodd iddynt ddinystrio llwyni y Canaanaid, 'Na phlana i ti llywn o goed ger llaw allor yr Arglwydd, yr hon a wnai i ti.' Ac yr oedd yn peri iddynt

losgi llwyn y Canaaneid a than, Eca. 13. Deut. 12. 3. a 16. 21. Y mae yn llawer iawn mwy rhesymol i ni ymrwthod a'r gwirf nag oedd i'r Israeliaid beidio planu llwyni coed.

(1.) Y mae coed yn dda i gysgodi rhag y gwynt tymhestlog; ond y mae y gwlybwr oedd meddwol wedi dynoethi llawer teulu o'u holl glydwech fel nad oes ganddynt ddim i guddio eu noethni.

(2.) Y mae llwyni coed yn bethau hardd hefyd; ond pa harddwch fydd ar ddyrn o dan effeithlau y gwirf? Ai peth hardd yw tyngu a rhegu? Ai hardd ydyw godinebu? Ai hardd ydyw curo y wraig a'r plant? Ai hardd ydyw ymsmud o'r naill ochr i'r llall a gorwedd yn y dwf a'r llaid? Ai harddwch ydyw damnio yr enaid a bod mewn tragwyddol drueni oherwydd ymarfer a'r gwlybwr hwn?

(3.) Y mae coed yn bethau hollol angenrheidiol i wneud llawer o bethau, megis troliau, &c.; ond pa angen sydd am y gwirf? Nid yw gymwys yn ddiod; ac nid oes nemawr o angen am dano fel meddyginiaeth, nas gellid yn ei hebgor. Gallasai yr Iuddewon ddwyn llawer o reysmau dros blannu llwyni coed; ond pa beth a allwn ni ei ddwyn fel rheswm dros ddal i fynu y gyfundraith feddwol? Os oedd yr Arglwydd yn gorchymyn iddynt hwy beidio a phlanu coed yn agos i'w allor rhag i hyn fod yn achlysur i eulunaddoliaeth, onid yw yn llawer iawn mwy rhesymol i ninau lwyrymrwthod a'r gwlybwrpedd meddwol rhag i ni fyned yn feddwol? Ydyw yn ddiaw.

Yr ydym yn cael hefyd fod yr Arglwydd yn mawr ganmawl y brenhinoedd a fyddent yn dinstrio llwyni yr eulunaddolwyr, ac yn tynu achlysuron eulunaddoliaeth, megis Hesecia, Iosiah, &c. ac yr oedd y rhai nad oeddynt yn llwyr ddiwygio yn cael eu beiaw. Dywedir am Heseciah, 'Efe a dynodd ymaith yr uchelfeydd, ac a ddrylliodd y delwau ac a dorodd y llwyni,' ac yr oedd efe yn gwneud yr hyn oedd unfawn yngolwg yr Arglwydd. Ond fe ddywedir am eraill megis Iosias a Iosahas, &c. 'Er hyny ni thynasid ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn aroglarthu yn yr uchelfeydd.' Gyda yr un rhesymoldeb y gellir canmawl pawb sydd yn gwneuthur eu goreu tuag at dynu i lawr yr arferiad o yfed gwlybvroedd meddwol. Ond y mae pawb nad ydynt yn ymladd yn y rhyfel hon i'w beio, am nad ydynt yn dyfod 'yn gymorth i'r Arglwydd yn erbyn y cedyrn.'

Yn 3. Y mae priodi yn beth hollol gyfreithlon, angenrheidiol er cynal i fynu y natur ddynawl; ond er hyny gorchymynodd yr Arglwydd i'r Israeliaid beidio priodi y Canaaneid; a'r rheswm dros y gwarharddriad hwn ydoedd 'rhag iddynt fod yn fagl' i'r Israeliaid, a'u hudo i eulunaddoliaeth, fel y darfu i wragedd Solomon, 1 Bren. 11. 4. Ac y mae llawer yn barod i ofyn, onid yw

yn ddigon cyfreithlon i mi yfed.' Ydyw; ond ti ddylit edrych pa beth i'w yfed. Ni ddylai neb, modd bynag, yfed diodydd meddwol, rhag iddynt eu hudo i feddwi. Os oedd yn rhesymol i'r Israeliaid beidio priodi y Canaaneid, a hyny rhag iddynt eu hudo i eulunaddoliaeth, onid ydyw mor reymol i ninau ymrwthod a'r diodydd meddwol rhag iddynt ein denu i feddwi? Ydyw, yn ddiamau: ac ni ddylai yr hudol es hon gael byw. 'Na chaffed hudol es fyw.'

4. Nid yw yn bechod gwneud dilledyn o wian a llin ynghyd; ond rhag i'r Iuddewon debygu i'r Cenhedloedd eulunaddolgar gwaharddodd Duw iddynt ei arfer. Felly, pe na byddai yfed hauer peint yn bechod ynddo ei hun, dylem lwyrymrwthod ag ef rhag i ni fod yn debyg i blant Belial y rhai ydynt yn ei arfer.

5. Nid yw torri godrau gwallt yn bechod ynddo ei hun; ond oherwydd fod yr Aiphtiaid ac eraill yn cyflawni hyn er aurhuddedd i'w duwiau gwaharddodd Duw i'r Israeliaid ei arfer, rhag iddynt hwythau ymdebygu i'r eulunaddolwyr. Felly y dylem ninau roddi heibio yr arfer o yfed gwlybvroedd meddwol rhag i ni fod yn debyg i addolwyr y duw Bachus.

6. Yr oedd y Saph bres wedi bod yn fendithiol neillduol i'r Israeliaid y rhai a frethid gan y Seirph tanllyd, i'w hiachau oddiwrth eu clefyd llosgadwy ac angherddol; ond ymhen cannoedd o flynyddoedd wedi, aeth y bobl i'w huddoli! o ganlyniad yr oedd yn rhaid ei dynystrio, yr hyn a wnaed gan Hezecia. Gallied dynw llawer o reysmau dros beidio dinystrio hono; sef (1.) Ei bod o osodiad Dwylfol, sef bod yr Arglwydd wedi ei hordeinio. (2.) Ei bod wedi atteb dyben ei gosodiad fel y ca'dd miloedd lesad drwyddi; ond nid oes un prawf fod y pethau a wrthwynebw'n ni yn bethau o drefniad Duw yn ddiod i ddyn. Canys nid ydym yn cael fod yr Arglwydd wedi creu dim sydd a thuedd naturiol ynddo i hudo dynion i bechu yn ei erbyn, ac i ddinystrio eu cyrph a'u beneidiau. Ond y mae yn ddiammau genyf mai un o'r dychmygion a ddychmygodd dyn ar ol iddo syrthio o'i gyflwr dechreuol, ac ni buont ychwaith ond o ychydig iawn o les a bendith, er fod llawer yn haeru eu bod wedi gwneud pethau anghyffredin o ddalonus. Eithr yn hollol i'r gwrthwyneb y bupat hyd yn hyn. Ai bendith ydyw fedd 600,000 o ddynolryw yn feddwon yn Brydain? Ai bendith ydyw fod 50,000 o'r rhai hyny yn marw yn flynyddol? Ai bendith ydyw fod yd bara yn cael ei aberthu i wneud y gwlybwr melldigedig hwn? Nagé, yn ddiaw, ond melldith drom ydyw.

7. Y mae yr Arglwydd yn gorchymyn i ni 'gasau hyd yn nod y wisg a halogwyd gan y cnaud'; sef gwisgoedd a dueddant i feithrin balchder; ond nid tueddu i feithrin

moldwdd y mae y wisg hon, ond yn ei eddeithio yn naturiol. Am hyny, ymaith a hwy. Ydwyf yn eiddoch,
Hyrglas, Mor.

TESTYFAB.

CYM EDROLDEB A DIRWEST.

Barchedig Syr,—Wrth weled yr ymryson, a'r asghydfod sydd yn y dyddiau presennol ynghylch Cymdeithasau Cymmedroldeb a Dirwest; a rhai dyuion ieuacing peaboeth wrth areithio yn gweiddi, 'Dryllier yr Eglwys os bydd byn yn achos o'u drylliad!' heb gofio (mae yn debyg) nad oedd ddim yn ormod gam yr Iesu tirion roddi ei einioes i'r dyben i ou casglu ynghyd. Tybiais i'mau wrth eu clywed y gallai sylwiadau Y Parchedig James Hughes, Llundain, ar yr adnoddau canlynol, os darllenir hwynt yn bwyllog, fod o lus mawr.

Rhuf. 14. 3. 'Ile byddo dynion o wahanol fyddyllian am berthau dibwys yn yr un Eglwys, dyllid arfer tynerwch a chydymddwyn brawdol o'r ddwy ochr. Yr hwn sydd yn deall, ac yn deffnyddio ei ryddid, ni ddylai ddirmygu ei frawd gwan, fel un anwybodus neu ofer goelus. O'r tu arall, ni ddylai y credadyn petrusgar, mewn un modd farnu ei frawd, fel un hunan goleddgar, a phenrydd ei ymddygiad. Lle bydd lo llaw yn derbyn ni ddylai nob gymeryd arno wrthod.

Yn y bedwaredd adnod mae'r Apostol yn rhoi cerddd llym am y bai blaenorol o farnu eu gilydd am bethau dibwys yngolwg llaw. Cawn gyffelyb eiriau yn lach 4. 12. Pwy wyt ti, greadur tlawl, pechadurus, anwybodus, ffaeledig, a marwol, a gymeri i ti dy hun yr awdurdod o eistedd i'w barn ar gydfwybod gwan un arall, a gosod deddfryd euogfarnol ar ei gydwir ef, am arfer y rhyddid y g'yr efe fod ei Arglwydd yn ei ganiadhu iddo? Ti a dybit yn anweddus ymyrraeth felly ag achos gwas i un o'th gymmydogion; neu i un o'th gymmydogion ymyrraeth felly ag achos un o'th weision dithau; ac a gymeri di arnat lywodraethu teulu llaw; a barnu ynghylch ei weinyddiad ef o achosion ei deulu? I'w Arglwydd ei hun yn unig y mae y cristen professedig yn atebol; a'i Arglwydd ei hun a'i cyfiawnhau neu a'i condemnio ef.

Adnod 10. Yma mae'r apostol yn dychwelyd at yr hyn a ddywedwyd o'r blaen yn adn. 4. sef, Pa hem yr oedd cristenionogion yn dirmygu ac yn barnu eu gilydd. Y tro o'r blaen y gofynai, Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu? yma, Paham yr wyt ti yn barnu? cystal a phe dywedasai, Nid oes genyt ti awdurdod i farnu neb, ac nid oes achos barnu yn y rhai yr wyt ti yn eu barnu. O'r blaen, 'gwas un arall'; yma, 'dy frawd', a ddywed; barnu gwas i un arall oedd rylgus, a barnu brawd oedd anghariadus. Gallwn sylwi yma hefyd,

fel mae y ddau beth yma yn canlyn, 'barnu,' yn gyntaf; ac yna 'dirmygu.' Ar ol i ni farnu dynion yn ein meddylliau, yna ni a'i dirmygw'n; lle y dylem yn hytrach dosturio wrthynt, a'u dwyn i'r iawn, os barnwn eu bod yn cyfeillion. Rhewm arall a rydd yr Apostol yn erbyn i ddynion farnu a dirmygu eu gilydd yw, 'y gosodir ni oll ger bron brawd Crist' Caiff pob gwas yno sefyll neu syrthio ger bron ei Arglwydd ei hun.

Y cryf a'r gwan; y barnwr a'r barnedig; y dirmygwr a'r dirmygedig; yn y dydd hwnw dengys y Barnwr mawr a chyfiawn, oddi ar ba egwyddor yr oedd pob un yn gwerthredu, "aphob un a dderbyn ei briod wobr ei hun."

TANGNEFEDDWR.

CTAFARFOD DIRWESTOL LLANGFNI.

Syr,—Mae yn llawenydd genyf gael hysbysu drwy gyfwrng y Drysorfa fod tŷan dirwest yn goddeithio yr anialwch yn y lle hwn, a thrwy holl wlad Fon. A chwi a ellwch farnu fod teulu yr hen ysglyfaeth yn rhuo yn ofnadwy. Ond pa waeth? y pwngew yw diane!

Ac i ddangos nad ces arnom gywilydd o egwyddor Dirwest, daethom yn dorf sawr at Gapel y Trefnyddion Calfinaidd ddydd Nadolig diweddar, lle y ffurfiwyd Gorymdaith o amryw Gymdeithasau ynghyd, i fynydd yn ol taer wahoddiad, i Balas Llanddysnan, lle y derbynwyd ni yn y modd mwyaf parchus a charedig. Rhoddwyd y Boneddigesau y swm o £3. 10 0 at wasan-aeth Dirwest yn yr ardal.

Ac wedi myned yn llu banerog drwy dref Llangfni, dychwelasant i'r Capel. Ac yno traddodwyd Areithau rhagorol gan y Parchedigion John Elias, a William Roberts, Amlwch.

Am 6 ar gloch yn yr hwyr, areithiwyd yn dda iawn gan y Parchedigion John Elias, T. C. Henry Griffiths, Eglwyswr, John Robinson, B. a Thomas Owen, T. C. a dybenwyd trwy weddi a mawl.

Dau Fnglyn i'r Dirceaster tra galluog, Mr. Richard Davies, Manachdydd, Llangfni; ardderchog a llafurys Gudeirydd y Cyfarfodydd.

Ys difyr yw gwedd R. Davies—Yn awr, Yn eiriau Gadeirydd:
Byd llawen boed i'n llywydd,
Trwy glau ddawn tra gwelo ddydd.

Dirwestyr boed ein Dirwestydd—gwiwdeg,

Yn y Gadair beunwyd;
A'i wir sawrhau ef, wr rhydd,
B'o minnau bob anianydd.

Llangfni.

TIMOTHEUS OWEN.

Hanesiaeth Cenhadol.

RAROTONGA.

Xyus yw Rarotonga yn Môr y De. Mae

yr hanes a anfonodd y Cenhadwr Mr. Pitman o'r Ynys hon yn dangos fod gwaith yr Arglwydd yn llwyddo yn anghyffredinol ymhlith y trigolion. Dodwn yma ddarn o'i lythyr ef at Ysgrifenydd y Gymdeithas Genhadol. *Karatonga*, Meh. 30, 1837.

Anwyl Frawd,—Nis gwn pa beth a ddywedaf gan lawenydd a diolchgarwch ar dderbyniad y trysor a'n cyrhaeddodd ar fardd y llong a gyflogwyd gan y Gymdeithas Genhadol, aef y Pelair Efengyl, yn nhafodiaith y bobl hyn, a'r traethodau crofuddol a'r llechau ysgrifennu. Nis gallaf ddaigau fy llawenydd yn well na thrwy anfon i'ch llaw dderynyn o'm Cof-lyfr. 'Llawwyd fy enaid o lawenydd wrth dderbyn ymyntheg cant o Gopiau o'r Pelair Efengyl argraffedig yn Myrdain, gyda phum traethawd, ymyntheg cant o bob un. O mor siriol y mae fy mhobl yn eu derbyn!

O pa both a dywedaf Cyfeillion y Bibl Gymdeithas pe gwelent y wynebau siriol a ganfyddir ymhlith y bobl hyn wrth dderbyn y goreuon hyn o'r roddion, a'r tristwch a ymddengys yn wynebau y rhai nad allant gael un. Mae y rhannau gwerthfawr hyn o air Duw yn fwy eu bri yn fy ngolwg na phe buasai y cistiau a'u cynnwysent yn llawn o aur. Disgwyliaf y byddant o les i lawer o enidiau anfarwol. Mawrhaer yr Arglwydd am ei barhaus ddaioni i'r bobl hyn. Hysbysodd y brawd Williams i mi mewn lythyr fod y Bibl Gymdeithas wedi addaw argiaffu i ni bum mil o'r Testament Newydd. O drysor anghydnarol! Yr Arglwydd a fendithio y Gymdeithas hono. Yn ddiaf se fydd mi' oedd lawer yn yr oes hon a'r oesoedd dyfodol yn molianu Duw a'n dani.

I ba le bynag yr elwyf dilyniir fi gan feibion, merched, a phlant, yn gwe'ddi allan, 'Athraw, a ydyw y llyfrau wedi myn'd i gyd? Rhowch un i mi, peidiwch a'm nacáu.' Os gofynaf i rai o honynt, a fedrwyh chwi ddarllen?' Yr ateb fydd, 'Ychydig, ond medr fy mhiant.' Yr wyf yn cymbell pawb o honynt i chwaneu eu diwydrwydd i ddysgu darllen, am fy mod yn dysgwyl cael chwaneu o lyfrau yn fuan.

Bydd yn hyfrydwch gan y Gymdeithas glywed, fod amryw o'm bysgolheigion wedi dangos arwyddion eu bod yn chwennych ymuno a'r Eglwys. Yr wyf yn dysgwyl y derbynir dau o honynt yn fuan. Mae y rhagorffaint hon o weled blaenffwrth fy llafur ymhlith y plant, yn rhoddi i mi fwy o lawenydd nag a ddichon i mi fynegi. I Dduw yn unig y byddo'r gogoniant! Bu pob un o'r ddau wr yr ieuanc hyn ar weddi yn ein Cyfarfod gweddi misol diweddf. Pan oeddynt yn ersyn dros y cenhedloedd paganaidd nis gallai fy enaid lai na dyrchafu at Dduw mewn ymystyngiad diolchgar ger ei fron ef, gan ddeisyfu a dywedyd, 'Galw y rhai hyn i dy wylanell fel yr elont allan i'w haddysgu hwynt.'

Gyda mawr lawenydd y derbyniasom ein brodyr Cenhadol ar eu mynediad i ynysoedd y Navigators. Hwyl a'roasant yma wythnos, ac yr oeddynt yn ymhyfrdu yn fawr yn llwyddiant gwaith yr Arglwydd yn yr Ynys hon. Oh am iddynt gael bod yn ganwyllau goleu yn llewyrchu yn yr Ynysoedd tywyll lle y maent wedi myned iddynt! Yn ol dymuniad Cyfarwyddwyr y Gymdeithas mae fy nghyd lasurwr, a'm brawd parchus, Mr. A. Buzacott a'i wraig wedi myned gyda hwynt, gyda bwriad i aros gyda hwynt am chwech wythnos. O achos fy mawr wendid i, nis gallwn weled fy mod ar lwybr fy nyledsdydd heb i un o'r brodyr aros gyda mi hyd oni ddychwelai efo. Cynnygiwyd ar fod i'r brawd Mr. Macdonald a'i wraig aros gyda ni am ychydig; ac a'r hyn y cydsyniodd efo yn ddiannod. Mae efo yn awr yn dysfal ddysgu yr iaith; ac oherwydd iddo gael ei ddwyn i fynu yn Feddyg, y mae yn debyg o fod yn suddiol iawn i'n cynnorthwyo i ymweled ar cleision.

Mae addysgu yr holl Ynys yn awr yn sefyll arnaf fi, a minnau yn bur waullyd, ac heb allu gwneud llawer. Yr wyf yn pregethu unwaith bob Sabbath, ac unwaith yn yr wythnos, ac yn llefaru'n achlysurol yn Titikaveka, pryd y mae Maretu yn dechreu yr odfa drwy ddarllen a gweddio. Mae yr holl gapeli, a'r holl ysgolion yn llawn, ac mae y bobl yn awyddus iawn am wrando gair y bywyd. Beth a dalwn i'r Arglwydd am ei ddaioni i ni! Mae iro a Maretu yn gynnorthwywyr rhagorol: se fu eu llafur yn fendithiol iawn. Mae yma hefyd wr ieuanc o'r enw Tupai yn dechreu pregethu. Yr wyf i'n treulio bob dydd mercher agos i gyd yn addysgu y pregethwyr ieuanc hyn. Yr eiddoch,

C. PITTMAN.

Hysbysiadau Crefyddol.

Anwyl Frawd,—Dymunafarnoch wneuthur yn gyhoedd yr hysbysiadau canlynol yn eich Rhifyn am Chwefror.

Barnwyf mai gwell peidlo anaf i chwi Gofnodau yr ymdriniaethau ar Gybydd-dod, nes bydd yr ymdriniaeth ar ben, a'u darllen ar g'oe'dd Cymdeithasfa Chwarterol, a'u hanfon yna wedi hynr.

Yn Nghymdeithasfa, Llanrwst Ionawr 4 a 5, 1838. Pendorfynwyd y Gymdeithasfa Chwarterol nesaf i fod yn y Drefnewydd, Ebrill 26-27, 1838.

Cyfarfodydd Blynnyddol Manchester, Ebrill 13-14-15.—Rhios Llanerchrugog Ebrill 17-18.

Cymdeithasfa Chwarterol nesaf y Deheudir yn Caerdydd Ebrill 12 a 13.

Cynnygiwyd a chefnogwyd yr hyn a ganlyn, "Ein bod yn annog yr holl Ddirwestwyr i arfer pob tiriondeb tu ag at y rhai nad ydynt eto yn Ddirwestwyr; ac yn annog y

rhai nad ydynt yn Ddirwestwyr i fod yn ddytaw ar bob cyfrif. Ac oddi eithr eu bod felly, fod yn *rhai* ymwrthod â hwy fel Pregethwyr, a Blaenoriaid, ac Athrawon yr Ysgol Sabbathawl. JOHN FOULKES.

Abergele, Ion. 6, 1838.

CAPEL RHOSLLANNERCHRUGOG.

Anwyl Frawd,—Oddiar ddymuniaid fy mrodyra'm cyfeillion yn Rhosllannerchrugog, ac hefyd ar eich archiad chwithau, yrydwyl yn anfon hyn o linellau i chi, i'w doddi yn eich Trysorfa, er annogaeth a chalondid i ereill a ddichon fod yn y cyfelyb amgylchiad ag y buom ninnau ynddo.

Er fod ein hen Gapel ni yn un helaeth, yr oedd wedi myned yn rhy sychan o lawer i ddal y gynnulleidfa a gyrchai yno i wrando gair yr Arglwydd. Ie, yr oedd yr Ysgol Sabbathol yn ei orlenwi. Cynnyddodd yr Ysgol i'r nifer mawr o 750 o oeneidiau, nes oedd y Capel yn rhy sychan i gadw yr Ysgol ynddo. Yn yr amgylchiad hwn cyttunasom i roddi yr achos at ystyriaeth y gynnulleidfa i gydymgyngori pa beth i'w wneud.

Ac yn mis Mehefin, 1837, gwnaethom hynny. Ar y Sabbath, gosodasom yr achos pwysig hwn yn yr Ysgol yn gyntaf, ger bron pawb ag oedd yn bresennol. Dywedasom fod y Capel yn rhy sychan o lawer i'n cynnwys fel Ysgol, mewn trefn. Hysbysasom nad allem ni fel Eglwys neu Gymdeithas ddim myned dan y fath bwys o ddyled, a myned yn atebol am Gapel newydd o'r fath faintoli ar oedd yn eisiau mewn ardal mor boblogaidd a'n hardal ni, heb gael cynnorthwyr yr holl Ysgolheigion, a'r Athrawon, a'r gynnulleidfa yn gyffredinol.

Drwedasom, os caem Gapel newydd, y byddai yn Gapel er lles cyffredinol i baw i ddyfod iddo i wrando. Ac am hynny fod yn ddyledswydd ar baw i gyd-gyfranu yn ol eu gallu tuag at dalu am Gapel newydd. Chwanegasom, gan ddywedyd, na thynem ni mor hen Gapel i lawr, heb i baw addaw cyfrannu fel y gallu, yn esmwyth, heb goll-edu eu hunain, tuag at dalu am godi Capel newydd; ac y byddai raid iddynt barhau yn eu cyfraniadau os byddant byw nes cwblglirio yr holl ddyled a fyddo arno.

Yna darllenwyd Escod. xxxiv. 5, 6, 7. Wedi hynny, gofynwyd am arwydd, trwy ddyrchafa dwylaw, pwy bynag a fyddai yn cwbllysgar i ymrwngio at yr hyn a osodwyd ger bron, sef "parhau i gyfranu os byddem byw, nes cael y Capel newydd mor glir oddiwrth ddyled ag oedd y Babell yn yr anialwch gan yr Israeliaid." Ac yn wir yr ydym yn barnu i radd o'r un yspryd ddisgyn arnom ni yma ag a ddisgynodd ar feibion Israel yn yr anialwch.

Y drefn sydd genym yn myned ymlaen gyda'r Casgliadau sy fel y canlyn:—Mae y bobl ddiogion a'r plant yn rhoddi addewidion

ac yn eu cyflawni mewn ugain wythnos. Maent yn cyfranu rhan o'u haddewidion ddwy waith yn y mis. Mae y neb sydd yn addaw punt yn cymmeryd ugain wythnos i'w thalu. A'r neb sydd yn addaw unrhyw swm o arian, mae yn cymmeryd ugain wythnos i'w thalu.

Mae un ugain wythnos wedi dyfod i fynu er pan ddechreuasom; a chasglasom yn yr ugain wythnos hynny £227. 1. 2. Ac yr ydym wedi dechreu ar ugain wythnos arall, ac mae pawb yn sirio: iawn yn dechreu etto; canys derbynasom £22. 16. 2., y noswaith gyntaf o'r ail ugain wythnos.

Maintoli y Capel newydd oddi fewn i'r muriau ydyw *pedair llath ar hugain, wrth ddeyr ar bymtheg*. Ac mae *Gallery* helaeth i fod ynddo. Mae yr adeilad yn myned ymlaen yn rheolaidd.

Caredigrwydd a haelioni yr ardal tuag at gael y Capel mawr hwn i fynu sy ryfeddol iawn. Y gweithwyr a dynasant yr hen Gapel oll i lawr, ac a barottoisant y tir i ddechreu adeiladu un newydd arno, yn ddidraul. Dafu i'r Ffarmwyr ac ereill sydd yn cadw gwocedd yn yr ardal lusgo bron yr holl ddefnyddiau at y Capel newydd yn ddidraul. Fe fu pawb mor fyddlawn, yn ol eu gallu, fel nad oes neb i'w enwi mewn rhagoriaeth y naill ar y llall. Gellir dywedyd mewn gwirionedd am bobl Rhosllannerchrugog, megis y dywedwyd am yr Iuddewon gynt yn amser Nehemia, "Felly nyny a adeiladasom y mur;—canys yr oedd gan y bobl ganol i weithio." Neh. iv. 6.

JOHN EDWARDS, Trysorydd.

AR YMDDYGIAD PROFFESWYR CREFYDD

Mewn perthynas i ethol aelod Seneddawl, gan y Puich. J. A. James, Birmingham.

'Tra mae proffesar crefydd tan rwywiad difrifol i fod yn ddeiliad fyddlawn i ymstowng i'w Frenhines, a'i pharchu, fel llywydd y llywodraeth: mae efo hefyd yn rhwym i fod yn aelod gwladgarawl perthynol i'r corpholaeth trwy roddi ei gynghalieth y n-arferol i'r gangen ariwydd. Rhaid iddo fod yn uffudd i'r cyfreithiau a wneir, ar yr un pryd rhaid iddo roi ei gynorthw yn eu gwneuthuriad. Mae yn ddyledswydd arno i roddi ei gydwybodol bleidlais yn etholiad ei gynddychiolwr yn ei briodol gangen o'r llywodraeth.

Fe eill ymuno â'i gyd-ddeiliad i ersyn am ymwared oddiwrth sarhad gwladol ac, eglwysol; ac yn ol helaethder ei awdur dod gall ymagnio mewn triiondeb ac addasrwydd, heb niweidio ei ddaliolffrydedd a'i gariad ei hun, neu yn afreidiol roi archeoll i deimladau, na chyffroi nwydau eraill. Fe eill yngais i gyfarwyddo barn y cyffredin i gynneradwyad o bob peth ag sydd gyfiawn a buddiol. Yr arafaid, pwyllus, caredig, a'r cydwytodol ymarferiad o'i hawl wladol, heb chwerwedd pleidgar, na dygasedd at

un blaid, i'r gradd ag na byddo yn ymyr-
aeth a'i grefydd bersonol ei hun, ac yn y
fath fodd ag na byddo yn wagsawrus yn
niweidio teimladau y rhai a fyddent yn
wrthwyneb iddo; ac na byddo yn ei dynu
yn rhy aml o'i ystafell, teulu, a'i alwedig.
aeth; yn wir os geill ddefnyddio hawl fel
hyn, mae yn bur gyfiawn iddo wneud fel
profesawr crefydd. Pa un bynag, rhaid i'r
rheolau, a'r attaliadau hyn, gael ei gosod;
canyys hebddynt fe fydd y matter hwn yn
sicr o fod yn niweidiol iddo.

Rhaid i'r Cristion gario ei grefydd gydag
ef i bob man, a rhaid i hono sancteiddo pob
peth a wneio; —pa beth bynag a wna,
rhaid iddo ei wneyder gogoniant i Dduw.—
Rhaid i pob peth i bob eidd ei wneud gyda
duwiol frydedd, ei wneud yn y fath fodd
fel nad all neb ddweyd yn gyfreithlon,
'Mae hyn yn groes i'w broffes.' Ni ddylai
ei ymdriniaeth a phethau gwladol fod yn
groes i hyn. Ie, yn y pethau hyn rhaid
iddo gael ei gyfarwyddo gan ei gydwybod,
a'i gydwybod gan air Duw.—Rhaid iddo
edrych yn sanwl i'w egwyddorion, a bod yn
abl i ateb i chwillwr y calonau am eu
purdeb.

Os bydd ei frwd frydedd gyda phethau
gwladol yn gyfryw, ag i farweiddio duwiol-
der ei yspryd, ei gymeryd ymaith oddiwrth
ei ddyledsdyddau crefyddol, neu leihau
difrifwch ei dduwioldeb, a grym ei ffydd;
os lleinw ei feddwl i beri iddo fod yn anes-
mwyth, aflonydd, ac yn bryderus, ac os
bydd yn terfysgu tawelwch ei heddwch cre-
fyddol a'i gysur; os bydd yn ymyraeth
mwy a'i alwedigaeth, nag fyddo er lleshad
i'w lwyddiant bydol, neu ei deulu yn fwy
nag fo yn unol a'i ddyledsdydd i'w ha-
ddysgu er eu lleshad; os bydd yn niweidio
ei elusengarwch, ac yn llonwi ei fynwes a
drwg-ewylllys, a chasiuch tu ag at y rhai
sydd yn wahanol iddo; os bydd yn cael ei
arwain i gymdeithasau gwladol, a'i osod yn
gyfeisteddwr; os edrychir arno fel blaenor
a rhyswr (*Champion*) un blaid, os bydd yn
achlysur i'w gyfeillion crefyddol i ysgwyd
eu pennau, a dweyd, 'byddai yn ddwyenydd
genyf, pe bai yn dipyn llai *politiceidd*;' ni
a allwn fod yn bur sicr, a gall yntau fod yn
sicr hefyd, er nad yw yn hawdd gosod gyda
manylrwydd y terfyn sydd yn gwahanu cam
a chymhwys ar y pen hwn, ei fod ef wedi
myned dros y rheol, a thrwy hynny, mae ar
dir anghyfreithlawn, a pheryglus.

Dinbych.

Cyf. M. JONES.

EWWYLLS DIWEDDAF.

Anwyl Syr,—Yn un o'ch Rhifynau di-
weddar o'r Drysorfa, rhoisoch dalfyrad
o'r Gyfraith newydd mewn perthynas i
Ewwylls diweddar gwr. Minnau a fedd-
yliais y gallai fod yn faddiol iawn i'n
cydgenedi fod yn lysbys o'r drefn gyfreith-
lawn o addaw Cymwyn-Roddion i Gym-
deithas y Biblau, canys fe gollodd y

Gymdeithas lawer o gantoeidd o bunrau o
eisiau bod yr Ewwylls wedi ei eirio yn
gywir a rheolaidd yn ol y gyfraith ar y
pen hwn.

Boddwch cystal a rhoi un tu dalen o'r
Drysorfa am Chwefror i egluro hyn.

Yr eiddoch T. PHILLIPS,

Goruchwyliwr y Gymdeithas.

Hay, Ionawr 19, 1838.

Allan o'r *Monthly Extracts* y Bibl Gym-
deithas am Ionawr, dodwn y cyfarwydd-
iadau isod ger gwydd ein darllenwyr. A
chac mai yn yr Iaith Saesoneg y uwneir
pob Ewwylls yn gyffredinol yn Mrydain,
ac felly sud pob ysgrifenydd Ewwylls yn
deall yr Iaith hono, neu o leiaf y dylai ei
deall, nid rhaid i ni en cyfieithu.

HYSBYSRWYDD INGHYLCH CYMMYN-RODD-
ION I'R BIBL GYMDEITHAS.

NOTICE RESPECTING REQUESTS TO THE BIBLE SOCIETY.

An Act of Parliament "for the
Amendment of the Laws with respect
to Wills" having been passed on the
third day of July, 1837; which Act
came into operation on the first day of
January 1838; the attention of all per-
sons, who may contemplate making
Bequests to the British and Foreign
Bible Society, is respectfully called to
the following Section:—

"1 VICTORIAE, cap. 26. sec. 9.

"And be it further enacted, That no
"Will shall be valid, unless it shall be in
"writing, and executed in manner herein-
"after mentioned; (that is to say) it shall
"be signed at the foot or end thereof, by
"the Testator, or by some other person in
"his presence and by his direction; and
"such signature shall be made or acknow-
"ledged by the Testator in the presence of
"Two or more Witnesses present at the
"same time; and such Witnesses shall attest
"and shall subscribe the Will, in the pre-
"sence of the Testator; but no Form of
"Attestation shall be necessary."

N.B.—Wills executed prior to the first
day of January, 1838, are not affected by
the New Act; but any alteration therein,
or Codicil thereto, must be executed in the
manner before mentioned.

The British and Foreign Bible So-
ciety having been deprived of several
legacies owing to the operation of the
"Mortmain Act," (particularly one of
500*l.* during the past year), the Com-
mittee embrace this opportunity of in-
troducing the following Extract from
a Work just published, entitled, "Plain
Directions for making Wills, &c. by
J. C. Hudson, Esq., of the Legacy
Duty Office," as worthy of particular
attention:—

"The Statute of 9 GEO. II. c. 36. called the Mortmain Act, is not repealed or altered by the 1 VICTORIA c. 26; and therefore legacies to charities out of real estate will still be void. If a Testator desire to leave legacies to charities, he must take care to make them payable, either expressly, or by ordinary course of law, out of such personal estate as may be applied for that purpose. A bequest to a charity of a term for years, or leasehold property; or of money to arise from, or be produced by, the sale of land; or by the rents, profits, or other interest arising from land; or a bequest of money, to be laid out in land; or a bequest of money secured by mortgage; or a bequest of annuities charged on land, or rather rent-charges; or a bequest of money, with a direction to apply it in paying off mortgages on schools or chapels; or a bequest of money secured on parochial rates, or county rates or turnpike tolls—is, in each case, void; and even where no particular fund is pointed out in the Will, for the payment of charitable legacies, and they are consequently a charge on the residue, and the residue consists, in part, of property of all or either of the kinds above specified; so much of the legacies will become void as shall bear the same proportion to the entire legacies as the exempted property bears to the entire residue."

FFURF CYMMYN-RODD I'R BIBL GYM-
DEITHAS.

FORM OF A REQUEST TO THE BIBLE
SOCIETY.

Y neb a fyno addaw Cymmun-Rodd i'r Bibl Gymdeithas, doded yn ei Ewyllys diweddas, neu ei Lythyr Cymmyrn, y geiriau canlynol, air yn air fel y maent yma ar lawr; ac yna fe saif yn ol y gyfarraith yn ddiaion.

I give and bequeath to "The British and Foreign Bible Society," instituted in London in the year 1804, the sum of

Pounds Sterling, to be raised and paid, for the purposes of the said Institution, out of such part only of my personal estate as shall not consist of chattels real, or money secured on mortgage of Lands or Tenements, or in any other manner affecting Lands or Tenements; for which Legacy the Receipt of the Treasurer for the time being of the said Institution shall be a sufficient discharge to my Executors.

Helyntion yr Amseroedd.

TAN MAWR YN LLUNDAIN.

Llwyrdinystyr yr adeilad eang ardderch-

og y Royal Exchange. Nos farcher, Ionawr 10, canfu Mr. Marshall dan yn yr Exchange, ac efe a anfonodd yn ddioed i alw ynghyd holl weision y Bank, canys prif Gynnewidydd arian yn y Bank of England oedd efe; ac yroedd yr Exchange yn agos iawn i'r Bank. Yn y fan galwyd ynghyd wyr yr Ermygau dwfr, (*Fire Engines*). Canfuwyd y tân yn fuan wedi deg ar gloch yn Lloyd's Coffee Room yn y gongl nesaf i'r Gogledd ddwyrain, ar gyfer y Bank.

Yn fuan iawn ymgasglodd i'r lle, y *Police Men*, y Gwylwyr, y milwyr, a holl wyr yr Ermygau dwfr o bob cwr i'r ddinas. Ond yr oedd y rhew yn rhwystwr mawr iddynt i gael dwfr i fynu o'r pibellau, ond defnyddiwyd dwfr poeth a chafwyd o hono ddigonedd; wedi hyny canfuwyd fod yr Ermygau wedi rhewi; a gwnaed defnydd o ddwfr poeth, yna dechreuasant weithio. Ond yr oedd y tân wedi cryfhau, a cherdded ymhell erbyn hyn. Aeth y gair allan yn fuan drwy yr holl ddinas, a daeth miloedd o bobl ynghyd. Yr oedd y Masnachwyr y rhai a gyfuneddent yn gyfagos i'r tân yn brysus iawn yn cario eu heiddo allan o'u masnachdai, a'r cymmydogion yn eu cynnorthwyo.

Erbyn hanner nos, yroedd Swyddfaau yr Assurance yn yr Exchange oll ar dân, ynghyd a'r holl ystlys De Orllewinol yr adeilad fawr hono. Yr oedd Swyddfaau perthynol i Lloyd's Coffee Room, y Captain's Room, Under Writer's Room, &c. &c. oil yn un fflam, nes oedd yr heolodd mor oleu a hanner dydd. Adlewyrchai y tân mawr ar Eglwys St. Michael, St. Bartholomew, a St. Mary, a'r Bank of England, nes y gwelid hwynt fel ar ddydd goleu.

Yr oedd y lluoedd pobl yn ymwithio ymlaen i weled, nes oedd yr holl swyddwyr, a'r milwyr yn cael gwaith mawr yn eu cadw allan o berygl. Ie, nid ai amryw ymaith nes eu darnfygu hwynt gan y llwch, y tawch, y gwres tanbaid, a'r mwg mawr. Yr oedd cedor yr adeilad yn syrthio i'r heolodd yn hanner llosg, fel y bu amryw mawn perygl bywyd o'r herwydd.

Erbyn un ar gloch yr oedd yr holl ystlys Gogledd Orllewinol wedi llosgi; ac yr oedd y tân yn tynu gyda brys tua'r twr newydd, yr hwn a adeiladwyd ynghylch ugain mlynedd yn ol. Nid oedd yr Ermygau dwfr, or eu gweithio yn barhaus i dywallt y dyfroedd am ben y tân yn effeithio ond megis dim. Erbyn dau ar gloch cyrhaeddodd y tân y twr, a chlywid megis mil o leisiau yn gweiddi allan, "Mae wedi cyrhaeddyd y twr, mae'r cwbl drosodd!" Yr oedd yr olygfa y pryd hyn yn ofnadwy a dychrynnydd iawn; yr oedd yr holl Exchange, un o'r adeiladau ardderchocaf yn holl Ewrop, yn un danllwyth, a'r fflam yn esgyn i entrych yr awyr.

Llanwyd Eglwys St. Bartholomew a phob math o eiddo, ynghyd â garmwr o ysta

felloedd eang y Bank, y rhai a gludai y bobl o gyraedd y tân angerddol. Syrthiodd y clychau, wyth o nifer, ynghyd a'u holl ddodrefn i lawr o'r tŵr, amryw duanelli o bwysau, nes dryllio pob peth yn chwilfrw mân o'u blaen o'r pen uchaf i'r palmant ar lawr. Yr oedd wyneb y clock mawr erbyn hyn mewn rhyw sefyllfa ryfedd ynghanol y ffam fawr, a'r tân eirias. Yr oedd cwrmpïadau y coed tanllyd, ynghyd a nerth y ffamau dyrchrynlllyd, yn lluchio i fynu dorchenau mawrion o ulw tanllyd i elgion yr awyr, y rhai a nofient yn gymysgedig a'r colofnau mwg, uwch ben yr adeiladau amgylchiatdol, fel yr ofnid yn fawr y dodent Eglwys St. Bartholomew a'r Bank ar dân; ond ni bu hyn.

Yr oedd y nos yn rhewog a golen, y ser yn ddysglaer, a'r lleuad yn llawn, ond yr oedd y mwg mawr yn llenwi yr awyr uwch ben fel nas gwelid dim o'r ser na'r lleuad, na goleuni mwy na phe buasai hebddynt, dim golen, ond golen y tân. Pan gyrhaeddodd y tân i'r tŵr newydd, anfonodd y Maer i'r Tŵr gwyn am wir meirch, y rhai a ddaethant yn ddioed. Cliriwyd y Cornhill o bobl yn fuan, perwyd i bawb o'r edrychwyr gadw draw allan o'r perygl, a rhoi digon o le i'r holl swyddwyr a'r gweithwyr i arfer eu holl ddysais a'u grym i attal angerdd y tân, rhag difa adeiladau ereill: uffuddhaodd pawb heb ddangos un nwyd ond dychryn a syndod.

Yr oedd y gwynt, fel yr oedd goreu, yn chwythu o'r gogledd, ac yn wynt cryf, yn mwylhau tua'r boreu yn storm. Yr oed i hi hefyd yn rhewi yn galed iawn. Yr oedd dillad uchaf gwyr yr Ermygau wedi rhewi am danynt, gan gymmait oedd a wnelont a'r dwfr: gweithiasant yn egniol iawn.

Erbyn haunwr awr wedi tri yr oedd yr holl ystlys Gogledd Orilewinol, a'r De, o'r adeilad fawr hon wedi eu llosgi i'r llawr; a'r ffamau yn dychafu yn dyrchrynlllyd o'r ystlys ddeheuol, gan fyrgwth llosgi yr holl fasnachdai oedd ger llaw, o du'r Gorllewin i Sweeten's Alley. Dygwyd yr Ermygau dwfr i dywallt dyfroedd a'u holl nerth ar y tai hyn, nes oedd yr holl heolylod amgylchiatdol yn llio o'r elfen hon, ac yn fuan dechreuodd rewi yno. Yr oedd rhuad yr elfenau myrsonol, swm gweithiad yr Ermygau dwfr, galwadau y naill weithiwr am help y llall, ynghyd a thwfr cwrmpïadau prenau mawrion, bron yn ddigon a byddaru dyn.

Syrthiodd canolfuriau yr adeilad yn y dinystr, gyda thwfr taranawg dychrynlllyd, y rhai, yn y cwymp, a dafasant i lawr holl gerf-luniau Brenhiniaeth a Brenhinesau Brydain o ddyddiau William y Conquerwr hyd yn awr. Fel hyn y llosgwyd y Royal Exchange hyd y llawr mewn un noswaith, ynghyd a lliaws o dai a Masnachdai ger-llaw iddo. Pliscyn tŵr y clock yn unig sydd yn sefyll; ac mae yr olwg arno yn arwyddus,

yn un pincyn uchel ynghanol y chwalfa a'r dinystr mawr. Mae gorchymyn pendant nad elo neb heibio iddo na dydd na nos, yn enwedig yr ochr beryglus; canys os cwymp, efe a ddryllia lawer o adeiladau yn y gymmydogaeth.

Mae tŵr y clock yn debyg o sefyll. Cafwyd hyd i amryw gistiau haiarn yn y lludw, a'u cyflawnder heb fod yn waeth. Cafwyd llawer o aur hefyd heb doddi, a sêl fawr y ddinas, heb waethgu, &c. Ond nis gellir gosod allan y golled a gafwyd drwy y tân dinystriol hwn am amser malth.

GWERTHYFEL YN CANADA.

Gwlad eang yw Canada, yn Ngogledd America, yn cynnwys dwy Daleith boblog-aidd, sef Canada Isaf, a Canada Uchaf, oll dan lywodraeth Lloegr. Y trigolion, gan mwyaf, ydynt Saeson, Gwyddelod, Ffrancod, a Chymry. Yn Canada isaf y mae mwyaf o Ffrancod, ac yno y cododd y gwrthryfel. Ceisiwyd cynhyrfu Canada uchaf i godi gyda'r lleill, ond ni lwyddwyd ond ychydig.

Gwr o'r enw M. Papineau, Ffrencyn o Canada Isaf, yw blaenor y Gwrthryfel. Fe foddylodd y gwr hwn y cawsai chwaneg o'i blaid nag a gafodd. Ac fe allai ei fod yn dysgwyl cael Americanaid yr Unol Daleithiau hefyd i'w gynnorthwyo. Ond pe gwnaent hwy hynny, parai rhyfel yn ddioed i ymgymmeryd rhwng Brydain fawr a hwy.

Er nad oes yn Canada lawer o filwyr, y mae blaenor y filwriaeth, y cadfrig, yn wr synhwyl, pwyllog, a gwrol iawn. Efe a fu gyda'r Duc Wellington mewn rhyfeloedd mawrion ar y Cyfandir. Ymwroddod ac ymgniodd y gwr euwog hwn, ac efe a lwyddodd i ddarostwng y gwrthryfel am dro, fodd bynnag. Ei enw yw Syr J. Colbourne.

Bu orfod ar y Senedd ymgysarfod yn gynt o lawer, oherwydd amgylchiad Canada, nag y buasant oni bai hynny.

Y SENEDD YMERODROL.

Wedi cadw Gwyliau y Nadolig, fe ymgysarfau y Senedd, Ionawr 16, a dechreuwyd yn ddioed ar achos Canada.

Tŷ yr Arglwyddi. Dydd Mawrth, Ionawr 16, dywedodd Arglwydd Gleneig fod Swyddogion y llywodraeth yn bwriadu cyunyg am i'r Tŷ anfon Annerch at y Frenhines yn achos Canada. Ac a hyny cytunwyd.

Tŷ y Cyffredin. Hysbysodd Arg. John Russell, yr un achos yn y Tŷ hwn. Ac fe gytunwyd am anfon Archiad at ei Mawrhydi. A thraneuth fe dderbyniwyd ei grasusaf ateb.

Ateb y Frenhines i'r Cyfarchiad. 'Yr wyf yn diolch i chi am y sicrwydd a roddasoch mewn perthynas i fyddlondeb fy Nhŷ y Cyffredin i gefnogi fy ymgnied ar adferiad tshgnesfedd yn Canada Isaf. Mae y

dygwyddiadan anghysurus a cymmerasant le yn y Dalaeth hono, yn peri i mi sawr dristwch; ond yr wyf yn edrych ymlaen yn hiraethlawn ar yr amser pan y bydd adsefyddiad trefu yn fy ngalluozi i osod sylfaen heddwch parhaus yn y Sefydliad. au hyny.

Mae yr yspryd a smiddangosodd yn y preswylwyr sydd yn fyddlawn i'r Llywodraeth yn yr America Ogleddol, ynghyd a'r ymgeiad a wnaethant er amddiffyniad fy awdurdod yn y wlad hono, yn galw am fy nghydnabyddiaeth ddolochus.

Ionawr 17. Cododd Arglwydd John Russell i synu, ac a ddywedodd ei fod ef yn cynnyg am gael caniatâd i ddwyn Ysgrif i mewn, am drefnu Llywodraeth yn Canada. Fe ryngodd bodd i'r Frenhines osod Iarll Durham i fod yn Bennaeth a Llywydd dan ei Mawrhydi i ddwyn ymlaen yr awdurdod yn y ddwy Canada. A bod deg o wyr o Canada Isaf, a deg o wyr o Canada Uchaf, i fod yn wyr o Gyngor iddo. A bod tri wyr o fysg y rhai sydd mewn awdurdod wladol yn bresennol o un Dosparth, a thri wyr yn un modd o'r Dosparth arall yn cael eu chwangu attynt. i wneuthur 26 o Gynghorwyr, i weithredu dan yr Iarll. A rhoddwyd caniatâd i ddwyn yr Ysgrif i fewn.

Pan enwodd Arx. J. Russell Iarll Durham i fod yn llywydd, rhoddodd foddionrwydd mawr i bob plaid. Cansy efe yw y gwr pwyllwg a synhwyrlawn a ddewiswyd ac a ddanfonwyd drwsodd gan William IV. i sefydlu matterion rhwng Brydain a Russia. Nid oes mor llawer o amser er pan ddaeth efe yn ei ol oddiyno. Mae y gwr hwn yn ddoeth, medrus, a thanguf-eddus iawn.

St. George's Harbour.—Y cynnygiad am wneud Ffordd haiarn o Gaerlleon i Benmaen mawr nid yw wedi marw: er iddo gael ei daro yn drwm yn ei ben, y mae efe etto yn fyw. Cadwyd Cyfarfod ar yr achos yn mis Ionawr yn yr *Hop Pole Inn*, yn Nghaer, ac yr oedd y gwr enwog Charles Pearson, Ysw. o Lundain yno. Penderfynwyd myned ymlaen, i wneud cynnygion egniol am adeiladu dyfr-glawdd, a lloio Angorfa rhwng y Penmaen mawr a'r Penmaen bach, a'gwneud ffordd haiarn oddiyno i Gaer. Ni fydd eisiau ei dwyn ddim pellach, cansy y mae'r ffordd haiarn o Gaerlleon i Crew i gydio a'r ffordd o Liverpool i Lundain, yn myned i gael ei dechreu yn ddioced.

Ffair Amrythyg.—Ionawr 16, a 17. yn Ffair Amrythyg, yr oedd defaid yn gwerthu o 54c i 6c. y pwys. Gwerthwyd rhai am 64c. Moch am 44c. y pwys. Eidionau a werthwyd am o 5c. i 54c. y pwys. Gwerthwyd Gwartheg a lloai am bris da. Cig moch (*Bacon*) a werthwyd am 6c. y pwys. Caws oedd yn hytrach yn gostwng ei bris.

Y Caws isaf am o 32c. i 37s. Y canol, o 42s. i 47s. Y goreu yn y farchnad am 55s. Ymenyn am 104c. a pheth am 10c. y pwys. Prynowyd aml laethdy (*Dairies*), am 11c.

Damwain angeuol.—Dydd gwener, i. n. awr 12, pan oedd mawryn o'r enw Harriet Davies, a'i meistrs, Mrs. Dutton. Bold Square, yn Nghaerlleon, yn cadw ad loliad teulnaidd, cyn eu myned i orphwys, canfu y fereh ieuane fod ei dillad yn cymynervd tan. Hi a neidiodd i synu, ac a redodd allan o'r tŷ yn llawn; ac er galar nid oedd neb yn yr heol ar y pryd i'w gweld hi. A chyn y galwyd diffodd y tan yr oedd hi wedi llosgi yn ofnadwy iawn. Yr oedd yr olwg arni yn ddechrynllyd, er na bu hi yn llosgi ond ychydig o funudau. Cymmerwyd hi yn ddioced i'r Clafdy; ond er pob moddion a arferwyd, hi a fu farw mewn poenau diflawn.

Dymunem alw sulw ein darllenwyr at y ddamwain hon. i'r dyben o roddi cyfarwyddyd i ddifffodd tan a yngymmero mewn dillad, cyffelyb i'r un uchod. Os dechreuodd y tan ynguderau dillad y llancs, pe buasai hi yn peidio codi i synu, na rhedeg allan, er dim, ond eistedd ar y rhan danllyd o'i dillad, a'u gwasgu dan, diffoddasai y tan yn fan. Dygwyddodd i ddillad geneth fach wyth neu ddeg oed a adwaenem yn dda, gymmervd tan, a hi a redodd at ei thud i'r ystafell nesaf a'i tu blaen yn llam sawr yn llosgi i'w hwyneb. Cipiodd y tad hi i'w synwes, ac a'i gwasgodd hi yn ei freichiau, a'r llam a ddifffoddodd yn y fan, heb wneud dim niwed i'r plentyyn. Ymorwedd ar lawr ar y tan yn ymyl mur, a gwasgu ar y llam yw y modd i'w ddifffodd yn ddioced. Os rhedir dyna yr awyr lonydd yn ymzynhyrfu yn wynt, megis megyn i gynnothwyo y llam i llosgi yr holl ddillad, a'r corph yn y dillad hefyd.

Tân mawr yn Russia. Nos y 30in o Ragfyr, llosgodd tan angherdol Balas Gauafu Ymerawdrw Russia. Yr oedd y rhew mor galed fel nad ellid defnyddio yr Ermygau dwfr i nemawr ddyben. Diansgodd yr Ymerawdrw a'i denlu rhag y tan, ac a gyfuneddasant yn Mhalas yr Ymerodres. Adeiladwyd y palas hwn ychydig lai na chan mlynedd yn ol, gan Count Rastrelli.

Tân mawr yn Amrythyg. Nos iau Ionawr 18, dechreuodd tan ymgymmervd yn Ystordy Mr. Meredith yn Wyle Cop. Ac er llafar a diwydrwyd i'w yr Ermygau, llosgodd yr Ystordy i'r llawr. Gwraig, trwy godi yn foreu i olechi, a ganfu y tan gyntaf foreu gwener, ac hi roddodd rybudd dioced o hono i'r gwilyr. Fe ddylid bod yn ofalus iawn gyda than, yn enwedig yn y gaeaf, pan mae llawer o danau, a'r rhai hyny yn gyffredin yn sawlion, yn cael eu defnyddio.

BARDDONIAETH.

CERDD DDIRWESTOL.

Er addurn i ddnoliath,
Doed pawb i fyw ar berffith,
Glân doreith, Dirwest;
Pob tad a fyddo'n fuan,
Yn dysgu'i blant o anian;
Athrawydd onest,
I fyw, yn ol da reol Duw,
Sydd gwedi gosod, am werth ymwrthod,
A gwawr y gwirod, cyn clywfo'r haufod, clyw,
Na ddilyn lwybrau'r gwallus,
A'r rheidus yn eu rhyw,
O'r llun, sy' weid ar lawer un!
Ei ddwyllaw'n crynu pan fyddo'n sobri,
Nes y'nt yn methu, a gweini ar ol gwin,
Mae'n bryd i bawb roi heibio,
'R hyn sy'n andwyo dyn.

O gwel mor annrhugarog,
Gwna'r Meddwyn wario i gyflog,
Heb ofn na gofal,
Fel tad yn berchen teulu,
Nid yw ef yn amcanu,
Rho'i dim i'w cynnal.
Bob dydd, ei wraig mewn syndod sydd,
Can gymhar bywyd sydd boenus benyd,
Rhyw ddyd cynnenlyd, Ooh feddwyn rheglyd
rhydd!
Os gofyn geiniog ganddo, dim ond ei beio bydd.
Mor flin, yw hwn i'w wraig ei hun,
Ni chaisf air serchog, o'i ên afrywiog,
Ond bydd mor bigog, a'r draenog idd i'w drin,
Och, och hen wreiddyn trallod, yw [dioid i bob
dyn!

Mae'r hwn sy'n canlyn cwrw,
'N agored i'r ail farw,
Drwy ei oferedd,
Diammau dyna'r ammod,
Am hyny gad dy bechod,
A chais well buchedd.
Ar frys, O clyw mae llef o'r llys,
A thaer waloddiaid, er dy ddychweliad,
Oddiar ddymuniaid, am lwy'r ddiblaniaid blys,
Fu'n hir yn cael ei fwydo, a'i groeso dan dy grya.
Cei ben, heb gur; oes hir heb sen,
O hafaid dymmor, i godi allor,
Er ceisio'r trysor, aneisior is y nen,
Fel galloch gydaddoli, fel teulu mwy Amen.

Llundain.

D. LAGO o EMLYN.

Blys yw y blâs i win—i wiroydd.

O waredawl Frenin,
Rhag hyn yma o blâ blin,
Gwared yr euog werin.

Llundain.

J. H.

PENNILLION

*O waith y diweddar Mrs. Phillips, Penrhyn,
gerllaw Mochdref.*

Fe gymrodd Iesu 'n gwarth, bu'n aberth drosom
ni,
Aeth rhwng y lladron yn ein lle, ar synydd
Calfari.
Rhewd archoll dan ei fron, lle rhedodd dwfr
a gwael,
A thyna'r fan y cafodd Duw, le i gyflawn fadd-
ed'n rhad.

Hwn ydyw'r gwerthfawr waed sy a rinwedd yn
parhau,
Er maint a olchwyd ynddo'n lân mae haldyw
yn glânha,
Euogrwydd camwedd dyn ac anwireddau'r oes,
Mae modd eu golchi'n lan bob un trwy rinwedd
gwaed y groes.

Fel gwas bu Iesu 'n gweithio heb lithro dim o'i
le,

Gwnaeth wisg nad rhaid ei gwnio na'i llunio yn
ei lle,

Mae'n fantell o gyflawnder i guddio'n noeth
der ni.

Gorphenodd hon yn gyfa' trwy angau Calfari.

Ni cheisai'n wyneb angau yn noddfa ac yn nerth,
Ond 'wyllys da'r Diddanydd Preswyllydd mawr y
berth,

Mewn trallod gelwais arno, gwrandawodd lawer
gwaith,

'Rwin credu bydd e'n ffyddlon i'm dwyn i ben y
daith.

PENNILLION AM YR EFENGYL.

Ar y dôa newydd 'Dedwyddwch.'

Y methl'em dir y gwelaf wawr,

O'r Nef a ddaeth i ni;

Goleuni Haul Cyflawnder mawr,

A d'wnai lawr mewn bri:

O! hyn sydd yn nowydd,

Newydd, newydd,

Am eni Ceidwad cun;

I rai mor wael eu llun;

Cawn seinio Haleluiah,

Daeth Duw mewn natur dyn!

Cyflawnai'r gyfraith er ein mwyn,

Mewn bywyd perffaith pur;

Agorodd ffordd drwy'r angau i'n dwyn,

O ddwyfnder cwyn ein cur:

O hyn sydd yn werthfawr,

Gwerthfawr, gwerthfawr,

Trwy rin cymmodol iawn,

Y rhoddwyd taliad llawn:

Ni seinwn yn gysion!

I Dduw a'i Nesol ddawn.

O Henffych wawr Efengyl wen!

O Gariad Ior i gyd;

A ddug i ni drysorau'r nen,

Drwy angau'r pren mewn prydd;

Am hyn ni a'i molwn,

Molwn, molwn.

I'r carchar tywyll du,

Daeth gwawr Efengyl gu:

Am hyn cawn seinio 'n beraidd

Gyd a'r angylaid lu.

Gogoniant fyth i'r Drindod lân,

Yn un Tragwyddol Fod;

Tad, Mab, ac Yspryd di wahan,

Ni g'lymwn gân ei glod:

O! mae Ef yn deilwng,

Teilwng, teilwng,

Roi'r Goron ar ei ben;

Drwy'r dda'er a'r Nefoedd wen;

I'w Enw doed ogoniant,

A'r moliant byth. — Amen.

ALLTUD o EISTON.

Y DRYSORFA.

RHIF. LXXXVII.]

MAWRTH, 1838.

[LLYFR VIII.]

COFIANT

AM Y DIWEDDAR FRAWD, MR. TIMOTHY DAVIES, DANYCERIG,

Plwyf Llanpumsaint, Swydd Gaerfyrddin; yr hwn a fu yn Bregethwr llafurus a defnyddiol yn mihlith y Trefnyddion Calvinaidd, am bum mlynedd ar hugain, ac a fu farw Hydref y 24, 1837, yn 53 oed.

TIMOTHY DAVIES oedd fab i D. Thomas, Gwniedydd, o Blwyf Pencarreg. Ganwyd ef Mehefin y 6ed, 1784. Pan, yn iŵnanc cymmerwyd ef addiwrth ei Rieni at ewythr iddo, sef William David Lewis, i Pantllyn. Cafodd ei ddwyn i fynu mewn ysgol, nes yr oedd yn medru darllen ac ysgrifenu yn lled âda. Yr oedd yn blentyn bardd iawn, o ran ei ymarweddiad allanol. Bu yn gwasanaethu am flwyddyn; a chafodd ei ffinio yn sawr gan annuwioledeb y teulu lle yr oedd, fel y dywedodd lawer gwaith na feddylodd cyn hynny fod y fath yn y byd. Byddai yn ei ieuentyd yn arfer myned i wrando pregethau i gapel perthynol i'r Brodyr yr Anyddibynwyr; ac yno hefyd y dechreuodd ei yrfa grefyddol, pan oedd ynghylch un arhugain oed.

Yr oedd y pryd hyn yn hynod o lafurus gyda chrefydd. Byddai yn rhoi i lawr y testynau, ynghyd a phenau y pregethau yr oedd yn rhwng. Wrth sylwi ar ei lafur a'i symledd gyda chrefydd, sef pan oedd o gylch tair ar hugain oed, annogwyd ef i waith y weinidogaeth; a bu yn pregethu gyda'r Brodyr a enwyd, am bedair blynedd. Byddai yn aml y blynyddoedd hyn, yn arfer gwando Gweinidogion a Phregethwyr y Trefnyddion Calvinaidd.

Yn y flwyddyn 1811, priododd âg Ann, merch John Davies, Gilfaen-goch, plwyf Brechfa, a chartrefodd yn Pantllyn ddeng mlynedd. Yn y flwyddyn 1812, ymadawodd ar Anyuddibynwyr, ac ymunodd â'r Trefnyddion, yn Brechfa. Yr achos o hyn oedd, ei gariad at ddysgybliaeth, &c. y corph o bobl a enwyd olaf. Cafodd gantistad i bregethu yn eu plith, mewn cyfarfod Misol a gynnaliwyd yn Brechfa y 4ydd dydd o Dachwedd, yr un flwyddyn. Preg-

ethodd y Sabbath canlynol yn Brechfa, oddiwrth Ioshua 13. 1. 'A thir lawer iawn sydd etto i'w feddiannu,' a bu yn pregethu yn Brechfa agos unwaith bob mis am bum mlynedd ar hugain, sef hyd ddiwedd ei oes.

Fel dyn, yr oedd yn feddiannol ar dymher siriol, serchiadol a charuaid iawn, yn hawdd i bob gradd o ddynion gyfoillachu âg ef. Yr oedd ynddo lawer o bethau neillduol i enill sylw ei wrandawyr. Yr oedd ei agwedd yn serchiadol o ran ei berson, a'i ddawn yn felus bob amser. Yr oedd, fel y dywedir am gariad, heb feddwl drwg am ei frodyr, ond yn gobeithio pob dim, yr oedd yn awyddus am ddilyn heddwch a phawb, yn ei deulu, yn y gymmydog-aeth, ac yn enwedig yn yr Eglwys.

Fel crefyddwr, yr oedd yn rhodio yn holl orchymynion, a deddfau yr Arglwydd, yn ddilargyhoedd. Fel Pregethwr, yr oedd yn neillduol o felus a chymmwys; ac ni finai neb un amser â meithder. Ei bregethau oeddynt fynychaf am Grist, yn ei berson, ei ddarostyngiad, ei ufudd-dod, ei wyrthiau, ei ddyoddefiadan, ei aberth a'i iawn; anchwilladwy olud ei ras, a'i barodrwydd i dderbyn y penaf o bechaduriaid. Yr oedd yn hoff iawn ganddo bregethu ar wyrthiau ein Hiachawdwr, fel y dywedodd wrth frawd oedd yn gofyn iddo ryw dro, 'Beth yw'r achos eich bod yn pregethu am wyrthiau ein Hiachawdwr mor aml?' 'O,' medd efe, 'y mae yn hyfryd genyf feddwl bob amser ei fod yn iachau, a bywhau y marw, dim ond dywedyd.' Nid oedd wrth draddodi yn dynwared neb; ond yr oedd yn arfer ei ddawn naturiol ei hun; a'i agwedd a'i ystum yn gymmwys iawn i'r gwaith yr oedd gydag ef. Nid oedd yn chwenychu y blaen, ond yr oedd wrth ddaed ei frodyr ymhob man.

Yn y flwyddyn 1822, symmudodd i fyw o Pantllyn i Danycerrig, Plwyf Llanpumsaint; lle y bu am bymtheg mlynedd, sef hyd ddiwedd ei oes. Bu yno yn dra fyddlon, a defnyddiol yn yr Eglwys yr oedd yn perthyn iddi, sef Rhydargae; ac y mao galar mawr yn yr Eglwys, a'r holl wlad ar ei ol. Hefyd yr oedd yn llafurus a fyddlon iawn gydag achos yr Ysgol Sabbathol, y Cyfarfodydd dau-fisol, &c. Ac yr oedd yn meddu dawn melus, hyfryd, ac adeiladol, i holi ac egwyddori'r plant, pa rai a'i hoffent yn fawr.

Yr oedd ei fyddlondeb ymhellach i'w weled gyda Chyfarfod Misol y Sir, yn yr hwn yr oedd wedi ei osod yn Ysgrifenydd y blynyddoedd olaf o'i fywyd; sef ar ol y diweddar Barchedig Arthur Evans, Conwil. Yr oedd yn fyddlon iawn gyda'r cyfarfod gweddi yn mhilith ei frodyr, yn enwedig y cyfarfod gweddi Misol, lle y byddai bob amser yn annog y brodyr i fod yn fyddlon gyda hwn, gan ddywydd, beth bynag fyddai i lawr, mai dyma achos fydd i synu uwch pob achos yn fuan. Yr oedd ei rybuddion yn ddwy, a'i annogaethau yn ddirifol, byddai yn aml yn cymhell pechaduriaid at Grist yn dirion a serchriadol. Yr oedd y blaenaf yn y Sir o blaid y Gymdeithas Ddirwestol; gwnai bob ymdrech er sefydlu y Gymdeithas hon trwy yr holl wlad, byddai yn egniol a llafurus iawn i berswadio dynion am y budd a'r lles ag oedd amrywiol yn fwynhau o ymuno a hi, a pharhaodd felly hyd ddiwedd ei oes.

Y Sabbath olaf iddo brogethu oedd Hydref y 15fed, 1837. Pregethodd nos Sabbath hono yn nhŷ Mr. Lloyd, Pentwyn, Swydd Gaerfyrddin, oddi wrth Ioan 7. 31. 'A llawer o'r bobl a gredasant ynddo, ac a ddywedasant pan ddelo Crist, a wna efe fwy o arwyddion na'r rhai hyn a wnaeth hwn?' Dydd Iau y 19eg yr oedd yn y cyfarfod Eglwysig gartref yn iach fel arferol, sef y tro olaf iddo, pryd y cynghorodd gyda phwys am wneyd mwy o ddefnydd o air Duw; oddiwrth yr hyn oedd wedi aros ar ei feddwl, (wrth gyflawni dyledswydd deuluaidd y boren hwn) am Ahab yn rhoi mwy o dderbyniad i'r gau brophwydi nag i Micah, prophwyd yr Arglwydd. Boreu dydd Gwener yr 20ed y teimlodd ei hun yn anhwylius a lleog. Achwynai fod rhyw

boen, a chyfyngder yn ei wddf. Boreu Sabbath y 22in adfywiodd i raddau; teimlodd awydd mawr yn ei yspryd am gael adferiad i'r dyben i gyflawni ei rag-fwriad o fyned i'r Gymmanfa oedd yn Hwlfordd yr wythnos hono. Ond symmudwyd ef i Gymmanfa fwy a pherffeithiach yr hon ni dderfydd byth. Erbyn dydd Llun, sef y 23, Cryfhaodd a chynnyddodd ei boen yn fawr. Dywedodd wrth ei anwyl wraig lawer am gerhyd Israel a'i Farchogion, yn nghyd a llawer o adnodau hyfryd a melus, a rhai Hymnau, megis y rhai canlynol:—

Mae'r orsedd fawr yn awr yn rhydd,
Gwrandewir llais y gwan, &c.

Ychydig cyn ymadael a'r fuchedd hon;
swniodd y pennill yma, yr hwn a garai yn fawr pan yn iach,

Bydd pawb o'r brodyr yno'n un,
Heb neb yn tynnu'n groes,
Yn molir Duwddod yn dyn,
A chosio angau loes.

Ogylch l ar gloch boreu dydd Mawrth, y cymmerodd y dattodiad mawr le, ac yr ehedodd ei yspryd adref at Dduw. Y mae ei wraig anwyl a thyner wedi ei gadael yn weddw, ac un arddog o blant amddifaid o'u caredig dad. Tad yr amddifaid, a barnwr y gweddwon a fyddo yn Dduw iddynt oll! Amen.

Dydd Iau, sef dydd ei gladdedigaeth, darllenodd a gweddiodd Mr. Owen Howells, o Gaerfyrddin, a phregethodd y Paroh John Evans, Llandilofawr oddiwrth Diar. 14. 32. (y rhan olaf) 'Ond y cyfiawn a obeithia, pan byddo yn marw.' Yna hebryngwyd ei gorph gan dysfa Iosog i synwnt Llanpumsaint i orphwys hyd nes cano yr udgorn i ddefiroi preswylwyr y llwch, pryd caiff ei enaid a'i gorph yntau eu huno drachefn i fwynhau annrhaethol ddedwyddwch yn y nef i dragwyddoldeb.

Rhydargae.

EDWARD EDWARDS.

Rhagoriaethau y Bibl.

MARC.

Yr Efengyl yn ol Marc a ysgrifenydd, fel y tybir, oddeutu O. C. 61, dan gyfarwyddiad yr apostol Petr, er defnydd i'r Cenhedloedd; er dychweliad pa rai bu gweinidog sethyr apostol hwnw yn effeithiol. Mae yn cofia y rhan fwyaf o'r pethau a gynhwysir yn Matthew, gyd ag ychydig o

chwanegiadau neillduol, ond mewn dul y mwy cryno. Wrth ystyried sylwrydd ac eglurdeb yr ysgrifeniad, a'r matterion prydfawr mae yn eu hadrodd, galwyd yr efengyl hon 'Yr hanes byraf ac egluraf, y mwyaf rhyfeddol, ac yr un amser y mwyaf boddlonawl yn y byd.'

Marc a renir i un-ar-bymtheg o bennodau, yn cynnwys tri o brif ddoeparthiadau.

Doeparthiad I. Sydd yn coffáu hanes gweinidogaeth Ioan Fedyddiwr, a bedydd a thempiad Crist, pen i. 1—13.

Dos. II. sydd yn adrodd gwyrthiau ac ymddiddanion Crist, o ddechreuad ei weinidogaeth gyhoeddus hyd ei ymweliad â Ierusalem yn y pasg diweddaf, pen. i. 14—x. Yn y dosparthiad hwn rhai o'r pethau mwyaf nodedig a goffeir ydynt,

1. Rhai pethau neillduol yn nghylch Ioan Fedyddiwr, pen. vi

2. Hanes y gwr ieuangc goludog, yr hwn a wrthododd deyrnas nefoedd oherwydd ei ymyniad wrth gyfoeth bydol, pen. x.

Dos. III. Sydd yn cynnwys hanes mynediad gorfoloddus Crist i Ierusalem, ei ddamwngion a'i ymddiddanion yno, ei gondemniad, ei farwolaeth, ei adgyfodiad, a'i orchymyn i'w apostolion, y rhai ydynt oll yn dda phwysfawr a hynod, pen. xi.—xvi.—

Cyfeiriadau yn Marc.

Pen. i. 2.	Mal. iii. 1.	Pen. x. 8.	Dan. vii. 9.
8.	Esa. xl. 3.	11.	Mal. iv. 5.
8.	Esa. xlv. 3.	xi. 9.	Pac. viii. 26.
ii. 25. 26.	1 Sam. xxi. 8.	xii. 10.	23.
	Exod. xxix.	xiii. 26.	Dan. vii. 13. 14.
	32, 33.	xv. 28.	Esa. liii. 12.
vii. 25.	Esa. xxxv. 6. 6.		

SYLWADAU

Ar Gyfnewidiad y dymer, yr hyn a gymer le yn nychweliad ac adgenhedliad dyn trwy yr Athrawiaeth Gristionogol.

Golygir gwahaniaeth rhwng y ddwy weithred osodedig uchod yn eu defnyddiad yma, gan eu bod yn gwahaniaethu yn eu hanwedd, gogymmaint a bod *dychweliadigaeth* yn dynodi cymmeradwyad, a derbynriad yr *Athrawiaeth Gristionogawl* gan, ac i'r deall, y bod y dyn yn llwyr-ddymuno ei chydgorffori a'i ymarweddiad; tra y mae *adgenhedliad* yn dynodi cyflawn-dderbynriad yr *Athrawiaeth* i'r Ewyllys, a chydgorfforiad sylweddoledig *Cariad Cristionogawl* a'r fuchedd. Dan ddylanwad yr un rheswm,

golygir gwahaniaeth rhwng *Athrawiaeth Gristionogawl*, a *Chariad Cristionogawl*; wrth y gyntaf y deallir, *gwirionedd dwysfawl gair y Goruchaf yn goleuaw y deall*; ac wrth yr ail y deallir, *effaith yr Athrawiaeth hono ar yr Ewyllys, a'r fuchedd, yn nygiad yn mlaen y ffurwythau priodawl a chanmol-edig hyny, 'Gogoniant yn y Goruchaf i Dduw, ar y ddaear tangnefedd, i ddynion ewyllys da.'*

Cenfydd pob llygad bywiawg yr effeithiau bendithlawn hyny a genhedlir yn nhymer dyn, trwy dderbyniad yr *Athrawiaeth* uchod i'r deall, a'r gweddau canmolledig hyny a gerfir ar yr ewyllys a'r ymarweddiad; oherwydd nad yw yr *Athrawiaeth Gristionogawl* yn dir-gymell dim, ond cariad perffaith at Dduw, a thosturi at ddyn, ynghyd a'r anghenheidrwydd sydd am awdurdod a llywodraeth y cariad a'r tosturi ar foddwl dyn, erdymchwelyd cynhyrifiadau halogedig y nwydau hyny, a elwir *hunanoldeb, cariad, a theimlad bydawl*; i ba swydd y'u bwriadwyd, o herwydd darostyngaeht dyn wrth natur, i gael ei gaethiwo o fewn cylch y galluoedd gormesawl hyny, o afaelion pa rai nis gall ymryddhau, heb gynorthwyon y cariad a'r tosturi rhag-enwawl.

Cenfyddir yn y gwir Gristion, grynodedb fywiawl o'r drefn a'r bywyd hwnw (a gymhellir *gan*, a genhedlir ac a blennir *drwy* yr Efengyl, yn mynwesau y gwir edifeiriolion ydynt ewyllysgar i ymgyrnu ac ymostwng i'w heirchion iachusawl) *llywodraethu* egwyddorion brwd-gynhyrfawl y chwantau corffawl, a'r serchiadau daearawl, ond nid i'w *diddymu*, gan yr ymdderchaf a plentyn hwnw i anfarwoldeb uwchlaw effaith un o'u llygredigaethau, a'u hanwadolion, gan ymddifyru yn edrych i lawr o orsaf dderchawl ac uchel, parch anghyfranogawl Duw ei Iachawdwriaeth,—uwchlaw bod yn gaethwas iddynt mwy, eithr yn feistr cydnabyddedig ar holl ffyddylfion en hamcanion a'u hymyffrydion llygredig.

Nid am y tybia y derchafiad na'r awdurdod hwn yn ddyledus i un gallu o'i eiddo ei hun, ond priodola ef yn drwyadl i drugaredd ddwyfawl, ynghyd a Hollalluogrwydd y Cyfryngwr, cynorthwy pa un y mae yn dyddiol attolygu, ac a hyffordd. idau pa un y mae yn dyddiol ymgynghori

o dan adenydd pa un y cenfydd gysgod diogel a pharau rhag y gerwinderau a esgorir gan ffyrnig-wyllt olwyniad y tymhestlodd a ddigwyddant ar ei daith drwy'r byd. Oddi yma y mae y gwir Gristion yn derbyn tymher ei feddwl, mewn perffaith gyduniad a'i egwyddorion llywodraethawl, ynghyd a diysgogrwydd eu gwreiddyn dwyfawl.

Yr ydym yn ei ganfod gan hyny, ar bob amserau, yn *dawel*, *digwyffro*, a *siriol*, fel yr awyrgylch nefawl yr anadla ynddi; tra ar yr un pryd, y bydd yn gadarn, cryf, a diysgog, fel mynydd Arglwydd y lluoedd, ar ba un y saif ei drigfan dragwyddol.

Pan y dengys Rhagluniaeth ddwyfawl hoffer tu ag at ei fwriadau, a gwên cymmeradwyaeth ddwyfawl yn arllwys ymfoddiant i'w feddwl, teimla yn ddiolchgar, nid yn rhyfgyus; teimla ei hun yn llawen, ond nid dan gynhyrriad pen-boeth orlond. A phan yr ymddengys yr un Rhagluniaeth ar amserau eraill, yn anfoddlawn, a gwên y wedd ddwyfawl wedi ei chyfnewid am ŵg, etto, meddianna ei enaid mewn amynedd; ac os nad all deimlaw dyioldchgar, wch yn deor ymloniant yn ei feddwl, etto, fe ffirwyna ei nwydau rhag marchog grwg-nachrwydd mewn agweddau rhydd-wyllt ac anweddaidd.

Wrth sylwi arno yn ei holl ymwneuthurion a chymdeithas belyd, boddlenwir ni gan briodoldeb ei weithrediadau unedigawl ar un egwyddor nefawl.

Osgelwirefi ymddangos mewn cymmeriad cyhoeddus, neu i gyflawni dyledswyddau penaf bywyd cymdeithiawl, ceir ef yn dyfallytio ei galon, gan ei llywodraethu yn ddeheuawl heibio i bob tymher o *falchinarb—oferedd*—a *chwydd-dybiaeth*.

Yn ei ymddygiadau at bob graddau, fe'i ceir yn ddiargyhoedd; tu ag at ei isaffaid yn *fwyn*, *ymostyngawl*, a llawn cydymdeimlad: tu ag at ei uchaffaid, yn oostyngedig, heb fod yn orwael; moesgar, heb fod yn gendgenllyd.

Tu ag at ei gydradd, yn agored, rhydd, a chyndeithasgar: yn ei gymmeriad mwy cyffinachawl, ceir ef yn *wr tŷner*—yn riant *awdurdodlawn* a *diryd*, er hyny, *serchlawn*; *rheolur manylaidd*, ond nid yn *dra-arglwyddiaethur*; dyfal yn nghylch cysura breintian ei blant, a'i weision, etto yn

argyhoeddedig o'i anallu i gyrchu hyny yn fwy effaithiawl, na thrwy geisio oddiwrthyt ufudd-dod cynnorthwyedig i'w *holl eirchion rhesymlawn* a *chysfreithlawn*.
Abergele. IORWERTH GLAN ALED.

LLYTHYR VIII.

Oddiwrth hen Weinidog at ei fab, ar ddechreuad ei Weinidogaeth.

(Parhad tu dalen 30.)

Ond, nid anffuddiol chwaith yw rhoddi cyfarwyddiadau a gocheliadau i ti ynghylch dy ymddygiad yn y cyfryw wleddeodd, ac ar y cyfryw ymweliadau (*visits*) a grybwyllais, gan i'r Yspryd Glan eu tybied yn deilwng o le yn y Gyfrol Sanctaidd. '*Gosod gylllell ar dy geg os byddi ddyn blysig: na chwenych ei adanleithion ef.*' '*Pan y'th wahodder gan neb i neithior, nac cistedd yn y lle uchaf;*' &c. Hwyrach fod gormodedd o ddefodau a defostynau yn y cyfryw leoedd; ond er hyny, anweddus i swydd a lle Gweinidog yr Efyngyl, yw bod yn hynod o fwngleriaidd. Chwi feddyliech ar rai, mai yebryd ydynt i gyd; a'u bod mor ddeieithr i arferion dynolryw, a phe baent y dydd o'r blaen newydd ddisgyn o'r lleuad! Ni chymrant ddim i synu yn y cwmni: hwyrach eu bod yn meddu ar sancteiddrwydd y Pharisaeid. Ac eraill fel pe baent wedi eu magu ymhlith geifr gwylltion y creiglan heb ddygsu dim moesau; gochel y ddwy ochor.

Adeiliadaeth y meddwl a ddylai fod y prif ddiben; rhoddi a derbyn addysg. A chofia nad ydwyt ti, er dy fod yn tngall a thad i'r gwahoddedigion, ar dir na eill gael a derbyn addysg, am hyny, rhoddaŵ o'th ffaen rai gosodedigaethau i'w hystyried. Meddwl pa *saint haws i ddyn gwael fesur a barnu dyn doeth, nag ydyr i ddyn doeth ei farnu ei hun*. Y mae yn anhawdd i ni ein gweled a chlywed ei hunain, yr ydym wedi ein ffurfio yn ormodol yn ein hawsawdd ein hunain. Y mae'r hwn a saif yn ymyl y chwaraewr yn enill mantais i'w farnu, er nas medr ef ar y gamp: dieben i'r forwynig fo'n gweini wrth y bwrdd, weled dy frychau, cyn y gwybyddech di oddiwrthlynt. Hefyd, *Meddwl, mor anhawdd i adnabod dy falchder a'th hunan, a'r ymddiried sydd genyt i'th wybodaeth*. Mae hwn yn beth yn glynu yn agos at bawb; felly mewn

cwmni, o bosibl wrth dy fod yn weinidog yr Efyngyl y meddyli dy fod yn uwch o'th ysgwydd i fynu na neb yn yr ystafell; ac, bron y disgwyli i'th farn di fod yn ddiweddglo ar bob peth. Hynod o annheilwng it feddwl dy wybodaeth yn berffaith ar bob pwngc a ddaw i'r ymddiddan.

Etto, *Cofia fod dy ymddygiad yn y fath le a hyn yn effeithio yn fawr ar y Cwmni.* Yr ydym ni yn awr yn rhan o'r cwmni, ar y Sabbath byddwn ni yn y Pulpit, a hwythau ar y llawr; ny ni yn bregethwyr, a hwy yn wrandawyr; ond yn awr sisteddwn ar yr un faingc. Yn y cyfryw le, os byddi yr hyn a ddylit fod, fe deimla'r cwmni, ni chynnygiant chwedleua yn ynydd a baldoraid i'th glyw; ac os noddi di y fath yndrydd, bydd hyn yn dy arddangos yn ddau wynebog; ar y Sabbath yn ofalus ar deilyngod dy alwedigaeth, ac ar ddydd gwaith yn eu rhyddhau hwythau i fod fel y fynont gyda'r eiddynt. Y mae yn iselhaul accen athrawiaeth y Sabbath, ac yn ffurfio esboniad rhyfedd ar dy bregeth.

Hefyd, *Gwybydd fod magl beryglus, ac y dylit ei gochelyd yn y pethau yr ymdrinir d heynt yn y cwmni.* Dichon it gael dy ddenu i ryw ormod ymddiddan am helynt y byd, newyddion yr wythnos, cywreinerwydd y celfyddydau; dyma eulunod y cenhedloedd. Diameu y byddai yn ddymunol it adnabod y byd a'i helyntion; a gwybod pa fodd i roi iddynt eu lle a'u cyfran priodol; ond os denir di i roi amryw opiniynau, a hir draethawd arnynt feth iselheir; ti a'i teimli yn orthrechwaith i ymsymyd oddi wrthynt at air Duw a gweddi. Bydd yr olew wedi colli oddiar yr olwynion, a byddi fel y Crydd a fu fis o'i weithdy yn meddi'r cynhaaf, erbyn ei ddyfod yn ol, yr oedd ei arfan ar goll, a phigau yn ei ddwylo yn methu gweithio!

Ond os denir di i sylwi ar y cyfryw bethau, *Gwylia dybied dy fod yn ddigon o wr i weud i fynu yr ymddiddan d dynion y byd, o'r pethau, yn hollol ar eu tir eu hunain.* Mae bod selly yn eu boddio yn fawr, ond nid yn llesbau cymaint iddynt: cei wel'd mai anhawdd a chwithig fydd eu henill i dir gwell.

Mae gan y boneddwr balas prydferth, wedi ei adeiladu a'i ddodrefnu yn orwyh;

myn it ei weled, am ei fod yn sâl o glesfyd yr hunan. Mae gan y Masnachwr ei ddengmil punnan; ti a'i cyferchi yn llawen yn eu cylch, heb goffâu iddo y gusal, ei berygl, a'r ateb a raid iddo roi am danynt. Mae gan y ffermwr ysgubor lawn, da lawer, ac anifeiliaid golygus; ac mae'n ymddifyru yn y'r ymsyniad o honynt; a chroesawir dithau i'w hadolygu: ac os bydd dy ymddiddan a'th sylwadau gyda'r cyfryw rai mewn ysbryd bydolrwydd, nid hawdd y cyflawni awydd Gweinidog Crist i fod o un lles iddynt, ac amhosibl yw i ti eu hennill drosodd i dir santaidd. Ond os digwydd it gael dy amgáu gan y cyfryw ddamweiniau, cofia brysuro i'w newid. Y Frenhines Elizabeth a ddywedodd, 'Mai y rhai aânt trwy'r byd oreu, yw, y rhai aânt trwyddo gyflymaf, oblegid mai corale ydyw, os safwn, ni a suddwn.' Etto, na fydd chwaith yn rhyw ormod ar dy ben dy hun, onidê feth gyfrifir yn greadur o dymher anfoesgar, o ysbryd phariseaidd.

Os arweinir di trwy rodfa o arddryshan a darluniau celfydd a godidog, gweddus it gyfaddef a chydysnio fod yr olygfa yn gywreinerwyh ryfeddol, ond teilwng hefyd fod sylw a nodiad buddiol a phriodol yn disgyn yn y cyfle, a hyn yn achlysurol ac nid yn hwrpasol, etto gyda gostyngdeiddrwydd a thynnerwch mawr: cofia fod y bobl hyn mewn clefyd. 'Yr ydwyf yn sathru ar falclder Plato,' ebe Diogenes, pan yn rhodio ar hyd ei lawr-lôn hardd ef. 'Iê, a hyn gyda falclder mwy.' Attebodd Plato. Ond gwell bod yn llym na chyfeiliorni. 'Chwi yw halen y ddacar.' Lle hynod am lygru yw y cyfryw leoedd, am hyn y os gelli mewn un modd bydd yn bereiddiwr arnynt: os bydd yr olwyn yn cerdded yn anesmwyth rhaid arfer pob moddion i gael allan y drwg.

Draehfn, *Yn y cyfryw leoedd mae yn berygl i fod yn rhyw segruddyn mawr; a chenyt y fath gyflawnder o amser i'w hebgor, heb ddim yn galw am danat, ac y gelli fod yn olaf ymhob cwmniaeth.* Na, dylit ddangos mwy o gyfrif o'th amser. Peth digon chwithig it weled dy gyfeillion yn dechreu dylyfu gên, ac ymystwyo, a thithau yn foddion ddigon, heb feddwl byth am droi adref o'r gwmniaeth. Cofia mai gwr o alwedigaeth uchel ydwt. Meddwl am y

pechod o segurdd : byddwn yn starad yn y Pulpit am brinder a gwerth amser, eithr nid ydym yn ymarweddau ond ychydig i efelychu ein geiriau.

Mae'n debyg hefyd y byddi yn disgwyl cael addysg, gwersi, a hyfforddiadau oddi wrth dy gyfeillion yn y cyfryw leuedd. Rhyw ddyn ar ben ei ddigon ydyw hwnw, sydd am gyfrannu o hyd, ac heb feddwl derbyn dim. Na fydded it gael dy siomi, trwy dybied y cei ryw onestrwydd mawr, a rhyw weraid eglur gan dy gyfeillion : rhy brin ydynt yn hwn; ac am hyny yr ydym ar ein colled.

Gwybydd, *Mat ychydig o ddgnion sydd, a feiddiant starad a dyn cyhoeddus* : gorchest ydyw, ac anaml y clywir neb yn dweud, ' Mae y peth hwn heb fod yn iawn; neu, mae eich dull yn anmhriodol a diffygiol.' Os dywedir fel hyn wrthym gan un doeth ac mewn symlwydd, mae'n dangos gofal a chywirdeb tuag attom, nad efelychir gan bum cant o weniethwyr. Ond mae yn ysbeiliad arnom ni, bregethwyr, am na chawn ein rhybuddion : dywedant yn ein cefnau, ac nid wrthym. Dichon hefyd fod adwyth arnom ninnau yn lluddias eu gofestrwydd. Clywir weithiau ymddiddan cwynfannu gan ein cyfeillion pan yn nodi ein ffaeiddau, ' Pa'm na ddwyedwch chi wrtho?' ' Dweud wrtho? ni wrendy arnom; ' dyna golled nas gwyddom ei maint.

Hefyd, *Gwybydd fod annerbyniad a gwrthwynebiad i rybudd, argyhoeddiad, a cherydd, yn anawethineb, balchder, ac arwydd o adfeiliad mawr.* Gwr mawr, doeth, aganiatta fod ynddo golliadau, ond y coegyn disylw sydd mewn arswyd ei chwythu ymaith, ac am hyny mae yn trwynsorri. ' Cured y cyfiawn fi yn garedig, a cherydded fi; na thored eu holer penaf hwynt fy mhen.'

Etto, yn y cyfryw leuedd fe ddichon it gyfarfod ag amryw fath o bobl; rhai mor hyfion ag y myuant dy rybuddio; ac eraill a roddant rybudd, etto heb amcanu a meddwl cymaint am hyny. Dichon it gyfarfod ag un y gelli ddarllen yn ei agwedd ei fod yn ymyrgar; ei fod wedi penderfynu dy alw i gyfrif; a'i fod am dyosod ar yr iawn: digon tebyg mai efe ei hun fydd ar gyfeiliorn, ac os bydd ar yr iawn, o bosibl y byddai yn briodol it er hyny achub y cyfle, a rhoi pregeth iddo.

Rhyw arall, fe allai, a gyfarfyddi, sef rhai afrywlog, anfwyn, ac anfoddog, etto yn meddu ar alluoedd. Nid rhai weithiau yn cael, ac weithiau heb gael eu boddio; na, hwy ganfyddant ffaeidda brychan yn mhob man. Na fydded it gangymeryd y cyfryw, gan ofyn, ' Beth yw meddwl hwn? ni foddlonir mo hono byth?' Gwir ei fod yn anhawdd ei foddio, etto nid yw'n canlyn nad ydyw yn adrodd gwirionedd. Mae ei eiriau yn finio, ond fe allai y dengys it beth na ellit ei ganfod ond trwy ei awchlymder ef. Bydded it dderbyn addysg a chynnydd er ei noethed, pa ddrwg a wna i ti? Dysg yr hyn sydd i'w ddyysgu ganddo; ac yn aml yr addysg goren a geir gan y dynion chwerwaf. Mae'r plastr yn peri i'r briw deimlo, etto mae yn gwella. Ond nid ydwynt i groesawi y fath rai beunydd, i'fth drin yn anmharchus, ac i godi dadl ar bob achlysur, onidè ti ddygi ddinystr i'r Eglwys. Nid yw y rhieni a oddefant y plant i'w hameu, a'u holi, ac na dderbyniant ddim heb gant o broffon, yn ymddwyn yn addas i'w sefyllfa; felly yn fuan fe ddirmygir yr athraw, eir i feddwl eu bod yn abl i'w ddyysgu ef, ac nid efe i'w dyysgu hwy. Mae dy awdurdod di i fod gornwch hyny, onidè ti fyddi yn fyr o un o brif gynneddfan Gweinidog. Ond nid yw hyn yn anghyttunol a derbyn amnaid.

Rhyw arall a gyfarfyddi, rhai lled dywyll a byr eu gwybodaeth, etto o nodweddiad diffuant a gonest. Fe allai it ei derfysgu er nas gwyr yn iawn pa beth y mae yn ymofyn yn ei gylch. Ti a'i dyrysaist ef, y mae wedi ei frifo, a daeth attat am help. Mae addysg i'w gael gan y rhai gonest hyn, er eu bod yn dywyll. Dimaeu i'r Dr. Manton bregethu yn wych a gweddus o fisen y Maer; teimlodd argyhoeddiad ac addysg gan y tlawd a dynodd yn ei odren, gan hysbysu iddo, ' na ddeallodd efe ddim o'i bregeth ef.' Mae profiad teimladwy ganddynt er eu tywyllled, a gwrandaant aruo, ac oddiar hwnw maent yn abl i'n dyysgu ninnau. Doeth yr ymddygodd Apelles, pan gysnewidodd ei esgid ar amnaid y Cobbler.

Drachefn, math arall a'fth gyferfyddi, y dylit, nid yn unig oddef derbyn rhyw addysg achlysurol oddi wrthynt, ond hefyd eu hanog a'u cefnogi i roi eu beirniadaeth arnat, a'fth addysgu: dylit ymagoryd, ac arddang-

os dy hun iddynt, eu cefnogi yn y gorchwyl
o roi eu barn a'u mesur ar dy ddull, dy
bregeth, a'th lasur: wrth y cyfryw rai doeth
y dylst ddywedyd 'pa ryw farn syml a ddyg-
wch am fy mhregeth? pa fath ddynt ydwyf
yn eich golwg?' Oh byddai yn drugaredd
it gael y fath rai yn dy gynnulleidfa, ag y
gallech ymddiried i'w symleidd a'u gonest-
rwydd. Mae fod y fath ymweliadau a
chwmmiaeth yn cael eu treulio i ddiben
rhesymol ac adeiladol i'r meddwl yn cyf-
reithloni bod yuddynt. Ond gwelaf im
gael fy arwain ar hir grwydr, yn hwy nag
y dychymygais yn y dechreu.

(I'w barhau.)

'OND YNA, WYNEB YN WYNEB.'
1 Cor. 13. 12.

Y mwynhad o Dduw yn ei wyddfod,
fydd unig ffynhonell holl weithrediadau
yr enaid mewn cyflwr o ogoniant yn y
dyddedd nes; yr hyn ni wyddai yr hen
Philosophyddion ddim am danynt; ac ni
wyddom ninau chwaith i fanylwydd beth
fydd y gweithrediadau hyny, neu pa beth
yw yr olwg ar Dduw. Er hyny, gwyddom
hyn, fod Duw yn ei hanfod anfeidrol, yn
anweledig i'n llygaid corphorol ni, ac y
bydd efo felly i dragywyddoldeb; ac hefyd
yn anamgyffredadwy i'n meddyliau. Canys
ni ddichon dim gynnwys i berffeithrwydd yr
hyn sydd anfeidrol, ond yr hyn a fyddo
yn anfeidrol ei hun. O herwydd pahan,
yr olwg fendigedig a dedwyddol a gawn ni
ar Dduw yn y nesoedd, a fydd byth 'yn
ysbect Iesu Grist.' Ynddo ef y bydd i'r
cyfryw ddatguddiad o ogoniant Duw yn ei
anfeidrol briodoliaethau, ac yn eu gweith-
rediadau bendigedig, lewyrchu i'n heneidiau;
felly'n llenwir ni yn ddigyfrwng a heddwch,
gephwysa, a gogoniant.

I pethau hyn ydynt yn peri i ni yn awr
yfedda, ond nis gallwn eu hamgyffred.
Ni wyddom yn iawn am ba beth yr ydym
yn eon wrth grybwyll am danynt; er
hyny, mae mewn gwir gredlinwyr ragolwg a
barnuaf o'r cyflwr gogoneddushwn. Mae
yn myned i mewn i'w calonau weithiau
drwy y gair a'r Ysbryd y cyfryw brofiad o'r
gogonedd digrddedig, yn llewyrchu Ynghrist
ag sydd yn afeithio ar eu heneidiau i'w
dewsbu a llawenydd annhraethol. Oddiar

hyn y mae yn tarddu 'tangnesodd Duw yr
hwn sydd uwchlaw pob deall, i gadw eu
meddyliau a'u calonau yn Nghrist Iesu.'
Phil. 4. 7.

Crist yn y credinwyr, 'gobaith gogoniant'
sydd yn rhoddi iddynt o flaenffwrth yr
hyfryd wlad. Iê, weithian y mae yn
trochi eu heneidiau yn ffynhon bywyd; ac
yn rhoddi iddynt i yfed o 'afon ei hyfryd-
wch,' yr hwn sydd ar ei ddeheuulaw yn
dragywydd. Pwy bynag sydd yn hollol
anagnabyddus a'r pethau hyn, cnawdol
ydynt; dall ydynt, 'heb weled ymhell.' Y
profiadau a'r teimladau hyn ydynt yn an-
aml, ac yn gyffredinol o fyr barhad.

Ond ein tywyllwch a'n diogi ein hunain
yw yr achos na baem yn mwynhau chwaneg
o'r ymweliadau hyn o ras; ac na byddai
codiad gwawr gogoniant yn llewyrchu
chwaneg i'u heneidiau. Dylai hyn ein
cynhyrfu i arfer diwydrwydd. 'Oherwydd
pahan, yn hytrach frodyr, byddwch
ddiwyd i wneuthur eich galwedigaeth a'ch
etholedigaeth yn sicr.—Dr. Owen ar ogon-
iant Crist.

HUNAN-YMOFYNIION DIFRIFOL, AM BOB BOREU.

1. A 'ydoedd Duw yn fy meddyliau wrth
orwedd i lawr, a chodi i fynu? ac a oedd fy
meddyliau am dano yn felus a gwerth-
fawr i'm henaid?'

2. 'Yn mha dymmer y mae fy ngalon y
bore hwn? A ydwyf yn rhyfeddu daioni
Duw am fy ngwsg neithiwr, ac am estyn
ychwaneg o amserat fy nyddiau? ac a
ydwyf yn ddiolchgar o galon iddo?'

3. 'A fedraf fi gyfiwyno fy hunan, a'm
holl achosion yn siriol a diffuant i Dduw y
dydd hwn, i fod tan arweiniad ei gynghor,
nawdd a darpariaeth ei ofal, yn hollol tan
ei drefniad ef?'

4. 'A ydwyf yn penderfynu gogoneddu
Duw trwy ymadrodd fy ngenau, ac yn nerth
Crist i wneuthur yr hyn sydd dda, heb ofni,
heb gywilyddio, na blino?'

5. 'Pa un, ai plentyn Duw, ac etifedd
gogoniant, neu caethwas i bechod, a phlentyn
yn i ddiafol, ydwyf fi? Os plentyn Duw
ydwyf, mi ddylwn wisgo gwisgoedd cyfiawn-
der. Os etifedd nesoedd, oni ddylwn fwrw
ymaith garpiau llygredigaeth, a chym'tyd

gofal rhag llychwino fy hun a phechod? Oni ddylwn i *wneuthur mwy nag ereill?*

6. 'Beth sydd fwyaf twyllodrus? Os fy ngalon, oni ddylwn i fod yn eiddigeddus a gwyliadwrus drosti? Yn maa le y mae y peryglon mwyaf, a'r camgymeriadau mwyaf dinstriol? Os mewn matter enaid, oni ddylwn anturio colli y cwbl, yn hytrach, na cholli fy enaid gwerthfawr anfarwol?'

7. 'Pa rai yw gelynyon mwyaf anghymmodadwy, galluog, dinstriol i fy enaid? onid y byd, y cnawd, a'r diafol? Ao*oni ddylwn i *wlio a bod yn sobr*, fel na byddo i mi wneuthur eulun o'r cyntaf, na mwythborthi yr ail, na gwrandaw ar y trydydd?'

8. 'Pwy yw, neu ynte all fod, fy nghyfaill goreu, ond Duw? ac oni ddylwn i ofni ei anfodlonrwydd yn fwy nag angau, chwenychu ei fafr yn fwy na'm hoedl, a thrwy gydol y dydd hwn uffuddhau iddo ef, ei garu, a'i anrhydeddu?'

9. 'Pa le y mae y gwagedd a'r blinder mwyaf, onid yn y byd?' ac oni ddylwn i fyw uwchlaw iddo? Onid yw duwioldeb yn elw mawr; ac oni ei cheisio hi ddylai fod fy nghorchwyl penaf?'

10. 'Pa beth yw fy ngwaith ysbrydol, onid rhedeg yr yrfa, ymdrech, ymladd, ac ymorchestu? ac a allaf i wneuthur hyn oll heb ofal, diwydrwydd, a gwyliadwriaeth?'

11. Golygon pwy fydd arnaf fi ar hyd y dydd hwn, i sylwi ar fy mhen a'm calon, fy ngwefusau a'm hymarweddiad, onid yr eiddo ef, yr hwn sydd Farnydd yr holl ddaear? A feiddiaf fi bechu yn ei wyddfod, a'i anmharchu yn ei wyneb?'

12. 'Pe gwariwn i y dydd hwn mewn gwagedd, segurdd, a phechod, oni byddaf ofidus yn yr hwyr? Os treuliaf ef mewn modd sanctaidd a defnyddiol, oni chaf anadlu yn fwy rhydd o flaen yr orsedd, a gorwedd i lawr yn fwy tawel, a 'thystiolaeth fy nghydwbybod yn orfoledd i mi?'

13. 'Pa fodd y mynwn i'r dydd hwn, ymddangos ar *ddydd y farn*? Oni ddylai fy meddylian, fy ngeiriau, a fy ngweithredoedd, fod yn gyfryw yn awr, ag a ddymunwn y pryd hyny eu bod wedi bod?'

14. 'Pa fodd y trefnaf fy achosion bydol y dydd hwn gyda mwyaf doethder a challineb, uniondeb a gonestrwydd a'r fyddo yb wir elw i mi?'

15. 'A ydwyf yn awr yn barod i sefau at Dduw mewn gweddi? ac a allaf fi 'geisio yn gyntaf' ac fel fy nghorchwyl pennaf, 'deyrnas Dduw a'i gyflawnder ef?'

SENEX.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 43.)

Pan ddaeth lluoedd y Rhufeiniaid gyntaf i geisio cymmeryd Germani, hwy a arwydasant wrth yr olwg ar y wlad fynyddig a diffaith mewn cydmariath i'w gwlad eu hunain, Itali. Yr oedd y trigolion yn preswyllo mewn bythod a chutiau gwaellon a thruenus, ac yn ymgynnal trwy ladrad a helfeydd. Yr oedd eu mynyddoedd uchel-frigog yn orchuddiedig gan iâ y rhan fwyaf o'r flwyddyn, a'u gwasdattir yn llawn o goedwigoedd mawrion, dan frig-lwyni y rhai y cyflawnai y trigolion eu haddoliadau ellunaddolgar. Cyn ddiweddared a'r bedwaredd ganrif, yr oedd y Boden See, (sef Llyn uchaf Constance) wedi ei amgylchu â llwyni o ddrys-goes, fel nad allai teithwyr fyned yn agos atto, ond yn uhig yn y manau lle y darfu i lluoedd y Rhufeiniaid agoryd ffyrdd a'u bwyll.

Ffrainc, y pryd hyny a gyfanneddidd gan y Gauliaid, *Gauls*, neu Galli. Cyn i'r Rhufeiniaid ei goresgyn, yr oedd y wlad hon yn dryfrith o anial-leoedd, morfeydd, rhesydd, a choedwigoedd.

On wedi perchenogi o'r Rhufeiniaid hi, hwy a blannasant ynddi Wlnwydd, ac a adeiladasant ddinasoedd a threfydd yma a thraw ar hyd-ddi. Eu Hoffeiriaid, y rhai a elwid y Derwyddon, (*Druids*), a gadwent awdurdod ormesol ar y bobl; ac er nad oedd eu hathrawiaethau crefyddol ddim mor wrachiaidd a dychymygol a rhai o'r cenhedloedd paganaidd ereill, etto yr oedd eu harferion crefyddol yn annynol a gwaedlyd iawn.

Mewn amryw sanau ar hyd y wlad yr oedd ganddynt eilunod anferth o faintioli, yn wag o'u mewn, wedi eu gwrneuthur o wial plethedig, neu reffynan gwallt, tebyg i waith basged, y rhai ar ryw amserau nodedig a lanwent â dynion, fel abertach, ac yna dodent dan yddynt i'w hysgu i'w fwy ynghrombl, yr eilun ochrysleu. Yr oedd eu coelgarnau mor greadur, a'u

oedd eu cecnewwyr Paganaidd, y Rhufeinaid, yn arwyde wrth eu gwled hwynt. Ac am hyny hwy a losgasant eu llwyni coed yn y manau yr addolent eu heilunod, ac a ddistrywiasant urdd eu Derwyddon, sef eu Hoffeiriaid, ymhell cyn iddynt feddwl dyfod & rhodd well o Gristionogaeth iddynt yn lle eu hen grefydd greulon hwynt.

Nis gallwn gael allan fod Cristionogrwydd wedi llwyddo nemawr yn Ffrainc, (yr hon a elwid *Gaul* y pryd hyny) cyn oddeutu canol yr ail ganrif; ond fel yr oedd y llen yn cael ei thynu yn raddol oddiar hanes tawel ddechreuad gwaith Crist yn y gwledydd hyny, canfyddwn yn fuan fod Eglwys wedi cael eu plannu yn Lyons, Vienne, Arles, &c. A chyn hir iawn eu bod yn llwyddo. ac yn lliosogi cymmaint fel y barnodd y Llywodraeth Paganaidd yn angenrheidiol defnyddio erledigaeth i attal eu cynnydd. Mae yn debygol mai o Asia Leiaf y daeth yr had cyntaf er plannu y gerddi hyfryd hyn o Eglwys Crist yn Gaul, naill ai drwy offeryniolaeth lluoedd Asiaidd o fyddinoedd Rhufeinaid, y rhai a ddaethant ac a gyfannoddasant yno; neu gan Efrogylwyr y rhai a ddaethant yno i'r perwyl o ennill eneidiau o gyfeiliorni eu ffordd at Grist: nis gwyddom yn iawn pa un.

Ond ni a wyddom am esgobion cyntaf y mae genym hanes am danynt a fuont yn blaenori yn ngwaith yr Arglwydd yn yr Eglwys Cristionogol yn Gaul, sef Nicetius, Pothenus, ac Irenaeus, y rhai oeddynt oll o Asia Leiaf.

Peth rhyfodd yn nhrefn Rhagluniaeth Duw oedd hyn, tri chan mlynedd cyn Genedigaeth Crist darfu i fintoedd o'r Gauliaid (*Gauls*) symud trigias o Ffrainc (*Gaul*) i Asia Leiaf, a thrigfanu yno, a galw y wlad lle yr oeddynt yn Galatia, a'r graedd, oddiwrth yr enw Gaul, yn Galatiaid, at yr Eglwys ymhlith pa rai yr Ysgrifenedd Paul ei Epistol. Ac o'r gwledydd hyny drachefn, dygwyd yr Efrogyl i'r hen fawr wlad Baganaidd Gaul. Yn lled gyffwrth, Columbus, yr hwn a gafodd allan America gynt; ofe a aethai allan i ymofyn am gyfoeth i geisio ennill Ierusalem o ddrwyllaw y Mahometaniaid; ac ymhenni ddaeth o Snyddoedd wedi hyny, fe welwyd Cenhaden o America yn orghoeddi y

newyddion da, 'ddyfod Crist Iesu i'r byd i gadw pechaduriaid,' i drigolion hen ddinas Ierusalem. Pwy na lefai allan, megis Ezeiel gynt, O Olwyn! O ryfeddol Olwyn Rhagluniaeth Duw!

Nid oes genym nemawr ychwaneg o hysbysrwydd pa fodd y daeth anialdir Gaul, mewn ystyr ysprydol, i fod mor Baradwysaidd Ardd yr Arglwydd. Pa fodd y bu i wcrision Crist hau yr had da yno; pa anhawderau a gyfarfuant yn yr ymdrech hwn, na pha barottoadau a wnaethid cyn dyfodiad cenhaden hadd i'w plith. Nid yw Hanes Eglwys Crist yn ein cynnorthwyo i roi egluriad ar bethau i'r manylrwydd hyn. Pa fodd bynag, cyn grynted ag y mae llwyddiant gwaith yr Arglwydd yn Gaul, yn dyfod yn gyhoeddus mewn Hanesyddiaeth, ni a gawn fod tŷn erledigaeth yn dechreu cynneu yn y wlad. Troes hyn allan er disgleiriach enwogrwydd y cristionogion yn eu plith, fel y cawn sylwi fel yr elom ymlaen.

Ynghanol y drydedd ganrif, dywedir ddarfod i saith o Genhadon yr Efrogyl gael eu haufon o Itali i Gaul, a hwy a breswylasant mewn gwahanol fanau yn y wlad, ac a fuont yn offeryniol i blannu Eglwys Cristionogol ymysg y trigolion. Hyn yn unig sydd genym o'u hanes; ac nid yw yn ymddangos ddarfod i'r Efrogyl ymdaenu yn gyffredinol yn Gaul am amryw o flynyddoedd wedi hyny.

Yn Spaen hefyd, fe wreiddiodd y grefydd gristionogol yn foreu iawn. Tystiolaethodd yr Eglwys yn Spaen o ddechreuad ei hanes, mai yf apostol Paul ei hun a fu yno yn pregethu yr Efrogyl gyntaf: ac mae Clement yn tystiolaethu yr un peth. Gwel Rhuf. 15. 28. Mae yn amlwg fod nifer mawr o gristionogion yn Spaen tua chanol y drydedd ganrif.

Am Frydain, lle yr oedd coelgrefydd y Derwyddon mor gadarn a llwyddiannus, mae traddodiad yn cadarnhau, mai yr Apostol Paul a fu yma yn pregethu Crist gyntaf i'r trigolion. Pa un bynag, mae yn ddigon amlwg, yn yr hanes a roddir i ni gan amryw o'r hen dadau eglwysig, fod yr Efrogyl yn cael ei phregethu yn Brydain fawr cyn yr ail ganrif. Mae hen awdwyr yn tystiolaethu fod un o Dywysogion Brydain, yr hwn a fu yn ymladd naw

mlynedd a'r Rhufeiniaid yn ei wlad ei hun gael yn y diwedd ei orchfygu, a'i gymmeryd yn garcharor, efe a'i holl deulu, a'i gludo mewn cadwynau i Rufain, ac yno y daethant yn adnabyddus a'r cristionogion; ac ar eu dychweliad yn ol i'w gwlad eu hun, yn y flwyddyn Oed Crist 62, iddynt daenu ar led grefydd Crist, yr hon a dderbyniasent, yn Rhufain. Hefyd, fod amryw o Gristionogion, o Rufain, ymysg y rhai mae yn debyg fod Paul ei hun, wedi dychwelyd gyda hwynt i Frydain, a'u cynnorthwyo i wneud yn hysbys i'r trigolion Efengyl yriachawdwrïaeth.

Dywedir mai boneddiges o'r tenlu a soniwyd uchod, oedd Claudia, yr hon y dywed Paul yn ei ail Epistol at Timotheus ei bod yn ei annerch, 2 Tim. 4. 21., yr hon a enwid yn Brydain, ei gwlad ei hun, yn Gwladus, sef Gwladus Raffudd: canys y Cymry oedd prif breswylwyr Brydain y pryd hynny. O Rufain yr ysgrifennodd Paul yr Epistol hwn, ac yr oedd Claudia yno y pryd hynny, ac wedi ei hennill i broffesu y ffydd gristionogol, fel y mae yn amlwg wrth ei chyfarchiad caredig at Timotheus.

Mewn perthynas i eilunaddoliaeth y Dderwyddon (*Druids*) y rhai oeddynt yn wreiddiol sefydledig yn Mrydain, yn gystat ag yn Gaul, (*Ffrisic*), mae hen Hanesydd Cymreig yn hysbysu fod eilunod ei wlad ef mor Mosog ag eilunod yr Aipht, ac yn hollol mor wael a gwrthun; a'i fod ef ei hun wedi gweled rhai o honynt, y rhai a gadwesid yn ofalus er y cynoesoedd i fod yn goffadwrïaeth i'r genedl. Ymerawdwr Rhufain, Claudius, fodd bynag, yn y flwydd. yn 61, a barodd i'r holl Dderwyddon, y rhai a allodd efe gael gafael arnynt, i gael eu lladd, a'u holl lwynt derw dan gygod y rhai yr eilun-addolent, i gael eu dinystrio. Hyn a wnaeth efe, nid oddiar un argyhoeddiad o'u cyfeiliornadau fel eilun addolwyr; ond oddiar ei fod wedi cael allan drwy amrywiol broffon mai y Dderwyddon ofergoelus oedd ei brif elynion, a'u bod yn barhaus yn annog y bobl i wrthryfela yn erbyn iau Rhufain.

Ond yn y dyddiau rhyfelgar hynny, nid oedd llwyddiant a chynnydd yr Eglwys Cristionogol yn Mrydain ond araf ac anniben iawn. Ac nis gallwn gael hanes eu bod wedi cael eu sefydlu, a'u cadarnhan

hyd ddyddiau heddychol llywodraeth Cwstenyn Iawr, Ymerawdwr Rhufain. Ac nid yw y rhan hon o'r Hanesiaeth i gyrrhaedd yd ond o ddyddiau yr Apostolion hyd amser heddychol yr Ymerawdwr Cristionogol nodedig hwnw.

(I'w barhan.)

YR HEN DESTAMENT YN GYSON A'R NEWYDD.

'Yr holl eneidiau y rhai a ddaethant gyda Iacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i lwynau ef, heblaw gwragedd meibion Iacob, oeddynt oll chwe enaid a thriugain. A meibion Ioseph y rhai a anwyd iddo ef yn yr Aipht, oedd ddau enaid: holl eneidiau tŷ Iacob, y rhai a ddaethant i'r Aipht, oeddynt ddeg a thriugain,' Gen. 46. 26, 27.

Y mae aughdyfod ymddangosiadol rhwng adroddiad Moses yn yr adnodau hyn, a'r eiddo Stephen yn Act. vii. 14. un yn gosod allan rifedi y personau a ddaethant i'r Aipht yn ddeg a thriugain, a'r llall yn bymtheg a thriugain.

Amrywiol ffordd o roddi cyfrif am y gwahaniaseth a gynnygiwyd, ond yr eiddo Dr. Hales a feddyliwyd yn fwyaf boddol, ac yn wir, nid ydyw yn gadael yr eagus lleiaf dros haeru gwrthddywedïad rhwng y ddau ysgrifenydd. Y mae fel y canlyn:—Adroddodd Moses fod yr holl eneidiau y rhai a ddaethant gyda Iacob i'r Aipht, yn dyfod allan o'i lwynau ef, (oddiethr gwragedd ei ffeilion), yn chwe enaid a thriugain, a'r cyfrif hwn a geagrir fel y canlyn:

Plant Iacob, unmeabarddeg ac un fereh	12
Meibion Reuben	4
— Simeon	6
— Lefi	3
Tri mab a dau ŵyr Iudah	5
Meibion Isachar	4
— Zabulon	3
— Gad	7
Pedwar mab, un fereh, a dau ŵyr Aser	7
Mab Dan	1
Meibion Naphtali	4
— Benjamin	10

66

Os at y chwech a thriugain plant, ŵyrion, ac or-ŵyrion, y chwanaegir Iacob ei hun, Ioseph, a'i ddau fab a anwyd yn yr Aipht, y cyfanswm fydd deg a thriugain, rhif holl

deula Iacob a sefydlwyd yn yr Aipht (fel yr adroddir yn ad. 27). Gadawyd allan o'r adroddiad hwn wragedd meibion Iacob, y rhai a ffurfient ran o'r tylwyth, yr oeddent yn naw mewn rhif; o herwydd o ddeuddeg gwraig y deuddeg mab, yr oedd gwraig Iudah wedi marw (Gen. xxxviii—12), a'r un modd yr eiddo Simeon fel y gallwn gasglu oddiwrth ei fab Ieuengaf, Saul, o'r Ganaanees (Gen. xlii. 10), a gwraig Ioseph oedd eisoes yn yr Aipht, chwanager y naw wragedd hyn at y chwech a thringain, yna gwna bymtheg enaid a thringain, sef holl rifed tylwyth Iacob a aethant i waered gydag ef i'r Aipht; cyfateba 'n famol gyda'r adroddiad yn y Testament Newydd, fod Ioseph wedi anfon am ei dad Iacob, a'i holl genedl yn cyraedd i bymtheg enaid a thringain:—Yr ymadrodd, ei holl genedl, yn cymeryd i mewn y gwragedd y rhai oeddynt genedl Ioseph nid yn unig trwy berthynas, ond hefyd trwy waedoliaeth: tebygol eu bod o deuluoedd Esau, Ismael, neu Ceturah. Fel hyn y cyflawnna y Testament Newydd esboniad tra hofus ar yr Hên.—' *Examination of Scripture difficulties by William Carpenter.*'

A. R. W.

CEPHAS.

YR YSGOL SABBATHOL.

Hanes yr Ysgol Sabbathol perthynol i'r Trejnyddion Calfinaidd yn Nosbarth Llanlluan, Strydd Gaerjuddin.
Mae yr Ysgol Sabbathol yn rhagori ar bob

Ysgol arall, yn ei rheolau—ei dydd—ei Lilyfr, ac yn ei rhadlonrwydd, a'i chyfatseb. Olrwydd i amgylchiadau y rhai a ddysgir ynddi. Llais eglur pob ysgol arall yw 'dygwch fy ngwerth,' ond hon yn ei gwa-hoddiadau sydd yn gwefddi, Addysg i bawb, 'heb arian ac heb werth,' 'Pwy bynag a ddol ataf fi, nis bwriaf ef allan ddim.'

Rhagora yr Ysgol hon yn ei chyffredinol-rwydd ar bob Ysgol arall. Yma y mae pob gradd, o'r Pendefigion hyd y rhai troednoeth ar y ddaear; a phob oedran, o'r plentyn sugno hyd y dyn brigiwyd. Y mae yn ei deiliad yn tebygoli i'r dyrfa ryfeddola wel-odd Ioan gynt, 'Tyrfa fawr yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob llwythau a phobloedd ac ieithoedd.' Mae'r cwmwl bychan hwn, a dderchafodd o'r môr yn y fl. O. C. 1780, wedi ymledaenn, mewn modd anhygoel eisoes; a chyn hir fe ireiddir bro yr Ia, a braser y cwmwl hwn, nes y byddo yr hen ddi-faethle oesol fel gardd paradwys. Prysuero y mae y cyfnod dedwydd hwnw 'pryd na ddysgant bob un ei gymmydog, a phob un ei frawd, gan ddywedyd, adnebydd yr Ar-glywydd, oblegid hwynt hwy oll a'i hadna-byddant ef o'r lleiaf o honynt hyd y mwyafl'

Nifer y gwahanol Ysgollon a berthynant i'r Dosparth uchod ydyw saith; sef Llan-lluan, Cefn berach, Pentwyn, Llanedi, Hendre, Llandeble a Bettws: eu llafur a'u cyfrifon am y Flwyddyn aeth heibio sydd fel y canlyn.

Ysgol	Arolyg.	Athr.	Ysgolheig.	Pen.	Adn.	Rhodd Mam	Pynciau.
Llanlluan .	2	10	94	1365	5831	2
Cefn berach	1	8	48	268	561
Pentwyn ..	3	10	133	3350	2602	2
Llanedi ..	2	12	78	669	146	2
Hendre .	2	8	103	1906	7038	236	2
Bettws ..	2	8	90	665	3698	2
Llandeble.	1	2	10	259	414	2
Y cwbl ..	13	58	556	8482	18290	236	12

Cynnalwyd ein Cyfarfod blynyddol ar ddydd Llun y Paag diweddaf, yn Llandeble. Ac ar ddydd Nadolig cyfarfodydd y Dos-parth mewn dau o wahanol fanau, sef Pen-twyn, a Llanedi. Y boreu yn Mhentwyn am 10, dechreuwyd trwy adrodd Ps 111. gan un o seolodau Ysgol y lle; yna gweddi-odd Mr. David Hopkins, Llanlluan; a hol-wyd Ysgollon Pentwyn a Llanlluan gan-dda. Y gyntaf ar Sancteiddrwydd a Chyf-

fawnder Duw. Y llall ar Ddyledswyddau Rhieni at eu plant, a'r Plant at eu Rhieni. Ac annerchwyd y gynulleidfa oddiwrth Iago 1. 21—25, gan yr un: ac wedi canu mawli a Dduw ymwahanasant mewn modd siriol a sobr, dan raddau o argraffiadau y gwirioneddau a adroddwyd gauddynt.

Am 10, yr un diwrnod, cyfarfyddodd y rhan arall o'r Dosparth, yn Ebenezer, Llanedi. Dechreuwyd trwy adrodd Gen. 1.

gan yu o selodau Ysgol y lle. Yna gweddiodd Mr. B. Thomas, Hendre. Holwyd Ysgol Ebenezer, ac Ysgol yr Hendre, gan y Parch. J. Evans, Llandeilo. Y gyntaf ar Amser, a'r olaf ar natur a drwg pechod; a thraddodwyd pregeffh addas ar yr achlysur gan yr un, oddiwrth Pa. 1. 2.

Am hanner awr wedi 2, ymgynnullwyd, a dechreuwyd trwy adrodd Pa. 9. gan un o selodau Ysgol Llandeble. Gweddiodd Mr. D. Morris, Hendre. Holwyd Ysgol Llandeble gan Mr. B. Thomas, Hendre, ar Ddyddedfaint Crist, ac Ysgol y Bettws, gan Mr. D. Morris, Hendre, ar Eiriolaeth Crist: a dywedodd ychydig mewn modd sobr a difrifol, wrth yr leuenctyd, ac eraill o'r gwag-ddyfodolion, yn nghylch y gweddeidd-dra sydd yn ofynol, wrth ymarferyd â'r Gair Sanctaidd, ac am y galwad neillduol sydd yn brwsenol ar bawb iddyfod allan 'yn gyn-northwy i'r Arglwydd, ie yn gynnorthwy i'r Arglwydd yn erbyn y cedyrn,' trwy ymuno a'r sefydliadau daionus diweddar sydd yn y wlad, i'r dybenion. Yna annerchwyd gorseddfainc y gras gan Mr. B. Thomas, Hendre, o barthed llwyddiant yr amrywiol sefydliadau clodwiw sydd yn ein gwlad, er gwella'r byd, a sbreiddio ein cydoesolion, yn enwedig o barthed llwyddiant y *Gymdeithas Ddirwestol*, a'r *Ysgolion Sabbathol*, fel y byddo 'i deyrnasocdd y byd i ddyfod yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Crist ef;' a thebygol mae'r rhai hyn ydyw Echelau olwynion diwygiad y Mil Blynwddoedd. Felly ymadawsom y tro hwn hefyd, dan arwyddion neillduol o bresenoldeb ein Duw, ac megys a hiraeth yn mhob calon am gyfarfod drachefn, 'Deled dy deyrnas.'

UN O BLANT YR YSGOL.

Hendre, Ion. 15, 1838.

BYTWD Y DYN DEDWYDD.

Y dyn dedwydd a anwyd yn ninas Aden-edigaeth, yn mhlwyf Edifeirwch: efe a addysgwyd yn ysgol Ufudd-dod; ac y mae yn awr yn byw yngwlad Dyfal bara, ac yn dilyn y gelfyddyd o Ddwydrwydd. Heblaw hyny, r mae ganddo etifeddiaeth yn ngwlad Boddlonrwydd, ac yn fynych efe a weithia orshwyllion o Hunan ymwadiad. Ei wisg ydynt ddillad syml Gostyngelddwydd. Rfe, yn fynych, a rodia wastadedd

Hunan-ddarostyngiad, ac ar amserau a ddringa synyddoedd Gofal ysprydol. Tor-ymprydia bob boreu ar weddi ysprydol, ac a swppera bob prydawnn ar yr unrhyw. Y mae ganddo fwyd i'w fwyta na wyr y byd oddiwrtho; a'i ddiod ydyw 'didwyll laeth y Gair.'

Fel hyn dedwydd y bydd fyw, a dedwydd y bydd marw. Dedwydd yw efe, yr hwn y mae ganddo ymostyngiad ofengylaidd yn ei ewyllys, trefn ddyledus yn ei serchiadau, heddwch gwirddwys yn ei gydwybod, gras sancteiddiawli yn ei galon, ian y *Gwaredwr* ar ei wddf; y byd dan ei draed, a chorom gogoniant ar ei ben.

Dedwydd yw bywyd y fath un: ac mewn trefn i'w gyraedd gweddia yn wrosog, cred yn ddiysgog, dysgwyl yn amyneddgar; gweithia yn ddiwyd, bydd fyw yn sanctaidd, marw beunydd, câr *Grist*, gan barhaus ddisgwyl am ogoniant.

Glan Fregwy, Mon. CYF. I. CWYLLON.

COFIAINT MR. WILLIAM WILLIAMS, GARNEDD GOCH, MON.

Ganwyd W. Williams yn y flwyddyn 1770. Tywyllwch i-raddau mawr, oedd y pryd hyn yn gorchuddio'r wlad; a'i thri-golion, gan mryaf, yn cyflawni gweithred-oedd anffwythlawn y tywyllwch, megis chwareu y bel-droed, a chyffelyb bethau, ar y Sabbathau. Ac oherwydd fod William Williams yn un o gyfansoddiaid corphorol cryf, ac o dymherau bywiog, blaenorai ei gyfoedion yn y chwarenyddiaethau a'r gorchestion a arferid yn yr Ynys. Ymhen yspaid wedi iddo fyned i'r sefyllfa briodasol ymwelodd yr Arglwydd yn rasol a'i wraig, trwy yr hyn y tueddwyd ei meddwl i ymofyn lle yn Eglwys Dduw. Bu hyn yn achlysur i'r diafol gyffroi meddwl W. Williams, a chynhyrfu ei elyniaeth at grefydd, ac i rwystro ei wraig yn ei gyrfa ysprydol.

Eithr cyn nemawr o ddyddiau cyffrdd-oedd Duw a'i galon yntau, a galwodd ei feddwl at ei gyffwr fel pechadur, ac yn neillduol i ystyried ei duedd a'i ymddygiad erledigaethus. Tarawyd ef (megis Saul o Tarsus) ar y ddaear, gwnawd cyfnewidiad trwyadl a disymwth arno, a chlybuwyd ef yn ostyngedig erfyn, pa beth a synai yr Arglwydd iddo ei ynwethur. Pan oedd tua

30in oed, aeth dan gryna i gynnyf ei hun i sylw a gofal yr Eglwys, a ymgynnullai yn y dyddiau hynny mewn tŷ bychan gerllaw Llanddaniel. Yn ganlynol i hynny, derbyniodd achos yr Arglwydd i'w dŷ, byddai pregethwyr yn rhoddi eu cyhoeddiad i fyned yno i bregethu, a'r Arglwydd yn rhoddi arwyddion neillidnol o'i foddlonrwydd ar y gwaith.

Oherwydd iddo agor ei ddrws, i achos cyhoeddus yrefengyl, ymgynhyrfodd uffern yn ofnadwy yn ei erbyn, a chododd erledigaeth gref arno. Bygythiwyd y byddai raid iddo ymadael a'i fferam, oni chyfnedidai ei ymddygiad. Ond er hynny, cyflawni ei ddyledswyddau crefyddol, yn ddirgelaid a chyhoeddus a wnaeth efe, megis cyn hynny, hyd oni esgorodd y bygythion ar eu cyflawniad. Gan nad oedd ganddo un man i fyned gyda ei deulu, ymbiliai laver am gael aros yn ei le, ond yn hollol ofer. Un tro aeth yn mhell oddicartref, i ymddiddan ag un o Oruchwilwyr ei feistr tir, yr hwn a'i cadwodd allan am ddiwrnod cyfan yn y rhew a'r eira, cyn rhoddi unrhyw ateb iddo; a phan ei galwodd atto, gofynodd iddo, a oedd efe yn gweddio? O ydwyf, meddai yntan, 'oherwydd y mae pob duwiol yn gweddio.' Dioddefodd ei holl erledigaethau yn dawel, a chymmerodd ei droi o'i fferam yn llawen, heb olwg ar un lle i fyned gyda ei deulu. Eithr yr Arglwydd, yn ol ei arfer i'w fyddlon weision, a agorodd ddrws mewn rhagluniaseth, iddo i fyned i'r Garneddgoch, lle y bu hyd ddydd ei farwolaeth.

Pan oedd ynghylch 30in oed, neilliduwyd ef yn Henuriad eglwysig, a bu yn fyddlon a defnyddiol yn y swydd hon, hyd angau. Anfonwyd ef amrywiol weithiau dros y wlad, i Gymdeithasfau Chwarterol, i ymofyn cyhoeddiadau, &c. a byddai yn wastad yn dra llyddiannus. Bu yn cyd-deithio ag amryw o'r pregethwyr trwy'r Gogledd a rhanau o'r Dehenidir. Fel cristen a blaenor, rhagorai ar lawer. Er maint ei drafferthion gyda'r byd, yr oedd yn nodedig am ddyfod i foddion gras, (os byddai gartref). Gadawai ei holl crushwylion tymhorol i ddyfod iddyna, a thystiai mai ynddynt yr oedd ei fywyd a'i ddiddanwob. Yr oedd yn dra gofalus am waith yr Arglwydd, yn ei both-

au allanol a thumewnol. Cyngorod a chalonogai bregethwyr i fod yn llafurus a fyddlawn yngwaith y weinidogaeth; anfynych y gwelid neb a sirohai gymmaint ar feddyliau pregethwyr dieithr.

Yr oedd yn rhagorol o docturiol wrth ddiolion; ystyriai eu hamgylchiadau, a chyfrasai yn haelionus i'w dianghenu. Y mae ddiolion y piwyl yn parhan i gwynfan yn alarus ar ei ol. Fel yr oedd yn nosu at ben ei daith, ymddangosai yn fwy tîrf ac fraidd, o ran ei yspryd. Y troion diweddaf y bu yn gweddio yn gyhoeddus, yr oedd ei wasgia, ei daerineb, a'i nefeileidd-dra, yn tynnu sylw pawb oedd yn gwrando. Fel yr oedd efe yn ymddiddan a rhyw frawd, am y byd tragwyddol, dywedai, 'mai trwy ddrych, mewn dammeg, yr oedd yn gweled yma, ond yno, wyneb yn wyneb; yn awr yr wyf yn adnabod o ran, ond yna yr adnabyddaf megis y'm hailweinir. Nid amlygwyd i ni etto, beth a fyddwn: eithr gwyddom pan ymddangoso efe, y byddwn gyffelyb iddo; oblegid ni agawn ei weled ef megis ag y mae.' Ni chafodd ond byr ac ysgafn gystudd, a braidd y gellir dweud iddo deimlo loesion marwolaeth, gan mor eamwyth yr olwg arno yn huno yn yr Iesu. Bu farw y 24in o Awst, 1836, yn 66in oed. Yr hwn oeddwn, GYD-HENURIAD.

COFIAINT AM WILLIAM JONES,

*Abercseg, Llanllechid, Swydd Gaernarfon,
(y rhan gyntaf o'i waith ef ei hun.)*

'Fe'm ganed yn Mawrth 1775; enw fy nhad oedd John Roberts, yr hwn oedd yn byw mewn lle a elwir Plasdu, yn mhlwyf Llanllyfni. Yr oeddwn yn un o ddeg o blant iddo. Pan oeddwn yn 10 oed, bu farw fy nhad, a phan oeddwn yn 17 oed, bu fy mam farw; ac ar ei marwolaeth hi, ymadawais o'r Plasdu i Llanllechid.

'Yr oeddwn y pryd hwnw mor dywyll a diofal ynghylch fy enaid a phe buaswn heb fod yn feddiannol arno; nis gwyddwn ddim gwahaniaseth rhwng dyn yn pregethu ac yn gweddio oni welwn ei lygaid yn agored; ac ni wyddwn ychwaith ragor rhwng y testyn a'r bregeth.

'Pan oeddwn tua 18 oed aethum i wrando Mr. Ishmael Jones yn pregethu i le a elwir Tal'nyceod, a phan oedd yn son

am y damnedigion yn uffern, effeithiodd gymaint arnaf nes y torrais allan i wyl; er hyny yr oedd arnaf ofn i'm cyfoedion fy ngweled rhag iddynt fy ngawdio. Cafodd ei bregeth y fath effaith arnaf fel y bum dros flwyddyn yn hynod o sobr. Pan awn i wrando pregeth yr amser hwnw byddai y gair yn cael effaith ddwys ar fy meddyliau, ond ymdrechwn i ddiffodd a llwyr-fwrw o fy meddwl bob ystyriaeth o'r pethau a berthynant i'm heddwch tragwyddol. Un tro aethum i wylmabsant, yr hyn oedd beth cyfredin yn yr ardaloedd y pryd hyny, ond gwasgodd pethau ar fy meddwl am fy nghyflwr nes yr aeth yn rhy boeth ac annoddefol i mi arus yno; aethum adref oddi yno a bu o hyny hyd y boreu yn radd o uffern ar fy meddwl.

'Yn fan ar ol hyn aethum i wrando ar y Parch John Elias yn pregethu ar y gair hwnw, "Ydwyl yr hwn Ydwyl." Dywedodd fod yr Arglwydd yn ddigfnewid byth. yn enwedig y 'nghosbedigaeth y damnedigion yn uffern; gwaedodd hyn fy nghlwyfau ac agorodd fy mriwiau mor ddwfn ag erioed. Ar ol hyny byddwn yn myned allan i le oedd dirgel i weddio, ond os clywn y twrf lleiaf codwn i fynu rhag i neb fy ngweled. Yn fuan wedi'n aeth yr ymrysoniadau yn llai, a'r ysturm yn dawelach, a'r pregethu yn ddistawach wrthyl Byddai y gair hwnw yn ddwys ar fy meddwl ar byrdiau, "Nid ymrysona fy Ysbryd i a dyn yn dragwydd," a byddwn yn ofni y cawn fy rhoddi i fynu am byth oherwydd fy ngwyrthwynebiadau.

'Pan oeddwn yn 21 oed, cefais y fraint o fyned i dŷ Dduw; ac yr wyf yn rhyfedd ei amynedd yn curu mor hir wrth ddrws ei elyn, ac na buasai yn fy namnio yn dragwyddol. Ymrysonodd â mi dros dair blynedd, a chefais le i feddliddo orohygu fy nghyndynrwydd. Bum dri chwarter blwyddyn o dan Sefais heb y llewyrch lleiaf, ond diolch i Dduw, gwawriodd arnaf oyn fy myned i'r tywyllwch eithaf. Bu pelyderau haul cyfawnder yn effeithiol ar fy enaid i'm bywahan a'm ffyrthloni mewn rhan fel ag i ddyfod ar fy meddwl yn mhen ychydig gyda dwy flynedd i godi ysgol sabbathol yn ardal Llandegai a Llanillechid. Yr oedd cywtlydd ar y cyffredinolwydd o drigolion

yr ardal fel na ddeuent iddi. Yn y cyf-amser bernalis oddi wrth hyny y buasai ysgol yn y nos yn fwy effeithiol i gael pebl iddi; ac felly y bu, daeth aml uñ iddi.

'Y fan y dechreuais yr Ysgol oedd Tre'r garth; ni buom yn amddifaid o breseu-oldeb Duw gyda ni, ond rhoddodd ei fodd-luarwydd arnom mewn modd neillduol. Cymmerodd diwygiad le ymhlith y plant, ac mae arwyddion neillduol ar amryw o honynt hyd heddyw fod yr Arglwydd am eu haehub. Yr oedd yr agwedd ar yr Ysgol yn y dechreu yn llesg iawn, nid oedd yno neb a nemawr o ddawn ganddo i ddechreu canu, a byddai raid o'r achos roddi yr un pennill i'w ganu bob tro.

'Tu a'r un amser dechreuais weddio yn uchel wrth fy ngwely yn y tŷ yr oeddwn yn llettya, lle, am a wn i, na bu erioed weddio o'r blaen ynddo; meddyliond y teulu fy mod bron a myned o'm synwyrâu. Yn fuan wedi'n gofynais a gawn gadw dyledawydd; cefais hyny. Ond buan yr aethant i gwyno o achos canwyllau oedd yn cael eu llosgi tra byddem yn darllen a gweddio, ac i symyd y rhwystr hwnw, prynais ganwyllau fy hun i roddi goleuni i hyny. Ond blinasant drachefn, dywedent y byddai arnynt eisiau myned i'w gwelyau, ac iddynt y byddent yn muned; awn innau ar fy ngliniau wrth ddrws eu hystafell, gan fy mod wedi penderfynu ymdrech i'w hennill. Ac i Dduw y bo'r diolch, yr hwn a roddodd fuddugoliaeth ar eu cydwybodau, er iddynt unwaith ddywedyd y cadwent y Bibl o'm dwylaw, am fy mod (meddynt) yn ei ddyfetha. Ni bu fy ymdrech i godi crefydd yn y teulu yn gwbl ofer, cefais cyn hir gyflawn dawelwch.

'Yr arferion y pryd hyny yn yr ardaloedd hyn oedd ynt *pitchin*, ciclo pel droed, chwarae *interlude*, &c. &c. a hyny ar y sabbathau; tyngu a rhegu oedd yn dra chyffredin, heb i neb ddywedyd, "drwg y gwneist." Noswaith lawen fyddai mewn rhyw fan yn yr ardal bob nos sadwrn, a byddai y sul ar ei ol yn cael ei gadw i gannu a dawnio gan feibion a morched o bob gradd.

'Ni bu tywydd a chyfyngder fy meddwl yn fychan; byddwn weithiau yn addo cymmaint o ran fy meddwl fel y byddai

yn llwyr-benderfynu fy mod yn amddifad o heddwch Duw a'i ras cadwedigol. Un tro pan oeddwn tua 43 oed, bum o dan glefyd, a phan oeddwn yn dechreu gwella o hono, daeth y gair hwnw i fy meddwl, 'Nid yw Duw yn ei holl feddylliau ef.' Cododd hynny derfysg yn fy meddwl fel y penderfynais fy mod yn hollol annuwiol: ond llewyrchodd y gair hwnw i'm meddwl, 'Gollwng ef yn rhydd, mi a gefais iawn,' fel yr aeth yn ddydd ar fy enaid, ac ni theimlais dros hir amser y fath dywyllwch trallodus. Tro arall bu fy meddwl mor isel fel yr anobeithiais yn hollol na chedwid fi byth i fywyd tragwyddol, oddi ar y profiad hwnw gweddiais ar yr Arglwydd os oedd am fy namnio, fel yr oeddwn yn penderfynu ei fod, am iddo wneud hynny heb wybod i fyd nac eglwys, fel na byddai yn orfoledd. i'r byd nac yn dristwch i'r eglwys. Ond nid hir y bu heb wawrio arnaf drachefn, gyda'r gair hwnw, 'Efe yw'r iawn.' Gwelais le i'r euog ffol, ac i'r llof rydd gael ei fywyd.'

Wedi cael hanes mor fanwl gan y gwr ei hun o'r rhan fwyaf o 'daith yr anialwch,' afreidiol fyddai ychwanegu am ei ddyddiau boreuol, ond rhoddaf ychydig o hanes ei ddyddiau diweddf. Dewiswyd ef yn flaenor eglwysig ers tua 38 mlynedd, a diau fod gofal mawr arno am bortli praid Crist. Yr oedd achos yr eglwys ar ei galon, a bu yn ffyddlon a llafurus gyda'r gwaith yn ei holl ranau. Ceryddai yn llym a didderbyn wyneb, ac nid arbedai rhag dywedyd yn erbyn pechod pa un bynag ai yn y byd ai yn yr eglwys y'i canfyddai. Pan fyddai arferion ll. gredig yn ymddangos o'r newydd yn yr ardal, safai yn eu herbyn a'i holl egni, trwy ddywedyd yn eu herbyn yn y moddion cyhoeddus ac yn yr Ysgol Sabbathol; a diau iddo fod yn foddion i attal llawer ffrwd gref o lygredigaeth a fyddai ar dorri allan. Bu hefyd yn ffyddlon iawn gyda'r Ysgol Sabbathol; diau y bydd y rhybuddion, sobr a disrifol a roddodd i'r plant a'r bobl ieuainc yn ddrain ynghydwybodau llawer o honynt.

Y sul diweddf y bu byw, dywedodd y Parch. Daniel Jones y genadwri olaf oddi wrtho at yr Ysgol. Dywedai ei fod wedi eu rhybuddio lawer gwaith i ymadael a'u pechodau, ond fod yn alar ganddo feddwl

fod yn rhaid iddo farw gan adael llawer o honynt yn annuwiol—y byddai uffern y gwyr ieuainc a fyddai farw yn annuwiol o Ysgol y Carneddi yn boeth iawn, a'i fod ef wedi eu rhybuddio, yn lân oddiwrth waed pawb oll. Yna dywedai iddo ersyn arno ddywedyd wrthynt drosto, 'Ffurwel! furwel!! furwel!!!'

Anhawdd darlunio y sobrwydd a ymddangosai ar bob wyneb bron, a dagrau yr Athrawon, &c. a dystiant eu bod yn colli un oedd anwyl iawn ganddynt.

O ran ei iechyd yr oedd yn hynod o wandaidd er's blynyddau, ac ychydig fisoedd cyn ei farwolaeth trymhaodd i'r fath raddau fel yr oedd ei adferiad yn annobeithiol; ond yr oedd ef yn dawel i ewyllys yr Arglwydd, etto teimlai arno chwant i ymddatod a bod gyda Christ, am ei fod yn gwybod mai llawer iawn gwell ydoedd. Un tro dywedai, 'Fy Nhad, fy Nhad, y mae'n galed iawn arnaf, a raid i mi fod yma yn hir?' ond nid ydyw mor galed a'r haeddiant; mae y gwaethaf wedi myned heibio, mae pob peth yn dda; mae yr heddwch yn isaf, er bod chwerwder yn uchaf. Diolch byth, fy Nhad, beth a wnaethwn pe buais a'th glleddyf yn dy law uwch fy mhen?'

Tro arall dywedai, 'Y mae arnaf ofn mawr boddioni ar dystiolaeth rhai eraill am fy nghyfiwr, heb ei chael yn glir ger bron gorsedd Duw; aml yr annogai eraill i ochelyd yr un peth. Dywedai wrth dair o chwiorydd ieuainc a aethant i ymweld ag ef;—'Wale, fy mhiant, a oes rhyw beth rhyngoch a'm cyfaill i? beth debygech chiwi am Grist? Ymbriodais i ag ef ers 41 mlynedd, ac ni ddattodir y cwiwm byth. Gwiliwch edrych ar un blodeuyn i'w garu yn fwy na Iesu Grist.' Bryd arall pan oedd yn lled gymmylog arno daeth y gair hwnw i'w feddwl gyda llewyrch mawr, 'Nid wyf finau yn dy gondemnio di.' Tro arall dywedai wrth un brawd, mai dydd blin oedd arno, 'ond,' medd ef, 'yr hyn sydd yn gwneud y dydd blin yn orfoleddus yw fod genyf Babell i ymguddio ynddi yn y dydd blin.' ac ychwanegai, 'peth mewn meddiant sydd yn achos gorfoledd heddyw.'

Ychydig cyn marw dywedai, 'Gollwng, gollwng, gollwng.' Yna ersyniai arnynt ganu yr anthem, 'Y cyflawn drig yn y nef, gyda Daw a'r Oen,' &c. a dywedodd wrth

ben chwaer odda gerllaw lde, 'Nia gallwn
ni ganu heddyw, ond pe caem yr ochr draw
i'r afon canwn cystal a'r goreu o bonynt.'
A dydd Mercher Medi 13, 1837, cyrhaedd-
odd ben ei daith yn dangnoseddus. Y nos
Wener ganlynol pregethodd Mr. Morris
Jones yn ei wynlos, oddiar Iosua xxiii. 14.
a thranoeth cyn cychwyn y corph, pregeth-
odd y Parch. Daniel Jones, oddiar 1 Thea.
iv. 16. D. LLWYD.

Pontytr.

Gofyniad.

Syr,—Dymunol fyddai genyf weled yr Em-
yn rhagorawl a ganlyn, wedi ei gyfieithu i
iaith 'Gwyllt Wallia,' os bernwch yn addas
ei osod yn rhyw gwr o'ch Cyhoeddiad.

GOD'S DOMINION AND DECREES.

Keep silence all created things,
And wait your Maker's nod,
The Muse stands trembling while she sings
The honours of her God.

Life, death, and hell, and worlds unknown,
Hang on his firm decree;
He sits on no precarious throne,
Nor borrows leave to be.

The Almighty voice bid ancient night
Her endless realm resign,
And lo! ten thousand globes of light
In fields of azure shine.

He spake—the Sun obedient stood,
And held the falling day,
Old Jordan backward drives his flood,
And disappoints the sea.

Lord of the armies of the sky,
He marshalls all the stars;
Red comets lift their banners high,
And wide proclaim his wars.

Chain'd to his throne a volume lies
With all the fates of men;
With every angels form and size,
Drawn by the Eternal pen.

His providence unfolds the book,
And makes his counsels shine,
Each opening leaf, and every stroke,
Fulfils some deep design.

Here he exalts neglected worms
To sceptres and a crown,
Anon the following page he turns,
And treads the Monarch down.

Not Gabriel asks the reason why,
Nor God the reason gives,
Nor dares the favourite angel pry
Between the folded leaves.

My God, I never long'd to see
My fate with curious eyes;
What gloomy lines are writ for me,
Or what bright scenes arise.

In thy fair book of life and grace
May I but see my name,
Recorded in some humble place,
Beneath my Lord the Lamb.

Watts's Horæ Lyricæ.

C-rf-dd-a Yr eiddoch, MABA.

Atteblon.

*Atteb i Ofyniad J. Powell am eglurhad ar
y geiriau anaghynestn, Rhif. 86, tu dalen
46.*

Goddweddyd—Cael o hyd i un, ei ddal
of.

Cynllwyn—Llechu i'r dyben o ddal un
i'w niweidio.

Dieneldio—Lladd. Gyru enaid dyn all-
an o'i gorph.

Dialydd—Un fyddo am ddal ar un arall.
Gwarchglawdd—Clawdd gwarchae.

Affaith—Euogrydd. Effaith.

Glwth—Un rheibus am ei fol. Bwyttawr

blysig.

Non—Pen. Y to uch ben. Pen y ty.

Dirwy—Fforfed. Cosp o daliad arian.

Dispaidd—Un wedi ei ddysbaddu.

Damwain—Dygywyddiad. Amgylchiad
annisgwyliadwy.

Estron—Un dieithr. Gwr oddi cartref.

Gwala—Digonedol. Hyd ddiwall.

Gwystl—Rhyw beth cydwerth a'r hyn a
fenthycier.

Cyfathrachwr—Forthynas nesaf.

Difaniad—Mellni. Deifiad.

Ymbalfau—Araf-deimlo a'r dwylaw.

Eageiriau—Coesau.

Gwatwargerdd—Testyn gwawd.

Gwarchae—Amgylchu dinas i'w chys-
meryd hi drwy orthrech.

Moethus—Mwythus. Un wedi ei ddwyn
i synu gyda thynwch a mwythau.

Gwehynnydd—'Gwehynnydd dyddwr.'
Tynwr dy ddwr. Un a fo yn tynnu se
ciudo dwfr.

Cyngrair—Cyttundeb neu gyfannu
trwy lw.

Callectr—Craig gallestr. Carreg Fflint.

Carreg dân.

Pwyntiaist—Aethost yn dew iawn. Bra-
saist.

Briglywd—Un a'i frig, sef ei ben, wedi
llwydo. Un a'i wallt yn dechreu gwynnu.

Bryniau tragwyddol—Bryniau oesol.

Bryniau meithion a pharhaol.

Myrddiwn—Deng mil.

Ehangydd—Yr hwn a chango arno. Yr
hwn a baro iddo helaethrwydd.

Cenaw—'Cenaw llaw.' Llew louane.

Breiochiau tragwyddol—Galla aufeiddrol

Dwr yn gofalu am ei bobl, ac yn eu ham-
ddiffyn hwynt.

Tarian—Offeryn i addio parhau, neu
en rhyfel.

Atteb i Gfyniad Pen-y-larren, Rhif. 86. tu dalen 46.

Y Gofyniad yw, 'A oes seilliau ysgrythyrol yn gwahardd claddu y marw ar y Sabbath?'

Att. Oes: yn y pedwerydd gorchymyn:—
'Cofia y dydd Sabbath i'w sancteiddio ef. Ar y dydd hwnw na wna ddim gwaith. Gwaith yw claddu y marw, gorchwyl ydyw. i'w gyflawni ynghorff y chwe diwrnod. 'Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnai dy holl waith.' Mae torri y bedd yn waith, mae bwrw pridd ar y marw yn waith.

Mae sail i farnu nad oedd dim moddion o ras, na seremonïau crefyddol yn cael eu harferd wrth gladdu y marw ymysg yr Iudewion, nac yn yr Eglwysi crïstionogol hyd amser Pabyddiaeth. Ac mae y ddigon amwg fod rhai yn teimlo eu hunain yn rhydd i foned i gladdiedigaeth ar ddydd yr Arglwydd oherwydd fod cymmaint o ddarlloen a gweddio yn arferol wrth gladdu y marw yn ein hoed a'n gwlad ni. Ac oni bai hynny, diammeu na theimlynt eu cydwybodau yn rhyddion i fod yn gyfranog o'r fath orchwylion ar y Sabbath. Nid ein bwriad ni yn bresennol yw dywedyd yn erbyn y cyfryw arferiad; ond yn unig ei grybwyll.

Ond mae llaweroedd yn claddu ar y Sabbath rhag colli amser ar ddydd gwaith; mae hyn yn chwanegu y pechod yn ddirfawr. Pa beth? Duw yn rhuddi chwe diwrnod i ni, ac yn cadw dim ond un iddo ei hun, a ninnau yn dewis cymmyrd rhan o'r un diwrnod sanctaidd hwnw at gladdu y marw, a chenyw ninnau chwech o ddyddiau at y cyfryw orchwylion!

Ond ar amser o bla peryglus, neu haint eithryllawn, megis y *Cholera Morbus*, pan fydd nifer mawr yn meirw, a phan fyddo calw y marw heb ei gladdu yn peryglu byrd neu iechyd y rhai byw, yr ydym yn rhydd i ddywedyd y gellir claddu y meirw ar ddydd yr Arglwydd heb anfoddioni Duw; canys 'y Sabbath a wnaethpwyd er mwyn dyn, ac nid dyn er mwyn y Sabbath.' Er hynny, ni ddylai neb fyned i'r cyfryw gladdiedigaethau heb law perthynasau y marw, a'r cyfryw yn unig a fyddo yn angenrheidiol i'w gyflawni yr orchwyliaeth.

Ar amserau cyffredin, pa bryd bynag y byddo dyn farw, gellir ei gladdu ef, naill ai o flaen y Sabbath, neu ei gadw heb ei gladdu hyd ar ol y Sabbath. Ac felly nid yw claddu yn waith anhepgorol angenrheidiol i'w gyflawni ar ddydd yr Arglwydd, ac oherwydd hynny y mae yn ddigon amwg ei fod yn drosedd o'r pedwerydd gorchymyn.

CYHOEDDWA.

ERCHYLLDRA MEDDWDOD.

1. Meddwdod sydd ddiabol gwenieithus, a'w enw melus, a phechod hyffrydus. Y dydd meddw nid yw yn ei feddiant ei hun.

Meddwdod sy gywilydd cyffredinol y natur ddynol, a gwarth dynolryw. Mae y meddw yn debyg i ddydd yn cysgu ar ben hwybren yuglanol y môr.

2. Meddwdod a achosir drwy yfed gwin neu ddiol gadarn yn anghymedrol, nes syrddanu galluoedd yr enaid. Mae y pechod hwn yn dwyn plâu i'r enaid a'r corph. Mae yn eunyn y gwaed â phoethder an-naturiol, yr hyn sydd yn codi ayched anghymedrol, ac yn peri chwanegiad ar yfed, a'r ffirwyth yw y gymmalwst, y graianwst, coesau llinorog, y dduwg, iselder yspryd, gwy: tdlwyf, dyfryglwyf, nychdod, a darfoded. Iga h, ynghyd â marwolaethau anhymor-aidd a disyfed. Beth yw y duedd man-wynnaidd, (*acrophulus*) a welir ar blant mewn gwlad a thref, ond ffirwyth meddwdod ac allendid eu rhieni; fel y mae llawer o blant yn gruddfan wrth gario corph afiach ar hyd eu hoed o'r herwydd. Felly, wrth yfed 'iechyd da' i ereill, maent yn colli eu hiechyd eu hunain a'u hiliogaeth.

3. Mae Meddwdod yn huriu y deall, yn drysu y cof, yn gwanhan ansawdd y corph, ac yn gwrthuno ei harddwch. Trwy feddw-dod mae dynion yn anhymeru ac yn tanio ysbrydoedd y galon a'r ymennydd, y rhai yw offerynnau digysfrwng yr enaid; ac oddi ar hynny y mae dychymygion drygonus ac annuwlol yn cyfodi, a thrachwantau afreolus a didrefn yn gwneud dynion yn debyg i'r cythreuliaid mewn drwg. Mae ynghlyn â meddwdod anadl ddrewllyd, llygaid cochion, palllod north, ymrafaelion cwerlhus, a briwiau heb achos. Diar. 23. 21—29.

4. Meddwdod a lygra y gwaed, a fodda yr ysbrydoedd, a lymha y cefn, a wagha y pwrs, ac a orlwytha y cilia. Try y gwaed yn ddwri, y bydd yn ddiol, rheswm yn ffoledd, a'r ysbryd yn ewyn, (*froth*). Y pechod ffaidd hwn, yn fochaid, a ddi-encidia alluoedd deallwriaeth dyn, ac mewn gair, efe a lygra y ddynoliaeth o'i flaen, canys nid yw pechodau ereill, mintal o honynt, ond mae llaw forwynion yn gweinhddu i hwn.

5. Meddwdod a bair chwydiad a budr-eddi, o ba herwydd y mae yr Arglwydd ei hun yn achwyn trwy y Prophwyd Esaiah yn erbyn yr offeiriad a'r prophwydi, ac eraill, mai trwy hynny yr aethant ar gyfeil-iorn, fel y methasant mewn prophwydoliaeth, methasant mewn barn; aethant yn anwybodus, cam-adroddasant eu cenadwri, ac aethant i fagddu. Difawyd hwy gan win; ac fel yr oeddynt hwy yn yfed gwin, yr oedd gwin yn yfed eu synlwyrau hwy-thau, fel y boddwyd hwynt ynddo. Esa. 28. 7. 8.

Gof. Pa fath bechod yw meddwdod?

Att. 1. Mae yn bechod paranaidd. 'Chwant y cenhedloedd' y geill Pedr. ef. 1 Pedr. 4. 3.

2. Mae yn beshod anifeillaidd. Mae yn un o weithredoedd y cnawd; ac yn un o'r rhai gwaethaf o honynt. Gal. 5. 21.

3. Fe'i gelwir yn waith y tywyllwch, Rhuf. 13. 18.

G. Ar ba amser yn gyffredinol y cyflawnir y pechod o foddwdd?

1. Yr amser y cyflawnir ef yw yn y nos, 1 Thes. 5. 7.

2. Yr amser i'w adael ef, 'y nos a gerddodd ymhell, a'r dydd a nesaodd.' Rhuf. 13. 11, 12.

G. Pa effeithiau sy'n dilyn meddwdd?

A. 1. Yn dufewnol. (1) Mae yn tynnu ymaith galon dyn oddiwrth ei hun, ac yn ei lyngou ef i fynu, Esa. 28. 7. (2) Mae yn tynnu ei galon oddiwrth wasanaeth Duw, Hos. 4. 11. (3) Mae yn ei thynnu ymaith oddiwrth farnodigaethau Duw: sef barnedigaethau presennol, Esa. 5. 11, 12. Ac oddiwrth y farn ddiweddar, a'i ddiwedd ef ei hun. Amos 6. 3, 4, 6. (4) Mae yn magu cynddarodd. Diar. 20. 1. (5) Mae yn magu chwant a blys aflan. Diar. 23. 29—23. (6) Mae yn syfrdanu dyn, Diar. 20. 1.

2. Ei effeithiau allanol. (1) Mae yn troi dynion o ffordd iachawdwrfaeth, Esa. 28. 7. Mic. 2. 11. (2) Mae yn cynnyrchu chwydiad ac afliend o bob math. Esa. 28. 8. (3) Mae yn cynnyrfu yspryd gwaudd a dirmyg, Psal. 69. 12. (4) Mae yn peri tasliad allan o gymdeithas y duwiol. 1 Cor. 5. 11. (5) Mae yn peri tlodi a newyn, Diar. 21. 17. Joel 1. 5. Diar. 23. 21. (6) Mae yn magu cyflawnder o offidiau, Diar. 23. 29. (7) Mae yn codi ymrasaelion ac anghydfod, Diar. 20. 1. Hos. 7. 5. (8) Mae yn dodi dyn yn agored i beryglon ac enbydrwydd annhraethadwy, Diar. 23. 32, 34. (9) Mae yn dwyn mellieth a digofaint Duw yn gyffredinol, Esa. 5. 11. a 22. 13, 14. (10) Mae yn dwyn damedigaeth ensid a choroph, 1 Cor. 6. 10. (11) Mae yn hollol groes i effeithiau yr Efengyl ar galonau pechaduriaid, Tit. 2. 11, 12. (12) Mae gormodedd o win a'r Yspryd Glan yn hollol groes ac anghyftun a'u gilydd, fel nas dichen neb fod wedi eu llenwi a'r ddau, Eph. 5. 18. (13) Mae meddwdd yn gospadw wrth gyfreithiau Lloegr: y dirwy yw pum swllt, neu gyffion. Am ail droseddind gellir rhwymo yr euog i ymddygiad addas.

EGLURYN O GYFLAWNDER DUW YNGHOSPEIDIGAETH MEDDWDD.

1. Trwy feddwdd y gwasgarodd yr Amaleciaid ar hyd wyneb yr holl dir, ac fe laddodd Dafydd agos yr oll o honynt, 1 Sam. 30. 16. 17.

2. Trwy feddwdd Ammon, pan oedd yn llawn ei galon, a laddwyd gan lanciau Absalom, 2 Sam. 13. 28, 29.

3. Trwy feddwdd Benhadad a deuddeg brenhin ar hugain gydag ef, y gorchfygwyd hwy gan Israel, 1 Bren. 20. 1, 16, 20, 21.

4. Trwy feddwdd Belsassar a ymnewidiodd ei wedd, a chymmerodd y Medaiaid ie deyrnas ef, Dan. 5. 1—30.

5. Trwy feddwdd y meddylloedd Dafydd am gael Uriah adref i guddio y pechod a gyflawnodd, 2 Sam. 11. 13.

6. Trwy feddwdd, Klah, gan i'w was frad-swriadu yn ei erbyn, a laddwyd, 1 Bren. 16. 9.

7. Trwy feddwdd Gaal a'i frodyr a gydfwriadasant yn erbyn Abimelech, Barn. 9. 21, 27, 28, 29.

8. Trwy feddwdd Herod yn ei gyffedach feddwawl, a barodd dori pon Ioan Fedyddiwr, Math. 14. 6, 7, 8.

9. Trwy feddwdd yr Israeliaid a yfasant nes oeddynt yn sychedig, ac uffern a ddarparwyd iddynt, Esa. 5. 12, 13, 14, 16, 18.

10. Trwy feddwdd Noah a ymnoethodd ynghanol ei babell, ac a ddatguddiwyd gan ei fab, Gen. 9. 20, 21, 22.

11. Trwy feddwdd Lot a orweddodd gyda ei ferched, Gen. 19. 31, 32.

12. Trwy feddwdd Nabal oedd a'i galon yn llawn ynddo yn ddysymwth a aeth fel carreg, 1 Sam. 25. 36, 37.

13. Trwy feddwdd y Phillistiaid a gymerasant Samson yn wrthrych eu llawenydd a'u gwaudd, a'r tŷ a syrthiodd arnynt, ac a'u lladdodd hwynt, Barn. 9. 25, 30.

Mae gwau Duw uwch ben y meddwon, Esa. 5. 22, 23, 24. Am hyny dybenwn yn ngeiriau ein Harglwydd Iesu Grist, yn Luc 21. 34, 35, 36. 'Edrychwch arnoch eich hunain, rhag i'ch calonau un amser drymhau drwy lythineb a meddwdd,' &c.

Y MEDDYG DIRWESTAWL.

LLYTHYR I.

Hybarch Drysorydd,—Y mae prydfwerthwch y gemau a dyfrithant eich Trysorfa wedi peri i mi foddiant nid bychan, a themlais fy nghalon yn llon lawer gwaith o gael ymddyfyr y noriau tywyllion y ddunos yn cynniwair yn nghanol eich perlau; ac o weled hawddgared eich ystafell Ddirwestawl y temtiwyd finau o dro i dro i'ch anrhegu a rhyw bethau, gyda llawn hyder o gael eu trysor i oesoedd a cheubedlaethau, yn dystion bywiog a chywir o aidd a zel plantos diwedd y bedwaredd gaurif ar bymtheg yn erbyn yr ysprydion aflan bynt, a lethent yspryd a choroph dyn, ac a barent i Yspryd yr Arglwydd gilio!!

Er cymmaint a draethir ac a ysgrifenisir am y diodydd gwirfawl, ie, er cymmaint a haerir ac a brofir am eu *nineidiau* dychrynllyd i'r cyfansoddiaid dynol, y mae yr hen gyfeiliornad oferwag hwnw; y lles sydd ynddynt, yn aros o hyd yn mowceusau llawer, ac wedi gwreiddio mor ddwfn, fel nad yw hyawddedd yr arceithiwr, na phroffad y meddyg ychwaith, ond eu siglo am y moment, ac wedi hyny y maent yn syrthio i'w cadernid cyntefig. Bum yn synt i'w

tro glywed rhai dynion synwyrwl yn ymhythau i ddywedyd 'Na choelient byth nad oes *lles* mewn hanner peint o gwrw,' a hyny efallai newydd weled y cynhyrfydd syfrdanawl o dan offer gywrain y distylludd yn cael ei ddifysio, a rhan o hono yn dioddef ei hueddiant yn y tân, a rhan arall yn prysur garlamu i'w ystad gyntefig, sef yn ddwfr glân, wedi ei ryddhau o ormes y gelyn, a rhan arall yn chwernodd anghyffaddas i'r archwaeth dynol—*a'r lles*, meddaf, wedi diangw mewn cywillydd, yn rhywle o'r bragdy i'r darlawdy, yn y cymmysgfa bechadurus.

Ac yn awr, Mr. Trysorwr, yr wyf am ofyn eich nawdd chwi i osod ger bron y gwyr a daerant mai llesol yw y diodydd meddwawl rai Llythyrnau yn cynwys barnau meddygon ar y pwngc hwn; gan obeithio y bydd iddynt ddarllen, ac ystyried, a barnu drostynt eu hunain.

Un amgylchiad nodedig, yr haerir ac y credir fod diodydd meddwawl yn anheggorol anghenrheidiol ynddo yw i wragedd ar enedigaeath, ac yn amser magwraeth eu plant wrth y fron; ac er bod gan y Dirwestwyr gannoedd o wragedd a brofant ragoroldeb y drefn Ddirwestawl yn yr amgylchiadau hynny, etto y mae ganddynt dystiolaeth meddygon enwog—y meddygon a wyddant ansawdd y corph—y meddygon, ag ydynt yn hylwyr gydnabyddus a chwyreirwydd y peiriant dynol—y mae ganddynt air a barn y dynion hyn o'u plaid, fel y canfyddir isod.

TYSTIOLAETH BWYSIG.

'Er hyrwyddiad yr ymdrech daionus a wneir yn y dyddiau hyn er anghefnogi yr ymarferiad o ddiodydd meddwawl, tueddwyd fi, yn gwbl o'm rhydd-ewyllys fy hun, i roddi y dystiolaeth ganlynol ar goedd gwlad, ddarfod i'm diweddar anwyl wraig, er ei bod o gyfansoddiad corphorol gwan-aidd, feithrin ein holl blant, yn wyth mewn rhifiedi, a'r rhan fwyaf o honynt am naw neu ddeng mis, heb yfed dim cryfach na ddr a llaeth. Ni bu iddi yfed chwart o gwrw erioed yn ystod ei bywyd.

'William Tothill, Consulting Surgeon,
yn y fl. 78 o'i oedran.

'Eglam Flitke,
Sed mis (mai) 17eg. 1837.'

'O. Y. Y mae yr holl blant yn fyw yn awr, ac mewn perffaith iechyd, oddigerth un a fu farw yn dair-ar-ddeg oed. Fy marn bendant i yw, a hyny oddiar sylw manyl-aidd a phrofiad, fod unrhyw ddiod dryfach na dwfr yn gwbl afreidiol—a bod dim diodydd ereill, oddigerth yn foddgyiniaethol, yn amlach yn niweidiol nag ydynt yn llesol.—ac y byddai i lwyrymwrthodiad a phob gwlbytwr gwirfawl wneuthur gwellhad mwy yn sefyllfa moesawl a gwladawl dynolryw nag unrhyw foddion eraill pa hynag.'

W. T.

Yn awr, gobeithiwyf y bydd yr hyn a ddyfynwyd uchod wasanaethu yn ddigon o

brawf ar y pwngc hwn. Fel hyn y mae un Meddyg yn haeru, a deg yn selio, mai da a chymmws yw Llwyrr ymwrthodiad â diodydd meddwawl bob amser, ac ar bob amgylchiad oddigerth iddynt gael eu gweinyddu yn feddygwawl, a hyny ar achosion neillduol iawn.

Wrth ddiweddu fy Llythyr *cyntaf*, mewn gobaith o gael ysgrifenu atoch *aif a thrydydd* a mwy ar yr un pwngc pwysig, anrhegaf chwi a'r Ardystiad isod a arwyddwyd gan gynnisfer o Feddygon enwog yn y Brif-ddinas.

'Yr ydym ni, y rhai a arwyddnodasom ein henwau isod, yn datgan ein barn, fod y diodydd distilledig nid yn unig yn afreidiol ond yn niweidiol i ddynion mewn iechyd; ni chynnwysant ddim sylwedd maethlawn; y mae yr ymarferiad beunyddiol o honynt yn demasiwn gref i feddwod, yn achosi llawer afiechyd tost, ac yn peri i ereill fod yn anhawdd i'w gwella, yn arwain i ddiodi, i drueni, ac i farwolaeth; a byddai llwyr ymwrthodiad a hwynt, oddieithr i ddibenion meddygwawl arbenigawl iawn, yn nerthawl a grymus i daenu moesoldeb ac iechyd ym mysg dynion yn gyffredinol.'

500 o Feddygon enwog yn Llundain.

Gan ddymuno pob llwydd i Ddirwest, a hyder gref y bydd i bob gwrthwynebwyr ystyried *egwyddardion*, *ddibenion*, ac *effeithiau* y Gymdeithas hon y terfynaf y waith gyntaf, *Bala*.

J. PHILLIPS.

GWELY ANGAU Y MEDDWIN.

(Allan o'r 'Home Missionary Magazine'.)

Pa mor fynych bynag y dygir ni at arche-wynion gwelyau y meddwon, y mae arswyd y fan, ac erchyllod yr olygfa yn ddigon a pheri i ni beldio eu hanghosiou tra byddom byw yn y byd; ond etto y mae cyffredinolrwydd yr olygfa yn gwisgo yr argraff yn fuan, a ninnau, efallai, heb ddwyn ein calon i ddim doethineb oddiwrthi. Ni welodd neb y meddwyn druan yn disgyn dros geulansu afon marwolaeth i'r rhedlif ofnadwy ag sy'n chwyrnellu ei daith ar y gor-iwaered, ond mewn niwl caddugawl a chorwntoedd enbydus. Un ysgrifenydd diweddar yn yr 'Home Missionary Magazine' a rydd yr hanes canlynol, pa un sydd yn gadarnhad cyflawn i'r hyn a nodwyd eisoes. 'Un dyn truenus, wedi treulio oes fwystfillaidd, ac anghymmedroldeb pa un a ddygodd arno y dyfgrlwyf, yr hwn a'i torodd ymaith yn ei gryfder yn ddeugain mlynedd oed, sydd newydd fyned i sefyll o flaen gorsedd barn. Ymwelais ag ef lawer gwaith, ond yr oedd mor annheimpladwy am sefyllfa ei enaid ag oedd y pren neu y gareg oedd yn ei ymyl. Ar y prydawn y bu farw bum yn ymweled ag amryw gleision ereill, ac wrth ddychwelyd adref se'm goddiweddwyd gan wlaw. Tarawodd rhyw feddwyl sydyn fi fod

yn rhaid i mi fyned i ymweled a'r dyn hwn uwaisith yn rhagor; gwnaethym felly, ac fel yr oedd yn oeri ac yn oeri deallais yn fuan fod ei ymddatodiad gerllaw. Ond O! pa eiriau a allant ddesgrifio ei sefyllfa ef a'm teimladau innau? Ni welais erioed y fath wrthdrysych mor druenus: gwaeddaï allan am un mynyd ei fod yn llosgfyn ulw, a'r mynyd nesaf ei fod yn rhewi i fynu. Weithiau dolefaï, 'O Dduw! tor yr edau, O! tor yr edau, a gad i mi farw. O! beth a wnaï? I ba le yr wyf yn myned? Rhewch i mi gin—O! boenau dychrynlyd marwolaeth dragwyddol. Mam ewch i geisio gin! dowch a gwerth chwe cheiniog; neu werth wyth geiniog! Mam, brysiwch yn ol.' Ceisiais ganddo waeddi am drugaredd ar Iesu Grist; a dywedais wrtho fod Iesu Grist yn abl i waredu hyd yreithaf a chynnygiails fyned i weddi gyd âg ef; ond ymddangosai fod enwi y pethau hyn yn ei boeni ddeng mil o weithiau yn waeth na dim arall. Ymdrechodd i siarad; a chlywais ef yn dywedyd 'Nis gallaf oddef —.' Y frawddeg a dorwyd gan y poenau tumewnol. Cyn gynted ag y gallai lefaru wedi hyn yfse a waeddaï 'Mam, prysurwch brysiwch,—rhaid iddi—. Ond e'n iddi ddychwelyd, efe a syrthiodd i ddirydfa arswydus drachefn; ac wedi ymdrechfa galed ei weddi a atebwyd, 'yr edau a dorwyd,' ac yntau a safodd o finen gorseddfaingc barn. Gwn nad anghosiaf byth mor olygfa; canys yma gwelais yr adnod hono yn cael ei chyflawni yn llythyrenol 'Y drygionus a yrir ymalth yn ei ddrygioni.'

DON TYDI.

NEWYDD DA I DDIRWESTWYR.

Wrth adroddiad y Gyllidfa o barth difethiad blynyddol y Brag gan 12 o orif ddarllaw-wyr Llundain, yr oedd llechod, y flwyddyn yn diwedd Hydref 10, 1837, wrth ei gydmaru a'r flwyddyn o'r blaen, o ddeuddeg mil ar hugain, wyth gant, a phedwar ugain a dau o chwarteri.—*London Temperance Intelligencer.*

EFFEITHIAU ANGEUOL MEDDWDOD.

Ychydig amser yn ol, cafwyd corph gwr o'r enw Charles Morier, oddentu deugain mlwydd oed, yn gorwedd yn farw ar y grisiau a arweinai i dŷ ei rieni. No. 5 Paradise Row, Chelsea College, Llundain. Ymddengys i'r dyn hwn fyned o'i gartref ei hun brydnawn ddydd Sul i ymweled a'i rieni, gyda pha rai yr arrosodd mewn cyseddach aunuwiol hyd hanner nos. Ond gan ei fod yn dra meddw, methodd ei gamrau ar y grisiau a sythiodd i'r gwaelod, a thorodd ei wddf. Ei fam oedl y gyntaf un a welodd y corph!! Feddwon, pa hyd? Ymhob rhith y daw angen.—*Weekly Chronicle.*

Cyfarfod Chwarterol Cymdeithas Daircwtol Penllyn, yr hwn a gynnalwyd yn Llanuwchllyn, Chwef. 8, 9, 1838.

Yn Nghyfarfod Dirprwyol y Gymdeithas hon penderfynwyd y biddai i Gymmanfa Ddirwestol Gwynedd gael ei chynnal ym y Bala, Mai 22, 23, 1838.

Am 6 o'r gloch, nos Iau, (yr wythfed) dechreuwyd y moddion gan y Parch. C. Jones, (A.) Dolgellau, a phregethodd y Parch. L. Edwards, (T. C.) Bala, oddiar Act. 5. 38, 39, a'r Parch. E. Davies (A.) Trawsfynydd, oddiar Act. 17. 19.

Boreu ddydd Gwener, am 8 o'r gloch cynnalwyd Cyfarfod Dirprwyol. Am 10 Cyfarfod i'r Aelodau pryd y dechreuwyd y moddion gan y Parch. E. Davies, (A.) Trawsfynydd, ac yr areithiodd y Parch. — Griffiths, (A.) Llanegryn. Mr. D. Davies, (T. C.) Myfyriwr, Bala; Parch. E. Evans, (A.) Abermaw; a'r Parch. R. Jones, (T. C.) Bala; a therfynwyd trwy weddi gan y Parch. — Griffiths, (A.) Llanegryn.

Am un o'r gloch trefnwyd yr orymdaith, a'r cantorion a ganent bennillion wedi eu cyfansoddi ar yr achlysur.

Am ddau o'r gloch, cynnalwyd Cyfarfod i Areithio, pryd y dechreuwyd y moddion gan Mr. D. Williams (T. C.) Myfyriwr, Bala; ac yr areithiodd y Parch. D. Charles, (T. C.) Bala; y Parch. — Williams, (A.) Dinas Mowddwy; Mr. Thomas Jones, (T. C.) Myfyriwr, Bala; y Parch. C. Jones, (A.) Dolgellau; Mr. J. Jones, (T. C.) Myfyriwr, Bala; a therfynwyd trwy weddi gan y Parch. D. Charles.

Am 6 o'r gloch, Areithiodd y Parch. R. Jones, (T. C.) Bala; y Parch. E. Davies, (A.) Trawsfynydd; Mr. T. Jones, (T. C.) Myfyriwr, Bala; Mr. J. Jones, (T. C.) Myfyriwr, Bala; y Parch. — Williams, (A.) Dinas, a therfynwyd trwy weddi gan Mr. Daniel Jones, (T. C.) Myfyriwr, Bala.

Chwaneswyd at y Gymdeithas houlawer o newydd, a rhif presennol Llanuwchllyn sydd uwchlaw 1000; a Dosparth Penllyn sydd uwchlaw 4000. "Rhyfedd yw yn ein corng ni."

Llanuwchllyn.

E. EDWARDS.

Y DYSGAWDWR CYFFREDINOL.

VIII.—AM LYWODRAETH A CHYFREITHIAU.

(Parhad to dal. 328.)

143. Yn ol ein cyfreithiau ni, llofruddiaeth gwrifodol, fluziad, (*forgeri*), toriad tai, llosgiad tai, lladrad cefylau a defaid, treisiad, yspeiliad y ffordd fawr, tori ao anafu, mor-ladrad, lathu, a braduriaeth yn erbyn y brenin, ydynt gaspadwy â marwolaeth.

144. Troseddiadau llosgwr eraill ydynt gaspadwy â marwolaeth; ond y deddfyd yn gyfydred a newidir i alltudieth am fywyd: troseddiadau llai a gaspiwr ag

alltudiaeth am saith neu bedair-ar-ddeg o flynyddoedd; a rhai bychain a gwsip â charchariad a llafur caled, Mangellu, ac â dirwau.

145. Dyn a fyddo wedi cyflaw i trosedd, a gyhuddir o hono ger bron ynad heddwch, yr hwn a rydd allan ei warant i'r heddeidwad i ddal y troseddwr.

Yr ynad a'i traddoda ef i ddalw y sirydd yngharchardd y sir, ar lw y cyhuddwr; yr hwn, yn y llys barn, a raid adrodd ei gyhuddiad o flaen yr uchel reithwyr. Os cant hwy ef yn gyhuddiad cywir, yna mae yn cael ei brofi o flaen yr is reithwyr, ac wedi ei gael yn enog, mae yn derbyn oddiwrth y barnwr ddedfryd y gyfraith.

146. Cwsip â marwolaeth trwy grogi; alltudiaeth a wneir i New Holland; llawer o'r cyfryw ddrwgweithredwyr a ddodir ar waith yn Lloegr ar fyrdiau cyff lestri, neu hen longau, neu mewn Penysfâu. Troseddwyr bychain a ddanfonir i dai cospedigaethol, ac a geilir mewn llafur caled.

Megis mai y brenin yw gweinyddwr y cyfraithiau, a'r holl ddyddig ymlaen yn cael ei weithredu yn ei enw ef, mae ganddo ef awdurdod i wellau llymder y gyfraith, a madden i droseddwyr.

147. Mae fwrflwyodraeth Brydain Fawr yn sicrhau rhyddid, yn gystal ag iawn lywodraethiad, y bobl:—

Oherwydd nas gall yr un gyfraith gael ei gweuthur, heb gydsyniad eu cynrychiolwyr yn Nhŷ y Cyffredin.

Oherwydd nas gall yr un dreth gael ei gosod, oddigeith iddi ddechreu, a myned trwsod yn gyntaf, yn y tŷ hwnw.

Oherwydd nas gall yr un dyn gael ei gospi, mewn un flordd, heb gydsyniad pedwar-ar-hugain o'i bendeigion neu ei gydraddolion; h. y., deuddeg o uchel a deuddeg o is reithwyr.

148. Iawnderau cyhoeddus y Brytaniaid ydynt hefyd wedi eu sicrhau trwy y Magna Charta, trwy yr Habeas Corpus Act, trwy Ysgrif yr Iawnderau, (*Bill of Rights*), a thrwy anerif o gyfreithiau a deddfau a wneuthpwyd yn bennaf yn bheyrnosiaid Edward y Cyntaf, a William y Trydydd.

Syl. Y ddwy wlad mwyaf golen yn Ewrop, wedi cyhoeddi egwyddorion cyffredinol llywodraeth, yn mewn archysgrif, a elwir Ysgrif yr Iawnderau, yn 1689; a'r lliall mewn Adroddiad o Iawnderau, yn 1789; y ddwy hyn a adchwanegir fel y crynodedd cyflawnaf a lleiaf gwrthdadaelauddy a gyfansoddwyd erioed ar y testynau.

Yr atgylwyddi apyrydd a thymhorol a Chyffredin Lloegr, yn gynulledd mewn cyflawn a rhydd gyngrychioliad o'r genedl, er amddiffyn a sicrhau eu hen iawndero a'u rhyddid, (megis yr arferai eu henafiaid wneuthur mewn cyfelyb amgylchiadau) a adroddasant, yn 1689,

1. Fod y gallu bonnedig o ddirymu cyfreithiau, neu i wneuthur cyfreithiau, trwy awdurdod brenhinol, heb gynsyniad y senedd, yn anghyfreithlawn.

2. Fod y gallu honnedig o ddirymu cyfreithiau, neu wneuthur cyfreithiau, trwy awlurdod brenhinol, fel y'i cymmerwyd ac y lharferwyd yn ddiweddar, yn anghyfreithlawn.

3. Fod y gorchymyn i adeiladu llys diweddar y dirprwywyr i achosion eglwysig, a phob Dirprwyiaeth a llys arall o'r cyfelyb natur, yn anghyfreithlawn a niweidiol.

4. Fod trethu arian i, neu at wasanaeth y goron, trwy ymbonniad o ragorfrain, heb ganiatâd y senedd, dros hwy o amser, neu yn mhob modd arall heblaw mae y cyfryw yn neu i gael ei ganiatau, yn anghyfreithlawn.

5. Ei fod yn iawn i'r deiliaid i wneuthur erfyniadau at y brenin; a phob math o gospedigaethau ac erledigaethau oherwydd y cyfryw erfyniadau ydynt anghyfreithlawn.

6. Fod codi neu gadw byddin sefydlog o fewn y deyrnas yn amser heddwch, eithr trwy gydsyniad y senedd, yn groes i gyfraith.

7. Fod i'r deiliaid y rhai ydynt brotestaniaid gael arfau er eu hamddiffyn, cyfaddas i'w hamgylchiadau, sydd ganiatâd trwy gyfraith.

8. Y dylai etholiad aelodau y senedd fod yn rhydd.

9. Na ddylai y rhwyddid ymadrodd, a'r dadleuon neu'r gorchyghrediaid yn y senedd, gael eu cyhuddo na'u holi mewn un llys neu le allau o'r senedd.

10. Na ddylai machinieth ormodol gael ei gosyn, na dirywau gormodol eu gosod, na chospedigaethau creulon ac auarferol gael eu rhoddi.

11. Y dylai rheithwyr gael eu rhestru a'u dewis yn deilwng; ac y dylai rheithwyr a fyddont yn rhoddi barn ar ddynion mewn prifion am uchel fradwriaethau fod yn uchelwyr.

12. Fod pob gordefiadau ac addewidion o ddirywau a chamliwrau (Hoffseiliadau) o bersonau neillduol cyn dyfarniad, yn anghyfreithlawn ac ofer.

13. Ac er mwyn esmwythâd o bob gofidiau, ac er gwellaad, cadwraeth, a chadarnad y cyfreithiau, dylai eisteddfodydd y senedd gael eu cynnal yn llynyeh.

Ac maeut yn houni hawl, archi, ac yn dadleu yn gadarn yr oll a phob un o'r rhagenwedigion, fel eu hiawnderau a'u rhyddid diambheuol; ac na ddylai dim adroddiadau, barnau, cyflawniadau, na gweithrediadau, o'r niweid y bobl yn yr un o'r gweithrediadau rhagenwedig, mewn un modd gael eu tynnu rhagllaw mewn caulyniad nag esampel.

(I'w barhau.)

GWAREDIGAETH RYFEDDOL.

Ysgrifenis hanes y waredigaeth ryfeddol a ganlyn o enau Cadpen y llong, John Williams, a'r *Mate* Elias Hughes, y rhai ydynt wyr geirwyr; a chlywais amryw o Gadpeniaid oreill yn cadarnhau y peth. Felly, chwi ellwch fod yn sicr fod yr hanes yn wirionedd didwyll. Yr eddodch,

Mostyn Quay,

T. G. JONES.

"Am 6 ar gloch brydnawn ddydd mawrth, y 24ain o Hydref diweddaf, cychwynodd Llong o'r enw Peter, Port Beaumaris, Cadpen John Williams, cychwynodd meddaf o Colwyn gerllaw Abergele, yn rhwym i Liverpool, gyda llwyth o gorrig calch. Yn perthyn i'r Llong, ac ei wrdd hi, yr oedd Cadpen, a *Mate*, ac un llaw, sef John Pritchard; hefyd yr oedd ar fwrdd y llong ferch leuanc fel *passenger*, o'r enw Ann Roberts, merch Thomas Roberts o'r Llysfaen, yn bwriadu myned i Liverpool.

Ar ol hwylio o ddeutu dwy filltir, cododd yn dymhestl nid bychan, gllaw a gwynt cryf o'r deheu ddwyrain, ac yn dywyll anarferol, nes oedd y tonnau yn gorchuddio y llestr yn ddidor. Meddylasom, meddynt, ysgafnau drwy dafu y llwyth i'r dyfnder. Gan faint y storm torrodd rhaffau yr hwl; a thadodd y tonnau y cwch drwy'r hwl. Erbyn hyn, nid oedd dim i'w wneud ond ymdrechu am dynu tu a'r lan, i'r lle y cychwynasom o hono. Nid oedd ond ychydig iawn o reol ar y llong, oherwydd fod yr hwl yn chwllfrw, a'r tonnau yn gyn-dderiog, a'r nos yn dywyll fel y sagddu.

Rhwng wyth a naw ar gloch gwleem ychydig o oleu, yr hwn, fel y deallasom wedi hyny, oedd yn ffenestr Mr. Clough, Min y don, Colwyn. Yna dygwyddodd i'r llong sefyll ar y *grawel* o fewn pedwar rhwd i'r lan y cychwynasom o hono. Yr oedd y môr yn parhau yn dra ffyrnig, a'r tonnau yn barhaus yn gorchuddio'r llong. Aethom ni ein tri i fynu i'r *mast* neu y *rigginge*, i uchder o 4 i 5 llath; er hyny, yr oedd y tonnau mor sawr a'n gorchuddio oll yn aml. Yr oedd y llancs wedi ei chau i fynu genym yn y *Caban*, a ni a'i clywsom hi yn awr a phryd arall yn gwaeddi, yr hyn oedd ryfedd genym, gan fod y llong dan y tonnau mawrion er ys cynnifer o oriau.

Am hanner awr wedi deg o'r nos, ar ol i'r môr dreio ychydig, a gadael y llong i raddau, aethom ein tri ar hyd y traeth tua Cholwyn, a chyfarfu a ni bedwar o bysgodwyr a chanddynt lanternau. Yr oeddyn o'r bron yn methu cerdded gan wlybanaeth ac oerfel. Gofynasom i'r pedwar dyn am fyned i ymofyn am gorph yr eneth, yr hwn oedd yn y *Caban*. Felly hwy a aethant. Yr oedd y môr wedi cilio erbyn hyn, a hwy a aethant ar fwrdd y llong, ac yr oedd y *Caban* yn llawn o ddwfr. Estynasant eu breichiau i-lawr i deimlo am y corph, ond y cwbl yn ofer: methu ei theimlo hi na chlywed dim llais; felly hwy a

ddychwelasant. Am hanner awr wedi un ardddeg aethom ninnau tua'r llong eilwaith i edrych am yr eneth, ac am anawdd y llong; ac er ein dirfawr syndod clywem hi yn gwaeddi am ymwared o'i chyfyngder a'i mawr bergyl. Parodd hyn ddychryn nid bychan i ni oll, gan fod y llong er ys cyhyd o oriau o dan ddwfr.

Estynodd Elias Hughes ei fraich drwy y *sky light*, a chafodd asael yn ei llaw, a thywyd ei phen i'r twll, canys yr oedd yn rhy fychan i'w chorph, a dodasom ein breichiau o dan ei breichiau hi, i'w dal felly nes cael Saer coed o Golwyn i dynu ffrâm y *sky light* allan. Bu fel hyn am hanner awr, a'i phen allan, a'i chorph yn y dwfr, a hanner troedfedd rhwng ei thraed a'r llawr; o'r diwedd cawsom hi i fynu, a chariwyd hi yn hanner marw mewn trol i dŷ Mr. Williams, Siopwr, Colwyn, yr hwn a ymddygodd yn dirion iawn wrthi.

Yr ydym yn barnu mai fel hyn y bu iddi gael ei bywyd:—Yr oedd Cwbpwrdd wedi ei hoelio ar yr ystlys y tu fewn i'r *Caban*; ac yr oedd drws hwnw yn agored. Safodd hithau ar faenc yn y *Cuban*, a'i breichiau a'i phen ar ben uchaf drws y Cwbpwrdd. Daliodd ei phen yn gam, a'i genau ar ben uchaf y *Caban*, ar yr un pryd yr oedd oll o dan ddwfr ond ei hwyneb, yr hwn oedd iddo wagle o ddeutu tair neu bedair modfedd yn y pen uchaf i'r *Caban*, i anadlu ynddo: yr oedd y *Caban* yn llawn dwfr ond hyny o fodfeddi yn y fan lle yr oedd hi yn sefyll. Yr oedd hwn yn lle bychan iawn iddi hi gael ei hanadl am gynnifer o oriau meithion. Un o'r pethau rhyfeddaf yw ei bod wedi ei chadw yn fyw. Hi fu yn hiryns iawn; ond yn awr y mae hi wedi dyfod yn lled iach. Rhyfeddol yw trefn Rhaeluniaeth ddoeth a dalonws Duw y nefoedd. "O na foliannem yr Arglwydd am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feibon dynion!"

Hanesiaeth Cenhadol.

MADAGASCAR.

Eriedigaeth a Merthyrdod yn Madagascar.

Mae hanes Ynys sawr Madagascar yn hysbys bellach i'n darllenwyr. Ar ol marwolaeth y Brenhin, yr hwn oedd amddiffynwr i ddysgaidiaeth a Chrionogwaeth, dangosodd y Frenhines, ei weddw ef, ei bod hi o wahanol ysbryd. Cysfoddod amryw o wyr mawr yn y Wladwriaeth gynnwrf yn y llywodraeth, drwy hysbysu eu barn i'r Frenhines, mai os goddesai hi i'r Cenhadol i fyned ymlaen fel yr oeddynt yn nyddiau ei gwr, y dadymchwelid holl hen arferion y wlad, a'u crefydd, ac na fyddai dim yn Madagascar cyn hir ond enw Iesu a'r grefydd Gristionogol yn cael son am danynt.

Hithau yn tueddu i feddwl yr un modd a hwy, hi a roddos allan orchymys caeth,

na chai Cenhaden yr Efengyl ddysgu dim yn chwanea ar ei deiliaid hi; na chaid cadw un cyfarfod i addysgu na phregethu o hyny allan. Hyn a wnaed yn y flwyddyn 1835. Ni feiddiai erlid y Cenhaden o Frydain; ond hi a'u battaliodd hwynt yn hollol rhag gweithredu.

Ynhen ychydigar ol hyn aethant ymaith o'r Ynys, oddigerth Mr. Johns, yr hwn a arosodd yno yn hir i ddysgwyl amser gwell; ond o'r diwedd neth yntau ymaith. Yr oedd yn yr ynys gryn lawer yn profesu Crist'nogorwydd; ac yr oedd amryw o honynt yn tystiolaetha wrth y Cenhaden na wadent hwy mo'u crefydd er dyoddef erledigaeth a charchar, ie merthyrdod os byddai raid. Yr oedd y Cristionogion, yn wyneb gwaharddiad y Frenhines, yn mynychu gychu ar y Sabbathau i ymgysarfod a'u gilydd yn y mynyddoedd, i ddarllen gair Duw, ac i weddio, a chanu mawl.

Ond o'r diwedd cafwyd hyny allan, a chyhuddwyd hwynt. Yna, ymofynwyd yn fwy manwl ynghylch y peth, ac fe gafwyd o hyd i gistan llawn o lyfrau Cristionogol yn agos i dŷ gwraig gryddol o'r enw *Rafaravavy*, a chymmerwyd hi i fyynn, ac a'i carcharwyd. Cymmerwyd meddiant o'i thŷ, a hi a yspelliwyd o'i holl eiddo. Wedi hyny dirboenwyd hi yn ddirfawr i'r dyben iddi gysfod pwy oedd gyfranog a hi yn y llyfrau, a phwy fyddai yn arferol o gyd-gysarfod â hi i addoli Iesu Grist, ond y cwbl yn ofer. Yna collfarwyd hi yn ol cyfraith y Frenhines i ddyoddef merthyrdod o achos ei chrefydd. Cymmerwyd i fyau bymtheg ereill am yr un peth, ac a'u condemnwyd i gaethiwd tra y byddont byw, fel nas gellir eu rhyddhau am bris yn y byd. Eu caethiwd ydyw, gorfod gweithio yn galed hyd eithaf eu gallu, fel Caethion, (*Slaves*) bob dydd o'r boreu hyd yr hwyr, dan feistriaid creulon. Cymmerwyd meddiant o'u holl eiddo. Y cyfryw o honynt ag oedd wedi priodi, fe gymerwyd i fyau hefyd eu gwagedd a'u plant, pa un bynag a fyddont yn profesu dnuwioledeb ai peidio: dyna yw eu cyfraith hwy. Ond am y rhai nad dydnt yn profesu Crist, y maent yn brynadwy; eithr nid yw y profeswyr felly am bris yn y byd byth.

Mae hanes wedi cyrhaeddyd Llundain fod yn agos i gant wedi cael eu cymmyrdd yn gaethion fel hyn, rhwng profeswyr a'u perthynasau. Y wraig dduwiol a enwyd, y mae hi wedi cael ei merthyrn i farwol-aeth drwy law ŷwyddog gwladol yn gyboeddus, yn ol gorchymyn y Frenhines. Anfonodd Mr. Johns, y Cenhadwr, hanes hon i fanylirwydd. am mai hi oedd y Merthyr cyntaf a ddyoddefodd yn achos ei fyd Crist yn Madagascar.

Rafaravavy, a enillwyd i'r ffydd drwy weinidogaeth y Cenhaden, ynghylch saith mlynedd yn ol. Hi a roddodd brofion

llwyr foddlonawl ei bod wedi ei gwir argyhoeddi o bechod, a'i bod yn credu yn Nghrist, drwy y cyfnewidiad grasol a welwyd arni, firwythau yr Yspryd yn ei thymher radlawn, ac yn ei buchedd sanctaidd. Yr oedd yn siampl i ereill o ran gair, ac yspryd, a phob firwythau da; yr oedd yn rhagori ar y cyffredinolrwydd o broffeswyr crefydd.

Yn y flwyddyn 1836, achwynodd un o'i merwynion wrth awyddogion y llywodraeth fed ei meistres yn cadw y Sabbath, ac yn darllen ei Bibl. Ar hyn, cymmerwyd hi i fyau, a dirwywyd hi yn drwm am anufudd-dodi i gyfraith y Frenhines. Goddefodd hyny yn daweil iawn, ac ni wadodd, ond cyfaddefodd y gwir. Ac er i'w thad paganaidd, yn hen wr penllwyd, ynghyd a'i pherthynasau ereill, ei pherswadio hi i adael ei chrefydd, etto ni wnaei er dim, ond hi a broffesodd mai dysgybles i Iesu Grist oedd hi; ie, er cael ei bygwth a marwolaeth.

Hi ddywedodd wrth un o'i chyfeillesau mynwesol gyda dagrau, ei bod hi yn foddlon i farw, ac os byddai i'w gwaged gael dywallt ar y ddasear yn achos profesu Crefydd Crist, ei bod yn credu y bydd i hyny fod yn foddion i gynnwrfu y fath deimladau yn Madagascar, nad anghofir byth. Ei bod yn coslo ddyweddyd o'n Iachawdr, y byddai ei ddisgyblion "yn gas gan buwb er mwyn ei enw ef." Rhoddodd Mab Duw ei einioes drosom ni, a thrwy rinwedd ei angau efe a'n gwared ni yn fuan o'n holl drallodau. 'Myfi a wn i bwy y credais.' Ac er i'm gwaged gael ei golli, fe fydd gair Duw yn sicr o lwyddo yn y wlad hon.' Hi a ddywedodd ymhellach, byda rhyw deimladau rhyfedd o effro a bywiog, "Gweddioch drosof, os bydd ewyllys yr Arglwydd i mi ddyoddef drosto ef yn awr, am iddo dderbyn fy enaid atto ei hun; ac os arbedir fi, am i mi gael byw yn fwy i'w ogoniant nag erioed." Dywedodd nad oedd dim yn ei gofidio yn fwy na chyflwr truenus y rhai oedd o'i hamgylch. A bod meddwl am gael ei merthyrn yn llai o boen iddi na gweled ei holl berthynasau yn byw mewn annuwioldeb.

Er na ddarfu i'r Frenhines orchymyn ei merthyrn hi y tro hwn, ond ei dirwy, etto hi a anfonodd air atti, "am iddi heidio cellwair a gorchymyn y Frenhines, rhag digwydd iddi yr hyn fyddo gwaeth." Braid y gwelwyd siampl mwy nodedig o diriondeb Cristionogol ac yspryd madd-eugar yn yr holl Hanesiaeth Eglwysig nag a welwyd yn y wraig dduwiol hon, ar awr ei phroffedigaeth lem.

Mae y Cenhadwr Mr. Johns, y ysgrif-enu fel hyn am dani, yn ei horiau diweddaf cyn ei merthyrn. "Wedi cael hyd i'r llyfrau yn agos i'w thŷ, cymmerwyd ei holl eiddo oddiarni, daliwyd hi, a dodwyd

u, ar ei thraed a'i dwy-
ni am ddaeng niwrnod i
wylwyo oedd gyfranogion
Yr oedd hi yn parhau
yn honol dan nefeddu.
Hi a ysgrifodd mewn llythyr at Mrs.
Johns, "Pendiwlch ag ofni o'm plerid i,
yr wyf yn hollol barod i farw er mwyn
Iesu, os bydd hyn yn ol ewyllys Duw."
Fe'i cynnwyd hi yn rhyledol hyd
y muned olaf o'i bywyd. Ei hoedran
oedd 38.

Tystiolaeth-dd llawer o'r hen bobl, na
we'sant neb erioed mor "ystyng" a
Rafaravay, canys pan orchynnwyd y
Frenhines iddi beidio gweddio, yr oedd
hi yn gweldio, hyd yn nod pan oedd
mewn cadwynau heieyrn, ac yr oedd hi
yr parhau i bregethu Crist i'r Swyddogion
ac i'r lloedd pobl ag oedd yn ei chanlyni
hi, am dri chwarter milledir, sef o'r tan y
condemniwyd hi i'r lle y merthywyd hi.
Ac wedi dyfod i'r lle, yr oedd hi yn parhau
i weddio, ac i gyngori pawb o'i hamgylch,
nes i'r Dihenyddiwr cyffredinol ei chodi i
ben lle cyhoeddus, a chymmydd piccel
len a'i thrywanu drwyddi, nes oedd ei
gwaed hi yn pistyllio allau, a chuan ballu
yn ei leferydd, hi a fu farw yn y fan, ar
y 14es o Awst, 1837. Dyma dull creulon
a chighyddyd a arferir yn Madagascar o
dihenydd o y rhai a droeddant gyf-
reithiau yn Penllwydd.

Ni chlyuwyd wedi hynny, pa beth a
ddaeth o'r nifer mawr o'r lleill o'r Crist-
ionogion y rhai a gymmwyd i synu.
Ond fe fuwyd yn cadw cyfarfodydd gweddi
yn eu hachos drwy Loegr, Scotland ac
amryw fanau yn Nghymru, ar y 29ain o
Ionawr yn yr hwyr.

YNYSOEDD MOR Y DE.

Mae y Parch. J. Williams y Cenhadwr, yr
hwn sydd yn awr yn Mrydain, wedi bod
dynyddoedd yn Ynysoedd Môr y De yn
llafurio gyda'i gyd Cenhadon. Mae efe
wedi bod yn noilduol o lwyddiannus i an-
nog llafur a thriniaeth tir, a chymmydd
masnach yn yr Ynysoedd hynny, heblaw
addysgu i trigolion yn addysg yr Ysgrif-
yrrau, a gwybodaeth am drefn yr Efrogyl
i achub pechaduriaid, a'u dwyn i gymmod a
Duw drwy Grist. Efe a gafodd allan un
Ynys newydd, na wybu yr Ewropeiaid am
dani o'r blaen, yr hon a elwir Karotonga.

Efe a adeiladodd long, i fynydd i chwillo
am yr Ynys hon, canys efe a giysai gan
drigolion yr Ynysoedd ereill fod y cyfryw
Ynys yn bod yn nghanol y cefnfor mawr.
Efe a hwyliodd allan gydag yohydig wŷr i
chwilio am dani, ac wedi hi hwylio ar hyd
y Mor tawellog, efe a ddaeth o hyd iddi.
Ac erbyn ei ddyfod yno yr oedd yno ddis-
gwyliad mawr am Cenhadon yr Efrogyl.
Yr oedd rhyw ddynes wedi dygwylid dyfod

yno yn un o'r Cychod sydd ganddynt yn
arfer pysgota, &c. a hwynt, yr hon oedd
wedi gweled a chlywed y Cenhadon yn yr
Ynysoedd ereill. Ac er nad oedd y ddynes
hon wedi derbyn y grefydd Gristionogol,
etto yr oedd hi yn gallu dweud wrth y trig-
olion fod rhyw ddynion rhafedd wedi dyfod
o dros y cefnfor mawr i w dysgu hwynt yn
y grefydd newydd i addoli un Iesu Grist, a
bod y bobl yn troi oddiwrth eu heulynod i
ddilyn hyfforddiadau y Cenhadon hyn.
Bod y Cenhadon yn gwned llyfrau, ac yn
dysgu i'r trigolion eu darllen hwynt, fod
ganddynt lyfr y Duw mawr yr hwn a wn-
aeth y byd, yr hwn a elwir y Bibl. A bod
y bobl ddyeithr hyn yn dysgu y trigolion i
wisgo am danynt, gwneud tal, plannu
gerddi, trin tir, a magu anifeiliaid, &c. &c.

Yr oedd yr hanes rhyfeddol a roddes y
ddynes hon am y Cenhadon wedi parottol y
ffordd i'r Efrogyl, yn gyfeirb i loan fed-
yddiwr gunt, er mai nid mor amwg. Yr
oedd yr hanes a roddes hi, fodd bynnag,
wedi cyrhaeddodd clustiau brenin yr Ynys,
ac yr oedd wedi effeithio yn fawr arno, ac
ar y pennaethiaid, yn gymmalt a'u bod
yn dechreu gweddio ar eu duwiau, ac abentu
iudyt i'r dyben iddynt gyfarwyddo ffordd
y Cenhadon i ddyfod atynt i'w dysgu hwy-
thau hefyd. Ac er mai ar eu duwiau mud-
ion yr oeddnt hwy yn gweddio, darfu i'r
gwir a'r bywiol Dduw wrando ar en cyr-
uniad, a chyflawni eu deisyfadau.

Erbyn i Mr. Williams a'i gyfeillion gyr-
haeddodd yr Ynys, yr oedd eu hymborth ar
ffordd y llong bron wedi llwyr ddarid; ond
cawsant dderbyniad croesawgar iawn gan y
trigolion, a hwy a ddechreuasant ddysgu
iddynt wybodaeth am Dduw, ac am yr
hwn a anfonodd efe Iesu Grist. Dododd
Mr. Williams allan hanes yr Ynys hon,
ynghyd a'i sefyllfa, ei Hydred a'i Lledred,
ac mao hi i'w gweld yn y darluniau diw-
eldaraf a argraffwyd. Yn awr mae yno
Ysgolion, a Cenhadon, a'r Efrogyl yn
cael ei phregethu i'r trigolion yn eu hiaith
ynhennid eu hunain.

Fe alai y di-hen i rai ofyn pa fodd y
beiddiai Mr. Williams fyned allan i'r cefnfor
mawr mewn llong fechan, a salw, fel y mae
yn rhaid ei bod, gan mai ei waith ef ei hun
oedd hi? Ac hefyd pa fodd y gallai efe
lesaru mewn iaith Ynys ddyeithr felly, heb
fod erioed yno o'r blaen? Gwybydded ein
darllenwyr fod Môr y De yn daweil allonydd
iawn, nad oes yno ddim ystymrydd ag ynt-
oedd mawriol fel y gyda ni, Môr tawellog
y gelwir ef. Ac am yr iaith, fe ofynodd
Ysgrifenydd hyn o hanes iddo, pa fodd yr
oedd efe yn gallu pregethu yn ieithoedd yr
Ynysoedd hynny. Efe a atebodd mai
cyfeirb iawn i'w gilydd yw ieithoedd holl
Ynysoedd Môr y De, ac nad ydynt wahan-
ol ieithoedd, ond cangen ieithoedd, neu iaith
o dafod ieithoedd, all o'r un gwreiddyn.
Gofynnais hefyd iddo, oedd efe yn gallu

deall fod tebygohwydd mawr yn y cangen leithoedd hyny i un iaith adnabyddus ar y cyfandir, fel y gellid gwybod o ba barth o'r dddear y daethant i'r Ynysoedd hyny? Attebodd fod, mai y Malay oedd yr iaith wreiddiol, sef iaith gynhennid Malacca.

Mae Mr. Williams wedi argraffu llyfr o hanes yr Ynysoedd, ynghyd a hanes llafar a llwyddiant y Cenhadon. Mae y pedwer-ydd argraffiad o hono wedi dyfod allan o'r wasg. Mae y llyfr gwerthfawr hwn wedi ei gyflwyno i'r Brenin William IV. trwy ei ganiatad ef ei hun. Ac fe ddarlennodd ein Grasusaf Frenhines y llyfr yn y pedwer-ydd argraffiad i gyd drwyddo. Mae Mr. Williams wedi bod yn llwyddiannus iawn i blannu a chynnyrchu *Arrow Root*, yn Ynysoedd Môr y De. Mae y Gwreiddyn meddyginiaethol a maethlawn hwn yn cael ei gynnyrchu yn Tahiti a rhai o'r Ynysoedd ereill, gan y trigolion o dan gyfarwyddyd y Cenhadon. Fe ddwy Mr. W. grynnu o hono gydag ef i'r deyrnas hon, ac wedi cael prawf digonol o hono, ei fod yn well ac yn burach na dim oedd yn cael ei werthu yn Mrydain o'r blaen, a bod, oherwydd hyny, allwad mawr am dano, efe a safonodd am lawer yn chwagwng. Ac mae efo yn awr wedi agoryd llwybr i fasnachu yn helaeth a'r Ynysoedd hyny, drwy osod rhyw un Gwerthdy cyhoeddus ymhob dinas a thref fawr yn Lloegr i werthu yr *Arrow Root* hwn; ac mae prynu mawrarno. Bydd hyn yn ddefnyddiol iawn er cyrsu a chynnal-iaeth y trigolion, ac er lles i lwyddiant yr Efyngyl a'i bendithion yn eu plith. Ceir gwaith i'r bobl, ceir arian at gynnal y Cenhadon, a moddion i anfon Cenhadon i Ynysoedd ereill, ac i gynorthwyo i argraffu y Bibl a llyfrau da ereill yn eu plith, &c.

Wrth welod Mr. Williams mor nodedig o fedrus, ac wedi bod mor hynod o lwyddiannus, mae cyfeillion y gwaith da, cyfoethogion lawer, yn cyfrannu yn helaeth tuag at brynu llong yn y deyrnas hon, a gosod dwylaw arni i fod yn eiddo y Gymdeithas Genhadol, a'i defnyddio yn gyntaf i anfon Mr. Williams allan i Fôr y De; ac i fod yn barhaus at wasanaethu y Cenhadon i'w hanfon allan i'w lleoedd priodol, ac i'w symmud o'r naill fan i'r llall, fel y bo yr achos yn gofyn. Mae traul mawr bob blwyddyn, ar y Gymdeithas i dalu am gael trosglwyddo Cenhadon allan i bedwar chwarter y byd.

Fe gyst y Llong, ynghyd a bydd i'r fordaith, a chyfflogau i'r llongwyr, oddentu tair mil o bunnau, ac mae dros ddwy fil eisoes wedi cael eu haddaw ac y wasanaeth. Felly, gorchwyl cyntaf y llong Genhadol hon fydd anfon Mr. Williams, a Chenhadau ereill i Ynysoedd Môr y De, ac are ryw hyd wedi hyny bydd at ei wasanaeth ef yn yr achos Cenhadol ymysg yr Ynysoedd hyny.

Mae Cristionogion Brydain wedi bod yn eiddynol i anfon yr Efyngyl a'i rhagor-antian i ym agos i gant o Ynysoedd Môr

y De, y rhai ydynt, fel y crybwyllasom o'r blaen, yn wreiddiol o un genedl. Ond y mae yn y Môr mawr llydan hwnw genedl arall o bobl, y rhai a fferri eu bod yn amryw filiwnau o rifedi, yn preswyllo mewn oddeutu dau gant o Ynysoedd ereill, yn gorwedd rhwng y *Navigator's Islands* a *New Guinea*, yr hwn sydd ynghylch deuddeg can milldir o hyd. Mae y Gymdeithas yn bwriadu gwneud ymgefnid tuag at anfon Cenhadau at y rhai hyny hefyd. Y gorchymyn yw, 'Ewch i'r holl fyd, a phregethwyd yr Efyngyl i bob creadur.'

Hysebystiadau Creffyddol.

Syr,—Dymunir amoch hysbysu, trwy gyfrwng y Drysorfa, fod Cylchwyd Ddirwestiaidd Abergele i fod Mawrth y 6ed, er y *bu son am Ebrill* y 15. Disgwylwn y Parch. Henry Rees, a'r Parch. T. Awbry, &c. yma y pryd hwnw.

Gobeithiwn y cofia Dirwestwyr Rhuddlan, Rhyl, Cefn, Llanelwy, Llanefydd, Llansanan, Llangelmeu, Llanfair, holl Ddosparth y Bettws, Mochdre, Conwy, a'r ardaloedd ddwyfod yma atom, a'u Banerau buddugoliaethu yn chwifo, a'u caniadau yn adsain y fro, er llwyd gwmp meddwdod, a llawenydd Ddirwestwyr yr holl ardaloedd.

Yr eiddoch,

Abergele.

JOHN FOULKES.

ELUSNGARWCH BRENNINESOL.

Yn y gauaf oer hwn, ar amser y rhew caled a pharhaus, yn mis Ionawr, pan oedd llaweroedd o weithwyr tlodion allan o waith, rhoddodd ein Grasusaf Frenhines, Victoria, fili o bunnau i Faer Llundain i'w rhoddi i'r tlodion, a mil arall i Hedd Ynadon Westminster i'r un perwyl. Dyma siampl o haelloni ac elusngarwch.

HAELIONI BONEDDIGION CYMRU I DLODION.

Syr,—Mi dybygw'n nad yw gymhwys gadael y profion canlynol o haellioni heb eu cofnodi, er cydnabyddiaeth ddolchgar i'r Boneddigion caredig—ac er siampli'r rhai sydd etto heb gyrhaedd i hyn, ynghyd a galw ar y tlodion i ddangos y parch a ddylent roddi i'r Boneddigion hyn. Gweddus iawn ydyw cadw yr haellionusrwydd hwn mewn cof i'r oes a ddal, er siampl iddynt hwy, ac er dygu y plant i'wneuthur fel eu tadan; ynghyd a dal i fynu goffadwriaeth barchus y boneddigion hyn, er anrhydedd eu henwau a'u cenedl pan fyddont hwy yn y beddau.

Ei Arglwyddiaeth Esgob Llanelwy a fu bael iawn i oddeutu 200 o bobl, trwy gyfrannu iddynt Wrthbanau, Cynfasau, Gwlani, Stwffian, &c. &c. ac a orohymynodd fynu Gŵl i'r tlodion anghenog.

Miss Clay o'r un lle, sydd yn arolygu ei'w i dlodion Llanelwy a'r gymmydogaeth yr hwn a ymgeledda lawer iawn o dylodi-

yn eu cyfyngderau. Rhoddodd y Fonedd-igee rinweddol hon ginlaw blasus i 80 o hen bobl, ddwydd calan diweddaf. Arfera hefyd ymwelod a'r cleifion, gan gyfrannu i'w hangenrheidiau hwy trwy y fwyddyn, gan eu cyngorhori a'u dyddanu, a gweddio gyda hwy.

Edward Lloyd, Yswain, Cefn Meriadog, hefyd fu haelionus iawn y gauaf caled hwn. Dilladodd 20 o blant tlodion; cyfranodd lawer iawn o wrthbannau, cynfasau, stwffiau, a gwlanen i tlodion y Cefn, a Llysfaen hefyd, lle y mae ganddo biffeddiaeth. Dywedir iddo wneuthur gwlan ei ddefaid gan uwyaŷ yn ddilladau i'r tlodion, heblaw a brynwyd ganddo a swm mawr o arian. Y mae gan foneddigessau Llanel-wy dan-sgrifiadau at wneud *Soup* i tlodion, yr hwn a ranant ddwywaith bob wythnos; ac y mae yn mor ragorol o ran ei wneuthuriad, na byddai yn anŷri ei weled ar fyrdan y Boneddigion eu hunain. O, mor dda yw i tlodion ei gael yn y gauaf llwm! Rhyfedd yr yspryd haelionus sydd yn y Ddinas, ac o'i hamgylch.

Troaf fy ngolwg o Lane-wy at haelioni yr Anrhydeddus Lord Dinorben. Cyfranta yntan lawer iawn o Wlaneni, Gwrthbannau, Stwffiau, Llleiniau; ie, cwbl ddillada lawer o'i weithwyr tlodion bob dwy flynedd, yn ehwangol at ei haelioni blynyddol. Ar ddwydd Mawrth, a ddwy Gwener, gwelir llu mawr o wragedd yn troi oddi wrth y Palas, rhai bob ffordd, a'u llestri yn llawnion o *Soup* rhagorol, yr hwn fydd yn wledd i'r teuluoedd tlodion gartref yn eu prinder a'u cyni.

Oddi yno, âf ar drem i Garthwin yn Llanfair Talhaiarn, lle y gwelaf haelioni yr hybarch R. W. Wynne, Yswain. Dillada yntan noethion, rhydd fwyd i ral newynog, darpara waith i tlodion erbyn amser o brinder gwaith; a phan elo ei hen weithwyr yn analluogi i weithio gan henaint a gwaeledd, telir y cyflog iddynt gartref. Pan y cymerer R. W. Wynne, Yswain, i'r bedd, cymerir ymaitn un o'r noddwyr penaf i ddaloni ac elusengarwch a fedd Sir Ddinbych oll.

Ni allaf ymatal heb nodi haelionusrwydd rhagorol Boneddigessau rhinweddol y Coed Coch, Bettws, ger Abergele. Y mae ganddynt *Clwb* rhanedig i dri man, sef y Bettws—Dolwen—a'r Dawn—Yn yr hwn y cyfrana y tlodion geiniog yr wythnos, a rhai ddwy geiniog, chwaneagant hwythau 3s. at y geiniog, a 3s. 6c. yn y fwyddyn at y ddwy geiniog. Ac y mae yn y clwb hwn uwchlaw 200 o tlodion: felly cyfranant rai degau o bunau yn y fwyddyn yn y ffordd hon, heblaw y ffrwd o Elusengarwch sydd yn liffo ar hyd y fwyddyn, i gyfarfod rhai cleifion, a mamau a'u babanod newydd eni, &c. Pe gwelech y lluoedd yn dychwelyd tu a'r gwyllan, a'u *paciau* dan eu ceseillan, mor hynod y gwelir eu helusengarwch!

Ynbellach nodaf Lady Emely, H. B.

Heaketh, Castell y Gwrych, Abergele, yr hon a gyfrana lwythi o dda i'r tlodion, oll yn ddilladan parod ar welau, ac am gyrrh hen wyr, a hen wragedd, a phlant, o'u penau i'w traed. A phwy bynag a el at y Lady i gwyno mewn clefyd neu noethni, &c. yn llawnion y dychweliant.

Mrs. Jones Bateman, o'r Pentref mawr, Abergele, a gyfrana yn haelionus iawn dechrau y gauaf. *Counterpanes*, Gwrthbannau, Cynfasau, Clogau parod; ac y mae yn werth nodiad am y foneddigess hon, fod y nwyfau oll yn rhai rhagorol, ac nid yn enw o nwyfau, a tlodion y dref a'i hanrhyddant. Mrs. Clough a'r Miss Cloughs, o Fin y Don, Colwyn, hefyd, ydynt yn cyflawni y daloni hwn yn yr un dull, er llawenydd a chysur mawr i tlodion Colwyn.

Tybiais fod y nodiadau hyn yn anrhydded teilwng i haelioni y Boneddigion Clod-wiw, o Balas Esgeb anrhydeddus Llanel-wy, i Balas Min y Don; ac o Garthwin a'r Coed Coch, i lan y Môr. Fe allai y gall amrai, mewn gwahanol fannau, nodi y cyffelyb garedigrwydd haelionus yn ngwahanol barthau y wlad. Bendith y Goruchaf syddo arnynt hwy, a'u hiliogaeth, ddwyddiau y ddaear. Ydwf yr eiddoch, *Abergele, Chwef. 6, 1838. JOHN FOULKES.*

CYDYMDEIMLAD AC ELUSENGARWCH.

Cyfranodd Mr. David Lewis, Bragwr, Aberystwyth, werth £5 o Haidd i tlodion plwyf Llansantfraid, Ceredigion, ac hefyd werth £5 o Wrthbannau (*Blankets*) newyddion i tlodion Aberdovey, Sir Feirion-ydd, yn y ddwy wythnos ddiweddaf, yr hyn ydoedd o sawr gysur a chynorthwyr i'r tlodion hyn y tywydd oer, caled, a chyfyng diweddaf. Gobeithio y bydd hyn yn foddion i gynhyrfu teimladau llawer etto o'r newydd, (yn ol eu graddau a'i sefyllfa), i ganiyn y Boneddwr clodwiw uchod, yn y cyfryw weithredoedd anrhydeddus a chamoladwy.

B. EVANS.

Lletty John, Chwef. 9, 1838.

ELUSENGARWCH YN NGHAEHLLLEON.

Casglwyd yn y ddinas hon y swm mawr o £730, sef *sath gant a deg ar hugain o bunau*, i'w cyfrannu yn danwydd, bywd, diod, a dillad i'r tlodion. Cyfranwyd yn yr wythnos gyntaf, ar amser rhew caled a maitth, fel hyn: i 1535 o deuluoedd angenus, yn cynnwys 5400 o wyr, gwagedd a phlant. Cyfranwyd iddynt 1334 o gantonedd o bwys o lo, 948 o feisuran o gloron, (*potatoes*), 15,422 o bwysan o fara, 1680 o chwartiau o gawl (*Soup*), oll yn werth 2:0 o bunnau. Yn yr ail wythnos cyfranwyd i 1489 o deuluoedd, yn cynnwys 2462 o bobl uwchlaw 12 oed, a 2229 o blant; cyfranwyd iddynt 1412 o gantonedd o bwys o lo, 911 o feisuran o gloron, 13,944 o bwysan o fara, a 1665 o chwartiau o gawl, y cwbl yn werth 200 o bunnau. Mewn dau ddi-

wroed o'r drydedd wythnos, cyfranwyd i 1002 o deuluoedd, yn cynnwys 1748 o berzonau mewn oedran, a 1484 o blant. Cyfranwyd iddynt 1090 o gantoedd o bwysio, 640 o fesurau o gloron, 10,704 o bwysio o fara, a 1117 o chwartaiau o gawl.

Fel hyn y mae yr haelioni a'r elusengarwch yn myned ymlen bob dydd ar yr amser yr ydym yn ysgrifenu yr hanes hwn. Ac mae cyfarfod yn Llŷs y ddinas beddyw i gyttuno ar wneud casgliad etto, am fod yr arian wedi darfod. Yr ydis yn bwriadu perhau o hyd yn yr un gorchwyl clodwiw, tra y parhau yr hin yn galed a rhewog er attal gweithwyr tlodion rhag gwneud eu gorchwylion at gynnal eu hunain a'u teuluoedd.

Helyntion yr Amseroedd.

Damwain ddisymth.—Dydd mawrth, Chwefror 6, fel yr oedd gwr ieuanc yn sefyll wrth ben cefyl ieuanc gwyllt mewn gig yn ymyl tŷ tafarn Mr. Onalow, Grosvenor Street, Caerlleon, dychrynodd y cefyl, a rhedodd ymaith gyda ffruchwyltra dirfawr. Carlamodd ar draws henwr, a thasfwyd ef i lawr, fel yr aeth yr olwyn drosto, ac a'i briwododd yn drwm, ond nid yn farwol: yna rhedodd o'i ffordd i *Cuppin Street*, ac i wyneb trol oedd yn sefyll wrth ddrws Gefail Gôf, nes aeth ei phaladr yn y fan i fewn i'w fol ef, fel y bu farw ar yr heol. Yr oedd dyn yn agos i'r lle wrth ei orchwyl gwaith, yn dringo i ben ysgol, ac yn ei ddychryn, efe a syrthiodd i lawr ar ei ben nes y daeth ei ymenydd allan, ac y bu farw yn y fan.

Australia.—Mae y newyddion a gyrbhododd Frydain o'r wlad bellennig hon (*New Holland*) yn hynod o gysurus. Mae y Sefydliad newydd yn bur lwyddiannus: y byrdra mwya'r ydyw, eisiau chwaneog o weithwyr, yn enwedig llafurwyr y ddaear. Mae yr alwad yn llawer mwy na'r nifer sydd oddi fewn y Sefydliad. Dyma le i weithwyr a'r cyflogau bychain i fyned i breawyllo.

Cymdeithas Llawgelyddwyr (Mechanics' Institution).—Yn yr hwyr ddydd gwener, Chwefror 9, darfu i'r Parch. S. Luke, Gweinidog yr Anyddibynwyr, draddodi araeith yn nghyfarfod y Gymdeithas hon, yn yr *Assembly Room*, Caerlleon, ar 'Effeithias gwybodaeth o'r Celfyddydau er cynnydd Crefydd.' Mae amryw o bobl grefyddol yn erbyn y Cymdeithasau uchod, am nad oes dim yn cael ei ddysgu ganddynt ond dysgeidiaeth ddynol, ac am nad oes dim a wnaio hi ag un blaid o grefydd mwy na'u gŵrdd. Dyagu gwybodaeth gyffredinol am bethau naturiol. Haera rhai fod dysgeidiaeth felly yn beryglus, ac yn niweidiol, a'i bod yn debyg o fagu a meithrin anffyddiaeth yn y wlad.

Dybaw yr Areithydd oedd ceisio dangos

fod gwybodaeth o'r holl Gelfyddydau yn tueddu i feithrin crefydd, yn hytrach nag i feithrin anffyddiaeth ac anghrefydd. Dangosai nad oedd dim mewn gwybodaeth am bethau natur yn tueddu i wneud dyn yn fwy anghrefyddol. Ac er nad yw gwybodaeth a dysgeidiaeth ddynol am bethau naturiol yn ddigon i wneud dyn yn grefyddol, canys mae yn rhaid cael gallu Dwyfol i hyn, etto fod gwybodaeth felly yn lawforwyn fuddiol i dduwioldeb. Haerau yn gryf yn erbyn yr athrawiaeth hono ag sy yn dal allan, 'Mai mammaeth duwioldeb yw anwybodaeth.'

Yr oedd yr Ystafell Càng yn llawn o gynulleidfa barchus. Rhoddodd yr araeith foddlonrwydd cyffredinol i'r gwrandawry, yn gymmeint ag y mae'r Gymdeithas yn dymuno ar yr Areithydd roi caniatad i'w hargraffu hi: ac mae yn debygol mai felly fydd.

Damwain ar y ffordd haiarn.—Ar y ffordd haiarn o Liverpool i Manchester, brydnawn sadwrn, Chwefror 10, Digwyddodd i'r agerdd gerbydan gyfarfod â Cherbydan neu droliau glo, yn agos i le a elwir Olive Mount. Ni laddwyd neb; ond fe friwyd llawer. Nid pethau i gellwair a hwynt, nac i fod yn ddiofal yn eu cylch yw y Cerbydan cyflym hyn.

Llosgiad i farwolaeth.—Yn yr ail wythnos o Chwefror, yn Marleston cum Lache, yn Swydd Gaerlleon, darfu i fachgen bychan o ddwy flwydd i dair oed, roi ei ddillad ei hun ar dân, wrth estyn at y bachad crochan ag oeddynt yn crogi uwch ben y tân, ac efe a losgwyd i farwolaeth yn y fan.

Y SENEDD YMERODROL.

Tŷ yr Arglwyddi.—Bu cyfraith newydd llywodraeth Canada yn hir o flaen y Tŷ. Gwrthwynebwdd hi yn gadarn gan Arg. Brougham, gan farnu ei bod yn rhy lena gorthrymus; ac yr oedd amryw Arglwyddi o'r un farn. Mynai rhai dorri yr undeb, a gollwg Canada yn rhydd i'w llywodraethu eu hunain fel y mynont. Ond yr oedd y rhan fwyaf o lawer o blaid Ysgrif y Llywodraeth, ac felly fe'i pasiwyd hi yn ddeddf, a'r Frenhines a'i sellodd hi. Hyn a fu, Chwefror 10.

Chwefror 12. Dywedodd Arg. Brougham y bydd iddo ef ar y 19eg o'r mis roi cynnygiad o flaen y Tŷ am ddau beth o fawr bwys mewn perthynas i Gaeth-fasnach a Chaethwasanach. Yn gyntaf, mewn perthynas i Gaethfasmach. Bydd iddo gynnyg am gael gan y Tŷ i gydweled ag ef mewn perthynas i anfon Archiad at ei Mawrhydi y Frenhines i erfyn arni wneud ammod â phob parth o'r byd ag y mae ef chymmeriad yn cyrhaeddyd, am attal yr holl Deyrnasoedd hyd y gall rhag dwyn yn mlaen Gaeth-fasnach; hyn yw, ymgais

am roi pen ar brynu a gwerthu dystion ymhob man, hyd y gall ei Mawrhydi. Yn ail. Ceisiasf osod achos sefyllfa y Prentisiaid yn Ynysodd yr India Orllewinol ger gwydd y Tŷ, i'r dyben o gael cyfraith newydd etto yn eu hachos i beri gwelliant ar gyfiwr y trueiniaid gorthrymedig gyda brys. Mewn perthynas i roi pen ar y Prentisiaeth nid oedd eise yn awr am ddweud ei feddwl ar hyn, er ei fod yn barnu yn gryf y dylid gwneud hyn; ond yr hyn a geisia eise yn benaf fyddai cael gwelliant ar gyfiwr y Negroaid o hyn byd ddiwedd amser eu Prentisiaeth, eef gosod rhwymau ar eu Meistrïaid gwaith i roi digon o gynaliachd iddynt, a phheidio a'u gorthrymu na'u ffangellu, nac ymddwyn yn greulon tuag attynt. Eise a wahoddodd y Tŷ i ymgyffwrdd yn llawn ar y dydd a bennodwyd achod, i wneud tegwch i'w olygiadau, a chyflawnder i'r trueiniaid, achos pa rai y bwriada eise ei ddadleu.

Tŷ y Cyffredin.—Chwefror 7. Cafodd Mr. O'Connell ganiattad i ddwyn i mewn Ysgrif am welliant ar gyfraith enllib, (*Libel.*)

Chwefror 8. Gofynnodd Mr. Duncombe i Swyddogion y Llywodraeth, a oeddynt hwy ddim yn bwriadu dwyn Ysgrif i'r Tŷ mewn perthynas i'r Dreth Eglwys? Attebodd Canghellwr y Drysorlys, fod y llywodraeth yn bwriadu gosod Eisteddfod i ystyried achos Treth yr Eglwys, ac oddiar eu tystiolaeth a'u barn hwy am y peth, se ddygir i mewn Ysgrif am wneud cyfraith i roi pen ar y matter yn y modd goreu ag y gellir ei ffurfio hi.

Cafodd y Cyfreithiwr Cyffredinol ganiattad i ddwyn i mewn Ysgrifau i beri gwelliant ar gyfraith am feddiant o eiddo anghyffro, (*real property.*)

Ar gynnygiad Arg. J. Russell, trefnwyd Eisteddfod i ystyried achos taliad trethli ag y mae trinwyr tyddynod bychain yn eu talu drwy gyfraith.

Ystyriwyd Ysgrif gwelliant y gyfraith ynghylch Cydgyfranogwyr mewn Banciau, o ddarn i ddarn.

Yna trowyd y Tŷ yn Eisteddfod i ystyried Ysgrif Cymmwyserau gwyr i'w dewis yn Aelodau o'r Senedd, o ddarn i ddarn.

Chwefror 9. Dywedodd Mr. Wilmot y bydd iddo ef ddwyn Ysgrif i mewn ar yr 20 fed o'r mis, am drefnu gwell modd i farnu plant am droseddau o gyfraith y thr.

Dyg Mr. O'Connell i mewn Archiad wedi ei flawarwyddo gan bedair mil o bobl yn Dublin i ddymuno ar y Tŷ i ystyried achos Cydymgyssylltiad Creftwyr i oruchlywodraethu eu Meistrïaid mewn cyflogau, &c. Yr hyn fu yn achlysur o lawer o anghydfod a pheth tywallt gwaed yn Dublin, ac mewn amryw fanau ereill.

Dyg Mr. Plumtree Archiad i mewn, yr hwn a gyttunwyd arno mewn Cyfarfod yn Llys Exeter, yn deisyf ar y Senedd fwrw

allan o'u plith yr Aelodau Fabaldd am fod yn anghymwys iddynt fod yn gyfranogion mewn gwneuthuriad cyfraith mewn gwlad Brotestanaidd.

Trodd y Tŷ yn Eisteddfod i ystyried Ysgrif Cyfraith Cynnalisaeth y tlodion yn y Werddon, o ddarn i ddarn. Gwrthwynebodd Mr. O'Connell yr Ysgrif mewn arweth faith, a dilynodd rhai ereill o'i ochr ef. Ond rhanwyd y Tŷ,

A chafwyd o blaid yr Ysgrif 377
Yn ei herbyn hi 25

Mwy o blaid o 253

Dyg Arg. J. Russell i mewn ei gynnygiad am gael passio yr Ysgrif am welliant ar Gyfraith dewisiad Aelodau i'r Senedd.

Hyabysodd Mr. O'Connell y bydd iddo ef ddwyn i mewn Ysgrif am gael allan wellfordd i brofi gwobrwyd ar amser etholiad, ac er amddiffyniad y neb a ddygo dystiolaeth ar profi y cyfryw wobrwad.

Hyabysodd y Cyfreithiwr Cyffredinol y bydd iddo ef ddwyn Ysgrif i mewn er gwelliant Cyfraith Cofrestrueth Etholwyr Aelodau y Senedd, ac y bydd iddi gynnwys diddymiad ar daledigaeth y swllt am gofrestrueth Etholydd.

Chwefror 12. Ystyriwyd drachefn Ysgrif Gwelliant cyfiwr y tlodion yn y Werddon.

Chwefror 13. Ystyriwyd achos amryw o'r cwynion yn erbyn tegwch etholiad rhai o Aelodau o'r Senedd.

Ar gynnygiad Canghellwr y Drysorlys, barnwyd yn addas drefnu Eisteddfod i ystyried y gyfraith a wnaed yn y fedd fwyddyn o deyrnastad George IV. ac i chwilio i mewn i ansawdd, gwoithrediadau, ac ehangder Undeb y Creftwyr, gyda goiweg am ddwyn Ysgrif i mewn i wellbau y gyfraith er amddiffyniad Meistrïaid gwaith.

Cardotiaid Cyfoethog.—Bu farw, y gwasaf hwn, hen wr penllwyd o gardottyn, yn Nghaerlleon, a gadawodd yn ei ewyllys ar ei ol, *beddwar cant o bunau i deulu* ag oedd wedi bod yn bur haellionus iddo yn ei fywyd! Yr oedd yr hen wr twyllodrus hwn yn gwisgo gwisg garpiog, ac yn cardotta megis dyn llwm, tlawd, a newynllyd. Yr oedd yn crynu yn wastad wrth ofyn cardod, megis pe buasai y parlys arno, ac felly se fyddai agos i bawh yn cyfranu iddo, oherwydd eu bod yn barnu wrth yr olwg arno, ei fod yn wir wrthrych elusen.

Hafyd yn lleid agos i'r un amser, bu farw hen wraig, a fyddai yn byw ar werthurbarn gwyn o ddwr i ddwr. Byddai hon hefyd yn wastadol yn gofyn elusen bob dydd: ac wrth bob drws bron, os na phryntent deuduan ganddi, byddai yn cwyno oherwydd ei thlod. Ac fel yr oedd ei hymeddampnodd allanol yn dylawd ac angenus, cyflwynodd llawer iddi yn y modd hwn. Pan fu farw, gadawodd ddau gant o *stuners* o *stuners* ei hol!

CANADA.

Yn ol y newyddion diweddaraſ a gyrhaeddodd Frydain o'r wlad Ogleddol hon, hysbyswyd fod y gwrthryfel wedi cael ei daro yn ei ben. Cymmerwyd llawer yn garcharion, a diangodd amryw ymaith o'r wlad. Dywedir fod pennaeth y gwrthryfel, Papineau, wedi ffol i Washington yn yr Unol Daleithiau. Yn ol pob tebygolrwydd, darfu i'r gwrthryfelwyr dorri allan cyn bod pethau yn addfed, ac o herwydd hyn, dallwyd hwynt yn eu gwendid. Yn yr Ynys a elwir *Navy Island* y parhaodd y gwrthryfel hwyaf; ond mae hono wedi ei hadeunill yn awr, a'r gwrthryfelwyr lawer o honynt, wedi ffol, a'r lleill wedi rhoi eu harfau i lawr.

Dywedir fod Llywodraeth Brydain yn bwriadu tua'r gwanwyn anfon llongau agerdd arfog i afon St. Laurence, ac i Lynedd Canada, i amddiffyn y ddwy Canada rhag i ddim ymgyrch gwrthryfelgar dramwy o'r Unol Daleithiau i adenyddu heddwch trigolion Canada.

America.—Derbyniasom y Rhifyn cymaf o Gylchgrawn y Cymry yn yr Unol Daleithiau, *America*, yn yr Iaith Gymraeg. Dodwn yma ei wyneb-ddalen ef ger bron ein Darllenwyr.

Y CYFAILL O'R HEN WLAD,

IN AMERICA.

Sef Cylchgrawn o wybodaeth fuddiol i'r Cymry, yn cynnwys Pigion detholedig o Gylchlyfrau presennol Cymru, ynghyd a Gobeiliaethau buddiol y wlad hon, mewn Hanesyddiaeth, Duwinyddiaeth, Anianyddiaeth, Celfyddydwaith, Barddoniaeth, a Pheroriaeth. Gyda chasgliad helaeth o newyddion diweddaraſ Brydain ac America, Eglwysig a Gwladol, Priodasan, Marwolaethau, Digwyddiadau, &c. Dan olygiad William Rowlands, C. N. CAERFROG NEWYDD. Rhif I. Ionawr 1838.

Gwel ein Darllenwyr fod ein Cyd-genedl y Cymry yn America yn ymroddi i ddal i fynu yr Iaith Gymraeg, ac i arfer moddion i daenu gwlybodaeth fuddiol yn eu hiaith yn y wlad bellenig hono. Mae y Rhifyn hwn o'r eiddynt wedi ei argraffu yn hardd ac bapur da, ac i llythrenau eglur. Dodwn yma hanes agoriad Capel Cymraeg a godaom allan o hono.

AGORIAD CAPEL

Perthynol i'r Trefnyddion Calfnadaid yn McKittaville, Snydd Schuykill, Talaith Pennsylvania.

Dyddiau Sadwrn a Sul, Tachwedd y 4ydd a'r 5ed, 1837, cysegrwyd, yn y lle uchod, dŷ hardd a chyfeus, gan y Trefnyddion, Calfnadaid, i addoliad dwysol yn yr iaith Gymraeg.

Y moddion crefyddol a erferwyd ar yr achlysur oeddynt yn y drefn ganlynol:

Prydnawn y dydd cymaf, am bedwar o'r gloch, dechreuwyd trwy ddarllen than o'r gyfrol sanctaidd, canu mawl, a gweddio, gan y brawd Owen Jones, o Philadelphia; pregethodd y brodyr John O. Davies, Duncans' Beech, a John Davies, Carbondale, oddiar 2 Pedr i. 17. a'r 1 Cor. iv. 5. Ac yna cadwyd cyfeillach gynnwysedig o'r eglwys yn y lle, a'r gweinidogion dieithr.

Tranoeth, am 10, dechreuwyd gan y brawd Jenkin Jenkins, Dundaff, (anymddibynwr;) a phregethodd y brodyr Owen Jones, a Wm. Rowlands, o Gaerfrog Newydd, oddiar Math. xviii. 20. a'r 2 Bren. iv. 26. Am 2, dechreuodd y brawd Owen Jones; a phregethodd Wm. Rowlands, (yn Saccuneg), a John Davies, oddiar Rhuf. i. 16. a Iean v. 3, 6, 7. Am 6, dechreuwyd gan y brawd Shadrach James, (Bedyddiwr;) a phregethodd y brodyr Owen Jones, a Wm. Rowlands, oddiar Nahum. i. 7. a'r Salm. lxxxvi. 10.

Maintiol y tŷ yw 30 wrth 32 troedfedd, wedi ei adeiladu yn hardd o briddfeini cochion, a'i orphen oddifeu yn gyfeus, a meincian addas, *stove*, &c. Er ei henwi yn olaf, nid y drugaredd leiaf oedd genym weled gwynebau ein hathrawon yn ei agoriad, wedi diogelu ar eu teithiau pell—a geill llawer dyfatio nad oeddynt yn gymylau diddwr.

Heblaw eich hen gydymdeithydd

A'ch didwyll gyfaill,

EDWARD THOMAS.

East Mines, ger Pottsville.

Y ffordd hiaira. Dydd mercher, Chwefror 14, dechreuodd Ysgrifenyddion y Llythyrdy fined allan yn yr Agerdd gerbydan rhwng Birmingham a Liverpool, gan ddosparthu y llythyrau ar eu taith yn lle yn eu swyddfa, rhag colli amser, &c yna eu cyflwyno yn beccynau yma a thraw ar y ffordd yn ol eu cyfarwyddiadau darparedig.

Diddymiad Prentisiaeth y Negroaid.—Er i Frydain roi ugain miliwn o bunhan i berchenogion y Caethion yn yr India Orllewinol a manau ereill am eu rhyddhau hwynt. Rhyddhawyd hwynt, drwy eu rhwymo yn Brentisiaid, a rhoi cyflog iddynt, a phan ddelo amser eu Prentisiaeth i fynu, byddant yn rhyddion hollol: felly y gwnaed y gyfraith. Ond, er hyn y mae profion lawer fod eu hen feistriaid creulon a chalonn galed yn parhau i'w gorthymu hwynt yn dost iawn, gan eu ffangellu, eu carcharu, &c. Cynnalwyd Cyfarfod mawr yn Llundain Chwefror 14, i gytuno am anfon Eirchion i'r Senedd, i ersyn iddynt wneud cyfraith newydd etto am ollwng y Caethion oll yn rhydd y dydd cymaf o Awst nesaf, gan farnu y bydd hyn yn gyfiawn, oherwydd y cam y mae'r caethion wedi gael oddiar ddwyllaw eu meistriaid. Mae amryw Eirchion i'r perwyl wedi cael eu hanfon eisoes.

CYNGOR MEDDYGOL.

Rhag y penach, gwendid, a phoen yn y ddwyfryn, a'r Darfodedigaeth.

Cymmerwch un troed buwch, torrwech ef yn ddarnau, a ddolwch y darnau mewn 3 Chwart o ddwr, a dodwch atynt 2 owns o Isinglass, a 2 owns o siwgr Candy, gwyn yw y goreu. Yna dodwch y cyfan mewn cawg pridd, a gosodwch ef yn y pobty brwd ar hyd y nos.

Yn y boren, hidlwch ef drwy ogr. Cymmerwch lonaid llwy fwyta o hono mewn llefrith yn gynnes, neu mewn gwydriad o win, unwaith neu ddwy bob dydd. Pan ddarfyddo, gwnewch yr un modd drachefn.

[*Rhag y Llag.* (Scurvy).]

Cymmerwch ychydig o frigan a swpstan y ffawdden a elwir *Scotch Fir*, a dodwch ddwr poeth arnynt dros nos; yna yfwrch banner point o'r drwyth bob dydd: sef chwarter point yn y boren, a chwarter point yn yr hwyr.

MARWOLAETHAU.

Awst 29, 1837, bu farw William Thomas, Pant y cored, Pentyrch, Morganwg, yn 34 oed. Treuliodd y naw mlynedd olaf o'i oes mewn profes hardd o Grist y Gwarelwyr. Bu farw mewn ymorphwysiad ffyddiog arno. Pregethodd y Parch. Benjamin Evans, St. Fagans, yn ei angladd. Claddwyd ef yn Llantrisant.

Rhagfyr 1, 1837, bu farw Llywelyn ei frawd yn 32 mlwydd oed. Yr oedd ei foddwl yn gywir am drefn Duw yn achub pechaduriaid, ond yn amheus am ei ymorphwysiad ar y drefn hono. Pregethodd y Parch. Benjamin Evans, yn ei gladdedigaeth ef, a chladdwyd ef yn Llantrisant.

HANESTYDD.

Bu farw, ddydd Mercher, Ionawr 31, 1838, am hanner dydd, Mr. Phillips, Penrhyn, gerllaw Mochdre, yn 74 o'i oedran; un o Flaenoriaid yr Eglwys Calffaidd yn Mochdre. Gwr da a haellonus iawn at achos yr Arglwydd.

Mae Eglwys Mochdre wedi colli tri o'i Blaenoriaid ers ychydig o flynyddau; sef Mr. Hugh Williams, Mochdre, Mr. John Roberts, Brynedydd, a Mr. Phillips. Gwyr parchus, a gair da lldynt gan y Corff, yr Eglwys, cymmydogion, a'r byd. Blaenoriaid oeddynt wrth fodd pawb: gwyr gonest gyda'r achos ymhob ystyriaeth, fel y gellir dywedyd am danynt, 'welo Israeliaid yn wir yn y rhai nid oedd twyll.'

Mochdre.

HUGH WILLIAMS.

ESGORODD.

Ar ddydd Sadwrn, 20fed o Ionawr diweddaf, boneddiges E. Morris, Ysw. Peubontvach, Llansantffraid, Ceredigion, ar fab ac etifedd.
D. W.

BARDDONIAETH.

COFFADWRIAETH

Am y Parch. T. CHARLES, A.B. o'r Bala, a fu farw Hydref y 5, 1814, yn 59 oed. Gan y diweddar Barch. W. HUGHES, Dinas y Mowddy, Gweinidog yr Anymddibynwyr.

"Yn gymeradwy ymmyg lliaws ei frodyr; yn caisio dauoni i'w bobl, ac yn dywedyd am heddwch i'w holl hiliogaeth."—Ester x. 3.

Gwerthfawr iawn gan Dduw yn ddian,
Ydyw angau ei saint i gyd;
Pan y mae'n eu cym'ryd atto,
I breswyllo i'r nefol syd:
I orphwysu oddiwrth eu llafur,
Mewn gwir gysur gydag E;
Lle ni ddaw na chroes na thrallod,
I'w cyfarfod o un lle.

Am y cyfiawn fe fydd cofio,
Tra parhao oesodd byd;
Am Mr. Thomas Charles fe gofio,
Er ei fyn'd i'w fedd yn fud:
Yn ei iengctyd y dechreuodd,
A pharhaodd hyd ei fedd,
I bregethu Efyngyl Iesu,
Sydd yn cyhoeddi ini hedd.

Llawn o zel a llawn diwydrwydd,
Oedd yngwaith ei Arglwydd mawr;
Er cyfarfod gwrthnebiadau,
Er hyn ni roes ei arfa'n i lawr:
Ond fel millwr da i'r Iesu,
Bu'n ymdrechu o blaid y fydd;
Nes gorphenodd ar ei yrfa,
Nol diodde' pwys a gwres y dydd.

Gras a doniau a doethineb,
Oedd yn cyfateb ynddo fe;
I gyfiawn ei weinidogaeth,
Yma'n odiaeth is y no:
Cidd ei lwyddo'n fawr i alw
Llawer oedd yn feirw i fyw;
Ac i'w dwyn o feddiant diafol,
At y gwir a'r bywiol Dduw.

Yn llaw'r Arglwydd bu'n ddefnyddiol
I gyuro'r dauwlol rai;
Codai'r llesg a'r gwan i fynu,
Pan yn soddi yn y clai:
Ac fe roddai gyfran gymwys,
I bob gradd yn Eglwys Crist;
Bwyd i'r cryffon, llaeth i'r gweiniaid,
A diddanu'r enaid trist.

Canyll oleu fu flynyddoedd,
A ddiweddodd ganol dydd;
Seren ddisglair fu'n llewyrchu,
Ond yn awr a aeth ynghudd:
Udgorn arian beraidd seiniodd,
Yngwersylloedd Israel Duw;
Ond er marw mae'n llefaru,
Wrthym ni sydd etto 'n fyw.

Yn y Gogledd a'r Deheudir,
Y llafuriodd ffwyddau maith;
Ac ymhob rhyw ran o'r Dalaith,
Fe fydd cofio am ei waith:

Diwyd iawn a fu'n 'egrifenu,
Amryw lyfrau yn ei ddydd;
Y rhai yn ddiau fydd yn fendith,
I'r oes hon ac oesau fydd.

Ei Eiriadur Ysgrythyrol,
Sydd yn wir ragorol waith;
Yn egluro tywyll eiriau
'R Ysgrythyrau yn ein hiaith;
Chwiliodd i wahanol ieithoedd
Am ddyfnderoedd pethau Duw;
Gan ymdrech rhoddi'r synwyr
I'w ddarllenwyr o bob rhyw.

Deuwch Gymry i ddyfal chwilio,
Ei wertisawr Lyfrau sy'n eich iaith;
Y mae ynddynt fwyd i'r cryfion,
A llath i'r gweinion ar eu taith:
O egwyddorion athrawiaethau,
Ac Esponiadau maent yn llawn;
Pethau banesiol a phrofiadol,
Sydd yn eu gwneud yn fuddiol iawn.

I gael Ysgolion rhad yn Nghymru,
Bu'n ymdrech yn ei ddydd;
Ac i ddygyn hen ac ienango,
I fedru darllen gair y fydd:
Ei hoff waith oedd egwyddori,
Cyfrwyddo a dysgu ymwithau Duw;
A chael dynion i'r goleuni,
O'r tywili maent yn byw.

Bu'n ymdrechgar i helaethu,
Achos Iesu yn y byd;
Cyfaill oedd i'r Bibl Gymdeithas
A'r un Genhadawl yr un pryd:
Yn ei ardal fe ymdrechodd,
Nes gorphenodd ddyddiau i oes;
I ddwyn dynion i wir gredu,
Yn Iesu Grist fu ar y Groes.

Ac er cymaint oedd o ddefnydd,
Yma dros ei Arglwydd mawr;
Mae ei yrfa wedi darfod,
A i bererindod ar y llawr:
Ymdrech deg a ddarfu ymdrechgu,
Ac fe ddarfu gadw'r fydd;
Cadd ei ollwng mewn tangnefedd,
O'i gaethiwd oll yn rhydd.

Darfu ei drallod a'i ofidiau,
A'i gystuddiau oll i gyd;
Ni ddaw tristwch poen na galar,
Brth i'w flino i'r nefol fyd:
Ni ddaw anghydfod na therfysgoedd,
Na rhyfeledd o un rhyw;
Byth i flino neb o'r teulu,
Sydd yn cartrefu gyda Duw.

Hysryd meddwl am y dyrfa,
Dethangodd adre i'w hedd;
Ni ddaw gruddfan ing na thrallod,
I'w cyfarfod draw i'r bedd:
Mae eu gynau wrdi eu golchi,
A'u canau yn ayn yngwaed yr Oen;
Maent a'u palmwyddi a'u coronau,
Yn eiddo byth heb un rhyw boen.

Y mae miloedd yn galarnu,
Yn Llŷm a Chymru yr un wedd;

O achos marw Charles o'r Bala,
A'i roi i orwedd yn y bedd:
Cenad fyddlon o Ladmerydd,
Dros yr Arglwydd oedd efe;
Ac mae'n anhawdd cael wrth chwilio,
Un a allo lanw ei le.

Triugain mlwydd ond un a drefnwyd,
Iddo o amser ar y llawr;
Ar y pumed dydd o Hydref,
Aeth i dragyn yddoldeb mawr:
Mil wyth gant oedd oei'r Iesu,
Gyda phedair blwydd ar ddeg;
Pan y darfu iddo orphen,
Ei lafurus ymdrech deg.

Pan oedd yn ei oriau olaf,
Fel Simeon d'wedai'n hŷ;
Yr awr hon Arglwydd y gollyngi,
Dy was mewn tangnefedd cu:
Pallu wnaeth fy nghnawd a'm calon,
Ond nerth fy nghalon ydyw Duw,
Ac efe yw'r rhan drag'wyddol,
A'm hiachawdwriaeth rasol yw.

Nid oes achos i alaru,
Fel rhai heb obaith ar ei ol;
Mae genym le i hyderus gredu,
I Dduw ei gym'ryd i'w ei gŵl;
A phan ymddangoso'r Iesu,
Ar ei orsedd ddydd a ddaw;
Ymddengys yntau mewn gozomiant,
Gyd a thorf ei ddeheulaw.

Y mae Arglwydd Dduw Elias,
Er mawr gysur etto'n fyw;
I anfon gweithwyr i'w gynhanaf,
Er mawr les i ddynol ryw:
Llefed Sion am fugeiliaid,
Fyddo wrth fodd ei galon Ef;
I'w phorthi â deall a gwybodaeth,
Tra byddo yma is y nef.

Er bod cymylau tywyll duon,
Uwch ben Sion lawer pryd;
Etto ni âd Duw ei achos,
Yn ddi lwyddiant yn y byd:
Ac er symud rhai defnyddiol,
I swynhau eu nefol ran;
Yn eu lle mae Duw yn danfon,
Ffyddlon rai o fan i fan.

Gwylwyr Sion byddwch fyddlon,
Nid yw'ch dyddiau ond byrion iawn;
Llefwech lawer mewn gweddiau,
Am i Dduw roi llwyddiant llawn:
Byddwch daer ar bechaduriaid,
Tra bo galwad ar eu hol;
I ddychwelyd at yr Arglwydd,
Gan ado eu fyfyrdd annedwydd ffel.

Duw a roddo wir fyddlondeb,
I'r rhai oll a ydd yn ei waith;
A mawr lwyddiant ar eu llafur,
Ymhlith pob cenedl, llwyth, ac iaith:
Doed Iuddewon a chenbedioedd,
I wir gredu yn Iesu Grist;
Fel y gwelo hyd ddiwallu,
O lafar boen ei enaid tris.

TALYWAEN. PSALM 51.

Gan y diweddar JOHN WILLIAMS, Dolgelley.

Trugaredd dod i mi, Daw o'th ddaiouf tyner: Ymaith tyn fy an-

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 4/4 time signature. The middle staff is in treble clef with a key signature of one flat and a 3/4 time signature. The bottom staff is in bass clef with a key signature of one flat and a 4/4 time signature. The music is written in a simple, folk-like style with many beamed eighth and sixteenth notes.

wirodd maw O'th drugareddau lawer. O'th drugarodden lawer.

The second system of the musical score also consists of three staves, continuing the melody and harmony from the first system. It maintains the same key signature and time signatures. The notation continues with similar rhythmic patterns, ending with a double bar line on the bottom staff.

Y DRYSORFA.

RHIF. LXXXVIII.]

EBRILL, 1838.

[LLYFR VIII.]

CRYNODEB O BREGETH

Y DIWEDDAR DAVID CADWALADR, O'R BALA, YN LLYNLLEIFIAD,

Tach. 1, 1816.

“Parhewch mewn gweddi,”—Col. iv. 2.

MAE yr apostol yn annog y Colosiaid i farwau eu haelodau y rhai sydd ar y ddæ-ar, godineb, atfendid, gŵyn, drygchwant, a chybydd-dod yr hon sydd eilun addoliaeth: ynghyd a phob drygioni. Pethau i'w dodi heibio yw y pethau hyn i gyd, eu dodi heibio o'ch ewyllysiau a'ch dymuniadau, a'ch ymarferiadau. Nid yw'y Bibl yn gofyn i ni roi heibio dim ond y pethau a wnant niwaid i ni ein hunain. Darllenwch y Bibl mor fanwl ac y medroch, a chwi welwch hyn. ‘Oherwydd y pethau hyn y mae digofaint Duw yn dyfod ar blant yr anafudd-dod.’ Digofaint Duw a gymmer afael tragwyddol anrhom os na waredir ni oddi wrth ‘y pethau hyn.’ Er cymaint a wnâeth Iesu Grist yn lle a thros bechaduriaid, os ceir di yn gaethwas i'r un o'r pethau hyn, ‘Digofaint Duw’ a gaiff afael arnat. Ond os cai di ymadael a'r pethau hyn, ti gei bethau rhagorach yn eu lle.

‘Rhoddwch eich serch ar y pethau sydd uchod.’ Y mae Duw am ein cael i'r nefoedd yn gynt o lawer nag yr ydym yn disgwyl. Nid oes yma neb yn meddwl myn'd i uffern, a oes? Y mae Duw am gael dy serch i'r nefoedd cyn marw. Cryfiawn yw serch dyn. Mae serch llawer un wedi rhedeg ar ol o'i gwrthrych â serchogrwydd na ollyngant eu gafael tra byddont byw. Os bydd i dy serch fyn'd i'r nefoedd fe â dy enaid a dy gorph yno ar ol y serch.

Y ffordd i iawn gyflawni yr holl ddyledswyddau y mae yr aposol yn eu gorchymyn ydyw. ‘parhau mewn gweddi:’ i farwau llygredd, i lenwi y lle y mae Duw wedi ein gosod ynddo, &c. Y mae gweddi yn tarddu o galon y crededyn yn myn'd i entrych y nefoedd; i drysorau y Cyfryngwr, i ddwyn yn ol i'r enaid ddigon o north i fyw er go-

goniant i Dduw yn y byd. Ni welwyd erioed, ac ni welir byth ddyn duwiol diweddi. Dywedir am Saul o Tarsis, wedi iddo gael troedigaeth, ‘Wele, y mae efe yn gweddi.’

Wele, yn awr, beth yw gweddi?

I. Beth nad yw gweddi. Nid darllen na gwranddo darllen gweddiau da o lyfr, nid hyny yw gweddi. Mi ddarllenais i yr holl gweddiau yn y *Common Prayer*, er hyny ni weddiais i ddim. Un gwr a ysgrifnodd 140 o weddiau, ac mi a'u darllenais i gyd, heb weddio an gair. Mi ddarllenais y Psalmau drosodd a throsodd, ac etto heb gweddi dim. Iê, mi ddywedais fy Mhadger 5 neu 6 o weithiau yn y dydd neu ragor, ac etto heb gweddi dim.

Ac nid cymmeryd geiriau rhai ereill, a dywedyd rhyw lawer o eiriau wrth yr Hollalluog i fynegi iddo pa fath un ydyw, ac am ei Berffeithiau gogoneddus, &c. nîd hyn chwaith yw gweddi. Ac nid dywedyd rhyw beth, a churo pob peth o'n hamgylch, a bloeddio, a chodi llais, nid yw hyn ehwaith yn weddi. Gallwn fod yn dra ffurfiol wrth geisio gweddi, heb un ffurf. Wele ynta, mewn difrif, beth yw gweddi? ‘Gweddiaf â'r Yspryd, ac â'r dyall hefyd,’ modd yr apostol. Y mae holl alluoedd yr enaid ar waith wrth wir weddi. Hefyd, gweddi yn yr Yspryd Glan. Gwaith pechadur yw gweddi, a'r Yspryd Glan yn ffurfio gweddi ynddo. Nid oes gan weddi un ffordd i fyned at Dduw ond trwy'r Cyfryngwr.

Modd y Psalmydd, ‘A myfi a weddiaf ar yr Arglwydd fy Nuw;’ nid ar Mair, Paul, Peter, &c. Ond ar Dduw, fy Nuw cyfmodol; ar Dduw sydd anfeidrol uwchlaw amgyffred neb o'i greaduriaid. Mae perygl tynnu darluniad neu ddychymyg ar Dduw

wrth geisio gweddio. Y rhai sydd yn gweddio ar y Duw y maent hwy yn ei amgyffred yw yr eulunaddolwyr gwaethaf. Y pechadur yw y gweddiwr, ac mae yr Yspryd Glan yn ei gynnorthwyo; a'r Mab yn cyflwyno y weddi i'w Dad. Diau y Tad sydd yn gwrando gweddian. Wele, wele, 'parhewch mewn gweddi.' Y mae gweddi i gydfyn'd â phob dyledswydd.

Y mae llawer o sôn yn bresennol am lwyddiant yr Efenfyl tros y moroedd yn mhlith y Paganïaid tywyll. Wele, 'parhewch mewn gweddi.' Os nad oes sawr o arïan genyt i'w rhoddi gyfrannu Biblaen ac anfon Cenhadon, dybla dy weddian. Yn wynneb pechaduruswydd a llygredd y wlad, a'th gymmydogaeth, parha mewn gweddi. Oh! meddi, mae fy nheulu yn annwïol iawn, parha di i weddio drostynt, fe allai wedi dy gladdu di y bydd ateb i'th weddian. Y mae llygredd fy nghalon yn gryf iawn. Wele, glyn di wrth orsedd gras; parha mewn gweddi, a thi a gei fod 'yn fwy na chonwercwr trwy'r Hwn a'th garodd.' Nid oes nemawr o argoel llwyddiant ar bregethu; ychydig o bechaduriaid sydd yn cael eu hachub i fywyd trwygyddol. Parhewch chwi mewn gweddi, a chwi a gowch weled llwyddiant mawr ar yr Efenfyl: y mae pob peth a weloch a y glywch am holl deyrnas-oedd y byd yn gwaeddi yn uchel 'parhewch mewn gweddi.'

Nid oes ar y cythraul ofn dim yn fwy na gweddi y Cristion. Dychrynwch y cythreuliaid a'ch gweddian, bobl! Tra byddo Duw yn parhau yn Hollgyfoethog, a thithau yn anghenus, parha mewn gweddi. Ni welais i gymmydogaeth erioed a gafodd yspryd gweddi, na bum yn dyst o ddiwygiadau mawrion yn yr ardal hyn. Duw y Nef-oedd, bendithia y cynghorion hyn i fy ngwrandawyr. Pechod dirfawr yw bod yn anufudd i Dduw. Cofiwch mai Efe sydd yn gorchymyn; caffer chwi oll yn glynu wrth orsedd gras, 'yn parhau mewn gweddi,' tros eich eneidiau, a'ch cyrph, eich teuluoedd, a'ch cymmydogaethau, dros bob dyn yn yr holl byd. Cofiwch bod Duw yn barottaoh i roddi nag ydym ni i ofyn na dymuno. Duw a fendithio hyn o annogaethau trwy Iesu Grist. Amen.

'Ni fethodd gweddi daer erioed
A chyrhaedd hyd y nef.'

Rhagortaeithau y Bibl.

LUC.

Yr efenfyl yn ol Luc a ysgrifenyddir er mwyn y Cristionogion o'r Cenhedloedd, ac a gyflwynwyd i Theophilus, boneddwr wedi ei ddychwelyd i ffydd Crist. Mae yn rhanedig i bedair ar hugain o bennodau, yn cynnwys pedwar o brif ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Sydd yn adrodd y pethau mwyaf neillidol yn ngenedigaeith Ioan Fedyddiwr a'r Iesu, ac yn eu hanes boreuol hyd fedydd Crist, pen. i.—iii. Y pethau mwyaf hynod yn y dosparthiad hwn ydynt.

1. Ymddangosiad yr angel Gabriel i dad Ioan, ac wedi hyny i'r forwyn Mair, pen. i.

2. Genedigaeth Ioan, ar ol yr hyn yr adferwyd ymadrodd ei dad, pen. i.

3. Genedigaeth yr Iesu, yr hyn a fynegydd gan yr angel i'r bugelliaid, pen. ii.

4. Doethineb yr Iesu yn ei ymddiddan a'r doctoriaid Iuddegig yn y deml, pen nad ydoedd yn unig ond deuddeg oed, pen. ii.

Dos. II. Sydd yn cofnau llawer o ymddiddanion a gwyrtiau Crist, dros yspaid tair blynedd ei weinidogaeth, hyd onid aeth i Iudea, i'w basg diweddaf, pen. iv.—ix. Y pethau mwyaf hynod yn y dosparthiad hwn ydynt,

1. Pregeth gyntaf Iesu Grist yn Synagog Nazareth, lle y magesid ef, pen. iv.

2. Dyfodiad disgyblion Ioan at Grist pan yr ydoedd yn cyflawni llawer o wyrthiau, pen. vii.

3. Iachau y dyn ydoedd wedi ei feddiannu gan leng o ddiadfaid, pen. viii.

Dos. III. Sydd yn adrodd ymddiddanion, dammegion, a gweithredoedd Crist yn Iudea, ac yn Ierusalem, hyd nes y bradychwyd ef, pen. x.—xxi.

Y pethau mwyaf nodedig yn y dosparthiad hwn ydynt,

1. Anfoniad y dog disgybl a thrlugain i bregethu yr efenfyl, pen. x.

2. Dammegion y mab afadlawn, y gwr goludog a Lazarus, a'r pharisoad a'r publican, pen. xv. xvi.—xviii.

3. Dychweliad Zachêus y publican, pen. xix.

Dos. IV. Sydd yn cynnwys hanes dyoddefiadau, marwolaeth, adgyfodiad, ac esgyniad Crist, pen. xxii.—xxiv. Heblaw y pethau neillidol yn nyoddefiadau ein

Hiachawdwr, a adroddir gan yr efengylwyr eraill, y pethau mwyaf hynod yn y dos-parthiad hwn ydynt, i Dychoelliad y drwg weithredwr pan yn marw ar y groes, pen. xxiii.

2. Ymddiddan Crist, ar ol ei adgyfodiad, gyd â'r ddau ddygybl ar y ffordd i Em-mäus, pen. xxiv.

3. Dull esgyniad Crist, pen. xxiv.

Cyfeiriadau yn Luc.

Pen i 5	1 Cron xxiv 10-19	Pen iv 27 2 Bren v 14
9	2 Cron viii 14	vii 22 Eaa xxxv 5
32	2 Sam vii 11 12	ix 54 2 Bren i 10-12
	Eaa ix 6 7	x 27 Deut vi 5
33	Pe xxxiii 11	Lef xix 18
55	Gen xvii 19	xi 31 1 Bren x i
79	Eaa ix 2	30 2 Cron xxiv 2021
84	—viii 14	xiii 6 Eaa v 2
42	Exod xxiii 15-17 Deut xvi 1-16	34 Mic iii 12
iii 4	Eaa xi 3	xvii 26 Gen vii
6	—iii 10	28 — xix
iv 6	Deut vi 13	xix 38 Ps cxviii 26
10	Ps xci 11	xx 17 — 22
26	1 Bren xvii 9	xxi 22 Dan ix 26 27
		xxiii 11 Eaa liii 3
		xxiv 46 — i. 6 lii 2 &c.

LLYTHYR VIII.

Oddiwrth hen Weinidog, at ei fah, ar ddech-reuad ei Weinidogaeth.

(Parhad tu dalen 71.)

I ddangos i ti mai gorchwyl pwysfawr yw yr un wyt wedi dy alw iddo, ac i bennodi ychwaneg o'th ddyledswyddau fel Gweinidog yr Efengyl, mi i'f ymlaen:—

Math arall ar ymweliad i'th gynulleidfa ag sydd yn perthyn i'th swydd, yw, ymofyn ac ymweld â rhai crwydredig ac adfeiliedig. 'Gan edrych yn ddyfal na bo neb yn gallu oddi wrth ras Duw.' O'r blaen yr oeddwn yn son am it gael dy wahodd i ymweld â'th gyfeillion; offer it ddiagwyl hyn yma. Gwyddost am eiaith adfeiliad ei fod yn pellhan oddiwrth Ddew a phob cymdeithas a'i bobl; a myn'd ar ol yr hon a gollwyd y mae y Bugail da; a dyna yw dyledswydd y bugeiliaid sydd dano. Afraid i mi sylwi a phrofi dy rwyman i'r rhan yma o'th waith; ac nid fy niben chwaith ydyw ymdrin ag achosion ac arwyddion adfeiliad, ond crynhoaf trwy dy gyfarwyddo i gyflawni y gorchwyl o ymgeleddu y cyfryw, a hyny yn dy waith yn ymweld â hwy.

Dicbon i gyfyngderau, trallodion, ac erlid beri rhwystr i amryw yn eu gyrfa grefyddol pan na byddo eu hysbrydoedd gymaint yn adfeiliedig. Mae llawer etto 'yn rhwystro y rhai bychain,' a, gwell fyddai iddynt

grogri maen melin wrth eu gwddf, ac ymdafu i eigion môr, na bod yn achos rhwystr mewn duwioldeb i neb o'u hamgylch. Os gwyddost am na gwragedd na phlant yn gorfod goddef croesau, a blinderau gan y rhai sydd mewn awdurdod arnynt, nid wyf yn dy gynghori ond i dalu ymweliad anaml a byrr i'r cyfryw, oddeithr it allu penderfynu bod o les i'w gorthrymwyr. Oblegid mae yn berygl ohwanegu eu croesau. Clywais am un gelyn crefydd (yn yr olwg ar weinidog duwiol yn dyfod at ei dŷ) yn edliw i'w wraig, 'Dyma dy berson rhagrithiol a phenboeth yn dyfod; rhaid imi droi allan.' Ymwelod â'r cyfryw sy'n addasach ei roi heibio, os na fynwn ychwanegu eu dioddefiadau yn achos Crist. Ond cofia roi iddynt gyflawn groesaw i ddyfod i dy dŷ di, a llawer o gyfleusaderau i adrodd eu helynt yn yr Eglwys, a rhan feunyddiol yn dy weddian.

Diameu mai yn yr enaid mae yr adfeiliad yn dechreu, ond dyledus yw i'r bugeiliaid fod a'u llygaid yn graff i'w ganfod yn yr ymddangosiad. Ymddengys weithiau mewn esgeulusdod o foddion gras, bryd arall gwelir ef oreu yn y tŷ, mewn esgeulusdod o grefydd ac addoliad tenusaidd. Ac weithiau yn esgeulusdod cyfraniadau telwng at achos Crist. Ond wrth it ganfod fod adfeiliad wedi dechreu, y peth nesaf fe allai yw ymofyn ynghylch ei natur; canfyddir rai prydiau ma' difatterwoh ydyw; dwysder pethau Duw wedi colli, dylanwadau yr Ysbryd Glan wedi arafu ac ysgafnhan ar y meddwl. Peth digon anhawdd i'w yrru allan ydyw y rhyw yma o adfeiliad: fe fethodd y disgyblion fwrw y cythraul mud a byddar allan; a dywedaf ei fod yn ormod gorchwyl i tithau oddieithr fod dy galon yn wresog iawn ymhethau yr ieohyd-wriaeth, ac arwydd amlwg dy fod o dan oruchwyliaethau yr Ysbryd. Oblegid dy fod di dy hun dan lywodraeth marweidd-dra a difatterwoh sydd agwedd amhriodol i adfywio eraill.

Gwelir hefyd am adfeiliad rhai eu bod wedi eu llyngcu i ysbryd y byd, a'r drafferth, a'r cybydd-ded; dyma ydyw eu hanwylud, eu cariad, druain. Ond fe â eu cariad ar dân cyn hir, pa beth a wnant? Mae gwaith diddysu ar y rhai hyn; a'r ffordd oreu ydyw eu denu i chwenychu

pethau eraill; ac ymdrechu i roddi ymrafael rhyngddynt a'n teganau.

Weithiau hefyd, censigen ac ymryson fydd natur yr adeiliaid: ac un o brif orddinadon y diafol i adeilio y saint ydyw ymryson; oblegid mae ei amcan ef am i'r lefain gyraedd 'yr holl does.' Anhawdd iawn ydyw adnewyddu y rhai hyn, ond trwy rym rhesymau. Oblegid ymgais am dawelwch trwy gladdu, sydd groenî ar y wyneb, a drwg yn y gwaelod; ond os gorchfygir trwy rym dadl, ceir mantais i fagu ysbryd maddeu. Yna bydd yn hawdd dangos y lle, a'u perswadio hwy i dorri'r bedd, a chael dithau gyd gyfranogi i'w briddo. Ond yn dy ymweliadau o'r natur yma, cofia ei bod yn un o anhawderau dy swydd i'w chyflawni yn ffyddlon. Dylai fod y diben wrth gychwyn yn dy anog i daerineb wrth orsedd gras, ac i gyflenwi dy hun â darpariaeth dda i'r anturiaeth. Gwelaf fy mod yn hir. Math arall a enwaf yw.

Ymwled â'r rhai blindfog, cystuddledig, a phrofedigaethus. 'Mae dyn wedi ei eni i flinder fel yr ehoda gwreichionen i synu,' a phwy gymwysach, (a ddylai fod) 'i gyuro pob galarus,' ac i wybod oddi wrth eu doluriau, nag ydyw gweinidog yr Efenxyl.' Mae 'crefydd bur a dhalogedig ger bron Duw a'r Tad,' yn dwyn y nodweddiad o 'ymwel-ed â'r amddifaid, a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd.' Am hyny bydded 'i'w wesusau gadw gwybodaeth,' a bydded genyt 'dasod y dysgedig i lasaru galr mewn pryd wrth eneidiau diffygiol.' Mae profedig-aethau, a chroesau rhagluniaethol a gyfarfyddo â'th braidd yn galw arnat i fod yn gyntaf i ymwled â hwynt yn yramgylchiad.

Meddyliaf mai ychydig yr ydym yn ystyried y ddyledswydd yn wyneb hyn. Ond os darllenwn hanes Job, gwelwn fod hyn yn achos i'w gyfeillion ef i godi o beillder gwlad i roi ymweliad iddo. Ac mae Satan yn defnyddio amgylchiadau dyryalyd o derfysg i lethu y meddwl; ac ychydig o blant Duw sydd yn medru dwend eu bod 'yn hyfryd yn Nuw eu hiechydwriaeth,' wedi i'r dâ a'r defaid biallu. Ac yn wir, rhaid cael crefydd hynod o glir i gydnabod, mai 'yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddygodd ymaith.' O na, mi adwaen rai a fagodd y darfodedigaeth dan rym profed-

igaeth; ac mae y Iehofah yn gwisgo cwmwl mor dew o amgylch ei orseddfa rai prydian, nes mae ei blant yn dyrysu, ac yn gweiddi, 'Yn fy erbyn i mae hyn oll.' Am hyny brysia yno, i ymladd â'r anghrediniaeth, ac i ddangos a gwrthdadau ystryw Satan; i gyflawnhau trefn dy Dduw, ac i droi dyfryn Achor yn ddrws gobaith i'w blant: bydded dy bresenoldeb i'w sirioli, dy eiriau i'w lloni, os na all dy bwrs eu helpu.

Afdechyd, cystudd, a gwely angau, etto sydd yn galw am dy ymweliad. Oni fyddi di yn son llawer am yr adeg yma, am hyny dylit fod yn fedrus iawn ar hanes clogwyni, dyrysu, a garwleoedd tywyll y dyfryn hwn. Mae yr amser yma yn gyfluedra a roddwyd it gan Dduw i ymwled â'th gynnulleidda. Maent o anghenheidrwydd, yn absennol o'th weinidogaeth gyhoeddus, yn amddifaid o gymdeithas preswylwyr y tŷ, ac hefyd, fe allai, fod eu cydwylbod yn effro, ac fe'i llwythir gan hen euogrwydd eu llwybrau cœmion gynt; a gwyth fel y seif Satan ette yn eu hymyl i edliw yr hen gastian, a meithrin pob osnan, a llethu pob gobaith. Pwy sydd ganddynt druan i gyweirio eu gwely yn eu hadfyd, os byddi di yn wr absennol a dieithr iddynt? O, faint o destynau ymddiddan a weinyddir it yn achos cystudd sant! Cei ddangos mai nid damwain yw afdechyd, eu bod dan gyfarwyddyd doeth a dalonus law Duw; weithiau yn gerydd am bechod, bryd arall er profi llawer Abraham, a'i roi i ymarfer ei fydd; gan ddangos fod un 'yn eistedd wrth euau pob fwrn,' ac mai 'dyma yr holl firwyth, sef tynnu ymaith y pechod.'

Gelli eu cyfarch hefyd â'r henfych well wynfyd yr ochor draw i'r ason: ffarwel pob gelyn, pob temtio, pob gofid, pob pla, pob llygredd; y gelynlion a welir heddw, ni welir mo honynt byth ond hyny. Croesaw pob cyfall; mwynhad perffaith dilyn o Dduw, bod gyda Christ, yr hwn a ddygodd ei galon er ys llawer dydd: cael cwmwl yr angylion fu yma yn ei wylis yn nyf y stormydd: cyfarfod â'r hen seintiau y bu yn ymbleseru yn eu cyfeillach, ac yn wyle ar ol eu colli! Mae yn rhaid fod y Nefoedd yn lle da gan fod cynnifer o rai da a adwaenem wedi myn'd yno! Mae y myfyrdod am dani broth yn peri i'm lesmeirio rhwng

hyfrydwch hiraethlon 'am y breswylfa lonydd, y babeln na thynir i lawr, ac ni syf-lir un o'i hoelion' byth, rhaid i mi arafu, ni ddaeth yr amser etto.

Ond fachgen anwyl, cyn terfynu, dywed-af etto, cofia am y saint yn eu gwaeledd, gan gydnabod fod gan aelodau dy Eglwys hawl gyfreithlon i'th bresennoldeb yn eu trallod; ac yn nesaf iddynt hwy, y gyn-nulleidfa sydd yn ymgynnull i wrando ar-nat. Achub y cyfle gyda y rhai hyn, ac arfer onestrwydd: sicr yw mai lle cyfyng i'w arfer ydyw. Fe'th gyrchir weithiau, am ei bod yn ddefod, heb ddim a fynont a'th wasanasth. Yr wyf yn cofio i mi fod gydag un a bir wrandawodd yr Efengyl; ac ar ei gwely angau, yr oedd mor dywll ag anifail; ac felly y bu farw. Un arall, wedi fy nghyrchu atto, a fynai i mi gredu fod nes-oedd yn barod sicr iddo, ond 'roedd gonest-rydd i y swydd yn fy nghymell i roddi tân yn ei loches, am mai noddfa'r celwydd yd-oedd. Un arall, a yddai trwy hanes, fod cyngod angau yn troi yn foreu ddydd i'r saint; ond dywedai fod 'Dw ym cuddio ei wyneb oddi wrtho ef.' Ar ei dystiolaeth, deallais ei fod wedi hyderu ei fod yn sant. Ond erbyn gallu darllain ei lwybran yn y hanes, fod ei syniad a'i ymarweddian yn ddaearol, cawyd allan yn amlwg, nad oedd ef o nod y plant; a barnodd fod fy narlun-iad o hono yn gywir: ac er i berthynas iddo ganmawl ei fuchedd, etto y trangcedig a lefodd 'distawrwydd, mae y cwbl yn wir.'

Trwy hyn ti a ganfyddi mai peth syml yw bod wrth wely y trangeuig. Weithiau pan ar liniau, rhydd gwrundawr gweddi ar-wydd fod ei glustiau yn gauad, ac na fyn wrando; etto ein dyledswydd yw arfer cy-wirdeb, a byddod y canlyniad yr hyn a fyddo.

Ond, fy anwyl blentyn, oddi wrth y llyth-yr hwn gwell yr alwad mawr sydd arnat am fod dy nodweddian y fath ag a enill barch a chymmeriad; ac fe orphwys hyn yn sawr ar dy fuchedd a'th ymarweddian; fel y byddi yn canmawl dy hun wrth bob cydwybod dynion yngolwg Duw. Y cyf-eillion parchusaf ac anwylaf a wahoddir i gwmpeni—Y tad tirion a chariadus a wn-eir yn wybyddus o'r gŵyn a'r trallod—At y mawdyg mwyaf medrus yr eir yn wyneb cyngedd. Dy Dad, yn ei benwynni,

PASTOR SENIOR.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 74.)

Yn Affrica hefyd y bu llwyddiant mawr ar yr Efengyl yn y canrifoedd cyntaf o Grist-ionogaeth. Yn y rhan Ogleddol o Affrica cawn hanes fod, tua diwedd yr ail ganrif, lawer iawn yn profesu Crefydd Crist. Er nad allwn olrhain trwy bwy y pregethwyd yr Efengyl yno gyntaf, na phwy fu yno yn dyfrhau yr Eglwys wedi hyn: mae hanes-yddiaeth yn dywyll iawn am yr amserau hyn. Yn unig, gallwn ddywedyd, yn ol pob tebygolrwydd, mai o Rufain y tardd-odd y gweithredoedd hyn o gariad. Canys yr oedd gohebu a chymdeithasu mawr y dyddiau hyn rhwng Rhufain a Carthage; a dinas Carthage oedd canolbwynt yr Eglwys Cristionogol yn Ngogleddbarth Affrica.

Yr ydym yn ddyledus am yr hanesion boreusaf am agwedd y Crefydd Cristionogol yn y parthau hyn i Tertullian, yr hwn oedd un o'r hen dadau enwocaf yr oesoedd hyn yn Eglwys Crist: yr oedd efe yn byw yn Carthage. Yn ei ddyddiau ef yr oedd yr Eglwys Cristionogol wedi cynnyddu cym-maint yn Affrica fel yr oedd efe yn gallu ysgrifenu at y Dirprwywr Rhufeinaidd ag oedd yn llywydd ar y wlad, fel hyn:—'Os parhewch chwi i erlid y Cristionogion yn Affrica, pa beth ydych yn ei feddwl wneud a'r holl filoedd o feibion a merched, o bob sefyllfa ac oedran, y rhai ydynt yn barod i broffesu ar gyhoedd yn eich gwydd mai Cristionogion ydynt? A ydych chwi yn tybied y gellwch chwigaell digon o danwydd i losgi, a chleddyfau i ladd a dyfetha yr holl rai hyn? Bydd raid i chwi arwain chwaneg na'r ddegfed ran o drigolion Carthage i'r lladdfa, ac ymysg y lladdedigion, chwi gewch weled y bydd amryw o'ch cyfeillion a'ch perthynasau chwi eich hunan; ie bydd yn eu mysg wyr a gwrageld o'r graddau uchaf yn ninas Carthage. Os na chym-merwch chwi drugaredd arnom ni, cym-merwch drugaredd arnoch eich hunain, ar Carthage, ac ar yr holl Dalaith sydd dan eich llywyddiaeth.'

Dro arall, y mae efe yn ysgrifenu fel hyn:—'Ymhob man yr ydym yn clywed ein gelynyon yn gwaeddi allan mewn syn-dod, 'Mae yr holl ddinas yn llawn o Cristionogion. Maent i'w cael ymhob congl o'n pentrefydd, ein cestyll, a'n hynysoedd'

Ac yn wir cyn canol y drydedd ganrif, ni a gawn fod yn Nhalaith Carthage ddeg a thriugain o Esgobion; ac, ynghylch can mlynedd wedi hyny, cawn fod yno 446 o Esgobion.

Hefyd yn yr Aipht Uchaf, treiddiodd per arogl yr Efrogyl o Alexandria; a thua diwedd yr ail ganrif, yr oedd wedi llwyddo fod yn berarogl bywyd i laweroedd, gan gynnorthwyo ei phroffeswyr i ddioddef angau dan yr erledigaethau mawrion y rhai a gyfodasant yn eu herbryn yn y gwledydd hyny. O fewn cylch y drydedd ganrif cyfodwyd Yagol egwyddori Crefyddwyr ieuainc yn Alexandria; ac fe ellir galw yr Yagol hon yr Athrofa Genhadol gyntaf, canys hi a droes allan yn wasanaethgar iawn er lledaeniad y grefydd Gristionogol. Yr Athrawon mwyaf nodedig yn yr Athrofaun hyn oedd ynt Pantenus, Clemens, ac Origen.

Parodd cyfieithiad o'r Testament Newydd i iaith gynnenid Coptic, fod yn offerynol a defnyddiol iawn i lwyddiant yr Efrogyl yn mhilith y bobl gyffredin. Tua dechreuad y bedwaredd ganrif yr oedd cymmaint o lwyddiant ar y gwirionedd yn y wlad hono, fel yn amser yr erledigaeth dan yr Ymerawdwr Dioclesian, yn y flwyddyn 303, fe gafodd y nifer mawr o 140,000 o broffeswyr crefydd Crist eu merthyru drwy dorri eu penau oddiar eu cyrph, yn ol tystiolaeth Eusebius, heblaw 700,000 a fuont feirw mewn carcharau, drwy gaeth-wasanaeth, ac alltudiaeth, &c.

Wedi i ni fel hyn, fwrw golwg ar agwedd y grefydd Gristionogol yn Nhaleithiau cyffiniau Ymerodraeth eang Rhufain, ni a drowen ein golwg yn awr at Rufain fawr ei hun, yr hon oedd yn ganolfanynt yr Ymerodraeth. Yr oedd Ymerodraeth Rhufain wedi ymdaenu cyn belled ar led, nes ydoedd hi yn cael ei galw yn 'holl fydd.' Gwel Luc ii. 1. 'A bu yn y dyddiau hyny, fyned gorchymyn allan oddiwrt Augustus Cæsar i drethu yr holl fydd. Hyny yw yn ddian, 'i drethu yr holl Ymerodraeth fawr ac eang, Rhufain.'

Yn Ninas Rhufain, yn Itali, y llwyddodd y Grefydd Gristionogol ar ol dilynstr Ierusalem, ymhell tu hwnt i un wlad na dinas arall ar y ddaear. Ac er fod Rhufain, yr hon y pryd hyny, a ellid ei galw yn famddinas y byd, yn cynnyddu yn fawr bob

blwyddyn mewn amfod ddrygioni ac anfoesoldeb, ac yn dyfod yn fwy llawn o ymrysoniadau llywodraethol y naill flwyddyn ar ol y llall; ac er fod y tân uffernol o erledigaeth yn parhau i gynneu yno bron yn ddiddor, er hyny, yr oedd y Grefydd Gristionogol yn llwyddo, a nifer ei phroffeswyr yn amlhau yno o hyd.

Iê, yr oedd crefydd yn llwyddo yno yn ngwyddfod yr Ymerawdwr creulon, er iddynt, a hwythau yn wyr mwyaf eu hawdurdod ar y ddaear, wneud a allont, y naill ar ol y llall, i'w diwreiddio hi allan o'r byd.

Ynghylch canol y drydedd ganrif, yr oedd gan Eglwys Crist yn Rhufain um Esgob, 46 o Henuriaid, saith o Ddiaconiaid, saith o Ieddiaconiaid, deg a deugain o Gyhoeddus ddarlennwyr yr Ysgrifys, a swyddwyr ereill; ac yr oedd ynt yn cyfrantuag at gynnal 1,500 o aelodau tlodion. Yr oedd y Cristionogion wedi cynnyddu mor ddirfawr erbyn diwedd yr ail ganrif, fel y gallodd Tertullian ddweud yn wyneb yr Ymerawdwr a'r prif cyngor, yn yr ymadroddion hyfion hyn:—Nid ydym ni, y Cristionogion, ond megis er doe, ac wele, yr ydym yn llenwi eich gwledydd, eich dinasoedd, eich ynysoedd, eich hamddiffynfeydd, eich Cyngorau, eich byddinoedd, eich Corphoriaethau, eich llysoedd; Fe, hyd yn nod eich Senedd Ymerodrol, a'ch llysoedd Barnol, ac nid oes wedi eu gadael i'r Eilunaddolwyr ond eu temlan gweigion. Pe byddem ni yn tueddu i ddal ein cam a dderbyniasom oddiar eich llaw drwy ein herlid, ein caethiwo, a'n merthyru, yr ydym yn ddigon cryfion i amddiffyn ein iawnderau a'r cleddyfan yn ein dwylaw, canys y mae genym gyfeillion, nid yn unig mewn un neu ddwy o'r Taleithian, ond ymhob parth o'r byd. A phe baem yn cydnno i symud o Ymerodraeth Rhufain i ryw wledydd ereill i breswyllo, ystyriwch pa fath gollod o ddeiliaid a dinasyddion a gai yr Ymerodraeth! Byddai yn syndod i'r byd weled y fath angbyfannedd-dra, a adawom felly ar ein hol, canys fe ymddangosai, hyd yn nod y ddinas yr ydych chi yn ei llywodraethu, megis wedi ei diboblogi.'

(I'w barhau.)

Y MEDDYG DIRWESTAWL.

LLYTHYR II.

Hybarch Drysorydd—Yn ol fy addewid

yn y Llythyr o'r blaen yr wyf yn anfon i chwi y Llythyrâu canlynol, er cadarnhau nad yw y diodydd gwirfawl, ond cymmysgfa ahesol a niweidiol. Y pwngc a drinir yn yr ohebiaeth canlynol sy'n cynwys atebiad cyffwrdd i'r gofyniad mawr hyn, 'A ellir ymattal oddiwrth feddwod ac ymarferiad a'r diodydd gwirfawl, yn sydyn ac ar unwaith yn ddiogel?'

'Ymosodwyd ar yr egwyddor hon,' medd y meddyg enwog C. Fauconnet, 'o eiddo y Gymdeithas Llwytr ymattallawl gan luaws mawr o ddynion, yn enwedig meddygon; y rhai, trwy resymeg gywraint, ac ychydig ffeithiau a geisiant brofi nad all y dyn a arfero yfed yn helaeth o'r diodydd gwirfawl ddim eu troi heibio yn *sydyn* ac yn *hollawl*, heb roddi ei iechyd, ac hyd yn nod ei fywyd, mewn perygl mawr.

'Rhaid addef fod eu rhesymau yn gywraint, a'r ffeithiau a ddygant yn anwadadwy; ond yr wyf yn barnu eu bod yn mwyhan effeithian symudiad sydyn, a'u bod yn gosod rhai *cithriadau* yn *rheol gyffredinol*. O ganlyniad, rhaid y bydd pob ffaith a brofa anghywired y cyfryw dyb a hono yr ymosodwn yn ei herbyn, o werth mawr i'r achos Dirwestawl; a'r ystyriaeth hon a barodd i minnau ychwanegu fy sylwadan at y llunaws tystiolaethau o brofion arbenigawl; ym mha rai ni bui i *hollawl* a *sydyn* ymwrthodiad a'r diodydd gwirfawl greu ond ychydig o aneawmythder, yr hwn a ddilyni'r âg iechyd rhagorach, a gwell mwyniant corphorawl, a helaethach dedwyddwch mewn meddwl a chorff.

'Bernais y gallai fy nghyfaill hybarch a defnyddiol, CHRISTOPHE AUBANEL, *Director of the Penitentiary Prison of Geneva*, roddi i mi ryw hysbysiaeth bwysig ar y pwngc dadleuawl hwn; o herwydd yn y sefyllfa y mae ynddi, a'r hî brofiad, bu iddo gael cyfeusdra teg i wneuthur llawer o sylwadan y rhai a fyddent yn gyfnerthiad cryf i'm barn innau ar y peth. Anfonais iddo ychydig ofyniadau pa rai a atebodd gyd â'r parodrwydd mwyaf; ac yr wyf yn teimlo fy hun yn llawen o gael ei farn amhleidiol ef (oherwydd nid yw efe yn aelod rheolaidd o'r naill na'r llall o'r ddwy Gymdeithas) o du fy nhyb wael innau, ac wele cyfwynwyf hwynt yn bresennol i sylw y darllenywyr.' *Chs. Fauconnet. M. D.*

Gotyniad 1.—A yw y carcharorion yn derbyn yn feunyddiol neu yn achlysurol, y gwlybyroedd ymweithledig neu ddiatylledig o ryw natur fel diod gyffredin?

Atebiad—Nid yw y carcharorion yn ngharchar Geneva, y rhai a ddedfrydwyd oll am fan droseddau i ddyoddef carchariad am ddeuddeng mis o leiaf, yn cael dim, ac nis gallant gael dim, yn ddiol, ond *dŵfr pur* yn unig, oddieithr trwy gyngor meddyg yr hwn a ganiatâ weithiau i'r claf gael dau wydraid (oddentu hammer point) o win cyffredin, a hwnnw yn wanaidd iawn, tebyg i diod fain, ddwy waith yn y dydd; ond y mae hyn mor anghyffredin nad oes dim dros 100 o 22,000 o ddyddiau y gweithir arnynt ag y gweinyddir y ddogr fechan hon o win; ac nis gall yr un carcharor, ar un aegus na phris, gael un diferyn o win, *brandy*, nac un ddiol ymweithiedig, pa bynag, oddieithr ei fod yn glaf.

Gofyniad 2.—A fu i chwi ddim sylwi ddarod i iechyd y rhai hyny a orfodogwyd i fyw ar ddŵfr glân yn unig gael ei welláu, neu ei waethygu drwy y gorfodogaeth hyny?

Atebiad—Yn ystod y deuddeng mlynedd y bum yn bennaf ar y sefydliad hwn, ym mha un ni chaniateir i'r carcharorion ddim ond gwin, a hyny ar yr achlysurol a nodais, mi a sylwais yn wastadol, heb eithriad yn y byd, na bu i'r ymddisfadiad o win *gryn anghyfeusdra* i'r rhai a arferent ei yfed yn fwy neu lai cymmedrol o'r blaen; ac i'r rhai hyny a arferent yfed yn anghymmedrol o hono o'r blaen, bu y cyfnewidiad hwn yn *fanteisiau iawn* i iechyd y cyfryw rai. Clywais lawer o honynt yn traethu eu syndod wrth weled mor hawdd y cynnefnid hwynt i'r cyfryw lwytr-ymattaliad, y'u bod yn alluog hefyd i ymgynnal mewn llafur caled heb deimlo gwendid nac eisiau oddiwrth yr ymddisfadiad hyn o'r peth a fernir yn gyffredin yn gyfranydd nerth a chryfder.

Gofyniad 3.—Pan y cawsoch dan elch gofal hen feddwon sefydledig, a fu i chwi sylwi a fyddai eu hymddisfadiad sydyn o'u symbyllydd beunyddiol yn niweidio eu cyfansoddiad? As os felly, a fu yr effaith yn barhaus neu yn symudol, ac yn cael ei ddilyn a gwellhad graddol?

Atebiad.—Bu genyf yn synych o dan fy ngofal hen feddwon sefydledig, rhai wedi

arfer am 10, 20, a 30 mlynedd i yfed gwin o foren hyd brydnawn, ac a gyfodwyd lawer gwaith oddiar yr heol gan y swyddogion yn farw feddw, ac ni chanfyddais ddim gwahaniaeth ynddynt hwythau pan y dygid hwy i'r ymarferiad hwn. Ond nis gallaf ddynodi yn bendant ymataliad sydyn a'i gwaithiau: o herwydd cedwid rhai mewn carchar arall i aros eu prawf am ddau fis, ac weithiau fwy, lle y gallent gael gwin trwy dwyll; felly nid yw y dynion hyn ond yn cael eu symud o gamarferiad i gymmedroldeb ac wedi hyni i hollol ymataliad pan y dygir hwy i'r carchar hwn. Etto, gallaf ychwanegu, na ohlywais erioed o'r carchar arall fod llwyr ymddifadid o ddiodydd ymweithiedig wedi niweidio dim arlechyd; a gwn am rai a ddyoddefasant eu hymddifadu o hono yn sydyn ac yn hollawl, yn enwedig y rhai a garcherid mewn unigolrwydd. Yr wyf yn credu yn ddiygog, gan hyn, wrth ddbennu, fod y *dyb o na all dyn fyw heb win, neu ddiodydd ymweithiedig ereill, yn gamysiaeth mawr*; a bod y cyfnewidiad sydyn o ymarferiad o honant i lwyr-ymataliad yn niweidiol i iechyd yn dyb heb yn sail na chadernid iddi, oddieithr yn anfynych iawn.

CHRISTOPHE AUBANEL.

Y rhelyw o ohebiaeth y meddygon hyn a gant ymddangos yn Llythyr III.

Bala.

J. PHILLIPS.

BYR HANES

RHAI O FLAENORIAID EGLWYS LLWYNEINION YN AGOS I'R BALA.

"Ah! clywch yr Alarch sy'n swnlawn yn Sion
Ei chefn yn e'n rhedeg o'r frydyr yn rhydd—
Dibenodd ymdrechfa y dewraidd rymuslon—
Y gamp ennillasant—cadwasant eu fydd.
Nid rhaid i ni bletlin y lawr y'r lili
Yn goron ffodennw i'w rhod ar eu bodd,
Ah! na, nae y cofant o'n hol yn arogl
Nes llenwi yr ardal a thangnef a hedd.

"Ha, cygwch enwoclon.—mae swn y cerbydan,
A'u trystlad yn dechreu ar balmart y nef,
Mae'r Arglwydd yn dyfodi a myrdd a myrddiynau
I faru y ddacat. A'u rhwyg sydd yn grei,
Eich llwch a gyd gaeilir o gymnyg y dyffryn,
O'r briddell adfeiliawl cewch nridiau yn ffw,
A threulin'r holl oesoedd, a'r oesoedd dderfyn,
Yn mro y tangwtedd, y'nglawmni eich Duw.

Bu gradd o ofid ar fy meddwl lawer gwaith o herwydd fod llawer o ddynion enwog mewn duwioldeb, a defnyddiol gyd âg achos Duw yn eu heglwys a'u hardaloedd eu hunain, er na byddai eu henwau wedi lloesaennu ym mhell, wedi myned i dŷ eu hir partref heb un geir o son am danynt

wedi ei adael i'r oesoedd dyfodol. Mi a adwaennwn rai o'r cyfryw y mae yn rasyn, os nid yn bechod, na byddai rhwng bwylliad am danynt yn cael ei argraffu yn y Drysorfa ryw bryd neu gilydd.

Cynnyagaeddodd yr Arglwydd rai Eglwys bychain yn yr ardaloedd hyn a dynion y mae'n addas eu dynodi yn rhai hynod ymhlith y brodyr. Yr Eglwys sy fwyaf ar fy meddwl yn awr yw yr Eglwys sydd yn ymgynnull yn Nghapel Llwyneinion, gerllaw y Bala. Mae gwyr nodedig iawn wodi bod yn flaenoriaid yn y lle hwn mewn côf genyf fi, ac yr oeddwn yn gydnabyddus iawn â hwynt. Y cyntaf a enwaf yw,

JOHN DAVIES, Dolfeirig uchaf. Yr oedd efe yn adnabyddus yn llawer gwlad, o herwydd yr oedd yn bregethwr, ac yn arfer teithio ychydig ar hyd Siroedd Cymru. Yr enw mwyaf cyffredin arno mewn ardaloedd ereill, ydoedd, *Sion Dafydd o'r Bala*. Gwrda ac ysbrydol oedd; a gallesid yn hawdd ei ddynodi 'yr hwn sydd ysbrydol.' Yr oedd yn gadarn yn yr athrawiaeth; yn ysbrydol yn ei brofiad; yn fawr yn ei rodiad; ac yn gwir ofalu am yr eglwys gartref. Yr oedd wedi ei ddonio yn neillduol i ymgeleddu y saint yn y Gymdeithas eglwysig. Ni chyfrifad mo hono gan y gwrandaawyr yn gyffredinol yn wr o ddawn hyawdl a fraeth; ond pe traethwn i fy marn am dano dywedwn mai gwyr yn perchen dawn mawr ydoedd; oblegid gwnai i mi ddeall pa fodd y bu i bechadur gael ei achub. Bu hwn farw er ys llawer o flynyddoedd mewn oedran teg ac yn gyflawn o ddyddiau, ac heb i'w goron gymaint a gwyro i'r naill ochr. Y nesaf a goffaf yw,

HUMPHRY JONES, o'r Ysgubor Isaf—yn yr un ardal. Yr oedd hwn hefyd yn wr duwiol iawn, a bu yn henuriad parchus am lawer o flynyddoedd yn Llwyneinion. Dangosodd y gwr hwn lawer o ffyddlondeb a chariad tu ag at Iesu Grist a'i dŷ yn ngwyneb graddau go fawr o rwystrau. Bu hwn farw hefyd mewn oedran mawr, ac wedi cyflawni ei ddyddiau a'i redfa heb golli ei harddwch a'i ddefnyddioldeb hyd ei ddiwedd, ac y mae ei goffaduriaeth yn beraidd hyd y dydd hwn.

Un arall o enwogion yr ardal hon a goffaf ydyw HARRY OWEN, Tyddyn Barwn. Bu Harri Owen yn henuriad ffyddlon am

lauer o flynyddoedd yn Llwyneinion, a pherchid ei yn sawr bob amser gan ei gyd-henuriaid a chan yr Eglwys yn gyffredinol, nid yn unig oblegid ei hynafiaeth ond hefyd o herwydd ei wybodaeth helaeth yn yr ysgrythyrau, ei brofiadau nefolaidd, ei fywyd diargyhoedd, a'i flyddlondeb difesi gyd â'r holl waith, hyd yn nod wedi iddo fyned yn hen iawn. Yr oedd ei dymher a'i eirias bob amser yn addfwyn, yn dirion, ac yn ennillgar, a mynych iawn y byddai ganddo ryw beth newydd ar ei seddwl i'w ddywedyd yn y Cyfarfod Eglwysig. Bu H. Owen fyw ar ol y brodyr ereill a enwyd lawer o flynyddoedd: a gorphennodd yntau ei yrfa trwy lawenydd er ys amrai flynyddau yn ol, a theimla ei frodyr a'i chwiorydd gryn hiraeth ar ei ol hyd heddyw. Yn eaf i'w enwi yw,

OWEN PARRY, mab i'r dywededig Harry Owen. Cafodd Owen Parry ei fagu yn yr Eglwys, ac ni bu iddo lithro allan o honi erioed. Dangosodd lawer o arwyddion ei fod yn 'gwir adnabod Duw, a'r hwn a anfonodd efe Iesu Grist' Dewiswyd ef yn flaenor lawer o flynyddau cyn i'w dad farw: ac yr oedd yn gymmeradwy iawn ym mysg llauas ei frodyr. 'Os oedd bai ar y gwr hwn dyna oedd—bod yn rhy ddlog i lefaru; neu rhy dawedog, canys byddai yr hyn a ddywedai yn wastad yn dangos gwyhodaeth, pwyll, ac ystyriaeth, fel y dymunai pawb arno fyned rhagddo; ond anhawdd iawn oedd ganddo un amser lefaru. Yr oedd yn un gwylaidd iawn o dymher naturiol, a golwg wael arno ei hun yn ymyl ei hen frodyr; am hyny rhoddai le iddynt hwy, a hyny hwyrach i raddau gormodol, er mor ragorawl yw y rhinwedd hono. Bu Owen Parry farw y flynyddyn ddiweddar, yn lled ieuange o oedran; a gadawodd wraig, a phlant, ac eglwys mewn galar ar ei ol.

Yr olaf (ond nid y lleiaf) o enwogion yr ardal hon ydoedd JOHN JONES, Gwern-jewig, yr hwn a fu farw yn mis Mehefin, 1837, yn 67 oed. Yr oedd yn amlgw iawn fod y gwr hwn 'yn un o rai rhagorawl y dddear.' Ymwelodd yr Arglwydd ág ef pan ydoedd yn lled ieuange—yn amser y tywalltiadau grymus a fu ar yr ardaloedd hyn ers yddoddeus 50 mlynedd yn ol. Bu yn aml eglwysig am 47 o flynyddoedd, ac

yn flaenor am 32 mlynedd o hyny. Aeth trwy lawer o brofedigaethau yn ystod ei daith: ond cafodd y fraint fawr o gadw yn agos at yr Arglwydd; ac yn ei gariad yn fwy cyson, y mae'n debyg, na'r rhan fwyaf, os nid na neb o'i gydoeswyr. Yr ydoedd yn preswyllo ym mhell iawn oddiwrth y Capel—ei deulu yn lluosog—ei drafferthion yn fawr—a'i iechyd yntau, er ys llawer blwyddyn, wedi amharu yn drwm; ond er y pethau hyn oll, byddai ef agos ym mhob cyfarfod a fyddai yn y Capel, ac yno hefyd yn brydlawn; ac ni welid ef un amser mewn rhyw frys mawr am gychwyn ei daith anghysurus tu ag adref ar ol i'r moddion ddarfod, ond arosai yno hyd y diweddar, ac elai adref yr holl ffordd i'w dy gan byngcio canu, a thaer weddio yn fynych iawn. Gellir dywedyd am J. Jones mai Iacob ei oes ydoedd mewn gweddi. Yr oedd ei weddiau cyhoeddus mor olen, mor newyddion, mor daerion, ac mor hyderus, fel mai hawdd y gellid barnu mai un mawr oedd gyd â'r Arglwydd mewn dirgel fanau. Arferai hyffra sanctaidd a mabaidd o flaen Duw yn ei weddiau, nes y byddem yn synu bob amser o'r bron, ac yn teimlo ein hunain yn myned gyd ag ef, am y tro beth bynag, i gyssegr Duw: ac, yn wir ni bu yr un hynod mewn dawioldeb erioed heb fod yn hynod mewn gweddi. Yr oedd J. Jones hefyd nid yn unig yn ddyfal am ddyfod i foddion gras, ond yr oedd yn hynod am fod yn effro iawn ynddynt yn ymdrechgu am fendith i'w enaid tlawd; yr oedd hyny yn amcan mawr ganddo wrth ddyfod iddynt; ac anfynech iawn yr elai odfa nad ymddangosai ef ei fod yn cael yr hyn a ddymunai i'w raddau ynddynt. Gwrandawai yn gyffredinol yn effro ac yn fywiog, pan y byddai ereill o'i ddeutu yr farwaidd ac yn ddi lafur; ac y mae colli gwrandawr o'i fath yn golled fawr i'r pregethwr ac i'r gynnulleidfa, hefyd. Arferai ddyfod i'r Bala ar ffordd y gol olaf o bob mis i'r cymundeb. Yr oedd iddo bum milltir o ffordd, ond byddai ef yno yn brydlon erbyn naw o'r gloch yn wastad, heb golli dim bron oni byddai yn rhy glaf: a daeth lawer tro trwy wendid a llesgedd corphorol mawr iawn, ac ar ei draed bob amser. Wedi dyfod fel hyn trwy gryn anhawdau anaml y gwel-

wyd ef heb gael mwynhad o Dduw, yn enwedig yn ngweinyddiad yr ordinhad—dyblai y canu droesodd a throsodd drachefn. Er nad oedd ei ddawn canu ond bechan, etto byddai y fath fwyneidd-dra a dirodres-rydd yn ei gann nes y byddwn yn barnu ie fod yn boddio Duw a dynion hefyd.

Yr oedd Aberth ac Iawn anfeidrol yr Iesu mawr ryw beth yn debyg iddo ef ag ydyw i Dduw ei hun, sef yn arogl peraidid. Byddai ei brogethu iddo ef fel y mêl a diferiad y dilliau mêl.

Bu J. Jones hefyd yn ffyddlon odiaeth gyd â'r Ysgol Sabbathol, bron o'i dechreu cyntaf yn y wlad hon. Cododd Ysgol fechan yn y cwr anghysbell o'r gymmyddog-aeth lle yr oedd efe yn preswyllo ynddi. Bu llawer o gyfnewidiadau a symudiadau ar yr Ysgol hon, ond y mae heb ei chwbl ddi-ddymu hyd heddyw. Bu efe fel tad yn ofalus iawn am dani hyd ei ddiwedd. Cafodd hir a maith gystudd, yr hwn a ddyoddefodd yn amyneddgar gan ymostwng i ewyllys yr Arglwydd; a phroffodd lawer o orfoledd yr iachawdwriaeth trwy yr holl dymhor adfyddus i gyd. Yr oedd yn medru gorfoleddu a chanu yn ei ddyddiau a'i oriau olaf, a hyn ar yr un sylfaen ag yr ydoedd wedi pwysu arni, a gorfoleddu ynddi drwy ei holl yrfa, sef Iesu Grist, a'i aberth anfeidrol, a'i gyflawnder diderfyn.

Cyn trefynu yr hanes byr hwn am John Jones, nid annheilwng fyddai cofio un tro lled ryfedd a ddigwyddodd iddo yn ei oes, yr hwn a goffeid ganddo ef bob amser gyda rhywddisfrifwech a siroldeb neillduol:—Mae yn ddilys genyf nad rhaid i mi fanylu llawer i ddwyn ar gôf i'm darllenwyr am ffynyddedd y cynhauf diweddgar y rhai a'u er's cryn amser yn ol. Yr oedd y dyff-rynoedd a'r iseldiroedd yn goddef llawer y dyddiau hyny; ond yr oedd y brynian a'r uchel fanau yn llawn o gyfyngder a chyni. Felly yr oedd preswylfa yr hen sant nodedig hwn hefyd ag arwyddion lled anobeithol ynddo y oesgid ffwrth ei fensydd i ddi-ddosrwydd cyn ei ddisetha gan y tywydd, o herwydd y mae Gwern-yr-Ewig, o ran ei eflyffa yn un o'r rhai uchaf yn Nghwm Himant, ar ochr mynyddoedd amlwg Ber-wys. Yr oedd cyfyngdra yr amseroedd wedi ei wasgu yntau a'i deulu i gyfyngdra

mawr. Yr oedd efe a'i lafurwyr wedi bod yn tori yd mewn maes gerllaw gan ddiag-wyl ei gasglu yn brydlon i lenwi eisiau ei deulu, ond boreu y diwrnod y dwriadai ei gario aeth i'w olwg, ac er ei ddigalondid mawr yr oedd wedi ei doi ag eira tew fel nad oedd ond ambell i dywysen i'w gweled yn chwareu ar ei wyneb. Darluniai ei hun yn sefyll uwch beth y maes, ar ben carreg sawr, ag ymborth ei deulu ac yntau yn gorwedd dan gnwd tew o eira. Aeth tu ag adref oddiyma a chalonn drom a meddwl terfysg-lyd, a cheisai i fwyta ei foreubryd yn sirol. Wedi hyn daeth y Bibl i'r bwrdd, ac wrth ddarllen daeth yr adnod hono dan ei sylw, 'Sefwch, ac edrych, hych ar iachawdwriaeth yr Arglwydd, yr hwn a wna efe i chwi heddyw.' Daeth golau a grym mawr gyda'r adnod hon i'w feddwl, a chafodd ef a'i deulu ryw wledd neillduol arni yn y ddyledswydd deuluaidd hon. Yr adnod hon oedd yn awnlo yn felys yn ei feddwl yn barhaus. Ym mhen enyd aeth i olwg y maes drachefn, ac fel yr oedd yr haul yn cyfodi saethai belydr gwresog, a cherddai awel dyner, a dechrenai yr eira doddi o'u blaen. Ym mhen enyd gwelai y tywysenau yn chwareu yn yr awel, a'r eira yn cillo nid trwy wlaw i ysgubo yr yd i'w ganlyn, ond trwy dynerwch rhyfeddol a daioni mawr. Cyn nos y diwrnod hwnw cafwdd weled peth o'r yd mewn diddosrwydd, a thystiai ei fod yn fara da. Fel hyn cafodd gyflawniad llythyrenol ac apyrydol o'r geiriau melys a lefarodd yr Arglwydd wrtho yn y boreu. Y nos hono yr oedd yr enwog a'r Parchedig Richard Jones, o'r Wern, yn pregethu yn y Bala, a chynnellid Cyfarfod Eglwysig ar ol yr oedfa. Adroddodd J. Jones weithred- oedd y dydd hwnw yn nghlyw ei gyfeillion yn y Bala, ac yr oedd syndod a gorfoledd wedi meddiannu pawb. A thystiai y Parch. R. Jones na fu iddo gael y fath wledd i'w enaid erioed o'r blaen. Ym mhen rhai neweithiau wedi hyny adroddodd yr un peth gyda'i frodyr yn Llwyneinion, ac effeithiau rhyfeddol a'i dilynasant. Yr oedd y tro nodedig hwn bob amser yn de- wydd ar ei feddwl a blas neillduol arno; ac yn amlwg ddangos i'r oes oedd a ddig- : Na wella y cyflawn wedi ei adu. m'i had yn cardotta bara.'

Ond yn awr y mae y cyfiawn hwn wedi myned i dangnefedd a'i goffadwriaeth yn fendigedig ar ei ol.

Bala.

R. JONES.

LLINELLAU A FYFYRIWYD AR FARWOLAETH
MR. J. JONES, GWERNYREWIG.

Yn iach, i'w ein hybarch hoff gyfaill,
O'th golli mawr ofid y sy—
A raid in' dy roddi 'n y 'stafell
Gul, ddistaw, y ddaear sy ddu.

Ehedodd dy enaid i fynu
O fyd o drallodion a gwae:
Yn awr mae yn mawr lawenyachu—
'Does gofid na thrallod lle mae.

Trwy 'i oes bu yn fyddlon was'naethu
Yr Arglyddd sy'n llawn o bob gras;
A hynod y dawu i hyfforddi
A roddes yr Arglyddd i'w was.

Ei grefydd oedd eglur a hyfryd,
Enuillai y mwyaf diffydd;
Ac hefyd addfwynder ei yspryd
A welid yn amlwg bob dydd.

Mawr iawn oedd yr ennill hwn iddo—
Gael marw a myn'd at ei Dduw:
Cyfiawnder yr Iesu am dano
Yn wynach na'r eira ei liw.

Wel, bellach, nid oes ond tawelu
A dilyn trwy fydd ar ei ol,
A cheisio 'r un cartiad at Iesu—
A diange mor gyflym i'w gol.
Bala.

M. JONES.

CYFARCHIAD

AT ATHRAWON YR YSGOL SABBATHOL.

Fy nghyd-athrawon anwyf, a hoff,—Gyda llawer o deimlad o'm hannhell yngdod yr anturiwyf eich cyfarch ag ychydig linellau; ond nid heb hyder gref y bydd eu testyn o les mawr i ni oll, i'r athrawon, i'r ysgolion, i ei genedlaethau dyfodol lawer.

Addesir be'bach, yn gyffredinol, fod yr Ysgol Sabbathol wedi bod, ac yn bod, o'r fath les na ellir ei fesur, na'i bwysu, na'i brisio. Pe meddaswn ar bin ysgrifenydd buan, buasai yn hyfryd genyf sgrifenu am y manteision mawrion a'r buddioldeb a ddaeth i'n cenedl trwyddi: ond gan na allaf wneud dim tebyg i gyfiawnder a'r testyn, rhaid i mi ei adael i eraill, ac yn foddionach gan fod yn ddian fydd myrdd yn y byd hwn ac yn y byd arall hefyd yn bendithio Duw am yr Ysgol Sabbathol.

Ond os mor hyfryd meddwl am y mawr fydd na ar yr Ysgol Sabbathol, yr wyf yn minio argyhoeddiad yn fy meddwl, ar

blynyddoedd, ei bod yn sefyll mewn angen am wellhad dirfawr. 'Rwy'n addef ei bod, ar amryw olygiadau, wedi gwella llawer er pan wyf fi yn cofio: a rhaid i mi feddwl ei bod yn rhagori llawer, mewn rhai manau, ar yr hyn sydw mewn manau eraill: ond, a chymeryd golwg gyffredinol arni, ni theimlwyf yn sicrach o un peth yn y byd na hyn, sef, *Nad yw yr Ysgol Sabbathol yn Nghymru yn haner y peth y dylai fod.*

A'm syniadau yn gyfryw, pan welais, yn ddiweddar, hyspysiad am lyfr newydd ar y testyn, nid bychan oedd fy awydd am ei weled; prynais a darllenais ef; ac er cymaint oedd y glod gyda'r hyspysiad am dano, meddylwyf a theimlwyf na fynegwyd mo'r haner. O na byddai i bob athraw yn Nghymru, ag sydd yn deall Saes'neg ei ddarllen, a'i ystyried, a gwneud ei gynnwysiad yn hyssys i'w holl gyd athrawon. Nis gallaf lai na gobeithio y bydd y lyfr crybwylledig yn achos o ddiwygiad trwydd a pharhau ar yr Ysgol Sabbathol trwy ein gwlad.

Enw y lyfr yw, 'Todd's Sunday School Teacher.'

Gan na allaf ddysgwyl i ganmoliaeth oddiwrth un mor annhellwng a mi, fyned fawr o ffordd gyda nemawr o honoch i'ch perswadio i'w brynu; cyfieithiais gynnwysiad y Pennodau, gan obeithio y gellir rhoi lle iddynt yn y Drysorfa.

Amcenasais ar y cyntaf yru cyfieithiad o'r cynnwysiadau yn *llawn*, fel y maent yn *fanwl* yn nechreu y lyfr; ond byddai hyn y gallaf y cynnwysiadau, yn *gyflawn*, fod yn ormod y tro hwn. Gan y meddylw'n yn sicr yn fuddiol iawn fel *hinto* i athrawon, ac fel testynau Cyfarfodydd perthynol i'r Ysgolion, 'bwriadwyf eu cyfieithu a'u gyru i'r Drysorfa.

Pen. 1. Dyben mawr yr Ysgol Sabbathol.

Pen. 2. Yr Egwyddorion cyntaf mewn addysg Gristionogol.

Pen. 3. Yr Arolygwr; ei nodweddiad a'i ddyledswyddau.

Pen. 4. Cymmwysderau Athraw da.

Pen. 5. Moddion eraill o wneuthur daioni heblaw addysgu.

Pen. 6. Llafurio am wybodaeth mewn trefn i addysgu ereill.

Pen. 7. Cyfranu addysg grefyddol.

Pen. 8. Ysgolion Sabbathol Babanod.

Pen. 9. Canu yn yr Ysgol Sabbathol.

Pen. 10. Cyssylltiad yr achos Cenhadol a'r Ysgol Sabbathol.

Pen. 11. Dyledawydd yr Eglwys a'r Gweinidog at yr Ysgol Sabbathol.

Pen. 12. Dyledawydd Athrawon gyda golwg ar y Sabbath.

Pen. 13. Ynghylch dynion ieuasinge yn meddwl am y Weinidogaeth.

Pen. 15. Calonogiadau i ffyddlondeb.

Gellwch weled wrth y Cynwysiad uchod, fod Mr. Todd* yn cymeryd golwg gynwysfawr ar yr Ysgol Sabbathol, yn ei holl ranau a'i pherthynasau : a gallaf sicrau i chwi ei fod yn ymdrin a'r cwbl yn synwryol, yn ymarferol, yn fywiog, yn ddifys, ac yn effeithiol iawn.

J. R. J.

Bangor.

* Gweinidog yr Efengyl yw y Parch. John Todd, yn Philadelphia, yn America. Efe yw Awdwr y llyfr rhagorol hwnw, 'Lectures for Children,' ac hefyd y 'Student's Manual,' &c.

COFIANT

Am DAVID JONES, *Ty frŷ, Llanengan, yr hwn a fu farw Ebrill 12, 1837, yn ei 64 flwyddyn o'i oedran.*

Mab oedd David Jones i John ac Ann Jones, *Tŷ Mawr, Llanengan*. Rhai enwog mewn duwioledeb yn eu dydd oeddynt hwythau. Ganwyd eu mab David yn y flwyddyn 1773; a chan eu bod yn aelodau perthynol i gyfundeb y Trefnyddion Calfinaidd yn Llanengan, ni esgeuluswyd ganddynt eu dyledswydd o ddwyn eu mab hwn i fynu yn eglwys Dduw o'i febyd. Bu farw ei dad cyn iddo ef dylu i fynu i oedran gwr. Rhwymwyd ef gyda Dilledydd, gan foddwl y byddai iddo ddilyn yr alwedigaeth hono; ond nid hir y bu ef heb ei gadael, a dewis yn hytrach wasanaeth yr ammaethwr. Wedi tyfu o hono i fynu, ymollyngodd i raddau gyda llygredigaeth yr oes, yn fwyaf neillduol yn ei rag-gyfeillach, ac yn newisiad ei wrthddrych i'r stad briodasol. Bu am dymor y pryd hwnw allan o'r eglwys. Ond wedi ei ddychweliad cafodd ei gynnal o hyny hyd ei fedd gydag achos Mab Duw, yn addurn i'w broffes, ac yn ddiachos gofid i'w frodyr, ac yn ddefnyddiol yn eu mysg.

Un o brif ragoriaethau ein brawd ymad-

awedig ydoedd, ei gymwysderau galluog i *ganu mawl*. Yr oedd hyn iddo ef yn beth naturiol, yn dalent wedi ei rhoddi iddo gan Dduw, yr hon y bu ef yn ffyddlon i'w defnyddio er gogoniant y Rhoddwr o honi hyd derfyn ei oes. Gallwn ei restru yn mysg y rhai blenaf fel dechreuwr canu ac fel Cyhoeddwr. Fel y cyfryw, teimlir colled ar ei ol yn gyffredinol gan y gynulleidia, a chan yr eglwys yn neillduol.

Ni fyddai dim bron a'i lluddiai ef i ddyfod i'r moddion os byddai gartref ac yn iach, a deuai bob amser yn brydlawn erbyn yr amser y byddai wedi cyhoeddi, ac ni ddeuai ond ychydig funudau yn gynt. Ac nid yn unig hyny, ond byddai yn flaenllaw ac egniol am i bob moddion gael eu *dechreu* yn eu *hamser*.

Yr oedd D. Jones yn ei fywyd yn un hynod o ddiabesen am bawb. Gellir priodoli iddo y nodweddai a rydd y Salmwyd i breswyllydd pabell a mynydd Duw, yn Sal. 15, sef, 'Heb absennu a'i dafod, heb wneuthur drwg i'w gymmydog, ac heb dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog.'

Byddai yn meddu arafwch mawr yn gyffredin. Yr oedd fel pe buasai wedi penderfynu cymeryd ei lywodraethu gan y cyngor hwnw o eiddo'r Apostol, 'Bydded eich arafwch yn hysbys i bob dyn.' Felly yr oedd ei arafwch yntau yn hysbys i bawb a'i hadwaenai.

Yr oedd hefyd yn meddu côf hynod o gryf; yr hyn oedd yn gysur mawr iddo ef, ac yn adeiladol iawn i ereill, yn enwedig yn ei flynyddoedd diweddaf, gan ei fod wedi ei ymddifadu i raddau o'i olwgers amryw flynyddoedd, fel na welai ddarllen dim. Ei wybodaeth helaeth yn yr Ysgrhythrau sydd brawf o gryfder ei gof, ynghyd a'i lasur a'i ddiwydrwydd yn trysori ynddo pan oedd ei olwg ganddo. Pan fyddai rhyw fater yn cael ei drin genym yn y gymdeithas neillduol dangosai D. ei fod yn meddu amgyffrediad eang, a dawns i draethu ei foddwl yn rhwydd, a byddai yr hyn a ddywedai yn hynod briodol ac i'r pwrpas. Ei unig fai yn hyn oedd ei fod yn rhy fud a distaw. Byddai cymaint a ddywedai bob amser yn hynod berthynasol a ohynnwysfawr, a rhyw fias ac archwaeth nefeolaidd arnynt yn gyffredin. Byddai pawb yn hofsi yn sawr glywed D. yn dweud gair.

Byddai ei awydd gymaint am foddion grâs, nes y byddai yn ceisio ymlusgo iddynt pryd y byddai pawb a'i gwelai yn barod i farnu ei bod yn rhyfyg ymdo ddyfod allan o'i dŷ. Nid oedd ei iechyd yn dda ar brydian ei's blynyddoedd. Yr anhwydeb a'i blinai oedd yr *Ashtma*, neu glefyd yr Ysgyfaint. Yn ei afiechyd, weithiau cwynai ei bod yn dywyll ar a'i feddwl, waith arall ymddangosai yn llon ei feddwl yn llewyrchu. Hoffai yn fawr weled ei gyfeillion yn dyfod i ymwled ag ef.

Ar ryw adeg, gofynodd i'w blant, 'Beth meddwch chiwi am grefydd yn awr?' 'Y mae crefydd yn talu ei ffordd yn y caledi mwyaf, onid yw hi fy nhad?' ebe un o'i blant. 'O! ydyw,' ebe yntau. Ychydig cyn ymadael dywedodd yn lled wanaidd ynghlyw un o'i ferched, 'O! rhyfedd! rhyfedd!! iachawdwrfaeth gymaint i'm bath i!' Yn mhen ychydig cymerodd ei ran fywiol ei thaith (fel y mae sail hyderus i obeithio) i wlad o hedd tra gyfith, forau y 12 o Ebrill, 1837, yn ei 64 flwyddyn o'i oedran.

Gadawodd D^r. Jones, wraig, a phedwar o blant (dan fab a dwy ferch) mewn galar o'i golli o dir y byw. Cafodd ei wraig ei hymddisadu o briod ffyddlon a theimladwy; ei blant, o dad serchog a gofalus; ei gymydogion, o gymydog caredig a thangheseddus; ac eglwys Dduw, o gristion profiadol, defnyddiol, a diargyhoedd. 'Ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn; canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnesedd.'

Du ofid sydd am Dafydd,—y parod,
A'r peraid ganiedydd;
Un emyn ber mawr, ni bydd
O'i ben, i'n lloni beunydd.

Mewn gwleib orweddle briddlyd,—ei adael,
Raid wedi hardd fywyd:—
Erys yno dros enyd,
Hyd waedd barn, a diwedd byd.

Yna daw ar amnaid Iôn,—i fynu
O fonwent Llancinion;
Ac i Ner ar dyner dôn
Una fawl a nefolion.

ELLIS HUMPHREYS.

Bzich, Llanengan.

COFIAINT

AM MRS. PRICHARD, LLANRWST.

Dydd Llun, Ionawr 8, 1838, bu farw Mrs. Mary Anne Pritchard, gwraig Mr. Evan Pritchard, Llanrwst, Swydd Dinbych, yn 60 mlynedd oed.

Mrs. Pritchard ydoedd ferch i'r diweddar Thomas Parry, Yswaen, Lliidiarde, gerllaw Aberystwyth, Swydd Aberteifi. Bu pan yn bleutyn gyda ei thaid a'i nain Mr a Mrs. Williams, Rhandir, y rhai fyddai yn arferol o dderbyn pregethwyr i'w tŷ, cyngborion pa rai a gafodd argraff ddwys ar ei meddwl pan oedd yn ieuanc iawn.

Ymhen ysaidd ar ol hyn bu yn myned i wrando ar y Methodistiaid Calfinaidd gyda ei modryb, Mrs. Edwards, Aber-Meiric, i Langaetho, a manau eraill. Byddai yn hoff o grybwyll am un tro neilltuol o fendithiol iddi y pryd hwnw; pan yn edrych ar weinyddu yr Ordeinhad o Swper yr Arglwydd yn Liahgaetho, pan oedd y gweinidog yn adrodd y geiriau hyn, 'Eu coffa sydd drwm genym, y maent yn faich arnom anrhaith eu goddef,' yr llyn nis anghofiodd tra bu byw.

Hefyd, yr oedd morwyn grefyddol yn gwasanaethu yn rheulu ei thad: bu cyfeillach ac ymddiddanion hon yn fendithiol iawn iddi; a chydai hi yr aeth ac yr ymunodd â'r Methodistiaid Calfinaidd yn Cynon, pan oedd yn 18 oed; yr hyn beth oedd yn dra gwrthwynebol gan ei rhieni, a thynodd ari ei gwng yn drwm o'r herwydd, gan eu bod hwy yn dra phell oddiwrth y *Sectarians*, ac yn ymlynwyr seleg wrth yr Eglwys Sefydledig. Ond trwy eimwyneiddra, a'i doethineb, medrodd enill y fath barch i grefydd yn eu meddyliau nes gorchfygu eu rhagfarn yn llwyr, a'i henill i roddi eu tŷ yn nodedd ac yn lletty cysurus i Weinidogion yr Efyngyl.

Yn Awst, 1802. Priodwyd hi â Mr. Pritchard, a symudodd i gyfanneddu i Lanrwst.

Cyfarfyddodd â llawer o dywydd, cyfnewidiadau, a siomedigaethau, yn ystod y gweddill o'i hoed; ond cafodd nerth i ddal ei ffordd, ac i llynu wrth yr arch trwy y cwbl; ac fel Naomi gynt, ymdawelodd i ewyllys Duw, gan gydnabod ei law yn hyn oll.

Yr oedd yn wraig rinweddol, yn gristion egwyddorol a phrofiadol; a chafwyd lle i farnu fod achos yr Arglwydd yn agos at ei meddwl. Yn ei hafiechyd diweddar, yr oedd yn sirol a hyderus, yn gweled rhyfeddodau newydd yn nhrefn iachawdwrfaeth; a'i meddwl yn addfed i roddi i fynu r

RHANGYMMERIAID.

AMSER PRESENNOL

Gan ddysgu. Yn dysgu.

AMSER GORPHENOL

Dysgedig, wedi dysgu

AMSER DYFODOL

Dysgadwy.

DYSGU—LLEFERYDD GODDEFOL

MODD MYNEGOL.

AMSER PRESENNOL

Unigol. Lliosog.

1 Person Fe'm dysgir	1 Fe'n dysgli
2 Person Fe'rh ddysgir	2 Fe'rh dysgri
3 Person Fe'i dysgir	3 Fe'u dysgri

AMSER ANORPHENOL

Unigol. Lliosog.

1 Person Dysgid fi	1 Dysgid ni
2 Person Dysgid di	2 Dysgid chwi
3 Person Dysgid ef, neu hi	3 Dysgid hwy, neu hwynt

AMSER GORPHENOL

Unigol. Lliosog.

1 Person Dysgwyd fi	1 Dysgwyd ni
2 Person Dysgwyd di	2 Dysgwyd chwi
3 Person Dysgwyd ef	3 Dysgwyd hwy

AMSER TRAGORPHENOL

Unigol. Lliosog.

1 Person Dysgasid fi	1 Dysgasid ni
2 Person Dysgasid di	2 Dysgasid chwi
3 Person Dysgasid ef	3 Dysgasid hwy

AMSER DYFODOL

Unigol. Lliosog.

1 Person Dysgir fi	1 Dysgir ni
2 Person Dysgir di	2 Dysgir chwi
3 Person Dysgir ef	3 Dysgir hwy

AIL AMSER DYFODOL.

Unigol. Lliosog.

1 Person Dysger fi	1 Dysger ni
2 Person Dysger di	2 Dysger chwi
3 Person Dysger ef	3 Dysger hwy

MODD GORCHYMYNOL.

Unigol. Lliosog.

1 Person Dysger fi	1 Dysger ni
2 Person Dysger di	2 Dysger chwi
3 Person Dysger ef	3 Dysger hwy

MODD ANNHERFYNOL.

Amsr Presennol	Amsr Gorphenol
Bod yn ddysgedig	Bod wedi ei
Bod i ddysgu	ddysgu
Bod yn ddysgadwy	

RHANGYMMERIAID.

AMSER PRESENNOL.

Yn ddysgedig Yn ddysgadwy

AMSER GORPHENOL.

Dysgedig. Wedi ei ddysgu

AMSER DYFODOL.

Dysgedigadwy.

SILLEBIAETH CYMRAEG.

Yw, i'w. Mac llawer o ysgrifenyddwyr Cymraeg yn cymmyrd y naill o'r geiriau hyn yn lle y llall. Mae hyn yn gamgymeriad mawr, canys nid ydynt mewn un gradd o gyffelyb ystyr, ac am hyn ni ddylent byth gael eu harfer mewn cyfelf, b sefyllfa mewn brawddegau Cymraeg.

Yw sy dalfyriad o'r gair ydym. Ond i'w sy dalfyriad o ddau air, sef i ei, neu i eu; a'r sillgoll a ddengys nad ydyw yn air cyfan, ond fod sill wedi ei ollwng i'w gollu o hono er mwyn byrdra.

Na 'sgrifened neb gan hyn ymadrodd cyffelyb i hwn:—Efe a aeth i'w dy. Ond, Efe a aeth i'w dy. Nac ychwaith, Hwy a aethant yw cartrefleoedd. Ond, Hwy a aethant i'w cartrefleoedd. Nac etto yr ochr arall. Hwn i'w y dyn—Ond, Hwn yw y dyn—Hon yw y dref.

Amyr—Nid felly y dylid sillebu y gair; ond Amyr. Canys nid am a rhyw, gallt, yw ystyr y gair, ond am a rhyw; felly nid i'w y llythyren wreiddiol ond y.

I gid—Nid felly y mae sillebu y gair; ond i gyd; megis yn yr ymadrodd hwn. Er hyn i gid; nid felly; ond Er hyn i gyd. Canys, nid yw gid yn air Cymraeg, eithr gyd.

Dallier sulw—Nid ydym wedi nodi un gair o gamsillebiaeth Cymraeg, ond y geiriau a gamsillebir yn ysgrifenedau ein Gohebwyr; ac am hyn dymunwn ar ein cyfeillion wneud defnydd o'r cyfarwyddiadau ydym yn eu rhoddi y naill fla ar ol y llall ar y pen hwn.

ATGASRWYDD CELWYDD.

Ffleidia yr Hollalluog y celwyddwyr yn fawr, oherwydd Duw y gwirionedd yw efe ei hun. Delw prifelyd Duw yw celwyddwr. Gelwir satan yn dad y celwydd, a'i blant ef yw y rhai a hoffant gelwydd; ac a gair allan o deyrnas nefoedd, efo eu tad annedwydd, yn y diwedd. Enwir y celwyddog yn mhlith y rhai atgasaf gan yr Arglwydd, Diar. 6. 17. 19.

Yr oedd brenin Israel yn ffeiddio celwydd mor fawr fel nas gallasai oddde yn ei olwg, nag o fewa i'w dyf yr un a ddywedai gelwydd. Y mae pob dyn yn ffeiddio y celwyddog o anghenrheidrwydd, am ei fod yn un peryglus; ie, hyd yn nod y naill gelwyddog yn ofni ac yn casáu y llall, ac yn wftio eu gilydd, nis gallant ymddiried dim i'w gilydd. Gwaredded Duw ni rhagdyddnt. Nid oes un pechod mor niweidiol yn mhlith dynolryw a chelwydd; y mae yn tueddu i ddrysu pob trefn a osododd y Bod mawr yn mhlith ei greaduriaid yn y fuchedd hon, er oysur amserol iddynt. Os celwydd a ddaw i mewn at benaethiaid, ant benben a'u gilydd yn fuan; os i deulu, wele hedd-wch wedi gadael y fan. Y mae celwydd yn waradwydd i lys, yn feldidh i wlad, yn bla i ddinas, yn anair i deulu, ac yn gywil.

ydd i'w luniwr. Gellir ysgrifenu *Ichabud* ar golofnau y byd, pe byddai gwirionedd wedi ei gau allan o hono. Gwirionedd yw grym ein byd yn mhob ystyr; celwydd yw yr achos o bob anhreftn ac anghysur, yn naturiol, ac yn ysprydol, yn y byd hwn a'r hwn a ddaw.

Gellir profi yn hawdd mai dyn ffol dros ben yw dyn celwyddog, wrth ystyried y pethau canlynol. I guddio bai yn gyfiredin y dechreuir dywedyd celwydd; sef, i fantellu drwg rhag iddo fod yn amlwg. Ond beth yw hyn ond chwanegu at y drwg? megis pe dodid olew poeth ar losg tŷn. Hefyd, nid yn aml bydd y celwyddog yn diango yn hir heb ei ddal; gelwir ef gan rai Cymry 'y gwr cloff,' a hyny yn eithaf priodol; yn ol ei ddal bydd cywilyddio, nis gall ef dwyllo chwaneg heb newid ei ardal; yn awr, bydd pob un ar ei ocheliad rhagddo ef; gan ddywedyd, ein bai ni fydd cymeryd ein twyllo etto ganddo, ond ei fai ef oedd ein twyllo y waith gynyaf.

Rhaid bod y celwyddog yn fwy ei drafferth na dyn geirwir o lawer iawn hefyd; bydd angen iddo weithiau wneud rhesi am o gelyddau cynnallol i ddal un i synu yr hwn y byddio ef am osod ger bron y byd yn lle gwir. Ac os na fydd ei gof yn rhagorol, gall ddadwneud y cwbl ar unwaith, fel y syrthio yr holl adeiladaeth fawr am ei ben a'i glustiau, fel na byddo ganddo yn y diwedd am ei holl lasur, ond gwarth, a dirmyg; a ch'wilydd wyneb yn ei angylchu yn nes ato na'i wisgoedd.

Y mae dyn celwyddog yn gwneud cam arwyddus a'r fendith werthfawr o leforydd: 'Rhoddwyd tafodau i ni i dywedyd y gwir a hwy,' meddai gŵyr Athens. Ie, bendith fawr yw medru dodli ein meddyliau allan i'n gilydd mewn geiriau. Gan hyny, na fydded i neb gellwair a'r pechod atgas a ffaidd hwn mwy nag angau ei hun. Bydded i rienti plant fod yn ofalus iawn i ddangos i'w rhai hychain y niwaid marwol sy mewn celwydd; peidied neb ag addaw pethau i'w plant heb gyflawni a hwy; er mai pethau diwerth y dichen iddynt fod yn eich golwg chi, ond byddant yn bethiau o bwys yngolwg y plentyn; ac efe a gofia y twyll, ac a wna yr un peth ei hun, efallai a chi pan na fyddo genych ryu i'w argyhoeddi, gan i chi yn anystyriol roddi ar ddeall iddo ef nad oeddech chi yn edrych yn bwysig ar ddywedyd y gwir.

Dylai rhieni ddangos i'w plant bod dweud y gwir yn beth mawr yn eu golwg, gan nad pa mor ddibwys y byddo y peth, neu y pethau y byddont yn son am danynt. Y mae o gymmairt pwys dweud y gwir wrth blentyn, fel nad oes ond ychydig yn ystyried y drwg neu y daioni ag sydd wedi tarddu oddiwrth iawn neu gam 'Hyfforddi plant.' Pa faint o nifer sydd wedi tystio ar y pren dioddef, mai ddywedyd celwydd yn blant oedd y peth cyntaf a galedodd eu calonau i'fyned ymlaen i ddryguan eraill? ac

yn y diwedd gorffod marw yn waradwyddus o'u plegid. Y mae eraill drachefn, yn gallu diolch i'w rhieni yn deimladwy, am iddynt argraffu ar eu meddyliau, pan yn blant, y pwysigrwydd o ddweud y gwir, a bod hyny wedi eu dilyn trwy eu boes, a thrwy hyny wedi dyfod i anrhydedd a chymeradwyaeth gan Dduw a dynion.

Os oes gŵn un hawl i ddywedyd celwydd paham nad oes gan bob un? Os bydd i bawb ddywedyd celwydd, beth a ddaw o bob masnach a chyfeillgarwch ag sydd rhyngom yma yn y byd? Pa wahaniaeth fyddai rhwng y byd ag uffern? 'Gwir a saif,' am hyny, 'Dywedwch y gwir bob un wrth ei gymydog.'

Gwernneid r.

EDWARD ADAMS.

DIRWEST.

Y GYMDEITHAS DDIRWESTAWL YN GYMDEITHAS GREFYDDOL

Yr achos dirwestawl, mae'n debyg, yw yr achos y siaradir mwya'f am dano yn bresennol, o un achos braidd trwy Gymru. Ac nid wyf yn meddwl fod mwy o wahanol farnau am unrhyw achos na'r achos hwn. Ychydig yn awr a haerant ei fod yn ddrwg, ac nad ydyw yn dda i ddim. Fe ddywed nifer llosgog iawn mai da ydyw: ond pa dda? da gwladol, moesol, &c. ynte da crefyddol? Os caniatteu, yr wyf fi am haeru fod y Gymdeithas ddirwestawl yn Gymdeithas grefyddol: ond cofiwch, nid yn grefydd.*

I brofi yr haerriad uchod, sylwyf ar y prif bethau a raid fod mewn unrhyw gymdeithas, cyn y bydd yn Gymdeithas grefyddol; a barned y darlennydd a ydyw (neu o'r hyn lleiaf a ddylai) y pethau hyny fod yn y Gymdeithas ddirwestawl.

I. Gair Duw yn sylfaen.

II. Gogoniant Duw, dyrchafu'r Gwaredwr; ac achub pechaduriaid yn ddybenion. Os bydd y pethau a nodwyd yn bod yn wirioneddol, fe fydd addoli yn y Gymdeithas hono.

Yn awr, mae gair Duw yn sail gonyrn i'fyned yn erbyn meddwdod. I. Fel y mae yn bechod yn erbyn Duw. A thebygaf mai ar yr egwyddor hon yn benaf y dylem ym-

* Yr wyf yn meddwl fod y gwahaniaeth sydd rhwng cyfarfod neu gymdeithas grefyddol, a chrefydd, yn rhywbeth tebyg i hyn: nid oes dim yn grefydd tu mae i undeb sylweddol a dyddiog a Mab Duw: a thebygaf fod pob cymdeithas y bydd hyny yn benaf fel dyben yn ei golwg, yn deilwng o'i hystyried yn gymdeithas grefyddol. Nid ymddygiadau yr aelodau, &c. yw ein rheol i farnu y pwngc hwn, ond y dyben a fo mewn golwg: mae'n wir nad ydyw profia o ddirwest, na buchedd ddirwestol yn achub neb, ond mor wir a hyny y mae gwir ddirwest yn hanffodol ffurwyd yr Ysbyd. *Galeb* 5. 23.—E. M.

drochu yn ei erbyn; (a goddefwch i mi synnu Gronyn wedi canfod nad oedd hyn yn cael son am dano yn egwyddorion dirwest yn yr Amserion dirwestawl.) Lliosog iawn yw yr Ysgrifthyrau sydd yn dangos meddwod yn bechod; megis, Esa 28. 1, 3. 7, 8. Gal. 5. 21, &c. Mae meddwod yn bechod. (1.) Yn ei natur: mae yn groes ac yn erbyn natur Duw. 'Os odrychwn i'r drych dwyfol, gwelwn fod Duw yn gyfiawn: os odrychwn ar y dyn meddw, uid oes neb yn fwy anghyfiawn, tuag atto ei hun, a'i deulu, a'i gymydogion, a thuag at drugareddau ei Gynhaliwr mawr. Gwelwn hefyd fod Duw yn sanctaidd, a glân; y dyn meddw yn ysgerbwd ffeiddiach na'r hwch pan yn ymdreiglo yn y dom: ac na'r ei pan yn dychwelyd at ei chwydiad. Gwelwn fod Duw yn drugarog a graslawn: y dyn meddw yn greulonach na'r teigr. Gwelwn ei fod ef 'y Duw unig ddoeth:' y dyn meddw yn hurtyn ymfydas dan haul. Mae campan chwareus a diol yr eppäod yn orchestion doethion ragor eiddo y dyn meddw. Gwelwn fod meddwod yn ei natur yn erbyn natur Duw; ac felly yn bechod. Heblaw hyny, mae yn sathru yr amlygiad a roes Efe o hono ei hun fel rheol i fyw wrthi; sef y ddeddf fesoel.

(2.) Mae'n bechod ynei effeithiau. Mae'n effeithio yn bechadurus ar y corph. Ein rhesymol wasanaeth ni yw rhoddi ein cyrph, ein holl selodau i wasanaethu Duw; ond y mae corph wedi meddwi mor anghymwys a'r anifail at y gorchwyl. Mae'n effeithio yn bechadurus ar yr enaid hefyd: mae'n meddwi'r enaid: nis gallaf ddyfeisio priodolach enw ar enaid wedi dyrsw dan ddylanwad diod feddwol, nag enaid meddw. Yr wyf yn cwbl gredu nad oes dim a ddyfeisiodd satan erioed yn fwy effeithiol ac uniongyrchol yn erbyn yr efengyl sanctaidd, na meddwod. Nid oes dim yn anghymwysu dyn i dderbyn argraffiadau o'r efengyl ar ei enaid yn fwy na meddwod: pan anfonar y Duw mawr yr efengyl i ryw wlad baganaidd, fe fydd satan yn sicr o fyned a'r peiriant uffernol hwn yno i luchio ei ddwr meddwol am ben y tân sanctaidd i'w diffodd o'r gall. Mae'n tywyllu y deall treiddgar fel nas gall farnu pa beth a ddywed yr efengyl wrtho. Mae'n rhwygo ei gof, fel nas gall ddal ar yr hyn a ddywedir. Mae'n creuloni y serchiadau, yr hyn yw ymysgaroedd yr enaid, fel y gall wrando am y Cyfyngwr mawr—yr Emanuel, yn cael ei ladd ar y groes mor ddideimlad a phe clywai am ryw anifail yn cael tywallt ei waed! Oh, effeithiau erchyll meddwod!! Mae'n cael cymaint ar y gydwybod, nes y gall y dyn o ran ei foddol roi tro trwy waelodion Gehennah, dan chwbiantu! Oh enaid meddw. Oh, bechaduruswydd meddwod!

Hefyd mae'n effeithio'n bechadurus ar ei gymydogion, a'i deulu. Llauer tad sydd yn awr yn pydru yn y pentwr, a'i lwon yn chware yn fyw ar dasodau ei blant, mewn

canlyniad i'w osiamplau drwg ef. Llauer camp aunuwl a adawodd llawer dyn meddw ar ei ol i'w gymydogion. Meddwiach bob drygau a darddodd o bydw meddwod; anghysur teuluaid,—anghysur personol, ac eglwysig. A oes rhyw beth yn fwy effeithiol i gynhyrfu ein zel yn ei erbyn, nag ystyried yr holl ddrygau fel y maent yn bechod yn erbyn Duw.

(3.) Mae'n bechod yn ei gosp. 'Ni chuiiff y meddwon etifeddu teyrnas Duw:' mae'n rhaid gan hyny y *berer hwynt i'r 'Llyn o ddan.'* Ac nid waf yn ameu na bydd rhan o uffern y meddwon mewn syched tanlyd, ac heb fodd i chwaneu meddwod at syched byth. Rhyw olwg chwithing iddynt fydd gweled y cerwinau, a'r barilau yn myned ar dan, a'u cynnwysiad yn sychu am dragwyddoldeb. A phe bai fodd i ni gael ein galluogi i sefyll uwch ben y llyngelyn mawr am ychydig, caem achos i ofyn i rywrai yno, pa fodd y mae dy danwydd di yn cynneu yn fwy fflamlyd na thanwydd y Mahometan acw?—Pa fodd y mae dy ysgrechfeydd di yn anhaws eu gwrando nag ocheneidiau yr eulunaddolwr acw o China? &c. Fe'n hattebid yn ddigon croew yn yr iaith Gymraeg; meddwi yngwlad efengyl wnaethum I: diystyru moddion gras, a phorthi fy chwant â meddwod a wnaethum I: Ie, attebai rhai, daethum I yma trwy ganol Eglwys Dduw! O na wrandawsw na lais fy athrawon. Yn awr, galwaf ar fy mrodyr dirwestawl yn sawr a bach, i beidio anghofio yr egwyddor fawr hon, sef fod meddwod yn bechod, wrth ymdrechu yn ei erbyn: a thebygaf fod gair Duw yn sail i'r sylwadau uchod.

2. Mae'r gair dwyfol yn sail genym i lwyr ddinystrio y pechod a fyddo uwchafel ben yn ein gwlad. Y genedl y mae genym yr hanes mwyaf am dani yn y Bibl yw Israel: a'r pechod y mae genym hanes y byddai Israel yn fwyaf tueddol iddo yw eulunaddoliaeth. Mynych yr ydym yn cael hanes y byddent yn ymrodol i hyny; a phob anser yr aent yn hynod felly, byddai Duw yn sicr o gyfodi rhyw un i *lwyrsaluria* yr eulynod a'r delwau. Cof yw genyf am Moses yn llwyr saluria y llo aur yn Horeb, a'i losgi yn lludw, a thaenu ei lweh ar wyneb y dyfroedd, ac yn ei roddi i Israel i'w yfed. Cofed y rhai sydd am gdw yr eulun o feddwod yn gyfan y neder Duw gymysgu ei lweh yn eu cwpaneidiau melys, af etto; ac fe fydd yn chwerau iawn yn wir. Yn Exod. 23. 20—25. rhoddir gorchymyn i Moses i lwyr ddinystrio delwau yr Hethiaid a'r Phereziaid yn gandryll; ac adnewyddir y gorchymyn yn Deut. 12. 1, 2, 3. yn fanwl iawn. Ac yn y benod nesaf, o'r 6ad hys y 12fed adn. chwanegir, lladd, a llabyddio, ac heb arbed y sawl a onog yn ddigel i eulunaddoliaeth. Yn 2 Cron. 31. 1. Cawn fod Hezechiah dduwlol, a holl Israel yn myned allan yn gymdeithas i ddryllo y delwau, a'r llwyni, a bwrw yr allorau i lawr. Gallasai

rhai cyndyn a chas ddadlen, a dwend, O, Hezeciah dduwiol, gad i'r rhai sydd yn dueddol i addoli yr eulunod eu bwrw i lawr, yr wyt ti wedi dysgu addoli Duw Abraham, Isaac, a Jacob. Nid oes perygl yn y byd i ti fyned i eulunaddoli: O, na, na, mae arnaf gymaint gofal am fy nghenedl, cymaint eiddigedd dros ogoniant fy Nuw; mae arnaf ofn i'r un allor na'llwyn fod heb ei lwyf fwrw i lawr; mae arnaf ofn i gymaint a bawd, na bys bach o ddelfw, nac eulun gael aros heb ei lwyf-falurio.

Fy mrodyr crefyddol yn enwedig, cyf-arehaf chwi trwy eich galw i'r maes eleni i lwyf ddinystrio meddwod;—dilynwch ôl traed y praidd yn hyn. Ai nid oes ofal genych dros achos Duw,—yr efengyl fawr; er mwyn y profiad melyn a gawsoch o war-edigaeth o ymyl uffern (mewn argyhoeddiad gynt) trwy waed Crist, deunwch i roi *help* i achub y rhai sydd yn dawel yn y perygl mawr y buoch chwi bron a drysu eich syn-hwyrâu ynddo.

II. Yr Egwyddor fawr yw. I. Gogoniant Duw yn ddyben: a thebygas fod galw crefyddwyr yn benaf, ac yn mlaenaf, i fyned yn erbyn meddwod fel *pechod*, heb fod gogoniant Duw yn benaf yn ein golwg, yn anghysondeb mawr. O gwelwch fel y mae gogoniant y Creadwyr mawr dan draed y meddwn, nid oes arnynt ofn Duw, na chan ddynt barch i ddy.

Hefyd, dyrchafu y Ceidwad mawr; ac achub meddwn: dylai hyn etto fod yn ddyben. Yn awr, os bydd ein hamcan yn gwir i fyned yn erbyn meddwod fel *pechod*; heb yr hyn nis gallwn ddisgwyl bendith, na llwyddiant, ac os llwyddwn i argyhoeddi rhywun o'r *pechod* hwn; a'i adael yn y cyfyngder hwn heb ddangos Gwaredwr iddo, (ac fe yrr rhai o ddirwestwyr Cymru mai cyfyngder ofnadwy yw gweled drwg *pechod*, ac heb wedd Ceidwad,) fe fydd yn greulondeb mawr arnom. Ac os wrth ymdrechu y llwyddwn i gael y *pechadur* meddw i afael Crist, pwy a fedr wahanu, na gwahaniaethu hyny oddiwrth grefydd? Pa niwed ydyw i ni fyned a rhaffau y gwirionedd yn ein dwylaw, i'r pydewau at y meddwn; a'u tynnu ar hyd lwybr y gair, a pheidio gorhwyys yn un man nes eu cael yn gwbl oll i Grist? I Dduw y bo'r diolch, nid ydym heb iechyd-wriaeth i ddweud am dani wrth y meddwn. Onid oes noddfa yn nghlysfau Crist i chwi? onid oes ffynnon wedi ei hagar i'oh golchi chwi? Gan hyny dewch seddwn i gael eich bywyd, i gael ymgeidd, a dysgwch yfed dyfroedd iachawdwriaeth yn awr, a diddyfner chwi oddiwrth bob diodydd meddwol.

Tebygas hefyd, fod cydweithrediad yr enwadau crefyddol yn yr achos hwn yn cryfhau y meddw mai Cymdeithas Grefyddol ydyw. Ond fe ddywed rhywun, y gadawant y Gymdeithas ddirwestol, ac yr ymunant a'r eglwys, pan y cant eu bargy-

hoeddi; wel, os digwydd i ryw un gael ei argyhoeddi yn yr Ysgol Sabbathol, i ba le y gyra hono ef? I ddy Dduw cyn gynted ag y gullo. Os gwel rhywun ddrwg *pechod* yn y bregeth, neu y cyfarfod gweddi, i ba le y gyrr y rhai hyny y *pechadur*? O, i Sion. Os gwel rhywun ddrwg meddwod yn y cyfarfod dirwestawl, i ba le yr a hwnw? I'r un fan bid siwr: 'ac felly, gan syrthio ar ei wyneb, efe a *Addola Dduw*, gan ddywedyd fod Duw yn wir ynnoch chiwl.' Wrth ystyried y pethau hyn nis gallaf feddw yn amgen nad cymdeithas grefyddol yw y 'Gymdeithas ddirwestawl.' E. MORRIS.

T'remadoc.

DARLITH AR GENEDIGAETH CRIST.

LUC 2. 1-9.

Cynnwysa y gyfran detholedig uchod, byspysiad yr Efangelydd Luc ynghylch amser a lle genedigaeth Crist, yn nghyd a'r personau oeddynt wyddfodawl ar y pryd. Cymmerodd le dan deyrnasiad Augustus, yr hwn y pryd hyny, a lywodraethai y gyfran hel-aethaf o'r ddasaer drigianol. Nodir yr amser gyd a mwy o fanylirwydd wedi'n,— 'Bu hefyd yn y dyddiau hyny, fyned gorchymyn allan oddi wrth Augustus Cæsar, i drethu yr holl fyd; at yr hyn, yr ychwan-egir, 'y trethiad yma a wnaethwyd gyntaf pan oedd Cyrenius yn rhaglaw Syria.'

Yn oll hanesion eraill, ymddengys nad oedd Cyrenius yn llywodraethydd awdur-dodedig ar Syria, am ll o ffynyddoedd wedi hyny; ac ni bu anfyddiaeth yn fuagrell yn nygiad y fluth hon yn mlaen, er cefnogaeth a chynorthwyl i ddymahwelyd gwirionedd yr Ysgrhythrau; ond y mae anfyddwyr fel tyrechod, yn dwyn en gwaith yn mlaen yn y tywyllwch, yr hwn wedi y delo ger bron llygad y goleuni, a syrth yn ddarnan anghynaliedig yn y fan. Arferai Augustus anfon ei gyfeillion neillduawl i arolygu y cofrestraiad, pa rai a gynnysgaedd a gallu cyfartal mewn awdurdod i eiddo gorauoch-lywodraethwyr y taleithiau. Fel yr anfonwyd Ioab gan Dafydd i rifo pobl Ierusalem, heb gymmeryd unrhyw sylw o'r awdurdod-iaid llywodraethawl, oeddynt dan wrddas hawl bennodedig. Felly, nis gall dim fod yn fwy naturiol na bod Cyrenius yn wydd-fodawl ar amser y trethiad yma, trwy gan-attodi yr Ymerawdydd, a'i fod wedi ei ben-nodi yn llywodraethwr wedi hyny.

Gan hyny, nis gellid twyllo yr Efangelydd; a phan y traethai mor olau am fluth mor hynod, nis gellid ei gamddeall.

Rhag-hyspyswyd amser dyfodiad y Mesiah gan y trangedig Jacob; 'ni ymad y deyrnwialen o Iuda, nes y del y Siloh; y pan y deuai ef, y cymmerid y goruch-llu o Iudah; yr oedd gallu y treth-iaid ar yr Iuddewon, mewn grym a gwa- rdeiaid gan y Rhufeiniaid, yn amser genedigaeth Crist. Y lle ydoedd Betaniam,

pentref bychan, yr hwn a dderbynai hynod-
rwydd gan enedigaeith Dafydd.

Ni anwyd ef yn Ierusalem, Athen, neu
Rufain; nid oedd ei deyrnas ef o'r byd
hwn; ond ei enedigaeith a enwogodd BETH-
LEHEM!

Daeth genedig-leoedd Beirdd i hynod-
rwydd. Pa sawl dinas fu mewn ymryson
blin am yr anrhydedd o fod yn fân gened-
igaeth Homer! ond nid anghofir *Bethlehem*,
gan un oes. Bethlehem Ephrata! er mai
ychydig yw yn mhllith miloedd Iuda, se
dwywedir, 'Etto, yno y ganwyd.' Mor an-
nhebygol ydoedd i dyb ddynol y genid ef
yno; ni feddyliai Mair am ddim pellach na
chanlynn Ioseph; ac ni feddyliai Ioseph am
ddim pellach, nac uffuddhau i orchymyn
y llywodraethwr; ni feddyliai y llywodr-
aethwr am ddim pellach, na dilyn archiad
yr Ymerawdwr; ac nid uffuddhai yr Ymer-
awdwr i ddim ond ymchwydd ei drachwant
a'i oferedd; etto, gwelir yr holl bersonau
hyn yn cyd dueddu i gyflawni cynghor pen-
dersfynedig Duw, a hyn yn eu hanwybod-
aeth a'u tywyllwch!

Mor rydd y goruwch-drefna Duw lywodr-
aeth ar weithredoedd dynion, mewn trefn
i ddirwyn ei fwriadau rhagosodawl i ber-
ffithder terfynedig!

O! 'r fath ryfeddodau sydd i'w canfod yn
nylwanadau ymdreiglion rh'glniaeth, yn
plygu ewyllysiaid a phenderfyniadau dyn-
ion i ewyllys ei threfnydd Hollalluog; fel
dynion mewn cwch, yn edrych un ffordd,
ac yn rhwyfo ffordd arall!

Gwelnyddid i'r newydd-anedig Waredwr,
gan ddoethion o'r dwyrain, bugeiliaid o'r
maesydd, ac angylion gw, nion o nesoedd y
gogoniant; y rhai a nodwyd flaenaf oeddynt
ddysegedig yn ngweithredoedd rhyfeddawl
natur; yn astronomyddion hysbys o gylch-
dreiglion y bodau wybrenawl, pa rai a ar-
weinid gan Dduw, drwy rediad y seren
danbeidiawl uwch ben! Y bugeiliaid oedd-
ynt Iuddewon, a'r Yagrythyran cysegredig
yn eu dwylaw, pa rai a arweinid gan Angel;
—a'r negesyddion nefawl (pa rai ydynt ar
bob amser i weini i etifeddiion Iachawdwr-
iaeth) brysurent y pryd hyny i weini i'w
Hawdwr, gyda gorlawenydd yn prysur-ddy-
lifo droo eu gwefusau. 'A phan y mae yn
dwyn y cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn
dwyeddy, Ac addoled holl angelion Duw ef.'
Er mor fawr yw y peth hwn, etto y mae
llawer mor ddibris o bono, fel na roddant
na cam tuag at fwynhaen golwg arno! Hyd
yn nod ar amser y wledid, yr hon sydd ad-
goffiad o bono, canfyddir hwy mewn un-
rhyw le, yn hytrach na Bethlehem; denir
hwy gyda hawdd-der gan unrhyw wrth-
derych, yn hytrach na'r hwn a ddenodd y
bugeiliaid oddiwrth eu deffaid, a'r doethion
dwyreiniawl o bellder maith, ac a ddenodd
beraid ganiadau y nesoedd i ddawnsio ar
chwylfadau awelon peraroglaidd Bethlehem.
Pan ryddheir dynion oddiwrth lafur, ceir
rhaf yn eogoulase y dydd hwnw, a'i fwriad;

a thrwy loddest ac anghymedroldeb, llithir
hwy i adfywio gweithredoedd y diafol, i
ddistrywio pa rai yr anfonwyd yr Arglwydd
Iesu Grist!

Sugner ein sylw oddiar orchwylion treng-
awl y byd hwn, a sefydler ef ar ddymuniaid
yr holl genhedloedd—*Baban Bethlehem!*
Cyfeirir ein golygon at y paratodau llawn-
ion, sydd i'w canfod ynddo ef, er ein had-
newyddiad a'n bywiocad; addolwn ef fel
y darfu yr Angylion; cysegrwn ein medd-
iannau goreu iddo ef fel y *Magi*; dilynwn
esiamply y bugeiliaid trwy wneuthur yn
hysbys yr ymadrodd a droeglyddwyd idd-
ynt mewn perthynas i'r baban, gan *ogon-
eddu a chloesfori Daw, am bob peth a glym-
som ac a welson yn ei gylch fel Gwaredwr.*
Abergie.

IORWERTH GLAN ALED.

Gofynion.

Hybarch Gyhoeddwr—Dyma i'ch wily rhestr
geiriau anghynnefin a geirglais o Lyfr
Joshua. Dymunaf arnoch eu cyhoeddi yn
y Drysorfa, a rhoddi Eglurhad arnynt.

Cuedllai, J. POWELL.

Joshua 2.	6.	Bolldeidiau llin.
	7.	Rhydan.
	3. 2.	Llyswawd-wyr
	4.	Ennyd. Adn. 13. Ior.
	4. 8.	Cyfeasant
	18.	Ceulennydd
	5. 1.	Tu hwnt
	6. 23.	Ansawdd.
	26.	Dyffryn Achor.
	9. 4.	Costrelau.
	5.	Baglog.
	21.	Cynnud.
	10. 9.	Diattrog. Adn. 17. Ogof.
	40.	Bronnydd.
	13. 23.	Goror
	15. 7.	Rhiw
	17. 14.	Cilfach
	21. 2.	Meusydd pentrefol
	22. 10.	Cyffiniau
	19.	Cildynnu.
	28.	Heppil
	23. 13.	Ffrewyll
	16.	Cyfrgollir,—ebwydd
	24. 17.	Tramwy

Syr,—Ai oddiar yr un eglwyddor y cyf-
lawnr pob pechod? LIENAD.
Liverpool.

Syr,—A ydyw ygrifennu Tónau Cerdd-
orawl, neu fel y dywedir yn gyffredin,
(*pricio Notes*), yn beth pechadurus i'w
wneuthur ar ddydd yr Arglwydd?
C.-d.-l.-i. HOFFWR CERDDORIANTE.

ADOLYGIAD PREGETHAU

*Y diweddar Barch. D. Charles o Gaerfyr-
ddin: yn cynnwys rhai sylwadau cyffred-
inol ar Bregethwyr a Phregethu.*
(Parhad tu dal. 50.)

'Beth sydd yn myned yn mlaen yn y Sen.,

edd y dyddiau hyn?' meddai Dafydd y Gof wrth Gruffudd y Tyddyn du; 'A oes dim son am symud rhywfaint ar y beichiau trymion sydd yn atal llwyddiant y crefftwyr?' 'Na, nid felly,' meddai Gruffudd, 'y mae llawer mwy o angen am gyfreithiau i gefnogi amaethyddiaeth.' Dyma hi yr hen chwedl, ebe ninaw wrth eu gwrandaw. Pob un atto ei hun. *There is nothing like leather.* Awn lle y mynom, ni a gawn yr egwyddor hon yn gweithredu yn y rhan fwyaf o blant dynion. Dyma yr achos fod y fath nifer o'r philosophyddion hyny sydd yn ymgyrhaedd yn benaf am wybodaeth o gyfansoddiad y byd hwn yn barod i haeru nad oes un byd ar ol hwn. Ac o'rhai sydd yn credu yn amgen, y mae llawer yn ymdengos fel pe byddent yn barnu mai myfyrio ar y greadigaeth fydd prif orchwyl y saint mewn dedwyddwch: ie, y mae mwy nag un Awdwr wedi myned mor bell a dweyd na fydd athrawiaeth iachawdriaeth ddim yn ddigon i lanw y meddwl dynol am dragwyddoldeb. Wft i ffolineb rhai dynion. Y mae y cyfryw dybiau, nid yn unig yn ddaearol ond yn afresymol. Pe na byddem yn gwybod dim mwy yn y nef nag a byddom ar y ddaear, etto ni a fyddwn yn gwybod digon i wneyd creadur sanctaidd yn berffaith ddedwydd yn oes oesoedd. Pwy eriodd a finodd ar unrhyw wrthdrysych pan yr oedd cariad diragrith yn ei galon tuag atto? I'r gwrthwyneb, onid yw ein hyfrydych yn ngwrthdrysychau ein serch yn cynyddu wrth ymgynefino a hwynt? Ond nid dyma y cwbl. Nid yn unig y mae addasrwydd yn yr iachawdriaeth i enill y serchiadau; ond y mae yma ddigon i'r deall hefyd. Yma y gwelir 'mawr amryw ddoethineb Duw.' Y mae ac fe fydd, yn y drefn sydd gan Dduw i achub pechadur, fwy o ryfeddodau a dynfach dirgelion nag mewn dim arall o'i waith. Dyma i ni gynllun o honynt yn y rhifynau sydd yn awr dan ein sylw. Os oes neb yn tybied fod maes yr Ysgrhythrau yn rhy gyfyng i'w feddwl, neu ei fod wedi gweled cymaint ag sydd ynddynt, darlenned bregethau Charles o Gaerfyrddin. Caiff yma olygfeydd newyddion ar fydoedd o feddyliau, a phob un o'r meddyliau hyny yn cynwys cymaint o ddirgelodigaethau fel na fydd dim ond tra-gwyddoldeb yn ddigon maith i'w cyfrif.

'Pan bwy'n rhyfeddu unpth,
Peth arall ddaw i'm bryd,
O iachawdriaeth rasol,
Rhyfeddol wyt i gyd.'

Dyma ni wedi diagyn o'r diwedd ar un o'r rhagoriaethau mwyaf arbenig sydd yn perthyn i'r pregethau hyn, sef eu gwreiddioldeb (*originality*). Dyma un o'u prif nodweddau. Yn yr ychydig o honynt sydd wedi eu cyhoeddi yn barod y mae rhai degan o ddrychfeddyliau na chlywodd ac na darlennodd neb o'r blaen er dechre'r byd: ac yr oedd cyfansoddi un o honynt yn fwy

peth na ohael y fraint o ddarganfod Uranus a'i lleuadau. Wedi eu gweled y maent yn ymddangos mor amlwg ac mor agos, nes ydym vn barod i synu pa fodd na buasem yn eu cael allan ein hunain; ac o braid y gallwn beidio gofddio na fuasai rhai o honynt wedi eu gadael i ninaw fod yn awd-wyr o honynt. Ond un peth yw llafurio am olygdiaid newyddion, a pheff gwahanol yw myned i mewn i lafur rhai eraill. Y mae cymaint o faes hollol newydd yn y gair i ti, ddarllenydd, ag oedd i Charles o Gaerfyrddin; ond y gwirionedd yw, 'Mai o ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd yn awr yr ydys yn treisio teyrnas nefoedd, a threiswyr sydd yn ei chipio hi.'

Ar yr un pryd na ddiystyred neb y car-dotwyr tlodion sydd mor ddiwyd ac amyn-eiddgar yn llofa tywsenau allan o waith y prif awdaron. Y mae hyny yn annrhaethol well na llanw pregethau a geiriau heb ddim meddyliu. Pwy a wyr wrth iddynt ymdrechu yn ddylal i bigo y tywsenau gorau o feusydd rhai eraill, na ddeuant bob yn ychydig i feddu ar faes lled gynrychiol o'u heiddo eu hun. Ond dyna sydd yn wael; fod llawer heb ddim eu hunain, ac yn rhy ddiog i llofa. Y mae hyn yn ymddygiad nas gellir ei esgusodi,—mewn gair, yn bechod. Os na allant gyfansoddi pregeth dda heb llofa, yna hwy a *ddylent* llofa. Os bydd hyny yn gofyn llafur, hwy a *ddylent* llafurio. Os bydd mis yn ofynol at un bregeth, hwy a *ddylent* roddi mis atti, a dan fis os bydd achos, a hyny yn ddifino. Yn y dull hyn fe all pob pregethwr fod yn dra defnyddiol os bydd yn meddu ar gymwys. derau canolog. Y cymwysder cyntaf sydd yn anhegborol angurheidiol yw archwaeth a synwyr cyffredin i wahaniaethu rhwng y gwerthfawr a'r gwael, ac i wybod pa beth i'w ddewis a pha beth i'w wrthod, yn lle tinceirddiaw pregeth o aur a phres, haiarn a phrid, yn debyg i ddelfw Nebuchodonosor. Ac eilwaith, wedi cael digon o ddefnyddiau, y defnyddiau gorau sydd yn ddichonadwy iddo eu cael, ni fydd fawr o lun na harddwch arnynt er eu bod i gyd o aur pur, os na fydd dim ond hoellion yn eu dal wrth eu gilydd. Y mae yn rhaid iddo fwrw yr holl ddarnau i ffwrnes ei feddwl ei hun, ac y mae yn rhaid fod ganddo ddigon o dan ynei ysbryd i'w totodi, a digon o fedrusrwydd i'w llunio a'u ffurfio mewn dwys-fyfyrdodau.

Ond er fod yn dda i ni gael y man fannachwyr i gario uwyddau ar draws y wlad, etto ni fuasai ganddynt ddim uwyddau fawr oario oni bai fod rhyw rai fel Charles o Gaerfyrddin wedi agor gweithfeydd masnach i'w darparu. Megis na fuasai ganddynt yr un Bibl i'w gyfieithu oni bai ei fod wedi ei ysgrifenu mewn rhyw iaith wreiddiol, felly ni fuasai genym ddim syniadau ar y Bibl i'w benthycu oni bai eu bod wedi tyfu ar ryw feddwl gwreiddiol. A phe buasai pawb, er cael y Bibl, yn gorfod ymfyddu

ar eu syniadau eu hunain, y mae yn hawdd deall mai tlawd fusasai cydlwr y rhan fwyaf yn ein gwlad. Gan fod yr adolygiad hwn wedi ei fwrïadu, nid yn unig i ddangos rhagoroldeb y pregethau dan sylw, ond hefyd i dynu addysgiadau oddi wrthynt er buddioldeb i ni ein hunain ac eraill o bregethwyr Cymru; a chan y geill fod rhai yn mhith ein darlennwr wedi derbyn digon o athrylith, ond ei arfer, i'w gwneyd yn gyffelyb i Charles o Gaerfyrddin, fe allai mai nid amhriodol fyddai ymofyn cyn myned ymhellach beth yw, a pha fodd y mae cyrhaedd, gwreiddioldeb meddwl.

Yn y lle cyntaf, y mae yn angenrheidiol i ni sylwi mai nid meddyliuau gwreiddiol yw pob math o feddyliuau dieithr. Y mae lle i gndu mai barn llawer yw, nad oes modd iddynt gael gafael mewn golygiadau newyddion heb fyned i ryw eithafion i chwilio am danynt. Pan y byddant yn mhell oddi wrth y testyn, ac yn mhell hefyd o derfynau rheswm, y maent yn tybied eu bod yn mhell tu hwnt i neb a fu erioed o'u blaen. Mewn cysylltiad â'r mater hwn yr ydym yn cefo clywed hanesyn am y gwr anwyl ac cwnog hwnw, yr hwn y mae calonau miloedd hyd heddyw yn archolledig ar ei ol, â'r hwn yr ydym yn gobethio cael yr hyfrydych galarus o adolygu ei gofiant cyn bo hir; se deimla pawb ein bod yn cyfeirio at y diweddwr Mr. Richards o Dregaron. Aeth un o'r gwr uchod atto unwaith i ofyn am esboniad ar ryw ran o'r ysgrhythr. Dangosodd yntau yn eglur beth oedd ystyr llythyrenol y gair, a'r unig ystyr a allasai fod i'r gair hwnw. 'Ie,' meddai'r dyn, gan edrych yn hynod o gall, 'y mae'r esboniad yma yn burion mor bellied ag y mae yn myn'd; ond yr wyf fi yn meddwl fod rhyw beth pellach na hyna ynddi.' 'O, tebyg iawn, ebe yntau, 'tebyg iawn; ond chwilydloch nad wyf fi ddim yn gael'd yn mwll.' Gellir dweud am lawer eu bod yn gweled, neu o leiaf yn ceisio gweld gormod, a weled dim newydd. Y maent fel yr hen Alchemists yn llafurio yn ddibaid mewn ymneis diffryth am ryw sylwedd dychymys i droi y cwbl yn aur, a thrwy hyuy yn gario yr holl aur oedd ganddynt yn ofer ac am ddim.

Ond os oes llawer yn methu wrth amcangyneyd gormod, y mae mwyr etto yn yfeddioni ar ry fach. Y mae y rhai hyn yn berffaith wrth eu bodd os gallant cael digon o ryw beth o fewn can milltir i'r testyn. Ac er floed yw meddyliuau rhai dynion, y maent yn ddigon call i boidio cymeryd llawer o drafferth i chwilio am bethau newyddion pan y maent yn cael y ffrwyd yn rhydd i grwydro lle y mynont gyda pethau cyffredin. Yn awr, y rheol fawr i lawr sydd yn dymuno cael gafael mewn syniadau gwreiddiol, yw sefydlu eu holl synneddau yn fanwl ac yn ddysgog ar yr un pwrac—Y testyn, yr holl destyn, a dim

ond y testyn. Wrth y testyn yr ydym yn deall, nid y gwrthdrys a nodir, y personau a ddysgrifir, ac felly yn y blaen; ond y gwirionedd sydd yn ngolwg yr ysgrifenydd. Yr ydym yn credu yn sicr nas gall neb feddwl yn ddwys ac yn ddysfal am unrhyw ran o'r gwirionedd dwyfol dros ddiwrnod cyfan, na haner diwrnod ychwaith, heb weled ynddo lawer o bethau hollol newydd. Y mae dirgelwch mysfyrion yn gynwysedig mewn dau air, undeb a pharhad. Pe byddai holl alluoedd y meddwl yn cydweithredu ar un mater, ac yn para i gydweithredu felly; fe gai y meddwl hwnw afael yn fuan mewn cymaint a allai gario o syniadau gwreiddiol, pe gorfyddai iddo dreiddio trwy graig o adamant i chwilio am danynt. Ond pan y mae y meddwl yn wasgaredig gyda phob math o bethau yn y ffurfafen uchod, ac ar y ddaear isod, ac yn y dyfroedd odditan y ddaear; pan y mae yn gwibio dros bant a bryn, drwy dref a gwlad, yn ngerbydd dychymys, beth ellir ddysgwyl oddiwrtho ord cymysgedd o'r golygiadau mwafal arwynebol. Y mae yn rhaid cymeryd rhyw air fel testyn; ond ni fu y dyn ddim yn aros deng mynydd yn ddifrifol uwch ben y mater sydd ynddo; a chan fod galwad arno i draethu rhywbeth am dri chwarter awr, neu awr, nid oes dim i'w wneyd ond cymeryd y pethau nesaf at law. Fe wyr y rhai sydd yn ein hadnabod nad ydym yn hoff o feio ar ein brodyr: ond y mae yn rhaid i ni gyfaddef ein bod, wrth wrando ambell bregeth, yn mron cael ein cynhyrfu i ddweyd, 'Pe buasem hefyd yn cael ychydig o'r testyn, ni a gawsem ychydig o bob peth.' Ond y peth cyntaf a wneir yn gyffredin fydd tanu mater y testyn o'r golwg fel pol droed; ac yna y mae'r pregethwr doniol yn gosod tri, neu bedwar, neu bump o benau i fyny yn ei le, nad ydynt yn perthyn iddo mwy nag i Ymerawdwr China, ac yn neidio trwy y rhai hyuy gwedi'n, fel rhai epaod lled gampus trwy gynifer o gylchau heb gyffwrdd ag un o honynt. Y mae yn ddiau na fydd neb o'n darlennwr yn anffodlon i ni adroddu hanesyn etto am y Gweinidog haedd-barch a grybwyllwyd yn barod. Dywedai unwaith, yn ei ddull cyrhaeddgar arferol, ei fod bob amser yn cael ei loni yn fawr wrth glywed rhyw adnod felus yn cael ei darllen fel testyn; ond ambell waith byddai yn barod i waeddi allan yn fuan, 'O fy nhestyn anwyl, daew fe yn myn'd ni wela'i olwg arno bellach hyd ddiwedd y bregeth.'

Digon tebyg fod rhai nas medrant fysfyrion yn sefydlog ar ddim. Er hyny, yn gyffredin, nid mewn diffyg cynneddau y mae'r bai; ond mewn diffyg gallu, neu yn hytrach, mewn diffyg ewyllys i sefydlu eu cynneddau ar unrhyw bwnic. Y mae eu meddwl fel plentyn drwg wedi myned yn rhy aflywodraethus i weithio. Am y rhai hyn nid oes dim i'w wneyd iddynt ond eu troi gyda'u gilydd i ddosparth y cardotwyr; ac

os byddant yn rhy ddlog i gardolia, eu troi o bregethu. Eithr na anobeithied neb o'r rhai hyny ag sydd yn gallu meddwl drostytnt eu hunain. Bydded iddynt fyfyrlo cymaint a Charles o Gaerfyrddin; ac yna, os na chant asael mewn meddylliau mor fawrion, y mae yn bur debyg y cant rai mor newyddion ag yntau. Yr oedd efe am y rhan fwyaf o'i oes yn gorfod rhoddi cyfran helaeth o'i amser at orchwylion tymmorol: ond bob dydd, pan yn gweithio yn ddiwyd i gynnal ei deulu, yr oedd ei 'awenydd-fawr' gynneddfau' yn treiddio yn ddystaw ac yn ddwfn i ddirgeledigaethau athrawiaeth yr efengyl; ac wedi dychwelyd adref, treuliai yr hwyr gan mwyafr yn ysgrifenu ffurwyth ei ffyrddodau. Y mae yn wir mai nid Charles o Gaerfyrddin yw pawb; ond er hyny gallwn ddweyd na ddarfu i ni erioed gyfarfod a neb hynod o ddauoliol nad oedd belyd yn meddu ar syniadau hynod o wreiddiol. Ac nid yw yn anhawdd gweled paham; oblegid y mae y dauoliol a'i 'ewyllys yn nghysfraith yr Arglwydd, ac yn myfyrlo yn ei gyfraith ef ddydd a nos.'

Y mae cymaint o wahaniaeth rhwng meddylliau plant dynion ag sydd rhwng eu gwynebau. Pe byddai mil o honynt yn myfyrlo yn astud am ychydig oriau ar yr un peth, ac yn gadael eu meddylliau i gael eu ffordd naturiol, ond gofalu yr un pryd am eu cadw gyda'r testyn, y mae yn ddiau y byddai rhai o honynt yn gweled yn llawer bellach nag eraill; ond y mae yn ddiau belyd y byddai y gwanafr ei olwg yn gweled rhywbeth nad oedd yn ganfyddadwy i'w gymydog mwyafr craff; ac yn gyffredin fe fyddai golygiadau gwahanol y naill yn olygiadau newyddion i'r llall. Er nad oes talent o ras cadwedol, y mae talent o ryw ddawn gwreiddiol yn mhob dyn wrth natur: ac nac esgeulused neb y dawn sydd ynddo. Y syniadau mwyafr naturiol bob amser yw y syniadau mwyafr gwreiddiol. Goddefer i ni egluro hyn trwy anghraifft. Nid yw Syr Walter Scott mewn un modd wedi treiddio mor ddwfn i'r natur ddynol a Shakespeare; ac nid yw ysgrifenydd poblogaidd y dyddiaid hyn, yr hwn a ellir ei hun Boz, wedi mayned yn agos mor ddwfn a Scott. Ac etto y maent oll yn ysgrifenydd gwreiddiol, oblegid i'r graddau ag yr oedd pob un o honynt yn gweled ac yn adnabod dynoliaeth, y maent yn ol eu gwahanol ddoniau wedi ei dysgrifio yn y modd mwyafr naturiol. Felly am yr hen John Bunyan, beth all fod yn fwy naturiol na 'Thaith y Pererin'? Ac etto ni fu dim erioed yn fwy gwreiddiol. Pe byddem ni yn addas i roddi cŷnghor i'n brodyr Ieuanic, dywedem wrthynt, os ydych yn dewis bod yn bregethwyr gwreiddiol, dilynwch eich dawn naturiol, a rhoddwch ddigon o le i'r dawn hwnw i weithio. Na ddynwaredwch neb. Mewn corph a meddwl, mewn acen ac ystum, mewn edrychiad ac ysgogiad, byddwch y

peth y gwnaeth y Creadwr ohwi. Na cheisioch fod yn fwy, ac nac ymfoddionwch i fod yn llai. Ac i grynhoi y cwbl mewn un gair, meddyliwch drosoch eich hunain, ac ymrowch i feddwl yn ddiarbed.

Y mae son am bobl Ieuanic wedi oodi awydd ynom am gael ymddyddan gair a rhai o honynt. Dyma un sydd newydd ddechreu ar y gwaith o bregethu. Mae yn dda genym weled nad oes dim rhodres oddiamgylch iddo. Y mae hyny yn arwydd dymunol. Dowch yn mlaen, frawd Ieuanic, dowch yn mlaen. Eisteddewch. Byddwch mor cofu yma a phe buasoch gartref. Er ein bod yn ymddangos se allai yn lled sarug ar yr olwg gyntaf, yr ydym yn cofio am yr amser pan oeddym ni ein hunain yn Ieuanic fel chwithau. A fyddwch ohwi yn arfer darllen llawer? 'Byddaf yn bur hoff o ddarllen, Syr; ond ychydig iawn o lyfrau sydd genyf etto.' Wel, beth pe byddem yn eich cau mewn ystafell ar eich pen eich hun, a fedrech chwi ddarllen yn ddibaid am dair awr? 'Pe cawn lyfr buddiol, Syr, yr wyf yn meddwl y darlennw ef trwy'r dydd heb fino.' Da iawn. Byddai hyn yn gymaint cosp i lawer a phe troid hwy i'r tread-mill. Ond beth pe byddem yn eich cau i mewn heb un llyfr? A fedrech chwi feddwl yn astud am ryw un pwnc droes ychydig oriau? Neu gadewch i ni gael gweled yn y fan yma yn awr. Eisteddewch yn llongydd am bum mynydd, a meddyliwch o hyd am y pwnc o all-eni. * * * Pa le y mae eich meddwl erbyn hyn? Dyma yr amser wedi dyfod i fynu. 'Wel, ni feddyliais i erioed ei fod ef mor wammal. A dweyd y gair, yr oeddwn yn meddwl y fath tuktand rhyfedd yw hwna sydd ar y bwrdd. Fe aeth y meddwl rywffordd yn ddarwybod.' Ydyw, y mae yr iktand yn un tra chywrair. Fe'i danfonwyd yn anrheg oddiwrth hen gyfwill caredig. Ond cofiwch, fe fydd rhyw gorn du o hyd yn ymddangos o'ch blaen, ac yn eich tyau oddiwrth y testyn, nes yr arferwch eich meddwl i ddwysa ffyrlo. A chofiwch belyd na ddaw neb byth a phethau gwreiddiol i'r golwg heb dreiddio i'r gwraidd i ymofyn am dannt. Ond cymmerwch gysur, ni ddaeth neb erioed heb ymarfer. Dowch yma yn aml: bydd yn dda genym eich gweled.—Aroschw. Y mae genym un gair i'w ofyn etto. A ydych chwi wedi darllen pregethan Charles o Gaerfyrddin? 'Ydyw, Syr, wedi darllen y ddau rifyn cyntaf.' Beth yw eich barn ohwi am danynt? 'Yr wyf yn meddwl y gallaf ddweyd yn sicr na ddarllenais i ddim erioed gyda mwy o hyfrydwch.' Ymddangos dda genym glywed hyny. Y mae gwr o'bach am bob gwr Ieuanic sydd yn pregethan Charles o Gaerfyrddin: ond a chlywch chwi ryw un yn eu diystyrn, gwr o'bach benderfynu am hwnw, pwy bydd ydyddo, nad yw yn deilwng i gael ei reiddu gyda chreaduriaid rheosymol. Dyma yr

trydydd rhwifon etto. Cymerwch of genych; a darllenwch of yn drwyadl.

O. Y. Yr oeddem yn bwriadu rhoddi am-ryw anghreiffiau allan o bregethau Mr. Charles i ddangos eu gwreiddioldeb; ond gan fod yr ysgrif hon wedi myned eisoes morfaith, rhaid i ni adael hyny hyd y tro nesaf.

Mewn distrif, Mr. Cysodydd, y mae yn rhaid i chwi gadw gwell dysgyblaeth ar eich llythrenau; oblegid y mae rhai o honynt yn dra afreolus. Ni a ymataliwn heb ddy-uoethi eu beiau am y waith hon, gan ddysgwyl y diwygiant o hyn allan.

Hanesiaeth Cenhadol.

YR INDIA DDWYREINIOL.

Llythyr oddiworth un o'r Indiaid dychwel-edig at un o'r Cenhadol, pan oedd ar ddychweled o'r India Ddwyreiniol i Frydain, er mwyn ei iechyd.

Barchus Dadae—Mae fy nghalon yn alar-us iawn wrth feddwl fod yn rhaid i chwi fyned i Frydain. Cyn i chwi ddyfod yma yr oeddym ni mewn tywyllwch Paganïaeth; chwi a ddysgsoch i ni y gwir oleuni, chwi a ddysgsoch Iesu Grist i ni. Duw a'ch danfonodd i chwi, a chwithau a ddaethoch. Nyni a glywom, a ni a gredasom; nyni a swriasom ymaith ein duwiau, y rhai nid ydynt dduwiau; ond mudiion, a byddarion ydynt, ac heb fydd na north ydynt.

Chwi a ddywedasoeh i ni am Iesu, yr hwn yw deitw y Duw anweledig. Yr oedd Iesu Grist yn fyw, yn siarad, ac yn cerdded. Yr oedd efe yn siarad yn iaith dynion, ond geiriau Duw oedd ei eiriau ef. Chwi a'n dysgsoch ni i ddarllen yr Ysgrifthyrau, y gwir Ysgrifthyran, geiriau Duw yn y Testament Newydd—(O! mor hoff genyf yw y Testa-ment Newydd!)—yr hwn sydd yn dweud fwyaf am Iesu Grist—Mae yn dywedyd i 'Ddau garu y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fab;' a 'bod Iesu Grist wedi dyfod i'r byd i gadw pechaduriaid.' Chwi a hysbysasoeh hyny i ni, a ni a ddarllen-asoem hyny ein hunain, ac yr ydym yn credu mai Iesu Grist ydyw unig Geidwad pechaduriaid. Mae fy nghalon yn awr yn sicr o'r iachawdwriaeth. Mi wn y gall ai ei Fab Duw fy achub i; yr wyf yn gwybod trwy brofiad fy mod wedi cael calon arall. Yr wyf yn teimlo yw fy nghalon pariad mawr at Grist, yr hwn a'm carodd i mor sawr.

Yr oeddwn i yn arfer addoli eilunod, ond nid oedd i'nof fi ddim cariad atynt: ni ddaeth un eilun erioed i mewn i fy nghalon; ond mae Iesu Grist wedi dyfod i mewn i fy nghalon, ac mae efe yn preswyllo yno. Am hyny llawen wyf: ond oherwydd eich bod chi yn myned ymaith yr wyf yn alarus iawn. Yr ydych chi yn myned ymaith,

ond nid yw Iesu Grist yn myned ymaith: ni dd efo mo honof. Chwi yw fy nhad; ond Iesu Grist yw fy Ngwaredwr. Yn iaoh y bo chwi: yr wyf fi yn gweddio am i Iesu Grist fyned gyda chwi, ac aros gyda minnau. Fe all Iesu Grist eich cadw, eich iachau chwi, a'ch dwyn chwi yn eich ol i'r India drachefn. Ni a weddiwn drosoch chi, bawb o honom: na phoenwch yn ein hachos ni: nyni a fyddwn mor dda ag y gallom hyd oni ddeloch yn eich ol drachefn; ond ni fyddwn ni ddim yn rhy dda heboch chi. Yr ydych chi bob dydd, yn dweyd wrthym am yr iawn ffordd, ac mae hyny yn ein cadw ni ar yr iawn ffordd.

Yr wyf fi wedi ysgrifennu llawer iawn: mae yn rhaid i mi ysgrifennu un peth etto. Pan eloch chi i Loegr, dywedwch, O! dywedwch, wrth Gristionogion Brydain pa fath le i'r cythraul yw yr India: pa fodd y mae y cythreuliaid yn preswyllo mewn pobl. Pa fodd y darfa i Iesu Grist yru y diafol allan o honom; ac mai ei bobl ef ydym ni yn awr; ac yr ydym yn bobl happus. Pe bawn i yn myned gyda chwi, mi a ddywedwn y fath hanes resynus wrth- ynt, a barai i lawer o Gristionogion ehodeg i'r India i bregethu Iesu Grist i fy mrodyr tlodion. Mae Cristionogion Brydain yn dda iawn am anfon i ni iachawdwriaeth— am anfon i ni y fath Waredwr; ond mae arnaf fi eisiau iddynt anfon ychwaneg o Genhadau i bregethu yr iachawdwriaeth. Nid rhyw beth mawr iawn iddynt wneud ydyw anfon deg, neu bump; dywedwch wrthynt fod yn rhaid iddynt anfon, ar un- waith, ddau gant; yna fe gaiff yr holl waith ei wneud ar unwaith. Pe buasai i gynnifer a hyay fod wedi cael eu hanfon gyda chwi, fe fuasai yma yn awr ddau gant cymmaint yn chwaneg o Gristionogion nag sydd. Ai nid yw hyn yn feius?

Dad tirion, anfonwch gynnifer ag a alloch yn chwaneg o Genhadau, cyn i chi ddychweled, a dowch a chwaneg gyda chwi yn ol.

Y NEGROAID YN BERBICE.

Mae y Parch. Mr. Haywood, Cenhadwr yn mveg y Negroaid yn Berbice, yn ysgrifennu yn ei lythyr, yn mis Ionawr, 1837, fel hyn:—

Dichon y bydd yr hanesyn canlynol am ffyddlondeb y Negroaid dros eu crefydd, yn hyfryd gan aml un ei ddarllen. Yn ne- chreu amsercaglu Cofli oddi ar y coed, daeth Golygwr y gwaith o'r gymmydogaeth hon attaf un prydawn sadwrn, ac a ddywedodd fod arno chwant gofyn un cwestiwn i mi, A oedd genyf ryw wrthwynebiad i'r Negro- aid i gasglu Cofli ar y Sabbath, ar ryw achlysuron pennodol? Efe a ddywedodd fod y Perchenog ei hun wedi cael ei siomi o eisiau cael y bobl i gynnorthwyo i gasglu y cnwd Cofli i mewn; ac os na fydd i'w bobl ef ei hun weithio ar y dydd Sabbath.

am gyflog, y byddai yn golled fawr i'r Blancheffa. Da y gwyddai efe os na byddwn i yn bleidiol i hyny, mai ofer fyddai iddo ofyn i'r bobl am wneud. Mi a attebais, oherwydd fod y Perchenog ac yntau yn fath gyfeillion caredig i mi, ac i'r achos da, yr hwn yr ydwyf yn llafurio ynddo, nad oes neb a lawenychai yn fwy na myfi yn nghasgliad llwyddiannus eucynnyrch Cofi; ond fy rheol wastadol i yw, tystiolaethu nad oes dim gwaith i gael ei wneuthur ar y Sabbath ond gweithred o angenrheidrwydd, neu weithred o drugaredd: mewn perthynas i wir angenrheidrwydd, ac ehangder y cyfryw angenrheidrwydd, nid oes genyf fi dim a wnelwyf a hwynt. Ac hefyd, os bydd i ohwi a hwythau farnu ei bod yn angenrheidiol gweithio ar y Sabbath, fe fydd yn ddyledswydd arnaf fi eu rhybuddio rhag gwneuthur angenrheidrwydd o hunanoldeb, na gwneud hunanoldeb yn angenrheidrwydd.

Efe a aeth ymaith, ac a ddywedodd wrth y bobl ei fod ei wedi bod gyda'r Person, ac i'r Person ddywedyd fod yn rhaid iddynt weithio, os bydd angenrheidrwydd. Pa fodd bynag, hwy a ddywedasant nad oedd angenrheidrwydd, a hwy a nacasant. Wedi hyny, fe ddaeth y Golygwr attaf drachefn, ac a ddymunodd arnaf ddwedd wrth y bobl fod angenrheidrwydd am iddynt weithio ar y Sabbath. Mi a ddywedais wrtho, nad allwn i ddim gwyrto oddiwrth y rheol a osodais i lawr yn y cyfryw angylchiadau; ac am hyny y bydd raid iddo fy esgusodi i, i beidio ymyraeth dim a'r achos mewn modd yn y byd. Felly fe aeth heibio rai wythnosau; ac ar ryw ddydd Sadwrn hi wnaeth gawod ddechrynnydd o wlaw, a gwynt mawr iawn; ac fe wyddai y bobl, onid aent hwy a chasglu y Cofi ag oedd yn fwyaf addfed i mewn yn foren y dydd Sabbath, y dyfethid ef erbyn dydd llun. Gan hyny hwy a aethant allan foreu y Sabbath, ac a gasglasant fasedeidiau llawnion o hono. Yna galwyd arnynt oll yn y pryd-nawn o flaen drws y Perchenog, ac fe ddygwyd iddynt arian, a Rum, a Thobacco, yn wobryw am eu gwaith; hwythau o un fryd a'u gwrthodasant, ac a ddeisyfasant ar y gwr a'u cynnygiat iddynt ddywedyd wrth y Perchenog, a'r Golygwr, 'mai oherwydd ei fod yn orchwyl gwir angenrheidiol, eu bod wedi ei gyflawni ar ddydd yr Arglwydd; ac am hyny na ddêrbnyant un hadling o arian, un dyferyn o Rum, nac un ddeilen o Dobacco.' Aeth y gwr ymaith mewn syndod mawr, ac ni ofynodd iddynt byth wedi hyny am weithio ar y Sabbath.

Dyma y tro cyntaf i neb o'r Negroaid weithio ar y Sabbath er pan wyf fi yn eu plith, ac yr wyf yn meddwl mai dyma y tro diweddaf hefyd. Ni thrangwyddodd y boneddigion ddim wrthyf fi, nac wrth y bobl; ac fe ddywedodd un o honynt wrthyf ar ol hyny, 'Syr, ni ddarfus i ni erioed

feddwl fod y Negroaid yn meddu ar y fath reddf grefyddol, ag a ddangosasant ar yr achlysur hwn.'—*Friendly Visitor.*

Hysbysladau Crefyddol.

YSGOLION CYMRAEG.

Ymysg hen lyfrau dygwyddodd ddyfod i'n llaw lyfryn a gyhoeddwyd gan y Parch. Griffith Jones, Llanddowror, y gwr urddasol, duwiol, a llafurus hwnw a fu gynt yn offerynol o sefydlu Ysgolion rhad i ddysgu plant y Cymry yn y Gogledd a'r De i allu darllen yr Ysgrifthyrau yn yr Iaith Gymraeg. Cynnellid yr Ysgolion hyn drwy Gydroddion Boneddigion, a than ofal Offeiriad Plwyfa, a'r cyfan dan olygiad y rhagddywededig Mr. Jones. Yr oedd yr Ysgolion yn symmudol; ac mae y Llyfryn hwn fel math o Adroddiad (*Report*) o'r Ysgolion hyn, yn dangos y lleoedd y cynnalid yr Ysgolion, y nifer oedd ynddynt, yn nghyd â thystiolaeth yr Offeiriad am addasrwydd, llafur, a llwyddiant yr Ysgolfeistriaid, yn yr amseroedd tywyll hyny ar ein gwlad. Mae y Cysfarchiad yn nechreu yr Adroddiad yn dangos agwedd meddwl y gwr duwiol hwnw, ei ofal am eneidiau ei gydgenedl, ynghyd a'i fawr dosturi tuag atynt, a'i lasur diorhwyys am eu goleuro a'u hachub. Cyhoeddwyd ef yn y flwyddyn 1731. Dodwn yma gyfieithiad i'r Gymraeg o'r Cysfarchiad Saesoneg.

'Anrhyddedus Syr,

'Gan fod Ysgolion rhad symmudol, er taenu gwybodaeth Gristionogol ymhlith y tlodion yn Nghymru, wedi llwyddo yn fawr, drwy rasol ddylanwael Dwysol Ragluniaeth, er y pryd y dechreuwyd hwynt hyd yn awr; yr wyf yn dymuno caniatad i barhau i gyhoeddi hanes eu cyunydd a'u llwyddiant, er gogoniant i Dduw, ac yn dystiolaeth gyhoeddus o'u rhwymedigaethau a'u diolchgarwch i elusengar Gynnorthwywyr y gwaith.

Nifer yr Ysgolion am y flwyddyn yn diwedd yn ngwyl Fihangel 1751, ydyw 129, ym cynnwys o ysgolheigion 3,669. Gellir gweld ymha blwyf y mae pob Ysgol, yn nghyd a pha nifer o blant sydd ymboch yn, yn uiwedd yr Adroddiad hwn. Ac er pan gyhoeddwyd Adroddiad cyntaf yr Ysgolion hyn, fe ddysgwyd 83,177 o Ysgolheigion, ac fe fu genym 1,578 o Ysgolion.

Pa fath olwg hyfryd ac effeithiol a fyddai pe gwlelech chwi lai na hanner y miloedd hyny yn sefyll o'ch blaen yn awr, yn dyrchafu eu calonau a'u lleisiau mewn diolchbus fawl am diriondeb eu cynwrynaswyr; gan gydnabod, er gogoniant i Dduw, mai eu helusengarwch hwy a fu yn foddion dedwddol, drwy ein Grasusaf Brynlawdwr, a'i Yspryd Sanctaidd, 'i agoryd eu llysoedd, ac i'w troi o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant Satan at Dduw; fel y derbyniant

faddenant pechodau, a chyfran ymysg y rhai a sancteiddiwyd drwy y fydd sydd yn Nghrist Iesu.' Byddai y cynnyrfiad boddhaol a deimlent, wrth weled ffrwyth llafur eu cariad, yn peri na byddai eisiau yn gradd o annogaeth ymhellach i fyned a'r gwaith da hwn ymlaen.

Yn wir, y mae yn beth rhy amlwg, am yr angenrheidiolrwydd sydd i fyned ymlaen gyda'r gwaith, oherwydd y nifer mawr sydd etto yn aros heb eu dysgu yn y rhan fwyaf o Gymru. Ped ystyrid cyflwr tywyll a thruenus yr eneidiau tlodion ac amddisaid hyn, yn llawn o anwybodaeth, caethion deillion i'r Dinystrydd, se gynnyrfid tosturi i'r radd eithaf yn meddyliau pob Cristion. Canys pwy a ddichon fod mor ddidrugaredd, ag y gall edrych, heb ofidio, ar ieuaine a hen yn cael eu dyfetha o eisiau gwybodaeth? Ac megis y dywed Esgob duwiol, 'Os na hyfforddir hwynt yn y ffordd y dylent rodio ynddi, mae yn sicr yr arweinir hwynt ar hyd ffordd na ddylent rodio; ac yn ol pob tebygolrwydd hwy a barhant ynddi, ac y byddant eu hunain yn druenus, ac yn niweidiol i ereill; yr hyn, yn y canlyniad, a fydd yn waeth iddynt eu hunain ac i ereill, na phe buasent yn meirw yn eu mabandod o eisiau cynnaliaeth naturiol.'

Ped ystyrid hyn, se fyddai i'w hachos gynnyrfu eich tosturi yn fwy effeithiol na dim a allaf fi ddweud ar yr achos. Canys pa weithred o drugaredd a ddichon fod yn fwy o elusen na'r ymgais am achub y lluoedd o eneidiau sy mor werthfawr a'ch eneidiau chwithau, ac i fwy cyhyd a hwynt, o allaf dinysr trawgyddol? 'Pa beth a ffael yn fwy crigionogol, na thosturio wrth, a cheisio achub y creaduriaid tlodion a thruenus ag sydd yn cael eu 'dyfetha o eisiau gwybodaeth?'

Ni wn am yr anwyl addfwyn Iesu, pan oedd yma yn y byd, fod dim wedi cynnyrfu ei dosturi yn fwy na gweled gwrthrychau truenus, tebyg i'r rhai hyn, yn dyfod dan ei sulw. Ac mae yn ddiau y dylem ni ei ddilyn ef, neu nid ydym deilwng o'n galw yn Gristionogion. Pan ddaeth efe yn agos i Jerusaleam, ac i'w golwg hi, ychydig cyn ei farwolaeth, Efe a edrychodd ar y ddinas, 'ac a wyllodd drosti,' am nad oedd y trigolion 'yn gwybod y pethau a berthynant i'w heddchw.' Och! yr oeddynt y pryd hyn yn addfedu yn brysus iawn i ddigofaint a barn Duw, yr hyn nid allent ei weled na'i ystyried etto, oherwydd eu dallineb a'u hangrediniaeth. Duw a wnel na byddo hi felly ar ein gwlad ni, er yn ol ei sefyllfa bresennol ei bod yn bur debyg o fod.

Gwelwn siampl arall o dosturi ein Iachawdwr at yr anwybodus ag oeddynt mewn angen am hyfforddiant; 'Pan welodd efe y torfeydd, efe a dosturiodd wrthynt, am na bod wedi blino, a'u gwasgaru fel defaid heb ganddynt fugal.' Ein hanwyl Iachawdwr a dosturiodd yn fawr wrthynt,

nid yn gymaint oherwydd eu gwasgfa dymhorol o ran eu cyrph, ond yn fwyaf neillduol oherwydd eu perygl ysprydol o gael eu dyfetha yn dragwydd, canys yr oeddynt 'fel defaid heb ganddynt fugal.' Yr oeddynt 'wedi eu gwasgaru,' yr oeddynt yn myned ar gyfeiliorn allan o ffordd y bywyd tragwyddol, ac o lwybrau doethineb; am eu bod heb fugal ysprydol i'w hyfforddi ac i'w porthi. Ac etto ar yr un pryd, yr oedd ganddynt rifedi mawr o synagogau, a phregethu ynddynt bob Sabbath, neu yn amlach, a hyny gan amrywïol o Athrawon, Offeiriad, Dysgawdwr, Ysgrifenyddion, a Phariseaid y manylaf o'r holl bleidiau; ond *Eitan bugeiliaid* oeddynt oll. Tebygid wrth eiriau Crist nad oeddynt fath yn y byd o fugeiliaid; Ie, gwaeth na bod heb yr un. Os dywedaf yr hyn sydd yn hysbys i bawb, a'r hyn a ddywedwyd gan amryw o Ddifyddion enwog, mewn sefyllfau uchel yn yr Eglwys, gyda mawr alar o'r blaen, gobethiaf na thrangwyddaf yn Gweinidog duwiol a llafurus; 'Nad ydyw Athrawon diog, meddw, ac anffyddlon, ddim yn Athrawon, ond Bradychwyr ydynt yn hytrach, yngolwg Duw.' Llawer llai y bydd hyn yn dramgwydd i neb ond i'r rhai ag yr ydwyf wedi dyoddef digofaint ac anfoddlonrwydd oddiar eu llaw er's talm bellach, os ail goffaf sulw a wnaed gau Esboniwr dysgedig ar y Bibl, ar y testyn uchod:—'Bod yr hwn nad yw yn porthi ei braidd a didwyll laeth y gair, nac yn eu gwneud yn hysbys o'r pethau a berthynant i'w heddchw, a hyny allan o galon lawn o gariad Duw, a chariad at yr eneidiau sy dan ei ofal, yn annheilwng o'r enw Bugail. Canys y mae bod yr Ysgrifenyddion a'r Phariseaid yn ddiffygiol o hyn, yn peri fod Crist yn cwyno fod yr Iuddewon yn 'ddefaid heb iddynt fugal.'

Diau fod genym ni yn yr Eglwys Wladol, yn y Deyrnas hon, Fugeiliaid ffyddlon yn aros, (ychwaneger eu nifer), y rhai ydynt yn galaru oherwydd nas gallant yn effeithiol addysgu eu praid drwy eu pregethau mwyaf llafurus, er eu cyfeirio hyd y mae ynddynt at amgylfodiadau y rhai mwyaf annysgedig. Llawer un sy wedi sylwi gyda galar, a chwyno yn dost, nad oes gan bobl bur anwybodus ddim archwaeth at eu pregethau, nad ydynt yn cael dim blas arnynt, ac nad oes ynddynt un duedd tuag atynt, mwy na phe pregethid iddynt mewn iaith estronol. Yr achos o hyn sydd amlwg: ni buwyd erioed yn eu cateceisio nac yn eu haddysgu yn egwyddorion y Grefydd Gristionogol; ac ni ddysgwyd hwynt i ddarllen, fel y gallent ideall yn well, a derbyn yn rhwyddach, yr hyn a ddywedir wrthynt o'r Pulpud. Hyfforddi drwy gateceisio oedd prif ddull o ddysgu pobl yn athrawiaeth Cristionogaeth ar ei dechreuad; ac felly y maent yn awr yn dysgu yr Indiaid, yr hyn y mae llawer o bobl haellionus, yn gannol-adwy iawn, yn ei annog ymlaen, hyd yn

nod ymhlith y rhai mwyaf pellenig o hon-
ynt. Gorchymynir i ni 'wneuthur da i
bawh, yn enwedig i'r rhai sydd o deulu'r
fydd.' Gan ein broder tlodion, ein cwy-
wladwyr, genedigion ein broydd ein hunain,
y rhai dynt yn droenus o anwybodus, y
mae hawl i'r haellioni a grybwillir yn y
rhan olaf o'r adnod hon. Maent hwy wedi
eu dwyn i mewn i'r Eglwys, drwy yr ordin-
had o fedydd, ac er hyny, y mae arnaf ofn
y bydd raid iddynt fyw a marw mewn
gwaeth cyflwr na'r Paganïaid, oni fydd i
elusen-garwch rhyw rai o ddedydd wirion-
eddol deulu y fydd, i'r rhai y mae y bobl
anwybodus hyn yn perthyn, ddyfod ymlaen
i gynnorthwyo i'w haddysgu hwynt.

Ni ddichon i gristionogion dreulio eu
harian i well perwyl nag er cynnydd y
Grefydd Gristionogol, yr hyn a dry allan
yn ogoniant i Dduw, ac a fydd yn offerynol
i achub eneidiau dynion rhag dinystr tra-
gywddol. Amser hau yw hwn, ac fe ddaw
amser medd cyn hir, pryd y bydd i'r gwyr
elusengar hyn, ynghyd a gwrthrychau yr
elusen gyd-lawenhan, a llawenydd an-
nbraethadwy a gogoneddus.

(I'w barhan.)

MARWOLAETHAU DISYFYD, &c.

Yr oedd hen wraig nodedig o grefyddol e'r
dros 30 mlynedd, o'r enw Jane Samuel, yn
byw yn mhilyf Llanrug, Swydd Gaernar-
fon, dymunodd am i'r cyfeillion ddyfod i'w
thŷ i gadw cyfarfod gweddi; yr hwn ddy-
munid a gyflawnasent nos y 30ain o Ion-
awr diweddaf. Ac ar ddiwedd y moddion,
aeth yr hen wraig yn ol ei harfer i ganmol
Iesu Grist, ac i ddiolch i'r cyfeillion am
ddyfod i ymweled â hi; a phan ydoedd yn
canmol yn wresog am angau y groes, aeth
un o'r chwiorydd ati i ffarwelio â hi: cododd
hithau i fynu oddiar y gadair, gafaelodd yn
ei llaw, yn ddisymwth ymollyngodd ar y
gadair yn ol, a bu farw yn y fan. Yr oedd
tua 80ain mlwydd oed.

Hefyd, yn y Waen fawr, ardal arall gyf-
agos, bu digwyddiad lled nodedig. Yr oedd
yno hen wr o'r enw Henry Thomas yn byw;
yr oedd wedi treulio ei fywyd yn lled fras,
ond cafodd ar ei feddwl gynyg ei hun i
Eglwys Dduw, aeth i'r Capel nos yr 2lain
o Chwefror. Ond cyn dau ar gloch y boreu
yr oedd wedi myned i'r byd tragwyddol.

Hen Amaethdy yn mhilyf Beddgelert,
Swydd Gaernarfon, o'r enw Cennydi, a
gymerodd dan nos y 23ain o Ionawr. Llosg-
odd bron gymaint oll ag a oedd ynddo. Yr
oedd yno werth tua 23ain punt o ymenyn,
toddodd y cwbl ond un llestrad bychau;
llosgodd hefyd tua gwerth 15eg punt o gig,
ynghyd â holl dodrefn y tŷ, oddieithr un
gwely plyf. Bernir y galodd yn agos i
ddau cant o bunnau; ond cafodd pawb eu
bwyd.

Yn Mhentref Ebenezer, plwyf Llanddela-

iolen, yn yr un Swydd, er's llai na chwech
wythnos, llosgodd dau o blant i farwolach
trwy fod y rhieni yn eu gadael yn y tai eu
hunain. Mae'n drueni na ddysgai penau
teuluoedd wers i beidio gadael plant yn y
tai eu hunain. Mae dan beth yn y blyn-
yddoedd hyn yn peri fod ngain am un yn
llosgi wrth a fyddai ddeugain mlynedd yn
ol,—un peth ydyw y cyfnewidiad mawr
sydd yn nefnydd gwisgoedd plant rhagor y
pryd hwnw. Cottens yw braidd ddillad holl
blant y gwledydd y dyddian hyn, yn lle
gwlaneni yn ol yr hen ffasiwn, ac y mae y
defnydd blaenaf fel pe byddai rhyw sugn
ynddo er cymeryd tân. Peth arall ydyw,
fod *Gratias* bron yn mhob tŷ, ac nid tân
ar yr aelwrd, yn ol arfer yr hen bobl. O'r
plant sydd yn llosgi y blynyddoedd hyn,
nid oes un o ddeg o honnynt yn cyfarfod a'r
amgylchiad heb fod un o'r ddau beth uchod
yn ei achosi. Yn gymaint a bod dull y byd
wedi cyfnewid, dylai rhieni fod o hyny'n
fwy gofalus.—DAVID WILLIAMS, Tŷ Ddewi.

RHYBUDD I FEDDWON.

Yn Nghaerlleon, am wyth ar gloch nos
Sadwrn, y degfed dydd o Fawrth, cefwyd
dyn ieuanc o'r enw Thomas Andrews, 24ain
oed, wrth ddwrs ei dŷ, yn feddw iawn, wedi
bod yn yfed *Whiskey*. Llusuwyd ef yn
rhyw fodd i'r tŷ. Ac wedi ei gael yno,
arferodd ei chwaer bob moddion a allai i
gael y dwfr llosg o hono, rhag ei farw ef,
ond yn gwbl ofer. Felly y bu yn yr ag-
wedd fochynaid hono hyd y boreu, Yna
aeth ei chwaer ac un arall i'r *Infirmery* i
ymofyn am Feddyg atto.

Daeth y Meddyg yno gyda brys, ac a
orchymynodd iddynt ddefnyddio rhyw fodd-
ion yn ddioed i'w gael ef i'r *Infirmery*.
Felly, fe'i dygwyd ef yno erbyn hanner awr
wedi naw ar gloch bore Sabbath. Dodwyd
Stomach pump i lawr i'w gylla i geisio
sugno y *Whiskey* o'i fola ef, ond ni lwydd-
wyd nemawr. Yna dodwyd plastr o far-
tard ar ei ddwyfryn, ac ar amryw fanau
ereill o'i gorph, i geisio cael rhyw faint o'r
dwfr llosg (*Whiskey*) allan o'i gnawd ef.
Ond yr oedd rhyw olwg druenus arno ar
hyd y dydd. Efe a aeth yn aflonydd a
gwylltu a'r prydawn. Meddyliwyd un-
waith y byddai yn rhaid rhoi *Strait waist-*
coat am dano, canys yr oedd yn wyllt iawn.

Oddentu deg ar gloch o'r nos, mi a'i
gwelais ef sy hun mewn rhyw gyflwr gres-
ynus a dychrynlyd iawn. Nid allodd
ddwedd dim wrth neb ond nu gair wrth
ddyn oedd yn ei ymyl, *O! go to hell!* Am
un ar gloch bore ddydd llun efe a fu farw
yn y cyflwr ofnadwy hwn.

Cynnaliwyd rhaiith-chwillad ar y corph,
yn yr hwyr; ac fe agorwyd ei gorph ef:
a'r penderfyniad oedd, 'ei fod wedi marw
oherwydd yfod gormodedd o ddiwedd
meddwol.' Effeithiodd ei farwolach ef
gymaint ar y bobl cydd yn yr *Infirmery*,

nes y ceffais ddeg o honynt i law-arwyddo yr Ardystiad dirwestol o beiddio yfed dim o'r diodydd meddwol. Mi gefais lawer o enwan o'r blaen, sef rhai ag oeddynt wedi dyfod i'r Clafdy hwn yn hollol drwy effeithau niweidiol yfed diodydd meddwol.* Mae yma lawer yn bresennol yn dioddef poenau mawrion trwy effeithiau diodydd meddwol. O na byddai hyn o linellau yn fawdd i ryw rai o ddarlennwyr y Drysorfa i ddyfod a hwynt i weled y mawr ddrwg sy mewn meddwod a diotta.

Eich diffuant gyfaill,
Thomas Jones, Gwasanaethwr yn
Infirmary Caerlleon.

Mawrth 16, 1838.

Y FRENHINES A'R SABBATH.

Un o'r Arglwyddi, Swyddog uchel yn y Llywodraeth, yr hwn nid yw yn un o'r rhai mwyaf nodedig am gadw yn sanctaidd y dydd Sabbath, a ddaeth at ei Mawrhydi, y Frenhines Victoria, ar nos sadwrn, ynghylch dau fis yn ol, gan ddywedyd:— 'Mi a ddaethum i rhyw bapurau o bwys at eich Mawrhydi i edrych yn fanwl drosytnt. Ni ffinaf eich Mawrhydi heno, ond mi ddeisyfais gael eich llw arnynt boreu fory.' 'Y fory,' medd y Frenhines, 'Sabbath fydd y fory, fy Arglwydd,' 'Ie, eb yntan, 'ond, os rhynga bodd eich Mawrhydi, mae yn rhaid gofalu am achosion y Llywodraeth.' 'Myfi a wn fod yn rhaid,' eb y Frenhines, 'a chan nad allech chwi ddyfod yma yn gynnarach heno, os yw y papurau o gymmairt pws, mi a edrychaf drosytnt y fory, ar ol dyfod adref o'r Eglwys.'

I'r Eglwys yr aeth y teulu brenhinol—ac i'r Eglwys yr aeth yr anrhydeddus Arglwydd.—Ac er ei fawr syndod, pregethodd yr Offeiriad ar y ddyddiadwydd o 'gadw yn sanctaidd y dydd Sabbath.' Ar ol dyfod o'r Eglwys, gosfynodd y Frenhines, 'pa fodd yr oedd y bregeth yn boddio eich Arglwyddiaeth?' 'Yr oedd yn fy moddio yn fawr, eich Mawrhydi,' meddai, yr Anrhydeddus Arglwydd, gan wneuthur gwen mor siriol ag y gallai. 'Ni chelaf oddiwrtihych,' ebai y Frenhines, 'myfi a anfonodd y testyn neithiwr i'r Person, gan ddymunio arno bregethu arno. Gobeithio y bydd y bregeth yn lles i ni oll.'

Aeth yr holl ddiwrnod heibio heb i neb son gair am y 'papurau o bwys,' y rhai oedd yn galw 'am edrych yn fanwl drosytnt.' Yr oedd ei Arglwyddiaeth yn hynaws a chyfeillgar ar hyd y dydd, yn ol ei arferiad cyffredin. Ac wedi ei mynod yn grym lawer o'r nos, pan oedd y Frenhines yn paratoi i ymadael o'r ystafell eistedd,

* Gwelwn mor suddiol ydyw cael Gwasanaethwr yn ofni yr Arglwydd, yn enwedig yn y fath le a hyn. Dichon un gwas effro yn ei enaid wneud llawer o les mewn teulu, ac yn neillidol mewn clafdy.—C.—r.

'Boreu fory, fy Arglwydd,' eb hi, 'cyn foreued ag y mynoch—cyn foreued a saith ar gloch, os cwyllsiwch, ynyi a edrychwa dros y papurau a soniasoch.' Ond ni fynai ei Arglwyddiaeth ormesu ar ei Mawrhydi mor fureu a hyny—'Naw ar gloch fydd yn llawn ddigon buan.' Gan eu bod o bwys mawr, fy Arglwydd, eb y Frenhines, mi a ymroddwn i edrych drosytnt yn foreuach; ond ni a benderfynwn ynte, naw ar gloch.'

Ac erbyn naw, yr oedd y Frenhines wedi cistedd yn barod i'r Anrhydeddus Arglwydd ddwyn ei bapurau ger bron. Gobeithir y bydd y tro yn lles iddo, i beri iddo o hyn allan gosio yn well gadw yn sanctaidd y dydd Sabbath.—*Court Journal.*

Y SENEDD YMERODROL.

Tŷ yr Arglwyddi.—Mawrth 8, Dyg Arg. Llanedowne ysgrif Cyfraith Diwygiad Dewisiad Aelodau y Senedd, i'w darllen yr ail waith. Gwrthwynebodd Duc Wellington ef, ac amryw o'r Arglwyddi ereill hefyd. Rhanwyd y Tŷ, a chafwyd

Yn erbyn yr Ysgrif 147

O blaid 83

Mwy yn erbyn o 65
Felly fe gollwyd yr ysgrif hon etto, wedi yr holl drafferth gyda hi yn Nhŷ y Cyffredin.

Mawrth 9. Dyg Archegob Canterbury Archiad i mewn oddiwrth Bersoniaid Canada yn dymuno am i'r Tŷ gymmeryd mewn llaw i drefnu am iddynt hwy gael cynnal-iaeth gysson a pharhaus. Llefardodd Arg. Glenelg, Iarlwr Ripon, ac Esobol Llundain yn bleidiol i'r Archiad. Ond dywedodd Arglwydd Glenelg, fodd bynnag, fod llawer iawn o anhawsdra i ddwyn y peth i ben. Dodwyd yr Archiad ar fwrdd y Tŷ.

Iŷ y Cyffredin.—Mawrth 6 a 7. Cynnygiwyd am gerydd ar Swyddogion y Llywodraeth, gyda bwriad am eu bwrw allan o'u swyddau, mewn araeth faith, gan Syr W. Molesworth. Y prif fai a enwyd oedd ymddygiad Arg. Glenelg, Ysgrifenydd y Trofedigaethau, tuag at drigolion Canada yn Ngogledd America. Mae y *Tories* yn beio am i'w fod yn rhyddiolaf ynghylch darostwng y gwrthryfel, eisiau iddo arfer mwy o ragwaliaid a llymder ar yr achlysur; ond mae y *Radicals* yn beio arno am arfer y fath llymder ag a wnaeth. Gwrthwynebodd Arglwydd Palmerston ef, mewn araeth faith. Yna cynnygiodd Arg. Sandon welliant ar y cynnygiad, ond lled gyffelyb. Llefardodd Arg. Stanley o blaid y Gwelliant, a Syr F. French, Mr. Gladstone, Syr R. Peel, &c. ar yr un ochr. Gwrthwynebwyd of gan Mr. Labouchere, Mr. Spring Rice, Syr G. Grey, Arg. John Russell, &c. Yna rhanwyd y Tŷ ar achos y Gwelliant, a chafwyd.

O blaid y Gwelliant 287

Yn erbyn 316

Mwy yn erbyn o 29

Felly fe fethwyd a thafu Arg. Gleneig a'i gyd-Swyddogion o'u lleoedd y tro hwn etto.

Mawrth 9. Aed ymlaen gydag Ysgrif Cyfraith y tlodion yn y Werddon, o ddos-parth i ddosparth. Gofynodd Canghellwr y Trysorlys ganiatad i ddwyn i mewn Ysgrif am well trefn ar oruchwyliaeth y Llythryd, a cheneda a gafwyd.

Mawrth 11. *Tŷ yr Arglwyddi*. Dygwyd i mewn nifer mawr o Eirchion yn dymuno ar i'r Senedd wneud cyfraith newydd am roi pen ar brentisiaeth y Negroaid, oherwydd y mawr orthrymder y maent yn ei ddiioddef gan eu meistriadaid creulon.

Haelioniac Elusengarnach.—Darfu i Mrs. Yale, gwaraig y Milwriad Yale, Plas yn Yale, yn Sir Ddinbych, gynnal yr holl bobl dlodion ac anghenus yn yr holl gymmydog-aeth, drwy ddyfnder y gauaf, nid yn unig â bwyd, ond â dillad clyd, a thanwydd hefyd. Dyma siampl nas gellir ei gwneud yn rhy gyhoeddus, i'r dyben o fod yn annogaeth i eraill.

Botymau Dirwestol.—Ar yr 20fed o Mawrth, fel yr oeddwn yn sefyll mewn Gwerthdy helaeth yn Nghaerlleon, dangosodd un o'r dynion i ni dri math o *Fotymau Dirwestol*. Cymaint yw y brwdfrydedd ag sydd yn y dyddiau hyn gyda'r achos dirwestol, fel na wyddys pa bryd y ceir pen draw arno, fel y mae goŵe'r ffawd. Yn Birmingham y lluniwyd y Botymau hyn.

Ar un math o honnynt y mae'r geiriau hyn 'Tee Total Society,' yn y canol, gyda'r ymadrodd *Honi soit qui mal y pense*. h. y. 'Drwg a fydd i'r neb a feddylio ddrwg,' ar ards o gyloch yr ymyl.

Ar fath arall y mae'r geiriau 'Tee Total Society,' wedi eu gosod o amgylch ffynnon, yr hon sydd yn bwrw ei dwf allan yn ffrwd loyw. A'r trydydd math sy debyg o ran cynllun, ond gyda chwanegiad o 'Demi Iechyd,' mewn cyffelyb sefyllfa i'r ffynnon ddwr ar y llall. Dywedai y gwr wrthym, nid yn unig fod y cyfryw Fotymau newyddion ganddo ef ar werth, ond hefyd y gellir eu cael yn y Gwerthdai yn gyffredinol yn Nghymru. Beth fydd nesaf?

Damwain alaethus yn yr Agerdd-long Victoria.—Boreu ddydd Gwener, Mawrth 16, codai y llestr hon ei hangor er morio i lawr afon Thames i'r diben o wneuthur prawf o ddyfais newydd a fernid gan y perchenogion o bwys mawr. Yr oedd amryw o funeddigion urddasol a boneddigesau hefyd ar ei bwrdd; ac aeth y cwbl ymlaen yn foddhaol hyd oni ddaethant ar gyfer Erith. Ar hyn ymdorai un o'r peiriau, neu ryw beth perthynol iddynt,—yr hyn a ddi-lynid â swm mawr cyffelyb i dwf taranau neu gynnwrf daeargryn. Yr agerdd a dy-
wyllai yr awyr mewn munud fel nas gellid gweld y llestr oddiar y lan; ac wedi iddo chwalu ymddig yr oedd yr olygfa ar y

bwrdd yn ddychrynlyd. Y dyroddwy'r oeddynt yn debycach i Negroaid nag i ddin arall; ond da genym allu dywedyd nad ysgubwyd hwy oll i dragywdoldeb yn y fan. Wedi i bob cynnwrf dawelu, cafwyd allan fod un o'r peiriau hyn yn gorwedd yn farw yn y glo; a bod pedwar ereill wedi eu hanafu yn dost fel yr ofnir yn fawr na bydd iddynt wellhau. Dywedir fod y Victoria yn un o'r agerdd-longau harddaf a mwyaf ag sydd yn perthyn i'r deyrnas hon: a'i bod wedi ei threfnu i forio rhwng Llundain a Hull.

Hirhoedliad.—Bu farw hen wraig, o'r enw Ellen Pritchard, yn y Waenhir, yn agos i Gapel Curig, Arfon, wedi cyrhaedd yr oedran mawr o 103 o flwyddi. Gadawodd o'i hol bedair o ferched; 34 o wyrion; 74 o orwyrion; a dau esgynnydd.

Ffair Llangeŷni.—Yn y ffair hon, a gyn-naliwyd Mawrth 14, yr oedd gwerthiant rhwydd ar bob da oddigarth cefyllau. Bus-tych a werthid am o £10 i £12. Buchod a lloiau o £8 i £10, a moch o 30a. i £3.

Ffair Amwythig.—Yn ffair ddiweddfaf y dref hon gwerthid defaid tewion am 6½c. y pwys—moch tewion o 4½ i 5c. a moch er-eill am brisiau uchel iawn.

Yr oedd nifer y tafarnau yn Lloegr. a Chymru, yn ol y cyfrif a gymmerwyd am y flwyddyn ddiweddfaf, yn diweddu Rhagfyr 31, fel y canlyn:—Tafarnau â thrwydded i werthu cwrw i'w fed yn eu tai 40,102, a tafarnau ereill 5,292. Y cwbl 45,394.

Cofus gan ein darllenwyr, y mae yn ddiagramheuol genym, fod y fath ddyhirwyr yn Lloegr ychydig amser yn ol ag a rodd-ent deisi yd ar dân, a chyffelyb gyflafanau, a hyn o falais a chenfigen yn unig; ond yr oeddwn am Gymru yn gobeithio pethan gwell, a drwg genym roddi yr hanes canlyn-ol o flaen ein darllenwyr. Ychydig amser yn ol derbyniodd cyfaill i Aneurin Owen, Ysw. Eigryan, yn agos i Ddinbych (mab i'r diweddar Gymro clodwiw Dr. Owen Pugh) lythyr dienw yn bygwth y rhoddid tās o wair i Mr. Owen, ag oedd mewn cae cyfagos, ar dân. Ni chymmerodd Mr. Owen fawr o sylw o'r bygythiad, oherwydd gwyddai na pharodd achos tramgydd i neb, a barnai mai ysmaldod oedd y cwbl. Ond cyn hir amser cariwyd y bygythiad i ben; ac er pob cynorthwy difawdd agos i han-ner y dās cyn y gellid difodd y tân. Yr hyn a wna yr amgylchiad hwn yn fwy rhyfeddol fyth yw, fod Mr. Owen mor barch-
us gan, ac haelionus i'r tlodion; ac nad yw yn gwybod fod ganddo un gelyn yn y gym-
mydogaeff. Ni chafwyd y dyhirn allan etto, ond gobeithiwn y dygir ef cyn hir i asael cyfiawnder a chosp.—*Carnarfon Her-ald*.

Daeargryn yn Ewrop.—Y mae newydd-
iaduron y Cyfandir yn llawn o hanes y daeargryn mawr a deimlwyd yn ddiweddfaf

o'r môr Du i Cherbourg, ar y 23 a'r 24 o Ionawr diweddar. Wrth yr hanesion hyn yr ydym yn deall fod y cryniad saith awr yn ddiweddarach i'w deimlo yn Ffrainc nag yn Neheubarth Rwsia; ac na theimlwyd dim oddiwrtho i'r gogledd o'r Danube, ac i'r gorllewin o Transylvania.

Rhyddhdd y Prentisiaid Negroidd.—Dywedir fod llywodraethwyr nyys Montserrat, yn yr India Orllewinol, wedi penderfynu gollwng eu holl brentisiaid yn rhydd ar y dydd cyntaf o Awst nesaf.

Ychydig amser yn ol cyrhaeddodd Llong ei Mawrhydi, Actœen, Cadben y Gwir Anrhyddedd Arglwydd Edward Russell, i Portsmouth, o Ddeheubarth America, â 360,000 dollars o arian.

Tân dychrynlyd yn Manchester.—Torodd tân allan yn ddiweddar yn un o felinau yr *Oxford Road Twist Company*, yn y dref uchod, yn mha un yr oedd oddeutu 2000 o ddynion yn gweithio. Cyfrifir fod y golled oddeutu £4000 neu £5000. Gellir dychymmygu peth am eangder yr adeiladau hyn, a'r gwaith ynddynt, wrth y cyfrifiad canlynol:—darperir 28 lath o frethyn ynddynt bob munud—1680 bob awr—20,160 bob dydd—â 120,960 o latheni, neu yr hyn a gyrhaedd 57 o filliroedd, bob wythnos—*Chester Chronicle*.

Ffordd o dan yr afon Thames, Llundain.—Y mae y gwaith mawr a rhyfeddol hwn bron ar ben; ac os bydd iddo gael ei ddwyn ymlaen mor llwyddiannus a'r wythnosau diweddarf bernir y bydd allan o berygl oddi wrth yr afon, ac yn rhydd i'w thramwy tua diwedd yr haf nesaf. Bydd y ffordd hon yn gyferthfawr i drefnidaeth cang rhwng y ddau fan hyn, Rotherhithe a Wapping, a wahanir yn bresennol oddiwrth eu gilydd gan yr afon.

Angau ddisgyl.—Mawrth 13, cynnaliwyd relain-ymholiad ar gorph plentyn bychan, o'r enw Francis Wright, dwy flwydd a chwe mis oed, yn Little Bolton, Swydd Lancaster, yr hwn a gyfarfyddodd â'i angau yn y wedd ganlynol:—Ymddengys oddiwrth dystiolaethau y gwahanol dystion ei fod yn clarostryngedig i lewygfydd trymion os gyrif ef allan o'i dymherau naturiol, a pharhai ynddynt weithiau am rai oriau. Ar brydnawn y dydd Llun blaenorol daliai ei fam ef yn curo ffenestr yn y gymmyddog-eth â ffon, ac am hyny dwdia ef yn sawr, yr hyn a barodd iddo syrthio i lewyg drom, a thro'i yn ddu yn ei wyneb. Rhoddwyd ychydig ddwfr oer yn ei enau, ond ni allai o'i llyncu, ac wedi iddo ocheneiddio yn drwm ddwy waith efe a dregodd. Y rheithwyr ddychwelasant a'r rheithfarn, 'Ei fod wedi marw mewn llewyg.'

Arall.—Ar ddydd Sadwrn, Mawrth 10, fel yr oedd bachgen yn 14 oed, yn croesi heol *Deansgate Manchester*, mewn man cul arni, yr hwn oedd yn llawn o droliau

ar y pryd, digwyddodd iddo fyned yn rhw agos i gefyl, yr hwn a gyfrifid yn llyondd, ond a ddychrynwyd yn ddisymwth fel y cododd ei droed ac a darawodd y bachgen fel y disgynodd i gryn bellder oddiwrtho. Ac er iddo ddyfod ato ei hunan i raddau, etto cymmaint oedd effaith y tarawial fel y bu farw dranoeth mewn poen ddifawr. Rheithfarn 'Marwolaeth ddamweiniol.'

Y Gulan.—Y mae y newyddiaduron diweddaraf yn hysbysu fod y drefnidaeth oedd gofyn mawr am dano, a phrisiau da yn mewn gwlan ar gynydd. Yn Halifax yr cael eu rhoddi. Yn Bradford hefyd gwnaed cais i dynu y pris uchel oedd arno i lawr: ond ni wnaed llawer o gyfnwidiad. Yn Leeds, er nad oedd y farchnad mor lawn ag arferol; etto cadwyd y pris i fynu er y cwbl. Yn Huddersfield yr oedd y farchnadfa yn llawn o nwyddau, a'r gwerthwyr yn parhau i ofyn yr un pris ag o'r blaen.

Creadur cynddluwiawl.—Un o'r wythnosau diweddarf darganfuwyd esgryn, &c. rhyw creadur anferth, o lwyth yr *Ichthyosaurus*, mewn cloddfa yn Twerton, o eiddo C. Wilkins, Ysw. Y mae ei ysgerbwdd yn gorwedd mewn peth a eilw anianyddywyr yn *lias*, ac esgryn anferth ei ên, ei ddannedd, a'i asenau, ydynt berffaith.—*Bath Journal*.

Y SENEDD YMERODROL.

Tŷ yr Arglwyddi.—Mawrth 15. Dywedodd Arg. Brougham y dygai efe i'r Tŷ Ysgrif am Welliant ar y gyfraith Rhyddhad y Caethion yn y Trefedigaethau, gan ddodi ynddi derfyniad amser prentisiaeth y Negroid ar Awst 1, 1838, yn lle Awst 1840, sef dwy flynedd yn gynt. Ac ar ddydd Llun, Mawrth 19, efe a wnaeth hyn. Darllenwyd yr Ysgrif y tro cyntaf, a gorchymynwyd am iddi gael ei hargraffu.

Tŷ y Cusffredin.—Mawrth 14, cynnygiodd Mr. V. Smith ddarllein Ysgrif terfynau Bwrdeisdrefi; ond pan welodd gynnir yn ei erbyn, efe a'i galwodd yn ol.

Mawrth 15, Dyg Mr. Villiers gynygiad am i'r holl Dŷ droi yn Eisteddfodol am ddiwygiad ar Gyfraith yr Yd. Bu dadl o bob tu, ac fe ranwyd y Tŷ ar yr achlysur, a chafwyd

O blaid y cynnygiad 85

Yn erbyn 330

Mwy yn erbyn o 205

Felly nid gwiw dysgwyl am dro ar Gyfraith yr Yd y leni.

Tŷ yr Arglwyddi.—Mawrth 20. Dyg Arg. Stanhope ei gynygiad i mewn am ddi-ddymiad neu gyfnwidiad gwreiddiol yn Nghyfraith newydd cynnaliacth y tledion. Efe a wrthwynebwdd yn gadarn o'r effeithiol gan Arg. Brougham, a Duc Richmond. Ac nid oedd cymmaint ag un o'r Arglwyddi o'i blaid. Felly, feddifoedd y cynnygiad.

BARDDONIAETH.

LLYDAW.

Barch. Olygydd,—I lawen oeddwn, a llawen oedd llaweroedd eraill yn ddiameu, wel-ed achos ein cyd-genedl yn Llydaw yn Ffrainc yn cael ei osod ger gwydd y Cymry yn y Rhifynnau diweddaf o'r Drysorfa; ond er nad wyf fi fy hun ond ieuanc, etto gall achos o fath hwn gael cymaint o le yn meddyliau rhai ieuanc ag y gall yn meddyliau rhai hen; a gobeithio yr ydwyf y bydd llawer o wyr ieuanc heini Cymru yn barod ac ewyllysgar i offrymmu eu hunain at y gwaith o bregethu yr efengyl am y deyrnas ymhlith y Llydawiaid anwybodus.

Nid achos Negrûaid duon ar ororau Caffararia ydyw hwn, nid achos rhyw farbariaid anwar a drigant barthau pollenig y ddacwr ydyw hwn, ond achos rhai yn hanu o'r un genedl a ni, achos rhai y mae yr un gwaed yn rhedeg drwy eu gwythi ag a red drwy ein gwythi ninnau, achos rhai a siaradant yr un iaith ag a siaredir wrth odreu mynyddoedd Cymru.

Gan obeithio y cyfyd gwawr ar Lydaw dywyll, a chan annerch fy nghyd-genedl gyda'r llinellau isod, y terfyna

Liverpool.

Eich Gobebydd,
J. HUGHES.

'I Lydaw at dylodion—yn swynaidd
Anfoner Cenhaden,
Yn degwedd weinidogion
Efengyl fad, rad yr Iôn.

C un waed a ni ydynt—o'n cenedl
'n, hoenwedd yr henynt;
O! draw hwy ymadawynt
O! vlad gu, hen Gymru gynt.

Nos erch anwybodaeth y sydd—a'i ohaddug
Yn gorchuddio'n hruidd;
Gau yno pob trigianydd
Fai gwlad amddifad o ddydd.

Unwedd a hwynt hwy oeddy—ninnau gynt
Mewn enwau gau credym;
Yn baganiaid beb genym
Air Duw hedd a'i ryfedd rym.

Ond daeth Efengyl i'n tir—yn firain,
I Brydain ein brodir;
A gwnaeth ein gwlad fad yn fir
A goleu fel ei gwelir.

'O eled hon yn hylwydd—dros foroedd,
Dros furiau ynydwrwydd;
Eurglod boed enw ein Harglwydd
A son am Iesu a'i swydd.

Aed Bibl pur i bechadoriaid,—manna
Dymunol yr enaid:
Boed yn gu ranu wrth raid
Allu Duw i'r Llydawiaid.

MYNYDD HOREB.

Ar gopa craig ar Horeb fryn
Y safai'r prophwyd gynt,

Ae'r Arglwrdd hoibio gor ei fron
Mewn crwf a nerthol wynt;
Cwmpai'r goodwig gan ei nerth,
Ac ymrwygai'r creigiau serth,
Ond nid oedd Daw yn hwn:
—Nid oedd ond corwynt chwyth yr Ior
Gyhoeddai wae, a marw, a phoen.

Tawelodd—a daeth cwmwl du
A chuddiai'r haulwen mawr;
Trwy cigion bryniau dwfn a chroch
Ddaeargryn siglai'r llawr:
Yr Eryr dyrchu i'r nen a wnae—
Y Blaidd gan rîo ac o'i ffau—
Ond nid oedd Duw yn hwn:
—Nid oedd ond awn ei gerbyd Ef,
Ac adsain traed ffrom feirch y nef.

Drachefn, gostegai natur frau,
Tawelai trwyddi'n lân;
Yn chwynt o entych nef i lawr
Disgynai ffamau tân;
Suddai'r môr i'r dyfnder du,
Ae'r haul yn glaf uwch daear gu,
Nid oedd Duw yn y ffam:
—Nid oedd ond pelydr ei lygad Ef
Yn saethu rhwng cymylau i'r nef.

O'r diwedd daeth llef ddistaw fain,
Pereiddiol nefol lon,
Yr oedd ei sain fel clywai pawb
Trwy'r nef a'r ddacwr hon;
Traethai gariad—traethai hedd,
Fel gwna Engyl heirdd enw gwedd—
'R oedd Duw ei hun ger bron;
Can's O! yr ydoedd yn llais Tad,
A lanwai'r byd a lloiant mād.

Llefara, a boed, O Arglwydd Ior,
Dy ddychrynfydd i ni
Yn hoff faenredwyr nefol ras,
Gwroniaid cariad cu;
Tyrd trwy'r ddaeargryn a'r tân,
Y gwynt, a'r llef soniarus lân,
Fel cwmpo'n hofnau du;
Un gair llefara, Arglwydd Dduw,
A bydded hwn, CYFRANGŵR BYW.

Bala.

J. PH.

MYFYRDDOD BACHGENYN YN NGHONGLY CAE.

Ten 'Sweet Home.'

O Arglwydd un cyflawn a sanctaidd wyt ti;
Ond enog ac afian o anian wyf fi,
Ond genyt ti Arglwydd mae cyfoeth yn stor,
O ras a thrugaredd diderfyn fel môr.

Môr, Môr, yn y mor.
O taffi fanwireddan i ddyfnder y mor.

Tydi sy'n gyflawnder, doethineb, dian,
Wyt fywyd, wyt feddyg i'm hollol iachau;
Tydi yw f'arweinydd, tydi yw fy Ior,
Wyt barod i fadden, mae'th gariad fel mor.
Môr, Môr, yn y mor, &c.

O cofia fi, Arglwydd; rwy'n eiddil a gwan,
'Rwy'n methu a dringo o'r dyfnder i'r lan,
Mae hiraeth ar fenaid am gwmni y cor
Sy'n gwledda ar gariad diderfyn fel mor.
Môr, Môr, yn y mor, &c.

Glan Tegid.

R. H. P.

Y DRYSORFA.

RHIF. LXXXIX.]

MAI, 1838.

[LLYFR VIII.]

COFIANT AM WILLIAM EVANS,

Henuriad Eglwysig, ymhlith y Trefnyddion Calfinaidd, yn Dinorwic, Swydd Gaernarfon.

Nab oedd William Evans i Evan Jones, a Jane Jones, o'r Tyddyn mawr, Plwyf Llan-dwrog, swydd Gaernarfon. Fe'i ganwyd Awst 17, yn y fl. 1773. Yr oedd ei rieni yn yn rhai hynod mewn duwioldeb; ac felly cafodd yntau ei ddwyn i fynu dan addysg grefyddol, (er heb fod yn yr eglwys). Pan ydoedd tu a 10 oed aeth i gymdeithas (*Society*) y plant i *Llanllfni*, dilynodd hono am tu a 2 flynedd; ond wedi hyny aeth yn hynod o wyllt ac anystyriol; cafodd ei adael felly hyd nes ydoedd rhwng 14 a 15 oed. Ond tu a'r amser hwnw aeth i Frynrodyn i wrando pregeth; cafodd hono y fath argraffiadau ar ei feddwl fel na ddilwyd hwy byth oddiarno. Y noson hono aeth i'w wely fel arferol; ond yn y nos fe freuddwydai weled ei holl bechodau wedi eu hargraffa yn fras o'i flaen: dyohrynodd hyn a'i ymneid nes y deffrodd ac y gwaeddodd; cyfododd o'i wely gyd a'r brys mwyaf; ond ni wybu neb yn y tŷ pa beth oedd yr achos. Bu dda iawn ganddo dranoeth gael lle i fyned ar ei liniau i lefain am ei fywyd, ac hefyd i ddoloch am ei fod yn rhywle tu yma i uffern.

Bu felly am tu a blwyddyn, mewn tra-ferth ddwys ynghylch ei gyflwr, heb hysbys i'w farwriadu dweud i'w dad bob wythnos. Yn ymlynedd ymlynedd pan ydoedd ei dad i'w farwriadu i'w fynydd i Frynrodyn i'r *Society*, ydoedd W. E. iddo a gai ef ddyfod gyd ag ef i'r *Capel* y noson hono. '*Cai fy machgen*' (ob yr hen wr); ac felly aethant; ac wrth fyned fe fynegodd i'w dad pa fodd y treuliodd y tair flynedd diweddas. Yr ydoedd hyn yn y gwanwyn pan ydoedd W. E. rhwng 15 ac 16 oed.

Treuliodd yr 20ain mlynedd o'i oes grefyddol heb golli cymmaint ag un *Society*

na dydd na nos. Ymhen tu a blwyddyn ar ei ol ymunodd Mr. John Parry, (Cyhoeddwr y *Drysorfa*) â'r *Society* yn y Brynrodyn, a bu'r ddau yn gyfeillion mawr tra bu'r diweddas yn y Gymydogaeith. Yr oedd tad pob un o'r ddau ynghyd a John Griffiths Tŷ'r Capel yn arfer cadw ysgol nos yn y Brynrodyn, a W. E. a J. Parry yn eu cynorthwyo; ond ni byddai yr ysgol hon ond yn y gauaf. Ond wrth edrych ar eu cyfodion ieuange yn halogi dydd yr Arglwydd mor benuchel fe gynhyrfodd yabryd y ddau ddyn ieuange hyn, a dechreuasant ymddiddan â'n gilydd am gael ysgol ar y Sabbath i Frynrodyn, i edrych a ellid dim dysgu i rai o'r lluwars ieuengedig i ddarlles gair Duw, er na ohlywodd yr un o hysbys i'w erioed son am y fath beth. Ond rhoddi ofn eu bod yn gwneuthur peth heb fod i'w iawn, penderfynasant ofyn i'r hen bobl pa beth oedd eu barn hwy am y fath gyfarfodydd; ac erbyn gosyn i'r rhai hyny nis gwyddent pa ateb i roddi iddynt; ond barnasant fod dysgu y Bêl yn waith da. A rhoddwyd cenad i'r ddau i gynyg ar y gorchwyl, ac felly bu.

Ymhen ychydig Sabbathau, daeth y Parch. John Roberts o Llanllfni (wedi hyny o Langwm) i Brynrodyn i bregeth, ac annogodd hwy i fyned ymlaen; ac felly dechreuodd y ddau hyn yr Ysgol Sabbathawl yn y Brynrodyn yn y fl. 1791, hon mae'n debyg oedd yr Ysgol Sabbathawl gyntaf yn Swydd Gaernarfon. Yn lled fuan ar ol hyn gadawodd J. Parry yr ardal, a gadawyd W. E. yno i lasurio ei hunan pan nad ydoedd ond tu ag 19eg oed.

Bu felly am flynyddoedd yn llafurio gyd a'r Ysgol ei hunan, heb neb yn ei gynorthwyo: yr oedd wedi ennill y fath awdurdod

ar ddeillaid yr Ysgol fel y cai ganddynt wneyd braidd boh peth ar a geisai ganddynt: ac yr oedd yr awdurdod hon wedi ei henill ganddo yn gwbl trwy diriondeb. Efe hefyd a fu'n brif offeryn i dyny i lawr y cyfarfodydd llygredig a gynhelid a'r ddiwrnodau gwylion ac ar y Sabbathau yn Llanwyndaf, a manau eraill, a hyny trwy anog yr ieuengtid yn dirion i beidio myned i'r cyfryw leoedd.

Pan ydoedd yn 26ain oed, dewiswyd ef yn flaenor ar yr Eglwys yn Bryd'rodyn; ac nid oedd yn Sir Gaernarfon neb yn fwy ffyddlon. Yohydig iawn o gyfarfodydd misawl a gollodd yn ysbaid yr ngain mlynedd cyntaf ar ol ei godi i'r swydd; bu dros ugain o weithiau yn Nghymanfaoedd y Bala, bu hefyd mewn amryw yn Dinbych a Rhuthyn &c.

Yn y flwyddyn 1802, fe briododd gyd â Jane Williams, Bodyngharad, plwyf Llanwyndaf, bu yn y Tyddyn mawr am 15 mlynedd ar ol priodi, wedi hyny symydodd i dŷ Capel Rhostryfan. Bu yn y lle hwnw 7 mlynedd, ar y pryd hyn daeth i weithio i Gloddfeydd Llechau Dinorwic: ac o'r herwydd symudodd i blwyf Llanddeiniolen i fyw, i le a elwid Sarn ap Evan.

Yr oedd e'r amryw flynyddoedd yn ddarostyngedig i ryw syrthni annaturiol, yr hyn yn y diwedd a drodd yn angau iddo. Pan adelladwyd Addoldy helaeth Dinorwic, anogwyd ef i ddyfod i fyw i'r ben Ysgoldy, lle hefyd y bu hyd derfyn ei oes. Un ydoedd W. E. a 'Gair da iddo gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun:' ie, gellir dywedyd am dano, ei fod yn hynod mewn ddwioldeb. Nid oedd yn feddiannol ar ryw doniau mawr, ac amgyffrediadu helaeth iawn; ond gwr cadarn yn yr athrawiaeth ydoedd; ac yr oedd yn amlwg ei fod wedi cael ei gynhwysu gan Dduw, i'r lle a'r gorchwyl a roddwyd iddo, yr hwn hefyd a gsfawredd yn ddidwyl a ffyddlon, dros 34 o flynyddau.

Ei brif lyfrau ydoedd, y Bibl, y Geiriadur Ysgrthyrol, a gwaith *Gurnal*. Darllenwr mawr ydoedd, a chofwr da o'r hyn a ddarllenai. Yr oedd ei ffyddlondeb yn rhyfeddol gyd â phob rhan o waith Duw; ac yn mysg rhanau ereill gyda'r Ysgol Sabbathol. Yr oedd ganddo gynhwysder

tuag at egwyddori plant, yn nodedig bron ar bawb; gwasgai yr hyn a ofynai at gydwybodau y rhai fyddai'n bresenol, nes y byddai gorfod i bawb wrando. Pan ai i geryddu, gwnai hyny gydag awdurdod, a phan ai i dddidanu, gwnai hyny nes codi'r gweiniald ar en trazed.

Saith wythnos y bu heb allu gweithio, a dwy wythnos a thridiau o hyny yn gorwedd. Yn ei glefyd olaf, yr oedd yn hynod o lewyrchus ar ei feddwl; a gwiriwyd y geiriau hyny ruddo yn amlwg; sef, 'Ni frysia yr hwn a gredo.' Ddiwrnodau cyn ei farw yr oedd mor glaf nes oedd yn methu dywedyd noma'r ddim; ond pan y cai ychydig hamdden, yr oedd yn gallu dywedyd yn groyw i ba wlad yr oedd ar fyned. Weithiau gwaeddai, Diolch, diolch, am fod pob peth wedi ei wneyd i fynu cyn yr amgylchiad hwn. Ac felly fe ymadawodd o'r byd hwn y 18 dydd o Awst, 1837, yn 64 ei oed. Bu 48 mlynedd gyd â chrefydd, a 38 yn flaenor. Yr oedd marwolaeth William Evans yn gollod i'r ardal yn gyffredinol, ac i'r eglwys yn neillduol.

Gadawodd weddw, ac 8 o blant, i alarn; ar ei ol; mae chwech o honynt yn aelodau eglwysig. Un cymeradwy yn mysg plama ei frodyr ydoedd W. Evans, a hynod o barchus gan bawb a'i hadwaenai; oblegid yr ydoedd yn ol ystyr helaethaf y gair yn Gristion trwyadl, ac yn Israellid yn wir, yn yr hwn nid oedd dwyll. Hawdd y gallaswn ychwanegu llawer ynghylch ffyddlondeb a rhinweddau W. Evans; ond rhaid i'terfynu rhag troseddu gormod ar y rheol.

DAVID WILLIAMS, Tŷ Ddewi, Dinorwic.

ARDYSTIAETH RHYFEDDOL.

'Canys fel hyn y dywed y Goruchel, a'r dyrchafedig, yr hwn a breswylia dragywyddoldeb, ac ymae ei enw yn Spectaidd, y gorchelder a'r cysegr Breswyliaf; a chydaf cystuddiedig a'r isel o yspryd, i fywhau y rhai isel o yspryd, ac i fywhau calon y rhai cystuddiedig,' Eesalah lvii. 15.

Fel hyn y dywed.—Nid oes eisiau dim ychwaneg i alw ein sulw manylaf nachlymed fod y Iehofah yn myned i lefaru. Y *Goruchel a'r dyrchafedig*. Mewn cydmariaeth i'r hwn y mae urddas ei hun yn soddi i dddidymdra, mawrhydi i ddimysg, a phob

peth a elwir yn sawr, neu a ddichon i ni feddwl fod yn sawr, nid yn unig ar y ddaear, ond yn y nefoedd hefyd, yn fychandra ac yn wegi. Efe a dywallt ddirmyg ar foneddigion, ac a ymostynga islaw ei lawredd digrëddig pan mae yn gweled yn dda edrych i lawr ar drigolion mwyaf dyrchafedig a breswyliaent nef y nefoedd. Efe a eistedd ar amgylchoedd y ddaear, a'i thrigolion ydynt fel locustiaid. Mae efe yn eistedd ar ei orseddfaine goruwch ei holl weithredoedd nerthol, ac mae yn canfod eithafion gweithrediadau yn y dyffryn odditanodd.

Yr hwn a breswylia draggyddoldeb. Anfeidroldeb yr hwn ni ellir ei amgân o fewn cylch amser na lle, yr hwn ni wyr am ddechreu dyddiau na diwedd blynyddoedd.

Ac y mae ei enw yn sanctaidd. Yn casâu pechod, yn meddu ar anfeidrol uniondeb yn ei natur, hollol unfurfiaeth ag ef ei hun, ac yn ddiysgog a digyfnewid yn ei ffrïad am ei ogoniant ei hun yn ei holl weithredoedd. *Fel hyn y dywed.* Gwrandewch arno, O chwi feibion balchder.

Y Goruchelder a'r Cyssegr a breswyliaf. Y lleoeddma ddichon y pechadur balch ac anedifeiriol esgyn iddynt, na dyfod byth o'u mewn. Ond, a ydyw Arglwydd y gogoniant drwy y disgrifiadau hyn o'i sawredd yn amcannu dychrynu y pechadur crynedig rhag nesáu atto? Nac ydyw: ond yn hollol yn y gwrthwyneb. *Fel hyn y dywed.* Gwrandewch hyn, O chwi y nefoedd, a synwch; Gwrando dithau, O ddaear, ac addola. Clyw hyn, O bechadur calon ddrylliedig, a soddod y geiriau yn ddwfn yn dy feddwl, canys byddant yn iechyd i'th fogail, ac yn ffrïad i'th esgryn. *A chyda'r cystuddiedig a'r isel o yspryd y preswyliaf.* Ai gwir yw, y bydd i'r un uchel a dyrchafedig hwn, yr hwn ni ddichon i nef y nefoedd ei gynnwys, wneud ei breswylfod yn dy galon dlawd di? Mae yr ardestiad yn llawn o ryfeddod, ac yn gyflawn o gysur i'r pechadur anniddan-us ag sydd barod i anobeithio am drugaredd.

Mae yr hanesyn canlynol yn tasu goleu ymhellach ar yr ymadroddion ardderchog, mawreddog, a rhyfeddol sydd yn yr adnod dan sulw. Fel yr oedd dyn cyffredin o'r wlad yn myned ar y ffordd i'r addoliad ar ddydd Sabbath, se ddaeth Anffyddiwr o

hyd iddo ar ei daith, ac a ofynodd iddo, I ba le yr wyt ti yn myned? Yntau a atebodd, i'r eglwys. Beth wyt ti yn myn'd i wneud yno, eb yr Anffyddiwr. Addoli Duw, eb y dyn. Pa un a'i Duw mawr ai Duw bychan, pa un a'i Duw uchel ai Duw isel yw dy Dduw di? medd yr Anffyddiwr. Mae efe yn Dduw uchel ac yn Dduw isel, meddai y dyn. Ai ie, meddai yr Anffyddiwr. Pa fodd y profi di hyny? Mae efe mor uchel, fel y mae yn preswyllo yn nef y nefoedd, ac mae mor isel fel y mae yn trigo yn fy nghalon i, meddai y dyn. Tystiodd yr Anffyddiwr fod yr atebiad hwn wedi cael mwy o effaith ar ei feddwl, na'r holl lyfrau a ysgrifennodd y Dysgawdwy'r dysgedicaf yn erbyn ei gyfundraith.

Rhagoriaethau y Bibl.

IOAN.

Nid yw y dysgedigion yn cytuno ynghylch y fwyddyn bennodol yr ysgrifennodd Ioan ei efengyl; rhai a dybient iddi gael ei hysgrifenu O. C. 69, cyn dinystr Ierusalem; tra mae eraill, yn mhlith pa rai yr oedd rhai o'r hynafiaid, yn barnu iddi gael ei hysgrifenu ar ol ei ddychweliad o'i alltudiaeth O. C. 98. Y rhesymau dros ysgrifenu yr efengyl hon oeddynt, i gadw amrywiol o ymddiddanion mwyaf pwysfawr ac adeiladol Crist, y rhai oeddynt heb eu cofiau gan yr efengylwyr eraill, i adinstro rhai o'r heresiaid newidol a gyhoeddwyd gan y gau athrawon yn nghylch person a mawrolaeth Crist, ac yn enwedig gadarnau y prif gristionogion yn eu crediniaeth o briodoldeb dyndod eu Harglwydd a'u Huchawdwr. Dywedir Ioan ei hysgrifenu ar ol gweddi ddwyddedig oeddus gan yr eglwys, am yr Yspryd Gŵd yr ysprydoliaethu i'r gwaith.

Yr efengyl hon o Ioan sydd yn rhanedig i unar hwn yn bennodol, yn cynnwys pump o brif adnoddau.

Dosparth 1. Sydd yn adrodd amryw bethau newidol yn nghylch Ioan Fedyddiwr, a gweithredoedd cyntaf Crist ar ol ei ddechreuad ar ei weinidogaeth gyhoeddus, pen. i. Yn y dosparthiad hwn mae yn hynod deilwng o sylw, mor gyflawn mae yr apostol yn mynegi mai yr Iesu, Mab Duw, ydoedd Creawdwr pob peth, ac iddo

gael ei wneuthur yn ddyn i ddwyn ymaith bechod y byd, adn. 1—3. 14—29.

Dos. II. Sydd yn cofiaŵ amrywiol o ymddiddanion a gweithredoedd Crist hyd ei ymddangosiad olaf yn Jerusalem, pen. ii.—xii. Yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf nodedig ydynt,

1. Y wyrth o droi y dwfr yn win, pen. ii.

2. Ymddiddan ein Hiachawdwr a Nicodemus, pen. iii.

3. Tröedigaeth y wraig o Samaria, pen. iv.

4. Ymddiddanion doethion Crist â'r Iuddewon, pen. v.—x.

5. Yr adroddiad rhyffeddol am Lazarus a'i adgyfodiad, pen. xi.

Dos. III. Sydd yn cynnwys ymddiddanion serchiadol Crist gyd a'i apostolion cyn ei farwolaeth, pen. xiii.—xvii. Yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf hynod a goffeir ydynt,

1. Y wers o ostyngeddwydd yr oedd ein Hiachawdwr yn ei ddysgu, trwy olchi traed ei ddisgyblion, pen. xiii.

2. Yr addewid fynych o'r Yspryd Glan, fel Diddanydd anghyffredinol i'r apostolion, i'w haddysgu yn anfaledig i'w cenadaeth, ac fel Diddanydd arosol yn yr eglwys, pen. xv. xvi.

3. Gweddï ein Hiachawdwr dros ei apostolion, a thros yr holl rai a gredant yddo, pen. xvii.

Dos. IV. Hanes Crist yn cael ei fradychu, ei gondemnio, a'i groeshoelio, pen. xviii. xix. Y feth mwyaf hynod yn y dosparthiad hwn, heblaw y pethau a goffawyd gan yr efengylwyr ersill, ydyw—y gofal serchiadol a ddangoswyd gan yr Iesu am ei fam; yr hwn, pan ar y groes, a orchymynodd ei noddod i Ioan ei ddisgybl anwyl, pen. xix.

Dos. V. Sydd yn adrodd rhai pethau neillduol am adgyfodiad Crist, a'i ymddiddanion diweddfaf gyd â'i apostolion, pen. xx. xxi. Yn y dosparthiad hwn y pethau hynotaf ydynt,

1. Tiriondeb ymostyngol Crist, yn rhoddi boddlonrwydd i amheuron yr Apostol Thomas, pen. xx.

2. Ymddiddan serchiadol ein Hiachawdwr gyda Phedr edifeiriol, pen. xxi.

Cyfeiriadau yn Ioan.

Pen. i 1	Diar viii 22	21	Mal iv 5 Dent.
	23—30		xviii 15—18
12	Esa lvi 5	123	Esa xl 3

Pen i 45	Deut xviii 28	x 11	Esa xl 11
	Mic v 2	12	Ezec xxxiv 12
iii 13	Diar xxx. 4	xii 13	's cxviii 25 26
iv 5	Gen xxxiii 19	15	Zec ix 9
	Jos xxiv 33	34	Ps lxxix 36 37
9	2 Bren xvii 24		Ezec xxxvii 25
25	Gen iii 15		Dan vii 13 14
	xlii 10	41	Esa vi 1—10
vi 14	Deut xviii 18	xix 24	Ps xxii 18
31	Exod xvi 15	28	Isix 21
45	Esa liv 13	31	Deut xxi 23
	Jer xxxi 34	36	Exod xlii 46
vii 35	Esa xi 12	37	Ps xlii 16 17
37	lv 1		Zec xli 10
42	1 Sam xvi 1—4	xxi 25	Amos vii 10

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen. 102.)

III. Erledigaethau Cyffredinol dan Ymerawdwr Paganaidd Rhufain.

Fe goffeir mewn Hanesion Eglwysig am ddeg o Erledigaethau mawrion, o amser cychwyniad pregethiad yr Efengyl hyd deyrnasiad Cwstenyn fawr, y rhai a ddygwyddasant dan lywodraeth yr Ymerawdwr Nero, Domitian, Trajan ac Adrian, Lucius Verus, Septimius Severus, Maximian, Decius, Valerian, Aurelian, a Dioclesian. Yr achlysur cynnyrfiol o bob un, o'r erledigaethau hyn yn gyffredinol, ydoedd, gwasgu ar y Cristionogion i aberthu i eilunod y cenhedloedd, ac i ddangos eu ffyddlondeb i'r Ymerawdwr drwy offrymu arogl-darth a chyflawni seremonïau ereill o flaen eu cerffuniau hwynt. Ac am na wnaent hyn, oherwydd na oddefai eu cydwybod iddynt, cyfrifid hyn yn ddirmyg ar grofydd y wladwriaeth, ac yn anufudd-dod i'r llywodraeth; ac fe geisiwyd eu gwasgu hwynt i wneud hyn drwy orthrech, gan gyfrif yr hyn a alwent hwy yn ystyfnigrwydd yn drosedd yn haeddu marwolaeth.

Pan fwyaŷ y cynnyddai y cristionogion mwyaf dyfal y celsiai yr Ymerawdwr ganddynt afuddhau, oherwydd eu bod yn meddwl os goddefid iddynt gynyddu, a pharhau yn anufudd, y byddai eu llywodraeth a'u personau mewn perygl. Ac ni wyddent am un ffordd debycach i gael gwared o'u perygl dychymygol na thrwy eu difa hwynt oddi ar y ddaear ymhob modd ag y gellid ddyfeisio. Cyfododd erledigaeth hefyd yn fynych yn Ymerodraeth Rhufain heb un gorchymyn pennodol oddi wrth yr Ymerawdwr i hyn, yn unig oddi ar gynyrfiad Gorchwilwyr Taleithian Rhufain a ddygwyddent fod mewn gelyniaeth at y cristionogion. Darfu i'r Ymerawdwr

Maximian a Desolus eu herlid yn benaf oddiar gasineb at yr Ymerawdwr yn nesaf atynt o'u blaen hwynt y rhai a fuont yn dirion wrth y cristionogion gan eu hachlesu hwynt.

Er fod y cristionogion yn bobl heddychol, etto cawsant yn fynych eu cyfrif megis o'r un grefydd a'r Iuddewon terfysglyd, fel y bu gorfod arnynt ddyoddef llawer yn ddiachos o'r herwydd. Felly fu dan deyrnasiad Adrian, twyllwr Iuddewig o'r enw Barcoab (mab y seren), yr hwn wedi hyny a elwid Barcozebi, (mab y twyll), a gododd derfysg yn Palestina yn erbyn y Rhufeiniaid; a lladdwyd llawer o gristionogion o'r achos, er fod Barcoab ei hun yn erlidwr y cristionogion.

Nid oes un wlad, lle y daeth y grefydd gristionogol i'w mewn, na chyfodwyd eriedigaeth yn ei herbyn. Ysbeiliwyd y cristionogion o'u tai a'u meddiannau. Poenydiwyd hwynt â phob math o ardeithiau; ac nid oes braidd un dull o gospedigaeth na arferwyd tuag attynt. Bu gorfod ar Daleithian cyfain ynghyd a'u Gweinidogion a'u Hathrawen, weithiau, ffoi i wledydd pelleng, i'r anialwch, a choedwigoedd; llawer oedd yno a gollasant eu bywydau mewn modd truenus, drwy newyn a syched, oerfel ac afiechyd, a thrwy wylltffidol, a dynion anwâr.

Amryw o'r cristionogion y rhai a syrthiasant i ddwyllaw eu herlidwyr ni feddynt ddigon o wroldeb meddwl i selio eu profles a'u gwaed; eithr hwy a syrthiasant ymaith drwy ofn a gwendid; ereill a barhasant yn gadarn yn y ffydd hyd y funud olaf o'u bymddattodiad araf a phoenyddiol, gan roddi eu bywyd i lawr yn ewyllysgar o achos proflesu yr hwn a'u carodd ac a'i rhoddes ei hun drostynt. Mae Lactantius yn y drudedd ganrif, yn ysgrifenu, 'Pe byddai gwyf y can cymmaint o rym iaith, er hyny ni gallwn adrodd yr holl gyflafan a gyflawwyd, na rhoddi hanes am yr holl ardeithiau a ddyfeisiwyd gan Benaethiaid gwledydd i ddirboeni lluoedd aneirif o gristionogion diniwaidd ymhob oes.' Darfu i feibion a merchaid, plant a hen bobl, morwntion a mairmau, miliwyr a dynion ereill o bob sefyllfa ac oedran ddyoddef marwolaeth yn achos Crist.

Aeth rhai i wisgo coronau Merthyron drwy fflangellau a thân; eraill drwy gael eu lladd a'r cledddyf, a llawer o'r rhai hyny a ddyoddefasant yn gyntaf eu dirdynu ar yr arteithglwyd. Rhoddid rhyddid i bawb a fynai i ddirboeni y cristionogion. Curai rhai hwynt â chlybiau, ereill â gwiall; ereill a'u fflangellasant hwynt â chareiau, ac ereill â rhaffau. Rhwymwyd rhai wrth Ermyg o bren, a'u dwylaw yn rhwym ar eu cefnau, a thynwyd eu haelodau yn ddarnau oddiwrthynt. Darfu i'r poenywyr gigyddio rhai o honynt a chethrau halarn, (*Spikes*); crogwyd ereill i fynu gerydd un llaw, nes dirdynu eu cymmalau oddiwrth en gilydd; ereill a grogwyd wrth gadwyni, yn y cyfryw fodd nes y byddai pwysau eu cyrph yn eu torri hwynt yn agenau mwyaf poenus: a mynych y gwneid iddynt ddyoddef y pethau hyn ar hyd y dydd yn ddibaid. Wedi eu lladd, mynych y llusgid eu cyrph marwol hwynt yn gyhoeddus ar hyd yr heolydd er chwanegu dirmyg arnynt, a chodi dychryn ar ereill rhag eu dilyn hwynt. Dywedodd un Ymerawdwr Rhufein, 'Nao ymboened neb yn achos y cristionogion hyn, canys nid ydynt' deilwng o ymddwyn tuag attynt fel dynion.'

Wedi i un merthyr ddyoddef poenau yr arteithglwyd, a'i losgi â dalenau o heieyrn poeth, parodd ei farnwr iddo gael iro ei gorph noeth i gyd drosto â mel, a'i osod allan ar y maes yngwres yr haul, fel y gallai y cacynod a'r gwenyn a'r holl wybed ei ysu i farwolaeth. Rai gweithiau dirboenwyd i farwolaeth ddeg, deg ar hugain, neu driugain, ac unwaith gant o wyr, a gwragedd, a phlant, mewn un diwrnod, drwy amrywiol fath o ferthyrdod. Gwelodd Eusebius unwaith gynnisfer yn cael eu cigyddio i farwolaeth mewn un dydd yn yr Aipht, nes oedd y dihenyddwyr wedi bilio yn eu lladd hwynt, a'u harfau wedi prylu yn y gorchwyl melldigedig. Fodd bynnag, dyoddefodd llawer o gristionogion yr holl ddirmyg a'r arteithau angeuol hyny gyda gwroldeb ac amynedd rhyfeddol iawn, ac a'u hanadl olaf canasant fawr a diolchgarwch i Dduw.

Gellid llenwi cyfrolau o hanesion am ferthyrdod y cristionogion dan yr Ymerawdwr Paganaid cyn amaer Cwstenyn; ond ni oddef ein terfynau i ni ymhelaethu

llawer. Er hyny nis gallwn ymattal rhag traethu rhai engraffftian nodedig allan o liaws aneirif ereill a ellid eu coffau.

Simeon, Esgob yr Eglwys yn Ierusalem, pan oedd yn gant ac ugain oed, a ddygwyd o flaen Ymerawdwr Rhufain. Efe a fflangellwyd am amryw ddyddiau ynghyd, ond efe a barhaodd mor ddiysgoz yn ei broffes, nes oedd ei boenydwyr eu hunain wedi aynu. Gan barhau hyd y diwedd i naccâu gwadu ei ymlyniad wrth Iesu Grist, efe a groeshoelliwyd yn y flwyddyn O. C. 106.

Ymhen y tair blynedd ar ol hyn, dygwyd Ignatius, Esgob Antioch i Rufain, drwy orchymyn yr Ymerawdwr Trajan, ac yno y dyoddefodd farwolaeth oherwydd ei fod yn credu yn yr hwn a groeshoelliwyd yn ei le. Yn ei lythyr a ysgrifonodd efe at Eglwys Crist yn Rhufain, y mae yn dywedyd, 'Ar hyd yr holl ffordd o Syria i Rufain gorfu arnaf ymladd â bwystfilod gwylltion, canys mi deithiais yn rhwym â chadwyn wrth bedwar o lewparidiaid, (milwyr Rhufain), cyn-ddaredd y rhai a gynnnyddai i'm herbyn yn ol y graddau y celeiwn wneuthur daioni iddynt. Ond pe byddai iddynt fy nhafu i ganol y tân, neu i'r llewod, neu fy hoellio wrth groes, pe byddai iddynt dynu fy holl aelodau oddiwrth fy nghorph,—beth yw hyny os gallaf fi lawenyachu yn Nghrist Iesu?' Ar ei ddyfodiad i Rufain, efe a dadiwyd at y bwystfilod gwylltion yn y Chwareuyddfa er difyrwch i'r bobl anwar a didrugaredd. Cyn gynted ag y clywodd efe ruid y llewod, efe a ddywedodd, 'Cyffelyb wyf i wenith wedi ei ddrynu i Grist, yr hwn sy raid ei falu gan ddannedd bwystfilod gwylltion cyn cael ei wneud yn fara. Buan y drylliodd y llewod ef yn ddarnau, ac fe gladdwyd yr ychydig weddill o'i esgyrn a adawyd ganddynt heb eu hysu, mewn beddrod yn Antioch.

Yn y flwyddyn 167, yr anrhydeddus Polycarp, Esgob Smyrna, yr hwn a ffasai yn ddisgybl i'r Apostol Ioan, a gollfarnwyd i gael ei losgi i farwolaeth. Yr oedd efe y pryd hyny yn 90 mlwydd oed. Pan annogwyd ef i wadu ei ffydd, efe a ddywedodd, 'Mi fum chwe mlynedd a phedwar ugain yn ngwasanaeth fy Arglwydd Iesu Grist, ac ni wnaeth efe ddim erioed yn fy erbyn; pa fodd y gallaf fi fod yn anffyddlon i'r hwn a'm prynodd?' Ar ol iddo gael

ei rwymo wrth y polyn, efe a weddiodd yn daer, ac yna cynnewyd y tân, ac er mor danbaid y llosgodd y tân, ni chyffyrddodd y fflam âg ef, ond ymattaliodd megis pe buasai yn ofni cyffwrdd a'r gwr sanctaidd hwnw. Yna trywanwyd ef a phicell nes y bu farw, a llosgwyd ei gorph marw ef yn lludw yn y fan. Dyma greulonderau digyfelyb. O mor ddirfawr y gwyrodd dyn oddiwrth ei gyflwr a'i ansawdd cynlesig yn Mharadwys!

(I'w barhau.)

ABERTH ABEL

YN RHAGORI AR YR EIDDO CAIN.

'Os da y gwael, oni chaf oruchafiaeth?' ac oni wnei yn dda, pechod a orwedd wrth y drws: attat ti hefyd y mae ei ddymuniad ef, a thi a lywodraethi arno ef' Genesis 4. 7.

Mae yr adnod hon o'r ysgrythyr wedi dirfawr ddyrystu cyfieithwyr a beirniaid, a hyny mewn perthynas i'r ddau bwngc sydd ynddi. Mewn atebiad i'r cwestiwn, 'Paham na chymeradwywyd abeth Cain cygystal a'r eiddo Abel?' Y rhan flaenaf o'r adnod a ddyfynwyd, fel pe buasai Cain yn ddyn tra drygionus. Ond y rheswm a ddeallir yn well wrth ystyried natur yr aberthau, y rhai oeddynt o ddau fath, sef, *diolchus* a *iarnawl*: y blaenaf yn cynnwys ffrwythau y ddæar, a'r olaf anifail byw, bywyd yr hwn a dderbyniai Duw yn lle *bywyd* y tressoddwr. Abel a ddygodd aberth o *iarnawl*, yn cydnabod ei hun yn bechadur—Cain a ddygodd aberth o *roddiad diolch*, yn disgwyl cael cymeradwyaeth *heb edifeiruch*, a thebygol yn bwriadu fel hyn led-bysbybu ei wrthodiad o athrawiaeth yr Iawn, o'r hon yr oedd yr anifail-aberth yn arddangosiad cysgodawli. Mae yr Hollalluog fel pe bai yn ymresymu fel hyn a Chain: 'Paham yr ydwyf athrist? Os oeddit morgyflawn nad oedd arnat angen aberth iawnol, fe ddylit gael cymeradwyaeth; tra nad ydwyf, pechod a orwedd yn y ffordd, nes y byddi wedi ei symud trwy aberth iawnol, neu bech-offrwm.' Nid ydyw y rhan ddiweddaf o'r adnod ('attat ti hefyd

* Fe well y darlennydd dwyieithawg, nad ydyw y geiriau *accepted* a '*goruchafiaeth*,' yn gyfystyr; (pa un yw y gyfieithiad *cywiraf* nis gwn); ond meddyliwyf fod y sylw mor briodol i'r naill a'r llall.—Cyf.

y mae ei ddymuniad ef) yn cael ei lefaru am bechod fel y deallodd llawer ef, ond am ymostyngiad Abel i Cain, fel ei uchafiad; hyny yw, 'Ti gai bob amser yr hawl o gyn-tafanedigaeth; neu anedigaeth faint, ac mewn pob peth caiff dy frawl fod yn ddar-ostyngedig i ti.' Fe ymddengys ei lefaru i symud cenfigen Cain.—*Clarke. Scripture difficulties examined by William Carpenter.* Abermaw. (Cyfieithydd) CEPHAS.

LAMECH YN CYSURO EI WRAGEDD.

'Adah a Silah, clywch fy llais, gwragedd Lamech, gwrandewch fy lleferydd; canys mi a leddais wr i'm harcholl, a llanc i'm clais. Os Cain a ddielir seithwaith, yna Lamech saith ddengwaith a seithwaith.' Gen. 4. 23. 24.

Ni ellir gwadu nad ydyw y ddwy adnod hyn bron yn annalladwy yn olein Biblau ni; nid ydynt ychwaith yn rhydd oddiwrth anhawdra ar gyfeiriad i'r gwreiddiol. Mae yn eglur fod odau'r hanes yn cael ei thori; ac megis y mae cyfarchiad Lamech yn y fiurf fydrol, fe gyfiawn benderfynwyd, mai derbyn wedi ei gyfuno â'r testyn gan yr hanesydd sanctaidd ydyw. Ymddengys bod cyfieithiad Mr. Wellbeloved yn trosgywyddo ystyr yr adnodau yn eglur ddigon:—

'Adah a Silah, clywch fy llais;
Chwi wragedd Lamech, gwrandewch fy
lleferydd:
Canys mi a leddais ddyn wrth iddo fy
archolli,
A dyn ieuanc wrth iddo fy mriwo.
Os Cain a gaiff ddial seithplyg,
Lamech a gaiff ddial saith deg a saith
plyg!!'

Tebygol, medd Geddes, i'r weithred o eiddo Lamech yn cymeryd iddo ei hun ddwy blant, gynhyrfu eiddigedd rhyw ddyn ieuanc, yr hwn dan gynhyrfiad ei nwydau a tatarodd ac a archolodd Lamech, yr hwn Lamech) yn ei hunan ddiiffrniad a'i lladdodd. Am hyny i esmwythau o'nau ei wragedd, efe yn gyfiawn a ymroesyma; os Cain, yr hwn yn wirfoddol a maleisus a laddasai ei frawd, er hyny a amddiffynwyd ien ragluniazeth neilldno! Duw, oddiwrth y llyfdd-gwaed, efe a allai yn byderus ddisgrwl yr ymddiffyniad, yn gymaint ag i'r person a laddodd efe geisio a pheryglu ei frawd: ac y syrthiai cospedigaeth drymach hon na'r hon a fygythiwyd i ddialydd

marwolaeth Abel, ar y dyn a anturiai ei aflonyddu ef.—'Scripture Difficulties Examined by W. Carpenter.' Abermaw. Cyf. CEPHAS.

PREGETH FER.

Testyn, "Rhod, llefara wrth y dyn ieuanc hwn," Zec. 2. 4.

Nodiad 1. Y mae yn orchymyn. Y mae hyn yn arwyddocâu fod awdurdod: os awdurdod, ufuddhau yw'r ddyledswydd, an-ufuddhau sydd bechod.

2. Y cyfarwyddyd yw 'Rhod.' Y mae brys yn perthyn i'r achos, a brys oherwydd fod perygl. Fe allai fod yn rhy ddiweddar; y dymod a allai fod yn farwol; y mae'r camwedd wedi ei wneud; y mae'r drygionl anniwigladwy wedi dysod Y mae yn gyflwr bywyd a marwolaeth, gan hyny na wna ohirriad.

3. Pa beth a ydwynt i'w wneuthur? Yr ydwynt i lefaru wrth ddyn ieuanc. Yr ydwynt i ddywedyd wrtho am ei berygl a'f ddyledswydd; annog ef i ochelyd un a chyfiawni y llall. Wrth wneuthur hyny, y mae yn ddisgwyliadwy yr arferi resymau priodol i'r achos, yr amgylchiad, a'r dyn. Y mae yn ymddanges hefyd y gwnei hyn yn garedig, yn ddysfal, yn eglur, yn synwrol, yn ddeallgar, yn barhaus, a chan obeithio yn llwyddiannus hefyd.

4. Y dyn wrth ba un yr ydwynt i lefaru, 'Y dyn ieuanc hwn.' A ydwynt yn gofyn pa un? Paham y mae mor foneddigaidd yn ei wisgiad, mor barchus yn ei ymddangosiad? Cochliw lechyd ar ei ruddiau, cadernid nerth yn ei symudiadau—y dyn ieuanc yma, yr hwn yn awr a rodiodd i'r gwir-oddy, ac yn galw am Frandy a dwfr;—i'r trafwnedy, i ymfoddhau mewn inwy amharchus botiad.

5. Yr ydwynt i lefaru wrth ddyn 'ieuanc.' Y mae ei galon etto yn barod i dderbyn dirgymelliad rheswm, ei ymarforiadau nid ydynt etto yn anseddyginiaethol; nid ydyw yn sicr y bydd dy lafar yn ofer. Y mae genyt gan hyn annogaeth i ufuddhau y gorchymyn, 'ac ufuddhau sydd well nag aberth.'

6. Os na lefari wrtho, y mae yn fwy na thebyg fod dyddiau ei lwyddiant wedi eu rhifo.—Ym mhen ychydig amser etto, ceir ei weled wedi ei wigo a chaledwch meddwyn,

a chwyddedig ruddiau meddwyn ganddo, llygaid cochion, ac attal gamrau : cymeriad, eiddo, cyfeillion, oll wedi ei adael, ac yntau yn suddo i'w fedd yn gynarol ac anamserol. Prysur gan hyny, gwna dy waith yn fuan, ac achub flaen chwedl adlewyrchiad cydwybod ar dy esgeulusod.

Tryagan.

Cyf. OWEN PRITCHARD.

HANESYN AM MR. WHITEFIELD.

Yn fuan wedi adeiladu Capel mawr Tottenham Court Chapel, yn Llundain, yr oedd Mr. Shuter, yr enwog Chwareuwaith-draethwr, yn gweithredu dan yr enw Gwib-grwydryn yn y dyddiau hyny yn y Brif ddinas. Yr oedd gan y Chwareydd cyhoeddus hwnw barch mawr i Mr. Whitefield, ac efe a ddangosai gyfeillgarwch tuag atto, ac a ddeuai i'w wrando yn pregethu yn awr a phryd arall.

Un boreu Sabbath daeth i'w wrando i'r Capel newydd, Tottenham Court, ac a eisteddodd mewn eisteddle yn union ar gyfer y Pulpud. Ac fel yr oedd Mr. Whitefield yn ymollwng i lefaru a'i holl nerthoedd, ac mewn modd grymus ac effeithiol iawn yn gwahodd pechaduriaid at y Gwaredwr, efe a edrychodd yn wyneb Mr. Shuter, ac a ddywedodd, 'A thithau y Gwibgrwydryn druan, yr wyt ti wedi crwydro yn hir oddi-wrtho, tyred tithau, a dod ben ar dy grwydriadau drwy ddyfod at Iesu.' Tarawyd Shuter a dychryn mawr; ac wedi darfod yr odsa, efe a ddaeth at Mr. Whitefield, ac a ddywedodd wrtho, 'Paham y trinech fi felly? Yr oeddwn yn maddwl yn sicr y buaswn yn syrthio i lawr mewn llewyg, gan effeithiau eich geiriau.'

Y DIWEDDAR BARCHEDIG ROWLAND HILL.

Yn mysy yr esiamplau lluosog a adroddir yn hanes bywyd y gweinidog hybarchus uchod, o effeithiau daionus ei lasur, y mae'r hanesyn canlynol.

Yn nghylch tair blynedd o flaen marwolaeth Mr. Hill, daeth dau wr boneddig i Gapel Surry un nos Sabbath o flaen y gwasanaeth hwyrol. Yr amgylchiad a'u harweiniodd yno ydoedd fel y canlyn. Yr oeddnt wedi bod yn gyfeillion yn hir, ac yr oedd un o honynt yn fuan i ymadael a'r wlad i fyned i'r India. Yr oedd hwn

yn byw 'heb Grist, heb obaith ganddo, ac heb Dduw yn y byd;' ond yr oedd ei gyfaill yn gristion penderfynol a chyson, ac yn dymuno yn ddifrifol iachawdwriaeth ei gyfaill. Fel yr oedd amser ymadawiad y gwr ieuangc yn agosau, ei gyfaill duwiol a ddeisyfodd arno ganiatau un flafr neill-duol iddo, sef treulio ei bedair nos Sabbath olaf yn ei gwmni, a myned gydag ef i gysegr Duw; cydsyniodd yntau a'r deisyfiad, a llawer o weddïau a roddwyd i fynu i'r nef, ar fod i'r pregethau a wrandawai arwain y crwydryn at Dduw. Y gyntaf, yr ail, a'r drydedd begeth a wrandawyd, heb fod dim yn effeithio.

Y Sabbath olaf a ddaeth, a theimlai y cristion bryderwch ychwanegol ynghylch enaid ei gyfaill. Aeth ag ef i Gapel Surry i wrandaw Rowland Hill dduwiol, a dirgel weddiodd am i'r pregethwr fod mewn agwedd ddifrifol o ran ei feddwl, a chael ei gadw rhag ymollwng i sylwiadau afreolaidd a digrifol. Yr hen wr parchedig a ddarllenodd ei destun; '*Nid ydym ni heb wybod ei ddichellion ef;*' ac yn ebrwydd adroddodd y chwedl ganlynol. Llauer o flynyddoedd yn ol, fel yr oeddwn yn myned tiwy un o heolydd tref fawr, cyfarfyddais a chenfaint o foch, ac er fy syndod mawr, nid oeddnt yn cael eu gyrru, ond tawel ddilynent eu harweinydd. Y flaith rhyfeddol hwn a gyffrodd fy syndod, dilynais y moch, hyd nes yr aethant oll yn llonydd i'r cigyddle. Yna gofynais i'r dyn pa fodd y llwyddodd i gael y moch druan, hurt, a chyndyn, i'w ddilyn mor foddlon, pan yr hysbysodd i mi y dirgelwch; yr oedd ganddo fasgedaid o ffa o dan ei gesail, a thrwy ollwng y ffa fel yr oedd yn myned yn ei flaen, sicraodd ei ddyben. Ah! fy ugwrandawyr, y mae gan y cythraul ei fasgedaid o ffa, ac y mae'n gwybod yn dda pa fodd i gyfaddasu ei demptasiynau at bob pechadur. Mae'n eu gollwng ar y ffordd, ac felly y pechadur druan a arweinir yn gaeth gan y diafol, wrth ei ewyllys; ac os na ettyl gras Duw, efe a'i caiff o'r diwedd i'w gigyddle, ac yno efe a'i oedid am byth. O! '*nid ydym heb wybod ei ddichellion ef;*' ac am hyny, yr ydym heno yn awyddus i'ch rhybaddio rhagdynt.

Galarodd y cyfaill duwiol yn ddwys wrth wrando y chwedl hon am y moch, gan

ofni mai codi gwen ar wyneb ei gyfaill annghrediniol a wnai, heb argyhoeddi ei feddwl. Wedi darfof y gwasanaeth, aethant allan o'r capel, ac am ennyd o amser bu dystawrwydd rhyngddynt. O'r diwedd, meddai y gwr ieuangc, 'y fath chwedl ddiieithr a gawsom heno ynghylch y moch, ac etto mor nodedig ac argoeddiadol ydoedd!' Yr oedd y peth wedi effeithio ar ei feddwl, ni allai anghofio y basgedaid o fla, y cigyddle, a cholledigaeth yr enaid yn y diwedd. Ymadawodd a'i wlad, ond y mae wedi ysgrifennu yn aml at ei gyfaill, ac yn parau etto i gyfeirio at y bregeth hon, fel wedi peri argraff fendithiol, a pharaol (y mae lle i hyderu) ar ei feddwl.

Liverpool.

Cyf. MINIMUS,

MALAIS.

Mae malais o ran y cyfansoddiad o bono yn wir natur y diafol, a'r enaid sydd yn meddiant malais sy belyd yn meddiant y diafol. Canys lle mae cynfigen, casineb, a dial yn llanw y galon, nid oes lle wedi ei adael i Dduw yn ei holl feddyliau ef.

Gallaf gyfarfod a gwallgofddyn, a diangr rhagddo, gallaf gyfwrdd a dyn y'meddiant y cholera, heb gael niwed oddiwrtho, gallaf gwrdd a meddwyn creulon, a chillo rhagddo; ond mae'r dyn maleisus yn fwy peryglus, gelymol, ac anocheladwy na hwynt oll.

Ni chyll malais un cyfleusdra i wneuthur drwg; os metha gyda'r sylwedd, fe erlidia'r cysgod. Fy enaid, na ddos i'w gyfrinach ef. Rhaid i mi roddi lle i ddigofaint, ac nid lle i drigo, ond lle i fyned heibio, fel y gallwyf gael hollol ymadawiad a'r gelyn annymunol hwn.

DYLEDWYDDAU GWAS.

'Ai yn was i'th alwyd? Na fydded gwaeth genyt.' Os gwas ydwyf, ymdawyn yn gyfiawn tuag at dy feistr, fel y dymynit i'th was ymdawyn tuag atatt tithau; lle'th orchymynir, ufuddha; oni'th orchymynir, bydd barod; bydded diwydrwydd dy gymmeriad, a fyddlondeb dy goron; bydd ofalus am gymmeriad dy feistr, ac ymhyfyda yn ei lwyddiant; bydded dy lygad yn syml, a'th galon yn osyngedig; bydd sobr fel y gallech wyllo; yr hwn nad yw yn meddianu ei hun mewn sobrwydd, ond yn feddw, eiddo pwy yw? Na fydd gwerylgar, na difolaf; mae'r naill yn dangos calon ystormal, a'r llall ymenydd dioglyd.

R. J.

Buckley.

Y CYMRY YN BIRMINGHAM, BILSTON. &c.

Barchedig Syr,—Pan fûm yn ddiweddar yn eich Dinas, chwi a ddymunasoch arnaf ddanfôn i chwi ychydig hanes o'n cydwladwyr, y Cymry, ag sydd yn cyfaneddu yn y parthau hyn, sef Birmingham, West-bromwich, Great Bridge, Tipton, a Bilston. Er i mi breswyllo yn y cymmydogaethau hyn er's tros bymtheg mlynedd, nid wyf yn adnabyddus, ond gydag ychydig o'm cydwladwyr, etto mi roddaf i chwi yr hyn oll ag a allaf ei wybod am danynt, a'r amrywiol ymdrechidau a wnaed er mwyn sefydlu Addoliad Grefyddol yn eu mysg, yn yr iaith Gymraeg.

Yn nechren y flwyddyn 1823, y daethum gyntaf i Birmingham: nid oeddwn yn gwybod am un Cymro o fewn yr holl dref. Yn mhen oddeutu dau fis, daethum yn adnabyddus â gwr ieuanc o Ddinbych, ac yn mhen ychydig wedi hyny daethum yn adnabyddus a dau neu dri ereill: y rhai hyn nid oeddwn yn eu gweled ond pur anaml. Oddeutu diwedd y flwyddyn uchod yr oeddwn yn cael gwybod am oddeutu 20 o Gymry. Y rhai hyn oeddynt yn arfer myned i addoli ymysg y Saeson.

Yn y flwyddyn 1825, yr oedd y Parchedig J. Elias yn myned trwy y dref hon i Lundain; ac fe ddymunwyd gan un gwr o'r enw Rice Harris, (tad yr hwn oedd gynt yn weinidog yn Mhwillleli), am i Mr. Elias bregethu yn Gymraeg yn Nghapel Mr. J. James. Hyn a fu; ac fe gafodd y peth ei gyhoeddi yn mhob lle addoliad yn y dref. Fe fu hyn yn achlysur i lawer o'n cydwladwyr ymgynull ynghyd. Yr wyf yn meddwl fod yn bresennol yno oddeutu 200 o Gymry. Ar ol hyn, darfu i lawer o honynt gyfarfod ynghyd i'r diben o gael addoliad cyhoeddus yn eu hiaith eu hun. Ac yr oedd pob gweinidog Cymraeg ag oedd yn myned trwy y dref yn gorfod pregethu iddynt (o ba enw bynag fyddai).

Ac yma y cymeraf arnaf ddweyd, i mi gael y fraint o bregethu y bregeth gyntaf iddynt fel cynulleidfia heb gymysgiad a'r Saeson, mewn Ysgoldy yn Hill Street; hyn a fu yn mis Mai, 1825. Fel hyn yr ymgynullasant am amryw wythnosau.—Daeth amryw weinidogion yn perthyn i'r Anymddibynwyr i lasurio yn eu mysg. Bu un o'r enw E. Williams, o Swydd Drefald.

wyn, yn perthyn i'r Methodistiaid Calfin-
aidd, yn rhagorol o lafurys yn eu mysg yn
y flwyddyn 1826. Ac ar ol iddo ymadael,
daeth un o'r enw E. Davies, yn perthyn i'r
Anyrddibynwyr i lafurio yn eu mysg. Fe
fu yntau yn rhagorol o ddiwyd er mwyn
cael allan y cyfanddau yr oedd y Cymry
yn byw. Yr oedd yn cael ei gynnal gan
y Gymdeithas Genhadol Gartrefol (*Home
Missionary Society*). Efe a fu yn bur ddi-
wyd oddeutu Great Bridge, Tipton, a Bils-
ton, &c. Ac fe agorwyd Tŷ yn Bilston i
bregethu yn Gymraeg ddwy waith bob Sab-
bath, (bum yno amryw weithiau).

Yn Birmingham yr oedd ganddynt le i
addoli, ac yr oeddant yn ymgysylltu bob
wythnos heblaw y Sabbath. Daeth hyn i
gyd i'r llawr: ac ni fu bron ddim cynnwrf
yn eu mysg tan oddeutu y flwyddyn 1831,
pan ddaeth amryw o Gymry o Swydd Fon
yma tuag at adeiladu y *Town Hall*, yn y
dref hon, a hyn fu yn achlysaer i y Parch.
J. Jones, bregethu yn Gymraeg ar bryd-
nawn y Sabbath. Wedi hynny, cymerodd y
Cymry Ysgoldy yny dref, i'r dyben o gynnal
cyfarfod gweddi ar nos Sabbath, os na
byddai iddynt gael rhyw un i bregethu. Bu
amryw o bregethwyr o Gymry yn pregethu
yn eu mysg ar eu ffordd i Lundain. Nid
oes yn awr ond cynulleidfia fechan yn
Birmingham, o herwydd bod amryw o'r
Cymry wedi ymadael a'r dref.

Mewn perthynas i Bilston maent yn
myned ymlaen cystallwg y gellir diagwyl.
Mae ganddynt Gapel Cymraeg yno, yr
hwn a agorwyd y 29ain o Hydref diweddar,
(hanes am ba un sydd yn y Drysorfa am
mis Rhagfyr). Y gynulleidfia sydd fach
iawn: ond mae ganddynt addoliad fel y
canlyn.—Ygol am 10 o'r gloch bob Sab-
bath; pregethu am 2 o'r gloch; Y gyn-
ulleidfia neillduol (Society) ar ol yr odfa.
Pregethu am 6 o'r gloch—a chyfarfod
gweddi bob nos Iau. Y pregethwyr ag
sydd yn lafurio fwyaf yn eu mysg, yw J.
Jones o Tipton, ac Edward Price o Bir-
mingham.

Mae llawer iawn o Gymry oddeutu y
parthau hyn; ond gan fod llawer o hon-
ynt yn gweithio o dan y ddacwr, nid oes
bron neb o honant yn gwybod dim am eu
cyd-wladwyr. Fe bai yr holl Gymry ag
sydd yn preswyllo oddeutu yma, (sef Bils-

ton, Tipton, Great Bridge, Westbromwich,
Wednesbury, a Darlaston, &c.) yn ymgys-
ylltu ynghyd, yr wyf yn meddwl fod am-
ryw filoedd o honant i'w cael.

Oddeutu 10 mlynedd yn ol, bwrwyd fod
oddeutu 12 mil o Gymry o fewn cylch 10
milltir i Birmingham. Yr wyf yn ofni na
wneir fawr o ddaioni yn mysg ein cyd-
wladwyr oddeutu Bilston, ond trwy gael
Cenhadwr i fyw yn eu mysg, a'i holl waith
i fod i chwilio allan eu preswylfeydd, ac i
hysbysu iddynt fod lle addoliad Cymraeg
yn y dref, &c.: ac i bwysu atynt y ddyled-
swydd o ymgynnull i wrandawr gair Duw,
&c. Yr wyf yn meddwl pe bai y Corph o'r
Methodistiaid Calfiniaidd yn danfon Cen-
hadwr o'u mysg i breswyllo yn y parthau
hyn, gwr duwiol a gwresog, yn wr llawn o
sêl am ogoniant Duw, a chariad tuag at
eneidiau anfarwol, i chwilio am, ac i gyn-
hyrfu ein cyd-wladwyr i ymgynnull i addoli
Duw yn eu hiaith eu hun, y byddai y lle
addoliad presenol yn Bilston yn llawer iawn
rhy fach iddynt, am fy mod yn meddwl bod
rhaf miloedd o Gymry yn nghymydogatha
Bilston. Byddai yn dda genyf glywed fod
hanes am achos ein cyd-wladwyr yn cael ei
ddwyn o flaen y pregethwyr yn Nghym-
deithasfa y Bala, a byddai yn dda genyf roi
unrhyw gynorthwy, neu unrhyw hysbysiad
am danynt, er mwyn dwyn eu hachos yn
mlaen. Ydwf yr eiddoch,

WILLIAM JONES.

Westbromwich, Mawrth 19, 1838.

O. Y. Yn fy llythyr nesaf, mi a roddaf i
chwi hysbysarwydd ynghylch sefydlid ein
hachos Saesonig yn y gymmydogaeth hon,
yr hwn a gynnellir yn ol trefn y Methodist-
iaid Calfiniaidd; sef ei ddechrenad, ei
lwyddiant, ynghyd a'r nifer sydd yn bres-
ennol yn aelodau eglwysig. W. J.

COFFADWRIAETH

AM WILLIAM WILLIAMS, RHYMNEY, SWYDD
FYNNY.

Yr oedd W. W. yn fab i Dafydd a Margar-
et Williams o Gwern-nant-yr-hen, plwyf
Llandello yr faen, swydd Frycheiniog.
Ganwyd ef yn y flwyddyn 1768. Cafodd
arghyhoeddiadau llymion yn ei feddwl am
ei gyflwr pan yn ieuaige iawn. Aeth i
ymofyn am le yn Eglwys Ddau, ymysg y
Methodistiaid Calfiniaidd yn y Ballyn, a
derbyniwyd ef yn aelod yno pan yn 15eg

oed. Wedi hyny lleihaeodd yr argyhoedd-
iadau, a chryfhaodd chwantau ieuencyd,
ac aeth i wrthgillad a chaledwob; fel pan
oddeutu 18 oed aeth heb un grefydd. Ond
ymwelodd Duw ág ei drachefn, trwy breg-
eth ar Barn. 5. 23. 'Melldigwch Meros,' &c.
A dyohwelwyd ef etto i'r Eglwys, pan tu ag
21 oed, ac allan nid aeth mwyach.

Priododd pan yn 31 o oed, ág Elizabeth,
merch i Richard Jenkins, Llwyn-yr-Eos,
yn mhlwyf Llanthetby, swydd Frycheiniog.
Ond oddeutu 4 blynedd wedi priodi, sym-
mudodd rhagluniaeth ef i Rhymney, un o
weithfaoedd haiarn, swydd Fynwy; y pryd
hwnw nid oedd nemawr os dim moddion
 crefyddol o Merthyr Tydfil hyd Blaenafon,
tuag 16 o filldroedd (ond ychydig llun yn
mygu ynghongl isaf Syrhowy gan y Bed-
yddwyr). Erbyn hyn meddyliodd beth a
wnai i gael moddion crefyddol yn y wlad
hon. Llafuriodd am genhadau Crist i
bregethu yr efengyl o Forganwg a Mrych-
einiog a manau eraill, y rhai a ddaethant
i hau yr had da. Yna dechreuwyd cadw
cyfarfod eglwysig, er nad oeddynt ond tri
o nifer. Cadwyd y *Society* ar y cyntaf
mewn tŷ (nad yw yn bod yn bresennol) a
elwid Pen-y-rhos, rhwng Tredegar a Rhym-
ney, ond yn fuan cynhyddodd yr achos,
estynwyd y cortynau, ac adeiladwyd Capel-
au; un yn Tredegar, ac un yn Rhymney,
gan y Methodistiaid Calfinaidd, y rhai yn
awr ydynt wedi eu hail-adeiladu; a thrwy
ei lasur ef, ac eraill a ddaethant i gyd la-
furio, eangwyd yr achos i Cendle a Nanty-
gio, &c.

Fel dyn, yr oedd W. Williams o dymer
bywiog, serchog, a chyfeillgar, ac yn meddu
ar amgyffrediaidau cryfion, ac yn treulio
gan mwyaf o'i amser mewn darllain, a
chwilio am w, bodaeth, yr hyn a gyrhaedd-
odd tu hwnt i nemawr yn ei ddydd; ac ys-
tyriwyd ef gan y rhai a'i hadwaenai yn
ddyn synwryol a chall. Bu am dymmor
wedi ei ddychweliad yn cael ei flino yn ei
foddwl am waith y weinidogaeth, yr hyn a
benderfynodd wedi ei ystyried yn bwyllig
nad oedd wedi cael y ddawn anghenrheid-
iol i draddodi yr athrawiaeth. Dywedodd
wrthof lawer tro ei brofiad ar yr achos yma,
ei fod yn tybied iddo gael dawns blaenori,
ond na chafodd ddawn pregethu; ac mai
hyn a'i llonyddodd. Ac fel yr oedd efe yn

tybied yn wanaidd am dano ei hun fel
blaenor, yr oedd yr Eglwys, ie, yr Eglwys
yn gyffredinol, y rhai a'i hadwaenent, yn ei
ystyried yn rhagori ar y rhan fwyaf yn ei
ddydd, yr hyn ydoedd yn wirionedd.

Yr oedd llawer o bethau sydd angen-
rheidiol mewn blaenor wedi cyd-gyfarfod
yndo ef, na welir ond yn anaml. Cymer-
odd achos Crist fel ei achos ei hunan; ie, o
flaen ei achos ei hunan. Yr oedd yn ath-
rawaidd, ac yn deall yr athrawiaeth yn dda;
yr oedd yn dirion, ac yn anymladdgar, ac
etto yn cadw llywodraeth, nid fel un yn
tra-awdurdodi ar braidd Crist, ond fel tad,
a phawb yn ymestwng yn naturiol iddo.
Nid wyf yn adnabod neb a chymmaint o
awydd yndo i fagu pobl ieuango; ie,
magu unrhyw beth a welai ynddynt yn
debyg o fod yn ddefnyddiol.

Am ei brofiad trwy ei oes, yr oedd yn
gymysgelyd, weithiau i fynu, weithiau i lawr,
cyfarfyddodd a llawer o dywydd o lawer
natur, er hyny ymdrechai yn deg, a'i ŷyneb
tu a thy ei Dad, gan bwysu ar Dduw yn ei
addewidion am gonwest yn y diwedd. Ei
glefyd oedd yr Asthma; cafordd ei boeni
lawer yn y blynyddoedd diweddar fel nas
gallai fyned ymhell, ond ni cholodd nem-
mawr o foddion gartref. Cymmaint oedd
diffyg gwynt yn y pibellau, yr hyn a gyn-
nyddodd o'r diwedd fel y gorfu ar ei enaid
ymadael o'i dŷ pridd boreu Sadwrn, Medi
23, 1837, er llawenydd iddo ef, ond mawr
gollod a galar i'w deulu; ond yn fwy i'w
deimlo gan yr eglwys yn Rhymney. Ei
brofiad diweddar ydoedd pwys yr achos yn
yr ardal, eblegid eu bod yn adeiladu Capel
arall yn yr ardal, nid oedd yn foddion ym-
adael o'r byd, a'r achos crefyddol fel yr
oedd; etto dywedodd, 'Yr oedd gan Dduw
achos cyn fy ngheni, a gall etto fyned ag
ef ymlaen hebof fi.' Yr oedd pwys yr achos
hwn yn fwy na'i achos ei hunan, canys dy-
wedai am hwnw, ei fod wedi ei *settle*.

Claddwyd ef ddydd llun, Medi 26, yn
mynwent Capei Iwyr Carno, yn 69 oed, wedi
bod 48 gyda yr achos wedi ei ddychweliad,
a 34 o honnynt yn flaenor ffyddlon, a def-
nyddiol. Ar ddydd y Cynhebrwng ym-
gasglodd lliaws mawr o'i ardal, a'r ardal-
oedd cymmydogaethol i wneuthur y gym-
wynas olaf, sef gosod y corph i orwedd yn
nhŷ ei hirgartref, i aros udganiad yr udgorn

i'w ddeffro i gyfarfod a'i briod, ac i dderbyn y goron. Pregethodd ar yr achlysur, Mr. William Davies, Ysgwyddgwyn, oddiar Deut. 34. 5. 'A Moses gwas yr Arglwydd a fu farw yno yn nhif Moab, yn ol gair yr Arglwydd.'

WILLIAM DAVIES.

LLYGREDIGAETH Y NATUR DDYNOL.

Anhyall yw amgyffred llygredigaeth ein nhatur, ond mewn modd egwan trwy gyfrwng yr anhwylderau hyny y mae y corff yn ddarostyngedig iddynt. Anaml y cyrhaedda yr anhwylderau hyny drwy yr *holl gorff*, heb adael rhyw ran o hono yn rhydd oddiwrth y boen a'r ing a gynnyrchant. Y mae pechod wedi halogi ein holl alluoedd, ac wedi llygru ein holl weithrediadau. Y mae ffynonell y meddwl wedi ei gwenwyno; ac y mae yr amgyffrediau dirgeleiddiaf a berthynant i ysgogiadau myfyriawl yr enaid bob amser yn ddrwg o'r ieuengctid i fynu. Y mae yr halogedigaeth wedi treiddio trwy holl sylwedd ein bodolaeth: nid megys lliwiau celfyddyd, yn daenedig ar wyneb sylweddau; ond megys y rhai hyny o eiddo natur—yn cyrhaeddyd trwy yr holl sylwedd.

Pechaduruswydd y galon, yn wir, sydd yn mhell uwchlaw ein cyrhaeddiadau eangaf. Nid yw bywyd y pechadur aflanaf ei ymarweddiad yn caniattau ond meddyl-ddrych amherffaith am ddrygedd y cynnwysiad tumewnol. Caethiwir lawer o bechodau y corff yn y meddwl, i'w hailweithredu drachefn yn y dirgel; a llawer eraill a gyflawnir ganddo heb unrhyw berthynas hawledig rhyngddynt a'r corff. Gan hyny, nis gellir ystyried ei ymadawiad yn angau yn ddiangfa o afael trueni. Pe buasai yn gyfranogydd *anewillysgar* yn nghamweddau y corff, gallasai ganfod terfyniad trwyadi i'w waeau yn angau; gallasai annerch y dyrnod fel cyflawn-ryddhad o gaethiwed prudd-gadwen sylwedd; gan ehedeg yn gysurus at ei Awdur anfeidrol.

Ond, Och! y mae yn dwyn gyd ag ef hadau ei drueni, a gwir achosion ei alltudiaeth oddiwrth yr Hollalluo! Nis gall mwy ymddiffyru yn sylu arno, mwy na'r llygad noeth wrth sylu ar yr Haul! Chwilia am fangre i ymgysgodi rhagddo, fel y cyhuddelig rhag ei farnwr; cofeidia brudd-blygion

y tywyllwch, fel cudd-leni i'w gysgodi rhag ei dremion gorlwythawg o ddigofaint! Cenydd law yr Hollalluo yn ei ymild drwy holl eithafion anamgyffredadwy y greadigaeth, gan ei lethu dan aneirif bwysau o gyni trymfrydaidd trwy holl ororau annherfynol ei barhad!

Y cyflawnder hwn a'i gwisga etto a chnawd, fel yn ei ystad ail-gyfansoddedig y derbyniodaledigaeth am ei weithredoedd; gan brofi annherfynoldeb haeddiedigaeth ei bechod wrth reol annherfynoldeb ei hyrwydded i santeiddrwydd Dwyfawl! A all y dyn annychweledig feddwl am hyn heb grynu!! A all efe ymfoddioni ar unrhyw ddiwygiad allanol, neu unrhyw lanhad oddiwrth bechod a gyfansoddir o fewn cylch ei allu diddymawl ei hun! Ond y mae yr Yspryd Glan wedi addaw ein santeiddio, ond i ni gyd-weithredu a'i gynnorthwy;—na fydded ini gellwair gyd a'r addewid, na eageuluso y llesoldeb a feddiennir drwy dderbyn y cynnygiad grasusol; bydded ini ymorphwys ar aberth cymmodlawn Crist, yn gystal a pharâus-attolygu dylanwadau santeiddiol yr Yspryd, yr hyn bethau ydynt unedig yn rheoleiddiad Dwyfawl Ras, ac a raid fod yn unedig yn ein golygiadau, ein teimladau, ynghyd a'n dyololchgarawl gydnabyddiaethau ninnau.

Cyf. IORWERTH GLAN ALED.

Y FFYDD GADWEDIGOL.

FFYDD, yn ei hystyr gyffredinol, yw *credu tystiolaeth*. Fydd ddwyfawl yw *credu tystiolaeth ddryfawl*. Holl air Duw yw gwrth-ddrych fydd ddwyfawl; cyrhaedda drwy y bygythiadau, hanesion, athrawiaethau, ac addewidion. Ond, yn fwy neillduol, fydd gadwedigol yw y gras hwnw a blennir yn hghalon pechadur gan Yspryd Duw, trwy yr hwn y mae yn credu tystiolaeth Duw mewn perthynas i'w Fab Iesu Grist. Y mae yn hanfodol i fydd gadwedigol, nid yn unig gredu y rhestr o *ffethiau* a dystiolaethir drwy yr Efyngyl mewn perthynas i Grist; ond hefyd, credu prif ddyben a bwriad y ffethiau hyny. Y mae yn eg-luredig, nid yn unig fod Mab Duw wedi dyfod yn ddydd, wedi ei wneuthyr dan y gyfraith, usuddhau a marw, ond ei fod wedi gwneuthyr hyny er mwyn cyflawni iach-

andwriaeth pechaduriaid. Ac y mae yn eglur lle bynag y caffom hanes am ufuddod a marwolaeth Crist, fod yno feddyl-ddrych arall yn canlyn; y maent wedi eu cyfieu fel sylfaen ar ba un y mae ini ddisgwyl bywyd tragwyddol.

Crediniaeth o'r ffeithiau heb ystyried eu dybenion, a gyrhaeddai i'r *radd hono*, ac nid yn *wach*, eef, fod Crist wedi ufuddhau a marw yn ofer. A phe byddai i ddynion gredu y cyntaf, heb gredu yr olaf, ni a'u caem yn credu fod Crist wedi ufuddhau a marw heb ddyben pennodedig. Ffydd yn Nghrist a nodir allan yn fynych yn y geiriau hyny '*gwneuthyr derbyniad o hono*.' Efe ydyw rhodd Duw i fyd colledig; ac efe sydd rodd egluredig, gynnygiedig, a chyffiedig mewn tystiolaeth. Derbyni'r rhodd trwy dderbyn neu gredu y dystiolaeth a'i trosglwydda. Ystyrir ni yn derbyn tystiolaeth neu hyspysiad, pan y byddom yn credu ei gwiredd: a phan na byddom yn credu gwiredd tystiolaeth, dywedir ein bod yn ei gwrthwynebu. Derbyn tystiolaeth yr Efengyl gan hyny, ydyw credu ei bod yn wirionedd; ond, rhaid i'r crediniaeth hon gyrraedd drwy yr *holl* dystiolaeth, fel y dywedwyd; nid yn unig trwy restr o ffeithiau, ond hefyd i'w dyben a'u bwriad grasol: h.y. rhaid ini gredu yn wirionedd fod Iesu wedi ufuddhau a marw, a'i fod wedi gwneuthyr hyny mewn trefn i'n galluogi ni i gyrhaedd bywyd tragwyddol trwyddo.

Etto, nid tystiolaeth yr Efengyl yw *unig* wrthdrych ffydd; ond y mae yr *addewid o fywyd tragwyddol* trwy Grist felly hefyd,—ac nid yw credu gwiredd y dystiolaeth hon angen na chredu y dyben a'r bwriad pennodedig ac egluredig o ufuddod a marwolaeth Crist; yr hyn o angenrheidrwydd a ariddegys ymorphwysiad hyderus ar Grist am fywyd tragwyddol; yr hon weithred sydd mor hanfodol i ffydd, fel hebddi nis gallai byth gymdeithasu yn rheolaidd a'i *gweth*-ddrych. Nid am iachawdwriaeth rhai eraill yr ydym i ymddiried, ond am ein hiachawdwriaeth ein hunain. Ni wna crediniaeth gyffredinol fod iachawdwriaeth yn Nghrist i ddynion ddim tyneru cydwybod ddychrynawly pechadur deffroedig: teimla ei hun yn gondeimniedig a thruennu, ac y

mae yn rhaid iddo gael tir i obelthio am iachawdwriaethiddo ei hunan, cyn y cefnydd orphwysfa i'w enai.

Nis gall dderbyn maeth drwy fara y bywyd, oddieithr iddo ei fwytta; nac adfywiad trwy ddwfr y bywyd, oddieithr iddo yfed o hono; nis gall dderbyn iachad trwy ddail pren y bywyd, oddieithr iddo eu cael yn gymhwysedig atto; ac nis derbynia noddod rhag y dymestl, oddieithr iddi gillo tan gysgod Crist, trwy weithrediad ymddiried ynddo, ac ymorphwysiad arno am ei iachawdwriaeth ei hun.

Po treiglid yr athrawiaeth uchod am briodoliaethan ffydd o fodolaeth oeuidd ffydd wirioneddol o'r byd yn gyflawn; oherwydd os bydd un dyn yn amddifad o dir ac awdurdod i gredu yn Nghrist am ei iachawdwriaeth ei hun, y mae yn eglur fod eraill yn yr un cyflwr; yna cefid pawb yn yr un sefyllfa; y canlyniad sydd eglur, nad oes yr un dyn ar wyneb y ddaear yn credu am ei iachawdwriaeth drwy Grist, ac nad oes ganddo un tir nac awdurdod i wneud hyny. Yn nghysgod hyn, cefid y rhith-eagus hono, fod un person yn credu am iachawdwriaeth hwn, a'r llall am iachawdwriaeth un arall, felly canfyddid dynion yn credu dros eu gilydd, a neb yn credu drosto ei hun! Y cyfryw ydyw ffydd, yn anwahaniaethadwy, sydd yn dynodi ei *mheddiannnydd yn gredadyn*, a'r hwn sydd amddifad o honi yn *anghredadyn*.

Cyf. GOHEBYDD O LAN ALED.

Gofynion.

Hybarch Olygydd—A gaf fi, trwy gyfrwng eich cyhoeddiad buddiol, ersyn ar rai o'r beirdd ag ydynt hyddysg yn y ddwy iaith, i gyfieithu y llinellau isod i'r Gymraeg.

Gwaedd-y-grug.

MICRON.

Epitaph on an Infant's Tomb Stone.

Bold Infidelity, turn pale and die,
Beneath this stone an Infant's ashes lie;

Say, is it lost or sav'd?

If death's by sin, it sinned, for it lies here;
If heaven's by works, in heaven it can't appear:

Ah, Reason! how deprav'd!

Revere the Bible's sacred page, the knot's untied;

It died through Adam's sin; it lives, for Jesus died.

Deut. 14. 26. 'A dod yr arian am yr hyn a chwenycho dy galon; am wartheg, neu am ddefaid, neu am win, neu am ddiod gref, neu am yr hyn oll a ddymuno dy galon,' &c.

Barchedig Olygydd,—Gan mai yr adnod uchod a ddefnyddia y Gwrthddirwestwyr yn aml iawn, fel eu sylfaen i yfed y ddiodydd meddwol, oblegid dywedant fel hyn, 'Y mae'r Arglwydd yn Deuteronomium yn gorchymyn i ni yfed gwin, a diod gref, ac yn gorchymyn i ni hefyd i roddi ein harian amdanynt,' &c. Gan hynny dymunaf arnoch chwi neu rai o'ch Gohebwy'r i wneuthur ychydig sylwadau eglurhaol arni mewn dull o esboniad. B. EVANS.

Lletly John.

Attebion.

Atteb i Ofyniad J. Powell am eglurhad ar eiriau anghyfeir allan o Lyfr Josuah, Rhif. 88. tu dalen 117.

Jos. 2. 6. Bollteidiau llin—Bollt ydyw corsen neu fony; Bollteidiau llin, cyrs llin, neu callod llin heb ddiraglo y llin oddi arnynt.

7. Rhydau—Rhydau yr Iorddonen. basleoedd yn yr afon hono ag y gellid myned drwyddi yn hawdd ar anifail neu ar draed.

3. 2. Llywiawdwy'r—Swyddwyr awdurddig.

4. Encyd—cyfwrng, cyfwng, gwagle.

13. Ior—Ion, Pôr, Arglwydd.

4. 8. Cyfleasant—Gosodasant.

18. Ceulenydd—Glanau, torlonydd yr afon.

5. 1. Tu hwnt—Y tu draw, y tu arall.

6. 23. Ansawdd—sefyllfa, trefn, cyflwr, agwedd.

7. 26. Dyffryn Achor—Dyffryn trallod; enw a roddwyd ar ddyffryn agos i Jerico, oherwydd y trallod a ddaeth ar Israel am bechod Achan.

9. 4. Costrelau—Pottelan.

5. Baglog—Drylliog a chlytiog.

9. 21. Cynnud—Tanwydd, coed tân.

10. 9. Diatreg—Dioed, uniawn gyrciol.

17. Ogof—Ceudwill, ffan.

40. Bronnydd—Bron, ochr neu ystlys bryn; lliosog Bronydd, ochrau brynian.

13. 3. Goror—Ffîn, cyffin, ardal.

15. 7. Rhiw—Gallt, gorffynn.

18. 14. Cilfach—Crigyll, angorfa, congl.

21. 2. Maesydd pentrefol—Maes-dref, y maesydd fyddo ar gyffiniau y pentrefydd.

22. 10. Cyffiniau—Gororau, ardaloedd, ymylau.

19. Cildynu—Tynu yn groes, gwrthryfela.

28. Heppil—Cenedlaeth, hiliogaeth, plant, a phlant eu plant, &c.

23. 13. Ffrewyll—Fflangell, chwip.

16. Cyfrgolli—Dislanu, darfod, difetha.

16. Ebbwydd—Cyflym, dioed.

24. 17. Tramwy—Myned, myned a dyfod.

Atteb i Ofyniad Hoffwr Cerddoriath, Rhif. 88. t.d. 117, mewn perthynas i 'bricio Notes' ar y Sabbath.

Yr wyf fi o'r farn fod yr arferiad o Ygrifennu Tonau Cerddorawl, neu yr hyn a elwir yn gyffredin, *pricio Notes*, yn beth pechadurus i'w wneuthur ar ddydd yr Arglwydd; oddiethr ar achlysuron neillduol, sef y cyfryw achlysuron ag a baro fod y weithred yn un angenrheidiol. Oblegid tri gorchwyl eydd yn gyfreithlon i'w cyflawni ar y Sabbath, sef Gwaith yr Arglwydd; Gweithred o drugaredd; a Gwaith anhepgorol angenrheidiol.

Trefnyddion.

D. JONES.

Syr,—Os bernwch yr ymgais canlynol i atteb Gofyniad 'MARA,' yr hwn a ymddangosodd yn eich rhifyn Mawrth, yn deilwng o le yn eich Trysorfa, wela ef at eich gwaaanaeth.

(Cyfeithiad.)

LLYWODRAETH AC ARFANTHAU DUW.

Gostega, greadigaeth faith,

A dysgwyl air dy Lyw—

Yr awen gryna yn y gwaith

O ddatgan bri ei Duw.

Byd, bywyd, uffern ddoen a'r bedd

Syn nghrog wrth rym ei raith;

Nid gistedd ar annilyd Sedd,

Ei fod ni echwyn chwaith.

Ei theyrnas rhoddai dunos hen

I fynu wrth ei air,

Ac wela! bydoedd llugain wên,

Mil myrdd, mewn asur cair.

Rhoes lef—e safai'r haul wrth rif—

Rhag gollwng dydd i lawr,—

Yr hen Iorddonen, daliai 'i llif

Gan siomi'r elgion mawr

Arglwydd holl luoedd awyr lân,

Y ser byddina ef—

Coch wibaer a'u mmerau tân

I'w ryfel rhoddant lef.

Mae wrth ei fainc yn rhwym erioed.
Llyfr tynged pawb a'n lle,
Furf, maint, pob angel ynddo rhoed
A'i law drag'wyddol E.

Rhagluniaeth sy'n daddblygu'r rhol,
A'i gyngor eglur—
Pob gair a llin, ymlaen ac ol,
Rhyw amcan dwfn a wna.

Yma i bryfed gwael y rhydd
Goronau ourawg wawr,
Ar fyr y nesaf ddalen trydd,
A sathra'r teyrn i lawr.

Paham, ni ofyn Gabriel fant,* * *lefty*
A Duw ni rydd ei sail;
Chwilio ni fadd y cuaf sant
I'r cudd gaunedig ddail.

Fy Nuw! 'n hiraethu gwel'd nid wyf
A llygad gwag fy rhan—
Pa dywyll ing a'm deil lle b'wyf,
Neu pa ddysgletriach glan.

Ond boed i'm henw gwael gael bod
Yn llyfr y bywyd gwiw,
Mewn rhyw ysgrifenedig nod
Islaw yr Oen fy Nuw.

Llundain.

ERYRON.

SIRIOLDEB, (*Gan Addison.*)

Byddaf bob amser yn dewis sirioldeb o flaen llawenydd. Ystyriwyf yr olaf fel gweithred, a'r blaenaf fel ansawdd y meddwl. Llawenydd sy fyr a diflanawl, sirioldeb sy ddiysgog a phuraus. Y sawl sy ddarostyngedig i swyf o iselderau pruddglwyfus, a godir yn fynych i swyf o lawenydd gorhoenus; sirioldeb, yn y gwrthwyneb, er na ddry y fath odiaeth londer i'r meddwl, a'i lluddias rhag syrthio i unrhyw ddyfnderau tristwch. Llawenydd sy fel llewyrchiad mellten, a dyr trwy gaddug o gymylau, ac a ddyscleiria am synyddyn: sirioldeb a geidw i fynu fath o olenddydd yn y meddwl, ac a'i lleinw a hionod ddianwadal a dibaid.

Fe edrycha dynion o egwyddorion hylwm ar lawenydd fel peth rhy nwyfus ac afreolus i gyflwr o brawf, ac fel yn llawn o ryw wag orfoledd a haerllugrwydd tufewnol, ag ydynt yn anghydweddol â bywyd ag sydd bob mynyddyn yn agored i'r peryglon mwyaif.

Nid yw sirioldeb meddwl yn ddarostyngedig i unrhyw o'r anafau hyn. Y mae o natur ddifrifol a thawel. Nid yw yn taffu y meddwl i ansawdd anaddas i gyflwr presennol dynoliaeth; ac y mae yn dra amlwg yn nghymertad y rhai hynny ag yr edrychir arnynt fel yr athronyddion mwyaif yn mysg

y paganiaid, yn gystal ag yn mhlith y sawl a berchid yn haeddiannol fel dynion sanctaidd yn mysg Cristionegion.

Os ystyriwn sirioldeb mewn tri goleuni, sef gyda golwg arnom ein hunain, y rhai yr ymgyfeillachwn â nhw, a'r Bod mawr a'n creodd, efe a adganmola ei hun nid ychydig ar bob un o'r cyfrifon hyn. Mae y dyn sydd yn meddu ar yr ansawdd meddwl rhagorol hwn, nid yn unig yn esmwyth ei feddyliau, ond yn feistr ar holl alluoedd a chynneddfau yr enaid; y mae ei ddychymyg bob amser yn oleu, a'i farn yn dawl: y mae ei dymher yn wastad a digyffro, pa un bynag ai mewn gweithred ai mewn unigedd. Efe a ddaw gyda bias at yr holl ddaoedd hyny a ddarparwyd iddo gan anian; ef a archwaetha holl bleserau y greadigaeth a dywelltir o'i amgylch: ac ni theimla lawer bwysau yr anfodion hyny a allant ddygwydd iddo.

Os ystyriwn ef gyda golwg ar y personau a'r rhai yr ymgyfeillach, y mae sirioldeb yn naturiol yn cynnyrchu cariad ac ewyllys da tuag atto.

Mae meddwl siriol nid yn unig yn dueddol i fod yn swyn a charusaidd, ond cyfyd yr un dymher dda yn y sawl a ddeuant o fewn cylch ei ddylanwad. Mae dyn yn teimlo ei hun yn cael ei foddau, na w'r pa fodd, gan sirioldeb ei gydymaith; mae yn debyg i heulwen ddlaymwith yr hon a bâr hyffryd-wch ddigelaidd yn y meddwl, megys yn annysgwyladwy iddo. Y galon o'i bodd a ymlona, ac a red allan yn naturiol i gyfeillach a charedigrwydd tuag at y person a effeithia mor garnaidd arni.

Pan ystyriwyf sirioldeb yn y drydedd berthynas, nis gallwyf ond edrych arno fel dyolchgarwch arferol a gwastadol i Awdwr mawr natur.

Mollant a dyolch-daliad ymroddawl ar ragluniaeth dan ei holl oruchwyliaethau yw sirioldeb tufewnol.

Mae yn fath o ymfoddloniad yn y sefyllfa y'u gosodwyd ynddi, ac yn gymeradwyaeth ddigelaidd o'r ewyllys ddwyfol yn ei ymddygiad tuag at ddyd.

Nid oes ond dau beth, yn fy marn i, a allant yn rheymol ein hamddiffadu o sirioldeb meddwl. Y blaenaf yw teimlad o euog-rwydd. Nis geill dyn ag sydd yn byw

mewn cyfwr drygionus ac anedifeiriol, gael un hawl i'r meddwl tawel a heddychol hwnw, yr hwn yw iechyd yr enaid, ac effaith naturiol rhinwedd a diniweidrwydd.

Mae sirioldeb mewn dyn drwg yn haeddu enw caletach nag a allwn gael mewn iaith; ac y mae lawer o raddau islaw yr hyn a alwn yn gyffredin ynfydrwydd neu orphwylldra.

Atheistiaeth, wrth yr hyn y meddyliwyf anghrediniaeth o'r Bod goruchel, ac yn ganlynol o sefyllfa ddyfodol, dan ba enwad bynag yr ymgysgoda, a ddichon hefyd yn dra rhesymol amddifadu dyn o'r dymher siriol hon.

Mae rhywbeth yn y rhagolwg ar anfololaeth, mor neillduol o drymfrydig a gwrthwynebl yd y natur ddynol, fel nas gallaf lai na rhyfeddu, gyda llawer o ysgrifenwyr rhagorol, pa fodd y mae yn alluadwy i ddyn fyw yn hwy na'r dysgwylid am dano. O'm rhan i, yr wyf yn tybied fod bodolaeth Duw i'w ammen cyn lleied, fel mai efe braidd yw yr unig wirionedd ag yr ydym yn sicr o hono, ac yn gyfryw wirionedd ag a gyfarfyddawn yn mhob gwrthddrwydd, yn mhob ddygwylid, ac yn mhob meddwl. Os edrychwn i nodweddïadau y tylwyth hwn o anghredinwyr, gwelwn yn gyffredin eu bod wedi eu gwneyd i synu o falchder, dygasedd, a checraeth. Yn wir nid yw yn rhyfeddod fod dynion, ag sydd yn anesmwyth ynddynt eu hunain, felly i'r rhan arall o'r byd; a pha fodd y mae yn alluadwy i ddyn fod yn amgen nag anesmwyth ynddo ei hunan, ag yntau mewn perygl bob mnyd o golli ei fodolaeth yn hollol, a syrthio i ddiddymdra?

Nid oes gan hyny gan y dyn drygionus a'r atheist unrhyw rith-hawl i sirioldeb, a gweithredent yn dra afresymol pe ymgeisient am dano. Mae yn analluadwy i neb fyw mewn tymber dda, a mwynau ei fodolaeth presenol, ag sydd yn ofni naill ai poenedigaeth ai diddymiant; bod yn druenus neu beidio bod o gwbl. Wedi crybwyll y ddwy egwyddor sawr yma, ag ydynt yn ddinstrol i sirioldeb yn eu natur, yn gystal ag yn ngolwg iawn reawm, nis gallaf foddwl am un arall a ddylai yru y dymher ddedwydd hon ymait h o feddwl rhinweddol. Nid yw poen ac afiechyd, cywilydd a gwarth, tiodi a bensaint, nac angen ei hunan, gan ystyried byrder eu parad, a'r fantasiau gallwn fedi oddiwrthyn, yn deilwng o'r enw drygan. Gall meddwl da ddal i synu o danynt gyda chalundid, tawelwch, a sirioldeb calon. Nid yw taffiad tymmestl yn cynhyrfu dyn, yr hwn sydd yn sicr y bydd iddi ei ddwyn i borthladd gorfoloddus.

Mae gan yr hwn sydd yn ymdrechgu yn egniol i fyw yn ol cyfarwyddiadau rhinwedd a rheswm cywir, ddau achos gwastadol i fod yn siriol, yn yr ystyriaeth o'r natur ei hun, ac o'r bod hwnw, ar yr hwn yr ymddibyna.

Os edrycha iddo ei hun, nis gall beidio llawenyachu yn y bodolaeth a roddwyd iddo mor ddiweddar, a'r hwn, wedi milfioedd o oesau, a fydd eto yn newydd, ac eto yn ei ddechrenad. Pa gynifer o hunan-gyfarchiadau llon a' ymgyfodant yn naturiol yn y meddwl pan yr adfyfyrfa ar hyn, sef ei fynediad i dragwyddoldeb; pan y cymer olwg ar y galluoedd gwelladwy hyny, y rhai mewn ychydig flynyddoedd, ac hyd yn nod yn nechre ei yrfia, a gynnyddasant gymaint, a'r rhai a fyddant etto yn derbyn ychwanegiad o berffeithrwydd, ac yn ganlynol ychwanegiad o ddedwyddwch! Mae ymwybyddiaeth o'r cyfryw hanfod yn achosi gwasgariad parïol o orfoledd drwy enaid dyn rhinweddol; ac yn gwneyd iddo deimlo cymaint o ddedwyddwch ag a eill feddwl am dano.

Yr ail achos o sirioldeb i feddwl da, yw ei ystyriaeth o'r Bod hwnw, a'r rhwng grymddibynwri, ac yn yr hwn, er nad ydym yn ei ganfod etto, ond megys yn yr amlygiadau egwel cymaint o'i berffeithderau, y gwelwn bob peth a allwn ddychymygu fel yn sawr, gogoneddus, neu hawddgar.

Yr ydym yn gweled ein hunain yn mhob man yn cael ein cynnal gan ei ddaioni, ac ein hamgylchynu gydag anfeidroledu o gariad a thrugaredd. Yn fyr, yr ydym yn ymddibynna ar Fod, ag y mae ei allu yn ei addasa i'n gwneyd yn ddedwydd trwy foddion diderfyn; ei ddaioni a'i wirionedd yn peri iddo wneyd y sawl a geisiant hyny ganddo, yn ddedwydd; a'i anghyfnawidoldeb yn sicrhau i ni y dedwydd hwn i dragwyddoldeb.

Y cyfryw ystyriaethau, y rhai y dylai pob un eu meithrin yn barhaus yn ei feddyliau, a yrant oddiwrthym yr holl drymder calon dirgelaid hwnw ag y mae dynion anystyriol yn ddarostyngedig iddo, pan na fyddont mewn unrhyw dralloed gwirioneddol; yr holl offd a allwn deimlo oddiwrth unrhyw ddrwg a fyddo yn gormesu arnom; at yr hyn y gallaf hefyd ychwanegu clindarddach llawenydd ac ynfydrwydd, ag sydd yn fwy tueddol i fradychu rhinwedd na'i chynnal; a sefydlu ynom y fath dymher mor wastad a siriol, ag a'n gwna yn foddol i ni ein hunain, i'r rhai yr ymddyddanwn â nhw, ac i'r Hwn yn gwnaed idd ei foddau.

I. D. FRAID.

Llanantffraid Glan Conwy.

DIRWEST.

Anwyl Frawd,—Mae yn ddifyrus genyf ddarlenn o fis i fis yn eich Tysorfa, bob cefnogiad i'r diwygiad Dirwestol sydd yn cynnyddu mor hynod yn ein gwlad. Ond y mae un peth ar fy meddwl ag sydd yn nghlyn â'r achos daionus hwn, ag y disgwyliais yn hir weled rhyw un yn cyfwrdd â ef, ond yn ofer hyd yma. A chan nas gallaf ymatal yn hwy, mi anturiaf ei an-

fon attoch yn fy llythyr hwn, fel os cymmeradwywch yr annogaeth y byddwch cystal a'i gyhoeddi yn eich Rhifyn nesaf.

Y peth yw hyn: nad oes ond ychydig iawn o Ddirwestai da a chyfleus etto i'w cael yn Nghymru. Mae amryw o dai dirwestol yma ac accw, ond dymunol iawn fyddai cael un tŷ helaeth, cyfleus, o leiaf ymhob tref. Mae amryw o Drafeilwyr yn awr yn Ddirwestwyr, ac mi glywais rai yn cwyno eu bod yn methu cael tai cyfleus i ddisgyn ac i orphwys ynddynt ar eu teithiau; ac yn tystio nad aent hwy byth i'r /aus, pe caent Ddirwestai cyfleus. Cwynant, mai anaml iawn y mae Ystablau yn perthyn i dai felly. Iē mi a adwaen rai Trafeilwyr, ag sydd yn gorffod tynu eu huan o lyfr yr Ardystiaeth, am eu bod yn methu yn lán ag 'atbe cydwybod dda' wrth deithio drwy Gymru oherwydd y bŷdra hwn.

Paham nad allai fod cystal gwelyau, a chystal hwydydd, a chystal ystablau, a chystal attendance mewn Dirwesty ag sy mewn /au? Ai i ddilyn y ddiod feddwol y mae cynnalïaeth cysurus dyn ac anifail i fod! Attebaf, Nage; gadewch i mi ddangos i'r byd y dichon Dirwestwyr gadw cystal tai, os nid gwell na'r tai sydd yn gwerthu Gwirodydd a diodydd cedryn. Yn awr y mae lliaws y Dirwestwyr mor gryfion, fel y guliwn yn hawdd osod gwr a gwraig heinuf a medrus i fynu i gadw Dirwesty cysurus a hardd, a chyflawn o bob cynnalïaeth cysurus i ddyn ac anifail ymhob tref, ond i ni wylfel fel dynion yn blaid iddynt. Byddai yn hyfryd iawn genyf glywed fod yr achos hwn yn cael ei ddwys ystyried mewn cyfarfodydd lliosog y Dirwestwyr sydd yn cael eu cynnal yma ac accw ar hyd y wlad y dyddiau hyn. Mae diffyg yn hyn ag sydd eisian ei wneud i fynu. Gobeithiaf y cymmer fy anwyl frodyr dirwestol ei mewn llaw yn ddioed. T. OWENS.

Llangejni.

DIRWEST YN ERBYN ANGHYMMEDRODDEB. Rhoddwyd bachgen bychan allan unwaith fel egwyddor-was at law gelyfddwr, (*mechanic*) mewn gweith-dŷ ebelaeth iawn, a chan ei fod yn egwyddor-was ieuangaf, yr addd gorffodiad arno i wneud negeseuan dros rai eraill: un rhan o ba orchwyl ydodd ceisio gwirodydd poethion, pa rai a yfent bob dydd. Ond ni yfai efe ddim o honnynt, a chwarddai y lleill am ei ben a gwawdient ef, o achos fel y dywedent hwy, nad ydodd yn ddigon o ddyn i yfed Rum. Ac o herwydd y cam-driniaeth yma, arferai fyned o'r neillid i ollwng allan ei ofid mewn dagrau.

Ond yn awr y mae pob un o'r egwyddor-wasion hyn, oddigerth efe ei hun, yn fedd-wyn, neu, gwedi eu claddu yn medd y meddwynt. Y mae efe yn ddynsobr, yn addiannwydd etifeddiaeth eang, yr hon a

bwrzasodd drwy ei ddiwydrwydd; y mae ganddo weithwyr lawer yn ei wasanaeth, a'r oll o honnynt yn byw yn oly rheol o lwyrymwrthodiad â'r diodydd poethion; ac y mae ei ddylanwad gwerthfawr yn cyrhaedd yd yn mhell ac yn agos, mewn gwlad eang iawn ei maintiol. — Parch. John Todd yn ei lyfr yn rhagorol 'Athraw yr Ysgol - abbathol,' cyhoeddedig yn ddiweddar yn y wlad hon. ALLTUD.

C—A.

CYNNADLEDD RHWNG MEDDWIN AR EI WELY ANGAU A GWERTHW GWIRODYDD.

Mr. A. Boreu da gyfaill D. Y mae yn ddrwg genyf eich gwled mor isel. Yr ydych yn ymdangos yn agos i'ch diwedd. — D. ydwyf, yr ydwyf yn bur isel, ac yr ydwyf yn meddwl nas gallaf fyw lawer yn rhagor. Yr ydwyf wedi bod yn bur ffol, ac yr wyf yn awr yn gwled hyn, wrth yfed mor galed yr ydwyf yn myned i'r bedd yn anamserol. Mr. A. Paham wrth hyn gyfaill D. marwolaeth chwi wyddoch yw tyngedfen gyffredin pob dyn; a bydd rhai yn marw yn ieuengach na'u gilydd; nyni a ddylem ymestwng i ewyllys y Nef.—D. Myfi a chwi a fuom yn grymudogion am lawer o flnyddoedd. Yr wyf yn meddwl y byddem bob amser yn byw yn gyfeillgar, Mr. A. Do; ni a fuom, ac fe ddarfuini wario llawer awr ddiddan gyd a'n gilydd. Chwi a fuoch yn gytaill pur garedig.

D. Mr. A., mi a fum bob amser yn fasnachwr da yn eich gwirod-dy, oni fum?

Mr. A. Do, yr wyf yn wybyddus eich bod. D. Myfi a warias lawer iawn o arian am wirodydd.

Mr. A. Do, yr ydwyf yn bur rhwymedig i chwi am eich arferiad.—D. Mr. A., a ydych chi yn tybied fod yr holl Rum a yfais erioed yn eich gwirod-dy wedi gwneuthur imi un daioni? A ddarfu iddo erioed gynyddu fy eiddo; dyrchafu fy nghymeriad; diddanu fy nheulu; ac uwchlaw y cwbl, ddarparu i mi ddiddanwch erbyn fy ngwely angau hwn?

Mr. A. Ni allaf ddywedyd ei fod. Fe fuasai yn well i chwi beidio yfed cymaint.

D. Mr. A., pa fodd ynte, y gallech chi barhau i werthu Rum i mi pan oeddych yn gwybod nad oedd yn gwneud i mi un daioni? Y mae yn bresenol yn awr bwysig gyda mi Mr. A. yr wyf yn awr yn gallu canfod yn eglur fy nyfdrwydd i, a'ch euogrwydd elwthau. Yr wyf yn ddyn marwol, yn feddwyn marwol. O'ch llaw chwi y derbyniais y cwpan angeuol. Yn eich llogetll chwi y mae gwerth fy iechyd, fy mywyd, ac, O Dduw! fy yspryd anfarwol. Fel dyn marwol yr wyf yn atolygu arnoch, yn eich rhybuddio, i beidio gwerthu rhagor o Rum. Rum! Rum O! fy — (Efe a fu farw mewn convulsions)

Cyf. OWEN PRITCHARD.

Tynllan Tregayan.

U

COFFI.

Yn mhlith yr ymyrwiol bethau a gyfodwyd gan Ddirwest i gymmeriad a pharch, y mae Coffi yn sefyll yn y rhifres gyntaf o honynt. Ac yn yr ystyriaeth hyn yr ysgrifenis yr ychydig a ganlyn o hanes y llysiuyn llesol hwn, gan farnu nad annerbyniol a fydd genych chi, na chan eich darllenwyr lluosog ychwaith. Cyfrifwch of yn gasgliad, cyfansoddiad, neu gyfieithiad, neu bob un o honynt os mynwn, mae yn rhaid i mi addef fod amryw awduron wedi rhoddi i mi beth hyfforddiant ar y pwnc.

Fe ddywedir naddarganfuwyd y llysiuyn gwerthfawr hwn hyd ddiwedd y drydedd ganrif ar ddeg; ac fel y cafwyd allan amryw ddarganfyddiadau enwog a phwysig trwy ddamwain yn unig, felly hefyd mewn perthynas i'r Coffi. Rhyw Arabiad o'r enw Shekh Omar a syrhiodd o dan erledigaeth drom yn ei wlad ei hun. Ar hyn diangodd efe, a'i ddisgyblion hefyd, i fynydd yn nhalaeth Yemen. Yn yr antaldir hwn darfyddodd eu hymborth oll, a newyn tost a agorai ei safn welw-las o'u blaenau. Digwyddodd fod ar ochr y mynydd brysgwydden Goffi yn tyfu, a phan welasant ei ffrwyth, y ffoaduriaid ymlidiedig a geisient ei fwyta, ond buan y teimlent ef yn rhy galed bron i'w gnoi; yna cytunasant i'w ferwi fel y profent ef wedi hynny; yr hyn wedi iddynt ddachio o'i drwyth iachusawl, a theimlo ei effaith adfywiawl, a barodd iddynt ddechreanu canu ei glodydd anfarfawr.

Yr oedd Coffi yn gwbl anadnabyddus i'r Groegiaid a'r Rhufeiniaid hefyd, pan oedd y cencelloedd hyn yn eu henwogrwydd gynt. Y traddodiad cyntaf a ddwyed iddo gael ei ddwyn i arferiad yn Ethiopia; ac mai yn y fl. 1554 y deuwyd ag ef gyntaf i Gaer Cystenyn; oha fan y daeth yn raddol i barthau gorllewinol Ewrop. Yr hysbysiaeth sy genym am ei drosglwyddiad i Loegr sy fel y canlyn; yn y flwyddyn 1652, daeth marsiandwr Tyrcalidd, o'r enw Daniel Edwards, a llengeyn Groegaidd o'r enw Pasqua yn was gyf âg ef, yr hwn oedd yn deall y gelfyddyd o drin a darparu Coffi. Hwn oedd y gwr a werthodd Goffi gyntaf yn Lloegr, a chadwai dŷ i'r dyben hyn yn *George Yard, Lombard Street, Llundain*. Yn Paris, yn Ffraince yr oedd Coffi yn gwbl anhybys hyd dyfodiad y Cenedlwr Tyrcalidd, Solomon Aga, yn 1669, yno; ac ym mhen oddeutu tair blynedd wedi hynny y sefydlwyd y tŷ cyntaf i werthu Coffi ynddo yn y ddinas fawr hono.

Y Coffi goreu a drosglwyddir o *Mocha*, ar y môr Coch. Fe ddywedir fod y *Mocha* a'r *Turkey Coffee* yn tra ragori ar yr hwn a drinir gan y trefedigion Ewropaidd, a hynny y mae'n debyg o herwydd ansawdd yr hin a thymber y ddaciar y trinir ef ynddi. Y Coffi nesaf at hwn mewn rhagoroldeb yw yr un a dyf yn Java a'r India Ddwyreiniol; a'r isaf bria, a'r gwaclaf hefyd, yn yr India

Orllewinol, a'r Brazil. Fe ddywed un awdwr enwog fod Coffi yn colli ei flas a'i archwaeth ddymunol pan y llwythir ef gyda *Rum* a *Phupur*, a nwyddau ereill, i groesi y moroedd methion o'r gwledydd tramorawl i'r wlad hon. Fel hyn y mae'n amlwg fod y Coffi druan, purwin dirwestawl, yn cael ei lygru a'i ddyhiro os cadwynir ef i gydforio a'i elyn creulon alcoholaidd, y *Rum* angeuawl.

Os damwain yn unig a ddygodd y Coffi i sylw, ac os yn araf y cerddodd i'w fri presennol, y mae eibyn heddyw wedi dyfod yn un o nwyddau mwyaf enillfawr y marsiandwr a'r maeliwr hefyd. Bêrnir fod swm y Coffi a drosglwyddir yn flynyddol o Arabia dros 14,000,000 o bwys. Cyn dechreuad y chwyldroad Ffrengig, yr oedd Ynys Domingo yn unig yn anfon allan dros 70,000,000 o bwys yn flynyddol: ac yn y dyddiau hyn cymaint yw ffrwythlonrwydd yn ynys hon, fel yr enfynd ddigon o Goffi allan i iselhau ei bris trwy yr holl fyd gwarediddig.

Yn yr oes hon y mae Coffi wedi dyfod yn un o ddewisbethau holl cencelloedd y byd. Mae y Mahometaniaid bron i gyd yn yfed Coffi o leiaf ddwy waith yn y dydd, yn dra phoeth, ac heb ddim siwgr. Y mae y Tyrciaid oll yn yfed Coffi bron drwy y dydd, o'r boreu hyd yr hwyr; a'r enw'r *opium* a fydd byw ar ddim ara'i ond Coffi ac *opium* drwy ei oes. Dywed Beaujour, yn Hanes Groeg, am un enw'r *opium* yr hwn a yfai 60 cwpanaidd o Goffi mewn diwrnod ac a chwiffiai gynnifer a hyny o bibelleidiau o Tobacco. Bu gwroniaid dewrwyd, a doethwyr enwog, yn cyfrifi Coffi yn un o'u diodydd mwyaf dewisawl. Yfai Buonaparte ddewr, a Frederick Fawr, o hwn yn helaeth: chwenyhaidd Voltaire ei gael yn gryf; ac yfai Leibnitz o hono trwy gydol y dydd, a'r naill hanner o hono yn blaeth tew.

Yn yr Aipht, cyfrifwyd yfed Coffi ar y cyntaf fel seremoni grefyddol. Ymgasglai y coel grefyddwyr at eu gilydd ar brydnawnau Llun a Gwener i yfed Coffi, pryd y gyrid y cwpan o amgylch ogyrch gyda difrifolder dwys, a gweddiau byrion, a dolefant yn awr a phryd arall, 'Nid oes yr un Duw ond Duw!' Mae llyfr enwog mewn ysgrifen, yn y Llyfrgell Freninol yn Paris, yn Arabaeg, yr hwn a elwir 'Amddiffynydd Diniweidd rwydd,' (*Support of Innocence*) yn gwbl ar gyfreithlondeb yfed Coffi. Yr awdur ydoedd Aljeziri Alhanbali. Bu cryn ddadleu un-waith ym mysg y Mahometaniaid pa un ai nad oedd Coffi yn un o'r diodydd meddwawl a waharddir yn y Coran ai peidio; a dyben y llyfr hwn yw profi nad oedd yn un o'r rhai hynny. Yr ysgrifenydd hwn a haera mai ysogolhaig a Mahometan enwog o Arabia Felix o'r enw Dhabani, oddeutu y flwyddyn 870 o'r Hegira oedd y cyntaf a ddangosodd ddefnyddioldeb Coffi. Yn Ewrop hefyd dilynwyd dyfodiad Coffi a

chryn gynwrf yn y byd crefyddol, o herwydd y mae rhai pregethau ar gos a chadw heddyw wedi eu cyfansoddi yn erbyn yr arferiad o yfed Coffi yn gystal a chwifio myglys. Darllenir y frawddeg ganlynol mewn hen bregeth. 'Nis gallant aros hyd onid amgylchir hwy gan fwg o'r gororau uffernol, ond anhuddant eu hunain â mwg o'u gwneuthuriaeth eu hunain (mwg Tobacco) ac a yfant wenwyn, yr hwn a wnaeth Duw yn ddu (Coffi) fel y byddai iddo ddwyn lliw y cythraul.'

Erbyn heddyw y mae helynt Coffi wedi newid. Rhifir ef yn un o'r tri rhwymyn llyseusidd hyny ag sydd yn rhwymo Lloegr a thair rhan o'r ddaear wrth en gilydd, a fuasent, yn ol pob tebygoliaeth, yn gorwedd mewn anadnabyddiaeth oesawl oni bai y llysiâu hyny. Nid oes bron ddim yn cylymu China wrth Loegr ond ei Thea: am dri chan mlynedd, Tobacco oedd yr unig gadwyn a gydiar y deyrnas hon wrth y byd mawr Gorllewinol: ac Arabia, hyd yr awr hon, sydd bron yn gwbl ddi-ddrefnidaeth o'n rhan ni, oni bai ei Choffi. Tros ddwy ganrif saith o amser bu y llysiâu yn hwn yn ymwithio ei ffordd i sylw y cyffredin. Ac wrth ddiweddyd hyn nis gallaf lai na sylwi mai rhyfeddol o gyfeiliornus yw barn dyn pan y gwyd ei ewyllys lygredig yn rheol iddo: t'n na bu Tobacco dros chwech neu saith mlynedd yn ennill ei barch a'i gymmeriad cyn belled ag yr hwyliai llongau i'w gludo, bu Coffi ddwy ganrif, fel y sylwyd, yn ennill ei fri yn ei wledydd ei hun, a thros bedair canrif, yn ceisio dwyn sylw trigolion Ewrop fawr ac eang.

TEGIDON

OLAF MR. JOHN JONES, GWERN-YR-
EWIG, GERLLAW Y BALA, MEIRIONYDD.

Barchedig Syr—Gan ddarfod i chwi fod mor hynaws a rhoddi ychydig o hanes 'Blacoriaid Llwynneinion,' &c. yn y Rhifyn diweddaf o'ch Cyhoeddiad clodwiw, efallai mai blin fyddai genych fanylu ychydig am oriau diweddaf yr olaf o honynt, sef J. Jones, Gwern-yr-ewig. Sylwedd yr hyn a ddodir yma a dderbynydd oddiwrt ei enw Mr. W. Jones, Rhwaeodog; gwr ag wedi dra adnabyddus yn yr eglwys, ac a far berchir ganddynt.

Wedi i J. Jones nychu yn hir, trymhaodd ei gystudd yn fawr ar y 15fed dydd o fis Mai, 1837, a pharhaodd felly am dair wythnos: a gorfu arno gadw ei wely yn ddol. Yr oedd ei agwedd yn ei gystudd yn ddaedegar a'i eiriau yn felys. Er bod yna afon marwolaeth yn adsain yn ei glust, a etto y cyfryw oedd ei hyder o gael i'w ddaed a'r archoffeiriad mawr ar fin y dwr, a'nad oedd nesad awr ei ymddatodid yn yna nac aeth nac arwydd arno. Un tro oedd ei blant wedi dyfod i ymweled ag yna gwahanol gartrefioedd, efe a lwai i'w gylnt (fel yr hen batriarch Jacob gynt, a yn bendithio ei feibion) at erchwyn ei

wely oll yn ddeg o eneidiau, ac a ddechreuodd olrhain ei daith trwy yr anialwch, a chanmol daioni yr Arglwydd tu ag ato ef a hwythau—yn ei ofal tadol am danynt, yn ei amddiffyn cadarn drostynt—a'i arweiniad cywir iddynt—hyd y manau hyny o'r daith ddaearol y dygwyd hwynt iddynt. Ac yna anogai hwy yn ddi-frisfol ac yn daer i roddi eu pwys a'u gogrlu yn gyfan arno ef, heb ammeu dim. Dywedai un am dano, nas gwelsai neb yn ateb mor gyflawn i'r geiriau hyny ag oedd efe, 'Yn llawen mewn gobaith, yn ddyoddegar mewn cystudd, yn dyfal barhau mewn gweddi.' Er bod ei gystudd yn drwm yr oedd ei sirioldeb y fath fel y buasai yn werthfawr iawn i holl philosophyddion anffyddiawg yr oes gael eu gwahodd at ei wely i welod Cristion yn marw.

Ymhén ychydig wedi hyn, galwai am ei blant drachefu at ei wely, ac a archodd yn daer arnynt i wneyd eu cartref yn eglwys Dduw, gan gadarnhau iddynt mai dyma y lle goreu a allent byth ei gael, 'oherydd, (ebai efe) rhaid i mi gredw hyny, dyma y lle goreu a gefais i erioed.'

Fel yr oedd yn nesau i waelodion y glyn, dechreuai gael rhai llewygfydd trymion a pharhaus; ond yn nghyswng seibiant byr, gofynai un cyfaill iddo, 'A oes dim ar eich meddwl i'w ddweyd yr Eglwys Llwynneinion?' Attebai, 'Oes, dywedwch wrth Sion, dy Dduw di sydd yn teyrnasu; perwch iddynt weddio yn daer am i'r Arglwydd godi rhai amlwg mewn duwioldeb, a chynnyddu fwy fwy mewn cariad brawdol, a bod yn sicr o oehelyd cybydd-dod.' Gyda hyn, cafodd wasgfa drom a maith iawn; a phan y dadebrodd ychydig, dywedai, 'Wel, mi a feddyliais y cawswn fynd adref y tro hwn; ond dy ewyllys di a wneler.' Yna daeth y pennill hwn i'w feddwl yn rymus iawn:—

'Mae eglwys Dduw trwy'r ddaed a'r newn yn,
Y meirw a'r byw a'u cydsain yn gyfun.

ac adroddai ei ddiwedd lawer gwaith tros-odd, sef,

'Teilwng yw'r Oen, medd seintiau yn y nef.

Teilwng yw'r Oen, yw'n llafar ninnau a'u llef.'

'a'r olygfa hon,' medd ei anwyl frawd, 'a ddygodd i'm cof lawer o droion y gwelsum ef yn taraw yn felys ar y tant hwnw, sef 'aberth y groes,' pan treuliai nerth ei gorph yn ngorfolodd ei enaid; ond heddyw yr oedd gorfolodd ei enaid yn ychwanegu pan oedd nerth ei gorph yn cael ei ddiardynu. Erbyn hyn yr oedd wedi mynd yn ddwfn iawn i'r dwfr, ac yn rhonau yr afon cafodd seibiant byr i ddweyd gair o'i ol, ag sydd yn deillwng o'i gofio, 'Mi a wn i hwy y credais,' gan ei ddyblu lawer gwaith, a chwanegai, 'Ni waeth i'r cythraul heb daeru; mi wn innau, gwn yn wir.' Ac ar foreu Sabbath, y 4ydd o Orphenaf, y tawel laniodd yr ochor draw i'r Iorddonen, ar feusydd gorfoloddus y Gaersalem nesol, i fwynhau Sabbath heb drange na gorphen.

Bala, Ebrill 12, 1838.

R. J

ADOLYGIAD Y WASG.

Esboniad ar y Bibl, yn cynnwys Nodiadau beirniadol ar y rhannau tryllaf ac anhawddaf eu deall o'r Ysgrhythrau. Gan Owen Jones, Wyddgrug.

Dyma chwanegiad etto at drysorau moddion gwybodaeth Ysgrhythrol i'r Cymry yn eu Hiaith eu hun. Mae yr Esboniad hwn yn dangos llafur mawr iawn; canys y mae yn cynnwys pigion cyfieithedig o nifer mawr o Awdwyr rhagorol yn yr Iaith Saesoneg; sef Ainsworth, Barnes, Boothroyd, Burder, Calmet, Campbell, Clarke, Davidson, Doddridge, Edwards, Gill, Guyse, Harmer, Henry, Lightfoot, Lowth, Macknight, Newton, Poole, Prideaux, Scott, Taylor, Trapp, &c. &c.

Mae yn dyfod o'r wasg mewn dau wahanol faintiol; sef yn Rhifynau chwech wythnosol, o faintiol brychan, oll i wneud i fynu dair Cyfrol, cymhwys i'r llogell; ac hefyd yn Rhifynau mawrion, a phob tu dalen yn cynnwys pedwar o du dalenau yr un bychan: fel y gellir cael yr un a fyner o'r ddau am yr un pris.

Gwelsom y Rhifynau cyntaf o'r gwaith clodwiw hwn: y maent yn hynod o hardd, ac yn cynnwys llawer iawn o sylwedd wedi ei grynhoi mewn ychydig i'w. Gan mai yr amcan yn yr Esboniad hwn yw crynhoi llawer o Eglurhad Ysgrhythrol i gylich bychan, barnwyd mai priodol oedd gadael y Testun allan, oherwydd fod Biblau eisoes mor rad ac mor helaeth ymhlith ein Cenedl.

Mae yn ymddangos i ni fod yr Esboniwr, yn gyfelyb i Mr. M. Poole o'i flaen, yn chwilio am y rhannau hynny o'r Ysgrhythyr ag sydd yn ymddangos yn ddyrys neu yn dywyll, i'r dyben o'u hegluro a'u gwneud yn ddealladwy i'r darlennydd.

Gobeithiwn y bydd i'n Cydwladwyr, ac yn enwedig y Genedl ieuanc sydd yn colli, fod yn awyddus am feddiannu yr Esboniad hwn, ac yn ffyddlawn a diwyd yn ei ddarllen, a'i chwilio, er mawr gynydd mewn gwybodaeth Ysgrhythrol yn eu plith.

UN ARALL.

'BLWCH O BERLAU: *sef, dywediadau cynnwysfawr, o eiddo DYNON DUWOL: wedi eu dehol, a'u cyfieithu o'r Suesoneg, er dyddanwech ac adeiladaeth i'r ieuencydd; un am bob dydd yn y fwyddyn, a phenill am bob mis, gan IORWERTH GLAN ALED: Llancwst: argraffwyd gan J. Jones.*

Y mae yn hyfrydwch mawr genyf gael defnyddio y cyfieustra presennol i argymhell y llyfryn bychan, buddiol, a difyrus hwn, i sylw holl ieuencydd y dalaeth: y mae yn ddo drysorau gwerthfawr; perlau gloynon, a dyddanion prydfeth;—pa rai a gymmeradwyr gan bob meddwl sychedig am adeiladaeth ddauolidd i'w deimladau a'i brofiad. Y mae y derbyniad a gafodd

'llyfrau unweidd a hwn a ymddangosant yn y Suesoneg,' yn argoel o gymmeradwyaeth gyffredinol; a chan yr hona y cyfieithydd ei fod, 'wedi cadw yn ddiwyro at wreiddiau yr holl ragurictaeth a deilngasant y sylw a ddangoswyd yn helaeth tuog at flaenoriaid hwn,' hyderyn yr adolygydd na ddangosir llai o frwd-frydedd am ei feddu yn mhlith yr ieuencydd Cymreig, nac a ymddangosodd yn mhlith eu cyfoedion cymmydogol:—

Y mae yn werth ei brynu, ei ddarllen, ei ystyried, ei gofio, ei ddilyn, ei gredn, a'i gannol. Bydded gwerthiad helaeth arno, bendith fawr ar ei ddefnyddiad, a lles mawr yn canlyn ei led-daeniad, yw gwir, a diffuant ddymuniaid yr Adolygydd,

THOMAS LLOYD.

abergele, Ebrill, 1838.

HANES THOMAS KOU LI KHAN.

Thomas Kouli Khan, dyn o dris isel, oedd frodor o'r mynyddoedd yn ngogleddbarth Persia, ar deryn Khorassan. Y dyn hwn, a elwid NADIR KOU LI, a dywedodd ei fod yn fab i fugail; ond hynod y treiglo a fu arno o sefyllfa i sefyllfa yn ei oes; fel y bu yn yspillydd pen ffordd, yn flaenor yspail-fintai, yn gad-lywydd byddin Persia, yn frenin Persia, ac yn Amherawdr yr India.

Efe a wnaed yn Gadlywdd Persia yn y flwyddyn 1729, ac yn 1736, efe a wrthryfelodd yn erbyn ei feistr, a chan fod y fyddin dan ei awdurdod, efe a fynodd ddiorseddu y frenin cyfawn, a'i ddyrchafu ei hun i'r orsedd yn 1737, dan yr enw NADIR SHAH.

Wedi hynny efe a estynodd ei olygiadau uchelfrydig tu hwnt i derynau Persia, ac a arweiniodd ei luoedd allan i ddarostwng yr India; ac yn yr hynt yma, gorchfygodd y MOGUL MAWR, WYR yr enwog AURENG-ZEBE; gan gymmeryd DELHI, ei brifddinas, a'i gyhoeddi ei hun yn Amherawdr yr India. Yna efe a gynygiodd ail orseddu yr Amherawdr, ond cael yr iawn o ddeng mil-fil ar hugain o bunnau; ac wedi cyfynwoliad ag ef, efe a gymerodd ddau cant o fagnelau, a swm dirfawr o drysorau a gemmau, yn yspail, ac a'u hanfonodd i Candahar. Ar ol y pethau hyn efe a ddychwelodd i Delhi, a thra yr ydoedd yn ceisio darostwng gwrthryfel, tanwyd llaw-ddryll arno, ar yr hyn y parodd efe i'w fil-wyr ruthro ar y trigolion, a gwnaethur lladdfa gyffredinol o honnynt, a'r milwyr gwaedlvd oeddnt ddigen parod i usudd i'u i'r gorchymyn creulawn hyd yr eithaf, yn gymmaint ag y llofruddiwyd chwechugain mil o'r dinasyddion yn y tro. Dylynid hyn yn ddiatag ag atfasiellad o'r holl dlysau, a'r arian lestri a ellid gael, heblaw gorfoli y trigolion i dalu y deng mil-fil ar hugain puunan dywededig, yr hyn a wnaed gyda'r llymder mwyaf, yn gymmaint, fel y darfu i

† KOU LI, a arwyddoca caethwas.

laweroedd o'r trigolion eu lladd eu hunain, rhag eu darostwng dan yr arteithiau a osodid ar y rhai oeddynt analluog i dalu yr arian a ofnydd ganddynt.

Yn y cyfamer, pan oedd y creulonderau hyn yn cael eu cytlawni, parodd NADIR i *wyres* AURENGZEB gael ei phfrodi â'i fab ef, ac wedi dirwasgu yr hollsymiau anferth a ofynai, efe a adierodd y deyrnwialen yn ol i'r Pennadur a ddioroddasai, ac a ganodd yn iach i'r Amherawdr, gan broffesu cyfeillgarwch mawr atto. Y gomeswr gwaelldd yma a ymadawodd o Delhi ar y 6ed o Fai, 1739, wedi llofruddio dros ddau can mil o bobl; ac a ddychwelodd i Persia gyda thrysorau dirfawr, gwerth oddeutu 125 mil o bunnau.

O'r diwedd, efe a lofruddiwyd ei hunan, yn y hiwddyn 1747; yr hyn a swriodd Persia i ganol dychrynyfeydd rhyfel unwaith yn rhagor; a chyn iddi braidd ymryddhau o honynt, rhuthrodd y Tartariaid ar y Persiaid yn llawn cynddaredd, ond fe'u gwrthwynebwyd yn bybur; a'r Tartariaid a wasgarwyd, a chan ymdaenu drwy y taleithiau, hwy a gludasant hadau terfysg, gwrthryfel, ac afywodraeth, yr hyn a burodd anrhaith nid bychan ar ywiad annedwydd hono dros amser maith. Wedi hyn, hi a ranwyd yn ddwy ffeniniaeth, dan yr enwau Persia Ddwyreiniol, a Persia Orllewinol; neu, yn fwy priodol, Persia ac Afghanistan. O. J.

CYMDEITHAS GENHADOL GYMROAIDD.

(Celtic Missionary Society.)

Barchedig Olygydd.—Gwyddoch, ein bod ni, Cenedl y Cymry, wedi disgyn o Gomer fab Japheth, fab Noah;—fod amryw genhedloedd eraill hefyd, heblaw nyny yn Nghymru, wedi disgyn o hono; fod amryw o honynt wedi cofseidio ieithoedd, nas gellir heddyw gael allan nemmawr berthynas rhyngddynt a'r eiddom ni: ond, fod eraill, a'r rhai hyn yn genhedloedd lliosog, yn parhau i lynu wrth yr hen dafodiaith.

Yn awr, y mae amryw filiynau o'r Cymry hyn, yn eistedd ynghanol tywyllwch, heb dderbyn iachawdriaeth, na chael cynnygiad o honi ychwaith; tra yr ydym ninnau, eu brodyr yn ol y cnawd, yn rhodio yn y goleuni; ac yn dringo ar ol ein gilydd i'r wlad, lle y disgleiria goleuni moesol, a happusol byth. Onid ein *Bradd hynaf* ni oedd hwnw, pan ddaeth a'r newydd da i fyf, a chwillodd yn gyntaf am 'yr eiddo ei hun?' a phan oedd yn ymadael, a feddylodd yn gynnes am ei gyd-genedl, gan ddywedyd, 'dechreuwch yn Ierusalem.' Ac un o bonom ni oedd hwnw, 'oedd mewn tristyd mawr, a gofid dibaid yn ei galon,' dros ei gyd-genedl: a phwy a wdd nad oedd y nef wrth lenwi ei tai ni a Bara y bywyd, yn diagwyl i ni gyfranu cyn hyn, i'n brodyr trauin yn ol y cnawd, sydd bob awr o'r dydd yn newynu o'i cisiau!

Gŵyr amryw o'ch darllenwyr yn well na myfi, yn mha le y ceir yr amrywiol lwythau o'n brodyr, ag ydynt eto, yn parhau i siarad rhyw gangen neu gilydd o'n hiaith; ond, yr wsf fi yn tybied, fod *tair miliwn* ohonynt i'w cael yn Llydaw yn Ffrainc; *chwe miliwn* yn yr Iwerddon; *miliwn* neu ragor yn yr Albania yn Scotland; *miliwn a hanner* yn Cantabria, neu Biscay, yn yr Hispaen; ac nis gwn pa nifer yn Bruttium, neu Calabria yn Naples; Slavonia yn Nhwrci Ewropeaidd; ar lanau yr afon Rhine, neu o'r Celtaiberi, ar lanau yr Ebro, &c. &c.

Pa beth a wceir i'n cig a'n gwaed ein hunain, ein brodyr truenus hyn? A wnawn ni *raa brodyr* â hwynt? ac os gwnawn, pa fodd y dechreuwn? Wel, rhaid cael *Cymdeithas*, os mynir cytlawni un peth mawr. Bydded *Cymdeithas ynte Oes Cymdeithasau yn yr oes*. Cyhoedder fod cyfarfod cyhoeddus cyntaf y Cymdeithas i fod yn nhref . . . yn y . . . o Fehefin neu Awst nesaf. Parottoed y sawl a gaffo ar ei feddwl araith ar, (1) Y fantasia sydd i Gymro ddeall Cystrawen y cangenau hyn, o iaith ei fam, a'u hacenn, a'u seinio, nes ennill ymddiried y brodorion; rhagor y Saeson, neu unrhyw genhedloedd eraill. (2) Bydded ail gyfarfod Cyhoeddus y Gymmanfa i areithio ynghylch Llydaw, a'i thrigolion; eu rhagfarn, anwybodaeth, &c. (3) A'r trydydd C. farfod yr un modd, ynghylch Iern, Ifernia, neu Iwerddon. Yna ynghylch y lleill; gan sylwi ar eu perthynas a'r Cymry, er cynneu ein zel, a chynnesu o'n calon atynt. Yn y Cyfarfod hwnnw, dewiser Trysorydd, ac Ysgrifenydd, Cyfeisteddwy, &c. Ffurier yno Gyfarfodydd Stryddol ar yr un matter; ac anfoner, Cenhadau addas trwy bob Sir, gan ei chynhyrfu o'r naill gwr i'r llall, cyn cynnal y cyfryw Gyfarfod Stryddol. Galwer ar bersonau addas i gyfansoddi Grammadegau, Geiriadyddon &c. o'r ieithoedd crybwylledig. Argraffur adroddiad manwl o'r Gymmanfa, ynghyd a'r Areithiau traddodedig yno. Taener yr Adroddiad yn *rhad* trwy yr holl Eglwysi. Penderfynwr ar un Sabbath *penodol* i weddio; ac yn yr Ysgol Sabbathol y dwthwn hwnnw i ddarlled dewis-ranau o'r adroddiad, ac i ffurfio Cymdeithas. Dechreuwr gyd a'r ieuenctyd, ac yna sicrhwr yr oes nesaf; a hawdd fydd o ganlyniad ennill yr ardal.

Dylai pob Cyfundraeth Gymdeithasgar, gynnwys o'i mewn ei hun, egwyddorion ei phuredigaeth. Diffyg o hyn sydd yn peri iraddol gynydd gwybodaeth wywo cynifer o Sefydliadau bèn a pharchus yn ein gwlad. Ninnau, gan hyny; os ffurfiwn gyfryw Gymdeithas, pwyswn bob peth, a gosodwn ei sail i lawr, fel y byddo yr adeilad yn ddiogel rhag llygru o'i hegwyddorion, ar un llaw; na cholli ei chynorthwyon arianol, ar y llaw arall.

Nid wyf fi ond anheilwng i gychwyn y fath orchwyl; etto pwy a wyr na bydd yr ysgrif wael hon, yn foddion i alw sylw gwyr teilwng at y gwaith. Pob Cymdeithas aedd heddwy yn gref, gwan oedd ei dechrenad.

Gobeithiaf na byddwn yn hwy mor euog o waed ein brodyr, yn ol y cnawd; pa rai a lusgrif gan y Bwystfil i angau wrth y miliynau; ond y bydd y ganwyll fach hon a oleuir heddwy, heb ei diffodd nes goleuo pob cell, y ceir un diferyn o waed Cymroidd ynddi, mor olen a banner dydd y Mil blynnyddodd.—Ydwyf, yr eidoch,

J. JONES.

Llangollen, Chwef. 20, 1838.

Y DYSGAWDWR CYFFREDINOL.

VIII.—AM LYWODRAETH A CHYFREITHIAU.

(Parhad tu dal. 86.)

Drachefn, yn 1789, Cymmanfa Wladol Ffrainc a gydabyddai ac a adroddai, yn mbresennoldeb y Bod Goruchaf, ac mewn gobaith o'i fendith ei ffaf, yr iawnderau cysegredig, (*sacred*) canlynol, dynion a dinasyddion.

1. Genir dynlon yn gwbl rydd, ac yn wastadol maent yn parhau felly, ac naent yn gyfartal mewn perthynas i'w hiawnderau. Gwahaniaeth gwladol, gan hyny, a ellir ei seilio yn unig ar ddefnyddioldeb cyhoeddus.

2. Dyben pob cymdeithasau gwladwriaethol, ydyw, cadwraeth iawnderau naturiol a hanfodol dynion; a'r iawnderau hyn ydynt rhyddid, eiddo, diogelwch, a gwrthwnebiad i orthrymder.

3. Y Genedl ydyw yn hanfodol ffynhonnell pob arglwyddiaeth, ac nis gall yr un dyn neillduol, nac un corph o ddynion, gael hawl i unrhyw awdurdod nad ydyw yn tarddu yn bendant o honi.

4. Rhyddid gwladwriaethol, yn gynnwysedig mewn awdurdod i wneuthur pa beth bynag nad yw yn niweidio arall, yr arferiad o iawnderau naturiol pob dyn, nid oes iddo unrhyw dderfynau eraill na'r rhai ydynt yn angenrheidiol i sicrhau i bob dyn arall y rhydd arferiad o'r cyfryw iawnderau, a'r derfynau hyn ydynt bennodadwy yn unig gan y cyfreithiau.

5. Ni ddylai y gyfraith warafun yn unig ond gweithredoedd niweidiol i gymdeithas. Yr hyn na warafunir gan y gyfraith, ni ddylid ei luddias; ac ni ddylai neb gael ei gymhell i wneuthur yr hyn nid yw y gyfraith yn ei ofyn.

6. Mae y gyfraith yn ddatganiad o ewyllys y wladwriaeth; mae gan yr holl bobl hawl i gydsynied, naill ai yn bersonol, neu trwy eu cynrychiolwyr yn ei ffurfiad. Dylai fod yr un fath i bawb, pa un bynag ai amddiffyn ai cospi y byddo; ac oll yn bod yn gydradd yn ei golwg ydynt yn gydradd ddewiadwy i bob anrhyddod, lleoedd, a gorchwylion, yn ol eu gwahanol gym-

hwysderau; heb un gwahaniaeth arall na'r hyn a achosir trwy eu rhinweddau a'u talentau.

7. Ni ddylai un dyn gael ei gyhuddo, ei ddal, a'i gadw mewn caethiwed, oddieithr mewn amgylchiadau pennodedig gan y gyfraith; ac yn ol y dulliau a bennodwyd ganddi. Y rhai oll a ddygnt yn mlaen, a erfyniant, a gyflawnant, neu a barant gael eu cyflawni, orchymynion tra awdurdodus, a ddylent gael eu cospi; a phob person y gelwir arno neu a ddilir trwy awdurdod y gyfraith, a ddylai ufuddhau yn ddioed; ac mae yn gwnenthur ei hun yn feins trwy wrthwnebiad.

8. Ni ddylai y gyfraith arddodi dim cospedigaeathau eraill na'r cyfryw ag ydynt yn hollol ac amlwg angenrheidiol; ac ni ddylai neb gael ei gospi, ond trwy awdurdod cyfraith wedi ei chyhoeddi cyn y trosedd, a'i chymhwyso yn gyfreithlawn.

9. Pob dyn a dybid yn ddiiniweid cyn ei euog-brofi, pa bryd bynag byddo ei garchariad yn dyfod yn annesgusadwy, dim gerwindeb, mwy nag a fo yn angenrheidiol i ddiogelu ei berson, ni ddylid ei arferu.

10. Ni ddylai un dyn gael ei aflonyddu ar gyfrif ei dybiau, hyd yn nod ar gyfrif ei dybiau crefyddol; os na bydd ei addefiad o honnynt yn terfysgu y drefn gyffredin a sefydlwyd gan y gyfraith.

11. Cyfranogiad diattaledig o feddyliau a barnau, yr hyn sydd un o iawnderau gwerthfawrocaf dyn, dylai pob dyn lesaru, ysgrifenu, a chyhoeddi yn rhydd, ond yn ddarparedig ei fod yn atebol am bob cam-arferiad o'r rhyddid yma, mewn dulliau pennodedig gan y gyfraith.

12. Gan fod grym cyffredin yn angenrheidiol i roddi diogelwch i iawnderau yr holl bobl, y grym hynysydd wedi ei sefydlu er lles y wladwriaeth, ac nid er lles neillduol y personau hyn gyda'r rhai mae wedi ei ymddiried.

13. Gan fod cyfraniad, (cydroddiad) cyffredinol yn angenrheidiol er cynnalioeth y grym cyffredin, ac er dygiad traul costau ereill y llywodraeth, dylid ei gasglu yn gyfartal yn mhilitr aelodau y wladwriaeth, yn ol eu gallu i dalu.

14. Mae gan bob person hawl, naill ai trwyddo ei hun neu ei gynrychiolwr, i lais rhydd yn mhenderfyniad yr angenrheidiol o gyfraniadau cyffredin; y priodol- iad o honnynt a'u swm; dull eu trethiad, a'u parhad.

15. Mae gan bob gwladwriaeth hawl i ofyn gan ei holl orchwylwyr gyfrif o'u hymddygiad.

16. Pob gwladwriaeth yn yr hon nid oes diogelwch iawnderau wedi ei ddarparu iddi, trwy wahanlad awdurdodau, (*powets*), sydd arni eisiau Ffurfi-lywodraeth.

17. Gan fod hawl i eiddo yn anhalogadwy a sanctaidd, ni ddylai neb gael ei ddi-feddiannu o hono, oddieithr mewn amgylchiadau o angenrheidioldeb cyhoeddus amlwg

wedi ei sicrhau yn gyfreithlawn, ac ar ammod o ddigolledrwydd cyfiawn blaenorol.

148. Astudwyr y rhai a ewyllysient ddyfod yn fwy cydnabyddus a'r matterion hyn, a ddylent ymgynghori â *Blackstone's Commentaries on the Laws of England*; *De Lolme on the Constitution*; *Miller on the Constitution*; *Goldsmith's British Geography*; *Smith on the Wealth of Nations*; and *Phillips on the Powers and Duties of Juries*.

149. Y mwynhad o eiddo neillduol. Yr hyn yw cymhellai diwdrwydd, a sylfaen trefn gymdeithasol, a sicrheir trwy gyfraith gyffredin y wlad, a thrwy gyfryngiad rheithwyr; y rhai ydynt yn penderfynu mewn amgylchiadau o hawl neillduol, yn gystal ag mewn amgylchiadau o niweid cyhoeddus, neu drosedd.

150. Eiddo a renir yn anghyffro a chyffroedig: eiddo anghyffro sydd yn gynnwysedig mewn tiroedd a'u hychwanegiadau, a thai ac adeiladau eraill; eiddo cyffroedig sydd yn arwyddo da symmudedig, anifeiliaid, a phob peth yn y rhai nid oes gan y daliwr ond lles tymhorol.

151. Eiddo anghyffro a ddelir mewn *hawl unigol*, h. y. gan y person a'i etifeddlion am byth: neu fe'i delir mewn *hawl ammodol*, h. y. ganddo ef, a'i blant ei hun, neu ganddo ef, ac wedi hynny i fyned i ryw berson neillduol. Gellir meddiannu etifeddiaethau hefyd *am fywyd*; neu trwy *ammod weithred* ar dilerau pennodol, am nifer o flynyddoedd; neu *wrth ewyllys*, am ardreth flynyddol.

152. Tŷ yr Arglwyddi sydd yn cynnwys y *Tymysogion* o'r gwael brenhinol; y *Ducioid*, yr *Ardalyddion*, *feirll*, *Is-feirll*, a *Brewyer* (Barons). Yr arwyddion cyhoeddus o'u graddau, a'r rhai maent yn eu dwyn ar eu cerbydau a'u seliau, ydynt gynnwysedig yn eu coronau gwahanredol. Y graddau eraill ydynt y *Baronigau*, *Brewyer-farchogion*, (Baronets) yn cael eu gwahaniaethu â llaw waedlyd; yn chwarthoriedig yn yr arfau, *Marchogion*, yn wahaniaethedig wrth eu helman; *Yswaenyddion*, trwy gread, neu swydd; a *Boneddau*, a chanddynt £300 yn flynyddol o eiddo anghyffro.

153. Penau Eglwys Loegr ydynt yn cynnrychioli y setydlad hwn yn Nhŷ yr Arglwyddi; ac ydynt yn gynnwysedig o *Archegobion* Caergaint a *York*, a *phedwar-er-lugais* o Esgobion Seisnig, a *phedwar* Gwyddelig. Urdasolion eraill yr eglwys ydynt y *Deoniaid*, neu gynnorthwyyr i'r Esgobion. *Arch-Deoniaid*, neu Esgobion is-raddol. *Deoniaid Gwladol*, y rhai ydynt yn arolygu dros ran o'r esgobaeth. *Rector*, *isaid* a *Piceriaid* i Plwyfau, yn ol fel y maent yn derbyn y degymau mawrion a bychain. A'r *Curadiaid*, y rhai ydynt yn derbyn cyflog am wneuthur y swydd eglwysig, neu offeiriadol.

154. Y deuddeg Barnwyr ydynt yn eis-

todd yn achlysurol yn Nhŷ yr Arglwyddi, ond nid ydynt yn pleid-leisio. Yn y gyfraith mae hefyd *Gofiaduron*, neu Farnwyr bwrdeisdrefydd; *Cyfreithwyr uch-raddol*; (*Sergeants at Law*); *Bar-gyfreithwyr*, neu *Gynghorwyr*; *Dadluewyr*, (Erlynywyr, *Solicitors*), a *Dirprwy-gyfreithwyr*.

Y *Dirprwy-gyfreithiwr* a'r *Dadluewyr* cyffredin ydynt Fargyfreithwyr, y rhai ydynt yn dadleu yn holl orchwylion cyfreith-iawl y Goron.

155. *Siryddion* ydynt swyddogion, y rhai ydynt raglawiaid gweithrediadol y Brenin yn eu gwlad; maent yn gweinyddu pob ysgrifenedau a chynghawseddau; cadw y carcharau; enwi a gwyiso rheithwyr; a rhoddi dedfrydau y gyfraith mewn gweithrediad.

Coroners, ydynt swyddogion pennododig i ymholi i achosion marwolaethau dysfyd.

Ynadon heddwch ydynt yn gwranddo achwyniadau, traddodi troseddwy i brawf, i garchar cyffredin y sirydd; ac yn esmwythau llawer o gwynion.

Maerod (swyddogion) *bwrdeisdrefydd*, (Head-boroughs) ydynt Heddeidwaid Cantrefydd; ac Is-heddeidwaid ydynt yn gweithredu gwarantau yr Ynadon.

Syl. Brenhinoedd Lloegr, fel attaliad ar alluoedd yr hen Frëwyr a pherchenogion mawrion y tiroedd, a ganiatasant fraint-ysgrifau i drefydd, yr hyn a roddodd iddynt ragorffreintiau neillduol, ac awdurdod i weinyddu y cyfreithiau o fewn eu hamgylchoedd. Y freintlen ydoedd yn enwi y fwrdeisdref gyntaf, ac weithiau yn rhoddi y gallu i gyflenwi y gwag leoedd i'r bobl, a phrydiau eraill, yn gadael y gallu hwn i aelodau arosol y fwrdeisiaeth, (dref). Y rhai cyntaf a elwir bwrdeisdrefydd *ogored*, a'r olaf *cauedig*; ond fel yn y cyntaf mae'r bobl yn dewis dynion am eu talentau, ac yn yr olaf maent yn cael eu dewis am eu hyswtydder a'u gwaseidd-dra i'r aelodau arosol, felly bwrdeisdrefydd cauedig ydynt wedi dirywio mewn dealltwriaeth yn mhell islaw prawf-reol y wladwriaeth. Yr un egwyddor ddirywiedig sydd yn gweithredu ymhob cyrph neu gymdeithasau y rhai ydynt yn cyflenwi eu gwagleoedd eu hunain. Ond y mae cyfraith newydd am well trefn yn awr.

(I'w barhau.)

Hanesiaeth Cenhadol.

YR INDIA DDWYREINIOL.

Aberthu plant yn Goomsur.

Mae y ddau Genhadwr Mr. Gordon a Mr. Potter yn ysgrifenu yn eu llythyr, dyddiedig yn Mis Awst diweddaf, o'r India Ddwyreiniol, at Olygwyr y Gymdeithas Genhadol, mewn perthynas i'r wlad hon Goomsur, a'i thrigolion tywyll, anwar, a chreulon, y rhai

a elwir Khroonds, gan alw eu sulw ar y genedl, i'r dyben o gynnyg anfon Cenhad- on i'w mysg. Dywedant am danynt fel hyn:—

'Y rhyfel ddiweddar yngwlad Goomsar, (yr hon sy'n gorwedd ynghylch dau gan milldir oddiyma,) a drodd yn offerynol i agoryd drws i fyned i mewn i faes helaeth o lafur Cenhadol, yr hwn yr ydym yn obeithio a ddefnyddia y Golygwyr yn ddi- oed. Y genedl a elwir y Khroonds ydynt yn cyfanneddu y rhan fynyddig o'r wlad hono. Mae yn ymddangos i ni eu bod yn hollol wahanol o ran eu harferion a'u cref- ydd oddiwrth y bobl sydd yn preswyllo y gwastadedd. Nid oes yn eu plith y rhwym- au llwythawl, a elwir y *caste*, nac ychwaith yr un o arferion arbenig yr Hindooaid. Maent yn farbaraid ac yn anwâr; ac mae eu coelgrefydd yn nodedig o waedlyd: maent yn offrymu aberthau dynol, ac yn cyseggu gwaed yr aberthau lladeddig i'w duwies, y ddaear, *Ceres*.

Mae ymhlith y bobl hyn urdd o offei- rïad, y rhai ni pherchir gymaint ganddynt ag y perchir y Brahmins gan yr Hindooaid. Mewn perthynas i'w harferion gwaedlyd, yr hanes canlynol a godwyd allan o llythyr yr hwn a ymddangosodd yn ddiweddar yn un o bapurau newyddion Madras:—

Mae yn amlwg yn awr fod y Khroonds yn arfer aberthu plant bob blwyddyn ar amser hau, yn y modd creulonaf, i'r dyben o gymmodi yr ysbryd drwg, yr hwn y maent yn ei addoli, ac i sicrhau, fel y maent lwy yn dychymygu, cynhauf ffirwythlawn, drwy rinwedd gwaed yr aberth.

Yn mis Ionawr, sef ychydig cyn amser plannu prysgwydd *turmeric*, y mae y genedl yn gwneud cyflawniad o'u haberth gwaed- lyd fel y crybwyllwyd. Hwy a ddewisant yn aberth blant gwryw, y rhai a neillduir o'u mabandod i'r dyben hwn, ac a werthir i'r penaethïad, y rhai a elwir Kunwariad, perthynol i'r amrywiol bentrefydd. Pan fyddo y tir yn barod i'w hau a'i blannu, y bachgen a ddygir ymlaen i'r maes, wedi ei rwymo mewn *bamboo*, er diogelwch. Yna mae yr Amaethwyr tir yn ynyffarfod yn y lle, ac ar funud pennodol, y maent yn dechreu haccio corph y plentyn druan, â'u cyllill; ac mae pob un yn torri ymaith ddarn o'i gnawd ef mor gyflym ag y gallant, ac yn rhedeg â'u holl egni gyda'r darn i'r maes y maent yn dychymygu fod eisiau aberthu drosto er peri cynnydd i'w gnwd ef.

Y gwaed, yn yr hwn y mae y Khroons yn dychymygu fod y rhinwedd, a wasgant â'u llaw i ddyferu o'r darn cnawd ar y ddaear, a'r cnawd, tra y bo heb gwbl oeri, a gladdant yn yr un maes. Wrth dorri darnau o gnawd y bachgen, y maent yn cymmeryd gofal mawr rhag torri dim yn rhy agos i'w ranau bywiol ef, rhag iddo gael ei ladd yn rhy fuan; canys y maent yn credu os bydd y plentyn farw cyn dy-

feru o'i waed ef ar y maes, y bydd y rhin- wedd wedi colli o hono, a'r aberth yn ofer.

Wrth i'r Ewropëaid ymrwymu â'r Khroons am groulondeb yr arferiad feldlig- edig ac annaturiol hon, eu hatheb fydd, 'Beth a wnawn ni, canys oni wnawn hyn, ni chawn ni ddim cwnd ar y maesydd?'

'Ddoe,' eb yr ysgrifenydd, 'darfa i Swyddogion milwraidd Madras achub pump ar hugain o fechgyn, y rhai a fwrieded eu haberthu yn y dull hwn gan y Khroons, ac a'u dygasant hwynt i'r wersyllfa filwraidd; ac fe anfonwyd mintai o filwyr allan neith- iwr i achub ychwaneg o'r creaduriaid dhiwied hyn allan o'u dwylaw gwaedlyd hwynt.'

Mae Mr. Gordon a Potter yn ychwanegu, gan ddywedyd, fod pedwar arddge o'r bech- gyn a waredwyd o ddwylaw y Khroons, gan Swyddogion milwraidd Madras, hyd yn nod ar ol eu rhwymo i'w haberthu, wedi eu dodi dan ofal Swyddog y Cyllid yn Ganjam. Mae yn ddrwg genym hysbysu fod y Swydd- og hwnw yn awr wedi marw. Ond fe fydd i'r bechgyn yn awr gael eu rhoddi dan ofal Cyfreithiwr duwiol sydd yn preswyllo yn Chicacole. Cyn gynted ag y del y Cenhad- au i Chicacole, fe fydd i'r Cyfreithiwr drosglwyddo y bechgyn i'w gofal hwynt. Fe fydd i hyfforddion y bechgen hyn yn egwyddorion y grefydd Gristionogol dan olygiad y Cenhadau, fod yn offerynol i osod sail i ddaeniad gwybodaeth o'r Esgengyl ymysg y genedl dwyll ac ofergoelus hon, cyflwr a sefyllfa gresynus pa rai sydd yn y dyddiau hyn yn cael eu dwyn dan olygiad y Gymdeithasau Cenhadol.

'Yr ydym yn gobeithio,' medd y brodyr hyn, 'na fydd i'r Golygwyr oedi yn hir, heb benderfynu anfon Cenhadau at y Khroons, i gyhoeddi ymhlith y bobl ddeilli- ion a llygredig hyn, anchwiliadwy olud yr Hwn sydd Arglwydd ar y cynhauf, neofedd a daear, ac ar yr Hwn y mae holl feibion dynion yn hollol ymddibynu am y bara a dderfydd, ac am y bara a bery i fywyd tragwyddol.'

Hysbysladdau Crefyddol.

CYMEITHASFA FLYNYDDOL MANCHESTER.

Ar y 12, 13, 14, 15, o Ebrill, Cynnaliodd y Trefnyddion Calfinaidd eu Cymnafa flynyddol yn Manchester, y gyntaf ar ol y newid a ganiatawyd i ni gan ein brodyr, yn Nghymantfa y Bala. Mae'r agwedd oedd ar ein Cymantfa eleni yn brawf fod y newid- iad er gwell. Dangoswyd fyddlondeb mawr gan laweroedd y tro hwn etto; gwnaeth amryw uwchlaw eu gallu, a diameu genyf iddynt gael eu had-jalu cyn diwedd y Cyf arfod, yr oedd y cynnallidfaeodd yn lloer- og, y pregethau yn wllthog, a'r Cyfarfod neillduol yn adolladol. Rhoddwyd cyflawn dderbyniad i'r ddwy leuanac Mr. Thomas

Charles Evans, (mab y diweddar Barch. Evan Evans, Cenhadwr yn Affrica) i bregthu yn ol yr alwad a fydd am dano.

Dygwyd y rhannau cyhoeddus o'r gwaith ymlaen, gan y Parchedigion John Elias, J. Hughes o Sir Drefaldwyn, Henry Rees, W. Jones, Rhuddlan, Moses Parry, Dinbych, J. Edwards, Berthen Gron. Rich. Humphreys, Dyffryn, Roger Edwards, Wyddgrug, John Roberts, Liverpool, Joseph Williams, Caer, a John Foulkes, Abergele. Disgwyl yr wyf yr enfyd rhai o'm brodyr hanes cyflawn i chwli erbyn eich Rhifyn nesaf; sef, y testynau, manau, &c. a phregethau y brodyr uchod. Yr wyf yn bariadu cyn hir anfon i chwli hanes fer am y brodyr anwyl, a fyddion, a gollasom yn ddiweddar; sef Evan Jones, Robert Roberts, T. Hughes, a John Jones, pedwar benadur iachus a chryf eu barn, sanctaidd a duwiol eu hymarweddiad, gweithgar, a ddiuno, yn eu swydd. Nid ymhelaethaf. Hoffwr llwyddiant y Drysorfa, W. WILLIAMS.

YSGOLION CYMRAEG YN Y FLWYDDYN 1751.

Cyfarchiad y Parch. Griffith Jones at y Tansgrif-yr.

(Parhad tu dalen 124.)

'Pan mae Cristionogion yn gweithredu tuag at ddedwyddwch y tlodion, y maent ar yr un pryd yn cynnyddu eu dedwyddwch eu hunain. Mae dedwyddwch y rhoddwyr a dedwyddwch y derbynwyr yn cydfyned. Mor ryfoddol yw trefn Duw, fel y mae ein dyledyddiad a'n dedwyddwch wedi eu clymu ynghyd, fel y mae yn rhaid i holl ddynol-ryw weithredu tuag at ddedwyddwch eu gilydd. os gwir ddymunant eu dedwyddwch eu hunain.

Cyffredinol cwyllys da i ddynion yw gwir ysbyrd ddaiddol, yr hyn y mae pob gwir gristion yn ymestyn at, ac yn cynnyddu yddo, yn ol y graddau y maent yn cynnyddu mewn gwir grefydd. Canys nid oes dim ond gwir grefydd a enyn ynom barhaus awyddsfryd o cwyllys da a haelioni cyffredinol tuag at bawb o'n hamgylch.

Bydd yr ysbyrd hwn yn wastad yn ymroddi i chwilio am gyfleusderau i gyflawni yddan cyfeillgar o frawdgarwch a chariedrwydd cristionogol; ond yn swydduelli-dual caredigrwydd tuag at y gwrthrychau mwyaf angenus am dosturi Cristionogol. Canys fe ddywed yr Apostol mai 'diwedd y cychymyn yw cariad: cwblhad o'n holl ddiweddwyddau ydyw, crynodd o'r holl orchymynion wedi eu casglu ynghyd yn un, yr hwn gan hynt a ddylai fod yn ddyben ac amcan ein holl byfforddiadau. Ac megis y dywed yr Apostol mewn lle arall, 'Cyflawnder y gyfraith yw cariad.' Ac yn wir dyma yr hyn y mae ein lachadwr yn ei orchymyn, ac yn ei wasgu atwm yn fwy na dim arall, drwy annogaethau taerion, a'i eampel ei hun belyd, yr hwn oedd yn ber-

ffaith gynllun o hono. Canys pan oedd yma yn y byd yn gwisgo dynoliaeth, efe a alarodd ac a wylodd dros ei greaduriad truenus; ac oherwydd ei fawr gariad yr ymddarostyngodd efe i gymmeryd arno waith mawr y prynedigaeth i'n gwaredu o'n dirfawr draeni.

Nyni a ddylem gosio mai i'r dyben o elusengarwch yn benaf y mae cyfoeth yn cael ei roddi i ni. Onid rhoddion y nef, a thrugareddau, neu elusen oddi-rth Dduw yw cyfoeth, yn cael eu cyfrannu i ni fel y byddo i ni ymgyfoethogi mewn gweithredodd da, ac i anrhydeddu yr Arglwydd a'n cyfoeth, ac i'r peth penaf o'n holl frwyth, drwy eu defnyddio, heblaw yr hyn sydd yn angenrheidiol at ein cynnalïaeth ni a'n teulu, er cytlawni angenion rhai ereill? I ba beth arall y mae cyfoeth yn dda? Canys y mae'r amser yn nesáu pan y bydd i'r cyfoethog er ei fawr dristwch weled mai gwagedd ydyw cyfoeth. A ddichon i gyfoeth y cyfoethog weinyddu cysur iddo yn ei ofid, neu bwrcasu iddo un munudyn o seibiant yn angau, neu weinyddu iddo un gradd o gysur neu ddiddanwch ar fin y bedd? Rhaid iddo y pryd hwnw, er ei holl gyfoeth syrthio yn ysglysaeth i frein y dychryniadau, yr hwn a'i diosg ef o'i holl gyfoeth gwag, ac a'i gedy yn noeth i fyned allan o'r byd, yr un modd ag y ganwyd ef iddo. Yna fe wel mai gwir yw, mai 'haws yw i gamel fyned drwy grai y nodwydd ddur, nag i wr goludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.' Mae yn beth nodedig i sylwi arno, nad oes dim son am ddim pechodau yn perthyn i'r annuwiolion yn nedfryd y farn ddiweddar yn Matth. xxv. 41—46 ond eu anubrugargrwydd, yr hyn a osodir allan megis swm yr holl anwireddau ereill, ac yn eu casuall allan o bob hawl i ffafir Duw a bywyd tragwyddol.

Mae yn ddiameu fod cyfoeth, os na lawr ddefnyddir ef, nid yn unig yn wegi, ond yn llawn o ber, gi marwol, ac felly yn dra niweidiol, fel y mae ein Difnyddion goreu yn ysgrifennu yn eu hesboniadau, fel y dywed un:—'Mae cyfoeth yn beryglus yn y casgliad o hono, pan y meddianuir ef drwy anghyflawnder a thwyll, nou drwy orthrymder a chrib-ddeiliad, neu oddiar awydd gormodol, a gafal anghymedrol, ag fyddo yn tynnu ein serchiau oddiwrth Dduw ar ei ol. Mae hefyd yn beryglus wrth ei feddiannu, pan y pentrir ef i fynu mewn cybydd-dod. Ac mae yn beryglus a y defnyddiad o hono, pan y'i gwerir ef mewn affradlonrwydd, mewn difyrwch gwag a dyfisiadau diles, neu pan dreillir i borthi balchder a dloet, a gloddest ac afrad. Mae pob dyn cyfoethog yn agored i'r naill neu'r llall o'r peryglon hyn. os nad yw efe yn treulio cyfran addas o'i gyfoeth mewn elusengarwch.'

Mae pob dyn cyfoethog duwiol yn barod i gyfaddel fod eu cyfoeth wedi ei roddi yn

eu dwylaw i wneud lles ag ef; ac er hyn nid eu lles eu hunain yn unig, ond i'w galluogi hwynt 'i gyfranu i'r hwn y mae angen arno; ac i'w gwneud hwynt yn offerynau dedwydd o weinyddu trugaredd i'r adfydus, a'r tlawd. Fel hyn mae yn rhyngu bodd Duw i'w gwneuthur hwynt fel gwyr haelionus, yn offerynau i drosglwyddo ei drugareddau yn y fath fodd ag y byddont yn ymgyfoethogi mewn gweithredoedd da, pan ar yr un pryd y diwellir ac y llonir y rhai angenus. Pan feddyliont am ddaioni Duw, a'i aml drugareddau tuag atynt, pan fyfyriont ar rad gariad y Gwaredwr, ac annhraethadwy gyfoeth ei ras ef, oni lenwir hwynt a dymuniad diffuant ac awyddus am attalu yn ol hyd eithaf eu gallu, mewn ffrwythlondeb ac uffudd-dod? Oni fydd iddynt deimlo cymaint o ddiolchgarwch yn eu mynnesau, fel nad allant ymattal rhag ymosyn gyda'r Psalmydd duwiol, "Beth a dalaf i'r Arglwydd am ei holl ddouiau i mi?"

(i'w barhaen.)

TEITHIAU SABBATHOL MON.

- 1 Llangoed, a Beaumaris.
- 2 Llanddona, Beraciach, Borthaethwy.
- 3 Pen y Garnedd, a Nazareth.
- 4 Tabernacl, Llanallgo, a Glashinfryn.
- 5 Park, Ty mawr, Gosen.
- 6 Carmel, a Llannerchmedd.
- 7 Gorslwyd, Nebo, Siloh.
- 8 Burwen, ac Amlwch
- 9 Moriah, Bethesda, Siloam.
- 10 Bethlehem, Ysgoldy Mynydd Mechell, Llanrhuuddlad.
- 11 Elim, Ty'n y maen, Llanfwrog.
- 12 Tabor, Caergeiliog, Bodedern.
- 13 Rhos Colyn, Caergybi.
- 14 Hebron, Sion, Gwalchmai.
- 15 Rhos Neigr, Bryn du, Aberffraw.
- 16 Bethel, Llangristiolus, Cana.
- 17 Talwrn, Llangeftui
- 18 Gilead, Gaerwen.
- 19 Bethania, Niwbwrch, Dwyran.
- 20 Brynslencyn, Llanfawr.

Llangeftui

THOMAS OWEN.

HANES CYFARFOD BLYNYDDOL YSGOLION SABBATHOL.

Y Trefnyddion Calvinadd yn Sir Aberteifi, Am y Flwyddyn 1837.

Cynhaliwyd ein cyfarfod blynyddol am y flwyddyn ddiweddar yn Penllwyn, ger Aberystwyth, ar y dydd Iau, Mawrth 1. 1838. Am 9 o'r gloch y boreu, dechreuwyd y Cyfarfod Athrawon trwy sawl a gweddi. Yna galwyd am y Cyfrifon gan Ysgrifenyddion y Dosparth i Ysgrifenydd y Sir; a chafwyd fod cynnydd yn y flwyddyn ddiweddar ar y flwyddyn o'r blaen yn y pethau canlynol:

Ysgolion, 1—Athrawon, 18—Plant, 168

—Pennodau, 14361—Egwyddarion, 515—Pyngciau, 17.

Cyfanswm y cyfrifon am y flwyddyn ddiweddar oeddynt fel y canlyn:—

Dosparth, 7—Ysgolion, 65—Athrawon, 1866—Plant, 12339—Pennodau o'r Bibl a adroddwyd, 223345—Egwyddorion, 9458—Pyngciau, 355—Rhodd Mam, 13503.

Yna galwyd ar y Parchedig Daniel Evans Capel Drindod a Mr. Lewis Edwards, Pellcenawon, i edrych Llyfrau yr Ysgrifenyddion, a chafwyd eu bod yn eu cadw yn lân ac yn rheolaidd. Yna penderfynwyd ar yr hyn a ganlyn:—

1. Penderfynwyd i ennog pob Athraw ac Athrawes i fod yn feddiannol ar Llyfr y Parch. W. Roberts, Clynog; a Llyfr y Parch. Ebenezer Richards, Tregaron; i fod yn rheolau, ac hyfforddiadau i Athrawon, ac Ysgolion.

2. Penderfynwyd y dylai pob Ysgol i ymwroli i gael ychydig Lyfrigell, megia y Geiriadur Ysgrifthyrol, a rhyw Esboniadau da eraill, i'r dyben i drol atynt yn union am oleuni ar ryw beth a fyddo yn ymddangos yn dywyll.

3. Penderfynwyd, na bydd i neb gael ei ddewis i fod yn Athraw o hyn allan, heb fod yn ddirwestwr, ond y dylid ymdrechgu goddef y rhai sydd yn Athrawon yn barod; a phob un a doro ei ardstiad a droir o'i swydd. A chadarnhawyd y penderfyniad- au uchod drwy gyfodi dwylaw heb na digter na dadl.

Am 11 o'r gloch, dechreuwyd y cyfarfod cyhoeddus gan y Parch. David Jenkins, Llanilar. Yna cynnygiodd un o Flaenor- iaid y lle, ar fod i Mr. Matthews, (yr benaf) o Aberystwyth, i fod yn Gadeiriwr, a chefnogwyd hynny gan y Parch. Edward Jones. Ac wedi i'r Gadeiriwr i ddywedyd ychydig am natur a dyben y Cyfarfod, galwodd ar Mr. James Davies, Penymorfa, i ddywedyd, pa ddaioni yn neillduol a ddisgwyllir i'r ieuengctyd i gael trwy'r Ysgol Sabbathol? Mr. Evan Jones, Llangeitho, A ydwy daioni hwnw a ellid ddisgwyl, i ei weled yn effeithiol ar ddeiliad yr Ysgol Sabbathol? Mr. John Jones, Penymorfa, Pa beth, neu bethau sydd yn achosi, nad yw daioni yr Ysgol Sabbathol, mor amlwg a chyffwrddol ag y byddai yn ddymunol iddo fod ar drigolion y wlad. Mr. Abel Green, Aberaeron, Pa beryglon neillduol mae y genedl ieuangc, ac eraill, yn agored iddynt, trwy ymwneud a gair Duw mewn ysgafnder a chellwair. Y Parch. John Jones, Llanbedr, Am yr angenrheidrwydd i'r Ysgolion Sabbathol i blaiddio (i'u holl egnï), y sefydliad dirwestol yn y wlad. Y Parch. Jenkin Davies, Mor ddymunol, ac angenrheidiol yw dechrau dysgu plant yn ieuangc, &c. 'Y boreu hana dy had.' Y Parch. Daniel Evans, Fod pob moddion a llafur yn ymdd bynn yn hollol ar fendith Duw, tu: g at ateb y dyben. Yna terfynwyd trwy weddi gan y Parch.

Jenkin Davies. Yr ydoedd yr holl araith-tau yn hynod o effro a bywiog. Yr eiddoch, *Lletty John, Ebrill 2, 1838.* B. EVANS.

SROEDD GWYNEDD.

Cofrestrau o Enwau a Chartrefoedd Gweinidogion a Phregethwyr y Methodistiaid Califfaidd, perthynol i Gyfarfodydd Misol pob Sir yn Ngogledd Cymru; aef y rhai a fuont feirw dan eu coron, ac a aethant i orphwysfa; a'r rhai sydd yn awr yn fyw.

Dodwn hwynt i lawr yma yn ol y drefn y daethant i law.

Sbroedd Gwynedd.	Y Gweinidogion a fuont feirw.	Y Gweinidogion sydd yn fyw.	Y Phregethwyr a fuont feirw.	Y Phregethwyr sydd yn fyw.	Nifer y Capel-ydd.	Y Teithiau Sab-bathol.
Dinbych	2	7	17	18	49	20
Fflint	3	7	19	22	60	26
Meirion.	5	7	17	32	74	26
Caernarfon	2	9	39	31	72	28
Mon	1	7	15	19	45	20
Trefald.	2	9	19	32	65	34
Llundain	1	2	0	1	3	0
Liverpool	1	2	1	2	4	0
Caer	0	1	1	2	2	0
Manchester	0	0	0	3	3	0
Amwythig	0	0	0	0	1	0
Dublin	0	1	0	0	1	0
Holl						
Wynedd	17	52	128	162	379	154

Gwel y darlennydd yr amser yr ysgrifenyddyd, a'r manau o'r lle y codwyd yr hanesion uchod, trwy gyfeirio yn ol y cyfarwyddyd hwn:—Sir Ddinbych Rhif. 26. tu dal. 23. Rhif. 64. tu dal. 123. a Rhif. 65. tu dal. 154. Sir Fflint, Rhif. 59. tu dal. 347. a Rhif. 61. tu dal. 13. Sir Feirionydd, Rhif. 68. tu dal. 251. a Rhif. 72. tu dal. 370. Sir Gaernarfon, Rhif. 76. tu dal. 118. Rhif. 77. tu dal. 152. a Rhif. 85. tu dal. 25. Sir Pon, Rhif. 75. tu dal. 84. Rhif. 77. tu dal. 152. a Rhif. 89. tu dal. 154.

CENHADAEITH MOR Y DE.

Dydd mercher, Ebrill 18, y Parch. J. Williams, y Cenhadwr enwog a llaturus, yr hwn a fu amryw flnyddoedd yn llwyddianus gyhoeddi Efenngyl Crist, ac yn taenu ar led y grefydd Gristionogol yn Ynysydd Môr y De, a ganodd yn iach i'w liosog gyfeillion yn Mrydain, gan gychwyn hwylio i'w ffordaith faith i chwilio am ynysodd anghysbell ac anhysbys yn y Môr pellenig hwnw, i'r dyben o ddefnyddio moddion at oleuo y trigolion paganaidd a thywyll a breswylant ynddynt.

Mae amryw o'n darlennwyr yn awr yn hysbys o'r Cenhadwr rhagorol hwn, drwy ein bod wedi crybwyll am dano yn ein Rhifynau blaenorol. Dyma y gwr a gaf-

odd allan Ynys-yn y Môr Tawelog, na wybu neb o Ewrop am dani erioed o'r blaen, a'r hon ni welwyd o'r blaen mewn un Darlun a wnaethpwyd yn y byd. Efe a fu yn offerynol o gyhoeddi y newyddion da am Geidwad pechaduriaid i'r trigolion. Wedi dychwelyd o faes ei lasur i vmwled a Brydain, ac wedi iddo ymddangos mewn llawer iawn o gyfarfodydd cenhadol yma a thraw ar hyd y wlad, a dangos mewn areithiau pwysfawr a phriodol pa weithredoedd mawrion y mae Duw yn eu cyflawni yn ffordd ei ras ymhlith y cenhedloedd paganaidd, a bod llawer iawn yn chwaneig i'w wneud; y mae efe yn awr ar y cefnfor yn dychwelyd at ei orchwyl hyfryd a phwysig.

Efe a ofynnodd yn ostyngedig i Lywodraeth Brydain, a syddent cystal a rhoi Llong iddo i'r dyben o gludo y Bibl a'r Efenngyl i blith Ynysydd Môr y Dê, ac o sefydlu tramwyad a masnach a'i trigolion. Ond nis gallent hwy wneud hyn y blaidd mwy na'u gilydd. Wedi hyn y mae a'i frodyr crefyddol a benderfynasant brynu llong drwy dangrifiadau a rhoddion gwyr cyfoethog a haelionus, ac efe a lwyddodd i gael ei ewyllys yn gyflawn i ben: se bwrcaswyd y llong, ac ar fwrdd hono y mae efe wedi hwylio i'r cefnfor mawr.

Rhoddodd Iarll Fitzwilliam £300, tuag at y llong hon; a'r Duc Devonshire £150. Rhoddodd Corphoraeth Dinas Llundain £500, ynghyd a honeddigion ereill lawer iawn: rhoisant yn haelionus ryfeddol. Rhoddwyd ar y Llyngeswr Pirie i brynu llong adias; yntau a brynododd Llong o'r enw Camden, yr hon a fuasai gynt yn Dramwy-long y Llywodraeth; ac y mae hi mewn cyflwr rhagorol o dda. Cafwyd benthyg Agerddlong fawr o'r enw City of Canterbury, i anfon y Cenhadwr Mr. Williams, ac amryw o Genhadwyr ereill gydag ef i'r llong, ac fe aeth o 400 i 500 o'u cyfeillion i'w hanfon hwynt o Bont Llundain hyd Gravesend lle yr oedd y llong Camden. Yr oedd lliaws aneirif o bobl wedi ymgasglu ar lanau yr afon Thames i edrych arnynt yn cychwyn allan.

Am ddeg o'r gloch ddydd mercher, cychwynodd yr Agerddlong, a chyrraeddodd y Camden yn Gravesend erbyn hanner awr wedi un ar gloch. Ar eu cychwyniad o ymyl pont Llundain yr holl filoedd pobl a rhoisant floedd fawr oes oedd glanau yr afon yn dadeinio gan faint ei rym. Yna aeth Mr. Williams a'i frodyr Cenhado, a'u gwragedd a'u plant, ar fwrdd y Camden yn Gravesend. Ac aeth Dr. Read i weddi dros y Cenhadur, a rhoddodd allan Emyr addas i'w chanu ar yr achlysur.

Wedi hynny cododd y Camden ei hwylio mawrion i gyau i'r gwynt, ac a hwyliodd

tua'r Nore. Aeth yr Agerddlong a'r holl bobl ar ei bwrdd hi i'w danfon am amryw filldroedd, hyd ddi ar gloch brydnawn, pryd y trodd yn ei hol, a'r holl bobl a roisant dair bloedd fawr wrth gann yn iach i'r Llong Genhadol a'i llwyth gwerth-fawr. Felly cychwynasant yda weddi ac ewyllys da miloedd o gristionogion.

GWROLDEB MENYW.

Tua deng mlynedd ar hugain yn ol, yr oedd gwr boneddig o'r enw Webster yn byw ar lethr rhyw fryniau llwmion anial yn Swydd Derby, ar derfyn Swydd Gaer Efrog; ac ar ryw achlysur, yr oedd yn rhaid iddo fynd oddi cartref. Yr holl denlu heblaw ei huan, oeddint gynnwysedig o un gwas, geneth ienanc, a'r llances a gadwai y ty. Pan oedd y meistr yn cychwyn oddi cartref, efe a archai yn y modd mwyaf pendant i'r gwas aros yno gyd a'r merched, ac nad ai allan y nos ar un cyfrif, tra fyddai ef oddi cartref; ynteua addawai wneuthur hyn, ac felly y meistr a gychwynodd i'w daith. Pa fodd bynnag yn y nos, y dyn a aeth allan, er holl daerni y llances a'r eneth i'r gwrthwyneb, a chan nad oedd yn dychwelyd, aeth y merched i'r gwely tua'r amser yr arferent.

Ryw bryd yn y nos, ddeffrôid hwy gan drwst enro trwm yn y drws; a'r llances a gytododd i ymofyn pwy oedd yno, a pha beth oedd eu neges. Rhyw un oddi allan a atebai, mai cyfaill i Mr. Webster ydoedd, wedi colli y ffordd, a bod y noson yn wlybac ysturnus, am hyny ei fod yn crefu cael lle i lechu yno hyd y boreu. Hi a agorodd iddo yn y fan, a gynhyrffodd y tân i gael iddo ymdwynu ac ymyschu, ac a gymerodd ei anifail i'r ystafell; yna hi a ddychwelodd ac a arlywoddi ryw beth iddo i swyta, o'r hyn y cyfrangodd, ac yna a arweinwyd i'r ystafell wely.

Wedi hyny hi a ddychwelodd i'r gegin i roddi ei gôt uchaf ar ei daeni sachu, pan sylwai ei bod yn hynod o drom, a rhyw chwifffrwydd a'i cymhellai i edrach ei llugelau, pan y canfyddodd yno ddan law-ddryll llwythog, a'u twen mawr hwy eu hunain! Wedi canfod hyn, hi a ddechreuodd ddirmad i ba ryw gnaf y thoisaj lety, a pha beth a allai ei neges fod. Ond gau ymeroddi hyd y gallai, hi a gymerodd reffyn, ac wedi uwced i fynu y grisiau yn ddystaw, a rymodd ddor yr ystafell lle yr oedd y flin, oreu y gallai. Yna hi a aeth i lawr, ac yn gynhyrfus ei meddwl, y dyswylliai y canlyniad: ac yn lled fuan, deuai dyn ut y ffenestr, a gofynai mewn llais lled isel, ond digon hyglyw, 'A ydych chiwi yn barod?'

Yn ei braw arswyllawn, hi a ymaffodd yn un o'r llawddrylliau, a chan ei gysirio at ei wynelpryd, hi a daniodd! Swn y llaw-ddryll a ddechrynai y llall oedd i

fynu, yr hwn a geisai ddod allan, ond a attaliwyd yn ei smcan gan ei lleferydd hi, yn ddwydd, 'Y flin, os beiddi di ddyfod allan oddi yna, ti a fyddi yn ddys marwol yn y fan!' Yna hi a anfonodd yr eneth am gymmhorth, tra y gwarchaei hithau ddws yr ystafell, a'r llaw-ddryll yn ei llaw: pan ddaeth cymmhorth yno, cymerwyd yr yspelydd yzeler i fynu; ac wrth chwilio oddi allan, caed y gwas, wedi ei saethu yn farw; a'r dyhiryn arall yr hwn a gymerwyd i fynu, yn fuan a gyfarfu a'i haelddiant; a'r llances, yr hon a ymddygasai mor ffyddlaw i gwrol, a wobraywyd trwy ei huno mewn priodas anrhydeddus a'i meistr Mr. Webster.

Y SENEDD YMERODROL.

Tŷ y Cyffredia. Dyg. Syr G. Strickland i mewn gynnvgiad am gael Ysgrif yn cynnwys gweliant ar gyfraith rhyddhad y caethion, drwy roi pen am byth ar y prentisiaeth ar Awst 1, 1838. yn lle aros ac oedi i heri i'r Negroad gael eu gorthymu a'u gwastgu a'u flangellu am ddwy flynedd ymhellach. Gwnaed areithiau methlon a chynnwysfawr o blaid ac yn erbyn y cynnygiad hwn.

Yna cyfododd Syr George Grey. Is-Ysgrifenydd y Trefediciaethau tramor, ac a dystiolaethodd nad allai gytuno i roi pen ar y prentisiaeth, oherwydd se wnaed cyfraith a chytundeb rhwng y Llywodraeth a Meistriau y prentisiaid hyn, ar fod iddyt rwmio y Negroad yn wreutisaid am chwe blynedd; ac os gwnawn ni gyfraith etto i'w gollwng yn bydd ymlen pedair blynedd yn lle chwech, se fydd hyn yn dorri annol. Hefyd, pan wnaed y gyfraith o'r blaen, yr oedd gwasauaeth y prentisiaeth yn cael ei cyfrif yn rhan o'r taliad a roddid i'r Meistriau am ollwng y caethion yn rhydd ymlen y chwe blynedd. Ac os tynwn ni hyn oddi wrthynt, ni wnaen gyfiawnder a hwynt. Fe ellir gwneud cyfraith etto fel gwelianta yr hyn, heb ollwng y prentisiaid yn rhyddion, ond gwasgu ar y Meistriau i gyflawni eu hammodau, se eu rhwymo hwy i wneuthur hyn.

Dywedodd Mr. O'Connell nad ddilast talu yr ugain miliwn punnau i'r Planhigydion, nes gweled eu bod yn cyflawni eu hammodau. Yr ydis yn awr yn gweled ein bod wedi ymddiried gormod i'w ffyddlondeb, a chawsom ein twyllu ganddynt.

Yna cyvnyddodd Syr George Grey am gael ail ddarllen Ysgrif y Llywodraeth am welliant ar Gyfraith rhyddhad y Caethion drwy wasgu y Planhigydion i gyflawni eu hammodau, yn lle gollwng y prentisiaid yn rhydd. Wedi hyny, thanwyd y Tŷ, a chafwyd,

O blaid Ysgrif y Llywodraeth .. 260

Yn erbyn 205

Mwy o blaid o..... 64

Mae yn debyg iawn na ryddheir y Caethion hyd Awst 1, 1840, pryd y bydd tymhor eu prentisiaeth ar ben; ac wedi hyn rhoddion fyddant.

Wedi hyn ystyriwyd Ysgrif y Llywodraeth am welliant ar gyflwr y prentisiaid, o ddarn i ddarn mewn Eisteddfod. Cynnigiodd Mr. James Stewart ar fod hyn yn cael ei ruddi yn y cyfraith newydd, sef fod y prentisiaid yn Ynys Jamaica i gael eu gollwng yn rhydd yn Awst nesaf, am eu bod hwy yn cael eu gorthymu yn swy yno nag yn un man arall; ond se wrthwynebwyd hwy hefyd, rhag gwaend terfys drwy wneud rhagor rhwng y naill fan a'r llall.

Yn y Gyfraith newydd hon, y mae gorhymyn caeth ar y Planhigyddion i beidio fangellu y prentisiaid, peidio rhoi gormodedd o galedwaith iddynt, peidio a'u dal at en gwaith dros ben oriau pennodol; rhoi cwbl swynhad o orplwysfa y Sabboth iddynt; rhoi bwyd a diod addas iddynt, &c. &c. Hefyd mae ynddi orchymyn i'r Hedd Ynadon ollwng yn rhydd bob un o'r prentisiaid a orthwymer a'u eu Meistriaid. Ac mae yn cynnwys amddiffyniad i'r Hedd Ynadon rhag cael eu gwabwyo na'u bygwth, na'u drygu mewn un modd gan y Planhigyddion; ond y mae iddynt gyflawn rddid ac awdurdod i gyflawni eu awydd hwyais, o edrych na byddo y Negroid yn cael cam o dan law eu Meistriaid.

Ty yr Arglwyddi Ebrill 10. Dyg Arglwydd Glencelg Archiad i mewn oddiwrth berchenogion tiroedd yn Montreal, yn Canada, yn dymuno ar fod Canada uchaf, a Canada isaf yn cael eu huno yn un Dalaeth.

Hyabysodd Arglwydd Wharnccliffe y bydd iddo ef, ar ol gwylian y Pasc ddwyn Ysgrif i mewn am welliant ar gyfraith newydd cynnalisaeth y tlodion.

Ty y Cffredin. Darllenwyd Ysgrif y Llywodraeth am welliant ar Gyfraith rhyddhad y Caethion y drydedd waith.

Ebrill 11. Hyabysodd Arglwydd J. Russell y bydd iddo ef ar ol cyfarfod wedi gwyliau y Pasc, ddwyn amryw Ysgrifau i mewn i'r Ty. Un fydd cynnyg dwyn Ysgrif i mewn am welliant ar drefn y carcharau, ac am welliant ar garcharu a chospi pobl teulainc am droseddau gwladol. Hefyd ar y 3ydd o Mai efe a ddwg i mewn gynnygiad am ffurfio Eisteddfod pennodol i ystyried Rhwym-weithredoedd Eglwysig; ac y rhydd efe gynnygiad am ddarllen Ysgrif Cyfraith y tlodion yn y Werddon y drydedd waith Ebrill 26; ac y dwz efe gerbron y Ty achos y Degwm Gwyddelig ar y 14eg o Mai.

Addawodd Syr Robert Peel y bydd iddo ef ddwyn cynnygiad i mewn am gael Eisteddfod pennodol i ystyried achos Etholiad an amheus ar 26ain o Mai.

Yna Gohiriwyd y Senedd am wyliau y

Pasc, a phenderfynwyd cyfarfod drachefn ar y 25 o'r mis hwn, Ebrill.

Ty yr Arglwyddi. Ebrill 11. Rhoddwyd cydsynied Brenhinol i smryw Gyfreithiau newyddion; sef Cyfraith Diwygiad Cyfraith rhyddhad y Caethion—Cyfraith terfysg—Cyfraith terfysg Morawl—Cyfraith estyniad ffordd hafarn Llundain a Greenwich—Cyfraith angorsfa Exmouth, &c. &c. Y Dirprwywr oeddynt Arg. Ganghellwr, Iarll Shaftsbury, ac Arg. Glencelg.

Yna Gohiriwyd y Senedd dros wyliau y Pasc, hyd y 27 o'r mis, pryd y cyfarfyddant drachefn.

Pla yn America.—Torodd pla angoel allan yn America, o'r un natur, meddant, a'r 'Pla Du,' yr hwn a laddodd filoedd lawer yn Lloegr ac Ewrop er's pump neu chwe chanrif yn ol. Y manau y torodd y pla hwn allan ynddynt yw y tueddau gorllewinol a de orllewinol y Taleithiau Cysunol. Hyd yn hyn nid yw wedi ymddyf yn neb ond yr Indiaid. Ymeid yn y pen a'r lwynau yn dra sydyn, a chyda phoen ddiffrwg; ac ymhen oddeutu dwy awr bydd y claf yn gorff. Y corph wedi hyn y chwydda yn sawr, ac a dry yn ddu. Gellir ffurfio rhyw ddrych-feddwl gwan o erchylldd y dlynstr a wneir gan y pla hwn oddiwrth yr hanes, fod uwchlaw 30,000 o drigolion y Prairies (gwaestadoedd gwellog breision), wedi meirw o fewn ychydig wythnosau. O 1600 o'r Mandaniaid (llwyth tra ardderchog) nid oes yn fyw ond 35 yn unig. Bu farw hefyd o'r Assineboiniaid, 10,600 o wyr; a chyrrh pylredig, o amgylch pa rai y chwery y gigrfan waedlyd a'r eryr ysgl, faethus, ydynt yn awr yn arwyddion galarus o'r coedwig-oedd Indiaidd a'u trefydd. A'r genedl ardderchog a ddesgrifir gan Irving yn ei 'Astoria,' a'i 'Rocky Mountain,' sydd wedi dioddef yn ddychrynnydd; ac ychwaneg nag un o'r llwythau bychain a wysiwyd oill, gwr, gwraig, a phlentyn, y ymddangoso blaen y 'Manitoulin,' neu yr 'Ysbryd Mawr,' fel y geillw yr Indiaid y Bod Goruchaf. Barna rhai i'r pla hwn hanu o'r ffrwfen, ym mysg y marsiantdwy, ac i hwn droi ym mhlfth yr Indiaid yn 'Bla Du.'

Marwolaeth Burch trwy Fdddwod.—Yn ystod yr wythnos gyntaf yn Ebrill, gadawodd Mr. Castle, amaethwr yn Northbone, rhyw gymmaint o ddied feddwol ag oedd ganddo mewn ty allan cyfagos. Pan aeth y gwartheg o'r fuches, troes un swch ato, ac yfodd lawer o hono, nes y bu iddi fyned yn glaf iawn: anfonwyd am y meddyg anifeiliaid yno gyda brys, yr hwn a roddes iddi bob cynnorthwy a allai, ond yn gwbl anfeithiol; o herwydd bu farw yr anifail druan cyn pen ychydig o oriau. Ha feddwon! pa hyd y glynnwch wrth y dioddyd angoel ag sydd mor amlwg yn llaed.—*Kentish Chronicle.*

Damwain Angoel.—Ar ddydd Isan, Ebrill 12, fel yr oedd Daniel M Harvey tânwr o agerdd-gerbydan cledd ffordd Llŷn!

a Manchester, yn llamu o'r cerbyd pan oedd y cydym redeg syrthiodd ar y clod, ac aeth yr olwynion dros ei fraich a'i goes yn y fan. Cyfodwyd ef i fynu, a chariwyd ef i'r Yspty, lle bu farw yn mhen chwarter awr wedi ei ddysfodiad iddi.

Tân dinstriol yn Rochdale.—O herwydd enyntiad disymwth yn un o beiriannau *Factory* eang yn Rochdale, eiddo Mr. Jacob Bright, cymmerodd yr holl adeilad dân, a dinstriwyd y peiriant newydd costfawr oedd ynddi a'r holl eiddo mewn ychydig amser. Yr oedd yr adeilad yn 57 o latheni o hyd, ac 20 llath o led; ac yn 5 uchder lloft, ac yn awr y mae yn gorwedd yn garnedd.

AGERDD LONG FAWR Y GORLEWIN.

Dyma yr Agerdd-long fwyaf, a'r harddaf fu erioed yn y byd. Mae hi newydd ei hadeiladu, i'r dyben o groesi y Mor mawr Gorllewinol, rhwng Brydain a New York yn America. Mae hi yn anferthol ei maint. Mae hi yn ol ei mesur, i gludo 1340 o dunelli; ei hyd yw 240 o droedfeddi; a'i lled yw 40 o droedfeddi; ei uchder o waelod ei cheudod i'r bwrdd uchaf yw 44 o droedfeddi; ac fe gymmerwyd y mawr ofal am fod coed ei gwneuthuriad o ran eu nerth yn cyfateb i'w hanferth faintioli. Mae iddi bedwar o hwylibrenau, ac iddi mae lliaws o hwyliau mawrion iawn, y rhai yn ddiau, pan fyddo y gwynt yn deg a fyddant o fawr gynnorthwy iddi i fyned yn gyflymach yn ei blaen.

Mae yr Ermyg Agerdd sydd i'w gwyr ymlaen dros y cefnfor glas yn nerth 450 o geffylau! Yr Ermyg fawr hon a wnaed gan Mri. Maudsley & Co., ac mae hi yn pwyso oll ynghyd 500 o dunelli. Y Padelli berw a bysant 150 o dunelli; a'r Heiyrn bachog yn 17 o dunelli bob un. Cylch y Rhodol rhwyfawl sydd yn 39 o droedfeddi o drawsfasur, a'u tarawiad a gyrhaedd 12½ o droedfeddi. Mae math o Orig gywraint iawn wedi ei gwneuthur a'i gosod yn gyfagos i'r Rhodol rhwyfawl, wrth ba un y gellir cyfrif cylchdroiadau y Rhodol ar y môr. Pan roddo y Rhodol ddwy filwn o droiau o amgylch fe fydd eisiau dirwyn yr Orig yn gyflyb i ddirwyn Orleans (*Clock*). Wrth hyn gellir barnu yn lled agos pa faint o amser a gymer y Llong i fyned o Frydain i'r America. Bernir y cyflawna hi y fordaith faih mewn o untu pedwar diwrnod ardddeg! Ni fu erioed y fath beth er dechreu y byd. Mae hi yn cymmeryd gyda hi i'w mordaith y swm mawr o lo, i'r hwn y mae digon o le o'i mewn hi, wyth gan tunnell.

Hyd ystafell yr Ermyg (*Engine*), yw deg a thringain o droedfeddi, ac mae pob peth wedi ei wneud mwr gydeus fel y gellir mynod at bob cogwrn, hoel, a phin gyda'r hwyliadod mwyaf. Mae y Catalan goren yn ddwy droedfedd a phedwar ugain o hyd. Y eilfanau yn y canol ydynt yn bedair

troedfedd ar ddeg ar hugain wrth chwech ar hugain. Mae Ystafell swtta y Swyddogion yn a mesur ugain troedfedd: ac mae ynddi gyfeindra i 120 o foneddigion i gyagu mewn gwahanol welyau cysurus. Yr ail Gaban hefyd sydd yn hynod o ehang a chyfeus.

MARW-RESTE.

Yn Abergele, Mawrth 22, Bu farw Robert Roberts, Henuriad yn Eglwys y Trefnyddion Calfinaidd; ac a gladdwyd y 26, gan dorf luosog o'i gyfeillion a'i gymnyddogion; yn 61 o oedran, ac wedi 40 mlynedd o ddilyn gwaith yr Arglwydd, a bod rhan fwyaf o'r tymor hwn yn swyddog Eglwysig. Un rhagorlwydd fel priod a thad; un da fel cymmyddog, swyddog fyddlon, diwyd a gofalus; manwl iawn ei sylw ar yr holl braid. Cyfaill ydoedd a gadwai gyfrinach. Ei galon, ei law, ei gyfoeth, ei dy, a'i amser a gyssegrai yn ewylliagar at waith yr Arglwydd. Bu farw yn Gristion. Er nad ydoedd yn olen ddig-on iddu fynegu rhinweddau ei Waredwr yn y glyn dwfn, eto yr oedd Cristaog-rwydd ei fywyd yn sail i obeithio y pethau gorau. Collasom of odli ar faes addfed, o ganol cynahuaaf trwmlywthog; collasom ef heb arall i lanw ei lo; aeth adref o fynwes a chaloni ei frudyr; ac ni feddylasom fod un golofa yn dal cymaint o bwys, nes tynu o'r Arglwydd hi ymaith. Bu ef farw mewn tangnefedd, ac a 'aeth i daugnefedd.'

Abergele.

J. FOULKES.

DIREWEST.

Anwyl Syr,—Wrth weled fy nghyfeillion Dirwestawl yn cadw eu cyfarfodydd a'u gwyliau mwr fynych yn y dyddiau presennawl, a chlywed swm eu canladau mor beraidd yn seiniau, ym mryniau fy ngwlad, tueddwyd fi i anfon y Dôn a'r Pennillion canlynol, fel anrheg i bawb a'u derbyniont, i'w canu yn eu gorymdeithiau lluosog a threfnua. Os bernir yn addas ychwanegaf anfon Tón a Phennillion cymys i'r perwyl, yn awr a phryd arall, fel cynnorthwon bychau i'm brodyr zelog ac enwog yn rhai o barthau Gymru nad oes ganddynt y fantais i gael Pennillion o'r fath. Hyderwyf yn sawr y bydd i hynawsedd y Parch. J. D. Edwards, Awdwr y Dôn uchod, bori iddo fyned heibio i'r hyfdra a gymerais yn ei hanfon i'w chyhoeddi heb ei ganiatâd; o herwydd y mae y gymmeradwysech a wneir o honi, a rhagorlodeb ei seiniau, yn creu rhyw awydd ynwysafan ei gwneyd yn hysbys trwy Gymru oll, ac yn fy nhemtio i'w chyhoeddi: a disgwiliwyf hefyd, y bydd iddo, pan y gwel ei neillidno at hyrwyddiant gwaith da, faddu imi fy mhrosedd. Gan ddymuno pob llwyddiant i ohw! ac i Ddirwest, y terfyna eich cysson ddarllynydd, RODLAND Y CORB.

LOVELY. 6. 6. 8. 8. M. N.

Y Dôn gan y Parch. J. D. EDWARDS, Llanwrin; a'r Pennillion gan Mr. J. PHILLIPS,
(Tegidon) Bala.

Mae'r wawr yn tori draw, A'r tw'llwch yn ysgoi; Fe ddaw, fe ddaw, y
A Babel fawr mewn braw, A'r llew rhuadwy'n ffol:

Iabîl fwyn, Y chwery'r blaidd y'mhlith yr wyn. Y chwery'r blaidd y'mhlith yr wyn.

BYRDWN.

Dowch i ffol a choroni, Byth yn ben y Brenin Iesu. A—men.

Y mae rhyw uchel lef,
Fod Arglwydd nef yn dod;
Par'towch gi lwybrau Ef,
Rhowch iddo unlawn glod:
Pan ddel, pan ddel, fe syrth yn ddim,
Holl dduwiau Babel fawr ei grym.
Bydd goruchel furiau Babel
O flaen Iesu 'n ddigon isel.—Amen.

Ymunwn ninnau'n awr
Yn erbyn pechod cas
O entrych nef i lawr
Tywaltet Duw ei ras.
Ni awn, ni awn, dan ganu'n llon,
I gadw'r wyl hyfydrol hon.
Gyda Dirwest yn yr ornest
Rym yn siwr o gasl y goncwest. Amen.

Mae angel nef yn llon,
A'r gadwyn yn ei law,
A Satan ger ei fron
Yn crynu yn ei frau:
Fe ddaw, fe ddaw, yr hyfryd awr
I'w fwrw'n rhwym i'r t'wllweh mawr.
Daw i ninnau hyfryd ddyddiau
Rhydd o gyrhaedd ei bicellau.—Amen.

Fe dorodd gwawr y dydd
I dafu'r eilun gwan—
Coroni'r Arglwydd sydd
Yn Frenin y'mhob man—
Fe ddaw, fe ddaw, y plant yn llu
I Sion fryn at Iesu cu—
A choronau ar eu penau
Gan gu seinio eu hanthemau.—Amen.

O rho, IEHOFAR MAWR.
I ni ryw nerthawl rin,
I'mattal ar bob awr
Oddiwrth y meddwawl win
A byw, a byw, yn ddi wahân
Dan ddylanwadau'r Yspryd Glân.
Byw i'th ofni, a'th glodfodi,
Ac i ddyysgu dy was'naethu.—Amen.

Linellau o Goffodwriaeth am y diweddar
JOSEPH DAVIES, *Moely Crio, Rhosesmor,*
yr hwn a fu farw Ionawr 8, 1838, yn
37 oed.

O! angau hen elyn dynoliaeth
Dy rwyg sydd yn helaeth o hyd;
Trwy'r codwm niweidiol yn Eden,
Yr aethost yn bèn ar ein byd;
Dy amser i ni sydd ddamweiniol,
Ond nid yn ddirêol, gwir yw:
Rheolir dy saethau'n dra chywrair,
Ni ddygwydd un ddamwain i Dduw.

Er cymmaint o luoedd a leddalst,
Dy fwa annalaist yn awr;
A'th saethau, hyl angau, olyngaist,
A gwron a luchiaist i lawr:
Yr henwr i'r bedd oedd yn barod,
Eist beibio iddo'n hynod o hyf;
Y dewraidd a ddaru ft daro.
'Doedd'n Moel y Crie un mwy cryf.

Mae'r Foel't rhaid yw addef hyd heddyw,
Yn cadw ei henw'n dra hir:
Hi a'i ceidw am hir amser etto,
Lle'r crio a'r wylo yw'n wir:
Mae yno rifedi'n ofidus,
Ar ol Joseph Davies bob dydd:
Ei blantos ymddifaid a'i briod,
Mewn trallod a syndod y sydd.

I Sarah, o.h! ddydd anghysurus
Un dydd mwy gofidus ni fu;
Llewygfa drom wasgia am ygar,
Ei chymmar i'r ddacar oer ddu:
Nid ydoedd yr ammod o'r dechreu,
Ond hyd aon angau gwir yw;
Ond Tad yr amddifaid, Duw Nefoedd,
Mae ef hyd byth bythoedd yn byw.

Mawr wagle sy'nghapel Rhosesmor,
Lle bu am hir dymor yn dod;
Am ganu nid oedd ei angenach,
Ei ddewrach na'i burach yn bod;
Efe ydoedd Assaph y dyrfaf,
I ddechreu yn gynta' ar y gân:
A sel tros yr achos mawrddig,
Oedd ynddo yn debyg i dan.

Ei lals megis udgorn a seiniad,
Pan fyddai yn dechreu y don;
Ond 'nawr yn nystawrwydd y beddrod,
Mawr chwthodod a syndod yw sôn.
Er hyny mae lle i oethiaw,
Ei fod e tu draw i bob drwg;
Yn chwaraeu yr Anthem ddiddersyn,
Un gelyn ei delyn nis dwg.

Am bedair ar-bymtheg o ffwyddi,
Y bu yn professu'r wir ffydd;
Yn hynod o bwylllog heb ballu,
A hyny nes darfu ei ddydd:
Mae llawer yn eithaf hiraethol,
Am gollu hyfydrol ym frawd;
Un ydoedd ffeiddial athrodiaith,
Goganiaith a gweniaith a gwawd
Un esgud iawn oedd gyda'r ysgol,
Yn siriol cyflawnai ei swydd;
I'r diddysg gwir addug a roddai,
O'i galon, wyllystai eu llwydd;
Ond, Ow! ar ol bawll ddacawawl,
Rhoes angau ei loesawl oer law;
Ei enaid â'i'n berl hynod burian,
Medd gobaith, i drigfan well draw.

Fel ag y bydd marw yr annoeth,
Y bydd marw'r doeth medd gair Duw;
Dwyn ymaith un addas defnyddiol,
A gadaw'r anffuddiol yn fyw;
Yr Arglwydd er hyn sy'n teyrnasu,
Efe biau barnu y byd;
A goleu y farn yna'r dirgelion,
Yn hynod o gyson i gyd.
Cefn-y-Cued. OWEN JONES.

† Oddeutu milldir oddiwrth y Foel uchod
y mae lle a elwir, waen trochwaed, dywedir
i ryfel gwaeddyd fod yno, ac i luoedd ym-
gasglu ar y foel hon, i weled yr ymdrech. A'n
bod yn crio (wylo), ac mai oddiwrth hyn y
cafodd ei henw.

Y DRYSORFA.

RHIF. XC.

MEHEFIN, 1838.

[LLYFR VIII.]

YR UNFED AWR AR DDEG.—MATTHEW XX. 1—16.

Camgynmeriad ynghylch gwir ystyr 'yr unfed awr ar ddeg.'

Y sylwadau hyn a berthynant i ddammeg y llafurwyr yn Matt. xx. ynghyd a'r cymhwysiad a wneir o'r ymadrodd uchod at ddychweliad dynion at Dduw yn niwedd eu hoes. Dywedir yn fynych am ddynion a ddiangosant arwyddion o dristwch am bechod, ac edifeirwch gwely angau, fod y cyfryw 'wedi eu hachub ar yr unfed awr ar ddeg.'

Fe ymddengys mai yr hyn a olygir yn gyffredinol yn y ddammeg ydyw, fod cyflogiad y llafurwyr ar yr aunrwyol amserau crybwylledig, yn cyfeirio at raniad y dydd ymysg yr Iuddewon, yn arwyddo, *galwad dynion i'r eglwys ar wahanol amserau yn eu bywyd*. A bod yr un faint o gyflog yn cael ei roddi iddynt yn y diwedd, er mor anghydradd oedd y gwasanaeth a gyflawnwyd ganddynt, yn arwyddo *rhadlonedd a pheirithrwydd gogoniant y nefoedd*, o'r hyn y cyfranoga pob cywir ddychwelwr.

Diameu yw fod dynion o bob oedran, ac o bob sefyllfa yn wrthrychau achubol ras. Gelwir rhai o honnynt i droi at yr Arglwydd, ac i wynebu ar ei dŷ ef yn morau eu dyddiau; rhai yn eu hieuencetd; rhai ar ganol oed; ac ereill yn eu hen ddyddiau. Ac mae mor ddihamheuol y bydd iddynt oll gael eu dwyn yn y diwedd i'r un nefoedd i fyynhan perffaith ddedwyddwch ger bron Duw a'r Oen yn dragywydd. Ond yn fwy neillduol:—

Yn y ddammeg dan sulw, Wrth 'deyrnas nefoedd' y meddylir, 'Goruchwyliaeth yr eangyl.' Wrth 'y winllan,' y meddylir 'yr eglwys gristionogol.' Ac 'Arglwydd y winllan,' yw 'Duw.' Wrth 'y dydd,' y sonir am dano, y meddylir, 'amser cychwyniad raddiad i fynu oruchwyliaeth pregethiad yr eangyl, ym dechreu drwy Ioan feddyd-

iwr, ac yn diwedd y gyda gweinidogaeth yr Apostolion.' Galwyd yr Iuddewon i'r winllan yn gyntaf gan Ioan feddydiwr, ac yna gan Iesu Grist yn ei weinidogaeth bersonol, yr hon oedd 'y drydedd awr.' yna ar ddydd y Pentecost, yr hwn oedd canol dydd yr amser cychwynawl hwn, sef 'y ohwched awr' o'r dydd Iuddewig, a'u hanner dydd ni: wedi hyny gan yr Apostolion ar ol dydd y Pentecost, cyn iddynt fyned allan dros derfynau Iudea, yr hon oedd 'y nawfed awr.'

O'r diwedd, ychydig cyn gorphen yr amser cychwynawl a grybwylwyd, sef ar 'yr unfed awr ar ddeg,' y sonir am dani yn y ddammeg, sef yn agos iawn i ddiwedd y dydd Iuddewig, aeth yr Apostolion allan, mewn ufudd-dod i'r gorchymyn, "ac a gawsant ereill yn sefyll yn segur," sef y cenhedloedd y rhai hyd y pryd hwnw, ni wahoddasid gan neb i ddyfod i mewn i eglwys Dduw. Y rhai hyn a gymmellasant, drwy erfyniadau, i ddyfod i mewn, gan sicrhau iddynt y derbyniant gogymaint o ras a rhagorfreintiau, drwy gredu yn Nghrist, er eu bod yn ddyeithriaid i'r enwaediad, a'r rhai hyny a ddychwelwyd o blith yr Iuddewon. Wrth y cydraddiad hwn, yr Iuddewon, y rhai a brofiesent eu hundeb a'r hen Eglwys, ac a'r rhagorfreintiau goruchel a fywnhasent hwy ers llawer o oesoedd ragor cenhedloedd ereill, a rwg-uachasant fel y gwelwn yn Act. xi. Ond ni ddarfu i'w grwgnachrwydd hwynt effeithio dim ar furiadau Duw; ac yn y diwedd hwy a gytunnasant a'r drefn rasol, drwy fod yr Apostolion yn eu cyfeirio at benarglwyddiaeth Duw, a'i helaethrwydd o ras yn nghyfraniadau ei roddion heb dderbyn wyneb neb mwy na'u gilydd.

Wrth olygu y ddammeg fel hyn, y mae hi yn cyd-redeg â llawer o ddammegion ereill a lefarodd ein Harglwydd; ie yn wir â'r rhan fwyaf o ddammegion y Testament Newydd, yn ei phrif amcan, sef rhag ddangos galwad y cenhedloedd i fwynhau cydradd ragorfreintiau a'r Iuddewon dychwelledig, a hyny heb eu henwaedu, a'r anhawdder o berswadio yr Iuddewon i ymgymodi â hyn, yn gystal ag afreymoldeb eu grwnachrwydd hwynt.

Oherwydd fod y gwirioneddau hyn yn dramgwydd i'r Iuddewon, fe'u crybwyllwyd wrthynt fel yma mewn dull damhegol, hyd oni ddaeth yr amser y cyflawnwyd hwynt yn weithredol; ac erbyn hyn y'r oedd eu meddyliau wedi cael eu parottoi mewn rhan i dderbyn rhesymau yr Apostolion wrth iddynt ymgais am eglurhau y peth iddynt Mae dammeg y Swpper mawr, dammeg y ddafad golledig, dammeg y darn arian dammeg y mab affadlon, ac amryw ereill, yn cyfeirio at eglurhau yr un gwirioneddau, ac yn tueddu i barottoi meddyliau yr Iuddewon at yr amser pryd y gelwid y cenhedloedd i mewn i fwynhau gras Duw a rhagorfreintiau yr efengyl dan y Testament Newydd.

Bod yr olaf yn myned yn flaenaf, a'r blaenaf yn olaf, hefyd, sydd yn cadarnhau yr esboniad hwn ar ddammeg y llafurwyr, yr hyn a goffeir o flaen ac ar ol y ddammeg, Pen. xix. 30. a xx. 16. Yr Iuddewon y rhai a gredasant yr efengyl er eu galw yn gyntaf, nid oeddynt ond ychydig o nifer; a'r Cenhedloedd, er yn olaf, oeddynt lawer. Y cenhedloedd, o ran doniau, graau, a rhif a aethant eisoesymhell y tu hwnt i'r Iuddewon. Fel hyn, bwriadan grasol Duw tuag at y byd, er iddynt fod yn hir yn guddiedig, a dorrasant allan mewn gweithred yn nghyflawniad yr hyn a rag grybwyllir yn y ddammeg hon a damhegion ereill o gyffelyb ystyr.

Ond beth a ddaw gan hyny o edifeirwch a dychweliad gwely angau? Cyn belled ag y mae y ddammeg hon yn cyrhaeddyd nid oes un sail i hyderu arno. Y rhai sydd yn credu fod dychweliadau gwely angau yn gywir a gwirioneddol, mae yn rhaid iddynt gael eu seilliau o ryw le arall, ac nid o'r ddammeg hon. Heb wadu yr anmbosibl-rwydd o gywirdeb y cyfryw dychweliad

mae yn ymoldangos i'r ysgrifenydd nad oes fawr o sail i sicrau hyny allan o'r Ysgrif-yr lân. 'Nis gall edifeirwch cywir,' Medd Matthew Henry, 'byth ddyfod yn rhy ddiweddar; ond anfynych y mae edifeirwch diweddar yn gywir.'

Fe wyr y cyfryw ag a sylwasant ar ddynion, a ymddangosent yn gwir edifeirhau am eu pechodau ar eu clafwely, ac wedi hyny a iachawyd, ac wedi codi i fynu a brofasant wrth eu buchedd anraslawn ac annuwiol nad oes nemawr o ymddiried i edifeirwch gwely angau, er mor obeithiol yr ymddangosai. Gadawodd un gwr Eglwysig duwiol dystiolaeth mewn ysgrifen ar ei ol, ei fod ef drwy gydol hir lafur gweinidogaethol, wedi gweled rhai cannoedd o ddynion ag oeddynt yn ymddangos yn edifeiriol iawn ar eu claf welyau, ac iddynt gael adferiad iechyd, a phrofi yn amiwg wedi hyny nad oedd y cwbl ond ffig a siom. Ni chafodd efe broffion o ddiffuantwrydd yr edifeirwch onid mewn dau neu dri allan o'r cantoedd crybwylliedig. Gwareded Duw ni rhag oedi edifeirwch a dychwelyd at yr Arglwydd hyd yr awr olaf. Amen.

CYFIEITHYDD.

Rhagoriathau y Bibl.

ACTAU YR APOSTOLION.

Llyfr yr Actau sydd fath o hanes gweinidogaeth a gweithredoedd yr apostolion, oddiwrth yr hyn mae yn derbyn ei enw. Mae yn adchwanegiad mwyaf dymunol i'r pedair efengyl, ac yn rhagymadrodd angenrheidiol i'r amrywiol Epistolau. Mae yn dechreu gyd ag adrodd esgyniad Crist, ac yn paráu ei hanesiaeth hyd garchariad Paul yn Rhufain, O. C. 65, yn cynnwys yspaid dros ddeg ar hugain o flynyddoedd. Mae yn dangos planiad crisionogaeth yn mblith yr Iuddewon a'r Cenhedloedd; taenid yr efengyl yn amrywiol barthau y byd; amynedd a gwroldeb rhai o'r apostolion dan y dyoddefiadau y darfu eu goddef er ei mwyn, a'r llwyddiant feddwl a'u dilynodd, oll yn uno i'r gweirionedd a dwyfoldeb crisionogaeth.

Nid yw Luc yn rhoddi hanes cyffredinol am yr eglwysi crisionogol cyntaf, gan ei fod yn ddistaw yn nghyfeirio llafur y rhan fwyaf o'r apostolion, ac am biantiad crist-

ionogaeth yn y rhan fwyaf o'r cenhedloedd dwyreinol, yn yr Aipht, a llawer o fanau eraill yn y rhai yr ydoedd wedi ei derbyn. Mae dau beth hynod o amlwg yn nyben y llyfr hwn; yn gyntaf, i ddangos sefydliad gwrthiol cristionogaeth, trwy ddoniau a grasau yr Ysryd Glan, ar yr apostolion a'r eglwys, yn gytunol ag addewid Crist: ac, yn ail, i egluro bwriadau grasol y Duw trugarog, yn dwyn y Cenhedloedd i'r eglwys, yn ol prophwydoliaethau yr Hen Destament. Wrth ei ystyried yn unig fel tyst, yr ydoedd Luc, ysgrifenydd y llyfr hwn, wedi ei gyfaddasu yn well na neb arall i roddi hanes credadwy o'r apostolion, gan ei fod yn gydymaith ffyddlawn i Paul yn llawer o'i lafur a'i deithiau. Hefyd, fel yr ydoedd yn physygwr, ac yn wr o ddysg-eidiaeth uchel, yr ydoedd Luc yn alluog i ffurfio barn gywir am yr amrywiol wyrthiau a weithredid gan Paul; ac oddiwrth ei dystiolaeth ef, mor uniongyrchol ac amgylchiadol, mae genym brofion cedyrn o'u gwirionedd dwyfol.

Mae Actau yr Apostolion yn rhanedig i wyth ar hugain o bennodau, yn cynnwys chwech o brif ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Sydd yn adrodd gweithrediadau yr apostolion dros ddeng niwrnod yn Jerusaleu, hyd wyl y Pentecost, pen. i. Yn y dosparthiad hwn mae i'w nodi.

1. Y pethau neillduol perthynol i esgyniad Crist.

2. Cytundeb neu unfrydedd y brif eglwys gristionogol yn nghyflawniad ymarferiadau crefydd.

3. Eu hetholiad o ddisgybl cyfaddas i fod yn apostol yn lle Judas frawd.

Dos. II. Sydd yn adrodd cyhoeddiad cyntaf cristionogaeth fel esengyl iachawd-wriaeth i'r holl genhedloedd; a dechreuad a chynnnydd y fam eglwys yn Jerusaleu, hyd ferthyriad Stephan, pen. ii.—vii. Yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf nodedig ydynt,

1. Cymhwysiad gwrthiol yr apostolion, trwy ddoniau yr Ysryd Glan, i'w parotî i gyflawni eu swydd apostolaidd, trwy bregethu yr esengyl yn mhob iaith, pen. ii.

2. Ychwanegiad at yr eglwys oddentu tair mil o bobl, fel effaith pregeth Petr yn eu dychweliad at Iesu Grist, pen. ii.

3. Iachau y gwr a enid yn gloff, gan Petr a Ioan, pen. iii.

4. Ychwanegiad at yr eglwys o amryw filoedd o ddychweledigion yn rhagor, pen. iv.

5. Bygythiadau ofer y cyngor Iuddewig yn erbyn yr apostolion, pen. iv.

6. Haelioni anghyffredinol y prif gredin-wyr, effaith eu duwioldeb personol rhagorol, pen. iv.

7. Marwolaeth arswydus Ananias, a'i wraig Sapphira, fel barn arnynt am eu celwydd a'u rhagrith, pen. v.

8. Carchariad yr apostolion, pen. v.

9. Etholiad y saith diacon idrin achosion tymhorol yr eglwys, pen. vi.

10. Condemniad pechadurus, a merthyrdod Stephan dduwiol, pen. vii.

Dos. III. Sydd yn coffáu erledigaeth yr eglwys yn Ierusalem, gwasgariad y disgyblion, a sefydliad eglwys i'n mhlith y Cenhedloedd, pen. viii.—xii. Yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf hynod ydynt,

1. Ffurfiad eglwys gristionogol yn Samaria, pen. viii.

2. Dychweliad yr Ethiopiad pendefigaidd pen viii.

3. Trôedigaeth anghyffredinol yr erlidiwr gwaedlyd Saul, pen. ix.

4. Parotîad Petr, trwy weledigaeth ddwyfol, i groesawu y Cenhedloedd i eglwys Crist, pen. x.

5. Dychweliad y canwriad Rhufeinig Cornelius, a sefydliad eglwys gristionogol yn Cesarea, pen. x.

6. Merthyrdod yr apostol Iago, pen. xii.

7. Carchariad Petr, a'i waredigaeth gan angel, pen. xii.

8. Barn Duw ar y brenin aunuwïol Herod, pen. xii.

Dos. IV. Sydd yn adrodd llafur Paul a Barnabas hyd eu hymwahaniad, pen. xiii.—xv. Yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf nodedig ydynt,

1. Pennodiad neillduol Paul a Barnabas i lafur cenhadol, pen. xiii.

2. Taro Elymas y swynwr â dallineb, pen. xiii.

3. Pregethu yr esengyl i'r Cenhedloedd yn Antioch, pen. xiii.

4. Iachau y cloff efrydd yn Lystra, lle y llabyddiwyd Paul i farwolaeth, ac yr adferwyd ef yn wyrthiol i fywyd, pen. xv.

5. Penderfyniad yr apostolion, gyd a'r eglwys yn gynnulledig, yn nghylch y seremoniau Lefiaidd, pen. xv.

Dos. V. Sydd yn cynnwys hanes llafur Paul yn mhlith y Cenhedloedd, o ba rai darfu iddo gynnwll llawer o eglwysy cristionogol, pen. xvi.—xx. Y pethau mwya'f nodedig yn y dosparthiad hwn ydynt,

1. Dygiad yr efengyl i Ewrop, pen. xvi.

2. Dychweliad Lydia a cheidwad y carchar yn Philippî, a ffurfiad eglwys yn y lle hwnw, wedi i Paul a Silas gael eu trin yn gywilyddus gan y dyrfa a'r swyddogion, pen. xvi.

3. Ffurfiad ail eglwys yn Ewrop, yn Thessalonica, pen. xvii.

4. Pregethu yr efengyl yn Athen. pen. xvii.

5. Dychweliad llawer o bobl yn Corinth, a ffurfiad eglwys yn y ddinas hono, pen. xviii.

6. Dychweliad y consurwyr yn Ephesus, a sefydliad eglwys yn y ddinas hono, pen. xix.

7. Trefysg yn cael ei godi gan y gôf arian Demetrius, yn mhlaidd addoliad y gau ddawies Diana, pen. xix.

8. Cyfodi Eutychus yn fyw, yr hwn a syrthiasai i lawr yn farw, pan yn cyegu, tra yr ydoedd Paul yn pregethu, pen. xx.

9. Cyngor serchiadol a chyfarchiad ymadawol Paul i henuriaid Ephesus, pen. xx.

Dos. VI. Sydd yn adrodd taith Paul i Ierusalem, ei erledigaeth gan yr Iuddewon, ei appeliad at Cesar, a'i anfoniad yn garcharor i Rufain, pen. xxi.—xxviii. Yn maysg y pethau mwya'f hynod yn y dosparthiad hwn mae,

1. Malais diorffwys yr Iuddewon yn erbyn enw Crist, a'u dyfais i ladd Paul, pen. xxi.

2. Annerchiad Paul i'r Iuddewon oddi ar risiau y castell, pen. xxii.

3. Paul yn ei amddiffyn ei hun yn erbyn achwyniadau yr Iuddewon, o flaen y llywodraethwr Rhufeinaidd Ffelix, pen. xxiv.

4. Amddiffyniad Paul drosto ei hun o flaen y Llywodraethwr Rhufeinaidd Ffestus, pen. xxv.

5. Adroddiad Paul o'i dychweliad at gristionogaeth o flaen y brenin Agrippa, yr hwn sydd yn cyfesu ei hun o fewn ychydig wedi ei ynnill i ddyfod yn gristion, pen. xxvi.

6 Mordaith beryglus Paul i fyned i Rufain, ei long-ddrylliad ar ynys Melita, ei ddyfodiad i Rufain, a'i ganiatad i aros am ddwy flynedd yn ei dŷ ardrethol ei hun, gan bregethu yr efengyl, hyd yn nod pan yn gwisgo arwydd-nod carcharor, pen. xxvii. xxviii.

Cyfeiriadau yn Actau.

Pen. 13	1 Cor xv 5	Pen iv 8	Luc xii 11 & 12
3	Gwel pen ii 2-6	25	Ps. ii. 1
	Matt iii 11	vii 42	Amos v 25
9	Luc xxiv 49	52	2 Cron xxxvi 16
16	Pa. xli 9	xviii 34	Esa lv 3
20	cix 9	35	Pa. xvi 10
ii 4	Marc xvi 17	41	Esa x xix 14
17, 39	Joel ii 28, 29	47	—lv 6
25	Pa. xvi 8	xv 16	Amos ix 11 & 12
30	2 Sam viii 12, 13	xxi 11	Gwel adu. 33
34	Pa. cx. 1	xviii 26	Esa vi 9
iii 22	Deut xviii 15-16		

DYFOD MEWN PRYD I FODDION GRAS.

Dyfod mewn pryd i foddion gras, ydyw dyfod yn gywir at yr amser y cyhoeddir y moddion; megys, os naw a gyhoeddwyd, dyfod erbyn naw, a pheldio gadael iddi fyned yn 10 munud, 20 munud, a haner awr wedi naw. Y mae llawer o ganlyniadau niweidiol yn tarddu oddiwrth yr arferiad waradwyddus o beidio dyfod mewn pryd i foddion gras.

1. Y mae yn niweidiol i'r esgeuluswyr eu hunain. Eu harosiad diweddar ac annhrefnus o bosibl a'u difuddiodd o fyfyrdd a gweddi dros ychydig sunudau cyn cychwyn o'r tŷ; eu mynediad tua thŷ Dduw oedd i bawb a'u gwelaent, fel mewn brys ac annhrefn. Yr oeddynt yn rhy ddiweddar i'r ymbarotodad i ganu mawl i Dduw, yr hyn a drefnwyd i hwylio'r meddwl, a'i ddiddanu a'i wresogi at addoli Duw. Fe allai eu bod yn rhy ddiweddar i glywed y pregethuwr yn gweddio ar Dduw dros y bobl; ac fe ddichon nad oeddynt yno pan ddarllenwyd y testun a phan adroddwyd y rhagymadrodd, a rhaniad y brogeth. Annhebyg yw fod neb o'r bobl hyn yn cael lles na bendith wrth wrando; oblegyd oeddynt yn dangos yn eu hymddyddiad nad oeddynt yn gofalu sawr am yr addoliad, ac nad oedd cael bendith yn bwysig i eu meddyliau, onite buasant yn gofalu am ddyfod yno'n brydlon rhag iddynt gollu adeg cael y fendith.

2. Y mae y rhai sy'n dyfod yn anamsurol i foddion gras yn aflonyddu y gynnulleidfiafydd wedi dyfod i'r addoliad yn brydlon.

Mae y rhai sydd yn dyfod yn anamserol i'r addoliad yn tynu sylw y gynnulleidfafa, ac wrth iddynt esgyn ar hyd y grisiau i'r llofft, bydd eu hesgydau yn gwichian a'r *pollens* yn awnio, a'r olwg arnynt fel rhai yn euog o ryw drosedd echrhyslon. Mae eu dyfodiad anamserol yn aflonyddu y glust, yn denu y llygad, ac yn tori ar wrandawriad ac astudrwydd y gynnulleidfafa. Pan bydd y pregethwr yn ymdrechu mewn gweddi, o bosibl y bydd i'r dynion ag a fyddo yn addoli gael eu hymddifadu o fendith, trwy atal eu hawydd a'u gwresogrwydd, gan awn a chynnwrf y rhai hyn ar eu dyfodiad.

3. Y mae yn niweidiol i'w plant eu *bunain*. Y maent yn atal eu plant oddi-wrth fendithion tŷ Dduw, ac yn dysgu arfer aurbreftus iddynt, yr hyn sydd yn hawddach ei seithrin na'i adael heibio; ac yn eu dysgu i ystyried addoliad dwyfol yn ddiwerth, ac i aflonyddu cynulleidfaoedd y saint.

4. Mae y rhai sydd yn dyfod yn anamserol i'r addoliad yn taflu *dirmwyg ac anfrarno*. Gan na waeth ganddynt pa bryd y denant iddo: mae hyn yn dangos nad ydynt yn prisio fawr arno, nac yn gofalu am dano. Gofalant am fyned at eu galwedigaethau mewn pryd, rhag iddynt golli rhan o'u cyflog; gofalant am fyned i'r *sarchnad* mewn pryd, er mwyn cael pob mantais i brynu Gofala y gwahoddedigion am fyned i'r wledd mewn pryd, rhag colli eu rhan, a thafu diystyrwch ar arglwydd y wledd a'r gwahoddedigion. Dynion annuwiol a ânt i'r dawns, ac i'r chwareu-daf, mewn pryd, ac nid yn aml y gwelir hwy yn dyfod ar hanner y chwareu. O ganlyniad, y mae y rhai a esgeulusant ddyfod mewn pryd i dŷ Dduw, yn arddangos nad oes cymaint o werth mewn dwyfol addoliad ag sydd yn chwareuon gwag yr annuwiollon! Dynia achus gwrido a chywilyddio! Dynion am *pleserau munud* awr mor ofalus am fod yn 'brydlon,' ac eraill sydd yn disgwyl cael *pleserau* pleserau tragwyddoldeb, mor ddiystyr, esgeulus, a diofal am yr adeg bennodolig i ymalfydwyn ynt!

5. Mae esgeuluso dyfod i'r addoliad yn anamserol yn brawf eglur nad ydyw *gwraith* yn *ddarfu* yn eneidiau yr esgeuluswyr. Yr enaid hwnnw ag sydd yn 'wresog yn yr ebbryd yn gwasanathu yr Arglwydd,' y

mae efe yn llawn o hiraeth a'm 'gynteddau yr Arglwydd; ie, yn blysiu: ei galon a'i gnawd a waeddant am y Duw byw,—Pa bryd y deuf, ac yr ymddangosaf ger bron Duw?'

6. Wrth esgeuluso dyfod yn brydlon, y maent yn troeseddu gorchymyn yr apostol, 'Gwneler pob peth yn weddus ac mewn trefn.' Ond, ai peth gweddaiidd yw tasiu y fath ddirmyg ar y genadwri fwyaf gogoneddus, y gwahodiadau a'r cynghorion taeoraf, yr addewidion melusaf, a'r barnedigaeithau trymaf? Ai peth gweddaiidd yw diogi gartref, a chysgu, pan y mae addoliad Duw yn dechreu? Ai peth gweddaiidd yw cell-wair, pan y dylid gweddio? A chwarthin pan y dylid molianu Duw? Ai trefn ydyw i rai ddyfod ar amser y weddi, eraill yn adeg yr ail ganu, ac eraill yn amser cymeryd y testun, rhai pan fydd y rhagymadrodd yn cael ei draddodi, a'r lleill tua haner y bregeth! &c. Nid ydyw hyn yn weddus nac mewn trefn.' Felly y mae y cyfryw esgeuluswyr yn troesedu rheol ysgrythyrol, ac o ganlyniad yn euog ger bron Duw.

Yn *ddiweddus*, y mae y fath ymddygiad an a hyn yn dangos eu sefyllfa anghysurus ac arswydus eu hunain; amlyga eu dyfodiad diweddar i dŷ Dduw nad oes ganddynt un parch i Dduw, i'w dŷ, i'w bobl, i'w genhadon, i'w air, i'w Yabryd, nac i'w Fab; dengys eu bod yn fyr o'r cariad hwnw, 'yr hwn nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd, ac ni wna ddrwg i'w gymydog, ond sydd yn gwneuthur, pob peth yn weddus ac mewn trefn.' Diau fod eu hymdygiadau yn dangos yn eglur eu hanystyriaeth o'r fawr eisiau. Pe ystyrient eu tywyllwch, byddent awyddus am ddodod i'r goleuni. Pe ystyrient bechod yn dra phechadurus, diau nad esgeulensent y moddion a ordeiniwyd i gael ihyddhad oddiwrtho. Pe byddai newyn arnynt, ni byddent foddion i fod yn casglu y gweddillion ar ol eraill; oni byddai awydd ynddynt i fod yn gyda'r blaenaf wrth y bwrdd sydd yn llawn o basgedigion breision, ac a loyw win puredig. Mewn gair, mae eu hymddygiadau yn dangos nad oes ganddynt ond golwg wael ar ei rhinweddau a'i bendithion. Pe iawn ystyrient werth ei hordinhadan, ei hathrawiaethau, ei harghyhoeddiadau, ei haddysgiadau, ei cher-

yddon, a'i hýfforddiadau, y rhai a ddarlunir oll y'ngair Duw, ni fyddent mor esgeulus o hono, ond y byddent gyda'r diffrifwch mwyaf yn ei wrando, ei ddarllen, ei gadw, ac yn rhoddi lle iddo yn y galon.

Llanrwst.

J. R.

COFIANT AM JOHN JONES, BACHEIDDON,

Un o flaenoriaid yr eglwys yn Narowen, Sir Drefaldwyn: a chrybwylliad am rai blaenoriaid ereill o'r un lle.

Dangosodd J. Jones arwydd am fwynhau moddion gras, ac arwyddion eu bod yn effeithio arno, pan oedd yn ieuangc. Yr wyf yn cofio un nos Sabbath pan oeddwn yn cau y Capel, iddo droi yn ol, ac estyn ei law i mi, a'i lygaid yn llawn dagrau heb ddweud dim. Pan oedd tuag 20 oed, ymunodd â'r eglwys. Wrth ei dderbyn, dywedodd y Parch. J. Hughes fod yn llawen gan bawb ei weled a'i gŵed; ond mai iddo ei hun y byddai'r elw mwyaf. Dywedodd ei fam, fod yn fwy peth yn ei golwg hi, fod ei phlant yn cael gras na dim arall.

Yr oedd gofai penteuulu newydd ddisgyn arno; cododd ef a'i frawd addoliad teuluaid, a glynodd wrth hyny yn fanwl tra y bu byw. Un thion at, a gofalus iawn am ei frodyr a'i chworydd ydoedd; ac yr oedd ganddo lywodraeth dda ar deulu mawr. Yn mhob moddion o ras, braidid y gwelid ei le un amser yn wag; i.e. byddai ef a'i deulu ganol dydd gwaith, yr amser prysuraf, fel amser arall. Pen ychydig flyneddau, galwyd ef i flaenori, i'r hynwyr ufuddhaodd ac y bu fyddlon i geisio cyhoeddiadau, &c. Un helaeth yn ei gyfraniadau, a gwir ofalwr am yr achos yn ei holl ranau oedd.

Pan oedd tua 25 oed priododd un o gyffelyb feddwl, a thymor ddystaw, ag ef ei hun, a bu ei dŷ (fel y mae etto,) yn lletty cysurus i bregethwyr. Un gafaelgar iawn mewn gweddi oedd; matter bywyd fyddai ganddo amlaf. Un o'r cyfarfodydd chwarterol olaf y bu ynddo, wrth gofio ei blent a hād ei bobl, aeth yn wyl dystaw drwy'r eglwys dros enyd. Llwydd Jerusalem oedd ei ddymuniad penaf. Yr oedd yn ddeallus yn yr athrawiaeth, ac yn selog iawn dros yr Hyfforddwr, y Gyffes fydd, &c. Soniai yn aml yn y gymdeithas am drueni dyn wrth natur, ac addaswydd yr iachawdwriaeth i'r fath un. Soniai yn fynych am ddywediad

y Parch. W. J. Dolyfoddu, "Un yn dy le." Yr oedd yn ofalus am y ddyegyblaeth, ac yn hynod o ddiachos tramgwydd pan yn llym yn erbyn pechod. Gwyddai pawb mai ceisio anrhydedd yr achos, a gwneud lles yr ydoedd.—Yr oedd yn isel yn ei olwg ei hun ac yn barchus iawn gan eraill.

Yn nechreu ei gystudd, dywedai ei fod yn cael cysur yn yr adnodau, "Yn ol dy ddydd y bydd dy nerth.—Hwn a osododd Duw yn iawn. Gollwng ef, mi gefais iawn. Y cyfiawndros yr anghyfiawn," &c. Nichafodd ond ychydig hamdden gam rym y clefyd. Bu farw Meh. 14, 1837, yn 35 oed. Gadawodd chwech o blant. Y dydd y bu farw, dywedodd ei fam, er bod Ann (ei merch hynaf a fuasai farw yn ddiweddar) ac yntau, fel ei dau lygad ganddi, etto fod y gobaith oedd ganddi am eu happuarwydd yn cymmedroli ei galar. Etto y mae galar yn para am dano, gan ei deulu, yr eglwys, ei gymmydogion, a'r tlodion.

Ychydig flynyddau yn ol, colodd yr eglwys yma flaenoriaid eraill; sef, Hugh Hughes, o Riwgriafol, yr hwn oedd wr llariaidd, a gostyngedig. Yn ei dŷ ef (a'i deulu ar ei ol) y byddai pregethn amlaf cyn gwneud y Capel.

Edward Roberts, Tŷ'nnyllwyn, oedd wr bywiog, treiddgar, ac egniol iawn gyda'r achos. Byddai pregethu yn ei dŷ yntau. Colled fawr oedd ei gollu mor fuan, yn enwedig yr ochr hono i'r ardal.

Evan Jones, Maesteran, oedd wr llafurus iawn, trwy ei lasur, a than ei olygiad ef yn benaf yr adeiladwyd Capel Rhyd y felin. Bu y tri feirw yn wŷr canol oed. Edward Lewis, oedd hen wr siongol, dros 90 oed. Yr oedd yn un o'r aelodau cyntaf yn yr ardal pan ddechreuwyd yr achos tua 72ml. yn ol. Perchid ef yn fawr, o herwydd ei ddwyioldeb, yn gystal a'i oedran. Tirf, iraidd, a ffrwythlon oedd yn ei henaht. Ei weddïau yn fyron, a melus.—Dangosodd yr angen mawr am waith yr Ysbydd Gŵm, a rhodiad sanctaidd fel effaith o hono. Cawsom lawer o hanes yr achos yn y gymmydogaeth yma ganddo ef, a Baras Dafydd (hen wr arall): peth rhyfedd fod y bech heb ei hollol ddiffa. Gallaswn hysbysu llawer, ond yr wyf yn cofio yr amlygaf i fod yn fyr, rhag cael fy nghau allan.

W. B.

COFFADWRIAETH AM MISS MARY JONES,
*Unig Ferch Robert ac Anne Jones, Siop,
 Henllan, Strydd Dinbych.*

Gan fod nodweddiad Mary Jones yn dra hynod, er nad ydoedd ond ieuange, nid ammhewir na bydd ychydig o'i hanes yn dderbyniol gennych chi, ac y bydd ei argraffu yn y Drysorfa yn annogaeth i ferched ieuainge ein gwlad i ymdebygu iddi.

Genid hi Rhagfyr 17, 1820, a phan eto yn blentyn cafodd yr anrhydedd o ddyfod i feddiad ar freintiau eglwysig drwy ymuniad ei Mham a'r Gymdeithas berthynol i'r Trefnyddion Calfinaidd yn Henllan, ac yn yr amser boreuaf o'i hoes gwelwyd fod cryn athrylith ynddi, a bod ei chynneddfau yn gryfion, yn enwedig ei chof, fel pan oddentu naw mlwydd oed y dysgodd lyfr yr Hyfforddwrallan i gyd, ac adroddodd efn gyhoeddus bob yn bennod; ond pan y cyrhaeddodd tu a thair ardeg oed yr ydoedd wedi cynnyddu cymmaint o ran ei deall am bynciau y grefydd gristionogol fel y rhoddai atebion ysgrythyrol a chyson i bob cwestiwn a ofynnid i'r ieuengctyd yn y Gymdeithas Eglwysig; ie, byddai ei hattebion yn peri syndod i y rhai mwyafr deallus yn ein plith, a gwyddis y byddai llawer yn barod i ddwyed wrth ei chlywed, 'Pe gofynasid y cwestiwn yna i mi, ni allawn ei ateb gyda'r fath gyssondeb ac yr atebwyd ef gan Mary Jones.' Wrth ei chofio yn hyn y mae galar gennym ar ei hol hyd heddyw.

Er fod gan ei rhieni ddigonedd o bethau y byd presennol a dim ond Mary i etifeddu y cwbl, (oblegid yr oedd yr unig frawd a fuasai ganddi wedi marw er 1833,) eto, cafodd ei chadw rhag balchio o'i chalon nac ymddyrc hafu o'i llygaid, ond byddai yn gydostyngedig a'r rhai iselradd; Yr oedd pethau crefydd a phobl yr Arglwydd wedi ennill cymaint ar ei bryd, hyd nes ydoedd ei holl hyfyrdwch ynddynt, ac nid oedd dim ar a allai yn ormod i'w wneud erddynt, fel y mae amryw o weinidogion yr Efyngyl yn dystion: ac er mwyn dangos ei hundeb a'r Eglwys mewn modd mwy cyhoeddus, yr ydoedd er's yspaid o amser cyn ei chaethiwo gan ei hafiechyd wedi rhoddi ei henw yn llyfr selodau yr Eglwys, ac yr ydoedd nid yn unig o dueddfryd haelionus tu ag at bob achos da a gynhygid i'w sylw,

ond hi a ddychymygai achosion newydd i'r dueddfryd honno i weithredu tu ag attynt, a dangosodd yn amlwg fod ei mheddwl wedi ymglymmu gymaint wrth achos Crist fel nad oedd y blwch ennaint yn armod ganddi i'w dori. Daeth i'w mheddwl pan oedd tu a phymtheg mlwydd oed, am gael *Seren* i ddal y Canhwyllau yn ein Capel, ond y pryd hyn gan na chafodd fawr o annogaeth na chydweithrediad oddiwrthym ni ei chyfeillion, fe'i siomwyd o gael gweled cyflawniad ei dymuniad, am hyn gan fod ei mheddwl hi heb gyfnewid fe benderfynodd pan ar ei chlaf wly, adael yr arian a feddiannai i brynu y *Seren*: ac yn bresennol, y mae wedi ei gosod, yn un dra threfnus, a diamheu, y pery y coffa am Mary Jones yn Henllan tra pery y *Seren* beth bynag: gwnaiff yn hwy, Oblegid 'y cyflawn a fydd byth mewn coffadwriaeth.'

Y mae yn ddiarheus i'w rhieni feddwl lawer gwaith y buasent yn dra happus yn eu hunig ferch, ac y buasai hithau cyn hir yn dyfod yn lle llygaid iddynt, ond nid eu meddyliau hwy oedd meddyliau arfaeth Duw, oblegid yn Tachwedd 1836, cymerwyd hi yn glaf gan Ennynfa yn yr Ysgyfaint, yr hyn yn fuan a droes yn Ddarfodedigaeth nychlyd, yr hwn a'i gwnaeth gan wannod fel nas gallai ymddiddan ond ychydig heb boen fawr, ond yr oedd ei phrofiad o bethau ysprydol a'i hagwedd ddioddefgar yn peri syndod i bawb a'i gwelodd. Wrth weled y gelyn creulon yn malurio pabell ei hunig blentyn dywedodd ei Mham wrthi un diwrnod, 'Wel, Mary bach, y mae hi yn galed iawn heddyw.' O, na, meddai hithau 'Y mae pob peth yn dda: ac os gwelai ei Mam neu ryw un yn wylo, dywedai, 'Nad oedd achos iddynt wylo o'i hachos hi, na galaru ar ei hol, gan mai ewyllys yr Arglwydd oedd,' ac am iddynt ymfoddloni, o herwydd pe buasai yn gwella mai marw fuasai raid wedi'n, 'ac fe allai heb fod mewn agwedd mor barod er i'r cyfiwr fod yn barod.' An-fynych y clywyd gair tebyg i rwgnach nac anfoddlonrwydd o'i genau.

Y Bregeth olaf a wrandawodd oedd un y Paroh, John Davies, Ty mawr, oddiar Exod. 20. 24, y rhan olaf, a mynych y soniodd am dani yn eichystudd, yn enwedig y sylwiad a wnaeth y parchedig weinidog ar eiriau ereill yn ei bregeth, megys, 'Fod

Duw yn raslawn a thrugarog, ac o herwydd hynny beth yw pechodau gwael, ie holl bechodau i'r Duw mawr sydd yn llawn gras?' Wrth iddi goffau hyn, dywedodd ei bod yn teimlo ei hunan yn ymroddedig i'r Duw graslawn hwn.

Yn yr olwg ar ei hanneilyngdod, byddai yn sibrwd y llinellau canlynol yn effeithiol, 'Dyw gras i ti ond gronyn,' &c. a dywedai mai gwell ganddi farw na byw ond cael yr Iesu yn gyfaill. Pan y dywedwyd wrthi 'Ei bod yn ddiioddefgar yn ei chystudd,' attebodd, ei bod yn ofni nad ydoedd yn dyfal barhau mewn gwaddi. Aml iawn y cofiai y geiriau hynny, 'Dyn a aned o wraig sydd fyr o ddyddiau, a llawn o helbul, a dŷwedai, 'O, Mam na allem gredu yr addewid, yna ni byddai yn siomedigueth pan y'i cyfarfyddem.'

Cwynai ei Modryb iddi oblegyd ei thrwm gystudd, attebodd hitha ei bod yn cael yr hyn oedd yn yr addewid; nad oedd ei chystudd ond byr, ond ei bod wedi cael llawer iawn o iechyd.' Pan unwaith mewn gofid mawr anadlai y darn pennill canlynol, 'Er byw'n ei ozoniant ynghanol y nef, Mewn awr o gyfyngder, fe wrendy fy llaf.' Cafodd hefyd lawer o gynhaliadaeth i'w meddwl yn y geiriau hynny, 'Trwy amynedd rhedwn yr yrf a osodwyd o'n blaen, gan edrych ar Iesu.

Galwodd am un o'r blaenoriaid atei un noswaeth wrth iddo fyned i'r cyfarfod Eglwysig, a dymunodd arno arddodi ei hanerchiad hi at yr ieuengctyd a berthynai i'r Eglwys, i fod yn ffyddlon i'w proffes, ac i ddweud wrthynt fod ei chrefydd yn talu ei ffordd iddi hi yn yr amgylchiad cyfyngaf; 'a thystiodd fod y cyngorion a gawsai gan y Blaenoriaid wedi bod yn fendithiol iawn iddi hi yn ei chystudd. Ychydig cyn ei marw dywedodd mai amgylchiad sobrydoedd marw, ond nad oedd dim niweid ynddo iddi hi.'

Rhaid coffau hyn eto am dani, ddarfod iddi goffeidio egyddorion dirwestyn un o'r rhai cyntaf yn Henllan, a bu yn ffyddlon i'w hymrwylad hyd ddiwedd ei hoed: llawenhai yn fawr pan glywai am ryw un yn rhoddi ei enw i lawr, a gofidiai yn ddwys pan glywai am ryw un yn tynnu yn ôl, annogai y rhai a ddeuai i edrych am dani i ymuno a'r gymdeithas, ac ni bu ei

hymdrechiadan heb fod yn llwyddianus i gael pawb o'i theulu i ymuno a'r Gymdeithas,—peth mawr yw bod yn ffyddlon.

Gorphenodd ei gyrfa fer Mawrth 26, 1837, a chladdwyd hi yn drefnus y 30in, yn ol ei dymuniad heb ddim o'r diodydd meddwl yn ei chladdedigaeith.

Henllan

JOHN ROBERTS,
ISAAC DAVIES,
JOHN FOULKES.

HANES ENOCH JONES,

Mab Enoch a Mary Jones, Mwrnclawdd, Swydd Dinbych, a fu farw Medi 15, 1837 Yn 8 mlwydd a phedwar mis oed.

Mae ymddygiad ufudd a moesgar plentyn rhinweddol, yn tynnu sylw cyffredinol. Nid oes dim yn creu mwy o gyfeillion ac yn enill mwy o barch na'r cyfryw ymddygiad: y mae yn fath o ogoniant yn amgylchu y plentyn i ba le bynag yr elo; ac yn rhagargoel y bydd iddo gyflawni ei sefyllfa oedd yn y byd yn gymhwys a pharchus. Yn enwedig, nid oes dim yn rhoddi mwy o hyfrydwch i rieni duwiol, na gweld arwyddion amlwg o ddawioldeb yn eu plant; y mae yn wledd barhaus iddynt, ac yn wobwr ddigonol am eu llafur a'u gofal am danynt, a'u gweddian drostynt. Y mae yn dda genyf allu hyspysu fod gwrthrych y cofiant hwn yn ateb i'r disgrifiad uchod er mor ieuangc ydoedd. Yr oedd Enoch bach yn un o dymer addfwyn, tiron, a bywiog; yr oedd ei serchawgrwydd yn neillduol, ei synlwydd yn nodedig, a'i ufudd-dod a'i barch i'w rieni yn rhyfeddol: ei diriondeb a'i foesgarwch a dynai bawb i'w hoffi a'i barchu.

Medrai ddarlenn ei Feibl yn rhwydd er ieuenged oedd; ac yr oedd wedi trysori llawer o hono yn ei gof: ychydig cyn myned yn sal, yr oedd wedi llwyr fwrriadu dysgu llyfr y Salmau allan i gyd. Yr oedd wedi dysgu y 'Rhodd Mam,' a'r Deg Gorchymyn allan yn berffaith, ac wedi dysgu llawer o'r Hyfforddwr allan. Cafodd ei fam hyfrydwch mawr lawer gwaith wrth ei holl yn y 'Rhodd Mam,' yn enwedig wrth holi y bedwaredd bennod, bob tro yr holid ef yn y bennod hon yr oedd fel pe buasai yn rhyfeddus y pethau melus oedd ynddi, a dywedai yn wastad, 'O mam bach, onid oes yno le braf yn y nesoddd, a chwmpeni braf hefyd, gwyb fyd na byddwn i gyd a hwy.' Ymddygiad yn

cann hymnau, ac yr oedd ganddo fedr hynod yn hyny ac ystyried ei oedran: llawer gwaith y peraidd ganodd ei hoff bennillion canlynol.

Odeuwch tu a'r wlad, y ffordd agaed yn rhydd, &c.
Yn Eden cofiaf hyyn byth, &c.

Mawr oedd ei hoffder at ei Feibl, oblegid achubai bob cyfle i'w ddarllen. Yr oedd wedi bwriadu ei ddarllen drosto o'i gwr: yr oedd wedi cyraedd agos i ddiwedd llyfr Leiticus cyn ei farw. Ychydig cyn myned yn sal yr oedd y 26 bennod o Matthew wedi cael lle dwys ar ei feddwl: a'r diwrnod cyn ei farw yn ei wely, gofynnodd am fenthyg y Biil, a dysgodd 16 o adnodau o honi allan. Hoff iawn oedd ganddo ddarllen hanes Iesu Grist yn rhoddi ei hun i farw dros bechaduriaid. Y Sabbath cyn ei farw gofynnodd i'w fam, 'Mam, a ydyw yn bechod ysgrifenu ar y Sul?' 'O ydyw,' ebai ei fam. Ebe yntau, 'A ydyw yn bechod ysgrifenu adnodau o'r Biil ar y Sul?' 'Nac ydyw am a wn i,' ebe ei fam. 'Wel,' ebai yntau, 'y mae genyf lawer o adnodau ar fy meddwl eisau eu hysgrifenu, ac fe'u hysgrifenodd.'

Er pan y daeth i fedru cerdded yr oedd yn myned gyd a'i dad i'r addoliad, a chymaint oedd ei hoffder at foddion gras fel y parhaodd i fyned yno yn gyson ddydd a nos, nes yr attaliwyd ef gan afiechyd ychydig ddyddiau cyn ei farw. Yr oedd ganddo dlaw filldir o ffordd i gerdded i'r Capel Adwy'r Clawdd; ond er pelled y ffordd, ac tri euenged ydoedd, ni welodd neb erioed mo hono yn cwsgu yn yr addoliad; ond i'r gwrthwyneb, os gwelai efe rai o'i berthynasau yn tueddu i'r bai hwnw, buan yr aflonyddai hwy trwy eu distaw *batian* neu sathru eu traed: O na byddem oll yn debyg iddo yn hyn. Ac wedi dyfod i'r addoliad, nid euguryd dïofal a llygadrythol a fyddai, ond gwrandawai mor astud a'r un henwr, a chofiai lawer o'r pregethau, ac adroddai hwy gyda hyfrydwch.

Y clefyd o ba un y bu farw oedd y frech wen, yr hon a'i cymgrododd ymaith mewn ychydig ddyddiau. Cyn ei farw, cafodd tangfa drom o'r *Colic*, ac yr oedd edrych ar y bach yngafael y poenau dirdynawi yn ddigon a bollti calon; tad a mam yn methu gweini un cymhorth iddo, yn ei gyfyngder mawr: cyfodai ar ei liniau yn y gwely, achan blethu ei ddwyllaw bychain, dywedai yn ddiifrifol, 'O fy nhad bach, gweddiwch

drosof, oblegid bydd afyn y farn cyn y foru! Gwnaf fy machgen bach i, ebe ei dad gofidus, ac efe a aeth ar ei liniau ac a weddiodd yn daer drosto; ond pa fodd bynag yn y man llonyddodd y poenau mawrion, er mawr dawelwch i'w rieni gofidus. Yn mhen ychydig, efe a hunodd yn dawel yn yr Iesu, oddeutu haner nos, nos wener y 15 o Fedi, 1837. Tystia ei Athraw dyddiol ei fod yn un o'r plant llonyddaf, distawaf, a mwyaf diniwed a fu erioed o dan ei ofal. Yr oedd ei rieni yn coledu 'disgwyliadau gobeithlawn am Enoch bach. Ond er pob ymdrechadau yr angau du a'u siomodd, torodd y blodeuyn golygus i lawr, ac yn awry mae yn ymledu mewn gwawr ddymunol yn y baradwys fry, lle nad yw yr un o'r blodau teg byth yn gwywo.

'Megys rhosyn teg blodeuodd,
Megis rhosyn buan gwywodd;
Ond daw boreu gwynfydedig,
Ail flodeua 'n anllygredig.'

Menglaudd.

A. FRANCIS.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 134.)

Yn Ffrainc, yr oedd swm taranau megis oddi draw yn arwyddo fod ystern heb fod yn neppell, ac o'r diwedd hi dorrodd allan yn Lyons a Vienne yn y flwyddyn 169, yn erbyn y Cristionogion. Cymmerwyd i fynu y rhai mwyaf enwog a chyhoeddus o honynt, a bwriwyd hwynt i garchar. Yr oedranus Esgob Pothinus yn 90 mlwydd oed, wedi iddo ddyoddef llawer o ddirmyg ac arthithiau, a fu farw yn y carchar. Rhai o honynt a oddefasant y poenau a'r arthithiau mwyaf ofnadwy a ellid eu dyfeisto i'r dyben o gael ganddynt wadu Crist.

Benyw, o gaethes, a elwid Blandina, oedd ferch o ansawdd cerphorol tyner a gwanlyd, yn gymmairt felly, fel yr ofnai y cristionogion yn fawr nad allai ymgynnal dan awr y brofedigaeth. Fe'i poenydiwyd hi o'r boreu hyd yr hwyr, a phob math o arthithiau a allai ei golynton ddyfeisio, hyd nes o'r diwedd i'r poenydwyr ddihoeni, a synu ei bod hi yn parhau yn fyw, am fod holl gyfansoddiad ei chorff wedi ei gilymio mor reagnus. Ond Duw a'i cynnorthwyodd yn rhyfeddol, fel y parhaodd i ddal i synu ei phoffes, gan ddywedyd o hyd, 'Cristion ydwyf fi, a'r drygair a roddir yn erbyn y Cristionogion ydynt gelydd.

Yn gyffelyb y bugda'r Henuriad Sanctus, yr hwn yr ymddygydd yn ddidrugaredd iawn tuag atto. Ond wrth i'r erlidwyr ei ddirboeni ef, efe a ddywedai ar bob hamdden a gŵi, 'Cristion ydyf fi;' canys Crist oedd yn ei werthu ef. Ymgynnddeirigodd ei erlidwyr oherwydd hyny, fel y rhwymasant ddarnau o haiarn poeth ar y rhanau mwyaf teimladol o'i gorph ef. Ac er fod ei holl gorph wedi myned megis un dolurus friw, ac wedi crebychu cymmaint fel nad oedd yn ymddangos yn debyg i ddyn, er hyny efe a ddallodd broffes ei grefydd a'i ffydd yn ddiysagog. Ac wedi ei adael felly yn ddolurus drosto am rai dyddiau, nes oedd ei gnawd wedi chwyddo, a'i friwian wedi ennyn, fel nad allai oddef cyffwrdd â hwynt, hwy a'i gosodasant drachefn ar yr arteithglwyd; ond ni bu i ddim o'r pethau hyn ei ysgogi ef; canys rhoddwyd iddo nerth i ddyoddef hyn oll. Wedi hyny gwnaed gwledd arbenig, a phenderfynwyd ei ddwyn ef ger bron i'w ddihenyddio er difyrwch i'r bobl anwâr a chreulon galon.

Yna dygwyd Cristion arall, o'r enw Martinus, yr hwn nid oedd ond newydd ei fedyddio i'r ffydd gristionogol, hwn a ddygwyd allan gyda'r crybwylledig Sanctus. Dodwyd yddau, arddydd y wledd, i eistedd mewn cadeir freichiau o haiarn bob un, wedi eu poethi mewn tân: ac wedi gorfod eistedd yn y rhai hyny nes oeri o honynt, fe'u tadiwyd felly yn hanner marw i'r anifeiliaid gwylltion i'w hysglyfaethu. Hwyl nasant yn eu profes. Ac fel na ddarfu i'r anifeiliaid ysglyfaethus ddim ond dryllio ychydig arnynt, fe orphenwyd eu liadd hwynt â'r cleddyf. Blandina, yr hon a grybwyllwyd uchod, i'r dyben o roi pen ar ei heintoes, a rwyddwyd wrth bolyn, a'i dwylaw ar led ar ddull croeshoellad, ac yna gollyngwyd anifeiliaid gwylltion ati, ond ni wna i rhai hyny ddim niwed iddi, megis pe buasant yn fwy eu tosturi na'i herlidwyr creulon. Wedi hyny cymmerwyd hi ymaith, ac a'i cadwyd erbyn amser arall. Yna, pan oedd dau o gristionogion enwog ereill, Attalus, ac Alexander, i gael eu rhoio yn fyw yn y cadeiriau poethion, a'u tasiu oddiyno i'r anifeiliaid gwylltion i'w rhwygo i farwolaeth, daeth ei thro hithau i ddyoddef unwaith yn chwaneg. Hi a gyfarfu â gangu mor orfoleddus, a phe buasai

yn myned i wledd priodas cyfaill anwyl. Dodwyd hi mewn rhwyd, a gollyngwyd tarw gwyllt atti, yr hwn a'i taffodd ar ei gym i entrych awyr, a hi a ddisgynodd ar y llawr yn gelain farw yn y fan. Ar unwaith â hi lladdwyd bachgen ieuanc, o'r enw Ponticus, yr hwn a ddyoddefodd ferthyrddod gyda gwroldeb ac amynedd nodedig. Lladdwyd llawer o'r Cristionogion drwy gyffelyb greulonderau, ac ereill a fuont feirw mewn carcharau caethion a budron. Mewn erledigaeth o flaen hyn, dan yr Ymerawdwr Severus, dilynwyd Pothinus ac Irenæus gan amryw ereill, y rhai a aethant allan o'r cystudd mawr drwy ferthyrddod i wisgo y goron anlllygredig.

Ynghylch y pryd hwn dodwyd amryw o Gristionogion mewn cadwyni yn Carthage, ymysg pa rai yr oedd gwaig briod ieuanc a elwid Perpetua, dwy ar hugain oed; dygwyd y plentyn sugno oddiarn, a thafwyd hi a benyw arall o gaethes, o'r enw Felicitas, i garchar, a dodwyd hwynt mewn cadwyni i aros dydd eu dienyddiad. Yr oedd tad Perpetua yn bagan, ac efe a ddefnyddiodd bob moddion a allai i geisio ennill ei ferch i wadu ei chrefydd. Efe a ymwelodd â hi yn y carchar, ac a ddywedodd wrthi, 'O fy merch, tosturia wrthyf yn fy hen ddyddiau. Tosturia wrth dy dad, os wyt yn fy nghyfrif yn deilwng o'r enw tad i ti. Tosturia befyd wrth dy faban bach dy hun, yr hwn ni ellir disgwyl iddo fyw ar dy ol di. Yr wyf yn dymuno arnat, tosturia, a galw yn ol dy broffes; canys os byddi di farw megis drwg weithredydd fe dderfydd am barchedigath fy nheulu am byth.' Efe a gusanodd ei llaw, a gwympodd i lawr wrth ei thraed, a wylodd, gan ddywedyd nad oedd efe yn ei hystyried hi mwyach yn ferch iddo yn uig, ond yn feistes ei dynged, am fod ei holl barch a'i fri ef ar ei llaw. Pa wroldeb meddwl oedd raid iddi gael i wrthaeffyll yr holl daerni calon ddrylliol hyn! eu gwrthaeffyll yn enw yr Hwn sydd i fod yn anwylach genym na thad a mam, ac na brawd a chwaer! Wedi hyny aed a Perpetua a Felicitas i'r Chwareuyddfa (*Thetere*) a gollyngwyd buwch wyllt i'w cyfarfod hwynt yngwydd yr holl dyrfa, a hi a'u drylliodd hwynt, ond fe fu raid gorpheu eu liadd hwynt â chleddyf.

Mewn erledigaeth yn Alexandria yna y

flwyddyn 247, cymmerwyd i fynu hen wr o achos ei grefydd, o'r enw Metras. Gorchymynwyd iddo gablu Crist! Ac am na wnaï, hwy a'i curasant ef â chlwbian, a rwygasant ei wyneb â mieri, wedi hyny fe'i llusgwyd ef allan o'r ddinas, ac a'i llabyddiwyd ef â meini i farwolaeth. Yn fuan ar ol hyn, cymmerwyd i fynu wraig dduwiol o'r enw Quinta, ac a'i dygwyd hi i dŷ yr eilun, a chymhellwyd hi i syrthio ar ei gliniau o flaen yr eilun a'i addoli ef, ond hi ni wnaï; am hyny ei herlidwyr a rwymsant ei thraed ynghyd, ac a'i llusgasant hi ar hyd palmant garw y ddinas, a'i tarawsant hi yn erbyn hen faen melin, ac wedi hyny hwy a'i fflangellasant hi, ac yna, llusgasant hi i'r lle o'r hwn y cymmerwyd hi, ac yno gorphenasant ei lladd hi.

Ar ol hyn, cytunodd yr erlidwyr i fyned i mewn i dai yr holl gristionogion, ac a'u hysbeiliasant, gan gymmydd ymaith eu holl bethau goreu hwynt oddiarnynt, a llosgi y gweddill ar yr heol, fel yr oedd y ddinas yn ymddangos ar ol y galanstra a wnaed yn y dull hwn, megis ped yspiliessid hi gan ei gelynyon mewn rhyfel. Ymhlith ereill, hwy a gymmerasant mewn llaw hen ferch ddibridol, o'r enw Appolonia; ac wedi curo ei dannedd oll o'i phen, hwy a gynneuasant dân y tu allan i furiau y ddinas, ac a fgythiasant ei llosgi yn fyw os na wnaï hi gablu Crist. Hi a erfynodd gael munud o hamdden, a hi a neiddiodd i ganol y tân yn hytrach nag y cablai hi ei Harglwydd a'i Phrynwyr, a hi a losgwyd i farwolaeth.

Wedi hyny, daliasant gristion, o'r enw Scapion, yn ei dŷ ei hun, yna tallasant ef allan drwy ffesestr y llofft i lawr bendramwngl i'r heol. Nis gallai y cristionogion fyned allan o'u tai yn ddiberygl, na dydd na nos: ymhob man yr oedd y bobl yn bygwith eu bwrw hwynt i'r tân oni chabliant Crist. Dygwyd un Swyddog o'r Lllys i wyddfod yr Ymerawdwr, ac o herwydd ei grefydd, efe a fflangellwyd ger bron yr Ymerawdwr yn y modd creulonaf. Ac o herwydd ei fod yn parhau i nacáu sterthu i'r eilunod, er ei fod wedi ei fflangellu mor dost nes oedd rhai o'i eegyrn yn ymddangos yn y briwian, fe rwbwyd gwinogyr a halen ar y briwian; a chan na darfu i hyn oll ei orchfygu, efe a rostiwyd

i farwolaeth uwch ben tân araf. Hyn a fu yn y flwyddyn Oed Crist 302.

Wedi i Esgob Rhufain, o'r enw Lixtus, gael ei fertyhru yn y flwyddyn 260, fe chwanegwyd dala y Diacon perthynol i'r un eglwys. Y Diacon hwn a elwid Laurentius. Mi a wn, meddai y Rhaglaw wrtho, eich bod chwi, y cristionogion, yn ymfrostio yn eich dibrisdod o ddyoddef marwolaeth: mi a wnaï o'r goreu a thi, ni chai di ddim marw ar unwaith; ond mi a'th rostiaf ar dân araf i farwolaeth. Efe a orchymynodd, gan hyny, ei rwygo ef, a gosodwyd ef ar ridyll halarn mawr uwch ben tân i'w rostio. Ac wedi i Laurentius fod felly ennyd ar un ystlys; efe a waeddodd ar y Rhaglaw, 'Mae yr ystlys yma wedi rhoestio digon, yn awr trowch fi.' Ac wedi iddynt ei droi ef, efe a edrychodd tu a'r nef, ac a weddiodd dros drigollion Rhufain, ac wedi hyny efe a fu farw.

Yr oedd rhyw wroldeb rhyfedd yn cael ei roddi oddiuchod i'r merthyron hyn i ddyoddef anmharch a phoenau ac angau o bob math er mwyn enw Iesu Grist. Yn y flwyddyn 260, Masnachwr o Asia Minor, o'r enw Maximus, a waeddodd alian dan arteithian merthyrdod, 'Nid poenau ydyw y rhai hyn ydym yn eu dyoddef er mwyn enw Iesu Grist; eneiadau gogoneddas ydynt.' Efe a labyddiwyd â meini, fel y bu farw dan y gawod.

Mae genym hefyd hanes am blant a phobl ieuaic yn dyoddef yn amyneddgar dros achos Crist. Yr oedd bachgen bychan yn Cesarea o'r enw Cyril, yr hwn oedd yn wastad yn galw ar enw yr Arglwydd Iesu; ac ni pheidiai, na thrwy fgygthion na thrwy ddyrnodion a chyffesu ei fydd yn Nghrist. Erildiai rhai plant ef am hyny; ac fe droes ei dad ef dros y drws. O'r diwedd dygwyd ef o flaen swyddogion Rhufain, y rhai a ddywedasant wrtho, 'Blentyn, yr ydym yn barod i faddeu i ti, ac hefyd i adael i dy dad dy gael adref yn ol; a chyn y bo hiri gai feddiannu eiddo dy dad, os byddi di yn gall, ac os ymddygi di er dy lesad dy hun. Ond y bachgen a ddywedodd, 'Yr wyf fi yn hollol barod i ddyoddef. Duw a'm cymmeratto ei hun; nid wyf i ddim yn gofidio am i mi gael fy nhroi dros y drws; mi gaf fi well cartref. Nid oes arnaf ofn marw; ni

fydd i angau ond fy anfon i fwynhau amgenach bywyd.' Wedi iddo broffesu profes dda fel hyn, efe a rwyngwyd drwy orchymyn y swyddog, ac a arweiniwyd i'r dihenyddle. Ond y Swyddog yn ddytaw a barodd ei ddwyn ef yn ei ol drachefn, well dangos iddo y lle, canys gobeithiasai y dychrynai efe wedi gweled y tân ac y dadgyffesai. Ond fe barhaodd Cyril, fodd bynnag, yn ddiysgog. Cyn gynted ag y dygwyd ef yn ol, fe ddechreuodd y Swyddog ei berswadio ef drachefn yr ail waith. Y merthyr ieuanc a atebodd, 'Ni ddichon i'ch tân na'ch cleddyf wneud dim niwed i mi; mi gaf fyued i gartref gwell; brysiwch i roi pen arnaf, fel y gallwyf fyned yno yn gynt.' Yr oedd y rhai oedd yn gwrando arno a'u dagrau yn llifo. Efe a sylwodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, 'Chwi ddylech fod yn llawen; ac felly y byddech pe gwybyddech i bu fath ddinas yr wyf fi ar fyned.' Fel hyn, yr aeth efe i angau, fel ag yr oedd yn ymddangos fel gwyर्थiau yngolwg yr holl drigolion. Hyn a fu yn y flwyddyn Oed Crist 260.

Bachgen ieuanc iawn yn Africa, yr hwn a feddylodd i Rhaglaw ei ddychrynu yn hawdd drwy fygythion, a atebodd, gydag ymroddiad diysgog. 'Gwnewch yr hyn a fynoch, Cristion ydwyf fi, ac yr wyf yn bwriadu bod felly.'

Dyn o'r enw Romanus a fflangellwyd yn Antioch. Gwawdiodd un o'r milwyr ef, ac ac a ddywedodd, 'Er doe y mae eich Crist chwi; ond mae ein duwiau ni yn hynach o lawer.' Galwodd Romanus am fachgen, ac a barodd iddo ateb y milwr. Y bachgen yn galonog, a'i hattebodd, "Nyni blant a wyddom yn awr nad oes llawer o dduwiau; nid oes ond un Duw, ac mae efe yn preswyllo yn y galon." Ar hyny fe guryd y plentyn yn greulon â gwiall; ei fam yr hon a safai ger llaw, a waeddodd yn ddiofn, 'Dai atti hi, fy mhientyn, a saf yn ddiysgog; yn fuan fe fydd coron o ogoniant yn dysgleirio ar dy ben anwyl di!' A phan oedd y plentyn bron marw dan y wialen, llefodd y fam allan gyda dagrau, 'Farwel fy mhientyn anwyl a graulawn i. Gwerthfawr yn ngolwg yr Arglwydd yw marwolaeth ei saint ef.'

Nid anfynych, ar yr achlysuron hyn, y gweirwyd y fath amynedd mewn dyoddef-

iadau nes synu y Paganlaid eu hunain. Felly y mae Eusebius, yr Hanesydd Eglwysig enwog, yn hysbysu i ni am amryw bersonau yn Palestina a Phoenicia, y rhai a adwaenai efe yn bersonol, ag y synodd efe wrth weled eu rhyfeddol amynedd o dan y fflangellau, ac wrth gael eu taffu i'r anifeiliaid gwylltion i'w rhwygo. Un o honynt, o dan ugain oed, a safodd a'i ddwy-law ar led, yn gweddio o flaen eirth a llewpardlaid; a'r rhai hyny yn ymatal yn hollol heb gyffwrdd âg ef. Anfonwyd tarw gwyllt atto, ac yntau yn sefyll yn yr un agwedd ac yn gweddio o hyd; a'r tarw a droes oddiwrtho gan ymruthro ar ei yrwyrr yn ei le ef; ac fe gafwyd digon o waith i gael gan y creaduriaid gwylltion ei ladd ef yn y diwedd.

Yr oedd agos yr holl drydedd ganrif ar hyd yr hon y dyoddefodd y cristionogion gymaint o fferthyrddod yn amser o helbul mawr drwy yr holl fyd yn gyffredinol. Nid nemawr lai na hanner cant o Ymerawdwrwyr a eisteddasant ar orseddfaingc Rhufain yn y ganrif hono, y rhai, er yn gyffredinol iddynt gael eu dewis gan y fyddin, a laddwyd yn fuan gan eu milwyr eu hunain. Yr Ymerodraeth a ddiblogwyd i raddau mawr drwy alanastra a difrod o amryw fath, yr hyn a gyfrifid gan y cristionogion yn gosh oddiwrth Dduw am eu creulondeb tuag atynt hwy, y rhai er hyny a effeithient ar y Paganlaid i'w chwerwi hwynt yn fwy yn eu herbyn.

Yn y flwyddyn 180, dan lywodraeth Commodus, ar ganol erledigaeth gyffredinol y cristionogion, ymdaenodd pla ofnadwy yn Itali, a Groeg, a rhanau ereill o Ymerodraeth Rhufain, pryd y bu farw ymhell dros ugain mil o drigolion Rhufain mewn ychydig amser. Bu pla yn ladd mwy na ddychrynllyd yn Ethiopia yn y flwyddyn 256. fel na allwyd rhifo y nifer mawr a laddwyd ganddo.

Yn y flwyddyn 311, ar amser yr erledigaeth dan yr Ymerawdwr Maximian, bu farw ymhlith ei filwyr ef, gan y pla, bum mil o honynt. Tarawodd Duw hefyd rai o'r Ymerawdwrwyr y rhai a erlidiasant y cristionogion, a barn amlwg iawn. Yr Ymerawdwr Valerian, wedi cael ei gymmeryd yn garcharor gan Sapor, brenin Persia, a fu raid iddo blygu ar ei liniau ar lawr, a

mynedd yn stol dan ei draed ef i'w gynnorthwyo i fyned ar ei farch, ac yn y diwedd gorchymynwyd ei fingo ef yn fyw, a'i halltu ef â halen; hyn a fu yn y flwyddyn 269.

Yr Ymerawdwr Galerius, yr erlidiwr, yn y flwyddyn 310, a ddaliwyd gan glwy anfeddyginiaethol, yr hwn a drodd y rhan isaf o'i fol ef yn bwrddu fel glöyn. Gallwyd ar y Phrysgwyr atto, a gweddiwyd ar yr eiluned drosto; eithr oll yn ofer. Llanwodd y palas lle yr oedd yn glaf â drewdol anoddefol; efe a fu yn dyoddef poenau dirdynol am flwyddyn gyfan; ac yn y diwedd efe a yswyd gan bryfed fel y bu farw yn druenus. Gan drymed ei gliefyd, yn y fl. 311, efe a barodd rhoi attalfa ar erlid y cristionogion; a rhoddodd hefyd ganiatad i ail adelladu Eglwysydd cristionogol; ac ymbellach na hyn, efe a anfonodd at y cristionogion i ersyn arnynt weddio drosto, am iddo gael adferiad iechyd. Yn fuan ar ol hyn daeth Cwstenyn sawr i'r orsedd Ymerodraethol, yr hwn a amddiffynodd y cristionogion, ac a roddes ben ar yr erledigaeth, yr hwn a barhausai am dri chan mlynedd.

O ran ein teimladau, mae yn dda genym gael rhoi terfyn, yn bresennol, ar hanes y creulonderau echryslawr hyn; a gwell fyth fyddai genym, pe na byddai raid i ni etto roi hanes am y cyffilyb ysgelerder a gyflawnwyd wedi hynny gan eglwys Rhufain Babaldd, yn orbyn disgyblion yr Arglwydd Iesu.

Mae y pethau canlynol yn gweithredu yn gryf ar ein meddyliau wrth ysgrifenu hanes yr erledigaethau ofnadwy uchod.

1. Bod Crist wedi rhagddywedyd am hyn oll wrth ei ddisgyblion, pan ydoedd yma yn y byd. 'A chas fyddwch gan bawb er mwyn fy enw i,' Math. x. 22. 'Yna y traddodant chwi i'ch gorthrymu, ac a'ch lladdant: a chwi a gasheir gan yr holl genhedloedd er mwyn fy enw i,' Math. xxiv. 9. 'Hwy a roddant eu dwylaw arnoch, ac a'ch erlidiant, gan eich traddodi i'r synagoga; ac i garcharau, wedi eich dwyn ger bron brenhinoedd a llywodraethwyr, o achos fy enw i,' Luc xxi. 12.

2. Bod y nerth a dderbyniodd y merthyrion, i sefyll yn wyneb eu herlidwyr, eu ham-

ynedd rhyfeddol i ddwyoddef creulonderau, a'u dyddanwch a'u gorfoledd ynghanol eu poenau mwyaf, yn profi rhinwedd dwyfol ras, a fyddlondeb Crist i gyflawni ei addewidion gwerthfawr. "Myfi a roddaf i chwi enau, a doethineb, yr hon nis gall eich holl wrthwynebwyr na dywedyd yn ei herbyn na'i gwrthsefyll." Luc xxi. 15. "Byddwch lawen a hyfryd, canys mawr yw eich gwobr yn y nef." Matt. v. 12.

3. O bawb sydd o fewn cylch eang llywodraeth Brydain sawr, nyni, broffeswyr Crefydd Crist, a ddylem fod yn fwyaf diolchgar i Dduw pob gras, am diriondeb ei Benarglwyddiaethol ragluniaeth, yn nhrefniad Brenhinoedd trion, Brenhines radlawn, i lywodraethu arnom, y naill ar ol y llall; ac am y cyfreithiau amddiffynol a osodwyd arnom, fel y mae ein rhyddi a'n rhagorfreintiau yn rhagori mor hynod ar y rhai a feddiannodd ein tatau a'n brodyr yn yr oesoedd gynt. Yr Hollallnog a amddiffynno Brydain, a'i Brenhines, a'i breintiau, a dywedod yr holl bobl. Amen.

Y TUEDD-FRYD ANGENRHEIDIOL I GAFFAEL IACHAWDWRIAETH DRAGYWDYDOL.

1. Dewch, megys yn golledig ac andwyo diobaith a digymhorth at Iachawdwr trugarog a holldigonol. Gwaeddych allan, fel un yn suddo ynghanol tonnau a thymestl, 'Arglwydd, cadw fi, canys darfu am danaf.' Edrychwch ar ei ddwyllaw, a'i draed, a'i ystlys, a dywedwch fel Thomas, 'Fy Arglwydd a'm Duw!' Fy Nghrist a'm Hachubwr! A dadleiwch gyda Pedr, 'Arglwydd at bwy yr af fi? Gennyt ti y mae geiriau bywyd dragywyddol. 'Tydi a eilli fy ngodi allan o dom dwfn fy mhechodau, a'm cadw rhag syrthio i gerwyn dyddigofaint, a'm dwyn i'th wynfyddedig bresenoldeb, i fynwes garedigol Duw y gogoniant. Yr wyf yn estyn braich egwan fy ffydd attat ti; O estyn gadarn fraich dy allu a'th drugaredd, a thyred ac achub fi!'

2. Dyneswch, fel pechadur edifeiriol a gostyngedig at Dduw digofus. Dewch tan nngry a'r daurau yn eich llygaid, a dwfn dristwch yn eich calon. Deiwch, mal un ffaidd yngolwg Duw, yr angylion, a'r saint, ac yn enwedig yn eich gulwg eich hun. Fel y *Publican* heb feiddio cymmaint a

chodi eich golygon tu a'r nef, curwch eich dwyfron, gan ddywedyd, 'O Dduw, bydd drugarog wrthyf bechadur.' Fel y *Cenuriad*, 'Arglwydd nid wyf deilwng ddyfod o honot dan fy nghrongiwyd.' Neu, yn debyg i'r *afradlon*, 'Pechais yn erbyn y nef, nid wyf deilwng i'm galw yn fab i ti.' Er hyn y mae moroedd o drugaredd yn ngalon rasol Duw, ac yn dy haeddedigaethau di fy Iachawdwr. Trwy fy mhochodau y darfu i mi yn fynych gynt, megis agoryd dy glwyfau o newydd, y rhai a lifasai gym-maint trosyw; ond yn awr, mae yr olwg arnynt yn hollti fy ngalon, ac yn llenwi fy enaid â duwiol dristwch.'

3. Dewuch, megis creadur halogedig, at fynnnon buredig o ras. Cyffeswch yn ostyngedig. 'Nid oedd Lazarus a'i gornwydd-ydd, na Job a'i gornwyddyd blin o wadn ei droed hyd ei goryn, pan eisteddai yn y lludw mor ffaidd yn ngolwg dyn, ag ydwyf fi, oblegid pla fy ngalon a'm buchedd, yngolwg y Duw pur, a sanctaidd. Y mae ffaidd-dra pechod yn fy nilyn i, ba le bynnag yr elwyf. O fel y mae yn glynn wrthyf yn mhob dyledswydd, ac yn mhob mwynhad! Arian! Arglwydd, glanha fi, a phura fi trwy dy waed.'

4. Dewuch, fel creadur caethiwus, at Brynwr cadarn. Cwynfanwch rhag gormes creulon Satan, a phechod; a dywedwch, 'Arglwydd, ti a delaist bridwerth digonol. Ti a'm prynais trwy dy waed, gwaed gwerthfawrocach na myrdd o fydoedd. Cur ymaith fy llyffeitheiriaau heiyrm hyn. Dwg fi allan o ddacard dy uffernig pechod yma! Nid oes gennyf lywodraeth ar ben, na chalon, na thafo! Pa fodd y mae y chwantau hyn yn gorfodi! Pa mor dyn i'm rhwymwyd wrth y ddacarg gan fy nghalon anianol! Os tydi, Arglwydd, a'm rhyddha i, rhydd a fyddaf yn wir!'

5. Dewuch, fel enaid heintus at Grist y *Physgywr anffaeledig*. 'Llefwch allan, Och y bla o galon galedwch! O yr ing, o gydwybod archolledig! Arglwydd dyma lle yr ydwyf yn llewygu, ac yn trengu. O am ddyferyn o'th waed di! Yr adfywiol eli y galon hwnn! Y balm arbenig difeth hwnn! Yr wyf wedi bod mewn diferlif gwaedlyd pechod, y blynyddau meithion hyn, ie dros holl ddyddiau fy mywyd: os

câf yn unig gyffwrdd a'th wisg di, iach a fyddaf.

6. Dewuch yn *finderog* ac yn *llyythog* dan faich eich pechodau, fel y cafoch gan Grist *orphwyadra i'ch eneidiau*. Onid ydyw Paul wedi cwyno rhag gwaagfeun pechod, yn gorfoleddu yn Nghrist? Felly y gellwch chwithau hefyd, os ydyw y pechodau oedd gynt yn anwyl, yn awr yn ffaidd annioddefol gennych.

7. Dewuch at Grist, fel y *tlodion* yn *dyfod* at y *cyfoethogion am elusen*. Dewuch, wedi ymddioeg o'ch hanan gyfrifiad, nid yn ymddiried yn eich hunan gyfiawnder, eithr cyffesu eich tylodi yabrydol. Dywedwch wrth yr Arglwydd, 'Ni ddaeth dyn tylotach erioed attat i geisio trugaredd a gras. Arglwydd, os derfydd am danaf, wrth dy draed y bydd hyn. Ni chymeraf fy ngwthio ymaith oddiwrth dy ddrws. Y mae arnaf angen ffydd, dioddefgarwch, a chariad, ie, myrdd mwy nag allaf eu henwi. O gad i'th Ysbryd agoryd dy addewdion, a thywallt eu trysorau nefol i fy mynnes.'

8. Dewuch at Grist, yn *newyn* ac yn *tychedu* am *adfyfiant ysbrydol*. Llefwch, 'Bara, bara, bara, Arglwydd, dyro i mi ymborth nefawl! Gâd i mi 'ymborthi ar y briwion a syth oddiar dy fwrdd di! Bydd briwion yn a diferyn yn feddyglyn adfywiol, yn wledd o loyw win; o baagedigion breision, a gloyw win puredig!'

9. Dewuch, dan *deimlad* o'ch *anwybod-acth*, at Grist am ddwyfol ddysgaiddaeth. Dywedwch, Arglwydd, ni chyrhaeddaf fi byth ddysgaiddaeth ysbrydol, oni ddygi di fi. Hurt, ac anneallus ydw i fi, ond yr wyt ti yn gwneuthur dy bobl yn ddoeth i iech-ydwriaeth: Arglwydd, agor fy neall, fel y derbyniwyf fy ngolwg ysbrydol, yr wyf yn dyfod i fod yn ddiagybl i ti, i eistedd wrth dy draed, O dyro i mi ddysgaiddaeth dy air, a'th Ysbryd!

10. Dewuch, yn *egwan* ac *annigonol*, at Grist, megis Tywysog ein hiachawdwriaeth: ymddadieuwch ag ef, Arglwydd, rhaid i ti 'ddysgu fy uwylaw i ymladd, a'm bysodd i ryfela,' ac ymladd fy mwydrau, neu ni syrthaf o ffaen fy ngelynion ysbrydol. Megis Darydd yn erbyn y llew, yr arth, a'r Philistiaid, felly yn dy nerth, a than dy arweinad di, âf allan yn erbyn ysgredigaeth-

au a themtasiynau, yn erbyn 'Tywysog-
aethau ac awdurdodau.'

11. Deuwch at Grist eich Eiriolwr, *megis troseddwyr condemniedig*. Mae eich camweddau yn borphoraidd, eich cyhuddwyr ydynt llosg a chyffrwygall, bywiog a chreulon. Eich Barnwr goruchel a gyffrwyd yn ddiffrwr. Er hyny yr Iesu a ymrwymodd dros eich bath chwi. Atolygwch arno, 'Arglwydd, saf rhwng cyflawnder dialeddol Duw, a'm henaid dinystriol i.'

12. Deuwch at eich Arglwydd a'ch Meistr, Iesu Grist, *fel driliad fyddlon, a gwas ufudd*. Deuwch ac ufuddhewch, anrhydeddwch, a charwch ef hyd angau. Dywedwch wrtho, 'Arglwydd, dyma fy mhen i'th adnabod di, fy nghalon i'th garu di, fy nghlustiau i wrando dy lais di, fy nwyllaw a'm traed i gyflawni dy ewyllys di. Beth a fynni di i mi ei wneuthur? Arglwyddi eraill heb dy law di a arglwyddiaethasant arnaf fi, ond tydi yn unig yw fy Nhywysog, a'm Iachawdwr. Nid wyf yn angharu uno'th orchymynion; ond yr wyf yn gofidio, am nad wyf yn dy garu yn wroscach, ac yn ufuddhau i ti yn siroliach.'

13. Deuwch, *fel priodasferch ddiles*, at Grist, eich anrhydeddus Briod, a'ch gogoneddus Ben. Deuwch atto ef i ymofyn eich gwisg priodas a'ch cynnysgaeth anghydmorol. Dywedwch wrtho, "Arglwydd, un o waedoliaeth isel ydywf fi; trwy bechod yn blentyn satan, ond tydi ydwyf yr Arglwydd o'r nef. O urddasa fi trwy dy ras! Er fy ngwneuthur gan bechod yn wrthyn, ac, a ffaidd, O gwisg fi yn dy gyflawnder diffrychenlyd, fel nad *Ymddangoso gwarth fy noethder*." SENEX.

GWRAIG GREFFYDDOL

Mae yn debyg iawn y byddai yn briodol dweyd llawer mwy o'r Areithfa am ddefnyddioldeb crefydd yn y byd yma, a'r angen am dani, hyd yn nod i wasanaeth bydol. Mor angenrheidiol yw crefydd i lywriadwyr gwladol: canys trwy yr Arglwydd y teyrnasa breninod, ac y llywodraetha tywysogion. Mae crefydd yn puro teimladau a thymherdyn; ac yn ei ddyrchafu uwchlaw marwllion yn gyffredin, yn ei olygiadau.—Mae crefydd yn bob peth i wraig; ac nid oes dim yn fwy anmhrydferth na chlywed gair yn cael ei ddweyd yn erbyn yr hyn

sydd yn gefn, yn gynhaliath, ac yn harddwch mwyaf i wraig. Nid oes olwg hawdd-garaoh i'w gael ar wraig, na phan fyddo ar ei gliniau yn gweddio. Mae gweddiau mam yn debyg o gael mwy o ddylanwad ar feddwl ei mab, na'r holl areithiau a wrandawr efo o'r Areithfa. Ei rhybudd dwys, a'i chyngor caredig hi, a dyn y deigrâu heillt i dreiglo, lle ni fynai yr hyawdledd mwyaf.—

GADEWCH EICH 'HUNAN FYCHAN' GARTREF.

Fel yr oedd gweinidog seis'nig enwog yn traddodi y Cynghor i weinidog ieuanc ar ddydd ei ordeiniad unwaith, efo a'i cyfarchai fel y canlyn, Goddefwch i mi eich rhybuddio, Syr, pa bryd bynag y deloch i'r lle hwn, ac y cyfarchoch y bobl hyn, nad ydych i ddwyn eich hunan fychan gyda chwi. Ail adroddaf hyn eto, fel y caffo ei a'graffu yn ddwysach ar eich cof. Nid ydych i ddwyn eich hunan fychan gyda chwi. Na Syr, ond pan fyddoch yn sefyll yn y lle sanctaidd hwn, y mae yn ddyledswydd arnoch chwi ddyrchafu eich Athraw mawr i'r bobl, yn ei nodweddiad, ei awyddau, ei orchymynion, ei addewdion, a'i ogoniant. Dyma y darlun gwiw yr ydych i'w ddal i fynu i olwg eich gwrandawr, tra fyddoch chwi eich hunan yn sefyll o'r tu ol iddo, heb adael i gymmaint a'ch bys bach fod yn y golwg.—*Church of Eng Mag.*

CYDWYBOD BUOG.

Pan oedd Dr. Donne, Dêon St. Paul wedi hyny, yn cymeryd meddiant o'i blwyf-oliaeth gyntaf, fel yr oedd efo yn rhodio yn y gladdfa, efo a welai asgwrn penglog yn cael ei dasu i fynu gyd a'r pridd, gan wr oedd yn tori bedd yno: efo a'i cyfododd, ac wrth edrych arno efo a welai hoel fechan heb un pen, ynddo, yr hon a dynodd efo allan yn ddirlgelaidd, gan ei chadw yn nghongl ei gadach; yna, efo a ofynodd i'r torwr beddan, a wyddai efo i bwy yr oedd yr asgwrn hwnw yn pe thynnau. Yntau a atebai, mai asgwrn pen Masnachwr gwirowydd oedd, yr hwn wedi mwyed i'w wely yn feddw ryw noawith a gaed yn farw y boreu drannoeth. Gofynai y doctor, 'A oedd ganddo wraig?' yntau a atebai fod. 'Pa fath gymeriad sydd iddi?' 'Da iawn; oddietr bod rhai o'i chymmydogion yn ei beio am briodi mor fuan ar ol marw ei gar: canys

hi a briododd drannoeth wedi ei gladdu ef.' Yn mhen ychydig ddwyddian wedi hyny, y gwr parchedig a aeth i ymweled a hi; ac megis yn anfwriadol, efe a'i holi am lawer o bethau; ac yn mysg pethau eraill o ba farwolaeth y buasai ei gwr farw; a hithau yn dweyd yr un fath chwedl a'r clochdydd; yn y cyfainser efe a ddadblygai ei gadach, ac a ofynai mewn llais awdurdodol, 'Wraig, a adwaenoch chi yr hoel yma?' Hithau wedi ei tharo â dychryn, a addefodd y llofruddiaeth.—*Church of Eng. Mag.*

CYD-YMDEIMLAD.

Nid oes dim yn weddeiddiach i ddyn, nag ydwy parodwydd i gyd ymdeimlo a'i gyd grëaduriaid mewn cyfyngder, a gweini yr ymgeledd a allo iddynt. Gochelwch byth wawdio diffygion naturiol eich cyddynion. Ni welodd y Goruchaf yn dda yn nhrefn ei ragluniaeth, ranu i bawb yn gyfartal, mewn teleidwydd corphorol, na galluoedd eneidol. A yw yn weiddus i mi o herwydd hyny, ddirmysg arall am na byddai mor brydferth a mi; neu ei wawdio am na fyddai ei ddirnadaeth mor ehang, a'i ddeall mor rymus a'r eiddo' fi? A wawd-iwn ni ddyn am na wybyddai yr hyn na chafodd erioed gyfie i'w ddyngu? Na, mae y cyfryw ymddygiad yn eithaf anweddaiidd. Esgeuluadrai i ddefnyddio galluoedd naturiol, neu gam ddefnyddiad o honynt, yn unig a haeddai y ffrewyll; ac eto, y mae yr hwn a gymhwys y wialen o herwydd hyn yn aml, yn ei theilyngu yn fwy na'r hwn sydd yn ei theimlo.

CYNGHOR I WYR PRIOD.

Cerwch, fel y'ch ofner; rheolwch, fel y'ch anrhyddedder; na fydd yr betrusgar rhag i ti ddygu dy wraig i th dwyllo; na rhy ddrwg-dybus, rhag ei ddygu i th ddfrio; os gwell fai, dysged dy gariad i ti ei guddio; os bydd yn parhau ynddo, boed i th doethinebe i bargyhoeddi o honaw. Na cherydda hi yn gyhoeddus, rhag iddi hi fyned yn wyneb galed; nac yn ddirmysg rhag iddi hi fyned yn drahaus. Na ddatgan ei thegwch, rhag ei gwneyd yn falch; nac ymffroesia o'i doethinebe, rhag dy gyfrif di yn ynsyd; na chafed weled dy anmber-feithrwydd, rhag iddi dy ddiystyru: na chlywed ei chlustiau ymddiddanion ffiaidd genyt, rhag halogi cysegr ei gwylder. Gwr deallus, a wna wraig synhwyrol, a hithau a wna wr dedwydd. Imp. Mag. Vol. 3. Col. 904.—

Yr amlygiad o ddoethinebe y Creawdwr yn ei reithredoedd.—Guide to Knowledge, Vol. 1. p. 72.

Mae yr amrywiaeth lluosawg o lysiau, ydynt ariwiedig yn mhob parth o'r ddaear, tuag at gynhalieth yr afrikaid fywiolion a'i trigranant, yn egluraad nodedig o ofal rhaglaniaethol y Creawdwr, ac yn dangos

un mor dda ac mor fawr yw Tad holl deuluoedd y ddaear. Gan fod y syniadau canlynol o eiddo St. Pierre mor briodol i wasgu y gwirionedd uchod ar feddyliau y darllenwyr, nynt a'i dyfynnoddwn yma heb ychwaneg o esgusawd.—'Y fuchf fuschgrell a bawr yn ngheuedd y dyffryn; y ddafad ysgafndroed, arlethr y bryn; yr afr chwarcu-gar a frig-bawr brysgwydd y graig; yr hwyaden a ymbortha ar ddwfr-lysiau yr afon; yr iâr â llygad craff, a gasgl yr holl rawn a wasgarwyd, ac a gollwyd yn y maes; y golomen gyflym ei hedyn, a gasgl deyrnged gyffelyb o weddillion y goedwig; a'r wenynt yn gynnilwedd, a wna ddefnydd hyd yn nod o'r man-lwch sydd ar y blodeuyn. Nid oes un gongl o'r ddaear, lle ni ellir medi yr holl gnwd llysiuauidd yn gyfan gwbl. Y planwydd a wrthodir gan y naill greadur, ydynt ddanteithiol yn nghyfrif y llall, a gweinydda llysiuau tuag at frasân, hyd yn nod y llwythi asgellog. Y mochyn a ddifa y llysiuau a elwir Rhawn y march, a Llewgy yriâr; a'r afr yn awchos a ymberth ar yr ysgall ar coed: a'r cwbl a ddychwelant yn min yr hwyr at drigle dyn, a'u brcfadau, a'u trydar, a'u llon ffoeddiadau, gan ddwyn iddo deyrnged ddymunol oddiwrth afrikaid lysiau, wedi eu trawsnewidio drwy oruchwyliaeth o'r fath fwyaf annirnadol i fel, laeth, hufen, ymenyn, ac wyau.

HENAFIAID.

Mae yn syn ar yr olwg gyntaf gynnifer o henafiaid sydd gan ddyn mewn ychydig oesau. Ar y cyntaf, nid oes gauddo ond dau, y tad a'r fam; yn yr ail oes, pedwar, sef rhieni ei dad, a rhieni ei fam: yn y drydedd, wyth, sef rhieni ei ddau daid, a'i ddwy nain: a chan gynyddu yn y cyffelyb raddoldeb, y mae ei henafiaid yn fi a phedwar ar hugain, erbyn y ddegfed genhedlaeth: ac erbyn yr ugeinfed, y mae gan bob dyn dros fil-fil o henafiaid. *Christian's Penny Magazine*, Vol. 5. p. 3.

CYMMLAU A GWLAW.

Mae ags yn aannichonadwy ffurfio meddyl-ddrych teiwlwg, am y swm dirfawr o ddwfr sydd yn esgyn i fynu i'r ffurfafen yn fath o dardh yn barhaus, neu yn nocio yn gymylau uwch ein penau.

Cawn gynyrrch nodedig o swm y dwfr a esgyn i fynu i'r wybrwn uwch ein penau, yn môr y Canoldir. Mae afonydd mawrion, y Nile, y Po, y Rhone, yr Ebro, y Danube, y Nieper, y Don, a lluos o afonydd llai eraill, yn ymdwllt yn barhaus i Ffr y Canoldir, neu i'r cainc foroedd cyssylltiedig ag ef; eto er yr holl gasglu fawr yma o ddwfroedd, nid yw y môr yn cynnyddu dim mewn maintiolaeth, er fod innau gwastrad ol iddo o'r Atlantic, drwy gulfor Gibraltar: yr hyn sydd brawf digonol fod mwy o ddwfr yn cael ei dardh-sugno oddi ar wyneb môr y

Canoldir ei hunan yn unig, nag a arllwysir i bdo o ranau ehang o Ewrop ac Affrica hefyd.

Gyda phriodoldeb y sylwa Dr. Thompson ar hyn: 'Tybiwn am funyd, ebe efe, 'fod y myg-darthiad naturiol yma yn ymattal; a pha beth fyddai y canlyniad? Ni allai gwlaw na gwlith ddisgyn mwyach; y ffynonau a ballent yn bwrw allan eu ffrydiau grisialaidd; a'r holl afonydd a sychid i fynu. Byddai holl ddwfr y byd yn gaudedig o fewn y cefnfor: y ddacae ar fyddai yn sych a chrs; a llyisiau, wedi eu hamddifadu o leithder, ni allent dyfu mwyach; yr anifeiliaid a'r bywstfildod o bob rhywogaeth, ni allent gael eu hymborth arford; a dyn ei hun a drengai. Buan y byddai y ddacae yn bentwr anhardd, diffwyl, a diffwrwyth; heb unrhyw lysiau i hysgu ei hwyneb, nac un creadur byw i drwyddo ei hanial-leoedd arswydus.

Gallwn ychwanegu, pe byddai holl ddyfrnodd y byd wedi ei gynnwll i'r cefnfor, y gorllaf efo y tir yn fuan, gan ei orchuddio drachefn â llifeiriant cyffredinol. Myg-darthiad sydd yn braseennol yn lluddias dyllif arall.

Gwnaed cyfrifiad oddiar sylw manol, fod y myg-darthiad blynneddol oddiar wyneb Brydain Fawr, yn gymmesur i ddeuddeg modfedd ar hugain o ddwfr: ond ni ellir cyfrif swm y gwlaw sydd yn disgyn ar Brydain Fawr i gyd, mewn blwyddyn, yn llai nac 36 mod.; felly y mae y myg-darthiad yn llai na'r gwlaw, o 4 mod. Y 4 mod. ychwanegol yma a sugnir o'r moroedd; ac y mae rhaid i'r pedair modfedd hyn, nad allent yn cael eu sugno i fynu yn y myg-darthiad oddiar wyneb y ddacae, gael ei ddiro i'r môr drwy yr amryfal afonydd yn blynneddol. Byddai swm o ddwfr a orchuddio holl Brydain Fawr, pedair modfedd o ddwfr, yn 4,467,725,610,767, o alwyni, neu 17,729,069,844 o dunnelli.

Felly, y mae o gwaith y swm mawr uchaf yn esgyn yn dath o'n Hynys, a 9 gwaith y swm yn disgyn yn wlaw arni bob blwyddyn. — *Thompson's Outline of Heat.*

Gofynion.

Yn awr gael gwybod genych chwi neu na eich Gobeibwyr, A oes i ni feddwl fod y ddwfr a gafodd Ioan, (ag sydd yn y pennodau olaf o Lyfr y Datguddio), eu bod yn traethu am bethau a ddigadus y drydydd nef, neu ynto am bethau perthynol i'r Eglwys ōlwriaethus y ddacae yn ei sefyllfa berffeithiaf ym mlynnyddoedd? GLANCADWYN.

—Byddai dda genyf gael ateb i'r gwaith canlynol yn eich Trysorfa. Beth y gwanhaniaeth sydd rhwng y geiriau *huanol*, a *gwahaniaethol*, a *gwahanredol*; a oes *gwahaniaeth*, pa un o'r tri yw y

mwyaf priodol i'w arferyd am y Personau Dwyfol?

Llanllfyni.

JOHN HUGHES.

Geiriau anghynnefnu i'w heglurhan o Lyfr y Barnweyr.—Eich cyfainll, J. POWELL.

- Barn. iii. 10. Trech—Bod yn ddech nag un arall, ydyw, bod yn gryfach nag ef, a'i orchfygu
15. Anrheg—Rhodd.
16. Dager—Math o gledddyf byr.
18. Cydwyno yr anrheg—Rhoddi yr anrheg yn ei law ef.
19. Chwarelau—Cloddfeuydd cer-rig.
- Cyfrinach—Neges ddargel.
- Gosteg—Dystawrwydd.
20. Ystafell—Cell, parlauwr.
21. Potten—Y bol, ceudod.
23. Cyntedd—Porth, ystafell gyntaf.
30. Dwthwn—Dwthwn hwnw—y diwrnod hwnw—y pryd hwnw.
31. Irai ychain—Ierth ychain—swmbwl ychain.
- iv. 19. Cynnog—Llestr—Math o gostrol.
21. Pwy—Curo, enocio.
- Arlais—Cwr uchaf i gern dyn.
- v. 6. Anhygyrch—Llwybr anhygyrch, yw llwybr y cerddir ar hyd-ddo yn ansynych.
12. Caeth-glud—Yr hyn a ddygwyd i gaethiwd.
17. Porthladd—Aber, angorfa llongau—Porth llongau.
30. Gwisgoedd symmudliw—gwisgoedd o amryw liwian.
- vi. 2. Llochesau—Lleoedd dirgel a diogel i lechu ynddynt.
11. Gwinwryf—Gwin-wasg—Offeryn i wasgu y gwin o'r grawnwin.
19. Isgeil—Cawl—Pottes cig.
24. Iehofa-Shalom—Yr Arglwydd a roddo heddwdh.
32. Ierubbaal—Dadlued Baal.
- viii. 5. Lluddedig—Blinedig.
11. Ysgafala—Egeulus—Dibfal.
15. Dannod—Edliw.
26. Arogl-bellenau—Addurniadau crynion peraroglaidd.
- Tyrch—Cadwyni.
- ix. 4. Gwammal—Ysgafu—Cellweirus.
24. Traha—Creulondeb.
37. Byddin—Llu.
54. Trywanu—Archolli—Gwanu trwodd.
- xi. 4. Talm—Ers talm, Ers amser maith—*Ers talm.*
19. Mangre—Cartreflo.
34. Tympanau—Offerynau cerdd. Tabwrdd, *Drum.*
35. Molestu—Afonyddu.

Attebion.

Syr,—Anfonwyf y llinellau isod i'ch llaw, fel rhydd-gyfeithiad o'r llinellau Saesoneg, a ddymunid gan Micron, *Gwaeddi y-grug*, yn y Rhifyn diweddaf o'r *Drysorfa*, tu dal. 141.

IORWERTH GLAN ALED.

BEDD-ARGRAFF MABAN.

ANFFYDDIAETH HYF! treng-wywa'n awr!
can's dan

Y garreg hon rhoed llwch un baban gwan;
D'wed i'm, a gollwyd, neu a gadwyd ef?
Os angau genlyn bech,—fe bechodd!—welo
i le!

Os gwaith ennilla'r nef,—nid yno ceir efe:—
O! *Resum gwael*—tro i'r dystiolaeth gref,
Cui yno'r pwngc o'th flaen mewn golau
gwiw;—

*Trwy bechod Adda, MARW; trwy angau
Ican, BYW.*

Y PECHOD GWREIDDIOI.

Un go ar ol i weinidog duwiol draddodi
pregeth ar yr athrawiaeth o bechod
gweiddiol, rhai o'r gwrandawyr a alwasant
gydag ef i'r dyben i osod ger ei fron eu
gwrthdadaelion i'r hyn a draddodd. Ar
ol gwrandawr arnynt, y gweinidog a ddy-
wedodd ei fod yn gobeithio nad oeddynt yn
gwadu pechod gneithredol hefyd; i'r hyn yr
atebasant nad oeddynt ar un cyfrif. Yna
y gwr da a hyspysodd ei foddlonrwydd i'w
haddefiad, ac i ddangos ffolineb eu tybiadau
o wadu athrawiaeth a ddysgir mor eglur yn
yr Ysgrhythran, a'u ceryddodd trwy ofyn,
'A welsoch chwi erioed goeden yn tyfu ac
yn ffrwytho heb wreiddyn iddi?'

Canticle, Mai 3, 1838.

Cyf. NIHIL.

MARWOLDEB MABANAIDD.

Nos Fawrth, Ebrill 10, 1838, bu farw fy
merch fechan, yn 5 mis oed, yr hyn fu'n
achlysur o dywysa fy meddwl pruddaldd i
edrych ar y ffordd anhylon sydd yn arwain
i'r tŷ rhagderfynedig. Ac, O! y fath or-
meswr cadarn ac anhostru ydyw angau; ni
fedrai dosturio wrth wên fy maban serchog-
lawn, mwy na gwelw wedd yr henaint ceint-
a-ihyd; mor rheibus oedd ei wanc ful y
cadwai ei grafangau arthawg ynddi, er pob
moddion a arferid i'w darfu; ni phrisiai ar
lynoedd o ddagrau heilltoll a dywelltidd o
amgylch ei chryd, a holl ymdrechion y
meddyg medrus-ddoeth a driniaid gyda dir-
myg a gwawd. Mor hegr oedd yr olwg
arno yn ei weithredadau brawychus ar y
baban mwyn, nes oedd y fam dorcalonus ei
hunan, yn gorfod troi ei chefn ar ei phlen-
tyn sugno, gan fetlu edrych arno yn di-
oddef ei ergydion plymaldd a'i ddynodiadau
didostur: ond wedi i'r wanc ddigymorth ym-
ladd am ychydig orian, hi a lliodd y dydd
i'w gelyn creulawn, a chan gyfoall ei dwy-

law egwein, gwelwn hi yn och'neidio allan
yr anadliad olaf, ac yn trengu dan ei ewin-
edd oerion. Yna rhedodd fy myfyrdod fel
y canlyn.

ANGAU.

'Pa wr a fydd byw, ac ni wel farwolaeth.'

DAFYDD.

Gwedi i ddyn ollwng pechod i mewn i'w
natur, daeth angau i mewn yn ei ganlyr,
ac yn gymaint a phechu o bawb fe gymer-
wyd pawb yn garcharorion ganddo. Pe
bussai dyn yn cau pechod allan o'r byd,
bussai'n cau angau allan o'r byd; a phe
bussai yn sefyll yn ei gyfiwr o ddiniweid-
rwydd, bussai hefyd yn sefyll yn golofn o
anfarwoldeb hyd y dydd heddyw. Ond,
Och! wedi i bechod ddyfod i mewn 'mas
yn teyrnasu i farwolaeth,' fel, beth bynaz
sydd yn ansicr, y mae genym y sicrwydd
mwyaf y byddwn feirw. Er pob ymdrech
a wna natur hunan-ymddiffynol i'w erbyn,
cyflawnir y ddeddfyd ar bawb a luniwyd o'r
telprn pridd, 'Gan farw y byddi farw, canys
pridd wyt ti, ac i'r pridd y dychweli.'

Er pob dyfais a wnawd gun ddynion yn
y byd er's chwe mil o flynyddau, methwyd
cael allan yr un a'u gwaredal o law angau.
Methodd doethineb Solomon gadw angau
draw, ac ni allodd crysder Samson, na
chledddyf a gwaywngw Goliah, ei wrthseilff.
O amgylchiad anocheladwy! Er i Alex-
ander sawr oresgyn y byd, etto buan y
lloriwyd yntau gan angau. Er i Iacob ym-
drechu âg angel, a gorchfygu, etto angau
a'i gorchfygodd yntau. Er y dywedir bod
Asahel mor fuan ar ei draed ag un o lyrcbod
y maes, etto goddiweddyd ef gan angau;
ac er y dywedir bod Saul a Jonathan yn
gynt na'r eryrod, ac yn gryfach na'r llewdd,
etto daliwyd y ddau yr un diwrnod yn
garcharorion gan angau.

O angau! Pa beth ydwynt ynt? Gelyn dyn-
oliaeth—dinystrydd natur—terfynwr byw-
yd—a rhagddor tragywyddoldeb. Nid yd-
wyt yn adnabyddus yn y nefoedd, ofn
rhagot ar y ddaear, ond dy golyn gwen-
wynig a frâth byth yn Gehena! Pan na-
haech di yn mlaen mae yr Ymerawdwr
cadarnaf a'u deiliaid oll yn crynu ger ei
fron, a'th arswyd a deimlir yn awysg he-
luoedd anwr y byd. Nid rhaid ymryg
am danat ar faes y ffrwydr, ond ti a
weinir yn amddifadu'r bwrthyn o'i drigiau
ydd, a'th law yn cyraedd y Teyrn oddi ar
Sedd. Er fod dy ragredegwyr yn amrys-
lhuosog, etto deul dy hunan, yn fynydd
gyflawni dy orchwyl yn anwrthwynebi
ac yn ddisymwth; gan hyny pwy na chaf
sanau uwch ben dy ddeiliaid? 'O na law
ddoethion, na ddeallent hyn, nad yst-
ient eu diwedd.'

Y Tyngwr, ystyria di, am na wyddes
ddaw angau yn mlaen tra mae'r llaw etto
dy wesusau, a'th drosglwyddo i wlad

rhagfeydd tragwyddol. Y Godinebwr, ystyria di, canys beth a wyddost na ddaw angau yn mlaen i dy ddal ar faes anllad-rwydd, ac i wau ei wayffon trwy dy geudod, fel y bu ar Zimri a Chosbi. Y Medd-wyn, ystyria di, canys, beth a wyddost na ddaw angau yn mlaen rhwng y cwpan a'r genau, fel y gwnaeth a Belshasar, gan newidioddy wedd a' th ddaifon i wlad y flumiau, lle ni chei ddyferyn ar dy enau byth ond byny. Y Balch, ystyria di, mae angau wedi rhoddi Haman falch ag oedd un diwrnod yn gwledda gyda'r brenin, i adar yr awyr dranoeth i wledda arno yntau. Yr Hunan-ddoeth, na feddlw i dihengi trwy dy gyfrwyddra, yr oedd Abitophel megis yr awr hon yn rhoddi ei ben ar waith i lunio ei gynghor cyfrwysgall, a'r un 'pen yr awr nesaf yn ymdagu gan angau yn y cortyn. Freninoedd a Breninesau'r byd, nac ymffrostiuch yn eich mawrhydi, un llythyr oddiwrth angau, 'Brenin y dychryniadau,' a wnaeth i frenhin mawr y Caldeaid ddelwi yn nghanol ei fil tywysogion, a'i gluniau i guro ynghyd fel dail y goedwig o flaen yr awel wynt. Yr oedranus, na feddlw i angau dy anghofio, er i Methusalem fyned heibio ei naw cant, etto rhifodd angau ei ddyddiau cyn cyraedd ei fil-ffwydd. Yr Ieuanc, na feddlw dy fod yn rhy ieuanc i farw, wele yn fy nbeulu i angau a phum mis wedi bod yn ysgwyd llaw. Holl ddeiliaid amser, a chyfforddoliaid i fyd arall, mae pob hawl i ddelwyddwch nef y nesoedd yn ymddibynu ar ein bod yn barod i gyfarfod ag angau; a'r unig beth a'n gwna felly ydyw a'nabod yr hwn a ddwyddodd, 'Byddaf angau i ti O angau,' ac a'i llyncodd mewn buddugoliaeth; ond cael hyn gallwn ofyn yn ddi-bryder yngwyneb angau wrth ei gyfarfod, Ha! pa le y mae dy gelyn?"

Tregaron.

D. EDWARDS.

ADOLYGIAD PREGETHAU

Y DIWEDDAR BARCH. D. CHARLES.

NODIADAU ACHLYSUROL.

Yr ydym yn hyderu ein bod erbyn hyn wedi rwyso mwy na haner y ffordd i ddiwedd ein mordaith gyda'r adolygiad hwn. Ond cyn myned yn mhellach i sylwi ar neb nac ar ddim arall, yr ydym yn deall fod yn rhaid i ni wneyd ymdrech i ddiogelu ein bywyd ein hunain: oblegid yn ddisymwth y mae tymhestl ddychrynlyd wedi dyfod ar ein gwarthaf, yr hon sydd yn bygwth mai y dyfnder fydd ein cartref. Nid ydym yn profseu ein bod yn agos mor gywrys at yr hyn a gynerasom mewn llaw a'r lleill o'r gobehwyr sydd yn arfer ygrifenu i'r Drysorfa: ond pa beth oedd i'w wneuthur pan nad oedd neb o honnynt yn ymasfyd yn y gobehwyl? wrth feddlw mor ddesyddiol oedd Mr. Charles o Gaerfyrddin yn ei fywyd, ac wrth feddlw befyd nad ymddangosodd erioed mewn un cy-

hoeddiad, hyd y gwelsom ni, gymaint ag un gair o hanes am dano, oddieithr yn unig rhyw fyr grybwylliad am ei farwolaeth, yr oeddym yn gobethio yn sicr y buasai o leiaf yr enwad crefyddol i ba un y perthynai Mr. Charles yn esgusodi gwaeldd ein gwaith wrth ystyried daioni ein dyben. Ond ysywaeth! tra y mae rhai o'r gweinidogion blaenaf mewn enwadau eraill wedi arwyddo eu cymeradwyaeth o'r adolygiad; yr ydym wedi cael gormod o brofion ei fod wedi achosi wbbw nid bychan yn mhlith llawer o'r Methodistiaid. A chan nad ydym yn ewyllsio tramgwyddo neb yn ddiachos, goddefer i ni roddi attebiad byr i'r gwrth-ddadleuon a godir i'n herbryn.

Cwyna rhai ein bod yn rhy ysgafn. Byddai yn dda i'r beirniaid hyn ystyried fod gwahaniaeth rhwng ysgafnder a bywlogrwydd. Nid llwythi ysgafn yn gyffredin sydd gan y tîngerbydau rhwng Liverpool a Manchester, er nad ydynt yn hollol mor farwaidd eu symudiadau a hen drol yn llawn o lestri pridd, yr hon sydd yn teithio oddeutu dwy filltir mewn awr a hanner.

Clywsom fod un brawd parchedig wedi penderfynu ar ol llawer o ystyried ddirifol, mai rhyw un tra annysgedig a ysgrifennodd yr adolygiad. Yn awr, pell iawn oddiwrthym ni fyddo cymharu ein hunain â'r brawd uchod mewn unrhyw gangen o ddysgeidiaeth; ond er nad ydym yn addurno ein cyfansoddiadau â llawer o Rueg a Hebraeg; etto nis gallwn lai na lled-dybydd ein bod ninau wedi dysgu digon i wybod fod rhywfaint o wahaniaeth rhwng mul a morfil, mai nid perl yw carreg galch, ac mai nid aur yw pob peth melyn.

Dwyed eraill drachefn ein bod yn gwneyd gormod o swm am awdur y pregethau adolygir. Nid oes un cyhuaddiad wedi gorchfygu ein hamynedd ond hwn. Pe galwem y cyfrw greaduriaid yn rhywbeth gwell na 'ffyliaid a deillion' byddem yn euog o'u cam-enwi; ac y mae cymaint a hyn o sylw yn ormod o barch iddynt.

Ond y mae un wrth-ddadl etto, yr hon sydd o bwys, ac yn gallw am ystyriaeth bwysig oddiwrthym ninau. 'Paham, meddir, na fussech yn canmol Charles o Gaerfyrddin heb ddarostwng neb arall?' Nid ydym yn amnau am y rhai sydd yn gofyn felly nad yw eu bwriad yn dda; ond cynghorem hwynt i beidio cymeryd cymaint o drafferth i wneyd pregeth heb ofalu fod ganddynt destyn cyfatebol yn gyntaf. Enwch y benod a'r adnod, anwyl bobl, lle y troseddwyd, ac ni a symudwn y tramgwydd yn ddiymaros. Nid oes genym amser nac awydd i ail-ddarllen ein gwaith ein hunain: ond yr ydym bron yn sicr na roisom yr awgrym lleiaf tuag at ddaia diystyrwch ar enw cymaint ag un o weinidogion yr esengyl. Mae yn wir i ni geisio dangos fod 'gwehillion i'r gwenith'—rhywfaint yn Nghymmr, a mwy na byxy yn Lloegr:

ond nid ydym wedi cymwysu yr athraw-iaeth at neb personau neillduol. Ac os yw cydwybod rhyw yn yn dweyd wrtho, Tydi yw y gwr; onid gwell fyddai iddo gusanu y wialen yn ddystaw, yn lle brifo ei hun trwy fod yn gwingo ac yn *cicio* fel llo heb ei gynefino a'r iau. O'r tu arall, er ein bod yn ei theimlo yn ddyledswydd arnom i ddangos mai nid sylwedd yw pob swm, yr ydym wedi rhoi ar ddeall yn ddigon amlwg fod llawer yn Nghymru y dyddiau hyn yn meddu ar bethau sylweddol. Er cymaint yw ein parob i goffadwriaeth Charles o Gaerfyrddin, nid ydym yn cofio i ni ddweyd mewn un man nad oes yn Nghymru heddyw haner mil a mwy o begethwyr mor fawr ag yntau. Fe allai mai ein barn *personol* ni ydyw, nad oes llawn cymaint: ond y pwnc yw, a ydym wedi dweyd hyn?

Gyda golwg ar bregethwyr y Saeson, gwyddom fod genym fwy o barch i amryw o honynt na'r rhan fwyaf o'r rhai sydd yn beio cymaint ar ein sylwadau. Yr ydym wedi dweyd yn benodol am dri o honynt, sef Jay, Parsons, a James, fod eu doniau nid yn unig yn felys, ond hefyd yn adeiladol; ac nid yn unig hyny, ond yn *hynod* o felys ac adeiladol. Os oes rhyw rai yn barnu fod hyn yn rhy fach o anrhyddedd iddynt, nid ydym am ddigio' wrthynt. Bydded pob un yn sicr yn ei feddwl ei hun. Dywedasom hefyd fod eraill wedi cyrhaedd y ganolradd, ac fe allai y gwelir hwy gydag amser yn yr uchelradd. Buasai ein brodyr mwy dygedig yn medru rhoi eboniad helaeth ar natur a gwahaniaeth y *degrees of comparison*. Ond yn niffyg hyny, gall y Cymro uniaith weled, wrth droi i'r Ramadeg Cymruaeg, mai gwastadradd yw *da*, canolradd yw *gwell*, ac uchelradd yw *gorau*. Yn awr, y mae yn amlwg ein bod wedi addef fod amryw yn Lloegr yn *well* pregethwyr na chyffredin. Yn eu plith yr ydym yn cyfrif Melville a Wardlaw, Mac All a Mac Neile, Harris a Binney. Addefwn yn rhwydd mai nid ffylliaid yw y rhai hyn. Ond er bonthyca Yspien-ddrychau o'r fath oreu i'r perwyl, nis medrwn weled yn ein byw fod un o honynt hyd yma yn haeddu cael ei restru yn y *superlative degree* gydag Owen a Howe, Edwards o America, Robert Hall, Dr. Chalmers, a Charles o Gaerfyrddin.

Ond ein dyben penaf yn yr ysgrif hono oedd dangos nad yw y *doraeth* o bregethwyr y Saeson yn haeddu eu codi, fel y gwneir yn gyffredin, uwchlaw y Cymry. Dywedasom am danynt bryd hyny mewn effaith, a dywedwn yr un peth etto, nad ydynt ond '*little men of a little age*'. Braidd na ddywedasom yn ychwaneg, fel rhyw un nad oes achos ei enwi, dyna ein meddwl ni, a dyna yw meddwl llawer o enwogion eraill hefyd. Ond pa mor ddi-bwys bynnag yw ein barn ni, gallwn sicrhau

i'n darllenwyr mai dyna farn a dyna eiriau Dr. Chalmers. A phwy a ddywed fod y cyfryw ddynion yn haeddu eu cyffelybu i Charles o Gaerfyrddin?

Ond medd rhyw frawd, neu gefnder o leiaf, i Dic Sion Dafydd, 'What's the use i exposu pregethws respectable y Saeson fel ena?' What's the use, yn wir! pan y mae tri o bob pedwar yn Nghymru ag sydd yn deall ychydig o iaith Hengist yn ymgyrhaedd hyd y gallont i ddarllen pob math o gyhoeddiadau Saesneg; ac ar yr un pryd, os dygwyrdd i chwi ofyn iddynt ynghylch pregethau Charles o Gaerfyrddin, Christmas Evans, John Elias, neu John Hughes, Pont Robert, cewch eu gwled yu agor eu llygaid a'u cegau fel pe buasech yn eu holi mewn perthynas i ysgrifeniadau rhai o drigolion y lleuad. O Gymmyr! Gymmyr! A oes dim gobaith y dcuwch byth mwy i werthfawrogi eich iaith, eich gwlad, eich cenedl, a'ch breintiau?

ANNERCHIAD

AR BAN ACHOS DUW YN PEMBROKE DOCK,
NEU PATER, SWYDD BENFRO.

Anwyl gyfeillion ac ewyllyswyr da crefydd yn gyffredinol.—Pan fyddwyr yn edrych i gyhoeddiadau misawl Lloegr, aml y byddwyr yn gwled fod llawer yn cael eu wneud gydag achos yr Arglwydd, yn enwedig mewn ffordd o adeiladu a thalu dyled Capelau, yn y ffordd a nodwyf yn yr annerchiad taer a gostyngedig a ganlyn; hyny yw, trwy ddangos anawdd a sefyllfa gyffng yr achos yn y lle; amlygu yr arwyddion o lwyddiant sydd arno, ac mewn gostyngeddrwydd a thaseni meddwl, ddy-muno sylw a chymmorth pawb atto. Mae yn ddywediad cyffredin, 'fod yr hwn sydd ganddo galon ewyllysgar i roi at waith yr Arglwydd yn brin o foddion; a bod yr hwn sydd yn gyflawn o foddion, yn gul a chybyddlyd ei galon.' Rhaid cyfaddef mae felly y mae yn wir gyda lloedd yn ein gwlad; ond etto, trwy drugaredd, mae gan Duw ddynion yn ein mysg, pa rai sydd wedi derbyn yn helaeth o'i law, o bethau bras ei ragluniaeth, ac yn gwybod beth yw derbyn calon yn lloegi o wir gariad tuag atto, fel y cyfranant at ei achos yn y modd helaethaf. Diau nad ydyw, ac na bydd y rhai hyn yn fyr o'u gwobr.

Hwyrach fod yn gof gan lawer, weled yn y Drysorfa, rai misoedd yn ol, ychydig o hanes crefydd gyda Chorph y Methodistiaid yn Penfro a'i chylchoedd; pryd y crybwyllasom ein bod wedi newydd gymmeryd tŷ i bregethu a chfynnal moddion crefyddol yn gyffredinol, yn Pembroke Dock, neu Pater, tref hynod a boblogaidd a chyflawn o fasnach, o fewn dwy filltir i Penfro. Wedi hyny, y mae perchen y *gwaiath* wedi gwled yn dda ei arddel a'i lwyddo i raddau mawr uwchlaw ein disgwyliad.

Mae y lle sydd genym, er ein bod yn talu amdano, £6 6s. y flwyddyn, o lawer yn rhy fychan: yr hyn sydd ynofid nid bychan i ni, ac hefyd i'r rhai a garent fod yn ein plith, pe bai genym le i'w derbyn. Mae yma bedwar yn barod wedi eu dwyn i'r eglwys, dan arwyddion amlyg eu bod dan law y Duw sydd yn 'hoff ganddo drugaredd.' Mae yma lawer yn ychwaneg dan glwyfau argyhoeddiad o bechod, yn gofyn y flodd i Sion; a thuaug yno y mae eu hwynebau hwynt. Mewn gair, mae pob peth ydym yn gyfarfod ac yn weled, yn llefain yn uchel fod yn rhaid i ni i 'adeiladu tŷ gorphwysfa i arch-cyfammodd yr Arglwydd.' Hyn ydym yn benderfynu, a hyn a wnawn yn llaw Llywydd pob peth, a thrwy gymmorth eglwys Duw, ac ewyllyswyr da crefydd trwy holl Gymru, a Lloegr hefyd, lle yr edrychir anwm yn wrthrychau sylw a chynorthwy. Mae Cyfarfod Misol Swydd Benfro wedi rhoddi i ni ganiatad i fyned a'r gwaith ymlaen; mae y tir wedi ei gymmeryd; ac mae y gwaith ar gychwyn. Nid oes genym na sir, na thrysorfa, na chyngrair tu cefn am arian; dim ond y cyngrair sydd rhyngom a'r nefoedd, a grym eich codau, ac ewylls eich calonau chwi, fy anwyf gyeillion.

Nid ydych chi dyben i ni i edrych am gynnorthwy o Drysorfa y Genhadaeth Artrefol, canys y mae yn rhy wan: nachwaith o Ariangist Cyfarfod Misol y Sir, i ba un yr ydym yn perthyn, oblegid mae yma fwy nag a ellir ei gyflawni yn barod. Ond er methu gyda blwch ein Cenhadaeth Artrefol, ni a dalwn ein hunain ar y deyrnas, a hyderwn mae gwell byth ydyw. Yr ydym yn taer erfyn ac yn gostyngedig hyderu, na wneuch ein gadael yn ddigymmorth gyda gwaith ein Duw, canys gwelwch ein bod yn rhoddi ein pwys ar eich trugaredd. Yr ydym yn penderfynu gwneud hyd eithaf ein gallu ein hunain; ond gan y bydd y draul i adeiladu y tŷ o gylch £300, ac nad ydym ninau ond ychydig o nifer, a thylawd o amgylchiadau, rhaid fy anwyf Gyfeillion, ael llawer iawn o arian oddiwrthych chiwi. Bydded i bawb i anfon eu rhoddion i Mr. G. Harris, Merchant, Water Street, Carnarthen, trwy law yr hwn yr anfonir hwynt i ni yn eithaf diogel.

Yr oedd Dafydd gynt yn hynod o barod i edrych am gymmorth o'r mynyddoedd; ac felly ninau: mae genym olwg gref iawn tu a'r Gogledd, canys yn wir y mae yno fodd i gael, a chalon i roi. O, y fath wlad anwyl, anwyl, yw Mon! O, mor iach a hyfryd yw awelon bygiawl Camarfon! O mor fras a chyfoethog yw gwyneb ac ymysgaroedd Fflint a Thinbych! Pan edrychwn dros ororau Meirionnydd, cofiwn am y Bala, a'r lle gerllaw a olwir—Tu a gwledydd Trefaldwyn y cadwn ein golwg gyda chalon iawn o oibaith. Yno mae Idloes, &c. &c. Am yr oll o gyrau'r Deheu-barth,

ein cenedl a'n cydnabod sydd yma, a gwyddom mae eu harfer hwy yw sefyll o blaid y gwan. O mor llôn yr edrychwn tu a hen artrefe Myrddin; Arllwysfa Ystwyth i'r môr; Tersyn Telfi, a hen drigfa anwyl yr ardderchog Rowlands. Cofiw'n yn felus melus am drysorau mynyddoedd a brasder brofydd gwlad Morgan, a Mynwy; a glewder gwychlawn gwyr Brecheiniog. Mae yn hynod o hoff genym feddwl, fod cannoedd o'n brodyr yn nhrefydd Lloegr hefyd, a wnant ein cofio yn anwyl, trwy wres eu gweddian, a rhinwedd llawn eu codau. Hyderwn y bydd i'r morwyr hefyd o bob parth i roddi eu mheddwl haelionus anrwm, canys yma y cartrefa llawer o'u brodyr anwyl hwythau. Yn ddiweddar y daeth merch i forwr crefyddol a duwiol i'r lle, pa un yr ydym yn awr yn eiriol drosto, yr hon pan ddaeth, ydoedd yn agored i gledd gloyw'r dialydd, ond yn awr, sydd dan 'arwydd y gwael.'

Gwnawn dderbyn yn ostyngedig a diolchgar, y rhodd leiaf fel y mwyaf. Os bydd rhyw un yn meddwl y bydd yr hyn a eill ei roddi yn rhy fach i'w anfon, ymdrechod ein cyfaill i gael eraill i uno ag ef i wneud yr hyn a allant hwythau, ac yna daw yr anrheg yn swm mawr. Os cawn ganiatad gan ein bewyllys-wyr da, bydd i'w henwau a'r rhoddion i gael ymddangos trwy gyfrwng y Drysorfa. Yn awr tersynwyl, gan droi golwg fy narllenwyr at y modd yr adeiladwyd y Tabernacl yn yr anialwch. O pe caem yr Yspryd hwnw ond am ddau ddwydd, caem dŷ addas, hardd, a diddyled i addoli y Duw byw!

Ydwyl dros yr eglwys yn y lleoedd hyn, Yr eiddoch yn y modd mwyaf gostyngedig, *Penfro, May 9, 1838.* S. DAVIS.

CYMDEITHASFA DDEHEUDIROL Y TREF- NYDDION CALFINAIDD,

A gynnalwyd yn Nghaerdydd, Morgannwg, Iau a Gwener, Ebrill 12, 13, 1838.

Y nos fercher blaenorol am 7 o'r gloch, traddodwyd dwy bregeth barotoawl yn Nghapel Sion, gan Mr. W. Williams, Talgarth, a Mr. J. Richards, Abergwaun.

Dydd Iau.—Am 8 y bore, ymgyfarfu cynrycholwyr y Siroedd yn Nghapel Sion. Am 10, Y Pregethwyr yn yr un lle, a'r Blaenorïaid yn Nghapel y Wesleyaid.

Am 1, Cyfarfu holl Swyddogion yr Eglwys yn Nghapel Sion.

Am 3, Ar y cefnfaes (Park) a roddwyd at wasanaeth y cyfarfod gan Ardalydd Bute a Iarl Dumfries, pregethodd Mr. R. Lumley, Langharne, (Saesoneg), a Mr. D. Evans, Capel y Drindod.

Am 7, Traddodwyd pregethau Cymreig, yn Nghapel y Annibyniaid, gan Mr. R. Phillips, Llanyddyfry, a Mr. M. Howells, Casnewydd; ac yn y Tabernacl, gan Mr. E. Lewis, Abergwaun, a Mr. F. Evans,

Machynlleth; ar yr un amser traddodwyd pregethau Saesonig yn Nghapel y Bedyddwyr Saesonig, gan Mr. T. Havard, Pen-y-bont, ac yn Nghapel y Weasleyaid, gan Mr. W. Griffiths, Browyr.

Dydd Gwener y groglith.—Am 6 y bore, yn Nghapel Sion, pregethodd Mr. F. Evans.

Am 8, yn yr un man, ymgynnullodd y Swyddogion ynghyd, a defnyddiwyd y rhan swyaf o'r amser mewn ymresymu cadarn ar Ddirwest (yn unol â phenderfyniad Cyfarfod Misol y Sir, yr hwn a gynhaliwyd yn y Llwynni, Mawrth y 7fed a'r 8fed). Cadarn oedd y rhesymau, i.e., a rhygedyrn idd eu gwrthbrofi na'u dadymchwelyd gan holl Iordaniaid y byd. Nid amgen na chyflawnder i'r sefydliad da hwn ydyw hyspysu i ddarlledwyr y Drysorfa, ddarfod i sylwadau gwrcosog y brodyr adael archwaeith hyfryd ar eu hol, trwy wneuthur ambell cyndyn mor ufudd a chyfaddef nad oes un moddion mor debyg i sboreiddio y byd a llwyr ymwrthodiad â diod y bendro; ac nid rhyfedd, canys yr oedd goleuni a gwres yn cydfyned a'r dywediadau, a gormod o amlygiadau o nawdd y nefoedd yn llanw y lle, i neb oddieithr y dyn a'i galon wedi ei parhau i warthruddo egwyddor y Gymdeithas mwyach.

Am 10, ar y maes, pregethodd Mr. Lewis, Sir Gaelewy, (Saesonig), a Mr. Richards, Sir Bembro; pryd y talodd Mr. R. ddiolchgarwch cyhoeddus ar ran y Gymdeithasfa i'r Ardalydd urddasol, am orchymyn ei oruchwylwyr i agor y fath le anrhyddedus i gynnal y cyfarfodydd cyhoeddus; drachefn i weinidogion, ymddiriedolwyr a diaconiaid y gwahanol gynulleidfaoedd, am agor eu areithfaoedd i bregethu; ac yn olaf i drigolion y dref am agor eu tai, a hilio eu byrddau, er ymgeddu'r dieithriaid a ddaeth o bell ac agos i'r cyfarfod.

Am 2, ar y maes, traddodwyd pregethau gan Mr. T. Harris, Wooten-under Edge, (Saesonig), a Mr. W. Havard, Llanfihangel. Am Hanner awr wedi 6, yn Nghapel Sion, pregethodd Mr. N. Howells a Mr. T. Harris.

Cafodd y gweision nerth i hysbysu dirgelwch yr Efengyl gydag hyfder mawr, ac yr oedd pryderfwrthwch i ei weled ar y miloedd yn gwrando, yr ydym yn priodoli y sobrwydd a'r gweddeidd-dra a ganfyddwyd ar bobl y wlad cyn, ac ar ol yr odfeuo'n i'r ychydig sydd wedi ei wneuthur o les trwy offerynnoliaeth y Gymdeithas ddirwestol. Diau mai derchafiad i gymmeriad cymdeithasfaoedd y gwahanol enwadau crefyddol yn Nghymru fuasai i sobrwydd a phregethu yr Efengyl gael eu cyssylltu ynghyd a'u gilydd yn amlach flwyddoedd yn gynt.

Egwyddorion sobrwydd a lywodraetho'r holl fydd, llanwer ein teuluoedd a gras, ein Eglwys a chariad, a'n calonau a'r Ysbryd Glan.

E. MORGAN.

(Cerddydd, Mai 1, 1838.

LLYTHYR IX.

Oddiweth hen Weinidog yr Efengyl at ei fab, ar ddechreuai ei Weinidogaeth.

Anwyl a hofus Blentyn,—Mae rhwymyn cariad yn y berthynas naturiol yn peri serchawgrwydd mawr, ac mae bod y cariad hwnw yn cael ei ysgogi oddi ar wreiddyn crigionogol ac efangylaidd yn ei wneuthur yn fwy rheolaidd a chadarn; ac mae fod y ddwy ochor mewn perthynas yn y frawdoliaeth grefyddol, yn dyblu y serch drachefn; a chydgyssylltiad mewn swyddau yn Eglwys Crist, bod yn sefyll ar un chwarentfwrdd, yn gyfranog o'r un gwaith, yn brofiadol o'r un helyntion, gôddef yr un profedigaethau, cario yr un beichiau; mae hyn debygaf yn peri gwres mwy tanbeid yn y serch crigionogol, ac agosrwydd mwy yn y pleidiau ymlynol. A dywedaf it yn ol fy mhrofiad fy hun, a thystiolaeth yr hen dadau gynt, fod pob llathen tu a phen draw y daith, pob troedfedd o nesu tu a'r dalar, pob munud o dynu tu a'r amser cadw noswyl, i.e., mewn gair, pob awel, pob arogliaid o sawr peraid awyr Caersalem newydd, yn tanbeidio, bywiocâu, ac ad-ddysgleirio y cariad sanctaidd ac efangylaidd yn enaid ei berchenog. Oh! pan yr anturiaf i geisio syllu ychydig i ororau y wlad tu draw i'r llen, i geisio myfyrio ar hyfrydwch trigolion Paraddys, mae fy'menydd egwan yn dyrrysu, fy synwraur byrion yn ymgymysgu, a'm natur eiddil bron llewysgu! Nid rhyfedd fod yr hen dadau gynt yn dolefa'n o dan rym dylanwadau Ysbryd y gras, ar i Dduw arafu yn ei dywelltiadau, fod eu natur yn methu dal.

Meddwl yr wyf y bydd cariad y saint at eu gilydd yn y nef, uwchlaw gallu ac amgylfred y cryfaf o honnynt ar y ddaear ei gynnal na'i wybod. A phaham na bydd? oblegid fe fydd pob tuedd croes i gariad wedi ei lwyr ddileu; bydd cynfigen Ephraim wedi ymado, a thuedd gormes gyfygu Iuda wedi ei dori ymaith. Ond beth a ddywedaf am eu serch tuag at yr angylion santaidd, ynghyd a'u cariad diamgyfred at y Tri yn un Jehohaf! 'Rwy'n dyrrysu wrth fyfyrion. Mae yn debyg y bydd y caru a'r serchu oll wedi ei gylgymu ryw fodd mewn Cysryngwr, y Duw ddyn, Brenin y Saint. 'Fel y gallai grynhui ynghyd, yn Nghrist yr holl bethau yn y nefoedd ac ar y ddaear ynddo ef.' Ond wedi'r cyfan bydded cariad y Saint yn ei lawredd, ei ehanger a'r oll o hono, y saint y byddo, mae cariad Crist tu ag atynt hwy, yn anfeidrol fwy na gorbwyso'r cwbl. A phwngc sydd a dillau mēl ynddo yw hwnw, er ei fod ef yn entrych nef, ar orsedd gogoniant (Gwynfa, etto fod ei gariad a'i agosrwydd at ei saint (lle bynag y byddont) yn para'r un. 'A'r Iesu yn caru yr eiddo y rhai oedd yn y byd, a'u carodd hwynt hyd y diwedd.' Hyd ddiwedd pa beth? Gadawaf i ti fyfyrion;

pellach na diwedd y dioddefiadau, (er mor bell oedd hyn,) pellach na diwedd yr adgyfodi, na diwedd y cyfeillachu a'i ddisgyblion y deugain niwrnod. Mor bell, debygaf, a diwedd y gogoneddu; ac os gwyddost pa bryd bydd hynny, fe allai y gelli wybod pa bryd y bydd diwedd y caru. Llauer sant, a sugnodd fel i'w enaid oddiwrth y caru diddechreu. Mae etto, fel i'w gael yn y cariad diddiwedd. Na ryfedda os caf fyw etto yn hir cyn myn'd i'r wlad a balmant-ydd a chariad, os gweli fy mod yn ysgrifenu rhyw loffion o fyfyrdd ar Sanctaidd gariad.

Ond mae yn rhaid i mi ffrwyno peth ar fy ngweinidau dymherau, gan ymdrechbu cosio diben y llythyr, os gwn beth ydyw. Mi stua eisoes gyda thi yn dy Eglwys, yn dy fyfyrgeill, yn dy balpit, ar dy deithiau, gartref, ac oddi cartref. Am hynny anhawdd gwybod beth nesaf i fyned atto. Mae yn debyg mai rhyw lythyr crynhoawl fydd hwn, yn cynnwys rhyw bethau o bwys, ac i fod yn agos at dy feddwl ymhob man; oblegid, mae bod yn feddylgar ac ystyriol yn un o'r addurniadau cymhwysaf i le a swydd Gweinidog yr Efengyl. Ond priodol y gellir gofyn i lawer fel y gofynodd Cyfaill Job, 'Pa beth sydd yn dwyn dy feddwl oddi arnat?' Ond un peth a ddymunwn i fod yn bwysig a pharhaus ar dy feddwl yw, *Mae'n sylwi arnat dy hun; mynych fesur a phwyso dy hun, yn ôl rheol a chloiriau y Cyssegr*. Digon gwir, mai anaml y mae neb a mwy o fesur a phwyso arnat nag ydyw rhai amlwg yngweinidogaeth yr Efengyl; ond er cymaint sydd, etto nid anmhriddol i'r Gweinidog ei hun basio barn ar ei achos. Er mai bychan yw (mewn cydmariaeth) i ni gael ein barnu gan farn dyn, etto yn aml ped 'iawn far-nem ein hunain ni'n bernid.' Mynych hefyd y'n cymbellir gan Grist a'i apostolion i droi sylw i'n mynwasau. 'A wyt ti yn fy ngharu i?' Eber Iesu wrth Pedr. 'Edrychwch, gan hynny, arnoch eich hunain,' oedd siars gyntaf Paul i henuriaid Ephesus. A llawer eraill a ellir eu nodi, y rhai eisoes sydd hysbys i't, ac sydd yn rhoi pwys yn y ddyledswydd. A gresyn yw meddwl fod cynifer o rai yn profesu pethau mawr, etto mor ddiethr i'w mynwasau eu hunain, ag yw Estrys i'w nyth.

Ond peth i'w bwysio yn fynych genyt yw, dy brofiadau ysbrydol a chrefyddol: a ydynt mor loyw a'r amser gynt? Dywediad cyffredin yw, mai yn ei bocced y mae'r ffarfwr yn dechreu torri i fynu. Felly hefyd, yn ei brofiad a'i ysbryd y mae Gweinidog yn dechreu adfeilio. Dichon i'f bregethau fod am hir amser heb ddangos eymaint o golladau ynddynt; dy wrandawr heb gwnsod neniaw'r o'f haeleddau; ie rhai mwyaf oraffus yn dy eglwys heb weled y pydredd. Calon y dderwen sy'n braenu gyntaf. Edrych, gan hynny yn dilyfal na byddo it ballu oddiwrth ras Duw.

Mae yn wir fod pethau yn tueddu at hynny yn y rhai enwocaf; fod cnawd gwan lle mae ysbryd parod.

Ac hefyd, mae Duw ymhob oes, ac yn mhawb yn goddef i ryw elynion i ymosod er profi cywirdeb y galon: pren yn Mharadwys, Canaaneaid yn Israel, temtas ynaeth yn nom niunau. Ac nid yw goruchwyliath gras mewn rhai fawr amgen nag ymladd parhaus a llygredigaeth; ac felly yn lle cynyddu, gwelir mai prin y byddis heb dynu yn ol. Ond mae y cŵch, pan fo gwynt, llif, a llanw yn ei erbyn, yn gwneud yn dda os medr gadw heb fyned yn ol. Ac yn wir, mae'n rhaid y pryd hynny gael gallu cryf i dynu ymlaen. Ac felly, rhaid barnu gras weithiau wrth y gwrthweibiaidau a gyferfydd. Ond, trwy yr holl bethau hyn, pwng mawr ydyw fod santeiddrwydd yn ymlaen—fod ymddiried yn Nuw yn cael lle i weithredu; ac felly bydd y profiadau yn felus yn y tywydd garw. Ond fo arferir gan rai fel gwrthuddau, pan yr heneiddiant gyda chrefydd, nad yw fod eu profiadau heb fod mor ddisglair a thanbaid yn un arwydd o adfaeliad. Ond mae yn bwng mewn dadl gwyf si, oblegid os yw natur yn llegau gan henaint, etto nid yw o angearheidrwydd i brofiad ysbrydol adfeilio trwy hynny. Ac un o'r addewidion sy'n llawn dilyau mēl ydyw, 'Ffrwythant etto yn eu henaint, tirsion ac iraid a fyddant.' Ac os yw hen adnabyddiaeth o Grist, hir fwyriad o Dduw, cynefinndra cyndeithas a Duw trwy fydd, yn peri clacarineb, esmwythder, a diolafwch, yn enaid credadyn, beth a wnaen pan yr elom i'r nefoedd? oblegid mae yn debyg y byddwn yno yn hir. O na, clywed hen grefyddwyr hyn, ac na fydded iddynt wneud clustogau o dan eu penelinoedd mewn adfeiliad: ceryddir Eglwys Ephesus am ymadael a'i chariad cyntaf.

Drachefn, *pwysu dy ofal a'th lasur yn achos Eglwys Crist yn y byd*. A ydyw cynnefinndra gyda'r eglwys a'i phethau, yn peidio ag achosi iddynt fod yn fwy dibwys ar dy feddwl? Mae yn naturiol i ddiagwyl i ti fod yn fwy deheuol a medrus; ond perlyglus i forw'r a fu bum waith yn yr India fod yn fwy esgeulus y chechedd tro. Mae'r môr yr un fath am lyngcu, y stormydd yr un fath am ymgynndeirolgi, y llwybr mor herlyglus i'w gollu, y llestr a'r llwyth mor werthfawr i ofalu am danynt, a'r bobl ar y bwrdd mor hawdd eu boddi. Ac onid anghenfil a fyddai y maeslywydd a fyddo trwy gynnefinndra i rhyfel, yn myned yn fwy diolaf am fanylwydd ei waith? Pa beth! a yw bwrriad y gelyn wedi newid? a yw ei gasineb wedi llareiddio? a yw anrhyddid ei frenin yn llai? gwerth ei wlad, ei berthynasau, a'i gyd-ddynion yn is nag y bu o'r blaen? Ie, meddaf, a yw pwys y rhyfel, llywyddio y milwyr, trefnu yr ymgyrch, ac enill yr yndrethfa, wedi newid yn awr ragor y bu gynt? O na! Er na wn ond ychydig am dani yn naturiol, yr wyf yn sicr ei bod yr

un fath yn ysbrydol. Mae satan yn cyflawni yr un blinderau etto yn y brodyr, y rhai sydd yn y byd. Ac os yw henaint yn chwaneu dichell, y mae yntau yn 'hen sarph.' O! meddaf, mae ystyriaethau difrifol, pa rai sydd yn lle ein rhyddhau i esmwythder a diolafwch, yn gosod angenrheidrwydd arnom i adnewyddu gofal, a dyblu egni, a hyny bob dydd tra y byddom yn llafurio gyda'r gwaith.

Mae lliosogiad aelodau yr eglwys, yr angenrheidrwydd fod sancteiddrwydd yn cynnyddu ynddynt oll, eu disgwyliad wrthym, y pwys o fod yn fyddlon yn yr holl ddy, byddra ein tymhor, ac agosrwydd dydd y cyfrif, yn galw yn uchel am ddyblu ein diwydrwydd yn y gwaith. Ac, Oh na fyddai 'bod yn lân oddiwrth waed pawb o.i,' yn egwyddor gynhyrfiol ynom yn barhaus, fel y gallom tu a diwedd y daith dystio mewn cydwibod dawel, 'Mi a ymdrechais ymdrech ddeg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd.

Etto, *myneir it bryso dy zel u'th anydd-fryd dros uchus Crist u'i lwyddiant yn y byd.* Yn gyffwrdd pan gyntaf yn taro allan gyda gwaith yr Efengyl, mae'r zel yn sawr a thanbaid, parodd i Eliseus redeg ar ol Elias, ac nis gwyddai yn iawn pa fodd i hebgor amser i ganu yn iach i'w berthynasau. A'r disgwyllion oeddynt mor eiddigeddus dros eu Meistr, nes oeddynt yn dymuno caniatad i alw am dân o'r nef i'w amddiffyn. Dywedir fod Melancthon yn nechreu ei wenidogaeth yn tybied y gallai droi hil Adda yn gryno. Ond fel y mae cydnabyddiaeth, gwrthwynebiadau, siomedigaethau, a'r cyffelyb, yn ein gwneuthur yn fwy profiadol o'n gwaeleddau ein hun, ac arafwch olwynion llywyddiant cerbyd yr Efengyl, yna y mae difatterwch yn cymmyrd achlysur, a'n zel yn oeri, a ninu yn sio ein hun i gysgu mewn esgeulusod, o dan rith disgwyl wrth amser Duw i adnewyddu y gwaith, a rhoi gwawr i Sion. Ond mae lle i ofni os dyna sydd ddysgriiad cywir o'n hagweddau, mai penwyni adfeiliad sydd yn ymdaenu trosom. Mae yn debyg fod arwyddion afwyddiant yn peri digalondid i henasgwyr yu yr eglwys, fel y cawn yn achwyniad Elias yn yr ogof, etto mae'n debyg fod ei zel yn fawr, ac medd Duw wrth Dafydd, 'er na chai efe adeiladu tŷ i'w enw, etto, da oedd fod hyny yn ei galon. Ac mae zel y tŷ yn ysu'r galon, yn peri anesmwythder ac ymdrech yn yr ymddygiad. Yr oedd zel Crist dros y Deml a'i sancteiddrwydd, mor nerthol yn nyddiau diweddaf ei weinidogaeth, nes y trodd y prynwyr a'r gwerthwyr allan o honi: yn gyffelyb hefyd y cawn yn hanesion y Prophwydi a'r Apostolion, fod eu hymlyniad a'u zel dros deyrnas Dduw yn wraig yn niwedd y daith: ac yn enwogion yr oesoedd diweddaf cawn fod eu zel yn cynnyddu tua diwedd eu hoed.

(I'w barhaus.)

GRAMMADEG CYMRAEG.

TREIGLIAD Y PRIFAIR BOD.

Mae y Prifair hwn o ddefnydd mawr yn yr Iaith Gymraeg, i lenwi diffygion, neu i gynnorthwyo yn amserau a phersonau y lleferydd gweithredol a goddefol.

MODD MYNEGOL.

AMSER PRESENNOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Person Wyf, ydwyf	1 Ym, ydym
2 Person Wyd, wyt, ydwyt	2 Ych, ydych
3 Person Yw, ydyw, mae, oes.	3 Ynt, ydynt, maent.

AMSER ANORPHENOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Byddwn, oeddw'n	1 Byddem, oeddem
2 Byddit, oeddit	2 Hyddech, oeddech
3 Byddai, oeddi	3 Byddent, oeddent

AMSER GORPHENOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Person Bum, buais	1 Buom, buasom
2 Person Buost, buaist	2 Buoch, buasoch
3 Person Bu, buodd	3 Buont, buosont

AMSER TRAGORPHENOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Person Buaswn	1 Buasem
2 Person Buasit	2 Buasech
3 Person Buasai	3 Buasent

AMSER DYFODOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Person Byddaf	1 Byddwn
2 Person Byddi	2 Byddwch
3 Person Bydd	3 Byddant

AIL AMSER DYFODOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Person Byddof	1 Byddom
2 Person Byddot	2 Byddoch
3 Person Byddo	3 Byddont

MODD GORCHYMYNOL.

Unigol.	Lliosog.
1 Person Byddwyf	1 Byddwn
2 Person Bydd	2 Byddwch
3 Person Bydded	3 Byddont

MODD ANNHERFYNNOL.

Presennol.	Gorphenol.	Dyfodol.
Bod	Wedi bod	1 fod

RHANGYMMERIAD.

Presennol.	Gorphenol.	Dyfodol.
Yn bod	Bodedig	Bodadwy

Treigliad y Prifair Bod yn Annherfynol sydd fel y canlyn.

MODD MYNEGOL.

Amser presennol	Bydder	Ydys
Amser annorphenol	Byddid	Oeddiid
Amser gorphenol	Buwyd	Ooddyd
Amser tragorphenol	Buasid	
Amser dyfodol	Bydder	

MODD GORCHYMYNOL.

Bydder

Mewn perthynas i'r Prifeiriau cyfandawd *canfod, darfod, gorfod*, &c., deallir eu bod oll yn tarddu o'r Prifair *Bod*; gan hynny nid oes angenrhaid eu troiglo.

SILLEBIAETH CYMRAEG.

Dymuno.—Nac ysgrifener ef felly, ond *Dymuno*.

Gweniaeth.—Nid felly, ond *Gweniaith*; canys *Gweniaith*, yw gwir ystyr y gair; ac nid *iaeth* yw ei ddiweddliad.

Didraul.—Nid felly, canys *di-draul* ydyw ei ystyr ef, oddiwrth *di-trealio*; felly *u* yw y llythyren wreiddiol, ac nid *e*.

Perphaith.—Nid felly, ond *perffaith* yw y gair i fod.

Annuwiol.—Nid felly, ond *Annuwiol*, oddiwrth *an a Duw*; ac nid oddiwrth *an a Dwr*. Nid yw *diuyn* air o iaith yn y byd.

Anhebyg.—Nid felly, canys tardda y gair o *An a nhebyg*, neu *tebyg*, o'r Prifair *tebygu*; canys nid yw *tebigu* yn air yn y byd; nid oes *pig* neu *lig* yn perthyn iddo. Hefyd, mae cyfeillioniad cyffredin yr oes hon wedi cyrrhaeddyd y gair hwn, sef *tynu* *un o'r ddwy n pa le bynag y ceir hwynt yn nheg*, heb ystyried a ydych y ddaew yn angenrheidiol i gadw gwreiddyn y gair ei nod ydych. Y maent yn angenrheidiol yma, *an nhebyg*...*annhebyg*, *un n yn an* a'r llai ynzhdyd *a'r h i gadw lle y llythyren t yn y gair tebyg*, *Annhebyg*.

Hanesiaeth Genhadol.

Dadon yma ger bron ein llinosog ddarlennwyr ollygidd byr iawn o holl gyfarfodydd y *Cymdeithasau* a gynnalir yd yn Llundain yn misoedd Ebrill a Mai diweddaf; sef yr *amser a'r lle* y cynnalir yd hwynt, yn nghyd a'r *Cadeirydd yn y Cyfarfodydd*, a'r *pregethwyr* a bregethasant ar yr uchlysur.

Ebrill 24, 6½ yr hwyr—*Cymdeithas Genhadol Gartrefol*.—Pregeth—Capel Albion—y Parch. J. Young, M. A.

Ebrill 26, Hanner dydd—*Cymdeithas Ysgolion Newfoundland*.—Cyfarfod—Llys Exeter—Gwir Anrh. Arg. Bexley.

Ebrill 26, 2 ar gloch—*Cymdeithas Frytaidd Merched* er annog *Diwygiad yn ddith carcharorion benywaidd*.—Cyfarfod—Addoldy y Crynwyr, St. Martin's Lane.

Ebrill 26, 7 ar gloch—*Cymdeithas Genhadol y Wesleyaid*.—Pregeth—Capel City Road—y Parch. G. Steward.

Ebrill 26, 6½ yr hwyr—*Cymdeithas Cymedroldeb Brytanaidd a Thramor*.—Pregeth—Capel Esgobawl—B. Noel, M. A.

Ebrill 26, 6½ yr hwyr—*Cymdeithas Esgolion Newport Pagnell*.—Pregeth—Capel New Broad Street—y Parch. T. Binney.

Ebrill 27, 11 ar gloch—*Cymdeithas Genhadol y Wesleyaid*.—Pregeth—Capel Great Queen Street—y Parch. J. Parsons.

Ebrill 27, 1 ar gloch—*Cymdeithas Cymedroldeb*.—Cyfarfod—Llys Exeter—Esgob Llundain.

Ebrill 27, 7 ar gloch—*Cymdeithas Genhadol y Wesleyaid*.—Pregeth—Southwark—Y Parch. Dr. Beumont.

Ebrill 27, 6½ ar gloch—*Cymdeithas llongmwr Brytanaidd a Thramor*.—Cyfarfod—City of London Tavern—Arg. Mountsantford.

Ebrill 30, 10½ ar gloch—*Cymdeithas Noddfa i blant amddifaid*.—Cyfarfod—City of London Tavern.

Ebrill 30, 11 ar gloch—*Cymdeithas Genhadol y Wesleyaid*.—Cyfarfod—Llys Exeter—J. P. Plumptree, Ysw. M. A.

Ebrill 30, 6½ ar gloch—*Cymdeithas dyddannuch hen Bererinion*.—Cyfarfod—City of London Tavern—Syr C. E. Smith, Barwn.

Ebrill 30, 6½ ar gloch—*Cymdeithas Genhadol Gartrefol y Bedyddwyr*.—Cyfarfod—Capel Finsbury.

Ebrill 30, 6½ ar gloch—*Cymdeithas Genhadol Eglwys Loegr*.—Pregeth—Eglwys St. Bride—Y Parch. F. Goode, M. A.

Mai 1, 11 ar gloch—*Cymdeithas Wyddelig y Bedyddwyr*.—Cyfarfod—Capel Finsbury—E. Foster, Ysw.

Mai 1, 6 ar gloch—*Cymdeithas Addysg Gristionogol*.—Cyfarfod—Llys Exeter—Syr C. E. Smith, Barwn.

Mai 1, 11 y boreu—*Cymdeithas Genhadol Eglwys Loegr*.—Cyfarfod—Llys Exeter—Iarl Chichester.

Mai 2, 6 y boreu—*Cymdeithas Wyddelig y Bedyddwyr*.—Cyfarfod—City of London Tavern.

Mai 2, 11 y boreu—*Bibl Gymdeithas Brytanaidd a Thramor*.—Cyfarfod—Llys Exeter—Gwir Anrh. Arg. Bexley.

Mai 2, 6½ yr hwyr—*Cymdeithas Llyfr Gwedd Gwffredin a'r Homiliau*.—Pregeth—Eglwys St. Dunstan—Y Parch. C. R. Pritchett, M. A.

Mai 2, 6½ yr hwyr—*Cymdeithas Genhadol y Bedyddwyr*.—Pregeth—Capel Surrey—Y Parch. J. Birt.

Mai 2, 7 yr hwyr—*Bibl Gymdeithas y Trindodiaid*.—Pregeth—Capel Woburn—Y Parch. G. W. Phillips, M. A.

Mai 3, 11 y boreu—*Cymdeithas Genhadol y Bedyddwyr*.—Cyfarfod—Capel Finsbury—C. Lushington, Ysw. M. P.

Mai 3, 12 ar gloch—*Cymdeithas Llyfr Gwedd Gwffredin &c.*—Cyfarfod—Llys Exeter—Gwir Anrh. Arg. Bexley.

Mai 3, 11 y boreu—*Cymdeithas Diwygiad Brytanaidd*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

Mai 3, 6 yr hwyr—*Undeb Ysgolion Sab-bathol*.—Cyfarfod—Llys Exeter—Syr C. E. Smith, Barwn.

Mai 3, 6 yr hwyr—*Undeb y Bedyddwyr*.—Cyfarfod—Capel Devon Square—Y Parch. J. M. Cramp.

Mai 3, 6½ yr hwyr—*Cymdeithas Cristionogaeth ymysg yr Iddewon*.—Pregeth—Capel Camb. Heath—Y Parch. W. Pym, A. M.

Mai 3, 7 yr hwyr—*Cymdeithas Ysgolion y Werddon*.—Pregeth—Capel Bedford—Y Parch. S. Robins, M. A.

Mai 4, 11 ar gloch—*Cymdeithas er an-nogaeth Cristionogaeth ymysg yr Iuddewon*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6 ar gloch—*Cymdeithas y Traethodau*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

Mai 5, 11 ar gloch—*Cymdeithas Ysgolion y Werddon*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6 ar gloch—*Cymdeithas Diwygiad Brytanaidd*.—Pregeth—Capel Percy.

Mai 7, 10 ar gloch—*Cymdeithas Ysgolion Brytanaidd a Thramor*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

12 ar gloch—*Bibl Gymdeithas y Trinitariaid*. Cyfarfod. Llys Exeter.

6 Ar gloch—*Cymdeithas i attal Putteindra ymlith yr ieuentyd*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6½ Ar gloch—*Cymdeithas i gymnorthwyo Gweinidogion yr Eglwys Sefydledig*.—Pregeth—Eglwys St. Bride.

Mai 8, 11 ar gloch—*Cyfarfod yr unrhyw Gymdeithas yn Llys Exeter*.

12 Ar gloch—*Bibl Gymdeithas y Morwyr a'r Milwyr*.—Cyfarfod—Llys y Freemasons.

12 Ar gloch—*Cymdeithas Genhadol Ewropeaidd*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6 Ar gloch—*Cymdeithas Ysgolion New Foundland*.—Pregeth—Eglwys St. Andrew.

6 Ar gloch—*Cymdeithas pregethus yr Efengyl yn y Werddon*.—Cyfarfod—Capel Finsbury.

Mai 9, 11 ar gloch—*Cymdeithas Brotes-tanaidd*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6½ Ar gloch—*Cenhadaeth Dinas Llundain*.—Pregeth—Capel St. John.

10 Ar gloch—*Cymdeithas Genhadol Llundain*.—Pregeth—Capel Surrey—Y Parch. J. Harries.

6 Ar gloch—*Yr unrhyw Gymdeithas*.—Pregeth—Tabernacl.

Mai 10, 10 ar gloch—*Yr unrhyw Gymdeithas*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

10 Ar gloch—*Cymdeithas Gymnorthwyl y Cenhadau Morafiaidd*.—Pregeth—Eglwys Dunstan.

7 Ar gloch—*Noddfa Plant amddifaid*.—Pregeth—Eglwys y Drindod.

Mai 11, 12 ar gloch—*Cymdeithas yr Ymweliadau*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

11 Ar gloch—*Cymdeithas diddymiad y Dreth Eglwys*.—Cyfarfod—City of London Tavern.

12 Ar gloch—*Cymdeithas Genhadol Tref-edigaethol*.—Cyfarfod—Capel Finsbury.

6 Ar gloch—*Cyfarfodydd yr Orlinbad o Swper yr Arglwydd—Cymdeithas Genhadol Llundain*.—Y Capeli—Sion—Orange Street Silver St.—Walworth—Claremont—Hackney—Stockwell—Kingsland—a Tottenham Court.

6½ Ar gloch—*Cymdeithas Diwygiad Brytanaidd*.—Pregeth—Eglwys St. Clement.

Mai 12, 11 ar gloch—*Cymdeithas amddi-*

ffyniad Rhyddid Crefyddol.—Cyfarfod—City of London Tavern.

May 14, 11 ar gloch—*Cenhadaeth Dinas Llundain*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6 ar gloch—*Cymdeithas Pregethus tethiol Llundain*.—Cyfarfod—Capel Finsbury.

6 Ar gloch—*Cymdeithas Dygyddiadau Clafdaol*.—Cyfarfod—Capel Finsbury.

Mai 15, 6 ar gloch—*Cymdeithas Genhadol Gartrefol*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

Mai 16, 12 ar gloch—*Cymdeithas amddiffyniad Llwythau brodorol Tref-digaethau tramor*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6 Ar gloch—*Cymdeithas Addysg Gristionogol*.—Pregeth—Capel Claremont.

Mai 17, 6½ ar gloch—*Cymdeithas Ilongwyr Brytanaidd a Thramor*.—Pregeth—Orange Street.

Mai 22, 6 ar gloch—*Cymdeithas er annogaeth Heddwch Sefydlog a Chyffredinol*.—Pregeth—Capel y Crynwyr.

Mai 23, 12 ar gloch—*Cymdeithas i attal Cwrlondeb i Anifeiliaid*.—Cyfarfod—Llys Exeter.

6½ Meddyliasom y gallai fod yn fuddiol a difyrus iawn gan ein Darllenwyr, am unwaith, weled y nifer mawr o Gymdeithasau, a Chyfarfodydd ag sydd yn cael eu cynnal ar y tymhor hwn yn y brif ddinas, fel y canfyddont beth sydd yn myned ymlaen yn ein teyrnas, ac yn ein hoed.

CAMDEN, Y LLONG GENHADOL.

Peth rhyfedd yw fod ar brif faner y llong hon, sef ar faner ei hwybren uwchaf hi, yn argraffedig y ddau air hyn CENAD HEDD, yn yr Iaith Gymraeg. Yr oedd ar ei bwrdd hi y personau canlynol:—I fyned i Raiatea, yn môr y de, y Parch. J. Williams, a Mrs. Williams, a'r Parch. George Charter, a'i wraig. I fyned i Tahiti, y Parch. C. G. Stevens, a'i wraig; y Parch. Thos. Joseph, a'i wraig; a Mr. Joseph Johnson, Athraw Ysgol. I Rarotonga, y Parch. William Gill, a'i wraig; a'r Parch. Henry Royle, a'i wraig. I'r Navigators' Islands, y Parch. William Day, a'i wraig; Mr. John H. Stair, Argraffydd Cenhadol, a'i wraig. I'r Marquesas, y Parch. Robert Thomson. Aeth hefyd Mr. John Williams, ieu. a'i wraig, ar ei bwrdd hi. Oll yn ugain o rifedi.

PORT ELIZABETH—AFRICA DDEHEUOL.

Golygiad byr ar y gwaith yn guffredinol yn y sefydliad cenhadol hwn, mewn ll' hyseddwrth y Parch. A. Robson.

'Nis gallaf fod yn ddigon diolchgar i Dduw am y golygiadau cysurus sydd i'w gweld ar y gwaith yn bräsennol yn y lle hwn. Mae yr ysgol ddyddiol yn parhau yn llwyddiannus, mae yr Ysgol Sabbathol yn hymod o lewyrchus, a'r gynulleidfarn yn cynyddu. Mae nifer mawr o'r Fingoid wedi dyfod yma yn ddiweddar, ac y maent yn sybiedu am air y bywyd. Yr wyf i wedi pennodi

cadw cyfarfod wythnosol yn eu plith, ac yr wyf yn pregethu lldynt bob wythnos drwy ferch o Gyfeithydeus, yr hon a roddodd yr Arglwydd i mi fel sel fy ngweinidogaeth.

Pan feddylwyf am y nifer mawr o eneidiau anfarwol ag sydd o'm hamgylch, ac mor ychydig o honynt, mewn cydmariaeth, sydd wedi eu dychwelyd i gyflwr cadwedig, mae fy nghalon yn galaru uwch eu penau. Yr ydwyf yn cael fy llyncu i fynu gan feddyliau syml am bwysfawrogwydd fy swydd, a'r sefyllfa gyfrifol yr wyf ynddi. O am ras i fy ngwneud yn ffyddlawn! Yr wyf wedi sefydlu cyfarfod gweddi neilldnol, i'r dyben o gyd ersyn am weithrediadau achubol yr Yspryd Glan i fendithlo y moddion a ddefnyddir er dychweliad pechaduriaid, ac er holaethu teyrnas y Messiah. 'Gwedd-iwch drosom ni, ar fod i air yr Arglwydd redeg, a chael gogonedd.'

Yr eiddoch

A. ROBSON.

Hysbysiadau Crefyddol.

YSGOLION CYMRAEG YN Y FLWYDDYN 1751.

(Parhad tu dalen 154)

Mi a gymmerais fy rhyddid i osod o'ch blaen y gwrthrychau mwyaf tosturus, sef y bobl ddiolion ddiellion, y rhai sydd yn sefyll mewn angen am eu goleuo yn y pethau a berthynant i'w cyflwr tragwyddol, yr angen mwyaf gresynus yn yr holl fyd; cyflwr galarus y rhai sydd yn galw yn daer am eich trugaredd, er mwyn Duw, i'w hachub hwyt o'u sefyllfa ddywll ac anwybodus; a gwaredigaeth pa rai sydd yn sefyll, gyda bendith Duw, ar elusengarwch y cyfryw ag sydd yn eu gallu i roddi lldynt hyfforddiant am drefn yr iachawdwriaeth. Canys buan y palla y drefn hon o'u haddysgu yu athrawiaeth a dyledswyddau crefydd, oni ranga bodd Duw i dueddu meddyliau y Cristionogion elusengar, i barhau i gynnorthwyo yr amcan daionus a'u hofrymau gwirfoddol.

Mae y gwir anrhyddedus a pharchedig wyr drwy ddwyliaw y rhai y mae y Cyfraniadau yn dyfod i gynnal yr Ysgolion hyn, yn enwedig y rhai sydd yn derbyn ac yn trosglwyddo y than fwyaf, neu yn agos y cyfan o'r Cyfraniadau hyn, mae y rhai hyn meddal yn gwybod yr alwad mawr sydd am dalu traul gwaith mor helaeth a phwysfawr, wrth ystyried y mawr gost sydd yn myned i brynu llyfrau addas i'r Ysgolion, a rhoddi llawer o honynt am ddim; heb law talu i'r Ysgol-feistriaid, a thalu i rai Ymwelwyr, a chenhadau, ac ardrethion tai i gadw yr Ysgolion ynddynt. Mae mawr ddyled arnom i ddolch i'r Arglwydd am y cynnorthwyo digonol a gafwyd hysbysu at dalu pob costau yn brydlawn, a nad oes dim dyled yn sefyll yr awr hon. Ac yr wyf yn hyderu y bydd yn fawr foddlonrwydd i'r holl Elusengarwyr, ddeall fod yr hyn ag y maent yn ei gyfrannu tuagat y gwir achos elusengar hwn, yn sicr yn cael ei

dreulio gyda'r gofal a'r cynuildeb mwyaf. Y mae yn cael ei ddefnyddio i gyrhaedd cyn belled ag y mae modd gwneud.

Dyma le helaeth i wyr elusengar i roddi allan yn haelionus eu cyfoeth a'u da bydol, at achos mor ddaionus ag y dichen yr 'Hael sydd yn dyghymygu haelioni,' chwilio allan a meddwl am dano. Ac wrth y cyfryw dymunaf gael caniatted i sylwi fod yr angen presennol sydd am gynnorthwyo at gynnal yr Ysgolion rhad hyn yn fwy na chyffredin, oblegid fod amryw o'r gwyr haelionus a fyddent yn arferol o gyfrannu yn helaeth at yr achos hwn wedi myned i ffordd yr holl ddaear; ac fe fydd y golled ar eu hol yn anadferadwy oni fydd i Dduw o'i fawr ddaioni gynnal y rhai sydd etto dan y gwaith, a chyfodi oreill etto i'w cynnorthwyo.

Nid yw yr achos etto yn adnabyddus ond i ychydig mewn cydmariaeth; ac uid yw o fewn fy ngallu hysbysu i lawer iawn am dano. Pe byddai i lawer yn chwaneg o bersonau cyfoethog a haelionus y rhai sy'n caru llwyddiant y Grefydd gristionogol, wybod yu fanwl am natur, angen, a llesiad y dull hwn o addysgu a gwaredu eneidiau tlodion, yn wyf yn gostyngedig hyderu, y byddent gyda pharodrwydd meddwl yn barod i'n cynnorthwyo, er mwyn Crist, i ddefnyddio moddion i chwanegu at, neu o leiaf i barhau i gynnal yr ysgolion buddiol hyn.

Fodd bynag, ein dyledswydd ni yw ymddiried i ragluniaeth rasol Duw, drwy yr hon y dygwdd y gwaith hwn ymlaen hyd yn hyn, er nad oes un swm sefydlog a phennodol wedi ei osod i gynnal yr Ysgolion, eithr yn unig Cyfraniadau achlysurol ac ewyllysgar roddion gwyr haelionus y rhai a anfonir i ni o dro i dro, ac o flwyddyn i flwyddyn, a hyny oddiwrth bersonau, y rhan fwyaf o honynt ydynt yn anadnabyddus i mi. Fel hyn, oddiar Ystôr diysbydd daioni Dwysol, y mae yn lifo yn barhaus gynnorthwyon digonol at yr angenheidiau gofynedig. A thrwy ddedwydd brofiad, fe'n dsgir i fyw drwy ffydd, mewn gostyngedig ymorphwysiad ar yr un Ragluniaeth haelionus ag a lwyddodd y gwaith canmoladwy hyd yma, fel yr ydym yn bwriadu myned ymlaen yn enw yr Arglwydd, gyda'r gwaith hwn cyhyd ag y rhyngu bodd iddo Ef, ac i elusengarwch gwyr crefyddol ein galluogi.

Mae drws eang wedi ei agoryd, cyflusdra addas a buddiol iawn wedi ei roi, i ddyrchafu yr achos cristionogol, i ddiwygio llawer o bobl ddiolion lygredig, i attal ac i wellau llawer o ddrygau, i gynnorthwyo trueniaid yn eu matter mwyaf ei bwys, i adnewyddu hyfforddiant cateceisioi yn yr Eglwysydd, ac i beri fod pregethu drwy hyn yn fwy buddiol. Ond y cyfryw yw anystyriaeth rhyfeddol llawer, fel nad ydynt yn gofalu am ddim o'r pethau hyn.

Ac yn wir nid ydym yn fyr o gael rhai

i'n gwrthwynebu yn y gwaith clodwiw hwn o addysgu y bobl. Wrth yr hyn y gallwn yn hawdd weled, nad all yr ysbryd maleisus, diorhwyys, tywysog y tywyllwch, byth oddef i un amcan daienus, a fyddo yn tueddu at ogoniant Duw ac iachawdwriaeth dynion i fyned ymlaen, heb ddefnyddio eithaf ei egni a'i allu i'w wrthwynebu.

Nid yw eife byth yn fyr o gynnyrfu rhyw un neu gilodd, yn gyffredinol y cymhwysaf i'w amcan, i ymgnio â'i hollsym yn erbyn y cyfryw ymgais am dynu ei deyrnas i lawr; gan dywallt allan ryw gan grybwylliadau, dirmygiadau disail, a rhagfarnau diachos, yn erbyn y rhai a fyddont fwyaf cyhoeddus a llafurus yn y gwaith da.

Ac yma nis gallaf lai na chrybwsll fy rhwymedigaethau cryfaf i ddychwelyd fy niolchgarwch diffuant i'n Cydroddwyr tirion a diffino am eu rhoddior prydawn; y rhai wedi clywed am yr amcanion maleisus, ac athrodiad dyfeistol rhyw watwarwyr anhybys y rhai a gynnwysasant fel bradladdwyr i drywanu yn y tywyllwch, a ymroisiant i gyfrannu yn fwy helaeth, tuag at gynnal y gwaith da yr hwn yr amcanai y gelyntion ei ddrygu a'i rwystro.

Y llesad a wnaed, ac sydd yn barhaus yn cael ei wneud drwy yr Ysgolion rhad hyn, a welir yn amlwg yn y llythyrau a anfonwyd attaf, oddiwrth yr Offeiriad y rhai y mae yr Ysgolion yn eu plwyfau dau eu golygiaeth, a'r Ymwelwyr, ynghyd a

(l'w barhau.)

rhaf o'r bobl dlodion a ddysgwyd ynddynt. o'r rhai mae yn awr yn fy llaw, ynghylch tri chant yn barod i'w dangos i'r neb a fydd eu darllen; ac o gwbl o'r dechreuad, y mae genyf dros hymtheg cant o'r cyfryw Lythyrau a Thystiolaethau, o'r rhai y gellwch ddarllen fainta fynoch yn oleich cyfeusdra.

Hyn sydd yn amlwg, fod llwyddiant a llesad yr Ysgolion hyn yn sefyll i raddau mawr ar fyddlondeb a diwydrwydd yr Offeiriad yn eu cateceisio hwynt yn fynych, ar ddyddiau yr wythnos, yn gystal ag yn gyhoeddus, ger bron y cynulleidfaoedd, ar y Sabbathan, a dyddiau gwylion, gan eglurhau a chymhwyso yr athrawiaeth cynnwysedig yn y Catecism, mewn modd amlwg, cyfeillgar, a sobr, at bawb fyddo yn gwrando; gan wasgu at y bobl yr angenrheidrwydd am wybodaeth grefyddol, a'u hannog yn eu pregethau ac yn eu cyfeillach i lafurio yn yr Ysgrhythrau, a bod yn fyddlon i ddysfod i'r Ysgolion, ac i anfon eu plant yno hyd y gallant. Mae rhai Gweinidogion yn gwnenthur hyn gyda diwydrwydd a fyddlondeb canmoladwy iawn.

Fe ddylai Gweinidogion plwyfydd fod yn ofelus iawn wrth ddewis Ysgol-feistr, ac ymweled yn bersonol yn fynych ag ef yn yr Ysgol, a gofalu am ei fod yn Catecaisio yr Ysgolheigion yn dda o leiaf ddwy waith neu dair bob wythnos. Lle y mae hyn yn cael ei wneud yn fyddlon a chysion, mae y diwyth dymunol yn amlwg i'w weled.

CYFRIF YSGOLION SABBATHOL Y TREFNYDDION CALFINAIDD YN NGWYNEDD AM Y FLWYDDYN YN DWEDDU RHAGFYR, 1837.

Siroedd	Rhif. yr Ysgolion	Athrawon ac Athrawesau	Ysgolheigion	Athrawon, Athrawesau a'r Ysgolheigion	Pennau o'r Bibla adroddwyd	Pennau o'r Hyffurddwr	Pennau o'r Rhodd mam	Eithyghau o'r Cyfys Fydd	Nifer a adroddwyd y deg gorwydd	Athodau
Mon	94	2076	10,381	12,457	138,110	2,510			7421	
Caernarfon	107	2826	13,071	15,897	179,028	73,059				119,111
Dinbych	91	1241	7,067	8,308	77,041	6,716	6,796	225	2756	259,250
Flint†	37	1260	8,322	9,582	89,574	6,873	14,992		3407	107,099
Trefladdwyn	147	1406	9,520	10,926	92,336	945	2,397		3630	175,336
Meirionydd	99	1673	10,726	12,399	68,292	3,129	1,412			479,451
Liverpool	6	190	1,251	1,441		382	96		66	93,087
Caerlleon	4	37	195	244	322		458		64	41,455
Y Cyfan	585	10,709	60,533	71,254	644,703	93,614	26,151	225	17,344	1,274,789

Anwyl Frawd,—Ar ddymuniaid y brodyr yn Nghymaniaf Llanrwst, yr wyf yn anfon i chi gyfrif o rif a llafur Ysgolion Sabbathol y Trefnyddion Calfinaid yn Ngwynedd, i'w argraffu yn y Drysorfa. Mae yn ddwrw genyf eu bod wedi eu cadw cyhyd heb eu hanfon i'ch swyddfa: yr achos o hyn oedd, bod amrai gyfrifon heb ddysfod i law yn Llanrwst, ac yn addaw eu gyru yn ddioed; ond ni chafwyd mo honnt yn gwbl etto, fel y gwelwch yn y daflen.

Buasai yn dda genyf pe gallaswn wneud y cyfrifon i ateb i'r cynllun a benderfyn-

wyd arno gan y Gymanfa, ac a argraffwyd hefyd yn y Drysorfa; ond oherwydd anghydfurfiad y Siroedd yn gwneud eu cyfrifon, nid oedd genyf ond ymdrechau eu cael mor unfurfi ag y gallwn.

Gwnasech yn bur dda pe annogech bob Sir i ofalu yn brydlawn i gael cyfrifon pob dosparth i law un person i w grynhoi yn un cyfrif i ddysfod i'r Gymanfa; ac nid yn gynnifer o daflenau ag sydd o Ddosparthi yn y Sir; nac fel Ll— yn gynnifer o daflenau ag y sydd o Ysgolion yn y Dda-

• Un dosparth heb ddod a'u cyfrif i mewn.

† Dosparth Gorllewinol yn unig.

man yn gryno y mae yn anmhosibl gweled pa un ai cynnyddu ai lleihau y mae yr Ysgolion.

Dymunol fyddai i chwi y tro nesaf y byddwch yn argraffu tadenau i gadw cyfrifon, eu bod yr un fath a'r un diwygiedig a anfonwyf, neu ei roddi yn gopi yn y Drysorfa fel y gwelo pawb ef.

Henllan.

JOHN FOULKES.

Helyntion yr Amseroedd.

Y SENEDD YMERODROL.

Ty y Cyffredin. Cyfarfu yr aelodau Ebrill 25 wedi y Gohiriad dros wyliau y Pasc. Dyg y Milwriad Talfourd ei ysgrif i mewn am gael estyniad amser hawl awdwyrr Llyfrau yn eu cynysgrif. Bu amryw yn traethu eu meddyliau ar y matter hwn; rhai o blaid a rhai yn erbyn. Ac fe ranwyd y Tŷ, a chafwyd

O blaid ail ddarlleniad yr Ysgrif.. 39

Yn erbyn..... 34

Mwy o blaid o 5

Yna gosodwyd yr Ysgrif ger bron Eistedd. fod y Tŷ i'w hystyried o ddarn i ddarn.

Ebr. 26. Cafodd Arg. J. Russell ganiattad i ddwyn ysgrif i mewn i wneud gwelliant rheolau yn y Carcharau yn Lloegr a Chymru ac i wneuthur carcharau i ddrwg weithredwyr leuainc ar eu pen eu hun. Wedi hyny efe a ddysg Ysgrif arosiad Gwyr Llen yn eu cylch gweinyddiad eu hunain, yr hwn a ddarllenwyd yr ail waith, ac a'i dodwyd at sulw Eisteddfod.

Tŷ yr Arglwyddi. Cyfarfu y Tŷ hwn Ebrill 27. Ebrill 30. Hysbysodd Arg. Melbourne fod amser Coronaid y Frenhines i gael ei symud o'r 26, i'r 28, o Melhefin nesaf.

Tŷ y Cyffredin. Darllenwyd Ysgrif Cyfraith cynnalïaeth y tlodion yn y Werddon y drydedd waith, ac fe i hanfonwyd hii Dŷ yr Arglwyddi, i edrych pa beth a wnant hwy o honi hi yno.

Mai 3. Cyfododd Arg. J. Russell i roi cynnyg am osod Eisteddfod arbenig i chwilio i mewn i ddull gosodiad Ysgrif Rwyman am diroedd eglwysig yn Lloegr a Chymru, i'r dyben i edrych a geir oddiyno arian i dalu yn lle y Dreth Eglwys. Geir iodd y Cynnygiad fel hyn :—'Edrych i mewn i drefn rhoddiad ac adnewyddiad Ammod-Rwyman ar diroedd ac eiddo eraill perthynol i'r Esgobion, Deoniaid, a Chabidlwaid (*Chapters*) a chyrrh eglwysig ereill yn Lloegr a Chymru; ac hefyd amcan o'r swm o unrhyw chwanegiad gwerth a ellid ei gael drwy welliant ar drefniadau y cyfryw Ammod-Rwyman, gydag ystyriaethau addas o fuddioldeb yr Eglwys Sefydledig, ac o'r Ammod-Rwyman presennol y cyfryw eiddo.' Gwrthwynebydd ef yn gadarn. Ond fe ranwyd y tŷ. A chafwyd

mwy o blaid y cynnygiad nag yn ei erbyn o 36.

Mai 9. Darllenwyd Ysgrif Gwelliant Porthladd y Birkenhead y drydedd waith, a phasiwyd hi.

HANES TRAMOR.

YR HISPAN.—Ymddengys bod y gwrthryfel annibynol Muriarragay yn mynyddoedd Guipuscoa wedi terfynu. Dywed llythrau o Bayonne a ddyddiwyd y 27ain o'r mis diweddfaf na bu Muriarragay yn alluog i ennill neb o'i blaid ond ychydig weithwyr yn *foundries* Verastegni, y rhai oll a chwâl. asant ar ddynesiaid byddin fechan o wyr arfog. Ei wraig a phump o'i gydwrthryfelwyr a ddaliwyd gan filwyr gwirfoddol Guipuscoa. Credir i'r rhelyw o'honynt ddiango i dir Ffrainc. Fe ddywedir mewn llythyr yn Bayonne fod Muriarragay yn Paris fel ffoadur o'r hyn lleiaf. Er hyny y mae eitholl haues yn profi un peth o leiaf, sef fod anfoddlonrwydd mawr yn codi yn erbyn Don Carlos yn nhaleithiau Basque, y cyfryw anfoddlonrwydd ag na eddyddo ef ddwyn yn mlaen y fath rhyfel gwaeldd y naill flyddyn ar ol y llall yn erbyn y rhan arall o'r Hispan. Derbyniwyd yr hysbysiadau canlynol oddi yno gan llywodraeth Ffrainc.

Bayonne, Mai 3.—Hanesion o St. Sebastian a ddywedant i'r Cadfridawg Espartera ennill buddugoliaeth ar y Count Negri yn nghymmydogaeth Burgos. Dyoddefodd y Carlosiaid yn drwm iawn. Y cawl o'u magnelwyr a nifer fawr o'u swyddogion a syrthiasant i ddwyllaw eu gwrthwynebyr.

Bayonne Mai 4.—Ar y 27ain ddech Espartero ar holl lu Negri rhwng Burgos a Briesca ac a'i distrywiodd hwy yn llwyr. Syrthiodd dwy fil o garcharorion, o ba rai yr oedd dau gant yn swyddogion a holl eiddo milwraidd y Carlosiaid i ddwyllaw y Prif swyddog.

Narbonne, Mai 4.—Cymmerwyd dwy ran o fyddinoedd y Carlosiaid gan wŷr Baron de Meer wedi eu hamgylchynu yn Chateau Oriesta yn agos i Vich, ar y 30ain diweddfaf.

Madrid, Ebrill 28.—Mae y gair ar led ym Madrid, a chredir ef hefyd, fod gwrthryfel milwraidd arall wedi tori allan yn nhaleithiau y Basque, a hyny yn mynddionedd Navarrese, yn Andoain.

Y mae newyddiaduron Barcelona a ddyddir Ebrill 24 yn lawn o hanesion am greulondeu a gyflawnir gan filwyr Tris. tany yn Monistral, i ba le y gallodd y Carlosiaid fyned i mewn trwy dwylly gwarchawdlu gwan a gymerasant eu noddfa yn Eglwys y dref, ac a'u hamddiffynasant yn wrol. Rhoddodd y Carlosiaid orchymyn allan i'w rhoddi ar dân, pryd y daeth Baron de Meer yn ffawdus iawn ac a'u haschubodd

yr oedd y dref yn llawn o adfeiliau, lludw, a chyrph meirw.

Fel hyn y mae y wlad annedwydd hon o gwr bwygilydd yn briodol iawn i gael ei galw yn Aceldama; ac O! na chlywem fod y cleddyfau wedi eu gweinio, a'r arfau angeuol wedi eu rhoi heibio, a heddwrch a thangnefedd yn tarddu ac yn blodeuo yn y tir sydd wedi myned yn llawn anrhaith a gwaed.

HANESION CARTREFOL

Cledr-flordd Caerlleon a Birkenhead. Ar ddydd Iau y 3ydd o Fai y dechreuwyd ar y gwaith rhyfeddol hwn. Wedi i nifer fawr o weithwyr ac ereill ymgysfardod ar ryw le pennodedig, daeth un Mr. Jackson ym mlaen ac a lanwodd lonaid berfa o bridd ac a'i hwyliodd i bantle cyfasog, yn nghanol bloeddidiadu a gwyddfodolion. Disgwyllir y bydd y gledr-flordd hon yn barod i'w hagar yn mhen y ddwy flynedd, ac wedi y cwblheir hi y mae yn debygol iawn y bydd o bwys mawr nid yn unig i Lerpwill ond i fanau ereill hefyd.

Hynodwydd mewn natur. Oddeutu pythefnos yn ol, briodol bawch i Mr. Robert Falton, o Highburton lo rhyfedd a hynod iawn. Nid oedd ganddo ond tri throed o gwbl (dau droed ol ac un yn mlaen). Y mae yn dyfod yn ei flaen yn rhagorol,--- a difyrwrch nid bychan yw ei weled yn cerdded, yr hyn a wna mor rwydd ag un a phedwar troed ganddo. Y mae cryn ddiagramyriad y gwelir ef yn ffair nesaf Huddersfield.

Y Bibl Gymdeithas Frytannidd a Thramor. Cynnullwyd cyfarfod blynyddol y Gymdeithas hon yn *Erster Hall*, Llundain, yn yr wythosau diweddaf. Swm y derbyniadau yn ystod y flwyddyn ddiweddaf oedd fel y canlyn £97,237 ls 11c. Rhif y copiau o'r Ysgrhythrau a gyfranwyd ganddi yn ystod yr un flwyddyn oedd 590,398---ac er y cychwyniad cyntaf 10, 888,043.

Hynafiaeth. Dywed y *Lancaster Gazette* ddarod i dorwr beddau eu plwyf godi o'r ddaear ddarn arian yn dwyn delw ac argraph '*Antonius the Pious*', yr hwn a raid fod yn agos i 1700 o flynyddoedd oedran. Y mae yn edrych yn o dda a newydddaidd.

Arwydd o barch. Mae yr '*East India Company*' yn amcanu gneuthur anrheg i'r Cadben Chads, o gleddyf gwerth 200 gini am ei lasur difinio yn rhwystro morladrad yn moroedd yr India.

Eryr y môr. Saethodd Mr. John Laurenson, o Goosnargh, yn ddiweddar, Eryr y môr mawr, yn mesur o flaen y naill aden i'r llall bum troedfedd a deng modfedd.

Rhybudd etto i Rieni. Mae y naill fis ar ol y llall yn dwyn gyd ag ef hanesion

gofidus am blant bychaif yn llosgi i farwolaeth yn benaf o achos esgeulsiad eu rhieni. Dyma un etto yn dwyn yr un argraph dychrynlyd ac yn swnio yr un glul alarus. Rai dyddian yn ol llosgodd tri o blant bychain i farwolaeth, yn Barlow, yn agos i Chesterfield, yn yr un ystafell, trwy i'w dillad gymmeryd tân. Rieni, deffrowch a chymmerwch rybydd.

Clafychiad ac esgoriad hynod. Yn ngorph yr wythnos ddiweddaf, (cyn yr 11 o Fai) cymmerwyd benyw yn glaf o wewyr esgor ar fwrdd y 'Snowden', agerddlestr swdd yn hwylio rhwng Lerpwill a Beaumaris, a ganwyd yno ddau efell meirwon. Ganwyd un ar gyfer Pennaenmawr, a'r llall yn agos i Beaumaris. Ymddangosai 'od eu mam yn dda arni yn y byd, a dywedir mai gwraig yw i un o islywddion y llongau sydd yn hwylio i'r India Orllwiniol. Dywenydd gwyf allu ychwangu ei bod yn iachau yn dda.

Damceiniâu arswydus.---Ar ddydd Sadwrn y 3ed o Fai, fel yr aedd trol rhyw ddarllyawdd yn dyfod i lawr *Rupert Place*, Everton, Lerpwill, dychrynodd y cefyl a rhedodd ar draws un wrag ag oedd wedi bod gyda Arolgydd y tlodion yn chwilio am gynwrrthwy, ac a'i hanafodd yn dost.---Yr un dydd, fel yr oedd cerbydun o Kirby, yn sefyll wrth dafarnad yn mhen uchaf *Richmond Row*, a'r gyrrwr wedi myned i'r dafarn i yfed, dychrynodd y cefyll, a rhedodd ymaith ar ffwrst ereill. Y roedd bachgen bychan yn y cerbydyn, pa un a egniai i rwystro iddo redeg; ond tafwyd y bachgen allan a honi, ac aeth yr olwyn dros ei gorph. Cariwyd ef i'r Yspty, gyda gobaith gwan o'i adferiad. Ar ddydd Llun, y 7fed o'r un mis aeth cerbydyn gwr boneddig dros eneth fechan yn ymyl *Figlws St. James*, ac a'i hanafodd yn drwm.

Marwolaeth baban yn ei gwsg.---Ychydig ddyddian yn ol cynnullwyd celain-ymchwil ar gorph plentyn un wythnos ar ddeg oed i John a Mary Jones, William's Court, Smithfield-street, Lerpwill, yr hwn a fu farw dan yr amgylchiadau canlynol. Aeth y rhieni hyn i'w gwely oddeutu un-ar-ddeg y nos o'r blaen a'u baban gyda hwy mewn perffaith iechyd. Ond ar eu deffroad boreu drannoeth, oddentu 5 o'r gloch, er eu dirfawr fraw, cawsant y baban yn farw. Y rheithwyr arol peth ymgynghori a ddychwelwnt y rheithfarn 'ddarod i'r baban fygu oherwydd i'r fam orwedd arno.'

Yspeiliwr yn cael ei ddal.---Dywedir fod un gwr boneddig yn ddiweddar wedi myned i ariandd yn Lerpwill i dderbyn yno 500 o hunnau, a sylwodd fod rhyw ddyn yn cymmeryd rhyw sylw neillduol o hono. Cyu pen nemor aeth y gwr boneddig ar rai o gerbydau y gledr-flordd i Manchester, a phwy a eisteddai yn nesaf ato onid y dyn rhag-grybwyllledig. Wrth ddiagyn

o honynt cafodd ei fod yn fyr o'r arian oll; ac wedi iddo benderfynu ynddo ei hun mni ei yspeilio a gafodd, daeth o hyd i wybod fod yr hwn a eisteddai nesaf atto wedi cymeryd y cerbyd i Birmingham. Penderfynodd ei ddilyn pa fodd bynnag, ac wedi cymeryd swyddog yd ag ef, a llogi peiriant yn Manchester, daethant o hyd i'r cerbydan cyn iddynt gyrrhaed i Birmingham. Dilynasant ef wedi hynny i ben ei siwrnai, a sylwasant ar y teithwyr oll yn disgyn. Cyn pen hir iawn gwelent y dyn a chwiliant am dano yn disgyn, ac wedi chwylio ei logellau cafwyd yr arian yn ei feldiant, a thraddodwyd yntau i garchar i ar s ei brwaf.

Damwain Angeul ar y Grand Junction Railway—Frydinawn ddydd Mercher, yr 2fed o Fai, fel yr oedd rhai o gerbydau y glediſffordd yn agos i *Preston Brook*, a'r gwylieddydd yn sefyll ar ei draed u sypyn bychan yn ei law, llithrodd ei droed a disgynodd yntau i lawr ac aeth olwynion dau o'r cerbydau drosto a thorasant ei goesau yn llwyr i ffordd. Cafwyd meddygon ato yn fuan, ond ni buont o un lles, a bu farw ym mhen oddeutu dwy awr mewn poenau dirfawr.

Cais i Yspeilio—Fel yr oedd morwyo i Mr. Chapman, Shaw-street, Lle'r-pwll, yn dychwelyd adref Nos Jan y 3ydd o Fai, hannerawr wedi wyth o'r gloch, cyfarfyddodd dau ddyn a hi yn agos i Eglwys St. Augustine, a dechreuasant chwilio ei logellau. Hi a waeddodd allan, a digwyddodd fod dyn yn dyfod gerllaw, a'r ddau leidr a redasant ymait. Yr oedd gan y ferch ieuange newid papur pum punt yn ei llaw, a chadwodd hwynt yn ddiogel yno tra y bu y ffeinfaid yn chwilio ei logellau, ac felly llwyddodd i'w cadw.

Cymdeithas Genadol yr Eglwys—Cynaliwyd 29ain cychwyl hlynyddol Cymdeithas Genadol yr Eglwys yn Exeter Hall, dydd Mawrth, Mai 1, y derbyniadau y flwyddyn ddiweddar oedd ynt £83,447, a'r treuliadau yn £86,540. Y chwanegiad sydd oddeutu £11,000, o lunnau.

Y SENEDD YMERODROL—*Ty y Cyffredin*. Mai 14, Dyg Arg. John Russell i mewn, mewn araeth faith, gynnygiad etto y leni, am gael passio Ysgrif Diwygiad Cyfraith y Degwm yn y Werddon. Prif ddadl yn y matter hwn sydd ynghylch *Gweddill* o'r arian o godir oddiar berchenogion tiroedd yn lle y Degwm, ar ol rhoddi digonol o gynnalïaeth i'r Esgobion, yr Offeiriad, a'r Curadïad. Barn Swyddogion y Llywodraeth yw y dylid rhoi y *gweddill* hwn at ddysu plant y Gwyddelod yn ddiwahan. Ond barn eu gwrthwynebwyr yw y dylid ei dreulio at wasanaeth yr Eglwys wladol yn unig. Dyma begwm y ddadl grof hon. Ar hyn cynnygiodd Syr T. Ackland ddadl yn yr erbyn Arg. J. Russell, ac amryw ereill a gryffasant ei freichiau ef. Ond Arglwydd

Morpeth a areithiodd yn gadarn ac effeithiol iawn o blaid Ysgrif y Llywodraeth.

Mai 15. Atti hi yr aed drachefn i ddadleu ynghylch Ysgrif Degwm y Werddon. Ac o'r diwedd rhanwyd y Tŷ.

A chafwyd o blaid Ysgrif y
Llywodraeth..... 317
Yn ei herbyn hi..... 298

Mwy o blaid y Llywodraeth o 19

Pan ganfuwyd fod y Llywodraeth wedi ennill y ddadl ar y *Tories* fe lanwyd y Tŷ a bloeddiadau o orfoledd am hir amser; canys yr oedd y gwrthwynebwyr wedi casglu eu holl rym yn y ddadl hon, i'r dyben o fwrw y Swyddogion allan o'u lleoedd, pe byddai bossibl, cyn amser coronïad y Frenhines.

Teithio e fym. Cyrhaeddodd Masnachwr ar ei daith ddinas Bristol am ddeg ar gloch nos iau, Mai 17, yr hwn oedd yn Dumfriers yn Scotland y boreu o'r blaen am ddeg ar gloch. Cyhwyddodd o Dumfriers boreu mercher am ddeg ar gloch ac a gyrhaeddodd i Liverpool mewn Agerddlong yn ddigon buan i gael noswaith, gysurus o gysgu yno, ac am hauner awr wedi 6 y boreu efe a aeth gyda'r Agerddgerbyd i Birmingham lle y cyrhaeddodd ymhen pedair awr a banner; ac oddiyno mewn cerbyd efe a gyrhaeddodd Bristol erbyn deg ar gloch yn yr hwyr. Felly efe deithiodd dros dri chant o filldroedd mewn 36 o oriau.

BARDDONIAETH.

MARWNAID

Y PARCH. EBENEZER RICHARD, TREGARON.

Syrthiodd i lawr mewn mawredd—Dywysog
Gwir enwog o rinwedd,
Ac arweinwr gwirionedd,
Ei oes drwy barch,—is dŵr bedd.

Cwmpodd y dewr, un o'r cewri,—iach *Gŵn
Gwych gennad goleuni,
Eofn, cadarn, fu'n codi,
Golud Nef drwy ein gwlad ni.

Duwinydd o lawn dwyniad,—a hoyw
O hyawd barabliad,
A pher, mwyn, tyner fel tad,
O dda-mewnol ddymunïad.

Ebenezer, tŷr, tirion,—ab Risiart
I breswyl y meirwon,
Barn Was Ner,—is sêr bydd sôn
Tra geiriau yn Tregaron.

Gan lawer am hof gain lywydd—ynddi
Fu'n iawnddoeth arweinydd,
Mawr drallod, a syddod sydd,
Er gloesion i'r Eglwysydd.

• Chief, Leader, Dr. W. O. Pughe.

Pwy fydd mewn cyrddau blynyddol,—etto
 Heb attal mor wrol?
 Pwy'n fraich gref, fel of o'i ol
 Ag urdd moes i gwrdd misol.

Mewn pur serch pwy annercha—yn lwys
 Llosof Gymmanfa? [aid
 I'w gadair pwy a goda,
 'N wr o'i ddysg mewn awr dda?

E hifal'n firwd fel afon,—ei ddinam
 Fawr ddoniau hyfrydion,
 Pan holai, y llywiau'n llou,
 Was Celi yr *ysgolion.

Un dethol mewn cymdeithas,—un hoenus
 Un hynod o addas
 I'r perwyl, a gŵyl fel gwas,
 Un parod oedd y purwas.

Yn oleu iawn a hylŵydd,—tra uniawn
 Y triniaï bwngc afrŵydd,
 Rhoe bob amser ger ein gŵydd
 Twyn y budr mewn tanbedrŵydd.

Ei nod oedd canfod pob cell,—i'r gwaelod
 Draw gwŵiaï bob dichell,
 Yn ei erbryn o hirbell;
 'Y balch adwaenai o bell.'

Ei eiriau wnaï 'r cyfarŵydd,—ger ei fron
 Mewn gwir fraw a sobrŵydd,
 A pharchai pob rhai e'n rhydd,
 Oreuglod en harglŵydd.

Un hynod o gall a gwybodus,—oedd
 Un addwyn a threfnus,
 O ymadrodd, doeth, medrus,
 A rhydd heb attal na rhûs.

Trwy ei oes, eirioes, un araf,—diwyd,
 A duwiol, sancteiddiaï,
 Un o enaid unionaf,
 Ei nod oedd yn ngwinllan Naf.

A doeth iasin Gymdeithasan,—unai
 I ennill cenhadau,
 At bob 'stad, a gwlad yn glau
 O bobl i feddiant Biblau.

Mawr ei orchest fel dirwestydd,—a'i lwydd
 I luddias rhai beunydd,
 Rhag niwed y syched sydd
 O redeg at wiroydd.

Yn siriol ef fu fel seren—liwus
 Oleuwych wiw addien,
 Ac araol fel yr haulwen
 Disglaerwch yn entrych nen.

E deithiodd o'i fodd e' fu,—yn suddiol
 I hen feddwon Cymru,
 I'w dwyn o'r tywyllwch du,
 Yn rasol at yr Iesu.

Yn llondeg ddinas Llundain—y llefoedd
 A Llynlleifiad wiwgain
 Caerodor, goror gywrain,
 A gadd glyw yn syw o'i sain.

* Hoff waith Mr. Richard oedd holi yr
 Ysgolion Sabbathawl.

Ys eiriau trwy y siroedd—gweinyddodd
 Ac un addas ydoedd,
 A mirain dros y moroedd,
 Ei enw a gawn yno 'n goedd.

† Un hygar a phumtheg ar hugain—mlwydd
 Ymladdodd yn gywrain,
 Er mawr-les yn rhes y rhain,
 Ar y muriau wr mirain.

Gyda'i gledd yr wythnos ddiweddaï—fu
 O'i fywyd y dewraf,
 Yn †Salem y gwys olaf
 A roes o'i nerth wir was Naf.

Er i ingus dir angos,—a'r gwys oer
 Roi gwas hoff i guddio,
 Nid a'i lun, er ei huno,
 Na'i hoff sain wr cain o'n co.

Ar ol bydd ei ||roolau—i floedd
 Yn felus ber byngciau,
 Bydd heb feth ei bregethau
 Pur a hoff yma 'n parhau.

Ceredigion.

IOAN MYNYW.

AWDL AR YR 'N ACHOS.

Ebenezer y bann o weision—Iesu
 Orphwysodd yn ffyddlon,
 Mae oer saeth, am yr oes hon,
 'Trwy gywriaïd Tregaron.

Dallodd dolur ei denlu,—o'i roddi
 Mewn priddell i gysgu,
 Mae'r eglwys, man dwys mewn du,
 Gan y cŵyn, ac e'n canu.

O'i fawr nych i fro y nef,—eheddod
 A chariadus dangnef,
 Y mac heddyw, trwm ddolef,
 Yn wall in', ei ennill ef.

Cadd ef gysur,
 Minnau ddolur mewn ciddilwch,
 Ef sy'n pyngcio,
 Minnau 'n wylu, mewn anialwch.

Y dwylaw anwyl, fu'n troi dalenau,
 Ilyfr Duw unwaith, a llafur y doniau,
 Ymmysg angylion, gwynion eu gynau
 Sy'n rhoi rhyw dyner swin ar aur dannaï,
 Ebenezer heb un eisiau,—sy'n bod
 Yn gwel'd ei briod, yn ngwlad obrwyau.

Aeth o Dregaron, union enaid
 I'r ddisfyr gynnes, hardd fro gannaïd
 Mae yno'n pyngcio heb baid,—mewn
 [clodydd
 Ag iach lawenydd, gwych ei lonaid.
 ROBERT PARRY.

† 36 o flynyddoedd y bu yn y weinidog-
 aeth.

† Salem, enw Capel perthynoli'r Method-
 istiaid Calfinaidd ger Castellnewydd yn
 Emlyn, Ceredigion.

|| Rheolau a wnaeth i'r Ysgolion Sab-
 bathawl.

Y DRYSORFA.

RHIF. XCI.

GORPHENAF, 1838.

[LLYFR VIII.]

BUCHDRAETH Y PARCH. WILLIAM COOK,

Un o'r Anghydfurfwyr, yr hwn oedd yn weinidog yr Eglwys St. Michael, Caerlleon, ac a fariwyd allan Awst 24, 1862.

GAWYB Mr. W. Cook ô deulu crefyddol, a dygwyd ef i fynn dan olygiad yr enwog Mr. John Ball. Yr oedd yn wr o barchen cynneddau naturiol cryfion iawn; o ddeall cyflym, a obof rhagorol o dda. Yr oedd yn ysgolhaig mawr. Ei feddmarwydd yn feith-oedd y Dwyrain a ennillodd iddo fawr fri gan y dygedig Esgob Walton. Syr John Burgoyne oedd yn gyfaill mawr ac yn Nawddwr corodig iddo, a thwyddo ef y casodd efe ei oed yn y Weinidogaeth yn yr Eglwys wladol: a'r man y dechreuodd efe ar wasanaethu y swydd sanctaidd, oedd yn Wroxal, yn Warwickshire; ac oddiyno drwy gynghor y gweinidogion yn Llundain, efe a symudodd i Ashby de la Zouch, yn Leicestershire. Yn y lle hwnw efe a gafodd ei fwrw allan o'r Eglwys wladol, am wrthod llawarwyddo yr Ymwysiad. Wedi hyny efe a gafodd le yn St. Michael, yn ninas Caerlleon, lle y bu ef yn Weinidog llafurus a defnyddiol hyd oni fariwyd ef allan drachefu drwy gyfraith yr *Unffurfiacth* ar y 24ain o Awst, 1862.

Yr oedd Mr. Cook yn hynod o ffyddlon i Lywodraeth y Brenin Charles, ac am ei fod ef felly, efe a farnodd fod yn ddyledswydd ermo i ymuno â Syr G. Booth (wedi hynny Arglwydd Delamere), pan wnaeth efe gynygydd am adferu y Brenin i'r orsedd, yn y flwyddyn 1839; ac efe a barwadodd ddinasyddion Caerlleon i roddi i fynu y ddinas i'r Boneddwr uchod. Oberwydd hynny efe a gymmerwyd i fynu yn garchar-or yn Llundain, ac felly y bu efe yn gaeth yn ngharchardy Llambeth am hir amser; ac oni buasai i'r amser gyfnewid yn adferiad Charles yr ail i'r Orsedd, diau y buasai efe yn cael ei brofi am ei fywyd. Ond er hyn oll, ni ddarfa i'w ymddygiad ffyddlon

i'r Brenin ennill un flafr iddo i gael aros yn y Weinidogaeth heb Gydymffurfid. Ond yn fuan wedi iddo gael ei fwrw allan o'r Eglwys, fe ddododd Maer y ddinas ef yn y carchar cyffredin yn Nghaerlleon am iddo bregethu yr Efyngyl yn ei dŷ ei ham!

Eithr yr oedd efe yn llwyr lynn wrth ei egwyddorion yn wyneb holl gyfnewidiadau yr amseroedd; gan ddyoddef gydag amynedd ac addfwynder mawr. Ac efe a barhaodd hyd angau yn Weinidog i Gymdeithas o Gristionogion enwog mewn duwioldeb yn ninas Caerlleon.* Ond oddiwrth y rhai hyny hefyd, fe fu orfod arno gillo i Puddington yn Wirral, Swydd Gaer, oberwydd yr erledigaeth newydd a godasid drwy offer-ynoliaeth *Cyfraith y pum milldir*, (*Five mile Act*,) fel y gelwid hi. Yno hefyd, megis ag yn Nghaer, efe a âi yn gysson i addoli i Eglwys y plwyf, ac a bregethai i gynnulleidfia fechan rhwng amserau y gwasanaeth. Efe a ddywedai yn fynych wrth ei gyfeillion yn y fan heno, 'Ei fod ef yn meddwl nad oedd i bobl Ddaw fawr o seibiant a llonyddwch yn y byd hwn, end a gaent mewn cornelau.'

Yr oedd Mr. Cook yn gristion o'r hen

* Bernir mai dyma yr amser y dechreuodd yr Ymneillduwyr gynnal eu Cyfarfod-ydd yn Nghaerlleon; ac mai Mr. Cook oedd eu Gweinidog cyntaf, ac maent yn parhau i'w cynnal hyd y dydd hwn, ac wedi cynnyddu yn ddirfawr erbyn heddyw. Mae yma 16 o Gapelan Ymneillduwyr, a rhai miloedd o'r trigolion yn ymgrynhol iddynt bob Sabboth; pryd nad oes yma ond 11 o Eglwysydd plwyfan. Felly yspryd erlidgar yr Eglwys wladol fu yr aahysur o ddechreuad yr Ymneillduweth, drwy erlid o'uplith un o oreuon yr oes o Weinidogion Crist. Beth amgen a ddygwyliid oddiwrth y fath ymddygiad?

argraff apostolaidd; dyn o rodiad duwiolaf, a mwyaf hunanymwadol, ac o lafur dior-phwys; yr hwn a allai wiago dillad gwael-ion, byw ar ychydig luniaeth, teithio ar ei draed, a sathru ar fawredd ac camwythder bydol fel ar dom yr heolydd. Yr oedd yn hynod o lafurus yngwaith y Weinidogaeth, yn yr hwn ni cheisiodd erioed un cynnorth-wy gan ei frodyr, eithr efe a bregethai ac a weddiau agos drwy gydol yr wythnos, fel y byddai yr achlysuron yn galw, 'mewn amser, allan o amser.' Pan oedd yn mwynhau rhyddid, yr oedd yn cadw dydd ympryd bob mis yn gynulleidfaol, ac yn fynych efe a gadwai ddydd ympryd yn ei deulu; yn fwyaf neillduol yn achos yr amseroedd terfsglyd ac erledigaethus yr oedd yn byw ynddynt. Efe a arferai roi un prydawn hebio bob wythnos i ymweled a theuluoedd ei gynulleidfa, i gateceisio eu plant a'u gwasanaeth-ddynion, ac i ymddyddan yn bersonol a hwynt ynghylch eu cyflwr ysprydol. Ei ymweliadau oeddnt fyr, ond yn adelladol. Efe a iawn ddefnyddiai amser ei ymweliadau, ac anfynech yr ymadawai heb fyned i weddi.

Efe a lywodraethai ei deulu ei hun gyda manylrwydd a doethineb mawr. Bob boreu, yn ei addoliad teuluidd, wedi byr erfyn am gyfarwyddyd, efe a roddai Psalm allan i ganu. Wedi hyny darllenai bennod o'r hen Destament yn y boreu, a' phennod o'r Newydd yn yr hwyr, yr hon hefyd a esboniai efe; gan nodi allan yr amrywiol ranau a gynnwysai; wedi hyny adroddai gynnwysiad y bennod mewn mor ychydig eiriau ag y gallai; yna efe a eglurai unrhyw ranau dyrys o honi, gan ddybenu gyda hyfforddiadau defnyddiol. Wedi hyny efe a dreuliai chwarter awr mewn gweddi a mawl, ac yn gyffredinol efe a ddefnyddiai y bennod a ddarllenasai megis swm a sylwedd pob un o'r ddau.

Yr oedd efe yn rhagorol ymhob rhan o'i weddiau; yn enwedig yn ei gyfaddefiad o bechodau, yn ei gydnabyddiad o'r dwyfol briodoliaethau, ac mewn canmawl Dduw am ei ddaioni. Ar bob achlysur, yr oedd ei weddiau yn daer dros eglwys Dduw, ac am helaethiad teyrnas Crist. Ei ofal am wneuthur cyflawnder oedd yn anghyffredinol o fanwl; a'i haeioni, oedd ryfeddol, ac ystyried ei amgylchiadau, y rhai nid oedd.

ynt ond lled isel. Nid oedd ganddo un plentyn; ond efe a gymmerodd i'w deulu dri neu bedwar o blant tlodion, ac a'u dilladodd ac a'u bwydodd yn rhad, megis pe buasent blant iddo ei hun, ac a'u dygodd i fynu mewn ysgolheigtoed, ac a ddygodd iddynt wybodaeth gristionogol, oll ar ei draul ei hun. Byddai yn arferol o gateceisio y rhai hyn a'i wasanaethyddion ddwy waith yn yr wythnos, gan eglurhau pob peth iddynt yn y modd fwyaf agos at eu deall.

Gan nad allai efe mwyach gyflawni ei weinidogaeth yn yr Eglwys St. Michael, efe a gyflawnai y rhan fwyaf o honi yn ei dŷ ei hun, gyda'r un gofal a'r diwydrwydd ag a arferai yn gyhoeddus, er na fyddai neb yn bresennol ond ei deulu. Cadwai y dydd Sabbath yn gydwybodol a manwl iawn. Byddai ei holl deulu gwedi gorphen gwaith yr wythnos bob amser erbyn pedwar neu bump ar gloch brydnawn sadwrn, drwy y flwyddyn. Wedi cadw noswyl mor gynnar felly ddydd sadwrn, efe a dreuliai awr a hanner i esbonio yr Ygrythyrau ac i weddio yn ei deulu. Wedi hyny ymneillduai pob un ar ei ben ei hun i ddyysgu eu catecism. Am wyth hwy a swperent, ac yna efe a ollngai ei deulu i fyned i'w gorphwysafoedd yn ol ei ddull arferol ar ddyddiau ereill.

Efe a godai yn fore iawn ar ddydd yr Arglwydd. Byddai raid i bob un o'r teulu ddarllen pennod o'r Bibl foreu y Sabbath, ac efe a dreuliai awr a hanner i esbonio yr Ygrythyrau ac yn gweddio.

Wedi hyny ai efe a'i deulu oll i'r addoliad cyhoeddus i Eglwys y Plwyf. Ac wedi dychwelyd, (ar ol ei droi allan o'r Eglwys) efe a ai i weddi, ac wedi hyny efe a droddai y bregeth a glywent, ac yna proffesiad a gweddiad i'r teulu, megis y gwnai yn gyhoeddus pan ydoedd yn Eglwys y plwyf. Ar ol ciniaw, efe a ai i'r Eglwys, ac wedi dychwelyd cyflawnai y cyffalyb foddion ag a waethai yn y boreu. Wedi swpera, adroddai pob un o'r teulu gymmaint a allai gofio o'r bregeth; ac yna diweddiad y dydd sanctaidd drwy ganu Psalm a gweddio. Efe a gyflawnai yr holl lafur hwn gydag egniad, strioldeb, a gwresogrwydd mawr.*

* Gallai mai hyn oedd ei brofiad a'i

Un nodedig oedd am 'ddilyn heddweh'; ac yr oedd yn wr hynaws, mwyn, a charuaid, ond yr oedd yn ddyfeithr i'r defodau rhodresgar y rhai wedi hyny a ddaethant i ymarferiad. Yr oedd yn arfer rhyddid mawr i argyhoeddi ei berthynasau a'i gydnabyddiaeth, fel y byddai yr achlysur yn gofyn; a phan glywai am lwyddiant bydol rhai o honynt, gofalai am eu rhybuddio yn bwysig, rhag iddynt geel eu temptio i anghofio yr Arglwydd rhoddwr pob daioni. Byddai ei weddïau yn daerion iawn yn achos y rhai cystuddiedig. Yr oedd ei ddirwest a'i human-ymwadiad, ei williadwriaeth manwl drosto ei hun, a'i gydnabyddiaeth o ragluniaeth Duw ymbob amgylchiad, yn anghyffredinol; ac hefyd ei ostyng-eiddrwydd. Efe a ymwrolai i raddau anghyffredin i ymgadw rhag unrhyw beth a fyddai yn tueddu i'w demtio i feddwl yn fawr am dano ei hun. Er nad oedd efe yn rhydd i uno yn yr Unffurfiaeth o drefniad y Llywodraeth dan Charles II., ac er y tystiai yn erbyn llywodraeth Esgobawl a'r seremonïau, etto efe a drinodd ei ymneillduneth oddiwrth yr Eglwys sefydledig gyda mwynseidd-dra ac arafwch crïstionogaldid. Weithiau efe a geryddai yn dirion rai a feient ar yr Offeiriad a gyddfurfiasent, er ei fod ef ei hun yn anghydfurfio. Ac yr oedd ei dduwioldeb amlwg, ei onestrwydd, a'i garedigrwydd yn peri hyd yn nod i'r rhai oedd yn wahanol eu barn iddo ei barchu. Yr oedd yn ysgolhaig mawr, ac yn parhau i astudio ar hyd ei oes. Yr oedd efe cyn belled oddiwrth ymrwystro â gofalon y bywyd hwn, fel na wyddai efe ddim pa faint oedd ganddo, heblaw y bara a fwytaï: ac nid oedd ynddo nemawr o duedd i ymddyddan am achosion bydol; ond mewn ymddyddanion am bethau Duw nid oedd neb yn fwy parod a chyweithas. Efe a fu byw a marw yn siampl enwog o rodio yn agos at Dduw, ac o ymarweddïad yn y defoedd. Fe ddywed Mr. Samuel Bold† am

deimlad ef ei hun; ond mae yn anhawdd coelio mai felly yr oedd teimladau ei holl deulu ef; y cyfryw lymder o lasur a diwyrdwydd anarferol, oedd yn ddigon i beri i bobl Ieuaine ddywedyd am wasanaeth y Sabbath, 'pa flinder yw?'

† Mr. S. Bold oedd Offeiriad yn Devonshire, ac un o brif gyfeillion Mr. Locke. Efe a ysgrifennodd ac a gyhoeddodd amryw lyfrau yn ei oes.

J. O.

dano, yr hwn a ddygwyd i fynu dan ei olygiad o'i febyd, mewn Traethawd cyflwynedig i'w weddw ef, 'Mai Mr. Cook oedd y gwr mwyaf nodedig fel gweinidog llafurus, a fyddlawn, ac fel credadyn gweithgar, a welodd efe yn ei oes.'

Pan oedd efe ar ei wely angau, gofynodd hen wr o gyfaill iddo, a oedd efe ddim y pryd hyny yn derbyn cysur oddiwrth ei lasur yn ngwasanaeth Duw? Efe a atebodd, 'Nid oes genyf fi ddim y gallaf ymfrostio o hono.' Efe a orphenodd ei yrfa mewn llawenydd, Gorphenasf 4, 1684,* yn 72 mlwydd oed. Er fod poethder yr erledigaeth, am ryw hyd, cyn ei farwolaeth, yn peri na feiddial efe ddim dangos ei wyneb yn ninas Caerlleon, etto yr oedd amryw o wyr enwog yn bur flaenllaw i ddangos parchedigaeth iddo yn ei gladdedigaeth. — *The Nonconformists Memorial, by Edmund Calamy. D. D. Vol. I.*

Rhagoriaethau y Bibl.

YR EPISTOL AT Y RHUFEINIAID.

Rhufain ydoedd prif-ddinas y byd yr amser yr ysgrifenydd yr epistol hwn. Gan bwy y dygwyd crïstionogaeth i'r ddinas ymerodrawl hono nis gellir sicrau: ond rhai o'r hen ysgrifenywyr a dybient i'r eglwys yn Rhufain gael ei phlanu gan Pedr neu Paul. Ddarfod i Pedr erioed fod yn Rhufain nid oes genym un prawf o hanesiaeth boddlonawl; ac mae yn amlwg nad ydoedd Paul wedi bod yn Rhufain pan ysgrifennodd yr epistol hwn; etto yr oedd ffydd yr eglwys hono wedi myned yn gyhoeddus trwy yr holl fyd, Rhuf. i. 8. Mae yn ymddangos yn fwyaf tebygol mai rhai o'r 'dieithriaid o Rhufeiniwyr, luddewon a phroselytiaid,' y rhai a dderbyniasant yr efengyl yn Ierusalem, Act. ii. 10. ar eu dychwellaad yn ol a sylfaenasant yr eglwys grïstionogol flodenog hono. Yr oedd Paul dros ers hir amser wedi bwriadu ymweld âg eglwys Rhufain, eithr wedi ei luddias, fe'i hyspryd-

* Yn y flwyddyn y bwriwyd Mr. Cook allan o'r Eglwys, sef 1662, y ganwyd yr enwog Mr. Matthew Henry, yr hwn oedd yn 22lin oed pan fu farw Mr. Cook. Ac yn mhen y tair blwydd, sef yn y flwyddyn 1687, fe ddaeth Mr. Matthew Henry i Gaerlleon i fyw, ac a fu yno yn Weinidog llafurus ymhlith yr Ymneillduwyr am lawer o flynyddoedd.

oliaethwyd i ysgrifennu yr epistol hwn er eu haddysg, gan egluro iddynt yn gyflawn holl drefn yr efengyl. Yr epistol at y Rhufeiniaid sydd 'ysgrifeniad, yr hwn, o ran uchder a gwirionedd barn, byrder a grym ymadrodd, rheoleiddrwydd ei osodiad, ond uwchlaw y cwbl o ran annhraethol bwysfawredd y datguddiedigaethau mae yn gynnwys, sydd yn sefyll yn ddigydgais gan un cyfansoddiad dynol yn unig, ac yn rhagori cymaint ar ysgrifenedau enwocaf y dysgedigion Groegaudd a Rhufeinaidd, ag yw tywyniad yr haul ar wreichloniad y ser.'

Tuag at ddeall yr epistol hwn yn eglur, bydd yn angenrheidiol i ystyried, 1 Cymmeriad cyffredinol y rhai hynny oeddynt yn gwnethur i fynu eglwys Rhufain; yr oeddynt yn gynnwysedig mewn rhan o genhedloedd dychweledig, ac mewn rhan o Iuddewon, y rhai, gyda llawer o ragfarn arosol, oeddynt wedi derbyn efengyl Crist; a thra yr oedd y dychweledigion Cenhedlig yn honni cystal rhagofreintiau a'r rhai Iuddewig, hwy a ommodent ganiatau yr iawnderau hyn, oddieithr i'r Cenhedloedd ymostwng i'r enwaedliad. 2. Tybiau cyfeillionus yr Iuddewon ynghylch cyfiawnâd. I hyn hwy a oesent dair o seiliau:—

1. Duwioldeb anghyffredinol a haodiant eu henafiaid, a'r cyfammod a wnaethai Duw gyda'r dynion sanctaidd hynny.

2. Y wybodaeth oedd ganddynt o Dduw trwy gyfraith Moes, a'u hastudiach ddyfal o'r gyfraith hono.

3. Gweithrediau y gyfraith Lefiaidd, yn enwedig yr aberthau a'r enwaedliad, y rhai oeddynt i ddyhuddo am bechod.

Yr epistol at y Rhufeiniaid sydd wedi'i ei ranu i unarbyntheg o bennodau, neu bedair o ranau.

Rhan I. Sydd yn cynnwys yr arweinliad i mewn i'r epistol, pen. i. 1—15.

Rhan II. Sydd yn athrawiaethol, pen. i. 16. ii—xi. Yr athrawiaethau pwysfawr a ddyagr yn helaeth yn yr epistol at y Rhufeiniaid, a ellir eu hadrodd yn fyr yn y drefn ganlynol:—

1. Fod holl blant dynion, pa un bynag ai Cenhedloedd ai Iuddewon, yn euog ger bron Duw.

2. Nae gall dim gweithredoedd dyn, pa un bynag ai seremonïol neu foesol, gyflawnhau pechadur yn ngolwg Duw.

3. Fod Iesu Grist, Mab Duw, trwy sancteiddrwydd difrycheul yd ei natur ddynol yr hon a gymmerodd, trwy ei herffraith ufuddod mewn calon a buchedd, trwy aberth cymmodol ei farwolaeth, wedi dyfod yn Iachawdwr y rhai oll a ymddiriedant yn ei enw.

4. Fod gwir ffydd yn Iesu Grist wedi ei chyssylltu yn angenrheidiol â sancteiddiad yr enaid, ac mae ei gwirionedd yn cael ei arddangos trwy fod y bywyd yn cael ei gysegru i wasanaeth Duw.

5. Fod anfoniad Mab Duw i'n byd ni i gael ei wneuthur yn ddyn, fel y byddai yn Brynwr ac yn Iachawdwr i bechaduriaid, a rhoddiad holl fendithion yr efengyl i gredinwyr, yn ffrwyth cariad penarglwyddiaethol Duw at ddynolryw.

6. Yn y dyddiau diweddar, y bydd i'r Iuddewon a'r holl Genhedloedd, gael en galw yn effeithiol i goffeidio efengyl Crist, a'u dwyn i'w eglwys.

Yr egwyddorion dwyfol hyn ydynt yn cael eu gosod ger bron a'u profi, eu hegluro, eu hamddiffyn, a'u dirgymhell, mewn modd neillduol o adeiladol yn y rhan helaeth hon o'r epistol. Cynlllyn yr apostol, yn amrywiol gamrau ei eglurhad o'r efengyl, sydd yn dra nodedig. Braslun o'i drefn sydd gynnwysedig mewn deuldeg dosparthiad.

Dosparthiad 1. Adroddiad yr apostol o efengyl Crist, pen. i. 16, 17.

Dos. 2. Camweddusrwydd arswydus holl ddynolryw, yn cael ei brofi oddiwrth ddrygioni atheistaidd y Cenhedloedd, ac oddiwrth ddrygioni anghrediniol yr Iuddewon, pen. i. 18—32. ii. iii. 1—20.

Dos. 3. Y drefn efengyllaidd o ddwyfol ras yn cael ei datgan yn fwy cyflawn, fel yn angenrheidiol er prynedigaeath ac iachawdwriaeth Iuddewon a Cenhedloedd, pen. iii. 21—28.

Dos. 4. Cyffredinolrwydd yr iachawdwriaeth hon o ras trwy ffydd: Abraham, Dafydd, a'r holl gredinwyr oeddynt gadwedig yn unig o ras, trwy ffydd, a'u meddyliau yn cael eu harwain at addewidion Duw yn Nghrist, pen. iii. 29—31. iv.

Dos. 5. Rhagofreintiau goruchel a phroffiad gwynfydedig credinwyr, pen. v. 1—11.

Dos. 6. Fel y mae holl ddynolryw, wedi eu trybaeddu mewn pechod a marwolaeth, trwy effaith perthynas naturiol ag Adam,

felly y mae yr holl gredinwyr yn gyfranogion yn nghyflawnder y Gwaredwr, a bendithion tragwyddol helaethder o ras, trwy rinwedd eu perthynas ysprydol â Christ, Machniydd y cyfammod newydd, pen. v. 12—21.

Dos. 7. Fod adferiad pechaduriaid o gyflwr o ddiethrwrch calon, i gyflwr o ras, yn angenrheidiol yn cyfnyrchu bywyd o sancteiddrwydd, ac yn anwahanol gyssylltiedig â bywyd tragwyddol, pen vi.

Dos. 8. Adnewyddiad y meddwl i gyflwr o ffrwythlondeb i Dduw, yr hyn sydd yn ei wneuthur yn fyw i ysprydolrwydd a sancteiddrwydd ei ddeddf, ac yn ddwfn deimlady o bechodau mwy dirgel y galon; fel hyn, tra yn cael ei ofidlo gan ymwybyddiaeth o lygredigaeth gwreiddiol ei natur, ac oddi wrth eogwyddorion o ras yn ymhyfydu yn y ddeddf yn ol y dyn oddi mewn, mae yr enaid crediniol yn blaen-brofi iachawdriaeth gyflawn trwy Iesu Grist, pen. vii.

Dos. 9. Buddugoliaeth ffydd y cristion, oddi wrth gyflawniad gwaith cyfryngol Crist,—oddi wrth ei feddiant o Yspryd Duw,—oddi wrth ei ragorffaint o ddwyfod fabwysiad,—oddi wrth gyd-weithiad pob peth yn mhlaidd y rhai sydd yn caru Duw, yn ol arfaethi dragwyddol trugaredd yn Nghrist Iesu, trwy yr hyn mae galwedigaeth, cyfiawniad, gogoneddiad, a iachawdriaeth pobl Dduw wedi eu sicrhau, pen. viii.

Dos. 10. Penarglwyddiaeth gyflawn Duw yn cael ei amddiffyn yn erbyn oecrus ddadieuon yr Iuddewon y rhai a godid yn erbyn derbynriad y Cenhedloedd i eglwys Crist.

Dos. 11. Galwad y Cenhedloedd yn destyn hen drachefn i ddaethu i gyflawniad; felly hefyd gwrthodiad yr Iuddewon oherwydd hunan-gyflawnder anghrediniol, pen. ix. 25—33. x.

Dos. 12. Eglurad pellach yn nghylch gwrthodiad mewn rhan o'r Israeliaid anghrediniol, a oherphoriad mewn rhan y Cenhedloedd i'r eglwys, gyd â golwg i amnogy'r holl gredinwyr i feithrin yspryd ffydd, gostyngedeiddrwydd, a diolchgerwch, pen. xi.

Rhan III. Sydd yn cynnwys cymhwysiad o'r rhan athrawiaethol, mewn amrywiol annogaethau i gredinwyr, pen. xii.—xv. 1—14.

Yn y rhan hon mae pedwar dosparthiad.

Dosparthiad 1. Annogaethau i gyflwyno eu hunain i Dduw yn holl ddyledswyddau bywyd sanctaidd, fel aelodau i Grist, oddi wrth yr ystyriaeth o drugareddau arbenig Duw, pen. xii.

Dos. 2. Annogaethau i fuddau i lywodraethwyr a swyddogion, fel ordinhadau gosodedig Duw, pen. xiii.

Dos. 3. Annogaethau i feithrin yspryd tyner tu ag y brodyr hyny y rhai sydd yn wanach yn y ffydd, pen. xiv. xv. 7.

Dos. 4. Annogaethau a gweddïau hyd yn nod fel credinwyr Cenhedlig ymarfodol yn Nuw eu Hiachawdwr, pen. xv. 8—14.

Rhan IV. Sydd yn cynnwys diweddglo yr epistol, yn yr hwn mae yr apostol yn nodi amryw bethau neillduol perthynol i'w lafur a'i oedid yn ymwled â Rhufain, ac yn anfon annerchiadau at amryw bersonau, pen. xv. 15. xvi.—

Cyfeiriadau yn Rhufeiniad.

Pen i 17 Hab ii 4	Pen x 67 Deut xxx 13 13
iii 2 Deut iv 7, 8	11 Esa xxviii 16
10 Pa. xiv. liii	15 —— iii 7
iv 3 Gen xv 6	19 Deut xxxi 21
7 Pa xxxii 1, 2	21 Esa lxx 2
13, 17 Gen xvii 4, 5	xi 3 i Bren xix 10—
v 15 Esa liii 11	14
vii 15 Gal v 17	7 Esa xxix 10
viii 15 Esa lvi 5	9 Pa. lxix. 23
26 Zech xii 10	26 Esa lix. 26
36 Pa xliiv 22	xii 19 Deut. xxxii 35
ix 13 Mal i, 2	xiv 6 i Cor. x 31
15 Exod xxxiii 19	xv 9 Pa. xviii 49
26 Hos ii 23	12 Esa xi 1—10
29 Esa i 9	xvi 26 2 Petr i 20.
33 ——viii 14	

LLYTHYR XI.

Oddiwrth hen Weinidog yr Efengyl at ei fab, ar ddechreuad ei Weinidogaeth.

(Parhad tu dal. 184.)

Drachefn, mae yn ddyledswydd neillduol arnat fynych ystyried, sylwi, a phwyso, dy lafar a'th egni gyda'r weinidogaeth a ymddiriedwyd i ti. A yw dy eiddigedd yn erbyn pechod, yn dy gymhell i lefaru mor lym ac argyhoeddiadol ag y byddit gynt? A yw cariad Crist mor gynhyrfol yn dy ysbryd, ag oedd yn y dechreu? A yw dy awydd am achub pechaduriaid mor ddwys ag y byddai ffynyddau yn ol? A yw dy ofn rhag cam adrodd pethau mawrion Duw ynperi it fod mor wylidwrs ar dy ymadrodd, ag yn y dyddiau o'r blaen? Neu ynte, ai yw dy gynefindra gyda'r gwaith yn dy wneud yn fwy diolal pa fodd i'w gyflawni? Mae yn debyg mai gwir priodol i

lawer hen bregethwr ydyw hyn—Seryddwr, pan yn ieuango, a astudiai Plato; Cyfreithiwr, pan yn ieuango fyddai ddyfal gyda llyfrau'r gyfraith; Physygywr ieuango, fyddai yn ofalus yn ei *Dispensatories*; ac felly Pregethwr ieuango yn sawr ei helynt mewn duwinyddiaeth, ond wrth heneiddio, o' bosibl, y bydd y papur newydd ar y bwrdd yn amlach na'r Bibl, helynt y llywodraeth yn cael lle yn yr ymddiddan teulu-aidd yn amlach na threfn iechydwrfaeth, gwylio am ryw fantais fydol yn amlach na gweddio. Gwag-rodiana nou negeseuon ofer, yn myn'd ag amser a lle sanctaidd fyfyrddod.

Ac mewn canlyniad i hyn, y mae'r pulpit a'r pregethan yn amddifaid o'r bywiogrwydd a'r awchlymder gynt. Cenhadwri trefn iechydwrfaeth yn cael ei thraddodi heb y mulylder proffadol a'r cariad fel gynt; a'r dagrau oll wedi eu colli o'r rhybuddion, ac yna dyna'r gweinidog a'i gynnulleidfa yn yr un agwedd ag Eglwys Laodicea. Oh, na fydded i hyn ddigwydd byth i ti, oblegid mae pwysfawrogrwydd y swydd yn para yr un, ac mae y dwfr sydd yn 'ffynonau iachawdwriaeth' mor adlonawli ag erioed, a'r dyfnderoedd sydd yn 'mawr amryw ddoethineb Duw,' mor ddeniadol a dderfyn i fyfyrion arnynt i hèn ac ieuango. Yrddai Luther mai tri pheth sydd yn eisiau i wneuthur Duwinydd, Myfyrdod, gweddi a themtasiwn; ac hefyd fod tri pheth i weinidog ymarfer & hwynt, Darllen y Bibl yn ddiwyd, gweddio yn daer, a bod bob amser yn addysgwr.

Etto, *arfer ddoethineb ac astudrwydd i geisio prysio dy dderbyniad, dy barch, a'th gymmeriad yn mhlith yr Eglwys a'r gynnulleidfa y perthyni iddynt.* Dywedir, 'mai peth tiws yw pob peth newydd,' ac felly yn gyffredin canmolir a rhyfeddir pregethwr pan yn newydd, a cheir gan holl ffidleriaid y wlad godi ar ei ol; ac yn wir nid llawer llai eu stwr fydd yr Eglwys hefyd yn ei gylch: felly yr oedd gyda Paul, yr oedd yn tystio iddo weled amser ar y Galatiaid, 'ag y tynasent eu llygaid, pe buasai bosibl, ac a'u rhoesent iddo ef. Ond mae amser yn peri i'r rhôd droi, a'r ymddygiad gyfnewid, ond fel y mae goreu'r digwyddiad, nid y bobl sydd a mwyafr o bwysau ydynt yw y rhai sy'n gwirioni mewn zél boethlyd

gnawdol fel y nodwyd; ac am hyny ofer ac ynfyd yw rhoddi llawer o ymddiried yn eu twrw a'u hanwyldeb gwresog; fe adwaenai Crist ddisgyblion y torthau, ac mae'r un eppil heb eu claddu etto.

Yr ochor arall hefyd, ceir rhai yn medda mwy o arafwch am fynu prawf cywir, os gallant, cyn derbyn y gwrthrych: mae yn debyg mai y rhai hyn yw y goren i fod a'u llygaid arnynt. Etto dichon fod eu han-nibendod a'u hymddangosiad lled oeraidd yn y dechreu yn achosi tristwch i'r gweinidog yn ei ddiethrwech iddynt; ond mae brwdaniaeth y lleill yn cyflawni eu colliad. au hwy, ac mae'n debyg fod gan Dduw ei fwrriad yn yr Eglwys yn gosod y naill ar gyfer y llall fel y cynhelid dwylaw ei Foes ef yn yr ymdrech cyntaf. Etto, yn arafwch, amynedd, a doethineb, yr olaf y mae y gwersi buddiolaf i'w cael; ac ar ol hir gydnabyddiaeth, ynddynt hwy hefyd y gallwn furfio gywiraf y derbyniad a fydd i ni ymhlith ein cynulleidfaoedd;—os buont araf a doeth yn ein llyngau yn y dechreu, ceir hwynt felly hefyd yn eu gwaith yn blino arnom; ac nid pob gwael beth a bwr iddynt ein bwrw ymaith yn eu cyfrifiad.

Ond hefyd, digon gwir fod adfeiliad ambell weinidog yn llwyddo nes o'r diwedd y canfyddir ysbryd ffawelio ag ef yn y rhai duwiolaf, doethaf, a charedicaf. 'Pan oeddit fychan yn dy olwg dy hun, (meddai Samuel wrth Saul), y gwnaed di yn ben ar lwythau Israel, ac yr enneiniodd yr Arglwydd di yn frenin ar Israel.' Ac felly, llawer gweinidog, Oh mor fychain ydynt ar ddiwrnod eu heneiniaid! Dioddesant bob triniaeth, ufuddhant i bob deisyfiad, plygant i bob rheol; ond ymben amser, y maent yn magu'r dyffrwyd; os cynhygir eu rhoi mewn lle bychan, Oh, y maent gymaint eu swm, hwy frifant yn ofnadwy. Ac os digwydd fod rhyw un lled heintif, yn medru cadw yn agos at eu sodlau mewn defnyddioldeb, y maent hwy wedi trafaffio a gweled cymaint, mae yn beryglus sathru eu troed, onide bydd y cyrn yn anafu. Ac, bob yn ychydig, fe ganfyddir hyn gan y rhai manygraff yn yr Eglwys; ac yn ol eu dyledswydd, fe ymdrechir i sachau'r gweinidog, ond er galar bydd maddreded a phydredd wedi gorienwi ei gyflawniad.

am hyny, er mwyn cael gwaredigaeth o'r arogl drygsawrus, bydd raid ei adael i bydrn mewn amharch a dibriadod! O, fy anwyl blentyn, dymunaf na byddo y darlunied byth yn gymwys i ti; a chadwed Duw bregethwyr Brydain fel ei berarogl ymhob lle. Sicr y dichon i Eglwys fod yn fwy adfelliedig na'r gweinidog, ac felly yn anghymwys i'w hyfforddi, ond rhesymol yw tybied fod yn haws i un golli tir, nag ydyw i'r holl aelodau.

Ond yn wyneb hyn, peth arall o bwys a ddylai gael lle beunyddiol ar dy ystyriaethau, ydyw, *agwedd ysbrydol yr Eglwys a'r gynulleidfa sydd o dan dy ofal*. Pa un ai llwyddo ai adfello y mae? Pa un ai cynyddu a'i lleihau? Mae yn debyg fod cynydd mewn rhifedi; (ac achos o dristwch anghyfartal; os nid cywilydd i'w wyneb ydyw, fod rhif dy gynulleidfa yn llai) nid peth bach ydyw hyny; ond etto dichon fod adfelliad mewn crefydd yn eu plith. Mae hwn bob amser i fod yn ail ofal genyt, gydag 'edrych arnat dy hun,' hefyd 'edrych ar yr holl braidd, gan edrych yn ddyfal na byddo neb yn pallu oddi wrth räs Duw.' Gan hyny, edrych a ydynt yn peidio pallu yn eu profiadau ysbrydol, dwys, ac argyhoeddiadol. Mae yn gof genyt, am lawer pan oeddynt gyntaf yn 'derbyn Crist Iesu yr Arglwydd,' fod pechod yn boen ofnadwy iddynt, fod eu cydwylbed yn dyner rhyfeddol, fod Crist yn urddas yn eu golwg, fod Eglwys Crist yn gartref difyrus i'w henaid, fod rheol y tŷ yn ddeddf yn eu calon, a'i holl driniaethau yn feddyginiath i'w clwyfau. Wele, a oes para yn y profiadau hyn, ai ynte, ydynt yn peidio cynefino a chlaearu yn eu profiadau, ac yn dechreu sengl y tir a reibiwyd? blodau Paradwys yn sychu oddi ar eu gruddiau yn y pregethau, dan-teithion Sion yn fwy diwerth, rheolau y tŷ bron yn ormes? os felly dyma benwyni wedi ymdaenu.

Ond gyda hyny, dichon it hefyd farnu fod profiadau y rhai a ymfynant am le yn nhŷ Dduw yn bresenol, yn llawer mwy claesr nag ydoedd eiddo rhai yn yr un amgylchiad ffynyddau yn ol. Mae y trallod yn llai, yr argyhoeddiadau yn llawer ysgafnach, ac anhawdd yw gwybod eu neges. Meddyliais lawer am atebiad un ben wr pan ofynwyd iddo, a oedd llawer

yn dyfod i'r Eglwys yn ei ardal; 'Ddyn, ebe yntau, ni welais i neb yn dyfod i'r Eglwys er ys saith mlynedd.' Diameu fod llawer wedi dyfod at y gynulleidfa yn y cyfamser, ond anhawdd oedd barnu i neb gael eu chwangu at y wir Eglwys yn ei ardal yr holl amser. Dyma achos galaru, onide? fod drysau y deml yn agor yn fynych, a phyrth Sion yn magu glaswellt, a'r llwybrau i Eglwys Dduw yn myned yn ddiaethr.

Etto, *dichon fod pallu mewn sancteiddrwydd buchedd ymarferol*. Pan fyddo crefydd yn fywiog yn y profiad, bydd yn cyhoeddi hyny yn yr ymarweddiad. Yr oedd cynygiad cyffwrdd â mantell Saul yn peri i galon Dafydd ei daro; etto cawn yr un gwr ymhen amser gwed'yn a'i galon yn ddigon cyaglyd, hyd yn nod wrth ladd Urias. Mae llawer etto yn dilyn ei lwybrau, y rhai gynt y byddai rhith drygioni yn peri arswyd yn eu mynws; 'cassent y wisg a halogwyd gan y cnaud,' ofuent fyned yn agos i dir Satan, ymgadwent ymhell oddi wrth ddrws tŷ yr hudolea. Ond, erbyn hyn, mae yr un rhai yn medru chwarae â'r demtasiwn, yn hoffi cwmni 'y rhai sydd gas ganddynt Dduw,' ac odid fawr nad ydynt yn tebygu i'w delw. Ac, O mor anhawdd adnabod crefyddwyr yn y ffeiriau a'r marchnadoedd! yn eu masnachdy, eu gweithdy, eu buarthau, a'u caeau. Mae Sion yn tynnu yn debyg i Babilon; Jerusalem, yn efielychu Tyrus falch. Portreid allor Damascus yn cael ei ddynewared yn Iuda. Ac nid hyn yn unig; ond mae lle i ofni fod crefyddwyr yr oes hon yn haws ganddynt gydymffurfio â defosiynau ac arferiad y wlad nag ydoedd gan grefyddwyr yr oes o'r blaen. Trugaredd i'w Eglwys ydyw os anghywir y darlunied uchod o'i hagwedd bresenol. Dymunwch lawer ar i'r gogoniant aros gyda chwi er eich gwneuthur yn genedl a fo'n 'preswyllo ei hunan,' heb ei chyfrif ymhlith y cenhedloedd.

Hefyd, *dichon fod pallu mewn Egwylldorion athrawiaethol*; sef fod y cyffredin o'r Eglwys yn ddigynydd mewn gwybodaeth, ac heb eu cadarnhau ymhyngciau sylfaenol crigionawgrwydd. Hwyrach eu bod yn medru eu Catechism a'u Holwyddoreg; ond os ymfynir am eu credo, ac iddynt ffurfio rhyw adroddiad neu gyffes o'u fydd, y

byddant mor ddiamcan a rhai di broffes; ac hefyd mor hawdd eu siglo gan awel o gyfelliornad ag ydyw hyrddio llong wag o ffen y storom. Mae yn wir fod manteision gwybodaeth yn amlhau, llyfrau yn llosgi, ond anhawdd barnu eu bod hwy yn cynyddu nemawr mewn gwybodaeth. Ond trwy y cwbl, ofnaf, mai yohydig sydd o adeiladu mewn egwyddorion; oblegid, ond rhai adolygiad ar lyfrgell llawer, ceir hwynt yn amddifaid o'r llyfrau cedym a duwinyddol; ac os edrychir ar fyrdau eraill, gwelir mai llyfrau ymarferol o ryw newyddion gwahanol fydd yn cael eu tris amlaf.

Ac os delir sulw manwl ar ymddiddan rhai a dybir eu bod yn golofnau yn yr Eglwys, oddi byth y ceir hwynt yn son am wirioneddau, a dyfnion bethau duwinyddiaeth. Ac am lawer o'r ieuenctyd, mae eu myfyrddau a'u hymddiddanion i gyd o'r bron yn cael eu gwneud i fynu o ryw bethau amgylchiadol yr achos, os cyrhaeddant hyd yno. Ac felly, ac cyfaddas llunio barn ar egwyddorion yr Eglwys yn ol y golygiad a geir arnynt yn y dull yma, rhaid eu bod yn fyron iawn; ac oddi y ceir ond ambell hen wraig a sonia nemawr am ffr duwinyddiaeth, a threfn iechydwrtaeth, a'r rhai hyn fyddant ddyfynodiadau o ryw hen bregethau a glywasant er ys deugain mlynedd yn ol. Byddai yn dda genyf allu rhyddhau yr holl weinidogion oddi wrth y cyhuddiad o fagu eu cydoeswyr mewn diffyg egwyddorion; ond, a dweud y gwir am y cyffredin o'n pregethau, ein dull ymarferol yn ein cymdeithasau neillduol, a'n holl ymddiddanion achlysurol, ychydig o adeiladaeth mewn Egwyddorion a ellir gael yn yr oll o honynt. Meddwl am y pethau hyn, a dwys ystyria y rhwymedigaeth sydd arnat i fagu dy gynulleidia yn mraeder egwyddorion yr Efenngyl.

Drachefn, *dichon fod pallu mewn doniau ysbrydol ac adeiladol*. Gellir diagwyl yn y llosgiad o aelodau yn yr Eglwys, fod eu doniau a'u cymwysderau hefyd yn cynyddu, fod yn haws cael an cymwys i gyflawni y swydd yma a'r gorchwyl arall. Mae yn debyg dy fod yn deall nad meddun ar dasod lithrig yw fy meddwl wrth ddoniau ysbrydol; na, yr oedd Baalam yn eithaf siariadwr, ond dewin oedd ei gar-

acter. Hynod o felus a chysurus ydyw, pan y byddo Arglwydd y wiallan yn torri gwaith, fod gan yr Eglwys ei rhai cymwys i fyned atto; a phan y byddo efe yn gweld yn dda gymeryd rhyw un buddiol i orphwys oddi wrth ei lasar, fod gan yr Eglwys un arall yn ymyl i lenwi y bwlch. Yn y gwrthwyneb y mae yn digwydd yn aml. Pan y daw galw am Aaron, bydd yn anmhosibl cael yr un Eleazar i lenwi ei le; a phan y cipir Elias i'r nefoedd, nis gwyddom pa le i ymofyn am Eliseus. Ac felly gellir dweud dan alaru am Eglwys Dduw yn aml, fel y dywedir am gedyrn Dafydd, fod pob tri sydd yn codi heb gyraedd y tri cyntaf.

Yn olaf, *dichon fod pallu mewn llafar diwyd a chfyrno gydag achosion crefyddol*. Mae tuedd i ymgynhyrfu mewn bywyd, ysbryd gweithio yn y diwyd; ac mae Eglwys lewyrchus yn meddu ar aelodan i lasurio, yn gystal a llygaid i ganfod maes llafur. Nid dheuol ydyw fod ein llafur yn rhyw hanerog, ein bod yn brysur gyda rhyw bethau, a phethau ereill ar lawr; ond cynydd cryno yw y goreu, er y dichon fod yn araf. Ond hefyd, na fydded i ddiwydrwydd golli o'n plith, oblegid mae hyn yn aml yn cyflawni abenoldeb north.

(I'w barhau.)

BLODAU PERAROGLAIDD.

'Myfi a fyddaf i chwi yn Dduw,'—Hynod mor gynnywsfawr ydyw yr addowid werthfawr hon. Y mae'n cymwys yspryd a hywyd diddanwch, fel pe dywedai'r Dduw bendigedig—'Mae fy ysprydelwrydd yn addae i natur eich eneidiau—fy anghyfrwidioldeb yw craig eich cynnalïaeth—fy *holl-brewnolddeb* yw eich cydymaith a'ch cyfally—fy *holl-alluawgrwydd* yw eich amddiffyniad—fy *noethineb* yw eich arweinydd—fy *shaisoni* a'm *trugaredd* yw eich trysor—fy *sanctriddrwydd* yw ffinhonell eich sancteiddhad—fy *nglyflawnder* yw dialydd eich drwgweithredocedd, a gwobrwywr eich gwasanaeth—fy *fyddlondeb* yw eich sicrwydd.—Fy *mhau-arglwyddiaeth* yw sylfaen eich iachawdwriaeth—a'm *holl-ddigonadrwydd* yw eich rhan a'ch etifeddiaeth i dragwyddoldeb.'

'Croes Crist'—Gall y ddeddf a'r pechadur gyd-ymogoneddu ac ymfroethio yn nghroes Crist, oherwydd trwyddi hi y mae'r

ddau yn derbyn gogoniant ac anrhydedd tragywyddol.

'Gras a gogoniant,'—Gras yw gogoniant mllwriaethus ar y ddaear, a gogoniant yw gras buddugoliaethus yn y nef; gras yw dechreuad gogoniant, a gogoniant yw gras wedi ei berffeithio; gras yw y radd gyntaf o ogoniant, a gogoniant yw y radd uwchaf o ras; gras yw yr had, gogoniant yw'r blodeuyn; gras yw y fodrwy, gogoniant yw y perl disglair yn y fodrwy; gras yw y mab-an sanctaidd, gogoniant yw y dyn perffaith; gras yw y gwanwyn ysprydol, gogoniant yw y cynhauf toreithiog; gras yw y ffrwd fywiol, gogoniant yw y môr annherfynol, lle y nosia gwrthdrysau gras mewn taw-elwch a heddi oesoedd diderfyn tragywyddoldeb.

'Dirgelwch Crist,'—Yr Ysgrhythrau sanctaidd yw dirgelwch y Duwddod, Crist yw dirgelwch yr Ysgrhythrau, a gras ydyw dirgelwch Crist.

'Trugaredd,'—Yr oll a fabwysiadwyd ydynt lestri trugaredd; yr oll a adgenhedlwyd ydynt siamplau trugaredd; yr oll a achubwyd ydynt feini coffadwriaethol trugaredd; a gwaith parhaol y nef fydd canu am drugaredd.

'Undeb y saint,'—Credinwyr ydynt blant yr un Tad, aelodau yr un Mab, a themlau yr un Yspryd; maent yn gyd-ddinasyddion, yn gyd-weinidogion, yn gydfilwyr, yn gydbererinion, ac ya gyd etifeddiad o'r un etifeddiaeth ogoneddus ag sy'n nghadw yn y nefoedd.

'Ofn Duw,'—Ofn Duw ydŵ'r trysor mwyaf a gwerthfawrocaf sy'n bod ynghal-on dyn, fe'i cyd-ganlyni'r a doethineb, cyfiawnder, tanguefedd, llawenydd, hyfrydwch pur a sanctaidd, llawnder perais, a gogoniant difrycheulyd.

'Cariad Crist,'—Mae gan gariad Crist uwchder heb ben iddo, dyfnder heb waelod, hyd heb ddiwedd, a lled heb derfyn iddo; mae yn anfeidrol ac yn anfesurrol, ac yn ogymmaint a'i hanfod ei hun yr hwn sydd uwchlaw gwybodaeth.

'Gwir Gyfaill,'—Mae gwir gyfaill yn egluro ei feddwl yn ddiwyll a rhwydd, yn cynghori'n gywir ac uniawn, yn cynnorthwyo'n ewyllysgar, yn anturio yn eon, yn dioddef yn amyneddgar, yn amddiffyn yn wrol, ac yn parhau yn gyfaill flyddion a dianwadad hyd y diwedd.

'Er fod yr Arglwydd yn uchel, etto efe a edrych ar yr isel,'—Mae daioni yr Arglwydd yn gwneuthur i'w fawrhydi ymddangos yn hawddgar ac ardderchog, a'i fawrhydi hefyd yn gwneuthur i'w ddaioni ymddangos yn rhyfedd. Nid yw ei gariad yn lleihau dim trwy ei fawredd, na'i fawredd ychwaith trwy ei gariad. A'i sancteiddrwydd nis gwaharid iddo rhag trigo gyda'r *llawd ac isel o yspryd*, o herwydd y mae yn anfeidrol mewn trugaredd, ac yn ostyngedig o galon. Cyf. IOAN MECHAIN. *Caerlleon.*

HANESIAETH EGLWYSIG.

IV. Sefydliad ac ansawdd yr Eglwys Cymtefig, ac arferiad Aelodau unigol.

Er mor aml ac mor arw oedd yr erledigaethau yr aeth Eglwys Crist drwyddyn yn yr ail a'r drydedd ganrif, etto hi fwynebodd ychydig lonyddwch a gorphwysdra rhwng yr ystomorwydd hyn yn awr a phryd arall; ac yn y cyfamaer, hi a'i hadeiladai ei hun, ac a reoleiddiai ac a drefnai ei hachosion. Cyfansoddiad yr Eglwys crïstionogol yn nyddiau, yr apostolion oeddynt hynod o sylm a diaddurn. Ymhob Cymdeithas eglwysig lled helaeth yr oeddiid yn gosod Henuriaid, y rhai hefyd a elwid yn Esgobion, y rhai a appwyatid i addysgu ac i fwrw golwg ar eu praidd perthynol, ac yr oedd ganddynt Ddisconiaid i'w cynnorthwyo. Arnynt hwy yr apostolion yn unig a lywodraethent; ac a'r apostolion yr ymofnyent am benderfyniad ar bob pwnc o athrawiaeth ac ymarferiad cyhyd ag y buont byw. Ymhén amser ar ol hyn, byddid yn arferol o enwi yn yn unig o'r Henuriaid hynaf yn yr Eglwys ar yr enw Esgob, ac fe ddodid iddo ef yr awdurdod i benderfynu achosion dadleuol, a dyrys mewn eisteddfodau eglwysig.

Parodd dygasedd llywodraethau pagan-aidd i'r Crïstionogion am oesoedd gadw at y rheol apostolaidd yn l Cor. vi. lle y gorchymynir iddynt benderfynu eu dadleuon yn eu plith eu hunain, ac nid ger bron y barnwyr paganaidd. Felly, fe ddygid achosion dyrys a dadlengar yn gyffredinol i gael eu benderfynu gan yr Esgobion; y rhai drwy hyn a gynnyddasant mewn bri ac awdurdod ymhlith y Crïstionogion boreuol, Pa un a wnaent gamddeffnyddio eu

hawddardd ai peidio, oedl yn sefyll ar eu duwioldder personol; ond nid oedd nemawr o achos i ofni hyny, yn y cyfryw amserau ag y byddai mwy o beryglon yn perthyn i'r swydd eagobawli nag o anrhydedd. Hyd yn nod mor ddiweddar a'r drydedd ganrif, dywed Cyprian, Esgob Carthage, na byddai efe yn gwneuthur dim heb gydlynied yr holl Eglwys, ar yr hŷn yr oedd efe yn flaenor. Tra y byddai pethau yn myned ymlaen fel hyn, nid oedd dim perygl.

Y perygl mwyaf a ddechreuodd ymddangos yn y dyddiau hyny drwy yr hyn y drygdl llywyddiant yr Eglwys, oedd rhoddi i'r cyfryw Esgobion a breswylent ac a flaenorent yn y prif ddinasoedd, megis, Rhufain, Carthage, Alexandria, ac Antioch, ychwaneg o barch ac awdurdod nag i'r lleill. Mae yn wir nad oedd hyd yma ddim awdurdod yn cael ei roi i un Esgob ar y lleill; etto yr hyn a ddywedwyd uchod a agorodd y ffordd i'r cam cyntaf i'r cyfryw hawl o flaenoriaeth ac arglwyddiaeth a honai Esgobion Rhufain, hyd yn nod mor foreu a hyn yn yr achos gristionogol: ac mewn amser wedi hyny, a ymlygrod i ormesdeyrn anymddihynol a chreulon. Fodd bynnag, yr hawl o flaenoriaeth a honai Esgobion Rhufain, *Victor I.* a *Stephan I.* yn yr ail a'r drydedd ganrif, nid oeddynt mewn un modd yn cael ei gydnabod gan Eglwys ei eill; ac nis gallaent hyd y bedwaredd ganrif, pan gefnogwyd yr Esgobion gan yr Ymerawdwr, gyrrhaeddyd awdardod ddim pellach na'u Heglwys eu hugain.

Yn y bedwaredd ganrif, ni a ganfyddwn amrywiol Ia-gwyddogaethau yn cael eu dwyn i mewn i'r Eglwys. Ni a ddarllewn am Ia-ddiaconiaid, Darllenwyr, Cynnorthwyr, Tyngedyddion, (dynion a honent allu i frwr cythreuliaid allan o ddynion) a Cheidwaid y drysau, &c.

Pan godai unrhyw ddadl mewn pwnc o athrawiaeth ymhlith cristionogion yn y dyddiau hyny, yn gyffredinol gelwid yn nghyd yr Esgobion o amrywiol fanau mewn cymansa, neu gynghorfa, a'u barn hwy yno fyddai yn benderfynied ar yr achos. Ac, yn wir, cyhyd ag y byddai y nifer fwyaf o'r Athrawon Eglwysig yn parhau mewn yspryd fydd, ac yn y gwirionedd ei hunan, byddai y cyfryw gymansaoedd yn tueddu yn fawr er lleshad i'r Eglwys; ond os un-

waith yr ai y nifer fwyaf o'r rhai fyddent yn llywio y cyfryw Gynghorfeidd, i gael eu llywodraethu gan yspryd anghrediniaeth, a hunanoldeb, yna troid y cyfryw Eisteddfodau i fod yn offeryn uffern ei hŷn, fel y bu yn Nghymanfa Constance amrywiol oes- oedd ar ol hyn, sef yn y flwyddyn 1415, pryd y gorchymynodd y Gymanfa loegi yn fyw y tyst fyddlon hwnw dros y gwirionedd, John Huss.

Yn yr ail a'r drydedd ganrif, yr oedd yn parhau yn Eglwys Crist lasurwyr fyddlawn, y rhai gymerasant boen mawr i wyllo dros burdeb yr athrawiaeth, er nad oeddynt yn lán oddiwrth rai cyfeillornadau eu hunain. Teilwng yw enwi o'r rhai hyn, Justin, Irenæus, Tertullian, Clemens, Origen, a Cyprian. Colofnau oeddynt yn yr Eglwys yn eu dydd, ac yn en hamryw ysgrifwadau a drosglwyddwyd i ni, hwy a adawaent goffiadwriaethan gwerthfawr o'u brwdfrydedd a'u gwybodaeth gristionogol.

Cyfarfodydd y Cristionogion boreuol hyn, i wrando gair Duw, er adeiladaeth eu gilydd, gweddi, mawl, a gweinyddiad Swpper yr Arglwydd, a gedwid yn yr amseroedd erledigaethus hyny, mewn ogofau, mewn coed-ydd, mewn tai annedd, ac mewn seberydd. Oblegid ni bu i'r Cristionogion adeiladu tai addoliad cyhoeddus hyd oddeutu diwedd y drydedd ganrif. Yr oeddynt yn gyffredinol yn ymgysarford ar ddydd yr Arglwydd, sef dydd cyntaf o'r Wythnos, mewn cofiadwriaeth o adgyfodiad yr Arglwydd Iesu. Yr oeddynt ar hyd yr holl amser yn cadw y dydd hwn yn sanctaidd, er dyddiau yr apostolion. Ac hefyd mor fore a hyny yr oeddynt yn cadw rhai dyddiau gwyllan, sef gwyl y Pasc, a'r Sulgwyn beb blwyddyn, ac mewn rhai gwledydd hwy gadwent hefyd ddydd Nadolig, ac Ystwyll.

Mae genym hanesion sicr fod y Cristionogion mor foreu a'r ail ganrif yn bedyddio plant credinwyr professedig. Hwy a roddent fawr bwys ar weddi ac ympryd. Rhodia yn y goleuni megis yngwydd Duw oedd yr hyn yr ymgelsiad atto gan Gristionogion yr oesoedd hyny gyda mawr ddyfalwch, ac yn hyny buont lwyddiannus iawn. Tystiedd Justin Martyr yn gyhoeddus yngwydd ei elynion, ac nis gwrthwynebasant ef, 'Nyni Gristionogion, y rhai unwaith a fuom yn gwasanaethu amryw chwantau a meluswedd,

ydym yn awr yn ymdrechu am ymarfer purdeb moesau. Nyni, y rhai gynt a hoffem fudr elw o flaen pob peth, yn awr ydym yn cyfranu o'n meddiannau i bob un fyddo mewn eisiau. Nyni, y rhai gynt oeddym yn ddigasog, ac a laddem ein gilydd, ac ni dderbynem ddyeithriaid i'n tai am eu bod yn wahanol i ni o ran eu dull a'u harferion, yn awr nid ydym yn petruso preswyllo gyda hwynt, er yr amser y darfu i Grist egluro ei hun i-ni: 'ie, yr ydym yn awr yn gweddio dros ein gelyntion, ac yn ymgais am berswadio y rhai sydd yn ein casâu ni heb achos, i fyw yn ol athrawiaeth a gorchymynion gogoneddus Crist Iesu, fel y derbyniont y gobaith gogoneddus a hyfryd, ac y byddo iddynt fod yn gyd-gyfranogion â ni o ras Duw.'

Yr oedd caredigrwydd ac agosrwydd y Cristionogion o bob cenedl a gwlad y nŷill at y llall, yn beth na wyddai y byd pagan, aidd ddim am dano. Fe fyddai y pagan-iaid yn rhyfeddu pa fodd y gallai Cristionogion fod mor rydd a chyfeillgar ar unwaith a dynion na welent o honynt erioed o'r blaen. A mynych y dywedent yn mysg y cenhedloedd y dyddiau hyny, 'Gwelwch fel y mae y Cristionogion hyn yn caru eu gilydd!' Byddai yn hyfryd iawn pe bai 'Cristionogion ein hoes ni yn gyffelyb; canys fe fyddai rhyw agwedd wahanol i'w wel-ed ragor sydd yn bresennol. 'Wrth hyn,' meddai yr Arglwydd Iesu, 'y gwybydd pawb mai disgyblion i mi ydych, os bydd genych gariad at eich gilydd.' Megis pe dywedasai, 'Mae pawb ag sy wedi clywed am danaf fi, wedi clywed am fy mawr gariad; ac os bydd gen, ch chwithau gariad at eich gilydd, fe fydd pawb a grâu arnoch, yn barod i ddywedyd, 'Dysgyblion i Iesu Grist yw y rhai hyn, canys y maent yn debyg iawn iddo ef.'

(I'w barhau.)

DIRWEST.

Hanes Y Gymdeithas Ddirwestol a'r un Eglwysig hwyd, yn Llanon, Sir Aberteifi.

Dechreuwyd yma (fel yn y rhan amlaf o'n gwlad) gyda'r Gymdeithas gymhedrol; a lliosog iawn ydoedd ei haelodau mewn byr amser. Ond gan fod y fath hudoliaeth yn y diodydd meddwol a'r fath frys a llysgredigaeth ynglyn â dynolryw, buan y

canfyddwyd mai cymdeithas y camgymeriad ydoedd hon; a'i bod yn hollol aneffeithiol, ac annigonol i ateb un dyben da, nac i dynu ymaith y drwg o feddwod a'i ganlyniadau o'n mysg. Yna tu a mis Ionawr, 1837, dechreuwyd gyda'r Gymdeithas ddirwestol; ac er ein mawr gysur, a'n llawenydd, ymunodd yr oll o'n blaenoriaid eglwysig a'r Gymdeithas hon hefyd, ymron ar ei chychwyniad: a dan parth o'r gwaith yw ei ddechreu, yn enwedig ei ddechreu mor dda, âg y gwnawd yma; sef cadw y tŷ heb ymrannu, a'r brodyr yn peidio dywedyd yn erbyn eu gilydd, ond pawb yn gyttun, yn yr un lle. Onid oedd hyn yn beth hyfryd iawn, ac yn siampl ragorol i'w chanlyn gan holl Eglwysai Crist ymhob man?

A bu llwyddiant cyffredinol ar y Gymdeithas odidog hon oddi ar ei dechreuad hyd yn awr, fel yr ymunodd yr holl eglwys â hi, oddieithr rhyw ddau neu dri o rai sydd ym meddwl eu bod yn gwybod y cwbl, a hwythau druaen (mae achos i ofni) heb wybod dim fel y dylent wybod hyd yr awr hon. Oblegid wrth eu ffrwythau yr adnabyddir hwynt, 'a ffrwyth yr Ysbryd yw dirwest.' Ac y mae pawb sydd heb ymuno â'r Gymdeithas ddirwestol, heb y ffrwyth hardd ac ardderchog hwn, sef *dirwest*. Ond fe fu y gymdeithas yma o dan fendith a llwyddiant neillduol yn y lle hwn, ac y mae'r daioni a ddeilliodd oddi wrthi yn barod yn gymaint, ag na ellir ei olrhain, na'i *ddegrifio* yn bresennol.

Yr oedd yma y llynedd bump o Dafarn-dai, eleni ddim ond dau, a rhai hyny hefyd yn ol pob arwyddion ymron a diffodd. A llawer iawn o'r rhai mwyaf meddw, a gwaethaf mewn pob gweithredoedd annuwiol ac ysgeler, ydynt yn awr yn eistodd yn llonydd, ac yn eu hiawn bywll, ac y mae teuluoedd y tri thafarn ereill oedd yma y llynedd, eleni yn Ddirwestwyr hyawdl a selog iawn. Fe fu ymweliad y Cenhadon Dirwestol o'r Gogledd, (yn enwedig y rhai o Fachynlleth) yn fendithiol iawn yma.

Ond y mae yma (fel ymhob man arall) elynion creulon, ac yn dangos eu dannedd yn ofnadwy iawn; ac yn ymroi â'u holl egni i ddadymchwelyd Dirwestwyr, a Dirwest-aeth allan o'r byd, ac yn esbonio y gair Dirwest, yn union fel pe clywech chwi ddall

geni, yn ceisio eabonio, neu ddarlunio y Lleuad. Ond y maent mor ddiëffaith yn gymwys a phe gwelem ni yohydig, o wybed yn ceisio symyd yr Wyddfa i' for mawr y Werydd (*Atlantic*). Peth rhyfedd yw fod yn y wlad gresyddwyr, a phregethwyr (o'r fath ag ydynt) yn proffesu fydd Abraham, ond yn gweithredu yn ol ewyllys y cenhedloedd. Y mae arwyddion, ac achos i ofni mai o'r tad diafol y maent, ac mai gweithredoedd y tad diafol a fynant hwy eu gwn-euthur. 'Oblegid pe plant Abraham a fyddent, gweithredoedd Abraham a wnaent,' ac un ufudd iawn ydoedd Abraham i Dduw a dynion.

Y mae'r holl rhai hyny ag oeddynt flaen-af mewn crefydd a duwioldeb, ynghyd a phob achos da, yn flaenaf etto gyda'r Gymdeithas Ddirwestol; gan hyny mae'n rhaid fod pob gwrthddirwestwr, (bydded e o'r sefyllfa a galwad bynnag y bo mewn byd ac eglwys), yn pleidio yr ochr allai, sef meddwod, a phob afeindid yn un chwant. 'Pa beth a wnewch yn niwedd hyn?' Ier. v. 31. Rhifedi yr aelodan Dirwestol yma yn bresennol ydyw 240.

Yn awr gosodaf ger eich bron ychydig o hanes y Gymdeithas eglwysig. 'Er pan ddechreuwyd y Gymdeithas Ddirwestol yn y lle hwn, dechreuwyd hefyd i gael medi ambell i dywysen o ffrwyth y llafur trwy dderbyn ambell un yn aml i'r Gymdeithas gresyddol; ac yn eu plith amryw o'r rhai mwyaf meddw ac aflywodraethus yn yr holl wlad. Ond yn mis Mawrth diweddfaf, pan ydoedd y rhagredegr, Dirwest, (fel Ioan y Bedyddiwr) wedi cymmeryd lle, yn y fan yr ymddangosodd yr Iesu. Pan dreiglwyd ymaith y maen o anghymedroldeb, dyma yr adgyfodiad a'r bywyd yn gweiddi, Lazarus, tyred allan. Erbyn hyn, dyma hwy yn dyfod bob yn ddeg, ac ychwaneg; un-waith daeth tri ar hugain yr un noswaith i'r *Society*; a than ryw arwyddion neillduol iawn o wir argyhoeddiad. Pryd hyn yr ydoedd y pregethu yn nerthol iawn, a'r saethau yn glynnu bob odfa, ac yn dwysbigo, nes oeddynt yn gorfod cyfaddef, 'fe a'm clwyfwyd i.'

Ac wedi derbyn yma oddentu 50 neu 60 i'r Gymdeithas hon, dechreuodd yr hen Famog ag edrych, a synu, a gofyn, 'Pwy a ghenhedlodd y rhai hyn? Ac o ba le y

daeth y rhai hyn? &c. Hefyd yr ydoedd y plant erbyn hyn bob yn un yn dechreu gofyn, 'Pwy wyf fi, a pheth yw tŷ fy nhad, pan ddygid fi hyd yma?' Aq yn dywedyd, 'Y llinynau a syrthiodd i ni mewn lleoedd hyfryd;' 'O'r Arglwydd y daeth hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni.' A chyda hyn dyma'r floedd fawr yn myned allan gan bawb, (ymron) gyda'u gilydd, 'Bendigedig! Gogoniant yn y goruchañon i Dduw,' &c. Ac felly y maent yn parhan hyd heddyw, mewn llais cân a moliant, fel tyrrfa yn cadw gwyl. Yr holl bobl yn caro eu dwylaw, ac yn myned tua'r deml dan rodio a neidio a moli Duw. Mor hyfryd ydyw gweled a chlywed y rhai hyn yn bresennol yn gweiddio, gan ddywedyd, 'Crea galon lân ynof, O Dduw, crefydd dda i finau, ei grym hi i finau,' &c. A'r holl feddwon yn eu plith, dyna sy'n rhyfedd, ynghyd a'r rhai a fu tua gwlad machludiad haul, a dyfnder môr yn cael eu dychwelyd.

Y mae yma hen wyr, a hon wragedd, a'u ffyn yn eu dwylaw; a heolydd y *Capel* yn cael eu llenwi o fechgyn a genethod yn chwarae, ac yn gwaeddi, 'Iddo Ef.' &c. Ac eraill o'r newydd yn feunyddiol yn dywed-yd, 'Minau a âf hefyd.' Pa beth a ddywed y gwrth ddirwestwyr am hyn? Y maent wedi dywedyd yn hyf cyn hyn, ond yn gresyddol iawn (debygid) a gwasgfa ar eu lwynau, Na ddylid cadw y fath gyfar-fodydd a'r rhai dirwestol mewn addoldai, a'u gwneuthur yn dai marchnadoedd drwy hyny, &c. Pe felly, oni fusasai yn debyc-ach y buasai yr Arglwydd yn ymweled a'u hanwiredd â gwialen, ac a'u camwedd â ffrowyllau, nag â'r fath gafod ryfeddol o dywalltiau'r Yspryd Glan? Ond hyn yw y peth a ddywedwyd trwy y prophwyd Joel, 'A bydd yn y dyddiau diweddfaf, medd Duw, Y tywalltfa o'm Hyspryd ar bob cnawd, eich meibion chwi, a'ch merched a brophwydant, eich gwyr iouainge a welant weledigaethau,' &c. A'r Arglwydd (go-beithio) a chwanegodd at yr Eglwys hon, wedi dechreu mis Mawrth diweddfaf 11^{af}. Yn awr yr wyf yn terfynu gydag un newydd yn chwaneg, sef fod arwyddion amlwg, y gellir eich anrhegu a'r cyfryw hanesion cysurus o'r gymydogiaeth hon etto'n ffin iawn.—Yr eiddoch, B. EVANS.
Lletty John.

TRAETHAWD AR DDIRWESTAETH.

Barchedig Olygydd,—Wrth ddarllen eich Cyhoeddiad clodwiw o bryd i bryd, gwelais ynddo drysorau gwerthfawr a pherlau addurnwyd, pa rai fyddant yn golofnau goddidog (monuments) i'r oesoedd dyfodol, yn nghyd a hanesion o'r gweithredoedd mawrion a rhyfeddol, pa rai y mae yr Arglwydd o'i ras a'i drugaredd yn gyflawni yn ein boes a'n cenhedlaeth, yn ein mysg ni y Cymry, trwy offerynoMaeth y Cymdeithasau a furlwyd i'r dyben o fesoeli a ddygto yr ardaloedd a'r gwledydd yn gyffredinol; a thrwy hyny en hadferu i'r sefyllfa hardd o gymmeriad moesol o'r hwn y syrthiasant, trwy ymarfer â gwirf. Wrth weled y pethau hyn, cefais innau gymhellid cryf yn fy meddwl i ysgrifenu yr ychydig a ganlyn, ac anturiais ei anfon i chwi, gan obeithio y bydd i chwi o'ch hynawsedd eu cyfleu yn eich Trysorfa. Gellir dweud mewn perthynas i Gymdeithas Dirwest yn fynegwyd mo'r hanner; ond ni wna'f ond cyfwrdd yn awr â rhyw ychydig o bethau mewn perthynas iddi.

I. Yr angenrheidrwydd o honi.

I. Mae yn angenrheidiol i gynnorthwyo tuag at adferu y byd i'w gyflwr cyntesig. Wedi i Dduw wneud y ddacser, efe a greodd ddyn arnl. Wedi gwneud y palas, fluriodd y preswlydd i fyw ynddo. Yn ganlynol, gosododd o'i flaen bob peth a allasai ei galon ddymunio. Gwnaeth bob ffrwyth pren daionus yn fwyd. Gwnaeth afon yn ngardd Eden i'w dyfrhau, o ba le hefyd y gallasai ein Rhieni cyntaf gael diod addas i'w disychedu. Ond wedi i bechod ddysod i mewn, darllenwn am wr duwiol iawn a hwnnw yn newydd gael gwareddigaeth ryfoddol gan Dduw, yn myned i blannu gwinllan, ac i yfed gwin, a meddwi! Dyfma y natur ddynol wedi dirywio yn sawr trwy bechod. Ond mae yr Arglwydd wedi trefnu moddion, ac yn ddiweddar efe a gynhyrfodd ryw rai i annog dynion i gyfodi y mur. Gan hyny na safed neb yn erbyn y Gymdeithas; ond doed pawb allan fel llu banerog o blaid Duw a'i fyddingodd. Canys os yw Duw drosti, pwy a all fod i'w herbyn? Os o Dduw mae y cyngor hwn, nis gellir ei ddiddymu, rhag ein cael yn ymladd yn erbyn Duw.

2. Gallwn weled yr angenrheidrwydd neillduol am dani wrth ystyried y sefyllfa wael yr oedd ardaloedd cred a gwledydd y byd yn gyffredinol wedi cael eu darostwng iddi. Yr oedd y dinasoedd mwyaf enwog yn Lloegr wedi myned yn llawn o'r diodydd meddwawl; a holl Gymru yn gyffredinol wedi myned yn yspail ac yn ysglyfaeth i'r pla ofnadwy o feddwod ac anghymedroldeb: ac yr oedd wedi myned i'r fath raddau, fel yr oedd y Meddygon a'r Ynadon mwyaf enwog a deallus, yn barnu ei fod yn achos tair rhan o bodair o'r troseddau, yr asiechyd, a'r lloidi ag oedd yn y deyrnas. Gan hyny, pwy na wel fod achos yn galw am foddion i ddiwygio y byd?

3. Ymdengys hyn wrth ystyried aneffeitholdeb pob moddion arall tuag at ddwyn y cyfnewidiad dymunol ac angenrheidiol oddiamgylch. Nid oedd cyfreithiau daionus ein gwlad yn ddigonol i hyn. Hefyd, nid oedd yr efengyl yn effeithio dim ar y meddwon; yr un peth fuasai dweud wrth ddyn marw a dweud wrth ddyn meddw. Ond y mae Dirwest fel rhaff yn cael ei hestyn i'r pwll lle mae'r dyn meddw ynddo, ac yn ei godi oddiyno. Mae y rhaff hon yn ddigon agos, cyfleus, a chref, ond i ddyn ymafyd ynddi, i'w gadw rhag syrthio yn ol i'r pwll drachefn. Mae Dirwest hefyd fel llaw forwyn i'r Efengyl. Yr Efengyl yw y Peiriant mawr; ond mae y gwahanol Gymdeithasau hyn fel amrywiol olwynion perthynol iddo, a'r cwbl yn cydweithredu i ddwyn oddiamgylch un diben cyffredinol.

Mae rhai o'r gwrth-ddirwestwyr yn haeru ein bod yn gosod Dirwest yn lle neu o flaen yr Efengyl; ond dymunem i'r cyfryw rai ystyried nad ydym am osod dim ond yn ei le priodol ei hun. Nid ydwyf yn meddwl y cyfelliornem, pe dywedem mai dysgeidiaeth efengyl yw sobrwydd; ac mai gwaith Duw trwy yr efengyl yn yr oes hon yw dysgu dynion i fyw yn sobr. Er fod Dirwest yn dyfod a phob peth yn drefnus fel yr esgryn gynt yn y brophwydoliaeth, Ezech. 37. etto mae yn rhaid i Dduw ei hun ddyfod i weithio trwy yr efengyl cyn byhau un pechadar. Gan hyny, ein gweddi fyddo ar Dduw am i'r anadl ddyfod oddiwrth y pedwar gwynt, i anadlu ar y lladdedigion, fel y byddont byw.

4. Y mawr ddaioni, y budd, a'r llesiant sydd yn deilliaw trwyddi, sydd yn profi yr un matter. O'i blaen mae y wlad fel anial-wch anrheithiedig, ond o'i hol fel gardd Baradwys. O'i blaen nid oedd ond melldith, o'i hol nid oes ond bendith. Cyn i'r Gymdeithas oresgyn ein gwlad, nid oedd ond llwon, rhagfeydd, torri Sabbathau Duw; ond yn awr mae'r byd wedi dyfod i well trefn. Gellir dweud am ddynion ag fu gynt yn cablu, wele y maent yn gweddio; yn lle halogi Sabbathau maent yn eu iawn ddefnyddio: yn lle ymrysonau ac anghydfyddiaethau mewn teuluoedd, maent yn myned i ddyddu ynghyd, mewn sain cân a moliant fel tyrfâ yn cadw gwyl; ac yn lle offrymmu i'r duw Bachus maent yn offrymmu eu hariant a'u haur yn offrrwm ewyllagar i'r Arglwydd.

II. Yr achosion bod dynion yn aros yn ol heb ymuno â'r Gymdeithas hon.

Er bod moddion wedi eu datguddio, ac yn sicr o atleu y diben ond eu defnyddio; ac yn gyfleus i bawb eu cyrhaedd; etto, wedi'r cwbl, mae llawer yn sefyll draw, ac yn aros ymbell; ni wnant un fasnach â'r Gymdeithas hono. Ie y rhai a dybia y buasant yn golofnau gyd â'r Gymdeithas, gellir dweud eu bod yn olaf yn dwyn y Brenin adref, gyda golwg ar hyn.

Mae hyn yn beth trwm i feddwl am dano. 'Am neillduath Reuben y mae mawr ofal calon.' Ond beth a all fod yn rhwystro llawer i ymuno â'r achos daionus hwn? maent am gael ychydig o'r peth sydd yn meddwl; am arbed y goreu o'r praid. Maent yn esgusodi eu hunain â'r peth a ddywed Solomon, Mai da i ddyn fwyta ei fwyd yn llawen, ac yfed ei win â chalon hyfryd; ond mor wir a hynny, da na fwytaer dim os bydd yn dramgwydd i'r rhai sydd weiniaid. Os bydd y diferyn bach (fel y galwant hwy) yn attal eraill rhag y peth sydd wir angenrheidiol iddynt, (aef llwyf ymattal) mae y peth yn fwy o faldith iddynt (heblaw ei fod i eraill felly) nag o fendith.

3. Mae mor eglur a hyfryd fod yr elw mae dynion yn gael trwy y famnach feddwol yn rhwystro iddynt lwyf ymattal; yn debyg i'r bebl gynt yn gwrthod rhai clust i wrando, ond yn llefain am ddwy awr dros yr han dduwies Diana. Wel, beth oedd yr achos?

Cenfigen, am eu bod o'r blaen yn cael elw mawr trwyddi. Ond trwy iddi gael ei dddymmu yr oedd gobaiith eu helw yn darfod: felly y mae etto, mae dynion uchel mewn dylanwad yn adeiladu eu gestyll o amgylchiadau bydol mor agos i byrth uffern fel os bydd un yn cael ei dddymchwelyd y bydd llall hefyd yr un modd: peidied neb a bwrw y bai ar y Gymdeithas am hyn, gan nad yw yn ymladd a bychan nac a mawr ond â'r cawr o feddwod yn unig.

III. Rhoddaf rai anwogaethau i'r dyben o geisio ennill meddwl pawb oll i ymuno.

1. Mae yn llawn bryd i bawb ddyfod allan. Mae yn rhyfel yn bresennol rhwng Crist a Belial; rhwng y diodydd cedyrn a byddin oedd y Daw byw. Seiniwyd udgorn y rhyfel hwn yn gyntaf yn yr America draw. Cyrhaeddodd yr adsain dros y môr Werydd i Frydain fawr, a thrwy gyfandir Europia; ac erbyn hyn y rhai oedd yn afonyddu y byd a ddaethant yma hefyd. Nac arosed neb yn ol a glywodd swm y rhyfel; oblegid yn fuan bydd rhannu yr yspail; rhag ofn ysywaeth y byddant yn gofyn, Paham y gwnaethoch hyn heb alw arnom ni? Deued pawb fr maes i ryfela yn erbyn pechod. Nid gwiw ymddadlen â chig a gwaed, gan na chaiff neb o'r rhai sydd yn col-eddu pechod etifeddu teyrnas Dduw. Nac arbedwn ddim a nododd Daw i'w ddfetha, canys os gwnawn, ein heinioes ni fydd yn lle ei einioes ef: os na ladd dynion bechod, efe a fydd yn sicr o'u lladd hwy.

2. Rhyfeddwn fawr ddaioni. Duw yn anfon y Gymdeithas hon i'n gwlad; na buasai yn anfon y melirch barnedigaelthol allan i sathru miloedd o'n cydwladwyr i'r byd arall, dan eu carnau dyohrynyd. Yn lle hynny Baner dirwest a ddaeth, a'i harwyddair ydyw, 'Ar y ddaear tangnefedd, i ddynion ewylls da.' Mae'n galw ar bawb yn ddiwahanfaeth, a phawb sydd yn myned hebio yn ôdiystyr, hi a ddyfod wrthynt, 'Trowch i mewn yma, a chwi gewch yfed dyfiroedd pur o ffynon lawer-gwell, puraeth, a phersiddiach gwin o seidr y cysegr, yr hwn sydd yn llawenhau calon Duw a dyn.

3. Mae amser bras i wawrio ar y byd, trwy fod pob pant yn cael ei gysylltu, bydd gogoniant yr Arglwydd yn cael ei ddatguddio; yr Yspryd yn cael ei dywallt;

mawr i Dduw a'r Ogn yn llanw'r byd; trais a gorthrymder wedi darfog; a phob anwired wedi can ei safn. Prysiured yr Arglwydd y dyddiau dedwydd. Amen. Wyf, yr eiddoch,

B. EVANS.

Scriber-fawr, Mai 19, 1838.

◆
CYFFES DIRWESTWR.

Mae yn wirionedd diymwad fod tuedd yn mhawr i gyrrhaedd dedwyddwch; ac y mae mor wir a hyny fod llawer yn chwilio am dano trwy ymarfer â moddion hollol wrthwynebol i'w hanfod a'i natur, ac felly ai ddenuant byth i'w mwynhad o hono. Ac os bydd i berson neu Gymdeithas ymgynnyg at ddedwyddu a llesau dynolryw, y maent i'w canmol a'u cynnorthwyo yn eu hymgeisiau dyngarol. Ystyriwyf fod y Gymdeithas Ddirwestol â thuedd uniegyrchol ynddi i wellau ein gwlad, trwy ei phuro o'r budreddi sydd wedi bod er ys cynnifer o flynyddau bellach yn warth i ni fel cenedl, ac wedi ein gwneud yn watwargedd trwy holl deyrnasodd Ewrop. Dan deimlad o'm mawr rwyman i'r Gymdeithas Ddirwestol, tueddwyd fi i roddi bras-linelliad o'm bywyd, fel y byddo pawb a'i darlleso yn gorfod cyfaddef fod y Gymdeithas hon wedi bod o les, er dwyn yr afradlon yn ol i'w gwreth, a'r ffol i'w iawn bwyll.

Ganwyd fi o rieni cyfrisol, y rhai oeddynt yn aelodau eglwysig gyda chorph o Ymneillduwyr yn yr ardal, a pherchid hwy yn fawr fel crefyddwyr ac fel cymmydogion. Dygwyd fi a'm tri brawd i fynu yn y modd mwya' dychlynaidd, arferem fyned gyda'n rhieni i'r addollad mas fuan ag yr oeddwn yn alluog i gerdded yni. Gofalwyd hefyd nad oedd y meddwl yn oael ei adael yn ddiwrtaith, ond anfonwyd fi i ysgol ragorol yn y plwyf nesaf, lle y buais nes cyrrhaedd cymaint o ddyg ag oedd yn angenrheidiol i mi sefyllfa yn y byd. Gan mai fi oedd y ieuengaf o'r plant, ceffais fwy o'm ffordd fy hun na'r lleill, ac yn neillduol gan fy mam; ac yn awr yr wyf yn oeso yn dda fel yr achubai fy ngheta rhag llawer ffodol pam yn haeddiannol dalgon. Nid oedd dim yn fwy atgas gan fy nhad na gwas meddw, ond etto arferai yfed llymuid bach yn dra mynych ei hunan, pam oedd y plant yn brechanol; a obofai yn dda fel y dringwn ar ei arfedd er cael diferyn o gwrw, a rhwng

fy nhaerni i a chymhellid fy mam, cawswn gwpanaid bychan yn dra mynych, er mwyn i fy nhad gael tipyn o lonydd i ymocio.

Pan yn dair-ar-ddeg oed, danfonwyd fi i dref gyfagos, i ddygu celfyddyd dra chwyrafn ac enillfawr; a mawr oedd bost fy nhad am danaf wrth fy meistr newydd, yn enwedig am fy sobrwydd; heb feddwl, druan, fod y cwpanaid bach a arferasai ef roddi i mi wedi creu archwaeth yno am ddiod, a bod hadau meddwod wedi dwfn wreiddio. Deuai fy mam weithiau i'm gweld, a rhoddai chydig syltu i mi, fel na byddai i mi ymddwyn yn *shabby* yn un man lle yr elsw. Yr oedd amryw wyr ieuango yn ngwasan-aeth fy meistr, y rhai oeddynt oll yn dwyn y cymmeriad o fod yn gymhedrol, ond yn anhaeddiannol yn dra mynych; ac yn eu plith yr oedd dyn ieuango oeddeutu tair bliwydd yn hyn na mi, at yr hwn teimlwn fawr serch, ac er ei fod yn hynod *steady*, elai yn aml i dŷ tafarn, ac elwn innau gyd ag ef weithiau, ond nid yfwn ar y cyntaf ond hanner peint; ond yn fuan aeth yn beint, ac er hynw peidio bod yn *shabby* (fel y dywedasai fy mam wrthys) gwnawn fel y gwnei eraill, i'r hyn yn fwyaf neillduol y gallaf briodoli fy nnystr!!

Aeth y gwr ieuango hwn ymaith wedi treulio ei amser, ond nid aeth cyn fy ngwelled i yn gystal yfwr ag yntau, ac arferwn lanw ei ystol yn y tŷ tafarn, ac yn fuan iawn daethym yn gryn ffafryn yn y gymdeithas yno: os buasai cisiau cân, cawn ei dechreu, a chyda'r cardiau hoffai pob un fy ngael yn *partner* iddo; ac yn fuan daethum yn gyfarwydd â throi yr amser y dylwn gysgu yn adeg i feddwi, ac felly anaddaswn fy hun i'm gwaith.

Gwedi treulio fy amser allan, daethum yn adnabyddus â merch ieuanc a llwyddais i ddennu ei serch; ymdrechodd ei rhieni tynergalon ei rwystro i dafu ei hun dros glogwyn dinystr trwy ymbriodi â meddwyn; ond ni thyciai dim, diystyrail eu cynghorion, ac yn fuan priodwyd ni. Ymddygaais yn weddol sobr am ychydig amser wedi priodi; ond ar ryw brydnawn cyfarfyddais ag un o'r hen gyfeillion, a rhaid oedd imi yfed peint gydag ef; minnau rhag bod yn *shabby* a elwais am bawb ei beint wedi hyny, ac felly aeth o beint i beint, nes oeddem yn

mae y galen yn gref—os yw y dwylaw yn crynu mae yr iau yn iach—os yw y llygaid yn gochion mae yr ysprydoedd yn uchel—os yw y pen yn boeth y mae yr ymenydd fel y cwyrr yn derbyn pob argraff a delw, a galluoedd fy ueddwyl yn flaenlym, i dreiddio i gyweirnydd cyfansoddiad a dysg.

Ond, yn awr, os cywir rai o'r haeridau uchod ni byddant gwaeth er eu chwilio, ac os nad cywir, gellir penderfynau fod pob rhan yn y cyfansoddiad dynol yn un yn eu cri 'Na wna i ni ddim niwedd.'

'Os yw y dwylaw yn crynu y mae yr iau yn iach,' yw yr haerid a sylwir arno yn y llythyr hwn, a rhag i neb feddwl fy mod yn ymyraeth â phethau yn mhell uwchlaw fy ngwybodaeth fy hun, ni chwanegaf ddim at y Sylwadau hyn o'r *Temperance Intelli-gencer* ar y pwngc yn unig.

'Ymhlith yr holl anhwylderau y mae y cyfansoddiad dynol yn ddarostyngedig iddynt trwy arferiad o'r diodydd moddwawl nid oes yr un mor beryglus a phoenus ag afiechyd yr iau, ac nid oes yr un mor gyffredin. Gall hyn fod mewn rhan o herwydd fod yr iau yn un o'offorynau gweithgar yn y gwaith odreulio yr ymborth, trwy ei bod yn cadw y geri (*bile*) i'r dyben hynny, ac mewn rhan hefyd, o herwydd natur a chynwysiad y symbylydd alcoholaidd.

Cyn myned yn mlaen, efallai mai priodol fyddai sylwi, mai sylwedd mawr yw yr iau, yn gorwedd dan asenau byrion yr ochr dde, yn union islaw y llietigig, ac yn nglyn wrth rwympynau cryfion, y rhai a gynalliant ei phwysan, ac a'i cadwant yn ei lle.

'Y mae yr iau yn wasanaethgar i grynhoi llysoedd anheggorol gymmwys tu ag at genlad ymborth, a gweithrediad addas y coluddion fel offerynau ymgarthiad, ac hefyd i wahanu oddiwrth y gwaed bob sylwedd annefnyddiol a niweidiol, yr hwn a fydd yn angenrhaidd ei dafu allan o'r corph.

'Y mae effeithiau y Gwirf ar yr iau yn hynod ac yn beryglus, a phe gellid cael ond darluniad cywir o iau, nid y *meddrys* ond dyn *cymmedrol*, llenwid ni â dychryn ac â braw. Ceir fod rhai rhanau o honi yn cael eiwynu, a'i galedu ganddo, fel ag i'w gwneuthur yn hollol annefnyddiol; effeithloia hefyd i sychu y geri (*bile*) ynddi, a chasglu fân ronynnau poenus ac afiachus trosti oll. Mewn gair nid oes man iach i'w waled arni.

'Os, bydd i'r iau gan hyny gael ei niweidio, yr hon sy mor ddefnyddiol tu ag fwyderau bywyd ac iechyd, yr holl gorph a deimla y dordyniad, a holl aelodau ereill y corph a niweidir; a lloedd o anhwylderau dychrynllyd a ddilynant, megys y Cornwyd, Clwyf melyn, Dyfnglwyf, Tewdwr annaturiol, a llawer o rai dinystriol ereill, y rhai yn fynych a ymgymysgant â'r Droadwedd, Dych-lamied gorbrysyr y galon, Parlys, Prudd-glwyf, Llewyygon, Gwallgof-rydd, a Henaint anamserol, &c. &c.

'Nid oes un rhan o'r corph dynol nad ydyw yn dwyn rhyw gyasyltiad â'r iau, ac am hyny un o'r pethau mwyaf pwysig yw ei chadw yn iach os bydd modd.

'Hwyrach eich bod yn barod i ofyn bellaach beth yw arwyddion iau afiach fel yna? Yr ateb yw hyn, Poen yn yr ochr ddean dan yr asenau byrion, gwendid calon, a chur yn y pen, coluddion annhymherus, a nychdod cyffredinol. Nid yw y rhai hyn ond ychydig o'r arwyddion cyffredinol. Ac yn awr, yr yfwr cymmedrol. A oes rhai o'r arwyddion hyn yn dy boeni di? os oes, y mae yn hen bryd i ti roi heibio yr arferiad â'r diodydd gwirfawr, o dan ba enw bynag y bont, ac ymarwedu yn hollol gydfynedol ag egwyddorion y Gymdeithas Ddirwestol. Cofia 'Cymedroldeb a fodd-yginiaetha fwy na'r Meddyg ei hun.'

'Os na finir di gan un o honynt nid ydyw hyny yn ddigon o ernes na chei di dy ffinio ryw dro. Dywedai y *Dr. Gordon*, yn ei Dystiolaeth o ffaen y Ddirprwyath Seneddol ar Feddwdod, fel y canlyn:

'Pan oeddwn yn fyfyrwr, yn Edinburg, cefais gyfeir i agor llawer o gyrph dynion a fuont felr o amryfal glefydau, a hyny yn nghanol cenedl lawer mwy enwog am ei sobrwydd a'i chymedroldeb nag ydyw Llundain; a'r gwirionedd ydyw hyn, ym mhob un o'r gyrph hyny yr oedd (i raddau mwy neu lai) ryw anhwylder ar yr iau; ac yr wyf yn cyfrif hyny i'r arferiad ag oedd gan y bobl grefyddol a moesol hyn o yfed ryw ychydig o wirol bob dydd. Nid oeddynt mewn un modd yn anghymedrol, a buasant yn brawychu wrth feddwl am hyny.' Yn awr gan y dichen i ddyn ddyfod yn ddarostyngedig i'r graddau hyn o afiechyd yn yr arferiad cymedrol, onid y ffordd ddiogelaf a doethaf yw ymrwethod a hwy yn hollol.'

Wrth derfynnu, dywedwn nad oes yr un gelyn mor nerthol yn ninystr yr iau ag alcohol—yr un mor sier yn ei orchwyl—ac mor angeuol ei ganlyniadau—a theilwng yw i bawb gan hyny ymroddi yn wastadol i gyflawni yr arwiredd hyny, 'Na wna i ti ddim niwedd.'

Yn iach, Mr. Trysorydd, am ryw yspaid pa bynag, a mawr lwydd i chiwi ac i Ddirwest, medd eich annheilwng ohebydd,
Bala, 1839. J. PHILLIPS.

CYMDEITHAS DDIRWESTOL CYMBREIG LLUNDAIN.

Anwyl Syr,—Caniatwch i ni ddywedyd gair trwy gyfrwng eich Cyhoeddiad tra buddiol wrth ein Cydwladwyr yn y Dywysogaeth am yr achos Ddirwestol yn mhllith y Cymry yma.

Sefydlwyd y Gymdeithas hon ar y 1af o Fai, 1837, mewn cyfarfod a gynhaliwyd yn Nghapel Jewin Crescent, pan yr arwyddwyd yr Ardyddiad gan olwech o benogau. Erbyn heddyw mae nife r yr aelodau yn

296, am yr hyn yr ydym yn dymuno cydnabod daioni Duw.

Cynhaliwyd cyfarfod blyneddol cyntaf y Gymdeithas yn y Capel uchod ar y 24th o Fai diweddf. Trefn y cyfarfod ydoedd fel hyn:—Am 4 o'r gloch, cyfranogodd ynghylch 150 o'n cyfeillion o Dê a ddarparwyd iddynt yn *Vestry* y Capel. Am hanner wedi chwech cymmerwyd y gadair gan William Bulkely Hughes, Ysw. Aelod o'r Senedd, Llywydd y Gymdeithas, y hwn a annerchodd y cyfarfod yn seolog mewn modd trachymhwys i'r achlysur; ac ar ei ol ef areithiodd John Hull, Ysw.; y Parch. John Davies, Caerfyrddin; Mr. Rickman, Reading; y Parch. John Jones, Llanillyfni; y Parch. James Sherman, Surry Chapel; H. V. Garman, Ysw. Meddyg Bow, a Dr. Oxley.

Yr oedd y Cyfarfod yn lluosog, a'r areithiau yn hyawdl; ac yn y diwedd arwyddodd 17 yr ardstiad. Yn mhilith yr aelodau y mae yn llawenydd mawr genym allu rhifodan Weinidog, y Parch. D. Davies, Annibynwr, a'r Parch. W. Williams, Trefn. Calvinaidd.—Ydym yr eiddoch, &c.

JOHN PUGH, } *Ysgrifennywr.*
HUGH OWEN, }

TRYDEDD CYMANFA DDIRWESTAWL GWYNEDD,

A gynaliwyd yn y Bala, Mai 22, 23, 1838.

Ar ddydd Mawrth a dydd Mercher yr 22ain ar 23ain o Fai diweddf, cynaliwyd Trydedd Cymanfa Ddirwestawl Gwynedd yn y dref uchod. Lle yr ymgasglodd llawer o Weinidogion, o amrywiol euwadau crefyddol, yn nghyd â lluosau o Ddirprwywyr o wahanol barthau o Wynedd, i drefnu materion a gorchwyllion y Gymdeithas ddalonys yma.

Am 10 a 2 o'r gloch ddydd Mawrth cynaliwyd y Cyfarfodydd Dirprywawl, pryd y dewiswyd y Parch. J. Hughes, Wrexham, i fod yn Gadeirydd.

Dygwyd holl weithrediadau y Cyfarfodydd hyn ymlaen yn yr yspryd tangenneddus hwnw o gariad a chydgordiad ag sydd yn toi cyfarfodydd y Gymdeithas hon er dyddiau ei sylfaeniad. Yr oedd y sirioldeb a'r ymroddiad a ymddangasai yn y Dirwestwyr aiddgar ag oedd yn brennol yn rhyw faenbrawf bychan na byddai Gwynedd yn wag o Gymanfa Ddirwestawl hyd oni lyngcid hi i fynu gan Gymanfaoedd perffeiithiach y Mil Blynyddoedd. Ac yr oeddy newyddion cysurus a dderbynid yn ddigon o broffion nad yw "ein llafur ni yn ofer yn yr Arglwydd."

Darlennwyd rhai Llythyrar annerchiadol hefyd ya y Cyfarfodydd hyn—un o'r Dinas, yn Swydd Benfro, yn rhoddi hysbysiaeth o ledasniad a chynnydd yr achos da yn y cwr hyny o'r wlad.

Ar Nos Fawrth, piegethwyd Dwy Bregeth ar yr achlysur yn Nghapel y Trefn-

yddion Calvinaidd. Wedi i'r Parch. D. Griffiths, Bethesda, ddarlennu a gweddio, pregethodd y Parch. H. Pugh, Mostyn, oddiar Galat. 6. 9, 10, a'r Parch. J. Hughes, Wrexham, oddiar Heb. 12. 4. Yr oedd arwyddion amiwg fod y dorf yn cael hyfrydwch wrth wrando, a gobeithiwn hefyd iddynt gael budd a bendith nid yn unig i'w cadarnhau yn yr achos Dirwestawl, ond hefyd i ymroddi yn fwy llwyr i fod yn filwyr da i Iesu Grist i ymladd yn erbyn pob pechod a bai.

Boreu ddydd Mercher, am 6 o'r gloch ymgynullodd amryw o'r brodyr Dirwestawl ynghyd i gapel yr Annibynwyr i weddio am i'r Arglwydd fendithio llafur y dydd hwnw, a phob ymdrechriad gyda'r achos daionus hwn, ac i ddiolch iddo hefyd am yr arwyddion a roddes eisoes o'i foddlonrwydd iddynt.

Am 10 o'r gloch cynnaliwyd Cyfarfod i Areithio ar y *Green*. Ac wedi dewis y Parch. R. Jones, Bala, i fod yn Gadeirydd, galwyd ar y Parch. D. Morgans, Samah i ddechreu y Cyfarfod, ac yna ar y Parchedigion canlynol i areithio: J. Williams, Dinas Mawddwy; J. Williams, Llanfachreth; R. P. Griffiths, Llanberis; J. Owen, Conwy, a H. Pugh, Mostyn.

Am un o'r gloch ymgasglodd holl aelodau ar y *Green*, fel y surfient un Orymdaith drefnus i gerdded trwy y dref. Wedi gosod y Gweinidogion a'r Dirprwywyr yma mlaenaf, gwelid baner y Bala yn cael ei dychafu i'r awyr, ac o'i hol y trefnid Cantorion a Dirwestwyr y dref yn rheolaidd. Ac ar ol hyny yr oedd banerau gwahanol ganghenau y Dosparth a'u Cantorion a'u Dirwestwyr yn rheolaidd a threfnus.

Wedi cerdded fel hyn trwy brif heol y dref a chanu Pennillion cymmys i'r perwyl, dychwelasant yn ol i'r *Green*, lle y cynaliwyd Cyfarfod Cyhoeddus drachefn. Yn y Cyfarfod hwn dewiswyd G. Evans, Ysw. Maes y Pandŷ, i'w lywyddu; ac wedi i'r Parch. — Davies, Ffestiniog, ddarlennu a gweddio anerchwyd y dyrfagan y Parch. E. Hughes, Treffynon; Mr. J. Matthews, Ieu. Aberystwyth, a'r Parch. R. Humphreys, Dyffryn.

Am 6 o'r gloch, cynnaliwyd y cyfarfod cyhoeddus nesaf yn Nghapel y Trefnyddion Calvinaidd. Dewiswyd Mr. Matthews, Hyn. Aberystwyth, i'r Gadair, a galwyd ar y Parch. F. Wynne, Llanasan i ddechreu y cyfarfod. Areithiodd y Parch. D. Griffiths, Bethesda. Mr. J. Jones, Llangollen, y Parch. J. Hughes, Wrexham, a'r Parch. D. Price, Penybont fawr.

Cyfnawnder yw dywedyd hyn wrthddiwedd, fod yr holl areithiau yn ganmoladwy—yr anogaethau yn daerion—y rheysmau yn gedym—yr yspryd yn llariaidd ac yn addfwyn, fel y cadwyd yn llythyrnol at

yr unfed Penderfyniad ar ddeg, sef "gochelyd cyfeiriadau personol, a bod heb gablu neb."—a gellir dywedyd hefyd fod eu heffeithiau yn amlwg i ryw raddau, pa bynag, o herwydd fod y Bala a'i hardaloedd yn mwynhau o ffrwyth eu llafur yn barhaus.

Nifer aelodau y Gymdeithas Ddirwestol, fel eu hanfonwyd o wahanol barthau Gwynedd i Gymmafa y Bala,—52,563.

J. PHILLIPS,

Yagrifenydd y Gymmafa.

CYNNYGIAD RHAGOROL

AM DREFN NEWYDD I WNEUTHUR LLESAD I'R CYMRU.

Mae y gwr duwio! Mr. Nasmith, ganedigol o Scotland, wedi gweled yn America drefniadau rhagorol i wneuthur daioni yn myned ymlaen yn llwyddiannus iawn. Wedi ei ddysfod i Scotland, ei wlad ei hun, efe a feddylodd y gallai yr hyn a fu yn llesol yn America, fod yn fuddiol yn Scotland. Efe a ymdrechodd i osod y drefn ar droed, ac efe a lwyddodd yn Edinburg, Glasgow, a llawer iawn o'r trefydd drwy y wlad.

Wedi hyny, efe a fu yn offeryniol i wneud yr un peth yn Llundain, Manchester, ac amryw fanau ereill. Ac yn awr y mae efe yn llafurio yn y cyffelyb fodd yn Nghaerlleon. Ef ddull yn gweithredu ydyw, ffurio Cymdeithasau o'r holl bobl dduwio! a mwyaf ysbrydol a gweithgar a gaffo efe o hyd iddynt ymhob man, yn amrywiol ddosparthiadau, i gydymegnio i wneuthur daioni ymhob modd y gallont ddyfeisio a gweithredu. Un Gymdeithas a elwir 'Cymdeithas Genhadol ddinasol.' Un arall, 'Cymdeithas pobl ieuainc.' Arall, 'Cymdeithas y Benywaid,' ac o hon y tardd amrywiol Ganghenau, megis 'Cymdeithas Manau plant,' 'Cymdeithas Merchaid ieuainc,' a 'Chymdeithas Morwynion,' neu 'Gymdeithas Gwragedd o bennau teuluoedd i addysgu Morwynion, ac i ofalu am leocdd iddynt, ac i edrych ar ol y rhai fyddont allan o le, rhag cael eu harwain i ffordd diffaith a llygredig, &c. &c. &c.

Un arall yw 'Cymdeithas Traethodau Crefyddol Miso!.' A chan fod 'Cymdeithas Traethodau Crefyddol' mewn gweithrediad helaeth a llwyddiannus ers blwyddau yn Nghaerlleon, y mae efe wedi llunio cymdeithas am agoryd ffordd i gael Traethodau crefyddol Cymraeg yn y ddinas hon i'w taenu ar led drwy yr holl Dywysogaeth. A bod i chwech o Weinidogion yr Efengyl farnu y Traethodau cyn eu hanfon allan, eu bod yn rhai efengylaidd, yn cynnwys athrawiaeth lachus, ac yn rhai mwyaf tebyg o fod yn fuddiol yn Nghymru.

Yma y canlyn cyfarfodiad caredig y Gymdeithas hon at drigolion Cymru, er dangos ei dyben, a galw sulw pob cristen ar ei hamcan daionus, gan ddaer ddeisyfu eu cydweithrediad yn y gwaith.

Cymdeithas Traethodau Crefyddol Miso! i Gymru.

Beirniaid y Traethodau

Y Parch. C. B. Tayler, Caerlleon,
 ——— Evan Evans, Christleton,
 ——— J. Elias, Sir Fon,
 ——— J. Parry Caerlleon.
 ——— J. Williams, Caerlleon,
 ——— S. Luke, Caerlleon.

Trysorydd.

G. B. Granville, Ysw.

Ygrifenydd.

Mr. T. Davies, a Mr. J. Parry, Ieu.

Cyfeisteddwy.

G. Roberts, Ysw. Mr. E. Gerrard,
 Mr. W. Roberts, Mr. Peters,
 Mr. Wilcock, Mr. Jos. Williams.

AT GRISTIONOGION YN GYFFREDINOL.

Mae yn rhaid fod y rhap greffyddol o'r wladwriaeth yn ystyried mai un o'r golygiadau mwyaf hyfryd yr oes bresennol ydyw, fod llawer yn cynniwair ar draws ac ar hyd ein gwlad aml ei breintian, i daenu gwybod aeth greffyddol i'r trigolion.

Nid yw Cristionogion ein hoed ni yn ymfoddioni ar eu llafur personol ac unigol yn achos eu Dwysol Athraw, ond maent yn ymuno ynghyd mewn un dyben daionus i ymarfer â moddion gyda mwy o gydymegniad cyffredinol.

Oddiar hyn y tardda yr amrywiol Gymdeithasau, y rhai ydynt yn tueddu at ogoniant Duw, a daioni parhaol a gwirioneddol dyn, y rhai a gymmerant wahanol ffordd, ac a arferant amrywiol ddull, i wrthwnebu cyfeiliornad, i sefydlu y gwirionedd, ac felly i wneud rhuthr ar alluoedd y tywyllwch, y rhai ydynt mor hynod o dycciannol yn y dyddiau hyn.

Wrth edrych ar y sefydliadau sydd yn awr ar waith, Cymdeithas y Biblau sydd yn cadw y blaenoriaeth, gan ei bod yn taenu ar led pur air Duw, datguddiad o drefn ein hiechydwriaeth; er hyny nis gallwn beidio sylwi ar y sefydliadau perthynasol hyny, y rhai gan gymmeryd yr Ysgrhythrau sanctaidd yn rheol, a geisiant grynhwio eu hegwyddorion i gylch bychan a deniadol, a thrwy hyny eu cynhwysu er cangach a helaethach cyfraniad o honnynt.

Yn y modd hwn mae y Traethawd yn fynych yn dysod i agoryd y ffordd i'r Bibl. mae bychandra ei bris, a'r dull o'i drosglwyddo a'i daenu ar led, yn annogaethol i baw ei gymmeradwyo. Mae gan lawer iawn achos i fendithio Duw am iddynt erioed gael y fraint o ddarllen y genadwri cynnwysedig yn y cyhoeddwr bychan hwn o drefn yr lachawdwriaeth.

Mae y Gymdeithas sydd yn awr yn galw am wrandawriad genych, yn ymgais am lesad trigolion Cymru, trwy daenu Traethodau crefyddol yn rheolaidd drwy yr holl Dywysogaeth.

ogaeth, i bawb a ewyllsiont eu derbyn. Wrth wneuthur hyny, nid ydynt mewn wradd am sengl ar y tir sydd eisoes yn meddiant Cymdeithas y Traethodau Crefyddol Llundain; ond yn hytrach helaethu ei gweithrediadau drwy godi archwaeth darllen, drwy drosglwyddo i ddrws preswyllyddion y bythod, yn gystal a'u cynnyddogion cyfoethocach, y newyddiad da o lawenydd mawr am drefn yr iachawdwriaeth. Mae yn amlwg nas gall Cymdeithas y Traethodau Crefyddol Llundain ddim gwn-euthur hyn gan eu bod hwy yn ymddibynu ar gynnorthwy ereill i gyfranu eu Traethodau rhagorol.

Ychydig o sulw a bair hysbysarwydd i bob meddwl diraglarn, y dyldid arfer rhyw foddion i gael gwybod am angenion ysprydol pob teulu drwy y wlad; ac wrth ddywed-yd hyn, nid ydym yn meddwl nad oes dim moddion felly yn cael eu harferyd mewn un man. Ond yr ydym yn barnu mai drwy sefydlu Cymdeithas Traethodau, a gosod ar waith y cyfryw gristionogion, y rhai sydd yn ewyllsgar i lafurio, i ymweled a phob teulu o fewn eu dosparth, unwaith o leiaf bob mis, i gyfrannu Traethawd crefyddol, y gellir dysgwyl i'r canlyniad fod o fawr lesad. Yn y lle cyntaf drwy ddarllen y Traethodau eu hunain, wedi hyny drwy roddi cyfleusdra i ymddyddan am eu cynnwysiad, a chael hysbysarwydd o angenion ysbrydol a thymhorol trigolion Cymru, a defnyddio pob moddion a aller er gwneud eu hangenion i fynu.

Trwy y cyfryw drefn, yr ydym yn ymgais am ddwyn ynghyd i un rhywmyr undeb cyffredinol o ymdrech cristionogol, holl ganlynwyr Iesu Grist; ac ymgais am adgyflenwi eu rhengleu, drwy ymosod ar deyrnas satan, ac adferu pechaduriaid colledig i gorlan Crist.

Ymddengys agwedd briodol y Gymdeithas hon yn fwy amlwg yn y Rneolau y rhai sydd i'w gweld yn gydiol a'r Annerchiad hwn, a thrwy hysbysiadau personol Mr. Naasmith, yr hwn sydd dyst o ddefnyddioldeb y cyffelyb Gymdeithasau yn Unol Daleithiau America, yn Scotland, ac yn Lloegr.

Nis gallwn lai na deisyf ar ein cyfeillion y rhai a ymuseont i gydymegnio i ddwyn ymlaen weithrediadau y Gymdeithas hon, a phawb ereill o ewyllsawyr da i lwyddiant Seion, ar iddynt edrych i fynu at Dduw am ei fendith ar ein hymdrechiadau gwethiaid er gogoniant ei enw mawr. Mae pob eisteddfod o gydymgyngoriad y Fam Gymdeithas yn cael ei ddechreu a'i ddiweddu drwy weddi; ac yr ydym yn hyderu y bydd i weddi gydfyned a phob Traethawd a anfonir allan gan y Gymdeithas hon. Ac os felly y bydd, pwy a ddichon ddweud pa faint o fendithion a fydd i Ben mawr yr Eglwys dywallt ar drigolion Cymru? O na byddai yr effeithiau hyn yn dilyn lafur egwan y Gymdeithas, ac na byddai ei hymdrech i ryw fesur dueddu at gyflawniad yr

addewid ogoneddus hono, y "Bydd i wybodaeth gogoniant yr Arglwydd lenwi y ddasar, fel y toa'r dyfroedd y môr."

Y SEFYDLIAD.

Erthygl I. Enw y sefydliad fydd, "Cymdeithas Traethodau Crefyddol Miso i Gymru."

II. Dyben y Gymdeithas fydd, rhoddi Traethawd crefyddol newydd yn rhad bob mis i bob teulu yn Nghymru, a fyddo yn ewyllsgar i'w dderbyn.

III. Dygir dyben y Gymdeithas ymlaen drwy ffurfio Cangen Gymdeithas ymhob Sir—trefnu Cymdeithasiadau yn amrywiol ddosparthiadau crefydd a gwledydd ymhob Sir—a thrwy i'r Cymdeithasiadau roi Dosparthwyr gwirfoddawl ar waith ymhob Dosparth, yn cynnwys deg a deugain o deuluoedd, drwy yr holl Dywysogaeth.

IV. Gorchwylion y Gymdeithas a drinir gan eisteddfod o ddim llai na chwech o Gyfarwyddwyr—Trysorydd—ac un neu chwaneg o Ysgrifenydd, y rhai y bydd ganddynt awdurdod i chwangu at eu nifer, ac i gyflenwi awyddau gweigion. Bydd iddynt ymgysfardd ar ddiwrnod cyfeus yn yr wythnos gyntaf ymhob mis, ac yn fynychach os bydd achos—Bydd tri o'r aelodau yn ddigonol i weithredu.

V. Nid yw y Traethodau i fod o natur ddadleugar, nac yn cynnwys un ymadrodd croes i wirionedd yr Efyngyl—ac mae yn rhaid iddynt gael eu cymmeradwyo, cyn eu dosparthu, gan Eisteddfod o chwech o Weinidogion yr Efyngyl, dewisedig gan y Llywladwyr, a bydd raid i ddau o'r cyfryw fod yn aelodau o'r Eglwys Wladol, a'r pedwar ereill o wahanol Enwadau o Gristionogion.

VI. Nid yw y Gymdeithas i fod yn perthyn i un blaid, ond yn un gyffredinol o ran ei natur. Bydd i bob cyfarfod gael ei ddechreu a'i ddiweddu drwy weddi.

VII. Bydd i Adroddiad blynyddol o weithrediadau y Gymdeithas gael ei gyhoeddi bob blwyddyn, er boddlonrwydd i'r Cydroddwyr.

RHEOLAU I GYMDEITHASAU CANGHENOL Y SIROEDD.

I.—Yr enw fydd "Cangen-Gymdeithas y Traethodau Crefyddol Miso Sir ———."

II.—Dyben y Gymdeithas fydd rhoddi Traethawd Crefyddol newydd yn rhad bob mis, i bob teulu yn y Sir, a fyddo yn ewyllsgar i'w dderbyn.

III.—Bydd i'r Gymdeithas ffurfio Cymdeithasiadau Dosparthadol mewn Tref a gwlad i gynnwys yr holl Sir, i'r dyben o ddwyn yr amcan i ben.

IV.—Bydd i'r Gymdeithas anfon at y Fam-Gymdeithas, yn Nghaerlleon, am gynifer o Draethodau bob mis, ag fyddo yn angenrheidiol, am y rhai yr anfonant dal bob chwarter blwyddyn, sef cyn diwedd mis Mawrth, mis Mehefin, mis Modi, a Rhagfyr.

V.—Llywyddion y Gymdeithas fyddant y Trysorydd; yn Ysgrifenydd neu chwaneg, a Chyfeistoddwyr o ddim llai na thri o selodau, y rhai y bydd ganddynt awdurdod i chwanegu at eu nifer, ac i lenwi swyddau gweigion. Bydd iddynt ymgyfarfod yn yr wythnos olaf ymhob mis a enwyd uchod, ac ar amserau ereill os bydd achos. Bydd gan dri o'r selodau awdurdod i weithredu.

VI.—Bydd i bob cyfarfod gael ei ddechreu a'i ddiweddru drwy weddi.

VII.—Bydd i Adroddiad o weithrediadau y Gymdeithas gael ei osod ger bron y Dosparthwyr bob blwyddyn.

RHEOLAU I GYMDEITHASIADAU DOSPARTH- IDAU O DREF NEU WLAD.

I. Yr enw fydd "Cymdeithas Traethodau Crefyddol Misol ———, Cynnorthwyol i Gangen-Gymdeithas Sir ———."

II. Dyben y Gymdeithas fydd rhoddi Traethawd Crefyddol newydd yn rhad i bob teulu yn ——— a fyddo yn ewyllysgar i'w dderbyn.

III. Tref (neu ddosparth, gan nodi ei derfynau) a ddosparthir yn rhannau, gan ddoi 50 o deuluoedd ymhob rhan, a gosodir Dosparthwr rhad a'r bob rhan.

IV. Bydd i'r Gymdeithas ddosparthu y cyfryw Draethodau yn unig a gyhoeddair gan Gymdeithas Traethodau Crefyddol Misol i Gymru, ac anfon am gynnisfer o honynt ag a fyddo yn eisiau, at Gangen-Gymdeithas Sir ———, ac anfon tâl i'r Trysorydd am y cyfryw, bob chwarter blwyddyn, cyn diwedd y Misoedd Mawrth, Mehefin, Medi, a Rhagfyr.

V. Llywyddion y Gymdeithas fyddant y Trysorydd, yn Ysgrifenydd neu chwaneg, a Chyfeistoddwyr o dri neu chwaneg a Selodau, y rhai a osodant Ddosparthwyr, ac a lanwant swyddau gweigion pan ddygwyddont.

VI. Bydd i'r Llywyddion ymgyfarfod ar ddiwrnod cyfaddas yn yr wythnos ar ol y dydd llun olaf ymhob mis, neu fynychach, os bydd achos. Bydd gan dri o'r selodau awdurdod i weithredu.

VII. Bydd i'r Casgliyddion, y Trysorydd, a'r Ysgrifenywyr gyfarfod yn yr wythnos olaf ymhob mis, i gyd weddio am fendith yr Arglwydd ar eu gwaith. Yn y cyfarfod ydd hyn bydd i'r Dosparthwyr ddyfod a hanes ysgrifenedig o'u gweithrediadau am y mis a aeth heibio, —dyfod a'r arian a gasglwyd i law y Trysorydd, a derbyn Traethodau am y mis canlynol.

HYFFORDDIADAU I'R DOSPARTHWYR.

I. Bechreuwch a dygwch ymlaen eich gwaith drwy weddio llawer ar Dduw am iddo ef eich deffroi i ystyried gwerth eneidiau anfarwol, ac am iddo fendithio eich ymdrechladau i fod yn lles iddynt; drwy hyn fe fydd eich gwaith yn hyfryd, a'ch ymddygiad yn dirion a serchiadol, a chwi a

gewch dderbynied mwy croesawgar gan bawb; pan yn y ffordd hon yn unig y gellwch ddygwyl i'ch llafur gael ei fendithio a llwyddiant.

2. O fewn yr un diwrnod ar hugain cymtaf o bob mis, rhoddwch Draethawd i bob teulu o fewn eich Dosparth, a fyddo yn ewyllysgar i'w dderbyn. Darllenwch y Traethawd i'r rhai nad allant ddarllen.

3. Darllenwch y Traethawd yn ofalus cyn ei ddosparthu, fel y gwybyddoch ei werth, ac y galloch ymddyddan yn ddealltws am ei gynnwysiad.

4. Nac esguluswch un cyfleusdra i gyflwyno yr efengyl i'r teuluoedd yn eich Dosparth, yn enwedigol i'r cleifion, —neu eu perswadio hwynt i ddarllen yr Ysgrifthyrau a dyfal wrando pregethu yr efengyl. Ymdrechlwch hefyd am gael y plant i'r Ysgol Sabbathol, —ac ymfynwch a oes Bibl yn mhob teulu, a dygwch hysbysiad am y rhai sydd hebdo i'r Bibl Gymdeithas. —Dyfal barhewch yn eich ymdrechladau.

5. Ymattaliwch rhag son am ddaliadau neillduol unrhyw blaid o Gristionogion.

6. Ymdrechwch am gasglu ymbllith eich cyfeillion neu y cyfryw deuluoedd o fewn eich Dosparth a fyddont yn gweld gwerth y gorchwyl sy genych mewn llaw, a'n swllt bob mis, tuag at dalu traul y Gymdeithas, a dygwch y cyfryw i law y Trysorydd yn Nghyfarfod Misol y Dosparthwyr.

7. Byddwch gysson yn eich dyfodiad i Gyfarfod Misol y Dosparthwyr, a llenwch a dygwch gyda chwi y Dafen argraffedig yr hon a rydd yr Arolygwr i chwi.

Oherwydd fod y Gymdeithas yn ymddybynu yn benaf am gynnalietth arianau ar gasgladau y Dosparthwyr, yr ydys yn gobeithio na fydd i neb esguluso y drefn angenrheidiol o gael yn gysson y swm bychan a ddysgwylyr gan bob un ei gasglu.

Gofyniad.

Mr. Cyhoeddwr, —Da fyddai genyf pe bae chwi neu ryw un yn fy ngoleuo yn yr hyn a ganlyn, trwy Gyfrwng eich Trysorfa: sof Pa un ai cyn gwneuthur y cyfarnod gweithredoedd, ai ynta ar ol ei wneuthur y crewyd Efa?

Mae yn ymddangos oddiwrth y geiriau hyn yn Gen. i. 27. 'Yn wryw ac yn fenyw y creodd efe hwynt,' mai cyn ei wneuthur y crewyd hi. Ond ymddengys oddi wrth y geiriau sydd yn Pen. ii. 21, 22, mai ar ol ei wneuthuriad y crewyd hi.

Ac os cyn ei wneuthuriad y crewyd hi, beth a feddylir wrth y geiriau hyn yn yr ail Bennod? Ac os ar ol ei wneuthuriad y crewyd hi, beth a feddylir wrth y geiriau sydd yn y Bennod gyntaf? Neu, Pa fodd y cysonir hwynt a'u gilydd? Canys mae yn rhaid iddo fod y naill neu y llall; ac mae gall fod y naill a'r llall. ARTOPHAGUE.

FFYDDLONDEB GWR EGLWYSIG, MEWN SEFYLLFA UCHEL.

Ryw amser yn ol, yr oedd gwr mawr yn ewyllysio cyfranogi o swpper yr Arglwydd, yn ei balas ei hun; ac efe a anfonodd genad at Esgob W—— i ddyfod yno i'w weinyddu. Y genad wedi gohirio yn ei neges, a fu yn achos na ddaeth yr Esgob ddim yn yr amser y dysgwylid am dano. Pan ddaeth yr Esgob i wydd y Boneddwr, dangosai ei fod yn anfonodd am na ddaethai yn gynt yn ol y dysgwylid. Ac wedi i'r Esgob eglurhau mai gohiriad y genad a fu yr achos o hyn, y Boneddwr a alwodd ei was atto i'r ystafell, ac a'i ceryddodd yn llym-dost, ac a'i bwriadodd allan o'i swydd yn y fan, mewn nwyd wyllt, yngwydd yr Esgob.

Ac wedi myned o'r gwas allan o'r Ystafell, dywedai y Boneddwr wrth yr Esgob, 'Yn awr fy Arglwydd, os gwelwch chwi fod yn dda, nyma a awn at y gwasaenaeth.' Yr Esgob, gydag addfwynder, er hyny yn wrol, a nacciodd a gweinyddu y Sacrament tra y byddai un gradd o nwyd wyllt a digofaint yn aros tuag at gydgreddur yn meddyliau y Boneddwr. Y gwr boneddig, yn y fan, gan ymbwyllo, a ddywedodd, 'Fy Arglwydd, chwi sydd yn eich lle.' Yna efe a anfonodd am y gwas a geryddwyd, a chydya gwir ostyngyddrwydd, mewn yspryd tirion, efe a faddeuodd iddo, ac a oddefodd iddo aros yn ei le a'i swydd fel cynt. Yna yr Esgob a weinyddodd yr Ordinhad sanctaidd i'r gwr boneddig gyda mawr foddlonrwydd a sirioldeb.

HANESYN NODDIDIG.

Crybwylla Dr. Cotton Mather, yn ei Hanes am New England, yn America, am un o'r Indiaid a'i wraig, y rhai oeddynt o sefyllfa uchel yn eu llwyth yn America, i'r rhai y ganwyd pump o blant, ac fe fu farw pob un o'r plant yn lled fuan ar ol eu geni, er iddynt ddefnyddio pob math o swyn atferol yn mysg yr Indiaid i geisio attal rhwyg angau. Wedi hyny ganwyd iddynt y chweched plentyn, a hwnw oedd fachgen. Ofnai y fam yn ddifawr rhag colli hwn hefyd. Yn llawn digalondid, cyn gynted ag y daeth yn allnog, hi a aeth allan, ac a gymmerth ei phlentyn bach gyda hi i'r maes, i wlo uwch ei ben ef yno. Ac wrth fyfyrrio yno ar annigonolrwydd pob moddion y gwyddai am danynt, er attal angau i fyned a'i phlant oddiarni, fe drowyd ei meddyliau yn gryfi foddwl fod rhyw fod mawr, o Grawdwr pob peth yn trigo yn rhywle, ac mai y Duw hwnw a roddes fywyd iddi hi, ac i'w phlentyn bach, a allai yn hawdd gadw ac amddiffyn bywyd ei maban. Ac oddiar yr ystyriaethau hyn hi a erfyniodd am gael flafur yn ei olwg.

Cafodd y plentyn hwn fyw. Ac fe'i cadarnhawyd hi yn ei fydd yn y Duw yr

hwn nid adwaenai, yr hwn a wrandawasai ar ei gweddi; a hi a ewyllysai gyssegru ei mab iddo ef, ac i'w wasanaeth, er na wyddai pa fodd i wneud hyny.

Ymhyn y tair neu bedair blynedd ar ol hyn, daeth y Saeson ymlaen i ymsefydlu yn y rhan hono o'r wlad. Ac oddiar yr olwg ar eu dull yn eu haddoliadau crefyddol, fe farnodd y wraig mai y Duw hwnw ag y bu hi yn gweddio arno yn achos ei mab oedd gwrthrych eu haddoliad. Ac am hyny hi a ddechreuodd ymgyfeillachu a hwynt. Hi a ddychwelwyd i'r ffydd gristionogol o dan weinidogaeth Mr. Maybeed, a hi a fu yn addurn i'w chrefydd newydd.

Ond yr hyn sydd yn peri fod yr amgylchiad yn fwy rhyfedd fyth oedd, damrfod i'r plentyn crybwylliedig, nid yn unig gael ei ddychwelwyd i'r un ffydd a'i fam, ond efe a alwyd wedi hyny yn weinidog yr efengyl, ac a fu yn bregethwr enwog i Grist ymhlith yr Indiaid: ac ar y pryd y cyhoeddwyd gyntaf yr hanesyn hwn, yr oedd dan ei ofal Eglwys gynnwysedig o'r Indiaid dychweliedig, o amryw ugeintiau o eneidiau. Ei enw oedd Japheth. Rhyfeddol yw troion dyfion Duw.

Tynwyd yr hanesyn hwn allan o bregeth a bregethwyd gan y diweddar Barch. W. Roby o Manchester, yn Nghyfarfod blynyddol Cymdeithas Genhadol Llundain, yn y fwyddyn 1801.

Hanesiaeth Cenhadol.

CYFARFOD BLYNYDDOL Y GYMDEITHAS.

Ddydd Iau, Mai 10, 1838, cynnaliwyd y pedwerydd Cychwyl a deugain i'r Gymdeithas Genhadol Llundain yn Llys Exeter, yn Llundain. Yr oedd yr hin yn hyfryd, a llanwyd y Llys eang hwnw o bobl ymhell cyn yr amser appwyntiedig. Yn absenoldeb W. T. Blair, Ysw. o Bath, fe alwyd Edward Baines, Ysw. Leeds, M. P. i'r Gadair.

Ac wedi canu Emyrn a gweddio, agorodd y Cadeirydd y Cyfarfod gydag Araeth gynhwysfawr. Yna darllenodd y Parch. W. Ellis, yr Ysgrifenydd, yr Adroddiad. Wedi hyny areithiodd y Parch. Arthur Tidman, yn faith; ac ar ei ol ef, y Parch. James Scott, o Demerara, a'r Parch. J. A. James, o Birmingham—wedi hyny, y Parch. Henry Nott, Cenhadwr o Tahiti.

Areithiodd y Cenhadwr H. Nott, fel hyn:—Yn fuan wedi fy nychweliad o Tahiti, a'm dyfodiad i Lundain, mi a gefais gyfleusdra i osod o flaen cyfarfod cyhoeddus hanes cysurus am agwedd a chynnydd yr Eglwys gristionogol yn Tahiti, ac ynyssoedd eraill yn Mor y De. Yr oeddwn, cyn i mi ymadael a'r Ynys hono yn Chwefror, 1836, wedi gorphen cyfieithu yr Ysgrifthyrau i'r iaith gynhenid, ac mi a ddygum gyfysgrif o'r cyfieithiad gyda mi i Frydain i'w --

graffu. Wedi i mi hysbysu dyben fy mor-daith faith i'r Gymdeithas ardderchog, y Bibl Gymdeithas, hwy yn ddioced a ganiatasant fod i dair mil o Fiblau a Thestamentau i gael en hargraffu yn iaith Tahiti ar eu traul eu hunain, ac mae yn hyfryd genyf hysbysu i chiwi fod hyny wedi cael ei gyflawni.

Felly yn Chwefror diweddaf, ymhen y ddwy flynedd ar ol fy ymadawiad o Tahiti, yr oedd yr holk Yegrythyr Lân mewn argraff yn yr iaith hono; ac felly fe gaiff y genedl weled a chlywed yn eu hiaith eu hun yn yr hon y gawed hwynt, fawrion weithredoedd Duw. Drwy hasledd yr unrhyw' Gymdeithas a nodais o'r blaen, fe gafodd un Bibl cyfan ei argraffu yn iaith Tahiti, a'i rwyngu yn hardd, a'i drosglwyddo yn rhod. I'r Gymdeithas Genhadol mewn Cyfarfod o'i Chyfarwyddwyr yn mis Mawrth diweddaf. Dyma fo, Syr, eb y llafurus Genhadwr, gan ddal y Bibl Tahitiaeg yn ei law, gopi o'r Llyfr, yr wyf yn cael yr unrhydded o'i drosglwyddo yn awr i chiwi.

A chan fod yn hysbys i lawer o honoch, fy mod i ar fyrdar yn bwriadu dychwelyd yn fy ol i Tahiti, yr wyf yn awr yn taer ddyrnuno am gael rhan yn eich gweddiau, ac yn ngweddiau fy mrodyr yn gyffredinol, am i Dduw pob gras amddiffyn a diogelu fy awyl gyd-lafurwyr sydd yn awr ar eu mordaith, ar y cefnfor mawr, fe allai dair mil o filldiroedd oddiwrthym ni; ac am i'r hwn a sangodd ar for Galilea, ac a 'geryddodd y gwynt a'r môr, fel y bu tawelwch mawr, fy amddiffyn a'm cadw innau ar frig y tonau gleision, a'm prysoo drostynt i dirio i'r porthladd dymunedig. Gau wybod na chawn ni etto ymgysarfod mewn cylchwyll flynyddol fel hyn mwyach yn y byd hwn, yr wyf yn dymuno canu yn iach i chiwi oll, gan hyderu y cawn etto gyfarfod mewn gwlad well, a hono yn un nefol.

Ar ei ol ef areithiodd y Parch. W. H. Medhurst, Cenhadwr o China. Wedi hyny y Parch. T. Haynes, o Bristol yr hwn a areithiodd fel hyn:—Wedi crybwyll am yr achlysur o ymadawiad y Cenhadon o Ynys Madagascar, 'Nis gallaf fi, medd efe, 'feddwl am y weithred olaf a wnaeth y Cenhadon yn yr Ynys hono, heb effeithiau dwfn ar fy meddyliau. Hwy a gasglasant y Biblau, ynghyd a'r llyfrau crefyddol ereill a gyfieithasant ac a gyhoeddasant yn iaith y trigolion,—a pha beth a wnaethant â hwynt? Hwy a'u dodasant oll mewn cistan gref, ac a'u canasant i fynu yn ddiogel, ac a'u claddasant yn y ddaear, ac yno y maent, yn aros am ddychweliad y Cenhadon; yno meddaf y maent, yn aros oael adgyfodiad i agorfyd eu genau etto yn hyf i draethu dirgelwch yr efengyl i'r trigolion. Gweithred o fydd oedd hon yn wir, gwnaed hi yn ddiau mewn ngobaith y bydd i'r had anlygredig, gair Duw, gyfodi drachefn, a dwyn ffrwyth er gogoniant i einw y Gwaredwr. Yr wyf fi gan hyny yn

llawn o obaith etto am waredigaeth i Madagascar; ac nid yw ymddygiad creulon y Frenhines baganaidd ac erlidgar hono, ddim yn dirymu fy ngobaith. Canys beth yw hi? Nid yw ond bod dynol, ac nid yw ei hawdurdod i attal daloni ond goddefol.

Areithiodd amryw wyr urddasol ar ei ol ef, a therfynwyd y Cyfarfod drwy ganu Emyn o fawl.

1838 Oherwydd fod galwad mor uchel am chwaneog o lafurwyr yn y winllan mewn amryw o'r gwledydd tramor, ac hefyd fod cynnifer yn chwaneog nag arferol o wyr ieuainc cymhwys wedi cynnyg eu hunain i'r gwaith, mae y Gymdeithas wedi anfon anfon ynghorff y flwyddyn a aeth heibio, un a thringain o Genhadau allan, heblaw eu plant a anfonwyd gyda hwynt. Drwy hyny aeth y costau yn drymion. Treuliodd £76,818. 16s. 11c., sef chwaneog nag a dderbyniwyd o £6,563. 16s. 11c. Ac am hyny yr ydys yn gorffod gwneud ymdrechion chwaneogol am gael modd i gyflawni y diffyg.

Hysbysiadau Crefyddol.

CYMEITHASFA Y TREFNYDDION CALVIN-AIDD YN Y BALA,

A gynnalwyd Meh. 12, 13, 14, a 15, 1838.

Ar ddyddiau Mawrth a Mercher cynaliwyd Cyfarfodydd neillduol y Gymdeithasfa hon, yn un o ba rai neillduwyd y brodyr canlynol i gyflawni waith y weinidogaeth,—Mr. Lewis Jones, Bala, a Mr. Robert Williams, Llanuwchllyn, o Sir Feirionydd; Mr. John Ffonks, a Mr. John Wynne, o Sir Ddinhych; Mr. Edward Hughes, Llanidloes, a Mr. Thomas Davies, o Sir Drefaldwyn.

Moddion cyhoeddus y Gymdeithasfa a gynnalwyd fel y canlyn:—

Nos Fawrth am 7 o'r gloch, gweddiodd Mr. John Griffiths, Llandeusan; a phregethodd Mr. John Jones, Tremadog, oddiar 1 Cor. 6. 20. a Mr. Henry Rees, Lle'r-pwll, oddiar Luc 9. 61, 62.

Nos Fercher, am 5 o'r gloch, gweddiodd Mr. Evan Jones, Llangetho; a phregethodd Mr. David Roberts, Abertawy, oddiar Luc 24. 50, 51. a Mr. William Roberts, Amlwch, oddiar Act. 4. 11.

Boreu ddydd Iau, am 6 o'r gloch, gweddiodd Mr. Abraham Jones, Llanfyllin; a phregethodd Mr. David Hughes, Nantcareg, oddiar Heb. 3. 7. a Mr. Evan Evans, Aber-y-ffrwd, oddiar 1 Ioan 5. 19.

Am 10, gweddiodd Mr. William Morris, Llanelli; a phregethodd Mr. David Howells, Abertawy, oddiar Phil. 3. 7, 8. a Mr. John Elias, Môn, oddiar Ioan 16. 14.

Am 2, gweddiodd Mr. John Davies, Nantglyn; a phregethodd Mr. Thomas Elias, Llangamarch, oddiar Dat. 22. 1. a Mr. Henry Rees, Lle'r-pwll, oddiar Rhuf. 8. 18—23.

Am 6, gweddiodd Mr. Robert Roberts, Rhos; a phregethodd Mr. John Hughes, Adwy'r Clawdd, oddiar Esa. 25. 8. a Mr. Daniel Jones, Llanllechid, oddiar Pa. 50. 22.

Am 6 o'r gloch boreu ddydd Gwener, gweddiodd Mr. Thomas Griffiths, Llanwyddelan; a phregethodd Mr. Griffith Solomon, Llanbedrog, oddiar Iago 1. 22. a Mr. John Hughes, Pont Robert, oddiar 1 Cor. 6. 11.

Barna amryw fod y dorf yn llnosocach nag y gwelid erys blynyddoedd, a gwelwyd arwyddion amlwg fod dynion, rai miloedd o honynt, yn cael llawer o hyfrydwch wrth wrando, a gobeithir eu bod yn cael llesâd hefyd: yr oedd y pregethau yn fywio ac yn fflusau, ac wrth farnu y cyfan ynghyd nid ellid dywedyd fod yr Arglwydd yn neipell oddiwrthym: a dilynied air ei ras â beudithion tragwyddol fel y gweler ôl Cymdeithasfa y Bala nid yn unig ar yr eglwysi ond ar bob ardal a thref y cyrchai dynion o honynt i wrandaw.

Ydwyf, GWRANDAWR.

Ysgolion Cymraeg yn y fl. 1751.

(Parhad tu dalen 188.)

Mae y Parch. G. Jones yn myned ymlaen yn ei gyfarchiad gwresog at y Tanagrifwyr, ac yn dywedyd, 'Mae rhŷi Ysgolheigion wedi eu dysgu i ddarllen, ac i fedru y Catecism ar dafod lesferydd, mewn chwech wythnos, y rhai ni wyddent y llythyrenau, ac ni fedrent eu Pader o'r blaen. Dysgodd rhai pobl ienaine y Catecism oll mewn pymtheng niwrnod. Mae llawer o bobl mewn oed, dim llai na deg arhugain, mewn un Ysgol, yn ddiweddar wedi dysgu darllen, drwy fyned at yr Ysgolfeistradaid yn yr hwyr, wedi eu llafur ydydd fyned drosodd. Mi glywais ddwud gan wr geirwir, fod y dull yma o ddysgu plant wedi llwyddo yn neillduol yn Lloegr, sef bod yr Athraw yn darllen ymadrodd o'r llyfr, a'r ysgolhaig yn darllen ar ei ol ef; a hyny drosodd a throsoedd drachefn a thrachefn, a thrwy hyny fod yr ysgolhaig yn dysod i allu darllen yn lithrig, ar fyr amser. Derbyniais lythyr o Loegr, oddiwrth gyfaill, yn hysbysu am *Ysgolfeistiaid a ddysgodd i chwech ar hugain o blant i ddarllen mewn tri mis, drwy wneud iddynt sillu a darllen yn bur araf.* Ac mae yn chwaneu, darllen yn rhy gyflym sy fari cyffredin. Yr wyf yn barod i gyfaddaf nad oes yr un galluoedd i ddygu gan bawb; er hyny. mae y peth yn sefyll i raddau mawr ar fyddlondeb a diwydrwydd yr Athraw.'

Rhy faith fyddai i ni ddilyn y gwr duwio hwn yn ei gyfarchiad deifurus a gwresog, drwyddo oll; ond mae yn ei ddiweddu drwy osodi i lawr amryw lythyrâu a dderbyniais efe oddiwrth yr amrywiofffeiriadaid, lle yr oedd yr Ysgolion Cymraeg dan

eu gofal. Fe allai y byddai yn fuddiol a difyrus gan amryw o'n darllenwyr weled rhai o honynt yma, i'r dyben o gael golwg ar y gwaith da hwn ar doriad y wawr allan o'r oesoedd tywyll gynt. Mae efe yn diweddu ei Annerchiad fel hyn:

'Bydded i bawb sydd yn cymmeradwyo y drefn hon o addysgu y tlodion i ddarllen a deall gair Duw, anfon eu gweddiau mynych a thaer at yr Arglwydd am iddo ef fendithio y moddion i achub eu heneidiau ac i'w tywys i'r iawn.

'Hydded i'r tlodion, ynghyd a'u holl Athrawon, ddyfod yn fwy fwy ymwybyddus o werth yr Ysgolion hyn; a chydychalonau llawn o lawenydd a diolchgarwch, y byddont yn derbyn ac yn iawn ddefnyddio y rhoddion caredig a gyfrenir tuag at eu llesâd ysbyrdol a thragwyddol.

'Y nefoedd fawr a fendithio yr ymdrechadau duwiolaidd hyn o eiddo y Cydroddwyr er helaethu gwybodaeth o Dduw ac o'r hwn a anfonodd efe Iesu Grist, ymhlith ein Cenedl. Wyf, yr eiddoch,

GRAIFFITH JONES.
Llanddowror, Hydref 25, 1851.'

TALFYRIAD O LYTHYRAU.

Llanarmon Dyfryn Ceiriog, yn Sir Ddinbych, Tach. 30, 1750. At y Parch. G. Jones.

Barchedig Syr,—Mae yn hysbysu i mi fod plant fy mhlwyf wedi derbyn mawr lesâd oddiwrth yr Ysgol rad sydd yn awr wedi ei sefydlu yma. Eu rhieni ydynt tlodion, ac am hyny maent yn analluog i'w cadw mewn ysgolion lle y caent addysg gristionogol iddynt. Yr ydym yn gostyngedig erfyn arnoch adael i'r Ysgol barhau yma am ryw hyd etto, i'r dyben o chwaneu gwybodaeth Ysgrthyrol yn mysg fy mhlwyfollion, yr hyn sydd ei fawr eisiau yn y parthau hyn. Am i Dduw fendithio yr ymgais daionus hwn, yr erfynia, Yr eiddoch,
HENRY PARRY, Gweinidog, Llanarmon.

Llangeflach, Sir Forganwg, Ion. 8, 1750.

Barchedig Syr,—Hyn sydd i sicrhau i chwi am W. D. yr Ysgolfeistr Cymraeg, yr hwn sydd wedi gorphen ei chwarter olaf yn Melinllan, yn y plwyf hwn, ers y 24in o'r mis diweddar; ei fod wedi ymddwyn yn hollol yn ol y rheolau, ynghyflawniad o'i ddyledswydd yn yr amcan daionus gyda'r Ysgol rad. Y mae efe wedi bod yn hynod o fyddlaw'n a llafurus, yn addysgu ei Ysgolheigion mewn gwybodaeth o'r Grefydd Gristionogol. Erfyniaf yn daer arnoch ei adael yma am amser ymhellach.

Ydwyf, John Price, Ficer Llangeflach. Mae yn canlyn lythyrâu cyffelyb o Llanillo, Sir Frecheinlog—a Llanthw o'r un Sir—Mydrim, Sir Gaerfyrddin—Llanfair Talhaiarn, Sir Ddinbych—Llanhaiarn, Sir Gaernarfon—Caergybi, yn Mon, &c.

Yna y canlyn nifer yr ysgolheigion, &c.

Trefdraeth	30	Llanbabo.....	47
Aberffraw	41	Llanddyfman ..	41
Trewalchmai ..	50	Olgra	60
Caergybl	68	Llanfihangel	
Bodedern	90	Tre'r Bardd ..	34
Llechcynfarwy..	43	Llandrygarn ..	42
Llangrystiolus..	53	Llanfair-pwll-y	
Llanfair Mathaf-		gwynigill	42
arn-eitha	60	Hen Eglwys ..	39
Llandegfan	42		

Y cyfan yn Sir Fon 782

Cyffelyb i hyn yw y Siroedd ereill; ond mae blino amynedd y darlennyddion, gadaw'n ar hyn.

Helyntion yr Amseroedd.

AMERICA. — Canada. Dywed y *New York Courier*, Ebrill 24, fod yr holl garcharion ag oedd tan ddedfryd marwolaeth yn Toronto a Hamilton wedi cael eu harbed oddigerth un. Dywed y *Montreal Herald*, Ebrill 24, bod cryn derfysg wedi bod yn Brockville, a bod un dyn wedi cael ei ladd. Achos y cynnwrf oedd i ryw ddyn ddangos yn ffenestr ei faelfa rai darluniau gwawdus o'r swyddogion a'r milwyr ag oedd wedi eu rhyddbau. Yr ydym yn deall mai rhyf awn cynhyrfus sydd ynddi ond heb dori allan etto yn dan mawr.

Charleston.—Derbyniwyd y newydd canlynol gyd â'r *Great Western Steam Ship* yr agerdd-long gyflym hono ag sydd wedi Cyrhaedd Bristol, ar yr 22ain Fai, ar ol cychwyn o *New York* ar y 7fed o'r un mis.

Y National Intelligencer a ddywed:—

Charleston, S. C. Eb. 23.—9 a.m.

Y mae un rhan o dair o ddinas Charleston yn gorwedd yn gartedd, ar ol y tân mwyaf dychrynlyd a welais erioed. Dechreuodd y tân mewn tŷ pobydd, yr hwn a gryfhodd wedi hyny mewn maelfa painter ag oedd yn nesaf ato, ac a ymdaenodd dros y ddinas gyda chyflymdra echryslon. Yr oedd y gwynt yn gryf o'r deau, ac yn gyru y tân i ddifa pob peth yn ei ffordd. Ac i goroni y colledion oll dywedir fod dros hanner cant o fywydau wedi eu colli. Y gair mwyaf cyffredin yw fod dros werth naw miliwn o *dollars* wedi eu difrodi ganddo. Y mae y dinaswyr wedi eu llenwi â dychryn a braw, ac yn sefyll i edrych ar ddinystr eu heiddo gyda rhyw syndod galarus. Mae dros 1000 o dai wedi eu llosgi yn barod.

Yn y *New York Morning Herald* y coir y cyfrif canlynol, o barth dinystr y tân hwn. Mae gwerth oddeutu 3,000,000 o *dollars* o eiddo wedi ei ddinystrio; o ba sam y mae oddeutu 100,000 o *dollars* wedi ei sierchau (insured) yn New York; 75,000 yn *Boston*; 75,000 yn *Augusta, Georgia*; 1,000,000 yn *Charleston*, a 250,000 mewn manau ereill yn gwneuthur i fynd y

swm o 1,500,000 o *dollars*, oddeutu hanner gwerth y swm a gollwyd.

New Orleans.—Ychydig wedi 10 o'r gloch o'r nos, yr 8fed o Ebrill, torodd tân allan mewn gweithfa gotwm yn y ddinas, ac a ddifodd werth 500,000 o *dollars* o hono. Nid oes dim amheuaeth yn meddyliau neb nad gwaith rhyw adyn mileinig a chynfigenus ydoedd.

Ymddoriad Bernadryon agerdd-lestr Americanaidd.—Mae yr hanes hwn yn odfus ac yn faith, ac nis gellir ei gynnwys oll yn y tu dalenau hyn; etto oes iwn roddi o flaen ein darllenwyr rhyw fyr olwg arno o leiaf. Oddeutu 6 o'r gloch bryddawn un diwrnod yn ddiweddar, cychwynai yr agerdd-long newydd Moseile, Cadben Perrin, yn llawn o deithwyr o *Cincinnati*, i *Louisville*, a *St. Louis*. Wedi iddi fyned ychydig i fynu yr afon i'r dyben o gynmeryd teulu cyfan yn ychwaneg ar y bwrdd, ac yn yr yspaid hwn yr oedd y cadben yn balch ymfroastio grym yr agerdd a allai greu, ac yn dangos ei fwriad am wneyd i'r agerdd-long sy'n yr holl edrychwyr ar y lan pan welent gyda pha fath gyflymdra y cymmerai ei hynt i lawr yr afon ar hyd y dref.

Cyn gynted ag y cymmerwyd y teulu hwn ar ei bwrdd ymddoriad ei bawdryon gyda swn dychrynlyd, yn debyg i dwfr taran gref. Yr oedd yr olygfa yn ddychrynlyd i'r eithafion—yr oedd llusaws o aelodau, penau, a chyrrh i'w gweld yn chwynnelli yn yr awyr; a swn griddfan ac ocheneidiau y rhai oedd yn marw, ac ereill ag oedd wedi eu clwyfo, yn ddigon i beri i'r galon galetaf arswydo. Yr oedd y llong mewn munud yn ddrylliau mân, gan adael i'r rhai a ddiangasant rhag y tân foddol yn y dwfr. Yr oedd dynion yn cael eu taffu i beilider bron yn anghredadwy. Taffwyd y cadben i ganol y dref, a chodwyd ef i fynu yn farwol, ac wedi ei glwyfo yn dost: ac un dyn arall a daffwyd trwy y tŷ i dŷ ag oedd yn y dref gyda grym rhyfeddol: a huliwyd glenydd yr afon a darnau cyrrh briwedig yn bentrynn lluosog.

Sylwasom ar yr hyn a ganlyna yn yr hanes hwn:—yr oedd un bachgen bychan ar y lan yn pletio ei ddwyllaw mewn blaeth gan ddeisyfu ar ryw rai oedd yn bresennol, achub ei dad a'i fam, a'i dair chwaer, y rhai oedd ynt oll yn y dwfr yn ymgeisio am y lan, ond y rhai oll a foddasant yn ngolwg y bachgen yn druan, y naill ar ei y llall, bron yn ei gyrhaedd. Cymmerwyd un baban bychan i fynu yn fyw yn nofo ar ryw ddarn bychan o'r llestr drylliedig.

Bernir fod ar fwrdd y llestr hon oddeutu 200 o eneidiaid, o ba rai ni achubwyd ond oddeutu 50 neu 75; a'r gweddill a laddwyd sydd oddeutu 125.

Gofidus iawn genym adrodd i'r holl fywydau hyn gael eu haberthu i hunan a

rhyfyr un dyn yn unig. Ei amcan a'i ddyben oedd synu y dinasyddion a chyflwmra ei mordwyr, ond yn lle hyny llanwodd hwynt oll a galar a gwae.

Ymddoriad dychrynllyd arall.—Ar ddydd Sadwrn, yr 21ain o Ebrill, oddeutu 5 o'r gloch, ymdorodd barwadyr yr agerdd-lestr *Oronoko*, newydd iddi adael *Princeton*, Mississippi, gan glafu oddeutu 15 neu 20 o bersonau dros y bwrdd a lloegi ereill yn ddechrynllyd. Dywed y *Vicksburg Register* fod rhif yr eneidiau a gollwyd oddeutu 100! Dywedai y peiriannydd, pan oedd ar anadlu ei anadi olaf, fod y berwadyron yn llawn dwfr pan yr ymdorasant; ac nad oedd dim bai o esgeulusod ar eu rhan hwy; ond mai hen ferwadyron wedi gwisgo allan, ac heb fod yn addas i'r fath lestr oeddynt. Fel hyn yr aberthyd cant o fywydau etto i ddiolalwch neu-gybydd-ara y rhai a ddylasent ddarparu y peiriannau. Pa hyd? pa hyd? y chwara-eir fel hyn a bywydau dynion.

Yr HISPAN.—Dywed Llythyrau o ogleddbarth Hispan, fod y Carlosiaid wedi eu gordoi a dryswch, personol ac arianol. Y mae Don Carlos wedi ei orfodi i newid ei swyddogion a'i brifff milwraidd, ac i ollwng Villareal yn rhydd. Derbyniwyd yr hanes hwn yn Paris, yn Ffrainc, on diwrnod yn ddiweddar, yn hysbysu fod 180 o'r Carlosiaid wedi eu lladd, a 100 wedi eu cymmyrd yn garcharorion, o barai yr oedd wyth yn swyddogion milwraidd. Y mae y wlad fel hyn yn gorwedd mewn gwaed, a dynion wrth y canonedd yn cael eu haborthu yn wythnosol bron i echryslondeb Rhyfel cartrefol.

Yr INDIA ORLEWINOL.—Mae y newyddion diweddaraf o'r India Orlewinol yn bwysig a rhyfeddol. Yn ymys Nevis penderfynwyd gan y llywodraethwyr, "Fod i brentisiaeth Negroaidd yr ymys hono derfyna yn hollol ar y dydd cyntaf o Awst nesaf." Yr ydis yn cael lle teg i gasglu y bydd i ymys Tortola ddilyn yr un esampl ddaionus. Yn Dominica hefyd y mae y cwbl yn debyg o derfynu yn safriol i'r caethion. Yn Grenada mae y ddau Newyddiadur a argrephir yno wedi cymerwyd plaid rhyddhad y caethion. Yn St. Christopher mae y cynnygiad wedi colli; ond gan fod y Llywydd a'r Is-lywydd o'i blaid, disgwylir y ceir ef i weithrediad cyn bo hir.

Mae amryw fanau ereill yn cymmyrd aroynt ddyneru ychydig os na ollyngant yn rhydd.

Mr. David Ballie sydd wedi rhoi gorchymyn i ollwng ei holl brentisiaid yn rhyddion ar y 1af o Awst nesaf, trwy holl derfynau ei etifeddiaethau eang yn Demarara; ac mae Arglwydd Holland hefyd wedi rhoddi gorchymyn i'r rhai goreu o honant gael eu gollwng yn rhydd bob mis; a Syr Alexander C. Grant a ddilyn en hesiampl glodwiw yn Jamaica hefyd.

CYFRAITH NEWYDD PRIODAS.

Mae Mr. Mann, prif Yagrifenydd Swyddfa Cofrestraeth Priodasau Llundain, wedi dwyn o flaen Tŷ y Cyffredin, allan o'r Cofrestraeth Cyffredinol, yn ol trefn y Gyfraith newydd, gyfrif o'r nifer, ac enwau y lleoedd, a gofrestrwyd i weinyddu gwasanaeth Priodas, yn ol y gyfraith yn Lloegr a Chymru, am hanner blwyddyn, sef o Mehefin 30, hyd Rhagfyr 30, yn y flwyddyn 1837.

Yn y Cyfrif hwn, dangosir i ni, fod y nifer mawr o ōn mil a chant ac un a deugain (1141) o Gapeli wedi eu cofrestru i weinyddu priodas ynddynt o fewn yr amser a nodwyd uchod. Ac hefyd fod o fewn cylch yr un amser, un mil saith gant a phump a deugain (1745) o briodasau wedi cael eu gweinyddu yn ol y gyfraith newydd (heblaw y rhai a weinyddwyd yn yr Eglwysi gwladol); ac o'r nifer hwn, fod 453 o briodasau wedi cael eu gweinyddu yn Swyddfaau y Prif Gofrestrdyddion mewn gwlad a thref; a'r lleill, sef 1292 o briodasau wedi cael eu gweinyddu mewn Capeli, ynghyd a'r Iuddewon a'r Crynwyr.

BRENINESAU.—Y canlynolion a fuont freninesau Brydain yn eu hawl eu hunain er y Goresgyniad:—1. Mair, a deyrnasodd o Orphenaf 6, 1553, hyd Dachwedd 7, 1558;—2 Elizabeth, a deyrnasodd o Dach. 7, 1558, hyd Fawrth 24, 1603;—3. Mair, a deyrnasodd o Chwefror 13, 1689, hyd Mawrth 8, 1702;—4. Ann, a deyrnasodd o Fawrth 8, 1702, hyd Awst 1, 1714;—5. Victoria, a ddechreuodd deyrnasu, Meh. 20. 1837; a hir y byddo yn teyrnasu ar bobl rydd, ffyddlaw, a dedwydd, yw gweddi galonog ei deiliaid serchog. Nid oes lai na thair o freninesau mewn enw yn Lloegr yn bresennol, sef Victoria, y frenines Iwyddol, Louisa, y frenines fammaethol, ac Adelaide, y frenines waddollog.

ADLAI MILAN.—Cynnyrchir adlais o balas bendefig o fewn tua dwy filldir i Milan, sydd agos yn anghydimarol yn y byd. Un o'r enw Mr. Addison a ddwyald iddo ef danio llawddryll yno, ac iddo glywed swm yr ergyd yn cael ei dychwelyd unwaith ar bymtheg a deugain; er ei bod hi yn ddiwrnod tharthiog, ac o ganlyniad heb fod mor ddymunol i wneud prawon. Dylunai yr adleisiau eu gilydd yn gyflym ar y dechreu; ond fel yr oedd y swm yn gwanychu, yr oedd y dyluniad yn arafach. Mae yn debyg nad oedd yr adeiladydd yn rhagfwrriadu y fath adlais rhyfeddol a hyn pan yn adeiladu y palas; ond y mae yn cael ei achlysuero gan ddau fur cyfred hir, rhwng y rhai yr ymgura y swm o'r naill i'r llall, hyd oni lwytr dreulir cyffro tonnawli yr awyr. —*Pinnock's Guide*, Vol. 3. p. 8.

PRIODAS A HIR-HOEDLIA.—Mae naturiaethwyr dysgedig wedi cael allan, drwy

syllw ac ymchwylion manylaidd, fod y cyflwr priodasol yn dra gwasanaethgar i hir-hoedliad. Y rhai hynotaf a roisent eu llafur i gael hyn allan oedd Odier, Deparcieux, Hufeland, Voltaire, a Dr. Casper. Cyfarfyddwn a'r cyfrifon canlynol yn eu llyfrau, wedi eu seilio ar lechres marwoldeb Amsterdam. O'r meibion, rhwng deg ar hugain a phump a deugain oed, y mae o'r rhai amhriod, 27 y cant yn meirw, tra nad oes o'r rhai priod ddim mwy na 18 y cant. Am 41 o'r rhai amhriod sydd yn cyrhaedd 40 mlwydd oed, y mae 78 o'r rhai priod yn cyrhaedd yr oedran hwnw. Fel yr heneiddir, y mae y gwahaniaeth yn hynotach fyth. Yn 60 mlwydd oed, nid oes ond 22 o'r rhai amhriod yn fyw am bob 48 o'r rhai priod; yn 70 dim ond 11 o'r rhai amhriod am 27 o'r rhai priod; ac yn 80 am dri o'r rhai amhriod a ddichon fod yn fyw, bydd naw o'r rhai priod i'w cael. Mae yr un cyfartal o'r bron rhwng y merched: er esampl, mae 72 o'r wragedd yn cyrhaedd pum mlwydd a deugain oed, am 52 o'r rhai amhriod sydd yn cyrhaedd yr oedran hwnw.—'Christian's Penny Magazine,' p. 52.

LLIF-DBYFROEDD DYCHRYNLLYD.

Dydd llun, Mehefin 18, disgynodd cenllif o wlaw anarferol, ynghyd a tharanan a mellit arswydus iawn, mewn amrywiol fanau o'r deyrnaa. Yr oedd y rhan fwyaf o'r Dyffryn Clwyd yn orchuddiedig â dyfroedd, fel yr ymddangosai megis môr cang. Yn Abergele dygwyddodd fod ffair ar y diwrnod hwnw. Gorllofwyd y ffyrdd, a'r heolydd yn ddirfawr, fel y bu amryw yn cael eu cludo allan o'r dyfroedd mewn troliau; ac ereill yn cael eu cario ar draws yr heolydd ar gefnau gwyr grymus, rhag cael eu cludo ymaith gan y genllif. Yr oedd y dwf mewn rhai o'r tai yn lathen o ddyfn, ac yn y lleill yn lathen a hanner, a'r dodrefn yn nofio ar ei wyneb! Dysgwylid bob munud y cludid y bont gyda'r weilgi; ond dal a wnaeth.

Y SENEDD YMERODROL.

Tŷ yr Arglwyddi. Mehefin 12. Dyg yr Arglwydd Ganghellw i mewn Ysgrif am attal carchariad am ddyled, i'w ddarllen y drydedd waith. Buwyd yn areithio ynfaith yn ei chylch; ac wedi gwneuthur amryw welliadau ynddi, darllenwyd hi y drydedd waith, ac felly fe bassiodd drwy Dŷ yr Arglwyddi.

Tŷ y Cyffredin. Dyg Arglwydd J. Russel Ysgrif y Corphoriaethau Bwrdeisiol yn y Werddon, i'w ystyried drachefn. Un pnc yn yr Ysgrif hon y bu dadl faith a gwresog iawn yn ei glych, oedd hyn; yn Ysgrif y Llywodraeth yr oedd pob preswyl- ydd tŷ yn y trefydd Bwrdeisiol, os byddai ei ardreth yn bum punt, a'i drethi yn cael eu talu yn rheolaidd, i gael rhoi pleidlais yn newisad aelodau y Gynghoria yn

y Bwrdeisdrefi. Ond Syr Robert Peel a'i bleidwyr a wrthwynebant hyn i'r eithaf; yr oedd arnynt hwy eisiau newid y getriaa, a rhoi deg punt yn lle bum punt, er mwyn gwneud nifer y pleidleiswyr yn llai, a'u bod oll mewn sefyllfaoedd mwy parchus, a chadw y dewisiad o afael pobl anwybodus a rhy isel eu sefyllfa. Cynnygiodd Syr Robert Peel am wneud hynny ogyfnewidiad yn yr Ysgrif; ond gwrthwynebodd Arg. John Russell ef a'i holl rym, ac areithiwyd yn egniol o bob tu y ddadl; ac felly rhanwyd y Tŷ, a chafwyd

O blaid Ysgrif Arg. J. Russell 286

O blaid cynnygiad Syr R. Peel 266

Mwy o blaid pum punt o Ardreth o 20 Wedi hynny, ar gymnygiad Arg. J. Russell, Dygwyd i mewn Adroddiad am y penderfyniadau a wnaethpwyd y dydd o'r blaen mewn Eisteddfod ynghylch y Degwm yn y Werddon, ac fe orchymynwyd ar fod i'r Ysgrif sylfaenedig ar y penderfyniadau hynny gael ei dwyn i mewn i'r Tŷ gan Arg. J. Russell, ac Arg. Morpeth.

Tŷ yr Arglwyddi. Meh. 15. Dygwyd i'r Tŷ Archiad oddiwrti un Roberts, yn dy- panno cael caniatad i egluro alyfais o'i waith ei hun, drwy yr hon y gellir cadw cyrph meirw heb lygru am hir amser. Bydd hyn yn fuddiol i'r Meddygou sydd yn difynu cyrph i ddyben meddygol.

Dywedodd Arg. Brougham, er iddo ef, a miloedd o'i gyfeillion, gael eu siomi, drwy fethu cael eu hancan i ben o gael cyfraith i ollwng y prentisiaid negroidd yn rhyddion Awst nesaf, etto fod yn byfyrdd ganddo allu hysbysu y bydd rhyw filoedd o honnynt yn rhyddion y pryd hwnw, drwy ddyngr awl duoddryd eu meistriaid: mae yr hyn a ymdrinwyd âg ef yn y Senedd o dro i dro ar yr achlysur wedi cael effaith dda iawn ar lawer o honnynt.

Ar Awst 1, 1838, rhyddheir fel y canlyn:

Yn Antigua	30,000
Montserrat o 5 i.....	6,000
Nevis o 5 i.....	6,000
Bermuda o 4 i.....	5,000
Barbadoes	83,000

Hynny yw, fe ryddheir yr holl brentisiaid yn y lleoedd hynny. Ac oherwydd fod Barbadoes yn un o'r Sefydliadau eangaf yn yr India Orllewinol, dywedai, ei fod yn dysgwyl y bydd i Jamaica hefyd ddilyn ei siampl rhagorol yn hyn. Fe ryddheir hefyd, ie yn Jamaica, ar y dydd cyntaf o Awst nesaf fel y canlyn:—

O'r rhai a elwir Non Prædials..	42,000
Plant	36,000
Manumissions..	22,000

Felly, heb un gyfraith o ryddhad, nac un awdurdod oddiwrti y llywodraeth, fe ryddheir y pryd hynny, ddau gant adeg ar hugain o filoedd o'r bobl dduon, sef chwanner na'r drydedd-ran o holl gaeth boblogaeth

Trefedigaethau Brydain fawr, a hyny o ewylllys da y meistrïad yn unig.

Heblaw hyny mae nifer y Caeithon yn y Trefedigaethau perthynol i'r Goron, fel hyn :—

Yn Guiana	79,000
Mauritius	62,000
Trinidad o 30 i	40,000

Tystia ei Arglwyddiaeth y bydd iddo ef wneud ei oreu i gael y rhai hyny yn rhyddion hefyd.

Tŷ y Cyffredin. Meh. 14. Dygwyd Ysgrif y Rhyddfrefiniaid mewn dinasoedd Bwrdeisiol drwy yr Eisteddfod. Dygwyd Ysgrif Carchariad am ddyled o Dŷ yr Arglwyddi, ac fe'i darllenwyd hi y tro cyntaf, ar ol cyfnwidiadau eu Harglwyddi yn y Tŷ arall.

Meh. 16. Dyg Arg. J. Russell Ysgrif Troseddwy'r ieuanc i gael ei hystyried o flaen Eisteddfod y Tŷ. Cytunwyd âg amryw barth-ranau o honi, a phenderfynwyd ei hystyried ymhellach.

Ffyrwth anaddefd. Dylid bod yn ofalus iawn rhag bwyta ffwrthydd anaddefd yn y tymhor hwn ar y ffwyddyn, yn enwedig (Potatoes) cynar, ac anaddefd. Mae bwyta ffwrthydd anaddefd yn y deyrnas hon yn dwyn afiechyd y cylla a'r colyddion, y Cholera Brytanadd, &c. ar y trigolion i ryw raddau bob blwyddyn.

Ffair Amrythig. Mehefin 13. Gwerthid defaid tewion da cneifedig am 6½c. y pwys. Wyn am 20s. neu 24s. y pen, neu 7c. y pwys. Moch am o 3s. i 5s. y pen yn uwch na'r Ffair yn y mis o'r blaen. Gwarthog tewion, da, am o 6c. i 6½c. y pwys. Gwartheg a lloï am o 14 punt i 20g pen. Cig moch (*Bacon*) am o 6½c. i 6½c. y pwys; a Ham am 7c. Caws o 40s. i 45s. y Cant, canolig o untu 50s. a'r goreu am 60s. y cant.

CORONIAD Y FRENHINES.

Dydd coroniad y Frenhines Victoria yw dydd Iau, yr 28th o Mehefin. Mae parottodau mawrion a chyffredinol yn cael eu gwneud drwy'r holl deyrnas erbyn y dydd nodedig hwn. Bydd yn ddiwrnod gwyl cyffredin ymhob man. Mae yn debygol na bu i un pen brenhinol eioed yn myned dan Goron Brydain, gyda mwy o serchawgrwydd a pharch, ac ewyllys da gan bawb, na phen ieuanc ein Hardderchog Frenhines.

Bydd y Frenhines ar ei heistedd yn y gadair Frenhinol wrth dderbyn y Goron. Bydd Swyddogion y Llywodraeth, ynghyd a'r Arglwyddi Tymhorol ac Ysrydol, fel y'i gelwir hwynt, yn sefyll yn eu lleoedd priodol yn nghyflawniad y gwasanaeth a'r seremonïau y coroniad, yn ol yr arferiad yn y deyrnas hon. Y Boneddigesau canlynol fyddant yn cyflawni dygiad llaoedre'u y Frenhines, ac yn osgordd iddi :— Y Foneddes Adelaide Paget, Frances Elizabeth Cowper, Ann Wentworth Fitzwilliam,

Mary Augusta Fredrica Grimston, Carolina Amelia Gordon Lennox, Mary Alethea Beatrix Talbot, Catherine Lucy Wilhelmina Stanhope, a Louisa Harriet Jenkinson.

Yna y canlyn ddarluniad o'r drefn y gwneir arwyddion o ymostyngiad i'w Mawrhydi, wedi dod y goron ar ei phen. 'Wedi i'r Cynghor gael ei roi, y Frenhines a ddŷd y Deyrnwialen a'r Groes yn llaw Arglwydd Maenol Worksop, i'w dal hwynt ar ei deulaw hi, a'r Deyrnwialen a'r Golomen yn llaw Duc Richmond, i'w dal ar ei llaw aswy hi, dros amser cyflawniad yr arferiad Ymostyngawl. Yna yr â'r Archegob ar ei liniau o flaen y Frenhines, a throsto ei hun a thros yr Arglwyddi Ysrydol ereill a adrodda eiriau yr Ymostyngiad, a hwythau ar eu gliniau o'i amgylch ef, ac yn adrodd y geiriau ar ei ol ef. Yna yr Archegob a gusana law ei Mawrhydi, a'r Arglwyddi Ysrydol ereill a wnant yr un modd, ac wedi hyny hwy a ymadawant.

Wedi hyny â Duc Sussex a Duc Cambridge i'w grisiau yr orsedd, a diosgant eu taleithiau coronawg, ac a benliniant o flaen y Frenhines; Duc Sussex a adrodda eiriau yr Ymostyngiad, a Duc Cambridge a'u hadrodd ar ei ol ef; yna y naill Dduc ar ol y llall a gyffwrdd a'r Goron ar ben y Frenhines, ac a gusanant y foch chwiltu iddi, ac wedi hyny hwy a ymadawant.

Ar ol hyn, daw y Duclaid ereill ymlaen, Ieirll, ac Arglwyddi, a'r hynaf o bob gradd a adrodda eiriau yr Ymostyngiad, a'r lleill o'r un gradd a'u hadrodd ar ei ol ef, a phob Pendefig o'r un gradd, y naill ar ol y llall, gan gyffwrdd a'r goron ar ben y Frenhines, a chusanu ei llaw hi, ac yna ânt ymaith, y naill radd ar ol eu gilydd fel y daryfyddont a'r seremoni.

Yn niwedd hyn, fe gymmer y Frenhines y ddwy Deyrnwialen o law Duc Norfolk a Duc Richmond. Ar hyd parhad yr arferiad hon o Ymostyngiad, bydd y Côr yn canu yr Anthem 'Dyma'r dydd a wnaeth yr Arglwydd,' &c. ac fe fydd Trysorydd Tŷ y Frenhines yn lluchio oddiamgylch y Batheiniau y Coroniad, (*Medals of Coronation*).

Milwyr yr India. Dydd gwener Mehefin 15, ymdeithiodd y 78th Gadrawd o filwyr, newydd ddychweilyd o'r India, drwy ddinas Glasgow yn Scotland, gydag Elephant mawr dof o'u blaen hwynt, yr hwn a ddgysent gyda hwynt o'r India. Yr Elephant wedi ei wisgo mewn byddinwisg a ymdeithiai yn bwylllog a mawreddog o flaen y Perorian, tra y chwareuai y Cod-bibyddion Highland ar ei ol ef. Cododd aneirif o bobl allan i weled y Cadrawd milwraidd a'u blaenor pwyllys yn eu harwain drwy y dref.

Dyn Lloerig. Cododd rhyw ddyn i fynu o'r enw Syr William Courtenay yn nghymydogiaeth Canterbury, gan ddywydd ei

fod ef yn dyfod yn Waredwr i'r tlodion, i'w gwaredu bwynt o afael Cyfraith newydd y tlodion, ac o afael pob tlodi; a'i fod ef wedi ei anfon gan Dduw i'r perwyl hyny. Dilynwyd ef gan llawo o bobl tlodion anwybodus, gan gymmeryd bob un ei bastwn anferth yn ei law i amddiffyn eu hunain, ac i ddial ar bwy bynag a'u gwrthwynebo, neu a gynnygio eu gwasgaru bwynt.

Cychwynodd Syr William a'i fintai arfog, o'r uall bentref i'r llall, galwent yn gyffredin yn nhai Ffermwy'r, a galwai Cadpen y fyddin am fwyd iddo ef a'i wynt: ac yn mhob man rhoddid bwyd iddynt, faint a fynid, rhag eu hofn. Cysgent y nos, yn gyffredinol mewn Ysgubor. Ciniawent wrothlau mewn tafarn, a thalai Syr William am eu bwyd, Ond o'r diwedd daethant hyd dŷ Fferm Mr. Curling, Bossenden: aeth rhai o weithwyr Mr. Curling oddiwrth eu gwaith i ddilyn y fyddin. Anfonodd Mr. Curling at Ynad Heddwch, a chafodd warrant i gymmeryd ei weision i fynu, a'u dwyn yn ol at eu gorchwyl. Aeth Swyddog, (Constable) ar eu hol hwynt, ac a daeth o hyd iddynt, ac a ddywedodd ei neges; saethodd Mr. Courtenay ef yn farw yn y fan. Wedi hyn, anfonodd yr Ynadon am filwyr o Canterbury i amddiffyn bywydau dynion rhag dinystr y fintai ffeinig.

Dueth y milwyr, a nassant attynt, yna Syr William a saethodd Mr. Bennett, llywydd y milwyr, yn gela'n yn y fan. Yn ddi-oed saethodd un o'r milwyr yntau yn farw gelain. Diangodd y ffeiniaid i'r Coed ger llaw, ac yno bu brwydr gyffredinol: lladdwyd fleg, a briwyd llawer o honynt, a chymmeryd y lleill yn garcharorion.

BU FARW, YN 13 OED,

Mai 19, Jane merch Isaac a Mary Jones, Nantglyn, ac wyres i'r diweddard Barch. Peter Roberts, Llansanan; a chladdwyd hi y dydd iau canlynol mewn bedd newydd yn y fonwent wrth y Capel. Yr oedd y dorf yn llosgog. Darllenodd Mr. Robert Davies, Dinbych, y 12 o'r Pregethwr, ac a weddiodd cyn cychwyn y corph. Dechreuwyd yr odfa yn y Capel gan Mr. John Foulkes, Abergele. Pregethodd Mr. J. Davies, Groes, oddian i Thess. 4 A thraddododd Mr. M. Parry, Dinbych, araeth fuddiol iawn wrth y bedd. Ni welwyd, mae'n debyg, gladd-edigaeth rhyfeddach, (ac ystyried oedran y ferch ieuanc,) mewn wylo dwys-doddedig: y pregethwyr felly, a'r bobl oll felly bron.

Yr oedd effeithiau gras yn rhyfeddol o amlwg arni; ei gwybodaeth o egwyddorion crefydd oedd helaeth, ei chynbuddiaeth a'r Bibl oedd mor hynod, a phe buasai wedi byw drugain mlynedd yn ei ddarllen yn ddiwyd. Yr oedd gwaith achubol yr Yspryd mor amlwg arni ag ar Paul yr Apostol. Ei phrosiadau ysprydol oeddnt eang a nefolaidd iawn, a llawn sicrwydd ei beratogl hyfrydaf ganddi. Synai

pawb a'i clywai, a methodd y Pregethwyr dewraf ag atal dagrau yn ei chymdeithas, gan gynhesed ydoedd at Grist, ac mor ragorol y dywedai am dano, ynghyd a nefolaidd-dra ei hyspryd.

Un diwrnod gofynodd i'w mwm, 'Fy mam, a oes rhyw arwydd y byddaf farw yn fuan?' Ar hyn daeth Mr. Davies, Groes, i'r lloft, a gofynodd yr un peth iddo yntau. Yntau gan ymddydd yn ei braich wasl, a ddywedodd, 'Gwaeledd' mawr sydd yna, Jane bach.' 'Gogoniant,' ebe hithau, 'Y mae gwlad well yn nesau.' Pan elwais inau yno ryw fforau ddydd llun, gofynodd ei mam iddi am ba beth y dymunai imi weddio drosti. Hithau, a gwen siroli, a atebodd, 'Am fadduant pechodau.' Wel, Jane bach, ebe inau, 'Nid oes genyt lawer o honynt.' 'Mewn anwired y'm lluniwyd,' ebe hithau, 'ac mewn pechod y beichlogodd fy mam arna!' Gofynais iddi wedi hyn, Pa bechodau a'i blinent fwyaf? Pechodau fy meddwl,' meddai hithau. Ac yr wyt yn dawel, Jane bach, y gall Duw faddu y cwbl i ti. 'Gall,' meddai hithau, 'faddu y cwbl yn gyflawn, ac am byth, oblegid 'Crist a'n llwyr brynodd oddiwrth feldid y ddeddf gan ei wneuthur yn feldid drosom.' Ychwanegodd gydag yspryd nefolaidd iawn nes methais a dal ychwaneg,

Esgyn a wnaeth i entrych Nê

I eiriol dros y gwan;

Fy enaid inau a dyn efe

I'w fynwes yn y man.

Y dydd iau cyn ei marw, galwodd y Parcb. Moses Parry i edrych am dani. Ac yn mysg pethau eraill, gofynodd iddi: 'A ydyw'n dda genyt am Iesu Grist y dydd iau hyn, fy merch bach.' 'Melus odiaeth yw ei enau,' ebe hithau, 'Iê, y mae efe oll yn hawddgar.' Gofynodd iddi wedi'n, Pa un oedd orsu ganddi a'i marw a'i byw? Ei ateb tawel oedd, 'Yn y byd gorthafnder a gewch! ond yr ochor arall,

Aiff pob gwahanglyf ymaith,

Glan fuddugoliaeth mwy;

Rwy'n canw wrth goffio'r boreu

Na welir arna'i glwy'.

Gan adael iddo ef gasglu pa un oedd oreu ganddi.

Yr hyn olaf a ddywedodd oedd, y dydd cyn ei marw, pau yn cwyno gan ei gwendid, 'ond, Mam bach, mae Iesu yma—mae Iesu yma, yn gryf i'm nerthau, er mor wan ydwyf.' Felly hunodd yn dawel ynddo y boreu dranoeth. A chysgu y mae'r eneth mewn gwely newydd wrth dalen capel Nantglyn, a chyn wired a'i bod yn cysgu hi a fydd iach dragwyddol ar ol boreu y codi oddi yno.

Bwriedir cyhoeddi ei hanes gwerthfawr yn llyfryn bychan mor gynted ac y gallir, oblegid gwn y caiff lluoedd wlad wrth ei ddarllen.

Abergele.

JOHN FOULKES.

BARDDONIAETH.

"POB PETH YN DDA."

Ton,—"Ar hyd y nos."

Mewn hyfrydwch 'rwy'n preswyllo,
Pob peth yn dda.
Byrdlau helaeth wedi 'u hullo,
Pob peth yn dda.
Trugareddau yn cychwynu!
A phob boreu yn chwanegu;
Mae fy Nuw i'w fawr rhyfeddu,
Pob peth yn dda.
Os yn Nuw yr ymddiriedaf,
Pob peth yn dda.
Gwneyd fy Noddfa 'n y Goruchaf,
Pob peth yn dda.
Ar y llew a'r aspr y cerddaf,
Cenaw llew, a'r ddraig a fathraf,
Bydd fy Nuw yn agos ataf,
Pob peth yn dda.
Yn y nos 'ddaw dim i'm dychryn,
Pob peth yn dda.
Saeth y dydd â heibio wedi'n,
Pob peth yn dda.
Rhag yr haint sy'n distaw rodio,
Gan ddinystrio 'r ffordd y cerddo;
Engyl nef sydd yn fy ngwyllo,
Pob peth yn dda.
Cael cydwybod onest dawl,
Pob peth yn dda.
Darfod trystio arfau rhyfel,
Pob peth yn dda.
Yna ni bydd achos ofni
Afon anghau, wrth ei chroesi,
Ni bydd yno ond daioni,
Pob peth yn dda.
Os daw'r ddeddf a'i phur ofynion,
Pob peth yn dda.
Y mae Crist a'i Iawn yn ddigon,
Pob peth yn dda.
Er gorthrymder cas elynion,
Ac afeiddid trwm fy nghalon,
Os ca'i 'ngolchi yn y ffynnon,
Pob peth yn dda.
Er bod dyfroedd Mara 'n ohwerwon,
Pob peth yn dda.
A'r anial dir yn ddryrys ddigon,
Pob peth yn dda.
Os y golofn a'm harweinias,
Ar y rhiwiau serth mi gana',
Dof cyn hir i ben fy ngyrfa,
Pob peth yn dda.
Dŵr o'r Graig a'm disycheda,
Pob peth yn dda.
Sasph o Bres a'm hollol wella,
Pob peth yn dda.
Caf y manna yn arosol,
A grawn aypiau dyffryn Escol,
Egnes deg o'r Gafaelan nesol,
Pob peth yn dda.
Duw a'i nerth a bartha'r moroedd,
Pob peth yn dda.

Dryllia ddreigiau y dyfnderoedd,
Pob peth yn dda.
Dihysbyddâ 'r ffrydiau cryfion,*
* Psalm 76, 14, 15.
Hyllt yr afon ddofn a'r ffynnon,
Sytha waelod mawr yr eigion,
Pob peth yn dda.
Nid oes perygl imi 'n ddiau,
Pob peth yn dda.
Gyda Llewod, Eirth, a Bleiddiau,
Pob peth yn dda.
Ac er byw mewn blin offidiau,
Mil a mwy o gysfyngderau,
Gwelaf ffynniau teg fy nghartrau,
Pob peth yn dda.
Caffael Iesu 'n rhan drag'wyddol,
Pob peth yn dda.
Pwyso f' enaid arno 'n hollol,
Pob peth yn dda.
Dyna gyfoeth mawr na dderfydd,
Dyna gysgod yn y 'stormydd;
Diogel ydyw Twr ein Dafydd,
Pob peth yn dda.
Ac yn nhrefn yr iachawdwriaeth,
Pob peth yn dda.
Cadw sydd o safn marwolaeth,
Pob peth yn dda.
Yma seiniaf fwyn Hosana,
Ac y canaf Haleluia,
Heb arafu 'i ben yr yrfa,
Pob peth yn dda.
Arfaeth fawr y Duw anfeidrol,
Pob peth yn dda.
A'r Cysfamod rhad trag'wyddol,
Pob peth yn dda.
Ethol Crist yn ben i'w eglwys,
I'w dyrchafu bi yn gymwys.
I bur rodfa y-Baradwys,
Pob peth yn dda.
Agor ffordd i gadw'r euog,
Pob peth yn dda.
Rhoddi cyfoeth i'r angenog,
Pob peth yn dda.
Deddf y nef yn hollol foddlon,
A chyflawnder gadd ei ddigon;
Iesu byth yn gwiago 'r goron,
Pob peth yn dda.
RHISIART AP RHISIART.

OCHENAID YR AFRADLON.

Galwaf, adyn gwrthgillol,—a gwaeddaf
Mewn gweddi'n feunyddiol,
O y mas awymunol
O! fy Nuw tyn fi yn ol.

Dian fe wrandewir---weddi y gwacl,
Iddo, gwn, egorir.
Cyn bedd fe allai cledaïr,
Mewn iawn, fy meiau, yn wir.

Yr eiriol sydd yr awrhon,—Iawn Iesu,
Mynwesol Dad tirion
Yw dadl y mab afradlon—
Diliau heddi yw y ddadl hon.
Bethesda.

QAWEN.

RHOSYN SARON. M. N 6. 8. Cysseiniwyd gan J. R. Henllan.

First system of musical notation for 'Rhosyn Saron'. It consists of four staves. The first three staves are in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#). The fourth staff is in bass clef. The melody is written on the first staff, and the accompaniment is on the other three staves. The lyrics 'Ni welodd llygad dyn er-ioed, Ni chlywedd elust o dan y rhod, Am neb cy—ffel—yb iddo Eif;' are written below the staves.

Second system of musical notation for 'Rhosyn Saron'. It consists of four staves, continuing the melody and accompaniment from the first system. The lyrics 'O Rhosyn Saron hardd ei liw, Pwy ddatgan byth rinweddau'm Duw, Eif—e yw bywyd nef y nef.' are written below the staves.

Y DRYSORFA.

RHIF. XCII.]

AWST, 1838.

[LLYFR VIII.]

BUCHDRAETH Y PARCH. STEPHEN HUGHES,

Un o'r Anghydffurfwyr, yr hwn oedd yn Weinidog yn Mydrim, Swydd Gaerfyrddin, Deheubarth Cymru.

Ganwyd Mr. S. Hughes yn Nghaerfyrddin, oddeutu y flwyddyn 1622. Ryw bryd wedi iddo gael ei fwrw allan o'r Eglwys wladol am nacau cydymffurfio yn y flwyddyn 1662, efe a ymbriododd â merch grefyddol o Swansea; a bu cynnysgaeth y wraig, ynghyd a'i chynnilwech, a'i diwydrwydd, o fawr gysur a thynnalïaeth iddo, er bod yn ddefnyddiol weddill ei oes, yngwinllan ei Arghwydd.

Pregethwr syml, trefnus, a serchiadol oedd efe, ac arferai wasgu pethau mawrion a phwysig crefydd yn ddwys at feddyliau ei wrandawyr. Anfynech y pregethai heb dywallt dagrau, ac aml y tymai ddwfr o lygaidd ei wrandawyr. Efe a ymroddai i fyned i bregethu i gonglau tywyll ei wlad, ac i'r plwyfau lle nad oedd gan y bobl neb ond anwybodus *ddarlennu'r pregethau*, yn lle, a than rith, pregethwyr.

Yr oedd ei ddull pwylllog a bywiog yn ennill iddo fawr barch gan y rhai *sobr* o fawrion y wlad, drwy flafr pa rai y cafodd efe yn fynych gyfleusdra i bregethu yn yr Eglwysydd plwyfawl, y rhai a lenwid o wrandawyr o bell ac agos pryd bynag y cyhoeddodd ef i bregethu. Efe a bregethai yn gyffredinol ddwy waith ar y Sabbath, a mynych y marchogai wyth neu ddeng milltir rhwng pob odfa. Mynych yr arferai, mewn modd amlwg iawn, ddangos natur bechadurus a pheryglus anwybodaeth, ynghyd a buddioldeb, hawddgarwch, ac angenrheidrwydd gwybodaeth.

Efe a daer gymhellai benau teulu oedd i hyfforddi eu plant a'u gwasanaethyddion, a'r naill gymmydog i hyfforddi y llall; ac efe a fu yn achlysur i amryw ddysgu darllen Cymraeg pan oeddynt yn ddeugain neu ddeg a deugain oed, ac ychwaneg. Yr oedd yn wladgarwr nodedig; ac er nad oedd ganddo nemawr yn dyfod i mewn, yr

oedd yn hynod o haelionus ac elusengar. Efe a gyhoeddodd amryw lyfrau Cymraeg ar ei draul ei hun, ac ymysg ereill, 'Gwaith prydyddawl Mr. Rees Pritchard, Piccar Llanynddyfri,' yr hwn sydd yn cynnwys swm y dyledswyddau crïstïonogol mewn cynghlannedd Gymraeg. Fe fu y llyfr hwn o'r hwn yr argraffodd amryw argraffiadau, yn achlysur i lawer o gannoedd o Gymry anlythyrenog, ag oeddynt yn hoff o ganiadau, ddysgu darllen yr iaith Gymraeg.

Fe fu Mr. Hughes hefyd yn cynnorthwyo i ddiwygio argraffiad o'r Bibl Cymraeg, yr hwn a gyhoeddodd Mr. Gouge; ac fe fu yn gynnorthwyl i gael llawer o danysgrifiadau at gael yr argraffiad hwnu o'r wasg, yr hwn oedd yr argraffiad mwyaf cywir yn yr iaith, pryd yr ysgrifenydd hyn o hanes gan Mr. Palmer.

Cyhoeddodd Mr. Hughes hefyd gyfieithiad Cymraeg o 'Ymarfer Duwioldeb'—'Galwad i'r Annychweledig, gan Baxter'—'Yn awr neu byth, gan Baxter'—'Alleine ar Gywir Ddychweliad'—'Llywyr Hyffordd i'r Nef oedd.' Ac yn niwedd y rhan fwyaf o honynt, efe a chwanaegodd yr Egwyddor Gymraeg, i fod yn gyfarwyddyd i'r Cymry i ddysgu darllen.

Yr oedd efe yn annogaethol iawn i Bregethwyr a Chrïstïonogion ieuainc. Yr oedd yn wr didramgwydd a gosytgedig yn ei ymarweddiad, ac fe'i hofid yn gyffredinol. Ond ei weinidogaeth, yr hon yn gyffredinol oedd yn deithiol, a'i wrandawyr yn lliosog, a barai iddo gael ei gasau gan yr Ofeiriad, y rhai oedd yn ystyried eu hunain yn 'geidwaid agoriadau gwybodaeth.' Hwyl a'i condemniasant ef mewn llysoedd Eglwysig, ac a'i traddodasant i ddwyllaw y llys gwladol, yr hwn a'i dododd ef yn harchar yn Nghaerfyrddin, ac yn y caethiwed hwn efe a goll-

odd ei iechyd i raddau mawr, ac a fu mewn perygl o gollu ei fywyd hefyd. Ond, fe ryngodd bodd i'r Arglwydd drwy drefn nodedig rhagluniaeth ddoeth, roddi iddo ryddhad.

Efe a arferai, ar bob achlysur, ymddyddan yn rhydd â'r bobl am achos eu benedidau; fe, y rhai y dygwyrddai gyfarfod â hwynt. Pan fyddai amryw bobl ynghyd, efe a gymrwysai ei ymddyddan at ryw un o honynt, a phan welai efe y cyfryw un drachefn, efe a ofynai beth a fyddai efe yn ei gofio o'r hyn a ddywedasai efe wrtho y tro diwedda'i y gwelsai efe ef. Efe a fu yn offerynol i ddychwelyd llawer i'r ffydd, ac i'w dwyn i'r iawn allan o flag y diafol. Meddylfiodd llawer fod ei sawr lasur wedi effeithio ar ei iechyd, ac fe allai, wedi bod yn offerynol i fyrrau ei einioes hefyd.

Mynych y dangosodd efe yn ei fywyd fod yn beth o fawr bwys ar ei feddwl, ac aml a thac'r fyddai ei weddian ar Dduw, am iddo gael y ffrainc o feddianu ei synwrau yn awr angau, rhag iddo mewn un modd ddywedyd dim yn ddrwg am grefydd yn ei gyfyngder. Llauer gwaith y clybuwyd ef yn gweddio ar yr achlysur hwn, gan ddywedyd, 'O Arglwydd, cofia ni pan fyddom yn nghyfyngderau angau, ac na âd ni i ni ein hunain, i'rh ddianrhydeddu di yn ein munudan olaf.'

Fe ryngodd bodd i'r Arglwydd wrando ei weddian; canys efe a orphenodd ei yrfa, gyda mawr dawelwch meddwl, ynghylch y flwyddyn 1687. Wedi iddo drefnu ei dy, rhoddi cyfarwyddiadau ynghylch yr Eglwys i'r hon yr oedd efe yn Weinidog, canys yr oedd ganddo gynnulleidfia lled liosog o Eglwys; yna efe a droes ei wyneb at y pared, ac a roddodd i'fynu yr yspryd, ac efe a fu farw ynghylch 65 oed.—*Nonconformists Memorial*.

ANGHYDFFURFURIWR ARALL YN SWYDD GAERFYRDDIN

Mr. William Jones, o Cilmaenllyd. Efe a fwriwyd allan o'r Eglwys wladol, drwy Gyfraith yr Unffurfaeth, yn y flwyddyn 1662. Wedi hyny, oherwydd fod yr amseroedd mor flinon, a phen-aethiaid yr Eglwys a'r wladwriaeth mor erlidgar, fe'i dodwyd yn ngharchar yn Nghaerfyrddin am bedair blynedd. Pan ydoedd yn y caethiwed hwn efe a newidiodd ei farn am fedydd, ac efe a drodd yn *Epistist* zelog, ac a fu felly hyd ddiwedd ei oes. Ac wedi

iddo gael ei ryddhad, efe a ddaeth yn bregethwr enwog yn mhllith y Bedyddwyr, ac a fu yn offerynol i sylfaenu yr Eglwys yn Rhydwillim, yr hon a ddaeth yn Fam-Eglwys y Bedyddwyr, yn y Gymmanfa Dde Orllewinol. Fe ffruiwyd yr Eglwys hono gan dri ar ddeg ar hugain o aelodau, yn y flwyddyn 1668. Ac yn amser y Chwyldroad, cynnwysai 113 o aelodau, ymhlith y rhai yr oedd naw neu ddeg o Weinidogion; un o honynt oedd Mr. Jenkins, tad Mr. Jenkins o Walworth, gynt.

ANGHYDFFURFURIWR ARALL YN YR UN SIR.

Mr. David Jones. Efe a gymmerodd lawer iawn o drafferth i argraffu a thaenu ar led y Bibl Cymraeg. Pan oedd Argraffiad Mr. Gouge allan o Argraff efe a gyhoeddodd argraffiad arall, ac a daenodd ar led ddeng mil o honynt. Efe hefyd a argraffodd Gatecism y Gymmanfa yn Gymraeg ddwy waith, hefyd y Cywir Ddychwelwr, a Gwaith Rees Pritchard, yr hen Buritan, y rhai a fuont o les mawr yn Nehendir Cymru. Efe a gafodd gynnorthwy haelionus yn y gorchwylion daionus hyn gan Arglwydd Wharton, ac amryw wyr mawr ereill, ac hefyd gan Weinidogion a Dinasyddion Llundain. Ond er ei fod yn llafurio i wneuthur daioni i eneidiau ei gyd-genedl, efe a gyfarfu â llawer o rwystrau a gwrthwynebiadau. Gorchymynwyd ei ysgymuno ef o fynwent ac Eglwys.

UN ARALL O'R ANGHYDFFURFURIWR YN Y SIR HONO.

Mr. James Davies, Gweinidog yr Efrogyl yn Merthyr Tydfil. Un o'r Sir Facsyfed ydoedd efe o ran ei enedigaeth. Efe oedd wr gostyngedig a llariaidd; yr oedd yn ysgolhaig da, ac efe a gafodd ei ordeinio yn rheolaidd yn yr Eglwys wladol. Wrth anghydfurfi, efe a fwriwyd allan o fywioliaeth dda, ac heb ddim ganddo i ymddibynnarno am ei gynnalliaeth ond gosal rhagluniaeth y Gornuchaf.

Am ryw byd, efe a gynnabodd ei hun a'i deulu drwy gadw Ysgol, a mynych y pregethai yn rhad yma ac accw ar hyd y wlad. Wedi hyny, efe a aeth yn Weinidog i gynnulleidfia o Ymneilldunwyr yn y rhan isaf o Sir Aberteifi, ac ymben uchaf i Sir Benfro, a hyny ar ganol amser poethder treligaeth, yn gystal ag ar amser tawelach. Yr oedd yn astudiwr llafurus,

ac felly yn cynnyddu mewn gwybod-aeth a dysgeidiaeth ar hyd eioes. Yr oedd yn hynod o garuaidd yn ei ymddygiad tuag at bawb o ddilynwyr yr Arglwydd Iesu. Fe fu ei lafar gweinidogaethol yn fendith i lawer, canys ei bregethau oeddynt sobr, eglur, a serchiadol. Efe a aeth drwy lawer o orthrynderau yn hynod o amyneddgar; ac yn y diwedd efe a fu farw yn gysurus, a bu galar mawr ar ei ol gan bawb a'i hadwaenai.

ANGHYDFFURFIWR ARALL O'R UN SIR.

Mr. Rice Prytherch. Ganwyd y gwr hwn ar ddydd gwyl St. Paul, efe a ordeiniwyd ar y dydd hwnw, ac efe a fu farw ar yr un dydd gwyl, peth go hynod oedd hyn. Gwr o dalentau helaeth oedd efe, ac yr oedd ei ledneisrwydd yn gydraddol. Efe oedd Athraw yr Ysgol fwyaf enwog yn y parthau hyny, ac efe a ddyg i fynu ysgelheigion mawrion, y rhai a fuont wyr defnyddiol mewn gwlad ac Eglwys.

Gwnaeth Dr. Thomas, Esgob Ty Ddewi, gynnygiadau haelionus iddo os gwnai efe gyd-furfio; ond naccân a wnaeth efe. Yr oedd efe yn bregethwr effeithiol, a deffious. Ac fe fendithiodd Duw ei weinidogaeth i fod yn lles i eneidiau lawer. Efe a fu farw yn y flwyddyn 1698. Ychydig cyn ei farwolaeth, efe a ddywedodd wrth ei gyfeillion, fod ei einioes ef wedi bod yn einioes o ryfeddodau. Y dydd y cymmerwyd ef yn glaf yr oedd ganddo gyfarfod yn ei dy ei hun; ac wedi iddo ddarhod ei wasanaeth, efe a ganodd yn fach i'r bobl mewn dull cyfeillgar. Efe a ddywedodd wrth un o houynt ei fod yn teimlo ei hun yn sâl, gan ddymuno arno ei gynnorthwyo i fynu y grisiau i'w lyfrgell, lle yr oedd ei wely; ar yr hwn y gorveddodd i lawr, ac ni ddywedodd air mwyach.

Rhagoriaethau y Bibl.

YR EPISTOL CYNTAF AT Y CORINTHIAID

Corinth ydoedd brif-ddinas Achaia, talaith o hen dir Groeg, a'r enwocaf o'i holl ddinasoedd; yn rhagori ar bob un arall yn mawr-wychedd ei hadeiladau choeddus, hebethder ei masnach, a chyfoeth ei thrigolion. Eu dysgeidiaeth a'u cywreirurwydd oeddynt gyfartal odidog, a'r ddinas ydoedd yn cael ei galw, 'Goleuni holl dir Groeg,' ac 'Addurn Groeg.' Y Corinthiaid nid

oeddynt yn llai hynod am lygredigaeth eu moesan, a'u drygfucheddiad penrhudd ydoedd yn ddiareb; etto casglwyd eglwys efengylaidd yn eu plith trwy weinidogaeth Paul, yr hwn a lafuriodd yn eu plith gyda gradd helaeth o lwyddiant dros yn agos i ddwy flynedd, Actau xviii. Mae yn ymddangos fod yr eglwys hon yn lliosog, ac yn rhagori yn nodedig am ddoniau ysprydol: etto, trwy halogrwydd erchyll moesan yn eu dinas, ac uchelgais rhyw athraw cyfeiliornus, profleswyr Corinth oeddynt wedi eu harwain i lawer o annhrefn. Yr epistol hwn a ysgrifenydd (1. C. 57, o ddeutu dwy flynedd ar ol i'r apostol eu gadael; y dyben o hono ydoedd ddeublyg. Yn gyntaf, i ddiwygio eu hamhriodolderau, trwy iachau eu hymnriadau, trwy eu hymnill i sancteiddrwydd efengylaidd, a thrwy sefydlu athrawiaeth yr adgyfodiad. Yn ail, boddloni eu hymofyniadau ar amrywiol bynceiau yn nghylch pa rai yr ysgrifenasent at yr apostol; yn enwedigol mewn perthynas i briodas, bwydydd wedi eu hoffymu i eilunod, a doniau ysprydol.

Mae yr epistol yn rhanedig i un-arymtheog o bennodau, ac yn cynnwys chwech o brif ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Sydd yn cynnwys arweiniad i mewn i'r epistol, gyd â golygiad cyffredinol ar athrawiaethau a rhagorfreintiau yr efengyl, fel yr ydoedd wedi ei derbyn gan y Corinthiaid, yn cael ei osod i lawr gyda golwg ar eu hadeiladaeth, pen. i.—iv. Yn y dosparthiad hwn dylem nodi, 1. Y cymmeriad mae yr apostol yn tystiolaethu mae efengyl yr iachawdwriaeth trwy aberth Crist, yn gael gan wahanol nodweddiadau—gan anghredinwyr golygid hi yn ffolineb, gan gredinwyr yr ydoedd yn cael ei chyfrif yn ellu a doethineb Duw, pen. i.

2. Yr angenheidrwydd datganedig o'r Yspryd Glan yn ei ddylanwadau goleuol a sancteiddiol, i barotoi calon dyn i dderbyn gyda serchiadau priodol bethau Duw, pen. ii.

Dos. II. Sydd yn cynnwys ceryddon a chyfarwyddiadau er symmud ymaith yr amrywiol dramgwyddiadau a'r llygredigaethau, gyda pha rai yr oedd rhai o aelodau yr eglwys hon yn ei gwarthruddo, pen. iii.—vi. Y matterion mwyafhynod yn y dosparthiad hwn ydynt, y rhybuddion, na wn perthynas i losgach, putteindra, ac ymgysfreithgarwch, pen. v. vi.

Dos. III. A gynhwysa yr ystyriaeth o'r gofyniadau a osodwyd ger bron yr apostol gan y Corinthiaid, pen. vii.—x. Y pethau mwyaf neillduol o nodedig ydynt,

1. Y cyfarwyddiadau ynghylch priodas, a dylanwad crïstionogaeth ar gydw'r gwladol credinwyr, pen. vii.

2. Yn nghylch cig anifeiliaid yr hwn a aberthid i eilunod, pen. viii.

3. Hawl gweinidogion yr efengyl i gynhallaeth haelionus am eu llafur, pen. ix.

4. Yr adolygiad mae yr apostol yn gymmeryd o wrthryfel Israel, gyd â'u cospedigaeth fel rhybudd i grïstionogion yn gyffredinol, pen. x.

Dos. IV. Sydd yn cynnwys addysgiadau ynghylch dull gwragedd yn addoli yn gyhoeddus, aderbynïad gweddaiid a moesol o swper yr Arglwydd, a dyben ac ymarferiad doniau ysprydol, pen. xi.—xiv. Yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf nodedig ydynt,

1. Y cyfarwyddiadau er coffad priodol a deallus o aberth ein bendigedig Iachawdwr, yn yr ordinad o swper yr Arglwydd, pen. xi.

2. Addysgiadan ynghylch deisyfu ac ymarferyd y doniau ysprydol anghyffredinol, er sefydlu yr eglwys crïstionogol cyntefig, pen. xii. xiv.

3. Ardderchogrwydd rhagorol y grasau crïstionogol, fydd, gobaith, ac yn enwedig cariad, uwchlaw yr holl ddoniau gwyrthiol, pen. xiii.

Dos. V. Sydd yn ymdrin yn helaeth ar yr athrawiaeth o adgyfodiad y credinwyr yn Nghrist, pen. xv. yn y dosparthiad hwn y pethau mwyaf hynod ydynt,

1. Y profïon amrywiol a ffiosog o adgyfodiad Crist, fel blaen ffurth a sicrwydd o adgyfodiad y credinwyr, adn. i—34.

2. Dull adgyfodiad y credinwyr, adn. 35—49.

3. Dull-newidiad i ogeiant y rhai hyny a fyddant byw yn nyfodiad Crist, adn. 50—55.

4. Defnydd ysprydoliadol athrawiaeth yr adgyfodiad i grïstionogion, adn. 56—58.

Dos. VI. Sydd yn terfynu yr epistol; gyd â chyfarwyddiadau ynghylch casgliad i'r saint yn Ierusalem; addewid o ymweled a hwy; canmolïaeth amryw o weinidog-

ion; a chyfarachiadau at amryw o asolodau yr eglwys, pen. xvi.

Cyfeiriadau yn I Corinthiaid.

Pen. i	19	Esa. xxix. 14	Pen. x. 5	Nam. xiv. 29—37
	20	aliv. 25		xi. 4—34
	30	Ier. xxiii. 5, 6		7 Exod. xxxiii. 6
	31	ix. 23, 24		8 Num. xiv. 1—9
iii. 11	Esa. xxviii. 16			9 xxi. 6
19	Iob v. 13			10 xiv. 37. xvi. 49
vi. 2	Dan. vii. 23			18 Lef. iii. 3. vii. 15
ix. 7	Deut. xx. 6			29 Deut. xxxiii. 38
10	xxv. 4			29 Eos. liii.
x. 1	Exod. xlii. 21			4 Ps. xvi. 16
	xiv. 24 Ps. cv. 39			64 Esa. xxv. 8
3	Exod. xvi. 15			55 Esa. xlii. 16
	—36. Neh. ix. 30			
x. 4	Exod. xvii. 6			

✓ RHAGOROLDEB LLYFR Y PSALMAU.

Syr,—Yr wyf yn dymuno cyflwyno i'ch sylw, gyfieithiad o Ragynadrodd a roddir i lyfr y Psalmau, mewn Bibl Saesoneg o argraffiad hen iawn, (er y flwyddyn 1602) yr hwn sy'n rhoi disgrifiad godidog o'i gynnwysiad.

Caerlleon.

IOAN MECHAIN.

Mae Llyfr y Psalman i'w brisio a'i gyfrif fel y trysor gwerthfawroccaf, yn mha un y cynnwys yr oll sy'n porthynu ac yn erwain i wir ddedwyddwch, yn y bywyd presennol a'r hwn a ddaw. Oblegid yn hwn y mae cyfoeth a golud gwybodaeth achubol a doethineb nefol yn cydgyfarfod, ac mae yn cynnwys rhyw helaethrwydd rhyfeddol o honynt.

Os mynnwn wybod am hanfod, anfeidroldeb, a mawrhydi y Duedd, yma cawn ei weled yn ymdisglaerio ac yn pelydru gyd â'r prydfurthwch mwyaf, ac yn yr amlygiadau mwyaf gogoneddus. Os ewyllysïwn chwilio i mewn i ddirgelwch ei ddoethineb ef, yr hon sydd uwchlaw gwybodaeth, ac yn annirnadadwy; dyma yr athrofa a'r ysgol er ein cyfarwyddo yn hyny. Os dymunwn wybod am ei radlonrwydd ef, a dynesu atto, a chael ein llenwi â'r trysorau sydd ynddo, yma ni a gawn arohwaeath fyngiol a hyfryd o'r hyn sy'n deillïaw o hono. Os chwenychwn wybod yn mha, ac ar ba beth y sylfaenir ein hiachawdwriaeth, y modd a'r drefni i gyrhaedd meddiant o fywyd tragwyddol, yma ni gawn ddatguddiad o'r Messiah, fel ein hunig Iachawdwr a'n Gwaredwr. Yma gall y cyfoethog wybod beth yw gwir gyfoeth, ac yma gall y llawd gael modd i lenwi ei ddymuniad. Yr hwn sy'n ymestyn am lawenydd a gaiff wybod

am y gwir lawenydd, a'r modd i barhau ynddo.

Gall y cystuddiedig, y profedig, a'r gorthrymedig weled yn eglur y man lle tardd dyddanwch a chysur iddynt, ac fel y dylent glodfori a bendithio yr Arglwydd am ei ddaioni tsaig atynt, yn anfon gwar-edigaeth iddynt rhag pob rhyw berygl. Caiff yr annuwilion a holl erlidwyr plant Duw weled fod llaw yr Arglwydd yn eu herbyn yn wastadol; ac er iddo oddef iddynt ffyn am dro, er hyny, nis gallant gyffwrdd hyd yn oed â gwallt pen ei blant, heb ei ganiatad ef; a'u diwedd fydd yn eithaf truenus, ac yn ofnadwy i dragwyddoldeb. Yn fyr. Mae y llyfr hwn fel tŵr cadarn ac ardderchog, ynddo mae diddosrwydd rhag hudoliaethau peryglus y byd, lloches rhag blinderau a gofidiau sy'n aflonyddu y meddwl, a noddfa rhag poenau annbraethol y gydwybod, ac ynddo ceir physygwriaeth a meddyginiaeth rhag pob rhyw anhwyldeb ac afiechyd. Gan hyny, trwy adnabyddiaeth ac ymarferiad parhaol â'r pethau sydd ynddo, gallwn benderfynu y nerthir ni i wrthwynebu yr holl anhawd-derau a'r profedigaethau a ddiohon ein cyfarfod yn y bywyd presennol, a chael yr hysbrydwr o fyw mewn mawr dawelwch yn ofn a chariad Duw, fel yn y diwedd, gwedi i gnawd a chalon ballu, y cawn dderbyn cyflawn feddiant o annifanedig goron y gogoniant, sydd ynghadw i bawb a garant ymddangosiad ein Harglwydd Iesu Grist.

LLYTHYR XI.

Oddiwrth hen Weinidog yr Efyngyl at ei fab, ar ddechreuad ei Weinidogaeth.

Peth o bwys etto sydd deilwng o'th ystyriaeth, ac a ddylai enill dy feddylian yn aml yn eu cyleh, yw, *rhoi adolygiad mynych, manol, a chysur ar anawdd crefydd ac achos Crist yn y wlad, y genedl, y dyrnas, a'r byd yn gyffredinol.* A oes arwyddion fod y Brenin ymhlith ei eiddo, fel y gogoniant yn y deml; a ydyw 'Mab y dyn yn rhodio ynghanol y saith ganwyllbren aur, ac yn dal y saith seren yn ei law ddeheu?' Nis gwn yn iawn pa fodd y gallwn farnu hyn, na pha reol i'w chynyg at y gwaith, am fod ein gwybodaeth mor fach, a'u golwg mor fyr; ni welwn sawr o bellder oddi wrthym. Ond mi gynygiaf

ychydig o nodau anmberffaith wrth ba rai y gelli gael ychydig o fantais i farnu. Wrth sylwi ar hanesyddiaeth eglwysig, ni a ganfyddwn nad ydyw achos Duw yn darfod o'r byd, ond yn hytrach ar gynydd, er yr oesoedd boreuaf hyd yn awr; er hyny cawn fod y Durtur nefol yn cymeryd ei hedfan yn hollol allan o lawer gwlad lle y bu yn peraidd ganu gynt; a bod y canwyllbren wedi ei symud o lawer ardal; a bod amryw Eglwysaf a phleidiau a fuont yn enwog gynt, erbyn heddyw ddim amgen na mam putteiniaid. A buddiol iawn ydyw i'r rhai sydd yn tybied eu bod yn sefyll edrych na syrthiont. Yn awr wrth it olygu hyn, *Pa beth a feddyli! A yw y crefyddwyr yn yr oes hon, yn gyffredin drwy y wlad, a chymaint o ol llaw Ysbryd Duw arnynt, ac mor sanctaidd ag ydoedd crefyddwyr yr oes o'r blaen?* Adwaenem rai gynt ag yr oedd crefydd yn blodeno yn eu traed a'u dwylo: pe cawsant eu hamddifadu o'u tafod, buasai eu sancteidrwydd yn llefaru yn eu hym-arweddiad.

Mae yn wir fod y gwynt yn lled ystorus yn chwythu ar eu gardd, a thrwy hyny fod y peraroglau yn cael eu gwasgaru; ond etto mae saint yr oes hon wedi eu geni o'r un Ysbryd, ac yn meddu ar yr un tueddiadau ysbrydol; y'maent o archwaeth ysbrydol, gan wrthod pob halogedig-aeth, ac yn llawen dderbyn yr hyn sydd er cryfnad i fywyd ysbrydol, gan 'chwenychu didwyll laeth y gair, fel y cynyddont trwyddo ef.' Y maent a llygaid ysbrydol. 'Gan edrych nid ar y pethau a welir, ond ar y pethau ni welir.' Y maent yn arogl arogl peraidd ymbethau Duw, 'enaint tywalltedig yw ei enw' iddynt, ac am hyny y maent yn ei garu. Y mae ganddynt glust ysbrydol, 'y mae fy nefaid i yn gwrando ar fy llais.' Y mae eu traed hefyd felly, 'A hwy a'm canlynant i.' Yr oedd yr Israeliaid yn dilyn y golofn er cymaint ydoedd trôadau y ffordd: 'efe a'u harweiniodd hwynt ar hyd ffordd union i'r ddinas gyfaneddol.' Cyflawn ddilyn ydoedd nodweddiad Caleb.

Mewn claddedigaethau ar hyd y wlad, yn gyffredin ceir gweled estroniaid yn tori troes y caeau os bydd y llwybr yn nes, ond bydd cyfnasaf y corph yn canlyn yr elor. Felly mewn crefyddwyr estronol i Grist,

hwy dorant ryw lwybr unionach os bydd y ffordd gyfreithlon yn cwmpasu llawer; ac ofnaf fod hyny yn cynyddu yn yr eglwys.

Ua ffordd a drefnodd Crist i grefydd; ond 'hwy a chwiliasant allan *lawer* o ddychymygion.' Ac os digwydd i'r priodfab aros yn hir heb ddyfod yn ei ymweliadau, buan yr hepiwn oll, ac yr hunwn. Ac mae breuddwydio yn beth cyffredin iawn i gswg. Odid hefyd y bydd i neb ddechreu pendwmpian gyda chrefydd na bydd yn syrthio i ryw freuddwyd euraidd. Ac ystryw satan ydwsio dynion i gyflwr cysglyd, ac yna eu twyllo trwy freuddwyd. A phan y delo dyledswyddau crefydd yn faich, yna, fe'n anrhegir â theganau er ein twyllo; ond pe buasem yn effro a bywiog buasem yn canfod yr ystryw. Onid dyma yw desgriaf llawer yn ein hoes o grefyddwyr.

Etto, beth wyt yn ei farnu, a ywy pregethwyr a'r gweinidogion sydd yn codi yn bresenol yn meddu ar ddiagon o addurn er dy orchygu i farnu a chredu, eu bod o anfoniad pen yr Eglwys? A ydwyf yn medru eu llyngau, neu ynte a oes gormod o geingciau arnynt? Nid ydwyf hoff o'r bobl a draffingcant bob peth y funud y gwelont hwyt ychwaith, canys rhai difarn a di-synwyr ydynt. Dylai fod genym ryw geli yn ein meddyliau er profi gwrthrychau, oblegid mae llawer o greaduriaid gwynion heblaw defaid; a llawer peth melyn heblaw aur. Mae yn anghyfiawn hefyd gwrthod neb yn ein barn ar yr olwg gyntaf arno, oblegid yna caem golled am lawer Moses, am na fedrai lefaru yn groew. Mae yn digwydd bod weithiau i oes o bregethwyr gael ymddangos bron i gyd o'r un stamp, felly gwelir ymblith rhai enwadau, a gwaith anhawdd yn canfod ond ychydig yn eu plith nad oes rhyw aelod diffygiol neu yn ormod yn perthyn iddynt. Yr oedd manylryddid nid bychan i'w arfer yn nerbyniad rhai i swydd offeiriadol; a thebyg genyf fod y cysgodau hyny yn rhyw gyfarwyddyd i adnabod gweinidogion cywir dan oruchwyliaeth y Testament Newydd. Wrth ddarlain dammeg y gwr a blannodd winllan, Muth. 21, 33. cawm fod ei pherchen yn anfon gweision mwy ac anrhydeddusach y naill ar ol y llall; ac meddwl yr wyf fod lle i bleidiau crefyddol a gwledydd ddychrynau os yw eu prophwydi a'u pregethwyr

yn myned yn ychwaneg o wehilion nag y buont gynt. Ond llawenhaed Sion mewn gobaith, oblegid cyn pen hir, 'bydd y llecaf o honynt fel Dafydd, a thŷ Dafydd fydd fel Duw.'

Drachefn, Pa beth a feddyli, a oes argraff, delw, ac ol yr Efengyl ar y wlad yn gyffredinol? Gwir fod gwrando cyffredinol ar yr Efengyl, a llawer o gynniwair, ond, a yw gwybodaeth fuddiol a sylweddol yn amlha? Yr un haul a galeda y clai ac a dawdd y cwyr. Mae yr un Efengyl yn arogl bywyd i un, ac yn arogl marwolaeth i'r llall. Ac fe ddichon hefyd fod ei swm a'i goruchwyliaeth yn pereiddio ac yn moesoli un wlad ac oes, pan y byddo gwlad ac oes arall yn caledu oddi tani. Pan fyddo gwlad yn caledu dan yr Efengyl, y mae yn argoel amlwg ei bod yn addfedu i farn. Beth? bod cyfreithiau yn cael eu llunio yngholeu Efengyl ag sydd warth iddi? bod gweithredwyr anwiredd yn cael eu hadeiladu, a'r rhai sydd gas ganddynt Dduw eu dyrchafu? fod pechodau rhyfysgu, gwarthus, a ffaidd yn cael eu mynych gyflawni a bron a myned yn arferiad? fod gwrandawyr mynych yr Efengyl yn medru mor synych ymddifuru mewn ysgeirder? cyrchu i'r addoldai a chyrchu i dŷ'r buttain bob yn ail? Cyfeiliornadau erchyll a pheryglus yn cael eu meithrin o dan rith cydwybod rydd, a bod Eglwys Dduw heb yr un tasod i lefaru yn eu herbryn? Ei gwiliyddion yn ddeillion, a'i gweinidogion yn gwn mudion heb fedru cyfarth? Nis gall y pethau uchod fyw nac anadlu pan y byddo Duw yn amlwg, a'i weision yn effro a gwyliadwrs; ond megir hwynt, a thyfant megis mewn gwrtaith ynghlasearimeb, cwag, a difatterwech gweision y Brenin. Ac os unwaith y canfyddir hyn mewn Eglwys a gwlad, priodol fydd ysgrifenu 'Ichabod' ar y lle, 'y gogoniant a ymadawodd o Israel.'

Anwyl Blentyn, mae y pethau yn syml; mae fy enaid yn llewygu, mae dagrau bron rhwystro fy ysgrifell; rhag i Brydain sawr ei breintiau fyned yn nod cywir i'r desgriafad. Os ymddidenir â'r hen seintiau, o'r braidd na ddywedant yn groeww mai felly y mae. Bod yr Eglwys yn bresennol wedi colli ei phurdeb a'i santeiddrwydd, a'r profenwyr wedi myned yn ffurfiol ac nid profiadol. A'r pregethwyr a'r gweinidogion ddinamagra

mag eiddilod, wrth y rhai gynt. Ac y mae yr hen seintiau hyn yn debyg i'r hen bobl gynt wrth adeiliadu'r ail deml; yn wyneb pob diwygiad ac adgyweiriad sydd yn peri i'r ieuengctyd lawenhau, wlo y maent hwy. Ac mae hyn bron yn ddigon i ddigaleni rhai ieuauinge ystyriol i ddisgwyl gweled gwawr ar achos Crist yn eu boes. Wel, mae meddwl am enwogrwydd, disgleirdeb, a rhagoroldeb dawn efengylaidd y cedryn sydd wedi cadw noswyl bron yn ddigon i beri i ni fyned at y gwaith anhycianol o'u crafu o'u beddau: ac nis gwn, pe hiraeth am Samuel enwog a fuasai yn annog Saul i fyned at y ddewinas, na buasai ei bechod yn llai, ac yn haws cyd-ddwyn âg ef.

Ond etto, fel sylfaen dadleuaueth â'r hen bobl, byddaf yn arfer a thaeru mai nid eu henwogrwydd yn unig yw gwreiddyn eu hiraeth. Ond fod un peth arall yn peri hyn, sef mai y rhai gynt ydoedd y gweinidogion trwy ba rai y credasant hwy; Mai hwynt hwy fu yn offerynol o'u hadgenhedlu; ac mai yr hen brophwydi hyn oedd y gweision a'u dyweddiodd hwynt 'fel morwyn bur i Grist;' ac am hyny nid rhyfedd fod eu serch attynt a'u parch iddynt mor fawr. Ac hefyd, fod yr enwogion gynt yn debyg i ganwyllau yn llewyrchu ar noswaith dywyll, i'w canfod o bellder ffordd, pan y bydd tân mwy pan y delo ychydig oleuach ddim i'w ganfod mor eglur. Mae cynnifer o ser yn goleuo yn bresennol, a'r wawr mae yn debyg mor agos, nid hawdd iawn gweled rhyw ragoriaeth rhyfeddol ynddynt fel yr amser pan ydoedd yn nes i hanner nos.

Etto, sachgen, dyro di a'th gydweision glust i'w hymmsymiad, oblegid mae yn debyg fod llawer o bethau wedi myned i lawr gyda'r hen dadau, y buasai mor dda eu cael, ag ydoedd i Eliseus gael mantell Elias. Dywed haneswyr fod llawer o bethau ar ol yn yr ail Deml, ragor y gyntaf, nid amgen na'i haddurniadau penaf. Yn eu plith mae'n debyg fod yr Arch a'r drugareddfa yn cael edrych arnynt o gymeriad mawr; etto ar goll yn yr ail Deml; ac yr oedd côfarwyddion nodedig eraill wedi eu gosod yn ymyl yr Arch, Heb. 9. 4. sef y crochan aur a'r manna ynddo; Gwialen Aaron; a llechau y cyfamod yn gyfan ynddi. Yr arch a'r drugareddfa oedd canolbwynt, sylfaen, a chalon holl addoliadau seremonïol

yr Iuddewon; a phe buasai dim ond hyn yn unig yn eisiau yn yr ail Deml, buasai yn ddigonol o reswm i'r hen bobl wlo. Oh! nis gwn pa fodd i fyned ymlaen; gobeithiaf na welwn byth y golled yma yn yr eglwys. Yr oedd yr Arch o appwyntiad Duw; a phan collwyd hi, i ba le y troent eu hwyneb am drugaredd? Gadawaf i ti fyfyrto. Yr ail beth oedd ar goll ac yn destyn wlo i'r hen bobl, ydoedd y *Shecinah*, neu yr arwydd o'r presenoldeb dwyfol, hwn oedd gwmml gwreichionllyd, goleu, ac amlwg, yn gorphwys ar y drugareddfa. Gofynaf etto, a yw presenoldeb Duw yn ei dŷ mor amlwg ac anwadadwy ag y gwelwyd ef amser yn ol? Hefyd, yr oedd yn eisiau (er testyn galar) yn yr Ail Deml, yr *Urim* a'r *Thummim*; trwy y rhai hyn yr ymofynid ac y ceid cyngor Duw ar fatter o bwys. Rhoddid ateb eglur a pherffaith drwy y rhai hyn, a byddai eu gwirionedd bob amser yn ddiamheuol. A oes rhai yn ein dyddiau ni yn gwisgo yr *Urim* a'r *Thummim*? yn derbyn ateb gan Dduw yn achos ei eiddo?

Peth arall oedd yn eisiau yn yr ail Deml ragor y gyntaf ydoedd y Tân Sanctaidd, yr hwn a ddaeth o'r nefoedd. Yr amser cyn-taf o'i ddyfodiad oedd ar allor y Tabernacl pan yn cysegru Aaron a'i feibion i'r offeiriadaeth, Lef. ix. 24. Ac mae yn debyg iddo gael ei adnewyddu ar gysegriad Teml Solomon, 2 Cron. vii. 1. Nid cyfreithlon ydoedd arfer un tân arall i losgi yr Aberthau, ac fe ddug Duw dystiolaeth i hyny pan yr yswyd Nadab ac Abihu am arfer tân di-eithr, Lef. x. 1, 2. Ac yn y symmudiad i Babilon, cawn fod hwn hefyd wedi colli. A phwy byth allasai gael tân o'r un natur yn ei le? Gofynaf etto, pa le y mae y tân a'r gwres nefol oedd yn yr Eglwys ddyddiau yn ol? Dywedir hefyd fod ysbryd y brophwydoliaeth wedi colli yn yr ail Deml: er nad yn hollol ar ei chysegriad, oblegid yr oedd Haggai, Zechariah a Malachi yn fyw ar ol iddi gael ei hadeiladu, a hwy a brophwydasant yn ei hamser hi; eithr ar eu marwolaeth, yr hyn medd y Rabbiniaid a ddigwyddodd yn yr un fiwyddyn, collwyd ysbryd y brophwydoliaeth yn hollol o'u plith. A chyda hyny, ac mae yn debyg mai nid y lleiaf o'r holl bethau ag oedd yn fyr yn yr ail Deml ydoedd olew yr ennein- iad, â'r hwn y cyassegrid y Brenin, yr Arch-

o'r gwirioneddau mwyaf addysgiadol yn y Bibl.—*Scripture Difficulties Examined by W. Carpenter.* Cyf. CEPHAS, *Abermar.*

TALFYRIAD O BREGETH

Mr. Owen Williams, Townen Meirionydd, yn Ruthin, Meh. 26, 1838.

"Sancteiddrwydd a weddai i'w dŷ, O Arglwydd, byth."—Psal. 93. 5.

Sulw I. Fod yn nhŷ yr Arglwydd bob beth sydd yn eisiau i'w wneud yn dŷ diogel a chysurus.

II. Pa beth sydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd? Sancteiddrwydd.

III. Pa ham mae sancteiddrwydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd bob amser, a byth?

IV. Y perygl a'r canlyniadau o oddef llygredigaeth, a cholli sancteiddrwydd, yn nhŷ yr Arglwydd.

V. Ymha bethau mae sancteiddrwydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd.

1. Mae yn angonrheidiol tu ag at wneud tŷ diogel, ei fod wedi ei sylfaenu yn dda. Mae tŷ Dduw wedi ei adeiladu ar Berson Crist, ei Iawn a'i aberth ef.

2. Peth angenrheidiol i wneud tŷ yn ddiogel ydyw iawn gyssylltiad y meini â'u gilydd ac â'r sylfaen. Mae llawer adeilad wedi dyfod i lawr o achos angwreindeb yr adeiladwr; ond mae hyn yn berffaith yn Nghrist, mae y saint oll mewn undeb â'u gilydd, ac â'u pen mawr Crist: am hynny mae yn anmhosibl i'r tŷ yma syrthio.

3. Peth angenrheidiol tu ag at wneud tŷ yn ddiogel ydyw, bod tŷ ddigon diogel uwch ei ben i gadw ystornnydd draw. Mae tŷ digon diogel uwch ben tŷ yr Arglwydd na ddaw byth un diferyn o ystorn oddiuchod yno byth, sef 'Gwaed Iesu ei Fab ef.'

4. Peth angenrheidiol i wneud tŷ cysurus ydyw bod cyflawnder digonol o ffenestri arno i ollwng goleuni yr haul i fewn. Nid oes un tŷ yn y byd a chymaint o ffenestri arno ag sydd ar dŷ yr Arglwydd: mae cynnifer o ffenestri arno ag sydd o adnodan yn y Bibl.

5. Peth angenrheidiol i wneud tŷ yn gysurus ydyw bod cyflawnder digonol o fwyd ynddo i'r teulu. Nid oes dim prinder bwydydd yn nhŷ yr Arglwydd; mae yno wledd o basgedigion, pasgedigion bresion a gloywwin puredig: mae yma win a llaeth. Yma mae y bara a ddaeth i waered o'r nef, a dwfr o'r graig (sef Crist.)

6. Peth angenrheidiol i wneud tŷ cysurus

a diogel ydyw, bod ynddo bob math o feddyg yginiaethau i bob clefyd, a bod yno feddyg i ddeall pob clefyd, ac i'w feddyginaethu. Mae hyn i'w gael yn nhŷ yr Arglwydd. Mae Crist yn deall pob clefyd, mae yn abl i'w feddyginaethu hefyd.

7. Hefyd, bod digonedd o wisgoedd gwyhion a glanwaith: peth anghysurus iawn ydyw rhy fychan o wisgoedd. Os ydych am wisgoedd glanwaith, yn nhŷ yr Arglwydd mae ymofyn am dauynt.

8. Drachefn, bod tân ynddo: peth anghysurus iawn ydyw bod mewn tŷ heb dân. Mae hi yn anghysurus iawn yn nhŷ Dduw pan fyddo y tân bron diffodd. Os ydych am i dŷ yr Arglwydd fod yn gysurus, gweddiwch am i'r tân o'r nef barhau i gynneu ynddo.

II. Pa beth yw y sancteiddrwydd sydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd. Edrychwn yn gyntaf, pa beth yw llygredigaeth sydd yn nhŷ yr Arglwydd; a pheth hollol groes i hynny ydyw sancteiddrwydd. Llygredigaeth y galon, gelyniaeth dyn yn erbyn Dduw. Llygredigaeth y fuchedd, ydyw anufudd dod i'w air. Sancteiddrwydd yn y galon, egwyddor o gariad at Dduw. Sancteiddrwydd yn y fuchedd, ydyw ufuddod parod ac ewyllysgr i'w holl eiriau ef.

III. Paham mae sancteiddrwydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd bob amser, a byth?

1. Anfeidrol sancteiddrwydd natur Dduw a osododd y tŷ.

2. Anfeidroldeb a mawrhydi ac ardderchawgrwydd a goruchelder Dduw yn galw am sancteiddrwydd yn y tŷ.

3. Nid oes gan Dduw ddim ond un tŷ i fyw ynddo byth. Nid oes ganddo un tŷ ar werth; ond mae ganddo un tŷ wedi ei brynu a gwerth mawr, nad oes modd ei adbrynu yn ol; am hynny mae sancteiddrwydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd.

IV. Y perygl a'r canlyniadau o oddef llygredigaeth, a cholli sancteiddrwydd, yn nhŷ yr Arglwydd.

1. Mae yn peri i'r Arglwydd gilio oddiwrtho a thynu ei bresennoldeb oddiwrtho: y golled fwyaf i dŷ Dduw ydyw colli presennoldeb Dduw.

2. Tra bo llygredigaeth yn y tŷ, mae ei elynion yn colli eu parch atto.

3. Mae perygl o oddef llygredigaeth a cholli sancteiddrwydd yn peryglu bywyd

trag'wyddol y rhai sydd otto heb eu hachub.

V. Ymha bethau mae sancteiddrwydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd.

1. Mewn athrawiaeth: pregathu'r athrawiaeth yn ei phurdeb.

2. Mewn calon ac mewn buchedd: mewn calon, cariad at Dduw; mewn buchedd, uffudd-dod i'w air.

3. Mewn disgyblaeth.

Gan mai sancteiddrwyddsydd yn gweddu i dŷ yr Arglwydd yna pa faint mwy yn y nesoedd?

Llanbedr.

GWRANDAWR.

CYMDEITHASFAAU.

Mr. Cyhoeddwr.—Yr wyf yn anfon i chi fras gofnodau o'r ymdriniaeth a'r ymddiddan a fu yn y Wyddgrug a Llanrwst, ar Gybydd-dod. Gan adael ar ol yr ychydig gofnodau o'r ymddiddan a fu yn Nghyfarfod y Llefaryr yn y Wyddgrug. Fe allai y cyfleur ychydig o hanes *Association* y Dref Newydd gan ryw un oedd yn bresennol. Wyf yr eiddoch, J. FOULKES.

Abergele, Gorph. 2, 1838.

COFNODAU CYMMANFA Y WYDDGRUG, Hydref, 1837.

Cyfarfod y Llefaryr, am 10 y dydd cyntaf. Sylwyd fod gwaith y weinidogaeth mor fawr, a goruchel, ac ysprydol, a bod angen cynnorthwyon atto, uwchlaw pob gwaith arall yn y byd. Ni wna y gwybodaethau enwocaf yn y byd mo'r tro at y gwaith hwn. Y mae angen *eglurhad* yr Yspryd a nerth atto.

Cyfarfod am 8 ar gloch, yr ail dydd. Gofynwyd, beth a wneir i rhai sydd ar ol yn pleidio Dirwest? oblegid fod hyny yn achlysur i lawer ymddyrysu gyda'r achos hwn. Attebwyd, pe coeliai dyn duwiol fod ei fod ef yn achlysur o feddwod ac anghymmedroldeb, ni byddai un diwrnod heb fod yn aelod o'r Gymdeithas Ddirwestaidd.

Y mae gan y rhai sydd ar ol yn hyn, lawer o egsusodion, megis gwaeleddau yr areithiau, &c. &c. Ond beth sydd genym y gallwn honi perffeithrwydd ynddo? diameu mai ein gwaith ni yn esgeuluso a agorodd y drws i ryw rai ddyfod i flaenoriaeth gyda yr achos hwn yn gyhoeddus, y buasai well genym eu bod yn llai felly. Dylai y rhai sydd yn petruso, ei gymeryd yn fatter gweddi, oblegid y mae y peth i'w weled yn amlwg o Dduw; ac os oes rhai am

gael yr egwyddor o'r byd, ei chymeryd yn fatter gweddi fyddai oren iddynt hwythau, sef am gael Duw i'r maes yn ei horbyn. Rhaid, debygid, mai un o ddau beth yw yr achos na ymunai pawb â'r Gymdeithas, naill ai *blys* dirgeluidd am y diodydd meddwawl, neu ynteu yspryd chwyddiedig, na fynant blygu wedi dechren ymgynyddu.

Ond nid yn erbyn meddwod yn unig y mae ein millwriaeth i fod, y mae llawer o bechodau eraill yn drygu yr Eglwys, ac yn digio Duw; ac un o'honynt yw cybydd-dod, yr hwn sydd bechod nad oes ond ychydig iawn o ddywedyd yn ei erbyn. Cybydd-dod sydd fai anhawdd iawn ei adnabod, ymrithiai fel y diafol ei hun yn bob peth bron ond efe ei hun. Eilunaddoliaeth yd, w, ac eilunaddoliaeth mor ofnadwy ag addoli Juggernaut ei hun. Fe allai y gwrthddadleuair rhai nad yw y Cybydd cyn-ddrwg eilunaddoliaeth, oblegid mae yn y galon y mae y Cybydd felly,—eilunaddoliaeth yn y galon yw y gwaethaf gan Dduw. Sylwyd, sef, 1 Ei fod yn gynnwysedig mewn, caru arian, caru y byd. Caru arian fel dyben ac nid fel moddion, a'u caru fel moddion i gyraedd dybenion drwg. Dylem garu arian fel moddion i ogoneddu Duw, a lleshan dynion. Ond y bai ydyw, caru arian fel dyben; h.y. er mwyn arian, a'r parch a ddeillia oddiwrth hyny.

Cam olwg, a gau farn am arian sydd yn peri eu caru felly, oblegid nid yw arian yndynt eu hunain na da na drwg. Dyma ddechrenad cybydd-dod, a hon yw ergyd bellaf cybydd-dod, sef caru arian er mwyn arian. Y mae arian fel dwfr i'r cybydd nosio bron i bob drwg, ac y mae dynion sychedig am gyflawni pechodau eraill, oll yn ddynion cybyddlyd, oblegid eu bod yn caru arian fel moddion at gyraedd hyny. Ac os ydym yn mhell oddiwrth Dduw a Christ, yr ydym i raddau yn ddynion cybyddlyd.

2. Awyddu yn orwylt, ac ymgyraedd yn ormodol am y byd, fel yr arwydda yr enw, *ymgdu*. Syched am fwy o'r byd nag a welodd yr Arglwydd yn dda roi o hono, nes arfer moddion drwg i'w gael, megis twyll, celwydd, a gorthrymder; ymgyraedd am dano nes drygu eraill wrth hyny, megis *cydio maes at faes*. Dyn s chanddo fodd i fyw yn gysurus yn ei dyddyn, a chanddo

ychydig wrth gefn, a hwnw yn cymmeryd tyddyn arall at y llall, ac yn gwybod ar y pryd fod rhyw un agos atto yn methu cael tyddyn, ac y gallai ei drin er mwyn bywioliaeth. Neu fasnachwr galluog yn ymledu yn ei fasnach, dan esgus gwneuthur daioni i'r wlad, na wnaethai mo hono, ond fod hyny yn ffordd iddo fe gael mwy o'r byd, ac amryw yn y wlad yn cael eu nychu ganddo trwy hyny. Y *spring* gywir i gasglu arian ddylai fod 'fel y byddo ganddo beth i'w gyfranu i'r hwn y mae angen arno;' er mai ychydig sydd yn gwneuthur felly. Os na bydd dyn yn ystyried mai un yn derbyn ydyw, ac yn gyfrifol am yr hyn a fwynha, sef i Dduw, bydd yn gybydd gwnaed a fyno.

'Gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch.' Y mae mor ddrwg, fel nad oes bron ddiu drwg na ddaw allan o hono, hyd yn nod 'cyfeiliorni o ran g ffydd.' Y mae llawer o arwyddion cybydd-dod yngwaith dynion nid yn unig o gasglu i fewn, ond o roi allan belyd, er nad yw disgyblaeth eglwysig yn ymafyd yn union gyrechol. Y mae cysylltiad rhwng ariangarwch a hunangarwch, a'r ddau yn groes i'r ddeddf.

Y mae y drygau a achlysurau cybydd-dod yn rhai dychrynadwy. Sef yn

1. Peri i Dduw ddigio ac ymguddio, 'Am anwired ei gybydd-dod ef y digtais,' &c. Esay 57. 17. Pari Dduw ddigio wrth berson, a chynulleidfia o ddynion yn enwedig os erbyd y gynulleidfia y pechod ofnadwy hwn. A rhyfedd fod Duw heb ymguddio yn llwyrach oddiwrth ei gynulleidfaoedd y dyddiau hyn, oblegid fod llawer o arwyddion lleol o gybydd-dod lleol i raddau mawr iawn. Gwelir hyny yn nyled y Capell mewn llawer man. Dyled, lle na buasai raid ei bod, oni buasai cybydd-dod. Rhoddion dyddim eraill at waith yr Arglwydd, a'u profant yn gybyddion, oblegid y gallent roddi yn helaethach atto; ond nid yw eu rhoddion yn gyfartal i roddion rhai tlotach na hwy. Y mae hyn o'i oddef yn tæmtio Duw i ddigio ac ymguddio oddi wrthym.

2. Tynu melldithion ar had y cybydd. Hen felldith yn rhedeg ar yr eppil. Y mae ambell un yn gwneuthyr Duw yn *Drustee* i'w blant, ac yn ei gael felly, a bendith yn disgyn arnynt; pryd y mae melldith hen

gybydd dod yn difaru i gwpannau had y cybyddion.

3. Achlysurau gofidiau ac ymrysonau mewn eglwysi. Llauer gwaith y cyfododd ymryson rhwng perthynasau naturiol, a brodyr crefyddol, oblegid cariad at y byd, yr hyn a ddibenodd mewn ymrafaelion a rhwygiadau; yr hyn ni fuasai, oni buasai tra serch at y byd hwn a'i olud.

Dybenwyd gan ohirio y Sylwadau hyd Gymdeithasfa Llanrwst, yn Ionawr, 1838.

COFNODAU CYMDEITHASFA LLANRWST, Ionawr, 1838.

Yn y cyfarfod 10 ar gloch, y Pregethwyr a'r Blaenoriaid ynghyd. Rhoddwyd gair o annogaeth i gadw tŷ glân i'r Arglwydd, oblegid mai sanctaidd ydyw Ef, a glân yw Yspryd Duw. 1 Petr i. 16. Eph. i. 13. a iv. 30. Wedi golchi y budreddi, a charthu y gwaed ymaith y ceir cwmwl a mwg yn dō ar y Babel. Esay iv. 4. Y mae graddau mawr o hyn yn y wlad trwy lafur y Gymdeithas Ddirwestaidd, ac mewn manau, y mae gwên y Goruchaf ar ei achos mawr yn y canlyniad i hyn; ac ymhlith y dirwestwyr y mae yr achub y dyddiau hyn gan mwyafr yn y wlad. Diameu fod llawer o ddrygau eraill i ymosod yn eu herbyn, ac un calonogiad mawr yw fod arwyddion o foddlonrwydd yr Arglwydd ar yr ymosodiad hwn yn erbyn meddwod.

Annogwyd i wilio a gweddio rhag unrhyw yspryd dieithr gyda hyn. Rhag dyfod o satan i mewn yn rhith angel y goleuni, a gwneuthur mwy o niweid nag a wnaethai meddwod. Y mae yn angenrheidiol gofalu ar fod y rhai a annoger i lefaru o blaid dirwest yn rhai crefyddol, ac ar fod yr holl gyfarfodydd areithio, a chanu, a'r cwbl yn cael eu dwyn yn mlaen dan olygiad benaf-gwyr crefyddol, o leiaf na byddo y rhai hyny ddim yn esgulus o fod yn ofnlus am yr achos drwyddo. Penderfynwyd annog yr holl ddirwestwyr i arfer pob tiriodeb tu ag at y rhai nad ydynt yn ddirwestwyr, ac annog y rhai nad ydynt ddirwestwyr i fod yn ddystaw ar bob cyfrif, rhag cael yr achos, ac os na byddant ddystaw, fod yn rhaid ymrwrthod â hwy fel swyddogion eglwysig, ac fel athrawon yn yr Ysgol Sab-bathol.

Yna trefnuwyd y cyfarfodydd dyfodol, &c. o'r hyn nid yw yn angenrheidiol ei goffau yma.

2 ar gloch, Cyfarfod i Athrawon, &c. yr Ysgol Sabbathawl. Sylwyd fod cynydd rhifedi deiliad yr Ysgolion Sabbathawl yn hyfrydol iawn, ac yn llawenydd mawr i rhai sydd yn cosio pryd nad oedd Ysgolion Sabbathawl. Sef gweled y dechreuad bychan wedi cynyddu mor ddirfawr. Wele y dorf hon o athrawon wedi dyfod i'r Ysgol Sabbathawl, yn wrandawyr yr Efengyl, ac yn ddirwestyr, gobeithiwu; ond a ddaethoch yn ddigon pell, o gyrrhaedd y llid a fydd, a'r digofaint sydd ar ddyfod, i'r arch, i'r noddfa, sef i Grist Iesu, yr unig fan rhag dannedigaeth? Etto wrth gydmaru rhifedi yr Ysgolion Sabbathawl, a phoblogaeth y Gwledydd, gwelir fod llawer iawn heb fod yn ddeiliad yr Ysgolion Sabbathawl etto, yr hyn a ddengys fod genym ni lawer iawn o waith etto i'w wneuthur, mewn llafurio i gael rhagor iddynt, a mwy o lafur ynddynt hefyd am wybodaeth.

Y mae lluosogrwydd y nifer sydd gan yr athrawon dan eu gofal yn dangos fod pwys pa fodd yr ymddygir atynt, ac y trinir hwy yn iawn. Ymhen ychydig bydd llu o'r rhai hyn yn athrawon, pan elo y rhai sydd wrthi yn awr i'r bedd. Dywedir fod Timotheus 'wedi ei *sagu* yngeiriau y ffydd, a *dilyn* yr athrawiaeth dda hono hefyd; nid mewn Ysgol Sabbathawl y bu ef, ond Ysgol deuluaidd a gasodd; ac ni ddaw pethau i'w lle hyd oni ddeuant felly etto. Sylwyd ymhelach,

I. Ar sawredd a gogoniant y Bibl fel Llyfr Duw. Y mae hyn o'r golwg gan lawer, ac ni pherchir y Bibl fel y cyfryw lyfr ond gan ychydig, mewn cydmariaeth. Llyfr Brenin y gogoniant ydyw, Llyfr Barnwr y byd! Llyfr, yn yr hwn y cawn galon Duw! Dylem oblegid hyn, anwylo ei orchymynion, hyderu ar ei addewidion, pwyso ar ei dystiolaethau, crynu wrth ei fygythion, ystyried ei sawredd, nes bod argraff hyn ar ein holl agweddau yn ein hymdriniaeth ag ef: ac ymgais hefyd i argraffu hyn ar feddyliau y rhai oll sydd genym dan ein gofal. 'Llyfr yr Arglwydd,' y gelwir ef, Llyfr y gyfraith, Llyfr Duw, Llyfr wedi ei gyhoeddi ganddo ef, mewn rhan yn ddigysfawng, ac mewn dulliau

raill, ac wele helaethrwydd o hono genym fel cenedl, pan y mae cenedlaethau eraill lawer yn trengu o eisiau y wybodaeth sydd ynddo. Y mae y ddelw sydd arno, y melusder sydd ynddo—ei awdurdod ar gydwybodau dynion, a'r effeithiau rhyfeddol sydd ynddo i ddiddanu meddyliau trallodedig mewn cyfyngderau mawrion, yn ddigon i brofi ei ddwyfoldeb, ac y mae ei ddwyfoldeb, yn brawf digonol o ei sawredd a'i ogoniant.

II. Sylwyd ar y ddyledswydd fawr o ostyngieddwydd ac ymostyngiad. Y mae pob uwchradd yn teilyngu parch, a dyledswydd pob isradd yw ymostyng. Y mae cwynion fod gwaelodau yn y wlad: y rhai a ddylent fod yn ostyngedig ac uffudd, yn hytrach i'r gwrthwyneb, &c. &c.

. Ni yagrifenais yn helaeth yn y cyfarfod hwn, am nad oeddwn yn tybied fod rhwymau penodol iawn arnaf, ac o'r herwydd nid allaf anfon ond yn fyr fel hyn: se allai yr enfyf J. F. Henllan, yn helaethach.

ADOLYGIAD Y WASG.

DYDDANION, neu hanesion difyrus a buddiol, yn ddau Ddosparth, Crefyddol a Moesol. Casgledig, detholedig, a rhai cyfieithiedig. Er hyfrydwch a lloniant adelladol i'r rhan ieuengaf o'r genedl Gymreig. Gan Iorwerth Glan Aled. Wyddgrug, Argraffwyd gan H. & O. Jones.

DYDDANWCH yw yr arwyddnod dyrchafedig, a'r uchel nod arbenig, at yr hwn yr ymestyna plant dynion yn eu hamryfal sefyllfeydd, a thrwy bob rhyw lafur a gymeront dan yr haul. Y naill a ymfina mewn llafurwaith caled yn ddi rwnnach ar hyd yr wythnos, er iawyn yr ychydig wasanaeth, cysur, a dyddanwch, a weinydd a cyflog ar ddiwedd yr wythnos. Y lleill a dreuliant flynyddoedd mewn diwdrwydd, gofal, a chynnildeb, ac a ymdrechant yn ddiffin trwy bob hunan ymwadiad a chaledi, i gasglu arian, ac i bentru golud, gan obeithio y'u gwobrwyr yn niwedd eu dyddiau a dyddanwch o'u llafur a lafuriasant dan haul. Cwynion taerion y cardottyn, crechwen ofer wag y meddwyn, chwys a lludded y lafurwr, llusern hwyrol yr estrydd, ac ymddilysiadau dioglyd y segur ddyd, ydynt oll yn nodau sfordd amryfal ddydnyon at ddedwyddwch, a chledrau eu llwybrau tua lletty dyddanwch.

Mae moddion dyddanwch coethedig, a chysur sylweddol yn llawer helaethach yn ein hamser ni nac ydoedd yn nyddiau ein hynafiaid a fuaent o'n blaen ni. Hwyt hwy a ymddyfrent mewn pethau a gyfrifa ein plant ni yn ffoleddau; ac a ymdrafferthent yn cloddio am ddyddanwch mewn pydewau na chyfrifa yr oes yma yn deilwng i'w cadw yn agored, gan ddiflased eu dyfroedd. Baeddu teirw, ymladd oelligod, dyfeisiaw ac adrodd chwedlau Rhŷs y Crythor, ciclo y bel droed, &c. &c. oedd yr arferion ffolion yn mharai yr ymhyfrydent hwy, ond y mae eu nos hwy wedi myned heibio, o drugaredd, a gwawr oes oleuach wedi ymddangos, yn yr hon y bydd gwybodaeth a chrefydd yn cyd deyrnasu, ac un o drwyddion y cyfryw welliant yn mysg ein cenedl ydyw, bod moddion gwybodaeth yn amlhau, a'r moddion hyn y o ansawdd grefyddol. Mae ychwanegiadau mawrion wedi eu gwneyd at lyfr-gell y Cymmro uniaith, yn ysbaid y dengmlynedd ar hugain ddiweddar, a pharheir i wneyd i'r ychwanegiadau hyn o fwyddyn i fwyddyn, yr hyn sydd hynod hefyd pan ystyriom fod cyhoeddi unrhyw lyfr o'r bron yn yr iaith Gymmreig, yn antur enbyd, a bod mwy yn gollodwyr, ef allai, oddiwrth y cyfryw anturiaethau nac sydd yn ennillwyr: ac ni all hyn y lai nac effeithiau yn fuan, fel na bydd nemmawr o lyfrau newyddion yn cael eu cyhoeddi yn ein hiaith, oddiethr i ryw foddion effeithiol gael ei ddefnyddio i feithrin gairddarllen.

Yn awr gofynaf yn ostyngedig, oni ddylai hyn gael mwy o le yn ystyriaeth gweinidogion yr efengyl? Pa beth a fyddai yn fwy gwasanaethgar i grefydd yn y wlad, nac ysbryd darllen cyfansoddadau crefyddol? Ni ddylai neb sydd wedi ei gymhwysaw gan Ben mawr yr eglwys i'r weinidogaeth, ofni gweled eu cynnulleidfaoedd yn blaenu arnynt hwy mewn amgyffred am bethau crefyddol; ond y cyfryw a fyddant fel Moses yn barod i waeddi, 'O na byddai holl bobl yr Arglwydd yn brophwydi!' ac yn debyg i Paul y dywaid gwir weinidog Crist wrth y rhai oll a fyddont dan ei ofal, 'O frodyr, na fyddwch fechgyn mewn deall.' Pe byddai holl weinidogion yr efengyl, yn gwneyd a allont tuag at feithrin archwaeath darllen llyfrau da, a chwilio

am wybodaeth fuddiol, yn enwedig un grefyddol yn mysg aelodau eu cymdeithasau eglwysig, a swyddogion yr Ysgolion Sabbathawl, nid oes neb a wyr pa faint o ddaioni a ganlynai eu hymdrechion. Meddylw'n fod yr adeg hon yn gyfleusdra anghyffredin i hynny, pan y mae miloedd o leuenctyd y Dywysogaeth wedi eu gwaredu o faglan y tafarnadai trwy offerynoldeb y Gymdeithas Ddirwestol, heb fod mwyach yn gwarlo eu harian gwerthfawr, a'u hamser gwerthfawrocach am y diodydd meddwawl, a gwag gyfeillach oferwyr. Mae gan y rhai hynny fodd i dderbyn llyfrau, ac amser i'w darllen yn bresenol, pe megid chwaeth at hynny yn eu meddyliau; a phe gwneid hynny, pa faint mwy defnyddiol a fyddent fel aelodau yn y Gymdeithas ddynol! pa faint gymhwysach i fod yn bennau pobl oedd! pa faint cymhwysach i fod yn athrawon yn yr Ysgolion Sabbathawl, ac yn swyddogion yr eglwys Crist, nac a fyddant wrth dreulio eu hoed fel anifeiliaid, heb goethi dim ar y galluoedd meddwl a roddes eu Creawdwr iddynt!

Moddion arall a allai fod yn dra gwaanaethgar i hyn a fyddai Adolygydd misol rhad, yn cael ei gyhoeddi gan Gymdeithas o ddynion awyddus am ledasniad gwybodaeth fuddiol yn mysg ein cenedl; yr hwn a gynnwysai Adolygiad di duedd o'r amryfal lyfrau a gyhoeddidd o bryd i bryd, er cyfarwyddyd i'r Cymmry uniaith pa ryw lyfrau a fyddant yn teilyngu eu prynu a'u darllen ganddynt. Gallai y cyfryw Fisiolyn gynnwys darnau lled helaeth o'r llyfrau a adolygid ynddo, yn nghyd a sylwadau arnynt, yr hyn a fyddai yn dra thebyg o feithrin ysbryd chwilio, ystyried, ac ymofyn yn mysg ein cenedl. A byddai yn debyg o warchawd y Wasg Gymmreig rhag i ryw lyfrynod gwaelion, a niweidiol, gael eu cyhoeddi drwyddi. A oes neb a glyw ar ei galon wneyd cynnygiad tuag at sefydlu Cymdeithas o'r fath?

Y peth olaf a nodaf fi yn bresenol, fel moddion tebyg i ateb dyben daionus i'r perwyl crybwylledig, a fyddai cael llyfrau buddiol, wedi eu hysgrifenu ar ddull poblogaidd, ac am bris isel, fel na byddo nebder eu pris yn wrthglawdd rhag llwyddo o'n hannogaethan i gael gan y diofal eu prynu, ac fel y byddo y dyddanwch a goir

wrth eu darllen, yn foddion i feithrin yn y darlennydd fias ar ddarllen, bron yn ddi-arwybod iddo ei hun.

Un o'r cyfryw lyfrau rhad, blasus, a buddiol, ydyw y llyfryn a nodir uchod dan yr enw 'Dyddanion.' *Dyddanion* ydyw, a dyddanion *da iawn* hefyd; wrth ddifysu y meddwl â difrifwch yr hen deulu, nid yw yn ei halogi â syniadau anfoesol.

Cynnwysa 83 o orthyglaui yn y Dosparth Crefyddol; a 45 yn y Dosparth Moesol; heblaw pedwar derynnydd barddonol hynod o fiasus. Rhoddwn yma un dyfyniad o bob un o'r ddau Ddosparth, er esampl i'n darllenwyr o'r dysgleidiau blasus sydd wedi eu coginiaw yn fedrus gan yr awdwr leuanc hwn ar fwrdd y DYDDANION.

DOSPARTH CREFYDDOL.

50. HELAETHRWYDD CYFOETH Y SAINT. t. d. 27. Boneddwr un diwrnod a gymerodd un o'i gydnabod i ben rhyw le uchel, er dangos iddo helaethrwydd ei feddiannau, pryd yr ysgydwai ei law o amgylch gan ddywedyd,—*Dyna eiddo i mi;* a chan droi ffordd arall wedi'n, dywedai, 'Dacw fy eiddo i hefyd, &c. A myfi biau y lle acw hefyd.' Cyfeiriodd wedi hyny at ochr arall, gan ofyn i'r ynwelydd, 'A welwch chwi y tŷ pell acw hefyd?' 'Yna,' medd y cyfaill, a welwch chwithau y dref-lan acw?' 'Gwelaf,' meddai yntau;—*Y mae yn trigo yn hon acw hen wreigan dylawd y sydd yn perchen mwy na chwi o lawer.* 'Beth yw hyny?'—*Wel, gall hono ddywedyd, fod Crist yn eiddo iddi!* Ymddangosai y boneddwr yn bruddaidd, ac nid ynganai air yn nghylch helaethrwydd ei feddiannau wedi hyny.

DOSPARTH MOESOL.

31. Y BARNWR TUEDDOL AC ANGHYFIAWN, t. d. 54.—Daeth tyddynwr at gymmydog iddo, yr hwn oedd gyfreithiwr, ac a ddywedodd wrtho, *âg ymddangosiad o ofid mawr, am ddygwyddiad oedd newydd gymeryd lle;*—*Eidion o'r eiddoch chwi,* eb efe, 'a gormiwyd gan darw o'r eiddof fi, fel y bu farw; a dymunol fyddai genyf glywed pa fodd y mae i mi wneyd cyfiawnder â chwi.' 'Yr wyt yn ddyn gonest,' medd y cyfreithiwr, 'ac ni feddyli ei fod yn anghyfiawn i mi ddysgwyl cael eidion o'r eiddot ti yn ei le.' 'Gwir,' medd y tyddynwr, nid yw hyny ond cyfiawnder; ond, pa beth a

ddywedais? Mi a gam syniais; tarw o'r eiddoch chwi a laddodd eidion i mi.' 'Aie yn wir!' medd y cyfreithiwr, 'mae y peth yn wahanol; mi a synaf edrych i'r achos; ac os'—*Ac os,* eb y tyddynwr, 'yr wyt yn deall y buasai yr achos wedi ei derfynu heb yr un os, pe buasech chwi mor barod i wneyd cyfiawnder ag eraill, ag yr ydych i'w synu oddiwrthynt hwy.'

Y dyfyniadau uchod nid ydynt ar un cyfrif yn rhagori ar eraill yn y llyfr; ond yn hytrach fe'u dewiswyd o herwydd eu byrdra. Mae yn ddiau fod amryw ddarnau rhagorach o lawerna'r rhai uchod yn y llyfr; ond gobeithiwn fod digon o ragoriaeth yn y rhai hyn, i godi awydd ar laweroedd i brynu y llyfr a'i ddarllen yn aml, nes y byddo yr holl ddyddantion o'r diwedd wedi eu trysori yn eu cof, yn barod at eu gwasanaeth mewn cyd ymddiddan a'u cyfeillion.

UN A'I DARLLENODD

PREGETHAU Y PARCH. D. CHARLES.

Dyfyriad o Lythyr o eiddo y Parch. CHRISTMAS EVANS.

'Mae Pregethau D. Charles yn profi fod cynneddfau ei feddwl o'r gradd uchaf wrth natur; a bod gras wedi eu caboli, a'u heneinio â'r eneiniaid nefol, fel y'i dysgwyd yn rhyfedd, ac yr enillodd radd yn mysg yr uchelraddolion anysbrydoledig. Gwr hynod oedd yn mysg Duwinyddion.

Mae yn haeddu sulw neilliduoel, paham yr oedd llawer yn fwy poblogaidd nag ef, y rhai yr oedd ef yn uwch na hwy ddeg o ffyn yn ei sefyllfa ar 'ysgol Iacob,' yn nes i'r nef, ac yn gweled dros benau y rhan fwyaf.

Nid oedd amryw ranau ffurf ei athrawiaeth yn anmhoblogaidd. Trwy drugaredd, athrawiaeth gras sydd yn fwyaf poblogaidd etto, efe ddichon, yn Nghymru—ond yn sicr yn nyddiau ei flodau ef. Mae yn rhaid mai rhyw beth oedd yn perthyn i'w ddull ef oedd yr achos. Dichon nad oedd ei dymer ef wrth draddodi, a'i lais yn taio gyda ei faterion. Yr wyt fi wrth ail ddarllen ei Bregethau yn teimlo gwrethchion sanctaidd yn deilliaw o hono fel seren fawr yn toddi rhewogydd fy meddwl. Ond mae y medrusrwydd a'r manylrywydd sydd yn nghyfansoddiad ei frawddegau, a'r dull byr a chryno oedd ganddo yn galw am feddyliau yn sefyll ar eu traed i ddal ar ei byng.

iau. Mae ei ddull yn trin pethau dyfnion Duw mor gywraint ac anefelychaid, fel y gellir cymmeryd llawer o frawddegau yn destynau i bregethu arnynt; a thynu blwch ar ol blwch o'i fwlch mawr ef. Tra y byddai y meddwl yn edrych ar un gistan fawr, fe fyddai dwy neu dair wedi disgyn fel nad allasai y meddwl ond mewn rhai cryfion i allael ei ddilyn. Canys yr oedd yn myned fel Moses rhwng Pihahiroth Neonominiaeth a Baalsephon Gwrthnominiaeth yn ol goleuni y golofn dân athrawiaeth gras, trwy y môr o haeddiant Iesu i dir yr addewid, a gwialen Duw yn ei law.

CHRISTMAS EVANS.

CENADAETH LLYDAW.

Hay, Gorph 6ed, 1838.

Anwyl Frawd,—Yn fy llythyr diweddaf ar y testyn teilwng uchod, dywedais mai un o'r pethau cyntaf tu ag at weithredu gyda golwg ar leshad ein cyd genedl yn Ffrainc oedd, ymdrechun cael gwybodaeth helaeth a chywir mewn perthynas iddynt. Mae yn bleser genyf anfon atoch lythyr a dderbyniwyd yn ddiweddar oddiwrth y Parch. John Jenkins, yr unig genhadwr sydd yn llafurio yn mysg y Llydawiaid.

Nid yw yn angenrheidiol i mi chwaneagu, ond yn unig hysbysu i'ch darlennwyr, fod ein brodyr y Bedyddwyr wedi cael y fraint o flaenori yn yr achos hwn;—fod ganddynt gymdeithas reolaidd er cynnal cenhadwr yn Llydaw,—eisteddle y gymdeithas yw *laerdydd*, a gwneir casgliadau blynyddol o fewn terfynau Cymmanfaeodd Mynwy a Morganwg yn bennaf. Ei hysgrifenydd ydyw y Parch W. Jones o'r dref uchod, trwy garedigrwydd yr hwn yr wyf yn anfon atoch lythyr Mr. Jenkins. Pwy bynnag a gwyllsio weled hanes o weithrediau y genadaeth Lydawaeg, darlenned 'Ystorfa'r Bedyddwyr,' lle yr ymddengys llythyrâu oddiwrth y cenhadwr, yn achlysurol.

Ydwyf, yr eiddoch,

THOMAS PHILLIPS,

Goruchwiliwr y Bibl Gymdeithas.

Llythyr at Gofladur y Gymdeithas.

Morlaix, Mai 14, 1838.

Fy anwyl Frawd,—Yn eich llythyr diweddaf ataf, gofynech genyf roddi i chiw grifrif o argraffiad a dosparthiad y Llyfrynau, rhagolwg (prospect) bresennol y Genadaeth, ynghyd a'r manteision a ymddangosant i'ch ym debyg o ddeilliau o adeiladau lle o addoliad yma; ac mewn cydarniad a'r dymuniad hwnw yr wyf yn ysgrifenu atoch y llythyr hwn.

Dyma y cyfrif sydd genyf i'w roddi o'r llyfrynau crefyddol. Y mae deuddeg o lyfrynau gwahanol wedi ei bargraffu. Cyfanswm nifer y llyfrynau hyn yw 30,882. Heblaw hyn argraffasom 1000 o lyfryn i

ddyysgu darlenn Brythonaeg. Y mae o gylch 30 punt wedi eu treulio yn argraffiad y llyfrynau hyn. Mae genyf yn awr yn barod i'r wasg gopiau tri llyfryn ychwanegol, y rhai y mae Cymdeithas Llyfrynau Crefyddol Paris wedi caniatáu i ni eu gosod yn ddloed yn y wasg ar ei thraul; ac heblaw hyn, y mae genyf gyfieithadau o chwech o lyfrynau eraill, y rhai a fyddant yn barod i'r wasg dim ond eu diwygio a'u hall-ysgrifenu. O'r llyfrynau Brythonaeg yr wyf wedi dosparthu yn y cwbl o leiaf 2000, ac wedi dosparthu hefyd o gylch 500 o lyfrynau Ffrengaeg. O'r Testament Brythonaeg yr wyf wedi gwerthu 151, a 26 o Destamentau Ffrengaeg. Dyma olygfiafer ar fy llafur mewn cysylltiad â'r llyfrynau crefyddol a dosparthiad yr Ysgrityrrau. Hyderwn nad ydym yn hau yr had da yn ofer, oblegid y mae yr Arglwydd wedi dywedyd, *Ni ddychwel fy ngair ataf yn wag, eithr efe a wna yr hyn a fyddaf, ac a lwydda yn y peth yr anfonais ef o'i blegid.*

Yn awr wedi bod o honof yn y wlad hon dros yn agos i bedair blynedd, a myned trwy y llafur uchod, mewn cysylltiad â'r hyn y darfu i mi gael ymddiddanion ar bethau crefyddol amryw weithiau, y mae yn naturiol gofyn *pa fath yw rhagolwg bresennol y Genadaeth?* Efallai fod yn anhawdd i mi ddweyd nemawr o newydd ar y pen hwn; ac nis gellir rhoddi rhagolwg helaeth, am fod cylch ein llafur wedi bod hyd yma yn gyfyng—nid yw wedi bod amgen na llafur darpariadol, a hynny dan un fantais neillduol, sef anghymwysder cyfieithiad y Testament Brythonaeg. Er hynny, trwy sawr ddaioni yr Arglwydd, yr wyf yn barnu nad yw y rhagolwg ar y cyfan o natur ddigalon. Rhy anhawdd i mi beidio sylwi yma fod maes llafur y Genadaeth yn un pwsyag, ac fel yn addfedu i, ac yn galw am ei llafurio a'i wrtheithio. Cyfrifir fod y boblogaeth a arferu y Frythonaeg yn bresennol o gylch *un fflim*. Dyma boblogaeth helaethach nag eiddo Cymru, a chyfrifswydd Fydw yn ran o'r dywysogaeth, oblegid nid oedd ei phoblogaeth yn 1821 ond 789,271. Mae yn wir fod y Brythoniaid wedi byw mewn anwybodaeth a choelgryddoldeb dirfawr a gresynol, ond y mae dysgeidiaeth ar gynnydd cyflym yn eu plith hwy, yr hyn sydd i'w briodoli i effaith gweithrediad trefniant ysgolaidd o eiddo y llywodraeth, ac y mae ymdrechion trwsol y Ffrangcod i ennill eu rhyddid wedi gadael effeithiau da a manteisiol ar Brydain Fechan hefyd, er ei bod yn cael ei hystyried yn un o'r taleithiau mwyaf darostyngedig i awdurdod yr offeiriad yn Ffrainc. Am hynny y mae eu hawdurdod hwy ar feddyliau y bobl wedi, ac yn lleihau yn fawr. Gallaf ddweyd yr ymddengys fod agos hanner y gwyr yn y trefydd nad ydynt yn myned i gyfessu na chymuno, nac yn myned i'r offeren. Priodolwyf hyn i fesur i effaith syniadau

deistiaidd, a dymuniad i fyw mewn hollol henryddid annuwiol, eithr yn benaf i anghymwysder eglwys lygredig Rhufain i dywys pechaduriaid at Grist, anffuddioldeb ei Lladinaidd wasanaeth crefyddol, folineb amryw o'r seremoniau, gwaeledd ei dysgeidiaeth, a thrais ei hofferiaid. Er hyn i gyd y mae yma gryn grefyddoldeb allanol, yn ol eglwys Rhufain, yn enwedig ymhlith y boblogaeth wledig—ymddengys nad yw penrhuddid, anffyddiaeth, anghrefyddoldeb, a llygredigaeth yr oes wedi gadael cymaint o effaith ddynystriol i syniadau crefyddol ar y Brythoniaid ag ar drigolion parthau eraill o Ffrainc. Yn y sefyllfa hon gallaf ddwyed fod pechod a llygredigaeth moesol yn ffyni i raddau galarus, yn enwedig yn y trefydd. Er hyn, wrth ystyried pob peth, barnwyf fod Llydaw yn cael ei darparu gan ddwyfrol Ragluniaeth i wrandaw pregethiad iachus o'r efengyl. Dyma y golygiad ag wyf yn ei ffurfio wrth ystyried y cyfnewidiadau pwysig sydd wedi cymered lle yn y wlad hon er ys o gylch triugain mlynedd yn ol; a hyny oblegid yr effeithiau lleol y mae y cyfnewidiadau hyny wedi eu gadael ar gynnnydd dysgeidiaeth a gwybodaeth gyffredinol, helaethiad rhyddid gwladol a chrefyddol, dilead osergoeliaeth, a dynystriad yr awdurdod dreisiol ac anefengylaidd a feddai yr offeiriaid dros y bobl mewn pethau crefyddol a gwladol. Rhywbeth tebyg i hyn yw cyflwr naturiol maes ein llafur.

Yn awr, ystyriwn yr hyn y mae Gorchwylwyr Cymdeithas Efengylaidd Ffrainc wedi ei wneuthur eisoes yn y wlad hon. Y maent wedi dosparthu yr Ysgrifthyrau a llyfrynau Ffrainc yn helaeth yn Morlaix, Lannion, Brest, Quimper, St. Paul, a rhai lleoedd eraill, y rhai ydynt drefydd Brythonaidd; ac y mae yn deilwng o sylw na chawsant unrhyw rwystr o bwys oddiwrth yr awdurdod gorforaethol, nac unrhyw ddrwg-driniaeth oddiwrth y bobl, ef y gallaf sicrhau nad oedd yr offeiriaid yn fud. Mewn cysylltiad â hyn ystyriw yr dosparthiadau ag wyf finnau wedi eu gwneud yn yr ardal hon, yr ymddiddanion crefyddol wyf wedi eu cael a'r bobl, y tueddiad a amlyga ambell un o'r Brythoniaid i wybod y gwirionedd yn ol Gair Duw, a sefyllfa ddigynhwrff y teimlad cyffredin yn ngwynebeu ein gweithrediadau, er gwaethaf gwrthwynebiad anghael a chynhyrfiol yr offeiriaid. Os ystyrir y pethau hyn yr wyf yn meddwl y deuir i'r penderfyniad fod cryn waith darpariadol i ddwyn i mewn bregethiad yr efengyl yma wedi ei gyflawni eisoes, a hyny dan amgylchiadau ag a barant i ni obeithio fod yr Arglwydd yn darparu y llwybr i bregethiad cyhoedd ei Air grasol gyda graddau o lwyddiant. Ac eto, nid peth bychan yn rhagolwg y Genadaeth yw y cynnorthwy gwerthfawr ac annog.

aethol a rydd Cymdeithasau y Llyfrynau Crefyddol i argraffu cyfeithhadau o'u llyfrynau amhrisiadwy yn y Frythonaeg, a'r hyder a feddwn y gwai y Fibl Cymdeithas ein galluogi i argraffu digonedd o'r Ysgrifthyrau Santaidd i'w dosparthu yn mhllith y trigolion. Ond er fod y pethau hyn yn dra gwerthfawr a chesnogawl, gwn eich bod chwi yn teimlo yn gystal a mi fy hun nas dylem ymddiried a chyfrif yn ormodol arnynt am lwyddiant; oblegid y mae Gair Duw yn ein dysgu i osod ein holl ymddiried trwy fydd yn yr Arglwydd yn unig am lwyddiant yn y gwaith mawr o droi pechaduriaid at Iesu Grist, ac nis gallai Paul ond planu, nac Apolos ond dyfrhan, Duw yn unig a roddai ac a rudd y cynnydd; ond y mae Arglwydd y cynhauf yn dywedyd wrthy ym am beidio bod yn ddiog mewn gwneuthur daioni, gan addaw y medwn yn ei iawn bryd oni ddiffygiwn; ac am hyny pe buasai rhagolwg y Genadaeth o agwedd llawer mwy digalon nag ydyw, eglur yw y buasai rhwymau ansymudawr arnom i wneud ein goreu i oleuo y Brythoniaid. Awn yn mlaen ynte yn wrol, gan ymddiried yn yr Arglwydd am gyfarwyddyd, cymhorth, a bendith, ac yna ceir gwled mewn amser priodol na fydd ein llafur yn ofer.

Yn awr yr wyf yn dyfod at y drydedd ran o'r ymfyniad, sef y *manteision tebygol o ddeilliaw o adeiladu lle o addoliad yma*. Mi a ddyfwn ddwyed gair yma yn awgrymheiddrwydd o sefydlu addoliad cyhoeddus, fel y gallm bregethu yr Efengyl i'r Brythoniaid. Ymddengys fod hyn yn rheidiol, am mai dyma wrthrych penaf y Genadaeth, a'r moddion penaf a ordeiniwyd gan Ben mawr yr eglwys i ddychwelyd pechaduriaid ato ef; am fod ein llafur presennol yn gyfyng, ac nad yw yn debygol yr attaliai pregethu yr efengyl ni rhag dosparthu cymaint o llyfrynau crefyddol ag yn bresennol;—am nas gellir helaethu cylch gweithrediad y Genadaeth hyd oni byddo addoliad cyhoeddus wedi ei sefydlu; oblegid hyd oni byddo hyn wedi cymeryd lle, tebygol yw na anfonir allan genadwyr o'r fath sydd yn eisiau, ac nae gellir sefydlu Ysgol Sabbathol; mewn gair, se erys ein llafur o fewn y cylch cyfyng presennol, am ein bod wedi dilyn y gwaith o ddosparthu y Testamentau a'r llyfrynau crefyddol cyhyd ag yr ymddangosai hyny yn rheidiol fel llafur darpariadol; ei fod yn obeithiol y caem wrandawyr, a bod dysgwyliad lled gyffredinol wedi bod y buasai i ni sefydlu addoliad cyhoeddus; am y rhoddai sefydliad addoliad cyhoeddus yma radd o sefydlogrwydd i'r genadaeth, a mesur helaethach o galondid a gwroldeb i'w chyfeillion a'i chynnalwyr; a gallaf chwasegu ein bod yn mawr chwenychu

modru pregethu yr efengyl i'r Brython-iaid. Dyma ein neges fawr yn y wlad hon, ac yr ydym wedi ymbil am fedru dwyn hyn i weithbreddiad, fel y moddion penaf i ddwyn pechaduriaid at Iesu Grist, yr hyn a fyddai ein hyfrydwch penaf. Gwyddom hefyd mai hyn ydyw eich dymuniad difrifol chwithau, a'ch bod wedi gweddio llawer am i air Duw gael llwybr agored, a llwyddo yn y wlad hon. Mae y cynnygiad a wnaethom agos ddwy flynedd yn ol i osod i fynu addoliad cyhoeddus yma, ynghyd a'r gwrthwynebiad a gawsom, yn hysbys i chi. Hysbys hefyd yw ein bod wedi methu cael lle arall cyfeus i'r dyben hwnw hyd yn hyn. Felly y mae adeiladu lle o addoliad yma wedi dyfod yn fater o angenrheidrwydd, ac nid o ddewisriad, er ei fod yn eglur y byddai lle o'r fath lawer yn fwy manteisiol a dewisol ar amryw olygiadau nag unrhyw ystafell a allem ei chael yma. Fel yr wyf wedi dweyd mewn llythyrau blaenorol, hollol farnwyf nas gellir gwneud dim gwell nag adeiladu, ac y mae yn debygol, wrth ystyried gogwyddiad y llywodraeth bresennol o barth rhyddid crefyddol, na ddylid oedi gyda y gorchwyl hwn. Pe byddai i'ch cyfeistdeddfod benderfynu i wneuthur hyn, barnwyf y byddai yn dda ymgynghori â'r brodyr yn Paris yn yr achos; a dilyn eu cynghor hwy. Am hyny gobeithiwyf yn ddirifol iawn y gwna eich cyfeistdeddfod benderfynu adeiladu yma yn ddiwed, os gwna y brodyr yn Paris gymeradwyo y fath fesur, ac yr wyf yn gobeithio hefyd y gwna yr eglwysai a'r gweinidogion roddi y cyfryw gefnogaeth i'r Gyfeistdeddfod ac a'i galluog i wneuthur yr hyn a farno yn ddiwed ac angenrheidiol yn yr amgylchiad prysig hwn. Y mae y Cymanfaoedd yn awr yn agos, ac yr wyf yn taer erfyn na byddo iddynt gael myned heibio heb ddwyfod i ryw benderfyniad ar y mater hwn. O frodyr anwyl, cofiwch yn eich Cymanfaoedd lluosog y fath luoedd o weinidogion a phregethwyr galluog, y fath nifer mawr o addoldai helaeth, a'r fath fyddinoedd sydd yn canlyn yr Oen yn Nghymru, tra nad oes yn mllith eich brodyr, Cymry Ffrainc, ond un cenadwr, a hwnw yn methu pregethu Efengyl Crist iddynt o ddiffyg lle bychan a diaddurn i gynnal addoliad cyhoeddus, er fod y preswylwyr yn marw o eisiau gwybodaeth am ffordd iachawdriaeth! O maddeuwch i mi am alw am sylw o'r mwyafrid difrifol a theimladwy at gyflwr gresynol ac amddifad Llydaw, ail Gymru, ac at gyfyngder cylch gweithrediad eich Cenhadaeth fechan yma; ac na fydded i ddim amser gael ei gollu cyn defnyddio y mesurau angenrheidiol eu mabwysiadu i'm galluogi i bregethu Gair y bywyd. Ac, O gweddiwch trosom, a throos lwyddiant teyrnas Emmanuel yma; a'r Arglwydd a'ch cyfarwyddo ac a'ch bendithio chiwi

a ninnau yn y cwbl oll ag a berthyn i'w achos, a gogoniant ei enw mawr!

Goddefwch i mi wneud un sylw yma cyn terfynu. Dichon y barna rhai o gyfeillion y Genadaeth y gallwn bregethu ychydig yn achlysurol yn nhai y cyfryw ag a ganiatant hyny. Ymddengys i mi na fyddai yn ddoeth gwneuthur y fath beth yn ein sefyllfa bresennol; oblegid gosodwn fy hun trwy hyny mewn pergyl o gors, a pherwn efallai fwy o ofid i'r cyfryw deula nag a fyddent yn foddion ei gael; heb law fod yn debygol y tueddai hyny i awrwyddhau caffaeliad caniatâd i bregethu yn y dref, am y dichon y parai i'r awydddogion gwladol, anwybodus mewn crefydd, sydd yma, feddwl y gallwn beri terfysg trwy fy null afreolus o fyned yn mlaen gyda gwaith ag a olygant hwy yn fath o broselytiaeth bleidgar. Rhaid bod yn ddoeth a phwylllog wrth ddechreu. Dechreuwn bregethu yn gyntaf yn y dref, mewn modd rheolaidd, onide yr wyf yn ofni na bydd y canlyniad yn ddymunol a manteisiol.

Chwi a welwch fod y llen agos wedi ei llanw, fel nad oes genyf le i osod i mewn hanes rhai ymddiddanion o natur gysurus a gefais yn ddiweddar. Rhaid gadael y pethau hyn hyd y llythyr nesaf. Byddwch crystal a'n cofio yn wresog at holl adeiladu y Gyfeistdeddfod.

Ydwyf, anwyl Frawd,

Yr eiddoch yn yr Efengyl,

J. JENKINS.

Mae y llythyr blaenorol yn rhoddi golwg led gyflawn ar amgylchiadau y Cenhadaeth yn Llydaw. Amlwg yw, nad oes gobaith cael lle yno i bregethu, oddieithr adeiladu fy Cyfarfod.

Mae yn ymddangos nad yw'r swyddogion gwladol yn Llydaw yn rhwym i gofrestru ystafell, ond nis gallant wrthod gwneuthur hyny pe byddai tŷ addoliad priodol yn cael ei adeiladu. Mae yr offeiriad hefyd yn defnyddio eu holl ddylanwadau i ddarbwylko y hobl i beidio a rheutu un tŷ at y fath achos, ac y maent hyd yma wedi llwyddo. Mae trau adeiladu yno yn agos fel yma, fel nad yw yn debyg y gallid dwyn yr adeilad i ben dan dri chant o bunnau; Dymunol fyddai cael lle i bregethu, cadw ysgol Sabbothol, &c.; a phwy a wŷr pe ceid hyny, na welai Duw yn dda i roddi edifeirwch i'r Llydawiaid i gydnabod y gwirionedd.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 203.)

YR AIL GYFRAN O AMSER,

Sef o amser Cwstenyn fawr (Constantine the great) hyd amser y Pab Gregory y VII. Hyny yw, o'r flwyddyn Oed Crist 325, hyd y flwyddyn 1078.

Yn nhŷ Ymerodrol ei dad Constantius y derbyniodd Cwstenyn yr argraffadau cyn-

taf o Gristionogaeth ar ei seddyliau, ond nid oedd y rhai hyny ond ysgafn iawn y pryd hyny. Eithr wedi ei ddyfod i'r awdurdod Ymerodrol cyfododd un Maxentius i'w wrthwynebu ef, gan haeru mai ganddo ef yr oedd yr hawl gyfreithlawn i'r goron. Bu rhyfel tost iawn rhwng y ddau. A phan oedd gyfng iawn ar Cwstenyn yn y rhyfel hono, efe a weddiodd ar yr Arglwydd Iesu Grist am ei amddiffyn ef yn yr ymgyrch peryglus, ac efe a wrandawodd ar ei lef yn ei gyfyngder, ac a'i gwaredodd ef, ac a ddarostyngodd ei elyn o'i flaen ef; gwnaeth yntau adduned, y byddai iddo ddrychafu Cristionogaeth o fewn ei Ymerodraeth â'i holl rym, ac felly y gwnaeth. Hyn a fu yn y flwyddyn O. C. 312.

O hyny allan ymagniodd Cwstenyn yn ddarfawr i amddiffyn Eglwysai Crist; ac yn y flwyddyn ganlynol efe a gyhoeddodd ddeddf ar fod i Gristionogion gael rhyddid, a'u hamddiffyn. Ac erbyn y flwyddyn 325 yr oedd efe wedi llwyr ddarostwng ei holl elynion, a dyfod yn unig bennaeth ar yr Ymerodraeth Rhufeinaidd. Erbyn hyn daeth Cristionogaeth i fod yn brif grefydd yr Ymerodraeth. Adferodd Cwstenyn i'r Cristionogion yr holl eiddo a ddygasid oddiarnynt, ac a fu yn annogaethol i adeiladu amryw Eglwysydd, a roddes orchymyn allan ar fod i'r Sabbath gael ei gadw drwy yr holl Ymerodraeth, ac â'i holl nerth efe amddiffynodd ganlynwyr yr Arglwydd Iesu. Efe a ddarlennai y Bibl yn ddiwyd, ac a gododd addoliad teuluaid yn mhales Constantinople, ac a gyghorrodd ei holl filwyr i arfer gweddi. Ni fedyddiwyd ef hyd o fewn ychydig i'w farwolaeth, sef yn y flwyddyn 337. Ar ol cael ei fedyddio, ni wisgai efe byth mo'r wisg borphoraidd, ond parhaodd i wisgo dillad gwynion cyffelyb i'r rhai a wisgai y rhai a fyddent mewn sefyllfa barotioawl at fedydd. Nid anghofir byth mo Cwstenyn, ac ni ddileir ei enw ef allan o'r Eglwys Gristionogol, canys efe oedd y llywydd cyntaf a weinyddodd iddi orphwysdra ac amddiffyniad. Bernir mai yn ei ddyddian ef y cyflawnwyd y geiriau hyny yn Llyfr y Datguddiad, Pen. viii. 1.

O dan lywodraeth ei fab Cwstenyn II. fe gauwyd i fynn holl demlau yr eilynod, ac fe waharddwyd aberthu i'r Eilunod dan boen marwolaeth. Ond yr Ymerawdwr Julian, yr hwn a'i dilynodd yntau, oedd o wahanol feddwl; ac efe a wnaeth gynnygiad ar fod paganiaeth gael eu hadferu. Efe a gyhoeddodd ddeddf ar fod i'r eilunaddolwyr gael yn eu hol y breintiau a'r temlau a gollasant, ac a roddodd yn eu llaw hwynt yr holl awdurdod drwy y gwledydd, ac a fwriadodd bob dirmyg a allai ar y Cristionogion. Mae yn wir na ddarfuo iddo ei herlid yn bersonol, canys yr oedd yn rhy foneddigaidd i wneud hyny, ond pan fyddai yr awdurdodau gwladol yn eu herlid hwynt, ni roddai efe un amddiffyniad iddynt. Yr

oedd ei elyniaeth yn erbyn Crist gymmaint, fel yr amcanodd ail adeiladu y deml yn Ierusalem, i'r unig ddyben oddad ymchwyd prophwyddoliaeth ein Harglwydd yn Lue xxii. 24. Ond yr oedd yr hwn a amcanai efe ei orchfygu yn rhy drech iddo ef i wrydroi ei fwriadau. Canys pan ddechreuodd y gweithwyr dorri lle y sylfaen i adeiladu y deml, cododd ffamiau tân o'r ddaear ac a ddyfethodd eu gwaith hwynt; ac er gwneud o honynt amryw gynnygion, dyrysawyd yn llwyr eu hamcanion, nes bu gorfod rhoi i fynn y cynnygiad. Yn fuan ar ol hyn, lladdwyd yr Ymerawdwr Julian mewn rhyfel yn erbyn y Persiaid, wedi teyrnasu o hono ychydig lai na dwy flynedd. Dywedir, pan gafodd efe yr ergyd angenol, iddo estyn ei law, a'i chyhwfanu tua'r nefoedd, a gwaeddi allan â'i holl egni, mewn cynddaredd ac anobaith, a'i waed yn llio, 'O, tydi y Galilead,' (gan seddwl yr Iesu,) 'tydi a'm gorchfygaist!'

Ei olynwyr ef ar yr orsedd hyd y bedwaredd ganrif, nid yn unig a amddiffynasant y Cristionogion; ond hefyd a erlidiasant yr eilunaddolwyr: mae ryfeddol y cyfnewidiodd pethau mewn ychydig amser! Ymhengodd terfynau Cristionogaeth erbyn hyn ar hyd ac ar led y gwledydd, a hi a sefydlwyd yn Abyssinia, Persia, Armenia, a Georgia, ac a ymestynodd hyd derynau y Gothiaid. Y ganghen hon o lywythau Germanaidd, y rhai yn raddol a ddaethent ymlaen o Baltio i lanau y Mor du, a wnaethant fynych ymgyrch yn erbyn rhyw ranau o Ymerodraeth Æang Rhufain, drwy finteioedd rhuthrawl o'r Danube: yn wir braidd y dangodd un o Ymerawdwr Rhufeinaid o fewn y trydydd canrif, hyd amser Cwstenyn na bu brwydrau celyd rhyngddo a'r bobl hyn. Fe gymmerodd Cwstenyn ddeugain mil o'r Gothiaid yn filwyr ar dâl, ac felly efe a'i sicrhodd ei hun yn erbyn eu hyngyrchau.

Y bobl ogleddol hyn, y Gothiaid, trwy aml frwydr â'r Rhufeinaid a ddygasant adref gyda hwynt, yn awr a phryd arall, 'drysorau cuddiedig,' y rhai a droisiant allan i fod o lesiant i'w genedl yn yr oesoedd dyfodol. Y trysorau hyn oeddynt 'garcharorion rhyfel o wir Gristionigion,' y rhai a gyhoeddasant y newyddion da o efengyl Crist i'w gorchfygwyr barbariaidd. Un nodedig o honynt, yr hwn a elwid yn Apostol Germani, oedd Ulfilas, yr hwn a ddyfeisiodd yr Egyddwr Germanaeg gyntaf erioed, ac a gyfieithiodd y Bibl i'r iaith hono. Ar yr un pryd, llwythau Gogleddol ereill, yr Alani, Vandaliaid, Heruli, &c. a gerddasant tua'r dehen, ac a ymsefydlasant ar Gyffiniau y Gothiaid. Fel hyn y cyfododd y gwahaniaeth rhwng yr Ostrogothiaid a'r Visigothiaid, neu y Gothiaid dwyreiniol, a gorllewinol. Ac nid yn hir wedi hyn, yn nghylch y flwyddyn 370, y cyfododd erledigaeth gyntaf y Cristionogion ymyag yr

Ostrogothiaid. Eu brenin, Hermanaric, a barodd i eilun Gothiaid gael ei dwyn ar drol o flaen pebyll y rhai a feddyld eu bod yn Cristionogion, a'r cyfryw na addolent hi, ac na aberthent iddi, a losgid i farwol-aeth, a'u pebyll a wneid yn goalcerth uwch eu penau. Efe a alltudiodd y Cristionogion gweddilledig i ororau Rhufain, lle y cawsant noddod gan yr Ymerawdr Valens.

Nid yn hir cyn hyn, sef yn y flwyddyn O. C. 343, cododd erledigaeth greulon yn Persia, lle y llwyddasai Cristionogaeth i raddau mawr. Parhaodd yr erledigaeth hono ddengain mlynedd, ac fe ddywedir i 16,000 o Esgobion a swyddwyr Eglwysig gael eu dyfetha yn y cyfameir, heblaw lliaws aneirif o gristionogion cyffredin. Adnewyddwyd yr erledigaeth amryw weithiau, yn y ddau ganrif canlynol. Ac mae fod cynnifer o filoedd wedi cael eu dinystrio yn yr erledigaeth, ac wedi y cwbl fod yno rai cristionogion yn parhau hyd oni ddaeth Mahometaniaeth a'u llwyr orphen hwynt, yn dangos mor ddifawr y llwyddodd yr Efyngyl yn y wlad hono. Yr erledigaeth yn mhllith y Visigothiaid ni bu mor danllyd ag yn mysg yr Ostrogothiaid; ac fe fu byw Ufilas ei hun i sedyddio eu broniu Fritiger, ac i weled cristionogrwydd wedi ymladaenu ymhlith y bobl.

Eithr cyn hir fe gododd ystorn mwy ofnadwy, fodd bynag, yn y gorllewin, yr hon a fygythiodd lwy'r ddynystyr cristionogaeth; ond ni wnaeth ond bygwth; canys fe droes allan yn y diwedd er llwyddiant i'r efengyl. Yr ydym yn cyfeirio at y terfysg a gododd ymysg y cenhedloedd gogleddol, y rhai er y flwyddyn 175 am yn agos i ddau ganrif, a roddasai i holl boblogaeth Ewrop, ac i dueddau gogleddol Affrica, lwy'r gyfnewidfaid moesau ac arferion. Y terfysg hwn, yr hwn yn raddol a gynnoddodd dros yr holl Ymerodraeth orllewinol, yr hwn wedi dechreu y tu hwnt i'r rhes fawr o fynddoedd sydd yn cyrhaedd y fôr Euxine hyd fôr Caspia, a cyrhaeddodd hyd ganol Asia. Yr ymgyrch cyntaf a wnaed gan y Gothiaid, ac fel mae y môr, pan y mae yn ymosod ar y lan, yn gyru y naill don ymhellach na'r llall, felly y darfu i genedl ar ol cenedl ymwithio ymlaen ar ol y Gothiaid, i'r parthau prydferthaf o Ymerodraeth Rhufain, hyd oni ddarfu i'r diluw nerthol lenwi holl Ewrop hyd ei hymyl eithaf i'r gorllewin, a chan ymchwyllo ar draws culfor Gibraltar, a orchuddiodd holl dueddau gogleddol Affrica.

(I'w barhau.)

Copi o lythyr a anfonodd y diweddar Barch. T. Charles o'r Bala, at ei gyfaill Mr. D. Jones, Liverpool.

Fy Anwyl Gyfaill,—Yr wyf yn ddiolchgar iawn i chwi am y ddau lythyr caredig a anfonasoch ataf; yr wyf i'n ynddifuant yn llawenyochu gyda chwi eich dau yn

ngbynnvdd a llwyddiant eich teulu. Chwi a gawsoch brawf arall o ddaioni Duw, a'i barudrwydd i gynnorthwyo mewn cyfyngder, 'cymhorth hawdd i'w gael mewn cyfyngder,' ie, cymmorth digonol hefyd mewn cyfyngder o bob natur. Yr wyf i'n sicr yn fy meddwl yn awr, mai y rhai sydd yn cyfarfod a mwya' o gyfyngderau sydd yn adnabod Duw oreu. Mae ganddyni yn eu profiadau eu hunain brofion ymarferol o wirionedd tystiolaeth Duw mewn perthynas iddo ei hun yn ei air. Rhaid i ni gael dysgyblaeth yr anialwch i ddyfod a ni i adnabod Duw ac i gredu ynddo ef: ni ddylem ni rwnach at hyn, canys y mae yr olwgleiaf ar ei ogoniant ef am un munud yn fwy na gorbywyo eid holl offidiau i gyd. Ymhleuo yn wastadol yn mhelydcrâu haul ei bresenoldeb ef, y tu hwnt i offidiau ac ystortmydd y bywyd hwn, a fydd yn nefoedd yn wir! Os yw ychydig yma mor felus ac iachusol beth a fydd helaethrwydd y gorlifoedd yno?

Mi fum i mor agos i'r byd arall o ran fy meddyliau, fel nad allaf ond prin edrych arnaf fy hun fel dinesydd yn y byd hwn; ac mae yn rhaid i mi ddywedyd, am y byd arall, mai po fwyaf agos iddo y deun, mwyaf gogoneddus a dymunol fyddai yn ymdangos. Nid oes genym yma ond cysgodau, mae y cwbl yno yn sylweddau tragwyddol: y cyfan yma ydynt ddaearol a chnawdol, ond yno mae pob peth yn ysbrydol a nefol.

Mewn perthynas i'm hiechyd yn bresenol, mae fy llaw yn hollol iach, ac nid oes dim poen ynddi; ond yr wyf yn parhau yn wan a thyner, ac yr wyf yn ddarostyngedig i ail glafychiad o'r bendro yn fy mhen oherwydd fy ngwendid, a'm hir gaethiwd. Mae fy iechyd cystal a fy mywyd yn llaw yr Arglwydd, ac i'hyn yr wyf yn fodd-lawn. Diau y rhydd efe i mi gymmaint o hono a fydd yn oreu er fy llesad. Digon yw i mi os yw fy nghorph gwael wedi ei brynu, a phob aelod i mi wedi ei bwrcasu er gwerth, fel nad all fyned ar goll. Dwy gael hawl yn iachawdriaeth Crist, rhaid i'r corph gwael hwn wisgo anfurwledd. Bydded i'r Prynwyr gael ei ogoneddu yno, pa un bynag ai mewn clefyd ai iechyd, pa un bynag ai mewn bywyd ai mewn angau. Gweddus yw i ni na ofalon am ddim ond am yr hyn a berthyn i'w ogoniant ef. Efe a roddes i ni digon o brawf ei ofal am danom, a'i gariad attom. Nid gallaf adrodd i chwi pa mor fychan a diddym y mae pob peth yn ymdangos i finion y byd tragwyddol, ond Iesu a'i Iawn mawr; ond trwy ei gael ef yr oeddwn yn gweled fy hunan wedi fy ngwneud i fynu am byth. Mae efe yn bob peth i mi bechaduriaid, ac mae efe ynddo ei hun yn ddigonolrwydd tragwyddol i ni. Gwneid yr Yspryd Glan ni yn ddoeth, a phawb i ni gynyddu mewn adnabyddiaeth o bob yna nis gallwn lai na bod yn fwy sanctaidd.

ac yn fwy dedwydd. Dyma grefydd peohadur, a'r cyfryw yn unig a ddichon wneuthur datoni iddo, a rhoddi iddo ddiiddanwch.

Mae yn hyfryd genyf hysbysu i chwi fod yr Ysgolion Sabbathol yn cynnyddu yn fawr yn Nghymru. Mae miloedd yn cyrchu iddynt yn yr amrywiol Siroedd. Yr wyf yn hyderu fod yr had yn awr yn cael ei lau, yr hwn mewn amser a ddwg ffrwyth toreithiog. Nid yw cyfnewidiadau yn nheyrnasocdd a llywodraethau y byd hwn ond pethau bychain iawn en canlyniadau i ni os bydd teyrnas Iesu yn llwyddo. Bydded i holl fendithion cyfoethog y cyfammod tragwyddol aros arnoch ac ar yr eiddoch. Yr ydym ni oll yn ymuno mewn cariad atoch chwi a John Jones.

Yr eiddoch, THOMAS CHARLES.

ORIAWR HYNOD, (Watch).

Yn Athrofa y Celfyddydau yn Petersburg, prif ddinas Rwsia, y mae oriau dra nodedig, oddentu maint wy. O'i mewn y darlunir beddrod ein Iachawdwr, a'r maen wrth ei ddwr, a'r milwyr ar eu gwyliadwriaeth. A thra fyddo y syllydd yn craffu yn synedig ar y cywreinaeth hynod, dacw y maen yn cael ei symmud yn ddisymwth, y gwylywyr yn syrthio i lawr, yr angylion yn ymdangos, y gwragedd yn myned i'r bedd, a'r un beroriaeth yn cael ei datganu ag a gyflawnir yn eglwys Groeg ar noswyl y Pasg. —*Pinnock* vol. 3. 100.

DIEMWNT, (Diamond).

Glo pur wedi ei dry-loewi, neu carbon, ydyw y diemwnt: ac er nad oes dim sylwedd helaeach na'r defnydd, nid oes dim prinach na'r cynnyrch. Gellir cael llond ystafell o carbon pur, am chwe cheiniog: ond byddai lwp o carbon pur tryloywedig, o faint gwtiadur, yn werth llawer o filoedd o bannau. Yr ydych yn yfed perllan pan yn yfed Soda water; ond yr ydych yn eu hyfed dan y ffurf o gas.

GWLAW, &c.

Mr. Dalton a gyfrifai swm y dwfr sydd yn disgyn o'r awyr yn wlaw a gwlith ar Gymru a Lloegr yn unig, yn 150,000 o *fil filoedd o dunnelli* yn y flwyddyn; ac o'r swm mawr yma, y mae tuag un ran o dair yn cael ei gludo ymaith gan yr afonydd, a cheufofysydd tan-ddaeareol. Yr un athronydd a gaugiai fod 75,000 o *fil-filoedd o dunnelli* yn cael ei sugno yn dath i'r awyr, oddiar wyneb Lloegr a Chymru yn unig, bob flwyddyn. — Yr un.

CYLCHWYL CYMDEITHAS DIRWESTOL WOODSTOCK, SWYDD BENFRO.

Nos lun, a dydd mawrth, y 18eg a'r 19eg o Mehefin diweddar, cynnaliwyd yr uchel wyl gyntaf y Gymdeithas hon yn Woodstock. Am 7 o'r gloch yn yr hwyr y dydd cyntaf,

pregethodd Mr. Daniel Davies, Aberporth, Sir Abertelfi, (T. C.) oddiwrth Esa. lix. 19. canlynodd y Parch. John Evans, Hebron, Sir Gaerfyrddin, (A.) oddiwrth Lev. x. 9.

Am 8 o'r gloch dranoeth, ymgynnulodd Cyfeisteddwy'r y gwahanol Gymdeithasau, gwedi canu mawl, darllenodd Mr. David Bateman, Rhosycaeran, (A.) bennod, a gweddiodd am i Dduw arddel y meddion. Yna cyfododd Mr. Harries, Castell Henry, i fynu, a chynnygiodd ar fod y Parch. T. Richards, Abergwaen, i lywio y cyfarfodydd am y dydd hwnw; a chefnogwyd y cynnygiad gan yr holl Gyfeisteddwy'r. Ar ol i'r Cadeirydd ddangos natur y cyfarfod, penderfynwyd yn un llais, lwy'r ddiodi y ddiod fain (*Table Beer*) allan o'r wlad am byth; canys hyd yn hyn, yr oedd y ddiod fain (fel y gelwir hi) yn cael ei hamddiffyn, ei hymgeleddu, a'i pharchu yn fawr fel rhan o gynnalïaeth gyda bwyd, gan y rhan amlaef o'r Gymdeithasau Dirwestol trwy y Sir; ond o'r diwedd hi a gafodd ddyrnod marwol. Oddeutu hanner awr wedi 9 o'r gloch, daeth tair byddin o ddirwestwyr dan eu Bannerau i'r lle, mewn modd trefnus a rheolaidd iawn, dan ganu pennillion cyfaddas i'r perwyl.

Am 10 o'r gloch, dechreuwyd y cyfarfod cyhoeddus, gwedi canu mawl i'r Arglwydd, darllenodd y Parch. W. Llewellyn, Begelly, (T. C.) bennod, a gweddiodd ar i Dduw roi o lewyrch ei wyneb yn helaeth ar y cyfarfod, ac ar yr holl foddion trwy gydol y dydd, a felly y bu. Yna ein hybarch Gadeirydd a agorodd y cyfarfod, ac a Areithiodd mewn modd grymus ac effeithiol iawn, nes oedd agos yr holl dyrfa (pa un oedd yn lluosog iawn) mewn boddfa o ddagrau; ni welwyd ac ni phrofwyd y fath effeithiau daionus yn Woodstock, er ya blynyddau lawer; yr oedd yr holl foddion trwy gydol y dydd, yn hynod o lewyrchus a gwlithog. Galwodd y Cadeirydd ar yr enwogion canlynol i Areithio, sef, Mr. John Davies, Bemro, (T. C.) Mr. Stephen Lewis, Hwlfordd, (T. C.) a'r Parch. J. Evans, Hebron, (A.) pa un a ddiwedddodd y cyfarfod hwn trwy weddi dser. Yna trefnwyd y dieithriad i gael llunïaeth iachus.

Am 1 o'r gloch cadwyd all Eisteddfod, i'r diben o gael cyfrif cywir am nifer y Dirwestwyr yn mhob Cymdeithas, (ar yr un amser, yr oedd y byddinoedd Dirwestol yn gosod eu hunain mewn trefn at y Gorymdaith.) A'r cyfrif a dderbyniwyd oedd fel y canlyn:—Woodstock 292, Trefdraeth 235, Dinas 230, Castell-mael 177, Abergwaen 289, Trevine 150, Ty-ddewi 170, Solva 160, Hall 57, Hwlfordd 196, Milford 146, Pemro 60, Narberth a'i Changanau 350, Castell-gwis 57. Y cyfanswm ydyw 2569 o Ddirwestwyr! nid yw hyn yn cynnwys nifer ond un hanner o'r Sir.

Am hanner awr gwedi 1. cymmerodd y gorymdaith le yn y drefn canlynol:—Cymdeithas Trefdraeth yn flaenaf, a Banner

fawr o'u blaen, a chân o foliant i Dduw yn eu geneuau. Yn nesaf Cymdeithas Woodstock a'r Hall, yn dra gweddaiidd a hardd, dan ganu 'Mae'r wawr yn tori draw,' &c. Yna Cymdeithas Castell-mael a'u canlynai a Banner hardd o'u blaen, dan ganu 'Mae'r Brenin yn y blaen,' &c. Ac yn olaf, Cymdeithas Castell-gwis a'u Banner a'u canlynai, dan ganu Mawl i Dduw. Fel hyn y cerddasom mewn gwedd drefnus, rheolaidd, a sobr; dan ganu yn ol ac ymlaen am hanner milldir o ffordd, sef hyd pentref y Wallis ac yn ol. Bernir fod o 800 i 1000 o Ddirwestwyr yn y gorymdaith; a thyrfa fawr o edrychwyr yn ein canlyn, rhai mewn syndod, dychryn, a braw, wrth ein gwled, ac eraill yn wylu yn bidd.

Am ychydig wedi 2, dechreuwyd y moddion cyhoeddus drachefn, wedi canu mawl i Dduw, darlennodd Mr. Enoch Lewis, Aber-gwaen, (T. C.) bennod, a gweddiodd yn ddwys iawn am i Dduw fod yn agos yn y cyfarfod hwn hefyd. Yna ein Hybarch Gadeirydd a alwodd ar y gwyr enwog canlynol i areithio, Mr. Jason Mylor, Narberth, (B.) Mr. David Bateman, Rhos-y-caerau, Mr. David Phillips, Camrose, (B.) Mr. Daniel Davies, Aberporth, (T. C.) a Mr. David Thomas, Brynberian, (A.) Cyn gorphen, fe alwodd y Cadeirydd am ddiolchgarwch y cyfarfod (trwy'r arwydd o godieu llaw ddeheu i fynu) gael ei roddi i'r brodyr dieithrol, am eu fyddlondeb o ddysfod attom gyda'r achos da hwn, ac am eu llafur gwresog yn ein plith trwy gydol y dydd. Yna cododd Mr. Stephen Lewis i fynu, ac a alwodd am ddiolchgarwch gwresog y cyfarfod gael ei roddi yn yr un modd i ein parchus Gadeirydd, am ei fyddlondeb, ei fedrusrwydd, a'i ymddygiad hardd, a gwrol yn y Gadair. Yna dibenwyd y moddion cyhoeddus hyn trwy fawl a gweddi, gan y Parch. T. Richards ein Cadeirydd.

Ar ddiwedd y cyfarfod, arwyddodd 46 yr Ardystiad, ac amryw dranoeth, ac 11 yn rhagor nos lun: yr oedd y nifer fwyaf o'r rhai hyn yn seilodau o'r Gymdeithas Cymedroideb. Yr oedd y dydd hwn a'i weithrediadau, yn ddydd o syndod, ac yn destyn clodfodd yn yr ardal hon. A chredwn hefyd, y bydd y dydd hwn a'i weithrediadau, yn fendithiol iawn yn llaw Duw i aml-hau Dirwestwyr, ac i ychwanegu crefyddwyr, a lliosogi duwiolion trwy yr holl wlad.

Ydwyf Barch. Syr,

Eich annheliyngaf Ohebydd,

NHOI SIWEL REITUB.

Woodstock, *Mch.* 29, 1838.

GWIN.—Mae amryw o'r hen Ysgrifenywyr o'r farn, nad oedd Gwin mewn arferiad cyn y diluw, ac mai Noa oedd y cyntaf a'i defnyddiodd ef fel diod. Ac i gadarnhau eu pwnc, hwy a ddywedant y rhesymau canlynol.

1. Pe buasai gwin yn adnabyddus cyn y diluw, fe fuasai Abel yn dwyn offwm o hono i'r Arglwydd, ond ni wnaeth efe felly.

2. Pe buasai gwin yn adnabyddus o'r blaen fe fuasai Noa ar ei wylladwriaeth rhag yfed i ormodedd o hono.

Ond, o'r tu arall, haera rhai fod gwin yn arferedig cyn y Diluw, canys meddynt mae yn anhawdd meddwl nad oedd Adda yn adnabyddus o ffrwyth gwlybyrawl y Winwydden, ac felly ei hiliogaeth ef mewn canlyniad. Ac mewn perthynas i Noa, dywedant, er y gwyddai am natur meddwawl y gwin, etto gallasai gael ei dwyllo yn ei nerth ef, drwy feddwl na fyddai yr hyn a fyddo efo o hono ddim yn achlysur iddo feddwi, fel y gwelodd efe drwy brofiad galarus iddo wneud.

ALEXANDER CRUDEN. A. M.

RHYBUDD A CHYNGHOR CAREDIG.

Anwyl Syr,—Da iawn fyddai pe cymerai dynion gynghor a rhybudd yn erbyn difenwi eu gilydd. Gan na welais yr un cynghor yn erbyn y pechod hwn sydd yn uchel ei ben yn ein gwlad, meddyliais, er fy anfedrusrwydd, am wneud yr ychydig sylwadau hyn mewn perthynas iddo.

Dechreuaf gydag adrodd esiampl am un o'r cenhedloedd Paganauidd; yr hwn yngwyneb ymosodiad rhyw gablwr ac ymsenwr arno, ni chyffrodd, ond dyoddefodd y cwbl yn amyneddgar. Pericles, pan ddifonwodd rhyw gablwr ac ymsenwr ef nid attebodd un gair iddo; ond myned a wnaeth i ryw rodfa ddiregel; a thu a'r nos wrth ddyfod adref, yr ymsenwr hwnnw a'i canlynodd ac a'i difenwodd drachefn, i'w, wrth weled ei fod mor ddiystyr o hono. Ac wedi iddo ddyfod hyd at ei borth ef, a hi yn nos dywyll, Pericles a archodd i un o'i weision oleu canwyll, a hebrwng yr ymsenwr adref i'w dŷ ei hun. Nid yn unig efo a oddefodd yr ymdaerwr yma yn ddiddig, ond hefyd talodd dda am ddrwg iddo.

Onid yw yn gywilydd i ni sydd yn profesu Cristionogaeth fod yn waeth na'r cenhedloedd digred? Pericles, pan anogwyd ef i ddigofaint a llawer o eiriau chwewon ac atgas, nid attebodd un gair. Ond os cyffroir ni a'r gair lleiaf, pa mor fawr y'n tardysgrif! O fel y ffronwn, ac y gwylltiwn! ac felly y gwnawn dan mawr o wreichionen fechan. Fy mrodyr, ni ddylai y pethau hyn fod.

Onid tebycach i athrawiaeth ac esiampl Crist fyddai ceisio diffodd y tân uffernol drwy roi yr esboniad goreu ar bob gair annhirion a glywom. Megis pan ddyweddy un ryw ddrwg am danom, meddylawn, o celwydd yw, ei fod ef wedi ei glywed gan ryw un, a'i fod yn ei ddywedyd ef am na wyr yn amgen, &c.

Eithr mewn perthynas i'r neb sydd yn

arfer absennu, neu ddifenwi, neu ddywedyd yn ddrwg am ereill, mi a'u cynghorwn hwynt i ystyried yn ddifrifol, y dylai y neb a ddyweddo yn ddrwg am ereill fod yn lán oddiwrth y bai ei hun. Ac os nad yw efe yn byw yn y bai hwnw, edryched na byddo yn byw mewn bai mwy. Ystyried hefyd, mai y neb a arfero ddywedyd drwg, y ddywedir fynychaf ddrwg am dano. Yr hwn a ddyweddo yr hyn a fyno er ei foddloni, a gaiff glywed yr hyn ni fyno er ei anfoddloni.

Cofied hefyd, mai os 'am bob gair segur a ddyweddo dynion y rhoddant gyfrif yn y farn, pa faint mwy am bob gair chwerw a chynnenus, y rhai a barant dorgariad, ac a gyfroant ein brawd i ddigllonedd a chwerwedd.

Ymhellach, Pan ddyweder geiriau chwerwon ac atgas wrthym, ni byddwn ninnau fawr well os atebwn hwynt yn graslyd a digofus. Na fydded i'w hafrywiogrwydd hwy gynnyrfu ysbryd chwerw a mileinig ynom ni. Ond ystyriwn mai gwallgofrwydd yw digllonedd mileinig ynom ni. Ond ystyriwn mai gwallgofrwydd yw digllonedd; a bod yr hwn sy'n ddig, dros hyny o amser, allan o'i bywll. Os difenwir ni, ac os rhoddir enwau drwg arnom, ystyriwn a ydym yn eu haeddu, neu a roisom ni un achlysur i ddywedyd felly am danom, a dwygiwn os ar fai, ac os buom esgeulus, ymogelwn rhaglawn. Canys drwy wneuthur fel hyn, dichon i draheuserd ac enllibiau gelyn fod yn llymach ysbardyn i'n cymhell i welláu na rhybuddion tyner ein caredigion.

Guern-neidr.

EDWARD ADDA.

COEL-GREFYDD MOR Y DE.

Cyfeithiad allan o waith y Parch. J. Williams.

Mynych iawn y cynhyrfwyd ein teimladau yn nerthol wrth holi plant ein hysegolion; a phrin y gellir dychymygu golygfeydd mor effeithiol a'r rhai a welir ar yr achosion hyn. Desgrifiad yn fyr un o honynt, a ddigwyddodd yn Raiatea, fy sefydliad fy hunan. Yr oedd dros chwe chant o blant yn bresennol. Yr ydoedd gwledd wedi ei darparu iddynt; a cherddent drwy y sefydliad yn gydgor, a'r rhan fwyaf o honynt wedi ymwiso mewn dillad Ewropeaidd, a hetiau bychain, a *bonnets*, am eu penau, a wnaethpwyd gan y rhieni a fuasant wedi eu distrywio, oni buasai i Gristionogaethddyfod yno i'w hachub. Yr oedd y plant bychain yn ychwanegu llawer at bwysigrwydd yr amgylchiad trwy gario banerau bychain yn eu dwylaw, a'r geiriau canlynol wedi eu hargraphu arnynt:—"Y fath fendith yw yr Efengyl!" "Cristionogion Prydain a ddanfonasant i ni yr Efengyl." "Oni buasai yr Efengyl dlynstradid ni cyn gynted ag y'n ganesid." Ar rai yr oedd testynau y Ysgrifysyr wedi eu hargraphu, "Wle Oen Duw yr hwn sydd yn tynu ymaith bechodau

y byd." "Gadewch i blant bychain ddyfod ataf fi," a'r cyfelyb. A rhaid mai anytyriol iawn fuasai y dyn na chyffrosid ei deimladau i lawenydd anghydmorol wrth weled y fath olygfa a hon. Wedi cerdded fel hyn yn rheolaidd drwy y sefydliad, arweinwyd hwy i'r addoldy eang, lle y dechreuwyd yr addoliad trwy i'r plant ganu Emyrn y Iubili yn eu tafodiaith eu hunain. Yna cymeryd y gadair gan yr hen Frenin hybarchus. Addolwyd ef gynt fel duw; a bu yn arwain hen wroniaid glewlion i boethder maes y gwaed: ond ymdeimlai yn ddiaueuol na lanwodd sefyllfa mor hyfryd ac anrhydeddus a bod yn Gadeirydd Cyfarfod i holi plant ei bobl erioed o'r blaen. Yr oedd y plant wedi eu cyfieu yn nghanol yr addoldy, a'r rhieni yn eistedd yn yr eisteddleoeedd nesaf allan. Galwyd pob dosparth ar ei ben ei hun, a holid ef; ac wedi hyny gelwid ar ryw un allan o bob dosparth, a holid ef gan y Cenhadwr. Tra yr oedd hyn yn cymeryd lle yr oedd ymddangosiad y rhieni yn effeithiol iawn. Yr oedd llygaid rhai yn serenu gan hyfrydwch, pan y dywedai y tad wrth y fam, neu y fam wrth y tad, "O! y fath drugaredd oedd i ni achub ein geneth fechan!" Yr oedd ereill a gwynebwn pruddaidd, a llais crynedig, yn llefain yn chwerau na buasant hwythau wedi achub eu plant; a'r deigrn gloyw a ymlithrai yn lladradaidd dros ruddiau llawer, a gyhoeddai y newydd galaethus, fod eu *holl* blant hwy wedi eu dinystrio. Yn nghanol ein gweithrediaidau, cododd ben ryfelwr parchus i fynu, a'i wallt yn wyn fel y gwlan, ac a ddolefodd allan mewn anemwyrthra mawr, "Gadewch i mi lefaru! rhaid i mi gael siarad!" Wedi iddo gael cenad, efe a aeth ymlaen. "O! na buaswn yn gwybod fod yr efengyl yn dyfod! O! na buaswn yn gwybod fod y bendithion hyn wedi eu trysori i ni! O na buaswn wedi arbed fy mhiant, a gwelsid hwy heddyw yn nghanol y dorf ddedydd yma, yn adrodd y gwirioneddau gwerthfawr hyn; ond, Ow! Ow! yr wyf wedi eu distrywio hwynt i gyd, nid oes genyf un wedi ei adael." Yna trodd at y Gadeirydd, yr hwn oedd hefyd yn berthynas iddo, a chan amneiddio a'i law, dywedai, "Gwelsoch chi fi, fy mrawd, y mae Duw yn myned i'n bendithio; y mae efengyl lechydwrfaeth ar ddyfod i'n gwlad!" Yna fe regai y duwiau a addolent unwaith, a dywedai—"Chwydchi a ddyhiddech y nwydau bararaidd hyn i ni, ac yn awr rhaid i mi farw yn ddiblant, er fy mod wedi bod yn ddad i *bedwar-ar-byntheg* o honynt." Eisteddodd i lawr, ac mewn boddfa o ddagrau rhoddodd y ffrwd i'w deimladau galurus.

Digwyddodd hyn oll o fewn i'm addoldy fy hunan. Gwelais y dyn, a chlywais ef yn adrodd y geiriau hyn yn chwerau ei

enaïd; a gadawaf y chwedl i lefaru drosti ei hun. Llauer eiampl arall, yr un mor effeithiol, a allaisid eu hychwanegu yn hawdd, ond ni adroddaf onid un yn unig. Perthyna hyn i wraig o urddau arbenig, yr hon a unaisid mewn priodas â gwr o radd iselach; a'r arferiad cyffredin oedd distrywio plant a enid i rai o'r sefyllfa hon. Y maban cyntaf a anwyd ac a roddwyd i farwolaeth. Y tair a ddymunai i'r ail gael ei arbed; ond y fam a'i pherthynasau, a fynent ei osod i farwolaeth. Y trydydd plentyn oedd eneth fechan ddiws. Y tad a ddeisyfai yn daer dros ben ar i hon gael ei harbed, o herwydd ei ymysgaroedd a rŵai am dani hi, ond y fam a'i pherthynasau etto a ennillasant eu pwnc, a'r maban druan a ddedfrydwyd i farw. Un o'r amrywiol ffyrdd i lofruddio y babanod hyn oedd, rhoi y baban mewn twll yn y ddacae, wedi ei orchuddio âg ystylen, i gadw y pridd rhag gwasgu arno, a'i adael yno i farw. Hon oedd y ffordd a gymeryd at y maban hwn. Digwyddodd fod y tad yn y mynyddoedd ar yr amser y ganwyd ac y claddwyd ei enethig fechan; ond ar ei ddychweliad, efe a brysurodd ei gamrau tua'r bedd, agorodd ef, a chafodd nad ydoedd y plentyn wedi marw. Cymmerodd hi oddi yno, ac aeth a hi at ei frawd a'i ohwaer, y rhai a'i cymerasant hi i ynys Aimeo, oddentu deng milltir a thriugain o ffordd, lle y dvgasant hi i fynu. Bu y tad farw heb lysbysu gair i'w wraig fod eu merch hwy yn fyw. Wedi i Gristionogaeth gael ei derbyn, yr oedd y fam, ar un achlysur, yn wylu yn chwero-dost o herwydd dinyttriad ei phlant, pan y digwyddodd i wraig ag oedd yn bresennol, ac yn gydna-bydius â dadgladdiad y plentyn, beri iddi synu a rhyfeddu wrth ddywedyd wrthi, bod ei merch wedi ei harbed, ac yn fyw yn ynys Aimeo. Cyn pen hir wedi derbyn y newydd rhyfedd hwn, hwyliodd tu ag Aimeo, ac wedi cyrrhaedd y lân, prysurodd ei chamrau dan deimladau cynhyrfas i dŷ ei pherthynasau, ac wrth ddyneu at y fan, canfyddai ferch ieuango brydferth yn sefyll yn y porth. Adnabu ar unwaith ei gwir ddeili ei hunan yn ngwynebpryd y llancas. Ei merch ydoedd. Neidiodd ati, a gwasgodd hi at ei maynwes—ond gadawaf y rhelyw o'r olygfa i ddychymygyn unig, o herwydd y mae iaith yn pallen, pan y dolefa, "Llawenlhwch gyda mi; o herwydd fy merch hon oedd farw sydd yn fyw drachefn." Mae y fam wedi myned i'w gorphwysfa, ond mae y ferch yn awr yn athrawes weithgar yn ein hysgolion, ac yn seol cysson o'r Eglwys Gristionogol!

Y mae y rhesymau a roddir dros yr ymarferiad annynol hwn yn rhoddi eglurhad cyflawn ar yr ymadrodd hwnw. "Tywyll leodd y ddacae yn llawn o drig-fanau trawsder." Yr achos cyntaf, meddynt, oedd y rhyfeloedd; yr oedd y rhai hyn mor aml, mor sydyn, ac mor anrheithiawl, fel y dywedodd llawer mam wrthyf eu bod wedi dinystrio eu plant i luddias y dychrnyfedd

a'r caledi yr anhuddid hwy â'u teuluoedd ynddynt.

Ail achos, meddynt, fel y sylwyd eisoes, oedd anghyfarfawch urddasolrwydd personau mewn priodas. Os byddai dynes o urdd wedi uno â dyn o radd iselach, yr oedd yn rhaid dinystrio dau, pedwar, neu chwech, o fabanod, i'r dyben i'w godi ef i'r un urddasolrwydd a hi; ac wedi i hyn gymeryd lle y babanod ereill a arbedid.

Y trydydd achos, meddynt, fel rheswm am y weithred, oedd, fod magu babanod yn llychwino harddwch personol y mamau, ac yn cwtogi yr amser y parhâi eu prydferthwch i fodeuo.

Mae rhai yn yr Ynyssoedd hyn yn cymeryd lladd babanod yn grefft, neu yn alwedigaeth gyhoeddus. Bu morwyn i ni, yr hon a fu yn ein gwassanaeth am bymtheng mlynedd, yn arfer â'r gwaith ysgeler hwn; a llawer gwaith y gwrandawson arni, gyda theimladau galarus, yn desgrifio y dullian dychrnyllyd y dygai y gwaith gwaed-lyd hwn ymlaen.

Y fath ddarlun cywir effeithiol a rydd yr hanesion gwirioneddus uchod o'r natur ddynol, yn y manau na thywynodd goleuni gwirionedd Dwyfol ar y tywyllwch erioed, a'r lle nad ymlaenodd dylanwadau effeithiol crefydd yr efengyl ychwaith! Mae hyn yn dangos y gall yr haul dywynn yn ddisglasrwyth yn entrych y ffurfalen, ac etto fod yn aneffeithiol i ennyn yspryd o dynerwch a charadigrwydd yn y rhai a fo yn chwarae yn ei belydr—y gall y ddacae ymdywallt ei ffurthau toreithiog yn aneirif, ac heb ddysgu byth bynawedd i ddyn—y gall y creaduriaid direswm, y rhai a gynhyrfir yn unig gan nwydau naturiol, ddangos anwyldeb rheniusawl at eu rhai bach, a dyn ffaelio dysgu y wers hon er y cyfan. Ni allasem byth, trwy un ddyfais na dim, ddysgu anifeillaid y maes fel hyn i ddia-trywio eu heypil; hyd yn nod y dywalg ysglyfaethus, a'r arthes waedlyd, sydd yn cyniwa'r yr anialwch am eu cynnalïaeth, a wynebant farwolaeth ei hunan i arbed eu rhai bach. Ond y mae y gwirioneddau hyn, yn gyssylltiedig â rhai ereill, yn profi yn amlwg fod ar ddyn, yn mhob man, a than bob amgylchiad, angen mawr am efengyl yr Ion. Pa un bynag a fyddant ai ar uchaf pinael gwareidd-dra, neu yn ngwaelodion llyngelyn barbarïaeth; yn pre-swylio yn ninasoedd poblogaidd y dywyrain, neu yn gwibio ar hyd anialwch diffathleodd Africa; pa un bynag ai ar y cyfandir eang, neu ar ynyssoedd toreithiog y môr; yn amgylchynedig gan gedyrn farnu rhewogedd y pegynau, neu yn ymbeulo yn mhoeth-fanau y ddacae; mae arnynt oll eisten yr efengyl; ac nid oes dim ond y hi hefedd a'u cyfyd hwy o'r iselderau y suddasant iddynt trwy dwyll ofergoedd a phechod. Hawdd y gellwch yru i'w mysg y gwyddogion a'r celfyddydau, a thrwy y rhai hyn goethi ychydig ar eu tybiau a'u barnau, ac eanga

evlech eu golygiadau allanol; gallech dafu diogelach rhagfur o amgylch eu personau a'u meddiannan, a'u dychafu o'u sefyllfa farbaraid i ddedwyddwch ac anrhydedd pobl rydd a gwaredidiedig; ond os attaliwch yr efengyl oddi wrthwnt chwi a'u gadewch hwy o dan awdurdod ofergoelodd gwaeddyd a dychrynnyd, yn estroniaid oddiwrth Dduw, ac yn eithaf anwybodus o drefn yr iechydwrtaeth sawr trwy ei Fab.

Gadewch, ynte, i'r gwyddorion, fyned â'u dargynfyddiadau i'w caulyn—a philosophyddiaeth a'i doethineb, a chyfraith a deidaf a'u buddioldeb cyfredinol, a bydded iddynt oll ymuno eu dylanwadau i fendithio a llesau y byd; ond bydded uchelfryd ac anrhydedd y Cristion am ledneu efengyl ogoneddus y bendigedig Dduw, trwy yr hon yn unig y dangosir adenedigaeth a dedwyddwch yr hil ddynol i gyd.

TEGIDON.

Hanesiaeth Cenhadol.

Deheudir Affrica.

PHILIPPOLIS.

Yn Mai-1837, Mr. Atkinson, cenhadwr yn y lle hwn a drealiodd lawer o ddyddiau mewn taith trwy y tiriogaethau o amgylch. Mwynhaodd dderbyniad llawen, bron yn mhllith holl anneddau y Bechuaniaid, (Bechuana Kraals) yr ymzelodd a hwy: ac ymddangosai effeithiad gwirionedd yr Efengyl ar feddylliaid llawer o'r trigolion, yn llawer mwy nag eiddo dylanwad cyffredin.

Cynnwyd dydd-lyfr (journal) Mr. Atkinson y cyfryf canlynol o'i lafar drwy y gylchdaith hon.

Mai 9fed. Gadawais fy nghartref gan gymmeryd gyd a mi gyfeithydd Bechuanaidd, ynghyd a pherson arall, yr hwn belyd sydd ymchwilidd, i'm harwain er gwneuthur gwib-daith (Excursion) yn mhllith y Griquaaid trwy y tiriogaeth hwn, gyd a'r bwriad o adfywio eu sylw ar bwngc eu helw ysprydol a thrigwyddol. Yr oeddwn yn analluog i gyrhaedd iun amaethdy y noswaith hon, ac o ganlyniad gadawyd fi i aros ar y gwastadedd agored. Yr oedd yr hin yn oer a gwlawog.

Mai 10fed. Wedi marchogaeth am amryw oriau dros wlad lefn ac ysgafn, aethym i amaethdy un o'r Griquaaid, lle y cyfarfyddais a chryn rifedi o bobl. Dymunais arnynt aros am ychydig, fel y cynhalicm gyfarfod, pryd y cyferchais hwy yn fyr oddiwrth Heb. ix. 27. Yr oeddynt oll yn hynod o awyddus am y Traethodau, a'r Silliaduron, (Spelling-books)—rhoddais iddynt gymmait a eliais hebgor, ynghyd a rhai llen-wersi i'r ysgol yn Toom Fountain, i'r hon y perthynai y nifer fwyaf o honynt. Wedi hyny marchogais yn blaen at bentref helaeth o anneddau y Bechuaniaid: ac eistodais oddeutu triugain o honynt o am-

gylch y tân wrth fy men, pryd y cyferchais hwy oddiwrth Ioan 3. 16. Treuliais ychydig amser wedi y cyfarfod i ymddiddan a rhai a arosasant,—cefnais brydnawn tra gwerthfawr gyd a hwy.

Mai 11leg. Ymgynnullai y bobl etto, a chyn ymadaw cyferchais hwy oddiwrth Ioan 3. 3. Gwrandawsant yn astud. Y maent yn rhy bell oddiwrth Philippolis i fwynhau y gwasanaeth Dwyfol yno, o ganlyniad ni chlwsai llawer o honynt mo'r efengyl erioed. Aethym yn mlaen i Round Fountain, lle y treuliais ychydig amser i ymddiddan â dau ymgeisywr yn nghylech cyfeillach Eglwysig. Yn y prydawn, ymwelais a'r Ysgol, yr hon a arolygid gan un o'r Bechuaniaid, yr hwn a feddyddiwyd yn Cape Town. Yr oedd 27 o blant yn wyddfodol; a themlais foddhad mawr i'r drefn a ddefnyddid yn arolygiad yr Ysgol.

Wedi amser yr ysgol, ymgynnullai y bobl ynghyd drachefn er mwynhau y gwasanaeth Dwyfol, lle yr oedd oddeutu 40 yn ymgynnulledig. Cyferchais hwy oddiwrth Eze. xviii. 31. Yn fuan wedi fy nychweliad gartref, gosodwyd y lle hwn i Amaethw o'r fro; mewn canlyniad i ba amgylchiad y gorfodwyd y trigianpwyir i ymadael, a'r ysgol hefyd i ddiabennu. Yr Athraw, yn nghyd a llawer o'r trigianpwyir ydynt heb ymsefydlu etto; ond hyderaf y gallaf wneuthur rhyw drefniant er cael ei allsefydlu mewn gwasanaeth.

Mai 12. Cawsom gyfarfod yn yr ysgol cyn ymadael; darllenais ac esponiais ran o'r 15fed bennod o Luc. Rhanwyd Traethodau i'r rhai oeddynt yn medru darllen, a gadawwyd rhai gwersi i'r ysgol. Sylwais fod y locustiaid wedi gwneuthur difrod mawr trwy'r wlad y teithiais ynddi. Cyn machludiad haul cyraeddais i fan lle yr oedd amrywiol o anneddau y Griquaiaid.

Yn y prydawn cynhaliwyd cyfarfod yn un o'r tai, pryd yr oedd y gynulleidfia yn ac o amgylch y tŷ, oddeutu deugain. Lleferais oddiwrth Math. 16. 26. gan ymdrechgu egluro iddynt werth annhraethawl yr enaid, ynghyd a'r pwys sydd gynnwysedig mewn cyrhaeddyd lachawdwriaeth trwy Grist. Y prydawn hwn ydoedd amser cynhaliad cyfarfod perthynol i'r gymdeithas genhadawl yn Llundain; lle y trosglwyddwyd llawer o weddiau ar ran y Cenhadol a'r cenhedloedd. O! na fyddai i'r bobl dylodion ac anwybodus hyn dderbyn cyfran o'r bendithion a ddeisyfwyd ar eu rhan.

Mai 13. Wrth ganfod fod y lle hwn wedi ei amgylchu gan anneddau, y gallwn gasglu cynulleidfia helaeth yn nghyd ar y Sab-bath, penderfynais aros yno hyd ddydd Llun, a chynghorais y bobl i ddyfod a'u plant i afael dysg; yn mhen ychydig deuais a hyd i ddyd ieuangc parodi gymmeryd y gorchwyl o'u dysgu arno. Rhoddais iddo len-wersi, a silliaduron i'w rhannu i'r rhai hyny oeddynt awyddus i ddysgu.

Cerddais at anneddle arall, oedd oddeutu 3 milldir pellach.

Wedi ychydig ymddiddan gyd a'r bobl, dymunais arnynt ofalu am y gwasanaeth y dydd canlynol, yr hyn a addawasant wneuthyr. Yn y prydawn cefais addoliad teuluaidd yn un o'r tai,—darllenais ac esponiais y 14 o Ioan.

Mai 14, SABBATH. Ni'm siomwyd yn fy nysegwiliad, canys ymgasglodd llawer ynghyd; yr ydoedd uwchlaw 200 yn y gwasanaeth boreuol a phrydnawnol; ac ymddangosent oll fel yn gwrandaw yn astud a dyfal, tra y cyferchais hwy boreu oddiwrth Luc xii. 3, ac yn y prydawn oddiwrth 1 Tim. iv. 8: yn niwedd y gwasanaeth prydawnol, rhennais draethodau i'r rhai a fedrent ddarllen.

Cynhaliasom gyfarfod arall yn yr hwyr, pryd y pregethais iddynt oddiwrth Math. 21. 29. Gwneuthym ymdrech yn yr holl gyfarfodydd i lesaru mor eglur a difrifol a fedrwn; ac yr wyf yn hyderu fod y gyfran fwyaf o'r bobl yn fy neall, beth bynnag am y gweddiill.

Oh! bydded i'r ymneidiadau hyn fod o ryw fuddioldeb. Ymwyniant a deimlais yn nghaffael y cyfieustra hwn i hyspysu ffordd iachawdriaeth i rai na chlywsant yr Efengyl ond yn anaml, (neu brin erioed) a chwerwid yn ddirfawr wrth feddwl am fy mhraidd a'm teulu fy hun, pa rai a adawwyd yn amddifaid o foddion cyhoeddus o ras, ar diriogaeth arall—ac yn gorfod treulio y Sabbath fel un dystaw, a diwasanaeth. Ond gobeithiaf eu bod wedi fy nghwlio wrth orsedd gras; ac y cânt hwy a minnau reswm dros fod yn ddiolchgar i Dduw am y dydd hwn.

Mai 15fed. Cychwynais ymaith yn forcu tua Uitkomst, y lle pellaf y penderfynais ymweld ag ef, a chyrrhaeddais y fan erbyn y prydawn. Canfyddais nad oedd yno ond ychydig o bobl, drwy fod rhai wedi symmud i leonedd eraill, a rhai wedi absenuli dros amser.

Cynhaliwyd cyfarfod y prydawn, a lleferais oddiwrth Actau xvi. 30, 31. Yr oedd nifer y gynulleidfa oddeutu deugain, neu ddeg a deugain. Arhogaais yr athrawes, ag ychydig wersi i'r plant. Gwelais awydd mawr am silliaduron yn eu plith, a rhennais gymmait a allwn hebbor, ynghyd ag amryw draethodau.

Bwriedais gael cyfarfod arall yn y prydawn, ond cyrrhaeddodd adroddiad i frys y bobl, fod rhifedi aruthrawl o farchogwyr wedi eu harfog'i ag arfau tân, &c. heb fod yn mhell o'r lle; a pharodd hyny y fath ddychryn iddynt, fel y penderfynasant symmud oll i anneddle y Coraniaid cymydogawl dros y nos; ac erbyn hyn nid oedd ond dan ddyng gartref. Er na roddais i un cred i'r adroddiad, etto gan fod yr holl bobl yn ymadael, meddyliais mai ofer

fyddai i mi aros—ac oherwydd hyny canlynais y fforduriaid (*fugitives*), a chyrrhaeddasom i'r ddiogel-fau yn hwyr y prydawn. Yr oeddynt wedi terfysgu gormod, fel na chaniattâl eu teimladau i ni ymgasglu at ein gilydd; felly estynasom y cyfarfod nes y gwnai noswaith oorphwysiad reoleiddio eu meddyliau.

Mai 16. Ar ol gweled fod y terfysg wedi ymlonyddu, a bod yr Uitkomstiaid yn ymbarottoi i ddychwelyd i'w cartrefi, mi a ymdrechais i'w cael ynghyd, a bûm lwyddianus i'w casglu at amryw o'r Coraniaid,—yr oedd rhifedi y gynulleidfa oll oddeutu tringain. Yn gyntaf, mi a adgofiais y dosparth blaenaf o'r llawenydd mawr oedd yn eu plith wedi iddynt ganfod man i ymddiogelu, pryd nad oedd ond adroddiad o berygl yn llenwi y lle—a pha faint mwy anuhenrheidiol oedd iddynt chwilio am ddiogelwch i'w beneidiau, lle yr oedd y perygl yn un sylweddol, a dychrynawd ofnadwy, gan eu cyfeirio at Grist fel eu hunig ddiogelwch.

Wedi hyn, pregethais iddynt oddiwrth Ioan 3. 7. Yn union wedi yr addoliad ymadawodd y wageni eraill, a throais innau fy wyneb tua chartref. Marchogais at un o'r anneddleoedd a'r hwn yr ymwelais ddydd Sadwrn. Daeth y bobl yn nghyd yn ol fy nymuniad, a chyferchais hwy oddiwrth 1 Ioan 3. 20. Yr oedd nifer y gynulleidfa oddeutu deg ar ugain. Gadewais y fan hono oddeutu pedwar ar gloch, gan farchogaeth yn mlaen nes ydoedd hwy ar y nos,—yr hin ydoedd glir a rhewlyd; ond dysgladerb tyner y Lleuad, a'i gwnai yn hynod o hyfryd. Y borfa sech, a melyn-goch, a ymddangosai fel maes o eira dan adlewyrchiad llwyddiad y Lleuad.

Mai 17, Marchogais i Schiet Fountain, lle y canfyddais y bobl yn prysur-ddyrn eu byd gyd a'u cefylau. Gan nad allent adael eu gwaith y pryd hyny, arhosais yno dros nôs, a chawsom gyfarfod yn y prydawn. Rhennais amryw draethodau i'r rhai a fedrent ddarllen.

Mai 18. Gelwais mewn anneddle arall ar fy ffordd gartref, ond ni chanfyddais yno neb oddieithr ychydig o'r Bechuaniaid, a adawwyd i ofalu am y lle. Wedi ychydig ymddiddan â hwy drwy y cyfieithydd oedd gyd a mi, ymadawais, gan gyrchu yn mlaen to a Philippolis, lle y cyraeddais yn ddiogel to a machludiad haul; cyfarfyddais yn llawn a'm hwnwy deulu, gan eu ceisbu yn iach; a mwynhaw groesaw nid bychan oddiwrth y trigolion. Bydded i'r daith fechan hon gael ei chanlyn gan effeithiau bendithiol a pharhaol, a bod yn lleol o'r iachawdriaeth i lawer o eneidiau, yw dymuniad difuriant y cyfodoch, Atkinson.

Cyf. IORWERTH GLAN ALRO.

CORONIAD EI GRASUSAF FAWRHYDI Y FRENHINES VICTORIA,

dydd Iau, Mehefin 28, 1838.

Ymgasglodd torfeydd dirif o bob sefyllfa ac oedran yn foreu, ac a gyfleasant eu hunain yn rhestrau llydain ar hyd y ffordd sydd yn arwain i fynu o'r Llys newydd, (*New Palace*). Trefnwyd y Gorymdaith erbyn deg ar gloch. Ac ymhen y deng munud wedi hyny, daeth y Frenhines allan, ac arweiniwyd hi i'r Cerbyd brenhinol gan yr Anrb. Filwriad Cavendish. Rhy faith o lawer fyddai i ni roddi yma gyfrif manwl o'r Gorymdaith gorwychaidd hwn. Ond ni a ddeuwn ymlaen i roddi hanes lled fanylaidd o seremonïau y coroniad, yn Westminster Abbey.

Yr oedd yr olwg ryfodd oedd ar y Cenhadwyr tramor, yn dyfod i mewn, ac yn enwedig o bawb o honynt, Cenhadwr Ymrawdwr Twrci, yn peri mawr syndod i'r dorf fawr o bobl oedd yn yr Abbey. Ond pan ddaeth Duces Kent, mam y Frenhines i mewn, rhoddodd y bobl floedd fawr o orfoledd. Wedi hyny, daeth Duc Sussex i mewn, yna Duc a Duces Cambridge, ar ddyfodiad y rhai y bu arwyddion o lawenydd mawr. Hefyd, pan ddaeth Duc Wellington i'r Abbey, bloeddiwyd drachefn. Yn fuan wedi hyn, dyma floeddiadau y bobl oddi allan, ynghyd ag ergydion y Magnelau mawrion, a pheroriaeth offerynnau cerdd milwraidd, yn hybysu dyfodiad y Frenhines i'r Eglwys. Erbyn hyn yr oedd cynnwrf mawr drwy yr holl Abbey, a phob meddwl yn effro, a phob llwgad yn rhythu, gan ymbarotloi i gael golwg arni. Ond hi a drodd i mewn i ystafell barottoawl i newid rhai o'i gwigoedd, cyn dyfod ymlaen i gaffell yr Eglwys. Ymhen llai na hanner awr hi a ddaeth ymlaen, yn ei gŵn Brenhinesol o borphor.

DYFODIAD Y FRENHINES I'R EGLWYS.

Derbyniwyd y Frenhines i mewn i'r Eglwys drwy y drws gorllewinol, drwy i'r Corganu yr

ANTHEM.

"Llawenychais, pan ddywedent wrthyf, awn i dy yr Arglwydd," &c.

Wedi dyfod o'r Frenhines i fynu i'r Olygfa, hi a aeth o'r tu deheu i'r Orsedd, ac wedi penlinio o honi ar ei hesmwyth-stol, hi a eisteddodd yn ei Chadair freiniol; o du

deheu i'r Olygfa. Yna yr Archegob Catterbury a aeth ymlaen, ynghyd â'r Arglwydd Ganghellwr, a'r Arg. Prif Ystafellydd, a'r Arg. Prif Hedd Geidwad a'r Iarll Marshall, ac a nesasant tu a thu y dwyrain i'r Olygfa; a'r Archegob a ddywedodd, "Syrs, dyma fi yn dwyn i'ch gwydd y Frenhines Victoria yr hon yn ddiambheuol yw Brenhines y Deyrnas hon: am hyny, chwycheu oll ag sydd wedi dyfod yma heddyw i ddangos eich ymstyngiad, a ydych chiwi yn foddolawn i wneud y cyfryw ymstyngiad?" Adroddodd, yr Archegob y geiriau hyn dair gwaith, gan droi ei wyneb wrth eu hadrodd hwynt bob tro tua'r deheu, gorllewin, a'r gogledd; a'r Frenhines yn sefyll ar ei thraed wrth ei chadair, ac yn troi ei hwyneb at y bobl yn ol troad wyneb yr Archegob; a'r bobl yn ateb i bob gofyniad gyda bloedd fawr, "Duw gadwo y Frenhines Victoria." Yna canwyd yr udeyrn, a churwyd y tsbyrddau mawrion, a chanwyd Anthem y Genedl. Wedi hyny eisteddodd y Frenhines yn ei chadair fel o'r blaen.

YR OFFERWM CYNTAF.

Yna dyg yr Esgobion Bibl, Dysgl bara y Cymmun, a'r Gwpan, ac a'u dodasant ar yr allor. A Swyddwyr y Dilladgell a daenasant lawrlen drudfawr auraid a chlustogau i'w Mawrhydi i benlinio arnynt ar risiau yr allor. Wedi hyny, aeth y Frenhines, ac o bobtu iddi Esgob Durham, ac Esgob Bath and Wells, ac yn eu dilyn yr oedd Ddon Westminster, a hi benliniodd o flaen yr allor. Rhoddodd Arglwydd Prif Ystafellydd i'r Frenhines allor-frethyn euraidd, a hi a'i hestynodd ef i'r Archegob, ac yntau yn sefyll yn ei hymyl. Rhoddodd yr un gwr iddi gyn o aur o un pwys, a bithau a'i rhoddos i'r Archegob. A dododd yr Archegob hwynt oll ar yr allor. Ar [ol] hyn adroddodd yr Archegob y weddi hon, a'r Frenhines ar ei gliniau o hyd:—

"O Dduw, yr hwn wyt yn preswyllo yn yr uchelder a'r cysssegr, a chydâ'r gostyngedig o ysbryd, edrych i lawr yn drugarog ar dy wasanaethyddes hon, Victoria ein Brenhines, yr hon sydd yn ymestwng ar ei gliniau o'th flaen di, ac wrth dy stol draed di, ac yn raslawn derbyn yr offerwm hwn

mewn cydnabyddiaeth gostyngedig o'th oruwch lywodraeth di ar bob peth, ac o'th fawr drugaredd atti hi yn neillduol, y rhai y mae hi yn awr yn eu hoffrymu i ti drwy Iesu Grist, ein Cyfryngwr a'n Dadleuwr. Amen."

Wedi hyny aeth y Frenhines yn ol i'w Chadair fel o'r baen.

Y LITANI.

Yna darllenwyd y Litani allan o Lyfr Gweddî Gyffredin, gan Esgob Worcester, ac Esgob Tŷ Ddewi.

Y CYMMUN.

Wedi hyny darlennodd yn Archesgob wasanaeth y Cymmun. Darlennodd Esgob Rochester yr Epistol, sef 1 Pedr ii. 13. A'r Efengyl, Matth. xii. 15. gan Esgob Carlisle.

Y BREGETH.

Darlennwyd Pregeth gan Esgob Llundain allan o'r Pulpud, a'r Frenhines yn aros ar ei Chadair Freiniol yn gwrando: y testyn oedd 2 Cron. xxxiv. 31.

Y LLW BRENHINOL.

Wedi darfod y bregeth, a chan-ddarfod i'r Frenhines ar Tach. 20, 1837, yngwydd dau Dy y Senedd wneuthur a llawarwyddo yr Ardystiad, yr Archesgob a nesaodd at y Frenhines, ac a safodd o'i blaen hi, ac a ddywedodd wrth ei Mawrhydi, yngwydd yr holl bobl fel hyn:—

A ydych eich Mawrhydi yn ewyllysgar i gymmeryd y llw?

Y Frenhines a atebodd, Ydwyl.

Arch. A fydd i chwi gan hyny addaw a thyngu y bydd i chwi lywodraethu pobl Unol Deyrnas Brydain fawr, a'r Werddon, a'r Arglwyddiaethau perthynol iddi, yn ol y Cyfreithiau y cyttunir arnynt yn y Senedd, a'r deddfau a'r arferion perthynol i'r cyfryw? *Y Fren. Yr wyf yn ddisrifol yn addaw hyny.*

Arch. A wnewch chwi hyd eich gallu beri i gyfraith a chyfiawnder, mewn trugaredd, gael eu gweinyddu yn eich deddfrydau?

Y Fren. Gwnaf.

Arch. A wnewch chwi hyd eithaf eich gallu amddiffyn cyfraith Dduw, gwir broffes yr Efengyl, a'r grefydd Brotestanaidd ddwygiedig a'fuddiedig drwy gyfraith? A wnewch chwi amddiffyn a chadw yn ddialog Sefydliad Unol Eglwys Loegr a'r Werddon, a'r Tirlogaethau perthynol iddi? A wnewch chwi amddiffyn i'r Esgobion ac Offeiriad Lloegr a'r Werddon, ac i'r Eglwysydd yno a roddwyd dan eu gofal, yr holl gyfryw iawnderau a rhagorffreintiau, y rhai drwy gyfraith a berthynant, neu a fyddo yn perthynu iddynt, neu i bob un o honynt?

Y Fren. Yr wyf yn addaw gwneuthur hyn oll.

Yna y Frenhines a gododd o'i Chadair, ac a ddaeth at yr allor, ac a blygodd ar ei gliniau a'r y glustog yr hon a ddodasid ar y gris, a chan ddodi ei llaw ddeheu ar yr Efengyl Sanctaidd, yr hon a ddodesid yr

Archesgob yn ei llaw, hi a ddywedodd y geiriau hyn, "Y pethau a ddarfu i mi o'r blaen addaw, myf a'u cwlfnaf ac a'u cadwaf. Felly cynorthwyed Duw fi." Yna y cusanodd hi y llyfr, ac a ddododd ei henw wrth Gopi o'r llw, ac Arg. Ystafellydd yn dal y corn du iddi i'r perwyl.

YR ENEINIAD.

Wedi i'r Frenhines fel hyn gymmeryd y llw, hi a aeth yn ei hol i'w Chadair o du deheu i'r allor, lle yr eisteddasai hi i wrando y bregeth. A thra yr oedd ei Mawrhydi ar ei gliniau ar ei ystol droed, canodd y Côr yr Emyr, *Veni Creator Spiritus*, ac Archesgob Canterbury yn rhoi y llinell gyntaf allan iddynt. Ar ddiwedd yr Emyr, darlennodd yr Archesgob y weddi berthynol i'r eneiniaid, "O Arglwydd, Sanctaidd Dad, yr hwn drwy eneinio ág olew a wnaethost ac a gyssegrais gynt frenhinoedd, offeiriad, a phrophwyd, i addysgu a llywodraethu dy bobl Israel, Bendithia, a sanctaiddia dy ddewisedig wasanaethyddes Victoria; yr hon drwy ein swydd a'n gweinidogaeth sydd yn awr i gael ei beneinio â'r Olew hwn, a'i chyssegru i fod yn Frenhines y Deyrnas hon: Nertha hi, O Arglwydd, â'r Ysbyrd Glan, y Dyddanydd; sicrha a chadarnha hi â'th hael a'th dywysogaidd ysbyrd, ysbyrd doethineb a llywodraeth, ysbyrd cyngor a chadernid ddeddlw, ysbyrd gwybodaeth a dwioldeb. A llanw hi, O Arglwydd, ág ysbyrd dy ofn sanctaidd, yn awr a byth. Amen." Wedi darfod y weddi hon canodd y Côr Anthem Zadoc yr Offeiriad, &c. i Bren. iv. 39, 40.

Yna y Frenhines a aeth at, ac a eisteddodd yn nghadair St. Edward, yr hon a orchuddiasid â brethyn auraid, a stol draed o'i blaen hi, yr hon a ddodasid yn wneub yr allor. Yna Deon Westminster a gymmcerodd yr olew-lestr oddiar yr allor, ac a dywalltodd o hono beth o'r olew i lwy yr eneiniaid. A'r Archoffeiriad a dywalltodd beth o hono ar ben, ac ar ddwyllaw y Frenhines, gan ddywed y geiriau hyn:— "Eneiniad di ág Olew Sanctaidd, fel yr eneinwyd brenhinoedd, offeiriad, a phrophwyd. Ac megis y darfu i Zadoc yr Offeiriad eneinio Solomon yn frenin, a Nathan y prophwyd, felly eneinier chwitanu, a bendithier, a chyssegru chwi i fod yn Frenhines ar y bobl hyn, y rhai a roddodd yr Arglwydd eich Duw i chwi i'w rheoli a'u llywodraethu. Yn onw y Tad, y Mab, a'r Ysbyrd Glan. Amen."

Ar ol hyn, cyfododd y Frenhines a dododd Deon Westminster y Fantell Ymmerodrol am dani, a chymmerodd y Globyn auraid a'r groes, ac a'u dododd hwynt yn llaw y Frenhines.

Y CORONIAD.

Yna yr Archesgob, gan sefyll o'i blaen yr allor, a gymmcerodd y Goron yn ei ddwyllaw, ac a'i cyfieodd drachefn o'i blaen ar yr allor, ac a ddywedodd,

"O Ddaw, yr hwn wyt yn coroni dy fyddllawn weision â thrugaredd ac â thos-turi, edrych i lawr ar dy wasanaethyddes Victoria, ein Brenhines, yr hon yr awr hon sydd yn crymu ei phen i'th Ddwylol Fawredd, (yua crymmodd y Frenhines ei phen,) ac megis yr ydwyf ti y dydd hwn yn gosod coron o aur pur ar ei phen hi, felly cyfoethoga ei chalonn frenhinol â'th nefol ras, a chorona hi â phob rhinweddau brenhinol, y rhai a addurnant y sefyllfa oruchel yn yr hon y gosodaist hi, drwy Iesu Grist ein Harglwydd, i'r hwn y byddo anrhydedd a gogoniant yn oes oesoedd. Amen."

Y Frenhines o hyd yn eistedd yn Nghadair y Brenin Edward, Dyg Deon Westminster y Goron, a'r Archesgob, gan ei chymmyrdd o'i law of, a'i gosododd yn barchus ar ben y Frenhines.

Y fanud y dodwyd y Goron ar ei phen hi, saethwyd y Magnelau mawrion, a bloeddiodd yr holl bobl, nes oedd yr holl Eglwys fawr yn dadsain. Wedi darfog y floedd, dywedodd yr Archesgob wrth y Frenhines:—

"Ymwrola, a chymmer gysur; cadw orchymynion Duw, a rhodia yn ei ffyrdd sanctaidd ef; ymdrecha hardd-deg ymdrech y ffydd, a chymmer asael ar y bywyd traggyddol; fel yn y bod hwn y coroner chwi â llwyddiant ac anrhydedd, a phan orphenoch eich gyrfa y derbynioch goron cyfiawnder, yr hon a rydd Duw, y barnwr cyfiawn, i chwi yn y dydd hwnw. Amen."

Wedi hyny, canwyd yr Anthem—"Yn dy nerth di, O Arglwydd, y llawenycha y Frenhines; ac yn dy iachawdriaeth di, mor ddirfawr yr ymhyffryda! canys achubaist ei blaen hi â bendithion daioni: gosodaist ar ei phen hi goron o aur coeth. Halleluiah. Amen."

RHODDIAD Y BIBL SANCTAIDD.

Wedi hyny cymmerodd Deon Westminster y Bibl oddiar yr allor, ac a'i rhoides Pr Archesgob, yr hwn a'i rhoddodd yn llaw y Frenhines, a'r Deon a'r Esgobion yn sefyll yn ei ymyl, gan ddwydded, "Ein gras-naaf Frenhines, yr ydym yn rhoddi i chwi y llyfr hwn, y peth mwyaf gwerthfawr yn y byd hwn. Yma mae doethineb; dyma y gyfraith frenhinol; dyma fywiol eiriau Duw. Dedwydd yw yr hwn sydd yn darllen, a'r rhai sydd yn gwrandao geiriau y llyfr hwn; y rhai a gadwant, ac a wnant y pethau sydd yn gynnwysedig ynddo. Canys dyma eiriau y bywyd traggyddol, yn abl i'ch gwneuthur chwi yn ddoeth ac yn ddedwydd yn y byd hwn, ie yn ddoeth i iachawdriaeth, ac felly yn ddedwydd yn dragywydd, drwy y ffydd sydd yn Nghrist Iesu, i'r hwn y byddo y gogoniant yn oes oesoedd. Amen."

Yn awr, wedi i'r Frenhines fel hyn, gael ei heneinio, a'i choroni, ac wedi iddi dderbyn holl Arwydd-nodau Brenhinoliaeth, yr Archesgob yn ddifrifol a fendithiodd ei

Mawrhydi; a'r holl Esgobion, gyda'r lleill o'r Arglwyddi, yn dilyn yr Archesgob gyda phob rhan o'r Fendith, â'u Hamen uchel a grymus.

Yna fe'i Gorseddwyd hi, ac fe wnaed y gyffos o ymostyngiad iddi, fel y crybwyl-asom yn ein Rhifyn diweddar. Gan y byddai yn rhyfaith o lawer roddi hanes yr holl drefniadau, diweddw ar hyn.

Yr oedd y Frenhines yn hynod o wrol a sirol a boueddigaid a gweddus iawn yn ei holl ymddygiad ar hyd yr amser; ond yr oedd hi yn ymddangos yn lluddiedig iawn yn ei mynediad tuag adref; ac nid rhyffedd hyn, pan ystyriom ei hienectyd, ac i'r seremoniau barhau ynghylch pedair awr.

Hysbysladau Crefyddol.

CYMDEITHASFA Y BALA, MEH. 1838.

I. Penderfynwyd y Cyfarfodydd canlynol:—

1. Cymdeithasfa Machynlleth, Awst 2, 3.

2. Cymdeithasfa Chwarterol nesaf, Bangor, Medi 10, 11, 12.

3. Cymdeithasfa Flynyddol Dolgellau, Medi 26, 27.

4. Cymdeithasfa Chwarterol y Deheu-dir, Aberteifi, Awst 8, 9.

II. Sylwyd am adnewyddiad rheolaidd ar Bregethu teithiol. Ystyrir hyn ymhellach yn y Cyfarfod Chwarterol nesaf.

III. Trefnwyd hen Frawd i ymweled a'r achos yn Llundain. Rhoddwyd gair o annogaeth i ofal a fyddlondeb gyda yr Ysgol Sabbathol.

Annogwyd y Crefyddwyr ynglanau y Moroedd i edrych am sefyllfaoedd, na byddont dan rwyman i dori y Sabbath yn wastadol. Ac na ellir goddef mewn undeb eglwysig y rhai a daflant eu hunain ar fyddau Agerdd-longau, y byddont yn gwybod eu bod yn arfer tramwyo ar y Sabbath, megis o'r Iwerddon i Liverpool.

IV. Penderfynwyd hefyd fod Cyfarfod gweddio ymhob Capel yn ein cyfundeb (hyd y byddo'n bosibl) ddwydd, ac awr coroniad ein Grasuaf Frenhines, oblegid barnwyd mai'r arwydd flaenaf o barch, a'r agwedd deilyngaf arnom fyddai bod ar ein gliniau yn gweddio pan fyddo y Goron yn cael ei rhoddi ar ei phen hithau.

J. FOULKES.

CYMDEITHASFA ANLWCH.

Cynhaliwyd y Gymanfa hon ar yr 20ed a'r 21 o Mehefin, 1838. Yr oedd yr hin yn hynod o anghysurus, trwy ei bod yn wlyb, a gwynnog; ond er hyny, yr oedd udgorn floedd Brenin gyd a'i luoedd: yr holl bregethau yn hynod o gadarn, a gwlithog, nid buan yr angheir hwynt gan y rhai oedd yn bresenol. Ymdriniwyd yn fanwl, yn y cyfarfodydd, neillduol, am waith yr Yspryd, yr hwn a gymylir, neu a weidir gan lawer yn yr oes hon.

Cynaliwyd y moddion cyhoeddus fel y canlyn:—

Am 5 y prydawn cyntaf, gweddiodd Mr. G. Jones, Myfyriwr yn y Bala, pregethodd Mr. D. Jones, Llanllechid, ar 1 Thea. i. 10; ar ei ol, Mr. Henry Rees, Liverpool, ar Salm xc. 12.

Am 6 y bore dranoeth, gweddiodd Mr. W. Williams, Llanllechid, pregethodd Mr. D. Rees, Penmachno, ar Mal. iv. 2.

Am 10, Gweddiodd Mr. John Griffiths, Sir Gaerfyrddin, pregethodd Mr. David Hughes, Nantcareidig, ar Phil. iii. 11. a Mr. Rees, ar Esaia xiv. 32.

Am 2, Gweddiodd Mr. W. Williams, Manchester, pregethodd Mr. David Rowlands, Llidiardan, ar Mat. xxvi. 39. a Mr. David Howells, Abertawe, ar Heb. iv. 14.

Am 6, Ynghapel y Bedyddwyr, pregethodd Mr. W. Williams, ar Act. xxiv. 25. a Mr. John Elias, ar Esec. xxxiv. 26.

Yr un awr, Ynghapel y Trefnyddion Calviniaidd, pregethodd Mr. Cadwaladr Owens, ar Luc xv. 2. a Mr. W. Jones, Rhuddlan, ar Luc xii. 32.

Dywenydd genym hysbysu bod heddi chydgoriad yn fynuu yn ein plith. Ymddiddanwyd â, a derbyniwyd, dau Bregethwr ieuang, sef Mr. W. Charles, a Mr. Richard Roberts, Caergybi, cafwyd pob boddlonrwydd yn eu barn. Holwyd hwy yn fanwl, a goleu, gan Mr. Rees, am athrawiaeth y ddau gyfammodd, a gwaith yr Yspryd. Yr oedd trigolion y dref a'i hamgylchoedd yn dra charedig, ewylls da Preswyllydd y berth a arhoso yn eu mysg.

OMEGA.

Helyntion yr Amseroedd.

Bedydd-Ardderchog.—Dydd mercher, Gorff. 11. Yn Stafford House, Llys Duc Sutherland, am dri ar gloch, daeth y Frenhines, ac yn ei chanlyn Arg. Ystafellydd, y Dywysoges Feodor Von Hohenlohe, Barones Von Spalt, Barones Lehzen, Barones Feldt, a'r Arglwyddes Flora Hastings, i mewn i'r Llys. Dyben y Frenhines yn dyfod oedd, i sefyll yn Fam-fedydd i eneth fach y Duces Sutherland, yr hon oedd i gael ei bedyddio.

Am hanner awr wedi tri, nesaodd y Frenhines, a'r personau a enwyd uchod at y Fedyddfan. Yr oedd y Fedyddfan wedi ei gwneuthur i gyd o arian, ac wedi ei gosod mewn ystafell ardderchog yn y Llys. Bedyddiwyd yr eneth gan Archesgob York; a'r Frenhines a alwodd ei henw hi "Victoria." Ar ol y bedydd, arhosodd ei Mawrhydyd yn hyd hanner awr wedi pump, pryd y dychwelodd i Lys Buckingham.

Llywr ryddhad y Caethion.—Mae yn beth rhyfeddol i feddwl, fod Perchenogion y Caethion, neu Feistrïad y Prentisiaid yn Nhrefedigaethau Brydain, o honiut eu hunain, yn debyg o ollwng yn rhydd eu holl Brentisiaid ar y dydd cyntaf o Awst nesaf. Mae amryw Drefedigaethau wedi eu gollwng

hwynt yn rhydd ar ddydd coroniad y Frenhines, sef Mehefin 28. Mae yn beth llawer mwy anrhydeddus fod y Meistrïad o'u hewylls da eu hunain yn eu gollwng yn rhydd, na phe buasai y llywodraeth, drwy weithred y Senedd yn eu gorfodi i wneud hynny o'u hanfodd. Bydd ymddygiad y Plantadyddion yn hyn yn peri mawr foddhad i drigolion Brydain fawr, yn gymmain ag iddynt ddangos graddau rhyfeddol o frwdfrydedd a chydymdeimlad yn achos y Prentisiaid gorthrymedig druin. Mae y newyddion diweddaff a'n cyrhaeddodd o Barbadoes, Jamaica, &c. yn peri i ni feddwl y gallai, erbyn hyn, fod y Caethion oll yn rhydd! Gobeithiwn yn ddifniant mai felly y mae.

Yr Aipht a'r Twrcaid. Mae Mehemet Ali, Pacha (*Llywydd*) yr Aipht, wedi anfon Cyhoeddiad allan, na bydd iddo ef o hyn allan dalu dim teyrnged i Ymerawdr Twrci fel y gwnaethai hyd yn hyn; ond y bydd iddo fod yn Llywydd anymddibynol ar wlad yr Aipht, a gwneud Ymerodraeth o honi. Mae yn gof gan amryw ei fod ef cyn hyn wedi cynnyg y peth, ac oni buasai i alluoedd Ewrop gyfyngu rhyngddynt, felly y buasai ers talm. Mae ei fab Ibrahim Pacha yn rhyfelwr dewr a medrus iawn, ac y mae ganddo liaws dirfawr o filwyr dano. Yr unig beth a ddymunai Mehemet Ali ar alluoedd Ewrop ydyw bod yn amhleidgar, (*neutral*), sef peidio gwneud dim o ochr yn y byd; ond gadael rhyngddo ef a'i hen Feistr, Ymerawdr Twrci. Pan fynegwyd hyn i'r Ymerawdr, efe a ffrimodd yn aruthr, ac a fynai fyned i ryfel yn erbyn Mehemet Ali yn ddiwed; ond fel y darfu i Genhadon Brydain a Ffrainc, y rhai oeddynt yn Constantinople, ei berswadio ef i beidio hyd oni dderbyniant hwy ar o'u gwahanol wledydd, beth fyddai eu meddwl hwy ar y matter: ac felly y mae y peth yn sefyll.

Ymda Dafarnau. Mae yn debyg iawn y gosodir pen ar y rhai hyn yn Ebrill nesaf. Maent wedi gwneud aneirif ddrwg yn y wlad, a hyny a wnant etto cyn hyny mae yn debygol. Maent yn demtasiynau lliosog a chryfiog iawn i annog i vfed diod feddwol, yn hyn y mae gormodedd.

Cadwraeth y dydd Sabbath.—Mae Ysgrif Mr. Plumbe am welliant ar gadwraeth y Sabbath, a'i cael ei fwrw allan o'r Senedd etto y llynedd. Barnai amryw o'r aelodau fod digonedd i'r dydd o gyfreithiau eisoes mewn bod ar gadwraeth y dydd sanctaidd yn y deyrnas hon, ond bod eisieu eu dodi mewn gweithrediad. Hefyd, barnai amryw fod yr Ysgrif gynygyddig hon yn gwasgu ar derynau y bobl ddiolion, gweithwyr, &c. ac nad oedd yn cyrhaedl y gwyf mawr, i'w rheoli hwy ar y dydd sanctaidd. Mae yn debyg nad ydyw ein Senodd yn ddigon crefyddol i lunio cyfraith er cadw yn sanctaidd y dydd Sabbath. Er hyny, os bydd i unrhyw un etto wneud cynnygiad at hyn,

ein dyledswydd ni fel Cristionogion yw
cefnogi y cyfryw gynnygiad a'n holl egni
drwy anfon Eirichion, &c.

Eilunaddoliaeth yn yr India.— Dydd
gwener Gorphenaf 13, hanner dydd, cyn-
nelliwyd Cyfarfod mawr yn Llŷs dinas
Caerlleon, i ystyried yr angenrheidiwydd,
o anfon Archiad i ddau Dŷ y Senedd, i
erfyn am ymwared i Swyddogion milwraidd
Brydain, rhag eu gorthrymu drwy osod
gorfodaeth arnynt i gyd addoli eilunod
a'r trigolion: ac â hyny cydunwyd i wne-
thur yn ddioed. Y gorthrwm hwn a gyflawnir
gan swyddwyr Llywodraeth yr India.

Agerdd Long sawr.— Y Llong a el-
wir Royal William, eiddo cydfeanachwyr
Dublin a gychwynodd ei mordaith o Ler-
pwl brydnawn mawrth, Gorphenaf 3ydd,
tua New York, yn America. Dyma yr
Agerddlong gyntaf a gychwynodd o'r dref
hon i'r America. Yr oedd yno floedd o
bobl yn edrych arni yn cychwyn, a hwy a
roisant floedd sawr ar droiad cyntaf ei hol-
wynion asgellog hi, gan ddymuno rhwydd
hynt iddi. Mae y Royal William yn llestr
hardd iawn, ac yn cario 619 o dunneili.
Dysgwylir iddi gyrrhaeddyd America mewn
yn agos i bythefnos o amser.

Esgob newydd Sodor a Mann.— Gosododd
y Llywodraeth y Dr. Bowstead yn Esgob
Sodor a Mann; a boddhaol iawn fu y peth
gan Brif Athrofa Cambridge. Mae efe yn
gyfall diysgog i ryddid crefyddol a gwladol.

Yr Agerdd Long sawr Western.— Mae yr
Agerdd Long sawr hon wedi dychwelyd yn
ol o America i Bristol, o'r lle y cychwynasai.
Un o'r pethau rhyfeddaf a glybuwyd erioed
mewn perthynas i forwriaeth, ydyw, iddi
fynd o Bristol i New York mewn pedwar
diwrnod ardded; ac iddi dychwelyd oddiyno
i Bristol yn ol mewn deuddeg diwrnod ac
ugain awr!

Hi a ddyg 92 o deithwyr ar ei bwrdd i
Bristol. Ac ymysg y newyddion a ddygodd
hi oddiyno, dyma un dychrynlyd iawn.

Dygwyddiad ofnadwy.— Llosgiad Agerdd
long Washington, deg a deugain o fywydau
wedi colli. Gofidus iawn yw hysbysu
ddarfod i'r Agerdd long newydd Washing-
ton gymmeryd tân o'r alch wrth y ffrmas,
ddydd sadwrn, Mehefin 16, am ddau ar
gloch y boreu, pan oedd dair milldir uwchlaw
y Silver Creek, ac ynghylch 36 o filldroedd
o ddinas Buffalo. Hi a losgodd hyd at
fin y dwfr, ynghyd a'r holl eiddo oedd yn-
ddi. Gwelodd Cadpen Edmund hi addiar
fwrdd ei long yn fflam sawr ymhell oddi-
wrtho, ac â'i holl egni efe a dynodd tuag
atti, ac a fu yn foddion o achub llawer o
fywydau. Ymysg ereill efe a achubodd
wraig, yr hon oedd â'i dau blant yn bach yn
ei chol, ac erbyn edrych yr oedd y ddau wedi
marw, er fod y fam yn fyw. Ar y llyn
mawr hwnw uelwir Lake Erie y bu hyn.
Yr oedd yr Agerddlong yn werth hanner
can mil o ddollars.

Storm a llifogydd dychrynlyd. Dydd
mercher Gorphenaf 4, bu storm o fellt,
taranau, cenillysg, a darnau mawrion o iâ,
amryw fodfeddi o gylchfesur, ac yn eu
dilyn gwlawogydd a llifogydd anarferol
iawn yn Lancashire, ychydig o filltroedd
i'r gogledd o Manchester. Mewn un lle
neu ddau tarawyd dynion a'r mollt, a lladd-
wyd un. Lladdwyd gwartheg ac adar yn
amryw fanau. Y cenillysg, a'r tamediau
mawrion o iâ, a wnaethant ddfrodd dych-
rynlyd mewn gerddi, a thorasant amryw
fffenestri nennau tai yn chwllfriw mân.

Ond y llifogydd a laddodd swaf o ddyn-
ion, ac a wnaeth swaf o golledion mewn
eiddo o ddim arall.

Y SENEDD YMERODROL.

Mae tebygolrwydd mawr y bydd i'r tair
Ysgrif perthynol i'r Diwygiadau yn y Wer-
ddon basio dau Dŷ y Senedd cyn diwedd
yr eisteddfod presennol, a'u sefydlu yn
rhanau o gyfraith y tir. Yn 1. Cyfraith y
Degwm. 2. Cyfraith Diwygiad y Corphor-
aethau Bwrdeisiol. 3. Cyfraith cynnal-
iaeth y tlodion. Nid oes nemawr o ddim
arall yn cael ymddrin âg ef yn y Senedd
ond yr Ysgrifau hyn yn bresennol. Hefyd,
Ysgrif peidio carcharu am ddyled.

MARW-RESTR.—Ar yr 28in o Mehefin,
yn y 73 fl. o'i oed, bu farw y Parch. Iob
Wilson, o Northwich; wedi bod am bedair
blynedd a deugain yn weinidog fyddlon a
hoffus i gynnulleidfia o Annibynwyr yn y
dref hono.

Claddwyd ef mewn beddrod o dan y Pul-
pud yn ei Gapel ei hun, y dydd mercher
canlynol, gyda difrifwch a pharch mawr.
Yr oedd Mr. Wilson wedi teilyngu y fath
anrhydedd gan bawb a'i hadwaenai, ober-
wydd ei dduwinielfrydedd, ei lasur gweinid-
ogaethol, a'i fyddlondeb gyda phob gwaith
da, fel y daeth rhai gwyr Eglwysig i'w
hebrwng i dŷ ei hirgartref. Heblaw rhestr
sawr o Weinidogion ei gorph ei hun, daeth
y Parch. Mr. Vandrey, a'r Parch. Mr. Car-
dale, Offeiriad yr Eglwys Wladol, y Parch.
R. Clows, Vicear Knutsford, a'r Parch. Mr.
Lee, Progethwr y Weslesid; heblaw torf
sawr iawn o bobl o dref a'r wlad.

Bu farw, ar yr 20fed o Mehefin, Jane
Roberts, unig ferch Mr. Aaron Roberts,
Druggist, Dinbych.

Gorph. 23, 1838, bu farw ein hanwyl
frawd, Mr. ISAAC KIRKHAM, Heol yr Eg-
lwys, Gwrexham, wedi profesus profies dda
am 42 o flynyddoedd; ac a fu yn flaenor
yn yr Eglwys am 36 o flynyddoedd. Bu
yn fyddlon a defnyddiol yn llaw yr Ar-
glwydd yn ystod ei holl ddaith. Cadwyd ef
yn ddigwmp nes yr aeth i lawenydd ei
Arglwydd. Gadawodd ei wedd i alaru ar
ei ol; a chladdwyd ef yn mynwent yr Ym-
neillduwyr, yn y Rhosddu, gerllaw y dref.
Dwys deimlir y golled ar ei ol gan ei frodyr
a'r holl gynnulleidfia. J. J.

BARD DONIAETH.

PENILLION

Hiraeth y Cyfeillion yn Henllan am Miss Mary Jones, unig ferch Mr. Robert Jones, Grocer, yr hon oedd Ferch Ieuange gall a chrefyddol, bu farw o'r Darfodedigaeth Maerth 26, 1837, yn 16 mlwydd oed.

Pan yr oeddem gan ragluniaeth,
Yn swyn odiaeth ar ryw awr;
Yn cydsugno pleser bywiol
Llawnder nefol ar y llawr,
Angau brenin pob rhyw ddychryn,
Yn dra sydyn gyd a'i saeth,
Ymddangosai yn arswydawl,
A rho'i ini ingawl aeth.

Ac anadlai awel farwol,
Anhymunol arnom ni,
Nes dai tristwch tros ein henaidd,
Ac o'n llygaidd ddagrau'n lli;
Yna gwenai yn rhagrithiol,
Etto marwol oedd ei wedd,
A'i law oeraidd ddidosturi,
Ai a Mary bach i'r bedd.

Hyn gymmysgal ein teimladau,
Nes mae gwên ac aethau lu,
Yn ymferwi'n donau gwylltion,
Drwy holl giliau'r galon gu,
Cwmwl dudew yn ymgori,
Gwawr er hyny 'n tori sŷ,
Ninau'n canu aeyn wylu,
Wrth fyfyrto am a fu.

Wylu'n ddwys o herwydd colli,
Un oedd ini 'n anwyl iawn,
Canu'n llawen wrth adgofio
Iddi rudio i oror lawr;
Teimlo hiraeth mawr a thriatydd,
Am ei gwên, anwylyd gwiw,
Ette tewi, a molianu
Am ei golchi'n hardd ei lliw.

Gan addurniant ymddisgleiriai,
Tra'r ymdeithiai ar y llawr,
Hardd ei phryd a boneddigaidd,
Oedd a llariaidd bob rhyw awr;
Hoffder, mwynder, gwiw rinweddau,
Megys blodau frithai 'i bron,
A phelydron serchawg, dengar,
Lanwai 'i llygaidd lliwgar llon.

Yn yr Eglwys peraroglai,
A dangosai yn ei dydd,
Fod gofalon mwya 'i chalon,
Am wir ffyddlon air y ffydd;
Teimlo 'i throeddod a'i thrueni,
Ydoedd iddi'r penaf poen,
A ffynonell ei gorfoledd,
Oedd gwir rinwedd gwaed yr Oen.

Fel hardd rosyn yn ymagor,
Fel gwiw drysor ar y traeth;
Fel cain wllth ar amrant natur,
Yma'n bybyr iawn y daeth:

Ond rhyw droed y rhosyn sathrai,
Moryn ddygai'r trysor gwiw,
Haulwen boeth ddfilanai'r gwllthyn,
Felly'n ddibrin troes ei lliw.

Tros hir ddyddiau bu mewn nychdod,
Ingawl hynod cyn rhoi hun,
Pan yn teimlo, gwywo, gwaelu,
Ac yn trengu'n wael ei llun,
Etto tan y clefyd trymaidd,
Mwynnaidd bynaws oedd o hyd,
Yn mynegi 'i melys brofiad,
'Trefn ei gariad yw i gyd.'

Nesu wnaeth yn araf dawel,
Yngoruchel law ei Thad,
Trwy gul ddyffryn cysgod angau
At ororau'r nefol wlad;
Ac wrth groesi'r donawg afon,
'Roedd angelion ddiaglaer lu,
Yn ymfurfio 'n gerbyd tanlyd
I'w ei dwyn i'r gwynfyd fry.

Braidd na welwn mewn dychymyg,
'Nawr y geinfyf osgordd gu,
Yn nesau at borth paradwys,
(O mor gymmwys ydyw 'r llu,) Yna'r disglauer berllawg ddrysau,
Ar golynau aur sy'n troi,
Ymagorent oll o gariad
Er derbyniad iddi roi.

O mor ddedwydd ydyw 'r enaid
Yn y ganaidd ddinas gu,
Pob rhyw drallod wedi darfod,
Cymmod llwyr y'mhlith y llu;
Llen nol llen o ryfeddodau
Geidw danau'r nef yn dyn,
A myfyrto yn dragwyddol
Farwol boen ar ael y bryn.

Hunai'r corph yn dawel ddigon,
O dan dynion gloriau'r glyn,
Hyd nes geillw trwm lon gwiwlun
Y marwolon---sciniad syn!
Yna, una a'r gwiw enaid
Draw ar amnsid Ior y nen,
A thrwy rinwedd yr Oen dilyth
Ant i fywyd byth---Amen.

J. H. HUGHES, *alias*, LEUAN O LEYN.
Nantglyn.

YR ANNEDDLLE LONYDD.

Mae 'm tynfa tu a thy fy Nhad,
O'r anial wlad rwy'n byw;
Pob ton, pob croes, pob awel sy,
I'm nesu i dy fy Naw.

Mae'r wlad lle mae fy nhrysor i
Yn tra rhagori ar hon;
Gwlad lle nad oes na phoen na aher,
Na gofid prudd i'm bron.

Can's yno mi gaf nosio byth,
Mewn môr dilyth o heddi;
Ac ni ddaw ton o ofid mwy,
Na chliw' tu draw i'r bedd.
Pwllheli.

W. GRIFFITH.

Y DRYSORFA.

RHIF. XCIII.]

MEDI, 1838.

[LLYFR VIII.]

BUCHDRAETH Y PARCH. JAMES OWEN.

Ganwyd y gwr duwiol hwn yn y Bryn, gerllaw Caerfyrddin, Tachwedd 1, 1654. Yr oedd ei rieni yn barchus. Ond fe ddiodddefodd ei dad lawer yn amser y rhyfel gartrefol oedd yn y wlad y pryd hyny, oherwydd ei fod ef yn tueddu yn gryf o blaid y brenin.

Dodwyd Mr. James Owen mewn Ysgol gyda Mr. Picton yn Nghastell Caerfyrddin, ac wedi hyny gyda Mr. Phillips o'r un dref. Yr oedd ei awydd am ddysgeidiaeth yn sawr iawn Efe a lynnai wrth ei lyfr. Pan oedd yn yr ysgol goleuwyd ei feddyliau yngylch mawr bwys gwirioneddau y Bibl. O hyny allan addurnwyd ef â grasau yr Efengyl fel y bu yn addurn i grefydd Crist ddyddiau ei oes. Tueddwyd ei feddyliau yn gryf at waith mawr y weinidogaeth. Ei dad, pan ganfu ynddo dueddfryd duwiol, ynghyd âg awydd a medrusrwydd nodedig at ddysgeidiaeth, a ymdrechodd, er fod ganddo liaws o blant, ac nad oedd yn perchen llawer o'r byd, i roddi iddo ddysg addas at y swydd sanctaidd.

Ymhen ysbaid o amser anfonwyd ef i gael ei ddysg parottoawl i Brynllwarch, Sir Forganwg, preswylfod y Parchedig a'r dysgedig Samuel Jones, o dan nawdd yr hwn y dysgodd efe Philosophyddiaeth a Duwinyddiaeth. Wedi iddo ymadael o Bryn llywarch, efe a aeth at ei dad bedydd, y Parch. James Howell, gwr Eglwysig. Pan oedd efe yno, efe a ymroddodd i chwilio i mewn i'r ddadl boethlyd ag ydoedd ar droed y dyddiau hyny ynghylch Cydffurfiad ac Anghydfurfiad, ac oherwydd rhyw gaethiwd cydwybod a deimlai, efe a dueddwyd i ogwyddo at yr Ymneillduwyr. Llawer a ymresymodd ei Rieni âg ef ar yr achlysur hwn, canys Eglwyswyr cryfion iawn oeddynt hwy. Mr. Howell befydd, ynghyd âg amryw o'i gyfeillion a ymdrechent i'w ogwyddo at yr Eglwys wladol.

Da ygwyyddai efe fod yr Ymneillduwyr dan raddau mawr o ddirmyg, a'u bod yn cael eu hamgylchynu gan wrthwynebwyr galluog, ac mai os ymlynai efe wrthynt nad oedd iddo ddysgwyl dim llai na dirmyg a thlodï.

Ond yr oedd ei wrthwynebrwydd ef i gydymffurfio â'r Eglwys wladol yn gyfryw, nad ellid ei symmud ymaith â gobaith elw a dyrchafiad. Ac wedi hir a dwys ystyriaeth o'r achos hwn, efe a anturiodd ymuno â'r blaid erlidiedig a dirmygedig. Efe a ddechreuodd ar waith y weinidogaeth yn Swansea, fel cynnorthwywr i'r Parch. S. Hughes.* Ond buan yr erlidiwyd ef oherwydd ei anghydfurfiath, fel y bu gorfod arno ffoi am noddfa, yr hon a gafwyd iddo am ryw hyd yn Bodwal, Swydd Gaernarfon. Pan fyddai efe yn rhydd oddiwrth lafurio yn y weinidogaeth efe a astudiai dros unawrbarhymtheg yn y dydd, gau faint ei awydd am wybodaeth.

Yn y flwyddyn 1676 efe a wahoddwyd i Sweeney, gerllaw Croesoswallt, ac wedi iddo fod yno yn pregethu yn llwyddiannus dros ryw hyd, efe a ymroddodd i daenu gwybodaeth o'r Efengyl gyda mawr zel, ac o'r herwydd efe a erlidid yn ddirfawr. Efe a gymmerwyd i fynu am bregethu, ac fe'i dodwyd ef ac amryw o'i wrandawyr yngharchar yn Nghaerwys, Swydd Flint. Ond drwy ryw gamgymeriad, fe ganfuwyd nad oedd is wedi ei garcharu yn ol rheol y gyfraith, ac o herwydd hyny, fe'i cynghorwyd ef i ddefnyddio y gyfraith i gospi ei wrthwynebwyr. A phan glywodd yr Ynadon heddwch hyny, hwy a ofnasant yn ddirfawr, a gollyngasant ef a'i gyfeillion yn rhydd. Ond ni ddefnydd-

Gwel Hanes bywyd y Parch. Stephen Hughes yn y Rhifyn ddiweddaf, tu dalen 225.

iodd Mr. Owen y camgymeriad i wneud iddynt un niwed. A phan welodd yr Ynadon mai gwr heddychol oedd Mr. Owen, hwy a dalasant iddo ddrwg am dda, drwy ei ddirwyo ef a'i gyd-garcharorion; a phan nad oedd ganddynt arian i dalu y ddirwy, hwy a yspeillasant eu tai o'u dodrefn, ac a'u gwerthasant hwynt i dalu. Eithr Mr. Owen a'i gyfeillion a roddasant eu hachos i'r hwn sydd yn barnu yn gyflawn.

Yn y flwyddyn 1679 efe a symudodd o Sweeney i Croesoswallt. Yno y bu efe yn gweinidogaethu lawer o flynyddoedd, ac yno y dyoddesodd efe lawer o erledigaethau. Pregethodd yn gysson, i gynnulleidfia fechan, dan lawer o anafanteision. Efe a fu yn fyddlon iawn i lafurio i daenu gwybodaeth ymhlith y Cymry yn amrywiol barthau tywyll y Dywysogaeth; ond po fwyaf y llafuriai yn y gwaith da hwn, mwyaf o wrthwynebiadau a gai: a mynych y cyflawnai ei ddyledswydd mewn perygl am ei fywyd.

Pwy a ddichon beidio galaru wrth feddwl am bleidgarwch erledigaethus, yn rhedeg mor bell ag i orthrymu gwr mor dduwiol a llafurus ag oedd Mr. Owen, yn unig am ei fod yn gwabanaethu oddiwrth ei erlidwyr mewn pethau allanol crefydd. Mae sulw larll Mansfield ar y matter hwn yn deilwng iawn o'i gadw mewn cof. Efe, 'Diammeu nad oes dim yn fwy afresymol, yn fwy anghyson ag iawn-derau y natur ddynol, yn fwy gwrthwyneb i yspryd a gorchymynion y Grefydd Gristionogol, yn fwy drygionus ac anghyflawn, nag yw erledigaeth. Mae yn wrthwyneb i grefydd naturiol, yn wrthwyneb i grefydd ddatguddiedig, ac yn wrthwyneb i wir lywodraeth wladwriaethol.'

Fel Brythoniaid, yr ydym yn llawenychu am fod ein dedwyddol wlad wedi ei gwaredu oddiwrth y drygioni gwrthun hwn. Mae tirlondeb, cyflawnder, a rhyddid cydwybod, wedi esgyn i orsedd Brydain. Yno y byddont yn llywio byth, medd yr Ysgrifenydd.

Tra bu Mr. Owen yn preswyllo yn Nghroesoswallt efe a ddaeth yn adnabyddus â'r gwr duwiol hwnw Mr. Philip Henry, yr hwn a wnaeth sulw neillduol arno, a ymgyfeillachodd yn fynach âg ef, ac a fu yn offerydol i'w gadarnhau ef mewn egwyddorion o arafwch a mwyneidd-dra, yn y rhai yr

oedd Henry a'i deulu yn rhagori ar y cyffredinolrwydd yn eu boes.

Dysgediaeth, duwioldeb, a llafur Mr. Owen a barai iddo gael ei barchu yn sawr gan y gwir dduwiol, ac a'i gwnaeth yn bregethwr poblogaidd yn y Dywysogaeth, ymhob man lle yr oedd yn adnabyddus.

Y flwyddyn 1681 oedd un hynod yn oes Mr. Owen, canys Dr. W. Lloyd, Esgob dysgedig ac anrhydeddus Llan-elwi, wedi hyny, Esgob Worcester, yr hwn oedd yn elyn i erledigaeth, a ymdrechodd drwy diriondeb i symmud ymaith y rhwystr oedd yn meddwl yr Ymneillduwyr yn erbyn cydymffurfio â'r Eglwys wladol. I'r dyben hwn, efe a ymwelodd â'r holl drefydd mwyaf yn ei Esgobaeth; ac ymysg ereill, Croesoswallt. Wedi ymddyddan law-law â Mr. Owen amryw weithiau, efe a bennododd y 27in o Medi i ddadleu yn gyhoeddus ar yr achlysur hwn yn Llys y Dref, lle yr oedd Mr. Owen i roddi cyfrif yngwydd y dorf gynnulledig, pa sail oedd ganddo i ymalfyd yn ngwaith y weinidogaeth heb gael urddau Esgobawl. Felly y bu.

Daeth yr enwog Mr. Henry Dodwell gyda'r Esgob; a Mr. Philip Henry, a Mr. Jonathan Roberts, o Lanfair, Swydd Ddinbych, gyda Mr. Owen. Daeth hefyd amryw o'r Offeiriaid a boneddigion o'r wlad, ac Ynadon y dref, a lliaws mawr o bobl, i'r cyfarfod gwrandao ar y ddadl gyhoeddus. Dechreuodd y ddadl am ddau ar gloch brydnawn, ac a barhaodd hyd o saith i wyth ar gloch y nos. Yr oedd yr Esgob yn ymdrin â'r ddadl gyda phwyll ac arafwch mawr; ac er na lwyddodd y ddadleuaeth i ennill Mr. Owen i'r un feddwl ag ef, etto, se fu y cyfarfod yn llesol i symmud ymaith gryn radd o'r rhagfarn oedd rhwng y ddwy blaid, ac i gynyddu cariad brawdol ymysg y gwrandawryr.

Yn y flwyddyn 1699 gwahoddwyd Mr. Owen i fyned i Manchester, ac hefyd i'r Amwythig ar yr un pryd; ond fe'i tueddwyd ef i nuddhau i'r alwad o'r Amwythig, ac yno yr aeth efe, i gynnorthwyo y Parch. Francis Talents, un o'r Anghyddfurfwyr yn y dref hono. Tra fu efe yno, bu yn ddefnyddiol yn y sefyllfa o arlywio dygiad gwyr ieuaine i fynu i waith y weinidogaeth. Dyna y dosparth olaf o'r wylan y bu efe yn llafurio ynddo.

Yr oedd yn ysgolhaig rhagorol yn ei iaith gynhenid, y Gymraeg, yn yr hon

yr ysgrifennodd efe amryw lyfrau. Yr oedd yn hyddysg iawn yn Saesoneg. Er yn ieuanc efe a ddysgodd Lladin, Groeg, a Hebraeg. Heblaw hyny yr oedd yn lled fedrus yn yr Ieithoedd Arabaeg, Syriaeg, Saxonaeg, a Ffranc-aeg. Ond er ei fod yn ymhyfydu yn fawr yn darllen lyfrau mewn Hanesyddiaeth Eglwysig, ac mewn amrywiol ganghenau o wybodaeth a dysgeidiaeth, y Bibl oedd ei brif astudiaeth. Yr oedd yn ymhoffi cymmaint yn yr Ysgrifthyrr Lân, fel y dysgodd efe allan y rhan fwyaf o honynt.

Yr oedd Mr. Owen yn wr llariaidd iawn, gweithgar, a defnyddiol, yn ei oes. Yr oedd yn argyhoeddwyr llym a ffyddlon o bechod, ac er hyny arferai diriondeb, yn enwedig at y rhai edifeiriol. Yr oedd yn ofalus yn newisiad o'i gyfeillion, ac yn adeiladol yn ei gyfeillach. Yr oedd yn gyfoethog mewn gweithredoedd da, gan gyfranu at anghenrheidiau y tlodion, ac at achosion da ereill y ddegiad ran o'i gyflog, bob blwyddyn yn rheolaidd.

Yr oedd yn hynod yn ei grefydd deuluaid. Ni oddefai i neb o'i deulson am bethau y byd ar y Sabbath. Ac os dygwyddai neb un o honynt wneud hyny, efe a ddywedai, 'Gadewch y pethau yna hyd y fory.' A mynych y sylwai 'Mai un o'r arwyddion cyntaf o waith gras yn y galon ydyw gwneud cydwybod o gadw'r Sabbath.'

Er fod Mr. Owen yn Ymneillduwr, etto yr oedd yn parchu gwyr urddasol a duwiol yn yr Eglwys wladol, ac efe a ymddygai tuag atynt fel brodyr. Tra yr oedd efe o gydwybod yn anghymeradwyo ordeiniad Esgobawl, er hyny ni ddirmygai ac ni chondemnïai y cyfryw a fyddent o wahanol farn, gan roddi yr uu rhyddid iddynt hwy i farnu drostynt eu hunain ag oedd efe yn ddymuno iddo ei hun.

Fel gweinidog, yr oedd Mr. Owen yn bregethwr buddiol ac effeithiol. Ei bregethau oeddynt eglur, synhwyrol, serchiadol, a chynhwysfawr. Ei ddull yn pregethu oedd rydd, naturiol, a sobr; a'i fatter yn gyfaddas, a chyrhaeddgar.

Fel Athraw i'r gwyr ieuanc oedd dan ei ofal, efe a fu yn ddiwyd, ffyddlawn, a llafurus iawn. Ie, yn ei holl fywyd yr oedd Mr. Owen yn dduwiol, yn ffyddlon a gweithgar yn ngwinllan ei Arglwydd, gan ddefnyddio ei holl dalentau er gogoniant ei Feistr, a llesâd i ddynion.

Ond oberwydd ei fod yn eistedd

cymmaint i ddarllen, ac ar brydiau ereill yn teithio drwy bob hin i lasurio yn galed i bregethu, se'i blinwyd ef gan glefyd y garreg am lawer o flynyddoedd, yr hyn yn y diwedd a roes derfyn ar ei fywyd. Wedi dyoddef llawer felly am ddeng mlynedd ar hugain, nes difa grym ansawdd ei gorph, er pob dyfais a doethineb medd ygon efe a fu farw drwy ddirfawr boen. Efe a wynebodd frenin y dychryniadau gyda gwroldeb, arafwch, a phwyll. Wedi galw ei deulu ynghyd at ei glaf wely, efe a ddywedodd, 'Ni fynaswn i er deng mill o fyddodd dreulio fy mywyd yn amgen nag y treuliais ef; yn awr yr wyf yn mwynhau dyddanwch na ddichon i neb ei brisio.' Gan archwaethu blaen brawf o lawenydd yr hyfryd wlad, efe a hunodd mewn tangnefedd, Ebrill 8fed, 1706, yn 52 mlwydd oed.

Pregethodd y Parch. Matth. Henry yn ei gladdedigaeth y dydd iau canlynol, ar Act. 20. 38.

(A dynwyd allan o hanes ei fywyd a ysgrifennwyd gan ei fraud Dr. Charles Owen, gan Dr. J. B. Williams, o'r Amwythig.)

Rhagoriaethau y Bibl.

II. CORINTHIAID.

Yr ail epistol at y Corinthiaid, fel y tybir, a ysgrifennwyd oddeutu blwyddyn ar ol y cyntaf. Wedi i'r cyntaf fod yn fuddiol i ddwyn diwygiad yn mlaen yn yr eglwys, yn enwedig mewn llawer o'r rhai yr oedd eu hymddygiad wedi bod yn waradwyddus, rhai gau athrawon a'nfoddlonasant wrth yr apostol, gan ei feio am ymyryd gad a'u hachosion hwy. Yr epistol hwn a fwrriodwyd i gysuro y rhai edifeiriol, ac i gyfiawnhau nodweddiad yr apostol. Mae yn rhanedig i dair-ar-ddeg o benodau, ac yn cynnwys pump o brif ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Sydd yn cynnwys cyfarchiad yr apostol i'r Corinthiaid, a'i arweiniad serchiadol i mewn i brif destyn yr epistol, pen. i.

Dos. II. Sydd yn cynnwys cyfarwyddiadau i'r eglwys i ddangos ei charedigrwydd tyner tu ag at y rhai edifeiriol; diffyniad o'i gymmeriad apostolaidd, oddiwrth ragoriaeth ardderchog ei weinidogaeth ef uwchlaw eiddo y ddeddf, ac oddi wrth ei gyflawniad ffyddlawn o'i dyledswyddau, yn cael ei gynnal â diddanwch a golyg-

iadau yr efengyl, pen. ii.—vii. Yn y dosparthiad hwn dylem sylwi,

1. Canmoliaeth yr apostol o'r efengyl fel gweinidogaeth yr Ysryd a chyflawnder, tra mae y ddeddf yn weinidogaeth marwolaeth a damnedigaeth, pen. iii.

2. Dylanwad ysprydoliadol yr efengyl yn eneidiau y rhai sydd yn ei derbyn trwy ddylanwadau grasol yr Ysbryd, pen. iv. v.

3. Neillduolrwydd dynodol trefn yr efengyl, yn nghyfrifiad euogrwydd dynion i Grist fel Machnïydd y cyfammod, a chyfrifiad ei gyflawnder yntau, i'r rhai oll a wir gredant ynddo, pen. v. 18—21

4. Cymhwysiad o athrawiaethau yr efengyl mewn annogaethau i sancteiddrwydd cyffredinol, pen. vi. vii. 1.

Dos. III. Sydd yn rhoddi annogaethau a chyfarwyddiadau i wneuthur cyfraniad helaeth, er cynnorthwy y brodyr tlodion ac erlidiedig yn Iudea, pen. viii. ix.

Y peth mwyaf hynod yn y dosparthiad hwn yw, rheswm yr apostol a gymmerir oddi wrth ras digyffelyb ein Harglwydd Iesu Grist, yn dyfod yn dlawd yn ein naturni, fel y cyfoethogid ni a thragywyddol ogoniant, pen. viii. 9.

Dos. IV. Sydd yn cynnwys diffyniad yr apostol o'i gymmeriad apostolaidd a'i awdwrddod, pen. x.—xii.

Yn y dosparthiad hwn dylem nodi
1. Hyder yr apostol yn naioni ei achos, ac o allu Duw i'w gynnal a'i amddiffyn yn erbyn y blaid alluog a chyfrwys, parch ac awdwrddod yr hon ydoedd yn ymddibynu yn sawr yn nymchweliad ei honiadau ef i awdurdodiad apostolaidd, pen. xi.

2. Nifer mawr dyoddefiadau yr apostol yn nghyflawniad ei swydd apostolaidd, pen. xi.

3. Y weledigaeth o Baradwys, â'r hon yr anrhydeddwyd yr apostol, pen. xii.

Dos. V. Sydd yn diweddu yr epistol, gyd â chynghorion i hunan-ymholiad a gwyliadwriaeth, â gweddïau am lwyddiant ysprydol y Corinthiaid; mae yr apostol yn dybenu gyd â bendith gofiadwy, pen. xlii.

Cyfeiriadau yn 2 Corinthiaid.

Pen. iii	3 Ier xxxi 83	Pen vi 16	Exod xxix 45
	Exec xi 19		Lef xxvi 12
	xxxvi 26		Ezec xxxvii 26. 27
	7 Exod xxxiv 1		18 Ier xxxi 1—9
	28. 29. 35.		viii 16 Exod xvi 18
	16 Eza xxv 7		xii 7 Ezech xxviii 24
vi 2	— xlix 8		

YR EPISTOL AT Y GALATIAID.

Y Galatiaid oeddynt bohl yn preswyllo tiriogaeth ehang o Asia Leiaf, yn mhlith pe rai y planwyd crisionog-aeth trwy weinidogaeth Paul, Gal. i. 6. Act. xvi 6. xviii. 23. Yr eglwys hyn oeddynt gynnwysedig o Iuddewon a Chenhedloedd dychweledig, llawer o ba rai, mewn byr amser, a dynwyd ymaith oddiwrth symrlrwydd yr athrawiaeth grisionogol, pyngciau mawrion a hanfodol yr efengyl, gan ryw gau athrawon, y rhai a ddywedent nad ydoedd Paul yn brîodol apostol Iesu Grist, ond cenhadrwr yn unig wedi ei anfon oddi wrth yr eglwys yn Ierusalem. I wrthbrofi eu cyfeiliornadau, ac i sefydlu y Galatiaid yn y brif erthygl hono o'r athrawiaeth grisionogol, cyflawnâd rhad pechaduriaid ger bron Duw, yn unig trwy fydd yn nghyflawn-aer ac Iawn Iesu Grist, cyfarwyddwyd yr apostol i ysgrifenu yr epistol hwn. Mae yn rhanedig i chwech o bennodau, yn cynnwys tair rhan.

Rhan. I, Sydd yn cynnwys diffyniad Paul o hono ei hun a'r athrawiaethau a bregethai, pen. i. ii. Yn y rhan hon mae pedwar dosparthiad.

Dos. 1. Yr arweiniad i mewn, pen. i. 1—5.

Dos. 2. Sydd yn profi nad cenhadrwr ydoedd wedi ei anfon gan yr apostolion eraill; ond ei fod wedi derbyn ei awdurdodiad yn ddigyrfrwng oddi wrth Grist: nid ydoedd, gan hyny, islaw iddynt hwy, pen. i. 6.—24.

Dos. 3. Sydd yn dangos ei fod yn pregethu yr un efengyl â'r apostolion eraill, pen. ii. 1.—10.

Dos. 4. Fod ei ymarferiad yn gyf-attebol i'w athrawiaeth, pen, ii. 11—21.

Rhan. II. Sydd yn cynnwys amddiffyniad yr athrawiaeth o gyflawnâd rhad trwy fydd, mewn cyfres o broffon wedi eu cymmyrd o'r Hen Testament, pen. iii.—v. 1.—12. Yn y rhan hon mae pump dosparthiad.

Dosparthiad 1. Cyflawnâd trwy fydd yn cael ei brofi oddi wrth y cyfammod a wnaethpwyd âg Abraham, pen. iii. 1—18.

Dos 2. Yr un athrawiaeth yn cael ei phrofi oddiwrth y gyfraith Foesenaidd, yr hon nid ydoedd i ddyddymu yr addewid, ond i barotol dynion i dderbyn yr efengyl, pen. iii. 19—29, iv. 1—7.

Dos. 3. Sydd yn ceryddu y Galatiaid yn serchog am eu hymadawiad oddi wrth yr efengyl, pen. iv. 8—20.

Dos. 4. Cyflwr ysgolheigawl yr eg-

lwys Iuddewig yn cael ei eglurâd trwy aralleg wedi ei chymmydd oddi wrth deulu Abraham, pen. iv. 21—31.

Dos. 5. Sydd yn dangos yr ynfyrwydd o ymrwthod a'r efengyl, trwy ymostwng i'r enwaediad, ac felly bod yn ddyledus i gadw yr holl ddeddf seremonïol, pen. v. 1—12.

Rhan. III. Sydd yn cynnwys cymhwysiad ymarferol o athrawiaethau gras, mewn amrywiol annogaethau cymhwys i fywyd o ymroddiad i Dduw, yn nerth yr Yspryd Glan, a than ei arweiniad addawedig, pen. v. 13—26. vi. Yn y rhan hon dylem nodi yn enwedigol,

1. Yr adroddiad addysgiadol mewn perthynas i weithredoedd ffaith y cnawd yn yr annuwiol: ac, yn gyferbyniol,

2. Ffrwythau bendigaid yr Yspryd yn nhymer a bywydau cywir gristionogion, pen. v. 13—24.

Cyfeiriadau yn Galatiaid.

Pen iii	6 Gen xv 6	Pen iii	16 Gen xvii 7
8	— xii 3	vi	4 Dan ix 24
xviii	18	14	Zech xii 8
10	Deut xxviii 26	24	Deut xxxiii 2
13	— xxi 23	30	Gen xxi 10—12
16	Gen xii 3—7		

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

Gwrandawr. Pa beth yw eich barn chwi, Mr. P. am y byd crefyddol yn y dyddiau hyn? Diameu'ch bod chwi yn darllain llawer. A fu, atolwg, y fath amser erioed ar Eglwys Crist a'r dyddiau presenol? Gwyddys fod Protestaniaid a Phapistiaid yn dadleu a'u gilydd o hyd er dyddiau Luther;—Calfiniaid ac Arminiaid yr un modd, er dyddiau Arminius;—Eglwyswyr ac Ymneillduwyr mewn dadl a'u gilydd byth er amser yr hen Buritaniaid;—ac y mae dadleuon aneirif yn bod rhwng y pedair sect, fel eu gelwir yn Nghymru er'i blyneddau lawer cyn ein geni ni.

Ond yn awr, y mae y gwahanol bleidiau crefyddol yn methu a chytuno yn eu plith eu hunain; a hyny, os nad wyf yn camgymeryd, am brif byngciau y grefydd Gristionogol. Wrth wrandaw pregethau yr Annibynwyr, cawn glywaid yr athrawiaeth, y bu Rees, Tibbot, a Gray, ynghyd ag eraill o hen bregethwyr y cyfenwad hwnw, yn ei phregethu, ac yn ei phleiddio yn wrol trwy ganol erlid a gwawd; yn awr yn cael ei thafu o'r neillidu fel cyfundraith o gyfeiliornadau. Ac y mae rhai yn

dywedyd nad yw y Methodistiaid Calfiniaid yn lân oddiwrth yr un cyhuddiad. Nid yw yn beth i ryfeddu llawer atto, nac i dramgwyddo cymaint wrtho fod dynion duwiol a da yn methu a chydweled am bethau o is-bwys mewn crefydd; ond pan mae dynion o wybodaeth helaeth, a dawn belyd, yn dywedyd yn groes i'w gilydd am y pethau mwyaf eu pwys, megis natur a dybenion Iawn Crist, trefn cyflawnhad pechadur, a gwaith yr Yspryd Glan; ond yw y peth yn tueddu yn sawr i ddyrysu'r ymofynydd mwyaf gonest, ac i gadarnhau yr Anffyddiwr yn ei haerriad mai fillorege yw'r cwbl.

Pregethwr. Y mae yn ddigon gwir fod pethau yn bod fel yr ydych chwi yn darlunio, a bod niweidiau mawrion yn cael eu gwneyd trwy hyny, sef y gwan yn y fydd yn cael ei wneyd yn wanach, a'r cryf mewn anghrediniaeth yn cael ei wneyd yn gryfach. Ond dylem edrych belyd i'r ochr arall; y mae llawer o ddaioni yn cael ei wneyd i achos crefydd weithiau, trwy fod dadleuon yn codi; y mae dynion yn cael eu deffro i chwilio, a rhai trwy hyny yn cael eu hargyhoeddi o'u cyfeiliornadau, ac eraill yn cael eu cadarnhau yn y gwirionedd: ac yr wyf fi yn meddwl, er cymaint o ddrwg sydd yn cael ei wneyd i achos crefydd trwy y dadleuon hyn, y bydd, yn y diwedd, y daioni yn llawer mwy, ond fe allai mai yn ein beddau y byddwn ni cyn y bydd hyny i'w weled yn eglur.

Dylem, bob amser, wrth chwilio am y gwirionedd, ymddiosg oddiwrth bob rhagfarn. Y mae hen bobl yn hynod dueddol i ragfarn o blaid hen bobl. Y mae y rhai a enwasoch chwi ynghyd ag eraill o'u cyfoedion, wedi eu seintio yn meddyliau llawer o hen bobl, fel yr ystyriant ddywedyd yn groes i'r hyn a ddywedodd y rhei'ny, bron yr un peth a dyweyd yn groes i'r Bibl: ond a ydyw hyny yn deg, tra nad oeddynt hwy, er maint eu dawn, a'u defnyddioldeb, ond dynion ffaledig fel ninaw. Y mae pobl ifaingc drachefn yn dueddol iawn i ragfarn o blaid pobl ifaingc; braidd na phenderfynai llawer un, mai rhyw ffylliad oedd yr hen bobl heb wybod dim, a bod rhyw oleuni wedi dyfod i'r byd gyda'r oes bresenol, na bu ei fath, o leiaf, er dyddiau'r Apostolion. Bydded i ni dalu pob parch dyledus i'n henafiaid, ac yn euwedig i'n tadau a suont yn llafurus a defnyddiol gydag achos crefydd, mewn amserau blinion iawn: ac ar yr un pryd, beidio a diystyru llaf-

ur na gwybodaeth neb o'n cydoeswyr; a chosio mai 'pa beth bynag sydd yn egluro, goleuni yw.' Etto awn a'u hathrawiaethau 'at y gyfraith ac at y dystiolaeth, oni ddywedant yn ol y gair hwn,' b'ont hwy hen, b'ont ifaingc, dysgedig neu annysgedig, 'hyn sydd am nad oes oleuni ynddynt.'

Guran. Peidiwch fy nghamgymeryd i. Nid wyf fi yn condemnio yr hen na'r ifangc. Bu yn dda gan fy ngalon i wrando ar ugeiniau yn pregethu, ac sydd yn awr yn y priddellau. Ond os dywedaf y gwir, braidd na feddylw'n i fod y bobl bresenol yn gweled ryw beth yn mhellach na'u tadau. Y mae gan y bobl ifaingc yma *Natural and Moral Philosophi, Metaphysics, Logic, Rhetoric*, ac ni wn i pa faint o bethau, na wyddai llawer o'r hen bobl ddim am danynt. A phe clywech chi y fath *Philosophi* sydd gan y bechgyn dewr yma, wrth bleidio y pyngciau newydd, yr wyf fi yn meddwl y byddai yn anhawdd i chi gael rhesymau i'w gwrthbrofi.

Preg. Y mae y grefydd Gristionogol a'i sail ar y Datguddiad Dwysol, ac nid ar yr hyn a elwir *Philosophi*, o ganlyniad, wrth y Datguddiad hwnw y mae yn rhaid i'w holl byngciau gael eu profi, ac nid wrth yr hyn a elwir *Philosophi*.

Guran. Ond 'y mae dyn yn greadar rhesymawl,' ac fe ddylai gael gwybod y rheswm pahan a pha fodd y mae pob peth cyn y gallo, yn rhesymol ei gredu: ac ni allwn lai na chyfrif y dyn hwnw yn goelgar, (*credulous*) a gredai beth heb ddeall pa ham na pha fodd y mae y peth hwnw yn bod. Yn wir pan fyddaf yn eich gwrando chi ac arall yn dywedyd mai tros yr etholedigion yn unig y bu Crist farw, ac mai ar eu medr hwy yn unig y darparwyd holl fendithion iachawdwriaeth; ac etto fod yr esengyl i gael ei phregethu i bawb yn ddiwahaniaeth, a bendithion trefn achub i gael eu cymhell ar bawb, ac mai ar y dyn y mae y bai am eu gwrthod; ni fedrwn i yn fy myw wel-ed y cysondeb. Pa gysondeb sydd mewn gwahodd pawb i wledd na fwr-iadwyd ac na ddarparwyd ond i rai? A pha reswm yw beio dyn am wrthod yr hyn na pherthyn iddo? Onid gon-estrwydd yw iddo ei wrthod? ac onid trais a fyddai iddo ei dderbyn?

Preg. Os na chredwch chiw fod dim yn bod, oddieithr i chiw allu ei amgyffred a rhoddi rheswm teg am dano, yr

ydych yn rhwym o fod yn Amheuwyr, (*Sceptic*) yn mhob peth; oblegid y mae y pethau a welir yn fwyaf cyffredin ac na amheuir gan neb, yn cynwys ynddynt ddirgeledigaethau rhy ddyfnion i amgyffred y dyn mwyaf deallus. Paham yr ydwyf fi yn gallu ymsymud mwy na'r Desc yma o'm blaen.

Guran. P'am hefyd? Onid am fod bywyd ynoch chiw, yr hyn nid yw yn y Desc.

Preg. Bywyd! Pa beth yw hwnw?

Guran. Y peth sydd yn gwneyd y gwahaniaeth rhyngoch chiw a'r Desc.

Preg. Ie, dyna chiw yn awr yn ymresymu mewn cylch, a phe baech yn troi ynddo hyd fiwyddyn i heddyw, ni fydddech chiw na neb arall ddim doethach. Ond pa beth yw y bywyd sydd yn gwneyd gwahaniaeth rhyngof fi a'r Desc?

Guran. Wel yr hwnw. Rhywbeth yn y gwaed. Rhywbeth——

Preg. Digon gwir mai rhyw beth ydyw, ond ni ellwch chiw na minau ddywedyd nac amgyffred pa beth yw y rhywbeth hwnw. Ond ai rhesymol fyddai i mi beidio a chredu y gallaf ymsymud mwy na'r Desc, o achos na allaf amgyffred y peth sydd yn gwneyd y gwahaniaeth rhyngom?

Guran. Ni feddyliais i erioed am beth fel yna. Ond pa beth yw hyn y i'r mater o dan sylw?

Preg. Dim rhagor na phrofi fod yn rhaid i ni gredu llawer o bethau, cyn deall pa fodd y maent yn bod; neu fod yn amheuwyr am bob beth.

Os ydych am ddringo i esgynlawr gwybodaeth, y peth cyntaf i'w wneyd ydyw, mynu tir cadarn gwirionedd i osod traed eich ysgol arno. Y mae llawer oblegid gosod eu hysgol i fynu ar dir llithrig amheuaeth, wedi syrthio a chlwyfo eu penau yn anesgrol. Fy meddwl wrth hynyna yw, y rhaid i ddyn a fyddo yn chwilio am wybodaeth, gael rhyw bethau sicr a diambheul i adeiladu ei resymau arnynt, ac onide y mae yn rhwym i fyned i ddyrswch o gyfeillornadau. Yr wyf yn meddwl mai trwy beidio a dilyn y llwybr yma, y mae llawer o ddynion dysgedig a gwyrbodus wedi myned i gyfeillornadau cethin iawn; sef trwy gymeryd y gwirionedd mwyaf eglur yn rhag-dybiaethau (*hypotheses*), i'w credu neu eu hanghredu, yn ol fel y byddent hwy yn amgyffred neu yn methu amgyffred eu cysondeb.

Gwran. Prin yr ydwyf yn deall eich ymresymiad.

Preg. Wel yntê, mi a enwaf ddwy engraffi, un o bethau naturiol, a'r llall o bethau duwinyddol, er mwyn dangos i chwi fy meddwl yn eglurach. 1. Y mae yn wirionedd sicr ac eglur, fod dyn yn gyfansoddedig o gorff ac enaid, a bod yr enaid yn gweithredu ar y corff er ei ysgogi fel y bo yn ewyllysio: meddyliaf am godi fy llaw at fy mhen, dyna hi i fynu yn y fan: meddyliaf am fyned allan i'r ardd, dyna y ddau droed yn ysgogi bob yn ail yn union tu a'r lle. Ond ni allwn amgyffred pa fodd y mae yr enaid yn dylanwadu ar y corph i roddi ysgogiad yn ei holl aelodau. Yn awr wrth adael y pethau eglur a nodais heb benderfynu eu bod, nes gallu amgyffred pa ham y maent yn bod, a pha fodd y maent yn gweithredu, aeth rhai i wadu fod gan ddyn enaid ac i haeru mai corff yw ei gwbl. 2. Y mae bod y Gwaredwr yn Dduw ac yn ddyn, yn wirionedd mor eglur ag un athrawiaeth o fewn y Bibl. Ond y mae llawer o dduwinyddion, na fynant gredu dim, mewn duwinyddiaeth, fel gwirionedd diambheuol, nes iddynt hwy allu amgyffred pa fodd y mae yn bod: y canlyniad o hyn yw, i rai fyned i wadu dyndod—ac i ereill fyned i wadu Duwddod Crist.

Gwran. Ho, yr ydych chiwi, ynte, yn golygu fod llawer o bethau yn wirioneddau, pan nad oes dim cysondeb rhyngddynt, ac mai ein dyledswydd yw credu agos bob peth, a pheidio ymyraeth i chwilio dim am gysondeb pethau, ac felly mai fy lle inau yw credu heb betruso, mai tros yr etholedigion yn unig y bu Crist farw, mai iddynt hwy yn unig y darparwyd iachawdwr-iaeth, ac etto fod gwahoddiad didwyl yn cael ei wneyd yn ngweinidogaeth yr efengyl, i bawb ddyfod i dderbyn y pethau. A ydych yn disgwyl, mewn difrif i mi, a minau 'yn greadur rhesymawl,' gredu pethau ag sydd yn anghyson a'u gilydd?

Preg. Y mae pob gwirioneddau yn berffaith gyson a'u gilydd, fel nas gall dau wirionedd fod yn wrthwyneb i'w gilydd. Pan glywoch chiwi ddau ddyn yn haeru pethau croes i'w gilydd, dichon fod y ddau yn dywedyd celwydd, ond ni all ond un o honynt fod yn dywedyd y gwir; oblegid y mae celwyddau yn aml yn hollol groes i'w gilydd, ond ni all dim gwirioneddau beidio a chytuno a'u gilydd.

Nid wyf yn dywedyd chwaith, na ddylem lafurio hyd eithaf ein gallu, er canfod cysondeb pethau, yn enwedig pethau y Bibl. Ond pe methem ag amgyffred pethau, ni ddylem am hyny, benderfynu nad ydynt yn wir. Pan ganfyddom bethau, ac y byddai yn drais ar synwyr cyffredin i ni eu hameu, ein dyledswydd, debygwn i, yw eu credu; ac os na fedrwn weled cysondeb rhwng y naill a'r llall o'r pethau, priodoli hyny i anmherffeithrwydd ein deall. A pha beth yw y gorawydd sydd mewn dynion, i amgyffred, cyn credu pethau y Bibl, ond yr hen frys bod fel duwiau yn gwybod da a drwg? Oblegid beiddiaf ddywedyd, fod yn y Bibl, yn gystal ac mewn natur, bethau na all neb eu dirnad yn berffaith, tu yma i hollwybod-aeth, ac os byddwn ninau heb eu credu nes gallael eu dirnad, byddwn byth yn anghredinwyr i eiriau Gwirionedd ei hun.

Gwran. Pa beth sydd wirionedd? A raid i ni gredu pob peth? Neu pa fodd yr ydym i benderfynu'r peth a raid ei gredu?

Preg. Pan unwaith yr addeffir dwy-foldeb yr Ysgrhythrau, yr un peth yw Bibl i'r Dduwinydd, ag yw *facts* i'r Philosophydd. Rhaid i'r Philosophydd gael *facts* i adeiladu ei gyfundraith arnynt; ac weithiau wedi iddo fod flynyddau yn llafurio ac yn astudio i gael y *system* yn gyson a hi ei hun, y mae un fact yn dinystrio y cwbl; ac er ymdrechu i gynnal yr adeilad i fynu, trwy wadu'r *fact*, neu ei symud o'r ffordd, i lawr y mae yn dyfod, ac yntau yn diang gan waeddi, '*Facts are stubborn things.*' Yr un peth yn gymwys yw'r Ysgrhythryrau i'r Duwinydd. Pa beth bynag y mae y Bibl yn ddywedyd, y mae yn *fact*, ac y mae yn haws symyd y Wyddfa i fôr Werydd na newid un iot o hono. Llawer Duwinydd a lafuriodd yn ddiwyd ac a astudiodd yn galwed, i wneyd i fynu system o Dduwinyddiaeth; ac erbyn ei dwyn i'w phroff wrth y Bibl, byddai rhyw adnod fechan yn rhywle neu gilydd, er debygid nad oedd hi sawr o beth o flaen y fath system sawr, etto yr oedd y gyfundraith o'i blaen yn cael ei malu, fel delw Nehucodonosor o flaen y gareg, mor faned a llwch lloriau dyru haf. Y mae ambell un yn ceisio esponio a chyfieithu y Bibl yn y modd mwyaf ffafriol i'w system, fe, ceisio dileu ambell adnod o'r Bibl. Ond y mae yr adnodau yn ystyfnig, fel ffeithiau; ni waeth ceisio

symyd nef a daear o'u man, na cheisio gwyro adnod un trwch blewyn o'u lle, oblegid y mae yn haws i'r nef a'r ddacear fyned heibio, nag i un tipyn o'r gyfraith ballu.

Garan. Ond bwrwch fod dwy adnod yn groes i'w gilydd: un yn dywedyd fod Crist wedi marw tros bawb, a'r llall yn dyweyd mai yr eglwys yw yr hon a bwrcasodd efe a'i briod waed. Pa un o'r ddwy a gredwn ni? Neu pa fodd y gallwn gredu y ddwy?

Preg. Dwy adnod yn groes i'w gilydd? ni all hynny byth fod. Y mae holl adnodau y Bibl yn wirionedd, ac felly o angenrheidrwydd yn berffaith gyson a'u gilydd. Ond pan gyfarfyddom ag adnodau a font, ar yr olwg gyntaf, yn ymddangos felly, megis y ddwy y cyfeirich attynt: rhaid i ni yn gyntaf oll benderfynu eu bod yn wir, a bod y naill mor wir a'r llall. Etto dylem roddi ein rheswm ar waith i chwilio am eu cysondeb a'u gilydd; megis trwy ystyried a ydyw yn amlwg fod y gair 'Eglwys' yn cael ei arfer weithiau yn y Bibl am holl ddynolryw? Ac a oes rhyw debyg, wrth sylwi ar y cyd-destyn mai dyna feddwl y gair 'Eglwys' yn y lle o tan sylw? Neu a ydyw yn amlwg fod y gair 'Pawb' yn cael ei arfer weithiau yn y Bibl am ryw nifer llai na holl ddynolryw? Ac a ydyw yn ymddangos wrth sylwi ar y cyd-destyn, mai rhyw nifer llai na holl ddynolryw a feddylir wrth y gair 'Pawb' yn y lle arall o tan sylw? A da iawn fyddai, pe baem yn medru ymofyn a'r ieithoedd yr ysgrifawyd y Bibl ynddynt; ond yn niffyg hyny, gallwn ymgynghori a gwaith awdwyrydd wedi bod yn llafurus iawn ar hyd eu hoed, i chwilio i mewn i'r ieithoedd hyny. Ond etto, pe baem yn methu amgyffred cysondeb y pethau, er chwilio ddyddiau ein bywyd, ein dyledswydd yw credu yr adnod sydd yn dywedyd i Grist farw tros bawb; a chredu hefyd yr adnod sydd yn dyweyd mai yr Eglwys yw yr hon a bwrcasodd efe a'i briod waed; a chredu fod y ddwy adnod yn gyson a'u gilydd, er ein bod ni yn methu a chanfod y cysondeb; a gweddio am arweiniad Ysbyrd y gwirionedd, fel y tywyser ni i bob gwirionedd.

Garan. Wel, pe cawn i hamdden gan yr hen fyd yma, y mae arnaf eisiau ymddiddan llawer iawn a chwi am y pethau hyn. Bum i flynyddau yn gwrandao ar yr hen

bobl, gyda blas mawr, yn pregethu. Ie, bum yn methu a dal heb dori allan i soliannu, os nad i neidio, wrth eu gwrandao yn son am fendithion y cyfammod a rhyfeddodau y groes. A phan glywn i son am ryw un yn pregethu system newydd, yr oeddwn yn barod i benderfynu fod y cyfryw wedi hanner gwirioni, neu o leiaf yn hynod o anwybodus, a dibrofiad. Ond yr wyf wedi newid fy marn; nid yn hollol am yr athrawiaeth, ond am y dymion sydd yn ei phregethu. Yr wyf yn meddwl eu bod yn ddynion o wybodaeth a dawn helaeth; ac wrth wrando amryw yn ymresymu, rhaid i mi gyfaddef fy mod wedi'm hanner ynill i farnu mai hwy sydd yn eu lle, a bod yr hen bobl wedi colli cryn dipyn ar y ffordd: ac y mae yn ddiamen genyf pe buasai llawer o hunynt yn fyw, y buasant wedi eu hynill i'r un farn a'r bobl ifangc.

Preg. Yr wyf finau wedi gwrandao llawer, a darllain peth, ar bob ochr i'r ddadl. Ac er y dymunwn dalu bob parch dyledus i ddyg, doniau a duwioldeb llawer o'r rhai sydd yn pregethu yr hyn a elwir yn system newydd, etto efo Bibl a chydwybod, ni fedraf lai na gwahaniaethu oddiwrthynt. Ac os byddwch yn ewyllysio ymddiddan yn mhellach am y pethau hyn, ni bydd yn ffin genyf ddangos fy meddwl y tro nesaf y cyfarfyddom a'n gilydd.

Ymddyddan

RHWNG YMOFNYDD A SYLWEDYDD YN NGHYLCH DYSGYBLAETH EGLWTSIG.

Ymofnydd. Dydd da i chwi fy Nghyfaill. Mae yn dda genyf eich gweled. Gobeithiwyf eich bod yn gysurus yn eich corph, ac yn llwyddo yn eich yspryd.

Sylweddydd. Dydd da i chwithau fy Nghyfaill. Dymunwyf i chwi yr un bendithion. Am danaf fy hun rhaid i mi ddywedyd mai tywydd lled frith-hinog wyf yn gael yn gyffredinol—afiechyd corphorol sydd yn fy nilyn yn fynych. Byddaf hefyd yn aml yn cael fy mlino gan weithrediadau anghrediniol fy nghalon siomedig yn damewnol yn fy ngweithio i ymadael a'r Daw byw. Bydd ystyried y modd y dibrisiwr ac y camddefnyddir rhai o ordinadau yr Arglwydd a moddion gras gan lawerodd yn ein dyddiau, yn odd blin i mi yn aml. Ac felly yr holl bethau hyn a'u cyflwynu yn

achlysuro i mi weithiau chwenychu gwlad well. Ond etto, trwy drugaredd yr Arglwydd, gallaf dystio nad yw yr holl ofidiau a'm cylchynant er eu rhif a'u maint yn haeddu eu cystadlu, nac agos yn gydbwys â'r cysur cryf a fwynawf yn fynych wrth edrych a myfyrio ar ogoniant yr Arglwydd yn nhrefn iachawdwriaeth pechadariaid trwy Iesu Grist.

Ym. Lled debyg yw yn aml arnaf finnan, yr wyf yn gydnabyddus mewn graddau â'r un tywydd ac â'r un profiad. Ond attolwg gan i mi gael yr hyfrydwoh o'ch cyfarfod unwaith etto, a ellwch hebgor ychydig o amser i eistedd fel y gallwyf gael ymddyddan ychydig a chwi, a thrwy hyny dderbyn hyfforddiant ac adeiladaeth oddi wrthyh yn nghylch rhyw bethau pwysig sydd ar fy meddylliau?

Syl. Mae fy amser yn brin, a rhaid i mi ofalu am fy ngalwedigaeth—mae genyf wrtafa phlant i ddarparu ar eu cyfer. Yr wyf hefyd yn ystyried yn aml er fy ngofid na bum i mor ofalus ag y dylaswn i wneuthur y defnydd goreu o'm hamser er fy adeiladaeth fy hun ac ereill. Felly y mae ynof, fel y mae fy amser yn tynnu at ei ddiwedd, ryw ddymuniad am ei ddefnyddio yn well. Ond os gallwn fod o ryw ddefnydd adeiladol y naill i'r llall yr wyf yn barod i hyny. Gan hyny traethwch rai o'r pethau pwysig y soniasoch am danynt.

Ym. Bum yn ddiweddar yn ymyraeth llawer yn fy meddylliau yn nghylch dysgyblaeth eglwysig, sef yn benaf yn nghylch y rhan hono o honi a berthyn i geryddu a thori allan. Mae cymaint o wahanol olygiadau gan ddynion yn nghylch hyn, yn ein dyddiau ni, a chymaint o wrthweithredu yn hyn fel y mae rhai eglwysy yn tori o'u cymundeb am gamweddau a beiau gwarthus, ac eglwysy ereill yn derbyn i'w cymundeb bersonau a dorer felly heb gymaint a rhith o edifeirwch ynddynt oddiwrt, nac am y cyfryw bechodau, na chyfaddefiad o honnynt. Mae yn ddigon amlwg i bob meddwl ystyriol bod y naill neu y llall o'r eglwysy hyn yn gwneuthur cam a'r ddysgyblaeth. Ac os yw y rhan hon o'r ddysgyblaeth (fel yn ddiau y mae) o ordeiniad Crist, rhaid bod y naill neu y llall o'r eglwysy hyn yn pechu yn ddirfawr yn ei erbyn ef fel Pen, Brenin ac Arglwydd ei eglwys. Gan hyny

y mae yn hollol eglur bod y modd yr ymddyger ac y gweithreder yn hyn o ganlyniadau a phwysfawrogwydd dirfawr. O herwydd hyn, fel yr wyf yn aelod eglwysig, y mae genyf hawlfraint i (a dysgwylir i'm) roddi fy mhleidlais pan y digwydd anghenrheidrwydd i weinyddu y rhan hon o'r ddysgyblaeth, deisyfwyf yn ostyngedig arnoch wneuthur a alloch er fy nghyfarwyddo yn llwybr fy nyledswydd yn y cyfryw amgylchiadau, ac er fy nghadarnâu mewn golygiadau uniawn a chywir o berthynas i y rhan hon o'r ddysgyblaeth o ran y sylfaen, yr anghenrheidrwydd, a'r rhesymoldeb o honi, yn nghyd â y rheolau perthynol i'w gweinyddiad.

Syl. 'Nid oes dim newydd dan yr haul,' meld y Gwr doeth. Tebygol na chafodd unrhyw rai o ordinadau yr Arglwydd eu gwyro i gaunddybenion, eu gwrthweithredu, na'u camarfer i'n fwy, nag mewn modd mwy gelymol a dynystriol i eglwys Crist, na'r rhan hon o'r ddysgyblaeth eglwysig. Yn rhith y gweinyddiad o hyn yr arteithiwyd, yr yspelliwyd, yr alltudiwyd, y llosgwyd ac y lladdwyd miloedd o Ferthyrion enwog yr Arglwydd Iesu gan y butain echryslawn eglwys Rhufain. Ond er hyn oll a llawer yn ychwaneg a allesid nodi o gamddefnyddiadau a wnaethpwyd o bryd i bryd o'r ddysgyblaeth; ac er y'i camarferir ac y celsir gwrthweithredu y gweinyddiad cywir o honi yn ein dyddiau ninnau, etto cofiwn nad yw yr ordinad yn fwy anmharchus nac yn llai 'ei defnyddioldeb, eithr ei bod yn sicr o ateb dyben ei sefydliad gan Grist yn ac i'w eglwys. Tu ag at olygu yn gywir, a chyrrhaedd syniadau addas a disgl am y rhan hon o ddysgyblaeth eglwys Dduw, rhaid i ni fod yn oleu a chadarn yn ein meddylliau mewn perthynas i'r eglwys fel y mae yn dŷ, yn deulu, neu yn deyrnas i Grist, yn nghyd a'i awdurdod a'i hawl ef fel Pen a Brenin ei eglwys i osod rheolau a chyfreithiau iddi. Rhaid i ni hefyd fod yn gydnabyddus a'r cyfreithiau hyn yn nghyd a'r ymddiried a wnaeth efe o'r defnyddiad o honnynt i'w bobl neu ei awdurdodiad of i'w eglwys i eu gweinyddu. Bod yn oleu yn y pethau hyn a rydd i ni gymhorth mawr i weithredu yn uniawn yn llwybr ein dyfodswydd fel aelodau eglwysig. Ac os byddwn yn fywiog ein deall yn hyn, ni bydd

anhawdd i ni fwrdo golygiadau cywir am yr eglwys hyn y meddylloem eu bod yn camweithredu tu ag at y ddyegyblaeth, neu yn gwrthweithredu.

Ym. Yr wyf yn rhwymedig i chwi fy anwyl Gyfaill am y sylwadau hyn. Ond ewch rhagoch i draethu ar, ac egluro hyn bob yn rhan.

Syl. Dywedais i chwi eisoes bod fy amser yn brin. Ond gan fod y pethau a nodwyd mor bwysig, a bod yn oleu a chadarn ynddynt o gymaint canlyniad i chwi a minau, ymfoddionaf i aros gyda chwi i geisio sefyll ac egluro ychydig arnynt.

Os mynwnch fod yn ddysegedig yn y pethau hyn rhaid i chwi sugno eich holl ddyageid-iaeth yn hollol a digymysg o'r Ysgrhythyr Lan. 1. Gosodir yr eglwys allan yn fyny-ych yn yr Ysgrhythyrau fel Teyrnas, Tŷ, neu Deulu Crist. Ephes. v. 5. Hebr. iiii. 6. Ei ddinas, ei dŷ, ei deulu, a'i deyrnas ef mewn modd neillduol ydyw. A chan ei bod yn gyfryw, ganddo ef y mae (ac nid oes gan neb arall) hawl i dderbyn i mewn iddi, i sefydlu ynddi, a bwrw allan o honi. 'Myfi,' medd efe, 'yw drws y defaid.' A thrachefn, 'Myfi yw y drws, os â neb i mewn trwof fi efe a fydd cadwedig.' Ac medd efe wrth Angel yr eglwys yn Phila-delphia, 'Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, y Cywir, yn eu dywedyd, yr hwn sydd ganddo agoriad Dafydd, yr hwn sydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau, ac yn cau ac nid yw neb yn agoryd.—Yr hwn sydd yn gorchfygu, mi a'i gwnaf yn golofn yn nheini fy Nawï, ac allan nid â efe mwyach.' A thrachefn, 'Rhoddaf iddynt yn fy nbŷ ac o fewn fy magwrydd le, ac enw gwell na meibion ac na merched, rhoddaf iddynt enw tragyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.' Ioan 10. 7. 9. Dat 3. 7.—13. Eas. 56. 6.

Yn yr ysgrhythyrau hyn gwelwn yn eglur, mai i'r Arglwydd Iesu yn unig, fel y mae efe yn Ben, a Brenin ei eglwys, y perthyn rhoddi lle ac aelodaeth i ei bobl ynddi fel y mae yn gorph neu yn eglwys ddirgeledig iddo ef, ac mai ganddo ef yn unig y mae hawl ac awdurdod i roddi lle a goddef rhai i fod yn aelodau yn ei eglwys fel y mae yn dŷ neu deyrnas weledig iddo ef yn y byd. Am y cyntaf, efe ei hun sydd yn ei ddwyn oddiamgylch trwy nerthol weithrediad ei Xpryd yn ei bobl, yn eu dwyn i gradu

ynddo ac i wir undeb ysprydol ag ef, yr hyn yw sylfaen, rhwymyn, a hanfod undeb holl wir aelodau yr eglwys a'u gilydd. Nid ymddiriedodd ef hyn erioed, ac nid ymddiried mo hono byth i neb arall. Am yr olaf, sef rhoddi lle ac aelodaeth yn ei eglwys fel y mae yn weledig, ymddiriedodd y gwein-yddiad allanol o hono i'w eglwys, a hyny i'w ddwyn yn mlaen yn ol ei reolau, ei orchymynion, a'i gyfarwyddyd ef. Meddai ef wrth Pedr, 'Rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd, a pha beth bynnag a rwymech ar y ddaear, a fydd rwymedig yn y nefoedd; a pha beth bynnag a ryddhaech ar y ddaear a fydd wedi ei ryddhau yn y nefoedd.' Math. xvi. 15—19.

Wrth deyrnas nefoedd yn y geiriau hyn y mae i ni ddeall nid yr eglwys yn ei stad orfoleddus yn y nefoedd, ond teyrnas neu eglwys Crist yn ei chyflwr milwriaethus dan orchwyliaeth yr efengyl yn y byd hwn. Nid oes i ni ddeall ychwaith mai i Pedr fel person neillduol neu unigol, y rhoddodd yr Arglwydd yr uchelffaint o fod ganddo agoriadau teyrnas nefoedd. Byddai hyny yn gyfeillornad cyffelyb i'r haerlad—mai Pedr yw y graig ar ba un yr adeilodir yr eglwys. Ond y mae y geiriau yn ddiau er eu llefaru wrth Pedr yn bersonol, yn cynwys ynddynt awdurdodiad yr Arglwydd Iesu i'r holl Apostolion, ei weinidogion a'i eglwys yn gyffredinol, hyd ddiwedd amser. Dylem eu golygu hefyd yn dra helaeth o ran yr ystyr o honnynt, yn cynnwys ynddynt, nid yn unig rhoddiaid yr Arglwydd o agoriadau y deyrnas yn athrawiaethol i'w weision, ond yn ddyagyblaethol hefyd, sef ei awdurdodiad ef iddynt fel gorchwylwyr i ollwng i mewn i'r deyrnas, i lywodraethu ynddi ac i fwrw yr adlywodraethus a'r halogedig allan o honi, yn ol ei reolau a'i gyfarwyddyd ef. Bod hyn yn gynnwysedig yn y geiriau a welir yn eglur trwy eu cyd-mharu â Math. xviii. 15—18. Ond yn brosenol nid ymhelasthaf arnynt, gan y caf achlysur i'w cofnau etto. Nid wyf heb wybod bod rhai Duwinyddion enwog yn hearnu nad yw hyn yn gynnwysedig yn y naill na'r llall o'r ymadroddion hyn; ond er hynny, ei fod sydd eglur, meddylwyr, i bob meddwl diduedd a diragfarn.

Ym. Yr wyf yn canfod yn eglur oddi wrth yr hyn a ddywedasoeh, bod yr ym-

adroddion ysgrythyrol hyn a nodasoch yn cadarnau i ni mai i'r Arglwydd Iesu yn unig y perthyn rhoddi lle aelodaeth a swyddogaethau i'w bobl yn ei eglwys. A darfod iddo ef awdurdodi ei Apostollon, ei Weinidogion, a'i eglwys yn gyffredinol yn un a hwynt, ond nid ar wahan oddi wrthynt, megis i gadw drws ei eglwys, i ollwng a derbyn i mewn iddi, ac i fwrw yr afreolus a'r halogedig allan o honi, yn ol ei reolau a'i gyfarwyddyd ef. Ac nad yw y geiriau fel y golyga rhai yn dal allan awdurdod neu anfaeledigrwydd yr eglwys o ran ei barn a'i golygiadau ynddi neu o honi ei hun. Nid yw felly ond yn unig pan yn gweithredu yn ol gorchymynion a rheolau yr Arglwydd, a than ei gyfarwyddyd a'i arweiniad ef.

Gan hyn y tu ag at weithredu yn fuddiol ac adeiladol yn fy lle fel aelod eglwysig, gwelaf fod yn hollol anghenrheidiol i mi fod yngynabyddus a'i reolau a'i osodiadau ef. O herwydd pa ham ottolygaf arnoch fy hyfforddi yn mhellach ynddynt.

Syl. Yr ydych yn golygu yn hollol gywir. Yr oeddwn yn bwriadu sylwicy ymadael nad yw yr ymadroddion yn dysgu i ni anfaeledigrwydd yr eglwys na'i hawdurdod i weithredu yn hyn ond yn unig trwy awdurdod, ac yn ol gorchymynion a chyfarwyddyd Crist. Ond ef allai y caf sylwi ar hyn etto. Tu ag at gyrhaedd yr hyn yr ymestynwch ato, mae o leiaf ddwy ddyledswydd yn orphwysedig arnom, sef gweddio yn ddyfal a thaer am Yspryd Crist i'n cyfarwyddo, ac ymarfer a phob moddion er ein cynhorthwyo i gael deall da yn ei reolau a'i orchymynion ef, perthynol i hyn.

Os mynwn fod yn hyddysg yn rheolau dysgyblaethol eglwys Crist, rhaid i ni dynu ein dysgeidiaeth yn hollol o'r Ysgrythyrau Sanctaidd; oblegyd yr Ysgrythyr Lan yn unig yw Ddeddfyfr ei dŷ a'i deyrnas ef. Tu ag at ein cynhorthwyo yn hyn, gallwn ddefnyddio crynodaau o'r rheolau hyn a gasglwyd gan ddynion da, ac a benderfynwyd arnynt gan Gyrrh o grefyddwyr neu eglwys. Ond etto gochelwn eu canlyn ond yn y graddau y dilynasant hwy Grist, ac y cydunasant a'i reolau ef. Dylid hysyd bob amser yr ymdriner â'r gweinyddiad o honynt, eu harddangos, a'u dal allan fel rhai o'i osodiad ef, ac nid o osodiad,

trefniad, neu sefydliad, neu rai perthynol i unrhyw Gorph neu Eglwys o grefyddwyr, oddieithr yn unig fel y mae neu y byddo y cyfryw yr eglwys i Grist. Yn y dull hwn yn unig yr ymddangosant yn eu gogoniant a'u cadernid priodol. A bydd y gweinyddiad o honynt yn llawer mwy effeithiol, ac yn tueddu i ateb y dyben yn well i'r eglwys yn gyffredinol, ac iddynt hwy yn neillduol tu ag at barai y gweithredir mewn gweinyddiad o honynt.

Er mwyn cael o honom fantasia i fwrw golwg cywir ar reolau dysgyblaethol eglwys Crist, gallwn olygu yr eglwys fel y mae yn gymdeithas ysprydol o ddynion wedi eu galw a'u neillduo oddi wrth y byd yn gyffredinol. Tu ag at gael o un aelodaeth mewn cymdeithas mae dau beth yn hollol anghenrheidiol, sef yn 1. Bod yr hwn a dderbynier i mewn ac y rhodder lle a'braint iddo ynddi, yn cymeradwyo y cyfryw gymdeithas ynddi ei hun, ei dybenion, ei rheolau a'i llywodraeth. Ac hysyd bod y cyfryw yn rhydd yn meddiannu hawl ac awdurdod arno ei hun i ymroddi felly mewn modd cyfreithlon i fod yn aelod o'r cyfryw gymdeithas. Yn 2. Rhaid i'r hwn a ymgeisio yn llwyddiannus am le ac aelodaeth mewn cymdeithas, fod yn gymeradwy a derbynol yngynwyneb rheolau a threfniadau y cyfryw gymdeithas. Yn y modd hwn y sylfaenir, yr adeiledir, ac y cynhelir pob cymdeithas gyfreithlon a daionus yn mhlith dynion. Ar golofnau o'r fath hyn y dygir Cymdeithas ddaionus Dirwest yn mlaen yn ein dyddiau ni. A thra y parâo i bwysio ar golofnau mor gedryn a rhagorol, gallaf ofyn, pwy ond yr eithaf afresymol a faidd ei gwrthwynebu na'i goganu.

Yn gyffelyb i hyn yr adeiledir cymdeithas eglwys Crist, ac y dygir ei chynnydd yn mlaen yn y byd. Yn yr hyn y mae pob aelod a dderbynier i mewn iddi, yn myned mewn modd neillduol a phersonol i rwyman cyfammmod eglwysig â'r ganghen neillduol o'r eglwys i ba un y derbynier ef, a thwy hyn y holl eglwys Crist yn gyffredinol, yr hwn gyfammmod, y mae yr afreolus, yr anystywallt, a'r holl wrthgilwyr yn ei dori! fel y cawn achlysur i sylwi cyn ymadael. Ond deliwech sylw, y mae hyn o wahaniaeth—pob cymdeithas ddynol a ffurfia ei rheolau a'i chyfreithiau c'i mewn

sef matter y bennod a ofynwyd neithiwy'r o'r Hyfforddwr; ac am arfaeth Duw, sef y pwngc o'r Gyfies yr ymdriniwyd âg ef heddiw cyn darllen. Ac y maent yn penderfynu dysgu y 23 o Matthew, sef y bennod a ddarllenwyd heddiw. Maent yn ofni yn sawr rhag iddynt fod gyda chrefydd a gwaeau y bennod hon yn perthyn iddynt.

Col. Mae y gwr dieithr wedi gofyn i mi a ydym yn arfer canu pan yn cadw dyledswydd. Byddai fy nhad yn canu: ond yn wir ar ol yr ydym ni yn hyn; gofidus ydwyf am nas meddaf lais i dddechreu canu, ond y mae y rhan hyny o'r gwaith wedi bod ar fy meddwl yn aml.

Villica. Bu hynny ar fy meddwl innau lawer gwaith. Y mae John, ein mab hynaf, a graddau o addaerwydd ynddo i flaenori yn hyn. Ac fe allai, pe clywai efe y gwr hwn yn sylwi ar y peth y byddai yn gefnogaeth iddo i ymarfer a'r gwaith. Attolwg pa le y mae efe?

Col. Y mae efe yn y Cae pant gyda'r gweision yn chwynnu'r gwenith.

Villica. Gelwch efe i mewn. Pan ddaeth John i'r tŷ, gofynodd ei dad iddo, pa beth oedd yr achos fod mor anhawdd ganddynt ei glywed ef yn galw John? Ymddiddan yr oeddem (eb yntau) am arfaeth Duw. Mae Jabesh yn dywedyd ei fod ef yn methu a deall y rhan hyny o'r Gyfies ag sydd yn dywedyd, 'nad ydyw yr arfaeth ddim yn ymddibynu ar ragwybodaeth Duw ei hun.'

Prac. Yn wir, anwyl frawd, mi welaf arwyddion amlwg iawn i mewn ac allan ar eich meibion ac ar eich merched fod eich bymarferiadau â moddion gras yn ateb dyben buddiol iawn i'ch teulu. Hawdd imi ddeall fod yr Arglwydd yn agos atoch. O, byddwch helaeth yn ngwaith ein Harglwydd yn wastadol, oblegid y mae yn eglur nad yw eich llafur yn ofer yn yr Arglwydd. Diolch iddo am yr hyn a welir yma heddiw.

Col. (Ebai Colonus dan wyllo yn hidl) Gobeithio y gogonedda yr Arglwydd ei enw yn ein iachawdwriaeth oll fel teulu.

Prac. Mae lle hyderus i feddwl y gwna, ac yn iachawdwriaeth plant eich plant belyd, oblegid, 'fyddlon yw yr hwn a addawodd yr hwn hefyd a'i gwna.' Erbyn hyn, Wele Villica, a John, a'r gwr dieithr

mewn undeb â Cholonus yn foddfa o ddeg-rau, fel ag y buwyd am beth amser heb wneyd na dweyd dim, ond difaru a sychu y dagrau. Ar ol iddynt feddiannu ychydig arnynt eu hunain, ymddiddanwyd mewn perthynas i gannu, ac addawyd y cyfodid hyny yn arferiad yn y teulu.

Prac. Gwelaf fod gennych lawer o lyfrau yn eich meddiant. Ai rhai duwinyddol ydynt oll?

Col. Ië, y rhan fwyaf. Ac y mae amryw yn fy nhyb i yn rhai da iawn. Eithr yr ydwyf yn mawr ofidio fod llyfrau mor ddychymygol yn cael eu cyhoeddi yn efn hoes, ag y sydd gan rai. Ac Och! y mae rhyw bregethu dieithr a difas hefyd yn britho y bröydd. Gwyr pob dyn ysprydol nad oes yn y cyfryw lyfrau a phregethan ond 'Philosophi a gwag dwyll' trwyadl. O, y mae yn destyn galar dwys fod cymaint o grefydd ysgafn a gwagsawr fel y gwelir yn aml y dyddiau hyn. Yn wir, anwyl frawd, yr ydwyf yn mawr ofni mai rhagflaenor i erchyll anffyddiaeth ydyw Neonominiaeth wenwynig yr oes hon. Cefais lyfr bychan yr wythnos ddiweddaf o waith y Parch. John Hughes, Pont Robert, sef dwy bregeth: y Testynau ydynt, Barn 2. 10. a Dat. 2, 3, 4. Meddylwyf mai gair yn ei amser ydyw. Da chwi soniwrch lawer am y llyfr hwn yn mhob man lle y byddoch.

Prac. Mae eich tystiolaeth yn gywir, a'ch anogaeth yn deilwng, gobeithio yr ydwyf y bydd y llyfr hwn yn eli llygaid i ddwyn Cymru i weled y mawr berygl, ac i achub y Dywysogaeth rhag y trymaf o fariau Duw.

Col. Cawsoch chwi eich geni a'ch magu mewn lle crefyddol iawn; ac fe allai fod yr ardal yr ydych ynddi yn awr yn llawn mor grefyddol os nad mwy.

Prac. O na byddai felly! Ond hollol wahanol ydyw hyd yn hyn. Y lle ag yr ydwyf yn byw ynddo er ys amryw flynyddau bellach, ydyw Goror Clawdd Offa.

Col. Hynod iawn! Goror Clawdd Offa! Myfi a glywais rai Pregethwyr yn son yn y Capel am Goror Clawdd Offa. Mae yn dda genyf gael ymddyddan âg un sydd yn byw yno er ys amryw flynyddau. Attolwg beth ydyw y Clawdd hwnw?

Præ. Clawdd mawr o bridd a gyfodwyd er ys amryw gannoedd o flynyddoedd yn derfyn rhwng Cymru a Lloegr ydyw, ac y mae yn cyrraedd o fôr i fôr.

Col. A ydyw efe i'w ganfod y dyddiau hyn?

Præ. Mae y bobl mewn rhai mannau wedi ei chwalu wrth lasurio y ddaear; ond mewn mannau eraill y mae i'w ganfod, ond yn lled adfeileddig, braidd yn mhob man.

Col. A ydyw efe yn derfyn manwl o hyd rhwng y Cymry a'r Saeon?

Præ. O nac ydyw, canys y mae llawer yr ochor draw iddo yn siarad Cymraeg mewn ambell fan; ac y mae miloedd lawer mewn lle arall yn siarad Sasseonog yr ochor yma iddo.

Col. Pa un ai cyfoethog ai tlawd o ran pethau y ddaear ydyw Ardaloedd y Goror?

Præ. Mae ambell ran uchel, fynyddig a thlawd, a llawer o fanau eraill yn ddyffryn droeddd eang, a'r trigolion yn gyffredin yn byw ynddynt yn gyfoethog, ac yn freision iawn.

Col. O, y mae arnaf awydd mawr am wybod yn fanwl iawn am helynt grefyddol y Goror o'r nall Ochor i'r llall i'r Ynys.

Præ. Graesyn yn wir na baech chwi a phawb o'ch bath yn fanwl hyspys o hyny; oblegid yr wyf yn tybied er ys meityn fod tŷn cariad at ein Iesu anwyl, ac at eneidiau dynion, yn lled helaeth ar aelwyd eich hyspryd. Disgwyl yr wyf y gwneir y Goror anial yn fwy hyspys i'r Dywysogaeth nag y mae wedi bod hyd yn hyn.

Col. A oes llawer o fanau o fewn eich adnabyddiaeth chwi yn amddifad o foddion gras?

Præ. Oes llawer iawn. Ac, O, y fath ymddygiadau a barnau dynystriol sydd gan y bobl yn y cyfryw fanau.

Col. Y mae rhai pobl yn yr ardal hon yn golygu y dylid bod yn ymdrechgar iawn i anfon yr Efengyl i'r Paganïaid, ond am ardaloedd y Goror tybiant nad oes achos fod mor gynorthwyol ag y mae rhai yn annog.

Præ. Both sydd gan y cyfryw fel rheswm dros fod yn ddisylw ar achos crefydd yn y Goror?

Col. Dywedyd y maent, yn un peth, fod yr Efengyl a'i breintiau yn lled agos eisoes at bobl y Goror: ond am y Paganïaid, eu bod yn hollol amddifad. Dywedant hefyd,

fel yr addefasoch ohwithau, fod llawer o bobl y Goror yn gyfoethog iawn o ran meddiannau bydol, a pha reswm meddant casglu pres oddiwr gynnulleidfaoedd tlodion Cymru i arbed pobl oludog y Goror?

Præ. Mae yn wir fod llawer o honnynt yn gyfoethog. Beth er hynny, y maent mor amddifad a'r Paganïaid o awydd am y breintiau; ac felly y maent yn sicr o fod yn gollodig. Ond os bydd i'r Gwardwr feddiannu y brôydd hyn, gydag y gwnant gynnwl ei achos teilwng ef yn eu hardaloedd eu hunain, byddant yn ddiammeu yn gynorthwyol iawn tuag at yr achos tramor hefyd. Gan hynny, Awn a meddiannwn anialwch y Goror yn llwyr i'n Iesu anwyl. Ac am y peth blaenaf a soniasoch, sef fod breintiau yr Efengyl yn lled agos at bobl y Goror. Tybiwch eich bod chwi ac eraill yn sefyll ar lan y môr ar ddiwrnod tymhestlog iawn; a'ch bod yn gweled ŵy long yn cael eu dryllio gan y dymhestl, a'r bobl yn y cyffelyb embydrwydd am eu bywydau, a bod un o'r ddwy o fewn tair milltir i dir, a'r llall o fewn milltir, a rhyw rai yn cael ar eu meddwl i fyned allan mewn cychod i geisio achub bywydau y bobl. Pe dywedai rhyw un, nyni a awn heibio i'r llong nesaf yma yn lled ddisylw, i achub pobl y llong draw, oblegid er fod pobl y llong yma yn boddig, y maent yn boddig o fewn milltir i'r lan. O pwy deimladau a gydunai â chynygriad o'r fath? O na, na meddai pawb ystyriol, nyni a wnawn ein goreu, trwy gymorth yr Arglwydd, i achub pobl y ddwy long, oblegid nid ydyw boddi yn agos i'r lan yn un gronyn esmwythach na boddi ar ganol y môr. O gwnaed y Cymry eu goreu er achub Paganïaid y byd, a dyblant yr ymdrechadau mewn perthynas i bobl anwyl Goror Clawdd Offa; oblegid yn wir, y mae yn annyoddefol i deimladau ysprydol feddwl fod miloedd lawer o'n cyd ddeiliaid, ie filoedd o'n cyd genedl, y'n methu o eisiau gwybodaeth.

Ond gan fod yr amser yn galw arnaf i ymadael yn awr, y mae ar fy meddwl alw etto gyda chwi yn mhen y mis i heddyw, i gael ymddiddan yn helaethach ac yn fanylach am y pethau hyn, sef crefydd deulaidd, a Goror Clawdd Offa. Yr Arglwydd a'ch bendithio, Anwyl Frawd.

Col. Yr Arglwydd a fyddo gyda chwithau yn mhob man y byddoch.

EGLURIAD YSGRIFYTHYROL.

Rhuf. xvi. 20. 'A Duw y tangnefedd a sathr satan dan eich traed chwi ar frya.'

Y geiriau hyn ydynt yn annogaethol i fyned ymlaen yn yr yrfa ysbrydol yn wyneb pob gwrthwynebiadau, ac na ddiffigiom yn gwneuthur daioni. Ynddynt y luse rhagorffaint anrhaethol yn addawedig, i'r rhai sydd yn dal i ymladd â phrif elyn dyn, ac i wrthwynebu ei hudoliaethau ef. 'A Duw y tangnefedd a sathr satan dan eich traed chwi ar frya.' Diau fod yma gyfeiriad at waith y Messiah yn ysigo pen y sarph ar Galfaria. Canys mor sicr ag i Gapten mawr ein biachawdwriaeth ni ysigo ei ben ef ar y groes, y bydd iddo gael ei sathru dan draed ei filwyr drwy rinwedd ei goncwest ef: trwy fydd fo'u gwneir yn fwy na choncwerywr drwy yr hwn a'u carodd hwynt.

Rhyfel barhaus yw bywyd y cristion; oblegid nid yw ein hymdrech ni yn erbyn gwaged a chnawd, ond yn erbyn tywysogaethau, yr erbyn awdurdodau, yn erbyn bydol llyxiawdwyr tywyllwch y byd hwn, yn erbyn drygau ysbrydol yn y nefolion leoedd. Ac megis pe dywedasai yr apostol, am hyny gwisgwch am danoch eich holl arfogaeth, ymnerthwch yn yr Arglwydd, ac yn nghadermid ei allu ef. Ymdrechwch ymdrech deg y fydd, pa boethed bynag fyddo y freydr mae'r fuddugoliaeth yn sicr, 'cany's Duw y tangnefedd a sathr satan dan eich traed chwi ar frya.' Pe buasai y canlynid yn cael ei adael i'r cristion i sicrhau y fuddugoliaeth ar y gelyn cryf, hen, a chyfrwys hwn, buasai ei achos yn anobeithiol, ond 'Duw y tangnefedd a sathr dan eich traed chwi,' a hyny 'ar frya.' Er fod y rhyfel yn hoenus yn bresennol, hi dderfydd yn faan: ac yna, O mor hyfryd fydd cân gorchfyg wr!

Rhyfel ysbrydol yw hon; ni wyr y diadgenedledig ddim am dani. 'Nid ydym yn rhyfela yn ol y cnawd, canys arfan ein milwriaeth ni nid ydynt gnawdol, ond nerthol drwy Dduw, i fwrw cestyll i'r llawr.' Holwn ein hunain, a ydym ni yn rhyfela yn erbyn ein tueddiadau llygredig. A ydym ni yn cadw ein calon yn dra dieageulus, gan wrthwynebu cynnyrfiad cyntaf tueddfryd drygonus sydd yn cyfodi yn ein

mynweasu? A ydym ni yn ewyllysagar i ymladd hyd at waed gan ymdrech yn erbyn pechod? Ai ynte, a ydym yn dirgel lochesur rhywdrachwant hof, ac yn dywedyd, 'Onid bychan yw? Ni chaiff neb wybod fy mod yn ei lochesu ef: ni byddaf byw mewn un pechod cyhoeddus: fe guddir hwn mewn rhyw gongl o'm serchiadau dirgel, lle na chaiff neb wybod am dano.' Os fel hyn y mae, nid yw y testyn o un cysur i ni. Canys, pa gysur a ddichon addewid o goncwest roddi i ddyn na fu erioed yn ymladd â'i elyn? Ond i'r rhai sydd yn ymdrech yn erbyn satan a phechod, y rhai sydd yn llefain gyda'r Salmydd, 'Arglwydd, chwilia fi, prawf fi, a gwel a oes ffordd annuwiol genyf—glanha fi oddiwrth fy meiau cuddiedig. Fy ngelynyon a'm llyncent beunydd, canys llawer yw y rhai a gyfodant i'm herbyn, O Arglwydd. Fy ngelynyon ydynt gryfion; O Arglwydd gwared fi oddiwrth fy ngelynyon canys y maent yn rhy drech i mi.'

I'r cristion ag sydd yn y brwydrau poethion hyn, O mor gysurus yw yr addewid werthfawr ac anmhrisiadwy hon, 'Duw y tangnefedd a sathr satan dan eich traed chwi ar frya.' Cofiw'n gan hyny 'nad oes yr un arfogaeth am y tu cefn,' na fyddwn 'o'r rhai sydd yn tynu yn ol;' ond daliwn ein ffordd, a glynwn wrth ein lluman (*banner*), yn agos at Gapten ein iachawdwriaeth. Edrychwn i fynu atto ef am nerth yn wastadol, yr hwn a ddywedodd, 'megis dy ddyddiau y bydd dy nerth.' 'Fyddyllor yw yr hwn a addawodd, yr hwn hefyd a'i gwna.'

Rhwbwn ein harfogaeth yn wastadol â gweddi. Gweddi a geidw arfogaeth y cristion yn lowy; ac mae satan yn crynnu pan welo y credadyn gwanaf ar ei liniau. Duw sydd noddfa i ti, 'efe a wthia dy elyn o'th faen, ac a ddywed, dyfetha ef.'

Crist yw ngobaith a fy hyder,
Angau'r groes fy ymfrost yw:
Trwy elynion mawr eu cryfder
Diogel deusaf trwy fy Naw.
Er holl nerth a lla y fyddin
Yn y man gor'chafiaeth gaf;
Fel gorchfygwr mi gaf dderbyn
Goron hardd-deg gan fy Naf.

BETH YW FFYDD?

Cydaenied diyagog a, neu berawadiad

hyderus o wirionedd pob peth a lefarodd Duw, a dystiolaethodd, a addawodd, a orchymynodd, neu a fygythiodd efe yn ei air. Mae y cydsynied hwn yn hollol ac annherfynol; mae yn cyrhaeddyd at yr holl wirionedd, addewidion, bygythion, a gorhymynion. Nid yw fydd yn pigo, ac yn dewis, gan gymmeryd a gadael haibio yn ol mympwy; ond pan ganfyddo mai yr Arglwydd a ddywedodd y cytryw beth, hi a dderbyn ei dystiolaeth, yn unig am mai gair Duw ydyw; ie, er y dichon fod, mewn rhai pethau, y tu hwnt i ddeall dynol, neu y tu hwnt i debygolrwydd. 'Felly yr wyf fi yn addoli Duw fy nhadaw; gan gredau yr holl bethau sydd ysgrifenedig yn y ddeddf a'r prophwydi.' Act. xxiv. 14. Mae ang-hredu pa beth bynag y mae Duw wedi ei hysbysu yn ei air yn bechod, ac yn ddarniol, canys, mewn effaith, y mae yn gwneuthur Duw yn gelwyddog, I Ioan v. 10.

Mae fydd yn cael ei rhagflaenu a gwybodaeth, ac mae yn rhoi cydsynied i air Duw, gan bwyso ar awdurdod y Jehosaf, ei fod ef yn eirwir yn yr hyn oll a ddywedo, yn ddiffuant, yn fyddlawn, ac yn ddiysgog yn ei holl addewidion, fel na ddichon iddo dwyllo na chael ei dwyllo. 'Credodd Abraham i 'Dduw.' Gen. xv. 6. Mae yr ymadrodd yn dangos, ei fod ef yn ystyried fod gair Duw yn sicr, cadarn, a diysgog. Dywed Moses, 'Wele, Israel ni chredant i mi.' Yr ystyr yw, ni roddant goel neu gydsynied i'w eiriau ef. A phan ddywedir, 'Israel a gredasant i'r Arglwydd ac i Moses ei was ef,' fe foddylir iddynt gredau geiriau yr Arglwydd y rhai a lefarwyd gan Moses ei was ef. Mae hyn yn eglur oddiwrth gyngor Jehosaphat i'r bobl, gan ddywedyd, 'Credwch yn yr Arglwydd eich Duw, felly y sicrheir chi; credwch ei brophwydi ef, a chi a fynwch.' Ac ymadroddion Dafydd, 'Credais, am hyny y lleferais.' Psal. cxvi. 10.

Mae crediniaeth yn wastad yn sylfaenedig ar awdurdod a geirwired yr hwn yr ydym yn credu ei air ef, ac mae yn rhaid ei fod yn cyfeirio at ryw beth sydd wedi ei lefaru neu ei ddatguddio fel gwrthrych; ond gellir cryfhau a chyflaethu y credinaeth hono gan gymhelliadau, annogaethau, profiadau, neu debygliaethau ereill. Mae llawer o wrthrychau fydd hefyd yn arddangosiadol, ac mae yr hyn a gredir i'w weled. 'Thomas, ai mi i ti fy ngweled y credais? Ioan xx. 29. Er fod fydd a gwybodaeth yn gwanhaniaethu, er hyn gallant gydsoddi. Mae fydd yn sylfaenu ar awdurdod datguddiedig; mae gwybodaeth a'i sail ar arddangosiadau sicr.

BALL.

MR. HONE, YR ANFFYDDIWR, (*Infidel*.)

Yr hanesyn canlynol am argyhoeddiad Mr. Hone, yr Anglredyn, a fynegwyd yn Nghyfarfod blynyddol diweddar Bibl Gym-

deithas Cambridge, gan y Parch. Brofesswr Scholefield. Yn nyddiau ei anffyddiaeth, fel yr oedd Mr. Hone yn teithio drwy Gymru ar ei draed, ac efe yn lluddedig ac yn sychedig, efe a droes at dŷ annedd, lle yr oedd geneth fechan yn eistedd wrth y drws yn darllen ei lyfr. Gofynnodd Mr. Hone i'r eneth, a roddai hi iddo ychydig ddwfr i'w yfed? O cewch Syr, (eb hi), os denwch i mewn i'r tŷ fe rydd fy mam i chwi ddwfr a llaeth. Ar hyn efe a aeth i mewn, ac a gafodd y cyfryw ddiod i'w hyfed.

Eisteddodd yr eneth drachefn i ddarllen ei lyfr. Wedi aros ychydig yn y tŷ, daeth Mr. Hone allan, ac wrth basio drwy y drws, efe a ddywedodd wrth yr eneth, 'Wel, fy ngeneth fach I, dysgu dy dasg yr wyt ti?' 'O, nage Syr, (eb hi hithau), darllen y Bibl yr wyf fi.' 'Ond, (meddai Mr. Hone,) dysgu dy dasg allan o'r Bibl yr wyt ti.' 'O, nage Syr, (eb yr eneth) nid tasg i mi yw darllen y Bibl, ond pleser ydyw.'

Cafodd geiriau yr eneth y fath effaith ar Mr. Hone, fel y penderfynodd efe ddarllen y Bibl o hyny allan. Ac mae Mr. Hone yn awr, (meddai Mr. Scholefield, yn un o'r rhai blaenaf yn profesu ac yn amddiffyn y gwirioneddau mawrion cynnwysedig yn y Llyfr sanctaidd hwnw.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 244.)

Mor foreuol a'r fwyddyn O. C. 400, wedi marwolaeth Theodosius, yr hwn a adawodd Ymerodraeth fawr Rhufain, wedi ei rhannu yn ddwy ran, sef y ddwyrainol a'r orllewinol i'w ddau fab, Arcadius a Honorius, sef gyfoddad Alaric, brein y Visigothiaid, i gymmeryd meddiant o Itali brydferth a frwythlawn; ond sefethodd yn ei ymgyrch, canys fe'i gwrwyd yn ei ol a lladdfa fawr. Yn y fan torodd allan o'r gogledd luoedd miletzig o'r Suevi, dan lywyddiaeth eu Penaeith barbaraid Radagais, rhuthrodd y rhai hyn, ynghyd a'r Ostrogothiaid, yr Afani, y Vandaliaid a'r Burgundiaid; yn ddierbar am ben tiriogaethau Rhufain. Ni allai holl luoedd Rhufain roi attafia i'w hymgyrch, hyd nes darfu i ddychryn Duw eu gyru hwyt i blith yr Appenniniaid, lle yr amgaewyd hwynt gan fintoedd arfogion Rhufain: yno bu feirw miloedd o'r newyn tost, ac y cymarwyd y gweddill yn garcharorion. Yr oedd nifer y garcharorion mor liosog, fel y gwerthwyd miloedd o honynt yn gaethweision am ryw ychydig iawn o arian.

Ond, er hyn ni attaliwyd barn Duw ar Rhufain ond dros ychydig amser. Darfu i Alaric, rhwng y fwyddyn 408, a'r f. 410, wneuthur tri ymgyrch y naill ar ol y llall, yn erbyn Itali, ac yn y trdydd ymgyrch efe a onnillodd ddinas Rhufain, ac a'i dinystriodd hi drwy dân, ledydf, ac yspail. Ac yn y dinystr ofnadwy hwn, se arbedwyd

y Cristionogion, ynghyd a'u haddoldai a'u hadeiladau ereill. Hefyd, yn y cyfamser, y Sueviaid, y Vandoliaid, yr Alaniaid, y Burgundiaid, a chenhedloedd ereill o Germani, a orchuddiasant Ffrainc fel locustiaid, gan ddifa pob peth o'u blaen. Y dinasoedd poblogaidd ar lanau afon Rhine a wnaed yn ulw, a laddwyd llawer o filoedd o gristionogion a'r cleddyf. Cyflawnasant y cyffelyb alanaeth yn Spaen: lladdasant yr Esgobion a'r Offeiriaid, gwasgarasant y cynulleidfaoedd cristionogol, ac a fwiasant goelbren am y gwledydd a enillasant.

Y Sueviaid a'r Vandoliaid a gymmerasant feddiant o Ffrainc, yr Alaniaid a feddiannasant Portugal, a'r cenhedloedd ereill cynenid o Germani, a ymsefydlasant yn Spaen. Yn fuan wedi hyn, y Visigothiaid a sefydlasant deyrnas gadarn yn Ffrainc, ac ac a yrsant y Vandoliaid a'r Alaniaid o Spaen. Y rhai hyn yn awr a aethant yn eu hol dan eu Pen cadpen Generic i dueddan cyferbyniol Affrica, gan anrheithio mewn fflrynigrwydd creulon holl lanau gogledd orllewinol y môr ar eu hyd, cyn belled a Carthage, ac a sefydlasant llywodraeth helaeth, yr hon yn fuan a ymledodd dros Sicily, Sardinia, a Corsica. Darfu i ymddangosiad arswydus Theodoric, brenin y Visigothiaid, atal ei oruchafiaethau rhag myned ddim pellach, hyd onid alwasant am gynorthwy Attila, brenin yr Huniaid, yn ughanol y pummed canrif.

Yr Huniaid hyn a ddaethant o fynydd Caucasus, dros y môr Azof, ac a wnaethant i fynu ran o'r gennlif fawr o'r llywthan, y rhai a ymddywalltasant i lawr o'r mynyddoedd hyn i deyrnasoedd Ewrop. Eu brenin Attila, er nad oedd ond bychan a gwael o gorpholaeth, oedd yn wr rhyfelgar a creulon, ac a fu yn ddychryn i'r holl gwledydd lle y gwynebodd arnynt. Efe a'i galwodd ei hun yn *Godegeisel*, neu 'Fflangell Ddw'; a than yr enw hwn yr ofnid ef yn fawr, hyd yn nod gan y rhai nad oeddynt yn ofni Duw ei hun; dim ond ofni ei fflangell ef.

Gan osod ei hun yn ben ar lu dirfawr, dim llai na phedwar can mil o ryfelywyr, aeth Attila i fynu ar hyd glanau yr afon Danube, gan gofnodi o hyd ei holl ffordd â than a gwael.

Efe a groesodd yr afon Rhine ychydig uwchlaw y llyn Constance, a llosgodd y dinasoedd ar lanau yr afon hono, y rhai yn ddiweddar a ail-adeiladesid, ag oeddynt ond prin wedi eu gorphen, efe a frysiodd i gyfarfod a'r lloedd cyfunol y Rhufeiniaid a'r Visigothiaid. Y Cadfrig Rhufeinaidd Otus, a'r brenin Theodoric oeddynt yn gwerysillu ar wastadedd Catalaunia, yn gyfago i Chalons. Yr oedd yno genhedloedd o holl Ewrop, o geinciau yr afon Danube, hyd gŷr afon Tagus, yn gynnulleidig ynghyd i sefydlu tynged holl gwledydd y gorllewin, mewn un frwydr fawr, yn y flwyddyn O. C. 451. Ni chawn hanes am lawer a'r cyffelyb

frwydr rhwng cenhedloedd cyfain yn Hanesiaeth yr amseroedd; ac fe allai na fu ei chyffelyb yn yr holl oesoedd, oddigerth rhyfeloedd Poitiers, Leipsic, a Waterloo. Fe laddwyd yn y frwydr hon uwchlaw cant a thriugain o filoedd (160,000) ymhlith y rhai yr oedd Theodoric y brenin ei hun.

Er i Attila orfod encilio y tu ol i'w atalglawdd, etto efe a'i filwyr llosga aethant yn mlaen tua Rhufain, gan ddifrodi yr holl wlad ar hyd y ffordd a deithiasant â than ac a'r cleddyf. Yr oedd Rhufain yn crynu rhag ei ofn ef. Yn unig, yr Esgob Leo. I. a anturiodd i fyned allan atto i'r gwerysill, ac a ymbillodd ag ef mewn modd tirion a sobr. Drwy gymhorth Duw efe a lwyddodd i feddalu calon haiarnaid y Rhyfelwr creulon hwn.

Ar hyn, troes Attila a'i fyddin llosg, fileinig, ac arfog, tuag adref, gyda chryn gyflymdra, ac efe a fu farw ar y ffordd. Claddodd yr Huniaid ef mewn arch o aur, ac ni chafwyd byth o hyd i'r fun. Ar ol ei farwolaeth ef, ni chlywyd nemawr byth o son am yr Huniaid; er iddynt unwaith fod yn arswyd i'r holl gwledydd cristionogol yn y gorllewin.

Pe buasai trigolion hen ddinas Rhufain, pryd yr achubwyd hwynt o grafangau Attila creulon, yn rhoi y gogoniant i Dduw, ac yn edifarhau am eu pechodau, mae yn debygol na buasant yn cael eu dyfetha mor fuan ag y cawsant. Ond nid felly a fu, canys yn y flwyddyn 476, y daeth Generic, brenin y Vandoliaid, gyda llu mawr yn erbyn y ddinas, a chan na chyfarfu â nemawr o wrthwynebiad, efe a'i hysbeilliodd hi am bedwar diwrnod ardddeg yn ddibaid. Ac yn awr, yr holl weithredoedd celfyddydawl cywreiniwyd a adawyd yn hen Rufain Ymerodrol, ei cholofn ardderchog, oedd a'i phen o aur, y llestri sanctaidd a ddysgais Titus gynt o'r deml yn Jerusalem—ynghyd â holl wych addurniadau celfyddgar y Groegiaid, a ddrylliwyd yn chwiffrw, neu a gaethgludwyd gan y Vandoliaid i Carthage.

Dyna fu diwedd hen Rufain, yr hon dros 1200 o flynyddoedd a fu yn rheoli y byd a'u harfau; ac ychydig a feddylisid y pryd hyn, mai o'i hadfail hi y buasai yn codi awdurodd eglwysig, yr hwn a barhai, cyhyd a'r llall, ac a arferai helaethach a chadarnach llywodraeth; ond felly fu.

Wedi i Ynysoedd Brydain, yn y flwyddyn 441, ymwahanu oddiwrth Ymerodraeth Rhufain, a'u meddiannu yn gyntaf gan y Pictiaid, a'r Scotiaid, ac wedi hyn gan yr Anglo Saxoniaid, gosodwyd sail i lywodraeth newydd yn y Gorllewin, ac felly llawer o had Cristionogaeth, y rhai oeddynt megis yn luno dan y pridd yn Ewrop, yn awr a ddechreuasant dyfu i fynu, ac yn fuan a ymddangosasant yn cynnyrchu er parottol at gynhauf toreithiog. Yn diwedd y pummed canrif dariu i'r Visigothiaid,

frwydrau y Saeisiaid, a'r Burgundiaid yn Spsen a Ffrainc; y Frankiaid yn Ngogledd-barth Ffrainc, y Vandaliaid yn nhueddau gogleddol Affrica; a'r Ostrogothiaid yn Itali gogleddio y grefydd Gristionogol. Ac yn hynyma, fe'u dilynwyd hwynt yn y canrif canlynol gan y Iongobardiaid, y rhai a ymsefydlasant ar ddinysyr teyrnas yn Ostr-gothiaid, ac oddiwrth y rhai y gelwir dosparth uchaf Itali yn Lombardy hyd y dydd hwn.

Yn y canrifoedd canlynol drachefn, daeth y Gwyddelod, y Saeson, y Scotiaid, y Bavariaid, y Swisiaid, a'r Frieslandiaid i broffesu y Grefydd Gristionogol. Darfu i'r Ymerawdwr Charlemagne, yn y flwyddyn 814 wasgu ar y Saxoniaid i dderbyn y Grefydd Gristionogol: hefyd hi a aeth o fessur ychydig i Thuringia, a Bohemia, Denmark, a Sweden, Hungary, a Norway; a thua diwedd y tymhor hwn yr ydym yn son am dano, sef yn lled agos i'r flwyddyn 1073, nid oedd ond ychydig o lwythau paganaidd yn aros o fewn holl wledydd Gorllewinol Ewrop, canys yr oedd y Grefydd Gristionogol, erbyn hyn, wedi eu goreagyn hwynt yn gyffredinol.

(I'w barhau.)

Gofynion.

A fyddwch chi, neu ryw un o'ch Goheb-wyr deallus, mor hynaws a rhoddi Attebiad i'r Gofyniad canlynol? Gan y dywedir yn Job. vii. 1. 'Fod amser terfynedig i ddyn ar y ddaear,' A ydyw pob un yn cyrhaedd hyd at y terfyn hwnw, ai nid yw?

Buckley.

R. J.

Syr,—Clywais amryw yn ymddyddian a'u gilydd ynghylch yr angenrheiderwydd o gadw Cofrestraeth o Fedyddiadau plant yn y dyddiau hyn. Dymunaf gael gwybod drwy gyfrwng y Drysorfa, a ydyw yn angenrheidiol i bleidiau crefyddol gadw Cofrestraeth o fedyddiadau plant, ar ol sefydliad y gyfraith newydd am Gofrestraeth Genedigaeithau, Priodassau, a Marwolaethau, gan y Llywodraeth?

HEN FETHODIST.

Attebion.

Atteb i Ofyniad John Hughes, Llanllŷfni, yn Rhifyn 90. tu dalen 177. ynghylch y geiriau Gwahanol, Gwahaniaethol, a Gwahanedol.

I. Bethyw y gwahaniaethsy rhyngddynt?

Att. Enw gwan, (Adjective) ydyw pob un o'r tri, y naill fel y llall. Ac o ran eu hystyr nid oes dim llawer o wahaniaeth. Fe allai y gwelir y gwahaniaeth wrth eu cyfieithu i'r iaeth Saesoneg; fel hyn, Gwahanol—*Separating*; oddiwrth y prifair, (verb) Gwahanu, *to separate*.

Gwahaniaethol — *Disjunctive*; odai.

wrth y prifair Gwahaniaethu, *to discriminate*.

Gwahanredol—*Discriminating* — *Distinguishing*, oddiwrth y prifair Gwahanredu, *to Discriminate*, *to Distinguish*.

II. Pa un o'r tri yw y mwyaf priodol i'w arferyd am y Personau Dwyfol? Att. Gwell fyddai genyf si arfer y gair Gwahaniaethol, na'r gair Gwahanol; ond y goreu o'r tri yw y gair Gwahanredol: a dyna oedd barn Mr. Robert Jones Tŷ bwlcyn.

CYMRDDEWL.

Atteb i Ofyniad Glanadwyn yn Rhifyn 90. tu dalen 177.

Ei Ofyniad yw "A oes i ni feddwl fod y gweledigaethau a gefodd Ioan, ag sydd ar lawr yn y pennodau olaf o Lyfr y Datguddiad, eu bod yn traethu am bethau gogoneddus y drydedd nef, neu ynta am bethau perthynol i'r Eglwys fileriaethus yma ar y ddaear yn ei sefyllfa berffeithiaf yn y mil blynnyddoedd."

Att. Nid yw ein Gohebwr yn nodi pa sawl un o'r pennodau olaf o lyfr y Datguddiad y mae efe yn cyfeirio atynt, ond yn unig 'yn y pennodau olaf'; gan hynny nyl a adroddwn ein meddyliau ar hyn, drwy ddechreu yn y ddeunawfed bennod.

Fe esbonir y 'ddeunawfed bennod,' gan yr holl Brotestaniaid yn gyffredinol, yn cynnwys prophwydoliaeth am lwy'r ddinysyr dinas a llywodraeth Rhufain, oherwydd ei holl ffeiddedd y rhai a wnaeth hi; ynghyd a dychryn, cyfyngder, a dinysr y rhai oll a llynant wrthi hi, a mawr orfoledd yr Eglwys o'r herwydd.

Yn y 'bedwaredd bennod arbmtheg,' wedi rhoi chwaneg o ddygriffiad o lawenydd o mawl holl weision Duw, o achos y dinysr alacethus hwn, ynghyd a'r effeithiau gogoneddus a bendigedig a ganlynodd hynny, ni a gawn brophwydoliaeth am ymogniad a wneid wedi hynny yn erbyn gwir gristionogrwydd, gan y gweddill o'r blaidd anghristaidd dan arweiniad 'y Bwystfil a'r Gau brophwyd,' neu 'y bwystfil yr hwn oedd a dau gorn iddo;' a'r oruchafiaeth olaf a geir ar y gelynnion hyn, yn diweddau gyda eu llwy'r ddinysr, a bwriad 'y bwystfil a'r gau brophwyd i'r llyn sydd yn Hoegi o dan a brwstwan.'

Fodd hynag, er hyny i gyd, yr oedd prif dwyllwr y cemhedolled, y diafol, yn aros yn rhydd, ac yn barod i wneud chwaneg o ymgniadu yn erbyn achos Crist. Ond mae yr 'ugeinfed bennod' yn ddechreu gyda rhagddywediad y bydd faddo yntan gael ei rwymo, a'i fwrw i'r pydew diwaelod am fil o flynyddoedd; yna y canlyn y mil blynnyddoedd, neu yr amser dedwydd pan y bydd i Grist deyrnasu ar yr holl ddaear. Dyma y pryd y bydd yr Eglwys fileriaethus yn ei sefyllfa berffeithiaf ar y ddaear.

Ac yn niwedd y mil blynnyddoedd hyn, gollyngir satan yn rhydd, ac yn y fan efe a adnewyddda ei ymgnuladan, ac a lwyddda i gynnwll ynghyd y cyfryw a gymmerant eu twyllo a'u hudo ganddo i wrthgillad oddi-wrth Dduw, i ymosod mewn rhyfel gyda nerth a rhuthr ofnadwy yn erbyn y gweddill a fydd i'w cael o gredlinwyr. Ond yn y cyfyngder hwn ar Eglwys Dduw, tan a ddiagyn o'r nefoedd ac a ysa y gelynlion aruthrol hyn, a bwrir y Diafol am byth i'r lle poenus a barottowyd iddo. Yna y canlyn y farn gyffredinol yn ddioced—Bwrir yr holl raid drygionus i'r llyn o dân.

Ac mewn canlyniad i hyn, y mae yr 'unfed bennod ar hugain,' a'r 'ail bennod ar hugain' yn darlunio dedwyddwch an-rhaethol y saint yn y drydedd nef, gydag amryw o hyfforddiadau a chynghorion cydfynedawl a'r ystyriaethau o hyn.

Felly gan hyn, yn yr xxxfed bennod y cawn brophwydoliaeth 'am bethau perthynol i'r Eglwys filwriaethus yma ar y dddear yn ei sefyllfa berffeithiaf yn y mil blynnyddoedd.' Ac yn y ddwy bennod olaf, 'y traethir am bethau gogoneddus y drydedd nef.'

CYHOEDDWR.

Rhestr o Eiriau anghyfeiniol a gasgliwyd gan ein Gohebydd John Powell allan o Lyfr y Barnwyr, a Llyfr Ruth; wedi eu hegluro yn ol ei ddyddiad.

Barn. xii. 6. Shibboleth—Baich—tywygen.

Sibboleth—Rhediad dwfr.

xiv. 8. Ysgerbwd—Corph marw.
12. Dychymmyg—Dammeg.

Llenlleiniau—Crysau.

xv. 6. Daw—Mab ynghyfraith.

8. Coppa—Pen uchaf

17. Ramath-Lehi — Cyfodiad yr ên.

19. En-haccore — Ffynnon y geilwad.

xvi. 5. Gerthrechu—Gorchfygu.

9. Gwdyn—Rhwymynau.

13. Saith gudyn fy mhen—Saith dylofyn o wallt ei ben ef.

14. Hoel y garfan, a'r we—Pin y paladr, a'r wo o'r gwýdd.

16. Cu—Anwyl, hoff.

21. Gelfynau—Llyfetheiriau.

xvii. 5. Teraphim—Dolwau, Gwel Gen. xxi. 19.

xix. 4. Tario—Aros, trigo.

19. Ebran—Porthiant anifeiliaid.

22. Belial—Enw a roddir as satan, yn arwyddo uw heb iau; un difudd.

23. Ysgelder—Erchyldra, ochryslonrwydd.

27. Trothwy—Rhiniog.

Barn. xx. 4. Gordderch—Cywelys, gwrail anghyfreithlawn.

34. Cád—Rhyfel, ymladdfa, brwydr.

xxi. 12. Gwryfon—Merched heb adnabod gwr.

23. Adgyweirio—Trwsio, taclu

Ruth i. 14. Chwegr—Mam ynghyfraith.

20. Mara—Chwerw

ii. 7. Attolwg—Dymuno, Erfyn,

12. Gwobrwy—Tâl, gwobr.

iii. 15. Mantell—Dilledyn uchaf.

iv. 15. Adferwr—Adgyweiriwr.

ADOLYGIAD Y WASG.

Gwaith y diweddar Barch. Richard Jones o'r Wern, ar Bwm Llyfr Moses

Y mae yn dda genym weled y Rhifyn cyntaf o waith y gwr parchus uchod wedi ymddangos o'r Wasg, a'i fod o ran papur a llythren yn waith gwyth, ac y gall y rhai y mae eu llygaid yn gwanhau gan henaint ei ddefnyddio.

Mewn perthynas i waith yr Awdwr y mae yn deilwng iawn o dderbyniad. Mae yn cynnwys golygiadau sobr a chynnwys-fawr, a hyuy mewn iaith eglur a dirodrea. Mae yn wir ei fod yn fyr, ond y mae ei holl duedd i ddangos perthynas y gwrlionedd â ni, yn hytrach na myned ar ol cwestiynau anorphen.

CADWALADR WILLIAMS,
THOMAS OWENS.

Mon.

GWAITH I DDIRWESTWYR.

Hybarch Olygydd.—Chwi a wyddoch am effeithiau daionus Cymdeithas dirwest, ei bod wedi llwyddo i ennill y Cymry o'r bron oddiwrth y diodydd meddwol, a'i heffeithiau niweidiol, i fod yn bobl sobr. Gellir dysgwyl gan hyuy yn rhesymol fod yr arian oedd yn cael eu treulio ganddynt i niweidio eu synwyr, a dyrys eu hamgylchiadau, ganddynt i brynu unrhyw lyfrau a fyddai yw debyg i fod o lês iddynt. Bellach, meddyliwn fod llawer o honynt yn barod i ddwydded, Beth a gawn i'w wneuthur yn yr oriau fyddem yn eu treulio yn y tafarnadai? Oherwydd rhaid i ni gael rhyw beth i'w wneuthur: nis gallwn fod yn llonydd. Bellach Syr, deffrowch i dori gwaith newydd i'r genedl; onidê, fe ddefnyddiatu o'ch blaen.

Mae yn dda genyf feddwl am yr hyn a wneuthoch, canys rhoisoch waith da a buddiol i filoedd o blant yn y Rhodd Mam i'w phlentyn, a'r Rhodd Tad i'w blant. Cyhoeddasoeh bellach ers llawer dydd Rammadeg Cymraeg byr, rhwydd, ac eglur. Ac yr ydwyf yn deall fod cannoedd o honnynt yn cael eu dysgu gan y Dirwestwyr yn y dyddiau hyn. Hefyd rhoisoch allan, drwy sawr lasur, Rammadeg Hebraeg yn Gymraeg, yr hwn a fu yn ddiſfyrus a budd-

iol iawn i laweroedd, yn enwedig i bregeth-wyr ieuanc ac athrylithgar Cymru.

Ac mae yr hyn a wnaethoch yn y dyddiau presennol yn peri i mi feddwl eich bod am achub y blaen ar satan gyda'r genedl ieuanc, Chwi a gyhoeddasoch y llyfr difyr a elwir 'Holwyddoreg ar Gerddoriaeth.' Yr wyf fi yn tybied nas gallasai unrhyw lyfr fod yn agosach i archwaeth y genedl ieuanc na hwn yn y dyddiau hyn.

Yn awr dymunaf yn fawr na chaffoch lonydd yn eich yabryd nes gwneuthur un gwasanaeth etto i'ch cenedl, yn enwedig i'ch brodyr crefyddol, yr Ysgolion Sabbathol, a'r Dirwestwyr, a llawer o bregethwyr. Hyn yw cyhoeddi 'Grammadeg Groeg yn Gymraeg.' Nid oes modd gan lawer o'r rhai a nodwyd i ddysgu yn Iaith Groeg onid egyr drws fel hyn iddynt. Meddylwn fod llawer cant yn Nghymru yn dymuno gweld y cyfryw lyfr yn ymddangos o'r wasg: yr wyf fi yn un awyddus iawn am ei gael, ac mi wn am lawer iawn sydd yr un fath a mi.

Rhds.

THOMAS PHILLIPS.

COFFADWRIAETH

Am Mr. Thomas Jones, Joiner, Dale Street, Manchester, yr hwn a fu farw yn drugain mlynedd oed, Gorphenaf 13, 1838.

Bu Mr. T. Jones yn profesu crefydd Crist gyda'r Methodistiaid Calfinaidd am ddengain mlynedd. Yr oedd yn gadarn yn y ffydd, yn nodedig am ddal i fynu yr athrawiaeth iachus yn ei phurdeb, hyd ei anadliad olaf. Bu ei fuchedd yn addurn i'w broffes. Yr oedd yn addfyn iawn yn ei gystudd trwm. Dywedai drachefn a thrachefn, 'Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gyntaf ein caru ni.' ie, meddai, Ni ddanethem ni byth i'w garu ef, oni buasai iddo ef 'yn gyntaf' ein caru ni.

Gorphwysodd ei enaid ar y geiriau hyn yn ei gyfyngder mawr, 'Cysammod tragyddol a wnaeth efo a mi.' Y cysammod hwn oedd ei obaith wrth fyw, a'i gysur wrth farw. Un diwrnod pan oedd yn bur sal, gofynodd ei wraig iddo, Pa fodd y mae rhyngoch a'r Arglwydd? Attebodd yntan, 'dim damnio, fy mhrïod anwyl; mae y ddannedigaeth wedi ei symmud ers ugain mlynedd yn ol. Yr wyf yn ymddiried fy hunan i Grist yn bechadur mawr fel yr wyf.

Fel yr oedd yn dyfod i lawr o'r llofft un boreu, canai y pennill hwnw yn hyfryd iawn, gan guro ei ddwy law ynghyd,

Fe gollwyd gwaed y groes

Er gwir iachad i mi:

Ni cholli'r dim o'r trysor da

A gaed ar Galfari.

Ebo efo wrth gyfaill, un diwrnod, 'Nid oes

• Os felly y mae, dymunol fyddai cael hysbysrwydd o hyn.

un flordd i bechadur i gael ei achub ond drwy Grist yn unig.' Wedi hynny lleiai, O am graig yr oesoedd yn sylfaen i bwyso arni: wedi hynny, wylai a dywedai, O Iesu anwyl, O Iesu anwyl.

Yr oedd achos ei blant hefyd yn agos iawn at ei feddwl. Dywedai lawer wrthynt am werth gwir grefydd. Galwai hwynt atto, a dywedai am y perygl o fyned i'r amgylchiad yr oedd efo ynddo hebddi. Beth a wnaethwn i heddyw, fy mhiant anwyl, hebddi, eb efe? Bu yn wyllo yn achos ei blant lawer noswaith, nes gwneuthur ei wely yn foddfa. Gweddai hefyd lawer ar yr Arglwydd am lwyddo ei waith a'i achos mawr yn ein plith. Bu y brawd Thomas Jones fyw yn grefyddol, ac efo a fu farw mewn heddwch.

'COFFADWRIAETH

Byr am Edward Jones, Rhosllannerchrugog.

Mab oedd Edward Jones i Edward a Margaret Jones o'r lle uchod. Yr oedd ei dad yn Henuriaid Eglwysig parhaus gyda'r Annibynwyr, a'i fam hefyd oedd yn grefyddol. Bu farw tad a mam y bachgen hwn cyn ei fod yn ddwy flwydd oed. Ond gosfodd yr Arglwydd am dano, canys fe'i mabwysiadwyd ef gan William a Sarah Jones, y rhai cydd yn aelodau profsedig gyda'r Trefnyddion Calfinaidd yn y Rhôs. A thrwy fod William a Sarah Jones wedi ei fabwysiadu ef fel plentyn iddynt hwy, efo a enillodd hawl i aelodaeth eglwysig: ac felly efo a fu yn aelod tra y parhaodd ei oes.

Yr oedd Edward Jones, o ran ei dymher naturiol yn fachgen llariaidd, ac o ran ei grefydd yn enwog. Yr amser cyntaf y canfuwyd arwyddion amlwg o grefydd ynddo, oedd pan o ddeutu pump oed. Y pryd hwnw daeth traferth arno ynghylch ei gyflwr: gwelodd fod arno eisiau gras, ac mai Duw oedd yn rhoi gras. Yna efo a weddiodd ar Dduw am ras. Gofynodd i'w fam (Sarah Jones) am iddi weddio am ras iddo; a gofynodd i un o'r Henuriaid yr eglwys wneud yr un peth. Glöwr oedd ei dad, wrth ei alwedigaeth, a Glöwr oedd yntan. Efo a arferai ofyn bendith ar y bwyd yn mhllith o untu dau ar hugain o'i gyd-weithwyr, ar lawr yn y pwll glo, er syndod i'r rhai a'i clywai. Arferai gadw dyledawydd deuluaid, ac yr oedd ei hysod-rwydd ar weddi yn peri syndod i'r teulu. Ei brif gais ar ei liniau fyddai am gael crefydd wirioneddol yn moreu ei fywyd.

Yr oedd arno gymmaint o ofn Duw fel nad arferai chwarae gyda phlant ammwel y gymmydogaeth; eithr argyhoeddai hwynt yn llariaidd. Gallai ddwyweddyd gyda Dafydd, 'Cyfaill! ydwyf fi i'r rhai oll a'i ofnant.' Byddai yn gysson iawn yn meddion gras. Gwrandawai bregethaen yn aml, ac adroddai amryw ranau o honant yn

dyfod adrof. Byddai yn gysson a diffrifol uwch ben y Bibl. Byddai yn llawen a hyfryd ganddo glywed am drefn rasol Duw i achub pechaduriaid drwy yr Arglwydd Iesu Grist. Bu yn fawr offid iddo yn niwedd ei oes, na buasai efe wedi nesáu at fwrdd yr Arglwydd i wneuthur coffa parchus o'i angau ef ar y groes.

Am wythnosau cyn ei farwolaeth, er nad oedd llawer o arwyddion marw arno, byddai yn meddwl llawer am yr amgylchiad cyfng hwnw, fel yr ymddangosai yn amlwg yn ei weddian ac yn ei ymddyddanion. Darllenai lawer ar ranau o'r Ysgrithau perthynol i'r amgylchiad; ac yn ol pob argoelion yr oedd megis tywysen addfed, fel y gellir barnu yn gadarn fod angau wedi troi yn elw iddo. Yr oedd hefyd yn ddirwestwr zelog.

Pregethodd Mr. Roberts Tan y Clawdd yn ei gladdedigaeth oddiar Psalm. 39. 5.

AWGRYM I RIENI, &c.

Drysorydd Edmyg,—Un o wirioneddau diymwad yr Ysgrithyr lân ydyw yr adran hwnw o honi, 'Da yw i wr ddwyn yr iau yn ei ieuencyd.' Dyledswydd rhieni crefyddol, tu ag at eu plant, yw dangos iddynt, a chymell arnynt 'iau esmwyth' bywyd crefyddol, a 'baich ysgafn' ymarweddian nefoh.

Blodeu prydfertaf y byd, a rhosynau tecaf y grêd, yw dynion ieuainc duwiol. Mae yn wir y canmolir duwioldeb yn fawr mewn henafgwyr, ac mor wir y canmolir duwioldeb yn fwy mewn ieuencyd. 'Yr amser a ballai i mi fynegi yr hanesiaeth ysgrythyrol am Joseph, Samuel, Obadiah, Iosiah, Ioan, a Thimotheus; y rhai oll a dderchafwyd ar drostan y gyfrol ysprydol-edig, oblegid eu duwioldeb borcawl; er engrafft i rieni crefyddol Cymru, ymysg ereill, gyfeirio traed eu plant i ffordd tangnefedd.'

A dymunir i chwithau, Mr. Cyhoeddwr, dderchafu yr hanes a ganlyn, ar drostan eich 'Trysorfa tra seiriau,' fel y rhodder amnaid at, ac awgrym i rieni 'hyfforddi eu plant yn mhon eu ffordd, fel pan heneiddiont nad ymadawont a hi,' nes y trosglydder hwy gan Angau Brenin braw i dragwyddol deyrnas, ein Harglwydd a'n Hachubwr Iesu Grist: yr hyn a gyflawnwyd yn marwolaeth Ioan, mab Mr. Samuel Judd, Amlwch, yr hwn a orphenodd ei yrfa ddac-arol Rhagfyr 24, 1837, yn 19 oed.

Dygwyd ef i fynu yn egwyddorion gwybodaeth gyffredinol Gramadeg, a'r Celfau rhif i mesur: a meddai wybodaeth led gryno o honynt. Ond ni orphwsodd ar hyn, ond ymchwilai 'wynion ddail y gair,' am 'ardderchawgrwydd gywbodaeth Crist Iesu fy Arglwydd:' a chafodd afael arni yn ol pob tebygolrwydd. Cadd y fraint o ddod i'r eglwys yn fore ac ynddi yr arosodd

'hyd oni luddiwyd ef gan farwolaeth barhau.'

Yn y fl. 1836, ymasfueiwyd ynddo gan lycheden (*fever*) drom, ac o hyny hyd ei farwolaeth, ni fwynehaodd nemawr iechyd. Yn ystod y tymor uchod, gwelwyd ei natur yn dadfeilio; ei ruddian siriol-goch yn gwywo; a'i olygon treiddi. lym yn duo: ac ar y 24ain o Rhagfyr diweddaf, wele! (och! taw fy enaid, rhag agor loesau tad tirion, ac archolli teimladau mam dyner galon) angau yn ei ddwyn at 'byrth marwolaeth.'

Ac yntau yn myned trwodd
Trwy boenau angau, a'i ingo'dd;
I fro y mawl, ddi-dawl wyl,
I wynfa dêr ei Ner anwyl.

Ac yno y mae ger bron yr orsedd uchel fri, yn mhlieth tyrfa afrifol o engyl a saint Caersalem dinas hedd, yn cyd bletu Anthemau o fawr i'r 'Oen a laddwyd,' am ei gariad prynedigol, a rhinweddau glanhau ei waed sancteiddiol.

Ah! fy nghyfaill Ioan, can mil-myrdd mwy dedwydd ydwynt, na phe buasit yma yn cael dy lethu gan anghrediniaeth, dy ffino gan galon ddrwg, dy siomi mewn cyfeillion, a'th dwyllo gan ystranciau ystrywgar 'brodyr gau.'

Gyfaill! yr wyt heddyw mewn gwlad, na bydd eisiau arfau y rhyfel ysprydol byth, oblegid gorchfygaist dy elynion, enillaist y dydd, a chefaist y fuddugoliaeth 'trwy yr hwn a'th garodd,' a'th orchwyl bellach i oesau annherfynol tragwyddoldeb fydd

Ellio cân i'r Duw 'Celi
Am ingawl loes, Calfari.

Ah, Ioan! ehedaist, uwch twrf daearollon, I dremiaid mewn syndod ar Dduwdod mewn cnawd, Prif wrthrych per ganau pur goethawl nefolion, Iehovah! Iehovah! Iehovah yn Frawd!
Ger Marian Cefni. RHISIEDYN.

FFURFIAD Y DARAN.

Hanfodai tybiaeth gyffredinol, cyn, ac hyd ddechreuad y ddeunawfed ganrif, o barth i daran ddeilliaw o ddefnyddiau brwmstanaidd, a sylweddau eraill canfyddedig yn yr awyr. Meddylid fod y tebygolrwydd perffethiaf rhwng effeithiau arfau tân, ag eiddo y daran a'r fellten. Ond nid oedd yr holl egluriadau a ddefnyddiwyd gan ddynion mewn ymdrech i sefydlu y gyfundraeth hon, ond annigonol er symud ymaith yr anhawsderau a'u gwrthwynebant; neu yn ddigonol er rhoddi cyfrif gonest am y ffaith. Etto, er pan y talwyd sylw priodol i'r arddangosiad cynnyrchedig gan yr hylif at-dyniadawl (*electric fluid*) yrydym wedi cyrhaedd awurdodaeth a'n hamddiffyna yn mhriodoliacthiad yr un achos i'r ddau. Y tebygolrwydd perffethiaf sydd rhyngddi a gwefr-dyniad (*electricity*) a

ddarbwyllodd naturiaethwyr i greu eu bod yn gymmws yr un fath; a bod gwefr-dyniadaeth yn ein dwylaw ni, yn efelychiad rhagorol o daran yn nwyllaw natur: taran a gyflawn yn gynhenid, yr hyn a gyflawnwn ni mewn efelychiad.

Nid yw yn anhawdd egluraw hyn, hyd y nod i'r rhai hyn ydynt anghydnabyddus a Philosoffyddiaeth naturiol, pe cymmerent ond y drafferth i gydmaru yr effeithiau a gynnyrchir gan daran, a'r rhai hyn a gynnyrchir gan dân gwefrawl. Effeithiau taran a ddarganfyddir trwy chwyf-sain clywedig o bell, ynghyd a chwm-flagl canlynedig. Adeliadau a derir ganddi, ydynt yn arthio vn ysglyfaeth i'r fflam, a hyn yn fynych. Dynion a derir, a liwir yn ddulas—ac ymddangosant yn ddeffiedig, er ar amserau ni chanfyddir ol tân; ond ffyrnigrwydd yr effaith ei hun, yn eu lladd: eu dillad wedi eu rhwygo yn fanion—a'u cyrff wedi eu lluchio yn dra phell gan rymnder y tarawiad; a thra mynych y ceir y rhanau hyn a darawyd gan y fellten, yn dyllau rhwygiedig. Weithiau fe dorir meini mawrion ganddi, a'i dinstriadau a eglurweli ar y tiroedd y disgynodd arnynt. Yr hylif Gwefr-dyniadawl a gynnyrchir yr un effeithiau, ond mewn graddau llai. Pan y byddo ei allu yn ychwanegedig trwy foddion dyfrawl, canlynir y goddeithiad gwefrawl gan gynnwrf (*commotion*) tra theimladwy: y bodau mwyaf cryno a drywenir (*perforated*) adar, a mân-filod a ledidir, a phob tywyniad a ganlynir gan drwt.

Y ffrwd o dân a ddeillia o gyfeiriad bodau gwefr-dyniadawl gyd a thwrff sŵawl, ydyw un o'r argoelion canfyddadwy mewn melltlen.

Gyda golwg ar gyflymdra (*velocity*) ceir mwy o debygolrwydd fyth rhwng melltlen, a hylif gwefrawl. Pe yn amser taran dymhestl y crogid cleddyf yn yr awyr, wrth llynnau sidanaidd, at-dynd ei yn ebrwydd gan yr hylif: pe rhoddir y bys yn agos atto, deilliai gwreichion dysglauer oddiwrtho, north pa rai a gyfartelid i eiddo y dymestl, ynghyd a'r pellder oddiwrth y cwmwl ad-dyniadawl. Mewn gair, ymddengys pob effeith berthynol i wefr-dyniad, yn amser tymhestl. Wedi cymmaint o brawfion (*experiments*), nis gallwn amheu, nad yw yr awyr wedi ei nawseiddio yn helaeth gan hylif-wefr yn amser taran-dymestl: ac nad yw y daran a'r fellten ond effeithiau neill-duol tân at-dynawl.

Yr hyn a ymddengys yn rhyfedd a dinystriawl yn yr Argoel Naturiaethawl hon, a ddiflana yn gyfartal mewn cyflymdra, i eiddo ein cydnabyddiaeth ni a chyf reithiau natur: o ganlyniad, dylai pawb feddiannu gwybodaeth gyffredinol o egwyddorion Hanesiaeth naturiaethawl (*Natural History*). Yr ofn a'r ofergoeldd, a synych ymgymysagant a'n sylwadau ni ar natur, a brysur ddiiflenid, pe ystyriem natur gyda mwy o neillduolrwydd, ynghyd

a nyni ein hunain; neu' pe ymddiddanem swy a'r rhai hyn ydynt feddiannol ar fwy o gydnabyddiaeth a'r pwngc. Gadawer ini ddefnyddio y goleu sydd gennym, er alltudid yr ofn a'r caledi hwnw a nych-letha ein meddyliau yn nynesiad taran-dymestl; ac yn ganlyniad edrychwn i fynu yn ddiareswyd at y Duw hwnw sydd yn cyflawni y fath weithredoedd nerthol; oherwydd pa moralluog bynnag y byddom yn y wybodaeth am achosion taran, yn gydfurfio ag egwyddorion cyfiawn a diamrywiol defnyddiedig o philosoffyddiaeth naturiawl, parhâ yr argoelaeth heb fod ddim yn llai rhyfeddol (*marvellous*); ynghyd a'r amgylchiadau sicr presennol mewn ystad mor anegluredig, hyd y nod i'r athrylith emwcaf.

Y mae yn ddigon i ni wybod, fod natur yr awyr, ynngghyd a'r holl awyrbelen gylchawl, yn ei gyfeir yn argoelaeth anghenrheidiol; fod y tymestloedd hyn yn foddion yn llaw Duw i ffrwythloni (*fertilize*) y ddacae, ac o ganlyniad y dylent roddi mwy o ymeginiad ynom i drosglwyddo ein mawl a'n dyolochgarwch yn helaethach i'n Creadwr,—gan gosio fel y darluniodd Iorwerth Glan Aled, fod

'Arglwydd ein Duw yn frenin mawr,

P'le ceir ci orsedd ef?

Crych-dyrddiad ffrydian mân y llawr

A'r gwyntoedd yw ei lef.

Nad mantell nosawl drosom wnai

Guddio ei wyneb cu,

Ei wedd sydd yn y cwmwl clau,

A'r wyben ddysglaer fry.

Mae'n byw—mae'n frenin trwy y byd

O oerion barthau'r llawr—

Hyd eigion pwynt y gwres ar gryd,

Twyniadau'r Heulwen fawr!

Abergelle, Awst 8, 1838. Cyr. I. HUGHES.

Y DYSGAWDWR CYFFREDINOL.

IX. AM Y GELFYDDYD O RYFEL.

156. Wedi i bobl gyrrhaeddyd y celfyddydau o lafurio y tir, mwyngloddio, adeiladu tai ac adeiladau eraill, gwneuthur defnyddiau gwisgiad a doedrefn, a sefydlu llywodraeth, yr hyn sydd yn yohwanegu at eu dedwyddwch a'u llwyddiant, maent yn dysod yn wyrthrychrau cynfigen i'w cymmydogion, llai darbodus; a chaent ruthro arnynt, eu hyspeilio a'u hanrheithio, pe yr esgeulasant addysgu y gelfyddyd o amddiffyn eu hunain.

Syl. Rhyfel sydd yn gyfiawnadwy yn unig pan yn amddiffynol ac anocheladwy; ac mae yn drosedd anferthaf pan fyddo yn ormesol a diangenrheidiol. Nid oes dim gogoniant yn dilyn buddugoliaeth mewn rhyfel anghyfiawn; ac, heb gyfiawnder ar angenrheidrwydd o'u tu, nid ydyw y penciwddodau mwyaf ond arweinyddion mainti-

oedd o yspellwyr, yn cyflawni llofruddiaeth a lladrad.

157. Er diogelu eu hanymdibyniad, holl boblogaeth wrwywaidd cenedl a ddylent fod wedi eu hyfforddi i driniaeth arfau; ystordai o ddarpariaeth ddylent fod wedi eu diogelu; a'r cyfryw drefniadau wedi eu gwneuthur, ag a raglaenent y wlad rhag cael ei gorchfygu trwy y golled o un frwydr unigol.

158. Mae yn arferol, pa fodd bynag, mewn llywodraethau diweddar, i gyflogi a thalu i'r gwasanaeth hwn, i gyfran neillduol o'r boblogaeth wrwywaidd, a elwir milwyr. Yn Lloegr a'i threfedigaethau mae genym, mewn amser rhyfel, o ddeutu 300,000 o ryfelwyr; amser a bywydau, pa rai ydynt yn ymraddedig i'w gwlad, gelwir hwy y *Fyddin Sefydlog*.

159. Yr oedd genym yn y rhyfleoedd diweddar 30,000 o *farchogion* rhyfel, neu feirch-filwyr; 150,000 o *filwyr traed*; a 5,000 o *ernygwyr* a *magnelyddion*, dyledswydd pa rai ydoedd gosod amddiffynfeydd, a rheoli y magnelau yn y maes.

Yr oedd genym hefyd, 80,000 o *filwyr cartrefol* a *diffynwyr*, y rhai a wasanaethent am amser terfynol, ac nid aent oddi cartref; 20,000 o *forwyr*, milwyr a wasanaethent ar fyrdau llongau; a 10,000 o filwyr gwirfodd llawr, ar feirch a thraed.

160. Gogoniant a gwir amddiffyn Brydain, sydd yn gorwedd, pa fodd bynag, yn benaf yn ei llynges; y hon yw gwrthglawd y wlad rhag rhuthrwyr, ac sydd yn hir wedi bod yn llywydd buddugoliaethus a diddadleuedig yr holl forwedd yn y byd.

161. Byddin sydd yn rhanedig yn Gatraddau, yn cynnwys 700 o farchogion, neu 1000 o wyr traed; a phob catrawd drachefn a adrenir yn ddeg cydres.

Tair catrawd sydd yn gwneuthur *mintai*; amryw finteioedd, yn ol maintiolaeth y fyddin, a wnant gydraniad; a thair cydraniad, y cydraniad canol, a'r adenydd dde ac aswy, yn gyffredinol a wnant fyddin mewn gwasanaeth gweithredol.

162. Byddin yn gyffredinol a reolir gan bennaeth a elwir y Penciwod; y cydraniadau neu'r adenydd, gan uch-gadbeniaid, neu uch-raglawiaid; (*Lieutenants-general*, or *major general*); y mintioedd, gan finteiwyr; (*brigadiers-general*); a chyn belled maent yn ben-gadpeniaid.

Catraddau a reolir gan filwriaid neu is-filwriaid, y rhai gyda'r all uch-raglawiaid, (*Majors*) ydynt swyddogion y maes.

Cydrasau catrawd a reolir gan gadpeniaid a rhaglawiaid; pob cydres wedi ei dar bod a lluman, i ddwyn ei lliwiau gwahaniaethol; ac hefyd gyd a phedwar rhingyll (*Serjeants*) a phedwar *corporal*.

163. Y llynges Frytanaisidd sydd yn cynnwys 700 neu 800 o lestri; o'r rhai mae 200 yn dwyn o 64 i 120 o ynan, ac o 500 i 1000 o ddynion, ac ydynt yn cael eu galw Llongau y Llinell, (*Ships of the Line*), o

herwydd eu bod yn alluog i weithredu mewn llyng-fintai drefnedig; (*drawn up*); 200 ychwaneg ydynt yn dwyn o 28 i 50 o ynan, a elwir *Frigates*; a 350, yn dwyn islaw 28 o ynan, ac a elwir *Sloops, Brigs, Cutters, Fire-ships, Bomb-vessels*, &c.

164. Llynges (*Fleet*) o longau rhyfel yn gyffredinol a renir yn dair rhan; ac a reolir gan Lyngeswyr, Is-lyngeswyr, ac Ol-lyngeswyr, gyda Llumanau gwionion, gleision, a chochion. Llong a lywir gan Gadben, yn gynnorthwyedig gan ddau, neu mewn rhai enghraifftiau, chwech o Is-raglawiaid; dan ba rai mae o bedwar i ddeuddeg o Is-swyddwyr, (*Midshipmen*).

Mae hefyd y llywydd a'i is swyddog, (*mate*) pensafwr a'i Is-swyddog, amnerydd (*purser*), meddyg, ac athraw, gyd â chadben pob gwn.

165. Nid oes cyfundeb mwy aruthrol a rhyfeddol o ddiwydrwydd dynol yn bod, nag a welir ar fwrdd prif-long rhyfel. Mae yn ymddangos yn anghredadwy, fod i lestr, mor sawr ag eglwys y plwyf fwyaf, gael ei symmuad a'i chyfeirio yn y dwfr gyda'r fath chwyrnder a manylirwydd agos â bdd bychan: ac mae yn rhyfeddol fod dwylaw dynol wedi gallu adeiladu a rhoddi ynghyd y fath ddefnyddiau dirfawr.

166. Rhaffau anferth yr hwylybrenau a'r angorau ydynt gynnwysedig o gywarch wedi ei nyddu ynghyd: yr holl swm o goed oeddynt yn ddiweddar yn tyfu yn wahanedig yn y coedwigoedd; y gwaith haliarn a doddwyd ac a ddarparwyd o'r mwyn; y y magnelau a gawaant eu bwrw yn y tawdd-dai (*foundries*); yn fyr, yr holl adeiladaeth a gasglwyd ynghyd gan ddyn o gynnyrch-iadau amharotoeddig y deaer!

Syl. O'r holl gelfyddydau a'r galwedigaethau sydd yn tynnu sylw, nid oes yr yn ymddangos yn peri mwy o syndod aruthrol, na'r un o fordwyath ac adeiladaeth llongau. Nis gellir gwneud hyn yn fwy amlwg na thrwy gymmeryd adolygiad o'r man-longau, i'r rhai mae dechreuad morwriaeth yn ddyledus; a'u cymharu â phrif-long ardderchog, yn cynnwys 1000 o ddynion, gyda'u lliniaeth, diod, dodrefn, gwisgoedd, ac angenrheidiau eraill am lawer o fisoced, heblaw 100 o gyfeigr ddrylliau, a dwyn yr offer dirfawr hyn yn ddiogel i'r glanau mwyaf pollenig. Mae dyn mewn lechyd yn difa, yn yr yspaid o bedair awr ar hugain, oddeutu wyth pws o swyd a diod: yn ganlynol, mae 8000ps. yn ofynedig yn feunyddiol yn y cyfryw long. Gadewch i ni gan hyn dybied iddi gael ei darparu allan am dri mis, ac yr ydyw yn cael, fod yn rhaid iddi gael ei llwytho â 72,000ps. o luniaeth. Cyfeigr mawr dau bwys a deugain ei belen sydd yn pwyso oddeutu 6,100ps. os wedi ei wneuthur o bres, ac oddeutu 5,500ps. o haliarn; ac, yn gyffredinol, mae wyth neu ddeg ar hugain o'r rhai hyn, ar fwrdd llong o 100 o ynan; pwyssau pa rai, heblaw yr

hyn maent yn gario, sydd yn cyrhaedd 183,000ps.

Ar yr ail fwrdd mae deg-ar-hugain o gyfiegrau, pedwar-ar-hugain; pob un o ba rai sydd yn pwysu oddeutu 5,100ps. ac ydynt gan hyny ynghyd, 153,000ps. A phwysau y chwech neu yr wyth-ar-hugain o gyfiegrau deuddeg ar y bwrdd isaf, sydd yn cyrhaedd oddeutu 75,400ps.; pwysau y pedwar-ar-ddeg o gyfiegrau chwechau ar y bwrdd uchaf, i oddeutu 26,000ps.; ac heb law hyny, ar y penau cylch-grynion, mae hyd yn nod cyfiegrau trioedd a thröell-rwyau (*scirels*).

Os at hyn y chwanegon, fod cyflawn lwyth cyflegr dau-a-dwgain yn pwysu oddeutu 64ps., ac o leiaf fod uwchlaw 100 o lwythau yn ofynedig i bob gwn, ni a gawn fod hyn yn cyrhaedd yr un pwysau agos â'r gynau eu hunain. Yn ychwanegol, hefyd, at hyn, mae yn rhaid i ni gosio fod yn rhaid i bob llong gael, o leiaf, gydrif arall o hwyliau, rhaffau angorau a hwyliau, a'r holl drec, y rhai ynghyd ydynt yn cyrhaedd i bwysau mawr: yr ystoriau, hefyd, yn gyunwysedig o blangiau, pŷg, a charth; y cofrau yn perthyn i'r swyddwyr a'r llongwyr; ystoriau y meddŷg, ac amrywiol bethau eraill angenrheidiol i hir fordaith; gyda'r arfau mân, bidogau, cleddyfau, a llaw-yneau; at yr hyn mae yn rhaid i ni yn ddiweddar ychwanegu pwysau y dynion; felly mae un o'r llongau mawrin hyn yn dwyn o leiaf, 2,162 tunelli o lwyth, neu 4,324,000ps.; ac, yr un amser, mae yn cael ei llywio a'i chyfeirio gyda'r un rhyddineb a'r bád lleiaf.

2. Ac nid yw rhyfeddodau y gelfyddyd hon yn diweddau yma, canys y cymhwysiad diweddar o alluoedd agerdd yn gwtio llongau yn mlaen yn erbyn y gwynt a'r tonau, sydd yn gwneuthur cyfrifiad amser-yddol hollol newydd yn y celfyddydau hyn. Morwriaeth, ag ydoedd unwaith mor ansicr sydd yn awr yn cael ei chyflawni mewn amser pennodol, fel teithiau ar dir, a'r gelfyddyd o ddyfeisdroi llyngfinteioedd, ar yr hyn yr arferai buddugoliaethau llyngesawlyddibynnu, ni bydd bellach ond o ail-bwys. Os at hyn yr ychwanegir gallu agerdd cyngwasgedig, i ergydio pelenau a bwledi, trwy yr hyn bydd y defnydd o bylor yn cael ei adael heibio, ni a allwn dybio llwyr gyfnewidiad yn nghelfyddau a threfnyddiaeth rhyfel.

167. Caerau a chastellau ydynt yn gyfansoddedig o briddfeini, cerig, neu ddaear; nid ydynt wedi eu hadelladu yn llinellau uniawn, ond yn ysgwyddo a danheddu, fel y gallai un rhan amddiffyn a gorchuddio un arall, ac felly y muriau ynt wyrog i dân y tarawydd, a thrwy hyny wrth-dafu y pelau. Caerau ydynt ddarparedig â flosydd gwybion neu sychlon, ac â mwyngloddiau dan y ddaear gerllaw, i chwythu i synu y gelyn dynesol.

168. Y gongl ysgwyddog, neu y gwaith amddiffynol, a elwir y *rhaqfur*.

Y mur union sydd yn cyssylltu y rhaqfuriau, ac sydd i gael ei amddiffyn ganddynt, a elwir y *gaeadlen*; y conglau ysgwyddog a elwir y *conglau ysbongriol*; a'r conglau ydynt yn pwyntio i fewn a elwir y conglau *ad-ddyfodol*.

Y gwaith tu draw i'r flos a elwir y *rhaq-diffynwaith*.

Y bryn llechweddol o ddaear oll o amgylch a elwir y *llethr-glawdd*.

Y rhan uchaf o'r mur a elwir y mur-ganllaw; a'r rhodfa oddifewn y mur a elwir amgaer (*rampart*).

169. Nis gellir ymosod yn ddoeth yn erbyn un amddiffynfa trwy warchae o fewn cyrhaeddiad ei gynau, ooddiethr trwy gloddio nesâd mewn cyfeiriad trôellog neu ar-wyrol, rhywbeth yn debyg i'r brif lythyren Z; wedi nesân yn y dull hwn, mae magnelfa yn cael ei godi yn y nos, a'r rhuthr yn dechreu.

Wedi hyny, mae nesiadau trôellog eraill yn cael eu gwneuthur, a elwir *cyfochriadau*; a magnelfau eraill ydynt yn cael eu gosol yn agosach agosach, hyd oni wneir rhywgyiad a'r lle ei gymmeryd trwy ymgrych neu ymroddiad ar ammodau.

170. Gwneuthuriaid pylor gwn a gafwyd allan gyntaf gan Roger Bacon, Mynach Seisnig, yn 1280; ond Swartz, Mynach Allmanaid, â'i cymhwysodd i dafu allan gyrph pwysfawr, oddeutu 1320.

Y oylegrau (*cannon*) cyntaf a arferwyd, fel y dywedir, gan Edward III. yn 1346, yn mwydr Cressey, ac yn ngwarchae Calais yn 1347.

Cyfiegrau dygadwy, a elwir gynau llaw, (*muskets*), a arferwyd gyntaf gan yr Yspañwyr oddeutu 1500; ond yr oeddynt yn hynod o drwsagl, yn cael eu hattegu gan orphwysiad oddiar y llaw, a'u tanio â phric a than.

Clôau o gallestr a dur, a elwir clôau tân, ni ddygwyd i mewn hyd ryfeloedd William III. a'r Frenines Anne.

171. Pelen, yn ei hergydiad o wn, sydd yn symmud gyd â'i clyfmdra o again milldir mewn munud, neu un filldir mewn tri eiliad.

Y pellder sydd yn ymddibynu ar bwysau y belen, a swm ac ansawdd y pylor; ond mae yn myned yn mbellach pan mae y dryll yn cael ei godi i ongl o 45 o raddau; ac mae tafienau wedi eu cyfansoddi i bob gradd o ddychafiad.

Mewn brwydr, ceir allan nad oes y chwaneg nag un belen mewn 60 yn cyflawni gweithrediad, yn achosedig trwy eu codiad pan maent gytfa yn gadael y gynau.

172. Cyfiegrau gynt oeddynt yn cael eu gwneuthur mor fawrion ag i dafu cerig o 100ps. o drymder, i bellder o bump neu chwech o filldroedd, ond ceir allan yn awr

mri y maintiolaeth mwyaf buddiol yw cyflegwr wyth-a-deugain; y rhai a dafant 24ps a ddewisir oreu.

Gynau llongau ydynt o gyflegrau wyth-a-deugain i rai trioedd; gynau mewn am-ddiffynfeydd a chestyll ydynt o gyflegrau tri-arbymtheg i rai dau-a-deugain: maes-ddrylliau, neu beirianau hedegog ydynt gyflegrau chwech, naw, a deuddeg.

Syl. Y pylor gwn goreu a wneir o 25 rhan o nitr, pump o olog, a thri o frwm-stan.

1. Cyn y ddyfais o bylor gwn, cerig mawrion cymmaint a meini melinau, oeddynt yn cael eu taffu gan beirianau a elwid *ballista*; a *hyrddod rhyfel* a arferid i wneud rhwygiadau yn muriau dinasoedd.

2. Y gelfyddyd ddiweddar o ryfel, yn rhoddi beiddiad o'r moddion dinstyr, (*setting at defiance the means of destruction*;) yn gynnwysedig mewn arfau tân a chyflegrau sydd yn cyrhaeddyd ei dyben yn benaf trwy symudiadau buain, torri llinell y frwydr, a myned trwodd i ol y gelyn, cymeryd meddiant o'i drysorgelloedd, a dinstyro ei dramwyadau, (*communications*). Buddugoliaethau mawrion Napoleon ar benciwodau a phennaethiaid Ewrop a enillwyd trwy y moddion hyn.

3. Ar y testyn arswydus o ryfel, yr hyn, ni ddylid byth gydio ynddo, oddiethr pan yn anocheladwy ac mewn hunan ddiffyniad, Porteus, Esgob Llundain, a ysgrifennodd y llinellau argraffiadol canlynol.

'Dyn ei hun a ddygodd Angau i'r byd; a dyn ei hun a roddodd awch i'w bicellau, a gydfmodd ei gamrau, ac a llosgodd ddinstyr ar ddynolryw. Gyd â llawenydd gwelodd Uchel-gais, ac yn fuan a gynyddodd y weithred echryslawn. Nid digon ydoedd trwy dwyll ystrywgar i dori ymaith fywyd unigol: Anfadrwydd gorwael! teyrnasodd cyfain a syrthiasant i ddiwallu chwant awdurdod: mwy erchyll etto, ystaen o warth nod bryntaf ein natur, a ddaeth yn ymfrost iddi. Gwnaeth un llofruddiaeth dydhirddyn—gwnaeth millynau wron! Tywysogion a freiniwyd i ladd, a nifeiri a sancteiddiasant y trosedd! Och! pam yr anghofia brenhinoedd mai dynion ydynt? A dynion mai brodyr ydynt? Pam yr myfrydant mewn aberth dynol? Pam y torant gylgammau natur, a ddylent uno eu heneidiau ynghyd mewn unrhwymyn esmwyth o gyfeillach a chariad? Er hyny etto maent yn hilio dinstyr, etto yn myned yn mlaen yn greulon gywraint i gael allan boenau newyddion i fywyd, dychrynodau newyddion i'r bedd.—Celfyddydwr Angau! Etto mae pennaeithiaid yn benddwydio am ymerodraethau cyffredinol yn codi i synu o ddystryw cyffredinol. Diddyma yr amcan, O Dduw mawr y lluoedd, ac na âd i'th greuduriaid syrthio yn ysglyfaethau didosturi wrth greirfa Uchelgais.

YMOGODIAD TERFYSGLYD.

Mr. Cyhoeddwr,—Mae yn hyabys i chwi, ac i lawer yn Ngogledd Cymru, fod ymosodiad terfysgelyd wedi ei wneud gan dri o wyr bonheddig ar ran o dyrfa yn ymadael o Wyl dirwestol Meifod, yn Sir Drefaldwyn, ar y 30 o fis Mawrth diweddar. Rhynged bodd i chwi gyhoeddi hyn o fyr hanes am yr amgylchiad.

Trabu y dirwestwyr, a ruthrwyd yn fwyaf arnynt, yn disgwyl wrth eu gilydd am ddwyn y camymddygiad dan sylw y swyddogion gwladol, a thra yr oedd eraill o honnynt a mwy o barodrwydd ar ol cael megis ergyd ar un rudd i droi y llall, yn hytrach nag ymgysfreithio, dygodd Mr. Thomas Henry Humffreys (un o'r Terfysgwyr), Mr. Robert Price (Dirwestwr) o flaen Eisteddfod o Hedd Ynadon (*Petty Session*) gan achwyn fod Mr. R. P. wedi ei daraw yn yr ymgyrch. Gan nad oedd ei achwyniad yn dungsos yr achos i foddlonrwydd y llys, gohiriwyd yr eisteddfod am wythnos, hyd y 30 o Ebrill, ac yn y cyfamser gwyaiwyd Mr. Humffreys, John Bill Pryse, Ysw. a Mr. Robert Perrott i ymddangos yno hefyd, pryd y rhwyngwyd hwynt ill tri, i ymddangos yn Mrawdlys Chwarterol y sir, am afreolaeth a rhuthr (*riot and assault*); a rhwymwyd Mr. Robert Price yr un modd am ruthr.

Dydd Iau, Gorph. 5ed, yn Mrawdlys Chwarterol y sir, yn Nghresfaldwyn, cafwyd cwyn gwirioneddol o flaen yr Uchel Reithwyr, yn erbyn y Boneddigion, ac yn erbyn Mr. Robert Price. Yr oedd yno unrhyw. theg o Uchel Reithwyr, a safodd pedwar o honnynt allan nad oedd y cwyn yn un gwirioneddol yn erbyn Mr. Price; yn un rhagor o honnynt yn eysyll felly fuasai wedi ei ollwng yn rhydd. Ond ar ol chwilio yn fanwl i'w ymddygiad, am oeddeut chwech o orian, ddydd Gwener, Gorph. 6th, o flaen yr Heddynadon a'r Is-Reithwyr, cyhoeddwyd ef yn wr rhydd ger bron yr holl Llys. Mr. Humffreys oedd yr Erylnwr ddydd Gwener, a Mr. Price yr Ymddiffyn-blaid. Dydd sadwrn y boreu, yr oedd Mri. Robert Price a David Edwards, yn Erylnwyr, ar Tri Boneddigion yn Ymddiffyn-blaid. Nid oedd ond pedwar ar ddeg o Is-Reithwyr yn y llys boron ddydd sadwrn, a chan i'r ymddiffynblaid wrthod yr Is-Reithwyr a fu ar yr achos y dydd o'r blaen, ac i'r Erylnwyr wrthod cymeryd Rheithwyr o Brosywlywyr y Dref, cadwyd y Boneddigion dan eu rhwymau at y Brawdlys Chwarterol nesaf, i ateb am eu hafreolaeth.

Anfonodd Mr. Humffreys hefyd ysgrifen (*writ*), at Mr. Price i'w rwygo i ymddangos yn y llys ynaid (*assizes*) yn y Trallwm, yr 16 o Gorphenaf, i ateb am y golled (*damages*) a gafodd oddiwrth y clwyf a gawsai ar ei law yn y terfysg yn Meifod, meddai efe. Dangosodd hefyd y mynai ei brofi ger bron rheithwyr dewisol (*special jury*). On der bwriadu hyn, a'i hysbysu

hir amser o'r blaen, etto ni weithredodd i'r Is-strydd (*under sheriff*) gael gorchymyn i'w gwysio hyd at nos Sabbath, Gorphenaf 15, a hwythau i fod yn eistedd ar yr achos dranoeth. A chan nad allodd ond bron deuddeg o honynt ymddangos, o herwydd rhybydd mor fyr, ni *fyuai* y *Barnwr* drin yr achos ger bron, rhag i'r ymddiffynnydd fod dan ryw ansantais o'r herwydd. Ac er i'r ymddiffynnydd gynyg trin yr achos ger bron y rheithwyr perthynol i'r llys, dewisodd yr erlynnwr roi y prawf heibio; yr hyn oedd yn ei rwymo at holl gostau y ddwy blaid yn y llys hwn. Talodd Mr. Owen, cyfethiwr Mr. Price, gostau ei dystion ar yr achos hwn cyn ymadael o'r Trallwm, er nad allai dalu eu costau yn Nhrefaldwyn, a gorchymynodd yn gaeth am iddynt wisgo Ysoddenau (ribands or colours) yu arwydd o fuddugoliaeth, a'r hyn gan nad oedd neb dan ddedryd, y cytunasant. Ac ymadauodd llawer calon oddi yno, gan ddiolch i 'Dduw,' yr hwn, 'sydd yn sefyll yn ngynulleidfawr galluog; yn mhilith y duwiau y barn Efe:' gan ddywedyd. 'Canys nid i ddyn y mae y llys, ond i'r Arglwydd Dduw.'

Rhydd hyn, ar frys, olwg byr, ac mor gywir ac y gellir, ar yr hanes hyd ymdriniaid y Terfysg (Riot) yn y Llys Chwarterol nesaf, pryd y gofelir am gasglu hanes cyflawn o'r llafur blin hwn! Amcendir argraffu crynhodeb o'r cwbl o'i ddechre i'w ddiwedd, mewn rhyw fodd, er hysbysrwydd a boddlonrwydd i'n Brodyr dirwestol, trwy'r Dywysogaeth a'r Deyrnas. Ac fel y dywedodd un brawd wrth Mr. Owen yn Nhrefaldwyn, haner awr cyn yr amser yr oedd i sefyll i ymddiffyn Mr. Price yn y llys, fod uncant ar-bymtheg a hanner yn Llanbryn-mair, yn anfon eu bocheneidiau drosto am ei lwydd yn yr ymdrech hwn, (yr hyn a fu yn gyfmerthiad mawr i foddwl y Gwr parchus yn ei lafur caled). Felly hyderwn am iddi ddiwedu, fel mae pob cam a roddwyd eto, yn peri i'r rhai sydd yn gorfod bod yn fwyaf yn y llafur gyda hyn, i ddywedyd, 'O'r Arglwydd y daeth hyn; hyn oedd rysfedd yu ein golwg ni.' Ymhelaethed miloedd o ddirwestwyr Cymru, drwy aml ruddi diolch i Dduw am ddwyn yr Eglwyddor hon i'n plish, er yr ymdrech, yr erledigaeth, a'r llafur mawr y'n darostyngir iddo o'i horwydd. Ydwf, yr eiddoch, &c.

RICHARD NEWELL.

Plasbach, Gorph. 19, 1838.

NEWYDD DA AM DDIRWEST O'R IWERDDON.

'Y mae un mil, un cant, a phymddog o aelodau gwedi ymuno a'r Gangen Ddeheuol Cymdeithas dirwest Cork, mewn ychydig ymhenosau! Y mae tri o dafarnwyr gwedi ymrestru, ac a maent yn awr yn gweithu bara a nwyfau byrtadwy ereill yn lle diod feddwol. Fe ddarfu i gant a phedwar ar ddeg ymuno mewn un cyfarfod yr wythnos ddiweddar.'

C—n.

Cyf. ALLUD.

ADOLYGIAD Y WASG.

AN ENGLISH-WELSH TEACHER—Y DYSGEDYDD SAESONEG A CHYMRAG, at wasanaeth *Ysgolion a Theulu* oedd. Gan Richard Davies, Llanystumdwy.

Mae y llyfr yn bychan hwn wedi ei lunio yn gyfaddas i'w amcan, a'i argraffu a llythren eglur ar bapur da, a'i wneud i fynu yn hardd iawn. Da genym weled parhaus ymdrech gwyt o athrylith a thalentau i addysgu Cenedl y Cymry ymhob cangen o ddysgeidiaeth fuddiol: a dian fod yu fuddiol iawn i'r Cymry ddeall y ddwy iaith hyn, sef Cymraeg a Saesoneg. Drwy y cyfryw foddion a hyn a'r cyffelyb, hawdd y dichon yn ieuencetd, gydag ychydig o lafur, ddfod yn hyddysg a medrus yn yr Iaith oedd cartrefol a buddiol hyn.

Hanesiaeth Cenhadol.

DEHEUDIR AFRICA.

Hanes llyddiant yr Efsangyl ymhlith y Bechuanas yn Neheudir Affrica.

Ma dau o'r brodyr yn llafurio ymhlith y bobl hyn, yn Nhref Griqua. Un ydyw y Parch. Peter Wright, a'r llall Mr. Isaac Hughes, Creffwr Cenhadol. Derbyniwyd yr hanes cysurus canlynol oddiwrth Mr. Isaac Hughes, Methodist Calfnaid o Manchester, yr hwn a aeth allan yn Greffwr Cenhadol i Affrica, amryw flnydd oedd yn ol. Bydd dda gan laweroedd weled drwy hyn yma fod ein hanwyl frawd yn fyw ac yn iach ac yn parhau yn fywiog yn ei yspryd, ac yn llafurus yn ngwaith yr Arglwydd. Deallir ei fod ef yn pregethu yn fynych. Anfonwyd yr hanes isod ganddo ef i Frydain, Tach. 9. 1837.

Dylid sylwi am y llwyth o bobl a elwir yma y Batlapi, eu bod yn gangen o genedl y Bechuanas; ac y maent yn benaf os nid yn hollol yn rhan o faes llafur y ddau frawd uchod, y rhai suont am fith amser yn fydallawn a llafurus yn y maes hwn.

Fel hyn y dywed Mr. Isaac Hughes am y llwyth Batlapi.

'Ar y 12fed o Gorphenaf, 1837, gadewais i a'm teulu ein cartrefe yn Griqua Town, aethom i ymweld a threfydd y Batlapi gyda'r afon Vaal, ac wedi teithio dau diwrnod cyrrhaeddasom dref Mornani, ynghylch 20 milltir i'r dwyrain o dref Campbell. Dyma y dref ag y mae Simani yn Benaeth, a Makame yn Athraw brodorol. Ar fy nyfodiad yno gwelais fod y bobl wedi ymgynull ynghyd i addoli Duw. Yn awyddus i ymuno â hwy, ac os byddai eisiau, i'w cynorthwyo, mi fi a brysurais i fyned i mewn i fath o adeilad a godasid er bolion, gan gymmeryd fy arwain gan swn y canu oddi fewn. Pan neseais at y Tabernacl saw hwn, a gwrando oddiallan, clywn un o'r Brodorion yn darllen Psalm 73. Aethum i mewn, ac eisteddais dan y Pulpud, gwneuthuredig o glai. Drwy fu genyf i mi wneuthur

hyny, canys bu fy nyfodiad disymmwrth i mewn yn beth rhwystr i'r Brodor i fyned ymlaen fel yr arferai, yn ei ddull diaddurn a fydolaen o arwain yr addoliad.

Yr oedd yn hyfryd genyf sylwi ar y gynnulleidfa, cyniwyseid; o ddeutu 200 o nifer, eu bod yn cyd addoli, ac yn gwranddo mor astud, fel na wnaethant sulw yn y byd o'm dyfodiad i i mewn; ond yr oedd pob llygad yn craffu ar y darllenwr; a phob calon, gobekthiwyf, yn craffu ar yr hyn a ddarllenid. Wedi gorphen y Psalm, a darllen amryw ranau ereill o'r Bibl, a gwneud amryw sylwadau ar yr hyn a ddarllenodd, diweddwyd y cyfarfod drwy weddi a mawl. Yr oedd yn y cyfarfod hwn bobl o bob gradd a sefyllfa, fel y maent i'w cael mewn tref y Bechuanaas, wedi ymgynnull ynghyd i wrando gair Duw yn cael ei ddarllen a'i eglurhau a'i gymhwyso. Parodd hyn i mi feddwl am ddyddiau yr Arglwydd Iesu, pan ydoedd y cynulleidfaoedd yn ymgrynhoi i wrando arno. Yr oedd y weddi yn sobr, gostyngedig, edifeiriol, a thaer, yr hon a barasai syndod i lawer yn Mrydain, lle y mae eu manteision yn llawer iawn mwy.

Pan ddywedwyd yr Amen, cyfododd yr holl gynnulleidfa i ymadael; ni chymmerwyd un sulw o honof fi tra y buom yn y Cyssegr; ond cyn gynted ag y daethum allan, dyma liaws o ddwyllaw, o bob maintioli yn ymestyn ataf, i ba le bynag y trown fy wyneb. Nis gallwn lai na dilyn siampl Paul, mewn diolch i Dduw, a chymmeryd cysur. Wrth ymofyn, ceisais wybod, eu bod yn cyfarfod bob dydd mewn cyfelyb fodd a hyn; unwaith yn y bore yn fuan wedi codiad haul, ac yn yr hwyr ychydig cyn machludiad haul.

Ar y Sabbath, Gorph. 16. Cadwodd y bobl eu cyfarfod ar godiad haul, a'r Athraw brodorol a'u cyfarhodd hwynt oddi wrth ddammeg y talentau.

Am 10 o'r gloch, myfi a bregethais i o untu tri chant o bobl mewn oed, a chant a hanner o blant, gan gynnweryd fy nhes-tyn o'r beunod gyntaf o'r Epistol cyntaf at y Thessalonïaidd. Oherwydd iselder y to, a'r nifer mawr o bobl mewn lle mor glus yr oeddwn yn teimlo y gwasanaeth yn drwm iawn. Yn y prydawn, mi gefais y plant ynghyd, o glych 150 o nifer. Mi ddarllenais iddynt ryw fan hanesynau, ac a'u cyferchais hwynt. Yn yr hwyr drachefn, daeth cynulleidfa lawr ynghyd yn gyfelyb i'r boreu. Pregethais ar Luc xv. 2. Clywais wedi hyny fod y testyn wedi cael effaith ddymunol ar amryw o'r gwrandawyr.

Effethiau yr Efengyl ar y Benywod brodorol.

Mi a gefais gyfarfod hyfryd ryfeddol gydag oddeutu 30 o rai ag oeddynt dan addysg neillduol a pharottoawl at gael eu

bedyddio; y rhan fwyaf o honynt oeddynt senywod. Mae yn rhyfodd weled y fath effeithian daionus mae yr Efengyl yn gael ar ferched brodorol yn y wlad hon. Hwyt-hwy yw yrhai olaf yn dyfod i wrando ac i sylwi, ond pan unwaith y rhoddant wrandawriad i'r gwirionedd, maent y nodedig o ymroddgar at grefydd.

Mae paganiaeth yn wastad ymhob gwlad yn darostwng y merched i'r cyfryw sefyllfa nemawr uwchlaw yr anifeiliaid direswm. Ymysg y bobl ddiolion, yn gyffredin, mae y ci yn cael gwell cadwraeth a gwell triniaeth na merch! Mae eu bod yn cael eu caud allan oddiwrth bob cymdeithas rheasymol, agos wedi diwreiddio eu galluoedd a'u hyfdrâ i fedru cymdeithasu. Ond mae yr Efengyl yn dyfod ac yn llefaru wrth bawb yn ddiwahan, ar y matterion mwyaf eu pwys, ac mae hefyd yn dangos fod merched ymysg y rhai sydd yn ei chroesawu, ac yn ei phroffesu. Pan glywo merched y Paganïaidd hyn, maent yn synu, maent yn gobethio, maent yn dymuno, ac maent yn credu; maent yn dyfod ymlaen, ac yn cymmeryd gafael ar y gobaith a osodir o'u blaen, ac yn llenwi eu lle yn yr Eglwys, ac mewn cymdeithas.

Effethiau yr Efengyl ar hen Bobl.

Peth arall nis gallwn lai na sylwi arno ymysg yr ymgeiswyr hyn oedd, presennoldeb rhai pobl hon iawn. Mae y Cenhadwr yn doeth edrych ar yr ieuenctyd yn maes ei lafur am gynhanaf cyffredinol, ac am gynnorthwyr tuag at helaethu ei lafur, a dwyn ei gynlluniau ymlaen, er mwyn treiddio i mewn i bob cymdeithas er eu llesiant. Er hyny nid mynych y caiff efe odyfodiad i mewn at y plant, heb yn gyntaf wneud rhyw argraffiadau ar y rhieni ac ar bennaethiaid y genhedl. Oddiar hyn y tardd fy llawenydd allu o honof nodi y rhai hyn ymysg y rhai a ennillwyd drwy yr Efengyl o fewn ein Dsoparth.

Ymhlith yr hen bobl ag oeddynt yn ymofyn y ffordd tua Sion yr oedd un gwr oedranus a elwir Mollangke, yr hwn a adwaenid gynt wrth ei fod yn elyn ofnadwy i'r Efengyl ymysg y Bechuanaas. Mae yn agos i ddeng mlwydd a thringain oed; ac agos hyd hyny o oed efe a fu fyw yn bagan. Pan ddyg Makame yr Efengyl i'r gymmydogaeth yr oedd yr hen wr hwn yn wrthwynebwyr haorllug i'r gwirionedd. Nid oedd trefyn ar ei wawd a'i erlid, yn enwedig gan fod ei fab ei hun ymysg y dychweledigion. Ond yn awr y mae efe yn eistedd wrth drefn yr lesu fel plentyn. Tra y bum i yno, esef a ymwelais â mi ddwywaith neu dair bob dydd i ymddyddan yn hollol am bethan crefyddol. Pan ddygwddai i'r ymddyddan weithiau lithro at bethau tymhorol, esef fyddai y blaenaf i'w drol yn ol at bethau yr ysgrythyran.

Hysbysiadau Crefyddol.

CYFARFOD PREGETHU YN NEW MARKET.

Syr,—Cefais yr anrhyddedd a'r fraint o dreulio dydd yr Arglwyd y 29ain o Orphenaf, mewn cyfarfod pregethu yn Newmarket, treuliuwyd y moddion cyhoeddus fel y canlyn:—

Am 10, gweddiodd Mr. William Lewis, Trelogan, a phregethodd y Parchedigion William Morris, Carmel, oddiar Es. 32, 2. a John Phillips, Treffynon, oddiar Heb. 3. 16. Am 2, gweddiodd Mr. John Jones, Rhyl, a phregethodd Mr. John Jones, Llanrwst, oddiar Rhuf. 1. 16. a'r Parch. John Phillips, oddiar Mal. 3. 16. Am 6, gweddiodd Mr. John Jones, Newmarket, a phregethodd Mr. John Jones, Rhyl, oddiar Diar. 8. 4. a'r Parch. William Morris, oddiar Heb. 9. 12.

Yr oedd y gynulleidfa yn sawr iawn, y fwyaf ar a welais i erioed yn Newmarket: y Capel, a'r Court, y ffordd, a phob lle mewn cyrhaedd clywed yn llawn. Yr oedd y pregethau yn danilyd, gafaelgar, ac argyhoeddiadol. Yr oedd y llewyrch yn amlyg iawn, a'r gwllith yn ddibrin: dagrau oeddynt bethau cyffredin iawn, ac ochem-eidiau dwysion i'w clywed ymhob parth o'r dorf: golwg syml angysfiredin ar ieuengetid, er bod yno gannoedd lawer, pob un a'i llygaid ar y llefarwr, ac yn gwrandao megis am ei fywyd; a dirwest swyn yn ei ddillad gorau i'w gweled, gwedi cael y dydd ar hen arferiad y dyddiau gynt, sef yfed diodydd i anghymhwysio i addoli Duw. Yr oedd yr awgrym yn hyfryd ar y gynulleidfa heb ddim gwylltineb alcoholaidd i'w ganfod ar y llygad: ie meddaf, nid oeddwn yn gallu canfod un Calfin yno nad ydoedd gwedi ei restru ei hun o dan y faner hon. Ymddygodd y gwahanol enwadau crefyddol yn y dref yn garedig iawn: gadawsanteu haddoldai eu hunain, a heidiassant yn fintoedd i'r cyfarfod hwn—parch iddynt fel y mae yn ddyledus; a gobeithio yr ad-tal y Calfinistiaid iddynt y cyfneustra cyntaf o gant. Yr oedd y Parch. Griffith Hughes i roddi *ffarwel Sermon* ar ganol y dref y nos; ond pan y deallodd fod gan y Calfiniaid gyfarfod, galwodd ef yn ol, a chilloedd i ryw le arall i wneuthur daioni. Y mae yr hen Gristion da hwn, a dirwestwr aiddgar yn gadael ein gwlad a hiraeth ar ei ol, a dian y bydd ei enw, am amser, yn foddion i dynu dagrau lawer o lygaid ei holl gyfeillion, yn enwedig y rhai sydd ddirwestwyr egyddorol.

IOAN AB THOMAS.

Gerllaw Dalar Goch.

CYMRDEITHASFA KENDAL.

Cynhelir Cymdeithasfa Chwarterol nesaf y Trefnyddion Calfinaidd, yn y Deheubarth, ar ddyddiau Mercher a Iau 10, 11, o

fis Hydref, yn Kendal, lle ar gyffiniau Swydd Frycheiniog, perthynol i Gyfarfod Misol Swydd Fonwy. Dymunir yn daer ar y brodyr ymdrechu i ddyfod yno, gan fod y lle yn lle na bu Cymdeithasfa ynddo erioed o'r blaen, ac o bossibl, yn anadnabyddus i lawer; a rhai, oblegid hynny, yn ofni ei fod yn anghyfleus. Goddefwr hysbysu ei fod yn cynnwys amryw gannoedd o aneddau, a bod Waenhelygen, Nant-y-glo, Pen y cae, Syrhwag a Thredgar, oll o fewn i lai na 2 filldir iddo. A bod yno hefyd 3 o Gapeli eang, y rhai tebygir, fyddant lawer yn ychwaneg na digon i gynnwys y gynulleidfa, os digwydd i'r tywydd fod yn anghysurus. Felly y gorhpwysa yr eiddoch dros y brodyr,

EVAN EVANS.

Nant-y-glo, Awst 19, 1838.

Cyfarfod Blynyddol yr Ysgolion Sabothol a gynnalwyd yn y Berthen gron, Swydd Flint, Gorff. 2 ar 3, 1838.

Nos Llun am 6, Dechreuwyd gan Mr. Hugh Parry, a phregethodd y Parch. J. Davies, Groes, ar 1 Pedr i. 6. Dydd Mawrth am 6 cyfarfod y cenhaden, lle yr ymdriniwyd am bethau amgylchiadol yr Ysgolion. Am 10 Cyfarfod yr Athrawon. Yn mlith pethau eraill, rhoddwyd amnogaeth i drysori yn y cof y Bibl, a'r hyfforddwr, a'r Gyfies fydd: dygwyd amryw Stamplau o ganlyniadau dymunol o ddsygu allan: tystiaid amryw yno iddynt gael pleser annhraethol wrth drysori yr Hyfforddwr yn eu cof.

Yna, ammodasom oll, trwy godiad dwy-law, i ymdrechu i'w ddsygu i gyd allan; ac i gael y wlad yn gyffredinol at hyn, a'i adrodd naill ai yn y tŷ gartref, neu ynte yn y Capel, a bod i un teulu neu ddau adrodd pennod o hono yn gyhoeddus bob wythnos. Y mae yn ddiamau pe rhoddid hyn mewn gweithrediad yn mhob Sir, y gwelid yn fuan adfywiad cyffredinol ar yr Ysgol Sabothol, ac ar grefydd yn ein gwlad. Y mae amryw ardaloedd wedi dechreu, ac yn cael pleser mawr gyda'r gwaith hwn. Yr oedd rhyw arwyddion neillduol iawn o breswngoldeb yr Arglwydd ar y cyfarfod hwn.

Am 2, dechreuwyd trwy ddarlennu a gweddio gan Mr. Owen Jones; yna galwyd y Parch. John Edwards, i lywyddu'r cyfarfod; yr hwn a agorodd y cyfarfod mewn araeth fer o hanes yr Ysgol, a dechreuad y cyfarfod chwechwythnosol gyntaf yn Sir Flint, sef yn y Berthen gron yn y flwyddyn 1818. Yna galwyd y Parch. J. Davies i holi Ysgol y Babel yn yr Hyfforddwr. Wedi hynny, darllenwyd cyfrif o ddeiliaid a llafur yr Ysgol.

Yna galwyd ar y Brodyr canlynol i gyfarch y cyfarfod, Mr. Hugh Parry, a Mr. Thomas Jones, ar ddyddeswydd yr athrawon a'r ysgolheigion i ystyried mai gair Duw

yw y Bibl. Mr. Owen Jones a Mr. Robert Jones, annog pawb i gefnogi yr ysgol Sabbothol fel moddion priodol i ddyfod yn adnabyddus a'r Bibl. Y Parch. I. Davies, ar yr angenrheidrwydd anhepgorol am waith yr Ysbryd Glan i gymmwysu y gwirionedd a'i wneud yn effeithiol er cadwedigaeth pechaduriaid: yna diweddiwyd trwy weddi gan Mr. W. Thomas.

Am 6 Fregethodd Mr. O. Jones, ar Ezra 7. 25 a Mr. H. Parry, Psalm 90, 12. Ymadawson wedi cael gradd helaeth o foddionrwydd yr Arglwydd i'n hymdriniaeth a'r rhan hon o'i waith y tro hwn eto; gan obeithio am ganlyniadau dymunol i'r Cyfarfod.

UN OEDD YNO.

Y SENEDD YMERODROL.

Tŷ yr Arglwyddi. Awst 3. Crybwyllodd Arg. Melbourne, ddarford i'w Mawrhydi roddi ei chydsyniedi i Ysgrif Diwygiad y Degwm yn y Werddon. Gwrthwynebodd Arglwydd Brougham yr Ysgrif a'i holl rym, gan ei galw yn anwledd gwrthyn.

Tŷ y Cyffredin. Awst 2. Dyg Arg. I. Russell i mewn y cyfnewidiadau a wnaeth Tŷ yr Arglwyddi ar Ysgrif Diwygiad Corphoraethau Bwrdeisiol y Werddon. Ac efe a ddywedodd nad allai efe gyttuno â hwynt oll. Bu dadlfaith ar hyn. Rhanwyd y Tŷ, a chafwyd mwy o blaidd y Llywodraeth o 15, canys yr oedd o'u plaidd, yn erbyn cyfnewidiad yr Arglwyddi 169, a'r ochr arall 154.

Awst 9. Anfonwyd cenhadau o Dŷ yr Arglwyddi i ofyn am gael cynnadledd rhwng y ddau Dŷ ynghylch y cyfnewidiadau a wnaeth eu Harglwyddi yn Ysgrif Diwygiad Corphoraethau Bwrdeisiol y Werddon. Cynnadledd a gynaliwyd; ond methwyd a chyttuno. Y prif bwnc o ddadl oedd ynghylch swm ardreth y cyfryw a allont roddi pleidair yn newisiad aelodau y Corphoraethau. Mynai Tŷ y Cyffredin yn unol â llais y Llywodraeth roi yr ardreth yn swm isel er mwyn i fwy o nifer o bobl y Bwrdeisdrefi gael rhoi eu pleidair. Ond ni fynai Tŷ yr Arglwyddi fod y swm mor isel, fel na byddo nifer y pleidleiswyr mor llosg. Wedi i hyn ddyfod i'r Tŷ, dywedodd Arg. J. Russell nad allai efe gyttuno a'r Arglwyddi i leihau nifer y pleidleiswyr; ac oherwydd hyny, cynnygiodd ar fod i'r Ysgrif gael ei hystyried etto ymhyn y trimis: ac â hyn y cyttunwyd. Felly, wedi yr holl drafferth taffwyd yr Ysgrif hon allan.

Y Werddon. Deallor fod dwy Ysgrif o bwys wedi passio, a'u gwneud yn rhan o gyfraith y tir mewn perthynas i'r Werddon; sef Cyfraith cynnalïaeth y tlodion, a Chyfraith Diwygiad y Degwm. Ond am yr Ysgrif Diwygiad y Bwrdeisdrefi, ni wnaed dim; ond fe fu yr holl siarad a'r dadlunon oll yn ofer.

Tŷ yr Arglwyddi. Awst 14. Galwodd

Arglwydd Brougham yn ol ei gynnygiad am drefniad i addysgu yr holl genedl, hyd yr elisteddod nesaf.

Tŷ y Cyffredin. Awst 14. Dyg y Cyffredinwr Cyffredinol ger bron y Tŷ Ysgrif Carohariad am ddyled, wedi gwneud cyfnewidiadau ynddi gan yr Arglwyddi. Hysbysodd ei fod ef yn cyttuno a'r cyfnewidiadau hyny. Ac â hyny cyttunodd pawb.

Awst 15. Darllenwyd Ysgrif Digollediad Canada, y drydedd waith, a phasiwyd hi.

GOHIRIAD Y SENEDD.

Oll ar unwaith, yn bur ddrybudd, Gohiriwyd y Senedd Ymerodrol ddydd Iau, Awst 16. diweddaf, gan y Frenhines yn bersonol.

Ac oherwydd i hyn ddygwydd mor ddisymwth, nid oedd lle i ddysgwyl y byddai y fath llaws o edrychwyr ag afyddai arferol o fod ar y cyfryw achlysuron. Parodd byrbwylltra gohriiad y Senedd gryn syndod yn ninas Llundain, a thrwy holl gylchoedd argraffwr a darllenwyr Newyddiaduron y deyrnas.

Tŷ yr Arglwyddi—Dydd Iau.

Agorwyd drysau a rhodfeydd y Tŷ am hanner dydd, fel y byddai rhyddid i'r neb â fynai i ddyfod i mewn. Yn y fan daeth yr Arglwydd Ganghellwr i mewn yn ei wisgoedd Llywodraethol, ac a eisteddodd yn ei le. Yr unig Arglwyddi ereill oedd yn bresennol ydoedd Arg. Lyndhurst, a Iarll Shaftesbury. Yna darllenwyd y Gweddian gan Esob Heresford.

Erbyn un ar gloch yr oedd yr Uch-rodfeydd, yn nwy ystlys, ac yn nhalen y Tŷ wedi eu llenwi.

Dyg yr Arg. Ganghellwr ymlaen y pedwerydd Adroddiad o eiddo Dirprwywyr Cyfraith y tlodion yn Lloegr a Chymru—dodwyd ef ar y bwrdd.

Dyg. Mr. Stewart ac ereill o Dŷ y Cyffredin Gof-nodau o'r tystiolaethau a ddygwyd ymlaen ger bron Elisteddod y Llythyrdoll.

Am hanner awr wedi un ar gloch dechreuodd y Cenhadau tramor ddylio i mewn i'r Tŷ, ac a eisteddasant yn eu lleoedd appwyntiedig y tu ol i faine yr Esbobion. Yn eu plith, gwelwyd y Tywysog Esterhazy, gwisgiad drudfaid a gwychaidd yr hwn a alwai sulw pawb; Cenhadau Awstraiidd, Hanoveraidd, Rwssiaidd, Twrciaidd, ac Allmanaidd, gyda eu gweis; Duc Norfolk, Iarll Marshall, Duc Sussex, Duc Cambridge, Arg. Melbourne, Ardalydd Landsdowne, Arg. Glenelg, a Swyddogion ereill ei Mawrhydi yn eu hamwisgoedd gwladwriaethol, a ddaethant i mewn yn fuan wedi hyny, ac erbyn hyn yr oedd yr olwg ar y Tŷ yn orwyhaidd iawn.

Am hanner awr wedi dau clywid swyn y magnelan, a sain yr udgryn yn arwyddo fod y Frenhines ger llaw, yr hon yn fuan

wedyn a ddoseth i mewn i'r Ty; o'i blaen hi yr oedd yr Herodriaid, (*Herulde*) a Phrif Swyddwyr y Llywodraeth; a chyda hi yr oedd Duces Sutherland, Golygyddes y Gwisgoedd; Ardalyddes Lansdowne, a Boneddessau creill o'i theulwriaeth.

Yr oedd y Frenhines yn gwisgo ei Choron, amwag hirllas o sidan llyfnwch gwyn, a'i hymylwaith o ymolen aur, mantell frenhinol melfed borphor, gydag ymolen lydan o aur o'i hamgylch. Yr oedd ei Mawrhydi yn edrych yn dda iawn; a hi fu yn ymddiddan am dippyn o amser gyda Duc Sussex, ei Hedyth, yr hwn a safai ar ei llaw aswy hi, ac Arg. Melbourne, yr hwn a safai ar law ddehaen ei Mawrhydi.

Wedi i'r Frenhines ddelyf ar yr Arglwyddi i eistedd i lawr, (y rhai o'r blaen a safent i fynu bob un) hi a barodd i Syr Augustus Clifford, Rhingyl y Wialen Ddu, wysio Ty y Cyfredin ger bron, ac yn fuan wedi'n dyma y Cadeirydd yn ei Wisgoedd Swyddawl, ac yn ei ddilyn ef, Rhingyll y Frenhines, a lliaws o Aelodau Ty y Cyfredin, yn ymddangos o flaen y Bar.

Yna yn ddiolod cyfarbodd y cadeirydd ei Mawrhydi mewn araeth, yn yr hon, yn ol yr arferiad, yr alladroddodd efo oruchwyliaeth Eisteddfod y Ty am y tymhor; ac a ddybenodd drwy ddywedyd, 'Yn awr, mi a ddarfum, ar ran Ty y Cyfredin, ddwyn ger bron etia Ysgrif Gynnorthwyol, i'r hon, yr ydym yn ersyn am i'oh Mawrhydi roi eich Cydsynied brenhinol.

Rhoddyd y Cydsynied Brenhinol i'r Ysgrifau canlynol:—Ysgrif olaf Gynnorthwyol, Ysgrif toll acaem, Ysgrif digollediad Canada, Ysgrif Gweithydd Cyhoeddus, ac amrywiol Ysgrifau ereill perthynol i'r Werddon a Scotland.

Yna yr Arglwydd Ganghellwr, ar ei lin, a ddododd yr Araeth yn llaw y Frenhines, a hi a'i darlennodd hi a llaes clir a lleferydd eglur, yn ol ei harferiad.

ARAETH Y FRENHINES.

'Fy Arglwyddi a'm Boneddigion,

Mae sefyllfa ac agwedd Gorchwylion y Llywodraeth yn fy ngalluogi i derfynu yr Eisteddfod hirfaith a llafurus hon.

'Mae yn alarus genyf fod y rhyfel cartrefol yn Spaen yn peri fod eithriad i'r heddwch cyffredinol. Yr wyf yn parhau i dderbyn oddiwrth yr holl Alluocedd Tramor y sicrwydd mwyafr am eu dymuniad i gynnal i fynu a mi gymmundeb mwyafr cyfeillgar.

'Mae y terfysgoedd a'r gwrthfrel, y rhai yn anffodioga dorasant allan yn Canada Uchaf a'r Isaf, wedi eu derostwng yn ddioced, ac yr wyf yn hyderus iawn, y bydd i fesurau doethion a diysgog eich galluogi i adferu trefn o ansawdd Llywodraeth, yr hyn trwy ddygwyllyddiaid annedwydd y'ch cymbellwyd chi dros amser i'w hoedi.

Mae yn llawen genyf feddwl am y diwygiad a'r cynnydd a wnaed yn fy

meddiantannau Trefedigaethol tuag at ddi-ddymiad Prentisiaeth y Negroid.

'Mi sylwais gyda mawr foddhad ar yr ymgais a wnaethoch tuag at wellhau Sefydliadau Cartrefol y Wladwriaeth. Yr wyf yn credu y bydd i'r camwythiad a wnaethoch ar gyfraith Carchariad am Ddyled yn tueddu ar unwaith, ac at ryddid fy Nelliad, ac i sicrhau ymddiried masnachol: ac y bydd i'r Eglwys Sefydledig dderbyn cynnydd mewn cyfnerthiad ac effeithiolrwydd oddiwrth gyfyngiad rhoddiant Amledd o Fywliolaethau Eglwysaig.

'Cefais lawr hyfydwch i'm meddwl wrth roddi fy nghydsynied i'r Ysgrif am gynnalïaeth y tlodion druan yn y Werddon. Yr wyf yn chwannog i ddysgwyl y bydd i ddarpariadau y gyfraith hon: y rhai a luniaethwyd gyda'r fath ofal, ac a osodir mewn gweithrediad gyda'r fath ddoethineb, fel pan y byddant yn cynnorthwyo at gynnal y tlodion, tueddant ar yr un pryd i gadw trefn, ac i annog at arferiad o ddiwydrwydd a llafur.

'Yr wyf yn hyderu hefyd y bydd i'r Gyfraith yr hon a luniasoch mewn perthynas i'r cytundeb am y Degwm yn y Werddon, gryffau sicrhau yr Eiddo hwnw, a chynnyddu heddwch cartrefol yn y wlad.

'Foneddigion o Dŷ y Cyfredin:

'Nis gallaf fod yn ddigon diolchgar i chiwl am eich cyfilyndra a'ch haelioni yn rhagddarbed at draul fy Nheuluwriaeth, ac at gynnal i fynu anrhyddedd a bri y Goron. Yr wyf yn cynnyg i chiw fy nghydnabyddiaeth wresocaf am y chwannegiad a wnaethoch at gynnalïaeth fy anwyl Fam.

'Yr wyf yn diolch i chiw am y cynnorthwyadau a ganiatasoch at y Gwasanaeth Cyfredin, yn gystal ag am y parodrwydd a ddangosoch yn trefnu moddion i gyfarfod y draul anghyffredinol ag oedd yn angenrheidiol at sefyllfa fy meddiannau Canadaidd.

'Fy Arglwyddi a'm Boneddigion,

Mae yr amrywiol fesurau buddiol, y rhai y buoch alluog o'u llunio, pan oedd sefydliad Treth y Breuin, ac agwedd Canada yn galw am gymmait o'ch meddylfryd a'ch gofal, yn brawf boddlonawl o'ch awyddfryd am lesad Cyfredinol y Llywodraeth. Yr ydych mor hysbys o'r dyled awyddau sy'n orphwysedig amoch yn eich amrywiol ardaloedd, fel nad oes angenrheidrwydd eich ail-goffa am danynt. In y cyflawniad o'r cyfryw ddyledswyddau chiw ellwch fod yn sicr o fy chynnorthwyo diysgog I, fel nad oes dim i'w chwannegu ond mynegi ein gobathfustigedig y bydd i Ragluniaeth Ddwylfryd wyllo drwsom oll, a llwyddo ein cyd-ymdrechladau er lles ein gwlad yn cyffredinol.'

Yna yr Arg. Ganghellwr a gyhoeddodd fod y Senedd yn cael ei gohirio hyd ddydd Tan, yr unfed ardddeg o Hydref nesaf.

Yn uniongyrchol wedi hynny aeth ei Mawrhydi a'i holl gwmniaeth allan o'r Tŷ, a'r holl Arglwyddi a'r Arglwyddesau yn sefyll ar eu traed, a hwy a ddychwelasant i'r Llys yn yr un drefn ag o'r blaen.

Tŷ y Cyffredin. Dydd Iau, Awst 16. Cymmerodd y Cadeirydd y Gadair am ugain munud wedi un ar gloch. Cenhadwr o Dŷ yr Arglwyddi a ddyg i mewn Ysgrif Cydgasgliad yr Ariangyff, a'r hwn yr oedd yr Arglwyddi wedi cyttuno.

Am ugain munud wedi dau daeth Rhingyll y wialen ddu ymlaen at y bwrdd, ac a wysiodd y Tŷ i ddyfodi i Dŷ yr Arglwyddi i wfanio ar Araeth ei Grasusaf Fawrhydi.

Aren dychweliad, darlennodd y Cadeirydd Araeth y Frenhines: ac ar hyn y Tŷ a ymadawodd, ac aeth pawb i'w fan. Felly y trefynodd yr Eisteddfod hirfaith hon.

FFON LLED RYFEDD

Yr oedd gwr ieuanc o Asiedydd, (*Joiner*) yn byw yn Liverpool, yn y flwyddyn 1804. Efe a wnaeth Ffon o dderwen. Yr oedd y gwr hwn yn meddu gradd fechan o awenyddiaeth. A chan nad oedd efe yn briod, efe a fwrriadodd adael ei ffon i'w frawd yr hwn oedd yn byw yn yr un dref, os byddai efe farw o flaen y brawd hwnw.

Ychydig cyn ei farwolaeth efe a gyflwynodd y ffon addawdig i'w frawd, ynghyd ag ychydig o bennillion digrif gyda hi, y rhai nid ydynt ar gael yn bresennol. Ond yr wyf yn cofio y ddwy linell hyn o honnynt:—

'Anrhegaf chwi a'm hunig ffon.

A ddaeth o galon derwen gron.'

A bu y ffon hon yn meddiant y brawd hwn am 6 mlynedd. Ac ychydig cyn ei farw yntau, cyflwynodd hi i frawd arall iddo, yr hwn oedd yn Gadpen llong, ac yn arfer mordwyo i wahanol barthau y byd. Bu y ffon yn ei feddiant ef o gylch 2 flynedd. Ac oddiar ryw hoffer mawr at ryw gyfaill iddo yn mbarthau pellennig y byd cyflwynodd hi iddo yn anrheg: hwn hefyd oedd yn Gadpen llong, ac yn arfer mordwyo i wahanol barthau Asia, America, Affrica, ac Ewrop.

Bu y ffon fel hyn yn meddiant y Cadpen llong hwn o Asia am o gylch 5 mlynedd. Wedi hynny, pan oedd y Cadpen hwn yn New York yn America, cyfarfu y Cadpen arall o Liverpool ag ef yno, ar ei fordaith yn annisgwyladwy; ac efe a gyflwynodd y ffon yn ei holi'r Cadpen o Liverpool, gyda farwel, nas gwelent wynebau eu gilydd byth mwy ar dir y byd, ac fel arwydd iddo i gofio am y Cadpen o Asia pan fyddent floedd o filltiroedd oddiwrth eu gilydd.

Daeth y Cadpen adref i Liverpool wedi mordaith faith, beryglus, ac aflywyddianus. Ac ymhenn ychydig amser wedi hyn, adfelliodd ei iechyd yn raddol, ac yn ei saildra cyflwynodd y ffon grybwylledig i

frawd arall oedd ganddo yn Liverpool, a bu yn meddiant hwnw am rai blynydd-oedd. A chyn myned y brawd hwnw i ffordd yr holl ddaear, anfonodd y ffon ryfedd hon i'w frawd yr hwn oedd yn byw yn Nghymru, a bu yn meddiant hwnw hyd y flwyddyn 1834, pan y trefynodd angau einioes hwn drachefn; yr hwn cyn ei farwolaeth, a'i dododd hi i'w fab, sef ysgrifenydd yr hanes hwn, gan ba un y mae'r ffon nodedig yma ynghadw, ac yn cael ei harferyd pan y bo yn myned i daith bell neu agos.

Mae y ffon yma wedi bod ymhob teyrnas drwy Ewrop, a bron ymhob lle adnabyddus yn Asia, Affrica, ac America, ar dir a môr.

Un hoff o'r ffon.

CANOLBRIIS YR YD.

Canolbris cyffredinol yr ŷd yn yr wythnos yn diweddau Awst 10, 1838, yn Lloegr a Chymru oedd fel hyn, yn ol y Gryaog Ymerodrol (*Imperial Quarter*) Gwenth, 71a. 8c.—Haidd, 33a. 5c.—Ceirch, 23a. 3c.—Rhyg 37a. 3c.—Ffa, 38a. 8c.—Pys, 37a. 6c.

Toll ar Yd tramor:—Gwenth, 13a. 8c.—Haidd, 13a. 10c.—Ceirch, 13a. 9c.—Rhyg, 15a. 6c.—Ffa, 14a. 0c.—Pys, 16a. 9c.

MARW-RESTR.

Awst 3. Bu farw Mrs. Mary Nansey, Caerlleon, yn 78 mlwydd oed. Hi fu yn aelod o Eglwys y Methodistiaid Calfinaidd am 56 o flynyddoedd. Yn y flwyddyn 1798 y symudodd hi o Gwmru i Gaerlleon i fyw. Y pryd hynny nid oedd nifer y Trefnyddion Calfinaidd Cymreig yn y ddinas hono ond 16; ond yn awr y maent ymhell dros gant.

Awst 9. Bu farw Mr. John Williams, Caerlleon yn 67 mlwydd oed, yr hwn a fu yn aelod cysson o Eglwys y Methodistiaid Calfinaidd yn Nghaerlleon er yn fuan iawn ar ol dechreuad y blaidd grefyddol hono yn y ddinas. Ac efe a fu yn Henuriad Eglwysig ffyddlon a diwyd yn yr Eglwys yno am 40 mlynedd. Dysgwylwn y gallwn roi hanes helaethach am dano yn ein Rhifyn nesaf.

BARDDONIAETH.

MARWNAD,

Er coffadwriaeth am y Parch. T. JONES, yn ddiweddar o Ddinbych; Pregethwr a Gweinidog enwog a deffnyddiol, ynghylch deugain o flynyddau, yn mhilith y Methodistiaid Calfinaidd: yr hwn a fu farw Mehefin 16, 1820, yn y flwyddyn o'i oed 64.—Gan Daniel Jones.

(*Argraffwyd yn y fl. 1820.*)

Clywais heddyw newydd chwerw,
Fod gwr enwocaf wedi marw;
O bob newydd dyma'r chwerwa'
Er pan gladdwyd CHARLES o'r Bala!

Nid yw colli cyfoeth *India*
Ddim wrth bwys y golled yma!
 Cymry gu, oll yn llu,
 Heb allu ymarbed,
 Sy 'n och'neldio wrth ystyried
 Nas gall *ddirnad* maint y golled!

Coll'som gyfaill par fyddlonaf,
 Coll'som frawd a thad anwylaf;
 Coll'som athraw tra rhagorol,
 Coll'som wir weinidog dawiol!
 Colli 'r enwog JONES o *Ddinbych*,
 Ni bu 'r fath golled ond *anfynych*!
 Galar du, (Gymry cu)
 Sy'n *gweddu* 'n awr ini;
 Nis gall, yn wir, un galon ddifri'
 Lai nag wylo am ei golli!

Nis gall dynion mwya 'u doniau
 Nodi 'n llawn ei ragoriaethau;—
 Deall cryf a thymher rasol,
 'Nghyd a dyg—'a'i gwnae'n ddefnyddiol;
 Ni bu neb o fewn y Dalaeth
 'N fwy ei barch yn ei gym'dogaeth:
 Y'mhob lle, cafodd e'
 Nawdd y Ne' yn odiaeth;
 Cafodd ras a doniau helaeth
 I iawn-ddefnyddio ei ddyseidiaeth.

Yn ei ieu'nctyd Crist a'l galwodd,
 Yn ei winllan fe 'i gosododd;
 Gras a donian 'r Nef a'l dygodd,
 Yn ngwaith ei Arglwydd fe ragorodd;
 Cyflawn ydoedd fel Hanesydd,
 Cywir enwog Athrawiaethydd:
 Gorseu dawn, eglur iawn,
 Wir hyddawn, ro'ed iddo,
 A fyddlondeb i'w defnyddio
 Dros ei fywyd heb ddiffygio.

Dyfal chwiliat 'r Ysgrhythran,†
 Ffynnon dwyfol athrawiaethau;
 Rhai 'n a'i dysgai i adnabod
 Duw yn Un, a'r Un yn DRINDOD;
 Treiddiai 'n ddwfn i'r wir wybodaeth
 O Berson Crist a'i Iachawdriaeth;
 Gwelai 'n wir, 'n oleu glir,
 (Addefir yn gyson)

* Yr oedd y Parch. T. JONES yn wr o ddeall ac amgyffrediadau ehang iawn. Prin y coelias fod un-gwr yn y Dywysogaeth yn fwy hyddug a chywir yn yr Ieithoedd *Cymraeg*, *Sacsonaeg*, *Groeg*, a *Lladin*, nag oedd efe. Gwyddai yr *Hebraeg* hefyd: dygodd Ramadeg yr Iaith hono mewn pythefnos o amser, pan oedd ef uwchlaw 40 mlwydd oed.

† *Llawer* gwaith y bu, ar oi gweddiap tserion, yn dyfal-chwilio ac yn dwys-ffyrrio y Gyfraith a'r Efyngyl, yn Llyfrau *Moses*, y *Salmau* a'r *Prophwydi*, ac oddi-yno i'r Efyngylwyr a'r *Epistolau*, ac yn enwedig yr *Epistol* at yr *Hebraid*, ac Ysbyrd yr Arglwydd yn ei arwain ac yn llewyrchu ar ei feddwl, nes y byddai ei ysbyrd yntau, yn fynych, i raddeu helaeth yn gyffelyb i'r agwedd oedd ar ysbyrd *Moses* pan yn dychwelyd o'r mynydd sanctaidd! Ie, (ddarllenwyd anwy!) nid anhawdd oedd i'r rhai a'i hadwaenent oreu, *ganfod* hyn! Er gwaled wyf, yr wyf yn dyst o'r hyn a ddywedais, ers tros ddeugain mlynedd.—D. J.

Yn mhethau Daw,—nad yw y doethlon,
 Heb yr YSBYRD,—ond ynfydion.

Pan esgynai i'r Areithfa,
 O, mor esgud fyddai'r dyfra!
 Duw a ddychrai,—ar ei ysbyrd,
 Lewyrch grasol ei wynebpryd:—
 Sylwedd mawr yr holl Gysgodau
 A bregethai 'n eglur olau:
 O! mor gu, uwch ben llu,
 Yn fynych bu 'n traethu
 Anchwilladwy *olud* Iesu,
 Ei anfeidrol ras, a'i allu!

Profai, yn yr iaith eglara',
 Farw o baw trwy gamwedd Adda,—
 Nas gall neb trwy rinwedd dynol
 Ennill hawl i fywyd nefol;
 Traethai hefyd, yn ardderchog,
 Am Gyfiawnder pur i'r euog!
 Daliai 'n glir, ddwyfol wir,
 (Addefir yn hyrwydd)
 Na chaiff neb heb wir sancteiddrwydd
 Fyn'd i'r Nef i wydd yr Arglwydd.

Fe lafuriodd trwy 'sgrifenu,
 Fwy na nemawr un y' Ngyrmu;
 Trwy ei lafur, yn ei lyfrau,
 Ceir athrawiaeth well na gëmau;
 Bydd ei 'Sgrifeniadau lawer
 O sawr werth hyd ddiwedd amser:
 Yma cawn enwog ddawn,
 A phur-lawn-athrawiaeth,
 Ysgrhythrol, gywir odiaeth,
 A gwir fuddiol Hanesyediaeth.

Enwog ydoedd mewn Barddoniaeth,
 O ddawn a medr hynod helaeth;
 Canodd fil o odlau nefol
 O fawl i Dduw 'n dra rhagorol;
 Canodd lawer cywydd doniol,
 Ar destynau mwyaf buddiol:
 Yn ei Waith, lafur maith,
 Nefol-iaith ddeheuol,
 Fe geir Hymnan ysgrhythrol,
 Cywir, iachus a phrofiadol.

Gorphen wnaeth ei waith a'i yrfa,
 Aeth i orphwys ac i wleda:
 Gormod gorchwyl i'r anglyon
 Fyddai adrodd, mewn modd cyson,
 Maint ei wynfyd a'i lawenydd
 Gydâ 'r Iesu yn dragrwydd?
 Moli 'r Nêr, mewn iaith bêr,
 Heb flinder, waith hyfryd,
 Mae ei enaid, mewn pur wynfyd,
 Gydâ 'r saint yn y nefol-fyd!

'Mhell uwchlaw yr haulwen olan,
 Uwch cyrhaeddiad pob gofidiau,
 Dechreu mae ar gyflawn fwniant
 O dragrwyddol bwys gogoniant!
 Gorphwys mae ei gorph yn dawel,
 Hyd udganiad yr Archangel:
 Deffry ef, gydâ 'r llef,
 Iôr y Nef a'i afysyd,
 I fwynhau mewn corph ac ysbryd
 Annherfynol berffaith wynfyd!

Y DRYSORFA.

RHIF. XCIV.]

HYDREF, 1838.

[LLYFR VIII.]

COFFADWRIAETH AM MR. JOHN WILLIAMS,

Un o Henuriaid Eglwys y Trefnyddion Calfinaidd yn Nghaerlleon, yr hwn a fu farw Awst 9, 1838.

Ganwyd Mr. John Williams yn mhlwyf Llaunlyfni, Swydd Gaernarfon, yn y flwyddyn 1771. Mab ydoedd i Mr. William Dafydd, pregethwr ffyddlawn a diwyd yn Llaunlyfni, adnabyddus i lawer o'r hen bobl sydd yn awr yn fyw.

Ni fyddai yn anweddus, nac yn annerbyniol, dywedyd gair ymbellach am ei dad ef yn y lle hwn, gan nad oes dim o'i hanes ef yn argraffedig, ar a wyddom ni am dano.

Yr oedd Mr. William Dafydd yn wr duwiol a dichlynaidd iawn; ac yn nodedig o barchus yn ei gymmydogaeth a'i wlad, fel y cyfryw; ac hefyd yn dderbyniol a pharchus iawn fel pregethwr. Dull ei bregethau oeddynt fyr a melus iawn; eu cynnwysiad oeddynt efengylaidd, profiadol, ennillgar, ac ymarferol. Yr oedd yn wr tirion, a hynaws yn ei gyfeillach, a nodedig o hoff o blant. Yr oedd yr Ysgrifenydd yn gydnabyddus iawn ag ef, ac yn hoffus iawn o hono. Ac mae yn credu iddo gael bendithion ysbrydol wrth ei wrando lawer tro. Ni chlywodd efe neb erioed yn dyweyd dim drwg am dano: yr oedd ei galon a'i gwbl wedi ymroddi at grefydd Crist, ac i wneuthur lles i ddynion.

Am rai blynyddoedd cyn gorphen ei daith, yr oedd yn afiach a llesg. Mae aml un yn cofio, y byddai mor lesgach o ran ei gorph, fel y byddai raid cael cadair wrth ei gefyll i'w gynnorthwyo i fyned ar ei gefn. Ac ymbell cyn ei ddiwedd, byddid yn ei gario o'r naill fan i'r llall, a'i gynnorthwyo, i fyned i fynu i'r Pulpud.

O'r diwedd, aeth ei lesgedd a'i wendid gymmaint, fel nad allai fyned allan o'i dy, eithr efe a bregethai i'r bobl ymgynulleddig yn ei dy ei hun, gan eistedd ar y bwrdd i lefaru, am nad allai, oherwydd ei wendid, sefyll dim ar ei draed.

Er holl lesgedd a gwaeledd corphor-

ol Mr. William Dafydd, braidd y gwelid un dyn mwy siriol eysbryd a thirion ei dymher nag oedd ef. Dywedai yn fiasus iawn am y Duw trugarog a graslawn, ac am ei fawr a'i aml drugarowgrwydd ef tuag at ddynion; ac yn enwedigol am ei raslonrwydd yn nbrefn iechydwr iaeth pechaduriaid drwy Grist Iesu.

Felly wedi gwasanaethu ei genedl ei hun* nes pallu o'i nerth, efe a fu farw mewn heddwch, a bydd ei goffadwriaeth yn fendigedig.

* Mae un amgylchiad go nodedig yn dyfod i feddwl yr Ysgrifenydd wrth wneuthur coffa am Mr. William Dafydd, yr hyn hefyd sydd yn wirionedd difeth. Efe a ragddywedodd am bedwar o bobl ieuainc yn ei wlad ei hun, Sir Gaernarfon, y byddai iddynt gael eu galw i waith y weinidogaeth; ac felly y bu. Y pedwar hyn oeddynt, Mr. John Elias, Mr. Richard Jones y Wern, Mr. Evan Evans, mab Mr. Thomas Evans, Pregethwr yn y Waen fawr, gerllaw Caernarfon, a John Parry, Ysgrifenydd hyn o hanes. Efe a ragddywedodd hyn cyn i'r un o honynt ddechreu, ac am rai blynyddoedd cyn i'r rhai olaf o honynt ddechreu pregethu.

Y cyntaf o'r rhai hyn a ddechreuodd ar y gwaith oedd Mr. John Elias, yr ail, Mr. Richard Jones; y trydydd, Mr. Evan Evans, yr hwn a fu farw yn ieuanc, ac y bu galar mawr iawn ar ei ol. A'r olaf oedd yr Ysgrifenydd: gwyddai efe flynyddoedd cyn iddo ddechreu, fod Mr. William Dafydd wedi rhagddywedyd hyn am danynt ill pedwar.

Nid wyf o'r farn mai drwy ryw ysbryd prophwydoliaeth nodedig y rhagddywedodd efe y peth hyn; ond yn hytrach, gan ei fod yn wr mor nodedig o dduwiol, ac agos at yr Arglwydd, ac mor lasurus yn ei winllan ef, ei fod yn canfod drwy brofiad, ei fod ef ei hun i roi ei swydd i synu yn fuan, ac yn barnu drwy arwyddion, ac yn go-beithio yn gadarn y gallai fod y gwyr ieuainc hyn yn cael eu parotoli i fod yn ddefnyddiol yn llaw yr Arglwydd i wasanaethu eu cenedlaeth, drwy eu haddysgu a phreg-

Pan ddaeth ei fab Mr. J. Williams, gwrthrych y Cofiant hwn, i oedran cyfaddas, dodwyd ef yn Brentis gyda Mr. Powell, Shopwr, Pwllbhel, i ddysgu masnachyddiaeth. Wedi ei ddyfod allan o'i brentisiaeth, fe'i hanfonwyd ef at un o gyfeillion Mr. Powell i Fasnachdy yn Birmingham: ac yno y bu am ryw hyd.

Oddiyno fe symmudodd i Gaerlleon, at Mr. Robert Williams, *Crocer*, Bridge Street. Ac yno y bu efe, a Mr. Evan Jones, ei gyd-henuriad, yn ei fasnachdy ef, yn gwasanaethu yn ffyddlawn iawn am unar bymtheg o flynyddoedd.

Oddiyno efe a symmudodd at Mri. Hodson a Witter, lle y bu ef yn y sefyllfa o Ysgrifenydd, am saith mlynedd ar hugain. Ac wedi i'r Masnachwyr hyn roi i fynu eu gorchwyliaeth, yn mhen ychydig o amser, efe a ymgysflogodd i fod yn Ysgrifenydd i Mr. Roberts, Trysorydd Corphoraeth Bwrdeisiol dinas Caerlleon, ac yno y bu efe yn gwasanaethu yn ffyddlawn hyd ddydd ei farwolaeth: a cholled fawr i'r gwr bonheddig hwnw oedd iddo gael ei luddias gan farwolaeth barhau.

Pan oedd efe yn 39 mlwydd oed, efe a briododd yn yr Arglwydd, ág un Ann Jones, merch ieuanc grefyddol, aelod o'r un eglwys ag ef ei hun; a bu yn y sefyllfa briodasol dros wyth mlynedd ar hugain.

Ychydig amser wedi dyfodiad Mr. Williams i Gaer, sef yn y ffwyddyn 1793, cymhellai Mr. Edward Griffiths, brawd anwyl a brwdfrydig, ef i ddyfod gydag ef i wrando ar y Parchedig Mr. Oliver, yn Boughton, ynghwyr dinas Caerlleon. Ond efe, mewn dull ysgafn a chellweirus, a ddywedodd, 'Na ddeuaf fi, mae fy nhad yn gweddio digon dros ef, mi gaf fi grefydd ar ol iddo ef farw.' Ond ni chymmerai Mr. Griffiths y fath ateb a hyny. Galwodd arno yn barhaus, nes y daeth gydag ef o'r diwedd; ac fe gafodd gair yr Arglwydd, drwy y gweindog ffyddlawn hwn, effeithiau dwys ar ei feddwl;

ethu yr Efengyl iddynt. Pa fodd bynag, efe a'i rhagfynegodd, a daeth hyny i ben. Gallwn gael addysg oddiwrth hyn, mai peth mawr yngolwg yr Arglwydd ydyw bod ei waith a'i achos yn ein gwlad yn gorphwys yn bwysig ar ein meddwl. 'Cyfrinach yr Arglwydd sydd gyda'r rhai a'i hofnant ef, a'i gyfiawnder i blant eu plant.'

Y CYHOEDDWR.

ac nid hir wedi hyny, dechreuodd pregethu Cymraeg yn Nghaer. A phan ddechreuodd y Methodistiaid Calinaidd a chynnal moddion Cymraeg, efe a ymunodd â hwynt oddeutu y ffwyddyn 1794.

Felly, efe a barhuodd yn aelod ffyddlon gyda'r Cymry, hyd y ffwyddyn 1798, pryd y dechreuodd efe ymaffyd ychydig yn raddol yn y gwaith yn gyhoeddus fel Henuriad Eglwysig. Y pryd hyny nid oedd yn y Gymdeithas ond oddeutu deunaw o aelodau; a'r Henuriad oeddynt Mr. Edward Griffiths, Mr. Evan Jones; y Cadpen Williams a Mr. John Humphreys yn bregethwyr.

Felly, fe fu Mr. Williams yn aelod Eglwysig cysson am 44 o flynyddoedd, ac yn flaenor Eglwysig ffyddlon am 40 o flynyddoedd.

Fel cyfaill, yr oedd yn wr rhydd, ffracth, dyddan, a charedig. *Fel gwr*, yr oedd efe yn hynaws, addfwyn, a charuaid.

Fel cristen, yr oedd efe yn hynod o ddiwyd ymhob moddion o ras. Byddai yn bresennol ymhob odfa os byddai bossibl yn y byd. Yr oedd hefyd yn nodedig o siamplaid am ddyfod i bob moddion mewn pryd: yn iach yn y ffydd. Ac o ran ei ymarweddiad yr oedd yn ddichlynaidd, a chrefyddol ymhob man.

Yn ei orchwyl ymhob man lle y bu, ennillodd iddo ei hun barch ac ymddiried mawr, oherwydd ei ddiniweidrwydd, a'i onestrwydd, a'i ofal.

Fel Henuriad Eglwysig, yr oedd yn hynod o annogaethol at brofiad mewn crefydd—ac at yr ymarferiad â gweddi ddirlgel yn barhaus.

Yr oedd efe hefyd yn adnabod yr holl braidd, ar y rhai yr oedd efe yn un o'r golygwyr.

Gofalai yn fawr am y praid, rhag y byddai neb o honynt 'yn pallu oddi wrth ras Duw.' A chynghorai lawer i ochelyd 'esgeuluso eu cyd-gynnulliad eu hunain,' fel y mae arfer rhai.

Yr oedd yn ofalus iawn am nol y pregethwyr o'u lletty i ddyfod yn brydlawn at amser dechreu yr addoliad. Ac yr oedd yn gyfaill dyddan a dffyrus iawn i bregethwyr, yn ei gyfeillach â hwynt rhwng amserau yr odfeuo.

Yr oedd yn ddarostyngedig i afiechyd dwys ar amserau, fel y bu amryw weithiau 'yn agos i angau.' Yn y ffwyddyn 1823, efe a fu yn glaf iawn, fel nad oedd neb yn dysgwyl braidd y gwelid ef yn fyw. 'Ond gweddi ddyfal

a wnaed gan yr eglwys drosto ef;’ ac efe a iachawyd, ac a fu byw wedi hyn, megis Hezeciah gynt, 15 mlynedd. A chredid yn ddiarnheuol, mai mewn attebiad i weddiau yr eglwys yr estynwyd ei oes ef. Ond am ei glefyd olaf, go fyr, a hynod o boenus, y bu. Cymmerwyd ef yn glaf ar y Sabbath, yn yr Ysgol 2 ar gloch, Awst y 5ed; a bu farw foren ddydd iau, Awst y 9fed. a chladdwyd ef yn barchus y dydd llun canlynol, yn monwent St. John’s yn Nghaerlleon. A diau y canfyddir bwch mawr ar ei ol ef.

Yn ei glefyd diweddf, Gofynodd un iddo, ‘A ydyw Iesu Grist yn werthfawr heddyw?’ ‘Ydyw yn werthfawr iawn i’r rhai sydd ynddo.’ Ryw amser wedi hyn, Gofynwyd, ‘Beth yw eich meddwl am y cyfammod heddyw?’ Attebodd, ‘Cyfammod fy hedd ni syf,’ ‘Iesu Grist, ddoe a heddyw yr un, ac yn dragwydd!’ nid oes dim newid yno.

Drachefn, Gofynwyd, ‘A ydyw y breichiau tragwyddol yn dal?’ Attebodd, ‘Ydynt; maent yn dal, ac ni thorrant byth.’ Yna clybuwyd ef yn sibwr yn isel wrtho ei hun, ‘Y tlawd hwn a lefodd, a’r Arglwydd a’i clybu.’

Y geiriau olaf a ddywedodd ynghlyw ei wraig oedd, ‘O, y mae ef yn galed iawn!’ Ydyddodd bithau, beth oedd yn galed. Dywedodd yntau, ‘Angau,’ ac ychwanegodd, ‘y mae efe wedi ei orchfygu!’

COPIANT

WILLIAM OWEN YSGYBOR’ONWY.

William Owen ydoedd fab i Owen a Jane Hughes, Ysgybor’ony, --(Tydd-yn) Plwyf Llanrhydyrys, Mon. Ganwyd ef yn Alban hefin, y flwyddyn 1773. Ymddifadid ef o’i dal, pan yn ieuanc; yntau a ymsefydlad gyd a’i fam yn Ysgybor’ony, ac a fu yn ymgeleddgar o honi, ac yn gysur iddi yn ei henaint. Treuliat foreuddyd ei oes ‘yn ol hel-ynt y byd hwn,’—dan reolaeth ‘Tywysog llywodraeth yr awyr.’ Gallasai ddywedyd, fel eraill o’i flaen, ‘yn mys y rhai y bu ein hymarweddiad ni oll gynt, yn chwantau ein cnawd, gan wn-enthur ewyllysiau y cnawd a’r meddyliau;—wrth naturiaeth yn blant digofaint megys eraill—yn ddyeithr oddi wrth wladwriaeth Israel,—yn estron i amodau yr addewid,—heb obaith, ac heb Dduw.’ Eto yr oedd ef yn ddyn difrifolach a *sobrach*, pan yn ieuanc, na’r cyffredin o’i gyfoedion; a chai ei

gadw rhag cyflawni pechodau cyhoeddus ac anfoesgar. Yr oedd ei ymddygiad yn foneddigaidd, a’i fuchedd yn focsol. Arferai wrando pregethau, a diarnheu y byddai y gair a wrandawai yn effeithio i raddau helaeth ar ei seddyliau. Y peth cyntaf a weithiai ar ei feddwl er dyfod ag ef i ystyried ei ddiwedd, oedd i’r Arglwydd ymwel-ed yn ei ras a rhai o’i hen gyfeillion. Parâi hyn saeth idd ei feddwl, ac arafai yn ei gerddediad ar y ffordd lydan. Bu am gryn amser yn amryson âg argyhoeddiadau, ‘yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a ddanfonid ato.’ Ond, o radd i radd, trymhâi ei argyhoeddiad, nes oedd o’r braidd mewn cyflwr o wallgofrwydd, heb wybod pa beth a wpai, nac i ba le yr elai. Yn y cyfamser, cynghorid ef gan hen gyfaill i adael ei ffyrdd drygionus, ac i lynu wrth yr Arglwydd.

Yn y flwyddyn 1801, ymunai â chymdeithas Eglwysig y Trefnyddion Calfnaidd, yn Llanrhyddlad, a dangosai yn fuan ei fod ef yno o blaniad y Tad; ac nad lleidr ac yspeiliwr ydoedd; ond ei fod wedi dyfod i mewn i’r gorlan drwy y drws.

Yr oedd William Owen yn ddyn o gyfansoddiad corphorol bardd, heinis, a gwrol; ac yn meddu galluoedd meddylawl cryfion, bywiog, a threiddgar. Yr oedd yn dra sychedig am wybodaeth; ac i’r dyben o gyrhaedd ei amcan, efe ynghyd a dau o’i gyfeillion, a ymunent yn gymdeithas i ddarllen y llyfrau mwyaf buddiol ac adeiladol a allent gael; a neillduent ranau o’r Sabbath, (pryd na byddai cyfarfod arall), i ymgysarfod mewn congll maes i ddarllen; a byddai un yn darllen, a’r lleill yn gwrandaw: a sylwent, ac ymddiddanent ar y peth a ddarllenid, gyda manylrwydd: ac os byddent yn methu cydweled a’u gilydd ar ryw bwn, ymofynent a’r Parch. John Elias, Llanfechell, er cael boddlonrwydd; ac os na byddai ef gartref, gofynent genad i fyned idd ei Lyfgrall, er gweled meddyliau Awduron ereill ar y matter. Yn fuan penderfynent godi ysgol nosweithiol yn eu hardel, a chaent le mewn ystafell perthynol i Neuadd Gemlyn: cefnogid hwy gan Mr. John Hughes, Neuadd, ynghyd a’r gwiwgof henuriad, Mr. Shadrach Williams, Fronddu. Bu yr ysgol hon yn fiodenog a siriol am dymmor maith; a thysdir gan rai hyd heddyw ei bod o fendith i’r ardal yn gyffredinol.

Yr oedd ef yn Gyfaill neuillduol i'r Ysgol Sabbathol, a diwyd y llafuriai ynddi hyd ddiwedd ei oes. Pwy bynag fyddai yn absennol o'r ysgol, ni byddai ef felly, os byddai gartref ac yn iach. Yr oedd fel bugail ffyddlawn yn gofalu am ei braidd bob amser; cynghorai a rhybuddiai y rhai a fyddent tan ei ofal, yn ffyddlawn a gonest; ac nid yn unig hwy, ond, byddai fel gwyliwr effro, yn rhybuddio yr ysgol yn gyffredinol i ymgadw oddiwrth lygredigaethau yr oes, ac i ymofyn am rym duwioldeb. Mynych y cynghorai yr ysgol i beidio ymorffwys ar y cyflawniadau allanol yn unig, heb gael gafael ar fywyd crefydd, ynghyd ag adnabyddiaeth o Grist yn waredwr.

Ystyrid ef fel darllenyydd, yn un cywraina medrus yn y gelfyddyd, 'Gan roddi y synwyr allan wrth ddarllen.' Dewiswyd ef yn ymwelwr i'r Ysgolion Sabbathol, amrai weithiau yn nghwmwd gogleddol Ynys Mon, yr hon swydd a gyflawnai mewn ffyddlondeb a gonestrwydd.

Yn y flwyddyn 1814, priododd gyda Catherine Jones, merch John ac Ann Roberts, Elysendy, perthynol i Landrygarn. Nid oeddynt rieni pob un o'r ddau ond isel o ran eu hamgylchiadau bydol; ond yr Arglwydd a'i bendithiodd ef a helaethrwydd o gysuron y bywyd hwn; ac er fod haul llwyddiant yn tywynu ar ei babell, eto ni wywodd yn ei grefydd, ond parhaodd yn siriol a'i ysgwydd dan yr Arch, er holl *demtasiynau* y byd hwn. Fel gwr, yr ydoedd yn ofalus, ffyddlawn, a diwid gyda'i alwedigaeth. Ymddygai fel y gweddai i sancteiddrwydd; yn caru ei wraig, ac ni cheblid Gair Duw un amser o'i blegid. Yn y flwyddyn 1815, galwyd ef gan yr Eglwys yn Llanrhyddlad i fod yn un o'i henuriaid; ufuddhai i'w frodyr yn hyn gyda gradd o wylder, dan deimlad o'i anaddasrwydd i'r gwaith; er hyny ymroddai yn ffyddlawn, llafurus, a gofalus i holl ranau y gwaith, nes gorwedd fel swyddog yn mynwes yr Eglwys, ac o'i mynwes hi, aeth i fynwes Abraham. Rhy faith fyddai crybwyll am holl rinweddau y dyn hwn, ei zel, a'i lafur gyda chrefydd ar hyd ei oes; ond yr oedd yn 'Dirf ac yn iraidd yn ei henaint.' Dangosai yn amlwg yn ei ddyddiau diweddar, trwy ei brosiadau melusion, ynghyd a'i weddiau taerion, fod amser ei ymddattodiad yn nesau.

Teithiodd lawer i gyfarfodydd misol

i ymofyn cyhoeddiadau, a chariodd lawer cenadwri fuddiol adref i'w frodyr, o honynt; y rhai a adroddai yn eu gwres cyntefig; a phorthai braidd Crist o galon. Un gostyngedig, fel ei feistr, oedd, ni waedgai, ni ddyrohafai, ac ni pharai glywed twrf yn yr heol; er hyny medral ddefnyddio fiangell i lanhau'r deml. Byddai yn ymdrechgar, bob amser, i gynnal y gweiniaid: pwy bynag a adroddai ei brosiadau, yn nghyd a helyntoedd ei feddwl yn y gymdeithas. Eglwysig, efe a'i cysurai fel pe buasai yn gwybod am ei amgylchiadau, gan ddywedyd, 'y gair a'r gair a'm daliodd i ganwaith rhag suddo yn y brofedigaeth yna,' dywedai wrth fodd calon yr ofnus,---cryfhai y lesg gyda phriodoldeb mawr. Un eiddigus ydoedd am ogoniant ei Arglwydd: safai ar yr adwy i attal drygau hyd y gallai, a byddai yn dra llafurus i lanhau a charthu bydreddi allan, pryd y byddai achos, a chadw'r ty'n lân.

Fel cymmyddog, yr oedd yn un gwladgar a chymdeithasgar, a thelid parch a chymeradwyaeth iddo gan yr ardel yn gyffredinol, oblegid y ddoethineb a feddai er cadw heddwch a thesfn ynddi. Yr oedd fel Iob, pan elai drwy y dref, llanciau a'i gwelent ac a ymgnoddient rhagddo; a phlant a ffoent o'i wydd: yr oedd ei arswyd a'i ofn ar yr holl rai mwyaf anystyriol; er hyny mor addfwyn a gostyngedig, fel yr hoffai pob rhyw sefyllfa fod yn ei gymdeithas.

Yr oedd ef yn gyfaill neuillduol i beroriaeth ar hyd ei oes: annogai yr ieuengetyd i ymarfer llawer yn y gelfyddyd gerddorawl; a rhoddai lawer i'r rhan hono o'r gwaith. Yn mis Ionawr, 1837, wrth ddychwelyd adref o gyfarfod misol a gynnell yn Moddeyrn, (y lle hysyd y derbyniwyd ef yn henuriad Eglwysig y tro cyntaf,) cymmerid ef yn glaf gan anwyd tost, sef yr *Influenza*. Bu am amser maith yn dyoddef arteithiau andwyol y clefyd hwn, ynghyd a chnofeudd tumewnol, yn ei ymrysgaroedd, y rhai ydoedd yn achosi loesau a gofidiau annarlunadwy iddo; ond ca'dd y fraint o ymdawelu yn ei holl gystudd, gan gydnabod llaw yr Arglwydd, a bwrw ar yr hwn sydd yn barnu yn gyfiawn. Yn mis Mawrth, analluogid ef i ddyfod i'r Ysgol Sabbathol, a thrymbai ei afiechyd, fel y gorfodid ef i orwedd. Yr oedd ef yn ddyoddefgar yn ei holl gystudd, gan ddyfal barau mewn gweddï. Er nad oedd yn dra llewyrchus arno yn ei oriau

diweddaſ, eto yr oedd ef, o ran ei feddwl, yn gadarn yn y ffydd, fel yn ei fywyd, gan ymorphwys yn ffyddiog ar addewidion Duw, a phwyso ar sicr bethau y cyfammod tragywyddol. Gofynai un o'i gyfeillion iddo, 'A oedd ef yn dawel, o ran ei feddwl, i ymadael a'r byd hwn os byddai raid?' Yntan a atebai, 'Os yw yr Arglwydd bendigedig yn gweled hyn yn oreu, yr wyf fi yn foddlawn.' Yr oedd pob gobaith am adferiad iechyd iddo, wedi ei golli, ac angau yn prysur dynu ei babell briddlyd i'r llawr. Boreu dydd Gwen-er, Mai 18ed, tua 7 o'r gloch, ebedai ei rananfarwol o'r byd trancedig, i ddechreu ar Sabbath na fachlyda ei hawl yn oes oesoedd, yn y 64 flwyddyn o'i oed-ian, gwedi bod yn profesu crefydd Crist 36 o flynyddoedd; gan adael ei wraig i alaru ar ei ol, yn hollol amddifad ac yn wir weddw, i ofal Tad yr amddifad a barnwr y gweddwn.

Nos Sabbath, Mai 20ed, pregethai Mr. Robert Hughes, Gaerwen, yn ei arwylnos, oddiar Ioan 16. 9. Dydd Llun, hebryngid ei ran farwol, gan drys luosog, i synwent Llanrhwydrys, i'r gaeadgell gloedig, i anmharu yn mro llygredigaeth, hyd nes cân yr ud-gorn i'w alw o breswylfa marwoldeb, pryd y cyfyd mewn nerth a gogoniant, i fyw gyda Duw a'r Oen.

Dyma un yn rhagor o weision Crist, a'u hanwyl frawd ninau, wedi dianc o wlad y cystudd mawr, am yr hwn, fel cristion, y gellir dywedyd, 'Wele Israeliad yn wir yn yr hwn nid oedd dwyll.' Fel priod, yr oedd yn un serchog a gŏsalus:—fel cymmydog, yr oedd iddo air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun. Fel swyddog yn yr Eglwys, nid oedd neb a hoffid yn fwy gan ei frodyr. Ei golli ef oedd colli dyn, colli cymmydog, colli blaenor, colli cristion glöw ac effro; ond trodd ein colled ni o hono, yn ynnill tragywyddol iddo ef, 'Gogoniant i Dduw.' GWILYM TEGOG.

Ger Cemlyn.

Rhagoriaethau y Bibl.

YR EPISTOL AT YR EPHEZIAID.

Ephesus ydoedd ddinas o enwog-rydd mawr yn Asia Leiaf. Yr ydoedd yn glodfawr ar gyfrify deml orwych a gymsegrasid i'r gau dduwies Diana, yr hon a ystyrir yn uno ryfedd-odau y byd. Yr Ephesiaid oeddynt wedi soddi yn resynol mewn coel-grefydd ac eilun-addoliaeth llygredig,

ac yn ymroddgar i'r halogedigaethau gwrthnuaſ. Yn mhlith y bobl hyn, pa fodd bynag, cafodd gweinidogaeth Paul ei bendithio yn hynod er dych-weliad llawer, rhai pethau neillduol o'r hyn sydd genym wedi eu cofâu yn Act. xviii. 19—21. xix. Eglwys Ephesus a ffluwyd o ddeutu O. C. 54, a'r epistol hwn a ysgrifenydd yn ydoedd yr apostol yn garcharor yn Rhufain, o ddeutu O. C. 62, wedi clywed am eu dianwadalwch yn y ffydd, a'u llwydd-iant yn y rhinweddau cristionogol.

Yr epistol at yr Ephesiaid sydd yn rhanedig i chwech o bennodau, yn cynnwys dau o brif ranau.

Rhan I. Sydd yn athrawiaethol; yn cynnwys y tair pennod gyntaf. Yn y rhan hon mae chwech o ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Y cyflwyniad, pen. 1. 1, 2.

Dos. 2. Diolchgarwch dyrchafedig i Dduw, am friadau grasol ei drugar-odd oruchaf, yn sicrau y bendithion o fabwysiad, prynedig, a thragywyddol iachawdwriaeth i bechadur-iaid trwy Iesu Grist, pen. i. 3—14.

Dos. 3. Mawl a gweddi yn mhlaid y credinwyr yn Ephesus fel rhan o gorph eglwys Crist, pen. i. 15—23.

Dos. 4. Rhybudd yr apostol i'r Ephesiaid, yn nghylch eu cyfiwr dirw-iedig blaenorol, a'u sefyllfa wynfydedig, fel wedi eu creu o newydd yn Nghrist Iesu, fel trwy ei waed cymmodol ef wedi eu dwyn yn agos at Dduw, ac fel yn gyd-ddinasyddion a'r saint ac yn denlu Duw, pen. ii.

Dos. 5. Hyspysiad o ddirgelwch dwysol drugaredd, i ddwyn y Cenedl-loedd i eglwys Dduw yn ol ei arfaeth dragywyddol, pen. iii. 1—12.

Dos. 6. Gweddi yr apostol am i gredinwyr gael eu sefydlu yn ngwybod-aeth a chariad Crist, pen. iii. 13—21.

Rhan II Sydd yn ymarferol, yn cynnwys y tair pennod olaf, yn y rhai mae saith dosparthiad.

Dosparthiad I. Annogaeth gyffredinol i'r Ephesiaid i rodio mewn modd teilwng i'w galwad uchel, pen. iv. 1—3.

Dos. 2. Yr annogaeth yn cael ei chymhell oddi wrth ystyriaeth o undeb yr Ysryd ac amrywiaeth ei ddoniau er lles yr eglwys, pen. iv. 4—16.

Dos. 3. Yr annogaeth yn cael ei chymhell oddi wrth ystyriaeth ar adnewyddiad eu meddylliau gan ei ras effeithiol, pen. iv. 17—24.

Dos. 4. Annogaeth i ochelyd am-rywiol feiau enwedigol, gyd â chan-

moliaeth o'r gwrthwyneb rinweddau, pen. iv. 25. v. 1—21.

Dos. 5. Y dyledswyddau perthynasol yn cael eu gorchymyn, oddi wrth yr ystyriaeth o fod credinwyr wedi eu prynu yn gyffelyb gan Grist, ac yn etifeddion y nefoedd, pen. v. 22. vi. 1—9.

Dos. 6. Yr annogaeth ddiweddafi ymladd yn y filwriaeth ysprydol, wedi ymwisgo ag arfogaeith Duw, pen. vi 10—20.

Dos. 7. Diweddglö yr epistol, pen. vi. 21—24.

Yn yr epistol hwn at yr Ephesiaid, dylem nodi,

1. Ffynhonell iachawdwriaeth pechaduriaid trwy Grist, fel y'i darlunir gan yr apostol, pen. i.

2. Dirgelwch gras i gynnwys y Cenhedloedd yn yr eglwys, pen iii.

3. Dull ymladdfa y cristion gyd a'i elynion ysprydol, pen vi.

Cyfeiriadau yn Ephesiaid.

Pen 111 Esa xlv 10, 11	Pen iv 14 Esa xxviii 9
ii 12 Esec xlii 9	v 14 ix 1
17 Zech ix 10	vi 2 Deut v 16
30 Esa xxviii 16	Ier xxxv 18.

ANFFYDDIAETH Y GALON.

Wrth gymmeryd golwg ar gymmeriad moesol yr hil ddydol oddiar y Cwmp hyd yn bresennol, ymddengys fod pob trueni ynglyn a'u natur. Yn mhllith aneirif bethau eraill, y maent nid yn unig yn dueddol i anghofio eu Creawdwr, ond hefyd yn gwadu hyd yn nod ei hanfodiad 'Yr ynfyd a ddywedodd yu ei galon, nid oes un Duw.' Pa. xiv.

1. Mi dybygw'n iddo fethu bod o'r wyneb i draethu y fath ymadrodd, a haeru y fath athrawiaeth yn un lle ond yn ei galon lygredig ei hun. Ie, y galon yw y diffeithle hyny, lle y mae bwystfod afluniaidd a rheibus yn byw ac yn rhodio yn rhydd, a waharddwyd o'r tywyllwch eithaf. Pa beth, a ydych yn meddwl bod dyn yn waeth na'r llu uffernol, a chalon dyn yn waeth ac yn ffeiddiach na'r lletty tywyll anobeithiol? Yr ydwyf yn dywedyd bod dyn wedi myned cyn iseled drwy bechod, nes yw yn gwadu y peth na wadodd Diafol erioed, ac na wadir byth ganddo, sef y bodoliaeth o Dduw. Er mor dywyll ydyw yn uffern, y mae yn rhy oleu yno i ddywedyd felly. Eithr syned nefoedd a daear uwch ben trueni dyn, yr hwn sydd wedi suddo mor ddwfn a gwadu bodoliaeth ei Grewr.

Yr ydwyf yn teimlo fy hun yn aw-

yddusi brofi, egluro, a datguddio'r bodoliaeth o Dduw i dy feddwl, Bechadur, eithr ofni yr ydwyf, y byddaf yn hollol afwyddianus, oddi-eithr i mi lwyddo i gael y ddadi allan o'r galon i'w thrin. A ddeui di gyda mi, Bechadur, i'r Ardd, i blith y blodau peraroglaidd, i'w thrin? Nid rhaid i mi ryfela dim o blaid y pwngc yma, mae rhyfelwyr gwell a chadarnach ger ein bronau. Wele y blodau yn arfogion, ac fel byddinoedd glewion yn ufudd i brofi bodoliaeth, a datgan daioni eu Crewr. Y fath wisgoedd gogoneddus a hardd sydd ganddynt; y mae addurn y Creawdwr arnynt oll—celfyddydau sydd wedi gwneuthur gwaith cywraint, a gwisgoedd harddwych; eithr pa liwiedydd a ddarfu liwio mor brydferth ag y lliwiodd Duw y rhai hyn; a pha Ddilledydd a ddarfu wisgo neb fel y gwisgodd Duw y rhai'n? Ie, 'ni wisgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.' Mat. vi. 29. Mae pob gwaith o eiddo y Gweithydd mawr hwn yn ddatguddiad gogoneddus o hono ei hun. A oes y fath beth ag i greadur sydd wedi ei gynysgaeddu a chynheddfau rhesymol i rodio yn y Blodeufa ym mhllith y bodau llysiennog hyn a haeru, nid oes un Duw? Wele yr aneirif lysiau fel cynifer o dafodau yn uchel waeddi, Mae Duw. Ond er fy ngoftd, dacw fy nghyfaill yn ffoi, ac ni saif ger bron y tystion anwrthwyn-ebol hyn, a chweddi iddo gyrhaedd hen uffern-lys y galon, ac yno yn nhywyllwch dudew codwm Eden y mae mor haerllug ag erioed yn dywedyd, 'nid oes un Duw.'

A oes y fath beth i mi lwyddo gyda thi fy 'nghyfaill i'th gael allan o'r ben galon ahan yna, fel yr elom ein dau ynghyd, gyd ag Isaac, i fyfyrio yn y maes, i edrych a ellir gwadu'r bodoliaeth o Dduw ymgwynyeb y tystion sydd yno? 'Tarddu y mae porfeydd yr anialwch,' fel effaith o ryw achos gogoneddus. Ie, y gwlaw a'r gwrës yw'r achos o hono pa rai sydd yn gwneud i'r ddaear darddu a thyfu.' Gwir iawn, cyfaddefwn bob peth ysgrythnol a rhesymol; eithr pa beth sydd yn achos o'r gwlaw? Pan y mae'r creaduriaid bron a threngu gan syched, a'r ddaear yn cräs boethi, a phob peth yn ei iaith yn gweiddi am wlaw nid yw fymryn nés o ddyfod heb i ryw un mawr ei orchymyn. Gan hyny, pwy a ranodd ddyfrille i'r llif-ddyfroedd, a ffordd i fellt y taranau; i wlawio ar y ddaear lle ni byddo dyn, ar yr anial-

wch sydd heb ddyn ynddo? I ddigoni'r tir diffaith a gwyllt, ac i beri i gnwd o laswellt dyfu? A oes dad i'r gwlaw? neu pwy a genhedlodd ddefnyddu y gwlith? Iob xxxviii. 25---28. Gofyniadau tra hawdd i'w hatteb yw y rhai hyn; oblegyd pwy allasai ranu dyfr-lle i'r llif ddyfroedd ond Duw? A pha Dad sydd ym mhllith oferedd y Cenhedloedd a wna iddi wlawio? Neu a rydd y nefoedd gsfodau? Onid ti yw efe, O Arglwydd, ein Duw ni? Am hyny arnatti y disgwyliwn ni, canys ti a wnaethost y pethau hyn oll. Jer. xiv. 22. 'Tywyll iawn yw'r dyn sydd yn methu gweled Duw yn ei waith, oblegyd nid oes neb yn gweithio yn debyg iddo---gwael iawn ydyw'r dyn nad yw yn datgan ei ddoniau, ac yntau yn derbyn cynnifer o honynt.

Mae pob creadur yn gwneud rhyw gydnabyddiaeth i Dduw am ei ddaioni, ond dyn. 'Y ddaear sydd yn yfed y gwlaw sydd yn mynych ddyfod arni, sydd yn derbyn bendith gan Dduw.' Ond pa gydnabyddiaeth, attolwg, a wneir ganddi i'r Cyfrannwr? "Dwyn llyisiau cymmawys i'r rhai y llafurir hi ganddynt.' Y fath floeddio clodydd sydd yn y maesydd yn awr mewn canlyniad i'r gawod ers meityn; holl llyisiau y maes sydd yn adfywio dan ei heffeithiau. Daccw y glaswellt yn dyrchafu eu penau tyner, ac yn tywallt allan o eigion eu mynwesau iraidd baeddiannol fawl y Iehosaf. A chyda hwy y cyduna bodau mwy galluog yn y molawd gogoneddus. 'Holl goed y maes a gurant en dwylaw.' Ymhllith y bodau lluosawg hyn, nid oedd un Anffyddiwr yn byw: eithr wedi'r cwbl clywais rhyw sisial yn y galon, 'nid oes un Duw.'

Yn awr, fy nghyfaill, gâd i mi arwain dy ystyriaeth unwaith etto o'r galon, at waith mawr y greadigaeth, lle mae 'ei anweledig bethau ef er creadigaeth y byd, wrth eu hystyried yn y pethau a wnaed, i'w weled yn amlwg, sef ei dragywyddol allu ef a'i Dduwdod.' Er na allwn weled Duw yn ddigyrfrwng, etto wrth edrych ar yr hyn a wnaed, nis gallwn lai na chanfod mawredd a chyweirnwrydd yr hwn a'u gwnaeth. Pan canfyddom rhyw ddarlun rhyfeddol, rhyw beiriant cywraint, neu ryw adail gwyech, ein ymofyniad cyntaf fydd, Pwy a'i gwnaeth? Ac yr ydym yn barnu am, ac yn mawr rhyfeddu, cyweirnwrydd y Gweithydd. Pa fodd y gallwn weithredu yn wahanol wrth edrych ar gyfansoddiad daionus

a mawreddig y bydysawd? Y fath fyd o eiddo Duw yw hwn! Y fath ddarlun hardd a dymunol; y fath beiriant cywraint ac ardderchog; y fath adail dirfawr a rhyfeddol sydd uwch law, ac o'n hamgylch!

Y Ser, y fath fodau ardderchog; y fath addurn ddwyfol sydd arnynt; rhaid bod yr hwn a wnaeth y fath bethau gogoneddus yn berffaith ogoneddus ei hun. Pob seren yn fydd, a'r leiaf o honynt yn fwy na'r holl fyd isod o ddaear a dyfroedd. Cysondeb gweithrediadau y bodau nefol sydd yn brawf ychwanegol o'r bodoliaeth o Dduw. Yn yr un dull ag y gwelodd Adda yn dechreu eu teithiau dyddiol a blyneddol, yr ydym ni ei hiliogaeth ar yr un diwrnod, ac yn yr un hinsawdd yn eu cael o hyd.

Eithr uwch law y lleill, pwy all beidio rhyfeddu y cymmawysasr cyson yna i natur, yr Haul, ffynon ddiyspydd goleuni a gwres. Heb wasanaeth yr hwn byddai y byd yn garchardy tywyll, ac anghysurus. O y fath olygfa adfywiol a gogoneddus sydd pan y mae'r boreu yn agor caead-lenni'r nefoedd, ac yn dangos codiad mawreddig llywodraethwr mawr y Dydd!

Daccw dyst arall yn y nef, y Lleuad, yr hon sydd yn ddangosiad eglur i bawb o'i chanfyddwyr o holl alluogrwydd Duw. Beunydd yn unfurf yn ei chyfnewiadau parhaus---bob amser yn gyson yn lluosogrwydd ei symmudiadau. Gwel y fath res y mae brenhines fawr y nef yn tynu ar ei hol, dim llai na'r dirfawr elfen hyn o ddyfroedd, sydd gynifer o floedd o bellder oddiwrth ei chylchdro. Y mae yn ymsymud yn y nef, ac wele'r môr yn ei dilyn, ac yn mesur ei gamrau wrth yr eiddo hi. Pa le yr ydwyf yn awr? Onid ar lan y môr? Wele, a oes y fath beth a dywedyd nad oes Duw yn dywydd di o fôr? Yr wyt yn berwi dy ddyfroedd arianaidd i fynd fel cynnifer o anadliadau o ddiolchgarwch iddo. Gellir meddwl dy fod yn y fath gynddeiriogrwydd hyd nes ydwyf yn ymdangos yn barod i'n llyngau i fynd i'w fola. Ond yr ydwyf yn canfod dy fod yn wâs usudd i dy Arglwydd. Nid aethost erioed dros dy derfyn. 'Yr hwn a osodais y tywod yn derfyn i'r môr trwy ddeddf dragywyddol, fel nad elo dros hwnw, er i'r tonnan ymgyrchu, etto ni thycia iddynt, er iddynt derfysgu, etto ni ddeuant dros hwnw.' Ier. v. 22. Mor amlwg ydyw 'ffyrdd' Duw yn y môr, a'i lwybrau yn y dyfr-

oedd cryfion. Efe sydd wedi ei gaead â dorau, gosod y cwmwl yn wisg iddo, y niwl tew yn rhwymyn iddo, a gosod ei orchymyn arno, gan ddywedyd, 'Hyd yma y deui, ac nid ymbellach, ac yma yr attelir ymchwydd dy donnau di.' Job. xxxviii. 8.---O Argiwydd Dduw y lloedd, pwy sydd fel tydi, yn gadarn lôr, a'th wirionedd o'th amgylch. Ti wyt yn llywodraethu ymchwydd y môr; pan gysfodo ei donnau, ti a'i gostegi. Ps. lxxxix. 8, 9. Ow! Ow! daccw fy nghyfaill wedi ffoi arnaf etto o wydd y tystion ffyddlon hyn, fel llwynog i'w ffau uffernol, ac yn haeru gwedi y cwbl, 'nid oes un Duw.'

Pa beth a wnaf? Pe bawn yn gallu ei ddilyn i ben ddiffeithle y galon, 'does genyf neb yno a gymmer fy mhlaidd, eithr i'r gwrthwyneb, pawb yn fy erbyn. Byddai holl ddiaffiaid y pwll diwaelod am gadw y neuadd yn dywyll, pob tueddiad llygredig yn chwythu eu bygythiadau yn fy erbyn, a minnau heb gyfaill i fy nghynorthwyo. Ond pe cawswn ef allan i'r blodeufa, 'roedd yno ryw luoedd yn barod i eilio fy nghynnygiad; 'roedd y maesydd hefyd wedi ymarfogi yn holl arfogaeth natur i sefyll o blaid fy mhwngc, eithr methais ei gael er dim i'r maes. Tyred ag ef ger ein bronnau ni, ebe bodau yr ehang fydoedd mawrion, 'wele ni oll, o eigion ein myn-wesau yn barod i'th gynorthwyo.' Mi safaf, ebe Llywodraethwr mawr y dydd, yn llonydd yn y fan, cyn y cai golli'r frwydr---Minnau, ebe'r lleuad, a safaf gyda thi---Yr un gwasanaeth caredig a gynnygiwyd i mi gan y Sêr. Y bydoedd goleuedig hyny sydd yn dywedyd 'ni a ymladdwnoll yn ein graddau o dy blaid.' Cefais bob annogaeth oddiwrthy môr mawr llydan. Ei ymlusgiaid heb rifedi, bwystfilod bychain a mawrion oedd yn disgwyl yr anrhydedd o fy nghynorthwyo, pe gallaswn ei gael i'w gwydd. Ond er fy ngalar, methais ei gael i un llys i drin y pwngc mewn dadl, ond y galon. yr hon 'sydd yn fwy ei thwyll na dim, drwg diobaith ydyw, pwy a'i hedwyn?' Penllyn.

E. MATHEWS.

ARWIREDDAU—(Maxima).

GWIRIONEDD.—Solomon, a'n han-noga ni i 'brynu y gwlr,' *Diar.* xxiii. 23. ond nid yw yn dweyd i ni beth yw ei bris, am y dylem ei geisio pa mor ddrud bynnag y bo. Rhaid i ni ei garu yn ei dryloywder a'i grasboethiad:

y mae pob mymryn o hono mor werth-fawr â llwch aur; y mae yn rhaid i ni naill a'i byw gyd ag, ef neu farw am dano ef. Fel ag y dywedodd Ruth wrth Naomi, 'Pa le bynnag yr elych di yr âf sinnau; ac ym mha le bynnag y llettyech di y llettyaf sinnau; nid oes ond angau a wna ysgariaeth rhyngof fi â thithau.' Os GWIRIONEDD a fyddai yn achos ymryson, ni allai ond angau ein gwahanu, ac yn wir ni allai hbwu ychwaith---JEROME.

Felly y rhaid i ysbryd grasol ddywedyd, Lle yr elo gwirionedd yr âf sinnau, a lle y llettya gwirionedd y llettyaf sinnau, a dim ond angau a ysgar rhyngof â gwirionedd. Gall dyn werthu ei dy, ei dyddyn, a'i emau, yn gyfreithlon, ond geni yw gwirionedd sydd tu hwnt i bob pris, ac nid yw i'w werthu, efe yw ein hetifeddiaeth. 'Cymmerais dy orchymynion yn etifeddiaeth dros byth.' *Psalms* cxix. 111. Y mae yn gymmynrodd a brynnod ein cyn-dadau a'u gwaed, yr hyn a ddylai ein gwneuthur yn barod i werthu cym-maint oll ag a feddnom, fel y'n galluoger gyd a'r marchnattawr doeth yn yr esengyl, *Mat.* xiii. 46. i brynu y perl gwerthfawr hwn, yr hwn sydd fwy o werth na nef a daear, a'r hwn a wna i ddyn fyw yn hhapus, marw yn dawel, a theyrnasu byth---*Brooks's Remedies.*

DEFNYDDIOLDEB.---Ni all pob dyn fod o ryw ardderchawgrwydd penigamp, etto gall fod yn ddefnyddiol. Gall allwedd haiarn agor dôr trysorfa o aur, fe gall haiarn wneuthur yr hyn na ddichon aur ei wneuthur. *IBID.*

MYFYRIO.---Nid darllen ar frys ond myfyrio yn ddfrif ar wirionedd sanctaidd a nefolaidd sydd yn gwn-euthur iddynt fod yn felus ac yn ddefnyddiol i'r enaid. Nid cyffyrddiad y wenynen â'r blodeuyn sydd yn casglu mêl, ond ei hariosiad arno am amser, a'i sugniad allan y meluser. Nid yr hwn sydd yn darllen fwyaf, ond yr hwn sydd yn myfyrio mwyaf, yw y Cristion dewisaf, melusaf, doethaf, a chryfaf.---*Ibid.*

CYFLAWNI DYLEDswyddau.---Nid yr hwn sydd yn gwybod, neu yn darllen, ond yr hwn sydd yn gwn-euthur, a geir allan yn y diwedd yw y dyn dedwyddaf. 'Os ydych yn gwybod y pethau hyn, gwyn eich byd os gwn-ewch hwynt. Nid pob un ag sydd yn dywedyd wrthyf, Argiwydd, Argiwydd, a ddaw i mewn i deyrnas nefoedd, ond yr hwn sydd yn gwn-euthur ewyllys fy Nhaf yr hwn sydd yn y nefoedd.'

Dywediad da oedd hwnw o eiddo *Iustin Martyr*, Nid yw ein crefydd yn gynnwysedig mewn ymddiddan am y pethau, ond yn eu gwneuthur hwynt. Iudas a alwodd Grist yn Arglwydd, Arglwydd, ac etto a'i bradychodd ef, ac a aeth i'w le ei hun. Ah! pa sawl Iudas sydd yn y dyddiau hyn, ag a gusanant Grist, ac etto a fradychant Grist, y rhai á'u gweithredoedd ei wadu y maent; y rhai a blygant y glŷn iddo, ac etto yn eu calonau yn eiddirmygu ef: y rhai a alwant ar Iesu, ac etto nid uffuddant iddo fel eu Harglwydd.---*Ibid.*

GWYBODAETH.—Os na throir dy oleuni a'th wybodaeth i ymarferiad; pa mwyaf gwybodus a fyddi, mwyaf truenus fyddi yn nydd taledigaeth y gwobrwy: dy oleuni a'th wybodaeth a'th boenydiant yn fwy na'r holl gythrenlaid yn uffern. Dy wybodaeth fydd y wlaen a'th dragwyddol fllangella di, a'r ysgorpion a'th frath am byth, a'r pryf a'th gŵda yn oes oesoedd; am hyny darllen a llafuria i ddeall, fel y byddo i ti *weithredu*, neu ti a gyfrgollir byth. Pan ofynwyd i *Demos-thenes*, beth oedd y rhan gyntaf mewn Areithydd, a'r ail a'r drydedd? efe a atebodd, 'Gweithrediad.' Yr un a allaf finnau ei ddywedyd, pe gofynai rhyw un i mi, beth yw rhan gyntaf, ail, a thrydedd y Cristion? Rhaid fyddai i minnau ateb mai Gweithrediad. Y dyn hwnw a dderllyn fely delo i wybod, ac a lafuria i wybod fel y gwneio, a gaiff ddwy nesoedd, nesoedd o lawenydd, heddwch, a dyddanwch ar y ddaear, a nesoedd o ogoniant a dedwyddwch ar ol marw---*Ibid.*

AMSER. Myn amser mewn amser tra amser yn para. Can's amser nid **AMSER** pan amser ddarfydda.

GALAR AM BECHOD.---Gofidied dyn am ei bechod, ac efe a gaiff lawenydd am ei ofid.---**IEROME.**

BYR DDYWEDIADAU AR WAHANOL DESTYNAU.

Y mae llawer yn druenus trwy garu pethau niweidiol; ond y mae rhai mwy truenus trwy feddu arnynt. Gweddiwn, gyda Bernard, 'Caniaa, O Arglwydd fod i ni gyfranogi o ddedwyddwch amserol fel na chollwn yr un tragwyddol.'—*Brook's Remedies.*

Llawer a fwyttant ar y ddaear, yr hyn a dreulia yn eu cylla yn uffern. Tameidiau angeuol pechod a dwyllant y rhai hyny a ymborthant arnynt. Ar

ol bwytta, daw y talu; ni ddylai dynion feddwl am ddawnsio a chiniawa gyda'r cythraul, ac yna swppera gydag Abraham, Isaac, a Iacob, yn nheyrnas nesoedd.---*Brook's.*

Ymddiddanion drwg a lygrant foesau da, a thrwy esiamplau drwg, yn enwedig mewn uwchafiaid, llawer o ddrwg a wneir. Ni all uwchafiaid fod ormod ar eu gwyliadwriaeth yngblych eu bywydau a'u hymddygiad. D.—*Ibid.*

Attebiad gwirddwys a roddodd Cadben Seisnig, ar golliant tref Calais, pan y gofynodd Ffrancgwr balch yn farsenaidd iddo, 'Pa bryd yr adenillwch Calais etto?' Attebodd, 'Pan y bydd i eich pechodau chwi bwyso ein rhai ni i lawr.'---*Ibid.*

Pan y dywedodd y meddygon wrth Theomitus, oni ymwrthodai efe á'i feddwdd, á'i asfendid, &c. y byddai iddo golli ei lygaid; yr oedd ei galon wedi cael ei lliithio gymmaint gan bechod, fel yr atebodd, 'Yna yn iach oleuni hyfryd.' Gwell oedd colli ei lygaid nag ymadael á'i bechod. Felly dyn a dwyllwyd gan bechod, gwell ganddo golli Duw, Crist, nesoedd, á'i enaid ei hun nac ymadael á'i bechod.---*Ibid.*

Un o'r Rabbinaid, pan y darlennodd yr arteithiau chwerwon a ddyoddefai y Messiah, pan y deuai i'r byd, a lefodd allan, 'Deued y Messiah, ond na fydded i mi ei weled ef.' Yr oedd Dionysius yn yr Aipht ar amser dyoddefiadau Crist, a phan y gwelodd diffyg ar yr haul, a gwybod ei fod yn groes i un naturiol, efe a lefodd:—'Naill ai y mae Duw natur yn dyoddef, neu y mae ansoddiad y byd yn diweddau.'---*Ibid.*

Cæsar a wanwyd á'mynawdydd—Y Pab Adrian a dagwyd gan wybedyn. Nid yw ysgorpion ond bechan, etto yn alluog i golynu llew i farwolaeth. Nid yw llygoden ond bechan, hi a ladd elephant, os á i mewn i'w dduryn. Y pechodau lleiaf yn am a droant allan y rhai mwyaf peryglus.---*Ibid.*

Un asfwydd bychan, yn llygaid y byd, a gysgoda holl rasau y Cristion, fel ag y bydd un cwmwl weithiau yn cysgodi holl gorph yr haul.---*Ibid.*

Marwolaeth yw llog y pechod lleiaf; y cyflog goreu a rydd y pechod lleiaf i'w holl filwyr, yw marwolaeth o bob math. Mewn ystyr fanylaidd nid oes bechod bach, am nad oes Dduw bach i bechu yn ei erbyn.---*Ibid.*

SYLWADAU AR Y DREFN GYFRYNGOL.

WRTH edrych ar drefn fawr Duw yn achub pechadur, ni a welwn ei bod yn drefn deilwng o Dduw, ac addas i ddyn.

Ymddengys fod y drefn gyfryngol yn deilwng o Dduw, os ystyriwn,

1. Ei bod yn drefn ag sydd yn rhoi yr amlygiadau helaethaf o'i ogoniant fel Bod ddwyfol. Mae yn wir fod holl weithredoedd Duw yn gosod allan ac yn mynegu ei ogoniant: crëadigaeth a rhagluniaeth a draethant ei ogoniant, Ps. xix. 1, 2. Ond pan edrychom ar drefn achub, ni a'i gwelwn megys yn dilenu ei hun, ac yn gweiddi 'Myfi yw IEHOFAH—IEHOFAH, y Duw trugarog a graslawn—yn maddeu anwiredd, a chamweidd a phechod, ac heb gyfrif yr anwir yn gyfiawn.' Yn y drefn rasol hon y gwelwn ei ogoniant yn ymddysgleirio mewn modd mwy ardderchog nag yn un man arall; ie, wrth edrych ar hon y bloeddia y nefol gôr 'Gogoniant yn y goruchaf i Dduw,' Luc. ii. 13, 14; trwy hon y mae wedi hysbysu i'r tywysogaethau a'r awdurdodau yn y nefolion leodedd, ei fawr a'i amryw ddoethineb. Eph. iii. 10.

2. Mae y drefn gyfryngol yn rhoi yr amlygiadau helaethaf o ogoniant priodoliaethau Duw. Yn hon y mae yr holl briodoliaethau yn ymgyfariad mewn hedd. Ps. lxxv. 10. Oni buasai y drefn fawr hon nis gallasai (gyda pharch y dymunwn ddyweyd) trugaredd, grâs, a daioni, byth gael dangos eu pelydrau dysglair yn mhlith plant y codwm. Er fod trugaredd yn edrych ar fydd colledig, a'i hymysgaroedd yn berwi o dosturi atynt; eto yr oedd cyfiawnder a'i glleddyf dysglair yn ei law, ac yn gofyn perffaith iawn cyn y cai trugaredd goffeidio pechadur. Felly hefyd sancteiddrwydd, gwirionedd, a'r ddeddf a safent ar ffordd trugaredd i ddod i lawr i'n byd ni. Yn awr meddyliwyf fod trugaredd, wrth edrych ar ei chyfeillaseu yn sefyll ar y ffordd, fel nas gallasai mewn un modd fyned heibio iddynt, yn barod i wylw wrth edrych ar golledigion Eden yn ymdrybaeddu yn eu gwagedd, heb lygad yn tosturio. Ond trwy ein golwg at y drefn fawr gyfryngol—yma y gwelwn holl berffeithderau y Duwdod yn myned law yn llaw i goffeidio plant y codwm mawr, oll yn ymddangos

yn y modd mwyaf dysglair a gogoneddus; ac wrth edrych amynt yn cydweithredu mewn hedd yn aberth gwaedlyd y groes, nis gallwn lai na dywedyd, fel Paul, 'O! ddyfnder golud a doethineb Duw!'

3. Mae y drefn fawr gyfryngol yn y modd mwyaf dysglair a gogoneddus, yn arddangos uniondeb y llywodraeth ddwyfol. Iawn mawr y groes sydd wedi diogelu uniondeb y llywodraeth yn ngweithrediaidau grâs penarglwyddiaethol yn codi tyrfia na ddichon neb eu rhoi o'r hil ddynol, o ddyfnder tlodi codwm Eden i wisgo corôn byth yn y nef. Nid oedd modd byth achub un o hil Adda heb gymylu y llywodraeth, neu gael allan drefn a ddiogelai ei huniondeb, a'i gogoniant. Ond wele y drefn gyfiedd hon yn codi miloedd yn ei chol o blant y codwm, ac yn eu cludo i ogoniant, a'r llywodraeth ddwyfol a'i chorôn ar ei phen.

4. Mae yn drefn ag sydd yn rhoi yr amlygiadau egluraf o natur ei gyfraith. Mae Paul yn gofyn cwestiwn ar y mater yma; 'A ydym ni wrth llyny yn gwneuthur y ddeddf yn ddirym?' Mae yn ei ateb ei hunan, ac yn dywedyd, 'Nâ ato Duw: eithr yr ydym yn cadarnau y ddeddf.' Mae yn wir fod y ddeddf yn ogoneddus yn namnedigaeth pechadur, a bydd byth felly. Ond dengys yr Ysgrhythyr Lân fod y ddeddf yn fwy gogoneddus yn achubiaeth dyn nag yn ei ddamnedigaeth. Gwel Rhuf. v.

Hefyd, y mae yn drefn addas i ddyn.

Hyn a ymddengys os ystyriwn,

1. Ei bod yn drefn sydd a chyflawnder yuddi o bob peth sydd ar bechadur ei eisiau yn ei gyflwr syrthiedig. Mae yn hon faddeuant i droseddwy, gwisg i'r noethion, meddyginiaeth i'r rhai cleifion. Swm cenadwri gweision Brenin Seion yw, 'pob peth sydd barod.' Ac y mae Paul yn dywedyd, yn Heb. ii. 3. fod yr iachawdwriaeth yn iachawdwriaeth gymmuint, h.y. gymmuint ag angen pechadur. Beth bynag sydd arnat ti bechadur eisiau, mae yma bob peth ar dy gyfer.

2. Mae yn drefn addas i ddyn, am fod ei holl fendithion yn cael eu cynnyg a'i cyfrannu heb un ymofyniad am deilyngod yn y derbyniwr. Er fod y Duw mawr yn galw ar ddynion i edifarhan a dychwelyd, eto nid yw edifeilwch neb yn haeddu dim

oddia'r law Duw. Gan hyny, pan y mae y drefn fawr hon yn cyfranu ei thrysorau gwerthfawr i ddynion, mae yn gwneud hyny heb olygu un teilyngdod ymddynt hwy. A phe buasai yn ymofyn am dellyngdod, ac yn ei ofyn mewn trefn i ni fod yn dderbynwyr, *ffarwel* byth fuasai am danom ni. Ond welo gyfoeth mawr y groes yn cael ei gyfranu heb arian ac heb werth, i bwy bynag a'i derbynio, Esay lv. 1.

3. Mae yn drefn addas i ddyn, am fod parhad dedwyddwch y rhai a gedwir ynddi yn ymddibynu ar rās y drefn ei hun. Dengys yr Ysgrhythrau Sanctaidd nad yw ddiwydrwydd na ffyddlondeb neb o'r saint yn sicrhau eu dedwyddwch. Gwir fod parhad dedwyddwch ein rhieni cyntaf yn ymddybynu ar barhad eu hufudd-dod. Ond nid felly yn y drefn rasol. Er fod hon a'i gorchymynion, yn gofyn ufudd-dod gan y rhai a gedwir ynddi, eto nid eu hufudd-dod hwy sydd yn sicrhau eu dedwyddwch, ond mae parhad eu dedwyddwch yn ymddibynu ar natur yr undeb sydd rhyngddynt a Christ, a pharhad ei eiriolaeth drostynt yn y nef, &c. Gwel Ioan xvii. 14—19. Rhuf. viii. 36—39.

1. Gwelwn oddiwrth y sylwadau uchod, y mawr rwyman sydd arnom i ryfeddu grās a daioni Duw.

2. Gwelwn fawr galedwch calon dyn yn gwrthod trefn mor ogoneddus.

3. Gwelwn hefyd y bydd holl wrthodwyr y drefn hon yn ddiessus yn y farn.

Yn awr terfynaf y tro hwn, gan obeithio y bydd i ddarllenwyr y Cyfaill basio heibio pob anmherffeithrwydd yn yr ysgrif uchod, am mai dyma y tro cyntaf yr ymddangosais fel ysgrifenydd cyhoeddus.

ALLTYD PEN Y MYNYDD.

A dynwyd allan o'r Cyfaill o'r Hen Wlad, America, Rhifyn 7. Gorphenaf 1838.

Ymddyddan

YN NGHYLCH DYSGYBLAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 268)

Ymofnydd. Dydd da fy Nghyfaill. Gobeithiwyf y gallwch aros gyda mi dros enyd amser i'm hyfforddi yn nghylch yr hyn oedd genym dan sylw pan yr ymadawom y dydd o'r blaen.

Sylwedydd. Dydd da. Er mwyn cyflawni fy addewid i chwi, a'm bwriad a'm dymuniad fy hun, ceisiaf sylwi yn l. Mewn perthynas i dderbyniad aelodau i mewn i'r eglwys. Nodaf un rheol, a chan ei bod mor gynhwysfawr nid rhaid ychwanegu: chwi a'i cewch yn Esa. 26. 2.—'Agorwch y pyrrth, fel y del y genedl gyfiawn i mewn, yr hon a geidw wirionedd'. Y Ddinas gadarn, yr hon y mae Duw yn gosod iachawdriaeth yn gaernu ac yn rhagfur iddi, yw yr eglwys. Wrth y genedl gyfiawn, yr ydym i ddeall nid rhai cyfiawn ynddynt neu o honynt eu hunain, eithr rhai wedi eu hargyhoeddi o gyfiawnder gan Yspryd Crist—eu dwyn i weled na feddant y cyfiawnder perffaith a ofyn y gyfraith; eithr bod eu holl gyfiawnderau megis bratiau budron. Rhai ydynt wedi eu goleuo am Grist a'i gyfiawnder nes y maent yn canfod addasrwydd ynddo iddynt, ac yn yr olwg ar ei ardderchawgrwydd, yn hollol ymwrthod a'r eiddynt eu hunain, gan weiddi gyd a Paul, 'Ac y'm cair ynddo ef.' Ioan. 16. 7.—11. Philip. iii. 4.—9.

Maent hefyd wedi derbyn anian neu egwyddor gyfiawn yn dumeinol o blanniad yr Yspryd Glan mewn ailenedigaeth. Pobl ydynt a'i gyfraith ef yn eu calon, ac felly y maent o ymarweddïad cyfiawn—yn ymestyn yn ymgnio i wneuthur cyfiawnder yn mhob peth, a thu ag at bawb. 'Yr hwn sydd yn gwneuthur cyfiawnder sydd gyfiawn.' Esa, li. 7. I Ioan 3. 7.

Rhai ydynt hefyd a gadwant wirionedd. —Cadw gair amynedd Crist. Cuddio ei ymadroddion yn eu calonau. Dat. iii. 14. Ps. cxix. 11. Er nad yw pawb o honynt yn derbyn y gair yn weinidogaethol, y maent oll yn ei dderbyn yn egwyddorol yn eu calonau. Mae yn impiedig air ynddynt, fel y maent yn ei gofio, yn myfyrio ac ymhyfyrydu ynddo, yn bywiolaethu arno, ac yn ymlynu mewn proffes gyhoeddus o hono yn wyneb athrawiaethau gau a chyfeiliornus. Iago i. 21. Philip. ii. 13, 16.

Dyma'r ffurf a'r agwedd y mae yr Arglywydd yn dwyn iddynt yr holl rai a breswylant yn wirioneddol a pharhau yn ei eglwys. Nid oes gan neb hawl nac awdurdod i agor ei phyrth o flaen neb, i ollwng i mewn iddi, nac i ystyried yn aelodau o honi, ond rhai yn cyfateb i'r nodweddiadau

hyn, yn nghyd a'u plant, neu o leiaf, (gan ystyried nad yw yr eglwys yn gallu chwilio i galon na phrofi yr arenau, ac felly nas gall ymddiried gyd ag eithaf sicrwydd i gywirdeb ei barn,) rhai yn ol pob arwyddion, y galler yn ol barn cariad, obeithio a golygu, eu bod yn gyfryw.

Er mwyn addysg helaethach yn hyn, darllen ac ystyria y pedair Rheol gyntaf o Reolau Dysgyblaethol y Methodistiaid Calvinaidd, yn nghyd a'r ysgrthyrau y cyfeirir yno atynt er eu cadarnhad. Bellach nid ymhelaethaf ar hyn, ond yn unig darllen ychydig o adnodau i'r un perwyl. Ps. 15. 'Arglwydd, pwy a drig yn dy babell? pwy a breswylia yn mynydd dy sancteiddrwydd? Yr hwn a rodia yn berfaith, ac a wnel gyfiawnder, ac a ddywed wir yn ei galon,' &c. Ps. xxiv. 3. 4. 'Pwy a esgyn i fynydd yr Arglwydd? a phwy a saif yn ei le sanctaidd ef? Y glân ei ddwylaw, a'r pur ei galon, yr hwn ni ddychafodd ei feddwl at wagedd, ac ni thyngodd i dwyllo.' Chwi a welwch yr un pethau yn yr ymadroddion hyn, er tebygwyf mai yr Arglwydd Iesu yn benaf a blaenaf a olygir ynddynt—Efe yw Pen a Blaenor yr holl rai a drigant yn wirioneddi yn mhbell, ac a esgynant i fynydd sancteiddrwydd yr Arglwydd, ac fel y cyfryw a esgynodd i ymddangos ger bron Duw dros ei bobl. Heblaw hyn, nis cyfateb neb yn hollol a pherffaith i'r nodweddïadau hyn ond efe. Ond etto y mae y rhai sydd ynddo ef yn cael eu dwyn i ddilyn ei esampl, ac i rodio megis ag y rhodiodd efe, ac yn y diwedd cyfarfyddant oll yn wr perffaith at fesur oedran ei gyfiawnder ef.

2. Mewn perthynas i reolau llywodraethiad eglwys Crist yn dumewnol, neu lywodraeth yr eglwys ar ei holl aelodau, ni sylwaf ond yn fyr. Bod hyn wedi ei ymddiried gan Grist yn y gweinyddiad o hono i Weinidogion y Gair y rhai oll ydynt yn Henuriaid yn nghyd ag ereill o aelodau yr eglwys a alwer ao a neillduer trwy ei awdurdod, ac yn ol ei reolau a'i gyfarwyddyd ef, i'w cynhorthwyo. A bod hyn i gael ei ddwyn yn mlaen nid mewn modd tra-arglwyddiaethol, eithr yn hollol yn ol ei gyfarwyddyd ef. Mae hyn yn cynnwys ynddo, Bwrw golwg dros yr holl eglwys yn gyffredinol, a phob aelod o honi yn neillduol. Edrych

ar fod gorchymynion Crist yn cael eu dyledus barchu, trwy gydymffurfiaid â hwynt. Edrych ar fod yr holl aelodau yn ddiwyd a chyson yn nghyflawniad eu dyledswyddau tu ag at eu gilydd fel cydaelodau, tu ag at yr eglwys yn ei hamrywiol amgylchiadan ac achosion, a thu ag at bawb yn gyffredinol. Edrych na byddo un gwreiddyn chwerwedd mewn egwyddor, athrawiaeth nac ymarweddïad, yn tyfu i fynu, rhag trwy hyny llygru yr eglwys. Mae'n cynnwys hefyd, argyhoeddi, rhybuddio, ceryddu, hyfforddi ac annog; fel y byddo'r anghenrheidrwydd, a hyn oll mewn cariad gyda phob diwydrwydd, addfwynder, amynedd a hirymaros,

3. Yn nghylch y rheolau perthynol i fwrw'r aslywodraethus a'r halogedig allan o'r eglwys. Gan mai yn nghylch hyn yn benaf yr ymofynwch; sylwaf yn 1. Ar awdurdodiad yr Arglwydd i'w eglwys i weinyddu hyn. 2. Pa fath yw y rhai y dylid ymddwyn felly tu ag atynt. 3. Nodaf rai pethau perthynol i drefn gweinyddiad yr ordinhad. 4. Sylwaf ar y dybenion o honi; ac yn 5. Galwaf eich sylw at gadernid ac anniddymadrwydd y cywir weinyddiad o'r ordinhad.

1. Am awdurdodiad Crist i'w eglwys i weinyddu hyn. Sylwasom ar hyn yn barod mewn rhan, y tro diweddaf y cyfarfuom. Mae'n gynnwysedig yn rhoddiad yr Arglwydd o agoriadau teyrnas nefoedd i'w Weinidogion, fel y gwelwn trwy gydmaru ei ymadroddion ef yn Math. 16. 19. a 18. 15—18. a'u gilydd, yn nghyd â rhediad y rhai olaf o honynt. 'Ac os pecha dy frawd i'th erbyn, dos, ac argyhoedda ef rhyngot ti ag ef ei hun. Os efe a wrendy arnat, ti a ennillai't dy frawd. Ac os efe ni wrendy, cymer gyd a thi etto un neu ddau, fel yn ngenau dau neu dri o dystion y byddo pob gair yn safadwy. Ac os efe ni wrendy, arnynt hwy, dywed i'r eglwys; ac os efe ni wrendy ar yr eglwys chwaith, bydded ef i'th megis yr ethnig a'r publican. Yn wirmeddaf i chwi, pa bethau bynag a rwymoch ar y dddear, fyddant wedi eu rhwymo yn y nef, a pha bethau bynag a ryddhaoch ar y dddear, a fyddant wedi eu rhyddhau yn y nef.' Mae'r gofrian yn cynnwys ynddynt awdurdodiad yr Ar-

glwydd i'w eglwys, nid mewn modd goddefol neu ganiadaol i weinyddu hyn, eitha mewn modd gorchymynol, mewn dull ac ymadroddion pendant ac eglur. Gan hyn ymddengys yn hollol amlwg bod hyn yn ddyledswydd arbenig a neillduol ar eglwys Crist, ac y byddai yr esgeulusiad o'i chyflawniad ynddi, yn eithaf peohadurus.

Gallaswn, pe buasai anghenrheidrwydd, arddangos trwy liaws o ysgrythyrau a llawer o siamplau o'r Testament Newydd, yn enwedig trwy gyfarwyddyd a gorchymyn yr Apostol Paul i eglwys Corinth yn achos y dyn godinebus, bod hyn yn ddyledswydd ffeisol a pharhaus ar yr eglwys. Ond y mae y cwbl a ellid ei nodi, yn sylfaenedig ar, neu yn wreiddiol yn awdurdodiad yr Arglwydd i'w eglwys, yn ymddibynu arno, yn deillio ac yn tarddu o hono. Ar y sylfaen yma yn ddiau y gweithredai Paul, oblegyd er ei fod yn gyfryw un a Phaul yr Apostol, ni buasai ganddo ef nac unrhyw Apostol arall awdurdod i weithredu felly, oni buasai iddynt ei dderbyn oddi wrth Grist.

Ymfynydd. Yr wyf yn hollol o'r un golygiadau a chwi yn hyn oll, fy anwyl Gyfaill. Ond haera rhai, mai gweithred briodol i awdurdod apostolaidd yn unig, ydodd bwrw y dyn godinebus allan o eglwys Corinth, a chan nad oes swyddogion o'r un graddau o awdurdod yn yr eglwys yn bresennol, nad oes gan yr eglwys hawl nac awdurdod i weithredu felly. Beth a ddywedwch mewn atebiad i hyn?

Syl. Chwi a gawsoch y blaen arnaf. Yr oeddwn yn bwriadu nodi y dychymmyg hwn i'r dyben o'i wrthbrofi. Nid rhaid i ni ond craffu ychydig ar eiriau yr Apostol ei hun, na welwn yn uniawn wagder a geudeb yr haerriad. Canys canfyddwn yr Apostol yn argyhoeddi ac yn ceryddu yr eglwys o herwydd ei ffurf a'i hagwedd anghydweddus, anmhrifodol, ac anghyfaddes i'r amgylchiad, ac yn beiaw arni am ei hanmharodrwydd a'i hannibendod i fwrw y godinebus allan o honi—'Ac yr ydych wedi ymchwyllo, ac ni alarasoeh yn hytrach, fel y tynd o'ch mysg chwi y neb a wnaeth y weithred hon.' Ac yn ganlynol, yn cyfarwyddo ac yn gorchymyn yr eglwys i wneuthur hyny.—'Am hyny certhwch allan yr hon lefain fel y byddoch does newydd!' A'r rheswn dros hyn ydoedd—

'Canys Crist ein pasc ni a aberthwyd drosom ni!' Trachefn—'Bwriwch chwithau ymaith y dyn drygionus hwnw o'ch plith chwi!' Felly ni a welwn yn eglur bod hyn yn ddyledswydd ar yr eglwys mewn modd neillduol, yn flaenorol i waith yr Apostol yn ysgrifenu felly atti.

Ystyriwn hefyd, am ba bethau bynag a weithredai yr Apostolion trwy eu hawdurdod apostolaidd yn, neu tuag at yr eglwys, pa un bynag ai presennol neu absennol a fyddent, mewn ffordd o gyfarwyddyd, annogaeth, neu o orchymyn i'r eglwys yn ffyrdd eu dyledswyddau, nad oeddynt yn effeithio er lleihau na gwanychu y rhwymau gwreiddiol neu naturiol oedd arnynt, nac yn cyfyngu eu rhyddid priodol i gyflawni eu dyledswyddau, eithr yn hollol i'r gwrthwyneb. Felly yr oedd yn yr amgylchiad dan sylw. Ond gallwn sylwi cymaint a hyn—gweithred briodol i'r Apostol yn unig ydoedd traddodi y dyn godinebus i satan, ond cydweithred briodol iddo ef a'r holl eglwys oedd ei fwrw ymaith o blith yr eglwys. Gan hyn y mae'n amlwg i bawb a ewyllysio ddeall, bod gwaith eglwys Corinth yn hyn, yn siampl i'w dilyn gan holl eglwys Crist, yh y cyffelyb amgylchiadau hyd ddiwedd amser.

Ymfynydd. A ydych yn golygu mai dau beth, ac nad dau enw yn arwyddo yr un peth, ydyw traddodi un i satan, a'i fwrw allan o'r eglwys.

Syl. Yr wyf yn golygu mai dau beth hollol wahaniaethol ydynt, ond deliwech sylw, nid dau beth hollol wahanol a ddywedwyf, oblegid yn ddiau y mae achos i olygu bod y naill yn gyssylltiedig â'r llall yn aml yn ein dyddiau, canys gwelir arwyddion o hyny yn fyfych. Gan hyn dylai pwy bynag a'i rhoddo ei hun yngafael y cerydd eglwysig hwn, gryn rhag i'r Arglwydd ei geryddu â'r llall hefyd. Nid oes genyf amser i sylwi yn mhellach ar hyn yn bresennol, efallai y cawn ryw bryd hamdden i wneuthur hyny. Felly âf yn mlaen i ystyried yn

2. Pa fath yw y rhai y dylai yr eglwys eu bwrw ymaith o'i chymundeb.

Sylwasom eisoes mewn rhan ar nodweddiadau y rhai y dylid eu derbyn i mewn i eglwys Dduw, ac a drigant ynddi. Gallai sylwi ar y nodweddiadau hyny ein cyn-

northwyo i olygu pa fath yw y rhai y dylid eu tori ymaith, oblegid y mae y naill yn wrthwyneb i'r llall. Nid oes i ni olygu, meddylwyf, am y rhai y rhoddo yr eglwys le a derbynriad iddynt i mewn i'w chymundeb, er ar ol hyny, gael o honi achlysuron neu achosion i amhheu eu cywirdeb, y dylai eu bwrw allan, oni bydd arwyddion amlwg o hyny yn ymddangos trwy broffes neu ymarweddiasd cyhoeddus. Ond dylai yr eglwys fwrw ymaith o'i plith, y rhai a fyddo yn cyndyn ddal ar unrhyw athrawiaethau neu opiniynau gwrthwyneb i byncian sylfaenol y grefydd gristionogol neu rai anti-nomaidd, annghytunol ag athrawiaeth iachus. Mi a wn fod rhai yn ein dyddiau yn barod i wadu hyn yn nghysgod yr hawl sydd gan bob person neillduol i farnu drosto ei hun. Ond nis gwiw iddynt, canys y mae i'w gauddod yn rhy eglur i hyny, yn y rheolau a osododd Crist i'w eglwys. Mae'n wir nad oes gan y naill ddyn, fel y cyfryw, hawl i alw arall i gyfrif am ei gred na'i egwyddorion; ond y mae mor wir a hyny fod gan eglwys Crist, fel y mae felly, hawl ac awdurdod o roddiad ei Phen iddi, i alw ei holl aelodau i gyfrif am eu barn a'u cred, ac y mae pob aelod neillduol o honi mor gyfrifol neu atebol iddi am hyn ag ydyw am ei fuchedd a'i ymarweddiasd. Sylwn hefyd, mai yr un rheol uniawn, sef Gair anffaeledig Duw, sydd ganddi i farnu am y naill fel am y llall. Er mwyn dangos a phrofi hyn, darlennaf dair neu bedair o adnodau. Medd Paul wrth ysgrifenu at y Rhufeiniaid—'Ac yr wyf yn atolwg i chwi frodyr, graffu ar y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau yn erbyn yr athrawiaeth a ddysgasoch chi, a chyllwch oddi wrthynt.' Ac medd efe wrth ysgrifenu at eglwys Galatia—'Mi a fynwn, i e, petorid ymaith y rhai sydd yn aflonyddu arnoch.' Pwy oedd yn aflonyddu ar y Galatiaid? Pwy ond yr athrawon deddfol, pa rai a lygrasant yr eglwys? O ba le y mynasai yr Apostol eu tori ymaith? O'r awdurdod, y llywodraeth a'r lle a feddiannasant yn lladradaidd yn mynwesau aelodau yr eglwys, i e, o gymundeb yr eglwys yn hollol. Gofynaf, a oddef y geiriau ryw esponiad arall? Drachefn medd yr un Apostol yn ysgrifenu at Timotheus,—'Od oes neb yn dysgu yn

amgenach, ac heb gytuno ag iachus eiriau ein Harglwydd Iesu Grist, ac â'r athrawiaeth sydd yn ol ddiwioledb—cilia oddi wrth y cyfryw,' Rhuf. xvi. 17. Gal. v. 12-1 Tim. vi. 3—5.

Yn mhellach, nodaf un adnod o'r Hen Destament sydd yn dangos hyn,—'A bydd pan brophwydo un mwyach, y dywed ei dad a'i fam a'i cenedlasant ef wrtho, Ni chei fyw, canys dywedaist gelydd yn enw'r Arglwydd, a'i dad a'i fam a'i cenedlasant ef a'i gwanant ef pan fyddo yn prophwydo.' Zech. xiii. 3.

Amlwg yw, mai prophwydoliaeth am bethau a fyddent yn nyddiau yr efengyl yw y Benmod o'r hon y dyfynais y geiriau hyn. Nid yw lladd na llabyddio yn briodol i eglwys Crist, nac yn gynnwysedig yn ei chosp na'i cheryddon dan yr oruchwyliaeth efengylaidd, gan hyny y mae yn eglur, mai at burdeb a symledd y ddysgyblaeth eglwysig y cyfeiria y Prophwyd, gan fenthycio ei ymadroddion oddiwrth yr hyn oedd gynnwysedig yn nygyblaeth eglwys Dduw, dan yr hen oruchwyliaeth, Deut. xiii. 1—11. a xviii. 20.

Gallaswn brofi hyn yn mhellach oddi wrth y cwynion neu yr achwyniadau a rydd yr Arglwydd Iesu yn erbyn, a'r canmoliadau sydd ganddo o blaid rhai o Angelion eglwys Asia yn y llythyrâu a anfonodd atynt trwy ei wasanaethwr Ioan. Ond gan ei fod eisoes mor eglur, âf yn mlaen.

Dylai yr eglwys fwrw allan o honi bawb ar a fyddo yn gwneuthur neu yn byw mewn unrhyw bechod neu bechodag amlwg a warafunir yn eglur yn Nghyfraith Duw, megis anmharchu enw'r Arglwydd—halogi ei Sabbathan—anufadd-dod i lywodraethau o osodiad yr Arglwydd a'i ddynion yn eu hamrywiol berthynasau a'i sefyllfaoedd, lladdiadau, godineb a phuteindra, a lladradau, camdystiolaethau, cyffwrddau, absenau, hustyngau, athrodau, a'r cyffwrdd, am y rhai y tystiolaetha yr ysgrifthyrau sanctaidd na chaiff y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu, ac nad oes iddynt ran yn nheyrnas Crist a Duw. 1 Cor. vi. 9, 10. Gal. v. 19—21. Ephes. v. 3.

Yn mhellach, dylai yr eglwys fwrw allan o'i chymundeb, y rhai yn wirfoddol a esgeulusant ei chydgyngnulliad, yn nghyd a'r

holl rai a achlysurant gynhenau, ymryson-
au, ymbleidiau, annghydyddiaethau, a
thramgyddiadau yn mblith ei haelodau.
Heb. x. 23—31. 2 Thea. iii. 6—12. 1 Cor.
xi. 16.

(I'w barhau)

Y Pregethwr a'r Gwrandawr.

RHIF. II.

Pregethwr. Wel, Mr. G. pa beth yw eich meddwl am y pyngciau dadleuol, fel eu gelwir, erbyn hyn?

Gwrandawr. Clywais un gweinidog, yn ddiweddar, yn dywedyd ei fod ef o'r farn nad yw y gwahaniaeth sydd rhwng Fulleriaid a Chalfinistiaid* nemawr o ddim heblaw annghytundeb yn nghylch geiriau, a phe deallem ein gilydd, ein bod y'n nes at ein gilydd nag yr ydys yn meddwl.

Preg. Y mae y gwr, pwy bynag ydyw, yn camgymeryd yn fawr ysywaith. Pan ydys yn pregethu, ac yn ysgrifenu, y gallasai Duw faddeu pechodau heb Iawn, ac y buasai yn fwy anrhydeddus iddo wneyd felly, oni bai ei fod yn peryglu dyogelwch y llywodraeth foesol: h. y. pe na bai pechod ond rhyw beth yn erbyn Duw fel Bod unigol, y buasai yn fwy anrhydeddus iddo faddeu heb, na thrwy Iawn: pan

* Wrth y Chalfinistiaid yr ydys yn golygu y sawl sydd yn dal yr hyn a alwai yr hen bobl 'y pum pwynt; sef, 1. Etholedigaeth bersonol. 2. Pechod gwreiddiol. 3. *Pryn-edigaeth neillduol*. 4. Galwedigaeth effeithiol neu anwrthwynebol. 5. Parhad y saint mewn gras.

Wrth y Fulleriaid yr ydys yn golygu y rhai sydd yn profesu dilyn y Parch. Andrew Fuller, a'r Doctor Williams o Rotheram, yn eu golygiadau ar Iawn Crist, &c.

Nid ydys yn golygu fod y rhai a alwn yn Chalfinistiaid, o'r un farn a'r Diwygiwr enwog John Calvin, am bob peth: ac nid ydys chwaith yn penderfynu fod y sawl a alwn yn Fulleriaid, o'r un farn a'renwogion Fuller a Williams am bob peth. Os nad ydym yn camgymeryd, y mae llawer o bethau yn cael eu pregethu a'u hysgrifenu, gan y rhai a broffesant eu hunain yn ganlynywyr i Fuller neu Williams, ag y buasai y gwyr duwiol hyn, pe buasant yn fyw, yn dychrynu wrth eu clywaid yn cael eu traethu yn eu pulpudau. Deallwyd y darllynydd, yr arferir yr enwau Chalfinistiaid a Fulleriaid er mwyn gwahaniaethiad, a hyderir fod pawb yn deall pwy ydys yn olygu wrth y naill a'r llall.

ydy, meddaf, yn dal y fath athrawiaeth a hon, ni allwn fod o'r un farn am bechod, nac am Dduw ei hun, mwy nag am Iawn y Cyfryngwr. Yn ol y golygiad a enwais, nid ydyw pechod yn ddrwg mor anfeidrol fawr ag yr oeddym ni yn tybied ei fod. Nid yw Iawn Crist ond rhyw *valuable consideration*, i wneyd rhyw argraff foesol ar feddyliau creaduriaid rhesymol, fel y byddai maddeu yn beth diberygl i'r llywodraeth, ac nid oes ynddo ddim o'r fath beth a gwir goep am bechod. Iē, yn ol y gyfundrefn hon, nid ydyw Duw ei hun yn gymaint o elyn i bechod ag yr oeddym ni yn meddwl ei fod.

Gwran. Pechod yn ddrwg anfeidrol! Pa fodd y gall hyn fod? Nid yw dyn ond bod meidrol a therfynol, o ganlyniad, pa fodd y gall dim sydd yn perthyn iddo fod yn anfeidrol neu yn annherfynol?

Preg. Addefaf mai bod meidrol yw dyn, ar yr un pryd yr wyf yn gwadu fod pob peth a berthyn iddo yn feidrol a therfynol: beth am ei barhad? a ydyw hwnw atolwg yn derfynol? Os yw dyn, fel y mae yn rhaid i chwi addef ei fod, yn wrthrych o annherfynol drueni, oni all ar yr un egwyddor, fod yn wrthrych o anfeidrol euog-rwydd? Pa ham na all pechod bod meidrol fod yn anfeidrol yn gystal a'i barhad, a'i ddedwyddwch neu ei drueni? Y mae pechod yn ddrwg anfeidrol am ei fod yn erbyn Duw anfeidrol; y mae ein rhwymedigaethau i ufuddhau i Dduw yn anfeidrol, ac y mae pechod yn drosedd o'r rhwymedigaethau hyn, o ganlyniad rhaid fod ei ddrwg yn anfeidrol.

Gwran. Pa fodd y gall bod meidrol fod tan rwymedigaethau anfeidrol? Y mae eich athrawiaeth yn ymddangos i mi, fel yn gosod y rhwymedigaeth sydd ar y dyn yn fwy peth na'r dyn ei hun, pwys y baich yn fwy na'r ysgwydd sydd o tano. Pa fodd y cydsaif hyn â doethineb a daioni Duw?

Preg. Er fod y rhwymedigaeth ynddi ei hun yn anfeidrol, etto nid yw yr hyn y rhwymir dyn i'w gyflawni, yn anfeidrol, nac yn afresymol mewn un modd: oblegid pan y daeth dyn gyntaf o tan law y Creawdwr, yr oedd yn iau mor esmwyth, ac yn faich mor ysgafn, fel yr oedd yn haws iddo ei chyflawni na'i hesgeuluso; ond pan y mae dyn wedi eageuluso ei ddyledswydd, a throseddau (neu fyned ar draws) y rhwymedig aeth oedd arno, y mae anfeidroldeb y

rhwymedigaeth hono yn gosod anfeidroldeb ar euogrydd ei drosedd.

Guran. Prin yr wyf yn deall beth ydych yn feddwl wrth son am rhwymedigaeth anfeidrol i ufuddhau i Dduw.

Preg. Y mae ein rhwymedigaeth i ufuddhau, yn dibynnu ar y berthynas sydd rhwngom a'r awdurdod, neu y gwrthrych sydd yn ein gofyn, a pha fwyaf teilwng a fyddo y gofynwr, mwyaf yn y byd yw ein rhwymedigaeth i ufuddhau. Fel hyn, os yw y Tad yn meddu un gradd o hawddgarwch, mawredd, neu awdurdod, yr ydym ninau ei blant o tan un gradd o rwyman i'w garu, ymostwng, ac ufuddhau iddo. Os yw yn meddu mil o raddau o'r pethau hyn, yr ydym ninau o tan fil o raddau o rhwymedigaeth i'w garu, &c. Ond os ydych yn anfeidrol mewn hawddgarwch, mawredd ac awdurdod, yna y mae ein rhwymedigaethau ninau i'w garu, ymostwng, ac ufuddhau iddo yn anfeidrol. A dyma y fath dad yw ein Tad nefol, anfeidrol yw ei hawddgarwch, ei fawredd, a'i awdurdod: gan hyn, anfeidrol yw ein rhwymedigaethau ninau i'w garu, ei anrhydeddu, ac ufuddhau iddo. Ac felly wrth drosedd y rhwymedigaethau hyn, yr ydym yn tynu anrwm ein hunain euogrydd anfeidrol.

Guran. Wel, os ydych pob pechod yn anfeidrol ei ddrwg, y mae yn rhaid fod pob pechod mor waethed a'u gilydd, a folineb yw son am rai pechodau mwy, a rhai llai nag eraill, canys ni all dim fod yn fwy na'r hyn sydd anfeidrol.

Preg. Nid yw y penderfyniad yna yn deg, canys gall fod dau beth yn anfeidrol, neu yn annherfynol, ac etto y naill o honant yn fwy na'r llall. Y mae arwyneb (*surface*) annherfynol yn fwy na llinell annherfynol; ac y mae cyfangorff (*solid*) annherfynol yn fwy na'r ddau. Neu y mae peth annherfynol mewn hyd a lled, yn fwy na'r hyn sydd annherfynol mewn hyd yn unig, ond y mae peth annherfynol mewn hyd, lled, a dyfnder, yn fwy na'r ddau. Felly, er fod pob pechod yn anfeidrol ddrwg, ac felly y naill mor ddrwg a'r llall mewn un ystyr, sef fel y maent yn erbyn Duw; etto mewn ystyriaethau eraill y maent yn wahanol iawn: ie, y mae cymaint o wahaniaeth rhwng y naill bechod a'r llall ag y sydd rhwng 'brycheuyn' a 'thrawst', neu rhwng 'gwybedyn' a 'chamel.' Yr oedd dirmygu cyfraith Moses yn bechod, ond y mae mathru Mab Duw, a barnu yn afian waed y cyfannod trwy yr hwn y sancteiddiwyd ef, a difenwi Ysbryd y gras, yn bechod llawer mwy, ac felly yn haeddus cospedigaeth fwy. Yr oedd pechodau Sodom, a pechodau Tyrus a Sidon yn fawr, ond cyfrifir pechodau Chorazin, Bethsaida, a Chapernaum yn fwy, oblegid eu cydawni yn ngwyneb mwy o oleuni, ac felly fe'u bygythir a mwy o gospedigaeth.

Guran. Ond, attolwg, pa beth ydych yn

ynill wrth ddal fod euogrydd pechod yn anfeidrol?

Preg. Ynill? Pe bawn heb ynill dim, y mae'r gwirionedd yn werth ei goffeidio o flaen cyfeiliornad. Ond, gyda'r cenad, yr wyf yn meddwl fy mod wrth ddal hyn yn ynill y pyngiau mwyaf eu pwys yn y ffydd gyffredinol. Pe gwawn anfeidrol ddrwg pechod, a bod yn gyson a mi fy hun, byddai raid i mi droi yn *universalist*, sef i ddal y gwaredir y cythreuliaid a'r damnedigion ryw bryd o uffern; oblegid os yw euogrydd pechod yn mhob ystyr yn feidrol neu derfynol, y mae yn rhaid y daw yr anser i ben ryw bryd, ag y bydd pob pechadur wedi dyoddef cymaint ag a all cyfiawnder ei ofyn ganddo: ond os yw pechadur i ddyoddef byth y gomp am bechod, a hyny yn gyfiawn, yna y mae yn rhaid fod rhyw anfeidrol ddrwg yn y pechod hwnw. Trachef, pe gwawn anfeidrol ddrwg pechod, a bod yn gyson a mi fy hun, byddai raid i mi droi yn *Socialist*, sef i wadu Duwddod fy Arglwydd Iesu, yr hwn yw Iawn tros bechod: canys os addefaf fod Crist yn Dduw, rhaid i mi greu fod yr Iawn yn anfeidrol, oblegid 'Efe yw'r Iawn'; ac o ganlyniad, rhaid i mi greu fod pechod, tros yr hwn y rhodwr yr Iawn, yn anfeidrol ddrwg, neu roddi ynfydrwydd yn erbyn trefn Duw. A fyddai yn deilwng o Dduw, yr hwn y mae ei holl ffyrdd yn gymwys, i drefnu meddyginiaeth anfeidrol i glwyf meidrol, neu blastr annherfynol pan na bo y cornwyd ond terfynol? Yr wyf o'r un golygiad a'r awdwr parchedig a ddywaid,

'An infinite atonement to expiate finite guilt, Resembles ocean, into tempest wrought, To waft a feather, or, to drown a fly.'

Yn Gymraeg yn debyg i hyn,

'Y mae Iawn anfeidrol i ddyhaddo euogrydd meidrol,

Mal gweithio môr, yn rhyw ryferthwy blin I chwifio'r plu, neu foddio'r clyryn gwan.'

Guran. Rhaid fod pechod yn beth o bwys mawr hefyd.

Preg. Y mae mwy o bwys mewn pechod nag a feddylasoch chi na minau erioed. Ie, pe na bai dim arall yn gosod pwysfawrogrwydd ar ddrwg, y mae ei bechodau yn ddigon i roddi pwys arno. Pe na bai un rheswm arall yn profi bywyd dyfodol, rhoddaid pechod un, a hwnw yn annherfynol byth ei wrthbrofi. Y mae cyngaws yn sefyll rhwng y Barnwr cyfiawn a'ninau, gan hyny y mae amser i wrandaw a pheud derfynu y mater yn sicr o ddyfod, a hyny o angenrheidrwydd. Pe bai cydwybod ond yn neffro, gallai'r troseddwr pan ar fin ceulan y bywyd presenol, yn myfyrio ar ei dynged, ddywedyd, yr wyf wedi pechu, etto nis gallaf guddio fy hun yn nhywyllwch y beid. Na allaf, canys bydd i gweindogion Duw, a phob bodau da a drwg, i'm gofyn ar ddwyliaw anghau, ac yn gwahardd i mi

gael fy anghofio. Nis gall y llwch fy nghuddio byth, nis gall y towyrch fy nghysgodi yn dragwydd. Y mae y frawdle uchaf yn dysgwyl am fy ymddangosiad, ac oddieithr fy nwyll i sefyll yno, y mae anrhydedd yr holl lywodraeth yn cael sarhad, y mae priodoliaethau Duw yn cael eu gwrthwynebu. Y mae yn wir nad wyf fi yn bersonol ond gwael a diddym, etto yr wyf yn blaid mewn cynghaws ag sydd yn cymeryd i mewn ddoethineb, purdeb, a gallu y Duw drygwyddol.' *Saturday Evening.*

Guran. Pa fodd erioed y daeth y fath felfidith i'r byd?

Preg. 'Trwy un dyn y daeth pechod i'r byd, a marwolaeth trwy bechod; ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn yn gymaint a phechu o bawb.' *Paul.*

Guran. Yr wyf yn gwybod mai trwy un dyn, mewn rhyw ystyr neu'n gilydd, y mae wedi dyfod. Ond y cwestiwn yw, Pa fodd y gallai dyn sythrio i bechod, ac yntau yn ei holl ysgogiadau meddyliol, yn gyswll a chorfforol, bob moment, o dan lywodraethiad Duw perffaith mewn daioni a sanctaidd? Onid yw yn naturiol meddwl fod yn rhaid, cyn i ddyd bechu, i'w Lywodraethwr naill ai colli ei lywodraeth arno, neu fod yn gyfranog a'r dyn yn y weithred? Ac os yr olaf o a haerir, pham y beirir ar y dyn? a pham ei cospir?

Preg. Yr ydych yn cofio yr hyn a ddywedais pan oeddym yn ymddiddan y tro o'r blaen, sef, Nad ein hamgysgrieddau o gysondeb yr Ysgrifthyrau, yw ein sail i greu eu gwirionedd, ond y dylem eu credu am eu bod yn y Bibl, pe na allem byth eu hamgysgried. Yn awr y mae bod dyn wedi pechu,—bod Duw yn llywodraethu ar ddyd, gorff a meddwl, bob moment, ac etto nad yw Duw yn awdwr pechod, nac mewn un modd yn gyfranog o'r bai; y mae y pethau hyn meddaf, yn wirioneddau na fedrir peidio en credu, heb dafu Bibl a rheswm o'r naill du. Ond mewn atlebiad i'ch 'pa fodd' chwi, nid oes genyf ond eich cofiau o eiriau y duwiol Archesgob Leighton yn un o'i ddarlithoedd i astudwyr Duwinyddiaeth, yn Edinborough. 'Ymddengys i mi fod y sawl sydd yn dal fod effaith yr arfaeth Ddwyfol yn bendant *unghymodadwy* a rhyddid dynol, yn gwneyd yn ynyd iawn. Ond yr anhawder mawr yn yr holl ddadl hon, yw yr hyn a berthyna i *wreiddyn pechod* (*the origin of evil*). Y mae rhai yn gwahanu iaethu rhwng sylwedd y weithred, fel ei gelwch, neu yr hyn sydd naturiol yn y weithred, oddiwrth ei moesoldeb. Y mae hynny o ryw bwys; ond pa un a ydyw yn symud yr holl anhawdra, ni chymeraf arnaf ddyweddyd. Coeliwch fi wyr ifaingc, dyfnder ydyw, a dyfnder nad yw byth i'w blymio ag un blymen o ddealltwriaeth dynol. Gan hynny os cymerwch fy nghyngori i, ciliwch oddiwrth ymofyniad chwilsfrydig i'r dirgelwch hwn, ac ymroddwch yn union-

gyrchol i'r astudiaeth o Dduwioldeb, ac anrhydedd priodol i sawredd ofnadwy Duw. Meddyliwch a llefarwch am sawredd a dirgelidigaethau Duw, gydag ofn a dychryn: ac nac ymddadleuach ond ychydig yn eucylch: ac os na fynwch ddinystrio eich hunain, gochelwch ddadleu ag Ef. Os trosedddech, rhoddwch y bai arnoch eich hunain; ac os gwnewch ryw ddaioni, rhodwch y clod i Dduw. Yr wyf yn eich cyngori yn ddisfrisol i hyn; ac yn hyn yr wyf fi fy hun yn ymlonyddu; a phan y'm tefir, ac y'm gwsgeir gan amheuan ac anhawderau, yma yr ymgyrchaf, fel i angorfa ddiogel.'

Guran. A ddarllenasoch erioed mo waith y Doctor Williams o Rotherham, yn condemnio gwaith yr Archesgob yn dyweddyd, 'fod gwreiddyn drwg moesol yn ddyfnder nad yw byth i'w blymio ag un blymen o ddeall dynol?'

Preg. Do. Ond gyda phob parch dyledus i goffadwriaeth y Doctor fel gwr duwiol a dysgedig, rhaid i mi ddyweddyd, mai pa bellaf y ceisiwyf ei ddilyn ef (Dr. W.) yn ei ymdrechadau i blymio y dyfnder hwn, cadarnhau fwy fwy y mae fy meddwl yn athrawiaeth yr Archesgob.

Guran. Cymerwch chwi bwyll. Yr wyf fi yn meddwl, pe baem ni yn deall *metaphysics* y Doctor, y caem weled ei fod ef yn ymresymu yn rhagorol er dangos pa fodd y mae y drwg i gyd o'r creadur: sef, fod diffygolrwydd o angenrheidrwydd yn hanfodol i bob creadur,—nad yw yn derbyn y diffygolrwydd hwnw gan y Creadwr, oblegid nad oes y fath beth a diffyg yn y Creadwr ei hun,—mai o'r diffygolrwydd hwnw y mae drwg yn tarddu. A chan fod diffygolrwydd yn hanfodol i greadur, fel nas gall fod hebdo, heb beidio a bod yn greadur, mai ffoledd yw dyweddyd ei fod wedi ei beri, na'i arfaethu gan Dduw; o ganlyniad nad yw y drwg swd yn tarddu o hono i'w dadogi mewn un modd ar Dduw, nac ar ei arfaeth.

Preg. Y mae hynyna yn burion am a wn i. Ond yr wyf yn methu a gweled fod y Doctor yn llwyddiannus yn ei waith yn gwrthwynebu yr hen ddywediad 'Fod Duw wedi arfaethu goddef i bechod gymeryd lle.' Canys y mae yn eglur debygn i, pa beth bynag y mae Duw yn ei wneyd mewn amser, iddo arfaethu ei wneyd cyn amser. Ond y mae Duw, mewn amser yn goddef i bechod gymeryd lle. Gan hynny y mae Duw cyn amser wedi arfaethu goddef i bechod gymeryd lle.

Guran. Yr wyf fi o'r un farn a'r Doctor, mai achos yr holl ddyryswch efo'r mater yma, yw diffyg bod yn gdnabyddus a'r athrawiaeth, *sui nacaeol sicrwydd*, yr hyn mewn gair yw *gwreiddyn drwg moesol*. Y mae yn wir fod *caniatau a goddef* yn eiriau gweithredol, (*positive terms*), ond y mae y drychfeddwl yn hollol nacaeol: nid yw goddef neu ganiatau, yn arwyddo dim yn

amgen mewn Duwinyddiaeth, na pheidio ag attal. Felly nid gweithredu yr oedd Duw wrth oddef i bechod gymeryd lle, ond yn hytrach peidio a gweithredu. Yrwan, gan nad yw Duw wedi arfaethu cyn amser, ddim ond a wna'i mewn amser, ac nad gwneuthur, ond yn hytrach peidio a gwneuthur oedd goddef i bechod gymeryd lle; na dyweddd i Dduw arfaethu goddef, byddai yn well dywedyd iddo beidio ag arfaethu atal i bechod fod. Gan hyny os gwelwch yn dda, cynygiasf gyfreswm (*sullogism*) arall yn lle yr eiddoch chwi, fel hyn, Nid arfaethodd Duw ddim cyn amser, ond a wna'i mewn amser. Ond ni wnaeth Duw mewn amser atal i bechod gymeryd lle. Gan hyny, nid arfaethodd Duw cyn amser, atal i bechod gymeryd lle.

Preg. Nid oes genyf un gwrthwynebiad i'ch cyfreswm chwi, canys ni welaf ei fod yn gwrthwynebu y llall, ond yn hytrach yn ei gadarnhau, oblegid os arfaethwyd goddef i bechod fod, yna rhaid na arfaethwyd ei atal.

Gwran. Ond y mae yn esmwythach genyf i ddywedyd i Dduw beidio ag arfaethu—na dywedyd iddo arfaethu peidio atal i bechod fod, canys wrth ddywedyd fel hyn, yr ydym yn rhoi rhyw berthynas rhwng arfaethu Duw a dyfodiad pechod; ond wrth ddywedyd fel arall, yr ydym yn clirio yr arfaethu oddiwrth fod ag un llaw yn y peth.

Preg. Mor bell ag yr wyf yn deall eich ymresymiad, byddai yn hollol briodol i fwrriadu dyn, oblegid y mae aneirif bethau, nad oes gan ddyn un math o lywodraeth arnynt na gwybodaeth am danynt; ac ni byddai son am iddo arfaethu, neu fwrriadu dim yn mherthynas iddynt, ond vnfydrwydd. Ac hefyd gallasai aneirif bethau fod nad ydynt, ac na fyddant byth, ac nad oes gan ddyn un math o ddrychfeddwl am danynt, chwaethach bwriad neu arfaeth yn mherthynas iddynt. Ond nid felly y Meddwl Hollwybodol, y mae Efo angenrheidrwydd natur, yn gwybod yn berffaith erioed, nid yn unig pob peth a wna'i, ond hefyd pob peth a allasai ei wneyd, canys y mae ei wybodaeth yn anfeidrol, fel ei allu: ac ni welaf nad yw mor briodol dywedyd iddo arfaethu peidio a gwneyd yr hyn nis gwnai, a dywedyd iddo arfaethu gwneyd yr hyn a wna'i. Y mae y posibilrwydd o bechod yn wirionedd tragwyddol, ac y mae yn rhaid ei fod yn benderfyniad tragwyddol yn yr Hollwybodol, pa un a wna'i ai ei oddef neu ei atal: a'r penderfyniad hwn yw y cwbl ydym yn feddwl wrth 'arfaethu goddef.'

Ond pa bai y Doctor yn yuill ei bwynt, sef nad yw yn addas dywedyd i Dduw arfaethu goddef i bechod fod, etto ni allaf welod fod ei blymen un fodfedd yn nes i gwrhaedd gwaelod, y dyfnder. Yn ol ei olygiadau ef ei hunan, mor gynted ag y dygir creadur rheymol i fod, y mae diffygiolrwydd ei natur yn peri na all beidio

pechu y foment y peidio Duw ei atal. Ond yw yr athrawiaeth hon yn cynwys fed *cael bod* yn fwy o fellidith ynddo ei hun nag o fendith, yn fwy o ddrwg nag o dda? Yn ol athrawiaeth y Doctor, gallai dyn wedi syrthio i bechod ymresymu fel hyn, 'Dyma fi yn fod creadigol, ni allaswn oblegid diffygiolrwydd fy natur lai na phechu, ac felly syrthio i fythol wae, os nad oedd hosibl i mi gael bod heb fod angylchiadau naturiol yn sicrhau i mi y fath dynged, buasai'n llawer gwell i mi beidio a bod: pa fodd y mae fy ngiad i fod yn gyson a daioni?' &c.

Gwran. Efallai mai gwell i ni droi yn ol rhag boddi.

Preg. Diolch yn fawr i chwi am roi yr hint. Ni a ymdrechwn ynte am angorsfa yr hen Archeagob 'Pob bai arnom ni, a phob clod i Dduw.'

Ond cyn ymadael, crynoaf hyny o olygiadau sydd genyf i'r pethau canlynol. 1. Yr wyf yn sicr fod pechod wedi dyfod i'r byd. 2. Ni allasai ddyfod heb Ddwyfol ganiatad neu oddefiad, ac ni fuasai bosibl i'r Duw digyfnawid ei oddef na'i ganiatau mewn amser, heb fwrriadu neu arfaethu hyny er tragwyddoldeb. 3. Etto yr wyf yn penderfynu nad yw Duw yn awdwr pechod. 'Na ddyweded neb pan demptier ef, gan Dduw y'm temptir.' 4. Fod dyn, pan yn pechu, yn weithredydd hollol rydd. Pe buasai holl reymolion y greadigaeth yn ceisio darbwyllo Adda, na allasai wneyd ei ddewis ai bwyta o ffirwyth y pren hwn ai peidio, ni buasai yn eu credu; er fod y sicrwydd mwyaif yn meddwl ei Greadwr erioed mai bwyta a wna'i. Y mae yn wirionedd, ac yr oedd y sicrwydd mwyaif am dano erioed, yn meddwl fy Nghreadwr, y dwyn i i'ch cyfarfod chwi heddyw, etto pe buasai holl Stoiciaid a Metaphysicians y byd yn ceisio fy mhersawdio na allaswn wneyd fy newis ai dyfod yma a'i peidio, ni buaswn yn eu coelio. A gallasai Adda beidio bwyta o ffirwyth y pren, mor hawdd ag y gallaswn inau beidio dyfod yma heddyw. 5. Ond os gofynwch pa fodd, —pa gysondeb? &c. nid oes genyf ond dywedyd gyda'r Apostol, 'O ddynfnder—mor anchwiliadwy—mor anolrhainadwy!' Pa swyaif a feddylwyf am resymiaadau y Doctor Williams ac eraill ar y mater hwn, cadarnaf yn y byd yr wyf yn meddwl, ei fod yn rhy ddwfn i'w blymio ag un blymen o ddeall dynol.

GOFYNION.

Syr,—Gan fod eich Trysorfa yn gyfrwng gwybodaeth i'r Dywysogaeth, a bod rhyddid i'ch cyd wladwyr ysgrifennu iddi: minnau, fel un o'i darllenwyr gwastadol, a dymunaf a'r i'r hyn a gamlyn gael ymdangos ynddi.

Gobeithiaf y bydd i chwi, neu un o'ch Gohebwyr deallus, ddangos pa fodd y mae dirnad a chysoni yr hyn a ddywed Matthew a Marc mewn perthynas i'r dyn a'r Jheng

eythreuliaid. Dywed Matthew (pen. viii. 28.) 'Ac wedi ei ddyfod of i'r lan arall, i wlad y Gergesiaid, dau ddieffig a gyfarfuant âg ef,' &c. Ond dywed Marc (pen. v. 2.) 'Ac ar ei ddyfodiad ef allan o'r llong, yn y man cyfarfu âg ef o blith y beddan ddyd âg yabryd arian ynddo, &c.'
Li-n-dd-n. **IEUAN WYDDYN.**

Mr. Cyhoeddwr,—Da fyddai genyf gael eglurhad ar yr adnod ganlynol (Matthew xii. 40.) 'Canys fel y bu Ionas dridiau a thair nos yn mol y morfil, felly y bydd Mab y dyn dridiau a thair nos yn nghalon y Jdaear.' Bydded i chwi neu un o'ch Gobeibwyr deallus, ddangos mewn modd goleu ac eglur, a hawdd ei ddeall i blant yr ysgollion Sabbothol yn gyffredinol: pa fodd y bu corph yr Arglwydd Iesu yn y ddaear dridiau a thair nos, &c.

IEUAN WYDDYN.

ATTENTION.

Atteb i Ofyniad R. J. Buckley, yn Rhif. 93. tu dalen 274. am 'amser terfynedig dyd.'

Y Gofyniad yw, 'Gan y dywedir yn Iob vii. 1. Fod amser terfynedig i ddyn ar y ddaear, a ydyw pob un yn cyrhaedd hyd at y terfyn hwnw, ai nad yw i'?

Atteb. Ydyw yn ddiau, mae pob un yn cyrhaedd hyd at y terfyn hwnw, ac nid â drosto chwaith. Iob xiv. 5.

CYHOEDDWR.

Atteb i Ofyniad Hen Fethodist, yn Rhif. 93. tu dalen 274. am Gofrestraeth bedyddiadau.

Mae sefydliad y Gyfraith newydd â'm Gofrestraeth Genedigaethau, wedi peri nad yw yn angenrheidiol mewn un modd wrth dystiolaeth am fedydd plant mewn achosion gwladol mwyach. Canys tystiolaeth am enedigaeth yn unig ac nid am fedydd sydd yn ofynnol o hyn allan ar achosion gwladol.

Peth eglwysig yn unig yw cadw 'y frestraeth bedyddiadau bellach. Am hyny, er mwyn hybysu'rwydd ac iawn drefn, mae yn addas ac yn angenrheidiol iawn bod mor ofalus ag o'r blaen am gadw Gofrestraeth lan, a chywir am Fedyddiadau plant, a hyny fel rheol eglwysig yn unig. Gobeithir y gwneir hyn gyda gofal a manylrwydd drwy holl Gymru.

CYHOEDDWR.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Pahad tu dalen 274)

Nodweddiad Cenhadol yr Eglwys yn y tymhor hwn, sef o'r flwyddyn O. C. 325, hyd 1073.

Yn yr Aipht y dechreuodd yr arferiad o *fywyd meudwyol* (Hermit life), a *bywyd mynachiaidd* (Cloister life). Ac fel hyn y dechreuasant. St. Anthony, pan oedd yn ieuane, a glywodd y geiriau hyny o eiddo

ein Harglwydd Iesu Grist, 'Gwerth yr hyn oll sydd genyt, a dyro i'r tlodion, a thyred, canlyn fi.' Gan dybiad fod yn ddyledsdydd ar ddyn duwiol i gvlawn i gorchymyn hwn yn llythyrenol, efe a wnaeth hyny. Rhoddodd ei holl eiddo i'w rhanu rhwng y tlodion, ac efe a ymneillduodd i fyw ar ei ben gi hun, lle y treuliodd efe weddill ei fwyd mewn myfyrdod, a gweddi, gan gŵsopi ei gorph a'i ddwyn yn gaeth, rhag iddo fod yn anghymeradwy; ac er hyny, efe a fu byw felly i fynd yn gant a phum mlwydd oed. Hyn a fu yn y flwyddyn O. C. 356. A dyma ddechreuad bywyd mynachiaidd.

Ei ddull fel hyn o ymneillduo o blith dynion i fyw yn dduwiol a ennillodd iddo yrenwad o Sant. Ac ar ei ol, ymneillduodd amryw o grefyddwyr yr oes hono, yn y cyffelyb fodd; a galwyd hwynt yn Monachod, (*Monks*) neu Hermits. Yn y ganrif ganlynol, yn amser Basil, Esgob Cesarea, cytunodd y Mynachod i fyw ynghyd, dan yr un to cyffredin, o dan reolau pendant, ac a ddefnyddiasant eu hamser mewn amrywiol arferiadau crefyddol, a gorchwylion tymhorol: y cyfryw ydoedd dechreuad y Monachlogydd. Cynnwyddodd y rhai hyn yn sawr mewn rhifedi mewn ychydig amser, yn enwedig yn yr Aipht a Syria; a'r bri mawr a chyffredinol a roddid i drigolion y Mynachlogydd, y rhai erbyn hyn a gynnwysent gymdeithasau o feibion, a chymdeithasau o ferched, a barodd eu cyfrif yn brif Athrofaau dysgeidiaeth, uwchlaw un math o Ysgoldy arall; ac oherwydd phyny hefyd y dewiswyd y rhan fwyaf o'r Athrawon a'r Esgobion allan o'r Monachdai hyn. Ond nid oedd y Cymdeithasau hyn yn y Monachlogydd, wedi gwneud drosfryd i ymatal oddiwrth briodi y pryd hyny; ac ni ddaeth yr ymrwymiad afresymol hwn i fod yn gyffredinol hyd y chweched ganrif.

Yn y Canrifoedd blaenorol, yn enwedigol yn Mrydain, Ffrainc, a Germany, yr oedd nifer mawr o'r cymdeithasau meudwysaidd hyn. Fe fu y Monachdai hyn yn offerynol dros lawer o flynyddoedd i annog dysgeidiaeth, i ysgrifenu Copiau o'r Ysgrhythrau, ac i'w taenu ar led, yn gystal ag i daenu gwybodaeth o'r grefydd Cristionogol mewn ardaloedd tywyll ac annysgedig.

Amryw o'r gwledydd Gorllewinol a gawsant eu haddysgu mewn Amaethyddiaeth tir allan o'r Mynachdai hyn, ynghyd ag addysgiadau mewn Celfyddydau a Gweithfaoedd o amryw fath. Cyhoeddwyd amryw lyfran mewn gwahanol ieithoedd, ar wahanol ganghenau o Athrawiaeth yr Efrogyl, ac ymarferiadau crefyddol, ac ar amrywiol gelfyddydau a gwybodaethau buddiol, gan y Cymdeithasau crefyddol hyn. Yn y golygiad hwn, bu y Mynachdai yn Lerin, Luxen, a Corvey, yn Ffrainc; Hy, yn y Werddon; a Bangor Isy Coed yn Nghymru; a St. Gall, Hirschan, a Fulda, yn Germany a Switzerland, yn offerynol i daenu gwy.

bodaeth Gristionogol, o ran y broffes o honi, beth bynag, dros ororau tywyll ac anwybodus preswylledig gan ein cynoeswyr.

Hanes byr am un o'r Mynachdai hyn ni fydd yn amuddiol, nac yn annifyr i'n darllenwyr, yn y lle hwn. Erroul, Abbad, neu Ben-Mynach mewn Monachdy yn Ffrainc, yn y chweched ganrif, oedd yn nodedig oherwydd ei dduwioldeb; ond oherwydd ei fod yn canfod yr anrhydedd ag oedd yn ei gael oherwydd ei dduwiol frydedd, yn dechreu effeithio ar ei wneud yn hunanol a chwyddedig, efe a ymneillduodd, gyda thri ereill o'i gyfeillion, i goedwig beillenig, lle nad oedd neb yn preswyllo ond lladron a bwystfodol gwylltion. Yma yr ymsefydlasant yn gyfagos i darddiad afon, gan wneuthur iddynt fythod o frigau coed wedi eu dwbio â chlai. Cyn hir daeth un o'r Yspeiliwyr attynt, ac a ddywedodd yn eglur wrthynt, yn bwylllog, fod eu bywyd mewn perygl, na fyddai iddynt gael eu goddef i breswyllo o fewn trestadaeth yr Yspeiliwyr. Erroul a atebodd ac a ddywedodd wrtho, nad oedd arnynt hwy ddim ofn dyn, yr hwn nid allai ladd ond y corph; ac am eiddo nid oedd ganddynt hwy ddim i'w golli; ac nad oedd bosibl fod neb yn elynion iddynt hwy, oherwydd nad oeddynt hwy yn gwneud dim cam â neb. Efe a ddywedodd wrth yr yspeiliwr, y gallai efe gael bod mor anymddibynol a hwythau pe byddai iddo roi heibio yr alwedigaeth anonest oedd ganddo mewn llaw, a dyfod yn was i'r gwir Dduw; ac oni wnae efe hyn, efe a ddymunodd arno ystyried fod barn Duw yn aros pob un o weithredwyr anwiredl. Cafodd cyfarchiad syml a phwysfawr yr Abbad effaith ddwys ar feddwl y dyn.

Boreu dranoeth efe a ddaeth attynt dracheff, ac a ddyg i'r Abbad rodd o dair torth bychain allan o'i ystôr fechan, gyda theisen o fel gwyllt; ac efe a berswadiwyd i aros gyda hwynt, ac i drin tir yn yr anialwch, ac i ennill ei fara drwy lafur ei ddwyllaw. Yn fuan darfu i ereill o'r yspeiliwyr ymuno â hwynt. Fel hyn yn raddol y cododd Monachlog Ouche, yn Normandy, yr hon sydd hyd heddyw ar enw y gwr duwiol Erroul, yr hwn a'i sylfaenodd. Wedi hynny mewn amser darfu i bymtheg o Fonachlogydd ereill darddu o'r Fonachlog hon, megis canghenau o honi; a thrwy eu hofferynoliaeth hwynt cafodd yr holl gymydog-aeth ei hwsmonaethu, a'i ffurio yn gwmwd o Eglwys grystionogol. Hyn a fu yn y chweched ganrif. Da fuaasai i'r Eglwys pe buasai y cymdeithasau a'r sefydliadau hyn yn parhau megis yr oeddynt yn y dechreu. Ond buan y llygrwyd hwynt, ac y daethant gan mwyaf i fod yn lleity coel-grefydd a drygoni.

Anfonwyd allan o Fonachlogydd Brydain a'r Werddon amryw o genhadau heddwch i bregethu yr Efengyl; ac i dænu gwybodaeth o'r grefydd gristionogol ar Gyfandir Ewrop.

O Frydain yr aeth yr Efengyl i'r Werddon, ac oddiyno y trosglwyddwyd hi i Ddeheu-dir Germany. Prif offeryn yn nychwelliad y Gwyddelod oedd Patricius, (yr hwn a elwir yn gyffredin yn St. Patrick), yr hwn a anwyd yn Scotland, ynghylch y flwyddyn 372.

Hanes Patricius (St. Patrick.)

Ei dad ef oedd Weinidog yr Efengyl yn Scotland, ac yr oedd ei fab Patricius yn cael ei ddwyn i fynu yn grefyddol o'i febyd; ac yr oedd ei feddwl i raddau dan argyhoeddiadau ac argraffiadau sobr gair yr Arglwydd pan cyn ei fod yn unarbymtheg oed. Pan oedd Patricius yn 16 mlwydd oed, cymmerwyd ef, ynghyd ag amryw ereill, gan forladrôn i'r Werddon, ac fe'i gwerthwyd ef yn gaethwas i Amaethwr tir, yr hwn a'i gosododd ef i edrych ar ol yr anghiliaid ar y mynyddoedd ac yn y goedwig. Yn y sefyllfa hon efe a ddyoddefodd lawer o galedi, drwy newyn a noethni, yr hyn a'i gyrodd ef i weddio yn daer ar Dduw; ac fe'i daeth cymdeithas â'r hwn sydd yn anweledig yn fatter o angenrheidrwydd i Patricius, fel yr arferai efe anfon aeth-weddian atto ef gan waith yn y dydd; ac efe a gyfodai cyn dydd i'w weddio ar Dduw, a hyny ar amser eira, rhew, a gwlaw ganaf oer. Wedi iddo fod yn y cyfiwr caethwas hwn am chwe blynedd, efe a ymadawodd, ac a aeth at lan y mor pellenig, ac a gafodd lestr yn hwylio i Scotland, ei wlad enedigol. Ac wedi iddo lanio, yr oedd ganddo daith ddryso o 27 o ddyddian, cyn cyrrhaeddyd ei gartref.

Efe a gyrhaeddodd ei gartref, fodd bynnag, ond ymhen y tair blynedd wedi hyn, fe'i cymmerwyd ef dracheff gan forladrôn; ond ni bu gyda y rhai hyn ond dau fia. Ac wedi iddo gael ei ryddhau y tro hwn, teimlai ei hun yn rhwym yn ei yspryd wrth wlad ei gaethiwd, i fyned allan i bregethu yr Efengyl yno.

Ac yn y flwyddyn 431, efe a aeth drosodd i'r Werddon, ac yr oedd holl drigolion y wlad hono y pryd hyn yn baganiaid. Efe a deithiodd drwy yr holl wlad yma a thraw i bregethu yr Efengyl i'r bobl, ac yr oedd cyn nulleidfeydd mawrion yn ymgrynhol yn nghyd ar wyneb y maesydd i wrando arno. Yr oedd ganddo ddyn i'w ganlyn i guro'r dabrwrdd (*drum*) ymhob man lle yr elyri; i alw y bobl ynghyd i'w wrando, yn ol argraff y dyddiau hyn. Fel yr oedd efe a'i gyfddlon a deffrous i bregethu Crist croesoeliedig iddynt, cai y gair argraff ddwys ar feddylliau llawer o'r dynion anwâr hyn. Efe a osododd i fynu ysgolion mewn amryw fanau; ac a fu yn foddion i hysbysu gair yr Arglwydd i lawer iawn o genedi y Gwyddelod. A chyn ei farwolaeth, yr hyt a fu pan oedd efe yn 121 mlwydd oed, efe a gafodd yr hyfrydwch i weled agos i holi genedi y Gwyddelod yn profaen cristionogaeth.

Nid yn hir wedi hyny, sef yn y flwyddyn 516, y sylfaenwyd Monachlog Bangor Is y Coed, yn Ngogledd Cymru; ac o'r Sefydliad hwn y dechreuwyd y Sefydliadau St. Gall a Columban, o'r lleoedd yr aed allan, ac y cyhoeddwyd Efengyl Crist yn nhiredd anial Deheubarth Germany.

Mae nodweddiad Martin, hefyd, Esgob Tours, yn deilwng o sulw. Mab oedd ef i swyddog milwraidd o Rufain. Ganwyd ef ynghylch y flwyddyn 316, ac efe a ymunodd a'r fyddin pan yn 15 oed.

Er nad oedd efe etto wedi ei fedyddio, yr oedd yn nodedig o garuaid ymhlith ei gyd-flwyr. Un tro, pan yn marchogaeth gyda ei fyddin i Amiens, wrth fyned heibio yn y gauaf efe a ganfu ddydd tlawd, yn gorwedd, yn hanner noeth, a bron a sythu gan oerfel. Yn y fan, efe a gipiodd ei gleddyf, ac a dorrodd ei glôg yn ddwy ran, ac a roddes un ran i'r dyn tlawd, ac a gymmerodd y rhan arall iddo ei hun. Cyn gynted ag y dybenodd efe ei ymgyrch yno, efe a ymwelodd a Hilary dduwiol, Esgob Poitiers, ac a ddymunodd gael ei fedyddio. Ac fe ddeisyfodd yr Esgob da hwn arno i ymroddi i waith y Weinidogaeth. Ond ewyllysai Martin yn gyntaf ofyn cydsynied ei rieni, y rhai oeddynt y pryd hyny yn baganiaid; ac ar ei ffordd adref, efe a gyfarfu a mintai o yspeiliwyr, un o honynt a dynodd ei gleddyf i hollti ei ben ef. Safodd Martin yn wrol yn ei wyneb; gofynodd yr yspeiliwr, pwy oedd efe; ac efe a atebodd, 'Cristion ydwyf fi, ac nid oes arnaf ofn marw; ond yr hyn sydd yn fy ngofidio i ydyw, eich bod chiwi mor bell oddiwrth Crist.' Effeithiodd yr ateb hwn gyfmainant ar yr yspeiliwr, fel y gyllngodd efe ef i fyned ymaith heb niwed. Ac nid hir y bu wedi ei ddychwelid adref heb gael yr hyffrydych o weled ei fam wedi ei hennill i fydd Crist.

Efe a ymroddodd i bregethu Crist i bechaduriaid ar hyd y wlad. Yna cododd erledigaeth boethlyd i'w erbyn; ac o'r diwedd fe'i fflangellwyd ef allan o'i wlad. Ac ar ol hyn efe a ddychwelodd at Hilary; ac efe a aeth, a adeiladodd Fonachlog yn Ffrainc; yr hon sydd yn parhau hyd y dydd hwn, ar ben craig serth yn agos i lan yr afon Loire, lle yr ymgasglodd o gylch 80 o wyr ieuainc yn fuan atto, y rhai drwy dodi a hunanymwadiad, a barottowyd i fyned allan i ddyddoddef caledi gwaith y weinidogaeth. Cododd nifer mawr o Esgobion a phregethwyr i fynu o'r Athrofa hon, ac a ymroisant i lafurio yn y maes äng, gan wrteithio ac adeiladu Eglwys Crist. Dewiswyd Martin ei hun yn Esgob Tours; ac yn y sefyllfa hono yr oedd yn llafurus iawn yn teithio i ymweld â holl ardaloedd Deheudir Ffrainc, gan bregethu i'r paganiaid y fydd sy yn Nghrist Iesu.

Un tro, efe a aeth i bentref llawn o baganiaid, y rhai oll a redasant allan o'u

tai i'w weled ef. Ar yr olwg ar y gymnull-eidfa fawr hon, llanwyd ei galon a'r fath dosturi tuag attynt, wrth weled eu cyflwr truenus fel yr aeth ar ei liniau, ac a weddiodd ar Dduw yn daer drostynt. Wedi hyny efe a safodd i fynu ac a lefarodd wrthynt, gan ddymuno yn daer a serchiadol arnynt ystyried yn ddfrifol eu cyflwr tragwyddol. Effeithiodd hyn yn fawr arnynt oll. Bu farw Martin ynghanol ei fawr ddefnyddioldeb, yn y flwyddyn 397. Efe a drodd drosodd, yn ei Ewyllys diweddaf, ei holl oruchwyliaeth i'w ganlynywr, i'r dyben o fyned a'r gwaith a'r llafur ymlaen. Ymysg ei ddysgybillion ef, yr oedd dau o honynt yn enwog iawn, sef Germanus a Lupus; y rhai, yn y dyddiau terfysgelyd hyny, a haesant mewn dagrau yr had gwerthfawr yn y maes a arddwyd yn gweyau dymion yn Mrydain a Ffrainc. Byddai yn dda genym roddi chwaneg o hysbysrwydd yn eu cylch pe byddai ein terfynau yn caniatâu.

(I'w barhau)

BLODAU PERAROGLAIDD.

'TRUGAREDD FADDEUOL,'—Ddarfod i'r Duw ansfeidrol a sanctaidd bassio heibio i'r angelion syrthiedig y rhai oedd gogoniant ei greadigaeth, a bwrw godre mantell ei drugaredd faddeuol dros greaduriaid gwrthyn a thruenus y llawr, y rhai oeddynt yn gorwedd ac yn ymdrabaeddu yn eu gwaed, ac yn eu halogrwydd; a dyrchafu llwch a lludw uwchlaw i bob tywysogaethau ac awdurdodau; a dewis llestri o barch o blith gwrthrychau diystyrwch: *dyma* weithred ogoneddus o faddeuant, wedi ei chwblhau gan drugaredd a gras, am yr hyn nis gellir rhoddi unrhyw reswm, ond yn unig daioni ac ewyllys da yr *Hwn* sy'n llywodraethu pob peth yn ol cynghor ei ewyllys ei hun.

'PARCHEDIG OFN,'—Lle nad oes ofn yn bod, nid oes yno lywodraeth. Yn awr, trwy ba foddion y mae Crist yn creu ac yn dwyn arswyd gostyngedig ac ofn parchus i galonau ei ddilynwyr? Nid trwy ddirboen yr arteith-glywyd, nid trwy gaethiwd y carchar, neu trwy weithrediad y cleddyf; ond trwy foddion tyner, addfwyn, ac yn-nillgar, sef *maddewant* a *thrugaredd*. Yn y ffordd hon mae yn rhwymo y galon, ac yn ei chymhell i wir ufudd-dod; ac yn gwneuthur ei ddisgybillion yn ddysal at ei ewyllys, ac yn wyliadurus rhag troseddau i'w erbyn. Canys, 'y mae gyda thi faddewant fel y'th ofner.'

'CYFEILLGARWCH,'—Mae cymmwynasgarwch ac ewyllys da perthynasau a chyfeillion yn dra cyfnewidiol, ac yn hynod o'r ansicr; a'r cyfeillgarwch a ddangosant ar gyfrif unrhyw wiwdeb a theilyngdod, yn fynych a droir yn ol o herwydd eu mym-pwy a'u tuedd gwammal. Ond y'ngyfeillgarwch Crist nid oes yr un o'r gwendidau

hyn, fe bery byth yn anghyfnewidiol, ac yn fyddlon hyd yr eithaf, 'Cany's nid oes na thywysogaethau, nac awdurdodau, na phethau presenol, na phethau i ddyfod;' ie, na holl gynddaredd uffern, a ddichon fyth dynu cymaint ag un o gyfeillion Crist o'i synwes, na chymmyrd un o'i feddiant. 'Y rhai a gar efe, efe a'u car hwynt hyd y diwedd.'

LLARIEIDD-DRA AC AMYNEDD.—Mae llarieidd-dra ac amynedd, yn gweddu yn odidog i'r cristion. Yr oedd Moses a Christ yn enwog ragorol yn y ddau rinwedd hyn. Yr oeddynt o feddwl rhy fawreddog i wneuthur na thrais na gormes, ond nid oeddynt yn rhy fawreddog i ddioldef; eithr dioddefasant yn llariaidd ac amyneddgar.

'FLAWENYDD A CHYSTUDD.'—Fel pel- ydrau hyfyd yr haul yn nhymor oeraidd y gauaf, ydyw llawenydd gwirioneddol yn amser cystudd.

'DEDWYDD-FYD.'—Mae dedwydd-fyd mor gyfnewidiol a'r gwynt, ac mae'n gyffelyb i'r gwynt mewn golygiad arall, canys nis gwyddom 'O bs le y mae yn dyfod;' nac i ba le y mae yn myned.'

'YMNEILLDUEDD.'—Ymneillduedd ydyw athrofa doethineb, yno hi a ddyg ac a ddatguddia i'n ddirgeledigaethau, y rhai mae'r byd yn hollol ddieithr iddynt—(Hos ii. 14.) 'Ac mi a'i dygaf i'r anial- wch, ac a ddywedaf wrth fodd ei chalon.'

Caerlleon.

Cyf. IOAN MECHAIN.

GWYL DDIRWESTAWL DOSPARTH CAERDYDD.

Dydd mawrth Awst yr 21ain, cynhaliwyd Gwyl ddirwestol y dosparth uchod yn Nghaerdydd. Y nos lun blaenorol pre- gethodd y Parch. Henry Rees, o Llynlleifiad, i dorf luosog iawn, yn nghapel Sion, oddi- wrth Salm. xc. 12. Bore dydd mawrth am 9^h, aelodau Cymdeithas y dref a gerddas- ant yn rheolaidd, ychydig allan, i gyfarfod Cymdeithasau Llandaf, Gwaunfo, Dinas- powis, Croesfaen, Llantrisant, Pont-y-ty- pridd, Tonyrefail, Dinas-y-cymmer, a Glyn- ogwr, aelodau pa rai a ddaethant i mewn yn gannoedd mewn rhifed, a cherddasant i mewn gan chwifio eu Banerau Sidanaidd, a chanu anthemau ddirwestawl, hyd nes y cyrrhaeddasant y farchnadfa. O herwydd bod y tywydd yn rhy anghysurus i fynyed i'r maes cynhaliwyd cyfarfodydd y bore yn Ngapel Sion, ac yn y farchnadfa. Yn y cyntaf dewiswyd R. Smith, Ysw. o Aberafen, yn Gadeirydd; ac areithiodd Mr. R. Parry, Bangor, a'r Parch. H. Rees: y cwbl yn Gymraeg. Cynhaliwyd ar yr un amser, Gyfarfod Saesneg yn Dy'r farchnad: ac wedi galw ar C. Vachell, Ysw. i'r Gadair, areithiodd y Parch. D. Davies, Abertawe, a Mr. Powell, Birmingham.

Am hanner awr wedi un, y Dirwestwyr oll a ffurfiasant eu hunain yn orymdaith fawr; ac wedi eu blaenori gan y Bonedd-

igion a'r Gweinidogion, cerddasant trwy brifheolydd y Dref i Gae, lle yr oedd dwy areithfa wedi eu codi i fynu i annerch y Cymry a'r Saeson ar wahan. Gyda'r cyn- taf dewiswyd R. Smith, Ysw. yn Gadeirydd; ac areithiodd y Parch. W. Evans, Tonyr- evail, a H. Rees; a chydaf olaf galwyd ar C. Vachell, Ysw. i'r gadair; ac areithiodd y Parch. S. Smith, D. Davies, a Mr. Powell. Yn yr hwyr, am hanner awr wedi chwech, cynhaliwyd cyfarfod Cymreig yn Ngapel Sion, pryd y dewiswyd y Parch. E. Mor- gans, yn Gadeirydd; ac areithiodd Mr. R. Parry, Bangor, a'r Parch. D. Davies, Abertawe, yn Ngapel y Wesleyaid, yn Saesoneg. Ar yr un amser dewiswyd R. Charlton, Ysw. o Gaerodwr, yn Gadeirydd; ac areithiodd Mr. Powell, o Birmingham.

Ni welwyd y fath dyfya yn y dref hon erioed; ni ddychmygodd y gwrth-ddirwest- wyr y gallem ddangos y fath luaws o ddynion sobr yn yr un man. Bu y diwr- nod hwn yn un llwyddiannus iawn i'r achos dirwestol, trwy argyhoeddi cannoedd, a pheri i gannoedd o'r rhai hyn na arwydd- ant eu henwau ar Lyfrau y Gymdeithas addaw peidio dweud yn ein herbyn byth mwyach.

Ymdrechwyd ein hafonyddu amryw weithiau, trwy anfon dynion allan i lusgo *Trucks* a chwrw arnynt i yml y Cae ar amser y cyfarfod prydawnol. Eithr ni lwyddodd un o'r offeryniau, ond yn unig i greu atgasrwydd yn meddyliannu llawer at y ddiod feddwol. Tarrawyd blaenor y *Police* gan un o'r dynion afreolus, ar ei arlais, am yr hyn cymerwyd ef i fyny, a phrofwyd ef yn euog, ac anfonwyd ef am ddeufis i'r carchar. Ein gobaith yw y bydd yr ym- ddygiad yma o eiddo'r Swyddogion yn esiampl nid yn unig i'r carcharor, ond hefyd i'r Masnachwyr a'i hanfododd ef allan ymlith y lleill o'r mob i afonyddu byddin sobrwydd. Ychwanegwyd at y Gymdeithas wedi bore dydd yr wyl 322. Gan ddymuno llwydd i bob sefydliad da, y terfyna yr eiddoch,

Caerdydd.

THOMAS THOMAS.

GRAMMADEG CYMRAEG.

PRIFEIRIAU AFREOLAIDD.

Prifeiriau afreolaidd ydynt y cyfryw na chymmerant y terfyniadau neu y gobenydd- ion rheolaidd pan y'u treiglier drwy yr amrywiol foddau ac amserau, fel y gwelir isod.

Yn gyntaf, { Myned.
Dyfod, dywod.
Gwnenthur, gwneud.

LLEFERYDD GWEITHREDOL.

Modd Mynegol.

AMSER GORPHENOL.

Unigol.

1 Yr wyf yn myned, dyfod, neu yn gwnenthur

- 2 Yr wyt yn myned, dyfod, neu yn gwneuthur
3 Y mae yn myned, dyfod, neu yn gwneuthur

Lliosog.

- 1 Yr ydym yn myned, dyfod, neu yn gwneuthur
2 Yr ydych yn myned, dyfod, neu yn gwneuthur
3 Y maent yn myned, dyfod, neu yn gwneuthur

AMSER ANORPHENOL.

Unigol.

- 1 Person { Aethwn, euthwn
Daethwn, deuthwn
Gwnaethwn, gwneuthwn

- 2 Person { Aethit, euthit
Daethit, deuthit
Gwnaethit, gwneuthit

- 3 Person { Aethai, euthai
Daethai, deuthai
Gwnaethai, gwneuthai

Lliosog.

- 1 Person { Aethem, euthem
Daethem, deuthem
Gwnaethem, gwneuthem

- 2 Person { Aethech, euthech
Daethech, deutech
Gwnaethech, gwneutech

- 3 Person { Aethent, euthent
Daethent, deuthent
Gwnaethent, gwneuthent

AMSER GORPHENOL.

Unigol

- 1 Person { Aethym, aethum, euthum
Daethym, daethum, deuthum
Gwnaethym, gwnaethum, gwneuthum

- 2 Person { Aethost, euthost
Daethost, deuthost
Gwnaethost, gwneuthost

- 3 Person { Aeth, ethyw
Daeth, deddyw
Gwnaeth, gwneddyw, gorug

Lliosog.

1. Aethom, Daethom, Gwnaethom.
2. Aethoch; Daethoch; Gwnaethoch.
3. Aethant, neu aethont; Daethant neu daethont;
Gwnaethant, neu gwnaethont

AMSER TRAGORPHENOL

Unigol

1. Aethwn, Daethwn, 'Gwnaethwn.
2. Aethit, Daethit, Gwnaethit.
3. Aethai, Daethai, Gwnaethai.

Lliosog.

1. Aethem, Daethem, Gwnaethem.
2. Aethech, Daethech, Gwnaethech.
3. Aethent, Daethent, Gwnaethent.

AMSER DYFODOL.

Unigol.

1. Af; Deuaf, dawaf, neu dof; Gwnaf.
2. Ai, neu ei; Deui, dewi, neu dei; Gwnai.
3. A; Daw; Gwna.

Lliosog.

1. Awn; Deuwn, dawn, neu down; Gwnawn.
2. Ewch; Deuwch, dewch, neu dowch; Gwnewch.
3. Ant; Deuant, dawant, neu dont; Gwnant.

SILLEBIAETH CYMRAEG.

Nid ydym yn nodi un gair yn ein sylwadau dan y pen hwn, ond geiriau ydym yn godi o Ohebïaethau ydys yn anfon attom i'r Drysorfa: Ond pa beth a wnawn pan fyddo yr un rhai yn syrthio drachefn i'r un trosedd nis gwyddom, onid awn dros yr un sylwadau eilwaith. Byddai hyny yn ddiflas i'r rhai athrylithgar a chraffus, ac fe allai yn ddieffiaith dda i'r rhai cyndyn ac anufudd.

Trieni—Nid felly y dylai fod, ond *Trueni*, canys o'r gair *truan* ytarodd efe; felly hefyd *truenus*, oblegid nid yw *trienti*, *trian*, *trienus*, yn eiriau o iaith yn y byd. Na sillebwch y sill cyntaf yn *tri*, ond *tru*.

Tewyllach—Na sillebwch y gair hwn felly, canys nid yw *taw* yn perthyn iddo mwy na *tenu*, ond *Tewyllach*, o'r gwreiddyn *tywyll*, ac nid o *tewyll*, oblegid nid yw *tewyll* yn air yn y byd.

Mae yno gymmaint o fabanod—*Mae yno gymmaint o bobl*—Nac ysgrifennwch felly am *nifeiri* o unrhyw bethau, ond am faint-ioli y peth. Os am *fabanod*, *plant*, *pobl*, *coedydd*, *llysiau*, *ser*, neu ryw *nifeiri* o bethau y byddwch yn ysgrifennu neu yn llafaru, na ddwyedwch *cymmaint*, ond *cynnifer*. Ond os am faint-ioli rhyw beth y byddwch yn ysgrifennu, neu yn llafaru, dywedwch, *cymmaint*. Fel hyn:—

Mae yno gynnifer o fabanod—*Mae yno gynnifer o bobl*—*Mae yno gynnifer o goed-ydd*—*Mae yn yr ardd gynnifer o lysiau*—

Mae yn yr awyr gynnifer o ser, &c. &c.

Ac fel hyn am y gair *cymmaint*. *Mae yno gymmaint o bridd*—*Mae yno gymmaint o dir*—*Mae yno gymmaint o ddwr*—*Mae yn y nesoedd gymmaint o orfoledd*, a *cymmaint o heddwch*, &c. &c. *Mae byrdra mawr o sulw ar hyn gan ysgrifennwyr Cymraeg*.

HANESIAETH CENHADOL.

BEDYDD UN O'R CHINEAID.

Mr. Medhurst, y Ceñhadwr, ynghylch dwy flynedd yn ol, a ddyg gydag ef o China i'r deyrnas hon, wr ieuanc o'r enw *Choo Tih Lang*, yr hwn oedd yn ei wasanaeth ef fel Ysgrifenydd Chinäeg, pan oedd efe yn ysgrifennu Cysieithiad o'r Ysgrhythrau Sanctaidd yn yr Iaith hono.

Er pan ddaeth y Chinead ieuanc hwn i'r wlad hon, yr oedd yn trigfanu gyda Mr. Medhurst yn Hackney, ger llaw Llundain. Tra yno, dangoswyd tiriondeb mawr tuag atto, gan amryw Gristionogion. Rhoddwyd iddo bob hyfforddiant ac addysg grefyddol. Dysgwyd ef i ddarllen a deall yr Iaith Saesoneg, gyda diwydrwydd mawr, nes y daeth efe yn ddigon medrus i allu deall pregethu yn yr Iaith hono. Cyrchai yn gyson i'r Capel i wrando ar Dr. Burder. Cyn hir canfuwyd fod cyfnewidiad yn cael

ei weithrodu yn ei ysbryd a'i ymddygiad. Cymmerwyd llawer o drafferth gydag ef i eglurhau meddwl Duw yn yr Ysgrhythrau iddo.

Ac ers rhyw amser yn ol dangosodd *Choo Tih Lang* fod arno chwant cael ei fedyddio yn y Grefydd Gristionogol. Efe a lwyf benderfynodd roi heibio eilunaddoliaeth, a thystiolaethodd ei fod yn credu gwirionedd Cristionogrwydd, a gair Duw; ei fod yn ymddiried yn y Gwaredwr, a'i fod yn dymuno byw a marw yn ngwasanaeth Crist. Sylwai Mr. Medhurst yn fanwl, yn nghyd ag amryw o'i gyfeillion crefyddol ar ei holl ymddygiadau, i edrych a oedd argoellion digon amlwg o wir ddychweliad arno, a'i fod yn wrthrych cymhwys i gael ei dderbyn yn aelod eglwysig drwy yr ordinhad o fedydd. Cafwyd o'r diwedd hollol foddlonrwydd yn hyn. Mae ei erfyniad taer am gael ei fedyddio, a'i resymau o blaid hyny, i'w weled yn amlwg iawn mewn llythyr a anfonodd efe at Dr. Burder, dyddiedig Gorphenaf 6, 1838, cyfysgrif o'r hwn a welir isod:—

“Fy Anwyl Syr,—Yr wyf yn ddolchgar i Dduw am i mi gael fy nwyn i'r wlad hon; a'm bod wedi gallu aros ynddi cyhyd; yr wyf yn ddolchgar iawn fy mod wedi cael fy nysgu gan gyfeillion caredig, i ddarllen y Bibl Saesoneg; ac yn awr yr wyf yn gwybod fy mod yn bechadur mawr; ond mae Crist wedi marw i mi gael maddeniant o fy mhrechodau, yr wyf yn credu ynddo ef. Yr wyf yn credu mai efe yw Mab Duw; onite pa fodd y gallai gyflawni y fath wyrthiau, a gorphen ei waith mawr? Yr wyf yn deall fod yr Ysgrhythrau wedi eu llefaru drwy yr Yspryd Glan. Yr wyf yn gweled nad oes yn y nefoedd ond un haul, yn y deyrnas ond un brenin, felly nid oes yn y greadigaeth ond un gwir Dduw, ac un Gwaredwr, Iesu Grist, felly yr wyf yn gweled nad oes un ffordd arall i fwynhau dedwyddwch tragwyddol, nac i ochelyd gwae tragwyddol, ond trwy gredu ynddo Ef; canys fe ddywedodd Crist na cholir pw ydyna a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragwyddol.

Wedi i mi gael fy nysgu yn y gwirionedd mawr hwn, yr wyf yn teimlo fy hun yn ofidus oblegid fy mhrechodau; am i mi dorri cyfraith Dduw, mewn meddyliau, geiriau, a gweithredoedd. Dyn claf wyf fi, ac yr wyf yn dymuno dyfod at y Meddyg mawr, i'm iachau. Yr oeddwn unwaith yn eistedd mewn tywyllwch, ond yn awr mae y gwir oleuni wedi llewyrchu i fy meddwl; ac mae megis pe byddai tywyllwch mloedd o oesoedd wedi myned heibio. Yr wyf yn credu yn Iesu Grist, Mab Duw; yr wyf yn cyfaddef fy mhrechodau o flaen Duw. Anwyl Syr, a wneud chwi fy meddyddio I, fel y gallwys ymuno â phobl Dduw yn y wlad hon? Fy ngwir ddymuniaid yw, rhoddi fy hun yn gwbl i Dduw, yn aberth byw.

Cyn ysgrifennu o honof y llythyr hwn atoch, mi eisteddais i ddarllen y drydedd bennod o Ioan, ac a weddiais ar Dduw am roddi o hono ef i mi ei Yspryd Sanctaidd, i'm cadarnhau, a nerthu fy fydd, modd y gallwys roddi fy hun yn gyhoeddus i fyw i'w ogoniant ef. Gobeithio na omeddwech fy meddyddio cyn i mi ddychswelyd i'm gwlad fy hun, China, lle yr wyf yn hyderu y bydd i Dduw fy nerthu i wneud rhyw ddaioni i'm cenedl fy hun, fel y delont hwythau i fod yn ddoeth er iachawdriaeth. Os gofynwch, beth a wnaof er erlidiant fi? Rhaid i mi gofio beth a ddywedodd ein Harglwydd Iesu Grist pan yma yn y byd, ‘Os daw neb ar fy ol i, ymwaded ag ef ei hun, a chyfodd ei groes beunydd, a dilyndd fi. Ac os câr neb dad, neu fam, neu wraig, neu blant, neu ddiroedd yn fwy na myfi, nid yw ddisgybl i mi.’ Ac nid wyf fi yn ammen dim, i bala bynag yrelo yr Efengyl, fe fydd yno erledigaeth; ond os yw Duw yn goddef i ddynion erlid ei weision ef, mae hyny i'w profi hwynt. Pan elwys yn fy ol i China, os na oddef y llywodraeth i mi ddyysgu y grefydd gristionogol i'm cyd-genedl, rhaid iddynt fy nghymmerid i synu, a'm cospi; ac yna fe'm cymmerir i wydd y llywodraethwyr. Mi ddilynaf siampl yr Apostol Paul, ac a weddiaf ar i Dduw fy nghynnorthwyo, fel y gallwys lefaru yn hyf, fel y darfu iddo ef o flaen Ffestus. Fe allai, mai drwy y moddion hyn yr egrw Duw ddrrws i'r Efengyl synd i China. Ond os nad felly fydd, nid oes arnaf fi ddim ofn; canys, er y gallant ladd fy nghorph, nis gallant ladd fy enaid; ond yn hytrach mi a ofnaf yr hwn aydd yn ahl i ddinystrio corph ac enaid yn uffern; canys Duw yw fy Nhad nefol; Iesu Grist yw fy Nghyfrwyngwr: os ymddiriedaf ynddo ef, efe a ofala am danaf, a'i Yspryd Sanctaidd am harwain, a'm sancteiddia, ac a'm dyddana.

Anwyl Syr, gobeithio nad anghofiwch weddio drosol (os caf yr hyffrydych o ymuno â'r eglwys), pan eisteddoch i lawr wrth fwrdd yr Arglwydd. Mi fedyddias fi yn aml, fod fy nghyfeillion crefyddol yn y wlad hon yn gweddio drosol, pan fyddwys fi yn mhell oddiwrthyoch.

Gan ddymuno ar fod pob bendith yn dilyn eich pregethan. Amen ac Amen.

Ydwys, Anwyl Syr, eich gostyngedig a'ch diffuant. Gyfaill, CHOO TIH LANG.”

Ar ddydd gwener Gorphenaf 20, fe feddyddiwyd y Cristion Chineaidd cynwyl hwn, yn Nghapel Hackney, yngwydd cynnullleiddfa sawr o dystion: fel hyn y bu—

Y Parch. I. Clayton a ddarlennodd yr Ysgrhythrau addas i'r perwyl, ac a aeth i weddi.

Y Parch. W. H. Medhurst, y Cenhadur Chineaidd, a roddodd hanes byr o'r achlysuron a barodd iddo ef ddyfod a Choo

Tih Lang i Frydain, o'r dull a gymmerwyd i'w addysgu yn y grefydd Gristionogol, &c.

Yna, Mr. Medhurst a ofynodd iddo y pedwar Gofynion canlynol, ac a dderbyniodd atebion iddynt, fel y canlyn.—

I. Paham yr ydych yn credu mai y Grefydd gristionogol yw y wir grefydd?

'Yr wyf yn credu,' medd Choo Tih Lang, 'mai Cristionogaeth yw y wir grefydd, am fod y Bibl yn air Duw, a bod yr hyn oll a ddywedodd y prophwyd am Iesu Grist wedi eu cyflwynu pan ddaeth efo i'r byd. Cyn gynted ag y pechodd Adda, addawyd yr Iesu; ac ynghyflawnder yr amser yr Iesu a ddaeth. Heblaw hynny, mae yr Efengyl yn hysbysu i mi y cyfryw Iachawdwr ag sydd arnaf fi ei eisiau; ac hefyd yr wyf yn cansod fod ei holl orchymynion yn sanctaidd. Dyma y rhesymau sydd yn peri i mi gredau mai Cristionogaeth yw y wir grefydd.'

II. Pa resymau sy genych i brofi eich bod chwi yn gristion?

Yr wyf yn gostyngedig obeithio fy mod yn gristion, oherwydd yr wyf fi yn caru Crist, yr hwn a fu farw drosaf. Yr wyf yn hoffi gweddio ar Grist. Yr wyf yn credu mai efe yn unig a ddichon fy achub oddi-wrth bechod, ac oddiwrth y digofaint sydd ar ddifod. Mae yn hoff genyf gydymddyddan â phobl Dduw, ac mae yn hoff genyf son am Grist wrth bawb; a phan af yn ol i China, mi a ymdrechaf am ddwyn fy nghydwladwyr i adnabod Iesu Grist.

III. A ddarfu i chwi lwyry ymwrthod ag ymarferiadau eilunaddolgar y paganiaid?

'Gan fy mod yn caru Crist, nis gallaf yn hwy fod dim a wnelwyf ag ymarferiadau paganaidd. Mae yn wir y bu amser ag yr oeddwn yn eu hoffi, ond yn awr maent yn gas genyf. Eilunod ydynt waith dwylaw dynion, ac maent yn diflanu; ond Iesu Grist yw yr unig wir Dduw, ac efe yn unig wyf fi yn ddymuno ei wasanaethu.'

IV. A ydych chwi yn penderfynnu, drwy north dwyfol ras, i barhau yn y broffes o Gristionogrwydd hyd ddiwedd eich oes?

'Yr wyf yn gweddio am i Dduw, drwy ei Yspryd sanctaidd, i fy ngalluogi i barhau yn fydd ac ymarferiad yr Efengyl hyd anaw. Fy ngwir ddymuniaid yw rhoddi fy nghalon yn llwyr i Grist, ac i barhau yn fyddlawn iddo hyd ddiwedd fy nyddiau.

Nid wyf yn penderfynu hyn yn fy north fy hun, canys egwan iawn wyf fi, ond yn north dwyfol ras, fel y gallwyf wybod chwaneag am Grist o ddydd i ddydd, a'i garu ef, a bod yn fwy ufudd iddo tra y byddwyf.'

Wedi derbyn yr atebion boddhaol hyn, bedyddiodd Mr. Medhurst ef, yn enw y Tai, a'r Mab, ar Yspryd Glan. Ac aeth y Parch. Henry Townley i weddi.

Yna galwodd Dr. Burder ar yr Eglwys yn St. Thomas's Square, i arwyddo, drwy godiad llaw, eu cymmeradwyaeth o Choo

Tih Lang fel aelod o'u Cymundeb Cristionogol, yn ol ei ddymuniaid taer ef, fel y gallu efo gyd-gyfranogi â hwy o Swpper yr Arglwydd cyn ei ymadawiad a'r wlad hon. Yr hyn a wnaethant o unfryd.

Yna Dr. Burder a gyfarhodd Choo Tih Lang, gan ddywedyd, 'Yn awr chwi welwch, anwyf Frawd, y fath dderbyniad croesawgar a gwresog a gawsoch gan yr holl Eglwys. Yn awr gan hynny hysbyswch i ni beth yw eich ewyllys, a pha beth yw eich dymuniad gan yr Eglwys hon, a'ch bariad rhagllaw.'

A dywedodd Choo Tih Lang, 'Fy ngwir ddymuniaid yw, cymmeryd y gwirionedd, yr hwn a brofais, a'i wneud yn adnabyddus i'm cyd-wladwyr yn China. Yr wyf yn dymuno treulio holl north fy enaid a'm corph i geisio achub eneidiau. Yr wyf yn ewyllysio cymmeryd y goleuni, yr hwn a anfonodd Duw i'r byd, a'i osod i fynu megis ar ben rhyw fynydd mawr yn China, fel y gallu y 360 o filiynau ei weled a'i hoffi.

Hyn gan hynny yw fy ngwir ddymuniaid, ac i drosglwyddo gwybodaeth o'r Efengyl, cyn belled byth ag y gallwyf, a pharhau yn y gwaith da hwn hyd ddydd fy marwolaeth.'

Ac yna, efo a droes at yr Eglwys a'r gynulleidfa, ac a'u cyfarhodd modd y canlyn:—

'Fy anwyf gariadus gyfeillion a'm brodyr yn Nghrist, cynnulleddig yn y Capel hwn, —yr wyf fi yn awr am eich gadael chwi, ac yr wyf yn teimlo dau anhawddra: y cyntaf yw, am fy mod i ymadael â chwi; a'r llall yw, am fy mod i fyned i'r fath wahanol amgylchiadau pan elwyf i China. Ond yr wyf yn teimlo fy hun yn ddiolchgar iawn i Dduw yr hwn a'm dyg i'r wlad hon lle y clywais yr Efengyl; ac yr wyf yn teimlo yn ddiolchgar iawn i'm cyfeillion caredig hynny y rhai a ddysgasant i mi eiriau y bywyd tragwyddol; canys oni buasai i chwi ddysgu i mi y pethau daionus hyn, a'm gwneuthur yn adnabyddus o'r grefydd gristionogol, buasai fy enaid, yn angau, yn disgyn i drigfanau gwae, ac am hynny yr wyf fi yn teimlo fy hun mor ddiolchgar i chwi am y gofal caredig a ddangosasoch tuag ataf.

'Yr achos fod mor anhawdd genyf ymadael a chwi ydyw, oherwydd fod arnaf eisiau gwybod mwy am athrawiaeth yr Efengyl. Ond o herwydd fy mod wedi gadael China ers agos i dair blynedd, y mae arnaf awydd mawr am ddychelydd. Ac yn awr, drwy fencith Duw, yn gymmaint a fy mod yn gwybod rhyw faint am yr Efengyl, yr wyf yn teimlo awydd am hysbysu yr hyn a wn i fy ngwraig, ac i bawb o'm hymgylich, ac nid i galw y cwbl i mi fy hun.

Yn awr, gan fy mod ar ddychelydd i China, rhaid i chwi beidio fy ngollwng yn anghof, ond fy nghofio yn eich gweddiau, ar i Dduw fy nerthu yn y gorchwyl mawr

a phwysig wyf. yn ei gymmeryd arnaf. A phan ddychwelwyf i China nid anghosiaf finnau chwithau; ac er y bydd fy nghorff yn China, fe fydd fy nghalon gyda chwi; ac mi a erfyniaf ar Dduw wrth orsedd gras am iddo gynyddu eich dedwyddwch, a'ch sancteiddrwydd.

'Yn awr yr wyf ar ddychwelyd i'm gwlad enedigol, nis gwn a fydd i mi byth ddyfod i'r wlad hon etto; ond os bydd i Dduw arbed fy mywyd, llwyddo fy ymdrech yn fy nheulu, a rhoddi i mi ras i fod yn fyddlon yn fy mhroffes, mi a ewyllyswn yn fawr ddyfod yma drachefn. Ond os na ddeuaf yma byth etto, mi a daer weddiaf, am gael eich cyfarfod mewn lle llawer gwell.

Yr wyf yn hyderu y rhwyd Duw ras a nerth i mi i hysbysu yr hyn a wn i am yr Efengyl. ac na bydd eich llafur chwi a minnau ddim yn ofer. Gobeithio y bydd i chwi oll ymuno o un galon ac un enaid mewn gweddi ar Dduw, am iddo ef yn ei fawr drugaredd, gyfnwld calonau y rhai sydd yn llywodraethu yn China, fel y byddo iddynt roi llawn ryddid i'r Efengyl i ddyfod i mewn yno. Ac yr wyf yn meddwl, os bydd i chwi oll gyduno mewn gweddi mynych a thaer ar Dduw am hyn, y bydd iddo wrando eich gweddiau.

Yr wyf yn gobeithio y bydd i chwi anfon llawer o Genhadau i China, y rhai a fyddant megis esgyll i gario yr Efengyl drwy holl China. Dyma yw y cwbl sydd genyf i'w ddwydedy.

Yna y Parch. John Arundell a gyfarchodd yr Eglwys a'r gynnullicidfa, gan ddy-muno talu diolchgarwch i Dduw, am yr olygfa hyfryd a gawsom yma heddyw, a'r pethau gwerthfawr ac effeithiol a glywsom; ac a ddiweddodd y cyfarfod drwy weddi ddifrifol a thaer. Mae lle i greu yn gadarn na fydd i neb ag oedd yn bresennol byth anghofo bedydd Choo Tih Lang!

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

CYMDEITHASFA BANGOR.

Penderfyniadau o Gymdeithasfa Bangor, yr hon a gynnalwyd Medi 11, 12, 13, 1838.

Y Gymdeithasfa Chwarterol nesaf yn Ngogledd Cymru, a gynnelli yn RHUTHIN, Hydref 17, 18, 19.

Cyfeistoddiad y Gymdeithas Genhadol Gartrefol i fod y dydd cyntaf am 3 ar gloch.

Cyfarfod blynyddol Llanrwst i fod Rhagfyr 27 a 28.

Cyfarfod Athrawon yr Ysgolion Sab-bathol i fod am 2 ar gloch y dydd cyntaf, fel o'r blaen.

Dymunir ar bob gwlad goffio y Genhad-aeth Dramor eleni, fel blynyddoedd eraill; oblegid y mae y maes yn helaethu, a'r Cenhadau yn amhau.

Bwriedir i bob Sir ofalu am ddydd diolchgarwch am y Cynhauf tirion ydym yn ei gael, ac yr amser myaf priodol yn ol ansawdd ac amgylchiadau hyny ymhob Gwlad.

JOHN FOULKES.

O. Y. Ceir hanes manylach o'r pethau yr ymdrinwyd a hwy yn y Gymdeithasfa ymhellach mor fuan ag y gelli en crynhoi.

YSGRIFENYDD

CYMDEITHASFA LLUNDAIN.

Cynnalwyd Cymdeithasfa flynyddol Llun-dain ar ddydd gwener y Grogllith, a'r Sul a'r Llyn y Pasc diweddaf; sef Ebrill 13, 15 a 16, 1838. Y moddion cyhoeddus oeddynt fel y canlyn:—Bu cyfarfod gwaddi am 10 ar gloch ddydd gwener, fel arferol.

Am 2 Dechreuwyd yn gyhoeddus drwy ddarlenn a gweldio gan y Parch. D. Hughes, Nant caredig, a phregethodd y Parch. J. Jones, Llanllyfni am sylfaen gwir fydd, a diogelwch y rhai a gredant. Esa. xxviii. 16. Am 6. Gweddiodd y Parch. James Hughes, Llundain, a phregethodd y Parch. D. Hughes, am y pechod o esgeuluso ein cydgynnulliad ein hunain, sef y saint, ar Heb. x. 25. Ar ei ol ef, y Parch. J. Jones, am wasanaethu yr Arglwydd, ar Jos. xxiv. 15.

Sul y Pasc, am 10, Pregethodd y Parch. W. Williams, Llundain, am weinidogaeth yr Efengyl, sef ei bod yn galw pechadur-iaid at Grist, ar Esa. xxviii. 13. Ar ei ol ef y Parch. J. Jones. Dywedodd fod gwaed Crist yn gyfaddas ac effeithiol i buro cydwybodau euog, a bod yn bosibl i ddyn-ion gael hyny, ar Heb. ix. 14.

Am 2. Pregethodd y Parch. James Hughes. Dywedodd mai achos yr enaid ddylai fod yn flaenaf genym. Hefyd, fod achos yr enaid yn ddrwg; ond fod yn yr Efengyl fodd i achub yr enaid, ar Esa. lv. 3. Ar ei ol ef y Parch. D. Hughes, am gladdedigaeth ac adgyfodiad Crist, ar 1 Cor. xv. 4.

Am 6, Pregethodd y Parch. D. Hughes am esgyniad a dyrchafiad Crist, ar Act. i. 9, 10, 11, ar ei ol ef y Parch. J. Jones am brofedigaethau y duwionol, a'r gorchymyn oddiwrth yr Arglwydd, 'yna y dywedodd Duw,' &c. ar Gen. xxii. 1, 2.

Dydd llun y boreu am 10, Pregethodd y Parch. D. Hughes, ar 2 Cor vii. 1. Ac ar ei ol ef y Parch. Richard Lumley, ar Gen. xxxix. 2.

Am 2, Pregethodd y Parch. D. Davies, Boro' (Independiad) ar Heb. xiii. 20. 21. Ac ar ei ol ef y Parch. J. Jones, ar 1 Pedr v. 5.

Am 6, Pregethodd y Parch. D. Hughes am dywalltad o'r Ysryd Glân, ar Act. ii. 17. Ac ar ei ol ef y Parch. J. Jones. Sylwodd pa beth sydd yn cyfansoddi cyn-dynrwydd dynion, sef anufudd dodi, neu elyniaeth yn erbyn Duw, ar Ier. vi. 28, y rhan flaenaf.

Yr achos na buaswn yn anfon chwaneg o dywysenau pregethau 10 a 2 ddydd llun ydoedd ddarfod i Raglunithaf gyfyngu fy amsor rhag bod yn bresennol. Cawsom gyfarfod rhagorol o'i ddechreu i'w ddiwedd. Yr oedd y pregethau yn fywiog, a'r gwraddawr yn lliuosog; a hyderwyf y bydd effeithiau daionus yn dilyn yr hyn a draddodwyd. E. W.

Llundain.

AMERICA.

CYMRDEITHASFA MORIAH.

Cynnalwyd Cymdeithasfa y Trefnyddion Calfiniaidd, ar y 5ed, 6ed, 7fed, a'r 8fed o Ebrill diweddaf, yn Moriah, Swydd Jackson, Ohio. Y moddion cyhoeddus oeddynt fel y canlyn:—

Y prydnhawn cyntaf, 5 o'r gloch, dechreuwyd y cyfarfod gan y Parch. Robert Williams, Moriah, a phregethodd Mr. John Edwards, Pittsburgh, oddiar Matt. i. 21 Ar y 6ed, am 3 o'r gloch, dechreuodd Mr. Rosser, Cincinnati, a phregethodd y Parchedigion Wm. Parry, Saron, ac Edw. Jones, Cincinnati, oddiar Matt. xix. 27, a Luc ix. 61, 62. Ar y 7fed, am 10, dechreuodd Mr. J. Edwards, a phregethodd y Parchedigion Edward Blunt, a Robert Williams, oddiar Diar. iii. 14, a'r Ephes. i. 22, 23; ac am ddaau dechreuodd y Parch. Wm. Parry, a phregethodd Mr. David Rosser, a Mr. David Lewis, *Oak Hill*, oddiar Heb. xii. 22—24, a Rhuf. i. 16. Ar yr 8fed, sef y Sabbath, am 10, dechreuodd y Parch. Robt. Williams, a phregethodd y Parchedigion Wm. Parry ac Edw. Jones, oddiar Gal. v. 7, a Diar. xxii. 2. Am 2, dechreuodd Mr. David Lewis, a phregethodd Mr. John Edwards, a'r Parch. Edward Blunt, oddiar Ioan vii. 46, ac Esay xxvii. 13; ac am 6, pregethodd Mr. David Rosser, a'r Parch. E. Jones, oddiar Matt. iii. 10, ac Esay x. 3. Bu genym amrai gyfarfodydd neillduol yn y cyfaniser, yn mha rai y cytunwyd ar amryw benderfyniadau; eithr yn flaenorol i hyny, aethom i gyfammod a'n gilydd, gan ymunaw yn un corph mewn cyssylltiad a'r corph o Fethodistiaid Calfiniaidd yn Nghymru, gan ymrwymaw i amddiffyn yr athrawiaeth sanctaidd a gynnwysir yn eu 'Cyffes Ffydd', heb ychwanegu dim ato, na thynnu dim oddiwtho; ac hefyd i amddiffyn y rheolau sanctaidd a welir yn y llyfr uchod, trwy ymarweddau yn eu hol ein hunain, ac ymdrechgu yn egniol i gael pawb eraill yr un modd, yn enwedig y rhai sydd yn dwyn perthynas weledig a'r achos crefyddol; yn nghyd ag amcanu at ddilyn yr un drefn yn ngosodiad swyddogion—penderfyniad pethau drys, a llywodraethiad yr achos yn ei holl amgylchiadau, mor bellled ag y byddo amgylchiadau pethau yn caniatu. Ysgrifenydd geiriau y cyfammod, swm yr hwn a nodwyd uchod, mewn llyfr, ac arwyddwyd ef gan amrai bregeth-

wyr a blaenoriaid, y rhai oeddent bresennol, trwy ysgrifenu eu henaw wrtho. Yna penderfynwyd y pethau canlynol:

1. Na byddo awdurdod gan neb i weithredu yn ein capeli, ond trwy gydysyniad y corph.

2. Bod i bob eglwys ofalu cadw Cofrestr-ydd, (*Register.*)

3. Cael llyfr i'r dyben o ysgrifenu gweithredoedd er diogeliad ein capeli ynddo.

Bwriwyd golwg hefyd ar amryw bethau perthynol i amgylchiadau y gwaith yn ein plith. Trefnwyd i'r Gymdeithasfa nesaf fod yn nghapel Saron, ger Newark, Swydd Licking, Ohio, y 7fed ar 8fed o Fedi nesaf. A phenderfynwyd fod i bob eglwys anfon eu cynnrychiolwyr a'u llefaryn i'r Cymmanfaeodd ar eu traul eu hunain.

Sylwyd hefyd ar ddyledswyddau teuluiaidd a dysgybliaeth eglwysig. Y dydd olaf o'r Gymdeithasfa, yr 8fed, (sef y Sabbath), am 8 o'r gloch, NEILLDUWD dda o'r brodyr i waith y weinidogaeth yn gyflawn, sef y Parchedigion William Parry, o Saron, a Robt. Williams, o Foriack. Rhoddodd yr Arglwydd arwyddion amlwg o'i foddionrwydd ar ein cyfarfod o'i ddechreu i'w ddiwedd; a chawsom achos i ddywedyd mai da oedd bod yno. IORWERTH AP MORYS.

DUBLIN.

Ychydig o sulw ar agwedd bresennol yr achos Cymreig yn Dublin, dan olygiad y Parch. Robert Williams, y Cenhadwr.

Y gynnulleidfia Gymreig sydd yn gynnwysedig o Gymry y rhai sydd yn preswyllo dinas Dublin, ynghyd a'r llongwyr o Gymru y rhai a drwgwyant i'r Porthladd drwy y fwyddyn. Mae pregethu Cymraeg wedi bod yn gyson yn Dublin ers dros chwe blynedd; ond yr oedd y lle yn hynod o anghyfleus.

Cymmerwyd darn o dir yn Talbot Street, yn agos i'r *Customhouse* newydd, mewn lle glân a phrydferth i adeiladu Capel arno i'r Cymry. Yn awr y mae yr adeilad yn cael ei adeiladu yn Addoldy hardd a phrydferth, yr hwn a gynnwys ynghylch o dri i bedwar cant o wrandawyr. Ac fe adeilidir tŷ ynglyn wrtho, yn lle addas i deulu i broswyllo ynddo, ac i edrych ar ol y Capel, &c. Bydd y draul oll ynghylch £800. Ac yr ydys wedi casglu cyfran go balaeth atto yn Dublin, ac amryw fanau o Gymru, a threfydd Lloegr.

Yn Ysgoldy Lr. Gardiner Street, yr ydys yn cynnal y moddion Cymraeg hyd nes y bydd y Capel newydd yn Talbot Street yn barod i fyned iddo, yr hwn y bwriedir ei agor y Sabbath, Tachwedd 11, 1838.

RHYFEDDODAU Y CHWYDD-WYDR, (*Microscope.*)

Pob peth yn y greadigaeth yn dangos Doethineb eu Creawdwr.

'In a Flower—
Such Microscopic proofs of skill and power,
As hid from ages past, God now displays,
To combat Atheists with in modern days.'

COWPER.

Nid yw ein gwybodaeth ni am weithred-
oedd y Iehofah, ond bychan mewn cyd-
mhariaeth i'r cwbl; ond y mae yn ddigou i
ddangos ei fod wedi arfer cymaint o
doethineb wrth ffurfio y Gwrthrychau
lleiaf yn gystal a'r rhai mwyaf; ac ei fod
yn darparu gogyfer ag angenion y prŷfun
a ymlusga, gyda'r un gofal a thynnerwch ag
y gwna gogyfer a'r morfil neu yr elephant.

Y mae y Chwyddwydr yn dwyn i'n golwg
fyd newydd o lysian, yn gystal ag un
anifeiliaidd; ac y mae'n dangos fod y
gwrthrychau lleiaf mewn natur (pa rai yr
oedd ein cyn-deidiau yn hollawl anwybodus
o honynt) wedi eu ffurfio mor geinwch a
rheolaidd a'r rhai mwyaf.

Gronynau o dywod i'r llygaid noeth a
ymddangosant a'r un ffurf; ond y Chwydd-
wydr a ddengys amrywiaeth llun ynddyt
yn gystal a maintoli. Mae rhai yn berffaith
grwn, eraill yn bedryal, eraill yn big-fain,
ac eraill yn afreolaidd yn eu llun. Ond
peth sy'n fwy rhyfeddawl byth, fe ddengys
y Chwyddwydr fod y geu-dyllau yn y
gronynau bychain yma yn cynwys drych-
filod o amryw fath!

Mewn caws ag sy'n dechreu gwaethgu,
y mae lluoedd o fan-bryfaid a elwir eudd-
on, (*mites*), pa rai, i'r llygad noeth, a
ymddangosant mal rhyw lwchion symmud-
awl heb na llun na rheol; ond drwy
gymhorth y Chwyddwydr, canfyddir eu
bod wedi eu cynysgaethu â llygaid, safnau,
traed, a chyrrf tryloyw, wedi eu gorchuddio
â blew hirion ar lun pigau (*prickles*).

Y sylwedd llwydaidd, ag sy'n ymlynu
wrth fodau laith, a ddengys lwyn o bian-
higion bychain; weithiau fe ymddengys
mal allt o goed, ar ba rai y cangenau, dail,
blodau a firwythau a ellir eu gwahaniaethu;
y mae i'r rhai o'r blodau gyff hirion yn
wyn a thrilyow; cyn iddynt ymagor, nid
yw y bywyllyn, (*bud*), ond pelen werdd
fechan, yr hon sy'n dyfod yn wyn pan y
blodau.

Ac hefyd, os chwiliwn arwyneb ein croen,
a'r un offeryn, gwelir ei fod yn debyg i
gen (*scales*) pysgodyn? ac mor fychain yw
y cen yma, mai y cyfrifir y gwnai gronyn
o dywod orchuddio 250 o honynt, a bod
pob un o'r cen yn gorchuddio 500 o fan-
dyllau, (*pores*), drwy ba rai y mae'r chys-
darthiad angenrheidiol er cynnal techyd yn
myned ymlaen yn ddiorthwys. Felly yn
ol y cyfrifiad yma, mae gronyn o dywod
yn ddigon o faint i orchuddio 125,000 o
dyllau y corph dynol!

Y mae'r ddacwr fal pe bai wedi ei hilio
â llawr-len gan laswellt a mswgl; ond; o
ba faint o ronynau a llinynon y mae'r rhai
hyn yn gyfansoddedig? Os ydyw dyferyn
o ddwfr yn grogedig ar faen nodwydd yn

cynwys miliynau o fywllion; faint rhaid
fod yn yr afonydd a'r moroedd ag sy'n
gorchuddio cymaint o'n daearen! Os oddi-
wrth ganwyll oleuedig yr eheda fwy o
ronynau o olenni mewn munud, nag sydd
o ronynau o dywod yn yr holl ddacwr, faint
rhaid fod y rhyfedi a lleiria mewn diwrnod
neu flwyddyn oddiwrth yr haul!

Pêr-lyssiau a lenwant ystafell am wyth-
nosau â'u harogl; ac etto heb ddim lleihad
teimladwy yn eu pwysau, mor ddistadl
rhaid fod y gronynau ag sy'n cynyrcu y
fath arogl! Ar brydiawn yn yr haf, y
mae'r awyr yn heigio o fywllion. Pob
dyferyn o ddwfr a gwnysa fyd bychan!
Ar bob deilen y mae lluoedd o drychfilod!
Pob planhigyn, blodeuyn, a llysieuyn a rydd
ymborth i filiynan! Gwelir heidiau o wib-
aid a thrachfilod eraill yn gynulleidig
oddifewn i ychydig latheni. Pa ryfedi
aruthrawl rhaid fod dros yr holl ddacwr, a
thrwyr yr awyr! A pha sawl milfil o gread-
uriaid llai fyth a ymlusgant ar y ddacwr,
neu ar sydd yn ac odditan y ddacwr!

Oni buasai i'r Chwyddwydr brofi hynynau,
pwy allasai amgyffwrdd creaduriaid ffifi
o weithiau yn llai na gronyn o dywod, ac
etto wedi eu cynysgaethu â safnau, cylla,
llestri gwaed, ac hefyd galluoedd i ymsym-
yd! Y mae cregin bysg mor fychain, mal
nad ymddangosant drwy'r Chwyddwydr
nemawr fwy na gronyn o wenith.

Mor fychan yw'r euddonyn (*mite*)! Ac
etto pan ei gwelir drwy'r Chwyddwydr,
canfyddir ei fod yn greadur blewog, yn
berffaith yn ei holl aelodau, yn fywiog yn
ei holl ysgogiadau, ac o ffurf luniaidd, yn
llawn o fywyd a synwrodeib, ac wedi ei
gynysgaethu â phob peiriant angenrheid-
iol. Yr anifail yma, sydd agos yn rhy
fychan idd ei weled, a wneir i synu o ron-
ynau, ac 'y' lawer iawn llai na'r cwbl;
mor ddistadl, er angraff, rhaid fod gronyn-
au'r hylifau a gylchreda trwy wthienau y
fath filionos (*Animalcula*)!

Y mae'n teilyngu sylw, fod y Chwydd-
wydr, yn darganfod cynnifer o wallau ac
amherffeithrwydd yngwrthrychau celfydd-
yd; pryd na ddangosa ddim ond cyssordeb
a pherffeithrwydd yngwaith Duw. Mor
fain yw edef y prŷf-copyn! miloedd o ba
rai, prin y byddent o drwch sidan gwnio
cyffredin; ac etto cyfrifir fod pob un o'r
rhai hyn, yn cynwys dim llai na chant o
geingciau. Yn y gwrthrychau mwyaf
distadl o'r grêddigaeth, yn gystal a'r rhai
mwyaf anferthawl, se'n gelwir i ryfeddu
gallu a doethineb annhraethol ein Cre-
adwr.

(I'w barhau.)

HELYNTYON YR AMSEROEDD.

Tânau dinystriol yn Llundain.—Mae
chwanc o nifer o dânau dinystriol wedi
bod celeni yn Llundain nag un flwyddyn crw

talm. Yn y flwyddyn 1836, fe fu tân dinystriol yn torri allan mewn amrywol fanau yn y brif ddinas; ac fe wnaed cyfrif o honynt eu bod o nifer 654. Yn y flwyddyn 1837, eu nifer fu yn 716. Yn mis Ionawr y flwyddyn hon, 1838, fe fu 84. Yn Chwef. 65. Yn Mawrth 65. Yn Ebrill 52. Yn Mai 57. Yn Mehefin 60. Yn Gorphenaf 48. Yn Awst 37. Yn hyn o fisoeedd, sef 8 mis, oll yn 468 o nifer. Yn Chwefror a Mawrth fe gollodd dau eu bywyd yn y fflamiau tân. Mae y nifer uchod o dânau dinystriol yn galw yn uchel ar weision a morwynion a phawb, i fod yn ofalus iawn i anhuddo tanau cyn myned i'w gorphwys-faoedd. Gwir yw yr hen ddiareb, 'Mae tân yn was da, ond yn feistr drwg.'

Gwenyniad ofnadwy.—Gwraig yn gwenwyno ei hun a phump o'i phlant i farwol-aeth yn yr un dydd! Y peth annaturiol hwn a ddygwyddodd mewn pentref bychan a elwir Fairhurst, o fewn naw milltir i Preston, yn Lancashire. Yr oedd un Edward Sanderson a'i wraig, a phump o'u plant, yn byw ynghyd yn Fairhurst; y gwr oedd lafurwr wrth ei orchwyl. Dydd Iau, Medi 6, yn y boreu, aeth y gwr i'w orchwyl hyd yr hwyr; gan adael ei wraig a'r plant yn iach. Am hanner awr wedi hanner dydd, yr oedd cymmyddog o'r enw John Brewer yn myned heibio i'r drws, pan y gwallodd gwraig y tŷ ef i mewn, ac a ddywedodd wrtho, 'ei bod hi a'r plant wedi bod yn bwytta *poison*, a'i bod hi yn ofni fod gwenwyn ynddo.' Erfyniodd arno anfon am Feddyg. Gwelai Mr. Brewer fod y wraig a'r plant yn ymddangos yn sâl, a'r plant ieuengaf yn cyfogi yn drwm.

Galwyd am Feddyg yn y fan, ac esfe a welodd fod y fam a'r plant mewn cyflwr peryglus. Anfonwyd am Feddygon ereill yn ddioded. Ond er holl ddyfais y Meddygon a'u ffyddlondeb, buont oll feirw dan eu dwylaw. Enwau y plant oeddynt, Ellin, 12 oed; Daniel, 9 oed; Margaret, 6 oed; Robert, 4 oed; a William dwy flwydd oed! Oll yn blant iach cyn hyn.

Cyn marw y fam, hi a gyfaddefodd mai hi a roddes y gwenwyn (*arsenic*) yn y *poison*. A phan ofynwyd iddi, paham y gwnaethai y weithred wrthyn a mellidgedig hon; hi a atebodd, 'ei bod hi mewn dyled, a bod ei holl cymmyddogion wedi troi eu cefnau arni.' Bu farw y greadures felltigedig hon mewn poenau iрдangol.

Gwr yn gwenwyno ei fferch.—Mae dyn, o'r enw Robert Standing, o Stockport, Sir Gaerlleon, yn awr yn ngharchardd Castell Caer, i'w brofi yn y frawdle nesaf, oddiar amheuaeth cryf, a thystiolaeth go amlwg ei fod ef wedi gweinyddu gwenwyn (*arsenic*) i'w fferch, a elwid Elizabeth Standing, drwy yr hyn y bu hi farw.

Lleiddiaid plant ordderch.—Yn Mrawd-llys cyffredin a gynnalwyd yn Nghaerlleon tua dechreu mis Awst diweddaf, cawyd tystiolaethau amlwg fod dwy ddynes, o'r

Enwau Ann Byrom, a Dina Jones, yn euog o ladd eu bastardiaid; ac euog-farnwyd hwynt i ddyoddef y gospedigaeth haeddian-nol o'u dihenyddio. Ond cyn dyfod o'r amser penodedig i'w dihenyddio hwy i ben, darfu i drigolion Caerlleon anfon Archiad gostyngedig a thaer at ei Mawrhydi y Frenhines Victoria, i erfyn armi arbed eu bywyd hwynt: a hi a ganiattaodd eu dymuniad.

Yn lle eu dihenyddio hwynt, y mae y gorchymyn brenhinol wedi dyfod i lawr mai eu cospedigaeth fydd raid fod fel y canlyn:—

'Fod i bob un o'r ddwy gael eu caud i fynu mewn carchar am bum mlynedd, a'u bod i gael eu cau i fynu mewn cell bob un ar ei phen ei hun am dri mis ymhob blwyddyn o'r pum mlynedd, mewn man nad oes i neb fod gyda hwynt, sef fel hyn: Carchar am dri mis, wedi hyn yn mis mewn cell unigol wrthi ei hun—yna carchar am dri mis, wedi hyn mis mewn cell unigol; ac felly o hyd am bum mlynedd! Ac yn mhen y pum mlynedd carchariad hyn, eu bod i gael eu halltudio dros y môr am eu hoed, i wasanaeth caled.

Hunan-leiddiad.—Yn ngharchar cyffredin dinas Caerlleon, nos lun, Medi 17, darfu i wraig o ladrones grogi ei hun i farwolaeth! I ladratia dillad oedd ei throedd. Mewn nwyd o wallgofrwydd hi a rwyngold ei *shawl* wrth un o fariau heilyn y ffenestr, ac a ymgrogodd yno er fod ei thraed yn cyffwrdd a'r llawr, yr oedd yn hollol farw erbyn y boreu!

Hunan-foddiaid dychryllud.—Effermwr, o'r enw John Parry, yn mhlwyf Holt, Swydd Dinbych, a galwyd gan gyhwr wedi boddi mewn cainc o afon oedd yn rhedeg i'r afon Dyfrdwy, gerllaw Holt.

Yr oedd efe wedi rhwyne rhaff am ei gorph ynghyd a charreg fawr o 92lb, o bwysau wrthi, yr hon oedd raid iddo ei chario ynghylch deugain llath oddiwrth y fan lle yr oedd y cyfryw gerrig at yr afon lle y bododd efe ei hun ynddi.

Mae yn beth aruthrol i foddwl am dano fod cynnifer o ddynion mewn gwlad gristionogol yn lladd eu gilydd, ac yn lladd eu hunain: mae hyn yn arwyddion galarus iawn o lwyr lygiaid ac anfad wallgofrwydd y natwr ddynol.

Haiarn yn Nghymru.—Yr haiarn a ddygwyd i waered camlas a fyrrdd Swydd Fynwy, yn y flwyddyn 1837, ydoedd 143, 208 o dunelli; a'r hyn a drosglwyddwyd ar hyd camlas Swydd Forganwg, yn yr un yspaid oedd 123,234 o dunelli; y Swydd flaenaf yn fwy o 19,974.

Tobacco yn Ffrainc.—Dywedir fod traul tobacco yn cynnyddu yn ddirfawr yn Ffrainc er yn ddiweddar; yr oedd traul y fl. 1836 yn fwy o 4,578,600 o bwysau na'r flwyddyn flaenorol. Mae cyllid llywodraeth y wlad hono oddiwrth y llyseuyn hwn agos iddwy filiwn a hanner o bunau yn y flwyddyn.

Pabyddion yn Mrgdain.—Mae yn Mryd-
ain yn bresennol 500 o addoldai Pabyddion,
a 10 o Athroffeydd perthynol i'r grefydd
hono.—*Cyfaill*

Cloron (Potatoes) yn tagu dyn. Dydd
mawrth, Medi 18, cynnaliwyd rheithfarn
ar gorph dyn o'r enw John Roorke, yr hwn
a fu farw yn yr amgylchriad canlynol:—Yn
ol tystiolaeth ei ferch, gwr gweddwr oedd y
dyn, deugain mlwydd oed. Yr oedd yn
byw gyda'i fab a'i ferch yn Pownall Square,
yn Liverpool. Ar y dydd o'r blaen gwn-
aeth ei ddau blentyn giniaw o gig mollt a
chloron, a hiliasant y bwrdd yn barod i'w
tad i gael ei giniaw gyda hwynt, fel arferol.
Daeth y gwr i fewn yn feddw, ac a ciste-
ddodd wrth y bwrdd i fwyta, ac efe a roddodd
gloron (*potatoes*) gyfan yn ei enau ar un-
waith. Gofynnodd ei ferch iddo, paham y
gwnai efe felly, pan yn ddisymwrth, yr ym-
ddangosai ei fod ef yn tagu! Aeth ei wyneb
a'i glustiau yn dduon iawn; ac an-
fonwyd am feddyg yn y fan. Daeth y
meddyg, ac a geisiodd yrru y gloron i lawr
i'w wddf, ond tra y bu yn ceisio hyn, fe fu
y dyn farw dan ei law ef! Y Rheithfarn
oedd, 'Angau dygwyddiadol.'—*Liverpool*
Albion.

YSPAEN.

Mae y rhyfel cartrefol yn parhau yn y
wlad annedwydd hon. Weithiau, fe debyg-
id fod milwyr y Frenhines yn ennill y
brwydrau, ac yn debyg o gael yr holl wlad
i'w meddiant yn lled fuan. Bryd arall,
ymddengys fod lluoedd arfog Don Carlos
yn gorchfygu y cwbl o'u blaen. Weithiau
bydd arfog ar wyr Don Carlos gilio yn ol;
bryd arall fe dybid fod gwyr y Frenhines
yn colli tir. Yn ddiweddar cafwyd new-
yddion fod gwyr y Frenhines yn debyg o
roi pen ar y rhyfel drwy eu goruchafiaethau
lluosog. Ond yn ddiweddarach daeth y
newyddion i'n clustiau os bod yn gorfod
cilio yn ol oherwydd cryfder ac amllder y
gelynion dewrlon. Felly, yn ddiau gellir
galw Spaen yn wlad annedwydd iawn.

Canada.—Mae Arglwydd Durham yn
myned ymlaen i wastadau pethau yn hynod
o lwyddiannus ac esmwyth yn Canada.
Mae efe yn perderfynu cyflawni yr holl
orchymyn a roddwyd iddo i'w wneuthur
gan ei Mawrhydi y Frenhines a'i Swyddog-
ion. Yn ol pob arwyddion, fe fydd i hedd-
wech ac iawn drefn gael eu sefydlu ymhlith
y trigolion.

Ffyrdd Haiarn. Mae y ffordd haiarn o
Gaeirleion i Liverpool yn myned ymlaen
gyda brys. Mae saith gant o bobl yn
gweithio arni; ac mae yr holl ffordd wedi
ei gosod, a hynny ymhell dan y swm a farn-
wyd yn ofynol ar y cyntaf. Ac mae pob
sail i greu y gorphenir hi ymhell cyn yr
amser appwyntiedig, sef ddyflynedd.

Mae hefyd ddau gant o bobl yn gweithio
ar y ffordd haiarn o Gaeirleion i Crewe hall,
i ymuno a'r un o Liverpool trwy Birming-
ham i Lundain.

Dyfais i losgi mwg.—Mae gwr bonheddig
o'r enw Ivison, yn Edinburgh, Scotland,
wedi cael allan ddyfais newydd o'i waith ei
hun i losgi mwg a ddel allan o simnai.
Bydd hyn yn hynod o fanteisiol i Agerid-
longau, ac Agerid-Gerbydau; ac fe fydd
hefyd yn lleihau traul tanwydd. Mae y
gwr wedi cael Braint-lythyr (*Patent*) gan y
llywodraeth ar y ddyfais fuddiol hon. Mae
prawf digonol fod y peth yn ateb y dyben
yn hollol yn ol y dygwylad; ac mae
eisoes mewn gweithrediad mewn Gweith-
Melinau Sidan yn Edinburgh.

Caeth-wasanaeth.—Mae teryn dedwydd
wedi ei roi ar Gaeth-wasanaeth, o'r diwedd,
yn Nhrefedigaethau Brydain fawr. Ac
mae yn hyfryd genym hysbysu fod y Pren-
tisiaid duon a ryddhawyd yn Ynysydd yr
India Orllewinol yn gweithio am gydlog yn
hynod o ewyllysgar a llafurus.

Saughall a Two Mills.—Cynnaliwyd Cyf-
arford blynyddol yn y lleodd hyn ar y Sab-
bath, Medi 23, lle y pregethodd y gwyr
canlynol; yn y Two Mills am 10, Mr. W.
Edwards, Gwrcesam, a Mr. J. Parry, Caer-
lleon. Ar yr un amser yn Saughall, Mr.
Farnsworth, o Liverpool. Am 2 yn
Saughall, Mr. J. Jones, Gwrcesam a J.
Parry. Am 6 yn yr hwyr, yn Saughall,
W. Edwards. Ac yn y Two Mills Mr.
Farnsworth.

MARW-RESTR.

Dydd llun, Medi 3, 1838 yn yr 20fed
flwyddyn o'i hoedran, bu farw o'r dardod-
edigaeth Miss Sarah Jones, Caegrugog,
plwyf Hope, swydd Flint. Dygwrd hi i
fynu yn grefyddol; a bu yn aelod hardd
gyda y Trefnyddion Calfinaidd ar hyd ei
hoes. Dioddesodd hir nychod yn ym-
ostyngol a siroli iawn; ac ymadawodd o'r
byd hwn o ofid mewn heddwech meddwl a
fydd yn Nghrist.

Dydd gwener, y 7 o'r mis, ymgynullodd
amryw o gyfeillion a pherthynasau y dreng-
edig i weinyddu y caredigrwydd oluf iddi;
a chyn cychwyn y rhan farwol allan,
gwnaed araeith a gweddi fer gan y Parch.
John Griffiths, Llanarmon (Annibynwr),
yna hebryngwyd ei ehorph tu a thŷ ei hir
gartref; a gosodwyd ef i orwedd yn
meddrod ei thadau, yn mynwent Llanarmon
yn Iâl, 'Mewn gwir ddiogel obaith o
adgyfodiad i fuchedd dragwyddol.'

Treuddyn.

ROBERT LEWIS.

BARDDONIAETH.

**Llinellau a ffsyriwyd wrth ddatllen Cofad-
wriaeth Mr. J. WILLIAMS, yn nechreu y
Rhifyn hwn:—**

Pa beth yw'r alarnad sy'n cyffro Caerlleon?

Pa alacth sy'n llenwi ei Chymry o'r bron?

Mae rŵn eu cwynfaniad fel swm yr awelon

Yn ysgrwyd tew frigau y goedwig oedd lou

Tybygwyl y clywyl ryw lais fel yn atch,
 "Pa fodd yw na wyddost ti destyn ein braw.
 Ein *Williams* anwylyf sy'n mro cydraddoldeb
 Diangodd o'n canol i'r beddrod gerllaw.

"Ah! dowch. O! fy mrodyr, hyd erchwyl ei fedd-
 Gallwn wneyd hyny—os nad allwn fwy, (rod
 Awn, gwylchwyl y tyweirch i dagran ein trallod,
 Ireiddiwn y glaswellt yn anwyl a hwy.

"Ow! dori y gwr ydoedd fel cedrwealden
 Yn llydain ei frigau, yn iraid ei ddail,
 O rhwng ei dew gangau dyferai yn addien,
 Gwlu nefol brotiauad yn ffyrdd Adda'r ail.

"Dros ddeugain o flwyddiau bu'n flaenor y fyddin
 Yn danllyd a zelog yn yspyd y gwaith—
 Mewn llafur a gosal bu i enaid yn ddirin—
 Mewn hedd a gorfoledd dibenodd ei daith.

"Mae cofio'i gynghorion yn rhwygaw y galon,
 Wrth weld y cynghorydd yn ddistaw mewn
 hedd,

Nid deryn o'r mynor llygradwy—ond dwyfron
 Y sawl a'i hadwaenai fydd colofn ei fedd."

Ai gwir yw i'r Patriarch gorenwog hwn syrthio?
 Ai gwir ei fod eisoes yn ister y pridd?
 'Rwyf finau yn cofio yr olwg ges arno,
 Yn sefyll fel Patriarch, a'i wen ar ei rudd.

Yn araf, fy mrodyr, rhwch heibio'r alargan,
 Paham mae eich galar yn alar i gyd,
 Rhwch fyrdwn oobaith yn niwedd eich cwynfan,
 Plethwch eich galar a gobaith yn nghyd.

Os cwympodd tywysog—mae'r Brenin yn sefyll,
 Os syrthiodd y seren, mae'r haul etto'r un,
 Rhy uchel yw'r haulwen i'r gwyntoedd croch
 erchyll

Sy'n swnio yn nyffryn marwoldeb ei hun—

Paham y griddfenwch fel rhai fa'i heb oobaith?
 Waith colli eich blaenor yn nghaddug y glyn,
 Diengyd a wnaeth ef o gyrhaedd pob artaith,
 Cyn hir cewch ei gwmi ym mhalas y bryna.

Ymdeithydd, pan ddeli fewn muriau Caerlleon
 Tro mewn am fynnyd i fonwent *St. John*,
 Golch feddrod ein *Williams* a'th ddaग्रan try-
 Ireiddia y tyweirch sy'n dō ar ei fron. [loywon,

Yn iach it, O! sant gorhoffus ac anwyl,
 Cwag dy hūn dawel am enyd mewn hedd,
 Daw lon ar y cwmwl cyn hir i dy ddisgwyl,
Gorph, enaid, ac yspyd i fwyn-wlad y wledd.

TEGIDON.

EMYN AR ABERTH CRIST.

Na foed i'm henaid euog trist,
 Ond haeddiant Crist yn gyfran—
 Ei aberth Ef, llawn ddigon yw
 I feddwl Duw ei hunan.

Os daw cydwybod lawn o dân,
 Cyflawnder glân a'r Gyfraith,
 I'm gofyn mwy,—fy ateb llawn
 Yw'r Iawn a dalwyd unwaith.

Melldithied Ebal uwch pob bai,
 Taraned Sinai danllyd—
 Ynghysgod Crist a'i Iawn caf wledd
 Heb ofni cledn na drygyd.

Pwy draetha'n llawn ddyfnderoedd gwerth
 Yr Aberth a'i fendithion?—

I ddyn caed heddwch Nef yn ol,
 A Duw'n dragwyddol foddlon.

Rhyfeddir byth y gen'i'n dlawd,
 Y byw dan wawd a chroesau,
 Dioddef cosp heb unrhyw fal,
 Ac ufuddhau heb rwyman.

Yr uchel gân fydd 'iddo Ef,
 Trwy nef y nef yn seinio—
 Yr ing, yr Iawn, a'r gwaedlyd chwys
 A felys gofir yno.

Llundain.

ERYRON.

EMYN DDIRWESTAWL.

'Nawr mae eisiau zel Phineas,
 A doethineb Solomon;
 Llafur Paul, gwrodeb Pedr,
 I ddiwygio'r byd o'r bron:
 Hefyd Dirwest Timotheus,
 Cariad Ioan, yn sail i'r gwaith:
 A'r tywalltiad o'r uchelder,
 I wynebu'r anial maith.

Y dylanwadau'r dyddiau yma,
 Yn ddiammau sydd o Dduw,
 Pan mae miloedd yn sbreiddio,
 Ac ardstio (o bob rhyw);
 Na archwaethant ddiod feddwol,
 Sy'n ddinstriol trwy ein gwlad,
 Beth a dalwn ni i'r Arglwydd,
 Am ei hylwydd ddoniau rhaf!

Er it' ddyfod o Sodoma,
 'N y gwaestadoedd nam arbosa;
 Ond oais ddianc am dy einioes,
 I'r mân trefnwyd lloches ddiddos.

Pen y Parc.

J. W. JONES.

GWOBR YR ANWIR.

Gwir da yn benna'r dderbynir—genyf
 Gwn hofyd y rhoddir
 Ar ben ei daith boenau dir,
 Gan yr Uniawn i'r anwir.

I'r anwir rhoddir haeddol—dan melldith
 A maldod tragwyddol,
 Er ei ffaidd eiriau ffol,
 Yn y ffwrnes uffernol.

Uffernol anhoff eiriau—rhaf drygliw
 A dreigant o'th enau,
 Brysia, gād dy bleaser gan
 Cyn yr ing yn awr angau.

Awr angau yn ddiau a ddaw—a dechreu,
 Y dychryu sy'n brystaw,
 Ni ddaw pri yn nydd y braw,
 Poen a'i dilyn pan delaw.

Pan delo dydd didoledd—e wnelir
 Yn ol dy anwiredi;
 Ehed'i'n fyw o dy fedd
 A derbyni dir boonedd.

Dirboenau rhywiau a rhydd—y Cyflawn,
 Yn cofio'n dragwydd,
 Yn un a Barn yno bydd
 Yn dy boeni di beunydd.

Dan y Coed, Penllin,
 Sir Forganwg.

W. WILLIAMS.

PERERINIAETH, P. 32

4m y 00 00 00 00

o dangos im', fy Ar....glwydd Ner, Pa amser y di...wedd,....af

Rhifed...i fnyddlau, pha hyd O fewn y byd y bydd....af. O fewn y byd y bydd....af.

Y DRYSORFA.

RHIF. xcv.]

TACHWEDD, 1838.

[LLYFR VIII.]

COFIANT MR. THOMAS GREEN O ABERAERON.

Gan mai 'tir anghof' ydyw y bedd, a bod y meirw yn fuan yn cael eu hanghofo allan o feddwl, a'u gweithredoedd yn cael eu hebargosi yn y ddinas lle y gwnaethant felly, dylem fod yn ofalus i gadw coffadwriaeth i'r oesoedd a ddeuant o'r rhai hyny 'a gawsant air da trwy fydd,' y rhai a fuont hynod ymhlith yr apostolion, ac fel Iehoiadab a wnaethant ddaioni yn Israel tu ag at Dduw. a'i dy; fel pan fyddont hwy megis canwyll o dan lestr yngwely di-swn y bedd, y byddo y grasau a'r doniau a ddisgleiriasant ynddynt yn llewyrchu ger bron cenhedlaethau dyfodawl, nid fel y gogonedder hwynt, nac fel y gwenhieithier i'w perthynasau, ond 'fel y gogonedder eu Tad yr hwn sydd yn y nefoedd;' ac y byddo i'w hesiamplau effeithio yn ddaionus ar eu holynwyr, trwy fod yn annogaeth i'r rhai a ddarllenant eu hanes i fyned rhagddynt ar hyd ol traed y praid, a bod 'yn ddilynwyr i'r rhai trwy fydd ac amynedd sydd yn etifeddu yr addewidion.' Dywedodd Crist am y wraig a enneinodd ei gorph, 'pa le bynag y pregethir yr efengyl yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd er *coffa am dani hi*.'

Testyn y Cofiant hwn ydoedd fab i Mr. W. Green, o Aberaeron, Swydd Ceredigion. Ganwyd ef ar y 22ain dydd o Chwefror, 1815. Cafodd ei ddwyn i fynu yn eglwys Dduw o'i febyd gyda'r Trefnyddion Calfnaid, i'r rhai y perthynai ei rieni: ac mor fuan ag y daeth y bachgen i fedru ymwrthod a'r drwg ac. etbol y da, cafwyd ynddo beth daioni tu ag at Arglwydd Dduw Israel: a galledd dweud am dano yn ieuanc iawn, 'ac efe ydoedd dlws i Dduw.' Cyn ei fod yn gyflawn dwy flwydd oed, ganwyd iddo frawd, a phan welodd ef y diwrnod cyntaf ar ol ei eni, dywedodd wrtho yn nhasodiaith mabandod, 'Abel, Abel, plant drwg

sydd yn chwarae ddydd Sul?' yr hyn sydd yn dangos fod nodweddiad plentyn yn dechreu cael ei ffurfio yn gynt nag y mae ond ychydig yn ystyried, a bod parch i'r Sabbath yn arwydd go-beithiol iawn mewn plant, ac yr ydys wedi sylwi yn fynych fod dynystr llawer o bobl ienainc wedi dechreu mewn halogiad o ddydd yr Arglwydd.

Am ei uffudd-dod i'w rieni yr oedd yn tebygoli i'r hwn a aeth gyda Joseph a Mair i Nazareth, *ac a fu ostyngedig iddynt*. Pan oedd o ddeutu chwe blwydd oed, bu tywalltiad mawr o'r Yspryd Glan ar yr eglwys i ba un y perthynai, a bu effeithiau grymus iawn ar feddylliau Thomas ieuanc; byddai yn torri allan ac yn gorfoleddu fel y plant gynt yn y deml, y rhai a waeddant Hosannah i fab Dafydd; a phan ofynid iddo beth oedd yn ei gynhyrfu, atebai mai *ofn myned i'r tan*: a byddai sobrwydd a ddisrifwch mawr i'w ganfod ynddo y dyddiau canlynol ar ol derbyn y cyfryw ddylanwadau. Pan oedd oddeutu saith mlwydd oed, gofynodd un diwrnod gennad gan ei dad i gyflawni dyledswydd grefyddol yn y teulu, ac wedi cael caniattâd, darlennodd bennod, aeth ar ei liniau, ac a adroddodd Salm, ac yr oedd golwg ddisrifol iawn arno ef, er fod rhai o'r teulu mewn sirioldeb ag oedd yn terfynu ar ysgafnder: a diammau y galledd dweud uwch ei ben y pryd hwnw, *'Wele y mae yn gweddio.'*

Pan yn yr ysgol ddyddiol ni byddai yn hoffi cyfeillachu a phlant annuwiol a fyddent yn arfer geiriau cas. Yr oedd yn dra awyddus yn blentyn am fyned i'r Ysgol Sabbathau, ac i wrando'r efengyl, a dechreuodd yn ieuanc iawn i ysgrifenu y pregethau a glywai, o ba rai y mae llawer yn aros hyd heddyw ymysg ei bapurau. Cafodd ei ddwyn i fynu i'r un alwedigaeth a'i dad, sef masnachydd: ac ni bu ddiog

mewndiwydrwydd ynghylch gorchwylion bydol, er ei fod yn wresog yn yr Yspryd yn gwasanaethu yr Arglwydd. Ni byddai un amser yn rhodiana mewn seگردod, nac yn hofi myned oddi cartref i unrhyw gyfarfodydd ond cyfarfodydd crefyddol, a phan ga'i fyned i gyfarfod misol neu gymafia, byddai fel un yn cael ysglyfaeth lawer: yr oedd yn uffudd, yn fywiog, ac yn siriol gyda ei alwedigaeth fydol, ond gyda'i lyfrau yr oedd ei brif hyfrydwch: byddai yn dra gofalus am brynu pob cyfleusdra atddarllen ynghanol trafferthau y dydd, gan wyllo na cholli dim o friwfyd gweddill amser, ac ni ddifoddai ei ganwyll ar hyd y nos, 'yr ydoedd yn gwaeddi ar ol gwybodaeth, ac yn cyfodi ei lef am ddeall; yn ei cheisio hi fel arian, ac yn chwilio am dani fel am drysorau cuddiedig.

Pan oedd oddeutu tair blwydd ar ddeg oed, anfonwyd ef i'r ysgol i Gaerodor, at y Parch. G. Pococke, Prospect place. Yn y lle hwnw emillodd ei ymddygiad hardd iddo gymeradwyaeth mawr yngolwg ei athraw, fel yr ymddengys oddiwrth y llythyr canlynol a anfonwyd at ei dad ar ei ymadawiad o'r ysgol:—

Auwyf Syr,—Rhynged bodd i chwi dderbyn fy nghydnabyddiaeth ddiolchgar o'ch cefnogaeth i'm sefydliad; a chyfwyno unol annerchiadan Mrs. Pococke a minnau a'm holl deulu, i chwi a'ch tra hawddgar a chariadus fab; os bydd iddo ymddywyn gartref ac mewn bywyd dyfodawl fel y gwnaeth yn Prospect place, bydd yn fendith i'w rieni, ac i bawb a fydd mewn cyssylltiad ag ef; dedwydd a fyddwn pe gall-ech anfon i mi hanner cant o blant o'r un argraph a'ch mab Thomas.

Eich uffudd was,

George Pococke.

Yn fuan ar ol ei ddychweliad adref, gwelwyd arwyddion fod ei feddwl yn tueddu i fyned i bregethu yr efengyl; ond gan fod yn ei fryd i fyned i'r sefyllfa briodasol, yr oedd yn dewis mordwyo heibio i'r penrhyn hwnw ymlaenaf. Yn Ionawr 19, 1836, priododd Miss Elizabeth Thomas o'r un eglwys ag ef ei hun: a galledd dywedyd iddynt iauo yngymbarus, ac mai anrhydeddus oedd eu priodas yngolwg pawb; a'r rhai a elout heibio, oeddynt barod i ddywedyd, 'bendith yr Arglwydd arnoch,' a gwag obaith yn addaw y caent farw yn eu nyth, wedi bod cyn amled eu dyddiau a'r tywod; ond nid y borau y mae canmol diwrnod teg.

Yn fuan ar ol hyn, ar ddymuniad cyffredinol yr eglwys i ba un y perthynai, dechreuodd ar y gwaith o bregethu Crist. Y mae yn sylw a wnaed ar lawer o bregethwyr, iddynt ar ol bod yn feibion y daran, am lawer o flynyddoedd, droi yn fwy efengylaidd yn eu pregethau tu a diwedd eu hoed; ond efe (fel pe buasai yn gwybod nad oedd iddo ond ychydig amser,) a ddechreuodd ar fynydd Sion; Crist oedd yr Alpha a'r Omega yn ei holl bregethau: yr ydoedd fel Ioan fedyddiwr yn ganwyll yn llosgi ac yn goleuo, a buan iawn y llosgodd allan yn llwyr: yr oedd ei weinidogaeth yn gymeradwyr gan y saint, a chan y gwrandawyr yn gyffredinol; yr oedd yr olwg arno yn dra gobethiol fel pregethwr, a'r eglwysi o'i amgylch a edrychent arno fel 'y bore-oleuni pan gyfododd foregynith heb gymylau, fel eginyn yn tystu o'r ddaear gan lenychiad ar ol gwlaui.' Ond yn ddisymwrth welo'r, nefoedd yn duo gan gymylau, a gwynt y cedyrn yn dechreu chwythu fel tymhestl yn erbyn y mur.

Yn mis Mehefin, 1837, cychwynodd i Lundain, ac wedi aros cyno o ddeutu pythefnos, dychwelodd yn ol: a phan gyrhaeddodd adref, achwynai ei fod yn hytrach yn anhwylos o ran ei iechyd; ond nid oedd efe, na'i berthynasau, na'r meddygon, yn meddwl fod dim perygl ar y cyntaf, mwy na Gwr y Sunamees, pan ddywedodd y plentyn wrtho, 'fy mhen, fy mhen.' Ond o ddeutu pen wythnos, gwelwyd arwyddion mwy peryglus yn dyfod ymlaen: ac o hynny allan, brwydr galed a ganlynodd mewn twymyn boeth, ac ni bu bwrw arfau yn y rhyfel hwnw nes rhoddi i fynu yr yspryd, ar y 20 dydd o Orphenaf, 1837. Y dydd Llun canlynol, ymgasglodd tyrfafawr ynghyd o bell ac o agos, i roddi y pridd i'r pridd, a'r lludw i'r lludw, mewn gwir ddiogel obaith o adgyfodiad i fuchedd dragywyddol. Pregethwyd ar yr achlysur gan y Parch. E. Jones, Aberystwyth, oddi wrth I Sam. iii. 18. a'r Parch. John Hughes, Pont Robert, oddiwrth Phil. iii. 21. Wedi hynny dygwyd ei gorph i fynwent Henfynw, ac yno y claddwyd ef. Efe a ymadawodd, ond nid heb hiraeth am dano; yr oedd nid yn unig dauwlion, ond annuwlion hefyd yn wylo, fel loas brenin Israel yn wylo ar wyneb Elizeus pan oedd yn marw, ac yn gwaeddi, 'O fy nhad, fy nhad, cerhyd Israel a'i farchogion.' Gadawodd

ar ei ol wraig weddw ac un mab, fel na ddiffoddwyd ei farworyn, heb adael iddo nac enw nac eppil ar wyneb y ddaear, 2 Sam. xiv. 7. Dyweder am y plentyn yn y dyddiau a ddaw, rhag-orach yw na'i dad. Boed i'r weddw ymddiried yn yr Arglwydd, Ier. xlix. 11. a' pharhau mewn ymbiliau a gweddian ddydd a nos, 1 Tim. v. 5. Y mae Duw wedi cyhoeddi ei hun yn dad i'r amddifaid ac yn farnwr y gweddwon, mewn ystyr wahanol i neb arall, Sal. lxxviii. 5. Y mae wedi cymeryd hyn arno fel ei orchwyl neill-duol; y mae Duw bob amser yn hofsi cymeryd plaid y gwan, ac amddiffyn rhai fyddo yn cael eu rhedeg i lawr.

Wrth y tad a'r fam y rhai ydynt mewn dwfn alar, dywedaf na lyncer chwi gan ormod tristwch, canys y mae eich bachgen yn iach, 2 Bren. iv. 26. Ac wrth bawb o'i gydnabod, dywedaf yngeiriau yr apostol, Phil. iv. 8, 9. Pa bethau bynag sydd ganmoladwy, od oes un rhinwedd, od oes dim clod, meddylwch am y pethau hyn, y rhai a welsoch ynddo ef, y pethau hyn *gwneuch*. Yr ydoedd yn enwog am ei ddiniweidrwydd colomenaidd trwy ei holl fywyd. Ymhob amgylchiad efe a âi trwodd yn ddiniwed, Num. xx. 19. heb wneuthur drwg i'w gymydog yn ei enaid, yn ei gorph, yn ei enw, nac yn ei feddiannau. Yr ydwyf yn credu fod ganddo *gydwylbod dda fel masnachwr*, gan ewyllysio byw yn onest ymhob peth; ac na chymerai o edau hyd garai esgid o ddim nad oedd weddus iddo fel cristen ei gymeryd. Ei ostyngieiddrwydd a'i hunan-ymwadiad ydoedd yn hyspys i bawb a'i hadwaenai: yr oedd ty ei dad fel lletty ffordd-clon i weision Crist, ac fel y dywedir fod Elizeus wedi tywallt dwfr ar ddwyllaw Elias, neu gynnorthwyo Elias i olchi ei ddwyllaw, felly nid oedd un gwasanaeth yn rhy isel gan Thomas Green i'w gyflawni i'r rhai sydd yn efengylu pethau daionus. Ni byddai achos dweud wrtho ef un amser '*dyro le i hun*,' canys byddai yn ofalus i eistedd yn y lle isaf ym mhob man, a byddid yn aml yn gorfod dywedyd wrtho, '*y cyffail, eistedd yn uwch i fynu*.' Yn yr Ysgol Sabbathawl, yn y cyfarfod gweddi, wrth ymweled a'r cleision, a chyda phob math o achosion daionus, nid trwy gymhell y byddai yn gweithredu, eithr yn ewyllysgar, ac o barodrwydd meddwl; ni byddai cis-iau ei syfrdann un amser at ei ddyled-

swydd fel y barnwr anghyflawn, ond fel Ahimaaz efe a ddywedai, beth bynag a fyddo, attolwg gad i mi redeg. Yr oedd sirioldeb crisionogol yn wastad yn serenau ar ei wedd: gan na adawodd yr Arglwydd ef i redeg i ormod rhyssed yn ei ieuenctid, nid oedd yr adfyfyrdod ar bechodau rhyfgyus yn ochenaid iddo, nac yn gweuthur i'w esgyrn heneiddio gan ei ruad ar hyd y dydd. Yr ydoedd yn un hynod am fod yn llawen wrth wneuthur cyflawnder, medrai lawenhau heb fyned i ysgafnder, ac yr oedd ei dymher siriol yn tueddu i ennill eraill i hofsi crefydd, pan y mae yspryd pruddaidd, grwgnachlyd, ac anniddig crefyddwyr yn pellhau eraill oddiwrth grefydd, gan eu temptio i feddwl nad oes dim llesiant mewn rhodio yn alarus ger bron Arglwydd y lloedd. Yr oedd ganddo y fath reolaeth ar ei yspryd ei hun, fel mai prin un amser y gwelwyd ef yn ddioglon, pan y mae llawer yn eu teuluoedd fel defni parhaus 'bob pryd yn dorf anesmwyth, ac weithiau 'n storm fawr.' Byddai efe yn ddistaw ac yn dawel heb roddi sen am sen i neb; a'i eiriau a wrandewid mewn distawrwydd rhagor bloedd yr hwn sydd yn llywodraethu ym mysg ffyliaid. Fel Dafydd yr ydoedd yn wastad am heddwch, pan fyddai eraill am ryfel. Nid oedd yn hawdd ei dramgwyllo, gan nad oedd yn gosod ei feddwl ar bob gair, a byddai yn dra gwiliadwus rhag rhoddi achos tramgwydd i'w frawd mewn dim. Ac os gwelai ddau Hebrewr yn ymyrson a'u gilydd efe a wnaei ei orau i fod yn gauwr yr adwy: pan yn blentyn, wrth weled plant eraill yn ymladd, byddai yn aml yn cyflawni swydd athrywynwr, a mynych y clywyd ef yn dywedyd wrth yr hwn a fyddai ar y cam, 'paid, paid, gochel y bydd i ti ei ladd ef;' a chan ei fod mor hoff o dangnefedd, efe a guddiwyd yn fuan rhag fferyll tafod yn y bedd, canys yno yr annuwiolion a beidiant a'u cyfro. Ni byddai un amser yn ymgau mewn rhagfarn yn erbyn gwirionedd, ond yn wastad byddai yn agored i gymeryd ei argyhoeddi gan reswm teg. Ymunodd a chymdeithas dirwest gyda hyfrydwch mawr, er fod ei gymmeddrolder uwchlaw drwgdyb o'i febyd: efe a lwyrymwrthbododd a diod gadarn er cefnogi y sefydliad daionus hwnw.

Ond ei brif ragoriaeth ydoedd cariad: rhagorol oedd ei gariad y tu

hwnt i gariad gwragedd. Yn y saint sydd ar yddaeara'r rhai rhagorol yr oedd ei holl hyfrydwch; ni byddai yn diystyru gwr tlawd doeth, ac fel Onesiphorus nid oedd gwilydd ganddo ei gadwyn: nid ceru ar air yn unig yr ydoedd. Canys nid yw geiriau teg nac yn llaw'r bol nac yn cynhesu'r cefn, ond gallasai ddweud fel Iob, 'Ac os bwyteais fy mwyd yn unig ac oni fwytaodd yr amddifad o hono, os gwelais neb yn marw o eisiau dillad a'r anghenog heb wisg: oni chynhesodd efe gan guu fy nefaid I.'

Nid oedd ei gariad yn cael ei gyfyngu i'w seet ei hun; ond yr oedd yn hoffi pawb oedd yn caru ein Harglwydd Iesu Grist mewn purdeb, er na byddent yn addoli yn yr un mynydd ag ef; fel y Samariad a wnaeth drugaredd a'r Iuddew oedd wedi syrthio ym mysg lladron, er ei fod yn perthyn i seet arall, ac nad oedd yr Iuddewon yn ymgyfeillachn a'r Samariaid. Ac nid yn unig yr ydoedd yn caru y bradur, ond yr oedd hefyd yn chwaneu at garedigrwydd bradod, gariad cyffredinol o ewylllys da i bob dyn: yr oedd yn llawn cydymdeimlad a'r trallodus er ymhlentyn. Un tro pan oedd llong mewn storom yn ymwneud am borthladd Aberaeron, yr oedd lliaws o edrychwyr ar y lan, ac yn eu mysg yr oedd Thos. Ieuanc yn dymuno ac yn gweddio yn ei feddwl am i'r morwyr druan allu cyrhaedd i dir yn ddiangol, ac erbyn iddynt gael eu dwyn i'r porthladd a ddymunent, efe a neidiodd gan guro ei ddwyllaw, mewn gorfolodd, a dywedodd *'dyna thi wedi dod i ben Calfaria.'*

Ni byddai ond ffolineb i mi ddywedyd nad oedd ynddo bechod, 'Canys nid oes dyn cyfiawn ar y ddaear a wna ddaioni ac ni phecha.' Yr oedd ynddo gorph y farwolaeth, ac yr oedd mewn llawer o bethau yn llithro, er hyny nid wyf yn petruso ei gyhoeddi fel Zecharias ac Elizabeth, yn ddyn diargyhoedd mewn crefydd; nis gallasid ei argyhoeddi o unrhyw bechod cyhoeddus a gwaradwyddus trwy ei holl fywyd: ac nid oedd fel y mae rhai dynion crefyddol yn byw yn agos at derynau rhyw bechod dros eu holl fywyd, ond yr oedd efe yn bwrw drygioni ymaith ymhell oddiwtho, ac ni adawai i anwiredd drigo yn ei luestai; er hyny yr ydoedd yn cyfaddaf ei hun yn bechadur mawr, yn ymwrthod a phob cyfiawnder o'i eiddo ei hun, gan ymorphwys yn unig ar aberth Crist; ac nid oedd yn ymfrostio mewn dim ond yngroes ein

Harglwydd Iesu Grist. Ac yn awr ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn hwn, canys ei ddiwedd fu tangnefedd. Paham y symudwyd ef mor fuan, byddaf weithiau yn meddwl fel hyn ac weithiau yn meddwl fel arall, ond yn y diwedd rhaid i mi gyfaddaf, nis gwn.

Bu farw yn fuddugoliaethus ar uchel fanau y maes; nid megis trwy dan y bu yn gadwedig, ond trefnwyd iddo yn helaeth fypediad i mewn i'r dragwyddol deyrnas a'r nerthwyd ef i ogoneddu'r Arglwydd yn y dyffrynnoedd, i'e yn nyffryn cysgod anuan. Pan yn ei glefyd olaf dydd mercher y diwrnod cyn ei farwolaeth, dywedodd wrth ei wraig gyda gwen siriol ar ei wyneb, 'Y mae crefydd yn talu ei ffordd yn dda heddyw.' Gofynodd hitan iddo, A oedd yr archoffeiriad gydag ef yn yr afon? O ydyw, ebe yntau, ac yna gan osod un law yn y llall, a cheisio eu codi i fyna, a'i lygaid yn edrych tu a'r nef, llefodd allan amryw weithiau, 'Gogoniant, Gogoniant! Y mae y Brenhin mawr yn talu yn dda.' Gofynodd Cyfaill iddo, A ydyw Crist yn werthfawr heddyw? O! ebe yntau, 'Heddyw y mae yn werthfawr.' Gofynwyd iddo, pa le yr oedd y wialen a'r ffon? Attebodd, 'y maent yn cyssuro.' Bore dydd iau, sef y dydd y bu farw, dywedai gyda llais derchafedig, 'Pethau tragwyddoldeb cyn amser, a phethau tragwyddoldeb wedi amser, ydynt oll yn eiddo'r credadyn, myfi a'u piau.' Wedi hyny gwaeddodd allan, 'Bendigedig fyddo'r Arglwydd fy ngbraig, yr hwn sydd yn dysgu fy nwyllaw i ymladd, a'm bysedd i ryfela.' Dywedodd gwraig a safai yn ymyl ei wely, wrth weled ei ymdrech mawr a'i chwys, y mae yna chwys caled Thomas bach. Oes, meddai yntau, 'ond 'does yma ddim gwaed; y mae y *passage* yn arw ond y mae yn *safe* er hyny.' Wedi hyny dywedodd, 'Y mae yr etholedigaeth yn eithaf sicr heddyw, ac yr wyf yn gwybod y caff syned i'r ddinas sydd ag adeilad ei mur hi o faen jaspis.' Dywedodd chwaer grefyddol wrtho, y mae yn galed iawn: Ydyw, ebe yntau, ond yr wyf ym mron cael y trechaf, y mae y frwydr olaf yn mron cael ei hennill. O pa bryd y caff syned at y saint sydd wedi eu cwbl berffethio: cesais lawer o hyfrydwch yma ar y llawr, can cymaint yn y byd hwn, ond yn y byd a ddaw fywyd tragwyddol. Bryd arall dywedodd, 'Iesu a'i fynnnon sydd yma, i'e fynnnon bywyd hefyd.' Amryw

weithiau clywyd ef yn dweud, 'O angau creulawn! ond 'does gennyf yr un colyn tu ag attaf fi!'—O ddeutu dau ar gloch brydnawn canodd y pennill canlynol, gan gadw y don yn gwbl: 'O na allwn garu'r lesu, yn fwy ffyddlon a'i wasnaethu.'—Ei anwyl wraig yr hon oedd wedi ffarwelio ag ef cyn hynny, ac yn methu aros yn yr ystafell, wedi ei glywed yn canu a aeth i mewn drachefu, yntau a ymaffodd yn ei llaw a chan ei hysgwyd, dywedodd wrthi, y mae y graig yn eithaf cadarn. Ymhen ychydig fynudau wedi hynny canodd yn ffoesg,

Mi af ymlaen, er pelled yw,

I'r wlad 'rwyf am fyn' ddi i fyw.

Wedi hynny aeth ei dafod yn rhy ffoesg i dorri geiriau, ond etto yr oedd yn ymddangos yn orfoleddus, ac yn debyg i Hezecia yn trydar fel garran neu wënnol, ond nis gellid ei ddeall: ac o ddeutu chwech o'r gloch brydnawn aeth yr ystorm yn dawel a'i thonnau a ostegwyd, ac yntau a gyrhaeddodd i dir yn ddiangol. Y mae gweled y cyflawn yn gobeithio pan fyddo yn marw, yd rhoddi sicrwydd i ni o wirionedd y grefydd gristionogol, ac o'r bywyd a'r ausarwoldeb a ddygwyd i oleuni trwy'r efengyl.

JENKIN DAVIES.

ARDDERCHAWGRWYDD Y BIBL.

Llyfr y llyfrau yw'r Bibl; y llyfr gyda dynodiad anghydfmarawl: sef y llyfr ardderchocaf, y llyfr dwysol, y llyfr perffeithgwbl, y llyfr digyffelyb; y llyfr sydd yn cynhyws pethau mwy dymnnol nag aur, i'e nag aur coeth lawer: melysach befyd na'r mel, ac na diferiad dillau mel; nid yw holl oreuon llyfrau y byd yn werth eu cystadlu ag ef.

1. Yn ei Hynafiaeth. Ymfrostiai y, Grogiaid yn ei Homer a'u Hesiod, ac a'u parchent o herwydd hynafiaeth eu hysgrifeniadau, gan osod *Iau* ar ucheledd eu duwinyddiaeth; ond nid yw cywyddau y rhai hyn, mwy nag ysgrifeniadan hanesyddol Herodotus, wrth eu cydmaru ag ysgrifeniadau ysbrydoledig Moses, ond rhyw flugchwedlau diweddar a ffurfiwyd gan ddychymmyg anianol, ac a ysgrifenydd gannoedd o flynyddau ar eu hol; ond y Bibl yw y llyfr cyntaf, a'r llyfr hynaf yn y byd; hwn sydd yn cynnwys yr hynafiaethau mwyaf eu pwys, sef genedig-aeth amser, creadigaeth y byd, dech-

renad y bodau angylaidd, yr hll ddynol, a'r holl tylwythau anwâr; a'r cwbl wedi en hargrafnod ag anfeidrol awdurdod, fel na feiddia un hanesydd diweddarach gynnig ei wrthbrofi.

2. Yn ei burdeb. Geiriau yr Arglwydd ydynt eiriau purion, fel arian wedi ei goethi mewn fwrn bridd, wedi ei burio seith-waith. Sal. 12. 8. 'Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr, am hynny y mae dy was yn eu hofli.' Sal. 119. 140. 'Holl air Duw sydd bur.' Diar. 30. 5. Nid yw cynnwysiad y llyfran a enwyd, ynghyd ac amrai ereill o eiddo y Philosophyddion paganaudd, ond rhyw groesa wenwynig ac arian o'r matterion mwyaf anllad; ond y Bibl sydd ffynnon loew ddigymmysg wedi tarddu o orsedd Dnw a'r Oen. Dyma sefyllfa wreiddiol pob drych feddwl newydd nad yw yn tyfu yngardd natur: Nid yw holl ysgrifeniadau y dynion godidocaf yn y byd ond rhyw ffrydian bychain yn tarddu o'r ffynnon yma; a'u harchwaeth yn eu cylch-rediad sydd yn ymddibynu ar ansawdd y pibellau a'u trosglwyddant. Er cyfieithu yr Ysgrifthyrau i wahanol dafod-ieithoedd, ac er cymmaint o heresian dinyatriol a hauwyd yn y byd gan au-athrawon o oes i oes, gosfodd Dnw er hynny am Fibl cyfan, i'w drosglwyddo yn bur a dilwgr i ddwylaw meib Gwalia, a hiliogaeth yr hên Brydeiniaid; yr hyn sydd yn fendith anmrhisiadwy iddynt. Y Bibl yw gwreiddiol achos dychafiad Prydain uwch teyrnasoddyd y byd: ar hwn y sylfaenydd ei chyfreithiau tyner a thrugarawg; dyma y rheolau wrth barai yr ysgrifennod yr enwogion *Impy* a *Blackstone* eu darlithoedd cyfreithiol. Yn nheyrnasiad Harri V. ymdaenodd cwmwl du rhwng Prydain a'r haul yma, gwnawd cyfraith greulawn ac annoeth i rywystro darlleniad y Bibl, swm yr hyn oedd fel y canlyn, 'Pwy bynnag a ddarlleno yr Ysgrifthyrau yn iaith ei fam a sfforfetiant dir, anifeiliaid, bywyd, a moddion, oddiwrth eu hetifeddion am byth, ac felly cael eu condemnio fel hereticaid i Ddaw, gelynlion i'r goron, a'r bradwyr erchyllaf i'r wlad!' Ond, bendigedig fyddo Duw am heri i'r cwmwl hwn gael ei symud o ffurfafen Prydain, a pheri i haul disglair yr Ysgrifthyrau lewyrchu eilwaith ar ein gwlad! Yn ddiammau mai yr achos fod y Brytanïad yn fwy golen, yn fwy dysgedig, ac yn fwy campus nag un genedl arall, ydyw ei bod yn fedrus ynghyfreithiau y Llyfr

ardderchog hwn. Ei holl reolau ydynt bur ac anfaealedig, a phwy bynag a rodio ynddynt, pe byddent ynydion ni chyfeiliornant.

3. Yn ei amrywiaeth. Yr ydwyf ym gwelod diwedd ar bob perffeithrwydd; ond dyorchymyn di sydd dra eang. Sal. 119. 96. Ni fu llyfr erioed, ac ni fydd llyfr byth, yn gyffelyb i hwn yn ei amrywiaeth. Fel mae holl weithredoedd y Creawdwr yn tra-ragori ar eiddo ei greadur, felly mae y llyfr hwn, teilwng i Dduw ei hun ydyw; ei drysor tragwyddol wedi ei ddadseilio, yn cynnwys ei holl gyngor *wedi* ei ysgrifenu a'i law ei hun *me'n* anfeidrol ddoethineb. Mae'n ddarlun o'r Nefoedd,—yn cynnwys ei ewyllys i ddynion—ac yn selio tragwyddol ddedfryd preswylwyr annwn. Mae yn mynegu pob atrawiaeth sydd yn perthyn i Dduw, ac yn egluro holl ddyledswydd dyn.

Mae y llyfr hwn yn gasgliad cyflawn o'r dirgeledigaethau dysnaf, ac yn hanesydd digyffelyb. Mae ynddo laeth i fabanod, a bwyd cryf i rhai perffaith; meddyginiaeth rhag pob afiechyd, a balm rhag pob clwyf. Mae yn ffon i ddal i fynu y gwan, a chleddyf i amddiffyn y galluog. Gall y cystuddiedig gael cysur ynddo, yr amddifad gynhorthwy, a'r lluddiedig orphwysdra i'w enaid. Mae'n cynnwys addysg, cyngor, a chyfarwyddyd i bawb yn mhob sefyllfa. Doed y bydol-ddyn yn mlaen i ymofyn hyfforddiad ynddo, efe a'i caiff yn llyfr y Pregethwr; y dyn duwiol, yn llyfr y Salmau; y dyn cystuddiol, yn llyfr Iob; pregethwr yr efengyl yn Timothy a Thitus; y Gwrthgiliwr, yn yr Hebreaid, y dyn penrydd, yn Pedr, Iago a Iudas, a'r rhai sydd yn ymosod ar anturiaethau mawrion yn llyfr Nehemiah. O Fibl gwerthfawr ac anghydmorol! Afon i bleser a hyfrydwch agored i bawb ydyw; gall yr oen bach gerdded ei rydiau grisialaidd, a'r elephant mawr nosio ei llynoedd. Er ei fod yn cynnwys dirgeledigaethau mor anfeidrol eu pwys nas gall engyl gogoniant eu deall na'u hamgyffred; etto mae gwirioneddau sylfaenol y grefydd Gristionogol wedi eu nodi allan, a'u bargraffu â llythyrenau mor amlwg fel y gall yr hwn sydd yn rhedeg eu darllen.

4. Yn ei gyflawnder. Llyfr cyflawn a pherffeithgwbl ydyw'r Bibl, nis gellir rhoddi dim atto, na thynu dim oddiwrtho: nid â yr un iota o hono ar ddifancoll, ac ni fydd byth ond yr hyn

yw yn brësenol. 'Cyfraith yr Arglwydd sydd berffaith, yn troi yr enaid,' Sal. 19. 7. Yr oedd yr hen alchemists yn arfer dweyd am Faen yr Athronydd (the Philosopher's stone) ei fod yn troi pres yn aur; ac arferent ddywedyd am y *Cornucopia* ei fod yn cynnwys ynddo y cwbl sydd angenrheidiol at ymborth; am y llysiennyn *Panaces* ei fod yn gwella pob afiechyd; ac am arfogaeth Fwican ei bod yn amddiffyniad cyflawn a difeth rhag saethau'r gelyn. Y pethau a gau briodolent i'r rhai hyn yn naturiol a perthynant i Ysgrifeniadau Santaidd y Bibl yn ysbrydol. Gyda ei fod yn troi'r enaid, mae'n cynnwys pren y bywyd yn dwyn deuddeg rhyw ffrwyth, (sef cyflawnder o ddanteithion ysbrydol i enaid,) a phob mis yn rhoddi ei ffrwyth; a dail y pren i iachau y Ceuhlloedd. Dyma hefyd gyflawn arfogaeth y saint; â hwn y gwrthsafodd ein Iachawdwr bendigedig y piccellan tanllyd yn yr anialwch, pan yn cael ei demptio gan ddiafol; ac â hwn mae y cristion gwan etto i ymdrechu yn erbyn gwaed a chnawd, yn erbyn tywysogaethau ac awdurdodau, yn erbyn bydol lywiawdwr tywyllwch y byd hwn, yn erbyn drygau ysbrydol yn y nefolion leoeedd.

Dyma darian y ffydd, helm iachawdwriaeth, a chleddyf yr ysbryd. Mae hwn yn cynnwys *perffaith gyflawnder* o bob amrywiaeth sydd ynddo, fel mae cyflawnder o oleuni yn yr haul, neu gyflawnder o ddwfr yn y môr; felly mae cyflawnder, a hwnnw yn gyflawnder o bob amrywiaeth, yn cydgrwdd y hwn. Mae yn gyflawn o oleuni, yn gyflawn o fywyd, yn gyflawn o gariad, yn gyflawn o gyflawnder, ac yn gyflawn o ddaioni. Crynhodeb o bob cyflawnder ydyw. Dyma Gywyddair Homer o fewn plisgyn cnenen. Mae'n cynnwys pob peth angenrheidiol i'w wybod ac i'w wneuthur; holl gyngor Dduw a holl ddyledswydd dyn. O Lyfr ardderchog a digyffelyb! O fôr diwaelod ac anfesuredig! Mae y rheswm dynol a'r deall mwyaf byflym-dreiddiol yn suddo ac yn boddi yn ei ddyfnderoedd. Bydd cyflawnder rhyfeddodau cynnwysiad hwn yn parhau yn newydd i ddifaru holl deulu'r nef, pan byddo'r môr naturiol a'i donnau'n berwi'n dân—y ddaear a'i chyflawnder hi, ynghyd a'r holl uwch-fodau wybrenawl, wedi eu dymchwelyd i'w cyfiwr cyntefig yn eigion diddymdra.

Tregaron.

D. EDWARDS.

SYLWEDD PREGETH

*A draddodwyd gan y Parch. Robert Williams
yn yr Ysgoldy Lr. Gardener St. Dublin,
nos Sabbath, y 12ed o Awst, 1838.*

Rhuf. x. 1. 'O Frodyr, gwir ewyllys fy nghalon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Israel, sydd er iachawdwriaeth.'

Mae'r apostol, yn y bennod o'r blaen, yn dyfod ag Etholedigaeth gras ym mlaen fel achos neu reswm paham y cyfiawnheir pechadur ger bron Duw. Trwy ffydd y cyfiawnheir; ac i'r etholedigion y rhoddir ffydd. •

Mae'r apostol yn myned rhagddo gan ateb i'r gwrthddadleuon ag oedd yn cael eu dwyn y'mlaen y pryd hyn ym erbyn trefu Duw; megis onid yw Duw yn anghyfiawn, gan iddo ethol y naill a pheidio ethol y llall, caru y naill a pheidio caru y llall? I'r hyn yr atebir gan yr apostol, yn gyntaf, gan wadu fod anghyfiawnder gyd a Duw, adn. 14, ac yna, mae yn dangos mai yr achos o wahanol ymddygiad o eiddo Duw tu ag at bechaduriaid yw ei benarglwyddiaeth a'i ewyllys ei hun, adn. 15—18.

Gwrthddadleuir ymbellach, gan ddywedyd, 'Paham y mae efe eto yn beio, canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?' Onid yw fod Duw yn beio y rhai y mae efe yn eu caledu yn beth na ddylai fod? Onid ydynt felly o anghenheidrwydd, gan na allant wrthwynebu ei ewyllys ef? Mae'r apostol yn ateb yr wrthddadl hon drwy geryddu y gwrthddadleuwr, gan ei alw i'w ystyried ei hun. Yn hytrach, o ddyn, pwy wyt ti? &c. Yna y mae yn cyfeirio at benarglwyddiaeth Duw, yr hyn a ddangosir drwy yr eiddo y crochenydd ar y priddgist, adn. 21. Hefyd, mae'r apostol, wrth wneud cymhwysiad o'r gydmariaeth flaenorol, yn dangos ymbellach uniondeb ymddygiadau Duw tu ag at ddynion, drwy gyfeirio at y cynhyrfiol achos o bonynt, ynghyd a'r dyben eithaf, adn. 22, 23.

Wedi hyny mae'r apostol yn dynodi gwrthrychau yr etholedigaeth, sef, y galwedigion o Iuddewon a chenhedl-oedd, adn. 24, ac wedi profi hyn drwy ysgrythrau, adn. 25—29, y mae efe yn dangos pa fodd y daeth cenhedl-oedd duon i fod yn gyfiawn ger bron Duw, a pha ham yr oedd Iuddewon, er mor grefyddol, yn fyr o'r fraint, adn. 30—32.

Gallasai fod rhyw rai yn barod i ddweud, gan fod yr Iuddewon yn dangos y fath zel, nas gallant fod yn wrthodedig; a bod yn rhaid fod Paul yn llefaru fel hyn am danynt oddiar

gâsineb tu ag atynt. I'r hyn y mae'r apostol yn ateb yn y modd mwyaf tirion, yn ngair y testyn, gan ddangos mai yn union i'r gwrthwynebu yr oedd efe yn dymuno iddynt ac yn gweddio ar eu rhan, 'O Frodyr, gwir ewyllys fy nghalon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Israel, sydd er iachawdwriaeth.'

Yn adnod y testyn ni a welwn beth oedd dymuniad yr apostol yn mherthynas i'r Iuddewon, eu 'Hiachawdwriaeth'—gwaredigaeth oddiwrth y barnau tymhorol ag oedd i ddyfod arnynt, ac yn enwedig oddiwrth y llid a fydd, a'r digofaint sydd ar ddyfod. Yr oedd yr apostol wrth ddy-muno hyn, yn dymuno iddynt gael eu hargyhoeddi, eu cyfnewid, a'u gwneud yn gredinwyr yn yr Arglwydd Iesu. Gwelwn hefyd, er fod yr apostol yn pregethu yn erbyn daliadau yr Iuddewon, eto, er hyny, yr oedd efe yn gweddio drostynt.

Mae'n anhawdd i'r rhai sydd weinidogion y gair ddarllen y testyn hwn, ond gyd a gostyngeddwrdd, wrth feddwl am eu diffyg yn ei wyneb, a chyd ag erfyniau am iddynt gael eu llenwi a chariad at y Gwaredwyr, ac at eneidiau dynion, fel y gallont hwythau ddywedyd gyd a golwg ar eu gwrandawyr, gyd a'r apostol mewn man arall, 'Fy mhiant bychain, y rhai yr wyf yn eu hesgor drachefn, hyd oni flurifer Crist yn och.'—Oddiwrth y testyn, sylwn yn laf, Fod iachawdwriaeth yr enaid o'r pwys mwyaf.—Yn 2il. Fod llaweroedd, er mwynhau helaethrwydd o freintiau crefyddol, yn debyg o syrthio yn fyr yn y diwedd o'r iachawdwriaeth hon.—Ac yn 3ydd. Fod iachawdwriaeth ei wrandawyr yn wrthrych dymuniad difrifol a gweddiau taer pob gwir weinidog yr Esgeryl, ynghyd a'r nod mawr y mae yn cyrchu ato ystod ei oes.

1. Mai iachawdwriaeth yr enaid yw y peth mwyaf ei bwys ag sydd yn perthyn i ni. Mae cyferbynnu y naill beth a'r llall yn amlygu i ni y gwahan-iaeth sy rhyngddynt: a thrwy hyny mwyheir ein plaser neu ein gofid. Yr amser yr ymddengys iechyd fwyaf gwerthfawr yw, pan fyddo dyn yn gorwedd ar wely cystudd yn griddfan gan ei boenau; nid yw bywyd yn amser yn ymddangos mor werthfawr a phan y byddo'r dyn ar fin marw; ac nid yw cyfeillion yn ymddangos mor anwyl a hôf a phan y maent ar gael eu hysgaru oddiwrthym. Ac felly y mae y nefoedd ei hun, yn 'orphwysfa

sydd eto yn ol i bobl Dduw, yn ymdangos yn fwy dymunol paw y trown ein golwg i uffern obry, y lle poenus hwnw, nad oes gorphwysdra ynddo na dydd na nos. Pa ddychymyg a all ddirnad a pha dafod all draethu yr hyn a ddiodefir yn ngerwyrn windigofaint Duw! Yno, y mae pob undeb oedd rhwng y dyn a'r doeth ar da wedi ei ddatod, fel y mae efe yn gwbl yn nghwmni y diafol a'i angylion y'nghyd a'r damnedigion—yno y mae euog-rwydd yn enyn ac yn cyneu trueni; ac yno y mae y wreichionen wanaf o obaith wedi ei diffodd am byth. Defnyddir, yn yr ysgrhythyr, y cydmariaethau mwyaf dychrynlyd er dangos dyfnder y trueni yn uffern. Fe'i cydmerir i 'bryf na bydd marw,' a 'thân annifoddadwy.' Fe ddywedir i ni y bydd 'mwg poenedigaeth,' y rhai annedwydd fydd yno, 'yn esgyn i fynu yn oes oesoedd.' Ie, fe ddywedir i ni mewn ymadrodd byr cynuwsfawr, y bydd 'digofaint Duw yn aros' yno.

Ystyriwn, ar y llaw arall, beth yw bod yn gadwedig. Cael cwbl waredigaeth oddiwrth y trueni y buwyd yn son am dano, a pherffaith fwynhad o fendithion y bydd yn rhaid cael tra-gwyddoldeb i amlygu eu gwerth. Bydd dedwyddwch y nef y fath, ag y bydd y credadyn, wedi myned yno, yn gwaeddi 'digon yw.' Yno, bydd ei feddwl wedi ei berffaiath oleuo am Dduw, ei galon wedi ei phuro oddiwrth bob drwg, a'i enaid wedi ei lenwi a chariad at y Gwaredwr. Cael 'gweled Iesu fel y mae,' yn nghwmni angylion, seraphiaid, a saint, yn canu yn ddiddarfed 'gau Moses gwasanaethwr Duw a chàn yr Oen.' Wedi i frenhines Seba weled trysoran y Brenin Solomon, hi a ddywedodd na fyuegwyd iddi cyn hyny yr hanner; ond nid yw yr hyn a allwn ni ei ddysgrifio, yn mberthynas i ddedwyddwch y Cristion yn y byd a ddaw, ond megis diferyn bach o ddyfnder golud y gogoniant a ddatguddir ddydd a ddaw.

Fy anwyl wrandawyr, y mae un peth yn perthyn i'n sefyllfa yn y byd a ddaw ag sydd o'r pwys mwyaf, hyny yw, bydd y gwynfyd a'r gwaie yn dragwyddol. Ond, os ydym am gael golwg ar werth yr enaid, ond i ni droi ein golwg i gyfammod y prunedigaeth, ceir gweled mai nid peth o ychydig bwys yw ei waredu rhag y digofaint sydd ar ddyfod. Meddylwn am Fachniydd y cyfammod yn cyf-

lawni yr ammodau—edrychwn i Beth-lehem, Gethsemane, a Chalfaria. Priodol iawn, wrth adael y mater yma, yw gofyn, 'Pa leshad i ddyn os enill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?'

II. Fod llaweroedd, er mwynbau helaethrwydd o freintiau, yn debyg o fod yn fyr yn y diwedd o'r iachawdwr-iaeth fawr a ddatguddir yn yr Efyngyl.

Addefir yn rhwydd fod luddewon anghrediniol, a chenbedloedd eilonaddolgar, yn debyg i fod yn ol, ond fe allai mai nid anfuddiol fyddai i ni ystyried pa fodd y mae pethau gyd a ni yn bersonol, rhag ofn ein bod ni yn rhy barod i ddywededydd heddwch, heddwch, pan fe allai, nad oes heddwch. Nid wyf yn bresenol am dreulio amser i son am y rhai nad ydynt byth yn cymeryd enw Duw yn eu geneuan oddigerth i'w gablu—y rhai sydd yn halogi y Sabbath ac yn esgenluso y cysegr, y meddwon, godinebwyr, &c. Er mor llydan y tybia rhai yw drws y nesoedd, eto, braidd y gallant gredu fod rhai fel hyn yn myned yno. Os na chaur drws y nef rhag rhai fel hyn, heb eu cyfnewid, nid nesoedd fydd, ni bydd yn werth i'w dymuno. Ond gadewch i ni chwilio yn ddyfnach i'r archollion a wnaeth pechod ar enaid dyn.

Gall y dyn fod yn un hardd yn ei fywyd, a'i ymddygiadau gweddadaid yn teilyngu parch iddo—yn un geirwir, ei dafod yn *index* cywir o'i galon. Yn ddiidwyl yn ei ymarweddïad, fel y gellir ymddiried ynddo ac ymddibynu arno yn mberthynas i negeseuau y bywyd hwn. Eto, er mor ddychlynaidd y gall y dyn fod, er y cwbl, gall ei fod yn hollol amddifad o sail dda i'w obaith am fywyd tragwyddol. Gall y rhinweddau hyn fod yn effaith dygiad i fynu mewn addysgiadau moesol, neu ryw beth arall, ac heb fod yn effaith crediniaeth yngair y gwirionedd, nac yn ffrwythau ffydd yn ein Harglwydd Iesu Crist.

Yn nesaf, gall y dyn fod yn un *cynwynasgar* a *thrugarog*—gall fod yn wr tirion, yn dad tosturiol, yn gymydog didramgwydd, yn gyfaill bynaws, i.e., yn porthi yr anghenus, yn gwisgo'r noeth, ac yn hael ei gyfraniadau at achos yr Arglwydd; ac er y cwbl, gall fod ei galon yn oeraidd, fel yr iâ, tu ag at yr Arglwydd Iesu; heb erioedd deimlo cariad Crist yn ei gymell i fyw iddo yn y byd sydd yr awr hon, nac ychwaith, yn creu hiraeth ynddo am

gael ei ddattod i gael bod yn wastad gyda'r Arglwydd.

Yn mhellach, gall fod y dyn yn gwneuthur *proffes neillduol o grefydd*—yn meddu gwybodaeth drwyadl o gristionogrwydd—yn cydsynio ag athrawiaeth y gwirionedd—yn gwybod pa fodd i ymresymu o'i phlaid, ac i wrthbrofi y cyfeillornadau sydd yn ei llychwino. Gall ei fod yn ymarfer a dyledswyddau allanol crefydd, megis darllen yr Ysgrifthyrau, gweddio mewn ymddangosiad, addoli yn deuluaidd, myned yn gyson i dy yr Arglwydd, ac ymarfer ag ordinhadau yr Efengyl; ac er y cwbl, ei galon heb fod yn uniawn gyda Duw—heb ei ffino erioed gan euogrwydd a halogrwydd pechod, ac heb adnabyddiaeth ysprydol bersonol a phrofiadol o'r Gwaredwr.

III. Fod iachawdwriaeth ei wrandawyr yn wrthrych dymuniad difrifol a gweddïau taer pob gwir weinidog yr Efengyl, ynghyd a'r nod mawr y mae yn cyrchu ato ystod ei oes.

Mae gweinidogion yr Efengyl yn cael eu gosod yn eu swydd, ac yn derbyn eu cenadwri, nid gan ddyn, eithr gan Ben mawr yr Eglwys. Maent yn ymgyfwyno i'w wasanaeth; ac fel y cyfryw y maent yn rhwym i wyllo dros eneidiau, fel rhai y bydd yn rhaid iddynt roddi cyfrif. Gorchymynir iddynt wyllo arnynt eu hunain, ac ar yr athrawiaeth, ac i fod yn 'esiamplau i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn yspryd, mewn ffydd, ac mewn purdeb.' Mae bywyd yr Apostol Paul yn esiamplynnodedig o hyn. Bu amser pan oedd yr Apostol Paul heb gredu yr ymadrodd am y groes, pan oedd yn erlid Crist a'i ganlynwyr; eithr wedi ei gyfnwied drwy ras, wedi i'r cablwr gael ei wneud yn weddiwr, a'r erlidiwr yn bregethwr—wedi rhoddi y 'trysor hwn' yn ei lestr pridd, a rhoddi iddo 'y gras hwn i efengylu mysg y cenhedloedd, anchwiliadwy o'nd Crist.' Yna efe a dramwyodd drwy'r gwledydd, gan bregethu i'r Iuddewau, a'r Groegiaid, yn Rhufain, Athen, Corinth, &c. heb wneuthur cyfrif o ddim, a'i einioes ei hun heb fod yn werthfawr yn ei olwg, os gallai orphen ei yrfa mewn llawenydd, a'r weinidogaeth a dderbyniaasai gan yr Arglwydd Iesu, i dystiolaethu Efengyl gras Duw. Clywn, beth hefyd a ddwyed efe, 'Buom addfwyn yn eich mysg chwli, megis mammaeth yn maethu ei phlant, felly gan eich hoffi,

ni a welson yn dda gyfranau a chwi, nid yn unig Efengyl Duw, ond ein heneidiau ein hunain hefyd, am eich bod yn anwyl genym. Canys beth yw ein gobaith, neu ein llawenydd, neu goron ein gorfoledd? onid chwychwli, gerbron ein Harglwydd Iesu Grist yn ei ddyfodiad ef?

Gair yn fyr cyn dybennu oddiwrth yr hyn a ddywedwyd, iaf, Gan mai iachawdwriaeth yr enaid yw'r peth mwyaf ei bwys, y mae'n ofidus meddwl fod neb heb wybod hynny, ac y mae yn doriad calon meddwl fod y rhai sydd yn gwybod yn anystoriol o hynny.

2il. Gan fod perygl bod yn ol o'r iachawdwriaeth hon, ofnwn, gan hynny, canys pa fodd y diangwn ni, yn anad neb, os bydd i ni ei hesgeuluso? Bydd yn esmwythach i babyddion coelgrefyddol, ac i baganiaid eilunaddolgar yn y 'lle poenus hwnw,' nag i ni, os yno y'n gwelir.

3ydd. Anfoned Duw weithwyr i'r maes i 'ddeisyl' drosto, i 'erfyn dros Grist, 'ac i 'berswadio dynion.' Rhai fyddo yn weddiwyr mawr, ac yn bregethwyr effro—fel gweddiwyr yn cael nerth i orchfygu gyd a Duw, ac fel pregethwyr, yn ei law ef, yn gorchfygu gyda dynion. Amen.

GWRANDAWR.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 309.)

Cyn pen hir ar ol amser Lupus a Garmon, cenedl y Franks, y rhai a gymmerasant feddiant o Dalaeth Lower Rhine, a dechreuasant helaethu eu tiriogaeth fwy fwy tua'r Gorllewin, ac ymsefydlu yn y wlad, yr hon sydd hyd heddyw ar eu henw, sef Ffrainc. Eu brenin, Clovis, yr hwn oedd wr ieuanc o ryfelwr hyf a gwrol, yn fuan a emillodd Soissons, prif ddinas Gaul Rhufeinaidd.

Yn fuan feryl cymmeryd y ddinas hon, darfu i Clovis briodi merch ieuanc o Gristionoges, yr hon a ddesfyddiodd ei holl ymdrech brwdfrydawg i'w berswadio ef i goffeiddio Cristionogrwydd. Ymddangosai fod ei hymdrechion am hir amser yn bur ddieffaieth; ond mewn awr o gyfyngder, fe'u colwyd. Yr Alëmanïaid, y rhai a anfonasant eu lluoedd barbariaid i wersyllu yn nhiriogaeth yr Upper Rhine, yn ddisymwth a aethant i mewn i diriogaeth brenin Cologne, a Clovis a gychwynodd gyda ei arfogion ar frys mawr i'w amddiffyn

ef. A bu rhyfel waedllyd rhyngddynt gerllaw Zulpich, yn y flwyddyn 496. Archollwyd brenin Colonge, a'i fyddin a droed yn ei hol mewn terfysg, a Clovis a ddechreuodd roi y rhyfel i synu fel wedi colli y maes; yn y fan efe a feddylodd am y geiriau olaf a ddywedasai y Frenhines dauwiol wrtho, canys hi a ddymunasai arno 'alw ar Dduw y Cristionogion, canys drwyddo ef y gorchyngai efe ei holl elynion;' efe a ddisgynodd oddiar ei farch, ac a gwmpodd ar ei liniau yngwydd ei holl fyddin, ac a weddiodd gyda dagrau ar Iesu Grist, gan ddywedyd, 'Mi a eiwais ar enw fy nuwiau, ond nid oes ganddynt hwy allu: yn awr yr wyf yn troi attat ti, ac yn ddiffuant ddy-muno credu ynot. Gwared fi o law fy ngelynon, ac mi a fyddaf yn ewyllysgar i gymmeryd fy medyddio yn dy enw.' Dywedir, mai o'r munud hwnw y troes y rhyfel o'i blaid; ennillodd Clovis lawm fuddugoliaeth; yr Alemanniaid a ddarostyngwyd, ac agorwyd drws i'r grefydd gristionogol i fyned i'w plith hwynt, ac i blith y Franks. Darfu i Clovis, ynghyd a thair mil o'i fyddinoedd, gymmeryd eu bedyddio yn gyhoeddus yn Rheims. Nid oedd ei ddychweliad ef ychwaith o natur ysprydol; dychweliad at yr Eglwys oedd ei ddychweliad ef, ond nid at Grist; ac mae y gwarth o uchelfrydedd, balchder, a dichell yn glynu wrth ei nodweddiad. Fodd bynnag, fe lwyddodd yr efengyl ac fe blannwyd llawer o eglwysi o dan ei nawdd ef. Ac ni a wyddom ddywedyd o'n Harglwydd y bydd i'w rwyd yr Efengyl ddal llawer o rai drwg a da.

Yn nyddiau Clovis y daeth hyfryd sain yr Efengyl gyntaf i blith yr Alemanniaid yn Upper Rhine. Fridolin, gwr ieuanc o Wyddel, yr hwn a ddygasid i syna mewn un o'r Monachlogydd yn y Werddon, a wnaeth benderfyniad y byddai iddo gyssegru ei holl fywyd at waith y weinidogaeth fel Cenhadwr. Yn gyntaf, efe a deithiodd drwy'r Werddon, o bentref i bentref, gan brogethu yr Efengyl. Yn fuan wedi hyny, efe a aeth drosodd i Ffrainc, ac a arosodd dros ryw hyd mewn Monachlog, a godasid gan Hilary yn Poitiers. Oddiyno efe a aeth i diriogaeth yr Alemanniaid ger llaw yr afon Rhine, ac a bregethodd yr Efengyl i drigolion anwar y Black Forest, gan gael

llythyr o amddiffyniad o dan law y brenin Clovis. Ac ar hyd y ffordd wrth fyned yno, ymhob man, efe a haodd yr had da ar y llaw ddehau, ac ar y llaw aswy. Gwnaeth Clovis rodd o ymys fechan ar fin y Rhine i Fridolin, ac efe a adeiladodd arni Fonachlog, lle y mae y dref fechan a elwir Sackingen yn aros hyd y dydd hwn. Daeth rhai o'r Mynachod o ardal Burgundy, ac a breswylasant gydag ef, gan ei gynnorthwyo yn y gwaith o brogethu yr Efengyl i'r holl wledydd o amgylch. Wedi hyny, Fridolin a aeth allan drachefn i wlad y Glarniaid, ac a gyhoeddodd y newyddion da iddynt hwythau; ac yna efe a ddychwelodd i w artref, y Fonachlog yn Sackingen, ac yno y bu farw yn y flwyddyn oed Crist 538.

Nyni a drown etto at y genedl Alemanniaid, ymysg y rhai y cynneuodd Fridolin oleuni addysg Gristionogol, ac y rhai yn mhen y deng mlynedd a deugain drachefn, a dderbynlasant ychwaneg o oleuni o'r wlad bell Erin, (y Werddon). Hyn a fu drwy offerynliaeth pregethwr o Wyddel a elwid Columban, yr hwn a ymbarottodd i waith gweinidogaeth Eglwys Crist, yn Monachlogydd Hy a Bangor Is y Coed. Efe a gymellwyd yn gryf yn ei feddyliaid i fyned alian i'r eang faes y byd i gyhoeddi Efengyl yr iachawdriaeth. Yn y flwyddyn 599, efe a gychwynodd allan ar ei bererindod, ac yn ei ganlyn, yr oedd denddeg o ddysgybllion ieuanc o'r Crefydd-dy, y rhai a deithiasant gydag ef drwy Ffrainc i anialwch Alsace, lle y preswylasant yn y dyffryn carregog Vosges, yn agos i adfail hen gastell, a hwy a adeiladasant yno Fonachlog. Hwy fuont fyw am hir amser ar ddim ond gwraidd llysiau a rhiesgl coed, hyd oni ddarfu iddynt, drwy lasur eu dwylaw drin ychydig o dir yn yr anialwch i ddwyn ffrwyth tuag at eu cynnal. Yn y cyfamser, aeth son mawr am dduwiolder Columban drwy yr holl frydd o amgylch. Daeth dynion o bob sefyllfa atto i gael eu haddysgu ganddo, hwythwy a'u plant. A nifer mawr o bobl ieuanc o'r paganiaid a ymgasglasant yn raddol at Columban a'i frodyr i'r Fonachlog, i'r dyben o ddyfod, fel hwythau, i ymgyssegru drwy ymneulliduaeth a chaledi i fod yn eiddo Crist. Buan y daeth y lle i fod yn rhy fychan, fel y bu yn angenrheidiol adeiladu dau le ereill yn y gymmyddog.

aeth, i dderbyn y rhai ag oedd yn barhaus yn dyfod i gynnwys eu hunain at eu gwasanaeth. Cadwyd dysgyblaeth gaeth a gerwin ar breswylwyr y Fonachlog, yn ol y farn gyffredinol am grefydd Crist yn y dyddiau hyny.

Wedi i Columban aros ugain mlynedd yn ei hoffus Fonachlog, bu raid iddo ffoi oddiyno oherwydd malais y Frenhines ddrygionus Brunecilda; ac wedi hir ymdeithio ar hyd ac ar draws y gwledydd, efe a gyrhaeddodd at Afon Rhine lle y bu efe o'r blaen. Efe a aeth i fynu yr afon cyn belled a Limmat, ac a gyrhaeddodd Zurich, yr hwn y pryd hyny nid oedd ond rhyw gastell bychan. Oherwydd na chafodd efe baganiaid yn y lle hwn, efe a'i gyfeillion a deithiasant i fynu cyn belled a Tuggen, lle y cafodd fod y bobl yn baganiaid tywyll iawn. Arosodd Columban a'i ddysgybl zelog Gallus yn y lle hwn, ac ymdrechasant i ddygu y bobl, i ddyfod a hwynt i adnabod y gwir Dduw, a'r hwn a anfonodd efe Iesu Grist. Ond y Paganaiad a'u hattebasant, gan ddywedyd, 'Ein hen dduwiau a fuont dda wrthym ni, ac wrth ein tadau o'n blaen, gan roddi i ni wlaw, a thywyniad haul; nis gwrthodwn hwynt: maent yn ein llywodraethu yn dda.'

Yna hwy a ddygasant offrm i'w heilunod yn ngwydd y Cenhadau; y rhai, yn eu brwdfrydedd yn erbyn y cyfryw ddirmyg ar air Duw, a dafasant eu heilunod hwynt i'r llyn, ac a losgasant eu teml. Yr eilunaddolwyr, gan gael eu cynddeiriogi gan y zel anaddas hynod hwn, a droisant yn ffyrnig yn erbyn y Cenhadau, ac a'u bwrriasant allan o'u gwlad.

Wedi hyn disgynodd Columban a'i gyfeillion o'r gwledydd mynyddig i lawr i'r gwastradedd eang yn agos i lyn uchaf Constance, ac a aeth i'r hen gastell Arbon, lle y bu i offeiriad duwiol o'r enw Willimar eu croesawi a'u llettya yn garedig iawn. Oddiyno hwy a deithiasant yn uwch i fynu i Bregenz, ac a benderfynasant breswyllo yno. Yn yr amser hwn yr oedd yr holl fangre yn anghyfanedd er pan fu Attila a'i filwyr yn tramwyo yr ardaloedd hyny, ac nid oedd i'w ganfod ond rhyw arwyddion bychain o'r wir grefydd yma ac acw yn mhlith y trigolion gwasgaredig. O fewn i furiau hen eglwys ddirywiedig gristionogol,

yr hon yr oedd y paganiaid wedi ei throï i fod yn deml eilunod y pregethwyd y bregeth gristionogol gyntaf gan Columban i'r Alemanniaid paganaidd yn yr ardal hon. Adeiladwyd pentref bychan cristionogol yn y lle hwn. Ac yma, o bryd i bryd, y casglwyd gryn nifer o'r Alemanniaid dychweledig i gyd-gyfanneddu. Darfu i'r Cenhadau blannu gerddi, a choed ffyrwthlawn, a threfnu moddion i ddala pysgod yn y llyn Constance, i'w gwerthu i'r gwledydd amgylchiadol, gyda llwydd mawr, a'r hyn oedd well, buont yn offerynlol o bysgotta dynion ymhlith yr Alemanniaid hyn.

Ond ymhen y tair blynedd bu gorfod ar Columban ffoi drachefn; canys y frenhines Brunecilda a anfonodd wyr yr ail waith i'w ddala a'i gymmeryd i fynu. Gangymeryd rhyw nifer o'i ddisgyblion gydag ef, efe a aeth dros y mynyddoedd uchel yr Alps, i Itali, gan adael Gallus yn glaf yn nghell Willimar, yn Arbon. Un o gyfeillion Columban, a elwid Sigebert, a arosodd hefyd yn ol, ar fynydd St. Gothard, gerllaw tarddiad yr afon Rhine, i dystiolaethu i'r Rhetiaid gwylltion yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist. Efe a sylfaenodd y Fonachlog enwog Disentis, yngwlad y Grisoniaid, o'r lle wedi hyny y treiddiodd goleuni yr Efengyl i ddyffrynoedd dyfnion yr Alpiaid Rhetiaidd.

Columban a sylfaenodd yr Ysgoldy Mynachaid a elwir Bobio ynghymydog-aeth Trebia, i ddwyn i fynu genhadon yr Efengyl i'w hanfon at y Longobardiaid paganaidd, ac a fu fyw i gael yr hoffder o weled eu Brenin Agiluf, ynghyd â llawer iawn o'r Lombardiaid yn cael eu chwanegu at yr eglwys gristionogol. Yn y flwyddyn 616, bu farw Columban, ar ol treulio 42 o flynyddoedd o'i oes i lasurio yn galed a hunanymwadol i daenu gwybodaeth o'r Efengyl ymhlith y paganiaid yn Ffrainc, ac Alemanni, ac Itali, ac wedi dwyn i fynu liaws mawr o ddysgyblion i'r gwaith gogoneddus hwnw.

Yn y cyfamser darfu i Gallus adeiladu iddo ei hun Gell yn y fan lle y mae Monachlog St. Gall yn awr yn sefyll, ac a fu yn llafurus i gyhoeddi yr Efengyl i'r Alemanniaid yn yr amgylchoedd. Ei Athrofa ef, yr hon a gynnwysai ddychweledigion o Alemanni yn unig, yn fuan a gynnnyddodd

gymmaint, fel y bu yn angenrheidiol iddo adeiladu o amgylch ei drigfod rifedi mawr o Gelloedd i'w frodyr, a'i brif orchwyl oedd eu dwyn hwynt i fynu yngwybodaeth o air Duw. Cyn hir daeth Monachlog St. Gall i fod yn un o brif Athrofaau Cristionogaeth yr oes; ac oddiyno y taenwyd had gwybodaeth gristionogol drwy ran fawr o dirigaethau Alemanni. Darfu i Esgobaeth Constance gyd-weithroddu yn y gorchwyl; ac mewn ychydig amser efe a ymdaenodd i wared cyn belled a'r taleithiau ar dueddau Neckar. Aeth Gallus, pan oedd yn 95 mlwydd oed, i'w orphwysfa, yn mhreawylfod ei hen gyfaill Willimar, yn Arbon, ac fe'i claddwyd ef yn ei Gell. Yr unig ddodrefnyn o eiddo a adawodd efe ar ei ol oedd Bolgan Iedr (*Portmanteau*), allwedd yr hon a gadwai efe gyda mawr ofal, fel na wyddai neb o'i gyfeillion anwylaf ddim beth oedd ynddi. Wedi iddo farw, fe gaed yn y Folgan gryo o rawn, yr hwn a wisgai efe o dan ei ddillad ereill, ynghyd â chadwyn haiarn drom, ar yr hon yr oedd gwaed yn daenlledig. Felly, y mae yn amlwg fod y pregethwr llafurus hwn, ddim yn cyfrif dioddef 'pwys a gwres y dydd,' yn ddigon llymdost, eithr heblaw hyn oll arferai 'gosti ei gorph a'i ddwyn yn gaeth,' drwy wisgo y crys garw hwn yn nesaf i'w groen, a wisgo hefyd, ar amserau, y gadwyn haiarn drom hon, nes y byddai ei gerwindeb yn torri ei gnawd hyd at y gwaed. Cymmaint a hyn am lafur cenhadol y blynyddoedd hyny.

(I'w barhau.)

Ymddyddan

YNGHYLCH DYSGYBLAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 303.)

3. Sylwaf ychydig yn nghylch rhai pethau perthynol i'r drefn o ddwyn hyn yn mlaen neu y gweinyddiad o hono.

Tu ag at ein cynorthwyo i iawn olygu am hyn, nid oes dim a all fod yn fwy adeiladol i ni na myned yn ol at y cyfarwyddyd a gawn mewn perthynas i hyn gan yr Arglwydd Iesu ei hun yn Math. xviii. 15—20. 'Ac os pecha dy frwad i'rh erbyn,' &c. Wrth bechod brawd yn erbyn brawd, nid oes i ni olygu rhyw droseddau bychain o eiddo'r naill yn erbyn y llall, y rhai nas

galler eu holrain, eu profi, a'u harddangos yn bechodau yn erbyn Duw. Nid oes dim yn deilwng o'r enw pechod, yn ol gwir ystyr y gair, ond y sydd yn drosedd o un o orchymynion yr Arglwydd. Efallai y gallwn ddeall oddiwrth ddull yr Arglwydd yn llefaru fel hyn, ei fod yn golygu pechodau lled ddigel mewn cyferbyniad i rai mwy cyhoeddus. Mae'n amlwg bod graddau o ddirgelwch yn perthyn i'r hyn a olyga ef yma, oblegid pe buasai yn beth eithaf cyhoeddus, pa raid, neu pa reswm a fuasai gorchymyn cymeryd un neu ddau yn ychwaneg, fel yn ngeneu dau neu dri o dystion y byddo pob gair yn safadwy? a thrachefn, dywedyd i'r eglwys? Nid oes achos cyhoeddi pechod neb yn helaethach nag y byddo hyny yn adeiladol er dwyn y cyflawnnydd o hono i gywilyddio ac edifarhau o'i herwydd, ac i'w adael, neu yn niffyg o hyny, ei ddwyn i'f afael cerydd yr eglwys o'i blegid.

Mae'n briodol golygu pechod aelod eglwysig, yn bechod yn erbyn brawd, am ei fod mewn gwirionedd yn bechod yn erbyn yn eglwys yn gyffredinol a phob aelod neillduol o honi. Anmhosibl yw i aelod eglwysig bechu yn rhyfygus a chyhoeddus yn erbyn Duw, heb trwy hyny bechu yn erbyn yn eglwys: ac y mae mor anmhosibl i un bechu yn erbyn yr eglwys heb wrth hyny bechu yn erbyn Duw. Felly ni a welwn bod drygioni deublyg, ie triphlyg yn mhechodau aelodau eglwysig. Gan hyny bydded i ystyriaeth o hyn ein dysgu, na sinom ac na thristaom yr eglwys, ie, hyd yn oed mewn pethau a allant ar amryw gyfrifon ymddangos fel yn ddiniwed, canys ni wyddom y drygedd o'r anfadrwydd sydd yn hyny.

Yn y cyfarwyddyd hwn o eiddo Crist, gwelwn na ddylai yr eglwys weithredu yn fyrbwyll yn hyn, o leiaf yn y nifer liosocaf o amgylchiadau, heb ddefnyddio pob moddion er adgyweiriad ac adferiad yr hwn y byddo a wnelo y ddisgyblaeth yn y modd, hwn ag ef, gan roddi amser i edrych a fydd y moddion a arferir yn ateb dyben er ei ddwyn i edifeirwch. Y weithred olaf o eiddo eglwys tu ag aelod er ei ddwyn i edifarhau am ei feiau, wedi i bob peth arall brofi yn aneffeithiol, ydychydig, ei dori allan.

Ond dylem sylwi—fel y mae cymaint o wahanlaeth yn amgylchiadau, natur a maintioli beiau y gwahanol bersonau y gweinydder y rhan hon o'r ddysgyblaeth tu ag atynt, bod yn anhawdd, i.e., yn anhosibl ymsefydlu ar unrhyw reol bendant a sicr, a gyrhaedd at bob amgylchiad a bai. Dylid bob amser ystyried amgylchiadau a natur y trosedd, a gweinyddu y ddysgyblaeth yn gyfatebol i hyny.

Wrth ystyried cyfarwyddyd yr Apostol i eglwys Corinth yn achos y dyn godinebus, yr ydym yn cael achos i olygu y dylai yr eglwys mewn amgylchiadau cyffelyb i'r amgylchiad hwnw, pryd y byddo pechodau ysgeler yn dwyn gwarth ar enw Duw, a chymeriad ei eglwys; wedi tori allan a chael eu cyflawni, y dylai yr eglwys, meddaf, ddwyn y cerydd hwn o dori allan o honi i weithrediad yn ddiatreg, heb ragrybuddio na chaniatau amser i ddysgwyl ymddangosiad edifeirwch o'u plegid. Ond mewn amgylchiadau fel hyn, os bydd edifeirwch yn y troseddwr yn amlwg, yr wyf yn meddwl nad oes gwarantiaid Ysgrhythol i'w gael yn awdurdodi yr eglwys i osod y cerydd mewn llawn weithrediad. Etto dylai yr edifeirwch fod mor drwyadl, ac mor wirioneddol, a rhaid iddo fod mor gyhoeddus, â'r trosedd. Cauys felly y cawn am yr holl rai y mae genym hanes am eu cwymp i bechodau, ynghyd a'u hadferiad yn ol, yn yr Ysgrhythrau.

Mae'r ordinhad o dori allan o'r eglwys, i gael ei gweinyddu, nid gan neb rhyw swyddog neu swyddogion eglwysig o ba raddau bynag y byddont, yn neillduol neu ar wahan oddiwrth yr eglwys, ond gan yr holl eglwys yn swyddogion ac aelodau yn gyd-gynulleidig. Mae yn wir mai i'r Henuriaid y perthyn blaenori, ac arwain yr eglwys yn mhob peth, a gosod cyfreithiau yr Arglwydd mewn gweithrediad ynddi. Ac y mae mor wir a hyny y perthyn i'r holl aelodau yn gyffredinol, ac mai eu hawlfraint a'u dyledswydd yw, eu dilyn, eu cynorthwyo, a chydweithredu a hwynt. 'Dywed i'r eglwys, medd yr Arglwydd Iesu; a thrachefn, 'Os efe ni wrendy ar yr eglwys,'—'Pan ymgynnullloch yn nghyd,' medd Paul. Fel hyn y mae yn 'gerydd oddiwrth laweroedd.' Pob peth mewn ymddygiadau croes i hyn, a fyddai annghristaidd a bwystfilaidd.

Mae yr ordinhad i gael ei gweinyddu yn enw yr Arglwydd Iesu, a chyda gweddi at Dduw am ei gyfarwyddyd a'i arweiniad yn y cyfryw amgylchiad, ynghyd a'i fendith ar ei ordinhad yn y gweinyddiad o honi, ac yn y canlyniad i hyny. Mae gweinyddu'r ordinhad yn enw'r Arglwydd, yn arwyddo gwneuthur hyny mewn ufudd-dod i'w orchymynion ef, perthynol i hyn, ac felly trwy ei awdurdod ef. Dylai yr ordinhad gael ei chyhoedd arddangos, fel o sefydliad a gosodiad Crist-bob amser yr ei gweinydder.

Cyn y torir aelod allan o'r eglwys, rhaid i'r trosedd am ba un y ceryddir ef, fod yn amlwg, hyny yw, rhaid cael prawf digonol o hono, a'i fod yn gyfryw yn ei natur a'i amgylchiadau yn ngwynneb yr ysgrhythrau ag y dylid tori allan o'r eglwys o'i herwydd. Gwelwyd weithiau mewn ymdriniaeth a hyn, rai a geryddid am feiau yn ymddwyn mor afreolus, anystywallt ac anfoesol, fel y byddent yn eu darostwng eu hunain trwy hyny i afael cerydd eglwysig yn fwy na thrwy eu troseddau blaenorol, ac felly yn eu gosod eu hunain mewn sefyllfa anhosibl i'w harbed. Yn y cyffelyb amgylchiadan, mae'n anghenrheidiol i'r eglwys wrth lawer o bwyll, gwyliadwriaeth, a doethineb. 'Ond os bydd llygad yr eglwys yn syml, a'i dyben yn gywir, bydd yr holl gorph yn llawn o oleuni. Ni ad yr Arglwydd ei dŷ heb yspryd barn ynddo.

Dylai yr eglwys weinyddu yr ordinhad gydag ymostyngiad, galar a thristwch. Mae hyn mor briodol i'r gweinyddiad teillwng o'r ordinhad fel y llefara yr Apostol Paul am y cyfan o hono wrth y dynodiad o 'ddwyn tristwch.' Byddai unrhyw agwedd anghydweddus â hyn yn eithaf anaddas yn mhawb yn eu hymyraeth â'r fath orchwyl sobr a phwysig. Gwae yr eglwysi neu yr aelodau mewn eglwysi, a allant weithredu yn hyn mewn ymddifadwydd o'r cyfryw brofiad. Bum lawer gwaith yn ystod fy oes yn bresennol mewn eglwysi, pryd y gweinyddid hyn o'u mewn, ond nid wyf yn cofio oddi eithr am un tro, na byddai hyn i'w ganfod yn eglur. Un o'r pethau cyntaf wyf yn gofio am eglwys Dduw yn yr ardal y'm magwyd ynddi, oedd ei gwelo yn wyllo, wrth weinyddu cerydd ar un o'i haelodau oherwydd ei bechod yn yfed diod feddwol i

ormodedd. Llauer a wylodd eglwys Crist, am flynyddoedd wedi hyny o herwydd y pechod hwnw mewn llauer ardal, ond yn bresennol y mae Dirwest hybarch gyda'i napcyn gwyn, fel gweinyddydd caredig a chymwynasgar, yn sychu ef dagrau, gan hebgor iddi hyny. Gobeithio na orphwys hyd oni ddiwreiddier yr achos o hyn yn hollol o'r eglwysi ac o'r byd.

Wrth sylwi ar y cyfarwyddiadau ysgrythryol a nodais mewn perthynas i hyn, yr wyf yn cael lle i olygu, pan y digwyddo achos ceryddu mewn eglwys, yn enwedig diarddel o honi, y dylai yr eglwys yn gyffredinol, ac nid yr Henuriaid yn unig, fod yn hyspys o hyny ryw gymaint o amser yn flaenorol i weinyddiad y cerydd, o blegid heb hyny pa fodd y dichon iddi ymbarotoi i'r agwedd sydd mor anhebgorol angenrheidiol tu ag at gyflawni y fath ddyledswydd bwysig, mewn modd teilwng ac addas.

4. Sylwaf ychydig ar y dybenion o'r ordinad, pa rai ydynt sawrion ac ardderchog iawn, ac yn yr oll o honynt yn deilwng ac addas i fawredd y sefydlydd o honi. Y rhai hyn ydynt—1. Marwâd, dinystr, a difodiad pechod.

2. Llesâd, adferiad, ac iachawdwriaeth y neb y gweinydder yr ordinad felly tu ag atto, yr hyn, pan y'i gwaeler yn gywir, a fendithir yn fynych gan yr Arglwydd i fod yn foddion effeithiol er dwyn hyny oddi amgylch.

3. Glanâd a phuredigaeth yr eglwys. Mae pob eglwys fel y cyfryw, mewn ystyr yn cael ei hanurddo a'i hasianâu trwy feiau ei haelodau, ac y mae yn euog o honynt hyd onis glanhâo ei hun oddi wrthynt trwy ymostwng ger bron Duw o'u herwydd, a dwyn tystiolaeth yn eu herbyn. Felly y bu i Israhel o herwydd camwedd Achan. Ni roddai yr Arglwydd ei wyneb gyd a'i bobl nes ei dynu ymaith. Gan hyny y mae yn hollol anghenrheidiol carthu allan yr hen lesain, fel y byddo yr eglwys yn does newydd, fel y gallu gadw gwyf i bara croyw purdeb a gwirionedd. Ios. 7. 1 Cor. v. 6-8.

4. Gogoniant mynegol enw Dnw a'i Fab yn y byd.

Mae annuwiolion yn wastad yn barod i gymeryd achlysur oddiwrth bechodau aelodau eglwysig, i gablu a gwaradwyddo

enw'r Arglwydd, a gwarthruddo cymeriad moesol ei eglwys yn y byd. Gan hyny y mae yn hollol angenrheidiol a thra gwasanaethol er gwrthbrofi a darostwng y cabledd a'r gwarthrudd hyn, i'r eglwys fod yn ofalus a dichlyn i fwrw allan o honi, ac ymwrthod â'r aelodau hyny a'u hachlysuront, fel yn gwneuthur felly, y danghoso i'r byd, ei bod yn casâu ac yn ffeiddio pechod yn mhabw a phob man, ac fel trwy hyny y gogonedder enw Duw ei Hiachawdwr a'i Llywodraethydd.

Buasai yn dda genyf allu sylwi yn hel-aethach ar y dybenion goruchel hyn. Ond gwelaf fod yr amser wedi dyfod i ni ymadael y tro hwn etto. Mae y pethau yr ymdrinwn â hwynt mor bwysfawr a chyflawn o ddefnyddiau fel nad wyf yn gallu myned drostynt gyd â'r bydrâ y bwriedais. Felly rhaid i mi adael y peth ardderchog a nodais yn bumed, sef cadernid yr ordinad ynghyd ag anniddymadwydd y cywir weinyddiad o honi, hyd nes y cyfarfyddom etto.

Ymofnydd. Yr wyf yn rhwymedig i chwi fy nghyfaill am eich sylwadau hyn, ac yn gobeithio na byddwn yn hir heb gael cyfarfod etto. Ond wrth ymadael, gadewch i ni gydganu y Penill hwn o'r Ps. 51. 18.

Bydd dda wrth Seion fryn,
O Arglwydd, hyn a fyai;
Ac wrth Gaersalem dy drestad,
A gwna adeilad arni.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

RHIF. III.

Pechod Adda a'i gosp.

Gerandawr. Bum yn rhyfeddu ganwaith fod cymaint o son yn cael ei wneyd am bechod Adda, ac yntan mor lleied o beth dim ond bwya o frwyth yn pren. Ni allaf yn fy myw weled fod y drwg ond bychan mewn cydmariaeth i'r hyn a allasai Adda ei wneyd; gallasai droi yn gablwr neu yn llofrudd; a phau feddylion am yr holl bechodau sydd wedi eu cyflawni gan ddynion o hyny hyd yn awr, nid yw pechod Adda yn ymdangos i mi ond fel un o'r rhai lleiaf. Paham gan hyny y cedwir cymaint o swm am dano, ac y rhoddir cymaint o bwys arno mwy na phechodau ereill?

Pregethwr. Iaf, Y mae bychandra gweithred ynddi ei hun, ar ryw achlysuront, yn mwyhan y bai o'i chyflawni, neu ei hes.

geuluso; canys pa leiaf fo'r peth a ofynir, hawsaf yn y byd yw ei roddi; a pha leiaf fo'r peth a waherddir, hawsaf yn y byd yw bod hebddo, a pha hawsaf fo i ddyn gyflawni ei ddyledswydd, mwyaf yn y byd yw y bai o'i hesgeuluso. 'Fy nhad (meddai gweision Naaman wrtho) pe dywedasai y prophwyd beth mawr wrthyf ti, onis gwneist? pa faint mwy, gan iddo ddywedyd, ymholch a bydd lân?' 2 Bren. v. 13. Felly dywedaf finan, pe gwaharddasai'r Arglwydd ryw beth mawr i Adda, oni ddylasai y dyn ufuddhau? pa faint mwy, gan na wahardd iddo iddo ond peth bychan? Neu pe buasai Duw yn gwahardd holl brenau yr Ardd i Adda, buasai yn bechod iddo anufuddhau, pa faint mwy, gan na waharddwyd iddo ond un pren yn unig? Y mae yr un egwyddor yn cael ei dangos yn y ddameg a lefarodd Nathan wrth y brenin Dafydd, 'Dau wr oedd yn yr un ddinas, y naill yn gyfoethog a'r llall yn dlawd. Gan y cyfoethog yr oedd llawer iawn o ddefaid a gwartheg: a chan y tlawd nid oedd dim ond un oenig fechan. Ac ymdeithydd a ddaeth at y gwr cyfoethog; ond efe a arbedodd gymeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun i arlwyio i'r ymdaethydd a ddaethai ato; ond efe a gymerth oenig y gwr tlawd, ac a'i parotodd i'r gwr a ddaethai ato,' 2 Sam. xii. 1—4. Buasai yn bechod i'r dyn gymeryd o anifeiliaid ei gymydog i arlwyio i'w gyfaill, pe buasai gan ei gymydog lawer o anifeiliaid, a chanddo ef ei hun ond un oenig; ond yr oedd ei bechod yn annrhaethol fwy, oblegid fod ganddo ef ei hun anifeiliaid lawer, ac nad oedd gan ei gymydog ond un. Felly buasai yn bechod mawr i Adda anufuddhau pe na buasai ganddo ond un pren, a'r holl brenau eraill gan Dduw, ond y mae fo i holl brenau Edengan Adda, ac nad oedd mewn ystyr ond un pren gan Dduw, yn gwneyd yn llawer mwy pechadurus yn y dyn fwyta o bren Duw. 2il, Nid wrth faint y weithred yn unig, nac yn benaf yr ydym i fesur neu i bwysu drwg unrhyw bechod, ond y mae yn rhaid ystyried yr egwyddor oddiar ba un yr ydys yn cyflawni y peth.

Gwan. Wel, pa egwyddor a allasai fod yn Adda yn ei gymell i fwyta o'r ffrwyth gwaharddedig, heblaw chwant gwybod pa flas a pha ddaioni oedd yn y ffrwyth hwnw, yn gystal a ffrwythau eraill?

Preg. Wrth sylwi ar hanes y tro, yr wyf yn gweled fod ynddo yr egwyddorion gwaethaf ac sydd mewn bod. Yr oedd yno galon ddrwg anghrediniaeth yn ymadael oddiwrth y Duw byw, anghredu Duw a choelio sarph,—yr oedd yno falchder, an-foddlonrwydd a rhyfgy mawr, pan yr an-foddlonai dyn i'r sefyllfa hapus yr oedd ei Greawdwr wedi ei osod ynddi, a blysiogor-sedd Duw ei hun.—Yr oedd yno lofruddiaeth na fu ei bath erioed, y mae llawer wedi lladd eu miloedd a'u myrddiwn o'u eyd-greaduriaid, ond lladdodd Adda ei holl hiliogaeth gyrrh ac eneidiau ag un ergyd. 3ydd Y mae gwahaniaeth mawr hefyd rhwng pechodau a gyflawnir mewn anwybodaeth, a rhai a wneler trwy wybod. Yr oedd Saul yn pechu yn ddifawr wrth erlid yr eglwys, ermai mewn anwybod yr oedd yn gwneuthur. Yr oedd aberthiau yn ofynol o tan yr hen oruchwyliaeth, am bechodau o anwybod, ond yr oedd Adda yn gwybod na allai fwyta o ffrwyth y pren hwnw, heb bechu yn y modd mwyaf uniongyrchol yn erbyn Duw, a thynu dinystr amserol a tragwyddol arno ei hun, ac ar ei holl hiliogaeth.

Gwan. A ydych yn meddwl fod bwyta o ffrwyth y pren hwnw, yn bechod ynddo ei hun, mwy na bwyta o ryw bren arall?

Preg. Ni wn i fod dim drwg oll yn y peth, oni buasai i'r Arglwydd ei warafun, ond wedi i Dduw orchymyn i ddyn beidio a bwyta o'r ffrwyth hwnw, ac ordeinio cadw y gorchymyn hwnw i fod yn amod bywyd; y mae tori y gorchymyn yn ymddangos i mi yn bechod o'r fath erchyllaf.

Gwan. Y mae yn ymddangos i mi yn rhyfedd, i Dduw roddi y fath orchymyn i ddyn, yn lle rhoddi y deg gorchymyn iddo ar unwaith.

Preg. Yr oedd y gorchymyn a roddwyd yn ddigon, canys nid oedd bosibl i ddyn dori deddf Duw mewn dim, tra y parhai i gadw y gorchymyn hwnw; ond wrth ei dori, torodd y gyfraith o ran y swm o honi, ac aeth yn agored i dori, yn llythyrenol, bob gorchymyn sydd ynddi. 'Pan oedd y tad (meddai un gwr) yn myned allan o'r tŷ, gorchymynai i'r plentyn aros i fewn, ac onide y byddai yn agored i bob perygl. Nid oedd yn gweled eisiau rhybuddio'r plentyn i beidio a myned tan draed y cefylau, neu o tan olwynion y cerbydan, &c. oblegid yr oedd yn ystyried tra y cedwid y

gorchymyn o aros i mewn, nad oedd perygl am y pethau hyn. Ond wedi i'r plentyn fyned unwaith tros y trothwy, y mae'n bryd gweiddi gochel yr olwynion, gochel yr anifeiliaid, gochel y dyfroedd, &c. Felly cyn i ddyn dori cyfamod ei Greawdwr, trwy fwyta o frwyth y pren, nid oedd eisiau dywedyd 'Na fydded i ti ddauiau eraill,' 'Na chymher enw Duw yn ofer,' 'Na ladd,' ac 'na laddrata,' &c. oblegid ni allasai wneyd y pethau hyn, cyn yn gyntaf fwyta o'r frwyth gwaharddedig, ond wedi tori y gorchymyn pendant hwn, y mae wedi myned yn agored i bob drwg, fel y mae arno eisiau 'gorchymyn ar orchymyn, a llin ar llin,' i fod yn gyfarwyddiadau, ac yn ocheliadau iddo yn mhob man, oblegid y mae mewn perygl bob cam y mae yn roddi.

Gwan. Pwngc newydd i mi yw hwn yna hefyd. Pam na allasai Adda wneyd rhyw bechod arall, yn gystal a bwyta o'r frwyth gwaharddedig?

Preg. Y mae yn anmhosibl gwadu y pwngc hwn, heb wadu cyfamod gweithred-oedd, neu wadu fod marwolaeth yn ganlyn- iad angenrheidiol i bechod. Athrawiaeth y cyfamod gweithrededd yn fyr, ydyw, fod Duw wedi myned i gyfamod ag Adda yn Eden, yr amod o du Adda oedd peidio a bwyta o frwyth pren gwybodaeth da a drwg; os cadwai ei amod yr oedd i gael byw, ond os torai yr amod yr oedd i farw o farwolaeth ysbrydol, tymhorol, a thragywyddol. Yn awr sylwch, pe buasai dyn yn pechu mewn rhyw lwybr arall ac heb fwyta o'r frwyth gwaharddedig, buasai yngafael marwolaeth ysbrydol yn y fan, sef yw hyn buasai yn ngafael camwedd a phechod; ac os yw marwolaeth dymorol a thragywyddol yn ganlyniadau angenrheidiol pechod, buasai yntau yn agored i'r rheiny, heb fod yn euog o fwyta o frwyth pren gwybodaeth, er fod Duw wedi dywedyd mai yn y dydd y bytwai o hwnn y byddai farw. Felly y mae dywedyd y gallasai Adda bechu mewn rhyw lwybr arall, ac heb fwyta o'r frwyth gwaharddedig, yn gwnedyd y cyfamod yn ofer, a'r addewid a'r bygythiad yn ddirym.

Gwan. Yr ydych yn dywedyd yn rhy ffeet. Prin yr wyf yn eich deall.

Preg. Newidiwn ychydig ar y dull ynte. Fel hyn,

Y mae yn anmhosibl i neb bechu heb fyned i asael marwolaeth, 'cany's cyflog pechod yw marwolaeth.' Ond,

Yr oedd yn anmhosibl i Adda fyned i asael marwolaeth, cyn bwyta o frwyth y pren, oblegid i Dduw ddywedyd mai pan fwytai o'r frwyth hwnn y byddai farw. Gan hyn,

Yr oedd yn anmhosibl i Adda bechu cyn bwyta o frwyth y pren.

Gwan. I ba beth yr ydych yn siarad fel yna? Onid oedd y dyn wedi pechu yn ei galon trwy chwenych peth anghyfreithlon, &c. cyn i'w enau brofi dim o hono?

Preg. Gwir. Ond pa beth atolwg oedd y

chwenychiad hwnn, os nad bwyta o'r frwyth yn nghyfrif Chwiliwr y calonau? Os ydyw 'pob un sydd yn edrych ar wraig i'w chwenychu hi, wedi gwneuthur eisoes odineb a hi yn ei galon,' oni ellir dywedyd oddiar yr unegwyddor, fod Adda pan ddechreuodd chwenychu y frwyth gwaharddedig, wedi bwyta eisoes o hono yn ei galon?

Gwan. Wel, yn ol yr athrawiaeth yna, nid rhinwedd yn Adda oedd peidio a lladd ei wraig, neu wneyd rhyw ddryganiaeth arall, cyn tori y cyfamod; canys yr oedd ei Greawdwr yn ei atal, neu yn ei orfodogi i beidio, a'r hyn y mae dyn yn cael ei orfodogi iddo, nis gall fod yn fai nac yn rhinwedd ynddo.

Preg. Cyfeiliornad yw y dyb fod anallu i wneyd, neu i beidio a gwnedyd, bob amser yn cynwys gorfodaeth i hyn. Ni all yr Arglwydd wadu ei hun, na bod yn gelwyddog, nac edrych ar ddwrwg, etto nid all neb osod gorfodaeth arno i ddim. Ni all yr etholedig angylion bechu, etto y maent yn fodau hollol rydd, fel nad yw eu hewyllys o tan un math o drais. Ni all dynion annuwiol a chythreuliaid ddim caru Duw, etto nid oes neb yn ei gorfodogi i gasau Duw. Ac er na allai Adda bechu tra cadwai amod y cyfamod a wnaeth Duw ag ef, etto yr oedd yn weithredydd hollol rydd. Yr oedd gras ataliol Duw yn ei gadw rhag pob pechod arall, fel y mae yn cadw angylion rhag pechu, etto heb roddi trais ar ei ewyllys, mewn un modd.

Gwan. Ni wtiw i ni ddechreu heno efo gallu dyn; y mae yn ddigon bychan i ni gael haner diwrnod i ymddiddan am y pwngc hwnn ar ei ben ei hun, pan caffom hamdden. Dywedaso'n gyneuf, fod dyn wrth bechu yn myned i asael marwolaeth ysbrydol, ac mai yr un peth yw hyn a bod yngafael camwedd a phechod: atolwg ai felly yr ydych yn golygu, ai ynte rhyw air damwain ydoedd?

Preg. Felly yr wyf yn golygu; ac felly, debygaf fi, yr oedd yr Apostol yn golygu. pan yn dywedyd fod yr Ephesiaid gynt, yn feirw mewn camweddau a phechodau. Bod yn farw ysbrydol yw bod dan lywodraeth anian nad oes dim yn tarddu o honi ond camweddau a phechodau; ac yr wyf yn meddwl mai y farwolaeth hon yw y rhan drymaf o'r gosp am dori cyfamod Eden.

Gwan. Gellid meddwl yn ol yr athrawiaeth yna, nad oes, yn yr ystyr fwyaf priodol o lefaru, un pechod yn bod, ond pechod Adda yn unig: oblegid y mae y duedd annuwiol sydd mewn dynion, ynghyd a'r holl feddyliau, geiriau, a gweithrededd sydd yn tarddu oddiar y duedd hono, i'w hystyried yn gosp ar y dyn, yn hytrach nag yn bechodau yn y dyn.

Preg. Pob un o'r ddau. Y mae i ddyn gael ei roddi i fynni i dueddiadau llygreddig, yn gospedigaeth am dori cyfamod Eden, ac ar yr un pryd y mae'n bechadurus yn y dyn fod y fath duedd ynddo, o ganlyniad y

mae pob peth sydd yn tarddu oddiar y duedd hono yn bechadurus.

Guran. Pa fodd y gall hyny fod? Y mae dywyded fod yr un peth yn bechod ac yn gosh, debygwn i, yn wrthddywediad, (*contradiction*). Y mae dyn o'i wirfodd yn pechu, ond o'i anfodd yn cael ei gospi,—yn weithredydd wrth bechu, ond yn ddyoddefydd wrth ei gospi,—y mae pechod yn ddrwg, ac ni all Duw fod yn awdwr o hono, ond y mae cosp yn dda, ac y mae Duw yn rhoddwr o honi; pa fodd gan hyny y gall yr un peth fod yn bechod ac yn gospedigaeth?

Preg. Byddai dywyded fod yr un peth yn bechod ac yn gospedigaeth yn yr un ystyr, yn wrthddywediad yn ddiau. Ond nid yu yr un ystyr y mae cyflwr presennol dyn yn gospedigaeth, ac y mae yn bechod. Iaf, Fel y mae gras yn cael ei attal oddiwrth ddyu, ac yntau yn cael ei adael i syrthio i bechod, y mae y peth yn gospedigaeth. Ond yn 2il, fel y mae gelyniaeth yn erbyn Duw yn llywodraethu yn nghalon dyn, a throeddliadau o gyfraith Duw yn tarddu o'r elymiaeth hono, y mae y peth yn bechod.

Guran. Dowch chiwi at y pwynt. Os ydyw y peth yn bechod yn y dyn, rhaid ei fod yn ddrwg; ac os ydyw y peth yn gosh oddiwrth Dduw, rhaid ei fod yn dda: pa fodd y gall yr un peth fod yn dda ac yn ddrwg ar yr un pryd?

Preg. Y mae eich cwestiwn yn peri i mi dybied nad ydych yn ystyried y gwahaniaeth sydd rhwng y peth ei hun, a goddef i'r petk fod. Dicheu i'r peth ei hun fod yn ddrwg, ac etto goddef i'r petk gymeryd lle, fod yn dda. Yr oedd croeshoeliu Arglwydd y lywyd, o ran y weithred gyddi ei hun, y crwg mwyaf: ond etto yr oedd i Dduw oddef i hyny fod, y daioni mwyaf. Felly y mae sefyllfa lygredd dyn yn sefyllfa o bechod, hyny yw, y mae yn bechod iddo fod yn y fath sefyllfa; ond etto, y mae goddef iddo fyned i'r sefyllfa hono yn dda, a hyny yw rhan fawr o'i gosh am bechod cyntaf Adada.

Guran. Yn ol yr athrawiaeth yna y mae cyflwr dyn yn druenus iawn yn wir. Nid oes un pechod yn ormod gan greadur rhesymol ei gyflawni os gadewir ei iddo ei hun, ac yn ol eich golygiad chiwi ar bethau, pan y mae dyn yn pechu, y mae yn cael ei gospi trwy gael ei adael i gyflawni pechod lawy, ac fe allai y ca ei gospi am hwnw trwy gael ei adael i gyflawni pechod mwy dracheffn; a gallai hyny barhau yn annherfynol, ac felly byddai euogrywydd y creadur yn cynyddu yn ofnadwy i dragwyddoldeb.

Preg. Peth ofnadwy yw pechod, ofnadwy ynddo ei hun, ac ofnadwy yn ei ganlyniadau! Yn wir, y mae yn deityn bron rhy arswydus i ymddiddan yn ei gylch, oni bai fod yr ehangyl yn agor drws o ymwaredd oddiwrtho: ond pa hylaf y bo pechod yn ein golwg, gogoneddusaf yn y byd yr ymddengys trefn gras.

Guran. Ond yr wyf yn methu a gweled etto, pa fodd y mae yn gyson â daioni, ac â sancteiddrwydd Duw, gospi y dyn fel hyn, sef trwy ei adael megis a'i ffrwyn ar ei wâr i bechu chwaneg. Ai tybied yr ydych na fua-sai yn well rhoi rhyw stop ar bechu, a rhoi rhyw garchariad ar y dyn yn gosh am a wnaeth, na'i adael i chwanegu pechod at bechod, a hyny yn ddiddiawedd?

Preg. Byddai yn well i ni roddi 'stop' ar yr ymddiddan, na myned yn mlaen i'r tir anial yna, rhag ein cael yn euog o ymyrson âg ef. With gwestiyno fel yna yr ydym yn rhy agos i'r hen drobwl, ac y cyngborai yr Archesgob Leighton bawb i'w ochelyd, sef 'gwerddu dnyr moesol.' Yr wyf yn meddwl fod mor anlawdd am-gyffred pa fodd y mae pechod yn cael ei oddef i barhau yn y byd trwy yr oesoedd ag ydyw ddirnad pa fodd y goddefwyd iddo ddyfod i'r byd yn y dechreuad.

Guran. Efallai mai gwell i ni adael heibio y 'Pa jodd' am y mater hwn ynto, a 'chwilio yr Ysgrhythrau a ydyw y pethau hyn felly.' A ydyw fod dyn yn cael ei gospi am bechod, trwy gael ei roddi i fyni i bechodau eraill, yn athrawiaeth ysgrhythrol?

Preg. Yn Rhuf. i. 21—24. y darllenwn ni fel hyn, 'Oblegid a hwy yn adnabod Duw, nis gogoneddasant ef megis Duw, ac ni buant ddiolchgar iddo;—o ba herwydd, Duw a'u rhoddes hwynt i fyni, yn nhrachwantau eu calonau i atfendid,' &c. Tracheffn adn. 25 a 26. 'Y rhai a newidiasant wirionedd Duw yn gelywydd, ac a addolasant, ac a wasanaethasant y creadur yn fwy na'r Creawdwr, yr hwn sydd fendigedig yn dragwyddol. Amen. Oblegid hyn y rhoddes Duw hwynt i fyni i wyniaug gwarthus.' Tracheffn 2 Theos. ii. 10, 11. 'Am na dderbryniasant gariad y gwirionedd, y defnydd Duw iddynt amryfusedd cadarn, fel y credont gelywydd.' Yn awr, chiwi a welwch yn eglur trwy yr Ysgrhythrau hyn, fod dynion yn cael eu goddef i gyflawni y pechodau mwyaf ereillyl yn gospedigaeth am bechodau eraill.

Guran. Rhaid addef fod yr Ysgrhythrau yna yn profi y gall y fath beth fod ag i ddynion gael eu goddef i gyflawni pechodau, a hyny yn gosh am bechodau eraill; ond pa fodd y profwch fod goddef pechodau eraill yn gosh am bechod cyntaf Adada?

Preg. Os darllenwch chiwi Gen. ii. 17. cewch weled mai y bygythiad am fwyta o ffrwyth pren gybodach da a drwg, oedd 'Gan farw ti a fyddi farw.' Ac os darllenwch chiwi gwedi'n Eph. ii. 1. cewch weled mai cyflwr dyn ar ol i Adada fwyta o'r ffrwyth gwaharddedig, yw, bod yn farw mewn camweddau o phechodau, sef yw hyny, bod o tan lywodraeth anian bechadurus, heb ddim end camweddau a phechodau yn tarddu o honi. Felly gan mai cyflog, neu gospedigaeth, y pechod hwnw yw marwolaeth, a bod i ddyn gael ei lywodr.

aethu gan anian bechadurus, yn gynwysedig yn y farwolaeth hono, y mae yn rhaid fod ei roddi i fynu i'r anian hono yn gosh arno am fwyta o'r ffrwyth gwaharddedig.

Gwan. Da chwi, ymdrechwch i ddyweyd yn eglurach.

Preg. Ni allasai marwolaeth o un math ddyfod i ran dyn, ond yn gosh am fwyta o'r ffrwyth gwaharddedig. Ond y mae bod mewn camweddau a phechodau yn fath o farwolaeth. Gan hyny, y mae i ddyd gael ei adael i fyned i gamweddau a phechodau, yn gosh am fwyta o'r ffrwyth gwaharddedig. Kelly y mae y goddefiad o bob pechod arall a gyflawnwyd, neu a gyflawnir byth, gan Adda a'i hiliogaeth, yn goshpedigaeth am ei bechod cyntaf ef.

Gwan. Yr ydych yn rhoddi rhyw fath o reswm am y goddefiad i Adda a'i hiliogaeth bechu pob pechod ar ol y cyntaf, sef yn goshpedigaeth am y pechod hwnw. Ond atolwg, yn goshpedigaeth am ba beth y goddefwyd i Adda bechu y pechod hwnw?

Preg. Ni allai y goddefiad hwnw fod yn goshpedigaeth am ddim, canys nid oedd un pechod yn y dyn i'w gosh cyn hyny.

Gwan. Paham ynte yr ydych yn dywed-yd fod goddef i ddyd bechu ar ol hyny yn goshpedigaeth? Oni byddai mor gyson i Dduw oddef pob pechod arall, heb fod yn goshpedigaeth am ddim, ag oedd iddo oddef y pechod cyntaf felly?

Preg. Pe na buasai gyfamod yn bod rhwng Duw ag Adda, buasai mor gyfiawn i Dduw oddef i ddyd syrthio i bechod a thrueni, ar unrhyw bryd, ag oedd iddo adael i angylion wneyd hyny; oblegid nid oedd gan na dyn nac angyl hawl i ofyn moment o gynnalgaeth mewn dedwyddwch, mewn sancteiddrwydd, nac mewn bod, oddiar law eu Creawdwr, canys yr oedd pob cynnalgaeth iddynt, yn dibynu yn hollol ar ei ewyllys da ef. Yr wyf yn tybied yn ostyngedig, iaf, Nad ydyw dyn yn cael ef oddef i redeg i unrhyw bechod na thrueni o dan y cyfamod gweithredoedd, na buasai yn gyfiawn i'w Greawdwr ei adael i fyned iddo, pe na buasai y fath gyfamod mewn bod; ac felly nad oedd gan Adda ddim i'w golli trwy fyned i gyfamod â Duw, ond fod ganddo bob peth i'w enill; oblegid yn 2il, Fod y fath dda-dion yn nghyfansoddiad y cyfamod hwnw, fel y buasai i Adda gyflawni ei amod, yn sicrhau iddo ef a'i hiliogaeth ryddid o bob marwolaeth, a mwynhad o bob dedwyddwch: ond yn 3ydd, Fod yr holl drueni tymorol a thragywyddol, sydd wedi dyfod ar ddynion, yn goshpedigaeth am doriad y cyfamod gweithredoedd.

Gwan. Y mae arnaf cisiau siarad llawer eto efo chwi am y peth a elwch 'Cyfamod gweithredoedd'; ond gan ei bod mor hwyr, rhaid i ni adael hyny tan y tro nesaf y cyfarfyddom a'n gilydd. Nos da'wch.

Preg. Nos da'wch.

COFNODAU CYMDEITHASFA Y BALA,

A gynnalwyd Mhefin 12, 13, 14, 1888.

DYDD MERCHER, AM 8 O'R GLOCH, CYFARFOD Y LLEFARWYR.

YMDDYDDANWYD â'r brodyr ag oeddent i gael eu neillduo i waith cyflawn y weinidogaeth, a gwnawd rhai sylwadau cyffredinol ar allu dyn yn ei gyssylltiad â'r weinidogaeth gyhoeddus. Golygwyd nad oedd pregethu gallu naturiol dyn a'i ddyledswydd yn ganlynol, heb sôn am ei anallu i'r hyn sydd dda, a gwaith Duw yn ei ras, yn bregethu yr efengyl. Mae pregethu dyledswydd dyn yn ddyledswydd ar holl Weinidogion y Gair; ond dylid seilio annogaethau i ddyledswydd ar dir yr efengyl. Pregethu gallu dyn a dyledswydd dyn, gyda golwg ar y dyn ei hunan, fydd y pregethu mwyaf disffrwyth yn yr holl wlad, canys, o'i ran ei hun, llygaidd heb weled, a dwylaw heb deimlo, &c. sy gan y dyn. Pwy sydd yn pregethu ac yn derchafu y natur ddynol yn fwy na'r Sociniaid, a phwy fwy difwyd na'r Sociniaid? Ni ofynodd Duw ddim i'r cythreuliaid, ond paham y mae yn gofyn gan ddyd? Yr ateb yw, y mae wedi darparu ar gyfer dyn—rhaid i'r holl annogaethau, ynte, fod yn gasfau, a'u gwreiddyn yn yr iechydwriaeth fawr, oni'd ni red dim dwfr trwyddynt.

Y CYFARFOD I NEILLDUO, AM HANNER AWR WEDI DEO.

Dechreuodd y Parch. Abraham Jones trwy ddarllen rhan o'r gair a gweddio. Yna y Parch. J. Elias a gyfarchodd y gynnull-oidfa yn gyffredinol mewn perthynas i natur y gwaith mewn llaw. Sylwai fod y gorchwyl hwn yn un o'r pethau mwyaf ag sydd yn perthyn i deyrnas yr Arglwydd Iesu ar y ddacar—y gorchwyl mwyaf difrifol oedd hwn pan oedd yr Arglwydd Iesu Grist ar y ddacar—nid oedd un mor bwysig a hwn ychwaith yn ngolwg yr apostolion—nid aent byth ato heb ymryd a gweddi, ie, taer weddio, a dwys ymptydio. Gwaith mawr yw ordeinio Gweinidogion. Nid oes neb a all gymmwysio Gweinidogion ond Duw yr Yspryd Glân—nid oes neb a all eu hawdurdodi ond yr Arglwydd Iesu Grist. Swydd Crist yw hyn, ac fe erys yn ei swydd hyd nes cael yr holl deulu adref ato ei hun. Gwaith yr eglwys ar y ddacar ydyw ymdrech i chwilio allan pwy a gymmwysodd efe, a dylai y rhai a fo yn chwilio fod yn dra ysprydol, a theimlad bywiog ganddynt tros achos Crist yn y byd. Nid rhoddi cymmwysadera'u a wneir wrth ordeinio i gyflawn waith y Weinidogaeth, ond neillduo yn enw yr Arglwydd i'r gwaith hwnw y tybir fod Yspryd Duw yn neillduo. Dylai fod sobrwydd mawr yn ein meddiannu wrth ymddyfod yn y gwaith, ac wrth godi y llaw i ddangos cymmeradwyaeth o'r brodyr, dylai fod y llaw yn myned i fynu pob gradd bychan mewn arswyd, canys nid fel codiad

llaw cyffredin yw hyn. Gofynnodd y Parch. J. Jones, Tremadog, a oedd rhyw rai wedi eu dewis i'w neillduo? ac a fusasai eu dewisiad yn rheolaidd? ac atebwyd yn gadarnhaol gan Mr. J. Jones, Beddgelert. Yna darllenodd y Parch. Jenkin Davies y rhanau o'r Ysgrhythyr fel arferol, ac a aeth i weddi. Y Parch. J. Hughes, Bont, a lefarodd am Natur Eglwys. Sylwodd fod Eglwys gan Dduw, a'i bod hi yn gynnwysedig mewn cynulleidfa o ddynion. Nid yw y gair "Eglwys" o'rweiddyn Cymraeg, ond y mae yn arwyddo "galw allan," a chyfieithir ef weithiau cynulleidfa. Wrth Eglwys y meddylir, rhai wedi eu galw allan o'r byd i ymddolli oddiwrth eraill, ac i ymgynnull eu hunain. Amlaw yw mai un yw Eglwys Dduw—un teulu ydyw yn y nefoedd ac ar y ddaear—felly y mae gwir aelodaeth bywiol yn Eglwys Dduw yn beth mawr. Er mai un deyrnas ac un teulu ydyw, etto y mae ynddi aelodau lawer fel y corph. Un yw y corph, ond y mae ynddo aelodau lawer; ac yn y byd cymmysgylt yma y mae iddi ganghenau lawer. Ni allwn gynnwys Eglwys Dduw heb edrych i amrywiol enwadau am dani.

Mae yr Eglwys i'w hystyried yn filwriaethus yn y byd, ac yn ogoneddus yn y nef—mae rhan o honi wedi gorphwys oddiwrth eu llafur, a rhan arall o honi heb orphwys, ac yn y rhyfel. Mae rhan wedi eu geni, a rhan heb eu geni. Mae hi yn weledig ac yn ddirgeledig. Yr Eglwys weledig a gynnwys bawb ag sydd wedi eu henill i wneuthur profles o Grist: a'r Eglwys ddirgeledig a gynnwys yr holl ddauwlion ar y ddaear. Rhaid fod y Weinidogiaeth, ac athrawiaeth yr efengyl, ynddi, canys canwyllbren i gynnwys y goleu yn y byd yw yr Eglwys. Y mae athrawiaeth iachus, a dysgyblaeth yn ol Gair yr Arglwydd, a'r ordinhadau, y rhai ydynt seliau y cyfammed newydd, yn hanfodol i Eglwys. Mae gan yr Eglwys filwriaethus yn y byd yma swyddogion, canys ni bydd iawn drefn arni heb fod rhyw rai i ofalu am ei threfn; ac mae'r swyddogion hyn o wahanol raddau. Mae ganddi Weinidogion o alwad y Pen mawr, a gwaith yr Eglwys yw edrych am y rhai hyn, a'u galw at y gwaith. Mae yn weddus i'r Eglwys, wedi cael y cymmwysderau angenrheidiol ynddynt, ac wedi cael prawf arnynt, eu galw at yr holl waith. Llefwn am *garictor* un yn y Bibl "fyddlon yn ei holl dy." Y mae gan yr Eglwys ddyledswyddau i'w cyflawni tu ag at ei Gweinidogion. Mae eu gofal yn fwy, a'u llafur yn fwy; felly dylai fod mwy yn cael ei wneud tu ag atynt gogyfer a hyny, fel na byddo iddynt lethau o herwydd diosfalwch yr Eglwys.

Gofynwyd barn y brodyr ar ganghenau yr athrawiaeth gan y Parch. David Howells. Abertawe.

Gofynwyd cymmeradwyaeth y Corph yn gynnulledig o'r brodyr hyn gan y Parch. John Hughes, Gwrecsam.

Rhodddwyd y Cyngor iddynt gan y Parch John Elias.

Mae y swydd, i'r hon eich neillduwyd chwi heddyw yn un arswydus. Mae y lle yr ydych yn sefyll ynddo yn lle ofnadwy. Y gwaith y galwyd chwi ato, ac y cytunasoch chwithau ag ef, y gwaith mwyaf a roddwyd i ddynion ar y ddaear erioed ydyw. Mae yr enwau a roddir ar Weinidogion Duw yn yr Ysgrhythrau Sanctaidd yn profi hyn,

1. "DYN DUW," "GWR DUW," yw yr enwau sydd arnynt. Byddai ymddygiad teillwng i'r enw yn anrhydedd mawr—a phe byddai raid i bawb ddyweddyd am bob un o honoch, "Wele wr Duw," fe dderchafai hyny ogoniant Crist yn y wlad. Os nad *dynion Duw* ydym yr ydym yn *intruders*—lladron y lle ydym—cymmerwy'r gorchwyl arnom nad yw yn perthyn i ni ydym. Ni fyddaf yn ddyn cyffredin byth wedi fy ordeinio yn Weinidog. Dyn Duw, neu ddyn diafol fyddaf. Gwnaiff Duw neu ddiabol ryw beth a mi. Os af fi i le "dyn Duw" heb fod felly buan y defnyddia y diafol fi fel offeryn yn ei wasanaeth.

2. "CENHADAU DROS GRIST" y gelwir hwynt. Cenhadau yn lle Crist yw Gweinidogion y Gair. Yr oedd yn perthyn i'w swydd i bregethu hyd y farn: ond yr oedd yn rhaid iddo ef fyned, ac yn awr y mae efe yn pregethu trwy ei genhadau. Maent hwy yn sefyll *trosto*, ac yn ei le. Lle ofnadwy, ynte, yw y lle hwn. Yr ydym ni yn sefyll yn lle Crist, ac yn gweinyddu trosto; dylem chwilio yn fanwl a ddywedasom ni erioed yr un gair na ddywedai Crist mo hono!

"Gogoniant Crist" ddylai Gweinidogion y Gair fod. Pe bai pob Pregethwr yn ateb i'r enw hwn, "gogoniant Crist," byddai gwedd arall ar y wlad yn fuan. Mae Gweinidogion y f'mhob man i fod yn "ogoniant Crist"—i fod yn ddynion i osod Crist allan—i fynegi ei rinweddau ef mor eglur fel pe bai Crist ei Hun ynddynt. Maent i ddwyn rhyw drysor mawr i'r bobl. Llestri pridd yn wir ydynt—llestri gwael (ond maent hwy yn well wedi myned yn Ddirwestwyr, y mae llai o gylchau oddeutu iddynt) ond maent yn dwyn trysor gwerthfawr mewn llestri pridd. Maent yn wir yn ddiolion, ond yn cyfoethogi llawer! A oes cyfoeth gyda ni? Nid ceisio eich arian yr ydym ond ceisio eich cyfoethogi. Pe caem ni achub y bobl aed eich arian i ddystryw. Cario y trysor i lawer y bo ni. Yr ydyw chwi, fy mrodyr, heddyw wedi profles dda. Mae Duw a'r angellion sanctaidd yn dystion. Hyderaf na huda Satan chwi, ac na ddenu eich calon, i'ch dwyn hŷd welltyn pen oddiwrth y broffes a broffesasoch heddyw. Ar ben-ffordd y gwirionedd ewch i ben eich taith. Fe feddodd Noah a Lot pan yn hen. Mae eich nodweddiad hyd yn hyn yn dda, ond nid ydych allan o'r perygl eto. Teithiwech y'mlaen a'ch pwys ar eich anwyl-yd, a gweler chwi felly yn dyfod o'r anialwch.

Yr ydym oll yn sobr yn y pulpud, ond nid yw pawb felly yn y tŷ. Os gallaf fi gellwair wedi dyfod i lawr, mae yn rhaid mai cellwair oeddwn yn y pulpud. Ymddygwch ym mhob man fel yn y man hwnw. Ger bron Duw yr ordeiniwyd chwi heddyw—ger bron Duw y cymmersoach y gwaith arnoch—a cher bron Duw y byddwch yn rhoddi cyfrif. Cofiwch hyn, a bod yn lán oddiwrth waed eneidiau, fyddo eich gofal dros eich bywyd.

Terfynwyd trwy weddi gan y Parch. John Davies, Nantglyn.

CYFARFOD 8 O'R GLOCH BOREN DDYDD IAU.

Y mater dan sylw oedd "Gwaith yr Ys-
pryd Glân yn cymmwyso yr iechydwriaeth." Mae golygiadau cywir ar ail enedigaeth o bwys mawr. Prif waith ein hen dadau oedd sefyll yn erbyn egwyddor hunan-gyfiawn y wlad, ac o ran pwnc cawsom y wlad o'r tir hwn, ond yn awr, mae yn debygol fod go-gwydd cyffredinol y wlad i fychanau yr ang-enrheidrwydd o waith yr Yspryd Glân at iechydwriaeth. Mae agwedd y wlad fel pe bai gwrando am hyn yn achub—fel pe bai deall a phroffesu hyn yn cadw yr enaid. Nid oes dadl nad yw yr Yspryd Glân wedi cael ei dristau genym, a hyny trwy ddibrisio ei waith ef. Nid ydym yn mawrhau ei waith, nac mewn gwasgfa ddyladwy am iddo ddyfod i weithio er achubiaeth pechadur-iaid. Ond beth a feddylir wrth *ail-enedig-aeth*? Hacia rhai mai *metaphor* yw y gair *ail-enedig-aeth*; ond nid yw fod y gair yn *metaphor* yn dangos y gwaith ddim llai. Nid cymhariaeth a gormodiaith ynddi yw y gymhariaeth. Mae y gymhariaeth islaw y peth a osodir allan trwyddi. Mae cymhariaethau yn angenrheidiol i ni er deall pethau ysprydol. "Os dywedais i chwi bethan *daearol* a chwithau nid ydych yn credu; pa fodd, os dywedaf i chwi bethau *nefol* y credwch?" (Ioan 3. 12.) hyny ydyw, heb wisg o gyffelybiaeth am dani. Fe'i gelwir weithiau yn "eni o'r Yspryd," Ioan 3. 6. Efe yw y gweithredydd. Dro arall, "geni o Dduw." 1 Ioan 4. 7. Mae rhywbeth o'r Yspryd yn cael ei roddi yn yr ail-enedig-aeth. Nid oes rhaniad ar Berson yr Yspryd Glân, ond y mae rhywbeth yn cael ei roddi ganddo, yr hyn a elwir yn "ail-eni." "Pob un a aned o Dduw nid yw yn gwneuthur pechod, oblegid y mae ei hâd ef yn aros ynddo ef." 1 Ioan 3. 9. Mae hâd anlygred-
gwaith yn cael ei roddi yn yr enaid. Mae egwyddor yn cael ei phlanu ynddo a elwir "yr yspryd." "Mae cnawd yn chwennychnu yn erbyn yr yspryd, a'r yspryd yn erbyn y cnawd." Gal. 5. 17. Dyma ddwy egwyddor yn yr un dyn; a'r ddwy hyn yn gwrthwynebu eu gilydd. Dyma ddau ddyn yn yr un dyn, sef "ein hen ddyn ni a dyn newydd." Rhuf. 2. 6. Seph. 4. 24. Gwaith bywyd yw diosg y naill a wisgo y llall. Mae yma ddwy ddeddf. "Deddf yr asedolau a deddf y meddwl," (Rhuf. 7. 23.)

y rhai sydd yn dangos dwy egwyddor—dwyr anian yn gweithredu yn yr enaid. Er nad oes person newydd yn dyfod i'r enaid yn yr ail-enedigaeth, eto, mae rhywbeth nad oedd hanfod iddo o'r blaen yn cael hanfodiad. Mae yma greadur newydd nad oedd yn bod yno trwy rinwedd y greadigaeth gyntaf. Mae yr egwyddor a roddir yn ysprydol—yn caru pethau yr Yspryd, "yn syniaw yn ol yr Yspryd," yn caru rhyngu bod Duw, ac mae yr egwyddor hon yn llywodraethu yn yr enaid. Mae yn cael ei alw yn "fywyd." Marw yw dyn, ond yn y tro mawr yma mae bywyd yn cael ei roddi nad oedd ynddo o'r blaen, "Y dwf a roddwyf iddo a fydd ynddo yn ffynon o ddŵr yn tarddu i fywyd trwyddol." Ioan 4. 14. Da fyddai gochelyd pob cywreindeb dynol, a chymmeryd y peth fel y mae Yspryd Duw yn llefaru am dano.

Nid newid anian, ond rhoddi anian at anian, ac yn erbyn anian, a wneir yn yr ail-enedigaeth. Mae llawer o bethau na wyddom ni pa fodd y maent yn yr ail-eni; ond ni wyddom ni ddim pa fodd y ffurfir dynoliaeth yn y bru. Ni wyddom ni ddim pa fodd yr ydym yn gweled, &c. ond yr ydym yn gwybod fod genym ddynoliaeth, a'n bod yn gweled; felly mae hysyd yn y mater hwn.

Mae dyn yn farw yn yr hyn y mae yn farw. Mae rhyw weithrediau at Dduw na all y dyn mo honynt heb ei fywchau. Ni all ddymuno am dano heb ei fywchau—ni all ei garu heb ei fywchau—ac ni all ymhyfrdlu ynddo heb ei fywchau.

Mae Yspryd Duw wedi gosod y peth mawr hwn allan o dan wahanol gyffelybiaethau, a dylem gymmeryd y cwbl o honnynt gyd â'u gilydd er deall yr hyn a ewyllysiaf yr Yspryd Glân i ni wybod am y peth. Nid ydyw nad ydym ni yn gallu angysfyddu pa fodd y mae Yspryd Duw yn gweithredu yn un rheswm yn erbyn ei waith; er na wyddom pa fodd, eto gwyddom yr hyn a wna, sef "rhoddi y ddau ddeall anian," &c. Ni waeth i ni geisio amgwydd y Dduwdd ei hunan na cheisio amgysfydd rhai pethau yn holl waith Duw. Sonia rhai am ddenu dyn, ond mae dyn yn milwrio yn erbyn Duw; felly mae angen am allu Dwyfol i orchfygu y gelyniaeth sydd ynddo. Mae nerth anfeidrol, a dyfod yn ewyllysgar, yn gweithredu ar yr un mynydd.

Bydd mwy o bregethu ar hyn, a bydded ychwaneg o chwilio am hyn yn y Cyfarfoddydd neillduol gartref. Da fyddai pe bai y cwestiwn hwn yn bwyys ar galon pob un "A ail-anwyd fi?" Os nawnaed, uu o'r bobl gymmysg ydyw, nid wyt yn eiddo Crist, "Od oes nob heb Yspryd Crist ganddo nid yw hwnw yn eiddo ef."

Cawd cymborth neillduol i ymdrin â'r mater uchod, ac arwyddion amlaw nad oedd Yspryd Duw yn mhelli oddi wrthym.

Yn y Cyfarfod cyffredinol, am 2 o'r gloch, dydd Mercher, mewn atebiad i lyth-yr o Le'r-pwll, yn cyfeirio at amgylebiad

llongau yn morio oddi yno i Duly (Dublin) ac yn ol, i ddadlwytho yn wastadol ar y Sabboth, penderfynwyd, "Nad oes i neb aelodau fyned ar fwrdd *Packets* ag y gwyddant eu bod yn arfer tori y Sabboth."

D. CHARLES, *Ygrifenydd.*

Bala.

ANWYBODAETH A CHYFEILIORNAD.

Allan o waith LACON.

Y MAE bron mor anhawdd i ddyn ddad-ddysgu ei gyfeiliornad a'i wybodaeth. Y mae anwybodaeth yn swy gobethiol na chyfeiliornad, o herwydd y mae cyfeiliornad yn swy gweithgar bob amser nag anwybodaeth. Anwybodaeth sydd ddalen wen, ar yr hon y gallwn ysgrifennu; eithr y mae cyfeiliornad yn un wedi ei bras ysgrifennu, oddiwrth yr hon y dylem yn gyntaf ymddileu ymaith. Anwybodaeth sydd foddolawn i resyll yn barhaus â'i gesn at y gwirionedd; ond y mae cyfeiliornad yn swy rhyfygus, ac a â ym mlaen yn y cyfeiriad gwrthwynebol. Nid oes gan anwybodaeth un goleuni, ond y mae cyfeiliornad yn canlyn un fflugiol: y canlyniad yw, am gyfeiliornad, pan olrhennaf ef ei lwybr, fod yn rhaid iddo fyned ym mhellach yn ol cyn y gall gyrraedd yd y gwirionedd, nac anwybodaeth.

Cyf. GAIAN.

Tref Gaian, Mon.

NODIAD HEN WEINIDOG AR GANU MAWL.

NID ydwyf yn gwled yn beth gweddus i lenwi Eglwys Dduw âg amrywiaeth o ganiadau newydd; a'r rhei'n y, se allai, lawer o honynt yn rhy debyg i *Country Dances*, oddigerth ambell dôn newydd, fwynnaidd, aml, addas i'r gwaith o addoli.

Mi a fyddaf yn tristau wrth weled yr hen bobl yn digalonni, ac yn aros yn ol yn y rhan hyny o addoliad, sef canu mawl; am hyny gweddus y gwelaf i'r bobl ieuaingc, gyd âg ambell dôn newydd, i geisio aros yr hen bobl i ddysgu cyd-ganu y dôn hyny gyda hwy, a pheidio dyfod i gormod o rai newydd ar unwaith, neu eu newid yn rhy aml, Felly hefyd yr hen bobl i beidio digalonni y bobl ieuaingc yn hyn, ond bod yn foddoln iddynt gael ambell un newydd, ac ymdrechu o honynt i ddysgu cyd-ganu gyda hwy, i gyd-gario y gwelaf ym mlaen yn y rhan hyn o hono yn gystal a rhanau eraill.—*Y ddiweddar WILLIAM HUGH, Pregethwr gyd â'r Trefnyddion Calfaidd yn Sir Feirionydd, 1809.*

GWEDDI DDIRGEL.

Allan o'r "Revivalist."

MAE hyn yn anhepgorol angenrheidiol er cynnydd mewn gras. Y Cristion profedig hwnw, yr hwn nad yw yn yr ymarferiad cysson o gymmundeirgel â Duw—yr hwn yn wir er ei fod yn wir blentyn i Dduw—a

gollodd un o'r tvstiolaethau hoffusaf o'i fab-wysiad, ac sydd yn ddilys yn gollwng o'i afael un o'i freintiau melysaf, ac a adawa heb ei chyflawni un ddyledswydd arbenig.

Y professwr crefyddol hwnw, yr hwn na wrr etto beth yw cynnal cymundeb melus â Duw trwy Iesu Grist, yn neillduoeth ddirgel ei ystafell, ni wybu etto am helaethrwydd ei fraint; ac y mai lle i ofni na phroffodd ddylanwadau yr Yspryd Sanct-eiddiol yn troi ei galon. Pan oedd yr Iachawdwr mawr yma ar y ddacar, gofynodd un iddo, "Arglwydd, ai vchydig yw y rhai cadwedig?" ac efe a atebodd, "*Ym-drechwech* i fyned i mewn trwy y porth cyf-yng; canys llawer, meddaf i chwi a geisiant fyned trwodd ac nis gallant." Ac yn ngair Duw hefyd y darllenir y gofyniad canlynol: "Os o'r braidd y bydd y cyflawn yn gadwedig, pa le yr ymdengys yr annuwiol a'r pechadur?" Ac yna y gofynais i mi fy hunan, "Pa le yr ymdengys y *professwr rhagrithiol*? Efe, yr hwn a orwedd yn dawl ac yn llonydd ym mreichiau gobaith twylledig a gau: ym mha le, O! ym mha lle, yr ymdengys y cyfryw un? Ai ni bu iddo erioed gael ei ail-eni? Na ddo; canys ni ail-anwyd neb ond y rhai a roisiant eu hunain yn hollol i synu i Dduw, i'w creu o newydd a'u harwain gan ei Yspryd, ac i'w llywodraethu yn ol cyfarwyddyd anfeidrol ddoethineb am amser a thragywyddoldeb, trwy hyny yn bwriadu, trwy gynorth Duw, i gydwyno eu hunain yn hollol i'w wasanaethu i ewyllys ef. A'r cyfryw broffeswr a'r rhai hyn a weddiant yn eu hystafelloedd bob dydd. Hwy a ddewisasant Dduw, yn wirfoddol ac yn benderfynol, yn rhan i'w beneidiau; ac mewn cymundeb âg ef yn unig y gall y rhai hyn gasglu ffrwythau bywiol ei gariad ef oddiwrth bren y bywyd, a bendithion ammhrisiadwy ei gyfiawnder. Yma yn unig y gallant hwy ddadlwytho eu mynwesau o'r holl ofalon, a'u bwrw ar yr Hwn sydd yn gofalu am danynt, a'r Hwn sydd yn alluog ac yn ewyllysgar i'w diddanu yn nghanol holl derfysg y ddacar. Yma y maent yn ennill nerth ac eondra adnewyddol i'r ymgyrch. Yma y newidir hwy o ogoniant i ogoniant. Yma y cânt syllu ar wynebpryd bawddgar eu Harch-offerial mawr, a gwerthfawrogi ei swydd. Mewn gair, yma yr ennillir y fuddugoliaeth, neu y collir y dydd—lle y rhaid i'r gweddiwr lefain, buddugoliaeth neu angu!

Yn awr, ddarllenwyd, os nad ydwynt yn gweddio yn dy ystafell dychryna am dy obaith! Os nad wyt ti yn hoffi y man tawel hwn i ymneillduo mewn gweddi hola dy hunan. "Na thwyller di, ni watworir Duw:" mae dy galon yn hollol aduabyddus iddo ef, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd; ac os nad yw Yspryd Crist ynot nid ydwynt yn eiddo iddo ef. "Dedfro, O gysgadu! cyfod, galw ar dy Dduw, fe allai y gwrendy arnat, fel na choller di."

D. E. J.

BRECH Y BUCHOD.

Con pox vaccination.

Mr. Golygydd.—Y mae yn ddrwg genyf ganfod fod y frech wen wedi ffynnu mor ddwys yn Nghymru, yn enwedig yn siroedd Dinbych a Ffaint; ac ar amserau yn hynod o ddinystriol. Holais feddygon ynghylch yr achos o hyny, a oedd dylanwad amddiffynol brech y buchod mewn rhan neu yn hollol yn ddieffaith? Yr ateb cyffredinol a dderbyniol oedd, fod dylanwad attaliol brech y buchod mor gryf ag y bu erioed; ond fod oddeutu 37 mlynedd o amser yn ol wedi egluro y gwna yr effaith wisgo ymaith, a bod adnewyddu impiad brech y buchod yn mhen 5 neu 7 mlynedd yn hollol angenrheidiol.

Mae achosion eraill o hyn hefyd, sef gau hyder: yr oedd pobl yn penderfynu ar y dechreu fod impiad brech y buchod mewn gwirionedd yn *berffaith* ddiogelwch rhag y frech wen. Tra y bu dynion yn benderfynol o hyn yr oedd y tramgwydd anwybodus yn erbyn brech y buchod wedi cael ei symud mewn rhan, ac yr oedd y bobl yn dechreu anturio cyflawni y gwaith eu hunain. Yna cyflawnwyd impiad brech y buchod gan amryw ddwyllaw anghyfarwydd, sef gwyr heb fod yn feddygon, ac er

aill o feddygon anfedrus a diolaf. Yn y cyfryw amgylchiadau, os byddai y frech impiedig yn codi, a chwsaigen o ryw fath yn ymfurfio, tybid fod hyny yn ddigon, pan nad oeddai yn meddwl ond ychydig, neu ddim, am fod crown brech y buchod a impid yn un gwirioneddol; y dull o'i gymmeryd ef o'r chwsaigen, a nifer y plant a impiwyd allan o'r un defnydd yn hollol ddisfaddwl am danynt. O herwydd yr achosion hyn, mae yn ddian fod llawer o *grawn twyllodrus* wedi cael ei ddefnyddio, yr hyn, allan o bob dadl, a fyddai yn annigonol i ateb y diben, fel *perffaith* ddiogelwch rhag y frech wen.

Heblaw hyny, yr wyf fi yn meddwl, ac y mae y meddygon yn gyffredinol o'r farn, "fod effaith amddiffynol brech y buchod yn diflanu yn rhywle rhwng y bummed a'r bymthegfed flwyddyn, canys y mae yn digwydd, gan mwyaf, ac yn wir heb nemawr o eithriad, mai dynion mewn oed, a phlant rhwng deg a deuddeg oed ac uchod, yw y rhai ag sydd yn cael y frech wen ar ol cael eu himpio â brech y buchod.

Mae y daflen ganlynol, yr hon a gymmerwyd allan o Adroddiad Dr. Gregory, am amgylchiadau Claf-dŷ y Frech Wen yn Llundain, yn cadarnhau rhai o'r pethau a nodwyd uchod.

Rhestr o'r cyflyrau a dderbyniwyd i Glaf-dŷ y Frech Wen yn y fl. 1836; gyda chyfeiriad at oedran y clafion.

CYFLYRAU.	o 1 i 5		o 6 i 10		o 11 i 15		o 16 i 20		o 21 i 25		o 26 i 30		o 31 i 40		o 41 i 50		Uchod law 60	
	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	derbyniwyd bu farw	Y nifer a dderbyniwyd.
Diamddiffyn	20	15	11	3	19	3	59	19	50	24	14	6	9	3	2	1	...	193
Wedi cael brech y buchod	2	...	11	1	40	4	49	3	20	1	5	1	128
Wedi impiad y frech wen	1	1
Heb gael y frech wen	7
Cyfanswm	29	15	13	3	30	4	99	23	99	27	35	7	14	3	2	1	1	329

Gwelir yn y daflen uchod, fod 40 o'r plant y rhai ni chawsant Frech y Buchod dan 11 oed, wedi cael eu cymmeryd i mewn i'r clafdy dan y frech wen. Dau yn unig a dderbyniwyd yn yr oedran hwn wedi cael Brech y Buchod.

Ond wedi'r cwbl, mae achosion eraill yn peri fod y Frech wen yn aros yn ein gwlad, ac yn cynnyddu, ac yn ffynych yn troi yn farwol.

I. Yn benaf, oherwydd diolafwch ac esgulusdra y bobl, i alw am Feddyg a fyddo yn y gymmydogaeth (ac mae amryw o honynt yn impio am ddim) hyd nes y byddo y frech wen yn yr ardal neu y pentref; yna mae y rhieni yn dwyn eu plant yn lluoedd, hyny yw, y cyfryw ag sy yn ddiragfarn at Frech y Buchod, at y Meddyg,

yr hwn, yn gyffredin sydd yn analluog ar y cyfryw amser i gael hauner digon o'r crown i gyflawni yr angen. A'r cyfryw na chaut yr impiad ar yr ymofyniad cyntaf, gan fod y dychryn yn fuan yn myned heibio, yna hwy a esgulusant ymofyn â'r meddyg drachefn.

Hefyd, wedi rhoi brech y buchod weithian nid yw yn ymgymmeryd, eithr yn pallu codi; er hyny ychydig iawn o'r plant hyn a ddygir at y meddyg drachefn i gael ail gynnyg.

Drachefn, anffynych iawn y dygir y plant a fyddont wedi cael brech y buchod, ac wedi codi yn dda, at y meddyg, fel y caffo efe beth o'r crown i'w ddodi ar blant eraill.

Mae eraill hefyd y rhai ni adawant i'r meddyg gael dim o'r crown oddiar eu plant.

pan fyddo yn aeddfed i hyny, hyd yn nod ar y ddwy fraich, gan ddywedyd, er morddisail, y bydd i hyny attal yr effaith rhinweddol ar eu plant hwy.

Ac' mae eraill drachefn, fel y mae yn ddrwg genyf ddywedyd, yn ei attal oddiar dymher ddrwg, a hunanoldeb anegluradwy, yr hyn, fel y gellid meddwl, nas gallai fod mewn neb ar a fyddo yn profesu enw Cristion.

Ar yr 8fed, ac o hyny hyd y 10fed dydd, bydd ansawdd corph y plentyn wedi derbyn cyflawn effaith crawn iunplad brech y buchod, a chwysigen llawn o hylif glyow fydd y canlyniad, pryd y gwneir dau neu dri o big-dyllau yma ac acw ar y llynoryn. Cymmerir ychydig o'r crawn hwn, gan ei gymmwyso at ysgryfniad ysgafu ar y fraich, a'r frach fydd bron bob amser yn sicr o effeithio, tra y metha sylwedd wedi sychu yn aml.

Ond fe ddylid impio y frech ar ddwy fraich y plentyn; neu, ynte, ar ddau fan ar yr un fraich. Yna gellir impio dau, neu dri, neu bedwar o blant oddiar un chwysigen, heb wneuthur un gradd o niwcid i'r plentyn y codwyd y sylwedd oddi arno.

Pe byddai i'r cyfryw rieni, y rhai a nacant adael codi dim o'r sylwedd oddiar eu plentyn i'w impio ar blant eraill, ystyried y niweid a all ddigwydd, i.e. yn fynych a ddigwyddodd o'r herwydd. A fu i neb o'r plant, y rhai na impiwyd a brech y buchod o herwydd y nacad hwn, gael y frech wen a marw! Mae yn rhy wir mai do. Oni fu i ereill golli eu golygon, neu gael afiechyd, yr hwn a lynodd wrthynt am dlynnyddodd, ac yn y diwedd a'u dygodd i'r bedd yn anamserol? rhaid ateb mai felly y bu. Pa heibul a gofid a gafodd y rhieni hyny o'r achos? A hyn oll a barwyd drwy i ryw un attal i ychydig o'r sylwedd gael ei gymmeryd o'r chwysigen i impio ar fraich plentyn arall; sef y cyfryw sylwedd, yr hwn nid yw ond sychu i synu, a myned yn grammen, ac yna plicir hi ymaith gan y plentyn, neu fe'i gadewir i syrthio o honi ei hun mewn ychydig dyddiau, ac a sethrir dan draed yn y llwch. Ac yn fynych iawn, pan yn wlybudd ac aeddfed, fe'i crefir ymaith, trwy ddiolalwch, wrth wisgo am y plentyn, ac felly fe'i collir, a bydd yn hollol ddiles.

Am hyny gofynaf, onid ydyw yn llawn bryd i'r bobl ystyried yr achos hwn gyda golygadan adnewyddol, gan fod yn ddiolchgar am gysodiad brech y buchod ar un plentyn mewn trefn i allu trosglwyddo y sylwedd at blentyn cymmydog.

GWLADGARYDD.

ATTENTION.

Atteb i Ofyniad Ieuan Wyddyn, Rhifyn 94, tu dalen 306.

Y GOFYNIAD YW, pa fodd i ddirnada chysoni yr hyn a ddywed Matthew mewn

perthynas i'r dyn a'r lleng cythreuliaid yn Pen. 8. 28: "Ac wedi ei ddyfod ef i'r lan arall, i wlad y Girgesiaid, dau ddieffig a gyfarfuant ag ef," &c. a'r hyn a ddywed Marc yn Pen. 5. 2. "Ac ar ei ddyfodiad ef allan o'r llong, yn y fan cyfarfu ag ef o blith y beddau ddyd ag yspryd aflan ynddo," &c.

Nid yw Luc chwaith, yn Pen. 8. 27, yn son ond am un. Y modd i'w ddirnada sydd fel hyn, Os gofynir, Pa un ai un a'i dau ddieffig oedd yno? atebir, Dau, fel y dywed Matthew. Paham, gan hyny, y dywed Marc a Luc am un yn unig? Attebir, Onid oes un mewn dau: os oedd yno ddau, fel y dywed Matthew, mae yn rhaid fod yno un fely dywed Marc a Luc. Eglur yw nad yw Marc na Luc yn dywedyd nad oedd yno ddau, neu nad oedd yno ond un; felly nid oes yma ddim anghysondeb.

Ond os gofynir etto, Os oedd yno ddau, paham y sonia Marc a Luc am un yn unig, ac nid fel Matthew am ddau? I hyn yr atebaf, Mi dybygwn mai yrachlysur o hyn oedd, fod un o'r ddau yn fwy nodedig o lawer na'r llall, sef yn fwy cyhoeddus, ac yn fwy ffyrmig, a gorwylt; ac felly y cyfnewidiad a wnaed arno yn llawer mwy amlwg a chyhoeddus na'r llall.

Ym mhellach, nid yw y gair *un* ddim yn yr hanes yn Marc nac yn Luc. Dywed Marc "Cyfarfu ag ef o blith y beddau ddyd ag yspryd aflan ynddo;" a Luc "Cyfarfu ag ef yno wr o'r ddinas, yr hwn oedd ganddo gythreniaid er's talm o amser."

CYHOEDDWR.

Ateb i Ofyniad Ieuan Wyddyn, yn yr un tu dalen, am arosiad corph yr Arglwydd Iesu yn y ddau ddridiau a thair nos."

"CANYS fel y bu Jonas dridiau a thair nos ym mol y morfil, felly y bydd Mab y dyn yn nghalon y ddau." Mat. 12. 40.

Mae yn hysbys fod corph ein Harglwydd Iesu Grist wedi cael ei ddodi yn y bedd brydnawn Gwener, ac iddo fod yno nos Wener, a dydd Sadwrn, a nos Sadwrn, a boreu Sabboth, ac efe a gysfododd foreu y dydd hwnw, sef boreu y trydydd dydd ar ol ei gladdedigaeth. 1 Cor. 15. 1. Felly, fe fu yno un dydd a dwy nos gyfan, a rhan o'r ddau ddiwrnod eraill, yr hyn a ellir ei alw, yn ol priodoldeb iaith, yn "dri diwrnod;" ac ar y trydydd dydd o'r tri diwrnod hyny efe a gysfododd.

Bwrithi fod gwr wedi myned i Lanwyddyn yn y boreu, ac aros yno hyd yr hwyr, oni ddywedid ei fod wedi bod yno un diwrnod? ac ni feddyliat neb fod y cyfryw yn cyfeiliorni wrth ddywedyd hyny, er na fu efe yno, yn ol manylwydd cyfrifiad oriau, fe allai, ddim yn chwaneg na deg neu ddeuddeg awr; ac yn ol gwir ystyr y gair *diwrnod* y mae yn cynnwys pedair awr ar hugain.

Yn gyfeilyb, bwrier fod dyn wedi myned i Lanwyddyn brydnawn Gwener, ac aros yno hyd foreu dydd Sul, oni ddywedid ei fod

wedi bod yno dri diwrnod? sef dydd Gwener, Sadwrn, a'r Sul; felly fe fu Crist yn y bedd y tri diwrnod hyny.

Mae yn debyg nad oes dim anhawser deall fod Crist wedi bod yn y bedd "dri diwrnod;" canys yr ydym yn arferol o ddwydd yn ffrwyth ym mhob gwlad, os bydd un wedi bod yn rhyw le ond ychydig oriau ddydd Gwener, ei fod wedi bod yn y fan neu'r fan ddydd Gwener, er na fu efe yno ar hyd y dydd hwnw, nac, fe allai, ar hyd y bedwerydd ran o hono. Ond yr anhawser sydd i ddirnad "i Grist fod yn y bedd dridiau a thair nos."

Ystyriwn yr ymadrodd hwn i fanylwydd. Mae un dydd ac un nos yn gynnwysedig mewn un diwrnod, sef pedair awr ar hugain. Felly yn y modd yma y mae "tri diwrnod" yn arwyddocau tri dydd-nos. Dywed Mr. Whitby, yn ei sylw ar Eph. 4. 7-10. "Mae yn rheol gyffredinol ym mysg yr Iuddewon fod rhan o ddiwrnod yn cael ei roi am yr holl ddiwrnod; fel mai pa beth bynag a wneuer ar ryw ran o'r diwrnod, y gellir dywedyd iddo gael ei wneud ar y diwrnod hwnw. Gwel i Bren. 20. 29. "A hwy a wersyllasant y naill ar gyfer y llall saith niwrnod. Ac ar y seithfed dydd y rhyfel a aeth ynghyd." Mae yn amlwg na wersyllasant y naill ar gyfer y llall ond chwe diwrnod, a rhan o'r seithfed dydd, canys "ar y seithfed dydd y rhyfel a aeth ynghyd, a meibion Israel a laddasant o'r Syriaid gan mil o wyr traed mewn un diwrnod." Felly y mae rhan o'r seithfed dydd yn y gwersylliad yn cael ei alw "y seithfed dydd" o'r saith niwrnod, canys ni allasant wersyllu ar gyfer eu gilydd ar hyd y dydd hwnw, o herwydd i'r rhyfel ddyfod ynghyd ar y rhan olaf o'r seithfed dydd: felly dyma ran o'r dydd yn myned am y cyfan. Hefyd (Esth. 4. 16.) Esther a ddwydded wrth yr Iuddewon, "Na fwytechwch ac nac yfwrch dros dridiau, nos na dydd: a minnau a'm llancesau a ymptydiad felly." Pen 5. 1, &c. "Ac ar y trydydd dydd Esther a ymwysgodd mewn brenhinol wisgoedd." Eb hi wrth y brenin, "O rhynga bodd i'r brenin deled y brenin a Haman heddyw i'r wledd a wnaethum iddo." Dyma Esther yn ymptydio ar y "trydydd dydd," ac er hyny yn gwledda gyd â'r brenin a Haman ar yr un trydydd dydd, sef ymptydio yn y boreu a gwledda yn y prydawn. Felly Crist a orweddodd yn farw yn y bedd ar foren Sabboth y Pasc, ac ar yr un diwrnod dacw efe yn fyw yn ymdangos i Mair Magdalen. Dyma ran o'r diwrnod yn myned am y cyfan.

Yn gyffelyb, yn Luc 2. 21. "A phan gyflawnwyd wyth niwrnod i enwaedu ar y dyn bach galwyd ei enw ef Iesu." Er hyny, y mae yn amlwg iddo gael ei eni ar y dydd cyntaf o'r wyth niwrnod, ac iddo gael enwaedu arno ar y dydd olaf o'r wyth niwrnod. Dyma etto ran o'r diwrnod yn myned dan yr enw diwrnod. A chan i'n Gwaredwr fod yn y bedd burth o ddydd Gwener

a'r nos, yr holl ddydd Sadwrn a'r nos, a pharth o ddydd Sabboth, gellir dywedyd, yn ol cyfrifiad yr Iuddewon, iddo fod yno "dridiau a thair nos."

Gellir sylwi ym mhellach, er cadarnhau fod gwahanol genhedloedd yn eu hamryw-iol ieithoedd yw gwahaniaethu yn fawr yn eu gwaith yn enwi yspaid o amser. Ni nodwn yma ond enghraifft am danom ni y Cymry a'n cymunydigion y Saeson. Pe byddai Cymro a Sais yn myned ynghyd i Gaernarfon, ac yn aros yno yspaid o amser; ac ar eu dychweliad oddi yno, mi a ofynnwn i'r Sais, pa hyd y buoch chiwi yn Nghaernarfon? Yntau a'm hatbatal *Se'night*, hyny yw *saith nos*. Ond os gofynnwn yr un peth i'r Cymro, yr hwn a fu yno yr un faint o amser a'r llall, yr ateb fyddai *Wythnos*. Felly dyma yr un faint o amser yn cael ei alw gan un genedl yn *Saith nos*, a chan y llall yn *Wyth nos*, a hyny yn ol arferiad gwlad a chenedl.

Etto, pe byddai i'r ddau aros yno cyhyd arall ag o'r blaen, a minnau ofrn, Pa hyd y buont yno? atebai y Sais *Fortnight*, neu *Fourteen nights*, hyny yw *Pedair nos ar ddeg*; a'r Cymro a'm hatbatal *Pythefnos*, hyny yw *Pymtheng nos*. Yn gyffelyb i hyn y dywed yr Iuddewon am yr amser y bu Jonas ym mol y morfil, a Christ yn nghalon y ddacwr "dridiau a thair nos."

CYHOEDDWR.

EGLURHAD AR EIRIAU ANNGHYNEFIN YN LLYFR CYNTAF SAMUEL.

A nodwyd gan John Powell.

- I SAM. 1. 1. Ephratewr—Un o drigolion Ephrata.
1. 3. Addoli—Ymostwng yn barchus ger bron Duw.
 1. 6. Cythruddo—Blinio, poeni.
 1. 18. Athrist—Trist, trallodedig.
 2. 14. Efyddyn—Crochen yn prea.
 2. 14. Cigwain.—Cigfach, Ffwrch fachog i godi cig o'r crochan.
 3. 17. Celu.—Cuddio, cadw yn nghudd.
 4. 5. Dadain.—Adleisio, seinio drachefn.
 4. 21. Ichabod—Gair Hebraeg yn arwyddo Pa le y mae'r go-goniant?
 5. 6. Clwyf y marchogion—Yclwyf a elwir y *Piles*.
 6. 4. Ffolennau—Lluniau o glwyf y marchogion, ynghyd â'r man yr oedd arno.
 6. 5. Diswyno—Llygru, anafu.
 6. 5. Ysgatfydd—Fe allai, hwyrach.
 6. 7. Dwy fwrch fith—Dwy fwrch lachog.
 7. 9. Llaeth oen—Oen sugno.
 7. 12. Ebenezer—Careg cynnorthy.
 9. 12. Uchelfa—Man uchel, mynydd.

- 1 Sam. 9. 23. Y Còg—Coginwr, ceginwr, triniwr bywd.
10. 5. Bryn Duw—Mynydd Duw.
10. 5. Nabl—Offeryn cerdd.
10. 5. Pibell—Chwibanog, pibell ganu.
10. 7. Argoelion—Arwyddion.
10. 16. Yngan—Son, crybwyll.
10. 19. Helbul—Trallod, cyfyngdra.
11. 9. Ympryd—Ymattal oddiwrth ymborth i'r dyben o ymstrwg ger bron Duw.
12. 2. Mehyd—Ieuengctyd, oedran maban.
12. 3. Eneiniog—Un wedi ei eninio ág olew sanctaidd i swydd brenin, &c.
13. 6. Dyrysi—Anialwch, prysglwyn, prysgle.
13. 6. Pydewau—Pyllau, pyllau dwfr.
13. 10. Cyfarch—Anerch, ymgrymu i un gan ddymuno daioni a llywyddiant iddo.
14. 1. Hwnt—Y tu hwnt, y tu draw.
14. 4. Bosas a Seneh—Enwau y creigiau o ddentu y bwch lle y creisodd Jonathan fyned droedd at amddiffynfa y Philistiaid.
14. 13. Yswain—Cludydd arfau.
14. 19. Anghwanegodd—Chwanegodd, cynnyddodd, mwyhaodd.
14. 28. Tynghedu—Ymrwymo drwy lw.
14. 29. Archwaethu—Profi, bwyta ychydig o hono.
14. 30. Gwarafun—Peri peidio, peri ymattal oddiwrth beth.
14. 30. Anrhaith—Yspail, ysglyf. aeth, yr hyn a gymmerir oddiar un.
14. 41. Oleufynag—Hyspysiad, gol-euni mynegol.
14. 52. Glew—Nerth, gwrol, cryf, (i'w barhau.)

“GRAMMADEG GROEG YN GYMRAEG.”

MR. GOLYGYDD.—Yn y Rhifyn am Medi, tu dal. 276, y mae dymuniad gwresog wedi cael ei egluro am gael “*Grammadeg Groeg yn Gymraeg*.” Byddai yn eithaf priodol ystyried peth fel hyn yn lled fawr, cyn ymrwthio ym mlaen yn rhy hyderus at orchwylion ac anturiaethau mor ddieithr a thywyll; y mae yn wir fod llawer o fanteision yn debyg o gael eu cenedlu trwy gyflawniad y gorchwyl hwn, ac y mae mor wir a hyny fod llawer o antifanteision ar sfordd ei gyflawniad, er ei ddwyn yn suddiol a gwasanaethgar; byddai ystyried y ddwy ochr yn ofalus a gocheigar yn beth dymunol, cyn gwneuthur ei gyfansoddi a'i argraffu yn fwy felly.

Oddiwrth a ddeallais i, trwy ymchwillon a phrawfion, y mae'n beth anhawdd dysgu yr iaith Roeg, gyd ág un gradd o gywirdeb a manylrydd, heb fod yn gydnabyddus â'r Saesoneg yn gyntaf; os felly, onid gwell fyddai i'r dospeirth hyny o Gymrôwyr, sydd â dymuniad ynddynt am ymgynabyddu â hon, lafurio er meddiannu gwybodaeth lled gryno o'r Saesoneg yn gyntaf, Grammadegau perthynol i ba un sydd dra lluosog ac eglur yn ein plith? yna byddent ar dir gwell i astudio y llall; canys y mae Grammadegau lawer o boni yn y Saesoneg. Ac yn wir pe gosodid Grammadeg Groeg o ran ei deithi a'i berthynasau ger bron y Cymry yn eu hisith, y mae arnaf ofn y byddai y geiriau ansathredig a chlogrynog a orfyddid arfer fel cyfystyron o'r cyfryw arwydd-eiriau yn y Roeg, yn ddigon i yru llawer yn nghylch astudiaid mwy ar y Gymraeg yn gyntaf, o herwydd y teimlent yn lled wahanol uwch ei ben y pryd hyny i'r peth a wnant tu cefn iddo yn awr.

A phe byddai i'r fath waith gael ei ddwyn drwy y wasg ryw dro, teimlid gryn anhawdder i fyned ym mlaen yn yr ymgyrdd efrydawl heb gynnorthwy *Lexicon* Cymreig a Groeg, neu Groeg a Chymreig, yr hyn beth fyddai yn fwy o anialwch fyth.

Ond gadawer i'r anfanteseion hyn fodoli, y mae ar yr ochr gyferbyniol gryn lawer o olygfeydd yn gyfyddedig, a nerthent y meddwl yn y gwaith, ac a'i cynnorthwyent yn ei ddybryd lafur. Ystyrier amgylchiadau ein gwlad yn eu hystad gyflredinol y dyddiau hyn, DIRWESTIAETH mor uchel ei ben—annghymmedroldeb â'i wedd mor lwyd—cydnabyddiaeth â'r gwybodaethau a'r celfyddydau yn rhodio ein broydd gyda mwy o rwyg a gogoniant.

Am hyny, y mae yn rhaid mai da yw ymroddi i bob llafur sydd yn debyg o ddwyn y fath daioni ar ei ol, ynghyd â sefydliad hyrwyddiadau mor gampusfawr, i lywodr. aeth benderfynol ar ymyniadau mwy gwerthfawr o eiddo y meddwl.

Dealler, er fy mod wedi cyferbynu y ddwy ochr yn y sylwadau uchod gystal a'u gilydd; etto nid wyf yn condemnio un o ymarferiad oblegid ei hanfanteision, nac yn cymhell y llall i ymarferiad oblegid ei manteision; eithr fy nyben, yn y nodau a wnaethym, ydoedd ystyried y ddwy, ac edrych i mewn i amgylchiadau yr anturiaeth, yr hyn beth sydd lwyng angenrheidiol, a chyfiawnder gyda pha beth sydd dra chanmoladwy.

Gyda golwg pellach ar gyflawniad dymuniad Mr. Phillips, sef cael “*Grammadeg Groeg yn Gymraeg*,” y mae genyf un newydd da i'w hysepysu, a hwnw ydyw y canlynol, “Y mae yn fy meddiant i, er's ychydig wythnosau yn ol gopi o “*Ram-madeg Groeg yn Gymraeg*!” wedi ei gasglu o weithiau clodfawr amryw o'r awduron a ystyrier yn oraf yn y Saesneg, gan ŵr medrus yn y tair iaith a nodais; etto, y mae, neu

fe fydd, dan orfodaeth i fyned tan arolygiad un tra chywrair yn yr ieithoedd hyn, cyu y bydd ar ben pinacl yr anrhydedd hwnw a'i hargymhellia i sylw Cymrowyr yn ddiwahaniaeth. Y mae wedi ei ddwyn i ben yn gyflawn, heb ddim gwir angenrheidiol ar ol o barth y cynnwysiedau cyflredinol, oddi-eithr llyfinau ambell frawddeg, ynghyd â gwneyd i fynu ambell wall achlysurol mewn sillibiaeth, a mân seiau cyffelyb. Os clyw neb ar ei galon fyned yn nghyd â gorchwyl o'r fath hwn dymunaf hyspysu y cyfryw fod y Grammadeg sydd yn fy meddiant i yn hollawl at eu gwasaneth, ynghyd â phethau eraill angenrheidiol at y gwaith, a dderbynialis o law yr un awdur.

Abergele.

IORWERTH GLAN ALED.

DIRWESTWYR MEIFOD.

MR. GOLYGYDD.---Yr wyf yn prysuro i hyspysu i chwi, yn y modd byraf yn bresennol, wedi i'r llys eistedd ddos (Hyd. 19) o ddeg o'r gloch y boreu hyd o fewn ychydig i wyth o'r gloch y nos, i chwilio i achos y terfysg a wnaed yn Nwyl Ddirwestol Meifod, ar y 30ain o fis Mawrth diweddaf, i'r ymddygiad gael ei gyhoeddi yn derfysg (riot) ac i'r tri gwr boneddig gael eu dirwyo i bum pwt bob un am eu trosedd: ac hefyd i Mr. Perrott gael ei ddirwyo i £2 at hynw am ymosodiad (assault) ar Mr. David Edwards, un o'r erlynywr (prosecutors) ac i Mr. Humphreys gael ei ddirwyo hefyd i ddwy bunt am ymosodiad ar Mr. Robert Pryce, yr erlynydd arall. Ymddyngs hanes cywir pellach yn Newyddiaduron Amwythig yr wythnos nesaf.---Ydwyf, mewn brys, yr eddich,

RICHARD NEWELL

Trefaldwyn, Hydref 20, 1838.

HANESIAETH CENHADOL.

CENHADAETH HUAPHINE, YN Y MOROEDD DEHEUOL.

Y'MHLITH y gohebiaethau diweddaraf o'r Moroedd Deheuol derbyniwyd yr un canlynol oddiwrt ein brawd y Parch. Charles Barff, Huaphine, wedi ei ddyddio Hydref 6, 1837. Y mae yr hyu a gynnwysir ynddynt yn ddigon i'n gorlenwi â diolchgarwch sanctaidd tu hwnt i feaur. Mr. Barff, wrth anerch y Cyfarfod, a ddywed fel hyn:

ANRHYDEUDUS FRODYR A THADAU.---Gyda diolchgarwch didwyll i Dduw yr wyf yn coffáu llwyddiant yr efengyl yma drwy ystod blwyddyn ryfeddol arall.

Y Moddion Cyhoeddus. Y mae effeithiau daionus llwyr-ymwrthodiad â gwirodydd poethion tu hwnt i angysfired yn gystal mewn golygiad tymhorol ag ysprydol. Yn lle afluneddiddwch mewn gwisgoedd, ac anfoesoldeb mewn buchedd, mae y bobl oll yn ymddangos mewn dillad gweddus, ac yn ymddwyn gyda phob gweddeidd-dra a moesol-

deb. Ond yr effeithiau mwyaf daionus a welir yn niwygiad moesol y trigolion; mae y cynulleidiafodd yn dra lluosog ar y Sabbothau, ac y mae ychwaneg o lawer yn dyfod i'r bregeth nos Fercher nag a arferai dyfod.

Bedyddiadau. Y mae llawer iawn wedi dyfod ym mlaen y flwyddyn a aeth heibio, ac a gynnygiasant eu hunain i gael eu bedyddio, y rhai a ddangosasant raddau bel-eth anarferol o ddiragrithrwydd yn ceisio yr un peth angenrheidiol. Y maent agos oll o'r dosparth hyny o ddynion, y rhai a fuont byw mewn hollol esgeulusiad o foddion iechydwrtaeth, ac mewn ymlyniad wrth bob pechod ffaidd ac aflan; ond ydynt yn awr, yr ydym yn credu, wedi eu gwir eni drachefu, yn dwyn ffrwyth i sancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragwyddol.

Aelodau Eglwysig. Y mae cryn chwancgiad wedi bod at yr Eglwys yn ystod y flwyddyn ddiweddaf, yn benaf o blith yr ieuengedig, y rhai a fuont yn ymarfer yn gyson a dyfod i'r Yagolion Sabbothol a dyddiol o'u mabandod, ac yn nghalonau parai y mae had da y gair wedi gweiddio yn ddwfn i bob ymddangosiad. Mynych y gwelwyd dagrau o lawenydd yn llifo dros ruddiau rhieni wrth weled eu plant yn cael eu derbyn i gymmudeb eglwysig. Y mae y diaconiaid a minnau yn parhau i gyfarfod â rhai yn ceisio cael eu bedyddio ar bob prydnewn ddydd Llun, i'w hyfforddi hwy, a chwilio yn ddyfal i'w profiadau o'r cyfnewidiad calon hyny ag sydd mor angenrheidiol i bob gwir Gristion. Yr ydym yn parhau hefyd i ymweled â'r aelodau eglwysig yn en tai, ac yr ydym yn cael hyn yn adeiladi i ni ein hunain, a chredwn yn fuddiol i'r bobl. Mewn cyfarfod gweddio misol, a gynnelir gan y diaconiaid yn unig, yr wyf yn gosod ger eu bron yn barhaus eu dyledswyddau yn yr ymarweddiad sanctaidd a'r amynedd hyny y mae eu swydd oruchel yn ei ofyn. Ni bu angenrheidrwydd am ddysgyblaeth eglwysig ond mewn ychydig iawn o achosion yn y flwyddyn ddiweddaf, a dilynwyd hwy yn fuan ag effeithiau daionus, trwy eu bod yn codi graddau helaeth o alar duwiol, yr hyn, gobethiwn, sydd yn wirioneddol. Ein cyfarfod eglwysig cyson ar brydnawn ddydd Gwener sydd yn ymddangos yn adeg werthfawr o lesoldeb ysprydol a diddanwch, ac, i ddefnyddio eu geiriau eu hunain, gultwant ef "E amu ran mae un te naru;" hyny yw, gwledd i'r enaid. Symudwyd llawer ymdeith trwy farwolathaeth; y rhai oeddant oll wedi myned mewn gwith o oedran, addigerth un, Rthuna, yr hwn nad oedd, tbi- iwyf, dros 30 mwydd oed. Yr oedd hadau darsoddedigaeth yn ei natur; yr hyn, yn nghyd â chyffryddiad hyehan o'r *influenza*, a'i symudodd ef yn fuan oddiwrt ei deula, ac o'r eglwys. Efo a fu yn ddiacon y ddi- lon am rai blynyddoedd, a bendithiwyd ef â gras lawer pan yn ieuange iawn, a phar- haodd i fod yn addurn i'w broffes mewn

sanctaidd ymarweddai a duwioldeb hyd ddydd ei farwolaeth. Nid wyf yn cofio am neb ag yr oedd ei farwolaeth wedi achosi cymmaint o hirachth cyffredinol, a hyny yn benaf o herwydd ei fyddlondeb yn gweuthur daioni, er bod pawb yn ymddangos yn deimladwy o fod eu colled hwy yn ennill iddo ef. Ei ddiwedd ydoedd dangnefedd.

Ysgolion -- Mae y rhai hyn yn cael eu llenwi yn well nag yn y blynyddoedd a aethant heibio, gan blant a rhai mewn oed hysyd: ac y mae yr awydd am wybodaeth, yn enwedig o'r Ysgrhythrau Sanctaidd, wedi cynnyddu yn fawr ym mhilith pob dosparth o ddynion; a'u cynnydd mewn darllen yn dra boddlongar. Yr ydym wedi sefydlu, yn ystod y flwyddyn a aeth heibio, Sefydliad arall yn Maewa. i'r hwn le y mae y diaconiaid a minnau yn myned bawb yn ei gylch. I mae'r Ysgol yno yn cael ei llenwi yn dda, a'r gynulleidfa yn dra awyddus i wrando yr efengyl. Mrs. Barff, a'n merch Louisa, sydd yn parhau i gyfarfod a'r merched brodorawl, ag sydd yn aelodau Eglwysig, bob prydnewn ddydd Llun i ddarllen gair Duw a gweddio.

Y Wasg. -- Cyfieithiais lawer o draethodau, a llyfrau ysgolion, y rhai ydynt barod i'r Wasg; ond bum yn analluog i'w hargraffu y flwyddyn hon, o herwydd ein llafur i gyflenwi, mor bell ag yr oedd modd, angen dirfawr y Genhadaeth Samoanaidd. Daeth nifer fawr o gyhoeddiadau allan o'r wasg yn yr iaith hono; ac otto dywed y Cenedol nad yw y cyflenwad hwn ond fel diferyn yn y môr. Y mae genyf, yn chwaneogol at ddarnau o'r ysgrhythrau, Hanes y Bibl yn yr iaith hono, yn cael ei barotol yn awt.

BORABORA.

Wedi sylwi ar lwyddiant yr ynys yn ei hamgylechiadau hydol, y mae Mr. Barff yn myned ym mlaen i sylwi ar daith a roddodd i ynysoedd cymmydogaethol Borabora a Maiaotiti. Yn ein Hudroddiad Blynyddol diweddar yr oeddyd dan yr angenrheidrwydd gofidus o hybysu fod yr ymyrsonau ag oedd rhwng y brodorion yn yr ynys uchod wedi bod yn rhwystr clwerrw i lwyddiant yr efengyl yno: ond dywedasom hefyd fod genym obaith y byddai i Ragluniaeth Ddwysol weithredu rhyw gyfnewidiad iachanol yn yr yspaid amser rhwng derbyniad y goboliaeth nesaf oddiwrth Mr. Barff, a'r hyn a gynnwysai y newydd galarus a goffhawyd y pryd hynny. Y gobaith hwn, trwy drugaredd ddwyfol, a gywirwyd. Y mae Mr. Barff yn ysgrifennu fel y canlyn yn mis Hydref diweddar:—

"Tra yr oedd Mr. Platt yn absennol yn y parthau gorllewinol, mi a aethym i'r sefydliadau oddi amgylch, cyn belled a Borabora, ac yr oedd yn ddywyndd genyf gael allan fod pethau yn llawer gwell yno na chynnt. Yr oedd y cynulleidfaoedd yn lluosog, a'r ysgolion yn llawnion; ac yn ystod fy ym-

weliad derbyniwyd pedwar ar ddeg o aelodau newyddion at y cymundeb, &c. Ymwelodd Mr. Platt â hwy er y pryd hynny. Yr wyf yn gobeithio y bydd y Cyfarwyddwyr yn alluog i anfon Cenhadr iddynt cyn bo hir.

MAIAOTITI.

Ymwelais A Maiaotiti yn mis Gorphenaf diweddar, a cheffais fod llwyddiant cyffredinol dros y sefydliad, o dan arolygiaeth Tamore. Efe a ddywedai fod y trigolion yn astud iawn gyda phob moldion o ras, a'r plant mewn dyfod i'r ysgolion; bedyddiwyd 16 o fabanod yn yr ymweliad hwn, a derbyniwyd 13 o aelodau newyddion i gymdeithas eglwysig, pobl ieuangis yn benaf.

Cyn belled a hyn mi a ymagniais i roddi hanes cywir o gynnydd achos Duw yn y sefydliadau hyn. Ac wrth derfyn, yr wyf yn erfyn am weddiâu y Cyfarwyddwyr, a phob gwir gyfaill i'r Cenhadr, am dywallt iael helaeth o'r Yspryd Glân i adnewyddu yn ein mysg wir achosion crefydd fywiol a duwioldeb, ac i'n nerthu ni i ymgyrhaedd at ganu uchel ein galwedigaeth yn Nghrist Iesu.—Ydwylf, yr eiddoch, &c

CHARLES BARFF."

ORDEINIAD CENHADON.

Ar brydnawn dydd Iau, Medi 6, 1838. Ferdinand Sommer, D. Ph. ac M. D. a J. H. E. Roeer, D. Ph. ac M. D. o Athrofa Berlin, wedi eu cymmeradwyo gan y Cyfarwyddwyr, ac a appwyntiwyd yn Genhadon i Bengal, a ordeiniwyd yn Nghapel Silver Street, Llundain. Dechreuwyd y moddion, trwy ddarllen rhanau priodol o'r Ysgrhythrau a gweddio, gan y Parch. N. M. Harry. Yna desgrifiodd y Parch. E. Crisp, mewn dull tra effeithiol, gyfawr moesol cant ac ugain o filoedd o'r hil ddynol yn yr India. Y Parch. John Arundel a groesawai yn wresog y ddau frawd Almaenaudd i ynys Prydain, ac i frawdoliaeth yr eglwys Prydeinaidd; ac efe a dderbyniodd ganddynt yr attebion mwya'f boddhaol i'r holl gwestiynau o barthod eu crefydd bersonol, ac o'u golygiadau ar brif athrawiaeth yr Ysgrhythrau Sanctaidd. Yna Dr. Henderson a weddiodd, ac a gyflwynodd yr arddodiad dwylaw. Y Dr. Bennett a eglurodd y gwaith Cenhadol a Gweinidogaethol, yr hyn a ddisgwyliod oedd y brudyr hyn ar gymmerd arnynt, oddiwrth Act 13. 46. A'r Parch. E. Mannering a ddiwedddodd y cyfarfod pwysig hwn.

YMWADIAD CENHADON.

Ar ddydd Sadwrn, Awst 18, 1838, hwyliodd y Parchedig Henry Nott, ynghyd â Mrs. Nott, allan o Gravesend, Llundain, i Sydney, Deheudir Cymru Newydd, yn y llong Eweretta, Cadben Gilmore. O Sydney y mae Mr. a Mrs. Nott yn bwriadu myn-

ed i Tahiti, i'r man lle buont yn llafurio o'r blaen.

Ar yr 28ain o Awst, aeth y Parch. John Lumb, Cenhadwr appwyntiedig i Combacum, ynghyd â Mrs. Lumb, ar fwrdd y llong Mary Anne, Cadben Tarbutt, er hwylio i Madras, yn yr India.

Ar ddydd Sadwrn, Medi 15, 1838, aeth y Cenhadon canlynol ar fwrdd y *Duke of Buccleugh*, Cadben Close, yn Portsmouth, y Parch. George Gogerly, a Mrs. Gogerly, a dau blentyn, yn dychwelyd, wedi gwelldau yn fawr yn eu hiechyd, i'r man y llafuriant ynddo o'r blaen, sef Calcutta : y Parchedigion Dr. Sommer a Dr. Rooser, dau Genhadwr Almaenaid, a'u gwragedd, wedi eu pennodi i Raglawiaeth Bengal; a'r Parch. J. Kennedy, A. C. i Benares.

Y LLONG GENHADOL CAMDEN.

Y *South African Advertiser* a ddywed fod y llong Camden, ym mha un yr hwyliodd y Parch. John Williams, a brudyr eraill, i'w gwahanol Sefydliadau yn Ynysoedd Môr y De, ar yr 11eg o Ebrill diweddaf, wedi cyrhaedd Simon's Bay, Penrhyn Gobaith Da, ar y laf o Orphenaf, oll yn iach. Ni dderbyniwyd dim oddiwrt y brudyr wedi iddynt gyrhaeddyd Cape Town.

CYMDEITHAS GENHADOL LLUNDAIN.

CYNNALIWDYD Cyfarfod Blynnyddol y Gymdeithas hon yn Nghaerlleon, ar ddydd Sabboth, Hydref 21, a'r ddau ddiwrnod canlynol. Hon oedd y Bedwaredd Gylch-wyl ar hugain a gynnaliwyd yn y ddinas hon.

Y moddion cyhocildus a gynnaliwyd fel y canlyn:—Am 7 o'r gloch y boreu, Cyfarfod i Weddio, yn Nghapel y Bedyddwyr, yn Pepper-street. Am 9 o'r gloch, pregethodd y Parch. John Hughes, Lle'rpwll, yn Nghapel y Trefnyddion Calffinaidd Cymreig. Am chwarter wedi 10 o'r gloch, pregethodd y Parch. J. Leifchild, D. D. yn Nghapel Octagon. Am chwarter wedi 11 o'r gloch, pregethodd y Parch. E. Crisp (Cenhadwr yn India) yn Nghapel yr Annibynwyr Seisnig, yn Queen-street. Am hanner awr wedi 2, pregethodd y Parch. E. Crisp, yn Nghapel Octagon; a'r Parch. J. Hughes, yn Nghapel y Trefnyddion Calffinaidd Seisnig. Am hanner awr wedi 6, pregethodd y Parch. J. Leifchild, D. D. yn Nghapel yr Annibynwyr Seisnig; a'r Parch. E. Crisp, yn Nghapel y Trefnyddion Calffinaidd Cymreig.

Am 6 o'r gloch prydawn ddydd Llun, cynnaliwyd Cyfarfod Blynnyddol y Gymdeithas hon yn Nghapel yr Annibynwyr Seisnig, yn Queen-street, y Parch. Samuel Luke, Gweinidog y lle, yn y Gadair. Yr oedd hwn yn gyfarfod tra lluosog, ac anerchwyd y gwyddfodolion gan y Parch. E.

Crisp, y Parch. J. Leifchild, D. D. ac amryw Weinidogion eraill.

Boreu ddydd Mawrth, am 9 o'r gloch, cynnaliwyd Borenbryd Cyffredinol (*Public Breakfast*) yn yr Yagoldy wrth Gapel Queen-street, lle yr oedd tyrfa fawr wedi ymgynnull, a pharodd yr areithiau a'r hanesion hyfydwch a boddiant nid bychan i'r gwrandawyr. Yn yr hwyr, am hanner awr wedi chwech, gweinyddwyd Ordinhad Swper yr Arglwydd, yn yr un Capel, i'r holl aelodau o'r Eglwys Grastionogol, yn ddiwahaniaeth, ar a fynai ddyfod ym mlaen.

Yn niwedd y Cyfarfodydd gwnaed Casgliadau helaeth er cynnorthwyo cyllidau y Gymdeithas; a dywyddid genym allu hysbysu fod swm y casgliadau uwchlaw 200 o bunnau.

Y GENHADAETH GYMREIG.

SONIASOM, yn un o'n Rhifynau blaenorol, y gwnaem ryw ychydig o Sylwadau ar y gydmariaeth a'r anghydmariaeth sy rhwng pellder y ffordd, y draul, llafur, anhawdra, &c. o anfon Cenhadau yr efengyl i Lydaw yn Ffrainc a'r Iwerddon.

1. Cydmariaeth pellder ffordd. Mae y Werddon yn nes atom ni y Cymry o lawer na Llydaw. Y ffordd rwyddaf i fyned i Lydaw, yn Ffrainc, ydyw drwy Portsmouth; ac yna mewn llong ar hyd y mor oddi yno i Brest, yr hon sydd dref boblogaidd yn nghwr Llydaw. Bwriwn, wedi hyny, fod yr un faint o ffordd o Brest i fyned ym mlaen i ganol gwlad y Llydawiaid ag sydd i fyned o Dublin i ganol gwlad y Gwyddelod. Yna bydd y gydmariaeth o'r ffordd yn sefyll yn unig rhwng y pellder sydd i fyned o Gymru i Dublin ag o Gymru i Brest.

Er fod Brest yn Llydaw, etto Ffrancaeg a siaredir yno; ac feily yn gyffelyb, er fod Dublin yn y Werddon, etto Saesneg a siaredir yno. Am hyny, pa un bysog ai i Lydaw ai i'r Werddon yr anfonir Cenhadau mae yn rhaid myned yn mhellach o lawer i'r wlad na'r un o'r ddwy dref hyny.

Y pellder o Gaergybi i Dublin sydd 60 o filltiroedd, a dyna yr holl bellder, sef ar hyd y môr. Y pellder o'r Dehendir i Portsmouth sydd oddentu 150 o filltiroedd ar hyd y tir, ac oddi yno i Brest ar hyd y môr yn rhywle dros 250 o filltiroedd. yr hyn i gyd a wna 400; sef yw hyny ychwaneg o bellder na'r llall o 340 o filltiroedd. Nid yw y cyfrif hwn wedi ei wneud i fan-ylrwydd, ond yn lled fras. Gellir myned i barth o Lydaw yn nes na myned trwy Portsmouth, ond nid mynych y tramwyr i'r manau hyny. Brest yw y porthladd mwyaf yn holl Ffrainc, ac yno y gellir myned bron yr amser a fynir.

2. Dysgu yr ieithoedd. Diau y dysgai Cymro iaith Llydaw yn llawer cynt nag y dysgai Wyddelae, oblegid fod y Lydaw-

aeg yn llawer tebycach i'w iaith gynhenid ei hun. Ond er hyny, bydd raid i bwy bynnag a'el i Lydaw, yn gyntaf ddyfyn yr iaith Ffrancaeg; yn gystal ag y bydd i'r sawl a elo i'r Werddon fod yn hyddysg yn yr iaith Saesoneg. Pe ceid Cenhadwr yn medru Ffrancaeg a Saesoneg, cynt o lawer y byddai y dyn hwnw yn alluog i fedru dechreu ar ei orchwyl yn Llydaw nag yn y Werddon. Ond ansynych y ceir Cymro yn medru Ffrancaeg; eithr y mae miloedd o Gymru yn medru Saesoneg.

3. Amddiffyniad. Mae gwell amddiffyniad o lawer iawn i Genhadwr yn y Werddon nag yn Llydaw. Mae Llywodraeth Brydain yn fwy rhydd na'r eiddo Ffrainc, fel y gwyddom oll. Yn y Werddon ceir amddiffyniad ein cyfreithiau a'n llywodraeth ni ein hunain, yr un fath ag yn Nghymru.

4. Rhwyddineb i ddechreu ar y gwaith. Byddai raid adeiladu Capel cyn dechreu ar y gwaith o gadw ysgol Sabbothol na phregethu yn Llydaw; ond gellid cymmeryd tŷ, neu dalu ychydig am senthyg tŷ, yn y Werddon, a dechreu ar y gorchwyl gydag ychydig iawn o draul.

5. Y trigolion. Mae miloedd o drigolion y Werddon yn Brotestaniaid. Mae y trigolion yno yn gymmysg o Babyddion a Phrotestaniaid: ond yn Llydaw, er fod y genedi yn Gymry y maent yn Babyddion oll.

6. Anfoniad Ymwelwyr. Gellid myned i ymweld a'r Cenhadon yn y Werddon mewn ychydig o amser. ac ar ychydig iawn o draul mewn cydmariseth i fued i Lydaw; a gellid cael clywed oddi wrthyn hefyd drwy lythrau mewn deuddydd neu dri yn y man pellaf.

Fe allai y bydd ystariaethau o'r pethau hyn yn fuddiol yn yr amser presennol, pan, fo dybygid, o'r diwedd, fod rhyw debygolrwydd ein bod yn dechreu deffroi o gysgu ar yr achos pwysig hwn. Hwyrach yr enfyn rhyw un sylwadau ym mhellach, a rhai manylach, ar yr achlysuron uchod. Da fyddai genym gael unrhyw Sylwadau Eglurhaol oddiwrth ein fyddlawn gyf-aill, y Parch. Mr. Phillips, neu ryw un arall medrus ac awchus ar yr anturiaeth amcanedig.

CYHOEDDWR.

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

CYMDETHASFA DOLGELLAU.

CYMNALIWDYD Cymdeithasfa gan y Trefuddion Calfinaidd yn Nolgellau, Sir Feirionydd, ar y 25, 26, a'r 27ain o Fedi diweddaf, y man a'r pryd y pregethodd y Parchedigion canlynol:—Nos Fawrth, Parch. John Jones, Talsarn, oddiar Heb. 9. 14. Nos Fercher, Parch. Daniel Jones, Llanllethyd, oddiar Salm 138. 6. a'r Parch.

Benjamin Evans, St. Ffagan, oddiar Ioan 16. 21. Boren ddydd Iau, am 6 o'r gloch, Parch. William Williams, Rumney, oddiar Iago 1. 17, a'r Parch. John Evans, Cilcwm, oddiar Ioan 5. 39. Am 10 o'r gloch, Parch. Richard Davies, Gaio, oddiar Ezec. 21. 26. a'r Parch. John Jones, Talsarn, oddiar Mat. 7. 13, 14. Am 2 o'r gloch, Parch. David Jones, Caernarfon oddiar Esa. 22. 6, a'r Parch. David Morgans, Trallwm, oddiar 1 Cor. 10. 13. Am 6 o'r gloch, Parch. Ellis Phillips, Wrexham, oddiar 1 Thea. 4. 14. a'r Parch. William Jones, Rhuddlan, oddiar Heb. 11. 6. Boren ddydd Gwener, am 6 o'r gloch, Parch. Owen Jones, Wyddgrug, oddiar Rhuf. 3. 20. a'r Parch. William Griffith, Pwllheli, oddiar 1 Cor. 7. 31.

UN OEDD YNO.

HELYNTION YR AMSEROEDD.

AMERICA.

Allan o'r "Cyfaill o'r Hen Wlad."

Yn ydym yn deall, oddiwrth y Cyhoeddiad uchod, fod ein brodyr Cymreig, alldgar dros eu hiaith a'u cenedl, wedi sefydlu Cymdeithas Gymroaidd ym Mhort Carbon, ar nos Sadwrn, yr 31ain o Fawrth diweddaf, ac yr ydym yn credu y bydd hon etto yn rhwym yn i gadw y Cymry yn agos at eu gilydd yn y fro estronawl hono.

Damwain angenawl.—Mr. Samuel Harford, o Gaerodwr, Prydain Fawr, tra yn croesi Heol Broadway, Caersfrog Newydd, a darawyd i lawr gan gefyl oedd yn rhedeg yn wyllt. Torwyd amrai o'i asenau, a briwyd ei ben. Bu farw yn fuan.

Dirwestiaeth.—Y mae y Cydhasnachwyr Diogelawl (*Insurance Companies*) yn Cincinnati, wedi penderfynu yn unfrydol, gymmeryd y 10fed ran yn llai er diogelw yr holl agerddfadau a lywodraethir yn unol â rheolau Dirwestiaeth, nid Cymmedroldeb cofiwch. Mae hyn yn dystiolaeth gadarn o blaid yr achos Dirwestol.

Yr hin.—Mae yn dda genym weled oddiwrth y newyddion diweddaraf o'r gwahanol Daleithiau, fod y sychder bygythiedig wedi ei esmwtu drwy gawodydd hyfrydol o wlaw. Dysgwylir fod y cynfnewidiad hyn mewn pryd i achub y cnydau yd oeddynt ar wywo.

Ystern yn Baltimore.—Dilyniir sychder maith yn gyffredin gan ystormydd trymion o fellt a tharanau dinystriol, &c. Yr oedd yno long o ymfudwyr Ellmynaidd. Tua 50 oedd yn ymaratoi i fynydd tu a'r gorllewin, a droisant i ystordd anorphenedig am gysgod. Ond o herwydd yd y gwlaw yn disgyn yn fath genllif ffoisant i dai eraill, oddieithr naw o honynt. Prin yr oeddynt wedi diangc cyn i'r ystordd gael ei chwythtu i lawr, a chladdu naw yn yr adfeillion. Dymchwelwyd dwy lestr ger Caer McHen-

ry; a boddwyd dau o ddynion. Chwythwyd un dyn o'r enw Shaw, ei goffyl a'i gerbydan dros glawdd. Didowyd llawer iawn o dai.

Cellioged rhedyn.—Yn nechren y mis diweddaf passiodd cwmwl o gellioged rhedyn dros ddinas Lancaster, Pa. Yr oeddynt yn cyfeirio o'r gogledd-ddwyrain i'r dehau-orllewin. Clywsom am danynt drachefn yn Frederick, Md.

AMRYWIAETHAU.

Cyngor Meddygol rhag y Cryd Cymmalau (Rheumatism).—Berwch grochanaid o bytaws, a throchwch yn dda y parth godus o'ch eoroph yn y dwfr y berwyd hwynt ynddo, pan fyddo cyn boethed ag y galloch ei oddef, gan ei rwymo i fynu â gwlanen, ac yna ewch i'ch gwely yn ddiwed. Gwnewch hyn am amryw nosweithiau olynol.

Hwyliad yr Agerdd-long "Liverpool" i Gaerefrog Newydd.—Hwyliodd y llestr teg uchod o Le'rpwll ar ddydd Sadwrn, yr 20fed o Hydref, ar fordaith i Gaerefrog Newydd yn America. Yr oedd y glanau oddeutu y fan lle y cychwynai yn llawn o edrychwyr, wedi ymgasgu yno o bob parth. Yr oedd oddeutu 50 o deithwyr ar ei bwrd, heblaw plant a gweision. Oddeutu un mynyd ar bymtheg wedi un gwelyd hi yn myned heibio y Rock yn ei hynt gorllewinol. Yr oedd ei chyflymdra erbyn hyn wedi cynnyddu i oddeutu deuddeg milltir mewn awr; a chyn pen ychydig fynyddau aeth o'r golwg tu draw i'r Sand Hills. Dysgwylir y bydd iddi gyrrhaeddyd Gaerefrog Newydd oddeutu y pummed o'r mis nesaf. Gwelwyd hi drachefn, ar y boren Sul canlynol, wrth *Tuskar*, wedi bod yn hwylio ym mlaen yn gyflym o'r amser y cychwynodd. Dywedir ei bod yn 1050 o dunnelli, a thros nerth 400 o feirch.

Rhybydd i Fawau.—Ym mhili y celsain-ymchwiliadau a gynnalwyd o flaen Faithful Thomas, Ysw. Corph-ynad, dros Sir Gaerlleon, yr oedd tri o honynt wedi eu hachosi trwy esgeulusdra rhieni. Y cyntaf oedd ym mhentref Norley, lle yr oedd dau faban, un dwy flwydd oed, a'r llall yn 16 mis, y rhai, wedi eu gadael i ofal geneth fechan bedair blwydd oed, a foddwyd mewn ffos fechan yn yr ardd, trwy syrthio iddi oddiar ystylen. Y llall a ddigwyddodd yn Thorton in-the-Moor, lle cysgodd maban bychan naw mis oed i farwolaeth, o herwydd rhoddi iddo ormod o *laudanum*. Yr ydym yn goboeithio y bydd i hyn etto fod yn rhybydd i rieni i ofalu i bwy y gadawont eu plant; ac na weinyddont iddynt un math o gyffuriau ond o dan hyfforddiad meddyg yn unig. Y mae yr arferiad beryglus o roddi rhyw gyffuriau i fabanod gyagu, wedi bod, nid yn unig yn niweidiol ond yn angeuol hef-

yd: o herwydd nid oes well reol cwsag na natur ei hun. Cynnalodd y boneddig uchod gelain ymchwiliad yn Frodsham ar gorph Ann Rogers, merch fechan bedair blwydd oed i Mr. Rogers, Gwniedydd, yr hon a gyfarfyddodd a'i hangeu trwy i'w dillad gymmeryd tân wrth sefyll yn rhy agos ato. Hefyd, yn ddiweddar, yn New-all, ar gorph geneth fechan yr un oedran a'r un uchod, o'r enw Sarah Dodd, yr hon etto a loegwyd i farwolaeth trwy i'w dillad nos gymmeryd tân. Ac ar ddydd Llun, Hydref 22, yn Nghlafdy y ddinas hon, ar gorph geneth fechan arall o'r enw Maria Jones, Crane-street, wyth llwydd oed. Ymddengys fod dillad yr eneth hon etto wedi gymmeryd tân trwy i farworyn syrthio arnynt, o dan effeithiau pa un y bu yn dihoeni mewn poenau am rai dyddiau hyd oni roddodd angu derfyn arnynt oll.

Damwain alaethus yn Nghapel y Trefnyddion Wesleyaidd, Leeds Street, Le'rpwll.—Ychydig amser yn ol, fel yr oedd amryw ddynion yn tvnu y Capel uchod i lawr, yn ol cyfarwyddyd yr ymddriedolwyr (*trustees*) i'r dyben o adeiladu un newydd yn Great Hanover Street, syrthiodd darn o'r adeilad i lawr, a chladdodd chwech o ddynion yn yr adfail. Anafwyd hwy oll yn dost iawn. Bu farw dau o honynt yn fuan ar ol y ddamwain, a threugodd uw arall cyn pen ychydig o ddyddiau, gan adael gwraig a theulu lluosog i alaru ar ei ol.

Addoediad pellach y Senedd.—Ar y diwrnod yn y mis hwn, hyd pa un yr addoedwyd y Senedd gyntaf, ymgysaru Tŷ yr Arglwyddi, am ddau o'r gloch, er addoediad pellach, hyd ddydd Mawrth, y pedwerydd dydd o Ragfyr nesaf.

Drwg-weithredwyr.—Cyrhaeddodd 18 o ddynion a 4 o ferched gastell y ddinas hon o garchar Knutsford, i'r diben o'u hanfon i'w gwahanol leodd o alltudiasth.

Anngghymmedroldeb.—Yn un o Gyhoedd-iadau y Gymdeithas Ddirwestol a gyhoeddwyd yn ddiweddar y ceir y cyfrif canlynol:—Swm yr arian a wariwyd am wrodd ydd poethion, mewn un flwyddyn, yn y tair teyrnas gyfunol, o leiaf yw £20,150,692, am win £7,347,325, am frag a chwrrw £14,551,228, yn gwnenthur yr un swm anferth o £42,053,245!! O Frydain! Frydain! pa hyd y rhed dy gyfoeth yn y fridiau angeuol hyn! pa hyd, meddwn, y galwir i'r Cymdeithasau Crefyddol gyfrif eu miloedd ac anngghymmedroldeb ei fliynau o aur ac arian y wlad! Anngghymmedrolwyr, crynwch, o herwydd mae dydd cyfrif yn nes-hau, a pha fodd y telwch i'r Arglwydd ei eiddo ei hun gyda llog? Ddirwestwyr, ym-hyfhwch, mae eich gwaith yn sawr, eich amcan yn ddaionus, eich cadernid i'r Arglwydd, a'ch gwobr yn eich aros.

Gaeirleion.

TEIDION.

Y Cyllidau Cenhadol.—Yr hyn a ganlyn yw swm y cyfraniadau a dderbyniwyd gan y pedair brif Gymdeithas Genhadol yn y flwyddyn 1837: Cymdeithas Genhadol yr Eglwys £83,447; Cymdeithas Genhadol y Trefnyddion Wesleyaidd £81,930; Cymdeithas Genhadol Llundain £70,255; a Chymdeithas Genhadol y Bedyddwyr £17,960.

Dysfais newydd bwysig.—Y mae gwr o'r enw Mr. Thomas Blanchard, Aelod o'r Sefydliadau Americanaidd, wedi cael allan ffordd i rwystro ymdoriad berwadyron agerdd-longau, yr hyn a ddigwydd weithiau trwy ddiolalwch, meddwdd, neu ryfys, Y mae y ddyfais hon yn trefnu i'r drws y rhoddir y tanwydd i mewn gael ei gau mor dyn fel na ellir ei agoryd, pan elo y dwfr yn y berwadyr islaw rhyw swm penodol, hyd oni roddir y dwfr i mewn ynddo.

Y Gledr-flordd newydd yn Nghymru.—Yn y dyddiau hyn, pan y mae y cledr-flyrid yn tryfrithio dyffrnoedd Lloegr mae Cymru fynyddig yn cynhyrfu ychydig yn eu cychl. Y mae yn hysbys i'n darllenwyr fod cryn starad yn awr am gael cledr-flordd rhwng Llundain a'r Iwerddon; ac yn awr ni a osodwn ger bron fam yr enwog George Stephenson ar y mater hwn. Mae y gwr boneddig uchod wedi bod ar daith yn ddiweddar yn Ngogledd Cymru, i edrych y wlad, ac wrth ysgrifenu at John Uniacke, Ysw, Cadeirydd Cyfarwyddwyr Caerlleon a Crewe, efe a ddwydd:—“Anwyl Syr, Fel yr oeddwn yn teithio yn ddiweddar trwy Gymru i edrych ansawdd y wlad, mi a gymmerais y cyfneudra o chwilio i forfa Penmaen mawr, gan wybod y pryderwch sydd yn nhrigolion Caerlleon i gael ffordd i'r fan hon. Chwilais y morfa hwn, a'r wlad oddi yno i Gaerlleon, yn gystal ag o Benmaen mawr i Fangor. Cefais allan fod yn haws troi morfa Penmaen mawr yn borthladd cyfeus nag a ddychymmyguais erioed, ac y gellir gwneud cledr flordd oddi yno i Gaerlleon bron ar dir gwastad, ac heb achos i dori trwy lawer o anhawderau; ac hefyd, oddi wrth yr hyn a welais o'r wlad rhwng Penmaen mawr a Bangor, nid wyf yn barnu fod un anhawdra i wneud cledr flordd o Gaerlleon i Gaergybi, pe byddai i'r llywodraeth, ryw amser gymmeryd y gorchwyl mewn llaw i gwbllhau hyn. Pe nad dygid y gledr-flordd hon ddim pellach na Chonwy, gadawai hyn rai sawr o'r flordd ogleddol o Gonyw i Gaergybi yn fuddiol er hyrwyddo y fasnach rhwng Lloegr a'r Iwerddon, ac yna gorphwysai ar y llywodraeth i benderfynu pa un a fyddai iddynt ai parhau i gynnal Gaergybi fel y brif fynedfa o Loegr i'r Iwerddon, neu, ynta, ai gwneuthur Penmaen mawr yn brif borthfa y *packet*. Yr wyf fi o'r farn nad oes modd cael un flordd y gellir ei gwneud a chyn lleied o draul ag ydyw y flordd hon, nac ychwaith mor gyf-

leus i gwtogi y pellder rhwng Lloegr a'r Iwerddon.”

Diangfa Arth allan o'r Mil-erddi (Zoological Gardens) yn *Lle'r-pwll*,—Cymmerwyd yr hanes rhyfedd canlynol allan o enau gwr o'r enw William Mayman, yr hwn a anafwyd yn dost mewn cythrwf a'r arth a ddiangodd yn ddiweddar allan o'r Mil-erddi uchod. “Oddentu chwech o'r gloch prydawn ddydd Sul, y 7fed o Hydref, fel yr oeddwn yn sefyll wrth ddrws fy nhŷ, lle yr oedd dyn yn sefyll yn agos a basged a chnau ganddo ar werth, Gwelai y dyn hwn arth yn dringo dros lidiart yr ardd i'r flordd. Tafodd ei fasedd yn y fan i'r bwystfil, yr hwn a ddechreuodd ddifa y cnau. Yn y cyfamser, daeth plentyn bychan, rhwng dwy flwydd a thair oed, i fynu tu ag ato i brynu cnau. Rhedais i gymmeryd gafael ynddo, fel y dygwn ef i'm tŷ yn ddiogel. Cyn i mi fyned yn nebell neidiodd yr arth ar fy nghesf, a gafaelodd yn fy mraich ddeheu, ac a ddechreuodd ei chnoi yn arswydus. Ymaflais ag ef hyd eithaf fy ngallu, ond tafodd fi i'r llawr. Dolefais allan am gymmorth, ond ni ddeuai neb ataf. Yna goll-yngodd fy mraich ddeheu, a chyfodais ar fy nhræd. Nis gallwn er hynny ddiang. Yna efe a roddes ei grafangau ar fy ysgwydd, ac a geisiodd asafelyd yn fy ngwddf. Wedi methu yn hyn ymaffodd yn fy mraich chwth, a rhoddes ei ddannedd trwodd. Ceisiodd wedi hynny am fy ngwddf: cedwais ef draw ychydig ac ymaffodd wedi hynny yn fy mraich ddeheu, a thafodd fi i'r llawr, a dechreuodd fy nhynu ar hyd y flordd fel y gwnelai cath a llygoden. Yr oeddwn yn gwaeddi yn barhaus, ond nis gallwn gael dim cynnorthwy. Ymaffodd wedi hynny yn fy nghesf, ac yn olaf oll yn fy ngwegil, pryd y daeth y ceidwaid yno, ac a'u curasant ymaith, mewn pryd i achub fy mywyd. Cariwyd fi adroff gan fy ngwraig, ac er fy mod yn gorwedd heb symud dim er ys wythnos yr wyf yn debyg o wellau trwy ddaioni Duw yn unig.”

BU FARW,

Medi 25ain, 1838, yn 31 mlwydd oed, Sarah, gwraig Mr. John Roberts, Lle'r-pwll, Golygydd “Y Ffawstwr.” Er mawrygu gras Duw ynddi hi, gellir coffhau iddi fod yn blentyn serchug a gostyngedig i'w rhieni, yn ymgeledd gymmwys i'w gwr, yn famaeth dyner a gofalus i'w phlant, yn weinyddes siarol i Genhadau Crist, yn gymmwynas wraig dirion i'r saint tlodion, ac yn esiampl ragorol i'w chymmydogion. Goddefodd hir gystudd mewn tawel ymstyngiad i ewyllys yr Arglwydd, gan fynych dystio bod ymorphismydd ei henaidd yn unig ar haeddiant ei Gwaredwr, “yr hwn oedd abl i gadw yr hyn a roddasai ato erbyn y dydd hwnw;” a bod arni chwant i'w dattod, a bod gyda Christ, canys llawer iawn gwell ydyw.

BARDDONIAETH.

ENGLYNIION

Coffaduriaeth am Mr. Thomas Green, Aberaeron.

TOMAS GREEN twym was i groes—yr Iesu,
Arosodd yn eirioes;
Anwyl trwy gylch ei einioes
I Dduw'n rhwydd ei ddoniau rhoes.

O'i febyd llwyr fryd ei fron—wedd irnaws,
Oedd addurnaw 'n gyson
Cristianogaeth, llaeth hoff llon
A da eli duwlolion.

Galwodd yn wresog wiwlan,—yn dirion,
Bechaduriaid arian,
O'u trueni trwy anian
I ddifai llys noddfa lân.

Yn glau pob rhanau rhinwedd—yn lanwch,
Dilynodd mewn gwired;—
Carai a mawr hoffai hedd,
A nofai fôr taungesfedd.

Teilwng gan baw trwy 'n talaeth—y'i
parchwyd
Fel perchen gwybodaeth;
A thrwy ei lan athrawiaeth
Llad i ddyn yn llaw Duw ddaeth.

Yn gyfiawn hwn a gofir,—ei foliant
Gan filoedd a daenir,
Wr nod, ei glod a gludir
Trwy gan oes yn trigo'n ir.

Canu y mae uwch cwynion,—uwch gofid,
Uwch gafael traferthion,
Is awyr iachus Seion,
Fab rhinwedd yn annedd Ion.

Boed taw i wylaw ar ol—y rhai da,
Yn nhre deg ragorol
Y trigant uwch hynt rwygol,
Ar feillionawg ddeiliawg ddol.

Hwynthwy am byth mwy'n llu mad—a yfant
O afon gwin cariad,
Goreu lles a gwir wellhad
Dios, eu hymadawiad.

Ymadawiad yw am deiau—euraidd,
Heirdd araul drigfanau,
Lle mae i'r Ior gor yn gwan
Cân anwyl mewn cain y nau.
DANIEL DDU, o *Geredigion*,

DUW.

O! Sanctaidd, Sanctaidd, Sanctaidd Dduw,
Seraphiaid gwyh a glân,
Sy'n seinio 'n uchel, haeddawl yw,
O'u parch, a'u bri, a'u cân.

Creawdydd nefoedd, llunwr byd,
A seilydd pob peth byw,
Cynnalydd holl wrthdrysychau 'i gyd,
Eu Harglwydd ac eu Duw.

Anfeldrawl ac annhreiddiawl Ior,
Gogoniant nef y nef,
Dy air sy'n seinio "Deuwch gôr,
Mewn iawnder molwch Ef."

IORWEARTH GLAN ALED.

HYMN

*A wnaed gan y diweddar Barch. P. Roberts, Llan-
sannan, pan mewn cystudd trwm.*

DAN bob clwyfau a blinderau
Y'm gosodi yn y byd;
Gwedd dy wynch yn ei wenau
A'm nertha i'w cynnal ar bob pryd,
Hyn fydd gysur, &c.
Dan bob croesau ar y llawr.

GWELEDIGAETH BELSASSAR.

Y brenin Belsassar, mewn mawrfri ac urddas,
Oedd ar ei orseddfaingc yn llawen ei fron:
Ei feilchion uchelwyr a lanwent y palas
I wleda 'n siriolwch, calonog, a llon:
Wrth flas y melyswin, y brenin yn wresog
A archodd mewn rhyffg gymmeryd yr eurog
Gwpanau o deml IAHORA galluog
I gynnal y gwin i'r annuwiol wledd hon.

Y brenin, a'i wragedd, a'i holl ordderchadon,
O honynt yfasant yn siriol a ffraw;
R'n modd ei annuwiol ethnicaidd d'wysogion,
Yn hollol ddiwybod o'r peth oedd gerllaw;
Yfent y gwin, a moliantent y delwau,
O aur ac o arian, o feini a phrenau, [ia.
A chablu a wnaethant Dduw mawr yr holl ddur.
Yn eithaf digyffro, yn eithaf di ffraw.

A phan oedd y brenin yn ucha'r gyffeddach,
Yn barod i waeddi mai duw ydoedd ef;
A'i galon yn llawen uwch ben yr yspleddach,
Yn cablu IAHORA galluog y nef:
Yn aydyn fe welai law dyn yn 'agrifennu
Ar galchiad y pared, nes iddo frawychu,—
Yr olwg aruthrol a wnaeth iddo grynu
Fel dail ar yr aethnen ar awel fo gref.

Y brenin brawychus, â llygaid hyll-dremiol,
Grochlefa'i yn uchel nes crynu y fan:
"O! d'wedwch arynaig lythyrenau cyfriniol,
Pa beth yw eich neges, a beth fydd fy rhan?
Nid ydynt yn ateb i'm gofyn tra dyfal!
O! gwelaf nad ydyf ond gwael-ddyn anwadal,
Y gliniau crynedig rhy wan i fy nghynnal,
Nid ydyf i'f frenin ond gwael bryfn gwan.

"O! dowch y Caldeaid a'r astronomyddion;
O! dowch chwí gywreinion a doethion y byd:
Dowch, dowch i ddehongli, y brudwyr yn wiwlion,
Y geiriau sy'n llygru 'n llawenydd i gyd!"
Cydgasglai bri Babel—dygedig a doethion,
Henafgwyr, a brudwyr, ac astronomyddion,
Ond yma nid oeddynt ond dirym a gwaelion—
Nis gallent ddeongli, pob un aeth yn fud.

Rhyw hoglange o'r gaethglind, ieuengaid a bwr.
A glytu dylmuniaid y brenin cyn hir, [log.
Fet'i dygwysd i mewn i'r palasd' ardlerchog.
A gwelai 'r ysgrifen yn eglur a chlr:
"Yr'd Daniel, yr'd Daniel, O yr'd heb y brenin!
Edrych, a gwel, ar y pared gyferbyn.
Deongla y geiriau sy'n peri 'r fath ddychryn!
Deongla, O Daniel, y cwli yn wir."

"Wel, gwrando, O frenin—Yr Arglwydd a rifodd
Dy ddyddiad breninol, mae'r diwedd ger bron,
Feth bywysyd yn nghywir glorianau y wledad.
Feth gaeu yn rhy ysgafn a gwael yr awr hon!
Dy lomiati drynau, dy glin yn alarnad,
Y ddawns wreb a pheraidd yn Och ac yn rheochad.
Y Meddaiad chwllfrwiant dy holl byth yw reitad.
Darius fydd ar dy orseddfaingc yn llon."

Bala

DAVID ROBERTS

Y DRYSORFA.

RHIF. XCVI.]

RHAGFYR, 1838.

[LLYFR VIII.]

COFIANT MR. THOMAS PARRY,

O'r Rhewl, Llanrhaidr Dyffryn Clwyd, Sir Ddinbych,

Yr hwn a fu yn Henuriad defnyddiol gyd a'r Trefnyddion Calfinaidd am lawer o flynyddoedd, wedi ei ysgrifenu gan mwyaf allan o'i enau ef ei hun.

WELE yma yn cael ei gynnyg i sylw y Cymry hanes gyrfa un o feibion Duw trwy anialwch y byd tua bro ei dragwyddol etifeddiaeth. Un enwog yn ei ddydd, ac yn ei gylch, oedd Thomas Parry, ond nid enwog yn ngolwg y byd hwn, canys nid oedd efe yn wr o gyfoeth mawr, nac yn uchel yn nghymdeithas y bobl a elwir yn foneddigion. Ond er hyny, un enwog oedd efe, sef enwog mewn gras, mewn agosrwydd at Dduw, mewn cydfurfiad bucheddol a Gair yr Arglwydd, mewn zel a llafur diflino dros achos crefydd, ac mewn dwysder profiad o fendithion yr iachawdwriaeth. Y mae y Cofiant hwn yn cael ei gyhoeddi i'r byd ar daerddyuniad y rhai mwyaf adnabyddus o'i wrthddrych ef, gan obeithio y bydd iddo leshau llaweroedd. Y mae rhan helaeth o hono wedi ei ysgrifenu o'i enau ef, mor agos ag y gellid yn ei eiriau ef ei hun.

"Myfi a anwyd yn y flwyddyn 1745, mewn lle a elwir y Groesffordd, yn mhwlwyf Llanrhaidr Dyffryn Clwyd. Yr oeddwn yn moreu fy nyddiau a'm tuedd yn gryf at bob llygredigaeth. Dilynwn fy nghyfoedion i bob math o gampau a chwareyddiaethau, a hyny ar y Sabbathau. Nid oedd un Ysgol Sabbathol, nac un moddion arall o ras, yn yr ardal lle yr oeddwn yn byw ond yn unig yn y Llan. Ar amserau byddai rhyw aflonyddwch yn fy meddyliau, a gofid yn fy nghydwylbod, nes y byddai yn ddiflas genyf fyned gyd â'm cymdeithion i'r chwareyddiaethau ar y Sabbath; etto llwyddo y byddent i fy nghael gyda hwynt: ac wrth ymarfer â phechod caledodd fy nghalon, a chynnyddodd fy rhyfgy, nes o'r diwedd yr aethym i ddilyn yr arfer fellldigedig o ymladd ceiliogod. Wedi dilyn yr arfer hon am gryn dymhor, cefais, o drugaredd, fy nidddyfnu oddi wrthi yn y modd canlynol:—Yr oedd genyf ddau geiliog

ieuangc yn cael eu porthi gyda bwriad i'w hymladd. Yn y cyfamser dygwyddodd iddi wlawio am dri diwrnod olynol, a gwneuthur yr ysturm fwyaf dychrynlyd o felt a tharanau ag a welais erioed. Yr oeddynt mor ofnadwy fel y meddyliais fod diwedd y byd wedi dyfod; ac yn y cyfryw amgylchiad aethum i, a dyn arall o'r gymmydog-aeth, i ddarllen a gweddio fel y gallem. Ond yr oedd y dymhleust yn trymbau o hyd, a'r olaf oedd yn fwy nodedig nag un—tywyllodd ganol dydd fel nas gall-em weled darllen—yr oedd y gwartheg yn beichio—a ninnau yn mron llewynu gan ofn. Ar ol i'r ysturm fyned heibio aethum at fy adar, a thorais ben un o honynt yn ddiattrecg; a buaswn wedi dienyddio y llall oni buasai i'r dyn grefu arnaf beidio. Pan oedd yn fy meio dywedais, 'Yr wyf, wrth gadw y rhai hyn yn fyw, yn penderfynu pechu rhagllaw, ar ol ein gwared fel hyn.' Bu y tro hwn yn foddion i'm tynu oddiwrth yr arfer hon byth niwy. Pan oeddwn tu ag ngain oed dechreuodd fy meddyliau fod yn drallodedig a thrafferthus am grefydd a duwioldeb; a dechreuais fod yn ddiwyd iawn yn cyrchu i wasanaeth yr Eglwys Seyfll-edig. Prynais Lyfr Gweddio Gyffredin, a dysgais y rhan fwyaf o'r ffurfiau ar dafod leserydd, a chyrchwn yn ddiwyd i'r Llan, gan feddwl y gallwn fod yn grefyddol ond dilyn traddodiadau fy hynafiaid. Ond er y cwbl byddai fy meddyliau yn drallodedig am fy nghyflwr ysprydol, yn enwedig am ailenedig aeth. Yr oeddwn wedi darllen 'Oddi-eithr geni dyn drachefn na ddichon efe weled teyrnas Dduw: etto yr oedd fy meddwl yn dywyll, fel yr eiddo Nicodemus, am y cyfnewidiad grasol hwn; a mynych ddysgwylwn glywed yr Offeiriad yn y Llan yn son rhywbeth yn ei gylch, ond cefais fy siomi. Awn weithiau i gapel yr Annibynwyr i Ddinbych,

i wrando ar hen Weinidog duwiol oedd yn pregethu yno. Yr oedd genyf frawd oedd yn arferol o fyned i wrando y Methodistiaid Calfnaid oedd y pryd hyny yn pregethu yma a thraw ar hyd y wlad; ond yr oedd gelyniaeth yn fy nghalon i tu ag atynt, am fy mod wedi darllen yn yr Epistolau am y gau athrawon a gyfodent yn y dyddiau diweddaſ, ac wedi penderfynu yn fy meddwl mai hwy oeddynt. Tu a'r pryd hwn dymunodd fy mrawd arnaf ddyfod gyd âg ef i'r Bont Uchel i wrando un o honynt (gwr dieithr o'r Deheudir) yn pregethu; a dywedodd, os deunw y cawn glywed pethau rhyfedd, a gwelw y pregethwr yn wlo nes byddai y dwfr yn rhedeg ar hyd ei ruddias. At ebais yn gyndyn nad awn i byth yn *Garadog*, nac i'w gwrandao ychwaith. Ond trwy ei daerai, a'r hyn a ddywedais ef am y pregethwr, tueddwyd fy meddwl i fyned gyd âg ef: felly yno yr aethom, ac wedi gweld yr ychydig bobl druain ddiolion oedd wedi ymgynnull yno i wrando, rhwng cywilydd a chasineb atynt, ymneillduais i ben pellaf y tŷ lle yr oeddyd wedi ymgynnull; ac wedi dechreu yr odfa, cymerodd y gwr ei destyn yn Ioan 3. 3. 'Oddieithr geni dyn drachefn ni ddichon efe welw teyrnas Dduw.' Cefais fy rhwymo i'w wrando, a chan mor oleu ac effeithiol y triniodd y pethau oeddynt yn aflonyddu fy meddwl o'r blaen—penderfynais llynu i wrando y bobl hyn nes daeth fy nghyfiwr drwg fel pechadur i wasgu yn ddwysach ar fy meddwl.

Yn lled fuan wedi hyn aethym i'r ystad briodasol, ac yr oedd fy ugwraig yn foddlon i mi fyned i wrando. Aethym i, a dau o'm cyfeillion, i le a elwir Bryn bugad, gerllaw Tan-y-fron, plwyf Llansannan, i Gyfarfod Misol a gynnelid yn nhy pregethwr a elwid Edward Parry, yr hwn oedd yn byw yn yr ardal hono; ac yno y bum yn y *Society* gyntafurioedd. Ymddyddanodd y brodyr yno â ni am weithrediauau y gair ar ein meddyliau. Ar ol hyny ymunais â'r Eglwys yn y Bont Uchel, yr hon nad oedd ond ychydig nifer yn y dyddiau boreuol hyny. Bum am dymhor maith tan ofnau ac ammbeuon am fy nghyfiwr, ac euogrwydd yn gwasgu yn drwm ar fy nghydwybod, nes meddwl mai uffern fyddai fy llety, ac heb fwynhau ond ychydig o gysuron yr iechyd-wriaeth. Gwelodd Duw yn dda 'fy nghofio yn fy isel-radd, o herwydd fod ei drugaredd yn parhau yn dragywydd.' Aethym i Ddinbych ar noson waith i

wrando y dywededig Edward Parry yn pregethu; ac wrth fyned yr oeddwn tan radd o flinder corph gan lafur y dydd, a mwy o flinder meddwl, gan dybied fod Duw wedi fy rhoi i fynu, a'r holl greadigaeth yn ddig wrthyl. Ond yn yr odfa llewyrchodd y gair hwnw i fy meddwl mewn modd rhyfeddol, fel nas anghosiaf byth, 'Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd.' datododd fy rhwymau, chwalodd fy ofnau, a llanwodd fy enaid â gorfoledd yr iachawdwriaeth, fel nas gwyddwn yn iawn pa le yr oeddwn yn sefyll; ac er iddi dywyllu ar fy meddwl lawer gwaith ar ol hyn, bu y gair anwyl hwn yn gysur mawr i'm meddwl floedd o weithian.

Eithr yn mhen enyd ar ol hyn galwyd arnaf, gan yr eglwys yn y Bont Uchel i'r swydd bwysig o flaenori yn eu plith; ac er fy mod yn gwelw fy hun yn hollol anaddas i'r gwaith, ceais y fraint o ufuddhau i alwad fy mrodyr, ac ni adawodd yr Arglwydd fi yn ddigymborth yn y gwaith. Bum yn myned o'r Buarth mawr (lle yr oeddwn yn byw) i'r Bont Uchel, tua phedair milltir offordd, i'r gymdeithas neillduol am dri o'r gloch brydnawn bob dydd Iau, heb gollu ond ychydig droion yn yspaid ugain mlynedd o amser, ac nid oeddwn yn cyfrif y cyfryw lafur yn ddim i'w gystadlu â'r budd oeddwn yn dderbyn. Nid oedd y pryd hyn ddim pregethu gan un enwad Ymneillduol yn mhlwyf Llanrhaeadr—chwareyddlaethau ar y Sabbathau, a phob math o bechodau, mewn ymarferiad cyhoedd a gwarthus—teyrnas y diafol yn ei llawn rym. Gwasgodd hyn yn ddwys ar fy meddyliau i, ac ychydig gyfeillion ereill, nes ymdrechasm am gael pregethu yn yr ardal; ac i'r dyben hyn cymerasom dŷ bychan gerllaw i'm tŷ i, tan ardreth; ac yno y buwyd yn pregethu am gryn amser: a bendithiodd Duw ei air i droi amryw 'o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant Satan at Dduw.' Symudwyd y pregethu oddi yno i dŷ annedd a elwid Llewesog bach, ac oddi yno i dŷ arall yn yr un gymmyddogaeth a elwid Bryn Grygor, ac wedi hyny i dy Anne Parry, Bryn Mulan (yr hon y mae hanes lled ryfedd mewn perthynas i ddilygredd ei chorff yn y bedd, yn y Drysorfa, Llyfr I, tu dal. 74.)—ac yno y buom am gryn amser yn cyfnewid y moddion neillduol a chyhoeddwyd, yn y rhai y tywalltodd yr Arglwydd i'r pryd, mewn modd grymus, i'r gwaith, gan lenwi llawer amser i'r

foledd yr iachawdwriaeth, gan ddwyn tystiolaeth i air ei ras, a chan ychwanegu at nifer yr eglwys lawer o'r rhai a fyddent gadwedig. Deffrowyd yr ardal i wrando trwy ein bod yn cadw cyfarfodydd gweddio ar hyd y tai lle bynag y caem ddrysau yn agored, nes aeth 'plant y ddiepledd' i ddywedyd, 'cyfyng yw y lle hwn i mi, dod le i mi fel y preswyllywyf.' Agorwyd drws i ni gael lle i adeiladu capel, yr hwn a elwir Capel y Prion, yr hwn a adeiladwyd oddeutu y flwyddyn 1792, a'r hwn yw yr bynaf o bedwar capel sydd gan y Methodistiaid yn awr yn mhwlwyf Llanrhaidr."

Bellach, wedi rhoddi hanes yr hen frawd parchus hwn hyd yma fel y cafwyd o'i enau ef ei hun, adroddir ychydig o hanes diwedd ei yrfa, a'r pethau oeddynt yn swyaf rhagorol ynddo.

Yr oedd yn un nodedig fel henuriad eglwysig, cadarn iawn yn athrawiaeth yr efengyl, a chyda medrusrwydd a goleu anghyffredin y byddai yn ei hegluro i'w frodyr yn yr eglwys, a hyny oddiar brofiad o'i heffeithiau ar ei enaid ef ei hun. Yr oedd ganddo wyneb llew i'w wneyd yn wrol gyd s'r gwaith—wyneb eryr i graffu ar amgylchiadau ysprydol ei frodyr—wyneb fych i dynu ei gwys yn wastad—ac wyneb dyn i gydymdeimlo â, ac ymgeleddu ei frodyr gwanaf. Er ei fod yn llym iawn yn erbyn pechod, byddai, megis mammaeth yn maethu ei phlant, yn dyner ac ymgeleddgar iawn o'r arwyddion lleiaf o ras; ac nid ymfoddlonai heb gael graddau o hyn yn mhawb a droai ei wyneb i eglwys Dduw. Yr oedd yn meddu yspryd barn; yr oedd yn rhagorol i drin achosion dyrys a llaw dde, i ddattod cylyman, a gostegu ymresymiaidau, pan ddigwyddai y cyfryw bethau gymeryd lle: ie, yr oedd yn fab tangnefedd yn mhob man lle y byddai. Teithiodd lawer yn ei Sir ei hun i Gyfarfodydd Misol, ac i gadw cyfarfodydd neillduol. Bu trwy amryw o Siroedd y Gogledd gyda phregethwyr; a theithiodd lawer i'r Deheudir. Elai i Langeitho amryw weithbiau yn y flwyddyn, ac hefyd i Gaerfyrddin, i ymofyn cyhoeddiadau, &c. Cyfranai yn helaeth yn ol ei sefyllfa at achos yr Arglwydd; a bu ei dŵ yn letty cysurus i bregethwyr am flynyddoedd lawer, ac er fod llawer o'r cyfryw heddwyn yn gorphwys oddiwrth eu llafur, etto y mae llawer hefyd yn dystion byw o'r ymgeledd a'r sirioldeb a gawsant ganddo ef a'i deu-

lu. Fel cyfaill yr oedd yn siriol ac addfwyn; yn ffyddlon i gadw cyfrinach; yn gynghorwr da, ac yn rhybuddiwr doeth yn serchog fel tad; yn ffyddlon fel priod; yn ofalus, fel pen-teulu, am ei blant a'i wasanaethwyr, yn eu llywodraethu a'i esamplau, ei gynghorion, a'i weddiâu, gan ymdrechgu i arwain holl wrthddrychau ei ofal yn y ffordd y dylent rodio.

Yr oedd yn rhagori yn fawr ar y cyffredin o ddynion yn ei brofiadau a'i olygiadau ysprydol. Orlrheinai yspryd deddfol, ac anghrediniaeth, i'w llochesau dirgelaf; a chynghorai bawb i wylie rhagddynt. Dangosai y perygl o gymmysgu cyfiawnhad a sancteiddhad, gwneud Crist o'r grasau, ac o bwysu ar hwyl neu brofiad i fyned at Dduw ofyn maddeuant.

Mewn *Society* yn mis Hydref, 1835, dywedai, "Mae cryn lawer o guro wedi bod ar fy meddwl yn ddiweddar rhag fy mod heb gael y taenelliad; ond, diolch i Dduw, anfonwyd yr adnod hono i fy meddwl gyda gradd o oleuni, 'Oblegid os yw gwaed teirw a geifr, a lludw anfer wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn sancteiddio i bureiddiad y cnawd, pa faint mwy y bydd i waed Crist, yr hwn, trwy yr Yspryd tragwyddol, a'i hoffrymmodd ei hun yn ddifai i Dduw, buro eich cydwybod chwi oddiwrth weithredoedd meirwon i wasanaethu y Duw byw?' Mae fy meddwl o hyny hyd yn awr yn profi tangnefedd a chysur cryf! Diolch iddo! O gyfeillion! ymofynwch am y taenelliad hwn beth bynag a fyddo yn ol!"

Ionawr 7, 1836, mewn ymddiddan yn ei dy â chyfaill, dywedai ei fod yn ofni llawer nad oedd ganddo ffydd, &c. fod y geiriau hyny wedi taro i'w feddwl, ac wedi gweini cysur iddo, sef, "Gwnaf dywyllwch yn oleuni o'u blaen, a'r pethau ceimion yn uniawn; dyma y pethau a wnaif iddynt, ac nis gwrthodaf hwynt."

Mawrth 11eg dywedai, "Yr oeddwn ddoe yn lled drymaidd, yn meddwl os annuwiol oeddwn y byddwn yn ddyfnaf mewn trueni; ond heddw y mae yr adnod hōno yn fy lioni, 'Wele, yr wyf fi yn sefyll wrth y drws ac yn curo.'"

Ebrill 5ed, dywedai wrth gyfaill, ei fod y dyddiau o'r blaen yn gweled ei grefydd yn debyg i un Balaam; ei fod yn gweled ac yn teimlo llawer iawn o hunan, "ond, (meddai) yr wyf yn gwybod fod Satan yn amcanu blino llawer arnaf; y mae yn awr wedi fy nghael megis rhyngddo a'r pentan, ond

y mae addewidion yr Arglwydd yn werthfawr iawn: yr wyf yn dysgwyl eich bod yn cofio am danaf yn eich gweddïau."

Mai 22ain, nos Sabbath, yr oedd cyfarfod gweddi yn ei dŷ. Yr oedd yr olwg arno trwy ac wedi y cyfarfod, fel y dywedai Elihu, "fel gwin nid agorid arno:" ond yr oedd dan anfantais fawr i ymddyddan o herwydd y pall oedd ar ei beiriannau ymadrodd: bu am gryn yspaid yn ymboeni i geisio siarad, ond ni ellid deall ond ychydig o'r hyn a ddywedai. Clywvyd ef yn dywedyd "fod ofn angeu a'r bedd wedi ei symud yn llwyr;" ac adroddai y pennill sydd yn dechreu,

Wel, bellach mi â y'mlaen
Trwy ddwfr a thrwy dân, &c.

Yr oedd yr olwg arno fel tywysen hollol aeddfed, yn llawn cysur a gorfolodd, ac mor siriol a llawen ag y gwelwyd ef un amser.

Nos Sabbath, Mai 29ain, nid oedd yn ymddangos mor hyfryd ei feddwl a'r Sabbath o'r blaen. Ceisiai ymddyddan, ond yr oedd yn anhawdd iawn ei ddeall; cymmaint ag a ddeallwyd ydoedd hyn, "Yr wyf yn gweled fy hun fel rhyw hogyn yn methu yn lân a chyrrhaedd fy mys i'r pot a'r mêl," gan feddwl y cysuron a'r diddanwch a fyddai arferol o fwynhau.

Mehefin 1leg canai y pennill canlynol, gyda sirioldeb anghyffredin,

"Rwy' heddyw'n rhoi fy hunan iddo
A chwbl feddaf is y rhol,—
Help i godi'r groes yn llawen,
A mynegi byth ei glod;
Heb bryderu na gofalu
Pa fodd y fory byddaf byw;
Yr Iesu laddwyd cyn fy ngeni,
I'm gwaredu, digon yw."

Mehefin 18fed, gofynwyd iddo gan gyfaill, a oedd ei feddwl yn lled siriol y dyddiau hyn? i'r hyn yr atebodd, "Yr wyf yn cael peth cysur yn y geiriau hyn, 'Canys meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyda Christ yn Nuw. Pan ymddangoso Crist ein bywyd ni.' &c. Cofhai yr adnodd hōno hefyd, 'Canys felly y carodd Duw y byd,' &c. a dywedai, "O ryfedd ddaioni! ond gwnaedi a fyno â hwy, plant Adda ycynt wedi y cwbl, yr hen lygredd yn eu blino, ond fe fydd golwg ryfedd ar yr Eglwys pan orphener y gwaith.

Tachwedd 29ain, yr oedd ei feddwl yn bur siriol, ac wedi cael blas neillduol ar y penill,

"Nef a daear byth ni phrisia,
Y perl a ges mae'n well na'r India," &c.

Nos dranoeth dywedai ei bod yn dda ar ei feddwl; meddai, "Y mae yr ysgrhythrau yn dyfod i mi mewn basgedau aur!" a choffhai yr adnod ganlynol, "Y rhai a obeithiant yn yr Arglwydd a adnewyddant eu nerth," &c.

Ionawr 9fed, 1837, pan oedd gryn argoellion gwaelu arno, a phan ymddangosai ei ddacarol dŷ yn nesu at ei ymddattodiad, gofynwyd iddo, a oedd ei feddwl yn lled gysurus? Bu gryn amser cyn gallu ateb, a'r unig eiriau dealladwy a ddywedai oeddynt, "Duw y tangnefedd!" pa rai a adroddwyd ganddo mewn modd nas anghofir yn fuan gan y brawd a anerchai. Felly myned yn waelach waelach a wnaeth hyd yr unfed dydd ar bymtheg, pryd yr hunodd yn yr Iesu, yn 92 mlwydd oed.

Ar y 19eg pregethodd y Parch. John Davies i amryw gannoedd a ymgasglasant i hebrwng ei ran farwol i fynwent Llanrhaeadr, lle y gorphwys nes gelwir y meirw o'u beddau, gan "lef yr archangel ac udgorn Duw."

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

YR EPISTOL AT Y PHILIPPIAID.

PHILIPPI oedd ddinas o Macedonia, a threfedigaeth Rufeinaidd. Y lle cyntaf yn Ewrop ydoedd, yn yr hwn yr ymddengys i'r efengyl gael ei phregethu gan yr apostol. I'r ddinas hon mae yn ymddangos i'r apostol Paul gael ei gyfarwyddo gan weledigaeth oddiwrth Dduw, oddeutu A. D. 50. ac y mae'n gofiadwy am droedigaeth Lydia a cheidwad y carchar, Act. xvi. Ysgrifennodd yr apostol yr Epistol hwn tra yn garcharor yn Rhufain, oddeutu A. D. 62. i addysgu a chalonogi y credinwyr yn eu proffes o'r efengyl, i'w gwarchadw rhag athrawon Iudeaidd, ac i gydnabod y derbyniad o gydroddiad oddi wrthynt, yr hwn ydoedd gymborth iddo ef yn ei garchariad. Mae yr Epistol hwn wedi ei ysgrifenu yn y modd mwyaf dillynaidd, ac wedi ei leuwi â'r ymadroddion uchelaf, ac â'r annogaethau mwyaf serchiadol at holl aeoloda eglwys Philippi. Mae yn rhanedig i bedair o bennodau, yn cynnwys wyth o ddosparhiadau.

Dosparthiad I. Y cyflwyniad, pen. i. 1, 2.

Dos. II. Sydd yn tystiolaethu diolchgarwch yr apostol i Dduw am en dianwadalwch yn y ffydd, ac yn y sicr-

wydd o'u parhad, mae yn gweddio am eu cynnydd ysprydol, pen. i. 3—11.

Dos. III. Sydd yn adrodd effeithiau carchariad yr apostol yn Rhufain, a llwyddiant yr efengyl, hyd yn nod yn y palas ymerodrawl; fel er ei fod yn awyddus am y mwynhad gwynfydedig o fod gyda Christ, yr ydoedd yn ewyllysgar i aros yn y corph er gwasanaeth i'r eglwys, pen. i. 12—26.

Dos. IV. Sydd yn cynnwys amryw- iol annogaethau i'r Philipipiad, yn cael eu traethu yn y geiriau mwyaſ cyn- hyrfol, er meithrin tymmer ac ymar- weddiad addas i'r efengyl, ac yn cael eu dirgymbell trwy esampl ein dwyfol Brynwr, pen. i. 27. ii. 1—16.

Dos. V. Gofal yr apostol am y Phi- lipiadau anfon Timotheus ac Epa- phroditus atynt, pen. ii. 17—30.

Dos. VI. Sydd yn cynnwys gochel- iadau difrifol rhag yr athrawon dadleu- gar Iuddewaidd, y rhai a gymerent arnynt bregethu yr efengyl; gan osod ger eu bronau ei esampl ei hun yn ym- wrthod â phob rhagoriaethau a chyr- haeddiadan tybiedig o gyflawnder, ac adrodd ei ymlyniad cadarnaf wrth efengyl Crist, a'r cyflawnder yr hwn sydd o Dduw trwy ffydd, pen. iii.

Dos. VII. Sydd yn cynnwys am- ryw- iol annogaethau cyffredinol i la- wenydd, cymmedroldeb, a gweddi, gan gannol pob rhinwedd a allai addurno y nodweddiad cristionogol. Mae yr apostol yn cydnabod eu cyfraniad cym- mwynasol, ac yn sicrhau iddynt adgyf- lanwad goludog oddiwrth ei Oduw cyfammodol, yn ol golud ei ogoniant, pen. iv. 1—20.

Dos. VIII. Yw diweddglo yr Epis- tol, pen. iv. 21—23.

Y peth mwyaſ nodedig yn yr Epistol hwn yw ymresymiad yr apostol oddi wrth gariad ac ymddarostyngiad Crist, yr hwn, er yn ogyfuwch â Duw y Tad, a gymerodd natur dyn, fel y gallai nfuddhau i'r ddeddf dros bechaduriaid, a marw er eu prynedigaeth, pen. ii. 5—11.

Cyfeiriadau yn y Philipipiad.

Pen. ii. 7. Pa. xxii. 8. Dan. ix. 26.	Pen. iii. 2. Esa. lvi. 10.
10. Esa. xlv. 23.	8. Ier. ix. 23, 24.
	iv. 6. Ps. lv. 22.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 332.)

II. AM ADFEILLIAD YSPRYDOL YR EGLWYS,
O'R FL. 300 HYD Y FL. 600.

CYN i ni ddilyn yn mbellach ymledaen- jad boreuol Cristionowgrwydd, trwy ol-

rhain yr hyn a allwn ei gael o'i hanes- iaeth cenhadol, rhaid i ni adnewyddu ein hymchwiliad at sefyllfa yr hen egl- wysy yn yr yspaid hwn, er nad allwn addaw llawer o bethau boddhaol fel ffrwyth i'r ymchwiliad hwn.

Tra yr oedd yr eglwys Gristionogol, yn yr amser hwn, yn ehangu ei chylch yn allanol, ac yn symud ei therfynau i bob parth, yr oedd yn dyoddef cryn- feydd echrydus yn dufewnol, yr hyn a fygythiodd hollol adfeiliad, ac a achos- odd lawer o ymraniadau. Edrychid ar ffurf Eglwys Crist, fel y rhoddid yn Ngair Duw, ac a eglurid yn yr eglwys apostolaidd, gan Gristionogion eu hun- ain yn rhy ddiaddurn, a hwy a ddyfeis- iasant bob matho addurniadau ychwan- egol. Yr oedd pob canrif olynol yn dwyn gyda hi ryw addurniadau new- yddion, hyd oni orchuddiwyd hi gan- ddynt i'r fath raddau, fel nad oedd ond llinell fechan, yma ac acw, i'w chanfod o'i darlun cyntefig, hyd oni ddaeth y diwygwyr a golchi ymaith yr arllwiau mwyaſ tanbeddiawl oedd arni, a'i had- feru, mewn rhan, i'w ffurf cyntaf.

Gallwn ganfod adfeiliad ysprydol yr eglwys yn yr amser hwn (sef rhwng y blynyddoedd 300 a 600) mewn tri o bethau; sef, yn 1. Llygriad yr athraw- iaeth; yn 2. Drwg-fucheddau yr offeir- iaid; ac yn 3. Halogedigaeth moesau yn gyffredinol.

Yr achlysur cyntaf o scism, neu gyf- eilliornad, yn yr Eglwys, a roddwyd gan Arius, Henadur o Alexandria. Gwad- ai y dyn hwn yn gyhoeddus Ddwysol- deb Crist, a dysgai nad oedd ond cre- adur yn unig, er ei fod wedi ei wneuth- ur o flaen pob peth, ac wedi ei ddyrch- afu uwchlaw yr holl dduwiolion sanct- aidd o herwydd ei dduwioldeb rhy- feddol. Yn y flwyddyn 325 cynnaliwyd Cymansa fawr yn Nice, yn Bithynia, er dyfod i benderfyniad ar y pwng hwn. Yno y cafwyd allan fod 318 o esgobion, a llawer o athrawon eglwysig ereill, yn ymwrthod âg athrawiaeth Arius i gyd yn un lais: ac yno y cyfansoddwyd y Cyfess Ffydd hwnw a elwir Credo Ni- cene. Pa fodd bynag daliodd Arius amcanu mwynhau rhwng fath o oruth- afaeth, a'i farwolaeth hefyd a ragflaen- wyd gan arteithiau corphorol echryslon a dieithr. Ond pa fodd bynag ni ther- fynodd y ddadl Ariaidd yn ei farwol- aeth ef. Cyhoeddodd yr Ymerawdwr

Constantius ei hun yn bleidiwr gwresog i'r heresi hon, a chafodd gymeradwyaeth anwrthwynebol yn Nghymanfa-oedd Arles a Milan, y rhai a gynnal-iwyd yn y blynyddoedd 354 a 355. Y mae hyn etto yn brawf mai ofer ydyw dysgwyl am iachawdwriaeth o gymanfaoedd cyffredinol, ac nad yw gwirionedd bob amser yn cael ei egluro gan fwyafiaeth barn.

Achosodd y ddadleuaeth hon i lawer o fywydau gael eu colli drwy erlidigaeth, ac arweiniodd i ryfelodd gwaed-lyd. Ennillodd y fydd Ariaidd wedi hyny gymmeradwyaeth mawr y'mhlith y Gothiaid, y Sueviaid, y Burgundiaid, y Longobardiaid, a'r Vandaliaid, a pharhaodd am lawer o flynyddoedd cyn iddi ymadael yn llwyr.

Cododd dadleuaeth arall yn erbyn Nestorius, Esgob Caer Cystenyn, yr hwn a dramgyddwyd wrth yr arferiad anaddas o alw y Forwyn Fair yn *Fam Duw*. Hyn a barodd iddo yntau ddysgu yn gyfeiliornus fod dwy natur Crist wedi eu cyssylltu yn bytrach nag yn unedig. Cymmanfa gyffredinol Ephesus, yn y flwyddyn 431, a'i condemniodd yntau yn heretic. Diarddelwyd ef o'i swydd, a bu farw mewn tlodi. Ei ddilynwyr a ddiangasant i Persia o herwydd yr erlid oedd arnynt ar ol ei farwolaeth ef, lle y cawsant bob rhyddid crefyddol, ac y ffurfiasant eglwys eu hunain. Ymdeithiodd llawer o hon-nynt yn Persia a Tartari, a chyn belled a thueddau China, gan ychwanegu rhifedi eu proselytiaid wrth fyned y mlaen, a hyny trwy eu zel a'u brwdfrydedd i droi y cenedloedd. Clywvyd wedi hyny am Esgobion Nestoraid yn Buchara, Turkestan, ac hyd yn nod yn Thibet. Ond collasant eilwaith y rhan fwyaf o'r hyn a ennillasant trwy ymladaeniad eang Mahometaniaeth. Etto y mae y Nestoraid yn parhau hyd heddyw yn y gwledydd dwyreiniol yn o luosog, a gelwir hwynt y Cristionogion Calde-aid, neu Gristionogion St. Thomas.

Ond gwaeth na hyn etto ydoedd ymddygiad y nifer luosocaf o'r rhai oedd-nynt yn bresennol yn Nghymanfa gyffredinol Ephesus, ddeunaw mlynedd wedi hyny, yr hon a gynnullwyd i brofi athrawiaeth Eutyches, yr hwn a haerai nad oedd gan Iesu Grist ddwy natur wahanol, ond ddarfod i'w natur ddwyf-ol a'i natur ddynol ddwyfod yn un natur ynamser ei ymgawdoliad. Yr athrawiaeth hon a gyhoeddwyd gan y Gymanfa hon yn athrawiaeth gywir, a gorfod-ogwyd yr esgobion goreu, trwy orthrech

ac arfau, i arwyddnodi eu cydsyniad wrthi. Oddiwrth hyn y cafodd y cynnulliad hwn ei alw yn Gymanfa Yspeil-wyr. Y'mhen dwy flynedd wedi hyu condemnwyd penderfyniad Cymanfa Ephesus gan Gymanfa gyffredinol Chalcedon, a chyhoeddwyd Eutyches yn heretic. Ei ganlynwyr lluosog yn awr a ymneillduasant oddiwrth yr eglwys; ac yn y chweched ganrif cawsant arweinydd zelog o'r enw Jacob Baradaeus, oddiwrth ba un y deilliodd yr enw Jacobiaid arnynt. Ymdaenasant o Armenia i'r Aipht, ac y maent etto yn lluosog iawn yn y gwledydd hyny.

Wedi hyny cyfododd Morgan, neu Pelagius, y Mynach, yn Nghymru, gan ddysgu nad oedd dim pechod gwreiddiol yn y natur ddynol; naodes dim llygr-edigaeth yn deillia oddiwrth Adda; mai barn derfynol am ein pechodau gweithredol ein hunain oedd marwol-aeth naturiol; a bod gan bob un nerth digonol ynddo ei hun i'w alluogi i ewyll-ysio a gwneuthur daioni. Ei athrawiaeth yntau a gondemniwyd mewn am-ryw Gymanfaoedd cyffredinol, ond y mae o hyny hyd yn awr wedi ennill llawer o ddilynwyr yn enwedig yn yr eglwysi dwyreiniol ac yn Ffrainc. Mae yr holl athrawiaethau cyfeiliornus er-eill, y rhai a neidiasant i fod yn nghan-ol mynwes yr Eglwys, ac a gawsant rai mwy a rhai llai cymeradwyaeth, yn rhy luosog i ni sylwi arnynt o fewn ter-fynau yr Hanesiaeth hwn. Yn wir, nid oes dim newydd o dan yr haul, a llawer o'r athrawiaethau a ddgyr ym mlaen yn y dyddiau hyn, ac a ddych-efir gan rai fel goleuni newydd a doeth-ineb, ydynt wedi bod yn yr un wir flurf, efallai, yn y cynamseroedd, ac wedi darfod yn llwyr wedi hyny. Ond gwir-ionedd galarus yw, fod hyd yn nod gwir Gristionogion, yn y dyddiau hyny, wedi cael eu rhwystro yn fynych i ganfod eu ffordd i holl gyfundrefn y gwirionedd ysgrythyrol, heb gamogwyddo, o her-wydd y parhaus ddadleuaeth y gorfod-ogid hwy i'w gario ym mlaen yn erbyn pob math o gyfeiliornadau: ac yn mhoethder y dadleuon ymlithrodd rhyw ychydig o'r gau opiniynau y rhyfelai yr eglwys yn eu herbyn i mewn i rai o byngciau cywiraf ei chredo, ac o ychydig i ychydig yn rhan sefydlog o hono.

Fel hyn, tra yr oedd cymmaint o ga-athrawiaethau yn cael eu cymeryd a'u meithrin yn mynwes yr Eglwys, yr oedd yn amlwg fod yn rhaid i'r Eglwys iad wedi cymeryd lle y'mysg y mlynedd.

on eu hunain yn gyntaf; ac ni a welwn hefyd, oddiwrth yr hyn a nodwyd eisoes, fod llawer un tra amheilwng i'w gael ym mys y cyfryw athrawon. "Tra yr oedd y dynion yn cysgu y daeth y gelyn ddyn ac yr hauodd efrau ym mhlith y gweinith." (Iw barhau.)

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

RHIF IV.

Y Cyfammod Gweithredoedd.

Gwandawr. Wrth glywed yr hen bregethwyr yn sôn cymmaint am y *Cyfammod Gweithredoedd* yr oeddwn yn meddwl ei fod yn un o brif athrawiaethau y Bibl; ond erbyn i mi chwilio ni fedraf gael cymmaint ag un crybwylliad o'r gair *Cyfammod Gweithredoedd* yn yr holl ysgrthyrau.

Pregethwr. Y mae yn wir nad yw y gair *Cyfammod Gweithredoedd* yn y Bibl mwy na'r gair *Cyfammod Gras*, a llawer o eiriau ereill a arferir mewn pregethau, ac ysgrifeniadau Duwinyddol. Nid ydwyf yn meddwl y dylem wrthod pob gair *an-ysgrythyrol*, sef yw hynny heb fod yn cael ei arfer yn y Bibl; ond os bydd gair yn *wrth-ysgrythyrol*, sef yn tueddu i roddi golygiad gwrthwyneb i'r ysgrythyrau ar bethau, neu i dafu amharch ar eiriau y Bibl, dian y dylem wrthod y fath air.

Nid wyf, wrth ddywydd fel hyn, am ddangos dim cydymdeimlad â'r dynion sydd yn ceisio addurno eu holl ymddiddanion a'u hysgrifeniadau crefyddol â geiriau disathr a newyddion: yn wir, byddaf yn methu deall beth a all fod dyben y *pethau bychain* yn hyn, os nad ceisio dangos eu bod yn *ddoeth iawn*. Ond beth bynag am hynny, y maent trwy hyn wedi peri dyrysych mawr i feddwl llawer un.

Yr wyf yn cofio, er's oddeutu deuddeg mlynedd yn ol, fy mod yn ymddiddan â hen wrandawr pregethau: dywedai wrthyf ei fod wedi clywed un gair mewn pregeth yn ddiweddar a barodd gryn ddyrysych i'w feddwl. 'Pa air oedd hwnw?' meddwn inau. 'Clwyf moesol. Pa beth (meddai y dyn, gan edrych yn myw fy llygaid) pa beth sydd i ni i'w feddwl wrth y Clwyf moesol?' 'Tebyg (meddwn inau) mai pechod oedd y pregethwr yn ei feddwl, a'i fod yn ei alw yn glwyf moesol i'w wahanfaethu oddiwrth glwyf naturiol.' 'Felly 'n siwr (meddai yntau) ond yr oeddwn i yn tybied bob amser mai clwyf an-

foesol iawn oedd pechod, ond y mae dysg o fedydd i fedd.'

Os na allwn bob amser gadw at eiriau y Bibl, dylem, o leiaf, beidio arfer geiriau ag y gwyddom nad yw y cyffredinolrwydd o'r gwrandawyr yn eu deall, oddieithr i ni eu hesbonio iddynt, nes y gwyppont pa beth ydym yn ei feddwl wrth y fath eiriau. Y mae amser y bobl yn ddigon prin at ddefnyddio ein pregethau, heb i ni osod rhaid arnynt i chwilio llawer am arwyddocad ein geiriau. Heblaw hynny, y mae arfer gair newydd mewn pregeth yn gosod temptasiwn i'r gwrandawyr i feddwl am hwnw ar hyd y bregeth, ac esgeuluso pob peth arall.

Ond etto, y mae rhyw eiriau nad ydynt yn y Bibl, megis *Cyfammod Gweithredoedd*, *Cyfammod gras*, *Pechod gwreiddiol*, y *Ddeddf foesol*, y *Drindod*, &c. nid yn unig y mae'n ddiberygl eu harferyd, ond y maent, ar ryw ystyriaeth, yn angenrheidiol. Y mae yr arferiad o honynt gan ddwynyddion dros lawer o oesoedd, a chyneindra ein gwrandawyr â hwy, yn gosod math o angenrheidrwydd arnom i'w defnyddio er gwneyd ein hunain yn ddealladwy i'n gwrandawyr.

Gwan. Wel, gan i ni ddechreu son am y *Cyfammod Gweithredoedd*, byddai yn dda genyf glywed pa beth yw eich barn am y cyfammod hwnw (os yw yn addas ei alw felly). Ac yn gyntaf oll, pa beth ydych yn feddwl wrth y gair *Cyfammod*: canys heb i ni ddeall geiriau ein gilydd, gallem ddadleu tan y foru, a'r cwbl yn y diwedd yn ddim mwy na'n bod yn cam-gymeryd meddwl ein gilydd wrth arfer rhyw un gair.

Preg. Wrth ddarllen Gesenius, Frey, Witsius, ac ereill, ar darddiad a gwanhol ddefnyddiau y gair Hebraeg *Berith*, yr hwn a gyfieithir *Diatheke* gan y LXX. a chan ysgrifenyw y Testament Newydd; ac a gyfieithir *Cyfammod* gan yr eiddom ninnau: yr wyf yn meddwl mai ei arwyddocad cyffredin yn yr ysgrythyrau yw yr hyn a ganfyddir yn amlwg yn nghyfansoddiad y gair *Cymreig Cyfammod*.

Gwan. Rhowch glywed, ynte, pa beth yw hynny?

Preg. Y mae y gair *Cyfammod* yn cael ei gyfansoddi o *cyd* ac *ammod*, ac y mae ei ystyr yn eglur, sef fod *pleidiau yn ammodi d'u gilydd* am unrhyw beth. Cyn y gellir galw peth yn *Gyfammod* rhaid fod dwy blaid, a phob un yn gwneyd ammod i'r llall: a'r cyntaf a syrhio yn fyr o gyflawni ei ammod a

elwir yn dorwr y cyfammod, canys nid yw y blaidd arall, mwyach, yn rhwym i gyflawni ei ammodau, oblegid y mae yr hyn oedd yn ei rwymo i hyny wedi ei dori.

Gwran. Y mae y Bibl debygwn i, yn son am lawer o bethau mewn Cyfammod heblaw ammodau rhwng pleidiau, megis lladd anifeiliaid, rhoi gwobrywyon, gwledda, &c.

Preg. Y mae yn wir fod llawer dull o gyfammodi wedi bod, ac yn bod, gan ddynion. Byddid gynt wrth wneuthur cyfammod, weithiau yn lladd anifail a'i dori yn ddarnau, neu ei bollti, a byddai y cyfammodwyr yn myned rhwng y darnau. Cyfeirir at hyn yn Jer. xxxiv. 18, 19. "A mi a roddaf y dynion a droseddodd fynghyfammod.... wedi iddynt fyned rhwng rhanau y llo, a bolltasent yn ddau," &c. Nid oedd lladd anifeiliaid yn angenrheidiol i gyfammod rhwng pleidiau, ond byddai hyny yn cael ei wneyd er mwyn peri argraff o bwysfawrogrwydd y cyfammod, ac o'r echrystonrwydd o'i dori, ar feddyliau y cyfammodwyr. "Y mae lle cadarn i feddwl (medd y Parch. Mr. Charles) mai oddiwrth y dull, neu y ffurf, o lw a arferid wrth wneuthur cyfammod y mae tarddiad yr ymadrodd hwnw a arferir amryw weithiau yn yr Hen Destament, "*Fel hyn y gwnelo Duw i mi, ac fel hyn y chwanego.*" Fel pe dywedasai y cyfammodwr, gan edrych ar yr aberth drylliedig ger ei fron, "Megis y drylliwyd yr aberth hwn i fod yn grair, ac yn arwydd cyfammod, felly y gwnelo Duw i mi a llawer yn chwaneg, os byddaf euog o dori y cyfammod hwn." *Geir. Ysg.*

Byddent hefyd yn yr hen amserau, wrth wneuthur cyfammod weithiau, yn rhoddi anrhegion i'w gilydd, megis y rhoddes Abraham ddefaid a gwartheg i Abimelec: ac weithiau yn gwneyd gwledd i'w gilydd, megis y gwnaeth Isaac i Abimelec: ac weithiau yn adeiladu math o golofn, megis y gwnaeth Jacob a Laban. Gwel Gen. xxi. 27, a xxvi. 30. a xxxi. 45—52. Buasai y cytundeb rhwng Abraham ac Abimelec yn gyfammod, pe na buasai y naill yn rhoddi na defaid na gwartheg i'r llall. Buasai y cytundeb rhwng Isaac ac Abimelec yn gyfammod, pe na buasai un wledd yn cael ei pharotoi. A buasai y cytundeb rhwng Jacob a Laban yn gyfammod, pe na buasai un golofn yn cael ei hadeiladu rhyngddynt. Dyben yr holl seremonïau hyn, mae'n debyg, oedd, i fod yn arwyddion i'r pleidiau

er coffadwriaeth barhaus am wneuthuriad y cyfammod, ond nid oeddynt yu un rhan anhebbgorol o'r cyfammod ei hun.

Dull arall o wneuthur cyfammod rhwng dynion yw, trwy gael trydydd person i gyfyngu er gwneud y cytundeb rhwng y pleidiau, weithiau trwy ofyn cwestiynau i'r cyfammodwyr yn ngwydd eu gilydd, ac yn ngwydd tystion, megis y mae y cyfammod priodasol yn arferol o gael ei wneuthur yn ein gwlad ni: ac felly yn fynych y mae rhyw drydydd person yn cyfyngu i wneyd cyfammod o heddwch rhwng pleidiau a fo mewn ymryson a'u gilydd.

Y mae dynion hefyd weithiau yn gwneyd cyfammod trwy fod un blaidd yn ffurfio ac yn cynnyg y telerau, a'r blaidd arall yn cymmeradwyo ac yn cydsynio. Dyma fel y gwnaeth Jonathan a Dafydd gyfammod a'u gilydd, Jonathan oedd yn cynnyg y telerau, a Dafydd yn cydsynio, 1 Sam. xx. 13—18. Arwyddir y cydsyniad cyfammodol weithiau trwy lawnoddi mewn ysgrifen, weithiau trwy i'r blaidd rodli ei gair, ac nid anfych y mae dynion yn cymeryd dystawrwydd eu gilydd fel arwydd o gydsyniad. Nid yw o'u gwahaniaeth pa fodd y gwneir y cydsyniad, os oes cydsyniad yn bod, a'r blaidd sydd yn cynnyg y telerau yn deall hyny, dyna'r cwbl sydd yn angenrheidiol i wneyd y peth yn gyfammod.

Ie, cofiwch chwi, fel na bo raid i mi fyned dros yr un pethau drachefn. Gall yr holl seremonïau a enwas fod, ac etto heb un cyfammod; a gall cyfammod fod heb un o honnynt hwythau. Ond pa le bynag y mae *pleidiau yn ammodi* i'u gilydd am uwrhyw beth y mae ynog gyfammod; a pha le bynag nid yw hyny nid oes gyfammod, oblegid hyny yw cyfammod. Gwn fod pethau ereill yn cael eu galw yn gyfammodau yn y Bibl, weithiau yn draws-enwadol, ac weithiau yn gydmariathol; ond yr wyf yn meddwl mai ystyr briodol a chyffredinol y gair Cyfammod, yn yr ysgrifthyrau yn gystal ag mewn ymddiddanion cyffredin yw *pleidiau yn ammodi* i'u gilydd.

Gwran. Ho. Yr wyf yn gwledd eich amcan. Pan eloch chwi, y Calfanistiaid, i geisio profi Cyfammod Gwlethredoedd, yr ydych'yn gwada fod aberth yn angenrheidiol i gyfammod; ond pan eloch i son am gyfammod pryngweth y mae eisiau aberth bid a'w, a dal rhyw ymresymu fel yna?

Preg. Ymbwyllwch: y mae yn hysbys i bob dyn cydnabyddus â negesau y bywyd hwn y gall cyfammod fod heb aberth, ac y gall aberth fod heb gyfammod. Ond pan y mae aberth yn dyfod i mewn fel ammod cyfammod y mae yn sicr fod aberth yn rhan hanfodol o'r cyfammod *hwnw*. Ond etto, nid yw hyn yn prawfnafall cyfammod *arall* fod heb aberth, na son am aberth o'i fewn.

Guran. Wel, gadewch i ni ddyfod at y pwynt, ynte. Yr wyf fi yn methu yn glir a gweled fod yr hyn a basiodd rhwng Duw ac Adda, o berthynas i bren gwybodaeth da a drwg, yn gyfammod. Canys mewn cyfammod, yn ol eich esponiad chwi eich hun, y mae pleidiau, nid yn unig yn cyfeillachu â'u gilydd, fel yr oedd Duw ac Adda; neu yn rhoi gorchymynion i'w gilydd, fel yr oedd Duw i Adda; ond hefyd yn myned tan rwyman i'w gilydd, a hyn ar ammodau o bob tu; yr hyn, debygwn i, ni chymaerodd le rhwng Adda a'i Greawdwr yn Eden. Y cwbl a elwir yn Gyfammod Gweithredoedd oedd gwaith Duw yn dyweyd wrth Adda, "Ond o bren gwybodaeth da a drwg na fwyta o hono; canys yn y dydd y bwyta o hono gan farw y byddi farw." Y mae yn amlwg fod yn y geiriau hyn orchymyn, a bygythiad am ei dori. Ond ni welaf un addewid yn cael ei gwneyd i Adda am ei gadw. Pa beth gan hyn yw yr Ammod o du Duw yn y Cyfammod hwn?

Preg. Y mae pob addewid ammodol yn cynwys bygythiad ynddi ei hun, a phob bygythiad ammodol yn cynwys addewid ynddo ei hun. Pe baech chwi yn dywedyd wrth eich mab henaf, "Dafydd, os gorpheni di y gorchwyl yna heddyw ti a gai goron," ystyriech chwi ac yntau fod y bygythiad o fod yn ol o'r goron yn cael ei gyssylltu â bod yn fyr o gyflawni y peth, er nad enwasech hynny mewn geiriau. Neu pe buasech yn dywedyd wrtho, "Os na wnai y gorchwyl yna fel y dylit, gwybydd y byddi yn ol o'r goron." Ystyriech eich dau fod addewid o goron yn cael ei chyssylltu â chyflawni y peth, er na enwasech hynny mewn geiriau.

Pe buasai Duw yn dyweyd wrth Adda, "Os peidi a bwyta o'r ffrwyth y pren sydd yn nghanol yr ardd gan fyw y byddi fyw;" dian y buasai Adda yn ystyried fod y bygythiad o farwolaeth yn cael ei gyssylltu â bwyta o'r ffrwyth, er na buasai hynny wedi ei ddyweyd mewn geiriau. Felly y mae gwaith Duw yn dywedyd wrtho, "Ond o bren

gwybodaeth da a drwg na fwyta o hono; canys yn y dydd y bwyta di o hono gan farw y byddi farw," yn cynwys fod addewid o fywyd yn cael ei chyssylltu âg ufuddhau i'r gorchymyn, er nad oedd hyn yn cael ei enwi mewn ffurf.

Guran. Yr ydych wrth hynny, mi feddylw'n, yn golygu pe buasai dyn yn ufuddhan, y buasai cyfansoddiad y Cyfammod Gweithredoedd yn gwneyd y Creawdwr yn ddyledwr i'w creadur.

Preg. Ni all y Creawdwr fod yn ddyledus i'w creadur am ddim, oblegid y mae bod, a holl gysuron, y creadur yn dibynnu ar y Creawdwr. Etto, pan wnelo y Creawdwr ammod neu addewid i'w creadur, y mae sefyll at hynny megis yn ddyledus arno iddo ei hun, hynny yw, y mae o tan fath o rwyman i'w gyflawnder a'i eirwired i gyflawni yr hyn a ddaeth allan o'i enau. Pan mae dynion yn ammodi i wneuthur rhywbeth i'w gilydd, yn gyffredin y mae rhywbeth oddi allan i'r ammodwr, megis yr awdurdod wladol, yn ei rwymo i gyflawni: a hynny sydd yn fynych yn gwneyd ammod y naill yn gadarn yn nghyfrif y llall. Ond y mae addewid Duw yn anfeidrol gadarnach, oblegid mai ynddo ei hun y mae yr hyn sydd yn ei gymell i'w chyflawni, nag y gallasai fod pe rhyw beth oddi allan iddo a fuasai yn ei gymell. Canys y mae pob peth yn Nuw yn anfeidrol, tra nad yw'r cwbl tu allan iddo ond meidrol; gan hynny, pe buasai y pethau cryfaf mewn bod tu allan i Dduw yn ei gymell i gyflawni ei addewid ni buasai y cymelliad hwnw ond meidrol; ond gan mai rhywbeth yn Nuw ei hun sy'n ei gymell i gyflawni ei air, y mae yn rhaid fod y cymelliad hwnw yn anfeidrol. Felly y mae yn haws i'r nef a'r ddaear fyned heibio nag i un ammod nac addewid o eiddo Duw ballu.

Guran. Wele, gadewch i hynny fod. Ond y mae un peth etto yn eisiau er gwneyd y peth yn gyfammod, *sef cydsyniad g dyn*. Pe baech chwi wrth geisio cyflogi gwas yn cynnyg ammodau, ni ellid dywedyd fod cyfammod wedi ei wneyd rhyngoch, oddieithr ei fod yntau wedi gwneyd rhyw arwydd o gydsyniad. Felly, afresymol y gwelaf fi ddywedyd fod cyfammod rhwng Duw ac Adda, pan na wyddom ddarfod i Adda roddi dim cydsyniad i'r peth.

Preg. Nid yw eich cydmariaeth yn cyfatebi i ramgylchiad dans sylw. Oblegid nid oes genyf fi un hawl i ofyn gwasanaeth gan y dyn wyf yn geisio ei gyflogi, ond yn unig trwy iddo wneud ymrwym-

iad ffurfiol i'm gwasanaethu; o ganlyn-
iad, y mae yn rhaid i mi gael ei gydsyniad
ef mewn gair, neu mewn ysgriflen, cyn
y byddo cyfammod safadwy rhyngom.

Onid yr oedd gan Dduw hawl wreidd-
iol i holl wasanaeth Adda, gan hyn
nid wyf yn gweled fod unrhyw ffurf all-
anol o'i gydsyniad yn angenrheidiol i
wneyd y peth yn gyfammod. Bwriwch
y byddai i chwi addaw gwobr i'ch mab
am gyflawni rhyw wasanaeth, nid na
ddylasai wneyd y peth wrth eich gor-
chymyn, pe na buasai un wobwr yn cael
ei haddaw; ond yr ydych yn addaw ei
wobrwyo er mwyn ei gadarnhau yn yr
egwyddor o ufudd-dod i'w dad: ystyr-
iech y peth yn fath o gyfammod, er na
ddywedodd y bachgen nag fe na nagé:
canys yr ydych yn golygu na allasai fod
ganddo ddim yn rhesymol i'w ddywed-
yd yn erbyn, oblegid fod ei berthyn-
as naturiol â chwi fel ei dad yn ei
rwydo i ufuddhau i chwi; a bod eich
daioni chwithau yn cyssylltu gwobr â'i
ufudd-dod, yn gosod arno rwybau
chwanaegol i ufuddhau.

Felly yr oedd Adda, oddiar ei berth-
ynas â Duw fel ei Greawdwr, yn rhwym
i ufuddhau iddo, ond yr oedd gwaith y
Creawdwr yn cyssylltu gwobr âg ufudd-
dod ei greadur yn gwneud ei rwymed-
igaeth i ufuddhau yn fwy, fel nad oedd
achos iddo ddywedyd nac fe na nage
er gwneyd y cyfammod yn eithaf cadarn.

Pe gallasai y fath beth fod ag i'r Cre-
awdwr ofyn rhyw wasanaeth ychwan-
egol gan y dyn, sef rhywbeth nad oedd
ganddo hawl naturiol i'w ofyn oddi
wrtho, buasai yn rhesymol i'r dyn gael
amser i ystyried y peth, a buasai yn
rhaid i ni weled fod cydsyniad ffurfiol
â'r telerau wedi ei wneyd ganddo, cyn
y gallasem benderfynu fod y peth yn
gyfammod. Ond gan nad oedd y Cre-
awdwr yn gofyn dim i'r dyn ond y
hyn yr oedd ganddo hawl gyfreithlon
i'w ofyn, heb son am addewid na gwobr,
ac felly fod y fantais i gyd o du y dyn,
ni wn i pa arwydd allanol o gydsyniad
a allem ddisgwyl gan Adda heblaw
ymostwng, rhyfeddu, a diolch. Nid
oedd eisiau i'r dyn addaw ufuddhau;
ac ni buasai ei waith yn addaw yn rhoi
hawl i Dduw ofyn dim ganddo, nad
oedd ganddo hawl i'w ofyn heb iddo
addaw. Ond y mae gwaith Duw yn
addaw yn rhoi math o hawl i'r dyn pe
cadwasai y cyfammod, i ofyn gan Dduw
beth na buasai ganddo hawl i'w ofyn
heb y fath addewid.

Nid oedd gwneyd y Cyfammod

Gweithredoedd yn rhoi un math o hawl
newydd i Dduw ar y dyn; ond buasai
cadw y cyfammod yn rhoi math o hawl
newydd i'r dyn ar y Creawdwr. Felly
nid oedd y Creawdwr, wrth wneuthur
y Cyfammod Gweithredoedd, yn gofyn
un fantais iddo ei hun, ond yr oedd yn
cynnwng mantais annbraethol ei gwerth
i'r creadur: gan hyn, meddyliwn ei
fod yn drais ar synwyr cyffredin i am-
meu fod Adda yn derbyn y telerau â'i
holl galon, er na feddwn un cydsyniad
ffurfiol o'i eiddo yn ysgrifenedig.

Guran. Cyfaddefech gyuen fod o
leiaf cael cydsyniad y ddwy blaid yn
anhepgorol i gyfansoddiad cyfammod;
ond ymddengys i mi y mynech haeru
yn awr fod y peth a fu yn Eden, rhwng
y Creawdwr ac Adda, yn gyfammod,
er nad oedd un cydsyniad o du y dyn.

Preg. Na, *begio'ch pardon*, yr wyf
o hyd yn dal fod cydsyniad y ddwy-
blaid yn anhepgorol angenrheidiol i
gyfansoddiad cyfammod; ond nid yw
bob amser yn angenrheidiol fod y cyd-
syniad hwnw yn ffurfiol, hyn yw, yn
cael ei wneyd ar air, neu mewn ysgrif-
len, ond fod synwyr cyffredin yn ein
dysgu, mewn rhai amgylchiadau, i
benderfynu fod cydsyniad yn bod, er na
byddo wedi ei arwyddo mewn gair; ac
mewn amgylchiadau ereill, fod dynion
yn cymmyriad dystawrwydd yn arwydd
o gydsyniad. Ac felly, er nad oes gen-
ym hanes yn y Bibl am un cydsyniad
ffurfiol gan Adda â telerau y cyfam-
mod yn Eden, etto, gan ei fod yn ber-
ffaith ar ddelw Duw, o ran ei ewyllys,
yn gystal ag o ran cynneddau ereill ei
enaid, rhaid ei fod, o ran ei feddwl, yn
hollol gydsynio â phob gair a ddywed-
ai ei Greawdwr wrtho; a'r un peth yn
gymwys i Dduw oedd fod meddwl Adda
yn cydsynio â'r peth a phe buasai hyn
yn cael ei arwyddo mewn geiriau.

Guran. Ond yr wyf yn methu a
deall o hyd pam y rhaid i chwi gael
galw y peth yn cyfammod. Beth waeth
i chwi ei alw yn Drefn, Gosodiad, Gor-
uchwyliaeth, neu ryw beth yn lle Cyf-
ammod? Pe gwnaech felly, byddai
rhan fawr o'r ddadl ar ben.

Preg. Galwaf ef yn gyfammod yn
1. Am fod y Bibl gystal a'i alw felly,
"A'r rhai hyn fel dynion (*Heb. fel*
Adda) a dorasant y cyfammod." *Hoa.*
6. 7. Y mae dyweyd fod rhyw rai
wedi tori eu cyfammod â Duw, fel
Adda cystal a dywedyd fod Adda wedi
tori ei gyfammod â Duw; ac felly, y
mae yn rhaid fod cyfammod ym
rhwng Duw âg Adda. 2. Yr wyf yn

galw y peth yn gyfammod am na fedraf gael un gair arall, ag sydd, yn ol fy meddwl i, yn dangos natur y peth mor eglur a'r gair Cyfammod. Ac felly, os dyllid rhoddi i bob peth yr enw mwyaf priodol iddo, dylai y peth dan sylw gael ei alw yn Gyfammod.

Guran. Pa raid sydd i ni fod mor fanwl yn ein golygiadau ar y peth? Ni waeth i ni pa un ai cyfammod ai rhywbeth arall ydoedd, oblegid pa ddaioni bynag oedd yn sefydliad gwreiddiol y peth, nid oes dim daioni na chysur i ni i'w ddisgwyl byth oddi hwyl.

Preg. Dyna siarad rhyfedd iawn yn wir. Ai nid ydyw yn werth, ac yn ddyledswydd, i ni ymdrechgu am ddeall pa beth bynag a ddatguddiodd Duw yn ei Air? Ond heblaw hynny, y mae yr apostol Paul yn defnyddio y llwybr y daeth pechod a marwolaeth i'r byd, a'r modd y mae pechod Adda yn effeithio ar ei holl hiliogaeth, fel cyn-reswm (*ground-work*) i'w holl ymresymiaidau er egluro ffordd cyfiawnhad pechadur trwy Grist. Mewn cyferbyniad i Adda y mae yn galw Crist yn Adda diweddaf; fel megis y daeth pechod trwy y cyntaf, felly y daeth cyfiawnder trwy y diweddaf: megis y daeth barn i gondeiniad trwy y cyntaf, felly y daeth y dawn i gyfiawnhad trwy y diweddaf: ac megis y daeth marwolaeth trwy'r cyntaf, felly y daeth bywyd trwy y diweddaf, &c. Yn awr, os ydyw yn angenrheidiol i ni wybod athrawiaeth y Testament Newydd am y ffordd i'n cadw trwy Grist, y mae yn angenrheidiol i ni wybod y ffordd y'n collwyd yn Adda, oblegid y mae yr ysgrifenyddys sanctaidd yn defnyddio yr olaf i egluro y cyntaf.

Guran. Y mae llawer yn dywedyd fod y ddeddf foesol, sef y Deg Gorchymyn, yn ammod o du Adda, yn y Cyfammod Gweithredoedd: ond wrth ddarlennu am yr hyn a basiodd yn Eden ni welaf yr un crybwylliad am dani, nac am yr un o'i gorchymynion. Beth meddwch chiwi?

Preg. Yr oedd y ddeddf foesol, swm yr hon yw cariad at Dduw a'n cymydog, yn ddeddf natur dyn yn ei greadigaeth. Ac er nad oedd cadw y Deg Gorchymyn, yn cael ei osod i lawr mewn geiriau, fel *ffurf* o ammod yn y Cyfammod Gweithredoedd; etto, pe buasai Adda yn cadw y ddeddf hōno (yr hyn nis gallasai heb ufuddhau i'r gorchymyn pendant am bren gwybodaeth) buasai wrth hynny yn cadw y Cyfammod. Ond wrth droseddu y ddeddf

foesol (yr hyn nis gallasai heb anufuddhau i'r gorchymyn pendant am bren gwybodaeth; fel y dywedais yn ein hymddiddan diweddaf) torodd y cyfammod. Felly yr wyf yn tybied mai y ddeddf foesol oedd *egwyddor* ammod y cyfammod hwnw. Y mae y golygiad hwn yn cytuno â gwaith yr apostol yn galw y ddeddf foesol, "Y gorchymyn, yr hwn ydoedd i fywyd," neu yn ol y cyfleithiad Saesonig, "Y gorchymyn, yr hwn a ordeiniwyd ifwyd." Nid ydyf yn deall yr ordeiniwyd y ddeddf foesol yn orchymyn i fywyd, ond fel yr oedd yn *egwyddor* ammod y Cyfammod Gweithredoedd: gorchymyn i farwolaeth ydyw i ddynion byth ar ol toriad yr ammod hwnw.

Guran. Wrth son am farwolaeth yn gomp am doriad y Cyfammod, a ydych yn golygu fod dyn, o ran ei gyfansoddiad cyn y cwymp, yn anfarwol?

Preg. Os wrth anfarwoldeb yr ydych yn golygu fod dyn yn anfarwol ynddo ei hun, neu yn annibynol ar neb arall am ei fywyd: yr wyf yn ateb yn nacaol. Ni all fod neb felly ond Duw yn unig, "Yr hwn yn unig sydd ganddo anfarwoldeb." 1 Tim. 6. 16. Ond os, wrth anfarwoldeb, yr ydych yn golygu fod cyfansoddiad y dyn, cyn pechu, yn rhydd oddiwrth bob peth a fuasai yn ei rwymp i farw, yr wyf yn ateb yn gadarnhaol.

Heb fyned i chwilio a chwalu rhesymau *Infidels*, a haner-*Infidels*, megis Socinus ac ereill, sydd yn ceisio profi fod achosion marwolaeth yn natur Adda cyn ei gwmp, digon, mi feddylwn, i'n pwrpas ni, yw fod y Bibl yn dywedyd, mai "felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn yn gymmaint & phechu o bawb:" ac "mai cyflog pechod yw marwolaeth." Gallaswn enwi llawer ychwaneg o ysgrifthyrau sydd yn dangos yn amlwg nad dim yn nghyfansoddiad creadigol dyn, ond mai ei bechod a'i gwnaeth yn rhwym i bob math o farwolaeth.

Guran. Os oedd marwolaeth naturiol a thragywyddol yn gynywysedig yn y bygythiad, "*Yn y dydd y bwytaf o hono, gan farw y byddi farw,*" pa fodd y bu i Adda fyw gannoedd o flyneddau ar ol troseddu? Paham na chafodd ei drosglwyddo gan anghen naturiol i afael marwolaeth dragwyddol yn y dydd y bwytaodd?

Preg. Nid wyf yn meddwl mai pan y mae yr enaid yn ymadael â'r corph y mae dyn yn dechreu marw: ond y mae marw naturiol yn cynnwys yr holl

boenau a'r goffidiau sydd yn cyfarfod â dyn yn y byd yma, ac yn terfynu pan y mae yn myned oddi yma. Cafodd Adda, ar y dydd y *bwytaodd o'r pren* ei droi o ardd Eden i ymboeni mewn llafur a chwys am ei gynnaliaeth dros weddill ei oes. Diamen hefyd i anghen naturiol ymafiyd yn ei gyfansoddiad y funud y *bwytaodd o'r firwyth gwa-harddedig*, er iddo fod gannoedd o flynyddoedd yn gorphen ei waith.

Nid ydwyf, ychwaith, yn meddwl mai pan y mae dyn yn cael ei dasu i uffern, y mae marwolaeth dragywyddol yn dechreu ymafiyd ynddo, ond y mae cnofeydd cydwybod yn y byd yma yn ddechreuad o'r "pryf na bydd marw:" ac y mae yn amlwg fod Adda yn cael ei ddirydau gan gnofeydd ei gydwybod euog, pan aeth i ymguddio wrth glywed "llais yr Arglwydd Dduw yn rhodio gyd âg awel," neu "yn hwyr y dydd."

Felly, ymaffodd marwolaeth naturiol a thragywyddol, yn gystal a marwolaeth ysprydol, yn y dyn, ar y dydd y *bwytaodd o'r firwyth* y pren.

BYR-DDYWEDIADAU.

Sylfaen crefydd yw Duw yn ei Fab; a gwreiddyn pob ysgogiad crefyddol a sanctaidd, yw adnabyddiaeth gywir o Dduw yn yr enaid.

Duw ei hun yw cyflawnder daloni yr holl greadigaeth, ac iddo ef yr ymdywalit holl ogoniant y greadigaeth yn i diwedd, fel dyfroedd o'r môr i'r môr, a hyny mewn moddau nas gall ond ei anfeidrol ddoethineb ef amgylfred.

Duw yw pobpeth y creadur newydd, Efe yw ei dad—ei gynnaliaeth, ei hyfrdywch—ei ddiben a'i dragywyddol etifeddiaeth.

Caru Duw yw y ddyledswydd benaf—Ufuddhau iddo yw y fraint uchaf—Ymddiried ynddo yw y diogelwch cryfaf—A'i fwynhau mewn Cyfryngwr yw y cyfoeth deddyddwch, fydd ei gael a'i fwynhau; a'r man y ceir ef yw yn Nghrist.

IOAN GELE.

YMDDIRIED YN NUW.

MEDDYLIWCH fod mab yn rhodio gyd â'i dad, yn noethineb pa un y mae yn rhoddi ei ymddiried penaf. Efe a ddilyna ei dad i ba le bynag yr arweinia ef, er fod hyny trwy ddraen a miari, yn llawen ac yn fodd-lawn. Meddyliwch am fab arall ag sydd yn pallu ymddiried yn nghariad a doethineb ei dad, a phan fyddo y llwybr yn arw ac yn anwastad, y mae yn dechreu grwg-

nach a chwyno, ac yn dymuno cael dewis ei lwybr ei hun; ac er fod yn rhaid iddo ddilyn y mae yn gwneyd hyny mewn an-foddlonrwydd mawr.

Yn awr, yr achos nad yw Cristionogion yn gyffredin yn mwynhau mwy o bresennoldeb Duw ydyw, nad ydynt hwy yn foddlon i rodio yn ei lwybrau ef, pan y byddont yn croesi eu tueddolau hwy. Ond ni fyddwn byth yn ddedwydd, hyd oni ymfoddlonwn, gyda phob llawenydd, i'w holl benderfyniadau ef, a'i ddilyn i ba le bynag yr elo heb rwnnach a chwyno.—*Dr. Payson.*

Y FRONGOCH, NEU ROBIN GOCH.

"Mor fynych," medd un hen awdwr, "ag y byddwyf yn clywed y Brongoch yn canu mor beraidd yn mis Medi, pan fyddo y gauaf oeraidd ar ddechreu, ag yn mis Mawrth, pan fyddo yr haf toreithiog ar ddyfod i mewn, byddaf yn meddwl pahan na roddem ninnau yr un croesawiad llawen i benwyni rhewogaidd gauaf ein hoes ag i wawnwyn rhoynnaidd mebyd ac ieuengctid? Anfonir fi at y morgrugyn i ddyysu diwdrwydd; at y golomen i ddyysu diniweidrwydd; at y sarph i ddyysu callineb; a phaham nad at yr oed hwn i ddyysu amynedd a boddlonrwydd."—*Aliz.*

CADW Y SABBATH.

DIWED yr Esgob Andrews mai "cadw y Sabbath yn segur yw Sabbath ychain a mulod: ei gadw mewn chwareyddiaeth a chwnniaeth, i rodiana ac i edrych o gwmpas, dyna Sabbath y llo aur: ond ei gadw mewn cyfeddach, meddwdd, a gloddest, dyna Sabbath Satan, dyna wyl y diafol."

DEWISYN O BREGETH ESGOB HOPKINS.

"Gweithiweh allan eich iachawdriaeth eich hunain drwy ofn a dychryn; canys Daw yw yr hwn sydd yn gweithio ynoch ewyllysio a gweithredu o'i ewyllys da ef."—*Phil. 2. 12, 13.*

GWEITHIA yr hyn sydd dda gyd â'r fath ddifrifwch, cyssondeb, a pharhad, a phe byddai dy iachawdriaeth yn hollol ymddibynnau ar hyny; etto bydded dy ymddiried yn, a'th ymddibyniad ar, haeddiant Crist am gyfiawnder ac iachawdriaeth, mor hollol a thrwyadl a phe na buasit wedi gwnesthur gweithred o ufudd-dod yn dy holl fywyd.

Hon yw yr iawn egwyddor o ufudd-dod efengylaidd—gweithio fel pe baem i haedda y nefoedd trwy hyny; ac etto, ar yr un pryd, ymrohwys ar haedddegiaeth y Cyfryngwr fel pechaduriaid heb dda gnyym. Y mae yn beth anhwedd i ddwy ran hyn yr hyn sy ddyledus i'w gwneud. Pan y gweithiom yr ydym yn ddedd gneuluso Crist; a phan y byddom yn ddedd y Cyfryngwr yr ydym yn ddedd i anghosio ufudd-dod, Ond Cristion hwnw wedi ei lawr...

ngheiflyddyd ufudd-dod, yr hwn sydd yn medru cyd-dymheru y rhai hyn: yr hwn sydd âg un llaw yn gweithio gwaith Duw, ac ar yr un pryd, â'r llaw arall yn diysgog ymafyd yn haeddedigaethau y Cyfryngwr.

Gwern-ucidr.

EDWARD ADAMS.

ANFFYDDIAETH A CHRISTIONOGAETH.

Gen Dr. Bennett.

MAE y Deistiad yn edrych i'r nefoedd a'r ddaear, ac yn dywedyd, "Gwelwch fy Mibl;" ond y mae y Cristion yn cyfeirio at yr un pethau, ac yn dywedyd, "Gwelwch fy Mibl i hefyd." Yr ydych yn fy anog i droi heibio fy Mibl fel y gallwyf astudio natur. Yr wyf fi yn eich cymhell chwi i ddarllen y Bibl fel y galloch astudio natur yn well. Nid oes genych chwi ond ambell gyfrol oddiwrth yr Awdwr mawr; yr wyf fi yn rhoddi un i chwi nad yw yn gwadu y gyntaf, ond yn perffeithio y gwaith. Hi a ddengys i chwi lawer mwy nag y gall y gyntaf ei wneuthur. A hwn y darllenwch â goleuni eglurach. Nid yw llyfr natur wedi ei oleuo cyn belled a llyfr datguddiad. Y fath hyfrydych sydd yn y greadigaeth ei hunan trwy ddatguddiad! Mae yr awyr las yn ymddangos mewn lliw hawddgarach i'r hwn a ddysgodd pwy sydd yn "lledu y nefoedd fel dilledyn," &c. Buaswn erioed heb weled y fath ardderchogrwydd ag wyf yn ei weled yn awr yn yr haul pe buaswn heb ddarllen am yr Hwn sydd yn "Haul t'yslawnder, â meddyginiaeth yn ei esgyll." Y cymylau a surfiant ddulliau newyddion o fawredd a rhwysg, a lliw newydd o brydferthwch; y gwyntoedd a ymruant ac a wnant i'r mellit lucedu a ymroddgrwydd; ond ni welais eu prydfertwch gymmaint ag er pan ddarllenais am yr hwn sydd yn gwneuthur y cymylau fel arg:afflen (*chart*) ac yn "rhodio ar adenydd y gwynt;" yr hwn sydd yn gwneuthur y dymhestli yn genad iddo, a'r tân ffiamlyd ei weinidog."

Yr wyf yn hoffi sefyll wrth donau ewyn-awg y môr, o herwydd eu bod yn adgoffu i mi am "yr hwn sydd yn dal y dyfroedd ar gledr ei law," ac yn dywedyd wrth fy enaid Onid ofni di fi? oni chryni wrth fy ymddangosiad? Yr wyf yn edrych ar lili y maes fel y mae yn tyfu, a'm meddwl yn hedeg at Mat. 6. 28, 30.

Pwy ond hoffir natur a fedrai alleirio llyfr gras fel y mae Watts wedi gwneuthur? Pwy erioed a astudiodd llyfr y greadigaeth mor ddwfn ac mor helaeth a Newton? yr hwn, er iddo dreiddio i feusydd eang o wybobaeth am seryddiaeth, a gyhoeddodd am ddiddunwriaeth ei fod mor anphilosophydd-aidd ag yw o'r annuwiol. Pwy a agorodd y ffordd i'r datguddiadau diweddar mewn fferylliaeth (*chemistry*)? onid Boyle? yr hwn a wnaeth y Bibl yn brif astudrwydd ei hyfrydwoh. Pwy sydd wedi amlygu rhyfeddodau y greadigaeth â chymmaint o fan-

ylrwydd a Ray, Derham, a Nieuventyt? Y dynion hyddysg hyn ni adawsant y Bibl fel y gallent astudio natur: ond yn hytrach a adawsant astudiaeth natur, ac a ddewisasant y Bibl, yr hwn a fedrai eu dygou mewn pethau na fedrai natur eu cwblhau.

Mae anffyddwyr yn ein cymhell i adael y Bibl, a'u canlyn hwy: yr ydym ni yn gofyn pwy ydych chwi? Crist a adwaen-om, a Paul a adwaenom, ond pwy ydych chwi

Cyf. OWAIN BROWN.

GWLAD CANAAN.

YR ANIALWCH.—Wrth fyned trwy y diffaethwch erochyll hwn teithiasom ar *fisled* ac *asynod*. Mynych iawn y cyfeirir at y creaduriaid hyn yn Ngair Duw fel arwyddion o'i allu creadigol a'i ddaloni. Caffaeliad y mulod a briodolir i Ana, mab Zibebon, yr hwn a roddodd ei ferch yn wraig i Esau. Gen. 36. 24. Er mor ddrychafedig mewn mawredd ydoedd Dafydd, ni a welwn eu bod wedi eu derbyn i'w wasanaeth ef, yr hwn a farchgodd arnynt, ac o'r chymynodd i'w fab ddilyn ei eisiamp. 1 Bren. 1. 33. Yr oedd y rhai hyn yn rhan o'r rhoddion hyny a roddwyd i Solomon gan y rhai a ddeuent i'w wyddfod i glywed y "doethineb a roddodd Duw yn ei galon." 1 Bren. 10. 25. Yr oedd agos i 300 o honynt yn dilyn plant Israel allan o'r caethiwd Babilonaidd. Ac yn amser y sychder mawr a ddilynodd weddi Elias, er cospi Brenin Israel, ymddengys mai ei ofal penaf ef oedd cadw yr anifeiliaid hyn. 1 Bren. 18. 5. Ac nid oedd llai na 2000 o honynt yn amser goruchafiaeth Reuben.

Weithiau yr oeddym yn marchogaeth ar gamelod. Gelwir yr anifail hwn *gamel* yn yr iaith Hebraeg, hyny a arwyddad *dawar*, o herwydd ei fod yn un hynod am ddial cam. Yr oeddynt yn lluosog iawn gynt, fel y maent yn awr, yn y gwledydd hyn, ac yn rhan fawr o'r cyfoeth patriarchaidd. Job 1. 3. Yn yr orymdaith sawryddig hono a flurfiwyd gan Frenines Seba wrth fyned i Jerusalem, gan gymmaint ydoedd ei hawydd i weled y "Brenin Solomon yn ei holl ogoniant;" nodir y camelod allan yn benodol yn cludo y gwahanol anrhegion gwerthfawr a gyflwynwyd iddo. Ond pa bynnag, yr oedd mulod ac asynod yn lluosocach yn yr hen amseroedd nag yn awr. Debora, yn ei chân, a ddynoda benaethiaid Israel wrth y geiriau "rhai yn marchogaeth ar asenod." Barn. 5. 10. Yr oedd gan Jair, o Gilead, ddeg ar-hugain o feibion, yn marchogaeth ar ddeg ar hugain o asenod, ac yn llywodraethu deg dinas ar hugain. Barn. 10. 4. Abdon, barnwr arall yn Israel, oedd ganddo llunaw o feibion yn marchogaeth ar ebolion asynod. Barn. 12. 14. Ar asynod hefyd y dygwelodd Moses, a'i wraig a'i feibion, i dir yr Aipht, â gwialen Duw yn

ei law, Exod. 4. 20. ond uwchlaw y cwbl, ar ebol llwdd asyn y marchogai ein Hiach-awdwr yn orfoleddus i Jerusalem.

Etto, mewn perthynas i'r camel, cyfeirir ato yn ngherydd llym y Phariseaid gan yr Arglwydd Iesu Grist. Mat. 19. 24. Mae gan lawer o'r Arabiaid yn awr, fel y dyddiau gynt, wisgoedd wedi eu gwneud o'u blew. Zec. 13. 4. Mat. 3. 4. Mewn perthynas i'r dromedari, y mae hwn yn greadur cyflymach o lawer (Jer. 2. 23.) ac a arferir yn neillduol ar negeseuau arbenig (Est. 8. 10.) ac fe allai mai at fuanra rhyfeddol y creadur hwn y mae Job yn cyfeirio, pan y mae yn llefaru am gyflymdra ei amser yn muned heibio ar y ddaear. Job 9. 25.—*Allan o Deithiau W. Rae Wilson yn y Dwygair.*

Caeirlleon.

TEGIDON.

COPIANT

MRS. MORGAN, GWRAIG Y PARCH. E. MORGAN, CÀERDYDD.

Yr ydwyf yn ystyried gwrthddrych y Cofiant hwn yn un o "rai rhagorol y ddaear," am y rhai y dywedir y byddant "byth mewn coffadwriaeth." Dylifa cysur yn aml i'r helbulus ei feddwl wrth glywed ychydig o helynt Cristion yn byw a marw.

Yr oedd Mrs. Morgan yn ferch hynaf i'r diweddar Daniel Morgan, Ysw. o'r Glynbir, Swydd Forganwg, a ganwyd hi ar y 15fed dydd o Hydref, 1812. Ar y 18fed o Hydref, 1836, priododd y Parch. Evan Morgan; ac wedi byr amser yn nghymdeithas ei phriod, ymaffodd darfodedigaeth yn ei natur, ac oheddodd ei rhan anfarwol i'r bytholfyd mawr ar y 19eg o Fai, 1838—a gosodwyd ei chorff i orwedd yn meddros ei thadua, yn mynwent Llandilo Tal y Bont, ar y dydd Mawrth canlynol.

Ni bu Mrs. Morgan allan o Eglwys Dduw erioed; magwyd hi yn yr Eglwys yn ol trefn y Trefnyddion Califfaidd, a pharhaodd yn aelod gwresog o honi hyd derfyniad ei hoës. Gellir dywedyd am dani, ei bod yn ofni yr Arglwydd o'i mebyd. Pan yn 16 oed, teimlodd gymhelliadau grymus ac anwrthwynebol i wneud cof am farwolaeth yr Arglwydd Iesu, yr hyn a ganiatawyd iddi yn rhywydd oddi ar yr arwyddion boddlonawl i'r Eglwys o'i fydd yn Nghrist, ac ymor-phwysiad ei henaid ar anfeidrroldeb ei aberth. Ac ymae yn ddywennydd genyf allu hysbysu iddi broffesu profes dda yu ngwydd llawer o dystion.

Mewn perthynas i'w gwybodaeth am bethau dwyfol, sef athrawiaeth fawr yr Efengyl, braidd na ddwyedwn, ei bod yn mhlith ei rhywogaeth, yn uwch o'i hysegwydd i synu na'r rhan fwyaf o honynt, ac yn wir tu hwnt i lawer yn Nghymru a gymmerasant arnynt ddyegu ereill; ymdriniad gyda'r fath ddehurwydd a chysondeb ag athraw-

iaethau yr Efengyl, fel yr oedd yn rhaid i bawb oedd yn gweled ond ychydig, ganfod meddwl cryf a llafurus ynddi. Ygrifnodd lawer o'i drych-feddyliau ar amryw ganghenau o athrawiaeth gras, y rhai ydynt fel cynnifer o anadliadau enaid mewn cymdeithas â'r nefoedd. Parchai Weimardorion yr efengyl fel anglyion, ymgeleddai hwynt dros Dduw, a gwnai gyflif mawr o honynt er mwyn eu gwaith.

Addurnwyd hi yn rhyfeddol â doniau angen'r groes, y rhai a'i gwnaeth i debygoli yn fawr i'r gwr a ogwyddodd ei ben, ac a roddodd i synu yr yspryd yno "yn addfwyn a gostyngedig o galon." Byddai hon fel Miriam yn blaenori yn mhlith gwragedd Israel, ac yn achub y blaen i foli Duw. Fi zél dros Dduw a'i gwnai fel Debora i fyned yn mlaen gyda byddinoedd yr Arglwydd yn erbyn Sisera; a'i symlwydd ysprydol gyda phob peth a'i gwnai fel Mair, "yn fendigedig yn mhlith gwragedd."

Dioddefodd gystudd fel Cristion, a bu farw yn suddugoliaethus. Dywedodd wrth ei phriod tua chanol mis Mawrth diweddaf, na chai hi fyw yn hir, gan hysbysu iddo yr arwyddion yr ydoedd yn deimlo ynddi ei hun o adfeiliad yn ei phabell. Ar yr un pryd dywedodd, "Mae diafol, cyhuddwr y brodyr, yn curo yn drwm arnaf, etto yr ydwyf wedi profi cymmaint o gariad fy Anwyl, nes peri i'm henaid orwedd am byth ar ddigonolrwydd ei aberth; er hyny, (ebe hi) nid oes heddwch i mi nos na dydd, o herwydd fy anghydfurfiad â'r hwn y derbynialis fy ngwbl ganddo." Dro arall dywedodd, "Y mae diafol yn ceisio fy mherwadio i feddwl nad oes i mi ran yn fy Nuw, ond gwn un peth, a hyny sydd yn fy nghynorthwyo, na chaiff fy ngorchfygu."

Wedi dychwelyd i'r tŷ o'r Capel un Sab-bath, ar ol gwrando y Parch. Wm. Evans, Ton yr Efail, trodd at ei phriod, a'i dagran yn treiglo i lawr ei gruddiau, gan ddywed-yd, "O na chawn fyw mewn mwynhâd o'r profiad yr ydwyf ynddo yn awr—dian i'r Arglwydd anfon cenadwri ataf heddyw, teimlais beth tebyg iawn i brofiad yr apostol, pan yn dywedyd, Y mae arnaf chwant i'm dattod, ac i fod gyda Christ." Nid hir gwedi hyny y bu cyn mwynhau ei dymuniad. Ymadawodd o Gaerdydd, yn ol cyngor y Meddygon, i fyned i'r Glynbir, i'w hawyr enedigol; aeth i dŷ ei chwera Mrs. Thomas, Treforia, y dwthwn hwnw, lle y cyfnewid-iodd er gwaeth, ac ni allai fyned yn ei phabell; ach; terfynodd ei hoës yno.

Bu farw, fel y bu byw, dan bwys o an-herfynol haeddiannau yr Oen a laddwyd. Cafodd dystiolaeth cyn ei symud, aeddfod iddi ryngu bodd Duw. Cyn ymadawu i'r corph, diflanodd pob llen oedd rhyngddi a gwedd wyneb ei Phrynllawdr, nes y gwyddodd, "Gwelais ef o'r blaen trwy ddrwg mewn dammeg, ond yn awr, yn ymddangos wyneb!" A chyda hyny yr oedd ei

HANESIAETH CENHADOL.

YR INDIA ORLLEWINOL.

Am ddydd Mercher, Awst 1, yn y fywyddyn hon, llwyr olyngwyd yn rhydd yr holl gaethion a'r prentisiaid yn holl Ynysoedd a Threfedigaethau Gorllewinol perthynol i Brydain Fawr. Mae amryw o'n darllenwyr yn hysbys ddarford i Lywodraeth Brydain wneuthur cyfrath o ryddhad y Caethion ar yr ammod iddynt gael eu rhwymo yn brenisiaid am chwe blynedd; canys yn y chwe blynedd hynny bernid y ceid amser a chyfleusdra ddigon i addysgu y Caethion mewn gwybodaeth gyffredinol, ac yn egwyddorion y grefydd Gristionogol, i'w parotol i fwyhau rhyddid, ac i'w iawn ddefnyddio.

Onid cyn pen y pedair blynedd o'r chwech canfuwyd fod eu meistriaid yn ymddwyn yn dra chreulon at eu prentisiaid, fel nad oedd eu cyflwr ddim gwell wedi eu prentisio: ond mewn amryw fanau yn hytrach yn waeth nag o'm blaen. Cynhyrwyd yspryd miloedd o Gristionogion yn Mrydain i doru wrth y miloedd taeiniaid duon hyn. Anfonwyd Eirechion aml rif i'r Senedd Ym-erodrol ar eu rhan. Areithiodd Arglwydd Brogham yn y Senedd, ac allan o honi, gyda rhyw oleu ac effeithiau rhyfedd iawn. A rhoed cynnygiad egniol yn y Senedd am gael cyfraith newydd i ryddhau y Prentisiaid cyn y flwyddyn 1840, pryd yr oedd eu hamser i ddysod i ben, yn ol y gyfraith o'r blaen.

Onid fe dystiodd Goruchwylwyr y Llywodraeth nad allent hwy gydsynio ag un gyfraith a wneid i dori ammod a'r Meistriaid: ond y gwnaent gyfraith etto i wasgu y Meistriaid, dan rwyman a dirwyon, i gyflawni i fanylwydd yr ammodau a roed arnynt yn y gyfraith ddiweddar. Ac felly fe wnaed cyfraith i'r perwyl hyn. Ac erbyn i'r Planhigyddion weled y gyfraith lem hon hwy a benderfynasant, o honynt eu hunain, o un fryd, i ollwng eu prentisiaid oll yn rhyddion ar unwaith ar Awst 1, 1838, ac felly y bu.

Derbyniwyd llythrau oddiwrth amryw o'r Cenhadon yn yr India Orllewinol yn rhoddi hanes am orohwyllion y dydd nodedig hwn; ie, dydd Jubili y Caethion.

DEMARARA.

Mae y Parch. S. Murkland yn ysgrifenu yr hanes am ddydd y rhyddhad fel hyn:—

Capel Ebenezer, Demarara.

Saethwyd magnelau mawrion yr amddiffynfa fel arwydd o foren dydd y rhyddhad. A chyn gynted ag y cododd yr haul dechreuodd y gwaredigion ymgasglu oddeutu y Capel, i ddychwelyd eu diolchgarwoh i'r Arglwydd am eu gwaredigaeth fawr. Yr oedd y Gwasanaeth yn y boreu yn hynod o' fywlog a chysurus. Canwyd amryw Emynam addas i'r achos. Darllenwyd y Pa. 103. ac esboniwyd hi. Ac anturiodd rhai o'r Negroaid i weddio, ac i lefaru ar yr achlysur

with eu cyd-frodyr, mewn modd mor bwysfawr ac effeithiol fel nad gwiw genyf geisio rhoi un darluniad o hono. Dechreuasom y Cyfarfod nesaf am hanner dydd, drwy ganu Emyn y Jubili. Yr oedd y Capel yn llawn dŷn, a llawer o bobl yn gorfod sefyll allan. Yn yr odfa hon gosodasom amryw o bobl leuainge i sefyll i fynu ar le cyhoeddus i ddarllen Pa. 107, yn ngwydd yr holl gynulleidfa. Felly fe dreulwyd y dydd hyfryd hwn heb un gradd o derfag o fath yn y byd; yr oedd pawb â gwên ar eu hwynebau, a phob genau yn awr a phryd arall yn tori allan i gyhoeddi y rhyddhad, gan ddywedyd, "We free! We free!" h. y. Nyni yn rhyddion! nyni yn rhyddion!"

Derbyniais hanes o'r amrywiol Blanhigfeydd fod athrawon yr Ysgolion yn cynnal Cyfarfodydd crefyddol yn eu hysgoidai yn yr hwyr; ac nad allodd y rhai drygionus anturio i gynnal Cyfarfodydd i yfed a dawnsio, yn ol arferiad y bobl dduon ar amserau o hyfrydych a llawenydd.

Ymwelodd Llywydd y wlad a'r rhan hon o'r dalaeth dduon Sadwrn diweddar, ac efe a areithiodd wrth y bobl mewn amrywiol fanau, ac efe a edrychodd i mewn i'n hygol ninnau, wrth fyned heibio, ac a addawodd ddyfod i holl yr ysgolheigion. Cafodd ei areithiau wrth y bobl effeithiau daionus arnynt. Mae y Llywodraethwr yn ymddangos yn awyddus i annog dysgeidiaeth. Y weithred gyntaf a gyflawnodd efe yn y Drefedigaeth hon, ar ei ddwyfodiad yma, oedd llaw-aryddo Gweithred Rhyddhad y Negroaid.

BERBICE.

Mae y Parch. D. Kenyon yn perthynu i Gapel Albion yn ysgrifenu fel hyn am y dull y treulwyd y diwrnod yn y Drefedigaeth hon:—Ar y dydd cyntaf o Awst, dechreuodd y bobl ymgynnull i'r Capel erbyn saith o'r gloch y boreu. Buan y llanwyd tŷ Dduw, ac yr amgylchynwyd ef hefyd, a llauwa y bobl. Dechreuwyd y gwasanaeth Dwysol gyda chanu mawl i Dduw, am drefn ddoeth ei ragluniaeth yn dwyn oddi-amgylch y Rhyddhad rhyfeddol hwn. Gan-ol dydd mi bregethais i'r bobl oddiar Ioan 8. 36. "Os y Mab gan hynny a'ch rhyddha chwi rhyddion fyddwch yn wir." Ac yn yr hwyr agorasant Gapel Newydd ac Ysgoldy yn y Blanhigfa Newydd Hampshire, y rhai a adeiladasai y Negroaid a'u dwylaw eu hunain, ac ar eu traul eu hunain. Yr holl ddiwrnod a dreulwyd mewn ymarfodolm crefyddol, ac yr oedd heddwch ac iawn drefn yn fyndu ar hyd y dydd.

Ar y dydd canlynol gwnaeth y Negroaid wleddeodd i'w Meistriaid yn mhob corff o'r Drefedigaeth; ac anfonodd amryw o'r Meistriaid iddyni f'ch neu ddaed, ynghyd â l'w cynnorthwyo.

JAMAICA.

Yn yr ynys eang hon hefyd, ar y dydd cyntaf o Awst yn grefyddol,

ol, a threfaus iawn. Ac yn wir, cyffelyb oedd ymddygiad y Negroaid ymhob lle ar y dydd nededig hwnw. Ond ar ol y diwrnod, fe fu yma beth oerfelgarwch rhwng y Meistriaid, a'r bobl, oherwydd y cyflog aughyffredin o fychan a gynnygiad y Meistriaid i'r bobl. Gwrthodasant ymafyd yn y gwaith am ryw hyd; ond yr ydym yn deall fod cytundeb wedi ei wneud rhyngddynt, a bod pethau yn myned ymlaen yn gyssurus.

SEFYDLIAD CYMDEITHAS GENADOL GARTREFOL A THRAMOR Y TREFNYDDION CALFINAIDD YN NGHYMRU.

AT Y SAWL A GARANT IACHAWDWRIAETH Y PAGANIAID A'R ANWYBODUS.

FONEDDIOION.—Yr wyf yn deall, er fy mawr lawenydd, i Gymanfa ddiweddar Ruthin benderfynu cymmeryd dan ystyriaeth yn Llanrwst, Rhagfyr 26, 1838, yr achos Cenadol Tramor yn gystal a Chartrefol, gan lwyf swriadau ffurfio Cymdeithas Genadol Gartrefol a Thramor o'n heiddo ein hunain, yr hyn beth wyf yn hiraethu am ei weled er ys ugain mlynedd. Mae yn ddigon amlwg y blynyddoedd diweddar hyn, fod cyffredinolrwydd ein Corph, beth bynag, yn y Gogledd a Sir Aberteifi, yn awyddus am hyn. A pha rhyfedd ein bod ni fel hyn, wrth ystyried fod cymmaint yn cael ei gyfranau gan y Corph at yr achos Cenadol, a mor ychydig, ja, neb o'n pregethwyr yn cael eu hanfon yn Genadol.

Pa hyd y mae pethau i fod fel hyn? A oes digon yn barod o weithwyr ar y maes Cenadol pelleng? neu, a oes neb ond pregethwyr Enwadau ereill yn deilwng ac addas i'w hanfon i gyhoeddi Newyddion y Groes i Baganiaid?

Mae enwogrwydd a lliosogrwydd ein Corph, ac iachawdwriaeth y Paganiaid, yn fy nghymell fel nas gallaf dewi; gan fy mod yn sicr nad oes neff ar y fwy addas a chymmwns na meibion a merched Cymru: oherwydd eu dygiad i fynw mewn ymarferiadau celyd, a bywioliaeth gffredin a rhad, a'u hathrylithgarwch i dderbyn a rhoddi gwybodaeth: yn enwedig pregethwyr y Methodistiaid Calfinaid, oblegid y maent yn perthyn i gorph o bobl sydd yn hoffi athrawlaeth bur a dyszyblaeth fawr, y rhai a wnaethant yn ysbaid y triugain mlynedd diweddar fwy o wasanaeth i Grefydd Crist trwy blanu Eglwysi, adeiladu Capelydd, codia chynnal Ysgolion Sabbathol, i addysgu rhai ieuainge a ben; ynghyd a'u hymosodiad unol ac egniol yn erbyn llygreddigaethau yr oes, a sefydliadau dieffig uffern; y rhai oeddent yn aml a chedym yn y wlad er'a oesau tywyll eu hynafiaeth Paganaidd, fel ag y maent yn bresennol wedi eu darostwng, a'r wlad wedi ei chydmarol lanhau, ac ymddygiadau y werin wedi diwygio i raddau helaeth.

Ac er i ni fel hyn, yn ol ein hamser a'n

rhifedi, weithio yn galetach, a llafurio yn helaethach, a dwyn ymlaen y pethau hyn â llai na hanner traul unrhyw blaid grefyddol yn y byd; er hyny, nid ni, ond gras Duw ynom ni: am hyny nac ymfalchiwn, ond ymostyngwn i'r llwch, gan gydnabod ein baint, a bod yn ddiolchgar, canys yno y byddwn fwyaf diogel a llwyddiannus yn ein amcanion dyfodol.

Y Genadeth Dramor yn gystal a'r rhan Gartrefol, oedd mewn golwg wrth sefydlu ein Athrofa, Athrawon pa un ydynt alluadwy a chymmwns i ddysgu ein pregethwyr fel na bydd achos mwy, fel y bu, i fyned i Athrofaoedd enwadau ereill. Wrth ystyried y pethau hyn a'u perthynasau, ac hefyd orchymyn pendant ein Cyfryngwr bendedig, gan ddywedodd, "Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr Efengyl i bob creadur," mae'n llawn bryd i ni sefydlu Cymdeithas ein hunain; a gofidus yw meddwl ein bod cyhyd heb un. Pe buasem yn deffroi yn gynt, gallasai cannoedd o Baganiaid fod wedi eu hennill oddiwrth eilunod i goffeiddio a phroffesu Crefydd Crist, trwy offeryniolaeth pregethwyr Cymru. Ond ein llawenydd yw, bod ein brodyr yn deffroi yn bresennol i ymafyd yn y gwaith pwysafwr hwn.

Mi ddymunaf, gyda'r parch mwyaf a'r gostyngeddiwrdd dwysaf wrth eu traed, i ofyn eu hystyriaeth at y peth canlynol. Gan fod achosion y Genhadaeth Gartrefol, ynghyd a chwanegiad Tramor, i fod dan sylw y Gymanfa yn Llanrwst, gywr fy mrodyr yn ddigon da, mor hwyrfrydig ydym i benderfynu ein *le*, a'n *Nag*; a hyny sydd o herwydd amlra gorchwylion, a bydra amser. Pe byddai agos holl amser y Gymanfa yn cael ei gymmeryd at y pethau pwysig hyn, byddai ddigon bach i gael golwg deg ar bethau, ac i wneud penderfyniadau boddhaol arnynt. Yna, ai nid gwell fyddai, wedi penderfynu yno fel y bwriadwyd yn Rhuthin, ystyried, *Pa beth a wneir* i gael cyfarfod arall yn mis Chwefror, i benderfynu, *Pa fodd* i ddwyn hyny ymlaen: enwaf y Bala fel lle cyfeus i'r cyfarfod.

Yna dewised Cyfarfod Misol pob Sir, a'r brodyr yn Liverpool yr un modd, chwech o leiaf, chwaneg fyddai oreu, sef, tri o weinidigion, a thri oddiaconiaid, pa rai fyddont sicr o ddyfod i'r Cyfarfod erbyn 10 o'r gloch y dydd cyntaf: a chadwer hwnw yn Gyfarfod i weddio am neillduol gyfarwyddiadau yr Ybryd Glan, gyda golwg ar y maes neu'r meusydd Cenadol, a chyd a golwg ar weithwyr addas i fyned allan i lafurio y maesydd hyn. Mae y ddau beth hyn o fawr bwys a chanlyniad, a phwy ond Yspryd Duw a ddichon ein cyfarwyddo, ac felly, addas yw cadw cyfarfod i ofyn ei gyfarwyddiadau Ef, Yn y cyfarfod 2 o'r gloch, bydded i bawb o'r brodyr synegi eu golygiadau ar y maesydd Genadol. Mae llawer o son wedi bod genym am y Cymry yn Ffrainc, ac am y Gwyddelod yn y Werddon, a'r India tu draw i'r Ganges. Nid gwaith bach yw pen-

derfynu pa un a anfonir dau o frodyr i bob un o'r tri lle hyn, neu ni wneir; ynghyd a'r amser, y ffordd, a'r draul i anfon a chynnal y rhai a anfonir.

Am 6 o'r gloch, gall y brodyr bregethu yn y Bala, ac yn yr amrywiol Gapelydd o amgylch.

Boreu dranoeth, a'r prydawn hefyd os bydd achos, i ymofyn *puw*, a *pha nifer*, *pa fodd*, a *pha amser* yr anfonir, ynghyd a phob peth perthynol ac angenrheidiol i ddwyn ymlaen y penderfyniadau pwysig hyn. Dyma waith ag sydd yn gofyn amser, doethineb, ac astudrwydd meddylliaid, a neillduol gyfarwyddiadau Arglwydd mawr y cynhauf.

Bydd dechreu y pethau hyn yn dda, ac mewn trefn, yn fendith neillduol oddiwrth Dduw; yn gysur a heddwch i'r Eglwys, ac yn llwyddiant i'w hymdrechiadau Cenedol rhagllaw.

Yn bresennol cyn towi, dymunaf ar y rhai a garant euwogrwydd a llwyddiant y Methodistiaid Calfinaidd, ac iachawdwriaeth y Paganiaid a'r anwybodus, i gefnogi y cynnygiad hwn, neu un tebyg iddo, trwy anfon i'r Drysortia, ac i Gymanfa Llanrwt, onid mae'n debyg y gwelir blwyddyn ar ol hon wedi myned heibio, cyn y penderfynir yn foddhaol yr anturiaeth ogoneddus hon: ac os nad yw hyn yn foddhaol ac yn angenrheidiol, na fydded gwaeth guych ar ei gynnnyg.—Ydwyf

FFYDDLON GYFAILL Y PAGANIAID.

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

CYFARFOD CHWARTEROL YR YSGOLION SABBATHOL YN RHYL.

Dydd Llun a dydd Mawrth, y 29 a'r 30 o Hydref diweddaf, cynaliwyd yn Rhyll gyfarfod chwarterol yr ysgolion Sabbathol perthynol i Ddosparth Abergole, yr hwn a dreulwyd yn y dull canlynol:—

Nos Lun, dechreuwyd y moddion trwy weddi gan John Jones; yna y Parch. W. Jones o Ruddlan, a bregethodd ar Psalm 34. 8. Boreu dydd Mawrth am 9 ar gloch, cyfarfu cenhadon y gwahanol ysgolion i roddi i mewn eu cyfrifon, a chafwyd arwyddion anlwg fod yr ysgolion yn cynyddu mewn rhif a llafur, yn enwedig yn y manau hynny lle y mae dirwest yn ynnill tir, ac yn gweiddio (dyma flaith etto o ddaioni hon, cywilyddied eu gwrthwynebwyr).

Annogwyd y cenhadau i wneud ymdrech gyda eu cyfeillion cartrefol i gael cyfarfoddydd athrawon yn gyson, ac i annog yr athrawon i fod yn bresennol, yn gyson a fyddlon; a dangoswyd fod anfyddlondeb yn magu digalonddid, a digalonddid waeledd. Hefyd penderfynwyd rhoddi annogaeth Gymanfa Dolgellau mewn grym, sef ymdrech i gael gan holl ddeiliaid yr Eglwys roddi eu henwau i lawr mewn llyfr perthyn-

ol i'r ysgol, i fod yn ddeiliaid o honi hithau, ac i'r diben o gael pob peth yn weddaidd ac mewn trefn, i gael enwau pawb o'r Ysgol-heigion hefyd, i lyfr yr ysgol er mwyn cadw y cyfrifon yn gywir. Penderfynwyd i'r Cyfarfod Egwyyddori nesaf i fod yn y Bettws dydd Sabbath y 25 o Dachwedd; a'r Cyfa-fod Chwarterol nesaf yn Abergole, Rhagfyr 31 a Ionawr 1.

Rhoddyd annogaeth daer hefyd i'r gwahanol ysgolion i fod yn ymdrechgar i gael gan eu deiliaid ddyysgu Llyfr Cyfres Ffydd, ac yr ydwyf yn deall fod hyn wedi disgyn yn ddwys ar feddylliaid rhai, a'u bod yn ymadlyd ynddo yn ymegniol.

Ain ddau ar gloch prydawn, cadwyd cyfarfoddydd i areithio ar natur, diben, a gwaith yr Ysgol Sabbathol, pan y safodd i synu y Parchedigion canlynol:—John Jones Rhyll, John Roberts Brynllwyn, John Foulkes Abergole, a William Jones o Ruddlan; ac yn wir cyfarfod da rhagorol oedd hwn hefyd. Yr oedd sylmrwydd y gynulleidfa, a'i dagrau hefyd, ynghyd a'r cymhorth a'r llewyrch yr oedd yr areithwyr yn ei gael, a hefyd yr olwg oedd ar yr Ysgol yn Rhyll y Sabbath canlynol, yn profi fod yr Arglwydd yn foddlon i'r gwaith, a chan fod yr Arglwydd yn foddlon iddo, byddwn uimau foddlon i fod gyd ag ef, ac o'i blaidd, yn fyddlon ac effro, hyd oni ddolo ein cyfnewidiad.

Nifer yr Ysgol yn y Rhyll:

Yn 1831oedd.....	35
1832	67
1833	90
1834	118
1835	124
1836	132
1837	141
1838	160

Gwelwch mai llwyddo y mae hi, ac o honi y mae llawer iawn wedi dyfod i'r Eglwys, nid oedd yn perthyn i'r Eglwys gyda y Calfinistiaid yn Rhyll yn y flwyddyn 1831 ond 7, a'r rhai byny yn myned, rhai i Ddyserth, a rhai i Ruddlan; ond yn awr, y mae rhifedi yr Eglwys oddeutu 80. Diolch i'r Arglwydd am yr olwg hyfryd sydd yma. Yr hen gampau ar y Sabbath gwedi eu claddu a braenu, ac achos Iesu anwyl yn dyfod i synu yn barhaus. Llwyddiant i'r Ysgol Sabbathol i ennill pob calon i'w charu a'i pharchu, medd yr hwn a achabwyd ganddi fel

PENTEWYN O'B TAN.

Rhyll.

O. Y. Dau fyddlon iawn gyda yr Ysgol Sabbathol yn Rhyll, oeddynt Edward Jones a Dafydd Jones, pa rai dydd wedi myned i breswyllo y rhan hyn o wlad y meirw, sef mynwent Rhuddlan—A. E. Jones gwedi profi pwys a gwres y dydd, a Dafydd Jones yn ei gariad cyntaf, a mawr a fu y golled, ac a ydyw yr hiraeth, yr enbol.

BIBL GYMEITHAS GYNNORTHWYOL RHUDDLAN A RHYL.

Ar nos Fawrth, y 23ain o Dachwedd diweddf, cynnaliwyd Cylchwyly gyntaf y Gymdeithas Ffblaidd Frytanadd a Thramor yn Ysgoldy Rhuddlan, lle yr oedd esgynlawr gyfeus wedi ei chodi i'r areithwyr, a thorf luosog wedi ymgynnull ynghyd i wrando. Yn y Cyfarfod hwn yr oedd y Parchedigion canlynol yn wyddfodol:—Parch. T. W. Edwards, Rhuddlan, ac un o Weinidogion yr Eglwys Gadeiriol yn Llanelwy; Parch. R. Richards, Caerwys; Parch. H. Griffith, Llandrygarn, Môn; Parch. W. R. Wyatt, Dyserth, a'r Parch. Mr. Roberts, ei Gurad; Parch. John Elias, Môn; Parch. W. Rowlands, Newmarket; a'r Parchedigion Thomas Jones, Rhuddlan, Richard Hughes a John Jones, Rhyll, William Morris a William Jones Rhuddlan, a David Parry, Faenol Fawr, pawb yn un, heb sylw ar na phlaidd nac enw, yn cydweithio ac yn pleidio i anfon

“Bibl i bawb o bobl y byd.”

Gwedi i amser dechreu y Cyfarfod ddyfod dewisodd y gynulleidfa, yn unllais, y Parch. T. W. Edwards (yn absennoldeb William Conway Shipley, Yaw. yr hwn a attaliwyd i fod yn brsennol yn annisgwyladwy iddo ei hun, ac a ysgrifennodd at y gwr parchedig hwn i ddyuno arno i gymmeryd y galair yn ei le) i fod yn Gadeirydd ac yn Llywydd y Cyfarfod: yr hwn, wedi ei ethol, a ddechrenodd y Cyfarfod gan ddarllen y 67ain Psalm: ac wedi hyny agorodd y Cyfarfod mewn modd difrifol, sywrythol, ac aiddgar o blaid lledaeniad yr Ysgrhythrau yn mhilith holl genedloedd y ddiaer.

Wedi galw ar Ysgrifenydd y Gymdeithas iddarllen cyfrisy flwyddyn ddiweddf galwodd y Parchedigion canlynol i anerch y gynulleidfa, Parch. W. Rowlands, Newmarket (T. W.) Parch. R. Richards, Caerwys (E. S.) Parch. John Elias, Môn (T. C.) Parch. Thomas Jones, Rhuddlan (A.) a'r Parch. H. Griffith, Llandrygarn, Môn (E. S.) y rhai a wnaethant hyny mewn modd teilwng iawn i'w galwad.

Yna y Parchedig Gadeirydd a ddiweddfodd, trwy anog pawb i ymddwyn yn gydwybodol tu ag at yr achos da hwn mewn cyfraniadau a gweddiau, ac wedi canu pennill gollyngwyd y gynulleidfa ymaith wedi ei mawr foddhau mewn hiraeth am gael cyfarfod cyffelyb iddo eto.

Fe fu y Gymdeithas hon mewn bod o'r blaen yn yr ardaloedd hyn, sef yn unol a Threfnyon; ond rhyw fodd neu gilydd yr oedd wedi marw er ys amryw flwyddoedd bellach, ac wedi ei chladdu hefyd. Ond yn y flwyddyn ddiweddfadafonodd y Parch. Thomas Phillips, Hay, o'i blaen gyfarchiad cynnes at berthynasau y corph ei fod yn dymuno arnynt dreiglo ymaith y maen oddi-

ar ei beddrod, trwy alw Cyfeistoddiad, ac y deual yntau atom ar yr amser appwyntiedig. Ac er dirfawr lawenydd cafwyd y Gymdeithas, fel Lazarus, allan o'i bedd (nid i fyned yno mwyach, gobeithiwn, nes darfod a gweithio) ac yn wir hi a weithiodd yn rhagorol y flwyddyn gyntaf, ac eleni y mae y tân yn fwy fyth, a'r swn yn uwch nag erioed am iddi fyned yn mlaen yn ei gwaith, ac y mae y gwy'r parchusaf ac helaethaf eu dylanwad yn ein hardaloedd o'i thu, ac yn gweithio yn ddewr hefyd. Hir oes a llwyddiant iddi medd

THOMAS WILLIAMS, *Ysgrifenydd.*
Rhuddlan. Tach. O. 1838.

O. Y. Clywsom fod trigolion plwyfdd Dyserth, Gwaenysgor, Cwm, Galltmelid, a Newmarket, yn dechreu sibwrdd ei bod hi weithian yn bryd iddynt hwythau hefyd ddeffroi o gysgu, a dyfod i'r maes i gydweithio a phobl Rhuddlan: a hyderwn y bydd i'r Arglwydd alw arnynt fel ar Samuel, nes y bydd raid iddynt ddeffroi yn iawn, a gweithio yn egniol.

Sefydlwyd y Gymdeithas hon dan yr enw “*Rhuddlan and Rhyll Auxiliary Bible Society,*”

CYMDEITHASFA BANGOR A RHUTHIN,

Hydref 1838.

Yn y gyntaf cafwyd achlysur i sylwi ar Ddirwestiaeth, trwy fod rhai aelodau Eglwysig yn danbaid iawn eu heiddigedd dros egwyddor y Gymdeithas Ddirwestiaid, a rhai ereill mor sylweddol eu haidd, ond yn dewis bod yn hynaws a phwylllog. Rhai bron a phenderfynu na ddylid crybwyll am Ddirwest mewn Pregeth, nac mewn Cyfarfod Eglwysig, byth. Ereill y gellid meudwl eu bod yn golygu nad yw Pregeth, na Society, na Gweddi, fel y dylent fod, heb lawer iawn o son am Ddirwest ynddynt. Rhai yn barod i waeddi na ddylai bragwr, tafarnwr, na neb o'u teuluoedd, gasl drws agored i'r eglwysi, na'u goddef ynddynt heb law-nodi Dirwestiaeth. Ereill, mor ffyddlon o blaid Dirwest a hwythau, yn dewis bod yn arasach, gan adael i Ddirwest ymladd ei ffordd, fel y gwelo yr Arglwydd yn dda ei llwyddo, yn penderfynu ei phleidio mewn tiriondeb a hynawsedd. Sylwyd yn bwylllog ar hyn, er lles yr achos, a thawelwch i feddyliau y naill ochr a'r llall.

Yn yr ail Gymdeithasfa cafwyd achlysur i sylwi eilwaith ar hyn, trwy fod rhai, naill ai wedi cam ddeall y sylwadau yn Mangor, neu yn chwynychu cael rhyw achlysur i wrthwynebu yr achos, yn haeru, yn eu cartrefi, fod Cymdeithasfa Bangor yn hytrach yn troi yn erbyn Dirwest, nag yn cefnogi y peth. Ac felly gwelwyd yn angenrheidiol cadarnhau y penderfyniadau canlynol, ac felly y gwnaethpwyd.

1. Fod y Gymdeitaaſa Chwarterol hon yn annog rhai oll o aelodau ein cyfundeb grefyddol sydd a wnelont â'r fasnach feddwol (megis bragu, cadw tafarn-dai, gwiroddai, &c.) ymyrddhau oddi wrthi mor fuan ag y gallont.

2. Ein bod yn annog y rhai hyn, tra y byddont yn y fasnach feddwol ac heb allel ymyrddhau, i ofalu am iawn drefn yn eu tai, yn enwedig ar ddydd yr Arglwydd, ac na ellir arbed cerydd eglwysig ar y rhai afreolaidd ac anafudd.

3. Nad ydym etto yn golygu yr Ardystiad Dirwestol yn ymrwymiad eglwysig, nac yn rheol dysgyblaeth eglwysig; ond yr ydym i ddilyn y rheolau pendant sy genym eisoes, hyd oni ychwaneger atynt yn rheolaidd: a gadael i Ddirwest ymladd ei ffordd yn mlaen yn ddiorfod ar yr egwyddor wirfoddol.

4. Ein bod yn annog yr Eglwys, a'u holl swyddogion, i bob ffyddlondeb gyd â'r achos Dirwestol, gan ofalu am hynawsedd a thiriondeb yn eu holl ymdriniaethau.

5. Fod y rhai oll a dorant yr ymrwymiad Dirwestol yn deilwng o gerydd yn oll amgylchiadu y bai, ac o ddiarddeliad, oddi eithr mewn amgylchiad rhyfedd, o herwydd ei fod yn dori ammod ddifrifol a phwysig. Ac nid ydym yn golygu tynu enw ymaith o lyfr y Gymdeithas nemawr gwell, oblegid ffordd rydd at yr yfed ydyw yr amcan a all fod yn y golwg wrth hyn.

6. Fod y rhai a ddywedant yn erbyn yr achos hwn, mewn conglau, nac ar gvhoedd tyffa, wedi hyn, i'w ceryddu â diarddeliad: o herwydd eu bod, trwy hyn, yn cablu egwyddor ddaionus, a gwaith angenheidiol: ac yn gwrthryfela yn erbyn eu brodyr crefyddol, ac yn erbyn eu penderfyniadau syml, pwyllog, a difrifol.

J. FOULKES, *Ysgrifenydd, Abergelle, Tach. 1, 1838.*

AGORIAID ADDOLDY LLANGENDEYRN, SIR GAERFYRDDIN.

Yn y blynyddau gynt, neillduai plwyfolion Llangendeyrn, ddernyn o dir i ymladd ceiliogod, a chwara campan yr oes, ar y Sabbath: ar y dernyn hwnw y safodd y Parch. Howel Harris, o Dref-Feca, i brogethu y bregeth gyntaf oriod gan Ymneillduwr yn y plwyf; a mawr y cynnwrf a fu, trwy i Ynad yr heddwch dori yr heddwch, gan ddyfod ar ei farch, â'i gledlyf yn ei law, i attal y bregeth; eithr bu aflywyddiannus, aed yn mlaen â'r bregeth, a chanlynnodd bendith hi i galonau llawer.

Wedi hyn, adeiladwyd Addoldy ar yr hen gylch ceiliogod, a gyssegrwyd tan y traed a deithiasant o amgylch Cymru i wneuthur daioni: magwyd yno lawer, ac adaswyd ynddo liaws, sydd yn awr yn cael cyfran yn mhllith y rhai a sancteiddiwyd yn y neithor fawr gyd â'r Oen.—Ond

fel yr oedd rhif y cadwedigion yn ychwanegu fry, yroeddy gwrandawyr, a phroffeswyr crefydd yn lluoegi yn Llangendeyrn: felly, tynasom yr hen addoldy i lawr, ac adeiladasom un mwy, belaeathach, ac harddach ar yr un man: na welir, ond anfynych, gan harddedd Addoldy yn nghanol gwlad. Enwasom y tŷ SALEM, ac ynddo, mae y fechan yn myned yn fili, a'r wael yn genedl gref.

Agorwyd Salem, Sabbath a Llun, Gorph. 1, 2, 1838, yn y dull, a chan y rhai canlynol: Am 2, dechreuwyd trwy dderlloain, mawl, a gweddi, gan y brawd Rees Davies, Cwr, pregethwyd gan John Davies, Caio, ar Mat. xxiv. 14. a David Jones, Llanilar, ar Diar. iii. 7. Am 6, dechreuai Thomas Jones, Llanddarog, mewn gweddi, a phregethodd Rees Davies, Cwr, ar Heb. 2. 2. a William Pritchard, Pwllheli, Dat. 3. 19. Dydd Llun, dechreuwyd am 10, gan Job Thomas, a phregethodd W. Pritchard, Pwllheli oddiwrth Ioan 3. 3. a'r Parchedig T. Richards, Abergwaen, Luc 1. 26, 27. Am 2, gweddiodd Benjamin Jones, Cwmbach, yna llefarodd John Davies, Nerguis, ar Ecs. xx. 24. a'r Parch. Daniel Evans, Capel Drindod, Esay 53. 11. Am 6, gweddiodd J. Davies, Nerguis, a llefarodd Job Thomas, Brycheiniog, Ioan 3. 14, 15. a Richard Roberts, Dolgelley, ar Gen. 3. 14, 15. Casglwyd yn y gwahanol oddfion, yn agos i £14.

Gwnaed yma ddaioni—parbeir hyd hyn i wneuthur daioni, a chan obeithio y dilynir mewn daioni, dan fendithion, ac ewyllys da Preswlydd y beth;—Wyf yr iiddoch,

JOHN REES.

ATHROFA Y BALA.

Cysarchiad Ysgrifenydd Cysfisteddiad yr Athrofa at y Brodyr yn Siroedd Cymru, i'w galw i gyflawni eu hammodau tu ag at gynnal yr Athrofa.

ANWYL FRODYR.—Bydded hysbys i chwi fod amser talu i Athrawon Athrofa y Trefnyddion Calfinaidd yn niwedd y flwyddyn hon (1838). Am hyn, dymunir arnoch, fel Siroedd, ddanfion eich casgladau yn ddi-oed i'r Trysorydd, Mr. John Jones, *National Provincial Bank of England, Bala*, fel y gallow gyflawni ein hammodau â'n hanwyl frodyr.—Ydwyf, yr iiddoch, &c.

JOHN JONES, *Ysgrifenydd.*

*Middle Hall, Bala.
Tach. 1838.*

RHYFEDDODAU Y CHWYDD-WYDR.

(Parhad tu dal. 316.)

WRTH gydmaru gwaith natur, neu yn fwy priodol o lefaru, gwaith Duw, gyda gwaith dyn, gwelwn mor ddirfawr y mae y blaenaf yn rhagori ar yr olaf.

Min ellyn (razor) lem, pan ydych chi

drwy chwydd-wydr, a ymddengys o drwch cefn cyllle go dew, yn arw, yn anwastad, ac yn llawn o agenau a chwyssau, ac yn mhell o ymddangos yn debyg i ddim a fyddo â min arno; a gellid meddwl mai prin y gwnae offeryn ag sydd yn ymddangos mor bwl a hyn ateb y dyben o hollti coed.

Blaen nodwydd eithaf main, trwy yr un offeryn, a ymddengys oddeutu chwarter modfedd o led; nid yw yn grwn nag yn wastad, (*flat*) ond yn anwastad ac yn anghyfartal. Y mae yn ymddangos yn hynod o gaboledig a llyfn i'r llygad noeth; ond trwy y chwydd-wydr gwelir ei bod yn llawn agenau a chreithiau: yn fyr, y mae yn debyg i ddarn haiarn mewn efalli gof. Ond y mae colyn gwenynen, trwy yr un offeryn, yn dangos disgleirdeb anngyhmarol, ac wedi ei gaboli a'i llyfnhau i'r manylwydd eithaf, heb yr un anaf, nac agen, na'r anghyfartlwydd lleiaf, ac yn terfynu mewn blaen rhy fychan i'w weled: ac etto, nid yw hwn ddim amgen na gwain i offerynnau llawer mwy cywraed a gynnwysir oddi mewn. Dywedir fod ynddo ddwy biceil farfawg, neu wrth-fachawg, pa rai, pan fydd y creadur yn brathu, a saethir allan drwy hollt bychan, yr hwn a egyr yn agos i flaen y colyn.

Darnyn bychan o llain main, a elwir *lawn*, a ymddengys, drwy y chwydd-wydr, yn debyg i ddarn o wiall plethedig, a phob edef yn frasach na'r rhai hyny a ddefnyddir i wneud rhaffau.

Incil (*lace*) main Brussels a ymddengys fel pe byddai wedi ei wneuthur o linynnau rhawn, garw ac anwastad, wedi eu cordeddu a'u clytiaw ynghyd yn y modd mwyaf anghelfydd: ond edef y prysyn sidan a ymddengys yn hynod o llyfn a diaglaer, yn mhob man yn gyfartal, a chymmaint yn feinach nag un edef a ddichon y nyddwr goren yn y byd ei gwneuthur; yn gymmair ac y mae y llinyn (*wine*) meinaf yn feinach na'r rhaff angor fwyaf.

Yr ysmoty'n lleiaf a ellir ei wneud â phin ac ingc, trwy yr un offeryn, a ymddengys yn ysmoty'n mawr ac afreolaidd, yn ysgythrawg oddeutu ei ymyl, ac yn bell o fod yn grwn.

Cynelwadan o fân ysgrifen o waith y meistrïad goren ydynt yn ymddangos yn eithaf barbariaidd.

Y darluniau harddaf, gorchestwaith yr enwogion goren a fu erioed yn y gelfyddyd, ydynt wasol bethau. Ymddangosant yn hynod o wych a hardd i'r llygad noeth, ond trwy y chwydd-wydr ymddengys y lliwiau fel pe byddent wedi eu dwbiau gyda rhaw. Ond yr ysmotiau bychain sydd ar gyrph ac edyn ellierid (*butterflies*) chwilod, gwybed, a thrwydded ereill, trwy yr un offeryn, a ymddangosant yn eithaf crwn, a'r llinellau bychain ereill ydynt wedi eu tynu yn hardd a rheolaidd i'r manylwydd eithaf.

Fel hyn y sudda cynnyrchion celfyddyd pan y byddwn yn alluog i chwilio ac i wel-

ed beth ydynt! Ond i ba le bynag y troir y chwydd-wydr i weithredoedd natur, nid oes dim i'w weled ond ceinwychedd a pher-
weithrwydd yn eu cyfansoddiad, rheoleiddrwydd a chyssondeb yn eu gosodiad, doethineb a gallu yu eu llywodraethiad, a gofal a thrugaredd annhraethawl eu Creawdydd yn eu cynnialiad.

Crefswch ar yr heigiau dirif o drychfilod ag sydd yn nofio, yn ymlugo, neu yn ehedeg, o'n deutu. Pa gyfartarlwydd, manylrydd, ac unfurfiad (*uniformity*) sydd yn eu holl beiriannau! Pa luosowgrwydd o liwiau, megis gwyrdd, glas, porphor, melyn, coch, aur, arian, perlaw, gemau, adamantau, eddi a brwydwaith ar eu penau, cyrph, a'u hedyn, a phob rhan arall.

Chwiliwch y milonau (*animalculæ*) llawer o ba rai ni allai llygaid dynol, heb chwydd-wydr, eu canfod. Yn y rhai hyn y canfyddwn yr un peiriannau corph, luosowgrwydd rhanau, amrywiaeth lliniau, a moddau neillduawl o fyw, ag sydd mewn anifeiliaid mwy. Mor ryfedd raid fod rhanau tufewnaul y creaduriaid bychain hyn! Y galon, y cylla, y coluddion, a'r ymenydd! Mor dyner ac eiddil yw yr esgyrn, y glau, a'r gewynau! Mor faethus, a thu hwnt i amgyffred, yw y rhedwelliau, y gwythienau, a'r nwyfau! Pa luosowgrwydd o lestri a chylehrediaidau a gynnwysir oddi fewn i'r cylch bychan yma! Ac etto y mae gan bob un ddigon o le i gyflawni ei amrywiol orchwyllion heb i'r naill aflonyddu y llall!!

Y mae yr un cydgoriad, rheoleiddrwydd, a harddwch, i'w weled mewn llysiâu. Mae pob cyff, bywyllyn, blodeuyn, neu hedyn, yn dangos llun, cyfartarlwydd, a chydfurfiad, tu hwnt i gyrhaedd celfyddyd. Nid oes na chwyn na mwsogl nad yw pob deilen iddynt yn dangos luosowgrwydd o lestri a mân chwyss dyllau (*pores*) wedi eu cyffeu yn gywraed i ddwyn nodd a maeth er eu magwraeth, ac nad ydynt wedi eu haddurno â cheinion (*beauties*) dirif!

I ba ddyben, gellid gofyn, y bu i Dduw roddi y fath geinwychedd a harddwch i greaduriaid mor ddiastad ag ydyw y rhai hyn? I hyn y gallwn ateb, fod eu ceinwychedd a'u harddwch yn profi nad ydynt mor ddiastad ag yr ydym ni yn barod i'w barnu. Maent wedi eu gwneuthur un ai iddynt eu hunain neu i ni: os iddynt eu hunain, yna y maent yn deilwng o sylw eu gwneuthurwr; os i ni, ein dyle swydd ydyw sylwi arnynt a'u rhyfeddu. Nid yw yn rhy isel i ddyd chwilio pethau a farnodd Duw yn deilwng o'u creu. Yr un llaw a fu yn ffurfio y cawrll a'r llew a wnaeth yr ednogyn, cuddonyn, a'r llelen. Ond cofiwn mai nid trwy orchestwaith a llafur y gwnaeth Duw y pethau hyn, ond trwy rym a nerth rhyfeddawl ei air "*Bruden*" y daeth pob peth i fodolaeth. "Efe a ddywedodd Bydded, ac felly y bu; efe a orchymynodd, a hyny a safodd!" am hyny,

na fydded i neb ddiystyru y pethau hyn, rhag iddo, wrth hyny, ddiystyru yr hwn a'u gwnaeth.

Y mae pob peth a welir yn datgan ei ogoniant, y cor yn gystal a'r cawr, y glas-welltyn yn gystal a'r dderwen, a'r ednogyn eiddilaf yn gystal a'r morfil anferthawl, yr hwn sydd yn ymddangos fel ynys ynghanol y mor!!

Ger Llanidloes.

EVANUS.

CYNNYDD DIRWESTIAETH.

LLOEGR.—Y mae Lloegr bron i gyd mewn cynnwrf gyd â'r achos Dirwestawl: a'r ymgniad daionus i ysgwyd ymaith lyf-fetheiriau anghymmedroldeb, yr hwn a fu yn achos o gymmaint o ddrygioni i'n cenedl, ac yn rhwystr i'w holl weithrediadau daionus, sydd yn llwyddo yn barhaus. Y mae ymdrech cryf a llwyddiannus yn cael ei wneyd gan y trigolion i ddiwygio eu hunain, ac i roddi i lawr yr hen arleriad o fed diodydd meddwawl yn mhob cymdeithas trwy lwyr-ymwrthod.

Yn Lle'rpwll yn unig cynnelir 21 o gyf arfodydd bob wythnos; a rhai o'r areithwyr goreu oeddynt gynt yn seddwon, ond yn awr wedi newid er gwell yn mhob ystyr o'r gair, ac yn penderfynu lledaenu yr achos. Mae rhifed i Dirwestwyr yn y dref sawr hon uwchlaw 45,000. Darfu i Gyndeithasiad y Pabyddion yno, wrth ystyried cyflwr eu cydwiadwyr yn yr Iwerddon, anfon Mr. M'Kenna, Goruchwyliwr fyddlon, drosodd i Dublin, a disgwyllir y bydd iddo ymweld â Belfast cyn pen hir, lle y mae Cyfeistedd-iad o Babyddion wedi ei ffurfio gan E. Connor, o Le'rpwll, ac yn barod i weithio. Y mae dau lyfr misol belyd yn cael eu hargraffu yn y dref hon i bleidio yr egwyddor Ddirwestawl, un (Saesoneg) o dan olygiad Mr. Robert M'Curdy, yr hwn sydd yn bresennol yn y wlad hon, a'r llall, cwbl adnabyddus i'n darllenwyr, yw y "Dirwestydil."

SCOTLAND.—Y mae yr achos Dirwestawl yn y wlad hon yn para i fyned rhagddo yn llwyddiannus, a llawer wedi eu hennill trwyddo o lwybrau pechod, afleidid, a thlodi, fel yn yr Iwerddon, i gyflwr o sobrwydd, iechyd, a dedwyddwch: a llawer o hyd yn ychwanegu at yr eglwysi. Y mae dau genadwr fyddlon ar led y wlad, a gwelir effeithiau daionus yr achos yn Edinburgh, Glasgow, Paisley, Greenock, a threfydd poblogaidd ereill, lle yr oedd anghymmedroldeb uchaf ei ben.

IWERDDON.—Mae yr achos Dirwestawl yma yn myned ym mlaen yn rhagorol, trwy fyddlondeb ein brodyr Saesoneg. Mae Dublin oll yn cynhyrfu i lwyr-ymwrthod â diodydd meddwol, oddigert h fel y mae yr ardistiad yn caniatáu. Dywedir fod un gwr yn Cork yn llwyddo i gael oddeutu 500 o enwau bob wythnos; ac etto gallai y gwr hwn fyned ym mlaen fel hyn am lawer o

flynyddau cyn y byddai miliynau Iwerddon yn ddiogel yn rhwymyn Dirwestiaeth.

Belfast.—Cynnalwyd ychwaneg o gyfarfodydd, a gwnaed ymdrechriadau mwy egniol, yn y lle hwn, yn y mis diweddar, nac a fu yma er y dechreuad cyntaf. Ar y 25ain o Fedi diweddar y cyrhaeddodd Mr. Ralph Holker, milwr meddw diwygiedig, gyda Mr. Robert M'Curdy, o Le'rpwll, y dref hon. Y mae Mr. Holker yn awr yn Gristion trwyadl, ac yn ddadleuwr gwrsgog a medrus dros yr achos da Dirwestawl. Cynnaliodd, bron bob dydd yn yr Iwerddon, gyfarfodydd lluosog iawn, a dilys yw nad hawdd yr anghofia trigolion Belfast, Lisburn, Broomhedge, Carrickfergus, &c. ei sylwadau gwladgarawl a rhagorol. Cyn i Mr. Holker ymadael daeth cenad arall, fyddlon ac aiddgar am ledaenu yr achos, drosodd yma, sef Mr. John Clure, meddwyn diwygiedig o synydd-oedd Cumberland. Nid oes yr un pryd-nawn bron yn myned heibio er ei ddyfodiad nad yw yn cynnal Cyfarfodydd yma neu yn y pentrefydd amgylchynol, i dyfari-oedd lluosog, a llawer yn cael eu hennill i goffeidio yr achos yn barhaus.

Y DDIOD OREU.

Mewn ymddiddan yn ddiweddar â chyfaill yn Nghymru, brwd-frydus iawn o blaid Cymdeithas Dirwest, dygwyddodd i mi sylwi am y ddiod oedd ar y bwrdd, sef dwfr, nad oedd dim cymmysgedd *dynal* ynddi mewn un modd. "Gwir iawn," ebe yntau, "y mae hi o Dduw i gyd." Pe buasai Milton enwog yn ymryl, ni allasai ddywed-yd yn swy byawdl.

Caerlleon.

ALLTD.

HELYNTION YR AMSEROEDD.

Y Llong haiarn.—Mae y llong haiarn Ironsides, Cadben Mitchell, yr hon a adeiladwyd gan Meistriaid Jackson, Gordon, a Chyfi, ac a ollyngwyd gyntaf i'r môr ar y 18fed o Hydref diweddar, yn awr yn cael ei llwytho ar ochr orllewinol New Brunswick Deck, Llundain, ac achosha gryn bryderwch a sylw gan forwyr ac ereill. Y mae o wneuthuriad hardd iawn, a dywedir fod ei llyw (o herwydd y fantais a rydd y defnydd o ba un yr adeiladwyd hi i gyd oddigert h ei byrddau a'i *bulwark*) mor deneu a llyw cwch bach. Y mae y lleni haiarn wedi eu gosod i orwedd ar eu gilydd fel yr ymddangys yn debyg i lestr o goed cryfion: ac y mae ei rhan isaf wedi ei arlliwio fel pe byddai lleni copr yn ei orchuddio. Hi a garia ei llwyth ar ychydig iawn o ddwfr: ac nid arbedwyd na thraul na thrafferth tu ag at ei gwneuthur yn hardd ac yn hylaw. Gwn mai hi ydyw y llong haiarn gyntaf a adeiladwyd yn y porthladd hwn, trethir hi yn benderfyniad ar y ddadl sawr hon.

mor bwysig, sef pa un ai coed ai haiarn yw y defnydd goreu i adeiladu llongau ag ef. Barna rhai y glyn y cwmon a'r cregyn-bysg inân yn fwy ar haiarn nag ar goed, pan y byddo mewn hinsoddau poethion; ac y bydd yr haiarn yn fwy darostyngedig i gael ei ysnu nag ydyw coed. Y mae y llestr hon o gryn faintiol: a'i thunnelliad yn 264 26-100 o'r mesur newydd. Bwriedir iddi gychwyn hwylio i'r Brazils, America Ddeheuol, ar ddydd Mercher, yr 21ain o Dachwedd. Rhydd hon, y mae yn debyg, benderfyniad hollol ar y ddadl fawr hono, pa un ai y mwn-gloddiau ai y coedwigoedd a rydd y moddion goreu i gadw ein mar-sandiaeth morawl i fynu.

Damwain alarun.—Ugain o fywydau credi eu colli.—Ychydig amser yn ol, fel yr oedd tri chwcw yn cludo y dynion ag oedd yn gweithio yn y mor-glawdd (*break-water*) Chatham, at eu gwaith i'r gloddfa yn Oreston, ar draws y Sound, cyfodai y môr yn donau uchel, a chwythai awel gref o'r deddwyrair. Pan oeddnyr oddeutu dwy ran o dair o'r ffordd ar draws y Sound gwaeddai dyn oedd yn y cwcw cyntaf fod yr ail wedi suddo. Gyda hyn gwelent ddynion ar y lan yn troi eu dwylaw, ac fel pe buasent yn ceisio tynu eu sylw at ryw wrth-ddrych neillduol. Gwnaethant am y lan yn union, a llefai y dorf arnynt fod yr ail gwcw wedi suddi, a bod rhai o'r dynion yn crogi wrth y cobler.

Aeth un cwcw yn union yn ol tu a'r fan, ond nid oedd dim i'w ganfod ond hetiau a basgedau y dyoddefwyr drain yn nosio ar y wyneb. Yr oedd y cwcw ei hun wedi troi ar ei wyneb, ac yn y dull hwnw y nosiodd i'r creigiau islaw Mount Batten, Oddiwrth yr hyn a ellir ei gasglu oddiar dystiolaethau y rhai ag oedd yn gweled yr anffawd, ymddengys i wynt cryf lenwi'r hwyli, a thon rymus daro y cwcw yn ei ochr, fel y dyn-chwelodd yn y fan.

Bu agos i'r cwcw blaenaf gyfranogi o'r un dynged, am nad oedd yn neipell o flaen y llall; ond fel y bu goreu y ffawd cyrhaeddodd y lan wedi bod yn ymboeni yn y tonau am gryn amser, a'r dwylaw oll mewn dychryn mawr o herwydd yr anffawd alarus a ddrwyddodd i'w cyfeillion. Diangodd y cwcw arall heb nemawr o berygl o herwydd na adawodd Chatham yn union ar ol y lleill.

Cyn gynted ag y clybuwyd y newydd yn Barbican, anturiodd pump o ddynion dewr a chalonog i wyneb y tonau, i edrych a allent achub y trueniaid, ond bu yr anturiaeth yn gwbl ofer.

Marwolaeth h'army feddwod.—Ar foreu dydd Mawrth, Tachwedd 13, fel yr oedd rhai dynion ag oedd yn ngwasanaeth Mr. Gamon, Dee Mills, yn y ddinas hon, yn myned at eu gwaith, oddeutu saith o'r gloch o'r boreu, gwelent ddyn o'r enw Peter Hodgkinson, tafarnwr yn Park-street, yn gor-

wedd bron yn farw ar y Little Roodee. Cariwyd ef i'r clafdy, lle yr arferwyd pob moddion ag oedd yn debyg o'i adferu gan y meddyg, Mr. Peacock, ond yn gwbl ofer, o herwydd bu farw ym mhen ychydig gyd ag awr ar ol hynny. Ymddengys ei fod wedi yfed hyd feddwod trwm yn nos Lun cyn hynny, a bernir iddo golli ei ffordd adref, a chwydro i'r fan hon, ac ymorwedd ar y ddaear fel y rhewodd ef i farwolaeth. Wele un etto, at y myrddiynau o'r blaen, wedi selio a'i fywyd effeithiau ofnadwy moddwod ac anghymmedroldeb,

Llofruddiaeth.—Ar ddydd Sadwrn yn ddiweddar, fel yr oedd dau ddyn, o'r enwau William Stacy a James Ormond, yn ymladd mewn lle a elwir Milborne Port, Sir Devon, rhedodd Osmond at ei wrthwynebydd, ac a dorodd ddeuddeg archoll dwfn ar ei gorff fel y bu farw yn y fan. Mae y llofrudd wedi ei draddodi i garchar i aros ei brawf yn y brawdlys nesaf.

Damwain alaethus.—Ychydig amser yn ol cymmerodd tân-ruthr arswydus le yn melinau pylor Mr. Hale, yn Oare, gerllaw Faversham, Kent, a lladdwyd pedwar o ddynion yn y fan, a llawer o'tai cymmydogaethol a ddrylliwyd yn dost.

Locustiaid.—Yn yr hen amseroedd yr oedd dynion yn gyffredinol yn credu bod yn ysgrifenedig ar adenydd y croaduriaid difaol hyn, yn y Galdaeg, *Coze Guion*, h. y. gwialon Duw.

Llong-ddrylliad.—Ychydig amser yn ol, cafwyd dau ddarn o long rhwng Clynog a Phorthdinlleyn a'r geriau "Wave Aberdeen" ar un darn, a "125" ar y llall. Gwelwyd rhai darnau o'r drylliad yn nosio yn morfa Caernarfon; ond ni welson air o hanes am y dwylaw a'r llwyth.

BU FARW,

Ar y 6ed dydd o Dachwedd, yn Maes-y-coed, yn agos i Caerwys, Jans, gwraig Mr. Thomas Evans, yn 53ain mlwydd oed, Iddi hi yr oedd marwolaeth yn elw; ond i'w pherthynasan a'i chyfeillion galarus, ac i'w chymmydogion, bydd y golled yn fawr.

BARDDONIAETH.

CAN AR Y PEDWERYDD GORCHYMYN.

Ton.—"Ar hyd y nos,"

Duw orch'mynodd iti "Cofia

Ar hyd y dydd,
'Gadw'r Sal mewn modd sancteiddia,'

Ar hyd y dydd,

Rhoes chwe' diwrnod i ti weithio,

Ar y rhei'ny bydd yn effro:

Gwylia gysgu 'th amser heibio.

Ar hyd y dydd.

Edrych ar y rhyfeddodau.
 Ar hyd y dydd, [ian,
 'Rhaiwnaeth Duw mewn chwech o ddydd.
 Ar hyd y dydd,
 Ar y seithfed dydd gorphwysodd,
 Mewn modd doethaidd fe'i bendithiodd :
 Dyma'r diwrnod a sancteiddiodd,
 Ar hyd y dydd.

Edrych ar ei holl weithredoedd,
 Ar hyd y dydd,
 A'r greadigaeth fawr a drefnodd,
 Ar hyd y dydd,
 Gochel wneuthur unrhyw orchwyl,
 Cadw'th deulu oll, bydd ar-wyl,
 A'th anifail i'r un perwyl,
 Ar hyd y dydd.

Paid a siarad dy wag-eirian,
 Ar hyd y dydd,
 Gwylia ar dy holl feddyliau,
 Ar hyd y dydd,
 Paid a darllain na myfyrio,
 Am y byd a'i bethau gwyrddro
 Darllain eiriau Duw a gwrando,
 Ar hyd y dydd.

Duw a drefnodd o'i ddaioni,
 Ar hyd y dydd,
 I roi seibiant o galedi,
 Ar hyd y dydd,
 I'r blinedig i ddadluddo,
 A'r Caethwas gu ei ei anadl ato,
 A'r anifail i orphwyso,
 Ar hyd y dydd.

Cofia am yr Israeliaid,
 Ar hyd y dydd,
 A waredwyd o law'r Alphthiaid,
 Ar hyd y dydd,
 Duw a'u porthodd gyda manna,
 Nes eu dwyn i wlad gorphwysdra :
 Ef ei hunan oedd eu noddfa,
 Ar hyd y dydd.

Trefn y Sabbath a newidiwyd,
 Ar hyd y dydd,
 Prophwydoliaeth a gyflawnwyd,
 Ar hyd y dydd,
 *Ezeziel gynt a fu'n prophwydo :
 Am yr wythfed dydd bydd cofio,
 Yr holl Eglwys gaiff orphwyso,
 Ar hyd y dydd.

Cofia am y diwrnod hwnw,
 Ar hyd y dydd,
 Cytododd Crist oddiwrth y meirw ;
 Ar hyd y dydd,
 O'r bedd eigion daeth i fynu,
 Uffern fawr gadd oi gorchfygu,
 Cofia am ei ryfedd allu,
 Ar hyd y dydd.

Cofia'r diwrnod cynta o'r wythnos,
 Ar hyd y dydd,
 Y bu'r Iesu yn ymddangos,
 Ar hyd y dydd,

Dyma'r diwrnod cofia cofia,
 Gwelwyd ef ar doriad bara,
 A'r Disgybllion yn cydwledda,
 Ar hyd y dydd.

Y mae'r Sabbath yn arwyddo,
 Ar hyd y dydd,
 Rhyw orphwysfa a fydd etto ;
 Ar hyd y dydd,
 Ar y seithfed fil fe'i rhifur,
 Yr holl ddaear a adferir ;
 Yn un Eglwys oll fe'i gwelir,
 Ar hyd y dydd.

Blaidd a'r Oen fydd mewn un trigfod,
 Ar hyd y dydd,
 A'r Llewpartiaid gyda'r Mynod,
 Ar hyd y dydd,
 Llo a'r cenaw Llew'r un duedd,
 Gyd a'u gilydd yn cyd orwedd,
 A holl natur mewn tangnosedd,
 Ar hyd y dydd.

Yr hen Lew a fydd yn pori,
 Ar hyd y dydd,
 Fel yr eidion wedi ddofi,
 Ar hyd y dydd,
 Buwch ag Arth fydd yn cyd drigo,
 A'u harosiad heb un rhuso :
 Bachgen bychan wnai bugeilio,
 Ar hyd y dydd.

Twll yr Asp fydd yn chwareule,
 Ar hyd y dydd,
 I blant bychain hwyr a bore,
 Ar hyd y dydd,
 Bwystfil drwg ni fydd i larpio,
 Na sarph dorchog i wenwyno,
 A'r hen satan gall ei rwymc,
 Ar hyd y dydd.

Saif gogoniant yn yr Eglwys,
 Ar hyd y dydd,
 A'r holl ddasur fel Paradwys,
 Ar hyd y dydd,
 Pob rhyw ormes a geryddir,
 Pob rhyw feldith a symudir,
 A'r holl Eglwys ogoneddir,
 Ar hyd y dydd.

Sabbath arall yw'r un Nefol,
 Ar hyd y dydd,
 Hwnw bery yn dragwyddol,
 Ar hyd y dydd,
 Lle mae Crist a'i deulu hyfryd,
 Yn nhrigfanau gwlad y gwynfyd,
 Lle ni threiddia unrhyw adfyd,
 Ar hyd y dydd.

Dyma Sabbath y Sabbathau,
 Ar hyd y dydd,
 Dyma sylwedd y cysgodau,
 Ar hyd y dydd,
 Ni's gall tafod byth fynegu,
 Ni's gall calon dyn ddych'mygu,
 'R hyn ddarparodd Duw i'w deulu,
 Ar hyd y dydd.

Minferdd, Mon.

OWEN JONES.

Y DRYSORFA;

YN CYNNWYS

AMRYWIAETH O BETHAU AR AMCAN CREFYDDOL, YN ATHRAWIAETHOL,
ANNOGAETHOL, A HANESIOL,

YNGHYD A

HANESIAETH CENHADOL A GWLADWRIAETHOL,

AC

AMRYWIOL GYFANSODDIADAU

MEWN

BARDDONIAETH A PHERORIAETH.

A GYHOEDDWDYD

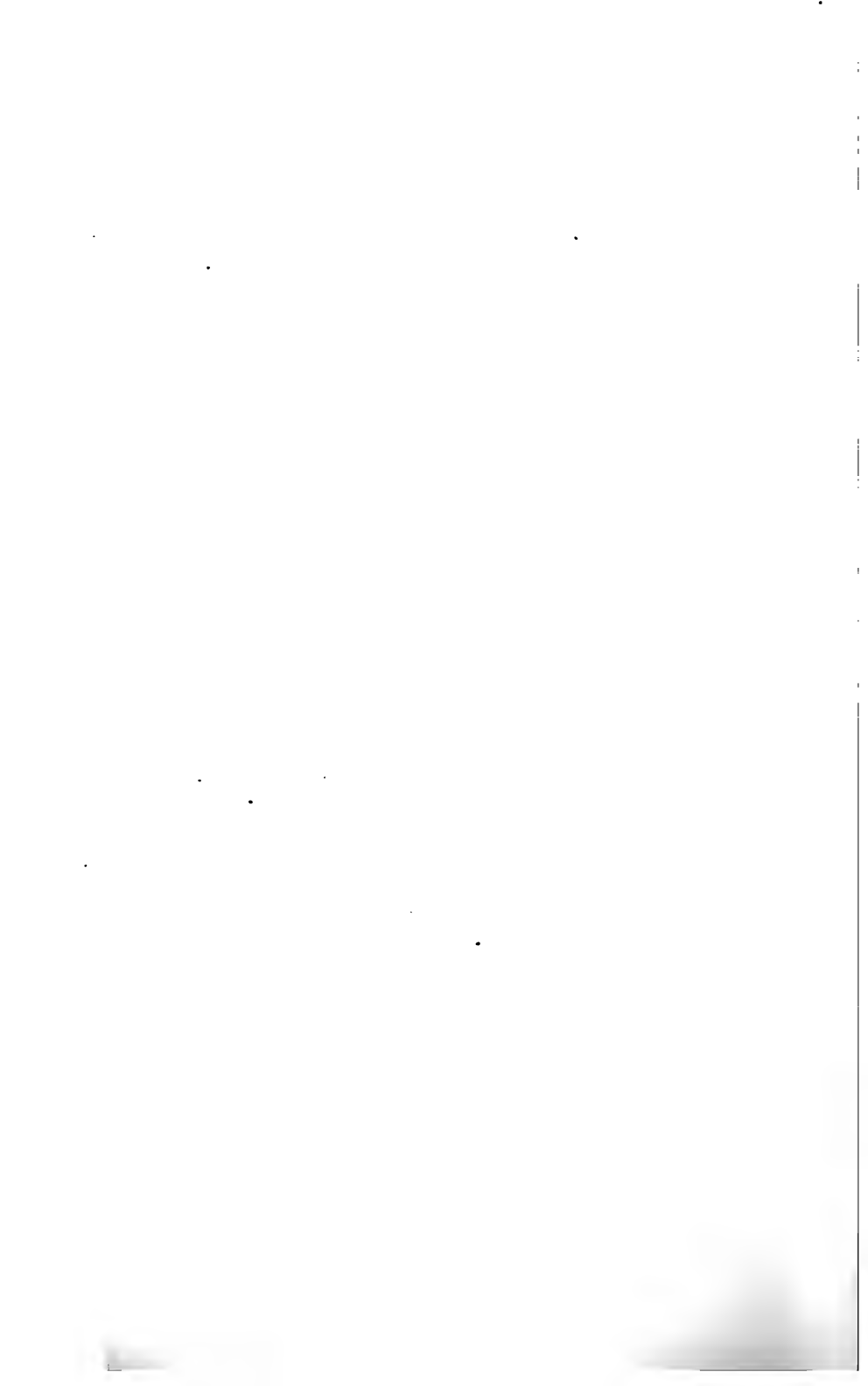
DAN OLYGLAD Y TREFNYDDIOLION CALFINAIDD,
GAN JOHN PARRY.

LLŶFR IX.

CAERLLEON:

ARGRAFFWYD GAN J. A. J. PARRY.

MDCCCXXIX.

RHAGYMDRODD,

NEU

LYTHYR Y CYHOEDDWR AT EI GYDWLADWYR Y CYMRY.

ANWYL GYDWLADWYR,

GYDA theimladau o ddiolchgarwch a sirioldeb yr ydym yn cyflwyno y NAWFED GYFROL o'r DRYSORFA i'ch llaw, gan hyderu y bydd i chwi ei rhwymo yn hardd, a'i chadw yn ofalus, gyda llyfrau buddiol ereill yn yr Iaith Gymraeg, er lles i'r genedl a ddel ar ol, sef y plant sydd yn codi i fod yma yn ein lle ni sydd yn awr ar eagynlawr amser. Deffröer ni, ag sydd ar y maes, i ddywedyd a gwneuthur gyda'r Apostol Petr, 'Ac mi a wna fy ngoreu hefyd ar allu o honoch bob amser, ar ol fy ymadawiad i, wneuthur coffa am y pethau hyn.'

Hyfrydwch nid bychan yw canfod arwyddion parhaol fod yspryd darllen, yn nghyda chyhoeddiadau llyfrau buddiol o'r Wasg, yn cynnyddu beunydd yn mhlith cenedl y Cymry. Hefyd, mae rhyw radd o gynnydd ar lafur yn mhlith ein Gohebwyrr i chwilio am bethau buddiol, ac i ysgrifenu traethodau, a chyfieithiadau i'w hanfon i'n Cyhoeddiad misol: mae rhyw rai yn parhau i anfon ffrwyth eu llafur i ni y naill fis ar ol y llall. Moddion neillduol at oleuo y wlad yw, anfon ysgrifeniadau effro a buddiol i Gyhoeddiad misol. Ystyrier am fynydd. Os bydd ar ryw un eisiau galw sylw y genedl at fater o bwys, dim ond ei anfon i'r Drysorfa, a chyn pen mis, fe fydd dros dair mil o'r Cymry, sef, holl ddarllenwyr y Drysorfa, wedi ei ddarllen, a chael cyfleusdra i'w ystyried. Pa le y ceir cyfleusdra i wneuthur daioni cyffelyb i byn? Trwy ba foddion y gellir galw sylw cynnifer o'n cenedl at fater o bwys? Heblaw y llesoldeb a ellir ei ddysgwyl oddiwrth ei ddarllen yn yr oesoedd dyfodol.

Mae yr ystyriaethau hyn yn eglur ddangos mai swydd o fawr bwys ydyw bod yn Olygwr Cyhoeddiad misol. Mae y Golygwr megis yn sefyll wrth ddrws trysordy neu drysorfa, i ofalu rhag i ddim sothach na sorod ddyfod i mewn yn rhith trysor er mawr

siomedigaeth a cholled i'r darllenwyr. Yn y Drysorfa, fe ddylid ymdrin â'r athrawiaeth iachus i'r manylrywydd mwyaf; ac etto, gochelyd dadl. Dylai yr ymdriniaeth â'r materion fo ynddi fod yn fywiog, er cadw yn fyw awydd am eu darllen, ac er hyny, nid yn wamal rhag 'llygru moesau da,' nac yn bigog a brathog rhag anafu meddyliau y darllenwyr, a thrwy hyny, gwneyd mwy o ddrwg nag o dda.

'Hyd y mae ynddo,' dylai y Cyhoeddwr 'fod yn heddychlon â phob dyn;' ac etto, rhaid peidio gollwng dim i mewn i'r Cyhoeddiad a fyddo yn debyg o fod yn niwed, na dim na fyddo yn tueddu er llesâd, pwy bynag a dramgwyddo. Sefyllfa gyfyng yw hon yn fynych, pryd y bydd yn dda fod yn meddu ar dduwiol-frydedd, cydwybod dyner, ac yspryd gweddi. Ped ystyrid y pethau hyn yn ddifrifol, fe fyddai gwir ewyllyswyr da i'r gwaith yn llai tueddol i feio, ac yn fwy parod i gynnorthwyo y Cyhoeddwr, ac i weddio drosto, gan gynnal beichiau ein gilydd, a chalonogi y naill y llall yn mhob peth a fyddo yn tueddu at lesâd dynion. Nid oes modd 'rhyngu bodd dynion,' a bod 'yn was i Grist;' ond y ffordd oreu yn y byd i wneuthur llesâd i ddynion yw bod 'yn was i Grist.'

Edryched pob dyn ar fod ei dalent neu ei dalentau a dderbyniodd efe yn cael eu rhoi allan er gogoniant eu rhoddwr, ac er gwir lesiant ei gyd-ddynion, rhag ein bod yn 'cuddio y dalent yn y ddaear,' a dyfod o honom dan y ddedryd hono yn nydd y cyfrif, 'O! was drwg a diog. 'Mae amryw fath o dalentau. Mae deall a dawn i ysgrifenu yn dalent. Y rhai sydd yn meddu ar y dalent hon, edrychent ar eu bod yn ei defnyddio yn ngwasanaeth eu Harglwydd, sef, er anrhydedd ei enw, cyfarwyddyd a dyddanwech ei bobl, a llesâd cyffredinol i ddynion. Mae yr Argraffwasg wedi gwneuthur llawer o ddaioni, a llawer o ddrwg hefyd. Ar yr ysgrifenywyr i'r Wasg y mae pwys y matter yn sefyll. Fe ddylai dynion dawiol, deallus, a medrus, ymroddi i gyflenwi Argraffweisg y byd, hyd y mae ynddynt, â phethau sylweddol a buddiol, rhag i ûs diles, a sothach niweidiol, gael lle na derbyniad.

Ar fod pob moddion a arferom dan fendith yr Arglwydd, yw gwir ddymuniad yr eiddoch yn ddiffuant,

Caerlleon, Rhag. 1, 1839.

JOHN PARRY.

Y DRYSORFA.

RHIF. XCVII.]

IONAWR, 1839.

[Llyfr IX.

COFIANT Y PARCH. ARTHUR EVANS,

CYNWIL, SIR GAERFYRDDIN,

Yr hwn a fu farw, Ebrill 20, 1837, yn 82 mlwydd oed; wedi bod yn Weinidog fyddlon a llafurus yn mhlith y Trefnyddion Calfinaidd am 55 o flynyddoedd.

Y PARCH. ARTHUR EVANS a anwyd Medi 2, 1755, mewn lle a elwir Felindre, plwyf Pemboyr, Sir Gaerfyrddin. Bu ei rieni farw pan oedd efe yn ieuangc. Dysgodd y gelfyddyd o Weyddiaeth, yn ei ieuenctid, gyd â'i ewythr, brawd ei dad, yr hon a ddilynodd am oddeutu wyth mlynedd.

Mewn perthynas i'r gweithrediaid a fu ar ei feddwl am ei gyflwr, yn ei ieuenctid, nid oes dim ar gael i'w hysbysu ond iddo roddi ei hun yn aelod, yn y 18fed flwyddyn o'i oedran, gyd â'r Trefnyddion Calfinaidd, pa rai oeddynt yn ymgynnull y pryd hyny mewn tŷ annedd o'r enw Waun-yr-hafod. Y gymdeithas hono sydd yn ymgynnull yn a'r yn y Capel yn Mhentref Cynwil.

Yn mhen rhai blynyddau wedi hyn, pan yr oedd rhyw yn yn sylwi mewn pregeth ar gyflwr truenns y byd wrth natur, ac yn cofiaŷ y geiriau hyny yn Esaiah (*Pen. vi.*) "Pwy a anfonaf? a phwy a â trosom ni?" teimlodd beth yn ei feddwl yn ateb yn gryf, "Wele fi, anfon fi." Wedi hyn aeth i'r Athrofa i Gaerfyrddin, gyda golwg ar rag-barotai at y Weinidogaeth; a bu yn yr ysgol am rai blynyddau yn gwbl ar ei draul ei hun. Yr oedd ei olwg y pryd hyny ar y Weinidogaeth yn yr Eglwys Sefydledig. Bu yn debyg o gael ei urddo yn y flwyddyn 1780, sef pan yr oedd yn 25ain oed; ond tybiwyd fod rhyw ddiffyg yn y titl y tro hwnw: a dywedir i'r Esgob sylwi ei fod yn darllen fel y Methodistiaid; ac felly yr oedd ei "leserydd yn ei gyhuddo." Y mae yn debyg na fynai yr Arglwydd iddo lasurio yn y cych hwnw, gan fod ganddo gylch arall iddo.

Yn mhen blwyddyn neu ddwy wedi hyn priododd Margaret, merch David a Susannah Williams, Penrhiwgwiail, plwyf Cynwil, yr hon sydd etto yn fyw, yn galaru ar ei ol, ac yn egwan iawn. Cawsant bedwar o blant, sef un mab a

thair merch, pa rai a fuont feirw oll o'i flaen ef, ond un ferch, sef Mary, am yr hon y soniwn ychydig cyn diwedd yr hanes hwn. Yn yr un flwyddyn hefyd, sef 1782 neu 1783, y dechreuodd bregethu ar anogaeth yr Eglwys yn Cynwil. Bu amrai flynyddoedd wedi hyn yn cadw yr Ysgol Rydd yn Cynwil, ac yn ymdrechu ar yr un pryd yn ngwaith y Weinidogaeth. Clywais ef yn adrodd am ei waith yn cadw ysgol y byddai y plant, pan y byddai efe yn cael cym-morth ar ei liniau, y nos cyn eu gollwng adref, yn ymadael yn sobr a distaw; ond pun na byddai dim yn neillduol y byddent yn ymadael gan waeddi *Good night* yn uchel ac yn anystyriol. Clywais un a fu gyd âg ef yn yr ysgol yn dywedyd y byddai yn cynghori llawer cyn ceryddu. Wedi hyny gadawodd yr ysgol o herwydd ei iechyd, a symudodd i fyw i dyddyn bychan o'r enw Waunlwyd, yn agos i bentref Cynwil, a phreswylodd yno saith mlynedd ar hugain.

Fel dyn, yr oedd yn ddistaw, tawel, pwylllog, sobr, a dysgog iawn. "Ni chlywai neb ei lais ef yn yr heol." Os gyd â'r pwylllog y mae doethineb yr oedd gyd âg ef. Fel gwr a thad ni ragorai neb arno mewn cariad, tiriondeb, a fyddlondeb: dysgai a llywodraethai ei deulu yn ofn Duw. Fel Cristion yr oedd ef a'i wraig fel y dywedir am Zacharias ac Elizabeth "ill dau yn gyfawn ger bron Duw, yn rhodio yn holl orchymynion a deddfau yr Arglwydd yn ddiargyhoedd." Yr oedd yn gyfaill hoff iawn i'r diweddar Barch. D. Charles, o Gaerfyrddin; a dywedai Mr. Charles am dano, mewn rhyw ymddiddan a fu yn ei gylch, "Mae cym-maint o ras yn Arthur ag mewn saith o honom." Yr oedd yn ddiaf yn un o'r rhai hynod yn mhlith y saint. Dywedodd rhyw ddyn annuwiol am dano ei fod fel Lot yn Sodom.

Gyda golwg arno yn y Weinidogaeth bu yn llafurus a fyddlon iawn yn "sicr a diymmod, a helaeth, yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol." Yr oedd ei bregethau yn syml, sylweddol, ac ysgrythyrol iawu: a'r olwg arno yntau yn traddodi yn dra sobr a phwysig, ac bawdd iawn fyddai deall nad oedd am bregethu ei hun. Anfynych yr egluraid ei wybodaeth mewn ieithoedd, &c. ond weithiau dywedai am wreiddiau geiriau, &c. nes y byddai rhai yn codi eu penau i edrych pwy fyddai yno. Byddai weithiau yn pregethu tan ddyllanwad ac arddeliad neillduol, a'r olwg ar ei wynebhryd, yr hwn oedd wedi crychu gan henaint, yn ymddangos fel yn ieuangc; a'r holl gynulleidfia hefyd dan deimladau cyffelyb; ond ni byddai un amser yn myned i nosio heb ddiagon o ddwfr.

Byddai ei bregethau, o ran amser, yn fyron a gweddus; ac ni byddai yn foddlon i bregethau meithion. Pan y gofynwyd iddo unwaith, yn niwedd yr odfa, pahan na buasai yn parhau yn hwy? atebodd, drwy ofyn, "Beth a fynech i mi wneuthur? ai ei dilyn nes y byddai fel coes *whip*, sef yn feinach feinach hyd y pen?"

Yr oedd fel cyfaill yn un ffyddlon a sefydlog; ni ddatguddiai gyfrinach, ond medrai gelu y peth. Yr oedd y'mbell o fod yn absenwr nac yn hustyngwr, a dywedai fod hyny yn bechadurus iawn. Ar y dechreu galleid meddwl ei fod yn ddifffgiol o gyfeillgarwch; ond wedi bod ychydig yn ei gyfeillach gwelsid yn y gwrthwyneb. Yr oedd ei gyfeillach yn dra buddiol ac adeiladol; canys yr oedd ganddo feddwl hynod o ffrwythlon, yn llawn o'r pethau mwyaf sylweddol, a byddai yn eu hadrodd mewn modd difyrus ac agos iawn. Byddai pob brawd ieuangc yn well o'i gyfeillach; oblegid hyny byddem yn wastad yn ei chyfrif yn fraint i gael myned i'r un tŷ ag ef i letya; ond byddai yn rhaid i ni aberthu peth o'n cwsig: oblegid medrai wyllo yn hwyr y nos, a chodi yn foreu iawn hefyd. Yr oedd yn dra llon gan y teuluoedd hyny ei weled bob amser, at ba rai yr arferai fyned. Nid wyf yn gwybod iddo deithio llawer i'r Gogledd, &c. ond yr wyf yn gwybod iddo fod yno rai gweithiau hefyd. Clywais mai gyd âg ef y daeth y diweddar Barch. Thomas Jones, o Gaerfyrddin, y tro cyntaf i'r Gogledd. Ni b'n heb erioed yn fwy ffyddlon a llafurus na ei Sir ei hun, sef i'w deithiau Sabbatol a'r Cyfarfodydd Misol: a bu

yn Ysgrifenydd i'r Cyfarfod Misol dros lawer o flynyddoedd. Yr oedd yn hynod am fyned adref yn wastad o bob man, nis gallasai neb na dim ei rwystro, yr oedd yn hyn, os yw yn bosibl, yn ormod. Nid wyf yn meddwl iddo ddanfôn ei gyhoeddiad i un lle erioed heb ei geisio yn bennodol: ac nid pob un a'i caffai ychwaith: ond wedi ei roddi yr oedd yn ofalus iawn am ei gadw.

Gwelir yn Hanes Corph y Trefnyddion Calfinaidd iddo gael ei neillduo i waith cyflawn y Weinidogaeth gyd â'r rhai blaenaf yn y Deheudir, sef yn Llandilo Fawr, yn y flwyddyn 1811. Clywais ef yn adrodd agwedd ei feddwl y pryd hyny. Dywedai wrtho ei hun wrth feddwl myned yno, "Pa beth y maent yn ei geisio genyt ti? 'does genyt ti ddim dawn: ond meddyliwn, efallai y daw rhyw beth arnat yn Llandilo fel y daeth ar ddydd y Pentecost ar yr Apostolion: ond wrth ddyfod adref, dywedwn wrthyf fy hun, Arthur wyt ti etto." Yn y blynyddoedd olaf o'i fywyd yr oedd yn dra anhawdd i gynnulleidfaoedd llynosog ei glywed a'i deall, oblegid gwendid ac aneglurdeb ei lais. Yn y flwyddyn olaf methodd a theithio nemawr gan ei glefyd, sef y graianwst, oddiwrth yr hwn y dyodd-eodd lawer o boen.

Bu un amgylchiad nodedig yn ei fywyd, yr hwn ni ddylid, tybygid, ei guddio. Priododd ei ferch Mary un Thomas James, Pant yr hoty, yr hwn a fu yn flaenor ffyddlon yn yr Eglwys yn Cynwil dros lawer o flynyddoedd, ac a fu farw o'i flaen ef; ac yn ei ewyllys diweddaf trefnodd i'w weddw ofalu am ei thad a'i mam fel na phwyssent ar neb, ac na byddai eisieu dim arnynt hyd ddydd eu marwolaeth: yr hyn a wnaeth yn ewyllysgar a pharod hyd y dydd y bu farw ei thad, ac a wna etio yn ddiau, os bydd byw, nes marw ei mam.

Yr oedd ganddo beth hyfrydwch mewn prydys; ond pa faint o'r ddawn oedd ganddo nid wyf i'n ychydig i farnu. Mae yn eglur fod ynddo duedd go fawr ati. Mae ei gredo ar gael yn awr wedi ei droi ar gân. Canodd iai pennillion hefyd yn ei gystudd olaf; a rhywbryd canodd fel hys:—

Tosturia, Arglwydd grasol,
Wrth gyflwr dynolryw,
A llwydda di dy eiriau
I wneud rhai meirw yn fyw:
Sanctoidrwydd fyddo'n awyrl;
A phechoid elo'n gas,
A mloedd gaffo brofi
Rhinweddau mawr dy ras.

Ni allasai gymdeithasu nemawr yn ei gystudd, oblegid ei wendid. Ymwelodd Mr. John James, o Gastell Newydd yn Emllyn, âg ef wrth ddychwelyd o'r Cyfarfod Misol, a phan yr ydoedd yn canu yn iach iddo dywedodd, yn dra effeithiol, "Hyd oni ymgylfyddom oll yn undeb fydd a gwybodaeth Mab Duw, yn wr perffaith at fesur oedran cyflawnder Crist." Dywedodd hefyd wrth ei ferch y diwrnod y bu farw, "Bydd fyddlon hyd anghau, ac mi a roddaf i ti goron y bywyd." Fel hyn y collasom dad tirion, bugail fyddlon, ac arweinydd cyfarwydd, yn hen ac yn llawn o ddyddiau.

Y dydd Llun cyntaf ar ol hyny ymgasglodd cynulleidfia luosog ynghyd i'w gladdedaeth, a phregethodd un o'r brodyr yn y Sir ar yr achlysur oddiwrth Heb. 11. 13. ac yna rhoddwyd ei gorph i orwedd yn y fynwent fach sydd tn cefn i'r Capel, hyd nes y byddo yn "rhaid i'r llygradwy hwn wisgo allygredigaeth, ac i'r marwol hwn wisgo aniarwoldeb, yna y bydd yr ymadrodd a ysgrifenydd, anghau a lyngcwyd mewn buddugoliaeth."

N—g.

D. H.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

YR EPISTOL AT Y COLOSSIAID.

COLOSSE ydoedd un o'r prif drefi yn Phrygia, yn Asia Leiaf. Trwy weinidogaeth pwy y casglwyd yr eglwys hon nid oes hysbysrwydd sicr, oddieithr ei fod yn Epaphras neu Philemon. Yr epistol hwn at yr eglwys hono a ysgrifenyddwyd oddeutu yr uu amser a'r rhai hyny at yr Ephesiaid a'r Philipiaid, pan ydoedd yr apostol yn garcharor yn Rhufain. Yr achlysur o'r Epistol hwn ydoedd ymweliad Epaphras, eu Gweinidog i Rufain, i ymgynghori â Phaul ynghylch rhyw athrawiaethau newyddion, y rhai oeddynt wedi eu cyhoeddi yn eu plith gan y gau athrawon, mewn perthynas i addoli angylion fel cyfryngwyr gyda Duw, a chadwraeth amrywiol seremonïau. Dyben yr Epistol hwn ydoedd dangos fod holl oibaith iachawdrieth dyn euog yn seiliedig ar dduwdd a haeddiant holl-ddigonol ein Prynwyr gogoneddus; i rybuddio y Colossiaid rhag golygiadau gwag-ddynion; ac i'w hanog i fuchedd a thymher cyfatebol i'w proffes Gristionogol.

I'r dyben o weled yn fwy eglur brydferthwch yr Epistol hwn, ac o ddeall yn fwy cyflawn ei ddwyfod a'i achubol athrawiaeth, dylid ei gymharu â'r Epis-

tol at yr Ephesiaid. Mae yn rhanedig i bedair o bennodau yn cynnwys naw o ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Y rhagymadrodd, Pen. 1. 1, 2.

Dos. II. Diolchgarwch a gweddi yr apostol yn achos y Colossiaid. Pen. 1. 3—14.

Dos. III. sydd yn traethu gogoniant personol a chyfryngol Crist yn y geiriau uchelaf, trwy gymmodiad yr hwn y dygwyd y cenedloedd i eglwys Duw. Pen. 1. 15—29.

Dos. IV. sydd yn sicrhau gofal yr apostol a'u weddiâu dros y Colossiaid er eu cadarnhad a'u cynnydd mewn gwybodaeth Gristionogol a gras. Pen. 2. 1—7.

Dos. V. sydd yn en rhybuddio i ochelyd golygiadau philosophyddaid gwag-ddynion, i aros yn athrawiaeth bur Crist, yn yr hwn y mae holl gyflawnder y Duwdd yn preswyllo yn gorfforol, yr hwn yw pen yr eglwys, a'r holl awdurdodau nefol, a thrwy yr hwn y diddymwyd am byth yr holl seremonïau Llesiaidd. Pen. 2. 8—17.

Dos. VI. sydd yn en rhybuddio yn erbyn addoliad angylion ac esgeuluso Crist. Pen. 2. 18—23.

Dos. VII. sydd yn en hannog i osod eu serchiadau ar bethau uchod, oddiwrth yr ystyriaeth o'u diogelwch yn Nghrist ar ddeheulaw Duw, ac i'r ymarferiad o amrywiol ddyledswyddau moesol ac efengylaidd, yn gytunol â'u cymmeriad fel disgyblion Crist. Pen. 3. 1—17.

Dos. VIII. sydd yn rhoddi addysgiadau cyfaddas ynghylch y ddyledswyddau perthynasol. Pen. 3. 18. a 4. 1.

Dos. IX. sydd yn cynnwys amrywiol annogaethau, addysgiadau, anerchiadau, a'r diweddsglo. Pen. 4. 2—18.

Y rhan fwyaf hynod o'r Epistol hwn yw tystiolaeth yr apostol ynghylch priodol dduwdd Mab Duw, a'i ymddangosiad mewn natur ddynol, i ddyfod yn Ben yr Eglwys, ac yn Brynwr pechaduriaid. Pen. 1. 13—22. a 2. 9—14.

Cyfeiriadau yn Colossiaid.

Pen. i. 16. Ioan i. 3. 1 Cor. Pen. ii. 11. Deut. xxx. 6.
viii. 6. Eph. iii. 9. 18. Ezec. xiii. 3.
Heb. i. 2. Rhuf. iv. 6. Preg. x. 12.
viii. 38.

GORTHRYMDERAU.

YR ydym yn rhy dueddol i edrych ar ein gorthrymderau drwy chwydd-wydr, ac ar ein trugareddau drwy wydr yn lleihau. Felly yr ym mor druenus dan orthrymder presennol, ac mor anghofus o drugareddau a aethant heibio.—MASON.

"NI A WELSON EI OGOBIANT EF."

"Eithr nyni oll ag wyneb sgored, yn edrych ar ogoniant yr Arglwydd megis mewn drych, a newid i'r unrhyw ddelw o ogoniant i ogoniant, megis gan Yspryd yr Arglwydd.—2 Cor. 3. 18.

NI ddichon un dyn edrych drwy ffydd ar "ogoniant yr Arglwydd Iesu," heb i rinwedd darddu o hyn i'w nerthol gyfnewid ei'r unrhyw ddelw. Y modd y mae hyn yn cael ei gyflawni, nyni a ymdrechwn ddangos mewn ychydig eiriau:—

Mae adfyfyrdod parhaus ar "ogoniant Crist" yn dwyn gorphwysdra, boddlonrwydd, a llongydwch i eneidiau y cyfryw rai a ymarferont âg ef. Mae ein meddwl yn dueddol o gael ei llenwi â lliaws o ffyrdodau petrusgar, ofnau, rhagofalon, peryglon, helbulon, nwydau, a thrachwantan afreolus, y rhai a barant amrywiol argraffiadau ar feddyliau dynion, gan eu llenwi âg anhreftn, tywyllwch, a therfysg.

Ond pan fyddo yr enaid wedi ymsefydlu yn ei feddyliau a'i ffyrdodau ar "ogoniant yr Arglwydd Iesu" fe'i dygir i agwedd sanctaidd, siriol, ac ysprydol, ac fe'i cedwir hefyd yn yr agwedd hono; "cany's syniad yr yspryd bywyd a thangnefedd yw." A hyn a wna drwy sugno ymaith ein calonau rhag serchu yn ormodol y pethau sydd isod, a sefydlu y serchiadau ar fawr werth, harddwch, a gogoniant y gwrthddrych mawr sydd o flaen llygaid y meddwl.

Pe byddai i ni ymarfer mwy â gweithredu ffydd ar y gwrthddrych bendigedig hwn fe fyddai ein rhodiad gyda Duw yn fwy melus a byfyrd i ni: fe gynnyddai ein goleuni a'n nerth ysprydol beunydd; fe'n tebygolid yn fwy i Grist yn ein hymddygiad a'n rhodiad; ac fe symudid ofn angeu yn llwyr o'n mynwesau.—DR. OWEN.

YMDDYDDAN YNGHYLCH DYSGYBLAETH EGLWYSIG.

(Parhad o Lysr VIII. tu dal. 334.)

SYLWEDYDD.—Dydd da i chwi fy nghyfaill.

YMOFYNYDD.—Dydd da i chwithau. Mae'n dda genyf eich gweled, gobeithiwyf y gellwch aros enyd fel y caffom gydymddyddan yn mhellach ynghylch y pethau oeddynt dan sylw genym pan yr ymadawsom y tro diweddas. Yr wyf yn cosio i chwi ddywedyd y buasai yn dda genych allu sylwi ychwaneg ar y dybenion o'r ordinhad, pa rai a nodasoch y pryd hwnw.

SYL.—Nid oes dim neillduol ar fy meddyliau yn nghylch hyn yn bresennol. Ond gallaf nodi mai peth tra arswydllawn yw syrthio i asael y cerydd o dori allan o'r eglwys. Mae hyn i'w ganfod os ystyriwn bod yr Arglwydd yn aml fel yn gwneuthur defnydd o'r ordinhad er glanhau a phuro ei eglwys, trwy dori ymaith oddi wrthi ragrithwyr ac annuwolion, pa rai a ymlusgant mewn modd twyllodrus ac annghyfreithlon i mewn iddi; ac felly bod hyn yn ddechrenad, neu gychwyniad, treiglaid y cyfryw rai tu a'u lle eu hunain, fel yr aeth Judas o'u blaen. Ac er nad bob amser y mae y rhai y gweinyddir hyn tu ag atynt yn annuwolion, neu ragrithwyr, etto y mae y reglwys yn gweithredu tu ag atynt, a hyoy ar lwybr ei dyledswydd, fel pe byddent felly, ac y mae ei dedfryd i'w herbyn yn ddiweddiar, heb gyfnewidiad a throedigaeth yn flaenorol ynddynt hwy. Trwy bob peth, yn lled fynych, cael y rhoda i'r eglwys yn lled gul, a'i phyrth yn o gyfyng, y bydd llawer o wrthgilwyr, ar eu troad yn ol tu ag ati. Gwirionedd pwysig, haeddiannol o ystyriaeth profeswyr, yw, mai "haws yw i un gadw ei le yn eglwys Crist na'i ennill yn ol gwedi unwaith ei golli." Yn mhellach, fel y mae yr eglwys yn gweithredu yn y gweinyddiad o'r ordinhad mewn ufudd-dod i Grist, a thrwy ei awdurdod ef, y mae yn hyn gyfaddefiad a chydabyddiaeth o'i awdurdod freninol ef, ac felly gyfeiriad at y farn ddiweddas, pryd y didola efe oddiwrth ei eglwys am byth yr holl ragrithwyr, y rhai a wnant anwired, a'n anedifeiriol. A phan y mae yr eglwys yn hyn yn gweithredu yn ddiwyryn yn llwybr ei dyledswydd, y mae yn gosod arddangosiad eglur, a rhagbrawf neillduol, i'r sawl y gweinydder felly tu ag ato, o'r hyn a fydd yn y dydd mawr hwnw, oddieithr i gyfnewidiad buan gymmeryd lle. Y mae yr holl bethau hyn yn nghyd yn gwneuthur mai peth ofnadwy iawn yw bod yn ngafael a than y fath gerydd a dedfryd. Bellach âf yn mlaen i sylwi ar y peth olaf a nodais,

V. Cadernid yr ordinhad, yn nghyd ag anniddymadrwydd y gweinyddiad cywir o honi.

Yr wyf yn ystyried na fedraf, ac na fedrwn, pe yr aroswn gyda chwi dridiau, ie, dair blynedd neu ychwaneg, ac nad oes eisieu i mi ddywedyd dim er dangos a phrofi cadernid ac anniddymadrwydd y gweinyddiad cywir o'r ordinhad, ond yn unig darllen *tystiolaeth*

yr Arglwydd Iesu ei hun ar ei lw mewn perthynas i hyn, "Yn wir, meddaf i chwi, pa bethau bynag a rwymoch ar y ddaear, fyddant wedi eu rhwymo yn y nef; a pha bethau bynag a ryddhaoch ar y ddaear, a fyddant wedi eu rhyddhau yn y nef. Canys lle mae dau neu dri wedi ymgynnull yn fy enw i, yno yr ydwyf yn eu canol hwynt." Mat. 16. 19. a 18. 15—20. Nid oes modd arddangos cadernid a sefydlogrwydd yr ordinhad, yn nghyd âg anniddymadrwydd y cywir weinyddiad o honi yn fwy eglur a phendant nag y gwneir yn yr ymadroddion hyn.

Er mwyn cyfleusdra i ystyried hyn megis yn ein hymyl, fel y caffom fantais well i'w ddeall, golygwn yn ein meddyliau bod cangen o eglwys, neu os dewiser yr ymadrodd yn well, eglwys neillduol, trwy awdurdod Crist, ac yn ol ei reolau a'i gyfarwyddyd ef, yn tori aelod allan o honi, mae y geiriau yn dangos, neu yn cadarnhau yn eglur, bod hyn yn cael ei wneyd yn y nef. Gan hyn ni a welwn na byddai ond oferedd, ynfydrwydd, ffug, siomedigaeth, a gwaeth na hyn, i unrhyw eglwys neillduol arall geisio myned yn nghylch y gorchwyl afwyddiannus o'i ddadwneud, neu ei ddiddymu.

Mae hyn i'w ganfod yn y geiriau yn eglurach fyth os ystyriwn nad oes gan yr eglwys yn neillduol ac yn gyffredinol (fel y sylwasom eisoes) hawl i weithredu mewn derbyn i mewn iddi, na thori allan o honi, ond trwy awdurdod Crist. Er bod eglwys Crist yn y byd hwn yn ganghenau, neu eglwysi neillduol, yr un yw ei awdurdod a'i reolau ef iddynt oll. Ni awdurdododd ef i un weithredu fel hyn, ac arall i weithredu fel arall. Felly, pan y gweithredo dwy eglwys neillduol yn wrthwynebi i'w gilydd, rhaid i un o bonynt weithredu yn gyfeilliornus. Mi a wn fod gwahanol olygiadau ar hyn fel ar bethau ereill, ond nid yw hyn esgusodiad nac ymddiffyniad yn y byd dros gyfeilliornad; canys ffordd dyledswydd yr eglwys, sef gorchymynion yr Arglwydd sydd uniawn ac eglur. Os oes rhai eglwysi heb eu canfod, hyn sydd am nad oes oleuni ynddynt. Pe byddai ddeng mil o olygiadau nid oes ond un cywir. Gan hyn y mae yn eglur, pan y byddo un eglwys yn gweithredu yn ngweinyddiad y rhan hon o'r ddysgyblaeth eglwysig ar lwybr ei dyledswydd, trwy awdurdod Crist, ac yn ol ei reolau, ei bod yn gwneuthur hyn mewn ymostyngiad ac ufudd-dod iddo ef, ac felly bod ei gwaith yn hyn yn

sicr ac anniddymadwy. Ac eglwys arall a gelsio wrth-weithredu hyn, trwy dderbyn i'w chymundeb berson neu bersonau y gweinydder felly tu ag atynt, yn gweithredu, yn hyn, mewn anymostyngiad ac anufudd-dod i Grist, a gwrthryfel yn erbyn ei awdurdod freninol ef, ac felly nad yw ei gwaith yn hyn yn amgen na ffug dwylodrus niweidiol iddi ei hun, ac yn neillduol i'r gwrthddrych anhapus y gweithredo felly tu ag ato. Canys, "pa beth bynag a rwymoch ar y ddaear a fydd rhwymedig yn y nefoedd."

Mae hyn yn dra theilwng oystyriaeth a dynoethiad, oblegid dichon i eglwysi diniwed gael eu temtio a'u llithio trwy brofedigaethau o ymddangosiadau teg i'w faglau. Mae ynddo yn ddiambenol ddrygioni mwy nag a feddyliodd llawer; o leiaf, y mae ynddo anfadrwydd yn mhell y tu hwnt i ddim a feddyliais i cyn i chwi fy nenu fel hyn i sylwi mewn modd neillduol arno.

YMOF.—Arafwch, fy nghyfaill. A ydych yn golygu, oddiwrth gadernid ac anniddymadrwydd y gweinyddiad cywir o'r ordinhad, nad oes adferiad i rai a ddiarddelir felly, ac na ddylid eu derbyn yn ol drachefn i'r eglwys?

SVL.—Nac wyf. Nid at hyn yr wyf yn cyfeirio, fel y canfyddwch yn eglur ond ystyried fy ymadroddion hyn. Dywedais i chwi eisoes, neu o leiaf bu ar fy nhafod, mai cyfreithiau a rheolau perffaith yw yr eiddo Crist. Mae ynddynt ddarpariaeth gogyfer a phob amgylchiad. Gogyfer a'r amgylchiad o dderbyniad yn ol i'r eglwys yn a dorer allan o honi ar ei edifeirwch a'i adferiad, wedi i'r ordinhad yn y gweinyddiad o honi gael ei phriodol effeithiau ar y cyfryw, ni a gawn warantiaid a chyfarwyddyd cyflawn yn 2 Cor. 2. 1—11. Mae gwahaniaeth dirfawr rhwng hyn a'r peth y soniasoch chwi am dano yn nechreuad ein hymddyddan y dydd cyntaf, sef, Bod rhai eglwysi yn derbyn i mewn i'w cymundeb bersonau a dorer allan o eglwysi ereill am bechodau gwarthus, heb gymaint a rhith o edifeirwch ynddynt o'u herwydd. At hyn yr oeddwn yn cyfeirio. Ond byddai yn ddigon naturiol golygu fy ngwaith yn sylwi ar hyn yn affeidiol; oblegid byddai bron yn afresymol dybied y gwnai unrhyw eglwys a gyfenwant eu hunain yn uniongyrchol (orthodox) weithredu mor uniongyrchol mewn gwrthryfel yn erbyn awdurdod Crist yn llywodraethiad ei eglwys. Mae athrawiaeth iachus yr efengyl, a dysgyblaeth eg-

lwysig bur, fel dwy efeilles yn dilyn eu gilydd beunydd. Pan gymyler un buan y palla'r llall. Yr un dyben sydd iddynt ill dwy, sef gogoniant Duw yn iachawdwrïaeth dyn. Arwydd eglur o ddirywiad mewn eglwys yw bod y purdeb a'r symledd o'r naill neu'r llall yn colli o honi.

Yn mbellach, gellid golygu na byddai i unrhyw eglwys fod mor ffol a gweithredu mor uniongyrchol mewn modd a fyddai yn sicr o ddwyn y fath warth, iselder, a sarhad, ar ei chymeriad moesol yn mhllith eglwysi ereill, ag y gwnai hyn; canys, yn ddian, byddai y fath weithred yn ddangosiad eglur y byddai yr eglwys a wnelai felly yn ymestyn yn fwy at gynnydd ei phlaid, a lluosogrwydd ei haelodau, nac am gynnyddu sancteiddrwydd, a lluosogi rhinweddau yn eu mysg. A byddai yn rhesymol a naturiol golygu yr eglwys hono yn dra balogedig ynddi ei hun, a fedrai dderbyn, mynwesu, a mawreddu budreddion, mesfau, ac ysgarthion pawb. Felly, fy nghyfaill, onid yw yn naturiol golygu nad oes angenheidrwydd am fy sylwadau hyn? Ond os felly y mae, chwychwi a fu yn achlysur o honynt, gan hyny dysgwyliaf eich cyd-ddygiad â myfi.

YMOF.—Pan yr attelliais chwi yr oeddwn bron yn eich cam ddeall, ond nid felly yr wyf yn awr. Nid oes nemawr o achos golygu eich sylwadau hyn yn afreidiol, er mor naturiol a fyddai hyny, canys hawdd yw profi i'r gwrthwyneb. Yr wyf yn cofio ddarfod, pan oeddwn yn bur ieuangc, i derfysg gael ei ddwyn yn mlaen mewn eglwys adnabyddus im'; a'r cantyniad a fu i o chwech i wyth o'r aelodau mwyaferfysglyd gael eu diarddel o honi. Yna yn ddiattreg, yn eu poethder, anfonasant at Weinidog cymmydogaethol ar iddo ddyfod atynt, yr hwn yn union a gydsyniodd â'u galwad, ac a'u ffurfiodd yn eglwys ar eu penau eu hunain. Gofynaf, onid oedd yn hyn ymgyrch o'r fath ag ydoedd, a chais at wrthweithredu yr ordinad? Osgoddefwch im', nodaf brofion o'r un natur a thuedd oddiwrth bersonau mewn amgylchiadau a ddigwyddasant yn ddiweddarach.

SYL.—Mae ynof ryw ymatgof am yr amgylchiad y cyfeiriwrch ato. Os wyf yn cofio yn gywir, yr oedd Gweinidog o gar im' yn gweinyddu i'r eglwys o ba un y diarddelesid y terfysgwyr hyny y Sabbath y daeth y Gweinidog arall at-

ynt hwy. A mawr yr ystwr a wnaï un o honynt wrth fyned heibio i dy cwrdd yr eglwys o'r hon y buasai unwaith yn aelod. Dywedai y Gweinidog a ddaethai at y rhai a ddiarddelesid, Pe buasai yn gwybod yn flaenorol i'w ddyfodiad am yr amgylchiad a achlysuroddeis alwad, na buasai iddo ddyfod: ond pa fodd bynag ffurfio y diarddeledigion (fel y dywedasoch) yn eglwys a wnaeth: a rhyfedd mor ddigynnydd a diepil y bu dros lawer o flynyddoedd. On pa go-beithiwyf fod yr Arglwydd wedi symud yr anwiredd hwnw oddi arni bellach er ys taled.

Nodi eglwysi, neu bersonau neillduol, nid yw angenrheidiol na buddiol. Chwi a wyddoch am bersonau a dorer allan o'r eglwys, nad oes i'r eglwys ei hun wedi hyny a farno araynt, ac nad oedd i'r apostol ychwaith. Y mae y cyfryw rai fel yr ethnig a'r publican, Duw yw yr hwn sydd yn eu barnu hwynt. Gan hyny y mae yn eglur nad oes i ni, yn enwedig yn y modd hwn, a wnelom a hyny.

Gan ystyried hyn, penderfynais wrth ddechreu fy sylwadau hyn, ymgadw yn hollol oddiwrth bob drychfeddlw am, na chyfeiriad at neb rhyw eglwysi na phersonau neillduol. Ac nis ynganaswn air am yr amgylchiad uchod oni buasai i chwi ei ddwyn i'r bwrdd. Nid â phersonau y mae a wnelwyf ond â g egwyddorion, ac â ffeithian, neu os mynwch, mewn geiriau eglur, â pechod mewn egwyddor a gweithred, gwreiddyn a changen. Etto pe byddai i hyn gyrhaedd golwg llygad, neu glyw clust, rhai o'r personau y perthyn y pechod dan sylw iddynt (yr hyn, tebygol, a wna, gan yr anfonych sylwedd ein hymddyddanion hyn i'r **DRYSORFA**) sicrhawyf fod i'r cyfryw rai lawn groesaw i wneyd y defnydd goreu o hono er eu hadeiladaeth fuddiol. Dymuniad fy nghalon, a'm gweddi, ar yr Arglwydd yw, ar fod iddo ef wneuthur defnydd o hyn, neu ryw foddion ereill, er eu bargyhoeddi a'u dwyn i edifeiriwrch.

YMOF.—Dewisasoch lwybr doeth. Mae cymmaint o duedd ac anian cyuen yn y pechod hwn, neu o leiaf yn gysylltiedig â g ef, fel na byddai nodi mewn modd neillduol bersonau ydynt euog o hono, ond megis troediaw asyn, gan hyny ewch yn mlaen i ddynoethi ei ddrygioni anaf yn mbellach.

SYL.—"Peidiwch â'r dyn." Dyn ydyw, a thra naturiol yw iddo weithredu yn ol tuedd yr egwyddor fecol

sydd yn ei lywodraethu. Ond âf yn blaen. Dywed yr Arglwydd Iesu yr adwaenir pren wrth ei ffrwyth. Os dilynwn ei gyfarwyddyd ef yn hyn, gan graffu yn fawr ar ganghenau a ffrwythau y pechod hwn, canfyddwn yn fuan nad ydynt ond cynnyrch o wreiddyn drwg a chwerw, nid amgen nac egwyddor o anymostyngiaeth i Grist a gwrthryfelgarwch yn ei erbyn, dirmyg ar ganghenau o'i eglwys, a hunandibiaeth. Egwyddorion cryfion ac anhawdd ei diwreiddio. Maent megis yn gyd-dymhoredig, neu gordeddawl, â'u gilydd, yn cyrhaedd trwy yr oll o'r pechod hwn wreiddyn a changen. Gan hyn nid yw ryfedd fod y ffrwythau a gynnyrchu cynddrwg. Maent (yn ol chwedl a glywais pan yn ieuangc) yn debyg i afalau Sodoma, pa rai a ymddangosent o bell fel pe buasent o rywogaeth dda a defnyddiol, hyfryd i'r canfwaeth; ond fel y neseid atynt, canfyddid i'r gwrthwyneb. Pe cyfnyddasid â hwynt malurient yn gyffelyb fel y gwna madarch llygredig (caws llyfaint) a welir ar ddiwedd blwyddyn ar domenydd ac ar hyd rhai o feusydd porfaog Cymru. A phe yr ymborthesid arnynt, profasent yn wenywn angeuol yn y fan. Gadawaf ichwi, os ewyllysiwch, ddilyn y gydmariaeth.

(I'w barhau.)

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 369.)

LLYFR VIII.

II. AM ADDEILIAD YSPRYDOL YR EGLWYS,
O'R FL. 300 HYD Y FL. 600.

FE fu amrywiol amgylchiadau yn cydweithredu i ddwyn i mewn i'r Eglwys yr adfeiliad ysbrydol a'r cyfeiliornadau a grybwyllasom yn ein Rhifyn diweddaf. Ac angenrheidiol a buddiol iawn fyddai i ni, wrth ddarllen Hanesiaeth Eglwysig, gymmeryd addysg a rhybudd oddiwrth achlysuron ei hadfeiliad, i ochelyd y cyfryw yn ein hoen niunau. Ac i'r dyben hyn, nyni a osodwn rai o'r achlysuron hyn ar lawr yn y lle hwn, yn y modd mwyaf didwyll ac eglur ag y gallom, "fel y rhedo yr hwn a'i darlleno."

Yn gyntaf. Gosodwyd attalfa, i raddau helaeth ar bersonau unigol rhag meddwl a barnu drostynt eu hunain mewn matterion crefyddol. Gwnaed hyn, mewn rhan, drwy oruwch-reolaeth y Dysgawdwy'r (*Doctors*) ar y bobl, a'r mawr-bwys a roddid yn gyffredinol ar ha beth bynag a ddywedent

neu a farnent hwy. Ymfoddlonai y bobl i'w barn hwynt am bron bob peth heb chwilio i mewn i'r peth eu hunain. Ac hefyd, bu barn a phenderfyniadau y Cymmanfaeodd cyffredinol (*General councils*) yn attalfa rhag i ddyynion chwilio a barnu drostynt eu hunain.

Parai y pethau hyn i bersonau unigol ofni chwilio yr Ysgrhythraf drostynt eu hunain, rhag iddynt ddyfod i unrhyw benderfyniad a fyddai yn wahanol i farn yr Eglwys. Heblaw hyn, fe aeth llawer o bobl drwy hynyma yn segur a diofal fel yr ymfoddlonent i gael eu harwain gan ereill yn hytrach na myned i lafur i chwilio i mewn i wirioneddau y datguddiad dwyfol.

Yn ail. Wedi i'r Eglwys Gristionogol fyned dan amddiffyniad yr Ymerawdwr, ac i swydd y Weinidogaeth fyned yn anrhydedd yn hytrach na llafur, yn enwedig oddentu y llys Ymerodrol, ac yn y dinasoedd. Wedi i'r Eglwys ddyfod yn feddiannol ar gyfoeth, ac i'w gweinidogion ddechreu cael eu hanrhydeddu âg elw a gwênau y byd, o'r pryd hwnw, dechreuodd amryw ymwithio i mewn i'r swydd sanctaidd, y weinidogaeth gristionogol, yn unig er mwyn anrhydedd ac elw, ac yn y dull hwnw buan y cynnyddodd llygredigaeth, fel yr aed i gyfrif arian fel allwedd i fyned i mewn i ddyrchafiad eglwysig. Fel hyn fe agorwyd ffordd i gyflawniad o brophwydoliaeth yr Apostol Paul, "Myfi a wn y daw bleiddiau blinion i'ch plith, heb arbed y praid." Act. xx. 29.

Yn drydydd. Mewn canlyniad naturiol i hyn, fe ddaeth y gwahaniaeth rhwng gwyr llen a gwyr lleys i fod yn fwy sylwadwy a chyhoeddus. Cadwyd hyn i fynu gan y gweinidogion drwy neillduolrwydd arbenig mewn gwisgiad dillad, rhagorfreintiau corphoredig, a pethau o'r fath. Dedwydd fusai, pe buasent yn rhagori mewn gwir fuchedd sanctaidd, gostyngideiddrwydd, agweithrededd elusengar; ond yn y pethau hyn yr oedd llawer iawn o honynt yn resynus o fyr. Yr oedd y fath anwybodaeth y dyddiau hyn y'mhlith yr offeiriaid, fel mewn Cymmanfa a gynaliwyd yn Ephesus, yn y fwyddyn 431, fe gafwyd un Esgob, ac un Henadur, na fedrent gymmaint ag ysgrifenu eu henwau; ac yr oedd cymmaint o gynnydd ar anfoesoldeb y'mhlith yr offeiriaid, fel y bu gorfod gwneud cyfreithiau pennodol ar yr achlysur. Darfu i Cyril, Esgob anfuheiddol Alexandria, ynghylch y fwyddyn 430, oddef i

lofruddiaeth fyned heibio heb ei gospi, er iddo fod yn wyddodol yn y cyflawniad o bono. Ac er hyn oll yr oedd gweinidogion yr Eglwys yn traws-fynu y parchedigaeith gostyngieiddiaf tuag at eu personau, drwy ymgyrnu iddynt, cusanu eu llaw, a'r cyffelyb.

Parodd y cyfryw olygfa lygredig a hyn i lawer o bobl heddychol a duwiol i ymneillduo i breswyllo mewn manau dirgel ac anial, neu ynte fe'u cymhellwyd i encillio o'r neilldu i'r Monachlogydd. Yn Eglwysi y dwyrain, nid oedd yn beth anghyffredinfod Mynachod eu hunain yn afonyddu heddwoch yr Eglwys a'r Wladwriaeth drwy flaenori mewn gwrthryfeloedd. Darfu i un Mynach, yn amser y rhagddywededig Cyril, a chyd âg ef ynghylch 500 o'r un urdd, ruthro ar y Rhaglawn Ymerodrol ac heolydd Alexandria, a'i anafu ef yn beryglus drwy dafu careg ato. Fel yma, yr hyn a gollodd yr Eglwys mewn bywyd ysbrydol, ymdrechai y Pregethwyr i'w wneud i fynd mewn ymddangosiadau allanol.

Yn bedwerydd. Yn raddol collwyd symlydd cyntefig addoliad Cristionogol mewn amrywiaeth o ddyfeisiadau ac ordinhadau dynol. Darfu i addurniadau gorwychy tai addoliad, a rhodres ceinwch yn y cyflawniad o addoliad dwyfol, gynyddu fwyfwy; ac amlhawyd y seremonïau i'r fath raddau fel y cawn fod, yn nyddiau Augustine, yn y flwyddyn 430, achwyniad yn cael ei wneud ganddo ef nad oedd llyfr defodau y Lefiaid gynt ddim mor flinderus ag oedd llyfr defodau newyddion yr Eglwys Gristionogol.

O'r diwedd dechreuwyd cyfrif fod rhyw rinwedd rhyfedd yn llun y groes, a chreiriau y saint, ac wedi hyny rhoddwyd bri crefyddol i'w lluniau hwynt: fe gyssegrwyd canwyllau cwyr, ac fe sefydlwyd rhyw nifer mawr o ddyddiau gwyliau, a chadwyd hwy gyda gŏfal dybryd. Darfu i hyder ar weithredoedd da, ac ar gyflawniadau dynol, megis ymprydio, darllen y Psalmiau, rhoddi elusenau, cyfranau at Eglwysydd a Monachlogydd, &c. gynyddu fwyfwy. A phan ddarfu i Gregory Fawr, Esgob Rhufain, ddechreu defnyddio y ffug baganaidd o burdan, fe'i gwnaed wedi hyny yn sail y maddeuant-lythyrâu, y rhai yn yr oesoedd dyfodol a barasant gymmaint o alanastra yn yr Eglwys.

Yn bummed. Yr honiad hawl a ddangosodd Esgobion Rhufain mewn

bod yn ben uwchlaw yr holl ddysgawdwyr ereill yn yr Eglwys Cristionogol. Mae yn wir ddarford i Esgobion Caer Cystenyn, Jerusalem, Antioch, ac Alexandria, ddal allan yn erbyn trarglwyddiaeth Esgob Rhufain am hir amser. A phan ddarfu i'r Esgob hwnw fynu iddo ei hun yr enwad o Bab (neu *Papa*, Gorchuff Dad) caniatawyd i'r Esgobion ereill gael eu galw yn *Patriceirch*. Fe ddarfu i amryw amgylchiadau, megis fod yr ymerawdwyr yn preswyllo am hir amser yn Rhufain, ac iddynt anrhydeddu eu Heshobion âg amryw ragorfreintiau a rhagoriaethau, dueddu yn fawr at sefydlu buddugoliaethus uwchafiaeth y Pab ar yr Esgobion ereill; yn gymmaint a darford i Eglwysi ereill Cristionogaeth, ond yn unig Eglwys Groeg, ddysgu yn raddol i barchu y Pab o Rufain fel Esgob gorchuff, a'i holl gyfreithiau a'i ordeinadau i fod yn safadwy a rhwymawl.

Pa fodd bynag, fe fuwyd yn dadlen ac yn sefyll yn erbyn hyn am hir amser cyn llwyr blygu iddo, mewn amryw fauau, ac yn Mrydain yn enwedigol, lle y bu i luaws mawr o'r Offeiriad, am nacau cydnabod y Pab o Rufain, gael eu llofruddio yn y modd creulonaf gan yr offeiriad ereill ag oedd yn bleidiol iddo. Ac hefyd yn Scotland, lle y darfu i amryw o'r Mynachod nacau plygu dan law Rhufain byd y ddeuddegfed ganrif o oed Crist.

Yr oedd, hyd yn nod y pryd hyny, amryw o Esgobion Rhufain o nodwedd-iad personol parchus. Nyni a nodasom un o honynt eisoes, sef Leo, yr hwn ydoedd yn byw yn nghanol y bummed ganrif, a'r hwn a aeth allan yn hyfi wynebu Attila greulon galon, ac i erfyn ei nawdd yn arbediad dinas Rhufain, ac a lwyddodd. Gregory Fawr hefyd, a grybwyllasom am dano o'r blaen, yr oedd yntau, mewn amryw olygiadau, yn wr uniawn, defosiynol, a brwdfrydaidd. Er ei fod yn ddyn gwanlyd o gorpholaeth yr oedd yn ddifino yn ei lasur gyda chrefydd; ac yr oedd yn ymddangos ei fod mewn gwasgaf calon am helaethu taeniad gwybodaeth o'r efengyl yn mhlith y cenedloedd.

Yn ein Rhifyn nesaf nyni a ddodwn ychydig o hanes amryw o wyr rhagorol o dduwiol a llafurus ag oeddynt yn byw yn yr oesoedd adfeiliedig hyny, oblegid duwiolfrydedd a llafur y rhai, a thrwy fendith Duw ar hyny, y cadwyd yr Eglwys rhag cael ei llywyr hyffwrdd mewn athrawiaeth a dysgyblaeth.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

RHIF V.

Cyfrifiad Pechod Adda i'w hiliogaeth.

GWRANDAWR.—Boreu da'wch. Y mae yn dda iawn genyf eich gweld, yn enwedig os gallaf gael haner awr o ymddiddan a chwi; canys y mae yr hyn y buom yn siarad yn ei gylch y tro diweddfaf y gwelais chwi wedi cael y fath argraff ar fy meddwl, fel nad wyf yn cael nemawr o lonyddwch ganddo nos na dydd o hyny hyd yr awr hon.

PREGETHWYR.—Nid disyrwch genyf yw dywedyd dim i ddrysu, neu drallodi meddwl neb, yn enwedig un o'm cyfeillion: etto, os parodd yr hyn a ddywedais i chwi feddwl yn ddwysach am beth ag y mae lle i ddysgwyl bendith enaid wrth fyfyrlo arno, dywedaf yn ngeiriau Paul, "Nid yw edifar genyf er bod yn edifar genyf." Ond mynegwch chwi yf hyn sydd ar eich meddwl.

GWRAN.—Y mae goruchwyliaeth Eden yn ymddangos yn ddigon cyfiawn a theg, am a wn i, mor belled ag y perthynai i Adda a'i wraig: ond pan ydych yn dywedyd fod y peth yn effeithio arnom ni—ein bod ni yn cael ein condemnio am drosedd a gyflawnwyd filoedd o flynyddoedd cyn ein geni—a'n bod yn rhwym i gospedigaeth draggywyddol am bechod Adda; yr wyf yn dychrynu rhag y fath athrawiaeth. Pa fodd, yn wyneb uniondeb a chyfiawnder, y gallai neb fod yn euog o bechod Adda heblaw Adda ei hun?

PREG.—Y mae'n ddrwg genyf orfod dyweyd eich bod etto yn dechreu o chwith, neu, yn ol y ddiareb, eich bod yn "rhoddi y car o flaen y ceffyl." Yr ydym yn gyntaf i chwilio a ydyw *Cyfrifiad pechod Adda i'w hiliogaeth* yn athrawiaeth ysgrythyrol: os gwelwn nad ydyw nid rhaid i ni drafferthu gyd â'r Pa fodd; ond os ydyw, pe na allem amgyffred Pa fodd, etto, gochelwn ei chablu, rhag ein cael yn euog o roddi yn ynsyd ddim yn erbyn Duw.

GWRAN.—Ond yn gyntaf oll rhowch glywed pa beth ydych yn ei feddwl wrth y gair *Cyfrifiad*?

PREG.—Y mae'r gair *Cyfrif* yn cael ei arferyd yn y Bibl am amryw o bethau nad yw yn ateb ein pwrpas presennol ni en henwi. Ond pan sonir am gyfrif pechod, neu gyfrif cyfiawnder, y meddwl yw, *Rhoddi yn erbyn, neu o blaid un, mewn barn, yr hyn y mae ef ei hun, neu arall yn ei le, wedi ei wneuthur; mewn trefn i'w obrwyo neu i'w gospi am dano.* Wrth ddywedyd fod pechod

Adda yn cael ei gyfrif i ni, yr wyf yn golygu fod pechod Adda yn cael ei roddi yn ein herbyn ni, fel pe buasem ni ein hunain yn bersonol wedi ei gyflawni. Wrth ddywedyd fod pechodau ei bobl wedi eu cyfrif ar Grist yr wyf yn meddwl, fod y pechodau hyny wedi eu rhoddi yn ei erbyn ef, fel pe buasai efe ei hun wedi eu cyflawni. Ac wrth ddywedyd fod cyfiawnder Crist yn cael ei gyfrif i bechadur yr wyf yn ystyried, fod ufuddod gweithredol a dyoddefol Crist yn cael ei roddi o blaid y pechadur, fel pe buasai ef ei hunan wedi ei gyflawni, er ei ryddhau oddiwrth ddamnedigaeth, a rhoddi iddo hawl i fywyd tragwyddol.

GWRAN.—Ni ddymunwn ddywedyd dim a barai i chwi dybied fy mod, mewn un modd, yn eich diystyru. Ond go-beithio na ddigwch wrthyfam ddyweyd nad digon genyf eich bod chwi o'r farn fod pechod Adda, yn y golygiad a enwasoch, yn cael ei gyfrif i'w hiliogaeth, oddieithr i chwi brofi hyny o'r Bibl.

PREG.—Digio yn wir! Y mae yn dda gan fy nghalon i eich clywed yn siarad fel yna. Pe caem bawb i benderfynu ymddiried i wirionedd dywedadau y Bibl (nid am mai felly yr oedd ynt hwy yn tybied o'r blaen; nid am mai felly y dywed hwn a hwn; ac nid am eu bod hwy yn gallael amgyffred *yr am a'r modd*; ond) oblegid mai felly y dywed yr Ysgrythyr; yr wyf yn meddwl y gallem herfeiddio holl gyfeiliornadau y byd.

GWRAN.—Wel, pa brofion sydd genych o fod hiliogaeth Adda yn cael eu cymeryd i mewn yn y *Cysfammad Gweithredoedd* (gan mai felly y mynwch ei alw)? Nid oes un crybwylliad yn yr ymddiddan a fu rhwng Duw ac Adda, o berthynas i'r pren hwnw, cyn na chwedi y trosedd, am neb, ond Adda ei hun. "Gan farw *ti* a fyddi farw," nid "*ti a'th hiliogaeth*," &c. "Trwy chwys *dy wyneb y bwyta* fara," ac nid "trwy chwys *eich wynebau y bwyta* di *a'th hiliogaeth* fara," &c.

PREG.—Y mae bod yr holl felldithion a gyhoeddwyd yn erbyn Adda am doriad y cysfammad yn disgyn ar ei hiliogaeth, yn gystal ag arno ef ei hun, yn brawf fod ei hiliogaeth, yn gystal ag ef ei hun, yn cael eu cymeryd i mewn yn y cysfammad. Trwy lafur a chwys yr ydym ni yn cael ein bywioliach, yn gystal ag Adda. Drain ac ysgall a ddwg y ddaear i ni fel iddo yntau: ac i'r pridd yr ydym ni yn dychwelyd fel yntau. Gan hyny, er mai o dan y rhagenw unigol "*Ti*" y mae Duw yn dy-

wedyd y pethau hyn wrth Adda, etto y mae ei hiliogaeth yn cyfranogi o'r pethau yn gystal ag ef ei hun; a chan ein bod yn gweled eu bod yn cyfranogi o'r gospedigaeth, rhaid i ni benderfynu eu bod yn cyfranogi o'r bai; neu roddi yn siars ein Gwneuthurwr yr hyn y mae ei enaid yn gasau. "Y neb a gyfiawnhao y drygonus, ac a gondemnio y gwirion, ffiaidd gan yr Arglwydd ydynt ill dau." Diar. 17. 15. Felly yr oedd yr Arglwydd yn delio âg Adda yn y Cyfammod Gweithredoedd, nid fel person unigol, ond fel cynnrychiolwr ei holl hiliogaeth.

GWRAN.—Onid yw dynion yn pechu digon yn eu personau eu hunain, i dynu yr holl ddrygau yna am eu penau? Yr wyf yn synu fod yn rhaid i fy nghyfaill fyned mor belled â phechod Adda i chwilio am achos o'r llafur a'r gofidiau ag y mae dynion ynddynt, a digon o bechodau, cyn waethed a'r pechod hwnnw, yn cael eu cyflawni bob dydd, ganddynt hwy eu hunain.

PREG.—Digon gwir fod dynion yn pechu bob dydd ddigon i dynu melldith arnynt eu hunain. Ond y mae y Bibl byth ar eich ffordd i ddywedyd mai 'r pechodau hyn yw yr achos o'r llafur a'r blinder y mae dynion ynddynt am eu bara beunyddiol; ac o fod y ddaear yn dwyn drain a mieri, yn lle llysiau cymmwys, &c.

GWRAN.—Pa benod? Pa adnod?

PREG.—Gen. 3. 17—19. "Am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwyta o'r pren am yr hwn y gorchymynaswn i ti, gan ddywedyd, Na fwyta o hono; melldigedig fydd y ddaear o'th achos di: trwy lafur y bwyta i honi holl ddyddiau dy einioes. Drain hefyd ac ysgall a ddwg hi i ti, a llysiau y maes a bwyta di. Trwy chwys dy wyneb y bwyta fara, hyd pan ddychwleth i'r ddaear, oblegid o honi y'th gymerwyd: canys pridd wytti, ac i'r pridd y dychweli." Y mae y llafur blin yma a roddes Duw ar feibion dynion i ymguro ynddo, i'w weled ar bawb yn mhob gwlad ac oes; a dyma yr am, neu yr achos, o hono yn cael ei ddangos, mewn geiriau eglur, gan Dduw ei hun, "Am wrando o honot ar lais dy wraig, a bwyta o'r pren," &c.

GWRAN.—Nid wyf yn deall fod y Bibl yn son dim am gyfrifiad pechod Adda i'w hiliogaeth.

PREG.—Chwi a addefwch fod y Bibl yn dangos llawer o bethau, ac na thrinir o tan yr enwau sydd genym ni arnynt, megis y Ddeddf Foesol, y Ddeddf

Seremoniol. Felly, er nad yw yr ymadrodd Cyfrifiad pechod Adda i'w hiliogaeth yn cael ei arfer, etto y mae yn ddigon i'n pwrpas ni, os ydyw y peth yn cael ei ddangos, o tan ba enw bynag, neu â pha ymadrodd bynag.

GWRAN.—Pa adnod sydd yn dangos, ynte, yn uniongyrchol, fod pechod Adda yn cael ei gyfrifi i'w hiliogaeth?

PREG.—Rhuf. 5. 11. "Trwy undyn y daeth pechod i'r byd, a marwolaeth trwy bechod, ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn yn gymaint a phechu o bawb." Dywed y beirniaid y gellid cyfieithu diwedd yr adnod "*yn yr hwn y pechodd pawb*." Ac ospechodd pawb yn Adda y mae yn rhaid fod pechod Adda yn bechod i bawb.

GWRAN.—Efallai na waeth i ni gymeryd y cyfieithiad cyffredin o'r geiriau, sef mai "felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn, *yn gymaint a phechu o bawb*."

PREG.—Purion. Y maent mor benderfynol ar y mater y naill ffordd a'r llall. Yn ol y cyfieithiad cyffredin y rheswm am fynediad marwolaeth ar bob dyn yw, "yn gymaint a phechu o bawb." Ni raid i mi ddywedyd wrthyf, fod miloedd o ddynolryw yn meirw heb bechu dim yn eu personau eu hunain, sef babanod: a chan mai pechod yw yr achos o farwolaeth yn mhawb, a bod babanod yn meirw, y mae yn rhaid fod babanod, mewn rhyw ystyr, wedi pechu; a gofynaf, yn mha ystyr y gall babanod fod wedi pechu, heblaw yn eu pen-cyfammodwr Adda? Neu pa bechod a all fod yn cael ei gyfrifi iddynt hwy, os nad pechod cyntaf Adda?

GWRAN.—Dyna ryw air anystwyth iawn etto, "Pen-cyfammodwr." Pa beth, attolwg, ydych yn ei feddwl wrth y fath air?

PREG.—Yr wyf yn meddwl yr hyn a olygai MILTWN Fardd, pan yn tybied y Tad yn cyfarch y Mab yn y geiriau canlynol,

Yn lle Addaf bydd
Yn ben dynolton, i Addaf er yn fab.
Mal ynddo ef y trengant ddynion oll,
Efelly, mal ail wreiddyn, ynot ti
Adferir y cyuifer ag a fydd
Adferawl; hebot neb. Ei fai a wna
Yn enawg ei holl feibion.

COLL GWYNFA.

Wrth alw Adda yn Ben-cyfammodwr yr wyf yn meddwl yr un peth ag oedd yr apostol hefyd yn ei feddwl wrth alw Adda, "y dyn cyntaf," a Christ "yr ail ddyn—a'r Adda diweddar." Ni allai neb ond Cain fod yn ail ddyn o Adda mewn ystyr naturiol. Ond Crist

yw yr ail ddyn i fod mewn sefyllfa gyffelyb i Adda, sef yn Ben-cyfammodwr i gynurychioli ereill mewn cyfammod am fywyd. Yn yr ystyr yma, y mae Adda a Christ yn ddau ddyn, na bu erioed, ac na bydd byth eu cyffelyb. Megis yr oedd ei holl had naturiol yn cael eu cynurychioli yn Adda, fel eu Pen-cyfammodwr, pan yn anufuddhau; felly yr oedd ei holl had ysbrydol (sef yr holl rai a gedwir) yn cael eu cynurychioli yn Nghrist, fel eu Pen-cyfammodwr hwythau, pan yn ufuddhau. "Felly, gan hyny, megis trwy gamwedd un y daeth barn ar bob dyn i gondearniad; felly hefyd trwy gyfiawnder un y daeth y dawn ar bob dyn i gyfiawnhad bywyd. Oblegid megis trwy anufudd-dod un dyn y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid; felly trwy ufudd-dod un y gwnaethpwyd llawer yn gyfiawn." Bhuf. 5. 18, 19. Felly nid oedd anufudd-dod y naill, nac ufudd-dod y llall yn dybeu ynndo ef ei hun, ond yr oedd i gael ei gyfrif i'r holl hersonau a gynurychiolidd ganddo.

GWRAN.—Ond, ystyriwch chwi, y mae pechod yn myned am gospedigaeth yn fynych yn y Bibl. A phan ddywedir mai trwy "anufudd-dod un y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid," dichon nad yw yr apostol yn golygu fod pechod Adda yn cael ei gyfrif i ni, ond ein bod ni wedi myned yn agored i'r un cospedigaeth ag a gaulynodd ei drosedd ef.

PREG.—Yn ol yr esponiad yna ar y gair Pechod yn y bennod tan sylw, y mae ymresymiad yr apostol yn adn. 12. yn rhedeg fel hyn. Felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn, yn gymaint a bod pawb wedi myned yn agored i gosp. Neu felly y mae pawb wedi myned yn agored i gosp, yn gymaint a bod pawb wedi myned yn agored i gosp. Mewn difrif, a fuasai y fath ymresymiad yn deilwng o ddysgybl Gamaliel? heb son am apostol Iesu Grist. Nid wyf yn gwadu fod y gair Pechod yn cael ei arferu weithiau yn y Bibl, am gospedigaeth, ond byddai cyssylltu y fath feddwl â'r gair yn yr adnoddau dan sylw yn gwneyd ymresymiad yr apostol yn deitwr o eiriau heb ddim synwyr iddynt. Gwel *Hervey's Theron and Aspasio*, Dial. V.

GWRAN.—Mewn difrif etto, a ydych yn meddwl fod pechod yn cael ei gyfrif, ac o ganlyniad fod cospedigaeth dragwyddol yn rhwym i'r babanod gwirion, sydd yn myned o'r byd heb cyflawni gymaint ag un pechod?

PREG.—Nid yw yn perthyn yn un-

iongyrcholi'r pwynt i mi fyned i ddwyn yn mlaen fy rhesymau tros achubiaeth y rhai sydd yn meirw yn eu babandod. Ond auriaf ddyweyd na ddadguddiodd Duw un ffordd i gadw dynion, hen nac ieuainc, ond trwy faddeuant; ac y mae maddeuant bob amser yn rhagdybied trosedd. Gan hyny, pan y mae babanod yn cael eu cadw, y maent yn cael hyny trwy faddeuant, ac os felly rhaid fod y maddeuant hwnw yn eu cael yn droseddwyd. A'r unig drosedd y gallant fod yn euog o hono yw pechod Adda. Hefyd, pan ydych yn gweled y baban yn marw, sef yn derbyn rhan o gyfflog pechod; rhaid i chwi benderfynu y cyfrifir pechod iddo, neu fod rhagluniaeth yn ymddwyn yn anghyfiawn tu ag ato.

Yn gytunol a'r golygiad hwn y mae adn. 14. o'r bennod a enwais. "Eithr teyrnasodd marwolaeth o Adda hyd Moses, fe, arnynt hwy, y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda."

GWRAN.—Y mae'n wir y byddai'r hen bobl yn dyweyd fod y geiriau yna yn cyfeirio at fabanod, ond yr ydys yn awr yn gweled yn mhellach, sef nad babanod y mae yr apostol yn feddwl wrth "y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda," ond y rhai heb bechu yn erbyn un ddeddf gyhoedd, neu orchymyn pendant, fel y gwnaeth Adda; ac felly yr oedd holl ddynolryw o Adda hyd Moses.

PREG.—Pa fwyaf a feddylwyf am y geiriau cadarnaf yn y byd yw fy meddwl o blaid esponiad yr hen bobl arnynt. "Ni welaf," medd y *President Edwards*, wrth sylwi ar yr adnod hon, yn ei draethawd rhagorol ar Bechod gwreiddiol, "Ni welaf un rheswm i fod yn anfoddllon i'r esponiad cyffredin ar y geiriau, sef mai babanod a feddylir wrth y 'rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda,' y rhai, er yn wir eu bod wedi pechu yn Adda, etto ni phechasant erioed fel y gwnaeth Adda, trwo droseddau yn weithredol yn eu personau eu hunain; oddieithr fod yr esponiad hwn yn rhy hen a chyffredin." Cymerai ormod o amser yn bresennol i mi fyned i ddarllen holl sylwadau y *President* ar y geiriau; ond os cymrwch chwi y drafferth i wneyd hyny, yr wyf yn meddwl y cewch eich argyhoeddi mai yr hen esponiad yw y goreu. Rhoddaf senthyg y llyfr i chwi os gwnewch, 1af, Ei ddarllen; 2il, Ei gadw yn lân; ac yn 3ydd, Ei ddychwel-yd o hyn i ben tair wythnos.

GWRAN.—Diolch yn sawr i chwi. Ond pe digwyddwn ei gadw am fis gallai na fydddech yn anfoddlon iawn; canys nid llawer o amser darllen sydd genyf; ac y mae y gwr hwnw yn ysgrifenu mor athronyddol, fel nad wrth ryw redeg o ddarllen y gellir deall ei feddwl.

PREG.—Purion. Ond gadewch i mi ddarllen alleiriad y *President* o'r adnod sydd o dan ein sylw.

“Ond fod pechod yn cael ei gyfrif y pryd hwnw, a bod dynion yn cael eu hystyried gan eu Barnwr yn bechaduriaid, trwy euogrwydd a llygredigaeth tarddedig oddiwrth Adda, ac yn gondefniedig am bechod, i farwolaeth, yr hyn yw priodol gospedigaeth pechod, y mae genym brawf eglur; oblegid y mae yn amlwg fod holl ddynolryw, yn ystod yr holl amser cyn deddf Moses, yn ddarostyngedig i'r farwolaeth dymhorol hono ag sydd yn arweiniodd gwledig i mewn i, ac yn ddelw o'r dinystr llwyr ag y mae pechod yn ei haeddu; Ye, heb adael y babanod allan, y rhai na allent fod yn bechaduriaid mewn un ffordd arall ond trwy rinwedd trosedd Adda, oblegid na phechasant erioed yn weithredol, yn eu personau eu hunain, fel y gwnaeth Adda; ac nas gallent, y pryd hyny gael eu halogi trwy ddeddf Moses, fel rhai dienwaeddig, neu rai wedi eu geni o rieni dienwaeddig.”

Ond gadewch i ni adael pob alleiriad heiblo, ac edrych ar y geiriau fel y maent yn ein Biblau ni. Y mae yr ymadrodd, “Arnynt hwy y rhai ni phechasant,” &c. yn dangos yn eglur, dehygwn i, fod yr apostol yn golygu rhyw *rai*, ac nid *pawb*, o ddynolryw o Adda hyd Moses: ond yr oedd *pawb* y pryd hwnw heb bechu yn erbyn yr un ddeddf gyhoeddedig, neu orchymyn pendant: ac felly, yn y golygiad hwnw, yr oedd *pawb* heb “bechu yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda.” Yn awr, gofynaf, Pa synwyr a fusasai i'r apostol son am *rai* yn dal y cymeriad hwnw, pan yr oedd yn amlwg fod *pawb* yn dal yr un cymeriad? Ond golygwch mai rhai heb bechu yn weithredol, yn eu personau eu hunain, y mae yr apostol yn feddwl, a chwi a gewch y synwyr yn eglur, oblegid y mae babanod, a neb ond babanod, yn y golygiad hwn, heb bechu yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda.

Yn wir, nid wyf yn cosio am ddim ond dan olygiad, yn mha rai y mae y Bibl yn dywedyd fod dynion yn gyffelyb i Adda; sef fel y maent yn cael eu geni ar eu ddelw; ac hefyd fel y maent

yn pechu yn eu personau eu hunain, trwy dori cyfammod neu ddeddf Duw. Y mae *pawb* fel Adda yn y golygiad cyntaf, ond nid yw babanod yn gyffelyb iddo yn y golygiad olaf; y maent hwy yn cael eu bod ar ddelw Adda, ond nid ydynt wedi pechu yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda.

GWRAN.—Y mae marwolaeth wedi teyrnasu o Adda hyd yn awr, yn ol eich golygiad chwi, ar y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda. Paham, gan hyny, y mae o “Adda hyd Moses” yn cael son am dano?

PREG.—Rhaid ystyried fod yr Epistol hwn yn cael ei ysgrifenu at eglwys gymysgedig o Genedloedd ac Iuddewon. Yr oedd yr Iuddewon yn tybied mai yr unig gyfraith a roddwyd gan Dduw i ddynion erioed oedd deddf Moses, na feddai dynion un ddeddf oddiwrth eu Creawdwr cyn amser Moses, mai iddynt hwy fel cenedl yr oedd y ddeddf hono yn perthynu, a bod *pawb* ereill yn ffaidd yn ngolwg Duw. Ond y mae yr apostol yn profi fod Duw wedi rhoddi deddf cyn amser Moses, nid i un genedl yn unig, ond i holl ddynolryw. Y mae marwolaeth, yn ol ymresymiad yr apostol, yn rhagdybied pechod; ac y mae pechod yn rhagdybied deddf; “oblegid ni chyfrifir pechod pryd nad oes deddf.” Felly, gan fod marwolaeth yn teyrnasu ar holl ddynolryw cyn amser Moses, y mae yn rhaid fod deddf wedi ei rhoddi cyn amser Moses (sef deddf natur) i holl ddynolryw. A chan fod babanod yn meirw, y mae yn rhaid fod trosedd o'r ddeddf hono yn cael ei gyfrif iddynt hwythau.

Efallai hefyd fod yn yr ymadrodd, “O Adda hyd Moses,” gyfeiriad at y cospedigaethau trymion a dywalltwyd ar ddynion, yn yr yspaid hwnw o amser; yn enwedig y diluw a foddodd yr hen fyf, a'r brwmstan a'r tân a losgodd Sodoma a Gomorra, yn mha rai y teyrnasodd marwolaeth ar ryw fyrdiynau o ddynolryw ar unwaith, ac yn eu plith filoedd o fabanod.

Y mae gwaith Abraham yn eiriol a'r Arglwydd yn ei ateb, yn achos Sodoma, yn eglurhad penderfynol ar y matter yr ydym yn ymddiddan yn ei gylch, sef fod babanod yn cael eu cyfrif yn bechaduriaid. “Abraham hefyd a nesaodd ac a ddywedodd, A dyfethi di y cyflawn hefyd ynghyd a'r annuwiol? Ond odid y mae deg deugain o rai cyflawn yn y ddinas: a dyfethi di hwynt hefyd, ac ni arbedi y llawer mwy y deg a deugain cyflawn?”

mewn hi? Na byddo i ti wneuthur y cyfryw beth, gan ladd y cyflawn gyd â'r annuwiol, fel y byddo y cyflawn megis yr annuwiol: na byddo hyn y ti. Oni wna Barnydd yr holl ddacaf farn? A dywedodd yr Arglwydd, Os caf fi yn Sodoma ddeg a deugain yn gyflawn o fewn y ddinas, mi a arbedaf yr holl fangre er eu mwyn hwynt." Yn awr, sylwch, pe buasai yr holl fabanod yn gyflawn, y mae yn ddiddadl y buasai llawer deg a deugain o rai cyflawn yn Sodoma, ac felly buasai yr holl fangre yn cael ei harbed er eu mwyn; ond gan mai dinystrio Sodoma a Gomorra a wnaed, y mae yn amlwg fod Barnydd yr holl ddacaf yn cyfrif babanod fel ereill yn bechaduriaid.

GWYBODAETH.—Nid rhaid myned mor bellad a phechod Adda i chwilio am yr achos o ddinystr Sodoma. Yr oedd pechodau y Sodomiaid eu hunain yn ddigon i dynu dinystr arnynt hwy a'u babanod.

PREG.—O'r goreu. Dyna roddi i fynu y prif gwestiwn ar unwaith, sef fod pechod y naill ddyn, mewn rhyw amgylchiadau, yn cael eu cyfrif i ddyn arall, er ei rwymq i gosp. Y gwahanlaeth rhngom bellach, mi feddyliwn, yw, eich bod chwi yn barnu mai pechodau y Sodomiaid eu hunain, oedd unig achos eu dinystr hwy a'u babanod, a minnau yn tybied fod pechod Adda yn achos o'r cwbl. Yn wir, yr wyf yn meddwl ein bod yn bur agos at ein gilydd ar y pen hwn, canys yr wyf fi yn golygu, fel chwithau, mai eu pechodau eu hunain oedd yr achos uniongyrchol o farwolaeth y rhieni a'r babanod; ond ai nid pechod Adda yw yr achos o fod dynion yn cael eu goddef i syrthio i bechodau, ag sydd yn tynu dinystr arnynt hwy a'u plant?

GWYBODAETH.—Nid wyf yn dywedyd, nac yn meddwl, mai pechodau y rhieni oedd yr unig achos o ddinystr babanod Sodoma. Yr oedd y fath had llygredigaeth yn eu natur hwy eu hunain, fel, yn ol pob tebygolrwydd, pe cawsent eu harbed, y buasent mor waethed a'u rhieni.

PREG.—Ond pahan, atolwg, y cawsant eu bod yn ngafael y fath llygredigaeth?

GWYBODAETH.—Peidiwch chwi a gwasgu ar fy ngwynt i fel yna hefyd. Prin y goddefech i mi ofyn pahan, na pha fodd, am ddim: ond yn awr dyma chwi eich hunan yn dyfod i'r un peth.

PREG.—*Begio'ch pardwn*, fy nghyf-aill. Y peth yr oeddwn yn ei feio oedd

nid fod dyn yn defnyddio ei reswm i chwilio i mewn i bethau, ond bod dyn yn gadael pob peth heb ei benderfynu nes iddo ef allael amgyffred yr holl am a'r modd yn mherthynas iddo. Yr wyf yn dywedyd etto, mai y peth cyntaf sydd genym i'w wneyd â phob pwngc mewn Duwinyddiaeth, yw chwilio a ydyw yr ysgrythyrol, os ceir ei fod, y peth nesaf yw ei gredu; a'r trydydd peth a ddylem ei wneyd yw defnyddio pob moddion cyfreithlon i gael allan y rheswm am y peth. Ie, pan y mae y Bibl yn dangos rheswm am unrhyw beth, y mae yn bechod i minnau fod yn ddifater am ei wybod.

GWYBODAETH.—Wel, a ydyw y Bibl yn dangos yr achos pahan y mae pob dyn yn dyfod i'r byd yn llygredig?

PREG.—Ydyw, a bryn mewn geiriau eglur. Yn adn. 19eg o'r bennod a enwais o'r blaen y darllenwn ni mai "trwy anafudd-dod un y gwnaethpwyd llawer yn bechaduriaid." Dilynwch holl ddrygau, holl bechodau, ynghyd â llygredigaeth y natur ddynol i'r achosion uniongyrchol o honynt; a dilynwch yr achosion hyn y drachefn i'r achosion o honynt hwythau, &c. a chewch weled fod y cwbl yn tyfu ar yr un gwreiddyn mawr, sef "camwedd un." Y mae pechodau y rhieni, halogrwydd natur y babanod, ynghyd â'r holl ddrygau sydd yn dilyn, yn cyfarfod yn yr un peth fel yr achos gwreiddiol o honynt, sef "anafudd-dod un dyn."

Ond y mae genyf un sylw etto i'w wneyd cyn gadael y gair, "Teyrnasodd marwolaeth, ie, arnynt hwy," &c. Y mae honiad yr apostol o'r peth yn y geiriau, "*Ie arnynt hwy*," yn dangos, allan o bob dadl, ei fod yn golygu rhyw rai a ddylasant, yn ol golygiadau dynol, fod yn rhydd oddiwrth lywodraeth marwolaeth. Ond pan ddarllenom hanes boddi y cawri annuwiol, a llosgi y Sodomiaid afian, nid ydys yn rhyfeddu iddynt gyfarfod â'r farn, nac yn meddwl y dylasant ddiange yn ddigosp. Eithr pan edrychom ar y baban truan yn cael ei ddirdylu gan anghau, onid yw yn naturiol i'r cwestiwn, "Pwy a bechodd?" godi yn ein meddyliu? Oblegid dyma farwolaeth yn teyrnasu "*Ie, arnynt hwy*," na wnaethant un pechod yn eu personau eu hunain; "*Ie, arnynt hwy*," na ddywedasant, ac na feddyliasant yn bechadurus. "*Ie, arnynt hwy*." Y mae marwolaeth babanod wedi dyrysau holl wadyr pechod gwreiddiol, yn eu hymresymiaidau, o ddyddiau Morgan yr heretic hyd y dydd hwn. Rhai yn

haeru mai dyled natur, ac nad cosp am bechod, yw angen naturiol; ond y mae hyn yn wrthddywediad noeth i'r Bibl. Dywed ereill y gwneir iawn (*amends*) i'r babanod, mewn byd arall, am eu poenau yn y byd hwn. Ond y mae hyn cystal a honi fod y Bod Mawryngwneyd cam â hwynt. Caniatewch, ond mai "cyflog pechod yw marwolaeth," a bydd yn anmhossibl byth rhoddi un rheswm teg am farwolaeth babanod, heb addef cyfrifiad o bechod Adda i'w holl hiliogaeth.

Ond pe caniateid mai rhai heb droseddun un gyfraith gyhoeddedig, neu orchymyn pendant, yw "y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda," pa beth well a fydddech?

GWYBODAETH.—Gallwn osgoi yr hen opiu iwn o fod pechod un yn cael ei gyfrif i lawer; oblegid yr oedd gan bobl mewn oed, cyn yn gystal ag wedi, cyhoeddiad y ddeddf, ddigon o bechodan i farw o'u plegid, heb iddynt fod tan gyfrifiad o bechod Adda.

PREG.—O ran y pwynt mewn dadl y mae pob un o'r ddau esponiad yn ein dwyn i'r un penderfyniad. Oblegid os ydyw marwolaeth dynion yn profi fod pechod yn cael ei gyfrif i rai, pam nad ydyw yn profi ei fod yn cael ei gyfrif i bawb? Os oedd marwolaeth rhai mewn oedran yn profi eu bod hwy yn bechaduriaid, oni raid fod marwolaeth babanod yn profi eu bod hwythau yn bechaduriaid? Os nad yw eu marwolaeth yn profi fod pechod yn cael ei gyfrif i fabanod, pa fodd y gall marwolaeth neb brofi fod pechod yn cael ei gyfrif iddynt? Ac os yw babanod yn meirw, a hwythau heb fod yn bechaduriaid, pam na allai rhai mewn oedran feirw heb fod yn bechaduriaid? O ran y gwirionedd, yn wir, yr wyf yn dewis yr hen esponiad Calvinistaidd ar y geiriau; ond o ran y mater yr ydym yn ymddiddan yn ei gylch, yr wyf yn berffaith foddllawn i chwi gymeryd eich dewis; oblegid yn ol y naill esponiad a'r llall, y mae yn rhaid fod pechod Adda yn cael ei gyfrif i'w holl hiliogaeth.

CYNNALIAETH DDWYFOL.

(*Allan o waith CRANE.*)

Y FATH sail sydd yma am gynnalïaeth a dyddanwch i'r holl dduwionol sydd yn cadw yn agos at Dduw, yn y llwybr o fydd, cariad, ac nffudd-dod! Y mae ganddynt "Tad Hollalluog, gwnenthurwr nesoedd a daear," yn Dad iddynt.

Mae rhai yn cyfrif eu hunain yn ddedwydd ond cael cefnogiad rhywun mawr, yr hyn sydd yn fynych yn troi allan fel "lilfeiriant afonydd yn myned heibio." Job 5. 16. Y rhai dedwydd ydynt y rhai y mae ganddynt olygiad y Duw mawr arnynt; gan hynny, y mae gan y duwiol sail i ddyfod i fynu yn llawen; y mae ganddo hawl mewn cyfaill breninol. "Llawenbaed Israel yn yr hwn a'u gwnaeth: gorfoledded meibion Sion yn eu brenin." Salm. 149. 2.

Mon.

Cyf. CAIAN.

TRUGAREDD, GRAS, A CHARIAD, YN LLIFEIRIO O'R GROES.

(*Allan o waith CHARNOCK.*)

"DUW cariad yw," a'i amlygiad ohono i ni ydoedd anfoniad "ei unig-anedig Fab i'r byd, fel y byddem byw trwyddo ef." 1 Ioan 4. 8, 9. Wrth hyn efe a ddadganodd ei hun y gellid dyhuddo ei lld, nid yn unig yn awyddus i amlygu daloni i'r creadur, ond i ddangos fod ei natur wedi ei chyfoethogi a'r penaf o ras a chariad, a'i fod yn ewyllsio iddo llo, yn y modd llawnaf, trwy y Cyfngwr, i'r byd gwrthnysig a halogedig. Ynddo ef, Duw a agorodd ei ymysgaroedd, yr hwn a esyd ddirlgelwch tynergynnyrhiad, ac a ddug "fywyd ac allygredigaeth i oleuni trwy yr efengyl." 2 Tim. 1. 10. Cariad a thrugaredd a amlygwyd. Cariad sydd berffeithrwydd o uwch ymdrech na thrugaredd. Gall thrugaredd fod yn orchfygol lle y bo cariad yn absennol. Y mae gan drugaredd wrthddrych gresynol; ond y mae gan gariad wrthddrych serchus: y mae gan ras maddeuol wrthddrych yn droseddwr. Mae thrugaredd Duw yn amlygedig yn marwolaeth Crist drosom ni, pan yr oeddym yn ymdreiglo mewn drygioni: gras maddeuol Duw a ddangosir arnom ni fel yr ydym wedi ein llwytho â gogrydd: cariad a amlygir wrth lwyrfoddioni ynion yn Nghrist, yn yr anwylyd, wedi ein huno â gogrydd, a'n gwneud yn lân ac yn serchus trwy ei lendid ef.

Cyf. CAIAN.

PECHOD.

(*Allan o Bregeth gan y Paroh. Rees Pritchard, "yr hen Ficer," Llanymddyfri.*)

PECHOD yn unig sydd yn lladd yn farwol yr enaid anfarwol hwnnw, ac yn peri iddo fod yn farwol mewn anfarwolaeth, ac yn anfarwol mewn eirias marwolaeth.

Treigl.

HARDDWCH A DYDDANWCH GWIR GREFYDD,
AC ANOGAETH I DAWB I'W CHEISIO.

"Bach yw Crefydd y chwilia beudd am dano."

CREFYDD yn y deall yw gwybodaeth; yn y serch hyfrydwch yn Nuw; yn y fuchedd ufadd-dod; yn y moesau gwyllder, mwynedd-dra, llarieidd-dra, a rhywiogrwydd; ac mewn masnach uniondeb, a gonestrwydd.

Yn ngwyneb adfeiliad, ystyriwch, Fod yr Arglwydd Iesu yn achubwr trwyadl, ac yn Gyfryngwr perffaith; ac yr awr hon yn eiriol yn y nefoedd. "Am hyny efe a ddichon hefyd yn gwbl iachau y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amser i eiriol drostynt hwy." Heb. 7. 25. O! pa fath feddyg ardderchog yw hwn, nid oes gyffelyb iddo! canys y mae yn iachau yn *anffaeledig*, yn *ddiattreg*, ac yn *berffaith*. Y mae ei feddyginiaeth yn *anffaeledig*, canys ni ddaeth neb erioed ato am iachad a myned ymaith hebddo; ac ni bu neb erioed farw dan ei law ef, ac nis bydd ychwaith. Y mae yn meddyginiaethu yn *ddiattreg*, canys ni wnaeth efe ond cyffwrdd a'r gwahanglwyf, ac yn y fan ei wahan-glwyf ef a lanhawyd. Mat. 8. 3. Yn yr un modd hefyd y gwnaeth a'r ddau ddyn dall. Mat. 20. 34. Ac efe a gyffyrddodd a'u llygaid, ac yn ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg. *Perffaith* hefyd yw ei feddyginiaeth ef; a chynifer ag a gyffyrddodd âg ymyl ei wisg ef a wnaethpwyd yn berffaith iach. Mat. 14. 36. Felly megis yr oedd ef yn iachau pob anhwylyd pan ydoedd ar y ddaear, felly efe a iachau, ac a fadden holl bechodau yr eneidiau hyny a ddeuant ato, yn awr pan y mae yn y nefoedd.

Eilwaith ystyriwch, Dyma gyngor pwysfawr yr Yspryd Glân, "Rhedwch fel y caffoch afael." 1 Cor. 9. 24. "Byddwch ddiwyd i wneuthur eich galwedigaeth a'ch etholedigau yn sicr." 2 Petr. 1. 10. "O herwydd pam, anwylyd, gan eich bod yn disgwyl y pethau hyn, gwnewch eich goreu ar eich cael ganddo ef mewn tangnesedd, ynddifrycheulyd, ac yn ddiargyhoedd." Pen. 3. 14. Cydymffurfiaid perffaith calon a buchedd a Duw yn Nghrist yw swm a sylwedd yr Hen Destament a'r Newydd. Rhaid i Grist gael y cwbl neu ddim, "Fy mab, mocs i mi dygalon." "Ceri yr Arglwydd yn Dduw a'th holl galon, a'th holl enaid, ac a'th holl nerth." Felly, gan hyny, rhesymol i ni sefain yn daer am gael ail enyn

dawn Duw ynom, (2 Tim. 1. 6.) ymadnewyddu yn yspryd ein meddwl, &c. (Eph. 4. 23. Rhuf. 12. 2. 1 Tim. 4. 14.) a chael ein trwytho mewn edifeirwch a thristwch dwiol, "canys wele hyn yma, eich tristau chwi yn dduwio, pa astudrwydd ei faint a weithiodd ynoch, ie, pa amddiffyn, ie, pa soriant, ie, pa ofn, ie, pa awyddfyd, ie, pa zél, ie, pa ddial!" 2 Cor. 7. 11.

Hefyd, ystyriwch fod mewn gwir grefydd *elw* a *diddanwch* mawr, canys y mae gras yn dymuno pob un o'r ddau. Peth eunillfawr iawn yw gwir grefydd, "Elw mawr yw duwioledeb." 1 Tim. 6. 6. Y gorchwyl mwyaf buddiol a gymerwn arnom yw, "Duwioledeb sy fuddiol i bob peth." Pen. 4. 8. Pwy gan hyny na fyddai yn wir Gristion, pan y mae elw duwioledeb gymmaint! Y mae y budd y mae gwir gredadyn yn ei gael oddiwrth gymundeb a Duw yn Nghrist dros un awr yn pwysu i lawr holl elw y byd ar unwaith. "Ynfyd yw y dyn hwnw a gyfrif y pwysa holl elw y byd hwn gymundeb a Iesu Grist dros un awr," ebai un gwr dwiol gynt. Ni ddywedir mewn un lle yn yr ysgrthyth, dedwydd yw y dyn sydd yn cael llawer o aur ac arian, canys nid yw y rhai'n o ddim pwys yn nghlorian y cyssegr, eithr "Gwyn ei fyd y dyn a gaffo ddoethineb." Diar. 3. 13. Wrth ddoethineb y mae i ni ddeall gras Crist, ac undeb a chymundeb âg ef. Y mae yr apostol Ioan (1 Ioan 2. 16.) wrth gyngori na roddom ein serch ar y byd a'i bethau, yn eu galw "chwant y chawd, chwant y llygad, a balcllder y bywyd." Dyma bob peth, medd efe, a'r y sydd yn y byd: ac yn wir, os hyn yw pob peth, nid yw pob peth ddim. Y mae y byd yn myned heibio, a'i chwant hefyd; eithr daioni ac elw sylweddol yw gwir ras. Gras sydd wirionedd, nid yw pethau ereill ond rhitha a chysgod yn myned heibio. Elw diogel a sicr hefyd yw duwioledeb; ond nid yw elw bydol felly. "I'r neb a hauo gyfiawnder y bydd gwobr sicr." Diar. 11. 18. Y mae elw duwioledeb yn gorweddol yn unig yn y byd hwn, ond yn y byd a ddaw. Elw tragywyddol a pharhaus yw duwioledeb; ond darfodedig yw holl bethau y byd hwn: a phan ddarfyddo y byd, yna ei elw a'i holl bethau ereill a gyd-ddarfyddant. Anrhydedd, Elw, Digrifwch, Diddanwch, &c. ydynt ddarfodedig i gyd. "Ni thycia cyfoeth yn nydd digofaint, ond cyfiawnder [Iesu Grist] a weryd rhag angen." Diar. 11. 14.

Os edrychwn am ddiddanwch nid oes un diddanwch daearol yn haeddu ei gystadlu â diddanwch gras ein Harglwydd Iesu Grist. Nid yw diddanwch ond oddi allan yn unig, nid yw ond cyn ddyfned a'r croen: "wrth chwerthin y bydd blin ar y galon," (Diar. 14. 13.) eithr y mae diddanwch ysprydol yn beth oddi mewn. "Rhoddaist lawenydd yn fy nghalon," medd Dafydd, yn Salm 4. 7. Y mae llawenydd y byd yn siriol y wyneb; ond y mae llawenydd nefol yn diddanu y galon. Diflanedig a chyfnewidiol yw diddanwch bydol. "Byr yw gorfoledd yr annuwiolion, a llawenydd y rhagrithwyr sydd dros fynydd awr." Job 20. 5. Eithr diddanwch parhaus yw diddanwch y gwir Gristion, "Eich calon a llawenycha, a'ch llawenydd ni ddwg neb oddi arnoch." Ioan 16. 22. Diddanwch tragywyddol yw, ac a erys gyda chwi yn mywyd, yn angu, ac ar ol angu.

Dichon fod amrywiol bethau yn lluddias diddanwch y saint rai prydiau yn y bywyd hwn, ond yr un yw eu llawenydd hwy bob amser: llawenydd a diddanwch a ddiwedda mewn tragywyddol waredigaeth oddiwrth bob gel yn a'r baich o gnawd. O! pa fath gysur, a pha fath drugaredd arbenig yw cael gweled y diwedd, a chanfod y tir pell tu draw i'r dyfroedd, a chlywed Duw yn dywedyd, "dyddiau dy alar a ddarfuant—fy mhobl ydwyti—ni facheluda dy haul mwyach—yr Arglwydd fydd i ti yn oleuni tragywyddol." Dedwydd iawn yw y dynion y derfydd eu huffern yn angu.

Etto ystyriwch, Mor llwyr y mae dynion annuwiol yn ymroddi i'w trachwantau! ac O! na baem ninnau yn ymroddi mor llwyr i Grist. Y maent hwy yn ymroddi yn ddiarbed i felyswedd buchedd, ac a fyddwn ni yn esgeulus ac yn ddiog yn ngwaith yr Arglwydd! Y maent hwy yn gwbl bechadurus, ac oni fyddwn ninnau gwbl ffyddlon? Nid ydynt hwy yn ddiffygiol yn ngwasanaeth y byd, y cnawd, a'r diafol; ac a ddiffygiwn ni yn ngwasanaeth Iesu Grist? Na atto Duw. A rydd gwasanaethwyr llygredigaeth eu clustiau megis i'w tyllu wrth riniogau pechod; fel arwydd o wasanaeth llwyr dros byth i'w meist: ac oni ymroddwn ninnau yn hollol i'r Arglwydd Iesu i fod yn eiddo iddo ef yn dragywyddol? A wna ereill gynghrair âg angu, ac âg uffern, ac oni lywn ninnau wrth yr Arglwydd trwy gyfammod tragywydd-

ol, yr hwn nid anghofir. Esa. 28. 13. Jer. 50. 5. A gymerant hwy y chwaneg o boen i ddamnio eu heneidiau nag a gymerwn ni i gadw ein heneidiau: ac a redant hwy yn gynt i'r trueni amherfynol na nyni am goron dragywyddol?

Pa un a fernwch chwi sydd o ren, ai bod yn golledig dragywyddol, ai ynt bod yn gadwedig? Pa un a farnwch yw y meist goren ai Duw ai diafol? ai Crist ai eich chwantau? Mi a wn yr atebwch mai Crist. O! yna pan ymae ereill yn gwasanaethu eu hunain â'n holl galon, bydded i ninnau fod yn hel-aethion ac yn ddiffino yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, gan wybod na bydd ein llafur ni yn ofer yn yr Arglwydd. Felly od yw calonau meibion dynion wedi llwyr ymosod ynddynt i wneuthur drwg, yna, yn hytrach olawer, bydded i galonau meibion Duw llwyr ymroddi ynddynt hwythau i wneuthur da.

Hefyd, buddiol yw i blant Duw alw i'w côf yr enwau â pha rai yr enwir y Credinwyr ac Eglwysi Duw gan yr Yspryd Glân, yn yr ysgrhythrau, fel na finont ac nad ymollyngont yn eu heneidiau.

"Tegwch bro, llawenydd yr holl ddaear yw mynydd Sion, yn ystylsau y gogledd, dinas y brenin mawr." Gelwir chwi yn *dŷ Dduw*, yn *deul Dduw*, yn *llafurwaith Duw*, yn *braid Dduw*, yn *eglwys Dduw*, yn *deulu Duw*, yn *blant i Dduw*, ac yn *etifeddiion i Dduw*. Fe'ch gelwir hefyd yn *aelodau i Grist*. Gelwir yr eglwys yn *gorph Crist*, yn *gyflawnder Crist*, ac yn *briodasferch gwraig yr Oen*. Pa olwg mor ardderchog! pwy mor ogoneddus! pwy mor ddiogel! a phwy mor ddedwydd! "Gwynfydedig wyt, O Israel; pwy sy megis ti, O bobl gadwedig gan yr Arglwydd?" Mae yr Yspryd Glân yn eich gwahaniaethu oddiwrth ereill, gan eich darlunio yn *rhai o'r gwirionedd*, wedi eich goleuo, eich dychwelyd, a'ch sancteiddio, trwy yr efengyl: yn *rhai o ffydd*, yn byw trwy ffydd, a'ch heddwch a'ch sancteiddrwydd yn tarddu oddiwrth Grist, trwy ffydd yn ei enw ef: ac yn *rhai o Dduw*, wedi eich geni o Dduw. O! enedigaeth fendigedig! Saith o ddinasoedd a ymrysonent am enedigaeth Homer: ond dyma enedig-aeth anseidrol fwy! Y mae y Drindod yn dad i'r creadur newydd; y hyn a enir o'r Yspryd yw. Ioan 3. 8. Ond y darluniad a roddir o ereill yw eu bod o weithredoedd y ddeddf, a'r bod o'r tywyllwch, ac o'r diafol.

oedd dim gwahaniaeth rhyngddynt wrth natur; canys yr oeddem ninnau hefyd gynt yn annoethion, yn anafudd, yn gyfeiliornus, yn gwasanaethu chwantau, ac amryw felyswedd, gan fyw mewn drygioni, a chenfigen, yn ddygasog, yn casau ein gilydd, yn blant digofaint megis ereill. A yw ereill yn dywyllwch? Yr oeddych chiwithau felly; ond yr awrhon goleuni ydych yn yr Arglwydd. A yw ereill yn elynion? Yr oeddych chiwithau felly hefyd. A yw ereill yn gwyn-ebu y digofaint sydd ar ddyfod? Hyn fu eich cyfiwr chiwithau; ond aeth Mab Duw rhyngoch â'r dymhestl danllyd, ac arno ef y disgynodd y dialedd: a'r Iesu hwn a'ch gwaredodd chwi oddiwrth y digofaint sydd ar ddyfod; ac ar ol iddo wneuthur heddwch trwy waed ei groes efe a ddaeth ac a bregethodd heddwch i chwi y rhai pell, ac i'r rhai agos. Daeth y genadwri atoch, nid mewn gair yn unig, eithr hefyd mewn nerth, ac yn yr Yspryd Glân. Achubodd chwi, nid am eich bod chwi yn well nag ereill, "eithr yn ol ei drugaredd," fel y dywed yr apostol, yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth sanctaidd, nid yn ol ein gweithredoedd ni ond yn ol ei arfaeth ei hun a'i ras, yr hwn a roddwyd i ni yn Nghrist Iesu cyn dechreu y byd. Gwynebodd dwyfol ras arnoch yn eich annheilyngdod. Daeth trugaredd i'ch ymgeleddu pan oeddych druenus. Gwnaeth Duw hyn o herwydd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd efe chwi, ac y mae y cariad hwn yn hyn nag amser: y mae yn bod cyn y greadigaeth, ac wedi bwriadu eich iachawdwriaeth ym mhell cyn sylfaenu y ddacar, canys fel hyn y dywedodd yr Arglwydd, "A chariad trugwyddol y'th gerais, am hyny y'th dynais di â thrugaredd."

1. Bydded i drugareddau Duw, a ddatguddiwyd yn yr efengyl, barotol eich calon, a'ch cymhell chwi i fyw i Dduw yn Nghrist Iesu ein Harglwydd. "Am hyny yr wyf yn atolwg i chwi frodyr," ebe Paul, "er trugareddau Duw, roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, sanctaidd, cymmeradwy gan Dduw, yr hyn yw eich rhesymol wasanaeth chwi." Mae Duw wedi rhoi ei Fab yn iawn dros ein pechodau ni? a'r Mab wedi rhoi ei hun drosom yn offrwam ac yn aberth i Dduw o ar-ogl peraidd, i'ch cyflwyno chwi yn sanctaidd, ac yn ddifeisus, ac yn ddiar-gyhoedd ger ei fron ef. Tanied hyn eich calon i fyw i'r hwn a fu farw tros-

och, ac a gyfodwyd. Cofiwch nad ydych mwyach yn eiddo i chwi eich hunain, "canys er gwerth y'ch prynwyd chwi, gan hyny gogoneddwch Dduw yn eich corph ac yn eich hyspryd y rhai sydd eiddo Duw." Yr ydych chwi yn ddy ysprydol, yn offeiriadaeth sanctaidd i offrymu aberthau ysprydol, cymmeradwy gan Dduw trwy Iesu Grist. O! am fod yn wresog yn yr yspryd yn gwasanaethu yr Arglwydd.

2. Ymdrechwch, trwy nerth yr Yspryd Glân, i ymwadu â chwi eich hunain. "Os ewyllysia neb ddyfod ar fy ol i," medd Crist, "ymwaded âg ef ei hun, a choded ei groes beunydd a dilynodd fi." Mae y gorchymyn hwn o eiddo ein Harglwydd yn arwyddo fod rhywbeth o'i le, a rhywbeth yn feis ynion, pe amgen pabam y'n gelwir ni i ymwadu â ni ein hunain? Frodyr, "y mae deddf yn ein haelodau yn gwrthryfela yn erbyn deddf y meddwl: mae y cnawd yn chwynychu yn erbyn yr yspryd," mae yn galw yn uchel, ac yn ymdrechgu yn galed am foddhad, ond rhaid ei wrthwynebu bob amser. Ein huchel gais yn wastadol fyddo rhyngu bodd Duw; ac i'r dyben hwn rhaid ymwadu â ni ein hunain. Heb hunanymwadiad nid ydym yn aelodau teilwng yn eglwys Dduw, nid ydym yn addas i drin dysgyblaeth tŷ Dduw, ac nis gellir ein dysgyblu ychwaith: mewn gair, heb hunanymwadiad se'n harweinir gan ddiabol yn ol ei ewyllys, gyda phob math o demtasiwn.

3. Byddwch ddiwyd i arfer moddion gras yn gyhoedd ac yn ddirlgel. Edrychwch ar gadw eich lle yn eglwys Dduw heb esgeuluso ein cyd-gynnulliad ein hunain, megis y mae arfer rhai. Frodyr, edrychwch hefyd ar gadw a chynnal addoliad yn eich teuluoedd; a bydded allor i'r Arglwydd yn mhob teulu: ac nac esgeuluswch weddio yn y dirgel, "Dos i'th ystafell," meddai Crist, "ac wedi cau dy ddrws gweddia ar dy dad yr hwn sydd yn y dirgel, a'th dad yr hwn a wél yn y dirgel a dâl i ti yn yr amlwg. Arwyddion galarus o nychdod yn ein crefydd yw esgeulusdra yn y pethau a enwyd. Ac wrth ymarfer â moddion ymofynwch am gymdeithas â Duw ynddynt, ac am weled ei ogoniant. Ymofynwch am gael eich cadarnhau mewn nerth trwy ei Yspryd ef yn y dyn oddi mewn; ac am farweiddio gweithredoedd y corph trwy yr yspryd; am gynyddu mewn cariad at Dduw, a zél dros ei ogoniant, ac am gydym-

ffurfiad & Christ, a meddwl wedi ei nefo-leiddio.

4. Cofiwch eich bod yn ngwydd Duw bob amser, ac yn mhob cymdeithas. "Yn mhob lle y mae llygaid yr Arglwydd yn canfod y drygionus a'r daionus." Mae ei lygaid ef arnom yn barhaus; mae yn clywed ein geiriau, ac yn gwybod ein calon. "Mi a adwaen dy weithredoedd di," medd yr hwn sydd yn rhodio yn nghanol y saith ganwyllbren aur. A ydym ni yn llafurus yn ei waith, ac yn dyddoddefgar? A yw ein cariad wedi oeri? A ydym yn casau egwyddorion cyfeiliornus ac arferion anfoesol? A ydym yn gystuddiol, yn dldion, ac yn dydddef dim er mwyn ei enw ef? neu, ynte, a ydym heb ddim ond enw ein bod yn fyw? Y mae efe yn gwybod y cwbl oll; y mae y cyntaf a'r diweddaf yn dywedyd, yr hwn a fu farw ac sydd yn awr yn fyw, yr hwn sydd & saith Ysryd Duw a'r saith seren ganddo, Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gystudd, a'th dldi; nac ofna ddim o'r pethau yr ydywt yn eu dydddef, bydd ffyddlon hyd angu a mi a roddaf i ti goron y bywyd. Bydded, gan hyny, ein hegwyddorion a'n dyben, ein geiriau a'n hymddygiadau yn profi ein bod yn caru y gwirionedd hwn, ac i buro ein calon ger bron Duw.

5. Ymddiriedwch yn yr Arglwydd am gyflawniad o'i addewidion: "Canys ffyddlon yw yr hwn a addawodd, yr hwn hefyd a'i gwna." Edrychwch ar i'ch ymddiried yn Naw eich tywys i ymlawenbau ynddo, ac i ymostwng i'w oruchwyliaethau, i ufuddhau i'w orchymynion, ac i alw ar ei enw. Gochelwch yr ymddiried hwnw ag sydd yn gadael ei berchen i fyw yn mhell oddiwrth Dduw, yn anmhlygadwy i'w oruchwyliaethau, yn anufudd i'w orchymynion, ac yn esgeuluso gorseddfaingc y gras. Answyl frodyr, "am hyny awn yn hyderus at orseddfaingc y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom ras yn gymmorth cyfamserol." Dyma arlandy teyrnas nefoedd, lle y dyry yr Arglwydd arian bathol yn gyfnewid am ei addewidion, hyny yw, ni a gawn y pethau a addawodd.

Yn awr, cyn terfynu, bwriwn olwg ar ychydig o gynnwysiad addewidion Duw; y rhai sydd yn llawn o ragorfreintiau y bywyd hwn, a'r hwn a ddaw.

1. Maent yn llawn o *drugareddau tymhorol* neu *amserol*. Gwel Ps. 34. 9, 10. a 34. 3. Esa. 33. 16. Job 31. 18. Mat. 6. 31. Act. 17. 25. 2 Cor. 1. 3.

2. Am *sendithion ysprydol a thymhorol*.

(1.) Maddeuant pechodau. Exod. 34. 6, 7. Esa. 1. 18. a 55. 7. Mic. 7. 18, 19. Eph. 1. 7.

(2.) Gras Duw, sef pob gras yn hel-aeth. Ioan 1. 14, 16, 17. 2 Cor. 12. 9. Eph. 2. 7. 2 Tim. 2. 1. Tit. 2. 11, 12. Heb. 4. 16. 1 Petr. 5. 10.

(3.) Tragwyddol ddedwyddwch yn y byd a ddaw. Ps. 84. 11. Esa. 45. 17. Ioan 3. 14—17.

(4.) Mynediad uniongyrchol i ogoniant, wedi gorphen y daith, tu draw i angen. Ps. 73. 24. Luc 16. 22. a 23. 43. Dat. 14. 13.

(5.) Adgyfodiad gogoneddus y corph. Mat. 13. 43. Luc 20. 36. Rhuf. 8. 29. Eph. 5. 27. Phil. 3. 21. 1 Thea. 5. 23. 1 Ioan 3. 2.

(6.) Tragwyddol orfoledd. Mat. 25. 23. 1 Cor. 2. 9.

Bellach, terfynaf yn ngeiriau yr apostol wrth y Philipipiad, "Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau bynag sydd wir, pa bethau bynag sydd onest, pa bethau bynag sy gyfiawn, pa bethau bynag sy bur, pa bethau bynag sydd hawddgar, pa bethau sy ganmoladwy, od oes un rhinwedd, ac od oes dim clod, meddyl-iwch am y pethau hyn: y rhai a ddysg-asoch, ac a dderbynasoch, ac a glyw-soch, ac a welsoch ynof fi, y pethau hyn gwnewch: a Duw yr heddych a fyddo gyda chi. Amen."

Ll-n-r-st.

J. MELISH.

GWELEDIGAETH TEML AMSER.

O'r deg can miliwn trigolion ag sydd yn preswyllo Teml Amser ychydig iawn o honynt sydd wedi cymeryd hamdden am fynyd i sylwi arni hi na'i haddurniadau ychwaith; ond yn niwedd mis Rhagfyr diweddaf cefais seibiant byr, yn nghanol dwâdwr y deml, i sylwi ac ysgrifenu yr hyn a ganlyn.

Mae y Deml hon yn deml *hen* iawn. Dywed rhai ei bod wedi ei hadeiladu er ys pum mil wyth gant a chwech a deugain o flynyddoedd, gan Ben-saer celfydd y drydedd nef, er bod yn gartrefe i ddyn i ryfeddu ei waith ac i ogoneddu ei enw; ond daeth y gelyn i mewn, a dyrysodd y cwbl.

Mae y Deml hon yn deml *herdd* iawn. Teml gron ydyw, ar gopa craig gadarn yn nghanol gwastad-dir annherfynol Tragwyddoldeb. Pan gafodd y gelyn yr oruchafiaeth ynddi, anurddwyd hi i raddau mawr, ac agorodd Cyfawnder y ffynonau seliedig yn mynyddoedd

Bygythiad fel ag y mae afon fawr yn llifo o'i deutu, ac yn curo yn ysgythr-
edd y graig o dani, yr hon a elwir Afon
Marwolaeth; ond etto y mae peth o
harddwch cyntefig y deml yn aros hyd
y dydd hwn. Gwlad prydferth o felfed
gyrddlas ydyw llawr y deml, wedi ei
dryfrithio yma ac acw â gwythenau ar-
ian o ddwfr, ac ysmotiau amryliw o ros-
ynau a blodau. Un llen fawr o sidan
glas yw y nen, a lamp oleu, ddisglaer,
yn hongian yn y canol, a elwir yr *Haul*,
a lamp arall, nid cwbl mor ddisglaer, a
elwir y *Lleuad*,

A mil myrdd o lampau mân,
Gorwyh â golwg eiriau,

y rhai a elwir yn *Ser* a *Phlanedau*, ac
ambell lamp fawr yn hofran, yn awr a
phryd arall, drwy y lampau ereill, a
elwir *Ser gwisb*.

Mae y deml hon hefyd yn deml *hyn-
od* iawn. Yn ei hadeiladaeth cyntaf
y mae hynodrwydd arbenigawl; hi yw
cadernid y creigiau oesol, ac etto y
mae wedi ei seilio ar y dyddimdra tra-
gywyddol. Pan ddaeth y Pen saer
celfydd gyntaf o feusydd Gwynfa, yn
ngherbyd ei Allu, i'r man y mae y
deml yn awr, cynhyrfodd y *chaos* an-
nherfynol, ymagorodd pyrth y dyddim-
dra tragywyddol, ac wrth anadl ei
ewylllys y neidiodd y deml benigamp i
fod, fe, gellir dywedyd, o ris i ris

*Y dyddim yn ddim ydd aeth,—a dim,
Yn degwech cre'digaeth,
Gair Ion nef yn gywraidd wneuth
Hidlaw dim yn genedlaeth.*

Yn fuan wedi ei hadeiladu gwnaed
ymosodiad *hynod* arni gan genedl o Ge-
hena, gwlad yn rhywle yn ngwastat-tir
Tragywyddoldeb; ac o ddiffyg gwyll-
adwriaeth ar y naill ochr, a dyfnder
dichell ar yr ochr arall, daeth y gelyn
i mewn a llu mawr iawn i'w ganlyn.
Yn y mynyddau hyn y daeth Pechod
iddi, ac y dechreuodd chwalu ei pheth-
au dymunol yn llwch, a damsang yn
wawdus ar ei haddurniadan penaf. Ar
ei ol ef y daeth Angeu, a rhes faith o
flwyr galluog i'w ganlyn: a rhai o
honynt hwy sydd yn lluchio clefydau
i'r awel, yn blaenlymu y gwaywffyn,
ac yn minio y cleddyfau: a hwyntwy
sydd yn lladrata y rhoen coch oddiar
sochau y wryf pan fydd oddeutu deg
ar hugain oed, yn tynu eu dwylaw dros
lygaid y llengcyn heinyf cyn iddo fod yn
ddeugain oed, yn dwyn aml ddant ifor-
aid o'i ben cyn iddo fod yn ddeg a deu-
gain, yn crymu ei war tu a'r ddaear
cyn iddo gyrhaedd trugain, ac yn tynu
ei wallt melynau rhwng eu bysedd

oerion, gan ei adael fel y llin gwyn ar
eu holau, cyn bod yn ddeg-a-thrugain,
“ac os o gryfder y cyrhaedda efe bed-
war again mlynedd, etto ei nerth fydd
boen a blinder, canys ebrwydd y der-
fydd,” ac y gwthir ef dros y llithrigfa
i'r afon! Mewn gair, y mae gorsedd-
fa Angeu o dan ddail pren y bywyd ei
hun!

Wedi y cythrwfi hwn gwnaed peth-
au *hynod* ynddi. O herwydd ymuno o
benaeth y deml, sef dyn, mewn gwrth-
ryfel yn erbyn ei Gwneuthurwr, ymafi-
odd ei Llunwr âg un llaw ynddi, a
gwasgodd hi, nes y “rhwygodd efe holl
ffynonau y dyfnder mawr,” ac â'r llaw
arall yr “agorodd efe ffenestri y nef-
oedd,” hyd oni ysgubodd y dwfr bob
cnawd oddiar ei gwyneb i'r caddug tra-
gywyddol, oddigerth y rhai a neillduodd
efe mewn arch i'w cadw,

“Hynod oedd Noah heinif
Yn ei long draw uwch llaw'r Iff,
Yn ei freint nofo'r oedd
Mewn nododd uwch mynyddoedd,
Yn buriaeth yn ei bariwr,
Heb olli deini na dwr;
Tawel ddolgoel ddigon
A'i dy ar wyneb y don.
Yno i aros enyd
I roi a ei fedd yr hen fyd.”

R. ab Gwilym, *Tre Rhinoceros, Bala.*

Un tro arall, o herwydd afendid *hyn-
od* rhai o'i phreswylwyr, disgynodd di-
aledd hynod arni. Hauwyd ei meus-
ydd â brwmstan, a thywalltwyd tân o'r
uchelder arnynt, ac yn awr y llyn marw
llonydd sy fel colofn ar fedd yr anwir-
laid, a hanes eu ffeidd-dra wedi ei ys-
grifenu â llythyrenau annileadwy, yn
dyst i'r oesau a'r cenedlaethau.

Ond pan oedd y deml oddeutu pedair
mil o flynyddoedd oed y rhoddwyd
coron pob *hynodrwydd* arni. Dyma y
pryd y disgynodd Mab y Brenin tragi-
wyddol o fangre gogoniant i ymladd â'r
gelynyon creulon; ac ar glogwyn Cal-
faria yn Judea, yn nawn y dydd, pan
oedd galluoedd y tywyllwch yn eu cryf-
der penaf, efe a darawodd ei sawdl yn
fuddugoliaethus ar siol y ddraig, ac
ysigwyd hi i dragywyddoldeb, a sellwyd
ei dinystr a'i gwarth: ac ymlidiodd
anguen i ogof y graig gadarn, ac ar for-
eu y trydydd dydd daeth allan yn orfol-
eddus, ac “agoriadau uffern a marwoll-
aeth wrth ei wregys,” a dyrchafodd ei
ddeheulaw i'r nef, ac a ddwyfoddodd
“Byddaf fyw yn oes oesoedd. Amen.”

Ond tua diwedd yr ornest, pan oedd
lluoedd Gehena yn eu cynddeiriogrwydd
mwyaf, dynion y ddaear yn ei creulon-
deb penaf, saint ac angylion yn yspio
dros furiau y nef, a Duw Dad wedi

cuddio ei wyneb, eſt a lefodd y gair
“GORPHENWYD,”

A chlybu'r nef a'r ddacar hyn,
A'r gair wnaeth uffern drwyddi'n gryn;
Wrth geisio seinio'r gair yn lân,
Ae'r creigiau cryf yn ddarnau mân:
Wrth basio trwy'r eangder fry,
Gwnaeth haulon der yn d'wllwch du,
Ond pan gyrhaeddodd *Sion fryn*,
Chwareuau lloniant pur ar hyn.
Yn rhywle y'ngheigiau aur y nef,
Trodd GARTAN croch yn FODDLOX gref,
Gorphenwyd aeth i'r uchder mawr,
Boddlonwyd swniai'r gair i lawr.

Ond os mynwch weled hyn yn ei *hyn-*
odrydd eithaf, cymerwch y Bibl gyda
chwî, ac eisteddych ar un o glogwyni
Calfaria, a darllenwch, ystyriwch, a
chredwch.

Calfaria fryn—mae f' enaid prudd
Yn teimlo'r rwymanu'n myn d' yn rhydd,
Wrth goſio'r chwerw loes;
Nid oes a'm llanwa'n berffaith lawn
Ond cael mwynhau o felus iawn.
Fendithion angu'r groes.
Nid oes a'm golcha'n berffaith lan,
A ddysg i'm henaid nefol gan,
A'm gwna yn gryf ddi gryn—
O! na chawn bellach dreulio'r oes
Mewn myfyr sanctaidd wrth y groes,
Ar ben *Calfaria fryn*.
Pan bo mynyddau'r byd yn dan
A'u flamanu'n saethu'n ddi wahan,
Ac anian oll ar gryd;
Fe gaisf y saint foliannu Duw,
A chyd ag ef dragwyddol fyw
Ar ran *Calfaria fryn*.

Mynydd o fyfyr fel hyn ar ochr y mynydd
hwn a barai i ni gyfrif yr holl fryniau
dyrchafedig, o'r Dhawalageri* yn Asia
i'r Aran yn Mhenllyn yn wastadedd—
hyn a dynai ein sylw oddi ar y myn-
yddoedd sydd yn gwisgo am eu penau
gapiau o ia ac eira oesawl—hyn a barai
i ni beidio rhyfeddu wrth weled Etna
a Vesuvius yn chwareu a'r cwmwl tew
â bysedd tân—Ye, meddaf, hyn a wnel-
ai i ni golli y Greadigaeth yn rhyfedd-
odau yr Iechydwrïaeth.

Ond i ddychwelyd, mae y deml hon
yn *lluosog* ac yn *amrywiol iawn ei*
phreswylwyr. Y mae rhai yn chwarae
ar adenydd yn yr awyr, ereill yn
prancio yn y dolydd, a lluoedd aneirif
yn gwbio yn nghrombil y dyfroedd.
Ond o'r cawrlil cadarngrif hyd at y
prysyn dystadlaſ yn y llwch; o'r eryr
llygadgraſ ar y graig i'r gwybedyn
lleiaf ar y ffenestr, o'r "leſathan a wna
i'r dyfnder ferwi fel crochan" hyd at y
miloedd bywiolion sydd yn chwareu yn
y deſfyn dwr, nid oes yr un i'w gys-
tadlu â DYN. DYN yw gem y deml i
gyd. DYN yw perffeithrwydd ei chread-

igaeth: ac wrth ei greu efy cylmwydd
nefoedd a daear â choroph o bridd ac
yspryd o anfarwoldeb. Ond, O! y
DYN a wrthryfelodd: ac â llaw estyn-
edig efe a dynodd yn ol folitau y pyrrh
oedd ar y llithrigfeydd i Afon Marwol-
aeth, ac o hyny hyd yn awr y mae efe
a'i hi iogaeth yn barhaus yn llithro iddi,
yr hon sydd yn eu harllwys wrth y mil-
oedd i For mawr Tophet, oddigerth
ambell un a gipir o'r ceallif, trwy rin-
wedd yr ornest ar Galfaria, i lawenydd
y ddinas sydd ar y bryn.

Ond yn awr ddarlennydd, tyred yn
nes, a gwel y *prysurdeb mawr sydd yn*-
ddi. O'r deg can miliwn nid oes neb
yn segur fynyd awr. Y maent wedi
colli sylwedd dedwyddwch yn y cyntaf,
ac etto y mae eu bryd yn fawr am dano.
Yn y cynnwrf acw y mae rhai yn ym-
dynu am *enw a pharch*, ond yn llithro
dros y llithrigfa heb fwynhau yr un. Yn
y cynnwrf yma *elw yw* y gwrthdrysych
penaf. O! wrthdrysychau distadi a
gwael!—dim ond tipynau crynion, mel-
ynion, gwynion, a chochion, â delwau
breninoedd a breninesau arnynt, y rhai
a elwir aur, arian, a phres. Ond yn
nghanol y cynnwrf y mae y cwbl yn
tawelu yn rhyddau yr afon islaw.

Yn nesaf, tyred i sylwi ar y *am*
boenau sydd ynddi. Yn y goedwig acw
y mae rhywun o dan ddannedd y llew-
pard yn marw; yn ngwaelod y cornant
draw y mae rhywun yn cael y drych-
feddwl olaf o'i gartref ac yn boddi; ac
yn y fangre orwydychaf y mae y clefyd
poethlyd yn lladd. Mae ybanchwar-
engar ar y fron yn wylo dan ei boen:
a'r llencyn heinyf yn griddfan, a'r wyr-
yf brydferth yn ochain, a'r hen wr grym-
us yn trydar

Heiny' a fum, hen wyf fi,
Ydwyl fel rhos yn edwi!

"Ac i'r ffon yr ymfoddlonwyf—bellach

A chan bwyll yr elwyf;

Bllino wrth rodio'r ydwyf,

Lluso ar ol lleagau'r wyf," R. ob G. Dda.

O'r tlod-ddyn yn ei fwrthyn hyd yr ym-
erawdwr ar ei orsedd y mae poen yn
chwerwi eu hamgylchiadau. Doe yr
oedd Buonaparte yn sathru gwledydd
cyfain dan ei garnau: ac heddyw y mae
Nicholas o Rwsia yn cuchio ar ein
Buddug (*Victoria*) rinweddol, a gwn
y dywed pob Brython

Buddug yn fuddug a fo,—a bydded

Ein *Buddug* yn llwyddo;

Ar alon trawion eu tto,

Buddug yn fuddug fyddo.

Ond tyred yn nes at *orth y llyth-*
rigfa, yno y gwelwn oesedd yn mynydd
heibio, a chenedlaethu yn dardod. Y

* Crib uchaf mynyddoedd Himmaleh, yn Thibet,
yn Asia, 26,462 o droedfeddi uwch gwyneb y mor.

cyntaf sydd yn dynesu yma yw y *rhag-rithiwr*. Wele ei frodyr yn ei anfon yn alarus, hyd lan y dwr, a dacw yntau yn ngwylltneb marwolaeth yn ymafiyd yn ei obaith, a hwnnw yn ymollwng fel tŷ y pryfocopyn, ac yntau yn disgyn yn *splash* i'r afon islaw. Y nesaf yw y *cybydd* eilun-addolgar, yn chwervder eienaid, yn syrthio o gyfoeth amserol i dodi tragywyddol. Y nawr, wele y *meddwyn* afreolus yn dyfod yn nghanol dawns ei gymdeithion, a chwpan y ddiod feddwol yn ei law. Yf, os meiddi, ar drothwy y byd tragywyddol. Ah! na, dacw ei lygaid yn mellennu, a'r gwydryn yn ddryllian wrth ei draed, ac yntau yn llithro i ganol "gerwyn win digofaint Duw!" A wyt ti yn Ddirwestwr? casgl y darnau yn ofalus yn gofaint i'r oesoedd dyfodol, canys gwerth gwaed ydant. Ond, O! y mae fy nghanol yn darsod, a'm hyspryd yn llewygu yno, y mae trugain yn llithro bob mynyd, a chenedl yn syrthio bob tair blynedd ar ddeg ar hugain, dros gopa y creigiau dinystriol hyn! Ond, Ah! dacw y maban anwylaidd yn dyfod! aros, angeu, attal dy law, y mae y byd yn gwenu ar hwna, y mae gobeithion ei dad, a chysuron ei fam yn preswyllo ynddo! Yn ofer! yn ofer! "Pob cnawd sydd wellt!" O! fy nghyfaill, bum yma o'r blaen: ac oddiar y llithrigfa hon y collais fy ngeneth brydweddol yn nigrifwch ei thair blwydd oed. A chan fy mod ym mhell o fro fy nhadau, ac nas gallaf ddangos i't ei bedd, goddef i mi eistedd am fynydyn ar y gareg hon i sibrawd rhan o'i Galareb pa bynag.

Ei choroph oedd luniaidd teg a hardd,

Ei hy-pryd addwyn oedd,

Oedd ail i'r rhosyn bach a chwadd

Ia pelydr haul ar goedd;

Ei throediad ysagfa ar y ddol

Oedd ddawns rhyw angel bach,

A phwys ei phen, pan yn fy nghol,

Wnae m'calon drom yn iach.

Ei llygaid oedd fel meini teg

Yn chwareu yn ei phen,

Dwy wesus fel ysgrïad chweg,

A grudd iforaid wen;

Ei gwallt oedd ar ei thalcan glwys

Fel edau aur ar gwel gwyn:

Mae'r harddwch oll yn mhridd y gwyns—

Mi wylaf finnau 'n syn.

Pan blethwn iddi'r blodion per,

A man bwysiau 'r ardd,

Ymhoftwn wel'd ei llygaid ter

Yn chwareu yno 'n hardd:

Pan ddaet i' pwyd yn ei llaw,

Morph Llanus, meddwn, yw; *Llysienydd*

Ond gŵd a'r pwyd gwywo wnaeth,

A hysgo o dir y byw.

Wrth reddi iddi, ar ei chais,

Fy llyfr yn ei llaw;

Wrth wel'd ei hawydd at y pin

I rith 'sgrifennu draw,

Mi ddwedais yn fy awydd mawr,

Mai Moore neu Hemant oedd, *Beirddesau*

Y synai 'i hawen ber ei hoer

Cai enw mawr ar goedd.

Ond, O! mi fedraf wyl'o'r dwr

Yn ffrydian dros fy ngrudd;

Fe wywodd rhosyn pena f'oes,

Mae 'nghan yn alar prudd;

Mae gem fy einioes yn y llwch

Yn monwent Beuno^o bell,

A'm meddwl yn yr Ywen werdd

Yn sylu ar ei chell. *Llanycil.*

O! Tegid anwyl chwareu 'th don, *Llyn Tegid.*

Yn mysg y graian man,

A chwythed awel deg y Fron, *Bronfennu.*

Murmurwch alar gan:

Mi wn y tery 'r adar gwiw

O frigau 'r ywen werdd,

Don-nodau fydd galarus iawn

I chwyddo 'r alar gerdd.

Fel dail yr ywen, byth yn wyrdd,

Bydd cof am dani mwy,

Yn llwytho'n dwyfron i o hyd

Yn rhoi i'm calon glwy:

Ond, O! se ddaw yr awr cyn hir

Caf finnau ddwyed 'yn iach;

A llonydd orwedd oesau maith

Yn ochr *Margaret* bach.

Mae yn y deml hon lawer iawn o *swyddogion*. Ar yr orsedd farmoraidd yn nghanol y tŷ mae *Amsar* yn eistedd, â'i wallt yn crogi dros ei ysgwyddau, yn prysur ddirwyn edau arian, heb sylwi ar neb. Ar un llaw iddo yr eisteddai duwies brydweddol yn ysgrifenu campau a gwrhydri preswylwyr y deml, ac ar y llaw arall yr oedd rhes hir o wyr-yrfon, oll yn ysgrifenesau; a dywedir fod yn eu plith fil o rai prydferth rhagorol, a elwir y *Mil Blynnyddoedd*. Ar bob un o'r ysgrifenesau hyn y mae pedair benyw yn gwasanaethu, sef *Gauaf, Gwanwyn, Haf, a Chynauaf*.

Y gyntaf y sylwn arni yw y *Gauaf*. Gwyneb oerddu a lliidog sydd ganddi, ac yn gwisgo gwisgoedd pruddaidd am dani. Hi sydd yn gwasanaethu i'r ysgrifenesau ar eu gwely angeu, ac yn derbyn ereill i'w swydd. Y mae 'n dal yn ei llaw swp o agoriadau, a pha rai y cloa y llynau a'r afonydd ar brydiau nes eu gwneyd mor galed a phrif-fordd y brenin. Mae si cyffredinol hefyd mai hi fydd yn lluchio eira o'r awyr nes gwneyd llawr y deml yn wyn—ac mai hi fydd yn chwareu â'r cerig ia; ac yn llunio castelloedd cedyrn, coed prydferth, pinacrau uchel, a chromlechrau cryfion, ar hyd y ffenestri yn nhyrmyder y nos, ac yn peri cryn hyfrydwch i ddyn ar doriad gwawr y dydd.

Y nesaf yw y *Gwanwyn* hofi. Un enwog yw hon am ddiwyllio tir; a dywedir y bydd yn brysus ryfeddol yn chwaly y ddaear am yr egin, ac â'i bysedd meinion yn heddu dall bychain y

rhos a'r briallu, ac yn ymfalchio yn fawr yn y rhyosyn gwyn a choch. Mae yn gyfeillus calon i'r amaethwr, ac yn chwethrin yn addawgar ar bawb.

Y nesaf ydyw yr Haf. Mewn cerbyd o lysiau mae hon yn dyfod i'w swydd, a dam-sang a wna beunydd ar yr olewydd a'r gwinwydd. Ymhyfyda yn fawr yn gyru yr awel-on i chwarae a brigau y gwair a'r fâ, nes peri i'r meusydd ymddangos fel llyn o ddwr llynydd yn ysgwyd ei wyneb yn unig. Plethai y lili o gylch ei haileisian, ac addurnai ei chorff a'r blodau mwyaf dymunol: ac yn ei harddwch cyntefig yr elai o'i swydd.

Yr olaf yw y Cymasaf, gorlwythog o bob ffrwythan. Ei gwaith hoffusaf yw eistedd rhwng brigau y coed eirin i'w lliwio yn ghoion, duon, a gwynion: ac esgyn i'r pren afalan, a gwasgu melysder i'r afal: a chynniwair yn y cae fâ, i lenwi y grawn a'u haeddffedu, a galw ar ddynion i'w mwynhau. Ond pan welai mor anniolohgar i'w Phen meist'r mawr yr oedd pawb yn derbyn ei rhoddion, tua diwedd ei hamser rhodai at yr aethnen ac ysgydwai ei dail oddi arni; lluchiai brydferthwch y pren afalan hyd lawr; tynai frigau y cedrwydd, a changenau y derw, trwy ei dwylaw, a lluchiai ei dail i bedwar gwynt y nef. Dychwelai o'r neilldu fel un mewn aorian mawr, a'i llef yn gwynfasus a'r olwg arni yn brudd.

O'r tu ol i orseddfainge Amser yr oedd cared lefair ryfeddol, yr hon a atebai bob gofyniad fel taran arswydawl. Gwelais lawer yn dyneus at yr orseddfainge, rhai yn nyfnder profedigaeath, ac ereill yn mwyniant pleserau, yn apelio at Amser, ac yn ersyn arno beidio a dirwyn am synydyd; ond nid oedd llais na neb yn sylwi, oddi gerth geiriau olaf y gofyniad yn swnio yn y gareg yn atebiad. Gwelais y cybydd crib-ddeilgar yn dyneus at yr orsedd ac yn cynnyg cannoedd a miloedd o aur melyn am i amser aros mynydyd, ond gwithwyd ef dros y llythrigfa i'r caddug tragwyddol. Gyda hyn, neidiodd llengcyn ieuange yn mlaen, yn mhoethder mwyniant ei bleserau daearol, gan waeddi

Harro! Amser! annbeg foes

Yw iti fynd mor chwim;

Gad im' fwrnhau pleserau f' oes:

Beth ynt—ai llai na dim?

Yr adaein—Llai na dim.

Mae'r byd yn gwenn yn fy llwydd,

Mae'r bleser imi i'n dda;

Ha! paid a dirwyn byth mor rwydd,

Beth! beth! ai darfod wna?

Darfod wna.

'Rwy'n damsang ar y lili hardd,

'Rwy'n plethu'r rhos di goll,

Mae'r byd o'm cwmpas oll fel gardd.

Ai gwir y gwywant oll?

Gwywant oll.

Ti weli'r rhyosyn ar fy ngrudd,

A lioniant yn fy ngwedd:

Pa gymaf gaf, ai oesau ddydd

Mewa pleser, ynte y bedd?

Y bedd.

Y bedd! y bedd! oedd yn swnio yn barhaus yn ei glustiau; a chyd a'r gair ymaffodd

Darfodedigaeth ynddo, a thafodd ef dros y llythrigfa i'r byd tragwyddol. Ond yr oedd ambell un yn trydar yn ddistaw "mae arnaf chwant i'm dattod, a bod gyda Christ, canys llawer iawn gwell ydyw."

Nid oedd ond dau lyfr i'w welod yn y deml oll, sef *Llyfr y pethau presennol* a *Llyfr y pethau dyfodol*. Yn y Llyfr presennol yr oedd y dduwies a nodais yn ysgifenu y cwbl, a phob pedair awr ar hugain yn troi daled, ac yn rhoi ochenaidd drom ond nid oedd neb yn ystyried. Y Llyfr Dyfodol oedd yn nghanad o dan law angel cadarn a nerthol, ac ni feiddiai un cnawd ei agor er bod pob cnawd mewn awydd am dano. Yr oedd ei gynnwysiad yn guddiedig, ond yr oedd ei gwblhad yn sicr, oherwydd fod sel y Brenin tragwyddol wrtho. Yr oedd llun o Alphiaid yn honi eu galla i ddarllen y llyfr a'i ddeall, a rhai Cymry ofergoelus yn ceisio yspio i mewn iddo; ond er y cwbl seliedig oedd y Llyfr, ac annarllenadwy i bawb oll.

Ond yr adeg ryfeddaf yn y deml yw hanner nos yr Slain o Ragfyr. Dyna y pryd y mae Amser yn taflu pollen yn rhagor at yr ychwaneg na'r pum mill o'r blaen—dyna y pryd y cauir y llyfr, ac y bydd y flwyddyn yn marw. Cyn terfynu caniatowyd i mi gael cip olwg ar y Llyfr hwn, ac, O! yr ollyga a welais. Gwelais gyfrif mawr y cybyddion, yr holl fudr-elwa a'r cribddellio, yr holl anghyfiawnder a'r trais, wedi eu rhoddi i lawr ar eu cyfer: gwelais gyfrif y meddwon a'r diotwyr, y cyfoddach, y nosweithian llawen, y gwleddeodd annuwiol, y dawns y'r campan, y *blottings* a'r *scrappings* annileadwy na olchir mo honynt ymaith a dagran tragwyddoldeb: gwelais gyfrifon y balch a'r firoen uchel, yr holl drugareddau a ddiystyrod, yr holl bechodau a gyflawnodd, yn gordduo y dalenau, ac yn peri i'r llyfr chwyddo yn fawr: gwelais gyfrifon y crefyddwyr ffurfiol a rhagritiol, eu holl weddiâu yn nghonglau yr heolodd fel y molienaid hwy gan ddynion, yr elusenau aml fel y gogonedd hwy yn y byd, a'r cyflawniadau crefyddol a gyflawnasant o gau ddi-ben yn unig.

Gyda hyn tarawodd awriais Amser hanner nos, a natur yn llynydd o dan rwyman cwag, canodd y dduwies ei llyfr, a rhoddeidd ei phen ar ei glawr, a chyd âg ochenaidd drom bu farw yn y fan. Cipiwyd ei chorff o'r neilldu i froydd angof, a'i llyfr a gymerwyd i synu i'r nef, i'w ddarllen eto yn gyhoeddus ar ganol dydd brawd. Fwy a oddef ei ddarlleniad ef? Hon oedd y flwyddyn UN MIL WYTH CANT A DEURAW AR HUGAIN.

Yn iach, anwyl ddarlleneydd, ca lladranegia i dy amser yn ofer madden imi; os derbyniaist fudd gogonedda Dduw; a chofa

Fryn d' Amser mewn Amser tra Amser yn parhau;
Can's Amser nid Amser tra Amser ddaethu.

Ydwyf, yr eiddot,

J. PHILLIPS (1844)

Teml Amser,
Caerlleon ar Ddyfrwy.

COFFADWRIAETH

Am Mrs. Dinah Davies, goraig Mr. G. Davies, Gwaith haliarn Rhymney, Sir Fynwy.

MRS. DAVIES ydoedd ferch i Mr. Josiah Lewis, o'r Morfil, gerllaw Abergwaun, Sir Benfro. Cafodd y fraint o gael ei geni a'i magu o deulu crefyddol a duwiol, y rhai oedd- ynt aelodau parchus o gorph y Trefnyddion Calfinaidd, ac felly cafodd ei magu a'i meith- rin yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd.

Yr oedd yn arfer gwranddo yr efengyl o'i mebyd; ond pan oedd oddeutu 15 mlwydd oed yr ymddangosodd gyntaf fod arni radd- an o deimlad calon ynghylch ei chyflwr ya- prydol ger bron Duw, yr hyn a weithiodd arni yn benaf trwy weinidogath y Parch. Mr. Davies, gynt o Cynwil. Ac er nas gall- wn roddi hanes helaeth o'i gwahanol brof- iadau, na'i chadernid am sicrwydd ei hail- enedigath, etto cafwyd ynddi helaethrwydd o'r nodau goreu o wir ras, a'i hymorphwys- iad ar Grist, a'i chariad ato ef, a'i achos, a'i berthynasau, trwy ei gwaith, a'r llaforus gar- iad a ddangosodd yn ddiifino tu ag at ei enw ef, a thu ag at ei saint, i'r rhai y bu yn gweini yn fyddlon, o'r hyn oedd ganddi, dros ddeng mlynedd ar hugain o'i bywyd.

Ychydig o flynyddan wedi iddi brifodi Mr. George Davies, hwy a symudaasant o wlad Dyfed i ben mynyddan Gwent, lle y mae llawer o filoedd yn cael eu bywioliaeth trwy y gweithfaoedd haliarn sydd yno.

Trefnodd Rhagluniaeth ddoeth y nef idd- vnt oed eu pabell i lawr yn Rhymney, a hyny pan nad oedd un gyfeillach grefyddol i'w chael yn nes atynt na Thredegar, lle y cyrchent yn ddysal i'w mwynhau. Ond de- chreuasant yn fuan alw am Weinidogion i bregethau y gair yn eu tŷ yn Rhymney, a hyny pan nad oedd ond ychydig iawn yn ymofyn am y fath beth; etto buan yr ar ddelodd yr Arglwydd eu hymdrechion; a'n chwarae Dinah oedd unig ymgeledd-wraig y cenhadau, ac achos mawr y Cyfringwr yn y lle hwn yr amser hyny. Yn sicr, ni's gwyddom am un o'i bath, oddigert Phoebe, gweinidoges eglwys Cenchrea.

Er nad oedd yr achos yma ond bychan yn ei ddechrenad, y mae yr Arglwydd wedi ei lwyddo gymmaint fel ag y mae yno ddwy gynulleidfia luosog yn perthyn i gorph y Trefnyddion Calfinaidd, a dau gapel hardd i ymgynnull ynddynt i addoli, heblaw am- ryw frodyr o enwadau ereill.

Yr oedd ei hymddygiad yn dangos yn amlwg ei bod yn cyfrif holl drysorau y byd hwn yn ddiwrth wrth eu cydmara ag achos yr Arglwydd Iesu Grist.

Ar y 9fed dydd o Ebrill, 1838, y bu farw, yn 64 mlwydd oed; ac ar y dydd Mercher canlynol rhoddwyd ei chorph i orwedd yn y gladdfa sydd yn perthyn i gapel Ebenezer, lle yr oedd yn aelod parchus, hyd foren canol y dyddwrth diweddaf. Ar foren dydd ei chladdu i'w gwaith anrhyngus y dorf gan Mr. Thomas Harries, Blaenafon, oddiwrth y rheu olaf o 2 Bren. 6. 5.

Rhymney.

W. W.

ATEBION

WATH edrych droa Gyffrolan y Drysorfa yr wyf yn cael fod ambell Ofyniad, yma ac acw, heb ei ateb. A rhag iddynt barhau i fod felly i'r oesoedd a ddol, mi a gynny- iaf roddi atebiad, goreu ag y gallwyf, i rai o honynt yn awr a phryd arall.

CTHOEDDWR.

ATEB I OFYNIAD E. K. CTF. II. TU DAL. 178.

Y GOFYNIAD YW, Dangos cysmdeob y ddwy adnod ganlynol, sef Num. 20. 20, 22. yn fwyaf neillduol, "Os i'th gyrrhu y daeth y dynion hyn, cyfod, dos gyda hwynt." "A dig Duw a enynodd am iddo ef fyned."

Anfonodd Balac, brenin Moab, genhadan at Balaam, i geisio ganddo ddyfod ato i regu Israel, a chanddynt 'wobr dewiniaeth yn eu llaw.' Num. 20. 5, 6, 7. Daeth Duw at Balaam, ac a ddywedodd wrtho yn ben- dant, 'Na ddos gyda hwynt; na felldithia y bobl; canys bendigedig ydynt,' adn. 12. Ond er hyny, pan anfonwyd cenhadau an- rhydeddusach, ac y cynnygiwyd i Balaam ychwaneg o wobr, adn. 15, 17. efe, yn ewyl- ysio gwneud yr hyn y gwyddai ei fod yn sawr ddrwg, ac yn groes i orchymyn pendant Duw; yn llawn awydd am wobr anghyflawn- der, ac o feddyliau gwrygam am Dduw, sef y gallai efe ddefnyddio moddion i beri iddo newid ei feddwl, a ddymunodd ar y cenhadau i aros gydag ef noswaith drachefn, fel y gallai efe ofyn cenad eilwaith iddo gael myned gyda hwynt. adn. 19. Am hyny, yr Arglwydd, yn ei ddigofaint, a roddodd iddo ganiatad, neu oddeffad, i gyflawni, mewn rhan, yr hyn yr oedd efe mor ddrig- ionus ac mor awyddus am dano, gan ddy- wedyd, 'Dos gyda hwynt.' Er hyny efe a roddes attaliad arno rhag cyflawni y cyfan o'i ewyllys, gan ddywedyd, 'Er hyny, y peth a lefarwyf wrthyf, hyny a wnaid.' adn. 20.

Mae yr hyn a ddywedir drachefn yn adn. 22. yn dangos fod Duw yn synych yn goddef i lawer o bethau gael eu cyflawni, y rhai nad yw efe yn eu cyswmeradwyo. I Bren. 22. 12—23, a Job 1. 12. Ac hefyd, ei fod ef yn ddig iawn wrth ddyinion a gymmerant y fantasia, oddiwrth ei oddeffad ef i fyned yn mlaen i gyflawni eu chwastant pechadurus, mewn pechodau cyhoeddus ac ysgeler.

ATEB I OFYNIAD J. J. TUDWY.

SRB.—Gwelais Ofyniad, er's talm bellach, yn y Drysorfa, Cyfrol III. tu dalen 340, gan Jn J. J. Tudwy, ac ni welais un ateb iddo hyd yn hyn. Y Gofyniad yw, "Pa fodd y mae gwahaniaeth rhwng twyll y diafol, a lygredd y galon?"

Bum yn meddwl yn hir, nad oedd modd ateb y Gofyniad hwn; ac hefyd na fyddai o un buddioldeb i neb pe gellid ei ateb; ond yn awr mae fy meddwl yn wahanol. Canys y mae llawer yn cyfeillorni yn sawr, ac mae y cyfeillornadau yn niweidio iawn i eneidiau dynion o eisiau eglurhad ar y

matter hwn; ac am hyny rhaid yw y byddai atebiad iddo yn fuddiol i laweroedd.

1. Y mae llawer yn twyllo eu hunain yn ofnadwy, drwy fwrw eu holl fai oddiarnynt eu hunain ar y diafol: dynion annuwiol ydynt fwyaf tueddol i hyn. Mae y rhai nad adwaenent bla eu calonau eu hunain mewn perygl mawr o dwyllo eu hunain yn y matter yma. 'Pan fyddo i'r cyfryw rai gael eu hunain yn euog o ryw lyman ddrwg a fyddo naill ai yn tynnu euogrwydd poenus ar eu cydwybod, neu dynu gwarth ar eu henwau a'u nodweddiad, y maent yn tueddol yn gryf i ymofyn am bob math o foddion i esgusodi eu hunain; ac ymysg yr amryw foddion y mae balchder a llygredigaeth eu calonau yn ddyfeisio, un ydyw hyn, sef, bwrw y bai ar satan, i'r dyben o esgusodi eu hunain, a bod yn lân oddiwrtho, ac felly llonyddu eu cydwybodau euog.

Mi wn am un ferch ieuanc yn y dref lle yr wyf fi yn byw, yr hon a gynnigiodd rui peir ar ei heinioes ei hun, ond fe'i daliwyd hi cyn gorphen o honi gyflawni ei gorchwyl mellidgedig. Ymofynwyd am weindog yr Efengyl i ymddyddan â hi, ei rhybuddio, a'i chynghori. Ymysg pethau ereill, gofynodd y gweinidog iddi, pa fodd y bu i'r fath ffrwd adnabyddysol i'w meddylliau, i geisio lladd ei hun. Atebodd hithau, gan ddywedyd, "Y cythraul a roddodd y peth yn fy nghalon." Ac oddiar yr ystyriaeth o hyny, ni chyfrifai yn nemawr o beth ei bod yn euog o'r fath gynnigiad, oherwydd mai "ar y cythraul yr oeddy bai i gyd."

Yn ddiweddar, mi a fum yn ymddyddan â merch ieuanc oedd wedi ei heuog farnu i gael ei halltudio dros y môr am saith mlynedd am ladratta dau bâr o wisg merch. Gofynais iddi, Pa fodd y bu i chwi gyflawni y fath weithred laronllyd i ddwyn eich hunan yn eich ieuentydd i'r fath gyfwr gresynus ag yr ydych ynddo? Atebodd fi yn ddigon digyffro, "Wrth fyned heibio i *Shop Milliner*, mi welwn ddau bâr o ddillad yn crogi wrth y drws, ac fe roes y diafol yn fy nghalon y gallwn yn hawdd eu dwyn hwynt, ac na chaf neb byth wybod." Gellir cofsiu siamplau aneirif o'r fath, mewn tref a gwlad!

2. O'r tu arall, y mae ereill yn poeni eu hunain heb achos yn synych, drwy roddi yn eu herbyn eu hunain yr holl ddrygau ag maent yn deimlo ynddynt eu hunain: dynion duwiol ydynt fwyaf tueddol i fyned i'r ochr hon o'r ffordd. Dyn a fyddo dan argyhoeddiad o bechod, oherwydd ei fod yn gwybod fod ynddo hadau pob drygioni, y mae yn tueddol yn synych, i roddi agos bob peth yn ei erbyn ei hun; oddiwrth yr hyn mae yn ymddangos mai un o ddiheilion y diafol ydyw guthio rhyw ddychymygion drwg i'r meddwl. ac yna perswadio y Cristion gwan mai efe sydd yn euog o honynt. Ac os llwyddia efe i beri i'r credadyn gymmeryd y peth arno ei hun, fe bair hyny drallod blin a phruddglwyfus iddo, ac fe duedda yn gryf i'w yru i ddigalondd a

gwanobaith. Ac nid wyf yn amneu na chafodd aml ddyn duwiol ei ddwyn yn agos i gyffiniau anobaith, drwy dueddu i roi yn ei erbyn ei hun y cyfryw bethau nad oeddynt mewn gwirionedd yn bechodau yn perthyn iddo ef, ond yn hytrach yn gyfran o'i offid a'i drallod. Mae Mr. Gurnal yn dywedyd yn gyfelyb i hyn ar y pwnc yma, sef, fod y diafol yn cenhedlu basderdyn yn y nos, ac yn ei osod y boreu wrth ddws y Cristion, gan haeru mai efe yw ei dad ef: ac os bydd i'r Cristion gymmeryd ei berswadio ganddo, drwy iddo gymmeryd y drwg arno ei hun; efe a wna hyn yn dramgrych, i'r amcan o sîno y Cristion gwan, a'i boenyddio ddyddiau ei oes, nes peri iddo ddywedyd, "fy anwreddau a seithant dros fy mhen, maent yn falch trwm arnaf; i'r rhy drwm i mi." "Fy enaid a wrthododd ei ddyddau."

Rai blynyddau yn ol, dywedodd dyn nodedig o dduwiol wrthys, ei fod ef wedi cael ei ddiroeni yn sawr iawn ar ddechreuad ei grefydd ar y pen hwn. Yr wyf yn cofio iddo ddywedyd, ymysg pethau ereill, ei fod ar ryw noswaith yn gweled breuddwyd, ac yn ei freuddwyd ei fod wedi lladd dyn! Efe a ddeffrodd mewn gofid blin; ac fe barodd hyn iddo ofidio yn bruddglwyfus am ddyddiau lawer, gan gyfrif ei hun yn euog o ladd dyn; er, mewn gwirionedd, na fynasai efe er yr holl fyd fod yn euog o'r fath beth. Byddai pethau cyfelyb i hyn yn ei boeni yn fynych iawn, nes "rhodio yn alarus ar hyd y dydd." Dygwyrddodd iddo weled yr ymadrodd uchod yn Llyfr Gurnal, ac fe fu hyny yn wareddig sawl iddo. Er y dylem ni ofidio, ac ymostwng ger bron Duw oherwydd ein llygredd cryf, etto, ni ddylem ein cyfrif ein hunain yn euog o gyflawni yn weithredol yr holl feddyllian ag y mae satan yn wthio i'n calonau.

Mae yr ystyriaethau hyn, ynghyd â llawer o'r cyfelyb, yn peri i mi farnu yn gryf, y dylai y gofyniad hwn gael ei ystyried yn ddwys, a chwilio i mewn iddo gyda manyl rwydd. Ac os gallaf fod yn foddion i roddi atebiad bodddhaol iddo, fe allai, drwy fendith Duw, y bydd yn foddion i ddefro'i y dyn anianol anystyriol, ac i gyfarwyddo a dyddanu y credadyn profedigathus.

Ond rhag y bydd fy ysgrif yn rhyfaith i'w gyhoeddi ar un tro, gan i mi ddal y darllenydd cyhyd yn y mynediad i mewn, gadawaf y tro hwn ar hynyma, a mi a anfonaf yr Atebiad i chwi erbyn y Rhifyn nesaf.

(I'w barhau.)

CYNGOR MEDDYGOL.

RHAG CLWYF Y MARCHOGION, NEU Y FILES.

Os bydd y *Files* yn tori allan yn ddolurus, cymmerwch gareg calch wedi ei llosgi, a faintiolli ŵy, a chymmysgwch *Oil of Turpentine* â'r calch i'w wneud yn eli. Iwrch y fan ddolurus ag ef. Dr. Roberts, Oakland. Profwyd.

ADOLYGIAD Y WASG.

Yr Athrawydd: neu Grynhoed Ysgrhythrol o amryw byngciau y Grefydd Gristionogol, mewn ffordd o Ofynion ac Atebion. Gan Mr. W. Jenkin, Caerfyrddin.

MAE yr awdwr wedi casglu a chyhoeddi yr hyn a gynnwys y Llyfr yn bychan hwn er gwasanaeth yr Ysgol Sabbathol. A diam-meu genyf pe cai ei dderbyn, ei ddarllen, a'i ddysgu yn yr Ysgolion Sabbathol, y gallai fod o lesad ac adeiladaeth iddynt. Mae yr atebion i rai o'r cwestiynau wedi eu rhoddi yn ngeiriau y doethion hyn, sef y Parch. D. Charles, a T. Jones, o Gaerfyrddin, y rhai yn awr a orweddant yn ddistaw yn y bedd.

Bu eu bathrawiaeth yn defnyddu fel y gwlaw ar Eglwysi Cymru; a bydd hyfryd gan lawer gwydd rhai o'u geiriau melusion wedi eu cymmwyso yn ngwefusau yr oes sydd yn codi; yn lle cael eu gadael i syrthio i'r dddear ar ol eu hawdwyr.

Mae y rhan gyntaf o'r llyfr yn Athrawiaethol, a'r olaf ar bethau Ymarferol, y naill yn cynnwys 18 o bennodau a'r llall 6, ac y mae y rhan fwyaf o'r ysgrhythrau a ddygir i brofi pob pwng wedi eu rhoddi i lawr yn gyflawn. Yr ydwyf yn deall ei fod wedi ei gyhoeddi trwy gamiad y Gymdeithasfa Chwarterol yn y Deheudir: a chlywais fod y Parch. John Evans, New Inn, yn bwriadu ei gannmol wrth ei gydwladwyr trwy gyfrwng y Drysorfa; am hyn y mae yn afreidiol i mi ddywedyd dim.

HENRY REES.

HANESIAETH CENHADOL.

ARAETH Y PARCH. J. WILLIAMS.

Arei ymadawiaid a'r deyrnas hon, ar fwrdd y Llong Genhadol Camden, i fyned i ymweled ag Ynysoedd pellentig Mor y De

Yn gyunnar yn mis Ebrill, 1838, cadwyd Cyfarfod ymadawol yn Nghapel y Tabernacl yn Llundain. Yr oedd yr Addoidy eang hwn yn llawn dŷn o bobl, y gynnulleidfa fwyaf parchus a welwyd ymdo erioed. Galwyd W. B. teman, Ysw. i'r Gadair am chwech o'r gloch. Yna rhoddodd E. Man-nering Emyr allan i ganu. Wedi hyn aeth y Parch. J. P. Smith, D. D. i weddi. Agorodd y Cadeirydd y Cyfarfod mewn araeth fer. Ar ol hyn, cyfarfwyd y gynulleidfa gan y Parch. W. Ellis, gan ddangos dechreuad, cynnydd, ac arwyddion presennol o lwyddiant y Genhadaeth i Ynysoedd Mor y De. Wedi hyn cyfarfwyd y gynnulleidfa gan y Parch. J. Clayton, Ieu. Ar ei ol cyfarfodd y Parch. J. Campbell y dorf ar lwyddiant llafur Mr. Williams, ac am ei sefyllfa a'i amcan presennol ef yn ei fynediad allan yn y llong Camden.

Ar ei ol ef cododd y Parch. J. Williams i fynu, ac a areithiodd fel y canlyn:—

“Fy anwyf Frodyr yn y Weinidogaeth,

a'm cyfeillion crefyddol:—Mae yn rhaid i mi, ar yr achlysur hwn, erfyn eich hynawsedd, gan nad allaf, y mae amaf ofn, wneud nemawr o drefn ar fy araeth, o herwydd fy nheimpladau anarferol yn fy sefyllfa bresennol. Fodd bynnag, goddefwch i mi gynnwng dangos i chi dri pheth mewn perthynas i'r gorchwyl pwysawr sy genym mewn llaw, y gorchwyl mwyaf pwysawr o dan y nef, traddodi meddwl Duw i ddynion. Yn gyntaf, yr amcan sy mewn golwg; yn ail, y dybenion sydd yn ein hannog ato; yn drydydd, y moddion, trwy ba rai yr ydym yn bwriadu cyflawni yr amcan hwn; ac yn bedwerydd, yr annogaethau a'r calnoctid sydd genym i fyned yn mlaen.

Yn gyntaf, Yr amcan sydd mewn golwg yn ein mordaith ydynt driphlyg. Yn gyntaf, Trosglwyddo i'n hamrywiol sefydliadau amrywiol adgymerthiadau o Genhadon i'r gwaith. Yn fy mordaith sydd o'm blaen, y mae wyth neu ddeg o frodyr ymroddol i waith y Weinidogaeth yn dyfod gyda mi. Mae un o honynt i fyned at y brodyr sydd yn awr yn llafurio yn ynysoedd Marquessas. Dyma yr unig swp o ynysoedd lle yr aeth yr efengyl iddynt yn Ynysoedd Mor y De, ag sydd yn parhau hyd yma heb un llwyddiant neillduol arni. Mae trigolion yr ynysoedd hyn yn fwytafwr enawd dynion (*canibals*). Ond fe ddaw yr amser pan ddell y trigolion anwar a chreulon hyn i ymestwng at draed yr hwn a fu ar y groes. Mae yn fy llaw lythyr cysurus iawn oddiwrth wr boneddig sydd yn llywydd ar un o'longau ei Mawrhydi. Mae efe allan yn Mor y De yr awr hon. O! na bai pob Cadben llong ag sydd yn ymweled ag ynysoedd Marquessas yn gyffelyb i'r gwr boneddig hwn ag yr wyf yn son am dano. Yn y Llythyr hwn y mae efe yn rhoi haues yr ynysoedd hyn, fod y trigolion yn rhai mwyaf anhysgus o'r hil ddynol, eu bod yn gwrthod ymdrech y Cenhadon i'w dwyn dan addysg. Fodd bynnag, fe ddarfu i'r Cadben (ristionogol hwn wahodd un o brif benaethiaid yr ynysoedd ato i'w ystafell, ac a ymresymodd ag ef, gan ei gynghori a'i annog i dderbyn y ffydd Gristionogol. Bydd dylanwad y fath Gadben ar y cyfryw benaeth yn sicr o beri effeithiau grymus iawn, ac nid wyf fi yn amneu dim na welir cyn bo hir, drwy fendith Duw ar lafur dybryd ein brodyr Cenhadol, ynysoedd Marquessas wedi eu chwanegu at y manau ag y mae addysg Cristionogol yn llwyddianus yn eu plith yn y dosparth hwnw o'r byd. Dywed y Cadben, ‘mae yma ddau o Genhadon Brytanadd yn preswyllo, dynion gweithgar, brwdfrydawg, a diwyd.’

Er pan ymweled y Cadben hwn a'r Marquessas, yr ydym wedi derbyn newyddion cysurus oddiwrth ein brodyr, fod yno gyfnewidiad wedi ei wneud. Dywedant fod yn fynych 100 o'r trigolion yn ymgasgu i'w wrando Gair Duw, a bod effeithiau dwys ar fodd yllau y preswylwyr yn amlwg i'w gweld o'r herwydd. Ynghylch dwy flynedd yn ol f)

aeth chwech o Genhadon o Frydain i ynysoedd Navigator, ac ar eu mordaith galwanat yn ynysoedd Marquessas. Gofynodd y bobl iddynt, I ba le yr ydych yn myned? Atebasant, I ynysoedd Navigator. Paham na ddeuwch chiwi yma? ebynt. Atebodd y Cenhadau, eu bod hwy yn nacau gwrando ar y rhai oedd yno eisoes; ond fod trigolion ynysoedd Navigator yn erfyn am gael eu dysgu. Fe ymddengys fod hyn wedi cael effaith dda ar broswylwyr creulon ynysoedd Marquessas. I'w mwriad i'w bresennol yw ymwelod â'r swp hyn o ynysoedd yn y lle cyntaf, i gynnwys gwasgu yn ddwysach at feddyliau y trigolion yr hyn y cyffyrddodd ein brodyr âg ef pan alwasant yno ddwy flynedd yn ol. Gallwn ychwanegu fod ar ein brodyr sydd yno lawr angen am ein cydymdeimlad a'n gweddian. Pan gynnwyd i y Cenhadon ddwyn yr efengyl yno y tro cyntaf, fe fu gorfod arnynt ffoi oddi yno am eu heinioes. Yr wyf yn hyderu er mor greulon yw y bobl hyn, y bydd i'r efengyl, yn amser Duw, ddarostwng eu creulonedd a'u cynddaredd, ac y bydd iddynt gael eu hennill i fod yn ganlynywyr i Iesu Grist.

Wedi i ni adael ynysoedd Marquessas, yr ydym yn bwriadu ymwelod â Tahiti (Otaheite) lle y dodwn dda'u o'r Cenhadau ar y lân i fod yn gynnorthwy i'r rhai sydd yno eisoes. Mae fy anwyl frawd a'm cydweithiwr Mr. Nott yn awr yn y deyrnas hon, wedi dwyn gyd âg ef o Tahiti gyflawn ysgrif o'r Ysgrhythyr Lla yn Tahitae, f'w argraffu. Mae Mr. Nott yn cynnyg ei hun i'r Gymdeithas i fyned yn ei ol, er ei fod wedi bod yno ddwy flynedd a deugain, ac y mae efe yn awr yn agos i ddechrau a thriugain oed. Nid oes yn awr ddim ond tri o Genhadon yn Tahiti, a'r rhai hyn wedi heneiddio yn drwm. Mr. Wilson, yr hwn a aeth yno yn y llong Duff, ac a gymmerwyd yn garcharor, a Mr. Davies [y Parch. John Davies, o Sir Drefaldwyn] y maent hwy ill dau wedi bod yno agos i ddeugain flynedd. Mr. Henry, a Mr. Knott, ydynt yr unig Genhadon sydd yn fyw o'r rhai a aethant allan gyntaf o Frydain i Tahiti, yn y llong Duff. Yr ydym yn bwriadu anfon dau Genhadwr ieuanc yno at y rhai hyn i'w cynnorthwyo.

Wedi hynny nini aawn i waered i Ralatea. Mae yr ymys hon yn yr un swp a Tahiti: ac o Tahiti yr ymdaenodd goleuni yr efengyl i'r holl ynysoedd o amgylch. Nyni a adawn un brawd o'r Cenhadwr yn Ralatea, i gynnorthwyo ein cyd-lasurwr Mr. Platt yn yr ymys hono. Fe dderbyniwyd y swm o £67 oddiwrth y Gymdeithas Genhadol yn Ralatea tu ag at anfon yr efengyl i fanau ereill o'r byd. A chydâ hyfrydwch yr wyf yn dywedyd, fod yn agos i BEDAIR MIL o BUNNAU wedi eu derbyn oddiwrth yr amrywoll Sefydliadau Cenhadol trwy gyfraniadau y dycheledigion brodorawl.

Wedi i ni adael un brawd yn Ralatea, a

dau yn Tahiti, nini a ddylem fyned yn misen tua Rarotonga, ynys ag y mae pawb o gyfeillion y Cenhadau yn bur hysbys o honi. Rarotonga yw prif ynys o'r swp a elwir ynysoedd Hervey. Mae chwech neu saith o ynysoedd o fewn 200 milltir i Rarotonga. Mr. Buzacott a Mr. Pilman ydynt yr unig Genhadon sydd yn yr ynysoedd hynny; ond mae amryw o ddygawdwy'r brodorol yn gynnorthwyo iawn iddynt. Bydd yn angenrheidiol gadael un Cenhadwr yn Rarotonga.

Yna nini aawn i ynysoedd Navigator. Fe fu Mr. Buzacott, a chwech o frodyr yn llafurio yn yr ynysoedd hyn am ddeuddeg mis. Mae yr ynysoedd yn rhanedig yn ddosparthiadau, cyffelyb i blwyfydd yn ein gwlad ni. Mae i bob dosparth ryw enw yn cynnwys y peth mwyaf nodedig, neu werthfawr yn y dosparth hwnw. Newidiwyd enw un dosparth yno, a galwyd ef *Taki a Williams*, hyny yw, Dysgwyl am Williams. Wele gyflawniad hynod o'r brophwydoliaeth hono, 'Yr ynysoedd a ddygawylliant am ei gyfraith ef.' Enw dosparth arall ydyw, *Ola langi*, hyny yw, lachawdwr iaeth o'r nefoedd. Mae yr enwau a roddwyd ar y Dospaith hyn yn dangos pa mor addysgus yw y trigolion am dderbyn addysg Gristionogol.

Mae Mr. Buzacott yn nodi amryw bethau sydd yn dangos fod y trigolion yn hiraethu yn fawr am gael athrawon i'w mysg. Ni soniaf ond am un engraffist. Pan oeddynt yn crefu yn daer am gael athrawon i'w dysgu, dywedai yntau, Nyni a anfonwn i ehwil lyfrau cyn hir, ac athrawon hefyd. I hyn yr atebant, Mae bywyd yn anisr, gallwn ni farw cyn i lyfrau nac athrawon ddwyfod yma, ac os felly beth a ddaw o hono ni? Mae hyn yn dangos yr angenrheidiolrwydd am anfon cynnorthwyo i'r manau hyn; a dyma yr hyn sy genym mewn golwg wrth ddychwelyd yn ol i'r hen faes llafur yn Mor y De.

(I'w barhau.)

HYSEYSIADAU CREFYDDOL.

COFNODAU CYMDEITHASFA BANGOR,

Medi 11, 12, 1838.

Y Cymmedrolwr—Parch. R. Jones, Bala.

Am 10 o'r gloch, yn nghyngulliad y Llefaryr, sylwyd—Mai gradd o gymhwyser angenrheidiol i ddefnyddioledeb y'ngwaith y weinidogaeth, ydyw sicrwydd fydd, a'i fod o bosibl yn brin yn mhroffadau llefaryr y dyddiau hyn, er mai hwy ddylai lasurio mwyaf am dano, a meddu mwyaf o hono. Y mae ffydd yn ras gwastadol; ond nid yw sicrwydd yn brofiad gwastadol gan y saint. Profiad ydyw hwn i'w enwll, a'i gadr, trwy lasur dyfal. Heb. vi. 11, 12.

Peth arall a grybwyllwyd, teiliwng o sylw

y llefarwyr oedd, i lafur ac ymchwilid gwastadol am wirionedd mewn barn, a *sef-dlgrwrydd* golygiadau ar wirioneddau yr Efengyl; a hyny yn fwy, o gymmaint a bod rhyw ferw o barth hyn yn y byd y dyddiau hyn.

Nodwyd hefyd fod cael *Yspryd y weinidogaeth* yn fatter gweddi gwir deilwng. Y mae genym air felly (yspryd y weinidogaeth) ac y mae *peth* felly yn bod, a hwn yn beth gwahanol i bob yspryd arall; ac yn anheborol angenrheidiol.

Honir fod gan ddyn ryddid i farnu drosto ei hun, ac y mae hyny yn wir; ond nid oes ganddo ryddid i fa-nu yn erbyn y gwirionedd. A dylai dyn ystyried nad oes ganddo ddim rhyddid i farnu yn groes i'r blaidd grefyddol y perthynas iddi, heb fod gan y blaidd hono awdurdod i'w alw i gyfrif. Undeb barn ydyw un rheswm paham y dewisir y naill blaidd yn fwy na'r llall, ac y mae y dyben yn deilwng. Os daw dim a fyddo o wahaniaeth lled ddibwys mewn barn, goddeir ef; ac os bydd y peth o bwys gan y blaidd, byddai iddo *deri* yn well, ond os bydd o bwys o'r ddau du, nid teg ydyw hōni rhyddid i'r arddel, ond dylid ei ddwyn i ystyriaeth bwysig a difrifol lle y byddai yn briodol gwneuthur hyny, a'i benderfynu yn hollol ac yn dawel. Nid oes un blaidd i arglwyddiaethu ar gydwybod neb, etto pan y dewise dyn farnu yn groes i'r blaidd hono, y mae'n deg iddo, a dylai ymadael.

Y ddau beth debygid y mae amcan gan y gelyn i'w dwyn i mewn y dyddiau hyn ydyw, ynghylch Anceu Crist, a Gwaith yr Yspryd. Crist yn *lle* pechaduriaid, *dros* bechaduriaid, iawn *dros* bechaduriaid, a geidw bechaduriaid. Ac y mae gan ddyn lygredigaeth i'w farweiddio, cynneddau i'w trefnu, a sancteiddrwydd i'w seddu, na all neb ond gallu anfeidrol Yspryd Duw ei gwblhau.

Dwyed Dr. Owen mai y gau athrawiaeth fwyaf llwyddiannus, a hoffaf gan satan ydyw Morganiaeth, a'i fod yn fedrus iawn i'w gwisgo mewn dillad newyddion. Ac nid yw y cyfeillionnadau sydd ar led y dyddiau hyn, ond yr hen *Lady* hon mewn gwisg newydd. Nid pregethu efengyl yw y pregethu a wahano sicrwydd cadwedigaeth pechaduriaid oddiwrth anceu Crist. Sylwyd fod angen am gariad y gwirionedd er cadwedigaeth dragrwyddol, ac i wrthsefyll cyfeillionnadau ar y ddaear. Sel dros y gwirionedd yw y sel fwyaf tanbaid, etto dylid ei thynheru âg addfwynder; a phan fyddo ymosodiad ar ryw wirionedd, nid gorphwyll-dra ydyw cyfro ac egni dros y gwirionedd. Peth i fod yn effro gyd âg ef yw diffodd tân, ac achub dyn a fyddai ar fodd. Ni bydd chwaith ar y ddaear ond celaneddau i ail-farwolaeth, oni erys yr Yspryd yma i ail-eni, ond ni erys mae'n debyg os awn i wadu yr angenrheidrwydd am dano.

Ar ol ychydig sylwadau fel hyn ymddy-

ddanwyd ychydig â dau frawd ieuanc oedd yn cael eu cynyg i'r Gymdeithasfa.

Boreu dranoeth, sylwyd ychydig am waith yr Yspryd Glan. Nid ydym yn addoli, cydnabod, na molianu, nac ymddyddan am yr Yspryd fel y dylem. Cy-chwyniad i adfeiliad yspryd yw colli yn y sancteiddrwydd hwn. Bu ereill gynt fel y cwynir genym ninnau ein bod, a chollassant ei oruchwyliaethau, a'i ymgeledd, a'i gymdeithas i gychwyn, nes o'r diwedd y maent mor ymddifaid o honynt, fel y maent yn gallu gwadu yr angenrheidrwydd am ei waith, ac mai cabledd o'r bron ydyw tywalltiad o hono, ac nad ydyw creu o newydd, a duwiol anian, ond pethau dianghenrhaidd. Nid *theory* yw y datguddiad o drefn achub, ond gwelir yn amlwg eu bod yn bethau i'w profi, ac y mae gywlder a pharch yn deilwng bob amser wrth son am danynt. Son pwysig yw son am sawredd Duw a damnedigaeth dyn. Cariad graol ydyw gwreiddyn yr holl drefn i gyd. Gras penarglwyddiaethol yw llwybr yr holl drefn; ac nid rhyw ail achos ydyw etheledigaeth gras; ond meddwl cyntaf tragrwyddol Duw o gariad penarglwyddiaethol.

Undeb â Christ a phreswyliaid yr Yspryd ydyw enaid crefydd ysprydol; ac y mae adfeilio yn y golygiadau hyn, yn adfeilio mewn golygiadau ar yr holl drefn i gyd. Gweithio o ras anfeidrol y mae yr Yspryd, Zec. xii. 10. O ras y chwythodd yr awel gyntaf, ac oddiar yr na egwyddor y mae yn gweithio i barhau.

Y mae yr Yspryd wedi ei ordeinio i'w waith ef, mae sicr ag yr ordeiniwyd Crist i'w waith yntau, Ioan xvi. Gelwir ef Yspryd Glan, Yspryd Crist, Yspryd sancteiddiad, ar y cyfrif hwn yn benaf.

Un gangen neilltadol o waith yr Yspryd yw goleuo y meddwl am bethau ysprydol, yn enwedig am Dduw yn Nghrist, a threfnu serchiadau y dyn yn deilwng yn y canlyn-lad. Mae'n wir fod gan ddyn gynneddau dan y cwymp, ond y maent wedi eu llygru, a'r meddwl wedi ei dywyllu, megis pe na byddai ganddo feddwl; ac nid oes neb ond Yspryd Duw a all ddyfod a hyn oddi amgylch. A hyfydd iawn ydyw meddwl am breswyliaid yr Yspryd i drefnu yr holl enaid, a'r preswyliaid hwn yn fynon pob gras yn yr enaid, a hyny yn gwneuthur anfeidrol ragor rhwng y dyn hwnw a'r dyn sydd hebdo.

Nid gweithrediadau na themlir mo hon-ynt yw y rhai hyn, fel pe byddai dyn yn debyg i bren, ac heb un cyfro arno; ond gweithio bywyd ac egni y mae yn y dyn, "Dwfr yn tarddu i fwyd tragrwyddol ydyw." Ioan iv. Gweithio dyn i'r sefneirwech sydd tu ag at Dduw, a'r fydd sydd tu ag at ein Harglwydd Iesu Crist. Amcan yr holl drefn sawr yw sancteiddio dyn, a hyn fydd gogoniant penaf yr holl eglwys byth. Ffynon yn nghanol y domen, a gwreigion-

en yn nghanol dwfr megis yw gras yn yr enaid; dwfr yn *tarddu*, a chabiodd ynom ydyw meddwl ei fod genwm heb yr egni hwn yddo, a marweiddiad ar y pethau gwrthwyneb iddo yn y galon.

Y mae gwaith yr Yspryd trwy ei breswyl-lad yr un o hyd; goleuo, argyhoeddi, dat-guddio Crist, a nerthu yr enaid i bwysio arno oedd ei waith cyntaf ef, a hyny ydyw ei barhâd er sancteiddio vr enaid.

Rhaid cael yr Yspryd yn ei breswyl-lad grasol i gynnorthwyo yn yr holl waith cref-yddol. Ni all neb ddywedyd yr Arglwydd Iesu ond trwyddo ef, na gweddio fel y dyldid heiddo, na channu er kogoniant Duw heb yr Yspryd. Dwyn ei holl waith ym mlaen trwy ei breswyl-lad grasol y mae yr Yspryd; nid efe yn un man, fel *Engineer*, a'i waith mewn man arall. Ac y mae y saint hwythau i fyw a rhodio yn yr Yspryd. Pe-gad-awai yr enaid, darfyddai am y gras sydd yn-ddo yn y fan, oblegid ei breswyl-lad ef ydyw bywyd, parhad, grym, a chynnydd, holl sancteiddrwydd y credadyn.

Nid hyn yw sylfaen dyfodiad at Grist, a chymmod â Duw: ond y mae yn gymmwas-der angenrheidiol i fwynhau Duw a chym-deithasu âg ef, ac i fwynhau y cysuron sy'n deilliaw o hyny.

A gaiff efe ymadael oddi wrthym heb neb yn llefain ar ei ol? Y mae arwyddion ei fod yn cilio. Na chaffodd ymadael heb lefau am a thaerion am iddo aros.

I brofi fod yr Yspryd i'w gael, sylwyd ychydig ar yr addewid yn Joel ii. Haerir fod yr addewid hono wedi ei chyflawni ar ddydd y Pentecost, ac nad oes mwyaich yn eisieu ond gwneyd iawn ddefnydd o'r modd-ion a'r ordinhadau sydd genym. Yr add-ewid ydyw, Tywallt yn y dyddiau diwedd-af, a hyny ar bob *craidd*. Dechreuad y dyddiau diweddaf oedd dyddiau Crist, ac y maent i barhau hyd ei ail ddyfodiad. Ty-walltwyd ef yn gyflyb ar Cornelius a'i deulu ym mhen blynyddoedd ar ol hyny. Y mae parodrwydd Duw i'w roddi yn sail gref i'w ofyn. Luc 13. 13. 'I chwi y mae yr addewid, ac i'ch plant, ac i bawb y'mhell (sef y cenedloedd) cynntifer ag a alwo ein Duw ni ato.' Y mae hon yr addewid sydd yn cyrhaedd eithaf terfynau y ddaear, ac eithaf oesoedd y byd. Y mae y geiriau a'r Yspryd i aros byth, hyd ddyddiau yr had, a had yr had, o hyn allan, trwy gyfammod Duw. Geiriau yn eu genau, ordinhadau yn eu dwylaw, a'r Yspryd arnynt, dyma gyfammod Duw.

Y fendith hono a fyddo arnom, sef ein cadw yn deimladwy o'r angen am yr Ys-ptyd, ac yn wyladwus rhag ei dristan, yna ni bydd o bwys faint o ymosodiadau fyddo oddi allan yn erbyn hyn.

Cawsom ymadael, â rhyw arwyddion am-lwg y mynai Duw i ni aros gyda hyn, obleg-id yr oedd y gwllith arnom.

J. FOULKES.

Abergela.

AGORIAD Y CAPEL CYMRAEG YN DUBLIN.

Bu y Cymry yn Dublin yn arfer ymgyn-null i gynnal moddion gras yn eu hiaith eu hunain, am oddeutu chwe blynedd, yn Eg-lwys yr Isellwyn (*Dutch Church*). Ac yna am dymhor buwyd yn ymsymud o fan i fan, nes o'r diwedd y barnwyd yn gwbl angen-rheidiol iddynt gael addoldy iddynt eu hunain. Yn nechreu y flwyddyn hon cym-merwyd darn o dir yn Talbot Street, a chan mai i adeiladu addoldy arno y cymmerwyd ef, cafwyd y tir yn rhatach nag y buasid yn ei gael i unrhyw ddyben arall, ac heblaw hyny rhoddodd perchenogion y tir £15 tu ag at yr adeilad.

Wedi adeiladu y Capel, yr hwn a elwir Bethel, mesur yr hwn, o fewn y mariau, yd-yw 40 troedfedd wrth 27, agorwyd ef ar y Sabbath, yr 11eg o Tachwedd, 1838, pan, ar yr achlysur, am hanner awr wedi 9 y boreu y pregethodd y Parch. Cadwalader Williams, oddiar Esa. 6. 1. am 12, y Parch. W. H. Cooper, oddiar Zech. 8. 23. am han-ner awr wedi dau, y Parch. W. Roberts, Amlwch, oddiar Jer. 13. 16. ac am hanner awr wedi 6, y Parch. W. Roberts, oddiar Isan 14. 6 a'r Parch. C. Williams, oddiar Psalm 23. 11. Nos Lun, cadwyd Cyfarfod Dir-west, yn mha un yr areithiodd y Parch. W. Roberts, Parch. C. Williams, Cadben Evan Lloyd, a Mr. John Roberts, Caergybi. Ni-fer aelodau y Gymdeithas werthfawr hon yn ein plith ydyw 50. Nos Fawrth, pregeth-odd y Parch. C. Williams, oddiar Mat. 5. 9. a'r Parch. W. Roberts, oddiar Act. 4. 11, 12. Nos Ffercher, cafwyd presennoldeb a chym-morth y brodyr dieithr mewn Cyfarfod Eg-lwysig; ac yna boreu ddydd Iau ymadaw-sant oddi wrthym.

Cafodd y pregethwyr y fath gymmorth i lefaru, a'r bobl y fath fias wrtho, fel ag y bydd y rhai oedd yno yn melus gosio y Cyfarfod hwn amser hir.

Casglwyd yn y Capel y dydd yr agorwyd ef £24 3s. 3½c. Traul adeiladu y Capel ydoedd £500, at glirio yr hyn y casglwyd yn Dublin £110, ac yn Nghymru £200. Felly y mae yn eisieu etto, i'r dyben o lwyr dalu y ddyled, £190. Yr ydym yn cydnab-od, gyda ddiolchgarwch gwrosg, garedig-rwydd haellonau ein cyfeillion yn Nghymru tu ag at yr achos yn Dublin; ac yr ydys yn gobeithio yn hyderus y cynnorthwyant etto, nid yn unig i orphen talu am adeiladu y Capel, ond i gael hefyd ystafell sechan ar y mur, y gellir cyffu ynddi wely, bwrdd, ystol, a chanwyllbren, fel y gallu y lefarwr dieithr droi i mewn yno pan ddelo atom ni.

Dublin.

ROBERT WILLIAMS.

ARWYDD O BARCH.

Cystwyrniad Thuo Aur i Robert Smith, Ysw. gan ei Weithwyr yn Margam.

AR y 5ed o Hydref diweddaf dymunodd y gweithwyr ar i Mr Smith eu cyfarfod hwy yn yr Ysgoldy perthynol i'r Gwaith, i'r dy-

ben o dderbyn y rhodd a enwyd uchod. Wedi i lawer ddyfod ynghyd, galwyd Mr. George Lewis i'r Gadair, yna efo a agorodd y Cyfarfod mewn modd bywiog a medrus, trwy ddangos yn eglur y lleshad mawr ag sydd yn deillio oddiwrth Ysgolion Sabbathol a Dirwest, ynghyd ag ymdrechiau dau parhaus a difinio Mr. Smith o blaid y cyflwr. Wedi i Mr. David Evans ddarllen yr an-erchiad bywiog ag oedd wedi ei ysgrifenu ar yr achlysur, cydwynwyd i Mr. Smith y Tlws Aur, yr hwn, ynghyd a'r gadwen, oedd yn werth £33, gan Mr. John Jones, gyd ag araeth fet, dreiddgar, a chymmwysiadol iawn. Y mae yn dlws hardd, o gynllun addas, ac arwydddeiriau Dirwestawl ar un ochr iddo, a'r ysgrifeniad canlynol ar yr ochr arall.

"Presented to R. Smith, Esq. by his Workmen at Margam, in token of their grateful approbation of thirty years devotedness to Sunday Schools, and for his advocacy of Total Abstinence from all intoxicating drinks, whereby the welfare, spiritual, and temporal, of all within the sphere of his influence, has been so greatly promoted."

Yna diolchodd Mr. Smith mewn araeth ddwys ac ardderchog, yr hon a barhaodd dros awr i'w thraddodi. Ond o herwydd meithder yr ysgrifau yn y Rhifyn hwn, gorfu arnom adael allan y Talfyriad a anfonwyd i ni, a gobeithiwn yn fawr na chymmer ein cyfeillion yn Margam, &c. yn angharedig arnom.

DIRWESTIAETH yn erbyn ANFFYDDIAETH.

Anerchiad "Cymdeithas Ddirwestawl Gristionogawl Caerlleon," at eu brodyr Dirwestawl yn Ngogledd a Deheubarth Cymru, a Threfydd Lloegr.

ANWWL GYFEILLION—Ar ein cychwyniad cyntaf gyd a'r achos da hwn (rhai o honom er ys yn agos i bum mlynedd yn ol) ni ddychymygasom y buasai genym un gel-yn i ymladd ag ef ond y Diodydd Meddwawl yn unig; ond erbyn hyn y mae Anffyddiaeth wedi ymosod arnom. Mae rhyw ddyinion haerllug, annuwiol, a chabeddus, y rhai a adnabyddir wrth yr enw *Juveniles*, neu *Socialists*, yn cerdded oddi amgylch, gan hudo yr anwastad a'r ofergoelus i gymmeradwyo eu hegwdorion dinystriol a damniol—dinystriol, meddwn, am eu bod mor haerllug a haeru y dyld cyfrif pob peth yn gyffredin, nid yn unig meddiannau ac etifeddiaethau, ond yr hyn sydd anwylaf gan ddynion wrth rymau natur a pherthynas, ie, ni rusanat haeru fod gan ddyn hawl, ac na's gellir beio arno, i fyw mewn aflendid anniwair gyda gwraig a merch ei gymmydog—damniol, meddwn hefyd, am nad arswydant bentru y geiriau mwyaf cabledus a dychrynlyd gyd ag enw bendigedig ein Harfilydd a'n Hicshawdwr Iesu Grist, geiriau rhy arswydus i'w gosod o flaen ein darllenwyr.

Mae y gelyn hwn mor gyfrwys, fel ag y mae rhai o'r dadleuwyr yn beiddio plethu

Dirwestiaeth ag Anffyddiaeth; ac yn ddiweddar daeth un o honnynt i'r ddinas hon, *nid Dirwestor*, a chymmerodd y gelynyon y fantais i ddyweddyd mai y Dirwestwyr oeddynt ei brif bleidwyr, yr hyn a brofwyd yn gyhoeddus yn *anwireded noeth*. Ac yn awr, anwyl gyfeillion, gan fod y wiber hon yn troi o'n hamgylch, yn barod i chwythu ei gwenwyn melfidgedig i'n plith, dymunem eich deffroi i fod yn wyladwrus rhag iddi byth ymlithro i Gymru enwog a llyuosog ei breintiau, gan obeithio y bydd eich zel yn bywiogi, eich eiddigedd yn cynnyddu, a'ch rhifiedi yn llyuosogi. A rhag i neb dybied fod y cysylltiau lleiaf rhwng aelodau y Gymdeithas hon a'r anffyddwyr hyn dymunem wneuthur yn hysbys y Penderfyniadau canlynol:—

Mewn Cyfarfod Cyhoeddus perthynol i'r Gymdeithas hon a gynnalwyd gan y Saeson yn y *Diocesan School, George Street*, ar Nos Lun, y 26ain o Tachwedd, 1898, ac mewn Cyfarfod Cymreig yn Nghapel y Trefnyddion Calfinaidd, yn *Commonhall Street*, ar y Nos Fercher dilynol, cytunwyd ar y penderfyniadau canlynol:—

Penderfynwyd—

- I. Nad yw y Gymdeithas hon yn arddel neb yn Aelod o honi a fyddo yn *Owenite*, neu *Socialist*: na neb yn aelod o'i Chyfeistieddiad nas yn dal un swydd mewn cysylltiad a hi, a fyddo yn cynnal neu yn cefnogi yr egwyddorion hyn, neu yn cynnathwyo Dadleuwyr cyhoeddus y *Socialists* neu yr *Owenites*, neu ryw egwyddorion ereill croes i Gristionogaeth,
- II. Fod i bob Cyfarfod i'r Gymdeithas hon gael ei ddechreu trwy ddarllen rhan briodol o'r Ysgrifthyrr Sanctaidd, gan y Cadeirydd, neu rywun a alwo efo i hyn.
- III. Fod y Gymdeithas hon, tra yn rhwymo ei hunan i arfer pob moddion cyfreithlon ac ysgrybyrol i gwbwlhau ei diben, yn edrych at *Diaa* yn unig am beri i'w gweithrediadau fod yn effeithiol.
- IV. Fod i'r Gymdeithas hon gael ei galw *Cymdeithas Ddirwestawl Gristionogawl Caerlleon*. Ydwyf, dros y Gymdeithas,

J. PHILLIPS (*Tegidon*).

T. Thomas, Cadeirydd,

J. Jones, Handbridge, Ysgrifynydd.

HELYNTION YR AMSEROEDD.

CANADA.

Mae trigolion Canada, yn Ngogledd America, wedi codi gwrthryfel eilwaith yn erbyn y Llywodraeth, ar ol darestyngiad y gwrthryfel cyntaf. Mae Arglwydd Durham, Is-lywydd y wlad, wedi dyfod yn ol i Frydain. Mae Syr John Colbourne, a'i filwyr llyuosog a dewrion, wedi ymddwyn yn wrol a chyflym yn eu gweithrediadau, ac wedi bod yn offerynol i ddaroastwng y gwrthryfel hwn etto i raddau helaeth, heb dywallt rhyw lawer iawn o waed. Rhyw ddynion torfagus o Ffrainc, yn gyffredinol, sydd yn blaenori yn y rhyfel cartrefol hwn. Diau y bydd i Arglwydd Durham roddi hysbysrwydd manwl i Weinidogion ein llywodraeth

am natur ac achlysur y gwrthryfel, ynghyd â chyfarwyddiadau am y moddion tebycaf i'w defnyddio tu ag at lonyddu meddylliau y trigolion, a sefydlu heddwch yn eu mysg.

Ar yr 17eg o Ragfyr diweddaf tiriodd y llong *Cadben Ross* yn Lleirpwll ag ynddi 30 o'r prif wrthryfelwyr, o dan heiryu trymion, y rhai a gymmerwyd i fyua yn Canada, ac a ddyfarnwyd i gael eu halltudio dros eu hoes.

YR HISPAN.

Mae y rhyfeloedd yn parhau yn ffyrnig a gwaedlyd iawn rhwng y pleidiau arfogawl yn y wlad annedwydd hon. Nid oes dim tebyg y bydd i ben gael ei roi yn fuan ar dywallt gwaed yn eu mysg. Mae plaid y Frenines, a phlaidd Don Carlos, mor amhlygedig a'u gilydd, ac ni wyddys pwy fydd drechaf.

AMRYWIAETHAU.

Yfed ychydig Wirod, &c.—Mae yn awr dros 33 mlynedd er's pan ddarllenais am bregethwr ieuango parchus (yn un o drefydd Lloegr) yn galw mewn tafarn dŷ am wydraid bach o rum, lle yr oedd diotwr yn eistedd ac yn yfed; yr hwn a adwaenai y pregethwr, ac a sylwodd arno: cododd ar ei draed ac aeth ato, gan ddywedyd, 'Gyfaill! bu amser pryd yr oeddwn innau yn bregethwr mor barchus a phoblogaidd ag ydych chwithau heddyw: a thrwy garedigrwydd cyfeillion estynid i mi wydraid o wirod, neu o ryw ddolod gadarn, yn nhŷ y Capel, &c. ar ol yr oedfaon. Ar y cyntaf nid oeddwn yn ei chwantu; ond o feusr ychydig ac ychydig, drwy gymmelliadau caredigion, mi a gymmerais wydraid nid deua: ac wrth arfer felly chwantaais ddioddydd meddwawl i'r fath raddau nes y daethym yn *feddwm anwygyddus*, ac (eb efe) yr wyf yn awr mor druenus ag y dichon i greadur fod tu yma i uffern! neu, yn ei iaith a'i eiriau ei hun, 'I am now as miserable as a creature can be this side hell!'

D. J. G.—m.

Damwain angwel yngweithydd Glo Blaenafon.—Ar ddydd Mercher, Tachwedd 28, ar ol dau ddiw.nod o wlaw dibaid, disgynodd haen dew o eira am yr un yspaid o amser, pryd y tywyllodd yr awyr yn sydyn, ac yr ymruthrodd y gwlawogydd yn genllif ar y Waen Afon, ac ar hyd y Coity, ffordd yr elir i'r Varteg, yr hyn a foddodd y gweithydd, ac a orchuddiodd yr holl ddyffryn, ac a achosodd godiad disymmwrth yn yr afon, nes y torodd dros yr amglawdd ac yr ymruthrodd i enau gwaith glo cyfagos perthynol i'r *Blaenafon Company*. Anfonwyd cenhadau i'r gwahanol weithydd, a daeth cannoedd o'r gweithwyr allan yn ddiangol; ond gofidus gemym adrodd fod 14 o'r dynion wedi colli eu bywydau.

Ewogrwydd cydwbybod.—Un o'r wythnosau diweddaf bu farw llange ieuango mewn lle a elwir Newark dan effeithiau dwysaf

cydwbybod euog wedi deffro. Pan oedd dan arteithiau marwolath cyfaddefodd ei fod wedi gwenwyno ei fam oddentu dwy flynnedd a hanner yn ol. Addefodd iddo wneud hyn oll er dyfod yn berchenog ar y tŷ a'r amaeth. Ymddengys fod ei fam wedi marw ar y ffordd wrth dychwelyd o Newark, i balle yr oedd wedi myned ar ol yfed y gwlybwr angenawl.

Gohiriad Eisteddiad y Senedd.—Ar y 4ydd o Ragfyr diweddaf ymgysarfu Tŷ yr Arglwyddi, a phenderfynwyd a chyhoeddwyd y bydd i Eisteddiad y Senedd gael ei ohirio etto yn mbellach byrd y 6ed o Chwefror nesaf, pryd yr ymgysarfyddir i ymalyd yn y gorchwyl gwladol.

Gwerthiad Te.—Ar amser Marchnad Chwarterol y Te, yn yr India House yn Llundain, vn mis Mehefin, 1838, fe werthwyd tri miliwn ar ddeud chwe chant a deg a thriugain o filoedd o bwysau (13,670,000) y rhan fwyaf o hono oedd *Congou*, sef naw miliwn a dau gant ac ugain o filoedd o bwysau (9,222,000).

Peth o brys i Amaethwyr tir.—Yn ol Gweithred y Senedd, yr hon a sefydlwyd yn gyfraith dan y breinir William IV. Gweithred 1 a 2 Pennod 25, y mae yr holl wartheg, cessylau, defaid, moch, &c. a elwir drwy Lidiart y doll (*Toll Gate*) wrth fyned i bors, neu ddychwelyd o bors, os na byddant yn teithio ychwaneg na dwy filltir ar hyd y brif ffordd i gael myned heb dalu dim toll. Os bydd i'r tolliwr goddi toll ar y cysfryw, wedi cael hysbysrwydd o'r amgylchiad rhaid iddo dalu pum punt o ddirwy yn ol y gyfraith.

Ieithoedd y byd.—Mewn llyfr o lasur mawr, a gyhoeddwyd gan M. Adelung, gwelir fod y nifer mawr o 3064 o ieithoedd yn cael eu siarad yn amrywio! barthau y byd. Yn y llyfr hwn y mae Geilechresau (*Vocabularies*) wedi eu trefnu a'u dosparthu yn cynnwys 977 o ieithoedd yn Asia, 587 yn Ewrop, 276 yn Affrica. 1264 o ieithoedd a changen-ieithoedd yn America. Y fath gymmysgedd rhyfedd a fu gynt yn Babel!

PRIDODAS DDIRWESTOL.

Ar yr 16eg o fis Tachwedd diweddaf priodwyd, yn Mallwyd, Mr. Henry Williams, Goruchwyliwr Gwaith Copr Meistrad Mangnall & Co. yn agos i Ffestiniog, ag Anne Evans, merch hynaf Mr. Richard Evans, Manachydd, Dinas Mawddwy, Sir Feirionydd.

BU FARW,

Hydref 9, 1838, yn Nghaergybi, wedi bod yn ddioddefgar mewn cystudd, ac yn dyfal barhau mewn gweddi, yn llawen mewn go-baith, Margaret, gwaig Mr. William Anthony, o'r dref hon, yn 63 mlwydd oed.

Yr un dydd, Mrs. Miriam Jones, gwaig Mr. John Jones, o'r Waen, Henllan, ac unig ferch Mrs. Jane Roberts, Shop, Henllan, yn 26 mlwydd oed.

BARDDONIARTH.

EMYN NADOLIG.

(GAN D. JONES.)

Yngwlad Jude, ar foreu-ddydd,
(Dyma newydd ddaeth o'r Nef.)
Ganwyd Ceidwad colledigion—
Rhyddawr caethion ydyw Ef;
Gwir Iachawdwr Hollalluog,
Noddfa i'r enog, Meichiau mawr;
Hwn yn wir yw Crist yr Arglwydd,
Cadarn Lywydd Nef a llawr.

Mae ei enw yn "RHYFEDDOL,"
Duw tragwyddol ydyw Ef;
A'i air nerthol gwnaeth y bydoedd,
A'u holl luoedd—Ior y Nef:
Ef yw Arglwydd yr arglwyddi,
Er ei eni'n Fachgen gwan;
Fe sy'n cynnal y gre'digaeth,
A'i lywodraeth sy' mhob man.

Daeth i barthau isaf ddacar,
Ac i garchar, ing a chur;
Gwir sawrhodd Ef y gyfraith
Yn ei berffaith fywyd pur,
A chyflawnder a foddlonodd
Pan y trengodd ar y pren?
Ef yw'r Iawn a'r Drugareddfa,—
Haleluiah, byth, Amen!

TYSTIOLAETHAU O'R DUWDOD YN
NGWAITH Y GREADIGAETH.

"Dyweddodd yr ynyf yn ei galon, Nid oes un Duw."
Salmiidd.

Yr ynyfdd ddwed o'i galon gyndyn ef,
'Does Duw yn bod, O! iaith echrysawl yw!
Tra mae'r un pryd yn llenwi'r ddac'r a'r nef,
Ac ynddo'r 'ym yn symud ac yn byw.

Ei bedd yw'r nef, y ddac'r stol ei draed,
Gwalth cain ei law yw'r wybren glaer-
wych fry,

Ei waith yn awr sy'n dangos ei barhâd,
A'i fod yn Dduw anfeidrôl, cadarn, cry'.

Wrth syllu'n awr gofynaf ar wahân
I'w holl weithredoedd cu, bob un ac un,
Er byddar ynt, eu iaith o fawr i fân
A ddwed fod Duw—ond eithriad ydyw'r
dyn.

A oes 'r un Duw? Oes, tystia'r haul o'i hynt,
Y lloer, y ser, planedan oll ddwed, Oes,
Tarann, mellit, ystormydd, gwlaw a gwynt,
Sy'n gwneud ei air, heb ymweithredu'n
groes.

A oes 'r un Duw? Oes, medd y grëadfaith,
Gwel yn fy rholmae Duw o'i mewn i gyd,
Ilydnyen, llin, a dalen mewn un iaith
A ddwed fod Duw sy'n parhâd un o hyd.

A oes 'run Duw? Oes, medd yr eigion mawr,
Derbynialis ddeddf o'i enau sanctaidd E';
Nad elwn dros deryfnau dacar lawr,
I'r rheol hon 'rwy'n awr yn cadw'n lle.

A oes 'r un Duw? Oes, llefai'r milod oll,
Ein Noddwr yw, diwalla ni'n ddifael;
O ddydd i ddydd darparu mae'n ddigoll
Oll er ein maeth, ei roddiad sydd yn hael.

A oes 'r un Duw? Oes, seinia'r adar mân,
Cor pâr y wig yn unllais ddywed Oes,
Ein Crewr yw, cysegwrn iddo'n cân,
Ein cynnal mae, a'n hymborth i ni roes.

A oes 'r un Duw? Oes, traetha llydiau'r
llawr,

Y blodau heirdd gyd-etyb yn eu rhyw;
Tlws yw ein gwig, gwych, teg a glân ein
gwawr, [Duw,
Ein gwedd sydd lws, 'n addurnwr ydyw

O! ti ynfytyn dwl, ti bryfyn gwan,
P'odd meiddiaist byth a gwadu nad oes
Duw; [man,
O'th amgylch gwel, mae'n amlwg y' mhob
Fod Duw yn bod, ynddo 'r wyt ti'n byw.

Gwel Dduw yn awr, o fewn yr holl rai hyn,
Na fydd anffyddiawg mwy, ond ynddi
cred:

Ei hanfod E' sy' mbell uwch deall dyn,
Diderfyn yw, heb uwchder, hyd, na lled.
Caerllon. J. M.

ENGLYNION

*Taith y meddwl uwch bedd y diweddar Barch.
Thomas Hughes, yn monwmnt St. Paul, yn
Llerpwell.*

Hir y cofir am wr cyfion,
Athro glwys fu'n eglwys Ion.

Oer a llwm nych trwm Och y tro,—collwyd
Y callwch ddawr Athro;
Aeth i'r bedd o'r diwedd, do,
Yn salwedd i noswyllo.

Tomas wen addas weinyddwr—duwiol,
A diwyd bregethwr;
Bugall i'w gail a fu'r gwr,
Ber anian byw arweinwr.

Er llwch ar byddar a bedd,—ei fwynwas,
Fyn Iesu o'r llygredd,
I lan Ganaan gogonedd,
Ar ei lun i'w orau wledd.

RICHARD JONES.

ENGLYN A WNAED UWCH BEN BEDD
LLANC IWANG.

Ymdeithydd od yma daethost—wyla,
Can's welo drem rydost,
Gorweddfa llanc gwareddfost,
Peidied darfydded dy fost.

T.

A handwritten musical score on aged paper, featuring five staves of music. The notation is in a historical style, likely 17th or 18th century. The first staff is in G major (one sharp) and 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature 'C'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The second staff is in G major (one sharp) and 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature 'C'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The third staff is in G major (one sharp) and 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature 'C'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The fourth staff is in G major (one sharp) and 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature 'C'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The fifth staff is in G major (one sharp) and 3/4 time, with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature 'C'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The score includes various musical notations such as notes, rests, and bar lines. There are also some markings that appear to be 'P' and 'R' with double lines, possibly indicating repeat or first/second endings. The handwriting is in ink, and the paper shows signs of age and wear.

Y DRYSORFA.

RHIF. xcviii.]

CHWEFROR, 1839.

[LLYFR IX.

BUCHDRAETH Y PARCH. THOMAS VINCENT, M.A.

Un o'r Anghydffurfiwr (Nonconformists), yr hwn oedd yn Weinidog yn Christ Church, Rhydychain, ac a furiwyd allan oddi yno drwy Gyfraith yr Unffurfiath yn 1662.

GANWYD Mr. Thomas Vincent yn mis Mai, 1634. Meibion oedd efe a'i frawd, Mr. Nathaniel Vincent, i Mr. John Vincent, Gweinidog yr Efengyl, yr hwn a anwyd yn ngorllewin Lloegr, ac a fu farw yn Sedgfield, pan oedd efe yn weinidog y plwyf cyfoethog hwnw, yn Esgobaeth Durham. Thomas oedd ei fab hynaf ef, yr hwn a ddaeth i mewn i'r Personoliaeth hono yn Rhydychain ar ol Mr. Case. Yr oedd Mr. Vincent yn wr syml, gostyngedig, ac enwog mewn duwioldeb, ac ymarweddïad sofr, yn llawn zel a diwydrwydd. Efe a ddysgodd Lyfr y Psalmau a'r holl Destament Newydd ar dafod leferydd. Efe a gymmerodd y llafur hwn arno o ddysgu yr Ysgrifysur allan, fel y dywedodd amryw weithiau, rhag "i'r rhai a ddygasent ei bulpod oddiarno, mewn amser fynu ei Fibl hefyd."

Dywed Mr. Wood am Mr Thomas Vincent, "Fe'i perchid ef yn fawr bob amser o herwydd ei dduwioledeb, yn enwedigol gan ei frodyr. Ac nidei frodyr o'r un blaid ag ef yn unig a'i parchent, ond hefyd pob dyn sofr ag oedd yn gydnabyddus âg ef; canys gwr enwog a defnyddiol iawn oedd efe yn ei ddydd."

Yr oedd efe yn un o'r ychydig nifer o'r Gweinidogion y rhai a arosant yn ninas Llundain yn amser enbydus y pla mawr, yn y flwyddyn 1665. Yn nghazol y pla, yr hwn oedd yn tori ugeiniau i lawr bob dydd, efe a barhaodd i bregethu i'r bobl gyda phob diwydrwydd a fyddlondeb, ar yr amser angenrheidiol ac enbyd hwnw.

Yr banes am dano yn yr amgylchiad hwn sydd fel hyn:—

Weddi cael ei fwrw allan o'r Eglwys yn Rhydychain, efe a aeth i Lundain; ac efe a fu am ryw amser yn cynnorthwyo y gwr enwog hwnw, Mr. Doolittle, yn Islington, gerllaw Llundain, yn addysgu gwyr ieuainc mewn dysgeidiaeth Athroaol; ac fe'i cyfrifid ef yn

addas iawn at y gorchwyl, o ran ei ddysgeidiaeth a'i ddoniau. Fel yr oedd y pla yn cynnyddu yn ddychrynlyd yn Llundain, ac yn tori dynion o bob oedran a sefyllfa i lawr i'r bedd yn ddiarbed, teimlai yn ei feddwl ryw awydd cryf iawn am fyned i bregethu Crist i'r rhai byw, gan farnu o hono fod meddyliau miloedd yn ddychrynedig, a'u cyfyllau yn ambarod i fyned i dragwyddoldeb, a bron neb yn gallu sefyll i'w cyfarwyddo i ffoi i'r noddfa.

Efe a hysbysodd i'w frawd, a'i gyd-lafurwr, Mr. Doolittle, fod gwasgfa ddwys yn yr achos hwn ar ei feddwl ddydd a nos; a'i fod yn tueddu i adael ei sefyllfa gysurus bresennol, ac ymgysegru yn ymroddol i ymweled â'r cleifion, ac i bregethu i'r rhai iach yn mhob Eglwys yn y ddinas lle y ca'i ganiatad, yn yr amser helbulus ac enbydus hwnw. Cynnygiodd Mr. Doolittle ei berswadio ef i beidio myned, drwy ddangos iddo y mawr berygl o'r anturiaeth amcanedig. Dywedodd, ei fod ef yn barnu nad oedd galwad arno i fyned i Lundain i wyneb y pla ddychrynlyd, pan yr oedd efe mewn sefyllfa fuddiol, fel na ddylai ei gadael heb fod galwad amlwg arno mewn rhagluniaeth i fyned i le arall---y dylai efe, yn bytrach na rhedeg i wyneb y fath berygl, gadw ei hun i fod yn fuddiol i'r oes a ddel, drwy ei ddysfalwch a'i lafur yn addysgu y gwyr ieuainc hyn, yn ylle yr oedd efe yrawr hono yn sefydledig. Ond nid oedd ei holl ymgais yn llwyddo i berswadio Mr. Vincent i roi i fynu ei amcan auturiaethol a pheryglus.

Yna hwy a gytunasant â'u gilydd i ofyn cyngor eu brodyr yn y Weindogaeth, yn, ac oddentu Llundain. Galwasant am gyfarfod o Weinidogion i'r perwyl. Yn y cyfarfod hwn, hysbysodd Mr. Doolittle fwrriad Mr. Vincent i'w frodyr, ac a dywedodd wrthynt yr holl resymau ag oedd ganddo yn

erbyn iddo fyned i Lundain ar y cyfryw amser peryglus. Yna gofynwyd am i Mr. Vincent fynegi iddynt yr hyn oedd ar ei feddwl i'w wneud, ynghyd â'r ystyriaethau a'i hannogai ef at hyny.

Efe a ddywedodd, *Yn gyntaf*, Ei fod ef yn hollol rydd oddiwrth ofn marw : y gallai efe edrych yn wyneb anghen yn ddigryn ! *Yn ail*, Ei fod ef o'r farn y dylai y nifer mawr o bobl sydd yn meirw y dyddiau hyn yn y ddinas gael rhyw fugal ysbrydol i'w cyfeirio yn eu cyfyngder at y Gwaredwr. *Yn drydydd*, Nad ydoedd byth yn dysgwyl, yn ei holl fywyd, y gallai efe gael y fath gyfeustira i fod yn llwyddiannus yn ngwaith y Weinidogaeth fel yr un sydd yn ymgynnyg yn bresennol. *Yn bedwerydd*, Ei fod ef wedi gosod y matter ger bron Duw mewn gweddi lawer gwaith. *Ac yn bummed*, Ei fod ef yn sobr wedi ymroddi i ymgyssegru i wasanaeth Duw, ac i geisio bod yn lles i eheidiau dynion ar yr achlysur presennol. Dyma oedd ei resymau ef am anturio i Lundain i wyneb y pla dinystriol, ac am hyny dymunai ar ei frodyr beidio arfer un rheswm a fyddai yn tueddu i wanbau ei freichiau yn yr anturiaeth.

Wedi i'r brodyr yn y Weinidogaeth glywed ei holl resymau ef, a gweled sylmrwydd ei feddwl, a daioni ei amcan, ynghyd â'i wroldeb, hwyntwy yn unfryd adystiolaethasant eu boddlonrwydd a'u llawenydd ; eu bod yn credu bod y peth o Dduw ; a chytunasant i weddio drosto am ei amddiffyniad a'i llwyddiant.

Ar hyn, efe a wynebodd ar Lundain, ac a ddechrenodd ar ei waith gyda gwrolder a dyfalwch mawr. Yr oedd efe yn pregethu bob Sabbath mewn rhyw Eglwys neu gilydd am amryw fis oedd, sef o fis Mai hyd fis Medi yn y flwyddyn 1865, ynghanol y pla dinystriol, a dynion yn meirw o'i amgylch bob dydd a nos. Ei bregethau oeddynt nodedig o effeithiol a grymus, a'i ddull yn eu traddodi oedd yn dra sobr, difrifol, a chyrhaeddgar. Yr oedd y farn arawydus, y pla difaol ag oedd yn ymdaenu mor gyffredinol, yn offerynol ryfeddol i roi rhyw fin awchlym ar y pregethwr a'r gwrandawr.

Yr oedd hi wedi myned yn ymofyniad cyffredinol drwy'r ddinas, ar hyd yr wythnos, pa le y byddai Mr. Vincent yn pregethu y Sabbath nesaf. Yr oedd lliaws mawr yn ei ddilyn ef yn mhob man, ac fe argyhoeddwyd llawer dan ei weinidogaeth ef. Yr oedd yn ymwelod â phob un o'r cleifion a anfonai

am dano, y'mhob man drwy'r ddinas, ac efe a weinyddai gysur, hyd y gallai, i bob un ; yn enwedigol yn achos achubiaeth eu heneidiau : hyn oedd yn gwasgu yn benaf ar ei feddwl y'mhob man. Ac fe ryingodd bodd i'r Arglwydd ofalu yn neillduol iawn am dano yn wyneb y peryglon mwyaf ; canys er fod y nifer mawr o wyth a thriugain o filoedd pum cant ac un-arymtheg a phedwar ugain (68,596) o bobl wedi meirw o'r pla yn Llundain yn y flwyddyn hono, a bod saith wedi marw yn y tŷ lle yr oedd efe yn llettya, er hyny cadwyd ef mewn llawn feddiant o'i iechedd ar hyd yr amser. Pwy sy mor ddall na wel law wyrthiol yr Hollalluog yn amddiffyniad y gwr duwiol hwn ? Mawr oedd ei ffydd, cadarn a diysgog oedd ei hyder yn Nuw ei iachawdwriaeth, a llafurus a ffyddlon rysfeddol a fu efe ar amser ystormus iawn, yn ngwinllan ei Arglwydd.

Efe a arosodd yn Llundain yn y llafur hwn o gariad yn ddiffinon nes llwyr ddi-fianu o'r pla o blith y trigolion ! Ar ol hyny efe a ymadawodd oddi yno. Efe a barhaodd i bregethu yr efengyl wedi hyny, gyda mawr zel a llwyddiant, i gynnulleidfala luosog, hyd y flwyddyn 1878, pan y bu efe farw yn Hoxton.

Mae genym yr hanes canlynol am ei farwolaeth ddedwydd ef, a'i fynediad i mewn i lawenydd ei Arglwydd. Ei glefyd, o'r hwn y bu farw, oedd poenau yn ei ben ac yn ei ddwyfron. Yr ymadroddion dilynol ydynt rai o'i eiriau rhyfeddol, bywiol, a dedwyddol, a ddiferasant dros ei wesusau wrth wynebu y dyffryn tywyll garw, a'r byd tragwyddol. Ar y noswaith cyn ei farwolaeth efe a dorodd allan i lefain, gan ddywedyd, "O anghen ardderchog ! groesaw, groesaw it ! Mae anghen wedi archolli fy mhen a'm calon (gan gyfeirio at y manau lle yr oedd ei afiechyd) ond nid archollodd fy nghydwyt ; bendedigedig fyddo Daw ! O anghen, gan hyn, brysia ! O anghen, brysia ! Pa le mae dy fwa ! Pa le mae dy saethau ? Tyred, tyred ! Ar y ddaear yr wyf fi etto : yn y cerbyr wyf fi etto : ond yn y nesoedd, fe, y nesoedd, y dymunwn fod ! Yrwyf ymofyn am anghen, ac yn methu ei gael ! Pa hyd, O Arglwydd, sanctaidd a chywir !"

Ni fynai gan neb ymofyn am gymmorth meddyg : a phan ddaeth meddyg ato i'r ystafell efe a ddywedodd wrtho, "Paham yr ydych yn dyfod yma i ymgais am fy attal rhag myned i'r af-

oedd? O boen anwyl! tyred, a chymmer fi ymaith! Nid oes genyf fi ddim i'w wneud yma: mae fy ngwaith wedi darlod. Mae fy amser wedi dirwyn i ben; mae fy nerth wedi pallu! I ba beth y tariaf yma? O tyred, tyred, bydd debyg i iwrcw ar fynyddoedd y pŕ-lysiau. Pa hyd y byddaf yn dysgwyl ac yn llefain? Pa hyd y'mcedwir rhag dyfod i'th wydd? O tyred! anwyl Iesu! Pa hyd y byddi heb anfon dy gerbydau? O tyred i lawr ataf, a chymmer fi i fynu atat dy hun!" Yna, gan godi ei ddwyllaw tu a'r nefoedd, efe a ddywedodd, "Mae breichiau fy Nghyfyngwr oddi tanaf." Yna efe a hunodd yn yr Iesu.

Pregethodd Mr. Slater ei bregeth angladdol ef.

Ysgrifennodd Mr. T. Vincent amryw lyfrau rhagorol yn yr iaith Saesoneg; sef, A Spiritual antidote for a dying soul—God's terrible voice to the city by plague and fire—Christ's certain and sudden appearance to judgment—An Answer to the sandy foundation of William Penn, the Quaker—A Defence of the Trinity, Satisfaction by Christ, and the Justification of Sinners—Wells of Salvation opened; with advice to Young men—An Explanation of the Assembly's Catechism—Sermons—The true Christian's love to the unseen Christ.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

I THESSALONIAID.

THESSALONICA, yn awr Salonicchi, sydd yn Ewrop, ac yn borthladd mawr yn sefyll yn y *Thermaic Gulph*, a phrif ddinas Macedonia, teyrnas Alexander fawr. Yno y pregethodd Paul yr efengyl yn ddioed wedi ymadael o Philippi; a'i weinidogaeth a fendithiwyd er cynnull ynghyd eglwys, Act. xvii. Yr luddewon anghrediniol wedi eu henyn gan ddigofaint wrth ei lwyddiant, a'i herlidiasant fel y gorfu iddo ffoi i Berea, ac oddi yno i Athen, obale yr auonodd efe Timotheus yn ei ol i gael hysbysrwydd am gyflwr y credinwyr yn Thessalonica. Wedi i Timotheus ddychwelyd at Paul, i Coriuth, gyd â'r fath adroddiad hyfryd am eu dianwadwlch yn y ffydd, ysgrifennodd yr apostol yr epistol hwn i'w cadarnhau yn ngwironedd efengyl iachawdwriaeth, ac i'w calonogi yn eu gyrfa Gristionogol. Tybir mai hwnyw y cyntaf o'r epistolau ysprydoledig a ysgrifennodd yr apostolion, A.D. 52.

Yr epistol cyntaf at y Thessalonaid

sydd yn rhanedig i bump o bennodau, yn cynnwys chwe dosparthiad.

Dosparthiad I. Sydd yn cynnwys y Rhagymadrodd, yn mynegi diolchgarwch yr apostol i Dduw am rasau enwog a gweithgar y Thessalonaid, pen. i. 1—4.

Dos. II. Sydd yn datgan boddlondeb cysurlawn yr apostol yn y Thessalonaid yn derbyn yr efengyl gyd â serchiadau ysprydol, gan droi at Dduw oddi wrth eilun-addoliaeth, a dyfod yn esiampl i'r holl eglwys yn y taleithiau cymmydogaethol, pen. i. 5—10.

Dos. III. Sydd yn cynnwys apelriad yr apostol at y Thessalonaid o ran y gonestrwydd a'r purdeb, yr anhunanoldeb a'r serch, gyd â'r rhai y darfu iddo ef a'i gyd-weision bregethu yr efengyl iddynt, er yr holl erlid y darostyngwyd hwy iddo o'r achos, pen. ii. 1—16.

Dos. IV. Sydd yn traethu gofal serchiadol yr apostol am eu cadwraeth rhag hudoliaethau y temtiwr, ac am eusefyddiad parhaol, a'u cynnydd mewn ffydd a sancteiddrwydd cyffredinol, pen. ii. 17. a iii. a iv. 1—12.

Dos. V. Sydd yn cynnwys addysgiadau cysurol ynghylch y rhai a fuont feirw yn ffydd yr efengyl, gan eu bod yn huno yn yr Iesu, gyd â'r hwn maent yn gorphwys hyd yr adgyfodiad; credinwyr gan hyny ydynt yn cael eu cyngori i ymbarotol erbyn dyfodiad yr Arglwydd, pen. iv. 13—18.

Dos. IV. Sydd yn cynnwys amrywiol gynghorion cyfaddas i'w cymmeriad fel plant y goleuni, yn neillduol er meithriniaeth sancteiddrwydd, cariad brawdol, parch i'w gweinidogion, a duwioldeb, gyd â llawenydd cynnyddol, am yr hyn mae yr apostol yn gweddio, a'r epistol yn diweddu gyd â'r fendith arferol, pen. v.

Y pummed dosparthiad o'r epistol hwn sydd fwyaf hynod, gan ei fod yn datgan mor eglur pa beth a ddaw o'r duwiolion y rhai fyddant i'w yn nydd yr adgyfodiad, pen. iv. 17.

Cysfiriadau yn 1 Thessalonidia.

Pen. ii. 16.	Gen. xv. 16.	Pen. iv. 15, 13.	1 Cor.
iii. 13.	Zec. xiv. 5.		xv. 22, 51, 52.
			v. 8. Esa lix. 17.

YMYDDYDDAN YNGHYLCH DYSGYBLAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 7.)

YMOFFNYDD. Boreu da i chwi fy nghyfaill. Mae yn dda iawn genyf eich gweld heddyw, canys mae awydd arnaf am glywed chwaneg am y pechadurusrwydd o fod y naill Eglwys yn der-

yn i'w plith unrhyw berson a dorasid allan o Eglwys arall.

SYLWENYDD. Boreu da i chwithau. Mi a âf ymlaen gan hyny. Ar ol nodi fel hyn egwyddor a natury pechod hwn yn y gwreiddyn a'r cyff o hono, sylwaf ar rai o'r canghenau a dyfant o hono, a'r ffrwyth chwerw a thwyllodrus a gynnyrcha.

Megis mai anymostyngiad i Grist a gelyniaeth yn ei erbyn yw y pechod hwn yn y gwreiddyn a'r egwyddor o hono, felly yn ol ei natur y mae yn ei weithrediadau yn yr ôl o'r ysgogiadau a'r graddau o hono yn wrthryfel trwydd yn ei erbyn ef a'i lywodraeth.

Er mwyn cael mantais i fwrw golwg ar, a dynoethi twyll ac anfadrwydd y pechod o wrthsefyll neu wrthweithredu y gweinyddiad cywir o'r ddysgyblaeth eglwysig, yn y gweithrediadau o hono, awn yn ol i olygu y dybenion o'r ordinad, gan gyferbynu y ffrwythau a'r canlyniadau o'r pechod hwn â'r rhai hyn—

1. A sefydlwyd yr ordinad i fod yn foddion er dinystr a difodiad pechod? Os gwnaed, yna y mae'n rhaid fod pob gwrthwynebrwydd iddi yn milwrio o blaid parhad bywyd, achansodiad pechod.

2. A drefnwyd yr ordinad i fod yn foddion er adferiad y rhai y gweinyddir hi tu agatynt? Os felly, y mae gwrthwynebiad iddi yn milwrio yn erbyn hyn hefyd. Ac nid yn unig y mae yn milwrio yn erbyn adferiad ac iachâd y cyfryw oddiwrth y trosedd neu y pechod o herwydd pa un y diarddelid ef, ond y mae yn achlysur a chefnogaeth iddo gyflawni a byw mewn pechodau ychwanegol hefyd. Chwi a wyddoch am yr holl rai a wnant achos o'u diarddeliad o eglwys, eu bod trwy hyn yn droseddwr y cyfammod eglwysig y soniasom am dano o'r blaen, a wnaethant âg eglwys Crist yn gyffredinol, ond yn swyaf neillduol â'r ganghen o honi i ba un y derbynid hwynt yn aelodau, ar eu dyfodiad cyntaf i mewn iddi. Chwi a wyddoch hefyd mai nod o'r duaf ar enw neu gymmeriad un, yw ei fod yn dorydd animod. Os yw tori ammod cyffredin y fath beth, beth yw tori cyfammod cysegraid eglwysig. Wedi syrthio o un a thori ei ymrwymiad, onid y gwaith goreu a fyddai iddo ymgnio i wneuthur hyny i fynu, gan wneyd y goreu o'r anhap. Ond yn lle hyny, wrth gerdded yn llwybr y pechod hwn, wele un yn gwneuthur y

gwaethaf o hyny, ac yn ei rwymo ei hun i ddihoeni yn y pechod hwn dros ei holl oes. Gallaswn nodi llawys o bechodau ereill, pa rai y mae hyn yn eu meithrin, gan ddwyn ger bron lawer o brofion eglur a chyhoedd o hyny, ond rhag meithder ymattaliaf. Yn mhellach, y mae gwaith yr eglwys hyny yn hyn yn eithaf twyllodrus, oblegid pan trwy awdurdod ac yn ol cyfarwyddyd yr Arglwydd Iesu, y rhwymir un dan ddedfryd hon y ddysgyblaeth, "trwy weinyddiad yr ordinad gan ganghen o eglwys Crist, nis dichon i un eglwys arall ar y ddaear ei ryddhau, canys y mae yn rhwymedig yn y nef. Gan hyny y mae yn amlwg na wiiw i'r sawl a ddalier ac a ddedfryder gan ddysgyblaeth felly, ffoi at yr eglwys hon na'r eglwys arall am achles na noddfa o afael y ddedfryd mwy nag y bu i Joab gynt at gyrn yr allor rhag ei ladd wrth orchymyn Solomon, canys ysgymunedig yw ar bob tir yn nghyfrir'r nef, hyd oni chaffo'r gweinyddiad o'r ordinad tu agato, neu ryw foddion ereill, effeithiau priodol arno, sef ei ddychwelyd at yr Arglwydd mewn gwir edifeirwch, a'i adferiad yn ol ar hyd ffordd gyfreithlon, a thrwy y drws i mewn i'r eglwys.

3. A drefnwyd i'r ordinad fod yn foddion gwasanaethol er puredigaeth a glanhad yr eglwys? Os yw yn angenrheidiol i gangenau o eglwys Crist fwrw ymaith oddi wrthynt aelodau llygredig am bechodau gwarthus a gyflawner ganddynt, er eu glanhau a'u purio eu hunain oddiwrth euogrwydd ac asendid y cyfryw bechodau, yna y mae yn amlwg bod yr eglwys hyny a dderbynant y cyfryw rai, heb yn gyntaf eu glanhau oddiwrth y cyfryw bechodau, tra y cyfenwont eu hunain ar enw eglwys Crist, yn milwrio yn gyhoeddus yn erbyn hyn hefyd. Mae eu gwaith yn hyn, nid yn unig yn gefnogaeth ac achles i'r cyfryw fyw yn y pechodau hyny eu hunain; ond y maent, trwy weithredu felly, yn rhwydd gymmeryd iddynt eu hunain, fel eglwys, neu gynulleidfaoedd, gydgyfranogaeth a'r cyfryw rai yn euogrwydd a halogrwydd y cyfryw bechodau. Gan hyny, nid yw ryfedd bod yr Arglwydd, yr hwn sydd lanach ei olygon nag y gall edrych ar anwiredd, yn cuddio ei wyneb, ac yn tynu ei bresennoldeb grasol oddiwrth eglwys i wnant felly. Ond, efallai, yr ymfostia rhai eglwys, neu o leiaf aelodau ynddynt, yn wyneb hyn, nad yw yr Arglwydd, yn ei bresennoldeb

grasol, yn mhellach oddi wrthyn yn awr uag yn y dyddiau gynt. Etto, er hyny, y mae yn amlwg ei fod. Deillion heb adnabod yr Arglwydd, a'i bresenoldeb grasol gyd â'i eglwys, yw y rhai a ymfostiant felly.

4. A drefnwyd yr ordinhad, ac a yw yn angenrheidiol ei gweinyddu, er attal a darostwng amharch a chabredd a fwrier ar ogoniant mynegol ac enw Duw, a achlysurer trwy weithredoedd pechadurus rhai a broffesent eu hunain yn aelodau eglwysig? Os felly, yna y mae yr eglwysi hyny a wrthweithredant y ddysgyblaeth, cyhyd ag y cyfessont eu hunain fel yn dwyn perthynas âg enw yr Arglwydd, yn milwrio yn erbyn anrhydedd ei enw a'i ogoniant yn y byd. Pan y byddo dwy eglwys yn gweithredu ynngwrthwynebi i'w gilydd yn hyn, un yn gywir a'r llall yn gyfeiliornus, priodol fyddai dywedyd am enw Duw wrth y naill, Ar eich rhan chwi yn wir efe a geblir; ac wrth y llall, Ar eich rhan chwi yn wir efe a ogoneddir. Dyma i'ch widdarluniai byr ac amherffraith o ddrygionl y pechod atgas hwn. Ond er cyunddrwg yr ymddengys nis canfyddir ei anfadrydd yn y sylwadau hyn ond i raddau bychain mewn cydmariaeth â'r hyn sydd ynddo.

Ymor. Yn ddiau y mae yn ddrygionus iawn, chwi a'i dangosoch felly. Er darfod i'chwi ei drin gyda graddau teilwng o erwindeb, etto gan y gwnaethoch hyny ar dir teg, megis pe trinier gwr ar ei wadau, ac yn ei ddiwyg ei hun, meddylwyf na chlyw neb ar ei galon ei eiriach, eithr y bydd i'w bawb, yn enwedig yr holl eglwysi, gydgyfodi yn unfryd i'w erbyn, ac na roddir iddo, o hyn allan, gymmaint a lletty noson, ond y llabyddier ef fel y llabyddiwyd Achan gan holl Israel. Ond atolwg, fy nghyfaill, pan yr edifarhao un a ddarddeler o eglwys, a chael o'r ordinhad, yn y gweinyddiad o honi, ei phriodol effeithiau arno, a yw yn angenrheidiol anhebgorol i'r cyfryw ddychwelyd yn ol at yr eglwys o ba un y diarddelwyd ef? Ac a fyddai gwaith eglwys arall yn ei dderbyn i'w chymundeb yn cyrhaedd o fewn cylch y pechod y soniasom am dano?

Syl. Nid yw gwaith unrhyw eglwys i Grist yn derbyn pechadur edifeiriol i mewn iddi yn bechod. Nid wyf yn golygu ychwaith fod yn hollol angenrheidiol i un ddychwelyd yn ol ar ei edifeirwch, a'i adferiad at y gangen o eglwys o ba un y torwyd ef allan. Er, tra thebygol, pan y byddo

edifeirwch ac adferiad un yn wirioneddol a thrwyadl, mai hyny a wna os bydd ei amgylchiadau lleol yn caniatu iddo. Ond er nad yw hyn yn hollol angenrheidiol, etto y mae yn fwy dymunol ac adeiladol na myned at eglwys arall. Mae yn brawf sicrach a mwy cyhoedd o wirionedd adferiad un. Mae yn fwy manteisiol er cyfaddesiad pechod, yr hyn sydd mor briodol i wir ddychweliad. Trwy hyn caiff un a fu mor anffawdus a bod yn achos o alar i eglwys ar ei doriad ymaith, y fraint o fod yn achlysur o orfoledd iddi ar ei adferiad a'i ddychweliad yn ol. Nid peth ysgafn yw hyn. Yn mhellach, tu ag at fyw yn dduwiol mae yn angenrheidiol cadw cydwybod ddwrwystr tu ag at Dduw a dynion, yr hyn beth, meddylwyf, sydd dra anhawdd i'r rhai a grwydrant o eglwys i eglwys dan gerdd. Arwydd o gynnydd afiechyd un claf o'r darfodedigaeth yw ei fod am ymsymud o ystafell i ystafell. Lled debyg i hyny yw ar rai gyd â'u crefydd. Cael modd i drigo yn dawel, yn gymmwys i'n lle yn y babell isod, sef eglwys Crist ar y ddaear, sydd yn beth mawr; canys heb hyny pa fodd y gallwn ddysgwyl bod yn gymmwys i breswyllo mynydd ei sancteiddrwydd fry.

Ymor. Pe y digwyddai i'r ddysgyblaeth gael ei gwyro, neu ei chamweinyddu, a thrwy hyny gael o un difeius ei euogfarnu gan eglwys, a fyddai mewn amgylchiad felly yn bechadurus i'r cyfryw ymgynnyg am le, a chael derbyniad, mewn eglwys arall?

Syl. Nid wyf yn meddwl y byddai hyny yn bechod yn yr ymgeisydd, nac yn yr eglwys a'i derbynial. Ond etto, hyd y gwelais i, dyoddef yn amyneddgar hyd nes y deuai pethau i'r amlwg, ac oddi amgylch, a fyddai fwyaf cymmwys ac adeiladol. Er mwyn rhoddi ystyriaeth ddyladwy i'ch ymofyniad hwn mae yn addas sylwi nad oes ond seiliau gweinlaid i olygu y byddai i eglwys o egwyddor a dybenion cywir weithredu felly, ac nid yw yn debyg y goddefai yr Arglwydd i un o'r fath gyfeiliorni. Etto, wrth ystyried ei fod ef yn rhyledd ac anchwiliadwy yn ei ffyrdd a'i oruchwyliaethau tu ag at ei bobl, fallai y gallwn olygu y dichon iddo weithiau oddef i hyny gymmeryd lle, gan guddio doethineb oddiwrth henuriaid, i ddybenion doethion, teilwng iddo ei hun. Mae rhywbeth o natur a thuedd fel hyn i'w ganfod yn amgylchiad yr ymryson a'r ddadl a fu rhwng Job a'i gyfeillion. Fel y pryd

hwnw. felly yr awr hon hwyf, pan y llwyddo goruchwyliaethau yr Arglwydd tu ag at ei bobl, i'w cael i'r llwch i gydnabod eu gwaeledd a'u han-nheillyngdod, ni bydd yn hir heb ddangos eu barn a'u mater yn dda, a thawelu pob ystymydd. "Chwi a glywsoch am amynedd Job, ac a welsoch ddiwedd yr Arglwydd."

YMOF. Pa fodd y dylem ymddwyn tu ag at yr eglwysi y byddo eu gweithredoedd yn profi eu bod yn gyfranogion o'r pechod y buom yn sylwi arno? Mae arwyddion amlwg ar lawer o grefyddwyr yr oes hon, eu bod yn dra awyddus am gael eu parchu o herwydd eu crefydd. Ac os cywir y deliais sylw y crefyddwyr gwaelaif sydd fwyaf eu trwt ynghylch hyn. Nid oes neb yn son mwy am barch ac anrhydedd yn ddyledus iddynt o herwydd eu crefydd na'r Pabyddion a'r Sociniaid.

SYL. Yr ydych yn sylwi yn gywir. Mae gan y crefyddwyr cywir a gwirioneddol nod uwch na'u parch a'u hanrhydedd eu hunain i gyrchu ato, sef gogoneddu eu Tad yr hwn sydd yn y nefoedd. Ac efe yw yr hwn a'u hanrhydedda hwythau. "Os gwasanaetha neb fi, y Tad a'i hanrhydedda ef." Gan hyny nid rhaid iddynt ofalu am hyny. Ond am y crefyddwyr gau, nid yw ryfedd eu bod yn gofalu am eu hanrhydedd, oblegid onis gwnant hyny eu hunain, pwy arall a wna? Ond i ddyfod yn fwy uniongyrchol at eich ymofyniad, Rhydd y gwr doeth ar ddeall ini yr adwaenir gwr wrth wyneb ei gyfaill. Felly am yr eglwysi hyny a welant yn dda wneuthur iddynt gyfeillion o rai a ddiarddelir o eglwysi ereill am bechodau gwarthw, trwy roddi deheulaw cymdeithas iddynt heb edifeirwch yn flaenorol ynddynt oddiwrth y cyfryw bechodau, y mae yn eglur y dylem olygu y cyfryw eglwysi, mewn ystyr grefyddol, yn yr un modd ag y golygw'n y rhai y gweithredant felly tu ag atynt, ac ymddwyn tu ag atynt yn gyfatebol i hyny, a'u parchu a'r un parch ag y dylem barchu y rhai hyny a wnant yn gyfeillion iddynt. Heblaw hyn, y mae gwaith y cyfryw eglwysi yn ceisio gwrthsefyll a gwrthweithredu ordinhad Crist, yn en darostwng i'r fath sefyllfa, fel nas gellir, mewn ystyr grefyddol, eu parchu ond a'r parch dyledus i rai a farnar yn anrheiddig o faint y'mhlith eglwysi Crist. Dylem ddyysgu ac ymarfer a pharchu ac anrhydeddu pawb, hyd yn nod y rhai a ddiarddeler o eglwys Crist, a'r anrhydedd teilwng idd-

ynt o ran yr hyn ydynt yn eu gwahanol berthynasau a sefyllfaoedd. Mae yr Arglwydd yn dysgu ei holl eiddo i roddi parch i'r hwn y mae parch yn ddyledus. Ond nid yw yn eu dysgu i barchu pawb a'r unrhyw barch. Nid yw yn eu dysgu i barchu gau grefyddwyr a'r parch dyledus i wir grefyddwyr, ac y mae hyn yn hollol anhossibl i rai hyddysg yn ei ddysgeidiaeth ef o barchu crefyddwyr o herwydd eu sancteiddrwydd, eu perthynas â Christ, a'u tebygolrwydd iddo. Un yw dyn gwir dduwiol ag y mae y drygionus yn ddirmygus yn ei olwg, ond a anrhydedda y rhai a ofnant yr Arglwydd. Yr wyf yn nodi y dystiolaeth hon heb geisio ei hesponio, am fod esponiad o honi, mewn modd mwy cywrain o lawer nac y medraf ei eirio, yn brofiad gweithredol yn nghalon pob un ar y sydd yn feddiannol ar anian dduwiol.

Weithian, fy nghyfaill, byddwch wch. Ystyriwch y pethau hyn, a'r Arglwydd a roddo i chwi ddeall da ynddynt, ac a'ch cynnysgaeddo â doethin-eb i rodio yn llwybr eich dyledswydd, i weled y drwg ac ymguddio, a chanfod y da, ei ddewis, ei ddilyn, ac ymllynu wrtho. Tincian yn ddigon anbyfryd ar dabwrdd fy nghlust, trwy gydol y rhan hon o'n hymddyddan y mae sw'n y pechod dygas y buom yn son am dano. Buasai yn fwy dewisol genyf gael son am ryw rinweddau, neu ragoriaethau hynod, perthynol i rai o gangenau eglwys Crist. Ond angenrheidiol yw, weithian, sylwi ar bethau annymunol fel hyn. Rhaid yw gwrthwynebu pechod.

YMOF. Yr wyf yn ddiolchgar i chwi, fy anwyl gyfaill. Byddwch wch. Gobeithio y cawn, y tro nesaf y cyfarfyddom, achlysur i sylwi ar ryw wrthddrychau pereiddiach eu sain. Ond er mwyn hyrddiaf sw'n amneraidd y pechod hwn o'n clustian, gadewch i ni, wrth ymadael, gydganu y penill byfrydsain hwn o Salm 102. 16.

"Pan adeilader Sion wch,
A hon yn ddrych i'r gwledydd;
Paw weler gwaith yr Arglwydd no',
Y molir E 'n dragywydd."

CYSTUDD.

PAN y gweloch y purwr yn bwrw yr aur i'r fflwrn, a ydych chwi yn tybied ei fod yn ddigofus wrth yr aur, ac am ei dasu ymaith? Na, efe a eistedd fel purwr. Efe a saif yn ofalus uwch ben yr aur a'e tân, ac a sylwa na chyll un gronyn o

hono. A phan yr ysgerir yr anmhuredd oddi wrthb efe a'i tyn allan yn y fan, ni chaiff fod yn hwy yno.—*Crisp.*

GOSTYNGEIDDRWYDD.

A LLEFARU yn gyffredinol, y rhai mwyaf eu gras, a'r mwyaf eu dawn, a'r mwyaf eu defnyddioldeb, ydynt y rhai mwyaf gostyngedig, ac yn meddwl lleiaf o honynt eu hunain. Felly y mae y canghenau hyny ag sydd lawnaf o ffrwyth yn plygu i lawr, ac yn crogi iselaf.—*Gill.*

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dal. 8.)

Hanes rhai o'r gwyr rhagorol mewn duwioldeb a llafur, y rhai oeddynt yn byw yn yr amseroedd adfeiliedig ar yr Eglwys, o'r flwyddyn 300 hyd y flwyddyn 600.

Y CYNTAF a nodwn yw Ambrose, yr hwn oedd yn Gadpen yn y fyddin, ac a ddewiswyd i fod yn olygwyr ar Esgobaeth Milan, i.e., cyn iddo gael ei fedyddio; ac er iddo ymwrthod â'r swydd hyd ar a allai, efe a ddirgymhellwyd i ymaflyd yuddi, megis yn erbyn ei ewyllys. Pan ddaeth efe i fod yn Esgob Milan, efe a roddodd ran fawr o'i eiddo i'r tlodion, ac a ymroddodd i ddarllen a chwilio y Bibl ddydd a nos. Yr oedd ei dŷ yn agored i bawb, fel pwy bynag a fyddai mewn petruser, neu ddryswch ynghlych unrhyw fatter, y gallent ymofyn ag ef yn ddibetruser. Efe a roddai gymmaint o arian a allai hebgor i brynu caethion o Gristionogion o'u caethiwded, ac i'r dyben o gael arian i hyny efe a werthodd rai o lestri anr a llestri arian perthynol i'w Eglwys.

Eithr er mor galon dyner oedd efe, yr oedd yn hynod o wrol a chadarn pan elwid arno i roddi ei dystiolaeth ar unrhyw achos cyhoeddus. Pan laddwyd saith mil o wyr yn Thessalonica, drwy orchymyn yr Ymerawdwr Theodosius, mewn ymddial oherwydd marwolaeth rhai o'i swyddogion, y rhai a laddwyd gan wyr y ddinas hono, er iddo addaw wrth Ambrose yr arbedai efe hwynt, ysgrifennodd Ambrose at yr Ymerawdwr yn sofr iawn, gan ei alw i gyfrif am y sarhad hwn, gan gyhoeddi ei ysgymundod hyd oni byddai iddo yn gynoeddus gyffesu ei edifeirwch. A phan oedd yr Ymerawdwr yn dyfodi i'r Eglwys, safodd Ambrose ei hun wrth y drws, ac a'i hattaliodd rhag dyfodi i

mewn. Cymmerodd yr Ymerawdwr wyth mis i ystyried y peth; ond o'r diwedd efe a fuddhaodd, ac a gysyniodd i wneuthur penyd cyhoeddus. Efe a fwriodd ymaith ei gochl Ymerawdrol, a gwmpodd ar ei wyneb, ac a weddiodd yn ngeiriau y Psalm 119. "Mae fy enaid yn glynu yn y llwch, bywha fi yn ol dy air." Y bobl a wylasant, gan gyd-weddio â'r Ymerawdwr. Hyn a fu yn agos i ddiwedd y bedwaredd ganrif.

Jerome, un arall o'r tadau enwog, yr hwn a fu yn byw am gryn amser yn Feudwy (*Hermit*) yn anialwch Syria; ac yr oedd yn gyfaill mawr ac yn annogaethol iawn i Fonachyddiaeth. Efe a drenlodd y pum mlynedd ar bugain diweddaf o'i oes mewn Mynachdy yn Bethlehem, yn ngwlad Canaan, lle y bu efe yn llafurio, yn benaf yn ysgrifenu Esboniadau ar yr Ysgrhythrau, ynghyd âg amryw draethodau buddiol, hyd y flwyddyn Oed Crist 420. Ond y gorchwyl mwyaf pwysfawr a gyflawnodd efe oedd cyfieithu y Bibl i'r Lladin.

Y cyfieithiad hwn oedd agos yr unig un awduredig a fu gan y Cristionogion yn ngwledydd y gorllewin o'r bummed ganrif hyd yr unfed-ar-bymtheg; canys yr oedd yr Ieithoedd Groeg a Hebraeg agos wedi colli o ymarferiad yn y chwarter hwn o'r byd; ac nid oedd ond ychydig o gyfieithiadau o'r Ysgrhythrau yn Ieithoedd y gorllewin. Fe adysgrifenydd llawer o floedd o gopiau o Fibl Lladin Jerome yn Ewrop, gan Fonachod duwiol yn eu celloedd dirgelaid; ac fe fu eu lledaeniad yn wasanaethgar i hyfforddi ac adeiladu llaweroedd yn yr oesoedd tywyll hyny. Fel hyn y bu i oleuni, unwaith yn rhagor, godi o Bethlehem fechan, llewyrch yr hwn a oleuodd amrywiol wledydd yn y parthau hyny o'r byd, neu o leiaf amrywiol o'r trigolion, am fl o flynyddoedd o amser tywyll iawn.

Un arall o'r gwyr enwog hyn, oedd John Chrysostom, (neu Ioan Aurenau, fel y gelwid ef, o herwydd llithrigrwydd ei ymadrodd, a'i hyawdledd.) Efe oedd Esgob Constantinople yn y flwyddyn 398, ac yr oedd yn pregethu yr Efengyl yn hyf, heb dderbyn wyneb neb yn y ddinas boblogaidd a gloddestgar hono. Byddai nifer ei wrandawyr weithiau yn ddeng mil o bobl. Darfu i'w ddull ffyddlon ac eglur ef o bregethu beri tramgwydd mawr i'r rhai o feddyliau llygreddig, fel ag y darfu iddynt lunio dichellion i'w erbyn, nes ei

alltudio ef o'i wlad i Armenia. Efe a ddyoddefodd lawer o galedi drwy orthymder ei elynion a'r y ffordd yno. Ac yn Armenia anfoesgar, cafodd y fath driniaeth galed fel y gwanhaodd ansawdd ei gorph tyner yn ddirfawr.

Ond ynghanol ei holl hebluron efe a ddaliodd i bregethu gair Duw yn ddi-orphwys. Efe a anfonodd Genhadau at y Paganïaid; a gyfranodd fara i'r anghenog; ac a brynodd gaethion o ddwyllaw yr yspellwyr, y rhai a ormes-gyrcchent i'r gymmydogaeth. Ond fe gynfigenwyd wrtho oherwydd y rhinweddau daionus hyn: ac fe'i llusgwyd ef o'r fan lle yr oedd wedi ymsefydlu, ac a'i cyflewyrd ef i le arall o alltud-iaeth, ac efe a fu farw ar y ffordd yno, drwy galedi anarferol y daith. Ei eiriau olaf oeddynt iaith ei holl oes: sef, "Bendigedig fyddo Duw am y cwbl a'm cyfarfu!" Ymhob oes fe wiriwyd geiriau ein Harglwydd Iesu Grist, "Os myn neb ddyfod ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a choded ei groes beunydd."

Un arall o'r cyfryw y crybwyllwn am dano oedd Athanasius, Archesgob Alexandria, yr hwn yn gadarn a amddiffynodd athrawiaeth Duwdod Crist yn erbyn cyfeilliornad Ariaeth. Fe alltudiwyd Athanasius bum waith gan y blaidd gyfeillornus. Ac yn ei gyflwr o alltudiaeth efe a gyfarfu a pheryglon am ei fywyd agos bob dydd; ac fe'i cadwyd yn yr amgylchiadau hyny yn agos i ugain mlynedd.

Yn y flwyddyn 335, efe a wysiwyd i ymddangos o flaen Cynghorfa eglwysig (*Synod*) yn Tyrus, lle y dygwyd llawer o gau dystiolaethau dychrynelld yn ei erbyn ef; ac ymysg pethau ereill ei fod ef wedi llofruddio yr Esgob Arsenius. Fe ddygwyd ymlaen, ger bron y llŷs, gistan fechan yn cynnwys llaw dyn wedi ei chadw mewn halen, yr hon y tystiolaethwyd am dani mai llaw Arsenius ydoedd hi, a bod Athanasius yn ei chario hi gydag ef drwy y wlad i'r dyben o ddewinio! Dychrynodd hyn y gynulleidia pan welsant hon, a phan glywsant y defnydd a wneid â hi, a'i elynion a lawenychasant o'r herwydd. Athanasius, yn arafaid a phwylllog, a ofynodd i'w farnwyr, a adwaenent hwy Arsenius yn bersonol; i'r hyn yr atebodd rhai o honynt yn gadarnhaol. Yna Athanasius a agorodd y drws, ac a olyngodd y gwr i mewn i'r ystafell, ac a ddywedodd, "Ai dyma y dyn a lofruddiais i, ac y torais ymaith ei law ef?" Ac wedi

dywedyd hyn, efe a dynodd ei glog o'r naill du, ac a ddangosodd iddynt ei ddwyllaw ef! Cywilyddiodd ei gyhuddwyr, canys hwn oedd Arsenius ei hun, yr hwn, yn ol trefn ryfedd rhagluniaeth, a ddaethai i Tyrus ar y pryd. Er hyny i gyd, fe euogfarnwyd Athanasius oddi ar gau dystiolaethau ereill, ac efe a alltudiwyd i Treves, ar lan yr afon Rhine.

Wedi hyny, ryw bryd, efe a ddychwelodd i Alexandria. Ac yn fuan cododd erledigaeth arall, ac efe a gymmerwyd i fynu yn ddisymwrth yn yr Eglwys yn y nos, ynghanol ei gynnulleidia, ond drwy sawr anhawsder efe a ddiangodd o'u dwyllaw hwynt. Efe a sfodd i anlwlch yr Aipht, i Fynachlog Anthony, lle y bu efe byw chwe blynedd, ac a fu farw yn y flwyddyn 372, a hyny yn fuan wedi iddo gael caniatad i ddychwelyd yn ol i'w Eglwys, ac at ei bobl.

Un arall oedd Aurelius Augustinus (yr hwn a elwid yn gyffredin yn Augustine) a anwyd yn y flwyddyn 354. Yr oedd efe wedi ei fenthio â mam dduwiol iawn, enw yr hon oedd Monica, yr hon a weddiodd lawer gyda thaerineb mawr dros ei mab annuwiol ac anfoesgar, ar i Dduw ei droi ef o gyfeillorn i ffordd; canys er ei fod yn astudiwr dyfal, yr oedd yn hynod o benrhydd. Dymunodd ei famar Ambrose, Esgob Duwili Milan, i weddio dros ei mab; ac efe a'i dyddanodd hi yn ei mawr drallod yn ei gylch ef, a'r geiriau hyn: "Byddwch gysurus, ni fydd plentyn y gweddiwyd cymmaint drosto, ac yr wylwyd cymmaint yn ei achos, byth yn golledig." Yr oedd Augustine wedi gadael Africa, ei wlad enedigol, ac wedi myned i Milan, lle y darfu i Ambrose enwog ei gyfarfod ef, a'i annog i chwilio yn fwy dyfal yr Ysgrhyth-yr lân.

Un tro bu ei feddwl yn derfysgtyd iawn wedi iddo glywed hanes troedigaeth amrywiol o wyr mawr o'r Rhufeiniaid, fel y dywedodd gyda dwysder rhyfedd wrth un o'i gyfeillion, "Mae y gwyr hyn yn cymmeryd teyrnas nef oedd drwy drais, tra yrydym ni, gyda'n holl ddsgeidiaeth yn ymdrybaeddu mewn pechod." Efe a brysurodd, ac a aeth i'r ardd, a gwmpodd ael liniau dan ffygysbren, megis Nathanael gynt, ac a weddiodd yn daer a difrifol iawn gyda dagrau, am i Dduw ei ddychwelyd ef drwy ras. Tra y dydd oedd efe yn gweddio fel hyn, a dybiai ei fod yn clywed llais yn gweddio

o'r cyntedd ger llaw, "Tolle, lege;" (cymmer, a darllen!) Gan ystyried y geiriau hyn fel cynghor iddo o'r nef-oedd i ddarllen y Bibl, efe a agorodd y llyfr yn yr Epistol Paul at y Rhufeiniaid, a'r geiriau cyntaf a welodd efe oeddnt yn Pen. 13. 13, 14. "Rhodiwn yn weddus megis wrth liw dydd; nid mewn cyfeddach a meddwdod, nid mewn cydorwedd ac anlladrwydd, nid mewn cynnen a chynfigen: eithr gwisg-wch am danoch yr Arglwydd Iesu Grist, ac na wnewch ragddarbod dros y cnawd, er mwyn cyflawni ei chwantau ef." Fe effeithiodd y geiriau hyn yn ddwys ar ei feddwl, ac o'r mynydd hwnw efe a benderfynodd roddi ei fywyd i'r Arglwydd Iesu. Efe a frysiodd i fyned i ymweled a'i fam, i hysbysu iddi y newydd da ei fod yntau hefyd wedi cael trugaredd. Hawdd yw dirnad fod llawenydd Monica yn fawr dros ben, a'i chalon yn llawn o ddiolchgarwch i'r Arglwydd o herwydd hyn. Dychwelodd Augustine i Affrica, ac ymroddodd i waith y weinidogaeth, a chyn hir gosodwyd ef yn y swydd o Es-gob yn Hippo yn y wlad hono, lle y bu efe farw ar y pryd yr oedd y Vandaliaid yn gwarchae ar y lle, yn y flwyddyn o Oed Crist 430.

Nid ydoedd Augustine yn rhydd oddiwrth gyfeillionnadau ei amseroedd, mwy nag oedd y gwyr enwog a nodwyd uchod. Ond gras Duw yn Nghrist oedd ei hoff bwng ef; ac y mae ei ysgrifeniadan, y rhai sydd i'w cael yn ein hoes ni, yn cynnwys trysor o ddoethineb a phrosiad Cristionogol, sef y cyfryw a ddysgwylid oddiwrth un a fyddai yn un o'r athrawon Cristionogol mwyaf defnyddiol yn ei oes.

Er y galleu roi hanes am amryw er-eill o fyddlawn weision Crist, y rhai a fuont byw yn y blynyddoedd hyn, etto yr oedd nifer y rhai a fuont yn anffyddlon yn eu swydd yn llawer mwy, yr hyn, yn naturiol, a achlysuroidd ychwaneglad anfoesoldeb ac annuwioldeb fwyfwy ym mhliith y rhai a broffesent Gristionogaeth.

Mor foreu a'r bedwaredd ganrif bu beiau anaf profesywyr crefydd yn achlysur i gyfarfodydd penaethiaid yr Eglwysi gael eu treulio yn gwbl i lunio ceryddon a chospedigaethau er ceisio attal rhwysg pechod yn eu mysg. Ond yr oedd llygredigaeth yn ymdaenu o hyd ym mhliith pob gradd o'r aelodau eglwysig hyd y bumed ganrif.

O'r diwedd, llanwyd llysoedd tywysogion Cristionogol, megis yn amser

Paganiaeth, ag uchelgais, afradlonrwydd, gorthrymder, dichellion, awydd gwastadol am oruchafiaeth, mewn gair, a phob math o ysgelerder. Yr oedd arferiadau paganaidd a choelgrefyddol, ynghyd a phob pechod arall, yn ymdaenu gyda brys ym mhliith y bobl yn gyffredinol. Treulid y Sabbathau, a'r dyddiau gwyl, mewn pob math o gyfeddach a meddwdod; ac yr oedd yr holl gyfarfodydd crefyddol yn cael eu hesgeuluso i raddau mawr iawn.

Y rhan fwyaf o'r rhai a elwid yn Gristionogion nid oedd ganddynt ond enw eu bod yn fyw, eithr marw oedd-ynt. Ac yn lle gwir edifarbau yn ddirifol am eu pechodau, a'u bywyd annuwiol, cyfrifent yn ddigon eu bod yn rhoddi elusenau, ac yn cyflawni rhai pethau a alwent yn "weithredoedd da," pan oedd eu calonau heb erioed eu cyfnewid drwy ras. Y llygredigaeth cyffredinol hwn a ymdaenodd fwyaf dros yr Eglwysi Cristionogol yn ngwledydd y dwyrain, ac am hyny ni ddylem ryfeddu fod Duw yn ddirgelaid yn rhagarotoi gwialen lem iddynt, yr hon, am oesoedd a chanrifioedd o flynyddau, a fu yn fllangell ofidus er ceryddu a chospi penrhdyddni a marweidd-dra y byd Cristionogol.

(I'w barhau.)

YCHYDIG O DDYWEDIADAU

Y diweddar Mr. Robert Roberts, Clynog, Swydd Gaernarfon, pan oedd yn pregethu wrth dy Owen Lloyd, Pentre, Llanrhaindr, gerllaw Dinbych, Rhagfyr 20, 1798.

Exod. 20. 45.—A mi a breswyliaf yn mysg meibion Israel, ac a fyddaf yn Dduw iddynt.

WELE addewid heb ammod. Duw heb edrych arnat, ond arno ei hun, megis yn cau ei lygaid heb edrych ar ddim ond arno ei hun. Ni edrychaf ar yr hyn a fyddant hwy i mi, ond yr hyn a fyddaf iddynt hwy. Y geiriau hyn oedd sylfaen i Moses *bledio* i gael wynheb Duw gyda hwy. Marwor taubaid, a gwreichion tân, fydd yn nghydwybodaau dynion am weddio heb un addewid o'u tu. Medd Duw wrth Moses, "Fy wyneb a gaiff fyned gyda thi, a rhoddaf orphwysdra i't." Arglwydd, pa fodd y *gildiaist* i Moses? O! fy addewid oedd gan Moses. Mae Moses yn *bold* iawn. Talfesymaith. O! na, mae fy addewid ganddo. Dywedwn ninnau, Nid awn ni ddim oddi yma i bregethu, gwranddo, gweddio, &c. oni ddaw dy wyneb gyda ni. Ynau a

waedda, Fy wyneb a â gyda chwi. Paham? mae ei addewid gyda ni. Yn flaenorol, y mae y bobl wedi ymolchi, a'u sancteiddio, &c. Yna dywed yr Arglwydd, "Mi a breswyliaf yn eich mysg." Llauer o ymolchi oedd gan Israel. Paham? am fod Duw wedi gorchymyn, "Byddwch sanctaidd, canys sanctaidd ydywif fi." Nid oedd Israel lanach wrth natur na chenedl-oedd ereill; ond defnyddio y dwfr yn aml y byddent. Felly credinwyr, o'u rhan eu hunain ddim glanach na phobl ereill, ond gwneuthur mwy o ddefnydd o'r dwfr y maent. Duw oedd yn preswyllo ym mysg Israel. Eglwysi, os ydych yn dewis i Dduw eich gadael byddwch fyw yn halogedig: ond os ydych am gael Duw gyda chwi, ym-sancteiddiwch, defnyddiwch y dwfr yn aml, y mae y brenin gyda chwi. Yr oedd mor amlwg fod Duw gyda ni y dyddian diweddas, yn Nghymanfa Dinbych, a'i fod yn Grewadwr. Y mae Duw gyda ni! Medd Duw wrth Israel, Peidiwch a bod yn aslan. Rhai o bysgod y mor, anifeiliaid, ac adar y nefoedd yn waharddedig iddynt i'w bwyta. O! Arglwydd, y mae genyt ofal mawr am Israel! Ond, paham? O! yr ydwyf am fyw gyda hwynt, ac am gael eu hanadl yn *sweet*. Rhof gusan iddynt yn aml! Tithau, gredadyn, tro dy wyneb i'r man y mynochti', mae perygl i ti gael dy aslanhau. Wele, mae Duw am ein cael yn lân! Byddaf fi yn Dduw i chwi! Os felly, ni gawn fyw fel y mynom. O! na, nid oes defnydd fel hyn yn y cyfammmod gras. Pan fwyaf o addewidion a roddodd Duw y maent oll yn tueddu i'n sancteiddio. Gan fod genym yr addewidion hyn, ymlanhawn oddiwrth bob halogrwydd cnawd ac yspryd, gan berffeithio sancteiddrwydd yn ofn Duw. Dynion ag egwyddor ddrwg felldigedig yw y rhai hyny sydd am bechu yn wyneb yr efengyl. Dynion sydd yn sicr dan felldith Duw. Bendigedig iloedd o weithiau fyddo Duw am roi dim o'r anian sanctaidd ynom. Pan welo rhai fwyaf o gadernid y cyfammmod gras y llesant fwyaf am fod yn fwy tebyg i Ben y Cyfammmod. Trugaredd oedd yr achos i Dduw roddi ei addewid, ond nid trugaredd ydyw iddo gyflawni ei addewidion. Gwirionedd yn Nuw ydyw eu cyflawni. Mic. 7. 20. Ti a gyflawni y gwirionedd i Jacob, y drugaredd i Abraham, &c. Trugaredd oedd yn rhoddi yr addewid i

Abraham yn yr enwaediad, ond gwirionedd oedd ei chyflawni. O! O! y mae Duw mawr y nefoedd wedi ei roddi ei hun yn *sound* yn ein dwylaw ni! Y mae ei gyflawnder a'i wirionedd yn ei rwymo i gyflawni ei addewidion. Preswylfod Duw yw yr eglwys. Cyfeiriad at *tabernacl*. Byddaf byw gyd ag Israel yn y babell. Wedi iddynt ddyfod o'r Aipht megis ar adenydd eryrod i wynebu Sinai, fe allai eu bod yno yn agos i ddwy flynedd. Wedi iddynt ymsancteiddio yr oedd purdeb Duw yn eu *pinchto* yn eu cydwybodau fel na allasant sefyll. Tywyllwch du oedd ar Sinai i Israel, ond yr oedd disgleirdeb ger ei fron ef. Eufys wyf yn ei feddwl. Bwa y cyfammmod, mae'n debyg. Y cenillysg a'r marwor tanydd a aethant heibio, am fod disgleirdeb ger ei fron ef. Cynâgenodd rhai wrth gyflwr cwn, gwyddau, &c. Meddylasom mai y cwmwl du a ae â ni i dragywyddol golledigaeth, ond yr oedd disgleirdeb ger ei fron ef. Wedi hyny gwna allor, ac yna gwna gyssegr, fel y byddo i mi breswyllo gyda hwy. Bydded iddynt hwy ddyfod i fynu i'r mynydd, i'r tân a'r taranau. Ni feiddiant hwy ddim. Ond myfi a ddeuas atynt hwy. Gwna di *dabernacl*, neu gyssegr, wedi hyny byddaf byw yn eu canol. Y babell yn gysgod o Grist. Y rhyfeddod fwyaf a welais i erioed oedd gweled, er lleied oedd y babell hi lyngcodd Sinai fawr danllyd i'w chrombil. Haleluiah.

Tywyllwch dyfroedd ar Sinai i wneud y taranau; ond erbyn cael y babell yr oedd y dwfr yno yn y noe i olchi *spotia*. Tân mawr dychrynlyd oedd ar y mynydd, ond erbyn dyfod i'r babell tân bob amser i losgi yr aberthau, i oleuo y canwyllbren, i wel'd yr allor aur a'r bara gosod. Y deg gorchymyn oedd yn taranu yn ofnadwy ar Sinai, ond yn cysgu yn esmwyth ar obenydd o bren, o dan gaead aur y drugareddfa, yn yr arch. Bendigedig fyddo Duw am ein Crist anwyl. Y babell wedi llyngu Sinai danllyd. Y babell yn myned gyda hwy drwy yr anialwch a Sinai yn ei boll! Peth rhyfedd gweled Duw yn dyfod o'r nefoedd i fyw yn y cnawd, yn ymuno â'r natur ddynol, yr uchaf yn ymuno â'r isaf, anrhyfynoldeb â therfynoldeb, y cyfoeth mwyaf â'r thodi mwyaf wedi dyfod â'u bys i'r fodrwy. Fe briododd y tân a'r soff, haul a thywarchen. Os bydd â'r fynoch â Duw, deuwch i babell y cyf-

fod, yno mae dwfrio lchl, aberth i glirio, tani oleuo. Crochan aur yn llawn o fanna. Crist yn bob peth, ac y'mhob peth. Haleluiah. Amen.

Dinbych.

D. J.

"O NA WYDDWN PA LE Y CAWN EF!"

JOS 23. 3.

YM mhlith yr amrywion raddau a dull creadigaeth resymol Duw nid oes un yn arfer yr iaith hon ond sant galarus yn y byd isod hwn. Am bob ysprydion er-eill, pa un bynag ai yn preswyllo mewn cnawd neu heb fod, traethant eu dymuniadau mewn dull tra gwahanol, ac nid ydynt yn chwilio ac yn hiraethu am gael Duw pan fyddo yn absennol.

Oes esgynwn i'r nef, ac ymofyn pa beth ydyw dymuniadau yr ysprydion gwynfydedig hyny, cawn fod eu mwynhad mor ogoneddus, a'u boddhad yn cyfodi mor uchel yn mhresennoldeb digyfrwng Duw yn eu plith, fel nad oes ganddynt ddim o'r natur yma i'w chwennychu. Y maent yn gwybod fod eu Duw gyda hwynt: a'u holl ddymuniad yw yr hyn y maent yn sicr o'i fwynhau, sef fod y Duw hwn gyda hwy byth.

Oes disgynwn i uffern, lle y mae Duw yn teyrnasu yn ei ddialed, clywn yr ysprydion annedwydd hyn yn ochen-eidio allan lawer dymuniad didwyll, "O! na wyddwn pa le y gallwn ei ochel ef, fel yr elwn allan o'i olwg, allan o'i sylw, ac allan o'i gyrhaedd am byth! Yr wyf yn teimlo ei bresennoldeb ofnadwy, ac O! na bai yn bosibl i mi fod yn hollol absennol oddiwrth Dduw, a chael gafael ar y man nad yw efe ynddo."

Oes cymmerwn adenydd y wawr, ac ehedeg i barthau eithaf y byd dwyreiniol, neu orllewinol, cawn mai iaith y Paganïad truenus hyn yw, "O! na wyddwn pa le y cawn ymborth a llawnder a phob pleserau cnawdol:" ond nid oes ganddynt yr un dymuniad am y Duw mawr, er iddo fod am gymmaint o oesoedd yn absennol oddi wrthynt hwy a'u tadau. Y mae efe yn anhybys iddynt, ac nid oes un dymuniad yn ymwelthio ynddynt am y Duw nad ad-waenant.

Oes edrychwn yn ein gwlad ein hunain, a sylwi ar y cyffredin o ddynolryw o'n cwmpas, y mae llais eu dymuniadau yn swlio yn debyg iawn i iaith y byd paganolaidd, "O! na wyddwn pa le y cawn galfyddyd a masnach, cyfoeth ac

anrhydedd, f'd, gwin, ac olew, a phob gloddest ac anghymmedroldeb." Ond nid yw Duw yn eu holl feddyliau hwy. Os deuant i'r deml i addoli, ymfoddionant ar y dull allanol, heb godi eu golwg at Dduw ynddynt. Nid oes yr un dyn anianol, yn hiraeth didwyll ei enaid, yn gwaeddi allan "O na wyddwn pa le y cawn ef."

Am blant Duw, ag sydd yn byw yn ngoleuni gwyneb eu Tad, y maent yn rhodio gyd âg ef bob dydd ac awr, y maent yn ei ganfod a llygad fydd yn agos atynt, a theimlant effeithiau melus ei bresennoldeb grasol; a'u huchelfryd penaf, a'u dymuniad gwresocaf yw, "O na byddai iddo drigo gyda mi yn wastad, a'm cadw am byth yn agos ato ei hun!"

Nis gall geiriau yr ysgrhythr hon, gan hyny, fod yn ddim amgen nag iaith sant ar y ddaear mewn cyfyngder a thywyllwch, pan y mae Duw, yr hwn a arferai ymweled âg ef â chymundeb dwyfol, ac o'i gyfarfod yn ei gyfarchiad at orsedd gras, wedi cilio am dymhor, ac yn gadael yr enaid ei hunan i ymdrechgu â llawer o anhawsdau.

Dyma ydoedd cyflwr y dyn sanctaidd hwn, gofidiau a chwymsanau pa un a lanwant agos i lyfr cyfan o'r ysgrhythran, ac a roddes i saint yr holl oesoedd dilynol areithiau, &c. mewn galar duwiol. Llais annioddesgarwch sanctaidd a draethir gan Job yn y geiriau yma, "O na wyddwn pa le y cawn ef!" ac wrth ystyried yr ymadrodd hwn gallwn ddisgu, trwy esiampl, galaru am Dduw yn ymguddie.

Am hyny, yn awr, tybiwn fod y sant yn tywallt ei enaid yn y cyfryw ymadroddion a'r rhai hyn, ym mha rai ui chyfyguf fy hun yn hollol i dywyllwch yr oruchwyliaeth batriarchaidd, dan ba un yr oedd Job yn byw, ond arferaf iaith y Testament Newydd, a phersonolaf Gristion galarus.

"Bu amser pan ydoedd Duw yn agos ataf, ac ar bob cyfyngder ac anhawder newydd gwnawn ef yn noddfa i mi. Arferwn alw arno mewn awr o dywyllwch, ac efe a lewyrchai oleuni dwyfol ar fy llwybr. Dysgai fi yn fynych i ddarllen fy nyledswyddau yn ei ragluniaeth, neu yn ei air, neu trwy ryw awgrym ddiriglaidd gan ei Yspryd ei hun, hyd yn nod pan yn penlinio wrth orsedd gras; ond yn awr nid wyf yn canfod fy arwyddion a'm bargoelion arferol, cilioff fy arweinydd a'm cynghorwr, O na wyddwn pa le y cawn ef!"

"Efe unwaith ydoedd fy nghynorthwywr tirion ym mhob dyledswydd, a'm cynnalydd dan bob baich. Cefais ras fy Arglwydd yn ddigon yn fy ymdrech-iadau caletaf. Ymddangosodd ei nerth yn fy ngwendid. Pan amgylchai fy ngelynyon ysprydol fi, efe a'u gwasgarai o'm blaen, neu a'i darostyngai danaf; ac wrth gael fy nghynnal gan ei freichiau tragywyddol deliais fy nhir, a sefais i fynu dan bwysau o ofid trwm; ond yn awr, ymosodir arnaf o bob tu; ymdrecha fy enaid yn galed â phechod a themasiynau, ac nid wyf yn cael yr un cynorthwywr, nac yr un fuddugoliaeth. Yr wyf ar soddi dan fy ngofid presennol: canys y mae fy Nuw, fy nerth, a'm diddanwydd, yn ymguddio, ac ym mhell oddi wrthyf. O na wyddwn pa le y cawn ef!"

"Yr oedd fy Nuw yn arferol o gyfeillachu â mi fel cyfaill tosturiol. Pan yr oedd satan yn cyhuddo yr oedd yntau yn cyfiawnhau. Efe a ddangosodd i mi holl-ddigonol aberth ei Fab, a'i gyfiawnder difrycheulyd ef, yr hwn a atebodd holl ofynion ei gyfraith sanctaidd ei hun, ac a ddileodd yr holl gyhuddiadau o euogrwydd a ddygai y diafol, neu fy nghydwylbod fy hun, yn fy erbyn. Efe a'm dysgai, trwy ffydd, i roddi fy enaid dan daenelliad o'r gwaed sanctaidd hwn, ac i wisgo am danaf fantell ddwyfol ei gyfiawnder. Efe ei hunan a'm gwisgoedd mewn gwisgoedd iachawdwriaeth. Ond yn awr y mae byddin fy mbechodau yn cyfodi i fynu o'm blaen, ac yn llethu fy enaid â llawer oddychryniadau. Satan, y cyhuddwr, sydd yn gwrthio ei gyhuddiadau, a'm Hiachawdwr a'i gyfiawnder fel pe byddai yn guddiedig oddi wrthyf, O na wyddwn pa le y cawn ef!"

"Llawer o ogran a oddefais gan ddynion. Ymosodwyd ar fy nghymmeriad, a duwyd fy enw da trwy lawer o athrod. Ond pan feiai dyn fi cymmerai Duw fy achos, a gwnai i'm cyfiawnder ddisgleirio fel y goleuni, a'm barn fel haner dydd. Yna gallwn dywallt fy enaid o'i flaen; adrodd fy ngofid iddo; a theimlo gwaredigaeth felus; ond yn awr, Och! trallod ar drallod sydd yn gwasgu arnaf, a chyhuddiadau yn lluosogi yn barhaus, ac nid yw efe yn ymddangos i gymmeryd fy mhlaid. Mae fy yspryd yn rhwyr, ac wedi ei gau i fynu, a thorwyd fi ymaith oddiwrth y gymdeithas sanctaidd hono a fwynhawn gyda Duw. Yr wyf yn llefain yn daer, ond nid wyf yn cael fy ngwrando; yr

wyf yn gwaeddi yn uchel ond nid oes barn. Oni chynorthwya efe fi i weddio? Oni chlyw efe fy ocheneldiau a'm deisyfiadau? Etto ceisiaf ei wyneb ef; ac, O, na wyddwn pa le y cawn ef!"

"Mynych y gwelais ef yn ei ordinadau, ac yn ei deml yn yr addoliad cyhoeddus. Gwelais ef yn ei allu a'i ogoniant yn y cyssegr—cefais ef yn yr ystafell ddirgel—a'm myfyrdodau am dano fuont felus odiaeth. Mewn lleoedd tywyll unigol efe a wenai ar fy enaid, ac yn aml efe a lewyrchai arnaf oleuni adfywiol. Cefais ef yn ei weithredoedd, ond cefais olwg byrdderthach arno yn ei air. Gallaf enwi y manau, a nodi y llinellau melus yn fy Mibl, a dywedyd, Gwelais wyneb Duw yma; ond yn awr y mae y Bibl fel llyfr seliedig, neu fel iaith ddiethr, yr hon ni allaf ei deall. Nid wyf yn clywed llais fy Nuw yn llefaru wrthyf yno. Af ym mlaen at ei addewidion, a darllenaf yr hyn a wna i'w bobl, ond nid wyf yn ei ganfod. Dychwelaf at ei ragluniauethau gynt, neu fy mhrofiadau fy hun, ac arolygaf yr hyn a wnaeth, ond yno y mae tywyllwch hefyd. Troaf ar yllaw aswy, ym mhlith gweithredoedd natur, ond nid wyf yn ei ganfod ef. Yr wyf yn ei geisio ar y llaw ddeheu, y'mhlith gweithredoedd ei ras, ond etto y mae yn ymguddio fel na chaf ei weled. Adn. 8, 9. O na wyddwn pa le y cawn ef!"

"Ac nid rhyfedd yw fy mod mor anioddefgar dan y teimlad poenus o'i bellder presennol oddi wrthyf, ac mor daer arno am ddychwelyd; canys gwn am yr achos arswydus o bellder eithaf oddi wrthio yn nghyflwr natur a phechod, a phroffais yr bysrydych o gael fy nwyn yn agos drwy ras: ac yn awr yr wyf yn ofni pob peth sydd yn ymddangos yn debyg i'r hen bellder, sef y dieithriad hwnw. Yn ofer yr wyf am adnewyddu y pleser dwyfol o ddychweliad a chymmod â Duw, O na wyddwn pa le y cawn ef!"

"Heblaw hyny, yr wyf yn adgoffa i mi fy hun, ac yn dywedyd, Pa beth a wnaef heb Dduw? canys yr wyf yn cael pob creadur yn eithaf annigonol i'm rhyddhau a'm cynorthwyo, ac yr wyf wedi gwybod i ryw raddau am holl-ddigonoldeb Duw: efe oedd fy nghynorthwywr mewn chwech a saith o gyfyngderau. Efe yw fy unig oallith. Pan fyddo yr holl greadigaeth yn sefyll ym mhell oddi wrthyf, a phob un o honynt yn dywedyd, Nid oes grynorth yno fi, i ba le yr af i'w deall ef?"

Nuw? O na wyddwn pa le y cawn efi!

"Yr wyf wedi arfer cymmaint o fyw arno ef, ac yn canfod ei gynorthwyon a'i ddylanwadau dwysol mor angenrheidiol i fy mywyd, fel ag yr wyf yn suddo ac yn marw yn ei absenoldeb ef. Yr wyf yn teimlo ynof fath o anian nefol fel ag y mae arnaf eisieu ei bresenoldeb ef, ac nis gallaf fyw hebddo. Yr wyf yn gwybod nad oes arno ef fy eisieu i; canys efe yn unig sydd yn rhoddi i'w holl greaduriaid fywyd, anadl, a bod; ond y mae arnaf fi eisieu ei gynghorion a'i gysuron, ei nerth a'i gariad ef. Cyffyrddwyd â'm henaidd a'r fath ddylanwad dwysol, fel na all orphwys pan y mae Duw yn cillo yn ol, fel nodwydd y morwr yn crynu ac yn neidio ar ol yr ehedfaen cuddiedig. Os bydd fy Nuw yn encilio, ac yn cuddio ei hun, efe a faddeua i greadur yn ei garu ac yn dilyn ar ei ol, ac yn llefain yn anesmwyth a diorphwys nes ei gael ef drachefn. O na wyddwn pa le y cawn efi!

"Er fod Duw yn gweled yn dda ymadael oddi wrthyf am dymmor, etto nis gallaf ollwng pob gobaith yn llwyr. Y mae efe yn ymguddio oddiwrth fy enaid, etto nis gallaf ei ystyried yn ei-yn, ond yn gyfaill yn ymguddio. Pe gallwn fyned yn agos hyd yn nod at ei orseddfaingc ef, gwn y cawn hi yn orseddfaingc trugaredd, er fod barn yn eistedd yno hefyd. Y mae yn orseddfaingc y gras, medd y Cristion, am fod Iesu yno a gwaed y prynedigaeth; a chenyf y fath arch-offeiriad mawr ar dŷ Dduw, a'r fath ffordd newydd a bywiol o ddysodfa trwy waed Crist, ymofynaf ar ei ol, a chyfarchaf ef, cyffesaf fy nghamweddau o'i flaen ef, ac edifarhaf am fy mhochodau, y rhai a gymylant rhyngof â'm haul nefol, ac a guddiant ei wyneb oddi wrthyf. Yr wyf yn ofni i mi distau ei Ysryd bendigedig, a pheri iddo encilio yn ei ddylanwadau hynaws, yn ei oleuni nefol, yn ei nerth grymusol, ac yn ei ddiiddanwch adfywiol, ac ni pheidiaf â galaru am ei absenoldeb ef hyd nes y dychwel etto ataf.

"Tyred, O Ysryd tragywyddol! tyred i ymwelod â'm henaidd truenus, tywyll, a phrudd. Tyred i ddeffro fy holl alluoedd i ganlyn ar ol fy Nhad a fy Nuw! Tyred, nertha fy ffydd, a thywys fi at yr Eiriolwr, yr Iesu bendigedig! Tyred, ac agor i mi yr addewidion, a gollwng fi i mewn i gyfammod ei gariad digyfnawid, wedi ei sicr-

hau a'i selio â gwaed. Os cafasael yn fy Nuw etto gwn mai yno y caf ef. Crist yw yr unig ffordd at y Tad. Trwy ei Fab caf neshau ato, hyd yn nod at ei orsedd. Yno y tywalltwn allan fy holl eisieu o'i flaen ef, trefnwn fy mater ger ei fron, a llanwn fy ngenau â rhesymau. A ddadleu efe i'm herbyn â helaethrwydd ei gaderaid? Na wna; ond efe a osodai nerth ynof, a chynnorthwyai, a goddefai fi i lwyddo gyd âg ef.

"Yna, pan y caf yr hwn a hoffodd fy enaid, dallaf ef, ac nis gollyngaf. Tynghedaf holl alluoedd a nwydau fy natur nad ymroddont i un ymarferiad pechadurus, i beri iddo ymguddio oddi wrthyf; canys efe yw fy nghyfaill hollol a thragywyddol.

"Yna pe byddai i fil o elynion ymosod arnaf nid ofwn; Ie, pe rhodiwn ar hyd glyn cysgod angen nid ofwn niweid, canys ceisaf fy Nuw, a'm Duw sy gyda mi.—*Allan o Watts's Improvement of the Mind.*

R. AB IORWERTH.

Glan Llyn Tegid.

Y PRŲGETHWR A'R GWRANDAWR.

RHIF VI.

Pechod Gureiddiol.

GWRANDAWR. Dyma'r llyfr. Diolch i chwi am ei fenthyg.

PREGETHWYR. Pe bai pawb a fenthycai lyfr mor ofalus i'w gadw yn lân, ac i'w ddychwelyd ar yr amser penodol, ag ydych chi, ni byddai fawr o beth gan ddyn roddi benthg, yn awr a phryd arall. Ond oblegid y diffyg o hyny y mae llawer o'm llyfrau i wedi myned nas gwn i ba le, ac ereill wedi eu diwyno a'u dryllio, fel ar eu dychweliad, prin yr oeddwn yn eu hadnabod. Ond beth meddych chi am y gwaith? sef *Edwards ar Bechod Gureiddiol.*

GWRAN. Meddylwn fod yr awdwr yn ystyried fod dyn yn greadur *rhesymawl*. Oblegid rhaid i'r meddwl a fedro gynwys a dosparthu ei frawddegau hirion, a dilyn ei ymresymadau manwl a dysgedig, heb eu darllen fwy nag unwaith, fod yn berchen ar reswm ang-hyffredin o gryf. Ai tybied yr ydych chi na buasai dull mwy cyffredin o eirio yn *tueddbenu mwy at lesoli y dynol deulu?*

PREG. Yr oeddwn innau yn meddwl rhyw beth yn debyg i hyny wrth ei ddarllen. Ond wrth ystyried fod y *President* yn Athronydd mor gyfarwydd ei hunan, ei fod yn ysgrifenu yn

erbyn gwyr dysgedig o ddoctoriaid ac eugobion, ac yn enwedig ei fod yn ymwneud â gwrthddadleuon a dybid yn philosophyddaid, nid oeddwn yn rhyfeddu cymmaint fod ei *style* mor uchel.

GWAN. Mor belled ag yr oedd fy meddwl i yn gallael dosparthu ei bethau yr oeddwn yn tybied ei fod yn ymresymu yn deg, ac yn meistroli y gwrthddadleuon a gymmerai yn llaw. Ond fy mhenderfyniad presennol ydyw, mynu y llyfr yn eiddo i mi fy hun, a deall ei bethau, pe costiai i mi ei ddarllen hanner dwsin o weithiau.

Ond gan nad yw Pechod Gwreiddiol yn air ysgrhythrol, pe gwyddwn na chyfrifecff yn ormeswr am gymmeryd eich amser, gofynwn, O ba le y daeth y gair, a pha beth yw ei ystyr?

PREG. Cyfrif fy nghyfaill yn ormeswr! Ym mhell y byddwyf oddiwrth y fath beth. Yn wir, y mae cael ymddiddan â frind am hanner awr yn llawer o adnewyddiad i fy meddwl i, os nad yn lles i'm hiechyd hefyd.

Yr wyf yn meddwl mai y cyntaf a arferodd y gair Pechod Gwreiddiol oedd Awstin o Hippo wrth ddadleu yn erbyn Morgan yr heretic. Cyn hyny yr oedd y peth yn cael ei alw Drwg naturiol, ac weithiau Drwg treftadol; ac am fod y Marcioniaid, a'r Manicheaid, yn cymmeryd mantais oddiwrth yr enwau yna i bleidio yr hen gyfeillionad paganaidd o fod dwy egwyddor dragwyddol, un yn berffaith dda, a'r llall yn hollol ddrwg, a bod pob peth yn tarddu yn angenrheidiol o'r egwyddorion hyny; dewisodd Awstin, ac ereill ar ei ol, alw y peth yn Bechod Gwreiddiol.

GWAN. Purion. Dyna ddigon am ddyfodiad y gair i arferiad. Ond mi feddyliwn nad yn yr un ystyr y mae pawb yn ei gymmeryd. Beth meddwch chiwi?

PREG. Mi feddyliwn mai yr anian bechadurus sydd ym mhob dyn wrth naturiaeth, sef yr hyn a eilw y Bibl, "cnawd, deddf pechod, yr hen ddyn," &c. oedd Awstin, ynghyd â'r cyffredin o dduwinyddion uniongred, a ysgrifasant ar y peth, o'i amser ef hyd yn ddiweddar, yn ei feddwl wrth y gair Pechod Gwreiddiol. Gwelent ef felly am ei fod yn wreiddiol yn natur pob dyn fel y mae yn dyfod i'r byd; ac hefyd am ei fod yn wreiddyn ag y mae pob gweithred bechadurus yn tarddu oddi arno. Ond yn awr, wrth son am Bechod Gwreiddiol y mae llawer yn

golygu, nid yn unig yr halogrwydd, ond hefyd yr euogrwydd, yn ngafael â pha un y mae pob dyn yn cael ei fod. Er hyny y mae yn ymddangos fod hyd yn ddiweddar bawb ag oedd yn dal y naill yn dal y llall, a phawb ag oedd yn gwadu y naill yn gwadu y llall hefyd. Ac yn wir y mae y ddau mor agos gyssylltiedig a'u gilydd fel y mae y rhesymau sydd yn profi y naill yn cadarnhau y llall. Nid oes dim mwy anhawser yn dilyn yr addefiad o'r naill nag sydd yn dilyn addefiad o'r llall: na dim mwy anhawser yn dilyn addef y ddau nag sydd yn dilyn gwadu y ddau, ond yn hollol i'r gwrthwyneb. A chan fod yr euogrwydd a'r halogrwydd a'u gafael ym mhob dyn o'r foment cyntaf o'i hanfodiad, ni welaf ddim anmhrifodoldeb i gymmeryd y ddau i mewn o tan yr enw Pechod Gwreiddiol.

GWAN. Gadewch i mi eich deall ar y pen hwn cyn myned ddim pellach. Yr ydych yn golygu, debygwn i, fod yr hen dduwinyddion, er dyddiau Awstin, yn barnu fod dyn yn halogedig yn dyfod i'r byd, ac mai yr halogrwydd hwnw a alwent yn Bechod Gwreiddiol! ond mai rhai diweddar sydd wedi chwaneagu y pwynt o gyfrifiad pechod Adda, a'i gyssylltu â'r pwngc o halogrwydd naturiol dyn o dan yr enw Pechod Gwreiddiol.

PREG. Y mae yn ddrwg genyf os nad wyf yn gallu dywedyd yn ddigon eglur i chiwi fy neall. Er mai halogrwydd y natur oedd yr hyn a alwai yr hen dduwinyddion yn Bechod Gwreiddiol, etto yr oeddynt yn dal y pwngc o Gyfrifiad pechod Adda i'w hiliogaeth mor gadarn ag y maeneb yn y dyddiau hyn yn ei ddal. Yr wyf yn meddwl fod yn hawdd profi mai newyddbeth ym mhlith Cristionogion yw fod rhai yn dal halogrwydd gwreiddiol y natur ddynol, ac yn gwadu cyfrifiad pechod Adda i'w hiliogaeth.

GWAN. Byddai yn dda genyf pe baech yn enwi, mewn modd byr ac eglur, y gwahanol olygiadau sydd yn y byd ar Bechod Gwreiddiol.

PREG. 1. Un golygiad yw eiddo bod yn euog a halogedig yn dyfod i'r byd. Dyma y golygiad a elwir yn *Calvinistaidd*. Dyma olygiad *Calvinistaidd* Erthyglau a Homiliau Ewngelaidd. Dyma olygiad *Cymanfaethol* a *Westminster*. A dyma olygiad y *Methodistaidd* *Calvinistaidd*, yn o'r *Calvinistaidd* a'u *Cyffwrdd*. 2. Golygiad yw, fod pob dyn yn dyfod i'r byd yn

oddiwrth euogrwydd a halogrwydd pechod, fod cymmeriad pob dyn yn cael ei ffurfio yn hollol gan amgylchiadau, ac nad yw pechodau dynion yn cael eu hachosi gan ddim ag sydd yn nglyn â'u natur yn dyfod i'r byd. Dyma yw golygiad yr Ariaid, y Sociniaid, y Morganiaid, a llawer o Arminiaid, ar y peth. Nid wyf yn deall fod dim ond y ddau olygiad hyn ar y mater ym mhlith Cristionogion yn ddiweddar. 3. Ond y mae llawer, yn y dyddiau hyn, yn addaf halogrwydd gwreiddiol y natur ddynol, ond yn gwadu cyfrifiad o bechod Adda i'w hiliogaeth. Dyma farn y rhai a elwir yn Hopkinianiaid yn America, ac yn Ffwleriaid yn Lloegr a Chymru.

GWRAN. Yr wyf yn credu fod dyn yn halogedig o'r bru. Yn wir, yr wyf yn meddwl y dylai Sylwadau y *President Edwards*, yn nechreuad ei Draethawd ar Bechod Gwreiddiol, fod yn benderfyniad ar y ddadl o berthynas i halogrwydd y natur ddynol. Ond etto, yn fy myw ni chytunwn i â'r farn Galfnistaidd, sef fod dyn yn cael ei fod o dan gondemniad am drosedd a gyflawnwyd filoedd o flynyddoedd cyn ei fod, ac felly o groth ei fam yn rhwym i gosp. Yr wyf o hyd yn methu gweld pa fodd y cydsalf y fath beth â daioni anfeidrol y Creawdwr.

PREG. Yr wyf yn ystyried yr hyn a ddywedais wrth ymddiddan â chwi y tro diweddar yn ddigon i brofi y peth i bob meddwl diduedd. (Gwel Rhif. V.) Yn awr, os yw y peth yn bod rhaid ei fod yn berffaith gysson â daioni Duw, er fe allai na allwn ni amgyffred pa fodd.

Ond cyn tafu y golygiad Calfnistaidd heibio oblegid yr anhawsdra a enwasoch, dymunaf arnoch ystyried ai nid ydyw y Morganiaid a'r Ffwleriaid yn cyfarfod â'r un fath anhawsdra? Dywed y Calfnist wrthyf fy mod wedi dyfod i'r byd yn euog, hyny yw, yn rhwym i gosp dragrwyddol. Ond dyma y Ffwleriad yn ceisio fy nghysuro, gan ddywedyd mai cam-gymmeryd yr oedd y Calfnist, nad oeddwn i ddim yn euog yn dyfod i'r byd; ond fy mod mor llygredig fel nad oedd bossibl i mi beidio a bod yn euog mewn byr iawn o amser. Cysur gwan iawn yn wir! Cais Morgan drachefn fy nghysuro, gan ddywedyd fod y ddan gyntaf wedi cam-gymmeryd yn ddifawr; nad oeddwn i nac euog na llygredig pan y'm ganwyd, eithr fy mod y pryd hyny

megis papur gwyn; ond fod fy Nghreawdwr daionus wedi fy rhoddi mewn lle mor llawn o demtasiynau a maglau fel yn wir nad oedd obaith i mi ddiangc heb ddyfod yn fuan i afael llygredigaeth ac euogrwydd. Onid priodol fyddai dywedyd wrth y ddau, "Cysurwyr gofidus ydych chiwi oll." Dywed y Calfnist, Y mae eich clefyd yr un oed a chwithau. Nac ydyw, medd y Ffwleriad, ond y mae hadau y clefyd yn eich cyfansoddiad, fel yr oedd yn rhaid i'r clefyd ei hun ymaffyd yn och pan yn ieuangc iawn. *Nonsense* i gyd, medd Morgan, yr ydych wedi eich geni mewn perffaith iechyd, a chyfansoddiad glân oddiwrth bob hadau drwg; oad y mae yn wir eich bod wedi eich rhoddi yn y fath le heintus nad oes neb a ddel iddo yn ddiangc heb gael yr haint yn fuan iawn. Ow, Ow, meddaf innau, os yw fy nghlefyd i farwolaeth, ba waeth pa un ai ei fod yr un oed a minnau, neu ei fod yn tarddu o ryw ddiffyg yn fy nghyfansoddiad; neu, ynte, fy mod wedi ei gael trwy heintusrwydd y lle y'm gosodwyd ynddo. Nid yw ddim haws i mi weled daioni fy Nghreawdwr yn y ddau olygiad olaf nag yn y cyntaf. Felly chwi a ellwch weled nad yw yr anhawsdra ddim llai ar ffordd Morganiaid a Ffwleriaid nag ydyw ar ffordd y Calfnistaidd.

Nid fy nyben, wrth ymresymu fel yna, oedd profi dim o blaid y farn Galfnistaidd am Bechod Gwreiddiol, ond yn hytrach i ddangos fod y golygiadau Morganaidd a Ffwleriaidd yn hollol mor agored i'ch gwrthddadl chwi ag ydyw y golygiad Calfnistaidd. Er prawf o wirionedd yr athrawiaeth ystyriwch y pethau a ddywedais yn ein hymddiddan diweddar.

SAIL Y CYFRIFIAD. &c.

GWRAN. Wel, y mae yn ymddangos, yn ol eich golygiadau chwi, fod pechod Adda yn eiddo i'w holl hiliogaeth, oblegid y cyfrifiad. Neu, mai gwaith Duw yn cyfrif pechod Adda i ni sydd yn gwneyd y peth yn eiddom ni.

PREG. Dyna hi yn union o chwith etto. Nid y cyfrifiad yw yr achos o fod pechod Adda yn eiddom ni; ond oblegid ei fod yn eiddom ni mor wirioneddol a phe buasem ni wedi ei gyflawni yn ein personau ein hunain, am hyn y mae yn cael ei gyfrif i ni gan Dduw. Rhoddi anghyfiawnder yn erbyn Duw fyddai dywedyd ei fod yn cyfrif pechod lle nid yw.

GWRAN. Yn enw pob synwyr a rheswm, gan nad oeddym ni yn ein personau ein hunain yn cyflawni y pechod hwnw, os nad y cyfrifiad sydd yn ein gwneyd yn euog, pa beth sydd?

PREG. Yr undeb sydd rhyngom ni âg Adda yn ol cyfansoddiad y cyfam-med gweithredoedd.

GWRAN. Wel, onid y Creawdwr a gyfansoddodd yr undeb hwnw? Ac os felly, onid yw dywedyd mai yr undeb hwnw sydd yn ein gwneyd ni yn euog, neu yn gyfranogion o bechod Adda, yn ei wneyd Efy'n awdwr o'n heuogrwydd ni, neu, mewn gair arall, yn awdwr pechod?

PREG. Pa beth, attolwg, sydd yn cyfansoddi, neu yn gwneyd, holl ddynolryw yn llygredig?

GWRAN. Y mae rhai yn dywedyd mai ein perthynas a'n rhieni naturiol, ac ereill mai amgylchiadau yn unig sydd yn ffurfio nodweddiad moesol dyn. Ac yn wir, yr oeddwn yn tybied y naill a'r llall yn llawer mwy rhesymol na'r rhai sydd yn dywedyd ein bod yn derbyn y peth yn uniongyrchol trwy ein perthynas âg Adda.

PREG. Ond pwy yw cyfansoddwr ein perthynas naturiol a'n rhieni? A phwy sydd yn trefnu lleoedd ein preswylfod a'n hamgylchiadau?

GWRAN. Ein Creawdwr, bid siwr.

PREG. Yrwan, deliuch sylw. Yr wyf yn meddwl fod yn anmhosibl dilyn eich ymresymiad a'ch golygiad chwi heb ei wneyd ef yn awdwr pechod. Os nad wyf fi yn cam-gymmeryd, y mae eich ymresymiad yn dyfod i ryw beth tebyg i hyn.

Pwy bynag a ddywedo fod peth a gyfansoddodd y Creawdwr yn gwneyd dyn yn euog y mae yn gwneyd y Creawdwr yn awdwr o'r euogrwydd hwnw.

Ond y mae fy nghyfaill yn dywedyd fod peth a gyfansoddodd ein Creawdwr (sef yr undeb cyffammodol rhyngom ni âg Adda) yn ein gwneyd ni yn euog.

Gan hyn, y mae fy nghyfaill yn ei wneyd Efy'n awdwr o'n heuogrwydd ni.

GWRAN. Yn union fel yna yr oeddwn i yn meddwl.

PREG. Wel, beth fyddai i ni gymwysu yr un dull o ymresymu at eich golygiad chwi ar lygredigaeth y natur ddynol. Fel hyn,

Pwy bynag a ddywedo fod peth a gyfansoddodd y Creawdwr yn gwneyd dyn yn llygredig, y mae yn gwneyd y Creawdwr yn awdwr o'r llygredigaeth hwnw.

Ond y mae fy nghyfaill yn dywedyd

mai peth a gyfansoddodd ein Creawdwr (sef ein perthynas naturiol a'n rhieni, neu yr amgylchiadau, ym mha rai yr ydym yn cael ein bod) sydd yn ein gwneyd yn llygredig.

Gan hyn y mae fy nghyfaill yn ei wneyd Efy'n awdwr o'n llygredigaeth ni.

GWRAN. Ni feddyliais i erioed o'r blaen am hyn. Y mae yn ymddangos i mi yrwan fod Calfinistiaid, Ffwleriaid, a Morganaid, yn dyfod i'r underyswch yn mherthynas i darddiad pechod. I'r dyben i ochel y *dilemma* hwn, ai tybied yr ydych chiwi na fyddai yn well dyfeisio rhyw *system* newydd etto?

PREG. Ymbwyliwch, fy nghyfaill. Fy mwriad wrth droi yr ymddiddan fel yna oedd, nid amddiffyn y naill olygiad na gwrthwynebu y llall, ond yn unig dangos i chwi fod yn haws gosyn nac ateb cwestiynau; a bod yn beth hollol annbeg mewn dadl fod un yn codi gwrthddadleuon yn erbyn golygiadau ei wrthwynebwyr, pan mae yn amlwg fod ei olygiadau ef ei hun yn agored i'r un gwrthddadleuon, neu rai o'r un natur.

GWRAN. Wel, at y matter ynt. Os ydyw y sawl sydd yn dywedyd fod yr Arglwydd yn awdwr o beth ag sydd yn achlysuero i ddyn fod yn euog neu yn llygredig, yn ei wneyd Efy'n awdwr o'r euogrwydd, neu y llygredigaeth hwnw: ac os ydym ninnau yn dywedyd felly, onid ydym yn ei wneyd ef yn awdwr o'n heuogrwydd a'n llygredigaeth ni.

PREG. Yr wyf yn gwadu eich prif-osodiad (*major*). Nid yw fod un yn awdwr o beth ag sydd yn achlysuero drwg yn gwneyd y cyfryw yn awdwr o'r drwg hwnw; oddieithr fod tuedd-rwydd yn natur y peth a wnaeth at ddrwg yn fwy nag at ddaioni. Felly, er mai yr undeb sydd rhyngom ni ag Adda sydd yn achlysuero, neu yn gwneyd i ni fod yn euog o'i bechod ef; ac er mai yr Arglwydd yw cyfansoddwr yr undeb hwn, etto nid yw efe, ar un cyfrif, yn awdwr o'n heuogrwydd ni, oblegid fod yr undeb y fath yn ei gyfansoddiad ag y galleid yn rhesymol ddisgwyl y ddaioni mwyaf o hono, ac nid oedd dim ynddo yn tueddu at ddrwg.

GWRAN. Da genyf os gellwch eguro tipyn rhagor ar y matter yua.

PREG. Y mae yn amlwg mai gorchymyn Duw i Adda o berthynas i ben gwybodaeth oedd yn gwneyd fod yn bechod i Adda fwyta o hono; ond byddai mor groes i reswm cyffredia

ddyweyd fod Duw yn awdwr o'i bechod am hyny, ag a fyddai dyweyd mai chwi yw awdwr anafudd-dod eich gwas, am mai eich gorchymyn chwi a droseddwyd ganddo. Felly y mae yn amlwg y dichon un fod yn awdwr y peth sydd yn gwneyd, neu yn achlysuero fod peth arall yn bechod, ac etto heb fod yn awdwr o'r pechod ei hun. Pan ydych chwi yn rhoi gorchymyn i'ch plentyn, ac yntau yn anafuddhau iddo, yr ydych yn awdwr o beth ag sydd yn ei wneyd ef yn euog (sef eich gorchymyn); ond etto yntyd fyddai dywedyd eich bod chwi yn awdwr o'i euogrwydd ef. Felly, pan roddes Duw orchymyn i Adda, ac yntau yn ei dori, yr oedd y Creawdwr yn awdwr o beth a wnaeth, neu a achlysuroidd, fod y dyn yn euog, ond nid oedd, ar un cyfrif, yn awdwr o euogrwydd y dyn.

GWRAN. 'Rhoswch chwi. Mae gwahaniaeth mawr rhwng yr amgylchiadau. Nid oeddy gorchymyn yn rhwymo Adda i drosedd; ond yn ol eich geiriau chwi, y mae yr undeb ag Adda yn ein rhwymo ni o tan euogrwydd.

PREG. Yr mae yn wir, pan y mae y cyfammod wedi ei dori, fod yr undeb sydd rhwngom ag Adda yn ein rhwymo i gomp. Ond nid oedd cyfansoddiad yr undeb hwnw yn gosod dim rhwymau arnom i gomp mwy nag yr oedd gorchymyn Duw i Adda yn gosod rhwymau arno ef i bechu. Felly, er mai Duw a gyfansoddodd yr undeb ag sydd yn gwneyd ein bod ni yn euog o bechod Adda yn gystal a'r ddeddf ag oedd yn profi fod yn bechod i Adda fwyta o ffrwyth y pren; etto ni all Efe fod yn awdwr o'n henogrwydd ni, mwy nag yr oedd yn awdwr o bechod Adda.

GWRAN. Ond mewn difrif calon, a ydych yn meddwl fod bwyta o ffrwyth y pren yn cael ei gyfrif i ni yn yr un ystyr ag y cyfrifid ef i Adda?

PREG. Yr wyf yn meddwl fod y weithred o dori cyfammod Duw trwy fwyta o ffrwyth y pren, yn cael ei chyfrif i ni mor wirioneddol ag i Adda, y, fod y pechod yn eiddo mor briodol i ni ag oedd i Adda; oblegid gan fod y gomp, sef marwolaeth, yn eiddo mor wirioneddol i bob dyn ag oedd i Adda, rhaid, debygwn i, fod y trosedd yn eiddo mor briodol i bob dyn ag oedd iddo yntau. "Felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn yn gymmaint a phechu o bawb."

Ond fel y mae gwahanol sefyllfaoedd yn gwneyd yr un pechodau yn fwy ysgeler i rai nag ereill, felly, er

fod yr un pechod yn cael ei gyfrif i ni ag a gyfrifid i Adda, etto yr wyf fi yn meddwl fod gwahanol sefyllfaoedd Adda a ninnau yn y cyfammod gweithredoedd yn gwneyd y pechod yn fwy ysgeler yn ei berthynas ag Adda nag ydyw yn ei berthynas â ni. Pen-cyfammodwr oedd Adda, ond deiliaid cyfammodwr oedd y pechod yn ei berthynas ag Adda, ond pechod deiliaid cyfammod ydyw yn ei berthynas â ni. Mae pob dyn wedi dinystrio ei hun yn Adda, ond fe ddinstriodd Adda ei hun a'i holl hiliogaeth. Felly er fod camwedd Eden yn eiddo i ni mor wirioneddol ag i Adda, etto yr oedd yr euogrwydd yn gorwedd yn drymach ar Adda o gymmaint a'i fod ef yn hen, a ninnau ond deiliaid yn y cyfammod a dorwyd.

[Yn gysson a'r golygiad hwn ar Adda a'i had, yr wyf yn meddwl y gellir dyweyd am yr Ail Adda a'i had. Er fod yr hyn a wnaeth ac a ddyoddefodd yn cael ei gyfrif iddynt hwy, mor wirioneddol a phe bnasent wedi mawrhau, a gwneyd y gyfraith yn anrhydeddus, yn eu personau eu hunain; etto nid wyf yn meddwl fod cyfiawnder y Cyfryngwr a gyfrifir i'r saint, yn gosod yr un teilyngddod arnynt hwy, ag a osodai ar y Cyfryngwr ei hun. Y mae pob un o'r saint, trwy undeb a Christ a chyfrifiad o'i gyfiawnder, yn cael ei ystyried yn deilwng o faddeuant pechodau, a bywyd tragrwyddol. "A hwy a roddiant gyda mi mewn dillad gwynion, oblegid teilywng ydynt," Dat. iii. 4. Ond nid oes ganddynt ddim o'r teilyngddod hwnw i'w gyfrann i neb arall; ond y mae Crist, trwy yr hyn a wnaeth ac a ddyoddefodd, wedi teilyngu, nid yn unig y dychafiad sydd iddo ef ei hunan fel Cyfryngwr, ond hefyd pob daioni i'w holl brynedigion. *Rhagor ar hyn ryw dro etto.*]

GWRAN. Dylwn edifarhau am fy holl bechodau. Ond ni allaf, ac ni ddylwn, goelias fi, edifarhau am bechod Adda. Gan byny nid yw pechod Adda yn eiddo priodol i mi.

PREG. Pa beth attolwg ydych yn ei feddwl wrth edifarhau am bechod?

GWRAN. Gofidio, cywilyddio, ymffleiddio, a beio fy hun o'r herwydd.

PREG. Yna, yr wyf yn gwadu eich is-osodiad (*minor*). Nid oes dim yn fwy rhesymol, ac ysgrythyrol, nag i ddynion osidio a chywilyddio am bechodau eu tadau, yn enwedig pan y byddont hwy en hunain wedi dangos cydsyniad a'u tadau yn y cyfiaw bechodau.

Ac os oedd yn rhesymol i Ezra, Nehemiah, a Daniel ofddio a chywilyddio am bechodau eu tadau, onid yw yn ddigon rhesymol i ninnau ofddio a chywilyddio am bechod ein tad Adda?

GWRAN. Ond y mae yn anmhosibl, debygwn i, i feio arnom ein hunain am bechod na feddem un llaw yn y cyflawniad o hono.

PREG. Yr ydych yn awr yn *begio'r cwestiwn*. Os nad ydych yn ystyried y pechod hwnw yn eiddo priodol i chwi, y mae yn wir na ellwch feio arnoch eich hun o'i herwydd. Ond y pwynt mewn dadl yw, pa un a ydyw y pechod hwnw yn eiddo priodol i ni, ai nad yw. Os ydyw y pethau a ddywedais (fel yr wyf yn hyderu eu bod) yn ddigon i brofi fod pechod Adda yn eiddo priodol i ni, nid oes dim mwy o afreymoldeb i ni feio arnom ein hunain o'r herwydd, nag a oedd i Daniel a'i gyfeillion feio arnynt eu hunain am bechodau a gyflawnesid ugeiniau neu ganoeedd o flynyddau cyn eu geni.

GWRAN. Dywedwch chwi a fynoch, yr wyf fi yn methu dirnad pa fodd y gallaf edifarhau am beth na allaswn ei ochelyd.

PREG. Nid wyf finnau yn meddwl y gall ein hedifeirwch weithredu yn hollol yn yr un modd tu ag at bechod Adda, ag y mae tu ag at y pechodau a wnaethom ni yn ein personau ein hunain. Nid yw y pechodau a gyflawnais i yn fy mherson fy hunan yn eiddo i neb ond i mi fy hunan; o ganlyniad, y mae rhyw neillduolrwydd cyfatebol i hyny yn fy ngalar am y pechodau hyn rhagor fy ngalar am y pechod gwreiddiol. Efallai nad hawdd fyddai dangos mewn geiriau, pa beth yw y neillduolrwydd hwn. Ond y mae yn amlwg i ni wrth ddarllen y Bibl y byddai y duwiolion kynt yn ngalaru, ac yn ffeiddio eu hunain, yn unig am bechodau gweithredol, ond hefyd am y pechod gwreiddiol. Yn Psalm li. yr ydym yn cael y Psalmydd edifeiriol yn ymostwng yn gyntaf am ryw bechod gweithredol, "Yn dy erbyn di y pechais;" ond nid yw yn gorphwys heb enwi halogrwydd gwreiddiol ei natur fel peth i ymostwng a chywilyddio o'i herwydd, "Wele, mewn anwired d y'm lluniwyd," &c. Y mae halogrwydd gwreiddiol ei natur mor anocheladwy i ni ag oedd pechod Adda: gan hyny os nad ydyw anocheladwyiaeth y peth yn profi na ddylem ymostwng a chywilyddio am y naill, nid yw yn profi na ddylem ymostwng a chywilyddio am y llall.

GWRAN. Wele, gadewch fod y pethau a enwasoch yn perthyn i gyfansoddiad Eden, ond os nad ydwyf fi, a llawer heblaw myfi, yn camgymmeryd y mae y cyfansoddiad hwnw wedi darfod, a dynolryw wedi eu gosod drachefn mewn sefyllfa o brawf.

PREG. Dyna hi yn taro deuddeg o'r gloch. Y mae yn rhaid i ni roddi i fynu am y tro hwn "*Sefyllfa prawf*" y tro nesaf.

GRYM CREFYDD.

MAE y dywediadau canlynol, o eiddo rhai o "arderchog lu y merthyri," pan oeddynt yn yr arteithiau dynaf ar drothwy y byd tragwyddol, yn dangos pa ryw gysuron a nerth a rydd crefydd Crist i galon ei pherchenog, a hyny yn nghanol y gwrthwynebiadau mwyaf.

Tywyssog Conde, yn y llofruddiaeth echryslon yn Paris, yn Ffrainc, pan y sicrhaodd y brenin wrtho y cai farw o fewn tridiau os na ymwrthodai â'i grefydd, a ddywedodd wrtho, fod ei fywyd a'i etifeddiaeth yn ei law, ac y rhoddai y ddau i fynu cyn y gwadai y gwirionedd.

Algerius, merthyr Italaidd, a ysgrif-enodd fel hyn allan o'r carchar, ychydig cyn ei farwolaeth, "Pwy a gredai y cawswn hyd i baradwys mor hyfryd yn y ddacargell hon; heddwch, go-baith, a bywyd, yn nhrigfa tristwch ac angyu; y man yr wyla ereill yr wyf fi yn gorfoleddu."

Wishart, pan oedd yn nghanol y tân a ddolefodd, "Mae y fflam yn poeni fy nghorph, ond nid oes dim yn iselbau fy ysprydoedd."

Antonius Riceto, un o'r Venetiaid, a wrthododd ei fywyd, a'i gyfoeth mawr, pan y cynnygiwyd hwy iddo am ymwrthod â chrefydd Crist am ychydig; a phan oedd ei fab dan wyllo yn erfyn arno wneuthur hyny, efe a atebodd, ei fod wedi penderfynu colli plant a meddiannau er mwyn enw Crist.

Elizabeth Folks, gan goffeiddio yr ystang a ddolefai, "Yn iach fydd, yniach fydd a gobraith, a chroesaw gariad."

Sanders, yn y carchar, a ddywedai, "Croesaw groes Crist, a chroesaw fywyd tragwyddol."

Julius Palmer, yn nyddiau Mari Waedlyd, a wrthododd fywyd ac urddasolrwydd am wadu ei fydd yn Nghrist, ac atebodd, ei fod wedi ymwrthod â'i fywiolaeth ddywywaith er mwyn yr efengyl, a'i fod yn harod yw awr i roddi ei fywyd dros enw Crist. J. P. P.

COPIANT

AM JOHN WILLIAMS, BRYNSIENCYN, MON.

Fr hwn a fu faru Medi 24, 1837, yn 61 oed.

JOHN WILLIAMS ydoedd fab i William ac Ann Davies, o Gadairidan, plwyf Llanidan, Mon; ac a anwyd Chwefror 23, 1786. Ni chafodd un fantais er dyfod yn mlaen mewn dysg na chyfoeth. Colodd ei dad pan yn ieuano iawn, yr hyn a fu yn golled nid bychan iddo. Cyfarfu â llawer o bethau dyrys a thralodus yn ei ieuengetid, yn neillduol y ddau amgylchid hyn. Un tro pan oedd efe, a bachgen arall o'r gymmydogaeth, cydwasanaethwr yn Nhrefarthin, yn y plwyf uchod, yn chwarae gyda llawdryll llwythog, gosododd y bachgen ei ffroen ef wrth ddwyfron John, ac er bod ynddo bedair modfedd o ergyd, a chyflawnder o bylor ar y badell, ac iddo yntau wneuthur yr egni arferol, dair gwaith ar ol eu gilydd, i ollwng yr ergyd allan, ni bu iddo danio. Oni ellir dywedyd mai yr hwn a gadwodd y tri llanc yn fyw yn nghanol y tân a gadwodd John hefyd yn y tro rhyfedd hwn? Dro arall, pan oedd yn gyru y cefylau i aredig yn y lle a enwyd, yr oedd rhai o honynt yn dra afreolus, a digwyddodd i rywbeth eu cynhyrfu yn fawr, ac yn y cynhwrf aeth John i lawr dan eu traed. Nis gallasai godi a ddiange o herwydd fod un o'r anffelliaid yn sangu ar ei ddillad. Yr oedd yn eu plith hen gefyl rheolaidd, a hwn, trwy ryfedd oruwch-lywodraeth rhagluniaeth, a safodd yn llonydd yn y cynhwrf i gyd, ac fel hyn y diangodd John heb ei gilyfio nemawr iawn. Wrth hyn etto y gwelwn mai gwerthfawr yn ngolwg yr Arglwydd oedd ei einloes ef.

Er yr holl waredigaethau hyn a'u cyffelyb, parhau yn gelliweirus yn anystyriol, ac yn ddibarch o'r Sabbath yr oedd efe o hyd. Ond ym mhen yspaid o amser ar ol hyn, ar ryw Sabbath yn yr Ysgol ag oedd yn cael ei chynnal yn y Brynsiencyn, pan oedd Mr. J. Parry (yn awr y Parch. J. Parry, Caerlleon, yn cadw ysgol ddyddiol yn y fan) yn darlunio enbydrwydd sefyllfa yr annuwiol yn debyg i hyn, "Fod yr annuwiol fel pe gwelid dyn yn grogedig grefydd ei fys wrth edau wlan uwch ben yr eigion, a dim ond disgwyl bob mynydd iddi dori, a'i ollwng i'r gwaelodion; ac felly nid oes dim rhwng yr annuwiol a'r ffamau ond yr anadl frau sydd yn ei ffroenau;" daliodd hyn yn fawr ar ei feddwl, a bu yn methu cyagu am nosweithiau o'r herwydd. Ond iachaoedd i raddau wedi hynny.

Pan oedd oddeutu ugain mlwydd oed torodd diwygiad grymus yn Brynsiencyn: a phan glywodd efe fod un o'r enw Mary Jones yn gorfoloddau yn y capel, fe wnaeth gytandeb ag un o'i gydweithwyr, os deuai efde gyd ag ef yr elai i'r capel, ac y gwnelai iddi chwerthin trwy ryw ystumiau digrif ac ymala. Wedi eu dyfod i'r man a'r lle cyfleus aeth John i grynau yn fawr, ac i waeddi

pa beth i'w wneud fel y byddai cadwedig! a bu dan argyhoeddiad dwys am yspaid o amser, yn disgwyl i'r ddacae ei lyngau yn fyw: a'r gair a roddes iddo feur o dawelwch oedd "Nid oes gan hyn yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sydd yn Nghrist Iesu."

Yn fuan wedi hyn ymfynodd am le yn Eglwys Dduw, a bu yno yn aelod bardd hyd ddiwedd ei oes. Yn y flwyddyn 1811, priododd Jane Williams, Tyddyn Nathaniel, yn yr un plwyf. Ond er pob peth parhaodd yn llafurus ac yn ymdrechgar yn y pethau a berthyn i grefydd a duwioldeb.

Yn fuan wedi hyn dewiswyd ef i ddechreu canu, ac i holi yr ysgol, o herwydd cymeradwyd ef yn fawr gan ei gyfeillion crefyddol. Ac yn y flwyddyn 1827 galwyd ef i'r swydd bwysfawr o fod yn flaenor i eglwys Dduw, yr hon swydd a gyflawnodd yn fyddlon hyd derfyn ei oes.

Gellir dywedyd am dano ei fod o dymer ariol a serchriadol fel dyn, a buan yr elai pawb i gyfeillach ag ef. Fel Cristion hefyd yr oedd yn dra gostyngedig, a hawdd ganddo dybed ereill yn well nag ef ei hun; ac yn hynod ddiwyd yn moddion gras, fel mai anfynych iawn y byddai un cyfarfod yn y capel na byddai efe ynddo, a hyny trwy lawer o anhawsderau ac afiechyd corphorol, sef poen yn y cylla. Gellir dywedyd fod crefydd yn beth penaf, blaenaf, a gwerthfawrocaf yn ei olwg: a phan ymaffodd ynddi gyntaf, gwnaed ymdrech cryf i'w ddenu i wneuthur llongdrylliad ar ei fydd, trwy wawdio a dirmygu yr hyn oedd yn ei broffesu; ac hefyd cynnygiwyd iddo fywiolaeth fras a chysurus yn ngwasanaeth rhyw soneddwr yn Lleyn, yn Arfon, yr hon ni allai ei mwynhau heb ymadael a'i grefydd; ond dewisodd yn hytrach oddef adfyd gyda phobl Dduw, gan farnu yn fwy golud ddirmyg Crist na thrysorau yr Aiphit. Hefyd, yr oedd yn ddyoddefgar mewn cystudd; yn foddlon i'w sefyllfa; ac yn marw yn feunyddiol. Byddai yn ddiwydiawn i addysgu ei blant yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd, a chafodd brawf na bu ei lasur yn ofer. Fel priod yr oedd yn gampaid—fel tad yr oedd yn dirion—fel cynnyddog yr oedd yn heddychol—ac fel Dirwestwr yr oedd yn zelog, yn fywiog, ac yn ddefnyddiol, a galerir yn fawr ar ei ol. Hefyd, yr oedd yn gymmeradwy iawn fel blaenor yn yr eglwys, ac yr oedd iddo air da gan y byd yn gyffredinol. Yr oedd yn un llafurus, fyddlon, a gosalus, am gadw yr eglwys mewn undeb cariad. Pan fyddai yr Eglwys yn isel ei phrofiad, ac mewn mesur fel yn huno, gosodai un o byngciau pwysig y grefydd Gristionogol dan ei sylw, fel y gallai fyfyrlo arno; ac wrth wneud fel hyn byddent fel yn rhwbio y tywysenau breision, a'r rhai hyn yn fynych yn perarogli mor hyfryd nes peri adfywiad ar yr holl eglwys; a pharhaodd i wneuthur hyny hyd y dyddiau

olaf y bu byw. Priodol y gellid ei alw yn weithiwr difell—yn wlydiydd effro—yn weledydd craff—ac yn was ffyddlon yn y tŷ. Yr oedd yn iach yn y ffydd, yn onest mewn disgyblaeth, yn dadmaeth adeiladol a thirion i'r ieuengctid, yn un teimladwy a phrofiadol, ac yn ofalus am ddarpar gogyf-er a'r praidd. Mewn gair, yr oedd achos eneidiau pechaduriaid yn ddwys ar ei feddwl; a theimlir colled ar ei ol gan fydd ac eglwys.

Ar nos Wener, Medi 22, wedi hir nychdod blaenorol torodd rhyw afiechyd arno, ac ni chafodd ond ychydig hamdden wedi hynny tra y bu byw; a phan y cai, dywedai wrth ei deulu galarus nad oedd dim perygl yn y byd. Ac yn ddisymmwth, ar nos Sabbath, Medi 24, ehododd ei enaid at Dduw yr hwn a'i rhoes, gan adael gwaig a naw o blant i alaru ar ei ol, a'r cyfan, hyd yn hyn, yn profusau crofydd.

Er na ddywedodd ond ychydig ar ei ymadawiad, etto clywom of lawer gwaith yn dymuno cael bod tu draw i ofid mewn corph ac enaid; a'i gysur bob amser, wrth feddwl am farw, fyddai y gair hwnnw, "Y mae Ef o'n cyfathrach ni." A dywedai, ychydig cyn ei farw, nad oedd ganddo yn unig yn wyneb anghau ei hun, ond ymorphwys ei enaid ar Grist, y sylfaen safadwy dragwyddol.

Ar y nos Fercher ganlynol, pregethodd Mr. Richard Jones, Garn, yn ei wynnos, oddiar Lef. 10. 3. Drannoeth hebryngwyd ei gorph i'r capel, lle y pregethodd Mr. D. Jones, Dwyrân, oddiar Heb. 13. 7. Wedi hynny, anfonwyd of gan dyrfa fawr o Ddirwestwyr, i'w gladdu yn mynwent Llanidan, hyd foreu yr adgyfollad mawr, pan y caiff ei enaid a'i gorph eu huno drachefn yn anwahanedig byth i fwyngbau tragwyddol ddedwyddwch heb yr un gofid, griddfan, na galar.

"Ymdrechodd bardd ymdrech y ffydd,
Er uffern fawr beunydd a'r byd,
Gorphenodd ei rŷa, mae'n rhydd,
Gadawodd ei gystudd i gyd.
Mae bellach yn hollach mewn hedd,
O gythaedd ei lygred yn lân;
Dim tristwch i'w feddwl ni fydd,
Mae'n dragwydd a gan."

GALARUS, W. D. W.

Brynsiencyn.

DIRWEST.

DRWG MEDDWDOD, A DYLEDWYDD CYM-MEDROLWY.

UN o'r pethau mwyaf gwrthod a fu yn y byd erioed, a blaenor pob pechod yw meddwod. Hwn yw prif elyn y natur ddynol; a hwn sydd yn darostwng ei ddeiliaid yn hollol groos i gyflawni diben eu creadigaeth, gan eu gwneuthur, mewn dull ac anian, yn gydstad a'r diafol ei hunan.

Mae meddwod wedi llithio dynion i gyflawni y gweithredodd mwyaf gwaedlyd,

erchyll, ac annaturiol, sef llofruddio eu plant a'u rhieni. Nid oes yr un pechod ychwaith yr edrychir arno mor fychan, ac yn terfynu mor fawr, ag yw meddwod. Dywedir i ddyn gael ei demtio unwaith i gyflawni ei ddewis o dri pechod, sef, meddwi, treisio gwaig ei gymmydog, a lladd ei gymmydog; wrth fyfyrto ar y pechodau anafid hyn eise a ddewisodd yr hwn a gyfrifai yn lleiaf sef meddwod; ond wedi iddo feddwi cyflawnodd y ddau bechod arall yn ddigon didaro.

Arferai yr hen Spartaniaid feddwi eu caethweision ar amserau, a hynny yn unig er dangos i'w plant ddyn yn yr agwedd fwyaf ffiadd ac annymunol ag y gellir byth ei weled, a hynny i'r dyben o'u hattal rhag syrthio i ddrwg mor ddynystriol a phechadurus. Yn awr, pe byddai i holl gymmedrolwyr y ddaear, fel meibion y Spartaniaid, sylwi ar y meddwon drualn, ac ystyried am foment mai y ddiod a ganmolant hwy, ac a arferant yn gymmedrol (fel y'i galwant) sydd yn gwneuthur y galanas i gyd, onid cymmwys fyddai barnu y cofeidid Ddirwest yn y fan?

Y mae llawer o'r rhai a alwent eu hunain yn gymmedrol hyd yn hyn heb ystyried pa faint y mae eu hesiampl yn ei bwysu. Mae yn rhaid addef fod eu hesiampl hwy a chwant llygredig y natur ddynol wedi cenhedlu mwy o feddwon nag a ddychymgodd calonau llawer. Greain yw clywed rhai o honynt yn gwaeddi, Byddwch dynner fy mwynt i wrth y llange Absalom, gan haeru mai ar y dyn, ac nid ar y ddiod, y mae yr oll o'r bai. Diammeu mai y dyn sydd yn pechu, a'r ddiod yw yr achos o hynny. Ond da fyddai i baw gadw hyn mewn cof gwastadol, nad oes neb yn neidio i fod yn feddwyn, heb yn gyntaf ymarfer yn gymmedrol a'r ddiod feddlol. Gymmedrolwyr! dywedwch a fynoch, y ddiod, ie, y ddiod ag y mae rhai o honoch chiwi yn ei hamddiffyn ac yn ei chymmeradwyo (fel gwellhad ar y ddiod a ordeiniwyd gan Dduw i ddisychedu natur) hono, meddaf, yn ddiau sydd yn achosi meddwod, a'i holl effeithiau dynystriol i gyd. Y mae hir arfer y diodydd meddwol yn dangos hyn yn amlyg, ac os oes neb yn amneuo yr ymreymiad, pleidied Ddirwest hyd nes y gyrir y diodydd meddwol allan o'r wlad, ac os na ragora y byd yn ol hynny peidied a Dirwest mwy.

Wrth edrych ar feddwod priodol y gellid ei alw yn wallgofwydd gwirfuddol, a galwai yr hen bobl of yn glwyf y pen, dadymchweliad y synwyr, tymhestl y tafod, cynnwrf y corph, a llongdrrylliad rhinwedd.

Mae y drwg hwn o'r niweid mwyaf i'r dyn ei hun, trwy ddwyn ei feddiannau, ei synwyr, a'i iechyd. Mae yn niweidiol i deuluoedd hefyd, trwy ddwyn eu cysuron a'u lluniau, a'u hanalluogi y'mhob modd. i gyflawni eu dyledswydd tu ag at eu cym-

mydogion. Gwelwch y meddwyn, yn han-
ner ei ddyddiau, wedi amharu ei lochyd,
boddi ei synwrau, a threulio ei feddiannau,
ac yn tserfynu ei ddyddiau mewn carchar,
neu trwy ei ddwyllaw ei hun, neu ar y pren
dyoddef. Gwelwch ei eppil yn gwyrdriaid
diymgeledd ar faes y byd, heb gael esampl
na inocu-wera dda erioed, ac yn rhy gyffred-
in yn dilyn llwybrau eu tadau; ac felly yn
anystyriol yn dyfod yn fraw, yn gywilydd,
ac yn ormes, eu hoes a'u cenedlaeth. Dy-
chymmygw'n am foment weled effeithiau
dinystrïol meddwod y tad yn dilyn ei ep-
pil annedwydd i'r drydedd a'r bedwaredd
gonedlaeth.

Pan ei dyn naith o dan lywodraeth y
drwg hwn y mae awenau rheswm, ag sydd
yn cadw dyn o fewn tserfynau gweddeidd-
dra, yn syrthio o'i law i ddwyllaw yr angen-
fil hwn, ac yntau yn cael ei yru i gyflawni
y pechodau mwyaf ysgeler a ffaidd. Po
gofynid i'r lleidr a'r llofrudd, pan yn
rhoddi en bywyd yn iawn i gyfreithiau eu
gwlad, pa fodd y bu iddynt gael eu har-
wain yno, addefant yn unllais bron mai
dylanwad cynhyrfiol y ddiod feddwol oedd
eu dechreuad a'u nerth. Ond uwchlaw y
cyfan y mae yn lladrata amser gwerthfawr
y dyn, ac yn cauſtiau yn dragwyddol o
deyrnas nefoedd, o herwydd y mae Duw yn
ei aïr yn dywedyn na chaiff y meddwon eti-
feddu teyrnas nefoedd.

Yn awr, yn wynob yr ystyriaethau hyn,
onid rhesymol yw pleidio y diwygiad Dir-
westol? fel y caffer y wlad yn lân oddi-
wrth feddwod, a sobrwydd yn teyrnasu
trwy yr holl dir.

Giearn-neidr.

ADDA.

CYFARCHIAD

*Oddiwrth y Merchod Dirwestol yn Rose Place, at
eu chwiorydd yn Pall Mall, Bedford Street,
ac Oil Street, Llo'rpuwl.*

ANWYL GYFELLIESAU.—Mae yn sicr bell-
ach i bob meddwl ystyriol a diragfarn fod y
Gymdeithas Ddirwestawl wedi gwneuthur
llesad mawr i blant gwragedd: a dilys yw
ei bod yn arfer yr unig foddion priodol er
cyrhaeddyd yr amcan at ba un y mae yn
cyrchu, y rhai, trwy fendith yr Arglwydd,
sydd wedi llwyddo yn rhyfedd yn ein
gwlad. Am hyny, y mae rhai o honom
wedi moddwl y dylem ystyried yn ddiifrifol
a oes dim yn rhagor a allem ni, y rhyw fen-
ywaidd, ei wneuthur o blaid yr achos da
hwn, ac er dyfod allan yn fwy cyhoeddus
yn gynnorthwy i'r Arglwydd yn erbyn y
cedyrn. Felly yr ydym wedi ffurfio Cym-
deithas Ddirwestol yn ein plith ein hunain,
i'r dyben o gyffroi meddyliau ein gilydd i
achub pob mantais, ac i arfer pob moddion
er ceisio gwaredu ein cydrys o bydewau
bryntion meddwod, ac oddiwrth yr holl
achlysuron sydd yn arwain iddynt. Ac yn
awr, anwyl chwiorydd, goddefwch i ni aïw

yn daer a gostyngedig am eloh cynnorthwy
chwithau yn y gwaith. Na ddystyrwch ni
yn ein cais—na ddigalonwch ni yn ein hym-
drech—na ddwyedwch, cyn ystyried, fod y
fath gymdeithas yn afreidiol—ac na phen-
derfynwch, cyn profi, nas gall hi wneuthur
dim llesad. Beth a wyddost ti wrag a
gedwi di dy wr? Beth a wyddost ti sam a
gedwi dy blant? A pheth a wyddoch chwi-
thau ferched ieuainc na ellwch chwi gadw
eich cyfoedion? A ydyw yn iawn i'r un o
honon ni benderfynu na allwn ni wneuthur
dim, pan y mae Duw yn gofyn, Beth a
wyddost ti? Od aeth neb ar gyfeiliorn
oddiwrth y gwirionedd, a throï o rywun ef,
rhywun, waeth yn y byd pwy, gwybydded y
bydd i'r hwn a drodd bechadur oddiwrth
gyfeiliorni ei ffordd gadw enaid rhag anghy-
chuddio llawns o bechodau. O! y mae
lluaws aneirif yn cyfeiliorni trwy win, a
dyma y gwaith o'u troi wedi ei adael i ryw-
un a'i gwneio. A oes dim gan hyn y all-
wn ni ei wneuthur? Nid oes neb dan fwy
o rwyman. Pwy a ddyoddefodd gymmaint
oddiwrth y diodydd meddwol a benlywod-
! Mae y rhai hyn wedi gwenwyno holl ffyn-
onau cysur miloedd o honynt. Gwneud eu
gwyr yn fwystilod, eu plant yn fegeriaid,
a'u gyru hwythau, drwy fydd o offidiau, i
angau anamserol. Pwy hefyd a ymlygrodd
fwy gyd â'r diodydd meddwol na'n cydryw
tyner? Ondi yw yn alarus meddwl fod
cynnifer o ferched yn ymdrybaeddu mewn
meddwod yn y dref hon. Edrychwch ar-
nynt yn heidio i'r *ginshops*. Clych hwy
yn dadwrdd ar hyd yr heolwydd. Brwnt yw
eu gwisg, a hagr yw en gwedd: a'u cnawd
yn pydru am eu hesgym o herwydd eu
drygioni. Wedi eu mellidithio, a'u gwneud
yn feldidith i bawb o'u hamgylch. Och!
mor alaethus yw gweled benyw fel y mur-
ddyn llosgedig, a glendid, gwylder, tyner-
wch, diweirdeb, a phob peth sydd diws mewn
corph, meddwl, a chymmeriad, wedi eu
llwyr ddifa gan y gwirod poethion. Iâ,
benyw yn methu sefyll ar ei thraed gan
feddwod! yn ymdroï yn y dom—yn cael
ei chodi o gam ystym yn yr heol—a'i llusgo
yn nghanol bloedd y ffylaid i'r caeghar—
neu eu hwylio adref mewn berfa olwyn at
eu rhai bychain, mor wallgof, a drwg eu
hwy, a phe byddai wedi eu meddiannu gan
leng o gyfreulaid. Ac O! y mae yr ol-
ygfa fydd gartref drachefn yn alaethus
iawn. Mae y dychymmyg bywiocaf, a'r
faith rymusaf, yn llawer rhy ddoe a marw-
aidd i osod allan y filfed ran o'r trueni
sydd yma. Dyma lle y mae trueni yn
nghanol pechu, a phechu yn nghanol tru-
eni, a'r ddau wedi cyrhaeddyd i ryw ber-
ffieithrwydd uffernol a dychrynadwy. Ac
welthiau, yn nghanol yr annedd anned-
wydd hon gwelir y baban gwirion, llwyd, a
nchlyd, a'i wedd yn tystio nad oes galon
a all ddychymmygu maint y caledfyd y mae
yn ei ddyoddef. Yn diboeni gan newyn,

ac yn fferu o anwyd, a'i fam ei hunan wedi gwarlo ei fwyd, a gwyllt ei ddillad, i'r dyben o gael y gwirod poethion.

Yn y cyfryw amgylchiadau arswydol y mae llunau o blant bychain yn dechreu eu gyrfa drwy y byd i dragwyddoldeb. Dyma lle mae eu nodweddiad yn cael ei ffurfio—eu harferion yn cael eu sefydlu—ac archwaeth at bob drwg yn cael ei ddwfnreddfu ynddynt o'u mebyd. Holl lygredigaethau natur, nid yn unig yn cael llonydd i dyfu, ond eu meithrin yn y modd mwyaf effeithiol gan y tad a'r fam. Maent wedi eu geni a'u magu yn uffern, ac yn cael eu gosod ar ben y ffordd i fod yno byth. O! famau tyner! cofiwch, weithian, wrth feithrin eich rhai bychain, sydd a'u crwyn yn wynach na'r laeth, ac yn wrdocach o gorph na'r owel, cofiwch am y truan i lawr y seier, sydd yn ddumach yr olwg arno na'r gloyn, a'r hon a'i hymddug wedi troi yn greulonaach nag estrys yr anialwch, o dan effeithiau y diodydd meddwawl.

Ac oni buom ni, y merched, yn euog o feithrin llawer ar yr arferion ag sydd wedi dwyn y farwolaeth hon ar ein gwlad a'i theuluoedd? Pwy ond y fenyw drwsiadus ddengar sydd yn gwerthu y diferion gwenwynig yn y *ginshop*? A phwy ond y ni a fyddai yn arferol o'u cyrchu hwy i'n tai? o'u dwyn ar bob achlysur i'r bwrdd, a'u cymmell ar ein cyfeillion? Ie, y ni a'u rhoddai hwy i'r olchwaig, i'r fydwraig, ac i'n babanod bychain, ac felly eu gosod hwy o'u mebyd ar ben y ffordd i anghymmedroldeb. O! gan hyni, ymdrechwn a chydymdrechwn i wneud ein goreu i dafu y pethau hyn allan o arferiad. Gosodwn yr holl ddylanwad a berthyn i'n rhyw a'n sefyllfa i weithredu yn y modd mwyaf effeithiol ar bawb o'n hamgylch. Ceisiwn dduwioeldeb oin hunain, ac aiferwn dduwioeldeb gartref. Arferwn bob moddion i wneyd ein gwyr yn ddirwestwyr; gan gwbl gredu y gall eu gwaith yn celliwa'r ffordd diodydd meddwawl droi allan yr un mor ddinystriol i gysur teuluaidd a phe meglid hwy gan y fenyw buteinig. Hyd y mae ynom ymdrechwn i wneud eu cartref yn fwy cysurus iddynt na'r dafern, a'n cwmni ein hunain yn fwy dyddan na chwmni y meddwn. Na fydded i'n haelwyd oer a swga, a'n gwedd ysfyfenllyd ac anserchog eu gyru i'r lle y mae yr oll yn glyd a thryloyw, a phawb yn lauwaith a siriol, yn barod i'w croesaw i mewn. Meithriniwn yr egwyddor ddirwestol yn ein plant bychain, na fydded iddynt gael archwaethu dim meddwol o'u mebyd i fynu, na'u goddef i fyned i'r wledd na'r gyfeillach lle bo y diodydd meddwawl yn cael eu byfed.

Ymresymwn a'r gwragedd moethus sydd yn gofyn, Paham y rhaid i ni lwyrymatal? Cyfeiriwn hwy at eu chwiorydd meddwawl ar hyd yr ystrydoedd, a dywedwn Dyma y pam. Denwn hwy i fwithyn llwm y druan,

y lwith ar offidian, ac sydd yn cael ei meddwi ar wermod, o herwydd anghymmedroldeb ei phriod, a dywedwn, dyma y pam. Bu hi-thau yn arfer hullo ei bwrdd ar aelwyd gyaurus, i groesawu cydymaith ei ohalon adref o lasur y dydd, i gyfraneigi o'r pryd cyfeillgar a ddarperid trwy ei ddiwydrwydd, a drinid yn lanwaith a medrus, a wneid yn fiasus gan iechyd a ohwant bwyd, ac yn fwy blasus etto gan gariad a serohogrwydd priodasol.

Och! y cyfnewidlad! Priod, tad, a chynalliaeth wedi eu colli ar unwaith. Pan y mae y gweithwyr yn troi adref oddiwrt eu gorchwyl ym mrig yr hwyr,—mae llawer bwrdd yn cael ei hullo, a llawer gwr yn dychwelyd i fendithio ei dy, prin y medr hi-thau goellu nad yw yntau yn y llunau. Chwannog yw i feddwl mai dacw fe. Nage, nage, nid dyma yr awr i feddwynyddyd adref. Pe daethai adref yn awr daethai adref yn wr ac nid yn fwystil, yn dad ac nid yn dyran, yn gysur ac nid yn ddychryn i'w deulu. Y mae y plant bychain yn gwaeddi am fwyd, ond nid oes dim yn y ty. Ond natur leag er hyn y ddwg ymward yn fuan iddynt hwy, maent yn cysgu ac yn anghofio eu hangen. Nid felly y fam, y mae hi yn ymborthi ar ei gofidiau, yn pendrymu wrth y marworn mygylid pan y mae teuluoedd ereill yn llawen ar eu haelwyd glyd. Yn cofio yn nyddiau ei blinder, yr holl hyfrydych oedd iddi y dyddiau gynt, a hyny yn mwyhau ei gwae wrth ei gydmaru ag amser ei gwynfyd. Ei ohalon a dorasai llawer noswaith oni buasai iddi gael ei harllwys mewn ffrwd o ddagrau, a ddanfawyd o drugaredd i'w hysgafnau. Y ddofn ochenaid a wasgai allan y defnyddau i dreiglo dros ei gruddiau, nes o'r diwedd, wedi eu llenwi o dristwch, y mae yn syrthlo i gwag, ac fe allai i freuddwydd hyfyd fod ei gwr yn Ddirwestwr, a'i chysuron wedi dychwelyd ati drachefn, pan, rywbryd yn y nos, y mae yn cael ei deffro gan ebwch ei gorthymwr meddw, ac yn gorffed credu, er ei gofid, mai breuddwyd oedd.

Llawer o wragedd sydd etto yn anfoddlon i'w gwyr ddyfod yn Ddirwestwyr, ac yn fwy anfoddlon i fod felly eu hunain, ie, y rhai a gwynant en trallod gyd a'u gwyr meddwon, ac a siplant y pethau meddwol eu hunain ar yr un pryd. Yr ydym yn llwyr gredu fod yr amser gerllaw nad all un fenyw gyffwrdd a'r pethau meddwawl heb ddwyn ei hunan i warth. Ofer fydd crychu y wesus wrth y gwyr, a siplant mewn dull mursesaudd i goisio dangos eu dinweldrwydd, rhaid eu gadael hwy, a'u gadael yn hollol, neu gymmeryd y nam o fod yn nodu ymmlat.

Ymdrechwn yn egniol i ddwyn hyn oddi amgylch, trwy argyhoeddi y rhai sydd yn tybied y pethau hyn yn angenrheidiol: a dangos eu perygl i'r rhai sydd hyd yma yn anystyriol; a'u pechod i'r rhai sydd yn

llwrf a di zel yn y gwaith. Trwy gydym-drech, fe allai y benywod yn nhrefydd lloegr ragflaenu afswydd llawer o ferched ieuaingo Cymru ar eu dyfodiad yno, trwy ddaungos iddynt lawer o beryglon nad ydynt hwy yn gwybod am danynt, eu cyfarwyddo i leoedd diogel i letys, eu cynnorthwyo mewn awr o gyfyngder, ac i gael lleoedd cysurus. A phwy a wŷr na allwn achub ambell un o'r rhai sydd ar ddinystrio eu hunain trwy feddwod.

Rhodded yr Arglwydd ras i ni i fod yn fyddlon, fel y galler dywedyd am bob un o honom ar ol ein hymadawiad, "Yr hyn a allodd hon hi a'i gwaeth."

**GWYL CYMDEITHAS DDIERWESTOL LLAN-
DAF, MORGANWO.**

CYNNALIWYD yr ŵyl uchod ddydd Mawrth, Tachwedd 27, 1838. Am ddau o'r gloch ymgyfarfu yr aelodau yn Ysgoldy yr Eglwys, a cherddasant oddi yno i Eglwys Gadeiriol Llandaf, ac wedi darllen y Gwasanaeth priodol am y dydd gan y Parch. Thomas Lewis, Periglor yr Eglwys Newydd, traddodwyd iddynt bregeth dra rhagorol gan y Parch. R. Prichard, M. A. (Llywydd y Gymdeithas) oddiwrth Luc 11. 24, 25, 26. Ar ol hyn ffarfasant eu hunain yn orymdaith hardd a threfnus, a chan ganu eu hanthemau dirwestol cerddasant trwy heolydd y ddinas, nes y cyrhaeddasant yr ysgoldy eilwaith, ac yno cyfranogasant o dea a lluniaeth. Am 6, wedi dechreu y Cyfarfod Cyhoeddus, cymmerwyd y Gadair gan y Parch. R. Prichard, yr hwn, yn fyr a chynowysfawr, a oesodd allan y drygau a achlysurwyd trwy ddefnydd y diodydd meddwol, a'r lleihad hefyd ag ydoedd yn deilliaw oddiwrth bleidio egwyddorion dirwest, ac yna galwodd ar y Parch. D. Lewis, Parch. W. Lewis, Parch. J. Derrick, Mr. Edy, Parch. J. Smith, Parch. E. Morgan, a'r Cadbeu Corry, i annerch y gynulleidfa luoosg.

Wedi hyny Mr. John Thomas, ar alwad y Cadeirydd, a safodd i fynu, ac a llyshysodd benderfyniad Cymdeithasau Dosparth Llantrisant i anrhegu y Parch. Evan Morgan, Caerdydd, a thlws arian hardd a gwerthfawr, fel arwydd o barch ac anrhyddedd idio oddiwrth y Cymdeithasau am ei lasar egniol a llwyddiannus ar ran yr achos Dirwestol; yna y gwsgwyd ef a'r tlws yn ngwydd y gynulleidfa, a Mr. Morgan a golodd, ac a ddychwelodd ei ddiolchgarwch; a chan ystyried ei hun yn anhaeidd-iannol o'r fath anrheg, amlygodd ei benderfyniad i llynu gyd a'r achos, trwy bleidio egwyddorion Dirwest, a bod yn wasanaethu'r y Gymdeithas hyd ddydd ei farwolaeth.

Yna terfynwyd y Cyfarfod, ac aeth pawb

adref wedi eu mawr foddioni, a llygaid llawer a agorwyd i ganfod gwerthfawrg-rwydd y Sefydliad.

T. WILLIAMS, Ysgrifenyddh.

GOFYNIAD.

SYR,—A ydyw yn addas arfered offer-
yau cerdd mewn addoliad cyhoeddus dan
y Testament Newydd?

Llanfynydd.

W. THOMAS.

ATEBIAD.

ATEBIAD I OFYNIAD J. T. TUDWY.

(Parhad tu dalen 24.)

Y Gofyniad yw, "Pa fodd y mae gwahan-
iaethu rhwng twyll y diafol, a llygredd y
galon?" Mewn trefn o roddi atebiad i'r
Gofyniad hwn, y mae yn angenrheidiol
rhagnodi dau neu dri o bethau.

1. *Y dichen i'n calonau ni ein hunain ein
tentio i'r pechodau gwaethaf, hyd yn nod heb
ymosodiad oddiwrth y diafol.* Nid oes dim
yn rhy ddrwg, gwael, neu fiaidd i'n calonau
llygreddig ni ei wthio i'r meddwl; canys fe
ddywed Crist, "Canys o'r galon y mae
meddyliau drwg yn dyfod allan, lladdiadau,
tor-priodasan, godinebau, lladradau, cam-
dystiolaethau, cablau." Mat. 15. 19. A'r
Apostol Iago a gadarnha yr un gwirionedd,
trwy ddweud wrthym, "Canys yna y temtir
pob un, pan y tyner ef, ac y llithier, gan
ei chwant ei hun," Iago 1. 14, 15. Felly
ni a welwn fod mawr achos gwylio rhag
cynnyrriad a gogwyddiad ein natur lygred-
ig at ddrwg.

2. *Y dichen i'r diafol wthio meddyliau
drwg i ni, ie, hyd yn nod heb gyd-weithrediad
eis calonau ni.* Hyn yn ddiau oedd sefyll-
fa ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn, er ei
fod yn berffaith ddibechod, a demtiai i'r
pechodau diffeithiaf yn yr anialwch, fel y
cawn hanes yn Mat. 4. 3—10. A dyna fel
yr oedd gyda ein mam Efa, pan wnaeth
satan yr ymosodiad cyntaf arni. Ac nid
wyf yn ammu nad dyna fel y mae hi gyda
llawer o'r credinwyr, fel y ceir gwled cyn
y diweddwn a'r matter mewn llaw.

3. *Weithiau y mae'r diafol a'n calonau ein
hunain yn cyduno i gyd-gymyrrchu meddyl-
iau drwg o'n mewn.* Weithiau ein calonau
ni ein hunain yw'r cyntaf yn y camwedd;
ac yna gellir dywedyd ein b-d yn tentio y
diafol i'n tentio ni. Felly yr oedd gyda'r
Corinthiaid dychweledig, "Ond y mae ar-
naf ofn, rhag mewn modd yn y byd, megis
y twyllodd y sarph Efa, trwy ei chyfrwys-
dra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu
llygru oddiwrth y sylmrydd sydd yn
Nghrist," 2 Cor. 11. 3. Canys yr ydym yn
canfod fod y Corinthiaid hyn wedi bod yn
dyrchafu naill weinidog yr Esgyn yn fwy
na'r llall, drwy roi y blaen i lithrigrwydd
ymadrodd, a thrwy fod eu clustiau yn mer-

wino. Mae yn amlwg mai eu beiau hwy eu hunain oedd y rhai hyn; ac oddiar hyn y mae'r diafol yn cymmyrd y fantasia, i'w tynu oddiwrth symlwydd yr efengyl.

Brydiau ereill Satan yw y blaenaf yn y bai, drwy wthio meddyliau drwg i'r galon, y rhai fyddont yn gydunol a'n natur a'n tueddiadau llygredig. Mae efo yn cymmyrd y saintais o ein hamgylchiadau a'n tymherau, ac yna mae ein calonau yn ymgymmyrd a'r hudoliaeth, ac felly y'n twyllir ac y'n bradychir. Ac mewn amrywiol amgylchiadau mae Satan a llygredigaeth yn cyduno yn eu gweithrediad, fel y mae yn anhawdd gwybod pa un yw y blaenaf, neu pa un sydd yn gweithredu gryfaf yn y pechod a gyflawner gan y dyn, neu yn y meddyliau llygredig a anwesir yn y dyn.

Ond yr wyf yn meddwl y gellir, mewn rhyw fesur, wybod wrth y rheolau a osodaf ger bron y darlennydd, pa bryd y mae gan y diafol brif neu unig law mewn temtasiwn. (I'w barhau.)

ADOLYGIAD Y WASG.

Esboniad Beirniadol. Gan Mr. Owen Jones, Wyddgrug.

Mae y gyfrol gyntaf o'r Esboniad uchod wedi ei dwyn allan o'r wasg, yr hon a gynwys eglurad ar y Dosparth Hanesyddol o'r Ysgrhythrau, sef o ddechreu Genesis hyd ddiwedd Job. Deallwyf fod y gwaith i gael ei gwbláu mewn dwy gyfrol ychwanegol cyfelybi hon: yr ail gyfrol a gynwysa eglurad ar y Dosparth Prophwydoliaethol o'r Ysgrhythrau, sef o ddechreu y Salmau hyd ddiwedd Malachi; a chan y gellir cynwys ynddi esboniad holaethach o'r hanner ar y llyfrau hyny nag a gynwys y gyfrol hon ar y Dosparth Hanesyddol, disgwylir y bydd yn llawer mwy dyddorawi i'r darlennydd.

Ymddengys i bob dyn a wyr ychydig am ludded efrwyddawl fod llafur dygn a pharhaus wedi ei gymeryd yn ngasgliad yr hyn a gynwysa y gyfrol hon. Y mae yr Awdwr, fel y wenynt lufurus, wedi eheffan megis ar adenydd ei ffysyrddau i blith gwaith llauws mawr o awduron, a diamue genyf nad aeth efo heibio i un rhoayn y gallai efo sugno mël o hono.

Ystyriwyf yr Esboniad hwn yn chwanegiad helaeth at foddion gwybodaeth Ysgrhythrol i'r Cymry; gan hyny, nis gallaf lai nag annog fy nghyfoedion ieuenc i'w brynu a'i ddefnyddio, mae yn rhad a chynwysafwr.

Gan obeithio y rhydd yr Arglwydd grasol nerth ac iechyd i'r awdwr i orphen yr Esboniad hwn, terfynaf gyda dywedyd mai:—

Odiaeth yw ei sylwadau—agoriad

Gwiv i'r Ysgrhythrau;

Goleu rhwydd i eglurau

Dynion, cywreinion ranau.

Llynleifiad.

IOAN HUGHES.

Hanes Bywyd a Marwolaeth Mr. Howell Harris, o Drefecca.

MAE yr hanes gwerthfawr am y gwr duw- iol a llafurus hwn wedi cael ei gyhoeddi am bris isel, ac yn cynnwys y tri pheth hynod a ganlyn, 1. Ei ddechreuad hynod: 2. Ei lwyddiant rhyfeddol, er pob gwrthwynebiadau: ac yn 3. Y canlyniadau dationus, fel y gwelir heddw, trwy yr holl Dywysogaeth, yn rhifedi yr Eglwys, y rhai sydd fel cynnifer o golofnau cofiadwriaeth. Ol am dano, yn dangos beth a all Duw ei weithredu trwy foddion gwael yn ngolwg dynion.

Mae-ehedyd, gyd a'r Hanes. Farwnad ragonol o waith yr enwog a'r Parchedig William Williams, Pant y Celyn.

Meddyliwyf nad rhaid ond gwneuthur hyn yn hybys yn Ngogledd Cymru na fydd pawb bron am ddarllen, neu glywed, yr hanes o'i waith ef ei hun, ei ddiodeff- iadau mawrion, y rhai a ddiodeffudd yn y rhan hono o'r Dywysogaeth yn neilldu- ol wrth bregethu efengyl Crist. Mae yn ddiammue genyf y bydd yr holl Drefnyddion Calfinaidd am ei seddianu, yn enw- edig y Pregethwyr, gan obeithio y bydd y darlennydd o hono yn fuddion i enyn eu zel dros achos Duw, a chadwedigaeth dynion, oblegid y mae cymmaint o eisien yr Yspryd hwnw yn bresennol ag oedd y pryd hyny.

Er rhoddi pob mantais i'r llyfr hwn gael rhediad rhwydd ym mblith ein cyd- wladwyr meddyliwyf mai y llwybr gorau i hyny fyddai enwi rhyw un person y'mhob Sir i'w dderbyn, ac se fydd yr hyn sydd arferol i gael ei roddi i bob dosparthwr am ei drafferth. —Yr eiddoch,

DARLEWYD

Rhodd Athraw i'w Ddosparth. Gan y Parch. John Foulkes, Abergole.

Dyma lyfrin bach etto er chwanegiad rhag orfreintiau y Cymry. Holwyddoreg byr ydyw ar Berson yr Ysbyrd Glan a'i waith, wedi ei drefnu yn bedair rhan.

I. Am y Drindod, a Pherson yr Yspryd.

II. Am waith yr Yspryd Glan.

III. Yr angonheidrwydd am oruchwyl iaethau yr Yspryd.

IV. Y seiliau sydd genym i ersyn a disgwyl am dano.

Mae yr awdwr wedi ymgadw at yr hen wirionedd, a'r egwyddorion a amddiffynwyd gan yr Eglwys e'r amser naith, heb nesu at gywreirwydd ffol ar y naill law, na rhyw fanyldra mawr ar y llaw arall; ac mae wedi ei drefnu mor gryno ag y gellid mewn cylch bychan. Mae yn ddiammue fod y llyfrin hwn wedi dyfod allan yn hynod o amserol, oherwydd fod rhyw athrawiaethau diotith yn cael eu cyhoeddi ar hyd y gwledydd yn y dyddiau hyn mewn perthynas i'r Yspryd Glan a'i waith; a phan y mae

llwrf a di zel yn y gwaith. Trwy gydym-drech, fe allai y benywod yn nhrefydd lloegr raglaennu aſwydd llawer o ferchod ieuainge Cymru ar eu dyfodiad yno, trwy ddangos iddynt lawer o beryglon nad ydynt hwy yn gwybod am danynt, eu cyfarwyddo i leodd diogel i letya, eu cynnorthwyo mewn awr o gyfyngder, ac i gael lleoedd cysurus. A phwy a wŷr na allwn achub amboll un o'r rhai sydd ar ddinystrio eu hunain trwy feddwod.

Rhodded yr Arglwydd ras i ni i fod yn fyddlon, fel y gallir dywedyd am bob un o honom ar ol ein hymadawiad, "Yr hyn a allodd hon hi a'i gwnaeth."

GWYL CYMDEITHAS DDIERWESTOL LLAN-
DAF, MORGANWG.

CYNNALIWYD yr ŵyl uchod ddydd Mawrth, Tachwedd 27, 1838. Am ddaau o'r gloch ymgysarfau yr aelodau yn Yagoldy yr Eglwys, a cherddasant oddi yno i Eglwys Gadeiriol Llandaf, ac wedi darllen y Gwasanaeth priodol am y dydd gan y Parch. Thomas Lewis, Periglor yr Eglwys Newydd, traddodwyd iddynt bregeth dra rhagorol gan y Parch. R. Prichard, M. A. (Llywydd y Gymdeithas) oddiwrth Luc 11. 24, 25, 26. Ar ol hyn surfassant eu hunain yn orymdaith hardd a threfnus, a chan ganu eu hanthemau dirwestol cerddasant trwy heolddy y ddinas, nes y cyrrhaeddasant yr ysgoldy eilwaith, ac yno cyfranogasant o dea a lluniaeth. Am 6, wedi dechreu y Cyfarfod Cyhoeddus, cymmerwyd y Gadair gan y Parch. R. Prichard, yr hwn, yn fyfwr a chynnwysfawr, a oesodd allan y drygan a achlysurwyd trwy ddefnydd y diodydd meddwol, a'r lleshad hefyd ag ydoedd yn deilliaw oddiwrth bleidion egwyddorion dirwest, ac yna galwodd ar y Parch. D. Lewis, Parch. W. Lewis, Parch. J. Derrick, Mr. Edy, Parch. J. Smith, Parch. E. Morgan, a'r Cadbeu Corry, i annerch y gynnullleidfau lloesg.

Wedi hyny Mr. John Thomas, ar alwad y Cadeirydd, a safodd i fynu, ac a hysbysodd benderfyniad Cymdeithasau Dosparth Llantrisant i anrhegu y Parch. Evan Morgan, Caerdydd, a thiws arian hardd a gwerthfawr, fel arwydd o barch ac anrhyddedd iddio oddiwrth y Cymdeithasau am ei lasar egniol a llwyddiannus ar ran yr achos Dirwestol; yna y gwisgwyd ef a'r thiws yn ngwydd y gynnullleidfau, a Mr. Morgan a gododd, ac a ddychwelodd ei ddiolchgarwch; a chun ystyried ei hun yn anhaeld-iannol o'r fath anrheg, amlygodd ei benderfyniad i llynu gyd a'r achos, trwy bleidion egwyddorion Dirwest, a bod yn wasanaethwyr y Gymdeithas hyd ddydd ei farwolaeth.

Yna terfynwyd y Cyfarfod, ac aeth pawb

adref wedi eu mawr foddioni, a llygaid llawer a agorwyd i ganfod gwerthfawrg-rwydd y Sefydliad.

T. WILLIAMS, Yagrifenydd.

GOFYNIAD.

SYR,—A ydyw yn addas arferfyd offerynau cerdd mewn addoliad cyhoeddus dan y Testament Newydd?

Llanfynydd.

W. THOMAS.

ATEBIAD.

ATEBIAD I OFYNIAD J. T. TUDWY.

(Parhad tu dolen 34.)

Y Gofyniad yw, "Pa fodd y mae gwahan-iaethu rhwng twyll y diafol, a llygred y galon?" Mewn trefn o roddi atebiad i'r Gofyniad hwn, y mae yn angenrheidiol rhagnodi dau neu dri o bethau.

1. *Y dichen i'n calonau ni ein hunain ein temtio i'r pechodau graethaf, hyd yn nod heb ymosodiad oddiwrth y diafol.* Nid oes dim yn rhy ddrwg, gwael, neu fiaidd i'n calonau llygredig ni ei wthio i'r meddwl; canys fe ddwyed Crist, "canys o'r galon y mae meddyliau drwg yn dyfod allan, lladdiadau, tor-priodasau, godinebau, lladradau, cam-dystiolaethau, cablau." Mat. 15. 19. A'r Apostol Iago a gadarnha yr un gwirionedd, trwy ddwyed wrthym, "Canys yna y temtir pob un, pan y tyner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun," Iago 1. 14, 15. Felly ni a welwn fod mawr achos gwyllto rhag cynnyrfiad a gogwyddiad ein natur lygredig at ddrwg.

2. *Y dichen i'r diafol wthio meddyliau drwg i ni, ie, hyd yn nod heb gyd-weithrediad eis calonau ni.* Hyn yn ddau oedd sefyllfa ein Harglwydd Iesu Crist, yr hwn, er ei fod yn berffaith ddibechod, a deuntydd i'r pechodau diffeithiaf yn yr anialwch, fel y cawn hanes yn Mat. 4. 3—10. A dyna fel yr oedd gyllid ein mam Efa, pan wnaeth satan yr ymosodiad cyntaf arni. Ac nid wyf yn amneu nad dyrna fel y mae hi gyda llawer o'r credinwyr, fel y ceir gweled cyn y diweddwn a'r matter mewn llaw.

3. *Weithiau y mae'r diafol a'n calonau ein hunain yn cyduno i gyd-gymrychu meddyliau drwg o'n mewn.* Weithiau ein calonau ni ein hunain yw'r cyntaf yn y camwedd; ac yna gellir dywedyd ein bod yn temtio y diafol i'n temtio ni. Felly yr oedd gyda'r Corinthiaid dychweledig, "Ond y mae arnaf ofn, rhag mewn modd yn y byd, megis y twyllodd y sarph Efa, trwy ei chyfrwysdra, felly bod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddiwrth y symlywydd sydd yn Nghrist," 2 Cor. 11. 3. Canys yr ydym yn canfod fod y Corinthiaid hyn wedi bod yn dyrchafu naill weinidog yr Efengyl yn swf na'r llaill, drwy roi y blaen i lithrigrwydd ymadrodd, a thrwy fod eu clustiau yn mer-

wino. Mae yn amlwg mai eu beiau hwy eu hunain oedd y rhai hyn; ac oddiar hyn y mae'r diafol yn cymmyrdd y fantais, i'w tynnu oddiwrth symliwydd yr esengyl.

Brydiau ereill Satan yw y blaenaf yn y bai, drwy wthio meddyliau drwg i'r galon, y rhai fyddont yn gydnul a'n natur a'n tueddiadau llygreddig. Mae efe yn cymmyrdd y fantais o ein hamgylchiadau a'n tymberau, ac yna mae ein calonau yn ymgyrrydd a'r hudoliaeth, ac felly y'n twyllir ac y'n bradychir. Ac mewn amrywol amgylchiadau mae Satan a llygreddigaeth yn cyduno yn eu gweithrediad, fel y mae yn anhawdd gwybod pa un yw y blaenaf, neu pa un sydd yn gweithredu gryfaf yn y pechod a gyflawner gan y dyn, neu yn y meddyliau llygreddig a anwesir yn y dyn.

Ond yr wyf yn meddwl y gellir, mewn rhyw fesur, wybod wrth y rheolau a osodaf ger bron y darlennydd, pa bryd y mae gan y diafol brif neu unig law mewn temtasiwn. (I'w barhau.)

ADOLYGIAD Y WASG.

Esboniad Beirniadol. Gan Mr. Owen Jones, Wyddgrug.

Mae y gyfrol gyntaf o'r Esboniad uchod wedi ei dwyn allan o'r wasg, yr hon a gynnwys eglurâd ar y Dosparth Hanesyddol o'r Ysgrhythrau, sef o ddechreu Genesis hyd ddiwedd Job. Deallwyf fod y gwaith i gael ei gwbláu mewn dwy gyfrol ychwanegol cyffelyb i hon: yr ail gyfrol a gynnwysa eglurâd ar y Dosparth Prophwydoliaethol o'r Ysgrhythrau, sef o ddechreu y Salmau hyd ddiwedd Malachi; a chan y gellir cynwys ynddi esboniad helaethach o'r hanner ar y llyfrau hyn nag a gynwys y gyfrol hon ar y Dosparth Hanesyddol, disgwylir y bydd yn llawer mwy dyddorawl i'r darlennydd.

Ymddengys i bob dyn a wyr ychydig am ludded efrwyddawl fod llafur dygn a pharhaus wedi ei gymeryd yn ngasgliad yr hyn a gynnwysa y gyfrol hon. Y mae yr Awdwr, fel y wenyen lasurus, wedi chedfun megis ar adenydd ei ffyfrdodau i blith gwaith lluaus mawr o awduron, a diameu genyf nad aeth efe heibio i un rhosyn y gallai efio sugno mël o hono.

Ystyriwyf yr Esboniad hwn yn chwanageriad helaeth at foddion gwybodfaeth Ysgrhythrol i'r Cymry; gan hyn, nis gallaf lai nag annog fy nghyfoedion ieuene i'w brynu a'i ddefnyddio, mae yn rhad a chynwysfawr.

Gan obeithio y rhydd yr Arglwydd grasol nerth ac iechyd i'r awdwr i orphen yr Esboniad hwn, terfynaf gyda dywedyd mai:—

Odiach yw ei sylwadau—agoriad

Gwiw i'r Ysgrhythrau;

Goleu rhydd i eglurau;

Dynion, cywreinion ranau.

Llynllŷfiad.

IOAN HUGHES.

Hanes Bywyd a Marwolaeth Mr. Hord Harris, o Drefecca.

MAE yr hanes gwerthfawr am y gar dan iol a llafurus hwn wedi cael ei gyhoeddi am bris isel, ac yn cynnwys y tri pheth hynod a ganlyn, I. Ei ddechreuad hynod. 2. Ei lwyddiant rhyfeddol, er pob gwrthwynebiadau: ac yn 3. Y canlyniadau ddiolus, fel y gwelir heddyw, trwy yr holl Dywysogaeth, yn rhifedi yr Eglwys, y rhai sydd fel cynnifer o golofnau cofiadwriaethol am dano, yn dangos beth a all Duw ei weithredu trwy foddion gwael yn ngoleu dynion.

Mae hefyd, gyd â'r Hanes, Farwnad ragonol o waith yr onwog a'r Parchedig William Williams, Pant y Celyn.

Meddyliwyf nad rhaid ond gwneuthur hyn yn hyabys yn Ngogledd Cymru na fydd pawb bron am ddarllen, neu glywed, yr hanes o'i waith ef ei hun, ei ddiolddiadau mawrion, y rhai a ddiolddodd yn y rhan hono o'r Dywysogaeth yn neillidol wrth bregethu esengyl Crist. Mae ynddi am ymddiamheu genyf y bydd yr holl Drefnyddion Calfinaidd am ei feddiannau, yn enwedig y Pregethwyr, gan obeithio y bydd y darlennydd o hono yn foddion i enyn euzel dros achos Duw, a chadwedigaeth dynion, oblegid y mae cymmaint o eisieu yr Yspryd hwn yn bräsennol ag oedd y pryd hyn.

Er rhoddi pob mantais i'r llyfr hwn gael rhediad rhydd ym mhlith ein cydwladwyr meddyliwyf mai y llybr goren i hynny fyddai enwi rhyw un person ymhoeb Sir i'w dderbyn, ac fe fydd yr hyn sydd arferol i gael ei roddi i bob dosparthiwr am ei ddrasterth.—Yr eiddoch,

DARLENYDD

Rhodd Athraw i'w Dosparth. Gan y Parch. John Foulkes, Abergele.

Dyma lyfryn bach etto er chwanageriad rhwng orfreintiau y Cymry. Holwyddorog hwy ydyw ar Berson yr Ysbyrd Glan a'i waith, wedi ei drefnu yn bedair rhan.

I. Am y Drindod, a Pherson yr Yspryd.

II. Am waith yr Yspryd Glan.

III. Yr angenrheidrwydd am oruchwyli iachau yr Yspryd.

IV. Y seiliau sydd genym i ersyn a disgwyl am dano.

Mae yr awdwr wedi ymgadw at yr hon wirionedd, a'r egwyddorion a amddiffynwyd gan yr Eglwys o'r amser maith, heb nesi at gywreinarwydd ffol ar y naill law, na rhyw fanyldra mawr ar y llaw arall; ac mae wedi ei drefnu mor gryno ag y gellid mewn cylch bychan. Mae yn ddiannuad fod y llyfryn hwn wedi dyfod allan yn hynod o amserol, oherwydd fod rhyw athrawiaethau dieithr yn cael eu cyhoeddi ar hyd y gwledydd yn y dyddiau hyn mewn perthynas i'r Yspryd Glan a'i waith; a phan y mae

llawer iawn o weddio am yr Yspryd. Go-beithiwn y bydd llawer iawn yn ei brynu, ac yn ei ddysgu allan: ac hefyd y bydd aml Athraw yr Ysgolion Sabbathol yn prynu rhai ac yn gwneud rhoddion o hon-
ynt i blant eu dosparthiadau, yn ol ystyr golygiadol ei enw, "Rhodd Athraw."

C—A.

"Corph o Dduwinyddiaeth Ymarferol" y Parch. Thomas Watson; gynt Gweinid-
og yr Ffengyl yn Llundain.

Dywediad rhagorol yr hyglod John New-
ton am lyfrau, ydoedd, "Fod llawer o hon-
ynt yn y byd, a bod ychydig o honynt yn
rhai *arianaid*, ac ambell un yn un *euraid*." Ni
cham gymmeraf, debygwn i, wrth alw y
Llyfr hwn yn un o'r rhai *euraid* hyny.
Nid rhaid i mi ddywedyd ond un peth er
ennill pob Cymro braidd i fod o'r un farn,
sef mai yr Awdwr hwn ydoedd y tebycaf
i'r enwog William Gurnall, fel ysgrifenydd,
a welais erioed.

Os gofynir i fanyldod pwy ydoedd i
Thomas Watson hwn, se ellir ateb, mai un
o'r dewirion dwyfil Anghydfurfwyr hyny
ydoedd, y rhai a ddangosasant yn y flwydd-
yn 1662, y fath hunan-ymwadiad crïstionog-
ol, a'r fath zel dduwiol dros y gwirionedd,
a'u profasant hwynt yn Olynwyr cywir
Apostolion ein Harglwydd Iesu Grist. Dy-
oddefent anmharch a thlodi, rhwymau a
charchar yn llawen, yn hytrach na llych-
wino eu cydwybodau tyner. Arbedaf yr
awrhon, neu mi allwn bysbysu amryw o'r
llyffetheiriau tynion hyny a roddes Esgob-
ion rhagfarnllyd y pryd hwnw arnynt i
beri y fath chwyld-drôad poenus yn yr Eg-
lws Sefydledig. Cawsom unwaith gan ein
hanwylaf dad crefyddol Meistr Charles o'r
Bala, drwy gyfrwng y gyfrol gyntaf o'r
Drysorfa, ychydig hanes am y tro, yn y
byr-gofiant i m "Peter Ince y Gweddiwr"
fel y'i gelwid, yr hwn oedd yntau yn un o
honynt.

Gellir crybwyll yma, cyn myned yn
mhollach, mai un enwog iawn oedd Thomas
Watson hefyd mewn gweddi; un tro aeth
yr Esgob Richardson i wrando arno yn
pregeth, a boddhawyd ef gymmaint drwy
y bregeth, yn enwedig drwy ei weddi ef, fel
y canlynodd i'w letty i ofyn iddo am *gopi* o
honi. "Nis gallaf wneud mo hyny Jebai
Thomas Watson) oblegid ni byddaf yn ys-
grifenu fy ngweddïau un amser." Ar hyny
cefnodd yr Esgob, dan synu fod gan neb y
fath ddawn i weddio mor barod, a hyny heb
yr un llyfr o'i flaen yr un amser. Nid
fuddiol fyddai ychwanegu, y bu efe farw ar
ei lliniau yn yr ystafell-ddirgel, gwedi boi,
yn ol pob argeolion, gyda'i hof waith yn
cymdeithasu â'i Dad nesol.

Bellach deawn i ddywedyd ychydig am
un o'r llyfrau gwerthfawr a ysgrifennodd,
sef, ei "Corph o Dduwinyddiaeth Ymar-

ferol." Y mae ei holl ysgrifeniadau yn
rhagorol, ond berrir mai y llyfr hwn yw
rhagorol o honynt oll; ac er mai yn yr
iaith Saesoneg y mae, etto fe wyr pob Cym-
ro i raddau, a ddarllenodd ei waith clodwiw
ar Sŵper yr Arglwydd o gyfieithiad y Parch.
James Hughes o Lundain, pa fath ddawn
oedd ganddo fel ysgrifenydd. Y mae ei
iaith yn eglur a sathredig, ei olygiadau ar
yr Ysgrhythyr yn wreiddiol a rhagorol, ei
gyffelybiaethau yn naturiol a chymwys, a
hyawdled ei ddawn yn dferu fel gwlaw,
ac yn defnyddu fel gwllith. Gan fod ei
Gorph o Dduwinyddiaeth yn cynwys sŵl-
edd cant ac un ar-bymtheg a thri-ugain o
bregethau ar Gatecism byraf y Gymmanfa,
barnwyf ef felly yn gymorth nodedig i
bawb sydd yn llafurio yn y gair a'r athraw-
iaeth. Un peth yn ychwaneg a enwaf, sef
fod argraffiad rhad iawn wedi dyfod allan
yn Aberdeen y flwyddyn ddiweddar, a gellir
ei gael gan Lyfwerthwyr Llyfrau Saes-
oneg yn Lloegr a Chymru. Mae ei bris
oddeutu hanner yr hyn a fyddai arferol o
fod.

JOSEPH WILLIAMS.

Caerlleon, Ion. 7, 1839.

HANESIAETH CENHADOL.

ARAETH Y PARCH. J. WILLIAMS

Ar ei ymadawiad a'r deyrnas hon, ar swydd y Llong
Genhadol Camden, i fyned i ynuwled ag Ynys-
oedd pellenig Mor y De

(Parhad tu dal. 26.)

ACHOS arall sydd yn ein golwg ym y for-
daith hon ydyw, sefydlu Athrofa yn un o
Ynysydd Môr y De i ddwyn i fynu wyr
ieuainge duwiol o frys y trigolion eu hun-
ain i fod yn Genhadau yn eu plith. Nid
wyf si yn gwybod fod trigolion un ynys,
ond yn unig Tahiti, wedi cael eu dychwel-
yd i'r ffydd trïstionnogol trwy offerynol-
iaeth Cenhadau o Frydain; gwnaed y
gwaith drwy Genhadau brodorawl. Ond
ar yr un pryd, y maent yn cael eu hanfon
genym ni, ac yn ymddwyn yn ol ein cyf-
arwyddiadau ni; ond hwy yw y dynion
sydd yn gwneud y gwaith, ac am hyny y
mae o'r pwys mwyaf fod yr offerynau hyn
ag y mae Duw wedi eu dodi yn ein dwy-
law, yn cael eu defnyddio yn y modd
mwyaf doeth, mwyaf effeithiol, ac yn y
ffordd eangaf ag y gallwn eu cyfleu. Yr
ydym o'r farn mai codi athrofa i ddysgu
gwyr ieuainge brodorol duwiol mewn
dysgeidiaeth fuddiol a duwinyddiaeth ys-
grythrol, ydyw un o'r moddion mwyaf
pwysfawr a allwn ei gyflawni tu ag at
dlaeniad Crïstionogaeth yn Ynysydd y
Mor Tawellog. Dyma ein *hail orchwyl*.

Ein trydydd gorchwyl fydd ymgais am
anfon yr efengyl i bob ynys, ac i bob swp
o ynysydd o bwys, a allwn ganfod,
rhwyng ynysydd Navigator a New Guinea.

o Canada. Yn swyddi Talaith Missouri y trigianant gan mwyaf. Clywsom eu bod wedi gosod Llysy Davies, Gal., ar dân, yn nghyd a'r Llythyrdy, a throi y trigolion allan ganol nos i eira y *prairies*. Heriasant yr awdurdodau i ryfel, ac wedi gorchfygu a lladd mintal o hanner cant o filwyr, daeth eu tro hwythau. Ymgynhyrfodd y wlad, a lladdwyd cannoedd o honwt, cymmerwyd rhai yn garcharorion, a'r gweddill a fhoisant. Nis gallwn fod yn benderfynol o achos dechreuol y terfys, eithr clywsom ar seillau da mai gelyniaeth y wlad at eu daliadau crefyddol a fu yr achos cyntaf, yr hyn a barodd iddynt geisio eu gyrru o'r tiroedd. Yr erledigaeth hon a'u cynhyrfodd hwythau i ddefnyddio moddion anghyfreithlon er eu hamddiffyniad. Ni oddefa cyfreithiau y wlad hon orthrymu neb oblegid eu daliadau. Gan eu bod wedi prynu eu tiroedd yr oedd ganddynt hawl gyfiawn iddynt; ond ni ddylasant hwythau arfer y moddion a wnaethant i honi eu hawl, a thrwy hyn tyngu arnynt ddialled y llywodraeth. Ond y mae yn hawdd starad y'n y llan hyn, y mae yn ddiau mai cyfraith y pastwn sydd yn llwyddo fwyaf, yn mhllith sefydlywr hanber-gwareiddiedig y 'Gorllewin Pell.'

Y LINELL DERFYNOL.—Mae y dirprwy-wyr o dalaith Maine wedi bod yn chwilio am y ffin ogledd-ddwyreiniol, ac yn hysbysu ei bod wedi ei chael allan i foddlonwydd trwy nodau digonol. Llwyddasant nid yn unig i gael allan yr ucheldiroedd y dadleuir cymaint yn eu oylch gan Iw-odrath Prydain Fawr, eithr y nodau a'r cofadeiladau a ddangosant y terfyn cyntefig a wnaud dan gyntud eb 1783. Pa beth a ddywed Prydain am hyn?

DIREWESTIAETH.—Mae yn bresennol ddyw o'r Taleithian Americanaidd, sef Massachusetts a Tennessee, na oddefant werthu o'u mewn dan bymtheg galwyn o unrhyw fath o wirol ar y pryd, yr hyn a gyfynga y fasnach wirowawl at achosion fferyllaid yn unig.

Y TREFNYDDION CALFINAIDD.—Cynnal-iwyd Cyfarfod Trimisol y Trefnyddion Calfinaid yn Remsen, y 7fed a'r 8fed o Tachwedd diweddaf.

Y nos gyntaf, am 6, dechreuwyd trwy ddarlenn a gweiddio gan y Parch. Jesse Jones, Gweinidog y Bedyddwyr, a phregethodd y Parch. W. G. Pierce oddiar 1 Cor. 6. 9, 10. Trannoeth, am 10, dechreuwyd gan y Parch. W. T. Williams, a phregethodd y Parchedigion D. Davies, a W. Rowlands, oddiar Salm 9. 19. ac Act. 26. 22. Am 2, dechreuwyd gan Mr. Robert Meredith, a phregethodd y Parchedigion Jesse Jones, a W. Rowlands, oddiar Dat. 22. 20. a Rhuf. 12. 11.

Yr oedd yr hin yn dra anffafriol, gwllaw trwm a pharhaus, ac ffyrdd, trwy hyn, yn anhawdd iawn eu teithio: etto daeth tyrfia-

oedd lluosog ynghyd drwy y cwbl; ac nid ychydig oedd y rhai a gawsant achos i ddywedyd mai da oedd iddynt fod yno, oblegid cafwyd yn y moddion borth i'r nefoedd, ac help gan Dduw, trwy yr hyn yr ydym yn para hyd heddyw.

AMRYWIAETHAU.

Yr Hyrdd-wynt diweddaf.

Diammen genym mai cofus fydd gan ein darllenwyr am hyrdd-wynt mawr nos Sul y 6ed o Ionawr diweddaf, a galarus genym adrodd fod dinystr mawr wedi ei ddilyn ar for ac ar dir.

Yn y ddinas hon chwythwyd un adeilad eang, sef gweithdy sebon, yn garnedd i'r llawr. Chwythodd y gwynt hefyd rai simneiau i lawr, ond trwy drugaredd a daioni Duw ni cholldwy dim bywydan.

Yn Liverpool, a'r gymydogiaeth hefyd, gwnaeth y gwynt ddinystr mawr dros ben. Dywedir fod nifer y bywydau a gollwyd yno yn alaethus, heb son am y meddiannau; ychydig, os dim, llai nag ugain o farwolaethau a restrwyd i'r celain-ymholwr (*coroner*). A chan fod llawer o longau wedi suddi yn y docks, a dim llai na 15 yn gorwedd ar y traeth yn Bootle Bay, mae'n fwy na thebyg fod y dinystr ar y môr yn fawr iawn.

Dywed y Newyddiadur a elwir y *Teetotal Times* fel y canlyn: Drwy gydol dydd Sul chwythai y gwynt yn gryf o'r de-ddwyrain. Ond pa bynag trodd yn hwyr brydnawn yn dra sydyn i'r de-orllewin, a chan gryfhau yn barhaus aeth yn berffaith hyrddwynt oddeutu hanner nos, gan ysgubo simneiau i'r llawr, a lluchio llechau wrth y miloedd—rhwymo coedydd cedryn, a chwalu muriau cryfion, a thesau dinystr a marwolaeth ar bob llaw. Ychydig cyn 5 o'r gloch boreu ddydd Llun, syrthiodd simdde tŷ yn Wilton street, gan yru darn o'r to, a llawr yr ystafell uchaf, i ystafell wely islaw. Yr oedd tân yn y gegin ar y pryd, yr hwn a gynhyrwyd gymaint gan y gwynt, fel y taniodd yr huddvyl yn y simdde yn fflam, yr hyn a barodd i'r coed gymmeryd tân, nes cyrhaedd o hōno ddillad y gwely, a rhyw fân bethau oreill. Fel bu goreu y ffawd, syrthiodd y nen-bren yn groes i'r gwely, a safodd ei ben ar y mur yn y cyfryw fodd, fel y gallodd y rhai oedd ynddo ddianc heb eu niweidio.

Yn Everton, Low hill, ac Edge bill, nid oes bron dŷ nad yw mewn rhyw ffordd neu gill-dd yn dwyn arwyddion o'r dymhestl. Ymhlith yr adeiladau cryfion a niweidiwyd gan y gwynt, y mae Factory Gottwm ar fin y canal. Chwythwyd mur gogleddol yr adeilad hon i mewn gan y dymhestl gan ddwyn y to gyd âg ef. Tros 100 llath o fur carchardy Llangwm (*Kirkdale*) sy'n gydwastad a'r llawr. Chwythwyd clochdy eglwys St. Ioan Fedyddiwr, yn y Park, i lawr trwy y to; a llawer o adeiladau ereill a niweid-

iwyd, yn fwy neu yn llai. Llauer o goed-ydd oedryn hefyd yn ngladdfa St. James, Mount Gardens, a Great George square, a rwygwyd yn ddarnau. Y coed yn ngladdfa St. James a chwalasant ddarn mawr o'r mur i lawr, ac a agorasant llauer o'r beddau.

Cariodd y gwynt ddarn anferth o haiarn oddiar ben un Eglwys dros y ffordd ag oedd yn ymyl, ynghyd a tho tŷ cyfagos, i grynn bellder.

Mae glenydd yr afon hefyd yn arddangos galanasdra dychrynnydd. Yr Oxford, llong Americanaidd, yr hon a welid ddydd Sul yn hardd wrth ei hangor yn Seaforth, sydd yn gorwedd yn ddrylliau ar y traeth, fel mai prin y gellir ei badnabod. Dywedir fod ei llwyth yn dra gwerthfawr. Rhwng y lle a elwir Primrose a Liverpool, prin dair milltir o bellder, mae pedair ar ddeg o longau yn gorwedd yn ddrylliau, ac un o honynt yn agerddfad.

Yn agos i fur allanol Prince's Dock Marine Parade, suddodd llong fechan, ac nis gwelid ond blaenai hwybren yn unig. Y cadben a bachgen bychan a foddwyd.

Yr Admiral, agerddfad porthladd Sea-combe, hefyd a suddodd. Dywedir fod dau ddyn wedi boddi ondidi.

Wrth y George's Pierhead suddodd agerddfad Runcorn. Un o'r dwylaw, hen wr a sawr berchid gan y meddiannwyr, wrth geisio neidio i'r lan, a lithrodd i'r afon, ac a foddwyd yn y fan.

O naw i ddeg o'r gloch nos Lun tawelodd y gwynt i raddau; ond oddeutu un ar ddeg ail gododd wedi hyny, a pharhaodd felly drwy y nos, a dilynwyd ef gan gawod-ydd trymion o genillysg, yn gymmhlith a rhai taranau a meltt.

Trwy gydol ddydd Mawrth hefyd yr oedd y tywydd yn dymhestlog iawn. Chwythai awel gref o'r gorllewin, gan ddwyn gyda hi gawod-ydd trymion o genillysg.

Gwnaeth y gwynt alanas dychrynnydd hefyd yn Woodside a Birkenhead, lleoedd am yr afon a Liverpool, a gofidus genym adrodd fod un fenyw wedi ei lladd yno. Chwythwyd un tŷ yn Portland Place yn furdlyn hollol, fel nad oes dim o hono yn sefyll ond y muriau moelion yn unig.

Yr eglwys newydd a hardd a adeileidir yn Woodside, ac ydoedd bron a'i gorphen, sydd wedi ei dryllio i ddifraw gan y dymhestl. Gwnaed yr ochr ogleddol iddi agos yn gydwastad a'i llawr.

Ym mhentref Bebbington, ac yn nghymmydogaeth Rock Ferry, nid oes bron dŷ nad oes ol y dymhestl yn fawr arno.

Wrth yr haenion a roddir ynghylch yr hyrddwynt dychrynnydd hwn yr ydym yn deall fod yr holl deyrnas wedi teimlo oddi wrtho i raddau mwy neu lai; ac er fod llawer iawn o fywydan wedi eu colli ar dir a môr, ein dyledswydd ni ydyw dychwelyd ein diolchgarweh i'r Arglwydd am ei ddaiou yn attal ei wynt garw, ac yn arbed y

gweddill o honom, cyn ein dinystrio fel cenedl, er fod ein beiau yn uchel alw am ryw ymweliad barnedigaethol o'i eiddo.

Afon a Phorthladd Caerlleon.—Yn ystod y mis diweddaf, cynnaliwyd Cyfarfod yn Llŷadŷ y ddinas hon (Caerlleon) er gwneud *Docks* newyddion yn nghwr yr afon, ac i'w dyfnhau hefyd, fel y gallu llestri o bob maint nosio yn rhwydd hyd at ochr y ddinas. Penderfynwyd hefyd anfon deisebau i'r Senedd i gael caniatad i estyn cleddrffordd Crewe hyd at y borthfa newydd. Ymofynir yn yr Eisteiddod nesaf am gael Gweithred ganiataol i ddwyn hyn i ben.

Cleddrffordd o Gaerlleon i Gaerdybi.—Cynnaliwyd Cyfarfod hefyd, yn yr un man, a Maer y ddinas yn y Gadair, i ystyried y ffordd rwyddaf ac uniauf i wneud cleddrffordd rhwng Llundain a Dublin, pan y penderfynwyd yn unllais mai o Gaer gyda glan ddeheuol yr afon Dyfrdwy, ac ar hyd lan y môr helbio i Abergele, tros afon Gony, a thros Bont Menai hyd at Gaerdybi, a fyddai y ffordd oreu a rhataf a ellid ei chael. Yr oedd y Cyfarfod hwn yn lluosog iawn, a gwy'r mwyafr urddasol Cymru, Caer, a'i chyffiniau yn wyddfodol.

Tea yn yr India Brydeinig.—Gwnaed un o'r darganfyddiadau myaf pwysig yn ddiweddar mewn cysylltiad â'n trefnid-aeth ni yn y gwledydd dwyreiniol. Y mae y darganfyddiad hwn yn debyg o ddybenu mewn cwbl ryddhad i'n gwlad ni oddiwrth un ymddibyniaeth ar China am *dea*, ac os felly, egyr hyny feusydd newyddion ac eang mewn marslandiaeth, a fynnonau anhysbyddadwy o gyfoeth i'r wlad hon, a phob cynnydd yn yr India Ddwyreiniol. Ymddengys, oddiwrth hapurn y gaibodddwyd yn ddiweddar gan yr *India Board*, fod cynllun Syr Joseph Banks, yn y f. 1798, er magu y planhigyn *tea* yn yr India Brydeinig, wedi ei gyflawni yn sydyn ac yn annisgwyladwy. Meddyliat y Dr. Wallick, o'r Ardd Lysieuauidd, yn agos i Calcutta, a Dr. Falconer, o'r Ardd Lysieuauidd yn Serampore, a rhai gwy'r enwog ereill, y gollid magu y planhigyn *tea* mewn rhai parthau o fynyddoedd Himalaya; a thra yr arferid moddion arbenigol i'w ddwyn ym mlaen, yn gyntaf o dan yr Arglwydd Bentinck, ac wedi hyny dan yr Arglwydd Auckland, canfyddwyd llwyni tewion o hono yn ngwlad Assam, fel pe buasai yn tyfu yno yn naturiol. Y mae gwlad Assam yn gorwedd ar du gogleddol Ymerodraeth Burman, ac yn awr o dan lywodraeth Lloegr. Peth o'r *tea* hwn a driniwyd gan bersonau medrus o China; a derbyniwyd rhai cistiau o hono yn ddiweddar yn y deyrnas hon, a bornir nad yw yn ol o fod cystal a'r hwn a ddygir yma o droedd breision ymerodraeth China.

Effrithiau Meddwodol.—Ychydig anser yn ol aeth, Mr. Hugh Thomas, Machyn-

o Canada. Yn awyddi Talaith Missouri y trigiannant gan mwyaf. Clywsom eu bod wedi gosod Llysyd Davies, Gal., ar dân, yn nghyd a'r Llythyrdy, a throi y trigolion allan ganol nos i eira y *prairies*. Heriasant yr awdurdodau i ryfel, ac wedi gorchfygu a lladd mintai o hanner cant o filwyr, daeth eu tro hwythau. Ymgynhyrfodd y wlad, a lladdwyd cannoedd o honwt, cymmerwyd rhai yn garcharorion, a'r gweddill a ffoisant. Nis gallwn fod yn benderfynol o achos dechreuol y terfysg, eithr clywsom ar seiliau da mai gelyniaeth y wlad at eu daliadau crefyddol a fu yr achos cyntaf, yr hyn a barodd iddynt geisio eu gyru o'r tiroedd. Yr erledigaeth hon a'u cynhyrfodd hwythau i ddefnyddio moddion anghyfreithlon er eu hamddiffyniad. Ni oddefa cyfreithiau y wlad hon orthrymu neb oblegid eu daliadau. Gan eu bod wedi prynu eu tiroedd yr oedd ganddynt hawl gyfawn iddynt; ond ni ddylasant hwrthau arfer y moddion a wnaethant i honi eu hawl, a thrwy hynny tynu amynt ddial-dd y llywodraeth. Ond y mae yn hawdd starad ym y man hyn, y mae yn ddiau mai cyfraith y pastwn sydd yn llwyddo fwyaf ym mhlith sefydlwyr haner-gwareiddiedig y 'Gorllewin Pell.'

Y LLINELL DERFYNOL.—Mae y dirprwywr o dalaith Maine wedi bod yn chwilio am y ffin ogledd-ddwyfeyniol, ac yn hysbysu ei bod wedi ei chael allan i foddllonwydd trwy nodau digonol. Llwyddasant nid yn unig i gael allan yr ucheldiroedd y dadleuir cymmaint yn eu oylch gan Lywodraeth Prydain Fawr, eithr y nodau a'r cofadeiladau a ddangosant y terfyn cyntefig a wnawd dan gytundeb 1783. Pa beth a ddwyed Prydain am hyn?

DIRWESTIAETH.—Mae yn bresennol ddwy o'r Taleithiau Americanaidd, sef Massachusetts a Tennessee, na oddefant werthu o'u mewn dan bymtheg galwyn o unrhyw fath o wirol ar y pryd, yr hyn a gyfynga y fasnach wirolawl at achosion fferyllaid yn unig.

Y TREFNYDDION CALFINAIDD.—Cynnalwyd Cyfarfod Trimisol y Trefnyddion Calfinaid yn Rensen, y 7fed a'r 8fed o Tachwedd diweddaf.

Y nos gyntaf, am 6, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y Parch. Jesse Jones, Gweinidog y Bedyddwyr, a phregethodd y Parch. W. G. Pierce oddiar 1 Cor. 6. 9, 10. Trannoeth, am 10, dechreuwyd gan y Parch. W. T. Williams, a phregethodd y Parchedigion D. Davies, a W. Rowlands, oddiar Salm 9. 19. ac Act. 26. 22. Am 2, dechreuwyd gan Mr. Robert Meredith, a phregethodd y Parchedigion Jesse Jones, a W. Rowlands, oddiar Dat. 22. 20. a Rhuf. 12. 11.

Yr oedd yr hin yn dra anffafriol, glwaw trwm a pharhaus, a'r ffyrdd, trwy hynny, yn anhawdd iawn eu teithio: etto daeth tyrfaf-

oedd lluosog ynghyd drwy y cwbl; ac nid ychydig oedd y rhai a gawsant achos i ddywedyd mai da oedd iddynt fod yno, oblegid cafwyd yn y moddion borth i'r neffoedd, ac help gan Dduw, trwy yr hyn yr ydym yn para hyd heddyw.

AMRYWIAETHAU.

Yr Hyrdd-wynt diweddaf.

Diammeru genym mai cofus fydd gan ein darllenwyr am hyrdd-wynt mawr nos Sal y 6ed o Ionawr diweddaf, a galarus genym adrodd fod dinystr mawr wedi ei ddilyn ar for ac ar dir.

Yn y ddinas hon chwythwyd un adeilad eang, sef gweithdy sebon, yn garuedd i'r llawr. Chwythodd y gwynt hefyd rai simneiau i lawr, ond trwy drugaredd a dalion Duw ni cholliwyd dim bywydau.

Yn Liverpool, a'r gymydogiaeth hefyd, gwnaeth y gwynt ddinystr mawr dros ben. Dywedir fod nifer y bywydau a gollwyd yno yn alaethus, heb son am y meddiannau; ychydig, os dim, llai nag unig o farwolaethau a restrwyd i'r celain ymholwr (*coroner*). A chan fod llawer o longau wedi suddo yn y docks, a dim llai na 15 yn gorwedd ar y traeth yn Bootle Bay, mae'n fwy na thebygol fod y dinystr ar y môr yn fawr iawn.

Dwyed y Newyddiadur a elwir y *Total Times* fel y canlyn: Drwy gydol dydd Sul chwythai y gwynt yn gryf o'r de-ddwyrain. Ond pa bynag trodd yn hwyr brydnawn yn dra sydyn i'r de-orllewin, a chan gryfhau y barhaus aeth yn berffaith hyrdd-wynt oddeutu hanner nos, gan ysgubo simneiau i'r llawr, a lluchio llechau wrth y miloedd—rhwgo coedydd cedryn, a chwalu muriau cryfion, a thaenu dinystr a marwolaeth ar bob llaw. Ychydig cyn 5 o'r gloch boreu ddydd Llun, syrthiodd simdde i'w yn Wilton street, gan yru darn o'r to, a llawr yr ystafell uchaf, i ystafell wely islaw. Yr oedd tân yn y gegin ar y pryd, yr hwn a gynhyrwyd gwmaint gan y gwynt, fel y taniodd yr hudd ygl yn y simdde yn fflam, yr hyn a barodd i'r coed gymmeryd tân, nes cyrhaedd o boceddill y gwely, a rhyw fan bethau ereill. Fel bu goreu y ffawd, syrthiodd y men-bren yn groes i'r gwely, a safodd ei ben ar y mur yn y cyfrw fodd, fel y gallodd y rhai oedd ynddo ddianc heb eu niweidio.

Yn Everton, Low hill, ac Edge hill, nid oes bron dŷ nad yw mewn rhyw ffordd neu gild, yn dwyn arwyddion o'r dymbach. Ymhlith yr adeiladau cryfion a niweidiwyd gan y gwynt, y mae Factory Gottum ar ôl y canal. Chwythwyd mur gogleddol yr adeilad hon i mewn gan y dymbach gan ddwyn y to gyd âg ef. Tros 100 llath o ier carchardy Llangwm (*Kirkdale*) sy'n gdwastad a'r llawr. Chwythwyd clochdy ym St. Ioan Fedyddiwr, yn y Park, i lawr trwy y to; a llawer o adeiladau ereill a niweid-

MARWOLAETHAU.

Rhagfyr 19, 1838, bu farw David Humphrey, Abercorys, plwyf Tal-y-llyn, Swydd Feirionnydd, yn 83 mlwydd oed. Yr oedd wedi bod yn aelod ac yn flaenor fyddlawn ym mhlith y Trefnyddion Calfinaidd am 58 mlynedd. Hebryngwyd ei gorph i'r gladdfa gan oddeutu 450 o'i gyfeillion, yn orymdaith drefnus, bob yn bump; a dychwelwyd yn ol, yn yr un drefn, i addoldy Rehoboth, Corys, lle y traddodwyd pregeth ar yr achlysur gan Morris Jones, Llwyn-mafon, oddi ar 1 Cor. 5. 1.

Ionawr 9, 1839, bu farw John Jones, Aber-cwm-eiddaw, wŷr i'r dywededig David Humphrey, yn 14 mlwydd oed. Claddwyd ef yn yr un drefn a'i daid, a thraddodwyd pregeth ar yr achlysur gan William Pugh, Tregeiriog. Yr oedd wedi cael ei fagu yn grefyddol, ac yn fachgen tirion a sylm, ac arwyddion amlwg o dduwioldeb arno.

Rhagfyr 30, 1838, bu furw Mr. John Evans, Piccadilly, Manchester, yn 46 oed. Teimlir ei farwolaeth yn ddwys gan ei gyfeillion lluosog, yn enwedig y Dirwestwyr. Bu yn Gadeirydd fyddlon a zelog i'r Gymdeithas Ddirwestol yn y dref hono.

Ionawr 16, bu farw, yn Queen Street, yn y ddinas hon, yn 40 mlwydd oed, ar ol byr a thrwm gystudd, Mrs. Mary Bellis, priod Mr. Thomas Bellis, Tollidy Boughton. Bu yn aelod hardd a fyddlon o Eglwys y Trefnyddion Calfinaidd yn y ddinas hon am rai blynyddoedd, a chafodd y fraint o gadw ei lle hyd ei diwedd. Yn y misoedd olaf y bu ar y dddear hon yr oedd yn hynod o hoff o'i Bibl, gymmaint felly fel y bwriodd heibio

bob llyfr er mwyn tryori iddi ei hunan ran o fendithion gair yr Iechydwrfaeth. Pan ofynodd ei gwr iddi, yn ei chlefyd olaf, 'Beth oedd ei meddwl am ei chrefydd?' atebai hithau, 'Go dywyll yw!' 'Gweddiwch am lewyrch,' ebai yntau. Wedi hyn ymddangosai fel pe buasai yn astud mewn gweddi, ac ym mhen amser wedi hyn galwodd ar ei gwr at y gwely, a dywedodd wrtho, 'Mae y bywyd wedi ei guddio gyda Christ yn Nuw.' Dro arall, pan y cafodd seibiant byr yn nghanol artheithiau dygnawl angen, gofynai un chwaer grefyddol iddi, 'Beth meddych am Brynwr byw heddyw?' 'Dyna fo!' ebai hithau, a chyd a'r gair ei natur lesa a suddai eilwaith o dan artheithiau ei chlefyd. Yn nghanol tystiolaethau amlwg ereill o sicrwydd ei gobaith, dywedai, 'Mae y breichiau tragrwyddol oddi tanodd:' ac er dyfnd yr ymddangosai i ni yn y glyn, ac er mor dymhestlog oedd yrafon, cwbl gredwn ei bod wedi cael ei dwyn ar y breichiau hyn i wynfyd tragrwyddol.

Yn iach, ein chwaer anwyl, diengaist o ganol Goffdian amaerol i fytbol fro lan;
Ar bwys a grymuder y breichiau tragrwyddol,
Ochenaidd dy gystudd a dorodd yn gan.

Dy faban anwyllaidd fu'n genad i angen,
Fel angel dy zychu i'r nefoedd a wnaeth,
Gwlad rydd o oddiau a dygnaf artheithiau,
Gwlad rydd yn dragrwydd o gystudd ac aeth.

Gorphwys am enyd ym monwent Llancergain,
A thyfed y glaswellt yn i'r ar dy fedd,
Cyn hir y tyr gwawr y boreu teg mirain,
Cei gorph gyd ag enaid yn unol mewn hedd.

Do, do, ti ddiengaist er gwaedd dy amddifaid,
Er gweddi dy wr, a phryderwch ei fron,
Yn Holltan y Graig, diogel yw 'th enaid,
Ym monwes dy Iesu cartref yn llon.

TEGIDON.

BARDDONIAETH.

PENNILLION.

A gysfiansoddwyd ar farwolaeth Mrs. SARAH ROBERTS, diweddar ac anwyl briod Mr. John Roberts, Llynleisfad; yr hon a ymadawodd a'r byd hun Medi 25, 1838, yn 31 mlwydd oed.

BETH yw gwynheb hardd a gloyw?

Both yw tegwch pryd a gwedd?

Buan iawn y troa hwnw

Yn llygredigaeth yn y bedd!

Beth yw dygiad hardd i synu

Moesau da cymhwysa' dyn?

Angen nid ystyria hyn

Mwy na thegwch lliw a llon.

Beth yw cariad gwraig rinweddol

Ddiwair, dyner, a dinam?

Beth yw serch y fynwes fanol,

Holl anwylder mwyrder nam?

Beth yw icchyd, hoen, a chryfder,

Cyfoeth byd, a phleser fflwch?

Myrdd o'r fath edwinawl bethau,
Bwriodd angau yn y llwch!

Un o'r cyfryw yn ddiweddar,
Bwriodd ei f'r dddear ddu;
SARAH ROBERTS o Llynleisfad,
Er archeblliad cariad cu:
Un oedd hon o fore i'nfctid,
Gwn a gerid gan ei gwr,
Ac o'i herwydd hyd ei ruddiau,
Heddyw lliwa dagrau dwr.

Gweddus a chariadus ydoedd,
Pan yn ferch, a phan yn wraig,
Gŵyl yn nghartref ac yn nghyhoedd,
Dianwadal fel y graig;
Mwyn yn mhlith ei holl gyfeilliaid,
Diŵyr enaid diwair iawn;
Felly y rhodiodd hyd ei diwedd,
Mewn anrhydedd llonwedd llawn.

Gwedi i Dduw ei rhoi mewn teulu
I ymgeleddu trefnu tri,

Gwr a dau o blant serchoglawn,
Dyna 'i gorchwyl hoff-lawn hi;
Yn ei phabell y caid Sarah,
Fely geinwedd Sarah gynt,
Nid yn crwydro hyd yr ardal
Mewn rhyw wamal hoewal hynt.

Yn ei thŷ ac ar ei theulu,
Gwelid o diwydrwydd llawn,
Pobpeth oll yn cael ei drefnu,
'N lanwaidd ac yn fedrus iawn:
Megis rhyw baradwys fechan
Oedd ei hanwyl drigfan hi,
Man lle gwnaethpwyd mawr dirionder,
Do, a mwynder da i mi.

Ond heblaw rhinweddau dynol,
Ac allanol fanol foes,
Cafodd hi ei harddu 'n foreu
Oddi fewn â grasau 'r groes;
Ei Duw Iesu a'i dewisodd,
(Felly 'n rhodd ei fodd a fu)
A phan oedd yn oenig fechan
Rhoes hi yn ei gorlan gu.

Hithau Iesu a ddewisodd,
Gyda gwirfodd llwyrfodd llawn,
A chanlynodd ef yn ufudd,
O'i boreuaddyd hyd ei nawn;
Pan yn llanoes, pan yn briod,
Pan yn ferch, a phan yn fam,
Ffyddlawn ydoedd i'w chyfammod
Gyda theulu Abraham.

Neb mwy diwyd yn y moddion,
Tra bu i hon ddwy frowddi freg,
Yn y nos, ac yn y 'stormydd,
Megis yn y tywydd teg;
Neb mwy deffro man lle byddai,
A wrandawai â'r eidd Duw;
Ac y nesol air a glywodd,
Ynddo cafodd fodd i fyw.

Gwanda, *Mr. gofalu Martha*,
A *gwanda* Hannah 'i llyu,
Yn ein hanwyl chwaer ardderchog,
Addwyn'enwog oedd yn un;
Tristai achos byd a chrefydd,
Yn dda beunydd yn ddi ball,
Heb i'r naill ddrysau a rhwydro,
Na dinystrio llwyddo y lliall.

Anrhydeddus oedd priodas
Ioan a'i gyfaddas fun,
A llawenydd duwiol unfryd,
Oedd o wneyd y ddan yn un;
Pawb a'u gweddi; pawb a'u gobaith,
Am eu gwynfyd hirfaith hwy;
Ond nid felly fry y trefned,
Ac nid oes ymwared mwy!

Wyth o fwyddan, nemawr rhagor,
Oedd y tymhor iddynt hwy,
Yn y bywyd priodasawl,
Cyn angusawl gloesawl glwy;
Ac yn hyn o dymhor hybrin,
Llawer bliu a gerwin gur,
Llawer llwyg gan y fygfa
A wnaeth einloes Sarah 'n sur.

Gwedi goddef hirfaith boenau,
Ac o hyd mewn gwyniau gwaeth,
Pan yn un-ar-ddeg ar hugain,
Aw'r y ddichwain oer a ddaeth;
Yn mis Medi (tu a'i ddiwedd)
Deunaw cant tri deg ac wyth,
Aeth ein chwaer i wlad tagnesfodd,
Heb na chroes, na lloes, na llwyth.

Amyneddgar, distaw, llonydd,
Dan ei chystudd beunydd bu,
Gan ymorbhws yn ei phoenau,
Ar y Graig, hyd anghau du!
Yn ei holaf ddydd o drallod,
Pan oedd pawb yn cefnu 'n drist,
Er anwyld plant a phriod
Cysfaill gwell oedd Iesu Grist.*

Mal yn ogof oer *Macpelah*,
Marwol gorph *hen Sarah* sy,
Felly yn y *Necropolis*,
Cafodd hithau 'i dewis dŷ;
Ond ei henaidd sydd yn gorphhws
Yn Mbaradwys llwys ei llef,
Heb ddim caethder yn y ddwyfion
Gyda thelynorion nef.

ROBERTS anwyl, yn ei dristyd,
Gorchymynaf ef i Dduw,
RICHARD bach, a MARY befyd,
Ef a'u ceidw hwynt yn fyw:
Ar y tad a'r plant anwylaf,
Gan Dduw NAF eiddunaf ddawn,
Holl fendithion byd, a thoraeith
Iachawdwriaeth llyniaeth llawn.

Digon, anwyl frawd anniddan,
Duw i'f ran a'r egwan rai;
Galw arno ef yn eorth
Yn dy annhorth cymmorth cai;
Nawdd a nerth yn nydd cyfyngder
Ydyw NER. gwiw dyner dad;
Ef a fydd yn amddiffynwr,
Tŷ a thŷ i ti a'th hād.

Meddwl am y weinidogaeth
A dderbynialist ti gan Dduw,
A llasuria ynddi 'n helaeth
Anwyl frawd tra byddych byw;
Cai dy gynnal yn y llafur,
Ti gai gysur yn y gwaith,
A chai wel'd dy SARAH etto,
Pan y deuo pen y daith.

BEDD-ARGRAFF.

Uwch y ser iach yw SARA, —hoff ryddid!
Ei phriddell sydd yma;
Mol! 'n bér ei NER a wna,
Fun geinfyg, o fewn Gwynfa.

IAGO TRICHRUG.

* Ychydig oriau cyn iddi farw aeth ei phriod i'r ystafell, a dywedai un o'i chwiorydd, "Dyna J. wedi dyfod; efe yw y cysfaill goreu, onide?" "Ie," meddai hithau, "ond y mae na sydd well nag yntau." Pan ofynwyd iddi a ydoedd hi yn meddwl weithiau am y cysfaill goreu, atebai, "O! nid oes neb yn addas i roi ymddiddied ynddo yrwan ond efe; ac y mae efe yn abl i gadw," &c.

Y DRYSORFA.

RHIF. XCIX.]

MAWRTH, 1839.

[LLYFR IX.]

COFIAINT AM MR. EVAN DANIEL,

*Un o Henuriaid Eglwys y Trefnyddion Calfinaidd, yn Llansamlet, Swydd Forganwg ;
yr hwn a ymadawodd â'r byd hwn Hydref 15, 1838.*

GANWYD Mr. Evan Daniel ym mhlwyf Llansamlet, yn y fl. 1777. Mab ydoedd i Thomas ac Ann Daniel o'r plwyf uchod. Nid oedd ei rieni yn grefyddol, ac felly treuliodd y rhan foreuol o'i fywyd yn ol helynt y byd hwn, a than lywodraeth duw y byd hwn; er hyny, efe a gafodd y fraint o adnabod Crist yr Arglwydd, a chafodd le yn ei dŷ, ac "enw tragwyddol yr hwn ni thorir ymaith."

Pan ydoedd oddeutu 27ain oed daeth y Parch. John Elias trwy y wlad, ac aeth yntau i'w wrando i fan gyfagos. Testyn ei bregeth ydoedd Ioan 10. 16. "A defaid ereill sydd genyf," &c. Mae yn debyg mai y pryd hwnw yr oedd yn rhaid ei gyrcu yntau. Clybu lais y hugail da, a dygwyd ef i'w gorlan, ac ni bu dim cerydd eglwysig arno yn ystod ei fywyd crefyddol, sef 34ain o flynyddoedd; ac fe fu ddeng mlynedd o hyny yn henuriad eglwysig. Yr oedd yn arweinydd ffyddlon, yn tywys at y bugail da i gael porfa dda, yr hon hefyd fyddai efe ei hun yn ei fwynhau.

Ymaflodd y darfodedigaeth yn ei natur, yr hwn a'i cystuddiodd yn hir. Dioddefodd y cystudd yn amyneddgar, hyd nes y darfu ei boenau ar y dydd a enwyd uchod.

Ar y dydd Mercher canlynol hebryngwyd ei gorph i'r capel gan dyrfa luosog, lle pregethodd y Parch. D. Roberts, Abertawy, oddiar y rhan flaenaf o'r wythfed adnod o'r 25ain bennod o Esaiah. Wedi hyny hebryngwyd ei ran farwol i'r Llan gyda galar cyffredinol, lle y gorwedd hyd ganiad yr udgorn, pryd y cyfyd ar ddêlwy y Pen bugail, yr hwn a'i cyrchodd i'w gorlan.

Yr oedd yn anhawdd canfod un mor sobr ei agwedd a'r gwr duwiol hwn, ac etto byddai yn sirol ym mhob cyfeillach. Llawnododd yr ardstiad dirwestol, a phleiddodd ef gyda zel a ffyddlondeb mawr, er fod ei gymmedroldeb uwch cyffredin o'r blaen, a gobeith-

iwn y dilyna yr ardalwyr ei esaml yn hyn yn fuan iawn.

Yn y gymdeithas neillduol, ychydig cyn ei farwolaeth, dywedai, wedi i un ddarllen y bedwerydd bennod o'r Hebraid, "Y mae gorphwysfa etto yn ol," "Oes, y mae gorphwysfa i minnau. Yr wyf wedi cyfarfod â llawer storom; nid yw cystudd ond anhwyryd; ond y mae tangnefedd Duw yn fy lioni yn fy nghys-tudd."

Gofynnodd un brawd iddo, pa fodd yr ydoedd? atebodd yntau, "y mae'n bur dda arnaf, y mae y bywyd wedi ei guddio." Dro arall, pan ofynnodd un iddo, atebodd, "Y mae fy nghystudd corphorol yn ormod i fy meddwl i weithredu nemawr. Ond mi wn am y man (O! fan anwyl) tawel, i bechadur orphwys, sef ar yr Iawn mawr. Yr wyf wedi hiraethu llawer am gael gwled y boreu y caf lwy'r waredigaeth, O! na bawn yno."

Fel yr oedd ei gorph yn adfeillio yr oedd ei enaid yn cael ei adnewyddu trwy rinwedd bendithion y cyfammod gras.

Y dydd y bu farw dywedai, "Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy was mewn tangnefedd." Methwyd ei ddeall y tro hwn gan ei ffoesgni; eithr adfywiodd ychydig, a gofynwyd iddo, pa beth a ddywedodd? Atebodd, "yr oeddwn yn mwynhau y tangnefedd oedd Simeon yn ei fwynhau. Yr wyf yn teimlo fy hun yn nghol fy Arglwydd, ac yntau yn fy nghol innau." Ychydig wedi hyn efe a fu farw. Priodol ydyw geiriau y Bardd am dano.

"Ymdrechodd hardd ymdrech y ffydd
Er uffern fawr beunydd a'r byd;
Gorphenodd ei yrfa, mae'n rhydd,
Gadawodd ei gystudd i gyd.
Mae bellach yn holliach mewn hedd,
O gyrraedd ei lygredd yn lân;
Dim tristwch i'w feddwl ni fydd,
Hosanna'n dragywydd a gân."

Ll-n-s-m-t.

E—L T—s.

TALFYRIAD O BREGETH

A bregethodd Mr. Dafydd Rhys, Llanfynydd, yn Nghapel Caerdybi, Hyd. 11, 1802.

Lec 24. 46. 47. "Ac efe a ddywedodd wrthynt, Felly yr ysgrifenydd, ac felly yr oedd raid i Grist ddydddef. a chyfodi o feirw y trydydd dydd; a phregethu edifeirwch a maddeuant pechodau yn ei enw ef ym mhilith yr holl genedloedd, gan ddechreu yn Jerusalem."

Yr oedd Cleopas a'i gyfaill mewn yspried gwrthgilliedig—ymadawsant â'u brodyr yn eu cyfyngder—nid adnabuant Grist pan welant ef, a phan oedd efe yn ymddyddan â hwynt ar y ffordd, er nad oedd un cyfnewidiad yn ngwedd eu Harglwydd. "Eu llygaid hwy a attaliwyd, fel nas adwaenent ef."

Efe addechreuodd eu ceryddu hwynt drwy ddywedyd, "O ynyfdion a hwyr-frydig o galon i gredu yr holl bethau a ddywedodd y prophwydi!" Rhaid i ni gredu yr holl bethau a ddywedodd y prophwydi, er mai y pethau am Grist sydd i ni i'w credu er ein cyfiawnhad ger bron Duw. Ar ol yr ymddyddan ar y ffordd dywedodd y ddau ddisgybl wrth eu gilydd, "Onid oedd ein calon ni yn llosgi ynom, pan oedd efe yn ymddyddan â ni ar y ffordd, ac yn agoryd yr ysgrhythrau?" Felly, fe ddichon i galon y Cristion losgi ynddo o gariad at Grist, er na byddo efe yn adnabod ei hawl yn Nghrist o ran ei brofiad.

Ambeuaeth a digalondid oedd gwrthgiliad y ddau ddisgybl; ond golwg adnabyddus ar Grist a ddaeth a hwy yn ol at eu brodyr i Jerusalem. Ac wedi eu dyfod yno, hwy a gawsant yr un-arddeg wedi ymgasglu ynghyd. A chyn pen ychydig o amser "yr Iesu ei hun a safodd yn eu canol hwynt." Feddaeth Crist ei hun i'w plith i'w sicrhau hwynt am ei adgyfodiad—ac efe a fwytaodd i'r un dyben. adn. 43.

"Yr Iesu ei hun a nesaodd." Mawr oedd ei ofal ef am y gweiniad. Efe a'u hanfonodd hwynt hefyd er sicrwydd at yr hyn oedd ysgrifenedig, "Felly yr ysgrifenydd." Fe geidw Duw at ei air yn ei holl waith. Dywedodd un, "Ni welais i ddim a osodai derfynau ar Dduw ond ei air."

"Felly yr oedd raid i Grist ddydddef." Mae rhaid Duw yn anorchfygol. "Y pethau sydd raid eu dyfod i ben." Dat. 1. 1. Dywedodd un, "Amser yw yr esponiad goreu ar Lyfr y Datguddiad." Daw y bygythion a'r addewidion i gyd oll i ben er pob rhwystr. "Nid â un iod, nac un tipyn, o'r gyfraith heibio." Dywed Job, "Efe a gyflawn

yr hyn a osodwyd i mi." Y tlawd, rhaid yw ei dlodi. Yr afiach, rhaid yw ei afiechyd. Y profedigaeithus, "angenrhaid yw dyfod rhwystrau." Ond dyma raid rhyfedd, "rhaid i Grist ddydddef." Pedair priodolodd yn Nuw a osododd raid ar Grist i ddydddef.

1. Doethineb. Duw yn ei ddoethineb a roddes gyfraith i Adda. Rhaid yw ei chadw a'i mawrbau. Gwnaethpwyd Crist o wraig, a than y ddeddf, i'w chadw a'i gogoneddu. I ddyn y rhoddwyd y gyfraith, dyn raid ei chadw. Ufuddhaodd Crist iddi yn ei fywyd, a bu farw dros ein hanufudd-dod ni. Rhuf. 3. 23--25. Trwy lawd Crist y cyfiawnhwyd dyn euog. Iawn yw yr hatling eithaf.

2. Cyfiawnder. Rhaid i gyfiawnder gael lawd dros y dyn, neu ei ddarnio yn dragywydd. Rhaid i'r pechadur gael Meichiau, neu fyned i garchar am ei ddyled. Mae Duw yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhau y neb sydd o fydd Iesu.

3. Cariad. Gan i Dduw garu yr etholedig had, y mae yn rhaid cael rhyw un addas i fyned dan ei dyled. Fe fyn dragywyddol gariad gael gafael ar ei wrthddrychau, costied a gostio am eu rhyddhad.

4. Trugaredd. Cariad a esgorodd ar drugaredd. Cyfiawnder a egyr y drws i bechadur drwy Gyfringwr.

Rhaid oedd iddo gyfodi o feirw; nis gellid ei attal ef. Fe fuasai dydddef ei farwolaeth ef yn farwolaeth dragywyddol i ni. Ond efe, gan ei fod yn Dduw cadarn, er ei gladdu, a gyfododd drachefn. Bellach, "rhaid pregethu edifeirwch a maddeuant pechodau yn ei enw ef ym mhilith yr holl genedloedd." Os oedd yn rhaid i'r meichnydd dalu, mae yn rhaid madden i'r dyledwyr—rhaid gollwng rhai euog yn rhydd. Cysured hyn y gwan ei feddwl; le, lloned y digalon i dynu ym mlaen trwy bob rhwystrau, nes dyfod yn fwy na chongewerwr drwy yr hwn a'i carodd, ac a'i rhoddes ei hun drosto. Amen

Sylwedd y Weddi.

O Dduw Hollddoeth a Holhlluoeg, cyflawnia i fyndu ein gwendid a'n heisieu. Eanga ein meddyliau am danat; a chryfha ni yn dy iachawdwr iach.

Y pennill a ganwyd yn nimeid y weddi.

Cyflawnwyd y gyfraith i gyd

Fe ddofwyd ei llied heb fy thad;

Cyflawnwyd wrth hif ofn lawd.

Ei ddaid yn gyflawn a gollid;

Cyflawnwyd a'r gyfraith a'r ddaid.

Yn edrych i lawr yn ddaid.

A'r priodolietheu mewn ddaid.

O ochor trugaredd i gyd.

Un o'chwr.

PREGETH

*A ysgrifennodd Mr. W. Pugh, o Sir Feirion-
ydd, pan oedd efe yn nhy Mr. Daniel
Jones, yn Liverpool, Medi 11, 1809.*

LUC 14. 22. "A'r gwas a ddywedodd, Ar-
glwydd, gwnaethpwyd fel y gorchymynaist; ac
etto y mae lle."

MAE y rhai hyn yn eiriau yr Arglwydd
Iesu. Rhan o ddameg neu gyffelyb-
iaeth ydynt. Yr achlysur o'r ddameg
gwelwn adn. 12, 13, 14, 15. Y ddam-
eg yw, Dameg y Swper mawr, adn.
16, 17, 18, 19.

Wrth y ddameg y mae i ni ddeall am
Dduw mawr y nesoedd yn trefnu, yn
parotol, ymgeledd ac iechydwrïaeth i
bechaduriaid yn a thrwy ei Fab, tan yr
enw Swper mawr, gwledd, Esa. xxv.
yn cynnyg holl drysorau y cyfammod
newydd---holl drugaredd a gras oedd
yn nghalon y Tad er tragwyddoldeb
i'w gyfranu, yn a thrwy ei Fab i bech-
aduriaid. Efe a'i gwnaeth.

Y gwahoddedigion i'r swper ydyw
pob math o bechaduriaid, at ba rai y
mae hyfryd lais yr efengyl yn dyfod.

Y llwyddiant y mae y gwahoddiad
rhyfedd hwn yn ei gael yn mysgr pech-
aduriaid sydd yn wahanol iawn.

Rhai yn gwrthod. "A hwy oll a
ddechreuasant yn unfryd ymesgusodi."
adn. 18, 19, 20.

Y gwas yn dychwelyd â'i gŵyn at ei
Arglwydd, ac yn cael all genadwri.

Ereill yn croesawus dderbyn y gwa-
hoddiad grasol hwn, a'r rhai'n y rhai
mwyaf dirmygus yu mhlith cenedl yr
Iuddewon neu y Cenedloedd.

Felly y gwas yn dyfod yn ol y tro
hwn at ei Arglwydd, a'r geiriau hyn
ganddo, "Arglwydd, gwnaethpwyd fel
y gorchymynaist, ac etto y mae lle;" yn
dangos y llwyddiant, fod llawer wedi
dyfod, ac etto y mae lle.

Hefyd, er cymmaint oedd wedi dy-
fod, etto y mae lle.

1. Gwelwn yr helaethrwydd---y cyf-
lawnder---y digonolrwydd---y parod-
rwydd sydd yn Nghrist i bechaduriaid.
Nid prin; nid i ryw ychydig; er cym-
maint a ddaeth, a olchwyd, a gyfiawn-
hawyd, a iachawyd, a wleddwyd. Etto
y mae lle.

2. Gwelwn yma yspryd gweinidogion
ffyddlon Crist; nid ydynt am guddio
neu leihau gras Crist.

Ar ol sylwi fel yma yn gyffredinol ar
y geiriau, ni a sylwn ychydig yn fwy
neillduol ar y geiriau, Etto y mae lle.

1. I bwy y mae lle.

2. Gyda phwy y mae lle.

3. Fod etto yn wirioneddol le i bech-
aduriaid.

4. Defnyddiau.

I. I BWY Y MAE LLE, NEU Y MAE
ETTO LLE.

Ai tybed nad ydyw yn ddymunol gan
bawb glywed i bwy y mae etto le. I
bechaduriaid trauain, tlodion, ar ddar-
fod am danynt, a cholledig, y mae etto
le.

1. Er eu mawr a'u haml bechodau.

2. Er eu hir fyw mewn pechod.

3. Er mor glust-fyddar a chyndyn i
alwad yr efengyl.

4. Er gadael tŷ eu tad, a bod yn hir
yn ngwlad y moch. Coflwn dderbyn-
iad caredig yr afradlon adref gan ei
dad: felly yma. Etto y mae lle.

5. Er mor dlawd, isel, gwael, an-
nheilwng, etto y mae lle.

6. Er cymmaint sydd wedi dyfod, a
chwedi eu derbyn yn groesawgar, wedi
eu gwledda, eu cyfiawnhau, eu clirio, a
maddeu iddynt, eu golchi, eu hiachau.
Etto y mae lle. O deuwch, &c.

II. GYDA PHWY, NEU YM MHA LE,
Y MAE LLE I'R CYFRYW DRUEINIAID
GWael A HYN.

Ai tybed nad ydych chi i gyd am
wybod? Ateb, Gyda Iesu Grist, yr
unig noddfa i bechaduriaid, a'u hunig
gyfaill.

1. Mae lle yn rhinwedd ei aberth,
a'r iawn a wnaeth. Yn holltau y
graig hon a darawyd, y mae etto le.
Y ffynon a agorwyd i bechod ac afen-
did, mae etto le.

2. Yn ymysgaroedd tyner a thrugar-
og yr archoffeiriad mawr; yn ei freich-
iau a'i fynwes. Esa. 40. 11. Coflwn
yr afradlon a'i dad. Luc xv. Etto y
mae lle.

3. Yn ei dŷ. Ar y ddaear ac yu y
nesoedd. Ioan 14. 2. Er nad oedd
iddo ef le i gael ei eni ond yn yr ystabl,
na lle i roi ei ben i lawr, etto y mae
ganddo ef le i bechaduriaid. O deuwch
ato.

III. I DDANGOS FOD HYN YN WIR-
IONEDD SICR A DIAMMEUOL.

1. Mae fod yr efengyl gyda ni yn
sicrhan fod etto le.

2. Ymrysoniadau yr Yspryd Glân
trwy yr efengyl yn cadarnhau fod etto
le. Ei ymrysoniadau â thi yn profi fod
etto le i ti.

3. Y gwahoddiadau, yr addewidion
melus, yn profi fod etto le. "Yr hwn
a ddel ataf fi nis bwriaf ef allan ddim."
Ioan 6. 37.

Gwelwn ddaioni anfeidrol Duw

Gwelwn helaethrwydd yr iachawdwr-iaeth, y cyflawnder, yr anchwiliadwy olud sydd yn Nghrist i bechaduriaid. Ac etto y mae lle. Onid yw yn gysur, yn galondid, i bechaduriaid droi eu hwyneb yma. Er cymmaint a ddaeth, etto y mae lle.

IV. DEFNYDD.

1. Diolchwn i Dduw am hyn, a gwerthfawrogwn yr efengyl.

2. Pa mor ddiesgus yw dynion? Mor gyflawn yw bod yn ol yn y diwedd. Yr efengyl yn gwaeddi, etto y mae lle, a hwythau yn sefyll draw.

3. A oes etto le? A ydyw y drws heb ei gau? O dowch! Llefwn am gymmorth i ufuddhau i'r alwad. Gadawn yr esgusodion.

Paham na lwydda yr alwad yn swy? Ai am nad oes arnat ti eisieu rhan yn Nghrist cystal a neb? A fedri di fod yn gadwedig ryw ffordd arall? A ddangosodd Crist ryw angharedigrwydd i ti? Ai am na chlywaist am y wledd, am y swper? Pa sawl gwaith?

Na fydd mor greulon wrthyf dy hun. Etto y mae lle. O dowch, Amen.

YR ADGOFIEDYDD.

DEDWYDDWCH.—Os dymuni fod yn ddedydd na ddymunna fod yn gyfoethawg: hwn sydd gyfoethawg, nid yr hwn sydd yn meddiannu mwyaf ond yr hwn sydd heb chwennych mwy; ac efe sydd dlawd, nid yr hwn sydd yn mwynhau ychydig, ond yr hwn sy arno eisieu gormod: nid oes ar y meddwl boddllon eisieu dim nad yw ganddo; ond y mae ar y meddwl cybyddlyd eisieu, nid yn unig yr hyn sydd ganddo, ond yr hyn nad allo ei gael.—*Quarles.*

GORSEDDFAINGC DUW.—Y mae gan Dduw ddwy orseddfaingc: un yn y nef uchaf, a'r llall yn y galon isaf.—*Wright.*

GWIR WYBODAETH A GOSTYNGEIDDWRWYDD.—Ysgolheigion ieuaingc bob anser yw y rhai balchaf. Arferai Duarenus ddywedyd am y rhai a ddeuent i'r athrofa, eu bod, y fwyddyn gyntaf, yn ddoctoriaid yn eu mympwy eu hunain, ac oddeutu y drydedd fwyddyn yn fyfyrwyr ac yn astudion. Nid oedd yr un o'r apostolion yn rhagori ar Paul mewn gwybodaeth o Dduw a Christ, ac ni chyrlaeddasant ogym-maint gwybodaeth âg ef ychwaith; ac nid oedd neb o honynt mor ostyngedig ag oedd efe; o herwydd y mae yn dywedyd am dano ei hunan mai efe yw y

llai na'r llelaf o'r holl saint, a'r penaf o bechaduriaid. Po amlycaf y byddo y datguddiedigaethau o Dduw i'n ben-eidiau, mwyaf dyddm y byddwn yn ein golwg ein hunain. Yr angylion hyn, ag sydd yn nesu agosaf at y Duw-dod, ac yn cael y golygiadau ardderchocaf o'i ogoniant, ydynt yn cuddio eu hwynebau dan deimlad o'i Fawrhydi. Y mae ystorfa fawr o wybodaeth yn gwneuthur i ddyn edrych yn wael arno ei hun, o herwydd y mae yn ei lenwi â syniadau o'i wendid i esgyn i ben y mynydd y chwennycha efe esgyn iddo drwy ei ymchwilladau parhaus. Socrates, y dyn doethaf yn ei oes, a symiai nad ydoedd yn gwybod dim; o herwydd po mwyaf y byddo dyn yn ei wybod, mwyaf yn y byd y gwel ei anwybodaeth, a'i anallnogrwydd i'w ys-gwyd ymaith; a chenfydd hefyd fod y pethau y mae yn anwybodys yn eu cych yn llawer lluosocach na'r rhai a gynnwys yn ei wybodaeth. Felly hefyd y mae y Cristion: efe a wyl fod yr hyn y mae yn ei wybod am Dduw a Christ yn anamgyffredadwy lai na'r hyn sydd yn aros iddo i'w wybod. Po mwyaf a welo dyn o Dduw llelaf yn y byd y syrth yn ei olwg ei hun.—*Char-nock.*

I. AB BLEDDYN.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

II. THESSALONIAID.

Bu yr epistol cyntaf at y Thessalonïaid yn foddion i roddi mawr ddyddanwch i'r bobl hyn; ond cam ddeallwyd rhai ymadroddion ynddo gan amryw aelodau o'r eglwys. Hwyo oeddynt mewn disgwyliad o ddyfodiad buan yr Arglwydd, o ddiwedd y byd, ac o ddydd y farn, trwy yr hyn yr arweiniwyd hwy i esgeuluso eu gorchwylion tymhorol, fel yn anghysson â'r rhag-grediniaeth o'r dygwyddiad ofnadwy hwnw. I ddiwygio y cam-ddirnadaeth hyn, tu-eddiad pa un ydoedd mor niweidiol i lwyddiant Cristionogaeth, ysprydoliaethwyd yr apostol i ysgrifennu yr ail epistol hwn yn fuan wedi y cyntaf. Y mae yn rhanedig i dair o beunoetan, yn cynnwys saith ddosparthiad.

Dosparth I. Yr anerchiad. Pen. 1. 1, 2.

Dos. II. Canmolïaeth yr apostol o'u cynnydd mewn fydd, cariad, ac amynedd, dan erledigaeth barhaus, yn yr hyn y mae efe yn eu calonogi trwy ddyfodiad gogoneddus Crist fel barnwr cyfredinol, er dinstyr i anghredinwyr a

chyflawn iachadwriaeth i'w bobl. Pen. 1. 3—10.

Dos. III. Gweddï yr apostol am en perffaith sancteiddiad. Pen. 1. 11, 12.

Dos. IV. Diwygiad eu cyfeiliornad ynghylch diwedd y byd; yr hyn y mae efe yn tystiolaethu fod yn rhaid iddo gael ei ffaenori gan wrthgillad mawr, yn yr hwn y byddai i'r "dyn pechod" ddifetha llawer, a soddi ei hun i ddinistr. Pen. 2. 1—12.

Dos. V. Mae yr apostol yn dïolch i Dduw am ei ras yn newisiad a galwedigaeth y Thessalonïad i iachawdwriaeth a gogoniant Crist, yn eu hannog i ddianwadallwch, ac yn gweddïo dros-tynt, gan erfyn eu gweddïau hwythau yn ganlynol. Pen. 2. 13. a 3. 1—5.

Dos. VI. Sydd yn cynnwys amryw-ïol annogaethau, yn neillduol mewn perthynas i'r rhai hynny a allent fod yn afreolus ac yn rhodresgar. Pen. 3. 6—16.

Dos. VII. Diweddïad yr epistol. Pen. 3. 17, 18.

Y rhan fwyaf nodedig o'r epistol hwn yw y brophwydoliaeth mewn perthynas i'r anghrist Rhufeinaidd, dan y nodweddïadau o'r "dyn pechod," "mab y golledigaeth," a "dirgelwch yr anwir-edd."

Y dilyniad olynol o Babau, gyd â'r offeiriadaeth Rufeinaidd, a feddylir wrth yr enwau hyn, ar gyfrif bucheddau gwaradwyddus llawer o honynt; llygredigaeth yr athrawiaeth Gristionogol, trwy addoliad angylion, saint, delwau, yr offeren, &c. eu maddeuant gwerthadwy am y troseddau mwyaf erchyll, cymmeryd yr ysgrythyrau oddi-wrth y bobl, a gwyrdroi addoliad gosodedig Duw.

"Yn ymddyrchafu goruwch pob peth a elwir yn Dduw, neu a addolir," a arwydda awdurdod bônedig y Pab ar weinidogion Crist, breuinnoedd, ac ymerawdwr, fel ag hyd yn nod i "drefnu teyrnas oedd wrth ei ewyllys." "Eistedd ynnhemi Dduw" sydd yn arwyddo urddiad y Pab, yr hyn sydd yn cymmeryd lle yn eglwys St. Petr, ym mha le y mae efe yn cael ei osod i eistedd ar yr allor uchel, ac yn gwneuthur bwrdd yr Arglwydd yn droedfaingc iddo, yn yr hon ystum y mae yn derbyn addoliad: "yn ei ddangos ei hun mai Duw ydyw," sydd yn dangos ei ymho-ïad o'r titlau dwyfol, megis "Ei sancteiddrwydd," "ein Harglwydd Ddaw y Pab." Gwel *Newton's Dissertations on the Prophecies*, Dits. xxii. am

gymmwyslad neillduol o'r brophwydoliaeth hon.

Cyfeiriadau yn 2 Thessalonïad.

Pen. 1. 19.	Esa. 2. 9.	Pen. 2. 9.	Deut. 18. 1.
2. 3.	Dan. 7. 26.		Dat. 19. 20.
4.	Dan. 9. 36.	Pen. 2. 11.	1 Bren. 22. 22.
	Ezec. 38. 2.		Ezec. 14. 7—9.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 41.)

IV. Tywyllwch Mahometaniaeth.

YN ninas Mecca, yn Arabia, yn agos i lan y Môr coch, yn y flwyddyn O. C. 570, y ganwyd y dyn ag oedd i ddyfod yn fflangell fwy ofnadwy i Eglwys wrthgiledig Crist, na'r un o'r erledigaethau blaenorol. Fe drodd yr erledigaethau blaenorol allan yn fwy er llwyddiant yn hytrach nag aflwyddiant i'r grefydd Gristionogol, fel y gwelir yn y canlyniad; eithr yr oedd cyflym ymdaeniad Mahometaniaeth yn gospedigaeth farnol oddiwrth y Duw cyflawn; am na wrandawsai yr Eglwys ar lais Duw yn y fflangellau blaenorol, ac am na buont yn offerynol i ddyfod a dynlon i edifarhau o herwydd eu pechodau, ac i ddiwygio oddi wrthynt.

Masnachwr oedd Mahomed yn nechreud ei oes, ac wrth deithio o hono yn ei fasnach ym mysg amrywiol wledydd cymmydogaethol, efe a ddaeth yn lled adnabyddus o amrywiol ranau priodol y grefydd Iuddeidd a'r grefydd Gristionogol. Ac efe yn wr o synwyr a dichell, efe a ddyfeisiodd grefydd newydd; a chan ei fod yn un o biliogaeth Ismael, fab Abraham, efe a gafodd allan yn hawdd, amrywiol ddefnyddiau oddiwrth Iuddeuwaeth a Christionogaeth tuag at glytio i fynu ei grefydd newydd, a'i gosod i fynu mewn dull cymmwys er hudoliaeth yr oes.

Dyma yr athrawiaeth a ddysgai efe i'r rhai a wrandawent arno:—1. Nad oes ond un Duw. 2. Fod Moses yn brophwyd i Dduw, a bod Iesu Grist yn brophwyd mawr arall; ond fod Mahomed yn fwy prophwyd na'r un o'r ddau. 3. Fod pob peth sydd yn dyfod i ben wedi ei ragluniaetha gan dynged digyfnewid. 4. Ar ol angeu, fe fydd dani-ïon yn cael ei wobrwyo, a drwg yn cael ei gospi.

Ei reolau crefyddol, ac o foesgarwch, oeddynt y rhai canlynol. Yn 1. Gweddïo yn fynych ar ryw brydiau pennodol. 2. Haelioni i'r tlodion. 3. Cymmeryd arwydd yr enwaediad.

4. Mynych ymprydio. 5. Ymattal oddi-wrth win.

Onid o'r ochr arall, yr oedd yn caniatâu y pethau canlynol: 1. Priodi amrywiol wragedd. 2. Rhoddi llythyr ysgrif i ymadael â gwraig, gyda mawr rwyddineb. Ac efe a osodai allan fod gogoniant a llawenydd y nef yn gynwysedig mewn mwynhad parhaus o felyswedd cnawdol: ac o herwydd hyn nid rhyfedd oedd iddo ennill lliaws mawr o ganlynydd.

Pan oedd efe yn ddeugain oed, efe a dystiolaethai fod yr angel Gabriel wedi ymddangos iddo, a datguddio yr holl bethau a grybwyllwyd uchod iddo, ac efe a ennillodd nifer mawr o'i gyd-wladwyr i'w ddilyn fel dysgyblion iddo. Efe a sicrhau iddynt fod ei athrawiaeth wedi dyfod oddiwrth Dduw, drwy adrodd iddynt amrywiol o ffig wyrthiau a wnaethai efe ar wahanol amserau. A chan ei fod ef yn ddyn deallus a chyfrwys-ddrwg, a'r bobl yn hynod o anwybodus, buan yr ennillwyd hwynt i'w gred.

Er hyn, efe a gyfarfu a chryn lawer o wrthwynebiad, canys cododd ei wrthwynebwyr yn ei erbyn ef o un fryd, ac a'i gyrrasant ef allan o Mecca, yn y flwyddyn 622, ac efe a fodd i Medina. O'r amser hwn y cyfrifant eu blynyddoedd, gan eu galw *Hegira*, hyn yw *Ffoad*, o herwydd iddo orfod ffoi allan o'i wlad. Cynnyddodd nifer ei ganlynywyr yn ddirfawr yn Medina, fel yn y flwyddyn 630, efe a arweiniodd ddeng mil o wyr i Mecca, ac a gymmerodd feddiant o'r ddinas. Wedi hyn, efe a anfonodd genhadau at amrywiol freninoedd ac ymerawdwr, i'w galw hwynt i'w gydnabod ef yn brophwy. Duw, ac efe a benderfynodd fynu cynnydd ar ei grefydd drwy y cleddyf. Ond cyn y gallowd fyned ddim pellach efe a fu farw yn dair a thriugain oed, yn y flwyddyn 632.

Ar ol ei farwolaeth, fe gasglwyd ei athrawiaeth ef yn un llyfr, yr hwn a elwir *Coran* neu *Alcoran*: hyn yw *Darlleniad*. Y llyfr hwn a berchir gan ei ganlynywyr fel eu Deddf-lyfr cyssegredig. Mae yn llawn o chwedlau ffol ac anhygoel, wedi eu cymmysgu â rhyw bethau neillidol allan o'r Bibl, gan mwyaf yn perthynu i'r Patriarchiaid.

Ei olynwyr, y rhai a-elwid Caliphs, a ennillasant, mewn ychydig o flynyddoedd holl Syria, Palestina a Jerusalem, Persia, yr Aipht, ac Asia leiaf. Pwy

bynag a'u gwrthwynebant a leddid â'r cleddyf. Fe ddinystriwyd temlau a dinasoedd, a hud-ddenwyd y trigolion gorthrymedig i dderbyn athrawiaeth Mahomed. Byddai dda genym pe byddai yr hanes am danynt yn ormodiaith; ond nid oes digon o sail i ammeu eu gwirionedd. Ond erbyn pen deuddeng mlynedd ar ol marwolaeth Mahomed, fe ennillodd yr Arabiaid 36,000 o drefydd a chestyll, ac fe ddyfethwyd yn yr ymgyrch bedair mil o Eglwysydd Cristionogol. Mae yn ddigon sicr fod eu hynt fuddugoliaethus yn gyffelyb i haid o locustiaid, a'r galanastra a wnaethant yn debyg i'r hyn a wneir gan y creaduriaid difaol hyn. Aeth holl gyffiniau Gogledd Affrica, lle yr oedd nifer mawr o Eglwysai Cristionogol, yn ysglyfaeth iddynt; ac yn y cyffiniau hyn hwy a ddadymchwelasant Gristionogaeth mor lwy, fel nas gwelid ond braidd ddim o honi wedi aros ar ol. Yn unig yn yr Aipht, Crïstionogion y Coptic a gadwyd yn fyw, ac hefyd yn Nestoriaid yn Persia, ac ychydig o eglwysai gweiniaid mewn manau ereill; ond yr oedd y rhai hyn yn byw dan orthrymder creulon, yr hyn yn raddol a'u darostyngodd hwynt i nifer bychan iawn.

O'r diwedd, ymrafaeliodd yr Arabiaid yn eu plith eu hunain ynghylch dewisiad eu *Caliphs*; a'r ymrafael hwn a dynodd eu bryd, ac a ennillodd eu nerth, ynghylch deng mlynedd ar hugain o amser, yr hyn a barodd i'r Cristionogion gael peth hamdden a heddwch. Drwy yr ymrysoniadau hyn fe ymrannodd y Mahometaniaid yn ddwy blaid, y rhai a elwid yn *Schütes* a *Sunnites*. Y blaid gyntaf, y rhai yn benaf a gaed yn Persia, a barchent y Coran ei hunan fel llyfr eu crefydd; ond y lleill a dderbyniant hefyd draddodiadau y pedwar Caliph cyntaf ar ol Mahomed. Ac ni bu iddynt wneud yn ymosodiad ar wledydd ereill hyd y flwyddyn 668, pryd yr ymosodasant ar Constantinople, ac y gwarchaeasant arni am saith mlynedd, a bu raid iddynt alw eu gwyr meirch oddi yno yn y diwedd, gan nad allent ei hennill hi.

Yn nechreu y ganrif nesaf, wedi dilyn o honynt eu hymgyrch buddugawl ar hyd parthau gogleddol Affrica, hyd at lan môr mawr y Werydd (*Atlantic*) hwy a groesasant Gulfer Gibraltar, ac a diriasant yn Spaen, ac a amcangyfrifodd dramwy ar fydd wledydd Ewrop, ac

ymosod drachefn ar Constantinople o'r tu arall i'r ddinas. Darfu i Frenin y Visigothiaid, dan lywodraeth yr hwn yr oedd Spaen y pryd hyny, golli ei fywyd mewn hir frwydr waedlyd â hwynt, a'r Arabiaid wedi hyny a orymdeithiasant yn ddiwrthwynebiad drwy holl Spaen, ac a groesasant fynyddodd y Pyrenees, ac a gyhaeddasant hyd Lyons a Besancon.

Ac megis y bu i'r Eglwys, dri chan mlynedd yn ol, gael ei bygwth â dinystr drwy ymosodiad lliaws yr Hunsaidd o'r dwyrain, felly y bu iddi yn awr gyfarfod â pherygl dirfawr gan luoedd cynddeiriog yr Arabiaid o'r gorllewin. Yr oedd Ffrainc a Germany yn crynnu rhag eu hofn. Ond mewn chwe diwrnod o'r frwydr waedlyd gerllaw Poitiers, darfu i arweinydd byddinoedd y Ffranks, Charles Mantel, drwy ddewrder anghyffredinol, lwyrr orchfygu yr Arabiaid, yn mis Hydref 732, ac efe a'u gyrodd hwynt yn eu hol i Spaen, ac nis gallasant byth wedi hyny anturio dros derfynau y llad hono.

Arswydus fu y dinystr a gyfarfu 4'r Eglwys yn y ganrif yma. Lladdwyd cannoedd o filoedd o Gristionogion yn yr ymrysonfa hon, a difrodwyd a dinystrwyd miloedd o'u heglwysydd; a nifer mawr o honynt a blygasant i budoliaeth y gau brophwyd, rhag ofn cledddyf yr Arabiaid. Yr oedd yr Eglwys i dwyreiniol, tu a diwedd y tymhor hwn. yn gyffelyb i'r hyn a ddywed y prophwyd Esaus yn pen. i. 7-9. "Y mae eich gwlad yn anrheithiedig, eich dinasoedd wedi eu llosgi â than: eich tir, a diethriaid yn ei ysu yn eich gwydd, ac wedi ei anrheithio fel pedymchwelai estroniaid ef. Merch Sŷon a adewir megis luesty mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas warchaedig. Oni buasai i Arglwydd y lloedd adael i ni ychydig iawn o weddill, fel Sodoma y buasem, a chyffelyb fuasem i Gomorrah."

(I'w barhau.)

DERBYN,

Allan o lyfr "Teithiau Buddiol, (Walks of Usefulness) yn Llundain a'i Chyffiniau, gan y Parch. J. Campbell, King'sland, gerllaw Llundain."

YR oedd yr heolydd yn wlybion a budron yn y boren, a phawb yn cerdded yn ochelgar, a chyda gosal mawr, rhag i'w dillad gael eu llychwino gan y llaid. Parodd hyn i mi gofio cnybori'r Apostol. "Gwelwch gan hyny pa

fodd y rhodloch yn ddiesgeulus, nid fel annoethion, ond fel doethion." Eph. v. 15. Pan grybwyllais am yr adfyfyrdod hwn wrth gyfaill i mi, ag oedd gerllaw, efe a ofynodd, pabam y rhoddodd yr apostol y cyfryw ochelaid i Gristionogion? Myfi a atebais, o herwydd ein bod ni yn byw mewn byd halogedig; mae llawer o'r pethau a welwn ac a glywn yn halogi y meddwl, oni fydd i ni fod ar ein gwyliadwriaeth. Ac yn wir, ar rai prydiau y mae mwy o niweid yn cael ei wneud i'r enaid mewn awr o ddiofalwch, nag a wneir i synu am lawer o wythnosau a misoedd. Pa beth bynag a'n anghymwysa ni i barodawl fyfyrddodau ysbrydol, ac a gythryblo ein gweddolau dirgel, maent yn niweidio ein beneidiau. Canys fe ddylai gwneuthur ewyllys Duw fod mor hyfryd genym a bwyta ein bwyd pan fyddom yn newynog, neu yfed ein diod pan fyddom sychedig. Yn awr, os bydd i mi, ar unrhyw amser, glywed am ryw un yn cyflawni rhyw bechod, neu weled un yn pechu, heb i hyny fy ngofid, fe fydd fy enaid yn cael ei niweidio.

Gyda hyn, dyma ryw ddyn wrth fyned heibio, yn fy annog i brynu drych (*looking-glass*) ganddo. Dywedais innau fod genyf fi well drych o lawer yn fy llogell na'i un ef. Atebodd yntau fod hyny yn anhossibl; ac efe a geisiodd genyf wneud prawf o'i ddrych ef, canys yr oedd ef yn sicr y byddai iddo ddangos wynebpryd pwy bynag a edrycho arno, i'r manyrlwydd eithaf. Ond, ebe innau, y mae fy nrych i yn dangos i mi fy nghalon. Dywedodd y dyn, na chlywodd efe erioed son am ddrych i ddangos y galon o'r blaen, ac y byddai yn dda ganddo gael golwg ar fy nrych. Minnau a ofynais iddo, a ddimunai efe gael gweled ei galon. Dymunwn, eb efe, os gellid ei gweled hi heb gael fy agor, ac heb ddim poen. Eithr mi â sicrheais wrtho y byddai yn boenus iddo gael golwg ar ei galon, o herwydd y byddai yn ymddangos yn fwy tebyg i anghenfil nag i ddyn. Ond, eb efe drachefn, a baid yr olwg arni a bod yn boen i fy nghorph i? O na, dim o hyny, eb innau. Wel ynte, eb efe, gadewch i mi ei gweled hi, canys nid oes arnaf fi ddim ofn cael golwg ar ei gwrthuni hi. Mi ddywedaf fi i chwi beth arall, ebe fi, os gwnewch chwi edrych yn aml yn fy nrych i, mi roddaf fi un i chwi os gwnewch ei ddefnyddio wedi i chwi fyned adref. Efe a addawodd y gwelai. Yna mi a dynais

Fibl allan o'm llogell, ac a'i rhoddais iddo, gan sicrhau iddo y dangosai hwn ryw angenfildod rhyfedd oedd yn ei galon y rhai ni welodd ac ni feddylodd erioed am danynt o'r blaen. Derbyniodd y dyn ef o'm llaw, ac a'i dododd yn ei fasedd gyda'r Drychau ereill oedd ganddo, ac a aeth ymaith, gan ymddangos fel un wedi cael ei siomi. Fodd bynnag, yr wyf yn gobeithio y bydd iddo ei ddarllen ef, a phwy a wyr na bydd efe yn fendith iddo.

ORIAU DIWEDDAF LUTHER.

AR brydnawn ei ddyddiau nid oedd gan Dad enwog y Diwygiad ddim arall i'w wneuthur ond eistedd i lawr, a myfyrio ar y gwaith ardderchog a gwblhaodd. Y rhelyw o'i oes a dreuliwyd yn cynghori ac yn rhybuddio tywysogion, llywodraethau, ac athrofeydd; i gadarnhau y diwygiad a gwblhawyd trwy ei ymdrech a'i lafur; ac yn cyfoethogi y byd â'r cyfryw ysgrifeniadau ag sydd yn addas i hyfforddi, i gyfnethu, ac i adeiladu pawb a'u darllo. Bygythiodd yr Ymerawdwr ef â chospedigaeth dymhorol trwy fyddin oedd arfog; a bygythiai y Pab ef â chospedigaeth dragwyddol trwy ei lythrau bygythiol a'i felldithion (*bulls and anathemas*); ond Luther a ddiystyrai y naill fel y llall. Yr oedd ei gyfaiil a'i gyfnerthydd Melancthon yn fwy llwrf ac ofnus nag ef; ac yr oedd llais ac ysgrifell Luther yn fynych yn cael eu defnyddio i'w nerthu a'i ddyddanu ef. Yn un o'i lythrau, dywed Luther, "Yr wyf yn llawer gwanach na chwi mewn brwydr ddirgelaid, os gallaf alw y rhai hyn yn frwydrau dirgelaid, y rhai sydd rhyngwyf fi â'r diafol: ond yr ydych chi yn llawer gwanach na mi yn gyhoeddus. Yr ydych chi yn dra phetrusawl yn yr achos cyhoeddus; a minnau, yn y gwrthwyneb, ydwyf dra gwresog: o herwydd yr wyf yn gwbl hyderus ei fod yn achos gwir a chyfiawn—achos Duw a Christ—yr hwn nid rhaid iddo beri i chwi gywilyddio na chrynu; ond y mae yn dra gwahanol arnaf fi mewn ymosodiadau dirgelaid, yr hwn ydwyf bechadur truenus iawn, ac am hyn y mae genyf reswm da i gywilyddio a chrynu. Ar y cyfrif hwn y gallwyf fi fod bron yn edrychyd difater yn nghanol holl fygythion swffawr a chynnwrf y Pabyddion; canys os cwympwn ni fe gwympta teyrnas Crist gyda ni: a phe byddai iddi gwympto, dewiswn yn bytrach

syर्थio gyda Christ na sefyll gyda Cæsar."

Cyhoeddwyd cymmanfa i gael ei chynnal yn Smalkland, ynghylch materien crefyddol, i ba nn y gwahoddwyd Luther a Melancthon. Yma y tarawyd Luther yn glaf o glefyd mor beryglus fel nad oedd gobaith yr adferai mwy. Yn y cyflwr hwn efe a fynai fyned i deithio, a hyn yn groes i holl erfynion a chynghorion ei gyfeillion: ond y penderfyniad hwn, pa bynnag, a ddilynwyd âg effeithiau daionus, o herwydd y noson gyntaf ar ol ei ymadawiad efe a ddechreuodd wellhau. Fel yr oedd yn teithio y'mlaen efe a wnaeth ei ewyllys diweddaf, ym mha un y gadawodd ei ffeiddiad o Babyddiaeth i'w gyfeillion a'i frodyr, yn unol â'r hyn a ddywedodd lawer gwaith, "Bum yn bla Pabyddiaeth yn fy mywyd, a'i ddinystr a fyddaf yn fy marwolaeth." Wedi byw i ysgrifennu amryw lythrau ac anerchiadau dyddannus, galwyd arno i wlad ei enedigaeith ar ryw achos neillduol; ac wrth groesi afon mewn tymhestl, dywedai wrth un ag oedd yn bresennol, "A ydych chiw ddim yn meddwl y byddai yn llawenydd mawr gan y diafol pe byddai i chwi, a minnau, a'm tri mab, fodd i yn y fan yma yr awrhon?"

Pan aeth efe i mewn i'w wlad ei hun, derbyniwyd ef gan gant o wyr meirch, a daugoswyd iddo bob arwydd o barch ac anrhydedd; ond cymerwyd ef eilwaith yn glaf, ac ni wellhaodd mwy. Ychydig cyn iddo ymadael, efe a gyngorodd bawb oll o'i amgylch i weddro am ledanaid yr efengyl, "o herwydd," ebe fe, "bydd i gymmanfa Trent, yr hon sydd wedi ymgynnull unwaith neu ddwy, a'r Pab ei hun, gynllunio a dychymmygu pethau dieithr yn ei herbyn."

Bu fyw i weled ei lwyddiant anghymarol er dyddiau yr apostolion, ac i weled y rhan fwyaf o Ewrop yn cofleidio ei athrawiaeth, ac i ysgwyd sylfaen yr orsedd Bapaidd, o flaen pa un y bu yr ymerawdwr galluocaf yn crynu.

CAMBRIAN.

POB PETH I'R DYBEN GOREU.

NID oes neb sydd wedi byw yn hir yn y byd na welodd mor fynych y mae pethau yn digwydd, pa rai, yn yr amser y cymerasant le, a fuant yn flinder a gofid mawr, ond o'r diwedd a droisant allan yn fendith: a bod llawer o'r pethau a ddymunasom yn hiraethlon, ond a ryngodd bodd i Dduw eu hattal oddi

wrthym, a fuaesent, pe caniatesid hwy, yn fynnnonell llawer o ddrygau. Yr ystyriaeth o'r cyfryw amgylchiadau yn ein hachosion ein hunain, tra yn ein gwneud yn ddiolchgar am a bassiodd, a ddylai hefyd heri i ni ymddiried yn fwy llwyr i'r un anfeidrol ddoethineb rhagllaw. Byddai yn anhawdd, fe allai, cael esiampl yn dangos yr hyn a grybwyllwyd yn fwy amlwg na'r hyn a adroddir yn mywyd Bernard Gilpin, llafur parhaus yr hwn, mewn achosion crefyddol, yn amryw o Siroedd Gogledd Lloegr, tua diwedd y diwygiad, a enillodd iddo yr enw, wrth ba un y mae yn adnabyddus hyd heddyw yn y parthau hyn, sef "apostol y gogledd." Ymddengys iddo ddywedyd, pan ydoedd yn agored i brofedigaethau a blinderau, "A! y mae pob peth yn dda; ewyllys Duw a wneier. Nid oes dim yn digwydd nad ydyw yn ateb i'r dybenion doethaf."

Ynghylch diwedd teyrnasiad y Frenines Mari fe'i cyhuddwyd ef o heresi o flaen yr anhrugarawg Esgob Bonner, ac yn ebrwydd fe'i rhoddwyd mewn dalfâ; a phan oedd yn ymadael â'i gartref dywedai yn ddistaw, "nad oedd efe yn ammu nad oedd pob peth wedi ei drefnu i'r dyben goreu," er ei fod yn wybyddus beth oedd yn ei aros, o herwydd efe a roddes hyfforddiadau i'w was i ddarparu iddo wisg hirllaes fel y gallai ymddangos yn harddach pan wrth yr ystange, ar ba un yr oedd yn disgwyl cael ei losgi.

Pan ar ei daith i Lundain cafodd godwm, trwy ryw ddamwain, fel y torodd ei goes, yr hyn a'i battaliodd beth ar ei daith. Y personau, yn ngeidwad-aeth pa rai yr oedd, a gymmerasant y fantais i ymosod arno yn faleisus trwy ei fynych ddywediad, "Beth," meddynt, "a ydyw *hyn* i'r dybenion goreu? a ddywedwch chwi yn awr fod pob peth yn digwydd er ein lles? a feiddiwch chwi ddwydedd fod eich coes doredig chwi wedi ei hordeinio felly?" "Nid wyf yn ammu hyn," oedd yr ateb llariaidd a gawsant: ac felly mewn gwirionedd y bu; oblegid cyn iddo fod yn alluog i fyned ym mlaen ar ei daith bu farw y Frenines—yr erledigaeth a beidiodd—ac adferwyd yntau i'w ryddid cyssefn ac i synwys ei gyfeillion.

Cyf. OWAIN BIOAN.

Nid oes ond Cristion nefol fryd,

A! bwys ar Dduw, a wna

Yn nghanol blin orthrymder byd

Bythdwdod, *Pob peth yn dda.*

Y PREGETHWR A'R GWRANDAWR.

RHIF. VII.

Cyfrifiad Pechod Adda i'w Huliogaeth, a Sefyllfa Prawf.

WEDI cyfarch eu gilydd fel arferol, ebe,

GWRANDAWR.—A ydych chwi yn cosio ymddiddan a fu rhyngom, ryw dro, o berthynas i'r gwahanol olygiadau ar Rhuf. 5. 14. lle y sonir am "y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda?"

PREGETHWR.—Ydw'n burion.

GWRAN.—Os na chamgymmerais, yr oeddech yn dywedyd mai y farn Galfinistiaidd yw, mai babanod yw y rhai ni phechasant yn ol cyffelybiaeth camwedd Adda: ond erbyn chwilio, yr wyf yn gweled nad ydoedd Calfin ei hun yn cytuno â'r golygiad a elwch chwi yn Galfinistiaidd.

PREG.—Yr wyf yn meddwl i mi grybwyll, un o'r troiau cyntaf y buom yn ymddiddan â'n gilydd, am y pethau hyn, nad oeddwn, wrth yr enwad Galfinistiaidd, yn golygu y rhai sydd o'r un farn a Chalfin o Genefa am bob pwngc; ond yn hytrach y rhai y mae y cyffredin yn eu galw felly; sef y sawl sydd yn dal yr egwyddorion a elwir yn Galfinistiaeth yn, ac wedi, Cymmanfaoedd Dort a Westminster. Felly, wrth son am y golygiad Galfinistiaidd, nid oeddwn yn meddwl dim amgen na golygiad y cyffredin o'r rhai a elwir yn Galfinistiaidd.

GWRAN.—Gofyn eich pardwn. Y mae fy nghof i mor ddrwg fel yr oeddwn i wedi llwyr anghofio i chwi erioed wneyd y fath grybwylliad. Bellach, os gwelwch yn dda, gadewch i ni fyned ym mlaen at y peth a soniasom am dano wrth ymadael y tro diweddfaf.

Yr wyf yn meddwl fod y Ffwleriaid yn gyffredin yn credu fod trosedd Adda, yn ol natur cyfansoddiad Eden, yn rhwymo holl ddynolryw o tan felldith. Ond y mae llawer o honynt, os nad ydynt i gyd, yn dal fod y cyfansoddiad hwnw wedi ei hollol ddyddymu, a bod holl ddynolryw, byth wedi y cyhoeddiad o Had y Wraig, yn cael ymddwyn tu ag atynt, nid fel deiliaid o gyfansoddiad Eden, ond fel deiliaid o'r cyfansoddiad Cyfryngol, yn gymmaint a'u bod eil waith wedi eu gosod mewn sefyllfa o brawf.

PREG.—Yr wyf finnan yn meddwl mai dyna eu barn. Ond a ydyw yn deg, debygech chwi, iddynt wrthwyn-

ebu yr athrawiaeth o gyfrifiad pechod Adda i ni, trwy haeru y byddai yn afresymol ac anghyfiawn i ni gael ein cospi am bechod a gyflawnwyd cyn ein geni; a hwythau eu hunain yn addef egwyddor y peth gystal a ninnau? Os nad oedd anghyfiawnder mewn gwneyd cyfais soddiaid ag a barai fod dedwyddwch pawb yn dybynu ar ufudd-dod un, pa anghyfiawnder a all fod mewn ymddwyn tu ag at bawb yn ol y cyfansoddiaid hwnw? Yr wyf yn meddwl fod y Ffwleriaid yn gyffredin yn addef fod Duw wedi myned i gyfammod âg Adda, a bod, yn ol y cyfammod hwnw, ufudd-dod neu anufudd-dod Adda i gael ei gyfrif i holl ddynolryw: yr wyf yn sicr fod y diweddar Barch. J. Roberts o Lanbrynmair* (yr hwn oedd brif amddiffynwry gyfundraith hon yn Nghymru) yn addef hyn. Yn awr gofynaf, os oedd yn gyfiawn i Dduw wneud y fath gyfammod, pa anghyfiawnder ydyw iddo ymddwyn tu ag at ddynion yn ol y cyfammod hwnw? Yn wir, y mae mor ofynol iddynt hwy ag ydyw i ninnau, ddangos y cyfiawnder a'r rhesymoldeb o gyfrif pechod Adda i'w hiliogaeth, oddieithr iddynt wadu fod un berthynas wedi ei chyfansoddi erioed rhwng Adda a'i had heblaw y berthynas naturiol.

GWRAN.—Ond golygiad Mr. R. a'i frodyr ydyw, fel y canodd yr enwog brydydd Williams o Bant y celyn,

"Na buasai'n uffern dywyl, yn poeni ond dau ddyn,
Na chawsei'r nelfodd oleu i drigo ynddi'r un,
Oni buasai'r Cyfammod gras."

Felly, pe na buasai gyfammod gras, buasai yr amgylchiad o farwolaeth Adda ac Efa, y dydd y troseddasant, yn eu battal i epilio, ac o ganlyniad yn gwneyd yn anhossibl i doriad y cyfammod hwnw fod oniweid i neb ond iddynt hwy eu hunain. Ond yr ydys yn golygu mai o herwydd y cyfammod gras y mae yr holl hiliogaeth yn cael eu bod; ac mai fel deiliaid o hwnw y mae Duw yn ym-

ddwyn tu ag at ddynion, ac nid fel deiliaid o gyfammod toredig Eden. Yn ol y golygiad hwn, ni allasai dim drwg ddyfod i neb, mewn gwirionedd, trwy y cyfammod hwnw, ond i Adda ac Efa, pa un bynag a fuasai cyfammod gras i fod ai ni fuasai.

PREG.—Ni all amgylchiad neu amgylchiadau byth wneyd anghyfiawnder yn gyfiawnder, na gwneyd cyfiawnder yn anghyfiawnder. Os oedd sefydlu cyfammod Eden yn beth cyfiawn ynddo ei hun, ni allasai yr amgylchiad o ddwyn holl hiliogaeth Adda i fod o tan y cyfammod hwnw byth ei wneud yn anghyfiawn. Ac o'r tu arall, pe buasai anghyfiawnder yn sefydliad y cyfammod hwnw (ond na ato Duw i ni feddwl fod) ni allasai yr amgylchiad o ddannio ein rhieni cyntaf cyn iddynt gael amser i epilio, neu symud yr holl hiliogaeth i fod yn ddeiliaid o gyfammod arall, byth wneyd y sefydliad hwnw yn beth cyfiawn.

GWRAN.—Ond, fy anwyl Syr, rhaid i chwi gosio fod yr holl amgylchiadau o tan ystyriaeth y Bod anfedirol, pan y gwneyd y cyfammod âg Adda. Bwrwch yrwan y byddai meistyr yn gorchymyn i'w was fyned i ryw sefyllfa o ber-ygl, ac heb ddarparu dim ar gyfer y gwaethaf, prin yr ystyriech ymddygiad y meistyr yn gyfiawn; ond os byddai y gwr, wrth ofn i'w was fyned i'r fath sefyllfa, yn bwriadu, os troai pethau allan i'r ochr waethaf, roddi mantais fwy iddo na'i' golled, ni wn i pa anghyfiawnder, ar y cyfan, a allech ei wel-ed yn y meistyr. Felly, pan y mae Duw yn myned i gyfammod âg Adda, ac yn ei osod ef yn gynrychiolwr holl ddynolryw, y mae yn anhawdd gweled cyfiawnder y peth ynddo ei hun; ond pan ystyriom fod yr Arglwydd, wrth weled y gwaethaf, wedi darparu y cyfammod gras, yr hwn sydd yn dwyn mwy o fantais i ddynion na dim a allasant gollu trwy y cyfammod gweithredoedd, y mae y cwbl fel un gyfundaeth yn ymddangos yn gyfiawn ac yn ogoneddus iawn.

PREG.—Wel, Wel, yn ol y gyfundaeth yna, rhaid i ni benderfynu, naill ai fod y cyfammod gras yn rhan angenrheidiol o'r cyfammod gweithredoedd, neu ei fod wedi ei ddarparu fel math o iawn i ddynion am gam a wnaed â hwynt yn ugwneuthuriad y cyfammod gweithredoedd. Gobeithio, fy nghyfaill, mai rhywbeth heb ei ragfeddwl oedd y siara! yna, ac nad dyna eich

* Wrth imi son am y gwr hwn (J. R.) na thybied neb fod genyf ddim amharch i'w goffadwriaeth. Ond i'r gwrthwyneb, gallaf ddywedyd, oddiar flyneddau o gydnabyddiaeth bersonol âg ef, fod ei fuchedd fel Cristion, ei lafur fel gweinidog, ei fyddlondeb fel cyfaill, a'i gymmwynasgarwch fel cymmydog y fath, fel na ddymunwn i fy nghenedl yn amgen na bod ganddilawer o'i gyffell. Er hyny, goddefer i mi ddywedyd mai go bell ydwyf oddiwrth ei olygiadau ar destynau yr ymddiddanion hyn.—YSGRIFENYDD.

barn. Ond y mae arnaf frys gofyn i chwi gwestiwn cyn myned ddim ym mhellach, Pa un ai daioni ai drwg, enill ai colled, o ran y peth yuddo ei hun, ydyw i un gael ei ddwyn i fod?

GWRAN.—Daioni neu enill yn ddiammeu. A cholled, mewn ystyr nacaol, a fuasai i ni beidio a chael bod.

PREG.—Purion. Yn ol eich cyfundraeth chwi eich hun, yr oedd cyfansoddiad cyfammod Eden yn peri fod gwaith Adda yn tori yr ammod, yn tyuu y golled nacaol o beidio a chael eu dwyn i fod, ar ei holl hiliogaeth; yn gystal ag y buasai iddo gadw yr ammod, yn tyuu arnynt y daioni o gael eu ddwyn i fod.

GWRAN.—Prin yr wyf yn eich deall. Dywedwch dipyn yn arafach, ac yn eglurach, os gellwch.

PREG.—Wel, yn ol eich *system* chwi, buasai gwaith Adda yn ufuddhau i'r gorchymyn yn gwneyd ei hiliogaeth yn euillwyr o fod a dedwyddwch, ac felly yr oedd ei waith yn anufuddhau yn gwneyd ei hiliogaeth yn golledwyr o fod a dedwyddwch.

GWRAN.—Ie, pe na buasai gyfammod gras.

PREG.—Ond, fely dywedais o'r blaen, ni all na chyfammod gras, na dim arall, newid egwyddor yr hen gyfammod, yr wyf yn dywedyd etto, os oedd yr hen gyfammod yn gyfiawn o ran ei egwyddor, ni allasai byth fod yn anghyfiawn, pe na buasai gyfammod gras. Felly y mae pleidwyr y *system* Ffwleriaidd yn addef fod drwg neu ddaioni yn dyfod i holl ddynolryw, am ufudd-dod neu anufudd-dod Adda, yn ol natur cyfammod Eden. Gan hyny, byddai mor resymol i ni ofyn iddynt hwy ag ydyw iddynt hwythau ofyn i ninnau, ateb yr hen gwestiwn Morganaidd, "Pafodd y mae yn gyfiawn ein cospi ni am bechod Adda?" oblegid y maent hwy yn gystal a ninnau yn addef fod cyfammod Eden yn cynnwys yr egwyddor hon, ond y gwahaniaeth yw, ein bod ni yn dywedyd, a hwythau yn gwadu, fod awdwr y cyfansoddiad hwnw yn ymddwyn tu ag at ddynion yn ol yr egwyddor hon.

GWRAN.—Pa fodd, yn ol eich barn chwi, y buasai pethau pe na buasai gyfammod gras? A ydych yn meddwl y buasai dynion yn cael eu gollded ar y ddaear i epilio, &c. neu, ynte, y buasai Adda ac Efa yn cael eu dymchwel i uffern y dydd y pechasant?

PREG.—Yn wir ni wn i ddim beth a fuasai. Ond gan fod fy nghyfaill yn

ymddangos mor hoff o'r dull tybosodiadol (*hypothetical*) o ymresymu, efallai na byddai flin genych i minnau ofyn un cwestiwn i chwithau yn y dull hwnw. Beth pe buasai Adda yn dad i ddeg o blant pan dorodd y gorchymyn, a'r rhei'ny heb fod yn agos ato ar y pryd, nac yn gwybod dim am y peth; ai ni buasai ei blant ac yntau yn dyfod o dan yr un farnedigaeth?

GWRAN.—Y mae yn ddiammeu genych fi y buasent, oblegid y mae yn anmhossibl gwadu hyny heb wadu y cyfammod gweithredoedd.

PREG.—A ydych yn meddwl y buasai hyny yn gyfiawn a rhesymol?

GWRAN.—Rhaid y buasai.

PREG.—Yn awr, os buasai yn gyfiawn a rhesymol i'r rhei'ny, y mae yn gyfiawn a rhesymol i ninnau, fod o tan yr un farnedigaeth ag Adda, gan ei fod yn cynnrychioli ei holl hiliogaeth yn ddiwahaniaeth; oblegid nid yw amser yn newid dim ar egwyddor y peth. Os yw yn gyfiawn i bechod Adda gael ei gyfrif i'w hiliogaeth, nid yw yn gwneyd un gwahaniaeth yn yr egwyddor, fod yr hiliogaeth heb eu geni, mwy na phe buasent oll wedi eu geni ar yr amser y cyfiawnwyd y trosedd.

Ond er fod Mr. R. ynghyd â'r Ffwleriaid yn gyffredin, yn ymddangos yn anfoddlon i'r dywedriad, Fod dynion i gael eu cospi am bechod Adda; etto y mae ef ei hun yn awgrymu y bydd poenau y damnedigion, mewn rhyw tsolygiad, yn goshp am y pechod hwnw, oblegid y mae eillwaith ac eillwaith yn dywedyd, nad yw Duw yn ddamnio neb, yn *benaf*, am y trosedd yn Eden. (Gwel 'Galwad Difrifol,' a Llythyrau Mr. R. yn y 'Dysgedydd,' am 1826-7). Yrwan, os yw yn gyfiawn i ddynion gael eu cospi am bechod Adda, mewn rhyw tsolygiad, pa anghyfiawnder a fuasai cospi dynion am y pechod hwnw, pe na buasai ganddynt yr un arall i'w cospi o'i herwydd.

Ond deallwch chwi, nad fy nyben yn arfer y dull yma o ymresymu yw profi dim o blaid Calfnistiaeth; ond yn hytrach dangos fod gwrthdadauon y Ffwleriaid o berthynas i resymoldeb a chyfiawnder ein cospi ni am bechod Adda, &c. yn dychwelyd yn eu herbyn hwy eu hunain, gyd â'r un grym ag y maent hwy yn eu bwriadu yn erbyn y Calfnistiaid. Iaf, Pan ddangosont hwy pa fodd yr oedd egwyddor y cyfammod gweithredoedd (neu gyfansoddiad Eden, os gwell gauddynt ei alw

felly) yn gyflawn; bydd yn hawdd dangos pa fodd y mae yn gyflawn i Dduw ymddwyn tu ag at ddynol ryw yn ol yr egwyddor hono. 2il, Pan ddangosont hwy pa fodd y buasai yn gyflawn i beidio a rhoddi bod i rai a gawsent fod oni bai drosedd Adda; bydd yn hawdd dangos pa fodd y mae yn gyflawn peidio a rhoddi dedwyddwch i rai a gawsent ddedwyddwch oni bai drosedd Adda. 3. Pan ddangosont hwy pa fodd y buasai yn gyflawn i hiliogaeth Adda fod o dan yr un farnedigaeth ag ef ei hun pe buasent wedi eu geni cyn iddo ef droseddu; bydd yn hawdd dangos pa fodd y mae yn gyflawn eu bod o dan yr un farnedigaeth er eu geni ar ol iddo droseddu, canys nid yw amser yn newid dim ar egwyddor y peth. Ac yn 4ydd, Pan ddangosont hwy pa fodd y mae yn gyflawn i ddynion gael eu cospi mewn rhyw *is-olygiad* am bechod Adda, bydd yn hawdd dangos pa fodd y byddai'n gyflawn i'r sawl na feddant bechodau mwy gael eu cospi *yn benaf* am y pechod hwnw, ac i'r sawl na feddant yr un pechod arall i gael eu cospi *yn unig* am y pechod hwnw.

GWRAN.—Dywedwch chwi faint a fynoch chwi ni choeliwn i yn fy myw na bo gwrandawyr efengyl wedi eu rhyddhau o tan gyfansoddiad Eden, ac nad yw eu sefyllfa mewn byd arall yn dibynu yn hollol ar eu hymddygiad tu ag at yr efengyl, ac nad yn ol hyny, yn unig, yr ymddygir tu ag at atynt yn y dydd diweddaaf.

Bwriwch fod nifer o wrthryfelwyr Canada wedi eu dyfarnu i alltudiaeth, a'u bod yn Liverpool ar eu ffordd i'r lle pennodol. Wel, cyn iddynt ymadael â Lloegr dyma ein tirion Frenines yn cynnyg *reprieve* iddynt. Onid yw hyn yn eu symud odditan ddedfryd Canada, ac yn eu gosod drachefu mewn sefyllfa prawf, fel y mae eu tynged bellach yn dibynu yn gwbl ar eu hymddygiad tu ag at gynnygiad eu Mawrhydi, os derbyniant ef, y maent yn rhyddion; ond os ei wrthod a wnant, dyna bellach yw yr unig achos o'u *transportation*. Felly, debygwn i, fod yr efengyl wedi rhyddhau dynion odditan ddedfryd Eden, nes bod eu tynged dragywyddol yn dibynu ar eu hymddygiadau tu ag ati hi, ac nid ar eu perthynas âg Adda.

PREG.—Goddefwch i mi fanylu ychydig ar eich cydmariaeth. Dyma ddeg-ar-bugain o wrthryfelwyr a ddyfarnwyd yn Canada i alltudiaeth am eu

hoes, yn Liverpool ar eu taith i'r Swan River. Bwriwch fod ei Mawrhydi yn cynnyg *reprieve* i ugain o honynt, a deg o'r ugain yn gwrthod ei charedigrwydd, gan haeru nad oes dim a wnelont hwy â brenines Prydain, ac na wnant hwy ddim cymmaint o ymostyngiad i'w llywodraeth a derbyn ei *reprieve*: ond y deg ereill, yn derbyn y peth yn ddiolchgar, ac yn cael eu rhyddhau. Yn awr, dyma ugain yn cael eu danfon i gospedigaeth, deg heb gael cynnyg, a deg wedi gwrthod, rhyddhad: oni edrychir ar y deg a wrthodasant eu rhyddhad fel rhai mwy cyndyn yn y gwrthryfel na'r lleill; ac os bydd rhyw gosp drymach na'i glydd ar ben y daith, oni ystyrir y deg hyn yn deilwng o honi. Bellach, edrychwch ar yr ugain yn gweithio mewn heiyrn, a gofynnwch, Beth a ddug y rhai'n i'r fath gyflwr? Ateb. Yr hen wrthryfel yn Canada? Gof. Oni chynnygiwyd madd-euant, ac oni ryddhawyd llawer o'r gwrthryfelwyr trwy hyn? At. Gwir, ac y mae yma ddeg o rai na buasent yma oni bai gwrthod y maddeuant. Gof. P'am y mae y deg draw a'u heiyrn yn drymach, a'u gwaith yn galetach, na'r deg yma? At. Yr un peth yn wreiddiol yw trosedd y naill a'r llall; ond y deg draw yw y rhai a weithredasant *act* newydd o wrthryfel, trwy ddiystyrn cynnygiad ei Mawrhydi, ac am hyny y mae eu cospedigaeth yn fwy. Ni bu y deg hyn byth yn rhydd oddiwrth ddedfryd Canada, er, yn wir, eu bod mewn sefyllfa o obaith tra y paraodd y maddeuant i gael ei gynnyg iddynt.

Onid i gymmwysu y peth. Bwriwch y caem olwg ar gyflwr y rhai sydd yn yr heiyrn tragwyddol, wedi eu *transportio* tu draw i'r gagendor mawr. Dacw rai na chlywsant efengyl erioed, ereill wedi myned yno dan ei diystyrn. Pa beth a ddug y dorf druennus hon i'r fath le? At. Yr hen wrthryfel yn Eden. Y ddedfryd, "Gan farw ti a fyddi farw," sydd yn cael ei chyflawni arnynt. Gof. Oni chynnygiwyd madd-euant iddynt? ac onid oes llawer wedi eu rhyddhau? At. Gwir, ac y mae yma fyrdiynau na ddaethent yma oni bai iddynt ddiystyrn yr efengyl hono. Gof. P'am y mae y rhai o Gymru a Lloegr a'u cosp yn drymach na'r rhai o *China a Japan*? At. Yr un yn wreiddiol yw trosedd y naill a'r llall, ond fod rhai wedi gweithredu *act* newydd o wrthryfel trwy ddiystyrn efengyl gras

Duw, ac am hyny y mae eu cosp yn drymach. Felly ni bu y rhai a aethant i'r *transportation* tragwyddol o Gymru a Lloegr, erioed yn rhydd oddiwrth ddedfryd Eden, mwy nag ereill, er eu bod mewn sefyllfa o obaith tra buont yn sw'n efengyl.

GWRAN.—Sylwch chwi ar yr adnodau hyny yn y bennod gyntaf o'r Diarebion, "Yn gymmaint ag i mi wahodd, ac i chwithau wrthod; i mi estyn fy llaw a neb heb ystyried: ond dystyrasoch fy holl gyngor i, ac ni fynech ddim o'm cerydd, minnau a chwarddaf yn eich dialedd chwi," &c. Onid yw yn amlwg wrth yr adnodau hyn mai gwrthod y gwahoddiad, a diystyru y cyngor, yw achos y gosp, ac nid y pechod gwreiddiol?

PREG.—Nid wyf yn deall fod yr adnodau yna ddim yn dangos fod y pethau a enwasoch yn wreiddiol achos o'r dialedd, ond yn hytrach eu bod yn rhoddi mwyhad ar, neu chwaneglad at, y dialedd. Nid "yn gymmaint ag i mi wahodd, ac i chwithau wrthod, y bydd dialedd arnoch," a ddywedir: ond "yn gymmaint ag i mi wahodd, ac i chwithau wrthod, minnau a chwarddaf yn eich dialedd chwi." Yr oeddych wrth naturiaeth yn rhwym i gosp; ond tra yr oeddid yn eich gwahodd, ac yn eich galw, yr oeddych mewnsefyllfao obaith am ryddhad; ond yn gymmaint ag i chwi wrthod bydd eich dialedd yn anbraethol drymach, oblegid y bydd y gwr a fu yn gwahodd, ac yn galw, yn chwerthin ac yn gwawdio yn eich adfyd.

GWRAN.—Y mae gen' i un adnod etto, ag sydd yn ddigon, debygwn i, o foddlonrwydd i bob meddwl diduedd, mai gwrthod efengyl, ac nid pechod Adda, sydd yn damnio dynion, Ioan 3. 19. "A hon yw'r ddamnedigaeth, ddyfod goleuni i'r byd, a charu o ddynion y tywyllwch yn fwy na'r goleuni."

PREG.—Pe bai rhyw haint angenol yn dyfod i ddinas, a meddyginiaeth anffaeledig wedi ei chael allan, a rhyw nifer yn gwrthod y feddyginiaeth er ei chynnyg iddynt yn rhad, ac o ganlyniad yn marw o'r haint. Pe gofynid pa beth a fu yn achos o'ngau i'r rhei'n y rhagor y rhai a iachawyd? A'r Gwrthod y feddyginiaeth. Er hyny, nid oes neb mor ynydd a dyweyd nad o'r hen haint y buont feirw oll; na neb a ddywedai fod dyfodiad y feddyginiaeth i'r dref yn eu rhyddhan oddiwrth yr haint, pa un bynag a wnaent ai ei defnyddio ai peidio. Gellir dyweyd ein bod ni oll yn

ngafael haint Eden, ond y mae yr efengyl yn cynnyg meddyginiaeth anffaeledig yn rhad; ond os gwrthodwn hi, ein marwolaeth dragwyddol a fydd hyny. Etto, afresymol, i'm tyb i, fyddai dywedyd nad o glefyd Eden yr ydym yn meirw. Yn yr amgylchiad cyntaf, er mai o'r haint y bu feirw y dynion, etto hyn oedd eu marwolaeth, ddyfod meddyginiaeth i'r ddinas, a charu o ddynion yr haint yn fwy na'r feddyginiaeth. Felly, er mai "trwy gamwedd un y daeth barn ar bob dyn i gondemniad;" etto, "hon yw y ddamnedigaeth (i drigolion gwlad efengyl) ddyfod goleuni i'r byd, a charu o honyt y tywyllwch yn fwy na'r goleuni."

Ond os ydyw yr adnod yma yn profi dim yn y ffordd yr ydych am ei hesponio, y mae yn profi gormod i'ch pwrpas chwi. Yr unig beth, yn ol eich esponiad chwi, ag y bydd dynion o wlad efengyl yn cael eu cospi am dano yw gwrthod ei derbyn. Beth pe bai dynion yn euog o ladd, lladrata, &c. cyn clywed efengyl erioed, a gwrthod yr efengyl wedi ei chlywed, ai tybied yr ydych na bydd y lladdiadau, a'r lladradau, &c. yn cael eu rhoddi yn eu herbyn yn y farn, yn gystal a gwrthod efengyl? Ond os nad yw yr adnod a enwasoch yn profi na chospir dynion a glywsant efengyl, am bechodau a wnaethant cyn clywed efengyl, nid ydyw chwaith yn profi na chospir hwynt am y pechod gwreiddiol.

GWRAN.—Y mae yn ymddangos i mi eich bod am wneyd pechod Adda yn rhyw synydd o beth, ac nad yw anghrhebu yr efengyl ond peth bychan yn eich golwg.

PREG.—Yr wyf fi yn meddwl fod y Calfinistiaid yn rhoi golwg erchyllach o lawer ar y pechod o anghrediniaeth na'r Ffwleriaid; canys tra mae yr olaf yn dal mai anghrediniaeth yw yr unig bechod y cospir dynion o'i herwydd; y mae y cyntaf yn dal mai anghrediniaeth yw y prif bechod, nid yn unig am ei fod yn bechod damniol ynddo ei hun, ond belyd am ei fod yn sicrhau dynion o tan euogrwydd eu holl bechodau ereill yn gystal gwreiddiol a gweithredol.

GWRAN.—Yn mblith yr holl bethau y gwneir crybwylliad am danynt yn y farn, nid yw y Bibl yn dyweyd y bydd son am bechod Adda.

PREG.—Bydd dyben y farn ddiweddfaf yn wahanol iawn i ddyben llysoedd barn ym mblith dynion. Y mae dynion yn cynnal eu brawdleoedd i'r dyben o chwilio allan ym mha le y mae y

drwg, ac o benderfynu y gospedigaeth ddyledus am dano. Ond y mae y Barnwr mawr yn gwybod yn berffaith pa beth ydym, ac a fyddwn ni byth. Byddwn ninnau cyn dydd y farn yn gwybod pa beth a fyddwn ni i dragwyddoldeb, canys bydd yr enaid yn myned i'w le ei hun y foment yr ymadawo â'r corph. Nid yn y dydd diweddaf yn unig y bydd cyflawn farn Duw yn cael ei rhoddi mewn gweithrediad, y mae hyn yn cael ei wneyd o hyd; ond "datguddiad cyflawn farn Duw" fydd y dydd hwnw.

Bydd angelion, *foreu* y farn, yn adnabod yr efraun oddiwrth y gwenith, bydd y defaid a'r geifr yn cael eu didoli oddiwrth eu gilydd, a bydd Deuwch y naill, ac Ewch y llall, yn cael ei gyhoeddi cyn son am eu gweithredoedd. Gwneir datguddiad cyhoeddus o gyflyrau dynion yno, nid trwy enwi anafudd-dod yr Adda cyntaf, yr hyn yw gwreiddyn condemnad y rhai a fyddant ar y llaw aswy, na chwaith trwy enwi ufudd-dod yr ail Adda, yr hyn yw sail cyflawnhad y rhai a fyddant ar y ddeheulaw, ond trwy gyhoeddi y pethau sydd yn eu *profi* yn dda neu yn ddrwg: nid trwy enwi y gwreiddyn ond trwy ddangos y ffirwyth. Felly hefyd y bydd dirgelion yn cael eu barnu, neu eu datguddio, nid trwy enwi santeiddrwydd, neu ansanteiddrwydd eu meddylliau, ond trwy gyhoeddi y pethau sy'n profi staty meddwl, sef geiriau a gweithredoedd, oblegid dyma y pethau a ddywedant, yn y modd mwyaf teimladwy, ar bob cydwybod, nes llwy'r argyhoeddi pawb o gyflawnder barn Duw.

Ond swm fy atebiad i'ch gwrthddadl ddilweddaf chwi yw hyn, Nid ydyw fod y Bibl yn ddistaw am anafudd-dod Adda fel peth i'w grybwyll yn y farn, brawf yn y byd nad hyn yw gwreiddyn condemnad y rhai a ddemnir; mwy nag y mae distawrwydd y Bibl am ufudd-dod Crist fel peth i'w grybwyll yn y farn yn profi nad hyn yw sail cyflawnhad y rhai a gedwir.

DETHOLION O LYTHYRAU

Y diweddar BARCH. R. LLOYD, o'r *Beaumaris*, at ei *Wraig*, o *Gaerludd* a *Llynlleifiad* (London and Liverpool).

HYBRIS GYHOEDDWR—Arwaeswyf etwa ydd hyn a euddunant amrai, i orpherchi edrybeddyr anfarwol R. Llwyd o'r Beaumaris, trwy ddarmerthn detholion telediwr o'r Llythyrau edmygawl a asgrefodd at ei hoff briodas-wraig, o

Gaerludd a *Llynlleifiad*, ymnheddir arnoch gyfieu yr olion hyn o naddynt yn eich Cyhoeddiad syw.

HUW HUWS, BURS

LLYTHYR I.

Llundain, Mawrth 9, 1812.

FY ANWYL BRIOD—Ymnerthwch yn yr Arglwydd, a chymmerwch gynt. Nid yn sant heddyw ac y fory heb fod yw ein crefydd ni; nid heddyw y Bedr ac y foru yn Judas; na, fe ddywedir ei bod yn alcr i'w holl had, a bendith yr addewid yw bywyd tragwyddol. Tit. i. 2. Pe gellid gwaharhwyng cariad Crist a'r saint, byddai hyny megis twll yngwaelodion eu cyffwrdd cysurol, yn gollwng eu holl orfodd allan i golli. Ond fe roddes Duw yn Nghrist fywyd pob enaid yn arch gyfamod. Gan na throir Crist o'r nefoedd, ac na werth ei etifeddiaeth, na osfuwn ymddiried ynddo, ond awn ymlaen a glywn yn ein profies, gan ymlanhau oddiwrth bob halogrydd enaid ac yspryd, gan berffeithio santeiddrwydd yn ofn Duw.

Wyf, eich ffyddlon briod, R. LL.

LLYTHYR II.

Llundain, Mawrth 25, 1812.

FY ANWYL WRAIG—Y mae fy rhaid i ni wneud â meddylliau gwibioz ac ofer fel y mae arfer rhai trefydd o wneud â chrwydriadl lladronllyd a ddelo i'r dref,—eu hymlyd allan heb arbed. Y mae y gelyn yn gyffwrdd, a chais y cwbl ar unwaith, ond yn raddol. O fy mhriod, cedwch eich bwa yn eich llaw, a lluwos o saethau o gawell Duw yn eich ymyl, â'r rhai y gellwch ddiffodd holl bicellau tanllyd y fall.

Wyf, eich ffyddlon briod, R. LL.

LLYTHYR III.

Llundain, Ebrill 6, 1812.

FY MHRIOD HOFF AC ANWYL—Yr *Article* gyntaf a ddylai fod yn *Slop* y cyffwr yw cariad Crist—a dylai fod holl sillfoedd y myfyrdodau yn llawn o eiddo y nefoedd, a holl *Drors* y deall a'r ewylllys yn llawn o nawseiddra, hunan-ymholiad, edifeirwch, ffydd hirymaros, llawenydd, &c. *Seals* y gydwylbod a phwysau cyflawnder yn hynod o lan ac o ddisglaer, yn enwedig *counter* mawr y broffies allanol, canlaned ag y gall dwfr berwedig y weinidogaeth ei wneuthur—Deallwch lawer â dyfroedd Siloam, y rhai sydd yn cerdded yn araf.—Cedwch ddwrs gwyladwriaeth yn gauad.—Wyf, eich anwyl Briod hyd angu, R. LL.

LLYTHYR IV.

Manchester, Awst 23, 1835.

FY ANWYL WRAIG A'M PLANT—
Mewn pethau crefyddol y mae yr achos fel hyn. Pan fyddo afiechyd neu glefyd cydiog mewn gwlad neu Dref y mwyaf o'i ofn yw y tebycaf i gael y clefyd, ond nid oes neb mor ddiogel rhag pechod ar hwn sydd arno fwyaf o'i ofn. A diameu nad oes prawf gwell o ddiragrithrwydd yn neb nai fod yn ofni rhagrithio---Gallaf ddweyd wrth y cristion os ydyw yn gwir ofni rhagrith, fod achos mwy i Satan ofni dy ddiragrithrwydd di, nac sydd o achos genyt ti i ofni rhagrith.

Wyt, eich Priod fyddlon, a'ch Tad,
R. LL.

LLYTHYR V.

Liverpool, Ebril 13, 1833.

ATTOCH FY HOLL DEULU A'R EGLWYS---Edryched pawb am fod yn fyddlon yn eu lle---Meddyliais am eiriolaeth Crist. Nid yw gwaith Crist yn eiriol dros ei bobl ddim yn haeddu iddynt un fendith, nad oedd wedi ei haeddu o'r blaen.---Nid trugarogrwydd Duw yw sail yr eiriolaeth, ond yr Iawn a roes y Cyfryngwr dros ei bobl.---Nid yw ein Hiachawdwr mawr ni yngwneuthur dim, ac ni wuaeth ddim tu ag at drefnu iachawdwriaeth, a'i sicrhau i'w bobl, ond yr hyn oll ag oedd wedi ei osod iddo gan y Tad. Byddwch wych, a llwyddwch. Amen.

Yr eiddoch, &c. R. LL.

O frodyr gweddiwch drosaf.

ATEBIAD.

Atteb i Ofyniad J. J. Tudwy, (Parhad tu dalen 55.)

Y Gofyniad yw, "Pa fodd y mae gwahaniaethu rhwng twyll y diafol, a llygredd y galon?"

1. Gan y diafol y mae y llaw benaf yn yr ymosodiad *pan fyddo y demtasiwn yn annaturiol, neu yn wrthwyneb i duedd neu dymher guffredinol ein meddylliau*. Ni a wyddom fod yn mhob dyn ryw dueddfryd at ryw bechod mwy na'n gilydd; a dyma y pechod ag sydd fwyaf parod i'n hamgylchu, am ei fod yn cyfodi oddiar ein tymher naturiol. Yn awr sylwch, pan fyddo demtasiwn yn ymgymmeryd a'r tueddiad hwn, mae yn anhawdd gwybod pa un a ydyw yn cyfodi oddiwrth Satan, neu ynto o honom ein hunain; ond weithiau mae dynion yn cael eu temtio

i'r hyn sydd yn hollol wrthwyneb i'r tueddiad cyffredinol hwn. Yn yr amgylchiad cyntaf a enwyd, nyni a ddylem fod yn wylladwrs iawn, rhag i satan gael y fantais arnom, a hyny yn ddiarwybod i ni: ond yr amgylchiad arall, mae yn bur amlwg fod y demtasiwn yn tarddu yn benaf, os nid yn hollol, oddiwrth y diafol. Mae genym engraffi hynod o hyn yn Pedr, yr hwn oedd yn dueddol i *zel boethlyd* dros Grist a'i achos; ac etto ni a'i gwelwn yn cael ei demtio i'r pechod gwrthwyneb, sef *anwroldeb distadlaf*: ac yr ydym yn cael fod y demtasiwn yn tarddu o'r diafol yn bennodol, "Satan a'ch ceisiodd chwi i'ch nithio fel gwenith." Luc 17. 31.

Pan fo y demtasiwn yn wrthwyneb i agwedd bresennol y meddw, yna mae lle i farnu fod gan satan law ynddi. Mae enaid y credadyn, fel y gwyddom, mewn gwahanol agweddau ar amryw iol amseran; weithiau yn fwy cnawdol, ac ar brydian ereill yn fwy ysprydol; weithiau yn fwy cysurus, ac ar brydian ereill yn fwy llwfr.

Yn awr, os daw temtasiwn i mewn yn gydnol ag agwedd neu dymher ein meddylliau, mae yn bur debygol mai gan ein calonau ein hunain y mae y prif law ynddi. Er engraffi, os pan fyddom mewn tymher neu agwedd gysurus, y'n temtir ni i ryfyg; neu os mewn tymher llwfr a digalon y'n temtir i anobaith. Nid am na ddichon fod gan Satan ddylanwad mawr, Ie, hyd yn nod mewn amgylchiad fel hyn, er mai yn fwy anamlwg; megis y gwelwn yn Eglwys Corinth, canys fe ddygwyd yr Eglwys hono i gasu pechod y dyn godinebus a chasineb eithaf; ond fe gymmerodd Satan y fantais oddiwrth hyny i'w gyru yn rhy bell yr ochor hono i beri i'r dyn ysgymunedig gael "ei lynguc gan ormod tristwch;" yr hyn a briodolir i Satan, 2 Cor. ii. 11. "fel na'n siommer gan satan, canys nid ydym heb wybod ei ddichellion ef."

O'r tu arall, mae yn amlwg iawn, fod gan Satan y law benaf yn y demtasiwn ag sy'n rhedeg yn groes i'r tymher bresennol. Er engraffi, os bydd i feddylliau aflan cael eu tasu i'r myfyrdod pan fyddom mewn agwedd grefyddol; neu os bydd i feddylliau rhyfygus gael eu tasu i mewn pan fyddom mewn agwedd llwfr a digalon; neu pan fyddo meddylliau anobeithiol yn dyfod i mewn a ninnau mewn agwedd gysurus a'n tymher yn ysbyrdol. Yn y naill neu y llall o'r amgylchiadau hyn, mae yn

ddigon eglur oddiwrth natur y peth, fod y prif ddyllanwad yn tarddu oddiwrth y diafol.

3. *Pan fyddo y demtasiwn ei hun yn un afresymol, yn wrthwyneb i bob peth a allen ddychmygu neu ddyfeisio*; yn hyn y mae yn rhesymol i ni farnu mai Satan yw y prif gynnyrfydd. Bwr-iwch fod Cristion ynghanol ei feddyliau sobr yn cael ei demtio i feddwl nad yw y Bibl ddim yn wir, neu i ammeu nad oes Duw mewn bod, neu pan fyddo yn cael ei yrru yn ddisymwrth i feddwl cyflawni rhyw bechod annaturiol; mae y cyfryw amgylchiadau a hyn yn profi yn eglur fod yr achos yn tarddu yn hytrach oddiwrth y diafol nag oddiwrth lygredigaeth ein calonau ein hunain.

4. *Pan fyddo temtasiwn yn cael ei chasau yn ei chyfodiad cyntaf neu ei hymddangosiad*, mae yn arwydd mai gan Satan y mae y prif law ynddi. Cans pan fyddo ein calonau ni ein hunain yn ein temtio i unrhyw bechod mae yn cydfyned â'r demtasiwn ryw hyfrydwch dirgelaidd yn ei chyfodiad cyntaf yn y meddwl, am ei bod yn gymmwys gyd-fyned a'n natur lygredig, a'n hewyllysiau pechadurus; ac nis gallwn lai na theimlo rhyw radd o ddifrywch yn yr ymosodiad ynddo ei hun, oherwydd ei bod yn tarddu o bonom ein hunain.

Onid pan fyddo meddwl gwibiog pechadurus yn ffaidd genym, ac yn atgas gan ein heneldiau, yn ei ymddangosiad cyntaf, ac yn drallod ac yn faich yn hytrach nag yn foddhad i ni; mae hyn yn profi ei fod yn dyfod oddiwrth ddiabol. Megis ag y bu yn achos ein Mam Efa; yr hon, er o'r diwedd iddi gael ei gorchfygu gan y demtasiwn, etto yn yr ymddangosiad cyntaf o honi yr oedd ei chalon yn anfoddlawn iddi, ac yn ei gwrthod hi. Ac mae yn gysurus meddwl a chosio, mai tra mae y ffeiddiad hwn o'r demtasiwn yn parhau, mae yn arwydd nad oes dim o honi i gael ei roi yn ein herbyn ni.

5. *Pan fyddo y demtasiwn yn danbaid ac yn dreisiol*, mae yn arwydd arall ei bod o weithrediad Satan. Fe allai ein bod yn cael ein gyrru a'n cymhell gan fath o ffyrnigrwydd i ruthro cyflawni rhyw bechod gyda'r brys mwyaf. Y demtasiwn a ddydded wrthym, "Rhaid i ti wneud hyn," ac ni oddef y demtasiwn i ni amser i feddwl, ond mae yn ein gwithio ymlaen, bodd neu anfodd, i'r anwiredd. A pha beth a allwn ni ei farnu oddiwrth y cyfryw

brofiad a hwn, ond ein bod dan ryw ddyllanwad drwg oddiwrth y diafol?

Ymbellach, fe allai fod y demtasiwn yn ein dilyn o ddydd i ddydd; mae arnom eisiau cael ymadael â hi; yr ydym yn ymdrechgu, ac yn gweddio yn ei herbyn, ond er hynny y mae hi yn ein dilyn o hyd, ac ni chymmer naccad; ond mae yn ein dirgymhell ni, yn hytrach nag yn ein perswadio i gyflawni y ffeidd-dra y temtir iddo; hyn belyd yn yr un modd a brawf mai o ddiabol y mae yr ymosodiad.

Hefyd, pan fyddo y demtasiwn yn ymosod arnom *oddiallan i ni*, mae yn ymddangos ei bod yn hytrach o'r diafol, nag o'n llygredigaeth tufewnol. Ac yma mae yn rhaid i mi ddeisyf ar bob un i edrych yn fanwl i mewn i'w brofiad ei hun, i'r dyben o gael allan y gwahaniaeth rhwng yr hyn sydd yn tarddu *oddifewn i ni*, a'r hyn sydd yn ymosod arnom *oddiallan*. Mae yn hawdd i chwi allu dirnad ymba ddull y mae eich meddyliau chwi eich hunain yn gyffredinol yn cyfodi ynoch; chwi a ellwch eu teimlo megis yn dyfod ymlaen o'ch calonau eich hunain; ac felly oddiwrth y teimlad tufewnol maent yn ymddangos eu bod yn cyfodi oddifewn i chwi. Ond ar brydiau ereill, mae y meddyliau yn ymddangos en bod yn tarddu oddiwrth ryw argraff a wneir arnoch, maent yn cael eu taflu i mewn i'ch meddyliau, yn hytrach nag yn tarddu o honnynt. Rhaid i mi adael hyn i sulw manylaidd pob dyn arno ei hunan, gan obeithio drwy synych chwiliad i mewn i chwi eich hunain, y gellwch oddiar eich profiad eich hun, wahaniaethu y naill oddiwrth y llall. Ac os bydd genych reswmeglar i feddwl fod eich meddyliau drwg yn cael eu taflu i'ch mewn, ac nid yn cyfodi o'ch calonau chwi eich hunain, gellwch yn ddiogel eu cyfrif yn tarddu oddiwrth Satan. Cans nid oes ganddo fodd i fyned i mewn i'r galon yn ddi-gyfrwng, ond yn unig gweithredu ar y meddwl neu y dychmyg, a thrwy hynny taflu neu wthio meddyliau i'r galon.

Wedi i mi fel hyn geisio gosod y matter dyrys hwn mor eglur ac ys-grythryol ag y gellais, mi a derfynaf drwy roddi ychydig o gynghorion a hyfforddiadau i'm cyd-fforddion ar yr achlsur.

1. *Cymmerwch ofal rhag i chwi dastu yr holl fai oddiarnoch eich hunain ar y diafol*. Mae hyn yn fai rhy gyffredin, yn enwedig ymlith y rhai nad oes ofn Duw o faen eu llygaid.

Pan fyddwyf yn clywed dynion yn wastadol yn bwrw bai eu pechodau ar demtasiynau a hudoliaethau y diafol, nis gallaf lai na barnu fod y cyfryw yn hynod o anwybodus am danynt eu hunain, ac na weisant etto erioed mo lygredigaeth eu calonau eu hunain, nac ardderchawgrwydd Crist Iesu y Gwaredwr. Ond os bydd dynion yn sobr ac yn gydwytbodol yn tueddu i gymmeryd yr holl fai arnynt eu hunain, cyfeiliornad yn yr ochr oreu yw hwn; canys y mae yn arwydd cryf o gydwytbod dyner ein bod yn cymmeryd gormod o'r bai arnom ein hunain yn hytrach na rhy fychan. Diammeu y bydd i bob dyn a ganfyddo bla, twyll, a llygredigaeth ei galon ei hun, dueddu yn hytrach i'w ammeu ei hunan, nac ymdrechu i dawelu ei gydwytbod drwy dasu y bai ar satan, na neb arall.

Ond, fe allai y dywedwch, 'Pa fodd y gwybyddaf pa bryd y mae i mi gymmeryd y bai arnaf fy hun, a pha cyn belled y byddaf si yn bersonol yn euog o'r hyn sydd yn gweithio yno, neu yn cael eu tasu i fy meddwl?' Yr wyf yn ateb, Nid rhaid i chwi betruso llawer ynghylch y peth hwn; canys y mae'n rhaid i mi fod yn ffyddloni hysbysu i chwi, y dylech gymmeryd yr holl fai a fyddo yn y temtasiynau arnoch eich hunain, cyn belled ag y byddoch chiwi, naill ai yn gweithredu ynddynt, neu yn cydsynied â hwynt, neu yn teimlo rhyw radd o foddhad ynddynt; ie, cyn belled ag na byddoch yn ddifrifol ac yn egnol yn eu gwrthwynebu, cyn belled a hyny, meddaf, fe fydd y bai a'r euogrwydd arnoch chiwi eich hunain. Etto, er hyny,

2. *Na thestfuch holl fai pob temtasiwn arnoch eich hunain.* Dymunwn i'r cyngor hwn gael ei briodol le gyda'r holl rai ag ydynt yn poeni eu hunain yn barhaus drwy y cyfryw ymosodiadau ar eu meddylliau, y rhai ydynt yn ofid mawr iddynt, ac yn ffaidd iawn ganddynt. A wyt ti, O enaid gwerthfawr, yn cael dy boeni gan feddylliau cablledus, neu a ydwyt ti yn cael dy yru ymlaen at yr hyn ag sy'n groes i dymmer dy feddwl, ac agwedd dy galon? Cofia, er dy gysur, fod y pethau hyn i'w golygu yn unig fel *dyoddefiadau*, ac na fydd iddynt gael eu cyfrif i ti fel *pechodau*. Yr wyt yn barod i ddywed-yd mewn gwirionedd, 'O! yr wyf yn cael fy llenwi â chynifer o feddylliau pechadurus, ac â'r fath gabledau yn erbyn Duw, ynghyd a'r fath amheuaeth ynghylch y gwirionedd, fel y mae yn

rhaid fod fy nghalon yn ddrwg iawn, a fy nghyfiwr yn ddiobaith ddychrynllyd; diammeu ni fu un pechadur tlawd erioed mor ddrwg a mi.' Ai hyn yw iaith dy enaid? Cofia enaid, fod y cwynt-fan galarus hwn yn arwydd nad yw y pethau hyn i'w rhoi yn dy erbyn di, ac ni chyfrifir hwynt i ti gan yr hwn sydd yn gwybod dirgeloeidd y galon. Y mae genyt achos mawr i fendithio Duw o dan yr holl gystudd ysprydol hwn, os wyt yn cael dy nerthu i barhaus sefyll dy dir i attal rhag rhol cydsynied dy ewyllys iddynt, ac yn parhau i ffeiddio y cyfryw ymosodiadau, o eigion dy galon. Bydded i'r ystyriaeth o hyn dy galonogi a'th annog i wrthwynebu y diafol, mewn hyder ffydd, ac efe a ffy oddi wrthynt.

3. Pan y bydd i ti, drwy hunanymholiad, weled fod yn anhawdd, ac agos yn annhosibl i benderfynu o ba le y mae'r demtasiwn yn dyfod, y *ffordd oreu yw i ti gymmeryd y bai arnaf dy hun*. Canys yr wyf o'r faru na ddylem yn y cyfryw amgylchiadau fod yn rhy gywrair i geisio gwybod pa un ai Satan a'i ein llygredigaeth ein hunain sydd â llaw benaf yn y camwedd. Canys o ba le bynag y mae y demtasiwn yn tarddu, ein heiddo ni ydyw, os bydd ein meddwl a'n calon yn cyd-ymagweddau â hi, ac os croesawir hi gydag un gradd o hyfrydwch yn ein beneidiau. Heblaw hyny, y rheol gyffredin, yr hon y dylem ei dilyn yn wastadol yw, 'Mai pa beth bynag sydd yn anhawdd ei wybod, na fyddai ond ychydig fudd i ni allu ei benderfynu.' Ac felly yn ddiau y mae yn yr achos presennol.

4. Cofiwch, *Na ddichon i demtasiwn na llygredigaeth ddim cau i synu ddwrs gobaith*, neu fod yn ddigonol sail i un enaid i ymollwng i anobaith. Mae llawer enaid syml yn dwys ffyrrio arnynt eu hunain, ac yn cwyntfan o dan eu baich i'r fath raddau, fel y maent yn eu disfreintio eu hunain o gymmeryd gafael yn ngobaith yr Esgyl a'r diddanwch sydd yn yr addewidion. Bydded hyn, gan hyny, yn rheol gyffredin genych, 'Mai pa lygredigaethau bynag ydych yn ei ganfod ac yn galaru o'u herwydd, a pha demtasiynau bynag y byddont, nis gallant fod yn un rheswm i chwi i ddigalonni.'

Er eich bod yn cael eich cernodio yn barhaus gan satan a'i demtasiynau, neu eich blino yn wastadol gan eich llygredigaethau eich hunain; er hyny cofiwch am y gobaith sydd yn yr Esgyl,

a'r gras sydd yn Nghrist Iesu. Mae ygwahoddiad mor eang, a'r derbyniad i bechaduriaid annheilwng mor groesawgar drwy y Cyfryngwr, fel na ddichon i holl rym llygredigaeth eich calonau eich atfal rhag nesáu ymlaen am drugaredd faddenol, na holl rym a dichell satan gau i fynu y drws gobaith a osodwyd o'ch blaen. Ie, pan fwyaf rhathrol fyddo eich temtasiynau, a pho cryfaf eich llygredigaethau, uwchaf y mae yr alwad arnoch i ffal at Iesu Grist sydd yn gwared ei bobl oddiwrth eu pechodau. Y mae efe 'wedi ei demtio ymhob peth yr un ffunud a ninnau, etto heb bechod;' ac 'efe a ddichon gynnorthwyo y rhai a demtir.' Dyma y rhai y mae Crist yn addaw eu gwaredu. 'Efe a arbed y tlawda'r rheidus, ac a achub eneidiau y rhai anghenus. Efe a wared eu henaidd oddiwrth dwyll a thrawsder: a gwerthfawr fydd eu gwaeid yn ei olwg ef.' Ps. 72. 13, 14. Gan hynny fy enaid cred yr addewid werthfawr hon, ac yna gelli fod yn sicr y bydd i 'Ddau y tangnefedd sathru satan dan eich traed chwi ar frys.' Rhuf. 16. 22.

A dynwyd allan o waith Pike, mewn llyfr a elwir 'Cases of Conscience,' gan Pike a Hayward, drwy lasur
DARLLENYDD.

AT CYHOEDDWA Y DRYSBORFA.

Gyfai! Parchedig a hoff.—Gwelodd yr Arglwydd tiron yn dda fy nghan i fydd yn fy nhf, dan gystudd ysgafn er ys rhai wythnosau, heb albu myned i'r addoliad cyhoeddus. Ond gwelodd Duw yn dda roi llawer o gyssur i mi yn fy nghystudd, trwy fyfyrto ar drefn ddoeth, rasol, Duw yn cadw pechaduriaid trwy Iesu Grist.

Meddyliais gelsio ysgrifennu ychydig atoch Am Farwolaeth Crist. Os barnoch hynny yn addas, rhoddwch ef yn y Drysorfa; gwn fod y matter yn deilwng, ond fy null i yn ysgrifennu am dano, sydd yn ammerffraith iawn; yr wyf yn teimlo arswyd gwylltidd, yn peri llewysafeydd yn fy meddwl wrth ddechreu. Y mae mawredd anseidrol, a rhyfeddodau amchwiladwy, yn Marwolaeth Crist!

Ymgadwaf rhag pethau cywraim ansicr, a rhag achos cyflawn o ddadl. Ymgadwaf mor agos ag y gallwyf at eiriau yr Ysgrythyras.

Y mae holl briodoliaethau Duw yn cyd-ddisglario yn ogoneadus yn Angau Crist. Unig sail gobaith pechadur am fywyd trogyrddol ydyw. Canolbwynt a sylwedd yr Efenngyl yw Marwolaeth Crist; gheir yr Efenngyl "yr ymadrodd am y groes." Testyn can wr't ac Angelion byth fydd Angau Crist!

Pa fodd na phregethai Gwernidogion y gair Farwolaeth Crist yn fwy eglur. "d'r gŵirion a ddygstr gan yr Yspryd Glan?" Pahan na ymddiddanai Cristionogion yn fwy mynych, a mwy hyfryd, am ei Angau Ef? Nid fellly yr oedd y Cristionogion gynt. A ydyw amser yn lleihau gwerth, neu rhyfeddodau Angau Crist? Ymfrostrir bod cynnydd mawr mewn gwybodaeth yn yr oes hon. A gafwyd allan trwy ryw gelfyddyd? A welwyd trwy Ysbiadyr Herschell, neu ryw un arall, wrth-ddrych mwy rhyfeddol, mwy gwerthfawr, mwy cysurllawn, i bechadur colledig i edrych arno, a son am dano, nag Iesu yn marw dros bechaduriaid?

Y mae rhai yn siarad llawer am Angau Crist, mewn rhyw ddull-iaith dieithr, megis gwadwyd ei Ddowodol, ei osodiad yn lle pechaduriaid, a'i Iawn, &c. etto yn cyfrif yn gyfydruydd, yr hyn a ddywed yr Ysgrythyr am ei Angau ef! Arferant chwyddedig eiriau gorwagedd, &c. i gelsio ddyw i lawr y pethau am Angau Crist, i dir mwy cymmodol d doethineb y cnawd, ac d rhenom dall dyn cwympedig. Y maent yn ceisio rhoi rhyw lenau i guddio gogoniant, cariad, a gras, pen-arghyddiaethol yn iachawdoriaeth pechaduriaid. Y mae eraill (er eu bod yn well na'r rhai uchod) a ymddiddanant yn iach, cnawdol, a rhyfgyus iawn am farwolaeth Crist, nid fel am yr unig ffordd a welant i gadw eu bywyd, pan oedd deddf gyflawn yn eu gofyn, a chyflawnder yn eu colffarnu; ond rhyw ymddiddan mewn penddyg oer am yr hyn na wyddant yn brofiadol am dano.

Tybygaf y gallaf ddygwyd am farwolaeth Crist, cadwdd fy mynydd dan Sinai,—iachadod lawer brathiad gwenwynig a gefais gan seirph yr aniakech. Ac nid oes genyf ond y gwerthfawr Angau hwnw i'm cynnal yn angau; ac yn sail gobaith cael mynedfa dawel i ogoniant tu draw i angau.

Nid oes neb yn gweled gwerth, a rhyfeddodau marwolaeth Crist, fel y mae y Bibl yn ei osod allan, ond y rhai a oleuwyd gan yr Ysbryd Glan, ie, y rhai a welodd eu cyffwrllodig eu hunain, ac nad oedd gobaith am fywyd iddynt, ond yn angau y groes. Ffolineb a thrangwydd yw yr ymadrodd am y groes i eraill.

Amcwas sylhwi ychydig ar y pethau canlynol, am Farwolaeth Crist; sef, Fwy a fu farw?—Achostion ei farwolaeth.—Natur ei farwolaeth.—Dybenion ei farwolaeth.—A ffwrthau ei farwolaeth.

Fy nymuniad yw cael fy nysgu gan yr Ysbryd Glan i ysgrifennu; ac iddo fendithio y pethau i'r darllenywyr.—Eich cydymaith mewn cystudd,
JOHN ELIAS.

Fron, Chwef. 11, 1839.

MARWOLAETH CRIST.

Yr oedd y pethau mawrion, a rhyfodd, a fu yn yr amser yr oedd Crist yn dyddodf, p marw, yn dangos bod mawredd anseidrol

yn y Person oedd yn marw; yr haai ya duo,—llen y Deml yn rhwygo,—y ddacser yn crynu,—y meini yn hollid,—y beddau yn agurid, &c. Deallodd y canwriad, (er mai Pagan oedd) a'r rhai oedd gydag ef, bod yn rhaid bod y person oedd ar y groes ganol, yn rhyw un mawr. "Yn wir (ebe y Canwriad, Mab Duw ydoedd hwn)" (Math. xxvii. 54. Pan clywir am farw rhyw un hynod, ymofynir; pwg oedd efe? chwilir ei achau, ei gymmeriad (*character*) a'i ymddygiadau.

Ni allir gweld rhyfeddodau Angau Crist, na chael lleshad trwy ddarllen, a gwrando am dano, heb adnabod y Person a fu farw. Am hyny ymofynwn,

I. *Pwy a fu farw, rhwng y lladron ar y groes?* Ateb: "Crist yw yr hwn a fu farw." Rhuf. viii. 34. Gofynnodd yr Iesu i'w ddia-gybllion, Pwy oeddant hwy yn ei ddywedyd ei fod ef? Atebodd Petr, "Ti yw Crist Mab y Duw byw." Matt. xvi. 16. "Crist Mab y Duw" byw fu farw! Yr oedd cysylltiad rhwng ei eneiniaid i'w swyddau Cyf-ryngol a'i farwolaeth; yr Eneiniog a fu farw! "Arglwydd y gogoniant a groeshoeliwyd!" 1 Cor. ii. 8. "Tywysog y bywyd a laddwyd!" Act. iiii. 15. Yr hwn sydd yn awr ag agoriadau uffern a marwolaeth ganddo a ddywedodd, *A fum farw*, Dat. i. 18. Yr hwn y "crewyd pob dim trwyddo," Col. i. 16. ie, "Etifedd pob peth;" yr hwn y gwnaeth y Tad y bydoedd trwyddo, Heb. i. 2, 3. a fu farw!

Fel Duw ni allasai ddyoddef na marw; yr oedd ganddo anfarwoldeb, 1 Tim. i. 17, &c. a vi. 16. Ond yn y cyngor a'r cyfamm-mod tragwyddol, wrth drefnu iddo wneud gwaith, na allasai ei wneuthur a'i gwblhau heb farw, trefnwyd iddo gael natur a allai ddyoddef a marw. "Rhaid oedd bod ganddo yr hyn a offrymai," Heb. viii. 3. Darparwyd, cymmwyswyd corph, sef dynoliaeth iddo. Salm xl. 6—8. Heb. x. 5. Yr oedd ei natur ddynol yn sanctaidd a dibechod. Luc i. 35. 2 Cor. v. 21. Yr oedd Crist yn Dduw anfarwol, a dyn dibechod: etto Crist yw yr hwn a fu farw!!! Ei ddynoliaeth yn unig a ddyoddefodd, ac a fu farw; etto yr oedd ei ddynoliaeth, pan yn dyoddef a marw, mewn undeb anwahanol a'i Berson Dwyfol. "Tywysog y bywyd," ac "Arglwydd y gogoniant" oedd efe, yn angau y groes!

Rhyfeddod heb waelod iddi yw angau Crist yngolwg yr angylion sanctaidd. 1 Petr. i. 11, 12. Pa fodd na ryfeddem ac na fol-iannem ni yn fwy?

Bellach y mae yn naturiol ymofyn,

II. *Beth oedd yr achos, neu yr achosion, o farwolaeth Crist?* Pan y byddo person yn cael ei roddi i farwolaeth yn gyhoeddus, y mae yn naturiol ymofyn, nid yn unig pwy ydyw efe? ond, hefyd, beth a wnaeth efe? beth yw yr achos o'i angau? Gan fod Crist yn berson digyfelyb ac anfeidrol, ac wedi dyoddef y fath angen, y mae yn gweddu,

ymofyn yn ddifrifol, Beth oedd yr achos iddo farw? Y mae tybiaeth yn y gair sydd yn Dan. ix. 24. y byddai achos ei ladd ef; "ond nid o'i achos ei hun." Fel Duw yr oedd yn anfarwol; fel dyn yn ddihebod. Yr oedd gan ei ddynoliaeth sanctaidd, yn undeb a'i Berson Dwyfol, hawl i anfarwdeb; oblegid 'nid adnabu ef bechod.' 2 Cor. v. 21. 'Cyfiog pechod yw marwolaeth.' Rhuf. vi. 23.

Nid marw am na allai fyw a wnaeth Crist: perchem brwyd oedd efe. Nid dynion, nae angelion drwg, trwy gynddaredd a lliid, a barodd ei farwolaeth. Ebe Crist am ei einioes, 'Nid oes neb yn ei ddwyn ef oddi-arnaf.' Ioan x. 18. Ni chafwyd dim achos angau ynddo, o flaen Pilat, na Herod ohwaith. Luc xxiii. 15, 22. Ioan xviii. 38. Act. xiii. 28.

Dangosir bod gan y Tad cyfiawn, Barn-ydd yr holl ddacser, law, ie, y llaw benaf yn angau Crist. 'Pethau a ragluniodd llaw a chyngor Duw' oedd y pethau a ddyoddefodd Crist. Act. iv. 28. Rhagordeiniwyd ef i ddyoddef a marw cyn sylfaenu y byd. 1 Petr. i. 19, 20. 'Yr Arglwydd a fynai ei ddryllio, efe a'i clywodd.' Ezeiah liii. 10. felly y mae yn rhaid bod achos. 'Yr oedd yn rhaid i Grist ddyoddef.' Luc xxiv. 26. Rhaid bod achos o fawrbwys; gwna Barnydd yr holl ddacser farn. Gen. xviii. 25. 'Nid yw yn gwneud cam a gwr,' &c. Galarn. iiii. 36. Felly yr oedd achos i Grist farw.

1. Y prif achos, neu, gellir dywedyd yr achos gwreiddiol, oedd, cariad a gras pen-arglwyddiaethol Duw at bechaduriaid o ddynolryw, a bwriad grasol i'w gwneyd yn dde-wydd byth. Cariad yn dewis achub myrdd aneirif o bechaduriaid o ddynolryw a fyddai yn haeddu marwolaeth. Cyfiawnder dwyfol ar ffordd eu hachub, heb i ryw un addas ddyoddef a marw yn eu lle. Yr oedd cariad grasol, penarglwyddiaethol, y Tad, mor anfeidrol fawr, fel y bwriadodd roddi ei unig-anedig Fab i ddyoddef a marw yn eu lle, fel na chollid hwynt! Ac yn nghyflawn-der yr amser efe a'i rhoddodd, efe a'i hanfon-odd ef, i farw drostynt. Ioan iii. 16. Galat. iv. 4. Rhuf. viii. 3. a v. 8. 1 Ioan iv. 10. Cariad rhad, heb achos na chymmelliad, na thelyngdod ynom, oedd yr achos i Dduw anfon ei Fab i farw dros bechaduriaid!

2. Cariad anfeidrol, grasol Crist ei hunan at bechaduriaid colledig o ddynolryw, oedd yr achos iddo ddyfod o'i wirfodd i'w lle, a marw yn ewyllysagar drostynt. Caru a rhoddi ei einioes, Ioan xv. 13. caru a rhoddi ei hun droso, (Galat. ii. 20. Ephes. v. 2, &c. a v. 25, 26. Dat. i. 5. O gariad anfeidrol a digyfelyb, at y gwrthdrysychau yr oedd efe yn marw drostynt, y bu efe farw! 1 Ioan iii. 16.

3. Gan i Grist garu pechaduriaid euog, colledig, a chymmydd eu hachos, ymrwymo drostynt, a myned yn Feichiynydd drostynt, mewn cyfammmod, (Heb. vii. 22.) yna yr oedd

achos, i.e. yr oedd yn rhaid iddo farw, Luc 24. 26. Pe na buasai cariad tragwyddol, grasol, at bechaduriaid o ddynolryw, a bwrïadau Dwyfol i'w hachub, ni buasai achos i Grist farw. Ond gan fod y Tad o'i gariad anfeidrol wedi penderfynu achub pechaduriaid; a'r Mab yn ei anfeidrol ras wedi ymrwymo i roi iawn drostynt, am hyny yr oedd yn rhaid i Grist farw i Heb. ii. 10. a vii. 22. a ix. 22.

Yr amlygrwydd rhyfeddaf o gariad Duw at bechaduriaid oedd Angau y Groes! O! mor hyfryd yw gwelwch y berthynas a'r cysylltiad sydd rhwng cariad Duw a marwol-aeth Crist!!!

(Pw barhau.)

HANES

Dechreuad a Chynnydd y Methodistiaid Calfinaid yn Sir Fflint.

DISGWYLIAS lawer am weled ychydig o hanes dechreuad yr achos crefyddol gan y Methodistiaid Calfinaid yn Sir Fflint; ond hyd yma ni welais nemawr. Gadawodd Mr. Robert Jones hyn allan o "Ddrych yr Amseroedd," fel y mae yn dywedyd, i ryw un oedd yn fwy cyfarwydd nag efe. Ac ar annogaeth amryw o'm cyfeillion dyma fi yn cyflwyno hyny a allwn ei gasglu i'ch sylw, os gwelwch ef yn addas o gael lle yn eich Trysorfa werthfawr. Y mae cymmaint o amser wedi myned heibio fel nad oes modd cael hanes cyflawn; er hyny gall yr ychydig a ganlyn fod yn foddion i ryw rai weled mawredd yr achos a ddwygwyd ym mlaen dan y fath amddiffyniad yn wyneb y cyfryw rwystrau o amryw fath.

Oddeutu a flwyddyn 1725 daeth gwr a gwaig o'r enw Owen a Catherine Thomas, o ardal Lley, yn Sir Gaernarfon, i fyw i Sir Fflint, i amaethdy a elwir Mwcwt, ym mhlwyf Ysceifiog. Ganwyd iddynt bedwar o blant, sef John, Humphrey, Sarah, ac Ann. Yr oedd llawer o arwyddion fod Owen Thomas yn ofni yr Arglwydd, ond nid oedd ganddo neb i'w gynghori, nac i roddi cyfarwyddyd iddo am ffordd i gadw pechadur drwy Grist, &c. Ymdrechodd i roddi dysgeidiaeth lled uchel i'w blant; ac efe a'i cynghoral, yn ol y wybodaeth oedd ganddo ef, i roddio yn ol rheol Gair yr Arglwydd. Byddent yn myned i Eglwys y Plwyf bob Sabbath, ond er y cwbl tyfodd y plant i fynd yn rhy debyg i ieuengatid yr oes yn gyffredinol, ond eu bod yn rhagori ychydig mewn moesau da a dysgediaeth.

Oud er hyny yr oeddynt dan weithred-ïadau lled ddwys, er yn blant, am eu cyflwr, a mater ysprydol eu heneidiau. Cyfrifid eu mab hynaf, John Owens, gan y wlad yn gyffredin, yn rhagori ar hawb o'r bron, am ei fod yn myned i'r eglwys yn gyson bob sul, ac yn brydidd enwog. Arferai gyfansoddi *Interludia*, a'u chwaraeu hwynt ei

human; a chai wrandawid torfeydd llios-og. Ond y'ngband y cwbl, yr oedd dan ymrysonïadau yr Yspryd Glan.

Pan oedd oddeutu 25ain oed, aeth i'r Gwylmabsant i Langwysen, Dyffryn Clwyd, gyda bwrïad o gael ymddiddan â Mary Edwards, merch Plas Llangwysen, (yr hon a briododd yn fuan wedi hynny). Ac yr oedd y Parch. Daniel Rowlands o Langeitho, yn pregethu yn y Plwyf nesaf yn y cyfamer; ac yr oedd y farch ieuangar wedi myned i'r odfa. Aeth John Owens ar ei hôl, a thyma yr amser y goleuwyd ei foddwl ef am ei golledigaeth a threfn cadw pechaduriaid trwy Grist. Ond yr oed! Mary Edwards wedi ei goleuo am hyn cyn yr odfa hono.

Yn fuan ar ol hyn priodwyd y ddau, a daethant i fyw i fferm a elwir y Berthen Gron, yn mhlwyf Ysceifiog. Ac yn ol pob arwyddion fod y ddau yn gyfiawn ger bron Duw. A dyma ddechreuad y Methodistiaid Calfinaid yn Sir Fflint. Ond yn fuan wedi iddynt ddyfod i fyw i'r Berthen Gron ymofynasant am Gyhoeddiadau Mr. Rowlands, Mr. David Morris, a Mr. Jones, Llangan, ac eraill i ddyfod i bregethu i'r ardal: a byddai y tri wya enwyd yn dyfod yn eu cylch bob chwarter blwyddyn o leiaf. A thrwy y moddion hyn y galwodd yr Arglwydd lawer i fod yn saint; a chafodd brawd a dwy chwaer J. Owens grefydd; a bu y pedwar yn hynod mewn duwioldeb tra y buont byw.

Yn mhen tua thair blynedd ar ol priodi dechreuodd J. Owens ar y gwaith pwyysig o bregethu yr efengyl, ac efe a fu yn llwyddiannus a derbyniol gyda hyn hyd ddiwedd ei oes. Gwel hanes y Methodistiaid Calfinaid, tu dal 26.

Cyn hir wedi hyny rhoddodd yr Arglwydd dywalltad tra grymus o'i Yspryd, drwy weinidogaeth y gair yn y Berthen, fel y chwanegwyd lliaws at yr eglwys. Deuent yno o'r ardaloedd cylchryniol, sef, Caerwys, Llanergain, Cilcain, a'r Golch, &c. fel yr oedd yr eglwys yn bur Hosog. Clywais rai o'r hen bregethwyr yn dywedyd na welsant byth ar ol hyny ddiwygiad mwy nerthol a grymus. Byddent yn treulio nosweithiau cyfain mewn canïadau, mawl, a gorfoledd.

Erbyn hyn dechreuodd uffern gynhyrfu yn anferth, a'i hofferynau, yr erlidwyr, a ddechreuasant weithred yn greulon iawn. Cofawm i'wamp neu ddwy o hyn. Yr oedd gan John ac Humphrey Owens waith plwm, yr hwn meddynt oedd yn werth tua thair mill o bunnau. Cynhyrfodd y *Steward* a pherchenog y tir, ac mewn cynddaredd galwasant y ddau i westy y "*March Gwyn*" (*White Horse Inn*) i Drefynon, lle yr oedd llawer o wyr mawr wedi ymgyfarfod ar yr achlysur o reddeg ceffylau (*Races*). "Ac wedi iddynt wawdio llawer arnynt, rhoddasant eu dewis iddynt, "Pa un a wnaeust.

a'i gadael y Cariadocs, fel y gelwid y Methodistiaid Calфинаidd, a'i colli eu gwaith. Eithr y caent amser i ystyried y peth." Ond yn y fun, atebodd John Owens yn dirion, ac yn arafaid, "Nad oedd arno ef eisiau dim o amser i ystyried hynny, os rhaid fydd. At iddynt ymadael ag un o honynt, mai y gwaith plwm a fyddai hwnw, er mor werthfawr ydoedd. Ac felly y bu.

Amryw ereill a gollasant weithfaoedd yn yr ardal ar yr un achlysur. Eithr methodd rhai a dal y brofedigaeth, canys dewisasant eu gwaith yn hytrach na'u crefydd. Ond hwy fuont yn dra anghysurus trwy eu hoes. Eithr gofaldodd yr Arglwydd am y lleill fel na bu arnynt eisiau na bwyd na dillad er maint eu colled.

A chyn pan blyddyn ar ol hyn, ymwelodd yr Arglwydd â'r Steward â barn amlwg iawn, trwy ei daro â clefyd blin, sef y *Llycheden Iruog*. Methai pump o ddynion a'i ddal yn ei wely. Yr oedd, meddai efe, yn gweled ysprydion aflan yn rhith cwn am ei larpio bob mynyd, "felly gan bryfed yn ei ysu efe a drengodd," yn y cyflwr ofnadwy hwnw! Daeth y pum gwr oedd gydag ef yn ei farwolaeth ddychrynllyd at grefydd; a buont yn selog gyda'r achos. Felly yr erlidwyr hwn a symudwyd i dragywyddoldeb, a chafodd yr eglwys radd o seibiant.

Ond er hyny yr oedd y diafel yn effro etto, a chynnyrfai eraill o'i weision i geisio rhwystru yr achos mawr yn mlaen. Untro yr oedd Mr. Dafydd Morris wedi dyfod i'r Berthen Gron i bregethu, a chynnulleidfa fawr wedi dyfod i'w wrando; pan ydoedd yn dechreu yr odfa, gwelent dorf o erlidwyr, y rhai oeddylt yn ddynion cryfion iawn, yn dyfod i adonyddau yr addoliad. Eithr pan oeddylt yn nesáu at y tŷ, syrthiodd eu blaenor, a thorodd ei goes, er fod y tir lle yr oedd arno yn wastad a theg. Felly cafwyd hamdden i gadw'r odfa.

Dro arall aeth John Owens a John Evans, Gilcwm, Deheudir, i Drefynnon i gynnyg pregethu yno, darllenodd John Evans y 10 bennod o Ioan. Ond cyn iddo orphen yr oedd wedi ei faeddu âg wyau drewedig a phethau ffaidd eraill, fel yr oedd yr olwg arno yn ffaidd ac aflan, a da oedd cael diangadref yn fyw.

Ond er pob peth, cynnyddu yr oedd gair yr Arglwydd, a'r eglwys yn lliosogi, nes aeth yr addoliad yn rhy fach, a gwelwyd fod eisiau Capel, er nad oedd gan y Methodistiaid Calфинаidd yr un eglwys arall yn y Sir. Ymofynwyd a boneddiges, o'r enw Miss Lloyd, am le i addoliad Capel, a chafwyd darn o'r fferm a ddaliai John Owens dan *Lease*. Yna dechreuwyd addoliad yn y flwyddyn 1776, a gorphenwyd y Capel yn mhen blwyddyn. Addoliadodd J. Owens y Capel hwn ar ei draul eu hun, oddieithr cludiad ychydig o'r defnyddiaid atto.

Pan oedd y Capel bron wedi ei orphen, sef yn y flwyddyn 1776, aeth J. Owens i

Langeitho, i ymofyn cyhoeddus Mr. Rowlands i'w agor. Ond dywedodd wrth y Saer cyn cychwyn, ei fod yn meddwl na ddenui efe adref yn fyw! "ond gweithia di dy oren, yr wyf yn disgwyl y daw Mr. Rowlands i'w agor." Felly efe a aeth i Langeitho, a llwyddodd yn ei neges. Ond wrth ddyfod adref, cymmerwyd ef yn glaf, a methodd ddyfod dim pellach na Llangerig; ac yno yr hunodd yn yr Iesu. Dygwyd ei gorph adref i Ysgeifiog i'w gladdu. Nid oedd neb yn cofio gweled claddedigaeith mor fawr yn y plwyf erioed o'r blaen. Pregethodd Mr. David Jones o'r Deheudir, yn ei gladdedigaeith ef. Daeth Mr. Rowlands i agor y capel, a phregethodd i dyfua luosog iawn.

Yn fuan wedi'n sefydlwyd eglwys yn Nghae-wys, y Golch, Cilcen, a Llanergain; a chynnyddu a wnaethant, nes y mae crefydd yn awr yn dra blodnog yn Sir Fflint. Ac fe gofodd Duw ei addewid, trwy dywallt ei Yspryd ar had ei bobl, a'i fendith ar eu hiliogaeth hwynt, fel y mae ugeiniau o hiliogaeth John Owens, a'i frawd, a'i ddwy chwaer, wedi eu hachub. Mae rhai o honynt wedi eu galw i waith y weinidogaeth,* ac ereill yn flaenoriaid eglwysig.† Ac fe gafodd y teulu y fraint o ymgeleddu yr achos yn eu tai o'r dydd y dechreuodd hyd heddyw, er ei fod wedi costio i John Owens ar ei gychwyniad, rhwng ei yspelliad o'i waith, ac addoliad y capel ar ei gost ei hun, oddeutu tair mil a hanner o bunnau. Ond fe gafodd olud gwell yn y nef, ac un parhaus.

Mae yn beth rhyfeddol i foddwl am dano fel y mae gwaith yr Arglwydd wedi llwyddo yn Sir Fflint mewn cyn lleied o amser. O ddeutu pump a thriugain mlynedd yn ol nid oedd yr un capel yn yr holl wlad, na dim

* Mae tri o honynt yn awr yn bregethwyr yr efengyl; sef John Edwards, y Berthen Gron, yr hwn sy fab i ferch J. Owens; Joseph Williams, Caerlleon, yr hwn sy fab i ferch Humphrey Owens; ac Elias Parry, Llundain, yr hwn sy fab i ferch Ann, yr hon oedd yd yn chwaer i John ac Humphrey Owens.

† Mae tri yn fyw yn awr yn Henuriaid eglwysig; sef, Thomas Edwards, Berthen, wrth John Owens; Thomas Owens, Trefynnon, a John Owens, Llynlleifiad, wyrion i Humphrey Owens.

Mae yn hawdd iawn i bwy bynag sydd yn gydnabyddus yn Sir Fflint, ganfod fel y mae yr Arglwydd wedi bendithio y teulu crybwylledig â hiliogaeth luosog iawn. Ac y mae llawer o honynt wedi eu bendithio a llawnder o drugareddau y bywyd hwn; yn enwedigol y rhai sydd yn dilyn llwybrau eu tadau, mewn profes o grefydd Crist, ac mewn "ofni Duw, a chilio oddiwrth ddrygionl;" yn gwrio addewid Duw, yn Psalm 112. 2. "Cenhedlaeth y rhai uniawn a fendithir."

ond un pregethwr y Methodistiaid Calfinaidd yn yr holl Sir. Yn awr y mae saith o weinidogion ordeiniedig, a dau ar hugain o bregethwyr. Yn y f. 1776 nid oedd dim ond un capel yn perthynu iddynt; ond yn awr y mae triugain o gapelydd, yn gwneud i fynwch ar hugain o deithiau sabbathol. Mor ddiffrwyr y cynnyddodd ac y llwyddodd gair yr Arglwydd. Mae hyn yn galondd mawr i ni fyned ymlaen gyda'r achos da hwn. Ymhell o fynyddoedd ar ol hyny nid oedd cymmaint ag un Yegol Sabbathol yn yr holl wlad; ond gwelwch erbyn heddyw v nifer mawr sydd o benynt, a'r nifeiri sydd o blant a phobl o bob oedran yn ymgyrhod iddynt, i fod dan addysg Gristionogol bob Sabbath drwy y flwyddyn.

JOHN EDWARDS.

Berthen, Ionawr 1, 1839.

COFIAINT SARAH DAVIES,

Gwraig y Parch. John Davies, gyt e Nantglyn. Ganwyd hi yn y f. 1776. Merch ydoedd i Robert a Barbara Jones, Pen y Bryn caled, Llanddodged, sir Ddinbych. Yr oedd ei thad a'i theulu yn ddigrefydd, fel teuluoedd yn gyffredin y dyddiau hyn. Tyfodd Sarah i fynu yn wyllt ac ynfyd fel y cyffredin; ond pan oedd yn 18 mlwydd oed hi a ymunodd a'r Trefnyddion Calfinaidd yn Llanrwst.

Yr oedd ei brawd, John Jones, wedi dyfod at grefydd o'i blaen hi, yr hwn oedd yn ddyn duwiol iawn, ac a fu yn foddion i dynu ei chwaer i wrando y gair. Eithr priododd ei brawd, ac yn fuan a fu farw; felly yr oedd Sarah heb gwmni nag annogaeth oddiwrth ei theulu i ddilyn moddion gras, ond ei herlid a'i dirmygu. Ond gwella ei gafael a wnaeth a thrafaellio nos a dydd i Lanrwst, tua thair milldir o ffordd ar bob tywydd.

Yn 21 oed, hi a briododd John Davies a daeth ato i fyw yn agos i Nantglyn a bu yn ymgeledd gymmwys iddo 40 mlynedd. Bu iddynt 5 o blant, a chladdwyd dau o honynt wedi tyfu i fynu.

Yr oedd Sarah Davies yn hynod am ddal a chofio y pregethau a glywai. Yr oedd yn gynnes iawn at y Pregethwyr, a chafodd y fraint a'u llettya a'u croesaau y rhan fwyaf o'r 40 mlynedd y bu yn cadw ty. Dywedai yn synych, "fy hoff waith i yw gwasanaethu i bregethwyr." Bu yn egniol iawn i ddwyn ei phlant i fynu, yn eglwys Daw, ac yno y maent hyd yma. Byddai hefyd yn seolog iawn am i'w gwr fyned i'w gyhoeddiad pan y byddai yn lled sal, a'r tywydd yn arw. Tra fyddai ef oddi cartref (yr hyn a fyddai yn aml iawn) fe fyddai addoliad teuluaidd yn y tŷ yn wastad. Os na byddai mab neu weithiwr gwai ei hun cyn y cai y gwaith sefyll. Byddai yn gyfeillgar iawn, a hynod o ddiablen am bawb. Os clywai ryw un yn sechwyn ar un arall gofynai, a fuoch chwini yn dwend wrtho fo ei hun?

Byddai yn hoff iawn e'rgoeriau hys, 'Gan fwrw eich holl ofal arno ef.' At ei diwedd gwaelodd ei hiechyd yn raddol, ac etto yn dal i fynu gydag achosion ei theulu er mai yn wanaidd. Ond, er llygru ei dyn oddi allan, etto yr oedd ei dyn oddi mewn yn cael ei adnewyddu o ddydd i ddydd. Dywedai yn effeithiol, Er pallu o'm onawd a'm calon, etto north fy nghalon a'm rhan yw Daw yn dragrwydd. Tachwedd 6fed, 1837, cymerwyd hi yn sal gan glefyd; a bu yn glaf iawn hyd yr 21l Sabbath, 18eg o Dachwedd, pan yr ehedodd ei henaidd dedwydd i dir ei gwlad, lle ni chaiff na gofid na phoen byth. Dydd Iau cyniol anfonwyd ei rhan farwol gan ei phriod galarus, a'i 3 mab, gydag ychydig gyfeillion, i fonwent Nantglyn, hyd oni chano udgorn yr Archangel y bore mawr.

Gan rym ei chlefyd ychydig a ddywedodd i allu ei deall yn ei dyddiau olaf. Gofynwyd iddi, A ydych yn sal iawn heddyw? Attebodd, Ydwys, ond pob peth yn dda iawn. Dro arall, yr ydych yn debyg o'n gadael ni. Ydwys, ond os felly, mi a'm rhoddais fy hunan iddo ganwaith. Mae hyn yn dal, yn awr, ac fe ddell byth. Yna torodd allan i geisio canu,

Mi ymddiriedaf yn dy allu

Mawr yw'r gwaith a wneist ti erioed, &c., gan ddyblu'r pen olaf lawer gwaith trosodd,

Pen Calafia, Pen Calafia,

Nac aed hwnw byth o'm cof.

Gan; barhau gyda llawenydd cryf, ac mewn gorfoledd mawr gyd a golwg ar y fuddugoliaeth. Clywyd hi yn dwend drachef yn ddistaw eilwaith ac eilwaith, Dyna ddigon, digon byth, i'r truan ac i'r gwan. Dro arall,

Am graig i adeiladu

Fy enaid chwilia'n ddwys, &c.

Ynghyd ag aml adnod am Waredwr. Eu Gwaredwr hwynt sydd gryf, &c. oedd testun ei hymnfrost, ac unig sylfaen ei henaidd i'w dal i fynu yn ei horiau olaf.

ADOLYGIAD.

YR HEN DESTAMENT, CYDA NODAU EGURHAOL AR BOB ADNOD; wedi eu dethol a'u cyfieithu gan y Parch. James Hughes, Llundain; allan o weith amryniol o'r arduron enwocaf; ynghyd a holl Nodau Cyferiol y Parch. T. Scott, Cyfrol I.

Lloyd ac Evans, Argraffwyr, Trefynnos.

"Y Bibl, y Bibl, yw crefydd Protestannaidd." Felly y dywedodd Chillingworth, ac felly y dyfal fod. Ond y mae miloedd lawer yn dal yr enw Protestannaidd, heb wybod ond ychydig os dim am y Bibl; a pha greffydd a all fod gan y rhai hyn? Y Bibl, y Bibl, meddwn ni, yw crefydd y gwir Gristion! ac y mae efe mewn modd ymarferol yn dangos ei gariad ato a'i ymlyniad wrtho. Yn addysg y Bibl, y

mae yn cael meddyginiaeth yn wynob ei bechodau, cyrsur yn wynob ei drallodau, cymhorth yn wynob ei ddyledswyddau, a gobaith yn wynob ei ddiwedd. Nid rhyf-edd gan hyny fod yn feysach ganddo Air Duw na miloedd o aur ac arian. Wrth chwilio holl gynnwysiad Llyfr y Llyfrau, ceir 'ynddo drwyddo draw' drysorau amhrisiadwy gwir ddoeth-ineb. Mae ei athrawiaethau yn goleuo y meddwl, ac yn cadarnáu y galon; ei ddirgelion yn gofyn oddi wrthym ymarferiad uchaf ein fydd a'n parchedig- aeth; ei hanesion yn ddigysfelyb mewn hynodrwydd, eglurdeb, a fyddlondeb; ei faridoniaeth yn ein synu a'i gorucheidd, neu yn ein denu a'i phrydfertwch, neu yn ein toddi a'i thynwch; ei brophwyd-oliaethau yn rhyfeddol yn eu hëangder, eu manylrwydd, a chyfoeth en delweddan arwyddluniol; ei orghymynion yn cyrhaedd i bob lle, i bob amgylchiad, i bob calon, ac i bob mynydd; a'i addewidion yn llythwog o bob cynnorthywon er byw yn gysurus, a marw yn orfoleddus. Wres-oced y dylai fod ein diolch am danol!

Mollanwn Dduw, can' gwir yw 'r gwaith
Am roddi 'i Air i'n gwlad a'n hlaith;
Darllenwn, credwn, carwn hwn,
A thaeu'n ef trwy 'r hollfyd crwn.

Gall dyn brofi cywredd a mesurmaint ei grefydd, wrth ei barch i Ysgrhythyr y Gwirionedd. Y crefyddwr rhagoraf yw hwnnw sydd yn myfyrio yn nghyfraith yr Arglwydd ddydd a nos—yr hwn sydd yn myned at y Bibl, nid fel un yn myned at dasgwaith, ond fel un yn eisteddi i lawr i gymdeithasugyda'i gyfaill goreu. A'r hwn sydd fel hyn yn caru y Bibl, a werthfawrogaac a ddefnyddia yn awchus bob cymhorth a'i galluoga i ddeall meddwl Duw yn ei Air, gan ei fod yn ystyried mai dyma y wybodaeth benaf a'r fwyaf angheurheidol.

Y ddwy brif drefn er cyfranu addysg ysgrhythrol, yw trwy esbonio a thrwy bregethu y Gair. Esbonio yw casglu ac amlygu synwyr ac ystyr y Gair yn iawn. Pregethu yw iawn gyfranu a chymhysu yr ystyr a'r synwyr, gan roddi i bob un ei ran briodol o'r Gair. Yr oedd Iesu Grist pan ar y ddaear yn Esboniwr yn gystal a Phregethwr, "Gan ddechreu ar Moses, a'r holl brophwyd, efe a esboniodd iddynt yn yr holl Ysgrhythrau y pethau am dano ei hun." Felly y ddwy Athrofa sawr er dysgu gwybodaeth o'r Ysgrhythyr yw y Pulpuad a'r Argraffwasg. Cawn bregethu o'r naill, ac esboniadau o'r llall. Y mae Awdwyr Datguddiad Dwyfol wedi rhoi i rai dynion fwy o gyfeusderau a mwy o gymhwysderau i agoryd yr Ysgrhythrau, nag eraill; ceiff y rhai eraill sydd heb eu hamser, neu heb eu medr hwy, fyned i mewn i'w llafur, a derbyn eu cynnorthyw, er dyfod i ddeall yr hyn a ddarllenont. Dyben Duw yn llewyrchu i galonau ei

weision, yw fel y byddai iddynt hwythau roddi goleuni gwybodaeth i eraill.

Y mae cael esboniad goleu ac ymarferol ar y Bibl yn anrheg sydd uwchlaw pob pris; ac y mae yn arwydd dda pan welir y cyfryw waith yn cael rhyddwerthiad a thrydarlleniad. O bob llyfrau dynol dyld rhoddi y ffactoriaeth i'r llyfrau hyny sydd yn fuddiol i hyrwyddo astudiaeth y Bibl, ac i gyfoethogi llënaeth Ysgrhythrol ein gwlad. Bu y Cymry am hir amser heb nemawr o fanteision yn y ffordd hon. Tra yr oedd gan y Saeson eu gwala a'u gweddill o Esboniadau rhagorol, yr oedd y Gomeriaid uniaith yn mawr deimio eu hanghen am y fath helpau dymunol. Yn awr y mae pethau wedi newid yn hyfryd ar wlad ein genedigath. Mae gwawrddydd gwybodaeth wedi cyfodi arni; mae byd y meddwl wedi ymëngu a thori allan; mae yr awydd am ddarllen yn amiau a chynnyddu; a lliosog a daionus yw yr ymdrechion er diwallu yr awydd hwnw. Y mae yn breseennol amryw o Esboniadau ar y Bibl wedi neu yn cael eu cyhoeddi yn iaith yr hen Frython, ac fel hyn y mae ystorfeydd o ddeall da o fewn ein cyrhaedd. Heb ddywedyd dim i fychana yr un o'r cyfryw weithan, goddefer i ni adrodd eia barn, yr hon ydyw, fod *Esboniad y Parch. James Hughes, o Lundain*, yn rhagori ar yr un a ymddangosodd eto yn Gymraeg, ac yn cynnwys ynddo yn mhob modd yr hyn sydd yn ddymenol mewn Esboniad i bobl Cymru. Nid Cyfeithiad caeth a sychlyd mo hono; ond ynddo y mae pethau goreu yr esbonwyr goreu yn mysg y Saeson wedi eu casglu ynghyd, a'u cwsod yn drefnus yn mhriod-dduill iaith y Cymro. Nid ydyw yn gasglfa o feirniadaeth noethlwm ac an-berion (*triftings*) dygedig, ond ceiff y darlennydd ynddo synwyr da, sobr, sylweddol; rhwrbeth i adeiladu ei feddwl, llesau ei ysbryd, a helaethu ei gydnahyddiaeth a'rcyffwrstantaidd. Wrth ei ddarllen canfyddir eglurdeb a barn o dan lywiaseth tuoddffryd gostyngedig a duwiol. Mae yr hyn a eilw y *Sais action*, i'w ganfod yn dra amwg ynddo; ymddenyys fod nòd y Detholydd am dduwioleiddio calon yn gystal ag am oleuo deall y darlennydd.

Y mae Mr. James Hughes fel wedi cael ei wneuthur at yr Esboniad hwn, gan mor naturiol a gweddus y mae yn esbonio. Mae y rhai a weisiant ac a glywsant y gwr da ei hun, yn sicr o'i adwaen yn ei ysgrifewiaith esboniadol: mae ei ddehonydd cryno yn ei amlygu ei hun. Mae wedi cael y fantais yn awr i egluráu yr Hen Testament, oddiar ei fod wedi dyfod trwy y gorehwyl o esbonio y Newydd, sydd er ys amser weithian yn nwyllaw miloedd o'i gydgenedl, a mawr o y canmoliaeth a roddir iddo gan bawb sydd yn

ei arfer. Mae Iago Trichrug y Bardd, wedi ei gymylu gan James Hughes yr Esboniwr; a phan na bydd ei le yn ei bulpud yn ei adwaen mwy, bydd yn ei Esboniad "wedi marw yn llefaru eto." Ovid a ragddywedai am gywydd enwog Lucretius, y byddai byw hyd ddarfodiad pob peth; gallwn ni yn ddibetrus ddywedyd am yr Esboniad hwn, y bydd byw tra paro Cymmr, Cymmro, a Chymmraeg.

O barth i'r iaith a arferir gan Mr. Hughes, digon yw dywedyd ei bod yn dal i synu ei enwogrwydd fel ysgolaig Cymyreig rhagorol. Mae yn bur, yn ystyth, ac yn rymus heb ryw dalpiau o hen eiriau oerion neu newydd-eiriau gwagsaw, ac heb y clampiau o frawddegau llusgedig ac annbyben, y sydd yn rhoddi hynoddrwydd annymanol i ysgrifeniadau orachawduron Cymmr. "Mae yn amlwg i bawb a ddarlleuo," meddai y Parch. Henry Rees, "fod yr Awdwr yn meddu ar fedrusrwydd neidduol ig rymdi meddyliu Awdwr dysgedig yn yr iaith Saesonaeg, gan eu toddi a'u hail fwrw yn fwrnes ei fysfyddodau ei hunan, fel y maent yn rhedeg mewn dull eamwyth a naturiol yn yr iaith Gymmraeg." At dystiolaeth Mr. Rees, gellid ychwanegu yr eiddo amryw o dduwinyddion ac ysgrifenywyr enwocaf y Dywysogaeth; ond bydd yn ddigon ar hyn o dro i ni gofio barn y Parch Lewis Edwards, A. C., o'r Bala, am yr Esboniad "dan sylw:— "Hawdd iawn yw gwyf dystio (ebal efe) na ddygyddodd i mi weled Esboniad mwy cryno a chynnwysfawr mewn un iaith. Yr oedd fy ngwybod-aeth ffeonorol o fedrusrwydd fy hen gyfailli Iago wedi fy mharotol i ddygwyl rhyw-beth rhagorach na chyffredin, ac nid gweniaith yw addef fod fy nygwyliadau wedi eu cyflawn foddioni. Anhaudd yw meddwl pa fodd y gallesid cadw canol y ffordd yn fwy gofalus rhwng cyffredinolrwydd arwynebol a phlentynrwydd ar un llaw, ac eiddoda chwillfrydig y beirniad Almaenaidd ar y llaw arall. Nid oes genyf ond un ewyn gwerth ei adrodd yn erbyn yr Esboniad haeddglod hwn—a hyn yw, ei fod yn honi nad yw ond crynoded o waith amryw awduron Saesonaeg, pan mewn gwirionedd y mae mor wreiddiol a'r rhan fwyaf o honynt. Dysgwyr roddi eiddo Caisar i Caisar, a chadw eiddo y Cymmr i'r Cymmr."

Mae y Gyfrol gyntaf ar yr Hen Testament yn terfynu yn niwedd llyfr Lefiticus, a deallwn y cwbleiddir y gwaith mewn tair cyfrol eto. Efallai y gwel rhywrai fod ein Hesboniwr yn rhy iaith ar lyfrau Moses, eithr yr ydym yn barnu y bydd y rhan fwyaf o ddarlennwyr ystyriol yn gwerthfawrogi helaethder y sylwadau ar y lyfrau pwysig hyn, gan fod agoriad cynnwysfawr ar y gyfundrefn seremonïol yn hynod fuddiol; a

hyn a geir yn y Gyfrol hon mewn dull goleu a dirodder. Y dyn a gyrhaeddodd ddealltwriaeth i da o'r cysgodau yn en perthynas a'u sylweddion ofengylaidd, mae gan hwnw ddrysau llydan agored o'i ffeen i ddrysorau dyfnaf yr Ysgrifthyrau. Mae rhai yn wir wedi myned dros ben holl derfynau sobryddid yn eu deangliadau cyfriniol o'r cysgodau, ac wedi nyddu eu hbedf mor fain nes y mae yn tori yn ein dwylaw; ond y mae Mr. Hughes, dybygem ni, yn cadw o fewn terfyn priodollder, gan ddilyn camrau Paul yn ei Epistol at yr Hebreaid, Lefiticus y Testament Newydd, ac nid yn rhoddi y ffrwy ar war mympwy. Mae yn cydmaru Ysgrifthyrr ag Ysgrifthyrr, yn cydfarnu pethau ysbyrdol a phethau ysbyrdol, a chyda glanweithdra yn rhoddi y manna nefol a gaeiglodd yn ein dwylaw. Er cymaint o awduron y mae yn ymgynghori a hwy, y rhai sydd yn aml o wahanol olygiadau i'w gilydd, y maent yn ei Esboniad ef yn cydgordio fel taunau telyn Eolus, ac yn doddi allan y pŕseiniau nefolaf yn un.

Y mae y Cyhoeddwyrr yn teilyngu cefnogiad cyffredinol, gan eu cydwladwyr yn eu gorchwyl costfawr o gyhoeddi yr Esboniad, gan fod yma y ddau beith rhagorol hyn yn yr un man:— "gwerthfawrogrwydd a rhadlonrwydd. Gwir i gyd yw hynyma a ddywedir gan Mr. Hughes yn ei Ragymadrodd:—" Mae yn ddiammen bod y gwaith hwn mor rhad, a chymaint o ddarlenniadau yn mhob rhifyn swllt o hono, ag unrhyw lyfr a argraffwyd erioed mewn unrhyw iaith: nid yw yn edrych felly wrth ei faintioli, rhaid addef, hwyrach; ond pan ystyrier bychandra ei lythyren, ac agosrwydd cynnwysfawr yr argraffwaith, beiddiwn ddywedyd nad oes gymaint o ddarlenniadau mewn un llyfr o'r pris a ddaw allan o'r argraffwasg y dydd heddyw." Mae yn achwyniad hen a chyffredinol gan awdwr ac argraffwr Cymyreig, nad ydwy o un gwerth myned i drafferth i gyhoeddi llyfrau defnyddiol i'r Cymmr, gan na chânt ond y boen a'r golled oddiwrth eu banturiaethian. Ond hyderwn na bydd felly gyda'r gwaith pwysfawr hwn. Da genym glywed am y derbynriad eang sy iddo eisoes, a dilyn genym mai gweithio ei ffordd yn mlaen a wna, nes cael ei gydnabod yn gyffredinol ac ymarferol fel Pen Esboniad Cymmr. Y mae wedi cael ei brofi gan luoedd o bregethwyr, athrawon, a phobl ieuaie yr Ysgol Sabbathol, a darlennwyr Ysgrifthyrol, yn wir fuddiol; ac y mae pob llyfrgell i Gymmro yn anghyflawn hebdo. Yn ddiifuant y dmunw oes a phob cymhorth i'r Awdwr Parchedig i orphen y gwaith mawr sydd ganddo. Melys iddo fydd myned i "huuo," wedi bod yn hyn yn "gwasaethu ei genedlaeth ei hun, trwy ewylls Duw."

HANESIAETH CENHADOL.

ARAETH Y PARCH J. WILLIAMS, &c.

Parhad tu dalen 89.

Mi a soniais am y llong sy genym : moddion arall trwy yr hyn y dygir ym mlaen y gwaith sy genym mewn llaw ydyw, trosglwyddo Cenhadau brodorol o'r manau sy genym eisoes wedi eu hennill a'u gwareiddio. Wrth ystyried amgylchiadau yr Ynsoedd yr wyf yn bwriadu ymweled â hwynt, yr wyf yn ddiffrifol yn gobethio cyn pen 12 neu 15 mis ar ol fy ymadawiad o Frydain, na fydd genym ddim llai na 50 o Genhadau brodorol ar waith, ychydig o'r rhai a ddodid ar waith oni bai y fordaith ag yr wyf yn son am dani. Yr wyf i'n ystyried hefyd fod pery glon yn ein haros. Mae pobl rhai o'r Ynsoedd y rhai yr ydym yn bwriadu ymweled â hwynt yn hynod o anwar a chreuon. Ond yr ydym yn galw i gof y modd yr amddiffynwyd ni, "Ni fyrbawyd llaw yr Arglwydd fel na allo achub, ac ni thrymhaodd ei glust ef fel na allo glywed." Wrth gael ein calonogi fel hyn, nynt a awn ymlaen; ac, os bydd i Dduw yn ei ragluniaeth, beri i bethau weithio ar ein hatal, ac i ni gwmpo yn ein hymgwai, bydd ein hamcan yn gysurus i'r meddwl, gan wybod y bydd iddo gyfodi rhyw offerynau ereill i ddwyn y gwaith ymlaen ag y cawsom ni y fraint o'i ddechreu.

Wedi crybwyll am y moddion, yn awr ni a wnawn sylw ar ein dybenion yn cymmerdy y gwaith mawr hwn mewn llaw.

Yr wyf yn dymuno llefaru gyda gwilyder Cristionogaidd—Pa wendidau bynag sydd yn perthyn i ni—ac y mae gwendidau yn-glyn â phob amcan dynol o bob math—er hyn yr wyf yn hyderu yn sobr, fod ein llygaid yn syml, a'n hamcan yn gywir : ein hunig ddymuniad yw myned a chyhoeddi newyddion da yr iachawdwriaeth i'r rhai sydd yn cael eu dyfetha o eisiau gwybod-aeth.

Yr wyf i'n wedi edrych ymlaen ar ysturm-ydd geirwon ag yr ydym yn agored iddynt, ac ar orwylltrwydd y dynion anwar yr ydym yn myned i'w plith : ac wedi edrych ar y peryglon oll, a meddwl o'r ochr arall y gwaith da sy genym mewn llaw, a phwyso y cwbl ynghyd, yr wyf yn meddwl y gallaf ddywedyd gyda Paul, "Ond nid ydwyf i'n gwneuthur cyfrif o ddim, ac nid gwerth-fawr genyf fy einioes fy hun, os gallaf orphen fy ngyrfa trwy lawenydd, a'r weinid-ogaeth a dderbynais gan yr Arglwydd Iesu, i dystiolaethu efengyl gras Duw." Yr ydym yn gwybod fod genym rywbeth gwerth ei gario—Mae genym Efengyl ein Harglwydd Iesu Grist; mae genym y gwirionedd mawr, ddyfod Crist Iesu i'r byd i gadw pechaduriaid; ac mae athrawiaeth fawr y cymmod genym i'w ohario ! yr wyf i'n penderfynu na fydd i mi byth bregethu un bregeth mewn iaith yn y byd, heb fod

yn cynnwys athrawiaeth fawr y cymmod drwy waed Crist; ie yn swm a sylwedd y bregeth. Yr ydym o'r farn fod y gwirionedd hwn yn werth ei gario gylch y byd : dyma enaid ymdrechadau crofyddol.

Yn awr mi sylwaf ar yr *annogaethau* ar *calonoctid* sy genym i fyned ymlaen yn y gwaith.

Mae yr annogaethau yn lliosog. Un annogaeth gref iawn ydyw y llywyddiant a gawsom eisoes. Mae pethau mawrion wedi eu gwneuthur, drwy fendith Duw ar ein llafur.

Hefyd, mae fod y fath awyddfryd yn meddyliau cynnifer o'r uchel a'r isel radd yn y deyrmas hen am fod yn gynnorthwy i'r achos Cenhadol yn gyffredinol, a'r parod-odrydd a ddangoswyd gan laweroedd i gynnorthwyo tuag at y fordaith sydd yn ein golwg; mae hyn, moddaf, yn galonidd mawr i ni. Y Rhadlonaf Dduw Devou-shire, oedd y Boneddwr cyntaf a ddangos-odd fawr zel am fod yn gynnorthwyol i ni; ac efe a brofodd ei fod yn zelog drwy anfon rhodd helaeth at yr achos; a dylai pawb a garo ei lwyddiant gydnabod yn ddolchgar haelioni y Pendefig cymmwynasgar hwnw.

Ymysg ereill o'r mawrion gallaf enwi y rhai canlynol a fuont yn gynnorthwyl iawn i ni; Duc Northumberland, a'i Rasusaf Dduces. Cawsom rodd helaeth hefyd gan y Gwir Anrhydeddus Iarl Fitzwilliam. Myfi a ysgrifenisais lythyr at ei arglwydd-iaeth, ac a'i hanfonais iddo, ynghyd â'm llyfr a ysgrifenisais yn ddiweddar. Yn fuan iawn wedi hyny mi dderbynais lythyr car-edig iawn oddi wrtho, yr hwn sy ry werth-fawr i'w gladdu mewn anghof. Yn y llyth-yr hwn y mae efe yn gofyn i mi amryw gwestiynau pwysfawr mewn perthynas i'r achos Cenhadol. Minnau a atebais ei holl ofynion ef oreu byth ag y gallwn. A'r can-lyniad o hyn fu iddo roi at yr achos Cen-hadol yn gyffredinol £300 i'w cyfranu fel hyn:—

Tu ag at y llong Genhadol ..	£150
At achosion Cymdeithas Genhad-ol Llundain yn gyffredinol...	50
I Gymdeithas Genhadol Eglwys Loegr	50
I Gymdeithas Genhadol y Wes-leyaid	50

Yr oedd ei ddull yn cyfranu yr arian yn fy moddio i yn fawr iawn.

Mae llythyr yr ardderchog Iarl Chiches-ter yn dangos yspryd rhagorol y boneddwr haelionus hwnw; ac yn ein calonogi yn fawr i fyned ym mlaen, yn gymmaint a'n bod yn gwled arwyddion amwg fod yspryd Cenhadol yn gweithredu yn rymus iawn mewn cyfoethogion a goreuon y tir. Ac y mae genyf lawer o'r cyffelyb lythyrannu annogaethol. Yr wyf yn coffhau y pethau hyn i ddangos fod Duw yn cynhyrfu dynion o bob sefyllfa yn y dyddiau hyn i fod yn frwdfrydog yn yr achos daionus hwn.

Ond, fodd bynag, ni ohyfyngwyd yr yspyd Cenhadol hwn i fynuwsau rhyw ychydig nifer o wyr mawrion cyffelyb i'r rhai a nodwyd o'r blaen. Yr wyf yn meddwl am yr Ysgrif a gynnwysai roddiad o £500, yr hon a ysgrifenyddwyd gan Gyfeistoddwyr Llŷs y Cyngor Cyffredin, ac a drosglwyddwyd i Arglwydd Maer Llundain, yr Henuriald, a'r Cyngor Cyffredin, ei bod yn ysgrif o fawr bwya. Mae rhai o'r ymadroddion hyfrydaf ynddi. Yr oedd yn hyfryd genyf gi, wed yr achos Cenhadol yn cael ei amddiffyn a'i annog yn Gulldhall, gyd â'r fath fraethineb na chlywais ei ragorach erioed yn Llŷs Exeter. Gwnaed cyfeiriad yno at gynnwysiad fy archiad a'm cyfarchiad i. Yn y rhai hyn mi ymgedwais yn unig o fewn terfynau llesiant gwladwriaethol a manteision masnachol sydd yn tarddu o'r llafur ydym wedi ei gymmeryd mewn llaw. Ar y seilïan hyn yr appellais at Uchel Lys goleuedig dinas Llundain, ac fe'i hatebwyd ef yn y dull a grybwyllwyd yr hwyr presennol; ac y mae genyf sail i gredu fod yr atebiad am wneud rhodd at yr achos Cenhadol wedi passio y Llŷs yn bur agos i unllais. Yr oedd yn agos i 300 o'r Cyngorwyr yn bresennol yn y llys ar y pryd, ac yr wyf yn meddwl na chodwyd dim ond tair llaw i wrthwynebu y rhoddiad o £500 tu ag at yr ymgyrch pwysafawr sy genym mewn golwg. Mae'r holl bethau hyn yn galonocidd mawr i ni fnyed ym mlaen.

Gwr boneddig yn Birmingham, hollol ddileithr i mi, a ddymanodd gael siarad â mi. Ar ol ychydig o ymddiddan rhyngom, efe a ddywedodd ei fod ef a'i deulu newydd fod yn darllen fy Llyfr Cenhadol.* Ao wedi iddo glywed fy mod yn bwriadu pregethu yn Birmingham, efe a benderfynodd eddyfod i'm gwranddo. Yn niwedd fy mhregeth mi a ddywedais 'Os oedd yno ryw rai yn ewyllysio rhoi rhyw faint at yr achos Cenhadol y byddwn yn barod i'w dderbyn wedi darfod yr odfa.' Wedi i'r boneddwr hwn glywed hyn efe a benderfynodd roddi rhyw gymaint i mi at yr achos crybwylledig, ac efe a ddywedodd wrthyf nad oedd ganddo gyf âg ef y pryd hynny ddim ond hanner cant o bunnau, ac os byddai eistiau dau neu dri chant, fe fyddai yn hyfrydwch ganddo gael eu rhoi at achos mor ardderchog. Mi a ddiolchais iddo am ei garedigrwydd, ac a ddywedais wrtho nad oeddym ddim yn meddwl gofyn y fath swm a hynny yn bresennol. Efe a ddaeth â'r hanner can punt i mi, ac a ddywedodd wrthyf, os ym mhew blwyddyn neu ddwy y byddai eisien ychwaneg o arian arnom, na byddai raid i mi ddim ond ysgrifenu ato ef y bydd iddo anfon y swm crybwylledig at fy ngwasanaeth, neu ychwaneg os byddai eistiau.

Ym mhlith y masnachwyr hefyd, y rhai

a fuont yn gweithredu i wneyd y llong yn barod i'w mordaith, yroedd y cyffelyb deimladu cysuras yn gweithredu. Ein gwerthfawr gyfaill Joseph Fletcher, Ysw. wedi iddo wneyd y llestr yn barod, yn lle danfon i ni *£1* o 400 o bunnau, efe a anfonodd Lythyr Cristionogol at Gyfarwyddwyr y Gymdeithas Genhadol yn yr hwn y dywedai ei fod yn teimlo ei hun yn ddiolchgar i Dduw am ei fod yn gallu rhoi y fath rodd at y fath achos. Yna wedi hynny dyma long-lywydd (*pilot*) dyn dieithr hollol, yn dyfod ym mlaen, ac yn deisyf cael y fraint o gael llywio y llestr allan o Lundain am ddim, yr hyn a goetiaai i ni o 20 i 25 o bunnau. Wedi hynny, dyma y gwr ag sy'n arferol o weini dwfr puredig i longan i'w mordeithiau, yn dyfod ym mlaen, ac yn llenwi ein barilau â'r swm mawr o dros 20 tunnell o ddwfr puredig, ac yn lle derbyn tai, yr hyn, fe allai, fusaai uwchlaw dwy bunt, ei ateb oedd, 'Myfi a wn ar ba wasanaeth y mae y llong hon yn myned, a minnau hefyd a fywnhaf yr hyfrydwch o roddi cwpanald o ddwfr oer at y gwasanaeth.' Y pethau hyn ydynt yn galonidd mawr i ni i fnyed ym mlaen, ac yn gynnorthwy i gredu y bydd i ni lwyddo yn ein hymngais presennol.

Mae genym hefyd ychwaneg o lawer na hyn o galonocidd i fnyed ym mlaen gyd â'r gwaith. A allwn ni anghofio addewid werthfawr ein Gwaredwr, yr hwn a ddywedodd 'Ewch i'r holl fydd, a phregethweh yr efengyl i bob creadur; welo, yr wyf i grda chwi bob amser hyd diwedd y byd.' Nyni a gawsom eisoes gyflawniad o'r addewid hono.

Hefyd, mae eich gweddian taerion a pharhaus chwi drosom yn galonidd mawr i ni i fnyed ym mlaen yn hyderus gyd â'r gwaith. Clywsom estiamplau o'r cyfryw weddiâu yr hwyr hwn. Ao yr wyf yn hyderu y bydd i chwi ddyfal barhan mewn gweddi drosom. Pryd y cynnellid dwylaw Moses i fynn gan ei gyfeillion dynia yr amser y llwyddai Israel yn y rhyfel. Felly ninnau, tra y byddo ein brodyr yn gweddio gartref byddwn ninnau yn llwyddo yn y broydd tramor, trwy ddwyllaw grymus Dduw Jacob. Nis gallaf wneyd dim yn well yn niwedd fy araeth hon nag adrodd geiriau gweddi un o'r brodorion; e'dd, "O Arglwydd, llefara wrth y gwynt yn eu hachos hwynt, fel na chwytho yn dymhestiog arnynt; gorhymyn i'r môr mewn perthynas iddynt fel na lyngco hwynt i fynu; arwain hwynt yn ddiogel i wlad belleng iawn, a dyro iddynt gyfarfod deilwydd â'u perthynasau a gollasant er ys amser maith, a dwg hwynt yn ol atom ni. Amen ac Amen."

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

CYFARFOD MISOL MON.

Ar yr 28 a'r 29 o Ionawr diweddaf, cynnalwyd Cyfarfod Misol, gan y Trefnyddiau

* 'Missionary Enterprises,' gan y Parch. J. Williams.

Calinaidd, yn Llangedfn, Sir Fon. Am 6 o'r gloch mae Lun, gweddiodd Mr. D. Roberts, Bangor, a phregethodd Mr. T. Jones, Amwlch, oddiar Dat. 18. 4. a Mr. J. Charles, Gwalchmai, oddiar Diar. 22. 4. Am 10 o'r gloch boreu dranoeth gweddiodd Mr. John Evans, Bodedeyrn, a phregethodd Mr. Wm. Williams, Manchester, oddiar i Cor. 15. 26. a Mr. John Davies, Nerguis, oddiar Esa. 45. 21. Am 2 o'r gloch gweddiodd Mr. John Davies, a phregethodd Mr. Roger Lloyd, Rhiwabon, oddiar Rhuf. 1. 30. a Mr. Ebenezer Davies, Llanerchymedd, oddiar Mat. 16. 18. Am 6 o'r gloch gweddiodd Mr. D. Roberts, Bangor, a phregethodd Mr. Roger Lloyd, oddiar Ioan 8. 36. a Mr. J. Davies, Nerguis, oddiar Judas 14. Yr oedd y gwrandawyr yn lluosog, y pregethaa yn wllthog, yr Arglwydd yn gwenu, a Sion yn llawenyhu.

CAWR GWAN.

CYFARFOD MISOL MYNWY.

CYNNALIODD Y Trefnyddion Calinaidd eu Cyfarfod Misol perthynol i Sir Fynwy, ar y 29 a'r 30 o Ionawr, yn addoldy Bethlehem, Rhymney. Am 2 o'r gloch y dydd cyntaf bu cyfarfod neillduol gan y pregethwyr a'r blaenoriaid, pryd yr ymddiddanwyd â blaenoriaid y lle am eu gwybodaeth a'u profiad vsprydol, ynghyd â llwyddiant achos y Gwaredwr yn ei holl ranau. Cafwyd ar ddeall fod pethau yn o ddymunol, ac mewn gradd o lwyddiant. Am 6 o'r gloch pregethodd y brodyr W. Bowen, Pont-y-pwl, D. Lewis, Treacastell, Gwenllwg, ac E. Harries, Dowlais, oddiar Mat. 3. 12. i Tim. 2. 3. ac Eph. 2. 10. Boreu yr ail ddydd bu Cyfarfod Neillduol, fel o'r blaen, pryd y bwriadwyd golwg ar bethau amgylchiadol yr achos yn y Sir, megis hysbysu os adedladdu addoldol, ordeinio Gweinidogion, &c. Am 10 o'r gloch pregethodd y brodyr B. Evans, St. Ffagan, a D. Roberts, Abertawe, oddiar Ioan 1. 14. a Ioan 1. 35, 36. Am 2 o'r gloch pregethodd y brodyr B. Williams, Pont-y-pridd, a J. Bowen, Pont-y-pwl, oddiar Eph. 1. 4. a Marc 12. 33. Am 6 o'r gloch sreithiodd y brawd D. Jenkins, Tredegar, a phregethodd yr hen frawd T. Harries, Blaenafon. Gallwn ddywedyd yn gyrdwybodol mai da oedd i ni fod yno, o herwydd fod yr Arglwydd yn rhoi o bresennoldeb ei wyneb arnom.—Eich serchus gyfnull, Ddwi Egan, Rhymney.

HELYNTION YR AMSEROEDD.

Y SENEDD YMERODROL.

Ar ddydd Mawrth, Chwefror 5, agorwyd Senedd Ymerodrol y deyrnas hon gan ein Grawnaf Frenin yn bersonol ei hunan.

Ychydig cyn dan o'r gloch arwyddid, trwy daniad mawr, fod ei Mawrhydi yn nesau, ynghyd â'i holl awyddogion urddasol gyda hi, ar eu hynt o'r palas i Dŷ yr Arglwyddid.

Wedi i'w Mawrhydi gyrhaedd y Tŷ, ac esgryn i'r orsedd, ac ymgynnwll o Aelodau Tŷ y Cyffredin yn bresennol, darlennodd yr Araeth gan'ynol mewn llais eglur a chliir.

ARAETH Y FRENINES.

"FY ARGWYDDI A BONEDDIOGION—

"Y mae yn llawen genyf gael cyfarfod â chwi yn y Senedd. Yr wyf yn dra awyddus o gael cyfarfod etto â'ch cyngor a'ch cynnorthwy ar amser pan y byddo llawer o fatterion o bwys mawr yn galw am eich sylw mwyaf astud a difrifol.

"Yr wyf yn parhau i dderbyn oddiwrth y Galluoedd Tramor bob sicrwydd boddionus o'u dymuniad i gynnwll gyda mi bob cyfoillgarwch a hedd.

"Yr wyf wedi cwblhau cytundeb i drefnidlo gyd âg Ymerawdwr Awstria, yr hyn, yr wyf yn cwbl hyderu a eanga ac a wellha bob cydnabyddiaeth rhwng fy neillaid i a deillaid yr Ymerawdwr.

"Yr wyf wedi gwneuthur cytundeb cyffelyb hefyd gyd a'r Sultan, gyda golwg ar oed y drefnidaeth sy rhwng fy nhiriogaethau i a'r Ymerodraeth Dyrcaidd ar well a chdarnach sylfaen.

"Yr wyf wedi gorohymyn ar fod i ysgrifau o'r cytundebau hyn gael eu rhoddi o'ch blaen chwi.

"Hum yn ddiweddar, yn unolag Awstria, Ffrainc, Prwsia, a Rwsia, mewn cynnadedd, gyda golwg ar wneuthur y cytundeb olaf o barthod i'r ymrafael rhwng Holland a Belgium.

"Cynnygiwyd ammodau pendanto heddwch, wedi eu sylfaenu ar y trefnidaeth blaenorol a gytundid arnynt gan y ddwy blaid, o gynlynias i'r Llywodraethau Isellmynald a Belgiaidd. Mae yn foddhaol genyf allu hysbysu i chi fod y Llywodraeth Isellmynald wedi arwyddo eisoes i'r Gynnaidd hon ei derbynias o'r ammodau hyn, ac yr wyf yn hyderu y rhwyd cyhoeddias cyffelyb oddiwrth Lywodraeth Belgiaidd derfyn ar yr afonyddwch hyn ag y mae cyflwr ansefydlog presennol yr achosion hyn o angenrheidrwydd wedi ei ddwyn. Mae cydgordiad y Pum Galluoedd Cynghreiriol yn rhoddi pob cadarnhad bodddhaol o ddiogellad yr heddwch.

"Y mae yn ddwr genyf o herwydd parhad o'r rhyfel cartrefol yn yr Hispaen, yr hyn sydd yn dwyn fy sylw mwyaf parhaus a phryderus.

"Rhyw ychydig anghytundeb a gyfododd a achosodd i'm swyddog i ysiadael o Lys Teboran. Pa fedd bynag, yr wyf yn mynwesu y gobaith o glywed y bydd i ryw wastadhad bodddhaol o'r anghytundeb hwn fod yn foddion i adsefydlu fy mherthynas a Phertia ar y sail gyntefig o gyfeillgarwch.

"Rhyw ddygwyrddadau yn gyasylltiedig a'r un anghytundeb a dueddodd Brif Lwydd yr India i arfer moddion er amddiffyn eiddo Brytanaidd yn y rhan hyn o'r byd,

ac i fynydd i gytundeb, cyflawniad o ba rai a ddichon beri i weithrediadau milwraidd fod yn angenrheidiol. I'r dyben hyn gwnaed y cyfryw barotodau ag a fyddai yn angenrheidiol i wrthsefyll unrhyw ymosodiad o ba fan bynag y delo, ac i gynnal cywiredf fy nhiriogethau dwyreiniol.

"Mae diwygiad a gwellhad Corphoraethau Bwrdeisdrefol yr Iwerldon yn hanfodol i lwyddiant ac amgylchiad y wlad hono.

"Cymhellir chwi hefyd i ymroddi i ddwyn ym mlaen a chwblhau y gosodedigaethau hyn y gymmeradwydd gan Ddirprwywr Eglwysig Lloegr, i'r dyben o fwyhau effeithiolaeth yr Eglwys Sefydledig, ac o gadarnhau ei gafael yn serchiadau y bobl.

"Mae cadarnhad amgenach o'r gyfraith, a gweinyddiad cyflymach a sicrach o gyflawnder o'r pwys mwyaf i lwyddiant y cymundeb, ac yr wyf yn dra sicr eich bod chwi yn dra phryderus i gyflwyno eich hunain i chwilio i mewn i'r mesurau hyn y osodir ger eich bron i'r dyben o gyrhaedd y canlyniadau buddiol hyn,

"FONEDDIGION TY Y CYFFREDIN—

"Mi a roddais gyfarwyddyd ar fod i'r cyfrifon blyneddol gael eu paratoi a'u gosod o'ch blaenau.

"Mewn ymlyniad wrth egwyddorion cynnildeb, yr hyn yr wyf yn ei ddymunio ei osod mewn grym ym mhob rhan o'r Llywodraeth, yr wyf yn ei deimlo yn ddyledswydd arnaf i annog ar fod i ddarpariaeth cyfartal gael ei wneud at angenrheidiau y gwasanaeth cyffredinol. Yr wyf yn cwbl ymddibynu ar eich cywirdeb i'ch brenines, a'ch gwladgarwch i gynnal effeithiolaeth y sefydliadau hyn ag ydynt hanfodol i ddiogelwch a chadernid y wlad hon.

"FY ARGWYDDI A BONEDDIGION,—

"Gyda boddolondeb mawr yr wyf yn alluog i hysbysu i chwi fod yr amser a bennodwyd trwy gyfraith er cwbl a hollol ryddhad y negroaid yn fy meddiannau yn yr India Orllewinol wedi cael ei flaenori gan weithrediadau o eiddo y llywodraeth drefedig aethol, a bod y symudiad o'r drefn o fod yn brentisiaid am amser i berffaith ryddid wedi cymmyrd lle heb afonyddu dim ar yr heddwch cyffredinol. Nid wyf yn ammen na bydd i unrhyw fesurau angenrheidiol er rhoddi cyflawn rym i'r cyfnewidiad mawr a buddiol hwn gyfarfod a'ch sylw mwyaf gofalus.

"Mae yn ddyledus arnaf hysbysu i chwi, gyda blinder mawr, fod talaeth Canada isaf wedi ei hafonyddu etto gan wrthryfel, a bod rhuthr gelyniathus wedi cael ei wneud i Canada Uchaf gan ryw bersonau diddreddf neillduol o Unol Daleithiau Gogledd America. Y troseiddiad hwn ar yr heddwch cyffredinol a lethwyd yn gyflym trwy ddewrder fy milwyr a fyddlondeb fy neiliaid Ca-

nadaidd. Mae Llywydd yr Unol Daleithiau wedi galw ar drefedigion yr Undeb i ymrwngod a'r ymddygiadau hyn ag sydd mor anghysson a'r cyfeillgarwch ag sydd yn hanfodi rhwng Prydain Fawr a'r Unol Daleithiau. Yr wyf wedi rhoddi cyfarwyddyd ar fod i lawn hybysiad o'r holl facterion hyn gael eu rhoddi o'ch blaen chwi, ac yr wyf yn cyflwyno sefyllfa bresennol y talaithau hyn i'ch sylw mwyaf difrifol. Yr wyf yn ymddibynu arnoch chwi am amddiffyn fy mhenderfyniad diysgog i gynnal awdardod fy Nghoron, ac yr wyf yn hyderu y bydd i'ch doethineb chwi fabwysiadu y cyfryw fesurau ag a sicrhant i'r rhanau hyn o'm hymerodraeth y lles mawr o heddwch talfewnoi, a llawn fantasiau o'u cynnorchwy mawr gwladwriaethol eu hunain.

"Yr wyf wedi sylwi yn ofidus ar yr ymdrechadau parhaus a wneir mewn rhai parthau o'r wlad i gynhyrfu fy neillid i anafudd-dod a gwrthwynebu y gyfraith, ac i gymmeradwyo gweithrediadau peryglus ac anghyfeithlon. Er gwrthsefyll y cyfryw amcanion yr wyf yn ymddibynu ar effeithioldeb y gyfraith, yr hyn a fydd fy nlydswydd i'w gosod mewn grym ar synwyr da, ac iawn drefn fy mhobl, ar eu hymlyniad wrth egwyddorion cyflawnder, a'u ffeiddiad o bob ymosodiad a therfag.

"Yr wyf yn hyderus gyflwyno yr holl bethau hyn i'ch doethineb chwi, ac yr wyf yn deisyf i'r Hollalluog Dduw nerthu a llwyddo eich cyngor."

Tŷ yr Arglwyddi.—Chwefror 5. Dymunai Arg. Durham i Swyddogion y llywodraeth ddwyn y papurau ac Adroddiadau perthynol i'r rhyfel gartrefol yn Canada gael eu dwyn ger bron y tŷ; canys yr oedd efe yn hyderus y dangosant yn eglur i'r tŷ ac i'r byd ei fod ef wedi cyflawni yr hyn a gymmerodd arno fel Prif Arglwydd Dirprwywr yn Canada.

Dywedodd Arglwydd Melbourne, y bydd i'r cyfryw papurau ac Adroddiadau gael eu dwyn ar y bwrdd mor fuan ag y gellir.

Yna Iarll Lovelau a gynnygiodd am anfon Cyfarchiad at ei Mawrhydi y Frenhines i ddioch iddi am ei rhadlonaf Araeth. Ac Arg. Vernon a gefnogodd y cynnygiad. Areithiodd Duc Wellington, Arglwydd Brougham, Duc Richmond, ac ereill, ar yr achlysur. Ond cytunwyd ar y Cyfarchiad heb ddim gwrthwynebiad o bwys. Ac ymadawsant o'r tŷ ynghylch naw o'r gloch y nos.

Tŷ y Cyffredin. Chwefror 5. Ar ol darllen Araeth y Frenhines, a derbyn amryw Aelodan newyddion i mewn, rhoddwyd Rhybudd am amryw Gynnygiadau a wneid yn yr Eisteddfod presennol y Semedd.

Rhoddwyd rhybudd, yn gyntaf, am Gynnygiadau y Llywodraeth; ymnyg pa rai y crybwyllwyd y rhai canlynol: ymnyg am Wellant mewn dysgyblaeth yn y Car-

charau; un arall am Welliant ar y Llysoedd Gwladol, un arall am Welliant ar Ysgrif Rymau tiroedd Eglwysig; hefyd, am Ddiwygiad yn yr Eglwys Wladol; ac un am Ddiwygiad yn y Corphoraethau Bwrdeistiol yn y Werddon, &c. &c.

Rhoddodd Mr. Villiers rybudd, y bydd iddo ef, ar y 19eg o'r mis Chwefror, roi cynnygiad am chwilio i mewn trwy dystiolaethau i gyfraith yr yd, i'r dyben i alw yn ol pob cyfraith a reol sy'n rhoi atalfia rhag gwerthu yn ddiddoll yd tramor yn marchnadoedd Brydain.

Hysbysodd Cadben Pechell y bydd iddo yntau, ar yr un dydd, roi cynnygiad am gael caniatad i ddwyn Ysgrif i mewn, i gael amddiffyniad mwy effeithiol i dafarnwyr.

Mr. Handley, a hysbysodd y bydd iddo gynnyg, ar yr un diwrnod, am gael cenad i ddwyn i mewn Ysgrif am gael gwell Dyhyabyddiaeth (Drainage) yn Lloegr a Chymru.

Dyg Syr T. Freemantle rybudd i mewn, yn enw Syr Robert Peel, y bydd iddo, ar y 14eg o Chwefror, ddwyn cynnygiad i mewn am Ysgrif i wellhau y gyfraith mewn perthynas i ymyrsonfa yn newiad Aelodau y Senedd.

Cynnygiodd Mr. E. Buller am anfon Cyfarchiad at y Frenhines i ddiolch am ei Hariaeth. Cefnogwyd ef gan C. W. Wood. Gwrthwynebodd Mr. T. Duncombe hwynt mewn araeth faith a chwerv. A Mr. Handley a gefnogodd y gwrthwynebiad hwnw. Yna dadleuwyd yn faith, ac yn wrosog o blaid yr Annerchiad ac yn erbyn. Ac yn y diwedd dodwyd terfyn ar y ddadl gan Arg. John Russell, yr hwn yn ei araeth a geryddodd Mr. Duncombe yn llym am ymadroddion trahaus, ac am iddo gynnyg gwrthwynebu y Cyfarchiad, drwy ymgais am gael rhoi darn at araeth y Frenhines. Yna rhanwyd y tŷ, a chafwyd,

O blaid y Cyfarchiad 426

Yn erbyn 86

Mwy o blaid nac yn erbyn o — 340

Yn yr 86 uchod yr oedd holl rym yr *ultra Radicals* ag oedd yn y tŷ. Ac yn y 426 yr oedd holl rym y *Whigs* a'r *Tories* ynghyd. Felly se anfonwyd y Cyfarchiad i'w Mawrhydi, yr hon oedd yn gyffelyb i'r un a anfonwyd o dŷ yr Arglwyddi.

Chwefror 6. Rhybuddiodd Arg. John Russell y tŷ y bydd iddo ef, y dydd Gwener canlynol ddwyn cynnygiad i mewn am gael Ysgrif i wellhau Cyfraith Cofrestr-aeth Genedigaethau, Priodasan, a Chladd-ediagaethau.

NEWYDDION TRAMOR.

Yr Huspenn.—Dywed llythyrau o Bayonne, fod gwarchgloddiau Christinos wedi cael eu hysgubo ymaith gan godiad disymmwrth y Bidasoa. Dywedir hefyd fod y Cadfridawg Leon yn nacau rhoddi gorchymyn Eapstero mewn gweithrediad, mewn perthynas i denlloedd y gwyr ieuaingc yn myddin

y Carlosiaid. Mae Cadfridogion y ddwy blaid wedi cytuno yn awr i ddwyn y rhyfel ym mlaen yn ol ammodau Eliot.

Mexico.—Bu llongau Ffrainc yn gwar-chae ar México am gryn amser, ond dywedir eu bod wedi ymosod ar y brif ddinas, Vera Cruz, a'i chymmydd ar ol ymladdfa waedlyd o dair awr, ym mha amser y syrthiodd dros 500 o'r Mexicoaid. Yr ydys yn credu fod trefnadau er sefydlu heddwch yn debyg o gymmydd lle, a meddyliar na bydd i'r Llyngesydd Ffrengig mwyach atal masnach y lle.

NEWYDDION CARTREFOL.

Yr Iwerddon.—Mae y Newyddiaduron diweddaraf yn llawn o baneson gofidus am gynnwrf a therfysg, cyflafan a llofruddiaeth, yn barhaus yn y Chwaer Ynys. Ar nos Sadwrn, yn ddiweddar, oddeutu 6 o'r gloch yn y prydawn, llofruddiwyd Mr. J. Alexander, o Ballinia, o fewn hanner milltir i'w dŷ ei hun. Yr oedd Mr. Alexander yn Brotestant, ac yn frodor o Scotland, ac yn ŵr parchus a chymmeradwy. Syrthiodd yn aberth i gynddaredd y dyhirwyr hyn pan ydoedd yn 75 mlwydd oed.—Ar ddydd Sabbath wedi hynny cynnallwyd celain-ymholiad ar gorph James Reilly, yr hwn a lofruddiwyd wrth ddychwelyd offair Kilgolagh, ac ni hysbysir i'w pa beth yw yr esgus dros y gyflafan.—Ar nos Wener (Chwefror 1) llofruddiwyd gwr o'r enw Isaac Worrell, ar y ffordd sawr, o fewn dwy filltir i Mount-rath, a lladratawyd rhan sawr o'i ddillad, gan ei adael yn noethlwm yn y fan. Gwnaed ei ben yn ddarnau, a thorwyd ei fraich aswy, a briwyd ei fraich ddeau yn drwm. Nis gellir dywedyd dim am dano ond ei fod yn Brotestant. Dywenydd genym allu ychwanegu fod y llofrudd yn awr yn ngharchar i aros cael ei brawf.—Dywedir fod haid o wylliad, oddeutu 200 mewn rhifedi, yn cynnwair yn mhwyf Cil-tubrid, Swydd Leitrim, a'u bryd ar yspello ac ymosod ar yr heddychol a'r dmiweid, yr hyn hefyd a gwbllasant. O Iwerddon! Iwerddon! llawer gwaith y dymnasom (et y Gweinidogion dawliol sy genyt) i ryw genad hedd gynniwair ar hyd dy gymoedd ang-hysbell, ac i draed rhyw efengyllydd lamu ardy fynyddoedd, fel y gwaredidd y rhai sy yn feddwon gan greuondeb Eglwys Rhufain, ac yr achubir y bobl sydd yn cael eu difetha o eisieu gwybodaeth, O! pa hyd y bydd y Werdd Ynys yn ynys yr ing a'r gwaed!

Y Man-dafarn-dai (Beer Shops).—Yr ydym yn deall fod llawer o Ddeiseban yn cael eu paratoi i'w hanfon i Eisteddfod nesaf y Senedd yn erbyn y Man-dafarn-dai, nythle pob dyhirwch. Cwbl hyderwn na bydd yr un Dirwestwr yn y dywysogaeth yn ol o ymdrech rhoddi pen ar y ffeidd-dra hwn.

Lladron haerilag.—Ar nos Sadwrn yn diweddar, torodd rhyw ddyhirwyr i Felin Cast, yn agos i Quernmore, a lladrasant oddi yno naw ugain pwys o beilliaid. Fel yr oedd Parkinson, y melinydd, yn dychwelyd adref yn e hwyr y noson hono, cyfarfu â phump o ddynion a sachau ar eu cefnau, y rhai y mae yn debygol iawn oeddynt y lladron!

Lladrad pen-ffordd, ac ymosodiad creulon.

—Ar nos Fawrth (Chwefror 18) oddeutu 11 o'r gloch y nos, fel yr oedd Mr. Joseph Bell, gyriedydd y llythyr-gerbyd rhwng Lancaster ac Ulverstone, yn dychwelyd tu a'i lletty yn Sunderland Terrace, yn nghwr y dref, ymosodwyd arno gan dri o ddyhirwyr creulon, y rhai a'i hanafasant yn dost, ac a'i hyspellaasant o swm o arian. Pan y'i cafwyd ef yr oedd yr olwg arno yn druenus iawn, yr oedd ei ben a'i wyneb yn friwiau mawrion, a phan gyhoeddwyd yr hanes hwn yn Snesonog yr oedd yn gorwedd yn ei wely mewn cyfiwr o anhweimladrwydd; ond go-beithiwn yr adferir ef cyn hir, ac y dygir y dyhirwyr i afael cyfiawnder.

Damwain ar y Gledr-ffordd yn agos i Birmingham.—Y chydig amser yn ol fel yr oedd Arglwydd Lichfield, a rhai cyfeillion iddo, yn rhy hwyr i fyned gyd a'r cerbydau yn Birmingham, a chan fud ganddo gyfeillion i giniawa gyd ag ef, afe logodd beiriant i'r dyben hyny, ond cyn iddynt fyned yn nebbell taffwyd y beiriant oddiar y cleidr i dwll cyfagos, ac yr ydym yn deall fod y boneddigion oll wedi eu hanafu i gryn raddau.

Gonestrwydd.—Ychydig amser yn ol, fel yr oedd dau lange o lasurwyr, oddeutu 20 mlynedd oed, yn myned drwy un o heolydd Aberdeen, yn Scotland, ar eu ffordd adref, cawsant logell-lyfr ar lawr, a nodau arian ol ynddo oddeutu awm 2000 o bunnau. Yr oedd yn o hwyr cyn iddynt gyrhaedd adref, a gweld y trysor a gawsant; ond pa fodd bynag, cyn iddi dori y dydd drannoeth aethant i Aberdeen, ac arferasant bob egni i gael gafael yn y perchenog, i'r hwn, wedi ei gael allan, yr adferasant yr eiddo.—Fel yr oedd gwr o'r enw W. Neale, o Lubbenham, mewn maes yn agos i Langton, cafodd 50 o bunnau ar lawr yno, yr hyn a roddodd yn llaw Mr. Eldridge, yn yr un pentref, hyd oml wneid ymchwilid am dano. Cyn hir daeth W. Starley, Ysw. ym mlaen, ac a roddes bob boddlonrwydd mai efe oedd y gwr feddiannnydd, adferwyd iddo yr arian, a gwobrwyodd yntau onestrwydd y llafurwr a 15 punt.

AMRYWIAETHAU.

Boddlonrwydd.—Yn ninas Vienna adallwyd tŷ ardorchog gan wr cyfoethog. Yn wyneb y tŷ, uwch ben y drws, efe a oedodd gareg lefu, ac a argroffodd arni y geiriau hyn:—"Y tŷ hwn a adeiladwyd gan

Iarll D—, i'w roddi i bwy bynag a allai brofi yn ddiamheuol ei fod yn hollol foddlon i'w sefyllfa."

Cyn pen nemawr o ddyddiau wedi adeiladu y tŷ, a'i orphen ef, a oherfio y geiriau uchod ar y gareg, a sefydlu o'r Iarll yn yr Annedd, dyma ddyn dieithr yn caere wrth y drws, ac yn gofyn a gai efe ddydd i mewn i starad o'r gwr Boneddig a blaen y tŷ. Ar hyn gwahoddwyd ef i mewn, a gofynodd yr Iarll iddo, beth oedd ei neges ef. Dywedodd yntau, "Yr wyf yn dyfod yma, fy Arglwydd, eb efe, i ymofyn am gael meddiant o'r tŷ hwn; canys mi a ddarllenais ar gareg yn ei wyneb ef, ei fod i'w gael i bwy bynag a allai brofi ei fod yn hollol foddlon i'w sefyllfa. Ac yn awr, yr wyf i yn barod i gymmeryd fy llw fy mod i yn hollol foddlon i'm sefyllfa; gan hwny yr wyf yn gofyn a wnawch chwi roi y tŷ hwn i mi yn ol eich adawid gyhoeddus ar y gareg?"

Ni ddarfu i'r Iarll ddweud un gair, nes gorphen o'r gwr ei holl ymadroddion. Yna atebodd ef yn y geiriau hyn, "Yr ydych chi yn hollol gywir yn eich barn am fy mwiad, ac am ystyr yr ymadroddiad sydd ar y gareg. Ond gan nas gellwch brofi mewn un modd eich bod chwi yn hollol foddlon i'ch sefyllfa, nid y chwi yw'r dyn a all honni hawl yn fy adnewid, "Canys fe byddoch chi yn hollol foddlon i'ch sefyllfa, ni byddai ynoch un awydd am gael fy nghy i."
—*Edinburgh Journal.*

Nodau arianol.—Swm y nodau arianol a roddwyd mewn cylch-rediad mewn tri mis yn diwedd Rhagfyr 31, 1838, gan y *Joint-stock Bank*, ac Arianolai ereill, sydd fel y canlyn: yr arianolai cyffredin 7,599,942 o bunnau, a'r *Joint-stock Bank* 4,623,546 o bunnau.

Yr hyrddwynt diwedd.—Dywedir fod 3900 o goed wedi eu chwythu i lawr yn Knowsley gan y dymhestf diweddar.

Deg Wellington.—Dywedir fod y tanysgrifedau at godi y golofn sydd yn ninas Llundain, o barch i'r Deg Wellington, uwchlaw 10,000 o bunnau.

Darlhwngdd twyllodrus yn ngefael cyfiawnder.—Dirwydd darlhwngdd o'r enw Hare, yn Old Kent Road, Llundain, un o'r wythnosau diweddar, i 200 o bunnau am gymmysga *copperas*, *opium*, a phethau gwenwynig ereill, yn ei ddiod.

BU FARW,

Ar y 3ydd o Chwefror diweddar, yn Llanstephen, Swydd Gaerfyrddin, y Paroh T. Evans, gwynt o Gaerfyrddin, yn 55 mlynedd oed. Bu yn Weinidog effro a llafarus yn ei ddydd gyd a'r Trufyddlon Califfaidd. Gwelodd yr Arglwydd yn orau etgwad mewn hir waeledd, fel nas gallodd weinidogaethu nemawr yn gyhoeddus. Gellir dywedyd am dano, Efe a aeth i dangnefod.

BARD DONIARTH.

ENGLYNION

*Ar enedigaeth Mr. Ebenezer Richard Morris,
mab hynaf Mr. Samuel Morris, Blaen-
garn, Ceredigion, ac dyr i'r diwrddar
Barchedigion Ebenezer Morris, Tŷrgwyn,
ac Ebenezer Richard, Tregaron, yr hun
a anwyd Ionawr 7, 1839.*

Bu'n oed dan Ebenezer,—hynod
Yw eu hanes gwiwber,
Ni dderfydd, ond bydd yn bŵr,
A gomawg gan feib Gomer.

Uchel-deiddlog a chlodadwy—oeddynt
Rai addas,—ond mwyfwy
Fyddo'n hŷl, a'u heppil hwy,
Mawredig, cymmeradwy.

Canwyll yn cynnu—fo Ebenezer,
Faban iesin, mwyngu,
Cain iawn fel ei deidiau cu,
Ac isel dan grog Iesu.

Iesu ynghyd â'i weision—a fyddo
Bi foddus gyfeillion;
A gweler e'n dra gwiwlion
Yn forau dan ian yr Ion.

Ar y muriau lle bu'r mawrion—enwog
Wyr anwyl yn Sion
Yn canu mwyn acenton, Ea. 52. 8, 9.
Melus pŵr,—rhyw dyner don.

Yn dirlon heb flinderan,—byd addwyn,
Boed iddo hir ddyddiau,
A sirtol ryw bleserau
Mwyn o hyd idd eu mwynhau.

IOAN MYNYW, Ceredigion.

Tregaron.

PENNILLION

I'W CANU MEWN GWYL DDIERWESTAWL.

Ton—"Liston."

PAR'ROWCH y flordd, mae Duw yn dod,
I'w enw glan rhochw uniawn glod;
Mae swm cerbydau aur y nef
Yn rhwygo brynau daear gref.
Wele! Brenin nef y nefoedd
Sydd yn dod o'r uchelderoedd
I breswyllo daear-leoedd,
Haleluia, &c. Haleluia, Amen.

Dowch, dowch ym mlaen yn dorf ddi ri',
Fe dorodd gwawr y Jubili;
Dyrc hafwn oll âg uchel gan,
Wir foliant teg i'r Iesu glân.
Dacw'r gelyn yn encillo,
Dacw saethau Dirwest ynddo,
Cawn y goncwest hyfryd arno,
Yn y frwydr, &c. Haleluia, Amen.

Fe ddaw yr hyfryd ddydd cyn hir
Y tardda Sobrwydd yn y tir,
A'r wlad fu'n llawn o boen a gwae
Sy'n awr yn dechreu llawenhau.
Dacw wawr y Mil blynnyddoedd
Yn ymestyn i'r dyffrnoedd;
Seren Dirwest yn y nefoedd
Sy'n llewyrchu, &c. Haleluia, Amen.

Mae Dagon wedi colli ei barch,
Ar ogwydd mae o flaen yr arch;
Wrth lais byddinoedd Iesu glân,
Fe gwymp, fe gwymp yn ddrylliau man.
Dowch ym mlaen yn gedyrn gawri,
Duciad Edom sy'n dychrynu,
Duwiau'r byd sy'n ymgynhyrfu,
Baals yn cwmpo, &c. Haleluia, Amen.

Pwy sydd ar du yr Arglwydd Ion,
Nesewch, nesewch i'r grymus ger,
Sy'n myn'd i dafu Babel sawr
O'i huchel le i lwch y llawr.
Plant y gaethglud wrth ddod adrau,
Ar adfeiliau 'i chedyrn furiau,
A gyd-seiniant swyn anthemau,
Haleluia, &c. Haleluia, Amen.

Tyn ni i'r mynydd, Arglwydd glân,
Mae'r gwastad-dir yn myn'd ar dan,
Na ad in' bwysio'n henaid trist
Ar unrhyw graig ond Iesu Grist.
Tywallt, Arglwydd, ini 'n helaeth,
O orfoledd lachawdwriaeth,
Byth ar feusydd glân Dirwestiaeth,
Fel y seinïom, &c. Haleluia, Amen.

CAMBRIAN.

DAEAB A NEFOEDD Y PERRERIN.

Y DDAEAB.

Alaethus, helbulus, dwl, dyrus, yw'r daith,
Gelynyon fy enaid, hen feiddiaid, sy'n faith;
A gwenwyn gwaelodion fy nghalon fy hun,
Rydd gynnyrch drwg nwydau fel Hysiau
'mhob llun:
Och, Och, Och, mawr Och
'Does yma ond croesau, gofidiau, mawr Och.

Y NEFOEDD.

Gogoniant, a harddwch, dedwyddwch di
haint,
Llawenydd, a thangnef, sy 'nghartref y
saint,
Arosol ddisgleirdeb yn wyneb yr Oen,
O ardal ragorol! hyfrydol yw'r hoen!
Nef, nef, nef, y nef,
Aur goron pob adfyd fydd gwynfyd y nef.
RICHARD JONES.

Llynlleifud.

MATHIAS. M. B.

STANLEY.

Blant fydd lon Si....on dewch, A lla.....wen....hewch i gyb; Ym mlaen a

The first system of the musical score for 'MATHIAS. M. B.' consists of four staves. The first three staves are in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#). The fourth staff is in bass clef. The melody is written on the first three staves, and the bass line is on the fourth. The lyrics are written below the staves.

chwi, fel mll....wyr da, Ya llon of gwaeth...a'r lld. Yu llon er gwaetha'r lld.

The second system of the musical score continues the melody and bass line from the first system. It also consists of four staves in the same clefs and key signature. The lyrics continue below the staves. Dynamics markings 'P' (piano) and 'F' (forte) are visible above the staves.

Y DRYSORFA.

RHIF C.]

EBRILL, 1839.

[LLYFR IX.

BUCHDRAETH

MR. DAVID NICOLS, O'R PILK, SWYDD FORGANWG, YR HWN A FU FARW TACHWEDD 6, 1838.

FEL y cyffredin o ddynion ymbleserodd Mr. David Nicols, yn ei ddyddiau bor-euaf, yn nghyflawniad y campau ofer-wag ag ydoedd mewn bri y pryd hyn. Ond nid ydoedd annwioledeb ei galon, a chryfder ei zel chwarengar, yn gallu ei attal rhag gwneud mynych ymgynch-fa i swm y weinidogaeth.

Nid oedd cyfarfodydd crefyddol ond anaml iawn y pryd-hyny wrth yr hyn ydynt yn awr. Yr oedd ardal y Pyle wedi ei breintio uwchlaw ardaloedd yn gyffredinol y dyddiau hyn, drwy ymdrechïadau diball yr hen dad parch-us William Thomas i sefydlu ordinhad-au crefyddol, a llafurio am gael pre-gethwyr i'r ardal, ynghyd â phregethu yn fynych ei hunan yn yr ardal hon, ac mewn ardaloedd ereill, a thrwy Swyddi Gogledd a Dehendir Cymru. Y mae ei dduwioledeb disglair, ei weddïau aml a thaerion, a'i garedigrwydd dif-esur, yn ddiareb hyd y dydd hwn.

Y mae byr grybwylliad am Mr. W. Thomas yn Nghyffes Ffydd ein Corph, ym mhllith y rhai a fu yn offerynol i blanu yr achos gyntaf ym mhllith y Trefnyddion Calfinaidd; a byddai Da-vid Nicols yn arfer myned i wrando ar-no ef yn pregethu, ac ar amryw ereill yn y cyfundeb Trefnyddol; a dywed ei gyfoeswyr y byddai yn arferol o wrando ar un Mr. Powells, Gweinidog duwiol perthynol i'r Bedyddwyr, yn y Notace, pentref ger llaw, a dywedant mai dan ei weinidogaeth ef y dechrenwyd trin ei feddwl. Ond y pryd y teimlodd yr ef-engyl yn dyfod ato nid mewn gair yn unig, ond mewn nerth mawr, ydoedd dan weinidogaeth Mr. David Rees, Llanfynydd.

Yn yr amser y gostyngwyd ei feddwl i dderbyn y Gwaredwr, ac i lwyr roddi ei galon i geisio yr Arglwydd, ymun-odd â'r eglwys ag ydoedd yn arfer ym-gynnwll yn y lle hwnw, a bu mewn un-deb â hi hyd oni luddiwyd ef gan angen

i barhau, yr hyd a fu am ddeugain o flynyddau; a gorphenodd ei daith pan oedd yn chwech a thriugain oed.

Pan ymunodd efe gyntaf â chrefydd yr ydoedd diwygiad grymus iawn yn yr ardal y pryd hyn, yr hwn a gyffyrddodd ychydig â'r eglwysi cymmydogaethol. Y pryd hwn chwythodd y gwynt nefol mor gryf nes bwrw i lawr ddernyn dir-fawr o fur dinas y tywyllwch, ac yn y chwalfa ogoneddus hon cafwyd hyd i amryw o feini disglair, pa rai a ddar-ganfuwyd wrth ymuno â'r eglwys yn yr un dydd, ac yn yr un gymdeithas neillduol, pa rai a fuont, braidd oll, yn enwog yn eu dydd mewn rhyw beth neu gilydd ar ffyrdd crefydd a duwiol-deb. Y mae rhan fwyaf o honynt wedi rhoddi y tabernacl hwn heibio, ond y mae rhai yn aros hyd y dydd hwn.

Yn y Gymdeithas neillduol hon yr ymunodd y diweddar anwyl Mr. Ed-ward Lovelock, yr hwn a fu yn henad-ur parchus, a thra defnyddiol, yn eg-lwys y Pyle, ac y mae ei goffadwriaeth hyd heddyw fel gwin Libanus. Ar y pryd hwn befyd yr ymunodd Mr. Tho-mas Roberts, yr hwn sydd yn aros hyd y dydd hwn yn henadur yn eglwys y Dyffryn, ac yn anwyl yn ei swydd. Y pryd hyn befyd yr ymunodd y chwaer barchus a chrefyddol, ag sydd yn dra adnabyddus yn llwybr ei charedig-rwydd â'i llettygarwch am flynydd-odd lawer, gan ddegau o bregethwyr Cymru, sef Mrs. Llywelyn, Pyle: mae bithau yn aros yn ffyddlon ac yn anwyl hyd y dydd hwn. Ac ym mhllith y ni-fer o'r rhai a ymunodd y pryd hyn â'r eglwys o dan argyhoeddiadan dwysion fe ddaeth Mr. David Nicols i'r golwg, o dan drafferth enaid am noddfa cyn i ystormydd y nef ei ddal; a phrisiodd ei enw da o grefydd yn well nag enaint gwerthfawr, ac nid rhyfedd ydoedd gwelod dydd ei farwolaeth yn well na dydd ei enedigaelth.

Nid hir y bu yn nhŷ yr Arglwydd heb fiodau fel y lili, ac heb ledau ei wraidd megis Libanus, heb gerdded o'i geingcian, ac heb i'w degwch fod fel olewydden, a'u harogl fel Libanus, nes ydoedd pereidd-dra ei arogl wedi tynu serchiadau yr holl eglwys ato, fel haid o wenyn yn cael eu denu gan arogl y blodau.

Pan y bu farw y gwr dymunol, a'r henadur hybarch, Mr. Joseph Thomas, Tŷ draw, mab i'r Mr. William Thomas a grybwyllwyd uchod, fe ddewisodd yr eglwys David Nicols i gydflaenori â'r henafgwr mynwesol William Rees, o'r Bryndu, yr hwn sydd, erbyn hyn, wedi gorphen ei daith er mis Ionawr, 1838, ar ol treulio pedwar ugain o flynyddoedd yn y byd, triugain o ba rai a dreuliwyd ganddo yn eglwys Dduw, a bu dros ddengain mlynedd yn henadur ynddi, a theithlodd drwy holl Siroedd Deheudir Cymru amryw weithiau gyd â'r crybwylliedig William Thomas.

Bu Mr. David Nicols yn y swydd hon am y deunaw mlynedd diweddas o'i fywyd, ac afreidiol yw dywedyd iddo fod yn ffyddlon, gweithgar, a thra enwog, trwy yr holl amser yr arosodd yn y swydd. Yr oedd yr Eglwys yn ei galon ef, ac yntau yn nghalon yr eglwys. Ei llwyddiant hi oedd ei brif lawenydd, a'i haffwyddiant a roddai iddo ddawn dristwch.

Yr hyn ag yr ydys yn dueddol i lithro iddo wrth gyfasoddi buchdraethiadau ydyw, dywedyd mwy nag a ddylem; ond am wrthddrych presennol ein cofiant hawdd genyf gyfaddef fod arnaf fwy o ofn dywedyd llai nag a ddylwn na dywedyd mwy nag a ddylwn.

Fel dyn yr oedd yn orlawn o deimladau ac egwyddorion dynol. Fel Cristion gellir ei gyfrif ym mhlith y rhai disgleiriaf, a'i ddyfal ymarferiad â'r ysgrythyrau a'i gwnaeth yn un o'r rhai blaenaf ym mhlith pererinion yr awialwch, ac yn gymmeradwy y'mhlith lluwys ei frodyr. Ac befyd, fel blaenor yr oedd yn un o'r rhai hynotaf. Y mae yn anhawdd meddwl am ddim ag y galleid dywedyd y buasai yn dda iddo feddu arno i'w wneyd yn gymmwysach yn ei swydd bwysig, megis zel, profiad, gwybodaeth naturiol a duwinyddol, cof helaeth, cydymdeimlad, cariad brawdol, ac baelioni yn ol ei allu. Gorchwyl hawdd iddo yn aml ei wneud a fuasai ganddo roddi yr oll ag oedd ganddo.

Yr ydoedd yn ddiwyd ac yn ym-

drechgar lawn mewn gweddi. Hawdd ydoedd deall ei fod yn tywallt ei holl galon ger bron ei Dduw. Yr oedd yn gyflawn gyda holl gylch crefydd. Meddiannai yspryd barn i raddau helaeth iawn, a mwynhâi hyfrydwch difesur yn darllen pob llyfr buddiol er cael gafael mewn gwybodaeth; mewn gair, yr oedd yn meddu holl gymmwysderau hanfodol henadur. Yr oedd ganddo ddawn i drin ei holl syniadau a'i fyfyrddau yn ddestlus, er denu y praidd i'w derbyn er eu hadeilladaeth yn y sancteiddiaf ffydd.

Yr ydoedd symledd yr efengyl i'w ganfod yn amlwg arno; a'r weinidogaeth, cyfeillach y brodyr, a chymdeithas â'r Tad, ac a'i Fab ef Iesu Grist, ydoedd hoff bethau ei enaid. Ond yfydrwydd fyddai dywedyd am dano, yr hyn a ellir ei ddywedyd heddyw heb ryfygu, nad oedd dim bai ynddo, ond etto nis gwn yn iawn pa beth ydoedd. Y peth tebycaf i fai a ganfam i ynddo ydoedd, ei anmharodrwydd mewn cyfarfodydd lle y buasai yn dda wrth ei gynnorthwy. Pe byddai y fath beth a gormod o ostyngieiddrwydd yn bod i ryw radd, mi a ddywedwn fod hyn ynddo ef. Yr ydoedd ei ostyngieiddrwydd yn fagl iddo. Mewn cyfarfodydd gweddio, pan y byddai y rhif arferol wedi gweddio oll ond un, diangai allan rhag mai efe a fyddai yr un hwnw, gwnaeth hyn lawer gwaith.

Teimlad gorddwfn o'i waeledd a'i cadwodd rhag cymmerdyd arno swydd y weinidogaeth yn ei ddyddiau boreuaf, er holl daergeisiadau ei frodyr. Yr oedd ynddo braidd bob peth ag ydoedd angenrheidiol i'w wneuthur ef yn ar-eithydd clodwiw, oddigerth gwroldeb, megis galluoedd cryfion, cronfa o wybodaeth fuddiol, dawn hyawdl, a fraethineb gwreiddiol, etto, cadwai ei fraethineb yn fwy at wasanaeth duwioldeb nag y goddefai iddo fyned yn aberth i ysgafder.

Yr oedd ganddo lyfrgell, nid bechan, wedi ei chasglu o'r llyfrau dewisolaf yn Gymraeg a Saesneg. Yr ydoedd yn berchen ar y ddawn brydyddol, fel y gellir cael heddyw, ym mhlith ei ysgrifeniadau, amryw ddarnau mewn barddoniaeth yu gystal ag mewn rhyddlaith.

Teithlodd lawer i Gyfarfodydd Misol y Sir, ac i Gymmanfaoedd y Siroedd Dehenol; ac fel y crybwyllwyd fod ganddo alluoedd priodol at fraethineb, byddai yn gwneyd defnydd gwastadol o

hono. Anhawdd ydoedd ymddiddan ag ef heb dderbyn cyflawnder o hono ganddo. Clywais un brawd yn diolch iddo am wneuthur cymmwynas, pryd yr atebodd, 'Diolchwch i'r Arglwydd am iddo roddi modd i mi i'w gwneud.' Pan ofynwyd iddo, wrth ei holi, am ei brosiad, a oedd efe yn defnyddio Cyf-ryngwr yn ei agoshad ger bron yr Arglwydd? atebodd, 'Pa beth a wnaif hebdio?'

Sefydlodd yr hen dadau, Mr. Jones, Llangan, ac ereill, ar gais Mr. William Thomas, y Cyfarfod Misol cyntaf o bob blwyddyn i gael ei gynnal yn y Pile ar ddyddiau y Calan, ac y mae yr arferiad yn parhau hyd y dydd hwn, ac fe ddyg-ir mawr sel drosto gan y cyfeillion a'r gymmydogaeth hefyd.

Yn Nghyfarfodydd neillduol y Cyfarfodydd hyn y mae yn ddefod arferedig yn y cyfryw leoedd i ymddiddan a'r benadurlaid, a gwneid bysgru a'r brawd trancedig, ac o herwydd ei deimladau gwneiniaid dywedodd lawer gwaith ei fod, nosweithiau cyn i'r cyfryw gyfarfodydd ddod, yn methu cynsu gan ofn naturiol i wynebu o flaen y cyfarfod, a dywedai hefyd fod yn well ganddo gael ei drin gan y brodyr na pheidio. Gan y byddai rhyw rwystrau yn dyfod weithiau fel na ellid ymddyddan a hwynt oll, cwynai pawb a fyddai yno o herwydd eu colled. Dywedodd un o'r Gweinidogion unwaith ag oedd yn bresennol pan y methwyd a chael cyfie i ymddyddan a hwynt, 'Collais fraser a mēr y cyfarfod, sef cael clywed David Nicols yn dweyd ei brosiad.' Byddai ei glywed ef yn ddinystr ar galedwch ein calonau, a gosodid y gwrandawyr mewn boddfa o syndod wrth ei wrando.

Y tro diweddar y clywsom ef oedd yn nechren y flwyddyn 1838, pryd y dywedai mai peth mawr ganddo ydoedd cael ei fywyd, fel y Gibeoniaid hyny pan dwyllasant Josuah, ac fe'i gosododd yntau hwy i fod yn gludwyr dwfr, ac yn gymynwyr coed, ac etto goddefodd iddynt gael eu bywyd, ac felly dywedai yntau ei fod yn foddolion i fod yn y gwasanaeth iselaf dros yr Arglwydd, yn gludydd dwfr ac yn gymynydd coed, ond iddo cael ei fywyd.

Rhagflaenwyd ei farwolaeth ddedydd gan gystudd am fisoedd, yr hyn a gymmerth le er galar y 8fed dydd o Dachwedd, 1838, ac fe'i claddwyd ef yr 8fed dydd yn mynwent Mawden i aros y diwrnod pryd y bydd ei gorph gwael wedi ei gwbl berffeithlo. Ar

ddiwrnod ei angladd, gweddiodd Mr. Evan William, ac yn ol ei ddymuniaid yn ei fywyd, pregethodd Mr. John Morgan, yn yr addoldy, oddiar Phil. 3. 11. Nos drannoeth pregethwyd pregeth angladdol iddo gan y Parch. Moses Parry, o Ddinbych, oddiar Ioan 17. 15.

Ofni yr ydoedd fwyaf yn ystod ei fywyd am ei grefydd: a phan ofynodd brawd iddo, ychydig cyn marw, pa fodd yr oedd hi arno? dywedai mai ofni yr ydoedd fwyaf, ac nas gwyddai paham. Bu farw yn orfoleddus dan ganu,

O fryniau Caersalem celr gweled, &c.

Treuliodd y misoedd diweddaraf o'i fywyd yn aelod fyddlon yn y Gymdeithas Ddirwestol.

Ei oedran pan y bu farw ydoedd 66 mlynedd, deugain o ba rai a dreuliodd yn eglwys Crist; a gellir dywydd am dano fel am Maclaurin, y duwinydd Albanaidd,

Each talent that enrich'd his heaven-born mind,
By Jesus given, to Jesus he resign'd;
Swift was his race, with health and vigour blest,
Soft was his passage to the land of rest.

Tui bach.

D. HUMES,

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

1. TIMOTHEUS.

Timotheus yr efengylwr a ymddengys i fod yn frodor o Lystra, dinas yn Lycaonia. Ei dad ydoedd Roegwr: ond ei fam Eunice, yr hon ydoedd Iuddewes, a'i Nain Lois, y rhai oeddynt yn wragedd. enwog, a gymmerasant y fath dduwiol ofal am ei addysgiad, fel yr ydoedd ei feddwl wedi ei ystorio a'r ysgrythrau hyd yn nod er yn fachgen. Efe a ddygwyd i wybodaeth o'r gwirionedd, fel mae yn yr Iesu, pan yn ieuanc, trwy weinidogaeth Paul; yr hwn, mewn ail ymweliad a'r brodyr yn Lystra, a gafodd Timotheus yn y fath gymmeriad uchel gan yr eglwys yn y lle hwnw, ac yn Iconium, fel ag y darfu iddo ei ddewis fel ei gydymaith a'i gynnorthwywr yn ei lasur cenhadol. I heddychu rhagfarnau yr Iuddewon, Timotheus a ymostyngodd i'r enwaediad, ac a ordeiniwyd yn efengylwr. O'r amser hwn Timotheus a ddilynodd Paul yn ei deithiau, yn ei gynnorthwyo yn ei swydd apostolaidd, yn pregethu yr efengyl, ac yn sefydlu yr eglwys ieuainc; ac ni ddarfu iddo byth ei adael oddieithr pan yn anfonedig ar ryw genhadaeth neillduol.

I'r dyben o amddiffyn a chadw purdeb yr athrawiaeth efengylaidd, ac i reoleiddio y ddysgyblaeth yn eglwys Ephesus, gadawyd Timotheus gan yr apostol yn y ddinas hono. I wasanaethu fel awdurdod apostolaidd dros ei ymddygiad yn gwrthwynebu yr heresia, ac yn cyflawu i swyddau eglwysig, ysgrifewyd yr epistol cyntaf at Timotheus gan Paul, oddentu A. D. 64. Pa hyd yr arosodd Timotheus yn y ddinas hono nid yw hysbys. Traddodiad ansicr a ddywed iddo gael ei roddi i farwolaeth gyda phastyau a cherig, pan yn pregethu yn erbyn eilunaddoliaeth, yn agos i deml Diana yn Ephesus, A. D. 97.

Yr epistol hwn sydd yn rhanedig i chwech o bennodau, yn cynnwys unarddeg o ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Y rhagymadrodd. pen. i. 1, 2.

Dos. II. Rhybuddion i Timotheus ynghylch y dyben er mwyn pa un y gadawyd ef yn Ephesus, yn enwedigol mewn perthynas i gadwraeth athrawiaeth iachus, pen. i. 3—14.

Dos. III. Calonogid i Timotheus, oddiwrth yr efengyl ogoneddus, o achubol ras pa un yr ydoedd yr apostol yn esiampl mor hynod, pen. i. 15—20.

Dos. IV. Cyfarwyddiadau ynghylch testynau a dull gweddi a diolchgarwch, pen. ii. 1—8.

Dos. V. Addysgiadau ynghylch ymddygiadau merched Cristionogol, pen. ii. 9—15.

Dos. VI. Addysgiadau neillduol perthynol i gymhwysderau esgobion a diaconiaid, pen. iii.

Dos. VII. Prophwydoliaeth am wrthgiliad galarus oddiwrth burdeb yr efengyl, pen. iv. 1—5.

Dos. VIII. Cynghorion ynghylch ymddygiad personol Timotheus, pen. iv. 6—16.

Dos. IX. Rheolau i ddal sylw arnynt tu ag at yr amrywiol ddosparthiadau o bersonau mewn cymundeb Cristionogol, yn enwedigol gwragedd gweddwon, pen. v.

Dos. X. Addysg ynghylch gwasanaethwyr, gau athrawon, a golud, pen. vi. 1—10.

Dos. XI. Gorchymyn difrifol ac addysgiadau i Timotheus mewn perthynas i'w ymlyniad wrth y gwirionedd, yn cael eu cymhell gyda'r ystyriaethau mwyaf effeithiol ac annogaethol, pen. vi. 11—21.

Mae yn rhaid golygu yr epistol at Timotheus fel un o'r profion egluraf o

gywirdeb, uniondeb, ac ysbrydolrwydd meddwl yr apostol Paul. Canys pe buasai ei olygiadau a'i ddisgwyliadau dirgel yn wahanol oddiwrth y rhai hyny a gyhoeddodd efe i'r byd, yn sicr buasai wedi rhoddi rhyw grybwylliadau o honynt mewn llythyr ysgrifenedig at gyfaill mor neillduol. Y darluniadau perffaith ag ydynt yma wedi eu tynu o'r nodweddïadau a'r dyledswyddau, a'r cymhwysderau angenrheidiol i esgobion a diaconiaid, nis gallant fethu bod yn addysgiadol i'r rhai hyny sydd yn cyflawni y cyfryw swyddau, ac i'r rhai ag ydynt yn dwyn perthynas a'u gweinidogaeth.

Cyfeiriadau yn 1 Timotheus.

Pen. ii. 1, 2.	Eza. vi. 10.	Pen. iv. 1.	Dat. ix. 20.
	Ier. xxix. 7.		xvi. 14.
8. Mal. i. 11.		16. Eze. xxxiii. 9.	
Esa. i. 15.		v. 4. Gen. xiv. 10, 11.	
iii. 6. Esa. xiv. 12.		19. i eut. xix. 15.	
		vi. 13.	xxxii. 35.

YR ADGOFIEDYDD.

YR EFENGYL YN AROGL I FYWID NEU I FARWOLAETH.

Allan o waith Reynolds.

TRWY ddanfoniad yr Yspryd yn y fath gyflawnder ar ol eisteddiad Crist ar ddechulaw Duw, dylem ddysgu â pha fath gariad i dderbyn efengyl yr iachawdwr-iaeth, er ein dysgu am hyn yr Yspryd Sanctaidd hwn a dywalitwyd ar Genadon Crist; a chyd â'r fath ymddygiadau nefolaidd i ddatgan yr hyn y syrthiodd ein calonau iddo, i rodio fel plant y gol-euni, ac fel y mae yn berthynol i efengyl Crist, i addurno ein uchel broffes, ac i beidio derbyn gras Duw yn ofer. Ystyria fod y gair fel hyn yn fywiol yn cael gweithrediad, un ai argyhoeddi i iachawdwr-iaeth, neu ynte selio i ddamnedigaeth; fel yr haul, un ai toddi ai caledu—fely gwlaw, un ai aeddfedu yr yd neu fywiogi y chwyn—fel teyrnawlen brenin, un ai i reoli y deiliaid, neu i ddarostwng gelynion—fel tân y gôf aur, un ai puro yr aur, neu ddifa y sorod—fel dyfroedd y cyssagr, un ai iachau lleoedd neu ynte eu troi yn byllau halen. Eze. 47. 11. Yn ol cyfartalwch Yspryd Crist yn ei air datguddiedig, y caiff cyfartalwch barn y rhai a'i dirmygant fod. Y dirmyg ar iachawdwr-iaeth gymmaint, a gweinidogaeth mor ogoneddus, a ddaw â damnedigaeth dostach. Heb. 2. 2, 4. "Oni bai fy nyfod a llefaru wrthynt," medd ein Hiachawdwr, "ni buasai arnynt bechod." Ioan 15. 22. Pechodau yn erbyn goleuni natur nid ydynt bechodau mewn cydmariaeth i'r

rhai yn erbyn yr efengyl. "Canys y ddaear, yr hon sydd yn yfed y gwlaw sy yn mynych ddyfod arni, ac yn dwyn drain a mieri sydd anghymeradwy ac agos i felldith. Heb. 6. 7, 8. Ni wna Duw bob amser, hyd yn nod yn y lle hwn, oddef i'w Yspryd ymrson â chnawd; y mae dydd o heddwch, yr hwn a ilw ef ein dydd ni, dydd yn yr hwn yr attolyga ac yr erfynia arnom ymgymmodi âg ef; eithr os barnwn ni ein hunain yn anheilwngo fywyd tragwyddol ynddo, a myned ym mlaen yn gildynus hyd na byddo meddyginaeth, efe a all yn hawdd gymmeryd ei Yspryd ymaith, a'n rhoddi i fynu i orphwylliad ein calonau ein hunain.

Môn.

Cyf. CAIAN.

Y CROCHENYDD.

Allan o waith Crane.

"Dos i waered i dŷ y crochenydd." Jer. 18. 2, 4. A pha beth a ellir ei ddysgu yno? Onid ydyw y clai yn ystwyth, hyblyg, ac ufuddhaol, i law y crochenydd? Ac onni ddylai y Cristion lasurio mwy na mwy er cael llunio a ffurfio ei ewyllys yn ol ewyllys ei feistr, mewn pwynt o ymstyngiad sanctaidd? "Dychwel," medd Dafydd, wrth Zadoc, "âg arch Duw i'r ddinas: oscaffi ffafr yn ngolwg yr Arglwydd, efe a'm dwg eilwaith, ac a bar i mi ei gwelwedd hi, a'i babell. Ond os fel hyn y dywed efe, Nid wyf foddlon i ti: wele fi, gwnaed i mi fel y byddo da yn ei olwg." 2 Sam. 15. 25, 26.

Mon.

Cyf. CAIAN.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad tu dalen 71.)

V. Parhad o lasur Cenhadol yn yr Eglwys.

NYNI a drown yn ol yn awr i Germany, i'r dyben o ddyfod yn adnabyddus a rhyw ychydig nifer yn chwaneg o Genhadon y ffydd y rhai a hauasant yr had da drwy yr ardaloedd y rhai oeddynt y pryd hyny mor farbaraid.

Yn nghanol y tithfed ganrif (A.D. 650) y darfu i Emmeran, Amand, a Rupert bregethu yr Efengyl yn ardaloedd y Danube, lle y cawsai maesydd planhigfeydd Cristionogol eu hirsafthru dau draed gan orymdeithiau dinystriol y cenhedloedd crwydraidd. Ac yn fuan ar ol amser y pregethwyr uchod, cyrhaeddodd gair yr Arglwydd i'r wlad baganaidd hono, Thuringia. Yn y flwyddyn 685 daeth Monach Gwyddelig

o'r enw Kullen, ac a ymsefydlodd yn Wurzburg, lle yr oedd y Duc pagan-aidd Godsbert yn byw y pryd hyny. Yr oedd y Thuringiaid yn gyffredinol yn addoli y duwiau Odin, Thor, a Freya, er fod ganddynt eu duwiau neillduol eu hunain, Holla a Pusterich, ar yr un pryd. Pusterich oedd ddelw hyl o bres, dair troedfedd ei uchder.

Pregethodd Kullen yn llwyddiannus yn nhaleithiau y Maine, a'r Duc Godsbert ei hun oedd y cyntaf a dderbyniodd fedydd Cristionogol. A llaweroedd wedi hyny a ganlynodd ei gamrau ef, nes y darfu i luoedd yn rhanau dwyreiniol gwlad y Franks wneud proffes gyhoeddus o grefydd Crist.

Ynghylch yr un amser cynnygiodd Omer a Landebert fraenaru braenar y'mysg trigolion paganaidd a choelgrefyddol Brabant a Flanders; ac fe ddaeth mintai fechan o ddeuddeg o weision Crist drosodd o Frydain, i ddwyn cenadwri heddwch i drigolion Friesland. Amryw o honynt oeddynt o'r âch breninol, ac enw eu blaenor oedd Wilhibrod.

Daethant i Utrecht, ynghylch y fl. 690; ond hwy a gawsant y Frieslandiaid yn anewyllysgar i gyfnwied eu heilunaddoliaeth am Gristionogaeth, ac yr oedd eu brenin Radbod yn elynol iawn iddynt, ac nid oedd y Saxonaid y rhai a breswylent yr ystlys ddeheuol i'r ason Rhine yn fwy am achlesu y Cenhadau hyn o heddwch, eithr hwy a laddasant ddau o honynt yn y cythrwff. Un o honynt, o'r enw Suibert a gludodd yr Efengyl i'r wlad anial Berg, ac a adeiladodd Fonachlog yno. Willibred drwy lawer o brofedigaethau ac anhawsderau, o'r diwedd a ymsefydlodd yn Friesland, ac efe a lwyddodd gymmairt yno, nes y daeth y brenin Radbod y'mlaen i gael bedydd Cristionogol. Eithr efe a edifarhaodd, ac a drodd yn ol wedi hyny, ac ni chymmerodd ei fedyddio, er iddo ddyfod hyd at y fedyddfan. Yn fuan wedi hyny efe a fu farw. Yr Efengyl a lwyddodd, ac eglwysydd lawer a adeiladwyd, a mwynhawyd rhyddid mawr yn y wlad.

Daeth perthynas i Willibrod o Frydain o'r enw Winfried, ato i'w gynnorthwyo ef. Tosturi at ei gydgenedl ei frodyr y Germaniaid a'i cynhyrddod i gyghwyn o wlad ei enedigaeith. Ac wedi iddo aros i gydlasurio â Willibrod dros dair blynedd efe a dueddodd yn gryf i fyned i ymweled a'r paganiaid yn Hesse a Thuringia; ac nis gellid ei

berswadio ef i beidio myned yno. Efe a gychwynodd tnaq yno yn y flwyddyn 722, ac a letyodd un noswaith mewn Monachlog yn agos i Treves, lle yr oedd bachgen 16eg oed, yr hwn y deisyfodd Winfried arno ddarllen pen-nod o'r Bibl iddo yn Lladin. Yna gofynodd i'r bachgen, a oedd efe yn deall ystyr y bennod a ddarllenodd. Yntau a atebodd, nad oedd. A Winfried a esboniodd y bennod i'r teulu oll. A'i ymadroddion a lynnodd yn meddyliau y bachgen, fel nad oedd dim a wnaei ei foddio oni chai efe fyned gydag ef i'w daith; ac felly efe a aeth. Ac enw y bachgen oedd Gregory, yr hwn a droes allan i fod yn un o brif ddiwygwyr yn rhan Ogleddol o Germany.

Fe arosodd Winfried yn gyntaf yn Amonsburg, yn Hesse, ac efe a bregethodd gyda nerth mawr, ac a lwyddodd i ennill llawer o'r trigolion i'r ffydd Gristionogol, ac fe adeiladwyd yno amryw o Gapeli o goed yn lleoedd addoliad. Wedi hynny efe a bregethodd gyda mawr zel ar hyd y wlad. Ac efe a ddaeth i fangre yn agos i Grismar yn y Lower Hesse, ac a ganfu yno dderwen fawr, yn yr hon y cyfrifid fod eu prif dduw hwynt yn preswyllo; efe a'i lliifodd hi i lawr a'i law ei hun, gan gyhoeddi ar yr un pryd fawr wagedd eilunod mudion. Yn y gorchwyl hwn disgwyliat y bobl i dân o'r nef ddisgyn arno hob moment, a'i ysu yn y fan, am fod mor ryfgyus a dryllio preswylfod eu duw hwynt. A phan welsant na ddaeth dim niwed iddo, canfuont mai gwael iawn oedd y fath dduw nad allai amddiffyn ei hun. Yna cymmerodd Winfried y pren, ac a'i darniodd, ac a wnaeth Gapel mawr o frigau a changhenau y dderwen i addoli y gwir Dduw ynddo yn y fan a'r lle.

Efe a ddyfethodd dduwiau anferth Hesse a Thuringia, ac a adeiladodd Gapeli yn eu lle hwynt. Mor hynod y llwyddodd Duw waith y gwr hwn a'i gynnorthwywyr drwy eu llafur a'u zel, a'u ffyddlondeb yn pregethu yr Efigenyl! Fe ddywedir fod can mil o'r paganaid wedi eu dychwelyd at Grist drwy eu gweinidogaeth hwy. Darfu i'wesiamply gynnyrfu y Mynachdai yn Mrydain, fel yr anfonasant iddo amryw o weinidogion duwiol i'w gynnorthwyo ef yn y gwaith. Is, fe aeth amryw o foneddigesau duwiol o Frydain i addysgu eu rhyw eu hunain yn egrwyddorion y grefydd Gristionogol. Boneddus o'r enw Chunitrude a fu yn dysgu yn Ba-

varia; a Lioba, perthynas agos i Winfried, yn Kitzingen; a'i chwaer Waldburgis, yn Heidenheim. Winfried, trwy ei fawr lafur, a gyrhaeddodd hyd yn Bavaria, ac i barthau dwyreiniol gwlad y Franks. Efe a sylfaenodd Eglwysai, Archesgobaethau, a Mynachdai; efe a gododd i'fynu ddysgyblaeth eglwysig, lle yr oedd wedi gwywo; ac a fwriddo allan weinidogion dilafur, ac a ddyg iawn drefni y marferiad i ba le bynag yr ai.

Fodd bynag, fel y mae yn alarus meddwl, aeth Winfried y'mlaen, yn ol ei farn, y dylai Eglwys Germani fod dan lywyddiaeth y Pab o Rufain: efe a fu yn Rhufain droiau. Ond mae yn angenrheidiol sylwi yma, nad oedd Esgob Rhufain ddim yn agos mor anghristaidd y pryd hyny ag yr aeth efe ar ol hyny. Rhoddus Esgob Rhufain enwad ar Winfried. sef Bonafacius, sef gwneuthurwr daioni; ac efe a'i gwnaeth ef yn Esgob Mentz.

Aeth Sturm allan, yr hwn oedd un o ysgolheigion Winfried, ac a adeiladodd Fonachlog fawr yn Fulda, yn y flwyddyn 744. Darfu i Winfried eneinio Pepin ar ei goroniad yn Frenin Ffrainc. Willibrod, ar ol llafur cenhadol caled yn y wlad hono am hanner can mlynedd, a aeth i orphwysfa yn y flwyddyn 746. Gelwid Winfried yn Apostol Germany, o herwydd ei fawr lafur a'i lwyddiant yn y wlad hono. Wedi iddo yntau lafurio am hanner can mlynedd, efe a fu farw drwy ddwyrlaw mintai o leiddiaid paganaidd yn y flwyddyn 755.

Ar ol marwolaeth Winfried, daeth ei hen Ysgolhaig Gregory, yr hwn a enwyd o'r blaen, i fod yn Esgob Utrecht, lle yr oedd efe yn llafurio pan fu ei athraw farw. Yma, efe a ddyg i'fynu lawer iawn o wyr ieuaic duwiol o Ffrainc, Brydain, Friesland, Thuringia, a Saxony, i lafurio fel cenhadau yr Efigenyl yn mbarthau gogleddol Ewrop. Yr oedd ei Ysgolheigion yn hynod o hoff o hono. Pan oedd efe yn glaf o'r clefyd y bu farw o hono, efe a ymnerthodd, ac a ddymunodd gael ei gario i'r Eglwys, efe aeth ar ei liniau wrth yr allor, ac a gyfranodd o'r Swper sanctaidd, ac a fu farw yn y fan, yn ddeg a thriugain mlwydd oed.

Fel hyn, nyni a rolsom ychydig o hanes y gwr enwog a fuont gynt yn llafurus, fyddlawn, a llwyddiannus iawn yn ngwiliann Crist yn yr oesoedd tywyll a phaganaidd hyny y crybwyllasom am danynt. Bod amryw gyfeil-

iornadau, ac amryw wendidau yn perthynau iddynt nid yw yn rhyfedd, pan feddylom yr amseroedd tywyll yr oeddynt yn byw ynddynt; er hyny, ni chuddiasant eu talent yn y ddaear, eithr hwy a ymroisant i lawr arfer y wybodaeth oedd ganddynt drwy ddefnyddio pob moddion a allent i daenu gwybod-eth am y Gwaredwr y'mhlith eu cydgreaduriaid. Hyd yn hyn nid oeddynt yn defnyddio na moddion o orfodaeth er lledaenu Cristionogaeth yn y byd.

Ond pan ddaeth Charlemagne, brenin y Franks, i feddu awdurdod ar ran fawr o Ewrop, ar ol rhyfela â'r Saxoniaid paganaudd am ddeng mlynedd ar hugain, efe a ddirgymhellodd lawer o honynt i dderbyn Cristionogaeth, bodd neu anfodd. Ac fe fu hyn yn siampl ddrwg i amrywol Dywysogion i wneud yn gyffelyb mewn gwledydd ereill hefyd. Fodd bynnag, fe fu Charlemagne yn offerynol i annog dysgeidiaeth, adnewyddu dysgyblaeth eglwysig, ac i wneud amryw ddiwygiadau ym mhlith yr Offeiriad. Ond yn yr oesoedd hyn yr oedd Cristionogrwydd yn tueddu yn fawr i debygoli i baganiaeth oherwydd llygredigaeth a chymmysgedd y rhai a'i profsesenthi.

Darfu i amryw genhedloedd paganaudd y pryd hyn gyfnwedd eilunod paganaudd eu henafiaid am ddolwau y saint Cristionogol, gan ddyngu arfer llun y groes, a phenlinio i adrodd eu Paderau yn yr iaith Lladin, heb ddeall un gair o'r hyn a ddywedent. Hefyd gwelwyd ardaloedd cyfam yn deibyn bedydd yn yr un fwyddyn; ac wedi hyny, y'mhenychydid o flynyddoedd yn troi yn ol i wadu Cristionogaeth.

Etto, fe gafwyd yn y dyddiau hyny, rai gwyr parchus, y rhai a ymroisant i ddefnyddio eu talentau i weinyddu i Eglwys Crist, ac i lasurio yn ngwaithy weinidogaeth i daenu gwybodaeth o'r gwir Dduw y'mhlith y paganaudd, ac i gyhoeddi enw Crist i Gwaredwr i bechaduriaid o bob gradd. O'r rhai yr oedd Willehad, yn Bremen a Saxony; Liudger, yn Westphalia; Anacher, yn Sweden a Denmark; Rembart, yn Brandenburg. Ond, pa un a oeddynt yn rhob gormod o bwys ar fedydd, neu a oeddynt yn llafurio yn benaf i ennill dynion i broffesu crefydd yn hytrach na phlannu dechreuad ymadroddion Crist yn meddyliau eu gwrandawyr, nid yw yn iawn i ni farnu; ond hyn sy sicr, nad oedd y rhan fwyaf o'r hyn a elwid yn dychwellaidd yn y dyddiau hyny a ddaeth yn ddiwng o'r enw.

Canya nid oedd profses allanol y dychwelledigion newydd ddim ond yn anfynech yn tarddu oddiar argyhoeddiad meddwl, a byfforddiant didwyll. Anaml y gwelid profses o grefydd yn tarddu oddiar gyfnwieddiad yn meddwl, ac yn dwyn firwyth cyfatebol yn y fuchedd. Yr oedd llawer yn dyfod i broffesu Cristionogaeth oddiar ddysgwiliad am fanteision tymborol; ereill oddiwrth siamplau Ymerawdwyr, breninoedd, tywysogion, a gwyr mawr y byd: ac ereill hefyd rhag eu bosu hwynt, yn hytrach nag oddiar argyhoeddiad o bechod a fydd yn Nghrist. Er hyny i gyd, yr oedd Cristionogaeth, o'r fath ag ydoedd y pryd hyny, wedi ennill tir lawer. Hi a ymdaenodd dros wledydd Bohemia, a Moravia, Hungary, Poland, a Russia. Ac er gwaed oedd gwedd y grefydd Cristionogol yn yr oesoedd coelgrefyddol hyny, hi a fu yn offerynol i ddadymchwelyd llawer o ffeidd-dra y cenedloedd lle y denai, ac i osod i lawr sail gwaredidd-dra, dysgeidiaeth, ac iawn drefn.

(I'w barhaa.)

MARWOLAETH CRIST.

(Parhad tu dal. 84.)

Y MAE YR HYN A ddywedwyd o'r blaen ar yr achos pwysfawr hwn, yn ein harwain i goisio sylwi ar

III. *Natur Marwolaeth Crist.* Pan y mae dynion yn meirw yn gyffredin y maent yn meirw am na allant fyw. Ond ni bu Crist farw o ddiffyg gallu hyw.

Nid haelddu marw yr oedd efe: yr oedd y lladron a groeshoeliwyd yn haelddu marw. Luc 23. 41. Ond "ni wnaeth efe ddim allan o'i le."

Nid marw fel Merthyr a wnaeth. Byddai yr erlidwyr creulon yn myned ag einloes y merthyron oddi arnynt. Ond nid oedd "ueb yn dwyn ei einloes ef oddi arno." Ioan 10. 18.

Nid marw o ddamwain, na digwyddiad, a wnaeth: ond yn ol *terfynedig gyngor*. Act. 4. 28. "Rhagordeiniwyd ef i farw cyn sylfaenu y byd." 1 Petr. 1. 19. "Gwaed y cyffammod tragwyddol," oedd ei waed ef. Heb. 13. 20. Yr oedd efe yn gwnethur ewyllys ei Dad wrth farw. Heb. 10. 10. Daeth i'r byd gan swriadu marw. Gal. 4. 4. Marw o gariad anfeidrol at bechaduriaid. Ioan 15. 13. Eph. 5. 2. Bu Crist farw yn ol ei awydd, Machuwydd

(Heb. 7. 22.) yn marw i dalu y dyled. Offeiriad trwy lw. Heb. 7. 17, 20. Offeiriad i'w aberthu ei hun; i farw yn ei swydd. Heb. 9. 11—14, 26, 28. Nid oedd ei angau ef yn luddias iddo ef barhau yn Offeiriad.

Felly gwelwn yn amlwg,

1. Fod Crist wedi marw dros, neu yn lle, pechaduriaid. Nid yn unig er eu mwyn, ac er eu lles, ond yn eu lle. Dyoddefodd dynion duwiol, merthyron, ac ereill, er mwyn a lles ereill. Dyoddefodd Paul lawer er mwyn yr etholedigion. 2 Tim. 2. 10. Ond buasai yn arswydo pe buasai rhyw rai yn meddwl ei fod yn dyboddef yn y dull y dyoddefodd Crist drostynt. Gofynnodd i'r Corinthiaid, fel gwr mewn dychryn, "Ai Paul a groeshoeliwyd trosoch?" 1 Cor. 1. 13. Gan ddangos fod marwolaeth Crist dros bechaduriaid, o natur uwch na dyoddef er eu mwyn. Mynych y dywedir, yn yr Ysgrifys Sanctaidd, fod Crist wedi marw trosom, neu yn ein lle, fel y geir cyfieithu y gair. "Rhoi ei einios yn bridwerth dros lawer." Mat. 20. 28. "Crist mewn pryd a fu farw dros, (neu yn lle) yr annuwiol." Rhuf. 5. 6. "Carodd ni, a rhoddodd ei hun trosom." "Carodd Crist yr Eglwys, ac a'i rhoddos ei hun drosti." Eph. 5. 2, 25. "Bu farw trosom." 1 The. 5. 10. "Aberthwyd trosom ni." 1 Cor. 5. 7. Rhoddodd "ei einios dros ei gyfeillion." Ioan 15. 13. 1 Ioan 3. 16. "Y cyfiawn dros, (neu yn lle) yr anghyfiawn." 1 Petr 3. 18.

Yn ei anfeldrol gariad a'i ras efe, o'i wirfodd, a gymmerodd le pechaduriaid enog, a thruenus, oedd yn haeddu marwolaeth, i.e., marwolaeth dragwyddol. Efe a aeth yn Fachniydd drostynt. Heb. 7. 22. Machniydd yn ei swydd Offeiriadol. Gwel adn. 20, 21. Bu farw yn ei swydd yn eu lle, wrth farw talodd en dyled a'i werthfawr naed. Rhoddodd aberth digonol, a difaf, boddolawn gan gyfiawnder, dros eu pechodau; "I ddileu pechod trwy aberthu ei hun." "I ddwyn ymaith bechodau llawer." Heb. 9. 26, 28. Felly mae yn amlwg mai yn lle pechaduriaid y bu Crist farw!

2. Gan fod Crist wedi marw yn lle pechaduriaid, a thros eu pechodau, y mae yn rhai bod eu pechodau hwy wedi cael eu

rhoddi yn ei erbyn ef, fel eu Machniydd hwy, neu encyfrif iddo, neu arno ef. "Traddodwyd ef tros ein pechodau ni." Rhuf. 4. 25. Ie, "Rhoddodd ei hun dros ein pechodau ni." Gal. 1. 4. "Dyoddefodd dros bechodau." 1 Petr 3. 18. Ie, bu "farw Crist tros ein pechodau ni." 1 Cor. 15. 3. "Dug ein pechodau yn ei gorph ar y pren." 1 Petr 2. 24. Ie, "Dug bechodau llaweroedd." Esa. 53. 12. Heb. 9. 28.

Nid oedd pechod ynddo ef. "Pech sanctaidd" oedd ei ddynoliaeth o'r br. Luc 1. 35. "Ynddo ef nid oedd pechod." Ie, "Ni wnaeth bechod," "Nid adnabu bechod." 1 Ioan 3. 5. 1 Petr 2. 22. 2 Cor. 5. 21. Etto, dug bechodau, dyoddefodd, a bu farw dros bechodau. Felly y mae yn rhaid mai pechodau ereill oeddynt, yn cael eu cyfrif iddo, neu eu rhoddi yn ei erbyn, ar sail ei ymrwymiad gyrfoddol drostynt, fel eu Machniydd. Nid ydym i feddwl fod y Tad yn cyfrif iddo ei wneud y pechodau, ni allasai hyny fod, "Oni wna Barnydd yr holl ddacae farw."

Ond gan iddo, yn ei ras anfeirrol, ymrwymo i fyned i le pechaduriaid, a dyoddef, a marw, drostynt, yna yr oedd yn addas cyfrif eu pechodau hwy arno ef.

Yr oedd hyny yn cael ei ddangos mewn cysgodau gynt, megis yn ngwaith Aarno yn rhoddi holl bechodau Israel ar ben y bwch diangol, &c. Lef. 16. 21. Felly, "yr Arglwydd a roddodd arno ef (Crist) ein hanwireddau ni i gyd." Esa. 53. 6. Gwnaed ef, yr hwn nid adnabu bechod, "yn bechod trosom (neu yn ein lle) ni." 2 Cor. 5. 21.

Yn yr un dull y gwnaed ef yn bechod ag y gwneir ni yn gyfiawnder, sef trwy gyfrifad. Cyfrif pechodau i'r hwn nid adnabu bechod, fel y byddai ffordd i gyfrif cyfiawnder i rai heb gyfiawndero'r eiddynt eu hunain ganddynt!!! O! ryfeddodau doethineb a gras Duw yn trefnu ffordd i gadw pechaduriaid!!!

3. Felly, gan fod Crist wedi myned i ddeddf le pechaduriaid, a than gyfrifad o'u pechodau, yr oedd yn rhaid iddo dyoddef y gospeidigaeth oedd yn gyfiawn iddynt. "Yr oedd yn rhaid i Crist dyoddef." Luc 24. 26. Oni buasai ei ymrwymiad fel Machniydd drostynt, a'i fod

yn ol ei ymrwymiad yn sefyll yn eu lle hwy, a bod eu pechodau hwy wedi eu *cyfrif* arno, neu eu gosod yn ei erbyn, ni buasai ei ddyoddefiadau, a'i angau, yn *gospedigaeth*.

Nid yw yr un barnwr doeth, a chyfiawn, ac yn barnu wrth reol, neu gyfraith un-iawn, yn rhoddi *cospedigaeth*, ond am drosedd neu droseddau; nac ar yr un person, oni bydd pechod yn cael ei roddi yn ei erbyn mewn rhyw ddull, a'i brofi yn eglur. *Cospedigaeth* oedd dyoddefiadau ac angau Crist; felly rhaid oedd bod pechodau yn cael eu rhoddi yn ei erbyn ef, i.e. ein pechodau ni yn cael eu *cyfrif* arno ef. "Efe a archollwyd am ein camweddau ni; *cospedigaeth* ein heddwech ni oedd arno ef." Esa. 53. 5. Sef, *cospedigaeth* am ein pechodau, fel y byddai i ni gael heddwech. "Yr Arglwydd a fynai ei ddryllio ef, efe a'i clwyfodd." adn. 10. Pan y dug bechodau llaweroedd, adn. 12. i.e. "gwnaed ef yn feldith trosom." Gal. 3. 13. "Y cwpan a roddodd y Tad iddo," oedd cwpan chwerv ei angen ef. Ioan 18. 11. Wrth ddyoddef y *gosp* gyfiawn i'n pechodau, "Dug ym-aith bechodau llawer." Ymddengys yr ail waith heb y pechodau a gyfrifwyd arno pan ymddangosodd y waith gyntaf. Heb. 9. 28. Rhoddodd Iawn drostynt i'w dileu. I Ioan 4. 10. Dyoddefodd ef y *gospedigaeth* oeddynt ni yn ei haeddu. Dyoddefodd ddigon! Boddlonodd gyfiawnder! Mawrhaodd y gyfraith! Rhoddodd bridwerth, "Efe yw yr Iawn!" Llwyf brynodd, "Gorphenwyd." Ioan 19. 30. Un person anfeidrol yn dyoddef *cospedigaeth* a haeddodd myrddiynau anrifadwy! i.e. er boddlonrwydd perffaith y barnwr cyfiawn. Dyoddef mewn ychydig amser y *gospedigaeth* na buasai y myrddiynau troseddwy, yr oedd efe yn dyoddef yn eu lle, i dragywyddoldeb, yn ei ddyoddef yn Iawn!!! O! ryfeddodau anfeidrol angau Crist!

IV. *Dybenion Marwolaeth Crist.* Y mae yn rhaid bod rhyw ddybenion uchel i farwolaeth Crist, nad oedd ffordd arall, unol â phriodoliaethau Duw, i'w cyrhaedd. Marwolaeth y fath Berson anfeidrol, yn ol y fath gyngor anfeidrol ddoeth. "Tywysog y bywyd" yn marw, yn ol "terfynedig gyngor a rhagwybodaeth y Duw anfeidrol ddoeth!!

Diammen na bu farw i ddybenion isel, dybenion y gallasai pethau llai eu cyrhaedd. Gallasai Duw gynnal y byd tra y mynai, porthi ei drigolion tra yr arbedai ei amynedd hwy, llywodraethu y byd, a'i farnu yn gyfiawn, heb i Grist farw.

Nid rhyw anturiaeth ansicr o ateb y dybenion oedd trefnu i Grist farw ar y groes. Ond yr oedd y dybenion uchaf mewn golwg, a doethineb anfeidrol yn trefnu ffordd anfaledig i ateb y dybenion yn sicr. Y peth mawr oedd mewn golwg oedd cael myrddiynau anrifadwy o bechaduriaid truenus o ddynolryw, y rhai a garodd Duw yn rhad, yn ei ras penarglwyddiaethol, yn ddedwydd byth; ond yr oedd yn rhaid cael ffordd i'w gwneud hwy yn ddedwydd a fyddai er gogoniant i holl bridoliaethau Duw.

Gras penarglwyddiaethol oedd bwriadn achub pechaduriaid; ond os achub, yr oedd yn rhaid boddloni cyfiawnder, cospi pechod, &c. fel y byddai Duw yn gyfiawn, ac yn achubydd, cyfiawn ac yn cyfiawnhan!

1. Felly, un o ddybenion mawr angau Crist oedd boddloni cyfiawnder Duw, dros y pechaduriaid a garwyd yn rhad, ac y bwriadwyd eu dwyn i ogoniant. Y rhai y cymmerodd Crist eu hachos, ac y daeth i'w gwaredu oddiwrth eu pechodau. Mat. 1. 21. Ioan 3. 16. "Rhoddwyd *cospedigaeth* eu heddwech hwy arno ef." Esa. 53. 5. "Rhoddodd offrm ac aberth i Dduw drostynt o arogl peraid." Eph. 5. 2. "Hwn a osododd Duw yn iawn, i ddangos ei gyfiawnder ef." Rhuf. 3. 25, 26. "Efe yw yr Iawn." I Ioan 2. 2. "Gwnaeth gymmod dros anwiredd." Dan. 9. 24. Rhuf. 5. 10.

Agorwyd ffordd gyfiawn i bechaduriaid gael maddeuant trwy ei waed ef. "Heb ollwng gwaed nid oes maddeuant." Heb. 9. 22. "Gwaed er maddeuant," yw ei waed ef. Mat. 26. 28. "Traddodwyd ef dros ein pechodau." Rhuf. 4. 25. Trwy gyfiawnder ei aberth dileodd bechodau. Heb. 9. 26. "Wele, Oen Duw sydd yn tynu ymaith bechodau y byd." Ioan 1. 29. Y mae ffordd ogoneddus i fadden yn awr trwy ei waed ef; a holl briodoliaethau Duw yn cydymddisgleirio wrth achub, a maddeu, trwy waed Crist. Salm 83. 10.

Cariad tragywyddol yn bwriadu achub; doethineb aufeidrol yn trefnu ffordd ogoneddus; a chyflawader dwyfol yn foddllawn, ac yn ymddisgleiriawrth faddeu i'r pechaduriaid mwyaf trwy angau Crist. Efe wedi dyoddef en cospedigaeth, talu eu dyled, rhoi pridwerth dros eu rhyddhad. Mat. 20. 28. Cyflawnder yn eithaf boddllawn i'w rhyddhad, a madden iddynt yn y drafn ogoneddus hwn. Boddllonwyd cyflawnder dros y pechaduriaid yr oedd Crist yn aberthu ei hun drostynt. Yr oedd yn offrrwm ac yn aberth i Dduw o arogl peraid. Eph. 5. 2. "Gwasath heddwch trwy waed ei groes." Col. 1. 20. "Ein dwyn at Dduw." 1 Petr 3. 18.

2. Prynu y pechaduriaid y bu efe farw drostynt, trwy dala llawn werth er eu rhyddhad o bob carcharau. "Rhoddi einioes yn bridwerth dros lawer." Mat. 20. 28. Llawn werth eu rhyddhad. "Er gwerth y prynwyd" hwy. 1 Cor. 6. 20. Iê, a "gwerthfawr waed Crist." 1 Petr 1. 18. "Llwyf brynnodd oddiwrt felldith y ddeddf." Gal. 3. 13. "Prynu i buro." Tit. 2. 14. Prynu i'w cael yn rhydd o bob carchar, o dan felldith a digofaint, o feddiant Satan, ac arglwyddiaeth pechod.

3. Marw i sicrhau cyflawniad o addewidion y cyfammod i'w holl had. "Marw i'r Testament fod mewn grym." Heb. 9. 17. Er fod y cyfammod yn dragywyddol, wedi ei luniaethu yn hollol ac yn sicr." 2 Sam. 23. 5. Etto, yr oedd yn rhaid yn ol y cyfammod i Grist farw, i roi llawn dros bechaduriaid, ac i ennill gras a gogoniant iddynt. Trwy ei angau ef y mae bendithion y cyfammod, cymmun-roddion y Testament, yn dyfod i'w had. Gwalwch addewidion y cyfammod newydd, yn Jer. 32. 38—41. Heb. 8. 8—10. Gal. 3. 14, 15. Addewidion i'r Arglwydd fod yn Dduw iddynt; rhoi calonau newydd iddynt i'w adnabod, a'i ofni, madden pechodau, a rhodio yn eu plith. Trwy ei angau agorodd ffordd i'r Ysryd ddyfod i weithie ynddynt. Ioan 16. 7. Ennillodd fydd, a phob gras iiddent. Phil. 1. 29, Trwy waed y cyfammod tragywyddol. Heb. 13. 20. Y mae y cwbl yn dyfod iddynt, ie, yr "etifeddiaeth dragywyddol." Heb. 9. 15.

4. Fel y dygai ni at Dduw. "Dyoddef.

odd dros bechodau, y cyflawn dros yr anghyflawn, fel y dygai ni at Dduw." 1 Petr 3. 18. Yr oeddyn ni trwy bechod wedi colli Daw, a myned yn mhell oddi wrtho; ac nid oedd modd i'n cael yn agos ato byth heb gael llawn drosom. Aeth Crist yn ei gariad a'i ras aufeidrol i le pechaduriaid anghyflawn, dyoddefodd drostynt am eu pechodau, i'r dyben i gael eu dwyn hwy at Dduw. Marw drostynt mewn bwrriad i'w tynnu ato ei hun, a thrwyddo ef i gymmod i Dduw. "Oe dyrchafar si oddiar y ddacur ni a dynaf bawb ataf fy hun." Ioan 12. 32. "Gwneyd yn agos trwy waed Crist." "Cymmodi trwy y groes. Tangnefedd i'r rhai oedd bell. Eph. 2. 13, 14, 16, 17.

(1.) Ein dwyn at Dduw yn y byd hwn mewn cyflwr o ras, i heddwch, a chymdeithas âg ef. Cael dyfodfa trwyddo at y Tad. Eph. 2. 18. Cael dyfod yn "gyd-ddinas-yddion â'r saint, ac yn deulu Daw." Cael "rhyddid i fyned i'r cysegr trwy waed Iesu," am hyny "nosawn." Heb. 10. 19, 23. Prynnodd Crist hwy trwy ei waed i Dduw. Dat. 5. 9. Prynnodd hwy i wasanaethu Daw. "Awyddus i weithredodd da." Tit. 2. 14. Marw "fel y byddent byw i'r hwn a fu farw drostynt." 2 Cor. 5. 15. Felly, ei ddyben oedd eu cael at Dduw, i'w heddwch a'i gymdeithas, i'w deulu a'i wasanaeth, i fyw er ei ogoniant yn y byd.

(2.) Fel y dygai y prynedigion at Dduw i ogoniant yn y byd a ddaw. "Bu farw trosom, fel y byddem fyw gyd âg ef" 1 Thea. 5. 9, 10. Dyoddef, i gael dwyn "meibion lawer i ogoniant." Heb. 2. 10. Iê, yr oedd meibion lawer wedi cael eu dwyn i ogoniant o'r blaen ar gyfrif ei angau ef. Y mae efe yn ewyllysio eu bod hwy lle y mae efe, i weled ei ogoniant. Ioan 17. 24. Efe a galf eu gwled yma. "O lafur ei enaid y gwal." Esa. 53. 11.

5. Bu farw "i ddwyn cyflawnder tragywyddol." Dan. 9. 24. "Dwyn anwirodded fel y cyflawnheid llawer." Esa. 53. 11. Gwnaed ef yn bechod trosom "fel y gwelid ni yn gyflawnder Daw ynddo ef" 2 Cor. 5. 21. Trwy *afudd-ded* un, sef Crist, ie, ei afudd-ded-hyd angau y groes, y *gwybodaeth* hwn yn *gyflawn*. Rhuf. 5. 16—18, Phil. 2. 8. Yn ei angau gorphonodd *gyflawnder* perffaith i bob un a gredo ynddo ef. Rhuf.

3. 22, 26. a 10. 4. Megis y gwnaed Crist yn bechod trwy gyfrif pechodau pechadurlaid arno; felly y gwneir pechadurlaid yn gyflawn, trwy gyfrif ei gyflawnder ef iddynt, aef pob pechadur a gredo ynddo ef. Rhuf. 4. 6. Y mae Duw yn cyfrif ei gyflawnder ef iddynt fel y byddont yn gyflawn ger bron ei orsedd bur ef, i.e. y mae "Duw yn cyflawnhau yr annuwol." Rhuf. 4. 6. Annawol o flaen yr orsedd cyn eu cyflawnhau; eu cyfnewid, a'u dwyn i greu, a'u cyflawnhau yr un pryd! O ryfedd ras! Cymmerodd Crist farw marwolaeth yn ein lle, a thanola pechodau ni, fel y byddai i ni gael cyflawnhad bywyd trwy gyfrifiad o'i gyflawnder ef i ni. "Traddodwyd ef dros ein pechodau ni; cyfodwyd ef i'n cyflawnhau ni." Rhuf. 4. 25. a 5. 18.

6. *Bu farw fel y sancteiddiaid y rhai y bu efe farw drostynt.* Nid yn unig marw drostynt fel y cymmodid hwy â Duw, y cyfrifid ei gyflawnder ef iddynt, &c. Ond hefyd fel y glanhaid hwy oddiwrth bechod. "Eu prynu oddiwrth bob anwiredd, ac i'w puru iddo ei hun yn bobl briodol." Tit. 2. 14. "Carodd Crist yr Eglwys, ac a'i rhoddes ei hun drosti, fel y sancteiddiaid efe hi," Eph. 5. 25, 26, 27. Bydd i'w waed ef, yr hwn a'i heffrymodd ei hun yn ddifal i Dduw, buro eu cydwytodau, &c. Heb. 9. 14. Cant eu sancteiddio "trwy offrymiad corph Iesu Crist unwaith." Heb. 10. 10. I'w sancteiddio trwy "Yspryd ein Duw ni." 1 Cor. 6. 11. 1 Petr. 1. 2. Agorodd ffordd trwy ei angau gwerthfawr i'r Yspryd Glân gael ei anfon i sancteiddio y rhai y bu efe farw drostynt. Dywedodd Crist wrth lefaru am ei farwolaeth, "Os mi a âf, mi a'i hanfonaf ef atoch." Ioan 16. 7. Bu Crist farw ar y pren, "fel y delai bendith Abraham ar y cenedloedd, fel y derbyniem addewid yr Yspryd trwy fydd." Gal. 3. 13, 14. Y mae yr Yspryd yn eu hargyhoeddi o'u cyfiwr trwmus, yn eu dwyn at Crist, yn rhoddi fydd ynddyni greu ynddo ef. "Er Crist y rhoddir iddynt greu ynddo ef," Phil. 1. 29. "Rhodd Duw," ar gyfrif angau Crist ydyw. Eph. 2. 8. Yr oedd ym y cyfammod gael ei had i greu ynddo. Ees. 66. 10. Scurhaodd Crist hysy iddynt trwy ei angau, Ioan 12. 24, 32. Gweithrediad Duw'w fydd. Col. 2. 12.

Pan unir pechadur a Christ trwy fydd, y mae egwyddor sanctaidd pob gras yn cael ei phlannu ynddo; y mae yn cael ei greu yn Nghrist i weithredoedd da. Y mae yn greuadur newydd. Eph. 2. 10. 2 Cor. 5. 17. "Trwy waed y cyfammod tragwyddol y perffecthir hwy ym mhob gweithred dda." Heb. 13. 20, 21. "Gwir Dduw y tangnefedd a'u sancteiddia yn gwbl oill." 1 The. 5. 23. "Marweiddir gweithredoedd y corph ynddynt trwy yr Yspryd, byddant byw. Rhuf. 8. 13. Etyb angau Crist y dyben yn hyn, caiff eglwys ogoneddus iddo ei hun, "heb arni na brycheuyn, na chrychni, na dim o'r cyfryw." Eph. 5. 27. Wedi golchi eu gynau yn ngwaed yr Oen. Dat. 7. 14.

7. Yr oedd ym y bwriad, ac ym un o ddybenion marwolaeth Crist, gael casglu y rhai oedd efe yn marw drostynt yn un corph, un teulu gwynfydedig byth. "Marw, fel y casglai efe ynghyd yn un blant Duw hefyd, y rhai a wasgaraisid." Ioan 11. 51, 52. "Rhoddi ei einloes dros y deifaid;" a rhaid iddo eu cyrchu, fel y byddo "un gorlan ac un bugail." Ioan 10. 15, 16. "Yn un corph trwy y groes." Eph. 2. 16. "Trwy un Yspryd, yn un corph." 1 Cor. 12. 13. Eu casglu o bob llwyth, ac iaith, a gwlad. Rhai o bob oed a gradd i fod yn un corph yn Nghrist. Plant yr un Tad; brodyr Crist y cyntafanedig; teulau yr un Yspryd; cyfranogion o'r un dduwini anian; teithio tu a'r un wlad; etifedigion yr un etifeddiiaeth; cant ganu yr un gân.

8. Un o ddybenion ei farwolaeth oedd dinystrio teyrnas, a thraws-lywodraeth, y diafol. "Fel trwy farwolaeth y dinystrai ef yr hwn oedd â north marwolaeth ganddo." Heb. 2. 14. Gen. 3. 15. "Ysigo ei ben." "Dattod gweithredoedd y diafol." 1 Ioan 3. 8.

Yr oedd gan ddiafol lywodraeth eang ar y byd. Gelwir ef yn dduw a thywysog y byd. 2 Cor. 4. 4. Eph. 2. 2. a 6. 12. Yr oedd yn tywlio, a lywodraethu dynion y byd hwn, y rhai trwy eu llygredigaeth a'u gelyniaeth yn erbyn Duw, oedd yn ddelliaid ufudd iddo. "Cryf arfog" ydoedd, ond yn angau y groes buddugoliaethodd Crist arno. Gorohfygodd ac yspelliodd ef. "Yspellio y tywysogaethau." Col. 2. 15. Agorodd

ffordd i waredu ei bobl o garchar ac o feddiant Satan. Rhana yspail y cedyrn. Esa. 53. 12. Bydd yr efengyl am ei groes, yn llaw ei Ysryd Glân, yn offeryn effeithiol i ddryllio carcharau Satan, a gollwng y carcharorion yn rhydd. Ioan 12. 32. Act. 26. 18. Col. 1. 13, &c. Marw i dalu y ddyled, a gorchfygu y cadarn, "Fel y dywedych wrth y carcharorion, Ewch allan, ymddangoswch," Esa. 49. 9.

9. Dangos undeb gogoneddus holl briodoliaethau Duw, yn y gwaith mawr a rhyfeddol, o achub pechaduriaid colledig o ddynolryw. Exod. 34. 5, 6. Salm 85. 10. Cydymgyfarfod yn ogoneddus. Trugaredd a gras yn cael achub eu gwrthdrysau. Cyfiawnder yn cael iawn a boddlonrwydd. Holl enw Duw yn cael ei ogoneddu byth. Ioan 12. 28. a 17. 1. Doethineb a gras yn ymddisgleirio. 1 Cor. 1. 24. a 2. 7, 8. Eph. 3. 10. a 1. 7. 2 Cor. 8. 9. Sancteiddrwydd a chyfiawnder. Heb. 7. 26, 27.

10. Y mae Crist yn eiriol yn y nef am gyfiawni dybenion ei farwolaeth. Y mae ei angau yn rhoi pwys ac effaith yn ei eiriolaeth. "Eiriolwr, ac efe yw yr Iawn." 1 Ioan 2. 2, 3. Aeth "trwy ei waed ei hun i'r cyassegr, gan gael i ni dragwyddol ryddhad." Heb. 9. 12, 24. a 7. 25. "Y mae ar ddeheulaw Duw yn erfyn trosom ni." Rhuf. 8. 34. Pwy a all ddamnio y rhai y bu efe farw, ac y mae yn eiriol drostynt? Cyfiawnir dybenion ei farwolaeth yn sicr, pwy a all attal, neu rwystro? neb. Gan fod angau Crist mor ryfeddol, a dybenion mor uchel iddo, y mae yn gweddu i ni ymofyn pa ffrwyth sydd arno.

V. *Am ffrwythau marwolaeth Crist.* Dywedodd Crist ei hun y byddai ffrwyth. "Os bydd efe marw, efe a ddwg ffrwyth lawer." Ioan 12. 24. *Ffrwyth i Dduw, i ddynion, ac i Grist ei hunan.*

1. *Ffrwyth i Dduw.* Gogoniant tragywyddol i'w holl briodoliaethau. "Er mawl gogoniant ei ras ef." Eph. 1. 6. Yn hyn "y mae Duw yn canmol ei gariad tu ag atom, oblegid a ni etto yn bechaduriaid i Grist farw trosom." Rhuf. 5. 8. "Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw." 1 Ioan 4. 9, 10. Dangoswyd ei sancteiddrwydd pur, a'i gyfiawnder, yn danllyd, a gogoneddus yn angau Crist. "I ddangos ei gyfiawnder ef, fel y byddai efe yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhau

y neb sydd o ffydd Iesu." Rhuf. 3. 25, 26. Y mae Doethineb Duw yn ymddangos yn ogoneddus yma. 1 Cor. 2. 6, 7, 8. Y mae mawr amryw Ddoethineb Duw i'w weled yn Angau Crist; hysbysir hyn i'r Tywysogaethau trwy yr Eglwys. Eph. 3. 9, 10, 11. Rhyfeddir a moliaunir holl briodoliaethau Duw am hyn byth!

2. *Ffrwyth i ddynion.* Achubir myrddynau anrifadwy o ddynion colledig trwy ei angau ef: nid oes ffordd arall i achub un. Act. 4. 12. Yroedd hyn wedi ei sicrhau i'r Mab yn y Cyfammod tragywyddol. "Pan osodo efe ei enaid yn aberth dros bochod, efe a wel ei had—o lafur ei enaid y gwel, ac y diwellir." Esa. 53. 10, 11. "Holl derfynau y ddaear a gofiant, ac a droant at yr Arglwydd." Had a'i gwasanaetha ef Salm 22. 27, 30. "Yr hyn oll a roddodd y Tad iddo, a ddaw ato." "Rhydd ef fywyd tragywyddol iddynt, ac a'u hadgyfyd hwy (ar ei ddolw) y dydd diweddaf." Ioan 6. 37, 39, 40. Rhydd fywyd tragywyddol i'r cwbl a roddwyd iddo, ni cholllir yr un. Ioan 17. 2. Tynir hwy at Grist gan y Tad. Ioan 6. 37, 44. A chan Grist ei hun. Ioan 12. 32. Tynir hwy o'r pellder ac o'r dyfnder mwyaf at Grist, a thrwyddo ef at y Tad. Ioan 14. 6. Tyn ef hwy, a hwy a redant ar ei ol. Can. 1. 4. Anfonir gwialen ei nerth ef allan; a'r bobl a fyddant ewylls-gar ym nydd ei nerth. Salm 110. 2, 3. Agorir carcharau, a beddau—rhyddheir carcharorion—cyfodir y meirw! Cymmodir gelynyddion; maddenir i droseddwy'r euog; glanhair yr aflan; achubir hyd yr eithaf Ffrwyth marwolaeth Crist: fydd hyn i gyd. Dwg ffrwyth lawer, ni all diafol na dynion attal hyn. Ni wellir y ffrwyth yn llawn hyd y dydd diweddaf, pan y gwelir tyrfia sawr, na all neb eu rhifo, wedi golchi, a chana eu gynau yn ngwaed yr Oen. Dat. 7. 9. Yna y bydd y gân dragwyddol i'r Hwn a'n carodd, ac a'n goleihodd, oddiwrth ein pechodau, yn ei waed ei hun. Dat. 1. 5. Bydd y ffrwyth fel y bwriadwyd, a'r dybenion wedi eu cyfiawni oll!!

3. *Bydd ffrwyth i Grist ei hunan.* Cofonwyd ef yn barod ag anrhydedd a gogoniant. Heb. 2. 9. Aeth i mewn i'w ogoniant. Luc 24. 26. "O herwydd pabam Duw a'i tra dyrchafodd yntan, ac a roddes iddo enw goruwch pob enw." Phil. 2. 8, 9, 10.

Gogoneddu Mab y dyn. Ioan 12. 23. Dyrchafodd Duw ef a'i ddeheulaw, yn Dywysog, ac yn Iachawdwr. Act. 5. 31. Arglwyddiaetha ar y meirw a'r byw hefyd. Rhuf. 14. 9. Caiff derfynau y ddacur i'w feddiant. Salm 2. 9. Cerir a mollemlir ef ar y ddacur gan fyrdiynau dirifedi. Plyga pob glin, a thwng pob tafod, iddo ef. Phil. 2. 10. Gogoneddir ef am angau y groes. "Pandel i'w ogoneddu yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol yn y rhai oll sydd yn credu." 2 Thea. 1. 10. Yno y "gwel o lafur ei enaid, ac y bydd wedi ei ddiwallu." Gwel ei angau wedi ateb yr holl ddybenion uchel yn llawn! Heb gael ei siomi na'i ddrysu mewn dim. "Teilwng yw yr Oen, yr hwn a laddwyd," (Dat. 5. 9, 12.) fydd cân orfoleddus y saint, a'r angelion: iddo ef yn ddildarfod.

Bellach, bydded i'r ysgrifenydd a'r darllenwyr holi eu hunain,

1. A ydym ni yn rhyfeddu cariad Crist at bechaduriaid, a'i farwolaeth drostynt? A allwn ni ddywedyd fel Paul, "Yr hwn a'm carodd, ac a'i rhoddodd ei hun trosodd?" Gal. 2. 20. A ydym ni yn byw i'r hwn a fu farw trosom? 2 Cor. 5. 15. Rhuf. 14. 6, 9. A ydym ni o galon bur yn ymuno yn y gân, Iddo ef yr hwn a'n carodd, ac a'n golchodd oddiwrth ein pechodau yn ei waed, y byddo y gogontant? Dat. 1. 5.

2. Gan fod y fath ddybenion uchel i farwolaeth Crist, a'r fath firwythau rhagorol arno, onid yw yn werthfawr yn ein golwg ni? 1 Petr. 2. 7. A ydyw ei firwyth yn felys i'n genau ni? Can. 2. 3,

3. Na foddlonwn heb fydd yn ei waed ef. A ydym ni yn awr yn credu? Os heb fydd yn Nghrist, yr ydym heb obaith, heb fywyd, ac y mae digofaint Duw yn aros arnom. 1 Cor. 15. 19. Eph. 2. 12. Ioan 3. 36. O, gadawn heibio ymddifysu cymmaint, ac ymddiddan cymmaint, am olud, parch, a difyrwch gwael y byd: a bydded i ni ymddifysu mwy yn angau y groes, ac ymddiddan mwy am dano.

4. Gan fod angau Crist wedi boddioni cyfiawnder, a gwneud cymmod, ffown yn bechaduriaid mawr at yr angau hwn am ein bywyd, fel y llofrydd amryfus i'r noddfa gynt. A yw y Mab genym? 1 Ioan 5. 12. O, derbyniad, ac ardeled, a dilyned pechaduriaid ef! Heb. 12. 3. Gocheled gwan-

dawyr, yr Efengyl "fathru Mab Duw, a barnu yn gyffredin waed y cyfammod," Heb. 10. 28. Pa fodd y diangant hwy?

5. Gan i Grist yn ei angau orchfygu y diafol, pechod, ac angau; cymmered y credadyn gysur, er amled, er cryfied ei elynion. Ceir gwaredigaeth oddiwrth gorph y farwolwaeth trwy angau Crist. Rhuf. 7. 24. 25. Cant oruchafiaeth ar ddiafol, er maint ei ddicheil a'i lid. Eph. 6. 16. 1 Petr. 5. 2. Rhuf. 16. 20. Cant fuddugoliaeth ar angau, dinystrir y gelyn diwedda. 1 Cor. 15. 26. Ni all nac angau, nac einioes, uchder, na dyfnder, nac un creadur, nac un gelyn, eu gwahanu oddiwrth gariad Duw y Nghrist Iesu. Rhuf. 8. 37—39.

Gredinwyr,—ymffrostiwn yn unig yn nghroes ein Harglwydd Iesu Grist. Galat. 6. 14.

JOHN ELIAS.

Y Fron, Môn.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

Rhif. viii.

SEFYLLFA PRAWF.

PREGETHWYR.—Dydd da'wch, fy nghyfaill, y mae yn dda iawn genyf eich gwled, canys wrth eich gwaith yn ymael y tro diwedda heb gymaint a dywedyd, Nos da, mi a ofnais y gallaswn fod wedi eich tramgwyddo, ond yr wyf yn sicrhau i chwi mai pell oeddwn oddiwrth fwriadu eich briwo mewn dim.

GWRANDAWR.—Y mae yn dda genyf allael sicrhau i chwi nad oedd dim o'r natur hyn yn bod: ond y gwirionedd yw, yr oedd fy meddwl wedi ei gymeryd gan y peth yr oeddym yn siarad am dano, i'r fath raddau, fel yr anghofnais, ar y pryd, wneyd y seremoni arferol: ac yn wir nid oes un diwrnod wedi myned heibio o hyn hyd yn awr heb i mi foddwl cryn lawer am y peth; a byddai yn dda iawn genyf gael rhagor o ymddiddan â chwi ar yr un mater, os gollwch hebegor cymaint a hyny o amser.

PREG.—'Rhoswch chwi, Sefyllfa Prawf onite, oedd y mater yr oeddym yn siarad am dano y pryd hwn? Wele, gadewch i ni ddechreu ynta. Efallai fod rhyw gwestiwn ar eich meddwl chwi i'w o'yn.

GWRAN.—Pa beth sydd genych i'w ddywedyd yn erbyn y golygiad fod holl ddynolryw wedi eu symud o fod yn ddeiliaid o gyfansoddiad Eden, i fod yn ddeiliaid o'r

cyfansoddiad cyfryngol; neu, os mynwyd chwi, o fod yn ddeiliaid o'r cyfammod gweithredoedd, i fod yn ddeiliaid o'r cyfammod gras?

PREG.—Yn 1 Cor. 15. 45, 47. y mae Adda a Christ yn cael eu galw, "Y dyn cyntaf a'r ail ddyd." "Y dyn cyntaf Adda, a'r Adda diweddar" yr hyn, debygwn i, sydd yn cynnwys eu bod yn ddau ddyd na bu, ac na bydd byth, eu cyffelyb, sef fel y maent yn gynrychiolwyr mewn gwahanol gyfammodau, yn cynnwys ynddynt eu hunain bawb o ddynolryw: Adda yn cynnwys holl ddeiliaid cyfammod Eden, a Christ yn cynnwys holl ddeiliaid y cyfammod gras, ac—

GWRAN.—Peidiwch chwi a chwmpasu fel yna. Y mae y Ffwleriaid yn addef y pethau yna gystal a chwithau. Ond y pwynt mewn dadl yw, Pa un a ydyw dynolryw yn awr yn cael eu hystyried yn ddeiliaid o'r cyfansoddiad, neu y cyfammod ag y mae Crist yn ben ynddo, ai ynte fod yr holl annuwiolion yn cael eu hystyried o hyd yn ddeiliaid o'r cyfansoddiad, neu y cyfammod, ag yr oedd Adda yn ben ynddo.

PREG.—Peidiad fy nghyfaill a siarad ar draws dyn fel yna. Yr wyf fi wedi anghofio yn awr pa beth oeddwn yn myned i'w ddywedyd. Ho, ie, dyma fo, Y mae yn rhaid fod pob dyn naill ai yn Adda, neu yn Nghrist, neu mewn rhyw gyflwr canol, heb fod yn yr un o'r ddau. Yn awr, gofynaf pwy, yn ol y Bibl, yw y rhai sydd y Nghrist? Ateb, "Od oes neb yn Nghrist y mae eise yn greadur newydd." "Nid oes dim damnedigaeth i'r rhai sydd yn Nghrist Iesu;" gan hynny nid yw y rhai sydd yn ngafael damnedigaeth, neu y sawl nad ydynt greaduriaid newydd, ddim yn Nghrist; o ganlyniad rhaid eu bod yn Adda, oddieithr fod rhyw gyflwr canol, fel y soniaf, yr hyn, debygid, sydd ry atfeyrmod ac anysgrythyrol i'n cyfeillion Ffwleriaid ei bleiddio. A pha beth, attolwg, yw bod yn Adda, os nad bod yn ddeiliaid o'r cyfammod ag yr oedd Adda yn ben ynddo? neu pa beth yw bod yn Nghrist os nad bod yn ddeiliaid o'r cyfammod ag y mae Crist yn ben ynddo?

GWRAN.—Yn wir, yr wyf fi yn meddwl fod yr annuwiol yn cyfranogi o bethau y cyfammod gras, ac hefyd y bydd effeithiau cyfammod Eden yn dilyn y duwiol hyd y boreu mawr. Oblegid pa beth ond bendith y cyfammod gras yw galwad yr efengyl? a pha beth ond melldith cyfammod Eden yw marwolaeth y corph?

PREG.—Ond rhaid ystyried nad oes dim bendith hyd yn nod ar alwad yr efengyl i'r annuwiol, tra yn annuwiol; ac er mai effeithiau torlad cyfammod Eden yw gofidiau ac anghofio, etto, nid oes dim melldith yn yr un o honnynt i'r duwiol. Felly, er bod effeithiau dalaenus y cyfammod gras yn dyfod megis i gyfarfod yr annuwiol, ac effeithiau gofidus torlad yr hen cyfammod yn di-

lyn y duwiol tra yn y byd, etto nid ydyw yr annuwiol ar dir bendigedig y cyfammod gras, na'r duwiol ddim ar dir melldigedig y cyfammod gweithredoedd; y mae y cyntaf yn rhwym o dan gondeuniad, ond y mae'r olaf yn rhydd.

GWRAN.—Y mae yn wir fod Adda wedi taffu ei hun a'i hiliogaeth i sefyllfa o anobaith o'u rhan eu hunain. Ond mi feidiylin i fod yr amlygiad a wnaeth Daw i Adda, o'i fferiad grasol ta ag at ddyinion, trwy yr addewid o Had y Wraig, wedi adferu yr holl ddynoliaeth drachefn i sefyllfa o brawf.

PREG.—Pa beth, attolwg, ydych yn ei feiddw wrth Sefyllfa Prawf?

GWRAN.—Fy meddwl yw fod ffordd einoes a ffordd anghau yn cael eu gosod o flaen dyn yn yr efengyl, yr un modd ag yr oedd einioes ac anghau yn cael eu gosod o flaen Adda yn Eden; fod bywyd neu farwolaeth dyn yn awr yn dibynnu ar ei waith yn credu neu yn anghredu, fel yr oedd bywyd neu farwolaeth Adda yn dibynnu ar ei waith yn ufuddhan neu yn anufuddhan. Mewn gair, yr wyf yn meddwl "nad oedd Adda cyn y cwymp, gyda golwg arno ei hun, ddim mwy mewn sefyllfa o brawf nag yw dynion yn bresennol o tan yr efengyl."—*Gal. Di. 3. dal. 23.*

PREG.—Yr wyf yn cydaynio â chwi fod ffordd einioes a ffordd anghau yn cael eu gosod o flaen dynion yn yr efengyl. Ond fod dyn mewn sefyllfa o brawf, yr un fath ag yr oedd Adda cyn ei gwymp, ni allaf ei ganfod yn olygiad ysgrythyrol a rhesymol, canys yr oedd gan Adda allu naturiol a moesol i wybod a barnu y daloni o gadw y gorbymyn, a'r drwg o'i dori; a ddammen y gallai Adda sefyll er mai sythio a wnaeth. "Eiddo y dyn anianol (medd y Bibl) nid yw yn derbyn y pethau sydd o Yspryd Daw, canys ffolineb ydynt ganddo ef, ac mae gall ei gwybod, oblegid yn ysprydol y boriau hwynt." Er fod gogoniant annbraethadwr yn ffordd y bywyd, a rhyw ddrwg anfeidrol yn ffordd anghau; etto y mae yn annhosibl i ddyn ganfod daloni y naill na drwg y llall, na barnu yn iawn rhyngddynt, heb i ryw "nerthol weithrediad" goruwch naturiol, gael ei ddwyn ym mlaen yn ei enaid. Os yw y golygiad yna yn gwrth, y mae yn annhosibl i'r opiniwn "nad oedd Adda cyn ei gwymp, gyda golwg arno ei hun, ddim mwy mewn sefyllfa prawf nac yw dynion o tan yr efengyl" sefyll.

GWRAN.—[Rhyw hen system yw hona etto, ac y mae yn bryd iddi fyned o'r golwg bellach rhag cywilydd. Yr ydyw wedi cael allan, yn y dyddiau hyn, mai cyfeiliornad, ac nad gwirionedd, yw fod yr Yspryd Glân yn gweithredu mewn rhai personau mwy nag ereill, ac ar ryw amserau mwy nag ereill. Yn enw dyn, a glywoc chwi edim am y darganfyddiad? A welsoch chwi mo bregeth Brawd Mr. Henry Rees?

PREG.—Do, do, ac mi feddyliwn mai y dyben mewn golwg yw cael ones arall o tan system y sefyllfa prawf, oblegid heb hyn rhaid addael ei bod megis ar ei hun-troed. Ac yn wir yr wyf yn meddwl os prawf y dynion hyn eu pwng, y gwnant wasanaeth amhriadiadwy i'r system Ffwlerald, oblegid mi feddyliwn na ddaeth y peth erioed i feddwl y Doctor Williams, na Mr. Roberts, o Lanbrynmair.] *Rhegor ar hyn ryw dro etto.*

GWRAN.—Wel y mae credu yn ammod bywyd yn y cyfammod gras, fel yr oedd ufuddhau yn y cyfammod gweithredoedd, ac felly ni welwn i yn fy mwya'r fod y mae yn anaddeus i ddwyfod dynion mewn sefyllfa prawf o tan yr efengyl, yn hollol yr un fel, ag yr oedd Adda yn Eden.

PREG.—Nid wyf yn cofio am un ysgrythyr ag sydd yn gosod ein credu ni yn gyferbyniol ag ufudd-dod Adda: yr hyn a gyferbynia'r Bibl ag ufudd-dod, neu yn hytrach ag anufudd-dod Adda, yw ufudd-dod Crist; a'r hyn a gyferbynir â chamwedd Adda yw cyflawnder Crist. Felly, nid oes neb, debygwn i, ond Crist mewn sefyllfa debyg, yn y cyfammod gras, i'r un yr oedd Adda ynddi yn y cyfammod gweithredoedd.

Yr wyf fi yn meddwl, fel chwithau, mai llwybr yr efengyl i ddyn ddyfod i feddiant o iachawdwriaeth yw credu. Ond y mae dywedyd fod credu yn ammod iachawdwriaeth yn anysgrythyrol; oblegid nid yw y Bibl yn cydnabod dim fel ammod iachawdwriaeth i ddynion, ond yr hyn a wnaeth ac a ddyoddefodd Crist trostynt.

GWRAN.—Ba wahaniaeth sydd rhwng ammod o beth, a'r meddion i ddyfod i feddiant o hono? Os arferaf y meddion priodol i ddyfod i feddiant o'r iachawdwriaeth, sef credu, cadwedig fyddaf, ac os na arferaf y meddion hyn, nid oes ond colledigaeth yn fy aros, a pha beth mwy na hyn sydd mewn ammod?

PREG.—Bwriwch y byddai i chwi brynu etifeddiaeth i chwi eich hun ac i'ch plant ar eich ol: ammod yr etifeddiaeth ydyw i chwi dalu arian y prynedig, ond y meddion i'r plant ei mwynhau ar ol eich marwolaeth chwi, fyddai eu gwaith yn cymmyrd meddiant o honi. Felly unig ammod bywyd pechadur yw y prynedig sydd y Nghrist Iesu, ond nid ydyw gwaith dyn yn credu ddim angen na chymmyrd meddiant o'r etifeddiaeth, ac os gelsch chwi hyn yn ammod, rhaid dwyda'r mai ammodau yw holl weithredoedd dynion, oblegid y mae pob gweithred yn foddion i ddwyn rhyw ganlyniad o amgylch.

GWRAN.—Wel gadewch iddo fod felly; ond etto ni wn i pa niwed yw galw credu yn ammod iachawdwriaeth.

PREG.—Y mae y gair Ammod yn trosglwyddo y meddylddrych o delyngdod, ac felly yn arwain i dybiaeth fod rhyw glod yn perthyn i'r sawl a wnelo'r peth. Ond y mae y Bibl yn cau allan oddiwrth ddyn,

bob tellyngdod a chlod yn nhrefn cadwedigaeth pechadur, ac yn rhoddi y cwbl i Dduw.

GWRAN.—A ydych yn meddwl y buasai rhyw glod yn perthyn i Adda, pe buasai yn cyflawni yn lle tori ammod cyfammod Eden?

PREG.—I Dduw yn ddiau y buasai y gogoniant yn yr eithaf am yr holl ddaloni pe buasai Adda yn ufuddhau, oblegid mai o'i ewyllys da yn unig y gwnaeth Ef y fath gyfammod manteisiol a'r dyn: ond etto y mae yn ddiagramu genyf fi y buasai gan ddynion barch bys i Adda fel un wedi cyflawni ammod eu bywyd, a chlod hefyd, mor belled ag y mae yn addas i'r naill greadur roddi clod i un arall.

GWRAN.—Nid ydyw yr ateb yna ddim yn hollol i'r pwynt. Y mater yw, a oedd ai nid oedd Adda yn fwy mewn sefyllfa o brawf gyda golwg arno ei hun, nag ydyw dynion yn bresenol o tan yr efengyl? Yr oedd bywyd Adda ei hun, heb son am ei hiliogaeth, yn dibynnu ar ei waith yn ufuddhau, fel y mae eia bywyd ninau yn dibynnu ar ein gwaith yn credu. A ydych yn meddwl, pe buasai Adda yn sefyll, y buasai ganddo ryw le i ymfroestio neu i ymogoneddu yn ei waith ei hun mwy nag y sydd gan y creadadyn o tan yr efengyl?

PREG.—Yr wyf yn meddwl y buasai: ond nid ger bron Duw am fod yn amhosseibl i greadur haeddu dim daloni oddiar law ei Greadwr. "Canya os Abraham a gyflawnhwyd trwy weithredoedd, y mae iddo orfoledd," (neu "Y mae ganddo beth i ymogoneddu ynddo," neu "fe allasai ymfroestio," *Macnight*. "Ond nid ger bron Duw." Rhuf. 4. 2. Gallaf ffinau ddwyed, Pe buasai Adda yn cael ei gyflawnhau trwy weithredoedd, sef trwy ufuddhau, buasai ganddo beth i ymogoneddu, neu i ymfroestio ynddo, er nad ger bron Duw. Ond yn nhrefn cyflawnhad pechadur, "Pa le (medd yr Apostol) y mae gorfoledd," (neu ymfroestio neu ymogoneddiad), "Efe a gauwyd allan. Trwy ba ddeddf? Ai deddf gweithredoedd? Nage; (ni buasai hono, debygid, yn ei gau allan os cawsai ei chadw) "eithr trwy ddeddf fydd." Rhuf. 3. 27.

Pe cyflawnasai Adda ammod y cyfammod, gallasai edrych arno ei hun fel un wedi ymhill bywyd tragwyddol, trwy ei waith ei hun, mor wirioneddol ag y mae yn bosseibl i ddyn ymhill unrhyw beth trwy unrhyw lafur, er mai i Dduw y buasai'r clod am ei oed mewn sefyllfa i allu gwneyd hyn: ond ni all y creadadyn edrych arno ei hun ar y gorau, ond fel un wedi cymmyrd gafael ar y bywyd tragwyddol, a ymlywyd iddo trwy lafur a marwolaeth un arall; ac ni ddichon wneyd hyn o hono ei hun, heb ryw ddyllawad graol o eiddo Duw. "Canya trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy fydd; a hynny nid o honoch eich hunain: rhodd Duw ydyw," Eph. 2. 8.

Onid gadewch i ni dybied, heb ganiatau, fod credu yn ammod iachawdwriaeth, o tan yr efengyl; etto gan fod yn anmhosibl i ddyu gyflawni yr ammod hwnw heb ryw ddylanwad gorawch-natariol, sef "gweithrediad north ei gadernid Ef, yr hon a weithredodd efo yn Nghrist pan y cyfododd ef o feirw." Eph. 1. 19, 20. a bod Adda yn meddu gallu i gyflawni yr ammod yn Eden; anysgrithyrol ac afresymol, i'm tyb i, ydyw dweyd fod dynion o tan yr efengyl yn gymaint mewn sefyllfa o brawf ag oedd Adda, gyda golwg arno ei hun, yn ei gwmp.

GWRAN.—Onid ydych chwithau yn ystyried fod pob dyn ar y ddaear mewn sefyllfa o obaith?

PREG.—Sefyllfa y rhan luosocaf o dritgolygon y ddaear heddyw, sef yr holl Bagan-iaid, ydyw, "heb obaith ganddynt ac heb Dduw yn y byd."

GWRAN.—Ond y mae yn ddigon i'r pwrpas presenol, os ydych yn addef fod holl wrandawyr efengyl mewn cyflwr o obaith.

PREG.—Y mae yn sicr fod gobaith yn cael ei osod yn yr efengyl, o flaen ei holl wrandawyr, ac mai marwolaeth y Cyfryngwr sydd wedi dwyn y gobaith hwnw i mewn.

GWRAN.—Pa wahaniaeth sydd rhwng dywedyd fod dynion mewn sefyllfa o obaith, a dywedyd eu bod mewn sefyllfa o brawf?

PREG.—Gwell genyf, byd y gallwyf, gadw at eiriau y Bibl wrth son am sefyllfa dynion rhyngddynt a Duw, fel am bob peth arall; etto nid ymyronwn i ddim rhyw lawer ynghylch y gair Sefyllfa Prawf, pe gwyddwn i nad ydys yn meddwl dim rhagor wrth ei arferyd, na sefyllfa y marw mewn lle ac y mae gobaith am iddo gael ei fywban; neu sefyllfa y carcharor, tra mae gobaith am ei ryddhad. Ond y mae yn rhaid eich bod chi yn golygu rhywbeth llawer pellach na hyn, pan ydych yn haeru "nad oedd Adda cyn ei gwmp, gyda golwg arno ei hun, ddim mwy mewn sefyllfa prawf nag y mae dynion yn bresenol o tan yr efengyl." Feddylwn i y rhaid eich bod yn meddwl, nad oedd gan Adda allu i gyd-weddu a thelerau cyffammod Eden, neu fod gan ddyn yn bresenol ddigon o allu i gyd-weddu a thelerau'r efengyl, yr hyn sydd hollol wrthwyneb i dystiolaeth y Bibl.

GWRAN.—Wel, sefyllfa o obaith yate. Pa fodd y mae gobaith i ddynion, mwy na chythreuliaid, os na bu Crist farw trostynt?

PREG.—Fod gobaith yn cael ei osod o flaen holl wrandawyr yr efengyl, ac mai yr Arglydd Iesu Grist yw ein gobaith, sydd sicr genyf. Y mae yn sicr genyf hefyd mai tros ei eglwys, ac nid tros neb arall y rhodd- es efo ei hun; mai dros y defaid ac nid tros y geifr y rhodd- es Bugeil da ei einioes. Y mae yn wirionedd amlwg hefyd yn y Bibl, nad oes un llywyb i bechadur fod yn galwedig, ond trwy angen Crist. Ond pa fodd y mae y rhai na bu Crist farw trostynt yn garcharorion gobethiol, yn wir ni wn i ddim.

GWRAN.—Prin y buaswn yn disgwyl y fath ateb genych chiwi, a chwithau yn breg- ethwr. Naill ai dangoswch gysondeb eich cyfundraeth yn deg, ai rhoddwch hi i fynu, a chyfaddefwch mai y Ffweriaid sydd yn eu lle, a'ch bod chwithau a'ch brodyr wedi camgymeryd. Ac yn wir ni fyddai raid i chi ddim cywilyddio wrth newid eich system; canys y mae y dynion mwyaf yn newid yn eu barn; a phan mae dyn yn cael ei argyhoeddi o'i gamayniad, peth bonedd- igaidd ydyw iddo addef hyn yngwydd y byd.

PREG.—Rhoswch, peidiwch a myned yn mlaen y ffordd yna yn rhy ffast, rhag mai "a pha fesur y mesuroch," &c. Os oedd gwaith Duw yn cau'r Iuddeon mewn an- ufudd-dod fel y trugarhaai wrth bawb, yn ddyfuder na oddefai sobrwydd yr Apostol Paul iddo broffesu gallu ei blymio; ai mawr yw i ryw brydfedach fel nyny gyfaddef ein hanwybodaeth yn rhethau mawrion Daw?

Yr wyf i fel chwithau yn meddwl, pan y mae pregethwr yn cael ei argyhoeddi o ryw gyfeillionad a daenwyd ganddo, y byddai nid yn unig yn foneddigaidd, ond hefyd yn rhinweddol arno, ei alw yn ol, a byddai yn bechod iddo beidio a gwneyd hyn.

Ond chwareu teg i'r pregethwr hefyd. Cyn ymrwthod ag un gyfundraeth oblegid unrhyw anhawsdra, se ddylai, o leiaf, gael ei argyhoeddi fod y gyfundraeth newydd yn glir oddiwrth yr un fath anhawsdra onite ni bydd ond man a man yn y diwedd. Yn awr gofynaf, Ai mid ydych chiwi yn golygu fod etholedigaeth mor anhebgwiri- angenrheidiol i iachawdwriaeth fel na gall y bydd heb yn gadwedig, ond aetholwyd cyn dechreu y byd?

GWRAN.—Wel ydyw! Ac y mae Mr. R. yn dywedyd, "fod yn anmhosibl i Dduw achub un pechadur ond yn ol ei arfath dragwyddol," Gal. Dif. tu dal. 32.

PREG.—Yrwan, dyma'r pwynt. Gannai yw bossibl yn ol eich system chiwi eich hun, yr achubir neb ond a etholwyd, pa fodd y mae y rhai ni etholwyd mewn sefyllfa o obaith, mwy na'r anetholedig angelion?

GWRAN.—Y mae yr iawn yn golygu y rhwystr o du Duw, neu yn hytrach o da y Llywodraeth foesol, ond y mae yr etholed- igaeth yn golygu y rhwystr o da y pechad- ur. Gan hyny os oes iawn wedi ei roddi tros bob dyn yn ddiwahaniaeth, y mae y rhwystr o du Duw, neu o du y Llywodraeth foesol, wedi ei dyau oddi ar ffordd pob dyn i gael ei achub: ac er na byddo dyn wedi ei ethol, ac na all fod yn gadwedig heb ei ethol, etto y mae yn hollol ddiegenes, oblegid mai ei fai ef ei hun yw yr unig rwystr.

PREG.—Y mae y ddwy blaidd yn cytuno y bydd dyn byth yn ddiegenes gar bron Duw, ac y buasai ef felly po na buasai iachawdwriaeth yn bod. Y cwestiwn yr, nid pa fodd y mae dynion yn ddiegenes, ond pa fodd y mae dynion mewn sefyllfa o ob- aith. Os oes rhwystr anorfod, pa na byna?

ai o du y Llywodraeth foesol, ai o ryw du arall, os oes rhwystr anoriod, meddaf, i'r carcharor ddyfod yn rhydd, pa fodd y gellwch ei alw yn garcharor gobeithiol?

GWRAN. — Wel, a ydyw gwrandawyr efengyl ddim yn garcharorion gobeithiol yntu?

PREG. — Os gwelwch yn dda gadw at y pwynt. Yr ydym ein dau yn addelfod holl wrandawyr efengyl mewn sefyllfa o obaith. Ond oherwydd i chwi awgrymu y dylwn i ddangos pa fodd y mae hyn yn gyson a'r rhan arall o'n credo, neu ei roddi heibio a dewis yr eiddo chwi, yr wyf finau yn fy nliwrn yn dychwelyd y *compliment*.

Ond i ddyfod yn nes etto. Y mae Mr. R. wrth ddangos y gwahaniaeth rhwng ei farn ef a'r eiddo yr Arminiaid, yn dywedyd fel hyn, "Nis gallaf ameu fod Iesu wrth farw yn edrych ar yr etholeddigion fel rhan neillduol o wobr ei lafur; a mai gyda golwg ar hyn y dywedir iddo roddi ei einioes dros y *defaid*, ac iddo brynu ei *eglwys* a'i briod waed." Gal. Dif. tu dal. 30, 31. Yn agos i'r un pwrpas y dywaid Mr. Williams, (gynt o'r Wern, ond yn awr o Liverpool, gwr ag y mae genyf lawer o barch iddo ar amryw gyfrifon) yn ei Sylwadau ar Iawn Crist. "Yr oedd gan Grist yn ei holl ddyddoddiadau, olwg neillduol ar yr etholeddigion. Ac yn yr ystyr yma yn ol amcan arfaethol Duw, (ond nid felly yn ol ei amcan llywyddol) yr oedd marwolaeth Iesu yn neillduol dros ei *eglwys*, dros ei *dddefaid*, dros y rhai a roddwyd iddo gan y Tad, Gal. Dif. tu dal. 81. Meddyliwn na wnawn gam a'r awdwyr wrth ddywedyd eu bod yn golygu fod Crist wedi marw mewn rhyw ystyr neillduol dros ei eglwys, neu ei ddefaid. Yrwan, er fod Crist (yn oly system Fwleriaidd) wedi marw trosod fi, mor belled ag i mi gael fy nwyn i fod,—mor belled ag i mi gael ychydig o flyneddoedd i fyw ar y ddauar,—mor belled ag i mi gael pregethu yr efengyl yn fy nglywedigaeth,—ac mor belled ag i mi gael fy ngosod mewn sefyllfa o brawf; etto os nad ydych yn dywedyd ei fod wedi marw trosod fi yn yr ystyr ag y bu farw tros yr eglwys, pa obaith am iachawdwriaeth yr ydych yn ei osod o'm blaen, mwy na phe dywedech na bu farw trosod mewn un ystyr?

GWRAN. — Och fi, ni ddywedwn i ddim wrth neb na bu Crist farw trosto yn yr ystyr ag y bu farw tros ei eglwys.

PREG. — Na wnaech mi wn; ac ni ddywedwn ninaw, ar un cyffir, wrth neb, nad yw wedi ei ethol yn, a'i brynu gan Grist; a phe gwnaem, byddem yn euog o ruthro dywedyd peth na wyddom, yr hyn ni fyddai well na dywedyd celwydd, tan rith bod yn genadau tros Grist. Ac y mae yn ymddangosi i mi, yn ol ymresymiad, mor gyson i'r Calvinistiaid, ag ydyw i'r Fwleriaid, wahudd pawb i ddyfod at Grist am iachawdwriaeth; os dywaid yr olaf fod digon yn Nghrist i bechadur, ac na wrthedir mo'r hwn a ddal;

felly y dywaid y cyntaf: ac os dywaid y cyntaf na bu Crist farw tros y rhai a ddemnir byth, dywaid yr olaf na bu farw drostynt yn yr ystyr ag y bu farw tros ei eglwys.

Yn awr, gan eich bod yn pwysu cymaint ar y *pa fodd* am bob peth, gofynaf pa fodd y mae'r anetholeddig mewn sefyllfa o obaith am y pethau sydd yn dyfod yn unig i'r eglwys trwy furwolaeth Crist, ac yntau heb farw trostynt hwy yn yr ystyr ag y bu farw tros yr eglwys? Drachefn, pa fodd y mae yn gyson i chwi ddywedyd nad oes un rhwystr o du y Llywodraeth foesol, i'r anetholeddig gael ei gadw; a chwithau yn addelf na chafodd hi erioed iawn trostynt yn yr ystyr ac y cafodd iawn tros y rhai a gedwir? Pan ateboch y cwestiynau hyn i foddolion rwydd, esallai y gallwn ninaw ateb y cwestiwn 'Pa fodd y mae gobaith i'r rhai na bu Crist farw drostynt, mwy nag i'r cythraul-iaid.'

GWRAN. — Braidd na feddyliwn i mai'r Arminiaid sydd yn yndaro oreu yn wyneb yr anhawsdra yma, canys y maent hwy yn gwadu pob neillduolrwydd yn yr iawn, ac yn gwadu etholeddigaeth hefyd.

PREG. — Y cwbl y mae yr Arminiaid yn ei ynnill ar y pen hwn, wedi myned ar draws tystiolaethau amlw y Bibl am etholeddigaeth, &c. yw tasu yr anhawsdra dipyn yn mhellach; ac er nad yn yr un man, etto gyda llawn cymmaint os nad mwy o rym y mae y peth yn eu cyfarfod hwy, ag y mae yn ein cyfarfod ninaw. Y mae yr Arminiaid yn gyffredin yn dal fod Duw yn holiwybodol, a chan hynny ei fod yn gwybod y diwedd o'r dechreuad, ac felly yn gwybod erioed pwy a fyddant gadwedig; o ganlyniad rhaid fod y cedwid y rhai a fyddant gadwedig, yn beth sier er trugwyddoldeb. Nid wyf yn dweyd mai rhagwybodaeth sydd yn sierhau dygiad unrhyw beth i fod, ond y mae gwybodaeth o beth, pa un bynag a fyddai ai rhagwybodaeth, presenol wybodaeth, neu ol-wybodaeth, yn rhagdybied fod y peth a wybyddir yn sier o fod, amgen nid *gwybodaeth* a fyddai, ond *tybiaeth*. Felly er nad rhagwybodaeth sydd yn gwneyd y bydd y rhai a ragwybydd yn gadwedig, etto y mae rhagwybodaeth yn profi fod achubiaeth y gwrthdrysychau hyn yn beth hollol sier.

GWRAN. — Prin iawn yr wyf yn gallael eich dilyn. Pe gallech gael rhyw lwybr i ddywedyd yn eglurach, byddai dda genyf.

PREG. — Yr uedd y prophwyd, trwy ysbrydoliaeth Duw, yn rhagwybod dyfodiad y Messiah, gan hynny rhaid fod dyfodiad y Messiah yn beth sier o gymeryd lle, pe amgen, tyb neu opiniwn, ac nid gwybodaeth a fuesai gan y prophwyd am dano. Felly os adddefir fod niffr a phersonau y rhai a gedwir, wedi eu rhagwybod erioed, y mae yn rhaid ei fod yn beth sier erioed pwy a gedwir, onite rhaid newid y gair Rhagwyb.

odaeth, a chymeryd y gair Rhagdybiaeth yn ei le. Yn awr er nad oedd rhagwybodaeth y prophwydi yn achos o sicrwydd dyfodiad y Memia, etto yz oedd yn brawf o'r peth: felly er nad ydyw rhagwybodaeth Duw yn achos, etto y mae yn brawf o sicrwydd cadwedigaeth y rhai a godwir. Ac felly rhaid i'r Arminiaid naill ai gwadu fod Duw yn hollwobodol, ai addef fod yn sicr erioed y oedwid y rhai a fyddant cadwedig; pa beth, a ddywedant, sydd yn sicrhau hyn, nis gwn, gan eu bod yn gwadu rhagluniad ac etholedigaeth: ond y mae yn llawn mor anhawdd iddynt hwy, ateb y cwestiwn, Pa fodd y mae neb mewn sefyllfa o obaith ond "y rhai a ragwyba eif," ag ydyw i ninnau ateb y cwestiwn, Pa fodd y mae neb mewn sefyllfa o obaith, ond y rhai a etholwyd ac a brynodd efe.

Bellaach rhaid i mi roddi heibio am y tro hwn etto. Chwi a gofwech mai swm yr hyn a geistais ei ddywedyd yn ein hymddiddan presenol yw hyn,

Iaf, Yr wyf yn credu fod y rhai oill a godwir, a hwy yn unig, wedi eu hethol yn Nghrist ayn dechreu'r byd a'u prynu ganddo a'i werthfawr waed.

2il, Yr wyf yn coelio fod holl wrandawyr efengyl mewn sefyllfa o obaith; gelwir hwy "Caraharion gobeithiol." Gosodir o'u blaen ffordd einioes a ffordd angen: ac y mae dyn yn weithredydd hollol rydd wrth ddewis y naill neu y llall, nid oes dim trais yn cael ei arfer tuag ato mewn un modd: ac felly pw y bnaig a wrthododd iachawdriaeth, bydd y bai yn gorwedd wrth ei ddwrws ef ei hun yn dragwydd.

Sydd, Y mae yn sicr genyf fod y pethau hyn, fel y mae holl gangenau athrawiaeth y Bibl, yn berffaith gyson a'u gilydd.

4ydd, Ond, pa fodd y maent yn gyson, yr wyf yn cyfaddaf fy mod yn rhy fychan o ysgolhaig yn mhethau mawron Duw i allu ateb y cwestiwn. Ac er fod Arminiaid a Ffwleriaid yn llafurio yn galed, a hyny i'm tyb i, ar gost llawer o ysgrythrau pendant, i fod yn allir oddiwrth y fath anhawdra, nid yw eu holl lafur yn y diwedd ond stomedigaeth.

GWRAN.—Pe buasai ameer, buasai yn dda genyf gael ymddiddan a chwi am natur yr Iawn. Ond y mae y prydawn wedi darfog bron heb yn wybod i mi, am hyny y mae yn rhaid oedi yr ymddiddan tan gaffom weled ein gilydd etto. Nos da'wch.

PRYG.—Nos da'wch.

ADOLYGIAD Y WASG.

YR YMOFYNYDD PRYDERUS AM IACHAWDRIAETH YN CAEL EI GYFARWYDDO A'I GEFFNOGI. *Gan y Parch. J. A. James, o Birmingham.*

Mae y Llyfr hwn newydd gael ei gyfieithu a'i gyhoeddi yn Gymraeg. Mae y derbyniad a gafodd, a'r gwerthiant a fu arno, yn yr Iaith Saesoneg, yn profi ei fod

mewn bri mawr iawn ymblith y rhai a wybuaentur dano. Gwerthododd Cymdeithas y Traethodau Crefyddol dros gant a hanner o filoedd o honnynt mewn ystod tair blynedd; a'r Gymdeithas hono sydd yn awr wedi myned i'r draul o'i gyhoeddi ei Gymraeg.

Mae gwyr ystyr a chynnwysiad y Llyfr yn y ddwy adnodd o'r Bibl a welir yn argraffedig ar ei wyneb doalen ef, fel Act. 16. 30, a 31. Yr Ymofynydd pryderus am iachawdriaeth oedd Ceidwad y Carchar, yn Philippi; dam ddwys argyhoeddiad a dychryn mawr, efe a ofynodd, "Beth sydd raid i mi ei wneuthur, fel y byddiwyf gadwedig?" A'i gyfarwyddwr ei gefnogwr oedd yr Apostol Paul, yr hwn a attebodd, ac a ddywedodd, "Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig fyddi." Felly swm a sylwedd y Llyfr hwn yw cyfarwydd-, dygus, annog, a chefnogi pechaduriaid dan argyhoeddiad i greu yn yr Arglwydd Iesu Grist, fel y byddont gadwedig.

Y bearnod Iaf, a gynnwys, profon "Fod dwys ymofyniad am iachawdriaeth yn beth rhesymol ac angurheidiol.

II. Am argraffiadau crefyddol ar y meddwl, a'r pwysfawrogrwydd anghrethol o'u cadw a'u dyfnhan,

III. Ar y pwysfawrogrwydd o gythaedd yd gwybodaeth ysgrythyrol, a gulygiadau eglur o'r gwirionedd dwysfel.

IV. Am edifeirweh. V. Am fydd.

VI. Am gangymmeriadau y mae ymofynwyr yn dueddol i syrthio iddynt.

VII. Am yr anhawderau a deulir yn fnyach gan ymofynwyr.

VIII. Am anghefnogiadau sydd yn ymddangos ar ddechreuad gyrfa crefyddol.

IX. Gocheliadau. X. Cefnogiaethau.

Mae y pethau hyn yn cael eu tria gyda deheudra mawr, ac y maent oill yn cydweithredu yn gryff i gyfodi y rhwystrau o ffordd pechaduriaid i ddyfod at Iesu Grist y Gwaredwr, i gael eu hachub a'u cymmodi a Duw trwy waed ei groes d. Mi ddarlennais i gryu ddarnau o hono, ac yr oeddw yn teimlo ei ymadroddion yn ymaffyd yn fy nghalon, ac megis yn fy nhynu i'r "Hymnau a agorwyd i bechod ac aflendid." Mae yr Awdwr, drwy yr holl lyfr, yn gweithredu oddiwrth sail yr Ysgrythrau i gymmell pechaduriaid o bob math i ddyfod i mewn i'r noddfa cymhell dialyd ei dal. Mae y llyfr yn werthfawr iawn am ei fod yn tueddu yn gryff i genhedlu meddyllian eang am "y Gwaredwr a ddaeth allan o Sion, i droi anawloddeb oddiwrth Jacob."

Mae y llyfr yn dangos, megis yn ngoleu yr haul, nad oes ar bechadur eisiau un math o barottwad i ddyfod at Iesu Grist: dim ond teimlad o'i bechadurusrwydd a'i annheilyngdod, a gweled angen am Waredwr; yna ffoi i gymmeryd gafael yn!

bywyd tragywyddol. Dangosir belyd y pergl mawr sydd mewn diffodd argyhoeddianau, ac oedi dyfod at y Ceidwad.

Ac am y cyfeithiad, nid oes geuyl ond dywedwyd ei fod wedi eigyfeithu yn fyddlon a gofalus, a'i osod allan mewn iaith rydd ac eglur i'r cyfredin i'w ddeall a'i ddinard.

Caeileon.

JOHN PARRY.

Ychydig o hanes dechreuad a chymydd Pregethu yr Efengyl ymlith y Trefnyddion Calfnaidd yn Llanrug a Llanddeiniolen yn Sir Gaernarfon. Mewn dull o ymddiddan rhwng William a John.

WILLIAM. Wel, pa fodd yr ydych heddyw John.

JOHN. Yr wyf yn weddol iach trwy drugaredd. Fel yr ydych chwithau, gobelthio.

W. Ydyf. Eisteddych. Yr oedd arnaf eisiau eich gweled er's dyddiau, oblegid mae awydd mawr arnaf gael hanes dechreuad a chymydd gwaith yr Arglwydd ymlith y Trefnyddion Calfnaidd yma, yn yr ardaloedd yr ydych chwli yn byw.

J. Mae yn wir fod coslo gweithredoedd yr Arglwydd yn beth da y'mhob oes. Ac wrth edrych ar achos yr Arglwydd yn bresenol y'mhlith yr enwad a nodwyd; a'i gyferbynnu â'r peth oedd bedwar ugain mlynedd yn ol, yn yr ardaloedd hyn, mae i'w weled yn arwydd hynod o allu Duw.

W. Mae yn debyg mai ychydig oedd yn professu gyda yr enwad hwn, yn eich ardaloedd chwli. 80 mlynedd yn ol.

J. Ie, ychydig iawn am flynyddau ar ol hyn: un yma ac un acw, y'mhell oddiwrth eu glydd, fel yr oeddant yn gorfod teithio amryw filldroedd i wrando pregeth, ac i'r Society. Clywais ddywyd y bu Mr. William Jones, Pen'rallt, ger llaw y Fach wen, yn arfer myned i Bryn Engan i'r Society, oblegid nid oedd yr un yn nes iddo i'w gael y pryd hyn.

W. Hynod iawn! mawr yw ein breintiau ni yn y dyddiau hyn, ragor ein hen dadan. Ond awydd sydd arnaf fi, John, i gael hanes gwaith yr Arglwydd yn eich hardaloedd chwli, yn Llanrug a Llanddeiniolen: dywedwch i mi, oddeutu pa amser y dechreuwyd pregethu yn Llanrug?

J. Wel, yr oedd pregethu mewn lle a elwir y Garth, oddeutu y fl. 1776, ac nis gwn a oedd pregethu yno cyn hyn. Yn mhene ychydig ar ol hyn, dechreuwyd pregethu wrth goeden, mewn lle a elwir Adwy y ddaugae: a bu rhaid iddynt ymadael oddi yno, oblegid yr oedd eu gwrthwynebwyr yn dywedyd eu bod wrth gyrchu yno yn chwail y cloddiau. Penderfynwyd ar ol hyn ymgynull at gareg oedd ynghanol y Rhos, a'r gareg hono oedd yn gwasanaethu fel Fulpud i'r llefarwyr. Ond o elyniaeth i'r achos, fe ddarfu i rhyw rhai gymeryd gordd, a thorf y gareg yn chwilfrw mân. Ar ol hyn, bu ymgynull at faen lled fawr wrth

Glawdd y Rhos. A phan y bu y bregeth etaf yn y fan hon, cyhoeddwyd pregeth i fod yno y'mhen tair wythnos: a chyn pen y tair wythnos hyn, bu farw gwaig oedd yn byw mewn lle a elwir Twll y Clawdd. Yr oedd ei gwr yn arddel crefydd, ond yr oedd yr hen waig yn ffyrnig iawn yn ei herbyn. Ac felly ar ol symud y rhwystr yma, yn y tŷ hwn y bu pregethu rhag llaw, yn lle wrth y clawdd a nodwyd.

W. Yr wyf yn meddwl am yr hyn a glywais am y durtur wrth wrando arnoch: fe ddywedir mai ar y mwsogl, ar fôn y Goeden y bydd hi yn dechreu ei chân; ond y bydd y'mhen y brigr yn uwchaf cyn y diwedd. Ac felly lled isel oedd yr achos yma, yn y dechreu; ond erbyn heddyw y mae traed y rhai sydd yn efengylu ar uwch a harddach lle nag un garreg sydd yn y Rhos. Ond ewch y'mlaen, a dywedwch ychydig am sefydliad y gangen eglwys yn Llanrug, a pha amser y gwnaed hyn?

J. Bu pregethu allan hyd y Rhos am oddeutu pum mlynedd, ac yn yr ysbaid hwnw o amser i'r Waen fawr y byddai yr ychydig broffeswyr oedd yno yn myned i'r Society. A phan y dechreuwyd pregethu yn *Twll y Clawdd*, sefydlwyd y Society yno: a dyma ddechreuad eglwys Llanrug. Fe ddywedir mai oddeutu 15 oeddynt o nifer y pryd hwnw, yr hyn oedd tua'r fl. 1783.

W. Ond, dywedwch, pa amser yr adalladwyd Capel Llanrug?

J. Yn y fl. 1798, yr adalladwyd ef y tro cyntaf.

W. Pa fodd y caed lle i adalladu Cape y pryd hwnw?

J. Barnwyd y gallent gael adalladu Capel ar y *Commons*, os byddai y plwyfolion yn caniatáu hyn. A darfu iddynt am ddi Sabbath yghoeddi *vestry*, i fod yn y Llan i'r holl blwyfolion ddod ynghyd; ac felly y bu; a phenderfynwyd iddynt gael rhyw gymmaint o fesur o dir i fod yn ardd i ganlyn y Capel.

W. A ddygwyd y gwaith y'mlaen yn ddilrwystr?

J. Naddo; fe gyfododd rhyw *Sarbalat* i feddwl rhwystru y gwaith, ac a gynhullodd wŷr ynghyd i chwailu y muriau: ond daeth y Chwarelwyr i lawr, ac a'i gyrauant ef a'i ganlynwyr â'r fl. Ac effeithiodd hyn gymaint arno, fel y bu efe farw y'mhen ychydig o ddyddiau. Nid wyf yn gwybod am ddim rhwystr neillidnol arall.

W. Yr wyf yn deall na lwyddodd y gwr yma, wrth ymgaledu yn erbyn yr Arglwydd, mwy nag erail. Ond rhag i'r amser ballu, dywedwch ychydig o hanes y gwaith yn Llanddeiniolen etto; ym mha le yno y dechreuwyd pregethu?

J. Mewn lle a elwir *Cae Howell*, y dechreuwyd, oddeutu y fl. 1770. Yr oedd merch i William Jones, *Pen yr allt*, (yr hwn a goffawd o'r blaen) yn byw yno y pryd hwnw. Ac fe allai mai hi a fu yn foddion i

agor y drws i dderbyn pregethu yno: oblegid ar ol ei hymadawiad, ni bu yno bregethu mwy.

W. Y'mha le y bu pregethu ar ol hyn? a phwy a fu yn offeryni'w dddwyn ef ymlaen? J. Oddeutu y fl. 1787, darfu i Mr. W. Jones, Cae Corniog, ymdrech i gael ambell bregeth i'r Waen Wina. A'r cyntaf a gafodd oedd ei ewythr, Mr. Robert Jones, Tŷ Bwlwyn; a phregethodd ar ben carreg yn agos i Cae Corniog; a bu amryw yno ar ei ol yn pregethu. Ond y'mhen rhyw ysbaid o amser, darfu i Mr. William Jones neillduo ystafell groes oedd yn ei dŷ, i gynnal pregethu, a'r Ysgol Sabbathol; a gwnaeth *bwpud* bychan i'w osod yno. A thra y bu y gwr duwiol a llafurus hwn yn fyw, bu yma foddion yn cael ei gynnal yn lled gyson. Hefyd, yn yr amser hwn, neu yn fuan ar ol hyn, bu pregethu ynghysgod draenen yn y ffordd, wrth Pen y Groes. Clywais enwi dau fu yno yn pregethu, sef Mr. Robert Ellis, Sir Ffaint, a Mr. John Williams, Dolwyddelen. Pryd hyn, tueddwyd Mr. Rowland Davies i dderbyn y pregethwyr i'r Tŷ 'n Rhendre, a bu yn fyddlon yn cynnal pregethu yno am flynyddau, a chwrchwyd y *pulpud* bach o Cae Corniog i'r ysgubor yno.

W. Mae yn hyfryd genyf wrando amnoch yn dweyd am lwyddiant y gwaith, a phan y byddai un drws yn cau, byddai yr Arglwydd yn agor un arall yn ei le yn fuan. Ond dywedwch a fu dim pregethu yn un lle arall yn yr ardal hon, heb law y manau a nodasoch, yn adeiladu Capel Ysgoldy?

J. Do, mewn llawer iawn o fanau: pan ymadawodd Rowland Davies o Tŷ 'n Rhendre i ddŷfod i'r Hafod oleu, bu yn cynnal pregethu yma hefyd, ac yn dwyn eu traul. Bu pregethu yn Tros y Waen, yn nhŷ Mr. Humphrey Price; ie, yn y Fach wen, hefyd, bu pregethu yn foreu iawn; fe ddywedir i'r Parch. Peter Williams fod yno. Bu pregethu allan mewn lle a elwir Aber-bach-awyr, sef y Groes-lon sydd yn troi at Landdeiniolen, oddiwrth Bentir. Ac hefyd mewn tŷ bychan yn agos i Blas Ymhentir, ac yn Blaen y Cae, a'r Castell, a'r Tyddyn Canol, ac amryw fanau ereill ar ryw droiau.

W. A ydych chiwi ddim yn cofio am ddim hynod wedi dygwydd gyda phregethu yn un o'r lleoedd a nodasoch?

J. Nid wyf yn cofio am ddim llawer o bethau neillduol, ond bu un tro lled hynod yn Aber-bach-awyr, pan oedd Mr. Evan Evans, Waen fawr, yn pregethu, daeth yn wlaw mawr: a chan mai allan yr oeddynt yn addoli; yr oedd yn anfaateisiol iawn i'r gwrandawyr a'r pregethwr. Ac yngwyneb yr amgylchiad hwn, efe a weddiodd ar yr Arglwydd, gan ddywedyd, "O Arglwydd, Creawdwr a Llywodraethwr pob peth: dyro seibiant am ychydig i gynghori hyn o bobl sydd a'u hwynebau ar y byd trwyddol." Ac yn y fan attaliwyd y gwlaw. Un

oedd yno a glywais i yn dywedyd hyn, ac y mae eraill a dystiolaethant yr un fath.

W. Peth neillduol oedd hyn mae yn ddi-au. Ond, a ydych chiwi ddim yn cofio am ddim erledigaeth ar broffeswyr yn yr ardal-oedd hyn?

J. Ychydig iawn o erlid fu yma: ond profasant wirionedd hyny, "Mai trwy lawer o orthrymderau y mae myned i deyrnas Duw." Rhyw Sabbath, pan oedd Mr. John Thomas, Llanberis, yn pregethu yn y tŷ wrth Blas Ymhentir, bu arno fawr ofn, ac arswyd erledigaeth; canys yr oedd lliaws mawr o bobl mewn Cae agos i'r tŷ, yn troedio y Bêl. Ac yr oedd 6 neu 7, gyda John Thomas yn y tŷ yn ceisio addoli Duw, ac yr oedd arnynt ofn rhoddi eu llais allan i gannu, rhag y byddai i'r teulu ofer oedd allan eu clywed, a dyfod i afonyddu arnynt; pa fodd hynag canu penill a wnaethant; a chlywodd y rhai hyny, a daethant at y tŷ dan dyngu a rhegu y tyneant ei dō, os na ddeuai y pregethwr i bregethu iddynt hwy allan. Ac yn ofnus iawn fe ddaeth Mr. John Thomas allan, a chafodd lonyddwch i bregethu, ac ar ol iddo ddarford, aethant hwythau at eu gwagedd drachefn.

Bu un tro arall lled hynod yno, fel effaith llied ac amharch iddynt; sef rhoddi tywarchen ar ben y corn simnai, pan oeddynt wedi ymgynull i addoli yno.

W. Mae geiriau yr Arglwydd Iesu yn dod i'm meddwl, "A chiwi a fyddwch gan gan bawb oblegid fy enw I." Ac felly yr oedd cymmaint o gasineb at y praidd bychan hyn, fel y buasant yn eu mygu fel mygu *Gwenyn*. Ond dywedwch, a fu dim pregethu sefydlog a lled gyson yn un o'r manau a nodasoch?

J. Nid oedd yr achos yn sefydlog iawn yn unlle rywffodd, oblegid yr oedd amryw ddrysau yn agored i dderbyn pregethwyr y pryd hyn. Yr oedd pregethu yn lled sefydlog yn Blaen y Cae, cyn adeiladu yr Ysgoldy. Bu y Parch. Daniel Jones y Carneddi, yn dyfod i Blaen y Cae, i bregethu bob nos fercher am flyddyn, ni cholodd ond un noswaith ynghorff hyny o amser. Ac fe ddywedir fod ei lasur wedi bod o les mawr i lawer. Bu Robert Roberts yn ol ei allu, yn ymdrechgar iawn, yn ceisio pregethwyr yno, ac yn eu cynnal, a dwyn eu traul ei hun.

W. Yr wyf yn ddaill fod ein hen dadau wedi bod yn fyddlon a llafurus iawn gyd a'r achos, yn enwedig y Parch. D. Jones. Ond y'mha le yr oedd y Cyfarfod Eglwysig y byddai yr ychydig broffeswyr oedd yn yr ardal yma yn cyrchu iddo?

J. Yn Llanrug; oblegid aelodau o Eglwys Llanrug oeddynt, byddai Society yn cael ei chynnal braid bob wythnos yn Blaen y Cae, yspaid maith o amser cyn adeiladu yr Ysgoldy.

W. Ai Eglwys ardal yr Ysgoldy oedd y gangen gyntaf a gyfoddodd o Lanrug?

J. Ee, ac fe ddywedir, mai oddentu 18 oeddynt o nifer, pan yn ymneillduo o Lanrug.

(I'w orphen yn y nesaaf.)

RHEOLAU TEULUAIDD.

Gwedi priodi ac ymsefydlu yn y byd, llawer yn feunyddiol a alwent wrth ein drws am le i letya. Am beth amser ni dderbyniem neb; ond gwedi dyfod i'r penderfyniad i letya dreithriad, yn rhyw fodd, aeth yn ymddyddan rhwng fy ngwraig a minnau am aflaneidd-dra lletywy'r yn gyffredin; a bod llawer o grefyddwyr, ystyriaeth, yn eu dyoddef yn eu tai felly. Yna meddylasom am fuffio ychydig o reolau er mwyn cadw gwell trefn ar ein tŷ, a'u darllen ar eu derbynaiad i mewn os cyd sy'nient â hwynt; ond llawer, o bryd bwy gilydd, sydd wedi dweyd, yr iau sydd anesmwyth, a'r baich yn rhy drwm, er hyny nid oes arnom brinder; oherwydd y mae llawer yn hoffi ein dull am eu bod yn cael lle cysurus a thawel bob amser, ac felly ninnau. Yr ydym wedi cadw ein tŷ, (sef pawb ag sydd ynddo) wrth y chwech rheol sydd yn canlyn, er ystyriaeth na phum mlywydd, ac yn bwriadu, trwy gymhorth gras y nefoedd, eu cadw tra y byddo genym ryw fath o annedd i fyw ynddi:—

1. Nid ydym i' ddefnyddio nn math o iaith halogedig, megis tyngu, rhegu, a chablu.

2. Rhaid i ni, bob amser, gadw ein hunain o fewn terfynau cymedroldeb a sobrwydd, a llwyr ymwrthod â meddwod.

3. Nid ydym i ymyraeth ag un math o waith a fyddo yn tueddu i halogi y dydd Sabbath.

4. Bod i bawb o honom gydsynio yn yr ymarferiad o addoliad teuluaidd.

5. Ein bod, bawb o honom (pan yn alluog i hyny,) i fyned ar y Sabbath i foddion gras, ynghyd ag i'r Ysgol Sabbathol i ddyegu darllen, neu i addysgu eraill yn ngair yr Hollalluog Dduw. Ond ein bod at ein rhyddid ein hunain i fyned i'r lle a fynom o addoliad, ac at y bobl a farno pob un o honom yn oren.

6. Nid oes i fod rhyngom ddim anghydfod a malais, ond bod i bob un dalu parch ac ufudd-dod y naill i'r llall.

Gobeithio y gwnaiff pob teulu yn Ngwynedd a Deheubarth, roddi derbynaiad i'r ychydig reolau esmwyth blaenorol, neu yntre rai cyffelyb iddynt. Dymmeu y parant wahaniaeth dirfawr trwy yr holl dywysogaeth.

DEWI EGWAN.

Rhymney.

Gofynion.

Ai yr an peth a feddylir wrth Fabwysiadu ac Aileni? Nes, A ydynt yn ddau beth gwahanol? Os ydynt yn wahanol, ym mha beth y maent i'w gwahaniaethu?

Attebiad buan i'r Gofyniad uchod a foddion lawer, fel

ADDA.

Derbyniadom y cyffelyb Ofyniad hwydd oddi wrth E. S. Cymau.

Syr,—Byddai yn gymwynas nid bechan i ddosparth o'r Ysgol Sabbathawl yn *** gael eglurhad ar Galatiad iii. 10. y rhan flaenaf. Hona rhai o honom mai gweithredoedd y ddeddf ydynt dan feiddith; tra yr ymresymai ereill mai gweithredoedd gwrthwyneb i'r ddeddf a olyga yr Apostol. Os bydd i chi, Syr, gymmeryd y mater dan eich ystyriaeth, cewch genym yn ddiledrith ddolch diragrith.—Ydwyf, dros y dosparth,

CAWE GWAN, o Gefni.

Mr. Golygydd,—Dymunaf arnoch roi lle i'r Gofyniad canlynol:—A fydd y Beirdd cystal a gwneud dau Englyn er Cof-arwydd o'm hiraeth am fy ngwraig, fy anwyll Ann? Drylliwyd yr undeb rhyngom gan angyr yr 22ain o fis Medi diweddf, pan oedd hi yn 26ain mlywydd oed, a hyny tra y dywedai, 'Eu Gwaredwr hwynt sydd gryf.' Dymunaf arnoch roddi yr Englynion buddugol yn y Drysorfa, fel y gallwyf eu doddi ar ei bedd-faen hi, a minnau a wnaaf rodd o bum swllt i'r awdwr, am ei lafur a'i ufudd-dod i hyn o gais.

TIMOTHY OWEN, Asiedydd.

A ydyw y ddeddf foesol yn rheol buchedd i'r credadyn? Ac os ydyw, pahan na chedwid y seithfed dydd yn Sabbath, ac nid y dydd cyntaf o'r wythnos, oherwydd y seithfed dydd a nodir i'w sancteiddo yn y pedwerydd gorchymyn?

Cottage, Glyn.

DAFYDD JONES.

Atebion.

Atteb i Ofyniad I. yn Cyfrol v. tu dalen 273, Y Gofyniad yw, "Pa wahanlieth ay rhwng urddiad Aaron ac urddiad Melchizedec?"

Mae y ddau yn cael crybwyll amdanynt gan yr Apostol yn Heb. 7. 11. "Os ydoedd gan hyny berffeithrwydd drwy Offeiriadaeth Lefi, pa raid oedd mwyach godi Offeiriad arall yn ol urdd Melchizedec, ac nas gelwid ef yn ol urdd Aaron?" Y mae "urdd" yn y lle hwn, yn arwyddo "Y drefn gyssegredig o osod un mewn swydd offeiriadol."

Os gofynir, Beth oedd urdd Aaron? Ateb. "Y drefn gyssegredig o osod Aaron yn y swydd offeiriadol." Gellir cael cymmaint ag sydd yn angenrheidiol i'w wybod am hyn yn Llyfrau Moses, sef Exodus, Leviticus, a Numeri; ynghyd ag ychydig o sylwadau a wna yr Apostol ar hyny yn yr Epistol at yr Hebraid. Rhy faith fyddai i mi mewn Cyhoeddiad cyffelyb i hwn ysgrifenu i lawr yr holl hanes.

Ac os gofynir eilwaith, Beth oedd urdd Melchizedec? Ateb. "Y drefn gyssegredig

o oed Melchizedec yn y swydd Offeiriadol." Gallir cael yr holl hanes am Melchizedec, ag sydd i'w gael yn y Datguddiad dwyfol, yn Gen. 14. 18, 19, 20. Psal. 110. 4. a Heb. v. vi. a vii. pennodau; y rhai a lan-went o'rmod o le i'w hargraffu a'u hesbonio bob yn rhan. Mi dybygwn i fod yr Apostol Pauli yn ateb y Gofyniad uchod yn eglura chadarn iawn, yn enwedig yn y bumed a'r chweched pennodau a grybwyllwyd uchod, o'r Epistol at yr Hebreaid. Gan hyny, mi a gynghorwn i ddarlenn yn ofalus, a chwilio yn ddyfal i geisio canfod amcan yr Apostol yn y cofiad manwl a wna efe am y ddau urddiad crybwyllledig.

CYHOEDDWA.

Ateb i Ofyniad Tudwy, Cyfrol iv. tu dalen
21. El Ofyniad yw, "Beth yw Ernes, Tystiolaeth, a Sêl yr Yspryd Glan y rhai y crybwyllir am danynt yn y Testament Newydd.

1. "Ernes yr Yspryd" Crybwyllir am hyn yn 2 Cor. i. 22.—"ac a roes ernes yr Yspryd yn ein calonau." 2 Cor. 5. 5. "Yr hwn hefyd a roddodd i ni ernes yr Yspryd." Eph. 1. 14. "Yr hwn yw ernes ein hetifeddi- laeth ni." Yr hyn a feddyllir wrth "ernes yr Yspryd," yn yr Ysgrifthyrau uchod, dybygwn i, yw hyn:—Preswylid yr Ys- pryd Glan yn y credinwyr, ynghyd a'i rasau; a'i weithredoladur sancteiddiol ar yr enaid, a'i ddyddanwch a'i gysuron i'r enaid; yr hyn sydd yn ernes o'r etifeddiad, yr hon sydd yn cynnwys perffaith fwyndad o "lawenydd eu Harglwydd" yn y drydedd nef.

2. "Tystiolaeth yr Yspryd." "Y mae yr Yspryd ei hun yn cyd-dystiolaethu a'n hysspryd ni, ein bod ni yn blant i Dduw." 1 Ioan 4. 13. Yr ystyr yw, dybygwn i,—Bod yr Yspryd Glan, drwy weithio tueddi- adan grasol ynom, a thrwy lewyrchu ar ei waith ei hun yn ein heneidiau, yn cyd- synio a'n cydwybodau i dystiolaethu ein bod ni mewn gwirionedd yn blant i Dduw, drwy adgenedliad a masbwriad.

3. "Sello." 1 Cor. i. 22.—"Yr hwn hefyd a'n seliodd." Eph. 1. 13.—"Yn yr hwn, hefyd, wedi i chiwi greu, y'ch seliwyd drwy Lân Yspryd yr addewid." Eph. 4. 30. "Ac na thristewch Lân Yspryd Duw, drwy yr hwn y'ch seliwyd hyd ddydd prymedig- aeth." Mi dybygwn i mai rhyw beth cyffei- ryb i hyn a feddyllir wrth y selio hwn—Bod Duw, drwy ei Yspryd, yn ein cynnysgaedu a phob gras, ac feily yn ein neilliduo a'n sior- hau yn eiddo iddo ei hun; gan sicrhau ei gysammed a ni, a'n sicrhau ninnau o'n hawl ynddo, ac argraffu ei ddolw ei hun arnom, yr hon ni ddilwir yn dragrwydd.

Os bydd ar Tudwy elisan ateb helaeth- ach, dymunaf arno beidio anfon dim Gofyn- iad a fyddo yn cynnwys mwy nag un peth ar unwaith.

CYHOEDDWA.

DIRWEST.

DIODYDD MEDDWAWL VERSUS DWE.

Y mae bod yn perohem iechyd da, a chyfansoddiad cryf, yn un o'r bendithion rhagoraf tu yma i gael gwir ras yn y galon; ond nid yw y rhan fwyaf o lawer wedi, nac yn ystyried, fod yn gorwedd, mewn rhan fawr, arnynt hwy eu hunain, gynnal a chadw y fendith ragorol hon. Y mae iechyd yn ddiagramu yn un o'r talentau hyny y disgwylir i ni farchnata yn gall a hi, ac y gofynir ni etto o'i herwydd yn nydd mawr y cyfrif diweddaf.

Nid oes dim y cwybir gymmaelnt wedi ei golli ag ydyw iechyd—na dim a ddibrisir fwyaf yn y mwynhad o hono ag ydyw iechyd. Nid oes un pwnc yr ymdriar fynychach ag ef mewn cynghorion a rheolau ag ydyw iechyd—nac un peth y mae dynion goledig cam-arweiniad yn ei gylch yn fwy nag iechyd. Ychydig flynyddoedd yn ol yr oedd yspryd gwyrthian oddiwrth y duwiau wedi llennu y diodydd meddwl, fel ag y credid yn gyffredinol mai ynddynt hwy, ac ynddynt hwy yn unig a dawnsia iechyd a grymauer, ac yn nydd eu hallm- iad hwy y gwelid hapusrwydd dan ei warth, a ddwyddwch ar yr elor, a phob diddanwch dan dyweirch fœrion anghaf tragrwyddol.

Yn ofer y sibrydal y nant ar y graen, 'Dwr, Dwr, yw diod dyn'—yn ofer yr atebid y ei gan y gormat yn nannedd y creigion—yn ofer y croch-lefal y rhaiwr ar lethr y bryn; yn ofer y swniai yr afon ddolenawg ar y ddol, mai 'Dwr, dwr yw diod dyn,' o herwydd yr oedd ofsyllkornad yr oeanu wedi gwreiddio o dad i fab, ac o fam i foch, fel mai ofer y llefal natur ddim—ond etyn hyn y mae Dirwest wedi cwnio ei llais yn nghanol y cwanau: ac fel y cantorian campus wedi canu nes yw y gwyrddau y tori: ac nid hyny yn unig, nâd y bechgyn bychan distadl yn ngodrau y ffron, a elwir mewn gwawd yn 'buegothwr dirwest,'—nid y meddwyn penboeth diwygedig y rheol yn ol flynyddoedd i hal llwyth o'i hen gampau i'w lethu i farwolad—nid y rhai hyn, meddaf, yw unig ddatleuwr y bendithion Ddirwestol, nage, ni phetrusa alw ar y Duwinydd dyagedig i osonio cydrediad ei hegwyddorion ag Ysgrifthyrau y Gwir- ionedd—geillw ar yr Athronydd a'r Phil- ocephydd i brofi ei bod yn unol ag enian a rheawm—geillw ar y Meddyg i adrodd cam- pan angenol ei gelynes feddwol ar yr ia a'r ysgyfaint, yr ymenydd a'r galon, y corph a phob rhan o hono—geillw ar yr Aroethydd i ddadlu lleoldeb a bendith ei choledd—geillw ar y Bardd i ganu ei chloddyd ar- benig, nid yn y Pennill a'r Englyn, ond yn y Cywydd a'r Awdl hefyd; yna bema, ac yn olaf, geillw ar bob Cymro gwladgarol a ohrwyddol i gyfodi yn arfog i ymild ysgola

allan o'r tir. 'Y neb sydd ganddo glustiau i wrando gwrandawed.'

Gan obeithio y cawn gyffe heisethach i nodi rhai o sylwadau y Duwinyddion penaf am gydroddiad egyptydorion y Gymdeithas hon ag Ysgrhythyr y Gwirionedd ni a rown gam ym mlaen i wrando beth a ddwyed ei gweision ereill o'i phiaid.

'Wel, yn awr Mr. Philosophydd, mae y ddiol feddwol, y cwrw parchus, a'r porter cryf, a'r Rum blasus, a'r Brandy gwyrtiol, a'r Gin gorhoffus, a'r Cider melus, yn syrthio i warth, a'i symbyliad yn cael ei alw yn hudoliaeth, rhowch wybod yn ol eich barn chwi, Paddiod yw diol ragoraf dyn.'

Tebgywyf y clywyf y *Chambers's sawog o Edinburg* yn neidio i aeb yn eu *Information to the People*. N. 42, p. 5. Wedi traethu am winoedd a Gwirodydd: y maent yn noua at eilunod Cymra, y cwrw a'r Porter, ac yn y wedd ganlynol y traethant,— 'Y diodydd brwg mwyaf aseredig yw y cwrw a'r porter, a'r Ddraig FAIN, grym a nerth pa rai sydd yn gwahanuethu yn ol y dull y'u gwneir. Mewn cwrw y tynir nodd marweddianwl yr hops, a chan hyny y mae yn creu oysgadurwydd mawr. Mewn porter y mae cymysgedd o lawer o bothau ynghyd. Mae diodydd brwg yn llenwi mwy ar y llestri gwaed nag un rhywogaeth arall o ddiodydd; ac fel hyn, wrth orlwytho y galon i gormod a waed i redeg trwy y corph, y mae yn dyrsu ei gylch rediad, ac yn fynych iawn yn dwyn ym mlaen anhwylddeb y galon, a'r parlys angenol.' 'Wel dyna y ddiol feddwol wedi ei chondennio, beth am y Dwr, Syr?' 'Y mae yn amlwg, pa bynnag (medd yr un gwyf yn yr un man) mai Dwr ydyw diod mwyaf naturiol, a phan yn bur, y fwyaf iachus hefyd a all dyne i yfed: ond cofier hyn, fod ei anawdd yn gwahanuethu yn ol fel y bo y ffinon y tardda o honi. Mewn mae sydd pell oddiwrt drafydd dwfr gwlaw yw y puraf o lawer, ond mewn trofydd wedi diagyn trwy awyrgylch fyglyd, neu ddifera oddiar bennau tai, y mae yn dueddol o fod yn afiachus, ac ni ddylid ei ddefnyddio heb yn gyntafael ferwi a'i hidlo. Yn awr, y mae dwfr glân yn cael ei ddwyn trwy ddiastylliad naturiol, ac wedi iddo ddiagyn fel hyn i'r ddaear, y mae yn cael ei buro (*filter*) trwy agennau y creigiau, a gythenuau y ddaear.' Ond fel y sylwyd o'r blaen, y mae claeu sylwi ar y swm a yfr, a phryd yr yfr, yn gystal, ag ar y peth a yfr. Os bydd y cylla wedi eu gorlenwi a gwybwr, effeithia hyny yn niweidiol ar drefniad ymborth, yr hyn a achosir, yn gystal trwy fod y ry-ornod wlybwr yn symblu y peiriant i fyned yn rhy fuan, a chan hyany yn difodi yr ymborth cyn iddo ffrwyd trwy y cyfnewidiadau angenrheidiol; ac yn ail trwy foddol i sudd (*gastric*) yn y ylla, fell ag i luddias iddo weithredu ar y cylla yn ol ei nerthoedd llynoraidd (*solvent*)

cynhenid. O herwydd y rhesymau hyn y gwaharddir yfed dim cyn bwyta; ond os yfr ychydig ar ol bwyta gwna hyny gyn-northwyo treuliad bwyd yn hytrach na'i niweidio.'

Os profwch eich parodrydd i roddi lle i'r llythyr hwn yn eich/Rhifyn nesaf, addawaf anfon i chwi lythrau etto yn fuan ar 'Rinweddau Dwfr,' &c.—Ydwyf yr eiddoch. **CAERLEON. SANDDEF.**

GAIR AT ATHEAWON YR YSGOLION SABBATHAWL.

Anwyl gyfeillion, y mae eich diwydrwydd yn ngweinyddiad eich swydd yn addysgu yr leuenctyd i ddarllen yr ysgrhythyr hon, (yr hon sydd yn abl i'w gwneuthur yn ddoeth i iachawdwriaeth) yn hynod o gam-moladwy; fel y gellir dweud mai anaml y gwelir neb yn ein gwlad dros ddeg oed yn analluog i ddarllen gair yr Arglwydd: ac felly y mae nifer y darllenwyr yn dra lluosog yn y dywysogaeth y blynyddoedd hyn. Ond y mae lle i ofni mai ychydig ydyw nifer 'gwneuthurwyr y gair' mewn cyferbyniad i nifer lluosog y darllenwyr. Ychydig sydd yn cynmeryd y gair yn rheol eu hymddygiadau: gellir dweud am y rhan fwyaf eu bod yn gwybod ewylls eu Harglwydd ac heb ei wneuthur. Ac ofnwyf er lluosoced yr ysgolion, er amlid y man-teision crefyddol sydd yn ein gwlad, y gellir dweud, fod oes yn codi y rhai nid adwaenant yr Arglwydd. Y rhai ac y mae deddfau yr Arglwydd yn eu cof, ac ar yr un pryd yn cael eu safaru dan eu traed.

Y mae rhyw amlygrwydd fod y diafol a'i angelion wedi deftro, ac adnewyddu eu hymdrechiadau o blaid eu teyrnas yn Brydain fawr y blynyddoedd hyn. Beth ydyw y cynnydd mawr sydd ar anfyddiaeth yn Brydain, ond prawf o hyn? Ac yn wir, nid peth anhawdd ydyw canfod a chlywed rhai o fechgyn Cymru, pa rai a addysgwyd yn yr ysgolion Sabbathawl; i'w meddaf, rai a feithrinwyd ar fronau Eglwys Idduw, wedi ymgaledu i'r fath raddau yn y cyflawniad o'u pechodau nes y maent bellach yn ddigon hyf a chaled i gablu llyfr *Duw*! Beth hefyd ydyw yr adnewyddiad sydd ar yr hen arferion pechadurus yn ein gwlad ond prawf o hyn? Arferion meddaf, pa rai y meddylietid fod pelyderau goleuni efengyl Crist wedi eu hymild eu wlad (fel ac y gyr pelyderau goleuni a llewyrchiadau Haul dywyllwch y nos i gilio ymaith) a'u bod heillach er's degau o flynyddoedd wedi eu hanghoffio? ond nid felly y mae. Canys y mae yr hen arferion gwag a phachadurus (pa rai y bu ein teidiau yn difryu eu hunain gyda hwynt yn y dyddiau gynt a blynyddoedd yr hen oesoedd; sef cyn i'r diwygiadau efengylaidd dorri allan yn ein gwlad) yn cael eu hail godi gan leuenctyd yr Ysgolion Sabbathawl yn yr oes oleu

hon; sef chwareu y bel droed, y cockin, saethu, chwareu'r cardiau, &c. Beth yw hyn ond prawf fod teyrnas y tywyllwch yn cynnyddu?

Gwelwyd yn y gwyliau diweddaſ mewn amryw iol gymdogaethau yn Ngogledd Cymru ddegau o ddynion ieuainc o 15 i 25ain oed ar y maesydd teg yn difyru eu hunain gyda'r hen arferiad wag a phechadurus o chwareu y bel droed! a hyny mewn rhai manau pan y byddai addolion yr Arglwydd yn cael ei ddwyn yn mlaen mewn ychydig latheni iddynt! Y mae yn wirionedd hysbys fod amrywiol o ieuengtid ein gwlad (yn enwedig trefydd ein gwlad) yn treillio oriau o'u hamser gwerthfawr mewn difyrch gwag a phechadurus gyda'r hen aser'ad wageddus o chwareu cardiau. Gwir wyf yn ei ddweud: ac nid yn yr Iwerddon Babaid y mae hyn, ond yn Ngogledd Cymru! Y mae hyn yn warth i'n cenedl, ac yn achos o dristwch i saint yr Arglwydd yn ein gwlad. A chan fod amlygrwydd fod ellyllon y tywyllwch wedi deffroi, a'u teyrnas yn dyfod i fynu o ffen ein golwg; eu costyll yn cael eu hail adeiladu, eu muriau yn cael eu hadgweirio. Onid yw hyn yn galw am i bawb sydd ar du yr Arglwydd i deffroi o gysgu? Am i fyddinoedd y Duw byw ymalydd yn wrol ac yn effro yn ein dyledswyddau i wrthwnebu llwyddiant teyrnas Sutan?

Chwi weinidogion y cyssegr, deffrowch, trowch froenau eich magnela, ac ergyd-iwch eich bledi bygythiol yn erbyn costyll y gelyn. Chwi Athrawon yr Ysgolion Sabbathau, ymegniwch, defnyddiwch eich arfau, gwisgwch am danoch arfogath Duw, defnyddiwch gledddyf yr Ysbryd yr hwn yw gair Duw; gwrthwynebwch ddiafol yn ei amcniion. Y mae yr arfau sydd i genych chi, (yn amser ein tadau) wedi bod yn nerthol trwy Dduw i fwrw y Cest, ll o hen arferion i'r llawr. Y S bhat ydyw yr amser i chwi ddefnyddio eich arfau; gloywch hwynt ar hyd yr wythnos, ewch i'r ysgol dan eich llawn arfau, rhybuddiwch yr ysgoleigion sydd dan eich gofal, dangoswch wagedd ynghyd a drygudd y cyfryw arferion; i e meddaf, rhybuddiwch hwynt mewn dagrau, a byddwch daer mewn gweddian am i'r Arglwydd ior trwy oruchwyliaeth rasol ac effeithiol ei lan Ysbryd weithredu yn achubol ar eneddiau ieuengtid ein gwlad fel y byddo iddynt deulio eu hamser gwerthfawr mewn difyrwch sanctaidd; 'myfyrio yn nghyfraeth yr Arglwydd ddydd a nos' eu bywyd syddo yn fywyd sanctaidd, a'u diwedd yn ddiwedd dedwydd.

Pwllheli.

G.

CYFIAWNHAD A SANCTEIDEHAD.

Nid fydd yw y cyfiawnder drwy yr hwn y'n cyfiawnhau ger bron Duw; eithr, "cyfiawnder Duw yr hwn sydd drwy fydd," yw y cyfiawnder a gyffnir i ni e ein cyfiawn-

had. Rhuf. 3, 22 a iv. 24. Mae Duw, nid yn unig yn tynu ymalyth bechodau oddiar ei bobl yn y cyfiawhad, ond y mae efe hefyd yn tynu ei bobl oddwrth eu pechodau yn y sancteiddhad. Mat. 1. 12. Iawn Crist ar y groes; ac nid ein sancteiddhad ni yw sail ein cyfiawnhad ger bron Duw; er hyny, lle hynag y mae cyfiawnhad drwy Iawn Crist, y mae yw o hefyd sancteiddio drwy Ysbryd Crist, neu ni fydd yno ddim iachawdriaeth; canys "heb sancteiddrwydd ni chaiff neb weled yr Arglwydd."

DARLLENTYDD.

MARW-RESTR.

Rhag. 18, 1838. Bu farw Edward Davies, unig fab Mr. Edward Davies, Pen y garth, Swydd Flint, yn agos i'r Wyddgrug, yn 11eg mlwydd oed.

Cafodd ei ddwyn i fynu yr Eglwys Crist, gyda'r Trefnyddion Calfnaid yn Llyn y pandy; ac yr wyfyn creda ei fod yn un o Wyn Iesu Crist: cawsom y fraint o'i ymgel-eddu a'i borthi yn yr Eglwys. Yr oedd ym yn llawenyachu yn sawr ynddo oherwydd ei ddeall a'i atebion; diagwyliem ei fod yn cael ei barotol i fod yn ddefnyddiol yn y Wnllan; ond yn lle hyny, llaw'r Arglwydd oedd yn rymus ar y bachgen yn ei addedu i fyned i fynwes yr Iesu, i gael ei weled ef fel y mae, ac i fod yn debyg iddo. Byddai yn ateb yn Society'r plant nes byddai ef ei hun a ninnau yn wylu yn hidd. Sabbath neu ddau cyn iddo ein gadael yr oedd yn adrodd y gair yma "am hyny, byddwch chwithau barod &c." Yn mysg pethau eraill, gofynwyd iddo, pa beth raid gael i fod yn barod? Atebodd gyda'r fath lewyrch, "Cyfiawnder Crist." Nid anghofiaf yn fuan y llewyrch oedd yn ei ganlyn, yn tystio i mi ei fod wedi ei gael yn eiddo iddo. Dywedai wrth ei fam gartref, y maent yn fy bholi fi yn fwy na neb sydd yno. Ond, ni wyddai mai ei atebion ef oedd yn ein tynu ni i ofyn iddo, a'r Ysbryd Glan yn arwain yn y cwbl i gyd r mawr i'w ras.

Dyma ddigon o dystiolaeth eto, mai da yw cadw Society plant, er mor ddibris yw yn ngolwg llawer: a dyma ddigon o dal am fod wrthi yn y nos yn aml gyda'r gwaith mawr, a gwrthwynebwyr llawer. Dyma wawr yn tori yn nghanol y nos dywyllaf, "efe a ddug dyslloeth i air ei ras." Bendigedig fyddo ei Enw anwyl ef, dyma alwad eto ar Rieni plant, a Blanenoriaid yr Eglwys, i ddefro ar eu gwaith, i fagu'r plant yn yr Eglwys, er fod hyn yn beth di-werth iawn yn ngolwg llawer o rieni ac eraill hefyd.

Mae rhyw "Lwynogod bychain yn bod, y dydiliau yma, yn ceisio difa'r egin grawnwin: dyma yw fy nymuniad gan holl weision Crist, deliwi i ni y llwynogod bychain &c. sydd am ddiffa. Yn eioh addysgiadant drwy'r Drysor'a, a'r athrawiaeth o'r pulpudau, mae tel i'u lla'ur, dyma

addewid Duw "tywallaf fy Ysbyrd ar dy hâd, a'm bendith ar dy hiliogaeth," &c.

Oddeutu dwy flynedd yn ol, sef Hydref 29, 1836, bu farw brawd i wrthddrych y cofiant uchod sef Peter Davies, yn saith mlwydd oed. Cafodd yntau ei fagu yn yr un eglwys a'i frawd, ac yr oedd arwyddion amwg fod yr Arglwydd yn llefaru wrtho megis wrth Samuel gynt; yr oedd ef megis per arogl Crist yn mhob man lle byddai, gartref gyda â'i rieni a'r gwasanaeth-ddynion, ac yn yr eglwys. Yr oedd yn son bob amser am fyned yn bregethwr. Gofynai ei dad iddo un tro, a ddymunai efo gael bod yn bregethwr? Dymunwn, meddai yntau, ond i mi gael bod yn dduwiol. Gofynai iddo untro ar ddiwedd y cyfarfod eglwysig, wedi bod yn gwneud y casgliad cyffredin a wnwech ohwi, fy machgen bach i, ar ol i'ch tad farw, edrych ar ol y casgliadau, &c. yn ngwlllan Crist? Atebai yn syml iawn, Gwnaf.

Yr oedd ei frawd Edward yn sâl un tro, ac ofnai yntau yn fawr rhag ofn iddo farw. Paham yr ofni, meddent wrtho? O herwydd fy mod yn ofni nad yw ef ddim yn barod meddai yntau; yna efo a âi i weddio dros ei frawd. Meddai wrthynt, ar ryw achlysur arall, mae'n rhaid i mi fyn'd i weddio. Meddent wrtho, gweddiddi yma yn y tŷ; naweddias, ohwi chwerthwch am fy mhoni! Ac yn mhon ychydig oant ef allan ar ei liniau, bach yn y maes o dan y gwrtych, wedi tyngu ei het, yn ymdrech mewn gweddi, fel Iacob gyda Duw. Un tro yr oeddynt wedi ei golli, ac yn mhia le y cawsant ef, ond yn y lloft uwch ben tai i'r anifeiliaid, wedi bod yn gweddio ac yn wylw, nes yr oedd ei lygaid yn gochion: gofynent iddo, paham y gwnaf felly; oherwydd, meddai yntau, fy mod yn ofni, fod y Brenhin mawr wedi digio wrthyf. Pwy a wyr faint a weddiodd y bychan yma dros ei frawd, sydd yn awr wedi myned ato ef; a thros ei chwaer sydd yn awr yn fyw.

Wrth eu rhieni hwynt y dywedaf yn ostyngedig, nac wylwch, canys yr oedd yn rhaid i'r Arglwydd wrthynt: cawsoch faint na chafodd miloedd o rieni; sef eu magu hwynt i'r Arglwydd. O! na fedrwn roddi blood nes y clywai holl blant profswyr Cymru, nac edrychwch yn wael ar eich baint o gael eich magu yn Eglwys Dduw gwyliwch ei gwerthu fel Esau dysig, nid oes dim digon i'w phrynu yn y byd i gyd. Rieni, a Henuriaid yr Eglwys, bugeiliwch, a phorthwch w'n Crist, mae genych werth mawr o dan eich gofal, a chyfrif mawr i'w roi, pa fodd yr ymddygwch tu ag atynt.

Llyn y Pandy. THOMAS EDWARDS.

HANESIAETH CENHADOL.

MANDREVILLE YN JAMAICA, YR INDIA ORLEWINOL.—Ar yr 22ain o Gorphenaf diweddar (Sabbath), agorwyd Capel ac Ysgoldy newydd cyfnewt yn Mandreville. Mae Mr.

Slatyer, y Cenhadwr sydd yn preswylw yno, wedi anfon adref yr hanes canlynol am y gwasanaeth crefyddol a gyflawnwyd ar y dydd yr agorwyd yr Addoldy.

Yn foreu iawn ar y dydd yr agorwyd y Capel, nyny a ymgyfarfuom i dalu diolchgarwch a mawl i Dduwam i ni gael y faint o adeiladu tŷ i'w enw ef; ac hefyd i weddio arno am iddo ei lenwi ef â'i bresennoldeb, a bendithio y moddion o ras a gynnelir ynddo.

Yn y cyfarfod nesaf, wedi i mi ddarllen a gweddio, y Parch. James Patterson, un o Weinidogion y Presbyteriaid, a bregethodd yn dda ragorol oddiar Col. 1. 18. i gynulleidfa fawr iawn. Yn y prydawn, gweinyddwyd Swpper yr Arglwydd, achawsom yr hyfrydych o gael amryw brodyr a chwiorydd o Eglwysie ereill i gyd gyfranogi â ni yn y wledd sanctaidd hon. Lle y gwelwyd, ac y cafwyd prawf o undeb a chariad Cristionogol, yr hwn sydd yn parhau ymhlith Cristionogion o wahanol enwadau crefyddol.

Ar yr achlysur hwn hefyd, cawsom yr hyfrydych o dderbyn i'n corlan fechan, chwech o aelodau newyddion i gymuned eglwysig. Fel hyn y mae yr Arglwydd grasol yn chwanegu at ein nifer o'r rhai yr ydym yn hyderu y gellir dywedyd, "Eithr chwi a olchwyt, eithr chwi a gyflawnhawyd, eithr chwi a sancteiddiwyd, yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Ysbyrd ein Duw ni." Ar yr achlysur hwn, mi a ddygais ymlaen y rhodd a anfonwyd o Frydain i'r Eglwys yn y llehwn, sef Llestri Gwasanaeth y Cymun, am y rhai yr wyf, yn enw yr Eglwys, yn anfon diolchgarwch diffuant i'r rhoddwr o honynt. Yr oedd dau o'r brodyr y Morafiaid yn ngwasanaeth y dydd, sef Mr. Sorn, a Mr. Scholefield.

Y casgliadau a wnaed at dalu dylid y Capel, yn cynnwys yr ugain punt a roddodd Mr. W. Davy, oedd £54 10s. yr hyn, wrth ystyried fod y gynulleidfa, agos i gyd yn Brentislaidd, oedd, yn fy ngolwg i yn swm da iawn, ac yn brawf bodlonnawf fod y bobl yn ewyllsagar i anrhydeddu yr Arglwydd â'r ychydig oedd ganddynt.

Yn y Capel y mae 12 o Eisteddieoedd, yn cynnwys 96 o leceod cyffus i eistedd ynddynt. Mae y rhai hyn oll wedi eu cymmeryd am 3s. 4c. yn y chwarter. Hefyd, mae ynddo res o feinciau hirion a chefnau iddynt, ac mae amyw eisteddle ar y rhai hyn wedi eu cymmeryd am 2s. 6c. Oll wedi talu chwarter ymlaen. Fel hyn, chwi a welwch fod y gynulleidfa hon am ymroddi i gynnorthwyo y Gymdeithas Genhadol i ddwyn ei baich. Ni byddaf i ddim yn foddllawn hyd oni ddolo y bobl i weled en dyledsydd a'u baint o gynnorthwyo hyd y mae ynddynt, tuag at gynnal i fynu foddion gras yn eu plith eu hunain, a chyfranogi â chwi yn yr hyfrydych sanctaidd o estyn eu cynnorthwy i ereill hefyd.

Mae ein Capel yn cael ei lenwi yn dda ar y Sabbothau wedi y dydd yr agorwyd ef; a'm hunig dristwch i yw ei fod yn rhy fychan: bydd raid i ni yn fuan adeiladu eegynlaur ynddo, ac mae yn dda genyf fod yr adeilad yn ddigon uchel i wneud hyny.

LLWYDDIANT YR YSGOL.

Mae ein hysgol hefyd wedi chwanegu llawer. Mae ynddi, y naill ddiwrnod gyda'r llall, 150 o blant. Ac fel y mae y taliedau yn cael eu gwneuthur gyda'r cyssondeb mwya, nid yw yn debyg, os bydd y nifer yn parhau yn gysson, y bydd arnom eisiau ond rhyw ychydig gan y Gymdeithas tuag at gynnal yr Athraw. Mae ein hysgoid yn rhy fychan; ac fel y mae tebygolrwydd y bydd i'n hysgol gynnyddu, yr ydym o'r farn mai goreu po gyntaf yr helaethom ein lle: ac felly yr ydym yn awr yn ymbarotol i'w wneuthur yn gymmaint arall ei faintioli.

PORUS.

Porus sydd le arall yn yr ymys äang Jamaica. Ac y mae Mr. a Mrs. Hillyer, Athraw ac Athrawes Ysgol, wedi cyrhaeddi yd i Jamaica yn mis Mehefin diweddaf. Rhoddwyd gofal yr Ysgol yn Porus iddynt yn ddioed. Am yr Ysgol hon, y mae Mr. Slatyer yn crybwyll yn fyr fel y canlyn:—

“Mae yn hyfryd genyf, ac mae yn ddiannu y bydd felly i holl Gyfarwyddwyr y Gymdeithas, fod y Sefydliad yn Porus yn bur lwyddiannus, a bod genym yno frawd Cristionogol, fel cydlafurwr, gyda'r hwn, y mae genym bob sail i obeithio, y bydd i ni gyd-dynau mewn undeb heddychol. Mae yn yr ysgol ynghylch 90 o blant. Mae y gynulleidfia yn ormod i'r lle sydd ganddynt i addoli ynddo; nid yn unig ar ryw amserau pennodol, eithr agos bob Sabboth, fel y mae yn angenrheidiol iddynt hwythau helaethu lle eu pabell.”

Hysbysiadau Crefyddol.

Anwyl Syr,—Canfyddais mewn Cof-lyfr o'm heiddo, ryw ychydig o gofion o'r ym-driniaeth a wnaed amryw flnyddoedd yn ol, ar ddewisiad henuriaid eglwysig, mewn Cymdeithasiad Chwarterol a gynnaliwyd yn Rhuthin. Yr wyf yn barnu y gallant fod yn fuddiol i ddarlennwyr y Drysorfa os gwelwch yn dda eu hargraffu hwynt.

Yr eiddoch, Cofiadur.

Yr all dydd, yn y Cyfarfod am wyth ar gloch, ymddyddanwyd ychydig ynghylch dewisiad Henuriaid eglwysig.

I. Pa fath ddynion a ddylid eu dewis i'r swydd bwysfawr hon. Mae pob peth perthynol i drefn eglwysig i'w gael yn y Testament Newydd. Mae rheolau pennodol a manwl i ddewis henuriaid i'w gweld yn I Tim. iii. a Tit. i. Act. 6. 1-3.

Weithiau, fe ymofynir, ac fe ddewisir

Blaenor, yn unig am fod ei eisiau, heb sylw nemawr a ydyw y nodau y crybwyllir yn y ddwy bennod uchod arno ai nad ydynt. Da fyddai gosod dynion ar brawf cyn eu gosod yn y swydd. “A phrofer y rhai hyny hefyd yn gyntaf; yna gwasanaethant swydd diaconiaid, os byddant ddiarghyhoedd.” I Tim. 3. 10.

Dewiser “dynion da eu gair, yn llawn o'r Ysbryd Glan a doethineb.” Act. 6. 3. Da fyddai i eglwys ieuaine gadw cymdeithas a'r fam eglwys, a'i chynnorthwyo, yn enwedig yn newisiad ei henuriaid. Hefyd na byddo y fam eglwys yn esgeulusu ymgeleddu yr eglwys ieuane.

II. Pa fodd y mae i ni gael gwybod pwy ydyw y dynion ag y mae Duw yn eu cymhwyso i fod yn henuriaid eglwysig?

Holer hwynt yngwydd yr holl eglwys, 1. Am eu profiad o oruchwyliathau ysprydol ar eu beneidiau. 2. Am eu barn ar bynciau athrawiaethol. 3. Am y cynnyrfadau a'r cymbelliadau sydd yn eu hannog hwynt at y gwaith. 4. Holer hefyd am eu buchedd a'u hymarweddian. Gocheler y dyn a fyddo am ei ddrychafu ei hun. Canys os drychaf yr Eglwys ddynion felly, buan y gwalir yr Eglwys o dan eu traed hwynt.

Dwy swydd sydd i fod yn bennodol yn yr Eglwys dan y Testament Newydd, sef Esgobion a Diaconiaid. Phil. 1. 1. Henuriaid Athrawiaethol, a Henuriaid Llywodraethol. Mae Henuriaid Llywodraethol i athrawiaethu hefyd. Mae amryw o wyr deallus iawn o'r farn, fod tair swydd yn yr Eglwys; sef Esgobion, Henuriaid llywodraethol a Diaconiaid. Ystyr y gair Diaconiaid ydyw Gwasanaethwyr. Eu gorohwyl yw gwasanaethu yr Eglwys. A thrwy hyny, os “gwasanaethant swydd diaconiaid yn dda, maent yn ennill iddynt eu hunain radd dda, a hyfder mawr yn y ffydd sydd yn Nghrist Iesu. I Tim. 3. 13.

III. Pwy sydd i ddewis blaenoriaid eglwysig?

Nid y blaenoriaid sydd i ddewis blaenor; ac nid yr Eglwys heb ei blaenoriaid sydd i'w dewis. Ond yr Eglwys ynghyd a'i blaenoriaid sydd i ddewis ei blaenoriaid a'i swyddwyr iddi ei hun. Pan fyddo yr Eglwys yn effro mewn cymdeithas a Duw, hi a ddewis blaenoriaid ysprydol a buddiol. Arwydd o wrthgalliad mewn Eglwys ydyw ei bod hi yn dewis blaenoriaid cnaadol, iach eu calon. Gelwir Henuriaid eglwysig yn Fugelliaid. Eu gwaith yw bugeilio Eglwys Dduw, yr hon a dwcasodd efe a'i briod waed. Act. 20. 28. Dylent fagu aelodau yr Eglwys fel mam yn maethu ei phlant, gyda thiriondeb a gofal mawr. Arweinwyr byddinoedd yr Arglwydd ydynt. Mae y swydd yn un o'fawr bwys.

Os bydd y blaenoriaid yn gyfeilliornus, mewn barn neu mewn buchedd, hwy fagant y bobl yn yr un yspryd a hwy eu hunain ac a'u harweiniant ar gyfeillorn.

Dylid edrych ar fod y blaenorïaid yn arfer crefydd deuluaid. "Yn llywodraethu eu tai eu hunain yn dda." 1 Tim. 3. 4. "Yn arfer diwioled gartref." Ac hofyd yn "cymmyrwyd gogaf dros Eglwys Dduw," adn. 5, "Gan fwrw golwg arnynt," fel bug-eiliaid gogafus a fyddlon.

CERRIG-Y-DRUIDION.

Syr,—Byddwch crystal a hysbysu yn y Drysorfa, fod Cyfarfod Pregethu Cerig-y-druidion, yr hwn fyddai arferol o fod drannoeth ar ol Association y Bala, i gael ei ddileu yn hollol y flwyddyn hon; a hyny o herwydd annrhefn y dorf. Yr ydym yn barnu yn swy buddiol cael y Pregethwyr dieithr i'r amrywïol ardaloedd o amgylch, ar eu dychweliad o'r Bala. Felly ni bydd yr un bregeth yn Ngherig-y-druidion y dydd cwybwylledig y flwyddyn hon.

Ydyndros Gymdeithas neillduol y Methodistiaid Calfinaidd yn Ngherig-y-druidion.

Tystion } JOHN HUGHES.
 } RICHARD ROBERTS.

Mawrth 14, 1839.

AGORIAD ADDOLDY Y TABERNACL, CWM BYCHAN, SWYDD FORGANWG.

Cwm bychan sydd bentref poblogaidd, llei na dwy filldir o dref Aberafon, a'i boblogaeth yn cynnyddu beunydd, yr hyn a achlysurir drwy fod y fath gyflawnder o weithiau haiarn, alcam, a phethau eraill yno. Anneddau y gymydogiaeth ydynt y rhan fwyaf o adeiladaeth diweddar, ac mae parhad gweuthuriad rhai newydd yn ddidor, a'i phreswylwyr mewn nifer ydynt filoedd. Ond er lluosoced ydoedd y preswylwyr, yr ydoedd manteision iachawdwriaeth yn brin yn eu plith, mewn cydmariaeth i'w eu rhifedi, er fod cyflawnder o fuddion gras yn y cyfleoedd. Sefyllfa yr ardalyr a orphwysodd ar feddwl y rhai oedd yn ofni yr Arglwydd ac yn meddwl am ei enw ef, a sefydlasant ordinhadau y bywyd yno ers oddeutu dwy flynedd yn ol; dechreuasant gadw cyfarfodydd gweddio, a'r rhai hyny yn gylchol ym mhob tŷ ag y byddai galwad am danynt, a chynnorthwïd y brodyr preswylledig yn yr ardal, gan frodyr cymydogiaethol Aberafon, Dyffryn, a Phonrhydyfen; daeth awydd ynddynt am sefydlu Society, yr hyn a wnaed, yr hon pan ddechreuodd nid ydoedd uwchlaw chwech o bersonau.

And trwy barhau mewn gwendid, chwangesant gryfder; eu rhifedi heddyw yw wyth ar hugain; rhai, wedi symud yma er mwyn gwaith o ardaloedd eraill, a'r lleill wedi derbyn seiodaeth yma, a llawen genym ni allu hybysu fod amryw wedi ymuno â hwynt ar ol agor yr addoldy. Oddeddu hwyddyn yn ol, sefydlasant Yegol Sabbathol, yr hon a gedwid hyd nes yr agorwyd yr addoldy mewn tri neu bedwar o dai y brodyr, a'i nifer hithau erbyn heddyw yw wyth ugain, a cheir aml bregeth gan frodyr car-

trefol wrth fyned heibio, a phrydiau eraill o Bont rhydyfen, a'r hwn le y mae Cwm bychan yn gysylltiedig yn awr yn daith Sabbathol, a chedwid y pregethau mewn Ameuthdy gerllaw preswylidy un o seiodau Ponrhydyfen.

Cwynai gwir ewyllsawyr da yr achos o herwydd ansanteisrwydd y lleoedd yr addoldd ynddynt, a'u gwaedd parhaus ydoedd am Gapel. O ganlyniad, ymofynasent am gyflawniad o'u hangen yn hyn yma, a phrif oruchwyliwr a rhan seddiannwyd y gweithiau, Mr. Vigurs, yr hyn a ganiatawyd gan y boneddwr haelfryd. Wedi iddynt anfon eu gofyniad atto, ar ol ychydig o yatyriaeth, atebodd y buasai efe yn adeiladu corph y capel, sef y muriau a'r drws, a ffenestri, ar ei draul ei hun yn gwbl, ag iddynt hwythau wneyd y gwaith tumewol ar eu traul eu hunain, ag y gwerthasai efe yr holl goed ato iddynt, am y pris ag y rhoisai ei hunan am danynt (prime cost) ag y cawsant ei weithwyr efi'w adeiladu, ac felly fe'i gorphenwyd. Ei hyd yw 45 o droedfeddi, a'i led 35 o droedfeddi. Pe efelychai boneddwr ein tir y gwr boneddig hwn, byddai yn rhan sawr o ddedwyddollad ar grefydd yn ein hamgylchiadau. Heblaw hyny, mae yn rhoddi pob peth angenrheidiol i anffelfiaid yr holl rai a ddolo yma o'r brodyr, yn rhad bob amser, a hyny i bob un fel eu gilydd.

Agorwyd yr Addoldy Ionawr 23, 24, 1839. Trefn y cyfarfod oedd fel y canlyn:—

Gweddiodd y nos gyntaf, y Parch. Daniel Howels, Abertawe, a phregethodd yn Saesneg, y Parch. Richard Thomas, Lllysfonnydd, ar Salm 103. 3. a'r Parch. Benjamin Evans, St. Ffagans, ar Ioan 1. 14. Am 8, drannoeth, gweddiodd Mr. William James, Castell Nedd, a phregethodd y Parch. W. Griffiths, Bury's Green, yn Saesneg, ar Ezeiel 43. 10. a'r Parch. David Howells, yn Gymraeg, ar Rhuf. 7. 15. Am 2, gweddiodd Mr. Thomas Pardowe, Ponrhydyfen, a phregethodd y Parch. David Roberts, Abertawe, ar Eph. 2. a rhan o'r 11 a'r 12 adnod, a'r Parch. William Griffiths, ar Jer. 28. 16. Am 6, Mr. Llewellyn Jones, a Thomas James, Castell Nedd.

Yr ydoedd y gwrandaawyr yn dra lluosog, y gwrando yn syml, y gweision yn cael eu cynnorthwyo, a goleu yn cydfyned a'i pethau. A'n gweddi ydyw ar i'r Tŷ hwn fod yn driga i'r Arglwydd, ac fel yn yr ogof hono lle yr ymguddiodd Elias, deled yma mewn gwynt mawr a chryf, a daeargryn, a than, a llef dystaw fein, i argyhoeddi a chysuro dynion.

Tŷ Canol.

RICHARD THOMAS.

Y GYMDEITHASFA CHWARTEROL.

Bydded hyabys i'n darllenwyr, y cyngelir y Gymdeithasfa Chwarterol nesaf yn Ngwynedd, yn Llŷanfa a Mercher, Ebrill 23 a 24, 1839, yn Llanfyllin, Sir Drefaldwyn.

Enwan y Cappelydd yn eiddo y Corph.	Enwan y Tai Ardrethol.	Dyled y Cappelydd.	Ardreth flynyddol y Tai, a Llogau	Nifer yr aelodan Eglwysaig	Nifer y Gwrandawryr.	Yr Ysgol Sabbathol.	Y Draul flynyddol.	Y Derbyniadau at y Draul	Cyfarfod Eglwysaig.	Pa mor gysson yr arferir moddion yn y lleoedd.	Cyfarfodyddi Cyhoeddus.	Nifer y Pregethwyr yn llafurio.	Yr amser y dechrauwyd.
Tabernacl.	Crabtree Green.	2.	4. 1.	17	70	80	£. s. d.	£. s. d.	D.	1 yn yr wythnos.	2 bregeth y sabbath ac ysgol ditto	Yr amser y dechrauwyd.	1811
Talwrn	16	0	24	200	160	31	4	0	15	12	0	1 ditto	1810
Bethel	3	0	12	80	60	17	15	0	8	10	0	1 yn y pyrn-1 bregeth cyfarfod gweddi ac ysgol ditto	1807
Glan y Fwll	6	0	8	60	60	10	13	0	5	10	0	1 ditto	1832
Holt	2	0	..	120	60	12	19	0	5	0	0	1 ditto	1825
Eaton	1	0	..	38	..	5	5	0	1	0	0	2 ysgol ac un bregeth	1838
Bowling Bank	2	0	..	4	40	7	5	0	3	0	0	un bregeth ac ysgol	1838
Rossett	200	10	15	200	70	19	8	0	14	9	6	2 bregeth ac ysgol	1811
Burton	8	0	..	100	50	13	18	0	3	0	0	un bregeth ac ysgol	1831
Mancoed	200	10	30	200	100	23	0	0	18	10	0	2 ysgol ac un bregeth	1818
Gollyn	150	7	10	40	26	12	0	0	3	0	0	un bregeth ac ysgol	1804
Pentre	2	0	10	50	60	6	12	0	5	15	0	ditto	1843
Ston	2	10	..	50	40	8	9	6	1	0	0	pregeth, ysgol, a ch. gweddi	1837
Gwersyll	4	0	7	150	80	16	13	0	4	12	0	1 yn y pyrn-2 bregeth ac un ysgol	1836
970	88	0	136	1460	946	212	15	6	92	18	6	Y mae naw o'r brodyr porthynol i Gyfarfod Misol Sir Flint yn llafurio yn gysson yn y rhan yma o'r winllan; ac wyth eraill yn achlysur-ol. Nid oes un Cenhadwr.	

Gwelir oddiwrth y Dafen uchod fod agos i fili o bunnau o ddyled yn aros ar y Capeli, Llog pa rai, yn nghyd a'r ardrethau, yn agos i gan punt yn flynyddol, heb law pob traill arall, y cwbl ynghyd £212 15s 6c yn flynyddol. Y ddyled oed i yros heb ei thalu o draul y flynyddyn diweddar, ac oedd yn diweddu Mai 1838, yw £119 17s. De-

chreuwyd mewn tri o leoedd newyddion y flynyddyn ddiweddar, ac mewn dan le arall y ddwy flynedd cyn hyn, ac mae golwg sir-iol a llwyddiannus ar yr achos yn yr holl leodd; ond, dylai yn Gymdeithas ddeffroi, ac ystyried ychwanegiad y draul, a deall, oni wneir casgliadau y flynyddyn hon, yn gynnar, ac yn helaethach na'r blyneddoedd

diweddaf, yna rhaid fydd rhod rhai o'r lleoedd i fynu er gofid mawr i'r rhai sydd yn llafurio, ac i lawer eraill. Mae manau y gellid dechreu ond nid gwiw genym wneud hyn, nes bo gobaith am gaugladau cyf-attebol i'r draul.

D.S. Darparwyd y Dafien uchod i'w hargraffu yn y Drysorfa dros ddyddiad Cymdeithasfa Llanrwst.

ELLIS PHILLIPS.
RICH'D. HUGHES.

Helyntion yr Amseroedd.

Y SENEDD YMERODROL.

Wedi i Arg. Glenelg, fel y crybwyllasom yn ein Rhifyn diweddaf, roi Swydd o Yagrif-enydd y Trefedigaethau i fynu fe alwyd ar Ardalydd Normanby, yr hwn oedd o'r blaen yn Is-Lywydd y Werddon, i gymmeryd ei swydd ef. Wedi hyn, galwyd ar Arg. Ebrington i fod yn Is-Lywydd y Werddon yn ei le yntau. Yn awr fel hys a maent:—
Yagrifenydd y Trefedigaethau, *Ardalydd Normanby*.

Is-Lywydd y Werddon, *Arglydd Ebrington*.

Yr oedd galar mawr yn y Werddon ar ol Ardalydd Normanby, canys yr oedd y Gwyddelod yn hoff iawn o hono. Y mae lle i hyderu y byddant hefyd yn hoff o'u Hys-Lywydd newydd yn y cyffilyb fodd. Gwyf heddychol a doethion, synhwyrol a phwyllog yw pob un o'r ddau.

Tŷ yr Arglwyddi.—Darllenwyd Yagrif Diwygiad Cyfraith Newydd y Tlodion yn y Werddon, y drydedd waith, a phasiwyd hi.

Tŷ y Cyffredin.—Dyg Mr. O'Connell gynnygiad i mewn am fod hawl i bleidlais yn newisiad Aelodau y Senedd gael bod yn unfurf yn Lloegr, Cymru, a'r Werddon. A dadl a fu ar yr achlysur. Rhanwyd y Tŷ, o chafwyd

Yn erbyn cynnygiad O'Connell.. 155

O blaid ei gynnygiad ef..... 92

Mwy yn erbyn o —63

Cynnygiodd Mr. T. Duncome ar fod rhyddid i bobl Llundain, fel manau ereill i gadw y Chwareudai yn agored ar amser y Grawys. Bu dadl led boethlyd ar hyn etto, ond rhanwyd y Tŷ, a chafwyd.

O blaid cynnygiad Mr. T. Duncome 92

Yn erbyn ei gynnygiad ef..... 72

Mwy o blaid o —20
Parodd hyn lawenydd mawr i'r aelodau ieuaic oedd yn y Tŷ.

Tŷ yr Arglwyddi.—Mawrth 1. Hysbysodd Ardalydd Normanby fod y papurau perthynol i'r Eglwys Wladol yn Canada Uchaf wedi dyfod i law, ac y gosodir hwynt yn fuan o flaen y Tŷ.

Darllenwyd Yagrif y Llysoedd Bwrdeisiol y drydedd waith, a phasiwyd hi.

Hysbysodd Arglwydd Melbourne y cai yr holl papurau perthynol i'r India Ddwy-reiniol eu dwyn ger bron y Tŷ.

Beiodd Iarll Aberdeen yn sawr ar Lywydd Cyffredinol yr India am ymyraeth a'r

rhyfel sydd yn brosenol yn ymgodi yn y wlad hono.

Tŷ y Cyffredin.—Dygwyd i mewn amryw Eirchion o blaid, ac yn erbyn, Cyfraith yr yd; o blaid, ac yn erbyn Cyfraith y Diwygiad Bwrdeisiol yn y Werddon; am gael diddymiad ar Lysoedd Eglwysig, a elwir yn gyffredin Cyfraith Cwrt yr Es-gob, &c.

Dyg Arg. Morpeth y cynllun sydd yn mryd y Llywodraeth am wneud Ffordd haiarn o Dublin i Cork, gyda chainc o honi i Limerick, a chainc arall o honi i Clonmel, y rhai a fyddant oll ynghyd yn 213 o filltroedd o hyd. Y ffordd o Dublin i Cork sydd i fod yn 160 o filltroedd o hyd. Y gainc i Limerick yn 36 o filltroedd; a'r gainc arall i Clonmel ynghylch deng milltir o hyd. Bydd y draul i gyd, yn ol barn gwyf doethion a phroffadol, a fuont yn golygu ac yn mesur y lle, yn £2,556,000. Efe a eglurhaodd yr amcan gyda manyl-rwydd mawr, mewn araethfaith a chyn-nwysfawr.

Gwrthynbodd Syr Robert Peel i'r Llywodraeth gymmeryd y gorchwyl hwn mewn llaw, ond y byddai yn llawer iawn gwell gadael i bobl y Werddon roi eu harian allan i wneud ffordd haiarn fel pobl Brydain Fawr, yn Lloegr, Scotland, a Chymru. Ac ar ol amryw areithiau o blaid ac yn erbyn, fe ranwyd y Tŷ, a chafwyd

O blaid cynnygiad y Llywodraeth 144

Yn erbyn y cynnygiad..... 100

Mwy o blaid o —44

Diwygiad Corphoraethau Burdeisiol y Werddon. Pan ddygwyd Yagrif y Diwygiad hwn ymlaen i'w ddarllen yr ail waith, cafodd wrthwynebiad mawrclenietu, megis yn y blynyddoedd o'r blaen. Estynwyd y ddadl, nes bu gorfod ei rhoi i fynu hyd ddydd arall.

Tŷ yr Arglwyddi.—Marwrth 4. Dyg Esagob Llanelw y mewn Eirchion o Langollen, ac amrywiol fannau ereill, yn achos yr Eglwys yn Nghymru. Dyg Arg. Kenyon Archiad o Ddinbych, ac un arall o ryw le yn Nghymru, yn cwyno o herwydd anghenion yr Offeiriadau yn y wlad hono.

Cymmerodd Arg. Ebrington y llwon perthynol, ac a gymmerodd feddiant o'i eiastedd-le yn y Tŷ fel Barwn Fortescue. Arweinwyd ef i mewn gan Duc Argyll, ac Ardalydd Conygham.

Tystiolaethodd Arg. Lyndhurst yn erbyn appwyntiad Arg. Ebrington yn Is-Lywydd y Werddon, am ei fod yn barnu nad ydyw efe yn bleidiol i achos yr Eglwys Sefydledig yn y Werddon. Arglwydd Ebrington a gododd, ac a'i hamddiffynodd ei hun mewn araethfaith. Ac Arglwydd Melbourne a dystiolaethodd nad oedd Arg. Ebrington ddim yn elynol i'r Eglwys Wladol yn y wlad hono; a'i fod yn credu ei fod ef yn hollol addas i'r awydd bwysfawr o fod yn Is-Lywydd y Werddon. Ac ar ei ol ef cyf-

ododd Arg. Brougham ac a roddodd ei air ei fod ef yn barnu Arg. Ebrington yn wr doeth, ac yn addas iawn i'r swydd a roddes y Llywodraeth yn ei law ef. Ac ar ol ychydig o eiriau oddiwrth Arg. Wharncliffe, dybenwyd yr ymddyddan.

Tŷ y Cyffredin.—Mawrth 5. Cafwyd caniatad i ddwyn i mewn Ysgrif am wneud rhyw ddiwygiad yn Bradford, ac yn nghyfraith ffordd haidarn Manchester a Birmingham. Cafodd Mr. Mackington ganiatad i ddwyn i mewn Ysgrif am leihau nifer y ddau dafarpdal; gan farnu o hono fod gormod o lawer o honynt mewn gwlad a thref.

Mawrth 8. Tystiolaethodd Arglwydd Palmerston, mewn atebiad i Syr R. Inglis, bod Llywodraeth Brydain yn llafurio ers pedair blynedd am berswadio Llywodraeth Portugal i roi pen ar Gaethfarnach; a bod Cenhadwr Brydain yn Llys Lisbon wedi anfon gair adref yn ddiweddar, nad oedd un tebygolrwydd etto am gael hyn y ben. Dechreuwyd ymalfyrd o ddifrif yn Ysgrif Diwygiad Corporaethau Bwrdeistiol y Werddon, am gael ei darllen hi yr ail waith. Gwrthwyneodd Syr R. Inglis yr ail ddarlleniad o honi, a gwnaeth gynnygiad am dafu yr Ysgrif allan o'r Tŷ am eleni. Rhwyd y Tŷ ar yr achlysur, a chafwyd, O blaid yr ail ddarlleniad..... 300
Yn erbyn 39

Mwy o blaid o—261
Felly fe ddarllenwyd yr Ysgrif yr ail waith.

Tŷ yr Arglwyddi.—Mawrth 7. Ymosododd Duc Wellington yn lled galed ar y Llywodraeth oherwydd eu bod yn cadw rhy fychan o nifer o longau rhyfel a gwyr arfog er ein hamddiffyniad mewn amser o berygl. Dywedodd fod rhyfel gartrefol yn Canada, a bod rhyfel yn ymgodi i'n herbyn yn yr India Ddwyrainol, ac nad oes genym ddigon o nerth i'n hamddiffyn ein hunain. Ond sicrhodd Ardalydd Lansdowne fod genym lawn ddigon o filwyr yn y ddau le uchod i wrthwynebu unrhyw daro ag sy debyg o gael ei wneud yn y manau crybwyllidig.

Tŷ y Cyffredin.—Mawrth 11. Dygwyd amryw Eirchion i mewn yn erbyn, ac o blaid cyfraith yr ŷd. Dyg Syr R. Peel amryw Eirchion i mewn yn erbyn i'r Llywodraeth roi arian allan i wneud unrhyw ffyrdd haidarn yn y Werddon.

Mawrth 12. Dechreuodd Mr. Villiers ar y ddadl ynghylch Cyfraith toll yr ŷd. Cynnygiodd ar fod Eisteddfod i gael ei drefnu i edrychi mewn i Gyfraith toll yr ŷd, gyda golwg ar wneud rhyw gyfnewid ynddi. Cefnogodd Syr G. Strickland y cynnygiad. Gwrthwyneodd Mr. Cavey y cynnygiad. Eithr gohiriwyd ac estynwyd y ddadl hyd d.anoeth.

Damweiniau Alaethus.

Wedi fy ngosod fel hyn gan ragluniasth ddwyfod, mewn man cyfeus i welod angau,

ym mhob rhith, yn tori i lawr; a damweiniau echrydus yn ymddifadu erull o'r haedodau; a chlefydau Nintons yn herwi y gwaed yn y gwythenau, llenwtr fî a mwyfododau dwysion, mae ychydig a drwg yw dyddian dynion ar y dddear, ac ni bydd genyf i'w wneuthur ond codi fy newl i fynu, a dywedyd—"Pob cmaewd sydd wellt—Gwellt yn ddian yw y bobl." Ac yn awr, Mr. Trysorydd, apsonaf i chwiri yr ychydig a ganlyn fel crynodeb byr o rai o honant; ac os argrephwch hwynt, efallai y bydd yn fantais fechan i ddwyfod âg ambeill un i rtyried, mai "yn yr awr ni thryblom y daw Mab y dyn," ac y gorydd i ni i oddi cyfrif o'n goruchwyliasth.

Oddeutu 7 o'r gloch, prydnewn yr 25ain dydd o Chwefror diweddaf, dygwyd bechgennau teuaneg, oddeutu 17eg oed, o'r enw William Jones, o Wellington, yn Sir Anwythig, i'r *Infirmery* hon [Caerlleon] wedi iddo gael codwm i'r camlas (cama) ar bws y ddinas hon. Pan oedd wrth ei orchwyl yn troi rhyw beth perthynol i'r *locks*, aethai ei dad arno beidio, a chyd â'r gair syrthiodd ar ei ben i'r dwfr. Bu yn y dwfr o leiaf chwarter awr, a gwelwyd ef, yn yr ymdrechfa âg angau, yn dyfod ddwy waith i'r wyneb, ond methwyd â'i gael allan am nad oedd yno ddim yn ddigon o hyd i gyrhaedd y gwaelod. Rhy anhawdd yw darlunio teimladau y tad wrth welod ei fab yn bodd i yn ei ymyl, mewn lle pedair llath o ddysfader, rhwng dwy wal fawr, neu yn ystrach ddwy graig gadarn, ac yntau heb allu gweinyddu un cymorth iddo. Pan y cafwyd ei gorph allan o'r dwfr, dygwyd ef i'r *Infirmery* gyd â'r brys mwyaf, ac arfawyd pob moddion er ceisio ei adferu yn ol, ond yn gwbl ofer. Wedi manwl chwilio ei gorph, cafwyd allan ei fod yn fachgenys iachus a heini, ac mai syrthio i'r dwfr a fu yr achos o farwolaeth. Y rheithwyr ar y celain-ymholiad a ddychwelasant reithfau i'r un perwyl. Onid yw y ddamwain alawus hon, yn uchel alar arnom, yn y geiriau pwysig hyn, "Bydd barod i gyfarfod â'r Ddau."

Ar yr 2fed dydd o Fawrth diweddaf, oddeutu 8 o'r gloch yn y boren, daeth dyn o'r enw Samuel Ellis i'r *Infirmery* hon, ac a ddyoddefodd gael tynu pedwar o ddennau o esgyrn allan o gefn ei law. Yr oedd y dyn hwn yn gweithio yn agos i bwl llif, lle yr oedd dan ddyn yn llifo ar y pryd. Rhywfodd neu gilydd syrthiodd i'r pell llif, ac aeth ei law yn erbyn y llif, ac anafwyd ef yn dost. Ac oni buasai iddo gael tynu yr esgyrn hyn yn y fan, dilys yw y buasai raid ei thori hi ymaithe i gyd cyn ychydig iawn. Mae hyn etto yn eglur ddangos i ni nas gwyddom beth a ddigwydd mewn diwrnod; a gwelwn hefyd yn amlwg fod dyn wedi ei eni i flinder mor naturiol ag yr eheda y wreiclionen i fynu.

Infirmery, Caerlleon.

T. J. WILLIAMS.

PARDDONIATH.

Y RHOSYN PRYDFERTH.—CARIAD.

1 Cor. 13.

Pe bai gennyf ddoniau dynion,
Ac angylion yn ddi-ri',
Heb fod yn fy nghalon gariad,
Pa leshad fyddi hyn imi?
Megin tingiad symbol byddwn,
Neu sain efydd gwaglyd gwn;
Cais bob dydd trwy fydd y rhinwedd,
O! am sylwedd yn lle'r swn.

Pe porthwn y tlodion gweinïad
A phob tamaid sy'n fy rhan,
A phe rhown fy nghorff i'm llosgi,
Byddai hyn ond elw gwan;
Heb fod gennyf gariad perffaith,
Yn egwyddor odiaeth im',
Bydd fy ngwaith a'm cyflawniadau,
Oll yn ddiau ond fel dim.

Pe bai gennyf fydd o wyrthiau,
I symud y mynyddau mawr,
A bod genyf bob gwybodaeth
Sydd yn helaeth ar y llawr;
Etto byddwn yn amddifad,
Heb wir gariad imi'n sail,
Heb egwyddor yn fy nghalon
At orchymynion Adda'r ail.

Hir ymaros ydyw cariad,
Cymmwynasgar odiaeth yw,
Nid yw ef yn cenhennu,
Wrth wel'd llwyddiant dynolryw,
Nid ymfrosta ef yn ddiau,
Ar ei ddoniau mwya' maith;
Hefyd nid yw e'n ymchwyllo,
Na thrangwyddo ar ei daith.

Ni wna cariad yn anweddaidd,
Ac ni chais ei eiddo 'i hun,
Ni chythruddir ef yn fuan,
Ond mae'n ddiddan a chytôn;
Ac ni feddwl ddrwg am weiniaid,
Nes myn'd yn orfod ac yn rhaid,
Parod yw ef i'w hamddiffyn
A bod llyd yn hwy yn blaidd.

Nid yw lawen ar un amser,
Am anwired trawsedd trist,
Cyd-lawenhau y maen' wastad,
A gwrlonedd crefydd Crist;
Llwyddiant ar yr achos goreu
A ddymuna yn bennaf gyd,
A'i afwyddiant yw ei ofid,
Nes ei fyn'd i'r bythol fydd.

Diodde pob dim y mae cariad,
Er cael talied drwg dros dda,
Credu'r goreu mae am arall,
Hyd y gallio hefyd gwna;
Gobeithio pob dim mae'n wastad,
Mewn barn cariad ar ei daith,
Trwy ymaros ac amynedd,
O! mor weddaidd yw ei waith.

Cariad byth ni chwympa ymaith,
Prophwyddolaeth balla' phryd,
A phob dawn tafodau dynion,
Buan peidiant oll i gyd,
Hefyd pob gwybodaeth ddynol
A ddiflana'n fuan iawn:
Ond y Rhosyn prydfert hwyol
Bery byth a'i fiodau'n llawn.

Can's o ran y gwyddom yma,
Ac o ran yn dysgu'n rhwydd,
Pan y delo'r hyn sydd berffaith,
Pob rhyw d'wyllwch fyf o'n gwydd,
Cawn ein gwared 'ddiwrth yr achos,
O bob t'wyllwch tristwch byth,
Ac i'n llenwi a gwybodaeth,
Yn Nghaersalem nefol nyth.

Megin bachgen egwan agwedd,
Yw yr eglwys isod hon,
Yn lleiaru, ac yn meddwl,
Ac yn deall bawb o'r bron;
Ond fel gwr o oedran perffaith,
Fydd yr Eglwys uchod lân,
Oll yn bur o wir wybodaeth,
'N un sain gu yn seinio'r gân.

'Nawr mewn drych y gwelwn yma,
Fel mewn dammeg bwl o bell,
Yna cawn berffeithiash golwg,
Gyda'r wledd mewn gwlad sydd well,
Yno ceir datguddiad hyfryd,
O'r Anwylyd awdwr hedd,
A'i fwynhau heb len na chyfrwg,
Yn y wlad tu draw i'r bedd.

'Nawr mae'n aros yn y Cristion,
Dri phlanhigyn hyfryd hardd,
Ond y mwya' ydyw cariad,
Mewn rhyw ystyr yn yr ardd,
Fydd mae'n wir a dry'n olwg,
Gobaith hefyd dry'n fwynhad,
Ond y cariad perffaith bywiol,
Sy'n dragwyddol ei harhad. J. J.

RHINWEDD YR IACHAWDWRIAETH.

Y dwf a'r gwaed a darddodd
Yn frydiau ar y bryn,
A gliria'r euog damniol,
A ych y du yn wyn;
Bydd myrdd o seintiau dysglair
Yn nef y nef heb boen,
Yn canu'r anthem newydd
Am rinwedd gwaed yr Oen.

Nannerch Hall. BENJAMIN HUGHES.

ENGLYN IDD Y BIBL.

Deddfau Duw gorau a gëd,—ei gynghor,
Rhag angau a'm gwared;
Y geiriau pur, agored,
Yw fy nghraig, a grym fy nghred.

GWILYM DINAR.

CAERLLEON, neu URIEL. M. C. BURROWS.

Mae pawb o'r brodyr yno 'u un, &c.

Y DRYSORFA.

RHIF. CI.]

M A I, 1839.

[LLYFR IX.

COFIANT Y DIWEDDAR MR. ROBERT ROBERTS,

Blaen y Cae, Llanddeiniolen, Swydd Gaernarfon.

GWRTHRYCH y cofiant hwn, ydoedd fab i Robert a Mary Roberts, Blaen y cae. Ganed ef Mawrth 14, 1777. yn y Fachwen, gerllaw Dinorwig. Yr oedd rhieni R. Roberts yn grefyddol; a buont ymdrechgar i gychwyn, a dwyn ymlaen, bregethiad yr Efrogyl yn eu hardal.

Cafodd R. Roberts yr hyn na chadd ond ychydig yn y dyddiau hyny, sef ei fagu yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd. Ond bu yr alwedigaeth a gymerodd, yn achlysur iddo i gyfeillachu â chymdeithion o duedd ac archwaeth waeth nag ef; yr byn a'i llygrod yn fuan, i'r fath raddau, fel y daeth ei ymddygiadau yn ofid i'w rieni. Etto yr oedd y ddisgyblaeth denluaid, a thynnerwch ei gydwybod, yn attalfa arno rhag rhedeg mor bell mewn drygoni, a llawer o'i gyfoedion.

Yn y flwyddyn 1801, priododd âg Ann, merch Thomas Owen, Tyddynbach, Llanfair Is Gaer, rhinweddau yr hon a'i gwnaeth yn "ymgeledd gymwys" iddo, hyd ddiwedd ei oes: ac o'r hon y bu iddo naw o blant.

Ni allodd R. Roberts, ie, yn ei wyllt-ineb mwyaf, ymysgwyd yn hollol oddiwrth y meddwl tyner at grefydd, yr hwn a dderbyniasai yn ei ddyddiau boreuol. Gwelwn yma werth "Hyfforddi pientyn ymben ei ffordd," oblegid rhaid i ddyn fyned yn mhell iawn mewn caledwch, cyn y gwisga yr argraffadau hyn ymaith yn llwyr. Ar ol priodi, gwasgwyd ei feddwl at ei fater tragwyddol gyd â mwy o ddwysder. Ac wrth wrando pregeth gan Hugh Williams, Drws y ddeungoed, "dwys-bigwyd ef yn ei galon," fel y daeth, "bod yn gadwedig," yn bethsobr ar ei feddwl; ac ymunodd a'r Trefnyddion Calfinaidd yn Llanrug.

Yr oedd yn meddwl ar athrylith gref; a'i awydd am wybodaeth Ysgrhythrol ydoedd gymaint, fel y llafuriai am dani

"megys am drysorau cuddiedig." Ei ddeall bywiog a threiddgar a ymweithiai ymlaen, mewn darllen a myfyrio, fel y daeth "ei gynnydd yn eglur i bawb." Pan y craffai ar unrhyw fater, ni thynai ei sylw oddi arno, hyd nes yr enillai wybodaeth drwyadl o hono. Cyrhaeddodd y fath stor o wybodaeth Ysgrhythrol, fel y byddai megys gartref yn mhob cangen o honi, a hi a gostiodd iddo yn ddud. Nid gwybodaeth yn y pen yn unig ydoedd un R. R. nid yr un hono, "sydd yn ymchwyddo," ond y cyfryw a effeithiai ar y meddwl i'w ddarostwng, a'i sancteiddio; yr oedd yr hyn a wyddai, y peth hefyd a deimlai.

Fel pen teulu, gellir dweyd am dano, y byddai "yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn dda," ac ymdrechai "i ddal ei blant mewn ufudd-dod," arferodd ddiwydrwydd i'w "hyfforddi yn mhen y ffordd;" a sier ei fod "wedi marw, yn llefaru etto," drwy ei gynghorion gwerthfawr, a'i rybuddion dwysion.

Yn y flwyddyn 1813, galwyd ef i fod yn flaenor yn Eglwys yr Ysgoldy. Ac yr oedd yn bynod o lafurus a fyddlawn, yn holl ranau ei swydd bwysig. Bu yn golygu adeiladu Capel yr Ysgoldy ddwywaith; ac mae'r adeilad bresennol, yn gosfodail ardderchog o'i fedrusrwydd. Yr oedd yn enwog mewn haellioni at achosion crefyddol. Ymdrechai hefyd, hyd y byddai ynddo ef, i wneud y pregethwyr a ymwelent a'r Ysgoldy, yn gysurus; gofalai yn fawr am eu teimladau, yr hyn nid yw yn werth gan rai ofalu dim yn eu cylch. A diamen fod ei enw yn glodfawr a pharchus, gan liaws mawr o Weindogion yr Efrogyl. Ei farn ar faterion pwysig mewn cymdeithasau neillidnol, a misol, oedd bob amser yn werthfawr; ni fyddai yr hyn a ddywedai ef byth yn pasio megys gwagnod, nid eidd heb sylwedd fyddai, ond ffurth sydynwyr cryf.

Yr oedd yn nodedig yn y rhinwedd gwerthfawr hwnw mewn Blaenor, sef, "Bwrw golwg ar yr holl braidid," ymdrechai i fod yn wybyddus o agwedd grefyddol, a phrofiad ysbrydol pob un o bonynt. (Gwasanaethodd swydd dfaconiad yn dda, a thrwy hyn "enillodd iddo ei hunan radd dda, a hyfder mawr yn y ffydd sydd Ynghrist Iesu.")

O mor hyfryd yr ymddiddanai am wirioneddau y Bibl! Ond ei hoff destyn fyddai cariad Duw yn cael ei amlygu yn iachawdwriaeth dyn. Tua diwedd ei oes, ei yspryd y ymddyryllai wrth draethu ar hyn. Yma y byddai wrth ei fodd. Ymddangosai weithian mewn cymaint syndod, fel y byddai yn methu a chael iaith ddigon nerthol i osod allan ei deimladau nefolaidd.

Yr oedd yr asiehyd (Parlys) a derfynodd ei fywyd, o'r fath natur, fel yr oedd ei feddwl yn marweiddio i ganlyn ei gorph. Yr wythnosau diweddaf y bu byw, yr oedd yr olwg arno, fel pe buasai heb deimlo dim, na sylwi ar ddim, ond megys mewn cwsig parhaus. Mai 3, 1836, ehedodd ei ran anfarwol o'r corph, yn y 59 flwyddyn o'i oed.

Y noswaith flaenorol i'w gynbebrwng, yn Nghapel yr Ysgoldy, pregethodd y Parch. Daniel Jones, Llanllechyd, oddiar 1 Cor. 15. 55. a'r Parch. David Jones, Caernarfon, oddiar Dat. 14. 13. Y dydd canlynol hebrwyngwyd ei gorph i fonwent Llanddeiniolen, gan dorffiosog. A phan ymddangoso Crist ei fywyd, fe ymddengys yntau hefyd gydag ef, mewn gogoniant.

R. ELLIS.
E. FOULKES.

RHAGONIAETHAU Y BIBL.

II. TIMOTHEUS.

Yr ail epistol at Timotheus a ysgrifenyddwyd gan Paul paa ydoedd yn garcharor yn Rhufain, ac yn disgwyl terfyniad ei fywyd trwy ferthyrdod, ac, fel y tybia llawer, ond ychydig fisoedd cyn i'r dygwyddiad hwnw gymmeryd lle. Dyben uniongyrohol Paul yn ysgrifenu y llythyr hwn, ydoedd hysbysu Timotheus am yr amgylchiadau a ddygwyddasant iddo, ac i erfyn ei bresennoldeb, fel y gallai dderbyn addysgiadau yr apostol wrth farw. Ond, yn ansicr pa un a gai efe ei arbed i weled Timotheus, efe a roddes iddo yn yr epistol hwn amryw gynghorion, gorchymynion, a chalonogiadau, i barau yn y cyflawniad ffyddlawn o'i swyddau gweinidogaeth-

ol. Amcanwyd ef yn mhellach i barotoi Timotheus erbyn y dyoddeffadau hyn i ba rai yr ydoedd yn rhagwled y byddai efe yn agored; i'w hysbysu ef am y gwrthgiliad dinystriol ag ydoedd yn dechreu, ac i'w galonogi trwy ei esampl ei hun.

Gan fod y llythyr hwn wedi ei ysgrifenu at gyfaill anwylaf Paul, dan drueni y carchar, ac yn y rhagolwg o farwolaeth greulon, nis gall lai na bod yn addysgiadol i ni, megis y mae yn arddangos dylanwad cysurlawn yr efengyl yn yr amgylchiadau mwyaf profedigaethus. "Dychymygwch y tad mwyaf duwio! dan ddedfryd marwolaeth am ei dduwioldeb a'i ewylllys a'i ddynolryw, yn ysgrifenu at fab ofudd a serchiadol, fel y gallai ei weled a'i goffeidio ef drachefn cyn iddo adael y byd: yn enwedigol fel y gallai adael gydag ef ei orchymynion wrth farw, a'i annog i fyw a dyoddef fel y darfo iddo ef: a chwi a gewch agwedd meddwl yr apostol tra yn ysgrifenu yr epistol hwn."—*Dr. Benson.*

Yr epistol hwn sydd wedi ei ranu i bedair o bennodau, yn cynnwys deg o ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Y cyflwyniad, pen. i. 1, 2.

Dos. II. Dymuniad serchiadol Paul i weled Timotheus, gyd â chanmoliaeth o'i ffydd, yr hon a feddiannwyd gan ei nain a'i fam, pen. i. 3—5.

Dos. III. Annogaethau i ddianwad-alwch yn yr efengyl, oddiwrth yr ystyriaeth o'i darpapiaethau gogoneddus y rhai a brofwyd, pen. i. 6—14.

Dos. IV. Cyflwr amddifad yr apostol, gyd â chanmoliaeth o ffyddlondeb haelionus Onesiphorus, pen. i. 15—18.

Dos. V. Amrywiol annogaethau i galonogi Timotheus yn ei weinidogaeth, trwy ddisgwyl y gogoniant sydd yn aros y rhai sydd yn dyoddef dros Grist, pen. ii. 1—13.

Dos. VI. Cyfarwyddiadau perthynol i'r weinidogaeth, ac i ochelyd y pethau hyn trwy ba rai yr arweiniwyd eraill i wrthgiliad, pen. ii. 14—26.

Dos. VII. Rhagddywedid am ddyrwyiad a gwrthgiliad oddiwrth yr efengyl, pen. iii. 1—9.

Dos. VIII. Sydd yn adgoffau Timotheus o'i ddyledswydd weinidogaethol, trwy gyfeirid at esampl yr apostol a'i wybodaeth ei hun o'r Ysgrithyran, pen. iii. 10—17. iv. 1—5.

Dos. IX. Adfyfyriadau gwaith yr apostol ar orpheniad ei ysgol, ac ag-

olwg o'i farwolaeth, a'i sicrwydd o'i goron o ogoniant, pen. iv. 6—8.

Dos. X. Sydd yn dybenu yr epistol gyd âg amrywiol addysgiadau ac anmerchiadau, pen. iv. 9—22.

Cyfeiriadau yn 2 Timotheus.

Pen. iii. 8. Exod. vii. 11. Pen. iii. 12. Mat. xvi. 14.
9. 12. Act. xiv. 22.
viii. 18. ix. 11. 16. 2 Pedri. 20, 21.

HANSIAETH EGLWYSIG.

VI. Adfeiliad chwanegol mewn Crefydd Ymarferol yn yr Eglwys.

Pair i ni lai o syndod wrth weled planhigfeydd tang o Gristionogaeth yn y gwledydd Paganaid, yn y cyflwr truenus y crybwyllasom am dano yn ein Rhifyn diweddas, pan ystyriom fod yr hen sefydliad Cristionogol yn Rhufain wedi ymlygru mor ofnadwy. Gorliffodd llygredigaeth yn uwch uwch o oes i oes yn Rhufain, nes y cyfaddefodd Bellarmine y Cardinal ei hun, gan ddywedyd, "Ni fu erioed y fath amser anffodus a thrychiuebus ag yw hi yn bresenol, pan mae y llywiawdwy'r tymhorol yn annuwiol, ac nid yw y Pabau yn nodedig o dduwiol ychwaith." Barocius, Cardinal arall, yr hwn oedd yn byw ar ol y diwygiad, a ddywedodd am y ddegfed ganrif, "Gellir galw yr oes hono yn oes *haiarnaid*, oherwydd ei chal-edwch a'i diffwrtydder o bob daioni; yn oes *blymaidd*, oherwydd ei bod yn ewyno allan ei drygioni anfad a gwrthun; ac yn oes *dyuyl* oblegid ei mawr fyrdra o ddysgeidiaeth a gwybodaeth." Y dyddiau hyny gellid gweled "ffieidd-dra anghyfaneddol" ynghanol y deml.

Dyddedfodd yr holl Eglwys lawer dan yr Ymerawdwr paganaid, a chan athrawon cyfeillorwn, ac erlidwyr ereill; ond nid oedd hyny ond megis chwaraeu plant wrth eu cydmaru a'r oesoedd hyn. Yr oedd golwg gywil-yddus ar bob peth perthynol i Eglwys Rhufain, pan yn Rhufain ei hun, merch-ed anllad oedd yn llywodraethu; ac yn ol ewyllys y cyfryw rai y trefnid ac y llenwid Esgobaethau Cristionogol; ac fel y mae yn arswyds coffa, mai y rhai oeddynt gydgyfranogion o'u ffieidd-dra hwynt a ddrychfid i Gadair St. Pedr yn y ddinas lygredig hono!

Er hyny, yr oedd awdurdod ac arglwyddiaeth Esgobion Rhufain yn parhau i gyunyddu. Fel rhai yn honni hawl yn nilyniad yr apostol Pedr, i'r hwn y rhoddodd yr Arglwydd Iesu yr addewid yn Matt. 16. 18. 19. hwy a

honnasant yr Arglwyddiaeth ar holl Esgobion Cristionogaeth, a'r awdurdod i roi penderfyniad ar bob achos eglwysig o fewn terynnau cred. Ac yn ol hyny, y Pab Boniface III, yn y fl. 607, a dderbyniodd gan yr Ymerawdwr Phocas, yr Enwad o Prif Esgob, ac a barodd alw ei Eglwys yn Ben ar yr holl Eglwys. Y Pab Cwstenyn I. a barodd i ddynlon gusanu ei esgidiau, yngwyddfod yr Ymerawdwr Justinian! Ac yn nechreud yr wythfed ganrif, oedentu y flwyddyn 720, darfu i'r ddadl ynghylch addoli lluniau effeithio i beri i'r Pabau Rhufain ysgymuno Ymerawdwr y gweinid Groeg, ac i lwy'r rwygo eu Hymerodraeth oddiwrth Ymerodraeth Rhufain.

Heblaw hyny, darfu i Pepin o Chatelemagne, brenhinoedd y Ffrankiaid, droi drosoedd i'r Pab diriogaeth go sawr o ddeutu dinas Rhufain, ac felly, fe aeth y Pabau yn Dywysogion daearol, yn hollol groes i orchymyn ein Harglwydd i'w apostolion yn Luc 22. 25, 26. Cafodd eu honiad hawl i awdurdod ddaearol ei chwblhau gan y Pab Gregory VIII. am yr hwn yr ydym yn bwriadu rhoi hanes yn ein dosparth nesaf. Mae gan y Lladinwyr Ddiareb *Qualis rex, talis grex*. "Fel y bo'r bugail y bydd ei braidd." Os oedd dirywiad ac annhrefn yn cynnyddu fel hyn ymysg penaethiaid yr Eglwys, nis gellid disgwyl fod dim gwell ymhlith yr Offeiriaid o israddoliaeth. Mynych iawn y gwerthid Esgobaethau, a swyddau ennillfawr ereill yn yr eglwys am arian, ac yr edrychid arnynt yn unig fel sefyllsaoedd dymunol o herwydd y cyflogau helaeth oedd yn perthyn iddynt, yr hyn sydd arwydd o adfeiliad mawr ac ofnadwy mewn crefydd. Yr oedd llawer o'r Offeiriaid yn hynod o anwybodns y dyddiau hyny: prin y medrai rai o honynt ddarllen.

Yr oedd yr Esgobion yn hynod o lygredig. Ymunai rhai o honynt a gwyr arfog i ymosod mewn brwydrau; ac ereill a fuont euog o ymuno mewn tywallt gwaed ac ysbail. Gerold, Esgob Mentz, a aeth allan i ryfel gyda Duc y Frankiaid yn erbyn y Saxoniaid, ac a gollodd ei fywyd yn yr ymgyrch. A'r Duc a wnaeth ei fab ef, Gwilleib yn Esgob yn ei le ef. Anfonodd yr Esgob hwn ei was i wersyll y Saxoniaid i chwilio am leiddiad ei dad. Cafodd y gwas o hyd i Farchog y Saxoniaid, ac a'i gwahoddodd ef i gydymddyddan cyfeillgar a'i feistr, yr Esgob. Aeth y Gwr boneddig, ar ei farch rhy-

fel, heb ammen dim drwg, a phan oedd efe yn myned drwy yr afon Weser, marchogodd yr Esgob Gewillieb i'w gyfarfod ef, ac yn ddisymwth efe a drywanodd ei gleddyf i'w gâlon ef, gan waeddi, "Dyna ddial am ladd fynhad." Wedi hyny efe a ddychwelodd i Mentz, ac a ymaffodd yn ei alwedigaeth esgobaethol heb gael un math o gerydd gan ei Eglwys am ei ymddygiad.

Ymroddodd Charlemagne i ymgais am wneud gwell trefn ar bethau. Efe a alwodd gyfarfod o wyr duwiol a dysgedig, ac a osododd i fynu ysgolion; fe ddiwygiodd y canu, ac a ddarostyngodd lawer o annhrefn. Ond yr oedd y llygredigaeth wedi ymdaenu yn rhy bell, ac wedi gwreiddio yn rhy ddwfn, fel yr oedd un oes gwr yn rhy fer i symud ymaith yr holl ffeidd-dra yr hwn oedd wedi ymgasglu a chynnyddu ers oesoedd o fewn yr Eglwys gristionogol. Y Monachlogydd, y rhai ar y cyntaf a amcanwyd fel maethleoedd i wir grefydd, ac fel cartrefleoedd heddychlaw'n i'r duwiolion, y rhai a ewyllysient ymneillduo oddiwrth ddrygau cynnyddol yr oes, a ddaethant erbyn hyn yn breswylfodau i bob math o ddrygau.

Gwnaed pob ymgais o bob cwr, am droi golwg cristionogion oddiwrth "y pethau ni welir," a'i gyfeirio at "y pethau a welir;" neu mewn geiriau ereill, i wyrdroi eu ffydd yn ddychymyg a choelgrefydd. Hudwyd dynion, yn lle rhol eu gobaith yn Nghrist, a hwnnw wedi ei groeshoelio, i roi eu cred yn arwydd y groes, ac yn llun Crist ar y groes; ac yn gyffelyb i'r Iuddewon yn nyddiau Abaz, hwy a addolasant y sarp bres, yr hon a osodasai Moses gynt i fynu yn yr anialwch. i ddyben gwa-hanol iawn. Yn lle byw yn yr un meddwl ac yspryd a'r hen ddiwygwyr a'r merthyron gynt, hwy a gasglasant ynghyd eu hen esgryn pydron hwynt, ac a roisant iddynt barch ofergoelus, ac a ymbillasant ar eu lluniau hwynt.

Mor foreu a'r bummed ganrif dechreuodd cristionogion ddangos parch annyladwy i lun Crist, llun Mair, llun yr Apostolion, y Merthyron, a dynion sanctaidd ereill, o dan y dychymyg eu bod yn eiriol ar Dduw drostynt. Yn Eglwys Groeg, fe gododd dadl danllyd a maith ynghylch addoli delwau. Ac, er i Charlemagne yn Nghymanfa Frankfort, lwyddo i farnu hyny yn bechod, etto fe barhaodd y cyfeiliornad i gynnyddu yn y gorllewin, ac yr oedd yn fael ei orchymyn a'i gefnogi gan y

Pabau. Ac i wneud i fynu yr amauw ioldeb, yr hwn a fu mor amalg yn Eglwys Rhufain yn yr oesoedd ar ol hyny, nid oedd eisiau arnynt ond yn unig y tân a'r cleddyf, y rhai yn fuan a ddysgasant eu trin i erlid y ffyddloniaid. Gwir yw nad oedd y ffyddloniaid ond ychydig o nifer y pryd hyny; ac yn wir nid llawer, fe o'r rhai hyny oedd yn meddu digon o wybodaeth o'r gwirionedd, i ganfod drwy yr holl annhrefn, ac i'w wrthwynebu ef. Colli symlwydd crefydd y Bibl yr oedd dynion yn y dyddiau llygredig hyny. Gwneud pethau yn grefydd nad oedd yr Ysgrhythrou yn eu dangos felly; a gwneud pethau yn drosoddau, nad oedd y Bibl yn profi eu bod yn bechod.

Er hyny yr oedd rhyw weddillion o Eglwys gristionogol yn aros; rhai gwyr a safent i fynu i wrthbwyll llygredigaeth cynnyddol yr oes mewn athrawiaeth a moesau, ac yn enwedigol hawl tra-arglwyddiaethol y Pab.

Mae yn beth gyflwyn genym ganfod mewn hanesion eglwysig, fod Eglwys o wir addolwyr y gwir Dduw yn Nyffrynoedd Mynyddoedd yr Alps, y rhai y galwyd sulw y byd cristionogol arnynt yn yr wythfed ganrif. Dyma Eglwys y Vallenses, yr hon yn ddiaid oedd o'r un gwreiddyn a'r Waldensiaid, (*Waldenses*) yn nyffrynoedd Piedmont, am yr hon y cawn son etto ymbellach. Mae yn hawdd dirnad, pa fodd y gallai gwladogion, y rhai a ymneillduasant oddiwrth yr Eglwys gyffredinol wrthgilledig, ac a ymdrechasant i wasanaethu yr Arglwydd mewn dyffrynoedd neillduedig, i'r rhai y tynasant er mwyn cael bod ar eu pen eu hunain ar wahan oddiwrth y byd, fod heb un hanes ygrifenedig am danynt eu hunain, ac oherwydd hyny, nad oes genym ond rhyw ychydig iawn o goffiadwriaethau am ddechreuad eu sefydliad, ac am eu dull neillduol o fyw y naill ganrif ar ol y llall.

Yn Môr mawr y Werydd y mae planhigyn yn tyfu o waelod y môr, gyda choes, fe allai 800 troedfedd o hyd, ei beu sydd ar wyneb y dwfr, yw yr unig ran o hono sydd yn weledig i ni, ac ni ddichon i un llygad dynol ganiat i lawr yn ddwfn i'w goes ef, llawer llai canfod ei wreiddyn ef. Yn gyffelyb i hyn y bu i Eglwys y Vallensiaid ymdangos ar unwaith ar wyneb hanesiaeth cyhoeddus; ond am eu dechreuad cyntaf, a'u hwyth gan mlynedd a'u tyndant, nid yw hanesyddiaeth ddin ymneill i si hanes manylaidd yn eu cyfok.

Pan ddechrenodd crïstïonogaeth adfeilio, amryw o'r rhai a ganfyddasant gyfeiliornadau a llygredigaeth yn cynyddu, a ymneillduasant o bryd i bryd, yn gymdeithasau dirgelaid ar eu pen eu hunain, ac a gyd ymrwymasant i gynnal i fynu wirioneddau yr Efenigyl fel y gosodir hwynt allan yn yr Ysgrythyrâu, ac i rodio yn ol rheol gair Duw, mewn cydymffurfiaid â'r ddysgyblaeth eglwysig a osodwyd i lawr gan yr apostolion. Yr ydym yn cael fod gryn nifer o'r cyfryw ddydion yn yr wythfed ganrif; ac yn ol rhai hanesyddwyr, yn forenach fyth, yn preswyllo yn nghilfachau yr Appenines, allan o gyrhaedd y Pab o Rufain a'i ganlynwyr. Y maent hwy a'u hiliogaeth yn olrhain eu Cyfies Ffydd, a'u holynol Esobion, hyd at y Crïstïonogion boreuaf, ac hyd yn nod at yr apostolion. Ac mae hen draddodiad yn hysbysu i ni ddarfod i'r apostol Paul, ar ei ffordd o Rufain i'r Yspaen, blanu Eglwys y Vallensiaid ymhlith yr Appenines. Rhuf. 15. 24.

Mae yn sicr, pan ddaeth yr Eglwys hon gyntaf i wybuddiaeth cyhoeddus, fe gaed allan ei bod yn hen iawn. Ac mae yn haws i ni ddiarnad pa fodd y bu i Eglwys ag oedd yn guddiedig ymysg mynyddoedd anhygyrch yr Alps gael ei chadw yn ei phurdeb dechreuol, na deall pa fodd y bu iddi gyrhaeddyd y purdeb hwnw ar y cyntaf, ynghanol cynnydd llygredigaeth yr Eglwys gyffredinol. Braidd y gwelir nemawr o gyfnewidiad mewn na dull, nag iaith, gwisgiad, na cholegrefydd am ganoeidd o flynyddoedd, yn mysg trigolion gwledydd mynyddig, ac annhramwyol; canys y maent mewn mesur mawr wedi eu cau allan oddiwrth ddyllanwadau y cyfnewidiadau sydd yn ganfyddedig yn y byd yn gyffredinol. Dyma fel y bu ymysg yr Eglwys yn y dyffrynoedd rhwng y mynyddoedd mawrion y soniasom am danynt uchod. Mae yn hyfryd meddwl, mai panoedd afonydd o drallodion a gorthrymderau, a duliw o alanastra a dinystr yn ymdaenu dros yr holl Eglwys Crïstïonogol, fod cangen fechan o'r wir Eglwys yn aros yn ei phurdeb rhwng mynyddoedd didramwy yr Alps, yn parhau i addoli Duw mewn yspryd a gwirionedd, ac yn brawf o wirionedd ymadroddion ein Harglwydd Iesu Grist, "Ar y graig hon yr adeiladaf fy Eglwys, a phyrth uffern nis gorchfygant hi."

Onid er nad oes rhyw lawer o hanesyddiaeth am ddechreuad a pharhad yr Eglwys bur hon yn nyddiau llygredig

Pabyddiaeth, etto mae prophwyddoliaeth amlwg am dani yn Llyfr y Datguddiad, Pen. xii. 3, 6, 14.

Y Pedwerydd Gorchymyn.

"Cofa y dydd Sabbath i'w sancteiddio ef. Ar y dydd hwnw, na wna ddim gwaith."

Syr,—A fyddwch chwi mor fwyn a goddef i mi, trwy eich cyhoeddiad clodwiw, i alw sylw fy mrodyr, Meistriaid llongau, at y matter pwysig o gadwraeth Dydd yr Atgwiwydd. Yr wyf yn credu fod gan Ragluniaeth lais atforwyr yn neillduol yn y stormydd mawrion diweddar. Y Sabbath, sef y 6ed dydd o Ionawr, 1839, a hir gofr gan weddwon ac amddifaid, yn Lloegr, &c. Y mae yn wirionedd gwybyddus, nad oes un sefyllfa o ddeiliaid Brenhines Lloegr, yn talu llai o barch i'r Sabbath na Morwyr, Cerbydwyr, a Thafarnwyr; ac o ganlyniad, y maent yn isel iawn o ran eu moesoldeb. Pa fodd y gellir disgwyl yn amgen, pan y mae yr unig ddydd a drefnodd y Goruchaf er adnewyddu dyn colledig yn cael ei esgeuluso, a'i ddefnyddio at ddybenion bydol? Llongau yn hwylio o borthladdoedd, Cerbydau yn tramwyo, a'r Tafarnwyr yn gwerthu eu diodydd, &c.

Cof genym fod Syr A. Agnew, A. S. dros Wigton; wedi cynnyg Ysgrif i'r Senedd, er diwygio y drygau uchod; ond er gwarth i Dŷ y Cyffredin, ei Ysgrif a wnaethpwyd yn wawd, ac yn destyn chwerthiniaid ynydion! Yr wyf yn credu ei fod wedi dioddef mwy o erledigaeth na nemawr ddyn yn ei oes: ac y mae yn debyg mai o achos hyn y colodd ei eistedd yn y Senedd: er ei fod yn dwyn yr enw *Tory*, etto Tŷ y Cyffredin nis gallent ei oddef, oherwydd ei fod yn ddiwygiwr rhy fawr, (*Asking too much, too much, Sir*).

Y mae yn ymddangos fod parotoadau mawr ar y 6ed dydd o Ionawr, yn Llynlleifiad a manau ereill, at hwylio; ond cyn 12 o'r gloch y nos, dywedai cydwybod llawer llywydd, O na buaswn wedi talu mwy o sylw i'r gorchymyn. "Cofia gadw yn sanctaidd y dydd Sabbath!" Y mae dihareb ymhlith Morwyr, *Sunday sail will never fail*, "Hwylio y Sabbatha", byth ni cholla." Y mae yn ddiamau mai oddiwrth dad y celwydd y deilliodd y dihareb hon; prawf y 6ed dydd o Ionawr! bwriwch eich golwg ar y llongau heirda a ddryllwyd, a'r bywydau gwerthfawr a gollwyd ar gyffiniau Llynlleifiad, a manau eraill! Dyma addysg; os na wna

Senedd Prydain, a pherchenogion, a llywyddion llongau, barchu y 4ydd gorchymyn, y Goruchaf a wna iddynt glywed, a themlo hefyd, trwy stormydd.---“Yr Arglwydd a gyfododd wynt mawr yn y môr,” &c. Ionah I.

Ar ol 20 mlynedd o brawf, yr wyf yn hollol benderfynu, na fyddai pechenogion llongau ddim yn gollodwyr, mewn ystyr dymorol, pe bai eu llywyddion yn talu sylw i'r pedwerydd gorchymyn. Yr wyf fi wedi ei wneuthur yn rheol yr 20 mlynedd diweddaf, i beidio hwylio byth o borthladd ar y Sabbath: a gallaf ddwywedyd, na chollais erioed un fynediad (*passage*) trwy aros hyd dydd llun, yn ystod yr holl amser; ond cefais fy nghadw rhag llawer o ddam-weiniau, sef colli llongau, hwybrenau, trysorau, &c. Yr wyf yn gobelthio y bydd i'r awgrym hwn fod yn foddion i ryw bersonau galluog i gymeryd yr achos pwysig i'w sylw, a gwneuthur cyflawnder ag ef.

Y Cefnfor glas. MEISTR LLONG.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

RHIF. IX.

Natur yr Iawn.

Pa beth nid yw.

PREG.—Ho, fy hen ffrynd, y mae yn dda iawn genyf eich gweled: yr oeddwn yn arosyn dod i edrych am danoch, canys ofnwn eich bod yn sal, am na welwn chwi er's wythnosau.

GWRAN.—Yr wyf fi o drugaredd yn cael iechyd go dda, diolch i chwi am eich gofal ar yr yn prydd. Ond yn wir ni fum i nemawr o'r tŷ i weled neb er pan welais chwi o'r blaen, canys daeth i'm llaw draethawd rhagorol Mr. Jenkyn, gynt o Groesoswallt, ar “Natur a helaethrwydd iawn Crist,” a phenderfynais ddefnyddio pob hamdden a allwn gael i'w ddarllain nes myned trwyddo, ac nid yw edifar genyf, canys ni welais ddim o'r fath yn dangos yr Iawn, i'm tyb i mor ogoneddus: y mae yn dda gan fy nghalon i ei fod yn cael ei gyfieithu i'r Gymraeg. A welsoch chwi erioed mor llyfr?

PREG.—Do, mi gwelais ef ac a'i darllenais ef trwyddo. Ond y mae yn ddrwg genyf na allaswn gyduno a chwi yn y ganmoliaeth a roddwch iddo. Ond ni fyddai genyf finau nemawr o wrthwynebiad iddo gael ei gyfieithu i'r Gymraeg, pe cyfieithid gydag ef yr adolygiad rhagorol arno, a ymddangos-

odd yn y Presbyterian Review am leu-awr diweddaf, i'w gyhoeddi yn un llyfr.

GWRAN.—Yn enw dyn, pa beth a all fod genych yn erbyn gwaith mor ardderchog?

PREG.—Y mae Mr. Jenkyn i'm tyb i, yn adeiladu ei holl gyfundaeth ar sylfaen ddrwg, h. y. y mae ei ddarnodiad o Iawn yn anghywir: ac yr wyf yn meddwl fod hyn yn ei arwain i gamsyniadan aneirif.

GWRAN.—Dyna gyhuddiad pwysig yn wir. Ond ei brofi yw'r peth, ac nid ei haeru.

PREG.—“Iawn (medd Mr. J.) ydy dyfeisbeth (*expedient*) a osodir yn lle cyflawniad llythyrenol y gosp, fel ag i roddi i'r llywodraeth seiliau cyflawn a da i gyfrannu ffafrau i'r troseddwr.” A thrachefn, “Y mae Iawn, yn ngweilyddiad llywodraeth, yn arwyddo unrhyw beth a all gyflawnhau ymddwys yn hynaws a thrugarog heb lacu rhwymau awdurdod gyflawn,” dal. 3.

Yn awr, os dychon i beth gyfateb i'r darnodiad hwn o Iawn, ac etto heb fod yn Iawn; rhaid fod y darnodiad yn anghywir. Gadewch i ni chwilio'r peth; y mae yr hen arferiad pan droeddodd llawer o filwyr yn erbyn y llywodraeth, i ddewis un o bob deg o hon-yn, wrth goelbren, i gael eu cospi, ac arbed y gweddill, yr hyn a elwir *Decimation*. Y mae hyn yn *expedient* a osodir yn lle cyflawniad llythyrenol y gosp ar yr holl droeddwy'r, fel ac i roddi i'r llywodraeth seiliau cyflawn a da i arbed y gweddill; ond pwy a feddyliodd erioed am alw hyn yn Iawn am fywyd y gweddill? Tybiwch drachefn y byddai rhyw ran o ddeiliad ei Mawrhydi yn codi yn wrthryfelwyr, ac wedi eu profi yn euog, y byddai y Frenhines yn gweled yn dda barddau y cwbl oddieithr ychydig o flaenorïad y gwrthryfel, pa rai a grogir er esiampl i eraill: y mae hyn yn rhyw beth i gyflawnhau ymddwys yn drugarog at y cyffredin o'r troseddwy'r heb lacu rhwymau awdurdod gyflawn; ond cospi etto am eu bai eu hunain yw crogi yr ychydig ac nid Iawn am droedd y llawer.

Pan oedd Aeschylus wedi ei gosdemnio yn Senedd Athen, i'w labyddio am gabledd, daeth ei frawd Amyntas, yr hwn a gollasai ei law wrth ymladd yn mlaid ei wlad yn mwydr Salamis, ac a gododd i fynn ei fraichauas yn y Senedd, yr hyn a wnaeth y ffrwyth ar feddyliau y barawyr, fel gwyddo-

wydw y troseddwr yn y fan. Yr oedd yma ryw beth i gyflawnhau bod yn drugarog wrth y troseddwr heb lacáu rhwymau awdurdod gyflawn, sef y gwasanaeth mawr a wnaethai ei frawd i'r wladwriaeth, a hynny ar gost ei aelod ei hun; ond nid oes neb mor ffol a dyweyd mai gwneyd lawn tros fywyd ei frawd yr oedd Amyntas pan gollodd ei law yn y frwydr.

Y mae yr holl bethau sydd, yn ol darnodiad Mr. J. yn hanfodol i lawm, i'w canfod yn mhob un o'r tri amgylchiad a enwaia, ond etto nid oes mewn gwirionedd ddim lawm yn yr un o honnynt, gan hynny rhaid fod darnodiad Mr. J. yn anghywir. Tebygwn fod hyn wedi dyrysyr yr awdwr i'r fath raddau fel y mae yn dychymygu gweled lawm ile nad yw, ac yn methu a'i ganfod lle y mae.

Iaf, Y mae yn dychymygu gweled lawm lle nad yw. Pan oedd Zaleucus, brenin y Locriaid, wedi sefydlu cyfraith i bob godinebwr gollu ei ddau lygad, a a chael ei fab ef ei hun yn gyntaf yn y trosedd, i'r dyben i anrhydeddu ei gyfraith, ac i gadw ei fab rhag hollol ddallineb, penderfynodd y brenin fod y mab i gollu un llygad, ac yntau ei hun i gollu y llall. "Yr argraffar feddwl y cyffredin, (medd Mr. J. wrth ddefnyddio yr esiampl hon i osod allan natur lawm Crist,) yr argraffar feddyliau y cyffredin a fyddai fod yr *expedient* hyn o eiddo y tad, yn lawm am drosedd y mab, ac yn sail gyflawn ac anrhyddedus i fadden iddo." Ond ni welwn i yn fy myw fod yma lawm yn cael ei roddi gan y naill, na maddeuant ychwaith yn cael ei welnyddu i'r llall. Disynwyr y gwelaf fi ddyweyd fod y llywodraeth yn derbyn lawm gan y dirprwywr ac yn maddeu i'r troseddwr, a hithau yn cymeryd llygad yr olaf allan o'i ben.

GWRAN.—Wel, yr oedd y peth yn lawm mewn rhan er nad yn gyflawn.

PREG.—Y mae y gair lawm mewn ymddiddanion cyffredin yn gystal ac yn yr Ysgrhythrau, yn cario y meddyl-drych o berffeithrwydd, sef yw hynny fod y peth a roddir ac a dderbynnir o tan yr enw lawm yn ateb y dyben yn berffaith yn lle yr hyn a ofynir yn wreiddiol; os gwna hyn y mae yn lawm cyflawn, os na wna, nid yw yn lawm oll. Nid oes dim lle canol i fod rhwng perffaith, a dim, lawm. Ond gadewch i ni ddyddied, heb ganiatau, y gall y fath beth fod a lawm mewn rhan, a bod gwaith Zaleucus yn ymadael a'i lygad yn faddu o lawm am drosedd i fab:

y canlynlad ydyw mai i'r graddau yr oedd dyoddefaint y tad yn lawm, yr oedd arbediad y mab yn sicr; gan iddo ef ymadael ag un o'i lygaid, yr oedd arbediad un o lygaid y mab yn sicr; a phe buasai ef yn ymadael a'i ddau lygad, buasai y peth yn lawm cyflawn, a buasai yn sicrhau arbediad dau lygad y mab. Yn ol yr egwyddor hon, pe buasai dyoddefaint Crist ond lawm mewn rhan tros y troseddwr, buasai yn sicrhau i'r personau hynny faddeuant mewn rhan, a graddau o arbediad oddiwrth y goss; ond gan iddo roddi lawm perffaith tiwy ddyoddef y gossedigaeith yn gyflawn yn lle troseddwr, y mae y troseddwr hyn yn sicr o faddeuant ac arbediad cyflawn. Pe caniatu Mr. J. hyn (ac yn wir nis gwn pa fodd y gall yn rhesymol beidio a'i ganiatau, pan mae yn dal fod trosodiad Crist yn lle pechaduriaid yn debyg i drosodiad person a dyoddefaint Zaleucus, yn lle hollol ddallied ei fab). Pe caniatu Mr. J. hyn meddaf, er na allwn gydweled ag ef yn ei ddarnodiad o'r gair lawm, etto yr wyf yn meddwl y byddai y ddad o berthynas i wyrthrychau'r lawm yn agos ar ben.

2. Mae Mr. J. yn methu canfod lawm lle y mae. "Pe cawsai Darius (medd ein hawdwr), ryw un a fuasai yn foddlon i gymeryd ei dafu i flau y llewod yn lle Daniel, ac i ddyoddef y goss fygythiedig yn llythyrenol, ni allasid byth olygu hyn yn lawm i gyfreithiau y Mediaid a'r Persiaid." Ond yr wyf fi yn methu dirnad pa fodd y mae'r awdwr yn gallu dyfod i'r fath benderfyniad, oddieithr ei fod yn ystyried fod cyfraith y Mediaid a'r Persiaid yn fwy anghyfnawddiol na chyfraith Duw ei hun. Drachefu, pan oedd Damon y philosophydd wedi ei gondeimio i farw gan Dionysius y gormesdeyrn, cafodd ganiatid i fyned adref i drefnu ei dŷ trwy i Pythias ei gyfaill ymrwymo i farw yn ei le os na ddychwelai erbyn yr amser pennodol. Ond dychwelodd Damon yn gymwys erbyn yr awr. Boddlonwyd Dionysius gan y fath arwydd o gyfeillgarwch, yn gymaint fel y rhyddhaodd y ddau, ac y dymunodd o hynny allan gael bod yn un o'u cyfeillion. Wrth son am yr esiampl hon, dywaid Mr. J. "Nid yw yr amgylchiad hwn yn gydmarol a thrososedigaeth Crist yn lle pechaduriaid, ond yn unig yn yr egwyddor o drososedigaeth." dal. 35. Ni bu un amgylchiad erioed yn gydmarol yn mhob peth a gwaith Crist yn rhoddi

ddangosiad o gospedigaeth megys yn lle Thomas. Yn awr y mae hyn yn gwneyd cystal argraff o ddrwg y bai, ac o'ch awdurdod chwithau ar feddyliau y plant, a phe buasech yn cospi y troseddwr, ac ar y sail hon yr ydych yn madden iddo.

PREG.—Y mae hyn yn ateb y dyben tra parhau y brodyr Ieuan gaf i feddwl mai y gosp mewn gwirionedd a ddyoddefodd y brawd henaf; ond y fynydd y deallont mai rhywbeth yn lle cosp a roddwyd arno, y mae'r amcan wedi ei ddyrrysu. Bwriwch y byddai Jenkyn yn dyweyd wrth y plant ereill fel hyn, "Nid oedd y peth a gafodd Joseph ddim yn gosp, nid oedd ddim ond rhyw beth i'n dychrynu ni. A phe buasai nhad ei hun, a neb arall, yn gweled Thomas yn dringo'r pren, ac yn sicr ganddo na buasai Thomas byth yn dyweyd wrthneb, fel y buasai'r peth yncael ei gadwr rhyngddynt hwy i'ldau, nid wyf yn meddwl na buasai yn maddeu iddo yn y fan ar ei gyffes o edifeirwch, heb na chosp na iawn. Nid yw nhad gymmaint yn erbyn dringo'r pren, o ran y peth ynddo ei hun, ond ei fod am ddangos mai efe yw y meist'r i'n cadw ni wrth reol." Bellach dyma'r plant yn deall y ddyfais, ac y mae hyn yn dyrrysu holl amcan y peth.

Pe rhyw ddyoddefiadau llai na'r gosp haeddiannol am bechod a fuasai iawn y groes, i ateb dyben cosp trwy roddi argraff foesol ar feddyliau dynion ac angelion, o ddrwg pechod; yna y mae gwaith Mr. J. yn dadguddio'r ddyfais, mor belled ag y mae'n myned, yn dyrrysu amcan y peth: oblegid pan y mae yn ein perswadio fod dyoddefiadau y meichiau yn llai o ddyoddef nag a fuasai cosp y troseddwr, y mae yn gwneyd yr argraff o ddrwg y trosedd, gymaint a hyn yn llai ar ein meddyliau na phan oeddym yn ystyried y meichiau wedi dyoddef eithaf y gosp. Felly chwi a welwch fod dull Mr. J. o osod allan natur yr iawn, yn niweidiol pe byddai wir, ond yn waeth na hynny os ydyw yn gyfeiliornus.

GWRAN.—Byddai dda genyf pe gall-ech ddyweyd yn eglurach.

PREG.—Golygiadau Mr. J. ar yr iawn (os nad wyf yn ei gamgymerid) yw, fod Duw fel Llywydd moesol wedi bygrwth cospi am bechod; a bod dynion wedi myned yn bechaduriaid, ac felly yn ol llythren y gyfraith yn rhwym i gosp: ond fod Duw o'i gariad at ddynion wedi rhoddi ei ddoethineb ar walth i gael llwybr i'w harbed, heb

beryglu y llywodraeth foesol; a'r llwybr hwnw ydyw, i Fab Duw ddyfod i ganol y troseddwr, a dyoddef peth mor debyg, o ran ymddangosiad allanol, i'r gospedigaeth a fygythiwyd yn erbyn y troseddwr, fel ag i roddi argraff o ddrwg pechod ar feddwl y byd moesol, fel y gellid maddeu i'r troseddwr heb beryglu'r llywodraeth. Wel, gellir disgwyl i'r ddyfais ateb y dyben i wneyd yn ddrwg rhwng dynion a phechod, tra na welont yn mhellach nag ymddangosiad allanol y peth, h. y. tra parhaont i edrych ar ddyoddefiadau y Cyfryngwr fel gospedigaeth wrioneddol am bechod, ac felly i edrych ar gosp pechod yn beth o angenrheidrwydd. Ond yr afluwyd yw, fod Mr. J. wedi chwilio i mewn i'r ddyfais, a chael allan nad "cospedigaeth—oedd arno ef," er mai hynny oedd ymddangosiad allanol y peth, a bod y Bibl yn ei alw felly, ond mai rhyw ddyfeisbeth oedd y cwbl i ddychrynu deillaid y llywodraeth foesol oddiwrth eu pechodau. Ac y mae yn cyhoeddi i'r byd nad ydyw cosp yn angenrheidiol gyaylltiedig â phechod—nad y gospedigaeth a ddyoddefodd y meichiau—ac na ddyoddefodd gymaint ag a fuasai raid i'r troseddwr ei ddyoddef—ac yn wir y gallasai Crist wneyd iawn heb ddyoddef cymaint ag a ddyoddefodd. O ganlyniad, y mae yr argraff o ddrwg pechod yn lleihau ar feddyliau dynion i'r graddan ag y mae Mr. J. yn ei hargyhoeddi o wirionedd ei gyfundraeth. Os nad oes perygl i ni feddwl yn rhy ddrwg am bechod, tebygid y buasai yn well i'r awdwr adael llonydd i ni feddwl ei fod yn beth a raid ei gospi, na chelsio ein darbwyllo fod llai na dyoddef y gosp yn ateb y dyben.

Pe gwir fyddai mai rhyw beth yn lle cospedigaeth pechod yw'r iawn, tebyg i'r hyn a weinydda tad ar ryw drydydd person, yn lle ceryddu plentyn anafudd, neu debyg i ymddangosiad o gosp a roddai llywodraethwr gwladol ar ddilrprwywr, yn lle cospi'r troseddwr, er gweithio yr yn argraff ar feddyliau y deillaid o ddrwg y trosedd, a phe buasai y gosp ei hun yn cael ei rhoddi,—byddai celliad yn angenrheidiol i'r plan er dwyn y dyben o amgylch: ond y mae Mr. J. yn cyhoeddi y peth a ddylasai gael ei gelu; ac felly yn gwneyd cymaint a allo efe i ddyrrysu yr holl blaw i gyd.

GWRAN.—Yr ydych yn ystyried ynte fod golygiad Mr. J. yn gwiir, ond mai cyhoeddi y peth yw y drwg.

PREG.—Na ato Duw i mi gynwys y fath olygiad am lawm ei Fab. Y mae yn rhoddi bychandra ar bechod, yn taffu diystyrwch ar yr Iawn, ac yn cybuddo y Gwirionedd ei hun o ragrith a thwyll. Yn wir y mae y golygiad yn rhy isel i deillyn gwrrthwynebiad, oni bai fod archwaeth dynion wedi llygru fel nad yw llawer yn edrych pa beth a wrandawont na pha fodd y clywont. Ond ar y dybiaeth o fod golygiad Mr. J. yn gywir yr wyf yn dywedyd fod y cyhoeddiad o natur a dyben yr Iawn yn dyrys yr amcan a briodola y gwr ei hun i'r Iawn; fod athrawiaeth y peth yn myned yn erbyn ymarferiad y peth; fod gwybodaeth o hono yn rhwystro teimladau priodol iddo; wrth ennill y pen yr ydys yn colli y galon, wrth ennill y deall yr ydys yn colli y serchiadau: gan byny yr wyf yn gwrthod y golygiad fel un twyllodrus ac anheilwng o Dduw'r gwirionedd.

Clywais fod y Doctor Channing (yr hwn sydd yn cael ei ystyried yn Champion yn mblith y Sociniaid) yn darlunio y golygiad Trinitaraidd ar yr Iawn, fel rhyw grogbren mawr wedi ei godi yn nghanol y greadigaeth i ddychrynu dynion ac angylion at eu dyledswydd. Ni allaf edrych ar y darluniad yn amgen na cheisio brathu dagra i galon Cristionogaeth; ond y mae yn ddrwg genyf fod cablwyr a gwadwyr yr Iawn yn cael cymaint o achlysur oddiwrth waith Mr. J. a'i bleidwyr yn cymeryd arnynt ei amddiffyn.

GWRAN.—Y mae Mr. J. yn rhoi ambell hergw d i'r Sociniaid.

PREG.—Ydyw, ond nid gyda'r un chwervder ag y mae yn ceisio cilgwrthio'r Caliniatiaid chwaith. Yn wir yr wyf i'n ofni fod y gwr yn nes at y Sociniaid o ran ei farn, am yr Iawn, nag y dychymygawn i ei fod cyn darllain ei draethawd, oblegid—

GWRAN.—Nid haeru pethau, ond eu profi sydd yn ateb dyben. Pa beth, atolwg, yw sail eich ofnau am y gwr?

PREG.—Yr oeddwn yn myned i ddywedyd i chwi fod Mr. J. a'r Sociniaid yn dal, iaf, Nad oes dim yn natur Duw yn ei luddias i faddu pechod, fel y mae yn ei erbyn ef ei hun yn ei gymeriad personol (private character), heb Iawn. 2il, Nad ydyw cosp ddim yn angenrheidiol gysylltiedig â phechod, ond y gall pechod ddilang heb ei gospi oll. 3ydd, Mai yr unig beth angenrheidiol er maddenant, ydyw rhyw beth a roddo argraff foisol ar feddwl delliaid y llywodraeth o ddrwg pechod, ond fod Mr.

J. yn dal mai dyoddefiadau Crist sydd yn gwneyd hyny, a'r Sociniaid yn honi fod edifeirwch y troseddwr yn ddigon. 4ydd, Mai dyben yr Iawn oedd gwneyd rhyw argraffiadau iachusol ar feddyliau creaduriaid rheymol; ond fod y naill yn dal ei fod yn gwneyd hyny trwy ddangos ei zel dros y gwirionedd fel merthyr; a'r llall yn dal ei fod yn gwneyd y peth trwy gymeryd arno ryw beth tebyg i gosp yn lle cospedigaeth troseddwr. 5ed, Y mae y ddau yn dal nad oedd dyoddefiadau Mab Duw ddim yn angenrheidiol i wneyd Iawn. Dywaid Mr. J. nad yw yn ystyried dwysder dyoddefiadau yn hanfodol angenrheidiol i'r Iawn, fel Iawn, ac yn wir y mae ei ymresymiad yn ein harwain i feddwl nad ydyw yn ystyried fod dim dyoddefiadau yn hanfodol fel un o elfenau yr Iawn. Os nad oedd y dyoddefiadau a ddyoddefodd Mab Duw ddim yn angenrheidiol iddo fel Iawn, nis gwn fel pa beth y mynai Mr. J. eu bod yn angenrheidiol, oddieithr iddo ddywedyd fel y Sociniaid, eu bod yn angenrheidiol iddo yn unig fel merthyr.

GWRAN.—Nid wyfyn deall fod Mr. J. yn golygu nad fel Iawn y dyoddefodd Crist y cwbl a ddyoddefodd; ond mai mater o ben-arglwyddiaeth bedd *gradd*, yn gystal ag *amser* a *thymor* y dyoddefiadau, fel megis y gallasai Crist fod yn Iawn yn gynt neu yn ddiweddarach, felly gallasai fod yn Iawn pe buasai yn dyoddef llai, neu pe buasai yn dyoddef mwy; ond nad ydyw *gradd*, mwy nag *amser* y dyoddefiadau yn un o elfenau hanfodol yr Iawn.

PREG.—Y mae yr awdwr, i'm tybi, yn ydosparth hwn o'r Traethawd (Pen. 2. Dos. 6.) yn ymresymu yn hynod o aneglur, ai o'i fodd ai o'i anfodd nis gwn. Nid yw yn dywedyd yn bendant nad oedd dyoddefiadau yn hanfodol i'r Iawn, ond nad oedd *dwysder*, neu *radd* y poenau yn hanfodol iddo fel y cyfryw: tebygidd wrth y dull yma o lefaru ei fod yn golygu fod *rhyw* fesur o ddyoddefiadau yn angenrheidiol, ond mai peth o benarglwyddiaeth oedd penderfynu pa fesur a fyddai hwnw. Ond pan y mae gwed'yn yn dywedyd fod elfenau hanfodol yr Iawn yn hoillol anmhosibl i'w cynnyddu, na'u lleihau, ac nad oedd y dyoddefiadau ddim felly, ni allwn lai na meddwl ei fod yn ystyried nad oedd dyoddef ddim oll yn un o elfenau'r Iawn. Ond y mae y Bibl yn son am y dyoddefiadau fel un o brif elfenau, neu fel un o'r pethau mwyaf angenrheidiol i gyfansoddiad yr Iawn, "*Rhaid* dyrch-

afu Mab y dyn;" "Onid oedd raid i Grist ddyoddef," &c. Ac onid rhyw beth agos at gabledl ydyw dywedyd fod y Tad yn rhoi mwy o ddyoddefiad- au ar ei Fab pan y buasai llai yn ateb y dyben, yn enwedig os nad oedd dim yn angenrheidiol.

Onid nid wyf yn meddwl er hyny fod yr holl Ffwleriaid mor agos i dir y Sociniaid, yn eu golygiadau ar yr Iawn ag ydyw Mr. J. Yr wyf yn meddwl y dychrynai amrywiol o honynt rhag dywedyd pethau y mae y gwr hwn yn eu dywedyd gyda rhyw hyfira mawr. Ond y mae yntau yn cyfaddef fod ei law yn crynu (a pha ryfedd?) wrth ysgrifennu nad oedd dwysder anfeidrol yn mhoenau y Gwardwr, ac y gallai fod dyoddefiadau merthyron yn fwy o ran poenau na'r eiddo ef.

GWRAN....Wel, pa beth ydyw yr Iawn, meddych chi?

PAEG....Rhaid i'r cwestiwn yna fod yn destyn ein hymddiddan y tro nesaf, a gobeithiaf y cawn ein cyfarwyddo, fel y byddo ein hymddiddanion er adeiladaeth, ac nid er dyrswch i'n gilydd. Ond cofiwch mai swm y pethau a geisiais eu dangos y tro presenol ydyw, 1. Fod darnodiad (*definition*) Mr. J. o'r hyn a elwir Iawn, yn anghywir, ac o ganlyniad fod yn anmhosibl i'w gyfun- draeth sefyll mwy na thŷ ar sylfaen ddrwg. 2. Tra y mae Mr. J. yn condemnio y syniad masgnachol am yr Iawn, fel golygiad isel a chyfyng, fod ei olygiad ef ei hun arno fel mesur gwladyddol, yn anheilwng o gyflawn- der a doethineb Duw fel Gwneuthurwr, ac o'i uniondeb fel Gweinyddwr ei gyf- raith. 3. Fy mod yn gwrthod y golygiad o fod yr Iawn yn debyg i ryw ym- ddangosiad o gospedigaeth, a gymerai trydydd person arno, i arbed plentyn anafodd, mewn taulu; oblegid ei fod yn gwneyd yr Iawn yn rhyw fesur twyllodrus, ei fod am hyny yn niweid- iol ei gyboeddi pe byddai wir, ond yn ddinystrïol os ydyw (fel yr wyf i'n meddwl) yn gyfeillornad. 4. Er fod Mr. J. i'm tyb i, yn rhoi gormod o ach- lywyr i'r Socin i'w gably athrawiaeth yr Iawn, etto ei fod yn nes at yr Anghrist hwnw yn ei farn ar amryw bethau per- thynol i'r Iawn, nag y buaswn yn medd- wyl cyn darllain ei draethawd. Ond yn 5. Fy mod yn gebeithio (dichon fy mod yn camgymeryd; ond yr wyf yn go- beithio) nad ydyw pawb a elwir yn Ffwleriaid, ddim wedi mayned mor agos i dir y Sociniaid, ag ydyw Mr. Jenkyn.

Onid wrth ymadael, y mae arnaf ffrs canu yr hen benill yma, ar yr hen diw hefyd;

"Hwn yw'r Oen ar ben Calfaria,
Aeth i'r lladfina yn ein lla,
Swm ein dydd mawr fe'i talodd,
Ac a groesodd Ihu'r Ne'.
Trwy ei waed i ni caed,
Fythol heddwch a rhyddhad."

CANU MAWL.

Ary ddyledswydd o ganu mawl, yn bea- af yn ei berthynas â'r *Gymdeithas gen*, sylwaf ar rai pethau fel y canlyn:—

I. Gwrthddrych ein mawl.

II. Y ddyledswydd o'i foli.

III. Fod yn beth ysgrhythol cysyllta rheolau moesol â chanu mawl.

I. Gwrthddrych ein mawl yw Daw. Efe oedd gwrthddrych mawl yr holl dduwïolion, y mae son am danynt trwy yr holl ysgrhythrau; mae Dafydd, a Moses, a Solomon, Debora a Barac, &c. wedi canu yn beraidd fawr i Dduw, ac yn annog pawb i'w foliannu: ei foliannu yw, cyflwyno ein diolchgarwch iddo mewn ysbryd llawenydd ar gin. Mae pob peth yn Nuw yn briodol fel gwrthddrych ein mawl. Mae ei sancteiddrwydd yn briodoedd ynddo yn teilyngu i ni ei foli o'i herwydd. Pe buasai Duw, fel dyn, heb sancteiddrwydd, buasai yn anhrefnus iawn arnom ni. Pa beth a wnaif yn son am hyna? Ei sancteiddrwydd a'i gyflawnder, ynghyd â'i amynedd a'i drugaredd, sydd fel yn dal ein byd llygreddig ni mor gysurus, a dylem ei foli wrth golladwriaeth (neu gofio) ei sancteiddrwydd. Ond y mae'n debyg fod pawb yn cytuno mai Duw yw gwrthddrych ein mawl, gan hyny sylwaf yn

II. Fod yn ddyledswydd arnom ei foliannu. Peth rhyfedd bod dyn syrthiedig yn cael canu. Crewyd angel yn odidog, mewn preswylfa brydfest iawn. Ond arswydus yw meddwl am ei gwymp. Crewyd dyn hefyd ar ddelw Duw, a phob hyfrydwch ganddo i'w fwynddu; ond gyda galur y meddyl- iwn fod dyn hefyd wedi syrthio. Ni chafodd yr angylion syrthiedig destyn i ganu mwy, ond udo yn nghadwynau tywyllwch i farn y dydd mawr, pan y sicrhair eu poenau hyd byth. Ond am ddyn, cafodd ef destyn, ie, testynau, i ganu wedi y cwmp; ac y mae pob testyn a gawsom yn rhoi rhwymau a dyledswydd arnom i foli Duw.

1. Dylem foliannu Duw am y llaw- der parhaus o fendithion y bywyd hwn, ag ydym yn eu mwynhau; "Molwch

yr Arglwydd, canys da yw canu i'n Duw ni; o herwydd hyfryd yw, i'e, gweddus yw mawl." Mae y Salmwydd yn y Salm hon (sef y 147.) yn galw yn uchel iawn ar bawb i ganu mawl i Dduw o herwydd ei drugareddau i ni yn ei ragluniaeth. Ac os oes rhywan heb ganfod testyn i ganu mawl i Dduw am ei ddaloni rhagluniaethol darllen-ed y Salm hon, ac ystyried yn fanwl a oes dim ynddi y coffeir am dano nad ydyw ef wedi ei fwynhau: a dylai pawb a fwynhodd ei ddaloni ef yn ei ragluniaeth ei fofianu.

2. Mae y gwaredigaethau a gawsom o beryglon yn ein rhwymu i ganu mawl i Dduw. Felly yr oedd y duwionion yn mhob oes. Pan y gwaredai Duw hwynt cyflwynent fawl iddo o ddiolchgarwch. Pan ddaeth Israel trwy y Mor Coch ar dir sych, a Duw yn bodd i yr Aiphtiaid, dacw Moses, gwasanaethwr Duw, yn canu yn ardderchog iawn, a Miriam, & i thympan o flaen y gwragedd yn canu mawl i Dduw, am y waredigaeth ryfeddol hono. Pan waredwyd Israel trwy Debora a Barac rhag cynddaredd Jabin a Sisera, "Yna y canodd Debora, a Barac mab Abinoam, y diwrnod hwnw, gan ddywedyd, Am ddial dialeddau Israel, ac ymgynnuill o'r bobl, bendithiwech yr Arglwydd." Barn. v. A hynod mor ddiffr a chyffrous yw eu cân, a'u testyn oedd gwaredigaeth ragluniaethol. Ni byddai yn niweid i ninnau dasu ein golwg yn ol, hyd y gallwn gofio, ac ystyried pa faint o waredigaethau a gawsom ar hyd ein taith beryglus. Ac wrth gydmaru ein gwaredigaethau & n haeddiant, nid rhyfedd pe byddai holl Gymru yn dan o fawl o benbwygilydd. Clywid un yn diolch am waredu ei fywyd yn y clefyd gynt, yn lle gollwng ei fywyd i'r bedd: a'r llall yn diolch am agor drws i gael tamaid o fara, yn lle gadael iddo ddau gan y newyn: mewn gair, byddai pawb yn diolch am ryw beth, i'e, am lawer peth, fel y dywed y Salmwydd, "Canaf am dragaredd a barn; i ti, Arglwydd, y canaf."

3. Dylem ddiolch a chanu am drefn yr iechydwrtaeth. Dyma gân y Caniadau—rhyfeddod y rhyfeddodau—prif destyn daear a nefoedd. Dyma destyn a bery yn y byd digyfnawid. Mae gan yr annuwiol lawer testyn cân yn y byd cyfnawidiol hwn. Mae y Pregethwr, yn ei lyfr, yn ymresymu llawer ar hys, sef fod yr un peth yn digwydd i'r cyfiaw'n a'r annuwiol yma, &c. Mae gan yr annuwiol a'r pechadur (fel y cry-

bwyllwyd) achosion i ganu am droton trugarog rhagluniaeth Duw yn y byd hwn: ond pan y byddo olwynion y peiriant hwn yn cael eu tynu oddiwrth eu gilydd, ni bydd dim ond Iesu Grist yn destyn cân byth mwy. Ond y mae yn gysar meddwl fod y Gwaredwr hwnw yn cael ei gynnyg i'r pechadur yn y byd hwn. Pe yr ystyriem y mater mawr hwn, nis gallwn dewi a chanmol cariad Duw yn anfon ei Fab i'r byd i achub pechaduriaid. *Dyma achos canu y nos.* Ymdrechwn, gan hyny, i gael gafael ar destyn canu yn y byd tragwyddol.

III. Mae yn beth ysgrythyrol cysylltu rheolau moesol & chanu mawl. Gwrthddadleuir gan lawer, pabam na chaf fi ganu mawl a byw fel y gwelwyf yn dda? Pabam y rhaid i mi ymrwymo i fyw fel hyn ac fel arall os canaf fawl? Yr ydywf yn barod i roddi rheswm am y peth fel hyn:—Mae y gwirionedd yn ystyried moli, canu mawl, yn *abert* i Dduw, ac nid oes un aberth yn gymmeradwy ganddo os bydd anaf arno. Pa gyssondeb sydd mewn aberthu moli i Dduw i llwng a rhegfeydd yn anafau arno? Pa fodd y disgwyliwn i Dduw dderbyn ein mawl, fel aberth, yn gymmeradwy & anaf arno? Edrychwn ar yr Offeiriad Iuddewig yn aberthu eu hebyrth i Dduw—mor fanwl y byddent yn edrych pob aelod o'r aberth, i'e, byddent yn ei agor, ac yn chwilio ei ranau tumewnol, rhag y byddai dim llygredd yn y galon, na'r afu, nac un man arall. Yr hwn sydd am gyfiwyno aberth moli i Dduw yn awr, darlenned hanes sefydliad yr aberthau dan yr hen oruchwyliaeth; a pha fath aberthau a ddylasent fod: a chydmarer ei aberth o fawl & hwynt, ac ystyried a ydyw ei aberth ef yn ddianaf, ac yn berffethgwbl. Heblaw hyny, yr oedd raid i'r offeiriad a fyddai yn cyfiwyno yr aberth fod yn lân ei hunain, wedi golchi eu cyrph & dwfr, ac wedi eu sancteiddio, &c.

Dymunwn i hyn fod yn ddwys ar feddwl y rhai sydd yn dechreu canu mewn addolhad cyhoeddus. A wnewch chiw gofio eich bod yn offeiriad yn blaenori y gynulleidfa i gyfiwyno aberth moli i Dduw? Holwch eich hunain, a foch chiw yn ymlanhau cyn dyfod i aberthu? A ydyw eich aberth yn ddianaf? A ydyw eich calon heb fod yn anafus o ymfrost? Pa un af aberth i Dduw, ynte i chiw eich hunain sydd genych? O! orchwyl pwysig. Tebygaf fod rhywrai yn nyddiau y

Salmydd yn rhyfygu aberthu i Dduw, a'i anghosio hefyd. Yn y 50 Salm y cawn hanes am rai yn aberthu yn gys-sion yn ol trefa yr oruchwyliaeth, ac nad oedd achos eu ceryddu amesgulusdra; ond y drwg oedd anghosio Duw, a "thybied ei fod ef yn gwbl fel hwy eu hunain." ond, meddal Duw, "Yr hwn a abertho foliant a'm gogonedda i: a'r neb a osodo ei ffordd yn iawn, dangosaf iddo iachawdwriaeth Duw." Pa fodd y gosodwn ein ffordd yn iawn ond trwy fyw yn ol y gair? Yma y mae Duw ei hun yn cysylltu buchedd iawn, yn ol y gair, & chanu mawl. Mae priodolietbau perffaith Duw yn galw am aberth perffaith. Nid y llais uchaf, na'r neb a fedr ddeall rheolau canu oreu, yw yr aberthwr goreu, ond yr *hwn a osodo ei ffordd yn iawn*, yr hwn a gosia Dduw. Mae pob pechod a gyflawnir genym yn anaf ar ein haberth, gan hyny, rheymol yw, yn ol y gair, gysylltu rheolau moesol & chanu mawl.

Ond y dydd pennodol i aberthu moliant yw y Sabbath. Dyma ddau beth neillduol yn cydgyfarfod yn y fan yma, sef *gwaith* ac *amser*; ac y mae halogi y naill yn halogi y llall. Pa reswm yw myned at waith mor bwyng ag aberthu—*gwaith* mor ofnadwy—*gwaith* ag y gofynir y manylirwydd a'r perffleithrwydd mwyaf gyd âg ef, a hyny ar yr amser nodedig, os na byddwn yn ofalus pa fodd i ymddwyn ar yr amser? Golwg chwithig yw gweled halogwr y Sabbath yn rhyfygu cyfiwyno aberth o foliant i'w Greawdwr: a gallu benderfynu na dderbynnir ei aberth: gan hyny, rheymol yw cysylltu sancteiddio y Sabbath & chanu mawl.

Hefyd, y mae yr apostol, yn ei lythyr at yr Ephesiaid (Pen. 5. 18, 19.) yn cysylltu sobrwydd a chanu. "Na feddwer chwi gan win, yn yr hyn ymae gormodedd, eithr llanwer chwi & r' Yspryd; gan lefaru wrth eich gilydd mewn psalmau, a hymnau, ac odiau ysprydol, gan ganu a phyngio yn eich calon i'r Arglwydd." Gwelwch, gan hyny, mai nid peth disall yw cysylltu rheolau buchedd & chanu mawl.

O! y gwarth a fu llawer un i achos Duw wrth anturio i'w dŷ, ac at ei allor, megis a gwin neu ddiod gadarn wedi ffeiddio eu haberth, a Duw yn eu chwdu allan o'i enau. Peth gwrthun yw gwelied neb yn meiddio canu mawl i Dduw a'i natur wedi dyrnu gan feddwodol! Dywed yr apostol yn ei lythyr at y Colosiaid (Pen. 3. 16.) "Preswylied

gair Crist ynoch yn helaeth, ym mhob doethineb: gan ddygu a rhybuddio bawb eich gilydd mewn psalmau, a hymnau, ac odiau ysprydol, gan ganu trwy ras yn eich calonau i'r Arglwydd." Y mae yr adnod hon yn dangos yn eglur y dylem ofalu am ein buchedd os ydym am ganu mawl i Dduw. Os ydym am ganu psalmau, hymnau, &c. i'r Arglwydd, "preswylied gair Crist yn-om yn helaeth," mor helaeth a myned yn erbyn pob drwg. Pa bechod bynag a ddaw i guro wrth ein drws am ddytodi mewn, preswylied gair Crist mor helaeth ynom a bod yn barod i'w hateb yn y fan. Ac os digwydd i rywun golli ei draed, dygu a rhybuddio ein gilydd a ddylem; ac yn yr agwedd hono, canu "psalmau, a hymnau, ac odiau ysprydol," i'r Arglwydd: a dyma gysylltu ymddygiad yn ol y gair & chanu mawl.

Yn awr, wrth ystyried y fath waith pwysig yw canu, ac mor ofalus y dylem fod pa fodd yr ydym i ymddwyn yn gyffredinol cyn y byddo ein mawl yn gymmeradwy. Pwy a all godi ei law i fynu a dywedyd ei fod yn ddifal yn y gorchwyl hwn? Nid oes genym ond rhoi ein llaw ar ein genau, a gwaeddi, *af-lan, af-lan, af-lan*, ac edrych am gymmeradwyaeth yn aberth perffaith Crist.

Yn awr terfynaf, gan ddymunio pob llwyddiant i'r Cymdeithasau Cantorawli ym mha le bynag y sefydlwyd hwynt.

EBENEZER MORRIS.

Trwmadeg.

AM GYMNWYSO YR IACHAWDWRIAETH,

neb

Y ffordd i ddwyn pechaduriaid colledig i feddiannu bendithion y prymedigasth.

Mewn gwlad lle y mae cymmaint o ddarlenn y Bibl, a'r efengyl yn cael ei phrogetha mor fynych, a'r fath ryddid cyflawn i fwynhau breintiau crefyddol, byddal yn naturiol di-gwyl bod llawer yn meddwl, ac yn ymddyddan am yr *Iachawdwriaeth*, a'r Prynedigasth; oblegid dyma y pethau gwerthfawrocaf i ddynion pechadurus a thruennus a glywyd son am danynt erioed. Heb y rhai hyn basai pob dyn yn druenus byth. Dylem ymofyn yn ddifrifol, A ydym ni yn gwelied bod arnom eisien Iachawdwriaeth? A oleuwyd ein meddyliau, a oes genym olygiadau, a barn, gywir am ffordd Iachawdwriaeth? ac A ydym ni yn ei meddiannu a'i phrofi?

Y mae llawer yn boddioni ar dderlenn, gwrandao, siarad, ymbyngio, a dadlun am dani, heb ei meddiannu.

Y mae y gair *Iachawdwriaeth*, yn yr Hen Testament, yn fynyob yn arwyddo rhywaredigaeth fawr, megis gwared Iarnetung yr Alphaidd, a' dwyn trwy y Mawr Goch, &c.

Exod. 14. 13. Ond yn y Testament Newydd, y mae y gair *lachawdwriaeth* yn gyffredinol yn cynnwys gwaredigaeth pechaduriaid o holl drueni y cwymp—oddiwrth bechod, ei holl effeithiau a'i ganlyniadau, ei enogrwydd, ei halogrwydd, ei lywodraeth, a'i gyffnog; a dwyn y pechadur i gymmod a chymdeithas a Duw; ei adferu ar ei ddolw, a'i wneuthur yn berffaith ddedydd byth.

Trwy y *Prynedigaeth* y mae cael *lachawdwriaeth*. Mae y gair *prynedig* weithiau yn arwyddo gwaredigaeth trwy nerth mawr, megis Nehemiah 1. 10. 'Dy bobl a warediaist (Saca. a *bryniaist*) a'th fawr allu.' Gwelir yr adgyfodiad 'Prynedigaeth ein corph.' Rhuf. 8. 23. Gwared trwy allu Duw o lwch y ddacur. Ond y mae y gair yn gyffredinol yn y Testament Newydd yn golygu gwaredigaeth trwy dalu priddwerth, llawn werth rhyddhad. Felly y mae y *prynedig* yn Nghrist. Rhoddodd bridwerth, iawn, er rhyddhad careharorion, caethweision, collfarnedigion. Esa. 49. 9. Mat. 20. 28. 1 Cor. 6. 20. Heb. 9. 12. 1 Petr. 1. 18, 19. Wrth dalu priddwerth i gyflawnder, sicrhawyd eu rhyddhad, ac ennillwyd pob bendithion er eu rhyddhad, a'u hichachu, a'u dwyn i ogoniant. Caiff y *prynedig* etifeddu *lachawdwriaeth*. Prynwyr hwy fel y delai bendith, ac y derbynient yr Yspryd. Gal. 3. 13, 14. Pan caethiwodd Crist gaethiwed derbyniodd roddion i ddynion. Salm 68. 18. Ennillodd roddion, bendithion, yn sefyllfa ei ddarostyngiad: y mae yn eiriol am eu rhoddi yn ei sefyllfa ddrychafedig, ie, ac yn eu rhoddi ei hun. 'Mi a'i hanfonaf.' Ioan 16. 7. 'Efe a dywalltodd.' Act. 2. 33.

Felly yn y *prynedig* aeth. Ennillwyd *lachawdwriaeth* gyflawn i'r prynedigion, a sicrhawyd y byddai i'r Yspryd Glan gael ei anfon yn enw Crist, i gymmwysu atynt yr hyn a ennillodd Crist iddynt. Ioan 16. 14. Rhaid cyrchu y defaid heblaw marw drostynt. Ioan 10. 16. Y mae y Tad yn ewyllysio na choller dim o'r hyn a roddodd ei f Grist, ond bod iddynt gael bywyd tragwyddol. Ioan 6. 39. a 17. 2.

Felly, mae yn rhaid, yn ol bwriadau Duw a'i gyfammod, ddwyn yr holl brynedigion i fod yn gyfranogion o holl fendithion y *prynedig* aeth. Heb hyny byddai y *prynedig* aeth yn ofer, a'r *prynedig* yn golledig!

Ond ni ddrysyr bwriadau y Duw perffaith ddoeth, ac ni rwystrir amcanion yr Hollalluog. Nid a y *prynedig* aeth yn ofer. Gwel Crist o lasur ei enaid. 'Gwel ei had.' Esa. 53. 10, 11. Caiff y *prynedig* etifeddu *lachawdwriaeth*. Heb. 1. 14. Cant eu cwbl iachau.

Y mae yn angenrheidiol sylwi ar amryw bethau am yr *lachawdwriaeth* ag sydd o ras yn hollol.

I. Fod Duw, yn ei anfeidrol gariad a'i ras penarglywyddiaethol, wedi appwyntio

tyrfa fawr, na ddichon neb eu rhifo, o bechaduriaid colledig o ddynolryw i gaffael *lachawdwriaeth*.

II. Fod Crist wedi dyfod i'r byd, a byw a marw i fod yn awdr *lachawdwriaeth* dragwyddol iddynt.

III. Fod yr *lachawdwriaeth* hon yn cael ei chyhoeddi yn yr efengyl yn addas, ac yn rhad, i'r penaf o bechaduriaid.

IV. Ond er cyhoeddi *lachawdwriaeth*, a gwahodd, a chymhell dynion i'w derbyn, ei hesguluso a'i dibrisio y maent: ni fynant ei defnyddio. Felly y mae hi yn anfuddiol i floedd sydd yn clywed am dani, ie, i lawer sydd yn profesu parch iddi.

V. Ond gosalodd Duw, wrth drefnu *lachawdwriaeth* i bechaduriaid colledig, am drefnu hefyd ffordd effeithol i'w chymmwysu; a sicrhawodd Crist hyny yn ei angheu, pan 'berffethiwyd Tywysog ein *lachawdwriaeth* trwy ddyoddeifiadau.' Heb. 2. 10. a 5. 9.

I. Y mae Duw, yn ei anfeidrol gariad a'i ras penarglywyddiaethol, wedi appwyntio tyrfa fawr, na ddichon neb eu rhifo, o bechaduriaid colledig o ddynolryw, i gaffael *lachawdwriaeth*. Gall miloedd aneirif ddwyedyd, 'Appwyntiodd ni i gaffael *lachawdwriaeth* trwy ein Harglwydd Iesu Grist.' 1 Thea. 5. 9, 10. Etholodd hwy o'r dechniad i *lachawdwriaeth*, i gael eu sancteiddio gan yr Yspryd, ac i greu y gwirionedd. 2 Thea. 2. 13. Felly i gael yr '*lachawdwriaeth* sydd yn Nghrist, gydagogoniant tragwyddol,' (2 Tm. 2. 10.) etholwyd hwy i gael eu hadgenedlu, a'u sancteiddio, i gael taeuelliad o waed Iesu Grist, &c. ac i etifeddiaeth anllgydreg yn nghwad iddynt yn y nefoedd. 1 Petr. 1. 2-5. Etholwyd hwy cyn seiliad y byd i fod yn sanctaidd. Eph. 1. 4, 5, 6.

Pan ystyriom gyfiwr dynolryw trwy y cwymp, gwelwn fod yn rhyfedd, ie, yn anfeidrol ryfedd, bod Duw wedi bwriadu achub neb o ddynolryw. Ni buasai cadwedig un cnawd oni buasai gras penarglywyddiaethol. 'Fel Sodoma y buasem,' oni buasai 'Etholedigaeth gras.' Rhuf. 9. 29. a 11. 5. Gan nad oes gan Etholedigaeth gras yr un gwrthdrysych ym mysg yr angylion syrthiedig, ni chadwyd, ac ni chedwir, yr un o honynt. Nid oedd haeddiant cael en hachub mewn dynion mwy na hwythau. Heb. 2. 16. O ryfedd ras! Buasai mor gyflawn gadael holl ddynolryw yn y cyfiwr truenus yr aethant trwy bechod iddo ag oedd gadael yr angelion.

Nid oedd dim teilyngdod mewn dynion i annog Duw i drugarhau, ni allasai Duw ragweld teilyngdod i gael *lachawdwriaeth* ynddynt. Rhagwelodd hwy, y peth a fyddent. 'Fawb wedi pechu.' Rhuf. 3. 23. 'Barn ar bob dyn i gondemniad.' Rhuf. 5. 18, 19. all yn elynion Duw, 'Syniad y cnawd yn elyniaeth yn erbyn Duw.' Rhuf. 5. 10 a 8. 7. Col. 1. 21. Yn meddiant

Satan,' Act. 26. 18. Col. 1. 18. 'Den arglwyddiaeth pechod,' Rhuf. 5. 21. a 6. 14. 'Yn blant digofaint,' wrth naturiaeth. Eph. 2. 3. 'Digofaint Duw yn aros arnynt.' Ioan 3. 36. Heb. allu i'w hachub eu hunain, 'Etto yn weiniaid.' Rhuf. 6. 6. Na haeddiant cael eu hachub gan Dduw. O gyflwr truenus!!

Ond er eu holl drueni gwelodd Duw yn dda, yn ei gariad rhad, yn ei ras anfeidrlof swriadu, 'yn ol cyngor ei ewyllys ei hun,' Eph. 1. 11. gael myrddynau aneirif o'r rhai hyn i gael Iachawdwriaeth, a gogoniant tragywyddol! Dewiawyd hwy i gael cyflawn waredigaeth o holl drueni y cwymp, oddiwrth bechod a'i holl effeithiau a'i ganlyniadau. Ni cholli'r hwy, cant fywyd tragywyddol. Ioan 3. 16.

II. *Daeth Crist i'r 'byd i gadw pechaduriaid.'* 1 Tim. 1. 15. *Bu fyw, a marw, i fod yn 'Awdwr Iachawdwriaeth dragwyddol' iddynt.* Heb. 5. 9. *Perffeithwyd ef yn Dywysog eu Iachawdwriaeth hwy, trwy ddyddedfadau.* Heb. 2. 10. Y mae Iachawdwriaeth y'Nghrist, ond 'nid oes Iachawdwriaeth yn nebarall.' Act. 4. 12. Agorodd ffordd gyflawn, a gogoneddus iddynt gael yr Iachawdwriaeth, a dewiswyd hwy i'w chael. Yr oedd y Tad yn eu caru a chariad tragywyddol, ac yn ol cyngor ei ewyllys ei hun wedi eu hethol i gael Iachawdwriaeth dragwyddol. Rhoddwyd hwy i Grist i'w prynu o'u caethiwed, i dalu eu dyled, ac i ennill Iachawdwriaeth berffaith iddynt. Ioan 6. 37. 39. a 10. 15. a 17. 2, 6, 12, 24. Yr oedd addewidion mawr iawn a gwerthfawr yn y cyfiammod newydd, i Grist fel pen y cyfiammod. Es. 53. 10, 11, 12. a 69. 21. Jer. 32. 42. Ar ol i Grist farw, ac adgyfedi, 'Derbyniodd gan y Tad yr addewid o'r Yspryd Glân, Act. 2. 33. neu yr Yspryd yn ol addewid y Tad. Derbyniodd roddion i ddynion. Salm 68. 18. Holl addewidion y cyfiammod i'w chyflawni ar y prynedigion. 2 Cor. 1. 20. Wrth dalu eu dyled, rhai gwerth eu rhyddhad, ennillodd yr holl fendithion, cynnwysedig yn yr addewidion i'w cyfrannu iddynt, fel y bendithier hwy, 'A phob bendith ysprydol yn y nefolion leodd y'Nghrist.' Eph. 1. 3. Y mae holl fendithion y prynedigiaeth yn awr yn ei law ef. A'r Yspryd yn ol addewid y Tad, ganddo ef. Luc. 24. 49.

Aberthodd ei hun, ennillodd i ni dragwyddol ryddhad, Heb. 9. 12. Aberthodd, rhoddodd ei werthfawr waed tu yma i'r llen, aeth tu draw i'r llen, trwy ei waed ei hun, y mae yno yn eiriol am daenllu, neu gymmyso ei rinweddau, a'r bendithion a ennillodd, at y prynedigion, Heb. 10. 10—17.

III. *Y mae yr Iachawdwriaeth hon yn cael ei chyhoeddi yn yr efengyl, Iachawdwriaeth rad, Iachawdwriaeth gyflawn, i'r penaf o bechaduriaid.* Efengyl ein Iachawdwriaeth, yw yr efengyl. Eph. 1. 13. 'Gair yr Iachawdwriaeth.' Act. 13. 26. 'Gallu Duw yw hi, er Iachawdwriaeth.' Rhuf. 1.

16. *Mynegi ffordd Iachawdwriaeth, yw ei phregethu.* Act. 16. 17. Gwyr y diafol hyny.

Gelwir yr Efengyl yn Iachawdwriaeth. Heb. 2. 3. Tystiolaeth Duw ydyw reddi o hono ef i ni fywyd tragywyddol, a'r bywyd hwn sydd yn ei Fab ef. 1 Ioan 5. 10—12. Wrth bregethu yr efengyl yr ydym i'gwyhoeddi cymmod a Duw, maddentant, cyflawnhad, a dedwyddwch byth, i bawb a ddalio at Grist, ac a gredo ynddo. 'Yr hwn a ddalio ni ferir ef allan er dim.' Ioan 6. 37. 'Ni cholli'r pwy bynag a gredo ynddo ef.' Ioan 3. 15. Pregethu maddentant pechodau trwyddo; ac y cyflawnheir pob un a gredo ynddo. Act. 13. 38, 39. Cyflawnfer Duw, trwy fydd Iesu Grist, ar bawb a gredant. Rhuf. 3. 22. Ioan 5. 24. Gwahoddir pechaduriaid colledig ato. Es. 55. 1—3. Ioan 7. 37. A gorchymynir iddynt gredo ynddo. Ioan 12. 36. 1 Ioan 3. 23. Ufuddhau yw creda; anafodd-dod, i.e. pechod mawr yw anghreda ynddo. 2 Thea. 1. 8. Ioan 16. 7, 8. Mor werthfawr yw yr efengyl; i bechodwr yn ei adwasen ei hun i'w gwled ei gyflwr colledig! Claf yn teimlo ei glefyd—caeth yn profi ei garchar—collfamedig wedi clywed ei gollfarn. Mor weddaidd, yn agwyl y rhai hyn, yw y rhai sydd yn cyhoeddi Iachawdwriaeth! Es. 52. 7.

IV. *Er cyhoeddi Iachawdwriaeth, gwahodd a chymhell dynion i'w derbyn, ei dderbyn, a'u heogentuso y waent, ni fyment ei defnyddio.* 'Ni fynwch ddyfod ataf i (eb Crist) fel y cafoch fywyd.' Ioan 5. 40. 'Ie, (eb Efo) 'ni ddichon neb ddyfod ataf i.' Ioan 6. 44. 'Y mae'n yn caru y rwyllwch yn fwy na'r goleuni.' Ioan 3. 19. Y mae eu meddylfryd yn elyniaeth yn erbyn Duw. Rhuf. 8. 7. O ran dynion byddai darparu Iachawdwriaeth, marwolaeth Crist, a pharegethu yr efengyl, yn ofel.

Byddai yr Iachawdwriaeth fawr a ennillodd Crist, a holl fendithion y prynedigiaeth, yn ofer i ddynion heb eu cymmwyso yn effeithiol, eu derbyn, a'u meddiannu. Felly talu gwerth rhyddhad heb agor y carchar! ennill cymmod a maddentant heb gymmodi a maddent! darparu gwsg heb d gwisgo! a bara heb ymborthi arno! O! na foddlonwn heb gymmwysiad, heb gaisiad, ac atifeddu Iachawdwriaeth; heb fod y bywyd genym; heb gael ein bendithio i'r bendithion ysprydol iddynt yn Nghrist. Ni wna ymbyngio a phroffesu yn wag dda llushad.

Gan nad yw yr Iachawdwriaeth sydd yn Nghrist, neu fendithion y prynedigiaeth, yn lleian i ddynion heb eu cymmwyso atyn, neu, fod pechaduriaid yn cael eu dwyn i'r meddiannu, eu profi, a'u mwynhan; ac hyny, y mae o'r pwys mwyaf, i ni fod yn gywir ein golygladu, a'n harnas, am y ffordd y mae hi yn cael ei chymmwysio: a gwybod ein bod yn cael cymmwysoed o honi, ni dwyn i'w hestifoddu: ac i bawb ein bod, ni yn cael ein gwaredu oddiwrth fendith y

ddledf—arglwyddiaeth pechod—meddiant sathan—oddiwrth y byd drwg,—colyn angau—ar all farwolaeth,—a chael hawl i'r Nef.

1. Yr oedd y cysgodau dan y gyfraith yn dangos yr angenrheidrwydd am gymmwysiad. Nid oedd halogrydd seremonïol yn cael ei symud, heb gymmwysio, neu, daenella y dwf'r neillduath. Num. 19. Yr oedd yn rhaid taenellu dwf'r a gwaed i lanbau y gwahanglwyfus. Lef. 14. Sylwedd y cysgodau hyn yw taenellid gwaed Iesu Grist. 1 Petr. 1. 5. Heb. 10. 22. a 12. 24.

2. Gosodir yr Iachawdwriaeth sydd yn Nghrist allan trwy gyffelybiaethau, megis *Graig*. Esa. 61. 10. Rhuf. 13. 14. *Ymborth*. Ioan 6. 53. *Meddygimaeth*. Esa. 53. 5. Dat. 22. 2. Pethau gwerthfawr, ond ni wnant lês, heb eu cymmwyso.

3. Y mae llawer o'r addewidion mawr iawn a gwerthfawr, am gymmwysiad o'r Iachawdwriaeth. Y mae yr addewid o Grist i wneuthur Iachawdwriaeth, wedi ei chyflawni; ond y mae addewidion gwerthfawr am ei chymmwyso, a chyfrannu y bendithion a ennillodd ef, etto i'w cyflawni. Ier. 32. 38—40. Esa. 55. 2, 3. Ezec. 36. 25—27. Heb. 8. 8—10.

Bellach, ceisiwn edrych beth a ddywed yr Ysgrifthyrr am y drefn i gymmwysio Iachawdwriaeth, oblegid yn yr Ysgrifthyrr yn unig y cawn foddol Duw am hyn.

Yn awr, sylwn ar y fed peth a enwasom.

V. *Bod Duw wedi gofalu wrth drefnu Iachawdwriaeth i bechaduriaid o ddynolrym, am ffordd effrithiol i'w chymmwyso. Yr oedd hynny mewn golwg, yn y cyfansmod tragywyddol.* O gariad anfeidrol, a gras pen-arglwyddiaethol Duw, y tarddodd bwriadu cael Iachawdwriaeth i ddynion pechadurus. Caru yn rhad, a threfnu ffordd, fel na obollid gwrthdrysychau ei gariad, ond bod iddynt gael bywyd tragywyddol. Ioan 3. 16. Rhoddodd y Tad y pechaduriaid a garodd ef i Grist, gan ewyllysio na chollid dim o hon- ynt, ond bod iddynt oll gael bywyd tragywyddol. Ioan 6. 37, 39, a 17. 2. A rhoddodd y Tad yr holl fendithion ysprydol, a fwrriadodd efe i wrthdrysychau ei gariad, Eph. 1. 3. i Grist fel Pen yr Eglwys. Sicrhaodd Crist y bendithion hyn iddynt trwy y prynedigaeth. Y maent yn 'olud anchwiliadwy ynddo ef.' Eph. 3. 8. Y rhai a garodd y Tad, efe a'u rhagluniodd i gael meddiant, a mwynhad o'r Iachawdwriaeth; 'Rhagluniaethodd hwy i Fabwysiaeth.' Eph. 1. 5. 'Rhagluniodd hwy i fod yr un fwr a deir ei Fab ef.' Rhuf. 8. 29. Megis y prynodd Crist hwy i'w rhyddhan, eu cymmodu, eu sancteiddio, a'u gogoneddu. Rhaid gwneud hynny iddynt, os amgen dyrrysr y bwriadu dwyfol. Rhoddodd brid-werth dros bechaduriaid euog dan gollfarn; fel y 'Dywedai wrthy earcharorion, ewch allan.' Esa. 44. 9. Rhoddychu a Duw trwy ei farwolaeth, 'fel na achubir trwy ei fywyd ef.' Rhuf. 8. 10. 'Eu prynu i'w puro.' Tit. 2. 14. *Nid eu prynu, a gweithio Iach-*

awdwriaeth iddynt ar ryw amodau ansicr, megis dewisiad eu hewyllys, neu os credant, &c. Pe felly, gallasai ei amcanion fyned yn ofer!

Y mae yn wirionedd sicr, mai y rhai a gredant yn Nghrist, a gant etifeddu Iachawdwriaeth. 'Ni chollir pwy bynaga gredo ynddo ef.' Ac y mae mor wir, mai rhodd Duw er Crist yw fydd. Y mae rhoddi fydd o'r un cariad, a rhoddi Crist.

1. Y mae cymmwyso bendithion y prynedigaeth, i fod yn sicr i'r prynedigion. 'Y rhai oll a roddodd y Tad i Grist, a ddaw ato ef. Ioan 6. 37. Tyn y Tad hwy, Ioan 6. 44, 45. Tyn Crist hwy ato ei hun. Ioan 12. 32. Rhoddodd Crist ei elinees dros y defaid, ac y mae yn rhaid iddo eu cyrchu. Ioan 10. 15, 16. 'Daeth i geisio a i gadw yr hyn a gollasid.' Y mae efe 'yn myned ar ol yr hon a gollwyd, hyd oni chaffo efe hi.' Luc 15. 4. a 19. 10. Byddai yr Offeiriad gynt, ar ol tywallt gwaed yr aberthau, yn gofalu am ei daenella, &c. Felly Crist ar ol ei aberthu ei hun yn ddifai i Dduw. Heb. 9. 14. Aeth i'r cyssogwr trwy ei waed ei hun. Heb. 1. 3. a 9. 12. Cafodd, neu ennillodd 'i ni dragwyddol ryddhad.' Taenellir ei waed ar y rhall hedogedig, nes puru eu cydwybodau i wasanathu Duw. Heb. 12. 24. 1 Petr. 1. 2. Y mae ein Harchoffeiriad mawrni, yn eiriol gyda'r Tad, am i'r prynedigion gael bod yn gyfranogion o holl fendithion y prynedigaeth. Gorchymynodd y Tad iddo ofyn iddo. Salm 2. 8. Esa. 49. 6, 8. Bu farw, y mae yn awr yn eiriol dros y rhai y bu efe farw yn eu lle. Rhuf. 8. 33, 34. Ioan 17. 9, 15, 17, 20, 21. Y mae yn cael anfon yr Yspryd i gyfrannu yr eiddo ef i'w bobl. Ioan 14. 16. a 16. 14. Myn 'eu cwbl iachau.' Cael cyflawn Iachawdwriaeth iddynt. Heb. 7. 25. Ioan 17. 24.

Gan mai o gariad y bu Crist farw dros bechaduriaid, Ioan 15. 13. Eph. 5. 2, 25 Gal. 2. 20. a bod ei gariad ef yn ddiglyfnegid. Ioan 13. 1. Heb. 13. 8. A bod pob awdurdod ar bob peth yn y nef a'r ddaear ganddo. Mat. 28. 18. Ioan 17. 2. Oni syn ef er pob rhwystrau i gymmwysio holl fendithion y prynedigaeth at y prynedigion? 'Estyn ei ddyddian, a gwel ei had.'

2. Y mae yr Iachawdwriaeth yn eiddo pob un sydd yn credu yn Nghrist. Y mae y rhai sydd yn credu ynddo, ac yn ei dderbyn ef, yn cael y fraint o fod yn feibion i Dduw. Ioan 1. 12. 'Ni chollir hwy.' Ioan 3. 15. 'Y mae gaddant fywyd tragywyddol.' Ioan 3. 36. 1 Ioan 5. 11, 12. Maddeuir pechodau, a chyflawnheir pob un a gredo ynddo ef. Act. 13. 39. Rhuf. 3. 22. Gellir dywedyd wrth bob pechadur sydd yn gwel- ed ei gyflwr colledig, ac mewn tralloed am fod yn gadwedig, 'Cred yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadwedig fyddi.' Act. 16. 31. Y mae y rhai hyn yn 'gydetifeddon a Christ.' Rhuf. 8. 17. 'Y mae pob peth yn eiddo iddynt.' 1 Cor. 3. 22. Ond er bod yr holl bethau hyn i'r rhai a gredant; ac er y

gelwir yn daer ar y rhai sydd yn clywed yr efengyl i gredu: etto ni chred neb o hono ei hun; 'Ni fyn,' a ni ddichon yn dyn wrth natur ddyfod at Grist, sef credu ynddo, a'i dderbyn, a'i ddefnyddio. Ioan 5. 40. a 6. 44.

3. Ond fel yr oedd Duw yn rhagweld gelyniacth, a gwrthnysigrwydd dynion trwy y cwymp, y byddent yn caru pechod, ac yn casau sancteiddrwydd; y byddent yn weiniaid i bob peth sanctaidd a da, i.e. yn feirw mewn pechodau. Ni dderbyniell iachawdwriaeth rad er ei pharotol. Na fynent, ac na allent ddyfod at Crist, ei dderbyn, &c. Trefnuwyd yn nghyfammod y prynedigaeth, ac addawodd Duw yn ei Air sanctaidd, y byddai i'r Yspryd Glan, ddwyn y prynedigion i feddiannu bendithion y prynedigaeth, ac i etifoddu Iachawdwriaeth. Esa. 44. 3, 4, 5. a 50, 21. Ezee. 36, 25-27. Joel 2. 28. Y byddai i'r Yspryd gael ei roddi, yn ganlynol i anguen Crist, yn ffrwyth ei Aberth, a'i lawn ef, Ioan 7. 39. a 16. 7. 8. i ogoneddu Crist, mynegi ei bethau ef i'w bobl, Ioan 16. 14, 15.; i 'eogluro dyfion bethau Duw,' rhoddi gwybod 'y pethau a rad roddwyd i ni gan Dduw.' 1 Cor. 2. 10, 12.

Y mae yr addewid o'r Yspryd Glan yn cael ei galw 'addewid y Tad,' sef ei addewid hynod ef. Luc 24. 49. Addewid fawr yn cynnwys llawer; prif addewid y Testament Newydd. Prif addewid yr Hen Testament oedd addaw Crist i wneuthur Iachawdwriaeth. Prif addewid y Testament Newydd yw addaw yr Yspryd i'w chymwysu. Gelwir yr Yspryd Glan yn 'Yspryd yr addewid.' Eph. 1. 13. Ar ol i Grist gwblhau y gwaith a roddwyd iddo i'w wneuthur yn sefyllfa ei ddarostyngiad, derbyniodd, fel Cyfryngwr, bob awdurdod yn y nef a'r ddiaer. Mat. 28. 18. Ioan 17. 1, 2. Ac ar ol esgyn yn suddugoliaethus i'w ogoniant 'derbyniodd gan y Tad yr addewid o'r Yspryd Glan,' (Act. 2. 33.) fel y rhoddai efe ef i'w had, i'w brynedigion. 'Fel am y cwbl a roddodd y Tad i Grist y rhoddai efe iddynt fywyd tragwyddol. Ioan 17. 2. Y mae Crist yn rhoi ei Yspryd i'w holl had. 1 Cor. 12. 13. Rhuf. 8. 9.

Y mae cariad a gras yn ymddisgleirio yn nghymwysiad iachawdwriaeth gymmaint ag yn ei gwnethur. Y mae gras mor ddigymmysg yn nghymwysiad bendithion y prynedigaeth ag yn y prynedigaeth. Y mae 'daioni a ehuriad Duw, yn ymddangos yn ei waith yn tywallt yr Yspryd, allent, ac adnewyddu pechaduriaid. Tit. 3. 4, 5, 6. O gyfoeth ei drugaredd, o'i fawr gariad, a rhagorol olud ei ras, y mae yn cyfodi y meirw o'u pechodau, a'u creu o newydd yn Nghrist. Eph. 2. 4-7. Pan y dywedir, 'Trwy ras yr ydych yn gadwedig' yn adn. 5. golygir bod cymmwysu iachawdwriaeth o ras yn hollol. O gariad a gras penarglyddiaethol y trefnodd y Tad Iachawdwriaeth i bechaduriaid colledig. Ioan

3. 16. Felly o gariad a gras anfeidrol y gwnaeth Crist hi. Ioan 15. 13. Eph. 5. 2. O'r un cariad a gras anfeidrol y mae yr Yspryd Glan yn ei chymmwysu. 'Cariad yr Yspryd.' Rhuf. 15. 30.

Yr un cariad grasol, penarglyddiaethol, anghyfnwidiol, sydd yn y Tri Personau, at yr un gwrthdrysychau, sef pechaduriaid truenus o ddynolryw. Gan hyny, y mae yr Yspryd Glan mor sicr o gymmwysu yr Iachawdwriaeth at ei gwrthdrysychau, ag oedd y Mabi'w hennill iddynt trwy ei anguen.

'Bwriadu wnaed eu hachub,
'A'r bwriad ddaw i ben,
Mor sicr a'r bwriad hwan
O farw ar y pren.'

Y mae yr Yspryd Glan yn gweithio yn ei ras penarglyddiaethol wrth gymmwysu Iachawdwriaeth, heb un tellyngudd yn y gwrthdrysychau. Y mae yn gweithio yn effeithiol, ni chymmer ei stat na'i rwystrau gau neb. Y mae yn ei chymmwysu yn *heliacth* at yr holl brynedigion o bob oed, a gradd, llwyth, ac iaith. Yn *raddol*, etto yn *gyfawn*, i steb yr holl ddybenion, nes perffeithio yr holl eglyws, 'casglu ynghyd yn un blant Duw.'

4. Y mae yr Yspryd Glan, wrth gymmwysu Iachawdwriaeth, yn dwyn pechaduriaid i gredu yn Nghrist, ac yn eu huno hwy ag ef. 1 Cor. 6. 17. Yn eu creu y'Nghrist. Eph. 2. 10. Yna y mae holl fendithion y prynedigaeth yn eiddo iddynt. Y mae 'ganddynt fywyd tragwyddol.' Er y dyllent hwy gredu, eu dyledswydd ydyw. 1 Ioan 3. 23. Etto ni fynant wneud. Ioan 5. 40. Ac ni ddichon neb wneud, Ioan 6. 44. Nid o ddynion eu hunain y mae fydd yn Nghrist. Eph. 2. 8.

Nid yw dynion yn eu cyfiwr natur yn gweled anguen am Grist, nac yn gweled gwerth ynddo, yn enwedig gwerth ei gael yn eiddo iddynt. I Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg.' Mat. 9. 12.

Y mae dynion wrth natur yn elynion Duw, yn casau Crist a sancteiddrwydd: eu 'syniad yn elyniaeth.' Rhuf. 8. 7. Ni allent garu cael cymmod na chymdeithas i Duw. Y maent yn caru pechod o egwyddor, ac nid ydynt yn caru cael eu gwared oddi wrtho. Ni ddichon yr egwyddor lywodraethol sydd ynddynt gredu yn Nghrist.

(1.) Ond pan y del yr Yspryd Glan at ei waith y mae efe yn argyhoeddi dynion o bechod. Ioan 16. 7, 8. Eu dwys bigo yn eu calonau, &c. Act. 2. 37. Dyfod a'r gorchymyn adref at eu cydwylodau, nes adfywio pechod, ac y byddont hwythau feirw, Rhuf. 7. 9. eu lladd trwy y ddeddf i'r ddeddf, Gal. 2. 19. eu gobaiith gan y marw: gweled eu bod 'heb obaith ganddynt, ac heb Dduw yn y byd.' eu gweled eu hunain yn golledig, yn haeddu yn gyfiawn fod dan ddigofaint Duw, ac na allent eu hachub eu hunain. Darfu am danom! beth a wnawn? yw eu hiaith.

(2.) Ond y mae yr Yspryd Glan, yr hwn a'u hargyhoeddodd o bechod, yn ei gariad a'i ras penarglyyddiaethol, yn eu dwyn at Grist, ac yn ei nerth anfeidrol yn planu egwyddor fywiol o fydd ynddynt, hyd onid rydynt yn credu 'yn ol gweithrediad nerth ei gadernid ef.' Eph. 1. 19. 'Rhodd Duw.' Eph. 2. 8. Gweithrediad Duw yw. Col. 2. 12. Bwriadodd y Tad ei rhoddi: 'fydd etholedigion Duw,' yw hi. Tit. 1. 1. Mat. 16. 17. Y mae y Tad yn tynnu at Grist. Ioan 6. 44, 45. Er mwyn Crist y rhoddir hi, ar gyfrif ei angen ef. Phil. 1. 29. 2 Petr. 1. 1. Enuillodd Crist hi wrth dalu gwerth eu rhyddhad. Y mae y Tad yn ei 'rhoddi er Crist.' Trwy yr Yspryd y mae hi yn cael ei rhoi. 1 Cor. 12. 9. 2 Cor. 4. 13. Felly, gweith yn amlwg bod fydd yn 'rhodd Duw,' 'fydd etholedigion Duw,' wedi cael ei hennill gan Grist i'w holl had; ac egwyddor fywiol fydd yn cael ei gweithio, neu ei phlanu yn yr enaid gan yr Yspryd Glan. Iawn y gellwir fydd, gras—gras cadwedigol—fydd fywiol—sancteiddiaf fydd yw. Judas 20.

(3.) Y mae yr Yspryd Glan yn defnyddio yr efengyl, fel moddion, i ddwyn rhai i gredu, 'fydd trwy glywed Gair Duw.' Rhuf. 10. 17. 1 Petr. 1. 23. Y mae y rhai a 'etholwyd i iachawdriaeth,' a 'fydd i'r gwirionedd,' yn cael eu galw i hyny trwy yr efengyl. 2 Theo. 2. 13, 14. Planu egwyddor fydd ynddynt pan yr all enir hwy. Y rhai a gredant yn enw Crist yw y rhai a aned o Dduw. Ioan 1. 12, 13. 'Yr hwn sydd yn credu o Dduw y ganed ef.' 1 Ioan 5. 1.

(4.) Ar ol planu egwyddor fydd fywiol ynddynt, y maent hwythau yn credu; eu cynueddfau, eu deall, a'u hewylls, &c. yn gweithredu yn wirfoddol. Er na ffw, ac na ddichon, dyn cwympedig gredu yn Nghrist; etto nid oes neb yn credu ynddo o'i anfodd. Y mae yr Yspryd yn planu anian, neu egwyddor, ynddynt i hyny. Byddant ewyllysgar. Salm 110. 3. Duw yn tynnu, a hwy yn rhedeg. Can. 1. 4. 'Duw sydd yn gweithio ynddynt ewyllysio a gweithredu o'i ewylls da ef.' Phil. 2. 12.

(I'w barhau.)

YCHYDIG O HANES

Dechreuad a chynnydd y Trefnyddion Calfnaidd yn Llanrug, &c. Sir Gaernarfon.

(Parhad o du dal. 117.)

WILLIAM. A oedd yr un swyddog eglwysig ym mhilith y rhai a ymneillduasant o Lanrug, i'w tywys a'u porthi.

JOHN. Oedd, un Mr. John Roberts, y Castell, yr hwn a fu yn ddefnyddiol a llafurus gyda gwaith yr Arglwydd yn ei ddydd a'i dymmor. A ddiarheua genyf fod cofiad wriaeth am y gwr llafurus hwn yn barchus a chynnes iawn yn mynwesau pawb o'i

gymmydygion a'i gyfeillion, fel Cristion ac fel swyddog yn yr Eglwys. Fel Cristion yr oedd ei yrfa yn hynod o hardd. Yr oedd yn neillduol iawn am arfer duwioledeb gartref. Bydd i'w gulwyd brydforth ar ei holl deulu pan y delect ynghyd i ddarllen, canu, a gweddio yn deuluaidd. Mewn gair, yr oedd y gwr hwn, o ran ei lafur a'i fyddlondeb, fel wedi rmygasegru i'r Arglwydd, efe a'i olud bydol. Yr oedd yn wastad yn cofio llettygarwch, a diau nad anghofia llawer o blant yr Arglwydd yn eu hoed y cyysur a'r ymgeidd a dderbyniasant yn ei dŷ lawer gwaith. Fel swyddog eglwysig yr oedd yn un llafurus a fyddlon; a bu o les mawr i'r eglwys yn Llanrug a Llanddeiniolen; yn enwedig i'r gangen eglwys yn Llanddeiniolen, ar ol yr ymneillduol o Lanrug, oblegid nid oedd ganddynt ond efe i'w blaenori: a thu ag at fod yn fuddiol a gwasanaethgar i'r Eglwys teithiodd lawer, ym mheli ac yn agos, i ymofyn cyhoeddiadau pregethwyr i ddyfod i'w ardal. Bu ddengain gwaith fel swyddog yn Nghymmanfa y Bala. Ac felly ni cholodd yr un Gymmanfa o'i ooddiad yn ei swydd hyd ddydd ei farwolaeth, yr hyn ydoedd 40 mlynedd. Bu yn Llanellian, yn Mon, bedair blynedd; yn Llanllyfni, yn Arfon, 10 mlynedd; ac yn Llanddeiniolen, 26 mlynedd. Mewn perthynas i'w ddull gyda gwaith yr Arglwydd, byddai bob amser wrth hyfforddi a chynghori yn dwyn rhyw addysgiadau buddiol ac adeiladol oddiwrth haenion ysgrythyrol. Hefyd, byddai mor felys a phrofiadol wrth drin am drefn yr Iachawd-wriaeth, fel y byddai yn aml a'i ddagrau ar ei ruddiau wrth draethu am dani. Byddai bob amser yn ddaer iawn ar y gwragedd crefyddol i ymddwyn ac ymarfer yn grefyddol yn eu cymdeithasau a'u gilydd. Ond er galar a cholled fawr i Sion bu farw ar y 7fed dydd o Fai, 1826, yn 71 mlynedd oed, gan edael ei anwyl blant, a'i rinweddol wraig, i alaru ar ei ol. Ac y mae cymaint o ol ei hyfforddiadau i'w weled ar ei feiblon fel y maent yn ei efelychu mewn llawer o weithredoedd da.

W. Er colli swyddegion effro a fyddlon, y mae yn gyssur mawr meddwl am yr Arch-offeiriad mawr sydd ar dŷ Dduw, yr hwn sydd yn aros yn dragwddiol. Ond a ydych chwi ddim yn cofio am ddim gwawr a rhyw lwyddiant neillduol ar grefydd yn-eich hardal?

J. Wel, aeth blynyddau lawer heibio, a chrefydd fel pe buasai islaw sylw y trigolion, ac heb ddim gwawr neillduol hyd y fl. 1807, pan y torodd rhyw ddiwygiad neillduol ym mhilith y plant. Fe sefydlwyd rhyw fath o gyfarfod i addysgu plant, yr hwn a elwid 'Society plant.' Ac mewn cyfarfod fel hyn yn Brynteg y gwelwyd peth ar y plant nad anghofia rhai byth, sef eu gwelwed yn tori allan i waeddi a moli Duw, ac nid yw yn hysbys iddynt weled neb yn gwneyd hyny o'r blaen.

lle, o herwydd nid yw y Cymru wedi eu dyagu i fyw ar weinidogaeth soffydlog etto, os dysgant ryw bryd; o herwydd hyn y mae mor angenrheidiol cael Tŷ ag oedd cael Capel, am hynny fe fydd eisieu tua a hanner, neu ddau cant o bunnau at hynny; felly chwiri a welwch fod eisieu tua 467 o bunnau cyn y bydd yr achos yn gysurus yn Nublia.

Mae y morwyr yn llwyth o bobl sydd yn agored i beryglon mawrion, ac y maent yn myned i fyd tragywyddol yn aml yn ddiaf-syd iawn, ac y maent hwy, yn anad neb, mewn angen am fod yn barod bob mynyd. Dywedir fod 500 o longau Lloegr wedi eu colli yn y gauaf diweddar, a 1500 o eneidiau wedi myned i'r byd mawr, a lle cryf i faru, oddiwrth eu hagwedd gyffredin, fod llawer o honynt yn anmharod.

Darlennais hanes llong o Bwllheh, a gollwyd ar ei thaith o'r America. Ar y dydd cyntaf o Ragfyr diweddar tarawodd ton fawr arni, ac a ysgubodd dri o'r dynion, yr hwylybrenau, y crechod, y casgau a'r dwfr, a'r bwyd, a'r cwbl (y mae yn rhyfedd fod llongau sydd yn myned i'r America yn gorfod cadw eu bwyd a'u dwfr ar y bwrdd). Dywed y Cadben fel y canlyn, 'Pan ymadawodd y mor a'r bwrdd, aeth y gweddill o honom i ben ol y llong i farwello a'u gilydd cyn myned i'r byd mawr ar ol ein cyfeillion. Aethom oll ar ein gliniau i weddio ar yr Arglwydd am gymmeryd trugaredd arnom: ac yn wir yr wyf yn meddwl iddo wrando a nom. Cawsom feddwl i dori yr hwylybrenau oddiwrth y llong, a dechreu pwpio y dwfr oedd wedi myned iddi, a hyn a wnaethom mewn ychydig amser, er ein llawenydd: ond erbyn edrych nid oedd genym un dyferyn o ddwfr, na thamaid o fwyd, na goleu i gynneu tan. Ar y trydydd dydd torodd ton fawr arall drosom, ac ysgubodd ymaith un o'r dynion ynghyd a'r llyw. Erbyn hyn nid oedd genym ddim i'w wneuthur, yr oedd ein holl ddoethineb wedi pallu; yr oedd ein tafodau yn gwaedu gan syched yn yfed ein * * * * * ein hunain. Ond ar y 5ed dydd gwelsom y peth harddaf a welom erioed, sef y llong Republic, o New York, yr hon a anfonodd ei ohwch, ac a'u cymmerodd ni ar ei bwrdd, a chawsom bob ymgeledd, ac welo ni yn awr mewn gwlad estronol, sef Caerlefrwg Newydd, yn America, heb ddimeu yn ein pocedau, na fawr o ddillad am danom, ond yr wyf yn go-beithio y gofala yr Arglwydd am danom.'

Fy nyben yn adrodd yr hanes uchod yw, ein cynhyrfu i wneuthur a allom, ac i achub pob cyfensiadra i ddangos ffordd iachawdriaeth i'r morwyr, fel y byddom lân oddiwrth eu gwaed.—Ydwyf, eich gwia,
Burdd Llong.

E. LLWYD.

CAMDEFFNYDDIO ARIAN.

Wera sylwi ar y symiau mawrion o arian sydd yn cael eu talu yn flynyddol mewn

llawer ardal yn Nghymru am y llysoysa hudolaidd hwnw, sef y Tobacco, gullir prof na byddai y Cymru mor dlawd o arian ag y maent, pe gwnaent iawn deddfnydd o'r hyn sydd ganddynt. Er bod amgylchiadau llawer o dledion Cymru eleni yn gyfyng iawn, pe gollid cael ond cymmaint o arian ag sydd yn cael eu gwario yn unig am Dobacco, ni byddai yr un noeth heb ei ddilladau, yr un oer heb ei gynnau, yr un newynag heb ei ddigoni, nac eisieu trwth, nac adelladau Gweithdy i'r Tlodion trwy Gymru oll; o herwydd y mae llawer mwy o arian yn myned o Gymru am Dobacco nag sydd yn myned at gynnal y tlodion. Nid yw rhai plwyfydd, sydd yn adnabyddus i mi, yn talu hanner cymaint at gynnal y tlodion, ag y maent yn ei dalu am Dobacco.

Clywais rai yn dywydd pe gallant greu eu bod yn pochu wrth deddfnyddio Tobacco y gwnaent lwyf ymwrthod ag ef i'r rhai hyn yr atebaf, os bys ato yw yr unig achos eu bod yn ei dddefnyddio, eu bod yn pochu: ac oni allant brofi fod ar eu nat-ur hwy angen am Dobacco, er cynnalid hys- neu foddysghiaeth, ei fod yn bechod afre- lioni arian am dano, pan y mae gan yr hys- a bia yr aur a'r arian gymmifer o Gymdeith- asau gwerthfawr yn ein dyddiau ni yn galw am helaeth gyfraniadau. Hefyd, oni allant brofi fod yn ddyledswydd arnynt deddfnydd- io Tobacco y mae yn bechod iddynt afre- lioni eu hamser gwerthfawr i'w gyrobu, ei gnoi, neu ei hogi, a throbu eu hamser a'u nerth i ennill arian i dala am dano.

ANTI-TOBACCO.

DIOGELWCH A DEDWYDDWCH Y CRISTION.

BORE y 23ain o fis Mai, 1887, clywais Brogeth (braidd nad dywedwn) a' nghyffred- inol. Y testun oedd, *Rhwf. 8. 1.* Ei swm a'i sylwedd ydoedd,—“Bod 'yn Nghrist Iesu' yw y fendith fwyaf, yr annhraethol fwyaf, a'r fraint oruchaf, ag sydd bosibl i ddyn, i bechadur, byth fod yn feddiannol arni. Mae yn cynnwys pob bendith arall am amser a thragywyddoldeb! Mae yr hyn sydd yn Nghrist Iesu yn *rhydd* eddwth *ddamnedigaeth*; mae ei holl bechodau wedi eu maddu yn dragywydd; mae efe wedi'i gymmodi â Duw; mae efe mewn heddwch ag Ef; mae efe wedi ei wneuthur yn gyfr- anog o gyflawnder Crist; caiff ei lary war- edu oddiwrth euogrydd, llywodraeth, a hal- ogrydd ei holl bechodau; efe a wneir, neu a wnaed, yn gyflawnder Duw *ynddo Ef*; caiff ei wneyd yn berffaith sanctaidd, yn berffaith ddedydd, ac yn llawn o lawen- ydd nefol; caiff fod gyda Christ, lle y mae Efe, a gwaelid ei ogoniant Ef, ar ddeheu- la Duw Dad; caiff fod yn gyffelyb iddo Ef, ai wneuthur yn gyfranog o'i ogoniant Ef! a hyny i bob tragywyddoldeb! Ie, mae ded- wyddwch y rhai sydd yn *Nghrist Iesu* yn as- feidrol uwchlaw yr hyn sydd bosibl i dda

ni wnaif ond adrodd chwedl am hen wraig ag oedd yn byw gerllaw Brynateg. Yr oedd gan yr hen wraigas goed eirin mewn gardd, a mawr fyddai ei thrafferth bob blwyddyn rhag i fechgyn yr ardal eu lladrata hwy. Yn yr amser yr oedd y Cyfarfodydd plant yn cael eu cynnal yn y Brynateg, penderfynodd yr hen wraig, gan fod cymaint o blant yn myned ac yn dychwelyd heibio ei thŷ, mai ofer oedd iddi ddisgwyl dim o'r ffrwythd y tymhor hwnw. Ond yn y gwrthwyneb y bu: yr oedd gan y plant fater arall i fod gyd ag ef: ac yn niweddey tymhor yr oedd yr hen wraig yn tystio gyda llw na welodd hi erioed y fath beth, nad oedd dim un wedi colli am a wyddai hi y tymhor hwnw.

W. Cyfnewidiedd byfryd oedd hwn. Cafodd yr hen wraig ei ffrwythau, a'r bechgyn grefydd. Ond a fu un ffordrech bellach i gael Capel yn yr ardal hon?

J. Fe fu yr ychydig frodyr oedd yma mewn awydd mawr lawer gwaith i gael rhyw le mwy cyfiens i addoli yn lle bod yn y tai annedd. Ond yn un o'r Cyfarfodydd plant yn y Brynateg, wrth ystyried yr anfantais ag oedd i'r achos lwyddo yn y dull yr oedd, penderfynasant gwisio lle i adeiladu rhyw ysgoldy bychan, a llwyddwyd i gael hynny, ac ymosodwyd ar y gwaith yn ebrwydd, a se adeiladwyd yno Ysgoldy, yr hwn oedd wyth lath o hyd a chwech o led, a phwlpud ynddo i bregethu o hono. Ar ol gwneuthur hyn sefydlwyd yr Eglwys yma; ac o herwydd y cynnydd oedd ar grefydd, a'r gwr-andawyr yn lluosogi, aeth yr Ysgoldy hwn yn rhy fychan i'w cynnwys; ac ym mhen y deuddeng mlynedd ail-adeiladwyd yr Ysgoldy hwn, a gwnaed ef yn dŷ helaeth, ac eisteddleoedd ynddo. Ym mhen y deuddeng mlynedd drachefn, sef 1828, ail-adeiladwyd ef etto, a gwnaed ef yn Gapel mawr a helaeth, yn 16 llath o hyd a 13 o led, a llofft o'i gwmpas, oddigerth yr ochr y mae y pulpu arni. Y mae hon yn adeilad brydferth iawn.

W. Gwelaf bod llwyddiont cyflym ar yr achos yn eich plith. A ddarfu i yr un gangen o Eglwys godi o'r Eglwys yma etto?

J. Do: oddi yma y deilliodd Eglwys Pentir, ac y mae yno Gapel mawr a phrydferth. Oddi yno hefyd y deilliodd Eglwys Cefn y Waen, ac y mae yno Gapel deuddeg llath o hyd a deuddeg o led, ac yn adeilad hardd iawn.

W. Dywedasoch mai o Lanrug y deilliodd Society yr Ysgoldy. Dywedwch pa faint o ganghenau a deilliodd o Lanrug, a pha faint yw nifer eu haelodau yn bresennol?

J. Yr Ysgoldy oedd y cyntaf a deilliodd o Lanrug, a'i nifer yn awr yw 160:—yna Pentir o'r Ysgoldy, a'i nifer yw 48:—yna Eglwys Rhydfawr o Bentir a Llanrug, a'i nifer yw 51:—yna Cefn-y-Waen o'r Ysgoldy, a'i nifer yw 70:—Tan-y-maes o'r

Rhydfawr a Llanrug, a'i nifer yw 49:—yna Cwm-y-glo o Lanrug, a'i nifer yw 86:—yna Ysgoldy y Ceunant, u'i nifer yw 30. Nifer Eglwys Llanrug yn awr yw 100:—a chyfanswm y cwbl yw 544.

W. Hynod iawn y y 15 oedd yn dechreu y Society yn Llanrug wedi myned yn 544! ac on'd oes gyfiawriad helaeth i'w weled yma o'r geiriau hynny, 'Y fechan wedi myned yn fil, a'r wael yn gmedd gref.'

J. Noswaith dda i chwi, William, rhaid i mi fyned adref, y mae yn llawer o'r nos.

Proscatiron

W. HUGHES.

YR ACHOS CYMREIG YN DUBLIN.

Sra—Gwelais, yn y Drysorfa am Ionawr, 1839, Hanes Agoriad Capel Cymraeg Dublin; ac yn yr hanes gamgymeriad mewn perthynas i'r casgliadau at draul adeiladu y Capel: dywed yr hanesydd, 'Casgliwyd yn y Capel, y dydd yr agorwyd ef £24. 3s. 3½c. Gwir. Casgliwyd yn Nublin, gan drigolion y ddinas a'r morwyr, £110. Gwi. Ac yn Nghymru £200. Dyma lle y mae y camgymeriad: ni chasglwyd yn Nghymru hyd yma, trwy wybodaeth y Trysorydd, Mr. John Roberts, Caergybi, ond fel y canlyn: Gogledd Cymru, £109. 3s. a'r Deheudir, £14. Yr oll a gasgliwyd rhwng Dublin a Chymru yw £233. 3s. Traul adeiladu y Capel yw £500: felly y mae o ddyled yn aros tua £266. 17s. Fe feddylodd Mr. Williams fod dan gant o bunnau wedi eu casglu yn Ngogledd Cymru yn lle cant; ac y mae yn rhyfedd ganfod mwy wedi ei gasglu yn Nublin at adeiladu Capel Cymraeg nac yn holl Ogledd Cymru.

Mae yn anhwadd genyf foddwl fod yr achos wedi ei roddi yn deilwng o flaen y Cymru, ac onide nid can punt a gawda o Ogledd Cymru. Anwyl gyfaiillion, gwnaethoch lawer y blynddoedd diweddafer achub paganiaid duon a malynton, gwledydd eatronol, cofiwch am y paganiaid gwynion, eich brodyr yn ol y cnawd, y Morwyr, er mwyn y rhai yr adeiladwyd y Capel. Mae y Saeson wedi llafurio llawer yn mhilith eu morwyr hwy yn y blynddoedd diweddaf, trwy adeiladu Capelydd, ar dir a dwr, ac y mae bendith y nef wedi ymdangos ar eu llafur. Ond hyd yn awr nid wyf yn deall fod y Cymru wedi myned i ddim traul er mwyn eu morwyr, er fod Cymru a'r byd wedi cael rhan fawr o'r Bibl trwy forwyr.

Gobeithwn na adewir swllt o ddyled ar Gapel Dublin, o herwydd y mae yn angenrheidiol ei ystyried yn sefyllfa Cenedol. Y mae yn hyabys i'r cyffredin nad oes fawr o deuluoedd yn prasuyllo yn y ddinas i gynnal achos crefyddol; ond y mae yr ychydig sydd yno yn fyddlon iawn. Mae eisieu ty annedd wrth y Capel er mwyn bod gan y Treffyddion Calfnaidd le cyfiens y gall y pregethwr fyned iddo pan yn ymweld a'r

gwrthwynebiadau teuluaid, ymdrechodd i godi allor i'r Arglwydd, yn ei thŷ; darllenai gyfran o'r Ysgrthyrau, a gweddai yn gyhoeddus yn y teulu. Ar ol dyfodiad ei gwr i broffesu'r Arglwydd Iesu, annogai ei i ddarllen pennod, a myned i weddi; a phan welodd un o'r gweision beth mor ddiethrol, chwarddodd mewn gwad; ar hyn, admoddai hithau Ysgrthy'r, sef, 'Pwy bynag fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn yr odinebus a'r bechadurus genbedlaeth hon, bydd cywilydd gan Fab y dyn yntan hefyd, pan ddol yn ngogoniant ei Dad gyda'r angelion sanctaidd,' hyd nes aeth y dyn i gryau fel deilen.

Bu yn gydygyfranog a'i gwr, o'r erledig-aeth a'u goldiweiddodd o achos enw yr Arglwydd Iesu. Daeth trwy lawer o orthymderan, yn ddirgnach a thawel iawn. Gellir dywedyd, yn ddibetrus am dani, iddo ddyfod yn lanach lanach o bob ason, a phurach burach o bob fflwr. Bu yn famaeth dyner iawn i achos crefydd, yn y Gaerwen, hyd ddydd ei marwolaeth. Cyfrifai yn frainit fwyaf iddi gael gofalu am brogethwyr, trwy eu lleття, a'u hymgeleddu, a'u diddaru. Y mae eu lleoedd, hi, a'i gwr, yn yr eglwys, etto, heb neb yn eu lleuwi.

Yr oedd E. Williams, yn un o duedd haelionus iawn i ddiolion, 'Y cwyn na wyddai, a chwiliat allan.' Cwyna yn ofidus, gan lawer, am dani yn barhaus.

Tebygol na chafodd bleer mewn dim, ar ol marwolaeth Mr. Williams, ond pethau'r Bibl. Darllenodd lawer yn ei dyddian diweddf, a phrosodd addowidion yr Ysgrthyrau yn felysach na diferiad y diliau mēl. Mynych y cofiai y gair hwn, 'Y mae gan hyny orphwysa etto yn ol i bobl Dduw.' Canai y pennillion canlynol gyda bla,.

'Cyfammod hwa ōl modrwy'n gwa y mae,' &c.
'Mae dydd yn dod i'r had breninol,
I gael mordwyo ta a'r gwlad,' &c.

Y Sabbath diweddf, ond dan, iddi ar y ddaear, y dymunai gael pen ac inc, i nodi yr Ysgrthyrau oedd wedi tynnu ei sylw, mewn modd hynodol, sef, Ier. 49. ll. a 50. 4, 5. Galar. 3. 22-40.

Nos y 6ed o fis Mawrth, 1838, cafodd ergyd farwol gan y parlys mud, a'r gair diweddf a ddeallid ganddi, ydoedd, 'Ben-digedig fyddo enw yr Arglwydd.' Bu farw brydnawn y 14eg o'r un mis, pryd yr ehedodd ei rhan anfarwol i'r orphwysa ddy-munol, tu hwnt i ofid a phoen byth. Ei hoedran oedd 66.

Ei CHYFAILL GALARUS.

Gaerwen, Mon, Mawrth 21, 1839.

COFIANT MRS. RACHEL MILES O KENDAL.

Rachel Miles ydoedd ferch i Richard ac Elizabeth Rowlands, ganwyd hi yn Swydd Forganwg, nid pell u Gaer Bell (*Caerphilly*). Pan oedd hi yn ieuaug, symudodd ei rhi-

eni i fyw i waith Mr. Kendal, yn nyffryn Mynyw a Brycheiniog, (oddi wrth yr hwn y galwyd y lle felly.)

Pan oedd yn 23 oed, priodwyd hi â Mr. Thomas Miles, o'r lle uchod. Pan oedd yn 30 oed, ymvelodd yr Arglwydd i hi mewn gwasgia am ei chyflwr, trwy bregust Mr. Watkin Williams o Swydd Benfro; pan roddodd y gwr hwaŵ y pennill hwaŵ allan ar ol pregetha, sef,

Daw buet im, yn Arglwydd da,
Ac yn breuwylia i drigo.

Gorchfygwyd ei theimladau nes gwaeddi allan gyda gwasgia ddwys, mewn clodfoddedd a gweddi. Bu yn briod tan ag 20 mlynedd, a bu iddi chwec o blant, 5 o ba rai ydynt yn fwy alara am ei cholli. Daeth ei gwr at grefydd oddeutu yr un amser a hithau, a daliodd afael ynddi tra bu hi byw, ac felly magasent eu plant yn yr eglwys, y rhai ydynt yn parhau felly. Dyoddefodd lawer o gystuddiau, yn enwedig yn ei blynyddoedd diweddf, tan ba rai yr ymddangosai yn hynod o amyneddgar. Fel mam yr oedd yn ddiolion, fel gwraig yn codyniedig a mwynaid, ac fel gymmyddoges yn garedig. Nid oedd yn hyd ei hoes, wedi cyrhaedd profiad uchel iawn, megis sicrwydd gobaith, &c.; ond ymddangosai fel un a'i chalon gyda'r achos, ac yn foddion i drafu yr iachawdriaeth. Pan oedd yn ei chystudd diweddf, ymddangosai fel un a'i chalon i wlad arall, a'i phrofiad yn ennill uwch tir. Y dydd oyn iddi farw, galwodd ar ei gwr, a dywedodd, 'Y mae pob undeb rhyngof a chwi wedi darfod.' 'Nac ydyw etto,' ebe yntau, 'Ydyw,' ebe hithau, 'oblegid yr wyf wedi darfod a phob peth yn y byd hwn. Chwi fuoch yn frydd da i mi yma, ond y mae genyf eioh gwell heddyw.' 'A ydyr yn sicr o hyny,' ebe yntau. Wedi iddi fod yn ddistaw am tu a dan fynydd, dywedodd, 'Yr wyf yn meddwl hyny, yr wyf wedi rhoddi fy hun iddo, ac ni chlywais ei fod wedi gwrthod neb.' Yn mhon ychydig, galwodd ar ei gwr i'r ystafell, a dywedodd, 'Yr wyf yn gwledig ei fod yn frydd i mi.' Yna canodd y pennill hwn,

Ac am fod Iesu'n fyw,
Byw hefyd fydd ei saint, &c.

Gan ddal yn neillduol ar y rhan olaf, sef

Bydd melus lano draw, &c.

Yna galwodd ar ei merch henaf, a dymnodd arni fod yn ufudd i'w thad, ac yn barchus o hono, ac yn enwedig ei anaog i ddal gyda'r achos goreu, ac i gyflawni pob dylodswydd grefyddol, a bod yn annogaeth i plant ereill, i ddal gafael yn eu crefydd, &c. Y mae yn gyssurus hysbysu, fod ei merch wedi dangos parch ac ufudd-dod mawr a thra neillduol i'w gorchymyn, Ymadawodd a'r byd, Chwefror 1. 1838. Gladdwyd ei rhan farwol hi yn mynwent Capel y Trefnyddion yn Kendal, pregethodd Mr. John Bowen, Pontypool, ar yr achlysur, oddiwrth 1 Thea. 4. 13.

J. G.

HANESIAETH CENHADOL.

THEOPOLIS, DEHEUDIR AFRICA.

DERBYNIWYD yr hanes canlynol oddiwrth y Parch. George Barker, o Theopolis, mewn llythyr a ddyddiwyd, Rhagfyr 13, 1838. Wrth gyfeirio at yr Addysgiad yn y sefydliad efe a ddywed:—

“ Mae yn ddywennydd genyf fod ysgol y babanod yn parhau i ddal ei gair da o dan arolygueth Ann, fy nhrydedd fferch. Yn y prydaawn bydd Elizabeth yn cynnull y merched o'r ysgol ddyddiol, a'r plant mwyaf o ysgol y babanod, ac a ddysga iddynt waio, a phethau defnyddiol ereill. Cynnellir ysgol ddwy waith yn yr wythnos er mwyn y Bechuanaiad a'r Fingoeaid mewn oed. Rhydd y trueiniaid hyn gryn ddi-fyrwch i ni, er na bu y Fingoeaid yma ond ychydig fisoedd. Maent yn rhai diwyd iawn, a'u plant yn astud gyd a'u hysgol. Y flwyddyn ddiweddaf hwy a drinasant eu tir llafur gyd â'r aradr yn lle a'u dwylaw, ac eleni y mae ganddynt aradr o'u heiddo eu hunain. Bedyddiwyd tri o'r Bechuanaiad mewn oed y flwyddyn hon, ac y mae dau ereill yn ymbarotol i'w bedyddio.

Yr Eglwys Genhadol.

Collodd ein heglwys rai o'i haddurniad, au disgleiriad trwy y mudiad i'r Afon Kat, ond yr wyf yn gobethio y bydd er lles iddynt; gadawsant y sefydliad er mwyn dyfod yn feddiannwyr tir ar eu helw eu hunain. Ni bu farw ond un aelod o'r eglwys, sef hen wraig oedranus: diarddelwyd dau, un o ba rai oedd yn ddiakon yr eglwys, a'r llall oedd lunge ieuange, na fu yn y cymundeb ond dwywaith.

Marwolaeth Llangoes Ieuange Holentolaid.

Yn mis Awst diweddaf, bu farw geneth ieuange obeithiol iawn o'r darfodedigaeth, yn 14 blwydd oed. Godeffodd afiechyd trwm heb rwoach dim. Wrth edrych arni gwenieithiwn y byddai yn aelod defnyddiol o'n cymdeithas, ac edrychwn yn awyddus at yr amser y byddai yn athrawes yn yr ysgol. Yr oedd yn cael blas ar ddarllen, ac wedi darllen holl lyfrau llyfsgell yr ysgol ddwy waith neu dair drosodd, ynghyd â llawer o lyfrau a roddwyd i ni gan Gymdeithas y Traethodau Crefyddol. Ychydig cyn iddi farw yr oedd yn darllen “Ymddiddanion Pentrefol,” gan y diweddar Barch. Rowland Hill, ond y Bibl oedd ei chyfaill gwaetad. O dan hyfforddiad Elizabeth yr oedd hefyd wedi dechreu ysgrifennu ychydig o sylwadau fy mhregethau; ac yn ei hewyllys ddiweddaf gadawodd ei Bibl, a'r nodiadau a ysgrifennodd, &c. i'w hunig frawd.

LELYTHYR ODDIWRTH Y CENHADWR MR. JACOB TOMLIN, AT Y PARCH. DAVID MORGAN, TRALLWYM.

MAE Mr. Jacob Tomlin wedi bod n Genhadwr am lawer o flynydduedd ym mysg

y Paganaiad, ac wedi treulio miloedd o'i gyfoeth i'w gynnal ei hun i wasanaethu y Paganaiad. Ae felly, y mae clywed ei farn ef ar yr achos Cenhadol, yr hwn sydd mer adnabyddus o'r gwledydd Paganaiad, ac o natur a llafur y gwaith, o fawr werth i'r Cymry. Yr achlysur iddo anfon y llythyr isod at Mr. Morgan oedd, ei fod ef wedi anfon gair ato, i fynegi iddo yr hyn a wnaed gan ein brodyr yn Nghymdeithasfa Llanrwst, gan ddeisyf arno hyabysan ei feddwl ar anturiaeth o'r fath, ynghyd âg unrhyw gyfarwyddiadau a farnai yn aegurheid-iol.

Liverpool, Gorphenaf 23. 1838.

FY NGHYFRIFOL GYFAILL, A'M HANWYL FRAWD yn NGHRIST.—Darfu eich Llythyr bywiog a serchog fy mawr foddhau a'm dwfn gynhyrfu, buaswn wedi ei ateb yn gynt oni buasai i fy amser a fy meddyliau gael eu cymmeryd i fynd, er pan dderbynais ef, gan daith i ac o Lundain, ac yn ddilysol gan ofalon teuluaidd, ac ymweladau cyfeillion, fel na bum yn alluog i roddi yr ystyriaeth ddifrifol, pa un yr oedd ei gynnwysiad yn ofyn, cyn mentro ei ateb.

Yr ydych wedi fy anrhydeddu trwy ofyn fy nghyngor ar bethau mor bysigr, yr wyf yn gostyngedig hyderu y gwna yr Arglwydd dueddu fy meddwl i'ch cynghori yn gywir: nid rhaid i mi adgofio i chi nad wyf fi, na brodyr doethach, a pha rai yr ymgynghorwch yn anffaeledig; er hynny ni bydd i hyn eich digaloni, am y gwyllyd o'ch yn dda pa le y mae cael Cynghorwr anffaeledig, yr hwn a ddywedodd, ‘Treigla dy ffordd ar yr Arglwydd, ac ymddried ynddo, ac efe a'i dwg i ben.’

Gan fod anrhydedd a gogoniant ein Gwaredwr grasol, a'n Harglwydd Iesu Grist, y Penillywydd, yn eich golwg, gwn na ad mo honoch i rodio mewn tywyllwch.

Fel y mae eich brodyr wedi deffro yr hen a'r melus gariad hwn, pa un yr oedd-eich gynt yn ei feddu tu ag at y Paganaiad tlodion a chyfrgollodd, ni ddylech betruso ufuddhau i'w galwad, ond myned ymlaen yn llawen at waith yr Arglwydd, hyd yn nod i eithafodd y ddasaer, mewn cyflawn sicrwydd, tra byddoch yn ceisio ei deyrnas a'i gyfiawnder ef, a chyboeddi efengyl fendigedig y tangnefedd ym mhilith y Paganaiad, y gwna efe ofalu am danoch, a darparu erddoch chi, eich gwraig, a'ch plant bychain.

Yr wyf fi yn llawenbau yn sawr, fy mrawd, bod yr Arglwydd wedi rhoddi fydd i chi i syned allan yn eoff, ac yn anymddibynol ar unrhyw gymdeithas fyddol; a fydd i'w bobl, a pha rai yr ydych mewn cysylltiad, i'ch danfon mewn aymly ymddibyniad ar ei fendith a'i gynnorthwy ef!

Yr wyf fi wedi hir a thae'r ddymunio gwleud yr Eglwys wedi eu deffroi i wneud eu gwaith eu hunain, trwy anfon eu Cer

hadau eu hunain, a chadw i fynu undeb agos a brawdol a hwynt yn ngwledydd y cenoelodd; ac nid anrhydedd bach yw i'ch eglwysi Cymreig fod yn mhllith y rhai blaenaf i fyned allan, fel Dafydd a'i fion daf a'i yehydig gorig, heb ei orlwytho ag arfan Saul.

Mae hyn yn erwydd siriol yn yr amser tywyll a therfysgylt presennol, ac yn argoelli benedithion cyfoethog i'r Paganid tiodion, ac amseruodd o adfywiad i'r Eglwysi, ac fel hyn yn ogoniant i Ddau.

Ni ddylai eich oed, yr wyf yn meddwl, eich digalon; eich aufanteision (pe bai rhai er hynt) ydynt yn cael eu helaeth gyferbywso gan eich manteision o wybodaeth a phrofiad, pa rai a feddwch yn rhagorach na chenhadon ieuengach: y rhai hyn, yn gyssylltiedig â bywiogrwydd corphorol, ar cynneddysu rhagorol hyn, pa rai a ellais yn fuan eu canfod ynoch, o nerthoedd meddyliol, a phenderfyniad diysog, yn cael eu cynnal a'u cyfarwyddo, fel yn ddian y maent, gan gariad cynnes at yr Arglwydd Iesu, ac at eneidiau, yn amlwg wedi eich nodi chwi allan fel un wedi eich cymmwyso a'ch addasu at waith yr Arglwydd yn y gwledydd tramor.

Osewch allan eich hun, yr wyf yn meddwl y gwnewch ya dda ddewis Malacca; y mae digon o le a gwaith 20 neu 30 o filltiroedd o'r dref, neu ym mhellach os dewiswch, lle na bydd achos i chwi gymmysgu a Chenhadon anrhyw Gymdeithas, a chwech help a chyfarwyddyd eich cyfaill y Parch. J. Hughes, a brodyr o Germani, y rhai ni pherthynant i un Gymdeithas, a chyfeillion i minnau, at ba rai y rhoddaf i chwi lythrao. Bydd yn dda ganddynt roddi i chwi anrhyw gynnorthwy ag a allont. Byddai helyd yn dda genyf weled dau o frodyr ereill o Gymra yn cael eu hanfon i Fynyddoedd Cassiah, lle y di-chon iddynt yn fuan gaelu ynghyd i gorlan Crist lawer o ddefaid crwydredig ar y mynyddoedd pellennig, ac anadnabyddus hyn hyd yn ddiweddar, pa rai yn bresennol ydynt heb un bugail i ofalu am dan-ynt, ac i'w portbi. Gallaf eu cynnorthwyo a llawer o help yn yr iaith, yr hon a ellir ei dysgu mewn o flwyddyn i ddwy.

Byddai yn hyfryd genyf eich cynnorthwyo chwi mewn un neu bob rhyw ffordd ag y gallaf. Mae fy llyfrau, &c. wedi eu llosgi yn y lleng y daethom allan gyntaf o Calcutta, oddentu blwyddyn a hanner yn ol. Yehydig sydd genyf o lyfrau elfenol yn yr ieithoedd Malae a Siamaeg, ac ereill, pa rai a ddysgais yn y dwyrain. Y Testament Newydd, ac yehydig Draeth-odeu, ydynt ym mron y cwbl a feddaf, y rhai sydd at eich ewyllys a'ch gwasanaeth.

Yr wyf yn myned o Liverpool am yehydig, ond ysgrifenas atoch mewn wythnos neu ddwy, pan y byddaf yn debyg o ddechweyd i aros yn y gymmydogasth

hon etto, yna os gellwch ddyfod drosodd mia a roddaf i chwi y cyfryw lyfrau sy genyf, a phob cynorthwy yn yr ieithoedd. — Ydwyf, yr eiddoch, mewn ffrd a chariad Crist.

JACOB TOMLIN.

O. Y. Mai, *Mehefin*, den *Gorphen* yw yr amser goreu i gychwya tu at dwyrain.

HYSEYSIADAU CREFYDDOL.

Adroddiad o'r Gymdeithas Dorecanidd, a gynhelir yn Addoldy y Trefnyddion Calfanid, Pall Mall, Liverpool. Yr hon a olyfwyd Ebrill, 1838, gan y chetorydd cyfddol yn y lle, er cynnorthwyo yr awgusm i gwisgoedd, ac â dillad gweithus, a phob angenrheidiol cyffwrdd, i'r ardaloedd o'r cymys yn y lle. Act. 9. 39.

CASGLIADAU, &c.

f. s. d.

Casgliwyd yn nghorff y flwyddyn	
yn diwedd Mawrth 31, 1839.	35 7 4
Talwyd yn y flwyddyn yn diwedd	
Mawrth 31, 1839.....	29 2 4
Mewn llaw gan y Trysorydd	6 4 4

Y CASGLIADDEBIAU.

Mrs. S. Jones, Leeds Street ..	10 8 4
J. Roberts, Milk Street ..	5 3 6
J. Lloyd, Ray Street	3 14 6
Capt. J. Williams, Barton	2 16 8
Miss Jones, Fairhurst Street ..	2 6 2
Mrs. R. Jones, Trueman Street	2 1 8
Miss Pritchard, Queen Street..	2 0 9
Miss J. Edwards, Highfield St.	1 15 10
Mrs. Holland, Johnson Street..	1 7 7
Miss Jones, Leeds Street	0 18 0
Mrs. Capt. R. Jones, Edmund St.	0 16 0
Miss Edwards, Highfield St. ..	0 11 10
Rhodod	1 7 8 1/2

Cyfanswm..... 35 7 4

Yn mhllith yr holl Gymdeithasau deionas a ymddangosodd yn eich Trysoria, ni welais yr un o'r enw uchod; am hyn, dymunais i rai rhesymau i gymhell ereill i ddilyn yr un siampl.

Y mae ein gwobr am wneuthur ddiol yn sicr iawn; er i ti ei fwrw megis ar wyneb y dyfroedd, ac i bob ymddangosiad ei fod wedi ei gollu, etto ti a'i oer ar ol llawer o ddyddiau.

Y mae ein cyfnewidau i wneuthur ddiol, yn ansicr iawn. Ni wyddont pryd yw a ddigwydd ar y ddauar mewn diwedd, yr hyn a ddichon dy ymddisfau o'ch eiddoethaeth, a'ch analluogi i wneuthur ddiol; am hyn y tra y mae gallu genyf, bydd i'ch haelionus a defnyddia ef. Achub y gwobr presennol, fel y llafurwr wrth hyspwrdd, yn y delo y ganaf.

Rhai a ddywedant fod yr hyn a'ch genddynt, yn eiddo iddynt os hyspwrdd, ac id

gan ldynt eu gwasanaeth eu hunain; a gof-
 yuant, Paham y bwrhwn ni fel hyn ar y
 dyfroedd? Paham y cymmerwn i fy mara
 w'n clog, a'i roddi i rai nis gwn pwy? Felly
 y dadlenodd Nabal, 1 Sam. 25. 11. Edrych
 i fyndu, ddynd, ac ystyria, pa mor fuan y oei
 dy newynu mewn tir diffrwyth, os bydd i'r
 cymylau uwch dy ben ddadlen fel yna, fod
 eu dyfroedd ganddynt iddynt eu hunain:
 ond gwel, pan y maent yn llawn gwlaw, fel
 y defnynt ar y ddaear i'w gwneyd yn
 ffrwythlon, nos y blinont ac y treuliont wrth
 ei dyfrhau hi. Job 37. 11. A ydyw y nef-
 oedd yn haellionus fel hyn i'r ddaear dlawd,
 yr hon sydd mor bell i law iddynt? ac a
 rwngachi di roddi ychydig i'th frawd tlawd,
 yr hwn sydd asgwrn o'th asgwrn di? Neu
 fel hyn; dywed rhai, Er nad ydym yn
 rhoddi ond ychydig i'r tlawd, etto diolch i
 Dduw, y mae genym galon mor haellionus
 a neb. Na, medd Solomon, os bydd y cym-
 ymlau yn llawn gwlaw, hwy a ddefnynt,
 os bydd haellion yn y galon, fe ddengys ei
 hun, Iago 2. 15, 16. Yr hwn a dyn allan
 ei enaid i'r newynog a estyn allan ei law
 iddynt, yn ol ei allu. 'Yn gweuthur da-
 ioni na ddiffigiwn, canys yn ei law bryd,
 [yn amser Duw, a hwnw yw yr amser
 goreu] y medwn.'

Liverpool.

DANIEL JONES.

YR YSGOLION SABBATHOL.

CYFARFOD CHWARTEROL YSGOLION SAB-
 BATHOL DOSPARTH ABERGELE.

Dydd Gwener y Groglith diwedda, cyn-
 naliwyd Cyfarfod Chwarterol Ysgolion Sab-
 bathol, Dosparth Abergele, yn y Cwm, yr
 hwn a dreulwyd fel y canlyn:—Am 10 o'r
 gloch, pregethodd Mr. John Roberts Bryn-
 llywni, gyda gradd o lawrych a hwyliadod.
 Yna ar ol y cyfarfod hwn, mewn cyfarfod
 aelodau, ymddirynwyd ag achosion yr Ysgol
 yn y Dosparth, a chafwyd ei fod yn lled
 gyntus ac ar gynydd. 'Nid i ni, nid i
 ni, ond i enw yr Arglwydd, y byddo y go-
 goniant am hyn.'

Penderfynwyd fod y Cyfarfod Chwarter-
 ol nesaf i fod yn Prestatyn, dydd Llun y
 Sulgwyn. Am 2 o'r gloch, treulwyd y
 moddion mewn areithio am natur, dyben, ac
 urddas yr Ysgol Sabbathol, gan y brodyr
 John Roberts, Brynllwyni, William Jones,
 Llanelwy, Thomas Davies, Dyserth, John
 Jones, Rhyl, a William Jones, Rhuddlan;
 a hawdd oedd deall ar ddull ac agwedd
 areithwyr a gwrandawyr, fod yr Arglwydd
 yn eu plith, gwelwyd dagrau lawer yn
 rhedeg, ac ambell un y'mron yn methu dal,
 ac y mae lle i feddwl y bydd y cwmwyr hyn
 yn fwy effro a zalog gyd â'r Ysgol ar ol hyn
 nag o'r blaen, er mor ffyddlon oeddnynt.

Dyweddodd un fod yr Ysgol yn y plwyf
 hwn gwedi bod fel aderyn, yn symud o'r
 naill ben i'r llall am 17 o weithiau, cyn

codi ei nyth ar y muriau, (osf y Capel.)
 Cyfeillion anwyf a ffyddlon Dinbych, a
 gerddodd am ffynyddoedd a'u hymorth yn
 eu llogellau ar y Sabbath, i gadw Ysgol
 yma; felly cyfeillion Llanelwy, Rhuddlan,
 a Dyserth; ond yn awr, y mae ganddi
 blant o'i magiad ei hun, i ofalu am dani, ac
 i borthi y to etto sydd yn codi y dyddiau
 hyn, yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd.
 Pan cafodd y nythle ar y cychwyn yma, nid
 oedd ganddi gymaint ag un o'i gwir waed i
 ofalu am dani; ond yn awr, rhyngddi hi
 a'i mam, (osf yr efengyl) dan arddeliad a
 bendith Duw, y mae ganddi gynifer ag 20 o
 rai yn profseu eu hunain yn ffrindiau calon
 iddi. 'O'r Arglwydd y daeth hyn, a rhyf-
 edd yw ein golwg ni.' Nifer y rhai sydd
 yn yr Ysgol yn braseennol ydyw o ddeuta
 pedwar a thriagain.

Bu feirw rhai, ac arwyddion lled amlwg
 fod yr Arglwydd wedi eu cipio fel pentewyn-
 ion o'r gyneu dan, yn enwedig un hen wr o'r
 enw John Parry, yr hwn oedd yn 89
 mlwydd oed, yn bwrw ei gofibre yn yr
 eglwys, ac a fu yn ffyddlon, effro, a gofalus
 iawn am bob moddion o ras am hyn o am-
 ser a gafodd ar y ddaear. Dywedodd un-
 waith yn fy nglwy, ei fod wedi byw 80
 mlynedd heb gymaint a meddwl unwaith
 fod ganddo enaid, ac mai trwy yr Ysgol a
 chyfarfodydd gweddio y daeth i sylwi ar
 hynny gyntaf; ac ei fod er ys ychydig o am-
 ser, wedi ei weled yn enaid colledig, ac nad
 oedd neb a fedrai ei gadw ond Crist. Ao
 nad oedd yn cyffris ei hun ond naw mlwydd
 oed. Bu farw, a gweddio y Publican yn
 anwyl ganddo, fel ag yr ydys yn gobethio,
 wedi ei gyflawnhau fel yntau. Pethau an-
 hygoel a wnaed yn y Plwyf tywyll yma er
 ys oddenta 20 mlynedd, nid oes yma neb
 yn twymmo ei betby ar y Sabbath yn awr,
 nac yn heidio at eu gilydd i amhachu
 dydd yr Arglwydd mewn chwarsenyddiaeth.

Y mae yma ddau Gapel o fewn ychydig
 gyda 100 llath i'w gilydd, sef y Capel hwn,
 ac un i'r Trefnyddion Wesleyaidd, ac y
 mae gwled y cynnuliad pobloedd sydd i'r
 ddau, yn destyn can a gorfoedd i blant y
 meddwl puraledd, a serchidaua neofaledd.
 Dirwest hefyd sydd yma yn fiodenog iawn,
 ni faddwn yn awr ond un arfdynestr o fewn
 y plwyf, a hwnw wedi rhydu a cholli ei fin
 yn sawr. Am 6 o'r gloch y nos, dechreu-
 odd, trwy weddi, y brawd Thomas Davies,
 Dyserth, a holodd yr Ysgol, ac ar ei ol,
 pregethodd y Parch. William Jones, Rhudd-
 lan, oddiar Ioan 15. 2. a diweddodd y cyf-
 arfod a'i goron ar ei ben, a mawr a fu y son
 am dano, ac ydyw hyd heddyw, a llawen
 iawn wyf finau wrth ganfod yr haul yn
 codi yn uwch, ar fol bod yn hir boeni yn
 HIR NOS GAUAF.'

Cwm, Ebrill 3, 1839.

R. NEWTON.

• Enw tŷ annedd, man lle y bu yr Ysgol
 am amser maith, yn isel a gwael yr olwg
 araf, yn s i'r ymyl ei Hir ddwy haf.

YSGOL SABBATHOL DOSPARTH MYDRIM,
SWYDD GAERFREDDIN.

NIFER y gwahanol ysgolion a berthynant i'r Dosparth uchod ydyw pedair, sef Pentowyn, Tyhen, Cwmbachfa Mydrim; llafur a chyfrifon pa rai, am y fwyddyn a aeth heibio, sydd fel y canlyn:—

Ysgol.	Arrolgyr.	Ysgrifenydd.	Athrawon.	Ysgolheligion.	Pennodau.	Adnodyn y Pennodau.	Adnodyn un-igol.	Pynghuan.
Pentowyn..	1	1	3	30	29		521	2
Tyhen.....	1	1	6	50	100		1059	2
Cwmbach...	1	1	12	58	182	1897	3377	5
Mydrim....	1	1	14	85	385	5623	7485	6
Y cwbl..	4	4	35	233	696	7520	12442	15

Cynaliwyd ein Cyfarfod ar ddydd Llun y Pasg diweddaf yn Tyhen. Am 9 o'r gloch cynaliwyd Cyfarfod Athrawon, ac am 11 Cyfarfod Cyhoeddus. Dechreuwyd y Cyfarfod 11 trwy adrodd Matthew xxviii, gan bedwar o seiodau Ysgol y Tyhen; yna gweddiodd Mr. Benjamin Howell o'r un lle, a holwyd Ysgolion Cwmbach a Pentowyn, gan Mr. Thomas Nathan, gynt o Fanc y felin. Y gyntaf am Briodoliaethau Crist, a'r ail am Swyddau Crist: ac wedi canu mawl i Dduw, daeth Ysgol y Tyhen a Mydrim ym mlaen, a bolwyd y gyntaf am Adgyfodiad a Dyrchafiad Crist, a'r olaf am yr Adgyfodiad Cyffredinol. Holwyd y ddwy olaf gan Mr. Benjamin Jones, Cwmbach: ac wedi canu, traddodwyd Pregeth addas, fer, a chynnwysafawr, gan Mr. Thomas Nathan, oddiwrth Exod. 2. 9. a diweddwyd trwy weddi a chanu mawl. Felly ymadawson dan arwyddion fod yr Arglwydd yn foddion i'n Cyfarfod, a chwbl hyderwn nad a ein llafur yn ofer.

JOHN HAVARD, *Ysgrifenydd.*

Mydrim.

CYFARFODYDD CYHOEDDUS.

Gwyf Ddirwestol Aberystwyth a gynnelir Mai 22 a'r 23.

Y Gymdeithasfa Chwarterol nesaf yn y Deheudir a gynnelir yn Cilgeran, Mai 28, a'r 29.

Y Gymdeithasfa Chwarterol nesaf yn Ngwynedd a gynnelir yn y Bala, Mehefin 11, 12, a'r 13.

CYMDEITHASFA CHWARTEROL Y TREFNYDD-
ION CALFINAIDD YN Y DEHEUDIR.

Cynnaliwyd y Gymdeithasfa hon yn Llanymddyfri, Swydd Gaerfyrddin, Ebrill 2, 3, 4, sef rhai o ddyddiau y Pasc, y rhai a dreulid gynt yn y dref hon, fel llawer tref arall, i ddawnsio, a chynnal campiau ofer ac annuwiol ereill; er, mae'n wir, bod yr Efengyl a'r Ysgol Sabbathol wedi bod yn foddion i'w dileu i raddau, er's amrai fynyddau bellach, etto yr oedd gweddillion yn aros; ond eleni gallwn ddweud, ni a obeithiwn am byth.

Coll'soch y dydd, fe drodd y rhod,
Mae dydd eich dial wedi dod.

Bu y Parchedigion canlynol yn gwneid-ogaethu; Mr. G. Solomon, Caernarfon, ar Ioan 3. 3. a Iago 1. 22. Mr. T. Owens, Mon, ar Ezra 9. 13. Mr. O. Jones, Wyddgrug, ar 1 Cor. 16. 22. Mr. F. Evans, Mochynlleth, ar Pa. 13. 3. Mr. D. Williams, Llanidloes, ar 1 Tim. 6. 12. Mr. E. Jones, Aberystwyth, ar 2 Cor. 5. 17. Mr. D. Evans, Capelrindod, ar Mat. 3. 7, 8. Mr. T. Richards, Abergwaen, ar Ioan 1. 18. a Ioan 5. 24. Mr. W. Morris, Tyddeddi, ar Mat. 11. 28. a Act. 8. 5. Mr. D. Howells, Abertawe, ar Marc 1. 15. Mr. H. Jones, Llancelwrg, ar Rhuf. 8. 24. Mr. Franklin, Henffordd, Eph. 2. 8. 9. Mr. J. Evans, Cross Inn, ar Heb. 11. 7.

Cawsom le teg i farnu na bu en hefengyl mewn gair yn unig ond mewn nerth mawr. Gwennodd yr Arglwydd yn yr hin, trwy roi i ni hin gyasrus yn nghanol dryghin bla: a dangoswyd i ni bob caredigrwydd gan drigolion y dref, yn gystal gwreng a boneddig, am yr hyn y gobeithiwn y bydd i'r Arglwydd eu bendithio yn dymhorol ac yn ysprydol.

Llanymddyfri.

R. SAUNDERS.

Y SENEDD YMERODROL.

Ty yr Arglwyddi.—Ychydig ddyddiau cyn gohiriad y Senedd am Wyliau y Pasc, gwnaeth Iarll Roden gynnygiad am i Eis-teddfod neillduol i gael ei furlio yn Nhŷ yr Arglwyddi, i edrych i mewn i'r amrywli droseddau a gyflawnwyd yn y Werddon, o'r fwyddyn 1835, hyd yn awr, ynghyd a'r cospedigaethau o'r ddiwedd ar y troseddau. Cyfrifai Arglwydd Melbourne hyn yn gynnygiad i'r dyben o ddisodli, ac yn y diwedd, ddiswyddo Swyddogion presennol ei Mawrhydi; canys, medd efe, 'Paham o'r fwyddyn 1835? a phaham y chwllir i mewn i'r peth? pa lesad a ellir ei ddysgwyl o'r ymchwiliad hwn? nid yw hyn ddim arall ond i godi cynnwrf heb achos, oherwydd i ni osod Arg. Ebrington, (Barwn Fortescue,

yn awr,) yn arglwydd yn y Werddon. A'r amcan mewn golwg, yw cael rhyw achos yn erbyn llywyddion presennol y Llywodraeth.

Bu dadi dost ar y matter hwn. Gogwyddodd Arg. Brougham o blaid y cynnygiad. A'r holl *Tories* yn y Tŷ a bleidlaisasant o ochr cynnygiad Iarll Roden. O'r diwedd fe ranwyd y Tŷ; a chafwyd mwy o ô o blaid y cynnygiad nag yn ei erbyn. *Majority* bychan oedd hyn.

Tŷ y Cyffredin.—Drannoeth, dywedodd Arg. J. Russell ei fod ef yn deall fod Tŷ yr Arglwyddi wedi pennodi Eisteddfod i chwilio i mewn i susawdd troeddu yn y Werddon, o'r flwyddyn 1835 hyd yn awr, ynghyd a'r cospedigaethau a osodwyd ar y troedduwyr. A chan ei fod ef yn deall mai ergyd yn erbyn Swyddogion presennol y Llywodraeth yw hyn, a'i fod yn gwybod nad erys Arglwydd Melbourne a'i gyfeillion ddim yn hwy yn eu Swyddau nag y byddo Aelodau Tŷ y Cyffredin yn blaid iddynt, y bydd iddo yntau a'r y llofed o Ebrill wneud cynnygiad yn Nhy y Cyffredin, fel hyn. "Pa un a ydyw y Tŷ hwn yn swyllysio i swyddogion y Llywodraeth fyned ymlaen yn yr un dull a modd ag y bu iddynt wneudur, yn ngweinyddiad y cyfreithiau yn y Werddon, si mid yw?" Dymunai ar i bawb o aelodau y Tŷ barotol i roi eu pleidleisiau ar yr achos hwn erbyn y dydd a beannodwyd uchod. Parodd araeth Arg. J. Russell syndod mawr drwy yr holl Dŷ. Mae yr achos hwn wedi peri dadwrdd a chynnwrf mawr drwy yr holl Werddon.

Dydd Mercher, Mawrth 27, gohiriwyd y Senedd am Wyliau y Pasg; ac mae Tŷ y Cyffredin yn ymgysarfod dydd Llun, Ebrill 8; a Thŷ yr Arglwyddi Ebrill 11.

Eisteddiad y Senedd ar ol y Pasg.

Tŷ y Cyffredin.—Ebrill 8. Cyfarfu aelodau Tŷ y Cyffredin. Dywedodd Arg. J. Russell ei fod ef yn bryderus mewn perthynas i'r rhybydd a roddodd efe erbyn dydd Llun nesaf, i hysbysu y bydd iddo ef, y dydd hwnw roi cynnygiad am bassio y penderfyniad canlynol:—"Mai barn y Tŷ hwn yw, mai buddiol ydyw parhau yn y cyfryw Esgwyddorion yn ol pa rai yr hyfforddiwyd y Llywodraeth orchwyliasthol yn y Werddon y blynnyddoedd diweddar, a'r rhai a gynnyrhasant weinidogaethiad effeithiol y gyfraith, a gwelliant cyffredinol yn y rhan hono o'r Deyrnas Gyfunol."

Dydd Mawrth, Ebrill 9, Cyfododd Syr R. Peel, ac a ddywedodd.—Syr, Mi ddymunwn hysbysu, y bydd i mi, ddydd Lun nesaf gynnyg gwelliant ar y penderfyniad, o'r hyn y rhoddodd yr Urddasol Arglwydd (Russell) yr ochr arall i'r Tŷ, rybydd; ac i'r dyben na fyddo i'r Tŷ gael galwad disymmetol i roi en barn ar y matter, fe fydd i mi yn fuan iawn, ar ddydd Gwener nesaf, neu yn gynt os gallaf, fynegi geiriau pennodol y gwelliant hwnw, (Clywch, Clywch.)

Ebrill 16, yn ol ei addewid, dyg Arglwydd J. Russell ymlaen ei gynnygiad mewn araeth faith iawn: ac yna dyg Syr R. Peel ei gynnygiad yntau i'w wrthwynebu; ollmewn perthynas i'r Werddon, canys ar y pwn hwn mae y ddadi dostaf bob amser. Areithiwyd ar yr achlysur am 8 diwrnod; a rhoddodd y *Tories* allan eu holl rym i wrthwynebu Swyddogion y Llywodraeth; ac o'r tu arall ymroddodd y *Whigs* i'w hamddiffyn hwynt. Ac ar ddydd Sadwrn, Ebrill 20, am 4 o'r gloch y boren, rhanwyd y Tŷ, a chafwyd 22 mwy o blaid y Llywodraeth nag yn ei herbyn, ac felly terfynwyd y ddadi, ac mae pob peth i fyned ymlaen fel arferol.

UNFFURFIAD LLYTHYRDOLL.—Anfonodd J. a J. Parry, Llyfrwerthwyr, Caerlleon, Eirehion i ddau Dŷ y Senedd am gael *unffurfio pob Llythyr-doll yn un geiniog*, wedi eu llawarwyddo gan dros *un mil a thri chant* o'r trigolion, a phob un o'r Eirehion dros 24 o droedfeddi o hyd!!

MYNEDIAD ARG. EBRINGTON I DUBLIN.—Mae Arglwydd Ebrington, (yn awr, Barwn Foscoteue) wedi myned drwy Liverpool i Dublin i ymalfydn yn ei orchwyl pwysfawr o weinyddu fel Is-Lwydd o dan ei Mawrhyddi yn y Werddon. Derbyniodd y Gwyddelod ef yn groesawgar iawn. Ac yr oedd parotoadau coestus yn Dublin erbyn ei ddyfoddiad ef. Dydd Mercher, Ebrill 3, cyrhaeddodd Kingston, gerllaw Dublin, ar fwrdd llong agerdd, a elwir Avon. Erbyn ei ddyfod yno mintai o filwyr traed, a march filwyr a'i derbynient ef i'r lan. Yr oedd yno hefyd linell hir iawn o gerbydan yn barodd i furfio gorymdaith oddiyno i Dublin. Ac yr oedd yno gannoedd o filoedd o bobl wedi ymgasglu ynghyd i'r fan i gyfarfod eu Hia-Lywydd, yr hwn oedd i gymmeryd lle Arglwydd Normanby, yn Llywyddiaeth y Werddon.

Yn nghwmniaeth y Barwn yr oedd Cadpen Williams, yr Anrhydeddus Mr. Dillon, a'i ddau Weinyddwyr Penciwddawd. Yr oedd efe yn edrych yn dda radorol, ac yn ymddangos yn hynod o foddhaol ar dderbyniad croesawgar y bobl. Erbyn hanner awr wedi dau o'r gloch efe a aeth i mewn i'r Castell, ac a dyngwyd i mewn i'w swydd o flaen y Cyfrin Gyngor.

BU FARW,

Mawrth 27, 1839, yn Nghowwy, yn nhy ei fab-yn-nyghyfraith (Mr. Evan Richardson) y Parch. JOHN WILLIAMS, Dolyddelen, yn 82 mlwydd oed. Ni bu ei gystudd diweddaf ond byr. Yr oedd yn dechreu yr odfa y boreu Sabbath cyn hyn, ac yn hynod o fywiog ac eiddo yn y Society yn yr hwyr, a'r dydd Mercher canlynol daeth i lawr at y ddyledswydd deulnaidd, ac efe oedd y mwyaf blaenllaw yn galw ati. Ond rhwng deg ac un-ar-ddeg o'r gloch cwynai ei fod yn sal, ac yr swyllysiai fyned ar y gwely, a

chyn douddeg yr oedd wedi hano yn yr Arglwydd, wedi bod yn ei Waidog fyddlon i Grist tua hanner can mlynedd. Dechreuodd iafurio yn y wîllan yn foren, gweithiodd yn fyddlon, cafedd ddiwrnod hir, a daliodd ati hyd fachlud ei haul. Llafriondd lawer gartref ac oddi cartref, a byddai yn dra diwyd yn myned i Gyfarfodydd Misoal a Chymmanfaeodd. Bu yn Nghymmanfa y Bala 52 o fynyddoedd heb golli yr un.

Ar y dydd Sadwrn canlynol anfonwyd ei ran farwol i fyanent Dolyddelen gan nifer mawr o berthynasau a chyfeillion. Darllenwyd pennod gan y Paroh. John Jones, o Lanllyfni, cyn myned i'r Eglwys, a thraddodwyd araeth effeithiol wrth y bedd gan y Paroh. John Jones, Llanrwst. Ar nos Iau wedi hynny, pregethwyd ei Brogeth Angladdol yn Nahanwy, gan y Paroh. Robert Hughes, oddiar Mat. 25. 23.

Terfynwn yn awr gan hyderu y ceir Hanes helaethach a manylach am y Gweinidog fyddlon hwn cyn gynted ag y gellir ei grynhofl at ei gilydd.

E. R.

Ar nos Sabbath y Pasc diweddaf, yn dra sydyn, Mrs. Catherine Jones, Llangeftni, yn 75 mlwydd oed. Yr oedd y weidw hon yn iach ar foren y Sabbath, a chyn i'r haul fachlud, yn ol pob argoellion, yr oedd ei benaid mewn cyflawn fwynhad o Baec trawgwyddol. Yr oedd yn brosenoll yn yr odfa am ddau o'r gloch: ond yr oedd ei lle yn wag yn yr odfa chwech, a synai ei chymmydogion o herwydd hynny. Wedi dyfud o'r odfa aeth dwy wraig i'w thy, a chwasaant hi yn gorwedd ar y llawr yn farw! a'r farn gyfaredin yw iddi farw yn fuan wedi dyfud i'r ty. Ar y dydd Mercher canlynol dodwyd ei rhan farwol i orwedd yn mynwent Llangeftni, hyd y boreu mawr y ddechobr hi gan 'flood yr Archangel ac udgorn Duw.'

CAWR GWAN.

Y GENHADARTH GYMREIG I'R AMERICA.

FRYHOFFUS GYFALL.—Mewn afudd-dod i'ch casu yr wyf yn awr yn ysgrifennu hanes byr am gyhoymiad ein hanwyl ffreder y Paroh. Henry Ross, a'r Paroh. Moses Parry, ar eu Cenhadaeth i'r America. Gwydddech fod y ddau frwad hyn wedi cael eu pennodi gan Gymdeithasfa y Trefnyddion Calafnaded i ymwelod a'r Cymry perthynol i'r Corph, y rhai sydd yn praeuyllo mewn gwahanol barthau o'r Unol Daleithiau, i'r dyben i edrych pa foddi y maent hwy, ac i geisio eu cadarnhau yn y ffydd, ac i'w cynhyllio i'w llynu yn eu prebbs, a'u cyngoriol o 'lwyrfryd calon i llynu wrth yr Arglwydd.'

Cymmerwyd Deodedd y brodyr yn yr agoredlong eddiog a elwir *Liverpool*, yr hon a fu ddiwywaith beilach ar bynt i New York. Dyfynydd yw golyf hyebau fod Dirprwywr y Gymdeithas, i'r hon y perthynna y llong, wedi dychwelyd: pam gith a'r llong.

log i bob un o'r ddau frwad, oddier ystyr-iaeth o deilyngdod yr achos y maent yn myned o'i harwydd; a bwrriedir cyfrywao iddynt ddilohgarwch gwresocaf y Corph am y casodigrwydd hwn.

Cynnalwyd Cyfarfod yn Nghapel Pall Mall nos Wener (Ebrill 19) i'r dyben i gydweddio dres ein brodyr, ac i ddarbya cyf-aroibiadau oddi wrthynt hwythau, cyn eu hymadawiad. Daeth tyfya luosog iawn yn nghyd ar yr achlysur, a threuliodd y Cyfarfod yn y dull canlynol. Dechreuwyd y Gwasanaeth gan Mr. Rhoncer Davies, Llanerchymedd: yna galwodd y Cadeirydd (y Paroh. R. Williams) ar y ddau Genhadwr i annerch y gynmulleidd, yr hyn a wnaethant mewn modd tra serchog a themladol. Yn nesaf, gweddiodd Mr. Charles Mellish, Dinbych, a chyfarwydd y ddau frwad gan y Paroh. John Hughes, mewn dull effeithiol iawn, gan eu cyngoriol i ddilyn esiampl yr apostol Paul, yr hwn, pan ddaeth brodyr i'w gyfarfod hyd Appifforum a'r Tair-tafarn, 'a ddolchodd i Ddau ac a gymmerodd gysur,' nen, yn ol y cyfithiad Sacsonig, a ymrodded. Yna gweddiodd Mr. Hughes, a dibenwyd y Cyfarfod trwy ganu y Pennillion canlynol, y rhai a gyfaesoddwyd i'r achlysur gan Mr. R. Jones. Asteddyd.

Arglwydd, llwydda daith ein brodyr

Ar y mor ac ar y tir;

Rho dy Yspryd i'w dyddanu,

Gras i'w nerthu yn y gwir:

Teyrnas Iesu

Adeilader trwy y tro.

Oll eiddennau cyn ymado

Godi'n golwg tu a'r nef,

Am i'r Yspryd Glan i weithio.

Nerth yn deffro trwy eu llef:

Fel bo'n brodyr,

Draw yn cael adfywied mawr.

Gobaith Israel amser adfyd,

Celdwad hefyd pob peth byw,

Llywodraethwr mawr yr hollfyd,

Doeth anfeidrol ydych Duw;

Ac am hynny,

Rhown ei weision yn ei law.

'Nawr i'n brodyr iach y cennau,

Er y byddwn bech yn drit,

Gallu i'w meiddio sydd i'w cynnal

Ar eu taith trwy wîllan Crist:

Y mae gobaith,

O'u meddianu adro'n ei.

YMADAWIAD Y CENHADAU.

Barnwyd y byddai yn ddymunol rhoddi cyfennadau i'r rhai a ewyllystiant hebrwyg ein dau frwad i'r llong i wneuthur hynny hoddwy; yn galynol, llewyd agoredlong yn bwrpasol, ac aeth tua echant a thringain e honon gyd i'n brodyr hyd at ochr y *Liverpool*, a phian oddiyn ar frwad ar ei bwrdd, goeodwyd y ddau mewn lle panned.

ol, ac aeth y cyfeillion heibio iddynt bob yn un ac un i ysgwyd dwylaw, a chanu yn iach iddynt. Golygfa o'r fath fwyaf gyffrous ydoedd hon ar a welais i erioed; hawdd i ohwi feddwl mai llysoeg iawn oedd y dagrau a ffrydient o lygaid y rhan fwyaf o honom. Tua thri o'r gloch gwnaed yr arwydd olaf ar fwrdd y *Liverpool*, dechrenodd ei holwynion mawr amdrol, a buan y gadawodd ni ar ol, wedi i'r dwylaw a'r mordelthwyr (tua phedwar ugain a deg) ateb y bonllefaen a wnaed gan y rhai oedd ar fwrdd y gwahanol agerddiongan a ddaethant ar neges gyffelyb i'r eiddom ni. Yn siriol iawn y chwyfiasom ninnau ein hetiau a'n cadachau ar ein hoffus frodyr, y rhai a safent yn y lle mwyaf ffafrol i ni eu gwled.

Tra yn ymrymud ar hyd yr afon, canasom y llinellau canlynol:—

I'th ofal di, O Arglwydd Ion,
Sy'n llywodraethu tir a môr,
Cyfiwyno wnawn dy weision di,
Sydd yn ymado 'n awr â ni.

Gorchymyn dyro di i'r gwynt
I ohwythu 'n deg tra ar eu hynt;
A'u dwyn a gaffent yn dy law,
Mewn heddwch i'r Gorllewin draw.

Dy nawdd fo iddynt ar eu taith.
'Nol iddynt groesi 'r cefnfor maith;
A'th agwell a'u cysgodo hwy,
Lle bynag yr ymdeithion mwy.

Dod iddynt fesur helaeth iawn.
O Yspryd Crist, a'i nêf ddaun!
A'th wyneb graol yn mhob man,
Fo'n dal eu hyspryd lleag i'r lan.

Yn offerynnau yn dy law
Y byddont yn Americ draw,
I ogoneddu 'r Iesu mawr,
A llwyddo 'i deyrnas ar y llawr.

I ennill torf o'r Cymru eu,
O feddiant y tywyllwch du,
A ohadarnbau eneidiau 'r saint,
Hyn fyddo eu goruchel faint.

A phan orphenont hwy eu gwaith,
A chychwyn eilwaith ar eu taith,
Eu gwyllid wnelo engyl nen,
Nes delont adre'n iach, Amen.

MINIMUS.

Diammeu genyf y bydd holl ddarllepwyr
y Drysorfa yn barod o galon i gyd-ddelaisfu
fel y buom ni yn celsio gwneyd ar gap: ac
efallai na chymmerant yn angharedig fy
mod yn defnyddio y cyfneudra hwn i'w
hannog i gadw achos yf anturiaeth hon yn
bennodol mewn golwg yn eu 'Cyfarfodydd
Gweddi Misoel o hyn allan. Delaisiad taer
y ddau frawd ar eu hymadawiad oedd, 'O!
frodyr, gweddiwch droeseu.'—Yr eiddoch,
yn serohog,

JOHN ROBERTS.

Liverpool, Ebrill 20, 1839.

BARDDONIAETH.

"ANGEU Y GROES."

Fy hoffus Gyfaill,—Aethym yr wythnos
ddiweddaf gyda'r *Mail* i ymweled â'm hen
gyfaill anwyl a hoff, y Parch. J. Elias; a
chan mai ofer oedd celsio rhoddi cwsg i'm
llygaid, a hûn i'm hamrantaen, tra yr oedd
olwynion y cerbyd yn ohwyrn amdrol, ac
yn sawr eu swm, a'r *Guard* yn synych yn
seintio ei *drummet* uwch fy mhen. ym-
wneuthum i fyfyrlo ar y testun dyddorol y
bu ein hoffus frawd yn cael y fath fywiol-
aeth frus ynddo yn ei atfecoed diweddar,
sef *Marwolaeth Crist*. Bu melus fy myfyr-
dod funau ar y pwne-gogoneddus a gwerth-
sawr hwn; ac erbyn cyrrhaedd Pont Menai,
yr oeddwn wedi canu y pennillion canlynol.
Os byddwch yn barau na fydd yn atgyfryd
gan ddarllepwyr y Drysorfa eu gwled yn
rhyw gongl o honi, y maent at eich gwas-
anaeth.—Yr eiddoch yn serohog,

Liverpool.

MINIMUS.

Angeu'r groes! tydi yw unig
Hyder feneid y caf fyw,

Er i'm haeddu yn golledig
Fod, tan bwys digofaint Duw;
Byth ni'm eolMr,
Tra bo gwerth yn angen'r groes!

Angeu'r groes yw sail fy ngobaith
Am ddiangfa fythol mwy,
Rhag meiddithlon tanllyd gyfraith;
Feneid pa'm yr ofni hwy?
Iawn digonol
Gafodd hon yn angen'r groes!

Pan y cyffry fy nghydwbydd
Ynof, yn afonydd iawn,
Gan adgofia maint fy mbechod,
A'i erchylledd brwnt yn llawn;
Dyma ddigon
I'w thawelu, angeu'r groes!

Pan y byddo fy ngelyniad,
Satan a'i effeithol lu,
Yn ymosod arna'i'n greulon,
Gan fangylchu o bob tu;
I'w gorchfygu
Mi gaf rym o angeu'r groes!

Pan fo'r llygredd sy'n fy nghalon,
Yn cyffroi a gwingo 'n gas,
Felly 'n d'rysau fy nghysurom,
Ac yn attal cynnydd gras;
I'w farweiddio,
Dygaf ef at anghen 'r groes!

Os daw aml a blin gystuddiau,
A helbulon dryrys fydd,
I'm cyfarfod trwy fy nyddiau,
Yn eu camol hwynt i gyd
Gorfoleddaf
Pan y cofilwyf anghen 'r groes!

Pan ddaw'r gelyn olaf, anghen,
Gyd â'i welw, erchyll, wedd,
I'm cymeryd i'w grafangau,
Gwenaf arno ef a'r bedd,
Gan adgofio
Buddugoliaeth anghen 'r groes!

Wedi croesi'r hen Iorddonen,
A chyrhaedd pyrrh Caernaleu fry,
Am gael myn'd i mewn yn llawen,
Mi ofynaf hawl yn hy';
I'r porthollon,
Digon fydd dywedyd, anghen 'r groes!

Af ym mlaen, ac nid arwydaf,
At orseddfaingon Brenin Nef,
Ac yn llawen mi edrychaf
Yn ei wyneb sanctaidd Ef,
Ac ymfrostatf,
Ger ei fron yn anghen 'r groes!

A phaf gaffwyf delyn euraidd,
I'w ohwareu trwy ddiderfyn oes,
Yna 'n uchel, ac yn beraidd,
Canu wnaif am farwol loes;
Gwnaf i'r nefoedd
Adsaïn drwyddi, Anghen 'r Groes!

TAITH MYFYRDOD.

Dos f'enaid i fynydd Calfaria
I lofa t'wysenan da sydd
Ar faesydd ysprydol etn Boaz,
I'w cael yn hof addas drwy fydd.
Mae t'wysen o Etholedigaeth
O drefniad hen arfaeth y Ne';
Er cymmaint wrth hon sy'n tramgwyddo,
Hi gafodd ei llunio'n ei lle.

O gwelwch yr Oen sy'n ddifeiau,
Dan bwysau pechodau, mewn chwys,
Gwir gyfaill anwyla'r pechadur,
Yn myned i'r frwydyr ar fry.
'Roedd daear a nefoedd ac uffern
I'w orbyn, yn gadarn i gyd;
Er hysp, yn wrol ac uffudd,
Wynnebodd yn llonydd y llid.

I ryfel anfonodd breninoedd,
Eu delliaid yn lloedd i'w lladd;
Un milwr, yn wyneb gelynlon,
Eu help wrth achosion ni chadd.

Ond Brenin oeso lward ar Sion
Er maint y cynllwynion a'r lld
Mewn goleu wynebodd bob gelyn,
Gorchfygodd hwy gwed'yn i gyd.

Gallasai, 'n lle myned i garchar,
Ai air, roddi daear ar dân.
'Roedd golwg ei Dduwdd yn ddigon
I ddifa'r gelynlion yn lân.
Er hyny, 'r Oen addfwyn ni chihodd
O'r ffordd y cytunodd a'r Tad,
Am hyn caiff ei weision dewisol
Bob peth angenrheidiol yn rhad.

'Roedd satan a'i fyddin yn colli,
Ac anghen wnaeth drengu wrth ei droed,
Trwy'r frwydr aeth Iesu'n goncwerwr,
Ni fu'r fath Waredwr erioed.
Rhwyg nefoedd a daear bu'n gwaedu,
Pair hyn i chwi synu, rhoes Iawn!
Cyfiawnder yn gofyn, fe gafodd,
Yn llwyr iddo talodd yn llawn.

Holl glychan'r Aberthwr a ganodd,
Yn union dadseiniodd y Ne'.
Tawelodd y duon ysternmydd,
Pob peth aeth yn llonydd i'w lle.
"O byrth, ymddychefwch eich penau,
Agored y drysau sydd draw,
I mewn yn goncwerwr galluog,
Y T'wysog ardderchog a ddaw."

Moliennir yr Iesu'n oes oesoedd,
Gwnaeth ddasur a nefoedd yn un,
Boddilonodd y Priodoliaethau,
Chwareu'sant eu tannau'n gyfun.
Trugaredd gadd fyned i'r Oesodd,
Cyfiawnder yn rhwyddiaid a'i rhoes.
I achub pechadur gresynol,
'Doedd un o'r llu graol yn groes.

Yn rhad i blant Adda i'w gymmeryd
Anfeidrol yw'r golud sy i'w gael.
Dyngletrio'n ardaloedd y gwynfyd
Bydd miloedd, a welwyd yn wael.
I olchi rhai arian mae ffynon,
Mae gwsg i rai llymion y llawr,
Mae gwaed a wna glirio rhai euog.
Mae bwyd i'r newynog yn awr.

Efengyl y deymas a ddwyed,
Fod Prynwyr fy enaid yn fyw!
Er lleied o'i degwch a welais,
R'wy'n foddla'n yw ddeisw e'n Ddeu.
Er amled, er doed yw 'mbeched,
Hyd yma, 'rwy'n gwybod, mae'n gwaidd.
Un addfwyn, tosturiol, trugarog,
'Does dim ynddod lliedog i'm lladd.

Wyth enaid, trwy'r diluw, gadd ddigon
I fyw heb angenion ynghyd;
Nid hanes am Arch, ond bod yn fyd,
A'u cadwodd, pan foddodd 'n lleu fyd.
Er hanes am Iesu'r Goncwerwr,
Fe ddemmir dyledwr sy'n ddaidd,
Ei gael, a wna les rhag y ddwydd,
Yn Briod, yn Ffemin, yn Ffrydd.
Brenin, a'r
Tyddyn y blaedd, Man.

Y DRYSORFA.

RHIF. CII.]

MEHEFIN, 1839.

[LLYFR IX.

DYMUNIAID DAIONUS I'R SABBATH CRISTIONOGOL.

(Cyfieithiad allan o Waith hen Awdwr.)

HENFFYCH well, yr hwn a gefaist ras a ffafr gan Dduw! yr Arglwydd sydd gyda thi, bendigaid wyt goruwch dyddiau. Tydi ddarlun y nefoedd, tydi ysmoty'n auraidd yr wythnos, tydi ddydd marchnad eneidiau, tydi doriad dydd tragwyddol ddisgleirder. Gallaf ddywedyd am danat ti megis y dywedodd yr angel wrth Daniel, O ddydd tra awyl! Teccach ydwynt na holl blant amser. Tywalltwyd gras ar dy wesusau: am hyny y'th eneiniodd Duw, sef dy Dduw di ág olew llawenydd yn fwy na'th gyfeillion. Am y Sabbathau luddewig a gwylliau ereill, mewn cydmbariaeth i ti gellir dywedyd, Hwyt-hwy a ddarfyddant, ond ti a barhei; hwyt-hwy oll fel dilledyn a beneiddiant; ac megis gwisg y plygaist di hwynt, a hwy a newidiwyd; ond tydi (er gwaethaf malais dynion a chythreuliaid) yr un ydwynt, a'th flynyddoedd ni phallant.

Megis y daeth y deml ar ol y tabernacl, ac y rhagorodd arno; un yn ddi-fianedig a'r llall yn sefydlog; felly yr wyt tithau yn tra rhagori ar yr holl Sabbathau blaenorol, y rhai nid oedd-ynt ond sêr bore i'th arwain di, yr haul, i mewn, ac yna i ddi-fianu. Ni wisgwyd y Sabbathau a'r gwylliau ereill yn eu holl ogoniant yn gyfelyb i ti. Mae'r holl rasau yn ymorfoleddu ynot, a'r holl ordinhadau a gyd-wasanaethant i'th gyfoethogi. Mae'r Tad yn dy lywodraethu, y Mab a gyfododd arnat, a'r Ysbryd a'th gysgododd. Fel hyn y gwnaed i'r dydd y mynai Brenin y nefoedd ei anrhydeddu. Dyma'r dydd a wnaeth yr Arglwydd; gorfoleddwn a llawenychnwn ynddo. Y mae i ti, nid yn unig fendith gyffredinol dyddiau ereill, yn ol deddf natur, ond hefyd bendith neillduol uwchlaw yr holl ddyddiau ereill o gariad ac ewyllys da dy Wneuthurwr. Noded miloedd dydi yn ddydd eu genedigaeith newydd. Bydd di yn ddydd (fel y dywedwyd

wrth yr Iuddewon, Exod. 12. 42.) i'w fawr gofio a'i gadw i'r Arglwydd, am ddwyn llawer allan o waeth caethiwed na chaethiwed yr Aipht. Bydd di iddynt yn ddydd o oleuni a llawenydd, a hyfrydwch, ac anrhydedd, ac yn ddiwrnod daionus.

Arnat ti y crewyd goleuni, yr adgyfododd ein Gwaredwr, y disgynodd yr Ysbryd Glân, y marweiddiwyd pechod, y sancteiddiwyd eneidiau, ac y gorchfygwyd Satan, uffern, angau a'r bedd. O, fel y mae dynion a merched yn ymfino ar hyd dyddiau ereill yr wythnos, fel y golomen yn ymehedfan yn ol ac yn mlaen uwchben y dyfroedd diluw, ac ni allant gael gorphwysdra i'w beneidiau nes dyfod attat ti, eu harch, ac estyn o honot dy law a'u cymmeryd hwynt i mewn. O, mor dda ganddynt gael eistedd dan dy gysgod di, a phrofi dy ffrwyth mor felus i'w geneuau! O yr esgyniadau meddwl, y melus-berddedwyddwch calon, yr hyfrydwch enaid, yr hwn arnat ti a fwynt yn eu Gwaredwr bendigedig! Mae'n ddrwg ganddynt weled y dyddiau yn byrau, er dy fwyn di: maent yn dy dymuno cyn dy ddyfod, yn dy roesawu pan y delych, ac y maent yn mwynâu cymmaint o'r nefoedd ynot, fel y maent yn caru, yn awyddu, ac yn hiraethu fwyfwy am eu Sabbath tragwyddol.

Dos rhagot, y deccaf o'r gwragedd, a bydd ffirwythlon i ddwyn plant i'th Wneuthurwr a'th Briod. Bydd di fam i filoedd a myrddynau, ac eufsedd dy had borth eu casalon. Fel Rahel a Lea, adellada di dŷ Israel: gwna di rymusdra yn Ephrata, bydd enwog yn Bethlehem. Gwisg dy gleddyf ar dy glun, O gadarn a grasol ddydd, ac yn dy harddwch marchoga yn llwyddianus, o herwydd gwirionedd a lledneisrwydd a chyflawnder; a'th ddeulelaw a ddydg i ti bethau ofnadwy. Glyned dy saethau llymion yn nghalonau gel-

ynion ysbrydol, trwy yr hyn y cwmpo y bobloedd danat. Yr Arglwydd a'th ddewisodd di, efe a'th chwennychodd yn drigfa iddo ei han. Ti ydwyf ei orphwysfa yn dragwydd: ynot y trig efe, canys chwennychodd di. Gan fendithio, bendithied efe dy luniaeth, a diwalled dy dlodion a bara. Gwisged dy Offeriaid a'g iachawdwriaeth, a gôrfoledded dy saint: gwisger dy gasion a chywilydd; ond ar dy ben di blodeued y gorŵn. Gwasanaethed cenhedloedd dydi, ac ymgrymed pobloedd i ti. Bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac ymgrymed dyddiau ereill yr wythnos i ti. Aed holl deyrnasocdd y ddacaryn eiddo dy Arglwydd a'th Grist di. Tra byddo haul a lleuad y'th anrhydedder, Ie, yn oes oesoedd.

Tydi, fel Joseph, wyt ganghen ffurthlon wrth ffynnon, ceinciau yn cerdded ar hyd môr. Y saethyddion a fuont chwerw wrthyt, ac a saethasant (gan geisio gwannychu dy foesolder) ac a'th gasasant: er hyny arbôdd dy fwa di yn gryf, a breichiau dy ddwyllaw a grythasant trwy ddwyllaw grymmus Duw Jacob: oddi yno y mae'r bugail, maen Israel. Trwy Arglwydd y Sabbath, yr hwn a'th gynnorthwysa, a'r Hollalluog yr hwn a'th fendithia a bendithion y nefoedd oddi uchod, a bendithion y dyfnder yn gorwedd isod, a bendithion y bronau a'r groth: rhagorodd bendithion dydd yr Arglwydd ar fendithion yr holl ddyddiau ereill: boed iddynt aros a lluosogi ar ben y Sabbath, ac ar goryn y dydd a neilldawyd oddi wrth ei frodyr. Cywilyddir a gwarthruddir y rhai a'th wrthwynebant; troir yn eu hól a gwaradwyddir y rhai a ewyllysiant ddrwg i ti.

Gorfoledded a llawenyched ynot ti y rhai oll a'th geisiant: dywed y rhai a garant dy sancteiddiad yn wastad, Mawryger yr Arglwydd, yr hwn a gar lwyddiant ei saint, ac a roddodd ei Sabbath iddynt er lleiad eu heneidiau. Tydi (fel Jacob) a ddygaist y fendith oddi ar y dyddiau ereill: Ie, dy Dduw a'th fendithioddi, a bendigedig a fyddi. Bendigedig yw dy fendithwyr, a melligedig dy faldithwyr. Yr Arglwydd, a fo raslawn i ti ac a'th fendithio, a thywyned ei wyneb arnat. Gwisger dy holl ordinaidau a nerth, a bydded iddynt fod yn effeithiol er dychweliad ac iachawdwriaeth myrddynau o eneidiau. Boed dy enw yn fawreddog o godiad haul hyd ei fagludrad.

Bellach, bydd wych, Tydi ddydd

melus, hufen amser, crynoded tragwyddoldeb, nefoedd mewn drych; tyd flaen-ffurth gwynfydedig, a thragwyddol gynhauf. Ond, O! na fydded i mi byth dy adael di na cholli yr olwg arnat nes y cafwyf dy fwynau mewn uwch a gogoneddusach gwedd, i welod Haul cydawnder wyned, yn wyneb, (yr hwn a fore gododd ar dy fore di, ac a wnaeth ddydd yn wir, tra yr oedd yr haul naturiol eto heb gyfodi) ac y cafwyf adnafod dy Wdeuthurwr a'th Arglwydd di megis y'm hadwaenir ganddo; a chael bod yn golofn yn nheul fy Nuw, ac nad elwyf allan byth mwyach, ond ei wasanaethu ef ddydd a nos: I'r hwn, am yr ammhriadiwy ffrainc i urddas o gael ei ddydd sanctaidd ei hun, boed y mawl, yr anrhydedd, a'r gogoniant yn oes oesoedd. Amen, &c.

Llynlleifad.

PEDR.

AM GYMHWYSO YR IACHAWDWRIAETH

(Parhad o da dal. 147.)

(5.) *Y mae holl drysorau gras, bendithion y prymedigaueth er iachawdwriaeth pechaduriaid yn Nghrist; felly y rhai sydd mewn undeb a Christ sydd yn eu heilfeddu hwy. Trwy fydd yn Nghrist y mae cael undeb ag ef.* Y maent yn ei dderbyn ef, yn ei holl swyddau Cyfyngol, yn bob peth y gosodir ef allan yn yr Efyngyl i bechaduriaid. 'Ei dderbyn ef,' sef 'Credun yn ei enw ef.' Ioan 1. 12. Pan y derbynent ef trwy fydd, 'Y mae y Mab gaddynat.' 1 Ioan 5. 12. Y mae Ysbryd Crist ynddynt a chanddynt. Yr Ysbryd sydd gan Grist, pen yr Eglwys, heb fesur. Ioan 3. 34. Y mae wrth fesur yn ei holl aelodau ef. 'Un ysbryd ydynt.' 1 Cor. 6. 17. Nid yw neb yn aelod byr ynddo, heb fod yr Ysbryd ganddo. Rhuf. 8. 9. Fawr a gredant ynddo ef i gael derbyn yr Ysbryd. Ioan 7. 39. Yr Ysbryd sydd yn y pen, yn yr holl aelodau bywiol; felly, mae undeb annatodol rhwng y rhai sydd yn credu i Christ. Y maent hwy yn Nghrist felly heb ddarnedigaueth. Rhuf. 8. 1. Wedi eu creu yn Nghrist i wellharedodd da. Eph. 2. 10. Felly byddant sanctaidd. 2 Cor. 5. 17. Canghenan bywiol yn y winwydden, felly ffurthant. Ioan 15. 1, 4, 6, 7. Meini bywiol ar y siliwn, Crist. 1 Pedr 2. 4, 5. Fawr hwy ni chwal yr adeilad byth. Y mae y maent yn Nghrist, ond y mae Crist ynddynt hwythant. Eph. 3. 22.

'Myfi ynddynt hwy.' 'Trigotrw y fydd yn eu calonau.' Eph. 3. 17. Undeb gornchel, agos, cadarn, bywiol a ffrwythlawn, ac annatodol ydyw.

(6.) *Trwy fydd yn Nghrist, ac yn yr undeb a Christ, y mae yr iachawdwriaeth yn dyfod yn eiddo pechadur-iaid.* 'Yr hwn y mae y Mab ganddo, y mae y bywyd ganddo.' Ioan 3. 36. 1 Ioan 5. 12. Cant bob peth gyda Christ. Rhuf. 8. 32. Y mae pob peth yn eiddo y rhai hwy. 1 Cor. 3. 21, 23. Cymhwysir holl fendithion hwy atynt, a enillodd Crist iddynt. Dygir hwy i dderbyn y rhoddion a dderbyniodd efe i ddynion cyndyn. Gwneir hwy yn gyfranogion o fendithion y Cysammod Newydd. 'Sicr drugareddau' y Cysammod tragywyddol. Esa. 55. 3. 'Bydd yr Arglwydd yn Dduw iddynt,' 'Cant un galon, ac un sfordd i'w ofni byth.' 'Rhoddi ei gyfraith yn eu calonau; madden eu pechodau.' Jer. 31. 33, 34. a 32. 38, 40. Rhai calon newydd iddynt, a'i Ysbryd o'u mewn. Ezech. 36. 25—27. Heb. 8. 8—10. Caiff holl had, holl frodyr Crist, y bendithion hyn i'w meddiant. Dewiswyd hwy i'w mwynhau. Eph. 1. 3—7. Rhuf. 8. 29. Bu Crist farw drostynt, fel y caent etifeddu y bendithion hyn. Gal. 3. 14. Eph. 5. 25—27. Cymhwysir hwy atynt yn effeithiol a sicr. Ioan 10. 27, 28. a 17. 2. Rhuf. 8. 30—32.

(7.) *Yn awr, sylhon ar y bendithion a enillodd Crist trwy y prynedigaeth i'r rhai y bu efe farw drostynt. Enillodd hwy i'w cymhwysio; cymhwysir hwy gan yr Ysbryd yn sicr.*

1. Bu farw 'fel y dygai ni at Dduw,' nid fel y gallem ddyfod, os gwelem yn dda, ond fel y dygai efe ni at Dduw.' 1 Pedr 3. 18. Gwneir y pell yn 'agos trwy waed Crist.' Eph. 2. 13. Heb. 1. 20. Y maent yn cael dyfodia trwyddo yn yr Ysbryd at y Tad. Eph. 2. 18. Bu farw i wneud heddwch, a'u cymmodi a Dduw. Col. 1. 20, 21. Dygir hwy i dderbyn y cymmod, ac i allu dywedyd, 'Y mae genym heddwch, yr ydym wedi cael ein cymmodi a Duw.' 'Derhyniasom y cymmod.' Rhuf. 5. 1, 10, 11. Wedi derbyn y cymmod, yn heddwch Duw, pwy a'u dryga? Rhuf. 8. 31—34, 35, 39. Melysa hyn ddyfroedd Mara iddynt; gallant orfoleddu mewn gorthrymderan, a chanu buddugoliaeth yn angen, yn heddwch Duw!

2. 'Rhoddodd ei einioes dros y defaid.' 'Tywalltwyd ei waed er madd-euant.' Bu farw, ac adgyfododd, *fel y cyfiawnheid ei bobl.* Rhuf. 4. 25.

'Llwyf brynnodd hwy oddi wrth felldith y ddeddf,' 'fel y derbynient y mabwysiad.' Cant dderbyn a meddiannu y bendithion mawrin hyn oll. 'Derbyn pawb a gredo ynddo ef, faddeuant pechodau trwy ei enw ef.' Act. 10. 43. 'Cyfiawnha lawer trwy ei wybodaeth, (sef trwy fydd ynddo) Esg. 53. 11. 'Cyfiawnheir pob un,' a gredo ynddo. Act. 13. 39. Rhuf. 3. 22, 24, 26. 'Gwaredir hwy oddi wrth felldith a digofaint, fel y gallont ddywedyd, 'Yr hwn a'n gwaredodd ni oddi wrth y digofaint, sydd ar ddyfod.' 1 Thes. 1. 10. 'Nid oes dim damnedigaeth yn awr iddynt.' Y maent yn cael dderbyn y mabwysiad. Gal. 4. 5, 6. a 'Duw yn danfon Ysbryd ei Fab i'w calonau, yn llefain, Abba, Dad.' Y maent yn cael eu gwneuthur 'Yn gyd-ddiaryddion a'r saint, ac yn deulu Duw.' Eph. 2. 19. 'Yn feibion a merched i'r Arglwydd Hollalluog.' 2 Cor. 6. 18. 'Plant Duw.' Rhuf. 8. 16.

Nid yn unig y mae yn yr Iachawdwriaeth newid eu cyfiwr, neu eu sefyllfa ger bron Duw, trwy eu cyfiawnhau, a'u mabwysiad, &c. ond y mae yn yr Iachawdwriaeth hefyd, buro a sancteiddio en natur hwy, a'u hadferu i ddelfw Dduw:—wrth i'r Ysbryd gymhwysio yr Iachawdwriaeth atynt gwna hyny.

3. *Sancteiddir hwy.* Yr oedd hyny mewn golwg er tragywyddoldeb. 'Ethrolodd y Tad hwy fel y byddent sanctaidd.' 'Prynodd Crist hwy i'w puro.' 'Rhoddodd ei hun dros yr Eglwys, fel y sancteiddiai efe hi.' Felly, wrth ddwyn yr Iachawdwriaeth i'w meddiant, gwneir hyny. 'Taenellir dwfsglân arnynt, fel y byddont lân.' Ezech. 36. 25. Cant 'daenelliad gwaed Iesu Grist.' Heb. 9. 13, 14. a 12. 24. 1 Pedr 1. 2. 'Creer hwy yn Nghrist i weithredoedd da.' Eph. 2. 10. 'Yn ol yr addewidion mawr iawn a gwerthfawr, gwneir hwy 'yn gyfranogion o'r dduw, iol anian.' 2 Pedr 1. 4. Cael eu cyfodi, o feirw, eu 'hail eni.' Cael calon ac ysbryd newydd. 'Ysgrifenu y gyfraith yn eu calon.' 'Diosg yr hen ddyd, a gwisgo y newydd.' Eph. 4. 22—24. 'Marweiddio gweithredoedd y corph, trwy yr Ysbryd.' Rhuf. 8. 13. Sychedu am fod yn bur. 1 Ioan 3. 3. En sancteiddio o ras i gyd, gan yr Ysbryd ar gyfrif iawn Crist. Trwy ei waed ef y mae glanhau. Dat. 1. 5.

Y mae yr Ysbryd, ar ol planu, duwiol anian yn yr enaid, neu egwyddor sanctaidd, yn dwyn y dynion i

weithredu. 'Gweithio ynddynt ewyllysio, a gweithredu o'i ewyllys da ef.' Phŵ. 2. 12. Y maent hwy 'yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy yr Ysbryd.' 'Ef yn tynu, a hwy yn rhedeg.'

4. *Y mae yn mendithion, neu rasau cyfammod y prynedigaeth, gynnuyddu mewn gras a sancteiddrwydd.* 2 Pedr 3. 18. *Y mae sicrwydd gobaith, cy-sur cryf,* Heb. 6. 18. *a llawenydd mawr wedi eu bwriadu i etifeddiion Iachawdwriaeth.* 1 Pedr 1. 8. 'Cymhwysir yr holl Iachawdwriaeth atynt yn berffaith, eto yn raddol. Y mae 'ffynon o ddwfr bywiol ynddynt yn tarddu i fywyd tragywyddol.' Ioan 4. 14. Y maent 'âg wyneb agored yn edrych ar ogoniant yr Arglwydd,' ac yn cael eu newid i'w ddelw o'r maill radd o ogoniant i radd fwy, 'gan Ysbryd yr Arglwydd.' 2 Cor. 3. 18. Y maent yn cael eu glanhau, 'fel y dygont fwy o frwyth.' Ioan 15. 2. Eu dyn oddi mewn 'yn cael ei adnewyddu o ddydd i ddydd.' 2 Cor. 4. 16. Ant o nerth i nerth, 'Ymddengys pob un ger bron Duw yn Sion.' Salm 84. 7.

5. *Y mae yn y bendithion a enillwyd iddynt gynnaligaeth ar eu taith, a pharhad hyd y diwedd.* 1 Cor. 10. 13. 2 Cor. 12. 9. Cant 'yn nghyd a themtasiwnau ddiangfau.' Perffieithir nerth Crist yn eu gwendid. Canlyntant Grist; 'Ni chyffrogallt byth.' Ioan 10. 27, 28. Trwy allu Duw byddant gadwedig. 1 Pedr 1. 5. Y mae iddynt elynion cryfion. Rhaid ymladd brwydr- au poethion, eto gorchfygant, trwy ymnerthu yn y gras sydd yn Nghrist Iesu. Byddant yn fwy na choncwerywr trwyddo ef.

6. *Y mae gogoniant tragywyddol yn gynnwysedig yn yr Iachawdwriaeth a enillodd Crist i bechaduriaid.* 'Fel y gallont hwythau hefyd gael yr Iachawdwriaeth sydd yn Nghrist gyda gogoniant tragywyddol.' 2 Tim. 2. 10. Parotowyd teyrnas ogoneddus iddynt cyn seiliad y byd. Mat. 25. 34. Bu Crist farw drostynt, fel y byddent byw gydag ef. 1 Thes. 5. 10. Y mae efe yn ewyllysio eu cael hwy gydag ef; a'u bod lle y mae efe. Ioan 17. 24. Pan ymddangoso, efe, cant fod yn gyfelyb iddo, a'i weled ef fel y mae. Col. 3. 4. 1 Ioan 3. 2. Cael ei weled wyneb yn wyneb. 1 Cor. 13. 12. Yna cant 'dderbyn diwedd eu ffydd, sef Iachawdwriaeth eu heneidiau.' 1 Pedr 1. 9. Byddant yno wedi cael 'eu cwbl iachau.' Heb. 7.

25. Byddant wedi cael eu llwyr war-edu oddi wrth bechod, a'i holl effeithiau; Satan a'i holl lid, a'i ddichellion, &c. Ac wedi cael eu hadferu yn berffaith i ddelw Duw. A chant fod yn wastad gyda'r Arglwydd. Yna byddant yn caru, moli a rhyfeddu y Drindod byth, am drefn yr Iachawdwriaeth. Byddant yn moli byth am ras penargiwyddiaethol. 'Y gân fydd gras i gyd.' Rhyfedd ras! Dewis o ras! Dyfod i brynu o ras! Cymhwysio o ras! Pwy na waeddai allan, 'Gogoniant i'r Tad, ac i'r Mab, ac i'r Ysbryd Glân!' am ras penargiwyddiaethol yn achub!

Sylw. Cymhwysa yr Ysbryd fendithion y prynedigaeth at y prynedigion oll. Y mae cariad, gras, a gallu mor fawr gan y Cymhwyswr a'r Prynwyr. Bydd y cymhwysiad mor helaeth a'r ethol, a'r prynu; y mae yn tarddu o'r un cariad a gras. Gwel y Prynwyr ei hâd. Esa. 53. 10. Rhydd fywyd iddynt. Ioan 17. 2. Efe yw Iachawdwr y corph. Eph. 5. 23. Y mae cariad y Drindod yn anghyfnawidiol, ac anorchfygol, 'Cryf fel angen;' 'afonydd nis boddant ef.'

Nid yw y cymhwysiad o Iachawdwriaeth yn ymddibynu ar ewyllys, na gallu, na gwaith y dyn; nac unrhyw ammodau ansicr; pe felly, gallasai y prynedigaeth fyned yn ofer. Ond ni all bwriadau Dwysol gael eu dyrystu, nac angen Crist fyned yn ofer. Y rhai a gafodd gymhwysiad o'r Iachawdwriaeth, rhai yn credu yn Nghrist ydynt; y maent ynddo ef; y mae ganddynt heddwch tuag at Dduw. Rhuf. 5. 1. Y maent yn gyflawn ger bron Duw. Maddeuwyd eu pechodau. Y maent yn cael eu sancteiddio. Ni arglwyddiaetha pechod arnynt; y mae ganddynt obaith gogoniant.

Wrth fyfyrto yn ddifrifol am ffordd Iachawdwriaeth, pwy na waeddai allan,

"O Iachawdwriaeth rasol,
Rhyfeddol wyt i gyd."

Onid yw yn alarus fod miloedd yn clywed am dani mor fynych, ac etto yn ei dibrisio, ac yn ei heagenuiso hi? A miloedd yn boddioni ar glywed son am dani, ac ymbynico, ac fe allai, dadleu yn ei chylch, heb wybod dim yn brofiadol am dani? I'w chymhwysio y gwnaed hi; a thrwy ei chymhwysio y mae hi yn lleshau. A gymhwyswyd hi atom ni? A brofasom ni heddwch tu ag at Dduw? A waredwyd ni oddi

wrth euogrwydd a llywodraeth pechod, ac o feddiant Satan? A ydyw yr efengyl a'i hordinhadau yn effeithiol i ni, 'Mewn nerth, ac yn yr Ysbryd Glân? &c. A dderbyniaisom gan yr Ysbryd trwy yr efengyl oleuni dwyfol i'n goleuo am bethau ysbrydol, dylanwadau grasol i'n sancteiddio, cysuron a bendithion i'n dyddanu? Heb yr Ysbryd, nid yw ordinhadau yr efengyl i ni ond fel llusernau heb olew, neu gymylau heb wlaw. A ydym yn dwyn ffirwythau da? Na foddlonwn ar ddarlenn, gwrando, ac ymddyddan am iachawdwriaeth, a bendithion y prynedigaeith heb eu profi, eu meddiannu, a'u mwynhau. Bydd y cwbl yn ofer i ni, heb gymhwysiad effeithiol gan yr Ysbryd Glân: Glân Ysbryd yr addewid yw, llefwn yn daer am dano. Mawr yw braint y rhai sydd yn etifeddu iachawdwriaeth! Y mae Crist a'i gyflawnder ganddynt. Y mae ganddynt heddych a Duw, a chyflawnder perffaith ger ei fron ef. Y mae yr Arglwydd yn Dduw iddynt. Y maent yn gyfranogion o'r dduwiol anian. Y mae Ysbryd Crist yn preswyllo ynddynt. Y mae pob peth yn eiddo iddynt. Y mae ganddynt fywyd tragwyddol; a hawl i wynfyd y nef ar ol gorphen eu taith yn y byd.

Hwy yw y rhai mwyaf buddiol yn y byd hwn; yr unig rai dedwydd yn aneu, ac etifeddion gwynfyd perffaith byth!!

Ddarllenwyr! na foddlonwch heb fod o nifer y rhai hyn.

Y Fron.

J. ELIAS.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

YR EPISTOL AT TITUS.

Titus, yr efengylwr, ydoedd o ran achau yn genedl-ddyn ellun-addolgar; fel y tybir yn frodor o Antiochia, yn Syria, ac ymddengys iddo gael ei ddychwelyd at Gristionogaeth trwy weinidogaeth Paul. Pa mor uchel y cyfrifid ef gan yr apostol sydd amlwg oddiwrth y dull yn mha un y mae yn llefaru am dano wrth y Corinthiaid, 1 Cor. viii. 23. ac, er nad yw ei enw yn cael ei goffau yn yr Actau yr ydoedd yn fynych gyda Phaul, fel mae yn eglur oddiwrth y sylwadau mewn amrywiol o'r epistolau. Titus a adawyd gan yr apostol yn Creta, megis y dywed, 'fel yr iawn drefnit y pethau sydd yn ol, ac y gosodit henuriaid yn mhob dinas, megis yr ordeiniais i ti.' Gellid, nid yn anmhriodol, galw yr epistol at Titus yr epistol

at y Cretiaid, gan ei fod wedi ei fwriadu nid yn gymmaint er addysg i Titus, ond i wasanaethu fel awdurdod i'w osod ger eu bronau hwy, at yr hwn y gallai gyfeirio fel ei ddifeth gyfarwyddor yn nhrefniad yr eglwys ar yr ynys hōno. Pa hyd yr arosodd Titus yn mhlith y bobl hyny, ni wyddys; na pha mor fynych a helaeth ydoedd ei deithiau cenhadol. Hen draddodiad a ddywed iddo farw yn Creta, a'i gladdu yno, yn bedair, blwydd ar ddeg ar hugain oed.

Yr epistol hwn sydd yn rhanedig i dair o bennodau, yn cynnwys saith o ddosparthiadau.

Dosparthiad I. Y rhagymadrodd, pen. i. 1---4.

Dos. II. Cyfarwyddiadau yn nghylch ordeiniaid henuriaid, cymhwysderau pa rai ydynt wedi eu nodi, pen. i. 5---9.

Dos. III. Yr angenheidrwydd o fod yn ochelgar mewn perthynas i Iuddewon a Chretiaid, pen. i. 10---16.

Dos. IV. Amrywiol anogaethau gyda chyfeiriad at wahanol ddosparthiadau o gredinwyr, i'w cymhell oddiwrth yr ystyriaeth o bryndigaeth, purdeb, a gogoniant trwy Grist, pen. ii.

Dos. V. Ufudd-dod i'r swyddogaeth, a mwynedd-dra cyffredinol ymddygiad, yn cael eu gorchymyn oddiar ystyriaeth o benarglwyddiaethol ddaioni, a gras helaeth Duw, mewn adenedigaeth, cyflawnhad, ac iachawdwriaeth, pen. iii. 1---7.

Dos. VI. Gorohymynion i amddiffyn athrawiaethau gras yn wastadol, er cadwraeth gweithredoedd da, ac i ochelyd dadleuath hereticaidd, pen. iii. 8---11.

Dos. VII. Diweddiad yr epistol, yn cynnwys deisyfiadau, cyfarwyddiadau, ac anerchiadau, pen. iii. 12---15.

Cyfeiriadau yn Titus.

Pen. i. 6, 7.	1 Tim. iii.
— 14.	Esa. xxix. 13.
— ii. 14.	Eph. v. 2. Heb. ix. 14. Dent vii. 6. xiv. 2.
— ii. 14.	1 Pedr ii. 9.
— iii. 5.	Rhuf. iii. 20. 2 Tim. i. 9. Esec. xxxvi. 25. Act x. 45.

LLYTHYR

Y PARCH. W. WILLIAMS, PANTYCELYN, AT Y PARCH. T. CHARLES, A. B. BALA.

BARCHIEDIG GYHOMODWR.—Yn ddiweddar, wrth ddarlenn hen Deyrsofa, a gyhoeddwyd gan y Parch. T. Charles, am

Mehesin, 1799; daethym o hyd i'r llythyr canlynol ynddi, yr hwn a ygrisenwyd gan y Parch. W. Williams, Pantycelyn, Sir Gaerfyrddin, at y Parch. T. Charles, ychydig o amser cyn ei farwolaeth. Ac oddiar y dybiaeth y gallai fod o les a hyfrydych i ddarllenwyr lluosog eich Trysorfa chwithau; cannoedd o ba rat y mae yn sicr na welant mo hono erioed o'r blaen. Yr wyf yn ei anfon i chiwi i'w gyhoeddi os ewyllsiwch.

DAVID WILLIAMS.

Ty. Dderi, Dinorwic.

BARCHEDIG FRAWD,—

Derbyniwch y llinellau hyn oddiwrth un nas gall ymddyddau a chwi wyneb yn wyneb. Yr wyf wedi bod yn glaf iawn, a thros ben gobaith, i'm tyb fy hun, ac i dybiau amryw ereill, o fyw; ac etto i ryw ddyben dirgel gan yr Arglwydd, byw ydwyf hyd yma. Ni cheffais i ddim i laesu fy mhoen, nes i'r Arglwydd ei hunan droi yn feddyg i mi; a hynny a ddaeth i ben drwy i'r Eglwys gymeryd yr achos mewn llaw; a gwaeddi wrth ei borth ef, ac efe yn ol ei addewid a'u gwrandaodd.

Y mae genyf fydd yr awrhon i greu fod un weddi daer yn well na holl feddygon y byd; felly y dywed yr Apostol, 'A oes neb yn eioh plith yn glaf? galwed at Henuriaid yr Eglwys, a gweddiant hwy drosto, a gweddi y fydd a iaoba y clas. Iago 5. 14, 15.'

Yr wyf yn credu i mi gael rhai cannoedd o weddian yn fy nghlyf hwn; ac yn atohi'r gweddian hyn, se ddath gwera i'm meddwl gyda'r fath nerth, fel y credais y codwn dros ychydig a honoedd Salma 118. 17. 'Ni byddaf farw ond byw; a mynegaf weithredodd yr Arglwydd.' Y mae fy Nhad tirion wedi canwytbau arnaf, er fy mod etto yn methu myned allan o fy ystafell wely. Nid wyf yn gofyn dim ganddo, nad yw yn ei roddi i mi, ac ni bu erioed genyf gymaist o fyddi i weddio arno ag sydd genyf yn bresennol. Mi a wn mai yr Arglwydd a roddodd y cystudd hwn arnaf; ac mi a wn pa un bynag ai byw ai marwfyddaf o hono, y dydd er bendith i mi. Dysgais, yn y deng wythnos hyn, swy o honwry fy hun, ac o ddaioni Duw; nag a ddysgais mewn deugain mlynedd a ethantheiblo. Mi a ddaethym i ddarllen y Bibl, ag oeddwn o'r blaen yn ei ddarllen mewn rhan a'r arddull addeithy. Yr wyf i gyf i mi fy hunan, fel yr unig lyfr wrth ba un yr wyf i gael fy mhrofi yn y farn fawr. Er fod genyf gannoedd o lyfrau, a id oes blas

ar un fel y Bibl. Mi ymosynais am yr ysgrythyrau mwyaf caled, y rhai sydd yn gwasgu fwyaf ar gnawd a natur; a cheffais weled fod trugaredd a gras yn drech yn y rhai hynny na'r bygythion; ac yn holl geryddon a chospedigathan Duw; fod gwaredigaeth a diangfa i'w cael yn y diwedd.

Mi a ddaethym i weled crefydd wir yn daif rhan; sef yn laf, Gwir oleuni yn nhrefn Isachawdwriaeth tragywyddol gyfammod Duw a'i Fab i ddu dyled pechaduriaid; a'r holl wirioneddau y Cyfammod newydd, lle mae Crist yn bob peth yn y greadigaeth, arfaeth, rhagluniaeth, a phrynedigaeth. Am y goleuni hyn, yr oedd yn hyfrydych calon i mi ei'r rhai blynyddoedd; fel ag yr oeddwn yn ymhyfrydu yn mhob llyfr, pob pregeth, a phob pregethwr ar a fyddai yn ymorchestu i osod allan Berson Crist, anfeidrol werth ei aberth, a grym ei elriolaeth; yn nghyda holl freintiau yr Isachawdwriaeth trwyddo.

Fa fu lyfrau Dr. Goodwin, Dr. Owen, Henry, Usher, &c. yn help i flaenllymu fy neall yn y gwirioneddau mawrion hyn. Yn ail, yn fy nghlyf mi a ddaethym i weled fy mod yn fyr iawn mewn pwng arall; nid llaf ardderchog na hwn; sef yw hynny; cadw cyfeillach neillduol a Duw yn ein holl ymdriniad. A'r rhyd, a'h holl ymarferiad ag ordinhadau crefydd. Ni'a gawn yr hen seintiaid wedi cyrhaedd hyn dan yr Hen Destament. Fe ddwyedir am Abraham, mai cyfari Duw beidd ef; megis pe buasai fod Duw ac yntau yn ymgyghori a'u gilydd, neu yn mynegi eu cyfrinach wrth eu gilydd. Fe ddwyed Paul am dano ei hun, ac ereill, yn ei ddyddiau ef, 'Ein hymarwaddiad ni sydd yn y nefoedd.' Fe ddwyed Iwan, 'Ein cymdeithas ni yn wir sydd gyda'r Tad a chyda'i Fab ef Iesu Crist.' Nid yw'r fraint fawr hon ddim heb dorseydd o addewidion am dani. Esa. 27. 3. 'Myf yr Arglwydd a'i ceidw; ar bob moment y dyfraf hi; cadwaf hi nos a dydd rhag-i neb ei drygu.' ac Esa. 58. 11. 'A thi a fyddi fel gardd wedi ei dyfrafu; ac megis ffynon ddwyr yr hon ni phella ei dyfroedd.' Y mae yr ysgrythyrau sydd yn rhoddir addeithy'r Ysbryd Glân, yn cymwys addewidion o'r gymdeithas nefol hon a Duw; ac fel mae yr Ysbryd Glân yn cael ei addaw mewn mesur i bob credadwy, y mae'r cymunedeb ielus ym hyn eiddo iaeth i bob gwir Gristion. Canys 'Os oes neb heb Ysbryd Crist ganddo, nid

yw hwn yn eiddo ef.' Ac y mae'r Ysbryd hwn fel Ysbryd mabwysiad, 'Yn llefain Abba, Dad,' ac yn 'cyd-dystiolaethu a'n hyabryd ni ein bod yn blant i Dduw.' Yn fy nghystudd gwelais yn eglur fy mod yn fyr iawn o'r gyfeillach dawel hon sydd fel nefoedd ar y ddaear. Y mae lle hefyd i ofni yn lawr fod torfeydd o broffeswyr enwog yn ngolwg y byd heb ymorchestu nemawr am yr elfen nefol hon, fel y mae yn fwyaf truenus i feddwl am dano. Yn olaf, Mi a ddaethym i weled y drysorfa o wir grefydd, sef bywyd ac ymarweddiad a fyddo yn datguddio i'r byd annuwiol bod gwahaniaeth mawr rhyngddom ni a hwy, lle y byddont hwy yn cadw malaia, ein bod ni yn faddeugar; lle byddont hwy yn falch, ein bod ni yn ostyngedig; lle byddont hwy yn wag-siariadus, ein bod ni yn ystyriol; lle byddont hwy yn gelwyddog, ein bod ni yn eirwir; lle byddont hwy yn dwyllodrus, ein bod ni, yn ein holl fyrd, yn gyflawn ac yn onest; lle byddont hwy am wneyd drwg i bawb, ein bod ni am wneyd da i bawb. Fel hyn y cyflawnir ynom yr ysgrythyr sydd yn dywedyd, 'Llewyrched felly eich golempi ger bron dynion, fel y gwelont eich gweithredoedd da chwí, ac y gogoneddant eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd.' Mat. 5. 16. Dyma'r pethau sydd wedi bod yn lawr yn myfyrdod fy saldra.

O! anwyl Frawd,—Gweithiuch tra yw hi yn ddydd, y mae'r nos yn dyfod arnoch, fel y daeth arnaf fionau, pan nas gellwch deithio na phregethu. Byddai yn well genyf na dim yn y byd, pe gallwn roi tro trwy Wynedd, fel yn y dyddiau gynt. Mi a ymdrechwn na threulïwn fyny o'm hamser, ond yn siarad am bethau yr Arglwydd. Dymunaf bob llwyddiant i'ch ASSOCIATION. Y mae fy ysbryd mewn gwirionedd gyda chwí; ac nid wyf yn ameu na bydd i Ysbryd yr Arglwydd aros yn eich plith, i'ch arwain i bob gwirionedd, i gariad, tangnedd, a chydgoriadiad, ac i'ch gwaredu mewn modd ardderchog a gogoneddus, oddiwrth genfigen a chynenau, ac ar yr un pryd i'ch gwneuthur yn wyladwrus, ac yn eiddigeddus, dros eich gilydd, o ran athrawiaeth, buchedd a rhodiad.

Gwnaed Duw chwí yn gryffon yn erbyn y gelyn a'i holl ymosodiadau, a'i gynllwynion. Y mae efe yn ddiiflino, ac yn ddiorphwys, am ein llihbio o ffordd y gwirionedd, trwy y naill beth a'r llall; trwy atfreolaeth buchedd, neu gan

opiniynau a hereisau, trwy ddifaterwch a diolalwch; neu, ynte, trwy sel benboeth anghymedrol mewn pethau bychain eu pwys. Fe gadwodd Duw ein corph ni yn rhyfedd rhag cyfeiliornadau tros agos i driugain mlynedd. Ni bu ddim heb ymosodiadau aml a dychrynllyd, oddi allan ac oddi fewn; ond fe'i cadwyd hyd yma yn iach yn y ffydd trwy y cwbl, er bendith i floedd o'n cydwladwyr. Nid wyf yn ameu na ofala'r un Duw am danom etto, fel corph, tros oesoedd a chenedlaethau. Annogwch eich gilydd i chwilio gair Duw yn fanwl, fel y byddoch yn gryffon yn yr ysgrythrau.

Y mae cyfeiliornadau dychrynllyd yn y wlad, a heresiaau dinystriol am ddyfod i mewn: hen heresiau yn cael eu cyfodi o'r newydd, megis gwadu athrawiaeth y Drindod, yr hon yw sylfaen Cristionawgrwydd; gwadu tragrwyddol Faboliaeth a Dawdod Crist.

Fe ddywed rhai (arawydus ydyw meddwl) nad yw gwaed Crist, wrth ba un yr ydym yn meddwl, ei ddyoddefiadau a'i farwolaeth, fel aberth ac lawndros bechod, ddim gwell na gwaed rhyw ddyd cyffredia, neu ryw greadur arall. Gweddwiuch yn daer na byddo t undefnydd o'r dyfroedd gwenwynllyd hyn gael ei gymmysgu a dyfroedd bywiol iachus ffynonau yr Iachawdwriaeth, o ba rai y mae METHODISTIAID tylodion CYMRU wedi yfed yn helaeth hyd yn hyn.

Annogwch y llefarwyr ieuangc yn nesaf at y Bibl, i sylwi yn fanwl ar athrawiaethau yr hen Ddiwygwyrr enwog, megis y gosodir hwy allan yn erthyglau. Eglwys Loegr, sef Credo yr Apostolion, Nicea, ac Athanasius. Gwelant yno wirioneddau mawrion yr esengyl, a dirgeldeigadaethau Duw yn cael eu gosod allan mewn modd ardderchog ac addas. Ffurfiâu o ymadroddion iachus ydynt am bethau mawrion Duw.

Y mae Cyffes Ffydd, a Chatecism y Gymanfa, hefyd yn haeddiannol o barch mawr a derbyniad. Myfyrient yn astud, a chwilient yn fanwl, y cyfryw orchestwaith a'r rhai hyn, fet y dysgont ddeall yn olen, a llefaru yn addas wrth ereill am athrawiaeth sylfaenol ein cred.—Cofiwch fi at bawb o'r brodyr yn yr Arglwydd. Nid wyf yn meddwl y caf en gweled nes y gwelwyf hwy yn y farn lawr. Ysgrifenuis hyn atoch i ddangos fy helynt. Y peth mwyaf wyf yn awr yn ei ddymuno, yw caru yr Ar-

glwydd mawr a wisgodd gnawd am dano i brynu un arian o'm bath i. Byddwch wych. Fy mrawd anwyl, llwydded Duw chwi yn eich gweinidogaeth fwyfwy. Amen.

Hyn yn fyr oddi wrth un sydd yn eich caru yn yr Arglwydd.

W. WILLIAMS.

Pantycelyn, Ion. 1, 1791.

"MAWL A' TH ERY'S DI YN SION, O DDUW."

Psalm 66. 1.

Ac a oes mawl yn aros Duw yn nghynulleidfia ei saint? Dily's yw nid arferai fod felly. Trugaredd a arferai fod yn blaen llaw gyda ni, a'r Arglwydd yn aros i fod raslawn. Trugaredd sydd arferol o fod yn barod yn nwyllaw Duw, cyn bod mawl yn barod ar dasodau dynion; ac yr ydym yn sicr iddo ef aros wrthym ni, i ddangos ei ras, ym mhell cyn bod genym ni ganiadau yn barod iddo ef, na'r un meddwl am ei foliannu ef.

Etto, y mae hi felly weithiau yn y byd isod hwn. Eneidiau sanctaidd a allant fod yn aros wrth orsedd gras, a'u mawl yn barod i esgyn cyn gynted ag yr ymddangoso trugaredd: geill trugaredd fod yn ddistaw am dymor, ac yna mawl am dymor sydd ddistaw hefyd. Dyma ydyw iaith wreiddiol y Salm, a dyma agwedd pethau pan ysgrifennodd y Salmydd; Mawl sydd ddistaw i ti yn Sion. Pan fo eglwys Duw o dan orthrymderau, wedi hir geisio ryw fendith neu waredigaeth neillduol, ac awr bennodol iachawdwr-iaeth Duw heb ddyfod, yna y mae can-iadau yr eglwys yn ddistaw. Etto y mae hi yn sefyll yn gwylio ac yn aros am y foment ddymanol, fel ag y gallo gyfarfod yr iachawdwr-iaeth gyda mawl.

Ond pabam y goddefa Duw i fawli fod yn ddistaw yn Sion? Ai nid yr eglwys ydyw trigle ei fawli ef? Ie, ond y mae yn dŷ gweddi hefyd: rhaid i weddi ac amynedd gael eu priodol ymarferiad. Pe na byddai mawl un amser yn ddistaw ar y ddaear, pa le y caid lle i weddi lefaru? Pa bryd y byddai un adeg i'r gras o amynedd ddangos ei hunan? Y mae Duw yn hoffi gweddi yn gystal a mawl: anrhyddeddi ei fawrhydi trwy ddisgwyl-iaid gostyngedig, yn gystal a'i ddaioni trwy ddiolchgarwch sanctaidd a llawenydd. Os bydd mawlyn ddistaw, yna bydded gweddi yn daerach. Yr iachawdwr absennol a hoffa glywed llais ei

anwyl; ni ddylai gwefusau yr un eglwys un amser fod yn hollol ddistaw, er nad ydynt yn wastadol ar waith mewn Haleluia.

Mawl yw y rhan felysaf o'r addoliad dwyfol. Y mae yn nefeodd fechan ar y ddaear. Duw weithiau a ad i'n mawl fod yn ddistaw, i'n dysgu nad yw hon yn sefyllfa o wynfyd perffaith. Ar ol dydd mawr y farn bydd mawl yn barhaus a diddarfod, pan na bydd i'r saint ocheneidiau mwyach, nac angu mwyach, na phoen mwyach. Yna ni bydd ar yr eglwys eisieu ordinhadau mwyach, na'r saint i ymattal oddiwrth fara y bywyd. Iesu, eu bugail tragywyddol, a'u portha mewn porfeydd byth-wyrddion, ac a phren y bywyd, ac a'u harweinia at ffynonau o lawenydd, a'r ffrydiau lle rhed plaserau tragywyddol. O! bydded i'n heneidiau aros mewn gobaiht gorfoleddus am y diwrnod hwnw, a'n mawl ni ddistawa byth.

Etto, nid ydyw gyda'r eglwys megis ag y mae gyda'r byd, pan y mae mawl yn ddistaw yn y ddau. Y mae yn ddistaw yn wastadol gyda'r drygonus, am eu bod yn anghofio Duw eu gwneuthurwr; eithr nid ydyw yn ddistaw gyda'r saint ond yn unig am dymor, pan y byddo Duw yn ymddangos yn wgu, ac yn ymguddio, ac (fel pe byddai) yn anghofio ei bobl.

Hefyd, ystyriwn nad yw yr holl fawli yn ddistaw yno. Offwrwm bennyddiol a gyfyd ger bron Duw yn ei deml, er fod aberth diolch neillduol yn aros hyd nes y derbynir trugareddau neillduol. Mawl am yr holl brif drugareddau, sef, prynedigaeth, etholedigaeth, ac am yr Ysbyrd sancteiddiol, nid yw un amser yn ddistaw yn Sion. Ps. 84. 4. 'Gwyn fydd preswylwyr dy dŷ, yn wastad y'th foliannant.' Ond mawl am ryw gymmwynasau neillduol a eill fod yn ddistaw am dymor, yn gystal a'r ardreth fawr hōno o fawli a ddaw yn ddyledus yn nghyflawniad yr addewidion, a chwblhad gwynfydedigrwydd.

Etto, y mae mawl i Dduw yn ddistaw yn y byd heb un bwriad i dori allan; ond y mae distawrwydd yr eglwys yn hiraethu am gael ei gollu mewn can-iadau gorfoleddus o ddiolchgarwch. Y mae megis periant llwythog o fawli, heb eisiau ond cyffyrddiad cyna-sol trugaredd i wneuthur iddo ddisglerio gyda gogoniant yr addoliad nefol, a seinio ya uchel enw Duw Sion.

Weithiau y mae Duw yn cael ei foddioni cystal trwy fod mawl yn aros mewn distawrwydd gostyngedig, a

phe byddai yn llefaru. Y mae yn dangos agwedd a thymher da-dueddol yr enaid, yr hwn sy'n hiraethu am anrhydeddu Duw. Calonau ei saint ef ydynt offerynnau cerddoriaeth i'r Arglwydd; efe a luniodd eu heneidiau er ei ogoniant, ac a gyweiriodd dannau eu calonau i'w fawl ei hun. Yn awr, y mae efe yn caru eu gweled yn cael eu cadw mewn cywair, er nad ydyw bob amser yn chwareu ei fawl ei hun arnynt: nid oes arno ychwaith eisieu ein gweinyddiadau na'n caniadau, canys ei berffeithderau ef ei hun ydynt dragwyddol gynganedd iddo ef ei hun, heb y tŷn-nodau egwan a allwn ni eu seinio.

Nyni a allwn wneuthur y sylw melyn hwn o'r diwedd, y caiff Sion ar y ddaear ei hymuno â'r Jerusalem fry. Y teulu isod hwn a gant eu hymuno â'r tŷ uchod; o herwydd hwy a ddysgasant waith y nefoedd, er calonau sydd gyweiredig i fawl, nid oes arnynt ond eisieu telynnau o'r fath ag sydd gan yr angylion i ddyfod a gogoniant i lawr, ac i wneud nefoedd ar y ddaear hon. Yn 1 Cron. 11. 4. dywedir i Dafydd gymeryd Sion oddiar y Jebusaid, a'i haddelladu oddi amgylch, a'i hychwanegu at Jerusalem. Felly y gwna Iesu, y gwir Ddafydd, Brenin y Saint, gymeryd ei Sion ddaearol oddi wrth nerthoedd y byd drygionus hwn, ac a'i haddellada, ac a'i haddurna oddi amgylch â gogoniant ac â nerth, mewn perffaith harddwch, a chyflawn brydferthwch, ac a'i cysyllta ut y Jerusalem, yr hon sydd uchod. Edrychwch i fyhu, O eneidiau sydd yn llawn o fawl, ag sydd hyd yn nod yn ddiarnyddgar i lefaru gogoniant eich Duw; edrychwch i'r Jerusalem uchod, lle mae mawl yn wastadol, na phaid byth; a llawenychwch wrth feddwl y cewch chwi eich gwneud yn drigolion i'r ddinas hŷno, a'ch uno â'r eglwys ogoneddus! Eich pleser penaf chwi yma ydyw bod yn molianu eich Duw; a phleser penaf cyd-seintiau fry ydyw, lle mae dedwyddwch yn hirfaith, ac ni bydd byth yn ddistaw.

Prif hyfrydwch yr eneidiau dedwydd yno, ydyw rhedeg dros fawl eu Duw, a thraethu yn orfoleddus y naill wrth y llall, a gostynedig ddywedyd wrth eu Duw, y fath ddoeth, y fath sanctaidd, y fath Hollalluog, a hollragarog Dduw ydyw ef. Pob anadl o fawl sydd yn awel newydd o bleser yno; anadlu ydyw mewn awyr berarogledig gan

fawl; a'r hinsawdd hon fydd fwyaf boddhaus i'ch natur newydd, a'ch cyfansoddiad, y chwi y rhai sydd yn aelodau, ac yn rhanau yn Sion, a chwi a gewch eich trosglwyddo yno at eich eneidiau perthynasol. Yn y nefoedd, yr ason o bleser sydd yn tardd oddi wrth ddehenlwr Duw, o herwydd Crist, yr Achubwr, sydd yn eistedd yno.

Afon ydyw ag sydd yn gwneud yn llawen ddinas Duw, a phob firwd, fel ag y dylifa ar byd yr eurog-beolydd, sy'n murmur melyn fawl i'r fynoneill.

Ond y nefoedd, a sefyllfa gogoniant, nid ydynt etto yn orphenol: yr eglwys sydd yn aros uchod am lawer o addeidion, nad ydynt etto wedi eu cyflawni, a dyfodol fendithion ag sydd hyd yn hyn yn anadnabyddus. Gwaith gras sydd yn anorphenol, hyd ddydd mawr yr adgyfodiad; a'r nefoedd ei hunan, yn ei holl ororau gwynfydedig o honi, sydd yn aros am y fath fawl, na chlywedd clustiau dynion nac angylion erioed hyd yn hyn.

Tra mae holl eglwys Dduw ar y ddaear mewn cyflwr o anmherffeithrwydd a phrawf, mewn cyflwr o bechodau a blinderau, mawl sydd yn aros yn yr holl gysegroddisod, ac yn Sion uchod hefyd.

Yr eneidiau mewn gogoniant sydd yn aros am gyflawniad yriachawdd, a rhyddhad eu cyrph o'r bedd. Ar delynau yr angylion, mawl sydd yn eistedd i aros, ac y mae yn aros hefyd ar dafod Iesu y Cyfryngwr. Ei weddiau ef un dydd a droant oll ar unwaith i fawl, a dyrchafu mawl angylion a'r Seintiau corphorol i dŷn-nodau uwch nag a wybuant erioed o'r blaen. O! y lleisiau a'r caniadau, y gorfoledd a'r gorlonder y foment hŷno, y diwrnod hwnw, y tragwyddoldeb hwnw, pryd ag y gwna y fath luaws o fawl dori allan ar unwaith, y rhai oeddynt wedi hir aros yn y Sion hŷno, ac a gant ddyfod i dragwyddol fawl! Pryd ag y gwna Iesu, Mab Duw, y Cyfryngwr, flaenori yr addoliad; a'r mawl a fu yn tyfu y ddau cant a'r bymtheg blynnyddoedd yma, ar ei dafod ef, a dyr allan, ac a ymdaena ar led, a'r holl greadigaeth a gaiff glywed, a'r cwbl yn ateb-leisio i'r gân hon, 'Gogoniant yn y goruchaf i Dduw!' Dyna yr hyn yr ydym ni yn aros ac yn gobeithio am dano, ac yn hiraethu am gael rhan yn y mawl a'r pleserau llyn:—*Allan o Watts's Improvement of the Mind.*

Bala.

DEWI GLAN TEGID.

Y

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad o du dal. 133.)

Y DRYDEDD GYFRAN O AMSER.—O AMSER Y FAF GREGORY VII., HYD AMSER Y DIWYG-IAD; SEF O'R FLWYDDYN 1073, HYD Y FLWYDDYN 1517.

I. Ymhelaethiad yr Eglwys Gristionogol.

PAN ddarfu i'r Eglwys Cristionogol yn y Dwyrain, y rhai a blannasai yr Apostolion a'u holynawyr enwog, yn mhên rhai cannoedd o flynyddoedd, fynyed yn adfaeledig, braidd y gellid disgwyl yn y gwledydd lle y plannwyd Cristionogaeth drwy rym arfau, y rhai yr oedd eu tyfiant mor fychan ar eu cychwyniad, y byddai yno ffurwythlondeb 'fel gardd yr Arglwydd.' Er hynny, felly y bu yn Saxony; ac hyd yn nod yn amser y Diwygiad, yr oedd yn y wlad hono hadle a phlanhigfa o fywyd newydd i'r Eglwysag oedd yn ddirywiedig yn gyffredinol, ac hyd yn nod i'r holl hil ddynol. Hynod mor ddirgeledig yw ffyrdd Duw, drwy ba rai y mae efe yn adfywio ac yn echangu terfynau ei Eglwys ar y ddaear! Y mae efe yn diddymu yr hyn sydd yn ymddangos yn ogoneddus i olwg dynol; a'r hyn a farnem ni o werthfeychan, y mae efe yn ei fendithio er cyfnewid rhyfeddol ac annysgwyliaid-wy. Mae yn sychu i fynu afonydd cryfion ac yn gorchymyn i ddyfroedd i ddylifo o'r graig gallestr. Na fydded i ni gan hynny ddiystyru 'dydd y pethau bychain,' pan fydd ei waith ef yn nwyllaw offerynu gweiniald ac annigonol; canys, pwy a wyr pa fath fydd efe pan yr adfywio Duw ef â'i ymweliadau? Felly am y gwaith cenhadol, yr hwn yn y dyddiau hyny oedd a golwg wael iawn arno, wrth edrych arno fel yr oedd dynion yn ei ddwyn ymlaen; ond yr oedd yr amcan daionus, a'r dyben mawr, ag oedd mewn golwg gan Dduw yn gosod rhyw bwysfawrogrwydd rhyfedd arno.

Tua diwedd y dosparth o amser y soniasom am dano yn ein Rhifyn diweddar, yr oedd y Normaniaid yn Sweden a Norway, ac hefyd yn Ngogledd Ffrainc wedi cael eu dwyn drosodd i broffesu y grefydd gristionogol; yr oedd llafur cenhadol yn cael ei ddwyn ymlaen yn effeithiol ymhlith y Wendiaid, rhwng y ddwy afon, Elbe ac Oder; ac hefyd ymhlith pobl Moravia, Bohemia; a, thua diwedd y ddegfed ganrif, yr oedd cristionogaeth wedi cael ei drosglwyddo i'r wlad bellenuig hono Iceland, ac ymhellach fyth, i Greenland oer. Fe lafuriodd Otho, Esgob Bam-

berg, gyda mawr lwyddiant ymhlith trigolion paganallt Pomerania; a thrigolion barbaraid Ynys Rugei, a orfuwyd gan y Daniaid, drwy rym arfau, i adael eu heilunaddoliaeth, a derbyn y grefydd gristionogol. Y gŵr rhagorol hwnw, Vicelinus, a bregethodd yr efengyl am ddeng mlynedd ar hugain, sef hyd y ffwyddyn 1154, ymysg y Sclavoniaid yn Holstein a'r wlad o amgylch: yr oedd y gweinidog hwn i Grist yn ganwyll oleu yn llewyrchu mewn amser tywyll. Yr Eastoniaid a'r Cowlanderiaid, a orfuwyd drwy fuddugoliaethau a grym arfau Penaeithiaid Germany, i ddyfod i broffesu y grefydd gristionogol. A'r Prussiaid a ddigymhellwyd hefyd i wneuthur yr un peth mewn canlyniad i'r rhyfel waedlyd a fu rhyngddynt a Phenaeithiaid Germany, yr hon a barhaodd 53 o flynyddoedd, sef o'r ffwyddyn 1230, hyd y ffwyddyn 1283.

Mae yn naturiol i ni feddwl na roddai y cenbedloedd hyn nemawr o werth ar rodd a wthid i'w dwylaw drwy nerth y cleddyf; er hynny fe fu yn lles mawr i'w hiliogaeth hwynt i gael mwynhau rhag-orfreintiau a bendithion yr Efengyl, er ei gorfodi ar eu henafiaid yn y ffordd anwedus hon. Ymhên y can mlynedd ar ol hyn, unwyd y Lithaniaid a'r cenbedloedd a broffesent y grefydd gristionogol. Ac oddeutu diwedd y bymthegfed ganrif fe lwyddodd yr Ysapaeniaid, dan lywodraeth eu brenin Ferdinand, i lwyfr fwrw ymaith o'u gwlad y Mooriaid Mahometanaidd. Ac yn fuan wedi hynny, sef yn y ffwyddyn 1402, cafwyd o hyd i'r America, ac fe agorodd hyny ddrws newydd a maes llydan er lledaeniad y cyfryw storf o gristionogaeth ag oedd yn ffynnu yn Ewrop y pryd hyny. Gwnaed hyny, fodd bynnag, yn y modd mwyaf anghristionogaidd a barbaraid, fel yr oedd yr hyn a drosglwyddodd yr Ysapaeniaid i'r America mor bell o fod yn grefydd yr Arglwydd Iesu, fel nad ydym yma yn chwennych chwanegu dim o'r hanes.

II. Trallodion Tymhorol yr Eglwys.

Darfu i'r Eglwys Gristionogol ymboes, oddigerth yn unig yn y ganrif gyntaf o Gristionogaeth, fod yn rhy debyg yn ei hymddygiad i'r Iuddewon eiddigeddus; y rhai yn yr amser yr oedd Titus yn gwarchae ar Jerusalem, oeddynt yn ymgecru ac yn rhyfela â'u gil-ydd oddiar hen lid a chynffigen. Ac er fodd yr Eglwys yn cael gosod arni yn galed gan elynion oddiallan, nid oedd

ganddi ddigon o ddoethineb i gadw undeb a beddwch ynddi ei hun, i'r dyben o fod yn gref i wrthwynebu ei gelynyion oddi allan. Mynych y bu gorfod ar ei phlant sefyll en hunain, ar wahan oddi wrth en brodyr, i wynebu ar ruthrau gelynyion anfad.

Pan y bu i'r Eglwys yn ngwlad y dwyrain ddyoddef cymmaint o golledion drwy oruchafiaethau y Mahometaniaid, buasid yn dysgwyl iddi ymuno mor agos ag y gallai â'r Eglwys yn y parthau gorllewinol, i'r dyben o gynorthwyo naill y llall yn erbyn unrhyw ymosodiad newydd o eiddo en gelynyion. Ond yn lle hyn, yn fuan ar ol hyny, bu ymranïad mawr rhwng y ddwy Eglwys hyn, nid yn gymmaint o ran gwahaniaeth mewn athrawiaeth a dysgyblaeth eglwysig, ond drwy ymyrsonfa rhwng Esgobion Rhufain ac Esgobion Constantinople pwy fyddai fwyaf, a phwy a gal fod yn Ben-Esgob ar yr Eglwys Cristionogol! Mynai Esgob Rhufain er dim fod yn Ben cyffredinol, ond ni fynai Esgob Constantinople ei gydnabod ef yn ben, rhag y byddai yntau yn gyffion. Dyma ddirgelwch yr anwiredd yn gweithio yn gryf, Gwel 2 Thes. 2. 7. 31oan 9 adn. O'r amser hwnw yr ymranodd yr Eglwys gyffredinol yn ddwy garfan; sef, Eglwys *gatholig* Rhufain, ac Eglwys *gatholig* Groeg. Yr oedd Ymherodraeth Groeg wedi cael ei gwanhau gymmaint gan arfau yr Arabiaid, ac wedi colli cymmaint o'i grym yn y gwledydd gorllewinol, fel nas gallai amddiffyn ei gosodiadau cristionogol yn erbyn y Mahometaniaid, fel y bu hi amryw weithiau yn y peryglon mwyaf o'r herwydd. Y Mongoliaid, y rhai o dan lywyddiaeth eu Tywysogion gorchafiaethus Genkiskan a Tamerlane, a gyrch-ruthrasent ar Ewrop, ac a feistrolasent Russia, ac a'i llywodraethasent hi am ddau gan mlynedd; ac a anrheithiasent Poland befyd, yn awr, hwy a estynasant en llywodraeth hyd ymylau Silesia; fel y cafodd yr Eglwys yn y dwyrain ei banafu yn fawr gan en lluoedd difrodus hwynt. A pha beth bynag a adawwyd yn fyw ar ol rhyfel-oedd yr Arabiaid yn Asia, a ddifrodwyd, ac o'r bron a ddiddymwyd gan y galluoedd olynol hyn. Yr ennilliad a wnaed befyd gan y Nestoriaid yn nghanol Asia, a ddygwyd yn agos i ddiddymdra y pryd hyn.

A phryd y cynnaliodd Ymerodraeth Groeg ymyrson ac ymladdfa parhaus â'r Saraceniaid a'r Twrciaid, yr oedd y naill brofedigaeth ar ol y llall yn was-

tadol yn blino yr Eglwys yn y gwledydd gorllewinol. Y Saraceniaid a ymsefydlasant yn neheubarth Itali ac yn Sicily; yr oedd y cristionogion yn Spaen mewn rhyfel gwastadol â'r Moorïaid; ac yr oedd gan y Germaniaid ddigon i'w wneud i'w hamddiffyn eu hunain rhag ymgyrchau y paganiaid, y rhai a breswylient yn agos i'w terynnau.

O bryd i bryd, am amryw ganrifoedd o flynyddau fe fu amrywiol fath o blâu dynystriol yn offerynol i fedd miloedd o gristionogion i lawr i'r bedd. Yn y flwyddyn 554, ymdaenodd haint dychrynlyd o wlad yr Aipht dios wyneb yr holl fyd; ac yn yr ail flwyddyn ar ol iddo ddechreu yn yr Aipht, efe a gyrhaeddodd hyd Constantinople, ac efe a laddodd yn y ddinas fawr hono ynghylch pum mil yn y dydd am amser gofaith, ac ambell i ddiwrnod bu farw yno chwaneg na hyny. Fe fu yr haint echryslawn hwn ddeuddeg mlynedd a deugain yn myned drwy yr holl fyd; ac fe dorwyd i lawr i'r bedd y rhan fwyaf o drigolion y dddear drwy y cryman llym hwn. Dat. 14. 15, 16.

Yn y flwyddyn 717, dechreuodd yr haint yr ail waith yn Constantinople, ac a gludodd ymaith dri chan mil o flynyddau cyn difannu o hono.

Yn y flwyddyn 825, yn arddwyddiaeth Lewis y Pïous, darfu'r haint ddwyn ymaith i'r byd tragwyddol ran fawr o boblogaeth Ffrainc, a Germany.

Ond mwy ofnadwy fyth oedd yr haint a dorodd allan yn y flwyddyn 1343. Dechreuodd ei alanastra yn y dwyrain, ac efe a wnaeth ddifrod dychrynlyd iawn yn y parth hwnw o'r dddear. Oddiwrth yr Adroddiad a anfonwyd at y Pab, mae yn ymddangos ei fod mewn un flwyddyn wedi dysfetha ynghylch pedair mil ar hugain o filoedd o drigolion yn y dwyrain. Buan y cyrhaeddodd efe dir Groeg ac Itali, ac a wnaeth yno y cyffelyb ddifrod. Fe ddywedir iddo dori i lawr yn Venice yn unig, gan mil o bobl; ac yn Florence drugain mil. Gyda llymder ofnadwy, efe a gyrhaeddodd i Ffrainc, a Germany, a'r gwledydd cymmydogaethol. Ac, hyd yn nod yn y gwledydd lle y bu ysgafnaf, fe ddywedir iddo dorri i lawr ddau o bob tri; ac mewn amryw wledydd, efe a dorodd i lawr bedwararddeg neu unarbymtheg o bob ugain. Mewn rhai parthau, ni adawyd un dyn na dynes mewn oed yn fyw i gladdu y meirw. Yn Germany fe ddynystriwyd miliwnau

trigolion; yn Lu'beck bu farw mil a hanner o bobl mewn pedair awr!

Yn mis Awst, 1348, fe a gyrhaeddodd Frydain fawr, ac a ddaeth i Lundain ar y dydd cyntaf o Tachwedd y flwyddyn hono. Yn Yarmouth, tref fechan y pryd hyny, fe gladdwyd mewn un Gladdfa 7,052 o ddynion mewn un flwyddyn. Prynwyl maes helaeth gerllaw Llundain i gladdu y lliaws a laddwyd ganddo. Pan attaliwyd y pla, codwyd Colofn coffadwriaeth i fynu yn Llundain er cofiad am y galanastra, yr hwn a ddifaodd ddeng mil a deugain o bobl. Fe ddiweddodd yn Mrydain yn union ymben y flwyddyn ar ol iddo ddechreu yno. Ond fe barhaodd ei effeithiau dychrynlyd ef yn hir drwy holl Ewrop. Y gwartheg, y defaid, ac anifeiliaid ereill, a ymwagrasant yn yroedd ar draws ac ar hyd y gwledydd, ac a wnaethant ddrygau mawrion. Collwyd cynhanafau o eisiau medelwyr, ac yna y newyn da a ddilynodd ar ol yr ymweliad dychrynlyd y pla andwyol.

Yr hen Iuddewon, hwythau a yfasant waelodion y cwpan erchyll hwn o alanastra digyfelyb. Pobl anwybodus yr oedd y ffoesgar hono a berswadiwyd i gredoli yr Iuddewon a wenwynodd yr awr a'r ffynonau dyfroedd, ac mae'n fawr i'w fu yn achos o'r haint gorthrwm a gwledydd; ac am hyny, hwy a ymosodasant arnynt yn ddidurgaredd, ac a'u lladdasant a lladdfa fawr: lladdwyd mil oedd o bonnynt yn y gwahanol wledydd. Dyma un prawf amlwg pa cyn lleied o effaith ddaionus a gafodd yr ymweliad dychrynlyd hwn ar drigolion y ddaear i ddyfod a hwynt i edifeirwch am eu pechodau yn erbyn yr Arglwydd, y rhai a alwodd am y dinystr ofnadwy hwn ar feibion dynion. Ni welasant law Duw yn yr haint, ac ni ddychwelasant at yr hwn a'u tarawodd hwynt.

(Pw barhau.)

Y PREGETHW A'R GWRANDAWR.

RHIF. X.

Natur yr Iawn.

Pa beth ydyn.

GWRAN.—Pan oeddwn yn ymadael â chwi y tro diweddar, yr oeddwn bron a chael fy argyhoeddi na thalai system Mr. Jenkyn ddim. Ond mi a gofiais fod yn haws i ddyn gyfodi gwrthddaduon yn erbyn cyfundraith rhyw un arall, nag amddiffyn yr eiddo ei hun. Yn awr, gan obeithio y maddeuwch fy hyfder, yr wyf yn defnyddio yr adeg

bresennol i ofyn, Pa beth, yn ol eich barn chwi ydyw Iawn?

PHŲG.—Y mae darnodiad y Doctor Dwight o'r gair Iawn yn gywir mor belled ag yr wyf yn deall, er fy mod yn methu cydweled âg ef am ddybenion a gwrthdrysau Iawn y Cyfryngwr. Y mae y gair Iawn (medd y Doctor) yn ei ystyr wreiddiol, bob amser, yn arwyddo rhyw gydnybuddiaeth neu foddlonrwydd am esgeulusdra o ryw ddyledswydd, neu gysurriad o ryw fath; sef y fath gydnybuddiaeth, pan y cyflawnir, ag y dylai y person a gafodd gam, yn rhesymol foddloni iddo a pheidio gofyn dim rhagor i'r troseddwr ar gyfrif ei fai! Dwight's Theor. Ser. 55. Ond er mwyn eglurder, gallem eirio y peth yn fyrach fel hyn, Iawn ydyw rhyw berson neu beth a gynnigier, ac a gymeradwyer yn lle y person neu y peth a ofynir yn wreiddiol. Pan mae yr Arglwydd yn gorchymyn peidio cymeryd Iawn am einioes llofrudd, y meddwl ydyw, peidio cymeryd dim yn lle yr hyn y mae y gyfraith yn ei ofyn iddo, sef ei fywyd. Pan ddywedir na wneid Iawn am anwiredd tŷ Eli, yr ystyr yw, na dderbynid dim yn lle y gomp a fygythiwyd arno. 'Gochel (medd Elihu wrth Job) rhag iddo dygymeryd diymaith a'i ddyrnod, yna ni'th wared Iawn mawr,' h. y. Pe bai genyt ryw beth mawr i'w gynnys, yn lle bod o tan ddyrnod digofaint, byddai yn annerbyniol, a'th gyflwr difian o ganlyniad yn anadferadwy. Drachefn, 'Gollwng ef yn rhydd rhag disgyn o hono i'r clawdd, myfi a gefais Iawn,' sef yr hyn sydd yn fy moddloni yn lle rhoddi arno ef yr hyn a haeddai. Pan mae'r Arglwydd trwy'r proffwyd Amos yn cwyno fod y bobl "yn blino'r cyflawn, yn cymeryd Iawn," &c. Amos 5. 12. y meddwl ydyw eu bod yn derbyn gwobr yn lle yr hyn yr oedd cyflawnder yn ei ofyn. Dywed y beirniaid fod y gair Hebraeg *Copher*, ag sydd yn cael ei gyfieithu weithiau cymod ac weithiau Iawn, yn arwyddo gorchudd, ac y mae yn gyffredin yn y manau lle y cyfieithir ef Cymmod neu Iawn yn arwyddo rhyw beth a dderbyniir yn lle i'r troseddwr ddyoddef y gomp; sef fod y troseddwr megis yn cael ei orchuddio a'r peth hwnnw rhag cospedigaeth. Nid ydyw y gair Iawn yn cael ei arfered yn y Testament Newydd, ond am Grist yn unig, a phan y mae ef yn cael ei alw felly yr ystyr ydyw ei fod wedi ei orchuddio ei hun yn offfwrn ac yn aherch i'w

o arogl peraidd' tros, neu yn lle ei bobl. Eph. 5. 2. Felly chwi a welwch fod y gair iawn yn yr Hen Destament a'r Newydd yn cario yr un meddyl-ddrych, sef, *fod rhyw beth yn cael ei gynyg a'i gymeradwyo, yn lle'r peth a ofynir yn wreiddiol.*

Yn wir yr un ystyr sydd i'r gair yn ein hymddiddanlon cyffredin. Pe bai gwas wedi gwastraffu dwy awr o amser ei feistr, yn gweithio dwy awr o amser ei hun i'w feistr yn lle yr amser a wastraffwyd, iawn a fyddai hynny. Ond pe bai gan y meistr baw! i holl amser y gwas, byddai yn anmhosibl iddo ef wneyd iawn trosto ei hun; ond dichon fod ganddo gyfaill yn wr rhydd, ac yn ewyllysgar i weithio dwy awr er mwyn ddeddychu rhwng y meistr a'r gwas, a'r peth yn cael ei gymeradwyo gan y meistr; dywedwn fod yma iawn yn cael ei wneyd dros gamwedd y gwas. Ond, deliwch sylw, yn y cyntaf o'r amgylchiadau hyn, nid mor briodol yw dywedyd mai gwaith y gwas ydyw yr iawn, oblegid y mae y meistr yn cael y gwaith a fynai, ond yr amser sydd yn iawn yn lle yr amser a wastraffwyd: nid gwaith y cyfaill chwaith yn yr olaf, sydd yn iawn am yr eiddo y gwas, canys y mae y meistr yma hefyd yn cael y gwaith a fynai; ond person y cyfaill sydd yn iawn, am ei fod yn cael ei gynyg a'i gymeradwyo dros, neu yn lle person y gwas.

Pe bai dyn wedi troseddu cyfraith ei wlad, a chael ei ddyfarnu i alltudiaeth, yn cynyg swm o arian i'r llywodraeth, a'r rhai hyn yn cael eu cymeradwyo er ei ryddhad, iawn fyddai hynny. Neu, pe bai ganddo gyfaill yn ewyllysgar, ac yn cael ei gymeradwyo i fyned yn ei le, iawn y galwn i hwnnw: yn y cyntaf, nid y person yw yr iawn, ond yr arian, oblegid fod y gyfraith yn cael y person a ofynai yn wreiddiol: yn yr olaf, nid dyoddefiadau y cyfaill yw yr iawn, canys er ei fod yn dyoddef yr un peth ac a ofynid i'r dyn ei hun ei ddyoddef; ond ei berson ydyw yr iawn, am mai hwnnw sydd yn lle person y troseddwr.

Pe bai dedryd dyn a gollfarnwyd yn cael ei newid i alltudiad, nid amhriodol a fyddai galw ei alltudiad yn iawn am ei fywyd; ond pe byddai arall yn marw tros y condemnedig; amhriodol i'm tyb i fyddai dywedyd fod marwolaeth hwnnw yn iawn yn lle cospedigaeth yr euog; canys y mae y gyfraith yn cael y *peth* y mae yn ei ofyn,

sef y bywyd: ond *person* y naill sydd yn iawn yn lle *person* y llall.

GWRAN.—Ond se ddywedir yn synych, yn enwedig gan y Saeson, fod dyn wrth gael ei ddienyddio, yn gwneyd iawn am ei drosedd.

PREG.—Gwir, ond y mae hyn yn eithriad i ystyr gyffredin y gair, neu yn hytrach yn gamgymeriad o natur y peth. Wrth ddywedyd fod dyn yn gwneyd iawn am ei drosedd trwy ddyoddef y gosg, yr ydys yn tybied mai yr unig beth a ofyn y gyfraith yw ufuddod, a phan ballo dyn roddi ufaddod iddi, fod ei gospedigaeth yn iawn yn lle hynny. Ond y gwirionedd ydyw, mai yr unig beth ag y mae y gyfraith yn ei ofyn i droseddwr *fel troseddwr*, yw dyoddef y gosg; a phan y mae yn gwneyd hynny, y mae y gyfraith yn cael yn llythyrenol ei gofyn, ac nid iawn yn ei le. Nid hollol briodol, debygwn i, yw dywedyd fod y ddeddf yn gofyn iawn.

GWRAN.—Ow, ow, pa beth a wnawch chwi i'r penill melyn hwnnw,

'*Dacw'r ddeddf yn gofyn iawn,*

Hyd yr eitha;

Dacw iddi dalied llawn,

Halelulia.'

PREG.—Nid wyf yn meddwl fod y pryddyd wrth ei gyfansoddi; na minau wrth ei ganu yn meddwl dim amgen na bod y ddeddf yn gofyn y person a roddodd ei hun yn iawn, i ddyoddef y gosg hyd yr eithaf: ac yn wir, ni ddymunwn i ar un cyfris dafu yr hen benill heibio, oblegid mi a gefais bleser mawr lawer gwaith wrth ei ganu; er y gallasai dull gwahanol o eirio fod yn fwy hapus.

Y cwbl y mae cyfraith yn ei ofyn yw y dyn sydd o tani i fod mewn ufuddod, neu o dan gosg am anufuddod: ond pe bai gan droseddwr gyfaill mor urddasol ag ef ei hun, yn barod i ymddirprwygo yn ei le, gellid cymeryd y dirprwywr yn iawn tros y troseddwr; ond ni byddai dim iawn yn bod tros neu yn lle cospedigaeth, canys byddai y gosg ei hun yn cael ei dyoddef gan y dirprwywr. Fel y dywedais o'r blaen yr wyf etto yn beiddio dywedyd fod yn anmhosibl ysgaru trosedd o unrhyw gyfraith oddiwrth y gosg, heb roddi sarhad ar, neu wneyd cydnabyddiaeth o amherffeithrwydd y gyfraith trwy hynny.

Pan oedd Dodd wedi ei gollfarnu am *forgery*, yr oedd delsebau aneirif yn cael eu danfon at y brenin am ei arbediad; a phe buasai arian yn gwneyd y tto, dian y buasent yn dyfod yn filoedd

o bob parth o'r deyrnas: neu pe buasai rhyw *valuable consideration* yn gallu ateb y dyben, megis fod i un o arglwyddi penaf y deyrnas fyned ar ei liniau ger bron ei Fawrhydi i erfyn am fywyd y troseddwr; galleid, cael amryw yn barod i wneyd hyny, i.e., a mwy pethau na hyny. Ond ebe un o arglwyddi y Cyngor, 'Rhaid dienyddio Dodd, neu ddienyddio y gyfraith.' Y mae yr egwyddor hon yn cael ei dangos gan y bardd Milton, wrth osod allan yr ymddiddan rhwng y personau Dwyfol am gwmp ac adferiad dyn,

'Die he or justice must; unless for him
Some other able and as willing pay
The rigid satisfaction, death for death.'

'——— Efe marw rhaid neu
Gyflawnder; os nas tala trosto ef
Ryw un o all a myn, yr lawn mor dyn
Tros farw marw ———.'

Coll Gwynfa.

GWRRAN.—Yr wyf fi yn meddwl fod dienyddio Dodd yn fwy o warth nac o anrhyddedd i Loegr; pan fyddaf yn darllen hanes fy ngwlad, byddaf yn ystyried yr ymddygiadau tuag at y dyn anffodus hwnw fel rhyw gwmwl anni-leadwy ar ei nodweddiad.

PREG.—Ond yr oedd y llywodraeth i'w beio (os oedd i'w beio hefyd) am wneyd cyfraith i gysylltu y fath gospedigaeith wrth y fath fal, yn hytrach nag am bleidio y gyfraith yn erbyn y troseddwr, pwy bynag a fyddai.

GWRRAN.—Ond beth meddwch chwi am waith yr Atheniaid yn rhyddhau Aeschilus, ar gyfrif yr hyn a wnaethai Amyntas? Yr oedd yno droseddwr yn myned yn rhydd heb gopsi neb.

PREG.—Y mae yr hanes yn ddigon difyrus i'w darllen; ond etto, nid yw ond un engraffi o lawer ag sydd yn dangos fod yr Atheniaid yn cymeryd eu llywodraethu gan eu nwydau, yn hytrach na chan eu cyfreithian; gan hyny, gwrthodwn eu cymeryd yn esiampl o degwch mewn gweinyddiad cyfraith. Ond tybiwn fod eu gwaith yn rhyddhau y troseddwr ar gyfrif gwasanaeth ei frawd, yn ganmoladwy; etto yr oeddnt wrth wneyd hyny gystal a chyd-nabod amherffeithrwydd y gyfraith: ond y mae yn anmhosibl i Dduw wneyd dim ag a fyddo yn cynnwys y fath gyd-nabyddiaeth, am fod ei gyfraith ef yn berffaith fel ef ei hun. Rhaid i chwi addef perffeithrwydd y ddeddf wladol a roddodd yr Arglwydd i Israel; ond yn mha le y mae genym hanes am ryw *valuable consideration* yn cael ei gyf-

reithloni gan Dduw yn ngweinyddiad y ddeddf hono, yn lle i'r troseddwr ddyoddef y gomp yn ol llythrennau y gyfraith? A rhaid ystyried fod y ddeddf foael i'w hanrhyddedu, nid yn unig yn fwy na holl ddeddfau dynion, ond hefyd yn fwy nac un ddeddf arall a osododd Duw yn mhlith ei greaduriaid, fel y mae yn haws i 'ordeiniadau y nefoedd' ddrysu, nac i un tipyn o'r ddeddf hon ballu.

Efallai y bydd y sylwadau yna ar natur deddfau dynion yn eu perthynas â throseddwr, yn nghyda'r gwahan-iaeth sydd rhyngddynt i ddeddf Duw, yn fwy o help nac o rwystr i ganfod sefyllfa pechadur a natur lawn y Cyfryngwr.

Yr ydym ni yn droseddwr o ddeddf Dnw; a'r unig beth a ofynir i ni fel y cyfryw, ydyw dyoddef y gospedigaeith. Nid ydyw y ddeddf yn gofyn iawn, nac yn rhwymo y llywodraeth i dderbyn iawn, gan nad pa mor werthfawr y byddo. Nid mesur cyfreithlon yw trefn yr iawn, ond mesur uwchlaw cyfraith, etto yn cyfarfod a holl ofynion y gyfraith, yn gymaint a bod yr hwn a osodwyd yn iawn yn myned o dan y gomp ddyledus i'r troseddwr.

GWRRAN.—Beth? ai nid peth cyfreithlon yw yr iawn?

PREG.—Gwrandewch chwi yn fanylach. Ni all dim fod yn fwy cyfreithlon na threfn yr iawn. Ond yr wyf yn dywedyd etto, nad mesur cyfreithlon ydyw; h. y. nid yw y ddeddf yn gofyn i'r pechadur ddarparu, nac yn addaw y bydd i'r llywodraeth dderbyn iawn. Moddion i achub troseddwr ydyw iawn, ond nid yw y ddeddf yn gofyn i droseddwr gael ei achub, o ganlyniad ni all fod y ddeddf yn gofyn am i ddim moddion gael ei ddarparu tuag at ei achub. Mesur o rad a phenarglwyddiaethol ras y Ddeddfroddwr ei hunan ydyw yr iawn: etto gan ei fod i achub rhai ag yr oedd gan y ddeddf asael condemnio arnynt, yr oedd yn rhaid iddo gyfarfod â'i holl ofynion, neu iddi hi fod o dan gwmwl tragwyddol yn yr achos. Felly er mai peth uwchlaw cyfraith yn y darpariad a'r derbynriad o hono ydyw yr iawn; etto gwelwch nad ydyw yn groes i'r gyfraith, canys y mae ei gofynion yn cael ei hateb, ei chosp yn cael ei dyoddef.

GWRRAN.—Os na ellir yn ol egwyddor cyflawnder gilio oddiwrth lythrennau y ddeddf, trwy gymeryd rhyw beth yn lle cosp; pahan y mae yn gyflawn gilio oddiwrthi trwy gymeryd person arall yn lle person y troseddwr?

PREG.—Pe na bawn yn gallu dangos y rheoswm pahan nad yw cosp yn an-

natodol rwyf wrth y person a becho, yn gystal ag wrth y pechod ei hun, y mae yn ddigon i'r pwrpas presennol ddangos trwy yr ysgrifthyrau, na ellir gwahanu pechod oddiwrth goshp, ac y gall y naill berson ddyoddef y goshp yn lle arall. Y mae natur Duw (ei natur meddaf, ac nid ei sefyllfa fel *organ* y llywodraeth foesol) yn cael ei ddangos yn y Bibl y fath, fel nas gall beidio a chospi pechod. 'Ydwyt lanach dy lygad nag y gelli edrych ar anwiredd.' Hab. 1. 13. 'Duw eiddigus yn ymweled âg anwiredd.' Ex. 20. 5. Jos. 24. 29. Mor aumhosibl ydyw iddo ddyoddef pechod heb ei gospi, ag ydyw i wr oddef anniweirdeb yn ei wraig, heb ddangos ei anfoddlonrwydd. Hefyd y mae pechod a'i goshp, sef marwolaeth, yn cael eu dangos yn y Bibl, fel pethau anwahanol oddiwrth eu gilydd. 'Cyflog pechod yw marwolaeth.' 'Pechod a esgor ar farwolaeth.' Rhuf. 6. 23. Iago 1. 15. Os nad yw cyfawnder yn caniatáu i wasanaeth fod heb gyffio, ni chaniata chwaith i bechod basio heb ei goshp. Er fod Duw yn ei hirymaros yn fynych megis yn oeddi; etto nid wyf yn deall fod y Bibl yn son am ddim a all ateb y dyben yn lle cospedigaeth yn y pen draw. 1. Y mae bod y naill yn dwyn cospedigaeth am bechod y llall, yn beth rhy amlwg yn y Bibl i'w wadu. 'Ymwelir âg anwiredd y tadan ar y plant.' Bu yr Arglwydd yn foddlon i Manasse, ac etto dinystriwyd Jerusalem yn mhen llawer o flynyddoedd wedi ei farwolaeth am ei bechod ef. Ni fynai yr Arglwydd fadden y pechod, er fod yn debyg iddo fadden i'r pechadur. 2 Bren. 24. 34. Yn awr, os ydyw gyflawn ymweled âg anwiredd y tadan ar y plant, ac os oedd yn gyflawn cospi pechod Manasse ar y genedl a maddeu iddo ef ei hun, pam na allai cospi pechodau yr eglwys ar ei Machniydd fod yn gyflawn hefyd?

GWRAN.... 'Yr enaid a becho, hwnw (medd y Bibl) a fydd marw.' Ezech. 18. 4.

PREG.... Liferir y geiriau yna mewn atebiad i waith y genedl yn arfer y ddiareb, 'Y tadan a fwyasant rawnwin surion, ac ar ddannedd y plant y mae dinod.' Mynasenthwythau ddadieu nad am eu pechodau eu hunain, ond am bechodau eu tadan yn unig yr oeddynt yn dyoddef. Ond y mae Duw, debygid yn y geiriau a enwasoch chwi, yn dangos nad oedd neb yn marw am anwiredd eu tadan, ond y sawl oedd yn pechu fel eu tadan. Yr oedd y rhai

hyn yn cymeradwyo gweithredoedd eu tadan, ac felly mewn ystyr yn gwneyd pechodau eu tadan yn eiddo iddynt eu hunain. Ond y mae mor wir ag mai 'yr enaid a becho, hwnw a fydd marw,' fod Duw yn ymweled âg anwiredd y tadan ar y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd genedlaeth o'r rhai a'i casant.' Nid wyf innau yn deall y byddai yn gyflawn i'r naill ddyoddef am bechod y llall, heb i'r pechod trwy ryw lwybr neu gilydd gael ei wneyd yn eiddo mor wirioneddol i'r dyoddefydd, a phe busai efe ei hun wedi ei gyflawni. Yr oedd y genedl a gaethgludwyd i Babilon wedi gwneyd pechodau eu tadan yn eiddo eu hunain trwy ddilyn esiamplau eu tadan, ac felly eu cymeradwyo. Cymerodd Crist bechodau ei bobl i fod yn eiddo iddo ei hun, nid trwy eu dilyn na'u cymeradwyo, ond trwy eu cymeryd yn gyfrifedig arno. Y mae yn eu galw 'Fymbechodau.' 'Fymbechodau a'm dallasant, fel na allwn edrych i fynd.' Ps. 40. 12.

Ond os ydyw y golygiad Calfnistiaidd ar farwolaeth Crist yn anhawdd ei gysoni a'r adnod a enwasoch chwi, y mae y golygiad Ffwleriaidd yn anhaws byth: oblegid os 'yr enaid a becho, hwnw a fydd marw'; pa fodd y gallai Crist farw a pechod heb gael ei gyfrifiddo mewn un modd?

GWRAN.... Yr wyf fi yn gweld purion rheswm yn yr hyn y mae Mr. J. yn ei ddywedyd, sef, na allai y gyfraith gyraedd person Crist â'i chospedigaeth, am ei fod wedi ei chadw yn berffaith; ac na allai llythyren y ddeddf chwaith gyfarfod âg ef fel Machniydd, am fod y cyfryw Fachniydd uwchlaw iddi. dal. 40.

PREG.... Yr wyf yn rhyfeddu fod yr awdwr yn gallu cymysgu â'u gilydd betbau ag y mae gwahaniaeth mor amlwg rhyngddynt. Addefwn fod Crist o ran ei berson yn wreiddiol uwchlaw pob deddf, a bod gwaith y Tad yn ei osod yn Fachniydd, yn fesur uwchlaw cyfraith, ond etto fel Machniydd cafodd ei wneyd 'o dan y ddeddf'; ac felly yr oedd ganddi asael arno fel un wedi ymrwymo dros ereill. 'Ni orfoda y gyfraith (medd Mr. J. dal. 44.) neb i ymrwymo am ymddygiad da dyn arall, etto os tery dyn ei law yn ewyllysgar yn y fath ymrwymiad, ac i'w gyfaill dori'r heddwch, nid oes neb yn meddwl fod y gyfraith yn anghyflawn yn ei gwaith yn gwneyd i'r meichiau ddyoddef y golled.' Wel, wrth gymhwyso

yr ymresymiad yna at y pwngc mewn llaw, yr ydym yn penderfynu nad oedd gan y gyfraith hawl wreiddiol i ofyn dim i Grist, ond wedi iddo ef fyned i le, neu yn Fach-niudd dros yr anghyfiawn, yr oedd hawl ganddi i roddi arno ef y gosp ddyledus i'r anghyfiawn, a hyny hyd yr eithaf.

GWRAN.—Os dyddodfod Crist y gosp ddyledus i bechadur, (medd Mr. J.) nid oedd ei ddyoddefaint yn iawn, ond cyf-lawniad llythyrenol o gosp y gyfraith,' dal. 306.

PREG.—Nid wyf yn meddwl fod iawn yn lle cospedigaeth yn beth posibl yn ngwein-ddiad llywodraeth Duw, am fod cospi pechod, fel y dywedais, yn beth o angen-rheidrwydd. Ac nid wyf yn deall fod y Bibl yn cefnogi y fath olygiad, a bod dyoddefiadau Crist yn iawn dros, neu yn lle cospedigaeth; yn wir nid wyf yn cofio am un ysgrythyr ag sydd yn galw *dyoddefaint* Crist yn iawn, ond '*Efo yw yr iawn.*' '*Hwn a oododd Duw yn iawn.*' 'Rhoddi ei Fab i fod yn iawn.' Nid iawn yn lle cosp, eithr y *gospedigaeth ei hun* oedd ei ddyoddefaint ef. Ond ei *Berson* ef yw yr iawn dros, neu yn lle *personau* ei bobl. 'Cospedigaeth ein heddwch ni oedd arno ef.'

GWRAN.—Y mae y system yna yn cau maddeuant allan yn hollol; oblegid pan y mae y gosp yn cael ei dyoddef, pa le sydd i faddeuant? Pan y mae yr holl ddyled yn cael ei thalu, pa reswm yw dywedyd fod y gofynwr yn maddeu?

PREG.—Yn wir, nid maddeuant oedd yr oruchwyliaeth tuag at y Meichian, 'Nid arbedodd [Duw] ei Briod Fab;' ond y mae y canlyniad yn faddeuant rhad i ni.

GWRAN.—Y mae trugaredd a gras y Mach-niudd yn sicr yn ymddangos yn sawl yn ol y golygiad yna: ond y mae haelfrydedd y Tad a'r llywodraeth fofoel yn cael ei chymylu. Oblegid, er y dywedwch fod gras y Tad yn ymddangos mewn derbyn iawn; nid yw hyny ond cyfalyb i ddaioni Dionysius y Gormedeyrn, yn cymeryd Pythias yn lle Damon.

PREG.—Nis gwn pa fodd y gall Mr. J. lai na gwybod ei fod, wrth ymresymu fel yr ydych chiwt yn awr yn cymeryd mantais annheg yn erbyn ei wrthwynebwr. Oblegid wedi cyfadddef 'fod pleidwyr y system hon yn dywedyd fod gras a thru, aredd y Tad yn ymddangos mewn *darparu* a derbyn iawn.' y mae yn yr un frawddeg yn dywedyd nad yw hyn ond tobyg i drugaredd Dionysius yn caniatu dirprwyad personau, ac nid dirprwyad dyoddefiadau. Pa beth, ai nid yw gwaith Duw yn *darparu* ac yn *derbyn* iawn ddim ond fel gwaith y Tyrant yn *derbyn* yn unig yr hyn a ddarparwyd gan arall? Pe buasai Dionysius yn edrych am ddirprwywr i fyned yn lle Damon, ac yn enwedig, pe buasai hwnw 'ei fab ei hun,'

buasai yr amgylchiadau yn fwy tebyg i'w gilydd. Ond y mae pob tiriondeb yn mhlith creaduriaid yn anfsuidol ry fyr i ddangos trugaredd a gras Duw yn rhoddi ei Fab.

GWRAN.—Unid ydys, wrth ddywedyd fod yn anhosiibl i Dduw beidio a chospi pechod, yn ei ddangos fel rhyw un llawn o nwyd gynhyrfus, am ddial ar ryw un am y sarhad a dderbiolodd, ac yn wahanol iawn i'r peth y mae yn gofyn i ni fod, sef yn dirion, maddeugar, &c.

PREG.—Pe rhyw nwyd, megis digofaint dyn, a fuasai digofaint Duw, ni buasai mor ofnadwy i bechadur; oblegid, gellestid dysgwyl iddo oeri, neu ddarod mewn amser; ond gan mai penderfyniad gwastadol yn tardu yn angenrheidiol o burdeb ei natur ydyw, y mae mor anhosiibl ei newid ag ydyw newid natur Duw, ac mor anhosiibl i bechod ddiange yn ddigosp, ag fyddai i Dduw beidio a bod.

GWRAN.—Wel, os nad oes un pechod yn cael ei faddeu ond a gospwyd ar y Mach-niudd, ond gweithred o gyflawnder ydyw maddeuant, yn hytrach na gweithred o ras?

PREG.—Pob un o'r ddau. Y mae yn wir fod Duw nid yn unig yn gwaith, ond hefyd yn 'dangos ei gyflawn' i'r trwy faddeuant;' ond etto y mae y cwbl yn dysod o ras i bechadur.

Pe gallasai y troeddwr gael un addas ac ewyllysgar i fyned yn ei le, buasai yn act o ras yn y Tad gymeradwyo hwnw; ond 'yr Arglwydd a edrychodd iddo ei hun am Oen y poeth offwrn.' Yn sicr y mae gan y Prynwyr hawl gyflawn yn ol cyfammod y prynedigaeth i gael ei brynedigion oll yn rhydd, ond y mae y rhyddhad hwnw o ras i gyd iddynt hwy.

GWRAN.—Yr ydych o hyd yn siarad am drefn yr iawn, fel pe bai ryw oruchwyliaeth fasgachol, yr hyn (medd Mr. J.) sydd olygiad rhy isel ar beth mor sawr.

PREG.—Y mae yn wir fod pob cydmariaeth a fenthycir oddiwrth oruchwyliaethau dynion yn annigonol i osod allan bethau mawrion Duw i berffeithrwydd; ond etto pan y mae yr Ysbryd Glân yn defnyddio unrhyw beth fel cydmariaeth i ddangos peth arall; pwy ydym ni i feiddio dywedyd fod y peth hwnw yn rhy isel! Pan y mae y Bibl yn son am y drefn i achub trwy yr iawn, y mae yn defnyddio ymadroddion masgnachol mor fynych, os nad mynychach nag un math arall o ymadroddion. 'Eglwys Dduw yr hon a bwrsodd efe a'i bled waed.' 'Er gwerth y'ch prynwyd.' 'A gwerthfawr waed Crist y'ch prynwyd.' 'Ti a'n prynast ni i Dduw trwy dy waed.' Y mae yn debyg fod cyfeiriad yn yr ysgrythyr hyn, a llawer oreill a ellid en henwi, at yr arferiad o brynu caethlon. Yn awr bernwch chi os dylem ni wrthod y gydmariaeth ysgrythrol hon, am ei bod yn cario meddyddrwyh masgnachol, a chymeryd

gwalth Zaleucus yn arbed un o lygaid ei fab, trwy gollu un o'i lygaid ei hun, neu ryw gydmariaeth arall o eiddo Mr. J. yn ei lle.

GWRAN.—Yr wyf yn meddwl fod y gol-ygiad ddarfod i Grist ddyoddef yn llythyr-enol y gosp ddyledus i'w bobl yn arwain i lawer o ganlyniadau cethin iawn; megis i. y buasai raid iddo ddyoddef mwy, pe buasai nifer mwy i'w cadw.

PREG.—Yr oedd yr Adda cyntaf—

GWRAN.—Beth ydych yn ei geisio efo yr Adda cyntaf yrwan? Ni choelias fi na buom ni ddigon gyda hwnw y troion o'r blaen. Deuwch at y pwynt.

PREG.—Y mae ymresymu am Adda a Christ fel gwrthrychau cyferbyniol a'u gilydd yn beth hollol ysgrythrol, canys yr oedd Adda yn 'furf yr un oedd ar ddyfod,' sef Crist. Yr oedd yr hyn a wnaeth Adda, fel cynnrchiolwr y rhai oedd mewn perthynas gyfammodol ag ef yn cael ei gyfrif i'r rhai hyny yn unig; felly y mae yr hyn a wnaeth Crist fel cynnrchiolwr y rhai a roddwyd iddo yntau mewn cyfammod yn cael ei gyfrif i'r rhai hyny, ac i'r rhai hyny yn unig. Yr oedd yr hyn a wnaeth Adda yn ffordedu yn eithaf teg ei fywyd ei hun a'i hiliogaeth; felly y mae Crist, ar dir eithaf cyfiawn, wedi prynu ei bobl o tan felldith y ddeddf. Yr wyf yn meddwl y gellir dywedyd yn mhollach, Pe buasai myrddynau yn rhagor o hiliogaeth i fod gan Adda nag a fydd, na buasai raid iddo ef bechu dim ychwaneg er eu rhoddi oll yn yr un cyflwr: neu pe buasai ei hiliogaeth i fod yn llawer llai o nifer nag a fyddant, na buasai fod y cwbl o'i bechod ef yn cael ei gyfrif i ychydig yn lle llawer yn gwneyd trueni yr ychydig hyny ddim yn fwy. Felly debygas y gellir dywedyd, Pe buasai ragor i'w cadw, na fuasai raid i Grist ddyoddef dim mwy; neu pe buasai llai, na buasai ei ddyoddefaint ef yn ddim llai. Nid peth yn cael ei ranu rhwng ei had ydyw anufudd-dod Adda, ond y mae yr holl bechod yn cael ei gyfrif i bob un; felly, nid peth yn cael ei ranu rhwng y saint yw ufudd-dod Crist, ond y mae yr holl gyfiawnder yn cael ei gyfrif i bob un. Y peth oedd pechod Adda yn ninystr ei had naturiol, hyny yw ufudd-dod Crist yn achubiaeth ei had ysprydol. Ac y mae deall y cyntaf yn anhepgorol angenrheidiol at ddeall yr olaf. Darllenwch ddiwedd y 5ed o Rhufeiniaid.

GWRAN.—2. Os ydyw Crist wedi dyoddef y gosp ddyledus i bob un a gedwir, y mae yn rhaid ei fod wedi dyoddef mwy dros rai nag ereill, canys y mae rhai o honynt wedi haeddu trymach cosp nag ereill.

PREG.—Nid yw eich dau wrthddadi ond un o ran egwyddor. Nid wyf fi yn deall fod y dyoddefiadau yn cael eu cyfartalu a nifer y beiau a faddeuid, mwy nag a nifer y personau a achubid, oblegid megis mai yr un o ran ei natur ydyw y farwolaeth ddyledus i bob dyn, felly yr un o ran ei natur yw

cospedigaeth pob pechod; ac nis gwn i ddim pa fodd y galleid madden byth y pechod lleiaf heb i'r gosp gael ei dyoddef; ond yn awr gan ei bod wedi ei dyoddef gan Berson anfeidrol y Machniydd, dyma reswm digonol am faddenant yr holl bechodau y dyoddefodd drostynt, yn gystal ag am achubiaeth yr holl bersonau y bu farw yn eu lle.

Er mai pechod Adda yw yr achos haeddianuol a gwreiddiol o holl drueni dynion, etto nid oes dim mwy o'r pechod hwnw yn cael ei gyfrif i'r mwyafr nag sydd i'r lleiaf ei drueni; felly, er mai dyoddefaint Crist yw yr achos o waredigaeth ei bobl, etto nid ydyw, i'm tyb i, yn addas dywedyd iddo ddyoddef llai trws y baban na thros yr hen bechadur; oblegid y mae ei holl ufudd-dod gweithredol a dyoddefol yn cael ei gyfrif i bob un o'r ddau.

GWRAN.—3. Os cospedigaeth, a dim ond, cospedigaeth, ei bobl a ddyoddefodd Crist yna rhaid ei fod ef wedi dyoddef yr un faint o ran pwys a nifer poenau ag a fuasai raid iddynt hwy ei ddyoddef, a bod dyoddefaint Crist yr un peth a'r eiddo y damnedigion yn uffern!

PREG.—Yn l. Dichon fod dau berson o dan groeshoeliad, neu ryw ddienyddiad arall, ac etto, fod rhyw beth yn nghyfansoddiad natur y naill yn peri na byddo ei ddyoddefiadau yr un faint o ran pwys a nifer ag eiddo y llall; er hyny, dywedai pawb mai yr un yw cospedigaeth y naill a'r llall. Felly, pa beth bynag oedd yn nghyfansoddiad person yr Immanuel yn gwneyd ei ddyoddefiadau yn wahanol o ran pwys, nifer, a pharhad, i'r peth a fuasai raid i'w bobl ei ddyoddef, etto y gospedigaeth yn wirioneddol a ddyoddefodd ef. Melldith y ddeddf yw cosp pechod, a 'Christ a'n llwyr brynodd o tan felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith drosom; canys y mae yn ysgrifenedig, Melldigedig yw pob un sydd yn ngrog ar bren.' Gal. 3. 13. Yn 2. Mor belled ag y mae cospedigaeth pechod yn dyfod yn uniongyrchol oddiwrth yr Arglwydd, yr wyf yn meddwl mai yr un peth a roddwyd ar y Meichiau ag a fuasai raid i'r troseddwr ei ddyoddef yn uffern. Ond etto, fel y mae perthynas bersonol troseddwr a'i drosedd ei wneyd yn agored i ddyoddefiadau meddwl, megis edifeirwch am y trosedd, a'r pethau na allai ei fachniydd fod yn brofiadol o honynt; felly y mae bod Crist, ac yntau yn ddiniwald, yn dyoddef dros bechodau rhai ereill, a bod yr uffern-oillon yn dyoddef am bechodau a gyflawnasant hwy eu hunain, yn gwneyd fod y naill, o angenrheidrwydd, yn dyoddef pethau na allasai y llall eu dyoddef.

Y mae y teulu annedwydd tu draw i'r gagendor yn dyoddef pethau na allai Crist fod yn agored iddynt. Ni allasai ef fod yn agored i bigiadau 'cydwbybod pechod,' am na wnaeth ddim erioed i'w gydwybod ei gondemnio o'r herwydd. Ni allasai ef

ychwaith brofi cynhyrifiadan pechadurus nwydau annuwlol, pa rai yn ddi-ddadl sydd yn dirdynu holl natur y damnedigion, heb i'w Berson sanctaidd gael ei halogi, ei waith gael ei anurddo, a'r amcan mawr gael ei dirvrys. Y mae anobaith yn mysg dyoddefiadau y damnedigion, am y gwyddant na ddeuant byth yn rhydd: ond ni allai Crist anobeithio, am y gwyddai y deuai allan yn orfoleddus o'i holl ffinerau i gyd.

Trachefn, dyoddefodd Crist bethau ag y mae yn anhosibl i bechadur eu dyoddef. Pan oedd ef yn dyoddef, a phechodau aneirif o'r fath ffeiddiaf yn gyfrifedig arno; holl elyllon arian y pwll fel llewod, uni cornlaidd, teirw, a chwn, yn ei amgylchu; a'r dosparth dynion gwaethaf a sangodd ddaear erioed yn ei boenyddio ac yn ei ddirmygu; yr oedd dyoddefaint yn tarddu yn angernheidol o sawredd ei Berson, a sant-eiddrwydd ei natur ef, nas gall prysfaid anantaidd Gehena wybod dim am danynt.

Ond etto, fel y mae cosp pechod yn dyfod oddiwrth Dduw fel diffynwr ei gyfraith, yr wyf yn meddwl mai yr un peth a roddwyd ar Grist ac a roddir ar y colledigion. 'Cospedig' eiddigaeth ein heddwch ni oedd arno ef.' 'Osfidiau uffern a'i daliasant Esa. 53. 5. Psalm 18. 5. a 116. 3.

GWRAN.—Y mae yn anhosibl i chwi ddal fod Crist wedi dyoddef holl gospedig-aeth ei bobl heb ganiatau ei fod wedi syrthio i bechod, canys y mae marwolaeth ysbrydol, neu bechaduruswydd natur, yn ol eich cyfundraeth chwi eich hunan, yn rhan o'u cospedigaeth hwy.

PREG.—Nid yw pechaduruswydd y natur ddim yn dyfod oddiwrth Dduw yn gospedig-aeth ar ddyd, ddim pellach na bod y dyn yn cael ei *adael* iddo ei hun; byddai dywedyd y gwrthwyneb i hyn yn ei wneuthur ef yn awdr pechod. Caniatáu mai y canlyniad sicr o hyn i baw ond person Mab Duw ydyw marw mewn camweddau a phechodau: ond yr oedd purdeb ei natur ef, yn nghyd ag undeb ei natur ddynol a'i Berson dwysol, yn ei gynnal uwchlaw y fath ganlyniad, er iddo gwyno yn chwervder ei enaid, fod Duw Dad wedi ei *adael*.

GWRAN.—Da, i'm tybi i, y dywaid Mr. J. 'fod y dybiaeth o weinyddiad y goep yn llythyrenol ar Grist, yn dinstrio daioni, ac yn gwanhau awdurdod y llywodraeth ddwyfol.' tu dal. 40.

PREG.—Yn tu dalen 38, y mae yr awdr yn dywedyd, 'Pe buasai Pythias yn marw yn lle Damon, mewn gwirionedd y buasai yn dyoddef y goep ag oedd ddyledus i Damon.' Ychydig yn mlaen drachefn, y mae yn cydnabod fod yr Ysgrhythran yn gosod allan farwolaeth Crist yn llawn ac yn llythyrenol, 'yn lle a thros ereill, fel y buasai yr eiddo Pythias.' Ac etto, y mae yn haeru fod y dybiaeth hon yn dinstrio daioni, ac yn gwanhau awdurdod y llywodraeth ddwyfol. Pe dygid y golygiadau hyn i gyfres-

ymiad rheolaidd, byddai yn debyg i'r hyn a ganlyn:

Y mae y dybiaeth o roddiad llythyrenol y goep ar Grist yn dinstrio daioni, ac yn gwanhau awdurdod y llywodraeth ddwyfol.

Ond y mae yr Ysgrhythran yn tybied fod y goep 'yn llawn ac yn llythyrenol' wedi ei rhoddi ar Grist.

Gan hyn, y mae yr Ysgrhythran yn dinstrio daioni, ac yn gwanhau awdurdod y llywodraeth ddwyfol.

'Syned byd trës enyd bach.'

Ai dyma lle y mae yr awdr am ein harwain yn y diwedd?

Yn hytrach, byddai yn well dywedyd fel hyn: Pan y mae dyn yn dywedyd yn groes i'r hyn y mae yr Ysgrhythran yn ei osod allan, y mae y dyn hwnw yn cyfeiliorni. Ond y mae Mr. J. yn dywedyd yn groes i'r hyn y mae yr Ysgrhythran, yn ol ei gyfadd-eiaid ef ei hun, yn ei osod allan. Gan hyn, rhaid fod Mr. J. yn cyfeiliorni.

GWRAN.—Y mae yr awdr yn galw am i ni ymadael y tro hwn etto. Ond pe gwnaech ryw grynoad, fel arferol, o swm yr hyn a ddywedasoch, byddai yn fantais i mi i ail fyned drostynt yn fy myfyrdodau pan fyddaf wrthyl fy hunan.

PREG.—1. Mai Iawn ydyw unrhyw beth a fyddo yn cael ei gynyg a'i gymeradwyo yn lle yr hyn a ofnyer yn wreiddiol.

2. Mai yr hyn y mae deddf Duw yn ei ofyn yn wreiddiol i droseddwr, *fel troseddwr*, yw dyoddef ei chosp. Y mae yn wir fod y ddeddf yn gofyn perffaith uffuddod i ddyd *fel creadur*: ond y cwbl y mae yn ei ofyn iddo *fel pechadur* yw dyoddef ei chospedig-aeth.

3. Nad oes dim Iawn i fod yn lle cospedig-aeth pechod, am fod pechod a chospedig-aeth yn angernheidol gyalltiedigaeth aglydd.

4. Fod Iesu Grist wedi ei osod, ei roddi ei hun, a'i gymeradwyo gan y Dad, ya Iawn tros bersonau ei bobl. Mai efe ei hun a roddwyd ac a gymeradwywyd yn lle yr hyn a ofnyd yn wreiddiol, sef personau ei bobl; ac felly mai 'Efe yw yr Iawn.'

5. Nad Iawn, h. y. nad rhyw beth yn lle cospedig-aeth, oedd *dyoddefaint* Crist, ond y *gospedig-aeth* ei hun.

GWRAN.—'Iawn tros ein pechodau ni', medd y Bibl, ac nid Iawn trwsom ni.

PREG.—Y mae y dull trawsenwadol o lefaru i'w ganfod yn gyffredin yn y Bibl. Pan ddywedir, 'Trugarog fyddaf wrth eu hang-hysawnderau,' y meddwl ydyw *wrthylant hwy*. Pan oedd y dyn yn gweddio 'Cymmorth fy anghrediniaeth i,' ei feddwl oedd 'Cymmorth fi sydd yn cael fy mlino gan anghrediniaeth.' Felly y mae yn ymddangos i mi, pan ddywedir fod Crist yn Iawn dros ein pechodau ni, fod y pechodau yn cael eu henwi yn draws-enwadol am y personau. Yn yr ystyr yma, gallir dywedyd fod Crist yn Iawn, neu yn rhoddi Iawn, a galw ei ddyoddef.

aïnt yn lawn, &c. Ond mewn ystyr briodol yr wyf etto yn dywedyd mai *Efe ei hun ydyw yr lawn*.

Y ddau. Nos da'wch.

AIL-ENEDIGAETH.

'*GENI drachefn*' yw yr ymadrodd a dde-wisodd Crist, yr hwn sydd 'berffaith gwbl o wybodaeth,' i.e. yn ddoethineb perffaith, i osod allan y cyfnewidiad goruwch-naturiol a raid i ddyn ei gael, cyn gallu gweled teyrnas Dduw, na myned i mewn iddi. Y mae yr ymadrodd yn dangos mawredd y cyfnewidiad a raid i ddyn ei gael cyn bod yn gadwedig. Y mae yn wir fod *geni* yn y lle hwn yn ymadrodd cyffelybiaethol, neu draws-symudol (*Metaphorical*), ond y mae mor wir fod Crist yn ei weled yn ymadrodd addasaaf i osod allan y cyfnewidiad graeol, goruwch-naturiol a raid ei wneuthur mewn dyn, cyn y gall fod yn ddedydd. Dylem gofio nad yw yr ymadrodd yn ormodiaith, nac yn rhy gryf, na'r gyffelybiaeth yn swy, na'r peth a osodir allan trwyddi. Y mae cyffelybiaethau ereill mor gryson yn cael eu harfer yn yr Ysgrhythrau sanctaidd, i ddangos mawredd y cyfnewidiad hwn, megis *creu*, *byrhau*, *adgyfodi*, &c.

Y mae yr ymadrodd hwn, *ail-enedigaeth*, bron a chael ei adael allan o bregethau llawer, ac o ymddiddanion profesywyr crefydd y dyddiau hyn. Y mae llawer yn ymddwyn fel pe buasai y gair *Ail-eni* yn perthyn yn unig i ryw bobl a fu mewn oesoedd a aeth heibio; nifer mawr yn tybied eu bod yn grefyddwyr da, heb un trallod am wybod a dynt wedi eu hail-eni, fel pe byddai rhyw ffordd yn awr wedi dyfod i'r golwg, i ddynion fod yn gadwedig heb gael eu hail-eni: i.e. cyfrif rhai ein brodyr a fu o'n blaen ni yn anwybodus, a ffol, oblegid eu bod mewn cymmaint o drallod am wybod a ail-aned hwy. Y mae llawer trwy ddywedyd mai ymadrodd cyffelybiaethol yw, neu draws-symudol yn ceisio bychanu y gwaith, a'i ddangos yn llai ei bwys; i.e. yn llai na gwaith yr Ysbryd Glân. Pe na byddai *ail-eni* yn swy nag y mae rhai yn ceisio ei ddangos, gallasai *Nicodemus*, yu ei gyflwr naturiol, ei amgylfred. Rhai a haerant mai bedydd dwf ydyw. Rhai, mai newid *opiniwn*, neu ddyfod yn aelod o ryw sect o grefyddwyr. Ereill, mai gwrthod llywodraeth rhyw uwydau afreolaidd, ac ymarweddiad anfoeol, a diwygio eu bucheddau.

Nid ydynt yn caru rhai llawer o bwys ar yr ymadrodd hwn o eiddo Crist. Y maent yn ei olygu yn rhy gryf, ac yn ceisio ei esmwythau, a'i esponio i foddau rheswm llygredig; felly maent yn ddirgel yn belo ar yr Athraw perffaith, ac ar ddull-iaith yr Ysbryd Glân yn yr Ysgrhythrau sanctaidd. Onid yw dynion, trwy hyn, yn ceisio

rhui lliw dynol ar ymadroddion Dwyfol, yn debyg i *Neologists German*, yn ceisio iaelu pethau Duw at fesurau rheswm cnawdol, a llygredig dyn?

Yn awr, ceisiwn sylwi am *ail-enedigaeth*, a'n golwg ar air Duw, a'n disgwyliad am arweiniad yr Ysbryd Glân.

I. Sylwn ar yr ymadrodd a arferwyd gan Grist i ddangos y cyfnewidiad hwn.

II. Yr angenrheidrwydd anhepgorol am y cyfnewidiad hwn, *rhaid*.

III. Natur y cyfnewidiad, a gwaith pwy ydyw? Pa fath waith ydyw?

IV. Y ffrwythau sydd lle y mae y cyfnewidiad sanctaidd hwn.

V. Y niwed o wadu bod anian dduwiel, egwyddor fywiol sanctaidd, yn cael ei rhoddi, neu ei phlanu, yn y dyn yn yr *Ail-enedigaeth*.

I. Yr ymadrodd a arferwyd gan Grist i osod allan y cyfnewidiad a raid i bob dyn gael, cyn bod yn gadwedig, *Geni drachefn*.

Llefarodd Crist am y cyfnewidiad hwn, yn y dull yr oedd ei ddoethineb anfeidrol ef yn ei weled yn oreu. Yr oedd pob ymadrodd, a dull o ymadroddi, at ei law ef; gallasai lefaru y peth heb un gyffelybiaeth, neu trwy rai ereill; ond dyma y dull a welodd ef yn oreu.

Ymstyngodd i gymeryd cyffelybiaeth oddiwrth eni naturiol i ddangos y cyfnewidiad ysprydol a raid i ddyn gael i fod yn gadwedig, pan y gallasai lefaru mewn dull-iaith nefol, rhy uchel i ddyn ei amgylfred. Ioan 3. 12. Trwy y dull yma o lefaru, yr oedd efe yn dangos bod dyn yn llygredig o'i enedigaeth, ac yn hollol lygredig, fel nad oes gwellhau arno; rhaid gwneyd gwaith ynddo sydd megis *geni drachefn*, ei greu o newydd, &c. Fel y mae dyn yn ei enedigaeth gyntaf yn dyfod yn un o drigolion y byd hwn; felly pan enir dyn drachefn, y mae megis yn dyfod i fydd newydd, i 'deulu Duw'; 'yn gyd ddinasydd â'r saint'; at wrthddrychau newyddion. Y mae geni yn rhagflaenu gweithredau yn naturiol yu y byd hwn; felly rhaid *ail-eni* cyn byw yn dduwiol a gweithredu yn sanctaidd. Yn yr *ail-enedigaeth* derbyni'r egwyddor gweithredau yn sanctaidd.

II. Yr oedd Crist yn dangos yr *angenrheidrwydd anhepgorol am y cyfnewidiad rhyfeddol hwn*, 'y mae yn rhaid *geni dyn*'; hyn yw, pob dyn, cyn y gall weled teyrnas Dduw, na myned i mewn iddi. *Dyn*, pa ued, pa radd, pa sefyllfa bynag a fyddu. Nid oes dim a wna y tro i un dyn, mewn un oes, nac yn un wlad, yn lle ei *ail-eni*. Ni wna y galluedd cryfaf, na'r doniau helaethaf, cywirdeb opiniwn, na moesol-oldeb buchedd, ymuno â'r bobl oreu, a chael y cyfrifiath mwyaf parchus yn ea plith mo'r tro yn lle *ail-eni*. Ni cheidw gwrando yr efengyl trwy ei oes heb ei *ail-eni*; i.e. ni ddwg ras Duw, nag arweiniad y groes neb i'r nef heb ei *ail-eni*.

1. Ni all fod mewn un o deula syrthiedig Adda egwyddor i fyw yn dduwiol yn y byd hwn, i garu Duw, Crist, na sancteiddrwydd, &c, heb ei ail-eni.

2. Ni all bod un addasrwydd mewn dyn i fyned i'r nef, ie, ni all, mewn gwirionedd, garu myned yno, tra y byddo heb gael ei ail-eni. Gwell ganddo felys-chwant na Duw; y byd na'r nef. Ni all garu egwyddorion, na gwaith y nefolion. Gall feddwl ei fod yn dymuno y nef, ond yn lle hyn, diango rhag uffern yw ei holl gais.

III. *Ceisiem sylwi am y cyfnewidiad rhyfedd hwn; gwaith pwy ydyw? a pha fath waith ydyw?* Yn y gair dwyfol yn unig y mae i ni ymofyn am wybod y pethau hyn. Y mae doethineb y cnawd mor dywyll am dano ag oedd Nicodemus. Y mae holl gelfyddydau natur yn analluog i wybod natur y cyfnewidiad hwn.

1. Y mae o'r pwys mwya i ni ddeall gwaith pwy ydyw. Nid gwaith y dyn yw. Ni all plentyn diafol, sydd yn mynu, yn ewyllsio, o egwyddor, wneyd trachwantau ei dad, (Ioan 8. 44.) ewyllsio bod yn blentyn i Dduw. Y mae gan y dyn ewylls, a dewisiad, ond y maent yn llygredig: ni all ddeall pethau ysprydol, na dewis pethau sanctaidd. 1 Cor. 2. 14. 'Y mae synied y cnawd yn elyniaeth yn erbyn Duw. Rhuf. 8. 7. 8. Sonir bod gan ddyn ewylls rhydd; yn peth ydyw bod creadur yn weithredydd rhydd, ond peth arall yw bod tuedd ynddo i weithredu yn dda. Y mae diafol yn weithredydd rhydd, ond nid oes egwyddor ynddo i weithredu yn dda.

Gall dyn naturiol ddiwygio ei fuchedd mewn llawer o bethau, ond ni all newid ei egwyddor, mwy nag y gall 'yr Ethiop newid ei groen, neu y Llewpart ei frychni.' Jer. 13. 23. Etto, cofied mai ei bechadurusrwydd yw ei anallu i garu sancteiddrwydd. 'Nid o waed, ewylls y cnawd, nac ewylls gŵr y mae Ail-eni, eithr o Dduw.' Ioan 1. 13. Duw, yn ei anfeidrol rai a'i ewylls da, sydd yn gwneyd y gwaith rhyfedd hwn. Iago 1. 18. Yn ei fawr drugaredd y mae yn adgenedu dynion. 1 Petr 1. 3. O ddaioni a chariad Duw y mae hyn. Eph. 2. 4, 5. Tit. 3. 4, 5. Gall y rhai a ail-anwyd ddwyedyd, 'Ei waith ef ydym wedi ein creu yn Nghrist Iesu i weithredoedd da. Eph. 2. 10. Gelwir yr ail-enedigion, 'Rhai a aned o Dduw.' 1 Ioan 5. 18. Yr Ysbyrd Glân, yn neillduol, sydd yn gwneuthur y gwaith mawr hwn. 'Yr hwn a aned o'r Ysbyrd.' Ioan 3. 5, 6. Efe ei hun yw y gwaithydd. Nid rhoi digon o ras i'r dyn i'w ail eni ei hun os ewyllsio; ac nid rhyw ddylanwadi'w gynnorthwyo, ond gwneyd y gwaith ei hun. Gelwir y cyfnewidiad hwn yn *greadigaeth*; nid oedd neb yn cydweithio â Duw i greu; ac yn yr *adgyfodiad*, ni all neb gyfodi y meirw, ond Duw yn unig.

Nid oedd Lazarus yn cydweithredu â Christ pan roddiodd Crist fywyd ynddo; ar ol cael ei fywian, gweithredodd. Felly gwelwn mai gwaith Duw yn hollol ydyw. Y mae yn defnyddio y gair, 1 Petr 1. 22. a gweinidogion y Gair, 1 Cor. 4. 15. yn offerynnau, ond efe yn unig yw y gwaithiwr, efe pian y clod.

2. Am natur y gwaith, pa fath ydyw: y mae yn wahanol i gyflawnhad, a mabwysiad, y rhai sydd weithredoedd grasol Duw mewn perthynas i'r dyn, trwy y rhai y newidir ei gyflwr ger bron Duw. Ond gwaith yw hwn yn y dyn; nid dwysiad allanol yn y fuchedd, ond gwaith oddi mewn, yn yr enaid, yn peri diwygiad yn y fuchedd.

Y mae mewn *Ail-eni*, roddi, neu blaen, egwyddor sanctaidd, bywyd ysbrydol yn y dyn, hollol wahanol i bob peth oedd yn ddo ef wrth natur; goruwch ei gyneddfas naturiol; a gwrthwyneb i'r egwyddor lywodraethol oedd ynddo o'r blaen. Gelwir yr egwyddor hon, 'duwiol anian'; 'dyn newydd'; 'deddf y meddwl'; 'y gyfraith yn y galon.'

Goddefol yw y dyn, pan blaner yr egwyddor dduwiol hon ynddo; ond efe a weithreda wedi hyny. Goddefol oedd Lazarus yn cael bywyd, ond gweithredol yn dysod o'r bedd, ar ol ei gael. Felly goddefol oedd yr Apostolion yn cael y *testadaw tan*, ond gweithredol yn llefaru wedi eu cael; felly mae dyn yn yr ail-enedigaeth yn oddefol, ond yn ei ddychweiliad a'i sancteiddiad, y mae yntan yn gweithredu yn ol, a thrwy yr anian newydd a dderbyniodd.

Y mae rhyw beth ynddo nad oedd o'r blaen, 'Calon newydd.' Nid rhyw gynhyrriad oddi allan ar egwyddor lygredig y dyn i weithredu yn sanctaidd, ni all hwy fod, y mae 'Synied y cnawd yn elyniaeth yn erbyn Duw.' 'Ni all ymddarostwng i'w ddeddf.' Rhuf. 8. 7, 8. Rhaid cael anian arall i ddymuno byw bywyd arall. Y mae yr anian newydd, yregwyddor fywiol sanctaidd, yn llywodraethu yn y dyn; y mae yr Ysbyrd a'i tywalltodd, neu a'i planodd, yn yr enaid yn rym iddi. Y mae y dyn yn cael 'ei greu yn Nghrist,' yn cael ei uno â Christ, yr un pryd ag y mae ef yn cael y dduwiol anian; ynddo y mae efe yn byw; y mae y bywyd yn y Pen. O gyflawnder Crist y derbyniodd efe hi, oddi yno y mae yn cael ei chynnalïaeth a'i maeth; felly bydd yr egwyddor newydd, yn egwyddor, greddf, neu anian lywodraethol yn y Cristion tra y byddo ef byw. 'Nid arglwyddiaetha pechod,' &c. Rhuf. 6. 14.

Ar unwaith y mae planu yr anian ddwyfol yn yr enaid, ond bydd ei gweithrediad a'i chynnydd yn raddol a pharhau.

Un egwyddor rasol yw yr anian newydd, neu ras, yn yr enaid, yn gweithredu mewn amryw fyrd, at amrywioi wrthdrosu; yr un egwyddor sanctaidd sydd yn

pechod, edifarhau o'i blegid, caru Duw, credu yn Nghrist, ymdrech i fyw yn dduwiol, &c.

-Yr un dduwiol anian, sydd yn egwyddor fydd, edifeirwch, cariad, ufudd-dod, gobaith, &c. Y mae yr egwyddor sanctaidd wedi ei rhoddi gan Dduw yn yr enaid yn gweithredu yn sanctaidd yn yr holl enaid, yn rhoddi yr holl gynneddau ar waith. Y mae yn oleuni yn ei ddeall, ufudd-dod yn ei ewyllys, peri bod ei serch yn ebedeg at bethau ochod, a'i gydwybod yn gywir ei barn, ac yn heddychol, a'r cof yn trysori pethau ysprydol. Er mwyn gweled hyn yn eglurach, gallm sylwi yn fanylach.

1. Y mae yn angenrheidiol bod bywyd, gallu, naen egwyddor i weithredu unrhyw beth yn flaenorol i weithredu; yr oedd Crist yn dangos hyn, 'Preu da yn dwyn ffirwyth da. Mat. 7. 17, 18. 'Naill a'i gwnewch y pren yn dda, a'i ffirwyth yn dda, neu y pren yn ddwrw, a'i ffirwyth yn ddwrw.' Y dyn da, o drysor da y galon a ddwg alian bethau da.' Mat. 12. 33-35. Y gwaith o egwyddor.

2. Yr oedd egwyddorion bywiol sanctaidd i weithredu yn sanctaidd yn Adda a'r angelion pan y creodd Duw hwynt. Egwyddor i ddeall, credu, caru Duw, ac ufuddhan iddo. Gen. 1. 26, 27. Preg. 7. 29. Col. 3. 10. Judas 6.

3. Ond ar ol i ddyn gwympo, y mae egwyddor bechadurus, wrthwynebol i Dduw a sancteiddrwydd yn arglwyddiaethu yn mhob dyn wrth natur, yn ei dueddu yn gryf i gasau Duw, ei anghredu, ac annfuddhau iddo, a gwrthryfela yn ei erbyn ef. Gen. 6. 5. Job. 14. 4. Salm 51. 5. 1 Cor. 2. 14. Eph. 4. 18. Titus 3. 3. Rhuf. 8. 7, 8. Mat. 15. 19. Ioan 5. 40. Y mae yr egwyddor lygredig hon yn myned a dyn yn mlaen yn ei wrthryfel yn erbyn Duw, ac i'w ddinystro ei hun, yn drech na phob cyngorion, ymresymu, ac annog i'r gwrthwyneb.

4. Folly, os achubir dyn, y mae yn rhaid rhoi egwyddor ynddo fyddo yn wrthwyneb i'r egwyddor neu y duedd lygredig sydd ynddo wrth natur. Felly y mae Duw wrth achub pechaduriaid, yn eu creu o newydd; rhoi calon ac yspryd newydd ynddynt; rhoi anian, egwyddor, a thueddiadau newydd, nad oedd ganddynt o'r blaen, i fod megis ar yr orsedd yn eu heneidiau. Egwyddor bywyd sanctaidd duwiol, i lywodraethu. Eph. 2. 1, 6. 7. Ioan 4. 14. a. 5. 25. Y mae efe yn agor eu llygaid, enwadu eu calon, eu creu o newydd.

5. Y mae y deagrifiad ysgrthyrol o'r hyn y mae Duw yn ei wneyd i'w bebl yn yr Ail-enedigaeth yn profi ei fod ef yn gwyneud mwy nag ymyson â hwy, ymresymu â hwy, a'u cyngori. Ei fod yn rhoddi egwyddor fywiol, sanctaidd, i fod yn barhaus, ac yn aros ynddynt. 'Eu creu yn Nghrist i weithredoedd da.' Eph. 2. 10. Rhoddi iddynt 'galon newydd.' Calon

dynor, calon bur. Rhoi yspryd newydd ynddynt, dyn newydd, y ddeddf yn ei galon; deilw Duw arnynt, 'had Duw ynddynt; ie, yspryd wedi ei eni o'r Ysryd. Mae'r ymadroddion hyn yn profi ei fod yn rhoi anian newydd ynddynt. Y mae yn gynnwysedig yn yr egwyddor fywiol hon bob gras cadwedigol, megis fydd, aifeirwch, gobaith, &c. Y mae egwyddor fywiol y grasau hyn, yn flaenorol i'w gweithrediadau.

Ar ol planu anian dduwiol yn yr enaid, yn yr Ail-enedigaeth, y mae yn gweithredu yn sicr, ac yn gyssau a'i natur ei hun. Y mae gras greddfoll, neu egwyddor dduwiol, blanedig yn yr enaid gan Ysryd Duw, yn tueddu y galon a'r holl ddyn i weithredu yn gyssau ag egwyddorion sanctaidd, i ddybenion cywir, ac yn barhaus.

(1.) Un o weithrediadau cyntaf yr egwyddor sanctaidd, a deimlir, pan fyddo yr Ysryd yn argyhoeddi o bechod, a dangos i'r dyn ei gyflwr trawsus a cholledig; y gorchymyn yn dyfod mewn grym mawr at y gydwybod, 'pechod yn adfywio; y dyn yn gweled ei ffeidd-dra, a'i atgaarwydd, a themlio ei euogrydd hyd onid yw pob gobaith deddfoll yn marw. Rhuf. 7. 9. Cael golygiadau, a themladau, na allasai eu cael heb egwyddor arall.

(2.) Y mae yn gweled haeddiant pechod, 'ei gyflwg yw marwolaeth.' Gweled y cyflog hwn yn deilwng, ie, yn gyflawn iddo ef. Gweled ei fod dan gollfarn; gorfod cau ei enau, yn fud dan farn Duw.

Y mae yn gweled hefyd ei fod yn hollol analluog i achub ei hun, trwy unrhyw ddyfais, na gwaith o'i eiddo ei hun.

(3.) Pan mae y pechadur yn marw, a'i obaith gau wedi colli, y mae yr Ysryd Glân trwy yr efengyl yn dangos gras Duw, a ffordd i gadw y colledig trwy Iesu Crist. Dangos gobaith wedi cael ei osod o flaen 'pechadur ar ddarod am dano.' Heb. 6. 18. Yna y mae yr Ysryd yn nerthu yr egwyddor newydd i weithredu yn enaid y pechadur i ffoi at Grist trwy fydd, i ymallyd ynddo, ie, i'w dderbyn yn ei holl swyddau Cyfryngol, a'i ddefnyddio; i ymroddi iddo, pwyso yn hollol arno, a glynu wrtho ef.

(4.) Yna y mae awydd cryf yn yr enaid am fyw yn dduwiol yn mhob peth. Nid oes awydd byw yn dduwiol llw nad oes duwiol anian.

Y mae yr egwyddor dduwiol yn gwrthwynebu yr egwyddor lygredig sydd mewn dyn wrth natur; fel y mae bywyd Cristion yn rhyfel parhaus; cnawd ac yspryd yn chwennychu yn erbyn eu gilydd. Gal. 5. 17. Deddf y meddwl yn erbyn deddf sydd yn yr aelodau, Rhuf. 7. Ond er i lygredd derfysgu, ni orchfyga.

(5.) Y mae yr Ysryd Glân yn cryfhau yr anian dduwiol, ac yn cynnyddu gras, a marwhau pechod, croeshoclio yr hun ddyn. Ie, y mae yr hwn sydd yn gyfranog o'r

duwio anfan yn croeshoelio y cnawd. Gal. 5. 24. Yn marwau pechod. Rhuf. 8. 13. Y maent yn dloeg yr hen ddyn, a gwisgo y newydd. Eph. 4. 22-24. Y maent yn sychedu am fod yn fwy sanctaidd; yn ymestyn at berffeithrwydd. Er mai goddefol oedd y dyn yn ei All-enedigaeith, yn mhlaniad yr egwyddor ddauwlol; y mae yn weithgar yn ei sancteiddiad, ac yn ymdrechgar iawn: yn ceisio marweiddio gweithredoedd y corph, ond cofiwn, mai trwy yr Yspryd.

Cynnyddu yr egwyddor dduwlol, a'i gweithrediadau sanctaidd yw sancteiddhad. Perffeithio y gwaith fydd gogoneddiad. Yna y bydd yr egwyddor lygredig wedi cael ei bwrw allan, a'r egwyddor sanctaidd yn llewio y dyn i gyd, a phob gweithrediad ac ymddygiad yn tarddu o'r dduwlol anfan byth. Caru Duw, caru Crist, ei fwynhau, a'i foliannu fydd y gwaith tragwyddol!

(I'w barhau.)

COPIAINT.

COPIANT DAVID OWEN, PENMORFA, SWYDD
ABERTIFI, PREGETHWYR GYD A'R TREFN-
YDDION CALFINAIDD.

DAVID Owen ydoedd fab i David a Mary Owens, Troedyrhiw, Llangranog, Swydd Abertifi. Ganed ef yn y flwyddyn 1793. Nid oes dim yn neillduol yn hanes ei fywyd yn moreu ei ddyddiau, o'ddieithr ei lafar a'i wybodaeth am ddyggu canu mawr, yr oedd y'n feddiannol ar dalentau helaeth i hyn.

Ymwelodd yr Arglwydd ág ef yn ei ras, a galwodd ef i'w willan pan oedd yn 19 oed; ymunodd a'r Trefnyddion Calfinaid yn y Mhenarn, yn y Swydd hon. Bu yn fyddlon gyda chrefydd, a phob moddion o ras; yn llafurus gyda'r ysgol Sabbathol; bu amryw ymweliadau ar y gwahanol Eglwys yn yr ardaloedd, byddai yntau yn mwynhau yn helaeth o orfoledd yr iachawd-wriaeth, yn cael ei ddwyn i'r gwindy, a'i faner drosto ydoedd gariad.

Symudodd o Pensarn i ardal Penmorfa. Ac yn y flwyddyn 1823, dechreuodd ar y gwaith pwysig ac amrheddus o bregethu yr efengyl i'w gyd-bechaduriaid, a pharhaodd nes iddo orphen ei yrfa.

Gellir dywedyd am dano, Fel dyn yr oedd yn araf a phwylllog, yn feddiannol ar ysbryd addfwyn a llyonydd—yn gymydog cymmwysnagar—yn gyfaill caredig, yn gwneuthur yr hyn a allai i gynnorthwyo y tlawd a'r angenus; nid yn aml y gwelwyd ef yn terfysgu, ni chymera i ac ni roddai dramgwydd i neb.

Fel Cristion, yr oedd yn hunan-ymwadol, boneddigaidd, hawdd ei drin, yn cydymdeimlo a'r rhai a fyddai mewn profedigaethau; yn ymdrechgar mewn gwleidi ddigrol: a phawb a'i hadwaenai yn barnu mai dyn dauwlol ydoedd. Yr oedd ei grefydd yn canmol ei hun wrth gydwybodau dynion; —

gair da iddo gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun; yn dangnesoddwr, i wneuthur hedd-wch lle byddai ymrafael; yn gyfaill mynwesol, gallaidd adrodd cwyn wrtho, ac nid oedd perygl clywed son am dano gan neb arall; ni byddai un amser yn dywedyd yn isel am neb, er y byddai rhai yn fwrddol yn ceisio ei bado i hyn, i'r dyben i'w brofi. Yr oedd yn ofalus am ei rieni, a chynmorthwyodd ei fam wedi claddu ei dad hyd ddydd ei farwolaeth. Yr oedd yn aelod o'r Gymdeithas Ddirwestol, ac yn seilog o'i phlaid. Cyfansoddodd rai hymnau, ond ni argraffwyd dim o'i waith prydyddol, ond Marwnad Mr. David Jenkins, Pensarn.

Fel pregethwr, byddai yn arfer darllen llawer, ac yn cnwog mewn gwaddi; ond yr oedd ei wybodaeth yn helaethach na'i rwyddineb ymadrodd i egluro ei feddwl; ond byddai yr hyn a ddywedai yn gynnwysfawr bob amser. Swm a sylwedd ei bregethau oedd Crist wedi ei groeshoelio yn bob peth i bechadur heb ddim. Byddai yn annog yn daer ei gyd-bechaduriaid i ffoi ato am woddfa rhag y llied a fydd; ac yn y cyfarfodydd neillduol, byddai bob amser a'i amcan at nerthu y gwelniaid, a'n hannog i ymddiried yn yr Arglwydd. Byddai yn fyddlon i fyned at ei gyhoeddiad, ac ymdrechaf fyned i'r Cyfarfodydd Misol. Bu yn teithio trwy siroedd y Deheudir, a thury rannau o Siroedd y Gogledd: ond er ein galar machludodd ei haul, ac aeth ei dymor gweithio drosodd. Ymaffodd y *Typhus Fever* yddo nos Sadwrn, Awst 12, 1837; ond cododd boreu Sabbath, a bu yn Penmorfa; ond cynnyddu a wnaeth ei afiechyd. Tua dydd Mawrth yr oedd yn gymylog iawn ar ei feddwl am ei gyflwr, a Satan yn ymosod i geisio aflonyddu ei heddwrch, a'i ymddisadu o'r cysur cryf sydd yn nhrefn y cymmod. Nid oedd ond anghysur a gofid yn ei amgylhynu; gallasai ddywedyd, fod ei bechodau wedi ei ddal, fel na allai edrych at Dduw gydag un gradd o hyder; er hysg byddai yn gwaeddi o'r dyfnder mewn modd difrifol, 'O Dduw Jacob cymhorth fi.' Wedi bod feilly hyd boreu ddydd Sadwrn, y 19eg; newidodd mewn modd rhyfeddod arno. Dywedodd fod yr Arglwydd wedi gwneuthur cydnabod dalonus a'i gyflwr.

Gofynnodd brawd iddo, pa fodd y llewyrchodd arno; atebodd fcd digon o oleuni yn Nuw i ddangos ei bethau ei bus, a bod y cysammod yn gadarn i ddal ei enaid. Dywedodd lawer am y fraint o wasanaethu yr Arglwydd, a'r undeb cadarn sydd rhyngddo a'i bobl, a'i ofal neillduol am danynt, a'i waith yn siomi Satan yn ei holl ymosodiadau, ac yn goruwch-lywodraethu y cwbl er lleihad i'w eiddo.

Ar y Sabbath canlynol, yr 20fed; yr oedd yr olwg arno yn siroel ac yn nefolaidd, a'i yspried mewn hwy i foliannu yr Arglwydd trwy y dydd nes ydoedd ei nerth yn palu. Yr oedd pob arwyddion i'w weled ei fod yn

ymadael a'r fuchedd hon; a'i enaid a ymadawodd eddeutu un o'r gloch y boreu, Awst 21, 1837. Yn fuan wedi i'r Sabbath fyned drosodd, aeth ei yabryd i gadw Sabbath lle na faohluda haul mwyach, ac nad oes neb o'r teulu yn cael eu bilno gan fyd, cnawd, na diafol. Gan ei fod wedi ei dorri lawr mor fuan, nid oedd yn addas ei gadw yn hir. Ar y 23, ymgynullodd llusaws o'r cymmyddogion yn nghyd, a phregethodd y Parch. J. Jones, Penmorfa, oddiar Ioan 6. 54. a'r Parch. Jenkin Davies, Pensarn, oddiar 2 Bren. 13. 14; yna hebryngwyd ei gorph gan dyrfa luoos o bobl alarus i fynwent Llangranog; lle y gorphwys hyd y dydd y cyfodir ef i fynu yn anillygredig, yn gyffelyb i'w gorph gogoneddus ef.

Penmorfa.

JOHN JONES.
JAMES DAVIES.

GWEETHFAWROGHWYDD GWIR GREFYDD

Yn amlygedig yn marwolaeth y Cristion.

PAN edrychwyl trwy syll-wydr hanesiaeth ar goleddwyr athrawiaethau amryw a dy-eithr yn aberthu eu bywydau ar allor eu credo, gwelaf hwy yn cyfarfod â stomedig-aeth dragywyddol! Gwelaf yr Hindw ofer-goelus, wrth ddilyn cyfarwyddiadau ei Shaster, yn dyoddef penyd a hunan-loog-iad, a thrwy hyny yn syrthio i asaelion dwyfol lid! Gwelaf y Mahometan twyll-edig, i gyflawni gofynion yr Alcoran, yn cwydro ar ei bererindod i Meca, gan ddis-gwyl paradwysa pleaserau cnawdol; ond yn ei freuddwyd am dani yn syrthio i Tophet daniylid!

Ond wrth syllu trwy yspïen-ddrych dwy-fol ddatguddiad ar berchen gwir grefydd yn hwylio ei gamrau trwy ddyffryn trallod tu a'r Gaersalem uchod; er cyfarfod ar ei daith â stomedigaethau fili, a gelynyddion fyrrd; ond yn niwedd ei oes, gwelaf ef yn ymrwyo yn nhonau marwolaeth, ac yn cael 'myned-iad helaeth i mewn i dragywyddol deyrmas ein Hargliwydd a'n Hachubwr Iesu Grist! Pan y cyferbynir bywyd a marwolaeth 'dynion y byd' a'r eiddo gwir Gristion, wele werthfawrogrwydd gwir grefydd! hwy 'heb obaith a heb Dduw yn y byd,' yntau 'yn gobeithio pan yn marw.'

Yn mhilith yr amryol rifanod tēg a restrwyd yn nghof-restr marwolion y fwyddyn ddiweddar yr oedd Miss JANE ROBERTS, merch hynaf y Parch. W. Roberts, Am-lwch, yr hon a aned yn Rhagfyr, 1819. Yn ei bedydd dygwyd hi at allor Duw, i'w chyflwyno i fod yn eiddo iddo byth; a thu ag at hyn, gofaliwyd am ei thywys yn fwydd rhin-wedd a duwioldeb; fe, 'maethwyd hi yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd.' Dysgodd yr Hyfforddwr pan yn ieuanc iawn, ac yn y fwyddyn 1836, gwobrwyd hi ag ef wedi ei rwymo yn ddestias, a'i henw yn ar-

graffedig ar ei glawr; yr hwn, hēddwy aydd megis cof-adail teuluaid o'i bodolaeth, a'i llafur yn, a chyd a'r yagol Sabbathol. Yn ei thymor byr ni bu segur a diffrwyth, ond fel y wenyen yn ddiwyd yn caeglu mēl gwybodaeth ysgrythyrol i gwch y cof, o fiodau amryliw a pheraroglaidd 'y Bibl cyssagr-lin' a phrofa'i yn ei chystudd ei wirioneddau 'yn felysach na'r mel, ac na dferiad y dillau mel.'

Er iddi gael ei lluddias gan asiechyd yn y ddwy flynedd ddiweddar i gyrchu yn gysaon i'r cyssagr; amlwg yw, fod ei hyfryd-wch gyda'r pethau mwyaf eu pwys, a hwyaf eu parhad.

Yn ei llythyrau at ei chyfeillus serchog-awl, Miss P—y F—g—n; gwelir iaith pererin profiadol. Er engrafft, rhoddir yma rydd-gyfieithiad o ddan o honynt:— 'Anwyl Gyfeillus,—Yr wyf gartref heno yn methu myned i'r Capel am ei bod yn rhy laith. O! nid wyf hanner digon diolch-gar am yr holl drugareddau y mae yr Arglwydd yn eu rhoddi i mi; ei drugareddau ydynt yn adnewyddu tu ag ataf. Yr Anwyl Grace Owen, Ll—g, a fu farw yn ddisym-wth iawn! Ond, anwyl gyfeillus, yn nghanol marwolaeth yr wyf i'n fyw, ond y poe-wch (cough) aydd dra blindurus. Pa fodd yr ewyllysiaf ddychwelyd diolch i'm Holl-alluog Dad am ei holl drugareddau tu ag ataf, &c.

Gyfeillus, mi a ddywedais wrthyh yn y diweddar fod fy lechyd yn gwellhau, ond, anghofiais mai am ychydig. O! pa mor dueddol ydym ni, greaduriaid marwol, pe caem ni bob peth a ewyllysiam, i feddwl ein bod i fyw yn y byd hwn byth, ac i gym-meryd ei holl bleaserau. Ond yr Arglwydd aydd yn anfon rhybydd i ni yn ddyddiol i ymbarotol i gyfarfod ag ef. Y Parch. Mr. Newton a ddywed, 'Y blinderau y rhai mae pobl Dduw yn cyfarfod a hwy yn y byd hwn ydynt eman.' Yr Arglwydd a'm gall-uogo i a chwithau i feddwl felly. Y bon-eddwr hwn ydoedd 'Israeliaid yn wir.' Fe ddywed mewn llythyr at gyfaill, 'Fod y llong yn ddiogel, pan y byddai Crist ynddi, er ei fod yn cyagu.' Ond y mae genyf newydd gwell i ohwi; y mae ef yn ddigon enffo heddyw, a'i olygon manylgraff yn canfod pob lle, &c. &c.

Yn Gorphenaf diweddar aeth i'r Ysbyty, er adfywiad i'w natur, a gwellad i'w hiechyd; ond ar y 7fed o Awst, Och! o'r diwrnod, wele, y darfodiad terfynedig yn llifo drosodd mewn cyflawnder. Brenin y dychryniadau yn derbyn ei awdurdod swyddogawl o orsedd y nef i welnyddu arni ei oruchwyliaeth ang-euol, yn ngrym loesau ingawl pa un

Chwim heddi ei henaid o rywau marwoldeb Ar edyn glwysengyl gwareoheldwawl yr Ior: I Wynfa euremawg, brein-balas y Duwdeb, Mewn cathlau nefol-sain cydunol a'r cor.

Gwel yno'n daenedig ar balmart o berla,
Bêrnodau amryfath, athrawiaeth y Groes;
Marwolaeth ei Phrynwyr ar glogwyn Gol-
gutha.

Woin'a iddi fywyd — Pwy draetha ei oes !

Mathafarn, Mon.

SOLINUS.

HANES AUSTRALIA.

YNYS fawr iawn yw Australia, yr hon hefyd a elwir New Holland; yr ynys fwyaf yn yr holl fyd yw. Mae hi yn gorwedd yn y Môr tawelg, rhwng 9 a 38 o raddau o Ledred Deheuol; ac yn cyrhaeddyd o 112 hyd 153 o raddau o Hydred Dwyreiniol. Ac felly y mae yr Ynys anferth hon o faintioli yn nghylch 2,000 o filliroedd o hyd, o'r dwyrain i'r gorllewin, a 1,700 o filliroedd o led, o'r gogledd i'r de.

Gan hyny y mae Ynys Australia yn cynnwys cymmaint o wyneb gwlad a thair rhan o bedair o holl Gyfandir Ewrop fawr; eithr gyda hyn o wahaniaeth neillduol, pan mae rhan fawr o Ogleddbarth Ewrop yn terfynu ar diriogaeth y Peggyn rhewlyd, y mae Australia yn y gwrthwyneb yn cyrhaedd o'r hinsawdd tymherus tuag at linell y Cyhydedd; felly, er ei bod yn llai nag Ewrop, y mae yn ddiamheuol ei bod yn abl cynnal ychwaneg o drigolion, pe bai y tir wedi ei drin a'i amaethu fel y mae yn Ewrop yn awr.

Yn ol pob hanes sydd genym, tebygol yw, mai De Quiros, gwr o Spaen, a gafodd o hyd i'r Ynys hon gyntaf, yn y flwyddyn 1609, ac mai efe a'i galwodd yn Australia.

Fe ddywedir hefyd fod dwy long, sef un o Holland, a'r llall o Spaen, wedi canfod rhan o'r tir yn y flwyddyn 1606, ond ni wybuant ddim yn y byd am faintioli y wlad. Ar ol hyny, fe ymwelwyd â'r Ynys droiau, ond yn benaf gan bobl Holland, ac oddi wrthynt hwy y cafodd hi yr enw New Holland. Ac am dros ychwaneg na chan mlynedd wedi hyny fe fuwyd yn hynod o farwaidd a dilafur am chwilio am dirnedd newyddion yn nosparth dwyreiniol y byd. Ac yr oedd ystlys dwyreiniol yr Ynys fawr hon yn hollol anadnabyddus i'r byd hyd nes darfu i'r gwr enwog hwnw, Cadpen Cook, ei chwilio allan yn y flwyddyn 1770.

Yn y flwyddyn 1788, darfu i Lwodraeth Brydain gymmeryd meddiant o ran o'r Ynys yn y cwr dwyreiniol iddi, dan yr enw New South Wales, a sefydlu yno Breawylfod, i'r dyben o alludio drwg-weithredwyr yno i arfer cospedigaeth o galedwaith.

Mae poblogaeth y New South Wales, yn cynnwys, Sefydliad Botany Bay, a Port Jackson, yn awr, yn ddau arbymtheg a thri-ugain o filoedd (77,000) o drigolion; sef, 27,800 o ddrwg-weithredwyr mewn caeth-ied cospedigaethol; 29,000 o'r cyfryw wedi eu rhyddhau drwy eu bod wedi gweithio eu hamser allan; yn nghyd âg 20,300 o drigolion rhyddion.

Yn y flwyddyn 1828 agorwyd Trefedig-aeth arall yn mhell iawn oddiwrth New South Wales, sef yn nghwr gorllewinol i'r Ynys, yn ymyl ceg afon a elwir Swan River; ac un Sefydliad bychan arall, yn lled agos iddo, a elwir King George's Sound; a'r ddau hyn yn nghyd, o herwydd eu bod yn nghwr gorllewinol i'r Ynys, a elwir Western Australia. Yn y flwyddyn 1836 yr oedd nifer trigolion Western Australia yn 1549, o'r rhai yr oedd 552 o honynt yn wrywiaid, a 272 yn fenywiaid, yn un ar hugain oed ac uchod. Ond fe gafwyd hanes diweddarach oddiyno eu bod wedi ychwanegu, cynnyddu, a llwyddo llawor.

Ond Talaith South Australia sydd Drefedigaeth neu Sefydliad arall yn yr Ynys fawr hon, yr hwn a gytunwyd arno yn y flwyddyn 1836.

HANES SOUTH AUSTRALIA.

Rhan fawr o Ynys Australia ydyw South Australia, sef rhan pedair ochrog o'i chwr deheuol hi, yn gorwedd rhwng New South Wales a Swan River, ac yn cyrhaeddyd o 132 o raddau, i 141 o raddau o Hydred dwyreiniol; ac yn cynnwys yr Ynsoedd cymmydogaethol ar gyffiniau y Deheu, hyd 26 o raddau Lledred Deheuol. Ac felly y mae South Australia yn cynnwys yn bur agos i dri chan mil o filliroedd pedwar ochrog o dir, neu gant a deuddeg a phedwar ugain o filiwnn (192,000,000) o Erwan o dir, oll yn meddiant llwyodraeth Brydain fawr, yr hyn sydd yn agos i ddau cymmaint a Lloegr, Cymru, Scotland, a'r Iwerddon yn nghyd.

(I'w barhau.)

CYNGHORION MEDDYGOL.

Rhag y Peswch, Diffyg Anadl, a Chlefyd yr Ysgyfaint.

CYMMERWCH swm o Ddail carn yr Ebol (newydd eu torri yw y gorcu) a malwch hwynt yn lled fras. Yna tywelltwch ddwfr herwedig arnynt, a gadewch iddynt sefyll dros nos Rhoddwch iddynt ferwad dros ddau neu dri munud dranoeth, a thywelltwch y drwyth oddiar y dail, a melyswch y ddioed â mel.

Yfer hanner point o hono dair gwaith yn y dydd.

Rhag y Graianust, a Dolur y Garreg.

CYMMERWCH ddyrmaid helaeth o fân wraidd Cennin y Gerddi (*Leeks*); tywelltwch ddau chwart o ddwfr meddal arnynt, a berwch hwynt hyd nes y treulio yr hanner ymaith.

Yfed y claf o'r drwyth beint yn y dydd, ar dair gwaith, sef y drydedd ran o beint dair gwaith yn y dydd.

Rhag y Peswch o hir barkad.

CYMMERWCH Ddail Eidral, (*Ground Ivy*) gwnewch drwyth o honynt yn gyfelyb fel y gwnewch de, a dodwch ynddo fel, ac yfwrch ef yn lle te, yn foreuwyd; ac hefyd yn fynych yn y dydd.

HANESIAETH CENHADOL.

ATL LYTHYR MR. JACOB TOMLIN, AT Y PARCH.
DAVID MORGAN, TRALLWM.

Waverley, gerllaw Liverpool, Mawrth 20, 1889.

ANWYL GYFAILL A BRAWD YN NGHRIST.—Yr oedd yn dda iawn genyf dderbyn eich ail lythyr a ddyddiwyd yr Sfed o'r mis diweddaf, a drwg genyf nad allawn gael hamdden i'w ateb yn gynt. Llanwyd fy meddwl a'm hamser am rai wythnosau a aethant heibio âg achosion teuluaid, fel y lluddiwyd i mi roddi yr ystyriaeth ddyledus o'r materion pwysig ag y mae eich Lythyr hynaws yn ei gynnwys, fel y gallwn anfon i chiwl yn ol atebiad llawn a phwylllog.

Llawenheis yn fawr pan glywais fod yr Arglwydd wedi rhoi yn nghalonau ei weision fyddlon yn Nghymru, i furfio Cymdeithas newydd er lledaenu ei waith grasol Ef yn mysg y Cenedloedd. Bum i, a llawer o frodyr ereill ar y maes Cenadol, yn hir ddymuno gweld Eglwys Crist yn ymagnio yn effrws i anfon allan eu Cenadau eu hunain, a golygu drostynt, a goslu am danynt, eu hunain. Pe gwnid hyn yn gyffredinol gan yr Eglwys, yr wyf yn barnu yn hyderus y gwelid Diwygiad huan gartref ac oddi cartref.

Wrth hyn lloosogai gweithwyr fyddlon wrth y degau, ac yna dilynai y fath gynnydd dirfawr o gariad brawdol, cydweithrediad, a gweddi, ac a dynai gawodydd o fendithion ar yr Eglwys yn Mrydain, ac ar eu Cenadon yn y gwledydd pellennig. Yr wyf si, gan hyn, o wiesogrwydd fy ngalon, yn dymuno i chiwl 'Duw yn rhwydd,' ac yn gweddio ar i'r Arglwydd nerthu a bendithio eich Cymdeithas yn ei mabandod, a'i gwnenthur yn fendith i laweroedd o'r cenedloedd truaen a thwyll. Wedi rhoddi eu dwylaw fel hyn ar yr aradr, yr wyf yn go-beithio na bydd iddynt golli dim amser yn anfon gweithwyr allan i'r eang-faes Cenadol—yr hwn ydyw y byd.

Gan i chiwl fy anrhydeddu gymmait trwy ofyn fy nghyngor gwael, yr wyf yn cydarnio â'ch cais yn llawen, gan hyderu y bydd i'r Arglwydd roddi i mi yspryd doethr-ineb a chynghor, fel y gallwyf eich cyfarwyddo chiwl a'ch brodyr yn iawn, ac na ddywedwyf ddim ond a fyddo yn unol â'i feddwl a'i ewyllys ef.

Yn gyntaf, Cynghorwn chiwl, wrth anfon Cenadon i unrhyw barth o'r byd, i anfon o leiaf ddau frawd bob amser gyd â'u gilydd; a phan y gellid, un brawd ieuanc gyd âg un hen a phrofiadol yn y gwaith. Diffyg awyl ar yr esiampl a'r gorchymyn, o eiddo ein Harglwydd yn y mater eglurhwn, a ddilyni'r llawer o ddrygedd, ac nid un gwir fuddioldeb. Yr wyf yn credu y gallidau frawd addas gael eu hanson allan yn union; canys anfynech iawn y mae yr Arglwydd yn cynhyrfu ei weision at waith da

heb ddarparu dynion a moddion i'w ddechreu, ac nid allaf lai na meddwl nad ydyw wedi eich dewis chiwl yn un.

Y mae eich parodrwydd chiwl i ymroddi eich hunan i waith yr Arglwydd mewn gwledydd estronol, am llawer o flynyddau a aethant heibio, a'r hyn sydd yn awr wedi ei enyn yn ddymuniaid bywiog i fyned allan yn union yn 'gynnorthwyr i'r Arglwydd yn erbyn y cedryn,' yn ymddangos i mi mor amlwg yn dyfod oddiwrth Dduw, fel nad allwn ddywedyd gair i'ch digalon; gan deimlo hefyd yn ddilys, er y gall rhwystrau godi ar y ffordd, y bydd i fydd a chariad dori trostynt oill. Bugall da Israel a'ch arwain chiwl, a'ch anwyl wraig, a'ch rhai bychain, yn ddiogel dros y cefnfor mawr, ac a'u ceidw hwynt, ac a'u nodda hwynt mewn gwlad bellenig. Felly y cadwodd efe fi a'm heiddo am llawer o flynyddau, ac felly hefyd y dichon efe wneenthur i chwithau a'ch eiddo.

Anwyl Frawd—Y mae tri gwahanol faes i lasurio ynddynt, at ba rai y dymunwn alw sylw manylaf eich Cymdeithas.

1. Rhes hirfaith Bryniau Kassiah, yn furfio terfyn deheuol dyffryn Assam, oddeutu 300 o filliroedd i'r gogledd-ddwyrain o Calcutta.

2. Dyffryn Munnipoor yn gorwedd i'r de, ddwyrain i Fryniau Kassiah, ac oddeutu taith pump neu chwe diwrnod oddi wrth-ynt, ar du gorllewinol yr Ymerodraeth Furmanaid.

3. Canolbarth Malour, ag sy bron wedi ei amgylchu â dwfr, yn rhywle o fewn 20 neu 50 o filliroedd i Malour, neu Pinary, fel y byddys o dan nawdd y Llywodraeth Frytanaid.

1. Y mae brodorion Bryniau Kassiah yn ddyinion bywiog, anymddibynol, &c. er eu bod yn anwybodus ac yn ofergoelus, fel y rhan fwyaf o bobl fynyddig. Nid oes ganddynt nag eilunod na themlau, a thrwy hyn yn llawer mwy agored i dderbyn yr efengyl na Hindwiaid yr isel-diroedd. Mae y pentrefi, o 250 i 300 mewn rhifedf, ar benau eu hunain, ond wedi eu lledaenu ar hyd y Bryniau, ac oddeutu 20, neu 500, neu 600 o deuluoedd ym mhob pentref. Er bod eu hiaith â rhyw hynodrwydd neillduol ynddi, gellid eu dysgu yn fuan gan berson o alluoedd cyffredin. Bydd yn ddywentydd mawr genyf anrhegu y brodyr a ddichon fyned yno â *Vocabulary*, ac un neu ddan o Lyfrau Eifennawl (*Elementary Books*) yn iaith Kassiah. Y mae llywythau ereill ar y Bryniau cynnyddogaethol, yn llefaru iaith heb fod yn annhebyg iawn, fel defaid heb ganddynt fugal.

Y mae pob ymorth yn rhad iawn, gellir cael gastr neu ddafad am ddau swllt, buwch am ddeg swllt, 120 o bwys o rice am swllt, pysgod ceiniog y pwys, wyth o adar am swllt, a phytatwys yn tyfu yn helaeth ar y Bryniau.

2. Nis gallaf lefaru am Munnipoor
2 A

oddia'r wybodaeth bersonol, ond cefais hanes cwyr a manwl o'r dyffryn hwnw, a'i drigolion. Y maent yn bobl lonydd a diwyd, ac o dan noddod ein Llywodraeth ni. Y mae yn rhyfedd iawn nad anfonwyd Cenedon atynt cyn hyn. Mae ein Maer Gordon, ag sydd yn preswyllo yma, yn effrous er gwneuthur daioni yn mhilith y bobl ddiolion, trwy agor ysgolion, ac y mae wedi cymeryd o dan ei ofal a'i hyfforddiad ei hunan, y Rajah ieuange, yr hwn sy'n etifedd i orsedd Munnipoor, ac y mae wedi cyfansoddi ac argraffu Geirlyfr o'r iaith yn Munnipooraeg a'r Saesonaeg. Y Cenedon a elent i'r parth hwn a gaent ynddo ef gyfaill gwresog a defnyddiol. Y mae y dyffryn yn yn ddyffryn ffrwythlawn, a lluniaseth yn rhad, ac amlder o hono.

3. Y Cenedon a ddanfonid i Malacca a gaent allan faes eang i lasurio ynddo yn agored iddynt yn nhalaeth Nanning, oddeutu 20 milltir o'r dref. Wrth hyn byddent yn nghanol deg neu ddeuddeg o ddyffryn oedd a breswylir gan lwyth y Malayaid, y rhai sydd yn drigolion llonydd ac anwybodus. Ymwelais â hwy lawer gwaith gyda brawd o'r Almaen, a ni a agorasant ysgolion i'w plant yn ol eu cais eu hunain.

Pan y bydd unrhyw frodyr yn barod i fyned allan i un neu y cyfan o'r manau hyn, bydd yn llawen genyf roddi hysbysrwydd ychwanegol, a phob cynnorthwy yn fy ngallu, gan daer ddeisyf arweiniad a bendith yr Arglwydd drosodd chwi a'ch cyfeillion.—Ac yn awr, fy mrawd, gorphwysaf, yr eiddoch yn rhwyman Crist.

JACOB TOMLIN.

HYSEYSIADAU CREFYDDOL.

AGORIAID ADDOLDAI.

Llanfair Caeirinion, Swydd Drefaldwyn.—Ar yr 7fed a'r 8fed o Chwefror diweddaf agorwyd Addoldy, perthynol i'r Trefnyddion Calfinaidd, yn y lle uchod, a chynnalwyd y maddion cyhoeddus yn y drefn ganlynol:—Am chwech o'r gloch nos Iau dechreuwyd yr addoliad gan y Parch. R. Evans, Llanidloes, a phregethodd y Parch. R. Williams, Liverpool, oddiar 1 Tim. 1. 15. a'r Parch. Henry Rees, oddiar Heb. 7. 17. Am wyth o'r gloch dranoeth cynnalwyd Cyfarfod Neillduol; ac am ddeg pregethodd y Parch. R. Williams, Liverpool, oddiar Ioan 1. 17. a'r Parch. Henry Rees, oddiar Esa. 65. 17, 18. Am ddau o'r gloch, pregethodd y Parch. J. Williams, a'r Parch. John Hughes, Llangollen, oddiar 2 Cor. 3. 19. Am chwech o'r gloch pregethodd Mr. T. Hughes, Machynlleth, oddiar Job 11. 18. a'r Parch. John Hughes, Llangollen, oddiar 2 Cron. 16. 8, 9.

Ar ddiwedd yr odfa hon rhoddodd ein hoffus gyfaill, y Parch. J. Davies (Annibynwr) gyngor distff-ddwys i'r Eglwys Galfin-

aidd ar ei mynediad i'w phabell newydd: ac felly terfynwyd gwaith y dyddiau hyn, a da genym allu ychwanegol nad cymylas hollol ddiwedd oedd y Cenedau hyn, o herwydd ychwanegwyd at yr eglwys wrth o bersonau, am ba rai y monwesir meddyllia tra gobeithlawn.

Maint yr addoldy yw 14 llath wrth 14. a'r gwaith yn mawr gannol y gweithydd. Casglwyd, ar ddiwedd ei agoriad, oddeutu £20, a thraul ei adelladaeth, hyd eithaf fy ngwybodaeth, yw £600.

Terfynaf yn awr, gan ddeisyf ar i holl Bregethwyr a Gweinidogion y Corph, wrth ffurio a threfnu eu cyhoeddiadau a'u teithiau, gofio am *Capel Llanfair Caeirinion*.
Wyf, yr eiddoch, D. EVANS.

Ffiith, gerllaw Caergwle, Swydd Fflint.—Ar ddydd Sul y Pasg diweddaf symudwyd yr arch, gyda llawenydd mawr, o'r lle yr oedd ynddi i addoldy newydd a elwir Salem, lle y cynnalwyd Cyfarfod i ddiolch ac i weddio am dywalltadian yr Yspryd Glân, am ddeg o'r gloch y boreu. Am ddau o'r gloch yn y prydawn cynnalwyd Cyfarfod yr Ysgol Sabbathol, yr hon sydd yn 134 o rifedi. Am chwech o'r gloch yn yr hwyr pregethodd y Parch. John Davies, Nerquis, oddiar Marc 8. 34. Boreu ddydd Llun, am ddeg o'r gloch, gweddiodd y Parch. John Phillips, Treffynon, a phregethodd y Parch. John Davies, Nerquis, oddiar Hag. 2. 7. a'r Parch. John Edwards, Berthen Gron, oddiar Ioan 14. 15, 16. Am ddau o'r gloch pregethodd y Parch. John Edwards, Berthen, oddiar Heb. 6. 10. a'r Parch. John Phillips, oddiar Luc 24. 26. Am chwech yn yr hwyr pregethodd y Parch. John Davies, Nerquis, oddiar Act. 14. 15. a'r Parch. John Phillips, oddiar Ioan 6. 53. Cawsom arwyddion amlwg o siriol wynebpryd y Brenin arnom trwy y cyfarfod, a thu a'r diwedd torodd allan yn ddiolch cyhoeddus am y bara a ddaeth i waered o'r nef ag sydd yn rhoddi bywyd i bechaduriaid.—Yr eiddoch, E. SMALLWOOD.

Glyndyfrdwy, gerllaw Corwen, Swydd Feirionwydd.—Ar yr 2fed a'r 3ydd o Ebrill, agorwyd Capel newydd yn y lle uchod, pryd y cynnalwyd y maddion canlynol:—Am chwech o'r gloch nos Fawrth gweddiodd Mr. Edward Jones, Llangollen, a phregethodd Mr. Roger Edwards, Wyddgrug, oddiar Jer. 50. 5. a'r Parch. John Davies, Nerquis, oddiar Hag. 2. 7. Boreu ddydd Mercher, am wyth o'r gloch, cadwyd Cyfarfod Eglwysig; ac am 10 o'r gloch gweddiodd Mr. Charles Jones, Llanarmon, a phregethodd y Parch. John Davies, Nerquis, oddiar Hag. 2. 9. a Mr. Roger Edwards, Wyddgrug, oddiar Mat. 11. 5. Am ddau o'r gloch gweddiodd Mr. Thomas Hughes, Pentre-gwr, a phregethodd Mr. Evan Williams, Myfyr-

iwr yn Athrofa y Bala, oddiar 2 Cor. 10. 4 a'r Parch. Lewis Jones, Bala, oddiar 1 Cor. 2. 15. Am chwech o'r gloch gweddiodd Mr. Thomas Hughes, a phregethodd Mr. Charles Jones, oddiar Heb. 2. 10. a Mr. Roger Edwards, Wyddgrug, oddiar Salm 31. 19.

Glan Trudoury.

DAVID JONES.

ADDOLDAI BIRKENHEAD A SEACOME.

Mr. GOLYGYDD, — Byddwch ystal a hysbysu y Cymry, yn enwedig y Morwyr Cymreig, fod addoliad, yn yr iaith Gymraeg, yn cael ei gynnal gan y Trefnyddion Califaidd dair gwaith bob Sabbath, ac yn synych ar nosweithiau hefyd, yn Birkenhead a Seacombe, Swydd Gaerlleon, ar gyffiniau afon Mersey, gogyfer a Lle'r-pwll. Mae hyn yn fanteisiol iawn i'r morwyr Cymreig, a orfordir yn synych i lechu dros lawer o ddyddiau dan gysgod glenydd Swydd Gaer, rhag coryntoedd creulawn y gorllewin a'r gogledd, ar rai tymhorau o'r flwyddyn. Cofiwch chwithan, forwyr, am beidio esgeuluso y moddion a gynnelir yn y lleoedd uchod pryd y gellwch yn hawdd eu cael.

Y mae Addoldy Birkenhead yn sefyll yn ymyl y Farchnad, ac un Seacombe o fewn gwaith tri mynydd neu bedwar o gerdded oddiwrth lan yr afon.

Agorwyd yr Addoldy yn Birkenhead ar y 12fed o Awst, 1837; ac un Seacombe ar yr 29ain o Mehefin, 1838, sef dydd Coroniad ein Brenines Buidug. — Byddwch wych, Birkenhead. R. W. ROWLANDS.

HELYNTION YR AMSEROEDD

HANESION TRAMOR.

Terfysg yn Ffrainc. — Ar ddydd Sul, Mai 12fed, torodd gwrthryfel dychrynnydd allan yn Paris, prif ddinas Ffrainc, yn y dull canlynol:—Oddeutu hanner awr wedi tri o'r gloch prydawn, ymgasglodd oddeutu 300 o bersonau wedi ymwisgo mewn peisiau (*frocks*) a chapiau am eu penau, o flaen maelfa dryllian (*gun shop*) Lepage Brothers, Rue Bourg, l' Abbe, Rhif 22, a rhai o honnynt wedi ymarfogi â hwiill, &c. a hwy a ddechreuasant dori y ddor; ac fel y cwblhaent eu gwaith yn gynt hwy a dynasant beth o'r gwaith maen i lawr. Cymmerasant oddi yno oddeutu 150 o ynau, ac aethant ymaith tua lle a elwir Quais. Wedi cyrhaedd yno ymranasant yn wahanol fyddinoedd, tair o ba rai a aethant tu a'r swyddfa flwraidd yn Hotel de Ville, Place du Chatelet, a Palace of Justice. Y milwyr, heb fod yn barod i un ymosodiad, ac heb ddisgwyl yr un hefyd, a ddiafogwyd yn dra buan. Yr haid a ddiafogasant y milwyr olaf a aethant tu a'r Prefecture of Police, ond yr oedd y pyrth wedi eu cau, a than wyladwr iaeth graf. Pan welodd y gwrthryfelwyr hyn hwy a giliasant yn ol, ac wedi uno â byddinoedd eu cyfeillion, hwy a aethant tu a'r Hotel de Ville, lle y gwnaethant bob parotwadau i amddiffyn eu hunain rhag ym-

osodiad y milwyr ag oedd erbyn hyn wedi ymgasglu yno. Tantiodd y gwrthryfelwyr arnynt, a lladdasant ddau o'r gwyr meirch; ond cyn pen ychydig gorfu arnynt enoillio o'r lle, a ddiange tua Rue St. Avoye.

Oddeutu pump o'r gloch yr oedd y gwrthryfelwyr yn cerdded yn un res hir a rheoladd tu a'r Boulevards, trwy ystrdyoedd culion y ddinas: ac hyd yr awr yr ysgrifenisid yr haues hwn yr oeddynt yn ymsymud drachefn tu a'r Hotel de Ville.

Oddeutu saith o'r gloch amgylchynwyd y gwrthryfelwyr gan y milwyr, ac yn y cythrwll lladdwyd un swyddog milwraidd a dau flwr.

Dywed un ysgrifenydd ddarvoudiddo edrych i mewn i'r Halle, oddeutu naw o'r gloch, o ba le yr oedd y gwrthryfelwyr wedi eu gyru ymaith, a'r milwyr yn awr yn meddiannu y fan, a gwelai un milwr wedi ei ladd, a'r holl ddodrefn wedi eu tafu i'r heol. Ond ni chlybuwyd saethu, na dim arwyddion ereill o ymladd wedi hyn, a bernid ddarfed i'r gwrthryfelwyr, naill ai chwalu oddiwrth eu gilydd, neu encillio i ryw ystrdyoedd culion. Nid oedd gan y dinasyddion ran na chyfran yn y cythrwll, ond yr oedd y cwbl yn cael ei ddwyn ym mlaen o dan ddylanwad rhyw derfysgwyr drygonus ag oedd yn caru aflonyddwch yn unig.

Yn ol pob hanesion y mae nifer y rhai a glwyfwyd ac a laddwyd yn fawr iawn. Yr oedd y gair yn Paris os byddai i'r gwrthryfelwyr gadw eu tir am saith neu wyth awr yn hwy y gallent ddiagwyl adgyfnerthiad cryf o rywle. Oddiwrth y syndod a ddangosid yn y Tuileries, ar yr hysbysiad cyntaf am y cynnwrf, ymddengys nad oedd gan y llywodraeth y drych feddwl lleiaf y dymchwelid gorsedd Louis Philippe.

Oddiwrth hanesion ereill ymddengys fod sefyllfa y ddinas yn ddychrynnydd iawn, o herwydd oddeutu deg o'r gloch nos Sul yr oedd am naw awr mewn cyflwr o warchae, a'r Hotel de Ville yn gwbl ym meddiant y gwrthryfelwyr. Am hanner awr wedi unar-ddeg cynnallwyd Cyfarfod yn y Tuileries, ym mha un yr oedd y brenin yn bresennol. Yr oedd Ystafell y Cyngor yn llawn o Arglwyddi urddasol, swyddogion milwraidd, a gwyr y llys, ac amgylchynwyd hwy yn gadarn gam flwyr.

Yr ydym yn deall mai achos y cythrwll hwn oll oedd gwrugnachrwydd anesamwyth yn erbyn swyddogion y llywodraeth, o herwydd dywed rhai papurau pe buasai Thiers yn brif swyddog yn y deyrnas na buasai gwrthryfel yn bod: ond y mae lle i ofni fod llawer o ddynion, yn yr oes hon, yn rhy hoff o derfysg a thywallt gwaed nad oes dim na neb, mewn llywodraeth na gwladwriaeth, a'u gosodai yn dawl ac wrth eu bodd.

HANESION CARTREFOL.

Y SENEDD YMERODROL.

Ty, yr Arglwyddi, Mai 3.—Hysbysodd Arg. Melbourn fod Cnaidwri oddiwrth y

Frenines wedi cael ei dwyn i'r Ty: ac yna y darllenodd yr Arglwydd Ganghellwr y genadwri:—

“Mae ei Mawrhydi yn gweled bod yn dda hysbysu i Dŷ yr Arglwyddi, y bydd i achosion dyfodol ei deiliaid yn Canada Uchaf a'r Isaf gael eu dwyn yn mlaen yn well drwy uno y ddwy Dalaeth hyn yn un Dalaeth, i'r dyben o sefydlu cyfreithiau o'r amser a'r pryd a bennodir gan y Senedd. Dymunai ei Mawrhydi gan hyn y Dŷ yr Arglwyddi i ystyried y cyfryw fesurau a ddodir ger eu bron i'r perwyl hyn, o herwydd fod ei Mawrhydi yn ymddiried y bydd i Dŷ yr Arglwyddi gylfynu gwir ofal am heddwch a diogelwch y talcithiau hyny gyda'r cyfryw ddarpariaethau ag a fyddont yn sicrhau parhad rhyddid a llywyddiant ei meddiaunau yn Ngogledd dir AmERICA.

Ty y Cyffredin, Mai 3.—Dyg Arg. J. Russell y cyffelybgenadwri i Dŷ y Cyffredin ag a ddwygwyd i'r Ty arall am uno y ddwy Canada. Ac wedi derbyn amryw Eirchion am ostyngiad yn nghludiad Llythyrau, troes y Ty yn Eisteddfod i ystyried Ysgrif Llywodraeth Jamaica.

Mae llywyddion yr Ynys fawr hono yn yr India Orllewinol yn nacau ystywtho i ufuddhau i reolau Cyfraith rhyddhad y Caethion; eithr yn parhau i'w gorthrymu a'u cystuddio hwynt mewn rhyw ffordd neu gilydd, yn gymmaint ag y darfu i'r Llywodraeth benderfynu attal y llywyddion hyny rhag gweithredu, a chymmydd llywodraeth Jamaica i'w dwylaw eu hunain am ryw gynnifer o flynyddoedd, hyd nes y caffer pethau i'w lle. Ar y mater hwn, fe ddysg Arglwydd John Russell Ysgrif i mewn i'r Tŷ; ond fe'i gwrthwynebydd ef yn gryf a haerllug gan y blaidd Doriaidd, gan gymyried y fantais trwy geisio eu gorchfygu hwynt ar yr achos yma, i ddiswyddo Gweinidogion y Llywodraeth. A dadi dost a fu am rai dyddiau. Y prif wrthwynebydd oedd Syr Robert Peel.

Mai 6.—Adnewyddwyd y ddadl ynghylch Ysgrif Llywodraeth Jamaica. Ac wedi hir areithio ar y mater, hyd ddau o'r gloch y boreu, rhanwyd y Tŷ, a chafwyd

O blaidd cynnygiad y Llywodraeth 294
Yn erbyn y cynnygiad .. 289
Mwy o blaidd y Llywodraeth — 5

Newidiad Swyddogion y Llywodraeth.

Ty yr Arglwyddi, Mai 7.—Dywedodd Arglwydd Melbourne, mai o herwydd fod nifer ychwanegol yr Aelodau yn Nhŷ y Cyffredin o blaidd y Llywodraeth am basio Ysgrif Llywodraeth Jamaica mor lleied, y dydd o'r blaen, sef 5 yn ychwaneg nag yn erbyn, ei fod ef yn nghyd a'i gyd-swyddogion wedi dyfod i benderfyniad nas gall y Llywodraeth ddwyn yr achos yn mlaen gyda digon o rym i'w gyflawni i ddyben daionus a llywyddiaunus, ac am hyny, mai gwell yw iddynt oll roi eu swyddau i fynu. Synodd

yr holl Arglwyddi yn ddifawr wrth hyn; a bu aruthr ganddynt.

Ty y Cyffredin, Mai 7.—Hysbysodd Arglwydd John Russell y cyffelyb dystiolaeth yn Nhŷ y Cyffredin ag a hysbyswyd gan Arglwydd Melbourne yn Nhŷ yr Arglwyddi.

Felly, fe aeth Arglwydd Melbourne at y Frenines, ac a hysbysodd yr un peth i'w Mawrhydi. Dangosodd ei Mawrhydi am mharodrwydd i dderbyn yr hysbysiad oddi wrth ei ffyddlawn Swyddogion; ond dywedodd Arglwydd Melbourne, nad oedd un lles had iddynt hwy i aros yn hwy yn eu Swyddau, gan nad oedd y Wiaduriaeth yn sefyll yn gefnogiad iddynt i ddwyn eu mesurau yn mlaen. Dywedodd Arglwydd Melbourne hefyd, y byddai iddynt hwy aros i weinyddu achosion y Llywodraeth hyd oni byddai i'w Mawrhydi osod Swyddogion ereill yn eu lle hwynt.

Fel hyn y gwnaed terfyn ar weinidogaeth Swyddogion ei Mawrhydi, wedi gweinyddu eu Swyddau am bedair blynedd.

Ar hyn, anfonodd y Frenhines am Dug Wellington i ddysfod ati yn ddioced; ac efo a ddaeth i'w gwyddfod. A hi a ymgynghorodd ag ef, pwy fyddai yn fwyaf addas i weinyddu y sefyllfa oruchel o fod yn Brif Swyddog y Llywodraeth, gan fod Arglwydd Melbourne wedi rhoi ei swydd i fynu. Yn taw a ddywedodd mai yn ol ei farn ef, Syr Robert Peel fyddai fwyaf addas. Felly, ei Mawrhydi a anfonodd am Syr Robert Peel, ac efo a ddaeth i'w gwyddfod. Hysbysodd y Frenines hyn iddo, a hi a'i gosododd ef yn Brif Swyddog y Llywodraeth i furfio Llywyddiaeth newydd yn lle Llywyddiaeth Melbourne a'i gyfeillion.

Dechreuodd Syr Robert Peel ar ei orchwyl yn ddioced, ac a drefnodd amryw o Swyddogion i'w lleoedd rhag ei flaen. Aeth pob peth yn mlaen yn esmwyth rhwng y Gwir Anrhydeddus Fawrnis a'r Frenines hyd oni chetsiodd efo ganddi droi ymaith y boneddigesau a berthynent i'w thŷ (sef y Swyddogesau breiniol), ond atebai y Frenines ef yn y geiriau canlynol:—“Y Frenines, wedi ystyried yn fawel y cynnygiadau a roddwyd o'i blaen ddau gan Syr Robert Peel, am droi o'u swyddi Boneddigesau ei Hyatafell-wely (*Ladies of her Bedchamber*), ni all gydsynio i fabwysiadu yr hyn y mae hi yn ei ddeall sy mor groes i arferiad, ac mor wrthwynebol i'w themladan.”

Pan dderbyniodd Syr Robert Peel y llythyrr hwn, efo a roddes awdurdod i furfio Swyddogaeth newydd yn ol i ddwyllaw y Frenines, a'i Mawrhydi a yrodd dachefn am Arglwydd Melbourne; ac y mae yr un Swyddogion yn eu lleoedd yn ol, heb ond ychydig iawn o wahaniaeth. Mae ei gyffredinol fod yr Arg. John Russell i gaal ei wneyd yn aelod o dŷ yr Arglwyddi.

Ty yr Arglwyddi, Mai 10.—Yr oedd y newydd fod y Swyddogion Toriaidd yn

rhuddi eu lleoedd i synu wedi achosi i dyrfa fawr ymgynnull yn, ac oddeutu Tŷ yr Arglwyddi. Am ugain mynyd wedi pump yr oedd dros 200 o Arglwyddi yn bresennol, a daeth y Dug Sussex i mewn, ac eisteddodd yn agos i'r Arglwydd Gangelwyr. Ni wnaed dim o bwys yno y diwrnod hwnw oddigerth cyfwyno amryw ddeisebau o wahanol fanau yn Lloegr a Scotland yn deisyf am dynu toll llythyrau i lawr i geintio. Yna cyhoeddodd yr Arglwydd Gangelwyr fod y Tŷ yn cael ei ohirio hyd ddydd Llun.

Mai 13.—Wedi i amryw Arglwyddi newyddion gymmeryd y llwon arferedig, a chyflwyno amryw ddeisebau o wahanol fanau am gael llythyr-doll o geintio yr Arglwydd Gangelwyr, ar gynnygiad Iarll Shaftesbury, a ohiriodd y Tŷ hyd dranoeth.

Tŷ y Cyffredin, Mai 13.—Cyfodai Arglwydd John Russell ar ei draed, fel Gweinidog y Goron, ac a ddywedodd fod y Freniws wedi rhoddi ei chenad i Syr Robert Peel i osod i lawr yr achosion a luddiodd iddo fwrddio Swyddogion newydd. Bu dadlu hirfaith ar y pen hwn, ond gan ein bod eisoes wedi rhoddi hanes byr o'r rhwystr hwn, sef diswyddo y Swyddogesau breiniol, ac na oddef ein terfynau i ni fanylu, awn yn mlaen.

Tŷ yr Arglwyddi, Mai 14.—Rhoddwyd y cydsyniad breiniol i amryw Ysgrifau o barthed Ffyrdd a Gweithfaodd.

Tŷ y Cyffredin, Mai 14.—Dygwyd gerbron Ysgrif Gwellhad y Police yn Ngweithfaodd Pridd-lestri Swydd Stafford, ac Ysgrif arall o'r un man a elwir *Stipendary Justice of the Peace Bill*; a darllenwyd hwy y drydedd waith. Wedi hyn dygwyd Ysgrif am Eangiad Cleddfordd Manchester a Birmingham i Stone a Rugby, a chyflwynwyd llawer o ddeisebau o'i phlaidd.

Mai 15.—Rhoddodd yr Arglwydd John Russell rybydd y byddai iddo, ar ddydd Llun, Mai 27, ddwyn yn mlaen orchymyn y Goron i ethol Llefarydd; ac ar ddydd Iau, y 30ain, y byddai iddo ef, neu ei gyfaill urddasol, Is-yagrifenydd y Taleithiau, ddwyn yn mlaen ysgrif o'r gweithredladdau yn Jamaica. Yna cyfododd y Llefarydd ar ei draed, ac a ddywedodd na allai roddi ei le i synu heb gyflwyno ei ddolichgarwch i'r Tŷ am y parch a ddangosasant iddo tra bu yn ei swydd. Ac wrth iddo ymadael o'r gadair, ysgrifid llaw ág ef yn gyfeillgar gan foneddigion o bob plaid boliticaidd. Yna gohiriwyd y Tŷ hyd ddydd Llun, Mai 27.

Y CHARTISTS.

Y Urfysgoedd diweddar.—Drwg genym byshiau fod ydleyrmas heddychlawn hon wedi cael ei chynhyrfu yn ddiweddar gan haid o derfysgwyr, a alwent eu hunain yn Chartists, y rhai ydynt, y blaid Uch-Radicalaidd, ag sydd am Senedd newydd bob blwyddyn,

hawli bob dyn bleid-leisio dros anfon Aelod i'r Senedd, a llawer o bethau ereill. Yn ol yfnewyddiaduron diweddar, y mae hanesion lled ofidus o amryw fanau, o ba rai y rhown yma grynoded bychau o flaen ein darllenwyr.

LLUNDAIN.—Oddeutu 10 o'r gloch ddydd Gwener, Mai 10fed, cymmerwyd tri-ar-ddeg o'r Chartist i synu mewn tŷ yn Ship Yard, Temple Bar, gan rai o'r Hatton Garden Police. Wedi cael myned i mewn i'r tŷ, aeth y Swyddogion i ystafell gefn, lle yr oedd y terfysgwyr wedi ymgynnull. Ar eu dyfodiad cyntaf i'r ystafell, ymddangosai y carcharorion fel pe buasant am sefyll ymosodiad â'r swyddogion, ac un o honynt a aeth mor bell a cheisio taraw un swyddog â phicell, ond yn afwyddiannus; rhuthrodd y swyddogion arnynt, pa fodd bynag, a charcharasant hwy; ond ni chlywsom fod un cynnwyr pellach wedi cymmeryd lle yn y brif-ddinas, a hyny y mae yn debyg a ragflaenwyd, trwy luddias i'r rhai hyn ddwyn eu dyfeisiau d'hirawl a'u cynyor terfysgld i berffeithiad.

MANCHESTER.—Dywed y *Manchester Guardian*—Mae y gymmydogaeth hon yn llonydd ac yn heddychol er nos Sadwrn diweddar; mae yr holl ymgasglu a'r ymrestru terfysgld naill ai wedi darford yn llwyr, neu yn cael eu cario yn mlaen gyd â'r fath gyfrinach, fel y mae etto heb ei gael allan; mae y gwerthiad cyhoeddus ar arfaul hefyd wedi darford i raddau mawr, ac ni chlywsom am un ymgasgliad terfysgld o werth ein sylw.

GWEITHFEYDD PRIDD-LESTRI SWYDD STAFFORD.—Dywedir fod cryn gynnwyr wedi bod yn diweddar mewn lle a elwir Lane End. Un diwrnod galwodd un tafarnwr ar swyddogion y *police* i ddyfod i mewn i'w dy i ostegu rhyw gythrwll, daliasant bump o honynt, ac aethant â hwy tua'r carchar. Lluchiwyd y swyddogion â cherig, ac amharchwyd hwy yn fawr yn nghyflawniad eu dyledswydd; ac yn y nos ymgasglodd tyrfa fawr oddeutu Swyddfa y *police* gan fygwth ei thynnu yn gydwastad â'r llawr oni olynig y carcharorion yn rhydd. Pan welodd rhai o'r preswylwyr parchus hyn hwy a gynoliasant gyfarfod er ystyried pa beth i'w wneyd er rhwystru yr hyn a fyddai gwaeth, pryd y deudwyd i'r penderfyniad o anfon cenadon at yr Arglwydd Raglaw ac Ynadon y Sir am gael cynnorthwy a nawdd yn y terfysglyn. Ar brydnawn ddydd Mercher, cyrhaeddodd byddin o wyr cefyllau o Newcastle yno a milwyr ereill, ac yn fuan wedi hyn symudwyd y carcharorion o Lane End i Newcastle, o dan gadwraeth Mr. Catrill a gwylywr gyd ág ef. Cynddeiriogodd hyn yr aflonyddwyr yn fawr, y rhai yn ebrwydd a ymosodasant ar y gwyr cefyllau, gan eu lluchio a

cherig a phethau ereill, a gwelwyd yn fuan os na ellid rhoddi terfyn ar y terfysg hwn yn y fan, y gallai pethau chweroen ei ddilyn. Penderfynodd yr Ynadon gan hyny ddarllen y *Riot Act*, yr hyn a wnaed gan y Cadben Mainwaring oddeutu wyth o'r gloch, ac wrth wneyd efe a rybuddiodd y terfysgwyr rhag mathru y gyfraith ychwaneg dan eu traed. Ond er y cwbl, fel yr oedd tywyllwch y nos yn ymdaenu, dechreuodd y terfysgwyr gynhyrfu yn waeth trwy luchio y milwyr a cherig, yr hyn a barodd i'r Swyddogion roddi gorchymyn allan i glirio yr heolydd. Parhaodd y cynhwrf galarus hwn hyd yn mhell wedi hanner nos; a defnyddiodd rhai o bonynt arfau tân, yr hyn a barodd i orchymyn fyned allan i'r milwyr dano, yn fwy er peri dychryn nag i niweidio neb. Anafwyd rhai o'r gwyr ceffylau yn dost trwy syrthio oddiar eu ceffylau pan yn gyru yn erbyn rhwystrau a osodasid yn groes i'r heolydd gan y cynhyrfwyr, o herwydd ni ellid eu gweled gan dywyllwch y nos. Anafwyd un *police* yn fawr drwy gael ei daru yn ei ben a chareg; ac un gŵf gwyn a glwyfwyd mor dost trwy ergyd o law-ddryll un o'r gwyr ceffylau, fel y bu farw dranoeth. Ar ddydd Iau, cyrhaeddodd ychwaneg o filwyr i'r dref, ac adferwyd hi i raddau i'w llosgeddych cyntefig. Daliwyd tri-ar-ddeg o'r terfysgwyr, a thraddodwyd rhai o bonynt i garchar. Sefydlwyd milwyr yn amryw barthau o'r gymmydogaeth, ac ni chlywyd am ychwaneg o derfysg hyd yn hyn.

LLANIDLOES.—Dwyed y *Shrewsbury Chronicle*, fod y golled a achoswyd trwy ymosodiad y Chartists ar y Trewhthun Arms Hotel, yn y lle uchod, oddeutu 300 neu 400 o bunnau, yr hyn a raid gael ei dalu gan y Gantref y perthynna iddi. Cyrhaeddodd y 12fed gatrawd o filwyr o Aberhonddu mewn agerdd-lestr i borthladd Aberystwyth, ac aethant yn mlaen i Llanidloes, ond yr ydym yn deall eu bod yn awr ar ddechwyld. Cyrhaeddodd y 14eg gatrawd o'r Iwerddon, a phery i aros yn ddosparthiadau rhwng Llanidloes, y Drefnewydd, a Threfaldwyn. Traddodwyd tri o'r terfysgwyr i garchar, dan y cyhuaddiad o fod a rhan yn y cynnwrf, ac y mae y ceisbylliaid yn brysyr yn mhob man o amgylch yn chwilio am ddeg ar hugain neu ddeugain ychwaneg o bonynt. Daliwyd amryw bersonau yn y Drefnewydd. Ffodd y Chartists ymait, rai bob ffordd, ar yr olwg gyntaf a gawsant af y milwyr; ac nid oes dychryn y bydd ail gyfodi cynnwrf mwy.

AMRYWIAETHAU.

Ffordd haiarn o Gaerlleon i Birkenhead, am yr aron a Liverpool.—Mae y ffordd hon yn cael ei gweithio gyda brys. Bwriedir y bydd hi yn barod i dramwyo ar hyd-ddi yn

y Gwanwyn nesaf. Mae pob dosparth o honi wedi ei osod, a phob dosparth yn cael ei weithio ar unwaith. Ar y dosparth a elwir *Bebington Contract* y mae 300 o ddynion yn gweithio, a 17 o geffylau—ar y dosparth *Eastham Contract* y mae 220 o ddynion, a 41 o geffylau—ar y *Neston Contract* y mae 130 o ddynion, a 18 o geffylau—ac ar ddosparth *Morton a Chae* y mae 447 o ddynion, a 22 o geffylau, oll ar waith: sef yw hyny, mil a chant a deg a saith o ddynion, a denaw a phedwar ugain o geffylau.

Cymdeithas Genhadol Llundain—Cynaliodd y Gymdeithas hon ei Chyfarfod Blynnyddol ar ddydd Iau, Mai 9fed. Syr C. Eardley Wilmot yn y Gadair. Yr oedd y dorf yn llosgus a pharchus. Wrth i'r Yagrifenydd ddarllen yr Adroddiad gwelid fod y Gymdeithas yn llwyddo yn barhaus. Yr oedd awm y cymun-roddion a dderbynwyd y flwyddyn ddiweddar yn £6455 2s. a'r cyfraniadau, &c. yn £59,035 8s. 5c. yn gwneud y cyfanswm o £65,490 10s. 5c. Treuliadau y Gymdeithas ydynt £75,855 5s. 5c. yn fwy o £19,364 7s. 6c. na'r dderbyniadau. Mae y gwaith da hwn yn myned rhagidau yn barhaus, ac yn uchel alw am i bawb fod yn effro i'w gefnogi.

Ffyddlondeb Ci.—Yohydig amser yn ol, fel yr oedd llengcyn ieuangc yn sefyll ar lan yr afon Foss, yn Swydd Gaerefrog, tarawyd ef yn ddiasymwth i'r dwfr gan bolyn pedrofen ag oedd yn passio, a buasai wedi boddi yn y fan oni buasai i gi mawr ag oedd yn ymyl neidio i'r dwfr, a gafael yn ei goler, a'i luso tu a'r lan, hyd oni ddaeth cwch ato, i'w ddwyn i ddiogelwch.

Darganfyddiad Gweddillion Rhufeinaidd yn Nghaerefrog.—Mae Cleddr-fyrd ddiweddar y dyddiau hyn yn rhai o'r cyfeillion gorau a fedd yr Hynafiaethwyr yn y byd. Er pan ddechreuwyd Cleddr-ffordd Gaerefrog a Chanoldir Gogleddol yr Ynys hon, cafwyd allan lawer o bethau, ac amryw hynafiaethau, pa rai a ychwanegasant lawer at drysorau yr Amgueddfa (*Museum*) Cymdeithas Philosophyddiaid Swydd Gaerefrog. Ar ddydd Llun, yn ddiweddar, fel yr oedd rhai o weithwyr y gleddr-ffordd yn gweithio mewn gardd ag oedd yn ddiweddar yn meddiant Mr. Blackhouse, cawsant weddillion hys allor Rufeinaidd, a'r argraff eanlyol arni:—*Deae Fortune Sosia Iuncina Q. Antonia Isaurici Leg. Ave.*, yr hyn o'i gyfeithu yw "I Dduwies Ffyniant, Sosia Iuncina (merch) Quintus Antonius Isauricus o Fyddin Augustan.

Llofruddiaeth dyohrynnydd yn Henley ar y Thames.—Ar foreugwaith yn ddiweddar canfyddwyd fod rhyw ddyhirwyr creulawn wedi tori i dŷ Mrs. Phillips, 34 milwydd oed, yn agos i Henley ar y Thames, a'i llofruddio yn ddyohrynnydd. Yr oedd y dregeddig yn byw ei hun, a gwrraig i amethydd cyfagos yn ymweled a hi yn awr ac yn y man.

Pan aeth y wraig i mewn y boreu hwn cafodd ddillad y gwely wedi eu trybaeddu mewn gwael, ac ymennydd y ddyne anffodus wedi ei guro allan o'i phen. Gadawodd y mwrdwyr gwd ar eu holau, fel y cydau a arferir gan lifwyr, a chylllell, a llinyn, a chwmpawd, ond ni adawsant ddim a allasai fod yn foddion i gael gafael arnynt. Cymmerasant fodrwy aur oddiam ei bys, ac ychydig arian o gist ag oedd yn yr ystafell lle y cysgai, ond ni ddacthaant o hyd i'r trysor arall o arian-nodau a phenaduriaid.

Y meddwon.—Pan oedd Arolygydd Cyn-northwyl y Tlodion yn Warrington yn gwneuthur ei gyfrifon blynyddol i fynu yr oedd ganddo bedair punt ar hugain wedi eu cael o ddirwyon a osodwyd gan yr Ynadon am feddwod rhwng yr 20fed o Fawrth, 1836, a'r 22ain o Fawrth, 1839.

Llosgiad Chwarendai.—Ar yr 2fed dydd o Fai diweddas, aeth Chwarendy eang a chobust ar dân yn Dublin, yn yr Iwerddon; ac ar y diwrnod canlynol, sef Mai 3ydd, aeth Chwarendy arall ar dân yn Cheltenham, yn Lloegr. Yr ydym yn deall fod y fflamau yn ddychrynlyd, a'r golled yn fawr.

MARWOLAETHAU.

Ar y 18fed dydd o Ebrill diweddas bu farw Mrs. Gwynne, o Groesoswallt, yn ei phedwar ugeinfed flwydd oed. Yr oedd yn ail ferch i Simon Lloyd, Ysw. Plasyndref, Bala, a chwaer i'r diweddar Barch. Simon Lloyd, B. A. Ym mhen oddentu bliwyddyn ar ol priodi Mr. Gwynne aeth hi a'i gwr i fyw i Groesoswallt. Yn fuan wedi myned yno hi a ymunodd a chynulleidfia o Ymneilld-wyr dan olygiad y Dr. Williams, ar yr ammod y byddai iddo ymuno a'r Methodistiaid Calfinaidd bryd bynag y byddai ganddynt gynulleidfia yn Nghroesoswallt. Ac yn fuan wedi dechreu o honiyn achos yno, hi, a ymunodd a hwynt mewn Cymdeithas Eglwysig, a chyda hwynt y parhaodd yn fyddlawn hyd derfyn ei hoes.

Yr oedd Mrs. Gwynne yn wraig rinweddol iawn; hyd eithaf ei gallu hi a fu yn fyddlawn at gynnorthwyo i gynnal y pregethwyr a ddeuent yn i bregethu pan oedd yr achos crefyddol yn bur isel yno; a phan ddaeth ychwaneg o foddion i'w rhan hi a fu yn nodedig o elusenar i'r tlodion, a haelionus at bob achos da. Yr oedd Mrs. Gwynne yn nodedig am ddyweddyd y gwir, a sefyll at yr hyn a addawai, ac ynddi y cyflawnwyd yr ymadrodd "Efe a dwng i'w niwed ei hun ac ni newidia."

Ar yr un dydd, bu farw Mr. John Jones, Tŷ Canol, Bala, yn 35 mlwydd oed, mab yn nghyfraith i'r diweddar Barch. Simon Lloyd, B. A. o'r un lle. Ni bu ei gystudd olaf ond byr iawn—ar ol diwrnod a noswaith o lew-ygfeidd blinlon eheadl ei ran anfarwol i wlad na chynniwair gofidian yngdi byth. Yr oedd yn ddyu addfwyn a thirion—yn gymmydog hynaws a chymmwynasgar—yn

Ddirwestwr ffyddlawn a zelog—yn Gristion difed a gwirioneddol. Wedi ei ddwyn i fynu o'i febyd gyda phobl Dduw cafodd y fraint o'i dilyn hyd y diwedd, a rhoddi ei ben i orphwys ym mhriddellau y dyffryn yn aelod a swyddog da ei air yn Eglwys Dduw ar y ddaear. Yn y blynyddau diweddas o'i fywyd blinid ef yn dost gan lewygyfeydd trymion, ond cafodd seibiant am beth amser oddi wrthynt, yr hyn a barai i rai o'i gyfeillion a'i gydnabod wenieithio iddynt eu hunain eu bod wedi ei adael yn hollol, ond nid ydoedd ond fel y corwynt a dawelai i gasglu mwy o nerth, ac fel y ffrwd a gronai yn ysgubo y pethan cryfaf o'i blaen, felly y daeth y llewygyfeydd hyn gyda nerth adnewyddol, a thorasant ef i lawr, yn mlodau ei ddyddiau, o fynwes ei deulu bychan a chariadus. Gadawodd wraig a thri o blant bychain i alaru ar ei ol.

Yn y rhan olaf o'i oes yr oedd fel pe buasai beunydd yn aeddfedu i wlad well na hon; ac ymddangosai gyda phobgwaieth da fel gwr yn dyblu ei ddiwydrwydd i orphen ei waith pan fyddo y nos ar ei ddal. Pan ofynid iddo gyfranu at unrhyw waith da gwnai hyn a llaw a chalun haelionus nid "fel y gwelid ef gan ddyinion," ond fel un a'i gyfueth a'i bobpeth yn gysegredig i'r Arglwydd.

Teimlir galar ar ei ol yn hir: ac yn ei farwolaeth ef cafodd achos yr Arglwydd yn ei holl ranau golled nid bechan. Ynddo ef y colodd y Gymdeithas Ddirwestol ei Llywydd a'i Hyagrifenydd—ynddo ef y colodd yr Ysogol Sabbathol en Harolygydd—ac ynddo ef y colodd Eglwys y Bala ei Henur-iad a'i Blaenor; ond yr hyn a fu yn golled iddynt hwy a fu yn ennill iddo ef, "canya byw iddo oedd Crist, a marw oedd yn eiw."

Cyn terfynu, nis gallaf lai na chrybwyll un peth nodedig cyssylltiedig a'r amgylchiad hwn.—Bliwyddyn ond diwrnod i'r amser y cymmerwyd Mr. Jones, Tŷ Canol, yn sydyn ymaith y bu farw Mr. John Jones, Plas yr Acre, blaenor enwog arall, ac yn dra sydyn fel yntau. A phan oedd Eglwys y Bala ar droi heibio ei galarwisg, agorwyd ei harcholl o newydd, a chyffrowyd ei galar drachefn: ond hyn a ddymunwn ei ddyweddyd "Na thristewch fel rhai heb obaith," &c. a chofiwch,

"Ni ddifydd yr haul er i seren fachludo,
Os sychodd yr aber ni phallodd y mor."

Ar y nos Sul canlynol pregethodd y Parch. Lewis Edwards, M. A. ei bregeth angladdol oddiar y geiriau "Yr Iesu a wylodd," i dyrfa o'i gymmydogion yndedig a galarus.

"Prudd yw gwedd y praid a gwael
Gwedi iddo eu gadael;
Diennill i fydd annuw.
A gloes ddofn i Eglwys Dduw."

J PHILLIPS (*Tegidion*).

Caerlleon.

[O herwydd meithder yr hanesion, &c. gorfu arnom adael ei Farwaid allan.]

BARDDONIARTH.

"YDWYF YR HWN YDWYF."

Mi wyf Un Ydwyr ofnadwy, — Ion doeth,

Un Duw anchwiliadwy;

Tra nodaw! Trai-Un ydwy;

Heb'y math yn Dduw byw mwy,

Ydwyr, Un Ydwyr, dianwadal, — Duw,

Dy Dad mawr ei ofal,

Ti a'm cei 'n siwr fel twr tal,

Egwanwr, fyth i'th gynnal.

Rhof heb ball i' fy ngallu — yn fodrwy,

Anfeidrol i'th gylchu:

Gwel eiddil, i'th goleddu,

Myf sydd, fydd, ac a fu.

RWR COCH MON.

"BOD GDYA CHRIST."

Pwr gwyna iddynt hwy,

Y teulu dedwydd llon,

Sydd wedi myned trwy

Holl ddrygau'r ddaear hon?

O sw'n y byd yn ddigon pell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Maent wedi diange draw,

Uwchlaw pob gofid mwy,

A chystudd byth ni ddaw

I'r un o honynt hwy;

Goruwch blinderau maent yn mhell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Ni welir mo'nynt mwy

Yn griddfan tan y groes,

Yn cwyno gan un clyw',

Na dyoddef unrhyw loes;

Gadawsant oll ar ol yn mhell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Maent wedi 'hedeg fry

O gyrhaedd saethau llym;

Eu holl elynion hy'

Sydd yma'n fawr eu grym;

O sw'n y rhyfel draw yn mhell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Ni chânt na phla, na phoen,

Na chri, na cherydd chwaith,

Yn nghwmni'r addfwyn Oen,

I dragwyddoldeb maith;

Gorphwysantdraw yn mhell, yn mhell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Mewn gwlad o fythol hedd,

A gwynfyd perffaith llawn,

Yn hyfryd, llon eu gwedd,

Maent heddyw'n ddedydd iawn;

Pob galar ffodd yn eithaf pell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Digrifwch pur didrai

Fydd iddynt yn nef;

Gwel'd Iesu, fel y mae,

A chanu 'Iddo Ef;'

Adseini a wna eu cân yn mhell,

"Bod gyda Christ sydd lawer gwell."

Liverpool.

MINIUS.

DAU ENGLYN

A gyfansoddwyd ar farwolacth Miss Mary Rowlands, Ystrad Caron, Ceredigion.

B'LE aeth Mari? — i blith meirwon — i dy

Lle nad oes drallodion,

Na chyni, neu achwynion

Addoer hyl y ddaear hon.

Ei thylwyth, fel gwnaeth Eli — ac Aarab

Wyr goreu fu'n oesi,

Yn y llwch, a'u dagrac'n lli'

Yn fwyn, tawel, fo'n tewi.

Tregaron.

IOAN MYNYW CEREDIGION.

EMYNAU I'R YSGOLION SABBATHOL

EMYN I.

O! nefol awel chwyth yn awr,

Mae bellach yn hwyrau;

Er mwyn dy enw, Arglwydd mawr,

O tyred i'n bywhau.

O ddwyfol anorchfygol nerth

Datguddia'r Aberth mawr;

Rhin y gwaed, yr lawn, y gwerth

Datguddia ini'n awr.

O wir Ddyddanydd Eglwys Dduw,

Preswylia yn ein plith,

Ac arwein ni, fel byddom byw,

O dan dy ddwyfol wllth.

O deued olew'r Ysbryd Glân,

Trwy Ben yr eglwys fawr,

I wir siriol'r egin mân,

O doed y gwllth i lawr.

EMYN II.

Dr fendith Arglwydd dod yn awr,

O anfon d'Ysbryd Glân i lawr;

Awelon pêr o Galfari

I lwyr adfywio'th winllan di.

O chwyth yn rymus ar dy ardd,

Er cadw'n i'r ei llyisiau bardd;

Os rhoi dy Ysbryd, ni chaffi' giwy',

Gwasgerir ei phêiarogl mwy.

O! llanwer yr ieuengctyd glân

O harddwch gwir y dwysol dân;

Efengyl hedd; sef gair dy Rad,

O! Arglwydd arddel, erichad.

O! gwywa'n llygredd, disa'n chwast,

Addysga di nywi a'n plant;

Bendithia'r oes sy'n codi'n awr,

A llwyr adnabod Iesu mawr.

RICHARD JONES, ~~author~~

Y DRYSORFA.

RHIF. CIII.]

GORPHENHAF, 1839.

[LLYFR IX.

COFIANT

Am y diweddgar BARCH. JOHN PRICE, Birchin House, Tref Eglwys, &c. (gynt Llandinam) Gweinidog yr Efengyl gyda'r Trefnyddion Calfnaidd, yn Swydd Drefaldwyn; yr hwn a ymadawodd d'r bywyd hwn Mawrth 31, 1839, rhwng 31 a 32 oedran.

"Gwerthfawr yn ngolwg yr Arglwydd yw marwolaeth ei saint ef: a chofiadwriaeth y cyflawn sydd yn fendigedig."

SYNEDIG a galarus ydyw genyf seddwl fod enw y brawd Parchedig John Price i'w ysgrifenu yn nghof-restr y meirw, —ond felly y mae. 'Y mae yr hwn sydd a'i ffordd yn y môr, a'i lwybrau yn y dyfroedd dyfnion, ac nid adwaenir ei ol,' yn gweithio pob peth wrth gyngor ei ewyllys ei hun; ac y mae yn gweithredu llawer o bethau rhy anhawdd i ni yn awr eu llawn ddirnad. 'Cymylau a thywyllwch sydd o'i amgylch ef; cyflawnder a barn yw trigfa ei orseddfaingc ef.' Ond ymostwng a thewl yw ein dyledswydd ni yn ngwyn-eb goruchwyliaethau rhy dywyll i ni eu dirnad. Symud Gweinidog adref i'w orphwysfa dragywyddol yn mlodau ei ddyddiau, ac yn mlodau ei ddefnydd-ldoldeb, sydd oruchwyliaeth rhy dywyll i ni ddirnad ei dybenion; er hyny, cofiwn, mai 'cyflawn yw yr Arglwydd yn ei holl flyrdd, a sanctaidd yn ei holl weithredoedd.'

Mab ydoedd John Price i Richard ac Ann Price, Cefcarnedd, plwyf Llandinam. Ganwyd ef Mai y 10fed, 1808.

Yr oedd ei dad yn aelod eglwysig esmwyth a phrydferth gyda'r Trefnyddion Calfnaidd, yn Llandinam; a chafodd John, gan hyny, ei ddwyn i fynu mewn mwynhad o freintiau crefyddol o'i febyd; a'i ymarweddiad o'i febyd oedd ddilargyhoedd,—braidd y gellircael, wrth chwilio, nemawr o ymddygiadau pechadurus amlwg ynddo yn ei holl fywyd; er y byddai yn cydnabod ei hunan y penaf o bechaduriaid.

Hudwyd ef unwaith gan ei frawd i anafuddhau i annogaeth ei dad, sef i omedd aros yn y Cyfarfod Eglwysig, yr hwn a gedwid y tro hwnw ar ol pregeth, yr hyn a'i gofiodd yn fawr lawer gwaith ar ol hyny, wrth adgoffio y cyfryw ymddygiad. A dyma yr oll ag sydd yn wybodus i ni o'i bechodau gweithredol. Yr oedd yn ddywedlad cyfaredin gan ei gyfeillion am dano,

nad oedd ganddo ond un pechod gweithredol i edifarhau o'i herwydd.

Derbyniwyd ef yn gyflawn aelod eglwysig yn Llandinam pan oedd rhwng 16 a 17 oed. Dechreuodd ar waith y Weindogaeth yn y flwyddyn 1825, pan oedd rhwng 19 ac 20 oed. Yn mhen rhyw yspaid o amser ar ol marwolaeth ei dad, symudodd gyda'i fam i fyw i bentref a elwir Caersws, yn nghylch dwy filltir oddi wrth Llandinam, a bu yn ddefnyddiol a pharchus yn yr Eglwys fechan sydd yn y pentref hwnw.

Tua dechreu yr haf, yn y flwyddyn 1836, priododd ag Ann, merch Mr. Daniel Jerman, Glyngwdan, Amaethwr parchus rhwng Tref Eglwys a Llanidloes. Yr oedd yn aelod cymeradwy yn eglwys y Trefnyddion Calfnaidd yn Llanidloes er's amryw flynyddoedd.

Yn Nghymdeithasfa y Bala, Mehefin, 1837, neillidwyd ef, yn ol dewis- iad Henuriaid Siroedd Gwynedd, i holl waith y Weindogaeth; sef i weinyddu y Sacramentau o Fedydd a Swper yr Arglwydd, yn nghyda phregethu yr efengyl. Yr oedd ei atebion yn ei neillidau yn ysgrythyrol, cadarn, a golen, a thra boddhaol i bawb ag oedd yn gwrando.

Calanmai y flwyddyn 1838, symudodd ef a'i wraig, a'u mab bychan i dyddyn a elwir Birchin House, gerllaw Tref Eglwys. Yn y gauaf diweddar, yr oedd rhyw arwyddion o afieiliad yn ei lechyd, er nad oedd efe yn meddwl fod ei angu mor agos. Bu yn pregethu dair gwaith y Sabbath olaf ag y bu efe byw.

Bu yn y Drefnewydd ar ryw achosion amgylchiadol y dydd Mawrth cyn y boreu Sabbath y bu efe farw. Yr oedd golwg led wanaidd arno yno, ac er hyny, nid oedd neb yn meddwl ei fod yn ymyl angu; ond dywedai ef wrth amryw o'i gyfeillion yno, ac wrth ddyfod oddi yno, ei fod yn myned adref i

farw, ac yn dra boreu y Sabbath canlynol, Mawrth 31ain, yr ehedodd ei ran anfarwol o'i babell bridd i'r nefol drig-fanau. Y geirian olaf a adroddodd oedd 'ni ddwg neb hwynt allan o law fy Nhad;' gan ddymuno cymynorth i roddi ei hun yn y llaw.

Dydd Iau, Ebrill 4ydd, ymgasglodd tyrfia luosog i hebrwng ei ran farwol i fynwent Llandinam, i orphwys hyd ganiad yr udgorn diweddaf. Darllenodd a gweddiodd y Parch. Edward Hughes, Llanidloes, ar gychwyniad ei gorph oddi wrth y tŷ. Ac ar ddymuniad ei weddw a'i berthynasau, yr ail Sabbath ar ol ei gladdedigaeth, sef Ebrill 14eg, bu y Parch. John Hughes, Pont Robert, yn pregethu pregethau angladdol iddo yn y tri lle ag y bu yn trigianu. Am 10, yn Llandinam, oddiar Heb. 13. 7. Am 8, yn Caersws, oddiar Psalm 37. 37. Am 6, yn nghapel Cleiniant, gerllaw Tref Eglwys, oddiar Phil. 3. 21. Yr oedd y cynulleidfaoedd yn lluosocach na chyffredin, a golwg sobr arnynt.

Nid oedd gwrthddrych y cofiant hwn ond lled wanaidd o gyfansoddiad corphorol, ond yr oedd wedi ei gynnysgaedu â chynneddfau tra chryfion, ac wedi eu haddurno yn helaeth â grasau yr Ys-
pryd Glân.

Fel Cristion yr oedd ei dduwioldeb yn rhy amlwg i neb a'i hadwaenai i'w ammeu; yr oedd ei synlirwydd a'i ostyngieddwrwydd, ei diriondeb a'i addfwynder yn hynod, a'i ymddyddanion yn sobr a buddiol; yr oedd ei dduwioldeb ef yn amlwg yn y gongl, ac ar hyd y ffordd, cystal ag yn yr areithfa.

Fel cyfaill yr oedd yn siriol a serchog, a thrâ mynwesol, a hawdd i neshau ato, a hawdd i ymddiried ynddo.

Fel Gweinidog yr Efyngyl yr oedd yn gadarn yn yr ysgrythrau, yn gryf, ac iachus, a threiddgar ei olygiad ar bethau mawrion yr athrawiaeth sydd yn ol duwioldeb. Person Crist a'i aberth yn iawn i Dduw dros holl bechodau pawb ag a gedwir i fywyd tragwyddol, yn nghyda'r angenrheidiwrdd am iawn, ac am fydd ynddo, oedd ei hoff bethau ag oedd yn gorlenwi ei bregethau. Yr oedd ei ddull yn traddodi yn arafaid, cadarn, ac eglur, a chynnwysfawr. Yn y Cymdeithasan neillduol yr oedd ei sylwadau a'i ymddyddanion yn dra buddiol; priodol yw dywedyd am dano, 'y brawd anwyl, a'r Gweinidog ffyddlon.' Mae galar yr eglwys a'r gwrandawyr hefyd yn sawr ar ei ol, yn ngbyd

a'i fam, yr hon sydd etto yn fyw, ar wedi ymuno â'r eglwys yn ddiweddar; ond o bawb sydd yn galaru ar ei ol, galar ei weddw yn ddiau sydd fwyaf; ond y mae Tad yr ymddifaid, a Barnter y gweddwon etto yn fyw: bydded iddi ymddiried ei hachos ei hun, a'i heiddo i'w law rasol ef.

Bont.

JOHN HUGHES.

O. Y. Buasai yn ddymunol genyf allu ysgrifenu cofiant am amryw o'n hen bregethwy a fuont feirw, ond yr wyf wedi llwyr fethu a chael dim defnyddiau priodol i hyny.— J. H.

BUCHEDD A MARWOLAETH

Y diocedd Mr. George Williams, Blanner yn Eglwys y Trefnyddion Cefnaudd, Tŷ Ddewi, Dyfod, yr hwn a fu farw Tachwedd y 3ydd, 1838.

MAE yn wir na ddylai Cofiant neb anhysbys ac anghyhoedd fod yn faith iawn, i gymmeryd llawer ole yn y Drysorfa; ac er nad un o'r rhai anhysbys ac anghyhoedd oedd gwrthddrych y Cofiant hwn; etto, ceisiwn ei roddi mor fyr ag y byddo dichon, ger bron ein darlennyddion.

Rhŷent Mr. George Williams oedd Henry ac Anne Williams, amaethirid cyfrifol, mewn lle a elwir *Tregin Uchaf*, yn mhlwyl Dewi, Swydd Henfro. Ganwyd ef yr 20fed o Hydref, 1778, yn y lle uchod, ac yr oedd iddo dri o frodyr, hyn nac ef, ac un chwarc ieuangach nac efe. Tua chwe blynedd wedi ei eni ef, dygwyddodd yn anffodus i dŷ ei dad, gyda llawer o feddiannau, gymmeryd tan a llosgi hyd y llawr; yr hyn a barodd i'r teulu roddi i fyny *ffarmio*, a symmud i dref Tŷ Ddewi.

Tua a'r pryd hwn gosodwyd George Williams yn yr ysgol, gydag un John Jenkins: bu yn yr ysgol hono tua blwyddyn, nes iddo fyned yn prydnewn i chwareu yn lle myned i'r ysgol. Ni ddychwelodd adref yn ei amser arferol gan euogrwydd, yr hyn a barodd i'r rhŷent yn ofidus iawn fyned i chwilio am dano, trwy yr hyn y caed allan na buasai yn yr ysgol. Yn lled hwyr dychwelodd ynagos i'r tŷ, ond heb feiddio dyfod i mewn gan ofn ei dad; yr hwn oedd wr go wyllt ei dymherau, pan anffodlonid ef mewn pethau fel hyn; ac ni ddiangodd y chwareuydd *truant* heb gerydd llym, pan gafodd ei dad hyd iddo a'i ddwyn i'r tŷ. Dysged plant wrth hyn beidio a chwareu y *truant*, a pheidio â phob drwg arall, a dysged

rhŷeni geryddu mewn mesur a chymedroldeb.

Rhoddydd ef mewn ysgol arall yn y dref, dan ofal un Mr. Jones, Offeiriad y plwyf, yr hon ysgol oedd yn perthyn yn neillduol i'r Eglwys Sefydledig; a bwriad ei dad y pryd hwn, oedd ei ddwyn ef i fynu i'r Eglwys hono, fel Offeiriad, a hyny oedd ei ddymuniad yntau hefyd. Bu yn yr ysgol hon nes oedd tua 18eg oed, a chweddi dysgu yn dda rhagorol. Pan oedd efe tua 18eg oed, cafodd ei frawd John Williams grefydd gyda'r Trefnyddion Calfnaidd yn Nhŷ Ddewi; yr hyn a barodd i'w frawd George, gwrthdrrych y Cofiant hwn, fyned yn groes iawn iddo: cymaint oedd ei boethfryd ef dros yr Eglwys Sefydledig y pryd hwnw, fel y tarawodd ei frawd unwaith yn lled drwm, wrth ddadleu âg ef am y man lle y dylid addoli. Addefai yn ofidus yn mhen blynyddoedd wedi hyn, bod ei elyniaeth yn gymmaint y pryd hwnw tuag at bob *Methodist*, fel na buasai yn ormod ganddo eu dinystrio hwynt oll. Eglwyswr lled gryf oedd ei dad hefyd, debygid, ond yr oedd ei fam yn aelod gyda'r Trefnyddion Calfnaidd, yn hir cyn yr amser a nodwyd uchod.

Pan oedd G. Williams tua 19eg oed, daeth y Parch. J. Roberts, y pryd hwnw o Llanillyfâl, a'r Parch. Richard Jones o'r Wern, trwy y wlad i Gymdeithasfa Abergwaun, sef 42 o flynyddoedd yn ol, i'r mis Mai diweddaf, a'r tro cyntaf i Mr. R. Jones ddyfod trwy y Dehen-dir. Daethant i Dŷ Ddewi, a Mr. Williams, gynt o Landygige, yn arweinydd iddynt. Disgynasant wrth dŷ Henry ac Aune Williams, a thrwy hir a thaer gymmelliad, llwyddodd Mr. Williams, i Landygige i gael gan ei gyfaill ieuangc, a'r eglwyswr cryf, G. Williams, i ddyfod i'r capel i wrando y ddau ŵr dyleithr. Testyn Mr. R. Jones oedd, Can. 2. 4. 'Efe a'm dyg i'r gwin-dŷ, a'i faner drosaf ydoedd garlad.' a thestyn Mr. J. Roberts oedd, Salm 87. 5. 'Ac am Sion y dywedir, y gŵr a'r gŵr a anwyd ynddi, a'r Gorchuf ei hun a'i sicrâ hi.' Mae yn debyg i'r gwirionedd guel effaith briodol ar feddwl G. Williams y pryd hwn, ond dylid sylwi yma, fod rhyw beth wedi cyfwrdd â'i feddwl ef cyn hyn; canys arferai ddywedyd trwy ei oes, mai y peth cyntaf o gwbl a gyfhyrddodd â'i feddwl ef erioed, ydoedd y geiriau yn Preg. 11. 9. 'Gwna yn llawen ŵr ieuangc, yn dy ieuangctid, —ond gwybydd y gellw Duw di i farn

am hyn oll.' Ychydig cyn iddo wrando y ddwy bregeth uchod y bu hyn, ac a ddygwyddodd yn y modd a ganlyn:— yr oedd son wedi myned allan bod rhai benywaidd yn neidio ac yn mollannu yn nghapel y Methodistiaid, mewn rhyw gyfarfod a fuasai yno; a phan ddaeth y cyfarfod nesaf, penderfynodd G. Williams fyned iddo, i wawdio y cyfryw bersonau: ond pan aeth efe i'r lle, pwy oedd yn dygwydd coffhau yr adnod a grybwyllwyd, ond Mr. Williams o Landygige, wrth weddio, mae yn debyg. Aeth y geiriau fel saeth i galon y gŵr ieuangc, nes oedd efe hron a methu a sefyll gan euogrwydd a chywilydd; ac arferai ddywedyd ar ol hyn, ei fod yn meddwl wrth ddychwelyd adref o'r cyfarfod hwnw, fod pawb a'u llygaid arno, a phawb yn gwybod ei ddybenion wrth ddyfod i'r cyfarfod. Mae yn bur debyg na chawsai Mr. Williams o Landygige ganddo ddyfod i wrando y ddau ŵr dyleithr uchod, oni buasai y tro hwn ychydig cyn hyn. Yn fuan wedi hyn gadawodd yr ysgol, er yn hollawl groes i ewyllys ei dad, ac aeth yn aelod gyd â'r Methodistiaid Calfnaidd.

Dechreu gofidiau a fu hyn iddo, ond nid felly mewn ystyr ysprydol: aeth ei dad yn bur groes iddo, o herwydd gwrthod myned yn Offeiriad, ond nid oedd dim yn tycio; dywedai y byddai yn well ganddo fyned yn *cure*, na myned yn ol i'r hên Sefydliad dracheft, er bod argoel a goballth da o'i flaen am fywiolaeth, o wneyd felly. Cafodd y fath dro anlwg, a'r fath olygiadau newydd ar bethau y pryd hwnw, fel y tyntia ei hên gyfeillion hyd heddyw, ei fod megys dyn newydd ar ol hyn; a chanodd yn iach byth i'r hên Eglwys Wladol.

Y pryd hwn, ac o herwydd y tro uchod, nid oedd gan G. Williams ddim golwg ar fywiolaeth; yr hyn oedd yn gwneyd ei amgylchiad yn fwy profedigaethus iddo. Ar y pryd hwnw, agorodd drws iddo, fel y tybiai efe, i fyned i'r India; fel ysgrifenydd gyda gŵr boneddig: pennodwyd yr amser i fyned, a darparodd yntau ei ddillad a'i lyfran; yn mhlith pa rai yr oedd y Bibl, a'r *Gospel Sonnets*. Blyn iawn oedd gan ei fam dynner ei ollwng ef, ond boddlonai o'i hanfodd i hyny, wrth weled ei dad mor afrywiog tuag ato.

Onid nid oedd y gŵr ieuangc i gael ei alltudlo fel hyn o'i wlad, yr oedd gan Dduw drefn arall yn mberthynas iddo. Pan oedd efe yn barod i gychwyn, a'r

llong i hwylio yn mhen diwrnod neu ddau, dygwyddodd i'r hên frawd Mr. Robert Dafydd, o Swydd Gaernarfon, ddysfod i Dŷ Ddewi i bregethu, yn ei daith trwy y Deheudir. Yn nghanol pob prysurdeb a thrallod ymadael, aeth Mr. G. Williams i'w wrando ef; gan feddwl mai y bregeth Gymraeg olaf a ga'i efe, efallai byth, oedd hōno. Testyn Robert Dafydd oedd Ruth. 3. 18. 'Yna y dywedodd hithau, Aros, fy merch, oni wpech pa fodd y dygwyddo y peth hyn, &c. Meddylodd y gwr ieuangc fod y geiriau yn cael eu cymhwyso yn union-gyrchol ato ef; gwrandawodd yn fanol drosto ei hun, a'r eiffaith a ganlynodd oedd, iddo aros, heb fyned i'r India. Gall rhai feddwl mai *anwadalwch* oedd hyn, ond tybiwn mai meddwl dan lywodraeth gair Duw ydoedd, ac yn cael ei dueddu gan Ys- pryd yr Arglwydd. Erbyn hyn etto, nis gwyddai efe pa beth i'w wneyd, na pha beth oedd bwriad yr Arglwydd tuag ato, er y credai yn ddilys, mai ato ef yr oedd cenadwri Robert Dafydd. Yr oedd ei dad yn dra anfoddlawn iddo fod gartref, ac am na lynai efe wrth yr Eglwys Sefydledig; nis mynai yntau hyny, ac nid oedd un drws arall yn agored iddo; ond credai bod yn mwr- iad ei Dad nefol wneyd rhyw beth erddo cyn gorphen.

Yn yr amser pryderus a dysgwylgar hwn, daeth y Parch. Ebenezer Morris i Dŷ Ddewi; ac wedi deall amgylchiad y gŵr ieuangc, annogodd efi ddysfod i'r Castell Newydd yn Emlyn i gadw ys- gol: cydysniodd yn fuan a'r cals hwnw, ac aeth yno. Bu yn cadw ysgol yn y lle hwnw am tua dwy flynedd, a chyf- ryw oedd ei ymddygiad syml a bonedd- igaidd, fel yr ennillodd serchawgrwydd a pharch gan bawb; boneddig a gwreng, crefyddol a digrefydd: bu yn hoff ganddo yntau trwy ei oes, goffhau am ei hên gyfeillion, a'r amser ded- wydd a fwyhaodd yn y Castell New- ydd. Ond gwaelodd yn ei ieched wrth gadw yr ysgol, gorfu iddo ei rhoddi i fynu, er gofid iddo ei hun, ac i bawb o rieni plant yn y lle hwnw. Gwedi rhoddi i fynu yr ysgol, aeth i sefyllfa gyda masnachydd, neu *siopur* enwog, yn yr un dref; a bu yn y sefyllfa hōno tua blwyddyn o amser. Y pryd hwn chwennychai yn fawr fyned i Gaer- fyrddin, fel y caffai fwyhau gweinid- ogaeth a chymdeithas y Parch. David Charles, ac ereill o rai enwog ag oedd yn y dref hōno. Cafodd sefyllfa gyda masnachwr yno, a gwell cyflog bfyd

nac a arferai gael yn y lle o'r blaen; ac arosodd yn Nghaerfyrddin am flwyddyn: arferai ddywedyd trwy ei oes, mai blwyddyn werthfawr iawn iddo ef oedd y flwyddyn hon, o ran cymdeithas crefyddol a Mr. Charles ac ereill.

Ar yr 16eg o fis Medi y flwyddyn hōno, 1804, bu farw ei fam ef, yn 66 mlwydd oed; ac yn Chwefror y flwydd- yn ganlynol, 1805, dychwelodd Mr. G. Williams i Dŷ Ddewi, ar gais ei berth- ynasau, a'i gyfeillion crefyddol yno; a chymmerodd at yr ychydig *siop* oedd ar ol ei fam: a bu ei dad yn byw gydag ef o hyny allan, nes ei farw yntau, Awst- laf, 1816.

Yn y flwyddyn 1810, Mawrth 13eg, ymbriododd Mr. G. Williams a Miss Elizabeth Lloyd, merch ieuangaf i James a Mary Lloyd, o Gastell-y-fuwch, yn Swydd Benfro: o'r briodas hon bu 8 o blant i gyd, ond 5 o honynt sydd yn awr yn fyw, tri mab a dwy ferch. Tua dwy flynedd wedi ei ddychwelyd ef i Dŷ Ddewi, a thair blynedd cyn ei bri- odi, dewiswyd a neillduwyd ef yn flaenor eglwysig yn y lle hwnw; yr hon swydd a wasanaethodd efe yn flyddlawn am 31 o flynyddoedd, sef hyd ei farwolaeth. Dywed ei gyfoed- ion ag ydynt etto yn fyw, ei fod ef y blynyddoedd hyny yn ŵr bywiog, eiddo, a llafurus iawn, gyda holl achosion yr eglwys yn ei gartref, lle yr oedd wedi ei osod yn flaenor. Am iawn y cym- merai ei Feibl gydag ef i ryw le dirgel, er mwyn ei chwilio a myfyrio arno, gyda golwg ar ei les ysprydol a pher- sonol ei hun, ac er bod yn ddefnyddiol i ereill yn y cyfarfodydd eglwysig. Par- haodd yn wrol a gweithgar fel blaenor am hir flynyddoedd, yr oedd achos ei Arglwydd yn agos at ei galon ef, yr oedd yn wresog dros ddisgyblaeth eg- lwysig, ac yn fawr ei ymdrech am gadw y tŷ yn lân a threfnus; ond gwedi hir flynyddoedd, o herwydd rhyw wrth- wynebiadau a gafodd mewn cyfeillion crefyddol, colodd ei wroldeb gyda'r gwaith i raddau mawr, a syrthiodd i lawer o ddigalondid, o ba anaid yn- adfywiodd am y gweddill o'i oes. Gŵr tyner ei deimladau oedd Mr. Williams, carai drin pawb yn dynner a bonedd- ig add, a phan ymddygid ato ef ei hun mewn modd arall, yr oedd yn hared i ymollwg a digalonl. Ni ddigall neb am yr ymollyngiad uchel a'i ddynwyl- ef fel ei deulu ei hun; ond eiddo ef eise yn ceisio dangos ei bŵl i'r gŵr a gwrol yn yr eglwys fel o'r blaen.

oedd heb fwynhau hyfrydwch mawr mewn pethau crefyddol fel cynt.

Yr oedd duwioldeb Mr. Williams mor amlwg, os nad yn fwy felly, yn y teulu gartref, ag mewn un man: tystia ei blant ef, na chwasant hwy erioed un achlysur i farnu yn isel am grefydd, wrth ymddygiad eu tad tuag atynt hwy, na thuag at neb ereill. Yr oedd ei yspryd yn ostyngedig, ei gynghorion a'i ymadroddion yn sobr ac adeiladol; a'i dull disrifol ef yn cadw dyledswydd deuluaid, yn rhoi boddlonrwydd i bawb presennol, fod yno ryw beth mwy na fuffr allanol yn unig. Ei hoff lyfr ef oedd y Bibl, yna llyfran da ar dduwinyddiaeth iachus, a chynnorthwyol i ddeall y Bibl; a hoffai yn fawr bob hanesion am ledaeniad teyrnas y Gwaredwr, trwy lasur y Cymdeithasan Biblaidd a Chenadawl.

Yr oedd Mr. Williams wedi arfer diwydrwydd mawr yn ei fasnach fyddol hefyd, o'r dechreuad: ac yr oedd yr Arglwydd wedi ei fendithio ef allwddiant mawr ar ei ddiwydrwydd, fel yr oedd ei ddechreuad bychan ef wedi cynnyddu yn ddifawr, yn hir cyn ei farwolaeth. Yr oedd ei dŷ ef yn agored i brogethwyr yr efengyl yn wastad: bu yn dda gan laweroedd o honynt gael gorphwys ac ymgeledd dan ei gronglwyd ef yn fynych, ac yr oedd ei gyfeillach ef yn hyfyd a buddiol iawn iddynt.

Gŵr o gyfansoddiad cadarn oedd Mr. Williams, ac iachus a nerthol hyd onid oedd tua 50 mlwydd oed: o hyn hyd ei farwolaeth, gwaelodd a gwaethygodd yn raddol, ond yn amlwg iawn, bob dydd: ond fel yr oedd ei gorph yn adfeilio yn amlwg, mor amlwg a hyny ydoedd, bod ei enaid yn addfedu i fyned i'r wiad hŷno, 'lle nad oes poen na blinder mwy.'

Yn nechreu ei glefyd, y peth mwyaf a'i blinai oedd *syched* mawr, pa le bynag y deuai at fynon pan rodiai allan, ymorwedda i yn y fan i yfed o honi: bu fel hyn am yspaid o amser, heb allu cael un feddyginiaeth, er arfer llawer o foddion i ddiffoddi y syched mawr. O'r diwedd cillodd hyny o hono ei hun, ond ni chillodd ei afiechyd ef: ymddangosodd mewn modd arall yn awr; pa beth bynag a gymmerai efe fel lluniaeth, yr oedd yn myned drwyddo fel dwfr, hyd onid aeth yn rhy wân i gerdded nemawr; ac o'r diwedd aeth mor wân, fel yr oedd idd yn gorfod ei gynnorthwyo ef i'r lloft i'w wely.

Gwedi hyn aeth mor wân, fel na allai wisgo am dauo ei hun, ac o'r diwedd gorfu iddo lldio yn gwbl i'w afiechyd, a gorwedd yn ei wely yn barhaus. Cyn myned i'r graddau hyn o wendid, âi i'r capel ar bwys ei ffon, ac yn mraich un o'r teulu; ac wedi hyny mewn math o gadair sechan, ac olwynion wedi eu gosod dani. Y tro diweddafr aeth i'r capel oedd, Gorphenhaf 31, 1838, sef i gymdeithas neillduol y Cyfarfod Miscel, ag oedd y pryd hwnw yn Nhŷ Ddewi. Nid aeth byth i'r capel wedi hyny, nac o'i dŷ chwaith, ond un tro, am ychydig amser ar ryw ddiwrnod tag.

Yn y cyfarfod eglwysig diweddafr a allodd ef gael, adroddai ei brofiad ei hun, o'r cysur a'r hyfrydwch oedd ef yn fwynhau mewn pethau ysprydol; yn enwedig mewn myfyrdod ar drefu fawr yr iachawdwriaeth, fel yr oedd yn gadarn a sicr o du yr Arglwydd; ond cwynai drueni ac anghrediniaeth ei galon yn fawr hefyd, am na allai ymorphismys ar addewidion Duw yn ei air, ac am na lettyai feddyliau mwy teilwng am yr Arglwydd: cwynai hyn yn y Cyfarfod Miscel diweddafr nchod, ac yn fynych wrth ei deulu, a'r rhai a ymwelent ag ef.

Wedi iddo fyned yn lled wael, arferai fyned allan o'r capel ychydig o flaen y bobl, fel na rwystrid ef gan y dyfira; ac wrth fyned felly un tro, dechreuodd ganu yn nghyntedd y capel, a dywedai ei wraig wrtho, 'Maent yn dy glywed di, George bach: a'thai yntau, 'Mi gaf ganu yn uwch na hyn yn fuan.' Fel yr oedd yn neshau tua'i ddiwedd, dywedai ei fod yn methu amgylfred pa fodd y byddai wedi myned adref; pa fodd y gallai ddal yr olwg o'i 'weled Ef megys y mae,' a bod yn gyffelyb iddo; a pha wedd fyddai ar yr enaid yn ysgogi heb y corph. Tua'i ddyddiau diweddafr, arferai goffhau y pennill hwnw,

'Mao rhyw d-lirgelwch llawer mwy,
'Oes, Iesu, yn dy farwol glwy.' &c.

A cha'i bleser neillduol yn Ioan 17, yn enwedig yn adn. 2, 5, 11. ceisiodd gan ei wraig eu darllen iddo ychydig iawn cyn ei farw.

Un waith cafodd freuddwyd hynod iawn: gwelai ei hun yn myned adref at y teulu dedwydd, ac iddo adnabod yr hên batriarchiaid oll wrth eu golwg a'u gwedd; a rhyfeddai pa fodd yr oedd yn eu hadnabod oll ar un waith, heb eu gwled erioed o'r blaen. Gwelodd hefyd bethau ereill, rhyfedd a gogon-

eddus iawn yno; a dywedai wrth ei wraig, ei fod yn ddioleghgar iawn am y breuddwyd hwnw, a'r golygfeydd a gafodd, i beri iddo anghoſio ei deulu ei hun, &c., a'i wneyd yn foddlaun i ymadael a hwynt. Arferai Mr. Williams foddwl yn ysgafn am freuddwydion a breuddwydwyr; ond wrth weled ei briod yn gwenu ar ei adroddiad ef o'i freuddwyd, dywedai, 'Nid breuddwyd fel pob breuddwyd oedd fy mreuddwyd i.'

Dydd Sadwrn, y 27ain o Hydref, tybodd ei briod ei fod mewn llewyg; wedi iddi fyned i'w ymyl ef, cododd ei ben i fynu, a dywedodd mai gweddio yr oedd; 'a hyn oedd fy ngweddli,' ehai efe, 'tri peth a ddelayfais i gan yr Arglwydd, a hyn cyn fy marw: yn 1. Maddeuant o'm holl bechodau; yn 2. Prawf o gyfiawndad personol, ac yn 3. Calon newydd.' Dywedodd hefyd, ei fod wedi ofni lawer gwaith nad oedd wedi deall erioed beth oedd gwir grefydd, ond ei fod wedi deall hyn yn awr: a sylwai, y gallai cydwytod a chof wneyd crefydd fawr, ond mai tnedd a gras oedd yn gwneyd crefydd dda.

Nos Wener, Tachwedd yr 2il, yr oedd Mr. Williams yn wael iawn, etto yn adnabod pawb, ac yn synwryol hyd ei ddiwedd. Pan aeth ei fab hynaf at ei wely, wedi bod yn absennol am ychydig o amser, dywedodd wrtho, 'Farewell fy machgen bach i—mae yn galed iawn!' (yr oedd y pryd hwn bron yn methu cael ei anadi) annogai ef hefyd i beidio llwfrhau a gwangalonni, mai yn y Tŷ Cwrdd y cawsai ef ei hun y pleser mwyaſ trwy ystod ei oes, ac mai yn y Tŷ Cwrdd hefyd y cawsai y goſt mwyaſ.

Parhaodd i ymddiddan a'i briod hyd tua 3 o'r gloch yn y boreu; o'r diwedd, pan ddaeth yr amser i ben, gwnaeth amnaid arni i godi ychydig ar ei ben ef; pan oedd hi yn gwneuthur hyn, efe a'i cusanodd hi; yna rhoes ei ben i lawr, a bu farw yn y fan, heb un cyffwrdd, am 3 o'r gloch boreu Sadwrn, Tachwedd y 3ydd, 1838.

Yr oedd Mr. Williams yn Ddirwestydd cryf, ac yn bleidiol iawn i'r achos hwnw yn ei ardal. Yr oedd Gwyl Ddirwestol yn Nhŷ Ddewi y dydd cyu ei farw ef, a dynnau yn fawr iawn gael byw hyd wedi y dydd hwnw, fel na byddai i alar rwystru ei blant ef gael mwynhau yr Wyl: efe a gafodd hyn, ac a fu farw cyn traneeth fel y dywedwyd. Ar y Sabboth olaf y bu efe byw,

sef Hydref yr 28ain, dywedai wrth ei deulu y byddai wedi diange cyn y nesaſ; ac mai tragwyddol Sabbath gyda'r Oen a fyddai iddo ef y pryd hwnw: daeth hyn i ben hefyd, yn ol ei air a'i ddigwyllad ef; ac nid oes neb a'i badwaenai ef na ddywed, EPE A ARTH I DANGNEFEDD!

Un gwellaeth a A ymaith,
Arall yu ei lle a ddaw,
Yma i'r amdo y mae'r ymdaith,
Pen y daith yw rhyec y rhaw;
O fabandod i feuentid,
Ac o hyny i ganol oed,
Yna benaent fydd y newid,
Yna marw i bawb a roed.

Rhoddir myrdd oddi ar y bronau,
Yn faban d yn y bedd,
A rhoddir feuentid yn eu blodau,
Meibion, merched, harid eu gwedd;
Ereill fyrid a doir ymaith,
Yn eu canol oed a'u nerth,
Ac yr hên, gan angu difaith,
Rhoddir yu y guddfa gorth.

Rhai annwïol, ac amharod,
Rho'r i geuded aer y gwys,
O'u difyrion moddon meddal,
Ant i wlad y dial dwys;
Ond y duwïol rai trengedig,
Er eu bod yn nhir y bedd,
Mae'u heneidiau'n wnyfydedig,
Gyda'r Oen yn ngwlad yr hedd.

Colled fawr yw colli's cyfryw,
O'r eglwysi ar y llawr,
Ac mae Sion athrist heddyw
Wedi colli tyfa fawr;
Nid och neidio yn gwynafus,
Heddyw maent, ond canu'n bêr,
Yn dragwyddol orfoleddus,
A chysurus uwch y ser.

Heddyw daeth y cyfryw golled,
I frodorïad Dyfed, do;
Collwyd blaenor o'r fyddlonaf,
O Dŷ Ddewi, trymaſ tro!
Am George Williams, a'r cyfoillgar,
Y mae galar, trydar trwm,
A hiraethion ddigron ddagrau,
O galonau fel y plwm.

Cafodd ef ei alw yn fureu,
I filwrieth fawr y groes,
Ac ei nerth a'i amser goren,
I wasnaueth leu rhoes;
Ar y maes yn mhlith y dewrion,
Gwelwyd ef yn galed wr,
Yn ymddygnu a'i elynion,
Rhag ei faon trwy dân a dwr.

Fel llafurwr yu y willan,
Ffyddlon fu, a diwyd iawn;
Yn mhob gorchwyl gwnaeth ei gyfran,
O i foren-ddydd hyd brydnawu;
Amyneddus y goddefydd
Williams bwys y dydd a'r gwres,

Ac yn syml efe a geistodd
Yn mhob llafur wneuthur lles.

Bu yn flaenor hir flynyddoedd
Cyn ei fyn'd o dir y byw,
Fel y cyfryw flyddlawn ydoedd
Yn bugeilio eglwys Dduw;
Doeth, a duwiol, ymgeleddus,
Ydoedd ef yn triu y praid;
Etto gwelai ef yn graffus,
Ragor rhwng yr oen a'r blaidd.

Dyn o galon nefol gynhes
Ydoedd, ac o fynwes swyn,
Y mamogiad a goleddai,
Tyner yr arweiniat' wyn;
Ond, pan welai ef y bleiddiaid
Drwg, yn rhithiaid defaid Duw,
Nid arbedai ef er hyny,
Driu y rhef'ny yn eu rhyw.

Egwyddorawl a hyfforddus
Oedd, a channoedd gwn a'i gwéd,
'Ffurf yr ymadroddion iachus'
Ydoedd sail a grynn ei gred;
Gwyddai hefyd yn brofiadol
Am ragorol rym y gair,
Yn ei wneyd ar ddelw addfwyn
Dwyfol Fab y Forwyn Fair.

Mewn gwybodaeth, ac mewn profiad,
Dan ddylanwad cariad cu,
Addas ydoedd i flaenori,
Calonogi, a lloni'r llu;
Medrai ddysgu'r anhyfforddus,
Medrai gynnal meddwl gwan.
Medrai drin yr afreolus,
Medrai roi i bob un ei ran.

Tad oedd Williams i'r babanod,
Tyner iawn i weiniaid wyn,
Brawd i'r brodyr yn eu trallod,
Dyn a'u carai dan eu cwyn;
Llednais iawn, ac ymostyngar,
Wedd ufuddgar oedd efe,
Siriol, syml, a boneddigaid,
Bu, a llariaidd yn mhob lle.

Ar ei alwad a'i ddiwydrwydd,
Bu boddlonrwydd, arwydd ior,
A bu cynnydd yn ehelaeth,
Wir ystyriaeth ar ei 'stor;
Etto dynion mwy eu llawder,
Sydd i'w cael mewn llawer lle,
A fu'n llai eu rhin o'r hanner,
Ac o fwynder nac efe.

I lawer gwaith y rhoddes letty,
Bwyd a gwely, byd a'i gwyr,
I dylodion weision Iesu,
Pan yn mron ein llethu'n llwyr;
Gyda ef y caid derbyniad,
Cariad a chroesawiad syw;
Bu yn ymgeleddwr tirion,
Hir i Weinidogion Duw.

Y GYMDEITHAS FLAIDAID nefol,
Bendith Cymru, bendith byd,
A'r GYMDEITHAS fawr GENADOL,
Chwiriwydd llen, un fron, un fryd;—

Williams at y ddwy cyfranaï,
A phan roddai, rhoddaï'n rhydd,
Ac er rhoddi, ni bu gwrthlws
Oer, i luddias ar ei lwydd.

Achos Iesu yn ei ardal,
Oedd ei ddyfal ofal ef;
Am ei lwydd gweddiodd lawer,
(Nid yn ofor) hyd y nef;
Hefyd hael ei gyfraniadau,
Gyda geiriau, caid y gwr;
Dyn oedd Williams, gair rinweddol,
Da, ystyriol, diystwr.

Cadarn oedd ei gyfansoddiad,
Iddo a roed yn oed ei north;
Hir y daliodd yr adellad,
Heb adfelliad, syrthiad serth;
Ond ar ol y deg a dengain,
Ah! dechreuodd gwynder gwedd,
Ac o hyny byd y tringain,
Crymu a wnaeth i byrth y bedd.

Ar y trydydd dydd o Dachwedd,
Tri o'r gloch, cyn tori'r wawr,
Daeth i ben y breuddwydd rhyfedd,*
Neu y weledigaeth fawr;
'Hedodd ei ddedwyddawl enaid,
Ymaith o'r daearol dy,
Ac yn mhlith y patriarchiaid,
Heddyw mae'n ddedwyddach fry.
Llundain. J. Hughes.

* Gwel ei gofiant.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

PHILEMON.

PHILEMON ydoedd drigiannydd yn Colosse, dinesydd o gryn enwogrwydd, ac yn esiampl nodedig fel Cristion. Mae yn ymddangos iddo gael ei ddychwelyd i fydd yr efengyl trwy weinidogaeth yr apostol Paul, a'i fod yn Ddiacon yn eglwys Colosse, os nid yn fugall (esgob). Ysgrifenydd yr epistol hwn gan Paul yn Rhufain, oddeutu A.D. 63, i'r dyben o adgymmodi Philemon a'i was Onesimus; yr hwn, wedi iddo yspello ei feistr, a fodd i'r ddinas hono, a gafodd ei ddychwelyd i fydd Crist trwy weinidogaeth yr apostol.

Ni chynnwys yr epistol ond pump-arghain o adnodau; ond fe'i canmolir fel yr esiampl fwyaf cyflawn a pherffaith o ysgrifeniadau epistolaidd ag sydd mewn bod; ei ddefnyddioldeb i ni, pa fodd bynag, sydd dra gwerthfawr ar ystyriaethau ereill, yn rhoddi i ni lawer o'r gwersi mwyaf addysgiadol, o ba rat, mae y rhai a ganlyn yn deilwng o sylw.

1. Mae yn dangos fod rhydd-haelioni i weision anghenus Crist yn rhagorol brydferth i Cristion, add: 4—7.

2. Mae yn arddangos tymher Cristionogol mewn ymdrechladau dalonius i

liniaru anfoddlonrwydd meist'r a gawsai gam at ei gaethwas beius, adn. 8—10.

3. Mae yn dangos i'r rhai uwchaf yn yr eglwys estamp' ddilynwiw o ofal serchog am eneidiau, hyd yn nod y personau gwaclaf, adn. 10, 11, 13.

4. Mae yn dangos fod pob Cristion ar berffaith gydraddoldeb ger bron Duw : Onesimus y caethwas, ar ol dyfod yn Gristion, sydd yn fab i'r apostol, a brawd i Philemon, adn. 10—16.

5. Nad ydyw Cristionogaeth yn ymryd âg amgylchiadau gwladol dynion ; Onesimus ydoedd etto yn was Philemon, adn. 11, 12, 14.

6. Na ddylem byth anobeithio am wellhad y drygionus ; ond etto, dylem arferyd moddion er eu dychweliad, adn. 10—18.

7. Y dylem fadden i droseddwy'r, y rhai ydynt edifeiriol, ac agymmodi o'r galon a hwy, adn. 20, 21.

AIL-ENEDIGAETH.

(Parhad o da dal. 182.)

IV. *Y mae ffurwythau da a rhagorol, lle y mae y cyfnewidiad sanctaidd hwn. Y mae cael egwyddor goruwch-naturiol, a gwrthwyneb i egwyddor ddrwg dyn anianol, yn sic'r o beri i'r dyn ragori yn ei fywyd ar bobl ereill. Y mae derbyn egwyddor bywyd ysprydol, yn gwneud y dyn yn ysprydol, a'i dueddu i weithredu yn sanctaidd, ac i fyw i Dduw yn y byd. 1 Cor. 2. 15. Y mae calon newydd, a bywyd newydd, yn achosi buchedd newydd. Nid gwell-hau hen natur sydd yma, ond creadur newydd.*

1. Nid yw yr hwn a Ail-aned yn gallu byw mewn pechod o un math. 'Ni all efe bechu am ei eni ef o Dduw.' 1 Ioan 3. 9. Ni all ei gymmeryd fel celfyddyd ; ni all ymfoddioni ynddo, na byw dan ei lywodraeth.

2. Y mae y rhai a aned o Dduw yn gwneuthur cyflawnder. 1 Ioan 2. 29. Y maent yn ymdrechu am fyw yn gyflawn tuag at bawb yn mhob peth.

3. Y maent yn credu mai Iesu yw Crist. 1 Ioan 5. 1. Y maent yn byw trwy fydd Mab Duw. Gal. 2. 20. Er nad ydynt yn byw mewn pechod, a'u bod yn gwneud cyflawnder ; nid ar hyn y maent yn pwyso, ond ar Fab Duw.

4. Y maent yn gorchfygu y byd. 1 Ioan 5. 4, 5. Nid ydynt o'r byd, y mae y byd yn eu casâu hwy ; etto

gorchfygant ei wên, a'i wêg, trwy fydd. 5. Y maent yn caru Duw, Crist, a'r saint. 1 Ioan 5. 1. a 1 Petr 1. 8. Crist yw gwrthddrych penaf eu serch ; gadawant bob peth er eifwyr ef. A'u hyfrydwch yn y saint, yn fwy na neb sydd yn y byd. Salm 16. 3.

6. Y maent yn cael maeth a chynnydd trwy air Duw. 1 Petr 2. 2. Y maent yn cael gwleddoedd na w'r y byd ddim am danynt.

Bellach, ymofynnwn yn ddifrifol, A oes nodau rhai Ail-anedig arnom ni ? y mae o'r pwys mwyaf i ni wybod hyn. Byr yw ein hamser i fyw yma ; y mae angu yn sic'r, nid yw bell. Os byddwn feirw heb gael ein hail-eni, ni bydd dim a'n ceidw rhag all-farw. Na fodd-lonwn ar freintiau allanol, ar broffes, a siarad am wir crefydd ; nac ymorphwyswn ar gael lle mewn eglwys, na dawn, na swydd, heb gael ein creu o newydd.

Gochelwn rhag twyllo ein hunain, trwy gymmeryd rhyw beth arall yn lle Ail-enedigaeth. A ydym ni yn greaduriaid newydd ? A aeth yr hên bethau heibio ? A groeshoeliwyd ein hên deddiadau ? A newidiwyd ein golygiadau ar bethau ? A ydyw Crist yn rhagori ar ddeng mil, i'e, ar bob peth, yn ein golwg ? A adawsom ni bob peth i'w ddilyn ef ? A ydym ni yn teimlo gweithredoedd a llywodraethiad egwyddor newydd ? A ydym yn ymestyn am rodio, fel y rhodiodd Crist ; a byw mwy iddo ?

Un achos o iselder, a gwaethdd gwedd crefydd yn y dyddiau hyn, yw fod cymmaint yn yr eglwys heb gael eu Hail-eni. Y chydig sydd o ymofyn gan swyddogion eglwysig am arwyddion Ail-eni, wrth dderbynu rhai i'r eglwys. Pa ryfedd bod llawys yn yr eglwys mor debyg i'r byd ?

Os palla Ail-eni yn hir mewn lle ; derfydd y wir eglwys yn fuan ym. Gweddied pob Cristion yn daer am Fr. Yspryd Glân, yn ei ras anfeidrôl, Ail-eni miloedd yn fuan yn ein gwlad. Gwawried dydd nerth Crist, nes y deile miloedd yn ddelliaid ewyllsagar iddo ; a'r Ail-enedigion yn Sion fel y gwlad o groth y wawr. Salm 110. 2, 3.

Wrth sylwi ar Ail-enedigaeth, profwyd bod egwyddor goruwch-naturiol yn cael ei rhuddi, neu ei phlân yn caid yr hwn sydd yn cael ei Ail-eni. Y mae gras ysprydol, neu egwyddon bywiol sanctaiddrwydd yn llawn yn ei enaid. Y mae rhai yn gweithredu

gan olygu bod yr athrawiaeth hon yn iselu dyn yn ormod, ac yn erbyn eu tyb hwy am ewylllys rydd y dyn, ac yn priodoli gormod i ras penarglwyddiaethol yn iachawdwriaeth dyn.

Wrth wadu hyn, y maent yn gwrthwynebu holl waith cadwedigol yr Yspryd Glân mewn dynion, ac yn ceisio yspelloi gras penarglwyddiaethol o'r gogoniant sydd yn deilwng iddo yn y gwaith o gymmwysio iachawdwriaeth.

V. *Y nided sydd o wadu planiad egwyddor fynciol o sancteiddrwydd yn enaid dyn yn yr Ail-enedigaeth.*

1. Pe felly, byddai yn rhaid bod ewylllys llygredig dyn, yr hwn y mae ei syniad 'yn elyniaeth yn erbyn Duw,' Rhuf. 8. 7, 8. yn teyrnasu yn ddiwrthwynebiad yn y galon, yr hon sydd yn 'ddrwg diobaith,' Jer. 17. 9. ac heb un egwyddor i wrthwynebu y duedd llygredig o fewn y dyn. Ni ddichon egwyddor llygredig y dyn 'fod yn ddarostyngedig i ddeddf Duw, na bod yn ufudd i Grist.' Pe delid hyn, byddai yn rhaid gwadu llygredd y dyn, neu, nad yw yn gwbl llygredig; neu ddal, y gall calon ddrwg druenus dyn, trwy gymmorth ryw ras cyffredinol, weithredu yn wrthwynebu iddi ei hun, y gall gelyniaeth at Dduw ei garu ef!

2. Addefir bod yn rhaid i ddynion gredu, ac edifarhan, i fod yn gadwedig. A gedwir dynion trwy weithrediad ffydd, ac edifeirwch, heb darddu o egwyddor rasol, sanctaidd? Os gall dyn weithredu ffydd, ac edifeirwch, heb egwyddor sanctaidd, pa raid sydd am Ail-eni? 1 Ioan 3. 3, 5; neu, a ddywedir, 'mai gwaith calon llygredig yn credu, ac edifarhan,' &c. yw Ail-enedigaeth?

3. Wrth wadu nad yw yr Yspryd Glân, wrth Ail-eni dyn, yn ei wneyd yn gyfranog o'r dduwiol anian gwadir nad yw efe yn ffurfio, cynnal, a pherffioithio y creadur newydd: felly, ni adewir iddo ef ond gweithio ar gynneddfau naturiol dyn, a'r rhai hyn wedi eu llygru yn hollol trwy bechod; a gwneyd iddynt gredu ac ufuddhau, heb roi egwyddor ynddynt i hyny!

Heb roi egwyddor fywiol, ysprydol, yn yr enaid, ni all bod undeb a Christ, 'y rhai a gyssylltir â'r Arglwydd, un yspryd ydynt.' 1 Cor. 6. 17. Ni all yr adgyfodiad a'r marw fod mewn undeb. Ioan 11. 26. Ni all ef yr hwn 'sydd yn Yspryd yn bywhau,' 1 Cor. 15. 45, fod yn un â'r marw mewn pechodau. Eph. 2. 1. Pe na byddai egwyddor sanctaidd yn cael ei rhoddi yn yr Ail-en-

edigaueth; byddai Duw ar ol mabwysiadu pechaduriaid, yn eu gadael heb anian, a thuedd plant; i.e., yn gadael plant dan lywodraeth egwyddor, fel y diafol.

4. Ni allai yr Yspryd Glân fod yn preswyllo ynddynt, heb anian dduwiol; ni allent fod yn demlau iddo, 1 Cor. 6. 19, heb ei fod wedi tywallt, neu roddi egwyddor sanctaidd ynddynt. Er ei fod yn cymmeryd hên neuadd y cryf, arfog, i fod yn deml iddo ei hun; y mae yn ei glanhau, ac yn ei haddurno âg egwyddorion sanctaidd, a grasau ysprydol.

Heb anian, egwyddor, a thueddfryd sanctaidd, ni all bod cymdeithas rhwng yr enaid a Duw. Amos 3. 3. 'Ni rodia dau yn nghyd heb fod yn gyfun.' 'Pa gymundeb sydd rhwng goleuni a thywyllwch?' 'Nid oes i ni gymdeithas âg ef, a rhodio yn y tywyllwch.' 1 Ioan 1. 5, 6.

5. Pe na byddai egwyddor sanctaidd yn cael ei rhoddi yn yr enaid, ni allai yr Ail-enedigion gymmeryd y Ddeddf Foesol yn rheol berffaith iddynt; oblegyd y mae y ddeddf yn gofyn egwyddor sanctaidd, cystal a buchedd sanctaidd. 'Câr yr Arglwydd dy Dduw â'ih holl galon.' Y mae hi yn gofyn tueddiadan sanctaidd yn y galon. 1 Petr. 1. 15, 16, 18. Y mae hi yn gofyn 'cariad o galon hur, a chydwybod dda, a ffydd ddiragrith.' 1 Tim. 1. 5. Gofyn y pren a'i ffrwyth yn dda.

On y mae yr Yspryd Glân yn yr Ail-enedigaeth, yn ysgrifenu y gyfraith yn y galon; y mae hyn yn cynnwys rhoddi egwyddorion sanctaidd yn y galon i garu y gyfraith, ac i hoffi byw yn ufudd iddi. Heb. 8. 8—10.

6. Heb fod egwyddorion, neu anian dduwiol, goruwch-naturiol, wedi cael ei rhoddi yn yr enaid yn yr Ail-enedigaeth, ni byddai rhyfel ysprydol o fewn y Cristion, fel y dangosir yn yr ysgriferyau sanctaidd. Ni byddai yspryd i chwennych yn erbyn y cnawd. Gal. 5. 17. Ni byddai 'deddf y meddwl' i'r ddeddf sydd yn yr aelodau, wrthryfela yn ei herbyn. Rhuf. 7. 23.

Y mae dwy anian, dau ddyn yn y Cristion, mewn rhyfel parhaus â'u gilydd. Poethach rhyfel yw hwn, na'r rhyfel a all fod mewn rhagrithiwr; rhwng chwant pechadurus, a chydwybod naturiol.

Y mae gan y saint yn y rhyfel hwn, brofadau, a theimladau dyeithr i bawb ereill.

7. Heb dduwiol anian egwyddor

goruwch natur lygredig, a gwrthwyneb i egwyddor lygredig dyn, ni allai fod un weithred wir dda. 'Nid yw pren drwg yn dwyn ffrwythau da.' 'Y dyn da o ddaionus drysor ei galon, a ddwg allan ddaioni.' Luc 6. 43, 45. Y mae egwyddor y dyn wrth natur, 'synied y cnawd yn elyniaeth yn erbyn Duw,' ac ni all fod yn 'ddarostyngedig i'w ddeddf.' Rhuf. 8. 7, 8. Nid oes teimladau, na phrofiadau ysprydol gan ddyn, heb y dduwiol anian; ni all bod delw Duw arno. Onid oes egwyddor rasol ynddo; pa fodd y cynnydda mewn gras, a pharhau mewn gras, ac yntau heb *egwyddor* rasol?

Yn ol y rhui sydd yn gwadu planiad duwiol anian, nid oes rhagor mewn egwyddor rhwng y cyfiawn a'r drygionus; plentyn Duw, a phlentyn di-afol!

8. Nid oes dim addasrwydd i fyned i'r nef, heb fod yn gyfranog o'r dduwiol anian; y rhai hyu yn unig sydd yn cael eu gwneud yn 'gymmwys i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y gol-euni.' Col. 1. 12. Ni all dyn heb egwyddor sanctaidd garu presawylwyr, gwrthddrychau, na gwaith y nef.

Cyn myned a dyn heb egwyddor sanctaidd i'r nefoedd; byddai yn rhaid i Ddau gymmeradwyo gweithredoedd yu tarduo o egwyddor lygredig, yr hyu ni wna byth; neu blanu egwyddorion sanctaidd yu y dyn yn angen, yr hyn ni wnaeth yn ei fywyd ef; nid oes sail i ddisgwyl hyn ychwaith: felly, bydd y gŵr yn marw heb gael planu yfuddo egwyddor ysprydol sanctaidd, yn anghymmws i fyned i'r nef. 'Heb sancteiddrwydd, ni chaffi neb weled yr Arglwydd.' Bydd eu rhan gyda'r aflan byth.*

Sylw. Y mae yn anhawdd meddwl y gall dyn, wedi cael ei oleuo gan yr Yspryd Glân am sefyllfa dyn trwy y cwymp, a hollol lygredigaeth ei natur, wadu yr angenrheidrwydd am ras greddfod, neu egwyddor fywiol sanctaidd, yn blanedig yn yr enaid gan yr Yspryd Glân, i dueddu y galon a'r holl ddyn i weithredu, i ddyben cywir yn barhaus. Y mae dyn duwiol yn brofiadol o weithrediadau dwy egwyddor o'i fewn. Gwel Rhuf. vii. Y mae dau ddyn ynddo; un *hen* oedd ynddo o'r enedigaeth gyntaf, trwy ei berthynas â'r dyn *cyntaf* Adda: y llall yn *newydd*,

a dderbyniodd ef yn yr Ail-enedigaeth, pan unwyd ef â'r ail *Adda*, Crist. Cyfelybir yr egwyddor, neu yr anian lygredig, sydd yn llywodraethu mewn dyn wrth natur i *ddyn*, a *hen ddyn*, corph pechod, &c., a'i amrywioi chwantau, a'i dueddiadau drwg i *aelodau*,—(*aelodau sydd ar y ddacar*). Felly un yw yr egwyddor rasol dduwiol y *dyn newydd*: y mae yn amrywio yn ei gweithrediadau, yn gyfatebol i amrywioi gynneddfau yr enaid, a'r amrywioi wrthddrychau y mae yn gweithredu tuag atynt.

Onid un anian dduwiol yn yr holl enaid, yn effeithio ar, ac yn gweithredu yu, yr holl gynneddfau.

(1.) Y mae y meddwl yn cael ei adnewyddu, Rhuf. 12. 2. y deall yn cael ei oleuo. Ioan 6. 45. a Eph. 1. 17, 18. Heb. 10. 32.

(2.) Y gydwybod yn cael ei phuro. Heb. 9. 14. Ganddynt 'gydwybod dda, yn ewyllysio byw yn dduwiol yn mhob peth.' Heb. 13. 18. a 2 Cor. 1. 12.

(3.) Yr ewyllys yn cael ei wneyd yn ufudd i Dduw. 'Enwadu y galon.' Deut. 30. 6. 'Ysgrifenu y gyfraith yn eu calon.' Heb. 8. 10. Eu gwneud yn ewyllysgar yn nydd nerth Crist. Salm 110. 3. 'Gweithio ynddynt ewyllysio a gweithredu.' Phil. 2. 12.

(4.) Y serch yn cael ei gyfodi at bethau uchod, a'r cnawd a'r chwantau yn cael eu croeshoelio. Col. 3. 1—3. Gal. 5. 17, 24.

(5.) Y cof yn cael ei dueddu a'i nerthu i ddal a chadw pethau sanctaidd. Luc 2. 51. 1 Cor. 15. 2.

Lle y mae yr anian dduwiol yn yr enaid, y mae y corph yn cael ei lywodraethu, a'i drefnu, i ufuddhau i Dduw, a'i ogoneddu. 1 Cor. 6. 20. 'Rhoddi eu cyrph yn aberth byw.' Rhuf. 12. 1. 'A'n haelodau yn arfau cyfiawnder i Dduw.' Rhuf. 6. 13. 1 Cor. 6. 13.

Sylw. Y mae gweithredoedd sanctaidd y Cristion yn tarddu o'i ewyddor sanctaidd—nid rhagritbiol ydynt.

Ni allwn lai, wrth ddiweddu, na galw ar ein gilydd i ryfeddu trefn rasol a doeth Duw i gadw pechaduriaid; y mae hi oll o ras penarglwyddiaethol; ac etto yn anfeidrol gyfiawn. Y mae y trefniad mór ddoeth a chadarn, fel na all fethu byth.

Y mae y cymmwsiad o ras penarglwyddiaethol Duw, fel y trefniad, heb ymddibynu ar ammodau ar y dyu.

Er bod iachawdwriaeth o ras i gyd, y mae yn peri sancteiddrwydd; ac nid oes gwir sancteiddrwydd yn mysig trig-

* Yr wyf yn ddyledus am y golygiadau diweddfaf i'r Parch. J. Brown, Maddington.

olion y ddaear, ond sydd yn tarddu o iachawdwriaeth gras; felly o ras y mae Ail-eui;—geui i sancteiddrwydd, ie, i 'ctifeddiaeth anhygredig yw.' 'Bendigedig a fyddo Duw, yr hwn a'n hadgenedlodd ni.' 1 Petr 1. 3, 4.

Y Fron.

J. ELIAS.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

RHIF. XI.

Mechniaeth Crist.

GWRAN.—Purion pregeth ar y cyfan, oedd pregeth y Sul diweddaf ar Heb. 7. 22. 'Ar destament gwell o hyny y gwnaethpwyd Iesu yn Fechniudd.' Ond gan ein bod wedi dechreu ymddiddau a'n gilydd yn rhydd am bethau o'r natur hyn, chwi a faddeuwch i mi am ddyweyd mai prin y gallwn gyd-fyned a rhai pethau ynddi, megis fod Crist wedi ymrwymo dros ei bobl, fel gŵr yn mechnio dros arall, a bod rhyddhad y sawl y bu Crist farw trostynt mor sicr ag yw rhyddhad y dyledwr wedi talu ei ddyled gan y melchïau. Ond yr oeddwn yn mawr hoffi y sylw, fod Crist yn rhagori ar bob mechniudd y clybuwyd son am dano erioed.

PREG.—Mi a ryfeddais beth wrth ddarlenn Traethawd Mr. Jenkin, fod y gŵr yn abl i ysgrifenu dros bedwar cant a hanner o du dalenau ar lawr Crist, ac heb gymmair ag un dosparth na thu dalen ar Fechniaeth Crist yn yr holl lyfr. Ond mi feddyllyn mai yr achos o hyny ydyw, nad oes dim lle i'r pwngc yma yn *system* Mr. J. ac am hyny, nad oes dim i'w wneuthur ond ei adael allan.

GWRAN.—Arafwch dipyn fy nghyf-aill: ni fyddai raid i chwi ddim bod mor ddiarbed wrth y Traethawd, na'r awdwr, ar y cyfrif yna; canys chwi a wyddoch mai un waith yn yr holl ysgrythyrau y mae Crist yn cael ei alw yn Fechniudd, sef yn y testyn a euwais, ac y mae dadl yn mhlith duwinyddion union-gred, pa un a ydyw yr apostol yn y fan yna yn ystyried Crist yn Fechniudd, yn ol eich golygiad chwi ar y peth, ai peidio.

PREG.—Yr wyf yn meddwl mai tair gwaith, neu bedair, yn yr eithaf, y mae y gair iawn yn cael ei arferyd mewn cyfeiriad union-gyrcbol at Grist a'i ddyoddefiadau yn yr holl ysgrythyrau; ond etto, athrawiaeth yr iawn yw y prif bwnge ag y mae yr holl Fibl yn cyfeirio ato. Felly, er mai un waith yn yr holl Fibl y gelwir Crist yn Fechniudd; etto, y mae Mechniaeth Crist yn fater

ag sydd yn cael ei ddangos mewn llawys o ysgrythyrau.

GWRAN.—Y mae Mr. J. yn trin yn helaeth ar dros-osodiad (*substitution*) Crist. Ac ni wn i pa wahaniaeth sydd rhwng tros-osodiad a mechniaeth.

PREG.—Yn wirchwi a ellwch wybod fod gwahaniaeth mawr rhyngddynt; canys er fod mechniaeth bob amser yn cynnwys tros-osodiad, nid yw tros-osodiad ond weithiau yn cynnwys mechniaeth. Y mae yr *ambassador* bob amser yn *substitute* i'w frenin, ond a alwecch chwi ef am hynt yn fechniudd dros ei frenin? Na wnaech. Y mae aelodau y Senedd yn *substitutes* i'r rhai a'u danfonant yno; ond disynwryfddai dywedyd eu bod yn fechniuddion dros eu betholwyr. Y mae yn beth hollol gyffredin fod dynion yn gwneyd eu negerau trwy ddirprwygwr, neu dros-osodedigion (dyna i chwi air a digon o hyd yncdo beth bynag, ond ni wn i ddim yn iawn pa air Cymreig i'w arferyd am y gair *substitutes*); sef fod y naill yn cyflawni rhyw orchwyl yn lle y llall; ond nid oes dim mechniaeth mewn un o gant o'r amgylchiadau hyn. Dichon y naill *beth* fod yn dros osodedig yn lle peth arall; gall alltudiad gael ei dros-osod yn gospedigaeth, yn lle dienyddiad; ond yafydrwydd fyddai dywedyd fod dim mechniaeth yn y peth.

GWRAN.—Efallai nad ydyw Mr. J. yn golygu yr un peth wrth dros-osodiad a mechniaeth, ond ei fod yn dewis y cyntaf, am ei fod yn air mwy cyffredinol na'r olaf.

PREG.—Golyga yr awdwr fod trefn yr iawn yn cynnwys tros-osodiad mewn ystyr ddwbl, sef dros-osodiad personau a thros-osodiad dyoddefiadau; h. y. fod person Crist wedi ei osod yn lle personau dynion, a'i ddyoddefaint ef wedi ei dros-osod yn lle y gospedigaeth ddyledus iddynt bwy. Yn awr, os nad yw Mr. J. yn meddwl ond yr un peth wrth dros-osodiad a mechniaeth, ni all fod ganddo wrthwynebiad cyfreithlon i newid y gair tros-osodiad, am y gair mechniaeth; a phe gwneid hyny, deuai gwrthuni ei *system* i'r golwg yn y fan; oblegid tra y mae yn eithaf cysson, yn wyneb ysgrythyrau a rheswm, i dywedyd fod Crist yn Fechniudd yn lle y rhai y bu farw drostynt, byddai dywedyd f. d. dyoddefaint Crist yn Fechniudd yn lle gospedigaeth pechod, yn wrthun yn wyneb y ddan. Ond os nad mechniaeth y mae ein bawdwr yn ei feddwl wrth dros-osodiad, y mae distawrwydd i Draethawd am fechniaeth Crist yn

ymddangos i mi yn hollol anegluradwy, oddi eithr ei fod yn ystyried y pwngc yn anffafriol i'w gyfundraeth.

GWRAN.—Yn wir y mae yn amheus genyff i a ydyw mechniaeth Crist, mewn ystyr briodol o lefaru, yn bwngc ysgrhythrol: braiddd na feddyliwn i mai rhyw ddychymyg ydyw y peth, ac am hyn, nid wyf yn rhyfedda fod gŵr deallus fel Mr. J. yn ei adael allan o'i Draethawd.

PREG.—Y mae yn rhyfedd, mwy na pheiddio, genyf finnau, fod fy nghyfaill yn siarad fel yna; oblegid, heblaw fod Dafydd yn gweddio, 'Mechnia dros dy was.' Psalm 119. 122; a Hezechia hyn gweddio 'Esmwytha arnaf,' Esa. 38. 14; neu fel y dywed y beirniaid y gall-esid cyfeithu y geiriau 'Mechnia dros-wyf'; y mae y testyn sydd eisoes o dan ein sylw, yn ddigon i brofi y pwngc. 'Ar destament (neu gyfammod) gwell o bryn y gwuaethpwyd Iesu yn Fechniyydd.

GWRAN.—Ond y mae llawer yn barnu fod yr enw Mechniyydd yn y lle yna, yn cyfeirio at ei ffyddlondeb fel tyst tros Dduw at ddynion, am gyflawniad o'i addewidion, ac nid at ei waith yn ymrwmo dros ddynion i foddioni cyfiawnder Duw, h. y. ei fod yn Fechniyydd tros Dduw i ddynion, ac nid dros ddynion i Dduw.

PREG.—Mi wn fod Sosiniaid yn ceisio esponio y geiriau allan fel yna, ac os oes neb Ffwleriaid yn ceisio gwneyd yr un peth, yr wyf yn ofni nad ydyw ond un esiampl o amrywiol o'u gwaith yn ochri at wadwyr Duwdod ac Iawn Crist; neu, o leiaf, yn gwneuthur defnydd o'u rhesymau, pa rai, pe byddai grym ynddynt, a fyddent yn ddigon i ddadymchwelyd prif golofnau y grefydd Gristionogol.

GWRAN.—Dylai fy nghyfaill wybod na wna ryw grochfeio fel yna mor tro. Y pwngc ydyw, a ellwch chwi brofi mai gau ydyw yr esponiad yna ar y geiriau dan sylw?

PREG.—Pe Mechniyydd dros Dduw, fel un y gwarantu i ddynion gyflawniad o'i addewidion ef, a fuasai Iesu Grist, buasai y peth yn perthyn iddo fel Propwyd, yn hytrach nag fel Offeiriad: ond y mae yn amlwg mai offeiriadaeth Crist yw y pwngc a drinir gan yr apostol yn yr holl bennod. Ond heblaw hyn, nid oes eisieu y fath beth a mechniyydd (*guarantee*) i sicrhau cyflawniad addewidion Duw; oblegid y mae gair a llw Duw y sicrwydd mwyaf ag sydd yn bosibl am y peth; a phe buasai eis-

ieu y fath swydd, anturiaf ddywedyd, y buasai yn amhosibl cael neb yn addas iddi; oblegid, pah y mae un yn ymrwmo, ac yn cael ei gymmeradwyo yn fechniyydd dros arall, yr ydys bob amser yn tybied fod, neu y dychon mewn amser i ddyfod, i'r mechniyydd fod yn fwy abl i gyflawni na'r addawr ei hunan. Ond yr oedd yn amhosibl i Dduw Dad gael neb a allai byth fod yn fwy abl i gywirio ei addewidion i ddynion nag ef ei hun. Pan oedd yn ewyllysio dangos i etifeddion yr addewid ddianwadlwch ei gyngor, fel y gallent hwy gael cysur cryf; 'am na allai ddygus i neb oedd fcy, efe a dyngodd iddo ei hun.' Heb. 6. 13—19. Ni allai gael neb ond ef ei hun yn addas i fod yn *guarantee* i'w bobl am gyflawniad o'r addewid, oblegid pe na buasai ef ei hun yn ddigonol, y mae yn amlwg na buasai wif son am neb arall. Felly yr wyf yn penderfynu fod Iesu yn Fechniyydd, nid dros Dduw i ni, ond drosom ni i Dduw.

GWRAN.—Wele, gadewch i bryn fod: ond etto, nid rhaid i ni feddwl fod Mechniaeth Crist yn rhyw bwngc hanfodol i athrawiaeth yr Iawn; canys nid mewn ystyr briodol, mi feddyliwn, y gelwir ef yn Fechniyydd, ond mewn ystyr gydmariaethol. Chwi a wyddoch fod llawer o enwau, neu deitlau cydmariaethol, yn cael eu rhoddi i Grist yn yr ysgrhythrau, megys Bara, Ffordd, Drws, Bugail, &c.; nid am ei fod ef y pethau hyn yn briodol, ond am ei fod mewn rhyw beth neu bethau yn debyg i Fara, &c. Felly i'm tyb i, y gelwir ef yn Fechniyydd; nid am ei fod yn Fechniyydd mewn ystyr briodol, ond am fod rhyw beth yn ei sefyllfa ef ag sydd yn debyg i sefyllfa mechniyydd. Y mae codi pob cydmariaeth ysgrhythrol i fynu, a'i gwneyd yn rhyw bwngc hanfodol i dduwinyddiaeth, a'i thrin yn fanwl fel y cyfryw, yn gwneyd llawer mwy o ddrwg nag o dda, yn tueddo i ddyrys, yn hytrach nag adeiladu meddyliu dyuon. Gwnaeth Mr. J. yn burion, yn ol fy marn i, beidio a chymeryd Mechniaeth, fel pwngc i'w drin yn ei Draethawd.

PREG.—Y mae eich ymrwymiad yn dda mewn egwyddor, ond yn anhapus yn ei gymmwysiad. Yr wyf innau yn meddwl, mai peth niweidiol iawn i feddyliu dynion, yw cymmeryd cydmariaeth o'r Bibl, neu enw cydmariaethol ar Grist, a dilyn y peth fel y bai Crist yn cyfateb yn fanwl i bob peth

yn amgylchiadan y gydmariaeth; pan y mae yn amlwg mai rhyw un peth neu ddan oedd yn ngolwg y llefarwr wrth ei harferyd. Clywir rhai, wrth lefaru am Grist o dan y gydmariaeth o fara, yn dilyn yr ffd yn fanwl yn y dyrnau, y malu, a'r pobi, a'r cwbl yn Grist bid siwr. A phan elont i son am gyfiawnder Crist o dan y gydmariaeth o 'lloian main,' cewch ganddynt olrhiniad o'r nyddu, yr ystofi, a'r gwau, a Christ yn y cwbl. Nid wyf yn dywedyd fel hyn i dafu diystyrwch ar neb byw, nac ar goffiadwriaeth neb sydd wedi marw; nac ydwyf yn wir, canys bu yn dda gan fy enaid lawer gwaith wrando ar y brodyr (a glywais yn pregethu yn y dull yna) pan yn ymddrin mewn dull arall a gwirioneddau eglur yr efengyl; ond yr wyf yn anturio dywedyd fy marw, y byddai yn well gochelyd dilyn dammeg, neu gydmariaeth, hyd y gwybyddir, yn mhellach nag y bwriadwyd hi wrth lefaru, am ei fod yn tueddu i dafu niwl, yn hytrach na goleuni, ar y mater a fyddo yn cael ei drin, ac am ei fod yn tueddu i genedlu meddylliau rhy isel am bethau mawrion Duw. Felly chwi a welwch fy mod yn cymmeradwyo egwyddor y peth a ddywedaso chwi ddiweddaf.

Onid yr ydwyf yn anghymmeradwyo eich gwaith yn cymmwyso y peth at y mater dan sylw, sef Mechniaeth Crist. Yr wyf yn gwadu mai enw cydmariaethol ar y ffwaredwr, megys yr enwau ereill a nodasoch chi, yw yr enw Mechniyyd; oblegid y mae Crist rhwng Duw a dynion, yn wirioneddol y peth ag ydyw mechniyyd rhwng pleidiau a'u gilydd, h. y. y mae yn Fechniyyd, ac nid rhyw beth tebyg i fechniyyd. Y mae yn Fechniyyd mor wirioneddol ag ymae yn Gyfryngwr, neu mor wirioneddol ag y mae yn Iawn.

GWRAN.—Pa fodd felly?

PREG.—Wel, fel hyn. Pan y mae person yn ymrwymo i dalu dyled yn lle arall, ar y dybiaeth o fod hwnw yn methu neu yn pallu; neu i ddyoddef y gosg yn lle arall, ar y dybiaeth o fod hwnw yn troseccu, dyma fechniaeth; a phan y mae y mechniyyd yn talu y ddyled, neu yn dyoddef y gosg, yr ydys yn profi fod y fechniaeth yn wirioneddol, ac nid rhyw enw o beth yn unig. Cynnyg ei hun yn fechniyyd i Philemon dros y gwas Onesimus yr oedd Paul, 'Os gwnaeth efe ddim cam a thi, (eb efe) neu os yw yn dy ddyled, cyfrif byny arnaf fi. Myfi Paul a'i ysgrif-

ais a'm llaw fy hun; myfi a'i talaf.' Philem. 18, 19. Cynnyg ei hun yn fechniyyd i lywydd gwlad yr Aipht yr oedd Juda dros Benjamin, 'Attolwg; (meddai Juda) arosed dy was dros y llange, yn was i'm harglwydd, ac aed y llange i fynu gada'i frodyr,' &c. Gen. 44. 33. Pan oedd Pythias yn ymrwymo i farw yn lle Damon os na ddychwelai erbyn y ramser pennodol, mechnio dros ei gyfaill yr oedd yntau hefyd. Yrwan, deliwech sylw, ni chynnygiodd Juda mo hono ei hun yn lle Benjamin—ni addawodd Paul ddim talu dros Onesimus—ac nid ymrwymodd Pythias dros Damon, yn fwy gwirioneddol nag y rhoddes Crist ei hun dros ei eglwys, dros ei ddefaid. Pan ddywedir fod y Cyfiawn wedi marw dros yr anghyfiawn, ni fedraf fi gael dim synwyr i'r ymadrodd, os na olygir fod yr anghyfiawn wedi myned yn rhwym wrth y gyfraith i farw, ond fod y Cyfiawn wedi mechnio drosto, a marw yn ei le.

Yr oedd egwyddorion Mechniaeth Crist yn *system* yr aberthau, a'r seremonïau Iuddewig. Ar fynydd Moria, dacw bechadur yn rhwym o dan y gyll-ell, ond yn cael ei ryddhau trwy fod y diniwed yn myned yn ei le. A'r un peth a welwn ni yn boll drefu yr aberthau, fel ei sefydlwyd gan Moses. Y mae yr egwyddor Fechniol yn cael ei dangos, pan ddywedir fod Aaron yn dwyn amhuredd y pethau sanctaidd. Exod. 28. 38. A bod yr offeiriad yn 'dwyn anwiredd y gynnulleidfa i wneuthur cymmod troslynt ger bron yr Arglwydd.' Lef. 10. 17. Mewn cyfeiriad at hyn, mi a feddyliwn, y mae yr apostol yn y 7fed o'r Heb. yn tybied fod yr offeiriad gynt yn fechniyyd, ond fod Crist yn Fechniyyd ar gyfammod gwell (na chyfammod Lefi) o gymmaint a'i wneuthur yn Offeiriad trwy Iŵ.

GWRAN.—Ond pa beth yw hyna i'r ddadl rhwng Calafistiaid a Ffwleriaid?

PREG.—Y mae yn gymmaint i'm tyb i, ag y dylai fod yn benderfyniad ar y cwestiwn; oblegid os addeir fod Crist yn Fechniyyd yn ol ystyr gyffredin y gair Mechniyyd, rhaid ei fod yn sefyll dros ryw berson neu bersonau pennodol, ac nid dros bawb yn gyffredinol; canys y mae son am fechniyyd, heb fod ganddo neb mwy na'u gilydd yn mechnio drosto, ac heb fod ei fechniaeth yn sicrhau rhyddhad i neb mwy na'u gilydd, yn beth disynwyr.

Yr oedd yr holl aberthiau o dan yr Hen Destament, o ran y gwrthddrychau ag

oedd i gael lles trwyddynt yn bennodol; nid yn unig yr oedd yr aberthau a ddygai dynion drostynt eu hunain yn bersonol felly, ond yr oedd yr aberth bennuyddiol a aberthid fore a hwyr, a'r lawn blyneddol a wneid ar ddydd y Cymmod, yn derfynol o ran eu gwrthdrysychau; nid oeddynt yn cael eu rhoddi tros dynolrwy yn gyffredinol, na thros holl had Abraham, ond yn unig dros y genedl etholedig, sef y bobl a gymmerasai Duw trwy gyfammod yn elldo iddo ei hun. Pan ystyrion nad oedd na meddwl na defnydd i neb o'r aberthau hyny, ond fol yr oeddynt yn gysgodau o aberth Crist, yr ydym yn dysgu yn naturiol, mai y gwrthdrysychau yr aberthodd Crist ei hun drostynt, yw pobl etholedig Duw, sef y rhai a roddwyd i Crist, ac yr ymrwymodd yntau mewn cyfammod, fel eu Mechniyydd, i ddwyn eu cospedigath.

Drachefn, nid rhyw beth i wneyd madd-
euant yn beth *possibl* yn unig, oedd yr un o'r aberthau o dan yr hen oruchwyliaeth; ond yr oedd yr holl aberthau iawnol, sef y rhai a wneid er maddenant, yn *sierchau* maddenant i'r aberthwyr, tra eu gwneid yn yn ol ordinhad Duw. Y mae yn wir nas gallent ond sanctelddlo i bureiddiad y enwad, neu symud enogrwydd seremoniol, ac nid oedd y maddenant a geid trwyddynt yn cyrhaedd dim pellach, na symud barnedigathaeth tymhorol; ond yr oedd yr aberth, yn ol gosodiad Dwyfol, yn sierchau y maddenant hwnw i'r holl wrthdrysychau ag yr oedd yn cael ei aberthu drostynt. Wrth ddarllen seremoniau yr aberthau cymmod, a thros bechod; yr ydym eilwaith ac eilwaith yn cyfarfod â'r ymadrodd hwnw, 'Gwnaed yr offeiriad gymmod drostynt, ac fe a faddenir iddynt.' 'Gwnaed yr offeiriad gymmod drosto, a maddenir iddo,' &c. Nid fe allai y maddenur, ond 'fe a faddenir.' 'Cyn y gall aberthiad Crist fod yn sylwedd priodol i'r seremoniau cysgodol hyn, rhaid ei fod yn gwneyd maddenant, nid yn beth possibl, ond yn beth sier i'r sawl yr aberthodd ei hun drostynt.

GWRAU.—Ond both sydd a wneio hyna â'r pwng o Fechniiaeth Crist?

PRŲG.—Y mae yr apostol, yn y 7fed o'r Hebraidd, yn dal cyfammod Lefi, sef cyfammod yr offeiriadaeth, a chyfammod y prynedigath ar gyfer eu gilydd. Wrth ddywedyd fod Crist wedi ei wneuthur yn Fechniyydd ar gyfammod gwell, y mae yn rhoddi tyblaeth fod yr offeiriad Lefiadd yn Fechniyydd, a hyny yn ol trefn cyfammod; h. y. Fel yr oedd yn aberthu, yn dwyn anwired, ac yn ymddangos trus y genedl ger bron Duw, yr oedd yn gwneyd hyuy fel eu Mechniyydd, a hyny yn sierchau cymmod a maddenant iddynt. Ond yn nghyfammod y prynedigath, Iesu yw y Mechniyydd; ac os oedd gwaith y mechniyydd Lefiadd, sef yr offeiriad yn myned i'r cysegr trwy waed gelfi a llof, yn sierchau

maddenant i'r rhai yr oedd yn ymddangos drostynt; pa faint mwy y rhaid fod gwaith y Meichiau mawr yn myned i'r cysegr trwy ei waed ei hun, yn sierchau maddenant i bawb y Meichniodd drostynt?

Ond y mae cyfammod y prynedigath yn well na'r cyfammod hwnw, am ei wneuthur ar addewidion gwell; am mai Iesu yr hwn sydd yn aros yn dragwydd ydyw yr Offeiriad a'r Mechniyydd; ac yn enwedig, am ei fod wedi ei wneuthur trwy lŵ, 'Ar destament gwell o hyny y gwnaethpwyd Iesu yn Fechniyydd.'

GWRAU.—Yn ol y *system* yma y mae yr Iawn yn gosod rhwymau ar Dduw i achub rhyw bersonau, fel y byddai yn anghyfiaw iddo beidio, yn hyn debygwn i, sydd groes i reswm ac ysgrythyr. Ond yw yn fwy cyson o lawer i ni feddwl, fel Mr. J. fod yr Iawn yn rhyw beth cyffredinol i'r llywodraeth sydd wedi derbyn y fath sarhad oddiar law dyn, fel y gall Duw oddeff i ddynion fyw yn y byd yma—rhoddi iddynt drugareddau tymhorol; eu gwahodd ynddiwahan-
iaeth i ddyfod i gymmod; ie, ac achub y ueb y myno i fywyd tragwyddol: felly byddai yr Iawn yn sier o ateb ei ddyben, pe na achubid neb, am nad oedd achub neb mwy na'u gilydd yn ammod o roddiad yr Iawn. Y mae dull Mr. J. yn defnyddio esiampl Aeschilus ac Amyntas, yn ymddangos i mi yn agoriad hynod o oleu ar mater hwn. (Gwel Rhif. 9. 10.) Dywed oin hawdr nad oedd gan neb hawl i ofyn arbediad bywyd i Aeschilus ar gyfityr hyn a wnaethai ei frawd, ond etto fod gwaith y brawd wedi rhoi modd i'r llywodraeth i ryddhau y troseddwr heb goll ei hanrhyddedd: felly, nad ydyw Iawn Crist yn gosod un math o rwymedigaeth ar Dduw i achub neb, ond etto, ei fod yn rhoi modd i Dduw i achub y nob y myno, heb ffordedau anrhydedd y llywodraeth focool.

PRŲG.—Y mae yn wrt nad oedd gan Aeschilus un hawl gyfrethiol i ofyn arbediad bywyd ei frawd i'r Atheniaid, er ei fod, mewn amser a aeth heilio, wedi gwneyd y gwasanaeth mwyaf iddynt, a hyny ar gost ei aelod ei hun. Ond tybiwyd y buasai Amyntas yn gywybod cyn brwydr Salamis, am holl amgylchiadau y frwydr hono; ac helyd am waith ei frawd yn troseddau, yn myned i gytundeb â'r Senedd, fod ei frawd i gael ei ryddhau ar yr aminod iddo ef wneyd y fath wasanaeth iddynt hwy yn y frwydr; oni buasai hyny yn gwneyd y peth yn hollol wahanol? Oni buasai ganddo hawl gyfiawn i ofyn, ac oni buasai y Senedd yn rhwym i ruddi arbediad i'r brawd? Felly buasai hyn o wahaniaeth yn gwneyd arbediad y troseddwr yn fater o gyfiawnder i Amyntas, ac ni buasai yn cael ei ystyried mwyach yn fater o gymmwynas tuag ato ef, am ei fod wedi cyflawni ammod y peth.

Yn awr, rhaid i ni ystyried am gyfammod y prynedigath, fod holl amgylchiadau

dynolryw, yn nghyda holl ymddygiadau Duw tuag atynt, ger bron y pleidiau; holl deulu Adda wedi eu condemnio i farw; holl waith Mab Duw o Fethlehem i Gal-farin, a holl waith yr Yspryd Glân o godwin Eden hyd ganiad udgorn y farn; ac yr oedd y naill beth yn cael ei osod ar gyfer y llall, y naill yn ammod o'r llall; y Mab yn ammodi dysod i wneuthur ewyllys y Tad, sef i ddyoddef; a'r Tad yn ammodi iddo yntau gael gweled o lasur ei ennid, a'i ddiwallu: felly y mae y personau Dwyfol wedi myned o dan ymrwymiad cyfammodol i'w gilydd, fel y mae gwaith y Mab yn cysylltwni yr ammod trwy farw ar y groes, yn gwneyd achubiaeth ei bobl yn weithred o gyfiawnder tuag ato ef, er fod y cwbl yn gymmwynasgarwch pur, yn ras digymmysg i'r gwaredigion. Felly, nid yw yr achos rhwng y ddau frawd a'r Atheniaid ddim yn cyfateb i'r achos sydd genym ni o dan awl.

Dybenion Amynas, yn ei holl ymdrech yn nwrwydr Salams, oedd gwasanaethu ei wlad a'i genedl, ac fe allai gwneyd enw mawr iddo ei hun fel rhyfelwr; buasai y dybenion oedd ganddo ef mewn golwg yn cael eu hateb, er i'w frawd gael ei labyddio.

Onid dyben Iesu Grist yn dysod i'r byd oedd i gadw pechaduriaid; o ganlyniad, y mae yn rhaid i'r pechaduriaid hyny gael eu cadw, neu i'r gwaith fyned yn ofer, a'r dyben fod byth heb ei ateb.

GWRAN.—Wel, onid yw yr apostol Paul yn son um 'i Grist farw yn ofer'?

PARG.—Digon gwir ei fod yn son am hyny, fel peth amhosibl, 'Os o'r ddeddf y mae cyfiawnder, na y bu Crist farw yn ofer,' h. y. byddai mor afresymol dywedyd mai o'r ddeddf y mae cyfiawnder, a dywedyd i Grist farw yn ofer. Neu, pe o'r ddeddf y byddai cyfiawnder, y canlyniad fyddai, fod marwolaeth Crist yn ddiangenrhaidd, ond y camgymeriad mwyaf a fyddai dywedyd y naill neu y llall; canys nid o'r ddeddf y mae cyfiawnder, ac nid yn ofer chwaith y bu Crist farw.

GWRAN.—Ond yr wyf fi yn methu a deall etto, pa fodd y mae yn gysson â'r uniondeb, i'r cyfiawn gael ei gospi yn lle yr euog.

Pe bai nrrhyw llywodraethwr gwladol yn cymmyd y diniwed i'w ddienyddio yn lle y beius, byddai mwy o anghyfiawn-der yn y peth, nag fyddai mewn maddeu i'r euog heb ddim Iawn; canys wrth wneyd yr olaf, ni allai fod ond un weithred o ymddangosiad anghyfiawn, sef gollwng y troseddwr yn rhydd; ond wrth wneyd y cyntaf, y mae anghyfiawnder yn cael ei wneyd mewn dwy ffordd, sef trwy ndael i'r troseddwr ddiang, ac hefyd trwy gospi y diniwed.

PARG.—Dichon fod eich ymresymiad yn deg, am ymddygladan awyddogion gwladol. Ond y mae yr achos rhwng y personau Dwyfol yn wahanol i ddim a allai fod

rhwng dynion a'u gilydd. 1. Nid oes gan un dyn awdurdod ar ei einioes i'w dodi i lawr pan y myno; o ganlyniad, pe cynnyglai un wneyd hyny dios arall, byddai yn cynnyg peth nad yw yn eiddo iddo, ac felly byddai yn anghyfiawn i'r llywodraeth ei dderbyn. Ond yr oedd einioes y Cyfryngwr yn eiddo iddo ei hun, yr oedd ganddo awdurdod i'w dodi hi i lawr. 2. Gallai marwolaeth dyn fod yn niwed i'w deulu, ac i'r wladwriaeth, yn gystal ag iddo ei hun. Ond nid oedd gwaith Crist yn rhoddi ei einioes fel y cymmerai hi drachefn yn niwed i neb, ond yn anfeidrol ennill iddo ei hun fel Cyfryngwr, ac i bawb ag oedd yn dal perthynas â hwy. 3. Byddai i'r llywodraeth wiadol ollwng troseddwr yn rhydd, yn niwed i gymdeithas, am y byddai y cyfryw yn debyg o gyflawni dryg- au newydd yn y wlad. Ond yn nhrefn yr Iawn, er fod yr euog yn cael ei ryddhau, etto, nid ei ryddhau i gyflawni rhagor o ddrygau, canys y mae yn y deua ddarpariaeth anffaelidig i ddiwygio y troseddwr, ac i weithlo cyfnewidiad trwydd yn ei gymmeriad. 'Yr hwn a'i rhoddes ei hun diosom,' nid fel y byddem yn rhydd i bechu mwy, ond 'i'n prynu ni oddi with' bob anwired, ac i'n puru ni i'ldo ei hun yn bobl briodol, cwyddus i weithredoedd da.' 1 Tim. 2. 14. Iath y sawl a gyflawn- hawyd 'trwy y prunedigaeth sydd yn Nghrist Iesu, yr hwn a osododd Duw yn Iawn' ydyw, 'A drigwn ni yn wastad mewn pechod, fel yr amllhao gras? Na ato Duw.' Rhuf. 6. 1, 2. Y mae cyssyllt- iad anwahanol rhwng Iawn Crist ag Ail- enedigaeth, y rhai sydd wrthddrychau o'r naill, sydd hefyd yn ddeiliaid o'r llall.

GWRAN.—Ond y mae Mr. J. yn golygu, er nad oes dim yn yr Iawn ynddo ei hun yn sicrhau achubiaeth neb; etto fod yr Arglwydd yn arfer ei Benarglwyddiaeth er achub rhyw nifer o'r rhai y bu Crist farw drestynt, rhag i'r Iawn frned yn hollol ofer. 'Y mae holl waith Cyfryngol Iesu Grist mor deilwng, fel y mae yn haeddu i ryw fesurau gael eu defnyddio, i'w sicrhau rhag hollol ffaledigaeth.' tu dal. 399. 'Iawn Crist yn haeddu na adewid iddo hollol fethu.' tu dal. 401.

PARG.—'Yr Iawn yn haeddu na adewid iddo hollol fethu!' Pa beth? At nid yw Iawn Crist yn haeddu na adewid iddo fethu mewn un gradd? Onid yw dywedyd fod Crist wedi marw tros bawb o ddynol- ryw, 'a bod yn bosibl i'r Iawn hwnnw fethu' (dal. 401.) a ddaieu haeddiant yr Iawn fel sail sicrwydd achubiaeth rhai, onid yw hyny, meddaf, gystal a phriodoli colledigaeth y gweddill i ddiffyg haedd- iant yn yr Iawn?

Yn ol athrawiaeth Mr. J. y mae achub- iaeth y rhai y bu Crist farw drestynt yn sicr, cyn belled ag y mae yr Iawn yn haeddu; ond nid yw achubiaeth pawb ag

y bu Crist farw drostynt yn beth sier. Gan hynny, nid yw yr Iawn yn haeddu sier-wydd achubiaeth pawb ag y bu Crist farw drostynt. Ofeddyliaid isel am deilyngdod Iawn Crist!

GWRAN.—Wrth ddwydedd fod y Tad yn cospi y Mab am bechod, ac yntau yn ddi-niwed, rhaid eich bod yn ystyried ei fod yn edrych arno, ac yn ei gyfrif yn rhyw beth gwahanol iawn i'r hyn ydoedd mewn gwirionedd.

PREG.—Dim o'r fath beth. Ni ddwy Crist erioed euogwydd arno ei hun trwy gyflawni un pechod, ond cymmerodd yn wirfoddol, yr euogwydd mwyaf arno ei hun, trwy gymmeryd lle yr euog fel ei Fechniudd; o ganlyniad, nid oedd y Tad wrth ei gospi, yn ei ystyried fel un wedi cyflawni y pechodau y cospwyd ef o'u herwydd, ond fel Mechniudd yn sefyll yn lle y rhai a'u cyflawnasant, h. y., nid oedd y Tad wrth roddi cospedigaeth ar Grist yn ei ystyried yn ddim amgen na'r hyn oedd mewn gwirionedd.

GWRAN.—Peidiwch chwi, a cheisio 'hollti y blewyn.' Pa wahaniaeth sydd rhwng gwaith llywodraethwr yn cospi mechniudd, a'i waith yn cospi troseddwr? onid cospedigaeth yw y naill amgylchiad a'r llall? a chyn y gallio yn briodol gospi mechniudd, oni raid iddo edrych arno yn mhob golygiad fel troseddwr?

PREG.—Yn wir nid wyf fi yn profesu gallu 'hollti y blewyn' mewn duwinyddiaeth, a phe bawn yn ddigon campus i hynny, nid wyf yn meddwl ei fod a nemawr fuddoldeb; ond nid oes eisieu y fath beth i ganfod gwahaniaeth yn yr amgylchiadau dan sylw, oblegid er fod y gospedigaeth a haeddasai y troseddwr yn cael ei rhoddi hyd yr eithaf ar y meichiaid; etto, nid ydys yn edrych ar, nag yn teimlo tuag at y naill yr un modd a'r llall. Pan mae troseddwr yn cael ei gospi, y mae pawb yn dywedyd, mai ei fai ef ei hun oedd yr achos, mai da ydyw fod y fath yn cael eu cospi, er cael gwared o honynt o blith dynion, ac er esiampl i ereill; ond pan mae un yn myned yn ewyllys ar i le troseddwr, yr ydys yn rhyfeddu at ei gariad, yn cydymdeimlo a'i ofidiau, yn canmol ei wroldeb, ac yn dyrchafu ei enw fel un o fil yn mblith dynion.

Felly, pan mae pechaduriaid yn cael eu cospi, dannodir iddynt yr hyn a dderbyniasant, chwerrddir a gwawdir yn eu dialedd; ond pan mae yr Arglwydd yn rhoddi cospedigaeth ein heddwch ni arno ef, y mae yn ei wrando yn yr hyn a ofnodd; yn tystio ei foddlonrwydd i'w holl ymddygiadau; yn ei garn, am iddo roddi ei einioes i lawr; yn canmol ei gariad, ac yn addaw iddo y dyrchafiad mwyaf yn wobr am ei waith.

GWRAN.—Rhoswch chwi. Pan oeddyn yn starad am gyfrifiad; dywedech fod

pechodau ei bobl wedi eu rhoddi yn erbyn Crist, fel pe buasai ef ei hun wedi eu cyflawni (Rhif. v.); ond yn awr yr ydych yn dywedyd nad oedd y Tad yn ymddwrs tu ag ato wrth ei gospi, fel un wedi gwaerdd y pechodau y cospiad ef o'u herwydd. Prin yr wyf yn gallu gwled eich bod yn gymoa a chwi eich hunan.

PREG.—Wrth ddwydedd fod pechod Adila yn cael ei roddi yn ein herbryn ni, fel pe buasem ni yn bersonol wedi ei gyflawni, a bod pechodau ei bobl wedi eu rhoddi yn erbyn Crist, fel pe buasai ef wedi eu gwneyd; nid oeddwn yn meddwl fod yr Arglwydd yn ein hystyried ni yn mhob golygiad yr un peth ag Adda, nag yn ystyried Crist yn mhob golygiad yr un peth a throesddwr, ond fod pechod Adda mor wirioneddol (er nad yn yr un wstr) yn eiddo i ni, a phe buasem ni ein huania wedi ei gyflawni, a bod pechodau ei bobl mor wirioneddol (er nad yn yr un wstr), yn eiddo i Grist, a phe buasai ef ei hun wedi eu gwneyd. Oud etto, 'y cyflawn' oedd ef, ac felly yr ystyried ef gan y Tad, yn marw fel Mechniudd 'dros yr anghyflawn.'

GWRAN.—Y mae y cloc yn arwyddo y dylwn i fyned yn nghylch fy marn. Ond y mae un peth ar fy meddwl i'w ddywedyd yrwan, rhag na chofias ef ar ol hyn. Mynech chwi fod gwirionedd Daw ya gwneyd fod yn angenrheidiol i bechod gael ei gospi. Ond yr wyf fi o'r un faru a Mr. J., fod gwirionedd mewn addewid yn wahanol i wirionedd mewn bygythiad. Y mae gwirionedd mewn addewid yn rhywio yr addawr i gyflawni ei air, neu gael ei ystyried yn anfyddlon; ond nid yw gwirionedd mewn bygythiad yn rhywio y bygythiwr i gyflawniad llythyrenol o'r peth, nid ydyw yn gwneyd y gospedigaeth yn beth cyflawn. Nid yw yn difeddianu y deddfroddwr o'i awdurdod Penarglyddiaethol ac uwch gyfreithion i'w newid os gellir sierhau ei dyben drwy ryw fesur arall. Y mae Duw wedi arfer yr awdurdod hon mewn llawer o amgylchiadau, megys arbediad Ninesef. dal. 73. Gan hynny, nis gwelaf fi fod angenrheidiol i bechod gael ei gospi oll, ac na allai marolaeth Crist fod yn rhyw beth i gyfreithloni maddewant i droesddwyr, ac etto, beth fod yn wir gospedigaeth am eu troseddau.

PREG.—Os ydyw yr ymresymiad yn y profi ddim, y mae yn profi gormod i lawr, ond Sociniaid ac Universaliaid; oblegid ydyw yn bosibl i Dduw yn gymoa a gollouedd a fyddiondeb ei natur, beidio cyflawni ei fygythion; pa fodd y profedus os all y damnedigion gael eu hadferu oll! Iâ, pa fodd y gellwch brofi y bydd neb yn ddiennu mewn byd arall? Ond yr wyf yn gwrthod y golygiad fel un anygyrthedd, oblegid, er ein bod yn cael yn y Bidd iat y gospedigaeth weithiau yn cael ei huanu, ni

yr eiddo y Ninesfaid; etto, nid oes, trwy yr holl ysgrythyrau, i'm tyb i, ddim dau beth yn cael eu cyssylltu yn sicrach wrth eu gilydd na phechod a chosop.

GWRAN.—Efallai yr ail-adroddwch etto swm y pethau a ddywedasoch, ac yna ni a ymadawn am y tro presennol.

1af. Tra yr wyf yn addef fod Iesu Grist yn *substitute* (neu dros-osodedig) yn lle ei bobl; etto gan fod y gair *substitute*, i'm tyb i, yn rhy gyffredinol i ddangos yn bennodol natur y sefyllfa yr oedd Crist ynddi, yr wyf yn dewis yr hen air ysgrythyrol *Mechniydd* yn ei le.

2il. Yr wyf yn ystyried y gair *Mechniydd* yn deitl gwirioneddol, ac nid enw cydmariaethol, ar Grist, h. y. ei fod yn Fechniydd i Dduw drosom ni, ac nid *rhyw beth tabyg* i fechniydd.

3ydd. Y mae egwyddor Mechniaeth Crist i'w chanfod yn amlwg yn yr aberthau; y diniwed yn cael ei gynnyg a'i gymmeradwyo yn lle troseddwr; yr aberth yn cynrychioli person neu bersonau neillduol, a maddenant i'r cyfryw yn beth sicr. Gallwn chwaneu fod Mechniaeth Crist yn cael ei dangos yn amlwg gan y prophwydi; 'Mynid tal,' (medd Esa.) ac yntau a ddaeth yn atebawl, ac nid agorodd ei enau, Esa. 53. 7.—*Cyf. y Parch. J. Jones, d'r hyn y cytunai Lorth, Scott, ac ereill.*

4ydd. Yr wyf yn meddwl ddarfod i Grist fel Mechniydd ei bobl, gymmeryd eu pechodau yn eiddo gwirioneddol iddo ei hun, h. y. fel y mae mechniydd yn cymmeryd dyled y dyledwr, neu fai y troseddwr yn eiddo iddo ei hun; ac mai fel Mechniydd yn lle troseddwr yr oedd y Tad yn ei ystyried, ac yn ymddwyn tuag ato, ac nid fel un wedi troseddu yn ei berson ei hun. Y mae yn anhossibl i Dduw ystyried neu farnu unrhyw berson yn amgen i'r hyn ydyw yn wirioneddol, oblegid 'ni a wyddom fod barn Duw yn ol gwirionedd.' Rhuf. 2. 2. A'r hyn ydoedd Crist mewn gwirionedd, oedd Mechniydd ei bobl, 'y cyfiawn dros yr anghyfiawn;' ac felly yr oedd y Tad yn odrych arno, ac yn ymddwyn tuag ato.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad o du dal. 172.)

TRALLODION TYMHOROL YR EGLWYS, O'R FLWYDDYN 1073, HYD 1517.

HEBLAW y plaaon ofnadwy, a'r heintiau echrydus, a grybwyllasom am danynt yn ein Rhifyn diweddar, fe dorodd clefyd heintus o natur arall allan yn Ffrainc, tua diwedd yr unfed ganrif ar ddeg, yr hwn a dorodd amryw filiwnau o ddynion i'w beddan, ac a ymdaenodd allan o'r wlad hono, agos i bob gwlad o fewn terfynau cred. Gelwid yr haint

hwn yspryd *Crusade*.^{*} Ie, hyd yn nod yn y bummed ganrif, yr oedd dynion Cristionogol yn barnu yn gadarn y byddai taith o bererindod i Jerusalem, a gweddi a weddiid ar y man cyssegredig lle y bu Crist farw, neu uwchben y lle y dychymmygir yr oedd ei fedd ef, yn cynnwys rhyw radd o deilyngdod i haeddu cael maddenant pechodau. Ac oddiar hyn y tarddodd yr holl deithian o bererindod i Jerusalem, ac i'r bedd sanctaidd, a ddilynodd am oesoedd lawer ar ol hyny.

Ond wedi i'r Twrciaid gymmeryd gwlad Judea, neu Palestina, fe gafodd amryw o'r pererinion eu herlid, a'u gorthrymu gan y Twrciaid. Ac un o'r pererinion, yr hwn a elwid Peter, gwr o Amiens, ar ei ddychweliad o'i bererindod a berwadiodd y Pab i wahodd holl Cristionogion y byd, i fyned allan i ryfel yn erbyn y Twrciaid i ennill y bedd sanctaidd oddiar y paganiaid diffydd, fel y caffai y fyddloniaid gyflawni eu defosiynau yn ddirwysr, yn y fan gysegredig.

Fe deithiodd Peter i fynu ac i wared ar hyd y trefydd a'r gwledydd, gan brogethu 'rhyfel y groes,' gydag awyddfryd mawr dros ben, gan wahodd holl Cristionogion o fewn terfynau cred i ymuno yn yr ymgyrch, ac addaw, yn enw y Pab, i bob un a wnai hyny, y byddai iddo gael lle yn y nef-oedd, fel gwobrwy am y cyfryw deilyngdod.

Darfu i luoedd mawrion, gyda mawr frwyddedd, gymmeradwyo y cynnygiad; a rhoddasant eu henwau i lawr, a hwy a gawsant bob un rodd o 'groes goch,' fel arwydd o'r anrhydedd, a galwyd yr ymgyrch yn 'Rhyfel y groes.'

Rhyffeddol mor rymus oedd yspryd coel-grefyddol yr oes hono! Canya, er y diehon fod ambell un gwir dduwiol yn eu mysg, drwy gael ei ennill i feddwl y dylai Cristionogion anturio eu bywydau i ennill y tir sanctaidd, a'i feddiannu ef, yn hytrach na'i fod yn cael ei fathru gan baganiaid halogedig, y rhai a erlidient, ac a orthryment y Cristionogion drusain, y rhai a fyddent yn arferol, yn niniweidrwyd eu calonau, o fyned i ymweled a'r manau cyssegredig lle y bu eu Harglwydd a'u Gwaredwr farw drostynt, ac y claddwyd ef. Er hyny, pell iawn ydym ni oddi wrth feddwl mai gweithred grefyddol, neu ymddygiad duwiol, oedd ymrestru i anturio eu bywydau mewn rhyfel mor ddiles, ar sail mor ofer-goelus; ond yn hytrach yn bechod dirfawr, ac yn rhyfyg dychrynnyd, a bod Duw wedi dangos ei fawr anffoddionrwydd at y Cristionogion yn yr oesoedd hyny o'r herwydd. Canya fe

* *Crusade, Rhyfel y groes*; sef rhyfel a gynaliwyd gan Cristionogion, dros amryw oesoedd gynt, i geisio ennill gwlad Judea oddiar y Twrciaid.

laddwyd millwau o ddynion yn yr ymgyrch ynyd hwn.

Yn y flwyddyn 1096, cyhoeddodd llu dirfawr o Gristionogion, o amryw gannoedd o filoedd o nifer, o amrywiol wledydd Ewrop, tua gwlad Canaan, a Godfroy, Duc Bouillon, yn ben arnynt; a hwy a ennillasant Jerusalem oddiar y Twrciaid. Ond o'r holl gannoedd a miloedd hyn, nid oedd o honant yn fyw, pan gymmeryd y ddinas oddiar y Mussulmansiaid, ond 60,000 o wŷr arfog: hyn a fu yn y flwyddyn 1099. Gwnaed Godfroy yn frenin ar Jerusalem; ond eise a fu farw yn fuan wedi hyny. A'r rhai a fuont fyw ar ei ol ef a ddyoddefasant ymgyrchfeydd parhaus o ryfel oddi wrth y Mussulmansiaid dewrion a ffyrnig, canys nid oedd heddwch iddynt na dydd na nos, haf na gauaf. Yr oedd dymuniad cyffredinol drwy yr Eglwys Cristionogol drwy holl wledydd y gorllewin am ymuno â'u brodyr yn 'Rhyfel y groea.'

Ar un achlysur aeth can mil o blant ar daith eu pererindod i Jerusalem; ond fe drengodd y rhan fwyaf o honynt o'n dychwelyd i drefynau Germany. Er i amrywiol o dywysogion Ewrop, ar ol hyn, fyned allan gyda lluoedd mawrion o flwyr i wlad Canaan, i amddiffyn eu brodyr Cristionogol ag oedd yn cael eu gorthymu yn y wlad hono; er hyny, meddaf, fe gollwyd Jerusalem drachefis, yn y flwyddyn 1187, a hi a aeth yn ol i ddwyliaw a than lywodraeth y Twrciaid. Ac fe fu holl ymgeiadau y galluoedd gorllewinol yn annhyciannol i sicrhau yno lywodraeth gadarn a pharhaus.

Wedi agos i holl dywysogion Ewrop, am ddau can mlynedd, dreulio eu nerth yn ofer, yn erbyn gelyn Cristionogaeth, y Twrc, ac i chwaneu na chwe miliwn o fywydau gael eu colli o dro i dro yn yr ymgyrch, bu gorfod iddynt roi i synu y dref Ptolemais, yr orsaf filwraidd olaf a feddiannodd y Cristionogion yn Palestina, (yr hon a elwid yn Llyfr y Barnwyr 1. 31. yn Accho, ac yn awr a elwir St. Jean d'Acre); syrthiodd hon hefyd i ddwyliaw y Twrciaid, a hwy a'i meddiannasant hi.

Ni ennillwyd dim yn y byd i wir grefydd yn yr holl ryfeloedd gwaedlud a meithlon hyn. Eithr y Twrciaid mewn canlyniad i'r rhyfeloedd hyn, a ennillasant wlad y Groegiaid; canys yr oedd Ymerodraeth Groeg yn gwanhau yn ddifawr, fel nad allent gynnal i synu ryfel â hwy. Am hyny, fe gymmerodd y Twrciaid y fantais ar wendid y Groegiaid, a hwy a ymwithasant yn mlaen i'w tiriogaethau hwynt o bryd i bryd, yn Asia leiaf, ac yn Ewrop hefyd; ac o'r diwedd hwy a ddodasant ben ar Ymerodraeth Groeg am byth, drwy gymmeryd dinas fawr Constantinople oddi arnynt, yn y flwyddyn 1453. Yna gwithasanteu galluoedd millwraidd hyd yn nod i dueddau Hungary, ac oddiyno hefyd ar amryw achlysuron hwy a fygwithasant Germany ei hun.

(i'w barhau.)

Y BIBL.

O bos llyfr a ddaeth i feddiant, y Bibl yw y rhagoraf, a'r rhagoraf o lawer. Mae cynnwysiad y Bibl yn gyfryw, fel y ceir ynddo beth sydd yn gyfaddas i bob dyn, yn mhob oed, ac yn mhob sefyllfa. Dyma y lle y gall y gwas, a'r meistir, a'r forwyn, a'i meistres; rhieni a phlant; swyddogion gwladol ac eglwysig; gweinidogion a phobl eu gofal; brenin a deiliaid; cyfoethog a thlawd; gwyn a dû; hen ac ieuangc; claf ac afiach, droi eu golwg a chael cyfarwyddyd manwl, goleu, ac eglur pa fodd i rodio a boddioni Duw yn y byd sydd yr awr hon. Dyma llyfr y gallwn yn hyffsied ag ef i'r charau, yr ysbytai, a'r gwallgof-dai, a throi golygon y trueniaid gresynus a breswylent y lleoedd hyny ato, a dangos iddynt, er ised eu sefyllfa, eu bod yn y wlad lle mae Duw trugarog, a graslawn, hwyrfrydig ei ddig, ac aml ei drugaredd, a'i fod yn hoffi trugarhau wrth bechaduriaid aflan iawn, a'i fod, yn iawn ac Aberth ei anwyl Fab, wedi cael llwybr cyfreithlon, unol â'i briodoliaethau sanctaidd, i achub pechaduriaid, a'i codi byth ar ei ddelw o bob iselder, ac y gellir myned iddo tu yma i dan uffero. Dyma y Llyfr sydd yn rhoddi cysur a chynnalïaeth i'r saint yn ngwynbeu eu beichiau, a'u trallodau, ac yn y diwedd a dry gysgod angu yn foreu ddydd. Y Bibl sydd gan y saint yn hanl i'w goleuo, yn golofn i'w harwain, ac yn ffynonau i'w disychedu. Yma dangosir gwledd, ar ba un yr ymborthent; y dangosir noddfa, yn yr hon yr ymlechent; ac y dangosir cysgod, dan yr hwn yr ymguddient. Cofio y Bibl, a'r dibriadod a wnaed o hono, a dry yn bryf na bydd marw yn nghydwyddau y colledigion; a chofio yr un Bibl, a'r pethau a gawsant ynddo a thrwyddo, a rydd nerth yn fferau y duwioellon i fyned yn mlaen drwy ganol tiriogaethau Sehon ac Og, i'r 'deyrnas a barotowyd iddynt er seilied y byd.' Parchu y Bibl sydd resymol, ei ddarllen sydd ddynol, ond ei gredu sydd ddwulol. Credau ei fygythion, nes crynu rhagddynt; credau ei addewidion, nes ymallyd ynddynt; credau ei orchymynion, nes ufuddhau iddynt. Yn y Bibl y ceir yr hanesyddiaeth hyaf, y dwinyddiaeth puraf, a'r athrawiaethau cadarnaf: yma y ceir y drychfeddyliau mwyaaf eang; y barddoniaeth mwyaaf hedegog, a'r araithyddiaeth mwyaaf grymus. Dyma y Llyfr a ddarostwng baganiaeth China, coel-grefydd Hindostan, ac eillun-addoliaeth yr India Ddwyrainol. Y Bibl a ymlid Fabometaniaeth o wlad y Twrc, Pabyddiaeth o Rufain, a diddauiaeth o Ffrainc. Dyma y Llyfr a wna yr India Orllewinol fel Eden, a Madagascar fel gardd yr Arglwydd. Yr Alcoran Mahometanaidd a yrir i warth, y Talmud Iuddegw i gywilydd, a Shaster yr Hindw a gyll ei aarhdedd. Cyn pen hir, fe fydd i'r Bibl fyned i'r Iwerddon dlawd, ac yna, ei chyfoethogi—i Lydaw dywyll, ac

yna ei gofeno—i fynwes yr Iuddew ang-rhediniol, nes ei wneyd yn Gristion prydf-ferth. Y gau brophwyd a dynir oddiar ei orsedd; Brahmin yr India a gyll ei aw-dardod; a'r Pab a'i Gardinaliaid a ddar-fyddant a thwylo y cenedloedd. Bydd gwneyd pererindod i Meca; ymollwng dan olwynion y Juggernaut; a thynu eneidiau o'r purdan wedi myned allan o'r *ffasiwn* am dragywyddoldeb. 'Ond bydd gwybodaeth o'r Arglwydd wedi llenwi y ddacar, fel y mae y dyfroedd yn toi y môr. Yr Iudd-ewon a impir yn eu holewydden eu hun, a chyflawnder y Cenedloedd a ddaw i mewn.' 'Bydd llewyrch y lleusad fel llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul yn saith mwy nag arferol.' O! amser hyfryd fydd hwnw, pan ddelo y Bibl i fod yn Llyfr bob tŷ, yn Llyfr pob dyn, ac yn Llyfr pob calon, dros wyneb y ddacar i gyd. Y pryd hyny, bydd cyfoeth, dawn, ac awdurdod mawrion ein gwlad, a phenaethiaid y bobl yn cael eu rhoddi ar waith o blaid teyrnas y Cyfryngwr, a'r rhestr hirfaith o bechodau a euwai yr apos-tol, sydd yn cau bob un a'u cyflawno allan o deyrnas nefoedd, wedi eu hebargofti yn llwyr o'r tir, a ffyrwthau yr Yspryd yn blod-eno yn eu lle. Yn y dyddian dedwydd hyny, ni bydd eisien cerydd-dŷ yn mhob tref, a charchar yn mhob Sir; ni bydd eisien cetspwl na chwnstabl, cyfreithiwr nac ynad heddwch; gwagheir y chwaredau, ysbytai, a'r carchardai. Y cannoedd o filoedd a delir yn bresennol bob blwyddyn i filwyr a swyddwyr creili, am sefyll fel at-egau ar ffordd rhwyg ac annuwioldeb y genedl, a ddefnyddir y pryd hyny at ar-graffu Biblau, a dedwyddoli y trigolion. Nid rhyfedd fyddai, pe cai y chwareduŷ broninol ei wneyd yn Gapel, a carchardy *Old Bailey*, ei wneyd yn Ysgoldy: Prif Weinidog y llywodraeth, yn un o Weinidog-ion y cyssagr, a phrif arglwydd y Trysorlys, yn athraw yn yr Ysgol Sabbathol; arglwyddi ac arglwyddesau yn ysgrifennu a'u llaw 'eiddo yr Arglwydd ydym ni, ac yn ym-gyfenwi ar enw Israel'; breninoedd yn cael eu gwneyd yn dad-maethod, a breninesau yn sam-maethod; dyfnodd Euphrates yn cael eu sychu, a ffordd rydd i freninoedd y dwyr-ain yn cael ei gwneyd; hiliogaeth duon Cam yn cael eu gwneyd wrth y miloedd yn gym-meradwy yn yr anwylyd, a'r Iuddewon yn cael eu casglu o bodwar chwarter y byd, a'u rhoddi i adfeddianu etifeddiadaeth eu tadau. Yna bydd yr amser dedwydd hwnw wedi dy-fod i ben, pan y bydd i'r angel Iefain a llef uchel, 'Aeth teyrnasoedd y byd yn eiddo ein Harglwydd ni, a'i Grist ef. Ac efe a doyrnasa yn oes oesoedd,' a dywed pob calon Amen.

DAVID WILLIAMS.

Tŷ Ddewi, Dinorwic.

Nerthol yw dwyfol air Dofydd,—llesol,
Llusern fawr yspienydd,
A gwir y saif y Gair sydd,
Drwy guwech oes dragywydd.

CYFAILL D. W.

DIRWEST

"Y mae tyrfa yn dyfod."

YN mhob man, lle y mae Cristionogaeth yn uchel ei phen, casineb at bechod yn fodeuog, a chwant am weled rhinwedd a moesoldeb yn cynnyddu, mae yn y manau hyny, son mawr am feddwod a'i ddrygloni—sobrwydd a'i lesoldeb,—a Dirwesta'i add-asrwydd i waredu y byd oddi wrth ei lwr meddwol. Ond yn y manau hyny, lle mae sef gyda'r achos mwyaf yn brin, marweidd dra ysprydol yn ymdaenu, ac ychydig o weled gwerth rhinwedd, a drwg pechod, ni chymmerant nemawr o sylw ar ddrg effeithiau meddwod, a daionus ganlyniadau Dirwest. Mae meddwod yn haeddu ei wrthwynebu hyd at waed, pe byddai angen; a hyny yn ngwyneb amryw oethau. Dyl-em ei wrthwynebu, am mai efe yw prif bechod ein cenedl; dylem ei wrthwynebu er mwyn codi cymmeriad gwaradwyddus ein cenedl; a dylem ei wrthwynebu am ei fod yn bechod ffaithd yn ngolwg ein Cre-awdydd.

Un o'r pethau sydd wedi cyffroi meddyl-iau Cristionogion, dynagarwyr, a gwladgar-wyr, yn fwyaf neillduol ydyw sylwi ar y dyrfa, a'r torllwyth anghynges a ffaithd sydd yn dyfod allan o geudod meddwod. Gellir dywedyd am hwn yn dra phriodol, fel y dy-wedai y merched yn eu caniadau am Da-fydd, sef, ei fod wedi lladd ei fyrdiwn. A chyda yr un addasrwydd y gellir dywedyd am dano, fel y dywedwyd am Gad ar ei enedigaeth, 'Y mae tyrfa yn dyfod.' Yn bresennol, sylwn ar rai o'r tyrfaoedd ech-rydus sydd yn canlyn hwn. Yn

I. Mae tyrfa o bechodau yn ei ganlyn.

II. Tyrfa o glesfydau.

III. Tyrfa o hebwlun.

IV. Tyrfa o gervddon a barnedigaeithau oddiwrth Dduw. Ond i sylwi yn

I. Ar y dyrfa o bechodau sydd yn dilyn meddwod.

1. Mae godineb ac annuwioldeb yn dilyn hwn. Yr hen Lot, pan iedd, a odineb-odd gyda'i blant ei hun; pan gafodd Balaam yr Israeliaid i feddwi buan iawn y caf-odd efe hwynt i odinebu; canys fo farna amryw wŷr dysgedig, mai y moddion a ddefnyddiodd Balaam i rwydo Israel, oedd gosod mân-dafardai gerllaw y gweryll, a rhoddi yn y tafardai hyn y merched glanaf o eiddo y Moabiaid, fel pan y bydd-ent wedi eu poethi, a'u meddwi, gau y gwlyb-yroedd meddwawl, y byddai iddynt gyflawni godineb gyda hwy.

2. Mae meddwod yn arwain i falchder. Dywed rhai fod llawer mwy o angon am godi sefydliad yn erbyn balchder nag yn er-byn meddwod; ond yn un peth, ni ellir codi cymdeithas yn erbyn hwn, canys yn y galon y mae yn llechu, ac ni all ond Duw ei hun ei feistrollo a'i ladd. Hefyd, y mae meddwod yn arwain i falchder, ac oblegid hyny, ymddengys mwy o angen am ei wrth-

wynebu ef, yn gymmaint a 'bod meddwodol ym arweinydd, a balchder yr hyn a arweinir lldo. Dywed y Bibl yn eglur ei fod yn arwain i falchder. Dywed y prophwyd, 'A hefyd, gan ei fod yn troseddau trwy win, gŵr balch yw efe, ac heb aros gartref; yr hwn a helaetha ei feddwl fel usfarn, ac y mae fel angen, ac nis digonir.' Dywed yr apostol Paul am ryw rai, 'mai eu bol oedd eu dau,' a'u bod yn ymgoneddu yn eu cywilydd; hyn ydyw, yr oeddynt yn ym-falchio yn eu meddwodol a'u glythineb; ac y mae llawer yn y dyddiau hyn yr un fath a'r rhai hyn; beth yw y brolio fydd gan lawer eu bod wedi yfed rhyw gymmaint o ddiodydd meddwawl y noson a'r noson, neu y diwrnod a'r diwrnod, a'u bod wedi bod ar eu *term*, fel y dywedant. Braidd y tybia llawer o ddynion leuallge eu hunain yn llangian, oni byddant wedi bod yn feddw rhyw gymmaint o weithiau: onid yw hyn yn brawf amlwg fod meddwodol yn arwain i falchder?

3. Y mae yn arwain dynion i anystyr-iaeth o'u diwedd, ac i bellhau y dydd drwg; 'Ac edrychwch arnoch eich hunain (medd Crist) rhag i'ch calonau un amser drymhanu trwy lythineb a meddwodol, a gofalon y bywydd hwn, a dyfod y dydd hwnw arnoch yn ddisymmwrth.' Mae yn caledu y galon, ac yn ei gwneyd yn ddigon anystyriol i ddywed- yd, 'Heddwch fydd i mi, er i mi ychwanegu meddwodol at ayched, a rhodio yn nghyn- dynrwydd fy nghalon.'

4. Mae meddwodol yn gwneyd dyn yn anystyriol yn ngwaith yr Arglwydd. Cawn enghraifft o hyn yn ngwaith Nadab ac Abihu yn offrymu tân dyethir ger bron yr Arglwydd, o herwydd pahan y lladdodd Duw hwy yn y fan.

5. Mae meddwodol yn arwain i gynhenau ac ymrysonau: 'I bwy y mae cynen, i bwy y mae dadwrdd, i bwy y mae gweliâu heb achos?' 'I'r neb sydd yn aros wrth y gwin, i'r neb sydd yn myned i ymofyn am win cymmysgedig.' Gymaint o ymladdau, ymrysonau, a chynhenau a achosir gan feddwodol; y mae hwn yn gyru gŵr yn erbyn y wraig, y rhieni yn erbyn y plant, a'r plant yn erbyn eu rhieni; gyr hwn frodyr i gynfigenu tuag at eu gilydd, a chymmyd-ogion i ymryson ac ymladd a'u gilydd: ond pan dynir achos meddwodol ymaith, fe 'drig y blaidd gyda'r oen, a'r llewpart a orwedd gyda'r mŷn, y llo hefyd, a chenaw y llew, a'r anifail bras a fyddant yn nghyd, a bachgen bychan a'u harwain.' Bydd yr hen feddwon, y rhai ydynt fel bleiddiaid, yn addfryn fel yr oen, a'r diotwyr, y rhai ydynt greulawn, megys llewpardiaid, yn ddiwedd fel y mŷn. Brysied y dyddiau hyn i ben.

II. Mae tyrfa o glefydau yn canlyn hwn. 'Y mae tyrfa yn dyfod.' Pe gofynid, pwy sydd yn dyfod? dywedai y dyfnglwyf gyda'i fol chwyddedig, wele fi yn dyfod. Dywedai

y droedwst, gyda'i draed chwyddedig, ac af- luniaidd a chloff, wele finnan yn dyfod. Dywedai y dwylaw crynedig, wele minnan yn dyfod. Dywedai y trwyn porphoraid, a chwyddedig, a'r llygaid cochion tanllyd, yr ydym minnan wrth y drws. Dywedai y darfodedigaeth, gyda'i wyneb llwyd, yr yf minnan yn dyfod. Dywedai y parlys, gyda'i ddwyllaw crynedig, wele finnan yn dyfod; ie, dywedai angen, breniu y dychryniadau, a'r bedd, y ty rhagderfyndedig i bob dyn byw, yr ydym minnan yn sefyll wrth y drws. Mae yn sicr na fuasai un ran o dair o'r clefydau sydd yn ein gwlad, oni b'ai cyf- eiddach a meddwodol ein cyd-wladwyr. Pa faint sydd wedi marw cyn eu hamser o herwydd yfed y gwlybyroedd meddwawl? Dywedir fod o ddeugain i ddeg a deugain o filoedd yn marw yn flynyddol yn y deyrn- as hon, o herwydd yfed y gwlybyroedd meddwawl.

Yn ddiball, pan ddaw y byd—i adael Diodydd bastardlyd;
Hoedl a ddaw i'w llawn hyd,
All ceinferth, oes y cynfyd.

Y Parch. D. JONES.

'Ni fydd o hyn allan fachgen o oed, na henafigwr, yr hwn ni chyflawnodd ei ddyd- iau; canys y bachgen a fydd marw yn fab canmlwydd, ond y pechadur yn fab can- mlwydd a ddvethir;' 'ac megis dyddiau pren, y bydd dyddiau fy mhobl, a'm beth- oledigion a hir-fwynhant waith eu dry- law.'

III. Mae tyrfa o helbulon yn dilyn meddwodol. Mae helbulon presennol yn ei ddilyn — gwa, ochain, gweliâu, llygaid cochion, dwylaw crynedig, a thraed cloff, ac aflluniaidd, ydynt canlynianad meddwodol; ie, bydd y meddwyn druan, ar ol gwas- aethu ei eilun, yn gorfod gorwedd yn y ddaear yn y diwedd, a'i esgryn yn llaw o hechodau ei leuengtyd, ac yn ochain ar ei i'w gnawd gurio. Mae helbulon gwladol a theuluaid yn dilyn hwn; mae tlodi teulu- aidd a gwladol yn ei ddilyn: 'Na fydd yn mysg y rhai sydd yn meddwi ar win, na mysg y rhai glythion ar gig,' ebe Solomon, 'canys y meddw a'r glith a ddaw i ddiol; a'r neb a garo olew a gwin, ni bydd gyf- oethog.' Meddwodol sydd wedi achosi bod cymmaint o weithdai (*workhouses*), carcer- au, claf-dai, ac ysbyt-tai yn ein toymas: onid hwy yw yr achos fod cymmaint o ddiol ac angen yn ein gwlad? ac nid yw bywy ryfedd yn y byd wrth ystyried fod cym- maint a 50,000,000 o bunnau yn flynyddol yn cael eu haberthu i'r eilun druan; ie, ff cymmerid i mewn y draul *stare* sydd yn myned at dalu i feddygon, cyffwrddwyr, &c. o herwydd canlyniadau meddwodol, ni byddai y swm ddim llai na *stare* mewn o bunnau. 'Y mae tyrfa yn dyfod,' o h- bulon teuluol a gwladol i gael yr h- gawr yma.

IV. Mae tyrfa o farnedigaethau yn dilyn hwn. Os edrychwn i'r datguddiad dwyfol, cawn amryw engreiffiau o farnedigaethau uw ar feddwn.

1. Mae lle cryf i feddwl mai meddwn oedd Nadab ac Abihu pan darawyd hwy gan yr Arglwydd, fel y buont feirw; canys yn ganlynol i'r digwyddiad hwn, rhoddos yr Arglwydd orchymyn i'r offeiriad gan ddywedyd, 'Gwin na diod gadarn nac yf di, na'th feibion gyda thi, pan elych i baceil y cyfarfod; a'r rheswm a rydd efe dros y gwaharddiad yma ydyw, 'fel na byddoch feirw,' yr hyn sydd brawfegulr, mai meddwoedd meibion Aaron pan fuont feirw ger bron yr Arglwydd.

2. Meddwoedd Nabal pan fu efe farw; canys efe a wnaeth wledd fel gwledd breinin, 'Ac chalonn Nabal oedd lawen ynddo, canys meddw iawn oedd efe, &c. ac yn nghylch pen y deng niwrnod y tarawodd yr Arglwydd Nabal, fel y bu efe farw.'

3. Cawn engraifft arall o farn Duw ar feddwn yn Amnon mab Dafydd, yr hwn a a laddwyd gan weision Absalom; 'Ac Absalom a orchymynodd i'w langcïau, gan ddywedyd, Edrychwch, attolwg, pan fyddo llawen calon Amnon gan win, a phan ddywedyf wrthy, Tarewch Amnon, yna lleddwch ef (nac ofnwch), oni orchymynais i chi; ymwrolwch, a byddwch langcïau glewion. A langcïau Absalom a wnaethant i Amnon, fel y gorchymynasai Absalom.'

4. Meddwn oedd yr Amaleciaid pan darawodd Dafydd hwy oll, oddi eithr pedwar cant o wŷr. 'Yr oeddynt wedi ymwasgaru ar hyd wyneb y tir, yn bwyta, ac yn yfed, ac yn dawusio: a Dafydd a'u tarawodd hwy o'r cyfnos hyd y prydawn dranoeth, ac ni ddilangodd yr un o honnynt, oddi eithr pedwar cant o wŷr ieuaingc.'

5. Meddwoedd Ela, breinin Israel, pan laddwyd ef gan Zimri ei was, 'canys efe a gyd-fwriadodd yn ei erbyn, ac efe yn yfed yn feddw, &c. A Zimri a aeth, ac a'i tarawodd ef, ac a'i lladdodd.'

6. Meddwoedd Belshassar, breinin y Caldeaid, y dydd y lladdwyd ef. 'Efe a wnaeth wledd fawr o fili o dywysogion, ac a yfodd win yn ngwydd y mil, wrth flas yr hwn y dywedodd efe, am gychu llestri teml yr Arglwydd. Ac wedi eu cyrchu, efe a'i wragedd, a'i ordderchadon a yfasant o honnynt, ac a foliannasant eu duwiau o aur, arian, pres, haearn, pren, a maen; ond buan iawn y darfu eu digrifwch, canys bysedd llaw gŵr a ysgrifennasant ar galohiad y pared, yr hyn, pan welodd y breinin, efe a ofnodd, a'i wyneb a newidiodd ei wedd, ei lwynau a ymddatodasant, a'i liniau a gurasant yn nghyd, a'r noson hono y lladdwyd Belshassar.' Y Babiloniaid hefyd, deiliaid Belshassar a ddarostyngwyd drwy eu meddwdod; 'canys hwy a feddwasant ar ddydd gwyl Belus, eu duw; a'r porthorion, fel creili, a

osgeulussasant eu dyledswydd, canys hwy a adawsant y pyrrh yn agored, fel y cafodd y gelynlion gyfio i ddyfod i mewn i'r ddinas, a lladd rhifed mawr o'r ddinasyddion; gwelwn mai meddwdod fu yn foddlion i ddarostwng y ddinas gadarnaf a fu yn y byd erioed, ac yn gychwyniad i'w hollol ddinystyr; canys erbyn y dyddiau presennol, y mae hi wedi ei dinystrio mor llwyr, fel na ellir rhoddi un sicrwydd o'r man y safai hi. Meddwoedd Alexander Fawr pan roddodd efe ganiatad i'r hen butain hono losgi llyso ardderchog Persopolis. Ie, meddwdod a roddes derfyn ar fywyd yr enwog ddyn ardderchog hwnw, yr hwn a orchfygodd yr holl fyd adnabyddus cyn bod yn ddeg ar hugain oed. Gymmaint o ddrwg a wnaeth meddwdod erioed; y mae wedi dyrysu amgylchiadau personau a theuluoedd, wedi bod yn Achan yn ngwersyll y saint, wedi bod yn fuddion i ddiorseiddu breinin-oedd, a darostwng yr ymerodraethau cryfaf, y mae wedi dwynllodi, gwarth, a thrueni i'r byd, wedi galw am farnedigaethau Duw anwm, ie, mae hwn wedi lluddias llwyddiant yr efigyll a bendithion ysprydol, ac wedi gyru miloedd i drueni tragwyddol. Llwyddodd yr Arglwydd ymdrechion ei bobl gyda'r Cymdeithasau Dirwestol, hyd nes y byddo achos meddwdod, (sef, gwlybyroedd meddwdol) wedi eu lwyrr ddisodi; a brysied y dyddian y gellir dywedyd, Syrthiodd, syrthiodd meddwdod, cyfoddach, a diota. Hyn yw dymuniad eich ufudd was.

RHIST. AB OWEN WILLIAM.

Bryn glas, Mon.

DIRWEST YN LLANGEFNI.

SŴ.—Y mae yn wirionedd diymwad mai gogoniant unrhyw gyfundraeth aydd yn ol y dylanwad daionus a rydd ar ei phroffeswyr; felly y mae genym ddigonedd o eiamplau yn ein hymyl, yn llefaru yn nerthol, yn mucheddau y rhai a fuont gynt yn feddwn; y mae y gyfundraeth Ddirwestol ynddynt hwy yn ymddangos yn dra gogoneddus; a oes rhyw *Fryn* yn ddigon *Caled* i wadu hyn? Y mae yn ffaith fod Dirwest wedi codi hen feddwn o'u beiddau, yn anialweh hen Gibroth Hattafah; ie, er gorwedd o honnynt yno am driugain mlynedd; dyma iddynt yr adgyfodiad cyntaf, a thebycach ydynt o gael yr ail, a chael o honnynt y trydydd yn orfoleddus. Ychydig sydd o dori ar yr ymrwymiad yn y lle hwn; na, na, y mae yma ugeiniau wedi eu planu ar lan afon Dirwest; a mwy hoffus ydynt o sŵn dŵr a Dirvest, na dadwrdd cegrwth y dafarn a'i diod syfrdanol. Nid ydyw olwynion cerbydau Dirwest wedi arafu yn Mon, fel yr ofer-haera rhai gwag siaradwyr, ac nid erys hyd nes y codir holl feddwn ein thrallan o byllau y glwybyroedd dinystriol. Y mae yn eglur, mai un o'r prif golofnau

ag sydd gan y diafol i gynnal ei deyrnas
i hyny, ydyw y gwilybroedd meddwol; ac
felly, nid rhyfed fod ei sawrhydi Satan-
aidd yn ymgynhyrfu. Gwranddo air, San-
balat, a thithau Tobia, y mae eich ym-
gyrch mor ofer yn erbyn Dirwest, ag ydyw
i gwn gyfurth ar yr haul pan yn dyfod o
ystafelloedd y dwyrain.

Cawsom Gyfarfod Dirwestol cysurlawn dydd Llun y Paeg; bernir fod tua mili a hanner yn y cyfarfod hwyrol; ac yn mhilit ereill a annerchasant y gwyddfodolion, yr oedd Mr. Robert Parry, (*Robyn Ddu Eryri*), yr hwn a draddoddod ddwy o areithiau godidog, yn llawn o resymau anatebawdy, yn gymhlethedig âg ysgrythrau lawer, er syndod a dwyenydd i'r gwrandawryr yn gyffredinol.—Yr eiddoch yn gwir;

CAWR GWAN.

• **GOPYNIADAU.**

Syr,—Byddaf ddiolchgar am i'r gofyniad canlynol gael ymddangos yn y Drysorfa.

A ellir ystyried unrhyw beth yn llw, megis yr Adduned Dirwestol, heb gymmeryd gair Duw fel mewn llys gwladol?

CAMP GWAH.

CAIS AM GYFIEITHLAD.

(Gweddi.)

AT Y BEIRADD.—Da chw! a gaff eich talentau awenawl ein dysguyni, (bugeiliad a gwŷr yr aradr), ar hyd mnyddau Cymru, i anadlu y pennillion isod yn ein iaith ein hunain; dywed Jesus, mab Sirach, nad yw yr un nerth, pan droer ef i iaith arall; etto, mewn perthynas i'r pennillion uchod, os collant beth o'u grym wrth ddyfod dros y Clawdd Offa, dychymmygas y bydd llawer Cymro wedi hennu, yn gorfod cwympo ar ei liniau a flaen yr awel.

**'And Satan trembles when he sees
The weakest saint upon his knees.'**

Troed yr Wyddfa.

BUGAIL

WHAT various hindrances we meet
In coming to a mercy seat;
Yet, who that knows the worth of prayer,
But wishes to be often there.

**Restraining Prayer, we cease to fight;
Pray'r makes the Christian's armour
bright:**

Gives exercise to faith and love ;
 Brings every blessing from above.

Pray'r makes the darken'd cloud with-
draw:

Pray'r climbs the ladder Jacob saw :
And Satan trembles when he sees
The weakest saint upon his knees.

While Moses stood with arms spread wide
Success was found on Israel's side;
But when through weariness he fail'd,
That moment Amaleck prevail'd.

Were half the breath that's vainly spent,
To heaven in supplication sent;
Our cheerful song would oftener be,
'Hear what the Lord has done for me.'

COWPER.

ATTENTION.

*Ateb i Ofyniad W. Thomas, Llanfynydd, yn
Rhif. 98, tu dalen 55.*

Gor. A ydyw yn addas arferyd offerynnau cerdd mewn addoliad cyhoeddus dan y Testament Newydd?

ATEB. Nac ydyw; oblegid pethau yn perthyn i'r oruchwyliaeth seremonïol yn *unig* oeddynt; ac nid oes genym yr un ystyrthyr yn cadarnhau, nac un esiampl ystyrthyr yn cefnogi, yr arferiad o honnynt gan y Testament Newydd. Pe buasai ang-enheidrwydd am danynt, buasai ein Hieciawdr wedi rhoddi i ni esiampl fel y canlynem ei ôl; oblegid yr ydym yn cael, mai efe a sefydlodd yr *ordindad hon* yn yr Eglwys efangylaidd, a hyny ar yr un pryd, ac yn yr un lle, ag y sefydlwyd yr *ordindad Super yr Arglwydd*.

Mai, 1839,

IEUAN GLAN GWYBRO.

Ateb i Ofyniad ADDA, yn Rhif. 100, tu del.
117.

Gor. Ai yr un peth a feddyllir wrth Fab-
wysiadu ac Ail-eni? Ynte, a ydynt i'w
gwahaniaethu?

Ar. Ydynt. 1. *Ail-ai* ydy cyfnewidiad gorwch-naturiol o eiddo yr Ysyrdd Glân ar galon a buchedd y rhal a gedwir. Y mae pob dyn yn ei enedigaeith gyntaf, yn blentyn digofaint, ac o had llyngedig; ond yn yr Ail-enedigaeith y maent yn cecleu gwneyd yn greaduriaid newydd, ac o had amlyngedig. Y mae i'r cyfnewidiad hwn amrywïol o enwau yn yr ysgrifthyrau, megis, *Bywban*, 'A chwithban a fywbedd eaf'. Eph. 2. 1. 'Myned trwodd o farwol-aeith i fywyd'. Eph. 5. 4. 'Ffarfo Crist yn y galon'. 2 Petr. 1. 4, yn nghyd âg amryw ereill. Y mae pob dyn with natur, nid yn unig yn farw i bob datoni, ond belyd yn byw mewn camwedd a phechod, ac yna farw dan y feldith ddyledus am danynt. Y mae ei holl serchiadau yn ddacrol, ei ddeall yn dywyll, ei ewyllys yn gydras, ei syniadau yn gnaudol; ond yn yr Ail-enedigaeith, y mae egwyddor holl wrthwynebydd yn cael ei phlanu yn y dyn, afegegyddor o fywyd ysgrydau, yna y mae ei holl ymgais am ymdebygoli i Grist. fel y mae delw yr hwn sydd yn cenedla ar yr hyn a genedlir. 2. *Mabysiad*, mewn ystyr naturiol, ydyw gweithredau yn gymmeryd arall i'w deulu, i ymddwyb tanafael yn o'i teulu. Wedi ei fabysiad yr oedd Moses yn fab march Pharaoh a yna fabysiad yr oedd Esther yn fab y decaai: felly yn ysyrddol y mae pob dyn yn fabysiad i Grist.

dwyn pechaduriaid i'w dŷ a'i deulu ei hun, ac y maent yn cael cyd-gyfranogi o freintiau y tŷ. Y mae breintiau goruchel wedi eu rhaglunio iddynt; y mae ganddynt Dduw yn Dad, a Christ yn Frawd a Phyrnwr; a'r Yspryd Glân i'w harwain a'u dyddanu; y mae ganddynt ddysfodfa i'r tŷ, a bod yn mhlith y plant, a rhyddid fel y plant, ac i ddysfod yn hyderus at orsedd-faingo y gras, a nerth i lefain 'Abba Dad,' ac y maent yn cael eu cymmwyso a'u sancteiddio i fwynhau 'yretifeddiaeth anllugredig sydd yn nghadw yn y nefoedd iddynt.'

Mon. IEUAN GLAN GWYFRO.

Ateb i Ofyniad CAWN GWAN yn Rhif. 100, tudal. 117, am eglurhad ar Gal. 3. 10., y rhan flaenaf, 'Canyis cynnifer ag sydd o weithredoedd y ddeddf, dan fellidith y maent.'

Fy marn i yw, mai nid gweithredoedd y ddeddf a feddylir yn benaf yn yr adnod, ond personau neu ddynion. Y mater sydd dan sylw gan yr apostol, yw profi mai trwy ffydd yn nghyfiawnder Crist y mae pechadur dychweledig yn cael ei gyfiawnhau ger bron Duw.

Adn. 6. Megis y credodd Abraham i Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder, y gwybyddwch felly, mai y rhai, h. y. dynion sydd o ffydd, y rhai hyn yw plant Abraham.'

Adn. 9. 'Felly gan hyny, y rhai sydd o ffydd, h. y. y credinwyr a fendithir gydag Abraham ffyddlon.'

Adn. 10. 'Canyis cynnifer ag sydd o weithredoedd y ddeddf, h. y. cynnifer o ddynion, y rhai sydd yn ceisio boddioni y ddeddf a'u gweithredoedd goreu; y dynion hyny, neu y rhai hyny, dan fellidith y maent. Mae yn wir nas gall eu gweithredoedd fod yn wirioneddol dda; canys nid oes iddynt wreiddyn da. Nid ydynt wedi eu creu yn Nghrist Iesu i weithredoedd da. Eph. 2. 10.'

• Dŷ ydyw y gof a'i geiniog hefyd.' *Diar.*
SELYF.

Ateb i Ofyniad DAVID JONES, Rhif. 100, tudal. 117,

Y gofyniad yw, A ydyw y ddeddf foesol yn rheol buchedd i gredadyn? Ac os ydyw, pahan na chedwid y seithfed dydd yn Sabbath, ac nid y dydd cyntaf o'r wythnos, o herwydd y seithfed a nodir i'w sancteiddio yn y pedwerydd gorchymyn?

DIAU fod y ddeddf foesol yn rheol buchedd i'r credadyn. Os amgen, yr wyf fi yn gofyn pa le y caiff well rheol buchedd; cyfiawnder y gyfraith yw cariad, sef caru Duw a'n holl galon, a'n cymmydog fel ni ein hunain: pa reol well na hŷono? Os dywedir mai bywyd neu fuchedd Crist Iesu yw rheol buchedd y credadyn: atebwyf, mai cyfraith Duw yn fyw oedd buchedd Iesu

Grist. Yr oedd y ddeddf foesol yn fyw yn holl natur a buchedd Iesu Grist. Efe a esponiodd y ddeddf, nid yn unig yn ei athrawiaeth, yn ei bregeth ar y mynydd, Mat. 5. 7. a 6. 7. ond hefyd yn ei ymddygiad at ei Dad, ac at ei elynion. Fe garodd ei Dad dan ergyd y cledddyf cyflawn tanllyd wedi deffro; carodd ei elynion, gan ddywedyd, 'O Dad madden iddynt.' Gan hyny, nid oes modd cymmeryd bywyd Iesu yn rheol, a hyny mewn gwirionedd, heb gymmeryd ar un waith y ddeddf foesol yn rheol; ac fe ddywed yr apostol Paul, nad ydoedd ef yn ddi-ddeddf i Dduw, ond o dan y ddeddf i Grist, 1 Cor. 9. 21.

Onid nid yw newidiad y Sabbath o'r seithfed dydd i'r dydd cyntaf o'r wythnos, yn gwanychu, nac yn lleihau dim ar ddaioni ac awdurdod y ddeddf, nac yn gwanychu dim ar foesoldeb ac awdurdod y pedwerydd gorchymyn, mewn un gradd. Cofia y dydd Sabbath, i'w sancteiddio ef. Eif. 20. 8. Nid yw yn dyweyd, Cofia y seithfed dydd, i'w sancteiddio; felly hefyd Deut. 5. 12. Cadw y Sabbath, &c. Ond, mae yn wirionedd eglur, mai y seithfed dydd oedd y Sabbath, hyd adgyfodiad Crist o feirw. Nid oes dauil anian yn y Sabbath, mwy nag oedd yn y llestri, neu y gwisgoedd sanctaidd gynt. Ond y mae Duw wedi ei fendithio, a'i neillduo at wasaneth sanctaidd, ac ordinhadau sanctaidd ei addoliad sanctaidd, &c. Ac am fod gwaith y prynedigaeth yn fwy na gwaith y greadigaeth, fe welodd doethineb Duw yn addas i newid y dydd o'r seithfed i'r dydd cyntaf o'r wythnos, i'r dyben iddo fod yn ddydd cofadwriaeth arbenig o adgyfodiad Iesu Grist o feirw.

Fe fynai, ac fe fyn Duw gadw cofadwriaeth yn ei eglwys am farwolath ei anwyl Fab. Ac fe drefnodd doethineb Duw ar fod y dydd cyntaf o'r wythnos yn Sabbath, er cofadwriaeth am adgyfodiad Iesu Grist, trwy yr hyn yn benaf, (mae'n debyg) yr eglurwyd ef yn Fab Duw, yn ol Yspryd sancteiddiad. Rhuf. 1. 4. Fe amgen, pa ddydd a fuasai genym yn goffadwriaeth arbenig, yn ddydd cofadwriaeth am ei adgyfodiad ef. Ond dyma y dydd a wnaeth yr Arglwydd, gorfoloddwn, a llawenychwn ynddo. Pa. 118. 24. Galw y Sabbath yn hyfrydwch; pa hyfrydwch a gawsem, oni buasai adgyfodiad Iesu Grist o feirw? Dyma sail ein gobaiith. 1 Petr 1. 3. a 3. 21. Ond bydded i ni alw y Sabbath yn hyfrydwch, sanct yr Arglwydd, sef, yn sanctaidd, yn ogoneddus, y dydd yr adgyfododd Sanct yr Israel o'r bedd yn orchfygw'r ar anghau ac uffern. Y Sabbath a wnaethpwyd er mwyn dyn, ac nid dyn er mwyn y Sabbath: Am hyny y mae Mab y dyn yn Arglwydd hefyd ar y Sabbath. Marc 2. 27, 28.

Pe na buasai y cyfnewidiad hwn, ni buasai genym awdurdod oddi wrth Dduw i gadw Sabbath, ond y seithfed, a hyny yn

llawer i'r dyben i gofio am greadigaeth y bydoedd; buasai yn wasel iawn arnom heb ychwaneg. Ond y mae y Sabbath Cristionogol, yn yr hwn y gallwn gofio yr barchus am greadigaeth y byd, a chofio yn orfol-eddus am adgyfodiad Iesu Grist, a chofio yn obeithiol am dragwyddol orphwysa y saint, a thragywyddol Sabbath gyda'r Oen, heb friw na phoen na gofid.

Eithr, gwybyddwn bod yr Hollalluog yn gorchymyn i ni ei addoli, a'i wasanaethu ef mewn modd sanctaidd a duwiol, trwy gyasegru mewn modd neillidol y seithfed ran o'r amser y mae yn ei roddi i ni i'w addoli, a'i wasanaethu mewn modd arbenig, a chysegredig, a'r amser yw y dydd cyntaf o'r wythnos. A chofiw'n fod awdurdod a moesoldeb yr an yn awr, dan oruchwyliaeth yr efengyl, ag ydoedd dan yr hen oruchwyliaeth, 'Cofia y dydd Sabbath, i'w sanct-eiddio ef.'

SELYF.

HANESIAETH CENHADOL.

FIGION O LYTHYR MR. W. OKELL,* CENHAD-
WR YN JAMAICA, INDIA ORLEWINOL, AT
GYFAILL IDDO YN NGHAERLLEON.

Frith Hill, Jamaica, Mawrth, 1890.

ANWYL GYFAILL A BRAWD.—Er yr amser yr ymadewais â chwi, yn y flwyddyn 1836, mi a feddyllais lawer, yn Lloegr ac yn Jamaica, am ygrifennu atoch: am rai misoedd bum yn meddwl ygrifennu gyd â'r cyfneus-derau cyntaf, ond aeth fy holl benderfyniadau hyd yn hyn yn ofer, ac yr wyf yn go-beithio na chyfrifwch hyn y ddiwyg yn fy nghariad atoch, er i mi roddi cyfiawn achos i hyn. Er na chlywsach oddi wrthyf fi yn bersonol, y mae yn ddilys genyf eich bod wedi clywed am beth o'n gweithrediaidau yma. Gwyddoch yn dda mai tir tywyllwch fel y fagddu ydyw; a pho treuliech ychydig fisoedd gyda ni yma, O! fel y gwerthfawrogech y Sabbath a'i freintiau—cymdeithas brodyr anwyl yn Nghrist, a llawer o fendithion ereill.

Am ansawdd y gwaith yma nid yw ond yn dechreu blaendarddu, ac y mae yn rhy fuan o lawer i adael y maes; ac etto nid yw ein calonogtad yn codi oddiar unrhyw lwyddiant anarferol, a chymmwys yw i nin-nau ddefnyddio yr un geiriau a'r prophwyd gyt "Pwy a gredodd i'n hymadrodd:" ond unig sylfaen ein gobaiht yw addewidion fyddlawn y digelwryddog Dduw.

Ar y ôd o Ionawr diweddf unodd saith â ni, y rhai, yr ydym yn hyderu, a symud-wyd o deyrnas y tywyllwch i gymundeb yr

* Yr oedd y gwr ieuang hwn wedi dechreu pregeth yn Nghaerlleon, gyda chyn-nulleidia Mr. Wilcoxon; a bu am beth am-ser yn prewylio gyda Chyhoeddwr y Drys-orfa, ac o deulu pa un yr aeth allan yn Genhadwr i'r frys hon.

Eglwys Gristionogol. * * * Mae flur-lad Eglwys yn y fath le a hwn yn hyfryd-wch deublyg i ni, am ei fod yn codi cyfneus-derau i ni ymarfer â holl ordinhadau cref-ydd. Hyd yr amser hwn ni chawom y fraint o gyfranogi o Swper yr Arglwydd yn ein plith ein hunain, oddigerth ychydig o droiau erioed. Yn awr ac yn y man arfer-em uno âg eglwys *Dry Harbour* i wneuthur coffa o angeu teiling ein Harglwydd Iesu Grist.

Yn y chwech wythnos diweddf cynnydd-odd ein cynulleidia yn fawr; ond yr ydym yn ofri llawenhau gormod, o herwydd y mae dynion yn ansefydlog fel dwf. Dywedai y Parch. Matthew Henry, fod "yr olwg ar gynulleidia fawr yn rhoi bywyd i'r preg-ethwr," a dilys genyf fod hyn yn wir: ond pan fyddo y gynulleidia hono yn ddiwyg y mae yn diffodd y tân cryfaf. O! na wel-em ryw lafur dyfalach a mwy pryderus am gael gafael yn mhethau mawrion yr iach-awdriaeth.

* * * Cyn belled ag y bum alluog i sylwi, teimlir rhyw awydd cyffredinol i ym-uno â'r eglwys; etto dylem fod ar ein gyl-ladwriaeth ddyfalaf o herwydd fod meddyl-iau dynion yn llawn o gamfarnau ac ofer-goelion, ag sydd yn gofyn amser maith i'w dife ac i'w dadwreiddio. O! na byddai gwir grefydd bob amser yn gyssylltiedig i'r enw Cristion.

Nid oedd ein hysgol yn sefydlog iawn, o barth y nifer a ddenai iddi, yn y flwyddyn a aeth heibio. Yn awr y mae oddeutu 90 a'u henwau i lawr, ac oddeutu 60 yn o gys-son ynddi. Gyda boddlonrwydd mawr y gallwn adfyfrio ar y rhai ag oeddynt un-waith wedi eu solio mewn caethiwd, yr hwn oedd yn rhwystr anorfol iddynt ddygu dim heblaw trin eu harfau at eu gwaith, ond yn awr a ddygsir i ddarllen rhwyddol weithred-odd Duw. Mae llawer o'n hysgolheigion yn cynnyddu yn fawr mewn darllen, ygrif-ennu, a gwahanol gangenau ereill o wybod-aeth gyffredinol, yr hyn a'u gwna hwy yn ddefnyddiol yn eu tymhor, ac a'u cyfyd hwy i'r derbynial a'r sylw hyn ag yr ymddif-wyd hwy cyhyd o hono. O'r nifer uchod y mae oddeutu 14 yn darllen eu Testamentau, a rhai o honynt yn darllen yn dda; ac oddeutu 20 yn ygrifennu, &c. ac ychydig yn dyegu grammadeg a dearyddiaeth.

Mae yr Ysgol Sabbathol hefyd yn lluosog iawn, rhwng 80 a 90 a'u henwau ar y llyr-au. Nid oes ond ychydig o blant yr ysgol ddyddiol yn dyfod iddi. Y rhan fwyaf yd-ynt bobl mewn oed.

Yn awr, anwyl gyfaill, mi a roddais ger-eich bron fyr hance o'n gweithrediaidau yma. Cofiwch am danom wrth orseddfabwys gwa, a bendithied ei Yspryd daionus y gair a bregethir yn y gwledydd cartrefol a thannor. Ac yr wyf yn gobaihtio y caf gwrth a chwi etto yn y nef i ganmol y cariad trwyddol.

W. OKELL.

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

TREFNYDDION CALFINAIDD LIVERPOOL.

Llythyr at Mr. D. Jones, Dinbych, oddi wrth ei Frawd,

Liverpool, Mai, 31, 1839.

ANWYL FRAWD.—Ar ol eich ymadawiad â ni yr wythnos o'r blaen, ac yn ol eich dymuniad olaf wrth *ffurwello*, wele fi yn eich cyfarch â'r ychydig linellau hyn, gan obeithio y cewch asaf arnynt yn ddiogel.

Dechreuaf, gan roddi ger eich bron, ychydig lloffion o'r *Society* yn Pall Mall, boreu Llun y Sulgwyn. Yn y boreu am hanner awr wedi chwech o'r gloch, Cyfarfod Pregethwyr a Blaenoriaid. Rhoddwyd golgyiad byr ar ansawdd yr achos yn mhob Capel o'r eiddom yn y dref hon a'i chyfiniau. Cafwyd boddlonrwydd mawr yn yr hysbysiad o bob un o'r manau, fod *tangwefedd*, *brawdgarch*, a *chydweithio* fel coron ac. amddiffyn mewn modd amlwg a rhyfeddol yn mhllith yr holl wersyll, a'r gwaith, o ran yr olwg allanol, a golwg blodeuog a chysurus iawn arno, a chryn nifer yn troi eu hwynebau i Sion—dim llai y flwyddyn a aeth heibio na 77 o eneidiau; etto, cwynewyd o herwydd ysgafnder llawer o fewn i'r Eglwys, yn enwedig yr ieuengctyd, a bod cryn nifer yn troi eu cefnau ar Eglwys Dduw, gan ddewis y byd yn gartref; annogwyd yr hen i neshau at yr ieuengctyd, ac i gydgyrrysgu â hwynt, ac er dim, i beidio a'u cyfrif yn rhyw ddosparth ar eu penau eu hunain. Yn y *Society* fawr, am hanner awr wedi naw o'r gloch, (pryd y gellir barnu fod dros 1200 o aelodau yn nghyd) wedi gwneyd hysbysiad o ansawdd yr achos yn gyffredinol, llafur, gweithrediadau, a'r hyn a gymmerodd le yn mhob cangen am y flwyddyn a aeth heibio, a gwneyd amrwy o sylwadau buddiol oddi wrth yr adroddiad, dangoswyd fod eisieu cadarnhau meddylliau disgyblion (yn enwedig y rhai ieuainc) yn athrawiaeth fawr yr efengyl, gan fod y dyddiau hyn gymmaint o athrawiaethau newydd a dyleithr: da fyddai dal ar gyngor yr apostol, i Ioan 2. 24, 'Arosed gan hyn ynoch chwyl yr hyn a glywsoc'h o'r dechreuad,' &c. y mae angen dal yr *lew y gair ffyddlon*. Annogwyd i lafurio am wybod meddwl Duw yn ei air, ac i gymmeryd y gair yn unig sylfaen ein cred am bob peth. Yna aed yn mlaen gan roddi ar lawr y ddau fater pennodol i fod dan sylw, sef

I. Am y Cyfammod o ras.

II. Dyledswydd pob Cristion i ymdrechgu o blaid llwyddiant achos Crist yn y byd, neu ar fod yn meddu ar yspryd Cenedlwr.

Gyda golwg ar y mater cyntaf, sylwyd mai môr i'w nosio oedd hwn, ac nid i'w *blymio* na'i fesur; am y Duwdd mawr yn hanfodi yn dri o bersonau, o gyd-dragwyddol, ac yn ogufuwch, ac etto Un Duw; dyma fôr rhy ddwfn i neb creadur gael ei waelod byth; disgyn cang i'r llestri mwyaf i nosio

ar ei wyneb i dragwyddoldeb, heb byth gael glân na therfyn iddo: credu a ddylem ni yr hyn a ddywed Duw am dano ei hun, yr hyn nis gallwn ei amgylfred. Rhyfeddwn ac addolwn wrth goffadwriaeth ei enw mawr, 'Ti hefyd wyt Dduw o dragwyddoldeb hyd dragwyddoldeb.' Gallwn amgylfred pa beth yw bod dynion yn gwneyd, neu yn myned i gyfammod â'u gilydd; ond fod Tri Pherson anfeidrol a thragwyddol yn y Duwdd mawr, yn myned i gyfammod â'u gilydd, pryd nad oedd neb mewn bod ond y Drindod sanctaidd, pwy a feiddia haeru y gall amgylfred y mater yma? mae goruwch deall Seraphim na sant; etto, fod cyfammod yn bod rhwng y personau â'u gilydd, sydd eglur yn yr ysgrythrau: gwel Ps. 89. 3, 4. a 19. 20. 'Gwneuthum ammod â'm hetholedig; tyngais i'm gwas Dafydd. Esg. 42. 1. 6. 'Wele fyngwas, yr hwn ydwyf yn ei gynnal, fy etholedig, yr hwn y mae fy enaid yn foddolom,' &c. Zec. 9. 11. 'A thithau au trwy waed dy ammod,' &c. Zec. 6. 13. 'A chyngor hedda a fydd rhynddynt ill dau.' Mat. 26. 28. 'Hwn yw fy ngwaed o'r Testament Newydd, neu o'r Cyfammod Newydd,' &c. Amlwglyw fod y Tad, yn y cyfammod hwn, wedi ethol y Mab i fod yn Ben i'r Eglwys; wedi rhoddi iddo i'w prynu a'u gwaredu dyfya fawr o hiliogaeth Adda, (gan eu golygu yn eu cyflwr syrthiedig) a hyny allan o bob llwyth, iaith, a phobl, a chenedl; a darfod i'r Mab ymrwymo i gymmeryd achos y rhai a roddwyd iddo, ac a etholwyd gan y Tad, ac mewn amser i gymmeryd eu natur. 'Had Abraham a gymmerodd efe.' Cymmerodd eu pechodau hwy oll (sef, ei holl fyd) yn gyfrifedig arno ei hun, 'Yr Arglwydd a roddes arno ef ein hanwiredn ni i gyd,' yn eu natur fe fû farw yn eu lle, a throstynt, 'Yr hwn a draddodwyd dros ein pechodau ni; a thrwy farw, gwnaeth iawn digonol drostynt, 'Efe yw yr iawn dros ein pechodau ni.' 'Yr hwn a osododd Duw yn iawn.' Yn y cyfammod yma, hawdd casglu wrth yr ysgrythrau fod y Trydydd Person, sef yr Yspryd Glân, wedi ymrwymo hefyd yn achos y dyfya a roddwyd i Grist i'w prynu i gymmwyso yr iechydwrtaeth yn Nghrist adref at bob un yn bersonol, yn rhinweddol, ac effeithiol, yn ol ei ymrwymiad yn y cyfammod o ras. Fe ddaw yr Yspryd i argyhoeddi o bechod, i ail-eni, i greu o newydd yn Nghrist Iesu, i dynu at Grist, i gymmeryd ei eiddo, a'i fynegi iddynt; yn ol y cyfammod, se ddaw yr Yspryd i ddodi y gyfraith yn y meddwl, a'i 'hysgrifenu yn eu calonau; se ddaw i'w dyddanu, i'w harwain, i'w cynnal yn ddiogel hyd eu dygiad yn briodas-ferch gymmws at ei Phriod a'i hanwilyd i'r nef. Yn ol y cyfammod y cymmwsodd yr Yspryd Glân gorph o fru y Forwyn i Berson y Mab; yr addurnodd y ddynoliaeth hono â phob cymmwsder a dawn a gras o'r groth i foren yr adgyfodiad, er ei addasu i gwblhau y gwaith a roddwyd iddo i'w wneuthur. 'Nid wrth

fesur y rhoddwyd lldo yr Yspryd.' 'Yspryd yr Arglwydd Dduw sydd arnaf, o herwydd yr Arglwydd a'm heneidiodd, i efengylu i rai llariaidd,' &c. Esa. 61. Dyma gyfammod wedi ei luniaethu rhwng Tri o Bersonaau yn y Duwddol, yn hollol ac yn sier: a dyma holl ddymuniad ac ieochydriaeth plant Duw; gan mai cyfammod am achub pechaduriaid colledig yw efo, gallwn yn hyderus ofyn i'r Arglwydd i edrych ar ei gyfammod; oddi yma y tarddodd yr afon bur o ddwr y bywyd, disglair fel y grisiaid, 'o orseddfainge Duw a'r Oen, yr hon a ddaetguddiwyd i loan.' O herwydd y cyfammod yr achubir pob enaid a'r a achubir byth; ie, mae y cyfammod yn sicrhau eadwedigaeth tyrla aneirif o bechaduriaid. Yn ol y cyfammod y mae Yspryd Duw yn gweithredu yn ol rhagorol fawredd ei nerth tuag at y rhai a ddygir i greu yn Nghrist; yna mae y cyfammod a'i eiddo, a'i holl gynnwys anfeidrrol, yn dyfod yn eiddo i'r pechadur trwy fydd yn Nghrist, trwy yr hon yr unir y pechadur a Mab Duw. Y mae Duw i'w gael yn Dduw i ni yn Nghrist; a dyma holl gynnwys y cyfammod gras, 'Myf i fyddaf yn Dduw i ti.' Swm yr holl ysgrythyrau yw daeuddad o gyfammod Duw: y mae gobaith bywyd tragywyddol wedi ei addaw gan y digelwyddog Dduw cyn dechreu y byd i bechaduriaid yn y cyfammod. Bendigedig fyddo Duw am ei ddawn annrhaethol. Dyma gadarn sail am fywyd; gallwn fentro pwyso byth arni, hi ddell; sylfaen safadwy yw, am hyny

'Bydd melus gofio y cyfammod,
Draw a wnaed gan Dri yn Un;
Tragwyddol sylfu ar y Person
Gymrodd arno natur dyn.'

Annogwyd (er mwyn ein gwaredu rhag myned yn ysgafn gyda chrefydd) i ymlwytho â phethau trymlon crefydd; ac er dim, i beidio a chellwair â phethau mawr a dyfnion Duw.

II. Yr angenrheidrwydd ar feddu yspryd gweithio ar bob Cristion. Sylwyd fod gwybodaeth sylweddol o bethau yr efengyl yn sancteiddio dyn; yn ganlynol, y mae yr enaid a sancteiddir yn sychedu, ac yn ymdrechru ar fod o ryw ddefnydd dros Dduw, ac i fod o lesiad i bechaduriaid yn ei ddydd a'i genedlaeth. Gweddi y Salmydd yn Pa. 51. yw 'A'th hael Yspryd cynnal fi,' ac oddiar hyny] y dywed, yna y dysgal dy fydd i rai anwir, a phechaduriaid a droir ataf; wedi cael ein hacub ein hunain, dylom arfer pob moddion i gael ereill i'r un sefyllfa. Dechreuwn yn gyntaf yn ein teuluoedd, a oes dim ar ol heb ei gyflawni genym yn y cylch yma? Awn rhagom at ein cymmyddogion, llafuriwn am eu cael hwythau i'r noddfa; ie, gwnawn a allom i ddigaregu y ffordd i'r efengyl i gael ei phrogethu dros yr holl fyd, fel y casglir llafur enaid Iesu dros bedwar cwr y byd;

diwmed gweithio yw hi yn awr, y mae yr orphwysa yn ol; gwanwyn i lafurio yw hi yn broseennol, y mae y cynhanaf i ddyfod; y mae hi yn amser nodedig o fanteisiol i weithio arnom ni, na segurwn; diolchwn i Dduw am gael dyfod i'r winllan, wela yna waith i bawb; ac wele gynnyfer o fensydd, ac y mae cymmelliad arnom i ddyfod yn mlaen i weithio ynddynt; mae y Bibl Gymdeithas, Cymdeithasan Cenhadol, yr Ysgolion Sabbathol, &c. Yn y dref hon, nid yw y gwaith wedi ei orphen; y mae tir newydd o hyd yn dyfod i'r golwg i lafurio ynddo. Llafariodd ein hen dad parchus o'n blaen yn dra egniol a diffino, a hynys ngwyneb llawer mwy o ansantais nas ydym ni dano. Er's oddeutu 34 o flynyddoedd, nid oedd gan y Methodistiaid Calfnaid yn Liverpool ddim ond un Capel bychan; ond erbyn heddyw, (rhwyng y ddau Gapel dros yr afon Mersey) wela gonym chwech o Gapelydd, ac yn ddiweddar, tebygid fod y seithfed wrth y drws. O'r Arglwydd y dach hyn, a rhydd yw yn ein golwg ni, awn rhagom, gan hyny, ac na orphwyswn na byddo Cymro o'wn ein terfynau heb glywed yr efengyl.

Wela i chwi grynodeb o'r hyn a gasglwyd at yr amrywiof achosion crefyddol ac eiddengar o Mai Iaf, 1838, i Mai Iaf, 1839, gan y Methodistiaid Calfnaid yn Liverpool,—

	£	s.	d.
At Gymdeithas y Biblau....	271	11	9
Do. Cenhadol Tramor....	190	9	2
Do. do. Gartrefol..	138	5	8
Do. dalu dyled y Capelydd	370	3	9
Capel newydd Seacombe..	30	9	2
Gynhallaeth yr achos yn Chwarterol.....	62	16	5
Do. y Tlodion....	160	0	34
yr Ysgol Ddyddiol yn Rose Place.....	30	3	11
Yn yr Ysgol Sabbathol, at drani yr un.....	18	5	3
Do. at yr Hibernian Society.....	8	6	4
At dalu llogau yn Nghapel-ydd Oil Street, Birkenhead a Seacombe....	48	9	34
y Gymdeithas Ddirwestol, [aeth £40 o hyn i Swydd Drefaldwyn]	53	9	10
yr Infirmary porthynol i'r dref hon.....	12	11	14
Swm yr holl gasgl. cyhoeddus	1290	2	04
Mwy na'r f. o'r blaen o....	60	9	54
Y cyfanswm a gasgl. yn gyhoeddus, ac Eglwysig yn nghyd yw.....	1910	10	0
Mwy na'r f. o'r blaen o....	165	11	104

Swm Casgliadau pob Capel ar ei ben ei hun.

Capel Pall Mall	595	17	4
Bedford Street	544	14	3½
Rose Place.....	565	9	6
Oil Street	139	19	8½
Birkenhead	23	2	9½
Seacombe	31	6	5

1910 10 0

At gynhaliath Gweinidog-
aeth yr Efengyl, a thraul
yr achos yn gyffredinol .. 424 0 9½

At yr elfennau yn Swper yr
Arglwydd 46 | 6 | 4 |

At gynhaliath Tlodion yr
Eglwys 21 | 12 | 9½ |

At Gymdeithas Dorcas i ddill-
adu, &c. y rhai noeth, yn
benaf yn yr Eglwys 83 | 9 | 8½ |

At dalu'r llogau ar Gapelydd
Oil Street, Birkenhead a
Seacombe, wedi eu casglu
yn y Capelydd yma..... 34 | 18 | 4 |

Casgl. yr Eglwys yn unig .. 610 | 8 | 0 |

Mwy na'r fwyddyn o'r blaen
yn yr Eglwys o 106 | 8 | 0 |

S. JONES.

YR YSGOLION SABBATHOL.

CYFARFOD CHWARTEROL YSGOLION SAB- BATHOL DOSPARTH ABERGELE.

Sabbath a dydd Llun y Sulgwyn, sef y 19eg a'r 20fed o fis Mai, cynnaliwyd Cyfarfod Chwarterol Ysgolion Sabbathol, Dosparth Abergele, yn Prestatyn, yr hwn a dreuliodd yn y dull canlynol:—Am 2 o'r gloch y Sabbath, pregethodd Mr. John Jones, Rhyl, oddiar Salm 34. 11. swm pa un ydoedd dysgeldiaeth yr Ysgol Sabbathol, sef ofn yr Arglwydd, yn nghyd ag annogaethau i fyddlondeb gyda hi.

Am 6 o'r gloch yn yr hwyr, dechreuodd, trwy weddi, Mr. Robert Hughes, Conwy, ac ar ei ol cyfarfwyd y gwyddfodolion gan Mr. John Jones, Rhyl, ag araeth, trwy yr hon y dangosodd bod angen mawr am y fath sefydliad a'r Ysgol Sabbathol, yn nghyd ag annogaethau i bawb i ymuno â hi, a llefain yn daer am dywalltad o'r Yspryd Glân ar ei haelodau; ar ei ol pregethodd Mr. Robert Hughes, Conwy, oddiar Eph. 6. 4, a hyny gyda llewyrch a graddau helaeth o wrddellid.

Am 8 o'r gloch boreu ddydd Llun, cadwyd Cyfarfod Eglwysig, yn mha un yr ymdrin- iwyd â'r materion canlynol, o dan Lyw- yddiaeth Mr. Elias, Ty mawr, Ysgrifun- ydd y Dosparth.

1. Galiwyd am gyfrifon y gwahanol Ys- golion yn y Dosparth.

2. Penderfynwyd i'r Cyfarfod Chwar- terol nesaf i fod yn y Bettws, yr amser a bennodant hwy etto, ac a ddanfonant i bob lle o'r Cyfarfod Miso!

3. Penderfynwyd i Gyfarfod Egwyyddori gael ei gynnal yn y Tywyn, Sabbath yr 16eg o Mehefin, ac annogwyd Cynnyrch- iolwyr y gwahanol Yegollion, i wneyd ym- drech i ddyfod iddo.

4. Gwnaed sylw cyffredinol ar yr Ysgol Sabbathol, fel ordinhad o oeddiad Duw, ac annogwyd pawb o aelodau yr Eglwys i fod yn ofalus am ei phresennoli a'i chyn- northwyo yn ddiifino a fyddlon hyd y mae ynddynt.

Am 10 o'r gloch, dechreuodd, trwy weddi Mr. Robert Hughes, Conwy, a phregeth- odd Mr. William Roberts, Caergybi, oddiar Rhuf. 3. 20, a Mr. Hugh Parry, Llanar- mon, oddiar Job 16. 22.

Am 2 o'r gloch dechreuodd, trwy weddi, Mr. John Jones, Rhyl, a phregethodd Mr. William Roberts, Caergybi, oddiar Psa. 103. 19; da fuaasai i holl Oweniaid (*Owen- ites*) y byd, pe buasant yn gwrandao hon, oblegid yr oedd yn lloegi fel tân poeth ysol a difol eu holl resymau rhodresol, anifeiliaidd, diaffaidd, dinystrrol, a gwag; ar ei ol, pregethodd Mr. Robert Hughes, Conwy, oddiar Rhuf. 10. 4.

Am 6 o'r gloch dechreuodd trwy weddi, Mr. Thomas Jones, Galtmelun (un o hbn- uriaid y Ddyserth), a phregethodd Mr. John Jones, Rhyl, oddiar 1 Petr 3. 18.

Un o'r Cyfarfodydd mwyaf gwlithog ar a welais i erioed oedd hwn; yr oedd y Gweinidogion fel fflam dân, eu gweinid- ogaeth fel tân poeth, calonau y gwan- dawyr yn lloegi ynddynt; hen egwyddor- ion Chartists uffern yn cael eu lloegi fel yd y Philistiaid gan lwynogod Samson. Yr oedd yma wyllo, gwaeddi, canmol, a gor- foleddu yn gymmysg â'u gilydd; mae lle i feddwl fod yma afradoniaid yn cael eu cyrchu adref, oblegid yr oedd yma lawen- ychu a gorfoleddu, 'sain cân a moliant yn mhyrth merch Sion.'

Clywais lawer gwaith, gan ddynion o gymmeriad, ymddiried, a gras, pan y bydd meddwod a diodydd meddwol yn darfod, y bydd Sion yn cael ei dwyn i windy ei phriod i yfed yn helaeth ac uchel o win ei gyffammod ef; yn y capel yr oedd y meddw- dod a ganfyddais i gyd, pawb yn yfed o'r un ddiod ysprydol, heb neb, yr wyl yn meddw- l, a'i archwaeth at yr hen ddiodydd syfr- danol, huddol, a gwenwynol, ag y mae rhai o'r *Stubbornists* yn eu parchu fel *cordial enaid*, a *balm of life*. Gresyn fod gan y cythraul rai o blant Daw yn pleidio y diodydd hyn, pan ag y mae llawer o'i blant ef ei hun yn eu ffeiddio fel maglau diu- ystr.

Cofied y cyfryw wraig Lot, peidio a llwyr- ymwrthod â Sodom a dyuodd y farn arai hi; peidio a llwyr-ymwrthod â'r gwisgoedd

a'r arian a dynodd wahanglwyf ar Gehazi; peldio a llwyr-ymwrthod a'r llafn aur, a'r fantell Babilonig, a arweiniodd Achan dan farn y meini; a phheidio a llwyr-ymwrthod a'r diodydd meddwol y dyddiau hyn, sydd yn tynu culni i enaid llawer un—sydd yn gyru yr Arglwydd o lawer cynulleidfia, yn lleihau gwrandawyr, yn rhwygo Eglwysi, yn poeni cydwybodau tynerus plant Duw, ac yn achosi i rai o'r gelysion gabl y cyfryw fel pe baent feddwn; ond lle mae llwyr-ymwrthodiad wedi disgyn ar gynulleidfia yn gyffredinol, fel yn ein hardal, ie, ein hardaloedd ni, y mae yr achos ar gynydd, a'r Arglwydd yn rhoddi ei bresennoldeb yn amlwg iawn; am hyny, *down with the barrels*, a llwyddiant i Ddirwest a'r Efcngyl i gael teyrnasocdd y ddiaear yn eiddo i'r Arglwydd, a'i Grist ef. *Prestatyn.* ELLIS DOWELL.

CYFARFOD PREGETHU CARNEDDI.

CYNNALIWDYD Cyfarfod Pregethu gan y Trefnyddion Califnaidd, yn y Carneddi, Llanllechid, Swydd Gaernarfon, Mai 18, 19, 20, sef dyddiau y Sulgwyn. Y dydd cyntaf, yn yr hwyr, am 7 o'r gloch, dechreuodd Mr. Thomas Owens, Llangefni, a pregethodd y Parch. John Hughes, Llangollen, oddiar Psa. 34. 19. Am 9 o'r gloch yr ail ddydd, dechreuodd Mr. Thomas Owens, a phregethodd y Parch. John Hughes, oddiar Deut. 33. 3. Am 2 o'r gloch, dechreuodd Mr. William Williams, Llanfairfechan, (henadur), a phregethodd Mr. Thomas Owens, oddiar Heb. 4. 9. Am 6 o'r gloch yn yr hwyr, dechreuodd y Parch. John Hughes, a phregethodd oddiar Diar. 4. 7, 8, 9. Am 8 o'r gloch y trydydd dydd, y bu Cyfarfod Neillduol, yn mha un yr ymdriniwyd am grefydd ysprydol yn ei gwreiddyn, a'i ffrwythau. Am 10 o'r gloch yr un dydd, dechreuodd Mr. Thomas Owens, a phregethodd y Parch. John Hughes, oddiar Titus 2. 14, a'r Parch. William Roberts, Amlwch, oddiar Gal. 6. 14. Am 2 o'r gloch, dechreuodd Mr. Robert Ellis, Ysgoldy, a phregethodd Mr. Hugh Charlés, Gwalchmai, oddiar Esa. 57. 1, a'r Parch. William Roberts, oddiar 2 Petr 3. 14. Am 6 o'r gloch yn yr hwyr, dechreuodd Mr. John Lewis, Mynaddwyn, Mon, (henadur), a phregethodd Mr. Hugh Charles, oddiar Ioan 3. 16, a'r Parch. John Hughes, oddiar Esa. 26. 20.

Cafwyd yr hin yn gysurus iawn, y gwrandawyr yn lluosog, a'r Arglwydd, trwy ei Yspryd, yn dirion iawn, fel nad oes achos i'r gelyn ofyn, 'Pa le y mae eu Duw?' oblegid ei fod mor amlwg yn nghanol ei wersyllfa; yr oedd ei weision wedi eu gwisgo â north o'r uchelder i lefaru, a'r gwrandawyr yn gyffredinol yn teimlo rhyw gynhyrifiadau; a gobeithio y bydd ei effeithiau datlonus ar laweroedd am dragywyddoldeb.

D. OWEN.

CYMANFA LLANFYLLIN.

CYNNALIWDYD y Gymanfa Chwarterol yn Llanfyllin, Swydd Drefaldwyn, Ebrill yr 22, 23, a'r 24. Trefn y pregethau oedd fel y canlyn:—Nos Lun, yr 22, pregethodd y Parchedig W. Morris, Cilgeran, oddiwrth Act 8. 5. Nos Fawrth, Mr. Griffith Hughes, o Swydd Gaernarfon, oddiwrth Eph. 2. 7, a Mr. Thomas Owen, o Fon, oddiwrth Dat. 3. 8. Am 6, bore ddydd Mercher, Mr. Owen Jones o Swydd Gaernarfon, oddiwrth 1 Tim. 6. 6, a Mr. John Edwards o'r Berthen Gron, oddiwrth Heb. 6. 10. Am 10, Mr. John Jones, o Swydd Gaerfyrddin, oddiwrth Phil. 2. 7, 8, a Mr. W. Roberts, Amlwch, ar Ioan 14. 6. Am 2, Mr. R. Humphreys o'r Dyffryn, oddiwrth 1 Cor. 10. 31, a Mr. W. Morris, Cilgeran, oddiwrth 1 Thea. 4. 14. Am 6 yn hwyr, Mr. John Jones, Ceredigion, oddiwrth 1 Tim. 2. 5, a Mr. R. Jones, Bala, oddiwrth 1 Ioan 3. 8. Cafwyd hin gysurus, yr oedd y gwrandawyr yn lluosog, a'r aharwiaeith sydd yn ol dwiolddeb yn cael ei dal allan yn oleu ac yn rymus yn y weinidogaeth.

CYMANFA Y BALA.

CYNNALIWDYD y Gymanfa Chwarterol hon yn y Bala, Swydd Feirionydd, Mehefin 11, 12, 13, 14, pryd y cynnaliwyd y moddion cyhoeddus yn y drefn ganlynol:—Nos Fawrth, pregethodd y Parch. J. Hughes, 1 Ioan 4. 10: a'r Parch. J. Elias, 1 Cor. 2. 15, 16, 17. Nos Fercher, y Parch. J. Charles, Heb. 2. 3, a'r Parch. John Phillips, Ioan 6. 53. Dydd Iau, 6 o'r gloch, y Parch. Enoch Lewis, Esa. 12. 3, a'r Parch. J. Davies, Psa. 136. 23. Deg o'r gloch, y Parch. D. Roberts, Jer. 3. 12, a'r Parch. J. Jones, Llanber, Act. 2. 21, a'r Parch. J. Elias, Rhuf. 15. 18, 19. Dau o'r gloch, y Parch. Richard Lumbley, Dat. 2. 8—11, a'r Parch. John Jones, Llanllyfni, Esa. 42. 1, 2, 3. Chweth o'r gloch, y Parch. Edward Jones, Aberswyth, Mat. 19. 27, 28, a'r Parch. Daniel Jones, Mat. 16. 26. Dydd Gwener, y Parch. David Meyler, Jer. 31. 33.

Y SENEDD YMERODROL

Ty yr Arglwyddi, Mai 27.—Cyflwynwyd llawer o ddeisebau o blaid Llythyrdol ceiniog.

Ty yr Arglwyddi, Mai 30.—Gofynwyd i Iarll Strangford ai ni dderbyniasu y Llywodraeth ddiun hyabysiaeth yn nghyd y ymosodiad fu rhwng yr agerdd-long Prdeinidd Medea, a Slong Pirengie. Mawrffordd o atebiad iddo, darllenai Iarll Miallythymau oddi wrth y Commodore Douglas mai o gamsynied yn unig y cymerodd y peth le, a chyn gynted ag y canfuwyd tyr, gwneid y cwbl i fynn mor dawel ag y gall. Wedi hyny dygwyd achos y Mileriad Prince yn mlaen, pryd y dygodd Arglwydd

Brougham ei gynnygiad yn mlaen yn nghylch y papurau mewn perthynas i ymddygiad y Milwriad Prince. Cyhuddai ei Arglwyddiaeth y Swyddog Milwraidd hwn o lofruddiaethau olynol—a dywedai iddo saethu pump o'r yspeil-rawd (*marauders*) Americanaidd a gymmerwyd dan arfau gan luoedd y Frenines, ac nad oedd ynddo un potrusder i ddywedyd nad oedd saethu y dynion hyn mewn gwaelod oer yn amgen peth na llofruddiaeth; yna darllenai Arglwydd Ellenborough ran o hunan-ymddiffyniad y Milwriad Prince, yr hwn a adawodd grym argraff ar deimladau pawb a'i gwrandawodd.—Yna galwodd ei Arglwyddiaeth ei gynnygiad yn ol. Gohiriwyd y Tŷ.

Ty y Cyffredin, Mai 30.—Llywyddiaeth Jamaica oedd y pwngc a ddygwyd flaenaf o flaen y Tŷ, gan Mr. Labouchere, ac wedi peth areithio o bob tu i'r ddaid, dywedai Arglwydd John Russell ei fod yn galw ar y Senedd i wneyd yr hyn a fyddai yn addas i'w wneuthur o barthed y wlad hon yn yr Eisteddfod yma, ac na adewid i frodorion Jamaica ffurfio rhyw gyfreithiau ammherfffaith er gorthrymu y Negroid; a dywedai fod yn ddrwg ganddo fod Lloegr yn anffod- us wedi talu i'r Planiwgwr yr Iawn am ryddhad y Caethion cyn iddi gael eu gwled yn rhydd i'w boddolnwydd ei hun.—Ac wrth ddiweddu, dywedai na ddylent hwy blygu eu barnau yn nghylch Jamaica er mwyn rhyw wrthddrychau partioli yn unig.

Yna galwai Mr. Creswell ar fod i'r papurau yn nghylch y ddyl (*duty*) a delir ar y nwyddau gwlanan a anfonir i'r Unol Daleithiau gael eu gosod o flaen y Tŷ. Cytunwyd iddo.

Cafodd Mr. Gibson genad i ddwyn Ysgrif i mewn er rhwystro i dynion yn Lloegr a Chymru, a gofrestrwyd unwaith, i golli eu pleidlais mewn etholiad cyffredinol, o herwydd eu bod wedi symud ar ol y Cofrestrriad cyntaf. Yna gohiriwyd y Tŷ.

Ty yr Arglwyddi, Mai 31.—Dygodd Iarll Winchelsea gynnygiad yn mlaen, gwrthddrych yr hwn oedd, meddai, galw ar Arglwydd Melbourne i roi rhyw ddangosiad ar ba egwyddorion y bwriadai lywodraethu y wlad rhagllaw; ac wrth ddiweddu ei araeth, dywedai fod yr amser wedi dyfod pan y gallai alw, yn enw holl bobl Lloegr, am eglurhad gan brif weinidog y Goron pa fodd yr oedd yn fwy galluog i gario yn mlaen achosion y Llywodraeth yn awr nag oedd ychydig ddyddiau yn ol. Arglwydd Melbourne a gyfodai i'w ateb; ac mewn araeth hyawdl a ddywedai, yr wyf yn ddigon sicr na bydd i'r llywodraeth hon gael ei chario yn mlaen ar unrhyw egwyddorion ereill amgen nag a ddeallais na'r rhai hyn, ar ba rai y surfiwyd hi gyntaf, ac y dygwyd hi yn mlaen hyd yn hyn. Yr egwyddorion hyn ydynt EGYDDORION DIWYGLAD, gan fabwysiadu pob mesur ag sydd yn lleol ac yn fanteisiol i'r wlad yn gyffredinol. Yna codai y Dug Wellington ac a gwbl lanbaodd Ar-

glwydd Melbourne oddi wrth un rhan yn y cam hysbysiadau a ledaenwyd mor eang yn ddiweddar; ac a ddywedai, er ei fod yn gwahaniaethu oddi wrth ei Arglwyddiaeth ar lawer pwngc gwladol, etto ei fod yn dilyn gredu na byddai iddo weled y Senedd yn ei adael tra y byddai iddo gyflawni ei ddyddeswydd mewn gonestrwydd a diffuantrwydd. Yna gohiriwyd y Tŷ.

Ty y Cyffredin, Mai 31.—Dywedai Arglwydd John Russell mai amcan y Llywodraeth oedd cyflwyno penderfyniad o blaid y Doll Unffurf o geiniog ar Lythran, yr hyn a dderbyniodd gymmeradwyaeth mawr gan bob plaid yn y Tŷ.

Yr Arglwydd John Russell a hysbysai ei fod am ddyfod a chynnygiad yn mlaen o barthed yr Ysgrif Gwelliant yn Nghyfraith y Tlodion, sef er estyn gweithrediadau y Ddeddf bresennol am un flwyddyn ar ol Eisteddfod y Senedd yn 1840, hyd ba amser yr oedd ei gweithrediadau i barhau; ac yr oedd am ddwyn Ysgrif arall i mewn i awdurdodi Bwrdd y Gwarcheidwaid i orchymyn casglu Treth y Tlodion, yn ngallu pa rai hefyd y rhoddid gorchymyn i gasglu Treth y Sir. A chynnygiad hefyd welliant yn y Ddeddf bresennol mewn perthynas i ymdriniaeth yr Ynadon a bastardidiaid mewn Chwarter Sessiwn. Yna gohiriwyd y Tŷ.

Ty yr Arglwyddi, Mehefin 3.—Darllenwyd Ysgrif Arglwydd Brougham yr ail waith wedi gwrthwynebiad aneffeithiol gan Ardalydd Westminster.

Ty y Cyffredin, Mehefin 3.—Yr Arglwydd John Russell, mewn araeth rymus, a roddes olygiadau y Llywodraeth mewn perthynas i Canada,—ac oedwyd y dadleu ar y penderfyniadau a gynnygiwyd hyd y dydd Llun canlynol.

Ty yr Arglwyddi, Mehefin 4.—Yr Arglwydd Gangellydd a gynnygiodd fod i Ysgrif Dysgyblaeth Eglwysig gael ei dwyn yn mlaen; Esgobion Exeter a Gloucester a wrthwynebasant yr Ysgrif.

Dygodd Arglwydd Brougham ei Ysgrif yn mlaen yn erbyn y mân-dafarnau, ac wedi iddo ymosod yn annhrugarog ar y rhai sydd yn cadw y cyfryw dafarn-dai—darllenwyd hi yr ail waith.

Ty y Cyffredin, Mehefin 4.—Gofynai Syr Hesketh Fleetwood am genad i ddyfod ag Ysgrif yn mlaen er eangu rhydd-fraint (*franchise*) yn Swyddi Cymru a Lloegr i rai yn talu £10 o rent. Gwrthwynebydd ef gan Arglwydd John Russell, ac wrth ranu y Tŷ, cafwyd

Yn ei erbyn 207

O'i blaid 81

Mwy yn ei erbyn —126

Ty y Cyffredin, Mehefin 5.—Gofynai Syr S. Stratford paham y cauwyd porthladd Beunos Ayres i synu gan y Ffrangod, yr hyn, meddai ef, oedd yn rhwystr mawr i drafnidiaeth Brydeinaidd, a dywedai Arglwydd Palmerston fod y newyddion d'

oedda oddiyno, wedi eu ddalio yr 21ain o Chwefror, yn hybysu fod y gwarchae ar y porthladd yn parhau o hyd. Arferodd Gweinidogion ei Mawrhydi bob gallu yn Paris a Buenos Ayres tuag at wstadhau yr anghyffod sydd rhwng y ddwy wlad. Yna aeth Ysgrif yr Hodd-leeniad (*Clerks of the Peace*) trwy y Cyfeistoddiad.

Ar gynnygiad Cangellydd y Trysorlys, penderfynwyd fod 70,000 o bunnau i gael eu talu o gyllid (*revenue*) y tir tuag at addelladau ystablau yn Windsor.

Ty yr Arglwyddi, Mehefin 6.—Daeth Arglwydd Brougham a Deiseb i'w chyflwyno o blaid cynllun y Llywodraeth o addysg Gwladwriaethol, ac wrth ei gyflwyno dywedai ei fod yn erbyn yr Ysgrif am nad oedd yn myned ddigon pell.

Ty y Cyffredin, Mehefin 6.—Yn mhilith pethau ereill rhoddodd Mr. O'Connell rybydd y byddai iddo ddwyn Ysgrif yn mlaen ar yr llog o'r mis hwn er galluogi y Pabddion, i fod mewn swyddau yn llysoedd crefyddol yr Iwerddon; ac (fel y deallwyd ef) i wneyd ei hun yn Arglwydd Cangellydd rhan hono o'r deyrnas gyfunol.

Ty yr Arglwyddi, Mehefin 7.—Arglwydd Lyndhurst, yn ol y rhybydd a roddodd, a gododd i ofyn am i gyfrifon gael eu rhoddi ger bron o'r gorohwyllion a wneir yn Llys y Cangellwr a'r Trysorlys. Cytunwyd ar y papurau, a gohiriwyd y Tŷ.

Ty y Cyffredin, Mehefin 7.—Ymgynnullodd nifer fawr o'r Aelodau i'r Tŷ heddyw—a chymmerodd dadd frwd le mewn perthyn—i Ysgrif Gwellhad Cheltenham, yr hon a wrthodwyd trwy fod

Yn erbyn 186

O blaid 177

Mwy yn erbyn —9

Yna rhoddes Mr. Grote rybydd y bydd iddo ddwyn Ysgrif yn mlaen, ar y 18fed, er cael pleidleisio trwy ballot mewn Etholiadau Seneddol: ac wedi gwrando ar y rhesymau yn erbyn ail ddarlleniad Ysgrif Jamaica, oeddyd y ddadl hyd ddydd Llun.

Ty yr Arglwyddi, Mehefin 10.—Aeth Ysgrif y mân-dafarnau trwy y Cyfeistoddiad a chyhoeddwyd hi. Yna gwnaed yohdyg sylw o Ysgrif am Arglwydd Cangellydd yn Iwerddon. Yna dygwyd Ysgrif y Ddysgybl aeth Eglwysig gerbron, pryd y dywedai Arch-bishop Canterbury, mai gwell oedd i'r Ysgrif i ddadl arni yn un o ystafelloedd y Tŷ nifer bennodol o Arglwyddi ac Esgobion, (yna enwai hwynt) a chytunai Esgob Exeter âg ef yn hyn, gan ddywedyd nad cymmwys ei roi yn destyn dadi ghyhoeddus, ond y dylai gael ei ystyried gydag arafwch a manylirwyd mewn ystafell arall.

Ty y Cyffredin, Mehefin 10.—Dr. Lushington, wrth weled Is-ysgrifenydd y Tal-eithiau yno a ofynai, a oedd Prentisiaeth y Negroid wedi ei ddileu yn Mauritius ai peidio; ac atebai Mr. Labouchere na chafodd ef un wybodaeth benderfynol a oedd Prentisiaeth wedi cael rhoddi pen arno

yn y Mauritius ai peidio, ond na chafodd ef un lle i amneu nad oeddai wedi rhoddi tarfyn arno ar yr 31ain o Fawrth diweddaf.

Wedi hyny dygwyd Ysgrif Jamaica yn mlaen, a chariwyd y rhan a wrthwynebid unwaith trwy swyfaeth o 34, a chytunwyd ar y rhanau ereill o'r Ysgrif.

Ty yr Arglwyddi, Mehefin 11.—Dygwyd penderfyniadau y Cyfeistoddiad o barthod Ysgrif y mân-dafarnau yn mlaen, ond oeddyd y trydydd ddarlleniad hyd ddydd Llun nesaf. Gohiriwyd y Tŷ hyd ddydd Iau.

Ty y Cyffredin, Mehefin 11.—Dygwyd penderfyniadau y Cyfeistoddiad y'nghylch Cleddr-fyrded Manchester a Birmingham, Preston a Wyre yn mlaen. Yna dywedai Arglwydd John Russell, mewn atebiad i Syr James Graham, ei fod am roddi y frainit i amryw wŷr urddasol i argraffu y Cyfeithiad awduredig o'r Ysgrifhynau y Scotland. Yna gohiriwyd y Tŷ.

AMRYWIAETHAU.

Damsein angusol.—Ar yr 2fed o Fawrth diweddaf fel yr oedd W. Williams, Gwernsason, yn agos i Bethesda, Swydd Gaernarfon, yn dychwelyd adref gyda chafyl a throl, digwyddodd fod dynion yn sefthu cerig yn agos i'r ffordd, ac ar fynediad yr ergyd allan dyohrynodd y cefyl, a rhoddodd â'r drol ymaith yn ddychrynlyd, ac yntan ar y pryd yn eistedd ar ei phen blaen. Prysuodd at ben y cefyl i'w atal—methodd yn ei amcan—a syrthiodd, ac aeth yr olwyn dros ei ddwyfron. Yn y fan cymmerwyd ef i dŷ cyfagos, a gweinyddwyd pob ymgelodd alluadwy iddo, ond y cwbl yn ofn—ei ddyweddodd ond ychydig eiriau, a bu farw yn ebrwydd yn 23 mwydd oed. Yr oedd y gwr ieuango crybwylledig yn aelod eglwysig gyda'r Trefnyddion Calfinaidd er ys rhai blynyddau. Yr oedd ei ymddydd yn weddaidd, a'i ddiwydrwydd gyd ag ordihadau yr efengyl yn dwyn tytiolaeth i baw a'i hadwaenai fod Crist yn fywyd iddo. Y noswaith cyn ei farwolaeth bu yn gwrando ar Mr. William Pugh, a'r Parch. R. Jones, Bala, yn progethu. Pregethai Mr. W. P. oddiar y geiriau hyny, "Am hyny byddwch chwistau barod, canys yn yr awr ni thibloch y daw Mab y dyn;" a dywedai y Parch. R. J. yn ei sylwadau, "O bocsibl nad yr odia olaf cyn tragwyddoldeb yw hon i'w nai sydd yma." Ond ychydig oedd y gwraddawr yn ei feddwl, y mae yn ddiannus, y byddai i'r hyn a draddoddid mewn geiriau gan y Gweinidogion fyddiawn yn gael ei gywiro mor effeithiol dranneeth yn y ddawain echrydus hon. Yn marwolaeth ein brawd dymunem i bob dyn glywed y llofgydd 'Bydd barod i gyfarfod a'r Dda'.

R. JONES, Attorney.

INFIRMARY CAERLLEON, *Môr Maf*, 1839.

—Dydd Mawrth, yr 31ain, dygwyd bethau bychan i mewn, oddutu i'w gweld, wedi anafu ei ben yn ddot iawn, a hyspwydall

canlynol:—Yr oedd y bachgen yn hwn yn fab i Mr. Herbert, yr hwn sydd ganddo ran yn rhai o deith-gerbydau y ddinas hon, ac fel plant yn gyffredin mynai fyned ar gefn cefyl ei dad i'r ystabl. Wrth droi yn gyflym o Watergate-street i Crook-street syrthiodd y cefyl ac yntau i lawr. Wedi codi safodd y cefyl am beth amser yn llonydd, a'r bachgen yn hongian wrth yr wrthaf; ond ar ddyfodiad rhai gwragedd i'r drysau, a gwaeddi, dychrynwyd y cefyl, fel y carlam-odd ymaith at yr ystabl nerth ei garnau, gan guro pen y plentyn yn y cerig. Am nad ellid adnabod pwy ydoedd, gan fel yr anafwyd ei ben bychan, dygwyd ei yma gyda brys, ac er arfer pob moddion a dyfais a ell-

id tu ag at ei adferu, bu farw yn fy mreichiau ar ol noswaith o boenau dirfawr. Wrth fanwl chwilio ei ben cafwyd mai achos ei farwolaeth oedd fod y gwaed wedi cymmysgu a'r ymenydd, ac yr oedd pedwar hollt yn asgwrn ei ben, un o honynt yn ddwy fodfedd o hyd, a'r lleill yn llaf. 'Ym mhob rhith y daw anghen.'

Dydd Gwener, y 24ain, dygwyd bachgen bychan i mewn, 10 oed, wedi tori ei goes trwy i faich o wair syrthio arno o fen ar yr heol pan oedd yn ei phassio o'r ysgol, a dywedai amryw o'r rhai oedd yn sefyll gerllaw mai peth tra hynod oedd iddo ddiango a'i fywyd ganddo. 'Beth a waedda? Pob cnawd sydd wellt!' T. J. WILLIAMS.

BAERDDONIAETH.

GALAR-GAN

Am y diweddar Barch. JOHN PRICE, (gwrth-ddrych y Cofiant yn nechreu y Rhifyn hwn); yn nghyda choffiad byr am rai Pregethwyr a Gweinidogion ereill a fuont feirw yn Swydd Drefaldwyn, er s amryw fynyddoedd.

NEWYDD trist a glywais heno,
Anhawdd coelio, mai gwir yw,
Fod John Price Gweinidog effro
Wedi gado tir y byw;
Mae gweithredoedd y Jehofah
'Mhell uwchlaw dirnadaeth dyn,
Ei amcanion a gyflawna
Wrth ei gyngor doeth ei hun.

Mae ei ddoethion orchwyliathau
Uwch syniadau'r doethaf sydd;
Symud gweithwyr medrus gwrol,
Cyn ei bod yn ganol dydd;
Hefyd gadael rhyw eiddilod
Wrth eu diwrnod, hyd yr hwyr;
Etto da, a doeth, ac union,
Yw ei droion oll yn llwyr.

Rhyw gymylau mawr yn synych
Sydd o amgylch brenin nef,
Barn ac iawnder ydyw trigfa
Ei orseddfa uchel ef;
Pan bo'n ni yn methu canfod,
Dywedwn wrth bob tafod, taw,
Mae rhyw bethau nas ceir gwybod
Hyd ryw ddiwrnod mawr a ddaw.

E fu tymmor Price yn syrach
Nag fu haiach yn ein hoes;
Wrth y gorohwyl o bregethu
'Rhwn fu'n gwaedu ar y groes;
Er mor foren y dechreuodd,
Tymmor byr a gafodd ef,
Yn y winllan i lasurio
Cyn gorphwysio yn y nef.

Cyn ei fod yn llawn ugein-mlwydd,
Y dechreuodd ar y gwaith;—
Byr o un-ar-ddeg ar hugain
Pan yn gorphen pen ei daith;

Bu'n gweinyddu'r Sacramentau
O flynyddau, byr o ddwy;
Dirfawr siomwyd ein diagwyliad,
O'i barhad yn llawer mwy.

Fel Timothy, er yn fachgen,
Gwyddai yr Ysgrhythyr Lân;
Cafodd brawf ei bod yn nerthol,
Anorchfygol, megis tân;
Cryfion ydoedd ei gynneddfau,
Amlwg iawn oedd grasau'r nef,
Yn gweithredu yn ei yspryd,
Ffrwytho yn ei fywyd ef.

Pwysig oedd ei Weinidogaeth,
Hen athrawiaeth, cyngor heddi;
Crist a'i aberth a gyhoeddai,
A gwahodddai bawb i'r wledd;
Cadarn yn yr Ysgrhythyr,au,
Croes i'r athrawiaethau gan,
Traethu wnai yn dra difrifol,
A sylweddol, yn ddiau.

Craffus oedd ei olygiadau
Ar y pethau mawr eu pwys;
Cedryn iawn, ac hefyd goleu,
Ei dd'weddiadau sobr, a dwys,
O'r sylfaenol gedryn bethau,
Ei bregethau oedd yn llawn;
Person Crist a'r prynedigaeith,
Hen athrawiaeth fawr yr iawn.

Anwyl frawd a chyfaill tirion,
A Gweinidog fnyddlon oedd;
Am ei dymmor bu'n ddefnyddiol,
Yn neillduol, ac ar g'oeidd;
Bu'n pregethu'r Sabbath olaf
Ag y bu ef yma'n byw;
Boreu iawn y Sabbath wedi'n
Cafodd esgyn at ei Dduw.

Yr wyf yn colli golwg arno,
Nid wy'n nabod mo'n o'n awr,
Yn y bywyd gwynfydedig,
Tebyg i ei Arglwydd mawr;
Gwisgo mae ei arwisg nefol,
Llaw swynhau hyfrydol wledd,
Gyda'r hwn bu'n d'weyd am dano,
Hyfryd naffio yn ei heddi.

Yn eu galar mae'r eglwys,
Am ei golli ef, a'i ddawn;
Y mae ei weddw yn hiraethlon,
Am ei phriod tirion iawn;
Wrth ei weddw wir alarus,
D'wedaf hyn, can's gweddus yw,
Tad ymddifaid, Barnwr gweddwon,
O! mor dirion ydyw Duw.

Chwiliad, creded addewidion
Sydd i'r gweddwon, eglur yw;*
Cysur cryf dan ddwfn ofidiau
Sydd i'w gael yn ngeiriau Duw;
Duw ei dad o'i ras a gofio
A fendithio Daniel bach;
Bydded iddo gael magwraeth
Yn yr hen athrawiaeth iach.

Bydded i'r Eglwys ddeffro,
I weddio arno ef,
Sydd a phob awdurdod hefyd
Yn y byd, ac yn y nef;
Attolyger arno anfon
Amryw o genadon heddi,
Cymmwys iawn i borthi Sion
A danteithion nefol wledd.

Mae fy meddwl yn adgofio
Rhai fu'n gweithio yn ein gwlad,
Gyda gwaith y weinidogaeth,
Gair yr iechydwr iach rad
Sydd er's dyddiau yn gorphwysio
Wedi gweithio'r diwrnod gwaith,
A thrwy ras, a nerthwyd hefyd
I gyrhaeddyd pen eu taith.

Darfa tymhor Jeremiah,
Oedd wrola, yn ei ddydd;
Bu am lawer iawn o fwyddi
Yn cyhoeddi geiriau'r fydd;
Hwn oedd hynaf i mi gofio
Yn egluro geiriau'r nef,
Er mor wrol ei foddylfryd
Marw hefyd a wnaeth ef.

Watkins ddewr o dref Llanidloes,
Darfod wnaeth ei einioes ef,
Pan ar daith yn nhref Cáergybi,
Laniodd i oleuni'r nef;
Teithiodd lawer i bregethu
Gair yr Iesu gyda blas;
Buddiol oedd ei weinidogaeth,
Pur athrawiaeth nefol ras.

Hefyd Thomas ab Meredith,
Gwr fu'n fendith yn ei ddydd;
Pwysig oedd ei Weinidogaeth,
Hen athrawiaeth fawr y fydd;
Yr oedd ef yn wr defnyddiol,
Bywiog effro, buddiol iawn;
Aeth i orwedd i'r hen dddear,
Yno'n gynhar y prydawn.

Ismael Jones, pregethwr fyddlon,
Jones o Saron, felys ddawn,

Sydd er's dyddiau wedi huno,
'Nol llafurio llawer iawn;
Ar ol tymhor maith llafurus
Maent yn gorphwys wedi'r gwaith,
Drwy'r anialwch y teithiasant,
Cyrrhaeddasant ben eu taith.

Jones o'r Gelli, fywiog effro,
Huno wnaeth yn gynar iawn;
Bu'n llafurus yn ei foreu,
Ca'dd fyn'd adref cyn prydawn;
Cyn cyrrhaeddyd dwy a deugain
Ei daith, a'i waith gorphenodd ef,
Wedi tymhor byr llafurus
Y mae'n gorphwys yn y nef.

Jones Dulfonddu, (gynt Mathafarn)
Cadarn iawn y'ngieiriau'r fydd;
Gwir Weinidog, enwog buddiol,
Tra defnyddiol yn ei ddydd;
Eglur iawn, a phwysig odiaeth,
Oedd ei Weinidogaeth ef,
Y gwirionedd fyddai'n ddatgan,
Llefaï megis taran gref.

Llefaï ar y byd i ddeffro,
Gyda chyffro yn ei wedd,
Ac i ffoi i'r noddfa bendant
Am faddeuant rhad a heddi;
A chyhoeddi'n siriol hynod
Gymmod rhad trwy Iesu Grist,
Hyfryd y cyhoeddai heddwch,
A dyddanwch llawn i'r trist.

Yn y Cyfarfodydd Misol
Byddai ef yn fuddiol iawn;
I'r Eglwys yn neillduol
Adeiladol oedd ei ddawn;
Etto darfu'i dymhor gweithio,
Rhaid bod hebddo gyda'r gwaith,
Amryw ag sydd etto'n aros,
Agos ym i ben ein taith.

Prodyr Ieuainge, cofiwch chwithau
Am eich tadau yn eich dydd;
O'r gwirionedd, O! na wtrwch,
Ond parhewch i gadw'r fydd;
Pothau mawr yr ysgrhythrau,
Tystiolaethau Duw ei hun
A fo'n llenwi'ch Gweinidogaeth,
Dim o dybiaeth oer dyn.

Y mae'n awr yn enbyd ddyddiau,
Llawn o athrawiaethau gau,
Hadau y gwenwynig freysych
Sydd yn cael eu mynych hau;
Am yr oes sy'n awr yn codi,
Yr wyf fi yn wir mewn braw,
Yn lle iachus wir athrawiaeth,
Mai diddunwiaeth etto ddaw.

Arglwydd gwna dy Weinidogion
Yn Genadon llawn o dân,
Ac aed gyda'r genadwri
Oleuni par yr Yspryd Glân,
I gyrhaeddyd i galonau
Aed dy ofiriau Ior mewn nerth,
Gwaler athrawiaethau dynion
Yn rhai gweigion, heb ddim gwerth.

Pont Robert.

JOHN HUGHES.

* Ex. 22. 22—24. Deut. 1. 18. a 24. 19,
21. a 27. 19. Jer. 40. 11. Ps. 68. 5, a
146. 9.

Y DRYSORFA.

RHIF. CIV.]

A W S T, 1839.

[LLYFR IX.

COFIANT

Am y Parch. LEGH RICHMOND, A. M. Gweinidog yr Efengyl yn yr Eglwys Wladol, a Chaplan i'w dduneddar Uchelder Breninol DUC KENT.

GAWYD Mr. Legh Richmond yn Liverpool, Ionawr 29, 1772. Ei dad, oedd Dr. Henry Richmond, Physygyr enwog yn y dref hono, ac wedi hyny yn Bath; a'i fam oedd ferch i John Atherton, Ysw., o Walton Hall, gerllaw Liverpool. Cafodd Legh Richmond y fraint o gael mam dduwiol iawn, yr hon, megis Eunice a Lois gynt gyda Timotheus, a'i dysgal ef yn athrawiaeth bur yr Ysgrhythyr Lân, yr hon oedd abl i'w newthur yn ddoeth i iachawdwriaeth.

Pan oedd efe yn 13 oed, efe a anfonwyd i'r ysgol dan ofal Mr. Breach o Reading. Wedi hyny symndwyd ef i Brandford, yn Dorsetshire, yn yr ysgol gyda'r Parch. Mr. Jones, Ficar Loders. Yno efe a ddysgodd yn rhagorol dda, hyd nes iddo fod yn gymmwys i fyned i'r Athrofa i'w ddwyn i fynu i waith y weinidogaeth. A phan oedd yn 17 oed anfonwyd ef i Athrofa Cambridge.

Tra y bu efe yno, yr oedd pawb ar a'i hadwaenai yn tystiolaethu ei fod ef yn ŵr ieuang o alluoedd eneidoli cryfion, ac yn foesol a chrefyddol yn ei ymddygiadau yn mhllith ei gyd-ysgolheigion. Yr oedd efe yn hynod o hoff o Gerddoriaeth: yr oedd ganddo *Piano Forte* yn ei ystafell, ar yr hon y chwaraeai yn fynych.

Fe ordeiniwyd Mr. Richmond yn Ddiagon yn mis Mehefin, 1797, ac yn y mis canlynol, efe a gymmerodd y raddoliaeth o Athraw y Celfyddydau, M.A. Ac ar yr 22ain o'r un mis, efe a briododd â Mary, merch J. W. Chambers, Ysw. o ddinas Bath, ac yn uniongyrchol efe aeth i Isle of Wight, ac a ymaffodd yn ei orchwyl yn y sefyllfa o Gurad yn y ddau blwyf nesaf i'w gilydd, Brady a Yaverland. Ac efe a gwbll ordeiniwyd yn Offeiriad yn Chwefror, 1798.

Yr oedd Mr. Richmond yn ŵr duwiol iawn. Yn un o'i lythrau y mae

efe yn ysgrifenu fel hyn: "Newydd ddechreu o honof ar waith y weinidogaeth, fe gyd-weithiodd amryw amgylchiadau i argraffu yn ddwys ar fy meddyliau yr angenrheidrwydd o chwilio yn ddyfal i mewn i natur gwir grefydd y Bibl. Fe'm hargyhoeddwyd yn ddwys o'r possiblwydd o fod yn ddeallus yn holl byngciau y ffydd Gristionogol, bod yn fedrus yn holl wasanaeth ac addoliad Duw yn ol trefn yr Eglwys Sefydledig, a mwynbau holl ragorfreintiau dygiad Cristionogol i fynu, yn nghyda phob mantais i gynnyddu mewn astudiaeth dwinnyddawl, ac er hyny bod yr enaid yn amddifad o bob gradd o wir grefydd bersonol. Fe wasgodd hyn yn bwysig iawn ar fy meddyliau, fel yr ymroddais i lafurio am wir dduwioldeb, yr hyn sydd yn unig yn cynnwys ffynnonell gwir dangnefedd a dyddanwch."

Mae barn Mr. Richmond ar drefn iachawdwriaeth pechadur i'w gweled yn amlwg yn yr ymadroddion canlynol o'i eiddo, y rhai a ysgrifennodd efe mewn ffordd o sylw ar y geiriau hyny yn Eph. 2. 8, 9, 10. 'Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd; a hyny nid o honoch eich hunain; rhodd Duw ydyw: nid o weithredoedd fel nad ymfrostiai neb; canys ei waith ef ydym, wedi ein creu yn Nghrist Iesu i weithredoedd da, y rhai a rag-ddarparodd Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.' Ffordd a threfn iachawdwriaeth dyn a ellir eu desgrifio yn fyr fel yma:—I. Cariad a thrugaredd Duw drwy Grist Iesu yw yr *achos gwreiddiol* o iachawdwriaeth pechadur. II. Marwolaeth a haeddiant Crist yw yr *achos haeddiannol* o honi. III. Ffydd yw yr *offeryn* drwy ba on yr *ymaffyddi* ynddi. IV. Gweithredoedd da yw yr *ffrwyth angenrheidiol* yn tarddu oddiar wir ffydd, a *phrauc anhepgorol* ein bod ni yn meddiannu yr iachawdwriaeth.

Yn y flwyddyn 1805, efe a symudodd o'r Isle of Wight i Llundain, i fod yn gynnorthwy i'r Parch. Thomas Fry, yr hwn oedd yn Gaplan yn perthyn i'r Loek Hospital, yn y brif-ddinas. Yr oedd yn amlwg iawn fod trefn rhagluniaeth ddoeth y nef yn ei arwain yn y symudiad hwn, fel y byddai iddo fod yn eangach ei derfynau i ddefnyddio ei dalentau yn ngwinllan ei Arglwydd.

Nid hia iawn y bu Mr. Richmond yn preswyllo yn Llundain, eithr efe a symudodd oddi yno i Berigloriaeth Turvey, yn Bedfordshire, ac yno y bu yn llafurus a llywyddiannus hyd ddydd ei farwolaeth.

I ba le bynag yr âi, yr oedd Mr. Richmond yn fedrus a diwyd iawn yn nghysylltiad ei ddyledswyddau gweinidogaethol fel Offeiriad. Efe a ymgysgrododd i'r Arglwydd, ac a lwyr-ymroddodd i'w waith ef. Yma y canlyn ychydig o bigion o'i Ddydd-lyfr ef, pan oedd ar ei daith ar yr achos Cenhadol, ac achos yr Iuddewon, yn pregethu, yn cadw cyfarfodydd, ac yn gwneuthur casgliadau.

1814, *Aust* 8.—Ymadawais â Turvey, a chychwynais i'm taith Genhadol bump ar gloch y boreu. Ciniawais yn C—u, gyda'm hanwyl J—s. Yr oedd ei gyfeillach garuidd, syml, a Christionogol yn peri argraff hyfryd a dwfn ar fy meddyliau. Cyrhaeddais i Leicester erbyn wyth ar gloch yn yr hwyr.

Aust 9.—Mi bregethais ar achos yr Iuddewon, yn Eglwys St. Mary, ar Mat. 10. 8. Teimlais ryddid mawr a chymmorth neillduol i bregethu. Yn y gynnulleidfa yr oedd amryw o Weinidogion o'r Eglwys Sefydledig, ac o'r Ymneillduwyr; yr Arglwydd a'm cadwo yn ostyngedig, a'm hamcan yn gywir, a'm meddwl yn uniawn. Casgliwyd £41. 13.

Aust 10.—Aethum i Derby, a phregethais ar Dent. 32. 4. Drannoeth i Bonsal, a phregethais yn yr hwyr ar achos yr Iuddewon, ar Diar. 3. 27. Casgliwyd £15. 12. Ni chefais nemawr o gymmorth neillduol y tro hwn; ond yr oeddwn er hyn yn teimlo fy meddwl yn lled dawl a gobeithiol.

Aust 12.—Yn fore iawn, mi a aethum i'r fynwent, ac a fum yno yn myfrio yn mhllith y beddan agos i awr gron. Daethum yn fy ol i Bonsal, ac mi roddais air o gyngor yn yr Eglwys i dorf o bobl ieuainge, y rhai oeddynt yn ymbarotol i gael bedydd Esgob yn fuan ar ol hyn. Cefais hyfrydwch mawr

yn y gorchwyl, ac yr wyf yn gobeithio y bydd argraff yr hyn a draddodwyd yn aros ar feddyliau y bobl ieuainge.

Aust 14.—Sabbath. Aethum i Alfreton, ac mi a bregethais yno ar Ioan 4. 22. yn achos yr Iuddewon, a chasgliwyd yn yr odfa £15. 13. Ac mi bregethais yn yr hwyr yn Bonsal ar Ps. 8. 2. Yr oedd yr Eglwys yn llawn dyn o bobl. Cyfarfod hyfryd oedd hwn: canys cawsom wyneb yr Arglwydd arnom.

Aust 16.—Manchester. Pregethais yn St. Stephens, Salford, ar achos yr Ysgol Wladwriaethol, ar Ps. 48. 12—14. *Aust* 18, mi a gyfodais yn foreu, ac a astudiais bregeth erbyn yr hwyr. Ar ol boreufwyd, aethum i gyfarfod Eisteddfod y Boneddigesau yn achos yr Iuddewon. Rhoddais air o gyngor iddynt gyda mawr hyfrydwch. Yno fe henderfynwyd ar fod Cyfarfod Blynyddol Cymdeithas Dychweliad yr Iuddewon i gael ei gynnal yn y dref hon, *Aust* 31. ac y byddai i mi bregethu yn St. Clemens yr hwyr blaenorol. Aethum i Oldham, a phregethais yno yn achos yr Iuddewon, ar Rhuf. 11. 12. a chasgliwyd £21. 16. 1. Mi gefais gymmorth neillduol i gadw yr odfa hon, yn enwedig wrth ymdrin â'r gair 'cymmod i'r byd.' adn. 15.

Aust 21.—Sabbath. Pregethais yn Eglwys y plwyf yn Halifax, yn achos yr Iuddewon, a chasgliwyd £19. Yn y prydawn, mi a bregethais yn Eglwys y Drindod yn yr un dref, lle yr oedd torf fawr iawn, a chasgliwyd £34. Fy nhystyn yn y boreu oedd Ps. 102. 12, 13. Y prydawn, Ps. 122. 6. Cefais wyneb yr Arglwydd gyda mi yn yr odfaon hyn. Pysurais, ac aethum yn yr hwyr i Huddersfield. Pregethais yno i dorf fawr iawn o bobl. Canodd y Wesleyaid eu Capel, fel y gallent oll ddyfod i wrando. Fy nhystyn oedd Rhuf. 11. 15. Odfa ryfodd o effeithiol oedd hon: casgliwyd £71. Paciodd un gŵr bonheddig ddau gini mewn papur deg punt, ac a'u dododd ar y ddyddian gasgl. Yn y diwedd, canodd yr Organ a'r gynnulleidfa yr Haleluia Byrdwn yn hyfryd rhyfeddol, yr hyn a effeithiodd yn fawr arnaf. *Aust* 23. Nyni a fluriasom Gymdeithas yr Iuddewon yn y dref hon. *Aust* 23.—Pregethais yn Eglwys Huddersfield ar Eps. 3. 17—19. Yr oedd y mater yn gwaethu yn ddwys ar fy meddwl.

Aust 24.—Aethum i Halifax, ac a bregethais yn yr hen Eglwys, a chasgliwyd £21. 16. 1. Mi gefais gymmorth neillduol i gadw yr odfa hon, yn enwedig wrth ymdrin â'r gair 'cymmod i'r byd.' adn. 15.

25.—Aethum i Bradford, ac yn yr hwyr, mi bregethais yn Rothwell yn achos yr Iuddewon. Aethum i Bradford i'r Cyfarfod, yr hwn oedd yn lluosog. Yno ffarfiasom Gymdeithas. Areithlodd Mr. S. yn rhagorol o dda ar achos yr Iuddewon.

Awst 28.—Deffroais yn llawn o feddyliau parotoawl at bregethu dair gwaith y Sabbath hwn, yn Leeds. Pregethais y boreu yn St. Paul's, yn achos yr Iuddewon, ar Rhuf. 11. 30, 31. Casglwyd £49. Yn y prydawn, pregethais yn St. John's, ar Ps. 102. 12, 13. Cefais fwy o foddlonrwydd yn yr odfa brydnawn na'r boreu. Y casgliad oedd £22. Ac yn yr un Eglwys mi bregethais yn yr hwyr, ar Mat. 10. 8. i gynnulleidfa hardd yn wir; ac mi a gefais rwyddineb mawr, a hyfrydwch i'm teimladau fy hun, canys mi deimlais fy meddwl yn ymallyd yn achos yr Iuddewon, ac ar yr un pryd yn achos eneidiau fy ngwrandawyr. Yr oedd y canu yn rhagorol. Casglwyd £31. Oll dros gan punt y dydd hwn. Mae genyf achos mawr i ddiolech i'r Arglwydd am y cymmorth a roddodd efe i mi yn y gwaith y dydd heddyw.

Awst 29.—Aethum i'r Music Hall i ffurfio Cymdeithas o Foneddigesau yn achos yr Iuddewon. Gwnaed yno amryw iol o Areithian rhagorol ar yr achlyrs. Pregethais y prydawn yn Birstall, ar Rhuf. 10. 1. lle yr oedd yr Eglwys yn llawn. Casglwyd £17.

Awst 30.—Daethum yn ol i Manchester i Eglwys St. Clement, ac a bregethais yno y nos o flaen y cyfarfod mawr, ar Gen. 17. 5. Awst 31. Cadwasom y Cyfarfod Blynnyddol, a thorf fawr o bobl yn bresennol. Yn y prydawn yn Stanley Bridge Chapel, mi bregethais ar Ioan 4. 22. Casglwyd £18. 6.

Medi 1.—Derbynais amryw lythyr. au. Mi a lafurais lawer y pymthegnos hyn, ond nid wyf waeth mewn dim, ac mewn amryw bethau yr wyf yn well, am yr hyn yr wyf yn teimlo fy hun yn ddiolechgaf i'r Arglwydd, yr hwn yw ffynon pob dyddanwch. Y cynhaunf sydd fawr, a'r gweithwyr ydynt anaml. Mae pwysfawrogrwydd y gwaith yr wyf yn lafurio ynddo yn dyfod fwy fwy i'm golwg yn feunyddiol. Gobeithiaf y rhwydd fy Meistr, yr hwn wyf yn ei wasanaethu, nerth i mi yn ol fy nydd, a'm defnyddio i'w glod, ac er buddioldeb i'w Eglwys, a lleshad cy-

ffredinol i'r byd, yn y lle, a'r dull, a'r amser a fyddo ei hun. Medi 2il a'r 3ydd a defnyddiais i barotoi pregethau erbyn yr amser dyfodol. O! am nerth gan Dduw etto i'w traddodi i'r bobl. Buxton yw y lle nesaf yr wyf yn bwrriadu pregethu.

Rhaid i ni ddybennu, megis ar ganol yr hanesion melysion am ei lafurus deithiau i wneuthur daionia.

Fe ysgrifennodd Mr. Legh Richmond amryw lyfrau, y rhai ydynt ragorol o dda. Efe yw awdwr y llyfr rhagorol hwnw, '*Annals of the Poor*,' yn cynnwys '*Dairyman's Daughter*, *The Negro Servant*, *The Young Cottager*, *The Cottage Conversation*, *A Visit to the Infirmary*.' Y rhai hyn oll a ysgrifennodd efe pan oedd yn preswyllo yn Turvey, ac y maent wedi bod yn fendith i laweroedd.

Efe a fu yn lafurus a gweithgar iawn yn achos yr Iuddewon, ac yn achos Cymdeithas Genhadol yr Eglwys Sefydledig, gan deithio, pregethu, a chadw cyfarfodydd i'r perwyl am lawer o flynyddoedd. Hefyd yn gyffelyb yn achos y Bibl Gymdeithas, fel y mae milloedd lawer yn awr yn fyw i dystio ei agwedd dirion, ei ddull syml, a'i resymau cryfion ar yr achosion daionus a phwysfawr hyn.

Onid mae yn rhaid i ni yma dynu pen ar ei hanes difyrus a buddiol ef, gan adael heibio luaws mawr o bethau ag y buasai yn dda genym eu coffhau. Yn y flwyddyn 1826, fe ddechrenodd ei natur adfeilio a gwanhau. Cyn diwedd y flwyddyn hon, aeth yn analluog i lafurio nemawr y tu allan i'w blwyf ei hun. Efe a symudodd i Cromer yn Norfolk i edrych a wellhai ei iechyd. Efe a wellhaodd dros ychydig amser, ond buan yr aeth yn ei ol yn wanlyd drachefn.

Y ddau Sabbath olaf y bu yn pregethu oeddynt yn nechreu Mawrth 1827. Ei bregethau olaf hyn oeddynt nodedig o ddiifrifol, dwys, a llym ryfeddol. Ei destynau oeddynt Ps. 51. 10. 'Crea galon lân yno, O Dduw.' Ps. 119. 52, 53. 'Cofais, O Arglwydd dy farnedigaethau erioed, ac ymgysurais. Dychryn a ddaeth arnaf, oblegid yr annwielion, y rhai sydd yn gwadu dy gyfraith di.' Dywedodd yn gŵr wrth ddychwelyd o'i wrando ef ar y testyn olaf, 'Yr oedd ei eiriau megis ymadroddion dyn ar ei wely aneu!' Fel hyn y dechrenodd, y lafuriodd, ac y dibenodd y gŵr duwiol hwn ei waith.

EI ORIAU DIWEDDAF.

Wedi ei ysgrifenu gan un o'i ferched ei hun.

"PAN oedd fy nhad yn ei glefyd diweddaſ, yr oedd yn hynod o anewyll-ysgar i fyned i orwedd ar y gwely; ac nis gallaf lai na chydabod daioni Duw, am nad oedd angenrheidrwydd iddo wneyd hyny, o herwydd yr oedd ei nerth yn ei alluogi i eistedd i fynu. Efe a gyfododd bob dydd tra y bu efe byw, ac a eisteddodd yn ei lyfr-gell; oddi-gerth yn unig eifod yn myned i'w wely yn gynnarach, ac yn gorwedd yn hwy yn y boreu fel yr oedd ei nerth yn gwanhau. Yn y bytheffos olaf o'i oes, yr oedd efe yn bur dawel a dystaw, ac yn ymddangos fel pe buasai yn myfyrio ac yn gweddio yn ddibaid, gan ddysgwyl am ei symudiad, a phen draw ei bererindod. Y pryd hyny, yr oedd yn ymddangos i ni nad oedd dim yn aflonyddu arno, a'i fod yn mwynhau mewn gwirionedd gyflawniad o'r addewid hono. 'Ti a gedwi mewn tangnefedd heddychol, yr hwn sydd a'i feddylfryd arnat ti.' Bum yn meddwl lawer gwaith ei fod ef yn meddu y ffydd ag oedd Esgob Leighton, yr hwn a hoffai efe mor hynod, yn ei darlunio, ac yn ei hannog, pan y dywedai, 'Ymdreigled dy enaid ar Dduw, ac yno dyro dy holl bwys.' Yn wir, yr oedd yn hyfrydwch annhraethol i ni weled tawelwch digryn ei enaid; ac yr oedd yn cadarnhau ein meddyliau yn ngwirionedd a gwerthfawrogrwydd yr athrawiaeth ag oedd efe wedi ei phregethu am ddeng mlynedd ar hugain.

"Nyni a welom ein hanwyl dad cyn hyn yn ymdreiglo o ran ei enaid ger bron Duw, o dan deimlad o'i lygr-edigaethau tumewol; nyni a'i clywsom ef yn cwynfan yn ddwys, wedi hir fywyd llafurus a ffirwythlawn, mai gwas anffuddiol ydoedd, gan ymwrthod drachefn a thrachefn â phob gobaith am iechydwriaeth drwy ddim daioni ag oedd ynddo ef, ac yn ffol at Iesu Grist fel ei unig ddinas noddfa. I ddefnyddio ei eiriau ei hun, 'Yn unig drwy ddyfod at Grist fel y tro cyntaf erioedd, yr wyf fi yn parhau i fwyndau heddwch.' Ac er iddo fod dros amser mewn tristwch, ni lwyir adawyd ef. Nyni a'i gwelsom ef ar ol hyny yn derbyn tangnefedd oddiwrth Dduw, ac yn profi ei hun yr hyn a ddywedodd efe wrthyf fi amryw weithiau, 'Mae gan Grist asael ddiogel ynot ti, er mwr wan yw dy asael di ynddo ef.'

"Ac yn awr, ni a'i gwelsom ef yn

gadarn yn y ffydd, yn oriau olaf datodiad natur, gan lawenyachu mewn gwir a diogel obaith o ogoniant Duw. Efe yn wir a brofodd gynnwysiad geiriau diweddaſ fy anwyl frawd, 'Mae yr orphwysfa sydd yn Nghrist yn felys iawn.' Yr oedd efe yn ddystaw, ond yr oedd ei ddystawrwydd yn dywedyd yn eglur iawn ei fod yn mwynhau tangnefedd a llawenydd annhraethadwy a gogoneddus.

"Dau ddiwrnod cyn ei farwolaeth, efe a dderbyniodd llythyr yn hysbysu iddo fod dau ŵr (un o honynt oedd yn offeiriad) wedi cael gwir dröedigaeth wrth ddarllen ei Lyfr yn ef, yr hwn a elwir '*The Dairyman's Daughter*.' Pan ddodwyd y llythyr yn ei law, yr oedd yn rhy wan i'w ddarllen, efe a archodd ar ei fab Henry i ddarllen ef iddo. Effeithiodd cynnwysiad y llythyr yn fawr arno. Efe a ymesthodd yn ei gadair, a gododd ei law, ac a ysgyddodd ei ben amryw weithiau. Yr oedd ei agwedd yn arwyddo mawr ostyng-eiddrwydd, fel pe dywedasai, 'Pa mor amheilwng wyf fi o'r fath anrhydedd!' Ymddangosai fel pe buasai y llythyr yn gweinyddu dyddanwch i'w yspryd gwan ef am rai mynyddau; yr hyn a arweiniodd ein meddyliau, wrth fyfrio ar amgylchiad fy anwyl dad, at gynnwysiad yr ysgrhythr hono, 'Y rhai a dröant lawer i gyfiawnder a fyddant fel y ser byth ac yn dragywydd.' Dan. 12. 3.

"Yn nghylch pump ar gloch ddydd Iau, Mai 8fed, 1827, nyni a lwyddasom i'w gael i'w wely, ond ychydig a feddylasom fod ei angen mor agos. Nis gallai gerdded. A phan oeddym yn myned i ganu y gloch i aiw ar y gwas i'w gynnorthwyo, efe a ddywedodd, y dymunai efe i'w fab Henry i'w gario i'w wely. Yr oedd efe mor deneu, nad oedd ond megis croen am yr asgwrn. Nid anghofiaf byth yr olygfa effeithiol hon, golygfa a roddodd i mi ychwaneg o loes, na'i ffynydau olaf. Yr oedd yn ymddangos i mi ei fod yn gwybod ei fod yn myned allan o'i lyfr-gell, ac na ddychwelai iddi byth mwy; yr oedd ei olwg yn mynegi i mi ei fod yn gwybod hyny. Hwn oedd ystafell ei hyfrydwch ef, lle y bu dros ychwaneg nag ugain mlynedd yn llafurio gyda mawr ddiwydrwydd. Yno yr ysgrifennodd efe ei lyfrau, yno y myfyriodd ei bregethan, yr hyfforddodd ei blant, yr ymddyddanodd a'i ddiadell, ac yno yr offrymodd efe i ffaul ei fawr a'i weddi beunyddol.

Mi sylwais arno pan oedd Henry yn ei gario allan; yr oedd ei wynebpryd yn arwyddo y cyffelyb dawelwch meddwl o hyd. Efe a gododd ei ben, ac a gymmerodd olygfa chwiliadol o amgylch yr ystafell, ei lyfrau, ei fwrdd, ei gadair, ei wraig, a'i blant; yna cauwyd y drws ar ei ol am byth! Efe a gymmerodd y cyffelyb olygfa ar hyd y grisiau a'r esgynlawr, drwy y rhai yr oeddym yn myned, fel pe buasai efe yn canu yn iach i bob peth. Yr oedd agwedd neillduol o leferydd yn ei wynebpryd, nas gallaf ei ddarlunio; megis pe dywedai, 'Wele fi yn marw, ond fe fydd Duw gyda chwi.' Dododd Henry ef yn y gadair; ac efe a eisteddodd yno, i'w ddiosg fel plentyn bach, heb ddywedyd un gair, heb un gradd o grychni cilwgu yn ei wedd.

"Oddentu naw ar gloch, yr oedd yn colli ychydig arno ei hun, ac efe a gynnygiodd siarad; ond nis gallasom ei ddeall; yn unig ni a ddeallasom ei fod yn meddwl am ei gynulleidfa, canys ni a'i clywsom ef yn dywedyd amryw weithiau, 'Fe fydd yn fath ddyrswch!' Gofynodd fy mam iddo, yn mha le y bydd dyrswch? 'Yn yr Eglwys! Fe fydd yn fath ddyrswch yn fy Eglwys!'

"Yn nghylch deg ar gloch, efe a ddywedai wrth fy mam, mewn llais isel, ei fod yn ewyllysio cael ei adael ei hunan, a'n hanfon oll o'r ystafell, a thynu y lleni o amgylch y gwely.

"Yn nghylch hanner awr wedi deg, dyma Mrs. G. yn curo wrth fy nwrw, ac yn galw arnaf i ddyfod i gael golwg ar fy nhad. Hi ddywedodd mai prin y gallai hi ddywedyd fod un cyfnuediad arno. Aethum i'w olwg ar frys. Efe a ddyrchafodd ei lygaid tua'r nefoedd, ac yna a'u cauodd hwynt drachefn. Mi a ddodais fy moch ar ei foch ef; ac yr wyf yn credu i mi yn y mynydyn hwnw deimlo, canys ni allwn glywed, ei ochenaid angeuol ef. Mi feddyliais ar y cyntaf ei fod yn cysgu, ac mi a barheis i edrych arno, hyd oni ddywedodd Hannah, 'Mae eich anwyl dad yn y nefoedd.' Nid oeddwn i ddim yn meddwl ei fod wedi marw; a mi a rwbiais ei ddwyllaw ef, y rhai oeddynt yn parhau yn gynnes, ac a gusenais ei foch lwydaidd, gan ddymunio arno ddyweyd un gair wrthyf; ond buan y canfyddais mai dystawrwydd angen oedd. Troisom oll ein wynebau at ein mam, yr hon oedd erbyn hyn mewn llewyg; ac felly, fo'm gadawyd fy hunan gyda'm hanwyl dad, ar fy nglin-

iau yn ei ymyl, a'i law yn fy llaw. Yr oedd yr un tawelwch sanctaidd yn gorwedd ar ei wyneb ef hyd y fynyd olaf, ac yn ymddangos, megis pe buasai yn dywedyd, 'I Dduw y byddo'r diolch, yr hwn sydd yn rhoddi i ni y fuddugoliaeth.'

PARHAD MEWN GRAS.

GRAS unwaith yn wreiddiedig yn y galon, ni ellir byth ei ddiwreiddio. Er cael prawf o hyn, edrycher yr Ysgrhythrau a ganlyn; Rhuf. 11. 29. Mat. 24. 24. 1 Ioan 2. 19—27. Ioan 10. 28. Rhuf. 8. 35. Luc 22. 32. 2 Cor. 1. 21, 22. Eph. 4. 30. &c. Gellir dwyn rhesymau i brofi hyn, oddiwrth y 1. Anwylddeb, cadernid, cyssondeb a sicrwydd cariad Duw Dad at ei blant. Y mae yn *anwylach* na'r eiddo mam tuag at ei maban anwylaf. Esa. 49. 15. Y mae yn *gadarnach* na'r mynyddoedd. Esa. 54. 10. Y mae mor *gysson* a gyrfaau yr haul, y loer, a'r ser, a dydd a nos. Jer. 31. 35, 36. Y mae mor *sicr* a Duw ei hun. Salm 89. 35. &c. &c.

2. Eiriolaeth lwyddiannus Crist ar ddeheulaw ei Dad, yr hyn a ddichon dros byth gyda'r tangnefedd hyfrydaf, a rhyddid oddiwrth drallod caethwas-aidd, ein sicrhau a'n gwreiddio yn Nghrist, ein parhad mewn gras, a'u tragwyddol arosiad gydag ef yn y byd arall. Rheidiol ydyw i'r hwn a'n diaeloda ni oddiwrth gorph dirgeledig Crist, (wedi unwaith ein gwreiddio ynddo drwy fydd fywiol, ffrwythlawu, mor sicr ag y mae giau ei gorph sanctaidd wedi eu cyssylltu a'i esgryn, ei gnawd wrth y giau, a'i groen wrth ei gnawd) ei dynu allan o'r nef, a'i symud oddiar ddeheulaw ei Dad. Pa allu sydd mor uffernol a fflyrnig ag i feiddio gosod bys arnom yn yr ystyr hyn? Y mae efe wedi tyngu y gallu gwenwynol o bob peth a geisla ein clwyfo, neu ein tyngu yn ol i gollledigaeth. Y mae wedi buddugoliaethu, caethiwo, dwyn mewn goruchafiaeth, a thragywyddol. gadwyno holl elynion ein heneidiau, a chynfigenwyr ein hiechydwrriaeth. Fe ddichon iddynt ein trin, er ein daloni, am yr amser prekenbol; ond ni fyddant byth yn alluog i gyflawni eu hewyllysian lliidiog nag unrhyw glwyf marwol arnom yn y byd hwn, nag yn yr hwn a ddaw.

3. Gweithrediad annyddimadwy yr Yspryd bendigedig. Eph. 1. 13, 14. a 4. 30. A phwy, neu pa beth a all wrthwynebu gweithrediad yr Yspryd Glân,

neu dori ei sêl? Yna, gwelwch, mai y Drindod fendigedig a sanctaidd ydyw sylfaen ansymudadwy ein *parhad mewn gras*.

4. Grym parhad y Gair, unwaith yn wreiddiedig mewn calon dda a gonest. Luc 8. 15. 1 Petr 1. 23.

5. Sicrwydd a melusder yr addewidion mewn perthynas i hyn. Jer. 32. 39, 40. Zec. 10. 2. Ioan 8. 12. 2 Sam. 7. 14, 15. Ps. 89. 31. &c. &c.

6. Grym a gallu fydd. 1 Petr 1. 2—5.

7. Effeithioldeb gweddi Crist. Luc 32. 32. Ioan 7. 15—20. Rhuf. 8. 34.

8. Bywyd parhaol grasau achubol. Ioan 4. 14. Rhuf. 11. 28.

9. Yr anmhosiablrwydd i bob achosion a chreaduriaid ddwyn allan o law Duw, neu dynu dim o'i eiddo yn llywy, neu hollol gwympiad ymaith. Ioan 10. 29.

1. Nid y diafol ei hun a ddichon ei wneuthur. Ioan 5. 18.

2. Nid y byd. 1 Ioan 5. 4. Ioan 16. 33.

3. Nid cynddaredd gydunol, a nerthoedd unedig yr oll o alluoedd y tywyllwch. Mat. 16. 18.

4. Nid pechod. 2 Sam. 7. 14, 15. Ps. 89. 31.

5. Nid gwendid fydd a grasau ereill. Mat. 12. 20. Esa. 42. 3.

6. Nid twyll gau brophwydi. Mat. 24. 4.

7. Nid unrhyw greadur, neu allu creuedig. Rhuf. 8. 38, 39.

Yn anniffoddawl fflam

Enyna'r myglyd lin,

Mae gallu lor dinam

O hlaid yr eiddil un;

Y gorsen a'r winwydden gref,

Gan fod ei gwreiddyn yndd ef.

Glan Hafren.

Cyf. ESYLLYN.

YSTYRIAETHAU DIFRIFOL

I greu sobrwydd yn neiliaid yr Ysgolion Sabbathol.

NID oes un lle yn fwy manteisiol i weled daioni Duw, a rhagorfreintiau ein gwlad, na'r Ysgolion Sabbathol; ac O, mor ofnadwy yw meddwl, nid oes un lle yn fwy manteisiol i ganfod cal- edwch yr oes, nag ydyw yr un Ysgol odidog! Yno y gwelir dynion yn cell- wair uwch ben geiriau gwirionedd a sobrwydd wrth ddarllen dedfryd eu dammedigaeth eu hunain! Ond o ba le y mae hyn yn tarddu? onid oddiar ddi- fflyg o ystyriaethau sobr a difrifol yn y meddwl? Y mae yn ddilys genyf, nad

allai un dyn ymddwyn yn gellweirys yn yr Ysgol, pe ystyriai yn ddifrifol ei fod uwch ben y Gair, yn ol yr hwn y bennir ef yn y dydd olaf. Y mae cyssylltiad anwahanol rhwng y myfyrdod a'r ym- ddygiadau allanol. Yn awr, i'r dyben o gael ymddygiadau addas yn yr Ys- gol, ceisias wasgu at y darlennydd on neu ddan o ystyriaethau:—

1. Cofiw'n mai rhodd werthfawr oddi- wrth Dduw yw yr Ysgolion Sabbathol. Y mae daioni Duw tuag atom ni yn fawriawn. Rhoddodd i ni Gymdeithas i ddwyn digon o Fiblau; a rhoddodd un arall i'n dysgu i'w ddarllen a'i ddefnyddio. A bydded i ni gofio'n wastad fod ein hymddygiadau at rodd- ion Duw, yn dangos pa fodd yr ydym o ran ein hegwyddor tuag ato. Os ydym yn anmharchus o roddion Duw; felly hefyd yr ydym tuag ato yntau. Gan hynny, anwyl ddarlennydd, er mwyn y Cymmwynaswr goruchel, ymddyg- wn yn addas at y drugaredd hon o'i eiddo.

2. Cofiw'n fod genym gyfrif manwl i'w roddi am y defnydd a wnaethom o'n breintiau. Fe ddaw Duw i geisio ffrwyth oddiar y winllan, a blawwyd mewn bryn tra ffrwythlawn. Yn mha le bynag y bydd cyfranogi o ddoniau Duw, disgwylir oddi yno ffrwyth i Dduw. Os nad ydym yn dwyn yn ein nodwedd y rhinweddau a ddysgir yn y Gair a'r Ysgol, yr ydym yn amddifad o ffrwyth i Dduw: a chofiw'n y canly- niad, sef tori i lawr, a thaflu yn tân. Os caiff y pethau hyn eu lle priodol yn ein meddyliau, caiff sobrwydd a gwedd- eidd-dra le yn ein hymddygiadau. A hyn yw dymuniad y gwaelaf o ddeil- iaid yr Ysgol Sabbathol.

PHILOLOGS.

DIGOFAINT.

Bon dyn yn digio o herwydd peti dibwys, sydd wael a phlentynaid; ei fod yn gwylltio, ac yn creuloni, sydd anfeiliaidd; a'i fod yn dal dig a mal- ais sy ddieffig; ond fod dyn yn atal ac yn darostwng tuedd digofus ac ym- ddialgar sy ddioeth ac anrhydeddus, i.e., sy ddynol a duwiol. 'Na fachloded yr haul ar eich digofaint chwi.' 'Nac ymddielwch, rai anwyl. Myf bian dial, myfi a dalaf medd yr Arglwydd.' —*Dr. Watts.* A dilyn y rheol en- aidd hon a barai deulu deddfydd, sym- mydogaeth gysurus, a gwaith ddi- ychol: ac yn niwedd oes o lawer hach, cael marwolaeth dangosedig.

CREFYDD YN NYDDIAU MALACHI.

(*Sylwedd Pregeth gan y Parrh. JOHN BALFOUR, yn y flwyddyn 1745*)

MAL. 3. 16, 17.—“Yna y rhai oedd yn ofni yr Arglwydd a lasarasant bob un wrth ei gymmydog; a'r Arglwydd a wrandawodd, ac a glybu: ac ysgrifenydd llyfr coflawdriaeth ger ei fron ef i'r rhai oedd yn ofni yr Arglwydd, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef. A byddant eiddof fi, medd Arglwydd y lluoedd, y dydd y gwneilwyl briodolodd; arbedaf hwynt hefyd fel yr arbed gwr ei fab sydd yn ei wasanaethu.”

O! y fath wahaniaethiad a hynod-rwydd hendigaid y mae gras yn ei wneuthur! ‘Y rhai oedd yn ofni yr Arglwydd.’ Nid oedd pawb yn ei ofni ef; etto rhai a'i hofneut ef; yr oedd ychydig nifer o rai dewisol yn ei ofni ef: a pha bryd oedd hyny? Yna, pan oedd ereill yn halogedig a drygionus, wedi bwrw ymaith ofn yr Arglwydd, a phan yr oedd hi wedi myned yn beth cyffredin ac arferol i wneuthur felly, yna, yr oedd rhai a feiddient wrthsefyll y gorllf o lygredigaeth a dirywiad, ac a ddewisent fod yn unigol ac annoddaidd, yn hytrach na chydymffurfio i llygredigaeth yr oes. O wynfydedig unigolrwydd! er atgased a fyddo gan genedlaeth ddirywiadig.

‘Y rhai oedd yn ofni yr Arglwydd.’ Afreidiol i mi ddywedyd i chwi fod hyn y fath nodweddiad neu ddisgrifiad cynnwysfawr ac sydd yn cymmeryd i mewn yr oll o gyflwr gwir rasol a sanctaidd ymarweddidiad. Ymddengys hyn yn mhob man yn yr Ysgrhythyr, lle mae ofn Duw yn cynnwys y cwbl o'n crefydd; ac wrth un yn ofni yr Arglwydd deallir bob amser, un mewn ystad o ras, yn dwyn ffrwythau yr Yspryd mewn buchedd sanctaidd.

‘Hwy a lasarasant bob un wrth ei gymmydog.’ Yn ol y Saesoneg, Hwy a lasarasant yn fynych y naill wrth y llall. Mae hyn yn ddisgrifiad cryno iawn o'r mater; ond ffordd yr Yspryd Glân yw traethu llawer o sylwedd mewn ychydig eiriau, a'r geiriau hyn yn fwyaf arwyddocaol ynddynt eu hunain, ac wedi en cyfaddas yn y modd goreu at bob dealltwriaeth.

1. Hwy a lasarasant yr hyn oedd yn gweddu i, ac a allasid ei ddisgwyl oddiwrth rai yn ofni yr Arglwydd; a hyn a wnaethant yn ddisgrifiol ac o'r galon. Yr oeddynt yn ofni yr Arglwydd, ac yn meddwl am ei enw ef: felly hwyl a lasarasant yr hyn yr oeddynt yn ei feddwl; a meddwl yr oeddynt am enw

yr Arglwydd, a hyny o dan ddylanwad egwyddor rasol, sef ofn yr Arglwydd. Wrth ‘enw yr Arglwydd’ y deallir, yr amrywial amlygiadau a'r tystiolaethau am dano ei hun, ei ewillys a'i fwriadau yn holl oruchwyliaethau ei ras a'i ragluniaeth, y rhai yr oedd efe eisoes mewn rhan wedi eu hamlygu, ac a addawsai efe eu hamlygu yn mhellach i'w Eglwys a'i bobl gwedi hyny. Yr oedd hyn yn faes eang i'w hymddyddanion, ac yn cyflwyno iddynt yr amrywiaeth gwerthfawrocaf o'r pethau mwyaf dyddanus ac adeiladol.

Yn y modd yma, gan hyny, yr oeddynt yn ymarferu; yr oeddynt yn meddwl am enw yr Arglwydd, ac yn gwneuthur hyny yn ofn yr Arglwydd, ac yn gyd-weddol a hyny y lasarasant.

Onid gallwn benderfynu gyda'r sicrwydd mwyaf oddiwrth yr hyn a fynegir gan y prophwyd mor helaeth a phenodol mewn rhanau ereill o'r brophwydoliaeth hon, mai y Messiah addawedig, yr Arglwydd Crist, a'u disgwyliaid dymunol trwyddo ef oedd prif destun eu duwiol ymddyddanion; i.e., hyn oedd enaid a mēr y cyfan a lasarent wrth en gilydd. Efe oedd yr Arglwydd, yr hwn yr oeddynt yn ei geisio, Angel y cyfammod, yr hwn yr oeddynt yn ei chwennych, a dyfodiad yr hwn atynt oedd i fod yn fuan, ac yn ddisymwth. ‘Haul y cyfiawnder a gyfyd i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginaeth yn ei esgyll.’ Beth gan hyny a fyddai testun eu lasaru a'u hymddyddanion ond disgwyliaid gogoneddus ffydd, y rhai a gyfodent mor naturiol oddiwrth yr addewidion uniawngyrrh o ddyfodiad Crist,—agosrwydd yr cyflawniad, a holl ryfeddodau gras ac iechydwriaeth mewn camlyniad i hyny.

Hwy a lasarasant yn fynych y naill wrth y llall. Nid rhyw destun achlysurol yn unig oedd hwn ganddynt, yn nghylch yr hyn y gallent wneuthur rhyw ychydig o gyfarchiadau oeraidd, ac yna ei adael, a myned at destun arall mwy boddhaol a difyrus. Nage, ond dywedir yn yr adnod flaenaf, eu bod yn disgwyl am Crist, ac yn ei chwennych. Yn awr, nid oes dim a all roddi cymmaint o agerfa (*vent*) i eiriau a chwennychiad, a disgwyliaid. Nid yn bawdd y gall dynion ymadael a'r cyfryw destun; a phan y gwnant, y maent yn dychwelyd ato drachefn cyn gynted ac mor fynych ag y gallont, a hyny gydag awyddffryd adnewyddol. Ps. 45. 1. E fyn y galon gymmeryd

agerfa barod drwy y tafod, pan fyddo y pethau yn nghylch y Brenin ynawchu myfyriaeth ffydd. Crist yn ddiau yw y gwrthddrych mwyaf hawddgar a dyddanus, a'r gwrthddrych serchocaf a chyflawnaf yn y byd. Mae yn rhyfedd fod neb Gweinldogion nen bobl yn blasu unrhyw bregethu, neu lefaru, neu weddio, heb Grist ynddynt. Sicr yw, os dywedwn ni yn ol yr Ysgrythrau, ac os barnwn ni wrthynt hwy, na all y cyfryw fod o'r rhai sydd yn ofni yr Arglwydd, yn meddwl am ei enw ef, yn ceisio yr Arglwydd, ac yn ymhyfrydu yn Angel y cyfammod.

2. Hwya a lafarasant yr hyn a glybu Duw gyda hyfrydwch a chymmeradwyaeth. 'A'r Arglwydd a glybu, ac a wrandawodd.' Megis y dywedir fod Duw yn gwybod yr hyn y mae yn ei wybod gyda chymmeradwyaeth, felly dywedir ei fod yn gwrandao yr hyn y mae yn ei glywed gyda chymmeradwyaeth: pe angen, y mae efe yn clywed ac yn gwybod y cwbl a lafarir gan yr halogedig, yn gystal a chan y duwiol: ond yma mewn ymddarostyngiad i'n galluoedd gweiniaid ni, ac er ein calonogiad yn y ddyledawydd hon, y dangosir yr Arglwydd megis yn cymmeryd y fath sylw o'r hyn a lafarid, fel pe na buasai yn clywed dim, nac yn sylwi ar ddim arall. Mae yn gwrandao gyda boddlonrwydd neillduol, fel pe buasai ei holl ystyriaeth wedi ei osod ar waith, i.e. wedi ei lwyr feddiannu gan ymddyddanion grasol y rhai hyn ac oeddynt yn ofni ei enw. O! bobl wynfydedig, y rhai, pan y perchir hwy leiaf ar y ddaeary, dynt fwyaf eu parch yn y nefoedd!

3. Hwya a lafarasant yr hyn oedd yn werth ei gof-nodi gan Dduw ei hun. Y mae hyn yn rhyfeddol! 'Ac ysgrif-enwyd llyfr cofdawriaeth ger ei fron ef i'r rhai oedd yn ofni yr Arglwydd, ac i'r rhai oedd yn meddwl am ei enw ef.' Megis pe buasai gan Dduw ei ddydd-lyfr, yn yr hwn y cof-restrai bob gair da a lafarid drosto, neu am dano ef. Mae geiriau pobl Dduw yma yn fynych yn cael eu hysgrifennu yn y tywod; ond yn y nefoedd y mae yn wahanol:—y maent yno yn cael eu cof-lyfruo. Mae dynion yn fynych yn anghofio ein holl eiriau a'n holl weithredoedd da ni, er y gallent fod mewn angen mawr am danynt, a chael eu lleshau yn fawr drwyddynt; ond Duw, yr hwn nad yw eiddo geiriau na'n gweithredoedd da o ddim lleshad iddo, nis

gall byth anghofio y naill na'r llall. Nid yw efe yn anghyflawn, fel yr anghofio unrhyw waith a llafurus gariad a ddangosir tuag at ei enw ef. Ac O mor nodedig y cofid geiriau da Caleb a Josua, pan lafarasant yn dda am Dduw mewn gwrth-ddywediad i eiriau eu cyd-yspiwyr! Wele, y fath wahan-iaeth sydd rhwng barn Duw a barn dynion yn nghylch ymddyddanion dau- iol ei bobl! Beth a fynai y siaradwyr hyn ei ddywededy? yw iaith wawdus eich doethion Philosophyddawl am danynt. Ond beth a ddywed Duw yn eu cych? 'Nodwch hyn i lawr yn fy nghof-lyfr i: clywch pa fodd y lafarant, a pha bethau a lafarant; cof-restrwch ef gyda'r nodiant hyn, 'Byddant eiddof fi y dydd y gwnelwyf briod- oedd; arbedaf hwynt hefyd, fel yr arbed gŵr ei fab sydd yn ei wasan- aethu.'

Llynlleifiad.

PEDR.

CYNLLUN O LLYTHYR

A ysgrifenydd gan y diweddar Mr. GEORGE WILLIAMS,* Ty Dderi, ychydig ddwy- iau cyn ei farw, at y Parch. Thomas Richard, Abergwaun.

ANWYL FRAWD.—Da iawn fuaasai genyf eich gweled: wrth bob tebyg yr ydwyf wedi cyraedd Rhosydd Moab, ac nid yn hir y byddaf cyn gwybod am yr Iorddonen donog wyllt, yn llifo dros ei cheulanau, mae yn debyg i mi fel i ereill. Ai gormod yn disgwyl am ddiangia iach trwy ganol hon, lle mae miloedd yn cael eu gyru gan rym y ffrwd i'r môr marw byth! Trwy ei ras a'i ffyddlondeb ef, yr hwn a fu gyda mi yn holl daith yr anialwch mawr ac ofnadwy, yr wyf yn hyderu yn wan y gwelir finnau yr ochr draw, 'heb ar- naf fraw na phoen,' &c. &c.

Pan y meddyliwyf am yr amryw a'r aml brofedigaethau y deugain mlynedd a aeth heibio, (canys hyny sydd yn llawn er pan ymunais a'm brodyr) nid oes genyf ond rhyfeddu gras y nef! i.e. 'rhyfedd, rufedd ras! O rufedd ras!' Pa fodd y'm cynnallwyd? Paham na'm dysfethwyd? Yr wyf yn cofio gyda galar a gofid dwys am y gwrth- giliadau, a'r tuedd cryf i ddydwelyd i'r Aipht; i.e. nid yw nwyddau crys- ion ieuengctyd, a fu yn gweithredu mor nerthol yno fel ereill, wedi myned yn

* Gwel ei 'Fuchedd a'i Farchod' yn Rhif. 103, tu dolen 184.

angof etto; ac O, mor aml y bum agos a boddi gan helyntoedd y byd hwn! ond wedi y cwbl, trwy ras yn fyw. Mae arnaf ofn gweniaith a thwyll fy nghalon: 'ie, mae llygredigaethau dyfion fy natur yn awr yn fwy adnabyddus, ac yn fwy yn y golwg, nag yn holl ystod fy mywyd. Ond gobeithio nad wyf yn rhyfygu wrth ddywedyd, 'Lle yr amlhaodd pechod, y rhagor amlhaodd gras.' Mae golygiadau ar y drefn ddwyfol, yn amrywiol dystiolaethau yr Ysgrhythrau Sanctaidd, wedi bod yn dra eang ar fy meddylan, tu hwnt i ddim a allaf yn bresennol ei fynegi. Mae hyn hefyd yn peri i mi ryfeddu yn fawr, a dywedyd, Pwy ydwyf fi? a pha beth yw *dyn i ti feddwl am dano?*

Y peth diweddaff sydd wedi bod yn llewyrchus ar fy meddwl yw, yr enw aml iawn mae yr Arglwydd Iesu yn gymmeryd iddo ei hun, sef 'Mab y dyn.' Mae rhyfeddodau annhraethol ddarostyngiad y Person mawr, wedi llewyrchu cymaint ar fy meddwl, nes treulio llawer noswaith yn hyfryd iawn, yn nghanol llesgedd fy natur. Mae meddwl am yr amherfynol bellderau rhwng Mab Duw a Mab y dyn, a'r hoffer oedd ganddo ef yn yr enw olaf, yn dangos i mi y mawr hyfrydwch oedd ganddo ef yn ei waith, a'i swydd o achub dyn. Diau genyf mai gwaith hyfrydaf y Duwddod ydyw, ac mai yn ngwyneb y gorchwyl o achub dyn o ddyfnderau y codwm, y bwriadodd, ac y penderfynodd y Jehofah gael iddo ei hun enw a gogoniant tu hwnt i holl waith arall ei ddwyllaw; a bydd yr Eglwys fawr yn canfod ac yn cydnabod hyn yn ei chaniadau tragwyddol; 'iddo ef yr hwn a'n carodd, ac a'n golchodd ni,' &c.

Mae fy enaid heddyw yn ymbleseru yn hoff eiriau yr Iesu ar y Swpper Sanctaidd, wrth sefydlu yr ordinhad hono, 'Gwnewch hyn er cof am danaf fi.' O eiriau hyfryd a melys iawn! Wrth gofio am dano, rhaid edrych yn 1. Tua thragywyddoldeb; pwy ydoedd: yn 2. Tua Bethlehem; pwy ydyw: ac yn 3. Beth a wnaeth, ac a wna dros dyn: rhaid cofio hefyd, pa beth yw dyn. Y rhai hyn ydynt destynau llawn o ryfeddodau, ac y maent fel y moroedd mawrion llydai, heb na gwaelod na glân, digon i'r lefathan chwaten ynddynt yn hyfryd byth. Oni b'ai fod fy mhapyr bron a'i lenwi, mi a amcanwn wthio ychydig i'r dwfn mawr, lle mae fy enaid yn nосо wrth ei fodd am ryw ychydig yspaid yn awr ac eil-

waith; ond yn gobeithio cael digrifu fy oes dragwyddol heb ffino, difasu, na gwammalu mwy.*

Llundain.

IAGO.

FIGION O "WILLIAMS' MISSIONARY ENTERPRISES."

MR. GOLYGYDD.—Rhyw wa cyfrifol a roddes yn fy llaw yn ddiweddar y llyfr enwog hwnw, a elwir '*A Narrative of Missionary Enterprises in the South Sea Islands*, gan Mr. Williams, y Cenhadwr;' a meddyliais innau nad annerbiniol genych fyddai y pigion canlynol o hono, er anrhegu y rhai hyn o'ch darllenwyr ag nad ydynt yn feddiauol ar y gwaith gwerthfawr hwn ei hunan.

Mae Ynysoedd Mor y De, a'r Genhadaeth yno, wedi eu rhwymo wrth galon bob Cymro teimladwy a'r rhwymynau tynaf o gariad a serch. Yno yr hwyliodd y llestr odidog hono o'r afon Tafwys wrth Gaerludd, a'i baner yn chwæreu yn yr awel, a'r ymadrodd 'CENAD HEDD' yn *Gymraeg* loyw lân arni:—yno befyd y mae ein cydwladwr haeddbarch y Parch. John Davies, o Swydd Drefaldwyn—fel tra yr arddelwir Cymro mewn ymadrodd ar y faner, pan yn chwyfio yn yr awel ar finion Ynysoedd Mor y De, y bendithir y wlad hefyd â Chymro yn cywiro yr ymadrodd hwnw. A thra byddo Cymro a Chymraeg yn Ynysoedd Mor y De, dilys genyf y bydd Cymro yn Gymraeg yn cofio yn ei weddiau am danynt.

Os derbyniof fydd y rhai hyn gan eich darllenwyr, ac os na ladrataf amser a lle rhyw bethau buddiolach, gellwch ddysgwyl cyffelyb etto, oddiwrth eich diffuant Ohebydd TEGIDON.

HANES Y CADBEN WILSON.

DECHREUODD sylfaenwyr a thadau Cymdeithas Genhadol Llundain eullafur ar gynllun eang iawn. Prynasant long, ac anfonasant allan bump ar hugain o Genhadon i ddechreu llafurio yn Ynysoedd Marquesan, Tahiti, a'r rhai Cyfeillgar. Dychwelodd y llestr yn ei hol ar ol mordwyaeth lwyddiannus iawn; y Cenhadon wedi eu rhoddi yn eu lleoedd priodol, a phob peth yn mhell uwchlaw dysgwyliad cyfeillion a chyfarwyddwyr yr achos da hwn. Gellir priodoli hyn mewn mesur mawr,

* Gadawodd Mr. Williams yn y fan uchod, ac nis gorphenodd y Llythyr mwyach; ac wedi ei farwolaeth ef y cafodd Mr. Richard ef.

i fedruswydd y Cadben Wilson, yr hwn, yn ddiannu a gyfodwyd i fynu gan Dduw, a thrwy lawer o ddygwyddiadau, bron yn anghydmarol, i gymmeryd gofal yr anturiaeth.

Pan oedd yn yr India, wedi iddo gyflawni llawer o orchestion yn y fyddin Brydeinaidd, efe a gymmerwyd yn garcharof gan y Ffrangod; ac wedi iddo glywed y newydd fod Suffrein wedi derhyndobrwy (*bribe*) gan Hyder Ally am draddodi yr holl garcharorion Seisnig i'w law, efe a benderfynodd geisio diange, yn yr hyn belyd y llwyddodd trwy neidio o ben muriau y carchar i lawr, y rhai oeddynt yn ddeugain troedfedd o uchder. Pan oedd yn croesi y wlad, daeth at lenydd y Coleroon, afon yn llawn o *grocodiles* mawrion; ond yn ei frys mawr am ddiange, ac yn gwbl anwybodus o berygl y lle, efe a neidiodd i'r dwfr, ac a nosiodd i'r lan arall.

Wedi cyrhaeddyd yn ddiogel yno, dechreuodd wneithio iddo ei hun, fod ei holl beryglon wedi darfog, a'i ryddid wedi ei sicrhau; efe a esgynodd i ben rhyw glogwyn gerllaw, i fwynhau golwg ar y wlad yr oedd ynddi, pan y canfu, er ei ddychryu a'i syndod, rai o filwyr Hyder Ally, yn carlamu tuag ato; ac wedi iddynt ei ddal, hwy a dynasant ei holl ddillad oddiam dano, ac a rymasant ei ddwyllaw ar ei gefn, ac wedi cylymu rhaff wrthynt, hwy a'i harweiniasant i'r prif luest-dy milwraidd.

Pan yr holid ef gan un o ben-swyddogion Hyder Ally, efe a roddodd hanes cywir am ei ffoedigaeth allan o garchar Cuddalore. Wrth ddyweddyd hyn, dolefa i y pen-swyddog ei fod yn dywedyd celwydd, gan ychwanegu, na nosiodd un dyn erioed dros yr afon Coleroon, o herwydd, eb efe, pe gwnelai na ond taro pen ei fys yn ei dyfroedd, ymosodid arno yn y fan gan y *crocodiles*. Ond pa bynag, wedi iddynt gael eu dwyn i goelio yr hanes a roddai, edrychent arno mewn syndod, a'r Twrc a waeddai, 'Dyma ddyn Duw!'

Wedi hyn efe a gadwynwyd wrth filwr cyffredin, ac a yrwyd ymaith yn noeth, yn droednoeth, ac yn friwiau dyfnlon, am 500 milltir o ffordd. O'r diwedd gosodid helyrn trymion o'i amgylch, yn ddeuddeg pwys ar hugain o bwysau, a theid ef i garchar dychrynlyd, a elwid y Twll Du; a chymmaint oedd ei newyn yn y fan hono weithiau, fel y curai ei ddannedd yn eu gilydd pan y dygid ei ymborth prin a salw i'w

olwg. Llauer gwaith y tynwyd corph marw oddiwrtho yn y boreu, fel y cadwynid rhyw adyn arall wrtho yn ei le, i gyfranogi o'r un echryslonrwydd.

Nis gellir ei gyfrif yn lai na gwyrrth ei fod wedi dyoddef y fath driniaeth ddychrynlyd am ddau fis ar hugain. O'r diwedd goresgynwyd yr aughenfil Hyder Ally, a thafwyd dorau bolltiedig y Twll Du yn agored, pan y daeth y Cadben Wilson allan, ac un-ar-ddeg-ar-hugain o drueiniaid i'w ganlyn yn noeth, yn gornwydlyd, ac yn ddiymgeledd, y rhai yn unig a adawyd yn fyw i adrodd eu gwaredigaeth.

Un tro arall, pan ydoedd yn Ben-coolen, bu farw pob Ewropead ar y llong yr oedd yn Gadben arni! Eiddo, yn yr holl gyfyngderau a'r gwaredigaethau hyn, yr oedd ei galon fel darn o faen isaf y felin, ac nid adwaenai y llaw a'i diogelai.

Wedi hyn bu yn llwyddiannus iawn mewn marsiandiaeth, ac wedi ennill cyfoeth, efe a benderfynodd ddychwelyd yn ei ol i Loegr, ac eistedd i lawr yn llonydd i orphen ei ddyddiau. Gyd â'r golwg hwn, efe a gymmerodd long, yn mha un yr oedd yr enwog Mr. Thomas, Cenhadwr yn perthyn i'r Bedyddwyr, yn dychwelyd i Loegr belyd. Yr oedd Mr. Wilson y pryd hyn yn anffyddiwr cadarn, ac a ddadleuai yn aml gyda Mr. Thomas, yr hwn a sylwai un diwrnod wrth Gadben y llestr, fod ganddo gryfach gobaith o lawer o droi y Lascariaid yn Gristionigion, na'r Cadben Wilson. Ond, O! mor ddyffusion yw ffyrdd Rhagluniaeth y Jehofah; yr hyn sydd anhosbil gyda dynion sydd bosibil gyda Duw; o herwydd cyn pen hir iawn, trwy ryw ddygwyddiadau rhyfeddol, gweithiwyd ef i ymwrthod yn llwyr âg egwyddorion anffyddiaeth, ac ennillwyd ef i fod yn Gristion effro a defnyddiol.

Wedi iddo orphwys am rai blynyddau i fwynhau o ffyrwth ei lasur, dygwyddodd iddo gymmeryd gafael mewn Rhifyn o'r Drysorfa Efrogylaid, (*Evangelical Magazine*) yn mha un yr oedd Golygiad byr ar y Genhadaeth yn Ynysydd Mor y De. yr hwn a'i cyffrodd yn y fan i feddwl, os oedd ei wasanaeth ef yn dderbyniol, neu yn augenrheidiol, yr aberthai ei holl gysuron, ac heb un golwg ar ddim elw bydol, yr ymroddai unwaith yn rhagor i beryglon yr eigion tymhestlog.

Fel hyn y cyfodwyd y dyn rhyfedd hwn i fod fel yn was medrus i'r Gymdeithas, ac y cymmwyswyd ef trwy

lawer o dreialon, i ddwyn gwaith mor bwysig yn mlaen.

Wrth adfyfrio, fel hyn ar ddechreuad yr achos Cenhadol, ac ar yr holl bethau croesian a gydweithredent er ei ddwyn yn mlaen, ni's gallwn ninnau lai na chyduno gyda'n tadau i ddywedyd, 'Yn wir, y mae y gwaith hwn o Dduw!'

EFFEITHIAU DIGRIF YR OLWG GYNTAF
AR GATH.

YN Raratonga dygwyddodd trô lled ysmala, yr hyn a ddengys fod y brodorion yno yn anwybodus ac yn ofergoelus iawn.

Yn ein hymwelaid cyntaf a'r fan hon, cymmerodd un o wragedd y Cenhadon gath bardd oedd ganddi gyda hi i'r lán; a chan na syrthiodd Tom i gariad buau gyda'i gymdeithion newyddion, efe a ddiangodd i'r mynyddoedd. Yr oedd tŷ yr offeiriad Tiaki, yr hwn oedd newydd ddistrywio ei ddelw, yn sefyll yn o bell oddiwrth y sefydliad; ac yn nhrymder y nos pan oedd yn gorwedd yn ngws ar y *mat*, deffrowyd ef yn sydyn gan ei wraig, yr hon oedd yn eistedd yn effro yn ei ymyl, yn myfrio ar ddygwyddiadau rhyfeddol y diwrnod a aethai heibio, mewn dychryn mawr, o herwydd y ddan dân bychan a welai yn chwarae yn y drws, a rhyw lef ddi-eithr a rhyfeddol. Bron yn farw gan aethau, hi a ddechreuodd edliw i'w gŵr ei ffoledd yn llosgi ei dduw, 'yr hwn,' ebe hi, 'sydd yn awr yn dyfod i ddial arnom. Cyfodwch i fynu i weddio; cyfodwch i fynu i weddio,' meddai. Ar hyn cyfodai y gŵr i fynu, ac wedi rhwbio ei lygaid i'w hagoryd yn iawn, efe a ganfyddai yr un tânau rhyfeddol, ac a glywai yr un llais dychrynlyd. Yn llawn dychryn, efe a ddechreuodd ddolefain yr egwyddor, (*alphabet*) fel gweddi at Dduw, am ei achub o graf-angau Satan. Wrth glywed hyn, dychrynodd Tom gymaint a'r offeiriad a'i wraig, ar lonyddwch pa rai y bu yn gynhyrfydd mor ddifeddwl, a rhedai ymaith, ganadael y trueiniaid dychryn-edig i ddifyrn eu hunain a rhyfeddu mor effeithiol fu eu gweddi.

Rhyw dro wedi hyn, pan oedd Tom druan ar ei hynt yn cynniwair yma ac acw, dygwyddodd iddo ddysod i randir y *Satanees*; a chan fod y deml yn sefyll mewn man go unigol, a llwyn tew o goed yn ei hamgylchu, boddlonwyd Tom yn sawr ar yr olwg gyntaf ar y fan; ac yn dra hoff bob amser o gym-

deithion cyfrifol, efe a benderfynodd breswyllo gyda'r duwiau; a chan na wrthwynebid ef gan y rhai oedd yn y tŷ, ychydig a ddisgwyliai am wrthwynebiad oddi allan.

Yn mhen ychydig ddyddian wedi hyny, daeth yr offeiriad i mewn, a llu mawr o addolwyr i'w ganlyn, i gyflwyno eu hoffrymau i'w duw; a phan oeddynt yn agoryd y drws, Tom, yn llawn moesgarwch, a'n hanerchai â *mew*, yn ei laith briodol ei hun. Yr offeiriad druan, heb fod yn arfer derbyn y fath anerchiad, ac yn lle yn foesgar ddychwelyd y cyfarchiad, yn ol a drôai at ei gyfeillion, mewn dychryn mawr, ac a waeddai, 'Dyma anghenfil o'r dyfnder—dyma anghenfil o'r dyfnder!'

Ar hyn dychwelai yr holl dorf i'w cartrefi, a chydgasglasant eu cyfeillion yn nghyd, ac a wisgasant en capiau rhyfel am eu penau, ac a ymarfogasant â'u pastynau, eu gwayw-fryn, a'u taslinynau, gan dduo eu crwyn yn loywddu â phren llosgedig, ac yn yr agwedd hon, y daethant dan waeddi, i ymosod ar Tom druan.

Pan welodd Tom yr ystum rhyfelgar hyn, efe a ddychrynodd yn ddirfawr, ac a lamodd tua'r drws agored, ac ar ei naid gyflym trwy y rhyfelwyr glewion hyn, hwy a redasant ymaith, rhai i bob ffordd.

Yn y prydnewn, pan oedd y gwroniaid bradwriaethus hyn yn erbyn bywyd cath yn difyrn en hunain, a thorf fawr o edrychwyr, a dawnus, daeth Tom yn mlaen, yn eithaf difalais, i gael gweled y gynnulleidfa, ac i swyphau rhan o'r llawenydd. Cyn gynted ag yr ymddangosodd efe, ffoodd y cymdeithion dychrynlyd yn llawn braw! ac wedi ymarfogi drachefn, hwy a'i erlidiasant ef cyn waethed ag erioed. Ond fel yr oedd goreu y ffawd, yr oedd 'anghenfil y dyfnder,' yn rhy ystwyth ei gymmalan iddynt, ac a ddiangodd eilwaith o gyrhaedd eu cynddaredd.

Yn mhen ychydig oriau wedi hyny, pan oedd pob peth yn ddystaw, gwelodd Tom fod ei fywliolaeth gyda'r duwiau wedi dyrysau, ac yn annoeth ddigon, a feddylodd ei hadnewyddu gyda dynion; ac yn nhrymder y nos, efe a ddychwelodd i dŷ cyfagos, ac a ymgyriodd o dan gwrldid y gwely, o dan ba un y gorweddai yr holl deulu, ac yma y syrthiodd i gwsgr trwm.

Rhyw fodd neu gilydd, bu i'w chwerniad dynu sylw gŵr y tŷ at y fan, a'r hwn, gan ddychymmygu fod rhyw

'anghenfil' arall wedi dyfod i ymosod arno yntau, a gauodd y ddor i fynu, ac a ddeffrodd bawb yn y tŷ, ac a geisiodd oleuni i chwilio am yr afionyddwr.

Tom druan, yn llawn blinder, ar ol helynt y diwrnod, a orweddaid mewn cwsig cysurus, pan ymosodai y rhyfelwyr arno, â'u pastynau a'u gwaywffyn, ac a gyfrifant eu hunain yn wroniaid teilwng o bob anrhydedd o herwydd iddynt roddi terfyn ar einioes 'anghenfil' mor arswydus.

[Ar yr olwg gyntaf, dichon i'r darlennydd farnu yr hanes hwn yn annheilwng o le ar ddarllenau y Drysorfa; ond wrth iddo ystyried yn ddifrifol am foment, efe a genfydd y ffoledd y mae anwybodaeth a choelgrefydd yn arwain iddo, a chynhyrff ef i ddiolch i'r Hwn a wnaeth ragor rhyngddo ef ag arall.]

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad o du dal. 210.)

YR EGLWYS GRISTIONOGOL YN EI HISELDER MWYAF.

Pwy a ddichon ddirnad y fath ddyfnder-oedd o anwybodaeth yr oedd dynion, dan enw Cristionogion, wedi syrthio iddo, pan oeddynt yn barnu fod iachawdwriaeth i gael ei hennill drwy anturiaethau rhyfelgar, rhyfygus a dychymmygol! Pa mor bell oddiwrth, ac annhebyg i, Crist byw y mae yn rhaid fod y cyfryw a dychymmygant eu bod wedi cyrhaeddyd digon o grefydd, pe byddai iddynt ddim ond cael meddiant o'i fedd gwag ef! Pan ddarllenom fod rhyfelwyr y groes wedi cael gafael ar amrywiol greiriau Pabaidd, megis darn o groes Crist, rhyw ddernyn o'i ddillad ef, neu ryw offer-ys â'r hwn yr hoeliwyd ef ar y groes, a'r cyfan a ddygid adref ganddynt a ddywed-ynt eu bod yn ddisiwm yn gyfryw mewn gwirionedd; hefyd eu bod yn oredn iddynt ddwyn adref gyda hwynt un o belydrau y seren a arweiniodd y doethion o'r dwyrain i weled y Mab bychan yn Bethlehem, cyfran o swm clychau Jerusalem, aseth o'r ysgol nesol a welodd Jacob yn ei freuddwyd, a'r swmbwl ag oedd yn nghnawd yr apostol Paul; a phan ddarllenom fod y gyffredinolrwydd o Gristionogion y dyddiau hyn yn coelio y cyfryw chwedlau anhygoel, ac yn myned ar bererindod lawer o filltiroedd i'r cyfryw Greirgelloedd, lle y dangosid iddynt y pethau hyn, wrth ddarllen o honom meddaf, y cyfryw hanesion a hyn, yr ydym yn bared i ofyn, gyda'r syndod mwyaf, a oedd yn bosibl fod y fath beth a hyn yn bod? Cymaint oedd y tywyllwch dudoc o anwybodaeth ag oedd yn gorchuddio dynion dan enw Cristionogion y dyddiau

hyn, ac mor bellod oeddynt wedi myned oddiwrth athrawiaeth bur gair Duw, fel y mae yn achos o syndod mawr i ni y dyddiau hyn.

Yr oedd gwybodaeth a dysg yn gyffredinol wedi colli i raddau mawr oddiar y ddaear. Yr oedd mor anhawdd cael llyfrau yn Spaen, fel yn nechreud y ddegfed ganrif, sef oddeutu y flwyddyn 1020, fel mai Bibl Lladin, Epistolau Jerome, ac ychydig o gyfrolau o Lyfr Gweddidi Gyffredin a Llyfrau Merthyrion, yn fynych, a fyddai y cyfan o Lyfr-gell a ellid gael er gwasanaeth amrywiol o Fonachlogydd yn nghyd. Ac mewn llechres o enwau da a dodrofu Esgob Winchester, a ysgrifenydd yn y flwyddyn 1294, ei holl Lyfr-gell Esgobawl oeddynt ychydig o ddarnau o ddaar ar bymtheg o lyfrau ar wahanol destynau gwybodaeth. Yr un Esgob, yn y flwyddyn 1297, a fenthycodd o Fonachlog yn Winchester, Bibl a Sylwadan, ar ymyl ei ddalenau, yn ddwy Gyfrol fawr, a roddes Ysgrif-rwym (*Bond*) wedi ei hysgrifenu yn y modd difrifolaf, yn addaw y byddai iddo eu dychwelyd yn ol drachefn i'w cyflawn berchenogion. Ysgrifenydd y Bibl a'r Sylwadan llafurus hyn arno, gan yr Esgob a fuasai o'i flaen ef yn Winchester, y rhai y gwnaethai efe rodd o honnynt i'r Fonachlog grybwylledig: ac fe ddarfu i'r Mynachod yno, mewn ffordd o wobr i'r Esgob am y cyfryw rodd werthfawr, drefnu fod Gweddiau, yn ol cynllun yr Offeren Babaid, yn cael eu darllen yn feunyddiol dros enaid yr Esgob ar ol ei farwolaeth ef! Pa bryd bynag y byddai i lyfr gael ei anfon i unrhyw le, fe'i hystyrid yn ddygyddiad o gymmaint pwys, fel yn gyffredinol, yr ymgasglai amryw o wŷr mawr yn nghyd i wneyd derbyniad o hono, ac i roddi eu tystiolaeth ffurfiadol eu bod wedi ei dderbyn ef yn ddiogel; a mynych y byddai taeu ac ymrfael mawr yn nghylch perchenog llyfr, o herwydd fod llyfrau mor anaml a phrin yn y wlad yn yr oesoedd hyn. Pwy a all feddwl am hyn heb weled gwerth rhyfeddol yn y gelfyddyd o argraffu? Mynych iawn y rhoddid arian am gael benthg llyfr; ac yr oedd cistiau cyhoeddus yn y Prif Athrofaau, lle y cedwid llyfrau i'r perwyl o'u benthgca am arian. Rhoddid pris mawr iawn am lyfrau yn y dyddiau hyn, fel y mae yn naturiol i ni feddwl, gan mor brinion oeddynt.

Yn y flwyddyn 1174, darfu i Ben Mynach yn Mynach-dŷ Winchester, brynu gan Fynachod Dorchester yn Oxfordshire, Gyfrol yn cynnwys gwaith yr enwog Bede, a Chyfrrol arall yn cynnwys Sallwys Augustine, am 12 mesur o haidd, a chochl, ar yr hon yr oedd yn addurn-weiithiol mewn arian hanes St. Birinua, yr hwn fu ya offerynol o ddychweled brenin y Saxoniaid. Yn y flwyddyn 1274, costiai y Bibl wedi ei ysgrifenu yn dda, £33; a chopi pur gy-

ffredin o'r Sallwyr yn nyhyda nodau, yn y flwyddyn 1300 a gostiai £8. 5, o'n haiarn bathol ni. Yr oedd y swmiau hyn o arian y pryd hyny yn anferth o werth; canys yn y flwyddyn 1272, ni's gallasai gweithiwr fesur dydd ennill dim mwy na cheiniog a dimai yn y dydd; ac felly, se fyddai raid iddo weithio yn nghylch pymtheng mlynedd cyn y gallai ennill digon i brynu Bibl; ac se fyddai raid rhoi chwaneg o arian am Fibl nag am adeiladu dau fwa maen o bont fawr Llundain, y rhai yn y flwyddyn 1240 ni chostiodd ddim ond £27. 10. Yr oedd Bibl yn hollol anghyraeddadwy i'r werin gyffredin, o herwydd ei fawr bris, heblaw fod cyfieithian wedi cael eu gwneuthur yn gwarafun iddynt ei ddarllen. Gwnaeth James I. brenin Arragon, yn y flwyddyn 1276, gyfraith yn gwahardd i neb gyfieithu y Bibl i iaith y wlad, ac a chwanegodd, na byddai i neb o'r Offeiriad, na neb arall, gadw dim cyfieithiad o hono yn eu meddiant; ac os ceid cyfieithiad o ryw ran o hono yn meddiant unrhyw un, gorchymynwyd ei ddwyn ef yn mlaen i'w llogi, a dirwyo y meddiannydd.

Er hyny, se ddarfu i Alphonsus, brenin Castile, yn nghylch yr un amser, beri i'r Ysgrhythran gael eu cyfieithu i iaith ei wlad; ond buan y darfu i'r Pabau, y rhai, y cyrhaeddai eu hawdurdod drwy bob gwlad, roi gorchymyn allan, na byddai i neb gyfieithu y Bibl yn un man i iaith y bobl gyffredin, ac na byddai i neb ddefnyddio un cyfieithiad o hono ag oedd eisoes i'w gael. Darfu i John Wickliff, rhwng y flwyddyn 1360 a'r flwyddyn 1380 gyfieithu yr holl Fibl i'r iaith Saesoneg. Ond yn mhen y deugain mlynedd ar ol hyny, darfu i'r brenin Henry V, yn Mrydain, roi allan gyhoeddiad, ar fod i bwy bynag a ddarllenai yr Ysgrhythrau Sanctaidd yn yr iaith Saesoneg, gael cymmeryd ei eiddo oddi arno, a'i ladd wedi hyny.

Mae yn wir fod cynnydd mewn rhai manau, yn y blynyddoedd hyny, ar wybodaethau celfyddydawl i ryw raddau, yn enwedig yn Ffrainc, lle y codwyd Ysgolion, un yn Paris, ac un arall yn Bolohgne; ond nid oedd un buddioldeb ysprydol yn tarddu o'r Ysgolion hyn, yn enwedig i ddodion y wlad, canys nid oedd Gair Duw yn cael ei ddysgu ynddynt, eithr ysgrifeniadau Aristotile, ac ymyrsoniadau a thaeru yn nghylch Athronddyg, Philosophyddiaeth, &c.

Mae y diwygiwr enwog Philip Melancthon yn dywedyd ei fod ef, pan yn ieuange, wedi clywed fod pregethwyr yn pregethu Moes-ddyg Aristotile i'r bobl yn lle yr Efengyl; ac iddo ef glywed Dysgawdr Difynyddiaeth (*Doctor of Divinity*) yn Stuttgart, yn dywedyd, yn y pulpud, mai 'Os byddai i'r Bibl fyned byth ar goll, y gallai yr Eglwys wneyd y golled i fynu drwy ddefnyddio Moes-ddyg Aristotile yn ei lle ef!'

Er fod rhai dynionaduwol y pryd hyny, megis Anselm, Archesgob Canterbury, a Bernard, Abbad Chairveaux, nid oeddynt hwy eu hunain yn lán oddiwrth amrywion ofergoelion yr amserau hyny, ond yr oeddynt yn annog bywyd Monachaidd. Darfu i Anselm fod yn annogaethol i'r honiadau Pabaidd, a Bernard a gymmeradwyodd yr erledigaethau a ddwygwyd yn mlaen yn erbyn y Waldensiaid fyddlawn. Yn gyffredinol, se anghosiwyd anghenion ysprydol trigolion y gwledydd: nid oedd dim ysgolion i'w cael ond yn y Monachlogydd, a'r rhai hyny oeddynt yn burisel a gwaél, heb neb i'w hymgeleddu nag i edrych ar fod yr Athrawon yn fedrus a fyddlawn.

Uchelwyliau a gwylliau arbenig, mae yn ddiau oeddynt yn myned yn mlaen, ac yn cynnyddu o hyd. Y rhan swyaf o'r Monachlogydd gorwch, a'r Eglwysi Caderiol ardderchog, adeiladaeth godidog a chyfrain, y rhai yr ydym y dyddiau hyn yn eu rhyfeddu, a adeiladwyd yn y blynyddoedd hyny. Ond ansynych y clywid son am bregethu; eithr y peth penaf a gysonelid yn yr adeiladau gwychion hyn oedd Gwasanaeth yr Offeren, (*Mass*) gweinyddiad hannerog o Sŵper yr Arglwydd, yn yr hwn y dywedid fod Crist yn barhaus yn cael ei offrymu gan yr Offeiriad, a bod y gwin yn cael ei gyfnwio o fod yn ffrwyth y winwydden yn wir waed Crist, drwy rinwedd bendith yr Offeiriad; ie, hyd yn nod fod enaid ac esgryn yr Arglwydd Iesu yn bresennol yn yr aflladon gyssagredig a arferid yn lle y bara.

Yr oedd yr holl wasanaeth crefyddol yn cael ei gyflawni yn yr iaith Lladin, yr hon nid oedd neb o'r bobl gyffredin yn ei deall, ac nid oedd ond rhai o'r Offeiriad, ond yn ei deall yn amherfaith iawn. Addolid y saint, ac yn enwedig y Forwyn Fair. Anrhydeddidd amrywiol greiriau, y rhai oeddynt yn chwanegu mewn rhif y naill flwyddyn ar ol y llall; pan ar yr un pryd, yr bodd cyfesiadau a maddeuant lythyrâu yn ysu bywyd yr Eglwys Gristionogol. Canys pwy bynag a fyddai mewn rhyw radd o wasga am faddeuant o'u pechodau, fe'i harweiniwyd ef nid at edifeirwch tŷug at Dduw, a fydd tŷug at ein Harglwydd Iesu Grist, ond at adrodd paderan, ymptydian, pererindodan, ffangellau, poenydian, a phenydian, i wneyd iawn am eu pechodau. Ac os gellid, perswadiad hwy i brynu maddeuant a rhyddhad drwy dalu rhyw swm o arian i'r Eglwys, neu i'r Offeiriad. At bethau o'r fath yma y cyfeirid wynebâu pechaduriaid yn eu hofnan, ac o dan deimlad o euogrwydd cydwybod am esmwythder, yn lle at waed Iesu Grist, yr hwn sydd yn glanhau oddiwrth bob pechod.

Cadwai y Pab iddo ei hun yr hawlfraint o hollol a llwyr ryddhad, a hyny a wnae efe am arian. Gwnaed trefniadau i werthu baeddiant un sant i bechadur, am arian.

Canys, tybid fod Monach duwiol iawn yn meddu ar weithredoedd da dros ben yr hyn a orchymynid, ac fe werthai y Monach haeddiant y gweithredoedd hyn i unrhyw bechadur a fyddai yn teimlo eisieu ac yn gweled gwerth yn y cyfryw haeddiant. Yr haeddiant gwerthadwy hwn a ennillai y Monachdrwy ei ymptydlau, gweddiau, canu Psalmau, gwyliadwriaethau, a'r cyffelyb. Ac fe wneid y pethau hyn gan y Monachod naill ai dros y marw neu y byw yn ol cytundeb y gwerthiant rhyngddynt hwy â'r prynwyr: y cwbl am arian, sylwch! Fel hyn yr oedd trefn cyntedd Rhufain Babaid yn peri nad oedd yn bosibl i bobl dlodion gael un cysur mewn pethau crefyddol, canys yr oeddynt hwy yn fyr o arian i dalu am yr haeddiannau hyn. Ac o herwydd na byddai gan y dlodion arian i brynu maddeuant a rhyddhad, fe osodid arnynt wasanaeth caled o adrodd cynnifer o baderan, cydawni cynnifer o benydian a pherindodau, &c. a furwy hyny, fe ennillid yr hyn ni allent ei brynu. Oh! mor hawdd ei hudo ai dwyllo yw dyn a fyddo yn amddiffad o air Duw yn arweinydd! Ie, cymaint oedd tywyllwch y blynyddoedd hyny, fel y credid y byddai i ddyn gyfranogi o haeddiant y Monachod drwy yn unig wisgo eu cwcell am eu penau. Ac am hyny, byddai gwyr mawr a thywysogion yn gadael gorchymyn ar eu hol wrth farw am roddi cwcell, neu bonwisg Monach, am ben eu corph marw i orwedd yn y bedd! Yn wir, mae y pethau hyn bron yn anghredadwy, oni bai fod y sail gryfaf i'w credu drwy fod holl hanesyddion cywir y croesoedd hyny yn cyd-dystiolaethu gwirionedd y peth. Gwelwn yn amlwg yn yr hanesion hyn mai collir gair Duw o'r Eglwys, a phheidio dilyn ei oleuni a'i reolaen ef, fu yr achos o'r holl gyfeiliornadau andwyol hyn.

(I'w barhau.)

LLEF AR GYMRU AR RAN YR IUDEWON.

"PA ragoriseth gan hyny sydd i'r Iuddew? neu pa fudd sydd o'r euwaediad? Llauer yn mhob rhyw fodd, yn gyntaf o herwydd darof ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Dnw... Eiddo y rhai yw y mabwysiad, a'r gogoniant, a'r cyfammodau, a dodiad y ddeddf, a'r gwasanaeth, a'r addewidion: eiddo y rhai yw y tatau, ac o'r rhai yr hanodd Crist yn ol y cnawd, yr hwn sydd uwchlaw pawb yn Dduw bendigedig yn oes oesoedd. Amen." Rhuf. iii. 1. 2. a ix. 4. 6.

MAE mynyd o feddwl difrifol am y genedl Iuddewig yn naturiol iawn o greu rhyw deimladau rhyfedd yn y galon. Bu dyddiau pan oedd Groeg yn uchel yn ei dysg—Rhufain yn sawreddus yn ei dewrder—a Chanaan yn enwog yn ei ohresydd. Gwelwyd y Groegwr yn ymfrostio yn ei Athen, fynyon doethineb, y byd—canfyddwyd y

Rhufeinwr yn cyfeirio tua Rhufain, gorsaf tywysogion y ddaear—a chlywyd yr Iuddew yn canmol ei Jerusalem, yn edrych tua i deml sanctaidd, ac yn hoffi dinas y Duw byw. Ond erbyn heddyw nid oes ond gweddillion hynafiaeth yn ardderchogi Groeg, ei meibion o dan ormes, a'i Hathen yn wael. Yn Rhufain hefyd y mae gorsedd y bwystfil a'i ddilynwyd, a mawredd yr oesoedd aeth heibio dan law Amer yn adfeilio. Yn Nghanaan hefyd y mae dinas y Duw byw yn chwarcule i'r bwystfil a'r gau brophwyd—y rhandir a gyssegrwyd gan draed ein Hiachawdwr bendigedig—y man y gweithiodd allan iachawdwriaeth ei bobl, trwy ufudd-dod ac angyd, yn wasarn dan draed halogedig Tyrciaid a Phabyddion. Mae Groegiaid y cynamseroedd wedi cilio o bob man ond dalenau hanesyddiaeth—a'r Lladinwyr yr un modd a fuont feirw—ond am yr Iuddewon, y maent yn crwydro o for i for, ac yn gwibio o' gogledd i'r dwyrain, yn gof-adeiliau byw o'r farn a dynasant arnynt eu hunain, yn y grochfloedd waed-wyllt, o flaen gorsoddfaing Pilat, 'Bydded ei waed ef arnom ni, ac ar ein plant!'

Rhyw ystyrineth fechan o hyn a greodd awydd ynwylf i geisio ysgrifenu ychydig, fel os gallaf ryw fodd yru eiddgedd ar fy nghig a'm gwael fy hunan, hen genedl ardderchog y Cymry, i wneuthur rhyw beth dros genedl yr Iuddewon druan, sydd mewn caethiwded blin erys mwy na deunaw can mlynedd, dan gadwynau anghrediniaeth a thywyllwch, yn 'wibiaid ac yn grwydriaid dan feiddith a than farn.

'Pa ragoriaeth, gan hyny, sydd i'r Iuddew?' sydd hen ofyniad erys oesoedd lawer, ac a ofynir etto yn y dyddiau hyn. Ond galleisid meddwl fod atebiad Paul i'r cwestiwn hwn yn ddigon am byth i gau pob genau; ac wrth iddo ddangos y mawredd a'r gogoniant sydd yn perthyn iddynt, fod hyny yn gosod rhwymau ar bawb i wneuthur ei oreu drostynt. Ond er y cwbl, y mae dynion, a dynion da hefyd yn gwbl ddfater yn eu cych, a chlywyd llawer o honynt yn dywedyd, pan y gwesgid cyfiwr a sefyllfa yr Iuddewon atynt, 'Yn wir, ni bum i yn myfyrio dim ar y matter; ni feddylliais i erioed nemawr am dano,' &c. &c.

Wrth edrych yn ngwyneb Iuddew dycheledig yn ddiweddar, cynhyrfwyd fy nheimladau a'm dychymmyg i'r graddau eithaf. Yn ei Berson ef dychymmygwn weled Abraham, fyddlon, a'i wallt arian-aidd a'i farf wen hirlae, yn croesawi yr angelion—yn cyfammodi â Duw,—ac yn esgyn i'r mynydd i aberthu ei fab. Ynddo ef y dychymmygwn weled Isaac yn myfyrio yn

* Rhagymadrodd '*Both One in Christ*,' tu dal. ix.

† Alfred Moritz Myers, Awdwr y '*Both One in Christ*.'

y maes pan oedd yr haul yn anhuddo yn nghyngylau y gorllewin—yn bendithio Jacob—ac yn marw. Ynddo ef y gwelwn Jacob yn breuddwydio yn Bethel—yn eistedd wrth fynon Haran—yn ymgaredigo â Rahel—yn yn o deuln Laban—yn plethu ei wial yn y cwtterydd—yn cyfrif ei braidd cylchfrithion, mawfrithion a manfrithion—yn ymadael â Laban—ei weledigaeth yn Mahanaim—yn ymdrechu a'r angel yn Peniel—yn galaru ar fedd Rahel, o fewn milltir i Ephrath—yn colli Joseph—yn ei gael—yn disgyn mewn cerbydau i Gosen—yn bendithio ei feibion, ac yn tynu ei draed i'r gwely, ac yn **MARW**. Yn ei wyneb darllenwn Dafydd frenin yn fachgen bychan bochgoch yn tynu ei fyssedd dros dannau ei delyn, pan yn eistedd ar foncyn yn nghwr yr anialwch—ac wedi ei gosod mewn cywair yn chwarae ei fyssedd ireiddion ar y tannau—ac yn dilyn y tōnau â Salmau melusion—

Y llencyn traidd mwyn a llon ar gwr y fron beb fraw
Yn molli'n gu, goruchel gais, ei Dduw a llais a llaw:
Ar lawr y glaswellt ir chwaraenai i ddifyr ddawn,
Cyasegrai gwr yr anial certh yn deul brydferth iawn.

Y boncyn crin oedd cadair hardd i'r mwynaf fardd
erioed.
Y glaswellt ir yn llawrien lws i gynnal pwys ei droed;
Yr awel fwy yn parbu'i wallt oedd ar ei dalcen hardd—
A Dafydd bach yn canu'n wiw—a Duw yn hoff o'i fardd.

Y bachgen gwrddog bochgoch bach—y mwyn delyn-
iwr gwliw
A ddysgrai greigiau'r anial du—ar dan i fôl Duw;
O gylch ei draed y pranglaid'r wyn, a'r adar mwyn uwch ben
A natur oll yn llawenhan wrth gerddi Salem wen.

Ynddo Ef hefyd y gwelwn Solomon yn y pulpod pres yn cyasegru y deml—Esay yr Efengylwr yn pregethu Crist—y Prophwydi yn olynol—yr Offeiriad a'r Lefaid—y tabernacl a'r deml—y defodau a'r gwasanaeth—yr offwrn a'r aberth—yr hen oruchwyliaeth a'r oruchwyliaeth efengylaidd. Ac os gofyn y darllenwyd; pa fodd y gwelais y pethau hyn ynddo? digon fyddai ateb, *'Eiddo ef oedd y tadau.'*

Onid uwchlaw pob peth, ynddo ef y gwelwn yr Arglwydd Iesu Grist—y Duw-ddyn—Ceidwad pechaduriaid—yr Iuchawdwr bendigidig. Syllais arno, ac uis gallwn lai na meddwl—Had Abraham a gymmerodd efe, a dyma had Abraham o fy mlaen yn bresennol. Nid ar edyn euraidd ryw angel gogoneddus y disgynodd o fryniau Paradwys—nid i orseddfaingc fawryddig, er mai hawdd y gallais ei ddisgyn i orsedd Rhufain, ac heb na dadi na rhyfel ennill teyrnasodd y ddaear o grafangau yr Eryr* yaglyfaethus, a throi Augustus Cæsar i lyfu llawr ei orseddfaingc—onid nid dyna y ffordd a gymmerodd efe: *Iuddew oedd—*

Iuddew tlawd—Iuddew dirnygus—ac Iuddew 'heb le i roi ei ben i lawr.' 'Had Abraham a gymmerodd efe.' Sylw arno fynyd, fy mrawd hoff, y Cymro anwyl, meddwl am dano, a chofia yr Iuddewon; o herwydd o honyt hwy yr hanodd efe yn oly cnawd. Mewn gair, wrth edrych ar yr Iuddew hwn nis gallwn lai na gwled Bist. Brw. o fy mlaen.

O! y gair ofnadwy 'Bydded ei waed ef arnom ni ac ar ein plant!'. O! y gnochlef ddychrynlyd, 'Croeshoelief ef! Croeshoelief ef!'. O! y canlyniad arswydus, Deunaw can mlynedd o ofid blin, o gaethiwed tost, ac o adfyd trwm—O Iuddewon! Iuddewon! chwi a wadasoch y Sanct a'r Cyslaw, ac a laddasoch dywysog y bywyd: chwi a haunasoch yn Jerusalem ar yr wyl ddigon i'ch plant fedi am ddeunaw can mlynedd mewn gorthrymder chwerru iawn. Mae trallod tri chan mlynedd yr Aipht yn diflanu fel diwrnod—a chyfyngder y deng mlynedd a thriugain yn darfod mewn moment—wrth ei gydmarn a'r deunaw can mlynedd hyn. Mae beichiau Pharaoh yn ysgrafu—a gorthrymder y Babiloniaid yn ddim—wrth iau anghrediniaeth am ddeunaw can mlynedd!! Mae y gwan yn llawn, a'r genedl yn feddw ganddi hi.

Yn awr, ddarllenwyd, tad olwg bychan i hanesyddiaeth yr Iuddewon—Gwel Jerusalem enwog, prif ardderehogrwydd y ddaear—dinas y Duw byw—y man yr oedd y deml fawreddig yn dyrchafu ei phinaculau i'r awyr, ei dorau yn aur a'i phlyth yn feini caboledig—y deml, meddaf, ar yr hon yr anfonai yr haul ei belydr yn y boreu nes gwneyd i fryn Moriah ymddangos yn fynyd o aur.—Edrych ar y deml hon fynyddyn. Gwel y gogoniant ar y rhiniog—ar ael y bryn—ac o'r diwedd wedi ei gadael. Wele Titus Vespasian yn ei chwalu i'r ddaear, ac yn aredig ei sylfaen hi. Tro dy olwg etto tua'r dyffrynodd o'i dentu, gwel yr Iuddewon 'wedi eu croeshoelio hyd na cheid coed i wneyd croesau.† Dilyn yr ychydig weddill a alawyd i wahanol deyrnasodd y ddaear. 'Breninoedd yn fynych a ddesfyddiasant chwerrwderau eu bygythion,' medd un hanesydd Iuddewig, 'a dwylaw eu dienyddwyr i ddiatrywio yr Iuddewon: a'r gwerinos dwylledig a laddent fwy o lawer, ac yn saith erchyllach, na'r tywysogion eu hunain. Yr oedd breninoedd a delliaid Cristionogion, a Mahometaniaid yn ein herbryn ni, fel pe byddent wedi ymuno yn mhob dyfais i'n difodi oddiar wyneb y ddaear, ond hyd yn hyn yn aneffeithiol i wneyd hyn. Fel perth Moses, yr oeddwn bob amser wedi ein hamgylchu gan flamau, ond heb ein difa. Yr Iuddewon a erlidiwyd o bob lle ar y ddaear, ac o oes i oes

* Mat. 27. 25. † Mat. 27. 22, 23.

† Josephus.

gorfu arnynt redeg drwy erledigaethau ac angenoetid, a llofgydd o'u gwaed eu hunain.* 'Nid oedd eu halltudiaeth o wlad Judea,' medd y Dr. Keith, 'ond rhagflaenydd eu cilgwrthiad o ddinas i ddinas, ac o deyrnas i deyrnas. Nid yn unig bu i'r ganrif gyntaf a'r ail o'r oes Gristionogol eu gweld hwy yn cael eu dadwreiddio ddwywaith o'u gwlad eu hunain, ond pob canrif wedi hyny a doral allan â chyfyngderau newyddion i'r had etholedig, ond hir-wrthodedig, hyn. Y mae hanes eu dyoddefiadau yn un chwedi hir o bethau dychrynedig. Y mae gwrthryfel yn naturiol i'r caethiwus; a'u mynych ymgais am ryddid a ddilnid â gorthrymderau newyddion. Yr oedd Ymerawdwr, Brenin oedd, a Chaliphiaid, yn uno i geisio eu gosod hwy o dan yr un 'lan halarnaid.' Cwstenyn, wedi iddo ddarostwng gwrthryfel a gyfodasent, a gorchymyn i'w clustiau gael eu tori ymaith oddiwrth eu penau, a'u chwaledd hwy fel ffoedigion a chardotwyr i wahanol wledydd, i ba fanau y dygent nodau eu dyoddefiadau a'u gorthrymder er dychryn mawr i'w cydnabod a'u perthynasau. Yn y bummed ganrif gyrwyd hwy allan o Alexandria, y man diogelaf iddynt am hir amser. Ni bu Justinian yn ol i'w gynoewyr mewn gelyniaeth a chreulondeb tuag atynt. Efe a ddifododd eu synagoga, ac a waharddodd iddynt hyd yn nod gael ymgynnull mewn ogofeydd i gyflawni eu defodau crefyddol, ac ni dderbynid eu tystiolaethau, ac ymddisadid hwy o'r gallu i wneuthur llythyr cymmun am eu heiddo; a phan y parai y cyfryw ddeddfau gorthrymus iddynt dueddu at wrthryfel, cymmerid eu heiddo yn ddirwy oddi arnynt a thorwyd penau llawer o honynt, ac mor waedlyd oedd y dienyddiad a gymmerai le y dyddiau hyny, fel y dywedid yngyffredin 'Fod holl Iuddewon y wlad hono yn crynu.' Caniatodd Gregory Fawr ryw dymhor yn rhydd iddynt oddiwrth gael eu gorthrymu, yr hyn a barodd wedi hyny i'w dyoddefiadau fod yn fwy fyth o dan erledigaethau creulon Heracellus. Yr Ymerawdwr hwn yn analluog i foddoloni ei elyniaeth to ag atynt trwy osod gwahanol ddull o gospedigaethau ar y rhai a breswylent yn ei ymerodraeth ef, ac yn y diwedd trwy eu halltudio oll oddi yno, a arferodd ei ddylanwad mor effeithiol yn eu herbyn mewn gwledydd ereill, fel y dyoddefasant dan un erledigaeth sawr a chyffredinol o Asia hyd eithafon pellaf Ewrop. Yn yr Hispaen, coep, a charchar, ac alltudiaeth oedd yn dylifo ar eu gwarthaf o hyd. Yn Ffraincehefyd yr oedd yr un dyngedfen yn eu haros. Hwy a ffoent o wlad i wlad gan geisio yn ofer am le i orphwys gwada eu troed. Ie, nid oedd gwastad-diroedd sang Asia yn

orphwysaleddynt hwy, ond arliwiwyd hwy yn fynych a'u gwaed, yn gystal a mynyddoedd a dyffirnoedd Ewrop. Cyfrifai Eglwys Rhufain hwy bob amser fel hereticiaid, ac ymddygai tuag atynt felly hefyd. Cyhoeddai Canoniaid gwahanol Gyngorau ysgymundeb yn erbyn y rhai oll a ddalient yr Iuddewon mewn nwech bri na'r Cristionogion, ac a rybaddient yr holl Cristionogion i beiddio cyd fwyta na chynnal un math o fasnach â hwy. Gwaherddid iddynt hefyd gynnal dim swyddau cyhoeddus, neu gael caethweision Cristionogawl. Appwyntiwyd iddynt gael eu neillduo drwy osod nod arnynt, a chyhoeddwyd fod eu plant i gael eu cymmyrd oddi arnynt, a'u dwyn i fynw mewn Mynachlogydd a llawer mwy o orthrymder a thrais.*

Nis gall Lloegr ychwaith, ie, Lloegr Gristionogol olchi ei dawlwr oddiwrth waed yr Iuddewon. 'Yn amser Rhyfel y Groes,' medd y Dr. Keith mewn man arall, 'ymunodd yr holl genedl i'w gorthrymu hwy. Mewn un man yn Nghaereffrog, yr oedd pymtheg cant o Iuddewon, yn feibion ac yn ferched, wedi eu gwasgu i'r fath gyfyngder fel nas gallent brynu eu heinioes â gwerth yn y byd, ac wedi gwallgosi hwy a drengasant trwy ddwyllaw eu gilydd. Pob gwr oedd yn lofruddio ei deulu ei hun, pan nad oedd un ymwared ond marwolaeth i'w gael. Golygfa ofnadwy Castell Massada, eu gwarchawdle olaf yn ngwlad Palestina, y man y trongodd mil o Iuddewon, a adnewyddwyd dracheffn yn Nghastell Caereffrog. Mor gas a ffaidd oeddynt fel y gorchymynodd y Barwniaid yn amser Harri VII. i saith gant o honynt gael eu lladd ar unwaith, eu tai eu hyspello, a'u synagoga eu llosgi. Richard, John, a Harri III. yn fynych a synt arlan ganddynt; a'r olaf o'r rhai hyn, trwy ei fesurau gorthrymus, a arferai dalu ei ddyledion trymion a'r yspail a gymmerai oddi arnynt hwy, a thrwy hyny a wneathrai o'u gwyr cyfoethocaf yn gardotwyr. Ond o'r diwedd aeth ei ormes mor drwm, a'r gorthrymder mor sawr, fel y dywed yr hanesydd, fod y trueiniaid yn llefain am gael gadael y deyrnas, ond ni chaniatawyd iddynt hyd yn nod hunan alltudiaeth; Edward I. a berffeithiodd eu trueni, efe a'u hyspellodd hwy o'u holl feddiannau, ac a'u gyrodd hwy allan o'r wlad. Yn y pryd hyn amddisadwyd oddeutu pymtheg cant o Iuddewon o un man i breswyllo ynddo, yspelliwyd hwy i'r oithafon, a gadawyd hwy yn adfeillion. Ar ol hyn aeth agos i bedair canrif hebio cyn i un o'r genedl ddirmygedig hyn sangu yr Prydain mwy.

Yn awr, fy mrawd, A wyt ti yn teimlo

* Basnago, C. vi. c. 1, s. 1.

* Keith's Evidence of Prophecy, p. 79.

† 'Both One in Christ' p. 265, 266.

dros yr Iuddewon? A fedri di weddio heb gofio yr Iuddewon? A eili di ocheneldio heb eiriol dros yr Iuddewon? A eili di ddarllen dy Fibl heb sawrhau yr Iuddewon? A fedri di obeithio am y milfwyddiant heb ddisgwyl dychweliad yr Iuddewon? A eili di feddwl am Iesu o Nazareth heb ryfeddu yr Iuddewon?

Beth bynag oll a fuont—a pha beth bynag oll ydynt—rhyw genedi ryfeddol fyddant—'Canys eiddynt hwy yw yr addewidion.' Mae amser eu hadferiad dan sel—ond y mae cyhoeddiad eu hadferiad yn amlwg—ac yn rhy luosog i'w gosod ger bron yn bresennol. Difrya dy hun a chwilio y prophwyddiaethau a sylwi ar y cyflawniad 'canys eiddynt hwy yw yr addewidion.'—Gwaredwyd hwy o'r Aipht drwy genllif y Mor Coch, a chladdodd yr Arglwydd Pharaoh a'i luoedd oll yn ei grombil. Gollyngwyd hwy o Babilon, ac ysgytiwyd Bel-sassar oddiar orseddfaingc ei falchder i'r caddug tragwyddol, a phwy a all haeru etto nad ysgydwir teyrmasoedd, ac na theffir coronau i'r llaid, pan ddelo dydd gollyngdod meibion Ior y nefoedd o gaethiwd hwy na deunaw can mlynedd.

Cofia yr Iuddewon hefyd, fy nghyfaill, ac na fydd *anniolchgar*.—Trwy eu dwylaw hwy y cefaiat Fibl cyfan—o honynt hwy y cefaiat ti lachawdwr tragwyddol. Yn eu tlodi hwy y cyfoethogwyd di—ac yn eu cwmp hwy y dyrchafwyd di, 'O herwydd paham,' medd yr apostol, 'os ydyw eu *cwmp* hwy yn *olud* i'r byd, a'u *lleihad* hwy yn *olad* i'r cenedloedd, pa faint mwy y bydd eu *CYFLAWNDER* hwy?'—'Rhaid oedd llefaru gair Duw wrthyech *chwi* yn gyntaf, eithr o herwydd eich bod yn ei wrthod, ac yn eich barnu eich hunain yn annheillwng o fywyd tragwyddol, wele, yr ydyw yn troi at y CENEDLOEDD.'—Ond tua gwawr y Milfwyddiant y disgwyli'r cyflawnder y cenedloedd i mewn, yr impir yr Iuddewon yn eu holewydden eu hunain, ac y bydd

Y ddaciar oedd gyntaf ar fyncd byth heibio, A'i hanfad bleserau, ei phechod, a'i bar; Disgyna yr Arglwydd a chreu an etto, A hofia ei enaid yn muriau'r un hono, A bydd ei phreswylwyr yn llonydd a gwar.

Fe gyfyd ei babell yn llon gyda dynion, Fe drig yn eu canol i'w tywys a'i law; Yr anial fydd dyffryth gan fili o roscochion, A'r lili ymgl'yma o gylch y boncyffion,—A'r Arglwydd yn hidlaw ei fendith fel gwlaw.

Yman lle'r ymrwysai y dreigiau gwenwynig, Yno y tyf y corsenau a'r brwyn; Yn nghanol dyffrynid y crasdir sychedig, Y tardda ffynonau o ddwr fendigedig—Lle pigai y drain bydd fynnidwydd yn llwyn.

Yr oenig a chwery á phalfau y bleiddiau, Y fuchfach a'r arthes a borant y'ngwyd, Y plentyn ymasia yn nghanol y dreigiau, Gan chwaraeu á'u colyn, a chyfrif eu cylchau, Can's mynydd sancteiddrwydd i Dduw fydd y byd.

Yn awr, fy mrawd, na ddigia wrthyf am dy gaethiwo mor hir; a dychymmygyf fod Gofyniad bellach yn codi yn dy feddwl, Beth a allaf fi ei wneuthur dros yr Iuddewon? Mae fy enaid wedi ymglymu á mynyddoedd Cymru, a'm hyspryd wedi priodi ei daear hi. Ni feddaf ar yspryd Cenhadwr i adael fy mherthynasau, a phob peth anwyl, a nofio gwyneb trochionog y dyfnfor i chwilio am y genedi hon: ac hefyd pe meddwn ar yr yspryd ni's medrwn ddim o'r iaith. Beth, gan hyny, a wnaaf fi dros yr Iuddewon? Wel fy nghyfaill, ar y nos Lun cyntaf o'r mis cyrcha i deml yr Arglwydd—y capel bach llonydd yn nghwr y mynydd, neu ar ochr y ffordd—yr addoldy diaddurn—y man y mae Duw yn bendithio y rhai a alwant arno,—cyrcha yno, meddaf, ac os byddi yn enau cyhoeddus, cofia yr Iuddewon; os cydweiddi'r fyddi, cofia yr Iuddewon, a phar fod sel dy AMEN, wrth eiriau y gweddiwr yn cyrhaeddyd y drydedd nef.

Hefyd, cofia yr Iuddewon yn y weddi deulnaidd—dangos i dy blant ar dy ol fod yr Iuddewon yn deilwng o ran yn eu herfyniadau hwythau. Yn y boreu, pan y rhyddheir di o rwymau cwsg i fwynbau bendithion tymhorol ac ysprydol, cofia yr Iuddewon, a'r diwrnod hwnw, ysgatfydd, yn ddiwrnod o flinder a gorthrymder mawr iddynt. Yn yr hwyr, pan fyddi yn gorchymyn dy hunan a'th deulu i geidwadaeth Ior y nef, cofia yr Iuddewon druan fydd yn grwydriad y pryd hyny, dan seiddith a barn, heb le i roi eu pen i lawr, heb obaith ganddynt, ac heb Dduw yn y byd.

Cofia yr Iuddewon hefyd yn dy weddian dirgel. Yn y maes ar ol yr adrad—ar y bryn wrth fugeilio'r defaid—yn y cae yn nghynauaf yr yd—yn y mynydd gyda'r mawn—yn y drefnau gyda'r fasnach—yn y farchnad gyda'r ennill,—yn yr ystafell heb neb yn clywed, os cei di hamdden fechan *cofia yr Iuddewon, ac erfyn am eu rhyddhad*. Ac i goroni dy egion gwelinaid, cofia fod Iuddew bendigedig yn y nef, yn caru Iuddewon tlodion y ddaciar, ac yn hoffi gwaedd Cymro ar eu rhan, ac yn barod i berffeithio dy weddi waed di, ac i eiriol dros-tynt ger bron y Tad am brysuro amser eu gollyngdod.

Hefyd, cofia yr Iuddewon, trwy gyfranau yn awyddus at anfon Cenhadon i'w plith pan y gelwir arnat i hyny.

Yn awr, terfynaf, auwyl ddarllenwydd, heb amcanu dy ffino yrhawg etto, gan adael i'r Iuddew truan hwn sibrdw cân yn dy glust wrth ymadael.

Ei hŷn mae'n galaru heb gyfaill yn llon,
I dyner lliniaru gorthrymder ei fron;
Ac nid yw gwllith cysur yn disgyn yn rhydd
I galon derfysglyd yr Iuddew mwyn prudd.

Mae'n cofio am y frodir mae'i dadau mcwn
hŷn,
Is gwenau teg haulwen ei hen wlad ei hun;
Galara, na chawsai gymmysgu â'u pridd,
'Does dŷ ar y ddaear i'r Iuddew mwyn
prudd.

Meddyliat am y deml ardderehog ei llun,
Lle deusai'r Jehofah i' mgomio â dyn:
Meddyliat am ongoniant Jerusalem rydd—
Ac am dano'i hunan yr Iuddew mwyn prudd.

Dystawed dy alar—na chlywer dy lef,
A chuddia dy dagrau dryloywaidd ffrwd
grof;

Mae rhai a ddirmygant hoff ddeigrion dy
rudd,

Mae rhai fedr wawdio yr Iuddew mwyn
prudd.

Ond gwaie y dyn hwnw a erlid yr un
O'r genedl arddelir gan Ion iddo ei hun;
Fedyngodd y Cywir a'r Sanctaidd yn rhydd
Y dial ef alar yr Iuddew mwyn prudd.

O! cyfod di Gristion—os Cristion y wir,
Dy galon a waeda am Judah cyn hir;
Galara am y deml a chwalwyd i'r pridd,
Galara am ei maban yr Iuddew mwyn prudd.

O! meddwl am farnau goruchel yr Ior,
Ar alon hil Abram sy 'nghadw'n ei 'stor;
A chofia mai'r hwn a offrymodd yn rhydd
Ei hunan yn aberth oedd Iuddew mwyn
prudd.

A thi, O Lân Ysptyd, â'th nerthoedd yn wir,
All ddwyn y crwydredig i'w gartref cyn hir;
O! dysg iddynt barchu'r Messiah bob dydd,
A dwg i'w hen gorlan yr Iuddew mwyn
prudd.

J. PHILLIPS, (*Tegidon*.)

Caerlleon ar Ddyfrdwy.

O. Y. Dymunwn gyfeirio sylw eich dar-
benwyr at Llyfr enwog sydd wedi ei ysgrif-
enu yn ddiweddar (yn Saesneg) gan Iuddew
dychweddolig o Liverpool, o dan yr enw
'Y Bdan yn Un yn Nghrist, neu Ganolfur
y gwahaniaeth wedi ei symod, yn cynnwys
Desgrifiad o gyflwr ac arferion yr Iuddew
ewen presennol, yn Hanes ei Fwydd ei hun
a'i ddychweliad at Gristionogaeth: hefyd,
Athrawiaeth y Drindod yn cael ei chadarn-
hau allan o Oraclau yr Hen Destament, ac
Ysgrifeniadau y Rabbiniaid, &c. &c. Gan
Alfred Moritz Myers.' Cymmaint yw y
dbyniad a rydd y Saeson i'r Llyfr tra
herbyn hwn, fel y mae yr Ail Argraffiad o
hono newydd ei argraffu gan T. Thomas,
Eastgate Street Row, Caerlleon.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

RHIF. XII.

Dyoddefaint yn hanfodol i'r Iawn, &c.

GWRAN.—Boreu da'wch fy nghyfaill, y
mae yn dda iawn genyf eich gwelod. Yr
wyf wedi meddwl llawer am un peth a ddy-
wedasoeh yn ein hymddyddan diweddar
ond un, sef mai Person, yn hytrach na dy-
oddefaint Crist, yw yr Iawn. A ydych, at-
olwg yn ystyried fod Person Crist yn Iawn
heb, neu yn annibynol ar ei ddyoddefaint?

PREG.—O nag ydwyf ar un cyfrif; canys
ni allwn olygu felly heb addef un o'r pethau
mwyaf gwrthun a ddelerir gan Ffweriaid,
sef, nad oedd dyoddefaint ddim yn un o'r
pethau a alwant yn '*Elfenau yr Iawn*.'

GWRAN.—Hyny oeddwn innau yn ei
feddwl.

PREG.—Y mae yn ddrwg genyf os meth-
ais a dywedwyd yn ddigon eglur i chwi allu
deall fy meddwl. Wrth ddywedwyd mai y
Person ydyw yr Iawn, nid oeddwn yn
meddwl y gallasai Crist fod yn Iawn heb
ddyoddef, ond mai efe ei hun yn ei waith
yn ymroddi i ddyoddef cospedigaeth ei bobl,
yn yr ystyr mwyaf priodol ac ysgrhythol
o lefaru, ydyw yr Iawn. Yr oedd mawredd
person,—undeb â'r natur ddynol,—gosod-
iad ac ymroddiad i'r gwaith,—perffeith-
rwydd bywyd, yn nghyda dyoddefiad, oll
mor angenrheidiol fel na allasai Crist fod
yn Iawn heb bob un o honynt; etto nid
mor briodol fyddai ddywed mai mawredd y
person, neu ei undeb â'r natur ddynol, &c.
ydyw yr Iawn, pe amgen byddai genym
lawer o Iawnau; ond Crist yn mawredd ei
Person,—yn ei undeb â'r natur ddynol,—
yn ei osodiad a'i ymroddiad i'r gwaith,—yn
mherffeithrwydd ei fywyd,—ac yn ei ddy-
oddefaint, &c. Efe, meddaf, yn a thwry y
pethau hyn, yw yr Iawn.

GWRAN.—Yr ydych chiw felly yn barnu
fod dyoddefaint yn un o Elfenau yr Iawn,
mor wirioneddol a'r pethau ereill a enwas-
och.

PREG.—Prin yr wyf i yn cymmeradwyo
y gair '*Elfenau yr Iawn*,' am ei fod yn
caerio y meddylddych o fod yr Iawn yn
rhyw *composition* yn cael ei wneyd i fynu
o amryw ddefnyddiau, a phob un o honynt
yn rhan o hono, yr hyn sydd olygiad gwael
ac anysgrhythol ar y peth. Ond, os wrth
Elfenau yr Iawn yr ydych yn meddwl, y
pethau oedd yn angenrheidiol i Grist fel
Iawn, nid oes dim yn cael ei ddangos yn y
Bibl yn fwy felly na dyoddefaint. 'Ond
oedd yn raid i Grist ddyoddef.' &c. Luc
24. 26.

GWRAN.—Wrth y 'rhaid' yn y lle hwn,
y meddylir i rhaid o gyflawni yr Ysgrith-
yrau. Nid ydys yn gwadu fod dyoddef-
aint Crist wedi ei ragdywedyd gan y
proffwydi; ac yn yr ystyr hyn y mae yn
rhaid iddo ddyoddef, neu se fuanai yr y-

grythyr heb ei chyflawni. Ond y mae rhagor mawr rhwng hyn y dweyd fod dyoddefiadu mor angenrheidiol, fel na allasai Crist fod yn Iawn hebddynt.

PRYG.—Y mae yn wir fod yn rhaid i broffwydoliaethau y Bibl gael eu cyflawni. Ond os dywedwn mai Ysgrhythrau y profwydi oedd yn gosod rhaid ar Grist i ddyoddef, yr ydym yn gosod pethau yn hollol o chwth. Nid am i'r profwydi ddywedyd y dyoddefai Crist, yr oedd yn rhaid iddo ddyoddef; ond am fod yn rhaid iddo ddyoddef y dywedodd y profwydi y dyoddefai. Pan oedd Crist yn profi allan o'r Ysgrhythrau i'r ddaun ddisgybl ar y ffordd i Emmaus, mai un i ddyoddef oedd y Messiah, yr oedd yn dysgu iddynt fod yr Ysgrhythrau, nid wedi gosod rhaid, ond wedi dangos fod yn rhaid i Grist ddyoddef.

GWRAN.—Wel, gadewch fod dyoddefaint Crist yn beth o drefniad arfaeth Duw, ac mai am hyn y profwydwyd am y peth. Ond y mae gwahaniaeth etto rhwng dywedyd fod dyoddefaint Crist yn beth o drefn benarglywdiaethol Duw a dywedyd ei fod mor angenrheidiol, fel nas gallasai Crist fod yn Iawn hebddo.

PRYG.—Addefwn mai peth o benarglywdiaeth Duw yn unig oedd bwriadu achub a threfnu Iawn. Ond wedi i hyn y gael ei benderfynu, yr oedd dyoddef yn beth o angenrheidrwydd. Heb Iawn ni buasai maddueuant ac heb ddyoddef, ni buasai Iawn. 'Heb ollwng gwaed, nid oes maddueuant,' Heb. 9. 22. am fod cospi pechod yn beth o angenrheidrwydd.

GWRAN.—Os oedd yr hyn a ddyoddefodd Crist yn anhepgorol iddo fel Iawn, yna pe dyoddefasai lai, buasai o gymmalt a hyn yn fyr o fod yn Iawn, neu pe dyoddefasai fwy, buasai gymmalt a hyn dros ben fod yn Iawn.

Mewn difrif, a ydych yn meddwl pe buasai yn dyoddef llai o fflangellau, neu lai o bigau yn y goron ddrain, &c. y buasai cymmalt a hyn o ddifffyg yn yr Iawn.

PRYG.—Yr wyf yn dymuno cael fy esgusodi am wrthod rhoddi ateb uniongyrchol i'ch cwestiwn; oblegid os dywedaf y gwir, ni wn i ddim beth a fuasai; ac yr wyf yn meddwl y byddai yn ormod o hysdra i ni fyned yn mlawn yn mhell ar y tir yna. Ond gan fod cospedigaeth yn anwahanol gysylltiedig â phechod, a chan fod Crist yn Iawn dros yr euog, digon i'r pwrpas presennol yw dywedyd fod yn rhaid iddo yn y sefyllfa hono ddyoddef y gospedigaeth, pa nifer bynag o fflangellau, neu o ddrain, &c. a fuasai yn angenrheidiol i hyn.

GWRAN.—Wel, os oedd dyoddefiadu mor angenrheidiol, fel na allasai dim fod yn Iawn dros bechaduriaid hebddynt, pa anadadarwydd sydd mewn galw dyoddefaint Crist yn Iawn?

PRYG.—Dim: oblegid y mae y dull rawsenwadol (*metonymical*) o lesaru, sef

enwi y naill beth am beth arall, yn both arferedig yn y Bibl yn gystal ag mewn ymddyddanion cyffredin: ac, fel y dywedais wrthyth ryw dro o'r blaen, nid wyf yn gweled dim anadadarwydd yn yr ystyr hyn, i alw dyoddefaint Crist yn Iawn, er, yn yr ystyr mwyaf priodol o lesaru, mai eisei hun yn ei ddyoddefaint, &c. ydyw yr Iawn.

GWRAN.—Ond yr oeddych yn siarad fel pe buasai rhyw berygl cyfeiliorni wrth alw dyoddefaint Crist yn Iawn.

PRYG.—Yr wyf yn meddwl fod perygl rhag i ni, wrth gymmeryd y dywediad mewn ystyr uniongyrchol, yn lle trawsenwadol, dybied mai rhyw beth yn lle cosp oedd dyoddefaint Crist, ac nid y gospedigaeth ei hun. Gellir dywedyd fod dyoddefaint Crist yn Iawn yn lle i'w bobl ddyoddef, oblegid ni fyddai hyn ond yr un peth a dywedyd ei fod ef yn Iawn yn eu lle hwy; ond mae dywedyd fod dyoddefaint Crist yn Iawn yn lle *cospedigaeth* yn anysgrhythrol a chyfeiliornus, canys cospedigaeth, ac nid dim yn lle cospedigaeth, oedd ei ddyoddefaint ef.

Gobeithio eich bod bellach yn deall y peth yr wyf yn geisio ei ddywedyd, sef, i. Fod dyoddefiadu Crist mor anhepgorol angenrheidiol, fel nas gallasai fod yn Iawn tros bechaduriaid hebddynt. 2. Etto, nad priodol yw dywedyd mai Iawn yn lle *cospedigaeth* pechod oedd y dyoddefaint hyn, ond Crist ei hun trwy ddyoddef y gospedigaeth yn lle ei bobl, ydyw yr Iawn. 3. Ac etto, fod yn ddigon cyfreithlon, mewn ystyr trawsenwadol, i alw dyoddefaint Crist yn Iawn.

GWRAN.—A ydych yn meddwl, ynte, fod rhyw berygl i ni ddywedyd fod Crist yn Iawn dros bechodau?

PRYG.—Nid oes dim perygl i ni ddywedyd fel y mae y Bibl yn dywedyd, ond y mae perygl rhag i ni roddi cam ystyr i ddywedidiau y Bibl.

GWRAN.—Wel, y mae y Bibl yn dywedyd, mai 'Efe yw yr Iawn dros ein pechodau ni,' ac hefyd iddo roddi ei hun drosom ni. Felly y mae dywedyd fod Crist yn Iawn dros ein pechodau ni, mor Ysgrhythrol a dywedyd ei fod drosom ni.

PRYG.—Y mae hyn yn ddigon gwir. Ond etto, nid yn yr un ystyr y mae Crist yn Iawn dros bechodau ag y mae dros bersonau. Pan ddywedir fod Crist yn Iawn dros bersonau, yr ystyr yw, fod yr Iawn yn foddion i orchuddio, i gysgodi, neu i arbed y personau hyn rhag digofaint: ond a ddywedech chiw fod yr Iawn yn foddion i orchuddio, i gysgodi, neu i arbed pechod rhag digofaint? Na wnaech, canys ni chafodd pechod ei ddynoethi, a'i gospi, mewn dim erioed yn gymmalt ag yn angu Crist.

GWRAN.—Trwy drawsnewad yn unig, ynte, y dywedir mai tros bechodau y mae Crist yn Iawn?

PRYG.—Pe buasai genym ragor o amser,

pan y buom yn ymddyddan am hyn o'r blaen, buaswn innau yn dywedyd rhagor; ond am fod ein hamser mor fŷr, ni wnaethum ond awgrymu y gallai mai mewn ystyr drawsenwadol y dywedir fod Crist yn iawn dros bechodau. Ond gan i chwi son am y peth, y mae yn dda genyf gael cyfeusdra i ddywedyd nad mewn ystyr drawsenwadol yn unig y gellir dywedyd felly. Y mae y gair *tros*, yn y Bibl, yn arwyddo weithiau am neu o herwydd, ac weithiau yn lle. Yn awr, os dywedir fod Crist yn iawn dros [neu yn lle] ein pechodau ni; ni fedraf gael un ystyr i'r dywediad, ond, fel y dywedais o'r blaen, trwy gymmeryd y gair Pechodau yn drawsenwad am Bersonau, oblegid ni allaf gael un meddylddrych pa fodd y byddai Person Crist yn lle dim ond personau ei bobl. Ond os dywedwn fod Crist wedi ei roddi yn iawn dros [neu am, neu yn herwydd] ein pechodau ni, y mae yr ystyr yn amlwg heb olygu dim trawsenwad. Y mae yr un priodoldeb mewn dywedyd i'r Tad 'roddi ei Fab i fod yn iawn dros [neu am] ein pechodau ni,' ag sydd mewn dywedyd, 'Efe a archollwyd am ein camweddau ni—Rhoddwyd pla arno ef am gamwedd fy mhobl.' Esa. 53. 5-8.

*Cyfammod y Prynedigaeth a Gwrthdrych-
au yr Iawn.*

GWRAN.—Mi a glywais lawer o son am *Cyfammod y Prynedigaeth*, rho'wch glywed, da chwi, pa beth yw y cyfammod hwnw?

PREG.—Ernad yw y gair Cyfammod y Prynedigaeth, na'r gair Cyfammod Gras ychwaith, yn cael ei arfered yn y Bibl; etto y mae bod cyfammod rhwng y Personau Dwyfol o berthynas i brynedigaeth yr Eglwys yn wirionedd ag y sydd i'w weled yn amlwg yn yr Ysgrhythrau. Ni wnaif yn bresennol ond eich cyfeirio at un Ysgrhythyr o lawer ag sydd yn dangos y mater, debygwn i, yn rhy amlwg i'w wadu heb wadu gwirionedd y Bibl, sef Esa. 53. 10, 11. 'Eithr yr Arglwydd a fynai ei ddryllio ef, efe a'i clwyfodd. Pan osodo efe ei enaid yn aberth dros bechod, efe a wel ei had, efe a estyn ei ddyddian; ac ewyllys yr Arglwydd a lwydda yn ei law ef. O lafar ei enaid y gwel, ac y diwellir, fy ngwas cyfiawn a gyfiawnha lawer drwy ei wybodaeth; canys efe a ddwg eu hanwiredau hwynt.' Neu yn ol cyfieithiad y Parch. J. Jones, (*Tegid*):—

"Ond mynai JEHOFA ei friwiaw ef; parni ei ofidiaw [gan ddywedyd]

Os gesyd efe ei enaid yn bechaberth, Efe a wela had, estyna ddyddian, Ac ewyllys JEHOFA a lwydda yn ei law. O lafar ei enaid y gwel ac y boddlonir: Trwy ei wybodaeth y cyfiawnha fy ngwas cyfiawn lawerodd;

Canys eu camweddau hwynt efe a ddyga." *Gwel Drys.* *Llyfr I. tu dal. 139.*

Y mae yn amlwg fod y Person sydd yn

llefaru y geiriau hyn, sef y Tad, well myned i gyfammod a'r Person y llefarir am dano, sef Crist, h. y. Fod Crist fel gwas i'r Tad, i roddi ei enaid yn aberth dros bechod, a bod iddo yntau yn daledigaeth am hyn, gael gweled had, a'r had hyn y gael estyniad dyddiau, sef, bywyd trugwyddol.

GWRAN.—Nid yw yn angenrheidiol i'r ddaol rhwng Calfinistaid a Ffederaliaid i brofi fod cyfammod rhwng y Tad a'r Mab o berthynas i achub pechaduriaid, canys y mae y ddwy blaid yn addef y peth. Ond y pwnged ydyw, Pa beth yw y cyfammod hwnw o ran ei natur a'i ddybenion.

PREG.—Y mae y Doctor Dwight yn dar-nodi Cyfammod y Prynedigaeth fel hyn, 'Fod Duw Dad wedi uynued i gyfammod a Christ, yn mha un yr addawodd, ar yr ammod iddo ef ddyfod yn iawn ac yn Eiriolwr dros bechaduriaid, fel gwobr am ei lafar a'i ddyoddefaduan, y byddai iddo gael Eglwys, yr hon, o dan ei lywodraeth ef, a fyddai yn ogoneddus a dedwydd byth.' *Theo. Vol. II. p. 392.*

GWRAN.—Wel, onid yw y Doctor yn dywedyd yn iawn?

PREG.—Ydyw, am a wni. Ond buasai yn ddymunol iddo ddywedyd ei feddwl yn fwy eglur ar y peth: oblegid pan y mae yn dywedyd mai ammod Crist oedd dyfod yn iawn ac yn Eiriolwr dros bechaduriaid, ac mai ammod y Tad oedd iddo yntau gael Eglwys, &c. y mae yn anhawdd gwybod pa un ai y pechaduriaid ag y daeth ef i fod yn iawn drostynt, ai yntu rhyw bechaduriaid ereill a olyga yr awdur sydd i fod yn Eglwys i Crist. Ond mi a fyddwn yn eithaf boddlon i'r darnodiad, gydag ychydig o dalfyriad a newidial fel hyn, 'Fod Duw Dad wedi myned i gyfammod a Christ, yn mha un yr addawodd ar ammod, iddo ef ddyfod yn iawn ac yn Eiriolwr dros bechaduriaid, y byddai iddo yntau gael y pechaduriaid hyn yn Eglwys ogoneddus iddo ei hun heb arni na brycheuyn a chrychni, na dim o'r cyfryw.'

GWRAN.—*Nonsense.* Ni wiw i chwi alw hyna yn dalfyriad, nac yn eglurhad ar waith y Doctor; canys y mae yn amlwg mewn rhanau ereill o'i waith, nad ydoedd ef yn barnu fod yr holl bechaduriaid ag y bu Crist farw drostynt, i fod yn Eglwys iddo; oblegid y mae yn dal iddo farw trwy holl ddyfnolryw.

PREG.—Efallai hyn. Ond yr wyf i yn methu a'i weled yn gyson ag ef ei hun, pe caniateid fod ei ddarnodiad o'r cyfammod yn gywir. Y mae ein hawdwr yn addef mai ammod Crist yn y cyfammod hwnw oedd dyfod yn iawn; ac mai ammod y Tad oedd iddo yntau gael Eglwys i fod yn ddedwydd byth. Yn ei y gosodiad hwn, nid yn y gweithio ar antur oedd Crist, ond gwas ydoedd, a'i waith a'i gyflog wedi ei beniersfynu yn y cyfandod mawr cyn bod y byd o ganlyniad, rhai

ma! yr hyn a addawyd iddo yn y cytundeb
hwnw oedd yr hyn y gwasanaethodd am
dano; a rhaid, yn ol fyddlondeb Duw, y
gwneir yr addewid honno yn dda, sef, y
bydd y rhai y gwasanaethodd Crist am dan-
ynt o'ill yn gadwedig. Ond os bydd rhai o'r
saw! y bu Crist farw drostynt yn gollodid
yn y diwedd, y mae yn rhaid yn 1. Nad
oedd yn y cyffammod un golygiad am achub
neb mwy na'u gilydd: neu yn 2. Ei fod
o'r wrth farw wedi gwneyd rhyw beth heb-
law cyflawni ammod y cyffammod: neu
ynte yn 3. Y bydd y Tad yn anffyddlon
i'r addewid. Y mae yn rhaid i chwi sefyll
wrth un o'r tri, neu roddi i synu y pwngc o
lawn cyffredinol. Yrwan, pa un a ddewis-
och?

GWHRAN.—Yr wyf yn addef y cyntaf, oblegid nid yw y Doctor, debygwn i, yn ystyried fod y cyfammod yn sicrhau achubiaeth neb mwy na'n gilydd, y cwbl a addawyd ydwy, y byddai i ryw nifer gael eu hachub, ac y byddai y nifer hyny, a'r dafoni a ddenua iddynt yn ddigon o annogaeth i'r Mab i fyned o tan holl ddarostyngiad a dyoddefaint ei nodweddau Cyfryngol.

—*Gmel Deight's Theo. Vol. ii. p. 395.*

PREG.—Pa beth? ai nid odd neb mwy na'n gilydd o ddynolryw yn cael en haddaw i Grist yn y cyfammod? Paham, yntw, y mae Crist yn son cymmaint am 'y rhai a roddwyd iddo allan o'r byd?' Yn wir, mi a ryfedais beth wrth ddarllen gwaith y Doctor, na chawem ganddo un bregeth, neu o leiaf ben pregeth, ar etholedigaeth gras, ac yntau yn profesu ymdrin yn fanwl a holl gangenau Duwinyddiaeth; ac nis gwn i otto pa gyfrif i'w roddi am y fath wall, oddi eithr fod yr awdwr yn rhyw ddysatlanghwmmeradwy y pwngc.

GWRAN.—Ond y mae y Doctor yn dal fod yr Arglwydd wedi rhagbenderfynu ertra-gwyddoldeb, bob peth a wna! mewn amser; a rhaid fod etholedigaeth yn gynnwysedig yn hyny, er nad ydyw yn ei drin o dan yr enw etholedigaeth.

PREG.—Y mae yn wir ei fod yn dal fod pob peth fel eu gilydd wedi eu penderfynnu yn mwriadau Duw, syrhiaid aderyn y to ar y dddear, yr un modd a chadwedigaeth dyn; disgyddiaid y gwlaw, yr un modd ac achub- iadgaeth eneidiau; ond nad oes dim neilliduo- l-rwydd yn perthynu i'r penderfyniadau o gadw pechaduriaid, mwy na rhyw beth arall yn arfaethau Duw.—*Vol. i. p. 335.*

Ond y nae etholedigaeth yn yr Ysgryth-
 yra yn cael ei hystyried, nid yn unig yn un
 o bethau arfaeth gyffredinol Duw, ond hefyd
 yn rhan hanfodol o'r cyffwrdd rhwng y
 Tad a Christ; pe amgen, nis gwn i pe syn-
 wry a ellid ei roddi o'r geiriau, 'Ethol yn-
 ddo ef.' 'Etholedigaeth gras.' 'Ethol i
 y fudd-dod a thaeuelliad gwael Iesu Crist,'
 &c. Os caniateir hyn, rhaid penderfynnu
 mai rhoddi yr etholedigion yn Eglwys i
 Grist oedd ammod y Tad yn nghyffwrdd

y prynedigaeith, ac mai am a thros y rhai hynny yr ymrwymodd Crist i ddyoddef a marw.

Ond peidiwn a gwneyd cam a'r Doctor hefyd. Nid wyf i'n coslio y bnasai ef yn gwadu mewn geiriau, mai yr etholedigion oedd yn cael eu haddaw i Grist fel gwobr am ei lafar, canys y mae yn addof mai 'y deyrnas (a barotowyd er seiliad y byd) a'r Eglwys, yr hon sydd i'n meddiannu, ydyw gwyr wrthdrysych y cyfammedd. — *Vol. II. p. 394.* Ac ni welaf fi ddim gwahaniaeth rhwng hyn a dywedyd mai iachawdriaeth ei Eglwys, yw y gwir ammod yr ufuddhaodd Crist am dano. Ond, pa fodd y gall hynyd fod yu gyson a dywedyd fod holl ddynolnyr yn wrthdrysychau iawn Crist; atebd y sawl sydd yn deall. Y mae yn ymddangos i mi beth bynag, na ellir ar dir teg, honi fod Crist wedi marw dros holl ddynolnyr, heb wadu cyfammedd ac etholledigaeth gras.

GOFYNIADAU.

BARCHEDIG OLYGYDD.—Yr wyf yn taer
erfyn am i'r Gofyniad canlynol gael ym-
ddangos ar fyrder, yn nghydag atebiad di-
ffaol gan ryw wr parchedig o'r corph iddo ;
am yr atalia lawer o anghydfod cydrhwng
cymmydgon.

Bwlch y cae.

J. J.

A ydyw yn addas ffurfio math o *glybian* mewn Capelydd o unrhyw enwad Cristionogol, a thynu tocynau (neu *Lots*) ar noson bennodedig, er mwyn cael gwedd pwy fydd meddiannwyr y Cyfrolau Ebsoniadol a osodir ger bron y cyd-glybwr?

BARCHIEDIO SYR.—Ar ol hir osteg, cymmerais yr hyfdra o anfon y llinellau canlynol i chwi, dan oethbio na byddaf trwy hyn yn eich gofidio chwi, na'ch gohebwyr caredig, trwy ddeisyf arnynt gyfseithu y rhai'n i'r famiaith bur, yr hyn a foddha eu hen gyfeillies yn fawr, efallai am y tro olaf.

Dinbych.

MARY JONES.

ON OUR LORD'S BEING BOUND TO A MARBLE
PILLAR, TO BE SCOURGED IN PILATE'S
JUDGMENT HALL.

Mat. 27. 26.

**Marble—the pillar against which he stood :
Marble—the men that thirsted for his blood !
And more than marble was the Son of God !**

From nature's quarry was the former hewn ;
But hate infernal turn'd the next to stone ;
While patience made the Rock of Ages one !

If Faith's perspective bring the scenery
view ;
And nature's shudder prove all
I, if I weep not, must

Weep, then, my heart, mine eyes a fountain
flow;
Melt all my griefs, and deep dissolve in woe,
This mind of marble, and this breast of
snow!

The pillar stone! more soft its hardest part,
Than that in me, whose rock defies the
smart

That rent the sufferer, and that brake his
heart!

Come, then, Reflection, and before mine eye,
Let these sad sorrows in perspective lie,
Till marbles weep, and weeping rocks reply.

So shall I stand, as bound with *Him* who
stood

Firm as a rock, resisting unto blood;
Redemption's witness, and the friend of
God!

Arm'd with his mind,—all meekness, but
all zeal,

Patient to bear, though exquisite to feel,
Hell's dread assaults, and Heaven's more
dreadful will!

Come, then, O Thou! my patern, and my
guard!

In life,—in death, I meet, by thee prepar'd,
My hope's last conflict, and its last reward!

MR. GOLYGYDD.—Byddai yn hyfrydwch
genyf gael eich barn, pa un ai yw y Gym-
deithas Odyddawl yn groes 'r Bibl ai nad
yw; ac a ydyw yn bechod ar rai professedig
i ymuno â hi?

Dinbych.

R. W.

ATEBION.

*Atebiad i Ofyniad BUGAIL yn Rhif. 103,
tu dal. 214.*

OWEDDI.

Y MAE rhyw lu o rwystrau cas
I'n cwrdd pan ddo'n at orsedd gras;
Ond prawf o worth gweddio'n ber,
Rydd chwant am fynych dd'od at Ner.

Heb Weddi daer, nid ymdrech sawr,
Gwna Gweddi Gristion fel y wawr;
Rhydd waith i fydd a chariad cry',
Tÿn bob rhyw fendith oddi fry.

Gwir Weddi dry'r cymylau draw,
Dring ysgol Jacob yn ddifraw:
A Satan gryn, a'i ddychryn yw,
Eiddilaf sant yn cwrdd â'i Dduw:

Tra lledid breichiau Moses gynt,
Daioni Israel oedd pob hynt;
Ond pan trwy ddiffyg aent i lawr,
Pryd hyn a Amalec yn sawr.

Po hanner nerth ein hamser drud
Mewn Gweddi dreuliam yn lle'r byd;

Caem amlach gân i dd'weyd mewn bri,
'Faint wnaeth ein Harglwydd erom ni.'

RD. JONES, (*Asiedydd*).

Llerpuell, Gor. 10, 1839.

*Atebiad i Ofyniad GLAN CADWYN, Cyf. viii.
tu dal. 21. sef 'Pa wahaniaeth sy rhwng
cyfiawnhau wrth fydd, a chyfiawnhau trwy
fydd,' yn Rhuf. 3.30?*

Ateb. Nid oes dim gwahaniaeth rhwng
trefn cyfiawnhad y naill ddyn mwy na'r
llall, yr luddew na'r Groegwr: yr un peth
'ydyw cyfiawnhau wrth fydd,' 'a-chyf-
iawnhau drwy fydd. Yr un yw cyfiawn-
had i bob un a gredo; ac nid oes un ffordd
i bechodur dderbyn y cyfiawnhad, ond
'drwy fydd' yn Nghrist. Ni a brofasom
o'r blaen, fod pawb, luddewon a Groegwyr,
dan bechod, adn. 9.

Ond, fe allai, fod yr apostol yn defn-
yddio y gair 'wrth fydd' am yr Ewaeadiad,
o herwydd ei fod yn gwelw llawer o'r ludd-
ewon yn glynu 'wrth,' ac yn pwyso ar yr
enwaediad. Mae yn wir fod yr enwaediad
yn ordinhad ddwyfol, bwysig, yn gymmaint
ag y byddai yr esgeuluswr o honi mewn
perygl o gael ei dori ymaith o blith Israel.
Yr oedd yn arwydd o gyfammod Duw yn
eu cnawd. Fe gymmerth Abraham 'ar-
wydd yr enwaediad yn insel cyfiawnder y
fydd, yr hon oedd ganddo yn y dienwaed-
iad.' Yr oedd y fydd werthfawr hon gan-
ddo fynyddoedd lawer cyn ei enwaedu; am
hyny, y mae yn ihaidd fod 'cyfiawnder y
fydd' ganddo er's yr un faint o fynydd-
oedd; ac felly, nid oedd enwaediad yn
angenrheidiol anhebgorol er iachawdwr-
iaeth. Ond gan i Grist ein 'llwyr bryau
oddiwrth feldith y ddedd; drwy iddo gael
ei wneuthur gan feldith drosom, y mae y
sacramentau gwaedlyf wedi eu hollol ddi-
ddymu, ac fe roed terfyn arnynt; ac er
hyny, nid oes dim colled ar eu hol. Mae
cyfiawnder y fydd yn parhau yr un; ac fe
gyfiawnhair 'yr enwaediad wrth fydd; a'r
dienwaediad sydd, ac oedd, heb yr enwaed-
iad o waith llaw yn y cnawd, fel cyfiawn-
heir yntau trwy fydd yn nghyfiawnder
mawr yr Efengyl, 'yr hwn sydd trwy fydd
Iesu Grist i bawb ac ar bawb a gredant;
oany nid oes gwahaniaeth,' adn. 22.

Ond etto, gwelwn werth, a gweddiwn am
enwaediad y galon ynom, sef, 'diosg corph
pechodau y cnawd yn enwaediad Crist.'
Dyma yr enwaediad mae Crist drwy gledlyf
minlog y gair yn llaw yr Yspryd Glân yn
ei wneyd yn y rhai a godwir; a dyma yr
enwaediad y mae Crist yn gymmeradwyo:
nid oes neb yn wirioneddol yn nghyfam-
mod Duw heb yr arwydd a'r ael hon gan-
ddynt. Ond y rhai sydd a'r pethau hyn
ganddynt, gallant ddywedyd, 'Yr enwaed-
iad ydym ni, y rhai ydym yn gwasanaethu
Duw yn yr Yspryd, ac yn gorfoleddu yn y
Nghrist Iesu, ac nid yn ymddirid yn y
cnawd.' Phil. 3, 2.

SELF.

COFIANT.

COFIANT MR. JOHN JONES, TRAWSTMAWR,
LLANEGRYN.

"Gwerthfawr yn ngolwg yr Arglwydd yw marw-
olaeth ei saint ef."

GANED John Jones yn y flwyddyn 1779. Ni chafodd ond ychydig o ddysg. Yr ydoedd mor neillduol hoffus o lafurio y ddaear, fel y methodd ei berthynasau a'i herswadio i ddysgu un gelfyddyd arall. Tua'r flwyddyn 1808, cymerodd Mary Williams, o Rhydygarnedd, yn mhilyf Llanegryn, yn wraig; yr hon a blantodd iddo ddau fab a phedair merch. Bu farw mab a meroh iddynt yn eu mabandod. Odeutu y flwyddyn 1820, gwelodd a theimlodd ei bechadurusrwydd a'i drueni yn wyneb cyfraith y nef, gwaeddodd am drugaredd waredol, a'r Arglwydd a'i clybu ac a'i achubodd; arweinwyd ei feddwl at y Gwaredwr, cafodd olwg hyfryd arno yn ei ogoniant a'i ddigonolrwydd; rhoddodd ei hunan iddo, ac i'w bobl,—ymunodd mewn cysammod Eglwysig gyda'r Trefnyddion Calfinaidd. Meddiannodd iechyd nodedig o dda dros hanner can mlynedd. Yn y flwyddyn 1832, amharodd ei iechyd trwy oeri; gafaelodd anhwylydeb yn ei ysgyfaint, yr hwn a'i blinodd tra bu fyw. Felly bu am saith mlynedd yn gwaelu yn araf, weithiau yn codi, a phryd arall yn gorwedd, gan wanhau flwyddyn ar ol blwyddyn, hyd brydnawn ddydd Mawrth, y 9fed o Ebrill diweddar, pryd yresmwyth-safodd olwyn ei fywyd, ac y dystaw-ymadawodd ei enaid. Bu farw yn drugain mlwydd oed, er galar a cholled i'w deulu, am briod serchog, tad tyner, a chynghorwr fyddlon, wedi bod tua 19 mlynedd yn sefod Eglwysig gyda'r Trefnyddion Calfinaidd. Claddwyd ef ar ddydd Gwener, y 12fed o Ebrill, yn mynwent Llanegryn, yn ngwydd torf luosog o berthynasau, cyfeillion crefyddol o wahanol enwadau, a chymmydogion. Cyn codi y corph, pregethodd Mr. Edward Jones, (T.C.) oddi wrth Mat. 24. 44. 'Am hyny byddwch chwithau barod; canys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn.' Cymmwsodd y geiriau yn fedrus ar yr amgylchiad, cynghorodd a hyfforddodd y gywyddodolion i ymbarotol erbyn datodiad angau; dwys rybuddiodd y difraw yn nghylch mater ei enaid, a dychrynnydd ganlyniadau marwolaeth iddo, a chysurodd deulu yr ymadawedig. Ar lán y bedd, canwyd yr emyn hon,—

'Meys fydd y swyn gymdeithas

Yn y pur ogoniaut maith;

Meys fydd cydganu'r anthem,

O un galon, ac un iaith:

Meys meddwl, &c.,

Na bydd raid ymadael mwy!

Gallwn enwi amryw bethau yn ngwrth-ddrych yr hanes hwn a'i hynodai fel dyn, ac fel Cristion, y rhai a ennillasant iddo a'r ac ewyllys da gyda dynion. Tynai ei weithgarwch a'i ddiwydrwydd sylw neillduol ei gydnabod: credai mai unhardd iawn ar un yn profesu ei fod yn dilyn Crist, ydoedd arwyddion syrthni a diogel, hyd yn nod gyda phethau y bywyd hwn: efe a wnai yr hyn yr ymaflai ei law ynddo i'w wneyd a'i holl egni. Yr ydoedd yn ddyn dystaw a heddychol, wedi meddwl llawer am ddrygau y tafod, a gwerth tangnefedd. Yr oedd yn heddychol a phob dyn, a phob dyn yn heddychol ag yntau, mor belled ag y gwn i. Y Bibl ydoedd ei brif lyfr, ac yn hwn y darllenai fwyaf. Hoffai ddarllen llyfrau ereill, a dysrai ei hun yn synych yn darllen Pregethau y Parch. Daniel Rowlands o Llanegitho, llyfr hen Ficar Llanymddyfri, &c. Gofidai na buasai ef yn cael ysgol Sabbathol yn nyddiau ei ieuentyd, yr hon a ystyriai yn fendith amhrisiadwy i'r genedl ieuange. Dygodd ei blant i synu ynddi o'u hieuengetyd. Gofalai am ei blant, gweddiai yn daer drosytant, a hyfrydwch mawr ganddo ydoedd gweled ei deulu oll yn ymwagu a phobl yr Arglwydd. Cyflwynai ei wraig a'i blant i ofal Duw; gofynai bethau iddynt ganddo, a chasglai ei fod yntau yn ei ateb yn ddaionus. Cynghorai ei wraig a'i blant i lynu gyda chrofydd hyd angau,—ei bod yn werthfawr ac yn talu yn dda mewn cystudd a henaint. Yr oedd ei annogaethau a'i brofiadau mor serchiadol a chynesol, fel nas gallai ei deulu wrando yn hir arno heb wyllo. Soniai lawer am ddaioni yr Arglwydd a thiriondeb ei bobl tuag ato. Llefarai am ddaioni Duw yn ymwled ag ef yn nochreu ei grefydd—yn hwylio ei gerddediad—yn rhoddi lle iddo yn ei dŷ yn mblith ei anwyliad—yn ymgeleddu ei enaid—yn tynu i lawr ei babell mor araf ac mor esmwyth, &c. Teimlai yn ddiolechgwr i'w gyfeillion a'i frodyr crefyddol, am y brawdgarwch a'r anwylydeb a ddangosasant tuar ato, yn eu hymweliadau ag ef, a'u gweddiantaerion drosto. Wedi yr hir nychu am saith mlynedd, y mae ei gnawd yn awr yn 'gorphwys mewn gobaith,' a 'phriddellau y dyffryn yn felys iddo.' Fel hyn y rhedodd, ac y gorphenodd ei yrfa mewn llawenydd.

E. JONES.

COFIANT MR. GRIFFITH THOMAS, BEAUMARIS, MON.

"Coffadwriaeth y cyflawn sydd fendigedig."
DIAR. 10. 6.

GRIFFITH Thomas ydoedd fab i Rowland ac Elizabeth Thomas o Beaumaris, Swydd Fon. Dygwyd ef i synu gyda'r Trefnyddion Calfinaidd yn grefyddol o'i febyd. Yr oedd yn golofn hardd, ac allan nid aeth o

demi Ddnw. Ymhyfrydai er yn fachgen yn y cynghorion a gai gan ei rieni crefyddol, yn enwedig ar y Sabbathau. Bu yn debyg mewn ufudd-dod i'w rieni, i'r hwn a aeth gyda Joseph a Mair i Nazareth, 'ac a fu ostyngedig iddynt.'

Ni hoffai gyfeillach plant drygionus. Dyfal ddilvynai bob moddion o ras. Bu ddiwyd a fyddlon yn ei alwedigaeth, sef saer llongau. Ni threuliai ei amser yn ofer. Hoffid ef yn fawr gan bawb a'i hadwaenent ef. Yr oedd yn hawdd ei drin, gan ei fod yn meddu ar y ddoethineb sydd oddi uchod. Gofalai rhag cymmyrd na rhoi tramgwydd. Ni charai ymddadieu yn nghylch pethau crefyddol. Ymunodd â'r gymdeithas Ddirwestol yn ddioed, er ei fod yn gymmedrol uwchlaw ammbau-aeth o'i febyd. Ymunodd yn ewyllysgar â'r Gymdeithas Gerddorol belyd, a gweddiai lawer am fendith yr Arglwydd ar yr holl gymdeithasau daionus. Bu yn athraw defnyddiol yn yr Ysgol Sabbathol, a gweddiai lawer dros yr ieuengetyd yn neillduol.

Ei afiechyd oedd diffyg anadl; ac fel yr oedd ei afiechyd yn cynnyddu er pob peth, ac arwyddion amlwg fod awr ei ddadodiad yn agoshau, gofynodd ei fam iddo, a ewyllysiai weled rhai o'i gyfeillion, 'neb ond fy nhad,' meddai yntau: a phan ddaeth ei dad at y gwely, dywedai, 'Wel, fy machgen, y mae dydd trallod wedi dyfod, onid yw?' 'O! ydyw fy nhad,' meddai yntau, 'ond y mae pob peth yn dda; y mae y ddyled wedi ei thalu.'

Yna gwanhaodd ei nerth naturiol, ac aeth i dangosfedd tragwyddol tuag un o'r gloch prydawn ddydd Mawrth, Mawrth 12fed, 1839. 'Dros brydnawn y bu ylofain, erbyn y boreu aeth yn orfolodd arno.' Ei oed oedd 25ain. O mor werthfawr yw duwioldeb i ieuengetyd!

Ymgasglodd tyrfia fawr i'w hebrwng i dŷ ei hir gartref ar y 15fed dydd o'r mis uchod. Yr oedd canu grymus ar hyd y ffordd, ac wrth y bedd. Gadawsom ef o ran ei gorph yn y ddaear, a geiriau ei Brynwr uwch ei ben; 'Mys! a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddar.'

RICHARD EDWARD, Joiner.

Beaumaris.

BYR-GOFIANT AM MRS. MARGARET DAVIES, MALLWYD.

Dydd Mercher, Mawrth 27ain, 1839, yn y seithfed flwyddyn a thriugain o'i hoeliran, y bu farw Mrs. Margaret Davies, gwraig Mr. Robert Davies, *Shopkeeper*, Mallwyd, Swydd Feirionnydd.

Yr oedd ei hafiechyd wedi dechreu e'r agos i ddwy flynedd, a chynnyddu a waeth yr adfeiliad hwn yn fwyfwy, nes o'r diwedd i'r habell briddlyd ddyfod i lawr. Drwy yspaid ei holl gystudd ni rwgnachodd, ond cafodd nerth i ymestwng

yn ddyoddesgar o dan y wialen, ac i beidio a dyweyd dim yn ynsyd yn erbyn llywodraeth fawr y nef. Cafodd y fraint o ymuno â chrefydd yn mlodau ei dyddiau; a bu yn aelod fyddlon gyda'r Trefnyddion Calfinaidd am ddeunaw mlynedd ar hugain; ac ni wadodd ei phroffes yn awr angen.

Ar y 30ain o Fawrth, yn nghyleb hanner dydd, ymgasglodd y dorf a wahoddasid i'r angladd, i wenthur iddi y gymmwynas o'af. Cyn cychwyn y corph, darllenodd Mr. Richard Jones, Clipia, ran o'r Gair sanctaidd, a gweddiodd ar yr achlysur, a chanwyd pennill wrth gychwyn y corph. Ac yn fuan wedi hyn, dodwyd ei rhan farwol i orphwys yn 'nhy ei hir gartref,' yn mynwent Mallwyd, hyd y boreu mawr hwnw, y dihunir y meirw.

Yn yr angladd hwn, ni bu offrynnau fel y mae arfer rhai. Dywenydd genyf ddyweyd, na chafodd meddwod un math o groesawiad na chynnalïaeth ynddo; cadwyd y diodydd meddwol draw oddiwrtho, —ond yr oedd yno wala a gweddill i bawb o ymborth iachusol.

Mallwyd.

GWILYM GWYNOLWYN.

BYR UDARLUN

O bedwar Blaenor Eglwys y Methodistiaid Calfinaidd yn Manchester.

MR. EVAN JONES ydoedd Henadur gwerthfawr, a hynod o gymmeradwy, cadarn, a goleu yn ei olygiadau athrawiaethol; mwyn a thawel ei dymer; onnilodd radd dda yn mysg ei frodyr; yr oedd yn meddianu awdurdod helaeth iawn ar yr Eglwys, yr hon a ennillodd drwy serchogrydd taag atynt, a gofal mawr am danynt. Bu yn fyddilawn hyd angen yn y tŷ uwegis gwas. Cafodd yn niwedd ei oes hir nychod, yr hwn a ddyoddesodd yn dawel, a dirwgnach; gwynebodd angen yn siriol. Nid buan yr adwaenid ef, oblegyd un dwys a dystaw ydoedd, ac wedi ei adwaen gosodid bri mawr ar ei gyfeillach; heb gam gymmyrd, gallaf ddywedyd, nad llawer Eglwys a gafodd flaenor rhagorach nag oedd Mr. Jones; er ei holl ragoriaethau 'bu y saethyddion yn chwerv wrtho ef, er hynny arhodd ei fwa ef yn gryf trwy ddwyrlaw grymus Duw Jacob.' Hunodd yn nghauol ei ddyddiau, a'i ddefftyddioldeb; a theimlir hyd heddyw hirach mawr ar ei ol, a llawer hen frawd a chwerau a ellir eu clywed hyd heddyw yn dywedyd, 'O Evan bach, fel y byddai yn ein cyngwari a'n rhybuddio.' Yr oedd ei glust yn drwm i wrando chwedlau, ac yn denu iawn i wrando cwyn. Aml y gofynai i'r rhai a ddygai chwedlau iddo, 'a fuaich chi yn ymddyddau â'r person ei hun? wel, cerch ato ei hun, a deuwch yma wedi hyn.' Nid hawdd oedd ganddo ddwyn pob hen druth ger bron yr Eglwys, heb yn gyntaf chwilio

a oedd yn wir. Byddai yn dda genym gael deuparth o'i yspryd.

Mr. ROBERT ROBERTS ydoedd flaenor arall a gollasom. Un bywlog, selog, tanllyd, scraphaidd ei yspryd, llym yn erbyn pechod, pryderus am gynnydd yr Eglwys; yn mhob gras, yntau hefyd oedd wr cadarn yn yr Ysgrhythrau; ni allai oddef y rhai drwg; safai yn hyf o blaid disgyblaeth y ty. Yr oedd ei agwedd bob amser yn perll ni feddwl ei fod yn bwrw golwg drosom. Arweinai bechadur trwmlythog bob amser at y Groes hono, 'lle y mae euogwydd fel mynyddau y byd yn troi yn ganu wrthi.' Cynallai y gweinid hedyd, heblaw rhybuddio yr asreolus: deuai âg afalau, a photelau yr addewidion yn mlaen i gynnal Sion yn ei thrallodion. Hunodd yntau yr un modd yn nghanol ei ddyddiau, a'i ddefnydd, heb neb wedi blino arno.

Mr. THOMAS HUGHES ydoedd un arall a gollasom. Henafwr pwylog, araf, llar-laidd fel Moses, llawn cariad at Grist, a'i achos, ac yn meddu y 'parodwydd meddwl' hwnw y soniai yr apostol am dano i wasanaeth praid Crist. Arweinai y llwfr a'r digalon bob amser at bethan oedryn y cyfammod. Tynodd ei gysur yn angen o'r un man ei hunan. Mynych yr annogai y cyfeillion i ddal yr hyn oedd ganddynt, fel na ddygai neb eu coron. Yr ychydig a ddywedai, oedd bob amser i bwmpas, yn ei le; yr oedd yn dra defnyddiol. Cyraeddodd yr Henadur hwn fwy o ddyddiau na'r diau arall a nodwyd. Hunodd yn galonog a'i bwys ar y cyfammod.

Mr. JOHN JONES ydoedd y pedwerydd awyddog a ddygodd angen oddiarnom. Ffyddlawn, gostyngedig, diodres, parod at bob peth da y galwai ei frodyr ef ato, oedd nodweddiad y gwr llafurus hwn. Teithiodd lawer yn mhell ac yn agos gydag achos teyrnas Crist. Nid buan yr ang-hofia Eglwys Manchester y dull fyddai arno yn adrodd, wedi dyfod o Gymmanfa; adroddai yn selog, gynnes, weithiau â dagrau, ac weithiau yn rhyfeddol o lwyr, y Pregethau a'r pyngciau a fyddid wedi eu hymdrin. Diweddaid gan ddywedyd, 'O pu buasech yno, yr oedd hi yn nefoedd ar y ddaear.' Nid buan yr anghofiaf y plaser a gefais wrth ei wrando yn adrodd pennod yn nechreu yr odfa. Gwelodd lawer tro ar yr achos; bu yn ffyddlawn iawn yn ei gynnal, pan yn wan yn ei gychwyniad. Un o'r hen stamp oedd. Llauer a neidiodd ac a orfoeddodd yn nghychwyniad ei grefydd; cafodd yntau eithaf y gelyn, ond cafodd suddngoliaeth. Cafodd gystudd trwm, prysodd yn dawel ar yr Arch-offeiriad mawr sydd ar dy Dduw. Cwynai yn aml fod dirywiad mawr ar grefydd. Dygodd fawr zel dros iachuswydd yr athrawiaeth. Hunodd yntau gyda'i dadau, a gadawodd fwch ar ei ol.

Gadawodd y pedwar eu gwragedd yn

weddwon. Y mae y pedwar heddyw yn fyw. Claddwyd y pedwar yn mynwent Rhusholme Road. Cyd-dynodd y pedwar dan yr un iau. Gorphwysa y pedwar yn yr un fynwent; a diau fod y pedwar yn cydganu yn y nefoedd. Mae ein teimladau yn alarus ar eu hol.

Rhaid i mi dewi, mae wyllo yn llenwi fy natur wrth eu cofio. Adurned Pen yr Eglwys y rhai anwyl sydd genym etto ar eu hol yn y swyddau hyn, yn helaeth iawn â'r Yspryd. Amen. W. WILLIAMS.

Manchester, Neheftin, 1839.

ADOLYGIAD Y WASG.

LLYTHYR CYMMERADWYAETH

At Mr. J. Hughes a T. Jones, Cyfeithwyr Corff Duwinyddiaeth y Parch. T. Watson, oddiwrth y Parch. J. ELIAS, Mon.

GAREDIG GYFELLION.—Da genyf weled eich bod yn cyfeithu i'r Iaith Gymraeg *Corff Duwinyddiaeth* y Parch. T. Watson. Bydd yn fraint ychwanegol i'r Cymry gael y llyfr rhagorol hwn yn eu hiaith.

Duwinyddiaeth ydyw y pethau am Dduw, yn enwedig y pethau a ddatguddiodd efe am dano ei hun yn yr Ysgrhythrau Sanctaidd: y pethau am ei Hanfod, ei Bersonau, ei Briodoliaethau, a'i gyngor; y pethau am dano yn ei berthynas â dyn, fel Creawdwr, Deddf-rodwr, a Barnwr; yn benaf, y gwrloneddau am dano fel Duw iachawd-wriaeth, am ei drefn rasol i achub pechaduriaid trwy Iesu Grist, &c.

Corph Duwinyddiaeth yw casgliad o'r hyn a ddywed yr Ysgrhythrau Sanctaidd ar holl gangenau yr Athrawiaeth Gristionogol yn un cyfundraeth.

Y mae y Bibl yn cynnwys *Duwinyddiaeth* gyflawn a pherffaith, ond gwelodd Duw yn dda, i ryw ddyben doeth, roddi amrywion rannau *Duwinyddiaeth*, yn wasgar-edig trwy y llyfr Dwyfol. Gorchymynir i ni 'chwilio yr Ysgrhythrau'; y mae pob gwrlionedd angenrheidiol i ni ei wybod i'w gael yno. Etto, y mae casglu y gwrlioneddau yn Gyfundraeth gryno, yn nghyda gwneyd sylwadau naturiol ac eglur arnynt yn fuddiol ac adeiladol iawn i Gristionogion gweinid; ie, yn faeth a chadernid i'r holl Eglwys. Nid dyfeisto un Erthygl i'w chredu, ond eu casglu yn nghyd o Lyfr Sanctaidd Duw. Y mae rhai yn dywedyd yn erbyn egwyddordraeth, Cyfundraeth, (*system*) neu Gyffes Ffydd; ond y mae barn y rhai hyn yn wrthwyneb i farn y rhai duwiolaf ac enwccaf yn y byd, er dechreuad y diwygiad Protestanaidd. Mae lle i ofni, mai dyben y cyfryw rai ydyw bwrw i lawr yr hen derfynau, fel y gallont hwy yn ddi-warafun, fyned i grwydro fel y mynont yn anialwch cyfeiliornadau. Bydded genym ni 'furf yr ymadroddion iachus,' 2 Tim. 1. 13. dalwn hwy yn lew, aroswn ynddynt,

ac 'ymdrechwn yn mhlaidd y ffydd, yr hon a roddwyd unwaith i'r saint.'

Y mae Catecism y Gymmanfa yn Westminster yn cynnwys 'Surf yr ymadroddion iachus' mor gryno a chyflawn ag un cyfansoddiad neu gaagliad o waith dynion sydd yn bod. Cyfansoddiwyd y Catecism mewn Cymmanfa yn cynnwys dros 120 o Dduw-lynyddion enwog, heblaw amryw nad oeddynt Weinidogion: eisteddodd y Gymmanfa trwy awdurdod y Senedd yn y flwyddyn 1643. Cyflwynwyd y Catecism byraf i'r Senedd yn y flwyddyn 1647. Bu y Gymmanfa yn agos i bedair blynedd yn eistedd wrth y gwaith mawr hwn. Y mae yn agos i ddau cant o flynyddoedd er pan gyhoeddwyd y Catecism rhagorol hwn. Bu yn llaw yr Arglwydd fel mur amddiffynol o amgylch y wir athrawiaeth yn Brydain; cafodd mil-oedd lesiad mawr trwyddo.

Bu llawer o Weinidogion enwog yn pregethu yn eu cynulleidfaoedd mewn trefn ar yr amrywionl gangenau o Athrawiaeth a ddesgrifir yn y Catecism: folly y Parch. T. Watson, Gweinidog duwiol yn St. Stephen's, Walbrook, a bregethodd ar bob mater yn y Catecism, a dyma ei Gorph Duwinyddiaeth a gyhoeddwyd ar ol ei farwolaeth ef. Y maent yn Bregethau iachus, goleu, cadarn, eglur, ymarferol, a melys odiaeth. Y maent yn dangos yn eglur fod en hawdwr yn byw yn agos iawn i'r Arglwydd. Un hynod mewn gweddi oedd efe.

Aeth y gŵr duwiol a dysgedig hwnw i'w wrando unwaith, yr Esgob Richardson, boddhawyd ef yn hynod yn y Bregeth, yn enwedig yn ei weddi ar ol y Bregeth; dilynodd ef adref i ddiolch am ei Bregeth, ac i dder dymuno am gopi o'i weddi. 'Ni allaf,' ebe Mr. Watson, 'ni byddaf yn ysgrifenu fy ngweddiâu, ond dywedyd wrth Dduw o helaethrwydd fy nghalon.'

Yn ei ystafell ar weddi y busfarw y Parch. T. Watson. Cyfodwyd ef oddiar weddi ar y ddaear i foliannu yn y nef. Dymunwn i filoedd o'r Cymry ddarllen y Llyfr rhagorol hwn, a chael lles mawr trwyddo. Eich gwasanaethwr yn yr Efengyl,
Fron, Mai 18fed, 1839. JOHN ELIAS.

Y SERAPH, Llyfr I. a'r II. *Gan y Parch. E. Evans, Caerlleon.* Cyhoeddwyd gan J. Seacombe; ac argraffwyd gan T. Thomas, Caerlleon.

Mae y gwaith hwn fel ceiniog Cæsar yn dwyn delw ac argraff ei berchenog arno; ac fel yr oedd cyfansoddiadau Pluto yn ennill iddo le gyd â'r duwiau, felly y mae y Casgliad hwn yn ennill i Mr. Evans gadeir yn nghwmni prif berorwyr yr oes. Am Barddoniaeth y Rhifyn cyntaf mae yr hyn oll a ymddangosodd o waith Mr. E. o'r amser y bu yn gwisgo y llawryf yn Ngwrecsam i'r dydd yr eisteddodd yn Nghedref Dinbych yn ddigon o brawf o fedruarwydd y gwr parchus hwn yn y

gangen hon o'r celfyddydau breiniol, sef Barddoniaeth. Amcenis unwaith ddyfynu rhai Pennillion o gorph y gwaith er dangos awgrym bychan i'r sawl nas gwelsant ef etto pa ragoriaeth sydd ynddo, ond buan y canfyddais fod rhaid i mi gyhoeddi y *cubt* neu *ddim*, am nas gallaf fod yn ddigon o wr i bigo perl o ganol perlau heb wneyd cam a'r cabinet.

Yn y Llyfr cyntaf y mae y Bardd ar Perorydd law yn llaw; ond yn yr ail Llyfr y Perorydd yn unig a feddianna hwnw, am na ryngodd bodd i'r Deiholydd a'r Cyfansoddiad dryffrito hwnw a man-ddarnau Barddoniaeth fel y cyntaf.

Am y Tonau anturiaf ddywedwyd fod cydweddiad y Tonau a'r geiriau a amcenis eu canu arnynt yn gamoladwy iawn; ac yma nis gellaf lai na sylwi mai dyma un o golofnau cerddoriaeth ag ydoedd wedi syrthio ym mhili fy nghydnegedl er ys talm, a gobethiwyf y bydd Mr. E. yn y llyfrau hyn yn symbyliad newydd i godi yr adfali i fynu, ac yr ymddengys y rhan hwn o'r addoliad dwyfol, sef canu mawl, yn fwy trefnus nag erioed, a phob cantor yn canu 'â'r Yspryd ac a'r deall hefyd.'

Wrth gychwyn Sylwadu ar y Llyfr meddyllais ar y cyntaf na byddai angen Adolygiad yn ofsynol na dywedyd fod y cyfryw wr a Mr. E. wedi cyhoeddi y cyfryw Llyfr a'r Seraph, ond yr hyn a ysgrifenydd y ysgrifenydd, ac os chwennycha neb brofi y geiriau, chwiliad y Llyfr ac efe a foddionir.

Am y gwallau dywedaf fel un adolygydd arall,

Byr achos pigo brychau
Lle nid oes ond llai na dau.

Terfynaf yn awr yn yr un gobaith ac yn yr un goiriau a Mr. E. yn Rhagymadradd y Llyfr I: "Gan obethio y bydd y Casgliad hwn yn foddion i adfywio ac i ddwyn ar gynnydd y rhan bwysig hono o wasanaeth yr IEROFAN ar gyfwr pa un yr amcanwyd ef y terfynaf" ffinnau

CRITCHET.

O. Y. Anwyl Syr, ai gormod fyddai i mi ofyn i chwi roddi un o Donau Llyfr II. yn rhai o'ch Rhifynau fel byrbrawf o ddestlusrwydd y Casgliad.*

CYNGOR MEDDYGOL.

Rhag y Penwch (Influenza).—Cymmerwch ddail Ffenegei Hispana, lonaid llaw, a *Sugar Candy*, tywelltwch arnynt ddwfr berwedig, ac yfwrch ef ddwy waith neu dair yn y dydd, â'r peth diweddfaf cyn gorwedd yn eich gwely. Cafwyd prawf o rinwedd hwn lawer gwaith yn y gwanwyn diweddfaf.

* Parod ydym i gydsynio a chais ein Gobebydd, ac wrth gofio awelon yr "ben Fethodiadaid" wrth ganu y don a ddetholaon allan o'r Casgliad hwn, barnem nad amnerbyniol gan ein cyfeillion ieu-aing fyddai cofio en tadaw wrth eidygu a'ebanu. Gwel y tu dalen olaf o'r Rhifyn hwn.—GOL.

HYBYSIADAU CREFYDDOL.

AGORIAID CAPEL NEWYDD YN LIVERPOOL.

GORPHENAF 2il, 1839. agorwyd Capel newydd o'r eiddom yn Burlington Street, yr hon sydd yn sefyll ar y terfyn gogleddol i'r dref. Dyma y drydedd haid a gododd o hen gwch bendithiol Pall Mall. Y cyntaf a gododd a gymmroedd ei hadenydd tua'r rhan ddeheuol o'r dref; bu hon am flynyddau yn disgyn o'r naill frigyn i'r llall, cyn cael lle cyfeus i orphwys, ac i ymsefydlu; o'r diwedd cafodd fan i orphwys yn Bedford Street, a hyny er's oddeutu 34 o flynyddoedd yn ol. Gallaf ddywedyd am yr haid yma, ei bod hi erbyn heddyw wedi myned yn fwy na llon'd y cwch, ac yn berwi allan. A disgwylir y bydd haid o'r cwch yma yn debyg o godi a disgyn mewn ardal a elwir Windsor, y parth dwyreiniol i'r dref yn fuan.

Ar ol hyn, aeth yr hen gwch yn Pall Mall yn rhy lawn, a gwithwyd haid etto o hono, yr hon ar y cyntaf a feddylodd gartrefu mewn cwh lychan ag oedd yn barod wedi ei weithio, ond gwelwyd fod angen am breswylfa helaethach, ac am hyny er's dros 13 o flynyddoedd ehedodd hon a disgynnodd i breswylfa a adeiladasid yn bwrpasol ar ei medr yn Rose Place; yr hon sefyllfa sydd yn y parth ogledd-ddwyreiniol o'r dref. Y mae hon yn iach a grymus yn ei gweithredoedd hyd y dydd heddyw. Yn awr, ar ol sylwi ar y cynnydd a'r helaethu fu ar led y babell, ac ar estyniad cortynau y preswylfeydd, hyd at Bedford Street a Rose Place. Diolch i'r Arglwydd, cadwodd yr hen haid yn Pall Mall ei hireiddra a'i nerth fel o'r blaen.

Dyma blant y dddeipled yn dywedyd etto, 'Cyfyng yw y lle hwn i mi, dod le i mi fel y preswylfeydd.' A dyma y drydedd gynnulleidfa drachefn yn wynebu tua'r gogledd oer. Ar y cyntaf hi a darawodd i lawr mewn lle distadl, sef dan yr un gronglwyd ag y byddid yn cadw moch a mulod. Ar brydiau pan y byddai y gynnulleidfa yn canu mawl, ac yn addoli, byddai y creaduriaid drwg eu nadau hyn yn cymmyrd eu hyfdra o howchian a nadu ar yr un adeg. Yn tihen ychydig canfuwyd rhyw gronglwyd fechan i'r trueiniad yma o'r lle annedwydd hwn yn gyfagos i'r un man, sef Oil Street. Y mae hyn wedi digwydd er's dros 5 mlynedd yn ol. Trwy y cyfan oll, help i roddi y 'gogoniant i'r Arglwydd ein Duw, oblegid nid trwy lu, ac nid trwy nerth y bu y llwyddiant yma, ond trwy fy Yspryd, medd Arglwydd y lluoedd.'

Fel y crybwyllais uchod, dyma y fechan yma wedi cynnyddu,—a rhwng ei chynnydd hi, yn ngyda bod cynulleidfa Pall Mall yn amhau, ac yn barod i waddi ar y llall, pa beth a wnaem am le helaethach! Rhwng y naill amgylchiad a'r llall, yr ydym

wedi gwneyd adeilad tra odidog a hardd, yn mesur oddeutu 19 llath wrth 17 llath i'r gynnulleidfa yma yn y man a nodais ar y dechreu. Yn ganlynol cewch ychydig o hanes agoriad Capel Newydd yn Burlington Street.

Dydd Mawrth, Gor. 2il, am 6 o'r gloch y boreu, dechreuwyd y Cyfarfod gan Cadwalader Owen, trwy ganu mawl i'r Arglwydd, darllen ychydig o'r hanes sanctaidd am gysegriad Teml Solomon, allan o'r 2 Cron. ac a gweddi ddifrifol a thaer am i ogoniant lenwi tŷ'r Arglwydd. Yna pregethodd y Parch. Lewis Edwards, A.C. o'r Bala, oddiar Ps. 95. 5, 'Sancteiddrwydd a weddai i'th dŷ,' &c. Sylwodd yn I. am Dŷ'r Arglwydd. II. Am y sancteiddrwydd sydd yn gweddu i'r Tŷ hwn. Mae yr Arglwydd wedi adeiladu llawer o dai, ond hwn yw ei breswylfod. Efe a wnaeth y tai gorwyoh oll uwch ein penau, a'r ddasaer yr ydym yn byw arni. Y mae pob sant yn dŷ i'r Arglwydd, yn deml i'r Yspryd, ond yn y testyn y meddylir Eglwys Dduw. II. Sancteiddrwydd a weddai i dŷ yr Arglwydd. 1. Dylai pob aelod edrych ar fod ei fuchedd yn sanctaidd. 2. Rhaid edrych yn fanol oddimewn ar fod yr egyddor yn sanctaidd. (Nid oes amser i ymhelaethu, onide buasai yn hyfrydwch genyf ysgrifenu i chi y bregeth yma oll.)

Ar ei ol, pregethodd y Parch. John Hughes, Llangollen, oddiar Titus 2. 14. 'Yr hwn a'i rhoddos ei hun drosom,' &c. Sylwodd ar dri matter, yn I. Y fantais a rydd y testyn i ni weled cyflwr truenus dyn wrth natur. 1. Ei fod yn gaeth. 2. Yn euog. 3. Yn halogedig. Gwelir hyn wrth y geiriau *prynu*, *annwredd*, a *phuro*. II. Gwelir yn y testyn anfeidrol ddaioni a gras Duw yn cael ei amlygu tuag at ddyn sythiedig. 1. Yn y caredigrwydd mawr a ddangoswyd: 'Yr hwn a roddos ei hun drosom.' 2. Y dyben gogoneddus, 'Ein puro ni iddo ei hun.' &c.

Am hanner awr wedi naw o'r gloch, dechreuwyd y Cyfarfod mewn modd syml ac effeithiol, gan y Parch. Ellis Phillips o Wrexham, a phregethodd y Parch. Richard Lumley o'r Deheudir, oddiar Act 24. 25. 'Fel yr oedd efe yn ymresymu am gyfiawnder, a dirwest, a'r farn a fydd,' &c. Sylwodd ar y Pregethwr, Paul y carcharor, yspryd y Pregethwr, a'i ddull yn pregethu; y gwrandawr, y rhaglaw a'i wraig, &c. Matterion y bregeth. 1. Cyfiawnder, addas i farnwr anghyfiawn. 2. Dirwest o flaen un ag oedd yn byw mewn putteindra. 3. Effeithiau y bregeth, 'A Felix a ddychrynodd,' dyna y cwbl. Byw yr un fath wedi hyn. A dyma ddrych cannoedd o wrandawr yr oes hon.

Ar ei ol, y Parch. John Phillips o Drefynnon, oddiar 1 Tim. 6. 19. 'Yn trysori iddynt eu hunain sail dda erbyn yr amser sydd ar ddyfod,' &c. 1. Pa seiliau sydd

ddigonol i brofi fod ein cyfyllau yn ddiogel. 2. Fod angenrheidiol i ni brofi ein ffydd trwy weithredoedd da. 3. Y canlynol o fywyd sanctaidd, fydd cael gafael ar y bywyd tragwyddol.

Am ddau o'r gloch, dechreuwyd y Cyfarfod gan y Parch. Ellis Phillips, a phregethodd y Parch. Cadwalader Owen, oddiar Ioan 17. 1. 'Daeth yr awr, gogonedda dy Fab, fel y gogoneddo dy Fab dithau,' &c. Sylwodd yn 1. Ar yr amser a nodir, 'Yr awr.' 2. Y deisyfiad, 'Gogonedda dy Fab.' 3. Y dyben, 'Fel y gogoneddo dy Fab dithau.' Gwelir wrth hyn, fel y mae y Tri Pherson yn y Ddwod mawr yn gogoneddu eu gilydd, ac yn derbyn y gogoniant gan eu gilydd yn iachawdriath pechaduriaid. 'Daeth yr awr.' Yr awr y penderfynwyd mewn perthynas iddi yn y tragwyddoldeb, a fu rhwng y Tri Pherson anfeidrol. Dyma yr awr y cyflawnwyd yr holl gysgodau a'r prophwydoliaethau. Dyma awr y frwydr fawr. Dyma awr yr holl gythreuliaid a gallu y tywyllwch i ymosod ar ein Iesu ni. Dyma awr y byd i ddangos eithaf eu cyn-ddaredd a'u dirmyg ar Fab Duw. Dyma yr awr i ddigofaint y Tad i ymlywllt ar Feichiau yr euog. Dyma yr awr y bu i'r cleddyf ddeffro yn erbyn y Bugail. 'Daeth yr awr.' Ac O mor gyfyng yr oedd a'reuaid ein Gwaredwr: yr oedd ef yn gwybod beth yw drwg haeddiant pechod, a pheth yw Cyflawnder Dwyfol; am hyny ni bu neb erioed, ac ni themla neb byth, y fath ofn ag a deimlodd neu a brofodd ef, fel y gwaeddodd allan, 'Os yw bossibl aed y cwppan hwn heibio,' &c. Ond bendigedig fyddo ei enw, dyma yr awr y llwyf bryndodd ei Eglwys. Dyma yr awr y gorchfygodd ei elynion. Dyma yr awr y gorphenwyd talu, a'r awr y gwaeddodd y nefoedd, &c. 'Boddlonwyd.' Bydd rhyw felys goffio am yr awr yma etto hyd ddiwedd y byd—a byth mewn byd ar ol hwn!! II. Fe ogoneddwyd y Mab yn yr holl amgylchiadau, ie, y rhai iselaf, a gwaradwyddusaf y bu ynddynt, ac fe'i gogoneddair yn oes oesoedd. Yn ogoneddus y byddo ei enw. III. Fe dry yr holl waith yn ogoniant i'r Tad, lluniwr y gobaith.

Ar ei ol, pregethodd y Parch. Lewis Edwards, oddiar Hab. 3. 2. 'O Arglwydd, bywha dy waith yn nghanol y blynyddoedd.' Sylw. Fod yr amser a'r oes yr ydym yn byw ynddi, yn amser bywiog iawn. Dyma un o briodoliaethau yr oes, bywiogrwydd mewn masnach,—mewn dyfeisiau newyddion,—mewn celfyddydau,—rhyw gynnwrf a bywiogrwydd yn y wladwriaeth, &c. Ond a oes bywiogrwydd cyfatebol yn om ni gyda gwaith yr Arglwydd? A ydyw crefydd wedi ennill tir gynnaint ag y gellid disgwyl iddi wneyd, ac ystyried ein cyfensaderau a'n breintiau i fyned rhagom? Onid oes genym le i gaelu ein bod yn fwy marwaidd na'n tadau gyda gwaith yr Arglwydd. Marwaidd oedd hi gyda gwaith

yr Arglwydd yn amser Habaccuc. Ond beth a wnaeth ef? nid myned i felo ar y bobl, na chwaith beio ar ei frodyr, ond neshau mewn gweddol at Dduw ar yr achos. 1. Sylwodd fod eisien, ac angenrheidiolwydd am, fynych adfywiadau hynod ar waith yr Arglwydd. 2. Yr angenrheidiolwydd am arferyd gweddol yn yr achos hwn.

Am hanuwr awr wedi chwech o'r gloch, dechreuwyd y moddion gan Cadwalader Owens, a phregethodd y Parch. Richard Lumley, oddiar Gen. 5. 24. a Heb. 10. 5. 'Ac Enoc a rodiodd gyda Duw,' &c. 'Trwy ffydd y symudwyd Enoc,' &c. Nid oedd dim (o'r braid) yn werth gan Ysryd Duw i wneyd sylw arno, ond yr hyn sydd a delw Duw ar ddyinion. Gwnaeth sylw hynod ar yr Enoc hwn, ac felly o Jabes, a hyny yn nghanol ryw gofrestrau heb fod nemawr ddim am danynt, ond eu henawu. 'Enw yr annuwol a bydra, ond y cyflawn a fydd byth mewn cofiadwriaeth.' 1. Dangosir Enoc yma yn, (neu o ran ei nodweddiad,—yr oedd yn) feddiannol ar ffydd. 2. Dangosir ffaf Duw iddo. Cael tystiolaeth ddarfod iddo ryngu ei fodd. Rhodio gyda Duw, a chael ei gymmeryd i ogoniant heb brofi marwolaeth. Dilyuwn ef yn ei nodweddiad, yna cawn yn fuan ein dwyn i'r un breswylfa ag yntan.

Ar ei ol y Parch. William Roberts, Amwlch, oddiar Gal. 6. 14. 'Eithr na ato Daw i mi ymfrosto, ond yn nghroes ein Harglwydd Iesu Grist, trwy yr hwn y croeshoeliwyd y byd i mi, a minnau i'r byd.' Peth mawr yw cael testyn teiwlwg i ymfrosto ynddo. Pan lefarwyd y geiriau hyn, yr oedd yr oes apostolaidd yn hwyrbau, a chyfeillornwyf yn dechreu ymlugo i mewn i'r Eglwys. Edrychwn ati, er mwyn Duw, na bo ein hoer minnau yn debyg! Yn ymherodraeth Rhufain, yr oedd *Act of Toleration* i'r Iuddewon gael addoli yn ol eu defodau eu hunain, a chael Sragogau i ymgasglu iddynt, er mwyn na erlidid hwy er croes Crist. Mynai yr athrawon cyfeillornus gymmell enwaedid ar eu disgyblion: ac er mwyn cael eu hancan, gosodent ger bron, na byddai yn bosibl iddynt fod yn gadwedig heb eu henwaedu. Yna yr apostol yn gwaled y perygl, a ymroddes i'w gwrthwynebu. Ymfrosto trwy lunio ffordd trwy gnawd ereill i gael esmwythfyd yr oedd y rhai hyn. Ond y groes oedd unig ymfrosto Paul. 1. Nodir y byd yn y testyn heb fod yn werth son am dano. 2. Yr oedd crefydd yr apostol wedi ei alluogi i groeshoelio y byd. 3. Y modd y gwnaed hyn, (yr orchest fawr, ac a dry yn nefoedd byth) drwy y groes, neu drwy yr Iesu fu ar y groes; drwy yr hwn, neu drwy yr hwn, y mae yr Iesu a'r groes wedi mewn cyssylltiad a'n gilydd. Dyma destyn ymfrosto am a throes byth. 'Croes ein Harglwydd Iesu Grist.' Yr oedd y groes a chroeshoelio yn gosod dirmyg, a yn gwneyd i bawb a groeshoelid i fod yr

ddistadi yn ngolwg y byd. Ni bu y gair croes yn cael ei arferyd yn y byd crefyddol cyn croeshoelio ein Harglwydd ni. Ie, buasai croeshoeliad Iesu Grist yn gosod gwarth a dirmyg bythol arno, oni b'ai fod gogoniant Duwdd ynddo. Ond yn awr, fe godwyd y groes i anrhydedd mawr, a dyma destyn ymfrost pob credadyn. Sylwodd yn hyndod fel y mae dyn annuwol yn cael ei godi mor bell oddiar y byd, fel y bu i Grist ddarfod â byw yn y byd,—darfod â'r pethau ag yr oedd efe o'r blaen yn eu harferyd ar ol ei groeshoelio. Felly yn nghyffelyb y mae y Cristion yn darfod â'r byd yn ei euw, ei bleserau, ei gyfoeth, a'i yspryd. Fel y mae ef wedi ei groeshoelio i'r byd, a'r byd iddo yntau.

Dyma i chwi ychydig o hanes agoriad Capel newydd Burlington Street; ond nis gallaf o ran cof nac amser synegi i chwi yr hanner, na'r filfed ran o'r pethau gwerthfawr a bregethwyd. Agos yn niwedd hanes agoriad pob capel a welais i yn y Drysorfa, bydd hyn yn cael ei ddywedyd, 'Fod arwyddion o wyneb yr Arglwydd yn amlwg ar y cyfarfod.' A gobeithio yr ydwyf na bydd byth achos newidiad ar y sylw. Y mae genyf finnau yn awr, debygwn, heb wneyd cam â'r hwn a bta'r gwaith, yr un dystiolaeth i'w dwyn; a diolch i'r Arglwydd am allu dwyn y dystiolaeth hyfydd yma â chydwybod ddirystr. Ac yn wir, nid un o'r profion gwanaf o wirionedd y dystiolaeth yma yw yr yspryd ewyllysgar a haelionus a ddangoeswyd ar yr amser mewn cyfrannu at dalu dyled y capel, gan swp o bobl druan tlodion, wedi eu halltudio o dir eu gwlad. Pa faint feddylichech chwi—beth debygech ar ddiwrnod gwaith i ni gasglu, £20 neu £30? Mae yn debyg mai braidd y coeliwch, os dywedaf ddarfod i ni gasglu dros £112. Ond y mae y peth yn ddigon gwir.

S. JONES.

CYFRAITH CYNNALIAETH Y TLODION.

Gwelir yn Adroddiad Dirprwywyr cyfraith newydd cynnalïaeth y tlodion, yr hwn a gyhoeddwyd y 25 o Mawrth, 1837, yr hwn sydd yn cydmaru y canlyniad, a'r fwyddyn 1834. Mae yn ymddangos fod y lleihad a wnaed yn y draul o gynnalïaeth y tlodion yn Lloegr a Chymru yn £2,702,484; sef yn agos i dair millwn o bunnau mewn blwyddyn.

Yr holl swm a dreulwyd yn nghynnalïaeth y tlodion yn ol yr hen gyfraith yn y fwyddyn 1834, oedd £7,511,219. Ac yn ol gyfraith newydd yn y fwyddyn 1837, oedd £4,802,735. Mae rhan fawr o'r lleihad yn y draul fawr oedd yn myned yn ol yr hen gyfraith, yn yr achos o camgyfreithio, a symud y tlodion o'r naill blwyf i'r llall, a chostiau teithiau Swyddogion plwyfau, yr hyn yn y fwyddyn 1834 a gostiodd y swm mawr o £268,604. Ac yn y fwyddyn 1837, ni chostiodd ond £126,951.

Poblogaeth Lloegr a Chymru yn y f.

1831, oedd £13,897,187. Gan hynny, yr oedd treth y tlodion yn y fwyddyn 1834, dros saith miliwn a hanner o bunnau, yr hyn a wna dros ddeg swllt o dreth y tlodion ar bob mab a merch a phlentyn yn holl Lloegr a Chymru. Yr oedd treth y tlodion yn cynnyddu yn ddirfawr bob blwyddyn yn ol yr hen gyfraith; ac mae yn ddilameu oni buasai i'r Senedd wneud diwygiad mawr yn y gyfraith, y buasai yn hir yn myned yn fwy na'r ardreth; ac mewn amser hi a dorasai yr holl deyrnas bron. Torrodd un plwyf i fynu yn Lloegr, fel y rhoddodd pawb ei dyddyn i fynu gan faint y baich. Ac felly fe fu gorfod ar y plwyfydd amgylchiadol gynnal tlodion y plwyf hwnw, Nid oedd pobl yn cywilyddio dim oherwydd eu bod yn derbyn rhan o'u cynnalïaeth o'r plwyf; canys yr oedd y peth mor gyffredin. Ers talm, byddai yn warth mawr ar ddyn ei fod ar y plwyf.

Yr oedd yn anhawdd iawn gwneud cyfraith newydd mewn ffordd o ysgafnhad ar gynnalïaeth y tlodion, heb ei bod yn gwasgu ar ryw rai; ac heb fod llawer yn gwingo yn enbyd. Ond, mae yn ddigon sicr fod eisiau diwygiad mawr ar yr hen gyfraith; a diwygiad mawr a wnaed, fel y gwelir uchod. Ac mae yn debygol fod eisiau diwygiad etto yn y gyfraith newydd, ac os oes, diammeu y gwneir.

Y SENEDD YMERODROL

Mae mewither yr ysgrifau blaenorol wedi cyfyngu lle ein hanes Seneddol fel nas gallwn roddi yma ond rhyw awgrym bychan yn unig.

Y peth mwyaf pwysig a gytunwyd arno yn nghorff y mis diweddaf oedd caniatad Tŷ y Cyffredin o 30,000 o bunnau at ddwyn yr Addysg Gwladwriaethol ym mlaen. Pan glybu Tŷ yr Arglwyddi hyn ymgorphorodd oddentu 80 o'r blaid Doriaid, yn ol cynnygiad Archesgob Caergaint, i fyned i gyflwyno Anerchiad i'w Mawrhydi ierchi arni'rwyastro y rhodd hon. Wedi iddynt ddynesu at yr orseddfaingc ar yr llog o Orphenaf diweddaf derbyniasant yr atebiad canlynol oddiwrth y Frenines.

"Yr wyf yn mawrhau eich zel dros bwyaigrwydd eich crefydd, a'ch gofal am yr Eglwys Sefydledig.

"Yr wyf bob amser yn barod i dderbyn cyngor a chynnorthwy Tŷ yr Arglwyddi, ac i roddi pob derbyniad ag y mae eich awdurdod yn ei gyflawn haeddu.

"Ar yr un pryd nis gallaf ymatai rhag datgan fy ngalar eich bod wedi barnu yn angenrheidiol gymmeryd y fath lwybr yn yr achos presennol.

"Gallwch benderfynu, gan fy mod yn deimladwy o'r ddyledswydd a osodir arnaf, ac yn benaf o'r rhai hynny a'm rhwymant i gynnal yr Eglwys Sefydledig y bydd i mi bob amser ddefnyddio y galluoedd a ymddiriedwyd i mi gan y llywodraeth i gyflawni y swydd gysgredig hono.

"Gyda syniadau dwysion o'r ddyleds wydd hono y bernaïs yn oreu i mi neillduo cyssedd (*committee*) o'm cyfrin-gyngor i arolygu cyfraniad y rhodd a gytunwyd arni gan Dŷ y Cyffredin, er cynnal a sefydlu addysg gyffredinol. Gosodir Adroddiad blynyddol o weithrediadau y cyssedd hwn o flaen y Senedd, fel y galluogir Tŷ yr Arglywyddi weithredu eu barn arnynt; ac yr wyf yn credu y bydd i'r cyllid a ymddiriedir i'm gofal i gael ei gyfranu yn ofalus i'r gwrthrychau teilwng y bernir yn gymmws i'w derbyn, gan gadw golwg ddyladwy ar iawnderau cydwobod, a chyda sylw ffyddlon ar ddio-gelwch yr Eglwys Sefydledig."

HELYNTION YR AMSEROEDD.

Terfysg yn Birmingham.—Nos Lun, Gor. 15, ymgasglodd tyrfia luosog yn y Bull ring, ac ymdangosai ynddynt arwyddion cryfion o derfysg. Ceisiodd y police eu tarfu, ond oddeutu naw o'r gloch clywyd llef "Diffodd-wch y gas," i'r hyn yr yfuddhawyd yn fuan. Y'mhen ychydig synydau rhoddwyd amryw dai ar dân, a chymmaint oedd cynddaredd y derf fel y deallwyd eu bod yn bwriadu rhoi y dref i gyd ar dân. Oddeutu 10 o'r gloch carlamai y gwyrceffylau drwy yr heol-ydd gan eu clirio o'u blaenau, a chymmer-yd rhai o'r terfysgwyr yn garcharorion.

Cyfarfod yn Nghaerlleon er anfon Anerchiad i'w Maerhiad.—Mewn Cyfarfod Cyhoeddus o wyr cyfrifol y ddinas hon, agynaliwyd Mai 31, penderfynwyd anfon Anerchiad i'w Maerhiad ar ol adsefydliad y Gweinidogion presennol yn eu awyddau. Yn yr anerchiad profesiad yr ymliniad mwyaf diysag wrth ei Maerhiad, a'r boddlonrwydd penaf yn ei hymddygiad. Dangoswyd peth gwrthwynebiad iddo gan y blaidd Doriaidd, am hyny deisyfodd amryw o wyr cyfrifol ar i'r Maer alw Cyfarfod drachefn yn Llyso y dref, ond wedi ymgynnull nis gwrthwynebwdd ef ddim.

INFIRMARY CAERLLEON.

Mr. GOLYGOEDD.—Wrth weled eich parodrwydd i gyhoeddi yr ychydig hanesion o dro i dro a anfonais i chi, temtiasoch fi drwy hyny i auron ychwaneg etto, gan obeithio y gallant fod yn rhybudd ac yn alwad ar fy nghydwladwyr i ochelyd pob rhyfgy ac esgeulusdra—y Diodydd meddwawl a phob achlysur arall sydd yn arwain i ddamweiniau anafad ac i anegu ei hun. Ystyriwyf fy hunan weithiau fel yn y cyfwng rhwng dan fydd—wrth edrych allan, yr wyf yn gweled y byd yn ei ysgafnder a'i ddigrifwch—ac wrth edrych i mewn yr wyf yn gweled rhai yn feunyddiol yn hongian uwch ben y dibyn tragwyddol, bron a chael gwys i ymiprio o flaen eu Creawdwr.—Yn awr at yr holl ddamweiniau ereill a fu dan olygiad meddygon y sefydliad hwn, ac a anfonwyd i'w gwahanol lettyau yn y ddinas, ni chaf ond cofnodi y rhai hynny ag a ddaethant i mewn i'r tŷ hwn yn unig:—

Mehefin 1.—Dygwyd gŵr o'r enw John Ackley (29 oed) i mewn wedi cyfarfod â

damwain echrydus dan effeithiau y diodydd meddwawl yn y dull canlynol:—Gwas oedd y dyn hwn i Mr. Barnstone, Crew Hall, yn agos i'r ddinas hon, ac wrth lwytho llwyth o wair yn Crab Hall, yfodd yn drwm o'r diodydd meddwawl, ac wrth fyned adref dros bont ar y camlas, yr oedd yn eistedd ar freichiau y bedrolfen, ac heb feddwl am glori yr olwynion wrth fyned i lawr y gorwared, syrthiodd ar ei wyneb, ac aeth yr olwynion trosto, ac oddeutu tair tunnell o wair arnynt, nes tori ei glun mewn dau fan, a'i ysigo yn drwm iawn oddeutu ei ganol. Er dirfawr syndod, y mae yn dyfod yn mlaen yn rhagorol tu hwnt i ddisgwyliad pawb ar a'i gwelsant.

Mehefin 23.—Boreu Sabbath, oddeutu 6 o'r gloch, dygwyd llafurwr tlawd o'r enw George Griffiths (59 oed) i mewn dan yr amgylchiad canlynol:—Wedi i'r gwr hwn fod yn llafurio yn galed drwy yr wythnos, aeth gyda pherthynas iddo i fwynbau cwmniaeth gysurus am ychydig synydaa uwchben y ddiod feddwawl, ac wedi aros yno yn ol yr hen arferiad yn hwy na hir, ar foreu y Sabbath dychwelasant tua'u cartref—ond gan na seiddient alw neb i agor y drws, aethant i lofft gwair cyfas, ac ar ol cysgu rhywfaint ymdrighodd y gwr hwn yn ol ac yn mlaen, a syrthiodd trwy y llofft a thorodd ei glun yn uchel i fynu, ac er syndod y mae yn dyfod yn mlaen y'n dda byd yn hyn. Ni allai adrodd gair pa fodd y bu. Cymmaint oedd ei syfrdandod o dan effeithiau yr "hen ddiodyn."

Gorphenaf 1.—Dygwyd tafarnwr yn y ddinas hon i mewn o'r enw Joseph Moes, (50 oed) wedi cyfarfod â damwain alaethus iawn o dan effeithiau y diodydd meddwawl:—Fel yr oedd efe yn cyd-ryfied â chwmni mewn tŷ tafarn cyfas, dygwyddodd ychydig ymrasael rhwng rhai o'r cyseillion a'u gilydd, ond yn niwedd y cythrwf neidiodd dyn o'r enw James Davies at y tafarnwr a tharawodd ef i'r llawr. Yr oedd y gwr hwn wedi tori ei ddwy goch o'r blaen—un pan oedd yn filwr—a'r llall wrth ddychwel-yd o redegfa ceffylan Liverpool. Yn y codwm, maglodd yr adyn arall y gwr hwn nes tori ei goes yn ymyl y ffer, fel ag yr oedd yr asgrwn yn dŵarnau mân, ac un asgrwn oddeutu modfedd allan. Wedi i chwech o feddygon ymgynghori uwch ei ben daethant i'r un penderfyniad, nad oedd modd gwneuthur dim lleshad iddo heb ei thori ymaith yn llwyr; a phan y cyflawnid hyny yr oedd yn hollol ddielmad, a diolchai i'r meddygon am eu cymmwynas, ac ni wybu boreu drannoeth pry a dorasai ei goes ymaith. Ac ar foreu y Sabbath, Gorphenaf 14, bu farw mewn poenau dirfawr, ac ar ddydd Llun cynnal-iwyd celain ymholiad ar ei gorph, pryd y dychwelodd y rheithwyr y farw o Ddym-laddiad yn erbyn James Davies, yr hwn a'i tarawodd, pa un sydd yn awr dan feichiau i ateb i'r cyhuddiad yn y Brawdlye newaf.

T. J. WILLIAMS.

BARD DONIAT II.

HYNT Y CENHADON CYMREIG.

Pennillion a gyfansoddwyd wedi clywed am gychwyniad y Parch. HENRY REES a'r Parch. MOSES PARRY i ymweld â'r Eglwys yn America.

Ewch fy mrodyr dros y tŷnau,
Tua'r gorllewinsyd pell;
Ewch a lloiaid eich calonau,
Nid o aur, ond trysor gwell;
Ewch a Iesu yn eich mynwes,
A'i Efyngyl anwyl ef,
Ewch, cyhoeddych hon yn gynnes,
Draw i'r dŷn, genhadon nef.

Ewch yn gyflym fel yr awel,
Trwy nerth agerdd, dwf'r, a thân;
Ewch heb ludd, ac owch yn ddiogel,
I Gaerefrog Newydd lân;
Ewch, a Duw'n amddiffyn i chwi,
Ar y maith dymhestlog fôr,
Ewch, a'r Yspryd Glân i'ch lloni,
Ewch yn enw yr Arglwydd Ior.

Ewch a marwor tân y nesoedd
Wedi ail ennynu'ch dawn,
Ewch yn ofn Duw y lluoedd,
Ewch yf'ostyngedig iawn;
Ewch er hyny yn hyderus,
Yn addewid Brein nef,* *Mat. 28. 20.
Ewch, a byddych yn llywyddiannus,
Cewch ei bresennoldeb ef.

Ewch yn gyntaf i Gaerefrog
Newydd, yno cewch y lân,
Ewch, cryfnewch ein ROWLANDS serchog,
A'i ddiadell, os yw'n wan;
Ewch oddi yno faith filltiroedd
I berfeddion pell y wlad,
Ewch, ymwelwch â'r ardaloedd,
Llemae'r Cymry glân, a'u had.

Ewch o fan i fan yn fynych,
Trwy'r Eglwys yno sydd,
Ewch, gosodwch oil yn drefnwych,
Plith eich brodyr o'r un ffydd;
Ewch a chadarnbwech y brodyr
Yn yr hen athrawiaeth iach,
Ewch, a llwydded Duw eich llafur,
Meddaf fi, gyfeillion bach.

Ewch, os gellwch, hyd eithafion
Y gorllewin pellaf oll,
Ewch, a cheisiwch y Madogion,
Er ys oesoedd aeth ar goll;
Ewch, llefarwch wrth y rheil'ny,
Mewn Cymraeg yn groywaidd iawn,
Ewch, cyhoeddiwch i'r holl Gymry,
Iachawdwriaeth fawr ei dawn,

Ewch yn dawel a diniwed,
Fel y colomenod mwyn,
Ewch yn gall a chan gyfrwyseod,
Ag yw seirph lle byddo swyn;

Ewch ar amcan gwneyd daioni,
Yn mhob man, ac i bob un;
Ewch yn yspryd fydd a gweddi
Am gynnorthwy Duw ei hun.

Ewch, y mae ymddiried ynoch,
Gan y rhai a'ch enfyd chwi;
Ewch, mae disgwyl mawr am danoch
Gan y rhai tu draw i'r lli';
Ewch y mae gweddiau drosoc'h,
Gyda ni a chydahwy;
Ewch, ac yn mhob man yr eloch,
O! cyhoeddych farwol glwy'.

Ewch, er bod yn wan o yspryd,
Chwi gewch nerth yn ol y dydd;
Ewch, ac Arglwydd Ior yr holl-fydd
I chw'i'n haul a tharian fydd;
Ewch, a llwyddo'n fawr a wneloch,
Felly fydd, os cymmorth gewch;
Ewch, a'chryned uffern rhagoch!—
Yn y diwedd, yna dewch.

Dewch yn ol ar ol cyflawniad
Eich cenhadaeth bwysig bell;
Dewch, hen Ddinbych a Llynlleifiad
Etto sydd gartrefydd gwell;
Dewch, a rhwydded gwynt a thônau
'Ch deud, yn y moriaid maith;
Dewch, bydd lawen gan galonau
Myrdd eich cael ar ben y daith.

IAGO TRI-CHRUG
Llundain, Mai 1af, 1839.

DAU ENGLYN.

Owain Mathafarn, pan glywodd am farwolaeth Miss JANE ROBERTS, merch y Parch. W. Roberts, Amlwch, Mon, a ynt yr Englynion canlynol.*

YN ddwyysu lawn hi ddysgodd,—goreu
Gair Duw a ddewisodd; [dawn
Am ei fawrwerth myfyriodd,
Uthr y bu e wrth ei bodd.

Yr iefango rai, arafwch—i sylwi,
Isled a fyddwch;
Er hardded gwawr, llawr y llwch
Waethyga bryd a thegwch.

ENGLYN

Cerffedig yn Mynwent Dolgellau, ar fedd JOHN O. JONES, mab Mr. Richard Jones, Rhos Eldon.

YN fore yma'n farwol,—ei dodwyd
At deidian gorweddol;
I un annedd yn unol,
'Reir a ni ryw awr yn ol.

Caerlleon. MEIRIONFAB.

* Gwel ei Chofiant yn Rhif. 102. tu dal. 138.

AWELSAIN. 7. 6.

Y SERAPH. RHAN II.

The musical score is written for four voices (Soprano, Alto, Tenor, and Bass) in a four-part setting. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is common time (C). The lyrics are in Welsh, with an English translation provided below the Welsh text.

Welsh Lyrics:

Ti Farnwr byw a melfr.....w, A.....got...wr dor...au'r
 Ter...synu eitha'r ddae.....ar, Sy'n disgwyl am dy bedd,
 heddl, &c.

English Translation:

Thou Farnwr, who art alive and melfr.....w, A.....got...wr dor...au'r
 Ter...synu eitha'r ddae.....ar, Sy'n disgwyl am dy bedd,
 heddl, &c.

The score consists of four systems of music, each with four staves. The first system includes the lyrics and translation. The second system continues the melody. The third system features a large fermata over the final notes of the Soprano and Alto parts. The fourth system concludes the piece with a final cadence.

Y DRYSORFA.

RHIF. CV.]

MEDI, 1839.

[LLYFR IX.

SYLWEDD PREGETH

A DRADDODWYD YN MHENTIR, GERLLAW BANGOR, GAN Y DIWEDDAR
BARCH. JOHN PRICE, LLANDINAM.

“A wyt ti yn credu yn Mab Duw?”—IOAN ix. 35.

GEIRIAU yw y rhai hyn a ofynodd Crist i'r hwn a afeall yn ddall, ac a gawsai ei olwg. Clybu yr Iesu fod y Phariseaid wedi bod yn ei ddifennu, ac yn ei watwar, a'u bod hwy wedi ei fwrw ef allan o'r synagog: ‘a phan y'i cafodd, efe a ddywedodd wrtho, A wyt ti yn credu yn Mab Duw?’ Fel pe dywedasai, Os wyt ti yn credu yn Mab Duw, ni waeth i ti pa beth wnaiff y Phariseaid i ti; os wyt ti yn credu ynddo, nid yw o ddim pwys i ti dy fod wedi dy ysgymuno o'n synagog.

Bellach, sylwaf ar y pethau canlynol:—

I. Beth sydd yn gynnwysedig mewn gwir gredu yn Mab Duw.

II. Addasrwydd Mab Duw gredu ynddo.

III. Rhagorfreintiau y credinwyr.

IV. Pwysfawrogrwydd y gofyniad hwn, ‘A wyt ti yn credu yn Mab Duw?’

I. Beth sydd yn gynnwysedig mewn gwir gredu yn Mab Duw.

1. Mae hyn yn gynnwysedig mewn gwir gredu yn Mab Duw, sef, crediniaeth gadarn o dystiolaeth Duw am dano. ‘Ond i Dduw y bo y diolch, eich bod chi gynt yn weision i bechod; eithr ufuddhau o honoch o'r galon i'r ffurf o athrawiaeth a draddodwyd i chiwi.’ Oblegid hyn yr ydym ninnau hefyd yn diolch i Dduw yn ddibaid, o herwydd i chiwi, pan dderbyniasoch air Duw, yr hwn a glywsoch genym ni, ei dderbyn ef, nid fel gair dyn, eithr (fel y mae yn wir) yn air Duw, yr hwn hefyd sydd yn nerthol welthio ynoch chiwi, y rhai sydd yn credu. ‘Eithr nyni a ddylem ddiolch yn wastad i Dduw drosoch chiwi, frodyr caredig gan yr Arglwydd, oblegid i Dduw o'r dechreuad eich ethol chiwi i iachawdwriaeth, trwysancteiddiad yr Yspryd, a fydd i'r

gwirionedd.’ Mae fydd i'r gwirionedd yn sicrwydd o'r pethau nas gwelsid; ac y mae yr enaid hwnnw yn selio, ac yn credu mai gelwir yw Duw. ‘Edifarhewch, a chredwch yr Efengyl.’ ‘Pwy a gredodd i'n hymadrodd?’ ‘Yr hwn sydd yn credu yn Mab Duw, sydd ganddo y dystiolaeth hon ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn credu yn Nuw, a'i gwnaeth ef yn gelwyddog, oblegid na chredodd y dystiolaeth a dystiolaethodd Duw am ei Fab.’ Gwelwn oddi wrth yr adnodau yna bod gwir gredu yn Mab Duw, yn cynnwys crediniaeth gadarn o dystiolaeth Duw am dano.

2. Mae credn ynddo hefyd yn cynnwys cymmeradwyaeth o'r dystiolaeth. Dyma feddylir wrth y gair hwnnw, ‘Am na dderbyniasant gariad y gwirionedd. Mae y cythreuliaid yn credu, ac yn crynu: ond mae fydd gadwedigol yn credu, ac yn caru y gwirionedd. Mae gan y rhai sydd yn credu yn y Mab gymmeradwyaeth a serch at dystiolaeth Duw am ei Fab; ac y mae hi yn werthfawr a thra dymunol ganddynt.

3. Mae gwir gredu hefyd yn cynnwys, ymddiried yn nigonolrwydd Mab Duw, fel Prophwyd, Offeiriad, a Brenin. ‘Mi a wn i bwy y credais:’ neu ar ymyl y ddalen, ‘Mi a wn i bwy yr ymddiriedais.’ ‘Gobeithied yn enw yr Arglwydd, ac ymddirieded yn ei Dduw.’ Pan feddylir am danat dy hun, dy fod yn dywyllwch, ymddiried yn Mab Duw, mae ef yn Brophwyd i'th waredu o'th dywyllwch. Pan ystyri dy hunan fel yr wyt ti yn droseddwr, a bod cosp yn ddyledus arnat am dy drosedd, ymddiried yn Iawn ac aberth Mab Duw, mae ef yn Offeiriad. Os yw y gelynyddion yn alluog, a thithau yn wan, ymddiried yn Mab Duw, y mae ef yn Frenin: ymnertbed yn yr Arglwydd.

4. Mae gwir gredu yn Mab Duw

hefyd yn cynnwys ymlyniad wrtho am iachawdwriaeth. Er nad oes gan y credadyn sicrwydd bob amser y bydd ef gadwedig; etto, y mae ef yn ymlynu wrth Fab Duw o hyd. Y mae ef fel y wraig o Ganaan hono yn ymddiried yn ngallu Mab Duw i iachau ei merch; yr oedd hi yn ymlynu wrtho o hyd, er ei fod ef fel am ei gwrthod. Mae y credadyn yn aml heb sicrwydd o Grist iddo ef ei hun yn iachawdwriaeth, fel na all dystio bob amser, 'Myfi a wn i bwy y credais.' Ond y mae ef yn penderfynu ymlynu wrtho, ac yn penderfynu nad oes iachawdwriaeth yn neb arall, ac y bydd ef yn golledig byth yn mhob man, ond yn Nghrist.

5. Ac yn olaf. Ymroddiad iddo i'n hachub ganddo yn ffordd yr efengyl. Mae yr apostol Paul yn ymgyuro yn yr hyn a roddodd ato, a'i fod ef yn abl i'w gadw erbyn y dydd hwnw. Mae pawb sydd fel yna, wedi methu a'u cadw eu hunain, er ceisio, ac wedi rhoi eu hunain i synu yn gwbl i gael eu cadw ganddo ef. Er iddynt geisio, methasant, nes gorfod gwaeddi, 'Beth a wnaf fel y byddwyf cadwedig?' Er y cwbl o weithredoedd y ddiddid, methasom gael bywyd, nes anobeithiasom am dano yn ein ffordd ein hunain, nes y rhoisom ein hymddiried yn Nuw i'n cadw; yna wedi rhoi eich achos iddo fel hyn, rhaid i aberth Crist fyned yn annigonol, ei eirolaeth fyned yn anat-ebol, ei allu ef yn weudid, ei fyddlondeb ef yn anffyddlondeb, a gwirionedd Duw yn gelwydd, cyn y'ch collir wedi hynny. Rhaid i'r aberth difai i Duw fyned yn ddiwerth cyn y collir hwynt; a rhaid i'w eirolaeth fyned yn annigonol. Nac ofna, mae dy iachawdwriaeth yn ddigon sicr: y mae hi yn anhawdd ar rai golygiadau, ond y mae dy ddarnedigaeith yn annhosibl. Ffordd gyfyng a chul yw ffordd y bywyd, ond y mae dy ffordd i ddistryw wedi ei chian i synu. Nac ofna, ymwrola, mae mwy gyda thi nag a all fod yn dy erbydd. Nid yn dy fyddlondeb a'th uffyddod dy hun y mae hi, ond aberth Mab Duw, ei allu a'i fyddlondeb ef: mae gair y gwirionedd, ac y mae llŵ Duw rhyngot a distryw. Ond a ydym ni yn credu ynddo yw y mater? Os nad ydym, yr ydym ni yn golledig o gyflwr. Mae gwir gredu yn cynnwys crediniaeth gadarn o dystiolaeth Duw am ei Fab, serch ato, ymddiried yn ei ddigonolrwydd ef i'n hachub, ymlyni-

iad wrtho am iachawdwriaeth, ac ymroddiad iddo i gael ein hachub ganddo yn nhrefu yr efengyl. Peth mawr yw hyn; peth am fywyd yw, nid peth i gellwair ag ef yw. Credu ynddo y bo'm ni oll.

II. Addasrwydd Mab Duw i greu ynddo. Mae ef yn abl i gadw yr hyn a roddir ato erbyn y dydd hwnw. Mae ef yn cwbl iachau y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw.

Mae ef yn addas i bechadur greu ynddo.

1. O ran ei berson fel Emmanuel, Duw-ddyn. 'A hwy a alwant ei enw ef Emmanuel; yr hyn o'i gyfieithu, yw Duw gyda ni.' Duw yn ein plaid, mewn undeb a'n natur. Nid braich o gnawd sydd genym i ymddiried ynddo, 'Ond yn ddiiddadl, mawr yw dirgelwch dnuwloeb, Duw a ymddangosodd yn y cnawd.' Duwdod a dyndod yn berffaith yn yr un person; gan hynny, y mae efe yn addas Gyfryngwr rhwng y ddwy blaid. Ymorphwys arno enaid, am dy fywyd a'th iachawdwriaeth. Bendigedig fyddo ei enw, dyma ddydd-iwr a all osod ei law arnom ein dau.

2. Mae ef yn addas i bechadur greu ynddo hefyd, o ran ei osodiad yn y swydd gyfryngol. Mae ef wedi ei osod yn nbragwyddoldeb i fod yn Waredwr i bechaduriaid. Fe'i rhag-ordeiniwyd ef i'r swydd cyn sylfaenu y byd, a chan hynny, y mae efe yn Gyfryngwr o Ddwyfol osodiad. Y mae yr Arglwydd Iesu wedi meddiannu ei swydd yn nechreuad ei ffordd; sef yn yr arfaeth dragywyddol, yr hon yw dechreuad ffordd iachawdwriaeth. Dechreuad pob peth yw y cynllun, felly dechreuad hon yw yr arfaeth. Ac yn nechreuad ei ffordd y meddiannodd y Mab ei hawl i fod yn Gyfryngwr a Gwaredwr i bechaduriaid. 'Er tragwyddoldeb y'm heneiniwyd, er y dechreuad, cyn bod y ddaear.' Gosodwyd ef i synu yn y swydd er tragwyddoldeb. Nid oes dim perygl i ti roi dy bwys ar hwn, 'Hwn a osododd Duw yn lawn.' Bendigedig a fo; dyma sylfaen a osododd Duw i greu ynddo. 'Ac ni frysia yr hwn a gredu.'

3. Mae ef yn addas i bechadur i greu ynddo hefyd, oblegid yr hyn a wnaeth, ac a ddyoddefodd yn y byd yma yn natur, ac yn neddfie pechadur. Dyoddefodd dros bechaduriaid; 'y cyfiawn dros yr anghyfiawn, fely dygai ni at Dduw.' Efe a fu yn uffudd hyd angeu, yn dyoddef yn neddfie pechad-

ur, ac yn awr y mae yr Arglwydd yn foddolau iddo er mwyn ei gyflawnder. Cyflawnodd bob peth ar ran pechaduriaid, er eu tragywyddol iachawdwr-iaeth; ac y mae Duw i bechadur yn Nghrist yn Dduw yr heddwech. Cred ynddo bechadur.

4. Y mae ef yn addas i gredu ynddo hefyd o ran ei ewyllysgarwch i dderbyn pechaduriaid. Y mae efe yn eu gwahodd i ddyfod ato, 'Deuwch ataf fi bawb a'r sydd yn flinderog ac yn llwythog.' Os oes yma ryw rai yn flinderog oblegid eu pechodau, a chyffro arnynt am eu mater tragywyddol, ac yn methu a gwybod beth i wneyd i fod yn gadwedig, dyma alwad uniongyrchol Crist fel Cyfryngwr atynt, 'Deuwch ataf fi bawb a'r y sydd yn flinderog ac yn llwythog, a mi a esmwythaf arnoch.' Nid oes dim achos i neb ddigalon, mae Iesu ei hun yn galw arnat yn uniongyrchol, 'Deuwch ataf fi bawb a'r sydd yn flinderog ac yn llwythog;' ac er calonogi yr hwn sydd yn dyfod, y mae ef yn dywedyd, 'Pwy bynag a ddel ataf fi, nis bwriaf mo hono allan ddim.' Y mae ef yn eithaf ewyllysgar i dderbyn y penaf o bechaduriaid.

5. Yn olaf. Y mae ef yn addas i bechadur i gredu ynddo hefyd, oblegid ei allu a'i awdurdod fel Cyfryngwr a Gwaredwr; fel ag y dywedir fod pob peth wedi eu darostwng tan ei draed. 'Ac a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef, ac a'i rhoddos ef yn ben uwchlaw pob peth i'r Eglwys.' Ac y mae yr awdurdod cyfryngol a roddwyd iddo yn fanteisiol i roddi bywyd tragywyddol i bechaduriaid. 'Megis ag y rhoddaist iddo awdurdod ar bob cnawd.' I ba ddyben? 'Fel am y cwbl a roddaist iddo, y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol.' Mae ganddo awdurdod fel Cyfryngwr i roddi bywyd tragywyddol i bechaduriaid; fel am y cwbl a roddaist iddo y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol.' Bendigedig fo Duw am fod ein Gwaredwr mor sawr yn ei awdurdod. Dylem ddiolch iddo am ei aberth. Dylem ddiolch iddo hefyd am fyned i'r orsedd trwy ei waed. Nid oes dim perygl iddo fethu yn ei amcan; pyrrh uffern nis gorchfygant ef. Nis gall holl eillyllou y pwll mo'i yspeilio. Y mae ganddo awdurdod ar bob peth yn y byd hwn, ac yn y byd a ddaw; ac y mae ef yn abl i gadw yr hyn a roddir ato erbyn y dydd hwnw. Mae llawer

o ôlynion i'r saint, ond eu 'Gwaredwr hwynt sydd gryf, Arglwydd y lloedd yw ei enw.' Mae holl luoedd daear, nefoedd, ac uffern dan ei lywodraeth. Dyma un abl i gadw yr hyn a roddir ato erbyn y dydd hwnw: peth mawr i'w bod ar gael y dydd hwnw;—dydd ag y bydd lloedd ereill yn myned gyda'r gair, 'Ewch.' Ond dyma un a ddichon eu cadw yr amser hwnw, er holl gyfrwysdra a dichellion y cythreuliaid. Cred ynddo bechadur.

'Ond nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg.' Os oes yma ryw bechadur â chyffro ac ymofyniad ganddo am iachawdwriaeth ei enaid, a'i gadwedigaeth dragywyddol, byddai hyn yn werth mawr yn dy olwg, mae ef yn wrth-ddrych addas i gredu ynddo, oblegid fel y mae ef yn Emmanuel, Duw-ddyn; ei osodiad yn y swydd cyfryngol; yr hyn a wnaeth ac a ddoddefodd yma yn y byd yn natur ac yn neddfie pechadur; ei ewyllysgarwch i dderbyn pechaduriaid; a'i allu a'i awdurdod fel Cyfryngwr a Gwaredwr. Os achubir ni, trwy hwn ein hachubir; canys nid oes iachawdwriaeth yn neb arall. Os yn golledig y byddwn yn y diwedd, y mae yn synwyr i ni ymlynu wrth Fab Duw hyd angen, oblegid nid oes iachawdwriaeth yn neb arall. Ond y mae genym y sicrwydd mwya, y bydd pwy bynag a gredo ynddo ef yn gadwedig, 'A hyn yw ewyllys y Tad a'm hanfododd i; o'r cwbl a roddes efe i mi, na chollwn ddim o hono, eithr bod i mi ei adgyfodi ef yn y dydd diweddaf;' sef y rhai sydd yn credn yn y Mab, 'a'r hwn sydd yn credn yn y Mab, ni ddem-nir; a'r hwn nid yw yn credn yn Mab Duw, y mae digofaint Duw yn aros arno ef.' Credn ynddo y bo'm ni oll, gynnulleidfa.

III. Rhagorfreintiau y credinwyr.

Ni chaf sylwi sawr ar hyn yn bre-sennol, ond y mae pob peth yn eiddo iddynt hwy, a hwythau yn eiddo Crist, a Christ yn eiddo Duw, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol; dyma fydd eu diwedd. Y maent yn credn y cant fywyd tragywyddol; y mae ganddynt hawl i fywyd tragywyddol, a byddant yn feddiannol arno yn y diwedd. Mae ganddynt etifeddiaeth dda yma, ond cânt un well yn fuan,—bywyd tragywyddol a etifedda ef.

IV. Pwyslawrogrwydd y gofyniad, 'A wyt ti yn credn yn Mab Duw?'

Mae ef yn ofyniad pwysig os ystyr-iwn yn

1. Mai Duw sydd yn gorchymyn i ni gredu ynddo. 'A hyn yw ei orchymyn ef, gredu o honom yn enw ei Fab ef, Iesu Grist.' Ac os gorchymyn Duw yw, ein dyled ni yw credu ynddo, ac os dyled pechadur yw credu ynddo, mae peidio ciedu ynddo yn bechod damniol, ac yn sicrhau damnedigaeth dyn am bechodau ereill. Mai cynfai Eden, a'th holl droseddiadau gweithredol yn bechodau damniol, ond y mae hwn yn sicrhau y cwbl i ddamnedigaeth; gan hyny, y mae ef yn ofyniad o'r pwys mwya, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?'

2. Mae pwysfawrogrwdd y gofyniad yn ymddangos hefyd wrth ystyried, mae rhai lle a mantais i ddyn gredu yn Mab Duw oedd un o brif ddybenion i ysgrifenu yr Ysgrhythrau. 'Y pethau hyn a ysgrifenydd fel y credoch chi mai yr Iesu yw y Crist, Mab Duw; a chan gredu, y caffoch fywyd yn ei enw ef.' Felly, os ydym ni heb gredu ynddo, mae ysgrifenu yr Ysgrhythrau heb ateb y dyben o'n rhan ni; gan hyny, y mae hyn yn ofyniad pwysig, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?'

3. Mae pwysfawrogrwdd y gofyniad yn ymddangos, os ystyriwn y gwahaniaeth anamgyffredadwy sydd rhwng cyflwr y credadyn, a chyflwr yr angredadyn. 'Yr hwn sydd yn credu ynddo ef, ni ddemmir: eithr yr hwn nid yw yn credu, a ddamniwyd eisoes; o herwydd na chredodd yn enw unig-anedig Fab Duw. Yr hwn sydd yn credu yn y Mab, y mae ganddo fywyd tragwyddol: a'r hwn sydd heb gredu i'r Mab, ni wel fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.' Y mae gan yr hwn sydd yn credu ynddo fywyd tragwyddol; nid yn unig ni ddemmir mo hono, ond y mae ganddo fywyd tragwyddol. Ond y rhai sydd heb gredu yn Nuw, y maent wrth natur yn blant digofaint; ac o dan gondemniad i farw yn dragwyddol! a thra yr ydym heb gredu, y mae digofaint Duw yn aros arnom! Mae yr hwn sydd yn credu yn heddwech Duw, a'r hwn sydd heb gredu dan ei ddigofaint. Mae gan yr hwn sydd yn credu hawl i fywyd, ond yr hwn sydd heb gredu, y mae ef dan gondemniad i farw! Gan hyny, y mae y cwestiwn hwn yn deilwng o'n sylw, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?' Os ydym ni heb gredu ynddo, yr ydym ni yn blant digofaint y synyd hon; yr ydym yn gou-

ddemnidig i farw, heb obaith genym, ac heb Dduw yn y byd. Gan hyny, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?'

Wel, a roddaist ti dy obaith arno? A thi yr ymddiddennir heddyw; ataf ti y mae y gofyniad hwn, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?' Peth o bwys mawr, a chanlyniad tragwyddol i ti yw credu, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?' Nid yw lawr o bwys pa sefyllfa ac amgylchiadau y byddi yn y byd hwn, ond hyn sydd o bwys mawr, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?' Pe byddai i ti farw heddyw o'r farwolaeth fwyaf dychrynlyd, cyntaf-anedig angen yn bwyta dy gryfder, a dy gladdu yn ddioedi; fel yr oeddyt yn amser y *Cholera Morbus* yn marw wrth y miloedd; byddai pob peth yn dda os wyt yn credu yn Mab Duw. Ond os wyt heb gredu yn y Mab, pe byddai i ti farw o'r farwolaeth fwyaf esmwyth, —dy gladdu a'r gladdeddigaeth fwyaf parchus, a phawb yn galardu ar dy ol; byddai y marw yna yn fynedfa i ti farwolaeth dragwyddol, ac uffern obry yn gartref i ti dros byth! Peidiwch a rhoi gormod pwys ar y peth a fydd rhai yn ei ddywedyd wrth farw; edrych ar eu bywyd, pa fodd y boont fyw, yw y peth goreu o lawer. Nid yw yn beth o bwys mawr beth fyddi yn ei ddywedyd wrth farw, ond 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?' Tyred i benderfyniad, 'A wyt ti yn credu yn Mab Duw?' Gwyllechwch ymorphism ar hanes Mab Duw heb fydd yn ei waed ef. Ond rhodd Duw ydyw fydd. 'Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy fydd; a hyny nid o honoch eich hunain: rhodd Duw ydyw.' Ffydd sydd trwy glywed, a chlywed trwy air Duw. Parhewch i wrando y gair, gynnulleidfa. Mae peth a geidw enaid yn dyfod trwy fydd, a fydd sydd yn dyfod trwy glywed, a chlywed trwy air Duw. Gair rhyfedd yw 'gair Duw'; mae rhai yn gwybod ynddo yn yn brofiadol beth yw clywed llais mewn llais, llef mwy na llef dyn yn y weinidogaeth. Pwy bynag a gafodd fydd, trwy glywed y cafodd efe bi; ond chiwi a ellwch glywed gair Duw, heb gael fydd; ond os clywsoch ef yn eifeithiol, cawsoch beth mwy ei werth na'r byd. Os clywn ninnau ef felly heddyw, nid allwn ni lai na chredu. Dyger ni i gredu yn y Mab, wrandawr. 'Profwch chwychwi eich hunain, a ydych yn y fydd; holwch eich hunain. At uid ydych yn eich adnabod eich hunain,

sef bod Iesu Grist ynoch, oddi eithr i chwi fod yn anghymmeradwy.' Amen, ac Amen. Ysgrifenydd gan
EBENEZER JONES.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

YR EPISTOL AT YR HEBREAID.

YR Hebreaid, at y rhai y cyfeiriwyd y llythyr hwn, oeddynt yr Iuddewon a gredasent yr efengyl, ac oeddynt yn preswyllo yn Palestine, A. D. 63. Eu hamgylchiadau a ganfyddir oddiwrth ddarlenniad yr Epistol; trwy yr hwn y gwelwn eu bod yn agored i ddyoddefiadau blinion o herwydd eu proffes o Grist. Yr Iuddewon digred oeddynt yn parhau i arferyd eu gallu i'r dyben o dynu eu brodyr crediniol yn ol oddiwrth y ffydd Gristionogol. At erlidigaethau dinystriol, a bygythion dibaid, hwy a ychwanegent resyman tardedig oddiwrth ddwyfoldeb addefedig y grefydd Iuddewig, gan ddywedyd, fod eu cyfraith hwy wedi ei rhoddi trwy weinidogaeth angylion; fod Moses ym mhell uwchlaw Iesu o Nazareth, yr hwn a roddwyd i farwolaeth ar y groes; fod addoliad cyhoeddus Duw, yr hwn a sefydlwyd gan eu deddfwr a'u prophwyd mawr hwy, yn wir ardderchog a theilwng o JEHOFAH, tra yr ydoedd y Cristionogion, yn y gwrthwyneb, heb ganddynt deml, offeiriadaeth, allorau, nac aberthau; a rhagfarnau boreuol y rhai a dderbyniasent yr efengyl oeddynt etto yn gryfion ym mhlaid y pethau hyn. Mewn gwrthbrofiad o'r rhesymiaidau Iuddewaidd y mae yr apostol yn dangos nad oedd y gosodiadau Lefiaidd, er o ddwyfol drefniad, ond yn unig dros amser,— 'cysgod daionus bethau i ddyfod.' Oddiwrth eu hysgrythyrau eu hunain y mae yn profi yn ddigonol i'r Hebreaid fod Iesu o Nazareth yn Fab Duw, wedi ymddangos mewn dynol gnawd; fel person dwyfol yn anfeidrol uwchlaw yr angylion, ei greaduriaid; fel apostol yn llawer mwy teillwng na Moses; ac, fel y Messiah, wedi ei wneuthur i ni yn archoffeiriad mawr trwy lw Duw, yn anghydmorol ardderchocach nag Aaron; a'i fod wedi gwneuthur gwir gymmod dros ein pechodau trwy ei farwolaeth ei hun, trwy yr hyn y mae bendithion tragwyddol iachawdwriaeth i gael eu mwynhau gan bawb a ddeuant at Dduw trwyddo ef. Prif amcan yr apostol, gan hynny, yn yr epis-

tol hwn yw, arddangos priodol dduwdod a dyndod Iesu Grist, ar ardderchogrwydd rhagorol yr efengyl, pan y'i cydmarir â gosodiadau Moses; cadarnhau meddyliau y dychweledigion Iuddewig rhag gwrthgilio dan erlidigaeth, a'u hannog i ymddygiad gweddus i'w proffes Gristionogol.

Mewn rhai golygiadau yr Epistol at yr Hebreaid yw y mwyaf pwysig o ysgrythyrau y Testament Newydd. Y mae yn ychwanegiad ammhrisiadwy o werthfawr at yr Epistol at y Rhufeiniaid, yn addysgu yn fanwl yr un athrawiaethau pwysfawr; ond yn eu profi a'u hegluro mewn dull gwabanol, ar egwyddorion neillduol o gyfaddas i'r wybodaeth ysgrythyrol a feddiannid gan yr Iuddewon. Mae yn grynodeb o oruchwyliaethau Duw tu ag at ddyw, o ddechreuad y byd hyd ddyfodiad Crist. Mae yn cynnwys nid yn unig sylwedd yr efengyl, ond swm a chyflawniad y gyfraith, o'r hon y mae yn eglurhad mwyaf goleu. Mae yn cyferbynu mawredd, effeithiolrwydd, a pharhad rhagorfreintiau, addoliad, ac adewidion y cyfammod newydd gyda chymmeriad bydol a natur dymhorol yr oruchwyliaeth gysgodol. Fe'i bwrriadwyd i heddychu yr Iuddew a dinystr ei deml---y golled o'i offeiriadaeth---diddymiad ei seremoniau---difrodiad ei wlad---ac hyd yn nod dilead ei enw; o herwydd ei fod yn arddangos ardderchocach teml, gwell offeiriadaeth, yr unig berffaith aberth o law, gwlad nefol, a thragwyddol gofawdwriaeth.

Yr Epistol at yr Hebreaid sydd yn rhanedig i dair-ar-ddeg o bennodau, yn cynnwys tair o ranau.

RHAN I. sydd yn dangos rhagoriaeth Cristionogaeth ar yr oruchwyliaeth Lefiaidd, Pen. i---x. 18. Yn y rhan yma y mae ugain o ddosparthiadau.

Dosparthiad 1. sydd yn mynegi urddas personol gogoniant cyfryngol Iesu, Mab Duw, trwy yr hwn y mae Duw yn llefaru wrth ddywion yn yr efengyl, Pen. i. 1---4.

Dos. 2. sydd yn profi, oddiwrth ysgrythyrau yr Hen Testament, uchafiaeth Crist ar yr angylion, y rhai dydynt yn ei addoli effel eu Creawdwr a'u Harglwydd, Pen. i. 5---14.

Dos. 3. sydd yn gofyn diwoliol ystyr iaeth o efengyl Crist oddiwrth y perygl o esgeuluso iachawdwriaeth gymmainit. fel hyn wedi ei dwyn i ddydolryw, Pen. ii. 1---4.

Dos. 4. sydd yn gosod ger bron brof-

ion ychwanegol o uchafiaeth Crist ar yr angylion, er ei ddarostyngiad dros amser, Pen. ii. 5---9.

Dos. 5. sydd yn dangos y rhesymau a'r lleshad o'i gnawdoliaeth, ei ddy-oddefiadau a'i angen ef, yr hwn ydyw Archoffeiriad ac Iachawdwr ei bobl, Pen. ii. 10---18.

Dos. 6. sydd yn profi ac yn egluro tra-ragoriaeth Crist ar Moses, Pen. iii. 1---6.

Dos. 7. sydd yn ddilfrifol yn rhybuddio yr Hebreaid i beidio syrthio trwy anghrediniaeth, fel y bu farw eu hynafiaid yn yr anialwch, Pen. iii. 7---19. a iv. 1, 2.

Dos. 8. sydd yn arddangos sicrwydd ac ardderchogrwydd yr orphwysfa nefol, a gysgodid gan y Sabbath, a chan wlad Canaan, Pen. iv. 3---11.

Dos. 9. sydd yn cymmell effeithliolaeth Gair Duw, Hollwybodaeth ein Barnwr, ein Harchoffeiriad mawr, fel annogaethau i weddi a dianwadallwch, Pen. iv. 12---16.

Dos. 10. sydd yn profi rhagoriaeth Crist ar offeiriadaeth Aaron, gan ei fod ef wedi ei wneuthur yn Archoffeiriad yn ol urdd Melchisedec, Pen. v. 1---10.

Dos. 11. sydd yn ceryddu yr Hebreaid am eu cynnydd bychan mewn Cristionogaeth, Pen. v. 11---14.

Dos. 12. sydd yn eu harwain ymlaen yn y wybodaeth o Grist, Pen. vi. 1---3.

Dos. 13. sydd yn gosod allan gyflwr ofnadwy gwrthgilywr, yn cael ei egluro trwy gyfelybiaeth wedi ei chymeryd oddiwrth dir diffrwyth, yr hwn a lafurir yn ofer, Pen. vi. 4---8.

Dos. 14. sydd yn adrodd gobaith am yr Hebreaid, a dymuniadau am eu parhad, Pen. vi. 9, 10.

Dos. 15. sydd yn ymhelaethu ar ddiogelwch y cyffammod gras, fel y cadarnhawyd ef i Abraham trwy addewid Duw, er dyddanwch i gredinwyr, Pen. vi. 11---20.

Dos. 16. sydd yn profi rhagoriaeth offeiriadaeth gysgodol Melchisedec ar yr eiddo Aaron, Pen. vii. 1---10.

Dos. 17. sydd yn dangos fod newidiad yr offeiriadaeth, ac yn ganlynol newidiad y gyfraith am gyffammod gwell, ac offeiriad na bydd byth farw ym mherson Crist, wedi ei fwriadu er cyflawn a thragywyddol iachawdwr iaeth yr holl rai a ddeuant at Dduw trwyddo Ef, Pen. vii. 11---28.

Dos. 18. sydd yn profi ym mhellaeth

ragoriaeth offeiriadaeth y Messjah ar yr eiddo Aaron, a dilead angenrheidiol yr hen gyffammod am un gwell, trwy ragorach Cyfryngwr, Pen. viii.

Dos. 19. sydd yn arddangos natur gysgodol y tabernacl, gyd â'i dddodrefn, a'i ordinhadau, fel y maent wedi eu cyflawni yn nghyffammod, offeiriadaeth, ac aberth Crist, Pen. ix.

Dos. 20. sydd yn profi annigonolrwydd yr aberthau deddfol; a'u diddymiad trwy osodiad Crist yn eu lle, trwy aberth yr hwn y mae credlinwyr yn cael tragywyddol ryddhad, Pen. x. 1---18.

RHAN II, sydd yn cynnwys cymmwyriad o'r athrawiaethau gosodedig, er dyddanwch i'r Hebreaid dan eu profedigaethau, Pen. x. 19---39. a xii. 2. Yn y rhan hon y mae tri dosparthiad.

Dosparthiad 1. sydd yn annog yr Hebreaid credlinol i fydd, gweddi, dianwadallwch, cariad, a gweithredoedd da, oddiwrth yr ystyriaeth o fendithion yr efengyl, a'r canlyniadau arswydus o'i gwrthod hi, Pen. x. 19---39.

Dos. 2. sydd yn eglurhau natur, ardderchowgrwydd, effeithlioldeb, a ffrwythau fydd, trwy esiamplan y seintiau enwocaf, o Abel hyd ddiwedd goruchwyliaeth yr Hen Destament, Pen. xi.

Dos. 3. sydd yn cymmwyso yr ystyriaeth o'r enwogion blaenorol, ac esiampl Crist, mewn ffordd o annogaeth i barhad Cristionogol, Pen. xii. 1, 2.

RHAN III. sydd yn cynnwys annogaethau ymarferol i'r Hebreaid, Pen. xii. 3---29. a xiii. Yn y rhan yma y mae chwech o ddosparthiadau.

Dosparthiad 1. sydd yn annog i fydd ddianwadal, ymostyngiad mabaid, a sancteiddrwydd cyffredinol, Pen. xii. 3---17.

Dos. 2. sydd yn erchi ymlyniad nffudgar i'r efengyl, oddiwrth yr ystyriaeth o'i hardderchogrwydd uwchlau y gyfraith, a'r perygl canlynol o ymwrthod â hi, Pen. xii. 18---29.

Dos. 3. sydd yn dirgymhell brawdgarwch, llettygarwch, tosturi, cariad, boddlonrwydd, ac ymddiried yn Nuw, Pen. xiii. 1---6.

Dos. 4. sydd yn gyrchymyn adgofiad o fydd acesamplau eu bugeiliaid trancedig, fel moddion i'w sefydlu yn athrawiaeth Crist, Pen. xiii. 16---19.

Dos. 5. sydd yn terfynu yr Epistol gyda gweddi dros yr Hebreaid, anerchlad, a bendith, Pen. xiii. 20---26.

CYFIRIADAU YN YR HESBIAID.

Pen. i. 4, 5.	Pa. ii. 1-8.
Pen. i. 6.	Pa. xxvii. 7.
Pen. i. 7.	Pa. civ. 4.
Pen. i. 8.	Pa. xlv. 6, 7.
Pen. i. 10.	Pa. cii. 26.
Pen. i. 11.	Esa. xxxiv. 4. a li. 6.
Pen. i. 13.	Pa. cx. 1.
Pen. i. 14.	Gen. xxx. 1, 2. 2 Bren vi. 17. Dan. iii. 28. Act. xii. 7.
Pen. ii. 2.	Num. xv. 30, 31.
Pen. ii. 6, 7.	Pa. viii. 4. a cxliv. 3. 1 Cor. xv. 27.
Pen. ii. 12.	Pa. xii. 22-26.
Pen. ii. 13.	Esa. viii. 18.
Pen. iii. 2.	Exod. xiv. 31. Num. xii. 7.
Pen. iii. 16.	Pa. xcv. 7.
Pen. iii. 17, 18.	Num. xiv. 22, 29, 30.
Pen. v. 2, 3.	Lev. ix. 7, &c.
Pen. v. 6.	Pa. ii. 6.
Pen. v. 6.	Pa. cx. 4.
Pen. vi. 13.	Gen. xii. 16, 17.
Pen. vii. 1, 2.	Gen. xiv. 18, &c.
Pen. vii. 27.	Lev. xvi. 6-11.
Pen. viii. 6.	Exod. xxv. 40.
Pen. viii. 8.	Jer. xxxi. 81-84. Esa liv. 13. Zec. viii. 8.
Pen. ix. 1, 2.	Ex. 26, 26, 40. penodau
Pen. ix. 7.	Lev. xvii. 2, 11, 12.
Pen. ix. 19.	Exod. xxiv. 6-8.
Pen. x. 4.	Mic. vi. 6.
Pen. x. 6.	Pa. xi. 6.
Pen. x. 16.	Jer. xxxi. 83, 84.
Pen. x. 28, 29.	Deut. xvii. 2-6.
Pen. x. 28, 29.	Gen. Exod. Barn. &c.
Pen. xii. 6.	Diar. iii. 2.
Pen. xii. 12.	Esa. xxxv. 8.
Pen. xii. 16.	Gen. xxv. 83.
Pen. xii. 17.	Gen. xxvii. 34-38.
Pen. xii. 18.	Exod. xix. 12-18.
Pen. xii. 36.	Hag. ii. 6.
Pen. xiii. 11.	Exod. xxxix. 14.
Pen. xiii. 30.	Ezec. xxxiv. 28. Zec. ix. 11.

YR ADGOFIEDYDD.

AMYNEDD.—GAN ESKOB PORTHUS.

AMYNEDD a gyfiwyna ein personau i ofal tadol Duw, ac a'n ceidw yn eiddo iddo Ef. Arynedd ydyw ymgeledd-ydd ffydd, amddiffynydd heddwch, achlesydd cariad, a dysgydd gostyngedeidd-rydd. Arynedd a deyrnasa ar y cnawd, a nerthar yr yspryd, a felysa y dymher, a fyga lid, a ddiffodda genfigen, ac a ddarostwng falchder. Hi a ffrwyna y tafod, a ddeil y llaw, a fathra demtasiwn, a oddef erlidigaeth, ac ni ddiangwr rhag merthyrdod. Arynedd a ddwg undeb i'r eglwys, cytundeb mewn teuluoedd a chymdeithasan; a gysura y tlawd, ac a dawela y cyfoethog. Hi a'n gwna yn ostyngedig mewn llwyddiant, yn llawen mewn aflyddiant, ac anwymodedig yn nghanol enllib a sarhad. Hi a'n dysg i fadden i'r sawl a wna gam â ni, ac i fod yn gynt-

af yn deisyf maddeuant gan y personau y gwnaethom ninnau gam â hwynt. Hi a ymhyfryda mewn fyddlondeb, ac a wahodd y grediniaeth a fyddo fwyaf unol â Gair Duw. Hi a addurna y wraig, ac a gymmeradwya y gwr. Y mae yn garedig mewn plentyn, yn gamoledig yn yr ieuangc, ac yn dra hoffus mewn hen wr. Y mae hi yn brydferth yn mhob rhyw a phob oed. Wele ei hymddangosiad a'i harddwisg. Ei nawdd sydd dawel a theg fel gwyneb y nefoedd, yn ddfrycheuol oddiwrth gysgod cwmwl, ac ni welir gwg ar ei bael. Ei llygaid hi ydynt lygaid colomenod mewn llarieldad-dra, ac ar ei gruddiau yr elstedd lloniant a llawenydd. Ei genau sydd garuaid mewn distawrwydd. Cyffelyb yw i ddiniweldrwydd. Ac fel merch Sion hi a ysgwyd ei phen ar y gwrthwynebwyr, ac a'i chwadda efi i ddlystyrwch a gwarth. Gwisgwyd hi â rhaffau merthyrdod, ac yn ei dwylaw hi y mae teyrnwialen ar ddull croes. Nid yw hi yn marchogaeth ar y dymbestl a'r corwynt o ddyoddefaint, ond ei gorsedd hi yw y galon isel a drylllog, sydd yn crynu wrth Air Duw; a'i theyrnas hi sydd deyrnas o heddwch.

Y MODD I WRTHBROFI ANAIR.

Pan yr hysbyser chwi fod rhyw beronau yn eich drwg liwio, ac yn tyatio yn eich erbyn bethau drwg a chelwyddog, atebwch hwynt, 'Gadewch iddynt, minnau a fyddaf byw fel na choelia neb hwynt.'

D. JONES, Towyn.

Y BOD O DDUW,

"Yr ydych yn fy nysgu," ebai yr Ymerawdwr Trajan wrth Rabbi Joshua: un diwrnod, "fod eich Duw chwi y'mhob man, ac yn bostio ei fod yn preswyllo yn eich cenedl chwi; mi a chwenychwn ei weled ef." "Mae Duw yn wir y'mhob man (ebai Joshua) ond nis gall un cnawd weled ei ogoniant ef." Ond yr Ymerawdwr a fynai ei weled. "Wel (ebe Joshua) beth pe'r edrychem ar un o'i genadon?" I hyn cytunai yr Ymerawdwr. Cymmerai y Rabbi ef allan pan oeddyr haul ynei ddisgleirdeb ganol dydd, a gorchymynai iddo edrych ar hwnw. "Ni's gallaf (ebe yntau) mae'r goleuni yn fy nallu." "Yr wyt yn analluog (ebe Joshua) i syllu ar un o'i greaduriaid, ac a ddisgwyli di ddal gogoniant disgleirwch y Creawdwr? Pa faint mwy y dallid di?" J.

Y PREGETHWR A'R GWRANDAWR.

RHIF. XIII.

Effeithiolrwydd yr Iawn tuag at ei wrthddrychau.

PREG.—Os yw Crist wedi marw dros bechodau pob dyn; paham, meddych chiwi, na bai pob dyn yn derbyn madd-euant?

GWRAN.—Atebaf eich cwestiwn etto yn ngeiriau y Doctor Dwight. 'Oblegid nad yw pob dyn yn credu yn efengyl-aidd yn yr Iawn.'

PREG.—Y mae hyna yn wir am wrandawr yr efengyl, ond nid dyna y gwir i gyd am y peth, fel y sylwais wrth ymddyddan am 'Sefyllfa Prawf.' Gwel Rhif. vii.

GWRAN.—Ie, gwrandewch chiwi etto. 'Ni faddeuir i un dyn, yn unig, oblegid yr Iawn a wnaethpwyd gan Grist, ond hefyd oblegid ei waith ei hun ynderbyn yr Iawn trwy ffydd. Y mae y ffordd yn agored i bawb yn ddiwahaniaeth, er nad yw pawb fel eu gilydd yn dueddol i rodio ynddi.'—*Dwight's Theo. Vol. iii. p. 81.*

PREG.—A ydych yn meddwl, ynte, y gall dyn o hono ei hun gredu, a gweithio ynddo ei hun duedd i dderbyn iachawdwrieth?

GWRAN.—Dyledswydd dyn, yn ddiau, yw credu; a'i fai, yw anghredu. Ond etto, rhodd Duw yw ffydd, ac ni all neb fod yn gadwedig heb y rhodd hon, er i Grist farw drosto.

PREG.—Ar ba gyfrif, atolwg, y mae ffydd yn cael ei rhoddi? ar gyfrif rhyw beth yn y dyn ei hun? ai ynte ar gyfrif yr Iawn?

GWRAN.—Ar gyfrif yr Iawn, bid siwr.

PREG. Wel, os ydyw ffydd yn un o'r pethau sydd yn dyfod trwy yr Iawn, a'r Iawn hwnw wedi ei roddi tros bob dyn yn ddiwahaniaeth, paham na bai pob dyn yn meddu ffydd? Neu, gan mai dyben yr Iawn oedd, nid yn unig achub y sawl a gredo, ond hefyd rhoi ffydd i rai nid ydynt yn credu, fy ngwestiwn ydyw, Pa fodd na roddid ffydd i bawb, gan fod yr Iawn dros bawb yn ddiwahaniaeth?

GWRAN.—Y mae y Bod mawr wedi agor ffordd yn ei ragluniaeth i ddynion gael llawer o bethau, ac na chant byth, o herwydd eu hesgeulusdra eu hunain; felly, ni welaf fi ddim ang-hysondeb mewn dywedyd fod Crist wedi agor ffordd iachawdwriaeth i bawb. er y bydd miloedd yn ol o honi o herwydd eu hesgeulusdra eu hunain.

PREG.—Chwi a addefwch fod dwyn

dynion i gredu yn un o ddybenion yr Iawn, yn gystal ag achub y sawl a gredo. Chwi a addefwch hefyd fod y dyben olaf, sef achub y neb a gredo, yn sicr o gael ei ateb. Yn awr, os ydyw yr olaf yn sicr o gael ei ateb, paham nad yw y cyntaf felly hefyd? neu os yw y dyben cyntaf yn agored i fethu, paham nadyw yr olaf felly hefyd? Os na chollir pwy bynag a gredo, oblegid dyrchafu Mab y dyn i'r dyben hyny; paham, wrth gystadi ymresymiad, na ddygir pwy bynag y bu Crist farw drosto i gredu, ac yntau wedi marw i'r dyben hyny? Neu, os nad ydyw Iawn Crist yn sicrhau yr achubir pawb ag y daeth i fod yn Iawn drostynt, ac yntau wedi dyfod 'fel yr achubid,' &c. pa fodd wrth gystadi ymresymiad, y mae ei fod wedi ei ddyrchafu 'fel na choller pwy bynag a gredo' yn sicrhau hyny chwai? Os yw un o ddybenion yr Iawn yn sicr o gael ei ateb, paham nad yw y cwbl felly? Neu os gall un fethu, paham o ran yr Iawn, na all y cwbl fethu?

GWRAN.—'Rhoswch chiwi. Y mae yn amlwg nad ydyw pawb yn cael eu hachub, er fod y Bibl yn tystiolaethu yn bendant fod Crist wedi ei anfon i'r byd, 'fel yr achubid y byd.' Pa fodd gan hyny y mae neb o'r byd heb eu hachub? sydd gwestiwn i'r Calvinistiaid yn gystal ag i'r Ffwleriaid.

PREG.—Peidied o a *begio* y cwestiwn yrwan, sef cymmeryd yn ganiataol yr hyn a ddylai ei brofi. Gwyddoch nad ydyw y Calvinistiaid yn addef fod pawb a fu, sydd, ac a fydd yn y byd, yn cael eu cynnwys yn y gair 'byd' yn y testyn yna, mwy nag mewn llawer o destynau ereill, ond ei fod yn golygu y nifer mawr hyny o bob cenedl, ac a fyddant gadwedig yn y diwedd: felly y maent hwy yn dal fod y dyben o achub y sawl y daeth Crist i'r byd i'r hachub, mor sicr o gael ei ateb, a'r dyben o gadw y sawl a gredo; h.y. fod holl ddybenion marwolaeth Crist yn sicr o gael eu hateb.

GWRAN.—Ni feddyliais i erioed am ddybenion yr Iawn yn y dull yr ydych chiwi yn eu gosod allan. A oes grynch ychwaneg i'w ddywedyd ar hyn?

PREG.—Y mae dywedyd fod Iawn Crist wedi dwyn iachawdwriaeth i ddynion ar yr ammod iddyni hwy gredu yn dwyll ymresymiad; canys y mae dwyn dyn i gredu yn rhan o'r iachawdwriaeth ag y dywedir ei bod yn dyfod drwy yr Iawn. Gofynnaf i chiwi, Trwy ba beth y gwneir yr Iawn

yn effeithiol i rai mwy nag ereill?
 GWRAN.—Wel, trwy eu gwaith hwy eu hunain yn credu.

PREG.—Trwy ba beth etto y dygir dynion i gredu?

GWRAN.—Trwy yr lawn, bid siwr.

PREG.—Yn ol eich atebion chwi, gwaith dyn yn credu yw y moddion sydd yn gwneyd yr lawn yn effeithiol; a thrachefo, effeitholrwydd yr lawn ydyw y moddion sydd yn gwneyd i ddyn gredu: dyma y twyllymresymiad a elwir *siarad mewn cylch*. Beth pe bawn yn gofyn etto, Pa un ai gwaith dyn yn credu i wneyd yr lawn yn effeithiol, ai ynte effeitholrwydd yr lawn i ddwyn dyn i gredu, yw y cyn-taf?

GWRAN.—O, yr lawn sydd yn dechreu effeithio i ddwyn dyn i gredu.

PREG.—Felly nis gall gwaith y dyn yn credu fod yn gwneyd yr lawn yn effeithiol, am fod yr lawn wedi effeithio arno cyn iddo ddechreu credu.

GWRAN.—Rhaid ynte, mai y dyn sydd yn credu yn gyntaf, ac yna bod yr lawn yn effeithiol er ei achub.

PREG.—Yn ol hyna etto, nis gall mai effeitholrwydd yr lawn sydd yn foddion i ddwyn dyn i gredu, am fod y dyn yn credu cyn i'r lawn fod yn effeithiol iddo.

GWRAN.—Wele, rhaid mai ar un-waith y maent, ynte.

PREG.—Nis gall hyny ddim bod chwaith, oblegid rhaid fod yr achos cyn bod yr effaith; a rhaid bod y moddion yn cael eu harferyd cyn i'r dyben gael ei ateb. Os gwaith dyn yn credu sydd yn gwneyd yr lawn yn effeithiol iddo, rhaid fod y dyn yn *actio* crediniaeth cyn i'r lawn fod yn effeithiol iddo; a rhaid fod y ffydd, trwy ba un y mae yn credu, yn cael ei rhoddi iddo mewn rhyw lwybr, heblaw llwybr yr lawn. Ond os effeitholrwydd yr lawn tuag at y dyn, sydd yn ei ddwyn i gredu, y mae yn rhaid fod yr lawn yn effeithiol, fel cyfrwng, trwy ba un y mae ffydd yn cael ei rhoddi yn ei enaid, cyn bod yn bosibl iddo gredu. Felly, gan fod yr lawn yn effeithiol i ddwyn *rhaf* i gredu, ac nad ydyw felly i *bawb*, y mae yr opiniwn o lawn cyffredinol yn ymddangos i mi yn anniffynadwy.

GWRAN.—Ni wn i'r un. Ond dichon fod yr lawn wedi ei roddi tros bob dyn, ac etto, heb gael ei wneyd yn effeithiol ond i rai?

PREG.—Nid ydwyf fi yn dirlad pa fodd y gall yr lawn fod yn ddim i neb ond i'r graddau y mae yn effeithiol

iddynt. Yrwan, os ydyw yr lawn yn effeithiol i ddyn, cyn belled ag iddo gael ei wneyd yn gredadyn, y mae yn sicrhau iachawdwriaeth i'r dyn hwnw, canys ni chollir pwy bynag a gredo. Ond os nad ydyw yr lawn yn effeithiol i hyny, nis gwn i pa fodd y gall yr lawn fod yn ddim i'r dyn hwnw, nag yn mha ystyr y gellir dywedyd fod Crist wedi marw drosto.

GWRAN.—Oni ddichon fod Mab Duw, wrth roddi ei hun yn lawn, yn bwriadu hyny fel moddion i achub pob dyn yn ddiwahaniaeth, er nad oedd y Tad neu yr Yspryd yn bwriadu gwneyd y moddion hyny yn effeithiol ond i rai?

PREG.—Pe b'ai hyny yn bod, ni byddai dywedyd felly yn ddim mwy o efengyl i'r lleill na dywedyd na bu Crist farw trostynt. Ond na feddyl-iwn mor gableddus a bod y Personau Dwyfol yn bwriadu yn groes i'w gilydd! Buasai yn dda genyf ddywedyd rhagor am yr lawn yn ei berthynas â bwriadau Duw, ac â galwad yr Efrogyl; ond y mae ychwaneg ar fy meddwl i'w ddywedyd ar y mater yma, os ydwyf yn peidio a'ch blino.

GWRAN.—Efallai y cawn hamdden ryw dro etto i ymddyddan am y pethau a enwasoch. Am ffino ein gilydd, myfi, ac nid chwydchi a ddylai *apologiz*io. Ond ewch yn mlaen efo y mater oedd ar eich meddwl.

PREG.—Wel, pechod yw anghrediniaeth, ac y mae yn rhaid naill ai bod Crist wedi gwneyd lawn drosto, ai nad ydyw; ac os gwnaed lawn dros anghrediniaeth pawb, y mae yn anhawdd gwybod pahan y demnir neb o herwydd y pechod hwnw. Ond oni wnaed lawn dros y pechod hwn, yna ni wnaed lawn dros holl bechodau pob dyn. Felly, wrth ddywedyd fod Crist wedi gwneyd lawn dros holl bechodau dynion, ac etto y collir llawer oblegid eu hanghrediniaeth, yr ydych yn gwrth-ddywedyd eich hun.

Os gwnaed lawn dros y pechod o anghrediniaeth, fel pechodau ereill, pa fodd y dywedwch fod y pechod hwnw, mwy na phechodau ereill, yn ymddifadu dynion o fendithion yr lawn? Ond os na wnaed lawn dros anghrediniaeth, yna, ni wnaed lawn dros bob pechod o eiddo dynion; fe, y mae un o'r pechodau mwyaf ysgeler heb wneyd lawn drosto, ac felly, y mae y prif rwystr heb ei symud o ffordd dynion i fod yn gadwedig.

GWRAN.—Ond nid ydyw y Calfnistiaid yn golygu yr achubir neb trwy yr

Iawn ond y sawl a gred; ac felly y mae yn ymddangos i mi eu bod hwythau yn dyfod i'r un dyryswch a'r Ffwleriaid.

PREG.—Y farn Galfnistaidd ydyw, fod yr Iawn yn sicrhau maddeuant a gwaredigaeth oddiwrth anghrediniaeth a phob pechod arall, i'w holl wrthddrychau. Ond y Ffwleriaid a ddywedant fod yr Iawn wedi dwyn iachawdwriaeth i bob dyn ar yr ammod i'r dyn gredu; neu, mewn gair arall, ar yr ammod iddo ddyfod allan o garchar anghrediniaeth. Ond y cwestiwn yw, O ba le y daw y waredigaeth hon? Os dywedwch mai trwy yr Iawn, yr ydych yn *gildio* y pwngc, oblegid y mae dywedyd mai trwy yr Iawn y gwaredir dyn o'i anghrediniaeth, mewn trefn iddo gael ei achub trwy yr Iawn i fywyd tragywyddol, yn dinstrio pob meddylldrych o ammod yn y pwngc, am fod y ddau beth yn dyfod o'r un man, sef oddiwrth yr Iawn. Ond os dywedwch nad drwy yr Iawn y gwaredir dyn o'i anghrediniaeth, rhaid i chwi olygu naill ai fod y dyn yn ei waredu ei hun o'r rhwymau hyny, neu fod gan yr Arglwydd ryw llwybr heb-law yr Iawn i'w waredu. Dyma *ddilemma* ag y mae yn rhaid i chwi gymmeryd eich lluchio ar un o'i dau gorn nes y boddlonwch i roddi i synu bwngc y Doctor Dwight, sef 'Na faddeuir i un dyn yn unig oblegid yr Iawn.'

GWRAN.—Wel, fel hyn. Bwriwch fod rhyw ynys wedi gwrthryfela yn erbyn y Llywodraeth, a'r brenin wedi rhoddi *proclamasiwn* y byddai i bawb a ymadawai o'r ynys erbyn dydd apwyntiedig gael eu harbed, ond y dienyddid y lleill. Yn awr, y mae afon fawr rhwng yr ynys a'r cyfandir, fel na all y trigolion druan ddiangc o'r perygl ymaent ynddo. Ond wrth eu gweled yn y fath sefyllfa, y mae y brenin yn cael ar ei feddwl drachefn i adeiladu pont i fod at eu gwasanaeth. Etto, y mae y trigolion mor gyndyn fel na ddefnyddiant y bont heb i'r brenin, trwy ryw *act* newydd o diriondeb, eu dwyn ati. Yn awr, y mae gwneuthuriad y bont yn fynedfa gyffredinol o dir y perygl i le diogel, yn gwneyd y trigolion yn hollol ddiesgus: ac y mae bai y sawl a wrthodo ddyfod allan o'r ynys, yn cael edrych arno yn fwy ysgeler o gymaint a bod pont wedi ei gwneyd, na phe buasai heb yr un. Nid yw yr *act* newydd, trwy ba un y dygir rhai ya effeithiol i ddefnyddio y bont, ond *act*

o benarglwyddiaethac ewyllys da; gan hyny, ni all neb ymesgusodi trwy ddadleu nad oedd yn un o'r gwrthddrychau.

PREG.—Eglurwch eich dammeg.

GWRAN.—Trigolion yr ynys yw holl ddynolryw. Yr ynys yw y cyflwr y mae dyn ynddo wrth natur. Yr *proclamasiwn* yw y condemnad sydd yn aros ar bawb ag sydd yn y cyflwr hwnw. Yr afon yw yr amhosibl-rwydd i ddyn gael ymwared heb Iawn Y bont yw yr Iawn. A'r *act* newydd o benarglwyddiaethol ras, yw gwaith yr Yspryd yn dwyn dynion i gredu.

PREG.—Y mae eich cydmariaeth yn ddiffygiol, oddi eithr eich bod yn meddwl fod gan yr Yspryd Glân ryw llwybr o'r tu cefn i'r Iawn, i ddwyn dynion i gredu. Nid yw eich pont chwi ddim ond llwybr i'r sawl sydd yn credu i ddyfod i dir dedwyddwch. Ond y mae yr Iawn, nid yn unig yn llwybr o ynys dammedigaeth i dir cadwedigaeth, ond hefyd yn unig llwybr o ynys cyndynrwydd ac anghrediniaeth i gyfandir ffydd. Yrwan, ar y dybiaeth o Iawn cyffredinol, yr wyf yn gofyn, Paham y rhoddir ffydd i rai mwy nag ereill?

GWRAN.—Am mai felly y mae Duw o'i benarglwyddiaeth yn gweled yn dda.

PREG.—A ydyw ffydd gan hyny yn cael ei rhoddi o benarglwyddiaeth yn unig, heb fod ar gyfrif dim fel ammod o'i rhoddiad?

GWRAN.—Onid yw yr Iawn yn ddigon o ammod?

PREG.—Wel, os ydyw yr Iawn yn ammod o roddiad ffydd i rai, yr wyf yn gofyn etto, paham nad ydyw felly i bawb o'i wrthddrychau, neu os ydyw yn ammod o roddiad ffydd i bawb, paham na byddai pawb yn ol y cyfammod hwnw yn derbyn ffydd fel eu gilydd?

GWRAN.—Ni wn i ddim pa fodd i ateb y cwestiwn yna. Rhaid i mi gael amser i'w ystyried.

PREG.—Wel, ni wn innau ddim. Ond yr wyf yn meddwl yn

1af. Fod dywedyd fod yr Iawn yn ammod o roddiad ffydd i bawb, ac etto na roddir ffydd ond i rai, yr un peth a rhoddi anffyddlondeb yn erbyn Daw.

2il. Fod dywedyd nad ydyw yr Iawn yn ammod o roddiad ffydd i neb, yr un peth a dywedyd fod y waredigaeth o grafangau creulon anghrediniaeth yn beth allan o drefynau y cyfammod gras, oblegid mai ar gyfrif yr Iawn y

mae holl fendithlon y cyfammod hwnw yn dyfod. Rhaid i fy nghyfaill gymmeryd un o'r ddau olygiad hyn, neu gyfaddef fod yr lawn yn ammod o roddiad fydd i bawb, a byddai hyny gystal a *gildto* y prif bwynt; canys byddech trwy hyny yn addef fod yr lawn yn rhyw beth mawr i rai rhagor ereill; fe, ei fod yn ammod, ac yn unig ammod iachawdwriaeth y rhai oll a gedwir, ac nad ydyw felly i neb arall; yr hyn ni allai byth gydsefyll a'r athrawiaeth o '*Iawn cyffredinol*.'

HOLIADAU AR FALCHDER.

PA beth yw ystyr y gair balch?

Dywedir i ni gan ieithwyr ei fod yn tarddu o'r gair *bal*, yr hwn a arwydda, chwyddo allan; a'r hyn y cyduna darluniad y Bibl o falchder. 1 Cor. 4. 18, 19.

Beth sydd i'w ddeall wrth falchder? Ymchwyydd y meddwl mewn hunandibiaeth, a thrachwant at, ac ymgais am hunan-ddyrchafiad. 2 Bren. 10. 16.

Pa fath ydyw balchder o ran ei natur?

1. Y mae yn beth hynod o fol ac annoeth. Diar. 14. 3. 2. Y mae yn beth gwarthus a chywilyddus o'i ddilyn. Diar. 11. 2. 3. Y mae yn beth sicr o gael ei ddwyn i lawr ryw bryd. Es. 26. 11. 4. Y mae yn un o'r pechodau ffeiddiaf yn ngolwg yr Arglwydd. Diar. 6. 16, 17.

Yn mha bethau yr ymddengys balchder?

Yn 1. Ymddengys welthiau mewn gwisgoedd; enwa Esaiah amryw o wisgoedd, trwy ba rai yr ymddangosai yn ei ddyddiau ef. Es. 3. 18—23. 2. Ymddengys balchder mewn plethu gwallt, a phethau afreiddiol ereill. 1 Tim. 2. 9. 1 Petr. 3. 3. 3. Ymddengys mewn geiriau, y rhai a elwir, geiriau chwyddedig. 2 Petr. 2. 2. Judas 16. 4. Ymddengys balchder rhai trwy eu hunan-ganmoliaeth, megis Jehu. 2 Bren. 10. 16.

Yn mha bethau yr ymddengys drwg balchder?

Yn 1. Y mae bod iselder a dynistr yn ei ganlyn, yn brawf o'i ddrwg. Diar. 16. 18. a 17. 19. a 18. 12. 2. Y mae ei fod yn arwain i bechodau ereill, yn brawf o'i ddrwg. Digon priodol fyddai galw hwn yn Gad, am fod tyra o bechodau yn ei ganlyn. Gen. 30. 11. 3. Y mae y barnau a syrthiodd ar feilchlon, yn broffon o'i ddrwgion. Job 40. 11, 12. Diar. 15. 25.

I ba bechodau y mae balchder yn arwain?

Yn 1. Mae yn arwain i ladrata go-goniant Duw; felly y gwnal Adda, a Herod. Act. 12. 23. 2. Y mae yn arwain i ddigofaint, yr hwn a elwir yn ddigllonedd balch. Diar. 21. 24. 3. Mae yn arwain i gynhenau ac ymrysonau. Diar. 13. 10. 4. Balchder sydd yn lluddias i bechadur ymostwng i drefn Duw. Ps. 10. 4.

O ba bethau yr ymfalchia dynlon?

1. Balchia rhai o'u cyrff. Esa. 3. 16. 2. Ymfalchia ereill o'u cyfoeth. Ezec. 28. 5. Ps. 62. 10. a 49. 6. 3. Ymfalchia ereill o'u pechodau. Psalm 52. 1. Phil. 3. 19. 4. Balchia ereill o'u doethineb, a'u cryfder corphorol. Jer. 9. 23, 24.

A ydyw balchder yn beth twyllodrus?

Ydyw. Obad. 3. 4.

A ydyw balchder wedi effeithio yn ddrwg ar y byd?

Ydyw. Yn 1. Balchder ein rhieni cyntaf a'n harweiniodd hwy a innau i drueni dirfawr; canys eu hawydd am fod megis dowlau a'u harweiniodd i dori y dwyfol orchymyn. Gen. 3. 5, 6. 2. Balchder Cain a barai iddo ladd ei frawd; canys ni allai oddef i aberth ei frawd gael ei gymmeradwyo, a'r eiddo yntau ei wrthod. Gen. 4. 5—8. 1 Ioan. 3. 12. 3. Balchder brodyr Joseph a'u harweiniasant i'w werthu ef. Gen. 37. 8—11. Balchder Pharaoh a luddiasai iddo ollwng yr Israelaid. Ecs. 5. 2. a 9. 10. 5. Balchder Saul a barai iddo erlid Dafydd, ond ei ddiwedd fu iddo ladd ei hun. 1 Sam. 18. 7, 8, 9. a 31. 4. 6. Balchder Goliath o Gath a barai iddo ddywedyd mawrhydri wrth Dafydd, ond digwyddodd iddo fel y bwriadai efe i Dafydd. 1 Sam. 17. 44—49. 7. Balchder Absalom a barai iddo ymgeisio am orsedd ei dad, wrth ymgyrchu at ba un efe a gollodd ei fywyd. 2 Sam. 18. 14, 15. 8. Senacherib yn ei falchder a ddywedai eiriau cableddus yn erbyn Duw; o herwydd paham, angel yr Arglwydd a laddodd gant a phump a phedwar ugain o filoedd o'i fyddin, a lladdwyd yntau gan ei blant ei hun. 1 Bren. 18. 35. a 19. 35, 36, 37. 9. Haman, yn ei falchder, a amcanai ladd yr holl Iuddewon, yr hyn a fu yn foddion i'w ddwyn ef i'r crogbren. Esther 3. 5, 6. a 7. 10. 10. Balchder Corah, Dathan, ac Abiram, a barai iddynt ymgeisio am swyddau Moses ac Aaron, ond y canlyniad fu i'r ddaear agoryd ei sŵn a'u llyngcu yn

fywi uffern. Num. 18. 31, 32, 33. 11. Balchder Ahitophel a'i dygodd i ddiwedd truenus; canys pan welodd wrthod ei gyngor ef, efe a aeth ca ymgodogod. 2 Sam. 17. 23. 12. Nebuchodonosor o herwydd ei falchder a anfonwyd i blith anifeiliaid i'w borthi a gwellt y ddaear. Dan. 4. 30, 31, 32. 13. Balchder Simon y swywr a'i harweiniodd i gynyw arian i'r apostolion i'r dyben o dderbyn yr Yspryd Glân. Act. 8. 19, 20, 21. 14. Herod yn ei falchder a gymmerai y gogoniant oedd deilwng i Dduw, iddo ei hun, o herwydd pabam y tarawodd angel yr Arglwydd ef. Act. 12. 21, 22, 23.

Pa gyfryngau a ddefnyddia beilchion i foddio a phorthi eu balchder?

Yn 1. Estynai Absalom ei law, a chusanai bawb a ymgyrmai iddo, er mwyn cael dyrchafiad. 2 Sam. 15. 6. 2. Mae ereill yn gwneyd elusenau, er mwyn ennill hunan-glod a hunan-ddyrchafiad. Mat. 6. 2. 3. Ereill a ânt trwy lawer o gyflawniadau crefyddol, i'r dyben o gael canmoliaeth a pharch. Mat. 6. 5---16.

**Pa beth a alwant arnom i fod yn os-
tyngedig?**

Yn 1. Am fod balchder yn bechod
Diar. 21. 4. 1 Ioan 2. 16. 2. Am fod
Duw yn cashau balchder ac yn hoffi
gostyngeidrwydd. Diar. 8. 13. a. 3. 34.
3. Am fod Duw yn trugarhau ac yn
rhoddi gras i'r ymostyngar. Ps. 25. 9.
Iago 4. 6. Am mai y ffordd i ddych-
afiad ydyw gostyngeidrwydd. Mat.
18. 4. Diar. 15. 33. 5. Dylem fod yn
ostyngedig am mai ar arall yr ydym
yn dibynu, ac am mai o'i law ef yr
ydym yn derbyn pob daioni. 1 Cor. 4.
7. Act. 17. 29. 6. Mae breuder ein
bywyd yn galw arnom i fod yn ostyng-
edig. Ps. 39. 11. Job 4. 19, 20, 21. 7.
Mae y bygythion a gynnwysa y Bibl
yn erbyn balchder yn galw arnom i
fod yn ostyngedig. Jer. 50. 31, 32.
Seph. 3. 11. 8. Mae engrheiffiaau gost-
yngedig Iesu Grist yn uchel alw ar-
nom i fod yn ostyngedig. Phil. 2. 5,
6, 7, 8.

Pa freintiau sydd yn gyssylltedig â gostyngedd'rwydd?

Yn l. Mae cyfoeth, anrhydedd, a bywyd. Diar. 22. 4. 2. Gyda'r gwir ostyngedig y cymdeithasa'r Arglwydd. Es. 66. 2.

A fu effeithiau daionus yn dilyn gostyngeiddrwydd?

Do. Yn l. Atebiad gostyngedig
Gedeon i wyr Ephraim a lonyddodd eu

dig hwy. Barn. 8. 2, 3. 2. Ymostyngiad Ahab fu'n foddion i oedi y farn fgythiedig hyd ddyddiau ei fab. 1 Barn. 21. 29. 3. Ymostyngw ddaflu i'r Isrealiaid yn amser Rehoboam, a'r Arglwydd a'u gwaredodd o law Sisac brenin yr Aipht. 2 Cron. 12. 7. 4. Ymostyngw ddaflu Manasse, a'r Arglwydd a'i dyg ef eilwaith i'w freniniaeth. 2 Cron. 33. 12, 13. 5. Ymostyngw wnaeth y Nifeseaid, a'r Arglwydd a'u harbedodd hwy. Jonah 3. 10.

Pa beth a ellir ei gasglu oddiwrth y sylwadau uchod?

Yn 1. Mai peth drwg a thwyllodrus
yw balchder. Jer. 49. 16. 2. Mai bod
yn ostyngedig yw yr harddaf a gorafi
ddyn. Diar. 16. 19. 3. Mai doethineb
yw bod yn ostyngedig. Diar. 11. 2.

RHISIARD AB OWAIN WILLIAM.
Brynglas, Mon.

HANESLAETH EGLWYNG.

(Parhad o du dal. 239.)

YR EGLWYS ORISTIONOGOL YN EI HISKULDEB
MUYAF.

PAN y gellid madden pob pechod fel hyn
am arian, hawdd dîrnad pa mor ysgafu y
meddylid am dano. Yn wir yr *offeiriad*
a'r monachod oeddynt y rhai blaenaf yn
mhob drwb. Y pechodau ffeiddiaid, yn eav-
edig godlneb, a gyflawnid yn gwyilrddes;
gan bob gradd, llen a lleyg, fel y bu i gyn-
mafa Bâsle, yn y flwyddyn 1431, adeil-
fod pob dyagylblaeth a moesoldeb bron wedi
diflanu. A dywed Eneas Sylvius, yr hen
su yn Bab wedi hyn, wrth ysgriennu oeddu-
t y pryd hwn, 'Pe gofyndid, addolai y
bobl ddawiau y paganiaid, a gwrthid
enigristionogaeth yn hollol; o herwydd f-
e oerodd cariad llawer, a phob pech *teby* i
fydd a long-ddrylliwyd.' Dywed monach o
urdd St. Benet, yn yr un amser, wrth ddi-
huno llygred yr eglwys, y geiriau canlyn-
ol,—"Diflanodd y gyfraith oddiwth yr
offeiriad, barn oddiwth y llysweddyr
cynogor oddiwth yr henuriaid, dydd diflan-
ant oddiwth y bodd, parch i uchafiaid oddi-
wth y plant, uffudd-dod breiniol oddiwth
y deiliaid, crefydd o blith yr esgobion, a
fosiwn o blith y monachod, diweddodd
blith y monacheusen, dyagylblaeth oddiwth
enigengetyd, dygwyddiaeth o blith y profur-
diwydrwydd oddiwth yr athrawon, gollodd
eiddrwydd o blith ysgolheigion, rhoddodd
chrwmadroldeb o ddulnodedd, cyflawnodd
blith y barawyr, uffudd-dod oddiwth y
wyr, heddwch oddiwth y diwaswyr, gollodd
cyhoeddus oddiwth y gwladwyr, madd-
rwydd oddiwth y celfyddydwr, gollodd
oddiwth brwywyr a gwerthwyr, llosgodd
oddiwth y cyfchoth, diweddodd oddiwth

ferched ienainge, rhinwedd oddiwrth wragedd gweddwon, a ffyddlondeb oddiwrth beresonau priodasol. Nid oes neb yn prisio dim yn Nghrist, ond ymddygir ato fel at estron, gan wyr mawr yr amserau hyn.

Dyma yr olwg oedd ar bethau diwy yr Eglwys Gristionogol; yr holl gorph o honl yn wahanglwyfus ac yn llygredig i'r eithaf. Yn awr, ni a edrychwn ar yr hwn a fugal fod yn ben ar y corph hwn. Bu Cristionogaeth am hir amser heb gael ei harfer i ddeall fod Pen yr Eglwys yn Un, a hwnw yn anweledig; ac wedi anghofio er ys talm eiriau yr Arglwydd, 'Un yw eich Athraw chwist Crist.' Cymmerai Esgobion Rhufain y fantais ar yr amseroedd blinion hyn i wreiddio eu galluoedd eu hunain yn ddyfnach ddyfnach, ac i ledau eu dylanwad dinystriol yn mhellach bellach. Siarl Benfoel, brenin y Franks, a brynodd gan Esgob Rhufain yr urddas ymerodrawl ei hunan, a dilynodd ereill ei esampl. Y galluog Ymerawdwr Almaenaidd, er amser Otho Fawr, a osodasant derynau ar yr ormes Babaidd ar eu huchelfaint; ond yn y fl. 1073 esgynodd gwr i'r orsedd Babaidd yr hwn ni chyd ddygai yn hwy â'r cyfyngiad hyn. Hwn oedd Hildebrand, mab i saer Indiaidd, yr hwn a urdwyd yn Bab o dan yr enw Gregory y Soithfed. Wedi llwyddo fel hyn i ddrychafu ei hun o sefyllfa isel i urddas Pabaidd, efe a ddyfeisiodd yr anturiaeth o ddrychafu yr eglwys o'r iselder yr oedd ynddo i ddrychafiad uwch nag erioed, trwy ddrychafu sefyllfa yr offeiriad, ac eangu awdurdod y Pab; ac efe a ymosododd ar y gwaith hwn gyda phenderfyniad diysgog. Efe a fynodd yr holl Eglwys, a'i hofferiadaid hefyd, o dan ei lywodraeth ei hun, ac yn gwbl annibynol ar y galluoedd lleygawl; ac yn wir yr oedd yr holl ddywysogion eu hunain i fod wrth ei amnaid a'i orchymyn. I'r dyben hwn efe a waharddodd werthiant swyddogaethau eglwysig, ac a orchymynodd i'r holl offeiriad fyw heb briodi, fel y gallent hwy, a'u heiddo a'u dylanwad, fod yn fwy annibynol ar ddylanwad lleygol, a bod yn hollol ymroddawl i waith yr eglwys. Efe a ddygodd oddiar yr Ymerawdwr yr hawl o enwi rhai i esgobaethau gweigion, gan adael i'r Archesgobion ac Esgobion gymaint o awdurdod yn eu hesgobaethau a'u taleithiau eu hunain ag a farnai ef oedd angenrheidiol. Fel y cymmerai arno fod yn ddilynw St. Petr, ac yn Vicer Crist, efe a archai bob ufudd-dod a pharch gan ymerawdwr, breninoedd, a thywysogion, a mynai yr hawl o roddi iddynt, neu gymmeryd oddi arnynt, eu tiringogaethau. Fel hyn y cyhoeddodd ei hunan yn arglwydd ac yn farnydd, tymhorol ac yrrydol, ar yr holl fyd! A chafodd allan ffordd i roddi yr honiaduau rhyfedd hyn o hawl mewn grym. Pan y bu i Harri IV. Ymerawdwr Almaenaidd, wrthod addef ei hawl-honiadau, efe a ddechreuodd ddadl

bwysig â Hildebrand, yr hwn a dorodd allan yn gynnwrf cyhoeddus. Y Pab ar hyn a'i rhoddes o dan gyhoeddiad ysgymundod. Efe a roddes olyngdod i holl ddeiliaid yr Ymerawdwr oddiwrth eu hufudd-dod iddo, ac efe a roddes orchymyn i'r holl ddywysogion etholyddawl i dlewys ymerawdwr newydd. Ac erbyn hyn, mor gryf oedd yr ofu ofergoelus ar y gallu Pabaidd, fel y bu i'r tywysogion ymddangos eu bod yn ymwngando â'r gorchymyn, a gwelai Harri nad oedd ei barhad ar yr orsedd ynddichonadwy ond trwy ymostyngiad. Gan hynny efe a aeth i'r Eidal, ac a erfyniodd am gael gollyngdod gan Hildebrand, yr hwn oedd y pryd hyn yn preswyllo casfell Canossa. Ond gwnaeth y Pab iddo aros yn nghyntedd allanol y Castell am dri diwrnod, yn nysnder y gauaf, yn droednoeth, ac fel un yn dwyn ei benyd wedi ymwisgo mewn crys rhawn: ac ar y pedwerydd dydd rhoddes iddo genad i ddyfod i'w wyddfod, a llawn olyngdod iddo oddiwrth ei ysgymundod.

Yr oedd teyrnasiad Hildebrand yn rhy fyr i gyflawni ei holl gynlluniau mawreddus, efe a fu farw yn yn ddyddyn 1086, ond parhaodd yr awdurdod Pabaidd yn ei nerth. Ac yma y gallwn sylwi fod holl hanes y gallu hwn yn arddangos un cynllun mawreddus o lywodraethiad, yr hyn ni chollwyd golwg arno byth, pa fath bynag fyddai nodwddiad personol pob un o'r Pabau.

Innocent III. yr hwn oedd yn Bab rhwng y blynyddoedd 1198 a 1216, oedd y mwyaf llwyddiannus yn perffeithio yr hyn a ddechreuodd Hildebrand. Y cwbl oedd gan yr Esgobion i'w wneuthur mewn Cyngor cyffredinol a elwid ynghyd oedd dim ond arwyddnodi eu henwau wrth ei ddeddfau annibynol ef. Efe a lesarai am freninoedd ac ymerawdwr fel ei weision a'i isafaid. Efe a'i cospai âg ysgymundod, ac a roddai eu tiriogaethau o dan ddeddf a elwid deddf y gwaharddiad, yr hyn a edrychid arno gan y werinos ofergoelus gyda dychryn aunesgrifiadwy. Tra parhaai deddf y gwaharddiad mewn grym yr oedd pob addoliad cyhoeddus trwy yr holl wlad yn cael ei attal; ac yr oedd pob un i wisgo gwisgoedd o alar ac ysgymundod. Y meirw a gledid heb ddefodau angladdol, ac allan o dir cyssegredig, ac nis gellid na chanu na gweddio ar yr achlysur. Yr oedd y ddefod briodasol yn cael ei chyflawni wrth ochr y beddau: ac ni chaniateid i neb gyfaich eu gilydd vn yr heolydd, nac ar y ffyrdd. Trwy y dull hwn y cribddeiliodd Innocent deyrnas Lloegr oddiar John Lackland, ac y rhoddodd hi yn rhodd i frenin Ffraince, ac yr adferodd hi wedi hynny i John, pan yr anfonodd efe ei ymostyngiad i'r awdurdod Babnaidd, ac addewid o deyrnged ffynydol i Esgobion Rhufain. Dyoddefai yr Ymerawdwr galluog, o lin breninoedd Carlovingaidd, lawer oddiwrth y fath ormes, ac yr oeddynt mewn ymryson parhaus â'r awdurdod Pabaidd.

hyd oni bu i Conradin, yr olaf o hiliogaeth y breninoedd hyn, gollu ei ben ar yr esgyn-lawr yn y flwyddyn 1269.

Innocent III. hefyd oedd sylfaenydd y Chwil-llys, lle y profid ac y condemnid hereticiaid, yr hwn o roddwyd o dan lywodraeth monachod o urdd St. Dominic, yn y fl. 1233. Y sefydliad hwn a wnaeth erlyn a chospi pawb a goffeidient foddylan croes i byngciau yr Eglwys Babaid yn orchwyl cyffredinol. Yma y rhoddid y poenydiau mwyaf creulon ar y rhai a gyhuddid o heresi; ac oni ddadgyffesent, ac yn wir er dadgyffesu weithiau, condemnid y cyhuddedig i gael ei losgi yn fyw.

Mae y creulonderau a ddigid ym mlaen yn ddirlgel yn ystafelloedd y Chwil-llys yn rhy ddychrynllyd i'w hadrodd. Y benyd gyntaf a roddid ar y person a syrthiai yn ysglyfaeth iddynt oedd, rhwymo ei gorph ar bren croes, a'i ben i lawr, a'i adael i grogi gerfydd ei draed, a'r monach henaf a'i cysfarchai, 'Cyffesa fy mab, cyffesa.' Pan na chai hyn un effaith arno, efe a grogid gerfydd ei arddyrmau wedi eu rhwymo yn nghyd, a phwysau trymlon wrth ei draed, ac a gedwid fel hyn hyd oni pharai y boen i'r dolefa mwyaf gresynus gyfodi, y rhai a foddid gan floeddiadau y poenydwyr yn ei alw yn gi ac yn heretic. Yna hwy a arient i'r poenydwyr, wedi llacau y rhaff, i dynu y dyn druan yn ol ac ym mlaen, i synu ac i lawr hyd nen y ty, nes y dadgymmalid ef bron. Yna goddefid iddo seibiant byr, ond os parhant i beidio a chyfaddef dim, efe a osodid ar ei gefn mewn cafn, a dellt croesion a llymlon o dano fel y brithid ei gefn â briwiau dyfnion. Tra y gorweddai yn yr ystum hon build y rhan isaf o'i wyneb â dernyn o liain masn, i rwystro iddo anadlu, ac ar ba un y tywelltid rhyw gymmaint o ddwfr arno gyd a'r fath nerth fel y gyrid canol y lliain i lawr i'r gwddf. Dygid hyn ym mlaen hyd oni byddai y dioddefydd druan bron yn yr ymdagfa olaf; yna tynid y lliain yn chwyrr o'r gwddf, a dilynid hyn gan frydlif o waed. Pan y byddai yr holl greulonderau hyn yn aneffeithiol i wneyd i'r cyhuddedig addef pethau na wyddai ddim am danynt, neu fradychu ei frodyr, rhoddid ei draed ar badell hiarn uwchben glo gwynias, ac i'w hwy â gwer, hyd oni byddent wedi rhoelio yn gwbl. Digon yw hyn o enghreifftiau o greulondeb y Chwil-llys. Mae bron yn anghredadwy y nifer lunoeg a syrthiasant yn ysglyfaeth i'r Chwil-llys uffernol hwn yn yr Hispaen yn unig, yr hwn a gyflawnai ei ffeidd-dra o dan leni o dywyllwch a dirgelwch yn yr ystafelloedd a'r daeargelloedd mwyaf unigol a dychrynllyd. Innocent III. hefyd a gyhceddodd ryfel y groes yn erbyn y Waldensiaid gyflawn, am ba rai y soniwn etto yn ein Rhifynau dilynol.

Gosodwyd fwrfl newydd o arglwyddiaeth Pabaidd ar droed gan Boniface VIII. yr

hwn a ganfyddai mai amhosibl, heb swm mawr o arian, oedd dwyn i weithrediad holl gynlluniau dyfeisiedig ei ragflaenwyr ucheltryd. Efe, gan hynny, a ordeinai flwyddyn o ollyngod bob can mlynedd, yn ystod pa un pob un a ddeuai ar bererindod i Rufain oedd i dderbyn llawn faddeuant o'i holl bechodau. Y flwyddyn 1300 oedd y gyntaf a nodwyd i'r pwmpas hwn, a hyn a roddes i'r Pab, a dinas Rhufain, arian lawer. O'r naill fis i'r llall oddeutu 200,000 o bererinion a gyrhaeddent Rufain, oll o ba rai a ddigent roddion, o fwy neu lai gwerth. Y fath lwyddiant rhyfoddol a hyn a roddodd gymmaint boddlonrwydd i lysoedd Rhufain, fel yr appwyntwyd y Jubili hon i gymmaru lle bob hanner can mlynedd, ac wrth hynny bob pum mlynedd ar hugain, a llawn faddeuant a werthid i bob un na allai ymiprio yn Rhufain yn bersonol.

Mae y parch gorwael hwn i'r Pabau yn fwylyhnod fyth pan yr ymdengys fod llawer o honynt yr adynod gwaethaf, ac yn dwyn y nodweddiad mwyaf anfoeol. Cyngor Constance, yr hwn a gondeinai y tyst ffyddiawn John Huss i gael ei losgi, a haerai fod y Pab Ioan xxiii. yn atheist, ac yn euog o'r troseddau mwyaf ysgeler ac aflan, ac etto cyfodwyd ef i'r gadair Babaid trwy offerynnoliaeth un a fu wedi hyn yn ddilynnydd iddo. Yr oedd gan Innocent VIII. un ar-bymtheg o fustarddiad, ar gyfer pa rai y gwnat ddarpariaeth allan o'i dadogaeth (*patronage*). Alexander vi. ydoedd angenfio o greulondeb a meddwdod, ac a fu farw trwy y gweuyn y ddarparodd i rai o'i Gardinaliaid. Julius ii. a osododd holl Eidal, a gwledydd ereill mewn rhyfel. Ar rai prydiau yr oedd dau neu dri o Babau ar unwaith, gan ddadlu eu harglwyddiaeth trwy ormes ac arfau. Yn fyr, nid oes dim teyrnbenau olynol i'w cael mewn hancayddiaeth i ba rai y gellir prifodoli y fath res hir o drosoddiadau aflan a ffaidd ag i'r Pabau.

DIRWEST.

AT WEINIDOGION YR EFENGYL, BLAENORIAID, EGLWYSIG, AC ATHRAWON YR YSGOL SABBATHOL.

"A wyt ti yn ddysgawdwr yn Israel, ac ni wyddost y pethau hyn?"—Ioan iii. 10.

Tri dosparth ag y mae yr Yspryd Glân wedi eu gosod mewn swyddau urddasol, uchel, a gogoneddus iawn, yw Gweinidogion yr Efengyl, Blaenoriaid Eglwysig, ac Athrawon yr Ysgol Sabbathol; ac y mae ganddynt oll ddylanwad mawr ar y wlad, yr eglwys, a'r oes; a byddant yn sicr o fod naill ai yn fendith sawr yn eu cenedlaeth yn y swyddau hynny, neu ynto o'r felddith fwyaf iddynt eu hunain ac ereill hefyd.

Un o gymmeriadau y tri dosparth swydd.

ogion eglwysig a chynulleidfaoi hyn, yw Dysgawdwr.

Yn gyntaf, Gelwir Gweinidogion yr Efengyl felly, a'i gwaith yw dysgu. Mat. xxviii. 19, 20. Mae y gair dysgu yn cyfeirio at y cwbl o weinidogaeth yr apostolion, er dychwelyd y cenedloedd at Grist oddiwrth bob ofergoeddd paganaidd, ac ymarferiadau afreidiol ynydd, a dinystriol. Act. xiv. 15. A dyledswydd pob Gweinidog yr Efengyl yw dysgu ei wrandawyr a'i weithredoedd esiamplaidd yn gystal a'i eiriau (o herwydd haws dilyn ol troed nag ol tafod) a gwan iawn yw geiriau Gweinidog yr efengyl heb eu cadarnhau a gweithredoedd, megis y gwnaeth Moses, yr hwn oedd nerthol mewn geiriau ac mewn gweithredoedd. Act. 7. 22. Oblegid pa bethau bynag a gymmerai mewn llaw, eise a'u gwna! yn fedrus, yn galonog, ac yn llwyddiannus, oblegid yr oedd Duw gyd ag ef, ac yn ei nerthu a'i ras i wneuthur gwyrtian, er rhyddhau ei bobl Israel o gaethiwd Pharaoh, fel ag y mae yn ddyledswydd etto ar holl Weinidogion yr Efengyl weddio am gymhorth yr un gras i ymdrechau dros yr hwn a'u danfonodd i gael eu holl wrandawyr o bob caethiwd pechadurus, ac oddiwrth bob peth ag y mae yn ei natur eu denu a'u dwyn ar wyl oddiwrth sancteiddrwydd i lygridigaeth o un natur, a pheidiol ag ymarfer i dim agsydd yn achlysur i neb o'u gwrandawyr redeg i unrhyw ormod rhyseidd. Eze. ii. 8.

Yn ail etto, Swydd Blaenoriaid Eglwysig yw hon, sef dysgu, bugellio, arwain, hyfforddi, ac annog Eglwys Dduw mewn geiriau, esiamplau, a phob peth, pa fodd i rodio a rhyngu bodd Duw, a hyny nid ar hyd ymylau llwybrau barn, ond ar hyd y canol; hyny yw, gan eu harwain ar hyd y ffordd fwyaf diosaf, a'u cadw, hyd ag y mae ynddynt hwy oddiwrth berygl cyn belled ag y gallant; ac nid teilwng i neb yr enw blaenor Eglwys Dduw heb y ffyddlondeb hwn. 2 Tim. ii. 2. Oblegid heb yr egwyddor efengylaidd hon, ond odid mewn rhyw amgylchiadau, na wnant farchnad o honnynt er mwyn budr elw fel Demas, ac na chigyddiant hwynt o chwant i ryw phiolaid o gawl coch, neu rodres dynol, a gwaeddi, 'Pawb drosto ei hun,' a 'Phawb ei siawns.'

Yn drydedd, Y mae holl Athrawon yr Ysgol Sabbathol yn ddysgawdwr. Rhuf. ii. 19, 20. Ac onid oes rhwymau cariad at ogionant Duw, a lleshad eu dosparth, yn egwyddor reddfol a chadarn yn y rhai hyn gyd a'u gwaith, eppiliant wiberod cyfeiriannus, esgorant ar nawsiadau afreolaidd, a llanwant wyneb y byd a chnwd toreithiog o'r cenedloedd mwyaf truenus a fodolodd y bydysawd erioed; dyledswydd y rhai hyn, gan hyny, yw gweuthur eu hunain yn bob peth i ennill y rhai sydd o dan eu gofal yn ddisgybilion i'r Oen, ac ymdrechlu er ymatol oddiwrth bethau cyfreithlon ynddynt eu

hunain er eu cadw rhag llwybrau yr yspeil-ydd, ac nid eu gwerthu er par o esgildian. A'r Arglydd o'i ras a dywalito ei Yspryd ar bob graddau perthynol i'w deyrnas ysprydol, fel y llanwont eu lleoedd yn deilwng.

Yn nesaf etto, Y mae arwyddion amlwg y dyddiau hyn fod llawer yn ddysgawdwr yn Israel, ac na wyddant y pethau hyn.

1. Na wyddant fod gwrthdarwriad yn y ddiod feddwol i'w holl lafur, a'i bod gwedi ac yn darostwng cymmeriad llawer o ddynion grasol. Ac hefyd, fod dylanwad y ddiod feddwol ar y wlad yn gwrthsefyll, ac yn trawsfeddiannu eu dylanwadau hwynt ar y wlad er dinystr i fydd ac eglwys.

Eu gwaith hwynt yw dysgu; a gwaith y ddiod feddwol yw drysu eu gwaith a'i wneuthur yn ofer, fel y llafuriont yn ofer ac am ddim.

Gwrthblaid cyhoeddus dysgeidiaeth grefyddol yw diodydd meddwol. Y maent yn llygru moesa da y wlad, yn llychwino cymmeriadau dynion mewn byd ac Eglwys, ac wedi llwyddo i ddileu cofadwriaeth rhinwedd llawer dyn duwiol odditan y nef-oedd; ie, machludodd mewn gwarth o ganol gogoniant. Y mae y diodydd meddwol yn gosod holl lafur y dysgawdwr yn golcerth ger bron yr haul, trwy ei fallu mewn mwyniant pechod, a'i faglu mewn cyfeiriannadau, nes y mae gwaith oes llawer un fel gwaith un a ysgrifennai ar y traeth, yn cael ei ddileu yn barhaus gan ddyfroedd y mor meddwol. Ond pe byddai holl ddysgawdwr yr Israel yn dyfod allan i godi tor-ddwfr (*breakwater*) trwy llygr ymwrthod a'r diodydd hyn, oedwid y gweddill llafur mewn meddiant heb ei yspeilio, ac oni ddylent gan hyny wybod hyn.

2. A ydych yn ddysgawdwr yn Israel hefyd, ac ni wyddoch mai eich dyledswydd yw ymwadu a' chwi eich hunain, sef a'ch hunan opinynau, a'ch hunan les, gan geisio yn hytrach lesiad llaweroedd, a'ch hunan egwyddion, ie, a'ch hunan elw, ac a'ch hunan barch. Pan ag y mae dysgawdwr yn Israel yn cellwair ag achlysuron llygridigaethau y mae y diafol fel yn ymollwng i gysgu; ond pan y maent yn ymdrech a'u holl egni yn erbyn y cyfryw bethau trwy ymgadw oddi wrthynt, a thrwy ymwrthod a'i brif rufseydd, y mae Satan, fel cawr Bunyan, yn *struggle* yn arw, ac fel tarw gwyllt mewn magl yn cyffroli yn ofnadwy. Ac oni ddylai holl swyddogion y oyssegr wybod mai un o'u prif ddyledswyddau y dyddiau hyn yw ymwadu a hwy eu hunain, a llyw ymwrthod ag achlysuron ang-hymmedroldeb yr oes. A pha beth hefyd sydd yn dangos yspryd milwr efengylaidd yn fwy nag ymdrech yn erbyn peth a all fod yn gyfreithlon ynddo ei hun er mwyn attal drygau sydd yn gorbwyso y daioni a ellir ei fwyhau wrth ei arfer. Cymmeriad dyn anianol yw 'pechadur balch'; a'i farn

am dano ei hun yw mai annibynwr ydyw. Ond cymeriad y Cristion ydyw 'ymwadu âg ef ei hun,' Act. 20. 24. 'gwas i bawb,' 1 Cor. 9. 19--23. a 'gwas ffyddlon hefyd yn ei holl dŷ,' Heb. 3. 5. yr hwn sydd wedi ymgyssegru ei hun a'i gwbl, hyd eithaf ei allu at wasanaeth moesol a rhesymol ei gyd-bechaduriaid er mwyn hysgu eiddigeidd arnynt, ac achub rhai o honynt. Rhuf. 11. 14. Ond y dieithr i'r Arglwydd, a'r diles i'w gymmydog, ac nad yw yn gofalu am les neb ond ei les ei hunan, fel Pharaoh a ddywed, 'Yr Arglwydd nid adwaen, ac Israel nis gollyngaf.'

Gweddî Pagan gynt oedd '*Mens sana in corpore sano*,' hyny yw, Meddwl disigl mewn corph iach:' ond gweddî y Cristion yw iawn feddwl am bob peth, a deued gyd â'r corph yn ol ewyllys yr Arglwydd, ac fel y dywedodd yr enwog Adam 'Rhoddi heibio pechu sy gariad o'r rhyw goreu at fy nghymmydog;' ac fel y dywedodd yr anfarwol ei enw, Dr. Young, 'I fod heb neb y dymunem yn dda iddo a bod yn frwdfrydus dymuno ei les, sydd sefyllfa wael iawn; ond i fod o dan ddwys a chyffredinol deimladau dros ddynolryw, fel yr oedd Crist, ac i ofalu am bob dyn fel brawd, a thosturi o'r radd uchaf, fel yr annogir Cristionogion i wneyd, sydd Cristionogrwydd yn wir.' Gan hyny, os yw fy nylanwadau yn cynnyddu, gwae fi, oni chaiff pob dyn yn fy nghyrædd fwynhau o honynt yn ol rhoddïad a chyfraniad Duw o honynt i mi, ac nis gallaf ychwaith geryddu un dyn, am un bai, oni wneis fy ngoreu mewn gweddî, cyngor, ag eoliamp i'w achub rhagddo; oblegid byddwn wrth wneuthur hyny yn debyg i dan yn dwerdio yr haul am sychu y ddaear, neu i'r môr yn cucchio ar y gwlaw am wlychu y dilledyn; neu yn wir, nid yn anhebyg i'r diafol yn gweled bai ar bechod.

Nid oes ffydd, bywyd crefyddol, na delw Crist i'w weled heb hunap-ymwadiad, er eunill encidiau. Hunan-ymwadiad ac eiampl sydd hedyn yn dis; yn i dir cydwybod dyn, yr hwn, dan fendith Duw, a dyf yn flaguryn enwog, blodeuog, a frwythlon; i.e. hunan-ymwadiad sydd haul yn cyfodi fel marwor tanllyd, nes poeth losgi yn ngyrdwybod dynion, zes eu gorfodi i ddyweddyd, 'Yn wir, dyn Daw yw y dyn hwn.' Mae yn wir mai nid ein hunan-ymwadiad yw sylfaen tawelwch cydwybod, ond gwaed Crist; ond etto, heb hunan-ymwadiad, ni fydd tystiolaeth ein cydwybod yn efengylaidd, cysurus a dyddanfus i ni; gan hyny, a allaf fi mewn amser fel hwn, gadw fy ngwpanaid ddiod feddwol heb ei thywallt, o ran yr ymarferiad o honi, i'r llawr, er mwyn yr hwn a dywalltodd ei enaid a gwaed ei galon i'r llawr o gariad at fy math i. Efe a ddibrislodd ei hun, ac a ymwadodd âg ei hun, gan gymmeryd arno agwedd gwas er lleshad i bechaduriaid; gan hyny,

awn a gwnawn hyd y mae ynom, yr anffund.

Dywedodd un Cristion da unwaith, 'Y dyn sydd yn sefyll mewn angen am danaf fi, yw y dyn yr wyf yn ymofyn yn benaf am dano.' Ac yn awr, ddysgawdwy'r yn Israel, y mae y miloedd meddwon yn sefyll mewn angen mawr am danoch, yn eich eiamplau manylaf ac effeithiolaf er es ben-nill, yn eich cynghorion er eu cipio o'r tân, ac yn eich gweddïau o blaid eu hiachawd-wriaeth. Ac onid ydych yn ymofyn fel hyn am eu lles hyd eithaf eich gallu ni wyddoch eich dyledswydd o ymwadu i chwi eich hunain.

3. A wyt ti yn ddysgawdwr yn Israel, ac ni wyddost mai dy ddyledswydd yw croes-hoelio blysiu dy gnawd, a llwyr-ymwrthod â'u holl geisiadau pechadurus? Dyma y lefain a roes y sarph yn natur Adda oedd blys y pren a lefeiniodd ei holl gorph a'i enaid. Blys gwraig Lot a dynodd ei llygaid hi tua Sodoma, a hi a drowyd yn gul-ofn halen. Pechod Israel oedd blyno ar y manna, a blysiu y cig. Num. 11. Pechod llawer dysgawdwr yn Israel yr oes hon etto yw galaru ar ddarpariaeth Duw, a blysiu y diodydd meddwol. Cofiwch, daeth calni enaid i ganlyn pechod Israel yn hyn. Ps. 106. 5. a gwyliwch rhag iddo eich dala chwithau hefyd. Blys Gehazi a esgorodd ar y gwahanglwyf iddo, yr hwn a llynod wrtho ef a'i had yn dragwydd. 2 Bren. 5. 27. Blys Achan a barodd iddo gymmeryd y llafn aur, a'r fantell Babilonig deg, trwy yr hyn yr arweiniodd ei hun o dan fam y meini. Jos. 7. 25. Gan hyny,

'Gwyn ei fyd a gymro rybydd,
Wrth wel'd ereill dan y cerydd.'

4. A wyt ti yn ddysgawdwr yn Israel, ac ni wyddost mai harddwch yw i ti fnyed dros gamwedd. Diar. 19. 11. Os cefast dy dramgwyddo gan beison neu beirones, trwy air neu eiriau, agwedd neu agweddau, dull neu ddulliau, onid dy ddyledswydd di yw canu dros y bai neu y beiau hyn, a dyfod drosodd gyda brys er mwyn gwar-edu yr Israel rhag bod yn euog o wneuthur yr un fath mwy? Dysgawdwr Israel! y mae ar y Gymdeithas lawr angen, i.e. a bron mwy o angen am danoch chwi na neb arall; a rhag i'ch tramgwydd chwi dram-gwyddo llawrs ereill, a'n gyru gyda mwy o gyflymder na'r trueni; oni wyddoch mai eich dyledswydd yw rhoi di heibio eich tramgwyddiadau, a dyfod i'r mae yn gym-morth i'r Arglwydd yn erbyn y cedryn.

Ond diweddaf yn awr, gan ddisymu ar i Israel Dduw weddio dros eu dysgawdwr—am i'r Arglwydd droi en calonau at y meddwon, a chalonau y meddwon at y hwythau, rhag iddo ddefod a tharo y ddaear â melleth. Mal. 4. 6. Dwi, trwy weddi, a wna yr hyn na ellwn ni ar pob peth; a gweddî trwy Dduw, a ddaew ag ef.

add-dod i'r galon, ac a yr bob achos i bechod allan; yna, trwy ras Duw, ni ddaw y pechadur a'r achlysur byth i roddi dwylaw cymdeithas i'w gilydd mwy, ond rhydd y grasol lythyr ysgar i'r achlysur o lygredd, nid am beth, ond am byth.

Gan hynny, O! na syrthiai Yspryd yr Arglwydd ar Israel, fel ar Azariah fab Oded gynt, 2 Cron. 15. 1, 2, 3, ac ar eu dysgawdwy, fel ar Phineas fab Eleazar. Num. 25. 11. Fel y cyd-geisiant yr Arglwydd er cysur yr Eglwys; rhag iddo dori allan yn nhŷ Joseph fel tân, a'i ddifia, ac na byddo a'i diffoddo yn Bethel. Amos 3. 6. Yr Arglwydd a berffeithio ei nerth, ac a'n nertho, er yn anrheithiedig, yn erbyn holl amddiffynfeydd y gelvnon hyn, ac yn erbyn cryfder meddwod ac anghymmedroldeb, fel y caffo yr anrheithiedig weled buddugoliaeth ar holl forces a grym y deyrnas feddwol, ac na fydded cas gan neb mwy a geryddo yn y porth (onid oes achos), ac na fydded ffaidd gan neb ychwaith a lasurio yn berffaith; ond awn yn nghyd megis un gŵr heb bechu mwy gyda'r diodydd hudoliaethus hyn, rhag digwydd i ni ddrwg, ac i'r Arglwydd ein olwyfo â chlywsau anfeddyginiathol. Gan hynny, o leiaf, Israel Duw, tro at Dduw, oblegid efe yw dywaredydd, a'th sanct yn dy ganol, ac efe a rydd i ti athrawon a dysgawdwy wrth fodd dy galon, pa rai a gariant y darian, ac a ym-oesant ar dy elynion yn nerth eu Duw, ac a'th galonogant dithau â chyhoeddiad o waredigaeith trwy Dduw oddi wrthynt oll.

NATHAN.

Cyl y ffordd, Duffryn Glemti.

NATUR GWIR ADDOLIAD.

NID oes dim yn cael ei gyflawni yn fwy yn ein gwlad y dyddiau hyn nag addoliad, mewn ffur o leiaf. Tueddiad perthynol i'r ddynoliaeth yw addoli, a thuaddiad perthynol i ras yw addoli awdwr y ddynoliaeth a phlanydd gras pechadur. Nid oes un genedi ar y ddaear, nad ydyw yn cofseidio rhyw grefydd; ac nid oes un grefydd yn bod nad oes rhyw ddull perthynol iddi o addoli; ond nid oes gan neb y gwir wrthddrych i'w addoli ond gwrandawr yr Efengyl; ac nid oes gan neb wir galon i addoli, ond credinwyr yr Efengyl. Mae peidio ag addoli yr Arglwydd mewn yspryd yn wrthwyneb i annogaethau yr Efengyl. Mae peidio ei addoli yn hollol yn wrthwyneb i hanfod yr Efengyl. Mae peidio ei addoli mewn gwirionedd yn rhagrith; ac y mae peidio ei addoli yn gwbl, yn ddiidwriaeth.

Yn yr Ysgrhythrau rhoddir annogaethau i ni i addoli, a rheolau i ni addoli wrthynt. 'Rhoddwch i'r Arglwydd ogoniant ei enw, addolwch yr Arglwydd wrth brydferthwch ei sancteiddrwydd;' dyma y ddau yn glymedig a'u gilydd. Mae addoli yn arferiad pob oes, ac yn arferiad pob gwlad; ac arferiad rhai yn mhob oes, ond nid yn mhob

gwlad, yw addoli yr Arglwydd mewn yspryd a gwirionedd, yr hyn ag sydd yn ei ddirfawr foddhau. Ac i gyflwyno addoliad fel hyn iddo, y mae yn angenrheidiol i'r holl ddyn fod yn y gwasanaeth, y corph yn gystal a'r enaid, ac nid y naill heb y llall.

Yn bresennol, yn y fuchedd hon, mae yn angenrheidiol i ni wrth y corph a'i aelodau yn ein haddoliadau, oblegid ein bod etto heb ein cwbl ysprydoli; ac yr oedd y corph a'r enaid yn y gwasanaeth yn arferol gan yr enwogion Patriarchaidd. Fe ymgyrmodd Abraham a'i wyneb tua'r ddaear; fe addolodd Jacob a'i bwys ar ben ei ffon; ac fe blygodd Paul a'i liniau i lawr, ac a weddiodd; ac yr oedd ereill yn dyrchafu eu dwylaw.

Ond er fod y corph yn angenrheidiol i'w gael yn y lwasanaeth, etto mae y pwys mwyaf yn ymddibynnu ar gael yr enaid i'r gwasanaeth, am ei fod yn orchwyl perthynol i holl gynneddfau yr enaid. Mae yn weithred o eiddo y deall, trwy ba un y mae dyn yn cyrrhaedd adnabyddiaeth o'r Arglwydd yn ei ogoniant a'i fawrthdyl. Mae yn weithred o eiddo yr ewylllys; pan mae y deall yn cael ei agoryd i ganfod gogoniant gwrthddrych addoliad, yna mae yr ewylllys yn ei rysfeddu, yn ei fawrhau, ac yn ei ddewis, yr hyn yw cynnwysiad gwir addoliad. Ei addoli heb deall yw offrymu i'r Arglwydd aberth dall; a'i addoli heb ewylllys (pe byddai yn bosibl) yw offrymu iddo aberth marw; yr hyn mae ei nastur yn ei gasau, a'i ddeddf yn ei wahardd. Fe grybwyllir yn yr Ysgrhythrau am 'ganu a'r deall, a chanu a'r yspryd; a'r un modd, dylem addoli a'r deall, ac addoli a'r yspryd. Ond yr hyn sydd yn coronni gwaith y dyn yn addoli a'r deall, yw ei waith yn addoli a'r yspryd; ond ni all addoliad ysprydol ddeillio ond oddiwrth gyflawnwr ag fydd wedi ei ysprydoli i raddau ei hun gan yr Yspryd Glân.

Mae yn rhaid i'r galon gael ei bwrw i fwr yr Efengyl, cyn y gall gyflawni addoliad, fel y mae yr Efengyl yn ei ofyn. Yr oedd Adda yn Mharadwys yn gallu rhoddi addoliad fel ag yr oedd y nef yn ofyn ganddo; ond wedi iddo fyned yn ddiffygiol o uniondeb natur, aeth ei weithredoedd hefyd yn ddiffygiol o'r un uniondeb. A chan ein bod ninnau yn etifeddiad o'n natur, yr ydyw hefyd yn etifeddiad o'i anallu yn mhob dation ysprydol a naturiol, ac mae adferiad i fywyd ysprydol yn rhwym o gymmyrd lle, cyn byth y bydd ein haddoliadau yn addoliadau ysprydol.

Megis na all un gwaith fod yn dda, felly ni all un addoliad fod yn ysprydol, hyd nes y cawn ein creu yn Nghrist o'r newydd; megis na ellir cyflawni un weithred naturiol heb enaid yn y corph, felly ni ellir cyflawni un weithred ysprydol, heb Grist yn yr enaid. Ni all dim weithredu yn grŵs nac yn mhellach na'r hyn ydyw, na gwneyd yr

hyn nad oes ganddo un egwyddori'w wneyd. Ni all anifail weithredu fel dyn heb feddu natur dyn, ac nis gall dyn weithredu fel angel, heb feddu ar natur angel; felly, nis gall un dyn addoli yn ysprydol heb feddiannu egwyddor ysprydol. Pa gyflawniad crefyddol bynag a dardd allan o natur lygredig, ac heb wybod am gyfnewidiad, nid yw yn deilwng o'r enw addoliad ysprydol, am nad yw yn tarddu oddiar egwyddor ysprydol. Fel mae y gwreiddyn, felly hefyd mae y ffrwyth. Os bydd yr enaid yn reddfol gnawdol, ni all yr addoliad a ddeillia oddiwrtho fod yn ysprydol. Mae yr Arglwydd yn teilyngu addoliad gwir ysprydol genym, am mai Yspryd yw, ac yn ffeiddio cnawd. Ac mae yn eithaf rhesymol i ninnau ei roi, am mai cnawd ydym, ac eisieu ein hysprydoli.

Yn addoliad cywir y credadyn y gellir canfod golygfa teilwng o ymlonyddiad cerubiaid i edrych ar y weledigaeth, sef gweled pechadur yn dynesu at Dduw, a Duw yn dynesu at y pechadur. Rhaid addoli mewn ffydd, mae anghredid iaeth yn anghyftunol A natur addoliad, ac yn difodi llwydd yr addolwr.

Mae yn rhaid addoli mewn cariad; o achos mewn addoliad, nid cyfeirio ein camrau yr ydym tua mynydd Sinai i gael ein hamgylchynu gan felt, a'n dychrynu gan daranau, ac nid neshau at y Barnwr yr ydym i dderbyn y ddeddf ganddo, lleferydd pa un yw 'gwna hyn;' ond dyfod yr ydym at Dad, pa un o gariad at ein heneidiau sydd yn barod i'n gwaredu o bwl llygredigaeth.

Hefyd, dylai ein haddoliadau gael eu cymmysgu a diolchgarwch, yr hyn yw tu- eddiad anorchfygol yr anian sanctaidd; a'r hyn hefyd yw un o brif orchwyllion y nef, cyflawnedig gan angelion a saint.

Mae amrywiol o furfiau a gweithred- iadau yn cael eu harfer o orchymyn genym yn ein haddoliadau, y rhai sydd wedi eu cyf- yngu yn unig i'r bywyd presennol; ond yn ein mynediad i ddedwyddwch ein Duw, byddwn yn eu rhoddi hwynt heibio am byth, ond bydd ein diolchgarwch yn rhin- wedd ag a fydd yn cyfansoddi ein haddol- iad gwresog yn mro anfarwoldeb, pryd na byddo amser mwych.

Byddai yn dda genyf drwy y llinellau hyn allu ennill eich darlennwyr i ymgym- meryd o'r newydd a'r gwaith pwysig yma.

Mae yr Arglwydd yn gofyn addoliad gan ddyn, ac nid gofyn heb hawl iddo; mae ganddo hawl iddo, ac awdurdod i'w fynu. Ac mae yn rhaid naill ai i ni ymostwng wrth ei draed yma, neu gael ein darostwng dan ei draed mewn eiflyd. A gofalwn bob amser am gyflwyno ein holl wasanaeth i'r Arglwydd yn enw ei Fab ef, a'n brawd nionau, yr Arglwydd Iesu Grist.

DAVID HUGHES.

Tai bach.

LLYTHYR Y PARCH. H. REES, O'R AMERICA.

MR. GOLYGYDD—Dymunaf yn daer ar- noch roddi y llythyr hwn, o eiddo ein han- wyl frawd, y Parch. Henry Rees, yn y Drysorfa. Gwelwn ei fod yn cyunwys tes- tynau o ddiolchgarwch yn achos y ddau frawd yn America, yn gystal ag annogaeth i weddio drostynt. Yr oedd y brodyr hyn wedi bwriadu anfon llythyr neu ddau yn ychwaneg i'w cyboeddi yn y Drysorfa, ond y maent yn ofni na chant amser na chyf- leusdra i gyflawni eu bwriad.—Ydyf, yr eiddoch, mewn rhwymau cariad,

Liverpool.

SAMUEL JONES.

STUBEN, Mehefin 8, 1839.

ANWYL FRAWD—Gan eich bod wedi dyn- uno llythyr oddi wrthyf o'r America, yr yd- wyf yn achub rhyw fynydd o seibiant sydd genyf y boreu heddyw i gyflawni eich dyn- uniad. O'm rhan fy hun a'm cyfaill y mae yr Arglwydd wedi bod yn dyner iawn o honom hyd yma. Mae wedi diogela ein bywydau yn nghanol peryglon lawer, mewn teithiau meithion, ac ar hyd fyrrdd blinion a drwg. Cefais anwyd wrth fyned o New York i Utica a'm gwnaeth yn dra isel fy ngorph a'm hyspryd dros rai dyddian. Yr oedd fy nheimpladau yn debygi eiddo Da- fydd, pan y dywedai, 'Fy nghanol sydd yn llamu, a'm nerth a'm gadawodd:' ac yr oedd bod yn y fath gyflwr, mor bell oddi cartref, yn ychwanegu iselder a chystadd fy yspryd yn sawr. Pan nad oeddwn, i'm teimpladau fy hun, yn dyfod nemawr gwell wrth orphwys a bod yn llongydd, mi a geis-iais ymlugo i'r pulpad; ac yn fuan fe ad- fywiodd fy nerth, a'm hyspryd adfeiliedig yn rhyfedd, fel ag yr ydyf yn awr yn deb- yg mewn nerth ac iechyd ag y byddaf arfer a bod. Y mae fy enaid yn dymuno diolchi Dduw a 'chymmeryd cysur.'

Y mae efe wedi bod yn raslawna iawn wrthyf er pan gyhwynais oddi cartref. Nis gwn beth a ddaethai o honof oni buasai gorsedd gras, a geiriau y Bibl. Yr wyf yn barod i ofni gwynt a gwres a phob peth yn America, ond y mae y Salmau xci, a cxxi, wedi bod yn roddsfeydd cedwyn i fy meddyl- iau egwan ac ofnus; a llawer gwaith y bam yn cyflwyno fy hunan, fy ngwraig, a'm plentyn fechan, i nodded y Goruchaf yn yr addewidion grasol hyn, ie, yr ydyf i a'm holl dyf yn myned i'r arch yma bob boreu cyn dyfod o'm hystafell wely. Gyda Dau yr ydyf yn ymguddio. Cefais hyffrydwrth mawr heddyw wrth ddarllen a gweddio Pa xxxvii. ac wrth fyned yn mlacen o edmed i adnod, dan fendithio yr Arglwydd am ei ras- lonrwydd ynddnt, a dymuno y bendithio a gynnwysant, cyfarfyddais i'r gair hwn, 'Yr Arglwydd a edwyn dyddidiau y rhai po- ffaith.' Nid oeddwn ar y cynaf yn gredid dim ynddo; ond fe lewyrchodd yn iawn gyda chysur ar fy meddwl. Mor fafrydwrth

syw Duw ar ei bobl! Y mae yn adnabod eu dyddiau hwynt. Mae yn adnabod eu dydd blin hwy, ac am hyn yn eu cuddio yn dyner o fewn ei babell. 'Yn nirgelfa ei babell y'u cuddia, ar graig y cyfyd hwy.' Y mae yn adnabod eu dydd gwresoga thymhestlog hwy, ac yn darparu iddynt yn rasol gysgod y dydd hwnw rhag y gwres, a lloches rhag y tymhestl. Y mae yn adnabod eu dyddiau cymylog a niwliog, ac yn coledd eu henaidd, gan eu harwain ar hyd llwybrau cyfiawnder er mwyn ei enw. Mae yn adnabod gwaith a themtasiynau eu dyddiau, ac am hyny, 'megis eu dyddiau y bydd eu nerth.' Diwrnod yw y tymhor sydd genyf ffinnau i'w dreulio yn y wlad hon, a gallaf ddwyeddyd, oddiar brofiad, a hwnw a adwaenir gan yr Arglwydd, oblegid y mae y nerth a'r cysur y mae yn ei weinyddu mor brydlawn, ac mor gyfaddas a chyfatebol i'w waith a'i amgylchiadau. Diolch byth am hyn!

Mae cynghorion ac addewidion Iesu Grist i'w ddisgylbion wrth ymadael â hwy yn fater fy ngweddiau innau gyda golwg ar y gwaith mawr yr ydwyf ynddo. O! frodyr, darlennwch ar eich gliniau hanes ei ymadawiad, ac anfonwch ei addewidion grasol ar ei ol ef i'r nefoedd, ar ran pechadur tlawd ym mhellder y dddear.

Yr ydwyf wedi gweled llawer o Gymry yn nghymmydogaeth Stuben. Buom dros un wythnos yn crwydro ar eu hol trwy goeddydd ac anialwch, ac yn eu cael mewn rhai manau yn dra amddifaid o foddion gras. Mae gadael Cymru i ddysod i bregethu i Gymry yr America yn sicr yn aadael y cant o ddefaid yn y gorlan i fyned i'r anialwch ar ol yr hon a gollwyd; a gobeithiaf ar fyrder y bydd i'r Pen bugail gynhyrfu rhai o'r Isfugeiliaid i fyned allan i'r gwaith yma.

Yr wythnos nesaf y mae genym dros bum cant o filltiroedd i'w trafaelio. a llawer cant wedi hyny cyn y byddwn wedi dysod trwy Ohio i New York i gychwyn adref. Gall yr Arglwydd grasol ein dwyn trwy y cwbl yn ddiogel; a'n gwneuthur hefyd o fendith i'n cydgenedl yn nbir y gorllewin, yn gystal ag yn ngwlad ein genedigiaeth.

Trowch i'r Esengylwyr ac i'r Salmau y cyfeiriais atynt, a chwi a gewch weled yr oll sydd arnom eu heisieu, a'r oll y dymunem arnoch chwithau weddio am i ni gael yn y daith faith hon. Ac os yr Arglwydd a fydd gyda mi, a'm cadw yn yr holl ffordd yr ydwyf yn myned ar hyd-ddi, a'm dwyn mewn heddwch i dŷ fy nhad, yna bydd yr Arglwydd yn Dduw i mi byth. Yr ydwyf yn cofio atoch oll.—Eich gwael gyfaill yn efengyl Crist, HENRY REES.

LLWYDDIANT AC AFLWYDDIANT.

Llwyddiant yw y peth goreu i ddangos llygredd; ond aflwydd a chystudd a ddangosant rinwedd a duwioldeb. C. E. M.

BYR-OLWG,

Wrth fyned heibio ar un o Gyfarfodd Blyn-yddau Cymdeithas Gantorawl Cerig y Druidion, yr hwn a gynnalwyd Mehefin 24ain, 1839.

HAEDDBARCH SYR,—Llawenydd nid bychan genyf bob amser fydd clywed, a gweled, ymgais am ddiwygiad yn mhob peth daionus; ac wedi i ni gael y fath waredigaeth gan yr Arglwydd oddiwrth feddwod, un o'r pethau mwyaf hyfryd a boddhaol ydyw gweled y 'gwŷr ieuaing, a'r gwryfion hefyd, yn nghyda'r henaigwyr, a'r llangeiau;' yn ymroddi i wasanaeth yr Arglwydd: Dywedodd un yn fy nghlyw yn ddiweddar, mai 'oes o ddiwygiadau yw yr oes hon;' Poed felly bo, meddaf finnan.

Ffnith anwadadwy ydyw fod ymgeisiadau tra rhagorol tuag at ddiwygio, braidd yn mhob ardal yn Nghymru, mewn llawer o bethau; a ffaith mor anwadadwy a hyny ydyw yr hyn a gorona ein llawenydd, sef bod yr ymgeisiadau yn ateb dyben eu gosodiad. A phan y gwelir rhyw lwybr yn ateb dyben daionus ei osodiad, tebygaf mai anghyfiawnder hollol a fyddai peidio a gwoedyd hyny yn hybys trwy ryw Gylchgrawn gwybodaeth neu gilydd, er mwyn i ereill gael y fantasia o'i efelychu, fel y cyrhaeddont hwythau yr un dyben daionus. Ac un o'r pethau sydd â mwyaf o angen am dano yn ddiau o holl ranau gwaith y Cyssegr ydyw 'Canu mawl.'

Dir yw genyf nad ydyw y peth a alwan yn Ganu, mewn llawer ardal ddim yn Ganu, yn ol yr hyn a arwydda y gair *Canu*, nac vchwaith yn ol yr hyn a ofyna y Bibl ei fod, ddim mwy nag ydyw y swm a wneir gan greaduriaid afresymol. Ond nid felly yr oedd y canu a glywais yn Nghymdeithas Gantorawl Cerig y Druidon. Ond gan nad oeddwn i ond dyeirh yno, nis gallaf nodi ond ychydig a glywais ac a welais, pa rai tebygaf fi ydynt deilwng iawn o efelychiad.

Am 10 o'r gloch, yr oedd yno Gyfarfod o Ddirprwywyr o'r gwahanol ardaloedd, a gwahanol enwadau crefyddol. Yr oedd y fath undeb a brawdgarwch i'w weled rhyngddynt, nes yr oedd yn annhosbi i un dyn feddwl y datodir ef ar frys. Pawb a'i lygaid ar hyrwyddiant y gwaith, yn Flaenoriaid ac yn Athrawon, gan benderfynu ymweld â'u gilydd, ac annog eu gilydd, nid yn unig i ganu, ond i bob gwaithred dda; ie, gallaf dystio na bum erioed mewn Gyfarfod Dirprwyol mor hyfrydol, diduedd, a dirodres.

Am 2 ar gloch, wele aelodau y gwahanol gangenau o'r ardaloedd cymmydogaethol yn gorlifo yno. Tebygaf fod yno rai o 12 neu 13 o ardaloedd o leiaf wedi ymgasglu at eu gilydd. Yr oedd sylfwrdd a sirioldeb yn trigo ar bob gwedd, ac i'w ganfod yn mhob gwyneb. Dechreu-

wyd y Cyfarfod trwy ddarllen rhan o air yr Arglwydd a gweiddio; yna anerchwyd y gynulleidfia gan amryw; a chanwyd y Tonau a'r Hymnau dewisedig; ac aereithiwyd ychydig yn y canol ac yn y diwedd ar y ddyledswydd o ymdrechgu canu yn yr addoliad Dwyfol, fel y gwneir mawl yr Arglwydd yn swy cyhoedd a gogoneddus, a dibenwyd y cwbl trwy weddi.

Am 6 yn hwy, cynnaliwyd Cyfarfod Cyhoeddus. Yr oedd y dyfifa yn myned yn swyfw o hyd, a'r hyfrydych yn myned yn swyfw d'hyd. Canwyd Tonau rhagorol yn dda ragorol, ac anerchwyd y dyfifa gan amryw yn hynod o fywiog. Dechreuwyd trwy ddarllen rhan o'r gair a gweiddio, a dybenwyd trwy weddi.

Ond eyn dybennu hyn o lythyr, sylwaf ar rai pethau ag oedd yn peri syndod a llawenydd i mi.

1. Gweled cymmaint o wahanol ardaloedd wedi ymgasglu at eu gilydd gyda'r fath sel a grym.

2. Gweled y gwahanol enwadau mor unol f'u gilydd. Pawb megis yn un llais yn gwaeddi, 'Dyrhafer Duw.'

3. Clywed cynnifer o ardaloedd mor bell oddiwrth eu gilydd yn ryd-ganu mor reolaidd o ran yr amser. Clywais mewn llawer cynulleidfia fawr, y bobl yn debynach i greaduridaid afresymol yn lleisio, nag i greaduridaid rhesymol yn canu mawl. Pan yr oerleisiai un mewn un cwr, oerleisiai y llall mewn cwr arall, a hyny nid ar unwaith na thebyg.

Yn awr, sylwaf ar y moddion trwy ba rai y cyrhoddwyd y dyben hwn. Gaiwai en llywydd medros ar ryw un tros bob un o'r gwahanol ardaloedd i gadw yr amser a'i law ger bron y dyfifa, a chanlynni pawb ef yn gysson a rheolaidd, a dalai ystau amser-fesurydd yn ei law, yna yr oedd yr amcan hwnw a sonir am dano yn 2 Cron. 5. 13. yn cael ei gyflawni, yn seinio megis un i seinio *unsein* i glodfodi ac i follannu yr Arglwydd; ac fel y dywedais mewn un man arall, fel *un gyr*.

Gresyn mor ychydig o sylw a delir i adnoda'u o'r fath hyn gan lawer yn awr. Canistewch i mi eiddi un dymuniad yn niwedd y llythyr hwn, sef ar i ryw un o'r Gymeridbas uchod roddi hanes ei chychwyniad a'i chynnydd, a'r modd y carir hi yn mlaen. Dimaun genyf y bydd o les anlawdd gwybod ei faint.

Terfynaf gan ddymunio ar i'r Arglwydd fendithio y rhan hon o'i waith, er d'yn llawer o ganu ar y ddaear i ganu yn y nef. —Ydyf i'r eiddoch.

Bala.

PHILOMELA.

GOPYNIADAU.

Syn.—Byddaf yn dda genyf wybod, A oedd yr Iuddewon yn credu athrawiaeth y Drindod dan yr hen oruchwylliaeth? Os

atebir eu bod, Pa sail (o'r Hen Testament) sydd genym i greu hyny?
Liverpool. R. B.

MR. GOLRYDD.—Byddaf yn dda genyf i chwi neu rai o'ch Gohebwy'r roddi cyngor i mi rhag y caethiwd sydd yn fy mharwyden (*breast*). Hefyd, byddaf yn poeri rhyw sylwedd gludig yn fynych, yn neillduol y boron. Byddaf dra diolchgar i'r neb a welo yn dda ddyweddyd yr achos o hono, a meddyginiaeth rhagddo.—Yr eiddoch.

R. AB O. WILLIAM.

ATEBION.

Ateb i Ofyniad Yor, Cyfrol VII. ta del. 145. A ydyw y ddeddf yn gofyn ffydd ac edifeirwch?

Os ystyriwn y ddeddf foesol fel yr oedd yn y cyfammed cynthiaf a wnaeth Duw ag Adda, yr oedd yn gofyn ffydd, sef ffydd yn nhystiolaethau Duw, sef ei dystiolaeth am y preu gwaharddedig, a'r canlyniad o swya, neu beidio a bwyta o'i ffrwyth. Ond nid oedd yn gofyn ffydd mewn Cyfryngwr, canys nid oedd Cyfryngwr yn y Cyfammed Gweithredoedd, ac nid oedd eisien Cyfryngwr pryd nad oedd pelder rhwng dyu a Duw.

Nid oedd y ddeddf yn gofyn edifeirwch ychwaith yn y cyfammed cynthiaf. Nid oedd eisien edifeirwch eyn pechu o ddyn. Ond y mae dyn dan rwyman i greu Duw yn mhob modd ag y gwelo Duw yn dda amlygu ei hun iddo, a thystiolaethu am dano ei hun hefyd. Felly y mae dyn, yn ol trefa y cyfammed cynthiaf, tan rwyman i greu tystiolaeth Duw am ei Fab, yn gystal a'i dystiolaeth am bren y bywyd, a phren gyrbodaeth da a drwg.

Ond wrth ystyried y ddeddf ynddi ei hon fel deddf, a dyn fel troseddwr o honi yn adyn tlawd, nis gallaf farnu ei bod yn gofyn ganddo ffydd nac edifeirwch, ond perffiaith ufudd-dod, neu ollwng arno ei saethau, a'i barfau marwolaeth, mewn melldith arno am anuffudd-dod.

Peidied neb a meddwl fy mod yn barnu na ddylai dyn edifarhu a chredu; ond nid gwaith troseddwr y mae y ddeddf yn ei ofyn, ond ei fywyd. Os ystyriwn ddyu wedi troseddau cyfraith y tir, hadd ei gymydog, &c. nid ei edifeirwch a gymmor y gyfraith ond ei fywyd. Nid eredu rheola y gyfraith a'i hachubai chwaith.

Ond efallai mai y gofyniad yw, A ydyw y ddeddf foesol yn gofyn edifeirwch na ag at Dduw, a ffydd tu ag at ein Harglwyd Iesu Crist? Ateb. Y mae hi yn llaw Cyfryngwr yn dangos i mi fod arnaf eisien Cyfryngwr. Ond er hyny, nis gallaf farnu fod y ddeddf yn unioagrybeol yn gofyn ffydd ac edifeirwch.

Ond y mae Duw, yr hwn sydd gyfoethog o drugaredd, o herwydd ei sawr gariad, unrhaethol fawr, wedi trefnau ac amlygu ffordd i'r ddeddf gael ei hanrhydeddu, a phechadur ei achub trwy Gyfyngwr, sef y Mech-niudd, Iesu Grist y Cyflawn, 'yr hwn a osododd Duw yn lawn, trwy fydd yn ei waed ef, fel y byddai efe yn gyflawn, ac yn cyflawnhau y neb sydd o fydd Iesu.'

Yn awr, y mae Duw ar orsedd ei drugaredd yn galw pechaduriaid i edifarhau, ac i gredu yr efengyl: ac nid yn unig yn eu galw yn y cyhoeddiad o'r efengyl, ond gwneud yr alwad yn effeithiol i'r gwaredigion trwy droi pob un o honynt oddiwrt hysfelloini ei ffordd: rhoddi fydd ac edifeirwch iddynt: ynghyd a phob gras a bendith ysprydol yn y nefolion lloedd yn Nghrist: eu huno a Christ eu pen: ysgrienu y ddeddf yn eu calonau, nes ydynt 'yn ufuddhau o'r galon i'r ffordd o athrawiaeth a draddodwyd iddynt,' yn cydysnio a'r ddeddf mai da ydyw.

Edrychwn, gan hyny, ar y gyfraith—ac yn y drych hwn gwelwn Dduw yn anfeidr-ol ogoneddus mewn mawrhydd, cyfiawnder, a sancteiddrwydd. Gwelwn ddyn yn bechadurus i'r graidd eithaf, a phechod yn dra pechadurus. Gwelwn hefyd, yn y drych hwn, berffeithrwydd annberfynol ufudd-dod a chyfiawnder Crist, ynghyd a natur a gwerthfawrogrwydd gwaith yr Yspryd Glân, yn adnewyddu pechadur yn yspryd ei feddwl i ddeilw Duw. Nid yr efengyl, nac yspryd yr efengyl sydd yn sathru y ddeddf, ond yr yspryd o anghyfraith (*nomia*) sydd ynion dan y cwymp mewn rhyw ddull neu gilydd, sydd yn ymddangos yn elyniaethol iddi, ac am ryw ffordd i ddiango rhag cospedigath, er ei sathru dan dued. O! ua thwylied neb ei hunan. Nid oes ond un ffordd i achub pechadur; ac y mae hono wedi ei phalmentu ag ufudd-dod Crist i'r gyfraith, a phob un sydd yn cerdded ar hyd y ffordd hono sydd hefyd yn ymhyfydu yn nghyfraith Duw yn y dyn oddi mewn.

Os daw y gyfraith yn ei grym
A gofyn am berffeithrwydd im',
'Does geny' ond dangos anghu loes,
A'r gwaed yn lifo ar y groes.

SELYF.

Ateb i Ofsyniad LIENAD, yn Cyfrol VIII, tudal. 117. 'Ai oddiar yr un egwyddor y cyflawnir pob pechod?'

MAE yn sicr mai oddiar yr un egwyddor y cyflawnir pob pechod, a'r egwyddor hono yw syniad y cnawd, yr hon sydd elyniaeth yn erbyn Duw. Rhuf. 8. 7. a 2. 29—31. Yn y 30ain y mae y geiriau canlynol, 'Yn gas ganddynt Dduw.' Gwel Gal. 3. 19, 20. Mae y pechodau ffaith, gwarthus, ac ysgeler hyn yn amrywio y naill oddiwrt hll, fel y bysistfoll a welodd Daniel, Pen. 7. 4. O'r mor yr oedd y rhai hyn yn eodi,

felly o ryw byddew dnystrïol o elyniaeth yn erbyn Duw, a chariad at bechod, y mae y dynion sydd dan lywodraeth pechod yn cyflawni eu pechodau. 2 Tim. 3. 2, 3, 4. 'Yn caru melys chwant yn swy nag yn caru Duw.' Cystal a dywedyd yn casau Duw, ac yn caru melys olhwant. Ond y mae yn amlwg mai nid yr un dull, a gwedd, ac ym-gais, sy gan ddynion bob amser, a phob am-gylchiad, yn cyflawni yr un gyffelyb bechodau. Rhoddaf un esiampl allan o lawer. Mae yn debygol na buasai Jezabel yn mynu lladd Naboth oni buasai ei hawydd i'r winllan. Yr oedd hi yn tosturio wrth Ahab druan, wrth welod ei fod yn debyg o gael ei gymmeryd yn glaf o glofyd trwm. Meddyliodd y buasai gwaedu mewn pryd yn rhagflaenu y dwymy. Ond, Och! fe gam-gymmerodd y wythien. Gwaed Naboth a dywalltwyd. 1 Bren. 21. 14. Ond am Herodias, nid oedd dim yn ei golwg hi ond dial ar Ioan yn unig. O ran buddioldeb buasai rhyw beth arall yn llawer buddiol. ach iddi na phen Ioan Fedyddiwr. Yn awr yr wyf yn meddwl fod y pyrth wedi eu hagoryd, aed yr ymfynydd ym mlaen.

SELYF.

COPIANT

Mrs. ALICE HUGHES, priod Mr. William Hughes, Slater, Bettus y Coed, yn agos i Llanrwst, yr hon a fu furu Tachwedd 17, 1838, yn 67 mlwydd oed.

ALICE HUGHES ydoedd ferch i William a Modlan Pritchard, Tai Isaf, Glasgwm, plwyf Penmachno, Swydd Gaernarfon; a ganwyd hi yn y flwyddyn 1771. Bu fyw y 12 mlynedd cyntaf o'i bywyd yn nhŷ ei thad a chafodd bob addysg i fyw yn farsol o lais, ac i beidio tyngu, yr hyn oedd arfer cyffredin yr oes hono.

Yr oedd o dymher tyner a thawel er yn leuango, a chafodd flas neillduol ar wrando yr efengyl ym mlodeu ei hoas: a phan ydoedd yn un-ar-hugain oed, a thna'r amser y dechreuodd wasanaethu, ymunodd ag eglwys y Trefnyddion Calfinaidd yn yr ardal lle yr oedd yn byw, a gwelwyd yn fuan arwyddion amlwg o ddiuoldeb ynddi; a gwybu i raddau both oedd gwres erlidigaeth o herwydd gwrandio y gair a dilyn crefyddwyr. Gwnaed ymosodiad arni i dori y Sabbath, ond hi a wthasodd y brofedigaeth hono yn wrol, gan gwiro yr ymadrodd hwnw, 'y cyflawn a ddeil ei ffordd ac a chwanega grydder.' Ac fel gwawd arni mai ei hymddygiad sobr galwent hi yr 'Apostol Paul,' a rhyw enwau cyffelyb.

Yr oedd gwrthddrych y Cofiant hwn yn un sawr mewn gwedd hofyd. Pan ydoedd yn gwasanaethu ympeilldual ar ei phen ei hun i weddio, wedi i'r teulu fyned oll i gysgu; a phroffai y fath hwl weithiau nes tori allan mewn gorffoedd a mawl, a deffro yr holl deulu, y rhai a dywedent yn ddigon dlystwr 'Dyna Alai wedi myn'd i'r cwrw etto.'

Wedi ymadael o'r lle hwn aeth adref at ei mam, ac yma y mynai gadw dyledswydd deuluaid; a phan y gomeddid hyny iddi o herwydd byrda amser ymneillduai ar ei phen ei hun, i gael cwrdd â'r hwn a hoffai ei henaidd, a mynych iawn y byddai yn cyfarfod â'r 'Brenin yn ei rodfeydd.'

Ar ol hyn aeth i aros at deulu crefyddol, lle y cynnelid addoliad teuluaid yn rheolaidd, a'r lle hefyd y byddai pregethwyr yr efengyl yn lletya. Nis gallaf lai na choffhau un tro nodedig a ddigwyddodd yn y teulu hwn. Fel yr oedd y diweddar Barch. John Humphreys, gynt o Gaerwys, yn Sir Ffaint, ar daith yn yr ardal, ac yn lletya yno, cadwai addoliad teuluaid yno y boreu cyn cychwyn. Bwriadai fod yn fyr, fel y prysurai at ei gyhoeddiad. Pan oedd yn darllen pennod dechreuodd gwawr dori ar ei yspryd, ac ar y weddi trawdd Alice allan mewn gorfoledd a'r holl deulu hefyd, yr hyn a fu yn achos o rwystro yr odfa y boreu hwnw. A dywedai y gwr parchedig na theimlasai efe y fath beth cyn nac wedi hyny: a phob amser y gwelai efe Alice Hughes [byddai yr amgylchiad uchod yn sicr o fod o fewn cylch yr ymddyddan. Tra yr oedd yn aros yn y lle uchod yr oedd fel canwyll yn llosgi ac yn goleuo i bawb o'i hamgylch.

Symudodd oddi yno at deulu dibroffes, ac fel y' forwynig fechan o Israel yn nhŷ Naaman y Syriad dangosodd ei bod yn ofni Arglwydd Dduw ei thadun; ac er ei bod yn nghanol rhai hollol ddifeddwl am grefydd bu yn foddion i godi allor deuluaid yn y fan hono; a byddai ei harswyd fel crefyddwraig ar yr holl deulu: yr hyn a ddengys fod crefydd mewnlgweithrediad yn harddu ei pherchenog.

Ymadawodd drachefn oddiyno i le arall, a elwid y Cae coch, a bu yno ddwy flynedd. Oddiyno hefyd y priodwyd hi â W. Hughes, un o henuriaid Eglwys y Trefnyddion Calfinaidd yn Bettws y Coed, ac aethant i breswyllo i le a elwir Garth yr Eryr, ym mhlwyf y Bettws, ac yma y treuliodd y gweddiill o'i hoed.

Bu iddi bump o blant, pa rai a fagodd yn yr eglwys yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd.

Fel mam yr oedd yn ymgeleddgar a thirion; fel gwsraig yr oedd yn parchu ei gwr; fel cymmydges yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg; fel aelod eglwysig yn ddiargyhoedd, ac yn hardd ei buchedd. Ni chlywid hi un amser yn absenu â'i thafod, nac yn derbyn enllib yn erbyn ei chymmydog. A dangosai yn mhob peth fod pethau crefydd a duwioldeb yn bethau mawr yn ei golwg; a'r rhai hyn oedd prif destyn ei hymddyddanion pan eisteddai yn ei thŷ, a phan gerddai ar y ffordd.

Ymhoftai yn sawr yn darllen hanes bywyd a marwolaeth yr Arglwydd Iesu Grist, a dywedai fod y cysgodau a'r prophwydol-

iaethau iddi fel bwyd yn y cwmpwrdd; ond fod y prophwyd Esay a'r Testament Newydd fel bwyd wedi ei hulo ar y bwrdd yn barod. Pan y byddai yn adrodd ei thwydd â'i phrofiad yn yr eglwys ni allai ddywydyd ei bod ar uchel fanau y maes, ond bob amser byddai rhyw flas a llewyrch neillduol ar yr hyn oll a dywedai, fel y byddai yn dda gan bawb ei chlywed yn dechreu.

Cymmerwyd hi yn glaf oddeutu dwy flynedd cyn ei marwolaeth, a mynych y dywedai fod arni eisieu dau beth cyn marw, sef adnewyddiad i'w hyspryd ei hun, a diwygiad yn yr Eglwys; yr hyn hefyd a gafodd i raddau helaeth iawn.

Yn ystod yr hanner blwyddyn diweddaif o'i heinioes arferai gauu yn beraidd ac yn efengylaidd iawn yn ei chwag, yr hyn nis gallai pan yn effro, o herwydd ei gwaeledd corphorol. Un boreu canai y pennill hwn, nes deffro ei merch oedd yn cyagu gyda hi,

Gwna 'nghydwibod ynw'y danllwyth,
Nas goddefwyf unrhyw fai, &c. &c.

Oddeutu pum wythnos cyn ei marwolaeth ail afaelodd ei hafiechyd (sef y Cancr) yn ei chorff a grym adnewyddol; ond dyodd-eidd y cwbl yn ddiastaw a thawel hyd y diwedd.

Pan yr ymwelai ei chyfeillion crefyddol â hi, cyngorai hwy i wneuthur yn sawr o foddion gras, ac ordinhadau yr efengyl.

Fel yr oedd ei chlefyd yn trymhaeu gywyd am ei mab hynaf adref, yr hwn pan ddaeth, a'i gweld yn y fath boenan, a dywedodd writhi 'Myned i ffordd yr ydych, onid, fy Mam?' Atebodd hithau mai ie, a chynghorodd ef i fod yn anwyl iawn o'i frodyr a'i chwiorydd, a gwneud yn sawr o'u gilydd. Wedi hyny gofynodd iddo ddarllen y bennod gyntaf o Hyfforddwr y Parch. Mr. Charles; ac wedi iddo ddarfod, dywedodd ei bod yn bur dywyll arni cyn i'r pennodaa hyn ddyfod i'w meddwl: ac yna adroddai yr adnod hono yn fywiog iawn, 'Am yr hon iachawdwriaeth yr ymofynodd ac y manwl chwiliodd y prophwydi.' Dywedai fod yr iachawdwriaeth yn hen ac yn gadarn. Mynych y dywedai mai yr ysgrifthyrau a ffasai ar ei meddwl oedd yn cynnal ei phen yn yr oriau hyn. Byddai ganddi bennod ar ei meddwl bob amser erbyn yr addoliad teuluaid.

Dywedodd writh ei gwr, un diwrnod, ei bod wedi dyfod yn ffyrnd â'r bedd ymau, 'Y man y gorweddodd yr Arglwydd' ebe hi.

Ar foren y 'Sabbath diweddaif o'i hoed adroddai destyn pregetb a glywsai hi yn Nghymmanfa Rhuthyn, er ys dengain mlynedd yn ol, sef 'Oni syrth y gonyu gwenith i'r dddear a marw,' &c. ac adroddodd ddarnau helaeth o'r breged hefyd.

Nos Fercher cyn ei marwolaeth, ac elerchi i'w mab ddarllen pennod a gwelldd, hi a ganai y pennill hwnw,

Yn ymchwydd yr Iorddonen,
Ac yn y farn a ddaw,
Diangol yn y diwedd
A fyddaf yn ei law.

ac wedi canmol Iesu Grist aeth yn wanach
wanach nes huno yn yr Arglwydd ar ddydd
Gwener, yr 17eg o Dacowedd, am bedwar
o'r gloch y prydnewu,

Ar yr 22ain hebryngwyd ei rhan farwol
i dy ei hir gartref, a phregethodd Mr. G.
Williams, Llanrwst, ar yr achlysur, oddi-
wrth 1 Thea. 4. 14.

Bettus.

W. HUGHES.

CYNGHORION MEDDYGOL.

Rhag y Peswch a Chrygni.

CYMMERWCH ddyrnaid helaeth o Fws-
tard gwylltion, yn nghyda'u gwraidd, wedi
eu llysgo, (*Hedge Mustard*), a thywellt-
wch ddwfr berwedig arnynt. Yfych lon-
aid cwppan de o hono, ddwywaith yn y
dydd.

Rhag y Peswch-boeriad, y Caethiwed-llys- nafeddog, a'r Diffyg-amall.

CYMMERWCH dram o Arleg. Y modd
goren i'w gymmeryd yw, llyngau ewin o
o honynt yn gyfan, wedi ei drochi mewn
olew peraid, (*sweet eating oil*), neu wedi
ei dori yn ddarnau heb ei ysigo.

Rhag y Peswch o hir barhad.

BERWCH had Cywarch wedi eu hysigo,
mewn llaeth. Hidlwch ef, ac yfych ef.

Un arall.—Cymmerwch lonaid llwy o
had llin, a thywelltwch chwart o ddwfr
berwedig arnynt; ac yna melyswch ef,
ac yfych ef yn awr ac yn y man.

Un arall.—Cymmerwch Llwyd y cŵn,
(*White Horsehound*), dodwch ddwfr ber-
wedig arnynt, a melyswch ef â mêl, yna
yfych ef.

Un arall.—Cymmerwch wraidd y Môr
Hucys (*Marsh Mallow roots*). Tywellt-
wch ddwfr berwedig arnynt, a gadewch
iddo sefyll am ddiwrnod; yna yfych ef.

Un arall.—Cymmerwch wraidd March-
alan (*Elecampane*). Y dogn yw un dram.
Naddwch ygwraidd yn fân dafellau. Ar
bedair owns o honynt, tywelltwch driphint
o ddwfr berwedig. Gadewch iddo sefyll
dros nos. Berwch ef drannoeth dros ychyd-
ig fynyddau. Doder yn y drwyth dair
owns o fêl puredig. Yfer o hono ddwy
lwyad llwy fwyta bedair gwaith yn y
dydd.

Rhag Byddardod.

DODWCH ewin Garlleg mewn teneu-we o
sidan, neu liain yn y glust. Neu, gwasg-
wch sugn Garlleg a dodwch ef ar gotwm
yn y glust.

HANESIAETH CENHADOL.

MADAGASCAR.

DILys genym mai derbynol iawn fydd gan
ein darllenwyr gael clywed gair am Mada-
gascar, gorsaf yspryd erledigaethus y dydd-
iau hyn. Amcanasom roddi yr hanes
canlynol yn ein Rhifyn diweddf; ond gan
na chaniatâi ein terfynau o herwydd meith-
der yr ysgrifau yn hwnw, gorffu arnom ei
adael hyd y Rhifyn hwn.

Mae yn llawn bedair blynedd bellach er
pan dorodd yr erledigaeth allan yn Mada-
gascar, o dan awdurdod y llywodraeth yno,
yn erbyn y Cristionogion. Bu rhai gwrth-
wynebiadau cyn i'r gorchymyn pendant
ddyfod allan. Ond yn mis Mawrth, 1835,
y cyhoeddodd y Frenines y ddeddf, yr hon
oedd yn gwneuthur profwsu ac addysgu
Cristionogaeth yn un o'r prif droseddiadau.

Yn yr amser hwn yr oedd y Genadaeth
yno a phob arwydd o lwyddiant neillduol
arni. Yr oedd oddeutu 5000 o fechgyn yn
yr Ysgol Genhadol; a rhai miloedd o'r bro-
dorian, yn cynnwys llawer o rai mewn oed,
yn llafurio yn wirfoddol i ddyysgu darllen,
fel yr oedd llawer iawn yn gallu chwilio
yr Ysgrhythraun ag oedd wedi eu lledaenu
yn eu mysg. Yr oedd yno ddau le addol-
iad wedi eu hadeiladu, pa rai a lenwid gan
y brodorian. Yr oedd oddeutu 200 wedi
ymostwng i gymmeryd bdydd Cristion-
ogol, y rhai oeddynt oll bron wedi eu der-
byn i'r frawdoliaeth. Yr oedd oddeutu 20
o leoedd i gynnal cyfarfodydd gweddio
wedi eu sefydlu gan y brodorian eu hun-
ain, mewn gwahanol fanau o'r Ynys. Yr
oedd yr holl Gyfrol Sanctaidd hefyd bron
wedi ei chyfieithu, ei harolygu, a'i har-
graffu, a'i lledaenu, ond yn enwedig Llyfr
y Psalman a'r Testament Newydd.

Megis ar wawr y llwyddiant hwn, daeth
gorchymyn y Frenines allan, ysgrif o ba
un a lledaenwyd dros yr holl ynys. Yn yr
amser hwn daeth y rhaoedd yn profwsu yn
nod i ddialedd y gyfraith. Llawer o swydd-
ogion milwraidd a ddarostyngwyd yn eu
swyddi, a'r holl rai a ddysgasant ddarllen,
ac a arferent ddyfod i'w capelydd, ac yn
enwedig y rhai a sefydlasant y cyfarfod
gweddio, a osodwyd o dan ddirwy drom;
fel yr oedd o 2000 i 3000 o'r brodorian yn
dyoddef ar unwaith o herwydd y cyhoedd-
iad hwn.

Yr erledigaeth gyntaf a ddisgynodd ar y
wraig dduwio hono, yr hon a gofir gan ein
darllenwyr yn hir, sef Rafaravavy. Cyn
ei throedigaeth yr oedd yn addoli eilunod
—ac yn un o'r rhai mwyaf selog yn yr
addoliad hwnw; a gwyddys yn dda hefyd
ddarford iddi hi a'i pherthynasau, o barch
i'w heilun-dduwiau, nid yn unig aberthu
cysuron, &c. eu teuluoedd, ond hefyd gwir
angenrheidiau eu bywyd.

Wedi eu dwyn-gyntaf o dan ddylanwad

yr efengyl trwy ymddyddan a brodor cred-
intol; codwyd rhyw gynnwrf yn ei chalon
pa fodd i ysgol y ffordd lydan, ac i gael
gafael yn y porth cyfyng, a bywyd tragi-
yddol. Ac wedi ei dwyn wedi hyny o-dan
hyfforddriad y Cenhadon, cawsom le teg i
farnu bod ei chalon wedi ei throï gan yr
Yspryd Glân. Daeth wedi hyny yn un o'r
rhai mwyaf selog dros y wir grefydd, a
chymmerodd un o'r tai mwyaf yn y brif
ddinas i gynnal Cyfarfod Gweddio. Am ei
seil ddifffuant cynhyrfodd eiddigedd y rhai
oedd o'i chwmpas; a dallwyd hi, a phris-
iwyd ei heiddo, a gosodwyd dirwy arni i
hanner eu gwerth. Ei thad, yr hwn nid
ydoedd yn Gristion ei hun, a gynddelirig-
odd wrth y gwelston a'i bradychasant hi,
ac a'u gosododd hwy mewn heigrn. Wedi
iddi gael ei rhyddhau, cymmerodd dŷ yn
agos i dŷ ei thad drachefn, i'r unig ddyben
o'u cael etto dan ei gofal i'w haddysgu a'u
hyfforddi. Yr oedd yn egniol iawn yn
gweddio am droedigaeth i'w ohyhuddwyr—
gweddial drostynt, ac wylai drostynt, hyd
nes o'r diwedd yr wylent eu hunain, ac y cy-
flesent 'Yr oeddym ni yn meddwl fod rhyw-
beth rhyfedd yn y grefydd hon, pan y clyw-
som ohwï yn cwyno drosom, yn lle eiddi i
ni; ac yn awr yr ydym yn dechreu teimlo
yn ein calonau ein hunain beth yw cref-
ydd.' ac y mae lle i oebithio fod dau o'r
gwasaethwyr hyn wedi dyfod yn wir
ganlynwyr Iesu Grist.

Ar ol hyn, hi ac amryw ereill, a gyhudd-
wyd drachefn o barhas i ddarlennu a gwedd-
io; o ba herwydd y diddodrefnuwyd y tŷ, ac y
rhoddwyd hi mewn heigrn. Dallwyd ei
chyfeillion hefyd, a ehondenniwyd hi i
ddyoddef morthyrdd. A chyhoeddwyd
hefyd ei bod wedi ei rhoddi i farwolaeth.
Ond fel y mae llybrau yr Arglwydd yn
uwch nag amgyffred dyn, ar y noson cyn
y diwrnod yr oedd i ddyoddef anghu, ar
ganiad y ceillig yn y boreu, torodd tân
dychrynlyd allan yn y brif ddinas, lle yr
oedd hi yn garchares. Aeth pob peth yn
bendramwngl. Anghosodd y gwylywyr a'r
dienyddwyr eu gorchwyl. Aeth dau ddi-
wrnod neu dri heibio yn y cynnwrf hwn, a
daeth gwraig arall yn mlaen ac a arddel-
odd ei phroffes yn gyboeddus. Hwyl a
ddygydd o flaen y Frenines, ac ar ben y
wraig olaf hon y disgynodd y dialedd, a hi
a fu farw yn Ferthyras.

Yr oedd Rasaravay, y pryd hyn mewn
heigrn, ac a fu felly am bum wythnos, yn
analluog i symud yr un foddfeid na dydd
na nos. Yr oedd pump o filwyr wedi eu
happwyntio i wyllo y tŷ lle y oedwid hi.
Yr oedd yn cymmyrdd yr hamdden a gai i
ymddyddan ag un o'r gwylywyr, ac y mae
lle i feddwl bod ei chynghorion serchog a'i
gweddian tasierion wedi bod yn foddion i
droi ei galon at Dduw.

Wedi dyoddef y carohariad hwn hi a
werthwyd yn gasthes, yn gyntaf i dŷ neill-
duol, ac wedi hyny, barnwyd nad oedd hyny

ddigon o waradwydd, dygwyd hi i'r lle
mwyaf cyhoeddus yn y brif-ddinas, a
gwerthwyd hi drachefn. Cyfrifai hithau
yn anrhydedd mawr i gael dyoddef yn
achos Crist. Ond cafwyd allan cyn hir ei
bod drachefn mewn Cyfarfod Gweddio, a
chyhuddwyd gwr ieuangc am gyfarfod a
hi yno. Efe oedd yr unig Gristion a feidd-
lodd sefyll yn y lle y merthyrwyd yr hon a
soniwyd am dani. Efe a ddychwelai o'r lle
hwnw a chalon yn llawn o eiddigedd, ac yn
barod i roddi ei fywyd i lawr dros ei Dduw
os gelwid arno i hyny. Efe oedd y mer-
thyr cyntaf ar ol hyn. Penliniodd ar y
llanereb yr oedd i ddyoddef arni, a dych-
afai ei ddwyllaw mewn gweddio at Dduw
dros y Frenines, y Llywodraeth, a phawb
oll. Pan ydoedd y dienyddwyr ar fedr ei
dallu i'r llawr, efe a ddywedai wrthynt,
'Na, nid oes achos i chwi wneyd hynna, nid
oes arnaf ofn marw.'

Wedi hyn aeth swyddogion y Llywodr-
aeth at wraig y gwr ieuangc hwn i gael
allan pwy oedd ei gyfeillion, ag arfau gyda
hwy i dynu ei chnawd, a morthwylion i
salu ei chymmala. Wedi hyny fliangall-
wyd hi, a gwnaed a hi bob dirmyg arall.
Er hyn i gyd hi a gelodd eu henwau.

Pa fodd bynag dygwyd eu henwau o flaen
y Llywodraeth, a rhoddwyd cyhuddiadau
newyddion yn eu herbyn. Yr oedd Rasar-
avay yn un o'r rhai hyn, a dau wr ieuangc
ereill. Diangodd chwech o honnynt o'r brif
ddinas, 60 milltir ar draws y wlad i'r gor-
llewin, i bentref lle y gwyddent fod llawer
yn ofni Duw. Cawsant lawr groesaw yno.
Rhoddas rhyw ddyn yn yr ardal ddech-
law cymdeithas iddynt, 'Dowch,' ebe fe,
'tra bydd genyf damaid i'w fwyta, cewch
ran genyf fi; tra byddwyl fi yn ddiogel
cewch chwithau fod yn ddiogel hefyd.' Efe
a'u cuddiodd yno am beth amser; ond daeth
y milwyr i'r tŷ wedi olywed eu bod yno, i
chwilio am danynt, yn enwedig am Rasar-
avay, am y bernd mai hi oedd blaenoria
y gynulleidfa fechan hon, y rhai nad oedd
gwaywffyn nag arfau yn ddigonol i beri idd-
ynt ymrithod a Christionogaeth. Yr oedd
hi yn y tŷ pan ddaeth y milwyr i mewn;
a chuddiwyd hi y tu ol i ddernyn o *matting*,
ac felly y diangodd a'i bywyd yn yaglyf-
aeth ganddi. Aeth y milwyr allan o'r pen-
tref gan ddysegwyl dyfod o hyd iddi y
rhai o'r brynau cyfagos, lle yr arferai ym-
neillduo i weddio. Yn y cyfng hwn caws-
ant hamdden i ddiango i gwr arall o'r
wlad; lle yr arosasant am rai misoedd hyd
oni chlywsant am ddychweliad y Paroh.
David Johns ar dueddau Madagascar. An-
fonasant air yn ddirgel am eu hamcan i
ddiango i ynyso Brydain, lle y caent ryddid
cydwybod i addoli Duw. Wedi hyn cyr-
haeddasant y Mauritius, ac wrth glywed eu
hanes bu un awyddog milwraidd yn alluog
i gasglu £70. tuag at dalu eu costau. Aeth-
ant o'r Mauritius i Algoa Bay, a derbyn-
iwyd hwy yn groesawus gan Gristionogion

Dehenbarth Affrica, yn enwedig gan yr Hottentotiaid. Derbyniai yr Hottentotiaid hwy fel brodyr a chwiorydd—ond yr oedd un anhawdra mawr yn perthyn iddynt, nid oeddynt yn deall iaith eu gilydd. Ac ar foreu y diwrnod yr oeddynt yn ymadael, gwnaethant gasgliad bychan o 23a. iddynt.

Wedi iddynt gyraedd Penrhyn y Gobaith Da, cawsant bob croesaw gan y Dr. Philip, a chynghorai hwynt i ddyfod i'r wlad hon. Cyrhaeddasant yma, ac y maent wedi bod o flaen Bwrdd y Cyfarwyddwyr, y rhai a holasant beth arnynt.

Bu dau o'r dynion hyn o dan ddedfod y *tangena*, yr hon sydd fath o gneuen, a'r cnewyllyn yn wenwyn, trwy ba un y profir dyn, a fyddai yn euog o drosedd ai peidio. Diangodd dau o honnynt y prawf dyohrynlyd hwn, trwy ragluniaeth oruchel y nef.

Wedi iddynt gyrhaedd y wlad hon, y mae pob lle i faru fod ein cyfeillion Cristionogol wedi treulio llawer o'u hamser mewn gweddi.

Wrth areithio yn Nghyfarfod y Gym. delthas Genhadol a gynnaliwyd yn Neuadd Exeter, ddydd Mawrth, Mehefin y 4ydd, cafodd y Parch. J. J. Freeman yr anrhydedd o'i dangos i'r Cyfarfod. 'Hon,' ebe fe, 'yw Rafaravay, yr hon a fu ar fin cael ei merthyr, ond hyd yn hyn a arbedwyd. Y maent oll wedi dewis enwau newyddion, a'i henw hi yw Mary. Darllenol lawer am Mair yn y Testament Newydd, a dewisai gael ei henwi ar ei hol. Yr ail yw Ruzafy. Y gŵr ieuang hwn yw Andrianomanata. Ei enw ei yw Simeon, o herwydd iddo ddarllen am Simeon yn dywedyd, 'Fy llygaid a welant dy iachawdriaeth.' Y nesaf yw Rasesamaka, yr hon a ddewisai yr enw Joseph. Y nesaf yw Ratsarahomba, neu Dafydd, yr hwn a fu yn yfed y *tangena*; a'r nesaf yw Andriansia, neu Iago. tad pa un a fu yn eu cynnorthwyo i ddiango allan o'r nyys. Beth bynag a allai fod ei ddyledswydd at y Frenines, yr oedd yn teimlo mwy o gariad i gynnorthwyo y Cristionogion hyn i ddiango; ac y mae efo ei hun wedi gorffod ffoi am ei fywyd i Mauritius. Yn awr y mae y ffyddloniaid hyn wedi tirio yn Mrydain, a hyny i'r dyben o gael addoli Duw yn ol eu cydwybod eu hunain; ac er eu bod hwy wedi gadael y wlad oriedigaethus hono, y mae yn ddywentydd genym allu ychwanegu fod yno rai etto na phlygant eu gliniau i Baal, so nad ofnant amfuddhan gorchymyn y Frenines yn y peth hwn beth bynag.

Wedi darllen yr hanes hwn, hyderwn y bydd ein darllenwyr oll, a'u brodyr crefyddol yn neillduol, yn fwy egniol o lawer yn eiriol ar f'r Arglwydd brysuro y dyddiau y byddo breninoedd y ddauar yn dadmaethod, a breninesau yn sam-maethod i gresydd ein Harglwydd Iesu Grist; ac y gwelir tywyll-leoedd y ddauar, ag sydd yn llawn o drigfauan trawder, yn ag deyrnas heddychlon. Amen, poed felly y bo.

HYBYSIADAU GREFYDDOL.

CYMMANFA LLUNDAIN, 1839.

Hanes Cymdeithas Flynyddawl y Methodistiaid Calfinaidd yn y Crescent, Jewin Street, Llundain, yr hon a gynnaliwyd Mawrth 29 a'r 31, ac Ebrill 1, diweddaf.

Y moddion cyhoeddus oedd fel y canlyn:— Gwener y Crogolith, am 10 o'r gloch, bu Cyfarfod Gweddi, ac am 2, Cyfarfod Cyhoeddus, pan y dechreuwyd gan y Parch. Rees Havard, a phregethodd y Parch. James Hughes, Llundain, Gal. 6. 14. Sylwodd yn 1. Yn mherthynas i groes ein Harglwydd Iesu Grist. 2. Y gwahanol feddyliau sydd gan ddynion am groes ein Harglwydd Iesu Grist. 3. Fod croes Crist yn anseicrol werthfawr yaddi ei hun. Ond wrth groes Crist mae i ni ddeall, ei holl ddyoddestadau, yr holl drefa sawr, pob peth mae yr Efenigyl yn ei ddywedyd am ddyoddefaint ei Fab ef ar y groes, &c. II. Y gwahanol feddyliau. Yn 1. Mae llawer yn y byd nad yw yn meddwl am ei groes ef, er gwrandio a darllen, etb, heb erioed foddwl dim am ei groes ef. 2. Rhai ereill yn waeth na hyny. Mae dynion yn meddwl mai ynyfdrwydd i gyd yw meddwl am ei groes ef, a fflineliu yw yn ei golwg hwy. 3. Y mae rhai dynion yn tramgwyddo yn sawr, os aonia nebwrthynt am groes Crist. 4. Mae rhai yn elynion hollol i groes Crist, &c. Ond y mae rhai yn gwerthfawrogi y groes. Yn 1. Trwy hon mae pethau penaf arfaeth Duw yn cael eu cyflawni. 2. Trwy hon y cyflawnwyd yr holl gysgndau Iuddewig am dani. 3. Trwy hon rhoddwyd anrhydedd i'r ddeddf; boddlonwyd cyflawnder. 4. Trwy hon y talwyd yr holl ddyledion mawr i gyd. Dyma y llwybr goreu a ddewisodd Duw. 5. Trwy hon y cafwyd iawn i gyflawnder. 6. Trwy hon, sef y groes, mae pob bendith yn dyfod i bechadar. Ac yn olaf, Trwy hon y ceir pob buddugoliaeth ar ein gelynydd, &c.

Ar ei ol ef, pregethodd y Parch. David Elias, o Fon, Heb. 13. 20, 21. Sylwodd fod cysymmod tragwyddol rhwng y personau Dwyfol &u gilydd; hedyd am allu annherfynol Duw yn gweithio yn mhawb a gredo, &c.

Am 6, dechreuwyd gan y Parch. James Hughes, a phregethodd y Parch. Rees Havard. Neh. 3. 5. Sylwodd yn 1. Fod gan Dduw waith a gwasanaeth yn y byd hwn. II. Fod achos Duw yu iael ac ielaw sylw llawer—'Myrtwydd yn y pant yma.' III. Na saif achos y Cyfryngwr ddim o eitem offerynu. 1. Natur a rhagoroldeb y gwasanaeth. 1. Mae yn wasanaeth pur a rhesymol iawn. 2. Gwasanaeth sanctaidd. 3. Gwasanaeth gorchwel a gogoneddus. 4. Gwasanaeth esmwyth iawn yw.

Canlyniwyd gan y Parch. David Elias, Heb. 13. 20. Sylwodd yn 1. Ar y swyddau

neillduol a briodolir iddo, sef yr Arglwydd Iesu. 2. Fod adgyfodiad Crist oddiwrth y meirw yn un o'r profion amlycaf fod Duw wedi cael ei lwyrr-foddioni, &c.

Sul y Pasg, am 10, y Parch. W. Williams, Llundain, a bregethodd, Ps 23. 1. Sylwodd vn 1. Fod yr Arglwydd Iesu yn Fugail i'w bobl. 2. Fod yma dybiaeth nad oes gan ddyn ddim ond a dderbyniodd gan Dduw. 3. Digonolrwydd Duw yn ngwyn-eb eisieu dynion—'Ni bydd eisieu arnaf,' &c.

Canlynwyd ef gan y Parch. David Elias, Heb. 8. 1, 2. Sylwodd ar eiriolaeth Crist, —'Ac mai fel brenin y mae yn eirioli,' &c.

Am 2, y Parch. Rees Havard, Eph. 3. 8. Dywedodd fod y golud yma i'w chwilio yn aml, yn barchus, yn barhaus, ac yn ddysal; hefyd hunan-ymwadiad yr apostol, yn nghyda'r euwad y mae yn ei roddi ar weinidogaeth yr Efengyl; sef 'y gras hwn,' &c.

Am 6, pregethodd y Parch. David Elias, Dat. 6. 17. Sylwodd yn 1. Ar y fath bobl oedd yn dywedyd fel hyn. 2. Paham y byddant yn methu sefyll. 3. Y bydd rhai yn dal ac yn sefyll y diwrnod hwnw, &c.

Canlynwyd ef gan y Parch. Rees Havard, Eph. 3. 8. Sylwodd fod yr Efengyl yn cael ei rhoi i bawb a gedwir, a bod addasrwydd yn yr Efengyl ar gyfer pawb a gedwir. Dyben y rhoddiad, sef i efengylu Duw yn ngoludoedd ei ras i bechadur heb ddim, y maes gweinidogaethol, yn mysg yr holl genedloedd. Yn nesaf, Cynnwys mawr ei weinidogaeth, golud anchwiliadwy a roddwyd iddo fel Cyfryngwr a Machniydd; ac hefyd anfeidrol ddaioni Duw yn trefnu y golud yma, &c.

Llun y Pasg, am 10, y Parch. Rees Havard, Hos. 2. 7.

Am 2, y Parch. David Davies, Boro, Esa. 57. 15. Canlynwyd ef gan y Parch. David Elias, Rhuf. 8. 9.

Am 6, y Parch. Rees Havard, Ioan 5. 39. Canlynwyd ef gan y Parch. David Elias, Rhuf. 3. 20—26.

Yr oedd y gwrandawr yn hynod o luso-g trwy gorph y Gymmanfa, a'r Arglwydd fel yn foddion trwy estyn cym-morth i'w weision i'r fath raddau, nes oedd llawer yn gorffod gwaeddi, 'Pa beth i'w wneyd pan ddol dydd mawr ei ddigter ef, pan y bydd llawer yn methu sefyll.'

Llundain.

PHILADELPHUS.

CYFARFOD CYMAEIG YN BIRMINGHAM.

Hanes Cyfarfod Dau Fisol Ysgolion Sabbathol Cymreig, y cyntaf a gynhaliwyd yn Birmingham, dydd Sabbath Mehefin 30ain, 1839.

Am 7 o'r gloch yn y boreu, cynnaliwyd Cyfarfod i weddio am fendith yr Arglwydd ar waith y dydd.

Am 10, cyfarfu Ysgolion Bilstone a Wal-

sall yn Addoldy Cymreig Birmingham. Dechreuwyd y Cyfarfod trwy adroddiad yr 8fed bennod o Lyfr y Diarebion, yna gweddiodd y Parch. Edward Price, a gofynodd y rhan gyntaf o'r Ail Bennod o'r Hyfforddwr, sef am y Greadigaeth, ac atebwyd yn rhagorol gan yr Ysgolion, yn nghyda llawer o adnodau i brofi y materion, a thraddododd bregeth syml a goleu, oddiar Ioan 5. 39. Yna ni a gawsom giu-iaw Dirwestol yn yr ystafell berthynol i'r Addoldy.

Yn y prydnewn, dechreuwyd trwy adroddiad y bennod gyntaf o Lyfr Genesis, gan blentyn 9 oed, a'r gyntaf at yr Hebreaid, a'r Salm gyntaf gan bersonau ereill, a gweddiodd y Parch. Mr. Jones o Walsall. Gofynnodd y rhan olaf o'r un bennod o'r Hyfforddwr. Traddododd bregeth oddiar Psa. 19. 12. Cawsom dea cysurus yn yr un lle. Canasom ganiadau Dirwestol, er ein bod mewn gwlad ddyeithr.

Dechreuwyd y moddion yn yr hwyr trwy adroddiad y 15 bennod o Actau, a gweddiodd y Parch. Edward Price, a phregethodd ar Luc 15. 20—24. a'r Parch. Mr. Jones, oddiar Psa. 84. 11. Yr oedd lle i feddwl fod yr Arglwydd yn arddel ei wirionedd yn ein mysg ni y Cymry. Ac fe gafodd ein meddyliâu eu sirioi trwy arwyddion amlyg fod yma lais mewn llais yn llefaru; ac yr ydym yn hiraethu am y nesaf, yr hwn sydd i gael ei gynnal yn Bilstone, y Sabbath cyntaf o fis Medi.

Yr ydym yn dymuno rhan yn eich gweddian yn Nghymru ar fod yr Ysgol Sabbathol yn foddion yn llaw yr Yspryd Glan i ddwyn llawer o'r Cymry, ag sydd wedi eu hamddifadu o ragorfreintiau gwlad eu genedigaeth, i gael braint fwy, sef, cael Duw yn Dad, a'r Arglwydd Iesu yn briod, a'r Yspryd Glan yn Ddyddanydd; ac na byddo i ni, y rhai sydd wedi gweld ychydig o werth moddion gras, ac ordinhadau yr ofenryl ymorphwys, nes gweld y Cymry yn dyfod i wrando y gair, yr hwn a ddichon gadw yn fwy ein heneidiau. T. R.

CYMDEITHASFA NON.—1839.

CYNNALIWTYD y Gymnanfa hon eleni yn Llangedaf, ar 20eg a'r 21ain o Mehefin. Traddodwyd pregethau effeithiol gan y brodyr yn y drefu a ganlyn:—Prydawn cyntaf ar y maes, am 4 o'r gloch, pregethodd y Parch. Enoch Lewis o'r Deau, oddiar Act. 26. 18; a dilynwyd ef gan yr hen weinidag ffyddion, y Parch. John Hughes y Bent, oddiar Luc 19. 42.

Am 6, boreu dranoeth, pregethodd y Parch. J. Jenkins o'r Deau, oddiar 2 Tim. 2. 20.

Am 10, pregethodd y Parch. Richard Lumley, Lecham, oddiar Gen. 3. 24 at Heb. 11. 3. ac ar ei ol, y Parch. David Roberts, Abertawy, oddiar Ioan 1. 35, 36.

Am 2, pregethodd y Parch. John Jones, Blaenarnerch, oddiar Mat. 22. 5. ac ar ei ol, y Parch. Edward Jones, Aberystwyth, oddiar Heb. 2. 3.

Am 6, pregethodd y Parch. Daniel Jones, oddiar Heb. 9. 27. ac yn ddiweddaff oll, y Parch. Richard Humphreys, Dyffryn Ardudwy, oddiar Luc 2. 29. Yr oedd y gwrandawr yn lluosog anarferol, o leiaf yn ddeng mil. Traddodwyd pregethau rhagorol, pa rai a wrandawyd gyda'r dwysder mwyaf; a hyfrydych i ni oedd clywed cymmaint o bregethau mor berffaith rydd oddiwrth y golygiadau culion a anurddant areithfaoedd Cymru yn y dyddiau hyn. Yn y Gymmanfa hon yr oedd Crist a'r iachawd-wriath i'n brif destyn eu pregethau; a rhoddwyd annogaethau mwyaf grymus i godi dyn at ei waith. Cafodd llawer ffas y grawn sypiau yn yr hen anialwch, nes eu gwneuthur yn gryfion yn y rhyfel; a braidd nad oedd awn yr angel, er yn mhell, i'w glywed yn bloeddio, 'Aeth teyrnasodd y ddaear yn eiddo ein Harglwydd ni, a'i Grist ef.' Amen. 'Syrthiodd, syrthiodd Babilon fawr.' Cyhwaned baner yr Emmanuel o 'fôr i fôr, ac o'r afon hyd derfynau y ddaear,' yw dymuniad

CABW GWAN.

CYMDREITHASFA Y TREFNYDDION CAL-FINAIDD YN NGHONWY.—1839.

CYNNALIWDY y Gymdeithas hon ar y 24ain a'r 25 o Orphenaf, 1839. Am 7 o'r gloch prydawn y dydd cyntaf yn y Capel, dechreuwyd yr addoliad gan y Parch. Richard Jones, Bala, a phregethodd y Parch. Wm. Williams, Manchester, oddiar Luc 16. 31. a'r Parch. L. Edwards, A. C. Bala, oddiar Phil. 2. 12, 13.

Yr ail ddydd, am 6 yn y boreu, dechreuwyd yr addoliad yn y Capel, gan y Parch. Thomas Hughes, Gatehouse. pregethodd y Parch. C. Owens, Dolyddelen, oddiar Can. 3. 9, 10. a'r Parch. John Davies, Nerguis, oddiar Ioan 13. 34, 35. Am 8, cynnaliwyd Cyfarfod Eglwysig.

Am 10, ar y maes, dechreuwyd gan y Parch. G. Jones, Tre'r-garth, pregethodd y Parch. L. Edwards, A. C. oddiar Ioan 21. 17. a'r Parch. J. Phillips, Treffynnon, (yn Saesoneg) oddiar Job 25. 4. a'r Parch. R. Jones, Bala, oddiar Heb. 8. 10.

Am 2, dechreuwyd gan y Parch. William Williams, Chwareli, a phregethodd y Parch. J. Phillips, oddiar 1 Tim. 6. 19. a'r Parch. J. Jones, Llanllyfni, oddiar 2 Sam. 6. 20. y rhan flaenaf.

Am 6, dechreuwyd gan y Parch. T. Williams, Llanrug, a phregethodd y Parch. H. Charles o Fon, oddiar Diar. 3. 6. a'r Parch. J. Jones, Llanllyfni, oddiar Ioan 15. 8.

Y mab arnom rymau neillduol i gyd-nabod daloni yr Arglwydd tuag atom yn y cyfarfod hwn, trwy roddi y fath hin hyfryd

yn nghanol amser gwlyb a thymestlog, a thrwy beidio a chornelu ein hathrawon, eithr ein hanrhydeddu a'r doniau goreu, trwy yru i ni luaws o Weinidogion cymmws y Testament Newydd, ac heb adael iddynt gael eu darostwng yn ein plith; er nad allwn ddywedyd fod yma ryw dywalltiadau mawrion, yr oedd yr athrawiaeth yn disferu fel gwlith hyfryd ar y gynnulleidfa luosog; a hyderir y gwelir effeithiau daionus a dymunol yn dilyn. Ymdrinwyd yn y Gymdeithas Eglwysig mewn modd goleu a gwresog am gariad yr Arglwydd Iesu Grist, aef, pwys-fawrogrwydd, a rheymoldeb y ddyledswydd, yn ngbyda firwythau a'r nodau oedd ar y rhai sydd yn caru yr Arglwydd Iesu Grist.

Yn olaf, dangoswyd fod perthynas, neu gysylltiad rhwng caru Crist a'r Gymdeithas Ddirwestol: fod y cariad hwn yn ymgyrhaedd am debygoli i Grist, a gwneuthur rhyw beth dros Grist, ac am ddyfeisio rhyw beth i'w wneuthur i Grist, fel y wraig hono yn golohi traed yr Arglwydd Iesu a'i dagrau, ac yn eu sychu â gwallt ei pben. Gall esid dyweddyd wrth y wraig hon nad oedd ganddi yr un gorchymyn pendant i olchi ei draed a'i dagrau, na hanes fod neb arall yn gwneyd; ond yr oedd ei chariad mor fawr, fel yr oedd yn myned i ddyfeisio rhyw lwybr i ddangos ei chariad tuag ato. Y mae cariad at Grist yn gariad at ensidiau, ac y mae yn dyfeisio rhyw lwybr at gaol dynion at Grist.

Yr oedd y Cyfarfod hwn yn un o'r rhai lluosocaf a welwyd yn Nghonway crys talm, a dangoswyd mwy o garedigrwydd â haelioni tuag at y Cyfarfod gan y trigolion, nag a welwyd un amser, fel yr oedd genym fwy na digon o leocdd yn agored i grusaau y Pregethwyr a'r Gweinidogion a ymwelasant â ni. Gellir dyweddyd am danynt fel y dywedwyd ar achos arall, 'Oblegid yn ol eu gallu, (yr wyf fi yn dyst), ac uwchlaw eu gallu, yr oeddynt yn ewyllysgar o honynt eu hunain.' Yr oeddynt 'wedi eu cyfoethogi yn mhob peth i haelioni, yr hwn sydd yn gweithio trwm ni ddiolch i Dduw.'

E. R.

CYFARCHIAD

Y Parch. J. Hughes, (gynt o Wrexham), i'r Parchedigion H. REES a M. PARRY, ar yr achlysur o'u hymadawiad o'u gwlad i ymweld â'u brodyr yn America.

CWYNAI ein brodyr (H. Rees a M. Parry) oblegid yr anhawser a deimlent i gyfarch y gynnulleidfa, am na allent hybysu yn gyflawn deimla iau eu meddwl ar yr achlysur; minnau hefyd, ac yn fwy o lawer, wyf yn teimlo fy analluogrwydd ar hyn o bryd. Tybiwyd fod genyf orchwyl anhaws i'w gyflawni na'r un sydd ganddynt hwy. Traethent hwy drostynt eu hunain; gosodir fi i draethu dros ereill hefyd. Disgwylir

i mi fod yn bresennol yn enau dros yr holl gynulleidfa fawr hon, a gwneyd cais er amlygu iddynt hwy weithrediadau eich mynweasu chwi tuag atynt, a hyn yn eich gwdd chwi. Dymunaf gan hyn eich hynawsedd, a'ch oyd-ddygriad & mi ar yr achlysur newydd hwn; ac os dywedaf ddim y dymunasech i mi beidio, neu os attaliwyf ddim a ddymunasech iddo gael ei adrodd, erfyniaf i chwi edrych dros hyn, a maddeu i mi bob ffaeidd.

Bellach trof at y ddau frawd. Ni ellais foddwl am un cynyng cymmwyssach i ddynod teimladau y gynulleidfa hon, yn gystal â'r eiddo fy hun, ac i gyfateb i'ch amgylchiad neillduol chwithau, na'ch annog i efelychu yr Apostol Paul, pan ddaeth y brodyr i'w gyfarfod hyd Appii-forum a'r tair tafarn, sef, *'Diolech i Dduw, a chymmeryd gysur.'* Annogwyf chwithau, fy mrodyr, i wneyd yr un fath.

Yr oedd gan yr Apostol achosion lawer i ddiolch i Dduw a chymmeryd gysur. Torodd y llong arno, (yr hyn, gobeithiaf, na ddwygwydd i chwi), ac etto diangasai yn fyw; cawsai ffaith yn ugwlg y pen Cadben, pan y mynasai y milwyr ei ladd—achubasid ei fywyd rhag effeithiau gwenwynig y wiber yn Melita—derbyniasai garedigrwydd ar law Publius, penaeith yr ynys, a pharchasid ei llawer o urddas—daethai bellach i Appii-forum; a chyfarfu â brodyr. Wedi bod amser maith yn nghanol milwyr creulawn, a barbariaid anwar, yr oedd cyfarfod â brodyr yn foddol i loni ei yspryd a dadebru ei galon; ac *'Efe a ddiolchodd i Dduw, a chymmerodd gysur.'* Annogwn chwithau, fy mrodyr anwyl, i ddiolch i Dduw a chymmeryd gysur.

1. *Am nad ydych yn cael eich alltudio o'ch gwlad am droseddu ei chyfreithiau.* Llauer a anwyd yn yr un deyrnas a chwithau, a sagwyd mor dyner a chwithau, sydd yn awr wedi eu chwydu allan o'u gwlad, o achos erchyllidra eu troseddiadau. Ni adawai dialled iddynt drigiannu yn eu bro eu hunain. Yr oedd cyfiawnder, a threfn gwladol, yn gofyn glanhau y tir, oddiwrth y sorod hyn, & gysgub alltudiath. Yr ydych chwithau yn gadael eich gwlad, nid am eich oes, gobeithiwn, nag am bedair blynedd ar ddeg, nag ychwaith am saith mlynedd—nid o gorp arnoch chwi, ond o gariad at Gymry y Gorllewin—nid i esmwythan ar y wlad hon, ond er lloni y wlad hono. Nid o achos eich drwg chwi, ond o achos efengyl yr Iesu. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur. Pabam chwi? Nid eich daioni naturiol chwi, na'ch rhinweddau, a barodd y gwahaniaeth. Rhoddwch y diolch i'r hwn y perthyna—addfwch yn rhwydd y ffynonell fawr y deilliodd eich rhagoriaeth chwi o honi. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

2. *Am nad ydych yn gadael eich gwlad oblegid gwasgufuon amgylchiadol.* Nid ne-

wyn yn y tir sydd yn eich gyru chwi o'ch gwlad. Gwnaeth hyn i Jacob fyned i'r Aipht, ac Elimelech fyned i wlad Moab. Bu gorffod i llawus, mewn llawer oes, grwydro o wlad i wlad, oblegid tlodi a gorthrymder. Nid felly chwi. Edrychwch ar y Gwyddelod llwydion sydd yn heidio o wlad eu genedigathaeth, yn siâl eu gweld—yn gario i'w eu gwisg;—eu teuluocdd yn fawr, a'u meddiannau yn fychain, heb gysur yn y byd hwn, ac heb obaith da (mae lle i ofni) erbyn y byd a ddaw. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

3. *Am na erlidir chwi o'ch gwlad gan or-thram creulawn erledigaeth.* Gorfa i lawer o'n tadau gilio o'u cynnefin, oblegid eu hymild gan gŵn gwaeddyd; i.e. rhai nad oedd y byd ddim yn deilwng o bonnynt, a giwdrasant cyn hyn mewn crwyn deifad, a chrwyn geir; yn ddi-ddym, yn gystuddiol, yn ddirwg eu cyflwr, yn crwydro mewn anialwch a mynyddoedd, a thyllau, ac eogfeydd y ddaear. Gorfa ar lawer o enwogion yr Eglwys gilio i'r gorllewin—i'r wlad yr ydych chwi yn gwynebu arml yn awr, oddi ar ffordd eu heridwyl. Etto, nid erledigaeth sydd yn eich gwtio chwi o'ch bro. Diolchwch i Dduw. Gwir, pe eich herlidiasid chwi, y buasai genych achos diolch. Diolchodd yr Apostolion am eu cyflwr yn deilwng i ddyoddef er mwyn enw Crist. Etto, dylem ddiolch fod yr Eglwys yn cael llonydd o ran erledigaeth. A hyderwn, na chaiff yspryd erlid byth ei rwyg, tra y ceidw Duw yspryd cenhadol yn ei Eglwys. Diolchwch, mai brodyr sydd yn eich gwahodd, a brodyr sydd yn eich anfon. Brodyr sydd o'ch ol, a brodyr sydd o'ch blaen chwi. Wynebau sirol yn eich hebrwng i'r llong, a wynebau sirol yn eich cyrebu allan. Brodyr yn gweddio drosoch yma, a brodyr yn eich croesawu yno. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

4. *Am nad ydych yn anturio taith mor bell, ac i beryglon môr o thir o awydd i'r byd hwn.* Nid masnachwyr ydych chwi, ond efengylwyr. Nid ymgaiswyr golud, ond cenhadon yr Eglwys, Nid gwasanaethwyr mammon, ond 'gweision y Duw byr, y rhai sydd yn mynegi ffordd iachawdriaeth. Mae eich cais chwi yn uwch, a'ch neges chwi yn aurhydeddusach. Ceisio llehad llaweroedd, fel y byddent gadwedig. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

5. *Am nad ydych yn ffioi o'nydd yr Arglwydd.* Pe cilio i'r America y buasoch wedi gwadu eich Arglwydd, wedi deserto ei fyddin, ac yn diange rhag cywilydd o'r wlad, ni alwaswn arnoch i ddiolch, nac i ymgysuro. Ciliodd Jonah i Tarsus, yn hytrach nag ufuddhau i air yr Arglwydd. Chwyrodd y gwynt, a chuchiodd y môr. Dygwyr ef i oedre y mynyddoedd, ymglmodd yr heog am ei ben—y dyfroedd a'u hamgylchasant hyd yr enaid, a pharwyd iddo ef waeddi o fol uffern. Pe ceisnu ar achos

Daw y buasech chwithau, yn y sordaieth disgwyliaswn i'r *agerdd* eich *scaldio*, neu i'r tân eich ysu—i'r dymnestl eich dryllio, neu i'r dwfr eich boddi; disgwyliaswn i chwi fod yn ysglyfaeth i'r elfennau digofus, ac yn ymborth i'r ymlusgiaid gwangus yn nghanol y môr. Melldith ac nid bendith a fuasai rhan eich phiol. Aeth Cain o wydd yr Arglwydd i dir Nod, i adeilladu dinas; ond nid heb ei nodi gan anfoddlonrwydd y Goruchaf. A dynion wedi eich *markio* a fuasech chwithau, er croesi y weilgi fawr, er i chwi ddiiflawn o'n golwg ni yn nhir y gorllewin pell, pe tynasech Dduw yn eich pen, trwy fradychu ei achos, a sarhau ei enw ef.

Yr oedd yr Apostol yma yn llygadu ar yr *hyn* a aeth *heibio*, a'r *hyn* oedd *etto* i *ddyfod*—gwnaeth y naill gyda *diolch*, a'r llall gyda *chysur*. Gwnewch chwithau, fy mrod-yr, yr un modd. Edrychwch yn ol, cewch achos diolch bob cam. Cofiwch ddyddiau mebyd ac ieuengctyd, tuag ardaloedd Llan-sanan a Dinbych; beth ond trugaredd a'ch cychlynnodd o amgylch. Meddyliwch am ddechreuad eich crofdd, a chychwyniad eich gweinidogaeth. Trowch eich golwg ar Siroodd Cymru, yr Amwythig a Lerpwl, maes eich gweinidogaeth, a ohewch ddigon o achosion diolch—cewch achlysuron mynych, mynych, i godi eich Ebenezer, a dywedyd, 'Hyd yma y cynnorthwyodd yr Arglwydd nyni.' Pa lwfrdra bynag a deimlasoch ynoch eich hunain; pa leagedd, neu gamwedd bynag a gawsoch yn eich mynwesau, neu yn eich camrau; yn *Nau*, ni chawsoch ond achosion diolch i thestynau mawl. Doethineb anfaeledig, gofal manwl, a thrugaredd dibrin a fu yn arolygu, ac yn ysgrgi yr holl orchwyliaethau. Wedi edrych yn ol a diolch, edrychwch yn mlaen a chymmerwch gysur. Byddwch gysurus wrth groesi y môr, ac ar frigau y tonau; byddwch gysurus wrth laniau ar dir y gorllewin. Er gadael teulu hof a chartref clyd, byddwch gysurus. With gynniwair y wlad faith hono o fan i fan, y mae a'ch cysura chwi, sef Duw. Na lwfrhewch wrth hau yr had da, cewch sedd mewn gorfoledd. Cymmerwch gysur wrth droi yn ol i'ch gwlad. Bydd yr adnewid yr un yn ei grym, ac yn ei blas. 'Ni'ith lwy-adauaf chwaith.' Cymmerwch gysur,

1. *Duw sydd yn llywodraethu.* Efe bla'r deyrnas. 'Mae y gwynt ystormus yn gwnethwr ei air ef.' Mae y môr mawr llydan, a'r ymlusgiaid dirfedd sydd ynddo, oill yn weision eich Arglwydd chwi—oill yn eiddo eich Tad chwi. Cymmerwch gysur,

2. *Mae ei ofal yn anfeidrwl fanol.* Mae hyd yn nod eich gwallt yn gyfrifedig oll. Mae llawer blewyn o'ch penau chwi eich dau, wedi syrthio i'r ddaear; nid oes llawer yn ychwaneg wedi eu gadael: oud er llefed y nifer, ac er brithed ei llw, etto mae yn gyfrifedig oll. Cymmerwch gysur,

3. *Mae saint Duw yn gweddio.* Pa beth na wna Duw pan y cytuna ei bobl i weddio. Attaliodd Joshua yr haul a'r lleuad yn eu gyrfa trwy weddio. Agorwyd carcharau, ac iachawyd clefydau trwy weddio. Byddwch chwithau siriol, mae y saint yn gweddio,—miloedd o rai hof gan Dduw glywed eu cri, a chymmeradwy ganddo eu personau, sydd wedi cytuno i alw yn eich achos chwi, am amddiffyn eich bywydau, am gynnal eich meddyliau, am lwyddo eich bynt, am noddi eich teuluoedd, ac am eich dychwelyd drachefn i'w nodd hedd. Cymmerwch gysur,

4. *Er newid eich gwlad, ni raid newid eich testyn.* 'Iesu Grist, a hwnw wedi oi groeshoelio.' Tâl yr un efengyl lldynt hwy yn yr America ac i ninnau. Iê, ni thâl yr un arall. Bydd y wlad, mae yn wir, yn estronol, a'r gwynebau yn ddeyithr, etto, yr un efengyl. Mae ei gwirioneddau hi yn gymmwys i bob hinsawdd, yn addas i bob cyflwr, yn angenrheidiol ar bob cenedl. Cymmerwch gysur.

5. *Tir Emmanuel yn yr America.* Rhoddwyd iddo bob awdurdod yn y nefoedd i'r ddaear, awdurdod ar bob cnawd. Cysegwyd ganddo bob gwlad. Mae gan ei weision anfonedig ef hawl i'r *holl fydd*, a phregethu yr efengyl i bob creador. Mae gan yr Iesu bobl lawer yn y wlad hono. Defaid ereill y bydd raid eu cyrchu. Boddhaol gan Fab Duw ydyw pob oais ar helaethu terfynau ei deyrnas—pob ymgeniad ardreiddio yn mhellaach bellach i froydd gwylltion ac anwar y byd, gan efengylu i'r rhai sydd yn trigo ar y ddaear. Na lwfrhewch, fy mrodyr, mae eich dyben yn hyn yn unol âg ewyllys yr Iesu.

Yr ydym yn hyderus iawn yn gobeithio y cewch gyfeusdra, ac y teimlwch awydd ar eich tiriad i'r America i gofio y cynyng a roddir i chwi heno. Nid iau drom fydd genych, diolch i Dduw am ei nawdd a'i amddiffyn. Wedi darffo i chwi ymdaith trwy wahanol sefyllfaoedd Cymreig y wlad fawr hono, y bydd y cynyng yn ei bryd, ac yn ei flas, yn New York, cyn byrddio o honoch y llong, ar eich dychweliad. Ac ni a edrychwn yn mlaen, at ryw adeg, cyu y ganaf nesaf, os da gan yr Arglwydd, pryd y cawn oll ddiolch gyda chwi i'w dau, wedi trio o honoch yn mroydd tawel eich genedigol wlad.

Mae y cyfieithiad Saesonaeg yn darllen, '*Efe a ddiolchodd i Dduw, ac a ymwroddodd.*' Gwnewch chwithau felly, fy anwyl frodyr, Ymwrolwch, ym, adarnhewch, mae i chwi beryglon ar y mor ac ar y tir; peryglon oddiwrth dân ac awyr; oddiwrth dymnestloedd a hinsoddau; oddiwrth ddynion anhywaith, a chythreuliaid creulawn. Etto, ymwrolwch. Duw yw eich uoddfa. Mwy yw yr hwn sydd gyda chwi, nag sydd yn eich erbyn.

Rhoddwch y diolch i gyd i Dduw, a chewch y cysur i gyd i chwi eich hunain.

Agwedd ddiolchgar yw agwedd gysurus. Na warafunwch y diolch iddo ef, ac ni warafun yntau y cysur i chwithau. Diolchwch, addef eich dybeniad ar Dduw yw hyn. Diolchwch, cyffesiad o'ch hannheil-yngdod eich hunain yw hyn. Diolchwch, addefiad o'ch rhwymedigaethau iddo yw hyn. Gogoneddir ef trwy hyn; ac mor wir ag i Dduw gael yr enw, cewch chwithau y cysur. Ac Oh! mor rhyfedd ydyw, fod gogoniant Duw a'n cysur nianau yn gyson a'u gilydd.

Cyn tewi, galwaf i'ch cof, ac i gol fy hun, a'r gynulleidfâ hon, ddiwedd ein pererindod yn y byd. Pryd hyn, wedi ein holl grwydradau yn yr anialwch, ar gyffiniau y byd mawr, cawn adolygu yr holl daith, a chofio yr holl ffordd y dygwyd ni. Pwy wyr na themlwn ar ein calon ddiolch i Dduw, a chymmyrd cysur? Y daith wedi ei gorphen—yr yrfa wedi ei rhedeg—y ffordd wedi ei gorphen. Pwy wyr nad diolch i Dduw fydd yn llenwi ein mynweau. Adeg ryfedd fydd diwedd yr oes, a gorpheniad ein tymmor i ddiolch ac ymgysuro. Lle rhyfedd fydd min yr Ior-ddonen i godi Ebenezer! 'Yr hwn a'm porthodd i hyd y dydd hwn,' medd Jacob, ychydig cyn marw. Hyd y dydd hwn! Bydded y dydd hwn yn ddydd diolch i Dduw, ac yn ddydd cysur i ninnau. Bydd ein diolch yno yn fwy gwresog, a'n cysur yno yn fwy digymmysg. Iddo ef y byddo y diolch dros yr holl genedlaethau, hyd yn oes oesoedd. Amen.

Y SENEDD YMERODROL

Ty yr Arglwyddi.—Yn mhllith yr amrai Ysgrifau a ddygwyd o flaen y Senedd er pan gyhoeddassom ein Rhifyn diweddfar yr oedd y rhai canlydol:—

Ysgrif Corphoriaethau yr Iwerddon.—Mae yr Ysgrif hon wedi passio Tŷ y Cyffredin dair gwaith: ond pan ddygwyd hi o flaen Tŷ yr Arglwyddi, codai Arglwydd Lyndhurst i fynu i gynyg cyfnewidiad ynddi, sof fod hawl i bleidleisio yn cael ei gyfyngu i rai sydd yn talu £10 o ardreth ac nid £8 ond dywedai yr Arglwydd Melbourne, mai unig amcan y cynnygiad hwn oedd ceisio drysu yr Ysgrif, ac oedi ei gweithrediad yn gwbl; er hyn passwyd y cynnygiad.

Ty y Cyffredin, Awt 5.—Yr Ysgrif fwyaf pwyais a ddygwyd o flaen Tŷ y Cyffredin, ydodd Cynnygiad Mr. Fielden, am ddileu y Trethi ar Nwyddau angenrheidiol, a'u gosod ar Eiddo a Meddiannau. — Mr. Fielden a gynnigai fod y drem ar hops, brag, sebon, siwgr, tê, coffi, ymenyn, caws, ŷd, sidan, crwyn, papur, &c. &c. yr hyn sydd yn gwnethur y swm 17,614,543 o bunnau, i gael ei dileu, a threthi ar eiddo i gael eu rhoddi yn ei lle. 'Rhaid,' ebe fe, 'i'r Ty hwn roddi clust i sefain y bobl. A ydyw hyn yn gyfiawnder a'r llafurwr truan, fod yn rhaid iddo ef dalu hanner yr hyn

a ennillai ef a'i deulu yn drethi ar yr hyn y mae ei natur yn ddywedid fod yn rhaid iddo eu cael? Yn ol y cyfrif a roddwyd o flaen y Tŷ yn ddiweddar am y fwyddyn yn diwedd Ion. 5, 1839, yr oedd y Trethi hyn fel y canlyn:—Brag 4,932,060; hops 302,906; sebon 810,813; canwyllau a gwer 183,669; glo o'r môr 7,632; siwgr a molasses 4,893,684; te 3,362,035; coffi 684,979; ymenyn 251,665; caws 113,907; currauts, &c. 300,828; ŷd 186,700; gwlan 725,445; sidan 254,874; crwyn 61,748, a phapur 541,788. Mae cyfiawnder a dynoliaeth yn galw am ddiddymiad y drefn hon yn faen, a chodi y cyllid o hyn allan trwy dreth ar eiddo.'—Collwyd yr Ysgrif trwy fwyafach o 58 i 15.

AMRYWIAETHAU.

MARWOLAETH DDISYMMWTH.—Yn Llan-gesni, ar ddydd Sabbath, Gorphenaf 7, cafodd Mary Hughes, priod Thomas Hughes, wys i ymddangos ger bron gorsedd Duw, heb y rhybudd lleiaf. Yr oedd Thomas Hughes yn yr odfa ddau o'r gloch, a phan y daeth i'r tŷ, yr oedd ei wraig yn eistedd ar y gwely, ac yn chwarae â'i baban naw mis oed. Gofynnodd iddo, 'A oedd odfa yn yr hwyr?' Pan yr atebodd, 'Fod.' Dywedodd hithau, 'Af finnan i'r odfa heno.' Ar hyn, gyda bod y gair o'i genan, syrthiodd, a bu farw yn y fan! Cychwyd meddyg i'w hystefell yn ddioced, ond ofer fu ei ddysodiad, yr oedd ei henaid wedi myned na ddychwel mwy hyd ddydd yr adgyfodiad.

Dydd Mercher canlynol, claddwyd ei rhan farwol, lle yr crys nes cano yr udgorn, ac y bloeddia Barnwr byw a meirw, 'Deffrowch, a chenwech breswylwyr y llwch. 'O na baent ddoethion, na ddeallent hyn, ac nad ystyrient eu diwedd,' CAWR GWAN.

CLADDEDIGAETH DIRWESTOL.—Ar y 23 o Fai, bu farw Hannah, gwraig y Parch. Moses Jones, Ysgoldy, plwyf Llangybi, Swydd Gaernarfon. Dioddefodd gystudd blin am lawer o flynyddoedd. Er nas gallai symud llaw na throed heb gymorth, eiddoedd ei chystudd trwm yn amyneddgar a siriol. Er nas gallai gymmwl ei chodi y waleu i geryddu ei phlant, eiddo cydnabyddid ei hawdurdad gan ei rhai bach lluosog tu hwnt i newmwr fam iach.

Teimlir galar dwys ar ei hol gan ei ger a'i ddeg amddifaid. Mae genym le i gred, pan ei gwelom y tro nesaf, y bydd ei chorff yn ddigon cryf i ddal 'tragwyddol bys gogoniant.' Traddodwyd ei phregeth angelldol gan y Parch. Griffith Hughes, Edeyrn, oddiar Act. 13. 36.

Hebryngwyd ei gweddillion trangoedig i fynwent Llangybi, gan dyfa llusocach nag arferol o'r cymryddogion. Daeth Ddwestwyr ardal yr Ysgoldy (yn ol ei ddiwedd) a'r faner Ddirwestol wedi ei gwtu i du, yn briodol i'r achlysur praddidol a gladdu mam i ddeg o blant seolog i Ddwestwyr.

west. O flaen y faner, cerddai tri o Breg-
ethwyr, ar eu hol y Cantorion, yna yr elor,
ac yn olaf, y perthynasau a'r cymmydog-
ion yn gyffredinol. Cenid yr holl ffordd
am oddeutu dwy filltir. Y Caniadau oedd-
ynt briodol i'r amgylchiadau galarus. Mae
lle cryf i farnu oddiwrth deimladau y gym-
mydogaeth, er mai hwn oedd y cynheb-
rwing Dirwestol cyntaf yn Llangybi, mai
nid hwn fydd yr olaf R. H.

PRIODWYD,

Mai 24, 1839, yn Nghapel yr Annibynwyr,
Birmingham, gan y Parch. J. A. James,
Gweinidog y lle, ac yn mhresennoldeb y
Cofrestrydd, y Parch. Edw. Price, Gwein-
idog perthynol i'r Trefnyddion Calfinaidd,
a Mrs. Mary Edwards, ill dau o'r def
uchod. T. R.

MARWOLAETHAU.

MEHEFIN 2, yn 67 mlwydd oed, Mr. John
Jones, Tollborth Glyndyfrdwy, ger Corwen,

Swydd Feirlonydd. Bu dros 40 mlwydd yn
aelod, a thros 20 mlynedd yn henadur, gyd
a'r Methodistiaid Calfinaidd, ac yn fydd-
lon yn yr holl dy.

Mehefin 26, yn 67 mlwydd oed, wedi hir
gystudd, Mary, priod y diweddar Mr. E
Simon, Gellifor. Bu yn aelod fyddlon a
diofid o Eglwys y Methodistiaid Calfinaidd
yn y Dyffryn a'r Gellifor am 52 o flynydd-
oedd. Yr alar-nad ar ei hol yw, 'Collasom
fani yn Israel.'

Gorphenaf 5, yn 67 mlwydd oed, wedi byr
gystudd, Mr. John Pulford, Treuddyn, ger-
llaw y Wyddgrug. Bu yn fyddlon a di-
wyd fel aelod o'r Trefnyddion Calfinaidd
am amryw flynyddau. Ei ddiwedd oedd
dangnefedd.

Yn ddiweddar, Mr. Thomas Phillips,
Grocer, Pentre'r felin, Gwrecsam, yn 66
mlwydd oed, ac aelod hardd o'r Methodist-
iaid Calfinaidd yn y lle uchod. Wedi byr
iawn rybydd, diangodd o fyd o ofidiau, yn
ol pob arwyddion, i lawenydd ei Arglwydd.

BARDDONIARTH.

GALAREB

*Am Mr. ROBERT ROBERTS, Henuriad Eg-
lwys y Trefnyddion Calfinaidd yn Aber-
gele, Swydd Idinbych.*

Taist arwyddion o drallodion,
'Nawr yn mynydd Sion* ey!
Pa'm y gwisgir yr areithle,
(Arwydd dwys) a gorchuddu d?
Gwylwyr Sion, d'wedwch i ni,
Beth yw'ch cyni 'nawr a'ch cur?
A fu angen yn eich tire d?
Gyda' hynod oergledd dur?

Ateb y Gwylwyr,

Do, ysywaeth, i'r frawdoliaeth
Mawr yr alaeth yma roes;
Dwyn o'r gwersyll flaenor gwrol,
A defnyddiol yn ei oes:
O! pa offd, cwympo cedrwyd d!
A gudael gwanwydd gyda'r gwaith;
Gwelir ol y dyrnod gerwin
Ar y fyddin amser maith.

Robert Roberts fu'n llafurus,
Hynod ddawnus yn ei ddydd;
Ac o'i farw wr dychlynaidd,
Sion yn iselaidd sydd:
Bu fel Dafydd yn ewyllysgar,
Ffyddlon ddarpar at d' Dduw;
Ac o hyd y mwyaf fyddlon,
Trwy ryw foddion, tra fu fyw.

Bu'n gofiedydd a gwylliedydd,
Do, a llywydd i'r holl waith;

* Enw capel y Trefnyddion Calfinaidd
yn Abergele.

Ac ni ddarfu, er ei dderchafu,
Byth wag ymorehestru chwaith;
Yn ei swydd bu'n wyliadwrus,
Hynod iawn ofalus fu;
Cyfiawn hefyd ar bob adeg
Eitha' teg yn ngwaith y tŷ.

Doeth olygwr, call reolwr,
Oedd, a threfnwr gwyth wrth raid;
Cymmedrolwr cymdeithasau
Oedd yn ddiau'r gorau gaid:
Wrth in' gofio'r ragoniaethau
Rhyw alaethau wrthym lŷn,
Nes bo'n peri i ni ammau,
I lenwi'i swyddau, a oes un?

Ah! swyddogion Mynydd Sion,
Mae'ch gofidion yma'n fawr;
Cyddymdeimlir a'ch trallodau,
A'ch cystuddiau anoleu'n awr:
Cawsoch golled am gyd-weithiwr,
Aeth i'r pentwr, cuddiwr caeth;
Ac o'r achos, dirfawr dristwch,
Iwch' ac annyddanwch ddaeth.

Er i'oh golli'ch cyd-fugeilydd,
Callaidd, a golygydd clau,
Na foed i chwi ddigaloni,
Ofer hont, na llwfrhau;
Byddwch lew, ac ymwrolwch,
Ac ymnerthwch yn Nuw nef,
Mae'ch digonedd, ydyw'n berffaith
I hyn o waith o hono ef.

Bu farw Moses, fyddlawn flaenor,
Fu am dymmor yn ei dŷ,
Pwy a arwain Israel ei wlan
Tu'u'n ffrwythlawn Ganaan gu?

I Josua'r ymddiriedwyd,
E ddywedwyd yn ddiwad,
Y gwnas iddynt etifeddu,
Y fro gu, oludog wlad.

A rhoed iddo rymus gordial,
Yn yr anial mawr ei wrea,
A fu iddo yn gynnalïaeth,
A chyfunïaeth gwyfach les :
'Fel bum gyda'm gwas llarieiddïaf,
Gyda thithau, e fyddaf fi ;'
Ac yn mhellach "ni'th wrthodaf,
'A byth ni'th adawaf di.'

Mae i'r Eglwys ddygn driatyd
Am ei symud ef o'i swydd ;
Tardd o'n dwyfron ochoneiddion,
A rhed dagrau heilltion rhwydd
Dros ein gruddiau am ein Bugail,
Dirus arall dros ei wŷn !
Belochiau gweiniad trallodedig
Wna't'n nodedig ddiiddig ddwyn.

Tangnefeddwr fu i'r Eglwys,
O mor gymmws, wiwlwys wedd ;
Pan y torai cas anghydfod
Gwnai yn hynod adfer hedd :
Gwel'd ei frodyr mewn hyfrydiad,
Oll yn nghariad yn byw 'nghyd,
Oedd f'w enaid yn ddyddanwch,
A hyfrydwch pena'i fryd.

Tangnefeddus yn ei ardal,
A diddïal ydoedd e,
Yn ei holl fasnachawl achos,
Ydoedd agos iawn f'w le ;
Ef ni fynai, er ei elaoes
Un anwiw-groes annheg ran ;
Byth ni charai ef orfaelw,
Nychu, chwaith na gwasgu'r gwan.

Mwy na hyny, cynnorthwyai,
A chyfrana'i'n wyfach rawd ;
O ! pa gymmaint y cawn hanes
Wnaeth o les i wan a thlawd ;
Llawer sydd yn isel galon,
Heddyw'n cwyno'n ddinaoad,
Iddynt golli cyfaill rhadlon,
Iê, a thirion frawd a thad.

Lletygarwch oedd ei sirol
Ddewis beth, hyfrydol frain,
A chael gweini i gyfreidiau,
Rhai mewn awyddau 'mhlith y saint :
Gweinidogion De a Gogledd,
Gofiant yr ymgeledd gu
A dderbyniwyd yn groesawus,
Hynod weddus yn ei dŷ.

Hithau'i biol fu yn hynod,
Do, a pharod burholl wedd,
Yn cydwas'naethu i angenion,
Amryw o genhadon hodd ;
Maele hono gynt o Sunem
Parotoai hithau'n wiw,
Ni hystafell ar bob adeg,
Yn oreudeg i 'w'r Duw.'

Maele Dorcas bu'n ymroddgar,
Elusengar at y saint ;

Gwnenthar gwisgoedd a'u cyfrann,
Ymhyfrydu wna'i frain ;
Ni hyderwn mai cael gorphwys,
Tawel yn Mharadwys fry
Mae hi oddiwrth ei llafur,
Mewn mwynhad o'r cysur cu.

Clywaf etto denlu'n cwyno,
Ac yn teimlo am eu tad ;
Teulu'r ysgol wiw Sabbathawl,
Y radlonaf unawl sad,
Lle bu'n gweithio mewn diddigrwydd
Dros ei Arglwydd, rhoddwr hedd,
A bu iddi'n dadmaeth serchog,
Hynod fywiog, hyd ei fedd.

Athraw oedd, a llywodraethwr,
Arolygwr, goren'i lwydd ;
Yr awdurdod gal'i yn gyflawn,
Eitioes iawn wrth weini'i swydd ;
Wrth in' adrodd ei radorïaeth,
Mae ein hiraeth yn trymhau,
Gan na feddwn neb o'i gyfryw,
Sef, o'i ddoniau clodwiw clau.

Er mor anhawdd, ymattaliaf,
Ac ni chwinaf mwyach air ;
Mae ein cyfaill wedi gorphen,
Gorphen goddef pob rhyw bair ;
'Fel diolchaf' ca'dd ei gychwyn,
O'r Aipht, a'i dygn galed waith,
Ac ei arwain hyd y diwedd,
Diwedd, diwedd pen ei daith.

Nid cyhoeddi't mae ef heddyw
Am ddysfodiad unrhyw was,
I hysbysu i drueiniaid
Ollud llawn esengyl gras ;
Ond cyhoeddi g'da'r dyfua
Sydd ar fryniau Gwynfa fry,
Yn cydblethu'n heur-beroriaeth,
'Iachawdwriaeth i'n Duw ni.'

Er ein tristwch a'n holl waeledd,
Hyn yn llwyradd fyddo'n llef,—
'Yn ei le rhoed Duw fugeiliaid,
Bortho'i ddefaid gwanaidd ef ;'
Rho'ist addewid iawn i'th Eglwys,
Dened tymp ei chynnwys gwïw,
Dywed etto, er ein drygan,
'Myfi yn ddiau yw dy Dduw.'

MONTEICOLA.

* Yn y Cyfarfod Eglwysaig diweddaf y bu ef ynddo, digwyddodd mai efe oedd yn dechreu y moddion : ac ar weddi, bwriedd olwg ar ystod ei oes grefyddol, (fel yr oedd yn chwannog i wneyd) a diolchaf yn wrosg rhyfeddol am ei 'gychwyn o'r Aipht, ac am yr arwain trwy yr anialwch.' Yna torodd allan i lefain, 'hyd y diwedd bell-ach,' gan adrodd yr un geiriau amryw weithiau dros-odd, a'i yspwyd yn hynod o dodeddig, fel y mae rhai o honora yn cofio yn dda.

† Yr oedd ef yn gyhoeddwr rhagorol, hi y tyatia rhai y dydd heddyw na chlywodd ei gyffelyb.

Y DRYSORFA.

RHIF. CVI.]

HYDREF, 1839.

[LLYFR IX.

COFIANT

AM Y DIWEDDAR JOHN MORGAN, YSW. MEDDYG; YR HWN A FU FARW
MEHEFIN 25, 1839, YN Y 60 FLWYDDYN O'I OEDRAN.

BARCHEDIG FRAWB.—Yr wyf fi, gyda llawer ereill, yn ddiolchgar iawn i chwi am argraffu Cofianta Marwnad y diweddar George Williams, o Dŷ Ddewi, yn y Drysorfa am y mis Gorphenaf. Trwy law y gwr uchod, Mr. Morgan, yr hwn oedd gyfaill anwyl iawn i Mr. G. Williams, y derbyniais beth o'r defnyddiau at y Cofiant hwnw, i'w talfyru a'u trefnu i'r Drysorfa; yr oedd hyny ddwydd Llun y Pasc diweddaff, yn ein Cylarod Blynnyddawl; ac ychydig a feddyliai Mr. Morgan a minnau, na neb arall yn wir, mai y dydd hwnw oedd yr olaf iddo ef allu myned allan i fwynhan moddion grasrwyach, canys yr oedd mor iach ag arferol y dydd hwnw.

Y dynion a garasant Dduw a'i bobl, ac a wnaethant ddaioni i achos Duw a'i bobl yn eu hoes, dylai bod rhyw sylw coffhaol am danynt mewn argraff ar ol eu marw, er na buont bregethwyr cyhoeddus na blaenoriaid Eglwysig: am hyny deisyfais am i'r crybwylliad byr a ganlyn gael lle etto yn eich Drysorfa, er côf am ŵr teilwng iawn, a chyfaill anwyl iawn i mi o'i febyd ef a minnau. Yr oeddyd bron yr un oed, wedi ein magu yn yr un plwyf, yn ysgolheigion yn yr un ysgol; ac wedi hir a phell absenoldeb oddiwrth ein gilydd, daethom yn gymmydogion drachefn yn Llundain am y 17 mlynedd diweddaff.

Ganed Mr. Morgan ryw bryd yn Mawrth, 1780, (pan oeddwn i yn wyth mis oed) mewn pentref bychan a elwir Talyarn, ar lan Aeron, yn Ngheredigion. Efe oedd yr hynaf o chwech o blant i'w rieni, ac er nad oedd ei dad ond Saer Coed cyffredin, etto ymdrechodd yn ganmoladwy iawn i roddi dysgeidiaeth dda i'w feibion oll, (tri o hon ynt) fel yr aeth dan yn seddygon, a'r llall yn offeiriad.

John, gwrthddrych y Cofiant hwn a ddysgodd yr alwedigaeth feddygol gyda'r diweddar Mr. Edwards, o Abermeyrig; lle hefyd yr ymunodd efe â'r Eglwys, dan ofal y diweddar enwog, a'r Parch. Thomas Gray, yr hwn mae ei glod yn yr holl Eglwysi, a'i goffadwriaeth yn fendigedig byth!

Gwedi gorphen ei flynyddoedd dysgu, a myned trwy yr Ysbyttai, yn Llundain, yn ol y drefn i feddygon ieuainc, ac yn anrhydeddus iddo ei hun; sefydlodd Mr. Morgan yn y Castell Newydd yn Em-lun, fel cynnorthwywr i feddyg enwog yn y lle hwnw; yn o'r enw Morgans hefyd, ac ŵyr o du ei fam i'r Parch. Daniel Rowlands, gynt o Langeitho. Yno priodwyd Mr. John Morgan â Miss Morgans, chwaer ei feistr, ac wyres yr un modd i'r hên Mr. Rowlands uchod.

Yn fuan ar ol eu priodi, symudodd Mr. Morgan a'i wraig i Dŷ Ddewi, yn Swydd Benfro; ac mae yn bur amlwg mai symudiad yn ol meddwl Duw, a threfu ei ragluniaeth ef oedd hwn. Daeth Mr. Morgan yn fuan i barch ac enwogrwydd mawr drwy yr holl wlad hono, ac odid y bu feddyg erioed yn Nghymru yn uwch ei gymmeriad, nac yn helaethach ei ymarferiad. Yr oedd ef yn deilwng o hyn oll, nid yn unig am ei fedrusrwydd meddygol, ond hefyd o herwydd ei ymddygiad Cristionogol, addfwyn a boneddigaidd, tuag at bob dyn, a phob graddau o ddynion; yn y bythod gwaelf, ac yn y palasau gwychaf, nid oedd neb mor gymmeradwy a Mr. Morgan fel meddyg. Clywais ef yn dywedyd y byddai yn dwyn 300 o fabanod i'r byd bob blwyddyn, y naill flwyddyn gyda'r llall, tra bu yn aros yn Swydd Benfro, yr hyn oedd lawer iawn mewn gwlad felly.

Affraid dywedyd bod ei amgylch-iaidau yn gwellhan gyda chymmaint. o

ymarferiad. Yr oedd ef â'i briod yn aelodau o Eglwys y Trefnyddion Cal-finaidd yn Nhŷ Ddewi, a gwyllawer-oedd o hen bregethwyr teithiol y corph, bod eu tŷ hwynt yn agored yn wastad i dderbyn y cyfryw, ac i'w lleltya yn gy-surus pan yn Nhŷ Ddewi y nos.

Tua dechreu trigiad Mr. Morgan yn y lle uchod, dygodd ei frawd ieuangach nag ef i fynu i'r alwedigaeth feddygol; yr hwn wedi hyny a ymsefydlodd yn Llundain, ac a ddaeth i ymarferiad mawr, ac i feddiannan lawer. Y gwr hwn, wrth ystyried bod ei frawd â'i addysgydd yn tynu mewn oed, ac yn llafurio yn galed ar bob hin, ddydd a nos, a hyny ar hyd y wlad eang a noeth, a geisiodd ganddo ddyfod ato ef i Lun-dain, i gymmeryd *rhan* o'i alwedigaeth ef ar y dechreu, ac y *cuwl* yn mhen ychydig. Taffodd y cynnyg hwn Mr. Morgan i lawer o betrusder a chyfyng-gyngor am yn hir. Ni fynai ei gyfeill-ion lluosog yn Nyfed iddo ymadael ar gyfrif yn y byd, ac nis gwyddai yntau pa beth i'w wneyd. Pa fodd bynag, wedi hir, aml, a thuer wahoddiad ei frawd, penderfynodd wrando arno; a thua diwedd y flwyddyn 1822, symudodd ef â'i deulu, gwraig a chwech o blant i Lundain, gwedi bod yn Nhŷ Ddewi am 18 mlynedd. Yr oedd ei ymadawiad yn alar trwm i holl wlad Dyfed. Clywais ef â'i anwyl gyfaill George Williams yn dywedyd, eu bod ill dau yn wylo fel plant ar yddfau eu gilydd, pan oedd Mr. Morgan yn ymadael.

Tua hanner blwyddyn neu ragor wedi ei ymadawiad ef, yr aethym i y tro cyntaf erioed trwy Dyfed; a thrwy yr holl wlad hono ni chawn braiddd ddim ond fy holi am Mr. Morgan, a chwyno y golled fawr a gafodd y wlad oll o'i ymadawiad ef. Dywedai pawb, mai yr Arglwydd a wnaethai le Mr. Morgan yn Nyfed, ac eu bod yn ofni mai yn groes i feddwl yr Arglwydd yr ymadawodd efe. Nid oedd Mr. Morgan ei hun, (ac yn enwedig ei briod) heb ofni hyn hefyd; ond yn rhyw fodd ni fynai ef ddychwelyd, ac yn Llundain mae yn debyg yr oedd efe i orphen ei ddyddiau.

Bu ei frawd gystal â'i air, rhoes yr alwedigaeth i fynu iddo ef yn mhen ychydig, ar ryw ammodau, ac ymneill-duodd i gymmydogaeth arall; ond gwaelodd ei iechyd yn raddol, a bu farw tua 5 mlynedd yn ol. Tua blwyddyn a hanner yn ol, rhoddos Mr. Morgan

hefyd yr alwedigaeth i fynu i'w fab hynaf, ac ymneillduodd ychydig allan o'r dref; yn un peth er mwyn iechyd Mrs. Morgan, a chan feddwl ymarfer ychydig â'r gelfyddyd feddygol yn y gymmydogaeth boblogaidd a bonedd-igaidd lle yr oedd yn preswyllo; ond buan y symudwyd ef i fyd arall wedi ei fyned yno.

O herwydd natur ei alwedigaeth, a'r mynych alw am dano, hyd yn nod allan o'r tŷ addoliad, yr oedd yn rhy bell i Mr. Morgan allu dyfod yn gysson at ei frodyr crefyddol Cymreig yn y ddinas; etto, nid oedd neb mwy cys-son nag ef mewn Capel bychan sydd genym yn agos i'w hen breswylfa ef. Deuai yno yn wastad pan fyddai modd-ion yno, hyd yn nod o'r gymmydog-aeth bellenig y symudasai iddi; ac nid oedd neb parotach nag ef i gyn-northwyo ein holl achos, pan wnelid casgliadau yn y gwahanol fanau, heb-law cymmwynasau daionus ereill a wnai efe yn fynych i bregethwyr tlod-ion a ddeuent i'w gymmydogaeth, ac i'w dŷ ef. Dyn gwyllaidd oedd Mr. Morgan mewn lleoedd cyhoeddus, esgud i wrando, ond diog i lefaru; eithr yn nghymdeithas bersonol ei gyfeillion mwyafr mynwesol, ymddydd-anai lawer, yn rhydd a chyfeillgar iawn. Yr oedd yn hawdd gwybod fod ei galon ef gydag achos Duw; yr oedd llwyddiant yr achos yn llawenydd iddo ef, â'i aflwydd mewn rhyw beth, neu ryw fan, yn dristwch mawr i'w feddwl. Hoffai yn fawr ymddyddan am yr hen amserau da a welsai ar grefydd, ac am yr hen bregethwyr enwog a thanllyd a wrandawsai yn ngwlad ei enediggaeth; a charai yn fawr weled a chlywed ambell un cyffelyb iddynt yn sefyll ar y muriau yn y blynyddoedd marw-aidd hyn. Nid oedd dim yn gasach ganddo ef na dynion beilchion, cyn-henus, tra-arglwyddiaidd; a dynion dichellgar, cyfrwys, a rhagrithiol yn Eglwys Dduw. Gwr symyl a di-ddichell oedd ef ei hun, a dynion felly oedd ei gyfeillion anwylaf ef. Amryw flwyddoedd yn ol, yr oedd tyddyn go fawr i'w werthu yn ymyl y fan lle y ganed Mr. Morgan; ac yr oedd ar ei feddwl ef bryna y lle hwnw, ac adeil-adu capel bychan ar gwr o hono, yn ei bentref genedigol, lle yn wir mae eisten capel o'r fath: ond o herwydd ei breswylad pell yn Llundain, gwerthwyd y lle i arall, ac nis gallodd ef gyflawni yr hyn oedd yn mryd ei galon.

Ond rhag gormod meithder, rhaid i mi brysuro at y gorchwyl galarus o grybwyll am farwolaeth y gŵr enwog a dymunol hwn. Llun y Pasc diwedda, yr oedd efe gyda ni yn ein Cymmanfa Flynyddol, yn ei iechyd a'i sirioldeb arferol, a gŵr siriol oedd Mr. Morgan: canmolai y pregethau yn fawr iawn, gyda'r gorau, meddai a glywodd efe erioed mewn un Gymmanfa; ac felly dywedai wrth ei wraig wedi dychwelyd adref. Ond tua chanol yr wythnos hono cymmerwyd ef yn bur glaf gan ryw ddolur tufewinol, gyda phesychu trwm, yr hyn a gynyddodd am wythnosau, ac a aeth yn boenus iawn. Byddai rai gweithiau yn lled esmwyth, a gobeithid ei fod yn gwellhau: ac ychydig wedi dechreu Mehefin aeth i le a elwir Gravesend, tuag 20 milltir islaw Llundain, ar lan yr afon Thames, gan obeithio y byddai i awyr y lle hwnw, oddiar y dwfr hallt, ei gryfhau ef. Ond gwanychu a wnaeth yn gyflym a beunyddiol wedi ei fyned yno; ac ar banner nos, rhwng y 25 a'r 26 o Fehefin, bu farw yn dawel heb deimlo dim debygid o'r gloesion a'r dirdyniadau a ddyoddesir yn gyffredin dan ddwylo angau. Cauwyd ei lygaid ef gan ei fab ei hun, fel Jacob gan ei fab Joseph; (Gen. 46. 4.) ac yr oedd ei briod, (gweddw yn awr) a rhai o'r merched yn bresennol. Cyrhaeddwyd a'i gorph ef adref bore dydd Iau, Mehefin 27, wedi cael arch iddo yn Gravesend, a dydd Mawrth, Gorphenaf 2, claddwyd ef mewn claddfa newydd ychydig allan o Lundain, mewn bedd lle na ddodasid dyn erioed. Darllenwyd y gwasanaeth claddu gan y Parch. Daniel Williams, offeiriad, a pherthynas i Mrs. Morgan, ac ŵyr i chwaer yr hen Mr. Rowlands, o Langeitho: gwr dauwl yn offeiriadu yn Llundain yw efe.

Mae ein meddwl yn dawel iawn am ddedwyddol gyflwr ein cyfaill trangedig; a da genym feddwl bod ei deulu ef wedi eu gadael mewn amgylchiadau diangen. Disgwyliwn fendith Duw ar un o'i ferched yn enwedig, am ei gofal rhyfeddol am ei thad, a'i gwasanaeth dibaid iddo ddydd a nos yn ei holl salwch hyd ei awr ddiwedda.

Llundain. IAGO TRICHRUG.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

EPISTOL IAGO.

YR Epistol hwn a elwir yn gyffredinol, o herwydd nad ysgrifenydd ef at un

Eglwys neillduol, ond at yr holl genedl luddewig ag ydoedd y pryd hyny yn wasgareddig. Mae hefyd mewn rhai ymadroddion yn cyfarch Cristionogion; ac mewn ereill, y rhai nad oeddynt yn credu. Ar y cyfrif yma mae yr Epistol hwn yn null ei gyfarchiad, yn hollol wahanol i bob un o'r lleill; a dull ei ymadrodd yn gyffredinol sydd yn debycach i eiddo prophwyd o'r Hen Testament, nag i apostol o'r Newydd. Am yr Arglwydd Iesu Grist ni chrybwyllir onid dwy waith yn yr holl Epistol; mae yn dechreu heb un cyfarchiad apostolaidd, ac yn diweddu heb un fendith apostolaidd. Gellir ei olygu fel math o fodrwy gyssylltiol rhwng luddewiaeth a Christionogaeth, megis yr oedd gweinidogaeth Ioan Fedyddiwr rhwng yr Hen Testament a'r Newydd. Symledd dillynaidd a phrydferth yr ysgrifenydd sanctaidd, pa fodd bynag, sydd hynod amlwg yn yr Epistol hwn; ac fe'i canmolir fel un o'r cynnyrchiau mwyaf cyflawn yn y Testament Newydd. Ei ragoroldeb a'i werth yn wir ydynt ddwyfol. Ysgrifenydd ef oddeutu A.D. 61, ac fe'i bwriadwyd

1. I gysuro y Cristionogion dan eu hamryw brofedigaethau.

2. I ddiwygio eu barnau, a chadarnhau eu meddyliau yn yr athrawiaeth o gyflawnhad trwy fydd ffurwythlawn.

3. I attal credinwyr rhag syrthio i'r tymmerau a'r ymarferiadau drwg hyny ag oeddynt yn llwyddo yn mhblith yr luddewon anghrediniol.

4. I rybuddio yr annuwiolion am eu hymwelladau neshaol mewn barn.

Epistol Iago sydd yn rhanedig i bump o bennodau, yn cynnwys deunaw o ddosparthiadau.

Dosparthiad I.—Sydd yn annog credinwyr i lawenyachu mewn blinderau, pen. i. 1—4.

Dos. II.—Sydd yn cyfarwyddo i geisio doethineb gan Dduw, gan gredu yn gadarn ei addewidion, pen. i. 5—8.

Dos. III.—Sydd yn cynghori credinwyr cyfoethogion a thlodion i ddisgwyll bywyd tragwyddol yn niwedd eu profedigaethau, pen. i. 9—12.

Dos. IV.—Sydd yn dangos mai ffurwyth chwant dyn yw pechod, ac nid o Dduw, yr hwn yw awdwr gasol pob rhodd a bendith, pen. i. 13—18.

Dos. V.—Sydd yn cynghori i dderbyn gair Duw gydag addfwynder, fel ag i'w ddwyn i ymarferiad, pen. i. 19—27.

Dos. VI.—Sydd yn rhoddi gochel.

iad rhag tueddgarwch i'r cyfoethog, a dirmyg i'r tlawd, yn groes i gyfraith cariad, pen. ii. 1---9.

Dos. VII.---Sydd yn dangos fod tros- eddiad o un gorchymyn yn tori yr holl gyfraith, pen. ii. 10---12.

Dos. VIII.---Sydd yn dangos fod ffydd heb weithredoedd yn farw, ac am hyny nas dichon y cyfryw ffydd achub yr enaid, pen. ii. 13---26.

Dos. IX.---Sydd yn rhoddi gocheliad rhag ymddygiad trahaus a drygau niw- eidiol tafod aflywodraethus, pen. iii. 1---12.

Dos. X.---Sydd yn cyferbynu natur ac effeithiau doethineb daearol a nefol, pen. iii. 13---18.

Dos. XI.---Sydd yn dangos effeithiau drygionus chwantau a nwydau dynion annuwiol, pen. iv. 1---6.

Dos. XII.---Sydd yn annog i ym- ddarostyngiad i Dduw, ac edifeirwch ger ei fron, pen. iv. 7---10.

Dos. XIII.---Sydd yn rhybuddio yn erbyn enllib, cyhuddgarwch, a diosfal- wch cnawdol, oddiwrth yr ystyriaeth o fyrdra y bywyd dynol, pen. iv. 11---17.

Dos. XIV.---Sydd yn arddatgan barnau ofnadwy ar ddynion cyfoethog- ion annuwiol, pen. v. 1---6.

Dos. XV.---Sydd yn annog credin- wyr i amynedd dan brofedigaethau, mewn gobaith o waredigaethau, pen. v. 7---11.

Dos. XVI.---Sydd yn rhybuddio i ochelyd tyngu, ac yn gorchymyn gweddio a diolch, pen. v. 12, 13.

Dos. XVII.---Sydd yn cyfarwyddo yn nghylch ymweled a'r claf, cydgyf- addefiad o'n camweddau i'n gilydd, ac effeithioldeb gweddio, pen. v. 14---18.

Dos. XVIII.---Sydd yn calonogi i geisio adferiad brodyr cyfeillornedig, a dychweliad pechaduriaid fel y gym- mwynas oreu, pen. v. 19, 20.

CYFIRIADAU YN IAGO.

Pen. i. 6.	1 Bren. iii. 9, 11, 12. Jer. xxix. 12, 13.
i. 17.	Mal. iii. 6.
ii. 21---23.	Gen. xv. 6. xxii. 9---12. Esa. xlii. 8.
ii. 23.	Jos. ii. 1.
iii. 2.	1 Bren. viii. 46.
v. 11.	Ps. xciv. 12 Job i. 21, 22. xlii. 10.
v. 16.	Gen. xx. 17. Deut. ix. 18---20.
v. 17, 18.	1 Bren. xvii. 1, xviii. 42---45.

DUW A DIGON.

DUW yn mhob peth, a phob peth yn Nuw, sydd oleuni mewn tywyllwch, a bywyd yn anghen.---*W. Nevins. D. D.*

DYLEDSDWYDDAU DEILIAID GWLADOL I'W LLYWODRAETHWYR.

Sef Lloffion o'r ymdriniaeth a fu yn Nghyf- arfod Chwecch Wythnosol perthynol i Ddysparth Ysgolion Sabbathol Llanurst, yr hwn a gynnalwyd yn Llangernyw, Sab- bath, Mehefin 30, 1839.

YR hyn ydoedd wedi ei bennodi i fod dan sylw oedd, Dyledswydd isafaid at eu huwchafaid yn gyffredinol, megis dyledswyddau plant at eu rhieni, gweinidogion at eu meistradoedd, ac Eglwysi at eu swyddogion. Ond fe aed heibio i'r pethau hyn oll at yr hyn a nodwyd uchod, sef, ein Dyledswyddau ni fel deiliaid i'n Llywodraethwyr Gwladol, gan yr ystyrir hyny yn fwy addas ac angenrheidiol at amgylchiad y wlad yn y dyddiau hyn; a'r hyn a ganlyn sydd sylwedd yr hyn a ddywedwyd ar y pwngc.

Y mae penarglwyddiaeth a rhaglan- iaeth Duw wedi eu hamlygu yn nhrefniad a gosodiad amrywiaeth isafaid ac uwchafaid yn sefyllfaoedd dynion. Pe buasai Duw wedi gwneyd pob dyn yn gyfartal o ran sefyllfa, buasai dadl barhaus, pwy a ddylai ufuddhau a phwy a ddylai lywodraethu; a buasai yn anhawdd dwyn pethau ar y fath syl- faen i unrhyw drefn neu sefydliad bodd- baol. Pan mae yr amrywiaeth a'r anghyfarfartalwch sefyllfaoedd hwn yn mhlith dynion, yr hwn a ordeiniodd doethineb Duw, yn gwasanaethu i de- eddu y cyfryw ag ydynt dlawd ac isel i roddi yn ewyllysgar yr awdurdod idd- ynt hwy ag ydynt eisoes yn mwyuhau rhagorfreintiau sefyllfa gyfoethog a llwyddiannus; ac nad ydyw yn llai cymmelliad i'r cyfoethog a'r anrhydd- eddus i gynnorthwyo ac amddiffyn y tlawd, heb lasur y rhai byddai y sefyll- fa fwyaf gyfoethog yn mhell o fod yn ddedwydd ac esmwyth. Tlodï, er engrhaifft, sydd sefyllfa briodol i brofi ffydd, amynedd, ac ymstyngiad dyn- ion, a llawnder i ymarfer eu gostyng- eiddrwydd, eu haelfrydedd, a'u cym- medroldeb.

Y mae doethineb Duw yn ym- ddangos yn hynod yn newisiad ac or- deiniad gwahanol ddysparthiadau a sefyllfaoedd yn mhlith dynion, fel y gallai y cyfoethog a'r tlawd, yr an- rhyddedus a'r gwael fod o'r ddwyacht yn angenrheidiol a defnyddiol yna i'r llall, ac fel eu cydrwydd yn uchel gan rwyman tyaf daioni, ac eiddo. Ac i wneithur cymdeithas yn rhed- aidd, dedwydd, llwyddiannus, diogel, a

sefydlog, rhaid i bob aelod sefyll yn ei radd a'i le ei hun, a chyflawni y dyledswyddau hyny y mae rhagluniaeth a dedwyddwch cymdeithas yn ei ofyn oddiar ei law. Yn awr, beth yw ein dyledswyddau ni fel deiliaid gwladol, a pha fodd y dylem ni fod? Dyma oedd coron cenedl y Cymry o'r dechreu hyd yn ddiweddar, eu bod yn bobl ddistaw, hawdd eu trin, yn ngwyneb pob peth oedd yn cymmeryd lle yn y wladwriaeth. Ond yn bresennol y mae rhyw beth grwgnachlyd yn tori allan yn mysg rhai o honom.

Y flwyddyn hon y mae rhyw ran o Gymru wedi maeddu eu dwylaw trwy gyfodi yn annhrefnus ac yn gableddus yn erbyn y Llywodraeth. Fe ddylem ymholi yn fanwl yn mhob man beth yw yr achos o hyn. Mae eisien i ni ddysgu byw yn llonydd, a gweddio llawer dros bawb sydd mewn goruchafiaeth, yn enwedig dros y frenemiesieuaug: dylem gofio am dani yn ein gweddiau yn llawer amlach nag ydym, i ofyn i Dduw roddi doethineb iddi i lywodraethu mewn uniondeb ar Brydain, a gras i deyrnasu yn ei chalon trwy gyflawnder i fywyd tragwyddol. Nid âe yr hen bobl gymmaint ag i'r pulpud un amser heb gofio am y brenin neu y frenines, neu ynte y ddau; mae eu heslaml yn hyn yn werth ei ddilyn.

Rhyw Lyfr rhyfedd iawn yw y Bibl; mae digon ynddo am bob peth, am rieni a phlant, am feistriadau a gweision, am swyddogion ac Eglwysi, ac am frenin a deiliaid, ac am ddyledswyddau y naill tuag at y llall; felly hefyd y mae ar y matter hwn. Mae y rhan flaenaf o'r drydedd bennod ar ddeg o'r Rhufeiniaid yn nodedig ar hyn, 'Ymddarostynged pob enaid i'r awdurdodau goruchel.' Dyna y ddyledswydd, 'ymddarostwng'; y rhai sydd i ymddarostwng yw 'pob enaid'; y pethau y maent i ymddarostwng iddynt yw, 'yr awdurdodau goruchel'; paham y dylem ymddarostwng yw, 'am nad oes awdurdod oddiwrth Dduw, a'r awdurdodau sydd, gan Dduw y maent wedi eu hordeinio.' 'Yr awdurdodau sydd'; y sydd yn y flwyddyn 1839, gan Dduw y maent wedi eu hordeinio; ac am hyny, pwy bynag sydd yn ymosod yn erbyn yr awdurdod, sydd yn gwrthwynebu ordinhad Duw; a'r rhai a wrthwynebant a dderbyniant farnedig- aeth iddynt eu hunain. Canys tywysogion nid ydynt ofn i weithredoedd da, eithr i'r rhai drwg. A fyni di nad ofn- wch yr awdurdod? Gwna yr hyn sydd

dda, a thi a gai glod ganddo. Canys gweinidog Duw ydyw efe i ti er daioni. Eithr os gwnei ddrwg, ofna; canys nid yw ef yn dwyn y cleddyf yn ofer; oblegid gweinidog Duw yw efe, dialydd llid i'r hwn sydd yn gwneuthur drwg. O herwydd paham, angenrhaid yw ymddarostwng, nid yn unig o herwydd llid, eithr o herwydd cydwybod hefyd. Canys am hyn yr ydych yn talu teyrnged hefyd; oblegid gwasanaethwyr Duw ydynt hwy, yn gwyllied ar hyn yma. Telwch gan hyuny i bawb eu dyledion; teyrnged i'r hwn y mae teyrnged yn ddyledus; toll i'r hwn y mae toll; ofn i'r hwn y mae ofn; parch i'r hwn y mae parch yn ddyledus.' 'Toll i'r hwn y mae toll,' dyna dalu y dreth; ac y mae yn ddyledswydd arnom dalu pob treth a ofnyr genym, os bydd Duw wedi ein bendithio â modd i wneyd hyny. Mae yn wir fod genym hawl i ofyn i ba le y mae y dreth yn myned, a pha ddefnydd a wneir o honi, ond nid i beidio ei thalu: 'ymddarostwng,' dyna y ddyledswydd, peidio gwrthwynebu, peidio cablu, y mae hyny yn cael ei wahardd hefyd. Cyngor yr apostol Petr i'w gyfeillion pan oedd y brenin- oedd mwyafr creulon, yr ymerawdwr mwyafr calon galed a chigyddlyd yn llywodraethu ydoedd hyn, 'Gan fod eich hymarweddiad yn onest yn mysg y cenedloedd; fel, lle maent, eich goganu megis drwg-weithredwyr, y gallont, o herwydd eich gweithredoedd da a welant, ogoneddu Duw yn nydd yr ymweliad. Ymddarostyngwch oblegid hyn i bob dynol ordinhad, o herwydd yr Arglwydd, pa un bynag ai i'r brenin, megis goruchaf, ai i'r llywodraethwyr megis trwyddo ef wedi eu danfon, er dial ar y drwg-weithredwyr, a mawl i'r gweithredwyr da; 'Canys felly y mae ewyllys Duw, fod i chwi trwy wneuthur daioni ostegu anwybodaeth dynion flon: megis yn rhyddion, ac nid â rhyddid genych megis cochl malais, eithr fel gwasanaethwyr Duw. Perchwch bawb. Cerwch y brawdoliaeth. Ofnwch Dduw. Anrhyddedwch y brenin.' 1 Petr 2.12—17. Byddai yn dda iawn i'r pethau hyn llyn a gwreiddio yn ein meddyliau, fel y byddont yn tori allan ac yn bla- guro yn ein hymarweddiad a'n buch- edd. Gwneuthur daioni nes gorch- fyllu anwybodaeth dynion flon. 'Nes gorchfyllu.' Y mae pwys a chanlyniad mawr a thragwyddol i wneuthur da- iony yn y byd hwn: y mae yn gorch- fyllu anwybodaeth dynion flon. A

i mi fod yn bresennol yn enau dros yr holl gynnulleidfa sawr hon, a gwneyd cais er amlygu iddynt hwy welthriediadau eich mynweasu chwi tua ag tynt, a hyny yn eich gwydd chwi. Dymunaf gan hyny eich hynawsodd, a'ch eyd-ddygiad a mi ar yr achlysur newydd hwn; ac os dywedaf ddim y dymunasech i mi boddio, neu os attaliwyf ddim a ddymunasech iddo gael ei adrodd, erfyniaf i chwi edrych dros hyny, a madaeu i mi bob ffaeidd.

Bellach trof at y ddau frawd. Ni ellais feddlw am un cyngor cymmwyssach i ddynod telmladau y gynnulleidfa hon, yn gystalt A'reiddo fy hun, ac i gyfateb i'ch amgylchiad neillduol chwithau, na'ch annog i efelychu yr Apostol Paul, pan ddaeth y brodyr i'w gyfarfod hyd Appi'fforum a'r tair tafarn, sef, '*Diolch i Dduw, a chymmeryd cysur.*' Annogwyf chwithau, fy mrodyr, i wneyd yr un fath.

Yr oedd gan yr Apostol achosion lawer i ddiolch i Dduw a chymmeryd cysur. Torodd y llong arno, (yr hyn, gobeithiaf, na ddygwydd i chwi), ac etto dangasai yn fwy; cawsai ffafr yn ugwolw y pen Caiben, pan y mynasai y miliwyr ei ladd—achubasid ei fywyd rhag effeithiau gwenwynig y wiber yn Melita—derbyniasai garedigrwydd ar law Publius, penaeth yr ynys, a pharchasid ef a llawer o urddas—daethall bellach i Appi'fforum; a chyfarfu a brodyr. Wedi bod amser maith yu nglanoll miliwyr creulawn, a barbariaid anwar, yr oedd cyfarfod a brodyr yn foddion i loni ei yspryd a dadebru ei galon; ac '*Efe a ddiolchodd i Dduw, a chymmerodd gysur.*' Annogwn chwithau, fy mrodyr anwyl, i ddiolch i Dduw a chymmeryd cysur.

1. *Am nad ydych yn cael eich alludio o'ch gwlad am droeddau ei chyfreithiau.* Llauer a anwyd yn yr un doyrnas a chwithau, a fagwyd mor dynner a chwithau, sydd yn awr wedi eu chwydu allan o'u gwlad, o achos erchyllftra eu troseddadau. Ni adawai dialodd iddynt driglanu yn eu bro eu hunain. Yr oedd cyfiawnder, a threfn gwladol, yn gofyn glanhau y tir, oddiwrth y sorod hyn, a'g ysgub-alludiadaeth. Yr ydych chwithau yn gadael eich gwlad, nid am eich oes, gobeithiwn, nag am bedair blynedd ar ddeg, nag ychwaith am saith mlynedd—nid o goep arnoch chwi, ond o gariad at Gymry y Gorllewin—nid i esmwythan ar y wlad hon, ond er lloni y wlad hono. Nid o achos eich drwg chwi, ond o achos efengyl yr Iesu. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur. Paham chwi? Nid eich datoni naturiol chwi, na'ch rhinweddau, a barodd y gwahaniaeth. Rhoddwch y diolch i'r hwn y perthyna—addefwch yn rhwydd y fflonell fawr y deilliodd eich rhagoriaeth chwi o honi. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

2. *Am nad ydych yn gadael eich gwlad oblegid grasfeun amgylchiadol.* Nid ne-

wyn yn y tir sydd yn eich gyru chwi o'ch gwlad. Gwnaeth hyny i Jacob fyned i'r Aipht, ac Elimelech fyned i wlad Moab. Bu gorffod i luaws, mewn llawer oes, grwydro o wlad i wlad, oblegid tlodi a gorthrymder. Nid felly chwi. Edrychwch ar y Gwydd-elod llwydion sydd yn heidto o wlad eu genedigaeith, yn salw eu gweld—yn gario eu gwisg;—eu teuluocdd yn fawr, a'u meddiannau yn fychain, heb gysur yn y byd hwn, ac heb obaith da (mae lle i ofni) erbyn y byd a ddaw. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

3. *Am na erlidir chwi o'ch gwlad gan orthrom creulawn erledigaeth.* Gorfu i lawer o'n tadau gilio o'u cynnefin, oblegid eu hymldid gan gwn gwaedlyd; i.e. rhai nad oedd y byd ddim yn deilwng o honynt, a griwdrasant cyn hyn mewn crwyn deifad, a chrwyn gefir; yn dilliddyn, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyflwr, yn crwydro mewn anialwch a mynyddoedd, a thyllau, ac ogofeydd y ddaear. Gorfu ar lawer o enwogion yr Eglwys gilio i'r gorllewin—i'r wlad yr ydych chwi yn gwynebu arni yn awr, oddiar ffordd eu heridwyr. Etto, nid erledigaeth sydd yn eich gwithio chwi o'ch bro. Diolchwch i Dduw. Gwir, pe eich herlidiasid chwi, y buasai genych achos diolch. Diolchodd yr Apostolion am eu cyfrif yn deilwng i ddyoddef er mwyn enw Crist. Etto, dylem ddiolchod yr Eglwys yn cael llonydd o ran erledigaeth. A hyderwn, na chaiff yspryd erlid byth ei rwyg, tra y coidw Duw yspryd cenhadol yn ei Eglwys. Diolchwch, mai brodyr sydd yn eich gwahodd, a brodyr sydd yn eich anfon. Brodyr sydd o'ch ol, a brodyr sydd o'ch blaen chwi. Wynebau siriol yn eich hebrwng i'r llong, a wynebau siriol yn eich cyrebu allan. Brodyr yn gweddio drosoch yma, a brodyr yn eich croesawu yno. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

4. *Am nad ydych yn anturio taith mor bell, ac i beryglon mór o thir o awydd i'r byd hwn.* Nid maenachwyr ydych chwi, ond efengylwyr. Nid ymgeiswyr golud, ond cenhadon yr Eglwys, Nid gwasanaethwyr mammon, ond 'gweision y Duw byw, y rhai sydd yn mynegi ffordd iachawdriaeth.' Mae eich oais chwi yn uwch, a'ch neges chwi yn anrhyddedusach. Ceisio lleshad llawernedd, fel y byddent gadwedig. Diolchwch i Dduw, a chymmerwch gysur.

5. *Am nad ydych yn ffai o wydd yr degrydd.* Pe ellio i'r America y buasai wedi gwadu eich Arglwydd, wedi dealltoli fyddid, ac yn diange thag cywilydd o'r wlad, ni allaswn arnoch i ddiolch, nac i ymgysuro. Ciliodd Jonah i Tarsus, yn hytrach nag afuddbau i air yr Arglwydd. Chwaraodd y gwynn, a chochiodd y môr. Pygwyd ef i odre y mynyddoedd, ymglymodd yr heg am ei ben—y dyfroedd a'u hargylchasant hyd yr enaid, a pharwyd i'w ef waeddi o fol uffern. Po retna ar achos

Daw y buasech chwithau, yn y fordaith diagwyliaswn i'r *agerdd* eich *scaldio*, neu i'r tân eich ysu—i'r dymnestl eich dryllio, neu i'r dwfr eich boddi; diagwyliaswn i chwi fod yn ysglyfaeth i'r elfenau digofus, ac yn ymborth i'r ymlusgiaid gwangous yn nghanol y môr. Melldith ac nid bendith a fuasai rhan eich phiol. Aeth Cain o wydd yr Arglwydd i dir Nod, i adelladn dinas; ond nid heb ei nodi gan anfoddlonrwydd y Goruchaf. A dynion wedi eich *markio* a fuasech chwithau, er croesi y weigl fawr, er i chwi ddifianu o'n golwg ni yn nhir y gorllewin pell, pe tynasech Dduw yn eich pen, trwy fradychu ei achos, a sarhau ei enw ef.

Yr oedd yr Apostol yma yn llygadu ar yr *hyn* a aeth *heibio*, a'r *hyn* oedd *etto* i ddyfud—gwnaeth y naill gyda *diolch*, a'r llall gyda *chysur*. Gwnoewch chwithau, fy mrodyr, yr un modd. Edrychwch yn ol, cewch achos diolch bob cam. Cofiwch ddyddiau mebyd ac ieuengctyd, tuag ardaloedd Llan-sanan a Dinbych; beth ond trugaredd a'ch cychlynnodd o amgylch. Meddyliwch am ddechreuad eich crefydd, a chychwyniad eich gweinidogaeth. Trowch eich golwg ar Siroedd Cymru, yr Amwythig a Lerpwl, maes eich gweinidogaeth, a ohechw ddiagon o achosion diolch—cewch achlysuron mynych, mynych, i godi eich Ebenezer, a dywedyd, 'Hyd yma y cynnorthwyodd yr Arglwydd nyni.' Pa lwfrdra bynag a deimlasoch ynoch eich hunain; pa lesgeidd, neu gamwedd bynag a gawsoch yn eich mynwasau, neu yn eich camrau; yn *Nuw*, ni chawsoch ond achosion diolch a thestynau mawl, Duethineb anfaeledig, gosal manwl, a thrugaredd dibrin a fu yn arolygu, ac yn ysgrugl yr holl orchwylfaethau. Wedi edrych yn ol a diolch, edrychwch yn mlaen a chymmerwch gysur. Byddwch gysurus wrth groesi y môr, ac ar frigau y tonau; byddwch gysurus wrth lanio ar dir y gorllewin. Er gadael teulu hoff a chartref clyd, byddwch gysurus. With gynniwair y wlad faith hono o fan i fan, y mae a'ch cysura chwi, sef Daw. Na lwfrhewch wrth hau yr had da, cewch sedd mewn gorfoledd. Cymmerwch gysur wrth droi yn ol i'ch gwlad. Bydd yr adawid yr un yn ei grym, ac yn ei blas. 'Nîth lwyrr-adawaf chwaith.' Cymmerwch gysur,

1. *Daw sydd yn llywodraethu*. Efe bla'r deyrnas. 'Mae y gwynt ystornus yn gwnethwrr ei air ef.' Mae y môr mawr llydan, a'r ymlusgiad dirifodi sydd ynddo, oill yn weision eich Arglwydd chwi—oill yn elldo eich Tad chwi. Cymmerwch gysur,

2. *Mae ei ofal yn anfeidrul fawr*. Mae hyd yn nod eich gwallt yn gyfrifedig oll. Mae llawer blewyn o'ch penau chwi eich dan, wedi syrthio i'r ddaear; nid oes llawer yn ychwaneg wedi eu gadael: oud er lleied y nifer, ac er brithed ei liw, etto mae yn gyfrifedig oll. Cymmerwch gysur,

3. *Mae saint Daw yn gweddio*. Pa beth na wna Duw pan y cytuna ei bobl i weddio. Attaliodd Joshua yr haul a'r lleuad yn eu gyrfa trwy weddio. Agorwyd carccharau, ac iachawyd clefyddau trwy weddio. Byddwch chwithau siroel, mae y saint yn gweddio,—milloedd o rai hoff gan Dduw glywed eu cri, a chymmeradwy ganddo eu personau, sydd wedi cytuno i alw yn eich achos chwi, am amddiffyn eich bywydan, am gynnal eich meddyliam, am lwyddo eich bynt, am noddio eich teuluoedd, ac am eich dychwelyd dracheffn mewn hedd. Cymmerwch gysur,

4. *Er newid eich gwlad, ni raid newid eich testyn*. 'Iesu Grist, a hwnw wedi oi groeshoelio!' Tâl yr un esengyl iddynt hwy yn yr America ac i ninnau. Iê, ni thâl yr un arall. Bydd y wlad, mae yn wir, yn estronol, a'r gwynebau yn ddyethr, etto, yr un esengyl. Mae ei gwrlonoddau hi yn gymmwys i bob hinsawdd, yn addas i bob cyfiwr, yn angenheidiol ar bob cenedl. Cymmerwch gysur.

5. *Tir Emmanuel yn yr America*. Rhoddwyd iddo bob awdurdod yn y nefoedd a'r ddaear, awdurdod ar bob cnawd. Cysegrwyd ganddo bob gwlad. Mae gan ei weision anfonedig ef hawl i'r *holl fyd*, a phregethu yr esengyl i bob creadur. Mae gan yr Iesu bobl lawer yn y wlad hono. Defaid ereill y bydd raid eu cyrchu. Boddhaol gan Fab Duw ydyw pob oais ar helaethu terfynau ei deyrnas—pob ymogniad ardreiddio yn mhellaeth bellach i froydd gwylltion ac anwar y byd, gan esengylu i'r rhai sydd yn trigo ar y ddaear. Na lwfrhewch, fy mrodyr, mae eich dyben yn hyn yn unol âg ewyllys yr Iesu.

Yr ydym yn hyderus iawn yn gobethio y cewch gyfeusdra, ac y teimlwch awydd ar eich tiriad i'r America i gofio y cyngor a roddir i chwi heno. Nid iau drom fydd genych, diolch i Dduw am ei nawdd a'i amddiffyn. Wedi darfo i chwi ymdaith trwy wahanol sefyllfaoedd Cymreig y wlad fawr hono, y bydd y cyngor yn ei bryd, ac yn ei flas, yn New York, cyn byrddio o honoch y llong, ar eich dychweliad. Ac ni a edrychwn yn mlaen, at ryw adeg, cyn y gauaf nesaf, os da gan yr Arglwydd, pryd y cawn oll ddiolch gyda chwi ill dau, wedi trio o honoch yn mroydd tawel eich genedigol wlad.

Mae y cyfieithiad Saesonaeg yn darllen, 'Efe a ddiolchodd i Dduw, ac a ymrolodd.' Gwnoewch chwithau felly, fy anwyl frodyr, Ymwrolwch, ymadarnhewch, mae i chwi beryglon ar y mor ac ar y tir; peryglon oddiwrth dân ac awyr; oddiwrth dymnestloedd a hinsoddau; oddiwrth ddynion anhywaith, a chythreuliaid creulawn. Etto, ymwrolwch. Duw yw eich noddfa. Mwy yw yr hwn sydd gyda chwi, nag sydd yn eich erbyn.

Rhoddwch y diolch i gyd i Dduw, a chewch y cysur i gyd i chwi eich hunain.

iedig; a bod had y rhai cyfiawn, pa rai, fel y rhai hyny yn amser Elias, na phlygent y gliniau i Baal, heb gael eu difodi.

Mewn gwahanol wledydd, ac ar wahanol amserau, y tystion hyn i'r gwirionedd, y rhai yn neillduol a wrthwyn-ebeut Babyddiaeth a'r offeiriad llygredig, a elwid Aloigensiaid, Leonisiaid, Picardiaid, Arnoldiaid, neu y dynion tlodion yn Lyons. Yn Germany, o ddeutu y 12fed ganrif, gelwid hwy Cathariaid, h. y. 'y rhai pur;' o herwydd eu prif amcan oedd cadw eu hunain yn bur oddiwrth athrawiaethau cyfeiliornus a cham-ymddygiadau yr Eglwys. A'r rhai hyny a ymlynent wrth eu hathrawiaeth yn Lloegr a elwid, Lollardiaid, ar ol gwr o'r enw Lollard, yr hwn a losgwyd yn fyw yn Cologne, o dan y cyhuddiad o heresi, ac a bregethodd yr athrawiaeth Waldensiaidd i'r Saeson yn Guyenne. Yn y bedwaredd ganrif ar ddeg, yr oedd yn Bohemia yn unig, ac yn y taleithian Awstraiidd, oddeutu 80,000 o'r Cathariaid hyn, neu y Waldensiaid. Cafwyd rhai ereill allan o ddeutu yr un amser yn Ffrainc, Italy, a Sicili, Dalmatia, Croatia a Sclavonia, Caer Cwstenyn a Groeg, Bulgaria, Livonia, a gwlad y Pwyl, Fflanders, Lloegr, ac Yspañ. Yr oeddynt yn ymneillduo oddiwrth yr Eglwys dra-arglwyddiaethol Babyddol, ac yn cael eu dynodi oddiwrthi yn ol fel y byddent yn ffeiddio ei hathrawiaethau, ac yn ymwrthod á'i harferion. Fel hyn yr oedd yr Albigenasiaid oddeutu y flwyddyn 1,200, yn gorph lluosog o Gristionogion, yn hollol wahanedig oddiwrth Eglwys Rhufain; er bod rhai wedi ymlynu ychydig wrthi mewn rhai pethau i ddiangc rhag erledigaeth, neu ynte hyd oni ddaethant yn fwy cyduabyddus á'i llygredd. Yr oeddynt yn amrywio, er hyny, mewn graddau o burdeb a gwybodaeth yn ngair y gwirionedd; ac hefyd nid oeddynt oll o'r un farn ar rai pyngciau athrawiaethol. Ond yr oeddynt yn un mewn anfodlonrwydd o herwydd sefyllfa adfeiliedig Cristionogaeth, ac am fod yn wrthwyn-ebol i'r awdurdod Babaid ac ffydd a chydwybod. Yr oedd cyffesiad y Waldensiaid yn Neheudir Ffrainc, y man, y mae yn debyg, yr oeddynt buraf, y cynnwys y penau canlynol, oddiwrth ba rai y gallwn ddsygu beth oedd cyfeiliornadau yr Eglwys dra-arglwyddiaethol yn yr amserau hyn:—

Hwy a ddalient yn "1, Mai yr Ysgrhythrau yn gwbl annibynol ar un aw-

durdod ddynol, ydyw unig reol ffydd ac iachawdwriaeth.

"2. Nad oes ond un Cyfryngwr, ac na ddylid talu un addoliad i seintiau.

"3. Mai ffug-beth yw tân y purdan.

"4. Nad oes ond dau sacrament, Bedydd a Swper yr Arglwydd.

"5. Fod yr offeren i gael ei gwrthod; ac yn enwedig gwasanaeth yr offeren dros y meirw.

"6. Fod yr holl ordinhadau crefyddol o osodiad dynol, megis ymryd Rhufeinaidd, gwleddoedd afreidiol, urddau monachaidd, pererindodau, a'r cyfryw seremoniau, i gael eu ffeiddio a'u gwrthod.

"7. Fod unrhyw arglwyddiaeth o eiddo y Pab ar yr esgobion ereill, a'r awdurdod a honir ganddo ar swyddogion gwladol, yn gwbl i gael eu gwrthwynebu. Y maent er hyny yn addel tair swydd yn yr Eglwys, Esgobion, Offeiriad, a Diaconiaid.

"8. Fod yr Ysgrhythrau yn caniatáu cymundeb.

"9. Mai Eglwys Rhufain yw y Babilon y sonir am dani yn y Datguddiad; ac mai y Pab yw dechreuidd pob cyfeiliornad, ac mai efe yw Anghrist.

"10. Fod gwerthu maddenant lythyrâu, a'r gwaharddiad Rhufeinaidd i'r offeiriad briodi yn hollol annerbyniol.

"11. Mai y rhai hyny ag ydynt yn clywed gair Duw, ac yn ei ddeall, ydyw Eglwys Dduw; ac mai i'r Eglwys hon y caniatodd Crist Iesu awdurdod yr agoriadau; ac am hyny mai yn ei gallu hi, a'i dyledswydd ydyw, troi y bleiddiau allan, a galw ac appwyntio gwir a duwiol fugeiliaid, i wrando ar eu llais, ac i dderbyn yr ordinhadau sacramentaidd o'u dwylaw."

(I'n barhau.)

COFNODAU CYMDEITHASFAAU Y TRIFYDDION CALFINAIDD.

At Bregethwyr a Blaenoriaid y Trefyddion Calfiniaidd trwy Ogledd a Deheudir Cymru, Gras a thangfedd. Amen.

GWIRIONEDD awgadadwy ydyw fod yr ymdriniaeth a wneir ar byngciau athrawiaethol yn Nghymanfaeod y Corph wedi bod yn lleiol ac yn fendithiol i'r Eglwysi yn neillduol, ac yr oedd y cyhoeddaiad a wneid o honant yn hen Drysorfa y Parch. Mr. Charles; ac wedi hyny o dan olygiad y Parch. S. Lloyd, y ddau o'r Bala, (gorphwared eu bradeidiau mewn dedwyddwch) ac o dro i dro dan eich golygiad chwthau, Mr.

Golygydd, wedi bod yn foddion i eangu y buddioldeb hwnw i raddau pell iawn.

Gyda galar, yr wyf fi, beth bynag am ereill, yn gweled y naill Gymanfa ar ol y llall a'i holl weithrediadau yn syrthio i angof. Gofynwch i lawer un a fu yn Nghymanfa ddiweddas y Bala, am y pethau a drinid ynddi, a chrynodeb byr o honi, nis gallai prin eich ateb yn mhellach na dywedyd fod yno 'Gymanfa dda, a phethau rhagorol yn cael eu trin;' ond fod ei gof yn aiomedig, ac nas gallai eu hadrodd.

Yn y drefn bresennol y mae llawer iawn o Eglwysi yn cael eu hamddifadu yn dost, a than anfaiteision mawrion. Meddyliar am soment am Eglwys fechan mewn cwr pellenig o'r Dywysogaeth yn ymorchestu i yru cenad i'r Gymanfa—cenad o wr effro ac yn awyddus ond heb fedra ond ychydig ar y gelfyddyd o ysgrifenu—mae y gwr hwn, meddas, mor aiddgar am gario cynnwys y Gymanfa adref i'r ddeaddell fechan ag ydyw cenad rhai o'r eglwysi mawrion gyda chyflymder y 'Llaw Fer,' ond y mae ei allu yn fyrach, ac yntau yn boddî rhwng y naill frawddeg a'r llall. Gan ei awydd i ddwyn trysor adref yn ceisio ysgrifenu i gynnorthwyo ei gof, ond erbyn cyfarfod â'r Eglwys y papur yn llawn cymmysgedd, a'i gof wedi ei dwyllo, a thrwy hyny y genad ffyddlon yn galaru, a'r Eglwys yn ei cholled.

Eilwaith, Cymmerwn olwg ar yr Eglwysi lle yr anfonir o honynt genadon celfydd. Ar ddychweliad y genad mae yr Eglwys luosog yn ymgasglu yn nghyd, ac annogir pawb i wrando yn astud ar adroddiad gweithrediadau y Gymanfa. Mae y genad yn cyfodi i fyno ac yn darllen dalenau ar ddalenau o sylwadau, cynghorion, ac annogaethau allan o lyfr bychan, ac erbyn y diweddod bydd yr amser wedi cerdded yn mhell, a dim sylwadau yn cael eu gwneyd ond ychydig ar y pethau diweddas, y llyfr yn cael ei roi o'r neilldu, a chyn pen hir, yn ddisfoddwl, yn cyfranogî o dynged gwas-traff-bethau ereill—ei losgi neu ei golli; a gweithrediadau y Cymanfaeodd mewn angof tragywyddol. Ond, ped argreffid hwynt yn y Drysorfa, ceid eu darllen drachefn a thrachefn, a chedwid hwynt hefyd er buddioldeb yr oesoedd a ddol.

Yn awr, anwyl frodyr a thadau, i ddi-golledu un Eglwys, ac i wella y llall yr wyf yn ysgrifenu yr hyn a ysgrifenas. Y ddeiseb fydd hyn, Am fod i holl Gofnodau o Weithrediadau y Cymanfaeodd

Chwarterol yn Ngogledd a Dehenbarth Cymru gael eu hysgrifenu yn ofalus, a'u hargraffu hefyd yn y Drysorfa. Os dywedir fod hynyma wedi ei benderfynu eisoes, yr wyf finnau yn galw arnoch i fyno gosod y *penderfyniad* mewn *gweithrediad* buan.

Ond y mae yn wirionedd safadwy hefyd fod gosod y swydd o fod yn Gof-iadur y Cymanfaeodd ar ryw bregethw, neillduol, yn pentru gormod o waith ar un person. Fel enghraifft, gwyi pawb nad oes neb mor gymmwys ac mor addas i'r swydd hon ag ydyw yr Ysgrifenydd presennol, y Parch. David Charles, B. A. Bala; ond fe wyr pawb hefyd fod gofalu am yr Ysgol—darparu pregethau a phregethu—yn nghyda'r holl lafur blinderus a gymmer arno yn yr ardal lle mae yn byw, yn caethiwo gormod arno i gyflawni dymuniad y Corph; ac fel hyn hefyd y bydd wrth osod y swydd hon i *bregethur* i raddau mwy neu lai.

Yn awr, cyn terfynu, gosodaf un cynnygiad ger bron, sef, ar fod i'r swydd o fod yn Ysgrifenydd y Gymanfa gael ei rhoi i ryw Aelod cyfrifol a medrus o'r Corph *heb fod yn bregethur*, yr hwn a fydd yn gallu darparu ysgrif gymmwys o'r cyfan i gael ei hargraphu.

Gobeithiwyf yn fawr na bydd i'r hyn a ysgrifenydd fynd heibio heb gael ystyriaeth ddyladwy ar feddwl fy mrodyr crefyddol, ac y symudir y gwall hwn trwy gyd-furfiad â'r cynnygiad uchod, neu ag un arall a fferni yn fwy gwasanaethgar a buddiol. A hyn a archaf yn serchog. Gadewch i ni gael darllen yn y Drysorfa *Gofnodau Cymdeithasfau y Trefnyddion Calfinaidd*. Yr eidd-och, yn y rhwymau goreu,

TREFNIEDYDD.

LLOFFION.

GORSEDD GRAS.—*Gorsedd* yw, paid a rhyfygu; *gorsedd gras* paid a llewygu: ni ddaeth neb i asaf maddeuant heb weled yr orsedd; na neb i weled yr orsedd heb fod yn addoli.—*Preg. Parch. D. Charles.*

YR EFENGYL.—Ffolineb yw i un ddysgwyl cael ei achub trwy yr efengyl a wrthoda efe—dysgwyl i'w gras ei achub, tra nad yw ei hawdurdod yn ei lywodraethu.—*W. Nevis.*

Dyffryn gostyngeddwydd yw y man mwyaf toreithiog rhwng dinas distryw a nef y gogoniant.—*Ibid.*

CYFARFOD GWEDDI BOREU SABBATH.

MEDDYLIWN na bu neb erioed yn bresennol mewn Cyfarfod Gweddio Boreu Sabbath, heb gael ei daro a phwysfawrogrwydd neillduol, a lleshad deilliedig trwy y cyfryw ymarferiad, yr amser, y lle, a'r gwrth-ddrych. Y cyfan yn ymdrechgu i dori ymaith y byd oddiwrth y galon, ac i weithredu y gwresogrodd mwyaf syml trwy yr enaid. Er bod nifer y presennolion yn amserau dewisol yr addoliad hwn yn fychan, etto, y lles mwynghaol, a'r gwir bleser ydynt gyfoethog a digysfnewid.—O na wyddai pawb! na phrofa, ac na welai pawb!

Pan fyddo yr addolwr boreuol yn gadael ei dŷ i fyned i'r cysegr, efe, yn naturiol, a feddwl am y rhai hynny, nad ydynt ond anaml, os byth, yn bresennol yr amserau hyn; a thra byddo ei fyfyrddodau yn galw i'w feddwl y naill gyd-gristion ar ol y llall, efe a ddywed, megis wrtho ei hun, paham y mae y rhai hyn yn absennol? a ydyw galluoedd cwsg etto yn dal eu llygaid? ac os yn effro, a ydyw mwyniant yr ystafell wely yn eu barn hwy yn rhagori ar y pleser o gynnal cymmundeib a'r nef? heb sylwi ar y rhai hynny ar sydd yn absennol gyda'i dyledswyddau cyfreithlon ynddynt eu hunain, paham y mae yr ieuange yn segur, a'r athraw perthynol i'r Ysgol Sabbathol? Pa beth a ddywedir am absennoldeb y rhai hyn? efallai y fynydd hon fod ymyronfa yn meddyliu rhai rhwng cymelliadau diogi, a galwadau uchel dyledswyddau—ie, cais ymdrechol am y feistrolaeth; ac O! druenus benderfyniad, y maent yn ymollwng o blaid diogi. A all y cyfryw rai yn rhesymol edrych am fendith oddiwrth Dduw trwy weinidogaeth ei air ar hyd y dydd? a ddylai yr Athraw ddisgwyl llywyddiant yn ei wasanaeth gyda'r Ysgol Sabbathol? gwedi gwrthod y radorfraind werthfawr hon, pa fodd y gall gwasanaeth sanctaidd y dydd ddwyn pleser ac elw iddynt? Bydded iddynt ddeffro, cyfodi, a dyfod.

Ar y ffordd i'w anwyl ymddidoldy, tŷ Dduw, y mae yn cael y llwybrau bron heb deithydd arnynt, ac heblaw sŵn ei draed, prin y gollir olywed sŵn y byd,—y mae yn tremio ar y preswylwyr o bob ochr i'w ffordd, ac yn gweld y fflenstr dan len, pa un sydd brawf fod hun y preswylwyr etto heb ei thori: yu yr clwg hon arweinir ef i feddwl am yr olwg wahanol a gafodd ddoe, 'Ddoe, hyd yn nod mor foreu a hyn, yr oedd y cwbl yn ysgogi, a'r swn yn fywiol—y fath gyfnewidiad erbyn hyn! y fath ofal, a chais am y bara a dderfydd! ac nid am fara y bywyd, diogelwch enaid, a sylweddau y byd a ddaw; i'r pethau hynny y mae fy nghyd-ddinasyddion druan yn ngwsg. Bydded iddynt gael eu bywbau, eu goleuo, a'u hachub! Ond pwy yw y rhai yna yn y gongl, yn segura o amgylch drws

yr adeiladaeth wych yna? gwych yn wir oddi allan, ond oddi mewn y mae gweinidogion dinystrïol angeu—y fath olwg ddiymgeledd a geir ar yr ymwelyddion boreuol hyn! y fath debygolrwydd i angeu sydd yn eu gwedd! y fath galni sydd ar eu cyrph! mor druenus ac annedwrydd eu cyflwr! paham y maent mor gyssegredig i'r ddelw danllyd hon? paham mor foreu yn myned i'w deml—onid oes modd tori eu syched annaturiol a gwaeddfawr â dim ond a'r ddiol danllyd a'i achosodd? O ynyfyrwydd dŷeithrol! Er dyoddef oddimewn ac oddiallan oddiwrth ei fellaw, a llosgedig effeithiau, etto mor foreu ar y Sabbath yr ymgynnullant i'w geisio drachefn. Gwelwch hwynt, chwi weinidogion trugarodd; estynwch eich llaw, ac arweinwch hwynt i arch dirwest, ac yno dysgwch iddynt wersi sobrwydd a duwioldeb.

Ar ei ddyfodiad i sancteiddio gweddi, y mae y drws yn agored, ac yntau yn myned i mewn—teimlad o bleser yn y fan a dardda yn ei feddwl, o herwydd wrth edrych o'i ddeutu, gwel ychydig o frodyr a chwiorydd cynnes eu calonau; teimla ei hun yn cael mynedfê i ddistawrwydd cysegredig, ac y mae yn gwybodol ei fod yn sangn ar ddigear sanctaidd; ac nad yw y lle y daeth iddo onid tŷ i Dduw—Rmyr cymmwy's i'r achos a genir yn grefyddol, a phennod briodol a ddarllenir; yna gelwir ar un dycheuledig i ddechreu trwy weddi—y gwr ieuange hwn, ychydig o amser yn ol, oedd o'r byd, yn serchwr cynnes, ac yn ddilynw ei bleserau; eithr yn awr y mwyniant a dorwyd; gwelodd ei berygl, a moddion ffordigaeth; edrychodd ar yr Iachawdwr, a derbyniodd drugaredd, ac yn awr y mae yn llewyrchu fel creadur newydd yn Nghrist Iesu.

Y mae yn neshau at orsedd fainge trugarodd a chalau yn llawn o ddiolchgarwch gwresog a mawl, ac yno yn erfyn a dymuniadau sanctaidd a ddisgog am ddychweliad pryseur yr annuwiolion o'i amgylch. Ei daerineb sydd yn cynnyddu pan yn erfyn ar ran ei hen gyfeillion, ei gyfoedion mewn pechod, pa rai sydd etto yn cael eu twyllo: gwyf eu perygl, hiraetha am eu gwareddigaeth; am hynny efe a eiria yn rhywyd ei ewyllysian, ganddywedyd 'Rhyddhau hwynt O Dduw oddiwrth allu y dinystrydd! Iywy's hwynt at Iesu am faddeuant; adnewyddo eu meddyliau trwy Dwyfol Ysopre, a dwg hwynt i'w wasanaeth daionus. O! achab hwynt oll!'

Brawd hŷn yn y gwasanaeth Dwyfol, yn nesaf a annogir i gyfarach goraudd gwa—efe a blyga ei lin, ac a dwylaw dyroddig, a fwrw ei faich a dymuniadau ei enaid o flaen ei Dad nefol—fel yr â yn salu, ei addoliad a wresoga, a dyroddig, a dwg i'r nefoedd yn fiam sanctaidd. Iywy's weinidog yw peil wrtholwg ei gwa.

byrdolrwydd, a'u hannog hwythau i ufuddhau o galon idd eu rheolau hendithiawl. Dyma ddynsoddau hyfryd i bregethu iddynt! Dyma rai ac atheithi addas i dderbyn gair Duw. Hefyd, trwy eu bod yn manwl chwiliaw, ac yn trysori yr Ysgrhythrau yn eu cof, y maent yn dyfod yn dra gwybois o barth eu hystyrdeb—y maent yn medru ffurfiaw tybiau tra chywir am bob rhan o honynt; ydynt, ac y mae gan y rhan amlaf o honynt, trwy eu hamgyffredion treiddlym eu hunain, ac hyfforddiadau ereill, gyfeithiau tra uniawn o barth pob pwerau yn y grefydd Gristionogawl; am y rhai y mae y rhan amlaf sydd yn analluawgi ddarllen yn dra diancan. Anaml yn mhliith pobl anlythyrenawg yr oesoedd tywyll a aethant heibiau y gallasid cael dyn deugain neu dringain oed i ategu y gofyniadau Ysgrhythrawl a etyb genethed deng mlwydd yr Ysgolion Sabbothawl. Anhawdd gynt, yn mysg y werinos gyffredin fuasai cael nemawr o un i roddi atebiad uniongyrchawl, i bwy y priodolir yn y Datguddiad Dwyfawl y titlau hyn, megys, Onen, Llew, Immanuel, Had y Wraig, &c. ond yn awr, wele y genethod bychain a'r llangciau ieneuig yn eu hatebu, megys am y blaenaf! Pa beth a wnaeth y rhagoriaeth dirfawr hyn? O, yr Ysgolion Sabbothawl a ddychodd uwch Cymru, megys gwahanawl oleuadau pelydrawg, gan ymlid y tywyllwch ymaith, mai yr haul ar foreu plygeiniawl yn ymlid y niwl. O, gymmairt eu lles, onide? Ond er eu holl ddefnyddioldeb i gyd, y mae llawer o drigolion ein gwlad yn eu dystyru, trwy beidiaw a dyfod iddynt, pan ar yr yr pryd y maent yn methu o *eisieu gwybodaeth*! O! y fath drueni ydyw meddwl am ambell ddyn neu ddynes ganol oed yn ein gwlad Gristionogawl ni, mor anwybodus y maent yn yr Ysgrhythrau, trwy y rhai, yn ddiau y maent yn meddwl *cael bywyd tragwyddawl*. Och! mor wrthun a gresynawl ydyw clywed tad neu fam oedranus, pan holir hwynt am ryw beth yn yr Ysgrhythrau, yn dywedyd, 'Gofynwch chi i'r ferch yna, neu ynte, i'r bachgen, y mae hi neu ef, yn medru darllen,' &c. Ac, O! y fath ragoriaeth erfawr sydd rhwng gwybodaeth y mab a fyddo yn medru darllen, a'r tad anlythyrenawg, y ferch ddysgedig a'r fam annysgedig, o barth yr Ysgrhythrau, ac amryw bethau ereill. Mor ysbienydd y mae buddioldeb Ysgolion Sabbothawl yn ymddysgleiriau yn y rhagoriaeth hyn!

Rhaid yw addaf fod y buddioldeb a nodwyd yn hanfodol gyfymred âg Ysgolion Sabbothawl *Llergr*, yn gystal ac eiddo Cymru, ond gan mai eu buddiant yn Nghymru sydd a fywyf fi âg ef yn awr; ac er mwyn arddangaws hyn yn fwy anad, angenrheidiawl yw tremiau yn ol, a syllu ar ansoddau Cymru a'i thrigolion, cyn, ac yn, yr amser y dechreuwyd sefydlu Ysgol-

ion Sabbothawl, gan gymmaru eu sefyllfa y pryd hyny, (fel y gwnawd eisoes i raddau) â'r eiddynt yr oes hon. Efelly gynt nid oedd nemawr o Fiblau yn ein gwlad, ac nid oedd unrhyw gyfle ganddynt i ddysgu darllen, ond yn unig ychydig o Ysgolion wythnosawl, yn y rhai yr oedd y rhan amlaf yn dysgu Saesonaeg; ac yr oedd y prisiau mawrion a dalent am ysgoleigaeth yn rhy uchel i nemawr o bobl dydlodion ein gwlad allu eu rhoddi am ddysgeidiaeth idd eu plant, nac iddynt eu hunain ychwaith; ac fal hyny yr oedd ynt yn hollaw amddifod o unrhyw gyfrwyd i ddysgu darllen yr Ysgrhythrau. Ond yn awr, wele bedair neu bump Ysgol Sabbothawl yn mhob plwyf a thref, yn mron trwy Gymru; ac wele eu breichiau haelionus ar led bob Sabboth, yn barod i dderbyn gyda'r hyfrydwch a'r addfwynder bawb a dddei i ymofyn am eu dysgeidiaeth.—Wele ddysgeidiaeth rad i bawb! Wele gyfle i'r tylotaf yn gystal a'r cyfoethocaf i ddwyfod yn feddiannol ar y ddysgeidiaeth oraf yn y byd, sef, gallu darllen a deall Llyfr Duw! Wele i'fraw rhad iddynt eu darllen, a wele Athrawon medrus idd eu dysgu, y rhai a ymroddant yn eiddiawg at y gwaith. Pan ystyrir fod trigolion Cymru, fal pob gwlad arall, yn wahanawl eu sefyllfaoedd, sef, rhai yn dydlodion a rhai yn gyfoethogion, y mae buddioldeb Ysgolion Sabbothawl yn ymddangaws mewn tywyniad gordanbaid! O herwydd, oni byddai fod Ysgolion Sabbothawl yn ein gwlad, yn rhydd ac yn rhad i bawb, byddai llawer o blant tylodion Cymru yn rhy isel eu hamgylchiadau i gyrrhaedd yr wybodaeth annhriadau o allu darllen gair Duw. Ow! aruthrawl drueni! Ac yn yr ystyr-iaeth o hyny: O! anghyymarawl fuddioldeb yr Ysgolion Sabbothawl. Oni byddai yn drueni meddwl am Gymro unieithawg—ei fod yn methu darllen ei iaith gynwynawl, yr iaith ei magwyd yn ei awn peraid, a'r iaith a ddefnyddiodd fil-fil o weithiau i amlygu ei feddwl am bethau cyffredin; ond yn gorfod ymddibyn ar ddwy ran o honi, sef, y rhan *feddyliedig* a'r rhan *ddywededig*. Sylwer fod iaith yn cael ei hystyried yn dair rhan, sef, y rhan feddylawl, ymadroddawl, ac ysgrifawl neu lenorawl. Felly, oni buasai yr Ysgolion Sabbothawl, buasai llawer Cymro yn ddi-fuddiedig hollaw o bob llenoriaeth Gymreig, yr hon gangen o ddysgeidiaeth sydd mor annhraethadwy o fuddiawl; eithr trwy gyfrwyd y rhai hyn, wele gyfle i bob Cymro unieithawg ddwyfod yn hyddysg ac hyfryd yn mhob llenoriaeth Gymreig; a dir genyf fod cannoedd gwedi dyfod yn wrioniad dyfnddysg a champus, y rhai a fuasant mewn dygn anwybodaeth am eu hoas, oni buasai yr Ysgolion haeddgloed hyn.

Yr ydyf, oddiar y nodiad hyn, yn cael fy arwain i sylwi ar *fuddioldeb yr Ysgolion Sabbothawl yn Nghymru i adferu a dyburau*

y *Gomerag*, yn *ngghda meithrin ac eangu ei llenoriaeth*. Gáu ei fod yn ddasfar anad ar bob un goledd a meithrin ei iaith gynwynnaw, at yr hyn yr ymagnia y Cymru yn awr yn guffredinawl; ac at yr hyn berwyl y mae llawer o sefydliadau yn eu plith, a dybir yn fuddiawl, megys Cymdeithasau Cymreigyddawl, Eisteddfodau, &c. ond etto, credwyf mai y goraf a'r effeithiolaf idd y perwyl hyny, o bob sefydliadau a ddychymygwyd yw yr Ysgolion Sabbothawl Cymreig; o herwydd, eglur yw mai hwynt yw anadi a bywyd Llenoriaeth Cymreig yr oes hon. Pa sawl deg o'r rhai a dderbyniasant eu haddysg boreuawl trwy gyfryngiad Ysgolion Sabbothawl Cymru, sydd i'w cael am bob un o'r rhai nas derbyniasant eu haddysg boreuawl felly, yn awr yn wiry gorcheistgamp a threiddlym ar feusydd Llenoriaeth? Gwn y geill y rhan amlaf o honynt, a minnau gyda hwy (y gwaelaf o honynt oll) ddywedyd, 'I'r Ysgolion Sabbothawl yr ym ni yn ddyledus am wraidd ein holl ddysgeidiaeth,—ni's gallasem ni ddarllen gwaith y gwahanawl awduron Cymreig ar yr amrywiol gyfundraethau, oni buasai i ni ddysgu darllen Cymraeg yn yr Ysgolion Sabbothawl pan yn ieuangc. Ni's gallasem ni (er gwedi dysgu ysgrifenu mewn Ysgolion Saesonag) llythrenu ein sillau, na silladu ein geiriau, fal y buasant yn addas i ymddangos ar faes llenyddiaeth, oni buasai i ni ddysgu llythrenu a silladu yn gywir yn yr Ysgolion Sabbothawl. Sylwer ei fod yn anhysall i neb ddyfod yn hyddysg mewn llenoriaeth Gymreig, nac un llenoriaeth arall, heb trwy gynorthwyo dydsgeidiaeth, ac oddiar hyny gweler mai yn Ysgolion Sabbothawl Gwalia y mae llenoriaeth Gymreig yn cael ei meithrin,—hwynt ydyw yr athrofydd sydd yn dwyn dynion yn hyfedr yn ei gwyddorion cysefin hi. Yma y maent yn dysgu adnabod y llythrenau, y rhai ydyw desnydd holl gangau llenoriaeth; yma y maent yn cael eu dysgu i silladu geiriau yn ol eu gwahanawl ranau priodawl; yma y maent yn cael eu dysgu i roddi ei accen-iad dyladwy i bob gair a sill; ac yma y maent yn cael eu cyfarwyddw o barth ystyr y geiriau a ddarllenant—eu bonedd, eu tarddiad,* &c. Gwn y gellid cael ugeiniau

* Er na wneir hyn yn mhob Ysgol Sabbothawl; etto, y mae yn cael ei wneuthur yn y rhan fwyaf o honynt, a bai neillduawl o eiddo yr athrawon yw na wnelid hyn yn mhob Ysgol. Pa les i ddyn allu darllen, os na all ddeall ystyrdeb y geiriau a ddarllenno? Ond, fel y nodwyd, y mae llawer o ieuengctyd Ysgolion Sabbothawl Cymru gwedi dysgu cymmaint ag a eill, oddigerth ambell un o'u hathrawon ddangaws iddynt, a byny am nad yw y beirdd a'r dysgedigion Cymreig yn rhoddi coleddiad dyladwy i'r Ysgolion Sabbothawl. Anaml y

os nad cannoedd o ieuengctyd Ysgolion Sabbothawl Cymru a ysgrifennai yn burach o barth iaith, llythyroniad a chystrawiad, nac yr ysgrifennai y rhan amlaf o'r awduron duwinyddawl enwocaf ag oedd yn oes-oli yn yr amser tywyll hyny, cyn i wawr yr Ysgolion Sabbothawl dori allan, fel ag y profa yr hen lyfrann Cymreig a hanfodant hyd heddyw. Dichon na byddai eu dychymygion hwy mor hedegawg a llawer o'r hen awduron enwawg a ehlodwii hyny; etto, byddai eu cyfansoddiadau yn burach o barth iaith, &c. Ac hawdd iddynt fod, pan y gwyddynt ystyr y rhan amlaf o eiriau y Gomerag, ac y medrynt eu doebarthu yn eu cysylltiadau gwahanawl heb eu gweled yn argraffedig. Hefyd, trwy eu bod yn deall ystyrdeb y geiriau a ddarllenant, ac eu bod yn arferu darllen yn ol seiniau priodawl y llythrenau, y mae hyny yn gyfrwng idd eu tueddu a'u galluoguriaferu y geiriau hyny yn bur a disathr yn eu brawddegan, wrth ymddiddan. Ac fel hyn y mae plant Ysgolion Sabbothawl Cymru yn puraw yr iaith, ac yn meithrin llenoriaeth.

Trachefn, pe tesid golwg yn ol etto i blith y gwahanawl bregethwyr duwial, haeddbarch, ac enwawg a oesolent cyn ac yn yr amser y dechreuwyd cynnal Ysgolion Sabbothawl yn Nghymru, sef, y rhai na chwasant *ddysgeidiaeth Athrofael*, &c. gan eu cymharu â'r cyfryw yn yr oes hon, na fuont eriedd mewn Athrofa yn cael eu dysgeidiaeth, ond yn unig yn yr Ysgolion Sabbothawl; canfyddid fod yr olaf yn rhagori yn erfawr mewn iaith bur, dull rheolaidd o ddarllen, &c. Gynt, yr oeddynt yn brithaw eu pregethan, eu gweddianau, a'u cathlaa â geiriau estronaidd, megys pe buasai hyn yn addurn iddynt: yr oeddynt yn rhoddi seiniau ammbriodawl a chwithig i'r rhan amlaf o eiriau ein hiaith; i.e. yr oeddynt fal pe yn ystyried crefydd bur yn gymwysedig mewn cymmysgedd iaith! Ond yn awr, wele y rhai a gafodd eu dysg yn gwbl yn yr Ysgolion Sabbothawl yn tra-rhagori arnynt, fel mai yn anaml y clywir cymaint ac un gair estronaidd yn eu pregethan, na'u gweddianu ychwaith. Hefyd, sylwer y fath luaws o wyr medrus-gamp sydd yn awr ar faes llenoriaeth, yn ychwaneg nac cyn i'r Ysgolion Sabbothawl llesu ar ein gwlad; y rhai ydynt gwedi dechreu

gwellir un o honynt hwy ynddynt, er, ysgel-fydd, gwedi derbyn eu haddysg boreuawl yn yr Ysgolion hyn; eithr treulia llawer o honynt eu Sabbothau i ffyriaw rhyw bynegiau anianyddawl, &c. Etto, gweddiant, 'Y Gomerag! y Gomerag! i fynu!' and ni rydd llawer o honynt un cymorthwr ar ei chodi, os na fydd gobath am ryw ar personawl iddynt oddiwirho. O'i on gwladgarwch ynddynt, bydded iddynt, a'u eu llygaid a diwygiaw ar ffrj a.

gwrtieithlaw eu meddyliau yn yr Ysgolion addysgiadawl hyn. O! y fath effaith a wna ymarferiad boreuawl ar ddyd, ac i'r fath raddau yr eanga gwybodau a dychymygion yr hwn a esyd ei fyfyrddodau ar waith, yn rhagor na yr hwn a adawo ei alluoedd cynneddfawl i orwedd yn segur a difyfyd yn eu sefyllfa naturiawl. O herwydd peidiaw diwylliaw y deall a meithrin myfyrdodau ag ymarferiad, y mae ar hyd Cymru yma lawer Newton (o ran grym galluoedd cynneddfawl) yn cloddiau, llawer Homer rhwng cyrn yr aradr, llawer Plato yn dyrnu fd, a llawer Catwg yn tori glo! Am hyny, ieuengctyd Cymru! ymgnwch i wrtieithlaw eich atbeithi, ac ystwythaw eich myfyrdodau. Cofseidiwch yr Ysgolion Sabbothawl, y rhai yw yr hadlestri a hanant ar lofanau eich meddyliau, hadau gwybod-aeth, rhinwedd, moesoldeb, a duwioldeb.

Yn mhellach, bu Ysgolion Sabbothawl Cymru, ac y maent etto yn foddau tra effeithiawl i wellhau moesau a bucheddau, ac i eangu gwybodau brodorion ein gwlad i raddau erfawr. Gynt gwelid ieuengctyd Cymru yn ymgasgu yn fintoed mawrion ar y Sabbothau, i ymdrin â'u hofer-gampiau dryglonau, rhai yn cyrchu i'r *dawns*, ereill yn ymgynnull i'r dafarn i chwarae *cardiau*, ac ereill yno yn unswydd i ddiota; ereill ar uchwr Sabboth i fonwent Eglwys y plwyf i chwarae *pel*, neu *godymu*; ereill a ymgaglent i ryw faes pennodawl i bediaw *troed-bel*, &c. ereill yn llai eu maint a'u hoedran, yn heldiaw o glych y trefydd a'r pentrefydd yn dyfal ymwneyd â'u ceiriach (*toys*) teganaidd trwy gydol y Sabboth: ac Och! y fath iaith gabledus, regilyd, a thynglyd, a arferai y rhai hyn wrth ddwyn yn mlaen eu gwahanawl chwareuadau ofer a dinystriawl! Byddai yr hynafion, hwythau, yn wyr ac yn wragedd, yn llechu yn eu tyau, neu ynte, yn ymgynnull i dyau eu gilydd i adrodd hen ofergoelion gwageddus. *Ac, Ow!* y fath chwedlau ofergoelaidd a adroddid ac a gredid gan y werinos. O! y fath gyfawr gresynus yr oeddynt ynddo—yr ieuengctyd a'u rhieni yn cael eu cludaw i ystafelloedd oerion anghu mor anwybodus (o'r hyn leiaf, mor anystriawl), lawer o honynt) am eu diwedd, eu cyfgyrau tragywyddawl, y gwir Dduw, &c. a thrigolion anwaraidd Africa! Ond yn awr, wele ieuengctyd, canol-oed, ac hynafion ein gwlad yn ymgynnull mewn modd gweddadaid a syml i'r Ysgolion Sabbothawl; ac yn lle bod y tafarnau yn cael eu gorlenwi gan faswedd-wyr, dawnsywyr, meddwon, &c. wele yr addoldyau yn cael eu gorlenwi gan selodau prydferth yr Ysgolion Sabbothawl; yn lle bod y monwentydd yn cael eu cadw yn sathrefydd cochion wrth ddwyn ymlaen chwareuadau, wele y llwybrau yn cael eu cadw yn gochion wrth dramwaw tua'r Ysgolion Sabbothawl; yn lle bod ein dwylaw yn cael troi sypyn o *gardiau* uffernawl, wele ein

dwylaw yn cael troi a chwillaw dail Llyfr Duw; yn lle dysgu chwareuadau rhyfygus, wele ni yn dysgu yr Ysgrhythrau Dwyfawl; yn lle gorleuwi ein cof â chaniadau masweddawl, wele ni yn trysori yn ein cof adnodaau a phennodau o'r Gyfraith Sanctaidd, wrth yr hon ein bernir oll ar fyr; ac yn lle bod ein tafodau yn cael eu halogi wrth fytheiriaw cabledau, llwon, a rhegfeydd, wele ein tafodau yn cael eu cysegru i adrodd geiriau Duw gyda'r dwysder mwyaaf. O! y fath gyfnewid mewn maegau. Ao wrth hyny, O! fuddioldeb yr Ysgolion Sabbothawl. Hefyd, gwelir yn awr yr hen wyr a gwragedd yn ymlusgaw i'r Ysgolion Sabbothawl; ie, rai o honynt, pan y mae henaunt gwedi eu llesghau, fel na allant fyned i nemawr o fanau ereill; etto, y mae eu heiddion brwd yn eu dirgymmell i ddyfod yma—rhai i ddygu yr ieuengctyd, ereill i gael eu dysgu, ac ereill i wrando *geiriau bywyd tragywyddawl* yn cael eu darllen a'u hadrodd, yn lle aros gartref i wrandaw ofergoelion diisylwedd eu gilydd: ie, trwy drugaredd Ior y mae milloedd o honynt (O! na ddeuant milloedd yn ychwaneg) gwedi dyfod i weled gwerth Ysgolion Sabbothawl, a rhagoriaeth y Gyfrol Sanctaidd ar bob llyfrau a dynawl draddodiadau ereill, fel nad ymhyfrydant mwyaich mewn traddodiadau ofergoelaidd, nac *Alcoran*, nac *Apocrypha*, nac unrhyw beth o'r fath, ond yr Ysgrhythr Lân, yr hon 'sydd yn abl i'w gwneuthur yn ddoeth i iachawdariaeth.' Y mae yn wir i'r wawr ddechreu tori ar ein gwlad pan ddaeth yr efengyl fendigedig yma, sef yn nghylch O. C. 62. A diau i'r 'newyddion da o lawenydd mawr' ddechreu ymlid y caddug ymaith o Brydain y pryd hyny, megys yr haul yn ymlid y niwl o'i flaen; etto, gan fod y werinos gwedi cael eu magu ar sugn gwenwynlyd ofergoelion paganiaeth, ac eu bod yn anwybodus yn yr Ysgrhythrau, yn nghydag yn amddifad o'u meddu yn eu hiaith eu hunain, ac hefyd pe meddasant, yn amddifad o bob cyfrwng i ddygu eu darllen; am hyny, er mai yr un efengyl a bregethid, mai yr un Crist croeshoeliedig, ac mai yr un Duw a addoldid gan y rhai diwygiedig, y pryd hyny ac yn awr; etto, nid oedd moesau y gwylodau y bobl yn gyfartal o fewn y ddeged ran i'r hyn ag ydyw bywiolion yr oes hon; nac oedd yn wir, na thrwy yr holl oesoedd olynol, a hyny gyda golwg ar y werinos, hyd nes i'r Ysgolion Sabbothawl eu dwyn yn wybodus yn yr Ysgrhythrau. Felly, amlwg yw fod y rhai hyn gwedi bod yn foddion tra effeithiawl i wellhau moesau a bucheddau y genedl, yn mhob oes yn gyffredinawl.

Hefyd, buont, ac y maent, yn dra buddiawl i gynnyddu eu gwybodau o barth amryw gangenau o ddyseidiaeth heblaw yr Ysgrhythrau. Trwy eu bod yn alluawg i ddarllen y Gymraeg, y maent yn medru

tremiau i ddirgelion pob rhyw wyddoniaeth (*mathematics*) a gynnwysa yr holl lyfrau Cymreig, cyfansoddedig gan wahanawl awduron ar amrywiawl gyfundraethau, ac felly yn casglu gwybodaeth oddiwrth ynt oll. Y maent yn hyall i chwiliaw esboniadau gwahanawl Dduwinyddion ar y Gyfrol fendigaidd, a thrwy hyn yn alluawg i ffurfiaw crediau crefyddawl yn gyfymred a Gair Duw, yr hynaydd yn gyfrwng i ddileu cyfeiliornadau a gan-grefyddau o'r wlad; yn lle bod fal y rhai gynt, yn hollol ymddibyn ar yr hyn a ddwyddai eu Hoffeiriad ei fod yn iawn, megys pe eu hnnain yn anifeiliaid direswm; neu o leiaf, mal y dywed y ddyarab, 'yn piniau eu credôau wrth lewys ereilli,' ac yn cwympaw i broffesu yr un crefydd a'u teidiau (y mae yn rhaid addef yn ddistaw fach fod hyn heb lwyf farw etto) neu yr enwad nesaif atynt, heb chwiliaw a fuasai y crefydd honu yn seiliedig ar yr Ysgrthyrau, ai ni fuasai, nac ychwaith ystyried fod *crefydd gyfeiliornus* o bwys a chanlyniad tragywyddawl. Dyma fal yr oedd trigolion Cymru y rhawg, ys-gwaeth-yr-oedd, ganwyd pa dybiau tyn-er a ddichon godi mewn llawer un na sydd yn wybodus am eu hanes, i beri iddynt anghredu llawer a ysgrifiais am fy hyuafion, hoff hyd yma. Eithr yn awr, y mae y rhan amlaf o frodorion Cymru, trwy gyfrwng yr Ysgolion Sabbothawl yn gallu, ac yn darllen gwaith Dduwinyddion ar bob pwngc o Gristionogaeth, gan eu mantolu yn yr Ysgrthyrau; ac felly yn ffurfiaw tybiau tra chywir am bob caugen o athrawiseth gras; am y rhai nad oedd gan lawer o henuriaid Eglwysai Cymru gynt, ond dychymygion tra phlentynnaidd. Hefyd, y maent yn addasedig i chwiliaw a dysgu leithaduron a Geiriaduron Cymreig, er eangu eu gwybodau o barth iaith, i syllu ar ganiadau melus-ber y Beirdd, er gweileu eu dychymygion hedegawg, a'u plethiadau cywrair, i dreimiau i hanesion troellawg eu cyngenedl enwawg, a gwlad eu cyndeidiau dewr—i syllu ar lenau y Misolion Cymreig, &c. gan sugnaw rhai o fronau dysgeidiaeth yn barhaus, er meithrin a chynnyddu eu gwybodau yn ngwahanawl gangau yr holl wyddorion, a'r celfau a hanfoda. O! y fath luaws o wahanawl hadau amryfath wybodnethau sydd yn tyfu ar gangenau y *prem gwybodaeth* ffrwythlawn hwn, yr Ysgol Sabbothawl. Pwy a all draethu gwerth hon? Pe na buasai Ysgolion Sabbothawl yn Nghymru, ni fuasai yr holl lyfrau Cymreig a argraffwyd yn un lles i'r werinos,—ni fuasai hyd yn oed yr holl Ffibla sydd gwedi, ac yn cael eu dosbarthu iddynt, trwy gyfrngiad y Gymdeithas Fibiolaidd, yn fwy o werth iddynt hwy na cherig yr heolydd, oni buasai fod ganddynt Ysgolion Sabbothawl er eu dysgu i'w darllen; ond gan fod y ddau ganddynt, sef, Ysgolion a Llyfrau,

y maent yn gyd-offerynwyl i eangu eu gwybodau i raddau erfawr.

(I'w barhau.)

NIFER TRIGOLION Y BYD.

PETH sobr iawn i feddwl am dano yw darllen ac ystyried y cyfrif canlynol o nifer trigolion y byd, yn nghyda'r nifeiri mawr sydd yn meirw bob blwyddyn, a diwrnod, ac awr, yn ol y cyfrifiadau manylaf a ellir ei wneuthur yn yr oes bresennol.

Bernir fod nifer trigolion y byd yn 1,000,000,000, sef *mil o filiwnau*.

O'r rhai hyn, y mae yn marw bob blwyddyn, sef wrth gyfrif y naill flwyddys gyda'r llall 30,000,000, sef *deng milïon o hugain*; a bod o'r nifer hwn 15,000,000, sef eu hanner hwynt, yn marw drwy glefydau heintus.

O'r rhai hyn y mae 82,191, sef pedwar ugain a dau o filoedd, un cant a phedwar ugain ac unarddeg yn marw bob diwrnod.

O'r rhai hyn y mae 3,424, sef tair mil, pedwar cant ac ugain a phedwar, yn marw bob awr.

Ac o'r rhai hyn y mae 57, sef dauar-bymtheg a deugain yn marw bob mynyd; ac mae hyn yn bur agos i *un dyn yn marw bob eiliad, neu un yn marw bob tip i'r cloc ddydd a nos yn ddibaid!* 'O na baeat ddoethion, na ddeallent hyn, nad ystyriant eu diwedd!'

Gwelwn echrystlonrwydd y celwydd a ddywedodd y sarff wrth ein mam Efa, 'Ni byddwch feirw ddim.' Da fyddai i ni, ei hiliogaeth hi, gredu gair Duw, yr hwn a ddwyed, 'Gosodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny bod bara.' Mae rhyw werth annhraethol mewn bod i bechadur gael adnabyddiaeth wirioneddol o'r Arglwydd Iesu Grist, yr hwn a aeth yn 'angeu i angeu, ac yn drangc i'r hedd.' Nid oes neb a ddichon brisio y fraint o allu dywedyd ar sail dda, 'Gan ein bod wedi ein cyfiawnhau trwy fydd, y mae genym heddwch tuag at Dduw, trwy ein Harglwydd Iesu Grist.'

AM GREFYDD.

Y MAE crefydd yn bwnce o bwys, nid yn unig damweiniol, ond personol, neillidol, a chyffredinol. Ond llawer sydd yn ymddwyn tuag ati, fel matter o ystyriaeth rhaglawg, cyflawniad pa un, nid yw yn hollol angenrheidiol, yr hyn lleiaf yr amser presennol, ond a ellir yn ddiogel ei ohirio hyd 'dymmor mwy cyfnewt.' Ond y mae hyn yn gamgymeriad arswydus, ac yn brofiad mwy peryglus. Pa beth yr dyn heb grefydd? Dyn heb grefydd a dd fel llestr holltiedig heb ddwyliw ar y gyllymhestlog. Pechod clasoedd a wnaeth y gorch dinstyriol yn ei nifer, a'r llygredigaeth sydd yn ffrwythlawn, a

i ac yn llenwi ei enaid; y mae yn cael ei ohwyrn-dafu oddiamgylch, heb gymmorth, hyd wyneb garwdaid y byd, nes o'r diwedd fe ddyr yn ddarnau, ac a sudda byth heb gyfodi mwy.

Pa beth, etto, ydyw dyn heb grefydd? Y mae yn debyg i long heb lywydd, tebyg i lestr heb lyw. Heb grefydd, y mae dyn yn greadur hollol golledig. Trwy y cwmp, ei natur a lygrwyd ac a bellhawyd oddiwrth Dduw; a pha hwyaf y bydd byw yn ei gyflwr wrth natur, pellaf yn y byd fydd oddiwrth y gobaith am adferiad; oblegid pechod wedi unwaith impio yn y natur, nid ellir ei ddadwreiddio drwy foddion dynol. Heb grefydd, dyn ag sydd golledig yn awr, rhaid iddo barhau felly byth. Y gair ofnadwy hwnw, 'damnedigaeth,' a seinia yn ei glustiau byth, fel y canlyniad diweddas o fywyd annuwiol, meddyliau pa un a gyfyngwyd yn unig at bethau amser, yn esgeulus o achosion uchel tragwyddoldeb.

Crefydd yn unig ydyw yr hyn a all gyfodi dynolryw o ddyfnderoedd pechod—symud y terfyn hwnw sydd yn bod yn awr rhwng y dyn a'i Wneuthurwr—adnewyddu ein natur syrthiedig, a'n hadferu ni at Dduw. Nid crefydd mewn enw, ond crefydd fywiol ac ymarferol yn unig a all wneyd hyn. Y mae o ychydig o les i ddarpariaeth gael ei gwneyd i'r corph, oni b'ai i ddarpariaeth gael ei gwneyd i'r enaid hefyd; neu i ni bentryu cyfoeth yn nghyd, neu fyfyrto ar gysur dyn, tra bydd angenrheidiau pwysfawrocach yr enaid yn cael eu gadael yn anharparedig. Yr holl bethau hyn sydd dda yn eu lle; ond pan y cymharir hwy â gwerth yr enaid, y maent yn difianu i lai na dim. Ond amser a ddaw, pryd y caiff gwerth crefydd ei ystyried yn fwy dyladwy, a'r angen am ei gweddian dyddanol a bywhaol a deimlir, ac a alerir am dano, sef ar wely angen. Yn y foment arawydus hono—arawydus yn wir yw marwolaeth yr euog, beth ond crefydd a all gynnal yr enaid, ac esmwythau y llwyth gerwin, yr hwn sydd yn arwain drwy 'lyn cysgod angen' beth arall a all ei sicrhau, pryd y bydd holl hyder daearol yn methu? beth a'i galluoga i sefyll yn gyf-iawn wrth frawle Duw? beth a ddiogela ei ddedyddwch drwy oesoedd tragwyddoldeb diddarfod? Dim, ond crefydd. Gadawer i'r anfyddiwr gablu, a gwatworwr crefydd yn awr wawdio; ond rhaid i'r cyfrif hwn ddyfod, a'r mwyaf o anfyddwyr a dirmygwyr crefydd, a gawsant o'r diwedd deimlo fod anfyddiaeth yn diweddau mewn gwae, ac a roisant i fynu eu heneidiau yn ngwasgfydd meddwl, ac yn nhywyllwch anobaith!

Os ydyw crefydd, gan hyny, o natur mor hwyseg, ac mor ddifrif yn ei chanlyniadau i bob dyn, mor uchel y mae yn gweddu ar bawb i'w haachleu yn ei galon, ac ufuddhau yn ei fywyd i'r llais bynawsaidd!

Mor ddibris, ie, mor annuwiol y maent hwy yn ymddwyn y rhai sydd yn esgeuluso ei galwad sobr; y rhai sydd yn treulio eu bywydau mewn heriad i'w rheolau, ac heb eu cyssegru gan ei dylanwad! Crefydd yn wirioneddol, ydyw 'yr un peth angenrheidiol'—adnabyddiaeth ymarferol o Grist, a chyfran yn ei Iawn ef. Gellir crynhoi gwir grefydd i fynu i yohydig o eiriau. Y mae yn bod, nid mewn profies allanol, neu ymddangosiadau oddiallan; ond mewn dwfn edifeirwch am bechodau a aethant heibio, gostyngeddrwydd ger bron Duw, fydd ostyngedig yn Iawn Iesu Grist, gob-aith bywiol yn ei addewidion tragwyddol, a gwresog ddymuniad am ddrychafu gogoniant Duw a daioni tymhorol ac ysprydol dyn.

Bala.

Cyf. D. GLAN TEGID.

CYMDEITHAS GANYDDAWL GYMREIG LLUNDAIN,

A sefydlwyd Ionawr 18eg, 1838.

CYNNALIODD y Gymdeithas newydd hon ei Chyfarfod Blyneddol cyntaf ar ddydd Mawrth, Gorff. 16eg, 1839, yn nghapel Cymreig *Jewin Street*. Yn y prydawn, daeth aelodau ac ewyllysyr da y Gymdeithas yn nghyd yn dra lluosog, a chyfranogasant o de a barotowyd ar yr achlysur, yn Ysgolfa y Capel; aeth y rhan hyn drosodd yn weddaidd ac mewn trefn, a phob arwyddion fod meddyliau y rhai oedd yn bresennol i raddau dan argraffiadau o'r parch a'r symylrwydd sydd yn gweddu i ardderchog foliant yr Arglwydd.

Am saith o'r gloch, cymmerodd y Cantorion, yn nghyda'i blaenor, Mr. William Griffith, a'r Parchedigion James Hughes a William Williams, eu lle yn y Capel ar Lwyf (*Platform*) a godwyd i'r perwyll, i roddi mwy o effaith i'r canu trwy grynnod y lleisiau, ac aeth y dyrfa gynnulledig i'w gwahanol eisteddiâu, yna cychreuwyd y Cyfarfod gan y Parch. James Hughes trwy ddarllen a gweiddio, a chanwyd yn gyntaf, '*The Fall of Babylon*,' yr ail, '*Triumphant Advent*,' yn drydydd, '*Glorious Advent*.' Ar ol hyn traddodwyd yr Araeth sy'n canlyn gan y Parch. James Hughes, i'r hon y rhoddid gwrandawriad astud gan gynnulleidfa luosog:

'Mynych y meddyliais, er ys llawer o flynyddoedd, am eiriau sy gan yr apostol yn 1 Cor. 14. 10. 'Y mae cymmaint, ysgafydd, o rywogaethau lleisiau yn y byd, ac nid oes un o honynt yn aflafar.' Efallai mai am wahanol leithoedd dynion yn y byd yr oedd yr apostol yn meddwl, ond gallwn gymmeryd y geiriau hefyd am wahanol leisiau gwahanol greaduriaid direswm; y rhai er eu bod yn aflafar, ac anealladwy i ni, etto, nid ydynt felly i'r creaduriaid hyny.

Rhoes y Creawdwr ryw lais i'r rhan fwyaf o greaduriaid; ac i bob rhywogaeth lais priodol i'r rhywogaeth hono, yr hwn nid yw aflafar iddynt hwy. Llais y llew yw rhüo, llais march yw gweryru, llais yr foh yw bugunad, llais y ci yw cyfarth, llais y dda-fad yw bresu, ac er y priodolir canu i'r ceilllog, yr eoa, ac amryw fath o adar asgellog, etto yn annhriodol y gwneir hyny; i ddynion ac angelion yn unig ar a wyddom, y rhoes y Creawdwr allu a llais i ganu, yn ngwir a phriodol ystyr y gair. 'Dawn ardderchog dyn, yw y ddawn neu allu i ganu: hyn, yn fwy na dim arall braidd, sydd yn ei ardderchogi ef goruwch y creaduriaid ereill, ac yn ei debygolr i angelion y nef. Nid yw y ddawn hon yn gydradd gan bawb, mae rhai nas gallant ganu dim, er ceisio; ac ereill a allant ganu, yn rhagori llawer ar eu gilydd mewn pendeidd-dra llais a thon-yddiaeth. Mae hyn i'w briodoli i wahanol ffurfiaid a gosodiad y peirfannau lleisiawl a ddefnyddir wrth ganu, mewn gwahanol ddynion, yr hyn nis gallwn ni ei ddeall, ac nid yw yn perthyn i ni geisio ei amgylfred; etto, ni a welsom ddynion aflafar iawn o naturiaeth yn dyfod i ganu yn bur dda trwy ymarferiad ac ymdrech. Adwaenwn wr, pan ddaeth gyntaf at grefydd, yr oedd ei lais bron yn ddychrynnydd o aflafar pan geisai ganu gyda'r bobl; ond yr oedd canu yn ei galon ef, ac yn mhén ychydig dueth y gwr hwnw i ganu yn bur dda, a diammen genyf ei fod ef yn canu yn beraidd iawn yn y nef.

Yr Arglwydd a wnaeth bob peth er ei fwy ei hun, ac i'r dyben o gael ei glodfori ei hun gan ddynion, y rhoes efe ddawn a galluocdd canu i ddynion; am hyny, pechod dirfawr, ie, dim llai na chyssegr-yapall, yw defnyddio y ddawn hon i ganu maswedd; ni ddylid canu i ddim, nac i neb, ond i Dduw ei hun, am ei iachawdriaeth fawr, ac am ei holl ddoniau i ni.

Gorchymyn pendaidd ganiedydd Israel yw, canu yn gerddgar, ac yn sonlarus; ac i hyny, mae yn angenrheidiol gwybod rheolau canu: y mae y cyfryw reolau wedi eu dyfaisio, a'u gosod ger ein bronau gan ddynion medrus yn y gelfyddyd. Amcan athrawon yr ysgol hon, ydyw dysgu y rheolau hyny i'r rhai anghyfarwydd, a baint a dyledswydd y cyfryw yw dyfod i gael eu dysgu. Mae rheolau canu yn gynnwysedig mewn rhan fawr mewn tôn-nodau; ac er nas medraf fi ond ychydig iawn arnynt, etto, gwn eu bod yn llawer eglurach, a hawddach eu dysgu na'r hen dôn-nodau oedd gan hen Gymry amryw oesoedd yn ol. Gellir gweld cynllun o'r rhai hyny yn yr *Archæology of Wales*, debygaf; ac wrth eu cymharu â'r tôn-nodau presennol, gwelir gwirionedd yr hyn a ddwyedwyd uchod. Ffolneb mawr yw bod yn groes, a dywedyd yr erbyn dysgu rheolau canu, neu ganu

wrth y tôn-nodau, fel y byddai ac y gwnei yr hen bobl gynt; megis pe byddai hyny yn achos o ddrygu yspryd canu, neu ganu â'r yspryd. Canaf yr apostol â'r yspryd ac â'r deall hefyd, (1 Cor. 14. 15.) ac os canaf ef felly, pahan nad allwn ninnau ganu felly yr un modd? Yn ddiau ei reol ef yw yr oren. Gan hyny, annogwn bawb presennol, i ymdrech am ddygu canu yn rheolaidd, ac wrth y tôn-nodau; ac addefwn ar yr un pryd, fod perygl rhag i ni golli yspryd mawr wrth ddygu y rheolau, ac i hyny fyned yn fwy peth yn ein bryd na chlodfori Duw. Mae y perygl hwn yn enwedig i bobl ieuainc, o ba rai gan mwaf y gwneir i fynu ein hysgol; am hyny, dymunem eu cynghori hwy yn ddiifrifol, etto yn dyner a charedig i wylled rhag y perygl hwn; rhaid i'r meddwl weithredu ar y tonau, ac ar y tôn-nodau hefyd wrth eu dysgu, onide ni ddysgir mo honynt; ond wedi eu dysgu, cynghorwn y Cantorion i feddwl mwy am y geiriau mawr, ac am y Dew a folir, nac am y tôn-nodau a sain y beroriaeth; heb hyny, nid canu mawr i Dduw y byddwn.

Ein cynghor nesaf yw, Dysgu pob tân yn dda, a chan yr holl ysgolheigion yngyfredin, cyn anturio ei chanu hi yn gyhoeddus, fel rhan o addoliad cyhoeddus Duw; oblegid nid gweddus na theilwag yw canu mewn addoliad dônau heb eu dysgu yn berffaith, na thônau nas gall ond ychydig o'r gynnulleidfa eu canu; 'moliannwr yr holl bobl ef;' a pha fodd y gwnant, os cenir tônau nas gall mo hauner yr holl bobl eu canu. Gwedi dysgu y tônau yn dda, cwylltsw yn fawr (ac annogais i hyn lawer gwaith) i bawb ganu, a rhoddi eu lais allan yn ddlymatall, yn yr addoliad cyhoeddus; oblegid y gorchymyn yw, perwch *glywed llais ei fawr ef*. Mi a adwaen rai dynion na chlywais mo'u llais yn canu mewn addoliad erioed, ac yn ddynion crefyddol hefyd; pa fodd y mae cariad Duw yn y rhai hyn? pa fodd y disgwyl y rhai hyn gael canu yn y nef, a hwythau heb ganu mwy nac anifeiliaid ar y ddaear? Mae yn y lle hwn, efallai ganu mor *frdus* ag a geir mewn nemawr o fanau Cymreig, ond nid yw yn ddigon cryf o lawer mewn capel mor fawr a hwn. Carwn glywed adain eidda a moliant yn llanw yr holl le o gongl i gongl i lawr ac i fynu, fel y clywir yn fynyach yn nghapellydd ein brodyr yn Nghymru. Eidda, cynghorwn y Cantorion, ac yn enwedig blaenor y gân i ddewis ac arfer hen ddonau melysion y Cymry, yn hytrach na pheddau gwylltion, ysgafu, ac anhawdd y Saeson. Mae canu y Cymry fel eu hiaith a'u harddoniaeth yn beth priodol a neillidol i blant eu hunain, ac yn bar wahanol i gonau y Saeson; mae yn naturiol i ni fel amad hoffi tonau o swm a chyfeirnodol i Gymry, pa un ai hon ai diweddar a gwyddyd os

o'm rhan fy hun, nid wyf yn meddwl y deun ni byth i hofi, dysgu, nac arfer llawer o donau y Saeson, nac i ganu fel hwynt-hwy. Ond mae fy ugain mynyd i ar ben.

Yn olaf, annogwn yr ieuengctyd etto i ddsygu ac arfer canu mawl i Dduw tra mae eu cynneddfau, eu serchiadau, a'u lleisiau yn gryffon, yn wresog, ac yn beraidd i hyny; er nad hoff iawn genym lawer o donau y Saeson, etto, rhaid addef eu bod hwy yn canu yn fedrus a cherddgar; ac nid boddus iawn genym glywed rhai o honynt yn dywedyd, 'Ein bod ni gan mlynedd ar eu hol hwy mewn canu!' Dysgwch ganu, fy anwyl gyfeillion ieuainge, a chanu i Dduw. Peidiwch a threulio a drygu eich llais i ganu oferedd; gofid rhai hen bobl, a mi fy hun gydag ereill, yw, ddarfod andwyo llais da gynt wrth ganu maswedd; ac nad oes yn awr ond megis hen gloch *gracy* i ganu mawl i'r Arglwydd. Galarnad yw hyn, ac yn alarnad y bydd.'

Ar ol hyn, ail-ddechreuodd y Cantorion, a rhoddwyd yn bedwerydd, '*Resurrection*,' (allan o waith *Jarman, Voice of Melody*), yn bummed, '*Missionary Herald*,' (o waith *Jarman, Harp of Judah*), yn chweched, '*Strike the Cymbal*,' (o waith *Jarman, Voice of Melody*).

Yn nesaf, traodododd y Parch. William Williams araeth fer ac effro, gan gadarnhau yr hyn a ddywedid o'r blaen, ac annogodd y Cantorion ieuainge i fod yn ddyfal gyda'r gwaith, a'i ddwyn yn mlaen mewn pob sobrwydd a difrifoldeb, i ochelyd gwamlirwydd ac ysgafndra yspryd, ac i weddio am brofiad i'w calonau o'r hyn a ddatganant a'u geneuau. Sylwodd hefyd fod y fath hyfrydwch a melysder i'w gael ar rai prydlau wrth ganu mawl, nes bydd y meddwl yn cael ei godi goruwch y byd a'i bethau at wrthddrych cân y seintiau yn y nef. Ar ol hyn, canwyd yn seithfed, '*Salvation*,'—'O iachawdriaeth gadarn, &c. yn wythfed, '*Canaan*,' (o waith James Leach, *Happy*), yn nawfed, '*Christian's Glory*,' ac yn olaf, '*Dismission*.'

Oddeutu chwarter wedi naw o'r gloch, dybenwyd y Cyfarfod trwy weddi gan y Parch. William Williams: ac ymadawodd pawb yn brydlon i fynes i'w cartrefleoedd, gan dystiolaethu iddynt gael hyfrydwch nid bychan yn y lle, ac hefyd gan obeithio nad oedd hyn ond blaenffwrth bychan o'r cawd toreithiog sydd etto yn ol.

Cafodd y cyfan ei ddwyn yn mlaen yn yr iaith Gymraeg. Cymmaint yw eiddigedd y Cantorion dros eu hiaith, fel na chanlateir canu yr un o'r Anthemaau Saesnaeg yn eu Cyfarfodydd Wythnosol hyd nes ceir cyfieithiad o'r geiriau.

O. Y.—Na feddyddyl y darllenwyd wrth welod enwau Saesnaeg ar y tonau mai Saesnaeg a ganwyd. Cyfieithwyd a chyf-

addaswyd y geiriau i'r rhan fwyaf o honnynt gan y Parch. James Hughes a Mr. Robert Owen.

TEULU TREFNUS A HEDDYCHOL.

Mae hysbysiad o'r hyn sy ganmoladwy yn ddefnyddiol i ereill: ac o herwydd hyn yr ysgrifenasaf yr hyn a ganlyn. Wrth ymdeithio yn ddiweddar bwn mewn teulu a adwgwnwyr ys amser malth, ond ni wyddwn am y pethau canlynol ynddo hyd yn bresennol.

Mae y teulu hwn yn hynod o ran trefn a heddychlondeb, yr hyn a brofir yn eglur oddiwrth y feithiau a ganlyn:—Mae ynddo wyth o weinyddion, sef pump o weision, a thair o forwynion; ac y mae y gwas penaf wedi bod yn y teulu 47 o flynyddoedd, yr ail 14, y trydydd 8, y pedwerydd 2, a'r pummed 2. Mae y forwyn henaf wedi bod yn y teulu 9 mlynedd, a'r ail 11, a'r drydedd 1. Mae pump o honynt hefyd yn profesu crefydd.

Ai gormod fyddai dywedyd fod y teulu hwn yn gyllun hardd i feistriaid a gwasanaethyddion yn gyffredinol. Addas yw i ni ddywedyd yma fod canmoliaeth yn deilwng i'r ddwy ochr; ond fel y mae y rheoli a'r Saenoriaeth yn gorphwys ar y meistriaid barnwyf eu bod yn haeddu y clod mwyaf. Gwirionedd anwadadwy yw fod meistriaid da yn gyffredin yn gwneuthur gweision da. Ond yn rhy fynyach o lawer y gwelir diffyg mawr o'r ddau du—meistriaid drwg a gwasanaethyddion drwg: ac y mae gweilliant yn hyn yn angenrheidiol anhebgorol. Achwynir yn fynych gan feistriaid a gweision hefyd; ond y rhai mwyaf beius yw y rhai a achwynant fwyaf. Mae meistri drwg wedi peri i lawer gwas da fyned yn ddwrwg cyn hyn; ac yn y gwrthwyneb hefyd y mae ymddygiad anghyfiawn llawer o wasanaethyddion wedi gwneud i'r meistri mwyaf tyner fod yn waeth yn eu hymddygiadau. Dywed y Dr. Johnson, hyd yr wyf yn gofio, mai y gymmeradwyaeth oreu a eill dyn gael yw cymmeradwyaeth ei weision; a gellir hefyd ychwanegu mai y gymmeradwyaeth oreu a ddichon gweision gael ydyw eiddo eu meistriaid.

Arwydd hynod o drefn a heddych mewn teulu yw fod y gweision a'r morwynion yn aros ynddo dros hir amser. Ac os gwelir hwy byth yn cael eu newid yn aml rhaid penderfynu naill ai fod y meistr yn ddwrwg ei dymher ac yn anhawdd rhyngu bodd iddo, neu ynte fod y gweision yn anesmwyth a drwg: ac nas gellir barnu fod yn y cyfryw le ddim o'r caredigrwydd, y cydymdeinlad, a'r fyddlondeb hyn ag sy mor angenrheidiol at gadw undeb a dyddanwch teuluiaidd.

Parod yw llawer efallai i ofyn, Pa beth a achosodd y fath gytundeb yn y teulu y soniais am dano? Yr ateb yw, *Crefydd*. Nid oes un cwlwm cymdeithas i'w gystadlu

A chrefydd wrioneddol, ddfuuant, a bywiog. Nid oes dim a all ddwyn dyn i ymddwyn yn gywir, yn gyfiawn, ac yn garladus tuag at ei gydgreddur, fel gwir grefydd. Pe byddai y byd yn gyffredinol yn feddiannol arni, mwynheid rhan fawr o ddyddanwch y nef ar y ddacae. Ac os chwenynych meistr-iaid gael gweision da ymdroed y cyfryw i'w gwneud yn wir grefyddol: ac os chwenynych y gweision gael meistriaid da gweddient ari Dduw eu gwneuthur yn wir grefyddol. Cans cyfaill goreu dyn yn y byd hwn yw gwir grefydd.

Cyn terfynu rhaid i mi ddywedyd un peth yn ychwaneg, am y dengys hyny effeithiau egwyddor dda. Y gwas penaf, yr hwn a fu 47 o flynyddau yn y teulu, sydd yn awr wedi ei ddal gan ddyddiau henaint. Mae ei feistr wedi marw er ys rhai blynnyddau bellach; ac ar ddechreu y tymhor diwedd-af dywedai wrth ei feistres fel y canlyn:— 'Yr ydych chi wedi bod yn arferol o bennu fy nghyflog i hyd yn hyn; ond rhaid i chi adael hyny i mi yrwan.' Atebai ei feistres nas gwyddai hi yn iawn a foddlonai hi i hyny ai peidio. Ond wrth hysbysu ei feddwl, dywedai, mai ei gynnygiad oedd y gymmeryd hanner y cyflog a arferai gael o'r blaen. Ar hyn nid oedd ei feistres ar y cyntaf yn foddlon i'r cynnygiad hwn: ond o'r diwedd cytunodd i gymmeryd punt yn fwy na'r hanner. Cymmaint oedd ei ofal am weithredu cyfiawnder fel yr erchai gael llai o gyflog nag a fynai ei feistres dalu iddo, o herwydd barnai ei wasanaeth o lai gwerth nag ydoedd yn ngolwg ei feistres. Croes iawn yw ymddygiad y byd yn gyffredinol.

YMDEITHYDD.

O. Y. Os chwenynych neb gael hysbysiad pellach am eirwired y hanes uchod gellir cael hyny trwy appello at Mr. Joseph Owen, Cilenwice, yn agos i Lambeth, yn Sir Aberteifi.

GOFYNION.

Syr.—Byddaf dra diolchgar i chi, neu rai o'ch Gohebwy, am eglurhad ar Gal. 2. 17. ANWYBODUS.

BARCH. SYR.—Dymunaf gael gwybod, trwy gyfwrng y Drysorfa, Pa un ai am fod plant Cristionogion professedig yn aelodau eglwysig y maent yn cael eu bedyddio; ai ynte bedydd sydd yn rhoddi yr aelodaeth eglwysig iddynt? Atebiad i hyn a rydd foddlonrwydd i amryw gyfeillion crefyddol heb-law

IORWERTH GLANDYFREDWY.

ATEBION.

Ateb i Ofyniad J. J. Bwlch y cae, yn Rhifyn Aust, tu dal. 245.

GWELAIS, yn un o'ch Rhifynau diweddaf, Ofyniad un J. J. Bwlch y cae, ynghylch cynnal Clybiau Llyfrau mewn Addoldai.

Mae yn gofyn am 'Atebiad DIFFAEL, gan ryw *wr parchedig*.' Ond er nad wyf i yn *wr* parchedig, nac yn fab i *wr* parchedig ychwaith, fe allai y caniatewch chi i mi roddi ateb bychan i geisio tawelu cymmydogaeth J. J. ac i aros iddo gael un 'diffael'!

Sylwedd y gofyniad yw, A ydyw yn addas cynnal Clwb Llyfrau yn y Capel? Yr ateb yn fyr yw hyn, Nac ydyw. Fel lle nid oes dim mwy o wahaniaeth rhwng y Capel ag adeilad gyhoeddus arall: ond fel *lle neill-duedig* i bregethu yr esengyl dyllid ei gadw mor gyassegredig ag y byddo modd, rhag wrth i'r lle fyned yn gyffredin i hyny fod yn *achlysur* i ddynion edrych yn wael ar y gwaanseth a gyflawnir ynddo.

Rhag peri anghydfod pellach, cymmered J. J. y Clwb i'r Ysgoldy, i Dŷ y Capel, neu i'w dŷ ei hun, ac yna bydd tmgnefedd.

Bala

J. J. arall.

CYFIEITHIAD O'R EMYN SEISNIG.

Rhifyn Aust, tu dal. 245.

MR. GOLTYGDD.—Anfonai fy nghyfaill 'GWERYDDON,' i mi y cyfieithiad canlynol o Emyn Seisnig Mrs. M. Jones, o Ddinbych, fel y cyflwynwn ef i'ch gofal chi; a byderwyf y bydd i ddestiuarwydd y cyfieithiad, a rhyddineb y Farddoniaeth, ennill eich cymmeradwyaeth chi, a'ch ffyddlon Ohebyddes hefyd. Gyda dffuuant ddeisyfriad am eich llwyddiant y cydawnwys i chais fy nghyfaill, ac y terfynaf, byth yr eiddoch

TEGIDON.

AT MRS. M. JONES, DINBYCH.

Anwyl Fam yn Israel.—Er mai hwn yw y tro cyntaf, etto goetheiliaf mai nid y tro olaf, i mi gael y fraint o geisio cydawnio â'ch cais, ond y byddwch eichwyl yn dwyn allan o'ch trysorau bethau newydd a hen, er budd a difyrwch darllenwyr y Drysorfa, yw dymuniad eich ufuddaf wasanaethydd,

H. EVANS, (Gweryddon.)

Dyffryn Ardudwy.

AR BWYMIAD EIN HARGLWYDD WETH GOL-OFN FARMOR I'W FFLANGELLU YN LLYS BARN PILAT.

Mat. xxvii. 26.

Marmor—y golofn ei bwys arni caed; Marmor—y gwyr sychedant am ei waed! A mwy na marmor ydoedd Mab y Tad!

O greigiau 'r byd y flacnaf naddai 'r cun; Uffernawl lid wna! 'r all yn graig ei hun; Amynedd wnaeth yr Oesawl Graig yn un!

Os llygaid ffydd a ddengys imi hyn:

Os natur wrth yr olwg hon a gryn:

Marmor wyf fi os na ddaw 'm dagrau'n llyn!

O'm llygaid doed ffynonau heillt yn hawdd! A'm calon mewn dwfn wae a gofud hawdd, Fy marmor fryd fy mynues etra tawdd.

Y galed golofn-faen! meddalach yw
Na'r eiddof fi a heria 'r hyn roes friw
I'r dyoddefwr—dora! 'i galon wiw!

Fyfyrdod, gad y dwys ofidiau hyn
O'm blaen fel wyllo 'r marmor feini 'n llyn,
A'u cri atebed deigrawl greigiau 'n syn!

Fel safwy'n rhwym wrth hwnw'n sefyll gaed,
Yn gryf fel craig wrth'nebbod hyd at waed;
Tyst prynedigaeth, cyfaill mawr y Tad!

Arfawg, a'i fryd mwyn eiddgar ydoedd Ef,
Dyoddefal 'n fud er teimlo uffern gref,
A'i hymgyrch trwm, a thrymach lid y nef!

Gan hynyn f'oes fy Ngheldwad bydd a'm
Yn angyu bod yn barod ynot gad; [Tad,
Brwydr ola'm gobaith a'i holaf wobwr fad!

ADOLYGIAD Y WASG.

*Pregethau y Parch. D. Charles, Caerfyrdd-
is.* Argreffir a chyhoeddir gan J. a J.
Parry, Caerlleon.

BARNWY mai cwbl afreidiol yw i ni fanylu
dim mwn ffordd o Adolygiad ar y Pregeth-
au tra rhagorol hyn, gan fod Sylwadau
destias i'r perwyl hyny wedi ymddangos er
ys peth amser yn ol; ond er mwyn eu dwyn
yn fwy i sylw ein cydwladwyr Cymreig, a
chan eu bod bellach mewn oedran, gadawn
iddynt ateb drostynt eu hunain, ac i'r dyben
hyny rhoddwn y dyfyniad canlynol allan o
un o'r Pregethau a gynnwysir yn y Rhifyn
sydd yn awr yn y Wasg, a dilyn genym y
cyferfydd â chroesawiad derbynol.

PARG. XLIII. YN RHIF. VI.

TWR CADARN.

Twr cadarn yw enw'r Arglwydd: ato y rhed y
cyflawn, ac y mae yn ddiogel.—DIAR. 18. 10.

'Enw yw character (nodweddiad) y person.
Enw dyn a wneir ganddo ef ei hun—mwy
peth yw yr enw hwn na'r enw a elwir arno.
Bydded yr enw a elwir ar ddyndr drwg gystal
ag y bo, nid yw yn gwneud i neb feddwl
yn well am dano.

Egwyddorion meddwl dyn yn ymddangos
yn ei ymddygiadau yw ei onw: y galon yn
nrych yr ymddygiad yw enw, neu argraff
egwyddorion y galon ar y fuchedd. Mae
dynion yn ysgrifenu eu henw, yn yr ystyr
yma, *du trued*, sef eu rhodliad, yn fwy na
dim arall. 'Efe sydd fab i Belial fel na
ellir ymddyddan ag ef.'

Enwau dynion a ddenant allan yn raddol
yn wyneb amgylchiadau. Rhaid cael llaw-
er tro ac amgylchiad cyn y dangoso dyn
ei hun yn gyflawn. Cyn i Saul gael ei
ddangos ei hun yn gyflawn, yr oedd yn
rhaid canmawl Dafydd. Yr oedd yn rhaid
cael Saul i'r ogof cyn i Dafydd gael ei
ddangos yn ei yspryd maddeuol. Yr oedd
yn rhaid cael y deg ar hugain arian i ddwyn
Judas i ysgrifenu ei enw yn gywir. Rhyf-

odd fel y mae'r gwr wedi ei ddangos ei hun
yn wyneb y peth hwn. Dyna oedd ei enw
ef o'r blaen, ond ei fod heb ei gyflawn ys-
grifenu. Amgylchiadau a ddangosant ddynt
ion pan na bo hyny mewn golwg ganddynt
hwy; ond Duw o ddyben a wna y pethau
a'i dangosant Ef.

Priodoliaethau natur Duw mewn amlyg-
iad, sydd yn gwnethur ei enw ef. Nid yw
dynion yn gwneyd eu hunain yn hysbys ar
unwaith, ond yn raddol, ac felly y mae
Duw hefyd.

Fe ddechreuodd Duw ysgrifenu ei enw
yn y Greadigaeth, neu o leiaf gwnaeth yn
y Greadigaeth baratoad at hyny. Gallu a
luniodd y llinell gyntaf o enw Duw. Yr
oedd yr holl enw—yr holl waith mawr,
mewn golwg ar unwaith gan Dduw, a phob
peth wedi ei drefnu gan ddwyfoll ddoethineb.
Pan oedd yn gosod sylfeini y mynyddoedd,
a therfynau i'r mor, yr oedd dydd y farn, a
pherffithiad yr eglwys yn ei olwg ef. Fe
ysgrifenydd enw Duw ar bob peth yn y
greadigaeth cyn bellied ag y dalai yr enw:
yr oedd gallu, a doethineb, a daioni i'w wel-
ed ar bob creadur; ond nid oedd neb a all-
asai ddarllen yr enw nes creu dyn. Dyn
oedd, ei hunan, yr argraff amlycaf o enw
Duw, a'r unig creadur a allai ddarllen yr
enw.

Yr oedd Duw yn tynnu yn nes at ei natur
ei hun o hyd wrth greu—dechreuodd ar y
creaduriaid difwyd, wedi hyny gwnaeth y
rhai byw; ac yn ddiweddar gwnaeth enaid
dyn, a delw ysbrydolrwydd natur Duw yn ei
hanfod, a delw ei sancteiddrwydd arno.
Gallasai fod yr angylion yn dysgwyl am hyn
o hyd, gan nad iddynt hwy y gwnaed y
pethau gweledig.

Mewn ychydig ar ol hyn daw y cwbl yn
myned i lawr yn ddarnau—y creadur godid-
ocaf yn myned i lawr, a'r rhan odidocaf o
hono yn myned yn waelaf, ac yn aflanaf!

Pwy's feddylasai nad oedd yr holl orchwyl
yn ofer, a bod yn rhaid i Dduw ddechreu y
cyfan o newydd, os oedd yn meddwl ys-
grifenu ei enw yn iawn? Pwy na fuasai
yn meddwl fod yn rhaid cael llestr newydd
wedi i'r gyntaf gael ei ddryllio? Ond yr
oedd doethineb Duw yn ddigonol i wneyd
y gorchwyl yn ogoneddusach yn wyneb y
tro oedd i olwg creadur yn ddinystr byth.

Yn awr y mae llythrenau newydd yn de-
chreu dyfod i'r golwg o'r ENW—DUW CYF-
IAWN AC ACHUBYDD. Dyma ei enw mwyaf
gogoneddus. Harddwch enw Abraham oedd
yr hyn a chwanegodd Duw ato: harddwch
mwyaf enw Duw oedd yr hyn a chwanegwyd
ato yn nysgleirdeb y perffethiau a'i dangos-
odd yn Dduw cyflawn ac achubydd.

Yn wyneb hyn mwyach y gwolwn Dduw
yn ymwned â dyn. Duw y Barnwr a'r
troweddwr wyneb yn wyneb: daw arbed y
troweddwr heb anghofio y ddeddf. Y gyf-
eillach rhwng Duw a'r dyn o'r blaen, oedd
heb nag aberth, na gwaed, na marwolrath

ynddi; ond yn awr, a byth mwyach, nid oes dim o honi heb waed. Dyma y peth cyntaf a gawn am addoliad Abel.

'Cesglwch fy saint ynghyd ataf fi, y rhai a wnaethant gyfammod â mi drwy aberth.' Dyma lwybr cyfeillach rhwng nef-oedd a daear o hyn allan wedi ei amlygu. Yr oedd enw Duw yn Nghrist yn cael ei ddarlunio yn yr aberthau fel Duw cyfiawn ac achubydd. Arbedid yr euog drwy roddi y bai ar y dieuog, a hwn yn marw. Gallasai trugaredd ddywedyd, 'Yr wyf fi yma yn arbed yr euog.' 'Yr wyf finau,' medd cyfiawnder yn taro am bechod; a doethineb a gras yn cytuno i drosglwyddo y bai oddiar yr euog ar y dieuog. Am fod trugaredd a gras yma, daw dorf o'r rhai euog yn myned adref wedi cael rhyddhad cysgodol, 'ac am fy mod innau yma,' medd cyfiawnder, 'wle luaws o anifeiliaid diniwaid yn myned yn aberthau, ac yn cael eu llosgi yn y tân hwnw a chwythaf fi yn filam i ddifa y gwir aberth.' Heb i drugaredd, gras, a doethineb, drosglwyddo y bai ni chawsid arbed y troseddwr, ac ni tharawsai cyfiawnder y sawl a darawodd.

Yr oedd llawer o ogoniant a mawrhydi ar Sinai, ond yr oedd Moses yn deall nad oedd holl enw Duw ddim yn amlygedig, ac am hyny, gofynodd iddo ddangos mwy o'i ogoniant, a'r ateb oedd cyhoeddiad enw 'JEHOFAH, JEHOFAH, y Duw trugarog, a gras-lawn,' &c.

Dywedodd Duw fod yr angel i fyned gyd â'r bobl i fynu, sef angel y cyfammod, a bod enw Duw ynddo, sef, ei briodoliaethau. 'Gwir lun ei berson ef fel Duw,' ac yn yr hwn fel Cyfryngwr, y dyfeiriai y Dwyfol berffeithiau. Felly y mae yn dywedyd ei hun, 'Mi a hysbysais iddynt dy enw, ac a'i hysbysaf.'

Yr oedd addewidion mawrion yn yr Hen Destament am ddyfodiad y Messiah. Yn un man addewir ef fel maen yn sylfaen yr eglwys, ac y mae Duw yn addaw ei naddu, mewn cyfeiriad at ysgrifenu, mewn cofiad wriaeth am ddechreuad yr adeilad, ac enw yr adeiladydd, ar y gareg sylfaen.

Yr oedd y maen 'a osododd Duw' i fod yn sylfaen i'r eglwys, ac i gynnwys enw Duw arno. Dyma y gwaith oedd yn cael ei gyflawni yn yr ardd pan y dywedwyd, 'Trist iawn yw fy enaid,' ac ar y groes lle y llewyd, 'Fy Nuw, paham y'm gadewaist.' Duw sydd yn naddu--ni allai neb wneyd ond eife, ac eife a osododd ei enw yn ddwfn. Rhaid ei ysgrifenu yn ddwfn, mae llygaid llawer i fod arno. Yma y mae Duw ei hun yn darllen ei enw, yma y bydd angylion yn darllen perffeithiau Duw a'i gyngor, ac yma y mae'r eglwys yn gweled ei gobaieth.

Yn ysgrifeniad y maen y mae enw i Dduw, a thwr cadarn i'r eglwys. Crist croeshoeliedig yw enw gogoneddusaf Duwdod, a Christ croeshoeliedig yw noddfa pechadur. Pan cawd yr enw wedi ei ysgrifenu, yr oedd

y 'twr' wedi ei gyflawn adeiladu. Efe a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb ac yn brynedigaeth. Pwy? 'Crist, galla Duw, a doethineb Duw.' Efe yw nerth yr eglwys, 'noddfa a nerth i ni.' Crist cyfiawnder pechadur drwy ei law, a dysgleiriad cyfiawnder Duw yn ei law. Efe yw gogoniant yr eglwys, 'Byddaf iddi yn fur o dân o amgylch, ac yn ogoniant yn ei chanol.' 'Gogoniant Duw yn wyneb Iesu Grist.'

Twr cadarn. Mae y cyfiawn yn ffoi i hwn. Yn y twr y mae ei gyfiawnder, ac nid oes neb yn ddiogel ond lle maent yn gyfiawn. Mae pawb wrth natur mewn perygl; ac nid oes dim diogelwch ond yn y twr hwn, na neb yn y twr, ond a reddod yno; na neb yn rhedeg, ond y rhai a welant y perygl. 'Y rhai a ffoisom i gymmeryd gafael yn y gobaith a osodwyd o'n blaen.'...

Esboniad ar Lyfr y Pregethwr, gan y Parch. G. Solomon, Llanbedrog. Argraffwyd gan J. a J. Parry, Caerlleon.

AT MR. G. SOLOMON.

Awt 2, 1839.

SYR—Myfi a ddarlennais eich 'Eglurhad ar Lyfr y Pregethwr,' a gobeithiaf y bydd eich llafur yn fuddiol i mi, ac ereill o'm cydwladwyr: a hyderaf hefyd y caiff y llyfr dderbyniad cyffredinol, ac yr ystyrir yn dda y gwirioneddau gwerthfawr, pwysfawr, ac angenrheidiol, sydd yn gynnwysedig ynddo, ac y gwna pawb ag y deli'w dwylaw ddefnydd neillduol o hono. Yr wyf yn credu nad oes ynddo ddim yn wrthwyneb i reolau ffydd, a moesaau da. Hoed i ddwyfol fendith ddilyn eich gwaith hwn ym mysg hen ac ieuangc yn Nghymru yn y dyddiau hyn y taer ddymunais eich cyfaiil a'ch ewyllyswr da.

W. WILLIAMS, *Ficer, Pwllheli.*

ARALL.

ANWYL FRAWD—Yr wyf yn mawr gymmeradwyo eich Sylwadau Eglurhaol ar Lyfr y Pregethwr; ac yr wyf yn gobeithio yn hyderus y bydd, trwy rad Duw, yn lleoel, ac yn fendithiol, i lawer o'm cydgenedl, ie, i bawb a'i darlennu, yn gystal ag i minnau fy hun.

JAMES HUGHES, *Ty mawr, Llyn.*

AT FY NGHYDWLADWYR Y CYMRY.

Yr wyf yn gydnabyddus iawn âg awdr yr Eglurhad hwn ar Lyfr y Pregethwr. Gwrandawais ef lawer o weithiau yn pregethu, ac yr wyf yn meddwl nad rhyfys ynof ydyw ei restru ym mysg, neu yn un o agorwyr yr Ysgrhythrau. Cefais lawer awr o ymddyddau buddiol a syml gyd ag ef yn fy nhy, a manau ereill, ar lawer cyfran o air yr Arglwydd. Bum amryw weithiau yn gofyn ei feddwl a'i farn ar ryw adnod neu adnodau yn y Bibl; ac yn rhwydd dywed-

ai ei farn, er hyny heb fod yn farn fyrb'ryll, yn fyr ac yn eglur. Byddwn yn cwbi gredau ei fod wedi bod yn myfyrlo llawer ar y gwirioneddau hyny ei hun uwch ben y Bibl; ac i'm tyb i y mae ei olygiadau yn gywir, byrion, a chynwysfawr yn y Llyfr hwn hefyd, ac yr wyf yn dymuno ei lwyddiant.

JOHN JONES, *Tremadoc.*

Ffordd i gaffael Cyfoeth, Cysfeithiad gan Mr. Thos. Roberts, gynt o Lwynrhudol.

MR. GOLRYDD—Da iawn genyf weled fod ein hen gyfaill Mr. Thomas Roberts, gynt o Lwynrhudol, wedi cysfeithu o'r Saesneg i'r iaith Gymraeg lyfr bychan o waith yr enwog DR. FRANKLIN. aelwir 'Y Ffordd i gaffael Cyfoeth;' ac y mae yn waith tra buddiol yn yr amserau hyn, ac a fydd, yr wyf yn hyderu, yn waith defnyddiol iawn a llesol i drigolion Cymru, ac yn neillduol felly i'r gwerinos uniaith.

Yr wyf yn deall ei fod yn bwriadu myned i Ogledd a Deheubarth y Dywysogaeth i'w gwerthu, a hyderwyf y bydd iddo gael derbyniad croesawgar.—Yr hwn ydwyf, eich diffuant gyfaill a'ch cydwladwr,

RICHARD HUGHES,

Gynt o Chwilog yn Eifionydd.

Caerludd, Gor. 1839.

HANESIAETH GENHADOL.

VIZAGAPATAM.

Mewn Llythyr oddiwrth Mrs. Porter, ag sydd yn awr yn llafurio yn Vizagapatam, yn India, y mae y darluniad canlynol o ansawdd y genadaeth yn y wlad hono.

'Yn mis Rhagfyr, 1835, y dechreuais gadw ysgol i blant amddifaid brodorawl, ac er ei gwrthwynebu yn fawr ar y dechreu, y mae wedi llwyddo tu hwnt i'm dysgwyl. Mae genyf yn awr 35 o blant dan fy ngofal, ac y mae pedwar wedi marw; ac y mae genyf le teg i gredau eu bod eidd wedi eu casglu i fonwes y 'Bugail da,' ag sydd yn gofalu am yr ynn.

'Mae rhai o'r plant sydd dan fy ngofal wedi cael eu hachub o grafangau y cideidd-dra mwyaf dychrynllyd. Anfonwyd un plentyn bach ataf gan filwr, o fan 40 milldir o bellder, gan ddywedyd, fod ei fam yn marw, a'r baban bron a threngu. Pa fodd bynag, gwellhaodd y fam, ac y'mhen dau fis daeth i ymweld a'i phlentyn; a chan mai baban ydodd, bernais mai ei fam ydoedd yr unig un gymwysaf i gymmeryd ei ofal; ac anogais hi i hyny, gan addaw bod yn bob cynnorthwy iddi. Ar hyn hi a nacodd, gan ddwyed nad oedd arni hi ei eisiau. Erchais arni ymafael ynddo, yr hyn a wnaeth nid a thynerwch mam: ond a fynygrwydd anghenfil. 'O!' ehai fy morwyn oedd yn sefyll gerllaw, 'peidiwch

a rhoddi y plentyn iddi, hi a'i lladd ef yn y fan, mae llawer yn gwneyd hyny.' Am hyny mi a gedwais y baban, ac nid wyf yn dysgwyl gweled byth wrthdrrych bychan mor druenus. Mae hyn etto yn profi fod tywyll leodd y ddacur yn llawn o drigfangan trawder.

'Yr oedd geneth fechan amddifad arall yn y fangre hon wedi ei gadael i ofal ei modryb; ond blinodd hon arni, a dywedai wrthi un diwrnod os na allai gael 5 rupee am dant y lladdai hi. Wrth ei churo un tro clywodd boneddiges ei dolefau, ac wedi gyru ei gwas i holi yr achos, anfonodd 5 rupee am dani, a chadwyd hi hyd oni orfu arni ddychwelyd i Loegr. Yn y cyfng hwn rhoddos ofal y plentyn i wr boneddig, yr hwn a fu farw yn fuan, a syrthiodd y plentyn eilwedi i ddwyllaw un o'r brodorion claid, yr hwn hefyd a ymddygodd yn greulon iawn ati. Pan glywodd fod y foneddiges wedi dyfod yn ol o Loegr, efe a'i dygodd hi yma i'w gwerthu, gan obeithio gwneyd arian lawer y honi; ond pan welodd y foneddiges hi honodd hawl ynddi, ac a'i rhoddos yn yr ysgol hon. Ond mor benderfynawl oedd yr adyn creulon hwn o gael rhyw ennill ar yr enor fechan, fel y daeth yn lladronaidd i geisio ei dwyn ymaith, ond pan y dywedodd nad elai gydag ef, efe a dyngai y lladdai efe hi yn fuan neu yn hwyr; ond cyn iddo gyflawni y gyflafau hon efe a garcharwyd, ac a anfonwyd yn ol i'w wlad ei hun.

'Cymmaint yw effeithiau ofergoeledd Paganaid y wlad hon fel y gellir gweled hyd yn nod, plantas bychain yn zelog iawn dros draddodiadau eu tadau. Dygwyd geneth fechan oddeutu 11 oed i'r ysgol hon yn ddiweddar, yr hon oedd yn lled afiach, a gwael. Wedi dyfod yma aeth yn salach, a chyngorasom hi i weddio ar Iesu. 'O!' na na, ehai hithau, 'Umoor, Umoor,' gan ddolefau am gael gafr i'w hoffrymu i Umoor.* Ofer oedd ceisio dywedyd 'nad oedd gwaed geifr yn tynnu ymaith bechod,' ond llefai o hyd am offrymu i Umoor. Ymgasglodd yr ysgolheigion i weddio drosti, a chynhyrfwyd ein teimladau i raddau mawr iawn trwy weled y dagrau yn lifo dros eu gruddiau bychain duon, gan ddywedyd wrthi, na wna'i Umoor ddim da iddi, ond bod rhaid iddynt hwy ddywedyd wrthi am Iesu Grist.

Bu farw y'mhen y chwech wythnos; ond yr oedd llawer o ragor rhyngddi a geneth fechan arall yn marw o'r geri (*cholera*) yr hon wrth gau ei llygaid yn angu, a ddywedai, 'Yr wyf yn gweled y goleuni, Iesu ydyw, yr wyf yn myned ato ef.'

* Umoor yw y duw sydd yn anfon pob haint ac afiechyd, meddynt, ac i geisio dyhuddo ei lid, offrymant iddo eifr, chedlaid, rice, &c. &c.

CENHADAETH SALEM YN NEHEUDIR INDIA.

Anfonodd y Parch. George Walton lythyr at Ysgrifenydd Tramorawl y Gymdeithas Genhadol, yn llawn o newyddion gobeithlawn am gynnydd Cristionogaeth yn y wlad hono.

Yn nechreu ei lythyr dywed Mr. Walton, ei fod yn credu nad yw yr amser ym mhell pan y bydd yr yspryd didaro ynghylch crefydd Crist wedi darfol yn llwyr yn India, ac y bydd yn rhaid i bob dyn wneyd ei ddewisriad, ac amlygu ei hun naill ai yn gyfaill calon neu yn elyn creulon i'r gwirionedd fel y mae yn yr Iesu.

Mae llwyddiant yr efengyl, a chynnydd gwybodaeth a gwirionedd ymysg y Pagan-iaid wedi creu cynnwrf nid bychan. Mae pethau na ddychymygid o'r blaen yn cael eu gosod yr awr mewn gweithriad. Ac weithiau yr wyf o'r farn, y cyfyd erledigaeth greulon yn yr India cyn pen hir iawn, ac efallai y bydd rhai o'r Cenhadwyr a'r Cristionogion brodorawl yn cael eu coroni â merthyrdod. Bydded i ni sydd yn awr ar y maes, a'r rhai a'n ddynant gael ein gwneyd yn ffyddlon hyd angen, a'n cyfnerthu yn yr Arglwydd Iehovah, canys ynddo Ef y mae cadernid tragwyddol; ac efo a â allan i orchfygu ac yn gorchfygu, hyd oni wel ei elynion oll yn droedfaine i'w draed.

Y mae yr Hindwiaid yn arferol o gadw gwledd ffynnyddol, yr hon a alwant Gwledd Dhurmarajah, o barch i'r dduwies Daro-bathee, yr hon, i brofi ei diniweidrwydd yn erbyn rhyw gyhuddiad a roddid yn ei herbyn, a aeth drwy y tân heb ei niweidio.

Ar yr wyl hon, cyflawna llawer y ddefod o fynydd trwy y tân, yr hyn a wnant yn dra chysfym: a phan ydoedd y seremoni hon ar gymmeryd y tro lle diweddaff, cyfododd un o'r brodorion, gwr cyfrifol a synwrol iawn, yr hwn oedd wedi darllen llawer o'n llyfrau ni, ac wedi cyrhaedd gwybodaeth led hel-aeth yn mhethau crefydd, ac a ddechreuodd geisio perswadio ei frodyr a'i gydwladwyr i ymrithod â'r defodau peryglus hyn.

Cyn gynted ag y gwybuwyd ei amcan, rhai o'r paganiaid a'i bygythiasant, gan ddywedyd wrtho, os nad elai ymaith, y gwneiant hwy iddo deimlo pwys eu digofaint. Ond efo a ymhyfhaodd ac a ddywedodd wrthynt am ddwyn y dduwies ei hun allan yn gyntaf, o barch i ba un, ac i fwynt-hau ei ffafr, yr arferwch fynydd trwy dân ar eich gwyliu pennodedig, 'Yr hyn yn fy marn i,' ebe fe, 'sydd nid yn unig yn ddefod ynyd ac afreidiol, ond y mae creulondeb bob amser yn cymhlethedig a hi. Rhowch y dduwies yn y tân yn gyntaf, ac os na lysg hi, yr wyf yn addaw ger eich gwydd yn awr y dof ffinna i'r tân gyda chwi.'

Yn lle cytuno i'r cynnygiad teg hwn, hwy a waeddasant, 'Cospwch ef, cospwch

ef am ei byffra digwilydd.' Efo a ddygwyd gan y Padre a'i bobl i siarad yn erbyn ein duwiau a'r addoliad a dalwn iddynt. Mae fe wedi troi yn Gristion.' Cynnyddodd y cynnwrf gymmairt mewn ychydig amser fel yr onid i bethau echrys gymmeryd lle; ond gorfu ar y dyn druan ddi-anc am ei einioes.

Dygwyddodd hyn oll ar y Sabbath; a chynnalwyd llawer cyngor pa fodd y rhoid attalfa ar ledaeiniad yn efengyl, yr hon yn eu barn hwy oedd yn ddrvgionus iawn ei ganlyniadau. Er hyn oll, hawdd genyf farnu fod hyn fel y cwmwl bychan a welodd gwas Elias yn cyfodi o'r mor, fel cledd llaw gwr, yn rhagflaenu rhyw fendithion rhyfeddol a dywelltir ar y ddaear yn y dydd-iau pan fydd gwybodaeth yr Arglwydd yn llenwi y ddaear fel y mae y dyfroedd yn toi y mor.

Yn mhen ychydig wythnosau wedi hys lluniwyd y cynllun mwyaf maleisus gan rai o elynion y Genadaeth, yr hwn pe cawsai ei roi mewn gweithriad, a fusai yn cael ei ddilyn gan ganlyniadau gofodus ac angenol. Y cynllun oedd yn cynhyrfa y bobl i godi yn un corph yn ein herbyn. Aethai rhyw ddyhirod un noson, ac a symudasant y duw Feniagen o'i le yn ydemi, ac a'i dygasant ef ac a'i rhoisat o flaen yr ysgol Genadol yn Shewa Petta; a chymerasant ben yr eilun, a thafiasant ef o'r neilldu, ac a anurddasant ei gorph â llaid, at yna aethant ymaith.

Yn foreu dranoeth pan welodd rhai o'r brodorion eu delw yn y fath gyflwr gresynus, hwy a aethant i hysbysu i ereill. Mewn byr iawn o amser yr oedd yr holl bobl ag oedd yn cyfaneddgu yn Shewa Petta yn y fan, yn llawn o gynddeiriogrwydd a digter at gyflawnwyr y fath weithred a farnent yn ysgeler; a gwaedda llawer nad oedd neb ond y Padre a'i bobl a feiddient wneyd y fath beth; a dolefa ereill, 'Pa lesiant i ni fyw yn hwy yn y byd, os caniateir i'r Cristionogion hyn gamymddwyn fel yma at ein duwiau.'

Pan oedd eu meddyliau fel hyn yn y cynnwrf mwyaf, achubodd yr Arglwydd ni yn ddaionus o'n dwylaw. Efo a gyfododd rai o'r gwyr penaf yn eu mysg i siarad o'n plaid, ac i brofi iddynt fod yr hyn y cybuddid ni o hono yn anwireded noeth, ac na ellid pwysu arno. 'Ami ddrygan gaff y cyflawn, ond yr Arglwydd a'i gwared o hon- ynt oll.'

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

CYFARFOD BLYNYDDOL.

Ysgolion Sabbathol y Trefnyddion Calforniaidd yn Swydd Fynay.

LLUN y Sulgwyr, Mai 20, 1839, cynnalwyd Cyfarfod Blynnyddol Ysgolion Sabbathol.

Swydd Fynwy yn Gellygroes, yr hwn a dreuliodd yn y drefn ganlynol.

Am naw o'r gloch yn y boreu ymgysfarfu Arolygwyr, Athrawon, ac Ysgrifenyddion

o'r gwahanol Ddosbarthiadau, ac ymdrinlwyd â gwahanol bethau perthynol i'r Ysgol Sabbathol yn y Sir; ac hefyd darllenwyd y cyfrifon fel y'i gwelir isod.

ENWAU.	RHIF YR YSGOL.					LLAFUR O'R BIBL.					LLY. EMBILL		
	Arolygwyr, Ymofynwyr, ac Ysgrifenyddion.	Athrawon.	Athraweasu.	Ysgolheigion.	Y cwbl.	Hen Destament.	Testament Newydd.	Pennodau ynghyd.	Cynnwya.	Adnodyn casgliadol.	Hyfoddiwr.	Egyddoriion byrion.	Fyngiau.
1 Rhydney, Carno ..	5	36	12	204	257	951	355	1306	16704	15184	11	46	53
2 " Bethlehem	6	19	3	192	220	1695	365	2060	24988	15804	10	19	29
3 Tredegar	9	59	11	300	379	3564	1115	4679	73326	34880	22	63	
4 Pen y cae	4	23	6	170	203	571	240	811	13641	9665	5	13	96
5 Cendal	5	25	5	163	198	1163	79	1242	19997	6304	5		18
6 Nant y glo	8	47	8	258	321	2091	266	2357	35497	15498	6	88	1
7 Blaenafon a'i chang	4	35	6	241	285	434	143	577	8162	9106	2	34	6
8 Varteg	3	17	2	92	114	879	215	1094	12582	9236	2	15	11
9 Pont y pool	2	9	3	40	54	123	33	156	1623	4923	4	28	6
10 Goutre	10	3	2	49	54	112	58	170	1899	6513	1	26	
11 Gellygroes	2	8	4	64	78	123	13	136	1389	7438		27	
12 Risca	2	6	3	50	61	136	82	218	2785	4201	5	13	
13 Babell	2	7	3	70	82	400	50	450	4726	5465	1	74	1
14 Rock	1	8	2	80	91	144	14	158	1615	4413	4	29	4
15 Maunmoel	1	4	1	24	30	21	13	84	406	484			2
16 Cas'newydd	2	11	1	90	104	973	231	1204	19295	2722	7	25	6
17 Llaneirwg	9	28	3	163	203	979	420	1899	18109	17039	4	51	6
18 Cas'bach	2	11	5	60	78	149	67	216	2752	4904	1	17	
Y cwbl	67	356	79	2310	2812	14508	3759	18267	259495	173779	90	573	238

Y Cyfrif uchod a gynnwys am 9 mis, sef o Awst 1838 i Mai 1838.

Am 11 o'r gloch cynnaliwyd cyfarfod cyhoeddus. Y brodyr canlynol a anerchasant y cyfarfod ar y testynau isod.

I. MR. DAVID EDWARDS, NANTYGLIO:— 'Bod yr Ysgol Sabbathol yn addoliad dwyfol.'

Diammeu genyf fod y gosodiad yn y testyn yn gorwedd yn ddigon tawel ar feddyliau pawb sydd yma heddyw, heb neb mewn un gradd yn tueddu i ammeu ei wirionedd; etto, dylem gofio fod amser wedi bod pan y ceid llusau o grefyddwyr a haerent fod dysgu dynion i ddarllen y Bibl ar y Sabbath yn halogi dydd yr Arglwydd; ond er, o drugaredd, fod y dyddiau hyn wedi myned heibio, a'r personau a farnent felly wedi eu claddu, fel nad oes galwad arnom i ddyfod i'r maes a'n rhesymau, i'r dyben o'u gwrthwynebu hwy; etto, gall fod yn fuddiol i ni fwrw golwg drostynt er ein hadeiladueth ein hunain. Pan y byddom yn dywedyd fod yr Ysgol Sabbathol yn addoliad dwyfol, nid y'm yn golygu fod holl ranau yr Ysgol felly wrth eu hystyried yn unigol ar eu panau eu hunain: ond yr hyn

y'm yn olygu yw 'Fod addoliad dwyfol yn cael ei roddi yn yr Ysgol Sabbathol, a bod holl waith yr Ysgol yn eu cyssylltiad â'u gilydd, fel ag y maent yn tueddu at yr un dyben yn addoliad dwyfol.'

Ond i'r dyben o brofi ein pwngc, mae yn ofynol i ni ymholi pa bethau sydd yn ofynol i wneyd addoliad, neu mewn pa bethau y mae addoliad yn gynnwysedig. Nid amgylchiadau cyflawniad unrhyw wasanaeth sydd yn ei wneyd yn addoliad, ond yr hyn a fyddo yn ei natur; ac nid am fod yr Ysgol yn cael ei chadw ar y Sabbath yr y'm yn ei golygu yn addoliad, ond am fod y gweith a ddygir yn mlaen ynddi yn addoliad yn ei natur. Nid wyf yn golygu fod galwad am i mi dreulio amser i brofi fod canu mawl a gweddio (y rhai dynt ranau o waith yr Ysgol) yn addoliad, o herwydd yr y'm yn eu harferyd yn ein holl gyfarfod-ydd addoli, a rhy brin yr ystyriem un Cyfarfod yn addoliad hebddynt; ond yr wyf yn golygu fod ychwaneg na hyn o ranau addoliadol yn yr Ysgol, sef darllen y Bibl ac egwyddori yn ei gynnwysiad. Sylwob,

nid ydym yn golygu fod dysgu darllen fel celfyddyd yn addoliad, ond yr ydym yn credu fod dysgu darllen y Bibl yn addoliad yn ei gysylltiad â'r dyben mewn golwg, sef adnabod meddwl Duw yn ei air. Os gallwn brofi fod darllen y Bibl yn addoliad, fel y gallwn yn hawdd, yna, mae yn rhaid fod dysgu darllen pan yn unig er mwyn hynny felly hefyd. Tuag at brofi fod darllen y Bibl yn addoliad, gallwn gyfeirio at arferiad y duwionion yn eu haddoliadau yn mhob oes. Cenedl Israel a ddarllenent y gyfraith bob Sabbath. Crista'i ddysgyolion a wnaent yr un modd. A'r prif Gristionogion hefyd yn oesoedd boreuaf Cristionogaeth. Hefyd gallwn brofi fod dysgu darllen y Bibl yn addoliad yn ei berthynas â'r amcan mewn golwg, oddiwrth ranau ereill addoliad gynt, ac yn awr.

Y drefn o addoli tan yr oruchwyliaeth Seremonïol oedd abertlu, ac i'r dyben o gyflwyno yr aberth, yr oedd yn rhaid cael tân; ac er nas gellid galw cyneuf tân yn addoliad ynddo ei hun, etto, yn ei gysylltiad â rhannau ereill y gwasanaeth, yr oedd yn cael ei ystyried yn addoliad. Felly y mae yn bod gyda golwg ar wahanol ranau ein haddoliadau ninnau tan oruchwyliaeth y Testament Newydd. Hefyd, dylid cofio nad ydyw yr holl amser a dreulir yn yr Ysgol Sabbathol tuag at ddysgu darllen yn cael ei dreulio at hynny yn unig; ond mae yr athrawon fyddlon yn cael mantais i rybuddio a chynghori eu dysgyblion mewn pethau ysprydol, a hynny hyd yn oed pan y byddant yn dechreu adnabod y llythyrenau, neu sillebu. O herwydd yn yr Ysgol Sabbathol, gair Duw ydyw yr offeryn a ddefnyddir i ddysgu darllen gair Duw. Geiriau y bywyd i ddysgu y ffordd i fywyd. Gair Duw sydd yn cael ei frwio megis yn dam-eidian bychain o ddwy a thair llythyren, i borthi y mynod ger llaw pebyll y bugell-iaid.

Ond, medd rhyw un, a chaniatau fod dysgu darllen y Bibl ar y Sabbath yn addoliad, nis gall fod y manylwech mawr a ddefnyddir genych i ddysgu darllen yn bwysleisio a chywir yn briodol. I hyn yr atebwn, Os yw dysgu darllen y Bibl yn briodol, rhaid yw fod dysgu darllen yn gynr yn fwy priodol gan ei fod yn gau pellach at berffeithrwydd. Yr ydych yn dal ar fân eirian a llythyrenau; ydym, am fodfyr holl Ysgrhythyr wedi ei rhoddi gan ysprydoliaeth Duw. Dysged pawb ddarllen yn dda rhag bod yn euog o dywyllu, cuddio, neu wrydroi meddwl yr yspryd. Gan hynny, os yw yr Ysgol Sabbathol yn addoliad dwyfol, gocheidd pawb ei heageuluso rhag eu cael yn pechu yn erbyn Duw, edryched ei deil-iaid pa fodd i ymddwyn yn ngwydd Duw

ynddi, a bydded golwg pawb at Dduw am ei llwyddo.

II. MR. WILLIAM WILLIAMS, RYMNEY:—'Yr angenrheidiol am undeb a chyd-gordiad yn mhliath athrawon i ddwyn y gwaith yn mlaen.'

Mae cyfeiriad y testyn hwn yn benaf atoch chwi swyddogion yr Ysgol Sabbathol, (megis Arolygwyr, Athrawon, Ysgrifenyddion, Profwyr ac Ymofynwyr) i'ch annog i fod yn gyd-weithwyr, i synied yr un peth, cerdded wrth yr un rheol, a chyrchu at yr un dyben pwysig, sef, cyfrannu addysg Ysgrhythyrol i'r anwybodus. Cyd-weithrediad fel amrywiol leisiau mewn cerddoriaeth; y mein-lais a'r cryf-lais, yr uchel-lais a'r isel-lais, yn cyd-weithredu neu yn cyd-darw i gael *cords*; ac os ydyw *cords* mewn lleisiau mor hyfryd i'r clustiau, pa faint mwy *cords* ymdrechadau i'r llygaid.

Cyd-weithredu fel amrywiol olwynion mewn peiriant, y naill yn troi yn y llall, a'r cwbl yn cael eu ysgogi gan agerdd (*steam*) cariad at Dduw, a llesiad tragwyddol eneidiau dynion. Cyd-weithredu fel amrywiol lwythan Israel gyda'r gorchwyl o hau mewn cyflawnder wedi eu dychwelyd o gaethiwd Babilon, 'Paraf i Ephraim farchogaeth, Juda a'r ardd, a Jacob a lyfna iddo.' Cyn y caethiwd, yr oedd Ephraim yn cynfigenu wrth lwyddiant Juda, a Juda yn cam-ddenyddio ei awdurdod i gyfyngu ar Ephraim; ond wedi ymweliad Duw o honynt, dyma Ephraim yn gyru, Juda yn dal yr aradr, a Jacob yn llyfnu ar ol, heb fod y naill yn cyfyngu, na'r llall yn cynfigenu. Cyd-weithredu fel amrywiol ddwy-law mewn llong yn y storm a'r perygl, mewn uffudd-dod i alwad eu llywydd. *All hands upon deck* i achub y llestr rhag soddi. Mae'n llestr ninnau, gyfeillion, yn y storm, —heresia, a chyfeillornadau dinystriol, ac amryw o broffeswyr crefydd yr ardaloedd yma, fel Jonah, yn cysgu, yn lle bod gyda eu dyledswydd. Goddefwch i mi eich anerch frodyr gyda'r achos hwn yn iaith y morwyr, *all hands upon deck*. Cofiw fod ddwy-law yn drech nag un law gadarn. Llauer wna lawer gyda bendith yr Arglwydd.

Mae yn angenrheidiol er cael yr undeb a'r cyd-weithrediad yma, i swyddogion yr Ysgol Sabbathol i gau eu gilydd. Mae undeb ymdrechadau yn gau am undeb serchiadau, parch, ac uffudd-dod i'r gilydd, tybied eu gilydd yn well na hwynt hwy eu hunain, yn rhoddi parch, yn blaenori eu gilydd; peidio a bod yn ddoethion yn eu tyb eu hunain; mae yn anmhosibl fod undeb a chyd-weithrediad yn mhliath yn ddeparth o ddynion, pan byddo pob yn aed pob un o honynt.

Mae yr undeb a'r cyd-weithrediad hwn yn angenrheidiol er cyrur, nid oes ond aghysur lle na byddo hyn, 'Gwaia i fy meddyl yn proswyllo yn mysg, &c. o herwydd bod

* Defnyddir y gair addoliad yma i arwyddo fuffr allanol, ac nid agwedd dumeuwnol.

ei thrigolion yn casâu tangnesedd.' 'O! mor ddaionus a hyfryd yw trigo o frodyr yn nghyd.' Mae yn angenrheidiol hefyd er harddwch a phrydferthwch. Dyma dynodd sylw Balaam at Israel, 'Pobl yn trigo eu hunain.' Mae cynnwagint prydferthwch mewn undeb, a chyd-welffarediad gyda hyn nes temtio ereill i fwrw eu coelbren yn eich plith. Yn ddiweddar, mae hyn yn angenrheidiol er nerth a grym i fod yn llwyddiannus. Yn mhob grym y mae undeb; medd y ddiareb, 'rhaff dair cainge ni thorir ar frys.' Undeb ffrydiau yn gwneyd nentydd, undeb nentydd yn gwneyd afonydd, ac undeb afonydd yn gwneuthur môr. Undeb y locustiaid, er mai ednogiaid bychain ydynt, yn ddinystreglwald, ac arswyd cenedl. Llwynogod Samson â'u cynffonau wedi eu clymu er llosgi yd y Philistiaid. Fy nymuniad yw ar eich rhan fod i'r Arglwydd, glymu eich cynffonau, a gosod tân sêl ac eiddgedd duwiol rhyngddynt er dinystr i anwybodaeth ac anystyriaeth ein cenedl.

(I'w barhau.)

CYMMANFA CAERNARFON.

CYNNALIWYD y Gymmanfa hon yn Nghaernarfon ar y 5ed a'r 6ed o Fedi diweddar. Nos Fawrth cyn y Gymmanfa, gweddiodd Mr. John Jones, Llanrwst, a phregethodd Mr. John Edwards, Berthen gron, oddiwrth Luc 9. 29, 30, 31. a Mr. Richard Humphreys, Dyffryn, oddiwrth Heb. 2. 2. Prydawn ddydd Mercher ar y Cae, gweddiodd Mr. James Davies, Aberteifi, a phregethodd Mr. John Phillips, Treffynon, oddiwrth 1 Cor. 1. 18. a Mr. William Williams, Talgarth, oddiwrth Act. 11. 26.

Am saith yn yr hwyr, cynnaliwyd Cyfarfod Dirwestol yn y capel, pryd y dechreuodd Mr. Richard Jones o Bala, ac yna Areithiodd Mr. Richard Humphreys, Dyffryn, Mr. Humphrey Gwalchmai, a Mr. John Phillips. Yr oedd y Cyfarfod hwn yn lluosog, ac yn wlihog iawn.

Dydd Iau amchwech yn y boreu, gweddiodd Mr. Charles Melish, a phregethodd Mr. Foulk Evans, Machynlleth, oddiwrth Mat. 23. 46.

Am ddeg, gweddiodd Mr. Ebenezer Williams, a phregethodd Mr. Daniel Evans, Capel Drindod, oddiwrth Mat. 3. 7, 8. a Mr. John Elias, oddiwrth Esa. 8. 17.

Am ddau, gweddiodd Mr. John Prydderch, Mon, a phregethodd Mr. Richard Jones, Bala, oddiwrth Ioan 3. 6. a Mr. William Roberts, Amlwch, oddiwrth Rhuf. 14. 9.

Am chwech yn y Capel, gweddiodd Mr. Rowland Davies, Manchester, a phregethodd Mr. Cadwaladr Owen, Dolwyddelen, oddiwrth Ioan 17. 1. a Mr. William Jones, Rhuddlan, oddiwrth Esa. 3. 10. Ar yr un amser yn nghapel y Wesleyaid, gweddiodd Mr. Hugh Owen, Mon, a phregethodd

Mr. Hugh Edwards, Ffestiniog, oddiwrth Ioan 20. 25. a Mr. John Phillips, oddiwrth Dat. 6. 17.

Am saith boreu ddydd Gwener, gweddiodd Mr. Robert Davies, Dinbych, a phregethodd Mr. Richard Roberts, Llanellyd, oddiwrth Ioan 3. 8. a Mr. Rowland Davies, Manchester, oddiwrth Col. 3. 11.

Gallwn ddwyeddyd etto eleni bod Duw yn nghanol Israel, a'i fod yn dyhidlo ei wlaw gruslawn ar ei etifeddiaeth, ac i'w adnabod yn mhalasau Sion yr amddiffynfa. A gosodwyd ei sel yn amlwg iawn ar y gosodiad tra gwerthfawr a gogoneddus, sef y Gymdeithas Ddirwestol. A disgwyllwn y bydd i'r Arglwydd greu ar bob trigfan o fynydd Sion gwmwl a mwg y dydd, a llewyrch tân ffamiliyd y nos, ac y bydd amddiffyn ar yr holl ogoniant.

Caernarfon.

DAVID WILLIAMS.

Y SENEDD YMERODROL.

GOHIRIAD Y SENEDD—Awst 27.

Ty yr Arglwyddi.—Am 12 o'r gloch agorwyd drysau Tŷ yr Arglwyddi a llanwyd y fan yn fuan gan foneddigesau a boneddigion ag oedd wedi cael cenad gan yr Arglwydd Ystafellydd. Am hanner awr wedi 12 eisteddodd Iarl Shaftesbury ar y sach wlan (yn ol defod yr Arglwydd Gangheillydd) a'r Arglwydd Lyndhurst a gynnygiodd amryw ddeisebau o blaid cynnalïaeth yr Eglwys Sefydledig. Chwarter cyn dau daeth Duges Caint i mewn, ynghyd a dwy foneddiges arall, ac a eisteddodd o flaen yr orseddfainc: a chyfododd pawb yn y Tŷ i fynu ar eu traed fel arwydd o barch iddynt. Ychydig fynyddau cyn dau, ergydion y magnelau, a chaniad yr ydgyrn a gyhoeddent ddynesiaid ei Mawrhydi.

Yn niwedd ei araeth dywedai y Llefarydd—'Nid oes genym yn awr i roddi ger bron eich Mawrhydi ond dwy ysgrif olaf yr Eisteddfod yn unig, un o ba rai yw Ysgrif i godi y swm o £12,026,050 yn ysgrifau y Llŷs *Exchequer*, at wasanaeth y f. 1839, i ba rai yr ydym yn ostyngedig ofyn eich cydsyniad breninol.

Yna rhoddodd ei Mawrhydi ei chydysyniad breninol i ddeg neu ychwaneg o Ysgrifau; ac yna yr Arglwydd Gangheillydd, a gyfiwynai yr Araeth i'r Frenines ar ei liniau, yr hon a ddarllenwyd ganddi yu ei llais eglur a chliir.

ARAETH Y FRENHINES.

'Fy Arglwyddi a Boneddigion,—Gan fod y gorchwylion cyhoeddus wedi cael eu dwyn i dderfyniad, y mae genyf yn awr y ddyledswydd foddhaol i'w chyflawni o'ch rhyddhaau o'ch gwasanaeth maith a llafurus yn y Senedd.

'Yr wyf yn llawenychu fod cytundeb penderfynol rhwng Holland a Belgium, a wnaed trwy gyfryngiad y Pum Gallu, wedi

terfynu y ddadl rhwng y ddwy wlad, ac fel hyn wedi diogelu heddych Ewrop rhag y peryglon y bu yn agored iddynt.

'Y mae yr un cydfod ag a ddygodd y dadleuon dwys hyn i derfyniad, yn bod mewn perthynas i faterion y Levant. Y mae y Pum Gallu yn penderfynu yn yr un modd i gynnal annibyaiaeth a chyfarwydd ymerodraeth y Twrc, ac ymddiriedaf y bydd i'r undeb hwn sicrhau penderfyniad bodddhaol o'r materion sydd o'r pwys mwyaf i'r oll o Ewrop.

'Y mae wedi rhoddi i mi yr hyfrydych mwyaf i fod yn alluog i gynnorthwyo ac i effeithio cymmod rhwng Ffrainc a Mexico. Yr wyf yn bwriadu diogelu i'm deiliaid fendithion heddwch, yr ydwyf yn llawenyohu yn fawr, lle y gallaf gymmeryd mamtais o gyfeusderau i symud ymrasaelion rhwng Galluoedd ereill.

'Yr wyf yn ddiweddar wedi gwneud cyf-ammmod â Brenin y Ffrangcoed, a duodda i roddi tserfyn ar yr ymrson sydd wedi codi o fewn ychydig flynyddoedd rhwng prygodwyr Prydain Fawr, a Ffrainc. Y cyfammod hwn, trwy symud achosion dadl, a duodda i gadarnhau yr undeb rhwng y ddwy wlad, ac sydd mor lesol i'r ddwy, ac mor wasanaethgar i lwyddiant cyffredinol Ewrop.

'Mi a barhafi fyned y'mlaen gyda diwydrwydd, a'm hymdrechiadau i anog holl deyrnasodd cred i uno mewn cyngrair cyffredinol i ddiddymu yn hollol gaethfasnach, ac yr wyf yn ymddiried, trwy fendith rhag-luniaeth, y bydd fy ymdrechiadau mewn achos mor gyfiawn gael eu gwobrwyo â llwyddiant.

'Yr wyf yn gofidio fod yr ymrson a achosodd i mi alw yn ol fy ngweinidog o Lys Teheran, heb ei unioni yn foddhaul gan lywodraeth Persia.

'Er mwyn cyflawni yr ymrwymiadau a hysbyswyd i chi ar agoriad yr eisteddfod brwsenol, y mae Llywodraethwr Cyffredinol India wedi anfon byddin dros yr Indus, ac y mae genyf hyfrydych mawr i fod yn abl i hybysu i chi, fod taith y fyddin hon heb ei gwrthwynebu hyd yn hyn, ac y mae pob rheawm i oibeithio y cyrraeddidd yn y diwedd y gwrthdrysau pwysig, er cyflawni pa rai y gwnaed yr hynt flwraidd hon.

'Yr wyf wedi canfod gyda chanmoliaeth mawr, y sylw a dalasoch i agwedd a chyflwr tumewnol y wlad. Yr wyf yn hollol gysgyntio a'r mesurau a luniasoch er cadw trefn, darostwng trosedd, a gwellhan gweinyddiad cyflawnder yn y brif-ddinas; ac yr wyf wedi rhoddi cydsyniad difuant i'r Ysgrifau a gyflwynasoch i mi, er sefydlu heddgoidwaid mwy effeithiol yn y trefydd hyn ag oedd achos neillidol am danynt, ac er cyflawni y gwrthdrysau pwysig o helaethu yn gyffredinol, a ohryfhau yr awdurdod wladol trwy y deyrnas.

'Foneddigion Tŷ y Cyffredin,—Yr wyf yn ddioelchgar i chi am y sêl a'r parodrwydd â pha rai y caniatasoch y cyfnewidau am wasanaeth y flwyddyn.

'Yr wyf wedi rhoddi fy nghydsyniad gyda boddlonrwydd i ostwng y doll ar lythyr. Yr wyf ymddiried y bydd i'r ddeddf a basiwyd y pwngc hwn fod yn gynnorthwyo ac yn galonddid i fasnach, a thrwy hyrwyddo cydfasnach a gobebiaeth, y cynnyrchu lawer o fanteision a gwellhad cymdeithasol. Yr wyf wedi rhoddi cyfarwyddiadau, fod i'r mesur rhagddarparol gael ei gymmeryd i roddi effaith i ddihibition y Senedd, cyn gynted ag y gorphenir yr ymchwiladau a'r darpariadau i'r perwyl hwn.

'Y mae y telerau manteisiol ar ba rai y mae swm mawr o'r *Unfunded Debt* wedi cael ei droi yn *Stock*, yn rhoddi prawf bodddhaol o'r hyder a roddir ar gyfrifoldeb ac adgyfnerthoedd y deyrnas, yn gystal ag ar elch penderfyniad chi i gadw yn ddihalog y fydd wladol.

'Fy Arglwyddi a Boneddigion,—Gyda phoen mawr y cefais fod yn rhwymedig arnaf i roddi y gyfraith mewn grym, yn erbyn y rhai sydd heb gelu yn hwy eu bwriadu o wrthwynebu trwy nerth yr awdurdodau cyfreithlon, ac o ddadymchwelyd sefydliadau y wlad.

'Y mae gweithrediauau aobr brawd-lysoedd cyflawnder, a gweinyddiad diofn y gyfraith gan y rhai oedd wrth y gorchwyl hwnw, wedi attal yr ymgeisiadau cyntaf at wrthryfel; ac yr wyf yn hyderu yn ddiogel ar synwyr da fy mhobl, ac ar eu hymlyniad wrth y ffurfi-lywodraeth am faentumiad cyfraith a threfn, y rhai ydynt yn angenrheidiol er noddi y tlawd, yn gystal ag er lles y graddau cyfoethocach o'r cymandeb.'

Yna yr Arglwydd Ganghellydd, wrth orchymyn ei Mawrhydi, a gyhoeddodd fod y Senedd yn cael ei gohirio hyd ddydd Iau y 24ain o Hydref nesaf.

COFRESTRAEATH CAPEL.

MAE amryw o'n cyfeillion yn anfon atom yn barhaus am *gopi* o ffurf yr Archiad a ddylid ei anfon i'r Esgob, neu i'r Archdeacon, neu i'r Ynadon heddwch, am Gofrestru Capel neu Dŷ, neu ryw addell arall i fod yn lle neilliduedig i addoli yr Arglwydd, yn ol cyfraithiau y deyrnas hon. Er mwyn y cyfryw a swyddogion gael *copi* cwrir yn ol ffurf y gyfraith, dosom ger bron ein darllenwyr y cyflwynu canlynol:—

A Copy of a Certificate of a Place intended to be used by a Congregation or Assembly for religious Worship.

To the Right Reverend the Lord Bishop of [as the case may be] or to the [as the case may be] (A.B.) Archdeacon of [as the case may be] and to his Registrar, or to his

tices of the Peace [of the County, Riding, Division, City, Town, or Place, as the case may be], and to the Clerk of the Peace thereof.

"I, A. B. of [describing the Christian and Surname and Place of abode, and Trade or Profession of the Party certifying] do hereby certify that a certain Building (Messuage or Tenement, Barn, School, Meeting house, or Part of a Messuage, Tenement, or other Building, as the case may be) situated in the Parish of and County of (as the case may be,) and specifying also the Number of the Messuage, &c. if numbered, and the Street, Lane, &c. wherein it is situate, and the Name of the present or last Occupier and Owner] it is intended forthwith to be used as a Place of Religious Worship by an Assembly or Congregation of Protestants, and I do hereby require you to Register the same according to the Provisions of an Act passed in the forty-second year of the Reign of His Majesty King George the Third, intituled, "An Act to repeal certain Acts, and amend other Acts, relating to Religious Worship and Assemblies, and Persons teaching or preaching therein." Witness my Hand this day of One Thousand Eight Hundred and

Ac er mwyn mwy o eglurdeb, dodwn yma gopi o Archiad a anfonwyd yn weithredol i Cofrestraeth Caerlleon am Gapel Salem, yn Birkenhead, yr hwn a Gofrestwyd y mis diweddaf.

To the Right Reverend the Lord Bishop of Chester, and to the Registrar.

"I, David Davies, Paradise, Liverpool, Draper, do hereby certify that a certain Meeting-house called and known by the name of Salem, situated at Birkenhead, in the County of Chester, is intended forthwith to be used as a place of Religious Worship by an Assembly or Congregation of Protestants; and I do hereby require you to Register the same according to the Provisions of "An Act passed in the forty-second year of the Reign of His Majesty King George the Third, intituled, An Act to repeal certain Acts, and amend other Acts, relating to Religious Worship and Assemblies, and Persons teaching or preaching therein." Witness my hand this second day of September, in the year of our Lord One Thousand Eight Hundred and thirty-nine.

DAVID DAVIES.

69, Paradise, Liverpool.

D.S. Rhaid ysgrifennu dau, i gael cadw un.

HANESION TRAMOR.

YR AIPHT A THWRCL.

MAE Ibrahim Pacha, Penrhysfawr yr Aipht wedi llwyr orchfygu lloedd arfog

Ymerawdwr Twrci, yn gymmalnt felly, fel y darfu i Benllywydd Twrci roi i fynu Lynges y Twrciaid i Mehemet Ali, i wneyd a fyno â hi; ac felly, y mae yr holl Lynges yn ei law ef yr awr hon. Rhyfelwr medrus a llwyddiannus iawn yw yr Aiphtwr gwrol hwnw, Ibrahim Pacha.

Yn awr, wrth waelod pethau fel hyn yn myned yn mlaen gyda brys i dynu Ymerawdwr Twrci o'i fawredd, a rhag i un wlad gael ei llwyr ddyfetha gan y llaill, y mae Brydain, Ffrainc, Rwsia, Prwsia, ac Awstria, y pum Galluoedd Ewropaidd hyn, wedi cytuno i gyfyngu rhwng yr Aipht a Twrci. Eithry newydd diweddaraf a glywsom yn nghylch hyn, sydd yn rhoi lle i feddwl mai tynu yn ol o'r cyngrair hwn a wna dau o'r Galluoedd a enwyd uchod, sef, Rwsia a Prwsia. Ac mae Mehemet Ali, Llywydd yr Aipht, yn dywedyd, fod yn hollol anghyfiawn i'r Galluoedd hyn i ymyraeth dim â'r achos sydd rhwyddo ef â'i orthrymwr, Ymerawdwr Twrci; ac yn tystiolaethu, os bydd i Frydain a Ffrainc geisio dwyn Llynges Twrci o'i law ef, y bydd iddo ef gau y Porthladd yn eu herbyn hwynt, a bydded y canlyniad y peth a fyddo. Ac mai pa bryd bynag y deallio efe eu bod yn ymbarotol at hyn, y bydd iddo anfon ei luoedd yn y fan i gymmeryd meddiant o Constantinople, prif ddinas Twrci. Fel yma y mae pethau yn sefyll, ac ni wyddom beth fydd y canlyniadau; ond ni a wyddom hyn yn wastad, 'Yr Arglwydd sydd yn teyrnasu.'

YR HISPAEN.

Terfyn ar y Rhyfel.—Mae Don Carlos wedi gadael yr ychydig wyr a ymlynet wrtho yn ystod y rhyfel gwaedllyd a aeth heibio, ac wedi dyfod i Ffrainc, a hōni amddiffyniad y llywodraeth Ffrengig. Gwir yw nad yw y Carlosiaid mwyach yn mwynhau y cynnorthwyon oedd o'r blaen at eu amrantiad. Mae y galluoedd gogleddol a brenin Holland, y rhai o'r blaen oedd yn cynnorthwyo y blaid ryfelgar hon, yn awr wedi blino arnynt; a phan y peidiodd y cynnorthwyon tramorawl fel hyn, gadawyd milwyr Don Carlos heb dâl, a bron heb fwyd. Dan yr amgylchiadau hyn, nid rhyfedd gan hynny i'w fyddinoedd gael eu trechu, neu eu Gadfridogion gilio i blaid y gelyn. Wrth hyn y mae y rhyfel blin a dychrynlyd ar derfynu, yn yr hwn y collwyd llawer o fywydau gwerthfawr, ac y difrodwyd meddiannau eang; a'n gwaeddi ninnau a fyddo ar fyd i bob Sefydliad datonius sydd â thuedd ynddo i hyrwyddo teyrnas y Messiah gael rhywyd hynnt i'r gwledydd eang hyn pan sefydlar heddwch yn y tir, a chwyfied banerau Calafia ar adfeiliau rhyfel a gorthrwm.

AMRYWIAETHAU.

Goleuni Gogleddol, a Syrth Ser.—Rhwyg 10 o'r gloch nos Fawrth (Medi 3.) a thri o'r

gloch y dydd canlynol, ymddangosai yr olygfa ryfeddaf a welwyd er ys blyneddau bellach o oleuni gogleddol a syth ser. Oddeutu 10 mynyd cyn 10, ymddangosai goleuni porphoraidd yn y gogledd gan ymestyn i ganol y ffurfafen, ac erbyn chwarter wedi deg yr oedd yr holl nefoedd yn un len o oleuni tunbeidiawl. Yr oedd y goleuni yn debyg i adlewyrchiadau ffamau tân, ac fel pe buasai yn gymmysg â mwg tew, yr hyn a achosodd i drigolion Llundain feddwl fod dinystr anaele wedi ymafael ynddynt, a bod eu dinas ar dân. Cyrchwyd y Peiriannau allan i ddifodd y tân, a gwelid cerbydau a meirch yn gyru yn orwyllt, a dynion yn rhedeg tua'r manau y dychymmygent fod y tân wedi dechreu. Yn fuan wedi hyn aeth y cwbl yn dywyllwch: ac wedi hyn gwelid colofnau o oleuni yn gymmysg â niwl porphoraidd, a ser lawer yn sythio yn mhob pwynt; a thua phedwar o'r gloch diflanodd y cwbl o'r golwg. Yn ystod yr amser hwn yr oedd miloedd lawer o bobl yn sefyll ar y pynt yn gwylio ac yn syllu ar y rhyfedd fawr hon. 'Wele dyma ranau ei ffyrdd ef; ond mor fychan ydyw y peth yr ydym ni yn ei glywed am dano ef! ond pwy a ddeall daranau ei gadernid ef?'

Ffyrdd Haiarn.—Yn ngweithrediadau Tŷ y Cyffredin canfyddir ddarford i'r Tŷ ddyfod i benderfyniad am anfon Archiad at y Frenines, mewn perthynas i'r ffordd oreu a beraf o dramwyfa rhwng Llundain a Dublin. Yr Archiad sydd fel y canlyn:—'Am i'w Mawrhydi weled bod yn dda, roddi cyfarwyddyd i beri pennodi Magnelydd neu Fagnelyddion i edrych i mewn i, a dwyn eu tystiolaeth yn achos rhyglyddiant cydmariaethol, a'r oreu, o'r ffyrdd haiarn ag ydynt eisoes wedi eu mesur a'u hamcannu fel tramwyfa dros y tîr o Llundain tua Dublin, sef y rhai canlynol:—o Borthdinllaen, drwy Abermaw, y Bala, a'r Amwythig; neu o Gaergybi, drwy Fangor, a Chaerlleon; neu o Borthdinllaen, drwy Gaernarfon, Bangor, a Chaerlleon; neu ynte o Benyfwch foel, (*Ormshead*) drwy Gaerlleon. Ac belyd, ar ryngu bodd i'w Mawrhydi i roddi cyfarwyddyd i beri pennodi gwyr addas i chwilio i mewn i, a dwyn eu tystiolaeth yn achos y moddion goreu o dramwyfa dros y mor rhwng Dublin a Llundain, mewn cydiad â'r ffordd halarn dde-wedig.

Barn Daw ar dornyr Sabbath.—Ar ddydd Sabbath, Medi 1, dygwyddodd damwain echrion ar Borthfa Aust, ar afon Hafren, yn Sir Fynwy. Gan fod meddianwyr yr agerdd-long wedi penderfynu na hwylient dros y borthfa hon ar y dydd Sabbath, yr oedd yn rhaid i'r rhai a fyent groesi gymmeryd cwch bychan i hyny. Felly ar y dydd Sul a enwyd aeth 10 o ddynion i gwch bychan i'r dyben hyny, a chwch o'u hol yn dwyn y cerbydau a'r cefylau, ond pan oedd.

ynt oddeutu hanner y ffordd, aeth y cwch lle yr oedd y ddau gerbyd, a phump o gefylau, ac unarddeg o ddynion i lawr yn y fan, drwy gael ei daro gan drownt cryf, a boddasant oll. 'Ni watworir Daw.'

MARWOLAETHAU.

Awst 4ydd, bu farw Wm. James, gwŷydd, Glanymor, Llanbedr goch, Mon, yn 76 mlwydd oed.

Awst 20fed, bu farw Mr. William Prytherch, o'r Ynys fach, yn mhlwyf Llandysfrydog, Mon, yn 75 oed. Yr oedd wedi bod lawer iawn o ffynydodd yn aelod ffyddlawn gyda'r Trefnyddion Calfinaidd; a diau y teimlir galar hir ar ei ol gan ei gyfeillion a'i berthynasau lluosog. Yn eiymarweddian yr oedd yn hollol diargyhoedd, yn ei gymmydogaeth yn hynod dangnefeddus, ac yn ei farwolaeth yn hynod ddedwydd.

Medi 6, 1839, bu farw y Parch. Evan Griffiths, Ceunant, Myfod, Swydd Drefaldwyn. Dechreuodd iesgau Awst 25, ond daeth i Gyfarfod Misol Dolanog, Awst 27, 28. Bu yn llefaru dair gwaith y Sabbath Medi 1af. Parhau i lesgau a wnaeth y dyddiau canlynol, ond bu yn y Capel yn gwrando gwr dieithr nos Fercher, ond dydd Gwener aeth yn glaf ac yn boenus iawn, a nos Wener ehedodd ei ran anfarwol i'r gwynfyd nefol. Dydd Mawrth, Medi 10, hebryngwyd ei ran farwol i orphwys yn Mynwent Myfod hyd ganiad yr udgora diweddaf. Traddodwyd y pregethau anghladdol fel y canlyn:—Wrth y tŷ rhwng 1 a 2 o'r brydnawn, dechreuodd Mr. John Williams, Priddbwl, Llansilin; a phregethodd y Parch. Richard Jones, Llanfair, ar Heb. 13. 7. a'r Parch. John Hughes, Bont, ar Math. 25. 21. Yn y Capel, am 7, ar ol claddu, dechreuodd y Parch. Richard Jones, Llanfair, a phregethodd y Parch. William Hughes, y Tabernacl, ar Job 14. 14. a'r Parch. John Hughes, Bont, ar Phil. 3. 21. Yr oedd yn gynnulledig yn yr angladd o dri i bedwar cant o bobl ar ddiwrnod teg ynghanol cynhauf gwlybyrrog; ac oni buasai yr amgylchiad hwn diau y buasai y dorf yn llawer lliosocach.

Derbyniwyd ef yn aelod eglwysig at y Trefnyddion Calfinaidd cyn ei fod yn llawn 14 oed. Dewiswyd ef yn flaenor cyn ei fod yn 19 oed. Dechreuodd ar waith y weinidogaeth pan ydoedd yn 24. Ordeiniwyd ef i holl waith y weinidogaeth ymhlith y rhai cyntaf a ordeiniwyd yn y gogledd, sef yn Mehefin 19, 20, 1811. Teimlallawer mewn galar dwys y golled am y brawd anwyf a'r gweinidog ffyddlon a difrifol hwn. Yr ydym yn bwriadu ysgrifenu cofiant am dano yn lled fuan, y mae defnyddiau ar gael tuag at hyny, wedi lldo ei hyysgrifenu yn ei ffyrdd.

Bont.

J. H.

BARD DONIARTH.

Y CYSEGGRIAD.

Emyn ar yr achlysur o agoriad Capel nerydd y Trefnyddion Calfinaidd yn Heol Burlington, Lle'rpoll, Gor. 2, 1639.

Mawr wyt ein Tad, trag'wyddol Fod,
Seraphiaid glân sy'n seinio'th giod;
Cymmysgwn niniau yn dy dŷ
Ein cân a chân angelion fry.

O tyred Arglwydd Ior i'n plllth,
Gorchuddia'th fynydd hwn a'th wlith;
Cyssegra di y babell hon
A'th bresennoldeb ger ein bron.

Rho' broffi gwledd drwy rin dy ras
O'th iechydwrfaeth bôr ei blas;
Efengyl heddi a'i hyfryd sain
A ffyna 'fewn y muriau rhai'n.

Y Babell hon fo trigfa'r Arch,
Y crochan aur, dymunol barch,
A Iesu Grist eu sylwedd per,
Yn fur o dân am wersyl Ner.

At Siloh bydd cynnulliad maith,
Teuluoedd, pobloedd o bob iaith;
Addewid nef bron esgor sydd,
A'r bwriad draw a ddaw ryw ddydd.

Tr Ion a'i lef, porth y nesoedd,—gwiw—
Dŷ Gweddî'r holl bobloedd; [ddawn,
Tŷ cael rhad o'r cariad eoedd,
Tŷ Iesu fo'r tŷ oesoedd.
Lle'rpoll. R. D. JONES, Asiedydd.

EMYNAU DIRWESTOL.

Mr. GOLGERDD.—Anrhegai eich ffyddlon
Ohebydd Mrs. M. Jones o Ddinbych fi â'r
ddau bennill canlynol; a rhoddai rhyw
bregethwr parchus o'r un dref y Pennill-
ion ereill yn fy llaw; ac yr wyf yn mawr
oheithio na bydd i mi droseddu mewn un
modd yn erbyn yr awdures glodwiw wrth
eu hestyn i chwithau i'w hargraffu, o
herwydd dilys genyf mai *da iawn* fydd
gan fy mrodyr Dirwestol fod yn feddiannol
arnynt. TROIDON,

EMYN I.

Ton,—*'God Save the Queen.'*

DATGUBDDIA'th hun o'n tu,
Yn D'wysog ar ein llu,
O saf o'n plaid:
Er gwrth'nebiadau sy
Gan Satan a'i holl lu,
Mae'n Llywydd mawr yn gry',
Rhydd nerth wrth raid.

Cadernid Duw y sy,
Yn amlwg iawn o'n tu,
Ein Blaenor yw:
Er gwaethaf enawd a byd,
A'u lluoedd oll i gyd,
Yn mlaen yr awn o hyd,
Trwy nerth ein Llyw.

EMYN II.

Ton,—*'Sweet Home.'*

MAE'R Seren Ddirwestaidd mor ddysglâer
yn awr,
A'i chynnydd mor amlwg a thoriad ywawr!
Ei llewyrch mor danllyd yn awr yn ein tir,
Does gelyn a'i tarfa, hi lwyddia yn wir.
Yn wir, yn wir, &c.

Gelynnion sydd iddi, mae'n amlwg i bawb.
Maent' oll am ei difa trwy ddirmyg a
gwawd;
Er maint yw ou dichell mae T'wysog o'i
thu,
Rydd nerth yn ein baner i ymladd yn hy'.
Yn hy', yn hy', &c.

Gan fod i ni Gadben mor gadarn o'i
phlaidd,
Yn mlaen a'n byddinoedd mae cymmorth
wrth raid;
Ymnerthwn, gwrolwn er gwaethaf eu llid,
Cawn lwy'r oruchafiaeth ar seddwod y
byd.

Y byd, y byd, &c.

Dinbych.

MARY JONES.

CARIAD AR GROES A GORSEDD.

Arddulliad o Dr. Watts.

Fy ffydd ymddyrrha, gwel fy Nw
Yn nysglâer wedd ei gariad cu;
Tro'n ol, ei riddfan aethus clyw,
Ac yna gwel ei orsedd fry.

Gwel lle bu'n goddef ing a gwae,
Yn rhwym er prynu fy rhyddhad;
Gwel fry—i eiriol eistedd mae
Ger bron ei Hollalluog Dad.

Os tremiaf ar ei waedlyd fron,
Mae ffrwd o gariad yn ei gur,
A wnel fy enaid prudd yn llon,
A'm lleinw â gorfoledd pur.

Os dringaf i'r ardaloedd fry,
Lle mae fy Iesu ar ei sodd,
Tosturi yn ei galon sy,
A gras a chariad yn ei wedd.

Pa fodd y gallaf finnau'n awr
Arddangos maint fy nghariad gwi!
Ffieiddio 'rwyf drachwantan'r llawr,
Casâu gelynnion fanwyl Dduw.

Ni wnaif fi gymdeithasu'n hwy
Ag uffern a'i halogrwydd hi;
Ond delw'm Harglwydd fyddo mwy
Yn argraffedig arnaf fi.

Glan Conwy.

I. D. FFRAID.

Erfyniad cynganeddol addas i'r tymmor hwn.

ATTAL y gwlaw, tad y gwlych,
Duw, Pen y byd, dipyn bach;
I gadw'n sofr, a'n hyd yn sych,
Gan beri i ni ein bara'n iach.

GOLGOTHA. M. N. 6. 4.

GAN W. WILLIAMS, CAERNARFON.

First system of musical notation for 'GOLGOTHA'. It consists of three staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The middle staff is in treble clef with a key signature of one flat. The bottom staff is in bass clef with a key signature of one flat. The lyrics are written below the middle staff: 'Lachawder dyn...ol...ryw, Ty, di yn un-ig yw Fy Mug.....ail da: Mae angen r groes yn llawn'. There are various musical notations including notes, rests, and a double bar line with repeat signs.

Second system of musical notation for 'GOLGOTHA'. It consists of three staves. The top staff is in treble clef with a key signature of one flat. The middle staff is in treble clef with a key signature of one flat. The bottom staff is in bass clef with a key signature of one flat. The lyrics are written below the middle staff: 'O bob stin....weddol dlaw A ffwythau melyn iawn, Rhai'n ain liach....â. A ffwythau melyn iawn'. There are various musical notations including notes, rests, and a double bar line with repeat signs.

Y DRYSORFA.

RHIF. CVII.]

TACHWEDD, 1839.

[LLYFR IX.

ADGOFION O BREGETH

A brgethwyl ar yr achlysur o wneuthur casgliad at y Gymdesthas Genhadol Gartrefol, ac a ysgrifenyd gan un o'r Gwrandawyr, drwy north deall a chof.

I COR. 15. 68.

"Am hyny, fy mrodyr, byddwch sicr, a diymmod, a helaethion yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol: a chwi yn gwybod nad yw eich llafur chwi yn ofer yn yr Arglwydd."

AR ol rhoddi golygiad ar yr athrawiaeth ogoneddus o adgyfodiad cyrph y saint, yn nghyda chysylltiad yr athrawiaeth a'r annogaeth yn ngeiriau y testyn; belyd am y modd neu'r dull carnaidd a arferai yr apostol o gyfarch yr Eglwysi, 'Fy mrodyr anwyl,' sylw-ai ar dri mater.

I. 'Gwaith yr Arglwydd.'

II. Yr agwedd a weddai fod arnom yn cyflawni gwaith yr Arglwydd, 'Bod yn sicr;' sicr o ran yr athrawiaeth, &c. 'yn ddiymmod,' bod yn ddisigl, a helaethion, a hyny yn wastadol.

III. Y wobr (uid o ddyled, eithr o ras) sydd yn cael ei rhoddi i'r rhai a wnant waith yr Arglwydd yn y modd teilwng a nodir yn y testyn.

Y mae y wobr yn driphlyg. 1. Gwobr dymmorol. 2. Ysprydol yn y fynwes. 3. Gwobr yn nefoedd. Telir iddynt yn adgyfodiad y rhai cyflawn.

Ond yn 1af. 'Gwaith yr Arglwydd.' Dyma y gwaith yr ydym ni yn awr yn cael ein galw ato. Golyga hyn yr holl ufudd-dod y mae yr Arglwydd yn ei ofyn genym, neu oddiwrthym yn yr efengyl, — gwaith yr Arglwydd yn y galon — llafurwaith Duw, adeiladaeth Duw ydych chi, Duw yn gweithio ynom, etto, yn gweithio trwyddom ni; ei waith ef ynom yn ein dwyn ninnau i weithio; gwaith mawr yr ydym ni arno; gwaith rhyfel yw, gwel Eph. 6. Cydmerwch y peth ydych, a'r peth y dylech fod, yn nghyda'r *patrom* mawr yn siampl. Onid oes genym waith mawr? &c. Ac O! mor ddiffygiol ydym; mor annhebyg i'r cynllun perffaith Iesu Grist. Gwaith mawr i *goncro*

tueddiadau drwg, darostwng nwydau afreolaidd; meddyginiaethu *distempers* y galon; marweiddio ei holl chwantau pechadurus; arfer maethu pob greddfau grasol. Nid *mushrooms* yn tyfu mewn noswaith yw gras yn y galon: planhigyn yn tyfu yn raddol gyda llawer o boen i'w amaethu yw, y mae yn rhaid wrth ofal i'w noddi, ac anser i'w addfedu; y mae ein *sail* ni yn ddrwg iawn; mae genym dueddiadau a greddfau i'w dadwreiddio, a greddfau grasol i'w amaethu. Nis gall y naill gael eu lladd, a'r lleill eu maethu heb ddwyn yr enaid i lafur; ac y mae yn rhaid *actio* y naill yn groes i'r llall, dyma waith rhyfel, gwel Rhuf. 7. ac fel hyn yn raddol y mae y naill yn gwanhau, a'r llall yn cynnyddu. Dygir yr eneidiau y mae Duw yn gweithio ynddynt trwy ei Yspryd,

Yn 1. I ddadwreiddio caledwch y galon, ac i amaethu galar a chystudd yspryd, gwel Esa. 68. 2. a Ps. 51. 17. na foddlonwn heb fynu gweled mawredd Duw, manylwydd ei ddeddf, trefn gras yn angh Crist, nes dryllio, a mwydo caledwch ein calonau. 'Edrychwch arnaf fi,' &c. Zec. 12. 10. 'A phrofi ymgeledd yr efengyl,' Ezec. 16. 60--63.

2. Dadwreiddio balchder ac amaethu gostyngeddwrwydd. Dyma waith yr Arglwydd — gwaith mawr, ac anhawdd; etto, gan fod Duw yn gweithio, na ddigalonwn. Ceir annogaeth i hyn yn 1 Petr 5. 5, 6. a Iago 4. 6, 7. Y mae gostyngeddwrwydd yn peri i ni dybied ereill yn well na ni ein hunain. 'Bydded ynoch y meddwl yma,' Phil. 2. 5. Tyred yn aml i olwg mawredd Duw, gwel yno dy fod wedi pechu yn ei erbyn. Cofia mai efe sydd yn rhoddi y cwbl i ti. Cofia y bydd raid i ti yn fuan roddi cyfrif am y cwbl. Dos i

mewn i gelloedd dy amcanion, afreol-eidd-dra dy serch—gwynni dy ddybenion—dy ddychymygion cyfeiliornus. Gwel Fab Duw yn dyfod i lawr i stad o wasanaeth i wasanaethu, a thithau yr adyn yn ceisio dringo, a gadael dy stad o wasanaeth trwy ymgeisio am stad o lywodraethu.

Mae cydmharu ein hunain â'n gilydd yn fynych yn cynhyrfu censiŷen a balchder. Gosod ein hunain yn ngoleu Duw, a cher bron Duw a'n dyg i'r llwch. 'Fy llygaid a'th welodd.' Esa. 6. 1, 2, 3. Y mae hyn yn magu tu-eiddfryd yn y Cristion i ymostwng i rodio gyda Duw; ymostwng i ddysg-eidiaeth Duw, fel 'scholar' i'w athraw. Y mae pethau amlwg ag sydd i ni i'w dysgu wedi eu rhoddi i ni yn eglur—ymostwng yn mhob peth i ewyllys Duw. Barna ei orchymynion yn union am bob peth, a'u cymmeryd yn etifeddiaeth dros byth. Ymostwng i gymmeryd ein ceryddu, neu ein cospi am bechu. Galar. 3. 30. a 1. 18. 'Da yw gair yr Arglwydd,' meddai Hezeciah. Ni bydd heu wr yn dy dŷ di byth. 'Yr Arglwydd yw ef.' Eli, a Ps. 51. 4. Ymostwng i gyfiawnder Duw—yn goll-edig ynomi ac o honom ein hunain, ac yn gwaeddi, 'Ac a'm oair ynddo ef, heb fy nghyfiawnder fy hun.' Ymostwng i bob priodoledd yn Nuw—ymostwng i drefnu gras penarglwyddiaethol y Jehofah, yn drefnu iachawdwriaeth, heb *ffraeo* â'i arfaeth, a'r etholedig-aeth, na'i fwriadau grasol i achub y neb y myno. Ymostwng i ragluniaeth Duw, fel y byddom yn ewyllysgar i'r Arglwydd fod yn Frenin, fel yr ystwyther ni mor blygedig gan Yspryd Duw, ac y gellir ein troi ni am bob *cornel*; Ie, i gael ein plêthu, ein nyddu, a'n toddi i amrywiol oruchwyliaethau ragluniaeth Duw tuag atom, a bod yn barod i gymmeryd ein troi lle myno y Llywydd mawr. Gwaith mawr ydyw dadwreiddio balchder calon dyn, ac amaethu gostyng-eiddrwydd yn ei le.

3. Gwaith. Amaethu cariad at Dduw, fel y Salmydd yn gwaeddi, 'Sychedig yw fy enaid am Dduw; fel y bresa yr bydd am yr afonydd dyfroedd.' Ie, gallu ymddigrifo yn yr Arglwydd—llawenychnu yn yr Arglwydd—bod yn felys ein myfyrdod am dano. Dyma elfen cariad, ymhyfrydu yn ei gwrthddrych; ond y mae eisieu ymgadw yn ngariad Duw, tuag at hyn, rhaid amcanu cael yr holl galon i garu Duw. Cawn gymmelliadau i hyn oddi-wrth yr hyn yw Duw yn ei natur, ac yn

neillduol, golygiadau arno yn Nghrist a bair hyn. Llafuriwn am adnabod Duw yn well; cyfeillachwn fwy ag ef. Cymmelliad cryf i garu Duw yw profi ei garedigrwydd ef i ni, 'Yr ydym ni yn ei garu ef, am iddo ef yn gytfael ein caru ni.' Gwel Eph. 1. 1, &c. Ioan 3. 16. 2 Cor. 5. 21. Esa. 53. Heb. 8. &c. &c.

4. Nefolfrydedd. Bod a'n meddylfryd ar Dduw. Dyma waith yr Arglwydd i ni fod wrtho, 'Ein hymarweddiad sydd yn y nefoedd.' Gwlad well y maent hwy yn ei chwynnycb. 'Rhoddi ein serch ar bethau sydd uchod.' Mewn gair, gwneyd pethau sydd yn faich i ereill yn elfen i ni, a'r pethau sydd yn elfen i ereill yn ddisas i ni. Bod genym (yw hyn) fwyd i'w fwyta, nas gwyr y byd ddim am dano. Na eisteddwn i lawr gyda'r gwaith yma.

5. Ffydd yn Nghrist. 'Hyn ydyw gwaith Duw, credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.' A dyma yw ei orchymyn ef. Gwaith mawr yw y gwaith yma, heb y gwaith yma yn sylfaen, fe â pob gwaith arall i lawr fel y tŷ ar y tywod. Dyma waith am fywyd, 'Yr hwn sydd yn credu yn y Mab, y mae ganddo fywyd tragwyddol, a'r hwn sydd heb gredu ni wel fywyd, eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.' Y mae hefyd angenrheidrwydd beunyddiol arnom i adeiladu ein hunain yn y ffydd, &c.

6. Gwaith arall yw amaethu y dymmer serchogaid a gymmell yr efengyl arnom tuag at ein brodyr yn neillduol, a chymmeryd Crist yn esiampl i'w ddilyu yn hyn. Gwel Eph. 4. 1, 2, 3, 25, 32. Col. 3. 12, 13, 14. Rhof. 12. 10, &c.

7. Amaethu yr holl dymmer sanctaidd a gymmell yr efengyl arnom yn amrywiol amgylchiadau bywyd. 'Byw yn dduwiol yn y byd sydd yr awr hon.' Felly mewn hawddfyd, felly mewn adfyd; bod yn dda yn ein hamyngedd, gweddio dros y rhai a'n herlidiant, fel ein Pen, 'Yr hwn pan ddifenwyd, ni ddifenwodd drachefn.' &c. Dyma waith cyffredinol i bawb fod yn ddysfal wrtho. Dadwreiddio caledwch y galou, ac amaethu galar â thynwch. Dadwreiddio balchder, ac amaethu gostyng-eiddrwydd. Amaethu cariad at Dduw, nefolfrydedd, ffydd yn Nghrist, tymmer serchog at ein brodyr, tymmer sanctaidd yn mhob sefyllfa ac amgylchiadau a'n cyfarfyddo.

11. Yn awr, sylwer ar waith yr Ar-

glwydd yn neillduol yn y teulu. Ceir yn y gwirionedd gyfarwyddiadau anffaeledig i gyflawni gwaith yr Arglwydd yn y teulu, pob un yn ei le, a'i sefyllfa, a phawb i edrych at ei waith ei hun yn ol y rheol. Dyma y lle y mae ein gwaith cysson i'r Arglwydd; bod heb wneyd hwn, ni byddwn gymmrys at un rhan arall o waith yr Arglwydd, nac mewn cylch o hono; 'Oblegid oni fedr un lywodraethu ei dŷ ei hun, pa fodd y cymmer efe ofal dros Eglwys Dduw.' Gwel 1 Tim. 3. 5. Eph. 5. 22, &c. a 6. 1, 9. Col. 3. 18, &c. a 4. 1. Gwaith yr Arglwydd yn y teulu yn waith pwysig iawn.

III. Mae gan yr Arglwydd waith neillduol i ni i'w gyflawni yn ein boes a'n cenedlaeth. Mae gan Dduw ei waith yn mhob oes, ac y mae egwyddorion a dybenion pobl Dduw ynddo yr un, yr hyn yw, ufudd-dod ffydd, llafur ciariad, gogoneddu Duw. Gelwir ef weithiau 'Rhodio gyda Duw, ofni Duw, mwynhau ei ffafr ef. Ond y mae yr *actau*, a'r ymarferiadau, trwy y rhai y mae y rhai hyn yn cael eu gosod allan yn wahanol mewn amrywiol oes-oedd, a than yr amrywiol oruchwyliaethau. Gwneyd Arch oedd gwaith yr Arglwydd yn oes Noah, pan oedd yr holl fyd wedi llygru ei ffordd, pawb yn ceisio yr eiddynt eu hunain. Yr oedd Noah yn gwneyd gwaith yr Arglwydd. Pob peth oedd gan Noah yn cael ei gadw a'i ddefnyddio yn benaf i fod yn wasanaethgar i wneyd Arch, trwy yr hon yr oedd yn pregethu i ereill, trwy yr hon y condemniodd y byd, a thrwy yr hon yr achubodd ei dŷ. Gwaith yr Arglwydd yn nyddiau Abraham oedd casglu y cwbl yn nghyd, a myned wrth orchymyn Duw allan o'i wlad. Galw y teulu yn nghyd i'w henwaedu, gorchymyn iddynt gadw ffordd yr Arglwydd. Codi allor i'r Arglwydd yma a thraw yn ngwlad Canaan. Gwaith yr Arglwydd un boreugwaith oedd codi i fyned i'r mynydd i aberthu Isaac, felly yn mlaen. Gwaith yr Arglwydd yn nyddiau Moses oedd myned ag Israel o'r Aipht i Ganaan. Dacw berchenmawry gwaith yn disgyn ar fynydd Horeb i gyflogi Moses i'r gwaith. Tyred (medd efe) mi a'th anfonaf i waredu fy mhobl—mae y pedwarcan mlynedd wedi dod i ben, yr wyf fi yn cosio fy nghyfarnmod ag Abraham; ac ni chaf fi ddim llonydd yn y nef gan ocheneidiau fy mhobl. Dyma waith mawr, gwneyd yr Aipht fel un lladdedig—cymmeryd

cenedl allan o ganol cenedl. Pe gofynasid i'r llyffaint, y llau, a'r locustiaid, &c. I ba le yr ewch chwi? Eu hateb a fuasai, 'I roddi *help* i waith yr Arglwydd.' Paham y perwch i'r bobl beidio a'r gwaith meddai Pharaoh. Nid oedd waeth beth a ddywedai Pharaoh, yr oedd yn rhaid i'r bobl fod gyda gwaith yr Arglwydd. Gwaith yr Arglwydd oedd hollti y môr, derbyn y gyfraith. Moses yn myned i ben y mynydd i dderbyn cynllun o'r Tabernacl, a'r holl bethau perthynoli'r gwasanaeth. Moses yn dangos hwnw i'r bobl, a dyna yr holl wersyll ar waith. Moses yn adrodd y dull, ac yn gorchymyn ar iddynt wneyd yr hyn oll a orchymynodd yr Arglwydd: dyna yr holl gynulleidfa allan, dacw brysurddeb trwy yr holl wersyll, a Duw wedi cynnyrfu eu calonau, pawb am y cyntaf; rhai gyda'r coed, rhai gyda'r pres, rhai yr arian, a rhai yr aur, ereill yn dwyn meini gwerthfawr; rhai yn dwyn sidan glas a blew geifr, rhai yn nyddu, a'r lleill yn gwau; rhai yn gwneyd mort-eisiau arian, &c. a bachau aur, gwisgoedd sanctaidd, &c.

Gwaith yr Arglwydd oedd hyn. Yn nyddiau Dafydd a Solomon paratoi, ac adeiladu y deml oedd gwaith yr Arglwydd, ac ymgasglu i Jerusalem i addoli, a dwyn aberthau dirifedi. Y fath draul oedd y pryd hyny gyda gwaith yr Arglwydd rhagor yn awr. Yn nyddiau Josiah a Haggai, &c. drachefn yr oedd gan yr Arglwydd ei waith. Dwyn y gaethglud o Babilon, adeiladu muriau Jerusalem, a Duw yn rhoi ei Yspryd i beri i ryw rai ddechreu ail adeiladu tŷ yr Arglwydd. Haggai 1. Ezra 3.

Yn Bethlethem, dyma y gweithiwr mawr ei hun wedi ymddangos; dyma y gwr yn myned allan i'w waith,—ni chyflawnodd neb erioed waith yr Arglwydd yn gyffelyb i hwn; nid oedd yr holl waith a gyflawnwyd gan bawb ereill i'w cyferbynu â gwaith y gwr yma, ond dim, a'r cwbl yn cilio draw yn ei ymyl. Gwaith a luniwyd ar ei fedr cyn hod y byd; gwaith y gwnaed pob gwaith arall er ei fwyn, nid oedd y pethau o'r blaen ond cysgodau o hono; fe'i meddianwyd i'w gyflawni er tragwyddoldeb. Diar. 8. 22, 23. Fe ddechreuodd yn foreu; cafwyd ef yn ddeuddeg oed yn y deml yn gweithio. Luc 2. 49. Daliodd yn ddiwyd wrthi. 'Rhaid ymdaith beddyw ac y fory.' Cerdded oddiamgylch gan wneuthur daioni, pregethu efengyl y

deyrnas, gweddio ar hyd y nos, &c. 'Rhaidd i mi (meddai) weithio gwaith yr hwn a'm hanfonodd.' Ni ddaeth i'w wasanaethu, ond i wasanaethu; fe ddaeth i wneyd ewylllys yr hwn a'i hanfonodd, a gorphen ei waith ef. Ar ddiwedd ei ddiwrnod, efe a ddywed, 'Mi a gwblheis y gwaith a roddaist i mi i'w wneuthur.' Ac ar y groes, a'r Iesu yn gwybod fod pob peth wedi ei orphen weithian, pan gymmerodd efe y finegr, efe a ddywedodd 'Gorphenwyd.' Gorphenwyd yr hyn a luniwyd yn yr arfaeth. Gorphenwyd iachawdwriaeth gyflawn i'r Eglwys. Cyflawnwyd y prophwyddoliaethau, llanwyd gofynion y ddeddf, boddlonwyd cyflawnder. Gorphenwyd gwaith y prynedigaeth, a gwnaed iawn. Dyrrha waith yr Arglwydd yn wir; caiff weled o lasur ei enaid, a'i ddiwallu ar ol hyn. Dyma yr apostolion yn cael eu hanfon gyda gwaith yr Arglwydd, 'Ewch i'r holl fyd, (bellach) a phregethych yr efengyl i bob creadur.' Pregethau Crist, galw i edifeirwch, dwyn enw Crist ger bron y cenedloedd, troi o dywyllwch i oleuni. Gwneyd disgyblion, plannu Eglwys, gweinyddu yr ordinhadau, adeiladu, dyfrhau, a maethu; eisieu neillduo dynion i'r gwaith, 'Neillduwch i mi Barnabas a Saul.' Yr oedd yr apostolion yn cyd-weithio yn y gwaith. 'Gwaith yr Arglwydd y mae efe yn ei gyflawni fel ffinau.' Dyma waith ein hoeddi; nid gwneyd arch, na symud o'n gwlad, na hollti môr, na dim o'r holl seremonïau gynt. Ac y mae Iesu Crist wedi gwneyd ei waith mor berffaith, fel nad rhaid wrth ddim o'n gwaith ni i'w wellhau, ond bod yn llafurus i gael Crist yn oleuni i'r cenedloedd; gwneyd ffordd Duw yn hysbys ar y ddaear; cael teyrnasodd y byd yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Crist ef; cael y byd i ateb i'r addewidion sydd yn y Bibl; cael encidiau at Crist, a chael Crist wedi ffurfio yn eu calonau.

II. Ymroddiad i'r gwaith. Sier a diymmod a helaethion ynddo yn wastadol. Byw trwy ffydd ar *prospects* yr e. ngyl, nes bod yn helaethion yn y gwaith. Bod yn sier i ddal yn lew y gair ffyddlon, i gadw y ffydd, yn sier yn yr athrawiaeth, a diymmod, yn ddisig, yn ddianwadad, yn parhau'n wyneb pob ymosodiad yn wrol gyda gwaith yr Arglwydd; nid yn bwbwman—nid yn newyddian yn y ffydd, &c. ond fe wna byw trwy ffydd ar *prospects* yr efengyl nuni yn helaethion yn ngwaith yr Ar-

glwydd, yn helaethion yn ein cariad. Mae modd cyflawni dyledswyddau cariad heb wir gariad megis, gweddio, cyfranu at ei achos, &c. Cariad yw yr oll a ddengys yr efengyl pan y dengys Duw. Duw cariad yw. Ac felly y carodd Duw y byd. Ei sawredd trwy yr hwn y carodd efe nuni. Cariad mwy nid oes gan neb. Gwelwch pa fath gariad. Duw yn canmol ei gariad. Y mae cariad yma yn cael ei dywallt trwy yr Yspryd i galonau y saint. Po mwyaf a gredoch chwi o gariad Duw tuag atoch, mwyaf y cerwch clwihau yn ol. Cariad a genedla gariad. Dyma wir *spring* y llafur.

2. Helaethion mewn ymroddiad i lasurio ynddo. Nid oes dim gwneyd gwaith yr Arglwydd yn deilwng heb gyflawn ymroddiad iddo. Ymroddiad mewn hunan-ymwadiad. Mor helaeth oedd ymroddiad Noah am chwech ugain mlynedd yn gweithio arch. Abraham ni attaliodd ei unig fab. Moses er holl brofedigaethau y daith o'r Aipht i Ganaan, a fu ffyddlon yn ei holl ddy. Nid oedd yr apostolion yn gwneyd cyfrif o ddim; 'Ac nid gwerthfawr ganddynt en heinioes eu hun, os gallant orphen eu gyrfa trwy lawenydd, a'r weinidogaeth a dderbyniasant gan yr Arglwydd Iesu.' Act. 20. 24. 2 Cor. 2. 23. 1 Cor. 4. 8, 9. A dyma *spring* dda. Gwel 2 Cor. 4. 13—18. a 2 Cor. 5. 1, &c.

3. Helaethion mewn gweddïau. Yr amser yr oedd llwydd mawr ar deyrnas Crist yr oedd yr Eglwys yn helaeth iawn mewn gweddïau. Pob peth yn cael ei ddwyn yn mlaen trwy weddi. Gosod apostol yn lle Judas trwy weddi. Neillduo Barnabas a Saul i'r gwaith trwy ymryd a gweddi. Act. 13. 3. Ac wrth ordeinio henuriaid yn mhob Eglwys, gwnaent hynny gyda gweddïau ac ymryddian. Act. 14. 23. Ni lwyddwn ni ddim heb weddio. Ymroddwn i weddio. Y mae tori bara i fod mewn gweddïau. Gweddio mwy na mwy y byddai yr hen Gristionogion, a'n len dadau. Gweddio yn ddibaid nos a dydd. Gweddio ddyfal a fyddai ar bob achos. Gwel y 'Weddi daer, y wraig o Ganaan, y cyfaill am fara, Elias am wlaw.' Ond ydym ni wedi myned yn awr i allu gwneyd y cwbl gyda gwaith yr Arglwydd heb weddi? Cawn weled ein holl lasur yn methu, nes y dyger ni i weddio.

4. Helaethion mewn cyfraniadau. Bob amser y byddai Yspryd yr Arglwydd yn disgyn ar yr Eglwys gyda

waith ef, byddai cyfraniadau helaeth ato. Felly y cawn wrth wneyd y tabernacl yn yr anialwch, y bobl yn dwyn mwy na digon. Dafydd tuag at adeiladaeth y deml, 'A'm holl nerth (a hyny fel brenin) y parotoais i dŷ fy Nuw.' 1 Cron. 29. 2. a'r tywysogion yr un modd, 1 Cron. 29. 6. Edrychwch ar ras Duw a roddwyd ar Eglwysi Macedonia, a'r ffrwyth o hono. 2 Cor. 8. Mae eisien i niunau edrych ar fod o honom yn y gras hwn yn helaeth. Gelwir arnom i hau yn helaeth yn awr yn niwedd yr odfa hon at waith yr Arglwydd yn ein gwlad ni ein hunain, yn benaf yn nherfynau Clawdd Offa; mae yno faes helaeth i lasurio ynddo, gelwir am ein cymmorth i'w gario yn mlaen. Gwnawn mor helaeth, fel y byddo haelioni ein cyfraniad yn enyn tân o eiddigodd sanctaidd yn mynwes Eglwysi ereill trwy holl derfynau Cymru. Cofiwch gwaith pwy yr ydych yn rhoddi ato, ac y bydd tal i'ch llafur.

III. Mae tali i'ch llafur. 1. Mewn bendithion tymmorol. 'Canys o achos y peth hyn y'th fendithia yr Arglwydd dy Dduw.' Deut. 15. 10. 'Anrhydedda yr Arglwydd â'th gyfoeth; felly y llenwir dy ysguboriau,' &c. Diar. 3. 9, 10. Rhyw un a wasgar ei dda, ac efe a chwaneir iddo. Yr enaid hael a frasheir, a'r neb a ddyfrhao a ddyfrheir yntau hefyd. Diar. 11. 24. 25. Bwrw dy fara ar wyneb y dyfroedd, canys ti a'i cei ar ol llawer o dyddiau, &c. Preg. 11. 1. Yr hwn rydd phioled o ddwfr oer i ddisgybl yn enw disgybl ni chyll efe ei wobr.

2. Gwobr ysprydol. Llawn ddigonir y rhai hyn â brasder tŷ yr Arglwydd, a diodir hwynt âg afon ei hyfrydwch. Enaid y diwyd a wneir yn fras. Yn mhob llafur y mae elw. Tra yn helaethion mewn cariad, mewn ymroddiad, mewn gweddïau, a chyfraniadau, nid â eich eich llafur yn ofer yn yr Arglwydd.

3. Ceir gwobr yn mhen'r yrfa. O hyn allan cewch orphwys oddiwrth eich llafur, a bydd eich gweithredoedd yn eich canlyn. Y rhai a droant lawer i gyfiawnder a ddysgleiriant fel y ser byth ac yn dragywydd. O hyn allan, cewch goron y gogoniant, yr hon a rydd yr Arglwydd, y Barnwr cyfiawn, i chwi. Fe delir i chwi yn adgyfodiad y rhai cyfiawn. Am hyny, fy mrodyr anwyl, 'Byddwch sicr, a diymmod a helaethion yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, a chwi yn gwybod nad yw eich llafur

chwi yn ofer yn yr Arglwydd.' Bendithied Duw ei air i chwi oll er ei ogoniant, a'ch lles, trwy Iesu Grist. Amen.

YR ANGENRHEIDRWYDD O FFYDD.

CREDU yr efengyl, neu gredu yn Iesu Grist sydd mor angenrheidiol i iachawdwriaeth ag yw bwyta ac yfed yn angenrheidiol i gynnal bywyd naturiol. Etto, nid bwyta ac yfed, ond yr ymborth, y bwyd a'r ddiod, y rhai ydym yn eu bwyta a'u hyfed, sydd yn rhoddi maeth a chynnalmaeth i'r corph. Ond bwyta ac yfed yw y ffordd trwy ba un yr ydym yn derbyn ein maeth. Nis dichon i ddyn gael lles oddiwrth fwyd a diod, oddieithr iddo ei fwyta a'i yfed. Mae hyn yn egluro yr angenrheidrwydd o gredu yr efengyl. Fel mae dyn trwy fwyta ac yfed yn derbyn yr ymborth i'w gylla, trwy yr hyn mae yn byw yn naturiol: felly mae dyn trwy gredu yr efengyl yn derbyn Crist i'w galon, trwy yr hyn mae yn byw yn yspïadol: fel hyn mae yn ymborthi ar Grist yn ei galon, neu yn y dyn oddi mewn, trwy ffydd, neu trwy gredu ynddo. 'Yr hwn sydd yn fy mwyta i,' meddai yr Iesu, 'efe a fydd byw trwof fi.' Nid credau yr efengyl sydd yn achub pechaduriaid, ond yr Arglwydd Iesu Grist, trwy yr hyn a wnaeth ac a ddyoddefodd, sydd yn eu bachub: nid oes lachawdwr arall. Hyn yw y gwirionedd a adroddir yn yr efengyl, 'ddanfon o Dduw ei Fab i'r byd, nid i ddamnio y byd, ond fel yr achubid y byd trwy ddo ef.' Ond ni ddichon neb gael lles oddiwrth heb ei gredu.

LLOFFION.

Wedi marw i'r ddeddf.—Y mae y crefyddwr cnawdol yn fyw ac yn farw i'r ddeddf; y mae yn fyw i geisio bywyd trwyddi, ond yn farw i'w charu; ond y mae y crefyddwr ysprydol yn farw i geisio bywyd trwyddi, ond yn fyw i'w charu ac i ufuddhau iddi.—O. Williams, *Towyn Meirionydd*.

Ni fedd trugaredd wrthddrych ond y truenus, ac ni fedd hi ddim i'w attal oddiwrth hwnw. Mae Duw yn gyfoethog o drugaredd, ac ni wel hon ei gwrthddrych yn ddigon uchel nes ei godi i'r nef. Mae ganddi drysorau lawer, ond y maent oll at achos y truenus. Mae wedi dyfod â Mab Duw o'i orsedd i waeledd ameldith i'r dyben o godi pechadur i'r lan.—D. C.

Y mae y nefoedd yn lle hyfryd, pan

elo y Cristion dros y trothwy, dyna fe yn nghanol ei ffrindiau; 'Ewch i'r winllan i weithio.' Dyna fraint na fedd trigolion y nefeodd mo honi. 'Chwi yw goleuni y byd.' Goleuni yw Cristion yn y nefeodd, ond goleuni yn y tywyllwch ydyw ar y ddacar. Y mae goleuni canwyl frwyn yn fwy defnyddiol i ddyn mewn tywyllwch, na haul yn mysg heuliau.—*Roger Edwards, gynt o Ddolgellau.* T. G. A.

CYFEILLGARWCH.

YN nechreuad amser ffurfiodd y Creawdwr mawr ddyn i fod yn ddedwydd; am hyny, trefnodd iddo gyfranogi o felysderau CYFEILLGARWCH: ac yn yr olwg hon, efe a'i gosododd yn Mharadwys, ac a roddodd iddo gydymaith i berffeithio ei ddedwyddwch, ac i fod yn ymgeledd gymmwys iddo.

Y mae Cyfeillgarwch o wreiddyn nefolaidd; Duw ei hun yw ei awdwr. Y mae yn un o'r pethau penaf a roddes efe i'r byd oll,—hehddo, byddai y celen ag ydym ni ddynion yn byw arni yn anialwch echryslon,—anghydfod ac ymryson fyddai yn ymledaenu fel tân anniffoddadwy, drwy bob llwyth, iaith, a chenedl o'r hil ddynol. Ond cunwysa Cyfeillgarwch ymgoffeidiad tra serchus dwyblaid, wedi ei osod ar sylfaen sylweddol, wedi ei aeddfedu gan amser, ac yn cynnyddu drwy gynneffindra gyda chanlyniadau buddiol.

'Duw a roes i'w dŵr weision—oll gyraedd
Cyfeillgarwch fyddlon;—
Ffrwyth cariad o ddiifradd ffrwyth
I'w goledd yn y galon.'

Teimladrwydd sydd anhepgorol angenrheidiol tuag at ei hanfodiad.—Teimlo dros anfodion ereill ydyw ei ragorwaith gogoneddusaf, sef, cymmerdy rhan yn annedwyddwch cyfaill cariadus—ei gysuro yn ei drallod a'i adfyd—estyn llaw triondeb iddo—ei ddyddanu yn ei dristwch; ac fel y Gwareddwr mawr ei hunan, ymarllwys deigrin o dosturi drosto.

'Mewn trallod, chwerwdod, a chur,—mewn
Neu mewn ing a dolur, angen,
Yno cais weini cysur,
Cyd ddwyn baich,—cyd odde'n bur.'

Rhaid bwrw ymaith bob ymdriniaeth rhagfarnllyd, a phob egwyddorion hunanol, cyn y byddo i hwn gynnyddu. Rhaid peidio a llochesu ymrfaelion gwylltaws, ond holl deimladau tynerus yr enaid yn ymledaenu yn eu gwisgiad ogoneddus gyntefig.

Ni all Cyfeillgarwch barhau yn hir heb ddiragrithrwydd. Ymddiried sydd hanfodol i'w natur; ond ni osodir hwn mewn lle y disgwyliwn gael ein twyllu. Canfyddir hyn mewn llawer o amgylchiadau yn ein bywyd,—ein gweithred—oedd a siaradant yn llawer uwch na'n geiriau. Cymmera arno ei hunan ddiffigiadau ereill,—bydd ei hymweliadau hi yn rhydd oddiwrth druth y gwenieithwr, a thafod yr athrodwr. Bydd golwg y llygaid yn ddangoseg y meddwl; a lle y mae yn gywir gallwn ddisgwyl iddo barhau. Pan fydd trallodion bywyd wedi amgylchynu cyfaill,—cymylau o brofedigaethau yn tywylln yr awyr uwch ei ben,—yr huan yn cilio ei hwyneb tesawg rhagddo,—pelydr perlewylgol sêr a'r planedau wedi eu trafylngcu gan fôr anobaith, a'r lloer ddysglaerwen hithau wedi myned tubwnt i'r eigion berwawg, a chuddio ei gwyneb arianalld,—cysgodau yr hwyr yn grogedig uwch ei ben, dyma yr amser i ui weinyddu cysur i'n cyfaill, ac i ddangos gwresogrydd Cyfeillgarwch. Ie, ni wna hyd yn nod aneu ei hun ddinystro gwir Gyfeillgarwch,—fe a eanga ei hun mewn byd gwell, ac a fodeua i dragwyddoldeb.

Hyd yn nod yn y byd hwn y mae yn cynnyrchu llawer o fuddioldeb. Daw a chysur i'r meddwl, yr ydym yn colli tristwch yn mynwes cyfaill teimladol, tymhestloedd y byd a ânt heibio heb i ni eu canfod, ac yr ydym yn gollwng yn angof ein tristwch presennol; ein hameuon yn ebrwydd a symudir ymaith. Derbyniwn gynnorthwyon cyfeillgar pan y byddwn ar suddo mewn anobaith; am hyny, y mae o wir fuddioldeb mewn adfyd, ac yn gwneuthur y bwthyn distadlaff yn gysurus.

Onid yr hyn sydd yn ei goroni yn ben ar bob peth arall yw y darlun y mae yn ei roddi o'r nef ei hun, lle mae gwir Gyfeillgarwch mewn yspryd daionus am oesoedd tragwyddoldeb. Y mae genym obaith am gwmi yr ysprydion, ac i fwyhan o'r un dedwyddwch ag y maent hwy.

Yma terfynaf, gyda hyderus obeithio am i wir Gyfeillgarwch lochesu yn mynwes pob un o'r hil ddynol dros bedwar ban byd, ac iddo ledaenu ei esgyll colomenaidd, fel y gallwn dderchafu ein Heisiau yn ogoneddasach tag erioed, gan ddweyd, boed i'r holl fyfod yn gadwen mewn cadwen, ac yn olwyn mewn olwyn, ac na fydded y march coch mwy yn cynniwair y ddacar.

Cae'rleion.

J. O. JAMES.

HANESIAETH EGLWYSIG.

(Parhad o tu dal. 206.)

YR oedd y Waldensiaid wedi cyrhaedd gwybodaeth helaeth o'r gwirionedd, a hyny yn hollol drwy sylwi yn fanwl ac yn synych ar yr Ysgrhythrau. Gair Duw oedd eu hymborth beunyddiol, yr hwn a chwiliid ganddynt mewn gweddi a mawl; dyma beth na esgeulusid ganddynt hyd yn nod wrth eu gorchwylion gwastadol. O herwydd yr oedd y rhai mwyaf doniol o honynt yn gydnabyddus iawn â Gair Duw. Gallai rhai o honynt adrodd llyfrau cyfain ar dasod-leferydd; a rhai hefyd yr oll o'r Testament Newydd; o herwydd yr oedd pob tad yn cyflawni swydd offeiriad yn ei deulu, a phob rhiant yn Hyfforddwr Cristionogol—y tad yn addysgu y meibion, a'r fam y merched; ac yn wir yr oedd yr ysgolheigion hynaf yn dysgu y rhai ieuengaf. Fel hyn yr oedd yr holl Waldensiaid bron yn medru darllen ac ysgrifenu, yr hyn beth yr oedd llawer esgob ac offeiriad yn Eglwys Rhufain heb fedru dim arno. Yr oedd eu dull o fyw yn hollol ddisymyl, cymmedrol, a difai; ac yr oedd, hyd yn nod eu hymddyddanion teuluoedd wedi eu cymhlethu â Gair Duw. Yr oeddynt yn cynnal eu hunain drwy lafurio yn galed; a gostyng-eiddrwydd, cariad, a diwydrwydd oedd eu haddurnau prydferthaf. Hwy a alwent eu gilydd yn frodyr ac yn chworydd, a phreswylieut mewn pob nddeb a brawdgarwech. Yr oedd eu llywodraethwyr yn flyddlon, ac yn ufuddhau i'r gyfraith eu hunain; ac yr oedd eu hymddygiad difeff wedi ennill ymddiried mawr ynddynt gan eu cymmydogion, fel yr oedd gweision a morwynion o'r Waldensiaid yn llawer mwy dewisol ganddynt na neb arall. Nis gallai Sancho Reiner ei hun, un o'u gelynyion penaf, gael dim yn eu herbyn, ond mai hwy oedd y blaidd hynaf, a'u bod wedi ymwthio bron i bob gwlad. A chwanegai hefyd, fod y Waldensiaid wedi dangos llawer o ddauwioledeb yn eu bywyd, trwy fyw yn gyfiawn ger bron dynion, gan gredyn yn wirioneddol yn Nuw, a chyffesu holl erthyglau credo yr apostolion, tra yr oedd pleidiau ereill yn gwneyd eu hunain yn wrthodedig ac yn ffaidd trwy eu syniadan cyfeiliornus ac annuwiol; a'u hunig fai ydoedd eu bod yn casau yr eglwys Rhufeinaidd a'i boffeiriad hefyd.

Cynnallient eu gweinidogion, eu cen-

hadon, a'u brodyr tlodion yn hollol trwy roddion gwirfoddol; o herwydd yr oedd gwir gyfeillgarwech nefolaidd ac ysprydol yn teyrnasu yn eu calonau—yr arwydd werthfawr hono o wir a bywiol Eglwys i Dduw. Arferai eu hesgobion yru efengylwyr allan i bob gwlad, i'w gwahanol Eglwys; ac o'r rhai hyn y cadwent gyfrif manwl a chywir. Byddai y cenhadon hyn bob amser yn myned allan bob yn ddau a dau, ac i ba le hynag y delent adnabyddent eu brodyr trwy ryw arwyddion ar y ddor neu nen y tŷ. Pa le bynag y canfyddent y cyfryw arwydd, aent i mewn i gadarnhau eu brodyr, eu haddysgu yn Ngair Duw, gan eu cyngbori i fod yn sicr a disigl yn ngwyneb erledigaethau—yna gweddient gyda hwy, a dyddanent hwy yn eu profedigaethau, ac ordeinient henuriaid a diaconiaid, (trwy arddodiad dwylaw, mae yn fwyaf tebygol) a'r rhai hyny a gyfranent iddynt yr ordinadau, ac a eglurent iddynt y sail wirioneddol o heddwch dwyfol i gydwybodau euog. Y cenhadon hyn a alwent *passageni*, neu *passagers*, o herwydd eu bod yn symud o'r naill wlad i'r llall. Ac yr oedd ganddynt gymmaint o gyfeillion a brodyr, fel y gallent lettya gyda rhai a broffesent yr un ffydd a hwythau bob nos ar eu hirfaith daith o Cologne i Milan.

Yr oedd y Waldensiaid yn cynnal gohebiaeth barhaus rhyngddynt a'u brodyr yn mhob gwlad; ac i'r dyben hyn yr oedd ganddynt dai ag ygallent ymddiried ynddynt yn Geneva, Florence, Venice, a manau ereill; i'r rhai yr arferent anfon eu llythyrau a'u cenhadon. Ac nid ychydig a gyfranent at gyfnerthu eu brodyr credniol, ac er peri iddynt gynyddu beunydd mewn dauwioledeb ymarferol.

Fel yr oedd llawer o ddauwolion yn Bohemia yn hir cyn ymddangosiad John Huss, er mai ar ei ol ef y galwyd hwy yn Hussiaid; felly yr oedd yn Nebudir Ffraingc lawer o wir Gristionogion, a elwid y Waldensiaid yn hir cyn i Peter Waldo sefyll i fynu fel eu dysgawdwr a'u hyfforddwr, yr hyn oedd yn y flwyddyn 1170. Peter Waldo, pa fodd bynag, oedd yn ŵr enwog yn ei ddydd, ac yn deilwng iawn o'u sylw. Ar y cyntaf yr oedd yn farsiadwr cyfoethog yn Lyons, ac a arweiniwyd mewn modd rhyfedd iawn i sylwi ar yr Ysgrhythr, ac a deimlodd awydd mawr yn ei yspryd i gyfrannu i ereill, yr hyn a gafodd allan

mor suddiol, hyfryd, a phwysig i'w enaid ei hun. Efe a gyfranodd ei eiddo yn mhllth y tlodion, ac a gyfieithodd ranau o'r Ysgrhythrau, a llawer o ddarnau allan o ysgrifeniadau digysfelyb hen dadan yr Eglwys i iaith sathredig ei wlad, ac a ranodd gymmaint o gopiau o'r rhai hyn ag a allai. Yr oedd yn astud iawn yn hyfforddi ei weision a'i deulu ei honan a'i gydnabyddiaeth, yn nghyda'r holl dlodion a gyfarfyddai â hwy, gan eu cynghori i dduwioldeb.

Po fwyaf o wybodaeth a gyrhaeddai yn yr Ysgrhythrau, mwyafr yn y byd y canfyddai ffeidd-dra a chyfeiliornad eglwys Rhufain; ac o herwydd hyn nis gallai fod yn ddystaw yn eu cylch. Nis gellid gwrando ar yr hyn a draddodid yn eu herbyn yn ddisylw; ac oblegid hyn, cyn gynted ag y clybu y Pab Alexander fod Waldo yn llefaru yn erbyn Pabyddiaeth, efe a'i hesgymunodd ef a phawb o'i ganlynwyr. Wedi hyn diangai Waldo i Picardy, ac er ei fod yn cael ei erlid o ddinas i ddinas, efe a bregethodd yr efengyl gyda llwyddiant mawr, i ba le bynag yr elai, gan ennill llawer o ganlynwyr, a diweddu ei daith trwy farwolaeth naturiol yn Bohemia.

Chwalwyd ei ganlynwyr fel halen y ddaear trwy yr holl wledydd Cristionogol, a chawsant allan yn llawer gwlad amryw frodyr o'r hen Waldensiaid yn trigo mewn llonyddwch a distawrwydd, y rhai a gadarnhasant yn y ffydd; ac nis gallai yr holl erledigaethau a ddygwyd arnynt ddifodi y tystion hyn i'r gwirionedd.

Yn y flwyddyn 1209, cyhoeddodd y Pab Innocent Ryfel y Groes yn erbyn yr Albigeniaid, ac a addawodd i bawb a gymmerai ran ynddo hollol ryddhad oddiwrth eu pechodau. Ac o herwydd hyn cyfodwyd byddin o 300,000 o wyr o dan lywyddiaeth Simon de Montford, ac a orchuddiasant holl wlad yr Albigeniaid am dair blynedd â gwaed a phob math o orthrwm a thrais. Yr oedd y nifer luosocaf o'r bobl hyn yn preswyllo yn Toulouse o dan nodded Raymond, Count Toulouse.

Mewn ymosodiad arall o Ryfel y Groes, o dan Lewis VIII. brenin Ffrainc, dinystriwyd dinas Avignon, yr hon a breswylent, a'r holl ddinaswyr a lofruddiwyd. Ac ar yr un amser y chwalwyd tri chant o bentrefi Waldensiaidd, ac etifeddiathau eang yn Picardy yn adfeillia i'r llwch. Ni ellir ffrifio dychymyg braidd o'r holl greulonderau a'r erledigaethau a ddy-

oddefodd y tystion ffyddlon hyn i'r gwirionedd. Parhaodd yr erledigaeth gyntaf agos i ugain mlynedd, gan ddis-trywio bywyd bron i filiwn o'r Waldensiaid; a pha mor luosog fyddai y nifer, pe, galleim ei gael allan, a aberthwyd gas eu gelynyon trwy ydoli y pum canrif a ddilynai y flwyddyn 1230! Ac er eu bod yn cael eu herlid yn waeth ar rai prydiau na'u gilydd, etto, prin yr oedd blwyddyn yn myned heibio nad oedd rhyw beth yn digwydd iddynt. A thra yr oedd y rhyfel sanctaidd hwn yn parhau yn Ffrainc, yr oedd y Waldensiaid mewn gwledydd ereill, am o leiaf ugain mlynedd, yn dyoddef llawer o dan awdurdod y Chwilyls, yr hwn a roddodd nifeiri o honnynt farwolaeth, yn benaf drwy eu llosgi yn fyw. Ac yn wir i'r dyben o'u difodi hwy yn benaf y sefydlodd y Pab Innocent y 'Chwil-ls Sanctaidd.' Yr oedd nifer y rhai a syrthient i'w dwylaw ar brydiau mor fawr fel nad allai y gelynyon adeiladu carcharau yn ddigon cyflym i'w rhoi, na thalu traul eu carcharn.

Ychydig bach yn chwaneg o hanes yr erledigaethau a welnydda i ddangos nodweddiad y Waldensiaid a'u gelynyon hefyd. Gorfu i gastell Menerbe, ar dueddau yr Hispaen, yr hwn oedd yn cynnwys y Waldensiaid, o eisien dwfr, roi i fynu i gyhoeddiad y Pab. Un eglwyswr wedi cymmyrd arno i bregethu iddynt, a'u hannogai i ymstowng i'r Pab; ond efe a rwystrowyd ganddynt trwy ddywedyd y byddai ei holl lafur yn ofer. Ar hyn gorchymynai Count de Mountford, a Chyngreiriwr y Pab i dan mawr gael ei barotoi, yn yr hwn y llosgwyd 140 o beresonau, yn feibion ac yn ferched, ar un danllwyth. Bu y merthyron hyn farw pan yn canmol ac yn molianu Duw am iddo eu cyrif hwy yn deilwng i ddyoddefer mwyn yr Arglwydd Iesu Grist. Llwy a ddywedasant wrth y Count, na ddiangai efe byth oddiar gyflawn fara Duw, yn y dydd olaf pan fyddai eu Harglwydd ar y cwmwl a'r llyfrau wedi eu hagoryd. Ac o'r holl dorf hyn nid oedd ond tair dynes yn unig a herswadiwyd i wadu eu ffydd. A thra yr oedd y creulonderau mwyafr yn cael eu gosod fel hyn ar y Waldensiaid ffyddlon, yr oedd eu diysgogrwydd y cyfryw ag a feddiannai y merthyron cyntefig. Un o honnynt, yn 60 mlwydd oed, wedi cael ei rwympo wrth faingc gan y milwyr barbariaid, a'i ddwyllaw o'r tuol iddo, a rhoddwyd math o chwilen gorning

fawr ar ei gorph, a photel i'w dal hi yno, fel y colynai i mewn i eithaf ei gnawd, ac fel hyn y terfynai ei fywyd o dan arteithiau arafaid na chlywyd bron am eu creulonach.

Un arall o'r Waldensiad, Catarin Girard a hynodai ei hunan trwy ei ymlyniad parhaus a'i ddiysgogrwydd. Pan oedd yn sefyll wrth yr ystange i gael ei losgi, efe a ofynai i'w weinyddwyr am ddwy gareg fechan, y rhai a roddwyd iddo wedi peth gwarafuniad. A phan y'u cafodd efe a ddolefai, gan ddal careg fechan yn mhob llaw, 'Pan y bwytaf y rhai hyn, yna y rhoddaf y fydd hon i fynu, am ba un y rhoddwch fi yr awr hon i farwolaeth,' ac ol dweyd hyn taflodd hwynt ymaith.

Dygwyd Presbyter o'r enw Arnold hefyd at yr ystange gyda naw ereill o Waldensiad, ac yn eu plith dwy o wragedd. Pan oedd eu cyrph ar bender eu difa, ymnerthai Arnold gymmaint ag a allai, ac a osododd ei law losgedig ar ben flamllyd un o'i gyfeillion, ac a ddywedai, 'Sefwch yn gadarn yn y ffydd; o herwydd heddyw y byddwn gyda Laurentius' yn Mbaradwys.' Ac nis gallai Raymond Count Toulouse ei hunan, ymattal oddi wrth ddywedyd, 'Yr wyf yn gwybod mai fy nhro innau fydd y nesaf i golli fy nhir a'm pobl, o herwydd y dynion da hyn; ond yr wyf yn barod, nid yn unig i gael fy alltudio o'm gwlad, ond i roddi fy mywyd' hefyd i lawr er eu mwyn hwy.'

(*I'w barhau.*)

YR YSGOL GYMRAEG GYNTAF YN MON.
FY HEN GYFAILL HYBARCH. — Ar ddymuniad cyfaill parchus o'r wlad hon, mi a gymmerais mewn llaw ysgrifennu rhyw ychydig o hanes Mr. Thomas Morris, Rhydygroes. Da fusasai genyf, pe buasai rhyw un mwy gwybodus a medrus na mi yn gwneyd hyn gyda mwy o fanylrydd nag y gallaf fi. Ond fel y cefais ryw ychydig yn draddodiadol o hanes y gwr da hwnw gan fy nbad sydd fel y canlyn.

* Laurentius, un o ddiaconiaid penaf eglwys Rhufain oddeutu y flwyddyn 260, yr hwn a roddwyd i farwolaeth trwy gael ei rwygo uwch ben tŷn ara, a phan oedd un ochr iddo wedi llosgi, efe a waeddai ar y swyddog 'Mae yr ochr hon wedi rhostio digon, yn awr trowch fi,' ac wedi hynny efe a ddyrchafodd ei olygon tua'r nefoedd, ac a weddiodd dros breswylwyr Rhufain, ac a fu farw.

Ganwyd fy nhaid oddeutu y flwyddyn 1713, a chafodd drwy ryw drefn rhaglunlaeth fyned i wasanaethu at Mr. Morris, pan oedd yn fachgen bychan, meddai ef. Byddai fy nhaid yn cyfrif gwasanaethu Mr. Morris yn un o'r breintiau mwyaf a gawsai yn ei oes. Clywais ef yn dywedyd y byddai Mr. Morris yn galw y teulu oll yn nghyd bob nos, (pan fyddai y nos yn hir) ac yn peri i bob un fyned at ei lyfr i ddysgu darllen Cymraeg. Yr oedd yn rhaid, medd ef, i Mr. Morris gael ei ben gwas yn ysgolhaig yn wastad, er mwyn iddo allu dysgu yr fs-weision.

Byddai Mrs. Morris yn dra diwyd a dichlynaidd yn ei hysgol hithau yn dysgu y merched bob nos. Ysgol y nos oedd hon a gynnelid yn nghanol yr amser tywyll ac anwybodus hynny. Fel hyn, fe gafodd ugeiniau lawer eu dysgu i ddarllen y Bibl yn y teulu dichlynaidd a chrefyddol hwn. Ar ol swpper, byddent yn cael eu galw i mewn i'r parlwr i wrandaoir Mr. Morris yn darllen pennod o'r Bibl, ac yn darllen ar ol y bennod rai o'r gweddïau allan o Lyfr Gweddi Cyffredin Eglwys Loegr.

Clywais Mr. Robert Jones, Rhoslan, yn dywedyd, 'fod Ysgolion y Bendefiges, Madam Bevan a Mr. Griffith Jones o Landdowror, fel seren ddydd o flaen toriad y wawr neu godiad haul; yn blaenu y diwygiad yn Nghymru a fu yn nechreu yr eilfed cant ar bymtheg trwy Mr. Howell Harris, a Mr. Daniel Rowlands.'

Dywedir fod Ysgolion Mr. Griffith Jones wedi dechreu oddeutu y flwyddyn 1737. Ond ni fedraf fi ddywedyd yn gywir y flwyddyn y dechreuodd Ysgol fechan Mr. Morris yn ei dŷ. Ond bwriad fod fy nhaid ynddi yn bymtheng mlwydd oed, yr oedd yn rhaid i hynny fod yn nghylch y flwyddyn 1728, a pha sawl blwyddyn cyn myned o fy nhaid i wasanaeth Mr. Morris, yr oedd ei Ysgol ef wedi dechreu nis gallaf wybod.

Oddeutu blwyddyn neu ychydig amser o flaen y Parch. Griffith Jones, y dechreuodd Mr. Howell Harris gadw Ysgol yn Sir Frycheiniog, y rhai a fuont yn dra bendithiol. Felly, gwelwch, fod Ysgol y nos Mr. Morris yn y Rhydygroes fel seren fechan wedi codi yn Ngogledd Cymru, ychydig o flaen Ysgolion y Deheudir, y rhai a soniwyd am danynt uchod. — Ydwyl yr eiddoch yn ddiifuant,

Minffordd, Mon. OWEN JONES.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

EPISTOL I PETR.

MAE yn ymddangos i Epistol cyntaf Petr gael ei ysgrifenu mewn amser erledigaeth dost, trwy yr hyn y gwasgarwyd Cristionogaeth ar led. Gelwir ef yn Gyffredinol, o herwydd ei gyfeirio at yr holl gredinwyr yn eu gwasgariad; y dychweledigion oddiwrth Iuddewaeth ac oddiwrth eilunaddoliaeth. Anfonwyd ef o Babilon, pen. v. 13. wrth yr hon mae rhai yn deall Rhufain, yn nheyrnasiad yr Ymerawdwr Nero, oddeutu A.D. 64. Amcan yr Epistol hwn, mae yn amlwg, ydoedd i gysuro credinwyr dan eu profiadau tanlyd, trwy yr ystyriaethau mwyaf godidog a allai yr Efengyl eu crybwyll, yn enwedigol trwy y rhagolwg sicr o wobrgogoneddus, sef, etifeddiaeth anlygredig, dihalogedig, a diddislanedig yn nghadw yn y nefoedd i'r ffyddloniaid. Yn yr Epistol rhagorol hwn, yni a ganfyddwn egwyddorion cwydd sanctaidd yn cael eu haddysgu mewn perfffaith gydweddiad a chysondeb y ffydd, fel y'u gosodir allan yn epistolau Paul, ac mewn rhanau ereill o'r Testament Newydd. Maent yn aneledig yn erbyn pob math o anfoesoldeb mewn ymarferiad a phob serchiadau halogedig; ac annogir Cristionogion trwy y cymmelliadau mwyaf pur i'r holl rinweddau a'r grasau hyn y cydynt yn gwneuthur i synu ein cyd-furfiad â Duw, a gwir ogoniant ein natur. Pa mor hawddgar, pa mor dderchafedig, pa mor ddwyfol, pa mor deilwng o bob derbyniad ydyw crefydd Iesu Grist!

Yr Epistol hwn sydd yn rhanedig i bump o bennodau, yn cynnwys unarbymtheg o ddosparthiadau.

Dosparthiad I.—Sydd yn cyfarch y brodyr fel rhai etholedig, sanctaidd, ac uffudd; ac yn bendithio Duw am ei sawr drugaredd, ac am y bendithion anmhrisiadwy a gyfranwyd iddynt am amser a thragywyddoldeb, pen. i. 1--5.

Dos. II.—Sydd yn dangos yr angenrheidrwydd o'u profedigaethau i'w parotoi i'r llawn fwynhad o'r iachawdriaeth hon trwy Grist, yr hon a ragddwydd gan yr Yspryd, ac yr edrychir arni gan yr angelion, pen. i. 6--12.

Dos. III.—Sydd yn annog credinwyr i sancteiddrwydd, fel addolwyr Duw, ac wedi ei prynu â gwerthfawr waed Crist, pen. i. 13--20.

Dos. IV.—Sydd yn gorchymyn i gar-

iad brawdol, fel plant ailenedig Duw pen. i. 21--25.

Dos. V.—Sydd yn annog i astudiaeth dduwiol o air Duw, fel offeiriadaeth ysprydol, gan ymorphwyso ar Grist, craig yr oesoedd, a'r gongl-faen werthfawr, ar yr hon yr adeiladwyd yr Eglwys, pen. ii. 1--8.

Dos. VI.—Sydd yn mynegi cymmeriad credinwyr fel plant Duw, pen. ii. 9, 10.

Dos. VII.—Sydd yn deisyfu ar gredinwyr i ymgadw oddiwrth chwantau cnawdol, i ogoneddu Duw, ac i ymarferyd yr amrywïol dyledswyddau bywyd, pa un hynag ai fel deiliaid ai fel gweision, pen. ii. 11--18.

Dos. VIII.—Sydd yn annog i amynedd dan erledigaeth, yn ol esiampl Crist, trwy ddyoddefiadau yr hwa daeth y iachawdriaeth i ni, pen. ii. 19--25.

Dos. IX.—Sydd yn gorchymyn i wyr a gwragedd eu dyledswyddau priodol, pen. iii. 1--7.

Dos. X.—Sydd yn annog i'r dyledswyddau o gariad brawdol, ac i ddi-anwadallwch dan erledigaeth, fel gyda meddwl llawn-ddodrefnodig, ac yn dymmer fwyaf priodol i fod yn alluog i amddiffyn yr efengyl, pen. iii. 17--22.

Dos. XI.—Sydd yn dangos fod dinystyr y cyn-ddiluwiaid yn arwydd o goll-edigaeth y rhai drygionus yn y farn, a chadwedigaeth yn yr arch yn arwydd o iachawdriaeth a arwyddir yn y bedydd, trwy Grist ein iachawdwr adgyfodedig, pen. iii. 17--22.

Dos. XII.—Sydd yn annog i gyd-furfiad â Christ, yr hwn a'n prynodd oddiwrth anwiredd, ac i barotoad i farn ebrwydd, pen. iv. 1--6.

Dos. XIII.—Oddiwrth ddiwedd neshaol pob peth yn y wladwriaeth Iuddewig, cymmellir credinwyr i wyliadwriaeth, gweddi, cariad, lletygwrch, a iawn ddefnydd o ddoniau ysprydol, pen. iv. 7--12.

Dos. XIV.—Sydd yn rhoddi amrywïol annogaethau i amynedd ac ymddiried, dan ddyoddefiadau dros Grist, pen. iv. 13--19.

Dos. XV.—Sydd yn annog gweinidogion yr Eglwysi i borthi praid Crist, gan ddisgwyl coron gogoniant, a'r bobl i ymddygiad priodol mewn gobaith o fywyd tragwyddol, pen. v. 1--9.

Dos. XVI.—Sydd yn diweddgu gyda gweddian, annerchiadau, a bendith, pen. v. 10--14.

CYFEIRIADAU YN 1 PETR.

Pen. i. 7.....	Esa. xlviii. 9, 10. Zec. xiii. 9.
i. 10, 11.....	Dan. ii. 44. viii. 13. Hag. ii. 7.
	Esa. lii. Dan. ix. 20.
i. 24, 25....	Esa. xl. 6—8.
ii. 5.....	Esa. lxi. 6.
ii. 6.....	Esa. xxviii. 16.
ii. 9.....	Exod. xix. 5, 6. Deut. vii. 6.
ii. 10.....	Hos. i. 9, 10.
ii. 23, 24....	Esa. liii.
iii. 6.....	Gen. xviii. 12,
iii. 20.....	Gen. vi. 7.
iv. 11.....	Jer. xxiii. 22.
iv. 17.....	Esa. x. 12. Eze. ix. 6.
v. 3.....	Eze. xxxiv. 4.
v. 5.....	Esa. lviii. 15.

TEILWNG O'I EFELYCHU.

Ar y 5ed o Ionawr, 1809, sefydlwyd Cymdeithas Gyfeillgar, Clwb cleifion, yn Dyserth, Swydd Fflint, a goddefwyd yn ol ei rheolau i'r hen hudoles, sef, y ddiod feddwol gael lle a pharch yn eu plith, nid oedd modd cadw cyfarfod neillduol na chyhoeddus heb ei chael hi i'r bwrdd; a byddai unwaith bob blwyddyn, sef, ar ddydd y Wledd yn gyru y cyfeillion yn mhenu eu gilydd, i gnoi a churo eu gilydd yn frynt-ach nag y gwnai cwn; i.e., byddai yn eu taflu weithiau i'r dwfr ac weithiau i'r ffos, gan geisio fel yr yspryd oſian eu dyfetha: ac aeth a swm mawr oddeutu £400. o fewn yr 28 mlynedd y bu yn cael croesaw yn eu plith; a'r holl arian yma, yn mron, yn arian y tlodion druan, pa rai sydd amryw o honynt yn methu a chael ymenyn ar eu bara, er mwyn ei gyson ganlyn. Onid oedd hyn yn drueni mawr? Ond y mae yn ddigon gwir. A phe buasai llog yr arian yma a gafodd yr hen hudoles gwedi cerdded, nid oes genyf mor amheuaeth na buasai y Gymdeithas oddeutu hanner mil o bunnau yn gryfach ei galluoedd nag ydyw yn bresennol. Ond nis gellir cael yr hyn a aeth heibio yn ol. Ond bendigedig fyddo enw Duw, danfonodd y Gymdeithas Ddirwestol i'n plith, fel Cyrus gynt i waredu y gaethglud Israelaidd o'r caethiwed, a chwasmu trwy yspryd hon, a'i haiddgar aelodau ein gwaredu fel Cymdeithas o'n gormes a'n trais; ac yn awr y mae gwedi ei symud yn hollol, a gobeithio am byth, o lety yr hudoles hon, ac wedi cael adail dysegeidiaeth (*school room*) i gadw ei Chyfarfoddydd mewn modd tangnefeddus, a sirol; ac heblaw hyn, y mae pob rheol oedd a'i henw hi ynddo (sef y ddiod feddwol) gwedi ei chynnewid, ni chaiff le yn ein hystafell, na dangos ei gwyneb gwaedlyd ger bron

ein haelodau oni fynont er pob peth fyned i ymweled â hi i'w themlau a'i llochesau dinystriol, pryd nad oes gan y Gymdeithas ddim i'w ddywedyd wrthynt; ond os deuant o'r cyfryw leoedd i'w hystafell hi yn awr, o dan ei heffithiau yn afreolaidd, danfonir hwynt yn union i'w llogellau i wneuthur iawn am eu direidi a'u hanfoes; ac os ceir neb o'r aelodau yn euog o feddwi neu o ddilyn rhyw chwareuyddiaeth ynfyd a gwag ar y Sabbath, efe neu hwy, gwedi cael prawf eglur o hyn, a ddirwyir i Bump Swllt, yr hwn y mae yn rhaid iddo ef neu hwy eu talu, neu gael eu dialodi o'r Gymdeithas.

Wlede yma gyflawniad i raddau o'r brophwydoliaeth yn Esay 55. 13. 'Yn lle drain y cyfyd ffynidwydd, ac yn lle mieri y cyfyd myrtwydd.' O'r Arglwydd y mae yn ddiammeu genyf y daeth hyn, ac y mae yn rhyfedd yn fy ngolwg weled afreoleidd-dra gwedi ei ddwyn i reoleidd-dra, ac anfoes yn cael ei gospi ac ei dir ei hun; y drain yn cael eu parotio yn gynnuad i losgi y tir a'u dygodd, a'r groth yn cael ei difetha gan y rhai a esgorodd arnynt. Yr Arglwydd a baro na fyddo peth fel hyn ond rhyw Gad yn ein plith gwedi ei eni yn flaenor ar lu a'i dilyn; i.e., rhyw seren foreu eglur a fyddo Dirwest yn ymddangos gyda lluoedd o ser ereill yn y byd, fel rhyw rag-ymddangosyddion o flaen y milfwyddiant rhagorol; a gob-eithio yr ydwyf, y cymmer holl Ddirwestwyr Cymru yr csiamlp yma i'w ganlyn, ac yr ymdrechiant i gael yr un egwyddor i weithrediad yn mhilith gwa-hanol Gymdeithasau Cyfeillgar ein gwlad.

Yr ydym yn awr gwedi codi tâl y cleifion Swllt yn yr wythnos, ragor yr oedd pan yr oedd yr hen hudoles wangeus yn barchus yn ein plith; ac onid gwell hyn o lawer na'i dreulio am beth nad yw dda i ddim ond i dlodi, terfysgu, gorthrymu, nychu, a difetha pob cysur personol, teuluol, cymdeithasol, gwladol, ac Eglwysig.

Ni chaiff yr hen hudoles

Yn ein Cymdeithas mwy

Un math o barch na lloches,

Ond erydd noeth a chlawy;

Gwell iddi guddio'i hwyneb

Na dod i mewn i'n plith,

Can's hyn yw rhwym ein hundeb,—

Ei gwrthwynebu byth.

JOHN JONES,

Ysg. y Gymdeithas Gyfeillgar yn Dyserth.
Rhyl, Medi 26, 1839

BUDDIOLDEB YSGOLION SABBOTH-
AWL YN NGHMYMRU.

Parhad o tu dal. 305.

O! FEL yr effeithia yr Ysgolion Sabbothawl ar y plant a ddigyr iddynt pan yn ieuainge, ac a ddylaf gyrcbant iddynt nes dyfod i berffaith oedran a synwyr; o herwydd, os dygir plentyn i'r Ysgol Sabbothawl, cyn iddo gael ei lenwi âg addysgiadau llygreddig, daw ar fyr i ddechreu tremiau i geiloedd gwyddoniaeth, a chyd ag hyfrydwch i ddechreu hoffi archwaeth felysber addysg, a sychedu am fwy o honi; a pha swyaf a gaffo, mwyfwy fydd ei sychel. Y mae cynneddfau neu synwrau naturiawl dyn, pan yn ieuainge, yn hollawl ddiudded at unrhyw ymarferiadau cynhenid, a phau newydd ei eni, yn rhydd oddiwrth bob rhyw arferiadau addysgiadawl—y mae o'i atheithia fel rhyw lenau arwyn yn barod i ddychwyl unrhyw argraffiadau a osodir arnynt; ie, y maent mal gwaiail iirlas yn addas i gymmeryd eu plygu yn y modd a'r mau y mynir; ond sylwer mai yn y mau y plygir lwy gyntaf, y byddant yn fwy tueddawl i blygu gwedi hynny bob amser; am hynny, yn awr, tra y byddont yn ieuainge i w yr amser idd eu plygu mewn manau addas; yn awr yw yr amser i 'hyfforddi plentyn yn mhien ei ffordd.' Yn awr yw yr amser i hau hadau rhinwedd yn ngwrteithiad ei enaid bychan, fel y byddo iddynt wreiddiau yn ddwfn yn maes y meddwl, a thlyfu, blodeuaw, a ffrwythaw wrth rym gwres ac ireidd-dra ieuengtyd, nes dyfod i addfedrwydd dedwyddawl. Felly, o ganlyniad, pa hadau a eill fod yn fwy rhinweddawl idd eu hau ar lafnau meddwl dyn pan yn ieuainge, na'r hadau a heuir o had-lestr yr Ysgolion Sabbothawl. Os caiff y rhai hyn eu hlaun drin, byddant yn sicr o ddwyn ffrwythau melys a gwerthfawr; ie, os caiff yr Ysgol Sabbothawl ei llawn effeithiad arno, hi a'i tywys i bob daioni, ac a esyd gfrraith Ior o flaen ei lygaid yn barhaus, nes y byddo ei ymarweddian yn goron o anrhydedd i'r wlad a'i maco! Och! y gwahaniaeth sydd rhwng moesau a bucheddau yr ieuengtyd tafodrydd ac haerllug, nad ydynt byth yn dyfod i'r Ysgolion Sabbothawl, a'r rhai sydd yn cyson gyrcbu iddynt. Tra y mae y blaenaf yn euog o gyflawni drygau rhy ysgeler a ffaidd i'w crybwyll, y mae yr olaf oll yn foesawl, a llawer o honnynt yn grefyddawl; ie, yn rhoddi arwyddion mwyaf hygoel eu bod yn ddwriawl. Ac yn wir, pan yr ystyrir pwy a welir yn harddu swyaf areu profes, ac yn swyaf blodeuawg gyda chrefydd, ond y rhai a fu gynt yn blant yr Ysgol Sabbothawl? Pwy a welir yn swyaf diwyd ac ymdrechawl i oleuaw ac hyfforddi eu cyd-genedl, ond y rhai a fu gynt yn blant yr Ysgol Sabbothawl? A

phwy a welir synwchaf ar hyd Gymru yma yn esgyn i'r areithfaeodd i gyhoeddi efengyl tangnefedd, ac yn meddu ar ddoniau hyndwl, a deall goleu i esboniaw yr Ysgrhythrau, ond y rhai a fu gynt yn blant yr Ysgol Sabbothawl?

O! y fath Athrofydd addysgiadawl i'r genodl ieuainge yw yr Ysgolion digyfwerth hyn. Y fath luaws o'r rhai a fu gynt ynddynt sydd yn awr yn Athronyddion amryfath—yn Dduwinyddion, yn Bregethwyr, yn Genhadau, &c. Oddiyma y mae lles personawl, teuluaid, Eglwysig, a gwladawl, yn cydreddeg allan yn ffrydian lleisriawl. Yr Ysgolion hyn yw hadau llenoriaeth, gweiddiau gwybodaeth cyffredinau, mamau moesoldeb, ac addurniadau y grefydd Gristionogawl; mewn gair, y maent yn fwy defnyddiawl i'n cenedl na phe busia holl synyddoedd a chreigiau Cymru yn fwn aur, a cherig ei heolwydd yn arian pur! Am hynny, gwerthfawrogwn hwynt trwy ymgniauw yn unfydwawl idd eu coleddu.

Gan nad yw pawb, er fod y rhan amlaf o fy nghyd-genedl yn ymddangaws mal po yn gweled gwerth Ysgolion Sabbothawl i'r graddau y dylent, anerchaf hwynt yn awr wrth rodidi heithiaw fel y canlyn, gan obeithiaw am iddo fod, trwy Dduw, yn lles amserawl a thragywyddawl iddynt, yn nghyda'r hyn a ysgrifennai eisoes, er eu cyffroi i ymdebygoli mwy i greaduriaid cynnysgaethedig a rheswm a deall; a dymunwyf eu hysbysu mai eu lles hwy yw fy mbrisf nod wrth gyhoeddi yr ysgrif hyn; ac hefyd, fy mod, er mwyn i bawb o honnynt allu ei deall, gwedi ei hyysgrifiaw oll mewn iaith mor saflderidig ac y medrwn. Felly, yn flaenaf:—

Chwi ieuengtyd yr Ysgolion Sabbothawl. Ymgniwch i ddysgu yn awr tra byddo eich deall yn dreiddlym, eich meddyliaw yn fwyawg, a'ch cof yn afaelawg. Os ydych yn awr yn ymdrafferthu ychydig wrth ddysgu, bydd yr hyn a ddysgoch yn awr, yn mhien ychydig dlynnyddau etto, mor felys genych ag ydyw mēl gan y wenyenon ddiwyd yn nysfer y ganaf oerllyd—bydd yn fuddioldeb oesawl i chwi. Yr ydych yn cael eich dwyn i fynw mewn dysgeidiaeth dra uchel ac anrhydeddus; ie, uwch na phe cawsech eich dwyn i fynw wrth draed Gamaliel, sef eich dysgu i ddarllen Llyfr Duw. Am hynny ufuddhewch i'ch athrawon, a gwerthfawrogwch eich baint.

Chwithau Athrawon ac Athrawesau.—Byddwch yn ddiwyd, yn gydweithredawl, ac yn ddiogelus gyda'ch gwaith. Cofiwch eich bod gwedi cael y fraint o ymddyf mewn gorchywllion tra phwysig ac anrhydeddus; ie, mwy pwysig ac anrhydeddus na phe gosodid chwi i ysgwyd teyrnwail uwch mil o deyrnasoeodd; o herwydd y mae yr amhrisiadwy les ag sydd yn ddeilliedig i'r ieuengtyd trwy gyfrwng yr Ysgolion Sabbothawl yn pwysaw i raddau mawr arnoch

chwi; ac y mae cael bod yn offeryn yn llaw Duw i wneuthur lles i un enaid, yn fwy o anrhyddedd na chael bod yn offeryn yn ei law i greu myrddiwn o fydoedd!

Chwithau Feirdd a Chymreigyddion.—Y rhai ydych a'ch 'Hera' fawr am godi y Gomeraeg. A ydych chi yn ddysgedigion yn Nghymru, ac etto heb weled defnyddioldeb Ysgolion Sabbothawl i goleddu y Gomeraeg, ac idd ei chadw mewn hanfodiad pur yn mysg y weirinos? Neu, os ydych gwedi gweld hyn, paham na roddech eich cynnwrthwy at y gorchwyl gwladgarawl hyn? Onid ydych chi yn profesu eich bod yn caru eich iaith, eich gwlad, a'ch cenedl? Yn mhia beth o'r eiddoch y mae y cariad hyn yn ganfyddadwy? Ai yn eich gwaith yn treulïaw y Sabbothau i ysgrifenu ar destynau anianyddawl i Cymdeithasau Cymreigyddawl, er mwyn eich hunain glod a'ch elw eich hunain; yn lle ddyfod i'r Ysgolion ar y Sabbothau i ddysgu eich cyd-genedl i ddarllen y Gomeraeg? Onid ydych ar eich gwyliau arbenig yn gwisgaw ysgablarau (*scarfs*) ar draws eich ysgwyddau, gwedi eu trylïaw â llythyr-enau mawrion yn cynnwys geiriau o'r fath hyn, megis 'Oes y byd i'r iaith Gomeraeg, —Cymro, Cymru, a Chymraeg, —Fy iaith, fy Ngwlad, fy Nghenedl,' &c. Pa beth y mae y rhai hyn yn ei arwyddadwy? Eich bod chi yn ymdrechawl dros eich iaith a'ch cenedl, onid i? Gwisgwch hwynt yn barhaus, meddaf, neud, nid oes modd i'ch adnabod pan y byddoch hebddynt.

Onid, Gyfeillion hoff, pa les i mi gellwair a chwi? Os ydych am wneuthur gwir les i'ch cenedl, deuwch i'r Ysgolion Sabbothawl; gwnewch fwy o les er asferu y Gomeraeg wrth hyn mewn blyddyn, nag a wnewch yn eich hoed yn y Cymdeithasau Cymreigyddawl. Oni buasai i'r Ysgolion Sabbothawl gael eu sefydlu yn Nghymru diau y buasai y Gomeraeg erbyn hyn gwedi ei cholli o blith y weirinos, yn arbenig llenoriaeth Gomereig, er pob peth ag y mae y Cymdeithasau Cymreigyddawl yn ei wneuthur. Pa les fusasai bod un Cymreigydd da yma, ac un arall draw yn medru ysgrifenu eu hiaith yn gywir, pan na allasai y weirinos ddarllen? Dim, ond i'r rhai hyn yn unig. Am hyn, Feirdd a Llenorion Cymru, os ydych am gael pawb i anegu, darllen, ac ysgrifenu y Gomeraeg yn bur a rheolaidd; os ydych am godi ei llenyddiaeth i arferiad cyffredinawl yn mysg brodorion eich gwlad; os ydych am wneuthur gwir les i'ch cenedl; i.e., od oes dafn o waed eich cyn-deidiau yn eich gwythienau, bwriwch eich coelbren i mewn yma, ac abertlwch o glych dwy awr o bob Sabboth i ddysgu eich cyd-genedl. Byddai yn dda ganddynt eich gweld yn dyfod, o herwydd gwyddant mai ynoch chi y mae y medrusder idd eu dysgu a'u perffeithïaw mewn llen-

yddiaeth. Am hyn, i law pw y bynag o honoch y dichon i'r anerchiad hwn ddyfod, adolwyn, na thafled hyn heibiaw yn ddivystr.

Chwithau Grefyldwyr, yn wyr ac yn wragedd, yn feibion ac yn ferched, o bob enwad, y rhai ydych yn gallu byw heb ddyfod i ymweled a'r Ysgolion Sabbothawl, ond anaml; ac yn tbiaw fod myned i'r cwrdd unuith neu ddwy, o swaf, yn ddigon o sancteiddïaw ar y Sabboth; i.e., y rhai ydych yn mwyth-feiddïaw eich hunain ar draws y gwely o'r pryd y caffoch eich ciniaw, hyd nes y caffoch eich pryd nesaf, (*tea*) pan y byddo ereill yn ymwneud â gair Duw yn yr addoldy, tra yr ydych chiwithau yn halogi y Sabboth, wrth yr hyn a ddywedwyd, neu wrth ryw beth arall, heblaw ei dreiddïaw mewn 'cymmanfa sanctaidd i'r Arglwydd.' 'Na thwyller chi, ni watworir Duw,' ganyd pa esgusodion yr ydych chi yn eu gwneuthur yn awr i wrthsefyll cyhuddiadau cydwychod a chyfeillion. Frodyr anwyl o bob enwad, deuwch i weithïaw tra yn ddydd. Peidiwch chi, gwyr y trefydd, a myned i'r dafarn nos Sadwrn; neu, os rhaid yw i'ch fynydd, deuwch adref yn brydlawn (cyn un o'r gloch) fol y galloch godi boreu y Sabboth, cyn unariddeg, i fyned i'r Ysgol am naw. Chwithau frodyr sydd yn nghanol y wlad, ewch i'r Ysgol boreu y Sabboth, yn lle myned i weled y tyddyn a'r anifeiliaid nas gwelsoch er y Sabboth o'r blaen. Peidiwch a gwneuthur gorchwylion ar y Sabboth a fyddoch yn esgeulusaw ar yr wythnos. Anfonwch eich teuluoedd i'r Ysgol yn lle anfon un i edrych y da hespion i'r coedea, a'r llall i edrych a ydyr yr wyn yn prydieu. Y mae llygaid yr Arglwydd arnoch yn barhaus; am hyn, sancteiddïaw y Sabboth—y Sabboth i Dduw, ac nid i ddydion.

Chwithau gyd frodorion digrefydd, y rhai nad ydych yn anfon eich plant i'r Ysgolion Sabbothawl; eithr yn eu gadael i dyngu, rhegu, cablu enw Duw, &c. yr ydych yn ymddwyn yn elyniaethawl atynt; yr ydych yn cadw oddiwrtlynt fara y bywyd tragyyddawl, ac yn eu porthi â gweawyn marwol dinystr diddarfol. Yr ydych yn cyd-weithredu a'r diafol i gael eich plant eich hunain i uffern, ac yn ceisïaw rhwystraw Duw i achub eu heneidiau. 'Ond gwell pe crugid maen melin am eich gyddfau, a'ch taflu i eigion y môr, nac i chi wrystro un o'r rhai bychain hyn!' Diau fod miloedd gwedi bod yn offerynnau yn llaw y diafol i yru eu plant i boennau uffern, trwy beidiau rhoddi engreifftiau da iddynt pan yn ieuang, eithr eu gadael i ddysgu pob ystrangeïau drwg gyda'u cyfeillion, a'r ystrangeïau hyn yn greddfu yddynt, gan gyd-dysgu â'u cynneddïau, nes yn y diwedd y byddant mor anwyl ganddynt a'u llygaid deau, ac mor gysyllt-

iedig a'u natur, fel nas geill unrhyw alluoedd dynawl eu hysgaru. Och! y fath gynnysgaeth y mae llawer yn ei roddi idd eu plant. Gyd-frodorion, onid ydych oll yn dda diwyd a gosafus i gasglu cynnysgaeth dda o bethau darfodedig y byd hwn iddynt? Pa faint mwy, ynte, y dylech ofalu am roddi cynnysgaeth dda o bethau parhauwl y byd tragywyddawl iddynt? Och! y fath olwg drod calonus, a'r fath adystriaethau cethruddawl, fyddai i chwi weled rhai o'ch plant, neu eich gweision, neu eich morwynion, ar law aswy i Barnwr; a hyn o herwydd cael eu camarwain gan eich engreifftiau drwg chwi!

Chwitiaw ganol-oed ac hynafion, y rhai na fedrwech ddarllen, ac nad ydych byth yn dyfod i'r Ysgollion Sabbothawl i geis- iaw dysgu darllen. A ydych chwi yn meddwl byw yn y byd hwn byth, pan yr ydych morddibryder yn nghylch byd arall, gwybodaeth o'r hwn sydd i'w gael yn unig trwy yr Ysgrhythrau? Neu, os nad ydych, adolwyn, i ba le yr ydych yn meddwl myned ar ol marw? Odid nad i'r nef-oedd. Ond pa fodd yr ewch yno pan nad ydych yn medru darllen y map sydd yn arddangaws y ffordd i fyued yno? neu, pa fodd yr ewch yno, pan yn teithiau trwy eich hoed a'ch cefnau tua'r yno, ac yn arwyddau trengu wrth byrth uffern? Gyd-greaduriaid hof! peidiwch a breuddwydiaw pan y byddo eich hoed fanteisiawl yu myned heibiau! Odid nad trwy yr Ysgrhythrau yr ydych yn meddwl cael bywyd tragywyddawl. Am hyny, defrowch! a deuwech idd eu chwiliaw, er dyfod i wybod y ffordd i ddiogelu eich eneidiau, cyn y del y gawod ddinystriawl i'ch gyru gyda'r llifeiriant rhyferthwy i'r llyngelyn anobeithiawl! Yr Ysgrhythrau yw rheol Cristionogaeth, am hyny, deuwech i'r Ysgollion Sabbothawl i ddysgu y rheol euraidd hon. Yr ydych mewn awydd parhaus am ddysgu rheolau gwyddorion a chelfau bydawl, y rhai na roddant fuddioldeb i chwi ond dros amser; pa faint mwy awyddus y dylech fod am ddyfod yn wybodus yn yr hyn a gynnwys gair Duw, yr hwn a rydd i chwi fuddioldeb tragyfeth? Chwi a gymmerwch lawer o drafferth i ddiogelu eich hunain rhag rhyw beryglon bydawl; pa faint mwy a ddylech ei gymmyd i ddiogelu eich hunain rhag dinystr byth hoenawl uffern? 'Ie, meddai rhyw un, 'hawdd genyt ti ddywedyd, y mae genyf fi orchwyllion anheborawl aneurheidiawl, ond etto, diniwed idd eu cyflawni ar amser yr Ysgol Sabbothawl, fel nas gallaf mewn modd yn y byd hebor amser?' Gwrandaw ddyn ynfyd! A oes genyt ryw beth yn swy aneurheidiawl idd ei wneuthur ar y dydd a orchymynodd Duw ei sancteiddiau, na darllen a mysfriaw ei air ef? Beth pe gosodai Duw derfyn ar dy amser, y fynyd y bydd. oet ti yn dywedyd, neu yn ystyried nad oes

genyt amser, gan dy alw i gyfrif ag ef? A fedrit ti y pryd hyny ddywedyd, nis gallaf hebor amser. Ystyria, gyd-briddyn brau! Oni ddylit wneuthur y peth mwyaf aneurheidiawl yn gyntaf? A yw mwynhad o bethau darfodedig y ddaear dros amser byr ac ansicr, yn swy yn dy olwg nag elw ac tyfrydweh tragywyddawl y nef? Nid yw y cyfrwng sydd rhwyngost â thragywyddoldeb, ond trwy yr anadl sydd yn dy ffroenau! Ac nid barn dyn heb Ysgol Sabbothawl yn ei wlad a roddir arnat ti Gyuro. Am hyny, gwir ystyria y pethau hyn, a deffro i ddysgu gwasanaethu Duw yn ol rheol ei air dyfawll. Yn yr Ysgrhythrau yn unig yr amlygir dyledsydd dyn at ei Greawdwr, a bwriadau Duw tung at wael golledig ddyn. Yn yr Ysgrhythrau yn unig y mae yr unig gyfarwyddiadau sicr ac anffaeledig i wellhau brathladau gwenwynig pechod, i ochelyd uffern, ac i ymlwybaw yn uniawn i ddedyddwyd bythawl; a pha mwyaf eu chwiliw, mwy fwy y mae eu gwerth amhrisiadwy yn rmdangaws. Am hyny, gyd-frodorion o bob oed a sefyllfa, ymlhyrwydych ynddynt er mwyn eich eneidiau gwerthfawr; ac i'r perwyl hyny, llydded, ac eanged yr Ysgollion Sabbothawl tros bedryfan y byd, fel y delo pob llwyth, iaith, a chenedl yn hyddysg yn ngair Duw, wrth yr hwn y berrir pawb. Hyn yw dāymuniad yr eiddoch yn rhwymau gwladgarwch.

LEUAN GREG.

DIRWEST.

Y MAE rhai dynion yn y dyddiau hyn yn lluchto peleni creision, etto, diniwed at Ddirwestwyr yr oes, ac yn eu galw ar wahanol enwau gwawdus a dirmygus, heb ystyried fod eu gwaith hwynt yn ymrthod â diodydd meddwol yn llawer mwy rhinweddol na'u heiddo hwy sydd yn eu harfer; a hwn yw un o'r enwau a roddir arnom yn gyffredin, sef, 'Dwfr yfwyr,' neu 'Water drinkers.' Ac os byddwch mor hynaws, Mr. Cyhoeddwr, a gadael i mi gvfarach y cyfryw rai trwy eich clodwii Drysorfa, byddaf ddiolchgar i chwi.

Rhanaf yr *enw rhagorol* hwn dan ddau ben. I. Dwfr. II. Dwfr yfwyr.

I. DWFR.—Enwir hwn y trydydd o'r pedair elfen a greodd doethineb yn berffaith ddilwgr, rhinweddol er glanhau, adfywio, diaychedu, ac oeri.

1. Y mae yn eifen rhinweddol er glanhau. Gen. 18. 4. Mat. 27. 24.

2. Y mae rhinwedd adfywiadol ynddi. 1 Sam. 30. 11, 12. Job 22. 7. Dull ein hoed ni yw rhoddi gwyddiad o ddiol seddwol i ddyn lluddiedig, ond dull oes Job oedd rhoddi dwfr iddo.

3. Y mae dwfr yn rhinweddol er disychedu ac oeri. Amos 8. 11. Esa. 55. 1. Lue 16. 24.

Un Ffrengwr a ddywedodd mai dwfr yw

y creadur mwyaſ nerthol a fedd Duw. Gorchfygodd y byd unwaith; teifi y llongau mwyaſ fel mân blu. Hwn oedd diod y cryſaf o ddyunio, yr harddaf o ddyunio; a hwn yw y mwyaſ rhinweddol o bob peth i ddiſfodd tân, &c. Gan hyn rhoddwn barch i'r hwn y mac parch yn ddyledus.

Y meddyg enwog Tisot a ddywed fel y canlyn, 'Dwfr sydd diod ag y mae natur gwedi ei roddi i bob cenedl, gwedi ei wneuthur yn gymmwys i bob cyfansodd- iad, a'i rinwedu â gallu i dori y syched; y mae yn helpu treulïad y bwyd, yn gwrth- wynebu y cnoseydd yn y coluddion, yn gwneuthur cwsig yn esmwyth, y pen yn glir, a sirioldeb yn fwy parhaus.

Os deuwch âg effeithiau gwin yn gyfer- byniol â hyn, cawn weled pob rhinwedd yn mantoli o ochr dwfr. Dr. Garnet hefyd a ddywed, 'Mai dwfr yw yr unig ddi- od diſfodol ac angenrheidiol; a gwelwn oddi- wrth ei ddosparthiad cyffredinol fawr ofal Crcawdwr doeth am ddyd ac anifail.'

Dyma *Beer* yn ol ei berffaith ystyr, sef dwfr; a lladrad yw ei briodoli tel enw ar ddiodydd meddwol. *Beer* Duw a barril dyn yw y ffynon. Num. 21. 16. Beerseba, ffynon y llŵ. Gen. 21. 14. Beerlahairoi, ffynon yr hwn sydd yn fyw, ac yn fy ngweled. Gen. 16. 14. Yn nyffryn Elim yr oedd deuddeg barrilad o'r *Beer* yma, a chroesaw i Israel Duw i yfed o hono heb arian ac heb werth. Exod. 15, 27. A diolch i'r Arglwydd am ddwfr rhad ac efengyl rad, ac os gwell diod am arian, gwell efengyl hefyd a gwaith dyn yn ammod yn cadw y sawl a'i derbynio, na chadw trwy ras. Chwareu teg i'r dwfr, a'r hwn sydd a syched arno deued at hwn ac yfed, ac nid at filoreg y *system* ddynol, yr hon sydd llygreddig ac anmherffaith yn ei holl waith, dwfr meddaf, ie, dwfr yn eiddo i mi.

II.—Y tydlawn enw, 'DWFR YFWYR.' Yr ydwyf yn mawrhau fy mraint yn wir fy mod yn un o honynt; oblegid y mae mwy- rif (*majority*) y greadigaeth yn ddwfr yfwyr, a'r llairif (*minority*) yn draflynge- wyr yr hen ddiodydd mallaw, syfrdanawl, a dinystrawl.

Ac o du sobrwydd wele'n awr,
Mae'r frwydr fawr yn troi.

Dangosaf hyn yn eglur i'r diduodd a'r diragsarn:—

1. Y mae holl bysg y môr yn ddwfr yfwyr. Gen. 9. 2. Exod. 7. 18. Pan ballo y dyfroedd, neu y troir hwynt o'i ystad cre- adigol, y pysgod a drengant.

2. Holl adar y nefoedd ydynt ddwfr yf- wyr. Ps. 104. 12.

3. Holl fwystrilod y maes ydynt ddwfr yfwyr. Ps. 104. 11.

4. Holl anifeiliaid cyffredin ein gwlad ni ydynt ddwfr yfwyr, ond fel y mae dynion llygreddig, yn ac am lygru pob dim a ddaw o dan en dwylaw, ond tuedd archwaethol pob

anifail yn lân ac aflan sydd at y dwfr. Joel 1. 20. Gen. 24. 19, 20. Exod. 2. 16.

5. Holl ymlusgiaid y byd ydynt ddwfr yfwyr. Ps. 104. 25.

6. Ein mam ni oll sydd un hefyd o'r dwfr yfwyr hyn, a phe byddai yn rhaid iddi ein dwyn a'n cynnal heb y ddiod hon, metha yn fuan yn ei gwaith er cael diod- ydd meddwol mor luosog a maint y weigl ei hunan. Nid da gan ein mam ni y *gin*, *brandy*, *whisky*, &c. ond lleida ei safn am y dwfr, llona ei hun, a siriola ninnau gwedi ei gael. Heb. 6. 7. Esa. 55. 10. Amos 4. 7.

7. Yr Arglwydd Iesu Grist hefyd oedd un o'r dwfr yfwyr yma; myn rhai ei fod yn arferol o yfed gwin hefyd fel diod cyffredin, ond nodant yr adnod sydd yn profi hyn os medrant heb gymmeryd cabl ei elynion yn un i brofi hyn. A minnau a nodaf adnod yn Ioan 4. 7. lle cawn ef yn gofyn dwfr i'r wraig o Samaria.

8. Gweinidogion Abraham oeddynt ddwfr yfwyr. 1. Gwas Abraham. Gen. 24. 17—43. 2. Agar. Gen. 21. 12—19.

9. Israel Duw yn yr anialwch oeddynt ddwfr yfwyr. Ex. 17. 6. Deut. 8. 15.

10. Samson oedd ddwfr yfwyr. Barnwyr 15. 19.

11. Dafydd oedd un o'r dwfr yfwyr hefyd. 2 Sam. 23. 15.

12. Y can prophwyd a guddiwyd gan Obadiah yn yr ogof rhag cael eu lladd gan Jezebel oeddynt ddwfr yfwyr. 1 Bren. 18. 4.

13. Meibion Rechab oeddynt, ac ydynt hyd heddyw ddwfr yfwyr. Jer. 35. 5, 6.

14. Daniel, Shadrach, Meshach, ac Abed- nego oeddynt ddwfr yfwyr. Dan. 1. 8—12.

15. Ioan Fedyddiwr oedd ddwfr yfwyr, Luc 1. 15. Gresyn na fyddai mwy o broffeswyr crefydd yn gyflyb iddo ef yn hyn. Ei ddiod ef ydoedd dwfr. Dwfr i mewn ac allan oedd egwyddorion Ioan, ac nid bedyddio â dwfr ac yfed diodydd meddwol wedi darfod.

16. Timotheus hefyd oedd un o'r dwfr yf- wyr. 1 Tim. 5. 23. Er fod llawer yn codi yr adnod yma i wrthwynebu Dirwest, etto, gwelir yn amlwg mai yn eu herbyn hwy y mac. Dywedodd y Parch. J. Sher- man, o Gapel Surrey, Llundain, fel y can- lyn oddiar yr adnod.

Y mae yn amlwg oddiwrth y gair hwn fod Timotheus yn Ddirwestwr.

"1. Ei ddiod gyffredin oedd dwfr. Nac yf ddwfr yn hwy.

2. O herwydd ei lasur a'i fynych wendid efe a gynghorwyd i gymmeryd ychydig win: a chyn y gall neb gymmeryd cysgod o dan y testyn hwn rhag bod yn Ddirwest- wr, rhaid iddo yn gnytfa brofi dau beth.

1. Fod gwendid o'r un natur, a gwendid Timotheus yn ei ffinio.

2. Nad ydyw, er hynny, yn cymmeryd ond ychydig. Dyma Ddirwest yn wir. Y mae yn amlwg mai fel cyngor meddygol

yr ysgrifennodd Paul yr adnod hon i'r gwr ieuange duwiol Timotheus i'w arfer o herwydd ei wendid corphorol gyda'i lasur gweinidogaethol. Tybia amryw awduron enwog mai fel hyn yr oedd y cyffredin o weinidogion y dyddiau hynny, y rhai a lafurient yn galed iawn i eifengylu gair Duw yn mysg y Cenedloedd, a hynny mewn amser ac allan o amser; ac os felly, onid da fyddai eu cymmeryd yn esiamplau yn ngwyneb amgylchiadau anghymmedrol yr oes hon, pe byddent, i.e. yn gyfreithlon ynddynt eu hunain; ond iaith natur pob creadur ydyw, 'y dwfr sydd eiddom ni,' ac y mae addewid o fendith yr Arglwydd arno. Ex. 23 25. Ac yn wir, anhawdd yw gofyn bendith ar ddim ond diod natur, a chan mai hon yw hi, byddwn oll yn ddwfr yfwr.

Y bobl debycaf o fod yn feistriaid ar angeu yw y rhai a wnant eu hunain yn bob peth er mwyn gwasanaeth a chynnydd diogel i grefydd Crist, a chan fod diodydd meddwol yn fy nghosod mewn perygl i fidiachu a gwarthruddo crefydd Crist, codaf gagentor rhyngof â hwynt fel nad elwyf atynt mwyach, a byddaf ddwfr yfwr; i.e. gan fod yn natur y ddiod feddwol i ddwyn fy nghalon ymaith. Hos. 4. 11. Rhoddaf lythyr ysgar iddi ar unwaith, a byddaf ddwfr yfwr. 'Cadwaf ffirwyn yn fy ngenau tra fyddo yr annuwlol yn fy ngolwg,' i.e. a'i ddiod hefyd, a byddaf barchus o'r tri meddyg goreu, sef, dwfr, ymborth, ac ymarriad, (*exercise*) a thrwy wneuthur hyn, caf goed ar fy nhân, blawd yn fy nghelwrn, olw yn fy ysten, nerth yn fy nghorph, synwyr yn fy mhen, ac yspryd yn fy holl gyfansoddiad, dan fendith Duw; a gwell o lawer yw yr hwn a dreuliau lawer yn ei lamp, na'r hwn a dreuliau lawer o gwrw yn ei gwp-pan, 'a rhoddi cais ar amherffeithio perffethrwydd yw ceisio gweuthur dim gwell na dwfr i'w yfed nag ef ei hun,' medd y meddyg enwog Massey. Ac y mae hwn yn wirionedd a fydd yn uwchaf rhyw ddydd fel *Corcyn*, er ceisio ei gadw i lawr yn brosenol. Sir Walter Scott a ddywedodd fod ychydig o ddiod feddwol yn anafu y cylla.

JOHN JONES.

Rhyl, Gorph. 12fed, 1839.

SIAMPL RYFEDDOL O DDEYGIONI MEDDW- DOD, A DAIONI DIRWEST,

*A ysgrifennwyd gan L. M. Sargent, Ysnain,
o America, am ei dad.*

GWELAIS fy nhad unwaith, ebe Sargent, yn dal tirion, yn wr tyner, yn gymmydog ffyddlon, ac yn broffeswr effro a defnyddiol iawn; ond daeth *Rum* â thrueni law yn llaw i'n teulu. Gosododd y tafarnydd fy nhad o dan rwyman blys anniwalladwy a marwol; a thrwy teulu ag oedd unwaith yn gysurus i debygolrwydd uffern ar y ddaear. Yr oedd yn amlwg fod dinystyr yn

ein goldiweddyd gyda brys mawr: dyled yn cael ei dyru, a'r *stad* yn cael ei gwyntlo. Bu raid i'r Eglwys ei ddariddol yn fuan oblegid ei anfoesoldeb; ac ni chaf fy anwyl fam ond yr anmlharch mwyaf ganddo, pryd bynag yr ai hi at fwrdd yr Arglwydd yn ganlyniol i hynny. Nid cymaint oedd y camdriniaeth a gal fy chwaer a minnau yn ofidio arnaf; ond pryd y deuai efse adref yn *sotin* meddw, y rhagai, y drylliai y doderfyn, ac y drwg driniau fy anwyl fam, blaen arno; a phendertynais o'r diwedd nas gallwn aros gartref mewn un modd. Disgwylais am adeg addas i ofyn caniatad ganddo i fyned ar y môr: ond pan ofynais, ymwylltiodd yn ofnadwy oblegid byna. Boreu draunnoch, gofynodd, Beth a daddodd fy meddwl i adael fy nghartref, a myned ar y môr? Ymattellais am ychydig ond trwy ei fod yn fy nghymhell i'w ateb, Mae eich ymddygiadau anfwyn tuag at fy anwyl fam yn fyllaidd i, O! fy nhad. Ymwylltiodd yn waeth o lawer na'r nos o'r blaen, a gorchymynodd na yngauwn byth am hynny mwy.

Yr oedd ein trueni teuluaid yn myned fwyfwy bob dydd, a nhad yn myned mor bigog ei dymmer, fel nad oedd edrychiad, gair, na gweithred neb o'r teulu yn ddidram-gwydd iddo. A phryd bynag y denai unrhyw ofynwr i ofyn yr hyn oedd ddyledus iddo, ni byddai modd ei dalu; a phan droai ei gofn, âi fy nhad at y llestr â'r *Rum* am esmwythad.

Oddeutu deg o'r gloch ryw noswaith, pryd yr oedd fy mam wedi dechreu darllen cyfran o'r Gair Sanctaidd i'r teulu, yr hwn, am ei fod yn dwyn perthynas neillduol i'i hamgylchiadau, a effeithiodd arni, nes peri iddi wlo yn hidl, wele drwst fy nhad wrth y drws: cyffrodd fy mam y tân, gosodais innau gadair iddo, yr hon a droediodd efse ymaith; ymdafodd ar y *soffa*, a galwodd am swpper? Atebodd fy mam yn addfwyn nad oedd dim yn y tŷ ond bara yn unig. Dywedodd yntau ei bod yn dywedyd celwydd, a thyngodd yn ddychrynllyd. Eis- teoddodd fy mam wrth y tân yn wlo yn ddistaw. Na wylch, fy anwyl fam, ebe Rachel. Wraig, ebe nhad, Pa bryd y peidiwch wlo? Pan beidiwch chwitan seddwi, anwyl briod, ebe hithau, yn addfwyn iawn. Ar byny, neidiodd fy nhad, a chyda llw ofnadwy, efse a chwyrndafodd gadair at ben fy mam. Neidiais innau yn mlaen, a derbynais holl bwysau yr er- gyd ar fy ysgwydd. Ffodd Rachel a mam i dŷ cymmydog; ac wedi i fy nhad fy ngyr- odio a m tuedio yn dost, medrais gael y drws, gan ei adael ef yn dryllio y doderfyn fel gwallgoddyn. Aethym innau i dŷ cymmydog a oedd wr boneddig, a deisyais arno gymmeryd trugaredd ar fy mam a'm chwaer; ac wedi derbyn ei addewid, cyh- wynais y noson hono i gyflawni y barn a grybwyllais o fyned i forio. Cerdais i

milltir y noson hono trwy wlawogydd trymion. Yna, wedi blino o honof, a gwlychu trwodd, ymdedais ar y gwair ag oedd mewn ysgubor wrth y ffordd i geisio cysgu.

Pan yn amcanu cyflwyno fy hun yn gyntaf i ofal fy Nghreawdwr mawr, dychymyggwn, dan ddylanwad fy nheimpladau cyffrous, wedi fy nhad yn ei ddrwg nwydau yn sefyll ger fy mron, ac yn gofyn pwy a'm dysgodd i weddio. Er hynny, eise ei hun a'm gosododd i gyntaf ar fy ngliniau pan oeddwn yn fachgen, ac a osododd eiriau yn fy ngenau, gan beri i mi ofyn meddwl iawn gan Dduw. O! pa sawl gwaith y gwelais ef yn ein twys foreu a hwyr yn yr addoliad teuluaid! O mor fanwl y byddai yn ceisio arwain innedwl Rachel a minnau pan yn ieuainge, at wrth-ddrychau priodol a sobr! Ond, Oh! welo bob daioni wedi colli erbyn hyn.

Tranoeth, wedi cyrhaedd y porthladd, gan fy mod yn lled wrol yn ôl fy oed, (16 mlwydd) cefais le ar fwrdd llong yn rhwym i China. Cyn hwylio, ysgrifennai at fy mam a'm chwaer, gan eu hannog i ymgyuro yn Nuw y gweddwn a'r amddifaid; a dymunais iddynt ddywedeyd wrth fy nhad pan yn sobr, fy mod i, er nad oeddwn yn disgwyl ei wedi byth mwy yn y byd hwn, wedi madden iddo ei holl gamymddygiadau tu ag ataf.

Gweithiais yn galed, ac ymdrechais i ryngu bodd y cadben; a deallais yn fuan fod aredig y moroedd mawrion yn orchwyl gwahanol iawn i aredig y tir. Bu y cadben mor dirion a dangos i mi lwybr yn China i osod fy nghyflog allan mewn ffordd a roddodd i mi elw mawr. Hwylasom oddiyno i Lle'rppwll, a chawsom fordaith dymhestlog iawn: ond, pryd bynag y tynwn rasi, tynwn hi gyda mwy o egni er mwyn fy anwyl fam a'm chwaer Rachel. Yn Ller'rppwll prynais Feibl. Fel hyn aeth pum mlynedd heibio wrth hwylio miloedd o filliroedd, ac ymwelodd â gwahanol barthau y byd. Yn yr yspaid hwnw o amser, cesltais fwy o arian nag a ddigwylliaswn; heb law yr amryw symiau a ddanfonais i fy mam trwy y bonedder crybwylledig, at yr hwn yr ysgrifennwn gyda phob cyfousdra.

Dymunwyf ganiatad i nodi i fy mrodyr y morwyr, er eu mantais, hedwar o bethau na wneuthum wrth gasglu fy arian:—Nid yfwn ddim meddwl, bydded wynt uchel neu isel; ni ddesnyddiwn ddim o'r mygliys drefllyd; ni wnawn ddim cyfrinach â meddwl; ac ni orthrymwn yr un o'm cydforwyr ag y byddai ei wely yn galetach na'r eiddof fi. O'r diwedd, teimlwn ryw awydd cryf ynof am ymwelod a'm hen gartref; a byddai myfyrio am y tynerwch mawr a ddangosai fy anwyl dad i mi yn fy maban-dod, yn nghyda'r cyffwr yr oedd eise ynddo pan adewais fy nghartref, yn tynu dagrau o'm llygaid yn fynych.

Gyda hyn, digwyddodd i mi gyfarfod yn Llundain â hen forwr gonest a fagesid yn yr un ardal â mi yn America, a elwid Tom Johnson. Pan welais ef, nis gallwn ymattal rhag wyllo; oblegid dyma y waith gyntaf i mi glywed gair oddi cartref wedi ei adael. Dywedodd fod fy anwyl rieni a'm chwaer yn fyw pan fu ef gartref flwyddyn yn ôl; ddarford i'r bonedder crybwylledig roddi y symiau arian a ddanfonaswn yn llaw fy mam, yr hyn a'i llonasai yn fawr; ac mai glynny gyda'r yfed yr oedd fy nhad pan welodd eise ef; ond fod ty-lwyth y dwfr oer wedi dechreu hau eu hâd yn y Pentref tua flwyddyn cyn hyny mewn Areithiau a Thraethodau; a darford iddynt dafu rhai o'r Traethodau wrth ddrws fy nhad, ond eu bod yn ofni mai ar y greigle y disgynodd yr hâd yno; oblegid ei fod ef yn tyngu y saethai eise y cyntaf a fwriai y fath bapurau mellidgedig wrth ei ddrws ef mwy. Felly, fy machgen, eb eise, mae yn ofnus mai y diafol, a Diacon Flint, y distyllwr, a ennillat y dydd yno. Gan fod Tom Johnson i hwylio o Lundain i'r Unol Daleithiau, anfonais lythyr a swm o arian i fy mam yn ei law; ond digwyddodd i'r llong suddo, a'r dawlaf oll foddol yn y Mor Werydd cyn cyrhaedd yno.

Hwylasom ninnau o Lundain i Oporto, yn Portugal, lle y cyfarfum â llong yn rhwym i Philadelphia; yntwymais â hi am y fordaith. Ac wedi cyrhaedd yno, cyfeiriais fy nghamrau tua'm hen ardal. Weithiau yn llawenhau wrth feddl bod yn bosibl i mi fod yn foddion yn llaw dwysol ragluni-aeth i adferu cysur i deulu fy anwyl rieni; bryd arall yn gofidio wrth feddl am yr annhebygolrwydd o hyny, trwy ystyried tyflwr isel fy nhad, os oedd byw.

Daethym yn fy nhaith at yr ysgubor lle y treuliais y noswaith anghysurus hono y gorfu arnaf droi allan o dŷ fy nhad. Parodd yr olwg arni i mi adgofio y pum mlynedd o'ddus a dreuliais, &c.

O fewn dwy filltir i'm cartref, gelwais mewn tafarn bychan; ac wedi gwelod y gwr, pwy oedd eise, ond y tafarnydd, gan bo un o'r arferai fy nhad brynu ei *Rum* am flwyddoedd. Wedi iddo fy adnabod, ymddygai yn dra sarug tuag ataf. Dywedodd fod fy nheulu oll yn fyw; ac ychwanegodd, ddarford i fy nhad roi i fynu gyda phobl y dwfr oer; ond nid mor hawdd, medd eise, mewn gwawd, i'r rhai a fu yn gwneud arferiad am *Rum*, ei gyfnewid am ddwfr oer. Deallais belyd mai oblegid ei nacau o drwydded i werthu diod feddwl yn y lle yr oedd, y gorfu arno fudo i'r lle presennol.

Wedi troi i'm ffordd, myfyrwn a oedd bosibl fod fy nhad wedi dyfod i yfed dwfr yn lle *Rum*, ac yntau wedi bod yn feddwyn am ddeuddeg mlynedd. Tua hanner awr wedi 9 o'r gloch y nos, daethum i olwg fy hen drigfa hofi. Yr oedd goleuni yn tywynu

trwy y ffenestr. Cerddais yn ddystaw at y drws. Tybiais glywed llais. Wedi clustio, deallais mai llais fy nhad oedd. Nid oeddwn yn clywed fy mam yn ateb; felly y byddai yn arferol, pan fyddai fy nhad yn rhoi y ffirwyn i'w dafod dan ddylanwad tymherau drwg.

Aethum yn ddystaw trwy y drws i'r fynedfa (*entry*), a gwardewais yn ddyfal wrth y drws nesaf i mewn. A yw bossibl, ebe fi, mai gweddio y mae efe? Gweddio yn daor yr oedd efe! Yn mysg pethau creill, sylwais ei fod ef yn gofyn, gyda llais cryn-edig, am ddychweliad mab absennol. Wedi i'r addoliad fyned drosodd, agorais y drws yn araf, ac aethum i mewn. Erbyn hyn, welo fy nhad, a mam, a'm chwaer, a minnau yn ymgloi yn mreichiâu ein gilydd! Cyn i neb ddywedyd gair, syrthiodd fy nhad awyl ar ei liniau cilwaith, a minnau oll a'i canlynasom; ac ar hyn, dyna efe yn tywallt y fath ddiolchgarwch difrifol i Roddwr pob daioni am fy nychweliad diogel, ag oedd yn abl toddi calon y mwyafrangwyddedig: oblogid yr oedd yn dyfod o galon edifeiriol, ac yn cryhaedd at Dduw pob gras. Wedi codi o honorn, cressais ar fy hen dad parchus; yr oedd yn fy ngolwg fel ddyn wedi adgyfodi o farw i fyw. Yr oedd y tŷ oll mewn heddwrch a threfn, yn lle terfysg ac annhrefn. Ar y bwrdd, yn lle llestraid o *Rum*, yr oedd gwerthfawr eiriau y bywyd tragwyddol.

Mae yn awr saith mlynedd er pan fedd-alhaodd Dwyfol drugered galon fy nhad. Nid ar greigle yn hollol y syrthiodd yr had, ond dygodd ffirwyth beth o hono ar ei gansed. Diolch i Dduw am ei fendith. Daeth heddwrch unwaith etto i'n teulu. Mae y weddw yn mwynhau ei gŵr, &c am ddisaid befyd wedi cael eu tad.—A dalfyrwyd o'r *London Temperance Intelligencer*, gan

DL. EVANS, Llanbedr.

COPIAINT.

ELLEANOR WILLIAMS, yr hon ydoedd aelod o Gymdeithas Neillduol y Trefnyddion Calfiniaidd yn y Gatchouse, Sir Gaeryn-arfon.

ELLEANOR WILLIAMS ydoedd ferch i John ac Elizabeth Pierce, o'r Cae mawr, yn mhlywyf Llanllechyd, yn Sir Gaeryn-arfon. Hi a anwyd yn Ebrill, 1817. Ei rhieni ydynt yn aelodau o Eglwys Dduw era llawer o fynyddau, ac arwyddion amwg o ddau. Ioldeb ynddynt fel teulu oll. Cafodd Eleanor y fraint o'i dwyn i fynu yn grefyddol o'i mebyd gan ei rhieni; a gwelodd yr annhraethol werth o hyn, dan ddiolch llawer i Dduw am y fath fraint. Fe'i ganwyd yn Eglwys Dduw, bu fyw yno, nid yn unig yn ddiachos cabledd a gwaradwydd, ond i raddau yn ogoniant i Dduw, ac yno y bu farw befyd, Clywais hi yn dywedyd

wrthf amryw droiau, na bu un demtaw yn ymosod amni erioed i adael tŷ Ddau. Cafwyd amlygiadau ynddi pan yn ieueng iawn, fod Duw wedi bendithio ei iachawd-wriaeth i'w henaid, gyngorion, rhybuddion, addysgiadau, ac estiamplau ei rhieni iddi, yn ughyda'r lleill o'r plant; yn yr hyn bethau y mae ei rhieni yn ganmoladwy. Dangosodd barch i'r efengyl a'i hordindadau tra bu hi byw; i.e. pethau yr efengyl oedd ei hyfrydwch mwyafr hi.

Yr oedd yn flyddlawn a diwyd iawn bob amser gyda'r Ysgol Sabbathol, ac yn estiampl i lawer mewn diwydrwydd gyda phob moddion o ras. Yr oedd yn meddu ar gynneddfau a galluodd naturiol yn eheleath iawn: dysgai ranau o'r Bibl gyda chydym-dra mawr pan yn ieueng iawn, a dysgodd i'w chof ranau helaeth o lyfrau buddiol ereill. Yr oedd yn meddu ar ddawn cerddoriaeth i raddau eheleath befyd, yr hwn sydd yn ddawn yn ei theulu yn gyffredinol. Pan oedd yn agos i ugain mlwydd oed, ymunodd mewn sefyllfa briodol â John Williams, o Dalybont, (yn awr yn Lle'rpwll).

Fel gwraig bu yn glodwiw, ac yn goron i'w gwr. Canlyned ereill ei hesiampl yn hyn. Ei gofid parhaus ar hyd ei hoed, oedd llygredigaeth ei natur, gwrthgildadau ei meddwl oddiwrth Dduw, oerder ei chariad at Iesu Grist, a methu a byw fel y dymunai i ogoneddu Duw. Ofnai lawer am ei chrefydd; etto, byddai yn ceisio cloddio am y graig. Ofnai nad oedd greithrediadu sancteiddiol a chadwedigol yr Yspryd Glân ddim ar ei henaid, o herwydd grym ei llygredigaeth; etto, gweddini lawer am i Ddau 'greu calon lân ynddi, ac adnewyddu yspryd uniawn o'i mewn.' Cafodd amryw droiau ymweliadau neillduol oddiwrth Dduw, nes y byddai ei henaid yn angborth holl bethau gwag y llawr, ac â llef gorfolodd, yn bendithio Duw, ac yn canmol ei gariad at wrthddrychau annheilwng. Dechreuodd ei hafsechyd gryn amser cyn iddi huno, yr hwn a achlysurwyd trwy iddi gael ei gwlychu, ac felly troes yn cerfel angenol iddi.

Yn oi hir gystudd, bu yn amyneddgar iawn, ni roddodd gymaint ag un gair 'yn ynyd yn erbyn Duw,' ond bod amser yn dywedyd, mai felly yr oedd yr Arglwydd yn dewis gwneyd â hi, mai ei lle hi oedd ym-ostwng. Cafwyd yn holl amser ei chystudd ryw orwyddion amwg o ddilogelwch ei chydwr. Yr hyn a gynallodd ei meddwl yn ei holl gystudd oedd yr adnoda hyn yn neillduol, 'A gwardigion yr Arglwydd a ddychwelant, ac a ddennant i Sion â chaniadau, ac â llawenrdd tragwyddol ar eu pen: goddiweddant lawenydd a hyfrydwch, a chystudd n galar a fdy ymaith. Canys etn byr, ysagafn, gystudd ni, sydd yn oddiog ragorol; ac yn gweithreda tragwyddol bwys gogoniaet i ni.' *Dweda, sal*

oedd ei dyoddefiadau hi yn ddim wrth ddy-
oddefiadau Iesu Grist dros bechadur fel hi,
a haeddodd ddyoddef byth. Northwyd hi i
ddal yn ei chystudd, trwy weithredu ffydd
ar yr hyn oedd yn ei haros, sef, gorphwys-
dra ar ol hyn. Dywedodd, mae aml weith-
iau y teimlodd ei hunan yn rhoi ei hun i
Iesu Grist, ac yn ymorphwys arno trwy
ffydd am iachawdwriaeth ei henaid a'i
chorph; ac yn credu y derbynai yntau ei
henaid i'w dragywyddol deyrnas, pan y
byddai hi yn ymadael â'r byd hwn. Ychyd-
ig ddyddiau cyn ei marwolaeth, clywais hi
yn canu y pennill yma gyda llawenydd yn
ei henaid, .

'Mi gysgaf hun yn dawel,
Dros enyd yn y grafel,
Nes dettry trefn y rhod, &c.

Ar y 23ain o Fawrth, 1837, oddeutu un-
ardeg o'r gloch yn y boreu, dangosodd
angu ei fod gerllaw, ond ni chymmerodd
hi gyffro, a dywedodd yn wân, 'Ni frysia
yr hwn a gredo.' Am hanner awr wedi
wyth o'r gloch yn yr hwyr, hunodd, a'i hen-
aid a esgynodd i drigfanau gwynfyd tu
draw i'r llen. Y nos cyn ei chladdedig-
aeth, pregethodd Mr. Griffith Jones, Tre y
garth, oddiwrth Esa. 52. 2. Dranoeth,
hebr yngwyd ei rhan farwol i'r gladdfa gan
dorff luosog, i aros boreu caniad yr udgyrn
diweddar, pan y caiff hi godi ar ddysglaer
wedd ei phriod.

Ll-n.-ll.-d.

I. OWENS.

Hynawd, ai wedi huno?—mae Elen

Fwyn olen oedd effro!
Aelod lws o'r Eglwys, O!
Och! afar yw ei chofio.

Ehedodd i'r byd ysprydawl,—r enaid,
Er uno'r cor nefawl;
At Iesu mwyngu i'r mawl,—hyfrydaidd
Yw, a dofaidd ei hemyn dwyfawl.

Angau o'i blodau, â'i bladur,—dorodd
Wraig dirion yn brysyr;
Artaith fu dwyn y durtur
Moesawg ben, miwsig bur.

Trimis y bu hi'n tramwy—yn siriol,
Mal seren glodadwy—
Yn eiddo gwr; mwynwr mwy,
O! nodau alaethadwy.

Ugain oed y rhod hi'n rhych—y ddaear,
I ddau heb lewyh;
Wylwn dro, wele'n drych,
Adre', doed pawb i edrych.

Ei bedd-gerf.

Uwch fy medd, na ryfeddwch,—rai cu-
Er cyfoeth a thogwch; [fwyn
Rai fflangc, O! arafwch,
Mae eich rhan yn llan y llwch.

Tan ddoran ten ddaearen,—wyf yma,
Mewn aminod â'm perchen;
Ion a arch i'm tywarchen,
Ado'i phwys, a chodi' phen.

Ller'pwll.

RD. JONES.

OWEN JONES, Ysgubor wen, yn mhlwys Llan-
iestyn, Mon.

OWEN JONES ydoedd fab i Robert a
Margaret Jones, o'r Ysgubor wen, yn
mhlwys Llaniestyn, Swydd Fon. Dygwyd
ef i fynu yn grefyddol o'i febyd, magwyd
ef yn Eglwys Dduw, ac ni chafwyd dim
gofid oddiwrtho yn ystod ei holl oes. Dyna
faint, pwy all ei phrisio?

Yr oedd yn hynod o ran mwynceidd-dra
ei dymmer, a thrwy hyny ennillai serch
pawb ar ei hadwaenai. Yr oedd yn nod-
edig hefyd mewn uffudd-dod i'w rieni, ni
fynai wneyd dim yn groes i'w meddyliau,
er ei fod wedi tyfu i fynu, ac mewn oedran.
Cydnabyddai ei rieni yn deiliwng o'r fath
barch. Yr oedd yn dra pharchus o bob
sefydliad daionus, megis yr Ysgol Sab-
bathol, y Gymdeithas Ddirwestol, y Gym-
deithas Gerddorol, &c. pleidiai y cwbl
gyda'r parodrwydd mwyaf dioedi a chal-
ouog.

Yr oedd ei ddiwydrwydd gyda moddion
gras yn fawr, ymdrechai am gyraedd pob
Cyfarfod, a gwelai bob Cyfarfod yn rhy fŷr:
gofid mawr iddo fyddai gweled neb o'r teulu
yn esgeuluso un Cyfarfod crefyddol, cwynai
yn fawr o herwydd bod ei frodyr heb y
faint o fod yn nhŷ Dduw, er cael eu magu
yndo. Dywedai fod crefydd yn fwy o
werth na'r byd yn ei olwg, hyd yn nod yn
yr amser mwyaf diafael a fu arno gyda
chrefydd, sef, pan oedd oddeutu ugain oed.
Ni chymmeraswn y byd, medd efe, am ei
rhoi i fynu y pryd hyny. Boddlonai yn
dawel i drefu Rhagluniaeth tuag ato yn ei
holl gystudd. Cafodd gyssur mawr o'r
bregeth olaf a wrandawodd, oddiwrth Phil.
4. 11. Bu hono yn foddion i gynnal ei ys-
pryd gwan yn ngrym yr holl ddonau a aeth-
ant drosto: Wedi hir nychdod, a deufis o
orwedd dan y darsfodedigaeth, hunodd yn
dawel Mai 12fed, ar foreu Sabbath, yn 23
oed.

Hebryngwyd ei gorph gan luaws mawr
o'i gyfeillion i synwnt Llaniestyn, tua
millur o ffordd, dan ganu o hyd at y bedd;
yna gadawsom ei ran farwol yn y llawr i
gysgu yn y llwch nes ei ddeffroi gan yr Ar-
glwydd gyda bloedd a llef yr Archangel ac
udgorn Duw. Yna egr y ddor briddlyd,
a chaiff yntau roddi naid o'r llwch i'r
trigfanau draw tu hwnt i'r haul a'r ser, ac
'ni bydd nos yno.'

Doed ieuengetyd i ganlyn yr Oen yma,
fel y caiffont fod gydag ef yno. Lle Owen
sydd lawer gwell nag y bu yn Nghapel y
Drindod yn Beaumaris erioed.—Cyfaill o
Beaumaris.

ATEBION.

CYFIEITHIAD O'R EMYNAU SEISNIG.

Yn Rhif. Gorph. tu dal. 214.

GWEDDI.

MAE rhwystrau fyrrd o fewn i fa's
Byth ar ein ffordd at orsedd gras;
Ond pwy adnabu werth y lle,
Na chais yn fynych borth y ne'.

Attaliad Gweddi bair lesgau,
Ond Gweddi loywa'r arfau'n glau;
Ein fydd a'n cariad, hi fywha,
Hi dyn o'r nef bob doniau da.

Hi ymlid fwrdd y cwmwl prudd,
Dring Ysgol Jacob gynt drwy fydd;
A llwfrhau mae'r gelyn cas,
Os gwel y gwan wrth orsedd gras.

Pan godai Moses mwyn ei law,
Fe ffoai Amalec mewn braw;
Ond pan ddiffigiai, yn y fan
Y gelyn saeddai'i frodyr gwan.

Na chwyner, diffyg dawn ac iaith,
Wrth gysfarch dyn, ceir geiriau'n fraeth;
Ac iddo rhoddir hanes rhydd
O'r helynt, ac o'r blinder fydd.

Yr anadi roir fel hyn i ma's,
Pe'r hanner ai yn waedd am ras,
Hyn fyddai'r gan, heb gwynus gri,
'Clywch saint a wnaeth Duw ior i mi.'

Cuerfyrddin.

D. C.

Yn Rhif. Aust, tu dal. 245.

AR RYMYNIAD EIN HARGLWYDD WETH GOL-
OFN FARMOR I'W FFLANGELLU YN LLYS
BARN PILAT.

Mat. xxvii. 26.

Marmor—y golofn oer bu wrtho 'nglyn;
Marmor—y gwyr fu'n dwyn ei einioes gun!
A mwy na marmor eedd Mab Duw ei hun.

Y cyntaf o graig natur gloddiwyd ma's;
Y nesa' ro'wd i'r un trwy uffernol gas;
A Chraig yr Oesoedd ddaliwyd trwy ei ras.

Pe dygai fydd yr olwg hon o'm blaen;
A lleu loes natur wiriai'r 'sgrifen lân
Os bawn heb wyllo, rhaid 'mod innau'n
faen.

Wyled fy nghalon heilltion ddagrau'n llyn,
Fod fy holl ofid mewn dwys dristwch myn,
Y meddwl marmor, a'r fron oeraidd hyn.

Y golofn faen meddalach oedd o'r bron
Na'r graig o'm mewn a ddaliai'r archoll
hon,

A rwygai'i galon ef a ddrylliai'i fron.

O tyr'd myfyrdod, ac i'm golwg i,
Porteia gofid ddwys fy Mhrynwr cu,
A frydied marmor, todded creigdyd by.

Caf felly sefyll gyda'r hwn a gaed
Fel craig, gan wrthwynebu hyd at waed,
Yn dyst o'i bwrcas, a fy Nuw o'm plaid.

Arfoger ni a'i feddwl aiddgar, mwyn,
Er teimlo'n ddwys ddioddefwyr b'om i
ddwyn

Llid uffern, a lleu 'wyllys Ne'n ddigwyn.

O tyred di fy Rheol a fy nawdd

Tra'n fyw; yn anghau par i'm gwrd y
hawdd,

Fy olaf ymdrech, a'm gwynfydawl drawdd.

Cyf. IOAN MYRDDIN.

*Ateb i Ofyniad R. B. yn Rhif. 106, tu dal.
276. yn mherthynas i athrawiaeth y Drin-
dod.*

Y Gofyniad yw, A oedd yr Iuddewon yn
credu athrawiaeth y Drindod dan yr Hen
Oruchwyliaeth? Os oeddynt, pa sail o'r
Hen Testament sydd genym i gredu hyn?

Ateb. Nid oedd yr Iuddewon yn gy-
ffredinol ddim yn credu y fath beth. Yn
nyddiau cnawdoliaeth Crist, nid oedd yr
Iuddewon yn credu y byddai y Messiah,
pan ddeuai i'r byd, yn Dduw. Ac i'r dy-
ben o ddirmygu athrawiaeth y Cristion-
ogion, hwy wadant ddwyfoldeb Person y
Messiah hyd y dydd hwn. Ond yr oedd
yr Iuddewon credinol yn dirnad, i ryw
raddau, yn ddiau, fod ychwaneg o Ber-
sonau yn y Duwdod nag un, ac yr oedd
rhai o honynt yn gallu canfod fod y Dat-
guddiad a wnaeth Duw o hono ei hun ar
rai amserau, yn profi mai tri oedd nifer y
personau hyny, a chyn belled ag yr cedd-
ynt yn gallu dirnad fod hyny wedi ei ddat-
guddio, diau fod y credlinwyr yn credu yr
athrawiaeth hono. Ond yr oedd yr ath-
rawiaeth hon, yn gystal ag amryw o bynge-
ian ereill o'r athrawiaeth iachus yn hynod
o aneglur dan yr hen oruchwyliaeth, mewn
cydmariaeth i'r hyn a ddatguddiwyd i ni
dan y Testament Newydd.

Ond yn awr, mi a geisaf godi profon
o'r Hen Testament, fod athrawiaeth y
Drindod i'w chanfod yno.

1. Yr enw cyntaf ar Greadwr pob
peth yn y Bibl, yw Duw, yn yr iaith
wreiddiol, ELOHIM, yn y rhif luosog, o'r
enw cadarn unigol ELOAH. 'Yn y de-
chreuad y creodd ELOHIM y nefoedd a'r
ddae'r.' Gen. 1. 1. Ac er fod yr enw cad-
arn ELOHIM yn y rhif luosog, yn ar-
wyddo y Personau Dwyfol, y mae y prif-
air *creodd*, yn y rhif unigol, ac nid yn y
rhif luosog *creasant*, i arwyddocau nad
yw y Tri Pherson ond un Duw. Dyna
athrawiaeth y Drindod.

Yn mhellach, dywedir, pan oedd Duw
yn myned i greu dyn, 'Duw hefyd a ddy-
wedodd, gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth
ein llun ein hunain.' Gen. 1. 26. 'Daw
a ddywedodd, gwnawn ddyn,' &c. Ua
Duw yn dywedyd, 'gwnawn.' Peth yw,

ond datguddiad fod y Duw a ddywedodd felly, yn cynnwys ynddo ei hun fwy nag un Person : fel hyn;—Duw, yn Dad, Mab, ac Yspryd Glân, a ddywedodd 'Gwnawn ddyd.' 'Ar ein delw ni, wrth ein llun ein hunain.' Nid ar fy nelw i, ac wrth fy llun fy hunan; nac ar ein delwan ni, ac wrth ein lluniau ein hunain; ond 'ar ein delw ni,' (y Tri Pherson,) ac wrth ein llun ein hunain.' Canys un llun ac un ddelfyddid i'r Tri Pherson bendigedig. Diau fod yma ddatguddiad o luosogrwydd o bersonau yn yr un hanfod Dwyfol.

3. Etto, wedi pechu o ddyd, a thros-eddu o hono yn erbyn ei Greawdwr, fe ddywedir, mewn gwawdiaith sanctaidd, addas i Dduw, 'Hefyd yr Arglwydd Dduw a ddywedodd, wele y dyn sydd megis un o honom ni, i wybod da a drwg.' Yr Ar-Dduw, *ЖЕНОФАН ЕЛОИМ*, a ddywedodd, 'Y dyn sydd megis un o honom ni,' megis un o'r Personau dwyfol. Dyma luosogrwydd o bersonau yn yr un Arglwydd Dduw.

4. Yn Llyfr y Pregethwr, dywed Solomon, 'Cofia yn awr dy Greawdwr, (yn yr iaith wreiddiol, dy Greawdwr,) yn nyddiau dy ieuengetyd.' Preg. 12. 1. Diau, mai nid rhyw gangymmeriad o eiddo Solomon oedd dod i gair Creawdwr, yn y rhif luosog, canys, 'Chwiliodd y Pregethwr am eiriau cymmeradwy, a'r hyn oedd ysgrifenedig oedd union, sef geiriau gwirionedd.' Preg. 12. 10. Gan hyny, mi benderfynaf fod y gair 'Cofia dy Greawdwr,' yn cyfeirio at greadigaeth dyn, yn Gen. 1. 27. 'Gwnawu ddyu.' Dyma gyfeiriad etto at luosogrwydd o Bersonau yn yr Hanfod Dwyfol. Mae yn debygol mai fel hyn y bu yn ngwaith mawr y greadigaeth. Y Tad yn llefaru, drwy y Mab, a'r Yspryd Glân yn gweithredu y peth. 'Ac Yspryd Duw yn ymaysmud ar wyneb y dyfroedd.' Gen. 1. 2. Felly yn gyffelyb yn nghreadigaeth dyn, 'Yspryd Duw a'm gwnaeth i, ac anadl yr Hollalluog a'm bywiocaodd i.' Job 33. 4. Yn y golygiad yma y dywedodd un o'r hen ddifinyddion am yr Yspryd Glân, mai 'Efe yw perffeithydd gweithredoedd y Drindod.'

Ac i brofi mai tri o Bersonau, ac nid llai na mwy, sydd yn y Duwdd sanctaidd, a bod hyny wedi ei ddatguddio yn yr Hen Destament, ni a nodwn allan o lawer, yr Ysgrhythrau canlynol:—

1. 'Yspryd yr Arglwydd Dduw sydd arnaf.' Esa. 61. 1. a 11. 2. I brofi fod y Mesiaiah yn Dduw, gwel yr Ysgrhythrau y mae yr Apostol yn eu codi o'r Hen Destament yn Heb. 1. Ac yna gwelwn yn yr adnod uchod, 'Yr Arglwydd Dduw' yw y Tad; 'Yspryd yr Arglwydd Dduw,' yw yr Yspryd Glân; a'r hwn y mae yr Yspryd arno yw y Mab : dyma Drindod.

2. 'Er tragwydddeldob ymneiniwyd,' Diar. 8. 23. Rhaid cael tri mewn enein-

iad; sef, un yn eneinio, un arall yn cael ei eneinio; a'r llall yr enaint. Y Tad yn eneinio y Mab a'r Yspryd Glân; a hyny 'er tragwydddeldob.' Dyma Drindod o Bersonau yn y Duwdd mawr yn ymgyf-ammodi mewn perthynas i iachawdriaeth dyn, 'cyn bod y dddear.'

3. 'Dywedodd yr Arglwydd wrth fy Arglwydd, eistodd ar fy neheulaw,' &c. Hysbysodd Crist fod Dafydd yn dywedyd y geiriau hyn yn yr Yspryd. Felly, Dyma, y Tad yn dywedyd wrth y Mab fel Cyf-ryngwr, 'Eistodd ar fy neheulaw,' &c. A'r geiriau yn cael eu hadrodd gan Dafydd yn yr Yspryd Glân. Dyma athrawiaeth y Drindod.

4. Gwelodd Esalah yr Arglwydd yn eistodd ar orseddfa a uchel dyrchafedig.—A'r Seraphiaid yn llefain y naill wrth y llall, gan ddywedyd, 'Sanct, Sanct, Sanct, yw Arglwydd y lluoedd, yr holl dddear sydd lawn o'i ogoniant ef.' Dyma un Arglwydd y lluoedd yn dri Sanct; sef, Sanctaidd Dad, Sanctaidd Fab, a Sanctaidd Yspryd Glân; Tri Pherson yn un Duw. Dyma etto athrawiaeth y Drindod dan yr hen Oruchwyliaeth. CYHOEDDWA.

GWEDDILLION YR HENAFIAID.

BARCHEDIG SYR.—Pan feddylwyf am Weinidigion Duw, pa rai a fuont fel ud-gym yn cyhoeddi Jubili i bechaduriaid caethion, nes y byddai eu cadwynau yn chwllfriw, hiraethus yw cofio fod eu cyrph yn huno yn dawel yn y dystaw fedd, a'u heneidiau yn sylldremio gyda hyfryd-wch ar ryfeddodau Gwynfa. Gyda galar wrth weled cyn lleied o gofnodau o'u mel-ys-ber eiriau, yr anfonais i chwyr ychydig ranau canlynol o bregethau, yn nghyda thestynau y rhai diweddaraf o honynt yn Harlech; ac os tybiwch y gwasanesthant i gadw coffadwriaeth am y dewrwyth wron-iaid, gellwch ddysgwyl rhagor oddiwrth yr eiddoch, **ADGOFIEDYDD.**

Rhanau o Bregeth a draddodwyd gan Mr. D. Cadwalader, Bala, Mehefin 29, 1830.

PSALM 37. 37. 'Ystyr y perffiaith, ac edrych ar yr uniawn; canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnefedd.'

Sylw 1. Am anystyriaeth. 2. Am y pethau sydd i'w hystyried; sef, ystyried y Gair, ystyried ein ffyrdd, ystyried ein hamser, ystyried ein hunain, ystyried ein gilydd, ystyried Crist, 'ystyr y perffiaith.' 3. Y fath un yw y perffiaith. 4. Am y tangnefedd sydd iddo.

Y Parch. Richard Jones, Wern, Gorphenaf 11, 1830.

CANIAD SALOMON 4. 12. 'Gardd gauedig yw fy chwaer, a'm dyweddi,' &c.

Y mae gardd yn lle wedi ei neillduo; felly y mae yr Eglwys wedi ei neillduo o'r

byd, er hyny yn y byd, ac nid y byd ydyw chwaith. Y mae bod yn ddiifwrth yn yr ardd, yn waeth na bod yn ddiifwrth yn un man. Y mae pethau ysprydol yn guddiedig i bawb, ond i'r rhai sydd yn eu profi.

Gan yr un gwr, Aust 22, 1830.

HERREIAID 13. 12, 13. 'O herwydd pahan Iesu hefyd, fel y sancteiddiaid y bobl trwy ei waed ei hun, a ddyoddefodd y tu allan i'r porth, Am hyny awn ato ef o'r tu allan i'r gwersyll, gan ddwyn ei waradwydd ef.'

Sylw 1. Am yr aberthau a'r seremonïau, fel yr oeddynt yn gysgodau o Grist. 2. Eu bod wedi eu cyflawni yn Nghrist. 3. Ein dyledswydd yw myned ato ef o'r tu allan i'r gwersyll, gan ddwyn ei waradwydd ef.

Gan yr un gwr, Rhagfyr 12, 1890.

PSALM 130. 4. 'Ond y mae gyda thi faddennaut, fel y'th ofner.'

Sylw 1. Am sawr ddedwyddwch y bobl sydd yn gwybod am faddennaut. 2. Lle y mae maddenaut y mae edifeirwch; ac y mae mewn gwir edifeirwch gasâu pechod, a'i gyfaddef, a'i adael, yn nghyda hunanfficiiddiad, a charu Duw, ei ofni, a'i addoli, a charu ei orchymynion.

Y Parch: William Jones, Dolyfonddu, Rhagfyr 24, 1830.

HAGGAI 2. 7. 'Ysgydwaif hefyd yr holl genedloedd, a dymuniant yr holl genedloedd a ddaw; &c.'

Yr oedd golwg ryfedd ar y bobl wrth adeiladu yr ail deml, rhai yn galarn, a'r lleill yn llawenhau. Wrth ddyfodiad dymuniant yr holl genedloedd, y meddylir, dyfodiad Crist yn y cnawd. Y mae gwir ddyfodiad Crist yn brawf amlwg o wir dduwioldeb: sef, ei ddyfodiad yn 1. Yn gryf. 2. Yn barhaus. 3. Yn gwbl; sef yn Frenin, yn Brophwyd, ac yn Offeiriad. Ymarferwn a moddion gras, gan geisio Duw ynddynt; oblegid, y mae bod Duw yn yr Eglwys, yn fwy o werth na doniau helaeth, ac na lle cyfeus i addoli, nag unrhyw fraint na chyfieustra arall.

CHWEDL AM ALEXANDER FAWR.

DYWEDIR i ryw ddyn fyned unwaith at Alexander Fawr i ddeisyf swm o arian ganddo i brynu merch iddo yn rhydd. Gorchymynodd y brenin iddo fyned i'r Trysor, a gofyn am y swm a fynai. Efe a aeth, ac a archodd gael swm mawr iawn. Synai y Trysorwr ar hyn, ac a ddywedai nas gallai efe roddi y fath swm mawr a hyny heb orchymyn pendant oddiwrth y brenin; ac yna efe a aeth at y brenin, ac a hyabysai iddo gais y dyn, ac a ddywedodd ei fod ef yn barnu y gwnai hanner y swm hyny yr hyn a geisai y dyn. 'Na, na,'

ebe Alexander, 'gadewch iddo gael y cwbl. Yr wyf fi yn hoffi y dyn, y mae efe yn gwneuthur anrhydedd â mi; mae yn ymddwyn ataf fel brenin, ac yn profi hefyd, trwy yr hyn y mae yn ei ofyn, ei fod yn credu fy mod yn gyfoethog ac yn haelionus.' 'Fel y dyn hwn ynte,' meddai Mr. Newton, 'bydded i ninnau nesbau at orseddfainge gras, a chyfiwyno ein deisyfodiad yno yn y cyfryw fodd fel y dangoswn yn eglur fod genym olygiadau uchel a mawreddus am gyfoeth a haelioni ein Brenin a'n Duw.'

Y BRENIN AGRIPPA.

PAN oedd Agrippa yn isel ei amgylchiadau, cyhuddwyd ef unwaith ei fod wedi llefaru yr erbyn yr ymerawdwr Tiberius, yr hwn a'i condemniodd ef i gael ei osod mewn cadwynau wrth borth y palas. Yr oedd yr hin yn frwd iawn, ac Agrippa yn sychedig dros ben. Pan welodd efe Thaumastus, gwas Caligula, yn myned heibio â gystenaid o ddwfr ganddo, efe a alwodd arno, ac a archodd iddo roi ychydig iddo i'w yfed. Rhoea y gwas yr ysten iddo yn y fan, ac wedi i Agrippa ddisychedu ei hunan, efe a ddywedodd, 'Bydded sier i ti, Thaumastus, os deuaif byth o'r caethiwed hyn, mi a dalaf i ti yn hardd am y diferyn dwfr hwn.' Bu farw Tiberius cyn pen hir iawn, a'i ddilynodd Caligula, nid yn unig a roddes Agrippa yn rhydd ond a'i dyrchafodd ef yn frenin ar Judea. Wedi cael ei anrhydeddu fel hyn, nid anghofiodd Agrippa y dwfr a gafodd yn ei gaethiwed, ond efe a anfonodd am Thaumastus, ac a'i gwnaeth yn llywodraethwr ar ei holl dyf.

SYR THOMAS MOORE.

PAN oedd Syr Thomas Moore yn Arglwydd Gangellydd y deyrnas hon, daeth cynyn gweddud dlawd ger ei fron, ei bod yn cael ei dirwasgu dan orthwrwm gan ryw foneddig o urddas a theitl goruchel. Wedi edrych i mewn i'r achos, efe a orchymynodd iddo roddi yr eiddo yn ei ol, a thalu yr holl gostau hefyd. 'Yr wyf yn gob-eithio ynte,' ebe y boneddig, 'y gwna eich arglwyddiaeth ganiatau i mi ddiwrnod hir i dalu y cwbl.' 'Wel, mi a ganiataf hyny i chiwi,' ebe ei arglwyddiaeth, 'dydd Llun nesaf yw dydd gwyl St. Barnabas, a'r diwrnod hwyaf yn y fywddyn; telwch chwithau y cwbl i'r weddw yn ddiaddaf, ag onid mi a'ch traddodaf chiwi i garchar y Fleet.

EPAMINONDAS.

PAN oedd Epaminondas wedi canill tair buddugoliaeth ar y Lacedemonians, yr hyn a roddodd iddo o hyfrydwch iddo fod ei dad yn fyddu yn hynghau y newydd. Mor hardd yn mawr yw anwydebb at rieni.—
Triben.

HANESIAETH CENHADOL.

MOR Y DE.

WRTH ddechreu yr hanes hwn, dilys genym nad anghydweddol ág archwaeth ein darllenwyr fydd i ni ddechreu yn Ynysoedd Môr y De—yr Ynysoedd sydd bellach yn hysbys iawn i'n cydwladyr trwy y mynych grybwyllad a wneir ac a wnaed o hanes gweithrediadau y Cenhadon yuddynt. Bellach ni a ddechreuwn yn Eimeo.

Eimeo, neu fel y gelwir hi gan y brodorion, Moorea, sydd ddeuddeng milltir i'r gorllewin, o Tahiti, ac yn 25ain o amgylchedd; ac o herwydd ei mynyddoedd toreithiog, a'r golygfeydd heirddwych, y mae yn mhell o flaen yr un o'r Ynysoedd Cymdeithasgar. Mae cylch o'r cwrel* (coral) fel modrwy o amgylch yr ynys, mewn rhai manau oddeutu milltir neu ddwy oddiwrth y llaen, a phryd arall yn taraw ar y traeth.

Pan ddychwelodd y Cenhadon a yrwyd o Tahiti yn 1808, i'r Ynysoedd Georgaidd yn 1812, yn Eimeo y dechreuasant ail lafariu, yr hyn a ddilynwyd gan fendith y Goruchaf gymaint fel y dymchwelwyd eilunaddoliaeth, ac y proffeswyd y Ffydd Gristionogol—nid yn unig trwyddi hi, ond hefyd trwy yr Ynysoedd Cymdeithasgar oill yn 1815.

Yn Eimeo hefyd yr anturiwyd gyntaf i edaenu yr efengyl yn Ynysoedd Môr y De trwy offeryniolau yr argraffwasg. Mor foreu a'r flwyddyn 1818, taenwyd rhai miloedd o lyfrau i ddysgu darllen, a llyfrau crefyddol hefyd, yn nghyda thair mil o Efengyl St. Luc yn Tahitiacg. Symudwyd yr argraffwasg wedi hyn i Huahine, y man y mae etto o wasanaeth mawr tuag at hyrwyddo teyrnas y Gwaredwr mawr yn y parth hwn o'r byd.

Ffurfiwyd Eglwys Eimeo yn 1820, ac mewn pum mlynedd o amser cynnyddodd i oddeutu 300 o aelodau; ac y maent o hynny hyd yn awr yn byw mewn heddwch a thangnefedd canmoladwy.

Yn morau y Genhadaeth, sefydlwyd Cangen o'r Gymdeithas Genhadol yn Eimeo, o'r Ffam Gynt yn Tahiti; a chynullai torf fawr o'r brodorion i'r Cysarfedd Blynnyddol; a chyfranent yn helaeth o bob cynnyrch brodorawl, megis olew y cocoa nut a'r arrow-root i gyllid y Gymdeithas.

Dyoddefodd y Genhadaeth yn Eimeo lawer unwaith oddiwrth ryfel ac anghymmedroldeb; ond trwy fendith ddwyfol ar lufurwaith rhai cyfeillion yn sefydlu Cymdeithasau Diwestol trwy yr Ynysoedd Cyfeillgar yn 1833, mae achos meddwdod wedi ei symud bron i gyd, os nad yn gwbl, allan

o'r fro, a heddwch wedi ei adferu. Yn un o'i lythyrau diweddar, dywed Mr. Simpson fel y caulyn:—“Mae yr yspryd adan-ghymmedroldeb, yr hwn a ddygodd gymaint o anhrefn i'w ganlyn, ac a edwinodd lawer bloddeuyn pryderth, wedi dilanau o'r fro; mae ein hofnau wedi eu chwalu, ac afon lachlawdriaeth yr hon sydd yn llawenhaus dinas Duw, sydd etto yn lledaenu ei ffrydiau iachusol dros hyd a lled y wlad.

HUAHINE.

Marwolaeth Mahine, Penaeth Huahine

—Ar yr 2fed o Chwefror, bu farw y Penaeth hwn er mawr alar i'w ddeiliaid yn gyffredinol. Yr oedd yn agos i 80 mlwydd oed pan y bu farw; ac yr oedd yn ddyn mewn llawn faintiol pan alwodd y Cadben Cook yno yn y flwyddyn 1777. Cafodd ef, a thriarddeg ereill eu bedyddio yn y flwyddyn 1809, a'u derbyn i gymmuddeb Eglwysig yn y mis Mai dilynol. Bu am amryw flynyddau yn Ddiagon yr Eglwys yno, yn yr hon swydd y bu yn effro ac yn ddiwyd iawn, gan ddilyn y Cenhadon o ddy i ddy i wneuthur daioni; a mynych iawn y teithiodd i Ynysoedd ereill, hyd oni osododd benaint derfyn ar ei weithrediadau, ac wedi ei rwymo fel hyn gartref, ymddangosai mai Cymdeithas y Cenhadon i ymddyddan am yr Ysgrythrau oedd yr oill a hoffai ac a ymhytridai ynddo.

Yn ei glefyd olaf, galwai y Cenhadwr gydag ef, wrth ba un y dywedai, ‘Crist yw fy noddfa, a'm gorphwysfa—y mae o'n marwolaeth wedi ei ddwyn ymaith—yr wyf wedi canu yn iach a phobpeth yma—ac yr wyf yn dysgwyl ac yn gweddio ar i Dduw fy nghymmeryd i ato ei hun.’

Fel hyn y bu farw Mahine—mawr fel penaeth cenedlig, a dychryn yr ynysoedd cymmydogaethol—ond mwy fel Cristion, mewn gostyngeddrwydd, mewn flydd, mewn diwydrwydd, mewn ffyddlondeb, ac mewn symlyrwydd, trwy ras Duw hyd ddiwedd ei ddyddiau.

YNWELIAD CENHADOL A CHANOLBARTH, MALAY.

Yn nechrau y flwyddyn ddiweddar aeth y brodyr yn Malacca, Meistriaid Evans a Dyer, yn nighyda'u cynnorthwywyr Chineaidd, ar daith i'r perffedd-dir, i'r dyben o brogetlu yr efengyl, a rhanu darnau o'r Ysgrythrau, a llyfrau crefyddol ereill yn mysg y Chineaidd sydd yn gweithio yn y mwnglodoliau tin, o lythyrau pa rai, y dyfynwn yr hyn a ganlyn:—

‘Mae y mwnglodoliau hyn yn y llywodraeth sydd yn perthyn i frenin Selangore. Ac ar ein mynediad cyntaf yma yr oedd yn ofnol i ni fyned at y brenin, neu y *Rajah*, i hysbysu ein neges, ac i ofyn cenad i fyned trwy ei diriogaeth.

* Y cwrel sydd fath o greigiau celyd a ffurfir gan bysgod bychain yn y mor.

Wedi i ni fyned i'r pentref, amgylchynwyd ni gan dorfeydd lluosog o'r Malayaid, rhai wedi ymarfogi a'u kris a'u gwayffryn, a rhai o honynt heb weled gwyneb dyn gwyn erioed o'r blaen; a hysbysant i ni fod y brenin wedi myned oddi cartref; a phan hysbysasom iddynt fod arnom eisien gweled prif wr y pentref, daeth allan o dŷ yn taraw wrth balas y brenin, ac offeiriad Mahometanaidd i'w ganlyn. Ac wedi eistedd yn nghanol y teulu breninol, y rhai ooddynt oll mewn gwisgoedd melynion, efe a ofynodd a oedd ganddynt ddim llyfrau Malayaid, ac wedi ei ateb yn gadarnhaol, eafynasom iddo Destament Newydd, yr hwn, fel y bu goreu y ffawd, a ddwywedodd ei fod wedi ei weled o'r blaen yn Singapore, a'i fod yn llyfr da, ac oni buasai byny, ni chawsem gystal derbyniad.

Wedi teithio llawer a chyflawni gwrth-ddrych ein cychwyniad, trwy ledasau oddeutu 500 o gyfrolau o'r Ysgrhythrau, a Thraethodau, a phregethu yr efengyl mor aml ag y caffem gyflusdra, ni a droisom tua Malacca, gan waddio yn daer ar i Dduw pob gras fendithio ein llafur i fod o les trugwyddol i floedd lawer, a pheri i'r hyn oll a wnaethom fod yn hael da mewn tir da i gynnyrchu ffurth ar ei ganfed.'

MYSORE, INDIA DDEHEUOL.

Buwyd yn hir yn myfyrio pa ffordd i sefydlu Cenhadaeth yn y lle hwn cyn dechreu ar y gorchwyl, ond y mae yn awr wedi ei ddwyn i berffeithiad trwy offeryniolaeth y Parch. Collin Campbell, yr hwn a fu yn llafurio o'r blaen mewn undeb a'r Gmdeithas yn Bengalore.

Mysore ydoedd un o bfrif gastelli eilun-oddolaeth, a chanddi ddylanwad mawr ar yr holl wlad o amgylch. Mae poblogaeth y fan oddeutu 65,000—14,000 o ba rai sydd yn Frahminiaid, a 12,000 yn Fahometanaid; a'r rhelyw o wahanol opiniynau. Ac yn awr y mae hadau Cristionogaeth wedi cael eu hau yn eu mysg. a phob tebygolrwydd y bydd yno gynhauaf toreithiog i'w gasglu i'r ysguboriau nesol; ac y bydd y dydd yn gwawrio cyn hir y bydd yr un efengyl yn newyddlon da o lawenydd mawr

I Fahmond Delhi ac i Frahmin Mysore.

SEFYDLIAD LONSDALE, BERBICE.

Er cymmaint o brofedigaethau, ac afiechyd a ddygweddodd yn nheulu y Cenhadon yn y parth hwn, am hir amser bellach, y mae genym lawer achos diolch i Dduw am ei fendithion lluosog ar egniadau ein cyfeillion yno.

Mae Negrosid y parthau hyn yn hel-aethion iawn eu cyfraniadau tuag at ddwyn yr achos da hwn yn mlaen; ac yn y Cyffarfod Blynyddol diweddaf, a gynnalwyd yn Lonsdale, Mehefin 11eg, yr oedd swm y casgliad rhwng 60 a 70 o bunnau o'n har-

ian ni. Mae eiddigedd rhyfedd wedi enyn yn eu monweasu tuag at eu brodyr yn Affrica, am iddynt hwythau hefyd gael mwynhau yn gorfoledd yn mhetha mawrion yr efengyl. Mae yn agos i 100 o'n heglwysl a'u haelodau oll yn frodorion o Affrica, ac y mae amryw o'n gwr yr ieu-aingc wedi amlygu eu parodrwydd i fyned i gyhoeddi yr efengyl i'w cydwiadwyr yno, fel y gellir dysgwyl; fod meibion duon Ham yn nesu at ffynon California i gael eu gulch fel yr eira yn Salmon.

CENHADAETH DEHEUBARTH AFFRICA.

Mae Cenhadaeth y parth hwn o'r byd yn myned yn mlaen yn rhagorol, ac y mae yr Ysgolion oll, yn unedig Ysgolion y Babanod (*Infant Schools*) a golwg gysurus iawn arnynt. Arfer Mr. Williams hefyd ddiwydrwydd canmoladwy iawn tuag at ddyysgu i'r brodorion wau a nyddu.

AFON KAT.

Yn yr ymweliad diweddaf a'r Afon Kat cafwyd testynau aml i fod yn ddioleghar iawn i Dduw am ei ofalon tyner, a'r llwyddiant mawr sydd yn dilyn egniadau ei weision yn y parth hwn. Ac y mae oriau diweddaf John Burns, addysgydd brodorawl, yn tystio yn amlwg fod yr had da yn cael dyfnder daer yn nghanlonau anwariaid pellenig y ddacae, y tywyll leodd echrydus hyn sydd yn llawn o drigsenau trawder. Bu y gwr hwn farw, gan sefain fod ei enaid yn mwynhau ei briod Iesu Grist; fo Satan wedi bod yn profi ei ffydd, ond bod yr Arglwydd wedi ei gynnal, ac na bu yn alluog yn y radd leiaf i siglo ei ymddiried yn yr Arglwydd Iesu Grist. A chladdwyd ef yn barchusawl gan dorf o'r Caffariaid a'r Macomoriaid: a gadawodd weddw, a thri o blant amddifaid i alaru ar ei ol.

O. Y.—Ar ddydd Mercher (Meh. 26.) ordeiniwyd Mr. George Drummond yn Kilmarnoch, i gyflawni waith y Wetnidogaeth Genhadol, ac yn niwedd y Cyffarfod anrhegwyd ef a llawer o lyfrau da gan ei gyfeillion a'i ewyllysawyr da fel arwydd o'u cariad a'u parch ato.

Da genym allu ychwanegu fod y Parch-edigion Pratt a Howe a'u gwragedd, Mrs. Pitman, a Mr. John Barff, y rhai a ymadawsant a'r wlad hon wedi cyrhaedd yn ddiogel i Sydney, yn Nheudir Cymru Newydd mewn llawn swynhad o iechyd a phob cysuron.

Mae amryw Genhadon wedi cychwyn i'r India Ddeheuol, lle y sefydlir hwynt yn eu gwahanol sefydliadau yn y maes eang hwnw.

Ar ddydd Mawrth, Medi 17, cyrhaeddodd y Parch. John Smith, yn nghyda Mrs. Smith, a thri o blant, a phlentyn amddifaid y Parch. W. Miller, o Travancore yn ddiogel i Lundain o'r India, yn benaf er mwyn iechyd Mr. Smith.

HYSBYSIADAU CREFYDDOL.

CYFARFOD BLYNYDDOL

*Ysgolion Sabbathol y Trefnyddion Calfin-
aidd yn Stryd Fynwy.*

Parhad o tu dal. 315.

MR. DANIEL JENKINS:—"Camymldwyn tuag at air Duw, a'r perygl o wneyd hyny."

Ymddygiad anharid ac anfoneddigaidd yw cymmeryd geiriau *dyn* yn ysgafu a chellweirus, mwy felly fyddai cymmeryd geiriau *angel*; ond cymmeryd geiriau Duw yn ysgafu sydd ryfgy mawr, ac arwydd tra amlwg o galon galedwch neillduol, o herwydd mae pob dywediant yn derbyn rhan fawr o'i bwysigrwydd oddiwrth urddasolrwydd y llesfarydd o hono. Y mae camymldwyn tuag at air Duw mewn geiriau neu ymddygiad yn droseddidd uniongyrchol o'r trydydd gorchymyn; oblegid mae Duw wedi mawrhau ei air uwchlaw ei enw oll; a'r modd mae rhingom ni a Duw a ddeallir wrth ein hymddygiad tuag at ei air. Dyn, i fedru defnyddio ysgafnder tuag at air Duw, a phwysigrwydd tuag at Dduw, sydd aumhosibl: geiriau gwirionedd a sobrwydd yw geiriau Duw, ac y maent yn galw am y cyfryw ymddygiad ymom ni wrth ymarferyd â hwynt.

Ni roddodd Duw ddim i ddyn i'w ddefnyddio heb fod y dyn trwy hudoliaeth y diafol yn llunio llawer o lwybrau tuag at ei gamddefnyddio; ac er bod y Bibl yn un o'r ddion penaf Duw i ddyonion, camddefnyddir ef yn fawr ganddynt; a diamaheuol fod defnyddio y geiriau hyny ag y mae yr Ysryd Glân wedi rhyngu budd i'w defnyddio tuag at osod allan y pethau a berthyn i'n tragwyddol heddwch ni, at bethau cyffredin mewn llwybr ysgafu, yn bechod dirfawr. Canfyddir yn aml mewn ysgrifeniadau, a chlywir mewn ymddiddanion ddefnyddio geiriau llymion ac argyhoeddiadol at ddryllio y naill y llall, yn cymmeryd cledfryd yr Ysryd i archoli eu gilydd; pan y byddont gan eu cynddeirio grwydd a'u hysbryd cynnenllyd yn methu cael geiriau digon grymus i i effeithio ar deimladau ac ysprydoedd eu gilydd er eu dryllio. Cymmerant eofndra rhyfgyu i gymmeryd gordd y gwirionedd i'r perwyl. Nid yw eu rhyfgy a'u bechod un gradd yn llai na'r eiddo Belsassar yn defnyddio llestri Tegl Dduw yn ei wledd annuwiol. Ond golcfa sŷn yw gweled dynion yn beiddio cymmeryd arfau y Duw goruchaf i'r fath ddybechion. Ymfawryga rhai mewn defnyddio geiriau Duw mewn llwybr cyffredin; mae eu hyspyrdoliaeth gymmair a'u gybyodaeth mor eang yn y gwirionedd, (o leiaf, ewyllysiant i ni gredau hyny) fel nas gwnant ymddyddan ddim braidd, heb goffa rhyw gyfran o hono; os digwydd i ryw beth syrthio, gwnant ddefnyddio geiriau pwysig ein hathrawiaeth am

y tŷ a sylfaenasid ar y tywod, 'Efe a syrthiodd a'i gwmp a fu mawr.'

Nid oes dim yn cymmeryd lle, ac nis ymddyddanant am ddim heb eu bod yn dyfynu rhyw gyfran o'r gwirionedd mewn llwybr ysgafu: defnyddia y meddwon yn y tafarndai eiriau purion y Bibl, fel tannau i'w difyru. Hefyd yr etholiau a wneir gan rai o ryw ranau, ac ymddygeit i raddau yn ddiystrelyd tuag at ranau ereill o hono, fel pe byddent yn aunheilwng o'u sylw a'u hymofyniad. Soniant am destynau Calfinaidd, Arminaidd, Ffwleraidd, &c. ac ant i'w chwilio gan gylmu eu hunain wrth ryw gyfundraeth bleidiol, yr hyn sydd anghydweddol â natur y gwirionedd; oblegid mae yr oll o hono wedi ei lefaru 'trwy yspyrdoliaeth Duw.'

Hefyd, y mae yr agwedd chwerthingar a chellweirus wrth ei ddarllen i'w chondemnio. Y mae Duw yn craffu o'r nef arnom pan yr ydym yn darllen ei air. Gresyn yw yr olwg ar lawer dosparth yn yr Ysgol; gollir meddwl mai *Interlude*, neu *Novel*, flog draethodau i enyn ysgafnder, sydd yn eu dwylaw wrth eu hagwedd hwynt yn darllen. Pe byddai i un o'r paganiaid ddyfod i'r Ysgol, a gweled agwedd gellweirus llawer yn eu dosparthiadau; beth fyddai ei dybiaeth am natur y llyfr sydd yn eu dwylaw, a feddyliai efe mai y Llyfr bwn sydd yn datguddio cyflwr colledig pechadur ydyw? A feddyliai efe mai hwnw yw y Llyfr mae Brydain yn ymdrechau cymaint am i bawb o bobl y byd ei etifeddu? Och! y fath olygfa sŷn yw gweled dynion yn chwarae â'r gloriant y'u pwysir ynddo ddydd y farn; yn ysgafu gyda phethau pwysig, yn cellwair â'r unig reol eu bernir wrthi. Y mae y peryglon sydd yn deilliaw trwy gam ymddyddan tuag at air Duw yn amrywio. Y mae y perygl hyny yn deilliaw trwy y cyfryddull, i Dduw adael llonydd i ni, heb ymryson dim â ni trwy ei air, ac felly i'n calonau trwy hyny fyned fel eiddo y Lefiathan, 'yn galed fel carreg,' yn galed, 'fel darn o'r maen isaf y sellin.' Nid oes ond yr Hollalluog ei hun a wvr pa faint sydd wedi eu rhoddi i fynu ganddo i galon galedwch barnol o herwydd cellwair â'i air.

Eilwaith, y mae y cyfryw ddull yn agoriad pyrrh i gyfeiliornadau dychnryllyd, i fyned yn wrth-fyddwyr ffiadd, i wadu y bod o Dduw, Dwysoldeb yr Ysgrhythrau, &c. Trwy y cyfryw ymarfariadau o'gair yr ydym yn sefyll mewn perygl o'i golli o'n gwlad; ond byddai yn well i ni golli yr haul o'r ffurfafen na cholli y Bibl o'n gwlad. Byddai yr Iuddewon yn cadw Llyfr Caniad Solomon oddiwrth eu plant dan 30 oed, o herwydd y camddefnydd a wnaent o hono. Y mae Eusebius yn nodi am un a gymmerodd ryw gyfran o'r gwirionedd i ymgellwair ag ef, tarawodd Duw ef â gwall-gofrwydd: trwy ymarferyd yn ysgafu â gair Duw yr ydym yn gosod ein hunain yn

agored i farnau tymhorol; ond os diangwn rhag barnau tymhorol yn y byd hwn, y mae pawb ag sydd yn cellwair â datguddiedigaethau y nef, yn agored i'r plâuau byggythiedig yn llyfr Duw. Pan safu Duw i farnu y byd wrth ei air; ai chwerthin fydd yr agwedd arnat y pryd hyn? ai cellwair fydd dy waith? Na, ond canfyddaf yn lle gwen, dy wyneb yn gwrido yn yr olwg arno; a chanfyddaf y cedryn gawri mewn anffyddiaeth yn crynu ger ei fron.

IV. MR. W. WILLIAMS, Talgarth, yr hwn a ddaeth yn ddamweiniol i'r Cyfarfod, a areithiodd yn fuddiol a gwresog ar Fantelsion dysgeidiaeth yr Ysgol Sabbathol i Weinidogaeth y gair.

V. MR. JOHN BOWEN, Pontypool:—Annogaeth i bawb ddyfod i'r Ysgol Sabbathol, a glynu wrthi.

Yn olaf, aeth ein hen frawd crybwylledig at y gwaith a osodwyd iddo, sef, annog a chynghori pawb i llynu yn ddiwyd wrth y gwaith; yntau, yn sylm a serchog a gyfarhodd yr Athrawon yn ddilchgar am ddewis iddo y testyn hwn, am mai ei hoff waith a rhan fawr o'i weinidogaeth ef yw cynghori ei gyd-greaduriaid. Dechreuodd gyda'r Ysgolheigion, gan ddangos mai eu baint fawr hwy yn benaf yw yr Ysgol Sabbathol; a bod y gair Ysop yn wastadol yn gyfeiriad at y peiriant hwn, ar hyd pa un wrth ei ddefnyddio yn ddyfal, mae yr isel yn myned yn uchel; felly, megis o ffon i ffon, o ris i ris, o radd i radd, y mae y ddaear dywyll yn cael ei gadael ar ol, a'r nefoedd oleu yn cael ymgyrchu ati. Ac felly yn yr Ysgol hon, y mae y daith ar i fynu o lythrenau i eiriau, o eiriau i araeth, o araeth i ddeall, a than fendith Duw ar ei air, o ddeall i gredau, ac o gredau i ufuddhau, ac o ufuddhau i fwynhau ac i feddiannu, yn ffr o bechod i ras, ac o ras i ogoniant. Isel iawn y rhaid fod cyflwr dyn heb wybodaeth o'r hyn a ddysg gair Duw iddo wrth ei ddarllen, ei chwilio, a'i ddefnyddio; ac uchel iawn rhaid fod y dyrchafiad y dygwyd miloedd iddo trwy y wybodaeth brofiadol o'i gyfraith yn nghyda'i ofengyl, o Grist, a'i waed, a'i Yspryd. Iê, blant bach, ie, anwyl ysgolheigion, i gyrhaeddiad meddiannod o'r hyn ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth i galon dyn i'w amgyffred yn y bywyd hwn.

Ac yma, trodd ei lais at bobl mewn oedran, gan ddywedyd, Benau teuluoedd, a rhieni plant, yr wyf yn gobeithio y defffrowch ar frys at y gorchwyl daionus hwn, ac annog eich plant, a phawb sydd tan eich gosol i gyfranogi o'r ffrain, ie, y rhagorffaint fawr hon. Os medrwyd ddarllen y gair eich hunain, y mae gan Dduw, Barnwr pawb orchwyl i chwithau, sef, dygu y rhai ni fedrant, yr hyn, os esguluswch, eich dedfryd yn y farn a fydd gyda'r gwas anffuddiol. O! fy anwyl gyd-fforddoliion tua barn a chymyddoldeb, ystyriwch hyn; ond yr

ydwyf yn ofni fod llawer etto yn ein hardaloedd, ie, yn ein cynulleidfaoedd cyhoeddus, os nad yn aelodau o'n Heglwys i belyd, heb fedru darllen gair yr Arglwydd, nac ymgais difrifol i hyn; yr wyf yn gobeithio nad oes yma yn bresennol neb o'r cyfryw, ac os oes, pa beth a ddwyedaf? Nid wyf yn dewis colerid y meddwl gwaethaf a chaletaf am neb, na dywedyd y geiriau garwaf wrth, nac am neb; ond o gydwybod i Dduw fel fy Marnwr, ac i mi fy hun fel pregethwr a chynghorwr, ac i ddynion ereill, fel fy nghyd-greaduriaid, ond yn benaf i fy mrodyr a'm chwiorydd crefyddol, pa rai sydd anwyl genyf, yr wyf yn rhwym o dori allan a dweyd, Beth, dyn neu ddynes? Beth, dyn cyflawn o ranau, call o syniadau dynol, dyn serchoglawn, dyn cymmwynnagar o dueddiadau, nis medr, ac nis mlyn ddarllen y llythyrau a ddanfonodd Duw ato o'r nef am ei gyflwr pechadurus a thruenus, ac am ei allu a'i ewylllys da tuag ato i'w waredu; dyn nis mlyn ddarllen ei farn gyflawn ei hun, na'i gwybod nes ei chlywed o enau ei Farnwr ei hun yn y dydd diweddaff, nis ymdrecha tuag at ddarllen i beri gwybod y pethau a berthynant i'w heddwch cyn ei myned yn rhy ddiweddar!

Ond yr wyf etto yn cofio mai nid i daranu y'm danfonwyd yma yn hollol, ond i gynghori, ac am hynny af ati. Ac yn ngair yr Arglwydd y dywedaf, 'Deuwch yr awr hon.' Heddyw, os gwrandewch ar ei leferydd ef na chaledwch eich calonau yn hwy, llais gras yn unig yw y llef hon. Cofiwch hefyd, fod yr Ysgol Sabbathol yn llawn o annogaethau at bob dyledydd a rhagorffaint grefyddol a grasol arall.

Nid yw medru darllen y gair yn unig yn ddigonol, oblegid wrth ddarllen y gair y gwelwn yr angenrheidrwydd o wrando, ac felly mae y naill yn annogaeth i'r llall. Yr oedd y Bereaid gynt yn awyddus iawn ar ol gwrando yr apostolion yn pregethu i ddarllen a chwilio beunydd yr Ysgrhythran, ai gwir oedd y pregethau a glywent; a'r bugeiliaid yn meusydd Bethlehen oeddynt yn llawn awydd am weled gwirionedd y pethau a glywent; ac felly rhoddod Duw i chwithau trwy wrando, darllen hefyd, fel y gweloch wirionedd y pethau a glywsocch, a thrwy weled a chlywed gweddio am gael bod yn gyfranogion o'r lleshad; ac i'r dyben mawr a daionus hwn y gwaedda i'nnau etto, 'Heddyw os gwrandewch ar ei leferydd ef.' Ac os gofyn neb mewn gofod calon, Beth am ddod? Atebaf i'nnau am ddod ac echdoe, heddyw os gwrandewch, y mae gan Dduw ras digonol i faddu holl enogrwydd yr amser a aeth heibio, a thrwy anfeiddrol rinwedd aberth ei anwyl Fab gymmod i chwli, a llwyr ddileu ac angustio eich holl bechodau; am hynny, etto, y dywedaf wrthyhych oll, rieni a phlant, athrawon ac ysgolheigion, Heddyw, ac o heddyw allan os gwrndewch ar ei leferydd ef.

Pawb at ei orchwyl, heddyw yw y dydd,

mae y nos yn dyfod pryd na ddichon neb weithio. Diwedd pob peth a neshodd, y mae y Barnwr yn sefyll wrth y drws, ac yn dywedyd, 'Wele, yr wyf yn dyfod ar frys, i roddi i bob un fel y byddo ei waith.'

Athrawon, yr wyf yn eich gadael chwi yn ngofal yr areithiau da blaenorol, pa rai a gynnwysant gynghorion ac addysgiadau i chwi yn benaf; a therfynaf gan ddywedyd, 'Byddwn oll sicr a dymod a helaethion yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, o hyn allan, gan wybod na bu ac na bydd ein llafur yn ofer yn yr Arglwydd.'

Yr oedd yr holl Gyfarfod yn fuddiol a gwresog, ac arwyddion helaeth fod yr Arglwydd yn foddol i'n hymdriniaeth, ac yn gwlitho o'i fendithion i wared, a gobeithiwn am ganlyniadau dymunol iddo.

EDWARD JONES, *Cymmedrolwr*.
EVAN JONES, *Ysgrifenydd*.

CYMMANFA CHWARTEROL Y WYDDGRUG.

CYNNALIWYD y Gymmanfa hon ar y 1, 2, 3ydd o Hydref diweddaf yn y Wyddgrug, y man a'r pryd y cynnaliwyd y Cyfarfoddydd Cyhoeddus, ac yr Anerchwyd y dyrfa yn syml ac yn briodol gan amryw Weinidogion parchus, yn y drefn ganlynol:—

Nos Fawrth, am saith o'r gloch, y Parch. John Hughes, Pont Robert, oddiwrth Mat. 16. 18. a'r Parch. J. Elias, o Fon, oddiwrth Dat. 22. 17.

Dydd Mercher, am bedwar yn y pryd-nawn, y Parch. Evan Morgans, o Gaerdydd, oddiwrth Phil. 2. 13. a'r Parch. W. Morris, Cilgeran, oddiwrth Ps. 119. 54.

Am saith yn yr hwyr, cynnellid Cyfarfod Dirwestol, yn yr hwn y Llywyddai Mr. J. Matthews, o Aberystwyth, ac yr areithiai y brodyr R. Jones, Bala, W. Williams, Talgarth, E. Morgans, Caerdydd, a W. Morris, Cilgeran.

Dydd Iau, am chwech yn y boreu, y Parch. W. Williams, Talgarth, oddiwrth Dan. 12. 4.

Am ddeg, y Parch. W. Morris Cilgeran, oddiwrth Mat. 11. 28. a'r Parch. J. Elias, oddiwrth Rhuf. 3. 19.

Am dda, y Parch. Daniel Evans, Capel Drindod, oddiwrth Ioan 5. 39. a'r Parch. Henry Rees, oddiwrth Heb. 4. 12. 13.

Am chwech yn yr hwyr, yn addoldy y Trefnyddion Calfnaid, y Parch. Robert Owen, o Nefyn, oddiwrth Job 5. 17. a'r Parch. R. Jones, Bala, oddiwrth Heb. 8. 10.

Ar yr un pryd yn addoldy yr Annibyn-gwr, y Parch. L. Jones, Bala, oddiwrth Gen. 19. 22. a'r Parch. Robert Evans, Llanidloes, oddiwrth Mat. 9. 2.

Yr oedd y gwrandawr yn dra lluosog, a'u hymddygiadau yn syml a gweddus; y pregethau yn hynod o effeithiol, a chafwyd lle amlwg i gredu fod Duw yn llwyddo y genadwri hon i laweroedd.

CYMDEITHAS GENHADOL CAERLLEON.

Ar ddydd Sul, dydd Llun, a dydd Mawrth (Hydref 20, 21, 22,) cynnaliwyd y pumed-ar-bugain Cylchwyli blynyddol Cangen Gynnorthwyol Caerlleon, o Gymdeithas Genhadol Llundain, yn y drefn ganlynol:—Boreu ddydd Sul, am saith o'r gloch, cynnaliwyd Cyfarfod i Weddio yn Narlithfa Capel yr Annibynwyr Saesneg yn Queen Street.—Am naw o'r gloch, pregethai y Parch. E. Phillips, o Wrexham, yn nghapel y Trefnyddion Cymreig.—Am chwarter cyn deg o'r gloch, pregethai y Parch. John Thorpe, o Sheffield, yn nghapel yr Octagon.—Am chwarter cyn unarddeg, pregethai y Parch. Robert Moffat, Cenhadwr o Lattakoo, yn Neheudir Affrica, yn nghapel yr Annibynwyr Saesneg, yn Queen Street.—Am hanner awr wedi dau, pregethai y Parch. Robert Moffat, yn nghapel yr Octagon; y Parch. J. J. Carruthers, gynt Cenhadwr yn Rwsia, ac yn awr Goruchwylydd y Fam Gymdeithas, yn nghapel y diweddwr Parch. Mr. Wilcoxon, a'r Parch. E. Phillips, yn y capel Cymraeg. Yn yr hwyr, am hanner awr wedi chwech o'r gloch, pregethai y Parch. J. Thorpe, yn nghapel Queen Street, a'r Parch. J. J. Carruthers, (yn Saesneg) yn y capel Cymraeg.

Prydnawn ddydd Llun, am chwech o'r gloch, cynnaliwyd Cyfarfod Blynyddol y Gymdeithas yn nghapel Queen Street, ac anerchwyd y gynulleidfa gan amryw Weinidogion, ac adroddai y Parch. R. Moffat lawer o hanesion difyr, a rhyfedd— a rhai anturiaethau hynod a ddigwyddodd iddo ef ei hunan—hanes y wlad yn ei thywylwch mwyaf, a'i chyfawr presennol o dan lwyddiant yr efengyl—yr hyn a barodd i'r Cyfarfod fod yn syml ac yn fuddiol.

Boreu ddydd Mawrth, am naw o'r gloch, cynnaliwyd Boreubryd Cyffredinol yn Narlithfa capel Queen Street, lle yr oedd y gynulleidfa yn lluosog, a'r areithiau yn fywiog.

Gwnaed casgliad cyffredinol ar ddiwedd pob un o'r Cyfarfodydd uchod, ac y mae y cyfanswm yn £140. ac yr ydys yn cael lle i gredu fod eiddigedd a sel dros yr achos Cenhadol wedi eu planu a'u hadnewyddu yn mynwes y rhan amlaf o'r rhai ag oedd yn y Cyfarfodydd tra rhagorol a aethant heibio.

CYMMANFA LLANRWST.

CYNNELIB Cymdeithasfa y Trefnyddion Calfnaid yn Llanrwst, Swydd Ddinbych, ar y 25ain, y 26ain, 27ain o fis Rhagfyr nesaf. Hyderwn y bydd addgarwch cyfeillion Dirwest mor selog i gynnal y Cyfarfod hwn, er difodi meddwod a'r rhai o'i faen.

ANERCHIAD

*At Aelodau ac Ewyllysyr da y Gymdeithas
Ddirwestol yn Nghymru a Lloegr.*

ODDIAR deimladau personol o barch i JOHN OWEN, Yaw. Drefnewydd, Cyfreithiwr, ag annogaethau oddiwrth Gyfeillion wedi eu cynhyrfu gan yr unrhyw deimladau brwdfrydig dros iawnder a rhinwedd, yn nghyda theimladau o wgtuag at y fath weithredoedd erledigaethus ag a ymddangosasant yn ddiweddar yn erbyn ein Cyfeillion Dirwestol yn Swydd Drefaldwyn; yr ydym ni, y rhai y mae ein henwau isod, yn dymuno gosod ger bron holl Gyfeillion sobrwydd, rhyddid, a iawn drefn, y priodoldeb o anrhegu Mr. Owen & deryn o blâd arian (a *piece of silver plate*) fel tystiolaeth o'n cydnabyddiaeth o'i gywirdeb a'i fyddlondeb yn amddiffyn uniondeb, diniweidrwydd, a iawnderau y Gymdeithas Ddirwestol, yn yr amser hirgofus erledigaeth a ddwyddedwyd yn ddiweddar yn Nghroesoswallt, Gwaith Glo Sweeney, Llanfair Caereinion, a Meifod, a hyn oddiwrth elynion frochswllt i sobrwydd a rhinweddau da ereill. Pa swyaf amynedd a ddangosai y dyddedfwr, mwyaf ffyrnig oedd trychineb a sarhad y gel ynyon, y rhai a ddechreuasant eu herledigaeth â ffyn a dulbreni: ond wrth weled y Dirwestwyr yn goddef mor amyneddgar, hwy a ymhyfasant o'r diwedd i farchogaeth ar eu meirch portiaannus trwy ganol uu o'r Gorymdeithiau, gan sathru y ueb a syrthiai dan draed eu meirch, fel y bu i'r Cyfeillion Dirwestol droi i geisio noddfa dan gysgod cyfroithiau daionus ein gwlad. Yn y cyfamser nid oedd boneddwr proflesdig yn y gyfraith: a gymmerai yr achos mewn llaw, er amddiffyn i diniwaid a chospi y troseddwyd; ond Mr. Owen, fel cyfaill yn llawn eiddigedd dros uniondeb, a ddaeth yn mlaen, ac a safodd yn wrol dros ryfiawnder, gan aberthu pob elw a ddeilliui oddiwrth y cyssylltiad oedd rhyngddo fel Cyfreithiwr ag amryw o'r blaidd wrthwynebol.

Efe a ddadleuodd dros achos y dyddedfwr mewn llysoedd barn, lle yr oedd rhagfarn, cyfoeth, a dylanwad ei wrthwynebwyr yn rhwysgafwr; a thri o ddadleuwyr proflesdig (pa rai oeddynt yn cuel eu talu yn dda gan wŷr o gyfoeth) yn ei wrthwynebu; a'r llŷs barnol heb ymrwymiad mewn unrhyw achos arall ond hwn dros hum niwrnod. Bu iddo, gyda naw neu ddeu o gyhudd-gwynion, ac oddeutu cant o dystion, gyfarch y Cwrt bymtheng ngwaith mewn ardduriâu galluog, a rhai o'r areithiau hyny yn cymmyrdd dros awr o amser i'w traddodi; yn mhara i y dangosodd efe erchyll effeithiau y diodydd meddwol ar drigolion yr oes—buddioldeb i dwygiad Dirwestol—yn nghyda chreuoldeb ac afresymoldeb y fath erledigaeth

ar Gymdeithas ag ydoedd mor ddiniwaid a rhinweddol; a thrwy rym ei reswm ac eglurdeb ei dystiolaethau, ennillwyd yr Ynadon, ac argyhoeddwyd y Rheithiwr, fel y dirwyd yr erlidwyr yn ol rheol Cwrt Cyfiawnder; ac o hynny hyd yn awr cafood y Dirwestwyr ryddid oddiwrth unrhyw drais cyhoeddus.

Yr arddangosiad o gywirdeb, ffyddlondeb, a thalentau Mr. Owen ya yr amgylchiad crybwyllledig a'r cyffelyb, sydd wedi argymhell ein meddyliau i weithredu, a galw holl gyfeillion sobrwydd a rhinwedd i gydweithredu trwy gyfrannu (pe na byddai ond ceiniog yr un) tuag at anrhegu Mr. Owen a'r fath wiwglodus dystiolaeth o barch ag a fydd yn deilwng o'i dderbyniad ef, ac yn arwydd o anrhyddid i ddeiliuid sobrwydd, ac hefyd yn argyhoeddiad i elynion rhyddid a rhinwedd, mai gwaith ofer ydyw erlid lluoedd Israel Ddirwestol yn ein dyddian ni.

Mewn trefn i'r holl Ddirwestwyr gad mantais i ddangos eu hundeb a'u cydweithrediad yn mhlaidd rhyddid, cynnygiwn fod Cyfarfod cyhoeddus gan bob Cangen Gymdeithas trwy Gymru, i gael ei gynnal ar ddydd Mercher, yr 20fed o Tachwedd nesaf; a bod Casgliad i gael ei wneyd ar y pryd (bydded fychan neu fawr) er cyflawni yr amcan rhagdyddiedig; ac wrth hyny, trwy ewyllysgarroddion, gosodir dychryn a digalondid ar erlidwyr ein Cymdeithas.

Y mae BENJAMIN JONES, Ysw. (*Banker*), Llanidloes, wedi rhoddi ei gydsyniad i weithredu fel Ysgrifenydd Gohobawli yn yr achos. Gyda hyder cryf yn llwyddiant yr ymgyais yr ydym ni, fel Gweinidogion o wahanol enwadau, ac ewyllysyr da i'r achos hwn, yn rhestru ein hunain yn mhlaidd y Dyst-anrheg.

E. Davies, Athraw Athrofa Aberhonddu
H. Rees, Trefniedydd, Llynlleisgad
J. Williams, Trefniedydd, Drefnewydd
J. Herbert, Trefniedydd, Drefnewydd
D. Morgan, Trefniedydd, Trallwm
R. Newell, Trefniedydd, Plas bach
J. Davies, Annibynwr, Llanfair
J. Davies, Trefniedydd, Llanfair
D. Davies, Annibynwr, Llanerfyl
D. Williams, Trefniedydd, Llanidloes
E. Hughes, Trefniedydd Llanidloes
H. Gwalchmai, Trefniedydd, Llanidloes
D. Evans, Annibynwr, Llanidloes
J. Hamer, Wesleyad, Llanidloes
J. Jones, Wesleyad, Llanidloes
W. Morris, Annibynwr, Abertawe
S. Roberts, Annibynwr, Llanbrynmair
J. Roberts, Annibynwr, Llanbrynmair
E. Davies, Wesleyad, Llanidloes
W. Rowlands, Nantyrhegog, Llangurig
J. Williams, Gwlanenwyr, Drefnewydd
O. Jones, Gelli, Llanfair
T. Owen, Adra, Llanwyddelan

HELYNTION YR AMSEROEDD.

HANESION TRAMOR.

YR CŲA'R A'R AIPHŲ.—Deallwn oddiwrth yr hanesion a'n cyrhaeddant o'r ddwy wlad hyn eu bod mewn cyflwr terfysgelyd iawn, y cymylau yn ymgaedlu yn awyrgylch y llywodraeth, a thymestl ofnadwy o ryfel ar dori allan.

Dywedir vn y llythrau diweddaŋ o Alexandria, a ddyddiwyd yr 16eg o'r mis diweddaŋ, fod Mehemet yn dal yn gadarn i heidio rhoddi yr un pwngc o'i ofynion i fynu. Cyrhaeddodd un o negeseuwyr y Pacha o Gaercystenyn, i Alexandria ar y 14eg, yn dwyn amryw lythrau at y swyddogion yno. Ceisiodd y ddau Genhadwr yn daer ar i'r Viceroy adgynnnull y Llynges. Dywedent mai efe yw tad yr Ymerodraeth Dyrcliaidd, ffyddlon wasanaethydd Allah a'r Prophwyd, cleddyf Islamism, amddiffynydd y Caliph a'r Caliphate, gwladgarwch yr hwn ni chaniata byth i'r Ymerodraeth gael ei ddaelodi, a llawer o ryw foes-gyfarchion ereill. Rhoddes y Sultan a'i fam bob boddlonrwydd i Mehemet Ali yn nghylch Chosen, eu hen elyn, ac a ddywedasant wrtho fod yr holl Ymerodraeth Dyrcliaidd o'i blaidd; ac ar hynv efe a yrodd allan ei genhadon ar yr 16eg, gyda gorchymyn i Ibrahim fyned ar unwaith i Gaercystenyn. A dywedir fod Ibrahim wedi rhoi cyhoeddiadau allan eisoes ei fod yn ymladd dan faner y Prophwyd (Mahomet mae yn debyg) i adfeddiannu gogoniant Islamism, a bod holl Ewrop, o herwydd hynv yn ei erbyn.

Dywedir hefyd fod Mehemet Ali wedi llwyddo i ddwyn i'w ochr ei hun bron y cwbl o'r llywodraethwyr Tyrcliaidd ar y Taleithiau yn Asia; a bod ymddangosiad Ibrahim mor sydyn yn Nghaercystenyn wedi peri braw mawr. Ond y mae yn debyg iawn y bydd i ryfel gwaedlyd ddilyn y cynnwrf hwn—a chanlyniad. U pa un sydd yn guddiedig i bawb ond i'r Arglwydd mawr ei hun, yr hwn a ddichon beri i gyn-ddaredd dynion ei foliannu ef.

AMERICA.—Ar y 24ain o Fedi torodd tdn dychrynlyd allan yn Nghaerefrog Newydd, yr hwn a losgodd y Chwareu-dŷ, a thair Eglwys yn lludw, ac amryw dai ereill. Dechreuodd y tdn yn y Chwareu-dŷ, trwy i weithiwr ollwng y gas i mewn yn ei anwybodaeth, nes enyn o bono yn wenffam eirias yn y fan. Yr oedd y draul o adelladu y Chwareu-dŷ, meddynt, yn bedwar ugain mil o ddollars, ac wedi ei ddiogelu i oddenta deng mil ar hugain. Perthynai un o'r Eglwys i'r Ismellyn Diwygiedig, a'r llall i'r Pabyddion Ffrengaidd, ac un o honynt a elwid yr Eglwys Affricanaidd. Cyfrifir yr holl draul, o 250,000 i 300,000 dollars.

HANESION CARTREFOL.

Y Fasnach Haiarn.—Dywedir fod y fasnach hon ar y cyfan yn myned yn mlaen yn rhagorol, a llawer o alw am haiarn gan fod rhifedi y cleidr-ffyrdd yn amlhau beunydd. Y prisiau a barhaant yn debyg i'r un fath.

Gwobrwyo Gwroldeb.—Yn y dymestl ddiweddaŋ, aeth llong Ffrengaidd yn ddrylliau yn Weymouth Bay, yn nyfnder y nos: ac fel yr oedd un o'r gwylwyr sydd ar lan y mor yn y fan hono ar ei wyliadwriaeth, meddyliai ei fod yn canfod dau ddyn yn symud ar ei bwrdd, ac yn y fan efe a neidiodd i'r mor ac a nofudd atynt, ac erbyn cyrhaedd y llong cafodd fod yno ddau fachgen a'r cadben, yr hwn oedd wedi tori ei goea. Llwyddodd i gael y ddau fachgen i'r lan yn ddiogel, a thrwy gynnorthwy rhaff cafodd y cadben hefyd. Ar y dydd Llun canlynol galwyd ar y gwylwyr i Lys-dy y dref, lle y gwisgwyd ef â thlws arian a phum punt yn anrheg gan Gymdeithus Freiniol Ddyngarol Weymouth; tlws cyffelyb, a'r un swm o arian gan Lloyd; oriawr arian hardd gan breswylwyr Weymouth, ac argraff cyfaddas i'r achlysur arni, ugain punt oddiwrth Arglwydd y Trysoriya, a phum punt oddiwrth Gymdeithas y Llongdryllladau; a hysbyswyd hefyd fod y Llywodraeth Ffrengig am ei anrhegu â thlws aur; ac wrth ddychwelyd ei ddiolclgarwch efe a ddywedai wrth y boneddigion, mai llwyddiant ei anturiaeth oedd ei wobwr penaf.—*Dorset Chronicle.*

Ceirch Cnydŷawr.—Yn nghorph yr withnos ddiweddaŋ, tynwyd ceirchen o'r gwraidd ar fferm Mr. Wm. Roberts, Guilden Sutton, yn y Swydd hon (Caerlleon), yn cynnwys 12 o wellt chwe throedfedd o hyd; a phob un o'r tywys yn cynnwys, ar amcan gyfrif (*average*) 121 o ronynau—y cwbl yn 1452. Yr oedd y gwellt yn hynod o gryfion ac iachusol.—*Chester Chronicle.*

Mordwyo Cyflym.—Cyrhaeddodd y British Queen, (agerdd-long iawr yn teithio i'r America) borthladd Portsmouth o Gaerefrog Newydd mewn 13 dydd a 22 o oriau. Dywedir bod ynddi filiwn o arian Lloegr, a 73 o forleithwyr. Mae y cnydau yn doreithiog iawn yn America yn mhob rhan o'r Unol Daleithiau. Nid oes dim llawer o newyddion gwladol yn y Papurau Newyddion a drosglyddyd ganddi i'r wlad hon.

Y Cynhauf a'r Cnydau.—Yn Scotland rhwng Edinburgh a Penicuik mae meddi bron ar ben; ac ychydig o ddyddian gwresog a aeddfedal y cwbl, oddigerth ychydig, ar uchelfanau Pentlands, ac y mae lle teg i'arnu y bydd i'r ysgub olaf o gynhauf lled dda gael ei dwyn i ddidosorwydd. I'r parthau deheuol o Penicuik mae y cnydau yn denueon ac yn ddiweddar. Yn nyffryn Eddestone mae y cnydau yn doreithiog, ac a

ellid eu dwyn i dŷ yn fuan. Ar hyd glenydd yr afon Tweed, o Peebles i Glenormiston, y mae y cynhaaf yn dda iawn, a dywedai un amaethwr o'r wlad hono ei fod wedi cael cynyddu gwell eleni nag un o'r blynyddoedd a aethant heibio. Yn Lloegr hefyd, mewn rhaith parthau y mae wedi gwneyd cynhaaf lled gysurus, a'r cynyddau yn doreithiog iawn, fel y gwelwn yn amlwg fod genym lawer mwy o achos canmol na chwyno, a diolch i Dduw, na rhoi ein hunain i fynw mewn anobaith a gwrthryfel.

Cap nos yn werth mil o Guineas.—Yr oedd un hen wr boneddig o'r enw Hyatt yn preawilio rai blynyddau yn ol yn yr India Orilewiniol, a phan oedd oddeutu 70 mlwydd oed, gan ei fod yn cael ei boeni yn drwm gan ddolur y gareg, penderfynodd ddyfod drosodd i fyw i Loegr, fel y delai dan ddwyllaw y meddygon i gael ymadael â hi. Cyflawnwyd y gorchwyl hwn yn ddeheu iawn gan Syr Astley Cooper. Pan oedd yr hen wr boneddig yn ddigon cryf i adael ei wely, dywedai un diwrnod wrth Syr Astley Cooper ei fod wedi cyflogi ei *physician*, ond nad oedd wedi gwobrwyo ei feddyg; a gofynai iddo pa faint oedd yn ei ofyn, 'Dau can gini,' ebal Syr Astley. 'Pw! pw!' ebal yr hen foneddig, 'ni roddaf i chi ddaen can gini,' a chan gipio ei gap nos oddiar ei ben, efe a'i taflodd at Syr Astley. 'Diolch i chi, Syr,' ebe Syr Astley, 'mae rhywbeth oddiwrthych chi yn dderbynol,' a rhoddodd y cap yn ei logell, ac wrth ei chwilio, cafodd ynddo ysgrif (*check*) am fil o guineas.—*Physic and Physician.*

Lladrad.—Ar nos Fercher, er'a oddeutu pymthegnos yn ol, lladratawyd *box* o'r cerbydd sydd yn rhedeg rhwng Macclesfield a Congleton, yr hwn a gynnwyas 3,000 o buniau yn aur, a 2,105 o arian papurau. Cafwyd peth o hanes y lladron, ac y mae y swyddogion ar eu holau, ond y maent hyd yn hyn heb eu dal.

SWYDDOGION EI MAWRHYDI.

Gwnaed y cyfnewidiadau canlynol yn mhllith Swyddogion y Llywodraeth yn ddiweddar iawn.

ARGLWYDD J. Russell, Ysgrifenydd y Trefedigaethau—yn lle Arglwydd Normanby.

Arglwydd Normanby, Ysgrifenydd Cartrefol—yn lle Mr. J. Russell.

Mr. F. Baring, Canghellwr y Trysorlys—yn lle Mr. Spring Rice.

Mr. Macaulay, Ysgrifenydd Rhyfelwraeth—yn lle Arglwydd Howick.

Mr. Labouchere, Arglwydd Bwrdd Masnach—yn lle Mr. P. Thomson.

Cymmaint a hynyna yn mhllith Aelodau y Cyfrin-gynghor. Eglurwn yn mhllach y cyfnewidiadau a wnaed mewn rhai o Is-swyddau y Llywodraeth.

Mr. R. Gordon, Ysgrifenydd y Trysorlys—yn lle Mr. F. Baring.

Mr. Vernon Smith, Is-ysgrifenydd y Trefedigaethau—yn lle Mr. Labouchere.

Mr. M. O. Farrall, Ysgrifenydd y Meddyg—yn lle Mr. C. Wood.

Mr. Shiel, Is-lywydd Bwrdd Masnach—yn y swydd ag oedd yn wag.

Arglwydd Seymour, Ysgrifenydd Bwrdd y Rheolaeth—yn lle Mr. Gordon.

Mr. Clay, Ysgrifenydd arall Bwrdd y Rheolaeth—yn lle Mr. Vernon Smith.

Mr. Wyse, Arglwydd y Trysordy—yn lle Arg. Seymour. Y mae etto un swydd yn wag yn mysg Arglwyddi y Trysordy, a barwyd drwy ddrychafiad Mr. M. O'Farrall i'r Morlys. Pwy a geir i lenwi y swydd hon, nid yw yn hysbys i ni etto. Mae hanesion yn lled-grybwyll y bydd i Arglwydd Clarendon gael ei ddrychafu i ryw swydd uchel a phwysfawr yn y llywodraeth. Mae Arg. Clarendon yn wr o nodweddiad parchus iawn, ac yn meddu ar daleutau grymus, ac o ymddygiad gwrol, wedi eu profi mewn amgylchiadau dyrys iawn. Byddai gosodiad gwr fel hwn mewn swydd yn rhoddi adgyfnerthiad rhyfeddol i unrhyw blaid o bobl a ymddiriedynt ynddo.

DIRWEST YN NGHAEU LLLEON.—Nos Iau, (Hydref 17,) traddodwyd Darlith ar Ddirwest, yn Saesneg, yn nghapel y Trefnyddion Cymreig, yn y ddinas hon, gan y Cadben Hudson, (Cadben gynt ar un o'r llongau sydd yn hwylio i'r America, ond yn awr Gweinidog llong-gapel y morwyr yn Lile'rpwll.) Hwn oedd y Cadben cymtaf a hwyliodd dros y cefnfor maith ar yr egwyddor Ddirwestol; ac er iddo deithio miloedd o filltiroedd yn ngwahanol hingylchoedd y ddaear, tystiai ei fod wedi gwneyd hyn yn eithaf cysurus heb y Diodydd meddwol. Da genym hysbysu fod yr achos hwn ar gynydd yma, yn enwedig yn mhllith y Saeson.

CYNGHOR MEDDYGOL RHAG PESWCH TOST Y GAUAF OER.—Cymmerwch Driag!

—Salad Oil—a Syrup of Poppies, yr un faint o bob un. Cymmysgwch hwynt bob tro cyn cymmyrdd peth o honynt. Yma cymmerwch lonaidd llwy dde o'r cymmysg bob tro pan fo y peswch yn boenyddus; a chymmerwch ychydig ychwaneg na hyn wrth fyned i'r gwely. Eithr na chymmerwch ychwaneg na llonaidd un llwy swyta neu o hyny i ddwy mewn corph pedair awr ar hugain o amser.

MARWOLAETH.

MEDI 6ed, diweddar, bu farw Mr. John Williams, Llangeitho, Pregethwr y mhllith y Methodistiaid Calfaidd, yn 100 mlwydd oed; ac wedi bod 60 mlynedd yn agwais y Weindogaeth.

CARDONIAETH.

PENNILLION O GOFFADWRIAETH

Am ymweliad Mr. MOSES PARRY, a Mr. H. REES â'u brodyr y Cymry, yn America, yn y flwyddyn 1839. A gyfansoddwyd gan Mr. W. T. Williams, neu William Thomas, Pregethur, gynt â'r Bettws y Coed, yn awr yn Stuben yn America. Dododd yr awdur y Pennillion hyn yn llaw Mr. Moses Parry yn New York, ar ei ymadawiad o wlad fawr y Gorllewin.

Rhyw foreuddydd daeth y newydd,
Do, yn ebrwydd i fy llaw,
Fod Cenhadon wedi eu danfon
Gan y gwir Drefnyddion draw ;
Mewn llawn fwrriad am adferiad,
Gyda chariad pur y nef,
A rhol bloedd rhag ofn y bleiddiaid
Ar ei weinïon ddefaid of.

Mawr ryfeddod, dirfawr syndod,
Cofwyd ni'n ein trallod trist!
Dau o'i weision, cywir flyddon
A ddanfonodd Iesu Grist ;
Gan ddywedyd, cynniweiriwch,
Brysiwch dros y Werydd draw,
Mae'm dyweddi wael mewn cynl,
Rhoddwch iddi gymmorth llaw.

Tyrod Henry, gyda Moesen,
Cym'r'wch hamdden, meddai ef,
Hwyliwch tua bro'r Anialwch,
Gyda pherlau gwyg y nef :
Ewch â'r trysor, dros y cefnfor,
Draw i oror pell y byd ;
Er y daith a'r hirfaith yrfâ,
Byddaf gyda chwi o hyd.

Myfi gauodd for â dorau,
Meddai llywydd nef a llawr,
Rhwydd fynedfa ar eich gyrfa
Gewch i'r gorllewinfyd mawr ;
Rhof fy engyl gwynion canaid,
Yn warcheidwaid yno i chwi,
Ni ddaw gofid, poen, nao adfyd
Ddim i'ch cwrddyd uwch y ll.

Cenadwri nesol dirion,
Ydoedd gan y dynion da ;
Traethu'r cyngor, heb ddim rhagor
Trwy'r holl oror rhag y pla ;
Iachawdwriaeth gyflawn helaeth
Mewn athrawiaeth loywaidd lân,
Dim rhyw sothach, gwael, ac afiach,
Ond defnyddiau ddallai dân.

'Roedd y fauer fawr i synu,
Gan y ddau Genhadwr gwyg ;
Iesu cyflawn i bechadur,
Dyma oedd yr eglur ddrych ;
Prunedigaeth pawb a credant,
Hyny a bregethant hwy,
Cyflawn groeso, ddyfod ato,
Ffordd i'w cuddio yn ei glwy'.

Udgyrn arian gwyl y cymmod,
Peth tra hynod ydoedd hyn,
Canent ar eu huchel wyliau,
Nes dadseiniad bro a bryn ;
Ond rhyfoddach a rhagorach,
Ydyw swm efengyl sydd,
Nid cysgodol, ond sylweddol,
Ac effeithiol iawn trwy flydd.

Pan yr eloch yn galonog,
Draw yn ol i'r enwog wlad ;
Traethwch yno yn bur effro
Wrth holl deulu tŷ ein Tad,
Fawr angenion rhai tylodion,
Am genhadon, gweision gwyg,
Brysiwch ddanfon yn dra phrydlon,
Cofiwch am ein salwaidd dŷrych.

Mawr yw'r rhwymau, yn ddiarnau,
I chwi dadau, arnom sydd ;
Gwir frawdgarwch, pur, diragrith,
Ddangosasoeh nos a dydd ;
Dedwydd foreu cawn gyfarfod
Yn y dawel, hynod wlad,
Dim pellteroedd, tir na moroedd,
Rhyngom mwy yn nhŷ ein Tad.

OES DYN NI CHANLYN Y DA.—DIAB.

Nid ein tir all estyn telrawr—o'n hoee
Na'n haur estyn dwyawl,
Na'n harian un hanerawl,
Na'n da mwy, ond ein Duw mawr.
Y diw. R. D. Nantglyn.

TREWCH Y SYMBAL.

Trewch y Symbal bêr, a'r Tymbal,
Chwythwch yn yr udgorn mawr ;
Chwyrn y taflwyd, rhagddo dygwyd,
Pen Goliah balch i lawr.

Cerig afon, nid eirf y dewrlon,
Mynai gwron Judah i gyd ;
Baner codwch, mawl dyrcheffwch,
Duw sy ben rhyfelwr byd,

Gwel yn nesu, â dawns a channu,
Merched Israel yn finteioedd ;
Seiniwch fryniau a dyffrnoedd,
Baner codwch, mawl dyrcheffwch,
Duw sy ben rhyfelwr byd.

Duw'r taranau rhywy yn ddarnau,
Nerth a grym Phylisia gref,
Beth yw dynion i Dduw Sion ?
Duw y lluoedd ydyw ef.

Beth yw mawrlon byd yn awr ?
O faen Duw hwy ddo'nt i lawr ;
Nerth a balchder, trawader trwch.
Duw a'u dwg i'r llawr a'r llwch :
Molwch, genedloedd, molwch ef,
Hosannah hyd y drydedd nef.

Cyf. J. Hughes.

PSALM 122.

GABRIEL GRIFFITH, BRAHMANN.

The musical score is written on five staves. The first staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains the lyrics: "1 dyf Arfelydd, gan dhweddu, 'Awn,' Im' hwn... en iawn oeddi gwrth... do; Sain' tued o fewn Cae... sal... em". The second staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains the lyrics: "Gwan,". The third staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains the lyrics: "Cryf,". The fourth staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains the lyrics: "dyth, Yr un ni aytth oeddi yn o." and "Sain' tued o fewn Cae... sal... em". The fifth staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains the lyrics: "Sain' tued o fewn Cae... sal... em".

Y DRYSORFA.

RHIF. CVIII.]

RHAGFYR, 1839.

[LLYFR IX.

COFIANT

Y DIWEDDAR BARCH. JOHN WILLIAMS, DOLYDDELEN.

CYFODWYD, a galwyd Mr. John Williams yn foreu i'r winllan; dechreuodd lafurio mewn amser tywyll, ac anfan-teisiol iawn; parhaodd yn fyddlon dros dymhor hir, ac nid heb ddyoddef graddau o erledigaeth; etto, bu yn fyddlon hyd angu. Er ei fod wedi bod oddeutu hanner can mlynedd ar y maes, nid ydoedd wedi colli yspryd gweithio hyd fachlud haul ei fywyd defnyddiol: ond yn awr, wele ef wedi huno yn yr Arglwydd mewn oedran teg, ac yn gyflawn o ddyddiau. Y mae yn awr yn gorphwys oddiwrth ei lafur, ac wedi gadael yr anialwch, a diange adref i fynwes Abraham, i fwynhau y wledd o basgedigion breision, ac i yfed yn helaeth o'r gloyw-wîn puredig, a'i

'Holl gadwynau yn chwillfwr mân,
A'i gân am Galfarl.'

Mr. John Williams a anwyd yn y fl. 1757, mewn lle a elwir y Fedwdeg, yn mhlwyf Penmachno, o rieni parchus, sef Wm. a Mary Jones, y rhai a symudasant wedi hynny i le a elwir y Mur coch, Dolyddelen. Anfonwyd ef pan yn bum mlwydd oed i un o Ysgolion Madam Bevan, yn y plwyf uchod, yr hon a gedwid gan un John Richards, yr hwn ydoedd yn ofni Duw, ac yn cilio oddiwrth ddrygioni. Ar ol hwn, daeth un Dafydd Williams i gadw yr Ysgol, yr hwn hefyd oedd wr o ymarweddiad hardd a chrefyddol; a byddai yn arfer egwyddori y plant ar ddiwedd yr Ysgol, allan o Gatecism y Parch. Griffith Jones; ac eglurai egwyddorion crefydd yn y modd agosaf at ddeall y plant, gan wasgu y gwirionedd yn ddwys a difrifol at eu meddyliau: y pryd hyn y teimlodd J. Williams gyffyrddiad y gwirionedd gyntaf á'i feddyliau.

Yr oedd y fath gaddug o anwybod-

aeth y pryd hyn yn cuddlo yr ardal, fel ag yr oedd ei thrigolion mor anwybodus am wir grefydd a'r anifeiliaid a ddyfethir. Yr oedd tad a mam J. Williams y pryd hyn yn cadw masnach-dŷ bychan yn y tŷ, a elwir y Mur coch. Yr oedd ei fam, ac ystyried ei hanfanteision, yn lled fedrus a dawns yn y fasnach; ond yr oeddynt ill dau yn hynod o anwybous o'r pethau mwyaf eu pwys, ac o ran eu hymarweddiad yr oeddynt yn byw yn ol helynt y byd hwn, ac arferion llygredig yr oes. Arferai hen ac ieuangc dreulio y Sabathau mewn difyrwch ynfyd a gwag, megis canu a dawnsio, a chwareu cardiau. Ac felly y darfu i J. Williams, fel yr oedd yn cynnyddu mewn oedran, gymmysgu yn fuan á'r ieuengc-tyd yn eu harferion a'u campau llygredig nes dileu i raddau mawr yr argraffiadau boreuol hyny oedd ar ei feddwl, ac ymollwng gyda'r genllif o lygredigaethau yr oes.

Er hyny, nid oedd ei gydwybod yn ddystaw wrtho, canys byddai ei chyhuddiadau argyhoeddiadol weithiau yn peri iddo grynau ac ofni; ar ol bod yn trenlio darn noswaith gyda'r cardiau, byddai yn cael ei ddychbrynu gymmaint gan gyhuddiadau cydwybod, fel y byddai yn ofni i'r yspryd drwg ei ladd ar y ffordd wrth ddychwelyd adref.

Bu ei fam farw pan oedd efe oddeutu deg oed; a phan oedd oddeutu un-ar-bymtheg oed, anfonodd ei dad ef i'r Ysgol i Gaerlleon. A dywedai fod ei lygred yn gryf, a'i duedd at oferedd yn cynnyddu, y byddai yn arferol o fyned i edrych ar y rhedegfeydd cefylau, ac ar ol pob oferedd, gan ang- hofio Duw a sathru ei orchymynlon dan ei draed. Wedi bod flwyddyn yn Nghaerlleon, dychwelodd adref, ac yr oedd yn cael ei ddwyn i fynu yn *siopwr*

gyda'i dad. Ond wedi bod gydag ef ychydig amser, efe a ymadawodd o'r Mur coch i fyned at ei daidd a'i nain i Dolyddelen. Pan oedd yn gweithio gyd a'i daid un diwrnod, efe a ddywed, 'Gofynais iddo, pa beth yw y bobl sydd yn dangos y ffordd newydd i gadw enaid? y rhai sydd yn dysgu i ddyn y ffordd i'r nefoedd? Dywedais wrtho hwyd, fod arnaf ryw chwant rhyfeddol i fyned i'w gwrando, er mwyn cael deall eu hathrawiaeth; ac os na ddeuent hwy y ffordd yma yn fuan, myfi a awn i ryw le cyfleus i'w gwrando.' O! meddai yntau, yr wyt yn gwirloni yn sicr, ac yn ynyfdu, 'Y bobl waethaf yn y byd ydynt; nid oes neb gwaeth ar y ddnear na hwynt.' 'Y mae rhyw beth ar fy meddwl yn lled ddwys yn nghylch fy mater mawr tragywyddol, (ebai J. W.) ac yn mha wlad y bydd fy nghartref wedi gadael y dddear hon, ac ni's gallaf fod yn esmwyth heb gael eu clywed yn pregethu.'

'Cyn hyn yr oeddwn yn dilyn pob ofer bethau, chwareu cardiau, myned i nosweithiau llawen, gwyllmabsantau, canu gyda'r tannau, ac yn arfer gwario yr hyn a ennillwn mewn cyfeddach a meddwdod; er hyny, byddwn ar amserau yn cael fy nghnoi yn ddychrynllyd gan fy nghydwibod, ac yn methu cysgu aml noswaith wrth feddwl am ysgelerder fy mhechod. A byddwn yn arfer darllen llyfrau crefyddol, (er fod fy nghalon etto hebe ei dryllio) megis Llyfr Dilyniad Iesu Grist, Taith y Pererin, a holl waith Mr. Bunyan, Llyfr y Tri Aderyn, a llyfrau y Parch. G. Jones, Llanddowror; a byddwn yn hynod o hoff o ddarllen rhannau hanesyddol y Bibl. Ac fe welodd yr Arglwydd yn dda roddi rhyw ychydig oleuni ar fy sefyllfa golledig, fel yr oeddwn yn agored i'r tân tragywyddol, nes byddwn yn ofni yn yr olwg ar atgasrwydd fy mhechodau, ac yn ofni na chawn eu madden; etto yr oedd rhyw duedd cryf ynywys o geisio dyfod i fynu gyda Duw trwy fy ngweithredoedd da fy hun; a phenderfynais fyw yn dduwiol iawn o hyny allan, a rhoddi heibio bob arferiad llygreddig yn hollol. Ond rhyw ddiwrnod, fel yr oeddwn yn hel y defaid, ac yn ceisio eu hanfon dros aber ddwfr, dechreuasant chwalu, ac ymddidoli oddiwrth eu gilydd; yna myfi a wylltiais, ac a ddechreuais regi, a chymmyrd enw Duw yn ofer, yn erchyll iawn, ac aeth yr hen grefydd wneyd yn chwilfriw. Ond ar ol cyf-

lawni y cyfryw bechodau, byddai fy nghydwibod drachefn yn fy nghys-tuddio yn drwm; a chwerw iawn a fyddai arnaf yn y cyfryw amgylchiad-
au, fel y byddwn yn gorfod syrthio ar fy ngliniau o flaen Duw i erfyn am dr-garedd a maddeuant; ond etto, nid oedd y weledigaeth yn eglur, nid oeddwn wedi gweld fy mhechod fel yr oedd yn fawr ddrwg yn erbyn Duw, ond rhyw gasineb ato fel yr oedd yn dwyn pechaduriaid i uffern, ac nid fel drwg yn erbyn fy Nghreawdwr a'm Cynnal-
iwr.'

Wrth ddarllen Esponiad G. Jones ar y Deg Gorchymyn, cafodd olwg ar atgasrwydd y pechod o gymmyrd enw yr Arglwydd yn ofer, ac o dyngu a rhegi, nes llwyf benderfynu cadw gwyliadwriaeth yn erbyn y pechod hwnw. Ond unwaith drachefn, y mae yn addef iddo yn ei fyrbwylldra regi y gwynt, yr hyn a achosodd y fath boen i'w feddwl nad anghosodd byth mwy. Pan oedd oddeutu ugain oed, sylwodd ei gyfeillion ieuaingc fod rhyw gyfnewidiad mawr arno. Un Sabbath, pan oeddynt yn ymgynnull i gyfarfod a elwid *Meth*, yn lle ymuno fel arferol yn eu llawen-ydd cnawdol hwy, efe a ymneillduodd i gysgod craig yn agos i'r lle, i ddarllen ei Fibl. Y cyfarfod a elwid *Meth* a gafodd ei enw oddiwrth ddiod felys o'r unrhyw enw, yr hon a wneid gan wragedd tlodion i'r dyben o gasglu elusen gan y rhai a wahoddent i'w hyfed.

Yn fuan ar ol hyn daeth un Mr. Thomas Foulkes, o'r Bala, i'r plwyf i bregethu, a safodd ar risiau cerig gyferbyn a drws Tŷ'r Llan. Ac er nad oedd ond o ddoniau lled fychain, etto, yr oedd ei eiriau, a'i ddull tododedig, yn cael effeithiau neillduol ar y gwranda-pyr, a'r Arglwydd yn arddel ei genad-wri. Daliodd y bregeth yn neillduol ar feddwl John Williams. Er hyny, ceisiodd fodd i cwbl mewn cyfeddach a meddwdod, ac ysgwyd y saethau ymaith; ond gwelodd mai ofer oedd ceisio 'gwingo yn erbyn y symbylau.' Glyn-
u yr oedd y geiriau fel saethau yn ei galon. Arferai wedi hyn fyned i Lan-beris i wrando y Parch. Mr. Morgans, athrawiaeth yr hwn a fu yn foddion i oleuo ei feddwl yn fwy, ac i ddwys-hau yr argyhoeddiad, a'r argraffiadau blaenorol oedd ar ei feddwl.

Pan oedd oddeutu un-ar-hugain oed, meddyliodd am gael pregethu i Ddolyddelen. Aeth i Benmachno i wrando

John Jones, Hafod Efan, a chafodd ei gyhoeddiad i ddyfod i Wybr'nant, ac oddiyno i Ddolyddelen. Hyn a fu yn y flwyddyn 1778. Pregethodd mewn tŷ a elwir Ty'n y fron, lle y cartrefodd J. Williams am 28 mlynedd wedi hyn. Daeth pobl o bob cwr o'r plwyf i'w wrando, am ei fod yn beth newydd yn yr ardal o glywed pregethu mewn tŷ annedd. Llefaroedd J. Jones yn dra effeithiol, nes oedd y gynulleidfa yn cael ei rhwymo i wrando fel am ei bywyd.

'Wedi hyn, daeth William Evans, a David Edwards, o'r Bala, ac ereill yma, fel y caed pregethu llel gyson i'r plwyf, ac felly y bu yn offeryn i gy-chwyn y gwaith yn y lle hwn. Y mae J. Williams ei hun yn dywedyd, 'Pan y daeth pregethu gyntaf i Ddolyddelen, fe ymlidiwyd llawer o bechodau ac ymarferiadau llygreddig yn fuan o'r wlad. Wrth wrando ar ryw wr dy-eithr yn pregethu yn y Llan, fe roddodd yr Arglwydd ryw lewyrch neillduol ar ei air, ac fe dorodd yn orfoledd mawr drwy y gynulleidfa. Yn y bregeth hon meddyliwn i minnu gael fy ar-gyhoeddi o sawr ddrwg pechod, a thrueni fy nghyflwr; a chefnis ddatguddliad o Fab Duw yn Waredwr digonol i'r penaf o bechaduriaid. Ac yn yr olwg ar y drefn, methais innau ag ymatnal heb dori allan i ganmol Duw a'i fendithio, a'i foliannu gyda'r lleill, am ei sawr gariad, a'i drugaredd yn Iesu Grist, yn trefnu ffordd i gadw fy mywyd. Ond yr oedd rhyw hen wreigan yn fy ymyl, yr hon a roddodd ei llaw ar fy ngenau, gan ddywedyd, *Taw bellach, yr hen hurtyn gwirion, rhag cywilydd i ti.*

'Fe flurfiwyd Eglwys fechan yn Noll-yddelen y pryd hyn, yn cynnwys 18 o aelodau, ac i gyd yn bobl ieuangc heb briodi; a byddai ambell i bregethwyr yn dyfod atom i'n cynnorthwyo, a'r gwaith yn llwyddo yn ein plith; ac yn lled fuan wedi hyn, torodd diwygiad grymus allan gyda ni, yr hwn a barhaodd oddeutu wyth neu ddeng mlynedd, a chwanegwyd atom oddeutu pedwar ugain; a chyn hir, cawsom ddiwygiad arall, yn yr hwn hefyd y chwanegwyd deg a deugain at yr Eglwys. Yr oeddwn innau y pryd hyn wedi teimlo eiddigedd mawr tros Arglwydd y lluoedd---poenid fi yn sawr wrth glywed ei enw yn cael ei gabln, a'i ddeddfau yn cael eu dirmygu. Nis gallaswn lai na dymuno i bob un a'm

cyfarfyddai deimlo y peth oeddwn innau yn ei deimlo, gwybod yn brofiadol y peth oeddwn innau yn ei brofi. Byth y cofiaf yr amser pan y canfyddais fy hun heb ddim ond fy mhechodau, a haeddu dim ond uffern; 'drygau aneirif a'm cylchynasant.' Yr oeddwn yn gweled Satan yn sefyll megis ar fy nebulaw, yn dysgwyl am genadwri i ddwyn fy enaid i drigfanau anobaith. Yr oeddwn yn meddwl yn sicr nad oedd dim ond tŷn tragwyddol yn fy aros; ond pan oedd hi wedi darfod yn mhob man, fe nesaodd yr Arglwydd ataf yn dyfod fy nhrallod, ac a ddywedodd wrth fy enaid, 'Nac ofna, myfi yw dy iachawdwriaeth.' Gollwng ef yn rhydd, mi a gefais lawm.'

Wedi gweled yr achos yn llwyddo fel hyn, yr Eglwys fechan yn cynnyddu, a'r effeithiau grymus oedd yn dilyn pregethiad yr efengyl, nes oedd rhai yn llefain allan pa beth i'w wneyd fel y byddent gadwedig, a'r lleill yn tori allan mewn sain cŵn a moliant, a gorfoledd yn Nuw a'i iachawdwriaeth, yr oedd hyn yn ail ennyn zel J. Williams, a'i lasur gyda'r gwaith. Buan y bwriwyd y cardiau i'r tŷn, a'r nos-weithiau llawen a drowyd yn Gyfarfodydd Gweddi, a'r Gwylmabsantau yn Gyfarfodydd Pregethu.

Arferai J. Williams fyned i bob Cymdeithas fisol yn chwe Sir Gwynedd am rai blynedd Joedd; a pharhaodd i fyned i Gymdeithasfa y Bala am ddeuddeg mlynedd a deugain, heb golli yr un. A byddai yn arferol o fod yn mhob Cyfarfod Misol yn ei Sir ei hun, yn gyson yn ymofyn cyhoeddiadau.

Yn fuan galwyd yr hen bererin duw-iol, J. Jones, o'r Llan, i'w gynnorthwyo, yr hwn sydd etto ar y maes, ac wedi llafurio yn fyddlon dros ddeuddeg mlynedd a deugain. Byddai y ddau weithiau yn myned i Langeitho, i wrando yr enwog Mr. Rowlands, ac i ymofyn am bregethwyr i ddyfod i'w hardal. Soniai J. Williams yn synych am bregethau a glywsai gan y gwr hwn, a'r effeithiau anarferol a fyddai yn eu dilyn, yn enwedig un bregeth oddiar Deut. 33. 29. Yn yr hon y gosododd allan ddedwyddwch pobl Dduw, gyda'r fath effeithiau, ag y disgynodd y fath dywalltad ar y gynulleidfa sawr, nes y torasant allan megis ag un floedd sawr i foliannu, a gorfoleddu, a chanmol Duw; teimlodd yntan les ac adfywiad neillduol dan y bregeth hon.

Bu J. Williams yn blaenori am rai

blynyddoedd ar y gangen Eglwys yn Nolyddelen cyn ei alw i waith y Weinidogaeth yn gyhoeddus, yn yr hon swydd y bu yn dra diwyd a fyddlon yn cynghori, a dysgu ei frodyr a'i chwiorydd yn yr Arglwydd, ac yn ymweled a'r cleifion, a'r profedigaethus, yn ei ardal, ac yn darllen, esponio, a gweddio gyda hwynt, fel nad oedd un tŷ o fewn plwyf Dolyddelen, na bu ef naill ai yn pregethu, neu yn cyflawni rhyw addoliad crefyddol ynddo.

Fel Pregethwr hefyd bu yn dra fyddlon a diwyd, a'i weinidogaeth yn fendithiol i laweroedd; torodd rhai diwygiadau grymus allan o dan ei weinidogaeth. Yr oedd yn hynod o ymdrechgar i fyned i bob cyhoeddiad, fel na bu un math o dywydd (oddieithr gormod eira) yn ei rwystro erioed. Yr oedd yn hynod gynnes a gofalus am achos yr Arglwydd yn ei holl ranau allanol, a chynnalai holl bwysau yr achos am flynyddoedd ar ei ysgwyddau ei hun.

Yn y flwyddyn 1786, efe a briododd Margaret Richards, o'r Bertheos, yn yr un plwyf, yr hon a fu fel mamaeth yn Israel, nes gorphen ei gyrfa mewn llawenydd, Gorph. 24, 1824. Gwel ei hanes yn y Goleuad, Llyfr III. tu dal. 529.

Treuliodd J. Williams yn agos i'r tair blynedd diweddfaf o'i oes gyda'i ferch a'i fab yn nghyfraith, E. Richardson, yn Nghonwy; ac ystyrid ef, tra y bu yma, yn y teulu ac yn yr Eglwys, fel tad yn Israel. Byddai bob amser yn fyddlon a didderbyn wyneb, ac yn barod i bob gweithred dda. Ystyrid ef gan fyd ac Eglwys 'yn Israeliad yn wir, yn yr hwn nid oedd twyll.' Yr oedd yn un mawr iawn mewn gweddi. Meddylw'n y gellir dywedyd fod ei weddiau yn cynnwys pob gweddi, a deisyfiad yn yr Yspryd. Byddai yn gweddio llawer iawn dros yr hen genedl, yr Iuddewon; a mynych y byddai yn cofio yn wresog am yr holl Gymdeithasau Crefyddol yn ein gwlad, gan eu henwi o un i un, ac yn enwedig y ddwy Gymdeithas ddiweddaraf a gyfodiwyd, sef, y 'Gymdeithas Ddirwestol a'r Gymdeithas Ganu.' Yr ydoedd yn dwyn mawr zel drostynt, ac o galon yn eu cefnogi, ac ni esgeulusai yn o'r Cyfarfodydd, os byddai ei techyd yn caniatáu iddo allu myned iddynt.

Un tro, wedi sylwi ar yr orymdaith Ddirwestol, efe a ddywedai ei fod wedi cael ei lenwi o wyllo o herwydd na bu-

asai y Gymdeithas wedi cael ei dechreu ddeugain mlynedd yn gynt, y buasai yn foddion i gadw llawer gwr enwog rhag cwmpiaidau gwaradwyddus. Gan mor hoff ydoedd o'r Gymdeithas Ganu, byddai y Cantorion yn dyfod ato i'r tŷ i ganu, ac yn y diwedd, arferai yntau eu cyfarch, a'u hannog, a'u cynghori mewn rhyw hwyl nefolaidd, nes y byddai y Cyfarfod yn diweddu yn fynych dan gawod o ddagrau.

Yr oedd J. Williams yn un o'r rhai fyddlonaf fel cefnogwr pob achos da, ac yn hynod am sagu a meithrin pob rhinwedd yn mhawb. Ystyrid ef fel tad gan y Gweinidogion parchus a gyfodwyd yn ei Eglwys. Yr ydoedd hefyd yn un o'r rhai mwyaf didderbyn wyneb wrth gerddu lle y gwelai achos. Hefyd, yr ydoedd yn un o'r rhai mwyaf cyfarwydd yn y Bibl, ac nid oes ond ychydig a gynnwysai gymmaint yn ei gof. Yr oedd yn parhau i ddyegu allan hyd y flwyddyn olaf o'i oes. Dechreuodd yr addoliad ychydig Sabbathau cyn ein gadael trwy adrodd Salm allan, ac wrth ei hadrodd, yr ydoedd yn ei hesponio bob yn adnod yn dra effeithiol.

Felly yr oedd J. Williams yn dra iraid ei yspryd yn ei hen ddyddiau, ac fel yn aeddfedu beunydd i fyned i orphwys oddiwrth ei lafur. Ryw noswaith wrth fyned i'w wely, pan yn cael ei ffino yn drwm gan y graianwat, dywedai, 'Nid oes i mi ddim dyddanwch ynddynt.' Gofynai E. Richardson, 'A oes dim dyddanwch i'w goel mewn un man yn awr?' Atebai yn gadarn a siriol, 'Oes, y mae.' 'Yn mha le y mae i'w gael yn awr?' 'Yn y gair, yn y dystiolaeth, ac yn y drefn fawr sydd gan Ddow i gadw pechadur.' 'A fyddwch chwi yn cael mwynhad o'r dyddanwch hwnnw?' 'Byddaf yn cael cymmaint lawer noswaith o hono ag y dymunwn farw cyn y boreu.'

Yn y gauaf diweddfaf, pan y byddai y tywydd yn anafateisiol iddo allu dyfod i'r capel, deuai y cyfeillion i gadw moddion ato i'r tŷ; ac yn diwedd y Cyfarfodydd, rhoddai yntau bennill i'w ganu, sef, y pennillion canlynol a'r cyffelyb.

'Pan bwy' yn ymdrechlu ag angu

Yn y gyfng olaf awr,' &c.

A'r pennill hwn,

'Pan ddol angu chwi ffowch ymaith,' &c.

Yr oedd ychydig wythnosau cyn marw, mor iach a siriol ag arferol, etto, yn mynych son am ei ymddatodiad, fel

pe buasai yn gwybod fod pen ei yrfa gerllaw. Dywedai wrth ei ferch, oddeutu pymthegnos cyn marw, y byddai yn well iddi geisio *Car* i'w ddanfoni i Ddol-yddelen, na fyddai fawr o drafferth iddynt ei dasu o'r Ty'n Llan i'r fynwent, na byddai ef byw ond ychydig.

Ychydig ddyddiau ar ol hyn, dywedai y byddai yn hynod dda ganddo gael gweled ei fab ieuangaf, (yr hwn sydd yn byw yn Manchester, ac yn *trafaelio* dros Meistriaid Edgley a Smith) unwaith etto cyn marw. Yr oedd i ddyfod y ffordd hon, yn ol eiamser, cyn pen nemawr o ddyddiau, ond ryw fodd efe a ddaeth yn gynat, fel y bu gydag ef ddiwrnod cyfan cyn marw, yr hwn a dreuliodd yn dra siriol gydag ef, gan ymadroddi llawer o bethau buddiol, academaidd wrtho, y rhai, yn ddiammeu, a hir gofir ganddo.

Yr ydoedd yn dra siriol a difyrus ar ol i'w fab fyned ymaith y noswaith hono, yn adrodd ei hanes gyda'r achos crefyddol wrth ychydig gyfeillion oedd gydag ef. Yn mhlith pethau ereill, dywedai am dro a ddigwyddodd yn Nolyddalen flynyddau yn ol, 'Fod yno wreigl, wedi rhoddi asaf sur (crabysyn) ar flaen pric edafedd i blentyn chwareu âg ef, ac iddo fyned i'w wddf, a bod yn angu iddo; ac i'r wraig fyned i dywydd anarferol, a bron yn wallgof, mewn anobaith a galar, wrth feddwl ei bod wedi bod yn achlysur i fyned a bywyd ei baban. A darfod iddynt ofyn iddo ef ddyfod i gadw odfa yn yr wynnos, a'i fod yntau wedi addaw myned, ond na wyddai ar y ddaear pa beth a gai i'w ddywedai; ond i'r gair hwnw ddyfod i'w feddwl, 'Pwy a ddywed y bydd dim heb i'r Arglwydd ei orchymyn?' A'i fod wedi cael rhyw beth i'w ddywedyd oddiwrtho, a roddes hollol foddlonrwydd a thawelwch i'r wreigan, ac a'i gwaredodd o'i phrofedigaeth.'

Boren dranoeth, bwyaodd ei foreu-fwyd fel arferol, ac yr oedd yn brydlon a blaenllaw yn gofalu am yr addoliad teuluaid, a chyn pen yr awr, cwynai ei fod yn sâl, a gofynai am ei gynnorthwyo i'r gwely, gan ddywedyd wrth ei ferch, 'y mae angu wedi cydio ynwyf fi 'rwan; yr oeddwn i yn dywedyd i ti ei fod yn agos.' Galwyd y meddyg ato yn ddoed; ac wrth roddi ychydig feddyg-lyn iddo, a chynnesrwydd am ei draed, dywedai, 'Nid yw ddim *use* i chwi drafferthu, mi a fyddaf wedi ehedeg ymaith cyn pen yr hanner awr.' Ac felly bu, ar y 27 o Fawrth,

1839, yn 82 mlwydd oed, wedi bod yn weinidog parchus a defnyddiol, oddeutu hanner can mlynedd, gyda'r Methodistiaid Calfaidd.

TREFN EI GLADDEDIGAETH.

Boren Sadwrn, Mawrth 30ain, cyfarfu amryw gyfeillion yn nhŷ E. Richardson, ac wedi darllen Pennod, a gweddio gan y Parch. Mr. Morgans, Ficar Conwy, cychwynai amryw Gantorian yn Orymdaith drefnus dan ganu pennillion a gyfansoddwyd ar yr achos, ac yn eu blaenu gan y Parchedig Ficar. Ar ol y Cantorian yr ydoedd y corph; ac yn dilyn hyn, nifer o gyfeillion a pherthynasau. Aethant felly at Gyffin. Wedi aros ychydig yn Llanrwst, ymgynnullodd llaws o frodyr a chyfeillion ar gyfer ty ei fab, Mr. John Williams, a chanasant anthem briodol ar yr achos, ac aethant yn mlaen yn dyrfa drefnus, dan ganu pennillion addas i'r amgylchiad, oddeutu hanner milltir o'r dref. Yn wir yr oedd yr olygfa arnynt, yn nghyd a chlywed eu caniadau cydgordawl yn dra effeithiol. Wedi cyrhaedd o fewn tair milltir i bentref Dol-yddelen, cyfarfu amryw gyfeillion a pherthynasau yn cyd-ganu mewn agwedd alarus a pharchus; ac etto, yr oedd rhyw sirioldeb rhyfedd yn eu gwedd yn gymmysg â dagrau, fel nad hawdd fydd anghofo yr olygfa. Ac fel yr oeddym yn myned yn mlaen, yr oedd y dyrfa yn chwaneu fwyfwy.

Ac wedi cyrhaedd Ty'n Llan, a darllen Pennod o'r Bibl, a myned i weddi gan y Parch. J. Jones, Llanllyfni, aethom i'r Eglwys, a rhwng amrywiol ranau y Gwasanaeth, canwyd dwy Anthem, ac amryw bennillion; wedi darllen y Gweddiau wrth y bedd, a chanu ychydig odlau priodol, daeth y Parch. J. Jones, Llanrwst, yn mlaen at fin y bedd, a thraddododd araeth dra effeithiol a phriodol i'r achos, yr hon a hir gofir o ran ei chynnwysiad a'i heffeithiau ar y gwrandawyr, talfyriad o ba un sydd debyg i'r hyn a ganlyn:—

'Gan nad rhyw un cyffredin sydd yn cael ei gladdu yma heddyw, ni ddylai ei gladdedigaeth fod yn un cyffredin. Gwr mawr yn Israel oedd hwn. Pe cleddid holl Bregethwy'r a Gweinidogion y Methodistiaid yn Ngogledd Cymru, ni ellid claddu ond ychydig fel hwn. Hen Weinidog dros hanner can mlynedd yn y weinidogaeth. Ac nid peth bychan oedd yn ddigon i gynhyrfu dynion i bregethu y pryd hyny, yr oedd cryn dywydd ac erlledigaeth yn cyfarfod

â Gweinidogion yr efengyl y pryd hwnw, a phrosodd yr hen dad hwn ei ran o hono. Fe gyfododd yn foreu i weithio, a chafodd ddiwrnod hir, a daliodd ati hyd ddiwedd ei ddiwrnod; ond gorphwys y mae yn awr wedi llafur blin, a thymhor hir. Mae yn gorphwys ac yn canu cân Moses, gwasanaethwr Duw, a chân yr Oen. Yn awr, gyfeillion, ystyriwch ei gynghorion, a'i ymarweddiad duwiol tra bu yn llafurio yn eich mysg, a dilynwch ei esiampl. Meddyliwch am eich blaenoriaid, y rhai a draethasant i chwi air Duw; fydd y rhai dilynwch, gan ystyried diwedd eu hymarweddiad. Ystyr y perffaieth, ac edrych ar yr uniawn, canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnefedd." Heb. 13. 7. a Ps. 37. 37.

Wedi diweddau yr araeth, canwyd y Pennill canlynol,

'Ffarwel gyfeillion anwyl iawn,
Dros enyd fechan ni 'madawn;
Henffych i'r dydd cawn etto gwrdd,
Yn Salem bur o gylch y bwrdd.'

Erbyn hyn, yr oedd y dagrau grisialaidd yn treiglo bron ar bob wyneb, ac ar yr un pryd arwyddion o orfoledd a llawenydd yn pelydru trwy ganol y galar a'r dagrau, fel yr oedd yno rai yn cael eu gorlenwi â gorpholedd, fel yr oeddynt yn tori allan i neidio, a molianu Duw.

Y nos Iau ganlynol, traddododd y Parch. R. Hughes, bregeth angladdol iddo yn Nghonwy, oddiwrth Mât. 25. 23. yr hon ydoedd yn hynod o gynnwysfawr, difrifol, ac effeithiol ar y gwrandawyr.

Conwy. E. RICHARDSON.

RHAGORIAETHAU Y BIBL.

II. EPISTOL PETR.

AIL Epistol Petr a anfonwyd at yr un personau â'r un o'r blaen, ac a ysgrifenydd, fel y credir, oddeutu blwyddyn vn ddiweddarach. Mae yn amlwg ddo gael ei ysgrifennu mewn rhagolwg o farwolaeth orthrechawl, ac fel y tybir o Rufain, yn mha le, fel y credir, y dyoddefodd yr awdwr. Amcan cyfredinol yr Epistol hwn, oedd i gadarnhau yr athrawiaethau a'r addysgladau cynnwysedig yn yr un blaenorol, i sefydlu y dychweledigion yn y gwirionedd a'r broffes o'r efengyl, i'w hannog i addurnu eu galwedigaeth nefol; i'w rhybuddio yn erbyn dichellion gauathrawon, tybiau ac ymarferiadau pa

rai y mae'u eu darlunio, i roddi gocheliad iddynt yn erbyn gelynnion digofus yr efengyl, y rhai a watwarant wrth ddyfodiad Crist i'r farn, ac i'w paratoi erbyn y dygwyddiad hwnw, trwy ymarweddiad sanctaidd a diargyhoedd. Yr Epistol hwn sydd yn rhanedig i dair o bennodau, yn cynnwys naw o ddosparthiadau.

Dosparthiad I.—Sydd yn cynnwys yr anerchiad, yn dangos y bendithion amhrisiadwy y gwnaethpwyd y brodyr yn feddiannol arnynt trwy ras Duw, pen. i. 1—4.

Dos. II.—Sydd yn annog i ddiwydrwydd mewn dyledsuddau Cristionogol, mewn trefn i wneuthur eu galwedigaeth a'u hetholedigaeth yn sicr iddynt eu hunain, ac i sicrhau mynedfa orfoleddus i'r nefoedd, pen. i. 5—11.

Dos. III.—Sydd yn mynegi ei ferthyrddod agosiol fel rheswm neillduol am ei gynghor serchiadol, pen. i. 12—15.

Dos. IV.—Sydd yn cymhell y prawf o'r hyn a welodd, ac a glywodd yr apostol, er cadarnhad o'i dystiolaeth yn nghylch gogoniant Crist, ac yn gorchymyn parch i air ysprydoledig Duw yn yr ysgrhythrau, pen. i. 16—21.

Dos. V.—Sydd yn rhagfynegi dyfodol gau-athrawon, eu tybiau a'u hymarferiadau llygredig, a barnedigaethau dwyfol i'w herbyn, pen. ii.

Dos. VI.—Sydd yn rhybuddio credinwyr yn erbyn gwatwarwyr a thwyllwyr, y rhai a wawdient eu dysgwyliad o ddyfodiad Crist, pen. iii. 1—7.

Dos. VII.—Sydd yn dangos y rheswm pabam yr oedir y dydd mawr hwnw, ac yn darlunio ei amgylchiadau a'i ganlyniadau arswydus, fel dadl gref dros sanctelddrwydd personol, pen. iii. 8—14.

Dos. VIII.—Sydd yn mynegi cytandeb athrawiaeth Paul âg eiddo yr epistol hwn, pen. iii. 15, 16.

Dos. IX.—Sydd yn terfynu gyda rhybuddion rhag twyllwyr, ac annogaethau i gynnyddu mewn gras a gwybodaeth o Grist, pen. iii. 17, 18.

Yn yr Epistol hwn y mae dau beth tra nodedig.

1. Nodweddiad gau-athrawon, fel y'u darlunir gan yr apostol, a barnedigaethau ofnadwy Duw yn cael eu cyhoeddi mor sicr o ddiagn arnynt; yr un modd ag y dymchwelwyd yr angelion gwrthgiledig, annuwilion yr hen syd, a dinasoedd Sodoma a Gomorrha, pen. ii.

2. Yr ardduniant arswydol, a'r

mawredd difrifol, gyda pha rai y darlunir ymddatodiad dychrynlyd y nef-oedd a'r ddaear, pen. iii. 11, 12.

CYFIRIADAU YN II PETR.

Pen i. 13.....	Jos. xlii. 14.
i. 16, 17.....	Mat. xvii. 1-5.
21.....	2 Sam. xlii. 2.
ii. 5.....	Gen. vii. 1. 7. 16. 23.
ii. 6, 7.....	xix. 16. 24. 26.
ii. 16.....	Num. xxii. 5. 7. 21. 23. 26.
iii. 4.....	Esa. v. 19.
iii. 5, 6.....	Gen. i. 8-9. vii. 11-23.
iii. 10.....	Pa. cii. 26.
iii. 13.....	Esa. lxxv. 17-19. Dat. xxi.

CYNNYDD PABYDDIAETH

Yn gaho yn uchel am gydymegniad y Protestaniaid o bob enwad i'w wrthefyll: a dynwyd allan o Gyhoeddiad Misol Saesoneg, a elwir 'The Congregational Magazine.'

MAE y Pabyddion yn cymmeryd y fantais, oddiwrth y rhyddhad a gawsant yn ddiweddar yn y deyrnas hon, i ymroddi i godi i fynu y grefydd Babaid ag oedd mor isel ei bri er's talm. At hyn yma mae eu brwdfrydedd yn fawr, a'u dylanwad yn rymus, mewn rhai manau o'r wlad. Y moddion a arferant i ennill proselytiaid, ydynt hollol gytunol â'u begwyddorion profsedig; ac mae eu llwyddiant wedi eu harwain i obeithio pethau mawrion ac anhygoel yn y canlyniad. Mae 'haner pabyddiaeth' gwyr urddasol o Rydychain' hefyd, yn ymddangos iddynt yn arwyddion hynod o obeithiol, fel na bu amser, er's dau gant a hanner o flynyddoedd, yn ymddangos mor fanteisiol i'r gwrthgiliad hwn. Yn chwangelol at hyn oll, y mae anwybodaeth gwarthus y werinos yn amryw barthau o Loegr a'r Iwerddon, ac agwedd benrhydd y cyfoethogion, a'r rhai mwyaf dysgedig, yn aeddfedu y trigolion i gymmeryd eu hudo at ofergoelion. Mae yr Ysgrhythrau yn ddyeithr iddynt, a chrefydd y Bibl yn brin yn eu mys; ac felly y mae yn hawdd eu trol y ffordd a fyno yr hudoludd.

Yn awr, dyma y gofyniad sydd yn tarddu oddiar hyn, Ai nid yw yn llawn bryd i Protestaniaid i arfer moddion i wrthweithredu ymgais y Pabyddion? Ond pa foddion a ellir

eu harfer, mi a ymchwiliad gyda fyddlondeb i'r peth. Mi a hysbysaf y sefyllfa yr wyf yn awr ynddi, a chrybwyllaf y moddion sydd yn ymddangos i mi yn debygol o lwyddo yn yr amgylchiad pwysfawr presennol, gan ddeisyfu ar rai o'ch Gohebwyr gymmeryd yr achos dan eu sylw difrifol, a rhoi rhyw gynghorion a chyfarwyddiadau ar y mater.

Yn y dref lle yr wyf fi yn preswyllo, y mae dau Offeiriad Pabaid yn byw. Maent yn weithgar, ac yn ddiwyd, yn nghyflawniad eu swydd. Mae rhai gwyr cyfoethog perthynol i'w cynnull-eidfa yn cydweithredu yn ddiwyd â hwynt, mewn ymgais am ennill Protestaniaid mewn enw i droi at y Pabyddion. Gadawyd symiau mawrion o arian yn ddiweddar dan ofal yr Offeiriad yn y wlad, tuag at ddwyn yn mlaen y grefydd Babaid. Un o'r trefniadau at wneyd hyn yw, trwy daenu ar led bregethau, llythyrâu, amddiffyniadau, tystiolaethau, &c. yn rhad, neu am isel bris. Mae rhai o'r mân lyfrau hyn wedi eu hysgrifenu gan Offeiriad, a rhai gan wyr lleegy, oll i gelsio dangos i'r bobl gyfeiliornadau ac ymraniadau y pleidiau Protestanaidd, ac yn eu collfarnu hwynt, gan gwyno yn chwerw y camgyhuddiadau, gorthrymderau, &c. y mae y Pabyddion yn eu dyoddef oddiar law y Protestaniaid. Mae amryw o'r papurau hyn yn cael eu taenu ar led yn gyhoeddus, ac yn ngwydd yr haul; ond llawer o honynt a daenir ar led mewn dull *Jesuitaidd*; weithiau tynir Traethodyn Protestanaidd allan o'r amlen, a dodir Traethodyn Pabaid yn yr un amlen yn ei le, yna gollyngir ef i gael ei fenthyca ar gylch, ac nid yn union y oeir y ddichell allan, yn enwedig yn mys yr anwybodus. Y pethau hyn a wneir ganddynt, meddynt hwy, i'r dyben o oleuo a dychwelyd y Protestaniaid o gyfeiliorni eu fyrd!

Moddion ereill, a'r rhai hyn yn fwyaf llwyddiannus, a ddefnyddir ganddynt, sef dwyn plant i fynu yn athrawiaeth y grefydd Babaid; ac nid plant Pabyddion yn unig. Mae ganddynt Ysgol Râd, ac ynddi rhoddir dysgeidiaeth i blant pawb. Ar y Sabbathau, y cyfryw bobl ieuainc, ag y gellir eu hennill i ddyfod i'r Cyfarfod Egwyddori, a ddysgir yn fanwl i wybod y pyngciau yn y rhai y mae Pabyddion a'r Protestaniaid yn gwahanuathu. O'u mabandod fe gelsir dangos i'r plant y twyll,

* Mae yr ysgrifenydd yn cyfeirio at y mân Draethodau a gyhoeddwyd yn ddiweddar yn Saesoneg, gan wyr o Rydychain, y rhai a elwir 'Traethodau addas i'r Amseroedd,' neu 'Traethodau Rhydychain,' 'Oxford Tracts.'

y perygl, a'r pechadnusrwydd o ymneillduo oddiwrth yr Eglwys Lân Gatholig. Dysgir iddynt y rhesymladau goreu ag a allant i bleidio eu crefydd eu hunain. Fel hyn, fe barotoir amddiffynwyr Pabyddiaeth erbyn amser dadlyddiaeth dyfodol â phlant Protestaniaid mewn enw yn unig, y rhai ydynt heb un rhagarotoad, ac mor hollol anwybodus o gyfeiliornadau Pabyddiaeth, ag o wir ardderchogrwydd Protestaniaeth. Ie, onid ellir dywedyd, fod hyd yn nod plant ein Hysgolion Sabbathol, a phlant ymneillduwyr yn gyffredinol, yn anabl i ddal dadl ar y pyngciau sydd yn gwahanu Pabyddiaeth oddiwrth Brotestaniaeth â'r rhai a egwyddorwyd o'u mehyd gan yr Offeiriad Pabaidd? Nid oes dim lle i ammen na bydd y pethau hyn yn gweithredu yn rymus yn mhen ychydig o flynyddoedd etto, mewn ymgais am gael Pabyddiaeth i synu, a Phrotestaniaeth i lawr. Nid wyf fi ddim yn enwi y pethau hyn fel achosion o ddi-galonddid, ond yn hytrach fel rhesymau i ddangos fod eisieu ffurfio rhyw drefn i wrthweithredu yr ymegniadau doeth a pharhaol, y rhai sydd mor elyniaethol i'n Crefydd gyssegredig ni. Nis gallwn ni ammeu am fynnyd, fawr allu Gair Duw, ond etto, mae yn rhaid ei ddysgu ef, a'i ddeall fel y mae efe yn uniongyrchol yn gwrthwynebu y rhai a ymgniant i'w wyrdrol.

Y MODDION I'W HARFERYD, YDYNT A GANLYN:—

A roddwch chwi genad i mi i ddywedyd, fod dau beth yn ymddangos i mi yn angenrheidiol iawn yn y dwysgyfngwng presennol.

Yn gyntaf. Bod i'r holl Brotestaniaid efengylaidd lunio undeb er mwyn cydymdrech yn erbyn llwydd cyfeiliornadau y grefydd Babaidd, drwy ymarfer â'r cyfryw foddion moesol ac Ysgrhythol, ag y byddo amgylchiadau lleawl, a nodweddiad priodol y trigolion yn profi fod angenrheidrwydd am danynt.

Yn ail. Bod ein Pregethwyr yn galw yr ieuengctyd yn nghyd, i'w hegwyddori y rhyngch yn y pyngciau hyny ag y mae Pabyddiaeth a Phrotestaniaeth yn gwahaniaethu ynddynt; ac Athrawon yr Ysgol Sabbathol gyda'u hysgoleigion hwythau yr un modd. Nid wyf yn meddwl y dylent egwyddori yr ieuengctyd yn yr holl byngciau dadi-euol sy rhyngddynt, canys nid yw hyny yn ofynol; ond y cyfryw gyfeiliornadau

yn y grefydd Babaidd a fyddo yn ymddangos yn fwyaf golygu a thwyllodrus, gan ddysgu i'r plant chwilio i mewn iddynt yn wyneb y Bibl, canys y mae gwirionedd yr Ysgrhythol Lân yn taro yn effeithiol ar wreiddyn yr athrawiaeth Babaidd.

Pe byddai pob athraw yn meddu ar Draethawd byr ar y pyngciau hyny, fe rwyddhai ei ffordd i lafurio yn y gorchwyl pwysfawr hwn, ac fe fyddai ei ymdrechion yn debycach o lwyddo. Os nad ellir ymarfer â'r moddion a nodwyd, ar y pryd hwn, dian y dylai pob Pregethwr roi cyfarchiad i'w gynulleidfao, o leiaf, unwaith yn y mis, ar ryw bwnge, y naill ar ol y llall; megis, *Yn gyntaf*, Ar hawl pob dyn i chwilio yr Ysgrhytholau. *Yn ail*, Ar ddirgel gyffes pechodau yn nglust yr Offeiriad. *Yn drydydd*, Ar awdurdod yr Offeiriad i faddau pechodau am ar-ian. *Yn bedwerydd*, Y Purdan. *Yn bummed*, Gwasanaeth yr Offeren, &c. Byddai hyn yn rhoi eglurhad ar bethau, y rhai, y mae arnaf ofn, na wyr un o gant o'n hieuengctyd nemawr ddim am danynt. Sicr yw, y dylid paratoi arfau i'w dodi yn llaw y bobl ieuangc erbyn amser yr ymrysonfa fawr, ag y maent i wynebu arni. Nid yw yr ymryson hwn rhwng gwirionedd a chyfeiliornad ond prin wedi dechreu etto; ond fe allai, mai yn rhy ddiweddar y byddwn ni yn galaru o herwydd i ni yn dawel roddi i wrthwynebwyr y gwirionedd y fantais yr hon yr ymaelasant ynddi gyda'r fath awyddfyd.

Mae pob symudiad sydd o'n hamgylch yn profi y bydd i'r egwyddorion pwysfawr, y rhai a gynnwysant sylfaen gobaith dynion am dragywyddoldeb, gael ymosod arnynt yn anfoesgar, drwy bob awgrym dysgeidiaeth, a dichell *Jesuitaidd*, cyn bo hir. Tra yr ydym yn gwregysu ein meddyliau ein hunain

* Pa Draethawd sydd yn bosibl i'w gael yn fwy addas at hyn o orchwyl, na Thraethawd Mr. Robert Williams, Dublin, ar Gyfeiliornadau Eglwys Rhufeinaid? Mae y llyfr hwn, megis wedi ei ysgrifennu i'r perwyl, a'i amcannu at yr amseroedd presennol. Mae yn fyr, yn eglur, ac yn gadarn iawn: diau nad oes gyfelyb iddo ar y materion sydd ynddo, yn yr Iaith Gymraeg. Mae y llyfr yn cynnwys ffurth llafor mawr, ac amlwg yw fod mwy o angenrheidrwydd am y cyfryw y naill ffyddyn ar ol y llall. Fe ddylai cyffredinolrwydd yr oes hon ei foddau, a'i chwilio yn fanwl, yn enwedig yr ieuengctyd.

CYM.

i anturio mewn gobaith cryf o wynebu yr ymdrech egniol hwn, gwnawn gyflawnder a'n plant, drwy eu parotol hwythau i'r frwydr hefyd; canys, mae yn debygol mai yn eu dyddiau hwy y bydd yr ymgyrch poetbaf. Ni roddwn achos iddynt ein henog-farnu pan welont eu hunain yn mhell islaw eu gwrthwynebwyr medrus a hyfforddiadus, neu pan fyddont yn cael eu gwawdio, drwy gael eu gosod allan fel rhai anwybodus ac annysgedig mewn pyngciau, y rhai ni ddylid eu gadael heb eu chwilio, hyd oni chaffont eu hunain yn mhoethder y frwydr.

Wedi hyny, mae yr Ysgrifenydd yn sylwi ar yr anhawser o flurfio *undeb* rhwng y pleidiau crefyddol Protestanaidd yn y dyddian hyn. Diau fod llawer o rwystrau anhawdd eu symud ar y ffordd i gyflawni hyn. Ond cyn belled ag y barnir yn angenrheidiol anfon Traethodau i wrthwynebu cyfeiliornadau Pabaidd, mae Cymdeithas y Traethodau Crefyddol, (*Religious Tract Society*,) yn cynnwys y cyfryw *undeb* ag y mae yr Ysgrifenydd yn cyfeirio ato. Mae Rhestr o'r Traethodau sydd eisoes yn argraffedig gan y Gymdeithas hon, yn cynnwys amryw ar y mater mewn llaw, sef yn taro yn union-gyrchol yn erbyn cyfeiliornadau Pabyddiaeth, ac mae ereill yn y Wasg. Nid rhaid ond crybwyll, a hwy a argraffant unrhyw Draethawd byr a da ar y testynau hyn, yn Gymraeg neu yn Saesoneg, fel y byddo yr achos yn gofyn.

A gellir ymarfer â'r holl foddion ereill a noda efe heb *undeb pleidiau*; dim i ond bob plaid o Brotestaniaid i ymroddi i lafurio, i brynu a thaenu ar led y Traethodau crybwylledig. A bod i bob Pregethwr lafurio i egwyddori yr ieuengctyd sydd dan ei ofal; a phob Athraw Ysgol Sabbathol yn mhob man wneyd yr un modd, yn ol cyfarwyddiadau Ysgrifenydd y sylwadau uchod.

(*I'w barhau.*)

HANESIAETH EGLWYSIG.

Parhad o tu dal. 329.

ODDEUTU y flwyddyn 1250, gormesai y Chwil-llys yn drwm iawn ar y Waldensiaid yn yr Almaen, a hyny pyda chreulondeb rhyfeddol. Ond er hyn i gyd daliasant eu profes yn fyddlon o hyd. Eu hathrawon oeddnt yn cy-

hoeddi yn eglur yn mhob man mai y Pab oedd Anghrist, ac y chwanegent hefyd eu bod yn credu, pe buasai Duw heb eu hanfon hwy i'r Almaen i bregethu yr efengyl, y buasai cerig y fan wedi eu deffro i wneyd hyny yn eu lle. 'Nid ydym ni,' meddynt, yn 'cynnyg unrhyw ryddhad dychymygol a phabaid i ddynion oddiwrth eu pechodau, yr ydym ni yn pregethu maddeuant fel y mae Duw yn ei osod allan yn ei air sanctaidd.'

Yn y flwyddyn 1330, erlidid hwy yn dost gan un o weinidogion y Chwil-llys, a elwid Eckard, monach o urdd Dominic; ond gan fod ei gydwybod yn dechreu ei gyhuddo o barth y creulonderau a osododd arnynt, efe a ddeisyfodd arnynt egluro iddo y gwir reswm o'u gwrthwynebiad i Eglwys Rhufain.

Gan mai anfynych iawn y caent gyfle tebyg i hyn, gwyddent yn dda pa fodd i wneyd iawn ddefnydd o hono; a'r canlyniad a fu yn ffafriol iddynt; meddwl Eckard a oleuwyd, efe a broffesodd fydd yn Nghrist, yn unol â phur a sanctaidd air yr Arglwydd, gan ymuno hefyd â phobl Dduw; ac fel yr apostol Paul gynt a bregethodd y fydd hono ag y llafuriodd unwaith i'w dyfetha. Wedi hyny bu farw yn ferthyr fyddlon a selog; a llosgwyd ef yn Heidelberg.

Ond dangosir tywyllwch mawr llawer ereill mewn llythyr a ysgrifenydd gan un o offeiriaid y Pab, yr hwn a gynnwys yr hyn a ganlyn:—'Rhai o honynt a ddaliwyd ac a losgwyd gan y werinos gynhyrfus, o herwydd tanbeid-rwydd eu zel, ac heb ein cydsyniad ni. Ond hwy a aethant i'r flamau, uid yn unig yn amyneddgar, ond hefyd mewn gorfoledd mawr; a byddai dda genysf, Sanctaidd Dad, gael allan pa fodd y mae y fath bybyrwrch a gwroldeb mewn dynion, y rhai dynt, heblaw hyn, yn aelodau i'r diafol.'

Nid ydym yn rhyfeddu at fath ymadroddion a hyn, pan yr ydym yn cael allan, fod nid yn unig y Pabau drygionus, a'u holl dywysogion a'u harglwyddi ag oedd yn byw mewn ymstyngiad dallbleidiol i Rufain, ie, nid yn unig yr offeiriaid llygredig ac anfoesol, a'r werinos anwaraidd, ond hefyd Bernard dduwiol o'r Clairvaux yn ddigofus iawn wrth y Waldensiaid. Rhaid ei bod yn brofedigaeth drom iddynt fod y gwr rhagorol hwn, a gyfrifid bron fel oracl gan yr holl fyd Cristionogol, mor eiddigus yn eu herbyn

hwy a'u hathrawiaeth, ag i'w cyfrif yn euog o heresi, ac i'w herlid hefyd. A Bernard ydoedd yr unig wr o sawredd ag oedd yn yr Eglwys dra-arglwyddiaethol yn feddiannol ar ddim gwir yspryd crefyddol; etto, barnai efe mai ei ddyledswydd oedd gwrthwynebu y Waldensiaid, &r holl ddylanwad nerthol ag oedd yn feddiannol arno, ac y mae yn dra thebygol mai ei wrthwynebiad ef iddynt a fu yr achlysur i wanhau meddyliau llawer o barthed unlondeb eu hachos.

Oddentu y flwyddyn 1400, ymosododd yr erlidwyr ar y Waldensiaid yn nyffryn Pragela. Pan welodd y bobl druaïn hyn y gelynyon mewn llawn feddiant o'r ogofeydd a manu ereill, y rhai a ddygwyd oddiarnynt yn nyfnder y gauaf, hwy a ddiangasant i rai o synyddoedd uchaf yr Alps—y mamau a ddygent eu babanod bychain mewn basgedau, ac a arweinient ereill oedd yn gallu cerdded ychydig. Rhoddwyd llawer iawn o honynt i farwolaeth drwy y newyn, ac ereill a fuont feirw drwy y cleddyf. Cafwyd cant a phedwar ugain o fabanod bychain wedi meirw yn eu crydau, neu yn mreichiau eu mamau meirwon, wedi eu mygu gan fwg tân mawr, a gynneuid wrth enau yr ogof.

Parhaodd tânau y Chwil-llys i losgi hyd y flwyddyn 1488, pan y barnodd y Pab Innocent VIII. mai gwell oedd apelio at nerth millwraidd. Codwyd deunaw mil o flwyd i'r pwrpas, ac unodd llawer o Bahyddion Piedmont a hwy, y rhai a obeithient gael rhan yn yr yspail addawedig. Ond y Waldensiaid, wedi ymarfogi & tharianau pren-lau, & bwaau croesion, a safent yn wrol yn mynedfeydd cullion y mynyddoedd, ac a wrthwynebasant eu gelynyon, a'u gwragedd a'u plant yn penlinio yn y cyfamsr, gan erfyn ar i Dduw gadw ei bobl.

Philip, Dug Savoy, oedd yn ddigon call i wahaniaethu rhwng hunan-amddiffyniad a gwrthryfel, ac a gynnygiodd iddynt gyhoeddiad o faddeuant. Celsiai eu gelynyon ei berswadio fod holl blant y Waldensiaid yn cael eu geni yn flewog, & gyddfa'u duon ganddynt, a phedair rhes o ddannedd; ond efe a orchymynodd i rai o honynt gael eu dwyn ato ef i Pignerol, yr hyn, o ganlyniad, a'i cwbl argyhoeddodd nad oedd y Waldensiaid yn anghenflod, fel y mynid iddo gredu eu bod, ac efe a drodd i'w hamddiffyn hwynt.

Ond ymddengys nad oedd ganddo allu digonol i gyflawni ei amcanion daionus; o herwydd yr oedd beirniadwyr yr heresi, yn myned yn mlaen o hyd &u hymmosodiadau ar y dilynwyd fyddlon hyn i Grist, a pharhaodd yr erlid hyd y flwyddyn 1532.

Oddentu yr amser hwn y dechreuodd y Waldensiaid yn Piedmont gynnal Cyfarfodydd cyhoeddus i'r dyben i ymarfer ag addoliad cyhoeddus; ond hyn, o'r diwedd, a gynhyrfodd y gallugwladol oedd yn eu herbyn, a hyny gyda mwy o zel nag erioed, er cynnal yr awdurdod Pabaidd. Hwy a amddiffynasant eu hunain pa fodd bynag, mewn yspryd a llwyddiant, o herwydd gwnaethant i'r offeiriad Pabaidd adael eu dyffrynoedd, ac a ddifodasant yr offeren o'u mysg, a chawsant yr holl Ysgrhythrau wedi eu hargraffu yn eu hiaith en hunain, am nad oedd ganddynt ond y Testament Newydd, a rhai llyfrau o'r Hen Destament, a'r rhai hyny mewn ysgrifen, yn eu meddiant cyn y flwyddyn 1525.

Ilyderwyf fod yr ychydig a ysgrifenywyd yn y Rhifyn hwn, ac yn y Rhifynau blaenorol, yn ddigon i ddangos fod yr Eglwys Waldensiaidd yn cynnwys gwir bobl i'r Arglwydd, a'u bod yn haeddu eu galw yn Eglwys Esgyllaidd mor gywir ag y gelwir yr Eglwys Ddiwygiedig Brotestanaidd felly; ac y mae genym le teg i farnu y gallem edrych yn orfoleddus i 'Ardderchog lu y Merthyri,' a Chyffeswyr, a chanfod yno dyfia fawr o'r Waldensiaid erledigaethus yn sefyll o flaen gorseddfaing Duw, ac ar y môr o wydr, yn canu câs Moses a chân yr Oen.

COFNODAU CYMDEITHASFAAU Y TREFN-
YDDION CALFINAIDD.

Sylw ar Lythyr TREFNIEDYDD yn Rhifyn Hydref diweddaf, tu dal. 396.

MR. GOLYGYDD, Adwyl a Pharchedig Frawd.—Yn y Drysorfa am fis Hydref diweddaf, y mae rhyw DREFNIEDYDD yn galw am sylw ar yr angenrheidrwydd sydd am ryw well trefn i gael Ysgrifenydd mwy cyson a rheolaidd i'r Cymdeithasfaedd. Yr wyf yn gwbl o'r un farn ag ef, nid o herwydd un anaddasrwydd yn y rhai sydd wedi eu pennodi i'r swydd eisoes; ond gan fod y ddwy Gymdeithasfa ddiweddaf heb un o honynt fod ynddynt, ac oblegid hyny, y wlad yn cael ei hamddifadu o'r fraint o gael darllen y

pethau tra buddiol a fu o dan sylw ynddynt yn y Drysorfa, a chan y dichon fod Cymdeithasfaoedd heb Ysgrifenydd ynddynt yn fynych, o herwydd rhyw rwysrau neu gilydd, daeth i fy meddwl y gallai y cynllun a ganlyn fod yn fuddiol.

Yn gyntaf. Fod llyfr pedwar-plyg helaeth yn cael ei ddarparu ar draul y Siroedd, o bapyr a rhwymiad da; a bod iddo gael ei gadw yn y Bala, neu ryw le arall, a bennodir gan y Gymdeithasfa.

Yn ail. Fod Cofiadur yn cael ei benodi i ysgrifenu cof-nodau o'r pethau yr ymddrinir â hwynt yn mhob Cymdeithasfa yn y llyfr hwnw.

Yn drydydd. Fod Cyfarfodydd Misol pob Sir lle y cynnelir y Gymdeithasfa, i ofalu am fod eu hysgrifenyddion yn bresennol yn y Gymdeithasfa, a bod i'r unrhyw anfon cofnodau o'r pethau a fo dan sylw i'r Cofiadur i'w doddi yn y llyfr, fel y byddont yno ar gael i'w gweld i'r oes a ddel, ac y gallir ymgynghori â hwynt pan y myner. Anfoned y Cofiadur adysgrif o'r pethau i Olygydd y Drysorfa i'w hargraflu.

Dymunol iawn fyddai pe byddai y deau a'r gogledd yn gallu sefydlu rhyw gynllun a farner yn oreu, ac yn gweithredu wrth yr un rheol yn hyn, fel y caffer hanes Cymdeithasfaoedd y ddau ddosparth yn gyson yn y Drysorfa.

IORWERTH AB OWAIN.

Llwydiart.

YR ADGOFIEDYDD.

[Y dornyn canlynol o Brægeth a brægethwyd gan y Parch. J. EVANS, New Inn, Swydd Gaerfyrddin, yn Nghaerdybi, Môn, ar y dydd cyntaf o Orphenaf, oddeutu y fl. 1800, ac a ysgrifenydd yno wedi ei gwrando gan Gyhoeddwr y Drysorfa.]

HEN. 7. 22.

"Ar Destament gwell o hyny y gwnaethpwyd Iesu yn Fachnydd."

'Ar Destament gwell,' hyny yw, gwell na'r Hen.

Yr un gwreiddyn sydd i'r gair Testament a'r gair Cyfammod. Yr Iesu yw Cyfryngwr y Cyfammod newydd.

Athrawiaeth.—Bod yr oruchwyliaeth newydd yn well na'r hen.

1. Mae yr efengyl yn egluro y ddeddf yn fwy na'r hen oruchwyliaeth. Deiliaid y ddeddf oedd Moses, Elias, ac Esay. Crist oedd rhoddwr y ddeddf. Esponlodd Crist gyfraith Moses, a dangosodd fod y ddeddf yn perthyn i'r medd-

wl yn gystal ag i'r fuchedd. Talodd Crist ofynion deddf Moses. Boddlonwyd hi yn seremoniol dan yr hen oruchwyliaeth, ond yn sylweddol dan yr oruchwyliaeth newydd.

2. Eglurwyd yr efengyl yn fwy. Cysgododd y seremoniau yr efengyl; Crist a'i heglurodd. Haws adnabod gwr trwy ddrych nag wrth ei gysgod. Creadur dibechod oedd yn cael ei ladd dan yr hen oruchwyliaeth, ond nid oedd ond creadur: ond Crist oedd Dduw, Dywed Witsius mai i Asahel yr oedd y bwch diangol yn cael ei anfon, sef i ddiabol. 'Y gwr cymmwy's' oedd yr Yspryd Glân, yr hwn a arweiniodd Grist i'r anialwch i gael ei demtio gan ddiabol.

3. Mae mwy o'r Yspryd dan yr oruchwyliaeth newydd na than yr hen oruchwyliaeth—defnyddodd yno, gwlaw-iodd yma, *ie, tycaalltwyd* ef yma.

4. Mae pob peth yn egluraeth; madd-euant pechod, &c.

Bu pedair goruchwyliaeth o flaen y newydd.

(1.) Goruchwyliaeth Adda. 1. Yn cynnwys cymeradwyaeth gyda Duw. 2. Sancteiddrwydd. Yr un efengyl o hyd.

(2.) Goruchwyliaeth Noah. Cyfammododd Duw â Noah na ddysfathai efe y byd mwy. Nid oedd dim ysgrifai yn pryd hyny ond traddodiad. Rhagorodd hon er hyny ar un Adda.

(3.) Cyfammod âg Abraham.

(4.) Goruchwyliaeth Moses. Galwyd ar Moses i fod yn Gyfryngwr, a thrwy hyny yn gysgod o Grist. Tabernacl Moses oedd bortreid o'r deml—Crist oedd diweddy deml a' isylwedd. Traed Duw a'i odreu oedd yn llanw y deml—cyflawnder Duw yn ei Fab. Ni chadd Duw le wrth ei fodd ond yma.

5. Mae y newydd yn ferach o lawer. Hawdd oedd ymddiffwyno dan yr hen, ac anhawdd ymolchi. Yr oedd y gyntaf yn ddifai yn yr hyd yr oedd, ond nid oedd yn ddigon hir, am hyny yr oedd i'w beio, a'i bai oedd ei bydras; nid oedd yn feius yn yr hyd yr oedd.

6. Mae yn haws ei goddef na'r hen. Rhaid oedd i'r holl wrywiaid ymddangos dair gwaith yn y flwyddyn yn Jerusalem, pa cyn belled bynag y byddent yn preswyllo, oddieithr eu bod yn glaf, &c. Addoli Duw yn awr y'mhoblle, ond cael yr Yspryd. Rhaid oedd i ddyn fyned at Dduw i'r deml dan yr hen oruchwyliaeth, ond dan y newydd daw Duw atom ni. Gwrendy Duw yn mhob man ar weddi fel gynt yn y deml. 'Yn mhob man yn mysg yr holl gen-

edloedd, o godiad hant hyd ei fachlud-
iad.' Mae Duw yn foddlon i dderbyn
yr arogldarth ar bob amser, ac y'mhob
man; nid yn y deml yn unig, nid ar
wyl flynyddol yn unig, ond bob amser-
au, o godiad haul hyd ei fachludiad.

7. Mae yn eangach. Yr Hen Des-
tament oedd yn perthyn i un teulu, ond
y newydd sydd yn perthyn i bob teulu.
Zech. xiii. Pob teulu, pob creadur, &c.

8. Nid yw o waed nac o deulu dan
yr oruchwyliaeth newydd. 'Mae y
gwynt yn chwythu lle y myno.' Er na
weddiodd tad a mam fawr neu ddim
dros lawer plentyn, ond y mae Eiriol-
wr gyda'r Tad. Newidiwyd yr oruch-
wyliaeth lawer gwaith, ond gwell well
o byd. Hon yw yr oreu oll, ni newid-
ir mo'n i byth mwy. Gwell yw bod yn
Gristion nag yn Iuddew duwiol, o ran
rhagoroldeb yr oruchwyliaeth newydd
ar yr hen.

Os gwrthodir yr oruchwyliaeth hon
bydd y dynion hyn yn f'n mewn trueni
na neb o'r Iuddewon yn y byd a ddaw;
am hyny, O! am blygu iddi. Yr or-
uchwyliaeth newydd hon o'r cyfam-
mod fyddo yn ein trin yn ei hyspydol-
rwydd. Dani hi y byddo chwi, fy an-
wyl wrandawyr, o'r pryd hyn hyd pan
ymgyfaryddom oll y tu draw i ofid.
Hyn caniatad Duw, Amen.

Y CREADUR NEWYDD.

Gan hyny od oes neb yn Nghrist y mae efe yn gre-
adur newydd; yr hen bethau a aethant heibio: welo
gwnaethpwyd pob peth yn newydd.—2 Cor. v. 17.

'CREADUR NEWYDD.' Rhaid cael Cre-
adur i wneud creadur. 'Creu o newydd yn
Nghrist Iesu.' Nid ffurfio trefn newydd ar
hen bethau, ond rhoddi bod i bethau nad
oeddynt o'r blaen—bethau na feddai natur
mo honynt oll. Gelyniaeth yn erbyn Duw
oedd o'r blaen, ond y mae yma gariad at
Dduw, a ffydd, edifeirwch, a gobaith—an-
ian newydd ddwyfol, a phob gras ynddi.
Nid galluoedd newydd yn yr enaid, ond an-
ian newydd yn yr hen alluoedd. Delw Duw
ar bwerau yr enaid. Y peth mwyaf yn y
greadigaeth gyntaf oedd delw Duw ar enaid
dyn. Enaid rhesymol heb ddell Duw yw
y peth mwyaf gwrthun—y mae yn anhardd-
ach nag uffern. Delw Duw yw harddwch
y nefoedd. Mae natur *oddiorth* Dduw gan
y cythraul, ond nid yn *ol* Duw, am nad yw
y ddellw arno.—*Allan o Bregethau y*
Parch. D. Charles, Caerfyrddin.

HUNAN-FYFYRDOD.

Pa beth ydychf?—Creadur i fyw byth; yn
fuan rhaid i mi farw o ran fy nghorff, ond
mae fy enaid yn anfarwol, a phan ddaw

Crist i farnu y byd; adgyfodir fy nghorff,
ac unir ef a'm henaidd, a byddaf byw gyda
Duw yn y nefoedd, neu, se'm poenir yn
uffern am byth. Beth ydychf? Pechadur
yn haeddu dinystr diddarfod, 'pawb a
bechasant': ac yr ydychf yn analluog i
wneuthur Iawn dros fy nghamweddau, nag
i dori y gadwyn a pha un se'm rhwymir.
Beth ydychf? A ydychf yn Gristion, nid
yn unig mewn enw, ond mewn gwirionedd?
A allaf fi ddywedyd, er fy mod gynt yn
dywyllwch, yn awr yr ydychf yn oleuni yn
yr Arglwydd—fy mod yn awr yn etifedd
gras—fod genyf heddwch a Duw trwy Iesu
Grist—fy mod yn cynnyddu mewn gras,
&c.

Pa le yr ydychf?—Mewn byd a darawyd
a melliith, ac a ddysfarnwyd i ddinystr, ac
yn analluog i'm gneuthur yn ddedwydd;
ond cofia fy enaid fy mod yn prysuro o
hono. *Pa le yr ydychf?* Nid yn y nef-
oedd, ac nid yn uffern; nid oes neb yn y
nefoedd, ond sydd yn berffaith sanctaidd;
nac yn uffern ond rhai wedi pechu, ac sydd
tu hwnt i waredigaeth. Ond yr wyf fi ar y
ddaeear, *lle mae gan Fab y dyn* (cyfaill pech-
aduriaid) *awdurdod*, gallu, ac ewylls i
faddu pechodau—lle mae trugaredd yn
cael ei thaer gynnig—bendithion an-
nhraethol yr efengyl yn fy nghyrrhaedd—
lle mae gair a gweision Duw yn gwaeddi
'yn awr yw yr amser cymmeradwy,' ac yn
fy nghyfeirio at OEN Duw, yr hwn sydd
yn tynu ynaith bechodau y byd. O! fy
enaid, cofia y pethau hyn, a bydd barod i
gyfarfod â'th Dduw.

I ba le yr wyf yn myned?—A ydychf yn
trafaelu tua'r nef, ynte tuag uffern y mae fy
wyneb. Cofia fy enaid dy fod ar ryw ffordd,
ac nad oes ond dwy, a rhaid dy fod ar
un o honynt. Yn awr, aros fynydd, a gofya
yn ddisfrisol ar ba un yr wyt? *Pa beth!* A
ydychf wedi bod yn ddiwyd i ddyysgu a thrin
fy ngalwedigaethau yn y modd gorau—yn
wyliadwriaethus a physur o barth i achos-
ion fy nghymmydogion a'm gwlad? Ac
etto, heb ofyn o ddisfrif, na threulio cym-
maint ag un awr erioed i geisio penderfynu
y mater hwn; sef, *pa le y bydd fy nghar-*
tref tragywyddol. O! fy enaid ystyria bwy
y geiriau *Duw—mynyd*—*tragywyddoldeb*.
Duw, yr hwn sydd yn dy welled—*mynyd*,
sydd yn ehedeg ymaith—a thragywyddol-
deb, sydd yn agor ei amrantau (os gollid
yr ymadrodd) am danat, ac yn yr hwn y
byddi yn *fuau, fuau*. Duw, yn erbyn yr
hwn y pechaist—*mynyd*, yr hwn wyt yn
gamdddefnyddio—a thragywyddoldeb, i ba
le yr wyt yn anturio mor ddisynw yr.
Adeu fechan a fu yn achos i elyn ddyfod i mewn,
a chymmydd dinas fawr, ac mae pechod
hychau (pechod bychau yn ngolwg y dyn,
o herwydd nid oes y fath beth a pechod
bychan, ond eglur yw fod graddau mewn
pechod) os colledid, bob amser yn arwain i
rai mwy; ac a fydd yn sicr (onid edifarbar

o'i herwydd) o ddinystro corph ac enaid am byth. I ba le yr wyf yn myned? Mae yn amser ateb ylcwestiwn, yn fuan fe'm dodir gan anghen mewn cyflwr anghyfnawdion; ac er mwyn ei ateb yn deg, rhaid cael ateb i gwestiwn arall, sef, I ba le y mae go-gwydd fy ymddygiadau? Os wyf yn byw yn ol y cnawd, yr wyf ar y ffordd lydan, pen draw yr hon yw trueni; ond os wyf yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy yr Yspryd, yr wyf yn rhodio yn y ffordd dda, yr hon sydd yn diweddu mewn dedwyddwch annhraethol. Bydded i mi bwyso a gwasgu y cwestiynau hyn yn gywir a dwys at fy ystyriaethau, 'Canys pa leshad ennill yr holl fyd, a cholli fy unig enaid.'

Oundle.

NIBIL.

GWYL Y CYNNULL AR DDIWEDD Y FLWYDDYN.

Exodus xxiii. 16.

WEDI rhoddi heibio drafferthion y dydd eisteddais yn y cornel, ar bwys hen Fonachlog dinas Caerlleon, i gadw 'Gwyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn;' ac os teillwng y bernwch yr ychydig loffion a gynnullais i gael eu trysorï ym mhilith trysorau eich Trysorfa chwi a'm boddhewch i yn fawr, a gobeithiwyf na thrangwyddwch ereill.

Nid oes dim ag y mae dynion yn ymgyrhaedd mwy am dano na dirgeledigaethau yr amser dyfodol, na dim ag sydd mor annerbyniol ganddynt, yn fynych, a helyntion yr amseroedd aeth heibio. Neidio at y llyfr seliedig y mae annuwlion ar y ddaear, a ffigio darllen misoedd a blynyddoedd o ddedwyddwch a hawddfyd iddynt eu hunain. 'Heddyw neu y fory,' meddynt, 'ni a awn i gyfryw ddinas, ac a aroswn yno flwyddyn, ac a farchnatawn ac a ennillwn,' a hwythau, mewn gwirionedd, heb wybod beth fydd y fory, 'canys y dirgeledigaethau ydynt eiddo yr Arglwydd.' Ond sefyll yn syndedig uwch ben llyfr yr amseroedd a aethant heibio y bydd yr annuwlion yn Gehena, a darllen yn frawychus y gehau a ysgrifenydd ganddynt yn y conglau dirgelaf—yn nghyfeddach y dafarn—ac yn nghampau anwired. Yr argraff ffamillyd ar uchaf y ddalen yn y wlad ofnadwy hono fydd 'Coffa i ti dderbyn dy wynydd yn dy fynydd;' a'r gair olaf yn ngodur pob dalen o'r gyfrol ofnadwy, wedi traethu hanes cynsuaf toreithiog wedi myned heibio—haf a hauldes melyn wedi darfol, 'Ac nid ydwyf fi gadwedig.'

O'r tu arall, eistedd ar lenydd afon y bywyd, o dan haul diffachlud y nef, y bydd y duwiol, a darllen helyntion yr anialwch—y profedigaethau chwerwon—y temtasiynau llymion—yr 'aml ddrygon'—a'r rhiwiau aerth, a chanfod yr 'Arglwydd yn gwared o honnynt oll.' Ac awel oddiar y mor tawel yn dattroi rhol tragwyddoldeb, a hono wedi ei

hyagrifenu, wyneb a chefn, a llawenydd, tangneffedd, a chysur.

'O fryniau Caersalem ceir gweled

Holl daith yr anialwch i gyd;

Pryd hyn y daw troion yr yrfa

Yn felys i lanw ein bryd;

Cawn edrych ar 'stormydd ac ofnau,

Ac anghen dychrynnyllyd, a'r bedd,

A ninnau'n ddiangol o'u cyrhaedd,

Yn nofio mewn cariad a hedd.'

PARCH. D CHARLES, *Caerfyrddin*.

Welo un dduwies etto yn 'NHEML AM-SER,' sef y flwyddyn Deunaw cant a phedair ar bymtheg ar hugain yn myned i gau ei llyfr, i aychu y pin ysgrifennu, a chyflwyno ei chyfrwl i'r angel, i'w chadw hyd ddydd brawd, a thanbeidrwydd y farn ddiwedda; y pryd yr anrhegir ni ág ail argraffiad o bono, i'w ddarllen yn ngoleuni ffamau Gehena, oni chroesir y ddyled sydd arno a gwaed aberth anfeidrol Calvaria fryn.

Ond gan i mi son yn y dechreu am gynnull yn niwedd y flwyddyn, gadawaf ddirgelion y flwyddyn ddyfodol i Raphael a Murphy i bendroni yn eu cylch; ac os gall af anrhegaf chwi ág ychydig loffion o'r llyfr agsydd ar gael ei gau, ac a geuir yn ddiiffael pan dery yr awrlais hanner nos, ar yr olaf o Ragfyr; a gwn y cawn ddigon o achos i fawrhau yr IZHOFAH goruchel am ein dwyn drwy lawer o orthrymderau yn ddiogel ac yn ddiangol.

Blwyddyn o wyrthiau mawrion oedd y flwyddyn Deunaw cant a phedair ar bymtheg ar hugain. Yn oes y prophwydi, ac yn nyddiau yr apostolion, yr oedd Duw, yn ngherbyd ei ddaioni, fel yn carlamu ar y palmant, ac wrth ei swm yr oedd dynion yn rhedeg i'r drysau i ryfeddu. Os ceid tân ar yr aberth trwy weddi y prophwyd bron na holltid ochrau Carmel a'r fonllef 'Yr Arglwydd efe sy Dduw, yr Arglwydd efe sy Dduw.' Os clywid y mudan yn canu—os gwelid y byddar yn gwrando—os canfyddid y dall a llvgaid ganddo, a'r cloff yn llamu ac yn neidio, addefid yn rhwydd mai bys Duw oedd y cwbl. Ac yn y flwyddyn a aeth heibio marchogaf yr un Duw yn yr un cerbyd, ond gan ei fod yn gyru yn arafach canfyddir philosophyddiaeth o flaen Ior y nefoedd, a rhyw effeithiau o flaen yr Achosydd mawr ei hunan! Er hyn oll blwyddyn o wyrthiau mawrion oedd y flwyddyn a aeth heibio.

Yr oedd gweled tlodion Cymru, i bob llygad sylwyddgar, yn cael eu portli i digonedd o fara, o galan y flwyddyn i galan y gauaf, yn ddigon bron i beri barnu fod Duw yn gwneuthur gwyrtiau. Llauer cant a aethant i'w rhith-welyau i orphwys, hwy a'u teuluoedd, a phob gobaith am ddaid o fara wedi ei guddio oddi wrthynt; ond erbyn i'r haul mawr agor dorau y dwyrain,

* Gwel Trysorfa, Rhif. Ionawr, 1839.

a natur ddeffroi y tlawd a'i deulu, yr oedd Duw wedi codi angen ar rywun nad oedd neb ond y tlawd a'i cyffenwai, ac felly cafoedd gyfe i ennill moddion i gadw ei deulu yn ddinewyn o ddydd bwygilydd. Cael torth yn y cwmpwrdd, a'r drysau wedi eu cloi, a'i gosod yno gan law anweledig, a *gyfrifid yn gwrth*; ond cael bwyd yn ei bryd, trwy ryw ail achos, a *gyfrifir yn ddim*!

Eilwaith, yr oedd gweled d'n yn cael ei adferu i gyflawn feddiant o'i iechyd, wedi cael ei ddirdynnu dan glefyd poeth, yn welled Duw yn gwneud gwrth. Y dyn yn rhwym rhwng erchwynion ei wely—anguen yn chwarae â gwythi ei waed—awelon poethlyd y byd arall yn drysu ei synwraun—cysgodau y mynyddoedd tywyll yn pylu ei lygaid—a'i natur wael bron ag ocheneidio yr anadl olaf; ond gweled hwnw, meddaf, cyn pen y mis a'i 'glefyd wedi troi,' ei lygaid yn dechreu gweled yr haul, a'i natur oll yn adfywio, sydd weled Duw yn gwneud gwrth. Ond o herwydd na orchymynir iddo neidlo o'i wely yn holliaeth, ond fod Duw fel yn eistedd ar yr erchwyn, yn cyfarwyddo y physgyr, yn bendithio ei physgyriaeth, ac yn gorchymyn i'r clefyd gilio, mao y meddyg yn cael y clod, a synwroldeb y rhai a'i hamgylchai y ganmoliaeth, a *Duw yn cael ei anghosio*!!

• • •
Ond uwchlaw y cwbl, caawn ein myfyrdod oddiar bob peth arall, a gwelwn y gwyrtiau y mae yr IEROFAN yn ei weithredu arnom ni ein hunain. Gosodwch eich bawd ar wythien yr arddwrn, beth sydd yn peri y naill darawiad ar ol y llall? anhuddych hi wedi hyny yn eich mynwes, ac ymdeimlwech â churiadau peiriant cywrair y ddwyfron aswy; a chlust-wrwrandewch ag ymweithiad yr ysgyfaint, a gofynwch i chwi eich hunain, beth sydd yn peri i'r gwaed reddeg mor rheolaidd, ar anadl barhau mor ddirwystr? a'r ateb yw hyn, Duw sydd yn gwneuthur *gwyrtiau ynom*, a ninnau heb sylwi!

Ar ol y cwbl, addas fyddai argraffu, ar len las y ffurfafen, yn mhob iaith dan y nesoedd, 'Cofiwch ei *wyrtiau* y rhai a wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barnedigaeithau ei enau.'

Blwyddyn o *ryfeddodau mawrion* oedd y flwyddyn Deunaw cant a phedair ar bymtheg ar hugain. Rhyfeddodau yn yr awyr, rhyfeddodau yn y meysydd, a rhyfeddodau yn mhob man.

O herwydd yspryd cynnefinawl dynolryw y mae llawer o ryfeddodau Ior yn ddiange heibio iddynt yn ddisylw. Tra y bydd rhyw blaned ddysgleirwch yn chwyrnellu ei chwrs drwy yr eangder annherfynol—a thra y bydd y goleuni gogleddol yu fanerau ac yn golofnau, yn fflamau ac yn saethau, ceir dynion i ryfeddu, i frudio, ac i sylwi: ond pan y mae byd mawr o dân, yn crogi ar gadwynau dyddimdra, yn y gwagle diben-draw, yn lloni ac yn siriolu llw o fyd-

oedd o amgylch iddo, mae dynion, wrth ei weled bob dydd, yn colli yr *olew ryfeddol* arno, ac yn ei gyfrif yn *ddigwyddiad cyffredin*. Ond, mewn gwirionedd, mae tri chant a thriugain a phump o ddyddiau o ryfeddodau aneirif ar fyned dros ein penau.

Pe cyfodasem ein penau i'r awyr, a phe syllasser ar y cymylau fu yn tramwyr awyrgylch, nis gallasem lai na gweled Duw yn gwneuthur *rhyfeddodau yn yr awyr*. Tarth gwael disylwedd yn rhwymo tunelli o ddwfr hallt, ac yn ei gario o eithaf oedd y cefusor mawr—hwnw yn hofran ar yr awel anweledig, prin yn ddigon cref i ysgwyd dail yr aethnen, a hwnw yn distyll ei ddyfroedd yn fan-ddesfynau, fel trwy ogr sidan, hyd onid yw y blodeuyn gwanaf yn dawasio i'w groesawi. Haul mawr wedi hyny yn anfon ei belydr adfywiol ar bob peth, ac yn rhedeg mael brys rhag i danbeidrwydd ei goelcerth leibio yr holl ddyfroedd i fyny, a pheri i'r llysiau grino. Etto, mwynheir y cwbl heb ryfeddu rhyfeddodau Ior.

Eilwaith, bu Duw yn gwneuthur *rhyfeddodau yn y meysydd*. Pwy fu yn sylwi ar yr arddwrn aredig, a'r hawr yn hau, ac wedi hyny yn gweled yr ŷd yn ymwithio rhwng y cwyai, yn egino, yn tŷfu, yn ffwrthloni, ac yn aeddfedu, ac heb weled Duw yn gwneuthur rhyfeddodau? Pwy a gymmerodd hant i'r gerddi paradwsaidd ac heb ganfod fod Duw wedi bod yno o'n blaenau, yno yn lliwio y briallu, yn lledu y rhosyn, yn ffwrthio y prenau, yn gwiago y gwail i rhisglyn ac yn eu haddurno â dail, i foddhau yr archwaeth, a dŷfyr y golwg. Ond pwy a ryfeddodd yn ngerddi rhyfeddodau Duw!

• • •
Ar ol y cwbl, addas fyddai argraffu, ar len las y ffurfafen, yn mhob iaith dan y nesoedd, 'Cofiwch ei *wyrtiau* y rhai a wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barnedigaeithau ei enau.'

Blwyddyn o *ddigwyddiadau rhyfedd* oedd y flwyddyn Deunaw cant a phedair ar bymtheg ar hugain. Mae bron i chwe mil o ddyddoedd wedi myned heibio yn llwyrthog o'r digwyddiadau rhyfeddaf i ddwyn dynion i ystyried. Amcan yr holl ymdeimlwechau a wneir gan yr IEROFAN mawr ar y dddeur yw dwyn dynion i weled ei fawredd, ac i gydnabod ei ailu. Felly yr oedd y flwyddyn hon hefyd.

Bu farw y flwyddyn o'r blaen yn nghafael trwy y nabl a'r delyn, y cinawen danteithawl, a'r ychledduch feddwawl; ac esgymodd y flwyddyn hon i'r orsedd gan weled dynolryw yn ymroddi i bob trachwant. Amcan yn chwyneilla ymaith—Duw yn sylwi yn fawr ar bawb oll—a dynion yn anystyried i'r eithaf!!

Ond ar y chweched o Ionawr diweddaf, ar nos Sabbath, wedi mwynhau cygod dionus o'r arphwysfa lonydd yn y nef, wafai yr Anglwydd ar droilwyr trwmcan y gwynn, a chan agor ychydig ar ei ddwrn, dechreuodd y mor ymgynhyrfu, y coed uchmwr

chwipio y ddacur a'u canghenau, y llongau
cedyrn suddo i ganol y tywod yn eigion y
môr i ymguddio, a'r adeiladan cryfion yn
crymu eu penau mewn gwyleidd-dra, a
hyn oll o herwydd fod natur yn gweled ei
Duw. Yma hefyd, y crynodd dyn am fo-
ment...canodd Duw ei law...trodd yntau ei
ben draw ac a anghosfodd.

Blwyddyn *lrythog o efengyl* oedd y
flwyddyn Deunaw cant a phedair ar bym-
theg ar hugain. Wythnos ar ol wythnos
yn llithro i fyd arall yn llwythog o foddion
gras, a deuddeg Sabbath a deugain yn rholl
rhol sawr o bregethau, o ysgollon, ac o gyf-
arfydd gweiddiau i fyddu, a fu yn arogl
bywyd i fywyd i rai, ac yn arogl marwol-
aeth i farwolaeth i ereill!

Ond ar ganol y flwyddyn y cyhoeddwyd
yr Uchel-wyl gyfarfod yn y Bala. Fel yr
oedd yr wyl yn Jerusalem ag ymgynnulliad
yr Israeliaid iddi; felly yr oedd yr wyl yn
y Bala, ag ymgynnulliad tyrfaoedd o Israel-
iaid iddi, 'yn y rhai nad oedd dim tyll.'

O! henffrech wyl hyfydrol,
Dda, siriol, addas yw;
Rhyw seibiant baeh blynyddol,
I gyd-addoli Duw:
Y gweravll yn cyd-gynnull
I'r Bala at yr arogl,
A Duw a'r drugareddfa
Yn uchel iawn eu parch.

O! hyfryd anwyl dymhor,
Rhagorol ddyddiau glân,
Y dysgir creigiau Cymru
Mewn gweddi ac mewn cân:
Gorhoffus wyr Arfonla,
Gyssegrant *Pigneint** faith,
A'i greigiau fydd ar rywgo
Wrth ganu eu nesol iaith.

Hen *Berwyn*† uchel cribog,
Sy'n canu anthem lwys,
A meibion Baldwyn enwog
Mewn gweddi ar ei buys:
Yr hen glogwyni serthawg
Fu'n ateb swn y gad,†
Sydd heddiw 'n canu anthem
'Yr iachawdwriaeth rad.'

A *Bwlch y groes*** uchelfrig
Fu'n gyssegregedig gynt,
Gan y Pabyddion fyrrig
Ar ofergoelawg hynt,

* *Migneint*, mynydd i'r gorllewin-ogledd
o'r Bala, ar y ffordd i Ffestiniog.

† *Berwyn*, llain hir o synyddoedd uchel
i'r dwyrain o'r Bala, ar y ffordd i Langynog.

‡ Cād Llywarch Hen o'r Rhiwadedog,
gerllaw y Bala, yn nyddiau rhyfelocdd y
Cymru.

** *Bwlch y groes*, caingo o synyddoedd
Berwyn, o'r tu deheu i'r Bala, ar y ffordd i
Ddinas Mawddwy a Machynlleth.

Gau weddi meibion Dyfi,
Bron drwyddo oll a gryn;
Ar Fwlch y groes y cofir
Hen groes Calfaria fryn.

Ar wastad bryn *Carneddwen**
Bydd teml wych i'r Ior,
Gan zelog feib Dolgellau,
A mwynaidd lân y môr;
A thorf o daer weddiau
Osfrymu wnant mewn hwyl,
Am gael eu Duw i'w cwrldyd
Ar ddiwrnod mawr yr wyl.

Ar uchaf *Cader Benllyn*†
Yr eistedd tyrfu lân
O wyr Llanrwst a Chonwy,
I blethu gweddi a chûn:
A chlogwyn pell *Gernaneu*††
A seinia swn eu cerdd.
A'r ddacur oll o amgylch
Fel rhyw baradwys werdd.

*Hiraethog*** faith gwtogir
Gan feibion Dinbych deg,
Mewn ymdrech am y fendith,
Mewn penill mwynaidd ohwog;
Y dyrfu sawr uradasol,
Eu tolyn ront mewn hwyl,
I fyn'd i gadw cysgod
O Saem sawr a'i gwyl.

Am naw o'r gloch nos Fercher
O fewn i'r Bala swyn,
Byd-l golwg ddwys ryfeddol,
Pwy fedr yno 'i dwyn?
Fel mwg ar ddinas Llundain
Yn goron arni hi,
Bydd gweddi yn y Bala,
Wrth gychwyn esgyn fry.

Yn mis Mehefin, cofiaf
Y dyddiau hyn y'n hir,
Y ces yr wyl ddiweddfaf
O fewn i'r Bala 'n wir:
A'i chofio wnaif, gobeithiwyf,
O fewn trigfauan 'r wlad,
Sy a'i gwyl yn ANSYMUDOL,
Tragwyddol ei pharhad.

Nos Fawrth, am saith, gweddiodd
Parch. Evan Griffiths swyn,
Sy'n awr yn ngwyl Caersalem,
Heb ofid ac heb gwyn,
O'i ol mae'r wlad mewn hiraeth,
O'i flaen mae tangnef gwiw,
O'i ol mae galar chwerw,
O'i flaen mae lloniant Duw.

* *Carneddwen*, bryn i'r de-orllewin o'r
Bala, ar y ffordd i Ddolgellau a'r Abermaw.

† *Cader Benllyn*, gallt serth i'r gogledd-
ogledd-orllewin o'r Bala, ar y ffordd i Bentre
Foelas a Llanrwst.

†† *Gernaneu*, trum o Gader Benllyn,
yn nes i'r gogledd, ar y ffordd i Gerig y
Derwyddon.

** *Hiraethog*, mynydd malth i'r gogledd
o'r Bala, ar y ffordd i Dinbych.

Ac ar ei ol pregethodd
John Hughes, Pont Rhobert, wiw,
Am gariad anghydmorol,
Y mawr oruchel Dduw;
Gan ddweyd, yn hyn mae cariad,
A chariad gwerthfawr llawn,
Sef, bod i'n Duw ni ddanfon
Ei Fab i fod yn iawn.

1 Ioan 4. 10.

'Nol hyny y pregethodd,
Parch. John Elias, Mon,
Am effaith yr efengyl,
Mewn cymmwyriadol dôn;
Gan ddweyd, I un mae'n arogl
O fywyd peraidd rhydd;
I'r llail fo yn ei ymyl,
Yn drom farwolaeth brudd.

2 Cor. 2. 15—17.

Nos Fercher yno'n enwog
Gweddiar ar y maes,
Y Parch. John Jones, Tremadog,
Mewn goleu, ac mewn blâs;
Ac ar ei ol cyfodai,
Y Parch. John Charles ei lef,
Am bwysig esgeuluso,
Yr Iachawdwriaeth gref.

Heb. 2. 3.

Ac ar ei ol pregethai,
John Phillips, felys ddawn,
Am wir ddesnyddio Aberth
Ein Meichiau mawr yn iawn;
Gan brofi nad oedd bywyd
O fewn i'r enaid trist,
Heb swyta enawd, ac yfed,
Gwaed gwerthfawr Iesu Grist.

Ioan 6. 53.

Dydd Iau am chwech y boreu
Gweddiar'n effro iawn,
John Jenkins, Aberteifi,
A dymuniadau llawn;
Cyhoeddai Enoch Lewis,
O Abergwaun yn glir,
Ffynonau'r iachawdwriaeth,
A'i dyfroedd gleiyon pur.

Esa. 12. 3.

Ac ar ei ol llefarodd
Mewn rhyw nefolaidd hwy!,
Y Parch. John Davies, Nantglyn,
Nes nefoleiddio'r wyl,
Am Dduw yn cofio'i bubl
Mewn graddau isel iawn,
O herwydd fod trugaredd
Tragwyddol ynddo'n llawn.

Ps. 136. 23

Am ddeg o'r gloch gweddiar
Y Parch. James Hughes, o Leyn,
Dros dyrfa fawr o filoedd
Oedd yno yn gytun;
Pregethai Dafydd Roberts,
O Abertawy yn brid,
Am Dduw trugarog perffaith,
Heb ddala byth ei lid.

Jer. 3. 12.

Cyfodai Jones, Llanbedr,
O'i ol gan alw'n wiw,
Ar bawb a fyn ei gadw
I uchel alw ar Dduw,
Ar neb a alwai arno,
Cadwedig fyddai'n wir,
Cadwedig yn y diwedd
Fel yn yr auial dir.

Act. 2. 21.

O'i ol cyfodai Elias
Mewn adnewyddol nerth,
Gan draethu am weithredoedd
Yr Iesu mawr a'u gwerth;
A rhyfeddodau mawrion,
A nertheodd Yspryd Ioa,
A llaww annherfynol
Efengyl fel y môr.

Rhuf. 15. 18, 19.

Am ddau o'r gloch y lledai
Parch. Richard Jones, yn daer,
O Lanfair fawr, y Ddeiseb
O flaen yr allor aur;
Ac yna Richard Lumley,
Gyhoeddai'n ddifys ddawn,
Am hoffus Eglwys Smyrna,
A'i chyfoeth gwerthfawr llawn;
Ac annog i fyddlondeb,
Gan ddweyd, mai'r fyddlon fydd
Yn gwisgo coron bywyd
Ar faesydd Gwynfa'n rhydd.

Dat. 2, 9, 10, 11.

O'i ol cyfodai wed'yn
John Jones, Llanllyfni, ei lef,
Gan ddangos Swyddau'r Iesu,
A'i fawr lareidd-dra ef;
Fe lanwodd llawer costrel
O win efengyl Ioa,
Fe nerthodd gorsen ysig
O'r uchel werthfawr stor.

Esa. 42. 1—4.

Am chwech o'r gloch, cyfodai
Ben. Williams yno'i lef,
Gau dacu achos miloedd
Wrth orsedd fawr y nef;
Ac Edward Jones, glân Ystwyth
Gyhoeddai yno'n glir,
Pa beth oedd canlyn Iesu,
A'i bwysafawrogrwydd gwir.

Mat. 19. 27, &c.

O'i ol daeth Boanerges,
Sef, mab y darau fawr,
Parch. Daniel Jones, Llanllechid,
Gan ysgwyd nef a llawr,
Dangosai yno'n eglur
Nad llesol dim trwy'r byd,
I ddyn os uwaith collai
Ei enaid gwerthfawr drud.

Mat. 16. 26.

Dydd Gwener, yn y boreu.
Sef, boreu ola'r wyl,
Gweddiar Griffith Solomon
Mewn yspryd, ac mewn hwy!

Pregethai Dafydd Meyler
Yn hyfryd felys iawn,
Am Dduw'n 'agrifenu'r gyfraith
Ar ein calonau'n llawn.

Jer. 31, 33.

Fel hyn terfyna gwylliau,
Melys a'r ddaear hon,
Ond pwy gaiff ŵyl Caersalem,
A'i mwyniant bythol llon;
Yr ŵyl heb derfyn iddi,
Yr ŵyl heb SYMUD byth,
Yr ŵyl bydd pawb yn llawn,
O'r Eglwys sawr ddilyth.

Yn awr y gwn fy mod eisoes wedi lladrata gormod o'ch dalenau, ac o amser eich darllawyr, heb osod ger eich bron hanner fy lloffion; ond cyn terfynu, rhaid i mi gael coffhan y diwrnod a lwythodd y byd âg efengyl, sef, y 25 dydd o Ragfyr, ac heb ffinio y darllawyr yn hwy cymmerod ua Garol fechan o fy llaw, ac ar hyd y dydd y canai angelion Ior, hwyrach y cân yntau y Penillion canlynol:—

Awn, awn i'r ŵyl i Salem lân,
Mewn mysyr dwys, a pheraidd gân:
Ewch, ewch, deganau'r byd y'mhell,
Mae genym heddyw destyn gwell,
Y Silo ddaeth, fe dorodd gwawr,
I'r rhai sy'n gaeth, oleuni mawr.

Awn, awn i wel'd rhyfeddod fawr,
Y Daw a loniodd nef a llawr,
Yn do'd mewn agwedd isel, diawd,
I ddyoddef cur dan len o gnawd,
I'r euog ddyn gael codi'n ben,
Mewn hedd o flaen yr orsedd wen.

Ust! Ust! O ddwnder croch y byd!
Can's dyma'r fan i'n henaid mawr:
Heddyw ganwyd Ceidwad ddrwg,
Mae tangnef ar y ddaear lawr,
Ac 'wyllys da i ddynolryw,
I achub dyn disgynodd Daw.

Clywch, clywch mae sŵn engylaid sain,
Yn pyngcio'n deg ryw Anthem gain,
A meusydd Beth'lem seimla'n rhvdd
Eu cân ar doriad gwawr y dydd:
Agorwyd pyrth Caersalem lân,
Cantorion nef sy'n eilio cân.

Wi! Wi! y'ngghanol ser y neu,
Y mae rhyw seren bur yn ben:
Mwy dysglaer yw na lampau'r nos,
Mwy hawddgar deg, mwy mirain dlos,
Lamp nef yn arwain doethion yw,
O'r dwyrain bell i wel'd eu Duw.

Y'mlaen, y'mlaen a ni yn llon,
Heb ofal byd i finon'n bron;
Ein biechydwrfaeth heddyw ddaeth,
Mae rhyddid gŵi i'r rhai sy gaeth:
Mewn mysyr dwys, a pheraidd gân,
Awn, awn i'r ŵyl i Salem lân.

Wrth derfynu, addas fyddai argraffu, ar len lās y ffarfafen, yn mhob iaith o dan y

nefoedd, 'Cofiwch ei wyrthiau y rhai a wnaeth efe, ei rhyfeddodau, a barnedigaeithau ei enau.'

J. PHILLIPS, (Tegidon).

Gynt o'r Bala.

Y PREGETHWYR A'R GWRANDAWR.

At Gyhoeddwr y 'Drysorfa.'

SIR,—Dichon fod rhai o'ch Gohebwy'r yn rhyfeddu na buasai, naill ai ychwaneg o ymddyddanion 'Y Pregethwr a'r Gwrاندawr', yn ymddangos yn y Drysorfa, neu fod rhyw ddilweddlo mwy cryno yn cael ei roddi ar derfyniad yr hyn a ymddangosodd.

Y mae yn wir fod y Pregethwr a'r Gwrاندawr wedi bod yn ymddyddan a'u gilydd am y Prynedigaeth; yr larn yn ei berthynas a bwriadau Duw, ac a galwad yr efengyl; gwrthoddrychau yr Iawn fel eu gelwir, Pawb, Pob dyn, Yr holl fyd, Yr eglwys, Y defaid, a Chyfeillion, &c. ac hefyd am allu ac anallu dyn. Ond daliwyd fi gan afiechyd, fel nad oedd ynof ddigon o allu dyn i'w hadysgrifenu a'u danfon i chwli.

Bellaach gan fod 'Y Pregethwr a'r Gwrاندawr' yn cael ei argraffu yn llyfryn wrtho ei hun, a'i fod i gynwys yr ymddyddanion hyn y gŵda'r lleill, yr wyf yn barnu mai ofer fyddai rhoddi dim ychwaneg o honnynt yn y Drysorfa.

Ond cyu ffarwelio, efallai y goddefech i mi wneyd rhai

SYLWADAU AR YSGRIF Y PARCH. JOHN ROBERTS, O LANBRYNMAIR, YN Y DYSGEDYDD AM HYDREF DIWRDDAF, O BERTHYNAS I'R PREGETHWYR A'R GWRANDAWR, A'R DRYSORFA, &c.

Yr oeddwn wedi clywed er ys misoedd bod 'fy nghefnder' Mr. J. Roberts, o Lanbrynmair yn bwriadu cyhoeddi sylwadau ar 'Y Pregethwr a'r Gwrاندawr'; ac nid oedd hyn yn ddrwg genyf, canys credwn nas gallai dim ddyfod o'r parth hwnw, amgen nag ymgais am ymresymu teg; ond erbyn i'r peth ddyfod allan, i'm mawr siomedigaeth, ni fedraf ganfod ynddo nemawr heblew difrio personau, a chamddarlunio golygiadau ei wrthbleidwyr. O ran fy serchiadau at fy nghefnder, y mae yn ddrwg genyf iddo ddefnyddio'r fath dull o ysgrifenu; ond o ran yr egwyddorion a geisaf eu hamddiffyn, nid ydwy yn ddrwg genyf, canys gwn ei fod yn fwy ffafrol iddynt, ac yn fwy anffafrol i'r eiddo Mr. R. na phe buasai yn ysgrifennu mewn dull boneddigeiddlach; oblegid pan ydys wrth geisio amddiffyn pwngce, yn difrio, yn camddarlunio, yn wistio, &c y mae yn ymddangos i bob dyn meddylgar, naill ai fod y pwngce yn annifynadwy, neu fod y dadl-euwr yn rhy fychan o wr i'w amddiffyn. Medr yr anifeiliaid ysgrynnygu, ond ni fedrant ymresymu.

Ond i sylwi'n fanylach ar yr ysgrif. Y mae Mr. R. yn cwyno nad ydyw 'Y Gwrandawr' yn ei foddioni am ei fod mor dynner a pharod i fyned heibio i wendidau 'Y Pregethwr': ac y mae yn awgrymu mai yr achos o hyn ydyw mai un yw y ddau. Caniatelir yn rhwydd mai un yw cyfansoddwr y cwbl o'r ymddyddanion hyn fel y maent yn ymddangos yn y Drysorfa: ond yr ydys yn sicrhau i Mr. R. fod yr holl ymgybwyll rhwng 'Y Pregethwr a'r Gwrandawr' wedi ei sylfaenu ar ymddyddanion a fu rhwng y Pregethwr a chymydog iddo o bryd i bryd ar y pyngciau dan sylw: ac yn wir yr wyf yn meddwl yn ddibetrus y gallasai y gwr hwnw dori cystall *ffigür* yn y Dysgedydd a Mr. R. ei hun, oddieithr fod gan Mr. R. rywbeth mwy gorchestol i ymddangos rhagllaw na dim a ymddangosodd hyd yma. Ni byddai o les yn y byd i mi enwi y gwr, pe amgen gallwn wneyd yn hawdd: a phe dygwyddwn ei enwi wrth Mr. R. ei hun, nid oes dim ymddiried na chaf ei gyhoeddi i'r byd yn y Dysgedydd, yr hyn o bosibl ni byddai yn esmwyth i deimladau'r gwr. (Mewn difrif a oedd yn beth tebyg i ddo gwr boneddig i Mr. R. gyhoeddi enw ysgrifenydd 'Y Pregethwr a'r Gwrandawr,' cyn i'r ysgrifenydd ei hun ddewis ei gyhoeddi ?)

Drachefu, y mae Mr. R. yn grwgnach, mwy na pheidio, am fod y Pregethwr wedi dewis anfon ei ysgrifau i'r Drysorfa. Wel, iaf. Y Drysorfa yw y llyfr misol Cymreig nesaf at y Pregethwr, a chwi a wyddoch fod y Mri. Cyhoeddwr yn trin yn gethin, oni thellir llythyr-doll pob llythyr a anfoner iddynt, ac y mae cryn wahaniaeth rhwng 5c. ag 11c. yn enwedig os byddant i'w talu yn fynyach. Ond 2il. Nid oedd dim yn fwy naturiol, nag i'r Pregethwr anfon ei ysgrifau i'r llyfr misol a gyhoeddir o tan olgyriad y Methodistiaid Calfaniaidd yn hytrach nac i un o'r llyfrau misol ereill, oblegid mai gyda'r enwad hwnw o grefyddwyr y mae'n aelod; 'Nes pen-elin nag arddwrn,' ebe'r hen ddiareb.

Am gwyn Mr. R. yn erbyn Mr. Parry, diau genyf fod Mr. P. yn abl ateb drosto ei hun. Gallaf ddywedyd yn ddibetrus, a'm llaw ar y llyfr, y buasai yn dda genyf fi o'm rhan ty hun pe cawsai sylwadau Mr. R. eu rhoddi yn y Drysorfa. Etto, gall fod llawer o ddarlennwyr y Drysorfa a'r Dysgedydd, mor zolog neu ragfarnllyd o blaid eu golygiadau eu hunain, fel y byddai ffin ganddynt ddarlain dim golygiadau gwahanol iddynt, ac yr ystyriant yn orthrymder orfod talu am y cyfryw. Y mae yn hawdd i bawb a fo'n dewis darllain y ddwy ochr i'r ddadl, wneyd hyn, trwy fod un yn ymddangos yn y Drysorfa, a'r llall yn y Dysgedydd. Ond am fyned i'w ormesu ar neb i ddarlain, a thalu am gael darllain, nou wando yn groes i'w bewylls, dysgylw'n fod Mr. R. yn ormod o *liberal* i

geisio'r fath beth. Ond gan y bwriedir cyhoeddi 'Y Pregethwr a'r Gwrandawr' yn llyfr yn wrtho ei hun, ni bydd gan Mr. R. un esgus o gam i gwyno am dano, canys gall yntau gyhoeddi ei sylwadau yn yr un modd.

A pha beth debygach chwi, Mr. Cyhoeddwr, a allasai beri i'r gwr *parchedig* geisio gwneyd rhyw anferthlun (*caricature*) o'r Pregethwr megis mewn *pit*, a barau *heiryn* o'i *gumpas*, yn *bygthod*, yn *saethu magnelau*, yn *ymlad* a'i *gyssgod*, yn *cdrych rhwyg* y barau, yn *ymdreiglo* yn y *lluch*, yn *bloeddio Buddugoliaeth*, a'r *bol* o'i *amgylch* yn *caro eu dryllar*, ac yn *gwneddi Harra*. Mewn difrif a ydyw egwyddorion yr enwog Andrew Fuller, a'r dysgedig lldoctor Williams yn galw am ryw ystafell fel yna i'w hamddiffyn? Neu a oes rhyw beth yn sylwadau y Pregethwr ar eiddo fy hybarch ewythr yn galw am y fath driniaeth oddiar law ei fab? Ow! Mr. Roberts, ai fel hyn y triniwch eich 'censder?' Beth mwy a a allesech pe na buaswn ond *cyfyrdur*!

Nid wyf yn gwybod yn siwr, beth y mae Mr. R. yn ei feddwl wrth ddywedyd fod egwyddorion llyfr Jenkyn yn sefyll yn ddi-gryn yn nghanol chwareufwrdd y Drysorfa, heb niwedd ar un o honynt mwy nag ar y tri llange yn y *ffwrn dân*, &c. Os meddwl yr ymadrodd yw, mai gwirionedd yw egwyddorion llyfr Jenkyn, a'i bod am hyn yn anorchfygawdy, nid yw ddim amgen na *begio'r cwestiwn*, oblegid pa un ai bod yr egwyddorion hyn yn wirionedd ai peidio ydyw y pwngce mewn dadl. Ond os meddwl Mr. R. ydyw nad ydyw rhwymau y Pregethwr yn gwneyd i neb feddwl yn is am 'egwyddorion llyfr Jenkyn,' nag yr oeddynt yn meddwl o'r blaen, gallaf sicrhau iddo drwy lawer o dystion ei fod yn camgymeryd. Ond pa raid wrth dystion? onid yw y naws rochus sydd yn mhob *paragraff* o'i ysgrif yn y Dysgedydd, yn profi fod 'bygthion, magnelau, a saethu y Pregethwr,' (chwedl yntan) wedi gwneyd rhyw gynhwrf aruthrol yn meddwl y gwr ei hon. Os yw hyn yn rhy debyg i huan-ymffrost nid oes genyf ond dywedyd wrth Mr. R. Mi a aethum yn ffol,—chwychwi am gytasoch.

Dwyed Mr. R. yn nechrau ei ysgrif fod yr 'Ymddyddanion rhwng y Pregethwr a'r Gwrandawr er amddiffyn egwyddorion yr Uwch-galfaniaid.' Da pe Mr. R. fuasai yr unig un sydd yn ceisio gwarthnodd i'r Calfaniaid a'r enw Uwch-galfaniaid, ond, ystywaeth, y mae yn beth cyffredin gan y Ffwleriaid yn y dyddiau hyn, yn enwedig yn Nghymra. Y mae yn unlawdd gwybod beth a all fod eu dybenion, os nad ceisio dalu y wariu i feddwl mai egwyddorion yr Uwch-galfaniaid yw yr eiddo y Methodistiaid Calfaniaid, yn nghyda'r rhai sydd yn mysg Independentiaid a Bedyddwyr heb goffidiau y gyfundraeth Ffwleriaid, pan mewn gwir-

ionedd y maent cyn belled oddiwrth yr egwyddorion hyn ag ydyw y Ffwleriaid eu hunain. Sylwer am funud ar rai o egwyddorion yr Uwch-galfiniaid, sef fod dynion yn wrthdardychau etholedigaeth neu wrthodedigaeth fel creaduriaid, ac nid fel pechaduriaid,—fod yr etholedigion wedi eu cyflawnhau er traggyddoldeb,—ac nad oes a wnelo galwad yr *esengyl* ond a'r etholedigion yn unig. Gofynaf pa erthygl o Gyf-fes Ffydd y Methodistiaid Calfinaidd sydd yn dal un o'r golygiadau yna? neu yn mha gymdeithasiad y penderfynasant ar gyfryw olygiadau? neu pa bregethwr yn eu plith a oddefwyd i bregethu y cyfryw bethau pan y ceid tystiolaeth glir ei fod yn gweydd hyn? Os na all Mr. R. a'i gyfeillion ateb y cwestiynau yna, gofynaf etto, Pa'm y rhaid iddynt alw golygiadau y Methodistiaid yn Uwch-galfiniaeth? Cafodd y rhai oedd o'r un farn am y 'pum pwynt' ag ydyw y Methodistiaid Calfinaidd eu galw yn Galfinistiaid dros gannoedd o flynyddoedd gan eu pleidwyr a'u gwrthbleidwyr heb neb, am a wn i, yn eu galw yn Uwch, nac yn Is, ac felly eu gwahaniaethid oddiwrth bawb ereill. Pan y mae plaid yn codi o blith Calfinistiaid i ddal egwyddorion gwahanol i'r hen egwyddorion, gonestrwydd fusas iddynt gymeryd euw newydd arnynt eu hunain, a galw eu brodyr wrth yr enw ar ba un eu gelwid bob amser; ond yn lle hyn, y mae y Ffwleriaid yn Nghymru am dwyllo y werin trwy geisio cadw yr hen enw ar eu hegwyddorion newydd eu hunain, a rhoddi enw newydd ar hen egwyddorion eu brodyr. Wrth alw y golygiadau Ffwleriaidd yn newydd, nid ydys yn meddwl nad oedd ambell i un yn dal rhyw beth debyg iddynt o ddechreuad y diwygiad; ond yr oeddynt mor anaml hyd yn ddiweddar, fel nad oeddynt yn cael eu cyfrif yn blaid, yn y byd crefyddol, nac un o'u yn cael ei roddi arnynt fel y cyfryw: felly nid ydynt fel plaid neu enwad crefyddol ond newydd. Y mae'n wir i'r enwog R. Baxter geisio cael llwybr canol rhwng Calfinistiaeth ag Arminiaeth, ond yr oedd ei ganlynwyr ef yn ddigon gonest i gymeryd yr enw Baxteriaid arnynt eu hunain, ac felly yr oedd yn hawdd i'r byd gwahaniaethu rhwng yr hen a'r newydd; ond nid felly y blaid newydd yn ein dyddiau ni.

Y mae'n debyg fod y diweddar Barch. Robert Hall yn un o'r nodweddïadau dysgleirïaf a fedd y Ffwleriaid i ymfroestio yddynt: ond yr oedd y gwr enwog hwnw ar gyfrif ei olygiadau Ffwleriaidd, yn cyfaddef nad oedd ef ddim yn Galfinist, yn ol ystyr fanylafr y gair: a phia beth oedd hyn ond cyfnabod nad yw y rhai a ddaliant y golygiadau hyn ddim yn Galfinistiaid; o leiaf cyn belled ag yr oedd y gwr hwnw yn deall ansawdd pethau. Ond

yr oedd R. Hall yn wr boneddig, yn mhell uwchlaw cymeryd un fantais annbeg ar ei wrthbleidwyr.

Gwnaethym y sylw yna ar *enwadau*, nid am fy mod yn eu hystyried o un pwy ynddynt eu hunain, ond fel y maent yn cynnrychioli egwyddorion. O ran yr enwad ynddo ei hun, ni waeth gen i o bin pa un a gaf fy ngalw yn Uwch-galfiniaid, ai yn Galfiniaid, ai yn Ffwleriaid, neu'n Armin. Ond gan fod enwadau yn cynnrychioli egwyddorion, y mae o bwys i ni wahaniaethu rhwng y naill a'r llall, rhag i ni arwain dynion i gamgymeryd egwyddorion ein gilydd.

Buasai galw y Pregethwr yn Uwch-galfiniaid yn y Dysgedydd yn peri i'r darlennwyr seddwl fod y dyn yn dal egwyddorion yr Uwch-galfiniaid; ond y mae Mr. R. yn myned yn mhellach, ac yn dywedyd yn hyf fod 'Ymddyddanton y Pregethwr a'r Gwrandawr er amddiffyn egwyddorion yr Uwch-galfiniaid.' 'Na ddwg gam-dystiolaeth yn erbyn dy *gymydog*, heb son am *'gefneder.'*

Y mae'n debyg, Syr, yr ystyria yr Independenciaid yn beth di *fanners* yn y dyddiau hyn, i ysgrifenu un traethawd heb roddi hergwd wrth fyned heibio i wr y Fron, Mon. Dywaid Mr. R. fod ei '*enw* cwyn-fanus a'i ocheneidiau dwys, yn rhoddi ar ddeall fod y darfodedigaeth wedi ymasydd yn mhyngciau y ffydd yn y dyddiau enbyd hyn.' Wel, os ydyw ocheneidiau 'yr hen feddyg,' (fel y mae Mr. R. yn dewis ei alw) yn arwyddo fod y darfodedigaeth wedi ymasydd yn mhyngciau ei ffydd ef; rhaid, debygwn i, fod ocheneidiau y meddygon ifainge yn y pulpudau, ac yn y Dysgedydd yn arwyddo fod rhyw haint wedi ymasydd yn eu pyngciau hwythau. Nid oes onid ychydig fisoedd er pan oedd gwr o'r enw Eta Delta, (gwr seddylia' i, ac nid gwraig, er fod yr enw Eta yn swnio yn debycach i enw dynes) yn cwyno fod egwyddorion niweidiol, os nad dinystrïol yn ymledu ar hyd y wlad, ac yn galw ar gryn haner dwain neu chwaneg o'r meddygon, wrth eu henwau hefyd, i ddyfod allan er atal yr *epidemic*. 'Publ y tai gwydr (onite, Syr,) a ddylent fod yn olaf i luchio corig.'

Dywaid Mr. R. 'fod tair ffordd dra neillduol gan y Pregethwr i fyned heibio annghymhwysderau ei gyfundraeth. Yn gyntaf, trwy ddywedyd Nid wyf yn gwybod, ac y mae yn gableddi neb arall geisio gwybod. Yn ail, os na fedraf i ddangos cysondeb y peth hyn, ni fedrant hwythau ddangos cysondeb y peth arall. Yn drydydd, drwy lwydo y dwfr, nad oes neb a wyr pa un ai gwir, ai yr hyn sydd i'r gwrthwyneb, y mae yn ei draethu.' *Dysg.* tu dal. 309.

Am y cyntaf, yr wyf yn dywedyd fod Mr. R. etto yn cymeryd yn ganiataol yr

hyn sydd i'w brofi, oef fod annghymhwys-
derau yn nghyfundraeth y Pregethwr. Y
mae yn wir, pan y mae y Pregethwr yn
cael ei argyhoeddi o wirionedd unrhyw
ddau osodiad yn ngwyneb Bibl a rheswm,
na fedr lai na'u credu, a chredu eu bod
yn gymhwys, er na bo ef yn amgylfred eu
cymhwysder. Y mae Mr. Jenkyn yn cyd-
nabod yr egwyddor hon, ac yn adeiladu
arni. Gwel *Jenkyn on the Atonement*, page
137. Yn awr, gau fod 'egwyddorion llyfr
Jenkyn yn sefyll yn ddigryn; ac nad oes
nived ar un o honynt mwy nag ar y tri
llange pan yn nghanol y fflwr dŵn, a bod
yr egwyddor hon yn un o honynt, rhaid ei
bod hitau yn sefyll yn ddigryn, &c. er
pob ymosodiad a wneir arni. A glyw-
soch chwi erioed, Mr. C. am yr ym-
ddyddan digrifol hwnw rhwng y *farnwr*
a'r *torwr*. 'Ffar.—Y mae yn ddrwg iawn
geny' Syr, ddweyd fod fy eidion i wedi
ladd eich heidion chwi. Tŵr.—Wel,
Sion, chwi a wyddoch, nad oes dim sydd
decach, pan ddygwyddo peth felly, nag i
berchenog yr eidion byw dalu am yr eid-
ion marw. Ffar.—*Begio*'ch pardwn, Syr,
mi a gam-ddwedais. Eich heidion chwi
a laddodd fy eidion i. Tŵr.—O! mae hyny
yn *altro'r mater Sion*. Pan y mae'r Cal-
finist yn methu a dangos cysondeb pob
peth yn ei gyfundraeth, y mae y Ffwler-
iaid yn ei gondemnio ef a'i *system* yn y
fan: ond pan y mae'r Ffwleriaid yn methu
a dangos cysondeb yr eiddo ef, nid oes dim
i'w ddweyd, mae'n debyg, ond fel y *Tŵr*,
'O! mae hyny yn *altro'r mater*. Am ddweyd
fod yn gabledd i neb arall geisio gwybod
yr hyn y mae'r Pregethwr yn profesu ei
anwybodaeth o hono; gofynaf, yn mha le
y dywedodd y Pregethwr hyny? Pa Rif-
yn? Pa dalen?

Drachefn, pan mae y Pregethwr yn dy-
weyd, Os na fedraf fi ddangos cysondeb y
peth hyn, ni fedrant hwythau ddangos
cysondeb y peth arall, nid yw'n rhoddi
hyny, fel rheswm o blaid y *system* nac yn
erbyn y llall; ond yn unig fel un o lawer
o resymau am wrthod newid y naill am y
llall: attolwg, a ydyw hyny ddim yn deg.
Bwriwch mai cloff yw ceffyl y Pregethwr;
onid traferth ofer o ran y cloffni, fyddai
iddo ei newid am gefyl arall cyn gloffed
ag yntau? Pe gofynid iddo, pa ddefnydd
i chwi son am gloffni'r ceffyl arall? a
ydyw hyny yn rhyw gamoliacth i'ch hen
geffyl chwi? Nag ydyw, gan ydyw, medd
y Pregethwr; ond y mae yn ddigon o
reswm am beidio a newid y ddau, oni bai
i mi gael rhyw fai yn yr hen gefyl, heb-
law cloffni. Pa'm soniwrch chwi, medd
Ffwleriaid, am anhawsderau i gysoni
y naill beth a'r llall yn ein *system* ni? nid
yw hyny ddim at ddangos cymhwysder yr
eiddo chwi. Stwr iawn, ond etto os ydyw
yr anhawsdra yn gymaint (heb son am fwy)
o du Ffwleriaid ag ydyw o du y Calvinist-

iaid; y mae yn ddigon o reswm am beidio
a'u newid, oddieithr fod rhyw reswm heb-
law anhawsder i gysoni pethau, i'w roddi
dros yr ymddyddiad.

Yn drydydd. Am lwydo'r dwfr, yr
wyf yn berffaith soddion i roddi at farn
y cyffredin, pa un ai'r Pregethwr ai Mr.
R. sydd yn llwydo mwyaf arno. Wedi
dyfynu pump o sylwadau y Pregethwr, y
mae Mr. R. yn dysgrifio fel y canlyn. 'Dy-
waid (y Pregethwr) yn y cyntaf a'r ail, Beth
yw iawn. Yn y trydydd, dywaid nad oes y
fath beth yn bod ag iawn. Yn y pedwerydd,
dywaid fod Iesu Grist yn iawn. Ac yn y
pumed, dywaid nad iawn oedd.'

Yn stwr y mae'r dwfr yn ddigon llwyd
yn y lle yna; ond cofied Mr. R. mai efe ei
hun, ac nid y Pregethwr, a'i llwyddodd.
Barned pob darlennydd didnedd os oes dim
tebyg i ymresymiad gonest yn y *paragraff*
dan sylw. Pan mae y Pregethwr yn dweyd
'nad oes dim iawn i fod yn lle *cospedigaeth*
pechod, am fod pechod a chosp yn angen-
rheidiol gysylltiedig a'u gilydd! a oedd yn
deg, attolwg, i Mr. R. honi ei fod yn dy-
wedyd 'nad oes y fath beth yn bod ag
iawn?' Ai yr un yw dweyd nad oes iawn
i fod yn yr amgylchiad a enwir, a dywedyd,
'Nad oes y fath beth yn bod ag iawn?' os
felly, rhaid fod y Bibl yn dywedyd 'na
wneir iawn,' pan y dywaid, 'na wneir
iawn am *ansitiedd ei Eli*.' Drachefn, pan
y mae y Pregethwr yn dyweyd, 'Nad iawn,
h. y. nad rhyw beth yn lle *cospedigaeth*
oedd dyoddefiant Crist, ond y *gospedigaeth*
ei hun;' at tegwch oedd i Mr. R. honi ei
fod yn dyweyd, 'Nad iawn oedd (Iesu
Crist)?' Pe bai Mr. R. yn gwneyd sylw-
adau ar holl ymddyddanion y Pregethwr
a'r Gwrandawr, os na newidiai ei lwybr, yr
wyf yn ei hollol gredw, 'y byddai yn un
o'r erthyglau melfhaf a welodd y Dyged-
ydd erioed, ac na byddai tuedd neillid
ynddo i wneyd y Cyhoeddiad hwan yn
ddefnyddiol,' beth bynag am 'bobbogaid'.
Yn wir y mae darnio brawddegau, a dethol
gair oddiyma a gair o draw, i'r dyben i
dywyllu ymresymiad ysgrifenydd, neu fr
dyben i 'lwydo'r dwfr,' a dyweyd wedi'i
mai yr ysgrifenydd ei hun a'i llwyddodd, yn
beth drygionus, h. y. y mae *drygionus*
ynddo. Pe arferid y mesurau hyn efer
Bibl ei hun, gellir ei wneyd yn Babelo
gymysgfa. Ond hyderir fod Mr. R. yn ar-
fer mwy o fogaerwch wrth esbonio'r Bibl,
er fod rhaid i'r Pregethwr, dyn a'i helpu,
gael ei drin fel hyn.

Gofynaf etto i Mr. R. yn mha Rifer, os
ar ba du dalen, y mae y fath beth a bod y
Pregethwr yn 'gweiddi Sociniaid ac An-
flyddwyr ar ei pob?' Gwir iddo ddywedyd
mai yr un rhesymau sydd yn cael eu defnydd-
yddo gan Ffwleriaid wrth wadu cyfnewid
pechod Adda i'w hilogion, a pharcheddi
ei holl ar Grist, ag a ddefnyddir i an-
Sociniaid wrth wadu athrawiaeth yr Iawn, &c.

A gwaded Mr. R. hyny os gall. Dywedodd hefyd fod yn ddrwg ganddo fod Mr. J. a'i bleidwyr, wrth gymeryd arnynt amddiffyn athrawiaeth yr Iawn, yn rhoddi cymaint o achlysur i wadwyr yr athrawiaeth hon i gable;—nad ydyw Mr. J. yn ergydio at Sociniaid yn ei draethawd, gyda'r un chwerwder ag y mae yn oilegwthio y Calfinistiaid;—a'i fod yn ofni fod Mr. J. yn nes at y Sociniaid o ran ei farn, nag y dychymygasai cyn darlloain ei draethawd. Gwel Drys. tu dal, 139. Ond a ydyw hyn yn cynnwys 'gweiddi Sociniaid ar ol pobl F' Efallai y byddai yn gryn dase i Mr. R. ddyfod o hyd i'r gair Anffyddwyr yn yr holl ymddyddanion dan sylw, ac etto hona fod y Pregethwr yn 'gweiddi Anffyddwyr ar ol pobl.'

Nid yw Mr. R. debygid, ond dechreu efo ei Sylwadau ar duedd y ddwy gyfundraith, gan hyny, gadawaf ar hyny am y tro presenol. Ac os gwelir rhyw beth o bwys yn cael eu dwyn i'r golwg yn y Sylwadau hyn, ac nad ystyriwyd yn deg yn yr ymddyddanion rhwng y Pregethwr a'r Gwrandawr; gall hyny fod yn destyn llythyr etto, os caniatier iddo le yn y Drysorfa.

Goddefwch, Syr, i mi, wrth roddidi fy ysgrifell heibio, i ddyweyd; er fod fy nghesfnder a minau yn wahanol o ran ein golygiadau, a hyny yn wir ar bethau pwysig; etto byddai yn ddrwg iawn genyf i hyn o gymhwyl fod yn foddion i ddyrrysu, nac i oeri dim ar y cyfeillgarwch ag sydd wedi bod rhngom dros lawer o flyneddau, ie, er pan yn blant yn yr ysgol.

Daw hyn atoch, Mr. Cyhoeddwr, ar ol ymddyddanion 'Y Pregethwr a'r Gwrandawr,' oddiwrth eich cyfaill diffuant,

RICHARD WILLIAMS.

Liverpool, Tach. Sed, 1839.

DIRWEST,

DIRWESTWYR MEIFOD.

MR. TAYLOR, — Y mae yn hysbys i'ch darllenwyr eisoes fod amddiffynwyr yrachos Dirwestawl wedi dyoddef llawer, yn yr amser a'eth heibio, yn Nghroesoswallt, Llanfair, Llansaintffraid, Pont Robert, ac yn Ngwethfeydd Glo Sweeney, a manau ereill, fel mai afreidiol ydyw manylu llawer ar y pwng; ond etto nis gallaf lai nag achub y cyfle hwn i ersyn arnoch i roi bloedd unwaith yn rhagor ar ein brodyr Dirwestawl yn Nghymru ac yn Lloegr ar eu rhan.

Cyfeillion y rhai gorthrymedig, atoch ohw i maent yn appello, ac yn hyderus obeithio y rhoddwch glust i'w cwyn. Yn mis Mawrth, yn y flwyddyn 1838, ymgynullodd o glych 2500 o Ddirwestwyr, i gadw gwyl, yn Meifod, yn Swydd Drefaldwyn, Diwnod a gofheir yn hir yw y

diwnod hwnw. Yn y boren yr oedd natur, a Duw natur hefyd, fel yn gwenu arnynt—yr hin yn gysurus, a phob wyneb yn ariol; ac am chwech o'r gloch yn yr hwyr terfynwyd y Cyfarfod yn rheolaidd ac yn drefnus. Ond pan oedd ein brodyr o Lanfair (yn nghylch 500 o rifedi) yn dychwelyd adref drwy Feifod, ymosodwyd arnynt gan wyr y gallesid dygwyl pethau gweill oddiwrth-ynt: ac er i'r orymdaith nesu i ochr y ffordd—plygu eu banerau—a thewi a'u cân—etto, gosodwyd llawer o fywydan mewn perygl, ac achoswyd braw a dychryn mawr iawn; ac yn wir aroholliwyd rhai personau yn drwm.

Yn y cythrwf hwn, neidiodd rhai gwyr ieuainc yn mlaen mewn hunan-amddiffyniad, a buan y gyrrasant feirch yr ymosodwyr i gilio. Yn eu plith hefyd yr oedd Mr. Robert Pryce, o'r Maesgwyn, plwyf Cegidfa, yr hwn a fathrwyd o dan garnau meirch yr ymosodwyr nes ei gloffi. Wrth geisio amddiffyn ei hun, tarawodd un o'r ymosodwyr fel yr analwyd ei law, ac o herwydd hyny, dygodd gwyn yn erbyn Mr. Pryce o flaen yr Ynadon yn Meifod, y rhai a dafasant y cwyn i Chwarter Sessiwn y Swydd, a gynnalwyd ar y 6ed o Orphenaf canlynol; ac yn y Llys hwn rhyddhawyd ef yn anrhyddedus. Wedi hyny dygwyd yr erlyniad yn mlaen drachefu yn Mrawdlys blynnyddol y Swydd, ar yr 16eg o'r un mis, ac wedi gwysio y tyson yn mlaen eilwaith, yn nghylch deugain o rifedi, gomeddai yr Erlynydd ddwyn yr achos ger bron y Llys o eisieu cael ei brofi o flaen Rheithwyr detholedig, (*Special Jury*) a chan hyny, dihawliwyd ef. Yna, trwy effaith yr ymchwiliad o flaen Ynadon Meifod, galwyd ar yr ymosodwyr i ateb y cybuddiad o ymosodiad a rhuthr, ac er i'r Dirwestwyr gynnyg cytuno ar delerau caredig, gwrthodwyd eu cynnygiad gyda dirmyg; ac ar y 19eg o Hydref, (1838) daeth y gyfraith yn mlaen, a dirwywyd yr ymosodwyr i wahanol symiau.

Eri'r blaidd Ddirwestawl fod yn fuddugoliaethus, gorfu arnynt dalu eu traul eu hunain, (yr hin oedd yn 350 o bunnau). Ym-oetyngeasant i hyn gyda gobaith fod y dymhestl wedi tawelu: ond yn y Brawdlys diweddar, (1839) adnewyddwyd y gwyn drachefu, a dygwyd y cybuddiad o newydd yn mlaen yn erbyn Mr. Robert Pryce, a dygwyd y Rheithfarn yn ei erbyn, yn nghyda deg punt o iawn. Ac yn awr y mae yr holl ddydded sydd yn gorwedd ar Mr. R. Pryce, a chyfrif y 350 o bunnau, yn agos i 500 o bunnau, a'r blaidd Ddirwestawl sydd i'w thalu !!

Ac yn awr amcan y Llythyr hwn yw gosod ger bron fy nghyfeillion a'm brodyr Dirwestawl, sefyllfa dosturus, a chyflwr anedwydd ein cyfaill Mr. Robert Pryce, o dan y gorthwrn sy'n awr yn gorwedd arno. Dilys genyf nad rhaid i mi ysgrifenu

i gyffroi dim ar deimladan y rhai sydd eisoes yn teimlo dros Iawnder a Rhyddid, ac yn amddiffynwyr gwresog i'r rhai sydd yn gorfod goddef gorthrech a sarhad. Yn awr, anwyl gyfeillion, y mae y Dirprwywyr a bennodwyd i ystyried teilyngdod yr achos uchod yn chwennych cyhoeddi i'r byd eu bod yn difrifol ddeisyf ari i bawb o'u cyfeillion arwyddo eu cydymdeimlad trwy gyfrasu yn helaeth at ryddhad y Dirprwywyr o'u gwarth—a'u brawd Mr. Robert Pryce o'r ing y mae ynddo.

Pa Gymdeithas bynag a chwennychoddangos ei chydymdeimlad a'u brodyr yn Meifod, dymunwyf hysbysu iddynt y derbynir eu cyfraniadau yn ddiolchgar yn Swyddfa y 'Patriot,' Bolt Court, Fleet Street, Llundain, neu drwy dalu y swm yn yr Ariandd agosaf ati, a throsglwyddo llythyr o gyfarwyddyd at Mr. Charles Jones, North and South Wales Bank, Llanfyllin, Swydd Drefaldwyn.

A ysgrifenyddwyd allan o Lythyr a olygwyd ac a gymmeradwyddwyd gan y Dirprwywyr yn Swydd Drefaldwyn, gan

Caerlleon.

J. PHILLIPS.

O. Y.—Os chwennycha neb gael hanes manylach o'r amgylchiadau hyn, edryched y 'London Patriot, Thursday, September 12, 1839.'

HYSBYSIADAU GREFYDDOL.

CYNNALIWDYD Cyfarfod Misol y Trefnyddion Calfinaidd perthynol i Swydd Feirionydd, yn Cerig y Druidion, Hydref 30ain a'r 31ain, 1839.

Y moddion cyhoeddus oedd fel y canlyn:—Am chwech o'r gloch y noson gyntaf, dechreuwyd yr addoliad gan Mr. William Pugh. (Myfyriwr) Bala, a phregethodd Mr. Hugh Edwards, Ffestiniog, oddiwrth Rhuf. 6. 22. Sylwodd fod pedwar peth yn nbresu Duw yn achub pechaduriaid. Yn gyntaf, 'Rhyddhau oddiwrth bechod.' Yn ail, 'Gwnenthur yn weision i gyfiawnder.' Yn drydydd, 'Ffrwyth yn sancteiddrwydd.' Yn bedwerydd, 'Y diwedd yn fywyd traggyddol.' Ar ei ol, y Parch. Lewis Edwards, M. A. Bala, oddiwrth Ioan 21. 17. 'Simon mab Jonah, a wyt ti yn fy ngharu i?'

Am ddeg boreu dranoeth, dechreuwyd gan Mr. Charles Jones, Llanarmon, a phregethodd Mr. Richard Roberts, Dolgellau, oddiwrth Eph. 1. 11. Ar ei ol, Mr. David Rees, Capel Garmon, oddiwrth 1 Petr 2. 9. Darluniodd yn gyntaf, Sefyllfa dyn wrth natur, mewn tywyllwch. Gosododd allan yr anmhosiblrwydd i ddyn byth ddyfod o'r sefyllfa druenus y mae ynddi wrth natur, heb i Dduw ddyfod i alw. A'r man y mae yn galw iddo yw, i'r goleuni. Gwaith y rhai a ddygir o'r tywyllwch i'r goleuni, yw 'myoeogi rhinweddau yr hwn a'u galw odd.'

Am ddau, dechreuwyd gan Mr. Owen

Williams, Towyn Meirionydd, a phregethodd y Parchedigion Robert Williams, Llanuwchllyn, a Lewis Jones, Bala, oddiwrth 2 Cor. 5. 10. a Mat. 6. 24.

Am chwech, dechreuwyd gan Mr. Owen Williams, a phregethodd y Parch. Lewis Jones, bregeth Ddirwestol, oddiwrth Eph. 5. 18. Ar ei ol, Mr. Owen Williams, oddiwrth Eph. 1. 14. Dangosodd yn eglur, mai wrth y pwrcau y meddyli'r Eglwys Dduw, sef yr holl ddauwlion, y fa, y sy, ac a fydd. Wrth 'bryniad y pwrcau,' y meddyli'r, rhyddhad y personau o gfaelion deddf a chyfiawnder: fe'i prynwyd gan y Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glân. Fe'i prynwyd gan y Mab trwy dalu drostynt; gan y Tad trwy weithio arnynt; gan yr Yspryd Glân trwy weithio ynddynt.

S. S. JONES.

HELYNTION YR AMSEROEDD.

HANESION TRAMOR.

Y RHFFEL ASIAIDD.—Mae y newyddion o India yn bwysig iawn. Mae y castell Ghuznee wedi ei ddwyn oddiarnynt trwy orthrech, ac y mae y lluoedd Prydeinaidd wedi myned i Capool. Caiff hyn efaith mawr ar Frenin Persia a'i gyngreirwyr, y rhai a welant nad mor hawdd yr ymosodir ar ein meddiannau yn India. Dychrynodd sefyllfa Ghuznee gymmaint ar drigolion Capool ar ddyfodiad Shah Shoojah, fel y taflwyd pyrth y ddinas yn agored, a'r Cyngreirwyr Prydeinaidd a dderbyniwyd i mewn. Ar y 7fed o Awst, tua diwrnod wedi ymuniad cyntaf y fyddin Brydeinaidd, y Shah, yn nghyda'r Cadfridog Syr John Keane, a eathant i'r brif ddinas yn fuddugoliaethus, ac yn nghanol bonllefaeu y trigolion a adgygnasant y muedd.

Mae teyrnas Capool, neu Afghanistan, yn nghyda Herat, o ba un Capool yw y brif ddinas, yn cynnwys 5,700,000 o eneidiau, a'r brif ddinas yn cynnwys 100,000 o eneidiau.

TWRCI A'R AIPH.—Y mae yr anghydfod ag sydd rhwng Llywydd yr Aipht ac Ymerawdwr Twrci heb gael ei benderfynu etto. Mae Hynnes y Twrciaid yn nghafael yr Aiphtiaid o hyd, ac i Frydain a Ffraince fygyrth gwneud iddynt ei gollwng yn rhydd: ni wyddis beth fydd y canlyniad, o herwydd nad yw y pum Llywodraeth, sef, Prydain, Ffraince, Rwsia, Awstria, a Prussia o'r un farn ar y mater.

YSPAEN.—Mae y cleddyf heb gael ei lwyr ddoli yn y wain yn y wlad hon. Mae Don Carlos yn llechu yn Ffraince, ac yn methu cael trwydded (pass) gan y breiniaid fyned o'r wlad, hyd oni ddarfo i'w holl bleidlwyr yn Yspain ioddi eu hursau i lawr.

CHINA FAWR.—Mae ymratael wedi ymgymered rhwng Ymerawdwr China a theyrnasoedd Ewrop. Teatyn yr anghydfod

fod oedd y dull y dydd yn mlaen y fasnach mewn *Opium*. Fodd bynnag, mae attalfa yn brænnol wedi ei roddi ar fasnach y te; ac y mae y llongau yn dyfod adref yn weigion gyda brys. Mae hyn wedi peri codiad yn mhria y te, ac fe godir chwanege arno oni wastadheir y ddadl cyn hir. Erbyn hyn, mae yn dda i Frydain ei bod wedi dechreu plannu te yn Assam; fe fydd hyn o sawr werth ar achlysuron fel yma.

HANESION CARTREFOL.

Y SIARTIAID.

Terfysg yn Casnewydd.—Dydd Sul, y 3ydd o Dachwedd, daeth gair i glustiau yr awdurdodau yn mhilyf Casnewydd, (*parish of Newport*) y byddai i ruthr gael ei wneyd ar y dref gan breswylwyr y mynyddoedd cyfagos. Cymmerodd yr ynadon heddwch bob moddion yn en dwylaw er amddiffyn y fan pan glywsant. Gosodwyd y milwyr oedd yn y dref, wedi eu gwahanu yn ddwy fintai, un yn y West Gate Hotel, a'r llall yn y Poor House, a thyngwyd oddeutu pedwar cant o'r trigolion i wasanaethu fel heddwgeidwald (*constables*). Oddeutu naw o'r gloch gwaeddidd allan eu bod yn dyfod: a chyn i un moddion er amddiffyniad gael ei gymmeryd, rhuthrodd o gylch dwy fil o'r terfysgwyr annynol, a John Frost, Ysw. yn eu llywyddu, ar y West Gate Hotel. Wedi methu gwneyd eu ffordd i fuarth y Gwesty, ymdrechasant fyned i mewn drwy y drws mwyaf. Yr oedd y drws hwn yn agored, a'r neuadd yn llawn o heddwgeidwald. Un o'r enw Hopkins oedd wrth y drws, yr hwn oedd olygydd y *Police*. Gwthiwyd ef i mewn gan y terfysgwyr, ac un o honynt a ymdrechodd ei drywanu â phicell yn ei gefn, ond Hopkins a gafodd afael yn ei blaen, ac a'i troes draw, fel na chlwyfwyd ef ond ychydig yn ei fysedd. Y milwyr, y rhai oeddynt ar lawr y Gwesty, a dderbynasant y terfysgwyr yn hynod o dawel; yr oedd y terfysgwyr wedi eu harfogid âg arfau tân, ac offerynnau angeuol ereill, a hwy a daniasant yn gynntaf ar y milwyr, yna y milwyr a daniasant, ond ni roisiant fwledau yn eu drylliau; eithr ni atebodd hyn un dyben, yna rhoddasant fwledau ynddynt, a chyn pen ychydig o fynyddau yr oedd naw o'r terfysgwyr yn gorwedd yn feirwon ar y llawr. Diangodd y lleill pan welasant eu cyfeillion yn gorwedd yn geleiniau ar y maes, ac mewn llai na hanner awr ar ol dechreu yr ymrasel, yr oeddynt wedi gadael y dref. Drwg genym glywed i'r Maer gael ei glywfo yn drwm iawn wrth ymdrechu yn eu herbyn. Yr ydym yn deall hefyd i Mr. Williams, Hararudd, a Mr. Morgans, Llifeinydd, gael eu clwyfo yn drwm.

Drwy y nos, fel y gollid dysgwyl, parodd y cynnwrf ofn mawr yn mhob rhan o'r

dref, a thrwy y dydd dranoeth yr oedd y Siopau yn ganedig, ac ni feiddai neb o drigolion cyfrifol y dref fyned allan o'n tai. Ofinid y byddai i ruthr gael ei wneyd ar y dref yn nyfnder y nos; gan hyny, ni oleuasid y gas, ond gosodwyd canhwylau yn ffenestri y prif hoolydd; yr hyn a roddai ymddangosiad llawenyachu yn lle galaru i'r dref. Boreu ddydd lau, dygwyl y rhai a gymmerasid yn garcharorion o flaen yr Heddynadon, pan wrth eu holi, deallwyd i lawer o honynt gael eu gorfodi gan y dyhirod mleinig i ymuno â hwynt; ac ni wyddent yn iawn beth oedd eu hamecan wrth fyned i'r dref, nes iddynt gyrhaedd yno a gwelod yr ymgyrch yn dechreu. Anfonwyd Frost a Waters yn garcharorion i Fynwy, am godi terfysg a braduriaeth. Pan ofynwyd i Frost amddiffyn ei bun, dywedodd y byddai iddo wneyd hyny ar ddydd ei brawf, ond y dymunai am gael caniatid i ddefnyddio offerynnau ysgrifenu tra yn y carchar. Dywedai nad oedd ganddo ddim i'w ddywedyd yn erbyn cael ei gymmeryd i garchar.

Ymddengys fod y terfysgwyr yn prysur barotol trwy holl nos Sul. Clwyfwyd un Mr. Walker, Parrot Inn, Casnewydd, ganddynt yn drwm iawn â phicell, yr hwn a ddigwyddodd eu cyfarfod ar gefyl.

Pan oeddi bron darfod holi y tystion, daeth cri eilwaith i'r dref eu bod yn dyfod. Gosodwyd y milwyr a'r heddwgeidwald drachefn yn eu lleonedd priodol fel o'r blaen, a gwnaed pob parotnadau er amddiffyn y dref. Dychnyrn a ymaffodd yn yr holl dref ar yr un waith, y Siopau oeddynt yn agored trwy y boreu, a gauwyd yn uniongyrchol. Ond trwy drefn rhaglunlaeth, gwelwyd mai dychnyrn heb achos oedd, canys dechreuwyd y stori gan ddyn o'r wlad, yr hwn a ganfu y dyhirod ar y mynyddoedd; a chyn cyrhaedd tref Casnewydd, yr oedd y stori yn cynnyddu yn rhyfeddol, a dywedid bod oddeutu 12,000 o wyr arfog yn barod i ruthro ar y dref. Daeth ychwaneg o filwyr i mewn o Gaerodor, (*Bristol*) yr hyn a gryfhaodd obaith y trigolion.

Yr hanes diweddas a dderbynasom a esyd allan fod pob peth yn lled ddystaw. Mae'n anhawdd gwybod nifer y lladdedigion i sicrwydd, o herwydd dywedir i lawer o'r terfysgwyr archolledig drengu ar ol cyrhaedd yd y mynyddoedd. Pa fodd bynnag, dywedir fod y rhifedi o gylch deg ar hugain. Cafwyd llawer o bicellau a phluduriau wedi eu sicrhau ar benau polion, yn meddiant y terfysgwyr. Archollwyd un o'r milwyr, ond nid yn drwm. Drylliwyd holl ffenestri y Gwesty yn chwifriw, ac mae y llawr wedi cael ei dyllu yn mhob man gan fwledau a phicellau, ac ôl gwaed yn amlwg hyd ddo etto, er ei fod wedi cael ei olebi yn ofalus. Mae yn anhawdd gwybod beth oedd gwrthdychryd na bwriad y ter-

fysegwyr. Dywedir bod y rhan fwyaf o honynt yn ennill ddim llai na 30 swllt i 2 bunt yn yr wythnos. Mae yn sicr bod eu hanwybodaeth a'u gwendid meddwl yn draenus iawn; ond yr ydym yn gresynu eu bod hwy yn cael eu cam arwain gan ddyhirod gwyneb galed, ymddygiad pa rai, nis gallwn lai na'i osod allan fel y peth melli-digeddaaf a wnaed gan ddyunon. Dywed rhai fod yr holl derfysgwyr arfog a ddaethant i Gasnewydd o gylch 30,000; ond mae y newyddiaduron yn gwahaniaethu gymaint, a dywedant fod nifer y terfysgwyr a ymosodasant ar y West Gate Hotel, yn 7,000 neu 8,000, ond nis gellir dyfod i ben-derfyniad cywir. J.

Caergybi.—Ar ddydd Sadwrn, Hydref 26ain, llwyddodd Mr. Dean, a'i gymdeithion, ag sydd yn arfer plymio y dyfnder mawr, i godi dego o fagnelau mawron, mewn saith gwrhyd o ddwr, yn Mhen rhos fellw, dwy filltir i'r deheu o Southstack. Ar ddydd Llun wedi hyny hwy a godasant ddwy fagnel brea. Bu y rhai hyn o dan y dwfr am 35 o flynyddoedd, a suddasant y mae yn debyg yn Llong-ddrylliad yr *Young William*, yn y lle uchod yn y flwyddyn 1804.

Y Dymhestrl ddiweddaaf.—Yn ystod yr ystom ddiweddaaf, gwelwyd culfor Beaumaris, a Llong-borth Caergybi o wasanaeth a defnydd mawr i'r Agerdd-longau a deithient rhwng Llynlleifiad a'r Iwerddon. Y *Martin*, agerdd-long y llywodraeth, yn meddu *engine* gyfartal i allu 220 o geffylau, a ganfu ei bod yn annichonadwy iddi fyned yn ei blaen i Lle'rpwll, a gorfu iddi droi i mewn i Gaergybi, a gyra y llythyrau yn mlaen hyd y tir. Dwy agerdd long ereill a droisiant i mewn i borth-ladd Caergybi, ag oedd yn rhwym i Lle'rpwll. Y *William Penn* a'r *Hibernia*, dwy agerdd-long rhwng Dublin a Lle'rpwll, a rhwng Lle'rpwll a Waterford, wedi cychwyn dydd Mawrth, a gyrhaeddasant trwy anhawedra mawr i gulfor afon Menai erbyn dydd Iau. Y môr-deithwyr a ddywedant iddynt ddyoddesf uwchlaw desgriafiad, a'u bod wedi rhoddi i fynu bob gobaith am weled glân. Y moch a'r gwartheg oeddynt un ai wedi meirw, neu agos a marw i gyd; yr oedd y moch wrth yr ugeiniau yn cael eu hysgubo i'r môr, nes oedd yr eigion wedi ei orchuddio gyda chyrph, er colled i'r perchenogion fel y sierheir o ddim llai nag oddeutu mil o bun-nau. Yr oedd pedair o agerdd-longau yn gorwedd gan y tywydd wrth Bont Menai, sef y *Zephyr*, *Snowdon*, *William Penn*, a'r *Hibernia*.

Priodas y Frenines.—Mae cryn son yn y dyddiau hyn fod y Frenines Victoria yn debyg o gael ei phriodi cyn bo hir. Tebygol mai y Tywysog Albert o Saxe Coburg, o deulu Brunswick, fydd y priodfab. Mae y Tywysog ieuangc hwn, yn nghyda rhai o'i

berthynasau, yn aros yn awr yn Windsor, yn Mrydain. Darlunir ei beron, o ran ei bryd a'i wedd, yn nghyd a'i dymher naturiol fel hyn:—Mae efe yn wr ieuangc prydferth a boneddigaidd, llygaid gleision, gwallt lled felyn; o ran ei faintloli yn dâl, ac o ran ei dymher yn sirol, yn nodedig o anfersennaidd yn ei ymddygiadau, yn siarad yr iaith Saesoneg yn rhwydd, ond gydag ychydig o accen tramor.

Marwoldeb yn mhlith Pendefigion.—Ry f 5ed o fis Hydref, hyd Tachwedd laf, rhestrwyd y Boneddion canlynol yn nghofres marwolaethau newyddiaduron y deyrnas hon:—Dug Bedford, Dug Argyle, Ardalyddes Salisbury, Iarl Kingdon, Arglwydd Timlostown, y Waddollog Foneddige Rodstock, Is-arlles Tamworth, Syr Samuel Warren, Syr John T. Jones, Barwniad, y Foneddige Hume Campbell, a'r Anrhyddus William Irby.

Llythyrdoll Pedair Ceiniog.—Gwyr ein darlennwyr yn gyffredinol erbyn hyn, fod Cyfraith wedi passio drwy Eisteddiad y Senedd ddiweddaaf, am fod toll pob llythyr yn gyffredinol i gael ei dynu i lawr i sa geiniog. Penderfynwyd ar fod i hyny ddechreu cael ei roi mewn gweithrediad ar y dydd cyntaf o'r flwyddyn newydd, 1840. A rhag i'r cyfnewidiau mawr hwn yn y Llythyrdai gymmeryd lle mewn un dydd, fe benderfynwyd ar fod cyfnewidiau llai i gael ei wneyd ar y 5ed o Ragfyr, sef y mis hwn, i rwyddhau y ffordd i'r llall.

Gan hyny, ar y 5ed o'r mis hwn, fe fydd pob Llythyrdoll o fewn y deyrnas, ag oedd o'r blaen yn fwy na pedair ceiniog, i gael ei ostwng i hyny o bria. Ond ni bydd y pryd hyny ddim newidiau ar Lythyrdollau islaw pedair ceiniog.

Gorfyddir talu am lythyrau yn ol eu pwysau, fel hyn,—

Llythyr heb fod yn fwy na han-	s. d.
ner owns	0 4
— heb fod yn fwy nag owns	0 8
— a fyddant heb fod yn fwy	
na dwy owns	1 4
— a fyddant heb fod yn fwy	
na thair owns	3 0

Ac felly yn mlaen, 8c. am bob owns hyd at bwys, sef, 16 owns: ac ni chaniatoir i'r un pecyn uwchlaw hyny o bwysau i gael ei anfon drwy y llythyrdy. Ond yn nosparth Llundain, bydd pob llythyr heb fod uwchlaw hanner owns yn sa geiniog, os telir yn mlaen llaw.

Ffordd Haiarn o Lundain i Dublin.—

Yr ydym yn deall mai y Milwriad Rhaglywyddol, Syr Frederick Smith, Mangwelydd awurdodol Ffyrdd Haiarn Dosparth Llundain, yw y Swyddog a osodwyd i benderfynu am y ffordd oren o Lundain tua Dublin.

Damwain Arwyddus.—Ychydig amser yn ol, fel yr oedd dyn o'r enw Abraham Ruscoc (50ain mlwydd oed) yn dyfod yn ol ei arferiad gyda mên y carwr o'r Eglwys Wen, Swydd Amwythig, i Lle'rpwll, cyfarfyddodd â damwain echrydus iawn o fewn wyth milltir i'r ddinas hon trwy i'r fên fyned drosto, a malu ei lin yn chwylfwr, o dan effeithiau pa un y bu farw yn fuan. Ymddengys wrth y tytiolaethau ar y celainymholiad, mai Ceidwad tafarn dy bychan oedd y gwr hwn, a'i fod yn dra hoff o'r gwlybroedd meddwawl; ac ar noson y ddamwain, yr oedd ef, a'i feistr, a dyn arall wedi yfed yn *feddwon iawn*. Ac wedi cychwyn i'w stwrnau aeth y ddau ddyn ereill i'r fên, a gadawsant lldo ef ymdaraw fel y gallai; ond fel y bu chwervaf y tro dan yr olwyn yr aeth, a'r canlyniad fu *marw*! Tystiaid un dyn lldo ei glywed yn gwaeddi dair gwaith '*Ow! Ow! Ow! O Lord!*' oddeutu 10 rhwd o dir cyn dyfod ato, ac erbyn hyn yr oedd y fên wedi myned yn mlaen filltir a hanner hyd doiddŷ, a'r ddau feddwon ereill yn cysgu ynddi. Wedi ei ddwyn i'r Infirmary hon ymgynghoral 12 o feddygon ar ei achos, ac er tori ei glun nid achubwyd ei fywyd. Pa sawl olwyn mên a gwagen erioedd sydd wedi ei *staenio* â gwaed dynion dan effeithiau y ddoid feddwawl! a dynion heb ystyried.

Infirmary, Caerlleon. T. J. WILLIAMS.

MARWOLAETHAU.

AWST 24, yn Nhref, ordd (*Township*) Japheson, Talaeeth Ohio, America, yn 26 oed, wedi wyth o'iwrnod o gystudd, bu farw Mr. Daniel Evans, brawd ieuangaf y Parch. Evan Evans, Nantyglo. Yr oedd y gwr ieuango hwn ar fin dechreu gyda'r weinidogaeth yn gyhoeddus; yr oedd ei achos wedi bod dan sylw y Parchedigion Henry Rees a Moses Parry, ac yr oedd wedi cael annogaeth i arfer ei ddawn.

Gellir cael rhanolwg ar ei gymmeriad yn

y dywediadau canlynol, a gymmerwyd allan o amryw lythyrau oddiwrth y rhai a ddaethant o'r wlad hono. 'Cyhoeddodd y Parch. Robert Williams, o'r pulpud, y claddedigaeth; ymgasglodd yr holl Gymry, yno o ddeuddeg milltir o ffordd,—pregethodd y ddau bregethwr ar yr achlysur. Yr oedd galar mawr yno, nid gan ei berthynasau yn unig, ond gan yr holl gymmydog-aeth o amgylch; o herwydd yr oedd yn ddefnyddiol gyda'r Ysgol Sabbathol, a phob rhan arall o'r achos crefyddol. Fe ymadawodd â'i goron ar ei ben. Yr oedd yn barchus iawn o'i dad; ac yn ddefnyddiol iawn gydag achos Duw yn y wlad hon yn mhob rhan o hono. Yr oedd megis yn aeddfedu i'r nesfedd; ond yr oeddym ni yn meddwl mai cael ei gymmwysu i'r pulpud yr oedd. Yr oedd golwg anghyffredin gan bawb arno, &c.

Cyfansoddodd cyfaill o'r wlad hono amryw bennillion ar ei farwolaeth, yn eu mysg y mae y ddau a ganlyn:—

Colled fawr sydd yn y teula,
Herwydd colli ei gwmpelini;
Colled fawr sydd trwy'r gymdogaeth,
Ar ol Daniel mae mawr hiraeth.

Colled fawr sydd trwy'r Ysgollion,
Collwyd athraw hynod union;
Colled i'r gynlleidfa hefyd,
Collwyd ef o ddrws y pulpud.

Bu farw ein hanwyl a'n caredig frawd, y Parch. Griffith Solomon, Llanbedrog, Sir Gaernarfon. Efe a aeth i Gymmanfa yn y Deheudir, ac ar ei ddychweliad yn ol, fe'i cymmerwyd ef yn glaf iawn, a thrwy fawr boen cafwyd ei i'w dŷ ei hun ddydd Iau, Tachwedd 7, ac efe a fu farw ddydd Sadwrn, Tachwedd, 9. Claddwyd ef yn barchus y dydd Iau canlynol. Wele wr cadarn yn yr Ysgrthyrau, a hoff iawn genym, wedi ein gadael, a myned i ffordd yr holl dddear.

Tremadoc.

J. JONES.

BARDDONIAETH.

GWELEDIGAETH YR YSGOL SABBATHOL.

RHW Sabbath mi 'steddais mewn congl
o'r demel,

Gan ddystaw fyfyrlo ar sawredd yr Ior;
Mi dd'wedais yn isel, yn hyfryd, a thawel,
Ai gwir y preswylia Jehofa mewn cornel?
Sef, Duw tragryddoldeb sy a'i sawredd
fel môr.

Yn chwai fel yr oeddwn yn synwedd fyfyrlo,
Ymgasglai o'm deuta blant bychain yn
lin;

Hena/gwyr a llangiau, a gwragedd digyffro
Yn siroli a llon, yn lluoedd dd'ont yno,
Gan gerdded yn araf i gelloedd y tŷ.

Pan oeddwn yn edrych o'm hamgylch mewn
syndod,

Cyfodai dyn sobr gan nesu mewn parch;
Ymaffodd yn llyfr y llyfrau oedd barod,
Gan droi ei ddalenau, a darllen mewn pen-
nod

Am Iesu'r gwir Geldwad a sylwedd yr
Arch.

'Nol hyn yr ymroisant yn unfryd i ganu,
Nes dadsain y muriau gan seiniau eu
tôn;

Dychlamodd fy meddwl mewn mynyd i
synu

At dorf y gogoniant oedd yno'n moliannu,
Gan eilio cân fe'us a grymus i'r Oen.

Yn nesaf mi welwn y dorf yn dra pharchus
Yn plygu eu gliniau yn weddus ar lawr;
Gan dynu yn rhaffau'r addewid oedd felus,
A'r Arglwydd yn hidlaw ei fendith gysurus,
Nes lloni ysprydoedd addolwyr'r Un
mawr.

Yn nesaf mi welwn ryw olwg tra dyddan,
Rhyw wyr a gyfodent yn mhpoethder eu
zel,
A gasglent rai bychain fel defaid i'w corlan,
Gan ddysgn'n serchoglan eu dosparth i
ddarllen,
A'r bychain yn gwenu wrth fwya'r dil
mél.

Mi droais fy llygaid i edrych o'm deutu,
Wrth glywed rhyw sŵn dyddorawl i'm
clust;

Mi welwn y dyrfa ar dân yn chwim ddysgu,
A B C, meddai un, a'r llall yn sillebu,
Ac ereill yn darllen yn felus am Grist.

Fe neidiodd i'm meddwl pan oeddwn yn
edrych,
Fy mod i yn ymyl rhyw fwnglawdd o
aur,

Un prysur a rodiai yn ddiwyd oddiamgylch,
Gan anuog y cŵan i lasur yn fynych,
Ao arall yn edrych am llwythau y gair.

Pan oeddwn yn sylu o'm hamgylch mewn
pleser,
A'm henaidd yn hoffi cynteddoedd y tŷ;
Gorchymyn aeth allan am osteg ar fyrder,
A'r cŵbl ymgasglent yn serchawg eu tymer,
A Dirwest fodeus eu gruddiau mwyn
cu.

Dechreu'sant yn nesaf fwyn dynu'r hen
dannau,
Mal eös y seinia y siriol blant bach;
Peth nesaf a deimlwn yn fwynaidd i'm
clustiau,
Oedd pwysig a manwl gyfreithiau Jehofa,
Rhai grynodd y mynydd oedd gynt yn
holl iach.

Pan oeddwn yn sylwi, un disrif a'u holai,
Hwythau a atebent fel craig lefair y
bryn;
Un arall gan nesu, yn barchus benliniai,
Ac ar Dduw y maddeu yn lew y gweddial,
Amen, a bwysleisiai pob Cristion digryn.

Ac wedi 'ynt ymadael o'r deml yn dra
threfnus,
A'm henaidd yn lloni wrth weled y lle;
Carlamai fy meddwl yn brysur a hwylys
i edrych gwawr-doriad y dydd gorfoleddus,
Pan rwyimir hen Satan a chadwyn fawr
gre'.

Bon'ddigen heddychol yr Ysgol Sabbathol.
A feithrin ei meibion yn ffrwythlon a'i
llaeth;

Hi bortha'r tylodion ág ymborth iachusol,
A esyd i'w dwylaw y gledddyf, gair bywiol,
A tharian cynghorion i'w cadw rhag saeth.

Mae'r bwystfil ar roddi ei ebwch diweddaf,
A'r gelyn uffernol ar gllio i'w ffau;
A nos anwybodach yn 'madael gobeithiaf,
O ddiwedd hen feddwod mae'r arwydd
cadarnaf,

Mae Dirwest yn congero ei gelyn yn glau.

Mae'r dyddiau'r esgora yr hen addewidion,
Ar felys fendithion yn llonwedd gerllaw;
Pryd hyn y dychwelir y crwydraidd ludd-
ewon,
Gogoniant yr Arglwydd a drig gyda dynion,
A'i Yspryd nefolaidd a ddiagyn fel gwlaw.

Mal Eden bwysiawg y gwelir y ddaear,
Y fechan a'u fil, a'r wanaidd yn gref;
Grym llamau'r tywalltiad a serwa'r rhai
clairar

A'r bwystfil gormesol fydd hynod o dyner,
A'r aspiad a fethrir gan fonedd y nef.

Hon wyr a hen wragedd a ddringant y
bryniau,

A'u penau yn wynion, a'u prys ar eu
ffyn;

Y bechgyn a'r guthod a brangiant fel
hyddau,

A'r llangiau ireiddiol a welant yn ddiau,
Rhyw eglur ddatguddion a'u gyra'n dra
sŷn.

A meibion a merched ein serchog Ysgolion,
A wneir yn brophwydi a hwy etto'n blant,
Honuriaid yn rhyfedd a welant freuddwyd-
ion,—

Sanctaidrwydd i'r Arglwydd addurna'r
marchogion,

A moliant Jehofa a seinia pob sant.
Harlech. PRESWLYDD Y MORFA.

EMYN NADOLIG.

I Fethle'm wlad ar doriad gwawr
Daeth newydd o lawenydd mawr,
Y ganwyd yno Geidwad hael
I achub dyn truenus gwael.

Unwn ninnau a'r angelion,
Mawl i Dduw yn y goruchafion,
Hedd, ewyllys da i ddynion;
Halelua, Halelua, Halelua, Amen.

Angelion nef dd'ont yn gytan
'Lawr i groesawi Mab y dyn;
Gan seinio mawl ág uchel lef,
Ar enedigaeth Brenin nef.

Y doethion ddygent reddion drud,
Aur, thus, a myrr, o eithaf byd;
Dilynent seren nef yn llon
I wir addoli ger ei frou.

Cyl-lawenbawn yn llon ein gwedd,
Fe aued in' Dywysog heddi,
I wisgo'n enaid a'n natur daeth,
I'n gwared o'n heugrwydd caeth.

Unwn ninnau a'r angelion,
Mawl i Dduw yn y goruchafion,
Hedd, ewyllys da i ddynion,
Halelua, Halelua, Halelua, Amen.

An Attack on Owenites. School of Robert Owen. DANGOSEG. hewson

Adgoŷion o Bregeth ar yr Achos Cenhadol	321	Cyfiawnhad a Sancteiddhad ..	120
ADOLYGIAD Y WASG—		Cymdeithas Genhadol Llundain ..	190
Yr Athrawydd, 25	Esponiad Beirniadol Mr. O. Jones, Wyddgrug, 56	Cymdeithas Ganyddawl Llundain ..	305
Cofiant Mr. H. Harris, Trefeca, 56		Cynllun o Lythyr Mr. G. Williams, Tŷ Ddewi	232
Rhoddd Athraw i'w Ddosparth, 56		Cynnalïaeth Ddwyfol	14
Corph o Dduwinyddiaeth ymarferol 57	Esponiad y Parch. J. Hughes, Llundain, 86	Cynnydd Pabyddiaeth	359
Yr Ymofynydd Pryderus, 114	Corph Duwinyddiaeth T. Watson, 249	Cynghorion Meddygol 24, 62, 184, 250, 279, 350	
Y Seraph, 250	Pregethan y Parch. D. Charles, Caerfyrddin, 309	Dechreuad a Chynydd y Methodistiaid Calfinaidd yn Llanrug, &c. 115, 147	
Esponiad ar Lyfr y Pregethwr, 310	Y Ffordd i gael cyfoeth	Dernyn o'r 'Teithiau Buddiol,' ..	71
		Detholion o Lythyrâu Parch R. Lloyd, Beaumaris	78
Am Ailonedigaeth	179, 200	Digofaint	230
Am gymwys: yr Iachawdwriaeth 142, 162		Diogelwch a Dedwyddwch y Cristion 150	
Araeth y Frenines	91, 313	DIRWEST—	
Arwydd o barch i R. Smith, Ysw. Mar. gam	28	Drwg Meddwod, 52	Anerchiad Merched Dirwestol Lle'rpwll, 53
ATERION,—		Gwyl Ddirwestol Llandaf, 53	Diodydd Meddwawl v Dwfr, 118
Ateb i Ofyniadau E. E. 23	J. J. Tudwy, 23, 55, 72	Dirwest, 211	Dirwest yn Llangefni, 213
I Ofyniad I. 117	Tudwy, 118	Dirwest yn Weinidogion yr Efengyl, 270	Dwfr-yfwyr, 334
Glan Cadwyn, 246	Yot, 276	Siampl ryfeddol o ddrygoni Meddwod, &c.	363
Lienad	277	Dirwestwyr Meifod	59, 373
BARDDONIAETH 31, 63, 95, 127, 159, 160, 192, 223, 355, 287, 319, 351, 377		Dirwestiaeth yn erbyn Anffyddiaeth ..	29
Buddioldeb yr Ysgolion Sabbathol ..	299	Dos i waered i dŷ y Crochenydd ..	101
Byr-olwg ar Gymdeithas Gerddorawl Cerig y Druidion	275	Duw a digon	292
Camddefnyddio Arian	150	Dyledswyddau Deiliaid i'w Llywodraethwyr	292
'Cofia y dydd Sabbath i'w sancteiddio ef,'	133	Dymuniad daionus i'r Sabbath Cristionogol	161
COPIAINT—		Dywediadau Mr. R. Roberts, Clynog 41	
Y Parch. Arthur Evans, Cynwil, 1	Mrs. Dinah Davies, Rhymney, 23	Gair at Athrawon yr Ysgolion Sabbathol	119
Parch. T. Vincent, M. A. 33	John Williams, 31	GOFYNIADAU,—	
Evan Daniel, Llan-saunlet, 65	Sarah Davies, Nantglyn, 86	Gof. W. Thomas, 55, At. 214	Adda 117, At. 214
D. Nichols, Pile, 97	R. Roberts, Blaen y cae, 129	Cawr Gwan 117, At. 215	Dafydd Jones, 117, At. 215,
Mrs. E. Williams, Carnedd goch, 151	Mrs. R. Miles, Cendal, 152	Emyn i'w Gyf. ieithu, 214, At. 246, 340	J. J. Bwlch y cae, 245, At. 308
D. Owen, Penmorfa, 182	Miss Jane Roberts, Am-lwch, 183	Emyn i'w Gyfieithu, 245, At. 308	R. W. Dinbych, 246
Parch. J. Price, Llandin-am, 193	Mr. G. Williams, Tŷ Ddewi, 194	R. B. Liverpool, 276, At. 340	R. ab O. William, 276
Parch. Leigh Richmond, 225	J. Jones, Trawstnawr, 247	Anwybodus, 308, J. Glandyfrdwy, 308	Gorthrymderau
G. Thomas, Beaumaris, 247	Mrs. Margt. Davies, Mallowd, 248	Grym Crefydd	50
Blaenorïad Manchester, 248	Mrs. A. Hughes, Bettws y coed, 277	Gweddillion yr Henafïad	341
John Morgan, Ysw. 289	Mrs. Elleenor Williams, Gatehouse, 338	Gwaledigaeth Teml Amer.	18
Owen Jones, Yagubor Wen, 330	Parch. John Williams, Dolyddelen	Gwyl y Cynnull yn niwedd y Flwyddyn 365	Hanes Australia
		Hanes dechreuad a chynydd y Methodistiaid Calfinaidd yn Sir Fflint ..	84
		Hanes Teulu Trefnus	307
		Hanesiaeth Cenhadol, 25, 57, 89, 121, 153, 185, 216, 279, 311	343
		Hanesiaeth Eglwysig, 7, 39, 69, 101, 131, 170, 209, 236, 268, 295, 327, ..	361
Cofnodau Cymdeithasau y Trefnyddion Calfinaidd	296, 362		
● Crefydd yn nyddiau Malachi	231		
Cyfeillgarwch	326		

